

1875

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

SECUNDA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DERENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM AD IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS VÆ PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA.

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN OUA PRODRUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM; AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT; GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 53 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO NERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE NERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM ENAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTE CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLII.

MANUEL CALECAS. JOAN. CYPARISSIOTA. MATTH. CANTACUZENUS. ALII.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIS.

1866

BR
60
•M38
t. 152

Y

CON

JOA

CELSUTUM

EXCI
I BETA THII
DPER NOMIN

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1355-1372.

ΜΑΝΟΥΗΛ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

MANUELIS CALECÆ

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM,

CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ

OPERA OMNIA.

ACCEDUNT

JOANNIS CYPARISSIOTÆ, MATTHÆI CANTACUZENI,

SCRIPTA THEOLOGICA ET EXEGETICA;

NEC NON

JOANNIS GLYCIS, ESAIÆ, JOANNIS CALECÆ, ISIDORI,
CALLISTI, PHILOTHEI,

DIPLOMATA, SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J. P. MIGNE EDITOREM,

VIA DICTA THIBAÛD, OLIM D'AMBOISE PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MUENIA PARISINA.

1865

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODÆ, OECONOMICÆ,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

NOTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DERENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PICRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONEANDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONUM PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIRIQUE IN TODO PATROLOGIÆ RECUSU CONSTANter SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÆ PRODUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM: AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRÆ, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTE CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTADIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBICIANTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLII.

MANUEL CALECAS. JOAN. CYPARISSIOTA. MATTH. CANTACUZENUS. ALII.

EXCUBEBA TUR ET VENIT APUD J. - P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

1866

BR

60

.M38

t. 152

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1355-1372.

ΜΑΝΟΥΗΛ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ,
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

MANUELIS CALECÆ

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM,
CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ
OPERA OMNIA.

ACCEDUNT

JOANNIS CYPARISSIOTÆ, MATTHÆI CANTACUZENI,

SCRIPTA THEOLOGICA ET EXEGETICA;

NEC NON

JOANNIS GLYCIS, ESAIÆ, JOANNIS CALECÆ, ISIDORI,
CALLISTI, PHILOTHEI,

DIPLOMATA, SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHCÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J. P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTHROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV, ANNI 1355-1372.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLII CONTINENTUR.

MANUEL CALECAS, ORDINIS FRATRUM MINORUM MONACHUS, CPOLITANUS
PATRIARCHA.

<i>Notitia de scriptis et rebus gestis Manuclis Calecæ.</i>	col.	9
MANUELIS CALECÆ SCRIPTA.		
Contra errores Græcorum libri quatuor, interprete Ambrosio Camaldulensi, cujus præmittitur epistola nuncupatoria ad Martinum V Pontificem Maximum.		11
De essentia et operatione, editore et interprete Francisco Combefisio.		283
De fide deque principiis fidei catholicæ, ex ejusdem editione.		429

JOANNES CYPARISSIOTA.

<i>Notitia historica et litteraria.</i>		661
SCRIPTA.		
Palamiticarum Transgressionum liber primus, editore et interprete Fr. Combefisio, quem operis moles ab edendis omnibus libris deterruit. Vide (col. 737) quæ de operis in libros distinctione Combefisius scribit.		663
Expositio eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, in decem decades partita, Franc. Turriano S. J. interprete.		737
<i>Index scriptorum in Decadibus Cyparissiotæ citatorum</i>		951

MATTHÆUS CANTACUZENUS IMP. CP.

Commentarius in Canticum Canticorum, interprete et editore Vincentio Ricardo, Clerico regulari.		997
Commentarius in Sophiam Salomonis.		1083

JOAN. GLYCIS, ESAIAS, JOAN. CALECA, ISIDORUS, CALLISTUS, PHILOTHEUS,
CPOLITANI PATRIARCHÆ.

Diplomata, Synōdicæ Constitutiones, Epistolæ, ab anno 1310 ad annum 1372.		1085
---	--	------

MANUEL CALECA

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM MONACHUS. CPOLITANUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(FABRIC. HARLES Bibliotheca Græca, tom. XI.)

Manuel Caleca, Græcus (a) e familia Joannis Calecæ, ab ann. 1333 ad 1347 patriarchæ CPol. (b), pro Latinis adversus Græcos suos scripsit, atque inter monachos ordinis Prædicatorum (c) perinde ut Pantaleo nomen professus est suum, vixit non tempore concilii Lugdunensis a. 1274 (d), sed post errores a Palama disseminatos, quem prolixo volumine refellit, adeoque circa ann. 1360, ut recte H. Whartonus, in Appendice ad Cavenm (e). Scripta ejus sunt :

1. *Libri IV adversus errores Græcorum de processione Spiritus sancti*, de quo opere Petavius lib. viii, *Dogm. theolog. de Trinitate*, c. 4 : *Manuel Caleca, auctor eruditus et catholicus, cujus habeo volumen egregium pro Latinis adversus Græcos, in quo de processione sancti Spiritus uberrime accuratissimeque disputat, nihil ut de hoc argumento scribi posset doctius et subtilius*. Præter Petavium loca ex eo Græce producit Allatius, lib. *De purgatorio*, p. 12 seq. et *De consensu*, pag. 1332, 1333, 1360. Typis exscriptum hoc opus Latine tantum hactenus vidit lucem ex versione quam Martini V papæ jussu composuit Ambrosius Camaldulensis, ediditque ex Bavarica bibl. Petrus Stevartius cum notis, Ingolst. 1616, 4; cum iisdem notis recûsum in *Bibl. patrum*, tom. XVI, edit. Col. [col. 1618, vol. XIV, p. 257, in Cat. bibl. Leidens. p. 33] et tom. XXVI edit. Lugd. p. 382 sqq. Libro quarto multa etiam aia capita, quibus Latina Ecclesia a Græcis reprehenditur vel ab ea dissentit, Caleca breviter persequitur ac perstringit (FABR.); ms. Romæ in bibl. Vatic. n. 4064, Ambrosio monacho interprete. — Mediolani, in bibl. Ambros. — In bibl. Mazarin. et bibl. de Mesme, Man. Calecæ cod. nomine libri non addito. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 114 B, et 117 D, p. 513 E. p. 1308 D, et 1327 C. — Venetiis in cod. gr. 159 bibl. Marc. in calce nota de auctore et argumento libri legitur Latina, cujus auctor in fine, « Hic, ait, præclarissimus et magnarum virtutum vir obiit Mitylenæ in capella sancti Joannis 1410. — Ibid. in cod. Lat. 138, idem opus, Ambrosio Camaldulensi interprete. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 90, et Lat. p. 79, add. paulo post, § 17, init. (HARL.)

2. *Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας. De essentia et operatione Dei*, liber adversus tomum Gregorii Palamæ in synodo CP. probatum, Græce et Latine editus cum notis a Francisco Combelsio, tom. II, Auctarii novissimi *Bibl. Patrum*, p. 1, 67; Paris. 1672 fol. Latine ex Combelsii versione tom. XXVI *Bibl. Patrum Lugd.*, p. 321 sqq. Tomum ipsum, ann. 1351, in synodo sub Joanne Cantacuzeno imp. et Callisto Xanthopulo patriarcha CP. promulgatum Græce et Latine vulgavit Combelsius, p. 135-176. (FABR.) Paris, in bibl. publ. cod. 1279. (HARL.)

3. *Περὶ πίστεως καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς καθολικῆς πίστεως. De fide deque principiis catholicæ fidei*, liber insignis in decem capita distributus, in quo nitorem styli, perspicuitatem et soliditatem doctrinæ ex Patrum maxime traditione laudat Combelsius, qui Græce et Latine edidit in eodem Auctario novissimo,

(a) Caleca ipse sub extremum libri IV contra Græcos.

(b) Combelsius, *Bibl. Concionatorix* tom. I, pag. 8.

(c) Combels. tom. II Auctarii noviss. ad Calecam de essentia et operatione, p. 1 et 118, ex testimonio Joannis, cardinalis a Turrecremata in *Summa de Ecclesia*, lib. II, cap. 93. Confer prælat. Combelsii, recusam in *Bibl. Patrum* tom. XXVI, edit. Lugd. p. 320 G.

(d) Petrum Galesinium, qui Calecam Lugdunensi illi concilio scribit interfuisse in Vita sancti Bonaventuræ, cap. 14, refellit Allatius, lib. II *De consensu utriusque Ecclesiæ*, c. 18 § 4. Roberto

Constantino in nomenclatore insignium scriptorum dicitur *Cyrmanoa Caleca* pro κύρ Μανουῆλ, ubi librum ejus de theologia et Spiritu sancto commemorat.

(e) Pag. 65 sq. ed. Basil. ad ann. 1360. Indicem librorum Calecæ Whartonianum auxilium ibid. R. Gerius. Uberius enarrat Calecæ vitam scripserat Oudin. in *Comment. de SS. Eccles.* tom. III, col. 1039 sqq. aliosque qui de eo egerunt, excitat. Add. Saxii *Onom. litt.* part. II, pag. 376; Schæckh *Hist. Eccl. christ.* tom. XXXIV, p. 63 seq. — Diversi sunt Joannes Caleca, (de quo v. infra, p. 490 vet. ed.) et Matthæus Caleca, (v. infra, p. 552.) [HARL.]

1917

tom. II, p. 174 285 [al. p. 182-197] cum notis. Unde rēcūsus Latine, omisis notis, est in tomo XXVI *Bibl. Patrum Lugd.*, p. 345. Idem Calecæ scriptum in duos divisum libros Latina versione donaverat Jacobus Pontanus, quam editurum se promisit Labbeus, tom. II *De scriptoribus eccles.*, pag. 45. Idem opus Græce legisse se summa cum animi delectatione testatur Allatius, ex ms. Mediolani in monasterio sancti Ambrosii, ann. 6910, qui fuerit Christi 1402, fortasse non multo post ejusdem Calecæ ætatem exaratum. Idem laudans Arcudius, c. 7, Calecam virum vocat *sane antiqua Græcia dignum, et catholicum*. Idem *vir magna et doctrina et fide* vocatur a Francisco Turriano libro de VI et VIII synodo. (FABR.) Florent. in bibl. Laurent., cod. 13, n. 41, plut. 74, *Confessionis* (τῆς ἐξομολογήσεως) *modus*, dom. Man. Calecæ interpretatio ex Latino, seu forma confessionis et absolutionis peccatorum secundum Latinorum ritum, a Man. Caleca in Græcam linguam conversa, inc. Ἐξομολογοῦμαι τῷ Κυρίῳ μου, τῷ Θεῷ μου, etc. Subjiciuntur deinde confessionis sacramentalis prærogativæ, quæ numerantur quindecim, earumque declarationes. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. tom. III, p. 110. — Monac. in cod. Bavar. 127, (sec. cat. gr. mss. Bavar. p. 53, ab Hardtio numeratur cod. 262 *de elementis catholicæ fidei secundum traditionem sanctæ Scripturæ et catholicorum doctorum*. (HARL.)

4. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, de sancta Trinitate, tractatum opulentissimum Allatius vidisse se testatur p. 855, de consensu, adhuc quod sciam ineditum. Incipit: Τῶν παλαιῶν αἰρετικῶν ἦν.

5: Λόγοι Θεολογικοί, *Orationes theologicæ* e quarum sexta profert quædam idem Allatius, p. 435 seq. contra Creyghtonum.

6. *Oratio de sancto Stephano protomartyre*. Citat idem lib. *De synodo Photiana*, p. 542, meminitque libro *de Simeonibus*, p. 115. Incipit: Ὡςπερ ὁ ἥλιος πανταχοῦ. [V. supra, vol. X, p. 327.]

7. *In circumcisionem Domini*. Incipit: Τῷ καιρῷ ἐκαίνῃ ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι. Idem Allatius lib. *de Simeonibus* p. 112. [V. supra l. c. p. 240.]

8. *Grammatica* ms. in bibl. Colbertina cod. 4992. Itaque per Manuelem grammaticum in Catena Macarii Chrysocephali in Lucam intelligi hunc Manuelem Calecam, suspicatur Wolfius noster in *Diss. de catenis Patrum*, p. 32. (FABR.) Conf. supra ad vol. VI, p. 325. — Man. Calecæ *Grammatica* quædam, Paris. in cod. Mazarin. 91. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 1319 E. (HARL.)

[Calecæ ad Juannicum epistolæ, in cod. Vossiano. V. Cat. mss. Angliæ etc. vol. II, n. 2240]

Hymnus, Te Deum laudamus, Græce translatus per Calecam, uti legitur in margine cod. Florent. Laurent. n. 2, plut. 4. Alii versionem illam hymni Ambrosiani tribuunt Sisebuto monacho, qui vixit sæc. XI, alii aliis. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 533.

Calecæ Monodia super Meledone, ibid. in cod. Laur. 13 n. 49, plut. 74. V. Bandin. l. c. III, p. 106.

Ad Calecam epistola Demetrii Cydon. in cod. Coisl. 315 fn. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* n. 429. (HARL.)

MANUELIS CALECÆ

CONTRA GRÆCORUM ERRORES

LIBRI QUATUOR,

Olim Latine versi ab Ambrosio Camaldulensi; postea ex bibliotheca Bavarica in lucem prolata et notis illustrati a Petro Stevartio, Leodio, SS. Theologiæ D. professore, et Academiæ Ingolstadiensis procancellario, etc.

PŒFATIO.

Domno S. ac beatissimo papæ Martino Ambrosius.

Parui præceptis tuis, domne beatissime, opusque illud clari et eruditi viri Manuelis Calecæ contra Græcæ levitatis errores, quod insignis Theologiæ cultor Magister Antonius Massanus, zelo fidei succensus, Constantinopoli ex urbe regia secum adiecit, commode utinam atque utiliter, prompte certe atque obtemperanter ex Græco converti. Quo sane in opere, vir ille optimus ita suscepti numeris implevit officium, ut diligentiam in se desiderari (meo auidem iudicio) passus non sit. Cautè enim ut in re tanta congruum fuit,

subtiliterque pro materiæ dignitate procedit, eosque præclari bellatoris instar, suis potissimum revincit armis; atque inolitum errorem, imo ingenitum contentionis studium, ab ipsis, ut ita dicam, fundamentis aperit, delegit, nudat, ipsumque radicibus evellit.

Id equidem eo libentius transtuli, quo et a te, cui omnia fideli obsequio debeo, injungebatur: et ob antiquam gentem, ac dudum inclytam, et omni genere laudis illustrem. Quis enim nesciat Græcos olim cum sapientia et eloquentia, tum fide ac religione, cæterisque virtutum meritis, cunctis fere mortalibus excelluisse? Ægre, ut par erat, ac moleste ferebam, hujusmodi diutius impeditam laqueis plagisque irretitam: obque id, jam pridem summis calamitatibus ita obtritam et consumptam, ut rix ullum vestigium pristinae gloriæ ac dignitatis servet: cupiebamque, te potissimum auctore ac duce, eam, etsi non in pristinam dignitatem, priscam sanctitatem, faciemque restitui, id quippe majus est, quam ut optandum nobis sit, at saltem ab internecione liberari.

Tuum quippe est, et esse intelligis, Papa beatissime, errantes homines ad rectum revocare iter, atque ad imitationem veri æternique pastoris, cujus vices in terris agis, ovem perditam, ac per devii erroris anfractus male liberam, atque in perniciem suam gradientem studiose requirere, inventamque ac sacris humeris impositam ad ovile revehere. Tuæ, inquam, gloriæ in primis est, adeo divinum opus, tum præclarum facinus, tota animi intentione suscipere, nihilque diligentius omittere, dum id conficias: ut quo pastore Occidua Ecclesia plures ante annos divisa scelerata est, eo auctore, Orientis etiam Ecclesia, majore longe ac deterioriore scissura segregata, sub uno capite, reliquo Ecclesiæ corpori jungatur: ne dignitas a cætera compage disjecta prædæ ac pabulo Barbaris sit: ne inde Christianum nomen funditus tollatur, ubi primo exortum est, quo quid dici gravius, quid cogitari indignius potest?

Gratulor sanctæ menti tuæ. Domne beatissime, gratulor felicitati, teque ad id opus divinitus instinctum mirifice exsulto; quo nihil gloriosius, nihil esse possit illustrius. Hoc si efficere potueris, poteris autem, Christo miserante, qui te ad hoc munus elegit; plurimum ad tuorum meritum cumulum accessisse, nemo nisi judicii ac rationis ignarus denegabit, quando non solum reficiendis diu collapsis sacris ædibus, verum, multo dignius instaurandæ universali Ecclesiæ, omni studio incumbis. Sed enim laudes tuas prosequi propositum non est. Sani memor ipse mei, facient hoc excellentiora ingenia: mihi sat fuerit, pro ingenii tenacitate satisfacisse jussioni tuæ.

Sane, id opus, quod auctor ipse continuata dictione uno volumine inclusit, nos utilitati legentium, fastidioque consulentes, quia prolixum valde videbatur, in libros quatuor, commoda distinctione divisimus; ut per hujusmodi veluti metas, lectoris animus a jugi certaminis exercitatione requiesceret, et adacrior ad reliqua perlegenda, intentiorque semper assurgeret. Si quid autem in hac interpretatione vel obscurius fortasse, vel inconcinnius positum prudens lector offenderit, partium id interpretationis necessitati, partium etiam immodicæ celeritati acceptum referat. Nam et materia ea est, adeoque angustis terminis constricta ut interpreti tutum non fuerit, auctoris vestigia longius deserere: ne, sua potius compiasse, quam aliena transtulisse videretur; et celeritas tanta fuit, ut opus mensium, uno fere mense traduxerim. Neque enim ignorat sancta eruditio tua, quæ celeriter, imo verius præcipitanter effundantur, de re præsertim ardua et angustissima, et qua nulla tractari cautius debet (de Trinitate enim omnis fere sermo est), ea accurate dici ornateque non posse. Fideliter tamen me transtulisse, constanter asseveraverim. Incolumem sanctitatem tuam, ac prolixa ætate tranquillam, et florentem, Christus Deus noster omnipotens servare dignetur. Domine sancte, ac beatissime Pater.

INCIPIT AUCTORIS PROLOGUS.

Quoniam quidem fraternæ dilectionis cura maxima habenda est, cunctaque pro illa agenda atque molienda sunt, ita jubente Domino; nihil vero gratius, nihilque utilius est, quam de Deo et audire et loqui; ex quo fit, ut et qui dant, et qui accipiunt, magna consequantur emolumenta; vitamque inde sempiternam adipiscimur: Hæc enim, inquit, est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum¹; quæque scilicet divinitatis, et quæ humanæ dispensationis sunt; atque a nobis exegisti pro modulo virum nostrarum edoceri, ut sese habeat sanctorum Patrum de processione Spiritus rectissima opinio: de qua scilicet, cum Græci Latini que dissentiant, dissensio etiam, atque utriusque

A Ecclesiæ divisio, necessario secuta est. Scire enim cupis, quibus utraque Ecclesia rationibus nititur, atque utra ex his rationabilis sentiat, prætereaque, dicente Domino: *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quæ in aure audistis, prædicate super tecta*². Apostolo item terribile silentii iudicium insinuante, ac dicente: *Testificor vobis hodie, quia mundus sum a sanguine omnium; neque enim dissimulavi nuntiare vobis omnem veritatem atque consilium Dei*³; atque hoc ipsum faciendum ædificamentum: *Hæc enim, inquit, admone, et contestare coram Deo*⁴. Eisi de Deo ac divinis rebus loqui illis potius conveniat, qui semper in lege Domini meditantés, purgatori vita et intelligentia sunt, a quibus nos longissime remoti sumus, plurimum

¹ Joan. xvii, 3. ² Matth. x, 27. ³ Act. xv, 23. 27 ⁴ Tit. ii, 13.

tamen rationibus me ad scribendum hortantibus A ferre atque aliis tradere? nunc quidem amicitiae atque impenitentibus, aggrediar, facultate, qua potero, quæ a sanctis Patribus de hac re scripta sunt, Christo duce, moderate atque simpliciter, servato compendio, tibi exponere: plurimis scilicet onissis (nam longissimum esset, omnia prosequi), paucisque solummodo positis, quibus constare possit quænam illis de hac re fuerit opinio: ut ex hac moderatione nostra, et tu, quod ab amico requisisti, consequaris; et ipse, dum illorum prolixitate non terreor, brevitatemque temporis non pertimesco, meliore jam animo sim, illi me vindictæ subdendum non esse, quæ illi intentatur, qui talentum abscondit.

Non igitur tacebo, cum præcipue de veritate fidei mihi sermo futurus sit, neque ambigam, quin B per te ad alios quoque manaturæ sint litteræ nostræ, quos alloqui ipsi non possumus, et eorum obtestari de veritate fidei; his autem licebit illos alloqui juxta edictum; atque ita, dum multiplicabitur verbi ministerium, mihi ipsi fidelis seryi merces excompensabitur. Quanquam vero pauca de multis appositurus sim, si quis tamen jurgio et contentione sepositis, ipsam, per seipsam, veritatem rei, ex his, quæ firma et rata sunt indagare pergat, longe brevioribus, atque ipsis tantum fidei principis hanc illustrari posse comperiet: eoque facilius, quo Deum talibus auxiliari certum est, qui cum pietate quærun: Cooperator, inquit, Deus est omni quærenti bonum⁶. Isque qui C Scripturas hortatur scrutari⁷, seque daturum petentibus pulsantibusque⁸ aperturum pollicitus est, non permittet hujusmodi longius a veritate aberrare.

Constat ergo, nos, nisi veritatem rebus omnibus prætulissemus, nunquam in hunc verborum campum descensuros, in quo, laboris plurimum ac difficultatis, humanæ vero gratiæ minimum.

Ipsam itaque sanctum Spiritum, de quo nunc nobis sermo instituitur, primum invocantes, ita denum, quæ proposuimus, aggrediamur. Utemur autem pro documentis ipsis initiis fidei, et quæ ex eis assumpta ac derivata sunt, quantum in Deo divinisque rebus, probationibus uti fas est, his etiam, quæ a catholicis Ecclesiæ magistris dicta sunt.

Et quoniam, quibus maxime rationibus ostendi possit ejusce quæstionis veritas, primum inquiris: deinde, quæ illis objiciantur, exponi, ac deinceps vel objecta refelli, vel quæ ambigua videantur, declarari postulas, eum et nos in sequentibus ordinem per omnia servabimus. Ex quo, si prolixiores fortasse erimus, quam susceptæ brevitatis ratio poscebat, necessitati indulgendum erit. Hinc autem initium sumemus.

Cæterum, sicut unusquisque fidelium fidei profert confessionem: Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem⁹: quid prohibet hanc etiam communi fide comprehensam veritatem, sicut a sanctis Patribus accepimus, pro-

⁶ Rom. viii, 28. ⁷ Joan. v, 39. ⁸ Luc. xi, 9. ⁹ Prov. ix, 9. ¹⁰ Rom. x, 10.

MANUELIS CALECÆ

LIBER PRIMUS

CONTRA GRÆCOS DE PROCESSIONE SANCTI SPIRITUS.

Cum Dominus noster Jesus Christus discipulis **A** illum et ad creaturæ ordinem deducere, et Patri, dixerit: *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*¹⁰, num ordo aliquis est in nominibus ac rebus sanctæ Trinitatis ipsius Patris, et Filii, et Spiritus sancti, qui necessario ac semper in seipso idem sit ex ipsis nominibus insinuat: atque ut se ad invicem habent secundum pronuntiationem ea nomina, ita etiam ad invicem divinæ personæ ordinatæ sint? Quem ordinem servantes atque honorantes, necessario iuncta etiam hæc nomina proferre debeamus, nihil ex tralito nominum ordine ac positione immutantes, si velimus nobis ipsis in confessione rectam Trinitatis servare rationem? An ordo illic nullus est, eaque nomina temere posita sunt: atque in nostra potestate est, ut illa proferre velimus, ita ut nullo servato ordine Patris nomen aliquando præponere, aliquando item postponere liceat, aliquando item Spiritum præferre Filio, quasi etiam divinæ illæ personæ, quæ nobis his nominibus insinuatur, inordinate se ad invicem habeant, atque alias aliter?

Et quoniam, quæ proponimus, sanctorum dictis ac sententiis astruere ac firmare institimus, adsit nunc magnus Basilius, nosque quid hic sentiendum sit, doceat. Ait enim in Epistola ad Canonicos, cuius initium est: « Quanto nos mœrore consecravit prius fama subtristior, quæ auribus insonnerat nostris. Spiritus autem sanctus Patri quidem **C** et Filio connumeratur, quia et supra creaturam est: tertius autem ordine locatus est, sicut ex Evangelio docemur, dicente Domino: *Euntes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Qui autem illum vel præponit Filio, vel Patre seniore dicit, hic relinquitur quidem Dei ordinationi, atque a sana fide alienus est, non eum, quem accepit, glorificationis modum servans, sed sibi vocum novitatem ad placendum hominibus excogitans. »

Et paucis interpositis, veluti concludens ait: « Itaque fidei abnegatio est; æque enim impium est

aut Filio, tempore vel ordine præponere. »

Idem in primo lib. *Quæstionum* (1), cuius initium est: *Siquidem omnes vellent, cum præ opposuisset, duplicem esse ordinem, naturalem alterum, alterum inventum: atque naturalem quidem, sicut est creaturarum ordo Conditoris ratione instituta, numerique locatio, causarumque ad causalia habitus; inventum vero atque artificiosum, sicut in artibus, et disciplinis, ac similibus, adiecit: « Horum ergo primo suppresso, Eunomius secundæ speciei ordinem memorat, dicitque: non oportere in Deo dici ordinem, cum ordo secundus ab ordinatore sit. Illud autem vel non vidit, vel sciens prudensque præterit, esse ordinis speciem, non ex nostra positione constantem, sed ipsa naturali consequentia contingentem: sicut igni, ad eam, quæ ex se manat, lucem. In his enim primum causam dicimus, secundum quod ex eo prodit, non intervallo ista ab invicem dissepantes, sed cogitatione prius causam nobis, quam causale fingentes. Quomodo igitur fas est ibi negare ordinem, ubi secundus et tertius est: non ex nostra positione, sed ex naturaliter insita consequentia? Cujus ergo rei gratia ordinem in Deo recipi abnuvit? Arbitratur, si efficere atque demonstrare possit primum in Deo nullo modo alio intelligi posse, reliquum jam sibi fore substantiæ ipsius inæqualitatem atque eminentiam ostendere. Nos autem eo quidem ordine, quo causæ, manantibus ex se rebus, præponuntur, Filio Patrem præpositum dicimus, naturæ autem differentia negamus. »*

Idem in tertio *Quæstionum*: « Sicut enim Filius ordine quidem secundus a Patre, quia ex illo est, et dignitate, quoniam initium et causa illius essentiæ Pater est, et quia per ipsum accessum habemus ad Deum et Patrem, natura vero non jam secundus est, quia Deitas in utroque una, ita scilicet et sanctus Spiritus, etsi Filio subjicitur ordine et dignitate, non tamen alienæ, sed unius ejusdemque naturæ cum Patre et Filio omnino est. »

¹⁰ Marc. xvi, 15.

(1) Ita vocat Caleca libros S. Basilii contra Eunomium ex quorum primo hoc testimonium peti- tum est.

Item in eodem ; « Cum ipse Dominus ordinem A tradiderit baptismi salutaris. »

Idem in epistola ad Eustachium, cujus initium est : *Eos quidem, qui præventi sunt alia fidei confessione*, sic ait : « Oportet autem et eos fugere, qui eam consequentiam, quam nobis tradidit Dominus, immutant, utpote qui aperte contra pietatem pugnant, et Filium quidem præponunt Patri, Filio vero Spiritum sanctum. »

Idem vero in Epistola ad Greg. fratrem, cujus initium est : *Quoniam multi commune substantia* : « Qui vero Spiritum cogitat, ipsumque in se ipso intellexerit, et Filium una cogitatione comprehendit. Qui autem hunc mente suscepit, a Filio Spiritum non divisit, sed consequenter quidem secundum ordinem, conjuncte autem, secundum naturam trium in se ipso personarum fidem juxta identitatem commiste formavit. Et qui Spiritum dixerit solum, eum quoque cujus est Spiritus, ea confessione comprehendit. Et quoniam Christi est Spiritus, atque ex Deo, sicut ait Apostolus, veluti ex catena, qui unam summitatem comprehenderit, alteram simul attraxit, ita et qui Spiritum trahit, per ipsum, et Filium, et Patrem simul trahit. Et Filium qui veraciter acceperit, habebit utraque ex parte, hinc ipsius Patrem, hinc Spiritum sanctum consequentem. Neque enim sectionem aut divisionem cogitare licet, ut aut Filius sine Spiritu intelligatur, aut Spiritus a Filio disseparetur. »

Sanctus quoque Epiphanius in quodam opere suo, quod appellavit *Anchoram* (2), *tertium lumen*, tertiamque a Patre substantiam (3) Spiritum sanctum appellat.

Sed et D. Chrysostomus in quodam sermone suo super illud dictum Abrahæ : *Pone manum tuam super femur meum* ¹¹, ait : Itaque divinarum quidem personarum discretor ordo sanctis cognitus fuit ; qui vero naturas in sancta Trinitate discerneret, omnino rejiciendus.

Theologus quoque Gregorius in secundo sermone suo ad Lumina, de sancta Trinitate sic ait : *Velut in trinis contiguis solibus una est collatio luminis*.

Posito igitur unum esse ac tria Deum, et altero ex his quidem de essentia et unitate substantiæ concesso, de altero, videlicet de Trinitate hypostaseon, seu personarum, de earum ad invicem ordine, ex his, quæ dicta sunt, videamus.

Quoniam itaque magnus Pater Basilius Eunomium insinulat, ordinem in Deo pie non recipientem, quippe hunc abnegare, irrationabile esse arbitratur atque eum quidem, qui circa traditio-

nem nominum immutat ordinem, novitatis vocum appellat *inventorem*, eumque Dei ordinationi resistere asserit, ipsum Dominum hunc tradidisse ordinem (4) dicens : Qui autem Spiritum Patri præponit, aut Filio, eum a sana doctrina alienum denuntiat quippe novitatem introducens circa divinarum personarum ordinem ; hanc autem ipsam novitatem atque immutationem ordinis, habere abolitionem divinarum personarum, totiusque fidei abnegationem esse docet, nihilque differre, utrum Spiritum sanctum ad creaturæ ordinem redigas, an ipsum Patri vel Filio in ordine præferas. Tertium enim, inquit, in ordine locatum esse in Evangelio a Domino docemur. Constat profecto ordinem esse in sancta Trinitate, secundum quem prima quidem persona Pater est, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus.

Et quia non solum Patri Filius et Spiritus sanctus, verum et sibi invicem junguntur, id autem de his dicitur, in quibus ordo est, et quæ ex se invicem pendent, nullo medio intercedente, omnino ordinem ad invicem personæ habent.

Sed et is, qui catenæ Trinitatem comparavit, liquet quia medii ad primum, et tertii ad medium ordinem reddidit, quocirca ait : Qui Spiritum cogitat, et Filium una cogitatione comprehendit ; et : Qui Spiritum dixerit solum, eum quoque, cujus est Spiritus, ea confessione comprehendit, et : Qui Filium suscepit, a Filio Spiritum non divisit. Neque enim licet aut Filium sine Spiritu intelligi, aut Spiritum a Filio disparari. Quæ nequaquam ita se habent, nisi Filius et Spiritus sanctus ordinem ad invicem haberent, secundum quem alter referretur ad alterum. Nam in his, quæ soluta sunt, et quæ simpliciter absque ulla relatione et ordine se ad invicem habent, non cogimur alterum cogitando, alterum quoque cogitatione complecti. Id quippe illorum solum est, quæ ordinem ad invicem habent, secundum quem necessario etiam simul cogitantur.

Ex quibus constat, quia non Pater solus ad Filium, seu ad Patrem Filium ordinem habet, sed etiam Filius ad Spiritum sanctum. Hoc et B. Athanasius apertissime in epistola ad Scrapionem de Spiritu sancto posuit : « Eundem, inquit, ordinem ac naturam habet Spiritus ad Filium, qualem ad Patrem Filius. »

Magnus quoque Basilius in xvii ad Amphilochium sic ait : « Sicut igitur habet Filius ad Patrem, ita et ad Filium Spiritus, juxta eam quæ nobis in baptismo traditur, verborum connexionem. »

Constat igitur ex his, quæ dicta sunt, in sancta Trinitate personarum divinarum ad invicem esse

¹¹ Gen. xxiv, 2.

(2) Ἀγκυρωτής, *Ancoratus*.

(3) Hoc est personam ; nam in Græco est *hypostasis*.

(4) De hoc ordine multa S. Epiphanius in *Ancorato*.

ordinem. Qui enim Filii et Spiritus ad Patrem ordinem reddit, Filii autem et Spiritus ad invicem confundit, ordinis bonum Deo ex dimidio reddit. Bonum enim ordo est, atque ordinatum esse. Quia enim in his, quæ sunt ordo, præclarum quiddam et optimum est, quod et cælestia simul et terrena continet, omne autem optimum a Deo manat: multo autem magis in Deo, velut in principali causa, bonum illud excellentius inesse intelligendum est. Nam, ut ait D. Dionysius in lib. *De divinis nominibus*: « Quæ in causalibus sunt perfectiones, eas in causis ipsis longe potius ac prius inesse manifestum est. »

Quis vero jam adversus tam eximios Ecclesiæ magistros contendere præsumat, aperte in Deo trium ad se invicem personarum ordinem cientes? Itaque licet quidem absolute ac simpliciter, cum ita tres personas numeramus, tertiamque solam insinuare volumus, aliam præponere, aliam subjicere, ut est illud Apostoli: « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei et Patris, et communicatio sancti Spiritus »; aut quomodocunque aliter. Porro volentibus divinarum personarum nomina eo ordine pronuntiare, quo æternæ ac semper similiter ad invicem habent, et quo Trinitatis perfectio designatur, nulla ratione conceditur. Quocirca magnus Basilius in lib. *iv. Questionum ad*: « Nontamen quia primo hic sancti Spiritus Apostolus meminit, secundo Filii, tertio Dei et Patris, continuo putandum est, perversum aut immutatum esse ordinem. Ex nostro quippe more initium sumpsit. Quando enim dona suscipimus, primo distribuenti congregimur, deinde mittentem concipimus animo, tum ad ipsum bonorum fontem causamque cogitatione convertimur. »

Quod si ex more nostro initium sumentes, primo meminimus Spiritus, a quo in nos munus largitas manat; deinde Filii, ac tertio per Filium ad Patrem tendimus, liquet, quod illic incipientes, primo Patris, deinde Filii ac tertio Spiritus sancti secundum Trinitatis proprium ac sempiternum ordinem meminimus. Itaque, si quem sacerdos baptizaret, atque ita baptizans pronuntiaret: « Baptizo te in nomine Patris, et Spiritus et Filii, Ecclesia hujusmodi baptizatum (5), quasi baptismo consecratum, nunquam admitteret eo quod non juxta Domini traditionem baptizans esset, secundum quam nomen ac rerum Trinitas, Patris scilicet, et Filii, et sancti Spiritus, ut se ad invicem habet, tradita est nobis, quam immutare non licet. Quippe eos, qui immutarent sanctus Basilius cavendo monuit, utpote pietatem aperte oppugnantes, et neque in Trinitate baptizantes, neque hanc juxta Domini traditionem confitentem. Apparet id quoque eum ordinem, quo naturæ discernuntur,

ut Eunomius volebat, in sancta Trinitate sanctos omnino abnegare: eum vero quo personæ discernuntur, secundum quem causa (6) atque causale cum coæterno et consubstantiali inducitur, et docere, et ut pius, ac religiosus, amplecti ac suscipere, neque idem contra idem asserere atque denegare.

Præter hæc autem, quæ dicta sunt, nequaquam esset Trinitas Deus, nisi tria invicem connecterentur, ac secundum ordinem suum unirentur: sed tria simpliciter ac temere (quippe sublata unitate, quam ordo in multis efficit) inordinata essent, ac plurima, imo potius nihil. Neque enim vel tria, vel quatuor esse ullo modo possent, nisi Trinitas, vel quaternitas animo ante conciperetur. Quoniam igitur trium unam connexionem confitemur, sicut unam etiam essentiam, primoque loco Pater est causa, necesse est esse et tertium. Sublato quippe tertio, nec primum erit. In plurimis enim ubi primum est, necessario, quæ post primum sunt, connexionis serie ad primum referuntur. Atque hoc maxime in sancta Trinitate, ubi trium unam fatemur connexionem,

Rursum, quoniam tertium a Patre Spiritum sanctum doctores prædicant, profecto tertius non esset primo sublato. Tertium enim idcirco dicimus, quia refertur ad primum. Et hoc itidem non ita esset, nisi et primum ad secundum haberet ordinem. Alias quippe neque trium connexio esset, neque unitas: sed tria, ut diximus, simpliciter, ac temere inordinate se habentia, atque ab invicem disparata. Sed hoc his quæ a magistris Ecclesiæ dicuntur, communique confessioni fidei contrarium omnino est. Primum enim, et secundum, et tertium fatemur, unamque connexionem sanctæ Trinitatis, eaque sibi invicem conjungi et connecti serie, supra jam dictum est. Hæc autem aperte ordinem commendant. Liqueat igitur ex his, quæ dicta sunt, quandoquidem ordo discretus significat, qui consubstantialis ordinem esse dicunt, eos in divinis peccare. Ita enim unitatem reddent potius, quam ordinem. Nam personæ tres, in quantum sunt invicem consubstantiales, juxta ejusdem substantiæ rationem unum sunt. Porro unius ad se ipsum, secundum rem, ordinem esse, impossibile est.

Præterea, et a Patre esse, ambobus commune cum sit, unionis potius, quam discretionis ad invicem causa est, nisi aliud aliquid adjiciatur. Quippe et omnes homines eo ipso quidem, quod ex Adam originem trahunt, invicem uniti sunt, certis vero rationibus et proprietatibus ab se distinguuntur. Itaque utrumque ex Patre esse dicere, satis non est ad exprimendum eum quem habent ad invicem, ordinem. Sed enim hyposta-

¹¹ II Cor. xiii, 13.

(5) Observa hanc opinionem Calocæ de forma baptismi.

(6) More Græcorum Patrum ac scriptorum causam pro principio usurpat.

seon seu personarum ad se invicem juxta incommistam, atque inconfusam rationem, ordinem esse dicere, irrationabile omnino est. Esse enim incommistas ad invicem, servantes sibi suarum proprietatum terminos, necesse est: neque enim alias ordo servaretur; non tamen ideo necesse est, incommistarum, in quantum incommista sunt, ordinem ad invicem servantes, nisi etiam habitus ad invicem quidam illis inesse videatur. Ex quo sane ordine ad invicem et habitu, suarum etiam proprietatum termini confundi miscerique non possunt. Quo etiam remoto, incommistum illud secundum se, inordinationis potius, quam ordinis fieret causa. Quærendum igitur in personis divinis, quænam sit ordinis earum ad invicem causa, quæ item incommisionis secundum proprietates suas. Alias enim, præterquam quod nihil conficitur, imperitiæ quoque evidens argumentum est, causale quasi causam ponere. Igitur oportere quidem necessario ordinem in divinis personis immobilem fateri, neque esse in nostra potestate, ut libuerit, traditum immutare ordinem, eosque, qui immutant, ut quo aperte oppugnant pietatem, vitandos esse, satis ex superioribus ostensum est.

Quoniam vero unitatem ac Trinitatem Deum consistemus, ac juxta unitatem quidem neque ordo, neque processus, neque personarum numerus inspicitur: una enim res essentia est omnino indiscreta, uniusque ad seipsum secundum rem ordo aut discretio non est: reliquum est, ut ordinem numerumque personarum juxta processus suos fateamur.

Duo omnino processus in Deo nobis traditi sunt, alter, secundum nativitatem, alter, juxta processionem. Deum quippe ex Deo nasci, Deumque item ex Deo procedere, divinis Litteris docemur. Atque Filii quidem a Patre immediatum processum, sanctus Basilius, in lib. *Adversus Eunomium*, ita commendat: « Initium quidem Patris nullumque horum medium. » Rursumque in eodem: « Ut enim stulta est interrogatio in eo, qui sine principio atque ingenitus est, superius aliquid quære: et hic in eo, qui sempiternus cum Patre est, nullumque habet medium inter se et genitorem. »

Idem rursus in ea, quam supra memoravimus ad Canonicas Epistola: « Si enim Deo superior est Spiritus, non jam ex Deo est, si autem ex Deo est, quomodo antiquior est illo, ex quo est? At ne Unigenito quidem prior est, nullum enim inter Patrem ac Filium medium est. »

Gregorius etiam Nyssenus in 1 adversus Eunomium libro, sic ait: « Pater quidem sine principio atque ingenitus intelligitur. Ex ipso autem, juxta contigui rationem, inseparabiliter unigenitus Filius cum Patre simul intelligitur. »

(7) Græce est ὑποστάσιως. Quod potius retinendum vel personæ vocabulum adhibendum ut videtur æquivocatio.

(8) Ex orat. 4 ex illis quinque de rectis fidei

A Sanctus item Cyrillus, in 1 *Thesaurorum* ait: « Gignit Filium Pater nullo medio. »

Idem super Evangelio Joannis, cum id verbum exponeret: *Hoc erat in principio apud Deum*, ita ait: « Esse autem cum Filio Patrem intelligimus, propter substantiæ incommutabilitatem: atque ideo, quod omnino contiguus sit, nullo medio, ei, quod ex se naturaliter processit. »

Magnus idem Basilius, in epist. ad Gregorium fratrem de differentiæ essentiæ atque substantiæ (7), ait: « Filius autem solus, qui unigenitus de ingenito effulsit lumine, nullam juxta proprietatem personarum communionem habet ad Patrem, vel ad Spiritum sanctum. » Gregorius item Nyssenus super Oratione Dominica, in eo tractatu, qui incipit: *Umbram continens futurorum lex*; « Unigenitus, inquit, Filius ex Patre a S. Scriptura nominatur; atque hactenus ejus proprietas fertur. »

B Sanctus quoque Anastasius Antiochiæ episcopus in lib. suo *De dogmatibus* (8), cujus initium est: *Salubris fidei nostræ rationem*, ait: « Spiritus, ut dixi, dicitur Deus, et sanctus Deus. Hæc autem ambo composita nomina ei congruunt, qui proprie Spiritus sanctus appellatur, sicut et Patris vocabulum causæ; et Filii, ei qui ex causa nullo medio prodit, accommodatur. »

C Ita igitur Filii ex Patre processum, nativitatem scilicet immediatam discimus, secundum quam et unigenitus, et solus de solo dicitur, personalemque suam ac substantialem proprietatem hinc accipit, quod et genitus est, et a Patre Spirituque distinguitur. Quippe hanc ejus propriam agnitionem nobis magistri tradiderunt, quod solus ipse unigenitus de ingenito lumine prodeat. Dictum est enim veritatis terminum et rationem hactenus illi proprietatem sistere, ut scilicet immediate, et continenter, ac genite ex Patre sit, ulterius autem nullatenus progredi. Quippe cum et Spiritus ex Patre quidem sit, nec tamen hactenus processus illius proprietas atque agnitio subsistat.

Dictum est autem, et Filii vocabulum ei proprie congruere, qui sit ex Patre, nullo interjecto medio. Quanquam præter hæc, et Patris, et Filii nomen habitum ad invicem ac relationem individuum reddit. Aliud enim causam, aliud vero causale commendat. Atque ista quidem ita se habent de Filio.

D Sancti vero Spiritus processum a Patre per Filium esse didicimus, ex quo videlicet constat, quia non sine medio ex Patre prodit. Ait enim Gregorius Nyssenus in libro quem ad Ablavium scripsit (9), cujus initium est: *Justum quidem fuerat vos, qui omni virtute polleis, pugnare*, sic ait: « Immutabilitatem naturæ confidentes, causæ ad causale differentiam non abnegamus; in

dogmatibus quæ exstant tom. I.

(9) Vide Bell. I. II *De Christo*, c. 25, ubi hoc testimonium profert et explicat. Et Gennadium pro concilio Florentino, sect. 3.

quo solo alterum ab altero distingui intelligimus, A qui, alterum quidem, causam esse, alterum vero, ex causa credimus. Atque ejus quod ex causa est, aliam rursus differentiam agnoscimus. Aliud enim est, quod ex primo continenter manat; aliud, quod per hoc ipsum ex primo prodit, ita ut Unigeniti nomen absque ulla ambiguitate Filio maneat, et ex Patre Spiritum esse, dubitandum non sit; cum et Filii mediatio, ut ita dicam, et sibi unigeniti honorem servet, et Spiritum naturali ad Patrem habitu non excludat. »

Quoniam igitur theologia nostra duplex est, unita scilicet, atque discreta. At illa quidem secundum unius essentialis unitatem, hæc autem juxta personalem processuum distinctionem. Unum quidem Deum incommutabilem in seipso, atque indiscretum secundum essentialis aut naturam confessus, unius enim ad seipsum, nulla ut dictum est, secundum rem discretio esse potest; cum deinceps, ut sese ad invicem habeant personæ divinæ ratione processus enucleare vellet; in causam, et causale [causatum] primo discrevit. Causam Patrem, causale vero communi appellatione Filium ac Spiritum vocans, quæ etiam, ex causa, appellat, atque solum juxta causam et causale divinas distingui personas.

Deinde, cum causalia hæc, Filium et Spiritum sanctum causæ, causalique ratione communiter a Patre discernent, quippe cum causalia sibi invicem communicent, hæc rursus ab invicem distinguit varietate processuum, atque ita ferme ait: « Etsi enim ambo a Patre cum sint, eo invicem communicent, quod causalia sunt; inde tamen differenter esse habent. Quocirca saliam rursus horum differentiam agnoscimus. » Denique horum alterum, videlicet Filium ex primo, id est, ex Patre continenter est; alterum, videlicet Spiritum, per hoc ipsum, quod ex primo continenter est, id est, per Filium, qui ex Patre, nullo interjecto medio, esse habet. Primum quidem, utpote causam, Patrem nominans, quod autem contigue vel continenter, pro eo, quod est immediate, posuit; Spiritum vero, ex Patre per medium Filium. Ut Pater quidem, qui ex nullo est, eo ipso a Filio discernatur, et Spiritu, quod Pater ipse atque initium sit. Filium autem ex illo immediate genitum, eo ipso discernatur; a Patre quidem, quod nascendo ex illo prodiit; a Spiritu vero, quod ipse quidem immediate et incontinenter ex primo; Spiritum vero per se ex primo manavit. Sanctus autem Spiritus a Patre quidem distinguatur, quia ex ipso est; a Filio autem, quia non immediate ex primo est, ut Filius, sed per illum, qui continenter esset ex primo.

Unde et merito aliam dixit esse differentiam. Quod enim immediate ex primo est, quodque per medium ex primo, processuum ratione differunt:

(10) Aliquid videtur deesse.

quævis causæ causalique ratione, processuum differentia generaliter nequaquam differt

At, ne forte quispiam ob hoc Filii medium, confusionem aliquam personalium proprietatum consequi arbitraretur, putaretque Filium naturali ad Patrem habitu alienum esse, non ait (10); sed hæc potius Filii mediatio, personarumque secundum processuum differentiam discretio, inconfusas proprietates servat, alias servari non valentes. Hoc enim ordine posito, etiam Unigeniti honor indubitanter manet in Filio. Solus enim ex solo est, atque ejus substantiæ proprietas hactenus fertur; Spiritusque per Filium connectitur Patri, quemadmodum et in omnibus, in quibus est series, extrema primis per media junguntur; ideoque subjungit: Cum Filii mediatio, et sibi ipsi Unigeniti servet honorem, et Spiritum naturali ad Patrem habitu non excludat. Atque ista quidem Nyssenus Gregorius.

Quæ vero secundo in Nicæa convenit sancta synodus universalis ait: « Credo in Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedentem, ipsumque Deum esse agnitum. »

Id ipsum (11) et sanctus Tarasius, Constantinopolitanus episcopus, qui ejusdem synodi pars magna fuit, in epistola, quam ad episcopos et sacerdotes Antiochiæ, Alexandria, ac sanctæ civitatis scripsit, cujus initium est: Plurimis atque eximiis dispensationibus hominum vitam Deus ac Dominus noster disponens, ac dirigens, quæ suscepta et laudata est, ac per omnia, rite se habere, ex rescriptis eorum comprobata, post plurima ait: « Et in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit, ipseque Deus esse cognoscitur. »

Sanctus Sophronius, Hierosolymitanus episcopus, Expositione fidei suæ ait: « Credo in Spiritum sanctum, ex Patre et Deo sempiterna procedentem, qui et ipse lumen agnoscitur, et vere Patri ac Filio cœternus est. »

Magnus item Athanasius, in eo libro qui inscribitur *Reprehensio simulationis Meletii et Eusebii*, cujus initium est: *Homo ad similitudinem Dei factus est*, ita ait: « Esset autem impossibile, in Trinitatis majestate Spiritum glorificari, si non ex Deo per Filium procederet, sed ex Deo factus et creatus esset, ut hæretici dicunt. »

Sanctus quoque Basilius, quodam capitulo, cujus inscriptio est: *Cur et Spiritus Filii non Filius est*, ait: « Non quia non sit ex Deo per Filium, sed ne Trinitas existimeretur multitudo infinita, ac, sicut in hominibus contingit, filios eam ex filiis arbitremur. »

Item alio in loco, qui inscribitur: *Nisi quispiam Spiritum ex Deo esse dicit, ne Verbum quidem*: « Quoniam, inquit, pacto separantur inseparabilia,

(11) Gennad. sect. 3.

Verbum scilicet ex Deo, et Spiritus ex Deo per A
Filium. »

Gregorius præterea Theologus virginitatis laudes
versu heroico scribens, ita canit. :

*Spiritus æterno manat de lumine lumen
Per sobolem, unusquisque tribus splendor deitatis.*

Sanctus etiam Maximus, cum exponeret, quid
sibi velit apud prophetam Zachariam candela-
brum aureum, et quæ super illo erat, lampas ac
lucernæ, ait (12) : « Spiritus sanctus sicuti natura-
liter per essentiam Dei et Patris est, ita etiam
Filii, secundum essentiam, veluti ex Patre essen-
tialiter per Filium genitum ineffabiliter prodiens. »

Joannes item Damascenus (13) in tertio decimo
ipsius *Theologiæ* capitulo, cuius initium est : *Deus*
incomprehensibilis est, ita de Patre ait : « Ipse quidem
est mens Verbi, abyssus, Verbi genitor, ac per Ver-
bum splendesci Spiritus productor. » Idem, in
eodem : « Spiritus sancti paterna vis insinuativa
arcani Deitatis, ex Patre est per Filium prodiens. »
Ita igitur plurimorum testimoniis docemur, Spi-
ritum sanctum ex Patre per Filium procedere ; hoc
est ex Patre non sine medio.

Quoniam ergo secundum processus variam rati-
onem, personarum quoque varietas designatur ;
quippe Filii processus immediate Filium tradit ex
Patre subsistere, atque immediate natiuitatis rati-
one ex ipso habere substantiam ; Spiritus autem
processus per Filium ipsum esse commendat, ex
Patre enim per Filium procedere supra monstra-
tum est ; processus autem vocabulum sancti Spi-
ritus personæ proprium est, sicut etiam Natiuitatis
proprium Filii (gigni enim ac procedere, ambor-
um personas insinuat), constat Spiritum sanctum
ex Patre per Filium habere substantiam. Et illud
simul constat, quod et immediate, et mediate, et
continenter, et per eum qui continenter est, ex
Patre esse, differentes divinarum personarum pro-
cessus insinuat, nascique, ac per Filium procedere,
substantialia Filii ac Spiritus cum sint, personarum
ipsarum, Filii scilicet ac Spiritus proprietates
sunt, quibus ad invicem, atque ad Patrem discernuntur.
Quocirca genitus alius, procedens alius appellatur ;
sicut etiam, quisque ex substantiali termino sui esse
nominatur, atque hoc ipso a reliquis distinguitur.
Quippe unice ex Patre progredi, propriam Filii
agnitionem esse, Basilii astruit : atque hoc a Patre
discerni et a Spiritu, cum scilicet per hanc proprietatem
suam, nullam ad Patrem atque ad sanctum Spiritum
communem habeat, et quæ in hanc sententiam præ-
dicta sunt. Spiritus autem a Patre quidem, veluti
a causa causale distinguitur ; a Filio autem, per
causam quam habet a Patre, per ipsum procedens :
hac scilicet processus differentia, quod ille
immediate atque continenter ex primo, hic autem

ex primo quidem, sed per illum ipsum continenter
manantem procedit.

Præterea magnus Basilius in ea quam prædiximus
ad Gregorium fratrem, epistola, manifestius
de ipso ita loquitur : « Spiritus, inquit iste, hoc
habet indicium et signum proprietatis suæ, quod
post Filium, et cum Filio nascitur, atque ex Patre
subsistit. »

Quem igitur plurimis in locis SS. Patres tertium
tradunt, id est, a Patre tertium, a Filio secundum,
juxta personalem ordinem : cum hic iste post Filium,
et quem ex primo Nyssenus Gregorius manare dixit,
iste apertius : *ex Patre*, ait. Quoniam vero ea
particula, qua dicimus, *per*, nullum illic temporis
intervallum introducit, quippe temporales morulæ
nullum in æterna vita locum habent, quodque
temporis ratione prius dicitur, inde penitus
eliminatam est, idcirco quod per Filium dicitur,
ob id dici potest, qui simul et cum Filio est ;
tamen ob personarum discretionem ex processu
ipso apparentium, quem satis *per* particula
commendat, dum neque simul tollit, et personarum
ordinem cum processu sancti Spiritus insinuat,
alias indicari difficile valentem, a theologia
commodissime ea particula assumpta est.

Itaque quod Nyssenus ipsum ait ex primo esse
per eum qui continenter manaret ex primo, hoc
et magnus Basilius itidem fatetur ; quia enim ex
Patre, atque post Filium est, aliter ita esse non
posset, nisi ex primo per medium procederet. Sin
autem ex Patre per Filium procedit, liquet pro-
fecto, cum personali serie tertium a Patre esse.
Id autem est esse post Filium, ut doctor inquit.

Hoc ipsum Nyssenus idem lucidius expressit in
Quæst. adversus Eunomium libro : « Spiritus, in-
quiens, Patri, ex eo quod increatus est, jungitur,
atque ab eo rursus, quia Pater, ut ille, non est,
disparatur, conjunctione vero, quæ illi cum Filio
ratione increati est ; atque ex eo quod substantiæ
causam unam ex Deo omnium habet, ea rursus
proprietate distinguitur, quod neque unice ex
Patre subsistit, et quod per ipsum Filium prodiit.
Rursus etiam, cum per Unigenitum creatura
subsistat, ne commune aliquid ad hanc Spiritus
sanctus habere putetur, quia et ipse per Filium
prodiit, ita stabili atque Incommutabili ratione
Spiritus sanctus a creatura discernitur. » Si igitur
id solum, quod unice Filius ex ingenito lumine
est, propria illius cognitio est, qua a Patre
Spiritusque distinguitur, id autem est ex Patre
sine ullo medio esse, Spiritus autem sanctus a
Filio ea proprietate discernitur, quod per
Filium ipsum sit atque procedit, constat
profecto Spiritum sanctum ex Patre sine medio
non esse. Id quippe est esse unice ex Patre,
quod Filii personæ proprium est. In eo enim
quod neque unice ex Patre, sed per Filium

(12) Citat Bellarminus lib. II *De Christo*, c. 25, sub finem ; Gennad. sect. 5.

(13) In edit. Billii est c. 15, l. 1 *Fidei orthodox.* ; citat etiam Gennad. sect. 5.

sit, propriam Spiritus agnitionem doctor esse ait.

Verum quia utrumque, et Spiritus scilicet, et creatura, esse per Filium dicitur, quomodo intelligendum sit, adjecto differenti processuum modo definit. Sanctum enim Spiritum sine tempore stabilem atque incommutabilem, quia per Filium naturaliter, et essentialiter, et juxta insignem Athanasium, ex Deo procedendo, consubstantialis est Patri ac Filio, creaturæque pariter conditor cum Patre ac Filio, utpote unus creator, creatura vero temporalis, commutabilis atque variabilis est; per Filium enim fictionis conditionisque ratione producta est, longissime a substantia Patris, et Filii et sancti Spiritus remota. « Ut enim, inquit Damascenus; creatura postmodum non ex creatoris substantia est facta, » nullus itaque mente ac ratione præditus, commune aliquid ad hanc habere arbitrabitur Spiritum sanctum: ex eo, quod dicitur, ipsum atque creaturam prodiisse per Filium: nisi quantum creata ad creatorem, et facta ad factorem communia sunt: « Stabili enim, inquit, atque incommutabili ratione Spiritus a creatura discernitur. » Nunc autem arbitrandum est id, quod dicitur, prodiisse, vel manasse, æternam ante omnia sæcula substantiam sancti Spiritus non significare. Primum enim cum docere institueret, quo pacto Deus Trinitas in seipsa personaliter ante sæcula distingueretur, non quomodo se haberet ad creaturam, hoc dixit. Atque utinam sic, ut hic, quod dicitur prodiisse in creatura, subsistentiam ex Deo, creaturæque essentiam aperte significat: ita et in Spiritu sancto, cum dicitur, ejus ante omnia sæcula processum commendat: atque eo magis, quo etiam æternæ per Filium et esse, et prodire, ac procedere a theologis asseritur. Deinde magistros item audire fas est, ut hoc, quod dicitur, prodiisse, æternos processus Filii Spiritusque commendat, quod in sequentibus probabitur.

Gregorius Theologus, in sermone *De Spiritu sancto* (14) sic ait: « Emanationis, habitusque ad invicem differentia, appellationis quoque illorum differentiam fecit. » Hic emanationem idem intelligi voluit, quod processum. Processiones autem differentes sunt nativitas atque processus. Recte ergo dictum est differentes processiones personarum id efficisse, ut aliud genitum, aliud procedens et sit, et dicatur. Liqueat igitur ex his quæ dicta sunt, idem esse, cum dicimus Filium esse et unigenitum, et sine ullo medio ex Patre, genitumque esse, seu personam ex persona gigni; idemque esse, cum dicimus, Spiritum esse, et procedere: atque ex primo per medium esse et ex Patre per Filium procedere: neque sine medio, neque unice esse, neque continenter ex primo. Hæc enim contra eandem dicta convertuntur. Quæ enim persona in sancta Trinitate Filius est, hæc sine

A medio et continenter ex primo est. Et, quæ genita, hæc unigenita est. Rursum, quæ procedit, hæc Spiritus est, et quæ mediate, hæc non continenter; quæ autem non continenter, hæc non genita, sed procedens est. Porro quæ per Filium procedit ex Patre, ea non Filius est. Hæc namque Nativitatis definitio est, ex primo immediate prodire, processionis autem, ex primo per medium.

Et quoniam divinarum personarum subsistentiæ æternæ atque immutabiles sunt; semper enim erat Trinitas Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, definitiones etiam personalium substantiarum [hypostaseon], ipsæ substantiales [hypostaticæ] earum proprietates prorsus æternæ atque incommutabiles sunt. Et illud idem constat, quia, si tollantur processionem, proprietates etiam ac personæ simul esse desinent. Nam, si nascendi quidem, aut geniti ex primo esse absque medio, ratio ac definitio est: procedendi vero, seu procedentis, per Filium esse: omnino autem verum est, sublatis definitionibus rerum quibus illæ subsistunt, et illas simul auferri. Nam qui rationale homini tulerit, esse simul hominem abstulit.

Et hinc liquido constat, sublatis geniti ac procedentis rationibus, hujusmodi ablatione, nativitatem ac processionem tolli, simulque etiam, Trinitatem Deum esse. Ex quibus hoc etiam conficitur, ut qui ex Patre solo procedere Spiritum sanctum asseverat, necessario illum ex Patre esse sine medio confiteatur. Porro hujusmodi confessione proprietatem substantiæ illius, ac personam illum esse in sancta Trinitate una tollet. Atque hinc neque tertium a Patre secundum sanæ fidei rationem ac traditionem SS. Patrum confitebitur. Ita nihil prohibebit etiam Filium esse conditi Spiritum sanctum, sine medio ex Patre procedentem. Filii quippe appellatio secundum theologos ei proprie congruit, qui sine medio ex Patre est. Ex quo sequitur, ut quod illinc sine medio est, Filius sit. Proprietatem enim Filii eam esse deprehendimus, ex Patre esse sine medio, quod eum etiam genitum facit: sicque personalium proprietatum confusio erit, et aut duo Filii ex Patre erunt ambo sine medio, atque ideo neuter primogenitus, aut duo Spiritus sancti. Quæ enim urgeat necessitas et distributio, si sint ambo ex Patre sine medio, aliam personam esse Filium, aliam Spiritum sanctum, ac non potius vel duos filios esse in sancta Trinitate, vel duos spiritus?

Præterea neque habitus [habitus] ullus Filii ac Spiritus ad invicem esse diceretur, neque haberemus qua proprietate, seu confessione, Filium a Spiritu distingueremus. Ex quibus sequeretur necessario, ut ne Trinitatem quidem confiteremur esse Deum, sed tria simpliciter, ac solute seorsum singula. Quippe sublato ordine, primum, ac secun-

(14) Est oratio 3 de Theologia.

dum et tertium non diceremus : sed unumquodque A primum, essetque convenientius ac magis proprium *dualitatem* Deum dicere, Patrem scilicet ac Filium, vel Patrem et Spiritum : eoque Pater causa illorum sine medio, eademque ratione esset, ordinemque solum causæ ac causalia simpliciter haberet.

Esset præterea indifferens numerare Patrem, et Filium, et Spiritum, sive Patrem, et Spiritum, et Filium : imo, sicut Spiritus Filii dicitur Spiritus, et imago, naturalisque et viva virtus, et operatio, et quæ in sequentibus dicentur : ita etiam Filius, Spiritus Filius æquabiliter atque indifferenter secundum hæc omnia a sacris Litteris sanctisque Patribus diceretur. Nam si similiter se ad invicem haberent, æque scilicet ex Patre sine medio subsistentes, sibi invicem consubstantialia et nomina profecto simili ratione ex altero ad alterum converterent. Quæ enim consubstantialia sunt, ac sibi cœqualia, convertuntur ad invicem. At hoc minime hactenus inventum, imo omnino interdictum est. Namque Gregorius Nyssenus super oratione Dominica, sic ait : « Filius autem sancti Spiritus neque est neque dicitur, » neque convertitur habitualis hæc, ut ita dicam, consequentia.

Præterea absurdum est, ex solo Patre putare esse Spiritum sanctum, ac eundem per Filium procedere. Hæc enim apertissime sibi invicem contraria sunt, ac se invicem destruant. Nam quod dicitur per Filium, mediante Filio, esse dicitur : quod autem ex solo, sine medio Spiritum ex Patre pro- C cedere significat. Sed ista postea videbimus.

Illud modo ex his, quæ supra diximus, ostensum est, quod hi, qui propter pronuntiationem nominum, suæque mentis præsumptionem, id quod dictum est, per Filium procedere Spiritum sanctum, non proprie ac substantialiter dictum exponunt, solisque verbis divinarum ad se invicem personarum ordinem esse asserunt, peccant. Aiunt enim : « Quoniam prima persona, Pater scilicet, et Pater et productor dicitur, et Filius quidem ad Patrem secundum ea quæ ad aliquid dicuntur, convenienter redditur; Filium enim dicentes, et Patrem una intelligimus. Spiritus autem, etsi a Patre esse dicitur, ad productorem tamen proprie, ad Patrem autem improprie refertur, cum Pater etiam productor sit, et intelligatur. Est enim idem, et Pater, et productor. »

His autem ita positis, ita inferunt : « Itaque quandoquidem Spiritum ex Patre dicimus, quoniam Patrem dicentes, et Filium una intelligimus, ideo dicitur Spiritus per medium Filium, atque per Filium ex Patre procedere. Cum autem rursus primum productorem dicimus, eadem ratione, quoniam productorem dicentes, una etiam id, quod producit, cogitamus : si quando Filius ex productore dicatur, tunc Filius per medium Spiritum, seu productum ex productore esse proprie dicitur,

quippe producti nomen propter productorem intelligitur primum, atque consequenter Filium ex productore per productum nasci. Nihil enim prohibet, inquit, etiam hoc dici ; sine medio scilicet Spiritum ex Patre, quasi ex productore procedere, Filium vero ex productore, qui et Pater est, per Spiritum nasci. »

Sed liquet profecto, eos, qui Spiritus per Filium processionem ita pervertunt, Trinitatis ordinem tollere, confusionemque proprietatum personalium, sublatis item personis, introducere. Liquet simul eos sanctis Patribus, Ecclesiæ magistris, repugnare, dum sine medio Spiritum ex Patre esse volunt, Spiritumque Filio præponunt, nihilque prohibere dicunt, etiam Filium ex productore per productum nasci ; ex quo Filium secundum ordinem tertium a Patre constituentur, putantes se propter pronuntiationem nominum, eorumque intelligentiæ subtilitatem, ut voluerint, divinum etiam, et æternum, atque immobilem mutare ordinem posse, quod neque in creaturis fieri possibile est. Neque enim in his, si causale causæ prætulerimus in ordine, ac, de calore disseverantes, ignis primo mentionem fecerimus, jam etiam continuo calor ignis causa erit, aut solis radius ; neque dictionis nostræ gratia res etiam suum ordinem immutant. Sed ita isti nimium inepti et garruli ratiocinatores sentiant.

At vero sancti Patres ordinis istam novitatem, ipsius substantiæ privationem, totius fidei negationem esse aiunt, Eunomiumque causantur, quod ordinem in Deo non suscipiat ; eumque, qui immutat substantiam, Dei ordinationi refragari definiunt, ipsum Dominum traditione ordinem in salutaris baptismi traditione asserentes, secundum quem alia ex personis prima, alia secunda, alia tertia personali ordine est : nihilque differre aiunt, utrum quis Spiritum sanctum ad creaturam deducat, an illum Filio, vel Patri præferat, non solum temporis ratione, sed ordinis. Quocirca rite magister (15) eos fugiendos ait, qui et ordinem, quem tradidit nobis Dominus, immutant, ut qui manifeste veritati reluctantur, et Filium præferunt Patri, vel Filio præponunt Spiritum sanctum.

Quoniam juxta superiorem ratiocinationem, quoniam per Filium omnia facta Scripturæ sanctæ inducti auctoritate credimus : Filium vero cum dicimus, Patrem quoque una intelligimus, nihil prohibebit dicere, a Filio per Patrem creaturas manasse, ut necessario jam et Pater Filii et Spiritus medius sit. Et quoniam a Filio Paracletus mitti perhibetur : Filii autem mentionem facientes, mente simul et Patrem comprehendimus ; eadem ratione et per Patrem mitti Spiritus dicitur. Atque idem ferme erit, ac si quis architecti cujuslibet filium ex architecto per domum diceret natum, quia architectus ad domum refertur. Nam simul atque architectum cogitaveris, et domus simul occurrit.

Id autem illorum absurditatem in primis arguit, A quod theologi secundum ea quæ supra exposuimus, aliquando ex Deo per Verbum, aliquando per Filium ex Deo Spiritum esse aiunt. Nam si hujusmodi ratiocinationem veram esse arbitrarentur, cum dixissent, per Verbum, nunquam ex Deo dicerent, sed per Verbum, ex mente. Verbum quippe, juxta rationem nominis, non ad Deum, sed ad mentem refertur. Per Filium autem cum dicerent, nunquam adjectissent : Ex Deo per Filium, sed per creaturam. Hujus quippe Deus, Deus est; imo vero neque id quidpiam prohiberet dici Filium ex Deo per creaturas nasci. Deus enim ad creaturas refertur. Idem autem Deus, et Pater Filii esse intelligitur. Sed hujusmodi nugas atque ineptias absit ut doctoribus sacris unquam in mentem venisse putemus, ne magis sophistas illos quam magistros pietatis ostendamus, alia per alia dicentes, atque ex ea parte nostram intelligentiam obnubilantes, quos oportebat obscura elucidandi magistros esse, ut revera sunt. Neque sane nobis expedit, quæ ab illis aperte et utiliter dicta sunt, perverse accipere: ex quo et illis irrogamus injurias, et nobis ipsis dispendium salutis acquirimus.

Certe lucidius promendæ veritatis magistri alii cum essent, dixissent utique, si ita veraciter esse putavissent, Spiritum ex Patre per Filium dici tantummodo, non tamen esse ac procedere. Quoniam vero id non dixerunt, expositionem hujusmodi omnino tenuisse comprobantur. Nempe et Damascenus de Patre ait (16): « Ipse quidem est mens verbi abyssus, verbi genitor, et per verbum Spiritus productor. » Dicere igitur secundum istos debuerat, verbi commentator, tacito genitoris nomine. Verbum enim ad mentem refertur, non ad genitorem. Oportebat item, eum productorem Spiritus per se solum dicere, suppresso, quod ait, « Per verbum. » Spiritus quippe ad productorem refertur. Nunc vero, quando productorem per verbum, ait: Verbum autem neque ad patrem, neque ad productorem relativum est, solamque refertur ad mentem; omnem profecto hujusmodi curiositatem ut maxime ridendam ac perniciosam resecat.

Præterea vero, et quod dicitur, proprie, et non proprie, et quod secundum se et accidens in divinis personis habeat locum. Proprie enim quod dicuntur et secundum se, ad accidens opponitur. Insuper, et quod a Patre non proprie Spiritum esse asserunt, a Patre utique non discerneretur. Sed ista, ut diximus, intelligentiæ theologorum omnino adversantur, qui monumentis suis divinas personas discreverunt. Quod ergo jam dictum est, constat ex his, quæ prædiximus; qui ordinem tollit, cum ipsum quoque personarum processum, ac per consequens, personas etiam ipsas sustulisse. Nam secundum processum sui rationem, alia quidem in medio procedit ex Patre, alia vero per

medium Filium ex Patre esse habet, liquet profecto, sublatis substantialibus [hypostaticis] processibus, personas quoque simul auferendas, neque jam ordinem ullum, neque Trinitatem nobis reliquam esse. Quocirca rite dictum est ordinis ejusce novitatem ipsius esse substantiæ abolitionem, totiusque fidei abnegationem.

• Neque vero ista solum, quæ diximus, ordinem in sancta Trinitate commendant, personarumque processum, per quem Filium quidem sine medio ex primo est; Spiritus autem sanctus ex primo per medium, sed ex aliis plurimis, quæ a magistris dicta sunt, discimus et Filii mediationem, et sancti Spiritus naturalem essentialemque processum.

Magnus quippe Athanasius in III *Contra Arianos* libro, cujus initium est: *Qui Arii sectantur insaniam, ut intelligi datur, decreverunt semel apostatae fieri, transgressoresque veritatis*, ita ait: « Non spiritus Verbum conjungit Patri, sed hoc a Verbo potius accipit Spiritus. » Et post pauca: « Quia enim Verbum in Patre est, Spiritus autem ex Verbo datur, ideo nos vult accipere Spiritum, ut, cum illum acceperimus, tunc habentes Verbi Spiritum, quod est in Patre, et nos unum fieri in Verbo propter Spiritum, ac per ipsum in Patre videamur. »

Idem in epistola ad Serapionem de sancto Spiritu, quæ incipit: *Litteræ sacri in nos affectus tui mihi in eremo redditæ sunt*, ita ait: « Ignorant, quoniam ut qui dividunt a Patre Filium, unum esse Deum tollunt: ita, quod a Verbo dirimunt Spiritum, non jam unam in Trinitate Deitatem servant. »

Idem rursus in alia de sancto Spiritu ad eundem epistola, cujus initium est: *Fortasse miraberis*: « Non enim, inquit; extra Verbum est Spiritus, sed in Verbo cum sit, in Deo per ipsum est. » Et post pauca: « Cum autem Spiritus in Verbo sit, liquet profecto, in Deo per Verbum esse Spiritum. »

Sanctus autem Basilius in quodam capitulo, cujus inscriptio est: *Conglorificari cum Deo Spiritum*, ait: « Quod autem in eisdem divinis operibus Trinitas glorificatur, unius divinitatis testimoniam certum est, quod neque sine Filio Pater operatur, neque sine Spiritu Filius. »

Idem in alio capitulo, quod inscribitur: *Quæ ex divina natura Trinitatis unitas insinuat*, ait: « Nunquam fuit Pater sine Filio, neque sine Spiritu Filius. »

Idem in cap. 16, ad Amphilochem: « Ut igitur se habet ad Patrem Filius, ita et ad Filium Spiritus, juxta verborum connexionem, nobis in baptismo traditam. Quod si Spiritus Filio serie connectitur, Patri autem Filius, et Spiritus, Patri scilicet. »

Idem ubi supra: « Unus autem et Spiritus sanctus uni Patri per unum Filium connectitur. » Et post

(16) *De fide orthod.* c. 5.

paucā : « Est igitur iter ad agnitionem Dei ab uno Spiritu per unum Filium, ad unum Patrem, atque e converso naturalis bonitas, naturalisque sanctificatio, ac regia dignitas, ex Patre per Unigenitum ad Spiritum penetrat. Ita et personæ consentiunt, atque unici principatus pium dogma non decidit. »

Damascenus in quarto *Theologicorum* ipsius capitulo : « Deus, inquit, Spiritus sanctus est, mediis ingenti ac geniti; et per Filium Patri connectitur. » Si igitur per hæc omnia Filii in sancta Trinitate mediatio elucet, quomodo sine medio ex Patre Spiritus est, aut quomodo qui sine medio asseverant Spiritum a Filio non dividunt? Quomodo unam in Trinitate Deitatem se servare confitentur? Quomodo secundum illos extra Verbum Spiritus non est? Quomodo id servare poterunt, quod dicitur : Neque Filium sine Spiritu facere, sicut neque sine Filio Patrem? Quomodo non erit sine Spiritu Filius? Quomodo sanctificatione naturali, et naturali bonitate ex Patre per Unigenitum ad Spiritum sanctum pertingere, personas juxta traditum ordinem constabuntur, qui Spiritum ex Patre solo esse dicunt? Unicuique principatus pium dogma, quomodo non illis decideret? Quænam vero necessitas, nunquam vel fuisse, vel fore sine Spiritu Filium? Nam si sunt ambo ex Patre sine medio, non ista magis de Spiritu ad Filium, quam de Filio ad Spiritum dicentur. Si enim ista propter consubstantialitatem dicerentur, omnino illorum ad se invicem conversio fieret, quippe hujusmodi convertuntur : sed constat profecto, propter ordinem atque habitum ad invicem ista dicta esse, secundum quem personæ divinæ substantiam sempiternæ habent, juxta processum differentiam, qui etiam immobilis est; quia et substantia immobilis est. Idcirco etiam dictum est : Filius autem sanctus Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitualis ista consequentia.

Certe magnus quoque Athanasius, in tomo quem ad Antiochenos scripsit : Oportet, inquit, et eos anathematizare, qui asserunt Spiritum sanctum a Christi essentia divisum esse. » Qualiter igitur et qui Spiritum creaturam esse sentiunt, et qui illum utrinque alias dividunt, huic sententiæ obnoxii sunt. Sed dicendum potius, juxta Basilium, nullo modo fas esse vel sectionem ullam vel divisionem cogitare : quasi vel Filius sine Patre intelligatur, vel a Filio Spiritus disparetur; neque decere penitus, ut aut Pater sine Filio, aut sine Spiritu Filius unquam fuerit, juxta theologum Gregorium in sermone de Pentecoste. Nisi enim, ut dictum est, personalis ordinis ratio cogeret, secundum quem, ut se ad invicem habent distributione processuum constat, nihil prohiberet etiam sine Spiritu intelligi Filium. Nam juxta unitatem

(16) Gennad. sect. 3 hoc Theophani attribuit.

A essentia, neque habitus, neque discretio personarum est. Aut igitur una persona esset Filius et Spiritus, aut nullatenus ad invicem se haberent. Quæ enim nihil ad se invicem habent, nihil necesse est, dum alterum intelligitur, et reliquum simul intelligi.

Cæterum, sicut cum Patrem cogitamus, et Filius necessario subsequitur, cum hic ex eo substantiam reperit, ille dederit, atque hinc simul et causa et causale intelligitur : ita etiam, dum cogitatur Filius, quoniam simul et Spiritum cogitare necessario cogitur, omnino ordinis atque ad invicem habitus ratio causa est, per quam ex Patre per Filium esse Spiritus habet : et secundum quam ex primo per medium et esse, et procedere a theologis asseritur, atque ad invicem et discernuntur, et referuntur.

Verum enim ipsa quoque a sanctis Patribus de sancta Trinitate nobis tradita exempla, vel similitudines, prædictum divinarum personarum ordinem consubstantialitatemque commendant. Denique et Gregorius eximius in suis theologicis sermonibus ait : « Oculum et fontem, fluviumque animadvertimus, » oculum quidem, in imagine Patris accipiens, fontem autem, Filii; fluvium vero sancto Spiritui assignans. Sicut igitur in tribus his ordo inspicitur, secundum quem aliquid sine medio ex primo per medium, ac per fontem fluvius, non quasi per instrumentum prodians, per ipsum substantiam habet, et una quidem res eademque substantia illis inest; aqua enim sunt, ordine vero substantiæ ab invicem differunt : parili modo, præsupposita una in sancta Trinitate essentia, tertia persona ex prima, per mediam naturaliter atque essentialiter substantiam habet : unde et per illam procedere dicitur.

Hoc et Joannes Damascenus, de Spiritu concinens, ait (16) : « Tu namque fluvius Deitatis ex Patre per Filium procedens. » Idem etiam Theologus : « Solem, inquit, animadverti, radium et lucem. » Sicut ergo lux ex sole per medium substantiam habet, naturaliter scilicet atque essentialiter. Consubstantialis enim est radio, sine quo lux profecto non esset : ita et de sancto Spiritu dicendum, qui ex Patre, per Filium procedere a theologis conceditur.

His consentientia et Damascenus in suis theologicis capitulis loquitur dicens (17) : « Spiritus per Filium tanquam ex sole radius : per radium vero nobis fulgor traditur. » Prorsus vero nunquam per Patris radium, Filium videlicet, fulgor Spiritus daretur, nisi per ipsum naturaliter haberet esse; alias quippe per instrumentum esset.

Idem præterea Theologus : « Individuum, si breviter dicendum sit, in divinis deitas est, ac velut in tribus solibus contiguus, una est lucis contemporanea-

(17) Gennad. sect. 3 citat capitul. 38 theolog. Damasceni.

tio. » Si igitur se invicem continere hoc est, tertium ex primo per medium esse; aliter quippe non esset Trinitas Deus, neque individua Deitas; una enim est luminis contemplatio liquet profecto: una cum consubstantialitate etiam personarum servari ordinem, secundum quem tertia est ex prima per medium.

Nysenus etiam in libro *De sancto Spiritu contra Macedonianos*, incommutabilem personarum divinarum secundum essentiam ordinemque illarum ad invicem tradens, eosque insimulans, qui propter personalem ordinem, filiique mediationem, immutationem introducere audent, addidit: « Veluti si quis in tribus luminibus divisam intuens flammam; causam vero tertii luminis primam flammam esse supponamus; quæ ex distributione per medium supremum intenderit. Deinde, in prima flamma calorem abundare parat; in sequenti vero decrescere, eamque immutationem in minus vergere; tertiam ne ignem quidem jam dici, etiamsi similiter ardeat, et luceat, et cuncta quæ sunt ignis operetur. »

Et ex hoc igitur exemplo liquet, tertium ex primo per medium essentialiter esse habere. Ex distributione enim medii supremi incendi dictum est; atque una quidem flammæ substantia est; non tamen, quod secundum substantiam est in ullo trium minus inspicitur.

Summus etiam Chrysostomus in psalmo, xciii: « Fontem quidem appellat Patrem, flumen autem Filium, aquam vero fluminis Spiritum sanctum, » testimonium assumens Domini, qui ait: « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum »¹². Quod exponens Evangelista, *Hoc autem*, inquit, *dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum* ¹³. Sicut ergo aqua fontis per fluvium naturaliter manans, per ipsum substantiam habet, atque eam ordine una et eadem aquæ substantia, quantum in humanis fragilibusque rebus possibile est, apparere cernitur, ita et de Filio ac sancto Spiritu dicendum.

Alii autem sanctorum Patrum ignem, flammam et lucem, in imagine Trinitatis assumpserunt, ex quibus eadem colligere licet. Beatus item Cyrillus, in *Thesauris* suis, radicem, ramum fructumque pro similitudine sumpsit; atque Patrem rosam, florem Filium, odorisque fragrantiam Spiritum sanctam appellavit; Filiique Spiritum ita esse dixit, quasi vaporem ex aqua, ac veluti qualitatem ejus. Sicut igitur fructus ex radice per ramum naturaliter prodians, substantiam ex radice per ramum accipit, non ex radice, sine medio; sublata vero rami mediatione, fructus constare non poterit, atque una et naturalis qualitas et ordo elucet; ita et de sancto Spiritu dicendum, in quantum exempli permittit infirmitas.

Beatus idem Cyrillus in *Thesauris* ait: « Chri-

stus Judæos alloquens, *Si autem*, inquit, *in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei* ¹⁴. Digitum hoc in loco Spiritum sanctum ait, quodammodo divina essentia exortum, atque ex ea naturaliter pendente, sicut et digitus ex humana pendet manu. Brachium quippe Dei, et dexteram, Filium sacræ Litteræ appellant, ut est illud: *Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus* ¹⁵. Ac rursus: *Domine, excelsum est brachium tuum, et nescierunt: scientes autem confundentur* ¹⁶. Sicut ergo brachium naturaliter toti corpori coaptatum est, cuncta operans, quæque menti visa fuerint, unguis autem, consuete digito ad hoc utens; ita et Verbum Dei ex ipso, et in ipso naturaliter atque essentialiter coaptatum, ut ita dixerim, atque exortum cogitamus: in Filio autem naturaliter item, et essentialiter penetrantem a Patre Spiritum sanctum, per quem omnia inungens sanctificat. Non igitur alienus ac remotus a divina essentia videtur Spiritus sanctus, sed in ipsa, atque ex ipsa naturaliter est: sicut neque a corpore digitus ipsi manui ingentus atque una exortus. Et manus rursus in corpore non alterius, quam ipsius substantiæ existens. »

Hoc in loco per Scripturæ imaginem Ecclesiæ magister ostendit, et personarum ordinem, quo ex invicem pendent, puta manus corpori, digitus autem manui vel brachio cohærent: secundum quem ordinem etiam tertius ex primo per medium est, quemadmodum et digitus, naturali ad se connexionem, et substantiam, ac virtute pertingente per brachium. Sicut et magnus ait Basilius, naturalem bonitatem regiamque dignitatem ex Patre per Unigenitum ad Spiritum pertingere. Neque hoc solum, sed et omnia ex Patre per Filium in sancto Spiritu et producta esse, et constare, theologia docuit. Ipsum ergo personarum ordinem doctor ostendit, earumque consubstantiale hinc necessario insinuavit. Una enim est corporis, et brachii, et digiti naturalis essentialisque substantia: quamvis neque manus sit digitus, neque digitus manus, quia neque manus per digitum corpori coaptata est. Quocirca ostenso etiam per hanc imaginem personarum ad se invicem ordine, consubstantiale protinus addidit: Non igitur, inquit, alienus neque remotus a divina essentia est Spiritus sanctus. »

Certe et beatus Augustinus, quem summum et excellentissimum doctorem universales synodi prædicaverunt, sicut ex gestis synodalibus constat, humanam mentem pro Patre in imagine sumit; Verbum autem, quod insitum atque intimum dicitur, pro Filio; qui et apud Joannem evangelistam Dei Verbum dictus est: Patrisque definitio, et Verbum, et germen et voluntas et signaculum a Gregorio Theologo appellatus est secundum quam maxime imaginem in homine Dei imago servetur.

¹² Joan. iv, 13. ¹³ Joan. vii, 39. ¹⁴ Luc. ii, 19. ¹⁵ Psal. xcvi, 1. ¹⁶ Psal. xlvi, 4.

Voluntatem vero quæ naturaliter omnibus ratio-
libus et intellectualibus inest, divino Spiritui assi-
gnat, partim quidem ex divinis Litteris, exempli hu-
jus occasiones sumens, partim, quia intellectualis,
et rationalis, ac volens Deus et dicitur et est. Neque
enim ratione et voluntate prædita unquam protu-
lisset, nisi hæc prius in se longe excellentissime
haberet.

Quemadmodum vero Patris definitio, et Verbum in-
situm, essentiale ac substantiale est: ita et hujus-
modi voluntas est, secundum quam Deus seipsum
vult, sicut et secundum Verbum suum, seipsum
intelligit. Nullum enim est in Deo accidens. Ver-
bum igitur sine medio ex mente: voluntas autem ex
mente per Verbum est. Impossibile est enim quemli-
bet quodlibet aut quomodolibet velle, nisi prius
cogitaverit quid velit. Itaque voluntas per verbum
et ex verbo procedit. Ideo et bruta animalia, quia
verbo et ratione carent, neque volunt, neque velle
dicuntur, sed naturali motu irrationabiliter ferri.
Quoniam igitur verbum ad mentem refertur, vo-
luntasque necessario ex mente per verbum prodit,
quod propositum erat, hinc etiam ostensum est.

Atque exempla quidem, quæ sancti assumunt
hujusmodi sunt. Sicut autem fluvius (18) non est
sine medio ex oculo, neque lux esse aliter posset,
nisi ex sole per radium, neque viva aqua ex fonte sine
medio, sed per fluvium manat, neque fructus ex
radice sine rami medio. Hoc enim rerum ordinem
ac substantiæ processum confundit et perimit.
In his, et in cæteris quæ proposuimus, exemplis
eadem profecto ratione et sanctus Spiritus rationa-
biliter ex Patre sine medio non dicitur. Tertius
enim a Patre secundum personalem ordinem pon-
itur, atque per Filium esse ac procedere a theolo-
gis asseveratur. Dicere autem ex Patre sine medio
esse Spiritum sanctum eorum est, qui unam lucis
contemperantiam dividunt; quodque dicitur, tres
personas se invicem continere, catenæque Trinita-
tem assimilari, ac cætera hujusmodi exempla: quæ
quadam rectitudine ordinem in sancta Trinitate
intelligi volunt, neque enim aliter constaret; om-
nino negant omnia, atque a Filio Spiritum juxta tri-
anguli positionem dirimunt cujus latera in base a
se disterminantur. Sed hoc prædictum pervertit
ordinem; et quæ de hoc a sanctis Patribus dicun-
tur, aufert omnia. Ita enim cogitare licebit, sectio-
nem ac divisionem Filii et Spiritus, ac Filium cog-
itare sine Spiritu; et cum Filium dicemus, neque
invicem contineri; et contraria omnino sequentur
omnia his quæ a sanctis dicta sunt; sed id sane
ineptum, insulsum atque inipium.

Ne tamen id quempiam conturbet, nullus, quæ
in materia contingunt, Deo tribuit. Localia quippe
temporaliaque intervalla, et quæ fluxui ac mor-
talitati sunt obnoxia, materiæ relinquimus. Si quid
autem perfectionis, atque ad Creatorem similitu-

dinis in eis est, id Deo longe dignius ascribimus.
Hinc enim consubstantiale divinarum personarum,
ordinemque ad invicem earum clam tollimus, sicut
in fonte, et fluvio, et viva aqua habet. Hinc ordi-
nis immobile, nullatenus personalibus proprieta-
tibus motis; neque enim fontis oculus, fons dicitur;
neque fons, fluvius. Neque rursus sol, radius vo-
catur; neque radius ea quæ per hunc manat
atque diffunditur lux, cum et ipse certe sit lux.
Servandi tamen ordinis causa, singula singulis
nomina distributa et separata sunt. Sicut neque
Pater Filius est, neque Filius Pater, neque Spiritus
sanctus Pater aut Filius.

Atque aliunde quidem personarum unio insi-
nuatur. Basilii quippe eximius iridis exemplo
usus est. In qua, cum unio discretioque colorum
suaviter et modice appareat, non tamen processus
ulla in his ratio inspicitur. Aliunde autem proces-
sus cum ordine differentia colligitur, vel plura
esse ex uno, alia esse ex alio, in unam aliquam
veritatis similitudinem phantasia cohibente. Opor-
tet enim nos, quandiu in umbris et ænigmatibus
vivimus, his rebus, quæ nobis notiores sunt, vel-
uti quibusdam adminiculis ad Deum niti: cre-
dentes quidem principaliter ac necessario, his
quæ inde manant, sentiendis; consolationem vero
etiam ex his quæ videntur, quantum licet, capient-
es, quantumque creaturæ in se ipsis creatorem
exilliter insinuare possunt: visibiliaque invisibi-
lem vehicula quædam ad primam veritatem exhi-
bentia.

Unde et Gregorius Theologus ait: « Nihil est
quod mihi animam sistat inspicienti in exemplis
id, quod imaginari et conspici pergo, nisi
quis unum aliquid sumens præ gratitudine proj-
iciat reliqua. Si enim propter illa, quæ materiam
atque universaliter creata sequuntur: neque es-
sentia identitatem, neque ordinem, ex his quæ
dicta sunt, exemplis in Deo æquabili proportione
sumemus: nequaquam dicere quispiam poterit,
nihil hæc nobis exempla prodesse, quasi frustra a
sanctis fuerint ac sine certa ratione suscepta.

Sic igitur divinæ Trinitatis ordine, Filiique me-
dio, multipliciter a sanctissimæ Ecclesiæ magistris
roborato, constat, quia, si qui sanctorum usquam
dixere geminum radium, ac gemina lumina Patris,
Fikum, ac Spiritum: ramumque duplicem, ac se-
cunda Patris, id quod a Gregorio Theologo quidam
versibus dictum referunt, non adversantur his quæ
dicta sunt, neque sibi ipsis, neque invicem con-
traria sunt. Neque enim illi divinarum personarum
ad invicem ordinem, earumque processum tradere
instituebant, cum ista dicerent, sed simpliciter
tres tantum esse personas, causalique a Patre
esse Filium et Spiritum sanctum, causamque unde
cuncta manarint. Per hæc enim indicant omnia ad
Patrem referri. Namque sub *causalis* definitio-

(18) Ita habet ms.

nem, utraque deducunt juxta priorem discretionem.

Quod et Nyssenus fecit Gregorius, unum Deum in causam et causale discernens, sive in causam, et quod ex causa. Deinde subjiciens, ejusque, quod ex causa est, aliam rursus differentiam intelligentia assequimur. Alterum enim continenter; alterum vero per eum ipsum qui continenter, atque alterum genitum, procedens alterum, et si quid hujusmodi perfecte discernentibus dictum est. Juxta quam sane rationem, et qui secunda Patris dixit Filium, et Spiritum sanctum id solum significare voluit, a Patre ista causalia esse, utraque sub causalis includens definitione. Nam juxta quod causalia sunt, secunda etiam causæ juxta personalem ordinem communiter dici possunt.

Sed enim hic ipse in aliis ista perfectius distinguens, ait emanationis habitusque ad invicem differentiam, appellationem quoque fecisse differentem. Rursumque in versibus ait: « Unum esse Deum ex Patre per Filium in sanctum Spiritum, manente Deitate perfecta in tribus perfectis. » Ne id quidem, quod ait Damascenus (19), Spiritum sanctum medium esse ingenti et geniti, prædicto reluctatur ordini. Neque enim per hoc ille personarum ordinem substantialemque processum tradere intendit.

Cæterum cum hæretici consubstantialem Patri Filium vix confiterentur, Spiritum autem sanctum hoc honore ac dignitate penitus non dignarentur, sancti Patres hunc Deum verum ex Deo vero esse, atque ex Deo secundum Scripturas procedere scientes, non secundum nativitatis progressum, sed secundum processum: Est, aiebant, quidam etiam alius substantiæ modus, processus scilicet, secundum quem alia persona ex Deo prodiit; et hic est, quo procedit Spiritus sanctus ejusdem essentia cum Patre et Filio; qui, neque ingentus, neque sine causa [principio]: non enim Pater est; neque rursus genitus, quia nec Filius, juxta scilicet nativitatis processionem. Idcirco medium ingenti et geniti Spiritum sanctum doctor (20) hic dixit. Ubicumque enim tribus terminis positus, tertius ab utroque reliquorum denegatur, secundum dialecticæ consuetudinem medius in aliorum negatione esse cernitur. Si enim Spiritum a Patre secundum esse putavisset (21), nunquam ipsum ibidem per Filium Patri conjungi dixisset. Hoc enim quorundam malignitatem arguit, magistrumque sibi ipsi atque aliis consentire evidenter ostendit. Ne hoc quidem unquam dixisset, Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere, Patremque productorem Spiritus per Verbum esse. Hæc enim apertissime sibi invicem contraria sunt.

Si quis tamen processum per Filium Spiritus,

A consubstantiale significare velle asseveret, primum quidem secundum consubstantiale nullus in Deo personarum ordo est. Nam ea ratione, qua consubstantiales sunt, una res est divina essentia individua omnino et indiscreta. Consubstantiale autem, nullam prorsus discretionem introducit. Juxta vero processus rationem, atque eum qui inde sequitur, ordinem, personarum numerus invecus et admissus est. Itaque qui consubstantialis ratione dictum putat, ex Patre per Filium Spiritum procedere, unam illam essentiam, causam discretionis ponit, quod proprie Arianoorum est; atque omnia discretionem personali, tres essentias ab invicem divisas necessario fatebitur, ac præter omnem rationem causale quasi causam ponet. Quippe hujusmodi processio naturalis atque essentialis cum sit, quæ producuntur consubstantialia sibi invicem ostendit.

Deinde, etsi consubstantiale signari his verbis veraciter dicitur, principaliter tamen personarum ordo commendatur. Per, enim, particula, ut ait Basilius ad Amphilochem scribens, personas primo discernit. Consequenter autem consubstantiale introducit. Sicut enim Filius, quia ex Patre est, idcirco etiam illi consubstantialis est: ita et in sancto Spiritu, dum ex Patre per Filium naturaliter atque essentialiter a theologis asseritur, primo, hæc per Filium processio ejusque discretio insinuat; deinde etiam consubstantialitatis apparet ratio. Naturalis quippe et essentialis ista processio esse pro confesso habetur. Unde et magnus Basilius in lib. *Contra Sabellium, et Anomæos*, cujus initium est: *Adversatur gentilitati Judæismus*, « Patrem et Filium, inquit, confitemur, naturæ autem identitate quoniam ex Patre Filius est; itidem igitur et in Filio et sancto Spiritu dicendum. » Qui enim æquali causa prodiit, hoc est naturaliter atque essentialiter, constat, quia ejusdem etiam naturæ cum producente, et cum eo, per quem procedit, est.

Quoniam etiam juxta proposita exempla, si quis ea etiam consubstantiale tantemmodo indicare arbitratur cum consequente processuum ordine, consubstantialitatis quoque rationem introducit. Nam, cum unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate credere summa fidei nostræ sit, hæc per omnia, quæ a magistris dicta sunt, simul inferuntur, ac se invicem tenent, ut, qui alterum confessi fuerint, et reliquum etiam confiteantur. Et sic principaliter ordo, consequenter autem consubstantialitas, ut dictum est, in personis lucide apparet.

Constat autem ex his quæ dicta sunt, eos qui per Filium procedere ita intelligi vult, exemplis suis utentes, ut lux per vitrum, aut aerem, vel,

(19) Damasc. l. II *Fide orthod.* c. 18.

(20) Damascenus.

(21) Hoc est, esse existimasset secundum.

sicut aqua per canalem, aut homo per januam, A contigit. Unus enim omnino ac semper hic processus est. Deo enim nihil unquam novum accidit per summam illius simplicitatem atque perfectionem. Creaturis vero, idem temporalis et apparet, et dicitur; non, quod illi tempus adjiciatur, sed illis potius, quæ secundum tempus agnoscunt, atque suscipiunt.

Quocirca neque lux per aerem proprie, sed in aere dicenda est. Sanctus autem Spiritus et in Filio est, et per Filium prodit. Non igitur istiusmodi exempla, vel divinarum personarum ordinem, vel consubstantialitatem indicant. Imo, si quidem eis fidem habere voluerimus, ministracionis officium Filio attribuemus, sic, ut etiam proportionis ratione ministri impleat munus. Verum hoc et ineptum est, et impium. Ea igitur, quandoquidem in ipsis nulla unitatis ratio, nullus ordo est, ut noxia, nihilque ad id quod proposuimus, accommodata rejiciantur: idque ideo maxime, quoniam eis nullus sanctorum usus est. Et illud autem simul apparet, Spiritum sanctum, non quia per Filium datur et mittitur, ideo etiam per Filium procedere asseverari. Dari enim, quod dicitur, temporale est; procedere autem, æternum. Neque possibile est, quod temporale sit, id ejus, quod supra tempus est, causam esse. Itaque secundum substantialem processum suum ex Patre per Filium procedere sanctus Spiritus asseritur; substantia quippe, sicut et processio, æterna est.

Illud autem una insinuatur, illum a Filio idcirco dari et mitti, quia, secundum substantialem processum suum, etiam per ipsum est. Ut enim contra Arium scribens magnus Athanasius inquit: « A quo dari oportebat Spiritum nisi ab ipso, cujus est? Alias quippe minister esset Filius, si quod non per se naturaliter procederet, dare diceretur. » Simul etiam fateri cogemur, Filio et Spiritui sancto temporaliter aliquid accidere: illi scilicet, dare, huic dari.

Porro id, quo posito, ineptia simul et mendacium sequitur, ineptum sit et mendax necesse est. Ex quo liquet non esse geminum processum Spiritus; temporalem alterum alterum, sine tempore. Primum quidem, quia nullus sanctorum Patrum hoc dixit; deinde, quia, si id concedatur, inepta et indigna plurima emergent. Sed unicus sane processus atque æternus est, secundum quem ex Patre per Filium sanctus procedit Spiritus. Creaturis autem quæ aptæ ac dignæ fuerint, ad hujusmodi processum capiendam notionem atque illustrationem, prodire, ac lucere, et profundi, ac dari per Filium dicitur, atque tunc, quod in seipso æternum est, illis temporaliter

contigit. Unus enim omnino ac semper hic processus est. Deo enim nihil unquam novum accidit per summam illius simplicitatem atque perfectionem. Creaturis vero, idem temporalis et apparet, et dicitur; non, quod illi tempus adjiciatur, sed illis potius, quæ secundum tempus agnoscunt, atque suscipiunt.

Itaque secundum id quidem, quod dicitur: « Ex quo, » unicus est; secundum autem, quod dicitur: « In quod, » geminus est hujusmodi processus. Unice enim ac singulariter procedit ex Patre per Filium procedens velut ex uno principio, secundum unicum illum ac simplicem processum suum procedere dicitur; adjecta tamen creatura, ad quam sanctificandam procedere dicitur, tunc is qui ex Patre per Filium procedit, ex Patre, etiam per Filium mitti atque donari intelligitur. Atque ille totus ex Patre per Filium sancti Spiritus processus ad creaturam, missio vocatur, quæ in tempore fit propter creaturam, quæ temporali sui participatione fruatur, temporali illo spatio non Deo, sed nobis applicato. Et est unus quidem, sed ratione differens. Neque enim, quia temporaliter accipimus nos, ideo temporale aliquid in Deo dicere debemus, imbecillitatem conditionis nostræ illi applicantes. Neque, si quis hactenus cæcus, nunc primum respicere ac solis radiis cœpit frui: ideo etiam vel ex sole radius, vel ex radio lux nunc manare cœpit. Constat quippe et antequam cæcus aspiceret, soli et radium et lucem similiter a. fuisse, radiumque similiter perstrinxisse fulgore oculos.

Quocirca etiam mirabilium patrator Gregorius, in libro, cujus initium est: *Inimicissimi atque alieni ab apostolica confessione*, processionem hanc emissionem sempiternam appellavit. Atqui huic nunquam esset temporalis æternitas. Ait denique: « Ingenitus quidem Pater cum sit, genitus autem ex Patre Filius, sanctusque Spiritus ex Patris essentia sempiternæ per Filium emissus. »

Sed et theologus Gregorius, in libro quem ad Heronem philosophum scripsit, emissionem sancti Spiritus propriam dixit; temporale autem nunquam esse poterit sancti Spiritus proprium. Certe enim si, quoniam a Filio datur et mittitur, idcirco etiam per eum procedere dicitur, nostri igitur causa substantiam habet, secundum quam ex Patre per Filium est. Sed et quem introducunt temporalem, sequitur ut et ipse propter nos substantiam habeat. Quod si datur, erat utique, quando non erat; rursumque cum fuerit, esse desistet. Sed hæc impia sunt. Non ergo, quod proponitur, verum est. Præterea et eximius Basilius in lib. IV *Questionum* ait: « Non in tempore, quod prodit ex Deo, prodit, etsi in tempore efficax illius actio reddatur, » mentionem scilicet de sancto Spiritu faciens.

Quoniam igitur Spiritus sanctus ex Patre per

Filium naturaliter, et essentialiter, et æterne procedere a theologis asseritur, quod autem procedere dicitur, processus ratione illum habere substantiam indicat, sicut etiam gigni, Filium natiuitatis ratione subsistere; omne autem, quod per aliquod essentialiter substantiam habet, ex illo etiam est: constat profecto, Spiritum sanctum ex Filio esse atque procedere. Aut enim quod dicitur, *per*, nihil in sancti Spiritus processione commendat, aut commendat quidem, sed imperfectum aliquid, aut instrumenti implet vicem, aut, sicut per locum, aut tempus, aut certe per Filium naturaliter, et processus ratione, atque essentialiter procedere Spiritum sanctum secundum proprium modum substantiæ commendat. Sed cum cætera in sancta, atque supersubstantiali, et simplici Trinitate nusquam locum habeant, omnino necessario relinquuntur, ut dicamus, *per*, a sanctis Patribus non frustra insertum, atque id una commendare, quod ex Patre per Filium substantialiter juxta unam eandemque processionem procedit Spiritus sanctus. Prorsus enim, *per*, in quibus assumitur, præcedenti causæ concurret ad eandem efficientiam, quam illa spectat. Atque hoc late patet singula inspicientibus.

Nam cum fructus ex radice per ramum prodeat, ramus juxta seminalem naturæ rationem, quæ in radice est ad efficientiam processus fructuum cum radice contendit. Atque in prædictis omnibus exemplis, qui ingenium exercere voluerit, idem apparere perspiciet. Sed in his quoque, in quibus ars operatur, serra, verbi gratia, per quam faber gradum ligneum facit, ad illum, non ad alterius generis effectum artificii cooperatur. Neque enim illi ad calefaciendam sive dealbandum cooperabitur, idque per quod trahitur machina, trahenti ad perturbationem oneris cooperabitur.

Ac si quidem serra homo esset, sicut et faber, et idem homo, quemadmodum in Patre et Filio idem est Deus, secaret et ipsa, sicut et faber: quodque per serram feret, idem esset, quod a serra feret. Si autem in quibus est natura differens, ea per quæ aliquid fit, cooperantur his qui se primo movent, ac pro modo suo una causa sunt: vel sicut instrumenta, vel alias quomodolibet iuvantia atque conferentia: multo magis in Patre et Filio, ubi perfecta identitas atque incommutabilitas et Filii ad Patrem; et, æqua Deitas secundum eandem, et unicam sancti Spiritus ex Patre per Filium substantialem processionem, ipse Filius communicabit Patri, non instrumentaliter seu serviliter, sed essentialiter, atque naturaliter, utpote naturalis, et quæ substantialiter insita illi est virtus. Nam si in his quæ minora sunt, per eandem atque unicam cum Patre vim etiam Filio reddere creditur, in quibus utique substantiæ est infinita varietas, multo magis in sancto Spiritu, qui ejusdem cum

A Patre et Filio naturæ atque essentiæ est. At id, quod dicitur, per Filium omnia producta esse, et Filium unam cum Patre causam, unumque conditorem commendat. Itaque longe magis, quod dicitur per Filium procedere, ipsum quoque Filium unum cum Patre productorem esse, necessario fateri cogit: eoque magis, quo et per Verbum productor Spiritus dicitur. Nam si Pater solus productor esset, ac producere illi substantiale esset, non productor per Verbum dictus fuisset. Quæ enim substantialia personarum sunt, communia cæteris esse non possunt. Exempli causa, si pater per aliquem pater esset, paternitas illius substantiale esse non posset. Sed de his postea dicetur.

B Nunc Cyrillus admirabilis auctoritate sua, quod proposuimus, roborat. Is enim in secundo ad Hermiam libro, sic ait:

« Sanctum autem Spiritum dices, qui ex Deo Patre per Filium naturaliter profunditur, ac, sicut in figura respirationis oris nostri suam nobis substantiam indicat. »

C Si igitur figura respirationis oris nostri pro exemplo sumpta est, quod per Filium Spiritus procedat: os enim Patris Filium sancti Patres esse aiunt; vel etiam propter insufflationis illius significationem, quando insufflans Spiritum sanctum discipulis Dominus dedit: sicut in consequentibus monstrabitur; hoc autem propriam nobis substantiam significat: constat, quia, sive per Filium procedere dixerimus, sive insufflationis figuram susceperimus, ex utroque horum Spiritus substantiam, tam præcipuo doctore tradente docemur. Sin autem ista vero consentientibus initiis fidelibus, doctoribusque sacris, et omnibus ita attestantibus, verumque omnino comprobatur, quod per aliquod substantiam habeat, id etiam ex ipso esse, liquet profecto, nisi quis omnino impudens esse velit. Spiritum sanctum ex Filio esse: quandoquidem per ipsum substantiam habet, ac per ipsum procedit.

D Cæterum nos ex sanctis Patribus apertius docebitur, *per*, et *ex*, in divinis rebus tantumdem valere, qui ista in his indifferenter accipere, ut patrum, monuerunt: aliter autem intelligere, hæreticæ malignitatis esse docuerunt. Hi enim præpositionum differentia, differentes etiam naturas in sancta Trinitate subintroducere moliebantur. At enim præclarus Basilius in his, quæ ad Amphilo-chium scripsit: « Non solum in divinis Litteris usus vocum immutantur, sed jam aliæ pro aliarum significatione ponuntur sapius, atque ex sua in alienam transeunt. Denique in his particulis, *per*, et *ex*, altera sæpe significationem sumit, ut est illud: *Possedi hominem per Deum* ¹⁸, quod idem est, ac si dixisset, *ex Deo*. Atque alibi: *Quæcumque mandavit Moyses Israeli per præceptum Domini* ¹⁹. Ac rursus: *Nonne per Deum est horum declaratio?*

¹⁸ Gen. iv, 1. ¹⁹ Exod. xl, 23.

Per Deum, dixit, pro eo quod est, ex Deo. » Et hæc quidem Basilus.

Sanctus autem Cyrillus in quinto ad Hermiam ait : « Quid autem ? Nonne credendum est dicenti : *Ego sum via, veritas et vita* ²⁰ ? qui cum ita aperte, ac singulariter seipsum vitam esse dicat, nonne Patrem ac Deum hoc ipsum munere excludere videbimur, nisi ambos unius esse naturæ dederimus, ac per utrumque in nos æqualiter vitam manare, idque non quasi ex duobus, sed quasi ex uno omnia vivificante Deo. »

Idem in sexto ad Hermiam : « Quodcumque sane a Patre gestum fuerit, id omnino Filii efficientia est : et quodcumque dictum fuerit per Filium perfici, hoc prorsus Pater effecit : omnia enim per ambos æqualiter fiunt. »

Idem in quadam ad Nestorium epistola : « Quia ergo carne sumpta, et Filius hominis est appellatus, fateri necesse est, illum per carnem ex muliere genitum. » Et post pauca : « Verbum, quod ex Deo Patre est, ex sancta Virgine nascitur. » Itemque : « Natus est, secundum nos, ex muliere. » Item in sermone habito coram imperatore Theodosio, cujus initium est : *Humanæ gloriæ supremam fastigium* : Verbum, inquit, quod ex Deo Patre est, manifestatum est in carne. Natum est enim per sanctam Dei Genitricem virginem, forma servi assumpta. »

Sanctus item Joannes Damascenus : « Deum genuisti, mater sancta, incarnatum ex te. » Et rursum : « Per te, mater Virgo sancta, lux est orbi reddita. »

Ac rursum : « Ex te massam meam sumpsit. »

Sanctus Maximus in dialogis adversus Anomœum, « Mundis, inquit, munda sunt omnia. Namque apud nos juxta sacræ Scripturæ intentionem, *per quem*, idem est quod, *ex quo*. Denique dicit B. Paulus : *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem Filii ejus* ²¹. »

Divus autem Chrysostomus super Evangelium Joannis, cum exponeret, quod dicitur : *Omnia per ipsum facta sunt*, ait : « Verbum, *ex quo*, quod veluti solius Patris præcipuum ac singulare asseris, etiam de Filio Paulus loquens posuit : *Ex quo*, inquit, *omne corpus per nexus et juncturas compactum et connexum crescit in augmentum Dei* ²². Neque hoc solo contentus, aliunde quoque nobis ora obstruit, istud, *per quem*, quod inuisionis esse dicis, Patri assignans. *Fidelis enim*, inquit, *Deus est per quem vocati estis in communionem Filii ipsius*. Et rursum : *Per voluntatem Dei* ²³. Atque alio in loco. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* ²⁴. Neque Filio solum attribuitur *ex quo*, sed et Spiritui sancto. Ait enim ad Joseph

angelus : *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est* ²⁵. »

Sanctus præterea Cyrillus ad Palladium scribens, per interrogationem ac responsonem, scire in principio libri, quem inscripsit, *De spiritali cultu*, ait : « Variabilis profecto Spiritus non est. Aut, si huic morbo variationis subditur, ad ipsam divinam naturam hæc macula reflectitur, siquidem Dei ac Patris est, quin etiam Filii, cum ex utroque essentialiter, scilicet ex Patre per Filium profundatur Spiritus. »

Neque sane multis verbis agendum est, ut ea exponantur, quæ sunt apertissima. Constat enim ex his, quæ dicta sunt, *per*, et *ex*, in divinis rebus tantumdem valere. Et quoniam Spiritus sanctus ex Patre per Filium procedit, ex Filio etiam procedit. Et illud simul constat, eos qui dicunt, *per*, et *ex*, tunc tantum æquivalere, cum in creatura assumuntur, ut illud : *Per Filium omnia facta sunt*, idem esse, ac si diceretur, *ex Filio*, in increatis autem negant, non recte arbitrari; divus enim Cyrillus Spiritum Patris et Filii essentialiter ex utroque, videlicet ex Patre per Filium profundi declaravit. Liqueat item, eum identidem putare ex utroque, Patre scilicet, et Filio Spiritum dicere, et ex Patre per Filium, ut dictum est. Sed et Basilus eximius in 5 c. ad Amphilochem particulam, *ex*, Filio congruere ostendens, illud allegat : *Ex meo accipiet* ²⁶, atque illud : *Cognovi virtutem ex me exisse* ²⁷. Ipsique, cui contradicunt, gratiam et efficientiam increatam arbitantes, per Filium, atque ex Filio procedere differentes consentitur. Et id præterea constat, eos qui, *per*, tantummodo Filio assignant, *ex*, auferentes, minorem Patre Filium necessario dicturos. Hoc quippe minutionis signum hæreticus sumere, Chrysostomus ait. Non igitur, *per*, sancto Spiritui reddere, ulla necessitas cogit. Neque enim dictus est Filius ex Patre per Spiritum nasci, neque Filium ex Spiritu ratio qualiscunque dicere urgebit

Præterea, plurimis in locis opusculorum suorum sancti Patres, ex Filio esse sanctum Spiritum commendant. Ac primum Gregorius Theologus, in lib. *De Spiritu sancto*, a contrario rationem formans : « Quid ergo deest Spiritui, ne Filius sit ? nisi enim aliquid deesset, Filius profecto esset. » Hac autem objectione posita, protinus adjungit : « Non illi quippiam deesse dicimus. Deus quippe nullius egens est ; sed emanationis, ut ita dicam, habitusque ad invicem differentia, differentem illorum appellationem fecit. » Hunc autem Filii ad Spiritum sanctum habitum (22), atque e contra, Nyssenus etiam Gregorius, super oratione Domi-

²⁰ Joan. xiv, 6. ²¹ I Cor. i, 9. ²² Coloss. ii, 19. ²³ I Cor. i, 1. ²⁴ Coloss. ii, 16. ²⁵ Matth. i, 20.

²⁶ Joan. xvi, 14. ²⁷ Luc. viii, 64.

(22) Lege Bellarminum l. ii *De Christo*, c. 25.

nica affirmat dicens : « Filius autem sancti Spiritus nec est, nec dicitur; neque conversionem accipit habitus, ista consequentia. »

Quoniam igitur propter materiæ omnimodam amotionem, supremæque illius essentiæ identitatem atque incommutabilitatem, neque secundum majus, aut minus, primumve, aut postremum, neque secundum aliam ullam eminentiam ordo atque habitus in divinis personis a theologis accipitur; neque enim fas est, hujusmodi rebus locum ullum in Deo esse; solum autem secundum relationem, causamque, et causale suscipitur, quemadmodum in Patre ac Filio, relatio et habitus et traditur, et creditur; sed et in Patre ac Spiritu similiter, juxta scilicet traditam differentiam processuum, liquet, quia etiam traditus a sanctis Filii ac Spiritus ad invicem habitus, eadem ratione necessario redditur, ut aut Filium Spiritus, aut Spiritum Filii causam fateamur, maxime, quia, ut dictum est, divinas personas in sola causa causalique discerni deprehendimus. Alias enim ad alterutrum Filius ac Spiritus habitualiter non referrentur, neque traditus servaretur habitus. Atqui Filius sanctus Spiritus neque est, neque dicitur; neque convertit habitus ista consequentia. Neque enim juxta expositum illius substantiæ processum ex Patre per Spiritum nascitur. Quocirca neque Filii causa Spiritus est.

Reliquum est igitur Filium sancti Spiritus fateri causam, quia dictus est ex Patre per Filium procedere, secundum scilicet substantialem illius processum: juxta quem et processus ratione, esse, habet, et ordo ad alterutrum, et habitus, ac per consequens discretio servatur. Unde merito dictum est, non converti habitus istam consequentiam, quandoquidem neque personarum processus ac substantia convertitur. Neque enim Filius ex Patre per Spiritum nascitur. Ex quo sane manifestum est, etiam ex Filio Dei procedere Spiritum sanctum.

Nysseus præterea Gregorius in primo Quæstionum adversus Eunomium, circa finem, cum præmisisset, sola causæ ratione Patrem Filio præferri, addidit: « Idem et de sancto Spiritu nobis sentiendam. Solo quippe ordine differunt. Ut enim conjungitur Patri Filius, atque ex eo esse habens, substantiæ tamen ratione posterior non est: ita et Unigenito jungitur Spiritus sanctus, sola quippe causæ ratione præpeditur ac præfertur Filii substantiæ Spiritus. »

Deinde, ne quis ex hisce verbis prius atque posterius, localia etiam quædam ac temporalia intervalla Deo accidere arbitraretur, ex quo substantiæ indivisibile, atque identitas, singularitasque tolleretur, secutus adjunxit: « Temporales autem moræ in æterna vita, locum non habent, ut cum causæ ratio præferri dicatur, in nullo tamen sancta Trinitas sibi discors esse possit. »

A Et quoniam præcogitari in sancta Trinitate quod dicitur, eorum est, in quibus cogitatio et habitus videlicet secundum personas est; cogitatio autem et habitus, in quibus discretio est, esse solet; discretio vero in sola causa, et causali est, atque accipitur; colligitur jam, præcogitari quod dicitur, solum secundum causam et quod ex causa est, in sancta ac beatissima Trinitate a sanctis Patribus dici.

Hic, si quis rursus priora inferat ut quoniam scilicet Pater, et Pater et productor est, Paterque ad Filium continenter redditur; productor ad id, quod producit, refertur, cum ex Patre Spiritus dicatur, Filium ante quam Patrem, cogitare compellimur, eo quod Patris nomen ad Filium redditur; quippe mens nostra, quæ ad invicem relativa sunt, simul cogitare consuevit. Spiritus enim ex Patre, non secundum quod Pater, sed secundum quod productor est, dicitur. Spiritus enim juxta sanctum Maximum, Patrem non habet. Cum vero Spiritus ex productore dicitur, productum Spiritum ante Filium cogitare necessario cogitur, quod productoris nomen ad productum referatur; per medium autem productorem, et Patrem simul, et Filium animo versare.

Si quis igitur hæc et hujusmodi de eo quod præcogitari dicitur, asserit, per quæ hæc habitum ac discretionem Filii et Spiritus, causamque, et quod ex causa est, una excludere nititur: hic necessario cogetur, aliquando quidem Spiritum ex Patre per Filium procedere fateri, aliquando vero Filium ex productore, per productum gigni. Imo id quidem aperte et dicunt, et scribunt. Nihil enim prohibere juxta rationationem suam Patri etiam Filium præponere. Atque hac ratione, et per invicem et ex invicem erunt. Sed enim hoc et falsum, et blasphemum esse, supra jam declaratum est. Ilac enim ratione: non quia Filius ex Patre est, idcirco ex Patre esse dicitur, neque quia Spiritus sanctus ex Patre per Filium procedit, secundum substantialem ejus æternumque processum, ideo ita procedere a theologis asseritur, sed quia dicitur, ideo se ita habet: dictioque nostra rei causa est, ac pro arbitrio dictionis ac phantasiæ nostræ, immobilis æternusque personarum ordo alias aliter habebit, simulque, ne discretio quidem Filii ac Spiritus reddetur. Sed ista sane et inepta simul et perniciose sunt.

Quocirca etiam rectissime dicitur, ordinis istam novitatem substantiæ ipsius abolitionem esse, totiusque fidei abnegationem: aqualisque impietatis esse, Spiritum sanctum creaturam confiteri, eumque vel Patri aut Filio præponere, non solum tempore, sed ordine. Id quippe aufert, unde est, sublato vero, unde est, et quomodo est, simul auferetur, ac persona esse desinet. Deinde, quid dicituri sunt, cum Pater asseratur secundum causæ rationem ante Filium, mente concipi atque cogitari? Hic enim ista illorum expositio locum non

babet. Ait enim doctor (23): « Qua ratione Pater ante cogitatur, quam Filius, eadem ratione Filium ante Spiritum sanctum cogitari. » Atqui Pater causæ causalisque ratione ante Filium cogitatur. Præmissum est autem, et Filium ante Spiritum sanctum causæ ratione cogitari ante Spiritum, ea scilicet causa, quam ipse habet ad Spiritum, secundum quam procedit ex Patre per Filium; non tamen secundum eam quam habet Pater ad Filium. Hoc enim mens humana non capit; neque cogitari Filium ante Spiritum sanctum fas est, ut doctor ait. Quoniam igitur eadem omnino ratione præcogitatur ante Filium Pater; atque ante Spiritum Filius, constat, quoniam Filius Spiritus sancti causa est.

Sanctus Hæm Athanasius, in lib. I *Contra Arianos*, post multa sic ait: « Dominus deitatem et maiestatem suam discipulis ostendens, non jam se ipsum minorem, sed maiorem et æqualem esse significans, dabat quidem Spiritum sanctum et dicebat: *Ego ipsum mittam, et quæcunque audierit, loquatur* ».

Et paucis interjectis, quonam modo Pater Filio sit major exponens ait: « Majorem se Patrem Dominus dixit, non magnitudine aliqua, vel tempore, sed quia ex ipso Patre natus est. » Sed et Damascenus in capitulo de sancta Trinitate, cujus initium est: *Credimus igitur in unum Deum, et majorem Patrem Filio, causæ ratione*, ait. Si igitur ut dictum est, Pater Filio causæ ratione major est, sanctusque Athanasius majorem Spiritu Filium dixit, constat profecto, dum majorem dicit, causam illum esse sancti Spiritus significare voluisse. Sin autem et Pater Filio humanitatis assumptæ ratione major a quibusdam dictus est, Spiritus sanctus certe incarnatus non est, ut minor Filio susceptæ carnis gratia dicatur.

Etsi enim magnus Basilius in lib. IV *Contra Eunomium* quod dicitur majus secundum causam (24) in Patre renuere videtur: hujusmodi illic causam sanctus interdicat, quæ secundum tempus, aut magnitudinem, aut aliam quamlibet id genus excellentiam causale præcedat, sitque illo honorabilior, non tamen Patrem Filii esse principium negat; constatque illum in primo adversus Eunomium, quod majus in Patre secundum causam dicitur, sicut in sancta Trinitate causa intelligenda est, omnino suscipere atque confiteri.

Ait autem et theologus Gregorius, « Volo Patrem majorem dicere, ex quo et æqualibus, ut sint æqualia, ipsumque esse est. Hæc enim omnes dabunt vereorque, ne principium minorum principium faciam, atque hæc veluti honorifica prælatione, ipsum contumeliis afficiam. »

²³ Joan. xvi, 13.

(23) Basilius.

(24) Absolute non bene sonat, dicere Patrem Filio majorem ratione principii, quia nil majus in sacrosancta Trinitate, ut habet Symbolum S. Atha-

Cum itaque pro confesso habeatur, causale illi consubstantiale esse, ex quo est, profecto non recusabit præclarus doctor Patrem Filio majorem causæ ratione dicere, ad eos præsertim, qui majus quod dicitur pie suscipiunt, neque ex nominibus blasphemiarum occasiones aucupantur. Idcirco et D. Athanasius, cum dixisset Filium Spiritu majorem, etiam æqualem addidit, ut omnem aditum blasphemiarum obstrueret. Quoniam igitur major Filio Pater, Filiusque Spiritu causæ ratione dictus est, Filius ergo Spiritus sancti causa est, etsi Filii ac sancti Spiritus omnia ad Patrem refluant, ex quo illis et esse, et æquales esse, est.

Magnus præterea Basilius in lib. III *Quæstionum* (25), cujus initium est: *Vix tandem satiatus*. Illic enim Eunomio Spiritum sanctum natura tertium esse asserente, ipse ordine quidem tertium, et valde constitetur. Instat autem acriter contra id, quod natura tertius dicebatur, et addit; « Quæ enim urget necessitas, quandoquidem ordine ac dignitate tertius est Spiritus, natura quoque tertium fateri? Dignitate enim secundum a Filio, cum ab ipso esse habeat, et ab ipso accipiat, et annuntiet nobis, atque omnino ex illa causa pendeat, pietatis ratio commendat. Natura autem tertium, neque ex sacris Litteris didicimus, neque ex his quæ dicta sunt, secundum rationem consequentiæ colligi potest. »

Hic apertissime summus vir Spiritum sanctum ex causa Filii pendere, ex ipsoque suspensum esse, atque ab ipso accipere et esse habere, ut pium et maxime religiosum probat. Hoc autem, si quis non esse Basilius contendat, adjectumque exemplaribus dicat, penitus delirat. Quippe in vetustissimis codicibus ita scriptum invenitur. Quos quidem codices pro antiquitate sua, antequam schisma oriretur, conscriptos esse, nullus ambigere omnino possit: quorum oblitterati nonnulli cernuntur: quibusdam hoc illius viri dictum quasi adulteratum suscipere nolentibus, ac ferro contra multos apices impie utentibus.

Cæterum contextus ipse verborum, ipsaque allocutio, sibi ipsi et auditori congruit mirifice. Ex ipsis quoque istis sancti intentio satis quæ sit apparet. Ait enim cum a Filio secundum, hoc est, a Patre tertium ordinis ratione esse, quod ipsi etiam ex prædictis asseritur. Hoc igitur in loco causam apposuit, cur Spiritus a Filio secundus sit, quod scilicet ab illo esse habeat. Hoc enim enuntiationis species exigit, sicuti cum, verbi gratia, dicimus: Hic rationalem habens naturam, discit, idem enim est, ac si diceretur: Quia rationalem naturam habet, idcirco discit. Discere quippe *causale* est; rationalem autem naturam, quod dicitur, quasi

nasii. Caleca tamen mentem suam satis bene explicat.

(25) I. III contra Eunomium. Vide Ballarminum I. II *De Christo*, c. 25.

pro causa sumitur. Nusquam enim est, ubi hujusmodi enuntiationis species non causam atque causale significet, cæterum vel quasi præteriens ponitur, vel quia præter hoc est et hoc. Verum in sancta Trinitate, cum nulla differentia alia nisi sola secundum causam relatio inspiciatur, propter summam simplicitatem: præteriensque quod dicitur et re, et verbo inde omnino auferetur hujusmodi enuntiationis species.

Hinc causam, inde causate secundo nobis loco a causa commendat (26). Secundo enim loco esse propter processum divinarum personarum in sancta Trinitate a theologis asseritur. Spiritus sancti autem ex Patre per Filium processum theologia tradit: per quem scilicet et secundus a Filio, et a Patre tertius dicitur. Horumque causa est ex Patre per Filium processus. Ubique autem causale causa saltem cogitatione præcedit. Atque ubi causale est, causam quoque esse necessario sequitur; causa sublata, causale quoque protinus tollitur. Sanctus ergo vir, qui tertium a Patre constituit Spiritum, atque a Filio secundum, juxta personalem ordinem, quique ordinis hujus insolentem nositatem, fidei abnegationem arbitratur, et quæque alia prædixit, qua ratione causale ponens, ut primum, deinde a Filio esse habere subjungens, eam quæ consequitur, causam, quasi alienam denegabit?

Nam, si secundum esse, causale est, hujus autem, quod esse habeat a Filio, et quod absolute per Filium procedat, causa subjicitur, causale vero nunquam sine causa est, quomodo non necessario cum causali causa quoque consequitur? Nam, si neque secundus a Filio est, neque a Patre tertius, ne a Filio quidem esse habebit. Quoniam vero et hic et plurimis aliis in locis, ipsum et secundum esse et tertium sanctus vir ponit, ac ne ipsi quidem contradicentes, quod dicitur secundus esse, cum cæteris non delent, necesse est ut causam quoque, cur secundus sit, quæ profecto est, quod ille esse habet ex Filio, magistrum posuisse fateantur.

Atque, sicut ipse in eisdem ait: « Sicut Filius ordine quidem secundus a Patre est, quoniam ab ipso est, et dignitate, quoniam initium et causa sibi, ut esset, Pater est; et ordine quidem, ac dignitate, secundum esse a Patre Filium, ut causale posuit; causam vero, quod a Patre esset, ipsuniquè initium haberet et causam; neque secundus ullo modo esset, nisi esse haberet a Patre; paritem modum et in sancto Spiritu ponit. Neque enim esset secundus a Filio, hoc est, a Patre tertius, nisi ab illo haberet esse. Itaque vel secundum illum esse ordine, ac tertium una denegent, aut hoc necessario consentientes, et quod esse habeat ex Filio una fateri compelluntur. Nempe enim si ex Patre solo Spiritum sanctum esse credidisset, quid prohibebat dicere: Quia sicut Filius ordine

A ac dignitate secundus a Patre est, quoniam ab illo esse habet: ita et sanctus Spiritus ordine ac dignitate secundus itidem a Patre est. Hoc enim sibi et multum quidem ad propositum conferre poterat, cum illum ejusdem cum Patre essentia, Deumque verum esse commendare insitueret.

Nam de Patre quidem nullus unquam hæreticorum fuit, quin æternum Deumque verum senserit. Contra autem de Filio plurimi sæpenumero senserunt. Verum hoc ille non dixit, cum divinarum personarum ad invicem ordinem processuumque differentiam probe nosset; imo interdixit etiam, ut ex his quæ jam dicta sunt, evidenter os enditur.

Certe autem, si tertium a Patre esse Spiritum sanctum atque a Filio secundum, et a doctoribus cæteris, et a magno Basilio accepimus: id autem nunquam ita esset, nisi tertius esset ex primo per medium, hoc est, ex Patre per Filium procederet: quomodo id, quod præmisimus, non omni veritate fulcitur? videlicet propter substantialis processus personarum ad invicem apparere ordinem? Quomodo item non idem est, et per Filium procedere, quod dicitur, et a Filio esse habere, juxta sanctum Basilium, quod etiam causam esse posuit, ut a Filio secundus sit?

Quomodo autem et esse et procedere non idem intelligatur, siquidem, quod causam esse constat, ut a Filio Spiritus secundus sit, quod per Filium scilicet procedit, pro hoc ille eum a Filio esse habere dicere maluit? Quomodo item per Filium, et a Filio æquabiliter ponens non aperte significat, ex, et per, tantumdem in divinis valere? Neque enim quispiam ad tantum furoris et amentia prorumperet, ut in hoc loco, a et ex, particulas ab invicem significationis ratione dirimere tentaret.

Ex his igitur, quod dicitur a Filio esse habere, constat sancti viri textum esse. Quin imo et ex his, quæ calumniatores improbi, in hac clausula contra magistri idem, et veritatem addunt, manifeste quidem sancti sensus elucet, ipsi vero per omnia malignitatis arguuntur, ut eorundem sit pro voluntate, et delere et adicere.

D Nam præter id, quod in vetustissimis exemplaribus inferendam [forte intolerandam] protinus malignitatem et positione et forma litterarum postmodum adjectam esse, manifeste apparet, ait in subsequentibus sanctus: « Ut enim Filius ordine quidem secundus a Patre est, quoniam ab ipso est, et dignitate, quoniam initium illi et causa ut sit Pater est, et quia per ipsum accessus et adductio ad Deum et Patrem nobis est, natura vero non jam secundus, divinitas enim in utroque una: ita videlicet et Spiritus sanctus, etsi Filio concedit ordine, et dignitate non jam tamen quasi aliene naturæ existens. » Ubi ergo ait: « Et si

concedit Filio ordine aut dignitate, addiderunt: A « Omnino, et concedemus. » Ubi vero ait: « Tradit pietatis ratio? » ipsi cum adjectione legunt et dicunt: « Tradit fortasse pietatis ratio, » ut per hæc tertius esse quod dicitur ordine, et dignitate, omnino auferrant, secundumque esse a Filio nullatenus concedant. Quomodo ergo ratio pietatis cum sit secundum esse a Filio Spiritum, id quod dicitur concedere Filio, secundum vero a Filio, tertium a Patre esse est, quem ordinem Dominus in salutaris traditione baptismatis tradidit, ut et hic et alibi vir iste eximius dixit, hanc esse rationem pietatis asseverans, deinde veluti cunctabundus et hæsitans, *fortassis*, adiecit? Quomodo, inquam, qui ordinis istam insolentem novitatem, abnegationem fidei esse definivit, nihil differre asserens, sive hunc utcumque quispiam immutet, sive ad creaturam Spiritum sanctum deducat, eosque fugiendos statuens, qui eam consequentiam, quam tradidit nobis Dominus, immutant, ut qui aperte oppugnent pietatem, ordinis Dominicam traditionem *pietatem* appellans; is repente mutata sententia, ista, quasi improbe dicta confutet: « Si omnino ista et concedemus, » inquit? At id magni Basilii sapientiæ atque prudentiæ minime omnium convenit.

Sed enim nova illum hic et insueta voce, usum non esse, sed occasionem ex sacris Litteris cepisse, inde constat quod de seipso Dominus ait: *Quæ ego loquor*²⁰; et, *Quæ audiui a Patre meo, annuntiavi vobis*²¹. At de sancto Spiritu: *Ille, inquit, me glorificabit, quia ex meo accipiet, et annuntiabit vobis*²².

Porro Ecclesiæ magistri, ista ut acceperant, ita posuerunt. Denique sanctus Athanasius in Epist. ad Serapionem ita ait: « Et Filius quidem: *Quæ, inquit, audiui a Patre meo, hæc loquor in mundo*²³. Spiritus autem ex Filio accipit: *Ex meo enim inquit, accipiet et annuntiabit vobis.*

Idem in tertio contra Arianos: « Non Spiritus Verbum conjungit Patri; sed hoc Spiritus a Filio potius accipit. » Ac rursum: « Quæque habet Spiritus, ea a Verbo accepta habet. »

Beatus item Cyrillus, cum illud evangelicum exponeret: *Ille me glorificabit*, illud ergo, inquit, irrefragabile omnino erit, omniique maledicto et accusatione vacabit, quod ab Unigenito Spiritus ejus accipere aliquid asseritur. Nam, cum per ipsum naturaliter prodeat, quasi suum proprium cum omnibus, quæ perfecte habet, quæ ejus sunt, accipere dicitur.

Idem super illud: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*²⁴, « Sed Spiritus iste proprius, inquit, est etiam Unigeniti; consubstantialis enim Patri est. Quoniam igitur, inquit, inesse Deo et Patri cernitur, his qui digni sunt, in Spiritu suo revelari, efflicereque etiam per ipsum, quæ voluerit, ob hanc causam dixit, *Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* »

Sanctus item Athanasius Antiochenus patriarchal in libro *De rectis Ecclesiæ dogmatibus*, « Spiritus, ait, sanctus, Spiritus veritatis est. Hic autem a Patre quidem procedit, a Filio autem accipit. »

Magnus item Basilii in *Regulis ad monachos*, sermone, qui incipit, *Dei elementissimi gratia*, « Credimus, inquit, unum solum Spiritum sanctum paracletum, Spiritum sanctum, in quo signati sumus, in nostram redemptionem, Spiritum veritatis, Spiritum adoptionis, in quo clamamus *Abba Pater*, qui dividit, et operatur Christi munera singulis ad utilitatem, prout vult, docens, atque admonens, et suggerens quæcumque audierit a Filio. » Constat igitur, quia quod dicitur: *Ex meo accipiet*, in Filio, doctores sancti susceperunt.

B Cæteram in creaturis quidem, quæ a Deo accipere dicuntur, quoniam per participationem, atque temporaliter, ut meliores evadant, quodlibet acceperint, dicuntur accipere, hoc in eis minus fuisse significat, quod acceperunt. Quanquam et imperfectioribus mortalium, quando ex imperfecto ad perfectum proficiunt, nihil prohibet, postquam nati esse acceperint, imo et necessarium est, ut dicantur et audire et accipere peritiam, sive artem, et quæque accepta perficere possunt.

Porro in sancta Trinitate, cum et materia et omnis affectio imperfecta ab ea penitus remotæ sint per summam ejus simplicitatem atque perfectionem, ineptum omnino est, putare, vel Filium natum prius ignorasse Patris voluntatem, eamque postea, Patre tradente, didicisse, quasi postmodum essentiæ suæ scientia adjecta; vel Spiritum sanctum, Patris ac Filii scientia postea indiguisse, quasi sensim ac paulatim ad perfectionem evaserit.

Si autem Dei quidem Verbum Patris sapientia est, imo unus cum Patre Deus est, sanctusque Spiritus sapientiæ Spiritus cum sit, nihil unquam ab alio audire opus habet; hæc enim ab illa substantia prorsus aliena sunt, discretioque in personis divinis sola causæ causalisque ratione locum habet; liquet, Patrem, cum sine causa sit, idcirco ab alio neque accipere neque audire: Filium vero, cum non a seipso sit, sed initium habeat, Patrem, non a seipso, sed a Patre, et loqui et audire dici; quippe cum inde et essentiam una, et sapientiam traxerit. Sanctum vero Spiritum cum a Filio et audire, et accipere dicatur, constat profecto, a quo accipit, inde etiam essentiam traxisse procedendo.

Sive igitur non accipit a Filio Spiritus, et Scripturam una atque doctorum voces erademus: neque jam ex ipso naturaliter, atque essentialiter procedere dicitur; sive ex ipso accipit, ut ipse Filius dixit; ita enim id dictum sancti Patres acceperunt; quæ autem accipit, et habet; quippe juxta Athanasii sententiam, « Quæque habet, a Filio

²⁰ Joan. xiv, 10.²¹ Joan. xv, 15.²² Joan. xvi, 14.²³ Joan. viii, 26.²⁴ Joan. xvi, 15.

accepta habet; quæ autem habet, hujus essentia est, atque totus ipse essentiam vere procedens habet, sicut et Filius hanc habet nascens: necessario a Filio accipiens, etiam ab ipso habet esse.

Ac sicuti divus Chrysostomus dictam evangelicam exponens: *Omne iudicium dedit Filio*²⁴: « Quoniam, inquit, quod ait, *dedit vitam*, et quod dixit, *iudicium dedit*, idem est ac si dicat: *Judicem illum genuit*. » Eodem modo scilicet, et quod dicitur audire, et accipere, secundum differentes personarum processus, id commendat eum habere esse ab eo, a quo accipit. Nam si quod dicitur, *Dedit*, juxta Chrysostomum eum, ex causa esse significat, etiam accipere quod dicitur, idem significabit. Quod enim dat causa, id et causale accipit. Unde et divus Athanasius, ad Serapionem: *Accipiet* pro eo, quod est, *suscipiet*, exposuit dicens: « Atqui si Filii Spiritus est, et a Filio omnia suscipit Spiritus, ut ipse scilicet Dominus ait. » Ubi vero hoc ait Dominus? Illic profecto ubi dixit: *Ex meo accipiet*. Itaque si quod a Patre accipere dicitur Filius, ab eo nasci est, et quod a Filio suscipere Spiritus dicitur, hoc est a Patre per Filium procedere, et quoniam ejus quod annuntiare et suggerere dicitur, accipere causa est, accipere autem et audire a Filio habet, necessario audire et accipere idem in divinis rebus est: ac magno asserente Athanasio, quæcunque habet Spiritus, a Filio accepta habet; per id ergo, quod audit a Filio et accipit, totus ex toto esse demonstratur. Et quia non aliud est Pater, aliud totum Filius, sed unum est totum Pater, et Filius; una enim est essentia et Patris et Filii, quasi ab uno Spiritus accipit, servata semper differentia gigantem et genitum. Quocirca etiam a Filio habere esse dicitur, ac per Filium procedere.

Si igitur juxta Salvatoris sententiam ab ipso Spiritus audit et accipit, porro ab ipso audire et accipere quod dicitur, ab eo esse habere significat, secundum communes sanctiones fidei, sanctorumque Patrum expositiones. Qua ratione magnus Basilius, eum, qui esse ab illo habet, et ab ipso accipit, et annuntiat nobis, ac penitus ex illa causa pendet, quasi alienum denegabit? Illud enim ex sacris Litteris accepit; hoc autem quasi consequens et æquivalens, posuit, veluti conclusionem initia necessario sequentem. Quis autem dicat, nova illam, et asperiore, atque inuseta usum voce, cum ipsa sacra eloquia, et divus ipse Pater cum doctoribus reliquis, fidesque atque omnia penitus reclamant?

Ex quibus sane manifestum est, dictum illud, sicut supra expositum est, magni patris esse Basilius, ex quo sibi ipsi et doctoribus cæteris consonet. In quibus autem exemplaribus non ita invenitur, astum esse apertæ malignitatis, eorum scilicet, qui trendæ opinionis suæ causa, quæ maxime con-

tra se erant abstulerunt, et magistros nostros injuriis contumeliisque affecerunt, partim addendo, partim detrahendo illorum dictis atque sententiis.

At, si dicat quispiam, Basilium sanctum in eodem contra Eunomium opere, aperte Trinitatis ordinem, tertiumque a Patre Spiritum sanctum denegare; cum ipsum Eunomium arguens dixit: « Quinam vero sancti, et in quibus libris ejus doctrinæ auctores fuerint, dicere non potest, » ipse Eunomius scilicet; ipse enim de sancto Spiritu dicebat, quod, cum a sanctis tertium ipsum esse, et ordine et dignitate, accepisset, tertium etiam natura esse crederet. Si quis igitur hoc inferat, constat quidem ex his quæ dicta sunt, magnum Basilium ordinem in sancta Trinitate confiteri, tertiumque a Patre esse Spiritum sanctum. Hic vero Eunomium insimulat, vel quia ordo iste necdum ita fuerat a sanctis declaratus, et simpliciter, more suo, mentientem per hæc, arguit, non habentem, unde id posset asserere manifestus. Imo necdum id ita aperte positum fuerat, neque de hac ratione ordinis quispiam priorum ita disseverat. Ante enim ea tempora quibus Athanasius Basiliusque floruerunt, et quique per eam ætatem fuerunt Ecclesiæ magistri, nullos fuisse publice doctores legimus: sive quod magis proprium, ac verum est, quasi derogantem sanctis, atque ipsi veritati calumnias struentem, cum eos tradidisse asserat, Spiritum sanctum tertium esse et ordine, et dignitate, quosdam scilicet substantiæ gradus distinguendo; atque ideo se credidisse, illum natura quoque esse tertium; Basilius enim, quod ex predictis patet, ordine quidem ac dignitate, tertium fateri, ut pius, amplectitur; tertium vero et dignitate et ordine secundum naturam, nusquam suscipere perspicitur.

Duplicem enim ordinis speciem in superioribus tradidit, alteram ex his probans, alteram, ut supra declaratum est, improbens. Nam adversus id quidem, quod tertius ordine et dignitate dicitur: juxta quem ordinem essentialium differentiæ, et prius ac posterius, et honorabilius inferri videbatur, tota vigilat intentione? Ad id vero, quod tertius ordine et dignitate dicitur, secundum quem ordinem causa et causale, initium, et quod ex initio est, et simul, et cœternitas conspiciuntur, sicut igni, ad lucem, quæ ex ipso manat, naturaliter convenit, ut ipse dicit; vel, sicut lux, et radius, et sol ad se invicem habent; ad hunc igitur ordinem nequaquam reluctatur, nisi quis eum sui oblitum putet, ac seipsum destruere.

Simul et hoc ex superioribus apparet, eos qui ita exponunt, quod dictum est: *Ex meo accipiet*, pro eo, quod est, *Ex Patre meo*, non recte arbitrari. Summi enim Patrum, hoc, ut supra ostensum est, in Filio acceperunt, quasi diceretur, *Ex meo*,

²⁴ Joan v, 22.

ex mea re, hoc est, totum ex tota mea plenitudine accipiet.

Præterea si esset hæc vera intelligentia, nequam sine additamento diceretur. Nunquam enim possessiva pronomina masculini, vel feminini generis, sine articuli adjectione Græcæ linguæ proprietate proferuntur. Dicimus enim ὁ πατήρ, καὶ ἡ ἐκκλησία, ἡ πόλις, i. l. est, *Hic meus Pater*, et *hæc mea domus*, aut *civitas*. Ita quippe Græcæ, ut diximus, linguæ consuetudo, qua hoc Evangelium scriptum est, proferre consuevit: alias enim vitiosa esset pronuntiatio. Cum vero sine adjectione dicitur, neutrum esse, et rem significare intelligitur. Exempli causa: *Εἰ τι καὶ τοῦ μόνου ἐστὶ παρὰ σοῦ*, id est: *Si quid meum est apud te*, quod per se rem intelligi dat. Ad hæc autem: *Ex meo accipit*, sive *Accipiet*, præcedentia commendat. Ait enim: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt. Ideo dixi vobis, quia ex meo accipit*. Si enim Spiritus a Filio accipit, Patris autem omnia et Filio communia sunt; manifestum est ex his, insinuari Filium, unum cum Patre Deum esse; Spiritum autem verum Deum ex Patris et Filii essentia denuntiari: quæ sane superni eloquii vis est.

Porro dicere: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*; ideo dixi: quia ex meo Patre accipiet, aut nihil significat, aut nihil ad propositam sibi, quippe suscepta ad structuram causa, nihil de Filii dignitate concludit, nisi in quantum dictum est: *Omnia, quæ habet Pater mea sunt*, quod etiam siue eo, quod sequitur, solum per se ipsum dici poterat.

Cæterum, si quis divum Chrysostomum objiciat, in quodam sermone suo id exponentem, quod dicitur: *Ex meo accipiet*: videlicet *ex mea carne*, atque *ex meo corpore*, veluti ex cisterna quadam inde hauriens. Impletum enim fuisse Jesum secundum hominem omnibus gratis Spiritus, ab illo sibi insitis et in se reconditis, atque ita cæteris distribuisse, ut interim summi hujus viri fuisse hunc sermonem concedamus; valde enim suspectus est, eo quod reliquis sermonibus illius minime similis sit, neque sensu, neque dicendi modo. Erat enim magis proprium dicere Spiritum ex seipso ista accipere, cum ipse magis hujusmodi munerum sit fons, quam Domini corpus in quantum corpus: expressiusque diceretur et verius, Filium a Spiritu accipere, et dare nobis, cum et ipse ista det: atque eo magis, quo et ipse Spiritum dat, non ille Filium.

Posito tamen, hunc sermonem esse Chrysostomi, hic ista docebimus, neque superioribus contraria esse, neque traditam a sanctis Patribus expositionem, hoc posito, nutare. Neque ista sibi adeo contraria, ut uno posito, reliquum inconstans sit. Neque enim, etsi, ut homo, Filius mittitur, pluri-

(27) Hæc quæ de majore et minore hic et supra sæpius Calecas repetit, pie et commode accipienda sunt, ut et illa de prioritate: nam simpliciter

nisque doctorum id videtur: non ideo, qui hunc, ut Deum mitti dixerit, continuo blasphemus crit: *« Misus enim est, ait theologus Gregorius, sed quasi homo, sin autem etiam ut Deus, quid hoc? »* Et hoc profecto, quasi verum, approbavit?

Neque magnus Basilius cum dixisset, Filium ordine ac dignitate a Patre secundum esse, quia initium et causa illi, ut esset, Pater fuit, continuo seipsum destruxit, adjiciens: *« Et quoniam per ipsum accessus et adductio ad Deum et Patrem nobis est. »* Utrumque enim verum est, si quis ista distinguere velit, et juxta variam intelligentiam accipere.

Ita et Chrysostomus dixisse putandus est, cum hæretici ex eo, quod dicitur Spiritum sanctum a Filio accipere, Spiritus substantiam vellent imminuere: sanctus illorum ora obstruere volens, hoc in loco accipere quod dicitur, secundum hominem accept; ubi autem adversus illos ei pugna non erat, traditam expositionem cum reliquis roborat. Dicens enim in Joannis Evangelio: *Ex meo accipiet*, hoc est, ex mea scientia, ostendit se quod dicitur, ex meo accipiet, vel accipit, *ex Filio*, intellexisse. Ipse quippe est Dei sapientia, neque est aliud essentia ejus, præter scientiam ipsius. Aliter quippe compositus erit, cum in alio essentia, in alio scientia inspiciatur. Et essentia quidem carere intelligentia, scientia vero sine substantia esse credetur. Enimvero dare et accipere quod dicitur, causam causalemque signare monstravit. Hoc autem expositionem, quam prædiximus, roborat.

Quemadmodum igitur his, qui majus in Patre pie causæ ratione suscipiunt, dicere id quoque non nisi pium est, juxta sanctorum scilicet doctrinam: ita et in Filio dicendum secundum Athanasium quod scilicet Spiritu sit major: ita ergo nihil prohibebit, etiam ipsius Chrysostomi traditam expositionem, veram, ac necessariam existimare: maxime cum hodie nulla nos hæreticorum contradictio perturbet.

Si igitur neque doctoribus reliquis, neque sibi ipsi contrarius est, quomodo prædictam expositionem illi contrariam dicemus; si et illo modo alia ratione dici potest, nulla præsertim contradictione perurgente? Colligi autem et hoc ex prædictis potest, quia majus (27), quod Filio secundum causam Athanasius reddidit, hoc magnus Basilius in Spiritu posuit, asserens illum Filio concedere et ordine et dignitate. Nam si Spiritus concedit Filio, et ordine et dignitate, constat Filium majorem esse ordine ac dignitate. Hoc autem etiam ad Amphilochium scribens, indicavit dicens: Sicut ergo Spiritus sanctus, ejus ex quo processit magnitudinem iasnuat, Filii scilicet, de ipso enim sibi sermo erat; etsi igitur eum Filio concedere dixit, unam tamen utriusque naturam constet, quoniam deitas in nihil majus aut minus est in SS Trinitatis mysterio.

utroque una. Ac veluti cum Pater Filio major, causa ratione dicitur: non ideo tamen Filius Patre minor est. Ita, et cum Filius major Spiritu sancto asseratur, non tamen Filio minor Spiritus sanctus intelligitur. Una quippe trium essentia est. Porro cum hujusmodi secundum personalem ordinem dicuntur, sola causa atque causali personarum discretio redditur. Nihil enim aliud concedere, vel secundum esse significat, nisi aliam ante se esse personam, quæ ante mente concipiatur, quam ipse.

Porro, qui ita Basilli dictum accipiunt, ut quod ille ait Spiritum a Filio esse habere, ab ipso dari, habere significare putent, esse pro eo, quod est dari, accipientes: contra omnino sentiunt, quam se habet doctoris intentio. Ille enim consubstantialem Patri Filium cum ostendisset, etiam Spiritum sanctum consubstantialem Filio, ac per ipsum, Patri concludere intendit. Caterum dari a Filio, contrarium concludit, nisi quod datur per eum, per quem datur naturaliter, et essentialiter procedere præsupponatur, quando etiam dari, in divinis idem est, quod procedere. Quoniam igitur Eunomius creationem Filii Spiritum sanctum esse blasphemabat, dari autem solum quod dicitur, ad hanc illi blasphemiam opitulabatur: sanctus profecto vir, atque doctissimus, nunquam adeo imbecilliter, ac pro inimicis etiam egisset; imo si omnino putavisset, hujusmodi expositionem ex verbis suis capi posse, vel id nunquam penitus dixisset, aut cum adjectione ac præfinitione, juxta doctorum consuetudinem dixisset; atque omnino, ut fuit diligentissimus, in hac re in primis maximam diligentiam curam habuisset, ne contra quam proposuisset, efficeret.

Ex quo item constat, idcirco dici a Filio dari Spiritum sanctum, quoniam ab ipso esse habet. Alias enim ministri fungeretur officio, quod non per ipsum naturaliter procederet, præbens. Liquet

etiam, quod dicitur, ab eo esse habere, substantiam Spiritus per Filium significare.

Præterea, magnus ipse Basilius, in lib. iv *Questionum*, ait: « Neque enim minus aliquid eramus habituri ad agnoscendum, quod Spiritus ex Deo sit, Spiritum oris ejus ipsum esse audientes; » sed hoc sufficere poterat per se ad indicandum, substantiam ejus ex Deo esse. Si igitur Spiritum ex Deo esse, idem est, quod Spiritum oris ejus dici; os autem Patris Filius a magistris Ecclesiæ dicitur; idem ergo est, Spiritum ex Deo esse, dicere, et ipsum Filii Spiritum dicere. At illud sancti Spiritus ex Deo substantiam significat. Itaque et quod Filii Spiritus dicitur, eandem itidem substantiam Spiritus et per Filium et a Filio designat. Sufficere itaque ait et hoc ad insinuandam substantiam Spiritus. Unde constat etiam, quia non alias Filii diceretur Spiritus, nisi per ipsum, et ex ipso substantiam haberet.

Quoniam igitur in Deo, et materia, et cuncta quæ sunt ex materia, penitus locum non habent, et neque secundum excellentiam atque defectum, neque ut possessio, sive factura, sive pars, sive membrum, neque quomodolibet aliter potest hoc hujus, aut hujus dici, secundum hujusmodi proprietatem; constat profecto, quia cum hoc hujus, aut hujus a theologis dicitur, causa insinuat; aliter enim esse possibile non est.

Ex quo et illud una insinuat, Spiritum ad Filium relative dici, si hæc ad invicem discernere, secundum causæ causalisque relationem velimus: siquidem juxta Gregorium Nyssenum: « In hoc solum, alterum ab altero distingui deprehendimus quod ille causa, iste ex causa sit. » Quod rursus ita divisit, ut alium diceret esse continenter ex primo; alium per eum, qui continenter esset ex primo, manare. Sed jam libri hujus continenda longitudo est, ut ad ea quæ restant, lectoris intentio interim a labore reparata, alacrior atque vigilantior assurgat.

LIBER SECUNDUS.

Jesu, nobis præi, et dux esto. Te enim duce, non errabimus.

In sacris Litteris Spiritus sanctus Dei spiraculum dicitur: *Spiraculum*, enim, *omnipotentis*, ait beatus Job, *edocet me*¹. A spirando enim utrunque, et *spiritus* scilicet, et *spiraculum* denominatur. Nam et magnus Athanasius, in libro qui inscribitur: *Reprehensio simulationis Meletii et Eusebii* dixit: « Non nativitati sancti Spiritus processio assimilatur, sed spiraculo, quod spiraculum quasi

ex ore prodeat. » Idemque in libro ad Serapionem *De Spiritu sancto*: « Spiritus iste, inquit, spiraculum Filii est. » Si igitur Spiritus quidem Filii est, et dicitur Spiritus, spiraculum autem, et Spiritus idem est; spiraculum vere spirantis est; manifestum est, Spiritum sanctum ad Filium, quasi ad inspirantem referri. Nam si spiraculum ipsius est, constat, quia ab eo inspiratur, ipseque inspirans

¹ Job xxxiii, 4.

est. Spiraculum quippe, ut diximus, a spirando a denominatum est.

Quoniam vero spiraculum Dei dicitur Spiritus sanctus, unus autem Deus est Pater et Filius; quippe dum una essentia sit, servata solum personali differentia, qua alius gignit, et alius gignitur, totusque ex toto Spiritus sanctus asseritur: neque aliud est totus Pater, aliud totus Filius, neque dissonum, constat quia Pater et Filius unus est spirans sanctum Spiritum, quorum ille spiraculum est. Unde et productor per Verbum dictus est.

Sanctus quoque Epiphanius in eo libro, quem inscripsit *Anchoram* [*Ancoratum*], sic ait: « Pater erat semper, et Filius erat semper, et Spiritus sanctus semper ex Patre spirat et Filio. » Verum enimvero, ut germen, et Filius idem est, et Spiritus, et quod spiratur. Atqui productor per se ad productum dicitur; ergo et ad Spiritum dicitur. Itaque, cujus est Spiritus et ab eo inspiratur, et ad illum relative dicitur. Ex quibus item constat, quoniam Spiritus relative Filii Spiritus dicitur. Quocirca et hoc ad insinuandam ejus substantiam sufficere, magnus inquit Basilius. Nisi enim ita esset, cum Spiritum dicimus, in unam sanctæ Trinitatis personam cogitatio non recurreret, sed in unum Deum. Et Deus enim absolute Spiritus dicitur, atque ita neque Trinitas esset Deus, neque nos propriis eam nominibus confiteremur, neque in cogitationem trium personarum adducemur.

Attestatur autem his et sanctus Augustinus in libro v *De Trinitate*, ita dicens: « Spiritus vero sanctus secundum id, quod scriptum est, quoniam Deus Spiritus est, potest quidem universaliter dici, quia et Pater Spiritus, et Filius Spiritus. Itaque et Pater sanctus, et Filius sanctus, et Spiritus sanctus, quoniam unus Deus: et utique Deus sanctus est, et Deus Spiritus est, et potest appellari Trinitas, et Spiritus sanctus. Sed tamen ille Spiritus sanctus qui non Trinitas, sed in Trinitate intelligitur, in eo, quod proprie dicitur Spiritus sanctus, relative dicitur, cum ad Patrem et ad Filium refertur; quia Spiritus sanctus, et Patris et Filii Spiritus est. »

Theologus item Gregorius ait: « Emanationis ad alterutrum habitus differentiam; differentiam etiam illorum appellationem effecisse; ut scilicet, alius quidem Filius, alius Spiritus sanctus diceretur. »

Sed et Gregorius Nyssenus ait: « Filius autem sanctus Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia. » Ubi vero habitus est, et relationem profecto esse constat.

Quod si quis contendat, ac Spiritus nomen inter ea, quæ dicuntur, ad aliquid, ponere omnino renuat, primum quidem, præter omnem rationem, Patrumque sententias sentire se noverit. Deinde nobis non de nomine, sed de re maxime sermonem

esse audiet. Ipsa igitur persona Spiritus, sive productum, sive spiritus, sive procedens, sive aliquid aliud dicatur, Trinitatis tertia persona Patris et Filii esse dicitur, et ad Patrem et Filium refertur. In divinis autem personis, quod esse alicujus dicitur, aut ex illo est, aut causa est ejus, cujus esse dicitur. Nulla enim alia illic differentia est, præter relationem quæ secundum causam causale est. Aliter enim non esset Trinitas Deus.

Quod autem a quibusdam infertur, ut dicant: « Quia et janua domus dicitur, et Deus, Deus noster, sed neque janua ex domo, neque ex nobis Deus, penitus absurdum et fœdum est. » Primum enim in divinis personis solum dignitas servari dicitur, ut, quod alicujus dicitur, aut ex illo sit, aut causa ejus esse, cujus dicitur, intelligatur: quandoquidem illic nulla est alia differentia. Neque enim ut membrum, aut pars, aut instrumentum, aut possessio, aut quomodolibet aliter, ut in creaturis fit, hoc hujus dicitur. Deinde dicitur quidem Deus, Deus Abraham, et Isaac, et omnium, sed justorum quidem, ut mansio et sors. Hæreditas enim sanctorum Deus est; creaturarum vero, cæterorumque simpliciter, ut creator, et Dominus, suorumque providentiam gerens.

Ex quo liquet, ne in hoc quidem deesse ordinem secundum ea quæ dicuntur ad aliquid. Animadvertitur is ordo secundum id quod perficit et quod perficitur, quodque regit et quod regitur. Ideoque neque Spiritus secundum personalem proprietatem suam, creaturæ Spiritus dicitur, sed secundum quod Deus unus est cum Patre et Filio, sanctificans, atque inspirans, aut aliter eos qui digni sunt, meliores efficiens, atque eos visitans.

Præterea, quoniam productor cum sit eorum quæ ad aliquid dicuntur, ad solumque dicatur Spiritum, constat et Spiritum ex his quæ ad aliquid dicuntur esse, atque ad solum referri productorem. Nam si quid, secundum quod ejusmodi est, ad aliud aliquid dicitur, constat, quia et illud ad primum, quasi ad aliquid dicitur. Si enim homo, secundum quod Dominus, ad alium aliquid dicitur, et ille ut servus ad eum referretur, quod servus et dominus ad alterutrum semper relativa sint, hoc ipsum et in omnibus, quæ quasi ad aliquid se ad invicem habent. Cujus ergo Spiritus, Spiritus est, ille productor est, Spiritusque ad eum cujus est Spiritus, quasi ad productorem refertur. Spiritus autem Filii Spiritus dicitur; Filius ergo productor sancti Spiritus est, et spirans ipsum est. Ideoque processus illius spiraculo assimilatur, et a spirando denominatus est, et spiraculum Filii appellatus est. Ac juxta sanctum Epiphanium, Spiritus ex Patre spirat et Filio.

Præterea Basilius in libris contra Eunomium et Arium: « Spiritus, inquit, ad Patrem proprietatem intelligit, quia procedit ex Patre. Ad Filium autem,

quoniam audio : *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* ¹ .)

Quoniam igitur non magis proprius Patris, quam Filii est Spiritus sanctus, quia est eadem substantia Patris et Filii, Spiritus autem proprietatem ad Patrem vir sanctus intelligit, quia procedit ex Patre, necessario et ad Filium proprietatem eadem ratione intelligenda est. Itaque quod dicitur Spiritus Christi, et Spiritus Filii, ex eo ipsum esse commendat; maxime cum vir sanctus præmiserit dicens, ad ostendendum illius substantiam, ex Deo esse, id sufficere, quod dicitur : *Spiritus oris illius* ² . Sed et in capitulis quoque ad Amphilocheum ait : « Neque hinc solum naturæ communio ostenditur, sed quia etiam ex Deo esse dicitur, non quasi per omnia ex Deo prodiens, sed quasi Spiritus oris illius; hinc quidem insinuata proprietate, substantiæ vero modo ineffabili servato. Et Spiritus autem, inquit, Filii dicitur, quasi proprius filii per naturam. »

Ex his autem constat, quia magnus Basilius proprietatem in divinis personis dicere vult, velut causæ causalisque consortium. Quod enim dicit, tale est : Cum audimus Spiritum sanctum et Spiritum oris Dei, intelligimus ipsum naturaliter ex Deo esse. Hoc est enim proprietas; modum vero, quo ex Deo est, hoc est procedere ipsum ignoramus. Etsi enim alium quidem gigni, alium vero procedere, atque alium quidem sine medio ex primo, alium vero per eum, qui sine medio ex primo est, substantiam habere credimus, nihilominus tamen modum ignoramus. Hoc ergo cognito, quia est ex Deo naturaliter, consequenter quomodo sit quæritur.

Itaque proprietas hæc principaliter quidem causam et causalem significat. Deinde, consequenter, consubstantiale etiam. Atque hujus indicium est : primum quidem, quia consubstantiale nullam indicat discretionem. Proprietas vero differentiam discretionemque commendat. Deinde, quod consubstantialia quidem invicem, secundum eandem verborum rationem, absque ulla adjectione convertuntur; Pater quippe consubstantialis est Filio, et Filius consubstantialis est Patri. Quod sane consubstantiale hic etiam discretionem præsupponit, ex nominibus Patris ac Filii satis apparentem. Propria vero non simpliciter, sed cum adjectione; neque enim dicere possumus, Pater proprius Filio et Filius proprius Patri, sed ita proprie reddemus : Filius quidem proprius est Patri Filius; Pater autem proprius est Filio Pater. Illo enim modo indiscrete, et sine relatione ad invicem reddetur. Sic autem proprietatem Filii ad Patrem secundum quam ex illo genitus, Patrisque ad Filium, secundum quam ipsius Pater est, reddimus.

Oportebat igitur similiter converti proprietatem, sicut consubstantiale est : siquidem proprietas

consubstantiale ipsum principaliter significaret. Nunc vero hujusmodi proprietatem consubstantiale sequitur. Sicut et Filius, nomen secundum se quidem processum alicujus ex aliquo significat, in eadem specie, consequenter vero consubstantiale etiam. Quod enim ita processit, necessario etiam consubstantiale est. Non igitur Spiritus sanctus proprius Filii secundum naturam diceretur, nisi per ipsum procedens naturaliter, per ipsum etiam substantiam haberet. Quod enim ex aliquo, aut per aliquod secundum æquivocum processum prodit, unaque ex illo esse monstratur, a quo et proprietatem maxime elucet, et consubstantiale consequenter, ejusdemque speciei demonstratur.

Idcirco magnus quoque Basilius hinc proprietatem insinuari dixit, quia ex Deo esse dicitur. Quod autem ex Deo esse dicitur, causam ostendit, quæ præcedente consubstantiale etiam secundum hujusmodi proprietatem in divinis personis sequitur. Quoniam igitur Spiritus sanctus secundum naturam proprius est Filio, constat quia ad illum veluti ad causam refertur. Unde etiam consubstantialis illi est.

Magnus item Basilius in Expositione xxxii psalmi ait : « Sicut igitur creator Verbum firmavit cælos, ita et Spiritus, qui ex Deo est, qui a Patre procedit, hoc est, qui ex ore ejus, ne quid eum exteriorum esse, neque creaturarum, arbitris : sed ut quod ex Deo habeat substantiam, glorifices. Omnes enim in eo virtutes simul contulit. »

Et post pauca : « Hoc quidem in loco Spiritus oris ejus dici, ut intelligatur Salvator, sanctissimusque ejus Spiritus. Ubi autem invenietur? Apostolo scilicet dicente de Filio : *Ferens omnia Verbo virtutis suæ* ³ . Virtutem et Verbum Filii Spiritum sanctum posuit. » Ac rursum : *Quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui* ⁴ . Ex quo etiam constat, stultum et irrationabilem fuisse quorundam malignitatem, qui ex hoc Apostoli dicto *Jesus*, deleverunt, ne de Filio Dei hoc intelligatur. Ex eo enim, quod illatum est, *illustratione*, arguuntur. Futura enim apparitio Domini Jesu creditur, simulque in vetustissimis exemplaribus integritas apostolicæ sententiæ ostenditur. Hoc tamen in loco sanctus vir os Dei Filium esse ait; dixerat enim superius Spiritum ex Dei ore esse, quod idem significare dixit : *Qui a Patre procedit*.

Sanctus autem Athanasius Antiochenus episcopus, in eo libro, quem prædiximus, « Verbum, inquit, sine Spiritu non est, sicut neque sine Verbo meus. Mentem vero esse Patrem Verbi dicimus. Mens, in qua Verbum, cum qua Spiritus, sanctum Spiritum oris Dei dicens, os enim Patris Filius. »

Si igitur Spiritus quidem ex ore Dei est, hoc autem idem est, quod *qui a Patre procedit*; os

¹ Rem. viii, 9. ² Psal. xxxii, 6. ³ Hebr. i, 3. ⁴ II Thess. ii, 8.

autem Patris Filius est; et quod dicitur ex Patre A ex illis, ut sit in hominibus, habere credita. »
 procedere, illius substantiam significat: cur non id quoque, quod dicitur Filii Spiritus, et Spiritus oris ejus, indifferenter illius substantiam significet, secundum quam ex Patre per Filium procedit, ac per ipsum, et ab ipso esse habet?

Magnus itam Basiliius in lib. iv *Contra Eunomium*, quasi ex contrario proponens: « Sed dicis, inquit: Si Dei quidem imago Filius est, Verbum autem Filii Spiritus, cur non Filius Filii Spiritus dicitur est? » In hæc igitur ineptias ipsum impellente Eunomio, nisi ex Filio esse Spiritum sanctum crederet, Basiliius facillime illi obviasset dicens: Quomodo esset Spiritus Filius Filii, qui non quomodolibet ex Filio, sive per Filium procederet? Ita enim se controversiæ hujus molestia eximeret. B Verum id quidem non dixit, sed subjiciens quod proposuerat, solvit: « Nos autem et de hoc ad nos ipsos, quantum possibile est, respondemus. Nam ad te quidem etiam facere satis esset, eadem interrogatiuncula tibi quoque imminente. Dicimus igitur, quoniam dicere Filium ex Filio, divinitatis Trinitatem in suspicionem multitudinis adduceret, audentibus hominibus. In promptu enim erat, suspicari quoniam si Filius ex Filio natus esset, et ex eo rursus alium nasci, atque rursus alium, ac deinceps in multitudinem crescere. Hujus ergo rei gratia, ex Deo quidem esse Spiritum Apostolus aperte prædicavit dicens: *Quoniam Spiritum Dei accepimus* ⁶, eumque per Filium manasse, manifestum fecit Filium, Spiritum ipsum appellans sicut et Dei et Christi mentem nominans, sicut et Dei Spiritum. Filii autem Filium appellare caute declinavit. »

Itaque magnus Basiliius Filii quidem Filium esse Spiritum negat, ex Filio autem sive per Filium prodire asseverat. Quod autem manare naturaliter *procedere* significet, ex eo quidem manifestum est, quod eo verbo etiam in nativitate Filii theologi utuntur. Sanctus enim Cyrillus, in libro, quem ad Valerianum episcopum scripsit, « Sanctus, inquit, per naturam cum sit, quemadmodum et Pater, is qui ex eo manavit unigenitus Filius a Patre, sanctificatus dicitur secundum quod apparuit homo. »

Sed et ipse quoque Basiliius in libro *De Spiritu sancto*, « Spiritus, inquit, nihil sibi quæsitum habet, sed æternæ cuncta habet, ut Spiritus Dei, atque ex illo manans. » *Manare*, posuit pro eo, quod est, *esse*. Patet autem ex præcedentibus: « Filii enim, inquit, Spiritum ipsum nominavit, quemadmodum et Dei, eodem modo esse Spiritum Filii Spiritum, quo etiam est Dei et Patris. »

Idem rursus in eisdem, capitulo, quod inscribitur: *Cur non et Spiritus Filii Filius*, inquit: « Non ideo, quia non ex Deo per Filium sit, sed ne Trinitatis existimetur infinita multitudo filios

Cum dixisset igitur: « Non ideo, quia non ex Deo per Filium sit, » ostendit, quia ex Deo per Filium est, duabus negationibus pro una affirmatione utens. Quem igitur esse per Filium dixit, hunc etiam per Filium manare iudicavit, *esse*, ac, *manare in substantia*, indifferenter ponens.

Nam si, ut quidam putant, *manare*, manifestationem, qua mundo manifestatus est, signat, quoniam secundum hanc magis Filium Spiritus manifestat, *Ille enim*, inquit, *me clarificabit* ⁷; erit ergo et Filius Verbum sancti Spiritus. At id Gregorius Nyssenus negavit dicens: « Filius autem sanctus Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia. » Nempe autem sitne, vel non sit Filius Spiritus sancti manifestatio nihil potest ostendere; nisi *manare*, substantiam simpliciter significet, sicut esse etiam, secundum quam scilicet substantiam per Filium esse a theologis asseritur,

Et his vero illud conficitur, et Spiritum sanctum non esse Filium, quippe emanationis differentia, hoc est, modus differens processus illorum substantiæ, secundum theologum Gregorium, hunc Filium, illum Spiritum sanctum appellari fecit. Hic enim ex Patre sine medio, ille autem, per Filium esse perhibetur.

Liquet autem et hoc, quod magnus Basiliius cum jure suo confutare objecta valuisse dicens: « Qui igitur neque ex Filio, neque per Filium substantiam habet, Filii Filius existimari credique non posset; » quoniam ea potius sententia sua erat, ex Patre per Filium atque a Filio esse Spiritum sanctum, ei ut certissimæ ac veracissimæ acquievit; maxime cum dixerit, ita esse Filii Spiritum sanctum, sicut et Patris. Atqui Patris est, secundum quod ex eo est. Et Filii igitur eadem ratione est, quoniam scilicet ab illo esse habet, ac per eum procedit.

Idem præterea Basiliius, adversus Eunomium pugrans, asserentem ex solo Filio Spiritum sanctum, esse quasi creaturam, sicut et Filium ex solo Patre, et ipsum quasi creaturam: arguere quidem illum, quod non sit a Filio, sicut creatura interim omittit, D tertio id reservans libro: « De hoc, inquit, cum plus otii fuerit, dicemus. » Circa finem autem secundi libri contra Eunomium, in illum invehens: « Illud autem, inquit, cui ex omnibus obscurum esse possit, nullam efficientiam Filii a Patre dirimi: nihilque esse in omnibus, quod insit Filio quod a Patre alienum sit? *Omnia enim, ait, mea, tua sunt; et tua, mea sunt* ⁸. Quomodo igitur Spiritus causam soli Filio assignat, ipsiusque naturæ prædicatum, hujus accepit creationem? Siquidem ergo duo principia subintroducens sibi invicem contraria, hæc ait, cum Manichæo et Marcione conteratur. Sin vero ex uno quæ sunt, suspendit omnia, quod

⁶ Rom. viii, 15. ⁷ Joan. xvi, 14. ⁸ Joan. xvii, 10.

dicatur a Filio factus esse, ad primam causam relationem habet. Itaque etsi omnia per Filium in esse producta credimus, omnium tamen Deum causam esse non tollimus. »

In his vir sanctus Eunomium exagitat, quod interiri a Patre non dixerit esse Spiritum sanctum. Sin vero hunc non a Filio esse crederet, Basilius facilius ejus objectioni obviasset dicens : « Quoniam quidem a Filio nulla ratione, esse, habet, quomodo secundum te ex solo Filio est? » Cæterum id quidem non dixit, sed eum a Filio esse, cum pro concessio posuisset, Eunomium arguit, quod a Patre illum esse deueget. Ac deinceps, se contra eum armans, ait : « Quomodo ergo non apertum periculum est, a Patre Spiritum dividere, id est, eum non esse a Deo et Patre, contendere, cum utrumque nobis Apostolus conjuncte tradat, et nunc quidem, Christi Spiritum dicat, nunc autem Dei, ita scribens : *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* ». Ac rursus : *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est* ». »

Ubi notandum, quia Eunomium insimulans, quod non etiam a Patre Spiritum diceret, sed divideret a Deo Spiritum, ipse quod conjunctus sit, testimonium ex Apostolo producens, Deo et Christo conjunctim Spiritum commendat, hoc est, ex utrisque esse. Nam, si a Deo dividi, id est non esse a Deo, conjungi Deo et Christo, constat quod ab ipsis esse significat. Ejus autem rei indicium est, quod cum dixisset Spiritum, nunc quidem Christi dici, nunc autem Dei, cum testimonio firmare vellet, quomodo sit Dei : *Nos autem, inquit, non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est* : quasi tantumdem valeat dicere, Spiritum Dei, et Spiritum qui ex Deo est.

Cum igitur exposuisset testimonium quod conjuncte dicatur Spiritus sanctus, et Spiritus Dei, et Spiritus Christi, Apostolumque introduxisset testem, etiam ex Evangelio testimonium ad hoc asserendum, assumere voluit; ac deinceps ait : « Cum autem hunc Dominus Spiritum veritatis dicat, ipse quippe est veritas, et qui a Patre procedit. » Illic idem rursus existimat Spiritum veritatis dici, atque a Patre procedere; pollicitus enim, testimonium se dicturam, quod conjuncte Spiritus Dei et Christi diceretur : Christi quidem esse, ex eo, quod Spiritus veritatis dictus est; ostendit autem Dei esse, quia procedit a Patre; quoniam igitur, quod dicitur, Spiritus Dei, et Spiritus qui ex Deo est, et qui a Patre procedit, causam significat, quodque Spiritus Christi, et Spiritus Filii, et Spiritus veritatis est, et dicitur, causam similiter ostendit. Hæc enim, ut magister (28) docuit, eandem habent vim; ideo etiam dixit Spiritum sanctum a Filio esse habere,

A atque omnino ex illa pendere causa, idque rationem pietatis tradere : concordatque sibi sanctus vir in hoc, atque in aliis plerisque locis. Ex quibus constat. Spiritum sanctum relative Filii Spiritum dici, et Spiritum Christi, et Spiritum veritatis.

Nysseus quoque Gregorius super oratione Dominica, « Unigenitus, inquit, Filius a sacra Scriptura nominatur, atque hactenus illius proprietates traditur. Sanctus autem Spiritus ex Patre dicitur, atque ex Filio esse vero testimonio asseritur. » Si quis autem, ex, præpositionem hoc in loco a quibusdam adjectam asseveret, primum quidem in vetustissimis exemplaribus ita haberi invenitur, vel saltem locus notatur; unde quorundam nimis insipientium hominum temeritate particula illa deleta perspicitur.

B Deinde, nihil sibi insolitum dixit vir iste. Quod enim alibi ait : « Aliud quidem continenter ex primo, aliud vero per id, quod esse continenter ex primo, » hoc ait et hic universaliter; quippe verum est quod essentialiter per aliquid procedat, et per ipsum sit ac per ipsum processus proprii substantialem habet at modum, id etiam ex ipso esse. Imo consona Basilio dixit : Ille quippe, ut ex prædictis constat, quod sanctus Spiritus Filii Spiritus dicitur, in substantia illius intellexit. Quod enim Spiritus Filii, et Spiritus oris ejus dicitur, idem esse ait, ac si diceretur, ex Patre procedere; atque ex eo, quod dicitur Spiritus Filii, hujusmodi ad eum proprietatem designari definiuit, qualem ad Patrem ex Patre, quod dicitur, procedere commendat; sufficereque ait, quod dicitur Spiritus Filii, et Spiritus oris ejus ad insinuandam substantiam ipsius; neque minus aliquid significare, cum Filii Spiritus dicitur, quam cum ex Deo esse illum audimus. Ille igitur hoc ita exposuit. Pari autem intelligentia id dictum et Nysseus accepit. « Quia enim, inquit, Apostolus eum Filii Spiritum, sicut et Dei nominavit, secundum eundem morem est Spiritus Filii, secundum quem et Dei et Patris. Verum Dei, et Patris Spiritus dicitur, quasi ex ipso existens. Igitur et Filii Spiritum, ut qui ex ipso sit, et ab ipso esse habeat, accepit. Non ergo nova neque insueta voce et intelligentia beatus iste usus est : sed ex divinis litteris occasione sumpta, consentanea magno Patri Basilio locutus est.

D Sanctus quoque Cyrillus, super illud evangelicum : *Alium Paracletum dabit vobis* ¹¹, ait : « Alium quidem Paracletum Spiritum vocat; una quippe in utrisque substantiæ ratio, non extra ipsum ponens, sed alteritatis verbum in eo solo dans, quod Spiritus ipse propria substantia esset, atque subsisteret. Neque enim Filius Spiritus est, sed cum vere proprieque sit, atque subsistat, hoc, quod est in fide suscipiemus; Spiritus enim est Patris, et

⁹ Rom. viii, 9. ¹⁰ I Cor. ii, 12. ¹¹ Joan. xiv, 16.

(28) S. Basilius.

Filii. « Illic notandum, quod ad ostendendum, Spiritum sanctum substantialiter esse, atque subsistere hoc, quod est, hoc est a Filio discretum esse, adjunxit : « Spiritus enim est et Patris, et Filii. » Itaque cum dicitur Spiritus Filii, discretionem quamdam oportet intelligere, non consubstantialitatem, ut quidam dixerunt; etsi, quam maxime, ut dictum est, inde consubstantialitas sequitur. Sicuti et a Patre quidem discernitur Spiritus, quia ipsius est Spiritus, utpote ab ipso prodiens; ipso autem hoc, quod illius est Spiritus, procedit ab illo, consubstantialisque illi est, et Filius a Patre distinguitur, secundum quod Filius est, ac discretio quædam signatur ex nomine; eo autem ipso, quod Filius est, omnino etiam consubstantialis est.

Et quoniam in divinis personis discretio relationem secundum causam causaleque significat, quod autem dicitur Filii Spiritus, discretionem indicat, constat, quia cum dicimus Spiritum Filii, relationem secundum causam, atque causale signamus. Enimvero id dicere non possumus, referri quidem Spiritum sanctum ad Patrem et ad Filium, idem esse, quod proprietates habere Spiritum sanctum, ut ad ipsos differenter referatur; aut Spiritum differentem quempiam esse, ac duplicem; aut Filium, non secundum essentiam, unum esse cum Patre, quæ identitatem Filii ad Patrem tollunt, unumque ac simplicem Spiritus processum, secundum quem ad Patrem et Filium referatur, ex Patre per Filium procedens, una auferunt.

Deinde, etsi Filius ad Patrem et ad Spiritum referatur, et Pater itidem ad Filium et Spiritum: sed omnino hæreticum est, etiam de Spiritu sancto iatua putare, ut ipse quoque, gemina relatione scilicet ad Patrem Filiumque referatur. Spiritus enim secundum unam ac solam personalem proprietatem suam, ac secundum quod Spiritus, ad Patrem referatur et Filium: Pater autem et Filius ad invicem quidem et ipsi personalibus proprietatibus referuntur. Ad Spiritum vero, non his, verum alia relatione, quam generationis ac nativitatis, productionis [spirationis] scilicet, secundum quam, unum sunt Pater et Filius; etsi quis ad invicem differentis discreti. Nam, secundum quod ille Pater, hic Filius est, ad invicem solum dicuntur. Itaque illic quidem fas est, secundum unum scilicet, ac solum ipsius personalem processum, Spiritum sanctum ad Patrem, ac Filium referre; in Patre verò, ad Spiritum et Filium: ac rursus, in Filio ad Patrem et Spiritum sanctum, omnino impossibile est; nempe enim, etsi Patris persona, una cum sit ac simplex, ad Filium ac Spiritum referatur, dicere possumus, quoniam Pater quidem ad differentes personas Spiritum ac Filium referatur, secundum quod sunt personæ differentes, ideo et referatur differenter (29); Spiritus autem sanctus, etsi ad personas differentes referatur, sed non

secundum quod invicem differentes sunt, referatur; neque enim ad Patrem, secundum quod Pater est: esset enim Spiritus Filii; neque ad Filium, secundum quod Filius est: ad Filium enim sic Pater referatur solus. Itaque quoniam unum aliquid ac simplex est, in Patre ac Filio, ad quod referatur Spiritus, merito, et unica relatione ad eos referri dicemus est.

Insuper quoniam idem et unus Spiritus sanctus indifferenter, et sine aliqua adjectionis varietate, Patris ac Filii Spiritus dicitur, necesse est, secundum eundem modum, etiam amborum sit: sin alias, Filii ad Patrem inæqualitas sequitur, similitudinisque incommutabile hinc tollitur. Sicut enim sapientia, bonitas, justitia, conditionisque ratio, Patri Filioque distributa, eis itidem, et sine varietate redduntur, ideoque una essentia, et una virtus, et unus Deus est: ita et in Spiritu sancto, æqualitatis ratio necessario habenda est. Alias quippe, sicut in illis, cum non similiter Patri redduntur et Filio: diminutio; varietasque essentia Filii ad Patrem, sequitur, ut dictum est, secundum Ariannorum propositionem: profecto et in sancto Spiritu cum ambobus similiter, ac sine ulla varietate reddatur, si a nobis dissimiliter ac varie redditur, idem necessario sequitur, multoque hic amplius, quoniam et de consubstantialitate Spiritus ipsis sermo est.

Id et magistri Ecclesiæ senserunt. Ait quippe Cyrillus beatissimus, cum illud exponeret: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*: « Dei enim et Patris naturalium bonorum essentialiter socius consorsque, cum sic eodem modo habet Spiritum, quo habere eum Pater intelligitur, non inductum, neque extrinsecus injectum, id quippe sentire, summæ vesaniæ est; sed, sicuti unusquisque nostrum proprium sibi continet spiritum, atque ex intimis visceribus ad exteriora profundit. Propter hoc ipsum denique iussufflavit corporaliter Christus, ostendens, quoniam sicut ex humano ore procedit corporaliter spiritus, ita et in divina substantia, qui ex ipsa est Spiritus deifice digneque profunditur. »

Idem rursus cum illud evangelicum exponeret: *Et Deus erat Verbum*, « Non ergo, inquit, minor est, qui eandem habet efficientiam quam perfectus Pater, genitorisque Spiritum habet proprium naturæ bonum vivumque, et sibi substantialiter insitum, quemadmodum videlicet et Pater. »

Hic, si rursus quis duos processus sancti Spiritus ponens, unum intemporalem [ἀχρονον] ac substantialem, temporalem alterum nec substantialem, Patri quidem ambos assignet, Filio vero secundum ac temporalem, secundum quem et mitti dicitur ab ipso, et dari, et infundi, et si quid aliud huiusmodi de tanta re dici convenientius potest. Primo

(29) Leg. Greg. de Valentia, tom. I *Comm. theol.*, disc. 2, q. 10, p.

quidem id legem ferentis est (30); neque enim id a quoquam sanctorum dictum est, atque una hoc ipsum in primis est, quod minorem Patre Filium ostendit.

Deinde non dicitur tantum: Quia per ipsum mittitur, et datur; sed, Quia etiam procedit, quod profecto substantialem sancti Spiritus processum signal, qui etiam æternus atque ante sæcula creditur. Sed enim jam supra declaratum est, quæ ineptiæ, quæ indigna hujusmodi homines sequantur. Præter id namque, quod Filio ministri ordinem assignant, etiam accidentia secundum tempus Filio ac Spiritui, imperfectionemque simul assignare cogentur.

Sed ne in has nugas decidamus, dicendum est secundum magnum Basilium quia, quod ex Deo procedit, non procedit in tempore, etiam si in tempore ejus efficacia appareat; et quia secundum id quidem quod dicitur, *ex quo*, unicus processus, secundum vero id quod dicitur, *in quod*, geminus esse secundum nostrum habitum agnoscitur, et quæque alia supra dicta sunt. Quanquam nunquam a Filio datur, nisi ab ipso esset. « A quo enim, ait magnus Athanasius, dari oportebat Spiritum, nisi ab eo, cujus est? » Alias quippe minister esset Filius. Et certe, si priorem illum substantialemque processum, secundum quem ab eo procedit, Pater apud seipsum quasi non communem Filio servaret, missionisque tantummodo illum communiōne dignaretur; ex mensura ergo daret Pater Filio Spiritum, et non, ut Baptista dixit, *non ad mensuram* 12.

Præterea siquidem missio Patri Filioque communis sit, processio vero a Patre solo, non communicante sibi Filio, omnia quidem Filii Patris erunt; non autem omnia Patris et Filii. Non ergo verum erit, quod a veritate ipsa dictum est: *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* 13. Et illud: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt* 14, quod absurdissimum est, sanctorumque sententiis penitus adversum.

Ait enim Cyrillus beatissimus super illud: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*. « Fructus igitur et figura expressa paternæ substantiæ Filius cum sit, omnia, quæ ipsius sunt per naturam, sibi vindicat; ideo dicitur: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt; ideo dixi vobis, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*, Spiritus scilicet, qui per ipsum atque in ipso est. »

Et idem rursus super illud: *Hoc erat in principio apud Deum*, « Deum, inquit, verum ex Deo Patre vero genitum seipsum Unigenitus ostendens ait: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*; omniumque proprietatum quæ Patri insunt naturaliter, hæres Filius est, ut ex ipso secundum naturam existens,

etiam si non intelligatur esse Pater; omnia autem perfecte in seipso habens, quæ sunt personæ substantiæ propria atque præcipua. »

Idem super illud: *Sicut tu me misisti in mundum*, « Quoniam, inquit, ex Patre, et in Patre, secundum naturam est Filius, fructus existens verus substantiæ ipsius, Patris proprium Spiritum sibi per naturam vindicat. »

Sed et magnus Basilius in lib. *De fide*, cujus initium est: *Dei quidem meminisse jugiter*, « Filius quidem, inquit, ut Filius, naturaliter, quæ Patris sunt possidet; ut autem Unigenitus, omnia habet in seipso collecta. »

Si ergo omnia, quæ habet Pater bona præcipua et propria Patris, et Filius itidem habet, præcipuus autem est Spiritus vivens, et substantialiter insitus, isque proprie Filii naturæ bonum esse a theologis assertitur, quamvis etiam præter Patrem esse solum, omnia quæ Patris sunt Filium habere itidem asseveratur, constat profecto quia et Filii est Spiritus sanctus, sicut et Patris, ac secundum eundem modum. Alias enim summa illa cum Patre identitate et incommutabilitate Filium excluderemus.

Verum, etsi eandem substantiam habet et Pater et Filius, sicut in divina illa simplicissimaque natura digne habere intelligitur, eandem tamen Pater ita habet, ut a nullo accepisse, cum sine causa sit; intelligatur: Filius autem eandem ita habet, ut a Patre acceperit, ut a causa, Filiique rationem nascendo sibi vindicaverit. Similiter autem et de Spiritu dicendum, quod eandem cum illis habeat substantiam, a Patre quidem procedens, a Filio autem accipiens causabiliter, hoc est processus ratione: sive ex Patre per Filium secundum suum substantialem processum, secundum quem ex Patre esse per Filium asseritur.

Dicere autem: Si omnia Patris habet Filius, et Filius necessario jam Pater est; hominum est parum considerate loquentium, Salvatorisque delentium vocem, ac personarum ordinem omnino ignorantium. Neque enim jam esset Filius Filius, neque Pater Pater, sed mixta omnia et confusa essent, proprietatibus sublatis. Cæterum constat, servatis tantum proprietatibus, quæ personas commendant, reliqua omnia esse communia. Namque hic Patris ac sui mentionem faciens Dominus et omnium, *Omnia enim*, inquit, *quæ habet Pater mea sunt*, his qui Trinitatem et unitatem confitentur, dicendo, Pater, et Filius, intelligendas proprietates dedit, discretionemque personarum; omnia autem dicendo, cuncta naturæ bona quæ Pater habet, præterquam esse Patrem intelligi voluit.

Unde magnus quoque Basilius in libro *De fide*: « Omnia quæ Pater est Filius est, Patrem dixi et Filium, has mihi proprietates serva. Manens igitur

12 Joan. III, 34. 13 Joan. XVII, 10. 14 Joan. XVI, 15.

(30) Hoc est, nihil probantis, sed tantum cum auctoritate asseverantis.

Filius, Filius omnia est, quæ Pater, juxta ipsius A Domini vocem dicentis: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*. Re enim vera imaginis sunt omnia, quæ adsunt primitivæ formæ. »

Beatus item Cyrilus in secundo ad Hermiam ait: « Coæternum Patri credimus Filium omniaque æqualiter habentem, præter solum gignere. » Idemque in libro suo *De Trinitate*, « In Filio, inquit, unigenito, per omnia simili Patri et æquali, præter id solum, quod Pater non est. »

Divus item Chrysostomus in homilia 39 super Joannem, super illud: *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant et Patrem*, « Num ergo, inquit, et Patrem ipsum appellabimus? Absit. Idcirco enim dixit Filium, ut manentem Filium, ut Patrem, honoremus. Qui autem ipsum dicit Patrem, non jam ut Patrem Filium honorat, sed permiscet et confundit omnia. » Ac post pusillum: « Dedit autem idcirco dictum, ne ingentum ipsum suspiceris, neque duos Patres esse putes. Omnia enim quæ Pater est, hæc et Filius est, genitus et manens Filius. »

Porro, si quis etiam Spiritum sanctum, ejusdem essentialitæ cum Patre et Filio cum sit, et Ipsum quasi necessario se producere subinferat, audiet hinc quidem esse nihil quod ipsum seipsum proferat, ipsumque sui ipsius causa sit; hinc vero nullam aliam nobis personam præter tres, in divinis traditam, ut illam producat Spiritus. Itaque cogetur personam aliam, quæ producatur, invenire, quandoquidem, quod producit, et quod producit, idem esse non potest, simulque sermonis tolletur fundamentum. Præsupponitur quippe, juxta sacri eloquii positionem, Spiritum produci, vel procedere; solumque unde quæritur: et si Pater, et Filius unus productor est, at quod producit, et quod producit, idem esse non potest. Sic enim necessario ejus, quod dicitur, unde, causa tolletur: hæc vero ratione, et quod dicitur ex Patre per Filium prorsus auferetur. Non ergo est putanda instantia, quam et ea, de quibus sermo est, et quæ a disputationibus concessa sunt, tollunt.

Quamquam etiamsi alia persona detur, hoc ipsum et de illa quispiam inquiret, atque ita nusquam sistetur infinitas. Pari enim ratione, aut in infinitum progreditur processuum numerus, aut, si stabit uspiam, cur non hoc magis in Spiritu, tertia videlicet persona Trinitatis, ut et Trinitatis nobis confessio servetur, et hujusmodi vanitas omnino arceatur? Nam præter id, quod hujusmodi ratiocinatores vani, nihil concludunt, etiam quæ nobis de Trinitate sunt tradita, moventur. Posito enim etiam ex solo Patre esse Spiritum, eadem et ad illos nihilominus erit instantia, hæsitatioque manebit. Ut ergo et eis ipsis, et nobis nihil ad disputationem conferens ejusmodi instantia, uno etiam proposita destruens abjiciatur.

Ex his ergo quæ diximus, apparet et ipsum Filii nomen, et multum quidem, ad propositum conferre. Neque enim Pater verus Pater esse diceretur, nisi seipsum penitus communicaret Filio; neque Filius verus esset Filius, nisi Patris omnia haberet in seipso; sed neque esset incommutabilis imago Patris, si illo minor appareret; neque sigillum uniforme esset, quod in se ostendit Patrem juxta magnum Basilium: « Imaginis quippe sunt omnia, quæcunque insunt primitivæ formæ, » ut ipse ait; et sicut Gregorius Theologus in sermonibus de Filio dixit: « Hæc enim imaginis natura est, imitationem esse primi exemplaris, idemque esse potius, quam assimulationem, ne sit in alio similis, in alio dissimilis. »

B Et adjecit: « Hic autem eo etiam magis, quo vivens viventis est imago. » Sed neque Christus vera persecutus esset de seipso dicens omnia, quæ Pater tris essent, se habere; habet autem Pater proprium naturæ suæ bonum, Spiritum sanctum. Et quoniam unam eandemque naturam Filius ex Patre genitus etiam cum Patre habet, quis audeat hac prælitum Filium asserere paternorum honorum aliis gaudere, aliis privari? Atque hæc omnium, quod dicitur definitionem tollere, cum Dominus Patris omnia se habere dixerit? Præterea dictum est: *Qui videt me, videt et Patrem*¹⁵. Quod autem dicitur, *videt*, pro eo positum est, quod est, intelligit, ita exponentibus Patribus.

C Et hinc itaque constat, quod qui Filium sine Spiritu cogitat, etiam Patrem Spiritu destitutum intelliget. Quia enim Filius Patris est definitio et verbum; et sicut definitio ad definitum, sive definibile, sic se habet Filius ad Patrem juxta theologum Gregorium: omnino, qui definiti definitionem nescit neque ipsum definibile ac definitum sciet. Itaque si quidem Pater Spiritus sancti causa est, et Filius cum eo. Quod si non Filius, neque Pater quidem. Nam quod in incommutabili imagine non cernitur, id neque in primitiva forma inspicietur. Et qui Filium Spiritus sancti causam non inspicit, ne Patrem quidem causam hujusmodi videre poterit. Quod enim ait Christus, veluti brevis quædam Patris et Filii parilitatis et æqui honoris definitio est. D Quantæ igitur, et quam periculosæ audaciæ est, cum tanta sit ambobus incommutabilitatis identitateque ratio, Spiritum a Filio auferre, contra Domini Patrumque sententiam, ut hinc etiam imaginis incommutabilitas tollatur essentialitæque differentia necessario sequatur? Unde sane constat, Patrem et Filium unam esse sancti Spiritus causam, gæguendi nascendique proprietate servata.

Joannes item Chrysostomus in 38 super Joannem homilia, interrogantibus Arianis, quomodo ejusdem esset essentialitas, qui mitteret, et qui mitteretur, respondit dicens: « Rursus ad humana orationem convertis, neque intelligis ista propter nihil aliud dici, nisi ut et causam sciamus, et in Sabellii mor-

¹⁵ Joan. xiv, 9.

bum non incidamus. » Constat ex his, quoniam A
mitti, una quidem divinarum personarum discre-
tionem commendat, simul etiam causam et causale
indical: « Propter nihil enim aliud mihi dictus est,
nisi ut causam sciamus, et in Sabellii morbum non
incidamus. » Si autem mittere et mitti, causam
et causale significat, a Filio autem mittitur Spiritus
sanctus, liquet secundum divum Chrysostomum,
quia Filius causa est Spiritus sancti, et quoniam a
Patre et Filio mittitur; Pater ergo et Filius unus
mittens, unaque causa sanctus Spiritus est. Itaque
non solum per id, quod dicitur procedere, cum
Spiritus ex Patre per Filium procedere theologis
assereretur, verum per id quoque quod mitti per
Filium Spiritus dicitur, Filius Spiritus sancti causa
secundum substantialem, et unicum, et simplicem
processum, juxta Ecclesiae theologos, fidoique prin-
cipia esse inventur. Et illud una apparet, quod non
dara solummodo et audire et accipere, in divinis,
ut supra demonstratum est, causam, et causale,
personarumque discretionem, et ab alio esse, et
causam esse indicat, sed et mittens, et mitti, causam
et causale et causale significat, multum ab alio
esse demonstrat. Ideo et Pater mitti non dicitur,
quoniam ex nullo est; Filius autem et Spiritus
sanctus, quoniam ex causa sunt, secundum sui
processus differentiam mitti dicuntur: Filius quidem,
a Patre solo, quia et ex solo est; Spiritus
autem sanctus a Patre et Filio, quoniam per ipsum
et ab ipso est. Aliter enim si accipiantur ista, locum C
in sancta Trinitate non habent, ubi substantiae in-
commutabilitas atque identitas esse, pro confesso
habetur.

Liquet autem ex his, quod in Filio quidem gigni,
mitti est, in Spiritu vero procedere est. Neque
mitti solum, sed qualibet verba, processum simpli-
citer significantia, Filioque ac Spiritui convenientia,
in altero quidem nativitatem, in altero autem pro-
cessionem commendant, juxta scilicet illorum pro-
prios substantialesque processus. Hæc enim et
sancti Patres dicunt.

Sanctus denique Cyrillus, super illud evangeli-
cum: *Qui autem accipit illius testimonium, signa-
rit, quia Deus verax est*¹⁶, « Pater, inquit,
Filius ex propria natura protulit, veluti ex lumine
splendorem, secundum ineffabilem atque inenarra-
bilem divinæ nativitatis morem, quod ipse quoque
nobis ostendit dicens: *Unigenitus ego ex Patre
exiit, et venio*¹⁷. Exiit quippe ex Patre in pro-
prium substantiam Filius, etsi in ipso semper
serendum naturam est, quodque nobis in illo exisse
significat, hoc rursus hie mitti indicat. »

Idem super illud: *Mea doctrina non est mea, sed
ejus qui misit me*¹⁸, « Sciendum vero, inquit,
quod per id, quod missum se iterum dicit, non se-

cundum se esse a Patris dignitate ostendit; neque
enim servilis illa missio intelligenda est, etsi quam
maxime servilli forma vestitus, hæc de se sine cri-
mine loquatur. Missus est autem ita, sicut verbum
ex mente, sicut splendor solis ex ipso. »

Idem super illud: *Sciens quia omnia dedit ei
Pater in manus*¹⁹, « Et certe, inquit, non ignorans,
quia omnium habet potestatem, et quia a Deo
exiit, hoc est, ex Patris essentia natus est. »

Idem super illud: *Credidistis, quia a Deo exiit*²⁰,
« Ex eo, inquit, quod ait: *Exiit a Deo*, hic rursus
putabimus dictum, vel, quia natus sum, atque ex
illius substantia fluxi secundum processum, ut
essem, et intelligerem, fortasse proprie ac substan-
tialiter, non tamen penitus divisim. Est enim in
Filio Pater, rursusque secundum naturam in Patre
Filius. Sive exiri, pro eo quod est, factus sum
homo, vestram formam naturamque suscipiens.
Quasi enim locus cujuslibet rei est propria natura
a qua exit, cum ad aliud quodlibet migrat, et quod
non erat efficitur. »

Sanctus item Maximus controversiam Anomæi
seu Ariani cum orthodoxo in morem dialogi con-
scribens, Anomæum interrogantem facit, quidnam
sit *gignere, et nasci, et emittere, atque producere?*
Orthodoxumque ita respondentem introducit: « Pa-
ter quidem gignit, hoc est genuit, Filius autem
gignitur, id est genitus est; atque ipse Pater emittit
Spiritus, hoc est emisit; Spiritusque procedit, hoc
est processit. »

Consona his et beatus Gregorius Romanus pon-
tifex in homilia super illud evangelicum (31): *Cum
sero esset die illa una Sabbatorum*²¹, loquitur dicens:
« *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*²². « Hoc est,
ea vos charitate diligo, cum inter scandala perse-
cutorum mitto, qua me charitate Pater diligit,
quem venire ad tolerandas passiones fecit, quamvis
mitti etiam, juxta divinitatis naturam, aliter possit
intelligi. Eo enim ipso a Patre Filius mitti dicitur,
quo a Patre generatur. Nam sanctum quoque Spi-
ritum, qui, cum sit coequalis Patri et Filio, non
tamen incarnatus est, idem se Filius mittere perhi-
bet dicens: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam
vobis a Patre*²³. Si enim mitti, tantummodo incar-
nari deberet intelligi, sanctus procul dubio Spiritus
nullo modo diceretur mitti, qui nequaquam incar-
natus est, sed ejus missio, ipsa processio est, qua
de Patre procedit et Filio. Sicut igitur Spiritus
mitti dicitur, quia procedit, ita et Filii non incon-
grue mitti dicitur, qui generatur. »

Quod igitur ex divi Patris Chrysostomi dictis col-
ligitur, hoc etiam sanctorum cæterorum sententiis
colligi datur. Mitti quippe hoc in Patre ac Filio signi-
ficat quod et nasci, et ex Patre esse habere; etsi
juxta Filii humanitatem ista intelligi possint. Porro

¹⁶ Joan. iii, 33. ¹⁷ Joan. xvi, 28. ¹⁸ Joan. vii, 16. ¹⁹ Joan. xiii, 3. ²⁰ Joan. xvi, 27. ²¹ Matth. xx, 3.
²² Joan. xx, 21. ²³ Joan. xv, 26.

cum hoc in Spiritu sancto non habeat, ideo quod corpus non assumpserit ut Filius, restat intelligendum de naturali processu sancti Spiritus ex Filio, quod mitti, et exire, et prodire dicitur.

Ex quibus etiam maxime manifestum est, ut diximus, non duos esse sancti Spiritus processus, quod a quibusdam assumitur; hoc enim pluribus arguitur, etsi propter illius temporalem manifestationem, nostrumque profectum, æternum quod est, temporale videatur, ut superius dictum est.

Quod si divus Chrysostomus alio in loco dixit: « Cum vero mitti audieris, noli de divinitate dictum accipere; Deus non mittitur, » dicendum, quod quia plurimi hæreticorum, ex eo quod dicitur mitti, gradus divinitatum introducentes, unamque et unitissimam essentiam et deitatem dividentes, aliam quidem mittere, mitti aliam docebant; ideo præceptor pietatis illud quidem denegat, ne deitatem introducat multitudo, deorumque consequentiùm partim superiorum, partim inferiorum, juxta scilicet substantiarum differentias; et ait quia deitas non mittitur, neque Deus, quando secundum Delta-tis nomen absolute dicitur, et sine relatione. Per id vero, quod mittere et mitti dicitur, personarum substantiam, causamque et causale constitetur. Diciturque idcirco dici, quia mittitur, ut causam sciamus, et in Sabellii morbum non incidamus, mitti sic accipiens, secundum quod persona ex persona substantiam habet, ex ea prodians, cum una illis sit essentia.

Itaque secundum quod divina persona est, mitti ponitur, quia et mitti in divinis, ut dictum est, ab alio esse significat. Alias quippe, et sibi ipsi et Salvatoris sententiis adversaretur apertissime de se dicentis, missurum se Paracletum, Spiritum veritatis: seipsum veritatem dicens, illum scilicet Spiritum, quem mittit Pater, et qui a Patre procedit. Ex quibus id etiam apparet, quod qui per donum sine substantia, non personam, secundum quod persona est, mitti a Filio Spiritum sanctum dicunt, non recte opinantur. Qui enim ex Patre procedit, Paracletus est Spiritus veritatis, quem mittet quidem, inquit, Pater in nomine meo, hoc est, per me. Missurum vero se, ipse quoque pollicetur, qui discipulos doceret, eisque suggereret omnia. Hunc ergo Spiritum quis audeat sine substantia dicere, nisi blasphemare velit?

Magnus quoque Basilius in libro *De sancto Spiritu*, « Spiritus, inquit, sanctus, nihil sibi acquisitum habens est, sed æternæ habet omnia, ut Dei Spiritus et ex eo manans, causamque ipsum habens, ut fontem sui. » Ubi notandum, quia Deum causam esse sancti Spiritus ex eo quod fons ejus sit, monet. Ait enim: « Causam ipsum habet, ut fontem sui. » Liquet autem, quia fontis nomen causam significare vult.

Magnus item Athanasius in ea quam scripsit

“ Jerem. II, 13. “ Galat. III, 5. “ Joan. VII, 37, 38.

A disputatione orthodoxi et Anomæi, ex persona orthodoxi ait: « Spiritum autem ingenitum dico; non enim habet generationis auctorem, sed fontem sui; sicut enim fons extrinsecus non gignit, quam fundit aquam, sed ex seipso inundans habet, ita et Deus fons Spiritus est, ut dictum est, largitor ejus, non illum extrinsecus sumens, sed ex seipso profundens; scriptum quippe est: *Duo enim mala fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere* 13. Et Apostolus dicit: *Qui largiunt nobis Spiritum, et operatur in nobis virtutes* 14. Quod autem aqua viva sit Spiritus, Christus docuit dicens: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* 15. » Et hoc in loco magnus Athanasius fontem Patrem dixit, Spiritum aquam.

Ubi vero enumerat Scripturæ testimonia naturalis communionis, ex eo quod similiter sit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, ibi Christum fontem Spiritus dicit, aquam vero sanctum Spiritum nominat. Ait denique: « Dicit Salvator iterum: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Exponens autem evangelista quid sit aqua viva: *Hoc autem, inquit, dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. Dicit enim propheta: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere*. »

Item rursus in libro *De dispensatione incarnationis Domini*, cujus initium est: *Qui maligne divinas Litteras volunt intelligere, » Novit enim, inquit, propheta apud Deum Patrem esse Filium fontem sancti Spiritus. » Sed et Chrysostomus in sermone *De sacramento baptismatis*: « Propterea, inquit, ostendit se ipsum Salvator fontem aquæ vivæ, et aquam vitam Spiritum sanctum. » In hymnis quoque psallimus: « *Me dereliquerunt fontem viventis aquæ; Barrabanque petiverunt atque dimiserunt.* » Constat igitur, quod dictum est, *me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*, aliquando personæ Patris convenire, aliquando vero etiam Filii. Viva autem aqua Spiritus sanctus vocatur. Fons itaque Spiritus sancti Pater et Filius est. Ita quippe et a sanctis Patribus exponitur. Et quoniam fons quidem Spiritus Pater est, ut causa ipsius, est autem Filius sancti Spiritus fons, colligitur, quia una causa, unusque fons sancti Spiritus est Pater et Filius. Omnia enim, quæ Pater habet, Filii sunt, et quæ Filii sunt ad Patrem referuntur. Et illud simul constat, quia sicut per naturam una est aqua, et quæ in fonte est et quæ manat ex fonte, ita unum per naturam sunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Sin vero aqua ex fonte manat, profunditur, scatet; manifestum est, quia et Spiritus ex Filio manat, scatet atque profundi-*

tur. Hæc autem ipsum ex illo esse significant : A quippe Filium ex Patre manare, fluere atque profundi, sancti Patres dicentes, substantiam ejus ex Patre significare voluit.

Ait quippe sanctus Cyrillus in quodam capitulo, *De æternitate Filii*, cujus initium est : *Fons sapientiæ Deus vocatur, et est* : « Erat ergo Patri cœternus Filius, ex paterna substantia veluti ex quodam fonte scaturiens. » Aiunt nihilominus et ipsi Patres Spiritum sanctum ex Filio quoque profluere, profundi, manare atque procedere. Nam in gestis primæ in Nicæa synodi, in his quæ dixerunt sancti Patres ad philosophum per episcopum Leontium, quorum verborum initium est : *Est illud autem intelligendum, o amice, jam veritatis philosophe*, sic habetur, « Invenitur Spiritus ex Patre quidem procedens, proprius autem Filii, et ex ipso profluens. » Si quis autem ex his Filium Spiritus fontem juxta eum qui a quibusdam introducit, secundum processum ejus intelligi tantum vult : at eo dato, quæ prædicta sunt, inepta erunt et absurda omnia.

Præterea etsi deleverimus, geminum processum esse, utrumque necesse est Filio communem esse cum Patre, ne varietas essentiæ Filii ad Patrem sequatur. Quorum enim est virtus differens, essentia quoque differens est; sicuti quorum æqua virtus est, æqualis et essentia est. Quod si unus processus est, multo magis quod quærebatur, in manibus est. Hoc autem verissimum est, maxime ostenso, hinc quidem eos qui duos processus ponunt absurda plurima sequi necessario, hinc vero quoniam mitti et procedere, et profluere divinum personarum distinctionem commendat.

Præterea Filius imago Patris dicitur, Spiritus autem Filii. Dixit enim Apostolus : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*¹⁷. Cyrillus quoque, super illud evangelicum : *Sicut tu me misisti in mundum*¹⁸, ait : « Quia enim Unigeniti substantiæ imago integerrima Spiritus ejus est, juxta id, quod Paulus scripsit : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii ejus*, omnes, in quibuscunque fuerit, conformes efficit imagini, hoc est, Filio. »

Idem super illud : *Non pro his rogo tantum*¹⁹, ait : « Imago sincera Patris Filius, naturalis vero similitudo Filii, Spiritus ejus. » Idem rursus in *Thesauris* : « Quemadmodum igitur, quoniam imago Patris diligentissima est Filii, qui cum suscipit, et Patrem habet, ita ad parilem figuram analogia recurrente : qui Filii imaginem, hoc est, Spiritum susceperit, per ipsum omnino habet Filium, Patremque, qui in ipso est. »

Magnus autem Basilius in lib. 1 *Contra Eunomium*, « Imago, inquit, genita, et dicitur Filius, et est sapientia et virtus, et justitia Dei, non quasi habitus, neque quasi aptitudo, sed vivens

substantia, et e²⁰terx, et splendor gloriæ Dei. deo et toto in seipso ostendit Patrem, ex tota ejus gloria resplendens. »

Idem in sermone *Contra Sabellium et Anomæum* : « Illic autem cum audis imaginem, splendorem gloriæ intellige. »

Joannes quoque Damascenus, in Canone in magnum Basilium ait : « Imago Patris Filius, ac Filii Spiritus. » Ad hæc sanctus quidem Cyrillus in vi *ad Hermiam* ait : « Denique et sanctus David viventem et substantialiter insitam efficientiam ac virtutem Patris Filium noscens orabit dicens : « *Manda, Deus, virtuti tuæ ; confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis* »²¹. Paulus item sapientissimum Christum Dei virtutem et Dei sapientiam²² aperte prædicavit. » Idem in quodam capitulo 11 *Thesaurorum* ait : « Apertissime ostenditur, non alienum esse a Filio Spiritum sanctum, sed in ipso, et ex ipso esse, ac veluti efficacia quædam naturalis omnia implere valens, quæcunque voluerit. » Rursumque in alio capitulo 1 *Thesaurorum*, « Filius, inquit, viva et essentialis efficacia est, et virtus sapientia Patris. » Sed et magnus Athanasius, in Epist. ad Serapionem, operationem Filii Spiritum nominat, plurimisque in locis doctores sancti naturalem et essentialem Filii virtutem et operationem Spiritum sanctum asseverant.

Ad hæc faciem quidem Patris Filium, Filii vero faciem Spiritum sanctum asserunt. Ait enim divus Cyrillus in v *ad Hermiam* : « Quod enim, inquit, quasi facies Dei, et Patris Filius sit, Psalmista nos facile docere poterit, aliquando quidem dicens : « *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam* »²³ ? aliquando rursus veluti ex persona eorum qui crediderant in illum : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* »²⁴. Signati enim sumus sancto Spiritu ad similitudinem faciei Patris, hoc est Filii. » Idem super illud : *Operamini non cibum, qui perit*²⁵, « Quoniam, inquit, non dubium est, quin facies Dei, et Patris Filius sit. Est ipse penitus et character in quo signat Deus. » Idem super illud : *Sin autem, propter ipsa opera credite*²⁶, « Si enim, inquit, implevit quidem cœlos Filius, et terræ ultima, hoc est, infernum, quomodo non stolidissimum omnino est et præter omnem rationem, ambitus illi applicare nomen ? Ne illud quidem venit in mentem quod si facies ejus, hoc est Spiritus; facies enim Filii vocatur Spiritus; implet omnia, nulla ratione ipsum ambitu includi posse. »

Ad hæc magnus Basilius in lib. 14 *Contra Eunomium*, genitorem et primam formam Filii Patrem appellavit. Magnus vero ille Gregorius mirabilium patrator Neocæsariæ episcopus, in libro, cujus initium est : *Inimicissimi alienique apostolicæ confessionis*, « Pater, inquit, Domini principium,

¹⁷ Rom. viii, 29. ¹⁸ Joan. xvii, 18. ¹⁹ ibid. 20. ²⁰ Psal. lxxvii, 29. ²¹ I Cor. i, 24. ²² Psal. cxxxviii, 7. ²³ Psal. iv, 7. ²⁴ Joan. vi, 27. ²⁵ Joan. xiv, 12.

reterne illum genuit; et prima forma Spiritui Dominus. Præterea sermo quidem Patris Filius, verbum autem Filii Spiritus in sacra Scriptura dicitur. Ita et magnus Basilius exposuit. Ac proprius quidem Patris Filius, Filii autem proprius Spiritus sanctus a theologis asseritur. Sanctus denique Cyrillus in libro *Ad monachos*, cujus initium est: *Advenerunt quidem, juxta quod consuetum est, in Alexandria*, « Sicut enim, inquit, proprium est hominis, imo et cujusque cæterorum animalium, quod ex eo secundum naturam generatur, ita proprium Dei esse, quod ex illius essentia est, intelligi et dici debet. »

Magnus item Athanasius, in *Contra Arianos* lib. « Quia enim, inquit, Verbum naturaliter proprium est substantiæ Dei, ex ipso quoque et in ipso est. »

Rursum Cyrillus beatissimus illud evangelicum exponens: *De meo accipiet*²⁶, ait de Spiritu sancto: « Procedens quippe per eum naturaliter, ut proprius ipsius cum omnibus, quæ habet, perfecte accipere dicitur, quæ ejus sunt. »

Si igitur omnes ferme sancti Patres apostolicum illud: *Conformes imaginis Filii ejus*, ita exposuerunt, ut, *conformes Spiritui* dicerent, qui est imago Filii Dei; imago vero ex quo est, significat; non enim Filius imago Patris diceretur, nisi ex illo esset: « Cum enim audimus imaginem, splendorem, ut ait magnus Basilius, oportet intelligere; » splendor vero manifestissime processum substantiæ designat: constat, quia et Spiritus, cum imago Filii dicatur, ideo dicitur imago ejus, quia ex illo splendoris instar emanat. Unaque illud apparet, quod nisi etiam a Filio Spiritus esset, nequaquam secundum hoc Filius ex Patre splenderet. Ita nec incommutabilis imago esset. At immutabilis est, personali tamen discretionem servata. Dicitur est autem ex tota gloria illius illustratus. Si ex tota, totus necesse est totius imago sit, ac secundum hoc minime variabilis. Et quoniam Filius totum in se ipso ostendit Patrem; hoc autem est, quoniam totus ex toto est. Ait autem ipse Basilius ad Amphilo- chium scribens: « Quia Spiritus sanctus ostendit in seipso Filium, et majestatem ejus, unde prodit, constat, quia et Spiritus sanctus totus ex toto Filio est. Et quoniam unum totum est Pater et Filius, neque aliud est totum Pater, aliud totum Filius; patet, quia ex uno toto Patre et Filio Spiritus sanctus est, servata scilicet discretionem Patris et Filii. »

Quoniam vero etiam viva virtus, et naturalis atque essentialis efficacia Patris, est Filius, atque hoc omnino, quoniam ex Patre est (virtus quippe in potente atque ex potente est, efficientiaque ex efficiente prodit), constat, quia etiam Spiritus Filii naturalis atque essentialis efficacia, et viva

virtus cum dicatur, secundum eundem modum dicitur, servato tamen processu differenti Filii et Spiritus; quod hic scilicet immediate et continenter ex primo, ille per eum qui continenter ex primo prodeat. Secundum eandem autem rationem et facies Filii dicitur Spiritus, et prima forma Spiritus Dominus, sicut et Pater Filii causæ ratione dicitur est: *Viva enim viventis imago, et figura substantiæ ejus est*²⁷.

Et certe, si sine medio esset Spiritus ex Patre, id est ex solo, nunquam dicitur esset Filius quidem imago Patris; Filii autem imago Spiritus: et Filius quidem operatio, et virtus Patris; Filii autem operatio et virtus Spiritus. Atque Filius quidem facies Patris; Filii vero facies Spiritus. Et illud una ex his apparet, Spiritum Patris Filium nec esse, nec dici; neque imaginem ejus, et quæ alia Filii esse dicuntur. Processus quippe differens, emanationisque differentia, hunc Filium, illum Spiritum vocari fecit. Si quis tamen, quæ sunt hujusmodi, consubstantialitatem signare asserat; audiat, consubstantialia quidem converti: Filius autem sancti Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia. Sed ne illud quidem usquam lectum est, quod Filius, virtus, et naturalis essentialisque operatio, et imago sit, neque verbum ejus, et quæ alia Filii Spiritus sanctus esse dicitur. Ex quo sane liquet, propter divinarum personarum ad se invicem ordinem, secundum quem, processus, et secundum quem Spiritus sanctus procedit ex Patre per Filium, ista non posse converti, quia neque ex Patre Filius per Spiritum gignitur. Sicut enim Pater Filii virtus non dicitur, neque operatio, nec splendor, et si quid est hujusmodi (hoc enim esset substantiæ ordinem tollere), eadem ratione neque Filius ista esse sancti Spiritus dicitur.

Porro, si quis imaginem hominum ad Deum, juxta proportionis rationem in imagine Patris, hoc est Filio, et imagine Filii, videlicet Spiritu, velit accipere, non magis quod volet, ostendet, quam Filium a Patris essentia alienabit, Spiritumque a Filio alienum neque sibi naturaliter insitum blasphemabit. Pater enim cogitur, Filium ad Patrem eandem habere rationem, quam habent singuli hominum ad Deum.

Verum ex prædicto secundum processum personarum ordine, ratio etiam consubstantialitatis apparet; constat enim, quia quod ex aliquo, vel per aliquem, secundum æquivocum processum prodit, eandem inde naturam sumit. Atqui proprium Patris Filium esse, ut qui ex substantia illius sit, sancti Patres asseverant. Magnus enim Athanasius ait: « Quoniam Verbum per naturam proprium est essentiæ Dei, ex ipso atque in ipso

²⁶ Joan. xvi, 14. ²⁷ Hebr. i, 5.

est. Quæ autem de hoc dicuntur, plurima eum A ait : « Ostenditur evidenter, non alienum esse a Filio Spiritum, sed in ipso atque ex ipso esse. »

est. Quæ autem de hoc dicuntur, plurima eum A ait : « Ostenditur evidenter, non alienum esse a Filio Spiritum, sed in ipso atque ex ipso esse. »

sint propter multitudinem, omittimus, per que ex ipso esse, ut proprius sit essentia illius, astruitur a sanctis Patribus. Atque hinc dignosci potest, Spiritum ideo Filii proprium dici, quia ex essentia ipsius, rursumque eum ideo ex essentia Filii esse asseverari, quia illius substantia proprium esse bonum est : procedere enim per Filium naturaliter Spiritum, ut ipsius proprium, beatus Cyrillus dixit, ideoque ab eo accipere dicitur, quod per huiusmodi processum esse Spiritus sanctus acceperit.

Magnus item Athanasius, de eodem, in primo *Contra Arianos* : « Nisi enim, inquit, esset Verbum germen proprium substantia Patris, quasi splendor, lucis, distaret vero natura Filius a Patre, sufficeret Patrem solum dare. » Hic proprium Patris Verbum ait, ceu splendorem lucis. At splendor ex causa lucis est. Et proprium igitur ex causa esse ostendit.

Sanctus Cyrillus super illud : *Cum autem venerit Paracletus* ²⁰, « Si ergo, inquit, officium ministri Filium implere arbitramini, alienum hoc est, ex Deo et Patre procedentem Spiritum, qui per naturam sanctus est, nobis largientem, non secundum naturam sanctus est Filius, sed participatione sicut et nos. » Hoc exponens, quod ait, *alienum*, ex Deo, inquit, et Patre procedentem; non propterea alienum dicens, quia ex Deo et Patre sit, sed quia non sit ex Filio. Si igitur, que admodum proprium est hominis, quod ex ipso secundum naturam natum fuerit, ita et proprium Dei est, quod ex eius essentia est; dicitur autem Spiritus proprius Filii, quomodo non ideo proprius dicitur, quoniam ex ipso est? Si enim ex ipso non est, ab ipso alienus erit, etsi non sit a Patre alienus.

Et illud autem simul ostenditur, quod, nisi esset ex Filio, ministri officio Filius fungeretur apud Patrem. Hæc enim aperte supra jam dicta sunt. Beatus autem Cyrillus manifestius et aliis in locis hæc ponit. Nam in expositione Joëlis prophetae, « Proprius ejus, inquit, id est Filii, et in ipso, et ex ipso Spiritus est, quemadmodum scilicet etiam ipsi Deo et Patri intelligitur. » Ac rursus in laudibus Theodosii principis, « Baptizantem, inquit, Jesum in igne, non alienum immittentem Spiritum, servi scilicet, ministri officio; sed, ut Deum cum summa potestate, eum qui ex se erat, ac proprii sui. »

Rursus super Joannis Evangelio, « Naturalium enim, inquit, Dei ac Patris honorum socius et consors Filius essentialiter cum sit, Spiritum habet. » Ac post pauca : « Sicut et quisque nostrum proprium in seipso Spiritum continet, atque ex intimis visceribus ad exteriora profundit. Idcirco enim etiam corporaliter insufflavit eum Jesus. » Idem in quodam cap. 11. *Thesauri* sic

est. Quæ autem de hoc dicuntur, plurima eum A ait : « Ostenditur evidenter, non alienum esse a Filio Spiritum, sed in ipso atque ex ipso esse. »

Ac per omnia si quis sanctum Cyrillum observet diligentius, ita eum semper inveniet Spiritum sanctum proprium esse Filii dicere, ut qui ex ipso sit, et quia idem est, Spiritum sanctum Spiritum esse Filii dicere, et proprium ipsius esse; Spiritum autem Filii relative dici, supra monstratum est; sed et magnus Basilius sufficere ait et hoc ad ejus substantiam insinuandam, sicut et quod ex Deo esse dicitur; Spiritusque ad Filium proprietatem, ex eo quod Spiritus Filii dicitur, intelligit, sicut ad Patrem quoque, quoniam procedit ex Patre. Proprietatem enim in divinis personis veluti causæ et causalis communionem accipi vult: qui et ad Amphilochem scribens de sancto Spiritu dixit, non hinc solum naturæ communionem demonstrari, sed quoniam etiam ex Deo esse dicitur, manifestum est, quia et quod dicitur Spiritus proprius Filii, hæc omnia vult; quia enim in divinis personis, quod dicitur hoc hujus, propriumque hoc hujus esse, remota materia omnibusque illam e vestigio sequentibus, neque ut membrum, neque ut possessio, neque secundum ullam excellentiam, atque huiusmodi proprietatem dicitur, solum vero secundum causam et causale; quo solo alterum ab altero distingui ac discerni deprehendimus, constat, quia, et quod dicitur proprium Filii Spiritum esse, secundum hanc solam causæ rationem accipi potest, maxime cum apertissime sancti asseverent, Filium quidem proprium Patris, quoniam ex ipso est; Spiritum vero proprium Filii, ut qui in ipso et per ipsum naturaliter procedat, atque ex ipso sit; quod significat et Filii ad Patrem, et Spiritus ad Filium consubstantialitatem. Neque enim, quoniam consubstantialis est, ideo etiam ex ipso est, consubstantialis quippe ratione, unum sunt, nullusque ordo, seu habitus, seu processus inspicitur, quia una essentia est, unumque illud secundum se individuum est, sed quoniam ex ipso est, idcirco etiam consubstantialis est: sequitur enim huiusmodi causæ, causalisque proprietatem consubstantialitas, sicut et Filii nomen, secundum se quidem processum alicujus ex aliquo principaliter indicat in eadem specie, consequenter vero consubstantialitatem esse. Nam, quod ita procedit, necessario etiam consubstantialiale est.

Itaque id quidem, quod dicitur istud ex isto esse, ut causa accipitur, porro quod ista propter ejusmodi processum æquivocum, consubstantialia sunt, ut causale est; neque enim causam, ut causale ponere oportet, quod quidam irrationabiliter faciunt, dicentes propter consubstantialitatem dicitur Filium proprium Patris, et Spiritum proprium

²⁰ Joan. xv, 26.

Fili; et Filium quidem imaginem, vivamque virtutem, et substantialiter insitam operationem Patris; Spiritum vero imaginem Filii, et virtutem, et naturalem operationem, et substantialiter insitam ipsius; hæc enim omnia causam et causale signare a sanctis Patribus ostensum est; proprium quippe dicunt, quoniam ex ipso est; et alia quæ supra posuimus.

Attestatur his magnus Basilius in sermone *Contra Sabellium et Anomæum* dicens: «Patrem confitemur, et Filium; naturæ autem identitatem, quoniam ex Patre Filius est.» Et rursus in eodem: «Ut imago quidem varietatem non habet, ut genitus autem, consubstantialitatem servat.» Sanctus autem Cyrillus, super illud: *Cum venerit paracletus*³⁹, itaque cum diceret, inquit: *Non spiritum hujus sæculi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est*⁴⁰, ostendit, non mundani generis, sed divinæ essentiae esse Spiritum sanctum. Idem super illud: *Quia descendi de caelo; non ut faciam voluntatem meam*⁴¹, ait: «Quod enim ex Patre natus esse Filius dicitur, prorsus etiam invitos cogit illi consubstantialem eum fateri.» Et rursus in *ad Hermian*: «Quoniam ex ipsa Dei et Patris essentia ortus est Filius, non aliter quam ille esse intelligatur, quantum ad identitatem naturalem.»

Sanctus vero Maximus cum exponeret, quid sibi velit apud prophetam Zachariam⁴², aureum candelabrum, et super eum lampas, ait: «Spiritus sanctus, quemadmodum naturaliter secundum essentiam Dei et Patris est, ita et Filii secundum essentiam est,» quasi ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter prodians.

Constat igitur ex his Filium Patri consubstantialem esse, quoniam ex ipso est; rursumque secundum eandem rationem Spiritum Filio consubstantialem esse, quia per ipsum procedit, et in ipso atque ex ipso est. Ista quippe a sanctis Ecclesiae magistris ita traduntur. Si quis autem ideo proprium Filii Spiritum dicit, quia per ipsum his qui digni sunt, datur, is non satis animadvertit dari quod dicitur, temporale esse; proprium autem esse Filii Spiritum æternum. Nunquam enim profecto quod temporale est, ejus causa esse posset, quod supra tempus est. Nam, si homini proprium ipsius, in quantum vivit, semper cum eo est, multo id magis in Dei Verbo erit; atque una minister casset, quod non per ipsum, et ex ipso naturaliter procederet dans. Quanquam si secundum aliquam consubstantialitatis rationem, qualis de duobus aliquibus consubstantialibus est, in quibus alterum per alterum non est, esset Spiritus proprius Filii, atque ex substantia Filii esset utique et Filius sancti Spiritus proprius, et ex substantia Spiritus propter conversionem hujusmodi consubstantialis. At istud neque dictum est ab aliquo sanctorum,

neque unquam dicitur ab his qui pie et catholice de Deo suo sentiunt.

Quanquam hujusmodi consubstantialitas non proprie consubstantialitas est, sed ea quæ connectit alterum alteri, utpote per ipsum ex ipso naturaliter atque essentialiter existens. Attestaturque huic assertioni Basilius, cum dicit, non quæ germana invicem sint, consubstantialia dici. Ait enim epistola ad Canonicos: «Quoniam igitur lux a principio Pater est, lux autem genita Filius. Lux vero, et lux utraque est, merito hæc consubstantialem dixerint, ut naturæ æquum honorem commendarent. Non enim quæ germana sunt, consubstantialia dicuntur, ut quidam arbitrati sunt; sed cum et causa et quod ex causa substantiam habet, ejusdem naturæ sunt, consubstantialia dicuntur.»

Idem in sermone contra Sabellium et Anomæos de Patre et Filio disserens ait: «Cum autem unam essentiam dico, noli duo ex uno divisa intelligere, sed ex Patre principio Filium subsistere, non Patrem et Filium ex aliqua superiori essentia. Non enim germana dicimus; sed Patrem confitemur et Filium; essentiae vero identitatem, quoniam ex Patre Filius est.»

Hoc igitur in loco hæreticis quibusdam contra consubstantiale Patris et Filii nitentibus, et calumniam inde struentibus; ut si quidem consubstantialis sit Pater Filio, ejusdemque essentiae, arbo, pro Patre et Filio, duo inducantur fratres ex una essentia: atque ad has absurditates devolutis, magnus Basilius concedit quidem interim, quæ germana sint, invicem consubstantialia dici: sed tum profecto, cum et causa, et quod ex causa substantiam habet, ejusdem naturæ fuerint. Et addit: «Non enim germana dicimus, sed Patrem confitemur et Filium, quoniam ingenitum quidem lumen Pater est, genitum vero lumen Filius.» Quasi et in his, quæ simpliciter consubstantialia cum sint, et ex uno substantiam habeant, sit quidem proprietas: sicuti et multitudo hominum sibi invicem consubstantiales sunt, cum ex uno patre Adam generationem habeant, non tamen tanta est eis proprietas sicuti cum eorum quæ ejusdem naturæ sunt, aliud est causa, aliud causale; tunc enim proprie consubstantialia dicuntur.

Sicut igitur Filius ex Patre esse habens consubstantialis illi est, atque ista invicem consubstantialia sunt; esse enim ex Spiritu Filium, processus ille, secundum quem ex Patre per Filium procedit Spiritus, minime permittit: ita enim cavebimus et duos filios in sancta Trinitate constiteri, et consubstantialitatem maxime reddimus. Et illud simul ostenditur, quod nisi sit ex Filio Spiritus, germana sibi invicem erunt Filius et Spiritus. Dicens enim, Noli duo ex uno divisa intelligere, non enim *germana* dicimus, docuit: quoniam si qua essent, ex eodem solummodo, secundum quod ex eodem essent,

³⁹ Joan. xv, 26. ⁴⁰ I Cor. ii, 12. ⁴¹ Joan. vi, 38. ⁴² Zach. iv, 2 seqq.

germani merito fratresque dicerentur. Itaque cogentur, qui et Filium, et Spiritum, ex solo, et immediate ex Patre ambos dicunt, duos in Trinitate fratres confiteri, duoque ex uno divisa intelligere : ut neque summa consubstantialitatis ratio reddatur, atque una ordo ille personalis ad invicem omnino auferatur; simulque Trinitas non erit Deus. Sed ista sunt absurdissima, et illud itaque absurdum, quod ista necessario sequitur.

Neque vero absurda tantum sunt, sed etiam impossibilia, stantibus initiis fidei, doctorumque sententiis prorsus obsistentibus. Addens autem sanctus vir essentiae identitatem, quoniam ex Patre Filius sit, ostendit, consubstantialitatem Patri et Filio adesse, propterea quod esset Filius ex Patre. Unde constat in divinis personis consubstantiale in causa et causali conspici : non autem e contra, etiamsi jungantur invicem, sicut ante causale causa cogitatur. Non ergo Filius et Spiritus sibi invicem essent consubstantialia, nisi alterum esset ex altero, maxime quia etiam secundum consubstantiale unum cum sicut, nulla discretio inspicitur, nisi præcedat relatio, quæ secundum causam est.

Ex his autem quæ scripta sunt, constat, et eos qui de scriptis Theodoriti contra beatissimum Cyrillum opinionem suam astruere nituntur, sanctorum Patrum intentionem intelligentiamque non assequi. Ille enim de sancto Cyrillo dixit : « Quod si dicat Spiritum esse proprium Filii, quasi ex Filio, vel per Filium substantiam habentem, quasi blasphemum et impium abjiciemus. » Dixit autem Cyrillus, ut ex superioribus patet, proprium Filii Spiritum et in ipso, et ex ipso esse, quemadmodum et in ipso Deo, et in Patre esse intelligitur; et sicut proprium ipsius, per eum procedere naturaliter dixit. Ideo et quæ ejus sunt accipere dicitur, neque serviliter alienum immittere Spiritum, sed eum, qui ex eo propriusque ejus est.

Et alio in loco, profluentem ex Deo Patre per Filium naturaliter Spiritum sanctum veluti in figura respirationis oris nostri, propriam nobis indicare substantiam docuit. Hæc autem aperte contraria sunt; neque erubescunt Theodoritum hæreticum hominem, atque in dogmatibus sancto Cyrillo adversarium in causæ suæ patrocinium contra sanctum virum testem proferre. Quod enim hæreticus homo ille fuerit, atque Ecclesiæ sepius repulsus, publica gesta testantur. Sancta enim quinta universalis synodus in cap. 13 ita definiuit : « Si quis impii Theodoriti scriptis faverit, quæ contra fidem rectam et Cyrillum, duodecimque illius capitula, quibus ipse eadem, quæ Theodorus ac Nestorius prædicti sensisse deprehenditur, eos illorumque impietatem fovens, neque prædicta impia scripta anathematizaverit, atque una eos qui talia senserunt et sentiunt, et omnes qui scripserunt contra rectam fidem, Cyrillumque

beatissimum, contraque ejus duodecim capitula, et in tali impietate mortui sunt, anathema sit. »

Sancta vero et universalis sexta synodus in nono capitulo gestorum suorum ita definiuit : « Si quis non anathematizat Theodoriti contra rectam fidem et sanctum Cyrillum scripta, et Epistolam quæ dicitur Iba, et Theodorum Mopsuestenum episcopum, et scripta ejus; et si quis non suscipit opuscula ipsius sancti Cyrilli, et maxime contra Theodorum, et Andream, et Nestorium, eosque qui illis vel uni eorum similia senserunt aut sentiunt, anathema sit. »

Eadem fere et quarta et septima universalis synodus continent. Et mirum sane, quod hujusmodi patrocinium isti ex eis potissimum duodecim Theodoriti capitulis consciscunt, quæ aperte et nominate a sanctis synodis anathemati subjecta sunt. Quæ enim divus Cyrillus contra Nestorium duodecim capitulis conscripsit, eis Theodorus totidem capitulis contradicere præsumpsit. Atque in nono proprium Filii Spiritum Cyrillo asserente, ille in nono suo dictum illud evomit. Imo, ut apertius viri sancti innotescat intentio, ipsa ejus verba apponamus.

Ex duodecim capitulis contra hæreticum Nestorium a S. Cyrillo scriptis, capitulum nonum.

« Si quis, inquit, unum Dominum Jesum Christum a sancto Spiritu clarificatum esse, virtute sua ipsius, quasi aliena utentem, atque ab ipso accepisse, ut contra immundos spiritus posset operari, divinaque in hominibus signa perficere; ac non magis proprium ipsius Spiritum dicit, per quem divina mortalibus signa monstraverit, anathema sit. »

Declaratio ejusdem capituli in Epheso habita, ab eodem B. Cyrillo, cum eum sacra synodus orasset, ut eis apertius exponeret, quid sibi ista vellet.

« Homo, inquit, factus Dei unigenitus Filius, sic etiam permansit Deus omnia existens quæ et Pater, præter solum, Patrem esse, propriumque habens ex seipso prodeuntem, atque essentialiter sibi ingenitum Spiritum sanctum, divina patrabat signa. Itaque et homo factus, sic quoque permansit Deus. » Propria igitur virtute per Spiritum « faciebat mirabilia. Qui autem dicunt, eum quasi unum ex nobis hominem sanctum efficientia Spiritus, non ut propria magis, sed ut aliena nec divina utentem, et veluti in parte gratiæ a Spiritu accipientem, ascensum ad cælos, anathematis merito sententiæ subduntur. » Sed enim ipsius quoque Theodoriti dictum illud arguens ait : « Quoniam vero Nestorius aliena virtute usum esse Christum, sicut etiam sanctorum singuli, dicebat, idcirco proprium Filii dixi. Erat enim, et est istius Spiritus, quemadmodum scilicet et Patris. Atque hoc nobis insinuat Paulus apostolus dicens : *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu : siquidem*

*Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*⁴¹. Procedit enim ex Deo et Patre Spiritus sanctus, juxta Salvatoris vocem. Est autem neque alienus a Filio; omnia enim ille cum Patre habet. »

Ex his igitur sancti viri mens diligenter intuenda est, utque ille intellexit proprium esse Filii Spiritum sanctum; quis enim commodior et aptior verborum suorum interpres esse possit, quam ille ipse, qui scripsit? Proprium enim, ut propriam Filii virtutem, dixit Spiritum sanctum, eumque per ipsam operatum: atque ideo essentialiter ipsi innatum fuisse, atque ex eo esse, omniaque habere Filium, quæ habet Pater, præter solum, Patrem esse. Sed et rationem reddens dicti sui, cum diceret, Spiritum sanctum Filii esse, sicut et Patris, neque enim esse ab eo alienum, quia scilicet Patris omnia cum Patre haberet: quippe naturalium Dei et Patris honorum hæres Filius cum sit, habet et Spiritum, quemadmodum et in ipso Deo et Patre intelligitur, præter solum Patrem esse, ut alio in loco ait, ostendit se magis asseverare, quæ in novo capitulo dixerat, quam abnegare, neque Theodoriti opinionem omnino suscipere, ut maxime perniciosam.

Est ergo indignum sane et iniquissimum, Theodoriti proferre capitula, quæ oblivioni perpetuæ et oblationi tradenda tota synodus sanxit, hisque de beatæ Cyrilli mente indicare. Potius autem ex his, quæ se ipsum exponens, ait, quæque alibi plurimis in locis scripsit, mens ejus colligenda est. Ex quibus profecto manifestum legentibus fit, eum semper proprium, quod dixit, aut non alienum esse a Filio Spiritum, pro eo quod est, ex Filio esse Spiritum, intellexisse: sicut etiam ex superioribus manifeste deprehenditur. Quodque mirabilis est, cum Theodorus sanctum Cyrillum quibusdam epistolis insimulans, diceret sanctum virum omissis, quæ contra Nestorium dixerat ac scripserat, ipsi Theodorito concordem effectum esse, easque epistolas misisset ad plurimos; illique hæc ejus mutationem mirarentur atque obstupescerent; comperta calumnia, beatus Cyrillus rescribens dixit: « *Damne, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa*⁴². Invenio enim me ipsum falsæ calumniæ expositum. » Ista, qui Theodoriti patrocinio nituntur, ita proferunt, quasi dicta sint pro affirmanda Theodoriti sententia; quod sanctus vir, mutata sententiâ, per Filium atque ex Filio esse sanctum Spiritum neget. Hoc autem est hominum contra fidem rerum, contraque sanctorum mentem, improbe nimis mentientium. Illi enim, ut supra declaratum est, cum sancto Cyrillo Spiritum sanctum per Filium substantiam habere asserunt, atque esse ex Filio, quod procedens sermo apertius docebit.

⁴¹ Rom. viii, 8, 9.   ⁴² Psal. cxix, 2.

(32) In concilio Chalcedonensi.

Constat ergo ex superioribus Theodoritum hæreticum fuisse, atque in his maxime quæ contra D. Cyrillum scripsit. Hujusmodi autem scriptis ad astruendam veritatis regulam uti minime convenit. Porro si quis eum postmodum ab Ecclesia susceptum esse (32) pœnitentem dicat, nihil ad rem. Illa enim, unde Theodoriti dicta proferuntur, ab universalibus synodis damnata sunt.

Liquet autem et id quod opinari neque ex Filio, neque per Filium Spiritum sanctum habere substantiam, opinio Nestorii est; cui Theodorus consors fuit, ut res ipsæ testantur. Et ipse autem Nestorius in symbolo fidei suæ ita pronuntiavit. Quod si hujus causæ aperte non insimulatur, non id tunc erat synodo propositum, neque inde plurimi scandalum patiebantur, cum a plurimis ne agnosceretur quidem, neque idcirco synodus collecta esset. Etsi enim erat peccatum ac mendacium deterius et majus, circa divinitatem, quam circa humanitatis dispensationem, blasphemiam frena laxare; ratio tamen incarnationem tunc magis urgebat. Periclitabatur enim tunc fides, cum neque Verbum suscepisse carnem, neque Deum hominem factum fuisse plurimi assererent, sacramentumque dispensationis, in quo Christianorum salus est, nomen potius, quam res esse videretur, neque sane opportunum erat, omisso, propter quod convenerant, et propter quod periclitabatur Ecclesia, de his quæ nihil urgebant, verba movere, cum principalis questio multo tempore multisque sermonibus, ut enodari posset, indigeret: ne si ab instituto, re infecta, resisterent, confundere omnia ac miscere viderentur, dumque, quod erat in manibus, corrigere deberent, neque hoc digne facerent, neque illud, quod intempestive molirentur. Necessariis itaque omissis cæteris, hoc unum, quod urgebat, curare perstitit.

Nam et sapientiores quique medici cum infirmum gemino morbo laborare animadverterint adversus eum qui perturbat magis, et sectione indiget, etsi in suo genere minor esse videatur, prius armanitur. Et iudices sæpenumero, rem aliquem nacti plurimis criminibus obnoxium, illud unum, in quo deprehensus fuerit, omissis interim cæteris, illi maxime objiciunt.

Neque sane mirandum, si ea Nestorii opinio a sanctis Patribus tunc vel existimata, vel confutata non fuerit, cum ante illum et Arius, et omnes, qui Filium blasphemabant, in Spiritum sanctum quoque deterius blasphemaverint. Quippe et assumptam a Christo cum carne animam ante Verbi incarnationem præexistisse, cœlitusque illam advenisse, Arius asseverabat. Animarum etenim præexistentias et ipse credebat, nec tamen hoc illi crimen objectum est, solumque quod Filium creaturam diceret, ab Ecclesia fugatus et ejectus est, cæteræque blasphemiam illius in memoria non sunt, neque publice de illo di-

citur, quod Spiritum sanctum blasphemaverit, cum A certe et sancti Spiritus hostis nihilominus fuerit.

Quod si quis opinetur, debuisse tunc synodum etiam hujusmodi blasphemias saltem redarguere, reprehensum tunc generaliter audiet, cum dicerent: *Nemini fidem alteram proferre, aut conscribere, seu componere liceat, præter eam, quam sancti Patres tradiderunt, ita de illa statuentes sentiendum, sicuti symbolum continet, secundum videlicet beati Cyrilli expositionem, et secundum epistolas, quas idem vir ad Nestorium scripsit: in quibus aperte confitetur Spiritum sanctum ex Filio, atque per Filium habere substantiam. Sin vero sanctorum opinio est, per Filium Spiritum sanctum naturaliter atque essentialiter et æterne procedere, procedere autem, quod dicitur per processum, significat habere substantiam, sicut et nasci per nativitatem: beatus item Cyrillus per omnem ferme scriptorum suorum textum, naturaliter per Filium procedere, ut proprium ipsius Spiritum, propriaque virtutem suam, atque ex ipso esse, divinis rationibus asserit, et quæque alia prædicta sunt: quomodo non illum hominem arguit synodus, qui Spiritum per Filium substantiam habere negabat, etsi de hujusmodi opinione, propter ea quæ diximus, latius nihil dixerunt?*

Quam igitur absurdum est, per hujusmodi silentium putare sanctam synodum hæretici hominis blasphemias acquiescisse, quod scilicet Spiritus non per Filium substantiam haberet, cum id manifeste C contrarium sit, et sanctorum Patrum præcedentium, et beati Cyrilli scriptis, quæ synodus secuta est, et sequenda cæteris statuit. Hoc enim est Ecclesie sanctæ calumniam struere.

Præterea stolidissimum omnino est, his, quæ sancti Patres innumeris in locis conscripserunt, non acquiescere, sed eis neglectis ea illos dixisse conicere, quæ nunquam dixerunt, atque ex his, quæ illi tacuerunt, velle argumenta trahere, quasi disputatione sublata solum silentium, quæ in quaestione sunt, explanare sufficiat, cum certe Scriptura dicat: *Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis* ⁴⁵; atque ita facile de rebus arduis velle concludere. Atqui secundum eam facilitatem, ne perniciosam levitatem dixerim, Spiritum sanctum Deum verum de Deo vero appellabimus, neque Patri et Filio consubstantialitatem confitebimur, quoniam in Symbolo fidei, non ut de Filio, ita et de Spiritu sancto id notatum est: hic nempe ex his, quæ silentio suppressa sunt, volentibus malignari aperitur aditus. Quæ vero de Spiritu in Symbolo conscripta sunt, Patri Filioque communia inveniantur.

Quod si sancti Patres ea quorum gratia conveniant, non convenerunt, in secunda scilicet synodo, cordati licet atque sapientissimi, quid mirum si id omiserunt propter quod minime convenerant,

cum vix paucis tunc esset cognitum? ac propterea, neque ecclesiastica causa infirmior esset, neque id ullus argueret. Quanquam dici posset, sanctam synodum alio intentam, ad calumniam hujusmodi fortasse non satis instructam ac paratam advenisse, sive etiam putasse, eliminato de incarnatione Domini, qui emergerat errore, et hunc etiam una proiciendum.

Hanc autem opinionem fuisse Nestorii, ex veteribus liquet, quibus cura fuit ista literis tradere. Nam ex fidei suæ Symbolo vix constat, si quis pietate contentus, quæ ille dixit, pie velit accipere. Ait enim, « Spiritum sanctum ex Deo esse putamus, non creationis causa, sed ex divina essentia; et neque Filium putamus, neque per Filium accepisse substantiam. » Dicens ergo ex Dei *essentia esse*, et *neque Filium putamus*, intelligi dat, quia Spiritum hunc et ex Deo esse, et ex illius essentia credit, quod autem, non creationis causa, dicit, et addit, « neque per Filium substantiam cepisse, » rursus intelligendum dedit, quia, non sicut sunt creaturæ ex Deo per Filium, ita et Spiritus sanctus ex Deo per Filium substantiam habet; hoc autem verum est. Et simul id constat, quia de eo, quod non sit ex Filio Spiritus, nihil hic dixit, sed enim quomodo non Filius esse putaretur, nisi per Filium haberet substantiam, hoc est, per Filium procederet. Itaque, siquidem hic æternam per Filium substantiam processionemque denegat, quomodo non sanctis Patribus aperte refragatur? Nonne jam necessario cogetur Filium confiteri, etiam Spiritum sanctum ipsum sine medio ex Patre esse credens, secundum scilicet prædictas assertiones Patrum?

Cum igitur simpliciter, ac pia intelligentia possit accipi, quod dictum est, etsi nos non ea mente dictum fateamur; atque hæc opinio necdum publica, nec vulgata esset, ac propterea nihil ex eo religio Christiana læderetur, nemoque fere insimularet, verbaque ipsa subtilius disquireret rebus præterea maxime necessariis urgentibus, ne scilicet incarnationis sacramentum verba simpliciter, ac prædicatio inanis videretur: ambagibus ommissis ad id, propter quod convenerant, se contulerunt. Liqueat D autem, quia qui Spiritum non etiam esse dicit ex Filio, Christum non quasi propria virtute, sed velut aliena usum confitebitur. Porro id anathemate multatum est.

Sive igitur, quoniam imago Patris Filius est incommutabilis, omniique Patris habet, præter id solum, quod Pater non est; sive, quia Christus propria virtute, non aliena Spiritu sancto utitur, ut et id credatur, quod dicitur: *Verbum caro factum est* ⁴⁶, necesse est etiam ex Filio esse Spiritum sanctum confiteri. Hoc enim idecirco Nestorius negabat, ut contra dispensationem incarnationis se apertius exsereret. Scriptum est item in Evangelio: *Sciens autem Jesus exisse ex se virtutem* ⁴⁷. Ac rursus in

⁴⁵ Matth. xii, 57. ⁴⁶ Joan. i, 14. ⁴⁷ Luc. vi, 19.

eodem : *Quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes* ⁴⁶. Languor quoque dæmoniacoꝝ ex his unus erat, quos sanabat Jesus. Ait enim ipse : *Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmonia* ⁴⁷. Patet igitur, quia manans ex eo virtus, sanctus Spiritus erat.

Hoc autem inde etiam constat, quod Dei quidem est, omnia amare, virtus autem illa sanabat omnia. Necessè est ergo Deum esse Spiritum sanctum, quem etiam sanctus Cyrillus dicit esse proprium Filii, ut virtutem ejus, naturaliter per eum procedentem, atque ideo ne alienam quidem esse.

Inventum est ergo in Evangelio, Spiritum ex Filio procedere, quod isti tot quæstionibus ventilant. Præterea, quod dicitur per Filium procedere, omni nos hujusmodi curiosa inquisitione coerces. *Per enim, et ex, tantumdem valere, doctorum auctoritas docuit, veritatisque ratio sese undique aperit. Verumenimvero, quæ a sanctis Patribus lucidius quoque de hac re scripta sunt, juvat apponere. Sanctus enim Cyrillus quoddam capitulum in The-saurorum libri, ita inscribit : Quod ex Patris Filiique substantia sanctus Spiritus est. Quod si hoc vir sanctus proposuerat, quis ambigat, propositum voluisse consicere ? In ipso igitur ita inscripto capitulo ait : Quoniam igitur Spiritus sanctus cum in nobis fuerit, conformes nos ostendit Deo : procedit autem ex Patre et Filio, constat, quia divinæ substantiæ est, essentialiter in ipsa, et ex ipsa prodiens.* Rursus in eodem : *Proprius est autem omnino Spiritus Filii, neque extrinsecus subsistens.* ^B

In alio iterum : *Legem itaque ferente Christo, Spiritus ipsius ut in ipso, atque ex ipso, naturaliter exsurgens legem fert.* ^C Ac rursus in alio : *Nullam igitur novit Paulus naturæ Filii Spiritusque differentiam ; sed, ut ex ipso existentem naturaliter, dominationis nomine appellat.* Et iterum in alio : *Necessè est fateri Spiritum ex ipsius essentia Filii esse substantiam.* Et in alio iterum : *Est igitur ex Filii essentia Spiritus.*

Item super Joannem, super illud : *Et Deus erat verbum,* *Non ergo, inquit, minor est, qui eandem cum perfectio Patre habet operationem genitorisque Spiritum propriæ naturæ habet bonum, vivumque et substantialiter insitum, sicut videlicet et Pater.* ^D Idem super illud : *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis* ⁴⁸, *Dei enim, inquit, et Patris naturalium bonorum consors essentialiter existens Filius, habet Spiritum secundum eundem modum, secundum quem et Pater habere intelligitur : non inductitium, neque extrinsecus advenientem. Stultum quippe et insanum est, ita sentire. Sed sicut etiam unusquisque nostrum proprium in se ipso spiritum continet, et ex intimis visceribus ad exteriora profundit. Idcirco enim et corporaliter ipsum insufflavit Christus, ut ostenderet, quia sicut ex humano ore corporaliter procedit spiritus : ita*

ex divina essentia divina ratione profluit, qui ex ipsa est.

Idem in vi ad Hermiam ait : *Et, si divinæ naturæ accepto Spiritu participes efficimur, quomodo secundus erit a Spiritu Filius, aut quomodo erit Spiritus ipso præstantior, et non magis, ut ipseque, et ab ipso Spiritus ejus totam habens ejus operationem, ipsiusque participationem tribuens ?*

Idem in primo de spiritali cultu, cum exponeret tria facta per Moysen signa, in fine de circumcissione filii Moysi disserens ait : *Quem sane filium intellectualis Sephora, hoc est Ecclesia, quæ ex Madian atque ex gentibus est, circumcidit calculo. Figura est ista sancti Spiritus, propter maximam ejus infractamque potentiam ; quia etiam ex petra ; Christus enim est Spiritus, petra autem Christus, sicut et Paulus et sapientissime dixit* ⁴⁹.

Item ad Palladium scribens in primo scilicet de spiritali cultu : *Variabilis, inquit, profecto Spiritus non est ; aut si variationis subjacet morbo, ad ipsam divinam naturam recurrit macula. Siquidem est Dei, et Patris, sed et Filii Spiritus, essentialiter ex utroque, ex Patre scilicet per Filium manans.*

Idem in epistola ad Nestorium tertia, cujus initium est : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* ⁵⁰, *Etsi, inquit, in speciali substantia est Spiritus sanctus, ac secundum seipsum intelligitur, secundum quod Spiritus est, et non Filius, non est tamen ab eo alienus. Spiritus enim veritatis nominatus est, et est Christus veritas, atque ab eo profluit, sicuti et a Patre scilicet.*

Idem super Joel, cum illud exponeret ; *Effundam de Spiritu meo* ⁵¹, *Secundum enim quod Deus est atque ex Deo secundum naturam Filius : natus enim est ex Deo et Patre, proprius ipsius, et in ipso, et ex ipso est Spiritus,* sicut videlicet ex ipso Deo et Patre intelligitur.

Idem in laudibus Theodosii imperatoris ait : *Baptizantem, inquit, igitur in igne et sancto Spiritu ; non alienum baptizatis largientem Spiritum, servi scilicet ac ministri in morem : sed, ut Deum secundum naturam, cum suprema potestate suum proprium, et qui ex ipso est.* Et post pauca : *Peccate absolvens eum, qui sibi cohæret proprio inungit Spiritu, quem immittit ipse quidem, ut ex Deo Patre Verbum, atque ex propria nobis profudit natura. Communem vero, tanquam rem dispensationi carnis adjungens, et ut homo insufflavit corporaliter. Insufflavit enim, et dixit : Accipite Spiritum sanctum* ^{52, 53}. Et : *Non ad mensuram dat Deus Spiritum, juxta Joannis vocem* ⁵⁴ ; sed ipse immittit ex seipso, sicuti videlicet et Pater.

In gestis item primæ in Nicæa synodi, in his quæ dixerunt Patres per episcopum Leontium, ita habetur : *Inventus est Spiritus, procedens quidem*

⁴⁶ Luc. vi, 19. ⁴⁷ Matth. xii, 28. ⁴⁸ Joan. xiv, 16. ⁴⁹ I Cor. x, 4. ⁵⁰ Matth. x, 37. ⁵¹ Joel, ii, 28. ^{52, 53} Joan. xx, 22. ⁵⁴ Joan. iii, 31.

es Patre, proprius autem Filii, atque ex ipso manans.)

Magnum quoque Athanasius in libro *De dispensatione incarnationis*, cujus initium est: *Qui perverse divinas Scripturas volunt intelligere*, « Ipse, inquit, eum superne misit Deus, et ipse eum inferius ut homo suscepit. Ex ipso igitur in ipsum descendit ex deitate in humanitatem ejus. » Sanctus quoque Chrysostomus, in sermone de humanitate Domini nostri Jesus Christi, cujus initium est: *Vere apparuit nobis gratia Dei*, « Venit, inquit, ad nos Christus, dedit nobis Spiritum ex se manantem, nostrumque suscepit corpus. »

Idem in sermone, qui inscribitur Προφῶδα τὸν xδν quo scilicet adversus hæreses fideles homines præmunire satagit, cujus initium est: *Quoniam ad bonum Deum tendimus*, « Observandus et cavendus nobis boni adversarius diabolus, ait, et ita nos custodiet Spiritus a Christo manans, in diem futuræ redemptionis. »

Simeon quoque Metaphrastes conscribens passionem sancti Dionysii Areopagitæ, ita inchoavit: « Olim quidem figuris et ænigmatibus fidei mysteria involvebantur, et veritatis jubar umbrarum nube tegebatur. Postea vero quam magnum salutis sacramentum nobis comparatum est, et is qui corda nostra singulariter finxit, proprie circa nos benignitatis miseratione sine peccato factus est similis nobis; aliaque subiit, quæ humanæ infirmitatis suæ, ut ego primam recipiam nobilitatem, ac tandem crucis supplicio affectus est mortemque sustinuit. Et ne singula persequar: multa enim in medio fuerunt ejus dispensationis sacramenta; hinc enim ejus corporalis inhabitatio suscepit: Spiritusque inchoat gratia, et in caelos meus Christus fertur, atque ad paternum solium redit, procedentemque ex se Spiritum pro informandis infidelibus gentibus discipulis mittit. »

Sanctus Anastasius Antiochenus patriarcha in libro *De rectis Ecclesiæ dogmatibus*, ait: *Corporis vero proprietatem pro exemplo sumentes divinarum personarum ad invicem, habitum per membrorum proportionem, ac similitudinem commendare institimus. Hic etenim spiritus oris ejus⁶¹, videlicet Dei Spiritus sanctus dicitur, cum os Unigenitus sit; et Spiritus rursus ex ipso procedens, et missus non solum a Patre, sed etiam a Filio. Et post pauca: Apostoli enim deprecantes, et ut Domino supplicantes, his qui illius adventu digni essent, Spiritum sanctum, ut ita dixerim, extrinsecus inferebant. Salvator autem noster, ex seipso, veluti ex thesauro quodam, his, qui per vitam munditiam idonei et digni erant, illum præbebat. Idem in eodem libro: Spiritus sanctus, inquit, spiritus oris Dei appellatur. Os enim Patris, Filius. Rursus in eodem: Spiritus sanctus veritatis est spiritus: hic a Patre quidem procedit, accipit autem a Filio.*

Magnum item Athanasius, in epistola ad Sera-

phionem: *Unus enim, inquit, Filius, cum sit virens Verbum, unam esse oportet perfectam ac plenam, sanctificantem et illuminantem vitam, quæ operatio ipsius et munus est, quæ ex Patre procedere dicitur; quoniam a Filio, qui ex Patre esse condescenditur, emicat, et mittitur, et datur.*

Item in confessione fidei suæ, cujus initium est: *Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem, ait: Spiritus sanctus ex Patre et Filio est, non factus, non creatus nec genitus, sed procedens.*

Sanctus Epiphanius, in libro suo, quem inscripsit *Anchoram: Spiritus, ait, incomprehensibilis est, non alienus a Patre et Filio, neque conglutinatio est Patris ac Filii. Et post pauca: Spiritus sanctus non Patris frater, sed ex eadem essentia Patris ac Filii. Ipse enim Unigenitus Patris Spiritum dixit, atque ex Patre procedentem: et de meo, inquit, accipiet; ne alienum a Patre, vel a Filio existimes. Et post pauca: Ex Patre et Filio, tertius appellacione. Et post multa: Ambo in homine justo inhabitant, Christus et Spiritus ejus. Si autem Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, et Spiritus a Christo, sive ab utroque, ut ait Christus, qui a Patre procedit, et hic de meo accipiet. Et post pauca: Sed dicit aliquis: Ergo duos esse filios accimus? Et quomodo erit Unigenitus? « Tu quis es, qui respondeas Deo⁶²? » Si enim Filium vocat ex se natum, Spiritum autem sanctum, qui ab utroque est: quæ solum intelliguntur a sanctis, lucida, luciflua, lucidamque efficientiam habentia. Ac post pauca: Spiritus sanctus spiritus veritatis est, lumen tertium a Patre et Filio. Et post pauca: Quemadmodum enim Patrem nemo novit, nisi Filius, neque Filium nisi Pater: ita audeo dicere, neque Spiritum sanctum, nisi Pater et Filius, a quo procedit, et a quo accipit. Et neque Filium, et Patrem nisi Spiritus sanctus, qui veraciter glorificat, qui docet omnia, qui a Patre et Filio est.*

Et aliquibus interpositis: *Itaque et Pater erat semper, et Filius erat semper, et Spiritus sanctus ex Patre spirat et Filio. Et rursus in eodem: « Emitte, ait David, lucem tuam, et veritatem tuam⁶³. » Ipse est Dominus, qui dixit: « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii eorum, et juvenes eorum visiones videbunt⁶⁴.*

Et ea quidem, quæ a sanctis dicuntur hujusmodi, ita aperta sunt pauca ex pluribus collecta. Quoniam igitur magnus Basilius, in epistola ad Terentium comitem, ait: *Quam rationem habet commune ad proprium, hanc habet essentia ad substantiam. Et idem rursus in epistola ad Gregorium fratrem de differentia essentia atque substantia, inquit: Communitatis quidem ratio ad essentiam refertur. Substantia vero proprium cujusque signum est. Damascenus quoque in suis theologicis*

⁶¹ Psal. xxxii, 6. ⁶² Rom. ix, 20. ⁶³ Psal. cxlii, 5. ⁶⁴ Joel ii, 28.

capitulis : *Substantia est commune cum proprio, A* stantiarum intelligo, perfectum Deum ipsam esse scio perfectamque essentiam. Dicitur autem ex Filii essentia esse Spiritus : manifestum est, quia ex substantia ipsius esse dicitur. Et quoniam in eisdem ait : Quia solus Filius genitus est ; ex Patris enim essentia sine principio et sine tempore est natus ; et solus Spiritus sanctus ex Patris essentia non genitus, sed procedens est : ex Patris autem essentia, pro eo, quod est, ex Patris substantia et iste tradit et omnes consentiunt, quia Spiritus sanctus cum ex Filii essentia a theologis asseritur, et ipsius substantia est : idem enim essentia atque substantia in Deo est secundum rem.

Quod autem in divinis Scripturis idem sit, quantum ad rem, proprietates atque substantia, sive etiam persona, manifestum est. Gregorius enim Theologus in sermone ad lumina dixit : *Dei autem cum dixerō, uno lumine ac tribus illustramini : tribus quidem, secundum proprietates.* Exponensque quid dixerit proprietates, adjungit, *sive substantias, sive personas vocare placet.* Item in laudibus sancti Athanasii, cum dixisset : *Una enim essentia, tresque substantiæ ;* cum dicantur quidem a nobis, pie protinus adjunxit : *Aliud enim naturam indicat ; aliud trium proprietates.* Illic ergo cum proprietates posuisset, substantias exposuit : hic autem substantias, proprietates. Ex quo sane manifestum est quia proprietatem et substantiam idem intelligi vult, simulque naturam et essentiam in Deo æstimat ; unam enim essentiam naturam exposuit. Quoniam igitur commune in Deo essentiæ tres substantiæ sunt, communeque hæc est quæ singulis est et propria essentia ; una quippe ex tribus est aliqua persona ; quodque cuique est, hoc mirabiliter etiam commune est ; unum enim tria, et tria unum sunt ; in quibus est deitas, sive ut diligentius dixerim, quæ deitas est juxta theologum Gregorium, manifestum est, quoniam sicut trium essentia substantia est, ita quæque substantiarum essentia et substantia est. Sed tres substantiæ Pater est et Filius et Spiritus sanctus ; secundum enim hæc relativa ad invicem proprie accipiuntur.

Itaque verum profecto est quod dicitur, quod quando conjuncte Filii essentiam dicimus, substantiam ejus sive personam significamus ; cum commune quidem essentiam dicendo signetur, propria vero substantia per relativum nomen Filii insinuetur : substantia quippe commune cum proprio est dicta. Quod cum ex Filii essentia dicitur Spiritus sanctus, ex ejus substantia dicitur. Idem enim, quantum ad rem, essentia et substantia est.

Damasceus præterea in suis theologicis capitulis, *Deitas*, inquit, *naturam insinuat ; Pater autem quod dicitur substantiam, sicuti et humanitas naturam commendat, Pater vero substantiam.* Quia igitur quemadmodum Pater, ita et Filius similiter substantiam indicat ; substantia vero commune cum proprio, sicut ipse definivit ; commune autem Deitas vel natura, vel essentia est. Dicitur autem ex Filii essentia esse Spiritum sanctum ; manifestum est, quoniam ex substantia ipsius est.

Quoniam vero idem in iisdem ait : *Cum unam sub-*

Porro si quis ista aliter accipiens velit aliud quidem in Deo essentiam, aliud substantiam significare, necessario fateri essentiam sine substantia substantiamque sine essentia cogetur. Ad quam absurditatem magnus quoque Basilii in prædicta ad Terentium comitem epistola orationem necessario deduxit. Et quoniam indeterminate theologi de divina Filii nativitate disserentes ipsum aliquando quidem ex Patris essentia, aliquando vero ex illius substantia natum asserunt ; aut duos filios natos confitebitur, alium quidem ex essentia, alium vero ex substantia, aut non esse Filii unicam ac simplicem nativitatem dicet. Idem vero et de Spiritu sancto dicetur. Et certe si quidem sunt tres differentes aliudque Patris proprietates, aliud Patris persona, aliud paterna substantia, et aliud Pater, aliudque rursum essentia illius ; idemque de reliquis substantiis dicendum : partim quidem Trinitas nobis auferetur, et peribunt omnia quæ de ipsa pie tradita suscepimus ; partim compositus erit Deus, ex tam differentibus ad invicem secundum rem constans. Sed enim ista absurda sunt et impla. Et illud igitur absurdum penitus et impium, quo posito ista sequuntur.

Quoniam igitur substantia quidem et persona idem est, substantia vero et proprietates æque idem est, substantia autem essentia est, ut ex his quæ supra diximus constat, manifestum est hæc omnia idem in Deo esse secundum rem. Et illud item manifestum est quod, si aliud essentia, aliud substantia a sanctis dicitur ; sed tamen secundum rem dixerunt non aliud essentiam, aliud esse substantiam, sed secundum quod una atque eadem res aliter quidem signatur ex nomine essentiæ seu naturæ, aliter ex nomine substantiæ sive personæ. Illud enim communiter et absolute, hoc autem proprie magis, cum eo scilicet quod ad aliquid quodammodo habeat : quia enim absoluta ab his quæ dicuntur ad aliquid, differunt ; eorum vero quæ in Deo dicuntur, alia quidem absoluta sunt nomina quæ unum Deum indistincte significant, alia vero relative habent quæ a nobis Trinitatem commendant, et secundum ea quidem, quæ absoluta et communia sunt, unita Theologia constat, secundum vero ea quæ ad invicem relativa sunt, et secundum ea quæ ad aliquid habeat, discreta contextitur theologia ;

unitio vero atque discretio non idem est; neque enim relativum et absolutum idem secundum hoc dictum est: sequitur non idem esse essentiam atque substantiam. Essentiae enim nomen quiddam absolutum signat, substantia (33) vero propriam cuiusque notam commendat, secundum quam ad aliam refertur personam.

Nam exempli causa, dexter homo ab eo qui simpliciter homo est secundum quod simpliciter et aliquo modo, sive secundum commune et proprium differt, etsi secundum rem idem sit dexter homo; quippe et Petrus homo est et filius Jonæ; neque alterum significat qui eundem Petrum hominem dicit; alterum vero, cum eundem filium Jonæ dixerit. Secundum vero, quod simpliciter et aliquo modo dicitur, differentiam tantum indicat; dicendo enim Petrum hominem absoluto et communi nomine subjectum, eundem vero et Jonæ filium dicendo, proprio et relativo et definito nomine, eundem et filium esse et hominem Jonæ qui pater illi fuit, indicat. Per utrumque ergo nomen aliter et aliter idem significatur, relative scilicet et absolute: solum autem simpliciter et aliquo modo differt. Aliud enim essentiam sine habitu significat; aliud eandem et ad aliquid quodammodo habentem.

Attestatur autem his quæ dicta sunt primum quidem magnus Athanasius, postea vero etiam sanctus Maximus, atque ambo in dialogis suis adversus Anomœum. Anomœo enim dicente aliud essentiam, aliud esse substantiant, sanctus Maximus respondet: *Aliud et aliud non quasi rem; atque illo inferente: Num ergo compositio? Sanctus adjungit: Aliud et aliud dixi, non quasi rem, sed ut aliud aliquid essentia, aliud significante substantia. Sicut granum tritici dicitur et semen est et fructus; aliud autem quoddam significat semen, aliud fructus.*

Concedens ergo sanctus illic, aliud esse essentiam, aliud substantiam, non tamen geminam deitatem intelligi permittit: propterea scilicet quod non idem itidem significet deitas et substantia, vel essentia et substantia. Licet igitur idem essentiam ac substantiam dicere secundum rem et aliud essentiam, aliud substantiam secundum significativa rerum nomina. Et utrumque tamen verum est. Non enim secundum idem etiam ambo in quantum essentia quidem commune significat, et idem quod erat esse. Substantia vero idem, et ad aliquid quodammodo habens vel gignentis, vel geniti, vel procedentis vel producti ratione.

Dictum est autem a sanctis non idem essentiam esse atque substantiam, propter Sabellium maxime. Sic enim unam personam Deum esse confitens, idem in Deo esse substantiam et essentiam secundum rem, et libenter quidem confitebatur. Hoc enim illi maxime ad id quod moliebatur, conferebat. Substantias vero seu personas relativum esse,

secundum proprietates quæ substantias ostenderent, nolebat: Si quis enim paternam substantiam relativum dicat, necesse est, et ad quod refertur, simul confiteri. Hujusmodi quippe natura est earum rerum quæ ad aliquid dicuntur. Idem vero et in substantia genita et in procedente dicendum est. Hoc autem in Deo posito, necesse est tres substantias, seu tres personas Deum secundum fidei positionem ex processibus, sive relationibus apparentes confiteri, quod erat contrarium Sabellii propositio.

De hoc quod propositum est, et magnus Basilius in exemplari dictatæ ab eo fidei, cuius initium est: *Eos qui præventi sunt alia fidei confessione, ait: Quidam vero ab impietate Afri Sabellii venientes, substantiam [hypostasim] atque essentiam idem esse suspicati, inde occasiones concinnandæ suæ blasphemie trahunt, ex eo, quod in fide scriptum sit: Si quis autem ex alia essentia sive substantia Filium esse dixerit, hunc anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. Non enim illic idem dixerunt, essentiam atque substantiam. Si enim unum atque eandem intelligentiam insinuarent voces, quid necesse erat utrasque ponere? Constat vero quoniam aliis quidem ex Patris illum essentia esse negantibus, aliis vero dicentibus, quia neque ex essentia, neque ex substantia esset; ita utraque ut aliena ab ecclesiastica intelligentia interdixerunt. Ubi enim sensum suum expresserunt, ex Patris essentia Filium dixerunt; non jam adjectives et ex substantia. Itaque et illud quidem pro abolitione pessimæ intelligentiæ positum est, hoc autem salutare dogma manifestat.*

Hoc in loco magnus Basilius dicentibus Patribus: Si quis vero dixerit, ex alia essentia, seu substantia Filium, hunc anathematizat catholica et apostolica Ecclesia, eos qui hinc conficiebant, idem esse substantiam atque essentiam, culpam et ait: Non enim, quia illic dixerunt, ex alia essentia, sive substantia, inde colligitur idem esse essentiam atque substantiam; sed quorundam opiniones fallaces ab Ecclesia eliminantes, utrisque istis vocibus usi sunt. Si enim idem ambæ significarent, necesse profecto non erat utrasque ponere. Sed quoniam alii quidem negabant ex Patris essentia Filium esse, quidam vero neque ex essentia, neque ex substantia Patris illum esse fatebantur, idcirco utraque interdixerunt, pro deletione pessimæ intelligentiæ anathemati subjicientes, si quis ex alia essentia sive substantia Filium dixerit.

Ex quo liquet sanctum concludere, non idem esse essentiam atque substantiam. Quod quidam præter sancti viri intentionem pervertentes, in plurimas absurditates incidunt. Neque enim illos culpam, quod secundum rem idem esse essentiam atque substantiam dixerint; hoc enim verum esse veritas ipsa cum sanctis Patribus loquitur, ipseque in epistola ad Gregorium fratrem attestatur; sed

(33) Accipit substantiam pro hypostasi.

quia secundum rationem, sive nominum significationem, idem essentiam et substantiam esse putabant: et non ut ipse ait, essentiam quidem ad commune, ut simpliciter ducebant: substantiam vero, notam propriam in eo, quod aliquo modo ad aliud haberet, definiebant, et ab utroque nominum unam eandemque capiebant intelligentiam per quam processus, relationesque, simulque tres personas, esse Deum auferbant.

Itaque confitentur quidem Ecclesiæ magistri, idem essentiam et substantiam esse: et idem rursus negant, non idem esse substantiam atque essentiam dicentes, non secundum idem et ambo, sicut dictum est; contradictionem enim in eodem nunquam simul veram esse posse. Aliud enim secundum rem, aliud secundum nomen accipitur.

Deinde adjicit, quod ubi suum Patres sensum indicare voluerunt, dixerunt ex Patris essentia Filium, satis esse putaverunt ad insinuandum, Filii substantiam ex Patre esse: ac proxime, veluti si diceretur, eum esse ex paterna substantia. Hoc enim manifestationem habere salutaris dogmatis asseverant. Salutare autem dogma est, ex Patre substantiam habere Filium, nativitatis ratione confiteri: consubstantialem scilicet ei, ex quo est, quod sane dogma indicari dixit ex eo, quod dictum est, *ex Patris essentia Filium esse*. Idem ergo est ex Patris essentia, atque ex Patris substantia dicere. Idem ex essentia atque substantia est, secundum rem. Et essentia Patris substantia est Patris.

Quoniam igitur et Spiritus sanctus ex Filii essentia asseritur, liquet etiam, quod ex substantia illius sit: neque enim est vel essentia sine substantia, vel substantia sine essentia. Quamvis et prima synodus in fidei Symbolo sic tradidit: *Credimus et in Filium Dei natum ex Patre, videlicet ex Patris essentia*.

Constat igitur per omnia, quod sive ex Filii essentia Spiritus dicitur, sive ex Filio, sive ex Filii substantia, nihil differt ad ejus substantiam insinuandam. Quemadmodum enim ex eo quod dictum est, Filium esse ex Patris essentia, substantia illius inde esse intelligitur: ita et Spiritus sanctus, quoniam ex Filii essentia a theologis traditur, ex ipso etiam habere substantiam insinuatur, secundum quam ex Patre per Filium procedit, et secundum quam ab ipso habere esse dicitur. Ac sicut indifferenter a theologis, sive ex Patris essentia, sive ex ejus substantia Filius dicitur, ad insinuandam ejus ex illo substantiam: ita et Spiritum ex Filio, sive ex ejus essentia, sive ex substantia dicere indifferenter possumus ad ostendendum, illum ex Filio habere esse; nisi quis ad omnia impudens esse velit.

Si quis autem et hic per hoc indicari consubstantialitatem dicat, Filius certe de Spiritus essentia non dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia.

Potro si sanctum Isaac (34) proferat dicentem: *Ille pater tuus est, et ex natura tua est*; at id quidem dici fas est, in quibus nullus ordo conspicitur, divisio quidem secundum materiam, unitis autem solummodo termino naturæ mortalis, per quam invicem consubstantiales secundum conversionem ad invicem dicuntur, et secundum quam unusquisque ex proximi natura, veluti ex quodam subjecto, in propria substantia, ac veluti ex toto pars abusive diceretur. Cæterum in sancta Trinitate, cum una sit ac simplicissima essentia, differentiaque solo personarum ab invicem ordine inspicatur, secundum scilicet substantiales illarum processus, quemadmodum impossibile est Patrem ex Filio et ex Filii essentia dici, et certo cum una sit eademque essentia Patris ac Filii, ita possibile non est Filium ex Spiritus sive de Spiritus substantia unquam dici propter ordinis terminum, secundum quem ex Patre per Filium procedit.

Quemadmodum eadem ratione Filium ex Patre per Spiritum gigni asseverare non possumus. Quocirca rite dictum est: Filius sancti Spiritus neque est, neque dicitur, neque convertitur habitus ista consequentia.

Constat autem ex his quæ dicta sunt, et quod magnus Athanasius idcirco ait: *Ex Patre procedere dicitur, quoniam a Verbo emicat, et mittitur, et datur*. Itaque nisi per Verbum illum Pater emitteret, nequaquam esset ex Patre procedens. Proprietas enim Spiritus, ut diximus, est ex Patre per Filium procedere, sive ex primo per medium esse, perque hujusmodi processum procedens est. Filius enim esset, si ex Patre sine medio procederet. Nam, ex Patre esse sine medio, proprietas Filii est, sicut etiam supra docuimus. Quomodo ergo non esse a Filio dicatur, qui idcirco dicitur ex Patre procedere, quia et a Filio et per Filium est? Et illud videm constat, quia *procedere* et *emicare* idem esse arbitratur Athanasius. Idcirco enim ait: *Procedere a Patre dicitur, quoniam a Verbo emicat*, quasi diceret, Ideo procedens est, quia ex Patre per Filium procedit; nisi enim per Filium, nunquam diceretur ex Patre procedere, sed nasci.

Si enim, ut quidam volunt, emicare quod ait, de temporali, quem illi introducunt, processu intelligi voluit, quam rationem habuisset, simul ita connectere? Ut enim hunc etiam esse concedamus, temporalis illa processio quid ad eam confert, quæ sine tempore est? Quam vero ratione poneret hanc sempiternæ illius processionis esse causam? Quænes quippe novimus, quoniam causalem conjunctionem pro causa accipi. Non enim, quoniam a Filio temporaliter emicat, ideo a Patre sive tempore procedit. Ideo tamen eo verbo usus est, ut emicare, pro eo, quod est *procedere*, diceret; quoniam Spiritum illuminantem, vitam appellavit, alternatim scilicet conversione dictionis utens: quanquam et magistrorum plurimi *emicare* quod

(34) Isaac Eremitam, cujus exstant opuscula ascetica.

dicitur in substantiali personarum processu propriae substantiæ prætulere; sicut est illud, quod canitur: *Unigenitus Filius, qui ex Patre sine tempore effulsit*; sed etiam procedentem ex Patre Spiritum vitam esse viventis Verbi dixit. Si autem vita ex vivente, nunquam certe erit sine Spiritu Filius: *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*⁶⁵. Vita autem Spiritus sanctus est, quem una cum Patris essentia ex Patre nascens trahit. Neque enim est sine vita, qui natus est. Id quippe præter impietatem etiam stolidissimum est, ut ait Chrysostomus, cum illud exponeret: *Dedit vitam*.

Enimvero, quoniam operatio Filii Spiritus sanctus esse dictus est subsistens et substantialiter insita, constat quia per Spiritum operatur. Hoc autem et communis Ecclesiæ opinio est, maxime cum etiam Dominus dixerit: *Si autem ego in digito Dei ejicio dæmonia, ergo pervenit in vos regnum Dei*⁶⁶. Quod alius evangelista exponens ait: *Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmonia*⁶⁷. Filius itaque per Spiritum Dei, qui etiam suus est Spiritus, operatur. Illud autem, per quod quisquam operatur, sive quasi movens est, ut rex, per quem civitatis dispensator administrat ac gerit omnia; sive, quasi speciale et ab arte veniens; ut artifex per artem operatur; sive per causam naturalis virtutis suæ.

Non ergo virtus operantis causa est, sicuti et mens per verbum operans quasi per vim suam naturalem et efficientiam, causa est verbi, sed non e contra: quippe omnis vis, et actio naturaliter per aliquem prodiens, etiam ex illo est. At operatur quidem per Verbum, quasi per suam naturalem vim. Operatur autem Filius per Spiritum, quasi per naturalem atque insitam substantialiter virtutem suam. Ideo, et magnus Basilus in *IV Quæstionum* ait: *Neque sine Filio facit quippiam Pater, neque sine Spiritu Filius. Filii autem Verbum, Spiritus: « Portans, inquit, omnia verbo virtutis suæ, »*

Ex quibus profecto omnibus et ordo ad invicem divinarum personarum, et ut se invicem teneant, unaque cogitentur et intelligantur constitit. Quoniam igitur Spiritus sanctus donum Filii, et operatio ipsius est; operatio vero ab operante, donumque a mittente effulget, et mittitur, et datur: liquet, quia ex Filio est Spiritus sanctus. Ut enim Filius per quem Pater operatur, ex Patre est; ita et de sancto Spiritu dicendum, per quem operatur Filius. Neque enim sicut id, quod monet, aut sicut artificialis, atque exemplaris causa, quod *per quem*, dicitur, licet locum habet. Donum autem dixit, vel, quia alternatim, et hoc in loco conversione dictionis usus est. Donum enim ad *dari*, ac *mitti*, quod dicitur, proprium est. Vel quia dari, ac mitti

in divinis personis, ut supra declaratum est, ab alio esse significat. Per quem nihilominus causam, et quod ex causa est, intelligi voluit. Nempe enim ab eo nunquam daretur nisi etiam ab eo esset: aliter enim ministri fungeretur vice. A quo autem illum dari oportebat, ut ipse ait Athanasius, nisi ab eo, cujus est? Hoc autem non ita esset, nisi et ad illum referretur. Relatio autem causam, et causale commendat. Filius ergo causa sancti Spiritus est. Spiritus enim sanctus per Filium non operatur; causaque illa est, quia Filius ex Patre per Spiritum non gignitur, Spiritus autem ex Patre per Filium procedit. Secundum quam sane rationem, nec Filius operatio et virtus Spiritus sancti dicitur est.

Porro, si quis ejusdem beatissimi viri dictum in fidei ipsius confessione (35) præexpositum, quo ait: *Spiritus sanctus, ex Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*, ambiguum putat, et quasi adulteratum calumniatur: primum quidem id verum esse, inde manifestum est, quia et theologus Gregorius in Athanasii laudibus ipsius meminit dicens: *Solus ille vel cum paucis admodum, ausus est veritatem in scriptis conscribere*; et quæ illic addit: quam tunc temporis conscriptam ad Julium Romanum pontificem misit, cum insimularetur non rectæ esse fidei. Deinde, et ex eo constat, ipsius veram esse, quod per omnes Occidentis ecclesias Dominicis semper diebus psallitur, atque adeo celebris est auctor, ut ne a pueris quidem ignoretur; ex illis quidem temporibus ubique diffusa, atque contra Arianorum hæresin, contraque omnes rectæ fidei adversarios, in cunctis ecclesiis publice cani præcepta.

Aut igitur allam aliquam confessionem tanti viri proferant, cujus et Theologus meminit, et cui traditio Ecclesiæ attestatur: aut si hoc non possunt, istam cum supra exposito dicto suscipiant. Testantur autem hanc ipsam fidei confessionem sancti viri esse, atque id dictum ita se habere, qui contra Latinos multo ante scripserunt: quam sibi ut adversam, frustra labefactare nituntur. Atque, ut intelligi datur, tunc quidem adhuc servabatur, postmodum vero pertinaciores ad contradicendum facti, omnino illam auferre voluerunt. Et si modo nihilominus curiose inquirentibus raro licet in vetustissimis codicibus ita habere invenitur. Si quis tamen diligentius inspiciat, nihil hic novum dixisse sanctum virum comperiet. Plurimis enim in locis per Filium illum esse ait, et a Filio accipere, et ab ipso scilicet accipere, quod accipit. Id autem est ejus esse, quodque paulo ante dicebat, a Filio effulgere, quocirca quam a Patre procedentem virtutem dixit, Spiritum sanctum a Patre procedentem intelligi

⁶⁵ Joan. v, 26. ⁶⁶ Luc. xi, 20. ⁶⁷ Matth. xii, 28.

(35) Symbolum Athanasianum. De hoc Symbolo vide eruditam disputationem Nicolai Serarii.

voluit : hoc autem ex Patre per Filium esse ac procedere. Porro ista his, quæ in fidei expositione posuit, valde consona sunt.

Apparet simul ex superioribus, quia et *prodire*, et *profundi*, et *profluere*, et *inundare*, et *manare*, et *effulgere*, et quæque similia, eandem Spiritus sancti substantiam signare, quam ipsam etiam *procedere* significat; non solum, quia, ut dictum est, duo processus sancti Spiritus non sunt, ut quidam volunt, et idcirco ista omnia, ad substantialem processum ejus reducenda sunt; cum eos qui geminos istos processus ponunt, multa necessario absurdissima sequantur: verum quia et theologi ex Patre procedere, et *profundi*, et *profluere*, et *emitti* Spiritum sanctum concorditer asserunt, ubi dicere volunt, ipsum ex Patre procedere. Magnus quippe Basilius ait: *Quia non prodit in tempore, quod prodit ex Deo, etiam si in tempore fiat ejus actio, et æternæ habet omnia, ut Dei Spiritus, atque ex ipso manans.* Et illud: *Neque enim minus aliquid eramus habituri ad cognoscendum Spiritum ex Deo esse, Spiritum oris ejus illum audientes, sed idoneum et istud nomen erit ipsius ex Deo insinuare substantiam: verbo esse, pro eo, quod est, procedere usus est.*

Sanctus quoque Maximus: *Emittit, inquit, Pater Spiritum, hoc est, emittit.* Et ipse de processu ejus disserens, ut superius constitit, cum sanctorum Patrum auctoritate ostenderemus, *emitti*, ac *mitti*, apud eos, pro eo, quod est, nasci, et procedere solere accipi.

Sanctus item Cyrillus ait: *Prodit autem ex Patre, et Filio; et constat, quia divina est essentia in ipsa, atque ex ipsa proflens: ac profunditur a Filio, sicut etiam ex Deo et Patre.* Sed et in sermone suo ad monachos, atque in Expositione divini Symboli, sic ait: *Spiritus profunditur, videlicet procedit, veluti ex fonte, ex Deo et Patre.* Et rursus ad Hermiam: *Num, inquit, avimadvertisti, quoniam Spiritum quidem veritatis nominavit Paracletum Dominus? Ait denique: Quoniam procedit ex Patre, sua omnia proprie ostendens, quæ Patris sunt.* Ac rursus in eodem: *Intelligens, quomodo, ut proprium se nobis missurum pollicetur Spiritum, qui procedit ex Patre? Et Spiritum quidem veritatis vocat: profundi tamen ex ipso Patre definit.*

Sed et magnus Athanasius, in ea quam scripsit disputatione Orthodoxi et Macedoniani, ait: *Spiritus natura sanctus, natura incorruptibilis, ut Spiritus Dei, et ex ipso manans, sive procedens.*

Quin etiam in Filii ex Patre substantia insinuanda, prædictis verbis usi sunt. Magnus enim Basilius in III quæstione ait: *Patris quidem optimi, optimisque Filius, ex lumine autem ingenio lumen effulsit sempiternum, atque ex vera vita vivificans processit fons, atque ex ipsa virtute Dei virtus effulsit.* Sed et verbo *effulsit* in quadam mystica sacrificii oratione in Spiritu sancto usus est, de Filio dicens: *A quo Spiritus sanctus effulsit.* Ac rursus idem in eisdem ait: *Communis præsumptio omnibus simul Chris-*

tianis inest, quod lumen gentium Filius sit ex ingenito lumine effulgens.

Sanctus autem Cyrillus in uno capitulorum suorum de æternitate Filii sic ait: *Erat igitur gignenti Patri cœternus Filius, veluti a fonte quodam paternæ substantiæ manans.* Et in alio: *Qui enim a paternæ processit essentia, patrem protinus ostendit eum, qui se genuerat.* Et in alio: *Quod ex Patris essentia processit Verbum.* Atque in alio: *Pater produxit ex seipso Filium inseparabiliter atque incunctanter.* Et in alio: *Totum esse Filii ex Patris essentia procedit.* In alio quoque: *Quænam enim passio fieri in sole cernitur, quando gignit lucem? quænam coniugii ignis separatio, quomodo emittit ex se ipso fulgorem? Quod si gignunt ista inseparabiliter, emittuntque impassibiliter, quæ ex iis sunt; nonne longe dignius et excellentius horum conditor naturæ suæ splendorem emittit? Psallimus item in canticis Spiritus confessor, et conformis ex Patre simul effulsit.* Et item: *Tu Dei mater incunctanter facta es ejus, qui ex immortali Patre.*

Si igitur eos, qui binos sancti Spiritus processus ponunt, absurda plurima sequuntur: verbis autem, quibus Filii ex Patre substantiam, ac rursus substantialem Spiritus ex Patre processum sancti significare volentes, ejusdem usi sunt in Filio, atque in Spiritu indiscrete, et absque ulla determinatione: quomodo non et hic per id quod dicitur *profundi*, et *inundare*, et *profluere*, per Filium, atque a Filio dici Spiritum sanctum, necesse sit intelligere ejus ex Filio substantiam, secundum quam ex Patre per Filium procedit: maxime, cum beatus Cyrillus, *profundi*, pro eo, quod est, *procedere*, apertissime tradiderit.

Quia enim duas ex Deo personas procedere, secundum scilicet geminum processum fides tradidit: aliam quidem, secundum nativitatem; aliam verò, secundum processionem: atque alius quidem Filio, alius vero Spiritui convenit, constat, quandoquidem Filius ex Patre procedere, inundare, et fluere a theologis asseritur: ista, pro eo quod est, nasci, vel gigni intelligenda. Cum vero Spiritus sanctus sive a Patre, sive a Filio *profundi*, et *prodire*, et *profluere* dicitur: hæc, pro eo quod est *procedere*, accipienda; verbis istis omnibus processum cujuslibet ex aliquo insinuantibus, et ubique quidem aptari peculiariter valentibus, atque in hoc loco propriam utrique personæ substantiam affatim reddere: alteri quidem nascendi; alteri vero, procedendi ratione; cum alia quidem sit continenter ex prima, alia, per eam quæ est continenter ex prima: quippe isti ambobus sunt substantiarum termini.

Verum, quoniam ab omnibus doctoribus Spiritus sanctus ex Filio procedere asseritur, liquet profecto, quia secundum naturam est, vel secundum accidens. Id quippe creaturarum est a Deo non naturaliter procedere. Si igitur, secundum naturam ex Filio procedit Spiritus, hoc autem duobus modis fit: vel secundum nativitatem, vel secundum pro-

cessionem; præter ista enim nullus alius divinis personis secundum naturam processus est; secundum nativitatem verò, processus in Spiritu esse non potest, ita enim esset Spiritus Filius Filii: manifestum est Spiritus ex Filio processum, ut precedentis esse: simulque constat ex his, *effulgere, et profundi, et profluere*, quod dicitur, a Filio Spiritum: ipsum ex Patre procedentem, unicum Spiritum sanctum, non donum aliquod sine substantia significare, ut quidam volunt; sicut enim sive Filius, sive Spiritus *effulgere, et profluere* ex Patre dicitur, ipsæ personæ divinæ signantur procedentes: ita et Spiritus a Filio *profundi, et effulgere* cum dicitur, et maxime cum sic conjuncte procedens ex Patre per Filium *profundi, ac procedere* dicatur, ipsa divina persona Spiritus insinuat. Procedentem enim ex Patre Spiritum, nemo sine substantia dicere præsumit, nisi quis blasphemare velit.

Illud autem, quod quidam aiunt, sanctos dicere, Spiritum sanctum procedere quidem ex Patre, a Filio autem *profundi*; et rursum, procedere quidem ex Patre, ab eo autem *effulgere, vel proprium* ipsius esse, vel non alienum, et quæ talia: per has conjunctiones connexas, substantialem Spiritus processum Filio tollentes, Patrique solummodo hunc attribuentes, omnino imbecillum est. Hujusmodi quippe illorum mens est quoniam dicitur quidem Spiritus ex Patre procedere, unde secundum essentiam illi peculiaris est: non tamen est alienus a Filio, Spiritus enim Filii dicitur, juxta quod sibi etiam peculiaris est. Ideo et ab eo *profunditur*, quemadmodum ex Deo et Patre, hæres enim paternorum bonorum est, et proprius ipsius est, utpote per ipsum naturaliter prodiens, et ex ipso existens. Igitur, etsi procedit ex Patre, at neque a Filio alienum oportet æstimare secundum eum quem prædiximus modum. Procedit quippe per Filium. Procedere autem quod dicitur, etiam per Filium consequitur. Aliter enim non diceretur ex Patre procedere.

Attestatur et his magnus Basilius, cum dicit: *Illius quidem ad Patrem proprietatem intelligo quoniam procedit ex Patre; ad Filium vero, quoniam audiri: « Si quis Spiritum Christi non habet, non est ejus ».* Et illud: *Neque enim minus aliquid eramus habituri ad cognoscendum, Spiritum ex Deo esse, Spiritum oris ejus audientes enim; sed suffiebat et hoc nomen ad inanimandum, ipsius ex Deo esse substantiam.*

Porro Patris os Filius est, ut Patres volunt. Prorsus vero, quod sancto Spiritui ad Patrem est, ex Patre procedere, Patrique Spiritum dici: hoc, et ad Filium, ab ipso accipere, et audire, et cætera, quæ Filii Spiritum esse commendant. Nam et a Patre procedere quod dicitur a Patre accipere

significat. Itaque dicitur est quidem Spiritus Patris, sed et Spiritus veritatis est.

Et mittitur quidem a Patre, mittitur autem et a Filio; quippe æqualiter, ac sine ulla differentia communia Patri, et Filio sunt quæ singulis a theologia assignantur. Atque profuit quidem a Patre, proprium autem Filii est, ut et ab ipso emanet. Fons enim sancti Spiritus et Filius ab Ecclesiæ magistris asseritur. Et habet quidem substantiæ causam ex primitivo lumine; effulget vero per unigenitum, quoniam per ipsum est, atque per Filium quod dicitur, et ipse Filius ad Patrem reducuntur.

Et dicitur est quidem, a Patre procedere, procedit vero per Filium. Namque ex Patre quod dicitur, juxta Patrum sententiam, etiam per Filium sequitur; aliter quippe procedens non esset. Itaque connectunt magis Patri, Filium secundum processum, seu processionem sancti Spiritus, quam dividunt hujusmodi conjunctiones.

Eorum autem, qui differentiam essentiae Patris ac Filii pergunt astruere, divisim ac differenter ista reddere est; quippe, ita dividentes, essentia quoque differentia necessario sequitur. Nempe enim et theologus Gregorius in suis de divinitate sermonibus, in orationis parte, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum invocans, atque subinfernens, *alium quidem bene complacere, alium vero cooperari, alium autem inspirare*; non sane per hujusmodi conjunctiones, sive beneplacitum, sive inspirationem, sive cooperationem personis divisit; neque enim singula horum singulis personarum magis proprie accommodantur, quam reliquis: verum, omnia convenient singulis, imo et tota Trinitas, ut unus Deus inspirat, et sibi bene complacet in bonis, et quodcumque inchoantibus adiutrix est. Atque ubique penitus quæque personis assignantur ut propria, sine ulla varietate convenient: ubi non opponitur relationis objectio, quemadmodum processio Spiritus, Filii ad Patrem relationi nihil obstat, ut in sequentibus lucidius monstrabitur.

Quod si procedere ipsam dictionem, quæ Græce *ἐκπορεύεσθαι* dicitur, in Filio inquirunt: primum quidem pluribus supra rationibus ostensum est, quod alia quoque verba hæc ipsum nihilominus significant. Deinde, quia et a sanctis quoque posita est hujusmodi dictio. Sed et ipsum, quod per Filium procedere dicitur, a Patribus commendare sufficit, quod etiam procedit ex Filio. Quanquam quibus non suffiebat, quod ex Filio Spiritus esse sanctus dicitur? cum sancti hoc plurimis in locis dixerint, cum de personatibus substantiis disserterent: verbumque *esse*, substantivum cum sit, magis etiam *enjamin* ex aliquo substantiam exprimere possit, juxta scilicet proprii processus terminum.

⁶⁶ Rom. VIII, 9.

Præterea constat ex superioribus, quod dicimus A in Filio manere Spiritum, quod quidam his ob-
ciunt, qui etiam ex Filio proferunt, nihil eos juvat. Qui enim et ex Filio Spiritum dicunt, et in Filio longe prius constituentur; namque et sancti, et in Filio dicunt; et per ipsum, et ex ipso esse, addunt. Neque hoc solum, sed et in Patre, et in Filio Spiritum sanctum manere. Sicut autem in Patre manens, etiam ex ipso est, sic et in Filio manens, etiam ex ipso est. Non enim profecto quispiam blasphemare audebit, ita in Filio manere Spiritum, sicut in quolibet sanctorum, in quibus requiescit quidem, et manet, sed per gratiam, non per naturam.

Præterea vero, quod procedit, in eo, ex quo procedit, prius substituerit necesse est. Neque enim ex illo aliter procederet. In divinis autem personis, simul et in ipso, et per ipsum, et ex ipso est, propter æternitatem, et quod illic tempori, nullus locus sit. Sicut ergo Filius in Patre existens ex ipso est, et Spiritus sanctus similiter; pari profecto ratione, et de mansione sancti Spiritus in Filio dicendum.

Et est quidem id verum, quod ait divus Dionysius, quod divinæ substantiæ in invicem circum-
eunt, sed non idcirco confusio est, neque hinc immobilis ordo pervertitur: *Neque necesse Filium in Spiritu cum dicimus, etiam ex Spiritu esse confiteri*, ut Gregorius Nyssenus ait: *Sed, est quidem Filius in Patre, sicut pulchritudo imaginis in primitiva forma in propria imagine*. Idem vero et in Filio, et Spiritu dicendum.

Quoniam igitur ab Orientalis Ecclesiæ magistris, ex Filio esse, ac procedere Spiritum sanctum traditum constitit, licet plurima ommissa sint, quæ afferri poterant ad hoc ipsum asseverandum; non jam et ab Occidentalis Ecclesiæ doctoribus, ut idem astruere nitamur, admonemur: ut his, qui contradicere nituntur, nulla jam excusatio reliqua sit. Ac primo quidem, quantam illis universales synodi reverentiam auctoritatemque præstiterint, et qua fide illorum dicta suscipi conveniat, insinuan-
dam.

Sancta igitur, atque universalis quinta synodus in gestis suis ita ferme ad verbum, ait: *Sequimur in omnibus sanctos Patres, ac doctores sanctæ Dei Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium Theologum, Gregorium Nyssenum, Ambrosium, Augustinum, Theophilum, Cyrillum, Joannem Constantinopolitanum, Leonem, Proclum, et omnia, quæ ab eis de fide recta, et ad condemnationem hæreticorum conscripta sunt, suscipimus*. Imo, et in synodico, quod dicitur, anathemate plectuntur, qui prædictos doctores non suscipiunt, neque omnia quæ ab eis scripta sunt, constituentur. Præcipue vero Augustinum sanctæ universales synodi, ut in earum gestis constat, tertia scilicet, sexta et sep-

tima (actione) eminentissimum Ecclesiæ magistrum, ac sanctum prædicarunt.

Sed et de prænominato sancto Anastasio Antiocheno patriarcha, sexta synodus, sic ait: *Suscipimus sanctum Anastasium recta fide respondentem pro tomo sancti, ac venerabilis Papæ Leonis*. Ac rursus: *Sanctum nominat Oriens totus hunc sanctæ memoriæ Anastasium, qui fuit Antiochiæ archiepiscopus, et qui eum non suscipit, Deus anathematizet*.

Sanctus igitur Hilarius, antiquus Pater, atque venerabilis, et dicendi vi, et philosophiæ studiis, et theologiæ sublimitate, et vitæ munditia, et miraculorum ostensione maxime clarus, ita, ut beatus Augustinus de illo dicat: *Mirum sane, si quis Hilarium legens non admiratur cum his qui in Nicæa convenerunt*. Pro Unigeniti gloria contra Arium pugnans, ait in secundo *De Trinitate* libro, quem contra Arium et Sabellium conscripsit: *Credimus sanctam Trinitatem, hoc est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius essentiæ, unius substantiæ, unius potentiæ, creatorem omnium creaturarum; ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Patrem non ab alio, Filium ex Patre genitum, Deum verum de Deo vero, lumen verum, ex lumine vero, non tamen duo lumina, sed unum lumen: Spiritum sanctum a Patre, et Filio æqualiter procedentem, consubstantialem et coæternum Patri et Filio, Pater in seipso plenus Deus, Filius plenus Deus ex Patre genitus, Spiritus sanctus plenus ex Patre, et Filio procedens. Non tamen tres deos dicimus, sed unum Deum*. Idem in Commentariis in Apostolum, de Patre ac Filio disserens, ait: *Nihil in sancto Spiritu duplex intelligi, quin Pater et Filius illi esse præbuerint. Unde ambo unum principium sancti Spiritus dicuntur*.

Sanctus item Hieronymus quodam in loco opusculorum suorum, ait: *Spiritus sanctus a Patre ac Filio procedens, per omnia Patri et Filio coequalis et coæternus est*.

Sanctus quoque Ambrosius Mediolanensis episcopus in libro suo *De Trinitate* ait: *Non quasi ex loco mittitur Spiritus, neque quasi de loco procedit a Filio procedens*. Idem in secundo de sancto Spiritu libro, ait: *Quod ex aliquo est, aut ex essentia quidem, veluti cum Filius ex Patre, vel Spiritus sanctus ex Patre et Filio. Ex potestate autem sicuti ex Deo omnia*.

Sanctus Augustinus autem in lib. iv *de Trinitate* ait: *Nec possumus dicere, quod Spiritus a Filio non procedat. Neque enim frustra idem Spiritus, et Patris, et Filii Spiritus dicitur. Nec video, quid aliud significare voluerit, cum suffians in faciem discipulorum, ait: « Accipite Spiritum sanctum »⁶⁶. Neque enim flatus ille corporeus cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantiâ*

⁶⁶ Joan. xx, 21.

Spiritus sancti fuit; sed demonstratio, per congruam A significationem, non tantum a Patre, sed et a Filio procedere Spiritum sanctum. Quis enim dementissimus dixerit, alium fuisse Spiritum sanctum, quem sufflans dedit, et alium, quem post ascensionem suam misit? Unus enim Spiritus est Spiritus Dei, Spiritus Patris, et Filii Spiritus sancti, qui operatur omnia in omnibus.

Idem in lib. xv *De Trinitate*: *Et tamen non frustra in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei, nisi Filius, nec donum Dei, nisi Spiritus sanctus; nec de quo genitum est Verbum, et de quo procedit principaliter Spiritus, nisi Deus Pater. Ideo autem addidi principaliter, quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi Pater dedit non jam existenti, et nondum habenti; sed quidquid unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo cum genuit, ut etiam de illo donum commune procederet, et Spiritus sanctus esset amborum.*

Idem in lib. v *De Trinitate*: *Quemadmodum Filio substantiam præstat sine initio temporis, sine mutabilitate naturæ ex Patre natiuitas, ita et Spiritui sancto esse præstat sine principio temporis, sine mutabilitate naturæ, ipsa ex utroque processio.*

Idem super Joan.: *Corporalis illa insufflatio non Spiritus sancti substantia fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a Patre, sed etiam a Filio procedere Spiritum sanctum; quis enim ita demens sit, ut dicat, alium esse Spiritum sanctum, quem insufflans dedit: aliam, quem postquam assumptus est, misit?*

Idem ad Petrum quemdam, postulantiem rectæ fidei conscribi regulam, quadraginta illam capitulis distinxit; quorum singula, dogma continent salubre, atque ad fidem necessarium. Ait igitur in cap. 8: *Firmissime tene, et nullatenus dubites, ipsum Spiritum sanctum, qui Patris, ac Filii unus Spiritus est, a Patre, et Filio procedere. Ait enim Filius: « Cum venerit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit »; quo in loco suum esse docuit Spiritum sanctum. Ipse quippe est Veritas. Et ex Filio procedere Spiritum sanctum, et prophetica nobis, et apostolica doctrina commendat. Isaias enim de Filio dicit: « Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium ».* De quo et Apostolus ait: « Quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui ». Quem et ipse unigenitus Filius Dei, oris sui Spiritum esse signanter ostendens, post resurrectionem suam discipulis suis insufflans dixit: « Accipite Spiritum sanctum », et Joan. in Apoc., ex ore ipsius Domini Jesu gladium bis acutum procedere dixit. Ipse ergo Spiritus ejus, ipse et gladius ex ore ejus procedens.

Idem in lib. *De fide catholica*: *Præsta, inquit, mihi, in hac via, quam, te duce, ambulo, sapien-*

tiam, et inspira mihi, et doce me per gratiam tuam, quomodo in te inculpabiliter oportent credere, ut te Deum, unum, æternum sentiam, et incomprehensibiliter trinum in personis credam, Patrem ingenitum, Filium ex Patre unigenitum, procedentem ex utrisque permanentem, Spiritum sanctum.

Idem in eodem libro: *Hanc fidem per te, et ex te, et in te confiteor, o beata, et benedicta, et gloriosa Trinitas, o vera, et summa, et æterna unitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, Deus, et Dominus Paracletus, charitas, gratia, unio, vera lux, rerum lumen ex vero lumine, vera illuminatio, vivens vita, vita ex vivente, viventium vivificatio, fons, fluvius, rivus, unus ex nullo, unus ab uno, unus ex ambobus. Ab uno omnia, omnia per unum in uno. Ex nullo Pater, ex altero, Patre scilicet, Filius; ex ambobus Spiritus sanctus, hoc est, ex Patre et Filio. Verus genitor, veritas, genitus, amborum charitas, Spiritus sanctus. Unitas una, æqua majestas, æqualis gloria, una eademque essentia.*

Sanctus quoque Leo papa, sub quo Chalcedonense concilium constatum est; cujus de fide litteras, rectæ fidei columnam universa synodus appellat, in canonicis sanctionibus contra eos qui pecuniæ gratia, munus imponerent, ait: *Gratia, quæ gratis non datur, et accipitur, gratia non est. At Simoniaci non gratis accipiunt; non ergo gratiam, quæ in ecclesiasticis ordinibus maxime operatur, accipiunt. Si autem non accipiunt, non habent, neque gratis, neque cum pecunia dare alicui possunt. Quid igitur dant? Spiritum mendacii scilicet. Quomodo? Id ostendemus. Si enim Spiritus veritatis, Veritate ipsa testante, ex qua procedit, gratis datur; procul dubio spiritus mendacii esse deprehenditur, qui non gratis datur.*

Sanctus item Gregorius Romanus pontifex, in homil. super illud Joan.. *Cum sero esset die illo una Sabbatorum* ⁷⁸, ait: « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: » hoc est, ea charitate vos diligo, cum inter scandala persecutorum mitto, etc. quæ supra notavimus. Idem cum exponeret illud Cantici canticorum, scilicet: *Odor unguentorum tuorum, super omnia aromata* ⁷⁹, ait: *Unguentum Domini Spiritus sanctus erat, de quo Propheta ad eum dixit: « Unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis ».* Hoc oleo, quando incarnatus est, unctus est: *Non enim primum homo factus est, postea Spiritum sanctum accepit: sed, quando de Spiritu sancto incarnatus est, simul et incarnatus, et unctus est. Odor enim unguentorum fragrantia sancti Spiritus est, qui et ab ipso procedit, et in ipso permanet.* Idem in II *Moral.* *Spiritus sanctus nunquam deseruit humanitatem Christi, cujus ex Deitate procedit.*

Ista quidem a Latinis doctoribus sumpta, pauca de innumerabilibus posuimus: per quæ Græcis

⁷⁸ Joan. xv, 26. ⁷⁹ Isa. xl, 44. ⁸⁰ II Thess. II, 8. 19. ⁸¹ Cant. IV, 10. ⁸² Psal. XLIV, 8.

⁷⁸ Joan. xx, 21. ⁷⁹ Apoc. I et XIX. ⁸⁰ Joan. xx,

consentiunt; Dei scilicet Spiritu eos, terræ licet, A
 ꝛc maris intercapedine disparatos conjungente,
 in una catholicæ fidei, pietatisque concordia. Neque
 enim profecto, benignissimus cum sit, quos Verbum
 vitæ continere, et humano generi expositores elo-
 quiorum suorum præesse voluit, per quos mortali-
 tum misertus errores, ad agnitionem sui errantia
 corda converteret, vel de veritate dissentire ab in-
 vicem, aut fidei duces, Ecclesiæ decretis post bea-
 tos apostolos assumi permississet, qui gubernatorum,
 ac magistrorum vice præcipitatores, et eversores
 ecclesiastici gregis futuri essent. Neque tanta con-
 cilia errare permisisset, quæ, sic de illis viris sta-
 tuerunt, ut juberent omnes, qui a Christo Christi-
 ani dicerentur, eos revereri in omnibus, nihilque
 illorum dictis contraire; neque pastores eos esse, B
 ne ad prærupta, et præcipitia, gregem sibi credi-
 tum pertraherent. Sed nec sancti jam essent, nos-
 que cæci cæcos sequeremur, ignorantia tenebris
 cæcali, nec veritatem agnoscentes. Verum, hoc
 profecto est, oblique in Deum erroris culpam
 intorquere; idque, cum Salvator noster usque ad
 consummationem sæculi nobiscum se fore promi-
 serit, pro quibus redimendis, omnis illi cura fuit,
 omniaque implevit sacramenta.

Cæterum, si qui beatum Augustinum senten-
 tiam illam de sancto Spiritu, non quasi dogma im-
 mobile protulisse arbitrantur, neque ita illum
 sensit, et aliis persuadere voluisse, quoniam
 aliquo in loco, scriptorum suorum dixerit (36): C
Solis canonicis Scripturis, divinis scilicet eloquiis,
lectores inuncitanter ac sine ulla hæsitacione credere,
atque assentiri debere; scriptis vero suis, non tan-
tum honoris impendere, sed, si quidem canonicis
Scripturis concordant, suscipere; se vero si usquam
a veritate aberrasset, correctionem atque emendatio-
nem non solum non renuere, verum et libenter am-
pecti; qui ergo talia proferunt, etiam Apostolum
 Paulum Apostolico choro detrudere coguntur; ne-
 que illum veritatis prædicationem scisse fatentur.

Beatum item Dionysium veritate excludisse, ex
 verbis illius occasionem nacti, dicturi sunt. Ille
 enim ait: *Quoniam non sum dignus vocari aposto-*
tolus, et nondum arbitror me comprehendisse. Iste
 vero in fine libri *De divinis nominibus, veniam*
petiit si quid omnino vel in parte, a veritate aberravit.
 Sin autem, quæ a summis viris, per modestiam
 et humilitatem dicta sunt, non oportet contra
 illos, quasi ab illis testimonium sumere; prorsus
 et ea quæ a beato Augustino modestissime sunt
 dicta, contra illum proferre in testimonium, imo
 contra veritatem, fas non est. Alias enim sancto-
 rum maximas virtutes evertemus, catholicosque
 doctores arbitramur circa fidem naufragasse,
 aliisque parasse naufragium; eosdemque, et saec-
 tos simul et nocentes appellabimus, et magistris

(36) S. Augustinus in epist. xix. Hoc dictum hæretici perpetim in ore habent contra Patrum auc-
 toritatem.

(a) Deest aliquid.

quidem honorem habebimus; qui vero illis obau-
 diunt, hæreticos existimabimus. Sed, ista plane
 inepta sunt et absurdissima. Nam quod beatus Au-
 gustinus in suis de sancto Spiritu sententiis, ne
 vestigium quidem ambiguitatis ostenderit, ex di-
 ctis suis constat: *Non enim possumus, inquit, di-*
cere, quod Spiritus sanctus a Filio non procedat. Et
 qui aliter sentiunt, eos dementissimos appellat;
Atque hanc fidem ad Deum, ait, aperte confiteri, in
qua, ex Filio procedere Spiritum sanctum continetur,
et ab ipsis Salvatoris verbis id ostendi asseverat;
additque, ipsam propheticam, atque apostolicam
doctrinam, ex Filio procedere Spiritum sanctum,
commendare.

Hæc autem profecto ambigenti non sunt: et
 Petrum firmissime tenere, ac nullo modo dubitare
 de processu sancti Spiritus ex Filio admonet.
 Atque in fine quadraginta capitulorum, quæ ad
 eum scripsit, quasi concludens, ait: *Singula, quæ*
illic dicta essent, tantum roboris ad fidem habere,
ut qui vel unum ex illis abolere niteretur, quasi
manifeste impius communicatioe pestis exorcandus,
atque fugiendus esset; et neque in mensa illi, neque
in alio quolibet comunicandum, neque salutam-
dum, neque sub lectum vocandum ait.

Constat igitur, quia, quæ de fide crediderat, ea
 et scribebat, eisque omnes credere, et obtemperare,
 et monebat, et orabat, ut quæ essent maximo
 salubria et vera. Desipuisset enim profecto Augu-
 stinus, si, pro incertis rebus, tantam ultionem
 expetisset.

Quid autem dicturi sunt de doctoribus reliquis?
 neque enim omnes ambiguos dicent: Quidam vero,
 et illum, et cum illo alios plurimos doctorum
 errasse de sancto Spiritu, nihil mirum esse asse-
 verant: *Homines quippe fuisse, et errare, hominum*
esse. Sed ista profecto improborum nimis homi-
 num sunt, et eorum qui doctores una destruere
 nituntur. Quid enim prohibet eadem ratione, om-
 nes pariter exploderent? Homines enim fuerunt et
 ipsi, ac veluti in profundæ noctis versati tenebris.
 Hoc enim concessio, omnes arbitramur circa
 fidem cuculabundos et dubios hætere, nulloque
 horum judicio utamur ad sanctorum litterarum
 intelligentiam. Ne isti quidem, qui hæc dicunt,
 habebunt, unde sua firmare possint, nutantibus
 omnibus. Quibus enim rationibus, quos volunt,
 magistros arguant, eisdem et ipsi arguentur.
 Nempe enim non omnium sedebunt iudices (a), com-
 munes quidem Ecclesiæ magistros, ipsi vero,
 veluti sapientiæ ac scientiæ thesauros penes se
 conditos habentes, eosque supra humanam natu-
 ram fuisse gloriantes, quæ ipsi proferunt, sola
 obtinere, ac rata esse, ac firmissima dicere aude-
 bunt. Atque, ut datur intelligi, eos quidem qui
 omnium consensu, sapientia, et sanctitate flo-

ru-runt, fragilitate conditionis humanæ in errorem lapsos dicent, sibi autem ipsi tantummodo errore decipi non posse, pecuniare erit?

Sed ista, ut superbiæ, stultitiæque plenissima illis relinquuntur, quos delectat hujusmodi fatuus ianilesque gloriolas sequi; maxime cum possibile non sit, eosdem et sanctos consentiente, orbe universo, fuisse, et a fide deviasse, sine qua Deo placere impossibile est, ut ait Apostolus ⁷⁴. Nos autem honorem illis ab universalibus conciliis attributum servantes, hosque ut præceptores, et duces Græcos Latinosque sequentes: *In Christo enim Jesu, neque Judæus, neque Græcus est aliquid* ⁷⁵, quodque a quolibet dictum, veraciter eandem habet vim, librantes, sibi ipsis, atque invicem de sancto Spiritu, valde concordēs aspiciamus.

Alii enim ex Filio procedere aiunt Spiritum sanctum; Alii esse ex Filio, atque ab eo esse habere, et ab ipso naturaliter prodire, et profundi et emicare, et profluere, ac per Filium et ex Filio procedere; et, si quid ejusmodi intelligentiæ proximum ab eis dicitur, quamquam, etsi qua a magistris obscuris fortassis de hac re dicta videbantur, prudentiæ fuerat, ea ex manifestis dictis interpretari: ne propter nos videantur et sibi ipsis et invicem sacri doctores adversari: id profecto pro certo habentes quod a Deo traditi Ecclesiæ magistri, nunquam diversis inter se dogmatibus dissentire possent: per quorum os unus ille, et divinus Spiritus, de quo sermo est, locutus sit.

His positis, constat ex his quæ communiter et singulariter a sanctis Patribus dicta prænotavimus: quod ipsi sancti viri qui ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum dixerunt, et ex Filio procedere, et ab ipso esse, atque ab eo esse habere, et ex eo naturaliter prodire, et profluere: et, si quid est hujusmodi, præter id quod ex ipsis fidei principiis necessario sic ista concluduntur, ex ipsis Salvatoris vocibus occasiones acceperunt; ex Patre quidem illum Ideo esse asserentes, quod Salvator in Evangeliiis dixerit, *Qui a Patre procedit* ⁷⁶. Per Filium vero esse, et ex Filio, quia ipsum Dominus, nunc quidem veritatis Spiritum dixerit, nunc autem ipsum discipulis corporaliter ostenderit. Atque nunc quidem ad discipulos ait, *Quia de meo accipiet et annuntiabit vobis* ⁷⁷. Nunc vero ad Patrem: *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* ⁷⁸.

Atque ex eo, quod mitti quidem Spiritus a Patre et donari, et si quid hujusmodi est, mitti vero, et dari, et a Filio ibidem dicitur, neque seorsim mittit Pater Spiritum sanctum, ac seorsim Filius; sed ex eo quod a Patre per Filium atque ex Patre, et Filio una datione, una largitione, una missione datur, et mittitur: quemadmodum scilicet una processione ex Patre per Filium procedit, atque ex eo, quod Filius consors sit paternorum om-

nium naturalium bonorum, Patrisque bona habeat propria, atque præcipua; ac ex eo, quod non serviliter, ac ministri officio a Filio mittitur, utpote qui est incommutabilis imago Patris. Hæc enim ex prædictis insinuata sint etsi plurima sint. Et illud una apparet, quod quando insufflavit in discipulos Dominus, et dixit eis: *Accipite Spiritum sanctum* ⁷⁹, qui ex Patre per Filium naturaliter prodit, et per se procedentem dedit eis.

Hoc igitur, ut dictum est ab Ecclesiæ magistris, satis supra declaratum est; præcipue tamen magnus Basilius suam hac de re opinionem indicans, prædicta confirmat. Nam in quarto contra Eunonium, in uno capitulo quod inscribitur *Quod divina natura sit Spiritus: Spiritus enim, inquit, viventi Verbo ad creandum conjunctus, viva virtus est, et natura, divina, ineffabilis ex ineffabili ore prodiens, ineffabiliter per insufflationem in hominem emissa, et secundum formam a Christo corporaliter ostensam, rursus ab ipso per insufflationem restituta. Concurre quippe oportebat antiquæ novitati præsentem quoque renovationem, et hujusmodi concursione expressit insufflans, non alius existens, quam is qui ab initio insufflaverat; sed ipse, per quem dedit Deus insufflationem, tunc quidem cum anima, nunc autem in animam.*

Magnus quoque Athanasius, in epist. ad Serapionem de Spiritu sancto, cujus initium est: *Legi nunc quoque scriptam a tua veneratione epistolam, ait: Denique mittente Patre Spiritum, Filium illum discipulis insufflans dedit. Omnia enim quæ habet Pater, Filii sunt.*

Sanctus item Cyrillus in iv ad Hermiam, ait: *Simul enim, atque summi Opificis ineffabilibus nutibus natura hominis ad substantiam procreta est, habitu etiam ad Spiritum componebatur. Insufflavit enim in faciem ejus spiraculum vite, non aliter, ut reor, animali hoc lucem sanctificationis, proprietatisque ad Deum habituro, nisi participatione Spiritus sancti fuisset ornatus. Itaque et quando unigenitus factus est homo, desertam, ac destitutam antiquo bono, et quod a principio acceperat, inveniens naturam hominis, eam rursus in illud transformare curavit, veluti a fonte, propria scilicet plenitudine illum immittens, ac dicens: « Accipite Spiritum sanctum, » evidentiore insufflatione per carnem Spiritus naturam optime signans.*

Præter ista vero, quæ a sanctis viris dicta sunt, quibus aperte indicatur, Spiritum sanctum per insufflationem discipulis datum: quandoquidem hic magnus Basilius Spiritum Verbo conjunctum ad creandum, quem et vivam virtutem, et divinam dixit naturam a Christo per insufflationem homini fuisse restitutam; quam etiam corpoream appellavit formam ab ipso demonstratam; manifestum sane est, quod quando insufflans dixit: *Accipite Spiritum sanctum*, per hoc ipsum, qui ex Patre procederet, Spiritum insinuavit. Hoc enim est

⁷⁴ Hebr. xi, 6. ⁷⁵ Galat. iii, 28. ⁷⁶ Joan. xv, 26. ⁷⁷ Joan. xvi, 14. ⁷⁸ Joan. xvii, 10. ⁷⁹ Joan. xi, 21.

Verbo conjunctam fuisse ad creandum, vivam virtutem divinam naturam, Paraclctum scilicet.

Quod autem formam, aiunt Basilii, Cyrillusque, *adumbrationem per carnem Spiritus naturæ*, hoc Augustinus corporalem insufflationem appellavit. Et quia forma, et adumbratio Spiritus naturæ est, insufflationem illam non esse Spiritus sancti substantiam dixit, sed documentum per propriam et congruam significationem, quod hic Spiritus sanctus etiam ex Filio procederet. Et merito sane, quoniam enim nihil eorum quæ a Domino sebaht, fortuitum erat; et quæ in figura peraguntur relationem aliquam ad ea quæ significant, habent: sicut baptismum, quod per aquam datur, invisibiliter operantem emundationem indicat, emundat quippe aqua, et diluit corporum sordes, mysteriumque Dominici corporis in specie panis et vini traditum, mysticum animæ signat alimentum; et quod in linguis igneis Spiritus sanctus delapsus est, rationem profecto habet ad ea quæ tunc sunt gesta divinitus signa. Ignis quippe Deitatem signat, linguæ, magisterii proprietatem. Ita scilicet, illa insufflatio aliquid significabat. Erat enim argumentum divinæ substantiæ Spiritus; quippe nihil corporeum ita divinum indicat Spiritum, sicut status humanus; sicut enim illa insufflatio per os ex intimis, corporeisque visceribus prodit, ita et ipse Spiritus sanctus cujus forma corporalis spiritus est, et ex Patre per Filium substantiam habet, Natura quippe divina dictus est ineffabilis ex ineffabili ore manans. Manare autem, ut supra monstratum est, in substantia Spiritus sanctus accepit.

Sanctus quoque Cyrillus ait: *Sicut et unusquisque nostrum spiritum, qui in seipso est, continet, atque ex intimis visceribus ad exteriora profundit: idcirco denique et corporaliter illum insufflavit: ostendens, quia sicut humanus spiritus ex humano ore procedit, ita et ex divina essentia, quod ex ipsa est, divine profunditur.* Divinam essentiam, Patrem, et Filium nominat, quorum paulo superius memoriam districtius fecit. Ex quibus etiam constat ex Patre et Filio veluti ex uno, procedere ac prodire.

Patet itaque, quod qui per insufflationem factam, non esse datum apostolis Spiritum sanctum ex Patre procedentem, sed donum aliquod sine substantia dicunt, a sanctorum Patrum intelligentia discrepant, atque anathemati subjiciuntur. Sancta enim universalis quinta synodus in quodam capitulo ita posuit: *Si quis Theodoro Mopsuestiæ episcopo favet dicenti, alium esse Deum Verbum, et alium Christum, atque cum cæteris innumeris blasphemis suis dicere audentem, quia post resurrectionem insufflans in discipulos, Dominus, et dicens: « Accipite Spiritum sanctum, » non dedit eis Spiritum sanctum, sed figuratiter tantum insufflavit; his igitur, qui eadem, et his similia un-*

quam senserint, et usque in finem in ea impietate duraverint, anathema sit.

Ex his, simul ostenditur, non plures Spiritus sanctos oportere confiteri in Deo, ut quidam fingunt; cum Apostolus quidem dixerit, *Unus Spiritus sanctus, in quo omnia*²⁶; magnusque Basiliius ad Amphiloctium, *Unus Deus et Pater, unus unigenitus Filius, et unus, Spiritus sanctus, et ipse singulariter enuntiatus, et per unum Filium Patri conjunctus, et per ipsam implens venerandam ac beatissimam Trinitatem.* Et rursus: *Via, divinæ cognitionis ab uno Spiritu, per unum Filium ad unum Patrem est.* Gregorio item Theologo in libro ad Heronem philosophum dicente: *Definias hanc et nostram religionem, docens unum quidem nosse Deum ingenitum Patrem; unum autem genitum Filium, unum vero Spiritum procedentem ex Patre, sive prodeuntem.* Præfato item beato Athanasio in præfato libro ita docente: *Spiritum vero sanctum sic dici, non alterum invenies, Spiritus enim ut dixi, Deus dicitur, et sanctus Deus. Ambo vero nomina composita ei, qui proprie appellatur Spiritus sanctus, congruunt: sicut Patris appellatio causæ, Filiique illi qui sine ullo medio ex causa est.*

Itaque licet quidem plures nominare spiritus; alium quidem spiritum adoptionis, alium vero spiritum dilectionis, sapientiæ alium, alium fidei, alium timoris Dei, alium consilii, et fortitudinis, et patientiæ, et continentiæ; quippe operationes Spiritus, Isaias Spiritus vocare consuevit, secundum theologum Gregorium. Omnia enim operari unum, eundemque Spiritum Apostolus ait, quæ etiam operationes vocat, dicens: *Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in nobis*²⁷.

Divus quoque Chrysostomus in sermone de sancto Spiritu, cujus initium est: *Heri quidem, o amatores Christi, adventus sancti ac venerandi Spiritus a nobis laudabatur: Quia, inquit, quod donatur, Spiritus sanctus est. Vocatur et donum Spiritus sanctus a donatore nomen habens; quando vero Spiritus dicitur, non alium intelligere fas est, quam eum qui ex Patre proprie, substantialiter procedit. Sicut enim Filius, et Patris nomen substantiis congruit, ita et Spiritus sancti appellatio uni personæ Trinitatis competit.* Ut enim dictum est, Spiritus, et sanctus composita, ei, qui proprie vocatur Spiritus sanctus, conveniunt.

Attestatur et his magnus Athanasius in Epistola ad Serapionem, cujus initium est: *Litteras sancti amoris tui; dicit enim: Dicite, sicubi in Scripturis legis, Spiritum sanctum simpliciter dici Spiritum sine adjectione vel Dei, vel Patris, vel meum, vel ipsius Christi et Filii vel a me, quod est a Deo, vel sine articulo Græcæ locutionis more: ne simpliciter intelligatur Spiritus. Nam si dicatur πνεῦμα, sine præcedente articulo, de quolibet spiritu*

²⁶ Ephes. iv. 6. ²⁷ I Cor. xii. 6.

intelligi potest. Sin vero apponatur articulus, ut dicatur τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, significat Spiritum sanctum, vel Paracletum, vel veritatis Spiritum, id est, Filii, ipso dicente: «Ego sum Veritas⁶⁶», ne audientes Spiritum simpliciter dici, vel sine præcedente articulo, vel sine adjectione subsequente, Spiritum sanctum dici arbitremini. Itaque cum audierimus Spiritum sanctum, vel cum articulo Spiritum, non de quolibet Spiritu intelligendum: sed de illo, qui procedit ex Patre, Spiritu veritatis, vel quomolibet cum aliqua ex prædictis adjectionibus proferatur. Nempe enim, si quoniam a Spiritu datur spiritale donum, Spiritum sanctum quispiam dicat: Filii etiam, ac Patris dona, Filii ac Patres erunt, atque ita nihil prohibebit Trinitatem multiplicare. Imo, cum sit commune donum, et communia munera, norum quoque nihil prohibebit, et Patrem et Filium, et Spiritum sanctum appellare. Sed ista nimium absurda sunt.

Quoniam igitur, Accipite Spiritum sanctum⁶⁷, dixit Salvator, quod solum Paracletum significat, nequaquam Chrysostomus illi contradicit, non Spiritum sanctum, tunc datum dicens: ex eo, quod cœlesti magistro, sanctisque concordat, Chrysostomo habetur honor. Hunc enim arbitrantur quidam dixisse, donum quoddam sine substantia apostolis datum, quia illud dictum exponens, ait: «Nonnulli quidem dicunt, illum non Spiritum dedisse, sed idoneos ad percipiendum Spiritum illa insufflatione fecisse. Non autem quispiam peccaverit, si dicat, eos, et tunc potestatem quamdam accepisse spiritualem, et gratiam, ut peccata dimitterent. Ideo et addidit: Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, ostendens quam speciem operationis det.» Atqui sanctus per hoc non contradicit. Neque enim, ut suam opinionem, sed, ut ab aliis inveciam objicit. Quosdam enim, ait, dicere, quia non Spiritum dedit Christus. Ac deinde illorum corrigens opinionem: Non autem peccabit quispiam, inquit, et tunc eos potestatem aliquam spiritualem, et gratiam accepisse, dicens, quasi dicat: Illis quidem non videtur apostolos tunc Spiritum sanctum accepisse, atque ideo neque illius accepisse gratiam, idoneosque solummodo effectos esse per eam insufflationem ad accipiendum Spiritum sanctum. Consequens enim erat, ut qui eos Spiritum sanctum accepisse tunc negabant: etiam gratiæ perceptionem tollerent, quam sine Spiritu cuiquam possibile non erat advenire.

Deinde et suam sententiam infert: Non autem peccabit quispiam, eos et tunc gratiam accepisse, dicens, quasi illorum sententiam corrigens, qui negabant Spiritum sanctum tunc datum fuisse, ostendit apertius opinionem suam esse, quod tunc acceperint Spiritum sanctum. Nam cum gratia Spiritus et ipse una adesse intelligitur: atque hoc inde in primis constat, quod potestatem peccata

A relaxandi tunc acceperunt per Spiritum sanctum, quod Dei solius est, ut et magnus Basilios in iv contra Eunom. ostendit, dicens: Si igitur peccata dimittere nullius est, nisi solius Dei; dimittit autem peccata per Apostolos Spiritus sanctus, Deus ergo est Spiritus sanctus. Simul et illud constat, quod, nisi datus esset tunc Spiritus sanctus, Apostoli peccata dimittere non possent: quia vero dimiserunt, liquet, quia dimittendi peccata potestatem una cum Spiritu sancto acceperunt. Non enim hanc haberent, si ille non adesset. Ideo et Chrysostomus aiebat. Neque peccabit, qui dixerit eos et tunc gratiam accepisse spiritualem, ut per hanc in eis Spiritus sanctus habitaret, quem negabant quidam eis tum a Christo datum fuisse.

B Idem Sanctus super Joan. Evangelio: Cur autem, inquit: «Rogabo Patrem⁶⁸» Quia, si dixisset, «Ego mittam», non similiter profecto credidissent. Nunc enim id maxime agebat, ut sibi crederetur. Illum igitur tunc acceperunt Apostoli, quem dat Christus; dat autem, quem mittit; quem ergo Christus mittit, hunc acceperunt Apostoli. Mittit vero non donum sine substantia, sed ipsum Spiritum. «Paracletus enim, inquit, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit⁶⁹».

Sed ad id quoque commendandum quod Christus Spiritum mittat, adjecit Chrysost.: Postea enim ipse se mittere ait, dicens: Accipite Spiritum sanctum. Igitur, qui tunc a Christo datus est, eum Chrysost., et ab ipso, et a Patre missum ait. Non ergo vel sibi, vel aliis magistris Ecclesiæ, in his, quæ dixit, contrarius est.

C Cæterum ad eos, qui dicunt: Si tunc Spiritum sanctum acceperunt Apostoli, quid necesse fuit illum die Pentecostes mitti? dicendum est, quoniam datus est quidem, non autem tota illa sua plenitudine, neque secundum omnem suam operationem; non quod ipse discretus, ac divisus sit, sed propter suscipientium imbecillitatem, qui omnem ejus operationem, et efficientiam tunc profecto capere nequibant. Postea vero quam ad perfectiora profecerant, tunc, jam omnium gratiarum, donorumque cœlestium capaces facti sunt.

D Quocirca et Chrysostomus: Nec peccabit, inquit, qui et tunc eos accepisse dixerit spiritualem aliquam gratiam, cum Spiritus tunc ea sola dignos judicaverit. Nam sacerdotii gratiam tunc solam dedit apostolis inhabitantem, cujus proprium peccata solvere, atque ligare: non tamen doctrinæ etiam, et verbi gratiam, hanc enim in die Pentecostes, per linguas igneas dedit. Sed, ne tunc quidem tota illis copia esset data. Neque enim quotidie ad majores, perfectioresque virtutes potestatesque evasisent. Sed et post Pentecosten, narrantibus Petro, et Joanne reliquis apostolis, quanta a Judæis passi essent, eo quod fiducialiter in Christi nomine egissent: Motu, inquit, facto repleti sunt omnes Spiritu sancto, et

⁶⁶ Joan. xiv, 6. ⁶⁷ Joan. xx, 21. ⁶⁸ Joan. xiv, 16. ⁶⁹ Joan. xv, 26.

loquerentur verbum Dei cum fiducia⁹⁰. Nempe enim, si totum in Pentecoste habuerant, quomodo tunc spiritu impleti sunt? Constat vero quia habebant illum quidem, sed, quia perfecte non habebant, ipso rursus impleti sunt. Semper enim ac jugiter Spiritus datur, et per singula ipsius munera, ipse una ingreditur.

Et in Actibus apostolorum scriptum est: *Imponebant apostoli manus super eum, qui baptizabatur, populum, et descendebat Spiritus sanctus super eos*⁹¹. Datur enim in adoptione, baptizatis, et principatum spiritalem in populi regimine suscipientibus, atque in hac differenter, secundum scilicet munera ad Ecclesie perfectionem conferentia.

Ea ergo insufflatio indicium est veræ sancti Spiritus effusionis; atque eo magis, quod et gratia, in qua datus est, solius Dei est. Deus autem est Spiritus sanctus, sed et documentum est ea insufflatio, per expressam significationem, ex Filio procedere Spiritum sanctum atque ex eo esse.

Ex quibus etiam id constat, quod, qui nihil mirum esse dicunt, si datur a Filio Spiritus, quandoquidem et a quocunque homine, modo sacerdos sit, datur: et sicut ab hominibus cum datur, non etiam ab eis procedit: ita neque a Dei Filio procedit, quamvis ab ipso detur, irrationabiliter, ac dementissime blasphemant. Primum quidem, quoniam eandem proportionem Spiritum sanctum ad Filium habere, quam habet ad homines, putant; deinde, quoniam a quibuslibet hominibus dari non potest, qui ab apostolis datus non est: *Imponebant enim manus, ait, super baptizatum populum et descendebat Spiritus sanctus super eos*.

In his autem, quæ a magistris Ecclesie dicta sunt, horum etiam concordia notanda est. Sicut enim magnus Athanasius in Epist. ad Serapionem, Spiritum sanctum dixit donum Filii: ita et Augustinus in lib. *De Trinitate*, ipsum dixit Filii donum. Tum, quia a Patre et Filio datur, tum quia ex Patre per Filium procedit, amborumque donum esse, addidit. Ac sicut ille Spiritum sanctum, unam vitam unius vivi Verbi dixit: ita et Augustinus in lib. *De fide viva* vitam, et vitam ex vivente dixit. Et quemadmodum Cyrillus ad Palladium essentialiter illud ex utroque, id est, ex Patre per Filium dixit; ita et iste ex utrisque procedere, et in utrisque perdurare; atque ex ambobus, id est, ex Patre, et Filio esse. Et ut charitatem Spiritum sanctum Augustinus appellavit: ita et Athanasius ad Serapionem scribens, ait: *Denique Corinthiis, orans in Trinitate orabat, dicens: Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio Dei, et Patris, et communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis*⁹². Spiritus enim participes, habemus verbi gratiam, atque in ipso Patre charitatem. Constat igitur, quia Spiritum sanctum in hoc loco appellavit: ita enim Trinitas insinuabitur in qua Apostolum ad Corinthios orasse, ait. Certe et beatus Theodorus Studites de Spiritu

a sancto canit: *Tu vita, amor, lumen. Charitas autem, et amor idem valet.*

Sed enim Augustinus quidem rursus gratiam vocavit Spiritum sanctum. Concordat autem et hinc sanctus Basilius in mysticis sancti sacrificii precibus, ad Patrem illic de Filio loquens: *Qui est imago tuæ bonitatis, sigillum formæ paritæ in se ipso te Patrem ostendens, sermo vivus, Deus verus, a quo Spiritus sanctus effulsit, adoptionis donum, arrha futuræ hereditatis*. Idem rursus, in epistola ad Gregorium fratrem de differentia essentialis, atque substantiæ, ait: *Omne quod in nos ex divina virtute pertingit bonum; omnia in omnibus operantis gratiæ operationem dicimus, sicut ait Apostolus: Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult*⁹³.

Porro, si querere pergimus ab ex solo sancto Spiritu bonorum largitio Initium semens, ita dignis adveniat: rursus a Scriptura admonemur, ut credamus largitionis bonorum omnium, quæ in nobis per Spiritum sunt auctorem, et causam esse unigenitum Jesum. Omnia enim per ipsum facta esse, et in ipso consistere, a sanctis litteris didicimus. In his autem, quam omnia in omnibus operari gratiam dixit, Spiritum sanctum esse vult. *Omnia enim operatur unus, atque idem Spiritus, Et addit: Omnia nobis per ipsum Spiritum geri.*

Notandum vero, et quod per medium dicti filii, quod omnia scilicet per Filium sint facta, Filium auctorem, et causam bonorum quæ per Spiritum nobis geruntur, ostendit; simul etiam, quæ ante prædiximus de personarum ordine, ex præsentibus quoque dicto roborantur, procedens quippe, ait: quod per Filium quidem omnia, cum non essent, ad esse producta sint. Non enim œque ex hac virtute sine principio, sed quædam virtus est, sine nativitate, sine principio subsistens; quæ causa est eorum quæ sunt omnium causæ, et quæ per Spiritum nobis geruntur. De hoc enim illi sermo institutus erat: sed et voluntatem alio quoque in loco Spiritum sanctum Augustinus appellavit. At vero charitas, et amor, et voluntas tandemdem valent. Quod enim quis amat, hoc et diligit, et vult.

Concordant huic et veteres illi apud nos Ecclesie magistri. Hi enim, et magnus in primis Athanasius in his, quæ contra Arium scripsit, eos qui dicerent posteriores Patre Filium et Spiritum sanctum ratiocinando illam absurditatem induxerunt: veluti si dicerent, sine ratione, et voluntate Deum esse. Et merito; quia enim Deus intelligibilis, ac volens est, secundum communes de hoc intelligentias, Scripturæque sententias, rationabilium vero perfectio, rationem, atque voluntatem habere est, omnis autem perfectio principalis, atque perfectus in Deo sita est: quemadmodum Deus ipse seipsum intelligens, ipse sibi ipsi intelligibilis est; hoc enim est et movere ipsum speculatione suff; se ipsum vero intelligens, et alia intelligit, ut ait

⁹⁰ Act. II, 4. ⁹¹ Act. XIII, 5. ⁹² I Cor. XII, 13.

⁹³ I Cor. XII, 11.

Dionysius eximius; atque hinc Verbi, et Filii persona cooritur. Quod enim definibile est ad definitionem relative dicitur: atque ipse est Patris definitio, et Verbum, et sicut definitio ad definitum, sic, habet Filius ad Patrem secundum Theologum Gregorium. Sed et consubstantialis si est. Nullum enim accidens in Deo, sic et ipse se ipsum est diligens, et volens et amans. Ipse quippe sibi est desiderabile, et summum, et bonum, ex se ipso suam producit voluntatem, sive charitatem, sive amorem, quæ Spiritui sancto relative assignant Ecclesiæ magistri. Neque enim alias his qui negarent Filium et Spiritum sanctum, objicerent quod sine ratione et voluntate Deum fateri cogerentur; nisi Patrem quidem, mentem, Filium, Verbum: Spiritum vero sanctum, voluntatem, relative voluissent dicere.

Et quoniam quantum est, quod diligitur, tanta et dilectio, sive voluntas est; parilis et ipsa Deo est, et exæquans. Est et consubstantialis, quoniam in Deo nullum accidens. Sic igitur et Deus pro confesso habetur Spiritus sanctus consubstantialis Patri et Filio, et cœternus. Nunquam enim fuit sine verbo, et sine voluntate Deus. Ex quo, et quæ prædicta sunt, una apparent, quod Filius scilicet sit ex Patre sine medio, veluti ex mente verbum. Spiritus autem sanctus ex Patre per Filium, sicuti voluntas, et charitas, et amor, ex mente per verbum, et ex Verbo prodit. Impossibile namque est, velle, vel diligere, nisi per verbum, et præcedente verbo. Quocirca etiam merito ex Verbo procedere dicitur.

Quia igitur secundum processum voluntatis, sive charitatis, ex Patre per Verbum procedere Spiritum Augustinus intelligit; idcirco cum dixisset, ipsum, dictante Scriptura, charitatem Patris ac Filii, etiam ex Patre, et Filio procedere concludit. Qua conclusione Græci quoque doctoribus, ut supra docuimus, maxime consonus est. Hi enim ex Patre per Filium procedere, et ex Patre et Filio essa asserunt: quod, qui negat, alterum ex duobus, vel Patrem sine Verbo, et voluntate, vel duos Filios in sancta Trinitate constituitur, et ambos sine ullo medio ex Patre esse posse.

Quod si quis Augustinum percontetur, unde causam sumpserit, ut Spiritum sanctum donum, et dilectionem Patris, ac Filii diceret, scripta illius testimoniis divinarum Litterarum roborata (nam sine his, nihil locutus est) in libris de Trinitate pro eo respondebunt, simulque pro magno Athanasio, qui eadem locutus est. Non igitur expedit, cum conclusiones irrationabiliter negare volunt, etiam, quæ a SS. Patribus dicta sunt, charitatem, seu voluntatem, seu aliquid huiusmodi Spiritum sanctum communiter, ac sigillatim constituentibus una negare, adversus sanctos impudenter se effere, eosque sibi invicem obijciendo. Qua profe-

cto contumelia, nihil vel ipsis, vel Deo indignius, vel gravius irrogari potest, quodque majus est, contra illos mentiendo, se ipsos isti a veritate illorum faciunt extorres: ac deinde putant debitum se illis honorem reddere. Neque sane convenit, ne etiam a Filio esse Spiritum sanctum necessario constentur, juxta Patrum veracissimam theologiam: dum negare volunt eum a Filio dari, neque mitti, Spiritum sanctum, gratiam sine substantia dicere præsumere, sicut enim dictum est: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro eo*¹⁶: ita et Spiritum sanctum, Scriptura cum doctoribus clamante dari, ac mitti, fatendum est, quoniam dilexit nos: illud præterea mente repetendo, quod quotidie orantes, dicimus: *Veni, Paraclate benigno, et habita in nobis; et: Domine, qui sanctum Spiritum tuum hora tertia tuis apostolis misisti, hunc a nobis clemens, ne auferas*. Prorsus vero nunquam ab ipso datus fuisset, nisi et ab ipso esset. Aliter quippe minister esset Filius. Ideo et dictum est: A quo autem dari oportebat, nisi ab eo, cujus est? Et illud item constat, quia neque Verbum daretur, nisi præcedente charitate, secundum quam dilexit nos. Et quia Spiritus sanctus charitas dicitur, principaliter ipsum dedit nobis cum dilexisset nos, maxime quia et voluntas, quia se ipsum et diligit, et vult Spiritus sanctus, appellatus est. Qui enim amicus alicui efficitur, bonam prius voluntatem suam ipsi largitur.

Scire tamen convenit, quæ communiter atque indiscrete sæpe in Deo dicuntur, relative ac proprie eo dici. Et dicitur itaque charitas Deus, sicut et mens, et verbum communiter et absolute, sed hoc in loco relative Spiritui redditur. Nam et sapientia dicitur quidem communiter Deus; secundum quem respectum tunc nomen hoc Patri, et Filio, et Spiritui sancto tanquam uni rei indiscrete commune esse intelligi necesse est. Una enim est trium essentia sicut et una sapientia, et una bonitas, et, si quid aliud communiter et absolute, et est, et intelligitur. Sed tamen proprie Filio sapientia redditur, quamvis una ex numero existens trium, eademque sit sapientia et quæ genita est, et quæ genuit, alio tamen respectu eadem non est, secundum scilicet oppositionem gignendi, ac nascendi, quia neque Pater Filius est, neque Filius Pater. Ita dicitur quidem et Spiritus Sapientia, et Mens, verum relative ac secundum propriam processum definitionem hoc nunquam penitus dicitur; similiter et voluntas communiter dicitur Deus, quia et volens est ipsum præceptum, ac potestas Dei. Et ipse quoque Dei Filius voluntas Patris, consiliumque ejus dicitur, secundum respectum differentem, sicuti et sapientia; sapientia nè invitus Pater, Pater esse videatur, quod quidam fidelibus, ac pijs objecerunt. Verum, Spiritus sanctus secundum

¹⁶ Joan. III. 16.

alium modum voluntas relative dictus est, juxta A aliam definitionem ac proprietatem substantialis processus sui.

Cæterum, si quis velit juxta prædictam rationem et Patrem charitatem dicere, et Filium similiter: et hinc absurde personarum introducet multitudinem, easdemque asseret multipliciter procedere.

Sed Augustinus quidem, qui de hoc subtilissime disserit et maxime in libris *De Trinitate*, ut his qui volunt legere, perspicuum est, unam eandemque charitatem dicit Spiritum sanctum, Patris et Filii, quia Deus se ipsum diligit, et se invicem Pater, et Filius diligunt, quam etiam connexionem nominat Patris et Filii et unionem, et quæ illic ait: sicut et unum Verbum est, secundum quod Deus se ipsum intelligit. Nos autem cum sanctis Patribus, pro his B respondentibus dicimus sanctæ Trinitatis ordinem immobilem manere oportere, secundum quem, nec nomina, quæ a processibus substantialibusque modis apparent, commutantur: neque personæ vel præponuntur, vel postponuntur, vel omnino commutantur; sicut enim unus Pater, atque unus Filius, et neque Filius Pater, neque Pater Filius: ita et una voluntas, seu charitas Spiritus sanctus congruere relative scilicet dicitur. Atque idem, neque Pater, neque

Filius, neque mens, neque Verbum, secundum personalem ordinem erit aliquando. Et, si una essentia, et una charitas, et unus Deus, cum Patre et Filio, secundum scilicet communia, et absoluta nomina: quemadmodum et Paracletus dictus est quidem, et Filius, sed propriè sancto Spiritui redditur, quamvis non video cur magis ex eo quod Spiritus, vel charitas, vel voluntas, vel aliquid hujusmodi dicitur. Talia absurda sequi nonnulli arbitrantur. Ex eo autem, quod Spiritus idem dicatur, non itidem.

Eadem quippe ratione dicere quispiam posset, et Spiritum spirare alium Spiritum, illumque rursus alium, atque hoc in infinitum tendi; similiter, et Filium quidem gignere, et qui ex ipso nasceretur aliam itidem personam gignere, et hoc item in infinitum tendi: verum enim ordinem servare opus est, neque ipsius terminos transgredi, sed intra Trinitatem stare, juxta traditam nobis fidei regulam, ne deorum introducamus plebem. Itaque talia præsumere illorum est, qui personarum ordinem, et quæ de sancta Trinitate traduntur, et confessæ tenentur, tollunt, confunduntque, ac permiscunt omnia. Sed secundi hujus voluminis tandem finis sit.

LIBER TERTIUS.

Et hæc quidem ita se habent. Ut autem quæ superioribus libris sunt dicta, repetentes, quasi in unum conspectum demus omnia: docuimus primo, tertium a Patre esse Spiritum sanctum juxta personalem ordinem. Deinde, propter substantiales divinarum substantiarum processus, nascendi scilicet, ac procedendi, Filium quidem ex Patre esse sine ullo medio; Spiritum sanctum vero ex Patre per Filium procedere. Dein, juxta prædictum ordinem; Filii mediationem plurimis in locis a sanctis Ecclesiæ doctoribus pro confesso tradi: deinceps omnia exempla, quibus in sancta Trinitate sancti Patres usi sunt, traditum in divinis personis ordinem, secundum substantiales earum processus cum consubstantialitate insinuare, secundum utentium intentionem; Spiritum deinde sanctum cum ex Patre per Filium procedat, per ipsum substantiam habere. Per, et ex, in divinis apud sanctos, idem significare. Tum Filium ad Spiritum, Spiritumque itidem ad Filium, secundum habitum, et relationem habere ad alterutrum, a sanctis tradi. Deinde, quemadmodum Pater causæ ratione ante Filium intellegitur; ita et Filium eadem causæ ratione ante Spiritum intelligi: majorem Spiritu Filium, secundum scilicet personalem ordinem a theologis tradi. Deinde a Filio esse habere Spiritum sanctum, utpote ab ipso audientem, et accipientem.

C Undecimo deinde loco sufficere, ad indicandum, ex Filio esse Spiritum sanctum, quia sit, et dicatur Filii Spiritus. Spiritum sanctum deinde, Christi Spiritum dici; eadem ratione, qua et Filii Spiritus esse asseveratur: Spiritum sanctum, *spiritum oris* Filii a theologis tradi, et utraque, illum ex Patre, et Filio esse, signare, id est, ex Patre per Filium procedere. Filium quidem Verbum Patris dici, Spiritum vero sanctum Filii itidem Verbum, causæ ratione tradi; Spiritum sanctum præterea etiam ex Filio esse a summis theologis insinuari; Filium, eo quod sit incommutabilis imago Patris, omniaque Patris bona essentialiter habeat, eadem ratione, ut verum Patris Filium, Spiritum sanctum habere; quia illum habet Pater: aliter quippe illud incommutabile tolli. Mittere, et miti, causam et causale in divinis personis significare. Fontem esse sancti Spiritus Filium; Spiritum sanctum imaginem esse Filii, et virtutem ejus naturalem, ac viventem, et essentialiter operationem: quemadmodum et Filius hæc omnia Patris est. Ac faciem quidem Patris esse Filium causæ ratione; primitivam item formam Spiritus Filium; ac proprium quidem Patris esse Filium, quod ex illo sit; proprium vero Filii Spiritum, quasi per ipsum naturaliter, essentialiterque prodeuntem, et ex ipso esse accipientem, atque ex eo existentem. Latinos, Græcosque

doctores communiter, et apertissime ex Filio esse, et existere, ac procedere Spiritum sanctum divinis rationibus tradere.

Hæc autem omnia pluribus rationibus ostensa sunt; quæ, cum vera sint, et firmissimis undique rationibus munita, constat profecto, quia producere quod dicitur, possibile non est, ut Patris substantiale sit. Neque enim idem Spiritus, tertius simul, et secundus a Patre esse potest, neque continenter et sine medio ex primo, et per eum, qui sit continenter ex primo: neque de solo Patre procedere, et per Filium procedere: neque productur per Verbum, et solus productor esse, et cætera hujusmodi, quæ prædicta sunt. Hæc enim evidentissime sibi contraria sunt; et idem est, ac si neque ex Patre omnino procedere illum constitemur; maxime cum a sanctis declaratum sit, quod nunquam procedere diceretur ex Patre, nisi et a Filio procederet. Namque procedere ex Patre etiam per Filium una complectitur, quippe procedendi definitio est, ex Patre per Filium procedere, secundum quod etiam a Filio discernitur, per proprium sui, differentemque processum.

Porro, sublato quod per Filium procedere asseritur, etiam ex Patre procedere quod dicitur, una tollitur, sublata quippe cujuslibet substantiæ definitione, ejusque substantiali proprietate, definitionis quoque nomen aufertur, substantiaque quam definitionis nomen signat, una tollitur. Quoniam vero veraciter procedit ex Patre Spiritus sanctus, per Filium etiam procedere quod dicitur asseretur. Ita enim sancti Patres procedendi complexam definitionem substantiæ Spiritus explicaverunt, et quæ dicta sunt, vera esse monstrarunt. Atque una, ut dictum est, producere substantiale Patris esse non potest, idque, cum ex superioribus constat, tum etiam ex his, quæ subjicimus; quia enim unitatem æ Trinitatem Domini fides vera commendat, id quidem essentia, id autem personis, ac præter proprietates, quibus personæ secundum processum rationem distinguuntur: nulla alia est divinarum personarum differentia, solaque divina substantia relinquatur: inspiciendum, juxta fidei concessa principia, quænam sit proprietas Patris, ipsunque speciale proprium, quod præcipue Patris commendat personam, et Patrem facit, ac secundum quod ad cœquales sibi personas Filii Spiritusque distinguuntur.

Cum igitur tria communiter de Patre dicantur: quod *ingentus* sit; quod *Pater*, quod *spiret*, seu *producat*; ingentum quidem, quod causam signat; et si secundum hoc Pater a Filio Spirituque secernitur, Patris tamen personam non commendat, solumque designatio, et notio ipsius est, jam subsistentem sequens, ut simpliciter proprium. Duplex enim proprium est. Aliud enim est proprium quod substantialem speciem cujusque commendat, atque ab aliis separat: ut verbi gratia, Paulum esse animal; aliud vero, magistrum fuisse gentium, aut

ex tribus Benjamin, discipulumque Gamalielis aut aliquid hujusmodi; proprium quidem, non tamen quasi substantiale ens; sed, ut notio simpliciter.

Præterea nihil secundum negationem habet hoc esse aliquid. Negatio quippe rei, quæ sit ablatio, et ejus, quæ non sit, positio est. Negatio autem est quod dicitur ingentum, et jam subsistentem sequitur, ipsum enim significat, gentium non esse, per quod sine causa esse signatur. Aut igitur substantiale Patris paternitas est, ac gignere est; sive productio et inspiratio; et producere, et inspirare; sive utrumque simul, sive præter hæc, tertium quiddam. Et tertium illud quidem, nemo hactenus dixit; si quis enim causam dicat, primum quidem nomen ejus causa simpliciter erit: sicuti Filii quidem, Filius nomen; et sancti Spiritus, Spiritus sanctus: oportebatque pro Patre causam dicere, quod, a Scripturæ sanctæ consuetudine aborret, quæ semper cum de Deo loquitur, Patrem eum vocat.

Præterea, causa universale cum sit, et Patris, et productoris, atque creatoris prædicatum est: siquidem, ut prædicatum solummodo accipiatur sicuti genera, et species, et omnia quæ universaliter contra particularia prædicantur, nulla extra intelligentem animam res est, sed ipsa solummodo intelligentia est: ita nulla erit res Patris substantia, sed solummodo intelligentia; eritque ex non subsistente subsistens, quod absurdum est. Patris enim supersubstantiale nomen et rem significat, ait divus Dionysius.

Quod si rem aliquam significat causa in Patre substantialem, si quidem aliud quidpiam, præterquam paternitatem, ac productionem significabit; et perspicuum est, quod aliæ istæ res *paternitas* videlicet, et *causa*, in Patre sint. Itaque et aliud aliud *causa*, præter Patrem, productoremque signabit: atque ita, compositio in Deo erit differentium intelligibilium rerum: simulque in Deo perfectius, atque imperfectius erit, neque erit alterum, quod alterum.

Quod si idem est causa quod paternitas atque productio, satius est pro causa quod commune est, quæ magis propria sunt substantialia esse, dicere, paternitatem scilicet, seu productionem, quia et de magis propriis substantialibus sermo est, doctoresque *paternitatem* pro *propriate* dicunt, quoniam et Patrem primum confitentur.

Quod igitur tertium illud quiddam causa substantialis sit, constat ex his, sed tamen neque utrumque simul paternitatem dicere fas est. Aut enim ita ambo erunt substantialia, quasi seorsim utrumque erit Pater secundum hanc rationem duæ substantiæ. Possibile enim non est, duo substantialia cuiuspiam inesse dicere.

Porro hoc ipsum, non duas esse substantias, idem fere est, ac si homo quispiam duas habeat animas. Non enim dicerentur duo esse homines. Utrumque enim substantiale insitum, quod autem

est, faciet, et commendabit; sin vero ita ambo substantialia sunt, ut alterum, solum esse non possit; utrumque imperfectum erit; et, neque Patrem solum dicens quispiam, neque productorem, substantiam perfecte, integreque signabit: Ita nec Patris personam discernet a reliquis: et tertium aliud quidpiam dicere necesse erit, quod sit substantiæ nomen. Et fortasse causam dicet aliquis, aliud enim possibile non est. At istud esse impossibile, supra demonstratum est. Sed contrarium usu cernitur; qui enim Patrem dicit solum personam aliquam, veraciter atque perfecte se putat, ac substantiam dicere. Et hi etiam, qui producere Patris substantiale ponunt productorem dicentes, Patrem se significare putant.

Non itaque ita productio, ac paternitas ambo simul substantialia sunt, ut alterum solum esse non possit; reliquum ergo est, vel productorem quidem substantiale esse, paternitatem autem sequi, quasi proprium simpliciter atque agnitionem: aut paternitatem quidem substantiale esse, productionem vero, ut agnitionem sequi. Sed si quidem substantiale productio est, paternitas autem sequens proprium, et substantiam significans; primus ergo, et sine medio productivæ substantiæ processus, producere, vel spirare erit, quasi sine medio substantialem speciem sequens. Unumquodque enim secundum suam subsistentem, substantialemque proprietatem, prius operatur: per primum autem, et sine medio, etiam alia producit. Hinc igitur per producere quod dicitur, erit gignere, genitumque per producens nascetur: et Filius ex Patre per Spiritum erit, neque erit Filius ex Patre sine medio, neque tertius a Patre Spiritus secundum personalem ordinem; Spiritusque conjunget Patri Verbum, plurimaque necessario sequentur absurda.

Quibus, ut prædictum est, et catholica fides et sanctorum Patrum Ecclesiastica doctrina contraria sentit, ac prædicat. Nempe enim juxta hanc rationem productorem ex substantiali, potius vocare conveniet, quam ex eo quod substantiam sequitur; quod a Scripturæ fide, atque a consuetudine omnino alienum est.

Quoniam igitur nihil eorum quæ prædicta sunt, substantiale est, neque ingenitum, neque causa, neque productio et paternitas simul, quasi alterum esse non possit: neque producere tantum quod dicitur, substantiale Patris esse potest: restat, ut paternitatem solum Patris esse substantiale dicamus, quasi commendantem in proprio, et nemini commune esse Patris personam, sive substantiam, productionem vero personam sequi, ut agnitionem simpliciter, ac significationem substantiæ ipsius jam subsistentis. Et consequenter nativitatem quidem Filii personam commendare, processionem vero sancti Spiritus personam: atque istas tres

proprietates personales, etiam una substantiales divinarum personarum esse confiteri. Propterea Dominus noster cum Trinitatis mysterium traderet, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, discipulos baptizare jussit⁴. Per id quidem, quod dixit, *in nomine*, unam essentiam signans; per id vero, quod secutus adjunxit, *Patris et Filii*, et Spiritus sancti, proprietates indicans, secundum quas divinæ subsistunt personæ, secundum substantias suas, in suis propriis neque communionem ullam admittentibus, essendi modis. Et quoniam ratio quidem paternitatis est generatio secundum essentiam, Filiumque, primo ac sine ullo medio producere; operatur quippe natura in Patre, secundum proprietatem personæ, in qua est; geniti vero ratio est, sine ullo medio ex Patre esse; Spiritus autem, sive procedentis a Patre per *genitum* esse; idcirco Patrem ordine præponens, Filium subjungit, ut qui sit ex Patre sine ullo medio; tertium vero Spiritum sanctum addidit, ut ex Patre procedentem per Filium.

In singulis enim propria sui ipsius, et substantialis, et constans et substantiva species, secundum quam subsistit prima, et sine medio, ejus operatio est, per quam præcogitatum alia quoque operatur: sicut verbi gratia, in homine, *rationale* substantiale cum sit speciei ejus, secundum quam esse hoc quiddam idem hominem habet, ipsa est prima ejus immediata operatio, per quam et alia operatur quæ constantem ejus speciem sequuntur; ut puta visibile; solis quoque species una cum sit, secundum quam sol subsistit, principium est primæ et immediatæ operationis in sole lucendi, quæ nullam aliam ante se cogitatum operationem in sole habet. Ac per hanc lucendi operationem, quæ ante omnes alias cogitatur, atque sine medio in sole est, illustrare, siccare, calefacere sol ut possit, habet. Rursumque nuanus animus cum per intelligentiam prima sibi et immediata sit actio, per hanc præcogitatum etiam sequentem operationem, velle scilicet perficit. Operationes enim ista dicuntur, quoniam et intelligere, et cogitare, et animadvertere, et velle, sicut etiam gignere, operari aliquid est.

Quocirca, quoniam secundum gignendi rationem Patris persona subsistit; per ipsum gignere quod dicitur, etiam productio Pater erit. Ideo et congrue sane productio per Verbum dictus est; Spiritusque ex Patre procedere. Neque hoc solum, sed et per Filium facta esse omnia, accepimus.

Hæc autem prædicta omnia roborant; namque et traditam commendant ordinem, Filiumque necessario prius mente concipi, quam Spiritum, et a Patre tertium secundum personalem ordinem esse Spiritum: atque cum ordine personarum ad invicem, qui ex processibus simul declaratur, essentiæ quoque roboratur identitas, cum tertius primo per medium jungitur, juxta Gregorium Nysseum, natura-

⁴ Matth. xxviii, 19, 20.

lique bonitate ac dignitate regia ex Patre per A
Unigenitum ad Spiritum sanctum ex Patre procedere, non tamen ex productore. Nam, secundum paternam proprietatem Patris persona subsistens, secundum hanc primitus, ac sine medio ex se Filium gignit: gignendo autem producit et Spiritum: illum quidem continenter ex primo; hunc autem per eum quod est continenter ex primo. Nisi ergo Pater esset, profecto neque productor esset.

Unde etiam dictum est, idcirco illum ex Patre procedere, quoniam effulget a Filio, et per ipsum est. Nisi enim per Filium esset, neque a Patre esset. Itaque præcogitato quidem Filio propter paternam generationem, secundum quam Patris persona subsistit: per Filium vero procedente Spiritu sancto, proprie admodum Spiritus sanctus ex Patre procedere a theologis asseritur; ut qui non aliter quam ex Patre per generationem producat: ob quam profecto causam, et sancti Patres conjunctam procedendi definitionem, ex Patre quod dicitur, pro eo quod est ex Patre per Filium suscipientes, manifestius explicuerunt: hoc ipsum esse ex Patre procedere, divinis rationibus asseverantes. Nisi enim secundum paternitatis definitionem, secundum quam Patris persona subsistit, nativitas Filii, priusquam processio Spiritus cogitaretur, nequaquam ex Patre procedere, sed ex productore diceretur, atque eo magis, ne et Spiritus Filius esse quibusdam fortasse videretur, cum procedere diceretur ex Patre. Congruè igitur innovatio ordinis quem Dominus tradidit, ipsius substantiæ abolitionem habere, fideique totius abnegatio esse dicta est. Abnegant fidem scilicet, qui producere quidem at substantiale ponentes Patris, ex ipso sine medio procedere Spiritum dicunt.

Attestantur autem his quæ dicta sunt, hinc quidem Scriptura divina ubique, cum de tribus personis loquitur, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum connumerans, quasi ista sufficiant, divinas illas subsistentias substantiasque commendare. Hinc etiam Doctores sancti, cum de substantialibus disserunt, solas has discretionis tradunt causas. Ait enim sanctus Joannes Damascenus: *Unum Deum agnoscimus in solis proprietatibus paternitatis, nativitatis, et processionis, et secundum causam, et causale, perfectionemque substantiæ sive subsistentiæ modum differentiam intelligimus.* Quod si in solis proprietatibus differentiam intelligimus et ipsæ solæ scilicet personæ commendant; si igitur hæc vera sunt, producere prorsus substantiale non est. Conficitur autem, quod qui Patris substantialia, plura quam unum ponunt, paternitatemque et productionem, ingenitumque et causam, veritate excidunt; plurimisque absurditatibus tenentur astricti; dum et substantiam Patris compositam dicere coguntur, traditæque divinarum personarum processus auferre, ac plures, quam sint traditi, inferre, et quæ absurda hoc uno concessio hinc emergere cuivis conspicuum esse potest.

Ex quibus id etiam admirari licet, quomodo, qui Spiritum sanctum ex solo Patre esse volunt, dum sibi ipsis nimium indulgent, substantiale Patris producere possunt, et quod quaeritur, in quo multum laboris ut ostendi posset, primum oportebat assumi, quasi concessum accipiunt; cum neque communes de Trinitate intelligentiæ permittant; neque id sacræ Litteræ habeant; neque ullus sanctorum Patrum dixerit, ab hujusmodi intelligentiâ adverterint. Sed, cum neque a disputantibus id conceleatur, ipsi tamen quasi pro concessio, quod quaeritur, præter omnem rationem supponentes, putant se aliquid concludere, plurimamque inepta contra eos qui per Filium atque a Filio esse Spiritum sanctum confitentur, colligunt. Quod si tria solummodo trium personarum substantialia esse necesse est, ne plurima absurda ac indigna sequantur, solisque proprietatibus paternitatis, et nativitatis, ac processionis, subsistentiæ modum differentiamque substantiarum intelligimus, juxta sanctorum Patrum traditionem: liquet, præter prædictas proprietates, nullum aliud substantiale esse, cujuscunque trium in sancta Trinitate personarum; falsumque esse, quod illi pro concessio ponunt, falsa que omnia, quæque hoc proposito concludere, atque arguere se putant: externa que ac putida, quæ contra Latinos, imo vero contra sanctos Patres longissimis tractatibus conscribunt: per quæ concludunt, illi quidem nihil, semper autem in principiis versantur.

Conficitur autem et ex his quæ dicta sunt, quod eorum quæ dicuntur in Deo alia quidem nullam discretionem signant; sed in tota divinitate indiscrete dicuntur: sive absoluta, secundum se ipsa dicat quispiam, ut sapiens, bonus, vita, veritas, essentia: sive, quæ per excessum negationis dicuntur, ut invisibilis, incomprehensibilis, supersubstantialis: sive quæ habitum ad creaturam indicant, ut creator, rex, omnipotens. Alia vero propria in Trinitate sunt.

Et priorum alia quidem duobus communiter sunt, propria vero, ad reliquam. Est enim et quiddam tale proprium, ad aliud aliquid, et quod ad aliquid dicitur proprium, non tamen secundum se ipsum proprium, quasi commendare hoc aliquid possit; ut verbi gratia bipedem esse, homini ad equum, et canem, proprium est. Quæ igitur duobus communiter sunt divinis personis propria, hæc tamen ad reliquam propria: ut causale, proprium est Filii et sancti Spiritus ad Patrem: mittere autem, vel dare, vel emanare Spiritum sanctum, commune est Patri et Filio ad Spiritum: similiter autem et ipsorum esse, ac dici Spiritum sanctum. Patris enim et Filii ille Spiritus dicitur; illi autem hujus non dicuntur, neque Pater, neque Filius, neque Spiritus, sed neque sui ipsius est Spiritus, Spiritus sanctus. Horum autem causale quidem nomine tantum, sed non re, commune habet. Prædicatum enim est solum de utroque dictum; idcirco etiam non unum, sed duo causalia dicuntur; si enim

esset causale res in Filio, et sancto Spiritu, unum A
essent causale ambo. Mittere autem, et emanare,
atque alia hujusmodi, una res sunt in Patre, ac Filio,
utrisque mittentibus, et emanantibus, unus qui mit-
tit, est, et unus fons. Ostensum est enim, Patrem,
et Filium, fontem esse sancti Spiritus, atque om-
nia Patris habere Filium secundum eundem mo-
dum, præterquam, Patrem esse. Ac Patre mittente
Spiritum, mittit hunc et Filius una datione, et una
largitione, ut ait magnus Basilius. Hæc igitur dua-
rum personarum ad reliquam sunt propria. Alia
vero, unius tantum. Atque horum aliud quidem per-
sonæ substantiale est, ut paternitas et nativitas, et
processio. Aliud autem personam jam subsistentem
sequitur, sed non illam statuit; ut, *ingenitum* in
Patre, sive etiam *producens* in ipso solo, secundum
eos, qui ex solo Patre procedere Spiritum dicunt.
Neque igitur, quæ communiter prædicantur, totius
deitatis substantialia sunt; nulla enim per illa sub-
stantia insinuat, neque quæ duobus propria ad
unum sunt; nulla enim persona est proprie causa-
lis, neque unus est, qui mittit Spiritum sanctum.
Pater enim, et Filius simul unus est, qui Spiritum
sanctum mittit. Communia enim, quæ rem indicant,
singulariter quidem in divinis dicuntur, non tamen
una persona secundum illam intelligitur.

Sed neque quod unius quidem solius personæ est,
personam autem sequitur, sicut *ingenitum* in Patre:
hoc enim nequaquam sit, negatio cum sit, sequa-
turque substantiam, quam affirmatio insinuat. Ali-
terque, si *genitum* non esse *ingenitum* dicitur, com-
mune erit hoc et Spiritui sancto. Et ipse enim est
ingenitus; neque enim *genitus* est; substantialia
enim personarum omnino consortium reliquarum
non admittunt: sed neque producere substantiale
esse monstratum est: paternitatem autem sequi,
significativumque solummodo esse paternæ substan-
tiæ.

Ita igitur tres illas proprietates, solas, divinarum
personarum substantiales esse dicendum est. Patris
quidem paternitatem, atque ipsum gignere, hoc est,
se ipsum dare alteri personæ secundum nativitatis
processum. Filii vero nativitatem, ipsumque na-
scenti processionem. Sancti autem Spiritus proces-
sionem, ipsumque procedere, id est, in semetipso
Patre ac Filium accipere, secundum naturalem
essentialemque processum ex Patre per Filium.
Hæcque non solum substantiales, sed et personales
etiam proprie, et maxime, et peculiarissime dicen-
dum, utpote personas commendantes.

Porro, quæ proprium aliquid duarum personarum
ad reliquam insinuant, proprietates, seu notiones,
seu signa duarum aliquarum personarum vocande
sunt. Quod si cui placeat et ea personalia dicere,
eo quod personis attributa, non tamen communia
omnium sunt; liceat dicere id quidem, dum ta-

(37) De notionibus divinarum personarum vide
Valentia.

men id constat, nullam per illa personam commen-
dari; sola enim substantialia hæc habent vim, et
quæ uni substantialia communicant, si quidem esset
possibile, necesse esset unam etiam esse personam;
alia vero, nullatenus: itaque solis illis tribus proprie-
tatibus divinæ personæ et discernuntur et commen-
dantur; cæteris vero noscuntur solum. Ideoque Da-
mascenus in solis tribus his proprietatibus substan-
tiarum differentiam definiit intelligi, quasi perso-
nas commendantibus, non significantibus solum,
ut illa est *ingeniti*, quæ Patris agnitio est, sed non
illum commendat personaliter; præter enim tres
prædictas differentias substantiales, cæteris ut no-
tionibus solis divinæ personæ discernuntur, non
tamen ut discretionis causis, sed ut discretionis
tantum signis.

Ex quibus constat, quod si quis sanctorum Pa-
trum Patri *ingenitum* reddidit, id non ut substan-
tiale, sed ut agnitionem, et proprium simpliciter
attribuit. Si quis autem Patrem genitorem ac pro-
ductorem appellavit, ut Gregorius Theologus in
primo sermone de Filio, genitoris quidem nomen,
ut substantiale Patri separavit. Æquale enim est
Patrem ac genitorem dicere; quippe et paternitas,
et nativitas tantumdem valet. Productoris vero
nomen, ut sequens paternam jam subsistentem
substantiam, substantiali paternitatis proprio ad-
jecit.

Ac rursus, si quis principium Patrem appella-
vit, non sane etiam substantiale ejus proprium si-
gnificavit, sed substantiam illius indicare voluit.
Ipse enim ex nullo; Filius autem, et Spiritus san-
ctus, et omnia Filii, et sancti Spiritus ad eum re-
feruntur. Nam, et qui majorem Filio Patrem causæ
ratione dixerunt, non ut substantiale majus illud,
sed ut notionem Patris ad Filium tantum reddi-
derunt; similiter et de eo, quod sine principio dici-
tur, philosophandum.

Quod igitur divinarum personarum ad invicem
habitus cum eorum substantiæ differentia, se-
cundum divinos arcanosque processus appareat,
simulque cum ipso relationis habitu, causa, et
causale simul introducat, antea plurimis ratio-
nibus constitit. Nunc autem dicendum, quomodo
secundum causam, et causale solum, et secundum
ipsa prius divinæ personæ discernuntur, atque
ipsa discretionis causa sunt; quæ causa, et cau-
sale, substantiales proprietates, ipsum Patris sur-
persubstantiale nomen, et rem Filii, et sancti Spi-
ritus commendant.

Præsupposito igitur unitatem in Trinitate, et
Trinitatem in unitate esse colendam, secundum
fidei positionem, et ab his quæ a sanctis dicta sunt,
non discedentes, Damasceno quidem, secundum
causam et causale differentiam in divinis personis
intelligente; Nysseno autem Gregorio dicente:
Incommutabile naturæ ipsius considerantes, diffe-

D. Thomam i. q. d. 23, et ibid. Gregorium de

rentiam secundum causam, et causale, non negamus; in quo solo, alterum ab altero distingui deprehendimus; quod proposuimus, habebimus; quia enim tria illa unum cui sint secundum essentiam, sine causa quidem esse omnia, possibile non est; aliam vero causam se antiquiorem habere, longe impossibilis: restat, ut trium istorum unum, reliquorum causa sit. Procedentia igitur inde possibile non est producendi personæ ratione, esse eandem; seipsum enim aliquid producere, ac sui ipsius causam esse, possibile non est.

Itaque procedentia necesse est personaliter distingui; unita quidem secundum essentiam; nulla enim in ea discretio conceditur: discreta vero, secundum substantias, seu personas; et neque propter unionem personas confundi; neque propter discretionem, essentiam dividi. Perfecta enim illic, et summa unio, atque discretio. Atque unionem quidem unitas essentiae, ut dictum est, facit; discretionem vero, secundum causam, et causale, fides confitetur. Atque ea est quæ secundum se, neque propter aliud res maxime et unit, et discernit. Discretio scilicet secundum causam, atque causale. Neque enim discretionem magis confusione liberam cogitare possumus; neque consortium duorum aliquorum majus, quam cum alterum ex altero esse habeat. Namque secundum causam, et causale invenitur aliquid secundum æquivocam causam, sibi simile producens in eadem specie: et secundum quidem quod causa, et causale sunt opposita, ad invicem habebunt. Ideo etiam necessario discernentur: secundum autem quod causale, ex causa esse, atque essentiam accipit, communicabunt invicem, maxime cum proprie ad invicem per naturam habeant. Filium igitur ex Patre nasci, fides nobis ac religio tradit. Et quoniam secundum id quod gignere et nasci dicitur, oppositio causæ, et causalis, secundum ea quæ ad aliquid dicuntur, inspicitur secundum id quidem, quod aliud dat, aliud inde prodiens essentiam accipit, duæ necessario personæ intelliguntur ejusdem naturæ.

Rursum, dicente Scriptura Deum ex Deo procedere; secundum eandem rationem oppositio secundum causam, et causale etiam hic intelligitur, secundum quam oppositionem, et discerni illa ab invicem et uniri licet. Ita igitur Filius, et Spiritus sanctus ex Patre cum sint, et uniti, et discreti sunt.

Cæterum quia propter Trinitatis ordinem atque confessionem, non magis convenit ista ad Patrem et discreta et unita esse, quam sint ad invicem Filius et Spiritus sanctus; alias quippe inæqualitas in Trinitate esset, neque ad invicem discernerentur. Si autem non discernerentur, una etiam persona esset; quippe sublata relatione secundum causam, atque causale, sola essentia relinquitur. Constat, quoniam et Filius, et Spiritus sanctus, ad se invicem et uniti et discreti sunt, quemadmodum

PATROL. GR. CLII.

Filius, et Spiritus ad Patrem ununtur, et discernuntur secundum scilicet speciem oppositionis causæ, atque causalis.

Necesse est igitur, si discernendi sunt, vel Filium Spiritus sancti esse causam, vel Spiritum Filii. Sed causam quidem esse Filii Spiritum constare non potest; quia tertius a Patre traditus est, juxta personalem ordinem, quia naturalis et essentialis operatio et virtus Filii Spiritus est; quia imago ejus esse dicitur; quoniam Spiritus Filii a theologia traditur: qui profecto sancti Spiritus Filius esse non dicitur. Neque enim convertuntur, propter personalem ordinem, atque id maxime quoniam ex Patre per Filium esse Spiritus traditur, non tamen est, Filium esse ex Patre sine medio: sic enim esset Filius ex Patre per Spiritum, et consequenter Spiritus Pater, communicans ei, secundum paternitatis rationem.

Restat itaque Filium causam esse Spiritus sancti, Spiritumque per ipsum, et ab ipso esse. Hæc ergo ratione, et unentur ad invicem et discernentur, quod etiam Nyssenus indicavit, dicens in sola secundum causam, et causale differentia divinas personas ad invicem distingui. Neque enim de solo Patre ad Filium, et Spiritum sanctum dixit hæc: ita enim solius ad ea quæ ex ipso sunt, discretionem tradidisset, neque adjecisset: *Ejus quoque, quod ex causa est, aliam rursus differentiam intelligimus.* Hæc autem et his quæ superius diximus, consonant. Antè enim Spiritum sanctum Filium intelligi necesse est; habitumque ad alterutrum habere Filium et Spiritum, majoremque Spiritu Filium causæ ratione dici; atque a Filio, habere esse, ut qui ab ipso accipiat, et quæ alia prædicta sunt.

Si quis autem objiciat, Nyssenum aliam profitentem differentiam aperte videri velle non ejusmodi et hic in Filio, et Spiritu, qualem secundum causam, et causale reddidit: scire convenit, illum aliam secundum numerum, non secundum discretionis speciem causæ et causalis dicere; ut discernantur quidem scilicet, non tamen secundum causam, et causale: secundum modum vero alterum cum discernantur, puta, sicut contraria discernantur ad invicem, vel quæ secundum negationem et affirmationem sunt, vel quæ secundum privationem et habitum; vel secundum aliquid aliud hujusmodi. Constat autem et quia *aliani*, non *alteram* dixit. *Alius* enim quod dicitur, in his quæ sub eadem specie sunt et adducuntur, Græcæ locutionis usum, proferre consuevit; *altera* vero et *alteritas*, in his quæ vel specie, vel genere differunt, dicitur; nisi forte abusive dicatur; quod profecto *abusivè* nunquam Ecclesiæ magister in divinis posuisset; verum, etsi specie eandem, in quantum sub eadem specie adducitur, causæ et causalis scilicet: quia tamen etiam, quod sine medio ex aliquo, vel quod per aliquod prodit, causale causæ est, per

quam prodit, et maxime cum processus æquivocus fuerit, Filii vero sit immediata nativitas, Spiritus autem mediata processio per Filium ejus est, simulque causale utrisque redditit, et causale insinuans Verbum ex causa esse, subdividens etiam ad invicem, secundum causam et causale, discrevit aliquid quidem continenter ex primo: aliud vero per id quod esset continenter ex primo; in sola namque causa et causali divinas personas discerni deprehendimus. Et quoniam Pater quidem quod dicitur, gignentem indicat, Filius autem nascentem, sanctus vero Spiritus procedentem, seu inspiratum, causæ ergo et causalis, sive principii, et eorum quæ sunt ex principio nomina sunt sanctæ et supersubstantialis Trinitatis nomina, Patris scilicet, et Filii, et sancti Spiritus. Et quia paternitas, et nativitas, atque processio solæ sunt substantiales proprietates personarum: proprietates vero idem esse, quod substantias, ostensum est secundum theologum Gregorium: substantia vero, sive persona Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum signat. Ita enim Damascenus definivit dicens: *Deitas naturam indicat; Pater autem quod dicitur, substantiam; quia etiam substantia commune cum proprio est.* Constat hæc nomina inducere discretionem personalem, ac necessario discreta signare.

Quocirca et hæc sola proprie personalia et substantialia sunt, quæ causæ, causalisque habitum signant, singulaque singulis propriè redduntur, nulla communitatis ratione introducta; sufficientique per se ipsa discretionis commendare rationem. Patris enim super substantiale nomen et res causam indicat Filii, et Filii etiam, et sancti Spiritus similiter. Quorum Filius quidem habitum ad Patrem signat, sanctus autem Spiritus ad productorem, sive spirantem causalis habere rationem traditur, maxime cum dicitur sit spiraculum omnipotentis; Filiique spiraculum esse Spiritus sanctus, spiraculum vero spirantis est; et Spiritus a spirando denominatus est. Et sicut ait magnus Athanasius, Spiritus processio, spiraculo assimilatur. Spiritus autem processio processus est: itaque et inspiratio. Nam et Spiritus procedens dicitur propter processum scilicet, secundum quem ex Patre per Filium procedit.

Constat itaque substantiales proprietates, paternitatem et nativitatem, et processionem, secundum causam, causale, divinas signare personas; atque ideo substantiales et proprias secundum se, ac proprie dici, solisque his proprietatibus divinarum personarum differentiam intelligi. Et illud item constat, proprietates quidem secundum causam, et causale subsistentes cogitationi processus *ingrere*, rursusque processus causam, et causale, simulque discretionem subinferre. Ista enim per alterutrum colliguntur.

¹ 1 Tim. II, 13. ² Joan. x, 30.

Nysenus quippe Gregorius discernens ait: *Aliud enim est continenter ex primo; aliud per id, quod est continenter ex primo; quod enim ante etiam diximus, causam et causale processus hujusmodi commendant; nisi enim processus in divinis esset, profecto neque discretio, neque numerus personarum esset; personarum vero numerus secundum causam, et causale divinæ personæ distinguitur.*

Simul autem constat, etiam secundum contraria possibile non esse divinas discerni personas; contraria enim differentes species commendant, ut album et nigrum, et rationale et irrationale, corpusque et incorporale. Deus autem una species est, quæcunque tandem sit, si dici liceat, et una trium essentia et unitas est.

Neque secundum privationem quidem et habitum, quæ enim imperfecte habent, secundum hanc oppositionem discernuntur, veluti ab aspectu, cæcitas et a cæco videns. Nulla vero privatio in Deo summi boni est; quippe perfectissimus est; et substantiarum quælibet perfecta est; Deusque totus ex toto verus, ac perfectus est secundum fidei positiones, sed neque ut affirmatio et negatio. Nam, secundum hanc oppositionem quæ sunt ab his quæ non sunt, discernuntur, ut a falso verum. Porro in Deo nullus non essendi locus est. Deus enim essentia supersubstantialis est, virtusque omni virtute superior et excellentior, atque incommutabilis veritas. *Deus enim se ipsum negare non potest, ut ait Paulus.*

Præterea non est negatio, quod affirmatio simpliciter. Persona autem una est simpliciter, quod altera; secundum relationes quidem duæ, simpliciter autem una. Nam secundum essentiam, et esse unitas eis est: *Ego enim et Pater, inquit, unum sumus*¹; et negatio quidem sequitur ea quæ per alia indiscreta sunt; signum enim discretionis, non autem discretionem facit. Homo enim et aliud quodlibet animal ratione et privatione rationis discernuntur; cum irrationale, ut species in divisionibus accipiat. Cæterum non eo quod homo est, et homo non est. Non enim hoc est, equum esse, quod hominem non esse. Quoniam vero in his quæ ad aliquid, quæ in essentia inspicuntur secundum scilicet causam et causale, reperitur aliquid simile sibi producentis, in eadem specie, secundum univocam causam; Deus autem unum est essentia; tria, substantialibus proprietatibus secundum causam et causale; oppositio secundum causam et causale in his, quæ ad aliquid dicuntur, locum habet in sancta Trinitate. Ideo et secundum solam causam et causale, et a Scriptura sancta, et a sanctis Patribus, divinas personas discerni, traditum est. Patris enim ad Filium tradita discretio, causæ et causalis est; itidem producti et producentis.

Constat autem ex premissis, quia *ingeniti, geni-*

rique ratione Pater a Filio non proprie discernitur. A Neque eo quod est nasci et non nasci. Hæc enim quasi contradictio sibi invicem opposita sunt. Dictum est autem affirmationem et negationem, nulla posse ratione discernere, sed sequi ea quæ jam per alia discreta sunt, cum sit discretio signum : sicuti ingenitum quod dicitur, jam subsistentem Patrem affirmativa, id est substantiali proprietate, paternitate scilicet, sequitur. Itaque ingenitum et genitum Patris, et Filii ad invicem discretio non facit, sed subsistentes jam, atque discretos substantialibus eorum proprietatibus secundum causam et causale, paternitate ac nativitate discerni significat. Similiter et de eo quod est nasci et non nasci, dicendum.

Constat autem ex his, et eos qui dicunt oportere primum esse Patrem et Filium, deinde alium quidem gignere, longe a decenti confessione sanctæ Trinitatis aberrare. Nulla enim illic est alia discretio differentia, præter eam quæ secundum causam et causale ex processibus apparet. Hoc ipsum enim, quod alius sit causa, alius causale; hoc est alius quidem sit Pater, alius Filius, personas simul et discretio signat. Itaque, si quidem processus non esset, ut dictum est profecto, neque numerus personarum esset, consequenter vero nec Trinitas.

Alii etiam sine processibus, qui sunt secundum causam et causale, tria ponunt esse Deum : et ita nihil prohibebit eos, tria cum sint, in Deo confiteri, secundum se sine relatione ad alterutrum, quod cum essentia unitatem tollat, Arrianorum propositio est.

Non solum ergo non oportet primum esse Patrem, deinde genitorem, verum, ne cogitari id quidem convenit. Nam si ipsum gignere Patris personam signat, quomodo sublato eo ipso gignere, jam erit Pater? Aut enim neque Pater erit, si dicere fas est, aut certe confusio, aut tertium erit aliquid secundum se et absolutum, divinum ab essentia Filii et Spiritus. Id ipsum autem et de sancto Spiritu dicendum. Sed ista sane phantasia hominum eorum est, qui sanctam Trinitatem quasi tres homines ad seipsam habere ponunt, eique indigne applicant, quæ in materia contingunt, eamque nihil insensibilibus præstare sentiunt. Perro hæc opinio de Deo nostro indignissima, ac dementissima præsumitur.

Magnus præterea Dionysius discreta dixit Patris supersubstantiale nomen et rem, et Filii et sancti Spiritus, cum nulla in his conversio, sive opinio communitas introducat. Basilii item, in epistola ad Gregorium fratrem, de differentia essentia, atque substantia ait : *Quocirca in essentia communitate, notiones quæ in sancta Trinitate conspiciuntur, nullam accedens, nullamque consortium admittente dicimus, per quas proprietates commendatur personarum, quæ in fide traduntur, cum singula propriis notionibus discrete intelligantur.*

Quoniam igitur accedens, consortiumque non admittere dixit ea per quæ cujusque personarum proprietates commendatur, et per quæ singula illarum discrete accipiuntur, de propriis secundum se, substantialibusque notionibus proprie disserit. Itaque possibile non est, in eadem persona, alterius etiam proprietatem inspicere. Nulla enim in his communitas, aut conversio inducitur. Hoc etiam secundum quamdam oppositionem contingit, per quam non est unum, quod est alterum, secundum scilicet oppositionem rationem, secundum quam neque ad invicem convertiunt.

Quoniam igitur in sola causa et causali divinæ personæ discernuntur, istudque universaliter et diffuse dictum est, et ipsa præterea natura dictante; neque enim esse posset sine ordine Trinitas, maxime cum etiam tertius ex primo naturaliter per medium procedere pro confesso habeatur; tria tamen esse sine processu et ordine, possibile est; cumque et fides personarum indicet discretio, constat profecto, si discernendi sint ad invicem Filius et Spiritus, non alia discretio quam secundum causam et causale necessariò discernendos esse, qualem in eodem genere, etiam in Patre ad Filium et Spiritum sanctum deprehendimus : illam quidem generationis, hanc vero processionis ratione, secundum quam, neque Filius Spiritus est, neque Spiritus Filius : quemadmodum, neque Pater Filius est, neque Filius Pater, neque Pater Spiritus sanctus : neque Spiritus Pater est, propter necessariam scilicet causæ causalisque oppositionem, nulla in his conversione, sive omni communitate subrepente. Nam si nullam communitatem secundum discretio convertendo intelligere convenit, necesse est duas substantias ad invicem verbo simul accipi, conversionisque servare dignitatem; converti enim in duobus dicitur; neque enim Patrem quidem et Filium, quomodo habent ad invicem, inspicere oportet, Filium vero et Spiritum non oportet. Ita enim conversionis dignitas personis communiter non redderetur.

Quoniam vero communiter reddere necesse est, sed et discretio necessaria est, nisi dicat quispiam secundum causam et causale a Filio Spiritum discerni, neque conversionem, neque discretioem eis reddet, peribitque illi Filii supersubstantiale nomen et res, discreto a Filio et sancto Spiritu; nulla quidem conversione, sola vero communitate subintrante; atque ita una persona erit Filius et Spiritus, non ad invicem discreti, sed hoc absurdum est. Neque enim esset Trinitas Deus, confusioque personarum sequeretur; et si quid est hujusmodi, Filius itaque a Spiritu causæ causalisque ratione discernitur. Sed, si hoc est, etiam ex Filio est. Filium enim de Spiritu esse, id prohibet, quod ipse per Filium est. Verum Spiritus profecto Spiritus non esset, proprietate illius, quæ est secundum processus rationem, mota : quomodo enim esset substantia, substantiali ipsius proprietate mota?

Quomodo autem esset proprietas, quæ movetur, ac A decidit, ut ait theologus Gregorius.

Simul etiam apparet secundum conversionis rationem ipsius magni Dionysii intentio: qui, principali deitate Patrem ad Filium et Spiritum sanctum discernere videtur, ut quidam asserunt. Nam si conversio quidem in duobus terminis inspicitur: dictum est autem, ita divinas personas ad invicem discerni, ut nulla tamen convertio subrepat; non aliter conversionis ratio servatur, nisi dum simul personæ ad invicem inspiciantur. Itaque principali deitate Patrem ad solum Filium conferens, ipsum a Filio distinguit. Nam si Pater et Filius, ut se ad invicem habeant, inspiciantur; Pater quidem Filii fons, Filius vero, non Patris fons est, sicuti neque Pater Filius, neque Filius Pater. Ex Patre enim Filius, non tamen ex Filio Pater: maxime, cum et divina generatio gignendo ad id, quod gignitur, habitum habeat, sed non ad id, quod procedit. Atque hoc indicat etiam, quod sequitur, cum Filius Pater non sit, neque Pater Filius; quod quidem indicat supersubstantialiam illam divinam generationem non converti ad invicem, Patrem scilicet, ac Filium. Et quoniam conversionis dignitas discretionis causa communiter personis necessario reddenda est; eadem profecto conversionis ratione dicere possumus, cur non sit Pater Spiritus, neque Spiritus Pater: quoniam ille quidem fons et radix est Filii, ac Spiritus. Quæ enim Filii, ac Spiritus sunt ad illum referuntur. Spiritus autem Patris causa non est. Similiter et in Filio, et Spiritu dicendum. Neque enim Filius Spiritus, neque Spiritus Filius est. Neque enim convertit, inquit Nyssenus, habitus ista consequentia. Hoc autem secundum aliquam omnino oppositionem contingit; atque ea est quæ causæ causalisque ratione redditur secundum quam dictum est, aliud quidem continenter ex primo, aliud per id, quod est continenter ex primo.

Præterea et Filius fons sancti Spiritus a sanctis Patribus appellatus est: neque hoc solum, verum etiam solus Filius fons esse sancti Spiritus asseritur, sicut in consequentibus monstrabitur: quod etiam plus est, quam requiratur ad id quod proposuimus. Et certe possibile non est juxta eum quem quidam introducunt, secundum sancti Spiritus processum, Filium fontem esse sancti Spiritus. Eos enim, qui ita ponunt, plurima necessario absurda sequi, supra monstratum est. Non igitur ex sola conversionis ratione sancti viri claret intentio; sed etiam ex eo quod supersubstantialiam divinam generationem Patrem appellaverit. Divina enim generatio, ita Patri, sicut genitori congruens, ad nascentem Filium redditur.

Porro, si quis illud etiam ad Spiritum referre conetur; primum quidem etiam Spiritum Filium esse dicere cogetur. Divina quippe generatio, ut diximus, genitori congruè genitorque ad Filium refertur. Deinde etsi Spiritus a Patre divinæ generationis ratione discernitur: discernitur quidem et

ab hoc Pater; non tamen in quantum Spiritus est proprie juxta substantialiam proprietatem suam, sed in quantum solummodo ex Patre, atque ita Solum ut causale discernetur a Patre, non tamen secundum proprietatem suam. Sic autem eundem habebit ad Patrem habitum, quem etiam Filius. Atque ita, non erit, quam quærimus personarum propria discretio secundum quam nulla communitas infertur, et quam accidens, consortiumque non admittere magis voluit Basilius dicere.

Sed neque, ut quidam id dictum exponunt, Filii ad Spiritum discretionem nobis tradidit. Et certe cum esset pollicitus, omnimodam se divinarum personarum discretionem traditurum: et addidit: Ita nos divina et unire Verbo, et discernere studemus, sicut divina ipsa et unita, et discreta sunt. Itaque juxta conversionis rationem, et per id, quod addidit, perfectum discretionis-coujunctæ, ut dictum est, tradidit modum; causæ et causalis scilicet, secundum quem ex Patre per Filium procedere a cæteris doctoribus divinis rationibus monstratur.

Præterea quoniam omnia quæ in Deo dicuntur communiter, et incommutabiliter personis redduntur ubi relationis oppositio non obstat, dicitur autem Deus ex Deo esse, inspiciendum si non omnibus personis, per aliquam oppositionem congruit. Quoniam igitur Deus ex Deo, quod dicitur, processum ex aliquo designat: Pater vero non procedit ex aliquo; neque enim causalis est; cæterum Deus quidem est, ex Deo autem non est, aliter quippe sine principio non esset: principium sui præcogitatum, habens, quemadmodum et Filius, neque radix et fons Filii, Spiritusque diceretur. Sed Filius, Deus cum sit, ex Deo Patre esse dicitur; et Spiritus sanctus Deus cum sit, ex Deo itidem Patre prædicatur; attestaturque his etiam fidei positio communisque Ecclesiæ opinio: ita quoniam Deus ex Deo, quod dicitur, Filio et Spiritui sancto convenit; atque hinc causæ causalisque ratione a Patre discernuntur, sub intellectis scilicet differentibus substantiæ processibus, Deus autem est Filius, Deus item, et Spiritus sanctus: necesse est, si fidei principia servare inviolate volumus, aut Filium Deum ex Deo Spiritu esse, aut Spiritum Deum esse ex Deo Filio; non enim magis Deum de Deo ad Patrem utrumque, quam ad invicem convenit dici.

Nam relationis oppositio non hoc prohibet. Etenim paternitas quidem ad nativitatem opponitur, ut gignere, quod dicitur, ad id, quod est nasci, et producere, ad id quod est producti. Nasci vero et producere, ad invicem non opponuntur. Si enim opponuntur et discernuntur, omnino etiam gignere, et producere, ad invicem opponuntur: Atque ita erit Pater duæ personæ, compositaque substantia, maximeque juxta eos qui, ut dictum est, producere substantiale ponunt. Aut igitur duæ substantiæ

Pater erit, quas scilicet gignere et producere signavit, ut ad duo etiam, et quod nascitur, et quod producitur proprie referri possit, aut quod gignitur, et quod producitur, una persona erit; quippe, et Pater gignens, ac producens, una persona est. Sicut enim neque Pater ad se ipsum, secundum quod gignere et producere dicitur, discernitur: Ita, neque quod gignitur, atque producitur, ad ea discernetur, ad quæ gignere ac producere redditur. Nihil itaque prohibet relationis oppositio, Deum ex Deo esse dici, ad invicem Filium et Spiritum. Nisi autem hæc sit, communis essentia relinquatur, secundum quam nulla discretio Filii, et Spiritus inspicitur. Ideo etiam necessario sequitur, Filium, et Spiritum unam personam esse, nulla relativa oppositione obistente: neutrique horum, ut ad invicem Deus ex Deo dicatur esse, concedatur.

Nam si quis hoc neget, necesse erit ut simul neget vel Deum ex Deo esse Filium, vel Deum atque ex Deo esse Spiritum sanctum aut alium Deum esse Filium, alium Spiritum sanctum. Si enim utrumque Filium et Spiritum sanctum scilicet ad Patrem quidem, Deum ex Deo dici concedet, non autem etiam ad invicem, ex dimidio illis Deum ex Deo esse, reddet. Veluti ad Patrem quidem filium, et Spiritum sanctum ordinem habere ac discerni concedens, non etiam ad invicem ordinem habere, atque discerni concederet, neque ad invicem perfectas esse substantias confiteretur. Sed enim Filius Deus cum sit ex Deo, de sancto Spiritu non est, propter illa quæ sequuntur absurda.

Est igitur Deus ex Deo Filio Spiritus sanctus, quandoquidem etiam per ipsum procedere asseritur: solaque causa et causali divinas discerni personas, pro confesso habetur. Et quoniam secundum id, quod Deus est, non discernitur a Filio Pater; nam si uterque Deus, non tamen duo dii, unus enim Deus est: constat ex Patre et Filio, veluti ex uno Deo, esse Spiritum sanctum: non secundum quod duo, sed secundum quod unum sunt, producendi ratione scilicet servatis proprietatibus gignendi, ac nascendi: Deus vero est et Spiritus sanctus productus, sive procedens secundum suam substantialem proprietatem. Non autem possibile est, idem esse, quod producit, et quod producitur, propter immobilem proprietatem.

Præterea, secundum eandem rationem, quoniam Deus totus, ex toto in divinis personis a theologis asseritur, Deus enim partem non habet: et non magis quæcunque substantia minus est Deus totus, atque perfectus, quam tota simul sancta Trinitas, secundum fidei positionem; aliter enim ex imperfectis esset Deus, atque ex partibus constaret: quod autem dicitur totus ex toto, à causa esse significat. Quapropter Pater quidem totus est, ex toto autem non est, a nullo enim est. Filius autem totus, ex Patre toto est, et Spiritus totus, ex toto Patre similiter. Necesse est ergo, si initia fidei servare volumus, totus cum sit Filius Deus totusque sit Deus Spiritus

sanctus: quoniam, ut diximus, nulla relationis obstat oppositio, aut Filium totum ex Filio toto subsistere; qui enim hoc negat, aut totam unam personam, Filium et Spiritum sanctum confitebitur, aut non totum ex toto esse Filium, neque totum ex toto esse Spiritum sanctum, aut, neque Filium Deum totum esse, neque Spiritum Deum totum, aut aliud totum esse Filium, et aliud totum Spiritum sanctum, sed ista profecto inepta et absurda sunt. Neque enim Trinitas, neque essentialis unitas ita servaretur.

Enimvero quoniam propter illa quæ dicta sunt, Filius totus ex toto sit Filio. At Filii totum, et Patris totum, unum totum esse secundum essentialiam, servata scilicet oppositione gignendi, atque nascendi. Itaque totus ex Patre toto, et Filio, quasi ex uno toto Spiritus est, veluti ex Patre, et Filio, ut ex uno Deo: secundum quidem significationem ejus, quod est totus et Deus: et, si quid aliud eis ad invicem commune est, relatione non obistente, cum unum sint, secundum rem; secundum vero paternitatem, et nativitatem, substantiis [hypostatis], ut dictum est, discernantur: quoniam in his quidem oppositio inspicitur: in his autem nominibus, Deus et totus, scilicet unitas. Igitur a Filio secundum causæ causalisque rationem discernitur Spiritus sanctus. Quod si totus ex toto Patre dicitur, sed ex Patre per Filium esse a theologis asseveratur, sic enim Ecclesiæ magistri complexam processions sancti Spiritus definitionem illius substantiæ explicuerunt, et secundum illos cum ex Patre, dicitur, aut ex Patre toto intelligere convenit, si curæ nobis est juxta illorum traditionem, et simul initia fidei servando, secundum ordinem differentium processuum, atque coorientem ab his causæ causalique discretionem, divinas distinguere personas, maxime cum Patris totum non aliud sit quam totum Filii; unum enim est totum, sicut et illorum una essentia est: ubi scilicet non obstat relationis oppositio. Spiritus autem totus quidem est, ejusdemque essentialis cum Patre et Filio, totus vero productus, sive procedens est, secundum suam substantialem proprietatem. Non potest autem idem esse quod producit, et quod producitur; nihil est enim quod sui ipsius causa sit: et simul immobilem proprietatem servari necesse est propter immobilem beatissimæ Trinitatis ordinem.

Præterea, omnium nominum quæ Deo assignantur, ea quidem quæ quomodolibet relative in eo dici possunt, personas significant; quædam vero, unum Deum indiscrete, commendant. Prorsus vero, ubi non obstat relationis oppositio, non reddere qualecunque nomen, in Deo dicitur, personam secundum essentialiam imminuere est, cui illud nomen aptissime congruum, secundum rei significationem non redditur. Puta, Pater quidem nomen et Filius et Spiritus sanctus, paternitasque, et nativitas, et processio, causaque, et causale, et gignere, et gigni, relati ad invicem dici cum possint, in

Trinitate personas indicantia, personis proprie A
reduantur. Aut enim personarum substantia, aut
ipgarum significativa sunt. Sapiens autem, et
honus, et justus, et creator, et quæque talia unum
aliquid indiscrete Deum signant. Ex his enim nul-
lam cogimur discretionem intelligere in Deo ad
seipsum personalem, nisi secundum quædam nomina
ad creaturam solum sive potius creaturæ ad Deum;
justus enim ad creaturam et creator, et omni-
potens dicitur.

Substantialium vero, substantiarumque significa-
tivorum naminum; alia quidem personarum singu-
lis unum uni proprie redditur; quæque substau-
tialia ipsorum sunt, sicuti paternitas, et nativitas
atque processio, Pater et Filius, et procedens. Alia
vero duobus, ut causale, et mitti, et Deum ex Deo B
esse, Spiritumque et Patris et Filii Spiritum dici,
Mittere quoque et emanare, et profundere Patrem,
et Filium Spiritum. Alia vero tribus incommutabi-
liter redduntur; et unum Deum sine ulla differentia,
ut dictum est, signant. Verum producere quidem
sancti Spiritus non est; hoc enim relationis vetat
oppositio, quod enim producit, ad id quod produ-
citur, oppositum est; quod autem producit, Spi-
ritus sanctus est; dictumque est esse impossi-
bile, idem esse quod producit, et quod producit;
nihil enim est quod ipsum sui causa sit; et nulla
persona seipsam producit, sicut et in hominibus
exempli causa, fericernimus, namque et apud nos
cujuspiam filius, non est ipse seipso, neque sui
ipsius dicitur, sed patris: et neque filius pater patris
sui est, neque pater filius filii sui, propter opposi-
tionis rationem, secundum causam, et causale, quæ
non convertit.

Et certe possibile est eundem et patrem esse, et
filium, sed non secundum idem, sive ad idem. Ad
aliud vero, atque aliud, utraque. Sed hoc in Deo
locum non habet. Tres enim personas solas Deum
esse, fides tradit: quibus proprietates suæ immo-
biles, et ratæ manent. Non ergo producere, pro-
ducti Spiritus est, sed Pater producere Spiritum
asseritur. Secundum hoc enim a Spiritu, ut causa
a causali discernitur.

Quæritur autem, an et Filio producere commune
cum Patre sit. Et quoniam Patris ad Filium secundum
paternitatem et nativitatem, causæ, causalisque D
oppositio non prohibet hoc, neque ulla hinc con-
fusio sequitur; nasci enim ad gignere quod dicitur,
non ad producere relative opponitur, et Filius ad
Patrem, sed non ad productorem, in quantum
Filius, refertur; idcirco, nihil cogit, producere quod
dicitur, a Filio auferre, sicut cogimur a Filio gi-
gnere omnino tollere; non id permittente ipsius
ad Patrem oppositione, paternitatis scilicet, et nati-
vitatæ; ne, vel una persona Pater, ac Filius sit vel
idem simul, Pater et Filius, et neutrum proprio.
Quoniam itaque relationis Filii ad Patrem oppositio
non cogit a Filio, producere quod dicitur, auferre,
commune penitus est Patri, ac Filio, producere.

Cæterum, sicut quæ communia sunt Patri, et Filio
puta, *bonus, sapiens, creator*, etc. cum non æqua-
liter et immutabiliter Filio reddimus, minorem Pa-
tris essentia Filii essentiam facimus: Ita quippe
non erit sapiens, et creator unus Pater, et Filius
Eodem modo, qui producere Filio abstulerit, nulla
oppositionis necessitate hoc ipsi reddere valente,
Filii essentia Patris essentiam minorem cogetur con-
sisteri.

Porro, si quis Dionysium allegans, ita illum loqui
asserat, communis, et unita Patri et Filio, sancto
etiam Spiritui communia, divina ratio assignat:
hoc illum de his quæ tribus indifferenter redduntur,
dixisse noverit, ac de his quæ dicuntur natu-
ralia, in quibus neque discretio ulla, neque relatio
inspicitur. Idcirco etiam *communis et unita* dixit;
producere autem ad id quod producit, relative
opponitur. Et est, quod producit, Spiritus sanc-
tus. Possibile vero non est, idem esse, quod produ-
cit. Neque seipsum producit Spiritus; nihil enim
sui ipsius causa esse potest: neque alterum, prop-
ter traditam nobis Trinitatem.

Commune igitur est Patri, et Filio producere; et
est Pater, et Filius unus sancti Spiritus productor,
sicut et unus totus, et unus mittens, servata scilicet
generationis nativitatæque discretionem. Atque ita
Filius a sancto Spiritu causæ, causalisque ratio-
ne discernitur; quia, et per Filium procedere
dicitur; Paterque productor per Verbum esse
et ex Filio esse habere, cum ab ipso accipiat Spi-
ritus, a Theologis asseritur.

Ex quibus et illud constat, producere quod di-
citur, Patris substantiale non esse; hoc autem et
supra monstratum est. Attestanturque his a sanctis
Patribus dictæ sententiæ, quibus asserunt Filium
omnium paternorum bonorum hæredem esse, atque
omnia Patris habere bona, propria, atque præci-
pua, omniaque habere, quæ Patris sunt, nisi id
solum, quod Pater non est; generatorisque Spi-
ritum habere Filium propriæ naturæ bonum, vi-
vensque, et substantialiter insitum; sicut et Pater.
Libet tamen et ista addere.

Sanctus igitur Cyrillus in *Thesauris* ait: *Sicut
arbor prodeuntis ex se fructus, qualitatem suam na-
turalem ferre dat; ita et Filius, a Patre accepisse
intelligitur, quæ sibi sunt omnia, cum sit ipse omnia
quæ Pater est præter solum Patrem esse.*

Et rursus in eisdem: *Non ut indigenus a Patre
accepisse Filius dicitur; habet quippe naturaliter,
proprium cum sit ipsius Verbum et splendor, omnia
quæ ejus sunt, præter solum esse et dici Patrem.
Dicit autem se a Patre accepisse, hæreticorum opi-
niones, ut Deus præveniens, ac jugulans. Ne quis
enim Filium inspiciens Patris omnia habentem, ex
multa valde similitudine, et indemutabili identitate
putaret eundem esse Patrem et Filium, et in Sabelliæ
errorem laberetur; necessario se a Patre accepisse
ait, ut sermo inferens, unum quidem dantem,
secundum vero accipientem, dualitatem in propriis*

substantiis ostenderet non solis nominibus distin-

ctam. Idem in II ad Hermianam : *Consubstantialis et coæternus Patri Filius, omnia penitus æqua mensura habet, præter solum gignere. Hoc enim solum proprie Deo et Patri convenit. Idem in Thesauris : Itaque quodcumque de Patre dixeris, hoc etiam de Filio, præter id solum quod Pater ipse est; et quodcumque Filio dederis, hoc et in Patre est præter id solum, quia Filius ipse est.*

Chrysostomus in xxxix homilia super Joannem : *« Dedit, autem idcirco dictum est, ne ingenitum ipsum suspiceris, neque duos Patres esse putes. Omnia enim quæ Pater est, hæc et Filius est. Et post pauca : Vides incommutabile, et quod uno solo differentiam insinuet, quod iste scilicet sit Pater, ille Filius. « Dedit, » enim quod dicitur, hanc distinctionem solam necessario inducit; cætera omnia æqualitatem atque inde mutabilitatem indicant.*

Magus Athanasius in III Contra Arianos, ait : *Ita igitur ipsi cum unum sint Pater, scilicet et Filius, unaque sit Deitas, eadem de Filio dicuntur, quæ de Patre, nisi quod solum Pater non dicitur.*

Idem in sermone, in quo exponit compositam ab Arianis fidem, in variis illorum synodis, in fine longissimi sermonis ait : *Idcirco enim æqualitatem habet ad Patrem Filius, uniformibus scilicet vocibus, et quæ in Patre dicuntur, hæc et in Filio Scripturæ dicant, præter solum Patrem eum dici.*

Magus Basilius in libro suo *De fide* : *Accipere enim quod dicitur commune, et ad creaturam est; habere autem ex natura, proprium est geniti. Ut ergo Filius naturaliter possidet, quæ Patris sunt, ut autem unigenitus, omnia habet in seipso comprehensa. Et rursus in eodem : Patrem dixi et Filium; hæc mihi proprietates serva. Manens igitur Filius in eo, quod Filius est, omnia est quæ Pater, secundum ipsius vocem Domini dicentis : « Omnia quæ habet Pater, mea sunt. » Revera enim imaginis sunt omnia quæ primitivæ formæ sunt.*

Si igitur omnia quæ Pater est, hæc etiam Filius est genitus et manens Filius, et omnia quæ habet Pater, hæc et Filius comprehensa habet præter paternitatem solam, præterque id solum, quod hic Pater est, ille Filius, omnia communia sunt. Una enim in re tantum differunt. Cætera omnia æqualitatem, indemutabilitatemque indicant. Quomodo non paternitas quidem, atque nativitas substantiales sunt solæ Patris ac Filii proprietates sibi invicem minime communes; producere autem, Patri et Filio commune est, quia et Spiritus sanctus, communis est, et amborum dicitur Spiritus, amborumque spiraculum? Nam Spiritus sancti esse principium

neque Pater est paternitatis ratione sine medio. Ita enim Filius esset Spiritus sanctus, neque opponitur nativitatis rationi; huic enim sola paternitatis ratio opponitur. Itaque secundum id quod esse dicitur principium Spiritus sancti, non est discretio Patris ac Filii, et consequenter proprium Patris ad Filium, utrisque enim innatus est congruus; quod si innatus est etiam, nulla enim illic innati privatio est, communis est igitur Patri et Filio.

Quoniam igitur producere Patris, substantiale non est, commune autem est Patri et Filio, consequenter et Filius a sancto Spiritu secundum causam et causam distinguitur. In sola enim causa et causali, divinas personas discerni, et fides tradit, et sancti constituentur, et ex superioribus liquet.

Verum quidam discretionem Filii et sancti Spiritus, secundum causam et causam non suscipientes, cum tamen illis discretionem reddere cogantur, alunt discerni eos differentibus ex Patre processibus, adducuntque testem Justinum, philosophum et martyrem, dicentem : *quia sicut Filius ex Patre, ita et Spiritus ex Patre est, præterquam substantiæ modo.* Gregorium item theologum dicentem, et ipsum in sermone de nativitate Christi : *Spiritus sanctus procedens quidem ex Patre, non autem instar Filii; neque enim nativitatis, sed processione ratione.* Et contra Heronem : *Filii quidem proprium, nativitas; sancti autem Spiritus, processio.*

Porro, qui ista dicunt, et suam, et magistrorum vocem penitus ignorant. Nam quicumque sanctorum differentibus processibus discerni dixerunt Filium et Spiritum sanctum, nativitate scilicet et processione sive personalibus proprietatibus ordinem reddentes et processibus, et relationibus, et proprietatibus, istud dixerunt, quasi aliter possibile non sit personarum discretivas esse, nisi etiam relative oppositæ intelligantur ad invicem. Nativitas itaque immediatus est ex Patre processus, et hoc est ipsius definitio; processio autem per nativitatem intelligitur : ideo et Filius quidem sine medio ex Patre, Spiritus autem per Filium est. Præter illam autem relationem, quæ secundum causam est, nullam in divinis personis discretionem intelligere fas est. Nam in sola causa et causali divinas personas discerni dictum est; aliter enim omni oppositione et ordine processuum ad invicem sublato, nihil prohibebit, earum proprietates in idem concurrere subiectum. Itaque cum Filium a Spiritu nativitate discernunt, nihil aliud dicunt, quam Spiritum esse per Filium : per nativitatem enim procedere, quod dicitur, est. Similiter enim Spiritum a Filio processione distinguunt, processu illo a Filio discerni constituentur, cujus est definitio, per nativitatem esse.

¹ Joan. xvi, 15.

Quoniam igitur secundum substantialia proces- A nuntur causæ, ea esse quidem et in causa, ipsam sive personarum substantiæ significantur, simulque vero nullatenus discernere.

cum ordine causa et causale infertur, et Filius quidem secundum processum suum, sine medio ex Patre gignitur; Spiritus autem juxta processum suum ex Patre procedit: ideo, ille quidem per nativitatem esse, hic autem per processionem habere esse asseveratur, merito ambos ex Patre quidem aiunt esse, verum substantiæ differre modo.

Porro cum substantiarum modis discretio et causa, atque causale simul infertur, id quippe est dicere, aliud quidem esse continenter ex primo, aliud vero per id quod sit continenter ex primo. Sed et dicere, proprium quidem Filii nativitatem esse, Spiritus autem processionem, nihil aliud sibi vult, nisi quod Filius quidem ex Patre sine medio, Spiritus autem per Filium procedit: illumque procedere patri, non autem instar Filii. Neque enim nativitatis ratione, sed processionis discernentis est immediate, quod dicitur et mediate, sed et quod ait idem theologus, omnia quæ habet Filius, Spiritus sunt, præter nativitatis, Filiique rationem, idem signat, quasi diceret præterquam esse sine medio. Ipse enim per Filium procedit, Filius autem per Patrem nascitur, et præterquam alius quidem Filius est, alius autem Spiritus sanctus. Ipse enim est qui ait emanationis habitusque ad invicem differentiam, differentem quoque appellationem illis fecisse; proptereaque idem est, ac si dixisset præterquam alius quidem causa est, alius causale; si autem Nyssenus quoque discrevit, dum aliud dixit: *Continenter, aliud, per id quod continenter*; et si quis autem processionem alium substantiæ modum esse dixit, præter nativitatem immediate ex primo, et per medium ex primo insinuare vult.

Ad eam vero confert intelligentiam, et quod dicitur sufficere ad discretionem, genitum ac procedens dicere; procedentis enim ratio est, esse per genitum. Itaque verum id quidem est, quod processus divinas discernuat personas, verum non sine ordine et sine intellectu ad invicem, atque oppositionem, nativitatem ante processum cogitari, processionemque per nativitatem esse, quia et Spiritus per Filium est, ac propterea necessario causam et causale subingeri, sed eorum impossibile est, ut juxta illorum opinionem nasci, ac procedere discernatur. Nam, si nullam oppositionem in se ipsis continentes discernere sufficerent, ut dicunt prolatae personæ, eadem ratione sufficeret, et gignere, et producere quæ Patri insunt, in diferentes ipsum personas scindere. Impossibile est enim, apertamque habet contrarietatem, principia propria ac discernere idonea, esse uspiam, atque illic discretionem non esse. Veluti, si quis dicat peritiam quidem in aliquo esse, ipsum vero peritum non esse. Idem ergo est etiam dicere, per quæ discer-

Itaque æqualiter et in producente et in productis, vel discernent, vel non discernent; si enim, verbi gratia, idem homo generet filium, artemque suam pingendi, ut ita dicamus, illum doceat, natura penitus, et ars filio ac discipulo cum insint, sicut et in patre, et magistro, non magis alterum, quam alterum in plura dividet, eo quod in utroque sit eadem discretionis causa: rursusque, si quis idem sit pater, et lectulorum faber, et natura quidem filium gignat, arte vero lectulum faciat, in lectulo quidem ac filio, quia est naturarum diversitas, quæ subjecti ratione ipsa discernitur; alterum enim homo est, alterum lignum: quod quidem lignum, si quidem patri et opifici inesset, quemadmodum et homo, et illum necessario discerneret in plures causarum substantias. Vel si quidem productrix ligni natura fabricare sciret, esset et tunc veluti causa, lignum et faber, idem secundum subjectum existens, ita et lectulus germen, idem ars et lectulus, neque magis, quod producit, quam quod producit, discernetur. Itaque cum discretionis causæ in utrisque æqualiter fuerint, causa scilicet atque causali, æqualiter ipsa discernet. Gignere autem atque producere, in una eademque natura est, in qua, et gigni et procedere.

Constat etiam gignere idem esse, quod est paterna proprietas: proprietates vero, idem esse, quod substantias secundum rem, jam supra monstratum est. Tres autem substantiæ [hypostases] Pater est et Filius et Spiritus sanctus; Pater autem et Filius et Spiritus sanctus verus Deus est, Trinitas una, et supersubstantialis essentia.

Similiter et de eo quod est nasci, et de eo quod est procedere, dicendum. Ista igitur æqualiter in producente et productis, vel discernent, vel non discernent: si quidem igitur discernent, duæ substantiæ [hypostases] erit Pater, gignendi scilicet ac producendi ratione: sin vero hæc in Patre discretionis causa non sint, neque Filius et Spiritus nascendi, procedendique ratione propter easdem causas discernentur ab invicem: sic autem erit una persona Filius et Spiritus sanctus. Non enim dicere possumus, esse aliquid in productis hoc in loco discretionis causam, sicut in lectulo et filio discernens natura differens, quod in patre non est. Una enim trium essentia, ac natura est, ac præter differentiam, quæ secundum causam et causale est, sancti nullam aliam intelligunt.

Quoniam igitur gignere, ac producere in Patris natura cum sint, Patrem in duas personas non discernunt: idcirco, neque in Filii, ac sancti Spiritus natura nasci, ac procedere cum sit, ipsos discernent, nisi aliud adjiciatur; hoc est, nisi oppositionem habeant ad invicem. Unde qui eos variis processibus, nascendi scilicet ac procedendi discerni dixerunt, vel personalibus proprietatibus relative sibi invicem opponi intelligunt, ut dictum est. Sub-

stantiales enim cum sint substantiæ suæ indicant medium, substantiæ autem modus solum secundum causam et causale constat, nempe enim, quoniam in sola causa et causali divinas personas distingui dictum est, liquet quoniam ubi relatio non est, neque discretio erit. Itaque ad quam refertur personarum quælibet, ab illa sola etiam personaliter discernitur. Ergo et differentes ad Patrem Filii ac Spiritus relationes, eos a Patre solum discernunt, non autem ad invicem, nisi etiam ad invicem referantur.

Præterea si nascendo a Spiritu sancto discernitur Filius, discretio autem in personis divinis secundum oppositas relationes est, ut diximus: nativitas, in quantum nativitas ad processionem, quasi ad oppositam relationem reducitur. Hoc autem possibile non est. Solam enim ad paternitatem ita habet; simulque ita erit Spiritus Filii Pater, multaque impossibilia sequentur. Atqui neque secundum contradictionis oppositionem quod nascitur, ab eo quod non nascitur, distingui potest: quippe huiusmodi discretio, non est Filii et Spiritus, in quantum Spiritus, neque propria ipsius, sed communis omnium quæ non nascuntur. Simili enim ratione etiam ad omnia quæ non nascuntur, discernetur Filius, eritque Filius ad Spiritum, sicut quod est, ab eo quod non est, discernitur. Sed et ista discretio substantialis, et prima non est. Subjiciuntur quippe discreta secundum nativitatem ac processionem: hoc est, secundum quod aliud quidem est sine medio ex primo, aliud autem, per id quod est sine medio ex primo. Et certe quod nascitur, non est sicut id quod non nascitur, secundum scilicet discretionem naturæ. Non ergo sufficit contradictionis oppositio, per se discernere personas.

Sed et dicere, unam quamque personam in se ipsa sua personali proprietate subsistere, atque ab aliis omnibus abunde separari, ut et nativitas, et processio Filii ac Spiritus proprietates ad discretionem sufficiant, atque ita causæ discretionem non esse requirendam, nihil ad propositum valet. Quæ enim secundum se ipsa subsistunt, ipsaque ea suggerunt, sufficiunt ad discretionem reliquorum. Petrus enim propria anima et corpore subsistens, his a Paulo, cæterisque distinguitur: quibus vero subsistere in eo est, quod ad aliud referuntur, his etiam hoc discerni est, ad ea referri, ad quæ referuntur. Servus enim, verbi gratia, in eo quod refertur ad dominum, est, et dicitur servus. Cæterum, relatione sublata, neque servus, in quantum servus erit; quoniam igitur paternitas et nativitas, et processio secundum causam et causale subsistunt: Filius quidem, in quantum Filius, a solo Patre distinguitur; a Spiritu autem nulla ratione, nisi et alia aliqua ipsius ad Spiritum differentia intelligatur. Solam enim secundum nativitatem sine relatione ad Patrem intellectam, una persona esset Filius et Spiritus. Rursum Spiritus sanctus rela-

tionem ad spirantem subsistens, nisi inspiretur a Filio, ab illo personaliter non differet, sed una cum illo persona erit differentes habens rationes, ut est nasci et inspirari, eo quod nullam habeant ad invicem oppositionem, aut habitum: vel, sicut duæ simpliciter differentes erunt, habebuntque differentiam essentialis, non personalem tantum, quod penitus absurdum est.

Porro, si quis pergat contendere, nativitate Filium non a Patre solum, sed etiam Spiritu discerni, ne sic quidem effugiet, ne dicat et a Filio inspirari Spiritum sanctum; quippe Filii terminus est, consortem et hæredem esse paternorum omnium bonorum. Itaque cum cæteris a Patre sibi Spiritus quoque causa erit, ac propterea causa discernetur a sancto Spiritu, quæ, in termino nativitatis includitur. Nempe, et procedentis est definitio, ex genitore esse, per genitum. Itaque et si Spiritus proprietate sua, processione scilicet a Filio discernetur ipsa proprietate, quod sit scilicet ex Filio, sicque ad eum referatur, discretionem ad Filium habeat. Enimvero nasci, ac procedere si quis ad se invicem incongrua dicens, sufficere per se ad discretionem sine intellecta alia relatione arbitretur, imbecillæ omnino condidit rationi. Ista enim incongrua esse propter causæ, causalisque ordinem contingit. Per se enim sola, ut quidam æstimant, non ad se ipsa dicuntur, verum gigni quidem ad Patrem, procedere autem, ad productorem opponitur. Itaque cum illa opponi dicunt, consequenter discernere, quasi causam, causale ad invicem dicere cogentur. Siquidem, quod procedit ex gignente est per genitum; quod autem nascitur sine medio ex generante, est consors secundum proprietatem suam paternorum omnium bonorum.

Præterea, quia dictum etiam est, in sola causa, et causali divinas discerni personas. Et hoc autem quidam contra inferunt: quoniam, si quidem Filius causa sancti Spiritus est, habetque id a Patre sumens, sancti Spiritus causa esse præintelligitur in Patre, saltem cogitatione.

Pater itaque ante cogitabitur, quam Filius inspirans Spiritum sanctum, sed productioni Spiritus ex Patre substantia sancti Spiritus concurrens est: prius ergo, quam inspirare Filium intelligatur, subsistit Spiritus sanctus, et per consequens, ab ipso discernitur. Prius autem, quam inspiraret Filius, Filius tantum erat, et non productor. Itaque et si non sit causa Filius, a Spiritu sancto discernetur.

Verum, istud quoque imbecillum, ea est ratio, quod Filii ex Patre nativitas primus, et immediatus est, secundum paternam proprietatem processus, et ante processionem sancti Spiritus cogitatur. Per nativitatem enim processio est; quia, et per Filium Spiritus, procedentisque terminus per genitum esse monstratus est. Quoniam vero Filius, in quantum Filius, paternorum bonorum omnium est hæres, et omnia, quæ Patris sunt, nascendo

accipit, gignendo profecto Pater Filio initium est, A etiam ut sit sancti Spiritus causa. Itaque, si per nativitatem suam, ut initium, et causa Sanctus Spiritus sit Filius, Pater Filio communicabit, simul cum Filio hoc habebit, et neque ipse sine Filio inspirare intelligitur Spiritum Sanctum. Aut enim neque ex Patre est, si dici fas sit, aut etiam per Filium, atque ex Filio est: quippe hoc est procedentis ratio. Et antequam Spiritus cogitatur ex Filio, jam hunc producere Filius cum Patre habet a Patre genitus, maxime cum et productor per Verbum dicatur Pater. Si quidem enim producendo Pater Filio causam Spiritus daret, Filius profecto ante causam cogitaretur, secundum quam Spiritus procedit a Filio. Nunc autem gignendo est Pater initium Filio, ut sit sanctus Spiritus causa, et per Filium causa sancti Spiritus est, quia et ex ipso per Filium procedit Spiritus Sanctus. Itaque Pater et Filius, quasi unum principium ante Spiritum Sanctum cogitatur. B

Quemadmodum igitur solem calefacere sine radio, cogitare non possumus, neque sine fulgore calorem, ita neque sine Filio processionem cogitari possibile est; quippe ratio procedentis est, esse ex gignente per genitum. Et sicut sol et radius, unum calefaciendi principium est, ita Pater et Filius unum Spiritus sancti principium, secundum unicum ejus, simplicemque processum traditur; servata scilicet paternitatis, nativitatisque differentia. Itaque neque re, neque cogitatione potest inspirans Pater sine Filio intelligi: imo, si quidem ex animo Filius, et cogitatione tollatur, neque processionem jam esse possibile erit. Unde et dictum est; idcirco ex Patre procedere dicitur, quia a Filio est. Quod si præcogitari dictus est, tamen prius posterius non est. Nam et causa, et causale, Filiique mediatio, ac per Filium esse, a sanctis divinis rationibus traditur. Sed et simul, et conjunctus, et inseparabilis nihilominus pro confesso asseveratur. Temporales enim morulae in æterna vita locum non habent, ut ait Gregorius Nyssenus; eo quod illic nusquam temporis sit locus. C

Per hæc ergo omnia, conficitur, quod initio propositum fuit, Filium a sancto Spiritu secundum causam et causale discerni, Patremque et Filium, unum sancti Spiritus principium esse, servata illorum ad invicem differentia, juxta sanctorum Patrum theologiam; per quam, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, divinis rationibus asserunt. Quoniam vero veritati veritas non reluctatur, et in his maxime sermonibus, ubi de fide agitur, in quibus summa concordia, et ad se ipsos, et ad cæteros doctores sit necesse est. Aliter enim Deus, homines per eos falli, atque errare permisisset; sive contraria vera esse volens; sive veritate veritatem collidens; veritati autem mendacium objectum est. Multis autem ex locis demonstratum est, per Filium, atque a Filio

substantiam habere Spiritum Sanctum quod dicitur, verum esse, hic, quæ prædicta sunt, suppositis: ad illa nunc proficiscamur, quæ veritati huic prorsus videntur adversari.

Accedat ergo primo Sanctus Joannes Damascenus: *Spiritus*, inquit, *Filii dicimus, ex Filio autem non dicimus*, Hoc si, ut quidem arbitrantur, id insinuare vult, quod non sit ex Filio Spiritus, neque per Filium substantiam habeat, omnino Spiritum sanctum ex Patre solo habere substantiam, doctor præclarus arbitratus est. Hoc si ita est, etiam ex Patre esse sine medio. Si autem sine medio producere etiam substantiale Patris, propriumque ejus esse, neque Filio commune; substantialia enim personarum propria, cæteris omnino communia non sunt; quomodo igitur Patrem productorem per Verbum *splendifici Spiritus* dicit? quomodo ex Patre per Filium procedere Spiritum plurimis locis nos docuit? quomodo, si multum ordinem, vel habitum Spiritus ad Filium habet, dixit: *Oportet autem Verbum, et Spiritum habere*. Hæc enim sibi invicem contraria manifestissime sunt; si enim productor per Verbum, numquam profecto erit Patris substantiale proprium producere.

At si ex Patre sine medio, nunquam per Filium procederet; procedere enim per Filium quod dicitur, mediationem Filii designat, quam et Nyssenus tradit, et omnes una cum eo theologi tertiumque a Patre Spiritum sanctum secundum personalem ordinem commendat. Porro, sine medio, hoc est, ex solo Patre esse, dicere, hæc simul omnia tollit.

Atqui non solum, ut quidam id dictum exponunt, sibi contrarius hic doctor est, sed his quoque, qui ante illum fuerunt, Ecclesie magistris. Illi enim ex Filio, atque ex ejus essentia illum esse aiunt, et ex ipso prodire, et a Filio habere, esse, et ab eo procedere: ille autem, ex Filio non esse, non ex illius essentia, neque ex ipso procedere dicit. Hæc autem manifesta contradictio est. Ex quo sequitur, ut vel hic solus Ecclesie magister asseratur, solusque sanctus videatur, neglectis tot sanctis Patribus (piget enim dicere, *abstractis*), aut illorum multitudinem, atque auctoritatem antiquam reverendo, istum non admittere.

Sed hoc ineptum, ac insulsum est. Oportet enim sanctos omnes revereri, et, quæ ab illis dicuntur, pia intentione suscipere: atque ea ita exponere conari, sicubi fortasse disseutire videntur, ut et sibi ipsis, et aliis Ecclesie magistris quam maxime concordēs sint. Et, si quidem istud contingat, nihilque de concessis, ac ratis fidei rationibus tollitur, concordem ac veram expositionem dicere; sin autem, contrarium. Quo enim posito, absurditas sequitur, et ipsum ejusmodi est. Quanquam, non dici ad id, ut ait res, contrarium non est. Plurima enim vera quidem

sunt, non autem dicentur, hocque, cum ex aliis constat, tum ex ipsis Ecclesiæ dogmatibus. Esse enim Filium Patri consubstantialem, *Deique Genitricem semper Virginem* prædicari in Ecclesia, atque humanæ naturæ Filium Dei secundum substantiam unitum esse, vera quidem sunt; fuit tamen, quando non dicebantur; non tamen ideo falsa fuerunt. Nam postea necessitate urgente propter contraria dicentes, etiam ut in Ecclesia publice diceretur institutum, et formatam est; quid ergo miramur, si et sanctus iste quod non pronuntiabatur, ut multa alia, et tunc, et prius, non dici ait? Non enim profecto per hoc ostendit, quia non est: sed hoc solum, quia in consuetudine dicto non preferretur.

Sed enim cum sibi non esse contrarium, tunc profecto constat. Ostensam enim prius est quia, ubique per præpositionem, in quibus assumitur, præcedenti causæ cooperatur, atque ad eam efficientiam, quam ipsa inspicit, sive in naturalibus, sive in artificibus quispiam sermonem exercere velit. Ramus enim per quem fructus oritur, eandem, quam radix naturæ intentionem habet. Et terra, verbi gratia, per quam sapor gradum facit, ad illum, non ad alterius generis effectum: artificii cooperatur. Non enim ad satisfaciendum, seu dealbandum illi cooperabitur. Prorsusque ea, per quæ aliquid fit, cooperantur his qui prius illa movent, ad illorum nutum una cum illis causa effecta, vel quasi instrumenta, vel quomodolibet aliter illos adjuvantia.

Si quidem igitur non esset eis differens natura ad eos qui illis atuntur, essent et ipsa profecto simpliciter causa, sicut prima illa; sed in Patre etiam hoc magis. Si quidem et eadem esset ad atentes operatio. Verum in Patre, et Filio, quoniam una natura numero inspicitur, et una eis etiam actio, sive processio est, unus atque idem Deus, merito Filii per, et Patris ex, significatione non differet, sed ipsa quidem ad de, vel ex, transibit: illa vero rursus ad per, transferetur, commoneque et unum atque idem cum Patre principium sanctus Spiritus erit, propter æquam Filii ad Patrem Deitatem, atque essentiam eandem, aliisque omnia identitatem, et indemutabilitatem: concesso semel a Patre per Filium sanctum Spiritum procedere: doctoribusque omnibus clamantibus, non esse fas, differentiam aliquam quomodolibet in hisce præpositionibus intelligere hoc indeterminate monentibus, docentibusque, in Patre, et Filio, de, vel ex, a, per, nihil differre, nisi in quantum substantias discernunt. Ait enim magnus Basilius ad Amphilochoium scribens, cap. 5: «Unus Deus et Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia». Istæ non sunt legem potentis voces, sed distinguendis potius sub-

stantias. Non enim, ut alienam naturam introducat, sed ut inconfusam Patris, et Filii intelligentiam commendat, ita pronuntiavit Apostolus. Et theol. Gregorius ait: ex quo, et per quem quod dicitur, non naturas scindentium, sed unius inconfusæque naturæ proprietates exprimentium.

Propter hoc igitur per particula assumpta est, ut consubstantialitatem simul et personarum ordinem ac discretionem signet ex processibus ipsis apparentem. In quo sane ordine ac discretionem, Filii persona medium obtinet locum, quam semper etiam in communi consuetudine significat, per, et ne vel una persona, Pater, et Filius existimetur propter præpositionum similitudinem, vel duo, et contra se divisa ambo, Spiritus principia videantur, talisve esse Filii persona, qualis et Patris est, nihil ante se cogitatum habens, quemadmodum et Pater. Ex enim sistit mentem, et ulterius ire non cogit, principalemque causam quærere, cui ex principaliter distributa est; per autem alteram quoque personam præter ex, includit; et ad illam provehit mentem, principalemque illam designat causam, in qua hæc ponitur, medium et primi, et ejus, ad quem processus, sive operatio. Atque ita Trinitatem integre nobis commendat per, simulque processus personarum ad invicem ordinem indicat. Sed et essentiæ quoque unitatem per se tertio connectit, juxta Gregorium Nyssenum, Filii mediatione, et sibi Unigeniti honorem servante, et Spiritum naturali Patrem habitu non excludente: Sic enim, ut ait magnus Basilius, et substantiæ, conceduntur et pium unici principatus dogma non decidit.

Quoniam igitur cum unitate personarum quoque discretionem consistit, secundum Akem nobis traditum, debemus, hæc autem et ambo, alterum quidem ex Patre, per Filium Spiritum sanctum procedere dici commendat, alteram autem ex Filio dici non ita, ideo Damascenus per Filium quidem procedere latetur. Ex Filio autem non dicimus, adjectit, petaus illi ex, personæ non congruere, antequam illa persona cogitatur, sed ei antequam nulla, qualis est persona Patris. Plurimi vero sanctorum Patrum, atque idem sæpius, easdem dictiones in theologia secundum differentes intelligentias et suscipiunt, et aliquando sic, aliquando aliter, ut magnus Basilius in questionibus ad Eanoniium, germen Filium dicentem non suscipit, dictionem hanc imperfectionibus congruere existimans; quocirca eam maxime ponebat Eanoniium. Verum theologus Gregorius, in primo libro De Filio, de eo et Spiritu sancto loquens ait: *Horum autem alterum quidem germen, alterum vero productum est.* Et causam quidem, et causale in divinis personis dici, velat Cyrillus beatus mus dicens: *Causam vero et causale ne nominare quidem fas est, si quis illud scilicet juxta crea-*

⁶ Ephes. iv, 6.

urarum morem accipiat. Communis autem fides, A omnesque theologi, in sola causa et causali divinas personas distingui dicunt, majusque quod dicitur, Patri, causæ ratione plurimi doctorum assignarunt. Juxta opinionem autem Arianorum ab Ecclesiæ ambitu repellitur.

Nihil ergo mirum, si etiam doctorum alii quidem ex principali causæ, et ante quam nihil cogitatur, hinc soli congruere eam arbitrantes, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, productoremque Patrem per Verbum asseverant, quia Filii omnia ad Patrem referuntur, non tamen ex Filio dicunt. Alii vero et ei qui ex causa est, ut Filio congruere ponentes, cujus Pater principalis præcogitatur causa, eo quod unum principium, et una causa sit Pater, et Filius, sicut et una essentia: nunc quidem per Filium esse ac procedere dicunt, nunc autem ex Filio esse, et prodire, et procedere, secundum sanctorum, ut dictum est, divinas rationes tradunt, per utraque illi idem volentes, etsi syllabis differant.

Placuit ergo Damasceno in hujusmodi theologia potius uti per, a qua et consubstantialitas, et unitas, processuumque, ac personarum ordo, et discretio apparent, quam assumendo ex causam tantummodo significare: maxime, ne vel una persona, Pater et Filius existimarentur, propter præpositionum similitudinem; vel ne videretur Filius nihil ante se cogitatum habere, sicut et Pater; ita enim ei visum est, et alia, quæ prædicta sunt.

Sed ista quidem sufficiunt, etiam si magister dixisset, ex Filio non esse Spiritum. Nunc vero, non ita dixit, solum: *Ex Filio autem non dicimus*; hoc autem nulla ratione contrarium est ei, quod esse ex Filio dicitur. Communem quippe tantum usum per hoc tradit. Si igitur ea expositione suscepta, quam multi volunt, plurima quæ sunt rata, convelluntur, et neque ipse sibi, neque aliis ante se doctoribus concordat, nostra autem explanatione admissa, nihil tale contingit, eorumque quæ rata sunt, nihil omnino decedit: constat profecto, hanc esse veram expositionem, illorum autem falsam et rejiciendam. Ex quibus etiam dicitur verbi illius beati Dionysii solutio, quo ait: *Solus fons supersubstantialis Deitatis Pater est*; qualem enim fontem magnus iste pater Deo et Patri reddit, ante quem nihil cogitatur, talem Damascenus in Filio denegat. Ante hunc enim pater cogitatur. Et rursus hujusmodi causam a Filio Joannes aufert, qualem Augustinus Patrem dixit, principalem ipsum causam appellans: *Principaliter enim*, ait, *ex Patre procedere Spiritum sanctum*; et addidit: *Principaliter autem dixit, quoniam et ex Filio Deo Spiritus invenitur procedere.*

Fontem ergo sancti Spiritus et Filium a doctoribus dici supra monstratum est. Sed quoniam ante Filium quidem Pater cogitatur, ante Patrem autem

nihil; ipseque ex Patre esse dicitur, atque ad ipsum refertur: *Et omne, quod esse a Filio dicitur, ad primam causam relationem habet*, secundum Basilii sententiam in libro *Quæstionum*, secundum quem modum et radix, et fons, et solus causa Pater dici potest, ut ostendatur; ex quo quod dicitur et neque tria, neque duo principia deorum pluralitate separata suscipiantur, ut ait Gregorius theologus, in lib. *De Spiritu sancto*. Ideo et dictum est: *Vivo ego propter Patrem*. Et: *De hora illa nemo scit, neque Filius, nisi Pater*; et: *A me ipso facio nihil*: et: *Sicut audio judico*; et: *Mea doctrina, non est mea*: et: *Pater meus major me est*: et si quid hujusmodi ab eo dictum est, qui omnia ad Patrem refert, sicut et de Spiritu, alibi quidem ait: *Quia mittam vobis Paracletum*; alibi autem: *Quem mittet Pater in nomine meo*, hoc est per me. Neque enim personam Spiritus sancti futurum Filium per hoc significat. Illud quidem, ut suam ostendat dignitatem. *Dignitate enim et ordine secundus a Filio est*, juxta magnum Basilium, *majoremque Spiritu sancto Filium*, magnus ait Athanasius. Hoc autem principium sine tempore honorans, et ne videretur Deo adversari, ut ait theologus Gregorius.

Enimvero ostensum est etiam conversionis ratione, quia Patrem ad solum Filium conferens vir sanctus hoc ait; cum dixisset enim: *Supersubstantialis enim divinæ generationis res non convertunt ad invicem*; solus autem fons supersubstantialis deitatis Pater est, addidit: *Cum non sit Pater Filius, neque Filius sit Pater, et divina vero generatio hoc signat, et quæ alia prædicta sunt*. Tenemus itaque doctoris intentionem, alio ex loco sibi ipsi, ac doctoribus cæteris concordem, qui sunt ejusdem meriti, et in sanctorum cœtu nihilo inferiores. Ut autem quidam volunt, contrarium omnino contingeret. Fontem quippe sancti Spiritus Filium dicere juxta invecium ab eis secundum processum, ut vanum ac plurimis absurditatibus obnoxium, supra confutatum est.

Et certe non solum fontem sancti Spiritus, magnus Athanasius Filium dixit, sed et solum eum dixit sancti Spiritus fontem. Theodoritus enim in libro suæ *Ecclesiasticæ historiæ*, cap. 25, infert epistolam magni Athanasii ad Afros de Ariminensi concilio, in qua, ita scriptum invenitur: *Quis autem his congregari velit hominibus, qui neque sua suscipiunt? Nam in decem illorum et pluribus, ut prædiximus, synodis, alias alia scribentes, satis evidenter, ostendunt, se singulas illarum improbare. Patiuntur autem hoc, quod et Judæi tunc passi sunt. Ut enim illi solum fontem aquæ vivæ relinquentes, foderunt sibi lacus, qui non poterunt aquam continere: scriptum est autem apud prophetam Jeremiam; ita et isti pugnant aduersus universalem synodum, foderunt sibi synodos plures.*

Sed et in libro *Contra Arianos*, magnus idem

Athanasius Salvatore solum Spiritus sancti largitorem esse ait dicens : *Et contra Salvator cum sit Deus, et regni Patris semper imperans Spiritus sancti largitor solus est.* Hæc igitur ex abundanti dicta sunt, ad ostendendum : quia et Filius sancti Spiritus fons dictus sit.

Si igitur doctores sibi ipsis, atque invicem concordere esse necessario fatendum est, hoc autem nunc maxime fit, nihilque concessorum dogmatum notat, his ita expositis, ut dictum est ; alias autem contra penitus contingit ; evidens profecto documentum est, hanc quidem expositionem veram esse solam, omnesque præter istam, falsas esse.

Patet item dicti illius solutio, quod posuit Gregorius theologus : *Omnia scilicet, quæ habet Pater, esse Filii, præter causam.* Sicut enim divus Dionysius Patrem ad solum Filium conferens juxta conversionis rationem, Patrem solum fontem dixit (non enim est Filius fons Patris), neque enim convertitur : ita et summus hic vir, præter causam habere Filium Patris omnia dixit ; causam scilicet, quam habet ad Filium, Pater. Siquidem enim arbitrantur per hoc, sanctum virum, nullam omnino causam Filio reddere, falluntur. Ipse enim est, qui ait : *Ex principio principium.* Quin et in oratione, quam facit ad Christum, ita inchoavit dicens : *Te nunc quoque benedicimus, Christe meus, Verbum, sancti Spiritus sine principio servator.* Quam ergo habet Pater ad Filium causam indicare voluit ; aliter quippe sibi ipsi non congrueret, sententiaque fallax videretur. Dicere enim præter causam, omnem causam auferentis esse voluit ; hoc autem falsum est. Vel creaturarum enim ipsum certe causam dicent. Attestatur his et ipse dicens : *Omnia quæ habet Pater, Filii sunt præter causam ; et omnia quæ habet Filius, Spiritus sancti sunt, præter nativitatem.*

Constat ergo quia Patrem ad Filium comparans ; præter causam, dixit, quam scilicet habet Pater ad Filium, sicut et quod sequitur, Spiritum ad Filium comparantis est, relationem illorum ad invicem insipientis, secundum illorum proprios processus. Dicere namque, Spiritum habere omnia præter nativitatem, nihil aliud significat, nisi præter quam immediatum ex Patre esse ; quippe cum Filius quidem ex Patre sine medio sit, juxta proprietatem suam, sanctus autem Spiritus ex Patre per Filium procedat, quocirca neque convertitur, quoniam neque processus illi, et consequenter neque substantialia convertuntur. Et ex hoc igitur nihil pro se concludunt.

Eadem vero ratione, ne id quidem illis opularet, quod ait sanctus Maximus in Epist. ad Marianum ita scribens : Synodicorum igitur præsentis sanctissimi Papæ, non tot capitula quot scripsistis, repudiaverunt, qui in regia civitate convenerunt. Duo autem sola, quorum alterum quidem de theologia continet. Quia, inquit, etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum, alterum vero de divina incarna-

tionem : quia scripsit, non sine primi patris peccato esse Dominum, in quantum homo erat. Et primo quidem concordantes Romanorum Patrum protulere sententias. Cyrilli quoque Alexandrini in expositione super Joannis Evangelium, ex quibus seipsum non Filium Spiritus causam facere ostenderunt. Unam enim noverunt Filii et Spiritus esse causam : alterius quidem secundum processionem ; sed ut per ipsum procedere insinuarent ; sicque conjunctionem essentialis, et incommutabilitatem commendarent.

Itaque quod sanctus Cyrillus plurimis in locis Spiritum sanctum ex Filio sicut etiam ex Patre dicat, eumque ex Filio esse et per ipsum, et ex ipso naturaliter procedere, et quia per ipsum profusus naturaliter propriam nobis substantiam signat, et quæ talia, satis supra declaratum est. Sed et Romanorum doctorum, Hilarii scilicet, Ambrosii et Augustini dicta huic sententiæ congrua produxerunt ; qui et ex Filio procedere Spiritum sanctum docent. Hæc autem mirum, si non etiam causam insinuat. Ea enim ratione, ut datur intelligi, neque cum ex Deo esse, et ex Patre procedere Spiritus asseritur, causam designabit. Sed ista, præter Scripturæ intentionem sunt ; nempe, quoniam juxta sanctum Cyrillum, Occidentalesque doctores fatentur hujus esse sententiæ, qui evidenter ex Patre et Filio ; veluti ex uno principio prodire, ac procedere, ut dictum est, Spiritum sanctum constituentur. Nihil ergo novum a se ipsis introducunt, qui etiam ex Filio Spiritum procedere fatentur : simulque præsens epistola Romanorum Patrum præexpositas allegationes illorum veraciter esse commendat. Aut enim ipsæ omnes sunt, aut ex ipsis aliqua, quas tunc protulerunt. Non enim profecto falleretur sanctus Maximus, aut mentiens ista dicebat.

Quid ergo sibi volunt, cum Spiritum sanctum ex Filio quidem procedere dicunt, non autem esse Filium causam sancti Spiritus adjiciunt ; quia enim Filius quidem ex Patre est ; Filii autem omnia ad Patrem referunt, dictum vero est etiam a sanctis, ex Patre et Filio Spiritum sanctum, veluti ex una re, et uno principio esse, ac procedere : propterea ex hujusmodi sententiis aperuerunt se, Filium non propriam, et peculiarem causam Spiritus, præter Patrem, intelligere. Merito sane. Neque enim duo sunt divisa contra se, atque ab invicem disjuncta principia sancti Spiritus ; neque ut personæ duæ, ita duo etiam Spiritus sancti principia sunt ; quemadmodum enim mittit quidem Pater Spiritum sanctum, mittit autem hunc etiam Filius ; neque tamen Filius alia missionis causa præter Patrem est ; neque enim mittit Pater sine Filio, sicuti neque sine Filio facit ; quocirca etiam dictum est, una datione et una largitione mittit Spiritum sanctum, ita et de eo quod proposuimus dicendum, atque eo magis quo missio idem est quod processio, ut supra declaratum est. Aut si hanc nimium contentiosus

quispiam substantialis sancti Spiritus processionis A indicium dicat, profecto, nunquam mitteretur a Filio, nisi etiam ex ipso esset; alioqui minister esset Filius.

Non itaque vel Pater solus causa est Spiritus sancti sine Filio, vel sine Patre Filius; per Filium enim procedere dicitur, et Pater per Verbum productor esse sancti Spiritus asseveratur. Constat hoc etiam ex sequentibus ipsius verbis. Ait enim: *Unum norunt Filii, et Spiritus causam Patrem*; alterius quidem secundum nativitatem; alterius vero, secundum processionem. Hæc autem prædictis optime consonant. Nam Filius quidem ex Patre secundum nativitatis, vel geniti definitionem, ex Patre sine ullo medio est. Spiritus sanctus autem juxta processionis, seu procedentis terminum, B ex Patre per Filium est; quæ cum ita sint, congruè Filius ac Spiritus ad unum principium Patrem referuntur, ut Filius quidem seorsum non sit causa: non enim est vel Filius, vel quæcunque causa sine Patre; Pater vero ac Filius una causa, unumque principium sit sanctus Spiritus.

Etsi enim, ut supra declaratum est, esse habet a Filio, ab ipso scilicet sumens, ac penitus ex ea causa eum pendere pietatis ratio tradit, et quæ alia prædicta sunt: ob id tamen, quod Filius quidem sit ex Patre sine medio, Spiritus autem per Filium procedat, ac per ipsum Patri conjungatur: quodque Filii omnia ad Patrem referantur, Pater unum sancti Spiritus principium dicitur, quocirca solus quoque fons deitatis dictus est; fonsque et C radix Filii et Spiritus, et solus causa dici potest, quod nihil ante se cogitatum habeat, atque ad ipsum referantur omnia. Unde et magnus Basilium dicebat: *Naturalis bonitas, et regia dignitas ex Patre per Unigenitum ad Filium pertingit: ita et substantias fatemur, piæque unici principatus dogma non decedit.*

Consonant quidem et ista præteritis; verum ne id quidem dissentit, quod sequitur. Nam dicere: *Propterea et Filio procedere dixerunt, ut per ipsum illum procedere significarent*, nihil est aliud quam dicere: Idecirco ex Filio procedit, quia procedit per Filium: quia enim per Filium procedit, naturaliter scilicet atque essentialiter procedit. Ita quippe et D essentialiter conjunctio, et incommutabilitas declarabitur: quod autem per aliquid naturaliter, atque essentialiter prodit, ex ipso etiam substantiam habet. Itaque per Filium prodire, idem est quod per Filium procedere; hoc enim indicat per Filium habere substantiam; quod igitur superius processionem appellavit, hoc in consequentibus per Filium prodire, ac procedere dixit.

Constat ergo et ex his, ex Filio procedere quod dicitur, idem esse quod per Filium procedere. Porro ista etiam ante sunt dicta. Sed et illud quoque demonstratum est, quod essentialiter Filii ad Patrem identitas, omnia Patris Filium habere facit, præter solum Patrem esse. Atque eodem modo,

quo etiam Pater; aliter quippe essentialiter identitas tollitur, maxime cum dictum sit, una tantum re, eos differre: quod hic Pater sit, ille Filius, alia vero omnia, esse communia. Pater itaque causa Spiritus est, sicut et Filius. Dictum est tamen, eos non asserere Filium sancti Spiritus causam, propter illa quæ prædicta sunt; quod enim ex Damasceno sibi vult, *ex Filio non dicimus*, ne duo principia divisa videantur, nec persona Filii, ut Patris persona esse, nihil præ se cogit, tum habens, hoc et istis in hoc loco sibi vult. Unum enim principium est sanctus Spiritus, Pater et Filius; et neque Filius sine Patre, neque sine Filio Pater. Non enim esset procedens Spiritus sanctus; quia tamen Pater sine causa est, ipsi causæ nomen separatim est, quæ causa ad Spiritum sanctum relata, Filium quoque comprehendit, quia per Filium procedit. Nam ex Patre procedere, doctores pro eo acceperunt, quod est ex Patre per Filium procedere.

Sic itaque, et quæ in prædicta epistola posita sunt, veritati et sibi ipsi concinunt; et quæ a sancto Cyrillo Latinisque doctoribus de Spiritu sancto dicta sunt, interroganti sancto Maximo, Romani allegaverunt. Impossibile namque est, magistris Ecclesiæ, ex Filio esse atque procedere Spiritum dicere, et rursus per Filium esse atque procedere, deinde causam a Filio auferre; hoc enim est aperta contradictio, constatque, quia et C ipsi contradicentes, quod dicitur ex Filio procedere, ut quo causa significetur, non suscipiunt. *Ex enim præpositio, et maxime in divinis personis, processum cum causa commendat; et per, tantum valet, non solum quia, ut dictum est, in divinis idem valet quod ex, sed quia etiam per se ipsam in quibus assumitur, ubique causam indicat; sive enim per instrumentum, ut per causam, vel causæ consortium dicimus, sive per locum; quia causa motus est locus, et motus omnis in magnitudine, atque distantia; similiter et per causam dicimus, sive per tempus idem (tempus enim motui plurimum confert); sive in syllogismis extrema per medium connecti dicimus; constat quia per mediam causam, secundum animi totum, sive transgressionem contingit.*

Porsus vero possibile non est ut cum dicimus per, non etiam aliquam causam una cogitemus; quoniam igitur per Filium prodire ac procedere dicitur Spiritus sanctus, causam profecto et Filium esse necessario datur intelligi. Et simul constat ut substantialem causam; quippe ab illis consummata, et plenissima perfectione, summaque ad Patrem æqualitate, sive unitate longissime remotum est, Filium instrumentum ponere, seu locum, seu tempus, aut aliquam imperfectam, et alterius essentialiter causam; si enim in creaturis, unam causam, unum creatorem, unum Patrem, et Filium commendat per, multo sane magis in consubstantiali

eis Spiritu sancto unam causam, unumque principium, Patrem et Filium commendat.

Magnus præterea Basilius ad Amphiloebium scribens, cap. 8, sic ait: *Quod per Filium creare Pater dicitur, neque imperfectam commendat creationem Patris; neque invalidam Filii efficientiam signat; sed unitissimam commendat voluntatem.* Itaque vox ista, *per Filium*, causæ ante omne principium, confessionem habet; nos in prædicamento causæ conditionalis assumitur. Patet igitur quod in creaturis quidem *per*, commendat unionem voluntatis; in sancto autem Spiritu unionem Patris et Filii, secundum substantialem processum sancti Spiritus insinuat, secundum quem ex Patre *per Filium* prodire ac procedere asseritur, et ex Patre ac Filio procedere. Pluribus igitur ex partibus ostenditur Patrem et Filium unum esse principium, unamque causam Spiritus sancti: dictum est tamen Romanos Filium non causam Spiritus, propter ea quæ prædicta sunt, facere. Constat autem ex his, et quia ex Filio procedere Spiritum sanctum non ulla novitas est, neque nova adjectio, ut quidam asseverant. Nam et temporibus sancti Maximi a Latinis ita legebatur: *Ad quem sanctorum allegationes, ut ipse ait, huic sententiæ congruas protulerunt.*

Paucis vero interpositis, in eadem epistola, idem sanctas adiecit, concludens: *Romanos de his sine ratione culpari.* Liqueat igitur, et ipsum approbare, quod dicitur, Spiritum sanctum ex Filio procedere, eosque qui ita dicerent, laudare, et qui culparent, insimulare. Essent autem sane ineptissimi, qui propter id quod dictum est: *Ex Filio non dicimus, causam sancti Spiritus a Filio omnino auferentes, ex eo quod asseritur ex ipso procedere, hanc non illi reddunt, cum hanc processionis dictionem et ipsi Spiritus sancti substantiam commendare desinant.* Ex hoc enim rationabili illi causam reddent, quam per illud auferent.

Nam si ex Patre procedere, quod dicitur, causam commendare confitentur, quomodo non etiam Filium, unam cum Patre causam sancti Spiritus latentur, cum audiant, ipsum etiam ex Filio procedere? Imo vero, quomodo ad eos quidem, qui hoc dicunt, offerantur; sanctis autem ita dicentibus, non contradicunt? Quod si ex Filio esse ac procedere, cum doctoribus ecclesiæ, et sancto Maximo, et Romanis, qui super hoc sanctorum dicta protulerunt, vel coacti suscipiunt, non tamen per hoc causam significari volunt: primum quidem, neque sic deberent ad hanc dictionem omnino indignari, deinde, præter suas opiniones volent, hoc enim, ut quod causam sine medio significet, re fugiunt; et neque cum ex Patre procedere dicitur, et ex Deo esse, causam significare cogentur, dicere, quærentque alterum vocabulum, quod substantiam sancti Spiritus significet, idque fortassis erit, esse, hoc autem in divinis personis idem valet quod procedere, simulque quænam et unde erit

A ista distributio: in Patre quidem, per ista causam signari dicere, in Filio autem hanc non ita?

At si ex Filio procedere consubstantialitatem et hic significari dicunt, nempe sicut Spiritus Patri consubstantialis est, quia procedit ex Patre, ita et Filio consubstantialis est, quia procedit ex Filio; nam et Filius consubstantialis est Patri, quoniam ex ipso est, siquidem vera prosequitur magnus Basilius dicens: *Porro essentiæ identitas, quia est ex Patre Filius.*

Attestatur his et Cyrillus beatissimus: *Nasci enim, inquit, ex Patre per Filium, invitos nos etiam, ac renitentes coget, illi consubstantialitatem reddere.* Sed et quod per illum prodire dicitur, nequaquam essentiæ conjunctionem, immutabilitatemque commendaret, nisi per Filium habere substantiam quod procederet, præsupponeretur; nam quod ita proficit necessario etiam consubstantiale est, siquidem et in loco verax est sanctus Maximus dicens: Spiritus sanctus sicuti naturaliter secundum essentiam Dei et Patris est, ita et Filii secundum essentiam est, ut qui ex Patre essentialiter per Filium genitum ineffabiliter procedat; propter hoc igitur consubstantialis est Filio, quia per illum procedit ex Patre; hoc autem idem esse quod ex Filio procedere, plurimis ex locis demonstratum est.

Enimvero multo minus illis confert illa Basilii sententia, quam ut murum inexpugnabilem in suis disputationibus præponunt. Ait denique sanctus vir: *Gignit Deus, non ut homo; gignit autem vere; quodque natum est ex eo, verbum non humanum exprimit. Promittit autem Verbum verum ex ipso; emittit Spiritum per os, non ut humanum, quia neque Dei os corporaliter est. Ex ipso autem Spiritus, non aliunde est.* Primum in his notare convenit, quia promere, in Filii substantia, sanctus accepit.

Nam de substantialibus processibus hoc in loco illi sermo est; sicut et theologus Gregorius emanationem sempiternam substantiam dixit. Et quoniam duæ personarum substantiæ sunt, invicemque differentes, idem protinus adiecit: *Emanationis differentia differentem etiam illorum appellationem fecit, ut scilicet alius quidem esset Filius, alius autem Spiritus sanctus.* Itaque cum Spiritum sanctum promere dicatur Filius, et, quia ab eo Spiritus effulsit, ut ait in precibus magnus Basilius, sancti Spiritus ex Filio substantia evidentissime signatur. Secundo, notandum quod etiam *emittere*, in substantia sancti Spiritus accepit; hoc autem superioribus concinit; in quibus, a sanctis Patribus ostensum est, *mittere* et *mitti*, intemporales Filii et Spiritus substantias designare, ac mittere, causam; mittere vero, causale signare.

Sed emittit, inquit, Spiritum, per os. Os autem Patris Filius, ab Ecclesiæ magistris exponitur; idem igitur est dicere, emittere Spiritum per os, et Spiritum ex Patre per Filium procedere. Hoc autem per Filium habere substantiam insinuat. Nam procedere Verbum substantiæ illius signifi-

cativum est, constatque per hoc, quod cum Filius A
mittere et emittere dicitur Spiritum, ex Filio, atque
per Filium sancti Spiritus substantia significatur,
mittique ex eo esse significat. *Verum et ex eo*, id
est, Patre, *Spiritus sanctus*, inquit, *est*, et non
aliunde. Nemp̄ ex Patre esse Spiritum sanctum ab
omnibus conceditur, non aliunde autem dixit; quo-
niam hæreticorum plurimū, ex Patris essentia Fi-
lium excludere volentes, illum neque ex Patris
essentia, neque ex substantia illius esse fatebantur,
sed ex alia quadam essentia atque substantia
(quod Arianorum erat propositio); atque id quidem
constat ex hīs quæ prædixerat magnus Pater Ba-
siliius in rescripto dictatæ a se fidei. Indicat autem
id, in Expositione xxxii psalmi dicens: *Spiritus,*
qui ex Deo est, qui a Patre procedit, ne illum ex-
ternam aliquam creaturam esse arbitreris; sed ut
ex Deo habentem substantiam glorifices; quamquam
et hoc quod ait aliunde, quæ diximus, commendare
sufficiat; aliud enim unde aliunde sumptum est,
in rebus maxime natura differentibus dicitur. Pater
autem, et Filius natura unum sunt: Ego enim,
inquit, et Pater unum sumus^b. Itaque non ad Filium
intuens, sanctus aliunde dixit, sed ad creaturas,
a quibus illum quidam hæretici habere substantiam
dicebant. Et ista igitur sententia, contra illos po-
tius quam pro illis est. Si autem contra illos, liquet
quia pro veritate est, ac per omnia superioribus
cucinil.

Ex his autem, et ejus dicti solutio patet, quod C
in Niceno primo concilio ad hæsitantem philoso-
phum dictum proferunt; sic enim illic aiunt ad
illum Patres. *Suscipe unam divinitatem Patris, qui*
Filium ineffabiliter genuit, Filiique ex ipso geniti,
et sancti Spiritus, qui ex ipso procedit Patre, pro-
priusque Filii est. Namque ex ipso Patre, quasi
*digito ostenderent, dixerunt, pessimam contradic-
tionem auferentes, qui non ex ipso Patre, neque ex*
*ejus substantia, sed ex altera essentia atque sub-
stantia Filium esse blasphemabant. Si autem ex*
Patre dicitur, sed juxta precedentis terminum, ex
Patre per Filium procedit; ita enim ex Patre pro-
cedere, pro eo quod est ex Patre per Filium pro-
cedere, acceperunt, ejus quod est procedere, con-
nexam definitionem explicantes. Idcirco etiam ad-
jectum est, Propriusque Filii est; proprius autem
Filii a sanctis Patribus Spiritus dictus est, ut qui
in ipso et per ipsum naturaliter prodit, atque ex
ipso est, quippe ab eo esse accipiens.

Ipsa denique synodus per episcopum Leontium
attestatur ad philosophum dicens: *Proprium esse*
Spiritum Filii, atque ex ipso manare; sed illud quo-
que quod ait magnus Basiliius: Quoniam communia
Patri et Filio, communia et Spiritui sunt, optime
quidem dictum est; non autem per hoc, quod vo-
lunt, conficiunt. Hoc enim nihil cogit, Spiritum
vel sui ipsius, vel alterius personæ productorem

esse, quippe omnia quæ habet persona, cæterarum
quoque communia sunt, servatis tamen proprieta-
tibus cuique personæ. Nam quæ adsunt Filio, et
Patri adsunt, servato tamen alteri Patrem esse,
alteri Filium. Unde, et ipse sanctus ait in lib. *De*
Fide: Omnia Filius cum sit, quæ et Pater est,
serva mihi has proprietates. Manens igitur Filius,
omnia est quæ Pater, juxta ipsius vocem Domini
dicentis: Omnia, quæ habet Pater, mea sunt^a. Re
autem vera, imaginis sunt omnia quæ adsunt pri-
mitivæ formæ. Joannes quoque Chrysostomus 61
hom. super Joan. (*Ego in Patre, et Pater in me.*)
Nihil enim aliud sum ego, quam quod Pater est,
manens Filius; neque ille aliud, quam ego, manens
Pater. Et me, si quis agnoverit Patrem, agnovit; et
Patrem si agnoverit, Filium didicit. Sic igitur et
quæ sunt Patris et Filii, communia sunt Spiritui
sancto, servata sibi proprietate personali, hoc est,
manenti Spiritui. Porro in hujus ratione proprie-
tatis est, esse ex Patre per Filium. Itaque non
jam erit Spiritus ex se ipso proferens Spiritum, sed
Pater et Filius. Illorum enim erat inspirare Spiritum
sequentem proprium.

Enimvero quod aiunt: *Siquidem verum esset ex*
Filio procedere Spiritum sanctum, oportebat anti-
quos Patres, cum pro Unigeniti gloria adversus
Arium pugnarent, ad commendationem ipsius ad
Patrem æqualitatis, unitatis hoc dicere; si enim
a minoribus hoc moliebantur, longe magis a majo-
ribus id oportebat facere; quia vero non id dixe-
runt, liquet quia non ita opinati sunt, nullam iu-
ducit necessitatem.

Primum quidem, quia Ariani blasphemantes
Filius esse creaturam: multo Veterius de sancto
Spiritu senserunt. Creaturam enim Filii Spiritum
sanctum esse, desipiebant, eumque ex Filio,
quemadmodum et omnia esse dicebant; neque
hoc solum, sed etiam ex solo Filio, quod insinuat
magnus Basiliius conficiens adversus Eunomium,
et dicens: *Quomodo igitur soli unigenito causam*
Spiritus applicat, prædicamentumque ipsius naturæ,
hujus creationem facit? Si igitur etiam ex Filio
Spiritus procedere ipsius objectum fuisset, nulla-
tenus ad commendandam Filii ad Patrem honoris
æqualitatem efficax fuisset. Et ipsi enim ex illo
esse, ut dictum est, constabantur, sed ut creatu-
ras; quantum enim ex dictione, non cogebantur
essentiæ identitatem consistere. Si igitur ex eo
quidem quod et Filius omnia facit quemadmo-
et Pater, et ita etiam Filius suscitavit mortuos et
vivificavit quemadmodum et Pater, non induceban-
tur ut Patr̄ Filium æqualem ponerent: quomodo
ex eo quod Spiritus ex ipso esse diceretur, quem
creaturam ejus desipiebant atque eo multo inferio-
rem, persuasum eis esset ut Filium Patris digni-
tate honorarent? Nam in disputationibus, quod
urget magis, ac persuadet, proferunt. Magis autem

^a Joan. x, 30   ^b Joan. xvi, 15.

si ex Patre ipsum procedere a Salvatore audientes, non hinc persuadebantur, Deum esse Spiritum sanctum, quemadmodum et Patrem; de Patre enim, quin Deus verus esset, nemo dubitavit: quomodo si hunc audientes ex Filio procedere, quem creaturam Patris, primumque creatum ponebant, inducti fuissent ut hunc Patri consubstantialium dicerent?

Deinde, et sanctos Patres hoc dixisse invenimus. Proprium quippe Filii, ut ab eo manentem dixerunt; proprium vero esse Filii Spiritum, eum per ipsum, et ex ipso esse significat. Porro manere verbum, in substantialibus processibus a sanctis assumptum esse, pluribus supra monstratum est. Sed enim in scriptis, qui per idem tempus claruerunt, Athanasius, Basilus, Nyssenus, Theologusque Gregorius ex Patre per Filium esse, et procedere, pro eo quod est ex Patre per Filium procedere acceperunt.

Cum itaque, quod quærimus, inventum fuerit, non expedit plura curiosius quærendo, molestias pati. Simul et per hæc liquido probatur, quia ex Filio esse causam signat, non solum proprietatem, ut quidam putant, sed causam, præcedente etiam proprietate, ut sæpe dictum est. Eunomius enim ex Filio Spiritum dicens, et ipse conditionalem causam Spiritus Filium commendare volebat, divusque Basilus in causa suscepit dicens: *Quomodo ergo soli Unigenito causam Spiritus applicat?* Et certe fas erat dicere sanctum virum. Quod ergo neque ex Filio, neque per eum ullo modo est, quomodo ex Filio causam id habeat? Sed hoc non dixit, cum eum ex Patre per Filium esse sæpe affirmaverit; atque per Filium quidem naturaliter, et essentialiter, et ab ipso esse habere asserens, ad id autem quod creaturæ ratione esse dicebatur obsistens. Itaque cum ex Filio essentia asseritur, naturalis essentialisque substantia Spiritus sancti commendatur.

Præterea secundum prædictam rationem, neque Sabellio ad commendationem divinarum in Trinitate personarum, ex Filio Spiritum procedere Patres obtenderent. Et hoc enim addunt quidam. Si enim Filium et Patrem audiens, dicentemque Dominum: *Ego ex Patre exivi*; et *Spiritus ex Patre procedit*, non inducebatur, ut Trinitatem Deum confiteretur; profecto si etiam a Filio hunc procedere audisset, nihil per hoc magis Trinitatem Deum confessus esset: imo credi potest eum et sui similes de Filio ista sæpius audisse, cum personarum differentiam ponerent, causamque et causale, et quæ ordinem ad invicem insinuarent; nam qui per id temporis doctores erant, per Filium procedere et ab ipso accipere, atque prodire, et cætera huiusmodi de Spiritu sancto asseriebant. Cæterum si ex evidentissimis Scripturæ testimoniis id percipientes, verum non putabant, quomodo si ab hominibus audirent, concinentibus licet Scripturis crede-

rent? Nihil igitur ex his necessarium conficiant.

Non solum autem ista profertur ex sanctis, nihil eis ad propositum, ut ostensum est, conferentia, imo etiam sibi omnino adversantia, verum et ad ineptias et nugas ea convertere contendunt, concessa et ex Filio procedere Spiritum sanctum. Ac primo dicunt *duo principia sancti Spiritus eos fieri cogi, qui ita ex Patre ac Filio procedere Spiritum sanctum asseverant*. At hoc sanctis Patribus in primis imputandum fuit, qui per Filium et ex Filio esse, ac procedere Spiritum sanctum, et ex Patre esse, sicut et a Filio divinis rationibus probant. Quod si hoc eos ita asserentes non sequitur (neque enim talia dixissent, si ista eos absurda sequerentur; imo hæc dicentes, etiam unum principium fatentur), constat quia neque illorum dicta referentes, hæc inepta sequuntur.

Deinde quoniam Filii omnia ad Patrem referuntur, et unus Deus Pater et Filius est, atque unico processu, sive ex Patre per Filium, sive ex Patre et Filio procedere asseritur Spiritus sanctus, ubinam locum duo principia habebunt? Nam si quidem esset Patris substantiale producere, hoc fortasse haberet rationem: quoniam vero, hoc non est, ut supra docuimus, commune est igitur Patri et Filio producere. Nam si substantiale esset, nunquam ex Patre per Filium procedere Spiritus sanctus diceretur. Quippe et quod procedit, et quod producit, idem omnino est. Itaque Pater quidem per Filium producit Spiritum sanctum, ipse vero est qui producit. Idcirco etiam productor per Verbum dicitur est. Et tamen neque causam substantialem esse monstratum est, neque enim rem significat, sed solum prædicamentum est. Si enim rem causa significat, etiam substantialis est, et causale consequenter rem designabit ac substantiale erit. Atque ita causalia cum sint Filius et Spiritus sanctus, una persona erit, nempe quoniam ostensum est communia esse omnia Patri et Filio, ubi non obstat relationis oppositio; producere autem, neque paternitati congruit secundum ejus rationem, neque nativitati opponitur. Istæ enim ad invicem solam relationem, atque substantiam habent. Idcirco nihil cogit a Filio producere auferre; alioquin ut sapiens et bonus, quæ nusquam nativitati opponuntur, Filio tollentes, minorem Patris essentia Filium necessario fatebimur, innata et propria non ei, sicut et Patri reditentes: ita et producere, quoniam nativitati non obstat, nisi Filio commune cum Patre sit; sigillum prorsus uniforme non erit, et indemutabilis imago Patris; et unus cum Patre Deus.

Itaque secundum proprias substantiales relationes, paternitatem scilicet ac nativitatem, discreti cum sint secundum personas Pater et Filius, commune indivisum per alia omnia pie observabitur. Non enim quia duo sunt personis, ideo etiam per omnia

eos dividere convenit; sic enim essent et duo sapientes, et duo boni, et duo creatores, et duo dī, et duo mittentes, quoniam mittit quidem Pater Spiritum sanctum; mittit vero hunc et Filius; et qui mittit initium quomodolibet est ejus qui mittitur.

Idcirco dictum est a theologo Gregorio, *principium ex principio*, quoniam non video cur potius ex eo quidem quod ex Patre et Filio procedere dicitur Spiritus sanctus, duo sancti Spiritus principia nascuntur: ex eo autem quod a Patre et Filio mitti, non itidem duo oriuntur initia, neque tamen duo vel tres creaturæ dicuntur opifices, et tres dī, et tria consequenter principia; sed constat, quando neque *sapiens*, neque *creator* paternitati neque natiuitati opponitur: hic etiam Patri et Filio, et sancto Spiritui commune est, quando nec ejus substantiali proprietati, processioni scilicet, opponitur: unus creator unumque creaturæ principium Trinitas. Ac mittere Spiritum sanctum Patri Filioque commune est, quippe cum neque hoc eorum substantialibus proprietatibus obstat. Ideo et unus qui mittit, Pater et Filius est. Similiter qui producit, unus est eadem ratione. Sancto autem Spiritui mittere ac producere, ut ejus substantiali oppositum proprietati non adest; quod enim producit, ad id quod producit, refertur; et quod producit, ad id quod producit, vel inspirat itidem. Non autem possibile est idem esse quod producit, et quod producit. Nihil enim sui ipsius causa est.

Præterea, si producens Spiritus sit, procedens esse desinet, et Spiritus, quod hujus proprietatis est. Et erit, vel *gignendo* Patre, et quomodo a Patre? vel *productor*, et quomodo Spiritus? Sed neque tertius a Patre erit, juxta Patrum theologiam, secundum quam ex Pater per Filium procedit: sicque neque procedens, aut Spiritus erit. Idcirco ut objectum proprietati suæ, *producere* ab ipso alienum erit, etsi sit ejusdem cum Patre et Filio substantiæ, ut ex ipsis essentialiter, et quasi ab una re existens. Propterea et qui ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum confitentur, neque ex Patre dicunt secundum proprietatem Patris (hæc enim ad Filium dicitur), neque ex Filio, secundum Filii definitionem, ejus quippe ratio ad paternitatem relationem ac substantiam habet, sed in quantum unum sunt Pater et Filius, secundum scilicet producendi rationem.

Sicut enim quando per Filium omnia dicuntur, unitio voluntatis ostenditur, ut ait magnus Basilius, ita et cum ex Patre per Filium procedere Spiritus dicitur, unitio Patris et Filii, secundum substantialem processum Spiritus sancti commendatur; quocirca et unum principium fatentur, unumque ipsius processum, ut ab uno: *gignendi* scilicet ac nascendi discretionem servata.

Quoniam et secundum exempla de sancta Trinitate a sanctis Patribus posita, quod dicimus, extrinsecus congruit. Lux enim est ex sole per radium, atque ex radio velut ex uno principio est,

A fluviusque ex oculo per fontem, sive aqua ex fonte per fluvium, et fructus ex radice per ramum, secundum unum processum unumque principium, procedunt. Si autem hoc in materia contingit, multo magis in divinis, atque ab omni materia remotis, quæ sine tempore et intervallo inspicuntur.

Tantum vero abest ut Romani et Latini duo Spiritus principia duosve processus consteantur, ut eos quoque anathematizent, qui talia dicere præsumunt. Denique in Lugdunensi concilio, Græcis Latinisque congregatis, hæc sententia promulgata est: quæ plurimis in locis, Græcis Latinisque inscriptam litteris et libris, facile qui quærit, invenit.

Gregorius X, in Lugdunensi universali concilio: *Religiosa ac fidei voce pronuntiamus, Spiritum sanctum ex Patre et Filio æterne, non veluti ex duobus principiis, sed ut ex uno, non duobus inspirationibus, vel processionibus, sed una eademque procedere. Istud a principio confessum est, prædicavit, et docuit, hoc valide, et constantissime tenet, prædicat, confitetur et docet sacrosancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium, ac magistra; istudque tenet orthodoxorum Patrum ac doctorum, Latinorum atque Græcorum, vera immobilisque sententia. Verum, quia nonnulli per ignorantiam hujus irrefragabilis veritatis, in hæreses varias lapsi sunt: nos, hujusmodi hæresibus omnem aditum obstruere volentes, sacro simul decernente concilio, damnamus ac reprobamus omnes, qui negare audent Spiritum sanctum ex Patre et Filio æterne procedere, sive aui temeraria audacia affirmant Spiritum ex Patre et Filio, veluti ex duobus principiis, non ex uno procedere.*

Ista ab omnibus eo convenientibus firma et rata habita, litterisque Græcis et Latinis scripta, et apud eos duranti, et Constantinopolim tunc cum legatis missa sunt: Quod si nunc ista scripta non ubique cernuntur, alia ratio est. Quomodo enim servata sunt scripta, quorum opus post medicum eversum est? Tantam tamen ac tam celebrem synodum illam propter hæc fuisse constat, apud plurimos adhuc in memoria est.

Ex his autem evidentius sit etiam quod beatus Maximus dixit: *Romanos confitentes ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum, non Filium facti sancti Spiritus causam. Neque enim Filium causa detrudentes hoc dixerunt; sed ne duas causas ostenderent, Patrem et Filium, sed ex una causa atque principio, ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum. Isti igitur, ut ait Maximus, non rationabiliter nunc insimulati sunt, et nunc irrationabiliter calumniis aguntur.*

Qui vero duorum principiorum crimen exaggerant, addunt etiam dicentes: *Quia genitor non idem, quod unus productor est. Nam si esset idem, etiam converteretur. Genitor enim et productor est; non autem et productor genitor. Productor enim*

est et Filius, juxta eos qui etiam ex Filio dicunt Spiritum sanctum, qui genitor utique non est; quoniam vero non convertitur, differens est. Itaque et duo erunt productores; quod si detur, et duo etiam principia.

Digni sane sunt, qui ista dicunt, ut et ipsi contra interrogentur: an idem Pater est qui mittit, et unus mittens? Quippe Pater et mittens est, mittens vero non continuo est Pater. Est enim et Filius mittens, qui non est Pater; neque enim hoc convertitur, neque ipsi duo principia effugient; qui enim mittit ejus, quod mittitur, causa quomodolibet est; si autem ex Patre, et mittente, non duo colliguntur initia, neque enim Pater mittens, et Filius diceretur mittere Spiritum sanctum; ne in genitore quidem et productore istud erit. Sed in dicendum quod et antea diximus, quæ in Deo dicuntur ubi non obstat relationis oppositio, nihil prohibere personis, seu personæ adesse: puta, Deus quidem et bonus et creator; quia neque paternitati neque nativitati objecta sunt. Pater et Filius, unus Deus et creator et bonus est; Filius vero, quoniam ad Patrem opponitur, non erit idem genitor ac Filius, neque idem Filius et genitor. Producibile vero, ut dictum est, neque paternitati obijcitur, neque nativitati. Commune igitur utrisque est, atque ideo, unus productor est, neque enim producere quod dicitur Patris et Filii discretionem secundum rem facit; quippe hanc generatio fecit, atque nativitas sibi secundum se objectæ. Quemadmodum igitur idem Deus ac Pater, et idem Deus ac Filius, ita et idem genitor ac productor, et unus itidem Filius atque productor. Et sicuti Deus, qui est Pater, et Filius cum Patre solo non facit discretionem rei, ita neque productor, qui est Pater et Filius, cum Patre solo duas discretas indicat res. Patrem enim et productorem dicentes, secundum id quidem, quod dicimus Pater, Patris ad Filium discretionem intelligimus: secundum id autem quod productor, et Filium una cum Patre, tanquam unam rem simul intelligimus. Idem et de Patre et de mittente.

Quoniam igitur quæ Patri ac Filio communia sunt, ita ad Patrem solum, sicuti ad ambos se habent quemadmodum Pater, et productor, non duo facit principia, cum in solo Patre intelligatur: ita neque cum in duobus; quod si genitor, et productor non convertitur, non idcirco duo sunt. Nam et Pater et Deus non convertitur, neque Pater et mittens, sed tamen neque duo mittentes sunt neque duo dii, neque duo existentia; unum enim Trinitas tota est, neque duæ personæ: Deus enim personam non designat, sicuti neque productor, neque mittens. Verum quia Deus nomen tribus adest, eo quod non apponatur substantialibus eorum proprietatibus, productor autem duobus, universalius a nobis Deus, quam productor intelligitur: non quod in Deo sit universalius, sive particularius (neque enim Deus genus est, neque in genere continetur,

seu specie), sed secundum significationem nominum, et sicuti nobis possibile est per hæc divina intelligere, nostri habitus consuetudine.

Quemadmodum igitur Pater et Deus, res una duabus intellecta rationibus, alia quidem universalius, alia vero particularius: ita et productor et Pater, una quidem res ambo sunt, et Filius et productor similiter. A nobis autem duabus rationibus agnoscitur: altera particularius, altera universalius, ut dictum est. Neque enim prævalet humana paupertas vel aliter de divinis loqui, vel uno nomine totum insinuare, quidquid per multa nomina intelligentiasque comprehendimus.

Quocirca duabus quidem intelligentiis et rationibus Pater et productor intelligitur, ut dictum est; non tamen hoc facit rerum differentiam: hæc enim ratione unum Deum infinita nomina secundum differentes rationes ipsum re, ut possibile est, significantia, in infinitas res personasque discernent. Cæterum solam rationum differentiam inducunt ea quæ apud nos quidem sunt differentia, in Deo autem una ipsius eademque substantia: admirabile nomen, et res his omnibus respondens per summam perfectionem, et simplicitatem, et unionem. Totum enim in se ipso comprehensum esse habet, quasi quoddam pelagus essentia immensum, juxta theologum Gregorium. In solis autem substantialibus relativarum rerum differentia est. Verum enimvero arbitrantur quoque et Patrem et Filium in unam conglutinari personam, si Patri Filius communicet, in productione, sive in spiratione sancti Spiritus, quod neque naturale, neque commune tribus est, reliquum esse aiunt, ut personale sit: atque adjungunt quoniam naturalium communio naturæ identitatem in personis indicat; ut personis igitur communio, personalis identitatis significativa erit, ut hinc necessario contingat Patrem ac Filium, et duos esse secundum personalem eorum oppositionem, et unum rursus propter identitatem, et communionem productionis. Atqui si producere substantiale [hypostaticum] esset, haberent ista rationem; quoniam vero substantiale id non esse, supra plurimis rationibus ostensum est, inania est ratio, quodque docere debuerat, supponit. Nam, ut quæ dicta sunt rursus perspicua fiant, tria tantum trium esse substantialia [hypostatica] ostendimus: Patris quidem generationem, Filii vero nativitatem, sancti autem Spiritus processionem, quæ etiam personas denotantia, proprie substantialia sunt: producere autem, sicut et mittere, propria simpliciter ad Filium contrariam habentia divisionem, quemadmodum et causa propria simpliciter, et significativa Filii et Spiritus: quæ autem ita sunt propria, ut personas sequantur, quæque non sunt substantialia, neque personam denotant, neque duas personas unam esse faciunt. Neque enim Filius et Spiritus sanctus, una persona est propter causalis communionem; neque Pater et Filius una persona sunt, propter Spiritus sancti missionem, quia missio personale non est.

Similiter ergo producendi ratione Pater, et Filius, A liter etiam, ad utrumque referetur. Itaque aut si non una persona sunt; producere enim substantiale non est.

Nihil itaque necesse est unam personam esse; alioquin etiam mittendi ratione una persona erunt. Commune est igitur Patri et Filio producere; unusque productor, aut spirans ad productum, et inspiratum, sive Spiritum, relationem habet: nascendi scilicet gignendique discretionem servata. Non enim ex Patre ac Filio est, in quantum duo discreta sunt, secundum relationes suas, sed in quantum unum sunt.

Porro si quis secundum quod unum sunt, unum illud Spiritui reddens, qui ejusdem essentiae, vult etiam Spiritum ex se ipso esse; sed quemadmodum secundum essentiam Filius cum Patre unus est et Pater quidem gignit Filium, Filius autem non se ipsum gignit, non tamen idcirco alterius essentiae quam Pater est: ita et Spiritus sanctus ejusdem essentiae cum Patre et Filio existens, ex se ipso tamen non est. Communis enim natura in unaquaque personarum est, secundum proprietatem suam. In Patre quidem ut a nemine habente, alii vero ipsam gignendo dante; in Filio autem nascendo ex Patre accipiente; in sancto autem Spiritu ipsam procedendo capiente, hoc est, ex Patre per Filium.

Si quis ergo illum etiam producere vult, aut Pater erit; et quomodo a Patre? aut productor, et quomodo Spiritus? Processu quippe sublato, secundum quem substantiam habet, ordo et relatio secundum causam, et causale, ipsamque personam esse, una tollitur. Non igitur producere habebit quasi oppositum substantiali proprietatis suae.

Putant praeterea inde aliam absurditatem sequi et dicunt: *Si Spiritus sanctus etiam ex Filio procedit, major quidem Spiritu Filius erit, secundum causam, etiam tertius a Patre. Ac Filius quidem similior Patri, utpote ex ipso sine medio existens, Spiritus vero Patri dissimilior, neque ita idem sicut et Filius. Erit etiam Filio minor, quippe qui per illum majorem connectitur Patri. Et Filius quidem minorem distantiam habebit ad Patrem; Spiritus autem, majorem, maxime cum nullius causa sit.*

Atqui ista quoque doctoribus imputanda potius sunt, si quidem absurda videantur. Ipsi quippe sunt, qui Spiritum a Patre tertium docent, sumpta scilicet ab ipso Domino occasione, in salutaris traditione baptismatis, ac per Filium procedere dicunt, perque ipsum Patri conjungi. *Majorem quoque Filium Spiritu sancto magnus ait Athanasius. Quod si ista a sanctis dicta sunt, omnino nulla eos qui ista dicunt, absurditas sequitur. Praeterea quoque Spiritus sanctus si a Patre quidem alio processu, a Filio autem alio procederet, essetque processus ex ambobus duplex, fortassis haberet rationem culpae differentiam processuum, quod etiam differenter a Patre et Filio distaret Spiritus, ac propterea gradus in personis quosdam cogitare; sin vero unus idemque sibi ab utroque processus est, simi-*

liliter utrique aequalis erit, nihilque distans atque dissimilia.

Sed enim quemadmodum Pater non magis perfectus est quam Filius, quod ille causa est, iste causalis sit, neque ideo ab illo distat, etsi secundus ab eo causae ratione dicitur (divinitas enim in utroque una): ita et Spiritus sanctus etsi juxta unicum ejus simplicemque processum ex Patre per Filium est, et ad Patrem et Filium veluti ad unum productorem inspirantemque refertur, quorum et Spiritus est, et spiraculum dicitur; non tamen minor Filio, neque Patre minor erit, licet per Filium Patri conjungatur, alioquin et Filius erit dissimilis Patri eo quod causalis sit; et si non ita sicut Spiritus, juxta tamen proportionis rationem.

Et sicuti Pater causae ratione Filio major a plerisque Patribus asseritur, neque idcirco tamen Patre minor est Filius: ita et Filius, etsi major Spiritu dicitur, non tamen propterea Spiritus ipso erit minor. Quocirca magnus quoque Basilus dicebat: *Etsi Filio succedit ordine et dignitate, non tamen alienae naturae est. Ista enim propter causae, et causalis ad invicem ordinem et relationem dicuntur. Ordo autem et ad aliquid quomolibet habere, naturarum non facit differentiam.*

Nam, verbi gratia, eo quod amicus sit, vel vicinus, vel magister, nihil in se ipsum alicui accedit, ut propter habitum perfectior in se ipso secundum essentiam sit. Neque si quisquam filium ac nepotem habeat, tertius maxime erit, vel similior, vel dissimilior avo secundum essentiam, quam filius: quod si in rebus humanis ita contingit, multo magis in divinis personis, ubi una asseritur natura, ac praeter solam, quae secundum causam et causale est, differentiam, nulla alia discretio est.

Ad haec, aliud quoque subjungunt, et dicunt: *Si perfectus est Spiritus sancti a Patre processus, superfluum sit necesse est processus ex Filio. Et hic igitur, si quidem diceretur, duos esse Spiritus sancti processus, locum haberet fortassis haec ratio. Caeterum si duos esse et illi negant, qui etiam ex Filio procedere affirmant, unumque numero fatentur, ridiculum est conclusionem inferre his qui propositionem negant. Sancti enim Spiritus ex Patre Filioque processus unus atque idem est, et ab utroque perfecte procedit, juxta eos qui illum dixerunt ex Patre per Filium procedere. Et quoniam procedentis est ratio ex Patre esse per genitum: neque Pater solus producet Spiritum sanctum (neque enim procedens esset, si esset sine medio ex primo), neque Filius solus, non enim diceretur per Filium ex Patre procedere, sed est ex Patre per Filium et ex Filio, quasi ex una re, ut saepe jam dictum est: ideo, magnus quoque Athanasius dixit: *Idcirco ex Patre procedere dicitur, quoniam a Filio est; aliter enim procedens non esset, sed aut neque persona esset, si dicere fas sit, aut Filius: quamvis haec absurditas et eos nihilominus seque-**

tur : nam si perfecte a Patre mittitur Spiritus sanctus, superfluum erit, et a Filio mitti; sin autem imperfecte, non ergo perfectus est Pater. Et si perfecte omnia a Patre creata sunt, quid necesse fuit dicere : *Omnia per ipsum facta sunt?* sin autem imperfecte, contra Patrem blasphema nihilominus ora laxabunt. Sed, absurda eius necessario sequuntur, qui duos processus ponunt.

Porro, qui unam tantum rerum omnium productionem continentur ex Patre per Filium in Spiritu sancto, unamque missionem, et largitionem, et dationem sancti Spiritus ex Patre, et Filio (una quippe datione, et largitione mitti a theologis asseritur); unum quoque inspirantem continentur, differentia ad invicem servata : eos nihil durum aut asperum sequitur. Idem et in processu sancti Spiritus dicendum; sicut enim, quod dicitur, omnia facta esse per Filium, voluntatis unitatem commendat : ita et per Filium procedere Spiritum sanctum, unitatem substantialis processus ejus, productionis processionisque demonstrat.

Putant præterea necesse esse, *compositum Spiritum sanctum confiteri, his qui illum et ex Filio procedere fatentur : istudque, quia ab utrisque accipere necesse est; si autem duo sunt, a quibus accipit, omnino ex duobus compositus erit.*

Sed hoc quoque primum quidem sanctis Patribus obijciendum fuit. Hi enim sunt, qui id quod dicitur : *De meo accipiet, pro eo, quod est, ex Filio, exposuerunt* : quique a Patre, et Filio accipere, atque audire dixerunt, ut supra docuimus.

Deinde, neque ipse Spiritus sanctus aliud existens, aliud a Patre, et Filio accipit; sive aliud quidem a Patre, aliud autem a Filio; sive igitur per se quis compositionem vult, nihil aliud quam essentiam et esse et quod est, accipit; esse vero, et essentia sancti Spiritus, et quod est, unum quiddam et simplex est : sive propter eos qui dant, aut produunt, unum est Pater et Filius. Non enim in quantum duo sunt, sed in quantum unum ex Patre et Filio est Spiritus sanctus; sed quemadmodum Filius totus ex toto, ita et Spiritus totus ex toto asseritur. Neque aliud quidem totum Pater, aliud autem totum Filius, sed unum totum est juxta fidei positionem, gignendi ac nascendi discretionem servata. Nullo ergo modo compositionem cogitare licet, quanquam etiamsi plus quam tres personæ esset Deus, nulla necessitas compositionis esset, et quod extremum processionis ordine a singulis acciperet. Non enim dantium multitudinem, sed ex eorum qui dant, eorumque, quæ insunt, differentia, compositio judicatur; si autem quæ dantur, differentia sunt, et quæ insunt, differre necesse est : atque ita compositum erit, quod ex hujusmodi constabit, quod in sancto Spiritu nusquam habet locum.

Et id quoque, quasi inevitabile percontari pergunt : *Utrum ex essentia an ex substantia est Spiritus sanctus?* Si enim ex essentia, quia ejusdem essentia est cum Patre et Filio Spiritus sanctus, ipsum

A quoque producere cogunt, vel se ipsum, vel alterum Spiritum, aut Filium; si autem ex substantia [hypostasi] quoniam duæ substantiæ sunt, Patris, et Filii, si quidem ex Patris substantia est, constat quoniam ex Patre solo : quomodo igitur ex Filio? si autem ex Filii substantia, aut substantialium confusio erit, aut duo principia, sicut et substantiæ [hypostasibus] duæ : sed enim qui ista dicunt, arbitrari videntur aliud quidem secundum se esse substantiam, aliud vero essentiam : istaque secundum rem a se invicem differre. Hoc autem et falsum simul et blasphemum esse ex superioribus ostensum est, adjectumque secundum quam rationem, aliud essentiam, aliud substantiam, aut non idem in Deo esse theologo affirmant; sed dicendum est, sanctorum vestigia theologiamque sequendo, ex Patris et Filii essentia esse Spiritum sanctum, ut ex superioribus constituit. Porro Patris essentia Patris persona est, sicuti Filii essentia, Filii itidem persona est, per Patris nomen ac Filii substantiis [hypostasibus] insinuat; Pater enim et Filius substantiarum sunt nomina; per nomen autem essentia, essentia ipsa apparente. Neque enim essentia est sine substantia, neque substantia sine essentia; nam et substantia dicitur commune cum proprio; non tamen, quia unius est essentia cum Patre et Filio Spiritus sanctus, ideo necesse est ipsum, vel se ipsum, vel Filium, vel alium Spiritum producere. Dictum quippe est, quoniam natura operatur juxta proprietatem personæ in qua est.

C Itaque Patrem quidem ac Filium, sive Mentem ac Verbum, quæ relative dicuntur secundum proprietatem suam, et Spiritum habere sequitur; proprium enim quod Mentem sequitur, est ex se ipsa proferre Verbum sine medio, secundum intelligentiæ processum. Aliter enim mens sine Verbo esset, Verbumque sine mente porro intelligibili ac rationali, ejusmodi primum ac summum Deus est, etiam Spiritum habere sequitur, quem voluntatem, seu charitatem, seu quomodolibet eam quis vocare velit, a theologis dictum, supra monstratum est : quoniam Spiritus sanctus ex Mente per Verbum, secundum charitatis processum prodit, quem enim Mens per Verbum intelligit, hunc et diligit, et vult; atque aliter ut sit, possibile non est. Ita igitur voluntas, sive amor, et dilectio ex Mente per Verbum prodit; præcogitate quidem processu ex Mente per Verbum, quemadmodum causam ante causam præcogitari dicimus, etsi simul asseritur : quoniam aliud quidem continenter ex primo, aliud vero per id quod est continenter ex primo.

Quanquam, etsi primam causam Patrem vocamus, et consequenter Verbum, Filium, Filium quidem sine medio ex Patre nasci dicimus, Spiritum vero sanctum ex Patre per Filium procedere. Itaque Patri et Filio, quomodolibet quis divinas personas vocare velit, secundum personarum substantiales proprietates, etiam Spiritum habere, sequitur. Ideo et Spiritus Patris ac Filii Spiritus dicitur, et Spi-

raculum Patris et Filii, quia et hujus processus A in Filio autem, filiariter, hoc est causaliter, nascendi spiraculo assimilatur, secundum Athanasium, atque ad Patrem et Filium relative dicitur, ut demonstratum est; veluti procedens et inspiratum ad producentem atque inspirantem: indicatque et quod ex Patre genitum est, ut etiam ad Patrem atque Filium relatio, quasi in unum producentem, inspirantemque reducat, quam ob causam; etiam ad invicem simul cogitantur, secundum relationis habitum: nam qui Spiritum dicit, eum simul cuius est Spiritus cogitatione comprehendit. Ita ergo necessario consequens est, secundum substantiales eorum proprietates, Patrem ac Filium habere, ac mittere, et emanare Spiritum sanctum, attestanturque his Ecclesiæ magistri. Gregorius quidem Theologus dicens: *Non enim decebat vel Filium Patri vel Spiritum Filio unquam deesse.*

Sanctus Anastasius Antiochenus in ipso suo dogmatico libro: *Spiritus sanctus, ait, cum Patre, et Filio simul apparet, veluti cum mente, et verbo.* Damascenus quoque ait: *Oportet autem Verbum etiam Spiritum habere.*

Magnum item Basilium ostendimus in quodam adversus Eunomium capitulo dicentem: *Nisi Spiritum ex Deo dicit quispiam, ne Verbum quidem.*

Quoniam igitur proprium est sequens necessario Verbum et Spiritum habere: omnia autem quæ Pater habet, habet et Filius; nisi vero Pater habeat, nec Filius habet; sin autem non habet neque Verbum erit, neque ex Patre; oportet enim Verbum etiam habere Spiritum, ut rectissime magister (38) C dixit. Si enim Spiritum ex Deo, et Patre dicit quispiam, ne Verbum quidem; quoniam vero Pater habet et Filius habet. Sanctus enim Spiritus cum Patre, et Filio simul apparet, veluti cum mente et verbo, ac secundum eundem modum, sic enim sancti aiunt. Deinde concludens infert: *Quomodo igitur separari possunt inseparabilia, Verbum scilicet ex Deo, et Spiritus ex Deo per Filium?*

Magnus item Athanasius ait: *Quoniam Spiritus non est extra Verbum.* Et rursus: *Esset etiam impossibile in Trinitatis gloria Spiritum glorificari, nisi processus ratione esset ex Deo per Filium.* De naturali ejus substantialique processu verbum hic faciebat sanctus, secundum quem est atque subsistit Spiritus sanctus. *Non est enim extra Verbum;* D tanquam si diceret: *Non subsistit sine Verbo;* per ipsum enim procedit ex Patre. Hæc itaque sic se habent, et quæ alia de hoc prædicta sunt: sancto autem Spiritui, secundam suam substantialem proprietatem, sequitur ex Mente per Verbum esse. Hic enim est procedentis, vel Spiritus terminus, secundum quem etiam ut subsistens sit, secundum se persona habet. Una denique et eadem essentia, Patris, et Filii, et Spiritus sancti: in Patre quidem, paterne est, hoc est, sine causa, adjecta proprietate gignendi, secundum paternitatis terminum;

in Filio autem, filiariter, hoc est causaliter, nascendi proprietate adjecta, juxta nativitatis terminum; in sancto autem Spiritu processive, hoc est causaliter, servata sibi proprietate processus.

Quemadmodum igitur Pater non esset Pater, si etiam Filio Filius esset, ita enim esset et Filius Pater, personarumque confusio sequeretur; et certe, cum una sit Patri, ac Filio essentia: et quemadmodum Filius non esset Filius nisi esset ex Patre sine medio, id est, nascendo; ita et Spiritus sanctus non esset Spiritus nisi esset ex Patre per Verbum. Nam si ex Patre esset sine Verbi medio, nascendo esset, et consequenter, Filius. Et sicut Filius ex communionem naturæ ad Patrem, neque Patrem nec seipsum gignit, id quippe esset præter Filii terminum, per quem persona est, ita et Spiritus sanctus per naturæ ad Patrem et Filium identitatem, et communionem, productionem non habebit; quippe alias desinet esse procedens Spiritus; et sive gignendo Pater erit, et quomodo a Patre? sive productus, et quomodo Spiritus? prorsusque, si quidem causa sit Filii, consequenter erit ex Patre Filius per Spiritum, tertiusque erit a Patre, secundum personalem ordinem; quod profecto est præter Filii ac Spiritus terminum.

At neque sui ipsius causa esse potest. Nil enim ipsum sui ipsius causa est. Contradictionem enim ita continebit, secundum idem. Neque alterius Spiritus causa esse potest. Hac enim ratione, non esset Trinitas Deus: simulque, nec nobis fides tradidit Spiritum, vel sui ipsius, vel Spiritum Spiritus. Nempe enim et Trinitatem excesserimus, nihil prohibebit, et quintam, et sextam personam in divinis quærere.

Hæc igitur velle, hominum est, quæ de sancta Trinitate sunt tradita, auferre nitentium, ipsamque e regione blasphemantium. Neque enim multitudo personarum est, sed usque ad Trinitatem progressus est numerus.

Quocirca est quidem Spiritus sanctus ex Patris ac Filii essentia, sive ex substantia Patris ac Filii, secundum traditam rationem, non in quantum duæ substantiæ sunt, sed ea ratione, qua unum sunt Pater et Filius, producendo scilicet, quod utriusque commune est, ut sæpe jam diximus; atque hinc, neque conglutinatio erit Patris et Filii; nec enim substantiale est, producere; neque una substantia est Pater et Filius; neque duo principia, quippe unus producens est. Qui enim producit, ex Patre per Filium producit, et procedit uno processu. Neque Filii causa est; hoc enim præter terminum proprii processus est. Ipse quippe per Filium est. Neque sui ipsius, nihil enim ipsum sui ipsius causa est. Neque personæ alterius; Trinitas enim personarum Deus est. Atqui nec Filio est minor. Nam et Filius causalis existens, ac secundus a Patre secundum personalem ordinem; non ideo tamen Pa-

re minor est, ne Pater quidem profector idcirco est, quoniam ex nullo est. Ista enim secundum substantialia relationes sunt, quæ naturarum non inducunt differentiam.

His igitur ita enucleatis, ac Patre quidem ex nullo existente, Filio autem ex uno et solo Patre, sancto autem Spiritu ex primo per medium, tertius per medium primo conjungitur. Filii quippe mediatio et sibi ipsi unigeniti honorem servat, et Spiritum naturali ad Patrem habitu minime excludit, ut ait Gregorius Nyssenus; sicque juxta magni Basilii sententiam, et substantiæ [hypostases] conceduntur, et pium unici principatus dogma non decedit. Atque ita sermo nobis ad principium rediit; quippe cum sanctæ Trinitatis ordine inchoaverimus, ad ipsum rursus ordinem pervenimus.

Si igitur his ita concessis, nihil quidem ex ratis, atque communi fidei confessione comprehensis tollitur, fideique principiis ac sanctorum sententiis omnia consonant; eorumque qui ex Patre, et Filio Spiritum sanctum constituentur, veritas utrinque se aperit, ex propriis scilicet ac secundum se productis rationibus: nobis quidem id quod initio institueramus, finem accipiet. Constat vero, eos qui ex Patre solo constituentur Spiritum sanctum, veritate frustrari; ipsum enim Trinitatis ordinem tollunt, per quem alius quidem est, ex primo atque hinc miscent, et confundunt discretum, et supersubstantialia nomen, et rem Patris, Filii, et Spiritus sancti, Spiritumque sanctum ex Patre esse sine iverbio dicentes, ipsum etiam proprie, ac substantialiter esse Spiritum auferunt; sublato quippe substantiali ejus processu, juxta precedentis rationem, vel non procedens erit Spiritus, vel juxta natiuitatis processum, Filius erit, secundum quem Filius ex Patre sine medio nascitur.

Porro Verbum Dei unigenitum, signaculumque uniforme Patris, atque immobilem incommutabilemque figuram, et eum qui ex Patre totus ex toto perfecte resplendet, incommutabilemque imaginem, et Patris definitionem, ac Verbum, maxime paternorum honorum fraudulentans, identitate, quæ illi ad Patrem est, perpetuaque constantia excludunt; quod Arianz impietatis est. Et quoniam qui non honorat Filium, nec Patrem honorat, ut ipse Dominus ait: *Qui videt me, videt et Patrem: quoniam omnia, quæ habet Pater, mea sunt*⁹; neque Patrem natura, et verum Patrem, ac perfectum cogentur confiteri, nisi Patri similis Filius sit, atque in se ipso Patrem, unde processit, perfecte indicet: præter solum esse Patrem, juxta sanctorum sententiam. Nam qui Spiritum sanctum in Filio non conspicit, neque in Patre conspiciet. Qui enim videt Filium, et Patrem videt. Imo, juxta magnum Athanasium, quoniam a Patre procedere dicitur, ideo quoniam a Filio est, qui cum esse negat ex Filio, neque a Patre esse confitebitur. Id si ita erit, omnino non procedens

erit, sed Filius, ut dictum est: duoque filii in Trinitate erunt, nihil differentes a se invicem, atque ita habitus ad invicem, ac discretio tolletur; sola enim causæ causalisque ratione, divina discerni personas a sanctis acceptimus, et Verbo a causa subdiviso, sanctam Trinitatem ad se ipsam in nullo nisi concorditer habere. Ita igitur beatissimæ Trinitatis seriem atque insolubile ordinis vinculum auferunt, singulasque divinarum personarum, et dignitate congrua, et propria substantia per ea quæ dicunt, deponunt: sive penitus dejiciunt. Oblique autem hujusmodi blasphemiam Filium respicit, quæ et alia plurima absurda secum trahit. Uno enim, inquit, concessio, plurima inepta sequuntur. Et si enim ore non ista constituentur, neque se ita sentire asseverant, etiam si nolint, in eo pertrahuntur. Et si Filium consubstantialitatem constituentur, illa tamen dicunt ex quibus hoc tollitur. Neque enim sufficit absurda negare, vel ista ore non dicere, sequæ ita sentire, denegare, nisi et illa dicere caveant, quibus positis, necessario absurda sequantur. Nam, verbi gratia. Sabellius quidem se Judaizare denegabat, sed divinarum personarum Trinitatem non admittens, in id, vel invitus impellebatur. Et Judæi quidem honorare se Deum arbitrantur, illius se legem, ut illis lata est, sequi asserentes, sed ita Scripturas exponunt, ut eis lex neque vel modice prosit. Neque enim salvare potest, et Deum per ea quæ dicunt, inhonorant. Qui enim non honorat Filium, neque Patrem honorat; et: *Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*, ut ait ipse Dominus⁹.

Constat ex his una, non parvam aliquam esse differentiam eorum qui ex Patre et Filio, quique ex Patre solo Spiritum sanctum procedere sentiunt. In ipsa namque fidei initia, sanctorumque doctrinam intuentibus, nihil erit differens. Communiter enim hos Deo conjungente, de hoc omnes consentiunt. Illi quidem et eisdem utentes dictionibus; hi autem per alias æquivalentes ad eundem veritatis finem contententes. Veluti, si quis patriam, solum patrium, seu rectam lineam, æquam, vel parilem, vel novam, ter tria dicat; nullaque apud Scripturam sanctam, sanctosque Patres invenitur contentio, si quis ad solam rei intueatur veritatem: adeo ut quæ a sanctis omnibus, atque ab utrisque partibus, pie fideliterque dicta sunt, sibi invicem esse consona, sacrisque litteris congrua fateri necessario cogamur.

Verum, pro mentium expositione, seu præsumptione, seu voluntate, seu alia quavis intentione in totum, et omnino, quod dicitur, differt, prorsusque manifestam contradictionis pugnam habet. Liqueat autem id quod illi quidem tertium a Patre Spiritum constituentur juxta personalem ordinem; et qui aliter sentiunt, eos divino reluctari ordini existimant: non eam observantes, quam accepe-

⁹ Joan. xiv, 9; xvi, 15. ⁹ Joan. iii, 36.

rant normam glorificationis, verum vocis captantes A novitatem.

Isti, secundum a Patre esse aiunt. Atque illum quidem Filium ex Patre sine medio nasci constituentur, atque Filio præponunt Spiritum. Eos vitandos arbitrantur, ut aperte pietati reluctantes, quam scilicet nobis Dominus tradidit in salutaris baptismatis traditione. Isti vero, nihil prohibere dicunt et Filium dicere ex productore per productum nasci; atque illi quidem Filii mediationem cum Ecclesiæ magistris constituentur; isti, hanc manifeste negant. Et illi quidem ex Patre per Filium procedere et per eum, qui est, continenter ex primo esse credunt Spiritum sanctum. Hi autem, ex solo Patre, hoc est, sine medio ipsum procedere affirmant. Atque B illi quidem unum, et intemporalem, et æternum Spiritum processum, secundum quem ex Patre per Filium procedit, et his qui secundum tempus possunt, agnoscitur, fatentur; non enim prodit in tempore quod procedit ex Deo, etiamsi in tempore videatur operari. Hi autem, quod per Filium dicitur procedere, temporalem quemdam processum designare dicunt: ac procedere Verbum, quod omnes Spiritus sancti substantiæ significativum acceperunt, ut intelligi datur, ipsi dissentunt, dum processum illum temporalem dicere coguntur: quin hinc quoque Filio et Spiritui temporalia quædam accedere: illi quidem, *dare*; huic autem, *dari* ab illo atque *mitti*, dicere coguntur.

Atque illi quidem Patris omnia propria, atque præcipua C Filium habere asserunt, præter solum Patrem esse: esse autem Filium sine paternitate sola, atque in eo solo differre; alia autem omnia, illi communiter, et absque ulla varietate adesse. Hi autem ista manifeste negant. Et illi quidem genitoris Spiritum etiam Filium habere constituentur, propriæ naturæ bonum, quemadmodum et Pater. Hi autem habere quidem illum, sed non eodem modo, contendunt. Atque illi quidem Spiritum ex Filii essentia, pro eo quod est, ex substantia [hypostasi], affirmant esse: sicut et quod ex Patris essentia substantiam ponentes, et substantiam quidem sine essentia, essentiam vero sine substantia dicere coguntur. Illi quod dicitur ex Filii essentia, causam signare dicunt, si et quod dicitur ex Patris essentia, similiterque ex D Filio sicuti etiam ex Patre, Spiritum procedere. Isti, et valde reluctantur. Illi, sola causæ causalisque ratione, divinas discerni ab invicem personas: Hi, non sola dicunt. Illi generationem solum, Patris substantiale ponunt. Hi quatuor illius substantialia esse volunt, ex quibus sit, *ingenitum esse, et sine principio*. Illi producere substantiale nulla ratione esse dicunt; contra hi, substantiale asserentes; bellum enim pertinacissime suscipiunt. Illi, non ex solo Patre procedere fatentur; isti ex solo et sentiunt, et scribunt.

Omitto enim quæ in præmissis evidentissime se ingerit, variam utriusque partis pugnam, atque differentiam, et quæ ex his sequuntur; quæ omnia

apertissimæ contradictionis sunt. Et ipsi autem aperte indicant, non parvam esse differentiam, dum abstinere ab invicem, seque invicem impietatis insimulant: suosque singuli aliorum communionem fugere, et vitare admonent, ut perniciem, et pestem. Utra autem pars communibus rationibus fidei, Patrumque theologiæ concinat, ex superioribus claruit eorumque conscientiæ relinquitur, qui ista lecturisunt, sub Deo teste, et cuncta inspectante: modo quispiam omni anticipatione, et irrationabili odio ex animo depulso, neque una aliqua particula et ea negligenter perfecta, sed omnibus prudenter et caute decursis, medius ambarum partium index sedeat, atque ita de omnibus sententiam ferat. Aperta enim fidei ratio sanctorumque doctrina exposita est.

Atque ita ut quo fierent apertiora, eadem his terque, ac sæpius, repetita sunt: nihilque curiosum, vel ambitionem ac jactantiam redolens in huiusmodi apparet expositione: neque aliquid syllogismorum adjunctum est: nisi aliquid aperte, et quod ab omnibus concessum esset, sequeretur. Verum ex ipsis Salvatoris verbis, eorumque expositionibus, ut a sanctis Patribus digestæ sunt, constant omnia prædicta: ne quis nos in persuasionem humanæ sapientiæ crucem Christi evacuare dicat, inanemque prædicationem facere, si has argutias persequar, quæ adolescentulis quoque notæ sunt, inde gloriam inanesque rumusculos aucipans.

Quis enim ignorat Deum neque genus esse neque speciem, neque in his ipsis contineri, sed initium ipse cum sit omnium, atque omnibus prorsus excellentissime eminens, documentis omnibus superiorem esse? Etsi enim Deum esse novimus, quid tamen sit ignoramus; non tamen, quoniam quid sit ignoramus ideo profundissima ignorantia nocte caligantes, nihil omnino de Deo nostro scimus: neque ergo tutum, ut est scire neque penitus nescire nos, ingenue fatemur; si enim nihil omnino scimus, inanis erit fides nostra; et si divinos illos arcanosque processus confitemur, quomodo tamen id sit, neque dicere, neque intelligere possumus, ut ipse se ipsum Deus novit.

Cæterum nativitatem quidem alterum, alterum D vero processionem; et illum quidem genitum, hunc autem procedentem; et illum Filium, hunc Spiritum, illumque sine medio ex primo, hunc autem per eum ipsum qui est continenter ex primo esse, cum a fide ipsa et a sanctis Patribus ita acceperimus, credimus. Quibus subjectis, Trinitatem confitemur, neque propter personas unitatem dividentes, neque personas propter unitatem confundentes.

Non enim cum de hisce doctores disserunt, Christi crucem evacuant; fidemque in persuasionem humanæ sapientiæ annuntiant: quanquam, qui ita loquitur, si omnino syllogismos et ratiocinationem tollit, primum quidem quod humanæ naturæ proprium est, hominumque ad invicem consuetam locutionem et communionem unam aufert: culpabit-

que beatum Paulum eos increpantem, qui per ea A quæ de fide concessa sunt, quæ aperte scripta non sunt, videntur de Deo colligere ratiocinando nequiverunt, et de creaturis Creatorem noscere¹⁰. Culpa- bit et theologos sive de substantialibus, sive de divinis processibus disserentes; Salvatoris nihilominus sententiam tollet, Scripturas jubentem perscrutari.

Neque enim obscurum est, eum, qui Scripturas perscrutatur, colligendo, et ratiocinando lecturum: quin ipsum quoque Dominum, qui diligenter inspiciat ratiocinari animadvertet, puta cum infert, dicens: *Si autem ego in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei*¹¹; et: *Si Satanæ Satanam ejicit, ergo divisus est; omne autem regnum in se ipso divisum, desolatur*¹²; et rursus: *Itaque non est mortuorum Deus, sed vivorum*¹³. Et: *Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis* B *nunc autem quæritis me interficere; hoc Abraham non fecit*¹⁴; et: *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester celestis, cum sit bonus, bona dabit petentibus eam*¹⁵? et quæ talia.

Deinde, et se ipsum destruet. Nam quæ contra ratiocinationem dixit, hæc ratiocinando ait: nisi quis eum non ratiocinari, sed a ratione deviare potius ista dicentem pronuntiet: quod si hujusmodi ratiocinationem in Deo tantum prohibet, cunctam sanctorum destruet theologiam: et eam in primis quam contra hæreticorum errores dmicantes diligentius, subtiliusque conscripserunt, solisque sensibus divinarum rerum examen, ut intelligi datur. C permittit; aliterque non ex Patre solo procedere putare Spiritum sanctum documentum admittit, quod ut ita esse probent, omni studio, et ingenio nitantur: eum vero etiam ex Filio asserere, non æque probationem admitti; si enim illud de Scripturis, ut putat, nihil peragens, ostendere nititur, multo magis, qui illum etiam ex Filio dicit, ex Scripturis ac doctoribus, omnibusque secum una pugnantibus, copiosius id et manifestius docebit. Non igitur malum omnino est, probare, sed non ad propositum propriis uti principiis, ac putare fidem naturalibus initiis probari, id malum et perniciosum est.

Itaque is quidem qui utitur communibus fidei D principiis, circa id quod quotidie quæritur, cum de Deo proponitur, concessisque sanctorum sententiis, quibus subjectis, nullo ex his quæ rata sunt, sublato, coæcivne concludit; sicut antiquis Patribus de consubstantiali disserentibus plurimisque aliis de fide quæstionibus contingit: nihilominus et illam conclusionem Scripturæ esse sententiam, ex illis scilicet principiis pendentem, causisque, unde ducta est propriam fatendum, illamque theologiam vocandam, et ex eis quæ sunt a revelatione, esse: quemadmodum geometricæ conclusiones a principiis geometricæ non deviantes; alioquin plurima ex his

Verum, si quis dixerit, *Si possibile sit inveniri syllogismum concludentem de Scripturis, etiam ex Filio esse Spiritum sanctum, et ambas habentem propositiones, hunc ego, ut veritati maxime congruentem, libentissime susciperem*; hunc profecto in his quæ dicta sunt, liquido reperiet; Filius quippe ex Patre accipiens, et audiens, ab eo esse habet. Sanctus autem Spiritus a Filio audit, et accipit. Spiritus sanctus ergo, a Filio esse habet. Hic major quidem propositio fidei sententia est: minor autem: *quia Spiritus sanctus a Filio accipit et audit*: et ista de principiis fidei, Salvatorisque sententiis est. Ita igitur sancti, ut ostensum est, hanc sententiam exposuerunt. Idecirco et ab ipso illum esse habere dicunt ut qui ab ipso accipiat, et audiat, atque annuntiet; et esse ex Filio, et ex eo prodire, et per ipsum, et ex ipso procedere, et si quid hujusmodi prædictum est. Igitur cum quæsitum syllogismum habeat, contentione desistat, reliquo enim huic similes adjicere omitto.

Enimvero, si quidem omnem syllogismum, qui non ambæ de Scripturis propositiones habet, falsa putat concludere; et ipse falso suspicatur, et Ecclesiæ magistros, qui talibus pro veritate in Deo uti sunt calumniatur; hoc autem constat, quod secundum essentiam ex aliquo nascitur, ejusdem essentia cum gignente est: Filius autem ex Patre nascitur, Filius ergo ejusdem essentia est, cujus ille qui genuit. Et hic igitur minor ex nostris assumpta vera est; quod enim gignitur, ejusdem essentia est, cujus ille qui gignit; non tamen ideo syllogismus falsum in Deo concludit, et si Dei Filius perfectus et excellentius ejusdem essentia cum Patre conspiciatur; materia quippe, et omnia quæ sequuntur, inde longissime remota sunt. Nam nisi propositiones quæ de nostris sumuntur, non possunt, quodcumque quærat in Deo, sicut est ostendere, eo quod Creator creaturis longissime excellat, conclusio jam falsa est, atque contraria: sic enim veritati veritas reluctaretur, et veritatem Deus veritas collideret, ut neque ex visibilibus invisibilia illius conspicerentur, neque Creatorem ex creaturæ pulchritudine speculareretur. Ista enim magis arcerent a veritate, ad quam, per ea homines adducere volebat. Atque ista dicimus, non quod in superioribus syllogismorum arte uti simus, quasi nos nunc purgare cupientes; prædiximus enim sanctorum dicta nos simpliciter exposuisse; sed quoniam plerique, veluti si a disserentibus concessum esset, Deum naturalibus principiis subjectum, per hæc dicere aliquid putantur, simplicioresque decipiunt. Sed hujus quoque voluminis prolixitas cohibenda est. Cætera, Deo miserante, sequenti quarto et ultimo libro disseremus.

¹⁰ Rom. 1, 26. ¹¹ Luc. xi, 20. ¹² ibid. 18.

vii. 11.

¹³ Matth. xxii, 32. ¹⁴ Joan. viii, 37. ¹⁵ Matth.

LIBER QUARTUS.

Quoniam igitur, juvante Christo, ac duce ipsa A pietate, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere, veraciter probatum est, mirum profecto esse non debet, si in Symbolo communis fidei dictio illa adjecta est; sed id potius diligenter inquirendum est, verane an falsa sit illa adjectio. Nam et qui additionem interdixere, adjectionem fidei, corruptaque dogmata conscribere prohibuerunt. Nam in Ephesina synodo: *Lecto, inquit, Niceni concilii Symbolo, communiter decernunt, jam nemini licere fidem aliam conscribere, aut proferre, aut tradere his qui ex Judæis, vel gentibus, seu, ex alia quavis hæresi ad Ecclesiam veniunt; qui vero hoc præsumperit, hæc et illa patiatur* (39).

Fidem aliam dixerunt. Eadem vero liquidius, et manifestius alias qualibet necessitate pronuntiare, contradicentibus quibusdam catholicæ fidei, nihil ipsam fidem unicam violat. Non igitur communem fidem declarare, interdictum est; sed, vel aliam, vel contrariam inducere, ut ipsæ quoque litteræ testantur; sive quibuslibet hominibus interdictum est, ne quisque horum; passim proprium sibi Symbololum conscribens, et aliquos a communi confessione separans, cum hoc deceptos baptizet, stantque conventicula, cujusmodi tunc plurima fiebant.

Porro ipsa Ecclesia sibi ipsi, docendi, atque aliis C discendi, quæ vera sint, et salubria, licentiam potestatemque non abstulit. Non enim, postmodum novis in dies blasphemis exorientibus, in fidei terminis (40) adjiceret, quæ pios, impiosque discernent; aut enim necessarium est confiteri omnia, tunc confessioni fidei plenissime adjecta, et ad futuras novitates vocum sufficere arcendas; et post-hac futuris conciliis minime licere de fide statuere: aut Ecclesiam initio quidem potuisse de dogmatibus statuere, et alia quidem addere, alia auferre; postmodum vero, hanc amisisse potestatem. At primum illud quidem verum non esse, post hæc acta concilia testantur: quæ profecto, nunquam convenissent, si prima illa scandalis futuris satis obviasent; Dei enim est futura prænoscere. Singula vero concilia, ad præsens periculum intenta, contra hæreticos pugnant, non futurum propellunt. Hoc enim incertum est. Illud vero, instat, et urget. Ex quibus et illud constat, postea concilia utiliter et necessario fuisse conflata, quoties Ecclesiæ necessitas urgeret. Nempe enim eandem vim Ecclesiæ non semper, ac similiter adesse existimare; mysteria fidei tollentium est, maxime cum Salvator dixerit, se cum illa usque ad consummationem

A *sæculi futurum*¹. Si igitur primis sufficienter habentibus, ad occurrendum periculis omnibus futuris, nulla postea necessitas fuisset concilia cogendi: eandem sic quoque potestatem temporibus omnibus Ecclesiam habere, putandum est, aliterque hac libertate sublata, non parva detrimenta, sed summam perniciem sequi necessario, nisi liceret Ecclesiæ de fide statuere, scribere, atque definire.

Ex præteritis cognitis, perspicuum est non adjectionem dictionis, sed alterius fidei conscriptionem interdicti, Ecclesiamque non sibi ipsi, sed hominibus singulis de fide statuendi ademisse potestatem. Neque enim in fidei terminis deinceps a sacris conciliis quomodolibet fuisset adjectum, si ea se potestate privasset. Aliter enim, qui ista dicunt, eos etiam, qui in Niceno concilio convenerunt, anathemati subjicerent, qui non pauca apostolorum symbolo addiderunt, et eos qui postmodum Constantinopoli convenientes, et ipsi nihilominus Niceno Symbolo adjecisse comprobantur quædam: quædam item abstulisse, nemine insimulante, quia sic visum est. Nempe et reliqua deinceps concilia alias aliter adjecisse aliqua, vel immutasse quis nesciat, cum hæc vel illæ necessitates casusque requirerent?

Porro concitorum de fide sanctiones æque, ac Symbololum suscipimus, quæ in ipso complexæ continentur. Sed et cum beatus Paulus dicat: *Etiansi angelus evangelizaverit, præter id, quod evangelizavi vobis, anathema sit*², consubstantiale tamen Patres adjecerunt, cum nemo ante illos hanc dictionem tradiderit (41). Idcirco etiam a contradicentibus hanc non inveniri in sacris libris arguebatur. Addiderunt tamen, litteræ sensum conferentes, et contra adversarios constanter dimicantes juxta theologum Gregorium, qui ait: *Non de verbis, et nominibus pugnamus, dummodo syllabæ ad eandem intelligentiam ferant. Et certe non propter hujusmodi adjectionem Pauli subjiciuntur anathemati. Prorsus vero synodus omnis pro reprehensione blasphemorum congregata, fidei terminum exponit, per id quod veteribus dictiones adduntur, nova dogmata resecans. Ita enim se res habet. Si quidem esset possibile, sine aliqua contradictione eorum qui communem fidem oppugnare volunt, manere Ecclesiam in antiquis principiis immotam, nulla fuisset necessitas aliquid quomodolibet adjicere; sed suffecisset ad confessionem fidei, compositum a sanctis apostolis ab initio Symbololum breve simul ac simplex.*

¹ Matth. xxviii, 20. ² Galat. ii, 8.

(39) De hoc loco concilii Ephesini, lege Bellarminum I. ii *De Christo*, c. 29.

(40) Definitionibus et decretis.

(41) Contrarium apparet ex illis quæ docet Bellarminus II *De Christo*, c. 3.

Quoniam vero primus Arius Dei Filium Patris A essentia detrudere præsumpsit, quod in apostolorum symbolo scriptum aperte non fuerat, Filium ejusdem essentiae cum Patre esse : cum hujusmodi veracium per corpus Ecclesiae serperet, eaque pestis efflueretur in plures, qui in Nicea convenere Patres, veritatis, ac fidelium curam habentes, Symbolo alio composito, ei *consubstantiale* addiderunt; atque ante omnia sæcula *Filium ex Patre genitum, non factum, et ex Deo vero, Deum esse verum*, et quæ tunc adjecerunt, cum apostolatum solummodo ex Patre dixissent.

Erant ista sic; videbaturque tunc abunde multa fides, cum parvo post tempore contra sancti Spiritus divinitatem se erexit impietas. Erant enim, qui dicerent sanctos in Nicea Patres optime de fide statuisse, et Patrem quidem Deum prædicasse; Filium item pari laude honorasse; Spiritum vero sanctum non appellasse Deum. Convenerunt Constantinopoli Patres, et illud quod nunc legitur, symbolum composuerunt. Cunque Niceni concilii Patres solum, et in Spiritum sanctum, credere dixissent, nihilque adjecissent amplius; isti, quæ plura sunt addita apposuerunt de sancti Spiritus dominatione et deitate. Neque solum addiderunt, sed detraxerunt etiam. Nam, cum dixissent illi, *Genitum ex Patre*, videlicet, ex Patris essentia, isti solum *ex Patre genitum* retinuerunt : magnamque omnino differentiam in tribus his Symbolis, si verba et nomina attendis, invenies. Non tamen ob eam differentiam, vel qui in Nicea convenere, aliam fidem, quam ab Apostolis acceperint, composuisse existimantur, vel qui postea Constantinopoli fuerunt, præter Patrum fidem, qui in Nicea fuerant, senserunt. Testatur Gregorius Theologus, qui hinc synodo interfuit, in epist. ad Cledonium sic scribens : *Nos nihil unquam fidei a sanctis Patribus qui in Nicea convenere pro defenda Ariana hæresis composuere, in honore vel prætulimus, vel præferre possumus; sed illius fidei, miserante Deo, sumus, atque erimus. Id autem solummodo elucidavimus, quod de sancto Spiritu minus dictum fuerat, eo quod tunc hujusmodi questio mota non fuerit, qui unius divinitatis scire oportet Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, Deum etiam Spiritum satendo.*

In Chalcedonensi quoque concilio congregati, pro his veluti rationem reddentes, hos neque adjecisse aiunt fidei Nicenorum Patrum, quasi novum fuerat, et varium dicentes; neque, quod ab illis fuerat relictum, hos implevisse, sed illorum, de sancto Spiritu intelligentiam, contra eos qui illius dominationem auferre nitentur, Scripturæ testimoniis fecisse planiorem. Videmus autem et ipsos, qui illic convenerunt, Symbolo Niceno addidisse. Nam cum illi, Patri Filium consubstantialem tantummodo dixerint, isti addiderunt : *Consubstantialem Patri secundum deitatem, consubstantialem nobis, secundum humanitatem*, Eutychis in hoc opinionem corrigentes.

Et qui Ephesi primum convenerunt, fidel terminum exposuerunt, quo Dei Genitrix beata Virgo prædicatur. Virgo enim solummodo *beata* in symbolo appellata fuerat. Etsi enim Symbolo id adjectum non est, nihilominus Symboli terminum (42) illum veneramus, hujusmodi vocabulum, illiusque sensum ut rectissime positum suscipientes, atque constantes : eosque qui illud negant, execrantes, quibus circa Symbolum non majorem ostendimus rigorem, quam universa synodus pro revincendis blasphemis congregata, fideique terminum exponens, et per eas quas antiquis addit, dictiones, nova dogmata eliminans.

Magnus præterea Basilius in Regula ad monachos sanctorum Patrum fidem, quæ, ut ipse ait, *fraudari, adulterarique non posset*, cum se traditurum polliceretur, plurima, quæ in fidei Symbolo sunt posita, omisit, et de sancto Spiritu nihil, neque quod ex Patre, neque quod per Filium procederet, dixit; sed tantum et in Spiritum sanctum se credere dicens, adjectis quibusdam Scripturæ testimoniis de sancto Spiritu, ex Patre ipsum procedere omnino tacuit : cum nihil adjicere, neque demere proposuisset, existimans his quæ dixisset, etiam quæ tacebat comprehendere.

Ex his perspicue constat, eos qui auferre aliquid vel addere prohibuerunt, non adjectionem dictionis, sed fidei alterius editionem vetuisse; alioquin nullum esset concilium a crimine immune. Constat et illud una, quod fidelium quidem proprium sit addere, novitatis autem inventorum ad non scriptum, adque priora recurrere, religionis scilicet obtentu, iniquitatem simul operire, atque introducere intentionem; quippe hæreticorum singuli, qui alias aliam fidei corruptionem invexere, merito adjectionem veterunt, ne per eam sua versutia argueretur : quam scilicet sancti Patres contra illorum perniciem, ut potentissimum medicamentum excogitaverunt : et qua infideles atque impii a piis fidelibusque discernent, ac per eam Ecclesiae pura et immaculata fides servaretur.

Atque adversus eos qui dicunt eos, qui primum de fide statuerunt et definiunt, fuisse sanctiores et honestiores his qui semper aliquid adjiunt, pro se ipsis, et pro veritate rationem reddunt silentii, priorum Patrum causam inferentes, illos scilicet ideo nihil dixisse quia nondum tanta nequitiae zizania essent exorta : quod si modo illi adessent, vel tunc hujusmodi pullulassent scandala, hæc ipsi quoque adjecissent, sicuti modo nos facimus, ac nullo omnino nomine abstinuissem, per quod linguas vestras coercere potuissent. Ita denique Nicæni Patres adjecto *consubstantiali* adversus Arium ejusque complices steterunt : illo quidem ad non scriptam confugiente, apostolorumque sanctitatem objiciente, qui in suo Symbolo de hoc nihil conscripserunt : illis vero dictionis adjectionem nihil esse ab illorum intentione alienum contra inferentibus. Cæterum quam vocabulum *termini*, quo interpret est usus.

(42) *Ἄπορον*, statutum, definitionem, clarius hoc

si quidem, dum illi superessent, de hoc mota quæstio fuisset, sive nunc nobis adessent, nunquam illi aliter dixissent, seu conscripissent, quam modo nos facimus, constantissime asseverantibus (45).

Ita et Constantinopoli adversus eos qui Deum esse Spiritum sanctum denegabant, nihilque de ejus deitate in Symbolo Nicæno scriptum objectantes, quod solum sequendum asseverabant: de adjectione responderunt, hæreticisque, si adjectiones Symboli auferrent, se quieturos pollicentibus, veritatis doctores ad eos responderunt: *Esset quidem optimum, si ut prius, fidei pura simplicitas, nemine obstrepente, servaretur, nulla enim adjectione opus esset; quoniam vero quidam surrexerunt, corruptionem et novitatem fidei docentes, et adjectionem fieri necesse est, factamque ut scripta est, permanere, ut per hanc deprehendantur, qui malignari elegerunt, infectique ab integris hujus adjectionis signo dignoscantur. Simulque ne videamur per silentium adjectionis blasphemantium erroribus acquiescisse. Siquidem igitur pie sentitis, dictionem quoque constitimini; sin vero alias, nos quidem hanc, ut piam et sanctorum Patrum sententiæ maxime congruam suscipimus; vos autem, ab Ecclesiæ integritate scindimini.*

Sic Nestorius Θεοτόκος id est, Dei Genitrix, vocem denegans, Nicæni concilii statuta, Symbolumque transgredi non oportere asseverabat: quibus solum suffecisset dicere, *Christum ex Maria Virgine natum*. Sed occurrit Cyrillus ærguens, ac dicens frustra illum ad Patres et ad Symbolum confugere, quasi fas non sit quod illi siluissent addere, causam cur illi Mariam Dei Genitricem non dixerint apertius ob futuri ignorantiam; et quod necdum orti fuissent, qui hanc absurditatem peperissent asserens: *Et Patres enim, inquit, adjecissent, si aliquos ad tantam vesaniam prorupturos scissent.*

Compellitque Nestorium etiam ab eo scripta capitula suscipere, et confiteri se ita, ut illa continerent, sensurum: quasi non sibi Symboli confessio sufficeret, minatus, nisi in his maneret, quæ ibi scripta erant, sacerdotio illum et ab Ecclesia ejecturum.

Atque omnia deinceps concilia usque ad septimum pervenientes, ita respondisse inveniimus. Quod si ubique omnis Symboli adjectio hæresis putanda est: laudandi erunt Arius, Macedonius, Nestorius, et cæteri, qui contra veritatem rabide latraverunt: non suscipientes adjectiones, propter fletam et fucatam antiquitatis reverentiam. Contra culpabilis (hisce) omnis Ecclesia.

Verum plurima quoque necessario secundum fidem confitenda, Symbolo non continentur. Neque enim ibi beata Maria Virgo Dei Genitrix dicitur, sed Virgo solum. Neque quod Dei Verbum secundum unam substantiam quem assumpsit hominem univit sibi ipsi; neque, quod Christus ad inferos descenderit, quod in apostolorum Symbolo fuerat scriptum. Neque Spiritus sanctus asseritur Deus.

(45) Videtur aliquid deesse.

Quid ergo? Num his ideo non credemus? quæ ex his quæ scripta sunt, colliguntur necessario, an simplicibus verbis, ut a conciliis sunt tradita, stabimus? At, illud quidem eorum est, qui de nominibus contendunt; et omne quod præter litteram accipitur, scandalum putant: juxta scilicet Judæorum vilitatem, qui semper legis assident litteræ. Quod etiam divus Dionysius, irrationabile ac perversum esse ait, non scilicet intentionis virtuti, sed vocabulis intendere.

Porro proprie expositos a synodis terminos veluti commune Symbolum minime amplecti, ac suscipere, eorum est, qui conciliis irrita volunt. Æque igitur ac Symbolum quæcumque illa statuerint, suscipienda sunt. Neque enim profecto, quod in Symbolo quidem continetur, honorabimus: quod autem ex illius pendet sine, vel quod post ejus lectionem dicitur, vel in suis terminis exponitur, non honorabimus? Hoc enim stolidum simul et irrationabile est.

Quod si concilia sacra veneramus, illorum quoque sententias venerari convenit, atque ita, ut de his nos esse certissimos, cum omni fiducia confitemur, eosque qui negant, exsecremur. Nam qui in synodis expositas sententias negat, pœnis negantium Symbolum erit obnoxius. Prorsus et ea quæ Symbolo inscripta non sunt, æque ac si scripta essent, honorabimus. Atque hinc si ratio veritatis exegerit, si casus necessario impulerit, nihil differt, etiam quæ non sunt scripta, confiteri, cum in Symbolo complexa, comprehensa sint.

Quocirca, neque illis adjectio objicienda est, qui etiam ex Filio Spiritum sanctum procedere fatentur. Sed, ut dictum est, verumne hoc sit, inspiciendum est. Nam præterquam quod subjectis fidei principiis necesse est, si velimus ea quæ communiter a theologis de Trinitate traduntur, observare; etiam ex Filio procedere, fateri; alios quidem sanctos habemus, ex Filio illum esse dicentes, et ab ipso habere esse, et ex ipso naturaliter atque essentialiter, ut ipsius operationem naturalem et essentialem prodire. Et sicut ex Patre, ita etiam ex Filio esse, secundum eundem modum. Alios vero per Filium naturaliter prodire, et per eum atque ex eo accipere, et ex Patre per Filium procedere, imo etiam ex Filio procedere, et quæ alia prædicta sunt. Ita enim ipsi dictum illud evangelicum: *Qui a Patre procedit*, exposuerunt; complexumque procedendi terminum addentes, ex Patre per Filium procedere declaraverunt. Quos profecto, nemo erit ita amens, qui audeat accusare fallaciæ. Ipsi enim sunt, qui concilia instituerunt: per quos illa robur, ac munimen acceperunt, atque ab eis, cum ulla fuerit de fide quæstio solvenda, ad istorum doctrinam ac magisterium mittitur, hæc et illa nos pati addentibus, nisi istos suscipiamus. Cur etiam hic adjectionem non culpamus, ac per Filium procedere negamus, quoniam in Evangelio id scriptum

non est? At magnus ait Athanasius, *possibile non esse in Trinitatis gloria, Spiritum sanctum glorificari, nisi procedendo sit ex Patre per Filium*; sed et septima synodus, et Tarasius patriarcha sanctissimus, et sanctorum plurimi in fidei suæ confessione ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum insinuaverunt.

Cæterum, si quis illud evangelicum: *Qui ex Patre procedit*, his qui etiam ex Filio procedere Spiritum dicunt, objiciat, non illis contrariam opponit vocem. Neque enim, si ex Filio est, ex Patre esse desinet; neque ista invicem objecta, invicem pervertunt. Imo, ut pluribus docuimus, ex Patre esse quod dicitur, esse etiam ex Filio subingerit. Sed neque ex Patre per Filium procedere a sanctis diceretur: si quidem ista contraria invicem essent. Nam si ex Patre solo dictum fuisset, haberet rationem hujusmodi objectio. Quoniam vero ex Patre tantum dictum est, hoc autem et ab utrisque pro confesso habetur, supervacaneum est atque vanissimum, omisso eo, quod prius, ut ostenderent, curare debuerant, ex solo scilicet Patre procedere, quod contrarium est ei, quod est, ex Filio esse: ex Patre procedere quod dicitur, quasi repugnans docere his qui hoc nullatenus negant.

Concesso ergo ab utrisque Spiritum ex Patre procedere, reliquas jam sententias inspiciendum est, quibus magis conveniant: hisne, qui ex solo Patre procedere dicunt Spiritum sanctum, an vero his qui hunc ex Patre constituentur, ac Filio? Hi siquidem illud, quod dicitur: *De meo accipiet*³; et: *Quem ego mittam*⁴; et: *Spiritum veritatis*⁵; et: *Mittet Pater in nomine meo*⁶; et: *Ego, et Pater unum sumus*⁷; et: *Omnia, quæ habet Pater mea sunt*⁸; et: *Si in digito Dei sive in Spiritu Dei ejicio demonia*⁹. *Insufflavit et dixit, Accipite Spiritum sanctum*¹⁰, et sexcenta talia, suæ habent confessioni consona. His enim, ut superius dictum est, magistri Ecclesiæ induci, prædictas de Spiritu sancto tulere sententias, et *per Filium et ex Filio* procedere dixerunt; qui autem ex solo Patre volunt dicere, nullum omnino pro se habent testimonium; imo, et prædicta omnia sibi adversantur, hostesque habent sanctos Patres, qui illa sic exposuerunt.

Quod si id objiciunt, scriptum non esse, *ex Filio*, primum quidem, *De meo accipiet*, et omnia quæ dicta sunt, ad istud tendunt, nisi vocibus maximis clamantibus sanctis, illorum aures penitus obsurdærent; deinde, neque ex solo Patre scriptum est. Itaque non magis pro se, quam contra se, non esse scriptum objiciant.

Se autem, quoniam Filius ex Patre dicitur, et

³ Joan. xvi, 14. ⁴ Joan. xv, 26. ⁵ ibid. ⁶ Joan. xiv, 26. ⁷ Joan. x, 30. ⁸ Joan. xvi, 15. ⁹ Matth. xii, 28; Luc. xi, 20. ¹⁰ Joan. xx, 21. ¹¹ Matth. xi, 27.

(44) Hoc vult dicere *esse solum verum* non esse personalem proprietatem Patris, ac proinde etiam Filio competere, non obstante vocabulo *verus*. Et similiter Spiritum sanctum agnoscere Patrem et

A hinc solus de solo creditur, idcirco et Spiritum sanctum, quoniam ex Patre procedere dictum est, *ex solo*, ipsi adjiciunt: primum quidem, et ipsi adjicientes arguuntur, neque digni sunt qui audiantur, cum insimulant eos qui *ex Filio* etiam dicunt adjectionis causa. Eisdem enim et ipsi tenentur obnoxii. Deinde cogentur, si unigenitum Filium ut solum ex solo constituentur, secundum nativitatis terminum, ita et Spiritum sanctum, sublata ex Patre processione per Filium, unigenitum fateri Filium ut solum ex solo, quemadmodum Filius solus ex solo est; neque enim ex solo tantum dicimus, sed unigenitum quoque Filium. Nempe enim quemadmodum in sacris litteris *solus verus Pater* dicitur, et quia *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem, nisi Filius*¹¹; et: *Qui credit in me, non in me credit, sed in eum, qui misit me*¹²; et: *Mea doctrina non est mea*¹³; neque compellimur solis personis in quibus hujusmodi definite dicuntur, ista distribuere; sed *solus quidem verus*, et Patri, et Filio congruenter aptatur; quasi non objectum illorum substantialibus proprietatibus (44); cognoscere autem Patrem, et Filium, et ab eis agnosci, etiam Spiritui sancto distribuitur; eo quod objectum non sit scire illius substantiali proprietati, ac de aliis similiter. Ubi enim non obstat relationis oppositio, nihil prohibet quod dicitur congruere. Ita neque si a Patre diceretur procedere Spiritus sanctus et adderetur *solo*, valide posset hoc et Filio negari. Nunc autem quando simpliciter a Patre dictum est, neque adjectum est *solo*, cum etiam producere, ut nativitati non adversum etiam Filio conveniat, ac propterea commune esse Patri ac Filio inspicitur, stultissimum omnimodis est verbum rapere, ac per hoc Filium a Patris communi-
D dicere omisit. Filius quippe Patris est, Patrisque definitio et Verbum.

Atqui, vel dispensationis implens sacramenta, vel discipulis parcens, sui non meminit, quod forte majora de illo non caperent: *« Multa enim, inquit, habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*¹⁴; *sive ad principium suum omnia referens, a quo et ipse est, et sua omnia*, ut ait theologus Gregorius; sive etiam, quod et necessario id credendum esset propter summam ad Patrem æqualitatem, istud dicere omisit. Filius quippe Patris est, Patrisque definitio et Verbum.

Quamquam ex superioribus sententiis tantumdem valentibus, neque hoc omnino tacuisse deprehenditur: verum quod isti instanter negant, prædicat. Nam Scripturæ duplex modus est dicendi quæ velit. Aut enim puris propriisque nominibus, ut cum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum nominat; sive cum ex aperte dictis, his etiam se-

Filium et ab illis agnosci convenire etiam Spiritui sancto eo quod *scire* vel agnosci non sit personalis proprietatis Spiritus sancti.

quentia elicit; quemadmodum *consubstantialis* nomen, ut Scripturæ congruum intelligentiæ creditum est, quod plurimis aperte positum videretur juxta intelligentiam necessario congruere. Dictum enim est: *Ego et Pater unum sumus*¹⁵; et: *Omnia, quæ Pater facit, hæc et Filius facit similiter*¹⁶, et quæ in hanc formam scripta sunt. Et certe his, qui solam intuentur litteram, contraria viderentur illi, quod aperte dictum est: *Pater major me est*¹⁷. Sed tamen, quoniam ex his quæ aperte dicta erant, necessario *consubstantiale* sequebatur, et verum, et Scripturæ consonum esse, iudicatum est.

Simili ergo ratione et quod dicitur etiam a Filio esse Spiritum sanctum, non quidem ad litteram, et aperte in Scriptura positum est, sed ea quæ aperte dicta sunt, sequitur. Quæ autem concessa ex necessitate sequuntur, et illa vera sint necesse est. Quemadmodum in disciplinis conclusiones, quæ principia sequuntur. Scriptum quippe est: *Spiritus veritatis*. At veritas Filius est; et ab eo *audire*, et *accipere*, et *mitti*, et *insufflari* dicitur; quæ profecto omnia Ecclesiæ magistri dum exponerent, per Filium procedere dixerunt, et ab illo, esse, habere, ut ab ipso accipientem, et ex ipso esse, ac procedere, et quæ prædicta sunt.

Si enim, quoniam verbis dicta non sunt, intelligentiam quoque illorum repellamus, plurima profecto et necessaria, et concessa, ut dictum est, ejiciemus: sed et ipsum *Trinitatis* nomen, et *substantiam*, et *personas*, *ingenitumque*, quod in Patre dicitur, et *consubstantiale*, quia scriptum aperte non est, simul ejiciemus. Atqui, si quis litterarum sonis assideat, neque in Symbolo communis fidei Salvatoris de sancto Spiritu sententiam concorditer habere confitebitur. Illic enim a Patre procedere dicitur; hic autem ex Patre procedere. Sin autem hic a et ex quantum ad intelligentiam nihil differt, cur et ex et per nihil ab invicem differre non dicamus, cum ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum audiamus: maxime cum et sancti Patres universaliter per et ex nihil differre in divinis definitis velint.

Verum quid necesse est, circa præpositiones tantumdem valentes diu immorari, quando et sanctos apertissime audimus dicentes, quia esse habeat a Filio, et ex ipso sit, atque procedat? Itaque illis quidem, quæ in Scripturis aperte sunt posita, cum pia devotione credendum est. Quæ vero illa non dixit, non sunt præcipitanter abjicienda; nisi in eis manifesta absurditas deprehendatur, quæ communis fidei confessionem perimat. Quod si abfuerit, et ista pie sunt admittenda, maxime, etiam necessitate cogente, propter eos qui fidei veritatem violare moliuntur, imitando in ea re veteres doctores, qui in rebus arduis urgentibusque necessariis additionibus et Scripturarum sensui maxime congruis, gregem Christi dissipare nitentes dispulerunt.

¹⁵ Joan. x, 50. ¹⁶ Joan. v, 19. ¹⁷ Joan. xiv, 28.

(4b) Joannes Scylax Constantinop. scripsit de imper. Constantinopol. Gesu. ex Volaterra.

Et nunc quoque licet in Symbolo scriptum non sit de Spiritu sancto, quod Deus verus de Deo vero sit, si cum id veniret in dubium, Ecclesia illum errorem repellere satagens hoc Symbolo adjiceret, putanda non esset blasphemare. Nam si quidem omnia aperte scripta essent, nulla hæresis caput attollere auderet. Nunc autem oportet et hæreses in nobis esse, propter quorundam nequitiam, ut probati manifesti fiant. Sed et *Scrutamini Scripturas*, dicam non esset, si omnia lucide et aperte scripta essent.

Ita igitur et fidei principiis, et Scripturæ testimoniis non solum nihil prohibentibus, verum, et plurimum juvantibus, atque, hoc aperte ostendentibus, magistrisque Ecclesiæ hoc plurimis in locis aperte asserentibus; hisque, qui contra negant, necessario, in magnas absurditates incidentibus: traditasque omnino de sancta Trinitate rationes convellentibus, quæ omnia pluribus plura demonstrata sunt: ex Filio quoque procedere Spiritum sanctum, tempore urgente, in Symbolo adjectum est. Aiunt enim, quoniam post primam synodum hæresis quadam, quæ Filio Patris nomen applicaret, Græce, *υιοπαροια* dicta pullulavit, dicens: *Filium Patrem esse Spiritum sancti, ipsum vero Spiritum nepotem Patris*. Quapropter Damasus, qui tunc erat Romanus episcopus, coacto concilio, Symbolo adjecit, *ex Filio procedere Spiritum sanctum*; illis scilicet obsistens, qui dicerent, eum *ex Filio nasci*. Qui enim ex Patre per Filium procedit, et ex Patre, et Filio procedere dicitur, ex Filio profecto genitus esse non potest. In sancta enim Trinitate, qui ex primo sine medio est, Filius est juxta nativitatis processionem. Spiritus autem sanctus ex utroque existens, videlicet ex Patre per Filium, juxta sanctum Cyrillum, præter nativitatis terminum prodiit; procedens enim est ex primo per medium. Hæc adjectione hac contradicentes repulit.

Attestantur his partim antiqui Ecclesiæ magistri, interdum eos resellentes, qui Spiritum vel creaturam, vel Filii filium dicebant, ut magnus Basilius cum dicit: *Non quia non sit ex Deo per Filium*, et quæ talia, per quæ Filium Filii esse negant, et per Filium procedere dicunt; partim vero et historicus quidam cognomento Scylax (45), in ea, quam scripsit historia, additionis et causam, et tempus exposuit. Sunt item qui dicant quosdam ex Arii vesania, cum vellet Filii majestatem imminuere, a solo Patre Spiritum sanctum prodire dixisse. Qui cum vellet blasphemam opinionem tueri: pietatis armis contra pietatem utebantur, vociferantes non oportere Niceni concilii quidquam sanctionibus adjici, neque enim illic in processione Spiritus sancti Filium Patri adjectum esse. Atque hæc dicentes, Ecclesiam scindebant, religionisque opinionem ab imperitis, ac stultis, ut antiqua revererentur, capiebant.

Indicio enim est beatus Maximus in epistola ad

Marianum, additionem hanc (46), non quando Ecclesiarum scissura facta est, sed longe ante additam fuisse, et fortassis ante sua tempora. Fuit autem eo tempore, quo sexta synodus conflata est. Propterea, rebus urgentibus, cum quosdam Occidentales Ecclesiae hæc pestis paulatim ac sensim inficeret, conveniens synodus ex Filio etiam Spiritum procedere Symbolo adjecit, ad quod Romani pontificis sufficisset auctoritas, quæ etiam synodos reliquas roborat.

Neque sane mirandum est Romanum episcopum, Ecclesiae principem, ipsum convocato Occidentali episcoporum concilio, illud decrevisse. Nam, si provinciæ sæpe singulæ concilia celebraverunt, eisque auctoritas derogata non est, multo sane magis hoc ille potuit, cum omnibus circum se episcopis, qui pastor primus, et Ecclesiae totius pater, universalisque Christianorum omnium iudex esse comprobatur, apostolorum hunc antiquitatem principem supremum appellante, decretis regis ipsum statuentibus, ac rebus ipsis ita esse clamantibus, et quo sine, impossibile profecto est, ecclesiastica negotia tractari, atque dirigi, sicut beatus Stephanus junior (47) adversus eos qui, quoniam imagines omnes destruendas statuebant, εἰκονομάχοι appellati sunt, restitit: cum illi concilium Constantinopoli fecissent, non eis licere concilium celebrare asserens nisi Romanus episcopus, vel per se ipsum præsens præsideret, vel ab eo missi, alii juxta consuetudinem locum ejus implerent. Nempe enim ab Ecclesia illa, nulla unquam de fide sententia manavit, quam ut blasphemam et noxiam Ecclesia nunc omnis damnet, seu anathematizet, quando ingentes fluctus plurimæque naufragia contra Ecclesiam fuere. Nisi enim ista suscipiamus, nescio quid validum et ratum suscepturi simus: vel quid apertissimum licet, atque conspicuum, impudentissime repudiaturi non simus.

Si igitur ista de illo vera sunt, sine quo possibile non est ecclesiastica decerni, ad ea decernendum, cum paucis aut cum pluribus conveniat, minimum refert: simulque in re aperta, et quæ ab omnibus Ecclesiae magistris trita est, de sancti scilicet Spiritus processione, opus non fuisse citare orbem, veluti ea quæstio valde esset ambigua, atque ideo, omnibus communicanda. Qui enim semel percepissent Patri Filium esse consubstantialem, ejusque incommutabilem imaginem esse, et Patris habere omnia, præter solum Patrem esse, et nunc quidem audirent Spiritum veritatis et Filium esse et ab ipso accipere, nunc autem per Filium procedere et ex Filio esse, sicuti etiam ex Patre, et ab ipso habere esse, et quæ talia prædicta sunt: ex Filio etiam procedere, dubitare non possent, maxime cum scirent, quod, qui hujusmodi principia concedunt, id quoque quod ea sequitur, necessario admittunt; atque Orientalis Ecclesiae magistri, Athanasius

A atque Basilus, Spiritum a Filio esse habere dicunt, majoremque Spiritu Filium causæ ratione asserunt, Cyrillusque super Joannis Evangelio, et plurimis opusculorum suorum locis, hoc ipsum clamat, præter Occidentis magistros, qui innumeris in locis dicunt, ex Patre, ac Filio, veluti ex uno principio procedere Spiritum sanctum: opus esse non videbatur, de his quæ concessa essent, Orientales Patres molestias pati.

Porro si quis interroget, quid sit, quod, cum ista additio antiqua sit, non etiam ab Orientalibus Symbolo inserta sit? primum quidem, debita subjectione ac reverentia Romano Pontifici, ejusque Ecclesiae secundum ecclesiasticas regulas reddita, nihil ex hoc in fide, vel differre, vel contra sentire putabatur, quod etiam vere sic erat. Deinde necesse non fuit, rectam et congruam de Filio et sancto Spiritu intelligentiam habentes, cum additione Symbolum legere; non esse contrariæ opinionis, neque putare eos qui, cum ista legerent, fidei veritate excidisse, illisque unitos esse. Nam et post antiquum schisma, cum rursus utriusque Ecclesiae facta esset unio, Græcos Latini nihil coegerunt, Symbolum cum additione legere, vel aliis ecclesiasticis ritibus more suo uti, sed tria solum ab eis post factam unionem, requisita sunt. Primum quidem, ut Romani episcopi memoriam in diptychis, hoc est, in canone Missæ facerent; secundum, ut universalem judicem Christianorum omnium putarent; ei secundum antiquam Ecclesiae consuetudinem reverentiam reddentes; tertium, ut Romanam Ecclesiam in ecclesiasticis dogmatibus matrem fidem atque magistram sana semper fide esse, crederent. Cætera locis suis manere permessa sunt. Sed nunc quoque in Sicilia, et ea quæ magna et antiqua Græcia dudum vocabatur, cum Græci plurimi inhabitent, Orientalisque Ecclesiae moribus et ritibus utantur; quia solum Romanæ Ecclesiae subditi sunt, non coguntur Symbolum cum additione legere; sed sola, ut dictum est, obedientia Ecclesiae impensa, cum non sint contrariæ opinionis, nihil ab eis amplius exigitur, una hac re cætera etiam contineri arbitrantibus Latinis; quippe, non in verbis, sed in sensibus religio nostra consistit, secundum D theologum Gregorium.

His si quis objiciat, oportuisse Græcos etiam vocari, et synodo de sententia omnium communicare: primum quidem, cum nota omnino res esset, necesse non fuit omnibus hanc conveniendi molestiam indicare, neque necesse est omnes omnibus adesse conciliis, sed primum quidem Patrem, Ecclesiaeque pastorem. Ista enim si a principio per ecclesiasticas leges separata sunt, et valde convenit ut vel per seipsum, vel per nuntios concilio adsit ac præsit. Nam si ille non adjuvat, inania et hesternæ sunt omnia: sine hoc enim ecclesiastica tractari, statuique non possunt; constatque. sive cum pluribus,

(46) *Lege Bellarminum in De Christo, c. 21.*

(47) *Exstat Vita hujus B. Stephani inter opera Damasceni edita a Billio.*

sive cum paucis, quod ad se pertinet, implere potest.

Alios vero non opus est vocari omnes, maxime qui sunt remotiores, quosque vel vix longitudo, vel alii eventus rerum, quales sæpenumero emergunt, impediunt. Atque ista, cum magna non urget necessitas, cum questio perspicua est, ne orbem vocari opus sit: quando ipse secum facillime magnam partem evocare possit, et cum eis statueret, atque decernere. Deinde, non convenit, vocatus quisquam, an invocatus fuerit, inspicere; sed, an vera sint, quæ statuta fuerint, perpendere: ne videatur quisquam non veritatis curam habere, sed solum, qui vocatus non fuerit, indigne ferre: quod isti modo faciunt, dum honores ac primatum sectantur, ut sub Romani pastoris cura et obedientia, juxta antiquum morem non sint, adjectionem Symboli, ut causam rationabilem prætendentes.

Hoc autem non religionis ac fidei, sed superbie potius apertum documentum est. Nam, si adjectionem impiam existimant, cur sancti Maximi temporibus, atque etiam ante hunc, quando Symbolum ita omnis Occidentalis Ecclesia legebat, Oriens totus hanc impietatem non rearguit neque ab Ecclesia Romana abscissus est? At id quidem illi non fecerunt; hinc coacta sexta, et septima synodo, adjectionem hanc ut piam liquido comprobaverunt: neque, quia vocati non sunt, graviter tulerunt, ut modo isti faciunt.

Cur enim et isti, ut illi, his quæ tunc decreta fuerunt, contenti non sunt? Aut enim istas synodos execrari necesse est, ut ab hominibus impiis confutatas; atque ita eos qui in illis fuerunt, sanctos, una rejicimus: vel istas probare, et qui illas coegerunt, ut pios ac religiosos una suscipere. Hoc autem nostris tunc Occidentalibus congruisse significat. Quocirca, necesse non fuit, ut dictum est, istos congregari; cum vel ex fidei principis, ac sanctorum sententiis, additionem rectissimam esse, persuasum eis fuisset, vel ab his qui addiderunt, causam ac necessitatem, consonantiamque, per omnia audissent.

Ac nostri, ut datur intelligi, religiosiores circa fidem, quam illi, modo inquirunt, quod tunc illi non quæsierunt. Constat enim illos tunc, ut veritatis fautores, legitimæque subjectionis servatores cessasse, nihilque inquisisse amplius. Nos autem nostra quærentes sub prætextu dogmatum Ecclesiam scissuram machinamur, adjectionem in auxilium sumentes. Atqui nostri quidem, quandiu necessarium debitum servantes obediebant, nihil opus esse arbitrabantur seorsum concilia facere; adjectionem quippe ut summo utilem ac necessariam sciebant. Postea vero quam seorsum esse voluerunt, additionem illam discessionis causam idoneam, ut sibi videbatur, nacti, neque vocati obedire voluerunt. Nam, si convenissent, contra se ferendam sententiam non ambebant, compellendosque, ut quam ipsi refugiebant, Romano pontifici

obedientiam redderent. Idcirco sæpius ad Ecclesiam unionem vocati, adjectionem prius auferri postulabant: quibus responsum est, quod si quidem nulla fuisset adjectionis causa, non fuisset a principio apposita. Erat enim, quando utraque Ecclesia sine illa adjectione Symbolum legebat, atque ex Filio procedere Spiritum sanctum, apud omnes in Ecclesia retinebatur, cum nulla de hoc esset questio.

Postea vero quam quibsdam contradicentibus, positus fidei terminis, Filiumque minorem Patre blasphemantibus, quia scriptum in Symbolo non esset Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere; ac propterea Filii ad Patrem identitatem, incommutabilitatemque asserentibus, dictio illa pro declaratione symboli adjecta est: communibus Ecclesie magistris concinentibus, quam nefas esset auferre, ne adversa contradicentium opinio locum habeat, ac per hujusmodi abolitionem vera esse videatur,

Siquidem igitur consentitis veritati, pro hac nobiscum stantes, aut vos etiam cum adjectione legite, quæ blasphemis ora obstruit; vel, sine hac legentes nolite opinionis esse contrariæ, neque nos putare blasphemos. Et sic enim cum veritate stabitis. Non enim in verbis, sed in sensibus, religio nostra consistit. Et, si vultis, hoc tantum vobis indulgemus, ut nobiscum convenientes, rem hanc in commune agitemus; communesque super hac Patrum sententias discutiamus, quibus hæc adjectio vera esse comprobetur. Quod si aliena opinione estis, additionemque istam penitus reuultis: constat quidem, vos circa fidei veritatem cum adversariis errare; hancque additionem, vobis, et illis una bellum indicere, quippe propter contradicentes adjecta est.

Verum, sicut his qui negabant Nicæni concilii Symbolum, sive id quod postmodum Constantino-poli editum est, ambo enim unum fuere, etsi verbis differre videantur, nihil profuit ad apostolorum Symbolum recurrere, quasi tutius atque religiosius; quod enim cum adjectione fuerat editum negantes, et illud una negabant; nam, et quæ postmodum videntur adjecta, in sanctorum apostolorum Symbolo complexa continentur. Ita nihil vobis proderit Nicænum Symbolum, etsi vos hoc tenere jactatis, istam additionem execrantibus, quam illi connexam Symbolo, complexamque tradiderunt, et quam ipsi omnino adjecissent: si, vel eis viventibus questio ista fuisset agitata, vel nunc hujusmodi controversiæ adessent, vel, si quos scissent ad tantum vesaniæ pervenire.

Atqui vos non ut ab illis positum est, sed cum adjectione legitis. Nam sublato, quod dicitur, *ex Filio*, perspicuum est quia ex solo Patre adjectio inferitur. Etsi enim hoc verbo non dicitis, cum Deo tamen loquentes, dum ex Patre dicitis, *ex solo*, etiam adjicitis, Deoque, cui mentes nostræ et corda aperta sunt, hujusmodi fidem, imo perfidiam offertis. Est enim validius sentire, quam dicere. Ne

que vero id sentitis solum, sed etiam scribitis, cum A illos qui etiam ex Filio procedere dicunt, arguere nitimini. Itaque, si vituperatis additionem, ipsi tamen nihilominus adjicitis. Et nobis quidem adest per omnia concordia, nihilque illorum, quæ fide continentur tollimus, vobis autem contra penitus.

Considerandâ autem vobis est Ecclesiæ nostræ dignitas, quæ nunquam de fide nisi congrua sensit ac statuit: et quæ sola, vobis omnibus cæteris circa fidem naufragantibus, non solum nihil passa est hujusmodi, verum et jacentes cæteras Ecclesias erexit; et, sicubi religionis fervor supererat, ad hanc confugiebat, hanc appellabat. Hæc autem, manum porrigens, quæ dispersa erant, in unum cohebat, atque conjungebat, ut vos melius nostis. Non ergo convenit ut cum tale ab initio exemplum habeatis, semperque ad illa fueritis edocti, nunc mutato ordine, vos illam docere conemini, adversos quam portæ inferi nunquam prævaliturus¹⁸ ille promisit, qui mentiri non potest.

Itaque, ut ex præmissis innouit, præter omnem rationem est, putare hanc a veritate excidisse, et occasione religionis circa fidem, dum additionem abjicitis, ejus etiam intelligentiam negando, ab hujusmodi Ecclesia præcidi, sicut et alias ante: nunc quidem propter *consubstantialis* nomen; nunc autem, quod hoc nomen *Deus* de Spiritu sancto scriptum non esset, et alias aliter, propter quas nostis causas, præcidebimini.

Est autem plenum absurditatis et amentiae, C putare vobis quidem licere synodos cogere, ac de fide decreta conscribere (48); cum nulla illinc sententia manarit, non consentiente vel per se, vel per alios Romano pontifice, quæ non ut noxia existimata, tenebris damnata sit. Ei vero, et Ecclesiæ suæ, quæ a nemine unquam quomodolibet communiter vel seorsim de fide reprehensa est, et sine quo possibile non est ecclesiastica statui, et ordinari negotia: non dicere, concilia cum suis agendo, quod ad se pertinet, ecclesiastica tractare ac dirigere. Sed vobis quidem præsentibus, primum confiteri, et omnium esse principem concedere: omnesque propter dignitatem in eum respicere debere arbitrari, utpote totius collegii caput, et supremum verticem: absentibus autem, neque ultimum illi locum relinquere, ne minimum quidem, ut vos seorsim fidei decreta et dogmata scribitis, ipsi licere in ecclesiasticis agendo, quæ sua sunt statuere, atque discernere, omnibus illi, quæ habebat abiatis. Hoc autem est vestri causa putare illum primatum et auctoritatem in sententiis habere, non vos illius causa in synodis ornari, et posse aliquid putare, sequendo id quod præter antiquam Ecclesiæ consuetudinem est, veluti si quis subditum

¹⁸ Math. xvi, 18.

(48) Notent hæc hæretici, et in jura pectora demittant isti impit Lutherani et Calvinistæ qui se per summam impudentiam Evangelicos audent appellare.

(49) Synodus Lugduni celebrata an. Chr. 1274.

potius quam principem, et militem plus quam imperatorem in decretis bellicis, posse asseveret. Sed ista superbiæ aperta documenta habent, et irrationabiliter distribuentium sunt.

Ista tunc nostris ab Occidentalibus responsa sunt cum adjectionem aboleri postolarent. Et tunc, eadem dicunt, et modis omnibus, ad unionem vocant. Sed, neque modo, neque antea his quæ dicuntur, assentiri delegerunt. Quomodo igitur, cum sint contrariæ opinionis, etiam vocati, his convenire voluissent, quos circa fidem blasphemare arbitrantur? Sed tamen et hoc factum est, eaque, quam dicunt, evocatio, communisque synodus (49), sive nostris ad obedientiam priorem remeantibus, sive de hujusmodi additione doceri cupientibus, sive per seipsos veritatem agnoscentibus, Lugduni congregata est, et aperte ante plures annos consummata. Ubi aderat quidem Romanus pontifex (50) per seipsum, illius convocationis auctor, atque cum eo quadringenti ferme episcopi. Aderant autem et Constantinopolitanæ Ecclesiæ legati, qui illorum implerent locum. Tunc igitur, ut patet, ex illic scriptis commentariis, in quibus et eorum qui convenerant, nomina, et verba, et dignitates, et omnia omnino memoriæ mandata sunt: communiter ab omnibus est declaratum, antiquissimam Ecclesiæ traditionem esse, et ad sanctam Trinitatis saluberrimam, et veram fidem, summe necessariam, Græcorumque, Latinorum doctorum æqualiter, dogmate et doctrina roboratam, Spiritum sanctum ex Patre et Filio similiter, veluti ex uno principio procedere. Damnant autem, et anathematizant, qui tunc convenere omnes, qui deinceps duo principia conarentur introducere, et hanc absurditatem Ecclesiæ auribus ingerere. Ea vero sententia, communibus omnium votis enuntiata, digesta in eisdem scriptis est.

Nusquam vero illic quispiam additioni indignari; sed, vera omnia, et voces et actiones, quæ Lugduni tunc gesta sunt; et, qui ex nostris affuerunt concilio, legatique, et episcopi confessi, fœderati redierunt, agentes Deo gratias cum omnibus, pro communi fidei concordia, qua in prædictis tribus capitulis simul consenserunt.

D Cumque animis conjuncti essent, coacti non sunt Symbolum cum additione legere; sed, sicut temporibus beati Maximi, sic tunc se habebant res. Enimvero quoniam communis utriusque Ecclesiæ sententia, Spiritum sanctum a Patre, et Filio procedere, verum esse promulgatum est, aliterque sentientes, maledictioni addicti sunt: constat profecto, quia, qui modo istud confitentur, digni sunt, qui asseverentur, et nostras diligere Ecclesias, illarumque sententiam, quasi unius

(50) Secundum Onuphrium est is Gregorius X. Interfuit huic concilio etiam Michael Palæologus imp. Constantinopolitanus.

confessionem complecti, atque continere; qui vero illam sententiam negant, neutram venerari perspicuum est; tertiam autem, nescio quam aliam Ecclesiam habere, ab utraque separatam, ambabusque bellum indicentem.

Liquido ergo comprobatur, et quam inquirant synodum, jam factam esse, eisque non una decernentibus adjectionem factam, quod quaerunt, aliter se habere. Eos tamen ut concedamus neglectos fuisse, nonne extremæ contentiopis, atque demeritæ est, non discutere, an vera sit additio: solumque, quia evocati non sunt, indignari, et moleste ferre? et quia ea convocacione honorati non sunt, Deum inhonorare; quodque vocatis esse visum est id, quia neglecti sunt, falsum existimare, morbisque suis, atque passionibus divinarum rerum judicare veritatem? Aspernationis enim potius, et contumeliæ, seu cujuslibet humanæ passionis Occidentales insimulandi fuerant, si insimulari merentur; non blasphemæ, et impietatis, eorumque criminum, quibus nihil tetrius excogitari potest. Neque tamen contemptus illorum causa, gladium in se impellere debuerant, se ipsos a Christianorum unitate præci-dendo, seque, perniciose, lethaliterque vulnerando; et ex his quæ contra sanctorum doctrinam culpant, et quæ ipsi contra sentientes addunt.

Quoniam igitur et convenire, et quæstiones de fide solis Occidentalibus seorsum non licet definire, atque de omnibus decernere, aliter quam putabatur, se habet ratio. Et enim ea opinio obedientiam refugientium fastus, et elationis causa, propter civitatis amplitudinem, imperitioe dignitatem, occasionesque quaerentium, ac primatum ambientium, quia tamen vocati venerant, ut dictum est; oportuerat sane unionem usque in finem servare positus contentioibus.

Nunc autem permanserunt quidem in ipsa Ecclesie unionem tempus non modicum: postea rursus qui justam subjectionem servitutis jugum arbitrabantur, regem novum nacti, (51) ipsumque libere, et qua ferret impetus, suapte natura ad res novas pronum persuaserunt, ut imperii, quod illis cooperantibus, neglecto fratre, fuerat adeptus, mercedem eis unionis perversionem daret. Sicque perversis omnibus, ad priorem rediere contumaciam.

Præterea qua ratione hic unionem vel servaret præsentem, vel absentem requireret et revocaret, qui imperii sui tempore quatuor patriarchas (52) abrogavit, hunc instituens, illum ejiciens; quod ei non licebat, si Romano pontifici jus suum redderet, quod unionis sædera compellerent. Ex qua una re, de reliquis etiam licet conicere.

Porro si quis eam synodum asserat fuisse violentam, eadem ratione synodos item reliquis evertere cogemur, quæ in eis concessa sunt, ambigua ponentes omnia, eo quod per singulas leges aliqui fuerint,

qui synodicis sententiis, decretisque interessent: postque emissam de veritate sententiam, semper fuerint aliqui contradicentes veritati.

Deinde, nulla unquam fuit synodus, præsentem, et comprobantem Romano Pontifice, vel alio, qui locum illius implet congregata, cujus non fuerint omnes ratae sententiæ. Contra vero in his, quæ siue illo, ac præter ejus nutum coactæ sunt, pleraque latae sententiæ reprobas, et merito explosas scimus, et facile ostendere possumus. Hinc ergo, præsentem illo ac præsentem, sententiis ibi pronuntiatas, quo pacto irritas esse velint, non video.

Nisi forte Nicenum quoque concilium dicimus fuisse violentum, partim, quia Constantinus Magnus interfuit, contradicentes omnibus viribus coercens: partim quia plurimi contradicentium post prolata sententiam relicti, nihilominus contradixerunt: sicut et in singulis universalibus conciliis contigisse cernimus, non tamen ideo sententiæ illas, vel violenter prolatae, vel irritas, audemus dicere. Cur id? quia caput Ecclesie intererat, sine quo negotia ecclesiastica dirigi, statuique non possunt, et qui, si adsit synodo cum quolibet, omnem de fide sententiam inde manantem falsam esse non posse, et esse verissimam credimus. Aliter enim omnia ecclesiastica erunt ambigua; neque nosse certius poterimus quæ vera sunt, quanquam cur non potius pacis illius eversionem violentissimam dicamus, quæ et universalis concilii decreta pervertit, quod et Romanus episcopus præsentem comprobavit.

Et certe in universalibus synodis nullæ, illo præsentem, latae sententiæ reprehensæ, ulla unquam vel locali synodo, vel cujuslibet audacia rejectæ sunt. Plurimi vero venerabilium episcoporum, quæ flebant, increpabant; quibus facile, pro honestate, et sapientia, dignitatibusque thronorum concedebatur: quorum etiam nonnulli contradictionem adversum illos reliquerunt in commentariis, alii, publicationes, et carceres, et exsilia pro vera opinione, et fide pertulerunt: per quam, Ecclesiarum pax subjecta Patrum theologia facta est.

Prorsus vero, et ex nostris nunquam defuerunt ex his, qui *aliquid esse videbantur*, quin Romanæ Ecclesie favorerent, suorum quidem separationem irrationabilem, et præter ecclesiasticas leges, Patrumque theologiam esse arbitrantes; se autem ad illos conferentes ignominiam quidem affecti, sive etiam fugati ob veram confessionem, atque confidentiam: quibus et qui hæc scripsit, adjunctus est, gratiasque Deo, quod his dignus habitus est. Fortiter autem ferentes omnia, præter hujusmodi repositam mercedem, quemadmodum et prioribus temporibus plurimis contigit, cum pro veritate fidei libere agerent, contradicentesque revincerent. Pro quo sane admirationi et venerationi posteris

Gregorius sive Georgius Cyprius, Athanasius. Lege Nicephorum Gregoram lib. vi et vii Historiæ.

(51) Est is Andronicus senior Palæologus qui imperium fuit secundum Onuphrium an. Chrisi 1285.

(52) Videntur esse isti quatuor, Beccus, Joseph,

fuert. Cur igitur unionis eversionem non maxime violentam fuisse dicamus non video : quandoquidem, qui ejus eversionis auctores fuerunt, lucra inde et honores, et gloriam sibi comparaverint. Contra vero qui unionis studiosi sunt, injuriis omnibus, probris atque contumeliis aguntur, omnibusque afficiuntur incommodis.

Præterea, ut dictum est, licebit concilia omnia evertere, si de fide ambigendi pandatur aditus, derogeturque synodis fides. Atqui Photius quoque occasionem aliam esse, quam additionem, satis aperte demonstravit : qui primus illectus desiderio patriarchalis throni, sapientior his qui ante se fuerant, existimatus est. Atque ideo omnia quidem, quæ iste fecit, et quomodo sanctissimum Ignatium variis modis sede deturbavit (53), quæque machinatus est, et quæ de illo narrant historici, satius omittere existimavi. Sed tamen, quoniam calcatis juribus omnibus per nefas patriarchalem diripuit thronum; quem adipisci non poterat, nisi permitte Romano pontifice; necesse enim erat, ex more, ab eo auctoritatem confirmationemque venire. Id autem illi erat ambitione sua turpiter excidere, imperatoris familiaritate fretus, qui et ipse addere potestati suæ cupiebat : quia thronum illum alias consequi se posse desperabat, ad Symboli adjectionem confugit, et quam ante cum cæteris, ut plurimis ante temporibus ita se habentem venerabantur, induxit seditiosiores quosque ecclesiastici ordinis, hanc impliam existimare, ac per epistolam, quam *circularem* (54) appellavit, contra Romanam Ecclesiam multitudinis odia concitat, ne videretur transgredi subjectionis terminos, si se ipse erigeret, dignitatisque illius sibi ipsi auctor esset. Hinc jam in throno sedens, ecclesiastica administrabat.

Id Romanus pontifex ægre tulit, iratusque, ipsum per epistolas invasorem promulgavit, *novum Judam, schismaticum, ac seditiosum* (55) vocans, atque maledictionis anathemati subdens, neque Christianum esse contestans : non solum, quia per nefas invasit sedem, sed quia plurimis aliis criminibus erat obnoxius. Adhuc enim vivebat Ignatius, qui apud illum, quam vim pateretur, exposuerat; sicut antea fecerat Athanasius magnus, Paulusque confessor et Chrysostomus ad Romanum pontificem scribentes, cum Ecclesia injuste pellerentur; omnes denique affecti injuriis, et per vim sedibus detrusi ad Ecclesiam Romanam recurrebant. Ex eo, jam

A maxima Orientalium episcoporum pars a Photio se subtrahabant, schismaticum illum appellantes; neque cum illo sacrificia offerre volebant; eratque tumultus ingens, insinuantium, quod sub illo plurima contra canonicas sanctiones provenissent, ut ex his aperte datur intelligi, quæ de hac re tunc litteris mandata sunt.

Defuncto autem Romano pontifice (56); successor ejus (57) ad Photium æqualiter iratus, eum litteris itidem exagitabat. Postea vero quam Ignatius mortuus est, Romanæ quoque sedi præfuit alius. Is (58) indignatione contra Photium, ac simultate deposita, patriarcham appellavit, quo nomine illum prædecessores sui dignati nunquam fuerant : misitque omnia, quæ a Romano episcopo, his qui nuper instituebantur, miti erant solita, pallium scilicet, virgam atque sandalia. Tunc et ipse voti compos effectus (59), pugna adversus Romanum pontificem posita, Patrem illum, ac sanctum appellabat : *Quemadmodum, inquit, universorum Dominus inclinans cælos visitavit nos; non contentus gloria, quam in cælis apud angelos habebat, nisi humanam quoque assumptam naturam ad se attraheret : ita et communis Pater noster sanctissimus papa, nos qui longe eramus, affectu paterno visitavit.*

Nulla tunc de adjectione Symboli mentio fiebat. Orientalium tamen episcoporum pars maxima illi reconciliati non sunt; sed, se ab eo observantes, patriarcham appellare nolebant. Oravit ergo Romanum pontificem, ut cui Ecclesiarum cura maxime incumberet, mittere juxta consuetudinem Romanæ sedis legatos ad urbem regiam, qui et illum visitarent et de omnibus una decernerent; dissentionesque episcopos et sibi invicem, et patriarchæ unirent (60). Mittuntur duo, synodusque (61) tunc facta est infra septa templi famosissimi divinæ Sapientiæ insigniti nomine pro componenda inter se Orientalium contentione. Quam etiam synodum quidam octavam (62) appellant. Photium tunc patriarcham declarantes, qui Romani pontificis locum tenebant, pace reddita, monent de cætero abstinere scandalis, huicque veluti patriarchæ omnes intendere, fœderatos charitate indissolubili. Nulla tunc mentio de adjectione facta est. Si quis enim in extremo gestorum synodi ipsius ordine, de additione (63) dictum putat, quod scilicet non oporteat auferre, vel addere; quod etiam quidam ad seducendos simpliciores obtinent; sciendum

(53) Vide conc. viii, nuper a Matthæo Radero Græco Latine editum, ut plene intelligas, qualis vulpes fuerit Photius, ut nihil dicam de Annal. Baronii qui rerum a Photio nefarie gestarum cornu copiam est. Graphice depinguntur Photii artes, ambitio.

(54) Totius schismatis principium fuit epistola hæc circularis. Exstat apud Baronium an. 865.

(55) Omnia hæc elogia Photii invenies in Baronio et Radero.

(56) Nicolao I.

(57) Adrianus II.

(58) Joannes VIII.

(59) Aliud loquuntur Annales Baronii an. 879 et seqq.

(60) Simulate hæc omnia agit Photius.

(61) De hac pseudosynodo vide Baronium an. 879.

(62) Male vocatur octava. Vide Raderum, prol. in veram et legitimam synodum viii.

(63) Parum refert quid vel de addendo vel demendo in illa synodo fuerit decretum, quia legitimum non fuit. Vide Baronium 879 et 880.

est, hoc a quibusdam postea gestis synodalibus appositum, hinc ostendere nitentibus, hujusmodi additionem fuisse prohibitam; hoc autem rationem non habere, perspicuum est.

Primum quidem, quoniam in gestis hujus synodi, commentariolum (64) quoddam est, eorum quæ in eo concilio erant discutienda expositionem per ordinem continens, quod legati synodo proposuerunt: commentarium sibi a summo pontifice datum asserentes, ut meminissent quæ in ea synodo vel dicenda, vel facienda essent. Neque enim in eo quidquam de additione (65), vel de Symbolo omnino scriptum est. Et certe id in prima statim fronte ponendum fuit, sive a Romano pontifice illis de hoc fuisset quidquam imperatum, sive etiam synodus illa, quam quadringentorum ferme episcoporum implebat numerus, blasphemam hanc additionem putabat, cur non principaliter de illa verba fecit? Ita enim in præcedentibus synodis de fide primo loco semper agelatur. Cur autem in Deum blasphemantibus conveniebant, ipsisque de concordia ad invicem tuenda obtemperabant, vel omnino sub silentio se continebant? Quando vero nihil dixisse comprobantur, cui non perspicuum ait, veram eos illam additionem existimasse? Neque enim dici potest, illos ignorasse Latinos cum additione Symbolum legere, cum id Oriens totus jam tunc saltem a beati Maximi temporibus didicerit?

Deinde, ut concedamus, Photium additionem non admisisse: rationale certe non erat, postquam a Romano pontifice patriarcha confirmatus fuerat, verbum de additione movere: ne, vix tandem voti compos effectus, per illum rursus abrogatus, amitteret omnia. Satis autem erat legis atque ipsi in primis Romano pontifici, subjectione sibi reddita, de cæteris illos recte sentire arbitrari. Itaque nihil ultra inquirentes, reliqua suis locis manere permiserunt.

Et illud autem indicat adjectum a quibusdam, quod diximus, quod post plurima imperatorum anni, subscriptionesque episcoporum adnotatæ sint, et gloria reddita sit Deo, pro Ecclesiæ unione. Quæ omnia in fine gestorum synodaliū scribuntur. Quod autem de non adjiciendo vel auferendo adjectum est seorsim positum (66), et ab aliis aperte disjunctum et separatim est. Non igitur suscipiendam est post eorum quæ inquirebantur, enodationem, post compositas res, post finem denique concilii, post illa quæ in fine synodorum apponi consueverunt, rursus illos putare de his agere cœ-

(64) Commentarium seu commonitorium hoc habes apud Baronium 879, n. 47, sed falsatum a Photio.

(65) Aliquid actum esse in hac pseudosynodo de illa additione *Filioque*, tradunt recentiores schismatici Græci, quietiam mentiuntur Joan. VIII pontif. consensusse, ut illud *Filioque* ex Symbolo expungeretur. Aliquid certe de hac additione fuisse actum, testis est sexta sessio illius falsæ synodi, cujus summam recitat Baronius, anno Christi 879. Nisi dicere velimus, quod quidam haud temere suspican-

uisse, de quibus nulla esset facta mentio. Aut enim principaliter ea res agenda fuit, aut non ita prætereunter et intempestive, et præter locum debitum agenda. Etsi enim a synodo dictum concedamus, nihil tamen de hujusmodi quæstione declarat; neque his adversatur, quæ dicta sunt. Aut enim, ut dictum est, fidei alterius adjectionem interdicat, rectæque abolitionem, sive alias, non se Ecclesia hac potestate privat. Quanquam dicere possumus, hac sententia, si concilii sit, qua declaratum sit, nihil oportere auferri, id præceptum fuisse, ne auferretur Occidentalium additio, quam accusabant.

Si igitur, ut supra declaratum est, et ante Photium multis ante temporibus, Symbolum ab illis cum additione legebatur, ipseque primus, cum voti non potiretur, additionem discessionis reperit causam, ut passim sibi liceret votis perfrui: compos autem sui desiderio effectus, nullum ultra ea de re verbum movit, subjectionemque debitam per omnia summo pontifici reddidit (67), nonne liquet ex omnibus, non additionem, sed superbiam potius, et a nemine velle judicari, schismatis fuisse causam? Obiit autem Photius, cum esset Ecclesiarum unitas, quæ post illum per decem et septem patriarchas duravit.

Ex quo sane constat, celebratam sub Photio synodum Symboli additionem veram et rationabilem existimasse, ipsumque illum Romanæ Ecclesiæ communionem elegisse, priore abjecta controversia, quæ illi ut homini obreperat.

Deinde, ut ait prædictus historicus Scylax [Scylax], Michael patriarcha cognomento Cerulus [Cerularius], aliis rursus emergentibus casibus, quales hominibus sæpe superveniunt, simulque invidente pacis adversario, Romanum pontificem propter azyma diptychis dejecit (68). Habebat autem fautores patricios duos, et Ecclesiæ corruptionem et seditiosorem partem: additque aliam viri differentiam, ob quam merito videntur elegisse seorsim vivere. Quanquam, si additionis causa Romanum episcopum diptychis eiecit, cur non etiam prius? Si autem propter azyma, ab initio Romana Ecclesia his sacrificare consuevit. Verum etiam si quis diligentius inquirat, aliam deprehendet esse separationis causam. Jam enim dudum assuefacti jugum obedientiæ excutere, locum sibi dignitatum, et excellentiæ nominum ab initio schismatis hi qui præerant, aperuerunt, honestate nominum sacerdotium suum ornare contententes. Alius enim *universalem patriarcham* seipsum ap-

tur, totam hanc synodum fuisse Photii commentum nunquam nisi in cerebro ejus celebratam. Aliter tamen sentit Caleca, ut vides.

(66) Non est de his laborandum. Synodus hæc fuit pseudosynodus. Caleca non satis bene instructus pseudosynodum pro legitima habuit, quod multis aliis evenit.

(67) Vulpino more.

(68) Hoc factum est tempore Leonis IX, circa annum Christi 1053.

pellavit, quod ante schismatis tempora consuetum non erat (69). Alius se ipsum orbis iudicem constituit. Alius tertius decimus apostolus vocari concupivit. Et certe antiquis sufficiebat episcopos se ipsos solummodo vocare : quos hi etiam, qui sub ipsis erant, imitantes, non perstiterunt in traditis antiquitas ab Ecclesia nominibus, quamdamque sibi superbam dignitatem singuli excogitantes subscriptionibus addunt : dum alii se *præcessores* (70), alii *duces*, *præceptores* alii, alii *primarios* ascribunt (71), documentum profecto ingenitæ sibi ac penitus insitæ vanitatis præ se ferentes : per quam non solum Romanæ sedi honorem debitum non reddere, sed ipsi quoque se præferre cupiebant, prorsusque omnibus præesse. Ut enim sibi ipsis indulgentes, reliquos jam licite increpare viderentur, non adjectionem solum, sed alias quoque plurimas causas invenerunt.

Nam, cum semel adversus Occiduum Ecclesiam de primatu contendere statuissent, ipsaque contentio sensim in ipsorum animabus odium gigneret, suisque gratificari volentes, ut qui possent gratificantibus regravari, proni et faciles ad maledicta et crimina fuerunt; et ille sapiens, ille optimus, ille cunctis præstare videbatur, qui contra Occiduum Ecclesiam posset aliquid convitiatorum jacuari (72). Cum enim nullus esset, qui curriperet, alius quidem aelum, sed non secundum scientiam habens; alius vero præsumptione consuetudinis inductus; alius magister ab aliis vocari cupiens, et superbæ vitio cæcatus; alius, ut vel præsentis dignitatis præmia compensaret, vel novam sibi quæreret; alius, veram quidem opinionem habens, sed temporari indulgens, contraque ac sentiebat, proferens, cum alias sibi tuto vivere minime liceret, ac ne plurimis probro esset, et contumeliis atque injuriis afficeretur, bonisque suis frui non permissis extra Synagoga fieret, per multam licentiam ac facilitatem, singuli irrationabilia, vel iniqua et scribunt, et dicunt.

Atque Nicenus quidem Eustratius (73) per Filium procedere quod dicitur exponens : *Sicut prodit homo per januam*, dixit, Dominumque citavit testem dicentem : *Ego sum janua* : ignorans quia janua secundam hominem, Dominus etiam secundum nos dictus est : *Unus enim mediator Dei et hominum est*, ut ait Apostolus ¹⁹; et : *Per ipsum accessum habemus* ²⁰; quia per ipsius divinitatem et humanitatem, uno Deo agnito, errore idolorum liberati

A sumus, virtutisque viam ad Deum perducentem edocti; ac per voluntatem Dei bonam, et bene placentem, inimici cum essemus Patris, reconciliati ei sumus; hoc denique, id quod sequitur, intelligi vult : *Per me si quis introierit, salvabitur et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet* ²¹, Dei contemplationem, cælorumque regnum, ad quod aliter ingredi non possumus nisi per Evangelium et Christi mysteria.

Metropolita vero Methonensis (74) arguens : Si Spiritus, inquit, sanctus esset ex Filio, non super eum baptizatum a celo lapsus esset : ignorans et ipse, quod magnus ait Athanasius, quia ipse ipsum desuper, ut Deus, mittit : et ipse ipsum infra ut homo. Ex ipso igitur in ipsum descendit : ex Deitate ejus scilicet in ipsius humanitatem.

Alii vero, qui subtiliores esse voluerunt, aiunt : Spiritum sanctum non in columbæ specie super Jesum baptizatum descendisse, sed ipsum illud volatile, columbæ speciem visam sensibilibus oculis in specie sensibili, quod ad insinuandam dispensationis veritatem indicium sancti Spiritus fuit; Spiritum sanctum non ipsius Spiritus significativum asseverant. Quia enim sensibili specie apparuerit Spiritus sanctus et Chrysostomus super Joannem attestat.

Alius vero patriarcha : Nihil ait esse mirabile, si apud sacras Litteras, doctoresque sacros dicatur Filius habere Spiritum sanctum, quia hunc et Dei Genitrix habuit, et sanctorum singuli : vult iste, quemadmodum sancti habuerunt, ita et Filium Dei habere Spiritum sanctum. Ita secundum participationem illum habere Spiritum blasphemat.

In disputationibus vero et hoc nonnulli blasphemantes dicunt : *Quia impossibile est, ex Filio esse Spiritum sanctum, quo Filius posterior est. Erat enim, quando non erat ex beata Virgine genitus.* Aut enim ut aperte conjicitur, æternam Filii nativitatem negant, temporalem illi solam attribuentes : aut assumptam conditionem humanitatis in Deitatem translatam arbitrantur : aut eos qui ex Filio Spiritum sanctum procedere confitentur, putant, ex Christi humanitate procedere, asserere.

Quidam vero, qui magnus in sapientiæ nomine habitus est, ne, si apostolus quidem Petrus diceret, etiam ex Filio esse Spiritum sanctum, se crediturum asseveravit.

¹⁹ 1 Tim. II, 5. ²⁰ Ephes. II, 18. ²¹ Joan. I, 9.

(69) Imo jam tempore Gregorii Magni hunc titulum sibi arrogare cœperunt.

(70) Hunc titulum usurpat schismaticus patriarcha Alexandrinus Meletius.

(71) De vanitate in titulis recentiorum episcoporum Græciæ, consule Curopalata De officiis autæ Cyprianæ ad cujus calcem integrum catalogum invenies, quo quisque titulo afficiendus sit.

(72) Habes hic veram imaginem eorum qui nunc Ecclesiam oppugnant.

(73) Eustratius Nicenus metropolita, cujus existant commentarii in II librum posteriorum Analyticorum Aristotelis.

(74) Nicolaus Methonensis in Peloponneso, cujus argumenta contra Latinos solvit Hugo Ætherianus in suo opere adversus Græcos.

Alius, Occidentales culpans, quia ex Filio Spiritum sanctum procedere fatentur: Augustinus quibusdam infelicibus, profanisque Hieronymis, ac tenebrosis Ambrosiis nuntiavit (75). Ignorat miser, dum ista loquitur, nostros quoque Orientalis Ecclesiæ magistros eisdem se criminibus subdere.

Qui vero juniores sunt, etiam ex mortuis id asserere conantur. Ac præter mendacium, quo asserunt, Lugdunense concilium tyrannicum fuisse, ipsius quoque, qui illud conflavit, regis (76) cadaver, integrum, ut aiunt, perdurans, illius animæ iniquitatem annuntiare, quia hujusmodi concilium coegit, autamant. Sensibus quippe de fide judicant. Quod in cæteris sanctitalis signum arbitrantur, hoc in quibus ipsi volunt, indicium damnationis accipiunt, quasi Deo pro illorum voluntate decernente. Quamquam si defunctorum cadavera minime dissolvi, indicium sanctitatis arbitrantur, quid de Petri Paulique corporibus dicturi sunt, sanctorumque plurimorum, quæ dissoluta in frusta et in pulverem sunt? Si autem dissoluta plurima corpora sanctorum vident, unde ea quæ id passa non sunt, sancta probare poterunt? Quid autem de infidelibus dicturi sunt, et quos ipsi publicis maledictis subdunt; quorum incorrupta cadavera perdurant? Porro si hæc damnationis arbitrantur signa, quomodo sanctorum corpora honorant?

Sed ista quidem hominum eorum sunt, qui, ut intelligi datur, sensu vivunt, et fidem tactu coloribusque dignoscunt. Si autem ex fructibus eorum dignoscendos, ait Dominus²², fructus autem primus cuique vera, quam de Deo habet, opinio est, et opera, quæ fidei superædificantur: desinant tandem tentare Dominum Deum, atque ex his quæ sunt materialia, et alias aliter secundum tempora, corporum, et locorum, et rerum dispositiones contingunt, earum rerum, quæ sunt a materia remotæ documenta capere.

Deinde non omnis qui sana fide est, jam etiam sanctus, et beatus est: Non enim omnis, inquit, qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum²³. Et: Multi dicent mihi in die illa, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus? Et respondebo eis, Non novi vos: discedite a me, operarii iniquitatis²⁴. Quid ergo mirum, si quis rectam fidem habens, et aliis quoque ipsius dux effectus, circa vero reliqua corruptus, ac perditus, damnatus est et æterno supplicio affectus? Non ideo tamen illius

²² Matth. vii, 16. ²³ ibid. 21. ²⁴ ibid.; 22, 23.

(75) Hoc graphicum est et genuinum schismatici hæreticique supercilium.

(76) Michaelis Palæologi.

(77) Imperare cœpit an. Christi 1255.

(78) Hoc quod de miraculis Græci objectabant, falsissimum esse convincunt vel soli illi duo miraculorum ingentium patratores Franciscus et Domi-

nicus. Imo in Græcos hæc objectio optime quadrat. Lege Bellarminum lib. II De Christo, c. 30, et lib. IV De Ecclesia, c. 4.
(79) Hoc est accidentia substantiæ panis, vel accidentia quæ antea erant in panis substantia.

Adunt præterea, qui ita sentiunt, Nullum apud Latinos, post schisma signum fuisse (78); quod enim non videtur, neque esse putant. Volunt enim ex Thracia, quæ in Italia, et Germania, Hispania, et in Galliis, ac Britannicis insulis sunt inspicere, ubi post schisma plurimi virtutibus, atque prodigiis insignes Occidentem illustrarunt totum, non ambiguis quibusdam, et obscuris, sed qualia ab apostolis, eorumque successoribus facta legimus. Quamquam ista quidem modo inquirenda non erant; neque sanctitalis indicio sumenda: Signa quidem non fidelibus, sed infidelibus²⁵; et: Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subdita sunt: sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis²⁶; et, quæ in hanc rem a Salvatore dictæ sunt sententiæ.

De Eucharistia.

Quidam etiam Dominici corporis et sanguinis mysterium ex his, quæ dicunt, tollunt: Non etiam apud Occidentales benedictam aquam incorruptam durare dicentes, idque illorum hæreseos indicium asserunt. Ignorant enim quia mysterium quidem illud omnibus in Christi Ecclesia mysteriis mirabilibus ac sanctius, in quo cum accidentia in subjecta panis substantia maneat (79), eo quod quasi sub sensibilibus velamentis traduntur nobis veneranda mysteria, subjectum panis in corpus Domini mutatur. Hoc autem, nisi quis adhibeat congruam diligentiam, necesse est, quæ subsunt in illo accidentia, quod suum est, faciant. Num ergo istud non arbitrabimur Domini esse corpus, quod ipse suæ Ecclesiæ tradidit? si autem istud constemur, ut accipimus: et si accidentia, quod suum est, in ipsis ostendere possunt, cur non et in cæteris, si istud contingat propter materiæ subjecta, in quibus mysteria traduntur, non idem constebimur?

²⁵ 1 Cor. xiv, 22. ²⁶ Luc. x, 20.

nicus. Imo in Græcos hæc objectio optime quadrat. Lege Bellarminum lib. II De Christo, c. 30, et lib. IV De Ecclesia, c. 4.

(79) Hoc est accidentia substantiæ panis, vel accidentia quæ antea erant in panis substantia.

Nam, si quod dicunt, *Aquam durare minime incorruptam*, rem facit ambiguum, vident quid inde sequatur. Unde enim poterunt Domini corpus firmiter credere, propter eorum accidentia, quæ illic subsistunt? Non itaque efficiunt, quod volunt, sed sacramentum Eucharistiæ ambiguum faciunt. Ignorant autem quia quæ in Occidentis Ecclesiis aqua benedicitur, nihil magnum pollicetur, simpliciter autem est aqua benedicta, singulis hebdomadis a sacerdote pro transeuntium devotione, ac fide, ut inde se aspergant, profusa. Ea vero quam in die magni Sabbati benedicunt, et consecrant, aqua pretiosior, sacro et tuto in loco posita, quam nemo passim attingit, magnam Ecclesiis commoditatem præstat: neque solum per anni circulum incorrupta durat, sed plus etiam durare posset, quod experimento didicimus. Ignorant autem, et quod omne, et quodlibet ex aqua seorsim acceptam, et sine omni macula commutans etiam quomodolibet, prius in seipso, deinde, quasi purgatam, et colatum, in quantum quisque voluerit, servatum, incorruptum durat, semperque limpidius sit; quod et ipsum experientia docuit. Argumento autem nobis est, et quod in vino, quamvis crassioris materiæ sit, itidem contingit.

De tonsura crinium.

Quisam vero etiam crinium tonsuram, non ad consuetudinem referunt: ornatumque, et turpitudinem non ex consuetudine iudicant. Quod enim aliis honestum, quia consuetum, hoc aliis quoniam insolitum est, turpe iudicatur. Verum et hanc inter hæreses ascribunt, adiutque illos, qui hoc faciunt, *formam Dei violare*, cum certe non omnes ista consuetudine utantur, *Deique imaginem et similitudinem mutare*: quasi vel hominis dignitas, esse scilicet rationale, et ad imaginem ac similitudinem Dei, propter capillos illi adsit: vel Deus humanæ aliquid formæ, vel crassitudinis habeat, ad cuius imaginem homo cum sit, etiam capillis illi esse similis debeat. Nempe et apud nos oratio ad tonsuram barbæ invenitur a sacerdotibus dicenda (80): ne scilicet ad sanctorum mysteriorum communionem accedentibus Salvatoris sanguine capilli intingantur, sive inficiantur, atque lidem versus in sumendo cibo necessario quodlibet imbibent liquamen, sive alias quomodolibet defluant, atque ita non parvus error sit. Simulque, quemadmodum ungues resecamus, ne nobis impedimento esse possint: nihil prohibet eadem ratione, si quid impediat, crines resecare, ornatus, atque huma-

nus nos componendo, mediocritate scilicet in omnibus servata.

De sacris imaginibus, et reliquiis, et memoria defunctorum.

Inde etiam Occidentalibus calumniam struunt, imagines illos non venerari asserentes (81): qui certe sacris imaginibus plenas ecclesias habent: Sanctorumque reliquias abjectis tractare: quas ita venerantur, ut nullus alius, pretiosisque lapidibus ornant, auroque et argento legunt.

Nullam item defunctorum facere memoriam dicunt: pro quibus apud eos tot orationes, et eleeosynæ sunt, ut dictu difficile sit, adeo ut infinitis pene monachorum, ac pauperum agminibus sufficiant. Neque vero solum corpori necessaria ministrant, verum et monasteria ædificant, quorum structura regiam opulentiam vincit.

Alii vero quorundam etiam defectus Occidentali Ecclesiæ applicant; quippe, ab aliquo illorum injurias accepit, eum qui se læsit, circa fidem ultus est. Ethic enim omnis, qui contristat, malæ protinus opinionis efficitur. Si qui vero Christianorum prævaricantur leges: non eos solum, verum illorum quoque Ecclesiam hæreticam et infidelem putant. Nautis enim et vilibus quibusdam, ac vulgaribus hominibus congregientes, de omnibus, ut sibi similibus, sententiam ferunt. Cumque eos præsumptum odium inimicis animis esse fecerit, quod volunt, id putant esse. Prorsus vero quod non vident, vel videntes propter linguæ varietatem non intelligunt, neque esse omnino arbitrantur. Sic malis quidem intendunt: quæ autem sunt bonæ, et honestæ, scientes prudentesque prætereunt, quasi vel ipsi humanam excesserint infirmitatem, aut non plurimi apud eos sint etiam ex honestiorum numero, qui legitima prævaricentur. Hoc enim solum tetigisse satis sit. Imo cum in vita hæc bonis mali permisti sint, ac debitum sit errantes ad fidem Ecclesiamque reducere: Occidentales per omnia volunt esse perfectos; et si quod in eis reprehensibile fuerit, mox hæretici erunt; et si quis peccaverit, Ecclesia tota in culpa erit. Hæc denique ratione, si quis præter Evangelium quidpiam admiserit, Evangelium itidem insimulabitur. Illa enim, quæ recte agenda sunt, præcepta: hic autem, illa inhihente, voluptatem justitiæ prætulit. Nempe enim mali Ecclesiæ nunquam defuerunt; neque tamen illa, minor, aut deterior fuit; neque malorum perversitas, bonis obesse potuit; neque fidem quorundam malitia obtundit.

(80) Lege Baronium tom. I, an. Christi 57, n. 93, et an. 58, n. 136 et seq. Lege epistolam Petri patriarchæ Antiocheni ad Michaellem Cerularium, tom. XI Baronii an. 1054.

(81) Fuit hæc antiqua Græcorum adversus Latinos calumnia, ut patet ex Nic. Choniata: sed tamen iniquissima; qua etiam Latinos oneravit Michael Cerularius epist. ad Petrum Antioch. Bar. tom. XI, an. 1054, n. 34. Sed a Græcorum criminatione liberat Latinos Græcus episcopus Joannes Citrius,

qui in Responsis suis tom. I *Juris Græco-Romani* ait, *enerationem pretiosæ crucis sanctorumque Latinis cum Græcis esse communem*. Item Demetrius Chomatenus in Responsis ad Constantinum Cahasilam archiepiscopum Dyrrachii: *Sanctorum imaginum sunt et Latini cultores, et in suis templis eas erigunt*. Vocat idem Demetrius ex Theophylacto Bulgaricæ archiepiscopo *Satanicam sycophantiam*, si quis dicat, Latinos non colere imagines.

lila enim sine crimine est: mali autem debitas exsolvent poenas. Ita neque qui duce fide Ecclesie graditur, proximi delictis erit obnoxius, sed unusquisque rationem pro se reddet, juxta operum merita.

Est igitur quorundam nequitia communis quidem Ecclesie costui scandalum: non tamen inde ejus violatur fides: vel qui sibi uniti sunt, inde læduntur. Porro si quis malorum causa, Ecclesiam, ut inhonoram respuit, omnem una Ecclesiam abjicit, eo quod in ea malis semper locus fuerit. Sic autem etiam Ecclesiam suam abjiciet, tandemque neque Christianum se ipsum appellabit, nullam sine crimine Ecclesiam habens: si quidem quorundam perditos mores fidei applicat, quos multitudini admistos esse necesse est. Sed ista crudelium judicium sunt, et a proximi dilectione prorsus alienorum, et neque suam neque communem infirmitatem sentientium, neque utilia ex omnibus colligere volentium, ex malis vero, quæ magis fortasse delectantur audire, scandalum capientium: quæ omnia infirmæ et vitiatæ conscientie indicia sunt.

De jejunio.

Plurimi item sunt, qui Occidentales, quod non ut ipsi jejulant, insimulant; hoc autem Pharisæorum criminibus simillimum est. Et certe Armenios in jejuniis, et hujusmodi observationibus, nostros, sine ulla comparatione superare compertit. Ita enim illi cibis, quando jejulant (jejulant autem plus cæteris), abstinent: ut si quis ex nostris cum illis jejunio contenderit, ridiculus futurus sit; non tamen illos idcirco se meliores dicturi sunt. Omnino autem de cibis, et potibus, et indumentis, quæque ipsi faciunt: Latinos, quia consuetudinibus suis, quas ab initio acceperunt, utentes, non faciunt, hæreticos notant. Volunt enim, si fas sit, omnes totius orbis gentes, sub unam inducere consuetudinem, et quibus ipsi utuntur, omnes similiter uti: nescientes, se ipsos etiam a plurimis in hujusmodi posse reprehendi: neque possibile est eandem apud omnes inorum normam obtinere.

Nihil tamen aut nostros, aut illos, vel linguarum differentia, vel morum, vel hujusmodi quidquam, quod non sit commune omnibus, prohibet, sub unani adduci fidem. Nam et apostoli, cum totum lustrarint orbem, omnes in rebus omnibus consuetudines suas minime immutare compulerunt. Sed neque si voluissent, eas gentes immutare potuissent; verum præcipua quedam, prædicationis Evangelicæ capitula decem ferme, vel duodecim tenere, atque confiteri adhortantes, nullum de cæteris verbum fecere, nisi traditis capitulis aperte repugnarent.

Præclarum est quidem ab omnibus semper abstinere jejunando, atque sarcinam carnis abjiciendo:

A quis enim id non laudet, quod a sanctis Patribus ut activæ virtutis species non minima, summa diligentia, et cura apprehensum est? Et fortasse dixerit quispiam Occidentales plus quam nostros jejunare, si communiter omnibus omnes comparentur. Uicunque tamen se res habeat, jejunium, si cum proximi dilectione, et sine disceptatione, et condemnatione non jejulantium fiat, mercedem habet. Aliter enim Pharisæicæ elationi comparatum, nocet: et, si quem fructum alium habeat, amittit: *Si enim distribuero, inquit, omnem substantiam meam in cibos pauperum, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*²⁷. Addit etiam Apostolus: *Esca nos non commendat Deo*²⁸. Et, *Qui non comedit, manducantem non spernat*²⁹.

Si quis autem manducans non manducantem scandalizat: hoc, illi quidem nihil nocet, maxime, si qua urgeat necessitas, vel locorum, corporumve dispositio. Infirmis enim legem non esse, Apostolus ait; et: *Qui infirmus est, olus manducat*³⁰. Et, mundis munda sunt etiam immunda. Immundis vero omnia immunda sunt. *Inquinata enim est illorum mens, et conscientia*³¹. Ejus vero conscientiam infirmam claudicare arguit: quod puerilis est sensus, et ejus, qui necdum evangelicam perfectionem apprehenderit: in qua mutua dilectione, et spiritali littera subjectis legales observationes prohibentur. Et: *Non quæ intrant per os, coinquant hominem, sed quæ egrediuntur ex corde*³²; odium scilicet, inimicitia, et quæ talia; ne sepulchra dealbata videamur plena putredine, et paropsidem extrinsecus mundantes, interiore negligamus immunditiam, cæcitatique crimen subeamus, si oculi nostri trabem non videntes, in fratris oculo festucam studiose inquiramus; quomodo ergo non maxime læditur, qui amissis charitatis bonis hujusmodi festucas insectatur?

Præterea, in Christi doctrina partim sunt præcepta, vel mandata, partim admonitiones, sive consilia. Præcepta igitur unusquisque fidelium servare, ex necessitate requiritur. Aliter quippe mortalibus peccatis sese confodiet. Consilia vero si quis sequi eligat, perfectionem apprehendit: *Si vis enim, inquit, perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me*³³; hoc tamen, si quis agere noluerit, spe fidei minime excluditur: si servet, quæ sunt salutis necessaria. Hujusmodi vero jejunium non est, nisi statutis quibusdam diebus, vel sextis feriis omnibus, et quadragesimæ jejunio, quod a sanctis Patribus institutum, qui per contemptum violaverit, peccat quidem, non tamen ideo fidei naufragium pertulit. Verum in id peccatum incidit, quod per penitentiam, et confessionem, Christi cooperante virtute, remissione potietur.

²⁷ I Cor. xiii, 3. ²⁸ I Cor. viii, 8. ²⁹ Rom. xiv, 3. ³⁰ Rom. xiv, 2. ³¹ Tit. i, 15. ³² Matth. xv, 14.

³³ Matth. xix, 21.

De jejuniis Sabbati (81).

Sed et judaizare Occidentis Ecclesiam causantur, quorum plurimi per omne Sabbatum carnibus abstinere, sive pro sepultura et morte Domini, sive pro tristitia et tribulatione, quam sancta mater ejus tota die illa habuit, qua Dominus in sepulcro mortuus secundum hominem quievit. Istud facientes, sicut omni Dominico die Resurrectionis ejus, et omni sexta feria crucis ac mortis illius memoriam agimus. Nempe, ex cujusque rei intentione quisque vel vituperatur, vel laudatur. Porro intentio prædicta fidei, religionisque cum sit, culpam merito non potest. Neque enim judaizandi causa hoc facit; imo, ne ipsa quidem res ullam habet Judaicæ observationis similitudinem. Judæi quippe, in quantum possunt, præparati, otiumque ab omni opere agentes, tota illa die Sabbati et comedunt, et bibunt: hi autem abstinentes carnibus, castigatius in ea degunt, contrariaque illis facere deprehenduntur. Non itaque qui jejunit, sed qui illorum otium, edacitatemque imitatur, et *sabbatizare*, et *judaizare* dicendus est. Nam *sabbatizare* prodeliis, et otio, et requie accipitur; si quidem vera canit ille qui dixit: *In primo jejuniorum Sabbato, sabbatizemus, socii, hesternis de laboribus requiescentes.*

Proinde si quis etiam præceptum de non jejunando in Sabbato a Judæis manasse putat, id in Orientis partibus, ubi Judæorum erat gens, et patria, merito promulgatum crediderimus, quos apostoli, cum ad Evangeliam doctrinam vocare cuperent, quia Judaica natio Sabbato maxime gloriabatur, ne scandalum in fide paterentur, apostoli, ut animorum curatores, omnia effecti ut omnes seu plures lucrarentur, permiserunt ita esse, ut antea, et jejunare veluerunt: quod religionis ratione nihil eos lædebat, qui illud observarent. Neque enim apostoli, hos quidem a lege, illos autem ab idolorum cultu revocassent, si suis illos consuetudinibus omnibus, quæ evangelicæ prædicationi non obsisterent, revocare voluissent. Nam, si circumcisionem quandoque ad tempus permiserunt, virtuti prædicationis oppositam: *Si enim, inquit, circumcidamini, Christus vobis nihil prodest*²⁵; istudque ideo fecerunt, ut plures ex Judæis acquirerent, quos maxime aliis arbitrabantur excellere: quid de Sabbato dicendum est, in quo et jejunare et non jejunare doctrinæ spiritus non adversatur?

Non tamen hoc per totum orbem prædicandum fuit, remota Judæorum causa. Non enim de comedendo, vel non, apostolis ita ratio erat, sicut omnia facere pro incremento Evangelii, in ipsis prædicationis initiis; quorum plura tunc permessa, postea permessa non sunt, amota causa, propter quam permessa prius fuerant: sicut et medicus, qui alia præcipit, causis apparentibus convenientia: quo

²⁵ Galat. v. 2. ²⁶ II Cor. iii. 6. ²⁷ Psal. xiii. 2.

(81) De jejuniis Sabbati lege Bellarminum lib. II *De bonis operibus*, c. 18. Vide etiam Humbertum contra Michaellem Constantinov. patriarcham et

A more, Ecclesiam quoque prætere posse necessario pro temporum qualitate usam, pro animarum singulari cura. Alias quippe nequamquam virtus Christi per apostolos Ecclesiæ conservaretur; neque posset, juxta emergentes casus, nova disponere.

Non itaque si quis passionem Domini honorare cupiens, illiusque mortem, quantum fieri potest, in se ipso complecti, ac propterea carnibus abstinens, omnique cibo, fuisset ab apostolis culpatus, imo ad destinatum evangelicæ prædicationis bravium gradus, mercede, et laudibus dignus habitus esset. Ipsi etiam sunt, qui dicunt: *Littera occidit, spiritus autem vivificat*²⁸.

Prorsus vero, si quid Occidentis Ecclesiis circa hæc fieri aliter videtur, hoc ab initio, a successoribus apostolorum acceperunt, Linique et Anacleti, et Xysti de hoc decreta proferunt, quæ rationabile simul et justum esse definiunt, Sabbati die, ista vel ista causa expiari, non id tamen ex necessitate præcipientia.

Augustinus quoque, antiquus et venerabilis Pater, in quædam epistola (82) de Sabbato ait: *Quod quando quidem in Occidente moratur, juxta Occidentium consuetudinem, et ipse jejunit. In Oriente vero si versaretur, illos ipsa die non jejunantes ex antiqua consuetudine, et ipse sequeretur.* Ex quo perpicuum est, antiquam Ecclesiarum fuisse consuetudinem, ut alii sic, alii vero sic facerent: istudque non ex necessitate, sed ex antiqua consuetudine, et ut singulas voluntas tulerit, mosque obtinuerit. Sed et Gregorius Romanus pontifex, cujus apud omnes præclarum nomen est, officia atque jejunia, ut modo servantur, Occidentis Ecclesiis tradidit. Hunc enim omnes in omni traditione sequuntur.

De vetustate.

Qui vero ex nostris fortiores sunt schismatici, vetustatem quoque Occidentalibus objiciunt, per quam concludere pro se arbitrantur, quasi non eadem sit et illis antiquitas, liceatque illam pro se ipsis inferre. Neque sentiunt, dum ista dicunt, idolorum se cultum, quam Christi religionem firmiter, ratione vetustatis, ostendere. Nam si antiquiora quæque etiam veriora sunt, quid sequatur, manifestum est, Sed et Ecclesiarum unione, sive etiam symboli additione præsuppositis, ut dictum est, cur non ista magis honorata servantur? quamquam, quis nesciat, cum tantum illis odium contra Occidentalem Ecclesiam creverit, ut nullus de unione vel per somnium cogitet, amentiaque late diffusa sit, adeo ut rationem amisisse videantur, pessimaque dispositio omnino invaluerit, omnia illos voluntate agere, nihil rationis examine? Si enim cum judicio procederent, alia fuisset ratio; nunc autem nullus est *intelligens, seu requirens Deum*²⁹.

Nam quando erant, qui unionis curam haberent,

Nicetam Pectoratum.

(82) Epist. 118, ad Januarium.

constat profecto, quia aberat contentio, atque in id ipsum distantia, ac disjuncta remeabant. Enimvero, putare plurimos, qui prolixo tempore ex nostris fuerunt, schisma satis roborare, ignorantium est, quod Occidentales plurimos et ipsi proferre possent, non ridenda, et indigna ingerentes, verum validissimas probatissimasque rationes producentes, et quorum sapientia mundum peragravit: quanquam et id, quod nullus unquam apud eos inventus est, qui nostrorum antecederet opinioni, suisque reluctaretur in ea controversia, pro qua Orientis et Occidentis Ecclesiae inter se digladiantur, validum sane veritatis illorum argumentum est.

Quod si quis arbitratur, illorum quemque, vel suis, ut propriis et charioribus fuisse, vel poena ac supplicio perterritum, nihil contra locutum fuisse: primum quidem, et nostros suæ maxime opinionis tenaces dixerit quispiam convertens; neque tamen unquam defuisse, qui Latinorum Ecclesiae accederent. Deinde, possibile non est, tanto temporis tractu, fuisse aliquos, qui veritatem pro charitate in Deum, ac fide, futurisque præmiis omnibus præferrent: atque ideo, constanter agerent, sicuti initio aliis alias causis plerique contra tyrannos maximam ostendere fiduciam, quorum et nomina, et scripta exstant, quemadmodum et alias hæreses apud Latinos reprehensas profligatasque novimus. Namque et apud nos plurima ab illis conscripta servantur. Stultitiæ ergo plenissimum est, sic accepimus, dicere, nihilque ulterius inquirere; quasi post morbum sani fieri erubescamus, neque saltem antiquos imitemur, qui, sæpenumero falsis opinionibus præventi, postea poenituerunt, cum eis illuxisset veritas, minime erubescerent, sed referentes Deo gratias. Nam juxta theologum Gregorium: *Non mali transmutatio, sed mali servatio facit turpitudinem.*

Est autem id etiam dementius, quasi communem dignitatem præponendo, singulos velle majores suos circa fidem imitari. Ignantium enim est; quia Christiani omnes, nunquam hoc ipsum essent, magnum et honestissimum nomen, et res, si dignitatis sapientiam scissent. Huic enim obsequentes, liquet quia nunquam pro majorum fide idololatriam, vel alias, quomodolibet obortas hæreses, pro veritate commutassent, quas Patres illorum secuti essent. Verum his, illi valefacientes, Christo adjuncti sunt. Nempe enim et beatum culpabant Paulum, quod non umbræ legis assidens, Evangelii persecutor esse persisteret. Et illud simul asserunt, non oportere Occidentales, omisso, quod dicunt, de sancto Spiritu, his assentiri debere, quæ dicuntur ab ipsis. Unde enim istis persuadere poterunt eadem præ se ferentibus; quomodo et infidelibus de Christi fide loquentur, qui infidelitatem a majoribus suis acceperunt? Si igitur talia possunt ad invicem utrinque conversi, quid roboris habebit ipsorum ratio? Nonne ergo magis proprium, et utile est, omissis anticipationibus omnibus, veritatem ipsam, per se ipsam omni studio et cura indagare? Id sane virorum est.

veritatem stultissime sectantium, non ut aliquid dixisse videantur, frustra et irrationabiliter loquentium.

Cum igitur ex nostris non pauci Romanæ semper Ecclesiae adjecti sint, si quidem aliquis ex ipsis veritate dogmatis, ab eo qui cæcos illuminat, irradiatus, sanctorum doctrina duce, ac præcedente, calumniatores per philosophiam et rhetoricam obtinere et cohibere non possit, hunc fatuum ac simplicem dicunt, et ut seductum, ac deceptum objurgant: veluti si, cum a fidelibus omnibus exigatur, ut idonei sint ad rationem fidei reddendam, paratique ad satisfaciendum omnibus quærentibus, tunc etiam Plato, et Aristoteles, et Cicero in lingua eis esse debeant. Sed enim quorundam isti sapientiam, quia ipsis incumbunt solis, summam esse dicunt: ad quos imperitos ire admonent, mittuntque, tumida ista, et inflata discituros.

Cæterum, si quis eorum, de quibus culpatur, rationem reddidit, sanctorumque doctrinæ admonet, et quæ obijciuntur, nihil habere virium ostendit, sive absurditatum lubricam insinuat; ut curiosum, et verbosum, conflictusque amantem, nihilque utilem existimant: fideique simplicitatem laudant, et piscatores ingerunt, quasi ipsi ad piscatorum gradum pervenerint, illorumque sapientiam, et signa illos sequentia sint consecuti. Non enim sciunt, piscatores quidem illos, priusquam accesserentur a Domino, fuisse; postea vero quam illius discipuli effecti sunt, illos ipsos piscatores sapientissimos ab ipso fuisse declaratos: *Benedictus enim Deus, inquit, qui piscatores sapientissimos ostendit.*

Et hæc dicunt, non si quis in divinis rebus syllogis utatur, Platonisque et Aristotelis admisceat philosophiam; præclare enim ageretur, si propter fidei reverentiam ista de Scripturarum auctoritate docerentur. Nunc autem et ad ipsos fidei terminos, Scripturæque ac sanctorum magisterium impudentes sunt, cum scilicet ab illis urgeantur: neque principio intelligant, quid velint, hujusmodi autem cavillationibus pro suffugio, et diverticuloruntantur sepæ in morem quæ, ut piscatores effugiat et lateat, atramentum ante se vomit. Ipsi tamen cum aliquid dicere videri volunt, in angulo suos alloquentes, obliviscuntur quidem regulas, quas aliis ipsi posuerunt, ceu sapientiæ, jactantes fanda et infanda, et quæ supra diximus, et scribunt et dicunt.

Atqui, si quidem omnem rationem rejiciendam arbitrantur, quodque præter rationem est, suscipiunt, quid tandem suos istos etiam septem Sapientibus præferunt, quibus conferentes cæteros, ludum esse puerorum dicunt, quibusque omnes cedere volunt? Si enim ex illorum sapientia nituntur, plures, atque sapientiores, qui eis adversantur, fuisse compierent. Profecto enim Occidentalium sapientia excelsa: si autem quod sapiens et cum ratione est, et ipsi suscipiunt, atque ideo de Scripturis persuadere conantur: nequaquam eos qui secum disserunt, abjicere debent. quos id, quod

secundum rationem ex his quæ concessa sunt, pluribus ex partibus sequitur. Non enim his licere sibi uti dicent, aliis vero non itidem licere: quod irrationabiliter distribuentium est.

Contestantur autem et Arium et ejus similes, quoties eos ratio defecerit; fuisse quidem eos sapientia insignes, ultra sanctos omnes, asserentes, sed veluti hæreticos ab Ecclesia ejectos inferentes; nihilque mirum est, si quis sapiens cum sit, aliud aliquid, præter id quod ipsi volunt, de fide dicit. Et ipsum enim nihilominus propter sapientiam fuisse damnatum. Hæc autem dicentes, doctores ambignos faciunt. Nam si infidelis est sapientia, cavendum nobis est, ne sapientiæ causa illis obtemperantes fallamur, et cæci cæcos sequentes præcipitemur, atque irrationabilitatem rationis normam assumentes, per hanc veluti in tenebris cæci oberremus; simul autem et contra sanctos mentiantur.

Neque enim Arius et Eunomius, et alii hujusmodi Basilio et Gregorio, et cæteris sapientiores fuerunt: qui, si quidem irrationabiliter persuadere velint, quis attendere dignetur?

Si autem eos mente et ratione præditos, atque cordatos dicunt et se ipsos destruunt. Unde enim suis, quos in sapientia mirantur, fidem habendam propter hanc ostendere poterunt, si communiter arguatur sapientia? Itaque, non magis contra istos, quam contra alios dicitur, si sapientiæ causa contigerit, ut veritate frustrentur.

Sed profecto sapientia per se malum non est. Non enim si quis ea præter rationem usus est, ipsa continuo in culpa erit. Sed neque ille sapiens dicendus est, qui mendacia conflagit. Neque enim scientia atque sapientia; sed contra, inscitia et insipientia, qui mentiuntur, utuntur et alios fallant: sicuti neque gubernator merito dicitur, qui navem perdidit, neque medicus, qui infirmum peremit. Neque enim quantum gubernator est, vel medicus, sed in quantum peritiæ suæ norma uterque excidit, istud contingit. Non tamen propter imperitiæ eorum, sive malitiæ, vel gubernatio, vel medicina per se malum est. Nemo enim per ista servaretur. Igitur nec sapientia propter eos qui illa abutuntur, malum est; nemo enim vera diceret, sapiens qui esset; ita et omnes theologos mentiri diceremus.

Itaque si quis modos verborum ac rerum sciens, utque in Deo aliud quidem ineffabile est, aliud non ita; juxta Damascenum enim, neque omnia sunt ineffabilia, neque omnia effabilia, concessaque fidei principia supponens, quid hoc supposito, sequatur, quid auferatur, inspicit, et infert sequentia principis consona. Ac fidem quidem externis quoque rationibus ostendi posse, confidit, solam autem propter revelationem, sanctorumque theologiam credit; philosophiam vero veluti ancillam theologiæ adjungit, ac per hanc refutat calumniatores; nihil

A eos adversus fidem validum contra inferre arguens, sicuti prioribus temporibus antiqui Ecclesiæ magistri faciebant; quippe juxta magnum Basilium in expositione super Isaiam: *Murus est dogmatibus nostris externæ sapientiæ vis, non ea permittens volentibus facilia ad capiendam ac diripiendam feri.*

Qui hujusmodi est, nunquam propter sapientiam, norma sapientiæ sanctorum in divinis utens, ut mentiens culpari poterit: alioquin et illos ut corruptores una ejiciemus. Hoc enim ipsum Arium Ecclesia expulit, quod plurima ex his, quæ Scripturæ auctoritate et fide concessa sunt, subjecta ipsius propositione, tollebantur.

B Hic autem, ut ostensum est, nihil hujusmodi contingit. Qui enim ex solo Patre procedere dicunt Spiritum sanctum, eos omnia, præter Scripturam ac sanctorum rationem, sequuntur. Qui autem ex utroque, videlicet ex Patre per Filium fatentur, eos omnia secundum rationem sequi, comprobatur; cum neque aliquid ex suppositis tollatur, neque absurdum aliquid introducatur. At ille quidem minime vel catholico universalique concilio credit, vel ad communem Ecclesiam attendere voluit. Idcirco etiam propriam quamdam, præter communem, viam ire volens, hæreticus fuit. Hic autem qui Occidentali Ecclesiæ adhæret, præter id quod omnibus catholicæ Ecclesiæ magistris congruit, universali etiam synodo obtemperet, in qua Orientalibus, Occidentalibusque convenientibus, communi sententia definitum est, communem esse sanctorum omnium opinionem, a Patre et Filio procedere Spiritum sanctum, Ecclesiamque id confiteri, a qua nulla unquam fallax de fide sententia manavit.

Sed ne Basilio quidem, et Gregorio cæterisque similibus crederemus, sapientiæ causa, nisi prius ipsi, hæreticis aliis alia dicentibus, hujusmodi Ecclesiæ uniti essent, atque a catholicis synodis ab ea congregatis probati fuissent, atque ad illos tanquam veritatis magistros, Ecclesia dirigeret. Sed neque sanctos eos putaremus, si contra illam cum aliis reluctarentur.

D Eos enim qui per id temporis illi non obtemperaverunt sive contradixerunt, exsecramur. Non itaque solum oportet esse sapientem. Nisi adsint cætera, et principaliter Ecclesiæ dogmata confiteatur, quantumlibet quisque sit sapiens, delirat. Oportet enim Ecclesiam stabilem semper in veritate consistere, idque ex his quæ illi ante contigerunt, comprobatur; eique operæ pretium est obtemperare. Aliter enim incertum esset, quis sapientium vera prosequeretur, nisi id subjiciatur, Ecclesiam semper necessario veritatem sequi; atque hanc ambigua omnia discernere, atque definire.

De azymis.

Plurimum vero de azymis etiam Ecclesiam in jus

trahunt (83), de quibus ne loqui quidem dignum est, ad eos præsertim qui ignorant Ecclesias ab initio semper se ita habuisse, ut Orientis scilicet Ecclesia fermentatis, Occidentis autem azymis sacrificaret : quodque ad mysterii virtutem utrumque idem valet. Constat enim ex tritici substantia, ex quo solo, subjectum illud accipi necesse est : Salvatorque noster secundum legem omnia faciens : *Non veni, inquit, legem solvere, sed adimplere* ⁸⁷; et : *Decet nos implere omnem justitiam* ⁸⁸; oportebat ut eisdem in legali Pascha uteretur azymis, scilicet juxta traditionem legis, quæ sublati fermentatis, azyma tum apponebat. Ex quibus profecto in eadem mensa, mysterium quoque sui corporis efficiens tradidisse cognoscitur.

Quod Chrysostomus quoque attestatur, dicens : *In illa cœna omnia eum secundum legem patravisse.* Nisi enim secundum legem azymis in cœna illa usus esset, a Judæis omnino, ut prævaricator legis, insimulatus esset : *Nam cum multi falsi testes, inquit, surrexissent, causam non invenerunt* ⁸⁹; maxime cum et proditor cœnæ illi interesset, qui si quid tale fuisset admissum, Judæis clam renuntiasset. Quanquam et Dominus ait : *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum* ⁹⁰; in quo scilicet etiam mysterium corporis sui tradendum erat, prædixitque ubinam cum discipulis oporteret eum Pascha manducare.

Si autem pascha legitimum fuit, omnino etiam legitimis in illo cibus usus est. Neque enim, cum omnia legis implesset, eam in Pascha prævaricari debuit. Commendat hoc et evangelista, cum dicit : *Prima autem die Azymorum* ⁹¹.

Prima vero Azymorum solemnitas erat ac legitimi Paschæ. Sin vero divus Chrysostomus exponens *primam Azymorum*, eam quæ præcedat azyma dixit, ideo id ait, quia Judæis consuetudo erat, a vespera semper initium diei computantibus, e vespera etiam solemnitate Azymorum inchoare : quam enim ipsi noctem, partem præteriti diei computamus, initium diei a solis ortu facientes, hanc illi diei sequentis initium computant ; quam ergo nos ante Azyma, illi primam Azymorum dicunt. Quocirca evangelista quoque secundum consuetudinem, *primam Azymorum* appellavit, quam Chrysostomus ante Azyma dixit, vesperam insinuare volens, in qua Dominus prima Azymorum inchoante, cum discipulis Pascha manducavit.

Quod si dictum est : *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha* ⁹², non ideo putandum est, nondum advenisse Pascha ; sed quia Judæis licitum erat, ipsum in quibusdam casibus differre. Sicut enim

cum esset prohibitum Judæis, extra civitatem suam Pascha facere, si qui solemnitati defuissent, post hanc in civitate celebrabant : ita et his qui in civitate erant casibus quibusdam differre licebat, sicuti quidam tunc etiam fecerunt : nequiter quidem, quia morti justum injuste tradentes, arbitrabantur mundos se Pascha secundum legem manducare. Distulerunt tamen, etsi rationabilem causam minime habent.

Ridiculum vero et illud est, quod quidam, panis nomen, qui Græce ἀπρὸς dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀπρῶθαι, id est ab eo quod est *attolli*, quia propter fermentum turgescit, dictum putantes, azymum panem, quia fermento careat, neque panem appellari volunt. Quasi vero necesse sit linguas omnes, ita quoque panis nomen derivare.

Latinus enim fortasse, vel Perses a confirmando panis nomen, quia cor hominis confirmat vel quomodolibet aliter, a proprietatibus ipsam rem sequentibus deducit. Si autem et azyma cor hominis confirmant, et ipsa omnino panis nomine vocanda sunt ; et Scriptura, cum de ipsis loquitur, panes utraque appellat.

Quod indicat beatus evangelista Lucas, qui Salvatoris post resurrectionem ad Lucam et Cleopham in Emmaus proficiscentes locutionem prosequens, post quædam infert : *Sed cum his omnibus hodie tertia dies est, quo ipsa facta sunt* ⁹³, de passione scilicet loquens. De hac enim sermo erat ; constatque quia hæc tertia inter septem post Pascha dies fuit, in quibus secundum legem eis interdictum erat uti fermentatis, vel ea utcumque circumferre. Atque illic addit, quia cognitus fuit in *fractione panis*.

In ipsa quoque apparitione Domini, qua piscantibus apparuit, scriptum est : *Quia invenerunt prunam positam, et piscem superpositum, et panem* ⁹⁴. Constat ergo azyma panem evangelistas appellasse, neque enim eis licebat septem illis diebus fermentatum panem habere, vel circumferre.

Præterea, fermentum pro dolo et malitia in Scriptura accipitur : *Attendite enim, inquit, a fermento Pharisæorum* ⁹⁵. Et : *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis* ⁹⁶; quia etiam sumptum ex sacra Virgine Domini corpus ab omni peccati labe sincerum, intactum, inaccessum fuit, idcirco panis quoque azymus sincerior ac simplicior cum sit, merito in sacrificii oblatione assumptus dici potest, in qua, subjectum illud in Dominicum mutatur corpus. Id enim plenum rationis est, ut ad mysteria, quæ per sensibiles species traduntur, pretiosiores, et quæ

⁸⁷ Matth. v, 17. ⁸⁸ Matth. iii, 15. ⁸⁹ Matth. xxvi, 60. ⁹⁰ Luc. xxii, 15. ⁹¹ Matth. xxvi, 17. ⁹² Joan. xviii, 28. ⁹³ Luc. xxiv, 21. ⁹⁴ Joan. xxi, 9. ⁹⁵ Matth. xvi, 6. ⁹⁶ I Cor. v, 8.

(83) Lege Bellarminum lib. iv *De Eucharistia*, Humbertum contra Michaelen et Nicetam, c. 7 et seqq.; Gennad. pro concilio Florentino,

sint magis eis, quæ sumuntur, accommodatæ eligantur.

De dormientibus.

Et hoc item Occidentalibus crimen impingunt (84), quod eos qui vita excedunt, nisi peccata aliqua impediant, sanctos debita beatitudine statim frui dicunt, et consequenter mortalibus peccatis obstrictos, atque ideo a beatitudine indignos, ad æternos cruciatos pertrahi, quoad facta mortuorum illa generali resurrectione, singula singulorum animabus conjuncta corpora una vel fruuntur gaudiis, vel suppliciis afficiantur. Qui autem id crimen objiciunt, sive sacris Litteris credendum, sive sit observanda ratio, culpari potius merentur, quam culpam ipsi debeant. Nam Dominus quidem, ut ex pauperis Lazari, et divitis epulonis parabola proposita, constat ⁸⁷, quia non verba sine rebus proponebat, concludens adjecit: quod Lazarus quidem mortuus ab angelis Abrahamæ sinibus invecus est; mortuus est autem et dives et sepultus, atque in flammam abiit. Per quæ post mortem alterius quidem requies, et beatitudo signatur, alterius vero cruciatus, nullum finem habens.

Quamquam et id quod ad latronem in cruce dictum est: *Hodie tecum eris in paradiso* ⁸⁸, jamjam futuram beatitudinem commendat. Divus autem Paulus dissolvi cupit, et esse cum Christo. Cujus rei gratia id cupiebat? *Ingemiscimus enim, inquit, scientes quoniam dum sumus in hoc tabernaculo, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem* ⁸⁹: speciem dicens credituram rerum substantiam atque veritatem. Profecto ætatem ista non diceret, nisi aperte sciret, post hujusmodi peregrinationem, carnis onere deposito, se per speciem concupitis fruiturum. Aliter quippe, vivere præstitisset quam mori. Nam et corporis ad animam connexio, veluti materiæ ad speciem naturalem est. Omnibus autem eorum quæ secundum naturam sunt, ac propriorum, inest desiderium: neque dirimi quispiam a naturalibus vinculis eligeret, nisi post dissolutionem præstantioribus se fruiturum crederet, defunctoque dolor inesset, nisi speratis potiretur.

Cæterum cum hujusmodi spes firma sanctis reposita sit, neque in rerum substantia esse possit, nisi separetur anima a corpore, naturalem conjunctionem sancti fugientes, dissolutionem cupiunt, ut eis destructa materia, liceat eorum quæ crediderunt, substantiam recipere: donec per summam Dei benignitatem naturalis etiam conjunctio divinis et excellentius redeat. Attestatur autem his, et quod in testamentis a Joseph patriarcha dictum est: *Moriuntur peccatores, et descendunt in infernam*. Attestantur item et quæ diebus singulis in

Æcclesia canuntur, ut illud: *Quoniam in cælestibus thalamis gloriosi martyres exorant te, Domine. Et illud: Martyres inclyti, non terra vos occuluit, sed cælum suscepit. Apertæ sunt vobis paradisi portæ, intusque accumbentes, lignum vitæ gustatis. Et illud: Sanctorum chorus vitæ fontem invenit, et portum paradisi. Et illud: Quia nunc assistis Trinitati felix, interpellas pro nobis, qui fide et affectu memoriam tuam veneramur.*

Et ubique omnino sanctos angelis adesse, et congaudere, et una choreas agere confitemur venerantes, atque ut pro nobis interveniant precamur, quod profecto non fieret, nisi esset communis Ecclesiæ opinio, etiam ante futuram mortuorum resurrectionem sanctos omnes beatitudine perfrui. ^B Alias autem miseri omnino essent, si reposita sibi bona procul intuentes, prompte ex hac vita, et cum voluptatē migrarent.

Proinde, quomodo conveniat, illorum aliquo in loco servatas animas tanto tempore præmiis debitis fraudari, quibus Dominus gaudium æternum repromisit, quosque assumendos ait: *Ut ubi ille est, et ipsi sint* ⁹⁰? Sed et post hanc vitam cum fide et spe viveretur, quæ beatus Paulus evacuanda, solamque charitatem permanuram dixit in beatitudine, quæ in divina speculatione consistit. Atqui neque Dominus id voluisset, ne, si ipsi quidem, qui debitam beatitudinem percepturi sunt, minus digne ad eam percipiendam se comparassent, ejus summa benignitate ultra merita semper inundante, nullo hic prohibente, promissa illis bona penes se recondita servare, mæroris causa suis effectus, meritisque illos honoribus privans.

Nam si frustrari sine mæroris ubique præstat, quomodo non id sanctis mæroris erit causa, eoque magis, quo sine maximo atque dignissimo non potientur? Semper enim cupientes quærent, et non potientes mærebunt. Si enim hic ingemiscunt, ubi peregrinantur a Domino, quomodo non id etiam post præsentem vitam patientur, si illic eis cum fide etiam ac spe vivendum sit? Quæ omnia, præter Scripturæ normam, præterque rationem sunt.

Porro si quis divum Paulum objiciat dicentem: ^D *Et hi omnes, sancti scilicet de quibus dicebat, non tulerunt repromissionem, Deo melius aliquid providente, ne sine nobis perficerentur* ⁹¹: sciendum, quia hoc in loco, *perfectionem*, dixit animæ corporisque unionem, quæ universaliter erit in futura mortuorum resurrectione. Nam secundum corporis partem sancti necdum beati sunt, quia ipsum necdum habent glorificatum, juxta rationem beatitudinis animæ. Cum vero talis unio erit, tunc utraque pars hominis perfecta erit; quod ergo dictum

⁸⁷ Luc. xvi, 19-31. ⁸⁸ Luc. xxiii, 43. ⁸⁹ II Cor., v, 6. ⁹⁰ Joan. xiv, 3. ⁹¹ Hebr. xi, 59-40.

(84) Lege Gennadium pro concilio Florentino, c. 4, et Bellarminum lib. 1 *De sanctorum beatitudine*.

est : *Deo pro nobis melius aliquid providente, ne sine nobis perficiantur*, perfectionem significat, quam diximus, quamque Patribus in spiritu denuntiata, ante futuram restitutionem non reddidit sive aliis sanctis, donec Jerusalem illa cœlestis, ex his qui ante legem et in lege, et in Novo Testamento sunt, impleatur, juxta magnum consilium Dei, et præcognitionem, ineffabilemque dispositionem.

Quocirca, neque putandum est, si modo, qui digni sunt beatitudine, meritis præmiis fruantur, nullam jam fore necessitatem illustris Salvatoris adventus venturi judicare mundum. Tunc enim cum adierit mortuorum resurrectio, singula etiam corpora, juxta cujusque animæ vel splendorem, vel obscuritatem, præmiis æqua proportione perfuerunt. Præterea, quoniam cum corporalibus lineamentis adveniet in gloria, non sicut in priori adventu in humilitate, necessario omnes resurgentes in regno cum gloria videbunt eum, quando sancti

A quidem satiabuntur cum apparuerit eis gloria ipsius perfectam jam etiam secundum corpus consecuti beatitudinem. Et contra impios et infideles in clarissimo triumpho vincunt, triumphatori procidentibus omnibus : *Omnis enim lingua constabitur, et omne genua curvabitur, caelestium, terrestrium et infernorum* ⁸².

Qui autem Dominum gloriæ crucifixerunt, ob id solummodo illum videre permittentur, ut arguantur : *Videbunt enim, in quem pupægerunt* ⁸³ : qui quos in hoc mundo prædicatum non receperunt, sed in suo errore permanserunt, confundentur. Nunquam vero corporalia Domini lineamenta videre possent, nisi et ipsi corpora sua, illorumque effectus habere permittentur post resurrectionem, juxta cujusque animæ proportionem, ut supra dictum est, quo facto : *Alii quidem in supplicium æternum, alii vero in vitam æternam ibunt* ⁸⁴.

De igne purgatorii.

Peccatorum vero alia quidem mortalia dicuntur, ea scilicet, quæ animæ mortem inducunt, cuius mors est separatio a Deo ; alia vero venialia, quæque scilicet rugam quidem aliquam, vel maculam animæ imponunt, non tamen ita, ut per ea æterna beatitudine arceatur. Solus quippe Dominus nostra conditione suscepta sine peccato vixit ; singuli autem hominum alius aliis peccatis tenetur obnoxius. In peccatis enim nati sumus, vitamque sine peccato transire non possumus, quantumlibet virtuti studeamus. Etsi enim quispiam mortalibus abstineat, minoribus tamen illum non implicari, possibile non est : pro quibus quotidie orantes dicimus : *Dimitte nobis debita nostra* ⁸⁵ ; quantumlibet enim quisque peccaverit, minimum licet, reatui subditur, huiusque satisfactio quomodolibet illi persolvenda est. Si quis enim mortalibus peccatis obnoxius, hæc sine pœnitentia discesserit, æternis suppliciis subdatur : *Qui enim talia agunt, ait Apostolus, regnum Dei non possidebunt* ⁸⁶ ; quibus vero nulla jam salutis erit spes, resurgente in condemnationem, in eundem rursus redibunt locum.

Porro si quis confessus, priusquam pro peccatis satisfaciat, sive etiam, simul atque confessus fuerit, pœnitens, in quibus peccavit ex vita discedat, æterna quidem damnatione liberatur per sacramentum pœnitentiæ, in hoc enim pœnitentiæ remedium indultum est ; aliter quippe nulla salutis spes fuisset his, qui in sine pœnitent ; debitam vero peccatorum satisfactionem persolvat. Quam enim hic, sive per eleemosynam, et aliam beneficentiam, sive per jejunium

⁸² Philipp. II, 10, 11. ⁸³ Joan. XIX, 37. ⁸⁴ Matth.

(85) Lege S. Thomam in opusc. contra Græcorum errores in Bellarmino I. *De Purgat.* et Gennadium pro concilio Florentino c. 3. Exstat Græce et Latine liber a Græcis editus contra purgatorium

Ἐπεὶ δὲ (α) τῶν ἀμαρτημάτων τὰ μὲν θανάσιμα λέγονται, ὅσα τὴν ψυχὴν ἀποθνήσκου ποιῶσι, ἧς ἐστὶ θάνατος ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμὸς, τὰ δὲ συγγνωστά, ὅσα βυτίδα τινὰ καὶ ῥύπον ἐντίθησι τῇ ψυχῇ, οὐ μὴν ὥστε τῆς αἰωνίου μακαριότητος εἰργασθαι διὰ ταῦτα. Καὶ μόνος μὲν ὁ Κύριος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, ἀναμάρτητος διεβίω, τῶν δὲ ἀνθρώπων ἕκαστος ἄλλος ἄλλοις τῶν ἀμαρτημάτων ἐνέχεται. Ἐν ἀμαρτίαις γὰρ ἐγενήθημεν, καὶ τὸν βίον δεξιθεὶν οὐκ ἔστιν ἀναμάρτητος, κἀν ἐφ' ὅσον οὐν τῆς ἀρετῆς ἐχέσθαι βούλοιοι. Εἰ γὰρ τῶν θανασιμῶν ἀπέχεσθαι, τοῖς γὰρ μικροτέροις ἀδύνατον μὴ ἐνέχεσθαι, ὅπερ ὦν καὶ ὁσιτοῦν εὐχόμενος ἐνέχεται, λέγειν· Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Ἐφ' ὅσον γὰρ τις καὶ ὀπωσοῦν ἀμαρτάνει, ἐνοχῆ χρέους ὑπόκειται, καὶ τὴν ὅπερ τοῦτου ἱκανοποίησιν, ὀπωσοῦντε καταβάλλειν ὀφείλει. Εἰ μὲν τις θανασιμοῖς ἀμαρτήμασιν ὑποκείμενος τοῦ παρόντος μετανοίας χωρὶς ἀπῆλθεν, ὁ δὲ τοιοῦτος αἰωνίως κριθήσεται. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Περὶ ὦν οὐδεμίαν σωτηρίας ἔλπεις, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπὶ κατακρίσει τυχόντες, πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπελεύσονται ἔσπον.

Εἰ δὲ τις ἐξομολογησάμενος, πρὶν τὴν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων ἱκανοποίησιν ἐκπληρῶσαι, εἰ καὶ ἅμα τῷ ἐξομολογήσασθαι μετανοοῦντα, ἐφ' οἷς ἡμαρτε θανασιμοῖς, ἐνεῦθεν ἀναχωρήσει, τῆς μὲν αἰωνίου καταδικῆς λυτροῦται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας. Ἐπὶ τοῦτω γὰρ τὸ τῆς μετανοίας κεχρίσται φάρμακον. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἐλυσιτέλει τοῖς ἐν τῇ ἐξόδῳ μετανοοῦσι, τὴν δὲ ὀφειλομένην ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων ἱκανοποίησιν ἀποδώσει. Ἦν γὰρ ἐν ΧΧV, 46. ⁸⁵ Matth. VI, 12. Gal. V, 21.

quem tenebris quam luce digniorem evulgavit Vulcanius Calvinista.

(α) Hunc locum Græce e didit Leo Allatius in libro *De Purgatorio*, p. 12. Edit.

ταυθα, εἰ τε δι' ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης εὐ-
ποιίας, εἰ τε διὰ νηστείας, καὶ χαμμευίας, καὶ δα-
κρύων, καὶ τῆς τοιαύτης κακώσεως ἐμελλεν ἀπο-
δώσειν, κατὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ὑπὲρ
ἱκανοποιήσεως κειμένους τῶν πατέρων κανόνας,
ταύτην, εἰ μὴ συνεχωρήθη ζῆν, κατὰ τὴν ἐκεῖσε
ἐλάβησιν ἀπελθεῖν ἀποδώσει, ἕως ἂν κατὰ τὴν τοῦ
θεοῦ χάριν καὶ δικαιοσύνην ἀπονηφάμενος τὸν ἐκ τῆς
ἁμαρτίας ἐμπλασμένον αὐτῶ ῥύπον, καὶ καθαρὸς
καὶ ἄξιος ἦδῃ γενόμενος, ἐνωθῆται τῷ Θεῷ, μὴ ἔχων
σπίλον ἢ ῥυτίδα τῆς μακαριότητος ἀπολαύει, πρὸς
ἣν κατηυθύνετο μὲν ἀπὸ τῶν παρόντων διὰ τοῦ
τῆς μετανοίας φαρμάκου, καὶ τῶν λοιπῶν μυστη-
ρίων τῆς αἰωνίου καταδίκης, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν
ὀφειλομένης ἱκανοποιήσεως κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην γενομένης.

Εἰ γὰρ ἐλείμων ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ δίκαιος, καὶ
οὐχ οὕτως ἐλεήμων, ὡς τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἀναι-
ρεῖσθαι. *Panta γὰρ ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ κατὰ
τόν Ἠσαΐαν.* Ἄλλως δὲ καὶ μάταιον ἦν, ἢ κανόνας
κακώσεως τοῖς ἐξομολογουμένοις ἐπιτιθεῖναι τὴν
Ἐκκλησίαν, ἢ τοὺς μετανοοῦντας τοσαύτη ἑαυτοῦς
καρτιδιόνη τῇ κακουχίᾳ, εἰ γε τὴν αὐτῶν ἄνομιαν
ἄκαθ' ἄνωγον εἰπόντας, ἐχρῆν μηδικοποῦν ἐνέχεσθαι
πλέον. Ἄλλὰ δῆλον ὡς ἀντιστηκοῦσα τοῖς ἁμαρτή-
μασι τὴν διὰ μετανοίας κάκωσιν, καὶ τὴν ἐνταῦθα
κάθαρσιν ἐπιτομωτέραν καὶ κουφοτέραν τῆς μετὰ
ταῦτα ὀφειλομένης κρίνουσα τὰ τοιαῦτα τοῖς ἁμαρ-
τήμασιν ἐπιτιθεῖσιν. Καὶ μὴν καὶ οἱ διὰ βίου τρυφῇ
καὶ ἀκαλασίᾳ συζήσαντες, ἐπ' αὐτῇ δὲ τῇ ἐξόδῳ μόν-
ων μετανοοῦντες, οὐδὲν ἂν ἠλαττοῦντο τῶν ἐν σάκκῳ
καὶ σποδῷ καὶ δάκρυσι μέχρι τελευτῆς διαγενομέ-
νων ἐφ' ὁμοίους τοῖς ἁμαρτήμασιν. Ἐτι δὲ οὐκ ἂν
οὐδὲν συντελοῦν αἱ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων ἐλε-
μοσύναι καὶ προσευχαὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας προσ-
τεταγμέναι. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἦδῃ τῆς μακαριότητος
ἐπιλητμμένων εὐχομένων οὐ χρὴ θυσίας ἀναφέρειν.
Ἐπεὶ καὶ ἄς ὑπὲρ τῶν ἁγίων θυσίας προσάγομεν,
οὐχ ἵνα τύχωσιν ἐλέους, ἀλλὰ τιμῶντες αὐτοὺς, καὶ
μερίταις ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας φύ-
σεως πρὸς τὸν Θεὸν προβαλλόμεθα. Περὶ δὲ τῶν εἰς
ἔξου κατακριθέντων οὐδεμίαν εὐχὴν ἢ Ἐκκλησία
ποιεῖται.

Καὶ φανερόν ὑπὲρ τῶν μῆτε ἐν μακαριότητι καθ-
σταμένων, μῆτε ἐν ἄδου κατακριθέντων τὰς εὐχὰς
καὶ τὰ τοιαῦτα προσάγεσθαι. Ὅθεν καὶ ἀναγκαίως
συναναρτῆται, τρίτον τινὰ τόπον τιθέσθαι, ὅπου
τῆς τοιαύτης καθάρσεως γενομένης, καὶ τῆς ἐλλει-
ψθείστης ἱκανοποιήσεως ἀποδοθείσης, οἱ διὰ ταύτης
ἐλθόντες, τὸν ἐνόντα βραχὺν καθαρθέντες ῥύπον,
ἐπὶ τὴν μακαριότητα μεταβαίνουσιν. Ὡσαύτως δὲ
καὶ εἰ τις τὰς μὲν ἐντολὰς ἀπάσας τῶν τοῦ Θεοῦ
προσταγμάτων τηρήσας, κἀντεῦθεν τῶν θανάσιμων
ἀπληλαγμένος, τοῖς δὲ μικροῖς τούτοις καὶ καθη-
μερινοῖς ἐνισχόμενος, ὡν χωρὶς ἀδύνατον ζῆσαι τὸν
ἀσβήσκον, καὶ αὐτὸς ἀπελθὼν τὴν ὑπὲρ τούτων ἱκα-
νοποιῆσιν, εἰ τι ταύτης παρῶσθῃ, ἢ τοῦ τέλους ἐπελ-
θόντος, οὐκ ἐφθασεν ἐκπληρῶσαι, καθαρθεὶς ἐν τῷ

et lacrymas, et hujusmodi afflictionem soluturus erat,
juxta regulas a sanctis Patribus positas pro satisfac-
tione peccatorum, hanc nisi vivens implere permit-
tatur, postquam exierit ex vita, reddet, donec per Dei
gratiam, et justitiam, peccati contagium sibi insi-
tum diluens, mundusque jam effectus, ac dignus
qui uniatur Deo, non habens maculam neque ru-
gum, ea beatitudine fruatur, ad quam præparabatur
quidem per pœnitentiæ remedium, et sacramenta
cætera ab æterna damnatione per Christi gratiam
liberatus, accedere autem prohibebatur, necdum
satisfactione debita, secundum divinam justitiam
impleta.

λελυτρωμένος. Ἐκωλύετο δὲ προσελθεῖν, οὕτω τῆς

Si enim misericors est, ac pius Dominus, justus
tamen nihilominus est. Neque ita est misericors,
ut ejus justitia evacuetur: *Omnia enim in statera, et
mensura, juxta Isaiam* 67: aliterque inane esset
vel contentibus ab Ecclesia pœnitentiam imponi,
vel pœnitentes tantæ se ipsos tradere afflictioni.
Si quidem iniquitatem suam, semel tantum con-
fiteutes, jam ab omni reatu liberi essent. At con-
stat, quia peccatis pœnitentiæ afflictionem ingerens,
atque hic purgationem breviorē, ac leviorē quam
debeatur, decernens, talia injungit. Alias enim qui
per omnem vitam deliciis, et impudicitia dediti, ad
ipsum jam finem vitæ pœniterent, nihilo deterio-
res essent, quam hi qui pro similibus peccatis diu-
tissime in cilicio, et cinere, et lacrymis usque ad
finem perstiterunt. Nihil præterea conferrent, quæ
pro defunctis ab Ecclesia fieri præcipiuntur ora-
tiones, et elemosynæ. Pro his enim, qui jam bea-
titudine potiti sunt, orantes sacrificia offerre opus
non est. Quæ enim pro sanctis officia offerimus,
non ut misericordiam consequantur, offerimus; sed,
ut honorantes eos, meliores pro nobis apud Deum,
ut naturæ nostræ primitias opponimus. Pro his vero,
qui in inferno damnati sunt, nullam Ecclesia ora-
tionem facit.

Perspicuum igitur est, neque pro his, qui beata
jam requie potiti sunt, neque pro his, qui in inferno
damnati sunt, orationes, ac talia offerri. Unde nec-
essario colligitur, tertium quemdam esse locum,
ubi hujusmodi purgatione facta, et reliqua satis-
factione persoluta, qui sunt ejusmodi omni ma-
cula purgati ad beatitudinem transeunt. Simili vero
ratione etiam si quis servatis omnibus mandatis
Dei, mortalibusque culpis liber, parvis vero, et quo-
tidianis, sine quibus vita hominis transigi non po-
test, obnoxius, hinc, sine pœnitentia, et satisfactione
decesserit, in purgatorii loco integre, quod omise-
rat, reddet. Eum enim, qui mortalibus semper ab-
stinuerit, propter minima ista, ut qui turpissime
flagitiosque vixerunt, in inferno damnari, justus

67 Isa. xl. 12.

perfecto iudex nunquam permetteret. Alias enim A vita pura nihil a corrupta differret: si, qui sine venialibus culpis esse non possumus (sumus enim homines) æque propter illa, ut quisque perditissimus ob scelera gravissima cruciaberimur. Et quomodo unicuique Dominus reddet secundum opera sua⁸⁸, si tot frustra labores nobis, pro illius implendis iustis assumimus? imo vero, quænam est salutis spes, si etiam parva quæque peccata, quæ velut umbra homines sequuntur, æque ut mortalia damnantur? Num sine ipsis decedere, illorum est, qui per martirium consummati, vitamque angelicam imitati sunt, eorumque qui magnam ostenderunt pœnitentiam, ut Iatro; et quos divina gratia præcipue justificavit.

αὐτῶν ἀπελθεῖν, τῶν διὰ μαρτυρίου τελειωθέντων, μένων μόνον ἔσσι, καὶ μέντοι καὶ τῶν μεγάλην ἐνδειξαμένων μετάνοιαν, ὡς περ ὁ ληστής, καὶ οὐ; ἡ Θεοῦ χάρις ἐδικαίωσεν ἐξαιρέτως, ὅπερ ὀλιγίστων ἐστὶ.

Cæterum, ut sordidatum vel parva macula, uniri B Deo, et perfrui beatitudine, possibile non est, nihil enim divinæ naturæ profanum appropinquat; ita, omnibus peccatis expiatum, putare, non admitti ad beatitudinem, cum nihil jam obsistat, irrationabile simul et iniquum est, Scripturæque sententiis contrarium. Sic itaque inter beatitudinem, et æternum cruciatum tertius locus relinquitur, in quo huiusmodi peccata purgantur. Eum vero locum ignem esse aiunt; non eum qui ante faciem Christi in eius revelatione, ut ait Daniel⁸⁹, præcedit, et quem gehennæ ignem Scriptura vocat⁹⁰; his enim, qui in illum semel merguntur, nulla est emergendi spes; sed ignis alius, quem purgatorium dicunt; quod in eo delicta purgentur, ac velut in fornace, qui in illum mittuntur, emundantur, istudque ante iudicium extremum. Post hoc enim, nullus qui mundetur erit, unoquoque proprium sibi locum æternæ vindicaturæ, Solum enim ante hoc iudicium quæ pro animabus flant, conferre possunt. Sed et si qui adveniente Domino ad iudicandum mundum, modo sanari possent, relinquuntur: *Omnes enim non dormiemus* (86), *omnes vero immutabimur*⁹¹; *et nos, qui vivimus, qui residui sumus, simul cum eis rapiemur*⁹²; Deus, ut qui possit mortis, atque illorum regenerationis omnia in momento persequi; ita et purgationis dolorem, qui multo tempore durasset, breviter contrahens, reddet iuxta temporis, dolorisque rationem, ut omnes illius conspectui assistant, omni quidem mōtu, cursuque quiescentibus, omnibusque sacramentis, ac dispensationibus impletis. Idem vero et de corporibus, si quem ex his dolorem quis obvenire velit propter consortium ad animam in hac vita, nihil cogitare prohibet.

οἰκονομίας τελειωθέντων. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς σώμασιν, εἰ τίνα καὶ τούτοις ἀξιοὶ τις ὀδύνην προσγενέσθαι διὰ τὴν ἐν τῇ βίῳ τούτῳ πρὸς τὴν ψυχὴν κοινωνίαν, οὐδὲν ἄτοπον προσλογίζεσθαι.

τίπῳ τῆς καθάρσεως ἐντελῶς ἀποδώσει. Τὴν μὲν γὰρ τῶν θανασιμῶν ἀποσχόμενον διὰ βίου διὰ τὰ μικρὰ ταῦτα τοῖς ἀσώτοις διαβιώσασιν ἐπίσης ἐν τῇ ἄδῃ κατακριθῆναι, πάντως οὐκ ἂν πρὸς τοῦ δικαίου κριτοῦ συγχωρηθῆι. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ὁ μετὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ βίος τοῦ διεφθορότος διαφέρῃ, εἰ γε τῶν μὲν συγγνωστῶν ἀμαρτημάτων ἀδύνατον μὴ κατασχεῖν ἀνθρώπων ὄντα, ἐπίσης δὲ διὰ ταῦτα τοῖς; πάντῃ διεφθορόσι κατακριθῆσεται. Καὶ πῶς ὁ Κύριος ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀποδώσει τῶν τοσοῦτων ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ πόνων εἰς κενὴν ἀνηλωμένον τῷ κατορθώσαντι; Μᾶλλον δὲ τίς σωτηρίας ἔλπις, εἰ καὶ τὰ μικρὰ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀ καθάπερ σκιά πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις παρέπεται, τοῖς θανασίμοις ἐπίσης κατακρινούσι; Τὸ γὰρ καὶ χωρὶς

Τὸ δὲ καὶ τὸν βραχὺν ἔχοντα βύπον ἐνωθῆναι τῷ Θεῷ συγχωρηθῆναι τῆς μακαριότητος ἐπιτετευγμένον ἀδύνατον. Οὐδὲν τῇ θείᾳ σοφίᾳ προσυπανεῖ βέβηλον, ἀλλὰ καὶ τὸ παντὸς ἐκκεκαθαρμένον μὴ συγχωρεῖσθαι οἰεσθαι τῆς μακαριότητος ἀπολαύειν, μηδενὸς ἤδη προσισταμένον, ἀλογόν τε καὶ ἄδικον, καὶ ταῖς τῆς Γραφῆς ἀποφάσεσιν ἐναντίον. Οὕτω τοίνυν μεταξύ μακαριότητος καὶ τῆς αἰωνίου καταδίκης τρίτος καταλείπεται τόπος, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀμαρτημάτων καθαιρεται. Ὅν δὴ τόπον πῦρ εἶναι φασιν, οὐκ ἐκεῖνο τὸ πῦρ, ὅπερ πρὸ προσώπου Χριστοῦ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ, ὡς ὁ Δανιὴλ φησιν, ἔλκεται, καὶ ὁ πῦρ γέννησις ἡ Γραφὴ καλεῖ, τοῖς γὰρ ἐν τούτῳ κατακρινθεῖσιν οὐκ ἔστιν ἀνάδυσσις, ἀλλ' ἕτερον, ὃ Καθαρθῆριον διὰ τὴν κάθαρσιν ὀνομάζεται, καὶ τὸ καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ τοὺς εἰσελθόντας καθαιρεσθαι. Καὶ τοῦτο πρὸς τῆς τελευταίας κρίσεως. Μετὰ γὰρ ταύτην ἐπαί καὶ πρὸ ταύτης μόνον τὰ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν γινόμενα δύναται συντελεῖν. μετὰ δὲ ταύτην οὐδεὶς ὁ καθαιρόμενος ἐσται, ἐκάστου τὸν οἰκεῖον ἑαυτῷ τόπον αἰωνίως καθέξοντος. Ἄλλὰ καὶ εἰ τινες αἰφνης ἐπὶ τῷ κρίναι τὸν κόσμον ἐπιστάντος τοῦ Κυρίου, μόνον εἰ τῶν ἱσχυμῶν εἰσι, περιλείπονται, Πάντες γὰρ οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀραγησόμεθα, ὡς περ δυνατὸς ὁ Θεὸς τὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς αὐτῶν παλιγγενεσίας ἐν ἀτόμῳ διεξελεῖν, οὕτω καὶ τὴν διὰ τοῦ καθαιρεσθαι ὀδύνην ἐν πλείονι διαστήματι τοῖς δεομένοις καθάρσεως ἐν βραχεῖ συνελὼν ἀποδώσει, κατὰ τὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὀδύνης ἀνάλογον, ὥστε πάντας ἔμπροσθεν αὐτοῦ παραστῆναι, πάσης κινήσεως καὶ δρόμου παντὸς πιυσαμένων, πάντων δὲ μυστηρίων καὶ πάσης

⁸⁸ Rom. II, 6. ⁸⁹ Dan. VII, 9. ⁹⁰ Matth. X, 28. ⁹¹ II Cor. XV, 51. ⁹² I Thess. IV, 16.

(36) Sic legunt Græci.

Εἰ δὲ τις τὴν τοιαύτην, ἐφ' ᾧν προεῖρηται, καθαρ- A
σιν ἀπαρνεῖται, ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσει, ἢ τὸ κακὸν
ἀτιμώρητον καταλείπεσθαι, ἢ τὴν τῶν πιστῶν Ἐκ-
κλησίαν μετὰ ῥύπου τῷ Χριστῷ συναρθῆσεσθαι, ἢ
καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων εἰς οὐδὲν γίνεσθαι
ἔξον. Ἄλλὰ τὸ μὲν πρῶτον, εἰ καὶ τοιμηρὸν εἰπεῖν,
ἔδεικον δείκνυσι τὸν Θεόν, εἴ γε τοὺς ἀνομοίως ἀμαρ-
τόντας τοῖς ἴσοις ὑπάξει; καὶ τοὺς διαφορῶς ζήσαν-
τας τῶν αὐτῶν ἀξιώσει, τὸ δίκαιον ἐκάστοις οὐκ ἐν
ζυγῷ καὶ σταθμῷ παρεχόμενος. Οὐδὲ γὰρ εἰ εὐσπλαγ-
χνος καὶ ἐλεήμων ἐστὶ, τὸ τῆς ἀκρας δικαιοσύνης
ἐκβάλλεται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἑαυτὴν ἀναιρεῖν. Καὶ
ἡ Γραφή πανταχοῦ τὸν ἔλεον τῆ χρίσει συνάπτει,
οὐδ' εἰ χαριζόμενος τῆς αἰωνίου καταδίκης τοὺς
ἐξομολογησαμένους λυτροῦται ἡδὴ καὶ τὴν διὰ κα-
κώσεως ἀντιστήκωσιν, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἱκανο-
ποιῆσιν παραιτεῖται. Οὕτω γὰρ διὰ μόνων τῶν
μυστηρίων δύνατὴν ἦν τῆς βασιλείας ἐπιτυχάνειν.
Καίτοι καὶ τὸ ὅλως ἱκανοποιῶν δύνασθαι χάρις
ἐστὶ. Τοῖς γὰρ εἰς τὸ θεῖον ὕψος ἐξαμαρτοῦσι, τί ποτ'
ἂν εἰς ἐξίλασμον ἢ ἀντιστήκωσιν ἐξαρκέσει; Ὅμως
τῆ τῶν ὀνθρώπων ἀσθενείᾳ, μεγάλα μικροῖς ἀντι-
μετρῶν, κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος συγγνώσκει, οὐδὲ τῆς
Ἐκκλησίας συντριβὴν καὶ κάκωσιν τοῖς μετανοοῦσιν
ἐπιτιθεῖσθαι, καὶ ἄλλως μετὰ τῶν πιστῶν οὐ προσ-
λαμβανούσης εἰς τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν,
ὁ *θεὸς κερδίας καὶ νεφροῦς, καὶ δίκην οὐ μένος*
ἀκρι μιν αἰώνων σαρκοῦ καὶ πνεύματος, ἦττον ἀκρι-
βέστατον ἐκείνης φανεῖται, δεδομένης ἐφ' ἧσον ἂν τις
καὶ ὀπωσοῦν βούλοιο τῆς ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων
ἱκανοποιήσεως. Οὐδὲ μὴν δίκαιον διὰ τὸν ἐνόητα
βραχὺν ῥύπον τῆς βασιλείας ἀπειργεῖν. Τὸ δὲ δεύ-
τερον παντελῶς ἀδύνατον. Δεῖ γὰρ, φησὶν ὁ μακά-
ρος Παῦλος, ἐνωθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν τῷ Χριστῷ,
μη ἔχουσαν σκῆλον ἢ ρυτίδα, καὶ ὡς εἴρηται τῆ
θείᾳ σοφίᾳ, οὐδὲν προσυπαντᾶ βέβηλον, καὶ δὴ καὶ
Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν
*λέγοντος, τοῖς ἀγίοις εἶναι μακαριώτερα τὴν θεω-
ρίαν τῆς ἀγίας Τριάδος, ὅλην δὲ τῷ τοῖ μιν γινυ-
μένης ἦν καὶ μόνην βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ
τίθεμαι*, φησί. Πῶς ἂν εἴη τοῦτο τινος ἐν τῇ ψυχῇ
μενούσης ἀκαθαρσίας;

Τὸ δὲ τρίτον τοῖς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν
φυγῶν γινόμενοις, καὶ ταῖς ἐλπίσι τῶν πιστῶν παν-
τελῶς ἐναντίον ἔτι δὲ τοῖς παρὰ τῶν ἀγίων ἐν
ἱστορίαις καὶ ἀποκαλύψεσιν, ἢ θεωρίας λεγομένοις μέ-
γεται, ὅν πολλῶν ὄντων μόνων τῶν εἰρημένων τῷ θεῷ
ἀμαρτηρῶν ἐν τῷ Ἰγάρ τῶν κεκοιμημένων αὐτοῦ
ἀδῶν πρὸ τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας μεμνώ-
μεθα, ἐν ᾧ πολλοῖς ἀποκαλυφθῆναι τῶν ζώντων
*διέξεισιν, ὅσον αἱ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἐλεη-
μοσύνη καὶ προσευχαὶ λυσिताίς εἰσιν καὶ ὅπως
ἐκείνοι τῶν κειρατηρίων καὶ τῶν δεσμῶν, τού-
των γινόμενων ἀνίστανται*. Καὶ μέντοι καὶ ὁ μέγας
Βασίλειος ἐν ταῖς εἰς τὴν Πεντηκοστὴν ἀναγινωσκο-
μένοις εὐχαῖς ἀνεσιν ἐλπίζει καὶ εὐχεται τοῖς κα-
τηχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιάρων. Καὶ

Si quis vero hujusmodi purgationem, in quibus
prædictum est, neget, necesse est ut confiteatur vel
malum aliquod relinqui impunitum, vel fideliæ
Ecclesiam cum macula Christo conjugendam, vel
quæ pro defunctis sunt, nihil valere. Sed primum
illud quidem, etsi audax dictum est, injustum
ostendit Deum, si quidem dissimiliter peccantes
eisdem penis subdit, et qui differenter vixerunt
eisdem dignos censet, non eis quod justum est in
statera et pondere distribuens. Neque enim, si ele-
mens et misericors est, summa in Deo illius justitia
tolliunt. Hoc enim est ipsum destruere. Et Scriptura
vero ubique misericordiam judicio conjungit, ne-
que, si indulgens, æterna damnatione contentes
eripit. Jam etiam poenitentiae afflictionem peccato-
rumque satisfactionem tollit. Ita enim solis myste-
riis esset cælesti regno perfrui, quamquam et di-
gna posse satisfacere, gratiæ est. His enim qui in
Deum peccant, quid ad propitiandum seu satisfac-
iendum posset sufficere? Tamen hominum infir-
mitati condescendens, et magna parvis commutans,
secundum magnam misericordiam ignoscit, neque
Ecclesia contritionem et afflictionem poenitentibus
imponente, atque aliter ad communionem sacramen-
torum cum fidelibus non admittente; is qui *scruta-
tur corda, et renes*⁴³, et *pertingit usque ad divisio-
nem animæ et spiritus*⁴⁴, minus diligens, quam illa
apparebit, concessa, quantum quis et quomolibet
velit, satisfactione pro peccatis. Neque tamen
justum esset propter levem maculam arcere a re-
gno. Secundo vero, omnino impossibile est: *Opor-
tet enim*, inquit beatus Paulus, *Ecclesiam uniri
Christo, non habentem maculam neque rugam*⁴⁵. At-
que, ut dictum est, divinæ munditiæ nihil profanum
appropinquat, Gregorio item Theologo dicente,
*post restitutionem sanctis esse beatitudinem specu-
lationem sanctæ Trinitatis, quæ tota toti intelligen-
tiæ miscetur: quam etiam solam*, inquit, *ego regnum
caelorum dico*. Quomodo fieri hoc posset, si qua in
anima perduraret immunditia?

Tertium autem his quæ a Christi Ecclesia pro
animabus sunt, speique fidelium contrarium om-
nino est; hisque præterea, quæ a sanctis in hi-
storiciis seu revelationibus seu speculationibus di-
cuntur, adversatur. Quæ cum multa sint, sola, quæ
Damascenus in sermone suo *Pro mortuis* dixit ante
jejunium quadragesimale, memorabimus: *In quo
viventium plurimis revelatum*, ait, *quantum vel ele-
mosynæ, vel orationes, quæ pro defunctis sunt, illis
conferant, utque illi vexationibus et vinculis, dum
ista sunt, dimittuntur*. Nempe et magnus Basilius,
in orationibus quæ in Pentecoste leguntur, requidam
sperat et orat dormientibus eorum quibus conti-
nentur tristium. Et omnis Ecclesia talia pro his
orans offert; perspicuumque est, quia non solu-

⁴³ Psal. vii, 10. ⁴⁴ Hebr. iv, 12. ⁴⁵ Ephes. v, 27.

tionem ac requiem eorum qui æternis pœnis cruciantur, orantes petunt. His enim qui semel illis fuerint immersi, emergendi facultas nulla est. Alias eos qui damnati eis sunt, relaxari necessario putandum est; finemque fore infinitis cruciatibus putandum. At id contra communis fidei positionem est.

Quoniam vero neque pro his qui sunt in beatitudine (hi quippe optato sine quietissime fruuntur), neque pro his quos æternus urget cruciatus, Ecclesia talia orat, colligitur, quod dictum est, tertium quemdam locum purgationis esse, ubi qui continentur per summam Dei justitiam, ejusque miserationem infinitam, his quibus continentur, tristibus eripiuntur, et per charitatis opera benignissimus Deus propitiatus effectus, pœnalem cruciatum breviori concludens intervallo, ad beatitudinem eos transfert non habentes maculam vel rugam. Propter hoc enim cura pro mortuis suscipitur agenda.

Hinc purgationi beatus etiam concinit Paulus dicens: *Quale cujusque opus est, ignis probat; si cujus opus arserit, detrimentum patietur, hic autem salvabitur, sic autem quasi per ignem*⁶⁶. Opera quidem ardentia dicens facile conflagrament incendio materiam: quam qui ædificaverunt, penitus ardebunt. Detrimentum enim passa sunt omnia illorum studia, et sine ullo sine torrebuntur. Opera vero, quæ superædificantur, fidei scilicet et quæ permanent, virtutis dicens opera, qualia juxta proportionem sunt aurum, argentum et pretiosi lapides, quæ qui perfecerit, mercedem sumet, salutem scilicet. Sequitur enim: *Hic autem salvabitur*. Verum et ipse cum dolore, ut scilicet per ignem transiens, purgatusque a brevi sibi inusta macula. Dei enim est omnino sine peccato esso. De hominibus vero, quantumvis sint mundi, dictum est: *Quoniam in multis offendimus omnes*⁶⁷; et, *Nemo mundus a peccato neque infans unius diei*⁶⁸. Dicitum est autem et apud Malachiam: *Quoniam, sicut ignis in fornace, et velut herba fullonum, constabit, et emundabit quosdam*⁶⁹.

Et certe, si gehennæ ignem hic voluit dicere, D quomodo possibile est ut qui in eum missus fuerit, salutem potiat? In eo quippe nulla est salutis spes. Constat igitur de igne purgante et probante, velut aurum in fornace, eos qui in illum immittuntur, illi sermonem esse. Nam gehennæ ignis neque mundabit aliquos, neque probabit.

Quod si quidam sanctorum, quod dictum est, *salvabitur veluti per ignem*⁷⁰, in igne manebit, exposuit, nihil contrarium est; qui enim purgatur et probatur, quantumlibet in eo quod se probat et purgat, necesse est maneat, ut sordes ponat. Simulque quod dictum est, *per ignem*, id quod dicimus, compro-

πάσα ἡ Ἐκκλησία τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ τούτων δεομένη προσάγει, καὶ δῆλον, ὡς οὐ λύσιν καὶ ἀνεσιν τῶν ἐν τῇ αἰωνίῳ κολάσει πειρατηρίων τοῖς κατεχομένοις εὐχόμενοι δέονται. Τοῖς γὰρ εἰς ἐκείνην εἰσελθούσιν οὐκ ἔστιν ἀνάδυσσις, ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ κατακριθέντας ἀνάγκη νομίζειν ἀνίστασθαι, καὶ ταύτη τέλος τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως οἰεσθαι. Τόδε ἐστὶ παρὰ τὴν κοινὴν τῆς πίστεως θέσιν.

Καὶ ἐπεὶ οὐδ' ὑπὲρ τῶν ἐν μακαριότητι καθεστῶτων (οὗτοι γὰρ τοῦ τέλους ἀδεῶς ἀπολαύουσιν) οὐδ' ὑπὲρ τῶν ἐν αἰωνίᾳ καταδίκῃ κριθέντων ἡ Ἐκκλησία καὶ τοιαῦτα προσάγει, τὸ εἰρημένον συνάγεται, τρίτον τινὰ τόπον τῆς καθάρσεως εἶναι, ὅπου οἱ κατεχόμενοι κατὰ τὴν ἄκραν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος τῶν κατεχόντων ἀνένται, καὶ διὰ τῶν τῆς ἀγάπης ἔργων ὁ πανάγαθος ἐξελούμενος, καὶ ταύτη τὰ τῆς ἐπωδόνου καθάρσεως ἐν βραχυτέρῳ συγχωρῶν διαστήματι ἐπὶ τὴν μακαριότητα μεταδιβάσει, μὴ ἔχοντας σπλον ἢ ρυτίδα. Ἐπὶ τούτων γὰρ τὰ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων προσεληπται.

bat. Per enim transitum quemdam motumque significat. Eum vero, qui semel in gehennæ ignem injectus fuerit, manere semper in eo necesse est.

Attestator his et divus Chrysostomus, in quarta super Matthæum homilia, *Sancti quidem*, inquit, *per ignium flumen gradientes, nihil triste patientur, imo, inde clariores etiam reddentur*. Sanctos fideles dicit, qui sine mortalibus peccatis sanete justaque vixerunt; hos enim, qui ita vivunt, Scriptura sanctos vocat. Et quod item dicitur: *Si justus vix salvabitur, peccator ubi parebit*⁷¹? ad hanc intelligentiam ducitur per eum qui vix salvatur, illum commendans, qui per purgationem salute fruitur.

Quidam etiam apud nos dictum illud apostolicum exponens ait: *In expositione Isaiæ sanctus Basilius hujus dicti mentionem secundo faciens, ipsum pro purgatione suscepit*. In hanc intelligentiam et Nyssenus Gregorius dictum explanavit. Quorum verborum vim quidam non intelligentes, finem post judicium ultimum æterni cruciatus dicere putarunt in ipsam intelligentiam et Occidentalem Ecclesiam, quia purgatorii ignis ante ultimum Salvatoris adventum purgationem prædicat, qua sublata, plurima absurda sequi necesse est: a nostris culpatur, quasi post judicium finem cruciatuum fore affirmans. Sed falsum profecto est, ita illam sentire; adeo, ut si qui hoc aperte sentire comprobantur, eos a se abscondat, neque illos ad communionem sacramentorum admittat. Idque perasperum est et ex antiquis et ex junioribus illius Ecclesiæ doctoribus, ut ex his quæ in nostram Græcam, scilicet linguam inde translata sunt, si quis legere voluerit, animadvertet. Sed hæc hactenus.

De sacerdote diaconi officium implente.

Et illud item adjiciendum est, quod cum sit sine

⁶⁶ 1 Cor., iii, 13-16. ⁶⁷ Jac. iii, 2. ⁶⁸ Job. xiv, 4, sec. LXX. ⁶⁹ Malach. iii, 2, 3. ⁷⁰ 1 Cor. iii, 15.

⁷¹ 1 Petr. iv, 18.

crimine, culpator tamen a nostris. Hoc autem est, A quod in offerendo sacrificio sacerdos sæpe diaconi explet ministerium. Improbe sane. Ignorant enim, quia is quidem qui, quod majus est, habet, etiam quod minus est ejusdem generis habet necessario. Non autem e converso. Idque omnia insipientibus constabit. Homo enim rationalem habens animam, sensibilem quoque et vegetabilem sub ea habet. Neque tamen quæ vegetabili anima utuntur, sensibili etiam et rationali potiuntur. Atque itidem in aliis, sive humana, sive divina inspicere quis velit. Nempe et Dominus secundum hominem primus existens, et maximus sacerdos, non ideo, quia ministri habitum, et ministerium pedes abluendo monstravit, sacerdotii confudit ordinem. Et hic igitur sacerdos, quoniam inferioris sacerdotii gradus in seipso continet, constat, quia omnibus quæ sub se sunt, legitime utetur.

Non tamen illius ordinem diaconus implere potest. Nisi enim eos qui sub ipso sunt, gradus contineret, profecto neque unquam apud se omnium simul graduum ministerium impleteret sacerdos; quoniam vero implet, constat, quia illos habens, secundum illos etiam ministrare potest. Est enim irrationabile omnia simul quidem facere permittere; discrete autem non ita, cum nihil sit, quod prohibeat. Atqui a diaconi stola dignitas sacerdotalis non excluditur. Non enim sibi invicem ista contraria sunt, ut cum alterum sit, alterum esse non possit. Neque stola diaconi, causa sacerdotalium graduum existit. C Sed horum gratia, etiam stolæ differentia habitibus distributa est.

Quod si eos qui sub se sunt, in seipso sacerdos gradus continet, constat quia, quando diaconi seorsim implet ministerium, licet illi stolam etiam illius indui. Aliter autem esset inconveniens, pontificem aliquem vel exilio, vel alio casu aliquo affectum, ministris absentibus qui illi in oblatione salutaris hostiæ assistant, non per seipsum omnia implere, sed, sine sacramentorum participatione diutissime persistere, vel sine ipsis etiam decedere, cum nihil adsit, quod rationabiliter ac necessario obsistat.

Quod enim dicitur, non oportere presbyterum in diaconi ordinem venire, hujusmodi est, ac si dicatur: Non expedit ut sacerdotii gradum deserreas quispiam ad diaconi transcendat ordinem. D

De crucis signo (84).

Ἄλλὰ καὶ (1) τὸν σταυρὸν, ἕτι περ ἀντιστρόφως ἐκτροπὴς σχηματίζουσι σημειούμενοι, αἰτιῶνται, ὡς περ οὐκ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ σχήματος, ἀλλ' ἐν τῇ θέσει τῆς περὶ τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν εὐλαβείας καὶ θεω-

(83) Forte loquitur Calcea de schismate tempore concilii Basileensis vel Constantiensis; tunc enim plures fuerunt pontifices et quidem duo, tempore concilii Basileensis; ex quo de ætate Calceæ conjecturam capere licet: quanquam idem casus accidit, maxime quando Urbano VI Cleuens VII est oppo-

Quia enim sacerdotium omnes sub se gradus continet, constat in una persona quæ alios contineat, majore sublato, et alia simul auferri. Sicut cum rationalis anima separatur a corpore, otiosa reliqua et inutilia fiunt, et quorundam sacerdotio sublato, non permittitur his vel diaconi vel subdiaconi gradum continere, atque illius implere ministerium. Sed et aliter Ecclesia prohibet eos qui sacerdotii deserunt gradum, minorem quoque apud se retinere. Neque enim deessent, qui vel propter canonis facilitatem, vel sibi honorem comparantes, quem solis diaconis habere licet, sive etiam aliis quibusdam casibus sacerdotium omnino deserere, quasi sacerdotes ab initio consecrati non essent, ac diaconorum dignitate uti non vellent. Ex quo ministeria ecclesiastica confundi atque ordine carere contingeret, singulis, quæ sibi gratiora essent, eligentibus. Eam vero licentiam Ecclesia coercuit.

De duobus Romanis pontificibus (83).

Enimvero qui dissensionibus gaudent, illud quoque criminantur, quod nunc Occidentis Ecclesiam duo agunt pontifices, ambo per gentes et genera divisi, quasi non hoc ipsum eis sæpe contigerit. Quod si ambo ecclesiasticis non utebantur, illud omnino in causa est quod conclusi undique sint, neque se Ecclesiæ nostræ ita extendat auctoritas, hostiliter tamen nihilominus affecti erant. Quanquam vero istud nemo rite laudaverit; cum tamen res ita se habeat, circa res tantum Occidentis versatur ista dissensio, fides autem utriusque una est, quocirca magis ac magis veritatis firmitas admiranda est. quod, cum illi extrinsecus divisi sint, non tamen fides illis discreta est. Propterea propter principatum solummodo differre, longe levius est quam fidei ratione separari. Utrum enim illorum quisque sibi eligat, nullum fidei discrimen incurrit.

De Dominicis imaginibus.

Quidam vero nostrorum adeo perditæ mente sunt, ut etiam Salvatoris imaginem Latinis tantum inscriptam litteris adorare renuant. Ipsam quoque adorationem flexis genibus Deo reddere hæreticum existimant: neque evangelistæ memores de Domino dicentis: *positis genibus oravit*; neque sacerdotum admonentium populum voce magni Basilii, ac dicentium: *Iterum atque iterum curvantes genua Dominum precemur*.

Causantur item, quia dum vitale sibi crucis signum imprimunt, transverse a dextris inchoando crucem formant, quasi non virtute signi, sed in compositione vivificæ crucis religio, et reverentia,

situs antipapa, anno Christi 1378. Quod schisma quinquaginta annos tenuit. Hoc tamen non habet locum, si Calcea concilio Lugdunensi interfuit, ut scribit Galesinius in Vita sancti Bonaventuræ.

(84) Gretserum lege lib. iv, c. 1, *De S. Cruce*.

(1) Græce apud Allatium *De consensu*, p. 1360.

et speculatio consistat. Atque ut intelligi datur, cum prius inquisierint, quomodo ea quæ videtur, crux composita, vel picta fuit, si quidem, ut ipsi volunt, fuerit, tunc adorabunt; sin vero aliter compositio illa cœpta fuerit, omittent. Et simul quemadmodum quispiam, alium figura crucis signans, transverso a dextris inchoat: quid sceleris admittit, si seipsum etiam sic signet? Quocirca et Latinarum plurimi mirantur aliquos ad tantum rusticitatis pervenire potuisse ut etiam circa sanctæ crucis formationem, cum eadem quomodolibet formetur, contemplatio et virtus sit; differentiam fidei si sic vel sic fiat, arbitrentur, quod neque differre ipsi putant, et quomodolibet formetur, fidelibus esse adiutorium non ambigunt.

De Græcorum in schismate suo pervicacia.

Ita igitur zizaniorum seminatores et scandalorum opifices, his et hujusmodi, quorum alia quidem odii et contentionis indicium habent, alia simplicitatis et imperitiæ, alia in criminatores rectius retorqueri possent eis erroribus innexos, quos aliis inurunt, commune corpus Ecclesiæ dividendo dissiparunt, atque in tantum odii et amentia ac temeritatis eos qui sub se sunt, perduxerunt ut tolerabiliores putent, qui Saraceorum superstitioni execrabili inserviunt, quam qui Occidentis Ecclesiæ junguntur (85): illorumque potius amicitiam et communionem, quam Occidentalium eligant, et neque Christianos eos nominent, pluresque etiam de illis ambigant an nobiscum venerentur Evangelia; nisi quis plurimorum nugacitate transmissa, Christianos eos simpliciter existimet. Cumque quotidie illorum religioni plurimi applicentur, non solum viri, sed et civitates et gentes integræ (86), nihil magnum contigisse arbitrantur.

Porro si qui Occidentalium Ecclesiam de processione sancti Spiritus recte sentire asseverant, omnes una consentientes sanctos et Ecclesiæ magistros proferentes, simulque communes intelligentias et fidei principia consonare ostendentes, hos Ario et Sabellio deteriores putant, nullamque de illis jam habendam rationem, ut qui sponte in perditionem ierint, existimant. Ita enim animarum gubernatores vocant eos qui ex Patre per Filium substantiam habere Spiritum sanctum constituentur, omnibusque cœtibus et omni consuetudine, cunctisque communibus illum exagitant. Et nequissime quidem Occidentalium Ecclesiam blasphemant, sacrificiumque et omne sacramentum, quod apud illam fit, execrantur.

Quos sane miserari convenit ac pro illis orare, quippe cum Dei opus sint, qui vivificat mortuos. Neque enim de quibus dicunt neque de quibus affirmant, sciunt; atque omnino sine sensu, et sui, et aliorum

(85) Merito igitur jam iugo Turcico premuntur.

(86) Hoc maxime fit nostro sæculo in conversione Indorum. Lege de hac re epistolam primam Barlaami episcopi Gyracensis, quæ exstat tom. VI Ant.

ρίας συνισταμένης. Καὶ ὡς εἰκοιεν, ἀξιώσωσιν ζητουμένου πρότερον, πῶς ὁ φαινόμενος σταυρὸς συνετέθη ἢ ἐγράφη· εἰ μὲν ὡς αὐτοὶ βούλονται τότε προσκυνεῖν, εἰδ' ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἄλλως πως ἢ σύνθεσις, ἤρκεται παρῆναι, καὶ ἅμα ὡς περ τις ἕτερον τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ σημαιοῦμενος ἐγκαρσίως ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἄρχεται. Τί τὸ παράνομον οὕτως καὶ ἐκτετὸν σημαιοῦσθαι; Διὸ καὶ πολλοὶ τῶν Λατίνων θαυμάζουσιν, εἴγε τινὰς εἰς τοσαύτην ἐξέπεσον ἀγροικίαν, ὡς καὶ περὶ τὴν τοῦ σχήματος τοῦ θελοῦ σταυροῦ σύνθεσιν τῆς αὐτῆς κατ' αὐτὸν θεωρίας ὑποκειμένης διαφορὰν πίστεως, ἢ οὕτως. ἢ οὕτως ἡγεῖσθαι. Ὅπερ οὐτε διαφέρειν οὗτοι νομίζουσιν, καὶ ἂν σχηματίζοιτο τοῖς πιστεύουσιν εἰς βοήθειαν ἐφαρκεῖν.

B vivunt. Sed etsi qui propter proximi dilectionem medicamenta eis afferre voluerunt, quæ inimicissimorum sunt, eis tentare visi sunt, ab illis undique exagitati et fugati. Id autem solummodo lucrati sunt, quod charitatem ad proximum, bonique et honesti desiderium et alacritatem ostenderunt.

De primatu sancti Petri et Romani pontificis (87).

Ut igitur ad primam redeamus, quoniam et a Patre et Filio Spiritum sanctum procedere communis sanctorum opinio declarat, imo et ipsa fidei principia id verum esse contestantur, easque rationes quæ contra hanc opinionem inferuntur, nihil valere, supra ostensum est; et, quæ illis absurda obijciuntur, qui ex Patre et Filio Spiritum sanctum constituentur, nulli, nisi illis tantum qui obijciunt, absurda videri: quodque de additione obijciatur hesternum ac vile, occasionemque solam primatum quærentium esse, demonstratum est, et contra Ecclesiæ regulas contendere volentium: sed et quas invenerunt causas, ut discessio non irrationalis videretur, ipsæ quoque contentionis atque odii documentum sunt: perspicue liquet nullam illis excusationem relinqui, qui de processione sancti Spiritus adversus Romanam Ecclesiam contendere instituerunt. Quocirca quisque mente et ratione præditus, eandem cum illa opinionem de sancti Spiritus processione tutissime tueri debet. Et quam in Symbolo unam, sanctam et apostolicam confitemur Ecclesiam, hanc esse justissime asseveraverit, eumque qui ita constitetur, catholicam fidem tenere, illa duce non ambiget.

Ad hæc et illud intuendum, quanta sit Ecclesiæ magnitudo, quanta rerum moles, utque ab ea nulla unquam hæretica sententia manarit, quam beatus fundavit Petrus, quæ semper ad omnes fluctus immobilis perstiterit; quia supra petram, id est, super ipsum Dominum fundata erat, sive super beati Petri firmissimam fidem: quem illi Dominus, cum corporali præsentia mundum desereret, præfecit, *beatum* illum appellans, *quia non illi caro et*

lect. D. Henrici Canisii.

(87) Lege Gennadium pro concilio Florentino, et Bellarminum lib. De Pont., et epist. 2 Barlaami Gyrac.

sanguis, sed cœlestis Pater veram revelavit fidem⁷². Inde jam principiis ecclesiastici principatus jactis, cum interrogatis discipulis, quem esse homines putarent Filium hominis, cæteros præveniens, dixit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Cui responsum protinus est: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: et portæ inferi non prævalent adversus eam*⁷³. Rursumque illi hanc commendans dicebat: *Si me amas, Petre, pasce agnos meos, pasce oves meas*⁷⁴. Et de quo ait: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*⁷⁵. Et quem posuit æqualem sibi, quando Cæsarianis tributum exigentibus, præcepit Petro hamum in mare dimittere, inveniendamque in primo qui occurrisset pisce, staterem auream dare exigentibus pro se et Petro⁷⁶. Id autem est volentis illum æque ac se honorari pro portione debita, illumque verbum suum continere. Quia enim a Domino nihil frustra dictum aut factum est, necesse est, et quæ apostolo Petro præcipue præ cæteris dicta sive facta sunt, magnum aliquid credere significare. Quid autem majus esse potest, quod hujusmodi Ecclesiam suam sub hoc duce gubernari constituit, quam, ut ipse voluit, in Petro solidavit, ut adjuncta rebus verba ista testantur? Si enim vel multis in humanis rebus principantibus, vel nullo, confusioneque regnante, nihil vel parum consistere posset.

Et certe cum in ipsa omnium natura, singula per ordinem quod suum est operentur, quo sublato, mundi totius harmonia solveretur: *Ipsæ enim, inquit, cœlestia et terrena continet*⁷⁷; quomodo esset possibile, cuncta disponentem sapientiam, et a fine usque ad finem pertingentem fortiter, suaviterque cuncta disponentem⁷⁸, gregem suum, Ecclesiam suam, quam proprio sanguine redemit, pro qua omnis ei ratio et omne mysterium est, sine gubernatione relinquere, per multas quidem variationes et quæstiones in præsentī exercitatem? ipso vero corporaliter et sensibiliter hinc migraturo, etsi nunquam ab Ecclesia invisibiliter absuit: *Ego enim, inquit, vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*⁷⁹.

Nam etsi post ascensum Salvatoris ad cœlos, nihil indigebant apostoli aliquo, qui secundum evangelicam doctrinam ac conversionem ac circa dogmatum diligentiam eos informaret; at Ecclesiæ quæ singuli apostoli ædificaverunt, et qui illis successerunt, Petro illiusque successoribus indigerunt semper, et indigent. Quem scilicet ordinem in apostolis primum inchoari decuit, sicut etiam contigit. Omnes enim alias aliter circa fidem naufragantes, aut id pati periclitantes, Petrus per successores suos suamque Ecclesiam erexit atque servavit; quemadmodum ipsum antea Dominus in mari periclitantem cum cæteris, ac propterea

A dicentem: *Præceptor, salva nos, perimus*⁸⁰, increpatis ventis exsurgens servavit; quod futuræ ubique in navicula Ecclesiæ perturbationis, hæresibus omnibus illam mergere quærentibus, argumentum erat. Cujus regimine suscepto, Petrus periclitantem servavit per se ipsum magistro excitato. Neque enim frustra ei Dominus claves regni credidit; fundamentumque se positurum dixit, super quo Ecclesiam suam ædificaturum repromisit; hancque præcipue pascere Petro, si se amaret, imperavit, atque in tributū solutione hunc pro se ipso respondere voluit.

Enimvero, et quod post resurrectionem dictum est: *Dicite discipulis ejus, et Petro*⁸¹, præ cæteris illum appellantis atque honorantis est. Sed et discipulorum primus ingressus est in monumentum, et vidit, et credidit, ut, quæ princeps Ecclesiæ relinquebatur, primus in apostolorum choro reliquis resurrectionem Christi nuntiaret. Nempe enim et convenientibus omnibus, primus in concionibus est. Paulus item: *Ascendi, ait, Hierosolymam videre Petrum*⁸², velut ad præcipuum quiddam, ad Petrum intendens. Etsi cum propter circumcisionem quidam scandalizarentur, atque in Evangelii prædicatione circumcisionem inferre molirentur, quoniam quidem apostoli, circa prædicationis initia, ob varias necessitates majorumque dispositiones, ut medici curam animarum gerentes: ille quidem, quia gentium magister erat, non cogebatur aliquos accedentium prædicationi circumcidere: Petrum vero eos qui ex circumcisione crediderant assumens, ut majora lucraretur, minora ad tempus contemnebat: ab his qui illorum intentionis erant nescii, invicem dissentire putarentur, cum eo ipso maxime congruerent. Ne enim et in Evangelio circumcisio locum habere videretur, ea quæ putabatur inter eos differentia necessario assumpta est. Quod enim sibi valde concordesset, hinc perspicuum est. Non solum Petrus aliquos, verum et Paulus Timotheum circumcidit, qui Judæa matre natus erat. Sic enim tunc necessitas flagitabat ad prædicationis dispensationem.

Verumtamen Paulus Petrum minime ignorans: *Ascendi, inquit, Hierosolymam videre Petrum*, veluti aliquod sacrorum monillium excellentissimum intuiturus eique honorem redditurus, sive etiam Evangelium cum eo collaturus; ut vel firmaretur quod rectum erat, vel suppleretur quod deerat. Nam etsi omnis ambitio e choro illo apostolico erat remotissima (perfecti enim erant singuli, neque duce indigebant), tamen apud illos etiam ordo ut primus honorum omnium a Domino plantatus fuerat; atque ad Petrum, veluti ad illius successorem, intuebantur omnes. Neque enim fortuito res apud illos gerebatur, sed, velut præsentē duce, ab ipso signum expectabant: ac primo concedebant,

⁷² Matth. xvi, 17. ⁷³ ibid. 16-18. ⁷⁴ Joan. xxi, 16-17. ⁷⁵ Luc. xii, 32. ⁷⁶ Matth. xvii, 23 seqq. ⁷⁷ Sap. i, 7. ⁷⁸ Sap. viii, 1. ⁷⁹ Matth. xxviii, 20. ⁸⁰ Matth. viii, 25. ⁸¹ Marc. xvi, 7. ⁸² Galat. i, 18.

cum illic in communi cœtu aliquid dicendum erat, A ut liquido in Actibus apparet⁸². Primus enim inter omnes, præsentibus aliis, ut ipsius chori princeps concionari deprehenditur, nunc quidem ad Judæos, nunc autem ad sodales, cum sermo esset de surrogando proditori successore et eligendo. Oportebat enim ut futurum in Ecclesia Christi ordinem ipsi præfigurarent, ut quemadmodum cæteris duces honorum omnium fuere, sic etiam ordinis essent.

Atqui si illi, cum perfecti essent, ordinis tamen curam maximam adhibuerunt, neque statutos terminos transgressi sunt, quomodo non eos arbitremur per ea quæ gessere, posteris suis hunc modis omnibus servandum tradidisse? Atque apponebant illi quidem, qui crediderant, pecunias ad pedes apostolorum; Petrus autem eos qui Deo mentiti fuerant, Ananiam et Sapphiram, simul reliquos admonens ac malignari prohibens, dux et iudex veritatis astans, mortis sententia multavit.

Scriptum est autem et in historia Clementis, qui post Petrum successor ejus fuit, quod cum ex hac vita Petrus beatissimus migraturus esset ad Dominum, Clementem advocans, ipsi tradidit, quem acceperat a Domino, Ecclesiæ principatum, fidelesque æqualiter, ut sibi viventi, veluti Ecclesiæ principi eatenus intenderant, ita et ad illum, ut suum, ac dignitatis suæ successorem aspicere præcepit. *Hunc enim, inquit, vobis pro me relinquo.* Nempe et sanctissimi evangelistæ in enumeratione apostolorum, ut chori totius principem Petrum semper præponunt, Et Ecclesia ubique principem apostolorum appellat; quippe et in hymnis suis Damasceus Petrum et Paulum laudare volens, alium quidem ut omnium apostolorum principem, alium vero ut qui ultra cæteros laborarit, laudat. Attestatur et divus Chrysostomus super Matthæum.

De Constantino et Sylvestro.

Ista neque Christianorum reges ignorantes, quorum primus fuit beatus Constantinus, Sylvestrum tunc Romanæ Ecclesiæ gubernacula regentem, communi decreto (88) ubique per orbem promulgato, *Petri et Christi successorem* appellat, *pastoremque primum et magistrum Ecclesiæ* totius vocat: liquidoque comprobatur, se quam inter Christianos invenerat consuetudinem hoc decreto roborasse. Neque enim nuper ex gentiliū errore conversus ad Christum, novi aliquid in Ecclesia moliri voluisse putandus est, eique Romam ob cathedram beati Petri dereliquit: indignum existimans, ut ait ipse, *ubi sedes sanctissimi mei Petri apostoli, vicarii Domini, et regis nostri Jesu Christi fundata est, Eccle-*

siæque ipsius principatus; illic etiam terreni imperii sedem statui, sed hanc quidem sancto Petro ejusque successoribus deputamus; nos autem quæremus regni sedem alio in loco, Byzantii scilicet, ædificare. Et quæ alia adjecit, et de conversione sua narrans, et de dignitate successorum beati Petri edicta proponens, servandaque posteris tradens, erga quam nisi successores imperii parem reverentiam servent, *statuendos cum crucifixoribus Domini nostri Jesu Christi, beatorumque apostolorum Petri et Pauli incururos indignationem* indicat.

Præter cætera enim rursus et hoc ait: *Ordinem stratoris nos beato Sylvestro papæ successori beatissimi mei Petri apostoli vicarii Christi implevimus.*

Illic et hi qui postea fuere Christianorum reges agnoscentes, atque in his manere coacti, siquidem hæretici fuissent, Romani episcopi sententiam, in quibus poterant, secum habere modis omnibus mollebantur, dignitatem ejus probe scientes, utque sufficeret ad omnia sententia illius; turpe enim simul atque audax videbatur, Christi cum essent, imprudenter agere, nisi quis fortassis ad omnes leges rebellare instituisset. Sin vero pii ac religiosi essent, de his quæ quomodolibet essent ambigua, ejus expectabant judicium, ut cum illud haberetur, aliis alia dicentibus, nullus ultra amplius inquirere permitteretur.

In synodis vero ipse omnium princeps præsidebat; et vel per eum, vel per alios, qui vice sua fungerentur, recta fides roborabatur, sine quo adversus hæreticos obstiteri nequibat; atque non solum congregare synodum, sed neque contra adversarios dimicando prævalere, sine illius auctoritate quispiam poterat. Attestantur his partim hi qui per id temporis delitescabant, neque vocem liberam pro fide emittere audebant, etsi ipsi optime sentirent: partim et magnus Basilius epistolis suis Occidentales excitans, atque fidei veritate periclitante, ut opem ferant, obsecrans, nisi provideant, id passuram asseverans, quasi non sufficientibus, qui apud Orientales reliqui erant, orthodoxis: aut non audentibus bellum ad destructionem blasphemantium arripere.

Sed et theologus Gregorius, in epitaphio sermone quem in eum scripsit, hoc ipsum testatur, dicens: *Aderant et Occidentalium episcoporum aliqui ad se attrahentes orthodoxos omnes.* Etsi enim semper inter hæreses aliqui vera de fide sentientes, reliqui erant, veluti quædam scintilla veritatis: verum, non tantum habebant roboris, ut vel synodum cogere, aliasque obsistere auderent, cum ipsi minima pars essent, ac sæpius occulerentur. Aut si coegissent, robur ea synodus non habuisset. Nulla enim synodus non præsentem, vel non consentientem

⁸² Act. 1, 1 seqq.

(88) Exstat hoc decretum apud Gratianum d. 96, neque Græcis est ignoratum, ut patet ex commentariis Balsamonis in concilia.

Romano episcopo, vel robor habebat, vel catholica credebatur. Ut enim beatus Stephanus junior insinuavit, sine eo res ecclesiastica tractari dirigi non poterat: Iconomachorumque synodum, Romano pontifice non approbante, catholicam appellare renuit.

Hæc autem non Romanæ urbis gratia illi dignitas contigit, sed quia successor beati Petri fuit. Eum vero Dominus pro se Ecclesiæ præfecit, atque propter eximiam præficientis gloriam, successor ejus, et ea quam per successionem cepit, Ecclesia, ubicunque terrarum vel urbium esset ædificata, idem profecto valeret in omnibus Ecclesiæ negotiis; sin vero eam, qua sub cælo nulla esset major, civitatem oportuit præcipue ad sedem eligi magnitudini Ecclesiæ Christi congruentem: ut sicut humanarum illic rerum omnium imperium fuit, ita illic etiam caput Ecclesiæ Christi, fidei per totum orbem edicta promulgaret, atque unde idololatriæ præcepta manerant, inde ecclesiastici principatus ubique terrarum edicta innotescerent: ac facilius unico sub principatu, ubique prædicatio diffunderetur, idcirco etiam Romanam in tantum crevisse, quantum in humanis rebus dici potuit, ut rerum dignitati æqua esset proportio, et undique nobilitas, et magnificentia fidei Christianæ colligeretur: id quoque ejus est, qui contraria ex contrariis virtutis magnitudine conficit, et fundamenta jacet, atque his, quæ proposita sunt, optime quadrat.

Prædicta vero etiam rebus roborantur. Nam portas inferi sancti esse hæreticos dicunt, et omnes omnino qui illi adversantur; quos Ecclesia non prævalituras in Petri petra fundatæ, prædixit Dominus. Constat autem quod aliis quidem Ecclesiis, quas apostoli ædificaverunt, hi qui varias et aliis temporibus alias invexere hæreses, prævaluerunt. Etsi enim non usquequaque malitia obtinuit, in quantum tamen obtinuit, prævaluit. Romanæ autem Ecclesiæ, quam Petrus solidavit, nullus omnino unquam prævaluit. Neque enim hoc quæritur, an aliquis ei præfuerit, qui contrarium aliquid catholicæ fidei pronuntiaverit: quanquam et si quid contigisset ejusmodi, protinus Ecclesiæ sententia dejectus, Petri sede simul et dignitate excidisset. Neque enim ultra esset Romanus episcopus, neque Christi Petrique vicarius, aliusque dignus apostolicæ sedi subrogatus esset, Ecclesiæque status idem perseverasset, nemine illi prævalente: neque vel parum patre illa, vel pastore destituta (esset.) Ut inde quoque vera Domini sententia probetur: *Ego vobiscum sum*, inquit, *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*, cum necesse sit, ne nunc quidem infidelium prædictam sententiam excedere, ut et alia simul vera esse credantur, et consona per omnia sibi invicem et cohærentia appareant. Nempe enim et beatus Maximus, in disputationibus adversus Pyrrhum, Honorium, quem

A aliqui ut hæreticum, Romanum tamen episcopum, causabantur, purgat: cum hæreticus Pyrrhus Constantinopolitanam tunc Ecclesiam regeret, et ad munimen erroris sui Honorium proferret. Et vere iste respondit: *Honorium pietatem colere, sitique ipsi, in his quæ dixit, illius sensum congruere simulque ipsi, et illius verba Pyrrho proposuit, quosdam asserens illius sensum ignorantes sive etiam calumniantes, falsam de illo disseminasse famam.*

Veram autem fuisse excusationem, hinc liquet. Præter id enim, quod nullus facile crederet, sanctum Maximum mentiri posse, idque cum plurimum temporis Romæ tunc fuerit, pro ecclesiasticis negotiis, et neque impie sentiente Honorio, recte sensisset Ecclesia; sed vel cum illo ipsa falsa, vel cum ipsa ille vera sentiret, id profecto verum esse cernitur, et ex his quæ divus Maximus illum excusans dixit, cum qua et ipse stans adversus Pyrrhum Constantinopolitanamque Ecclesiam pro pietate pugnabat. Et ex eo etiam, quod nil tale blasphemum de illa per id temporis historia tradidit.

Non ergo illud inquiritur, an aliquis istis præfectus contra catholicam fidem unquam aliquid protulerit; quippe si quis talis esset, Romanus episcopus non esset; hejusmodi enim semper vera prosequi necesse est, sedemque illam nunquam patre privari, qui inde de dogmatibus vera discernat, quamvis ne sic quidem tale aliquid contigit. Sed an aliquid unquam ab Ecclesia Romana tale prolatum sit, et vel ad modicum ei prævaluerit, quod nunc anathemati communiter subiectum sit, sicut sæpe in aliis Ecclesiis contingit, quæritur. Hoc autem nemo ulla ratione monstrare potest.

Si igitur aliis quidem Ecclesiis portæ inferi prævaluerunt sive parum, sive amplius, nihil refert. Et certe cum quarundam ruinam ultra quinquaginta annos durasse ostendi possit, id solum sufficit, illarum sententias ab omni Ecclesia anathemati traditas fuisse: contra quas sententias etiam martyrum susus est sanguis. Romanæ vero Ecclesiæ nihil unquam tale prævaluit; constat, Salvatoris sententiam in ipsa tantum veram esse, et hanc Ecclesiam esse, de qua Dominus dixit: *Ædificabo Ecclesiam meam*, et quam alias *conversum Petrum* confirmare præcepit. Alias vero super hanc fundatas esse, et consistere confessionem, et sequentes quidem, ut partes et membra salubritatem simul habere atque robor, quando et plurimas unam existimare convenit; deviantes autem a capite et corpore præcidi, et neque aliis esse jam utiles.

Unde et Dominus monuit in vite persistere, seipsum vitam dicens et per vitam Ecclesiam designans: *palmites vero fideles nominans*⁶⁶, qui per confessionem illius et bonam conversationem fructum ferrent. Quibus profecto verbis summa Eccle-

⁶⁶ Joan. xv, 5.

sic unio insinuat, ut fructum in vite manentes A debeat, quos multis modis ipse per se ipsum de illa roboravit : sed etiam de Petro per successores suos aliorum corrigente infirmitatem.

Atque unitas quidem Ecclesie Psalmista ait, *benedicere Dominum*⁸⁶ ; non enim de singulis magis quam de Ecclesiis dicendum, quæ ex partibus collectæ sunt ; discissas vero, et in opiniones contrarias divisas, sive adversus Ecclesiam, cui nemo prævaluit, reluctantes, ut prioribus temporibus sæpius contigit, *scissa Ecclesie membra* magnus Basilius vocat, Psalmi dictum exponens, falsasque synagogas eas appellat, quanquam et consequentia summa per omnia Ecclesie Petri adest. Ait enim ad illum Dominus : *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* Hoc Ecclesia Romana ad reliquas facere perstitit, aliisque in opiniones contrarias et solitudines, et præruptas, et præcipitia oberrantibus, ipsa eas ad unum pastorem, et unum ovile reduxit : noxiis quidem mortiferisque graninibus eruens, salubria vero et læta ingerens, imo et adversus sævientes lupos, manimonæ scilicet, ac Cæsaris, ovesque vastare molientes, pro Christo, proque ejus fide ante gregem stans pugnavit : atque omni omnino inquirenti rationem semper reddidit de ea quæ in nobis est spe, ut ipse beatus Petrus admonuit⁸⁷. Et, quod Dominus secundum hominem oravit dicens : *Simon, C rogavi pro te, ut non deficiat fides tua* ; et hoc in Petri successoribus servatum est, cujus fides in ipsis nunquam defecit. Oportebat enim orationem illam ipsis rebus non posse decidere : *Ego enim, inquit, sciebam, quia semper me audis*⁸⁸, et aliquos semper in terra in illius veritate servari, pro quibus oratio illa fisa : *Serva eos in veritate, Pater sancte, ut sint unum*, et quæ illic addita sunt⁸⁹ ; undique, et ventis aliis alias contra Salvatoris ædificium se erigentibus, electos illos infractos præcipue in petra stare ; et qui alios servaturi erant, tempestate undisque jactatos, infirmosque curaturi, ipsos illos primum in tuta crepidine solidari, semperque fanos et inviolatos esse.

Quod in Petro, ejusque successoribus, ejusque omnino Ecclesia concurrit. Nam cum apostolorum successorum nemo fuerit, quem Satanas non cribrarit ut triticum, zizania sua subseminans, Petrus nunquam in suis successoribus defuit, sed etiam per hos, deficientes quoque alios, juxta edictum confirmavit.

Neque enim solum de resurrectione Salvatoris, si quis ad hoc id verbum trahat, dictum putare debemus, quod Petrus conversus fratres confirmare

Neque magis, ne per negationem Petri deficeret fides, orationem illam fisa esse putandum est, quod et ipsum verum est, quam, ne unquam Ecclesie confessio, quæ sibi cœlitus revelata est, in suis successoribus infirmaretur, neque unquam nutaret fundamentum. Orationem enim illam, in eo quod nunquam Petri defectura esset fides, ad omnes quoque illius successores efficacia virtutis se extendisse constantissime putandum est : quem Dominus, ut voluit, aliis præferens, per ipsum roboravit, crepidinem suæ Ecclesie subjiciens, præsensque invisibiliter in veritate semper conservavit, imo et usque in finem juvans conservavit. Filius enim hominis in terram veniens, inveniet fidem. Aliter quippe inanis esset Ecclesia, quam in terra Dominus statuit, nisi usque ad consummationem sæculi servanda ex omnibus esset, de qua, ut conservanda, prædixit : *Ecce, ego vobiscum sum, omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*⁹⁰. Quam profecto ideo cæteris præesse voluit, ut aliis, veluti de specula, jura dictaret : ac de longe omnes in eam intuentes, absque ambiguitate illius decreta susciperent : quænam sit Ecclesia manifeste scientes, persuasumque habentes eam semper vera necessario prosequi.

Nempe enim, ut dictum est, aliis Ecclesiis catholicæ fidei contraria sæpe præferentibus, adeo ut vera sentientes, maledictis poenisque subicerent : et mendacii litteras, contra veritatem, alios quidem confiteri, alios vero etiam scribere compellerent. Petri vero Ecclesia, Romana scilicet, nunquam in aliquod hujusmodi lubricum prolapsa ; in illis quidem Salvatoris sententia impleta non est : *Vobiscum sum, dicentis, omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Impie enim sentientibus nunquam ille adest ; quemadmodum cum suis est jugiter in eis, hisque velut instrumentis utens, et quasi inspirans, ac per veritatem fidei a suis sacramentis, et spiritali vita ad cœlestem patriam transfereus, ut ubi ipse est et ipsi sint.

In hac vero, quoniam nunquam a veritate aberravit, sententia ista et promissio maxime convenit, ut hinc etiam perspicuum sit, hanc esse Ecclesiam, quam in Petro ædificaturum Dominus se repromisit.

Præterea quod ab eo dictum est, quod inter fratres differentia aliqua exorta, primum quidem ipsum qui læsus sit, ad eum qui se læserit, accedere et rogare, quæ ad pacem sunt, debere ; deinde si illum reconciliare non possit, et alium secum assumere ; sin autem nec sic quidem reconciliaretur, Ecclesie tandem nuntiare ; cui, nisi obediat,

⁸⁶ Ephes. iv, 15. ⁸⁷ Psal. lxxvii, 1. *In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel.* ⁸⁸ I Petr. iii, 1 seqq. ⁸⁹ Joan. xi, 42. ⁹⁰ Joan. xvii, 17 seqq. ⁹¹ Matth. xxviii, 20.

ut ethnicum et publicanum jam esse judicandum; A hoc est infidelem et ab Ecclesia præcisum, ea quæ prædiximus, roborat. Præsupponit enim Dominus, Ecclesiam definitam esse aliquam rem, et hanc semper veracem, aliis quæ sunt utilia et necessaria annuntiare, atque agere. Neque enim nisi semper verax esset futura, indefiniter per omne tempus ad hanc fideles mitteret, de rebus ambiguis decernentem audituros. Neque si indefinitum ejus, apud fideles definitum esset, scire possent quo se conferre deberent, vel sua omnia referre, ut obtemperantes quidem securi jam et tui esse possent: non obtemperantes autem, cum ethnicis se et infidelibus statuendos scirent.

Sed neque tamen nisi ea, ad quam mitterentur, B Ecclesia, vera semper de omnibus dictare præsupponeretur, scire possent, quando renuere, quando obtemperare deberent, cum qui ab invicem differrent, veras ambo rationes proferre viderentur: communis vero Christianorum multitudo, simulque infirmitas humana discernere non possent, confusioque ac pugna ecclesiasticis in rebus pululatura videretur: nisi subjecta Ecclesia, definite singula decerneret. Sed et sine culpa omnino essent, omni spiritui se permittentes, nisi aperta et manifesta fidelibus esset ecclesiastica auctoritas: Deo quidem possibilis a cunctis exigente, illis vero obscura non valentibus dignoscere: sive omnes omnino oportebat divinarum rerum scientiam jugiter adeptos in tanta confusione rerum, et ipsos C ambiguae fidei veritatem dignoscere: at id in multitudine contingere, possibile non est. Atque ideo, nunquam hoc Deus ab omnibus exigeret. Et id item quod dicitur: *Cæci cæcos* sequentes præcipitari periclitantur, quique Ecclesie inobedientes sunt, cum ethnicis una ejiciuntur, locum non haberet, si Ecclesiam dignoscere, bonumque a malo discernere, possibile non esset.

Nonne et in fidei Symbolo, sicut alia ad salutem necessaria ab eis, ut confiteantur, exigitur: ita, et *nam sanctam, catholicam, et apostolicam Ecclesiam* confiteri, requiruntur: ad quam de omnibus scilicet definituram admittimur: et cui obtemperantes, molestiis et scrupulis liberi evadimus. Quam etiam a fidelibus omnibus agnosci, ut possibile et necessarium exigitur. Et sine qua nec fidelium communio haberi potest, nec sacramentorum virtute perfrui valeamus, nec per ipsa capiti Ecclesie, quod Christus est, uniri. Non in verbis, sed in rebus Ecclesie Christi positæ sunt res.

Quamvis, etsi qui ubilibet terrarum fuerint, qui de fide aliis alia dicentibus, vera ipsi senserint, laudabiles quidem fuere, se ipsos, ut partem referentes ad Ecclesiam, atque inde sibi ipsis sufficientes, illi per omnia quæ ad fidem pertinent, uniti, et aliis quoque hoc modo, quæ vera sunt,

dictantes, cujusmodi sanctus Maximus fuit, et si quis illi similis est: non tamen ita, ut infinitis agminibus Christianorum, pro magnitudine Ecclesie et dignitate, satis esse possent: quodque in eis, quasi in obscuro erat, ad fidem eorum quæ dicerentur, omnibus sufficeret: quasi ipsi Ecclesie caput essent ejus, ad quam mittimur: e jusque processionem fines terræ esse Psalmista definivit²¹.

Hæc cum ita esse necessario concessum sit, alie quidem Ecclesie, ut dictum est, a veritate sæpius aliter alias aberraverunt: quando de fidei veritate orbe toto inter se non conveniente, illæ falsa et sentiebant, et aliis sentienda proporebant, quosdam vero etiam invitos fateri compellebant, nulla earum esset profecto, ad quam indefinite mitteremur, Ecclesia, de ambiguis salubria et certa auditori. Manifestum enim est, quia eos quidem qui tunc ei contradixerunt, et usque ad sanguinem adversus hæreses, quas illa fovebat, reluctati sunt, maxime idcirco admiramur, in tantumque a nobis abest, infideles et ethnicos eos, quod illi non obtemperaverint, putare, ut etiam debito honore prosequamur, atque annis singulis illorum festos dies celebremus, mediatoresque pro nobis ad Deum proferamus.

Et certe Nestorius, ac Pyrrhus, et cæteri Constantinopolitanæ sedis antistites, hæretici tunc temporis, cum omni quæ sub ipsis erat Ecclesia, cum essent, se ipsos tamen Ecclesiam illam esse asserebant, quam omnibus sequendam per omnia dictitabant, eosque sibi qui non obtemperarent, ut ethnicos et publicanos puniebant. Qui vero illis obtemperavere, eos nos perditos existimamus: quantoque ad impietatem fuere proniores, tanto ad Ecclesiam majore supplicio affecti sunt, et qui illis consenserunt, anathemate multati sunt.

Nullum vero novimus, qui, quovis tempore, cum de fide disputaretur, Romanæ Ecclesie obtemperans, similem exceperit damnationem. Imo vero nullus est, qui tunc adversus quidem Constantinopolitanam Ecclesiam aperte resisteret, quin et Romanam Ecclesiam intueretur, illiusque de fide opinionem, ut veritatis ac pietatis exemplum, quibus contradicebat, opponeret, eamque contra inimicos sociam auxiliatricemque præferret. Et nunc quoque, cum adversantium obscurum nomen sit, communiter ac privatim illa, et colitur, et coronatur: ut et hinc perspicuum sit, hanc esse Ecclesiam, cui, qui non obtemperat, gentilibus et publicanis Salvatoris sententia connumeratur. Principari quidem et alias Ecclesias, his quæ ad ipsas pertinent, et sub eis sunt, hasque secure et judicare et dirigere, cum tempus exigit, quando ad unam omnes referuntur, arbitrandum est. Sed nisi adversus caput oblucenter, maxime, cum illis differentia, de fidei confessione fuerit. Tunc enim

²¹ Psal. II, 8.

perniciosissime divisæ a capitis glutino et vivificatione decidunt : metusque est, ne præcisis membris, neque solum absente debita concordia, sed etiam præsentibus maximarum rerum contradictione; præter id, quod nihil possint, gentilibus etiam publicanisque connumerentur. Quanto enim de majoribus contradictio fuerit, tanto et condemnatio deterior est. Neque enim tantum de communibus istis differentiis putandum est, a Salvatore sententiam, quod Ecclesiæ obtemperandum sit, pronuntiatam esse, quantum de majoribus, et quæ primi in Ecclesia consistunt ordinis; qualia sunt, de dogmatibus, ex quibus est etiam de sancti Spiritus processione contradictio, per quam tanto jam tempore Ecclesiæ dissipatæ sunt.

Quibus profecto ita contingentibus, non modo in integritate a capite Ecclesiæ, quod Christus est, non vivificari et coalescere, verum et quod habere videbantur, ab ipsis auferri contestantibus rebus, necesse est. Ab eo enim, qui non habet et quod habere videtur, auferretur ab eo²².

Propterea, etsi non pluribus ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum verum esse, contrariasque rationes nihil dicere, ostensum esset, res ipsa Ecclesiæ tamen, ut dictum est, dubios persuadere sufficeret, omniaque ab ipsa declarata, singulos nihil reluctando suscipere deceret, sed Christianorum omnium caput ipsam arbitrando, et quam in fidei Symbolo, unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam accepimus, eam esse asserendo, ita catholicam fidem continere, confiteri, illa tutissime ducente, maxime si quis etiam ad nationum multitudinem, quæ illam sequitur, intueatur : plurimis quidem in his humana ac divina sapientia, quantum homini possibile est, summe excellentibus, plurimis item in sacro et religioso habitu per monasteria degentibus, et in lege Domini die ac nocte meditantibus. Sed tamen ostensum est, fuisse tempus, quando Ecclesiæ unitæ erant, et fidei Symbolum apud istam legebatur, ut modo legitur.

Quemadmodum igitur his qui primo Ecclesiæ membra dividere volebant, et pro suis desideriis a communi cætu Ecclesiæ abscindebantur, nullus mente et ratione præditus consentire, simulque cum illis abscindi voluisse, cum nulla id rationalis occasio suggereret : sed aut divisionem potius impedire tentavisset, sicut plurimi tunc temporis, qui pro veritate et Ecclesiæ communione steterunt : aut malitia invalescente cæterisque per præcipitia euntibus, ipse super petram stans, atque unionem quam heri et nudiustertius cum cæteris amabat atque honorabat, servans, Ecclesiæ unitus esset : ita et nunc, si quis se ipsum eo tempore, quo Ecclesiæ divisæ sunt, fuisse fingens, ad res cum ratione respiciat, salutis et securitati suæ prospiciens, nulla ratione ab Occidentalium Ecclesia

præscindi patietur. Neque enim profecto consilii fuisset, vel quando Ecclesiæ unitæ erant in fidei confessione, nulla præsertim probatione discessionem suadente, cum his qui temere ferrentur, simul dividi; vel cum his qui modo sunt aut antea fuerunt adversarii, ullo pacto commorari : cum et modo, et tunc æqualiter fidei negotia se habeant : quantumque atinet ad verarum rerum iudicium, apud prudentes nihil differant.

Est autem sane irrationabile, his qui præsentibus, alias se aliter habentibus, ut illos impetus tulerit, præscindique ab Ecclesia cupientibus, velle et se una præscindi. Quasi in illorum potestate sit, ut libet, utrumque agere; et qua velint cæteros ducere, veluti mancipia, sublata eis in tantum voluntatis sententiæque libertate, ut neque contrarias rerum mutationes eis discernere liceat, neque rectam sententiam eligere, præterque præferre.

Nullus ergo erit tam iniquus iudex, ut illis quidem et salutis contraria licere aggredi staturat, cæteris autem salutis et securitati suæ consulentibus, non licere quod sit rationis eligere. Neque illi quidem, propter suam levitatem et inconstantiam, sine ulla ratione unitatem dividentes, opinionem prudentiæ habebunt; qui vero hanc omnino servare elegerunt, deterius consuluissent videbuntur. Multo enim magis his qui in bono unitatis permanent, sive etiam ad illam redeunt, jus atque ratio aderit, quam his qui contra omne fas omnemque normam divisa Ecclesia communiter et privatim, seditionis ac divisionis, malorumque omnium auctores sunt. Si enim his dividi pro voluntate liceret, et illis ratione licere non dividi dabitur. Et simul perspicuum est, quia nulla synodus unquam facta est, in qua declaratum sit Occidentis Ecclesiam hæreticam esse, Romanoque pontifici, ecclesiasticis sibi ab initio concessis privilegiis justis uti non licere; neque illi, juxta Ecclesiæ antiquas sanctiones, omnes obedire oportere.

Est ergo irrationabile et inconsideratum, discessionem nulla probabili ratione suadente, neque synodo ulla contra illam Ecclesiam ullo in loco sententiam ferente; eos sequi, quos voluntas et sua levitas circumfert, nihilque validum ac rationabile inferunt, imo et plurima quidem fidei, catholicorumque doctorum, ex superflua et fatua contentione, partim auferunt, partim contra seipsos confiteri coguntur. Enimvero quod putant isti, plurimos contentionis suæ socios episcopos opinionem suam satis roborare, ridiculum est : quasi non apud Romanam Ecclesiam episcopi totius orbis ordinentur, qui vel nominibus ipsas dignitates exornent, Ecclesia antiquum ordinem per omnia custodiende.

Porro si quis, quod loca ipsa non teneant, obijcere velit, primum quidem non ex loco sacerdotis

²² Matth. xxv, 29.

dignitas habentibus provenit; aliter enim et qui ista dicunt, suos episcopos tollent, qui nominibus solis participant, rebus privati: simulque ab illo episcopatum consequi, a quo et aliis omnibus sacerdotii dignitas est, totum profecto valet. Deinde et qui videntur thronis præsidere, a quibus nominantur, dignitatem solis nominibus sine rebus adornant, cum civitates ipsæ ante plurimum temporis ab infidelibus captæ ac sub jugum missæ sunt. Ex quo fit ut imperitia sensim, et rusticitate, et cætera morum corruptione crescente, ne simplicissima quidem fidei apud illos rudimenta noscantur, nomineque potius, quam re Christiani ibi sint.

Si igitur hos habere concordēs magnum aliquid ad divisionem valet; et Occidentis Ecclesia nihilominus eosdem pro se proferet, atque eo magis, quo et doctores sacros pro se habent: et ipsi per se, de quibus culpantur, rationem facile reddere possunt: quocirca nemo suæ salutis avidus, eliget una cum suis dividi, partim quidem persuasum habens, Ecclesiæ per omnia obtemperandum esse, et qui non obtemperet, eum inter ethnicos proficiendum; partim vero, confessionem de sancti Spiritus processione ex Patre et Filio, plurimis ex locis veram esse, et saluti necessariam animadvertens.

Quibus veraciter ac firmiter subjectis, nunquam profecto circa exteriora turbabitur hujus veritatis studiosus. Aliis quidem propter consuetudinem ab initio concessis; aliis vero item immutatis, sicut et in legibus civilibus contingit, ideo quod secundum tempora alias aliter aliquid eluceat, quod reipublicæ expedit. Sicut etiam medici vivendi rationem alias aliam statuunt, ut illis ars pro utilitum utilitate dictaverit. Hæc autem nullam inducunt fidei corruptionem. Nullus enim unquam propter exteriora ista, quomodolibet se habeant, sive etiam propter consuetudinem aliquam ut hæreticus insinulatus est.

Igitur cum sententiam de sancto Spiritu ita se habere, ut sentis Occidentalis Ecclesia, plurimis rationibus ostensum sit, justum profecto non est, a capite veluti languente, ipsos primum circa fidem ægrotantes præscindi, atque ita de maximis sine ratione periclitari. Mirum enim est, si quis adeo sit audax, ut cum tanta sint, quæ ad utilitatem compellunt, ipse non solum dividi, sed et opinio- nes maxime contrarias tuendo, de sua salute sperare audeat. Sufficiebat enim ad periculum, propter superbiam, vel aliam quamlibet hujusmodi causam Ecclesiæ non obtemperando, ab ipsa separari. At vero, de processione sancti Spiritus ab ipsa dissentiendo, propter hanc maxime sententiam dividi; quam qui negat, necesse est ut plurima, quæ de fide concessa sunt, simul neget, ut superius monstratum est, et per hanc divisionem bel-

lum pertinaciter hujusmodi veritati indicere: Quanta divinæ indignationis animadversio? quanta damnatis his qui auctores falsitatis præcesserunt? quanta item sequentibus inferenda est? qui quantum in se est, commune corpus Ecclesiæ dividunt, seque ipsos lacera Ecclesiæ membra constituunt: *Non solum enim, inquit, qui mala faciunt, sed et qui malis consentiunt, digni sunt morte*⁹³. Nam de otioso verbo rationem reddituri sumus⁹⁴: et sine fide possibile non est placere Deo, ut ait Paulus apostolus⁹⁵. Et cæcus si cæcum ducat, ambo in foveam cadunt⁹⁶; quantum in hujusmodi cæcitate periculum illis esse arbitramur, qui tanta levitate seruntur, ac maxime prælatis Ecclesiæ, quos vigilare pro aliis Paulus monuit, utpote rationem pro illis reddituros⁹⁷: et a quibus, nisi vigilaverint, aliorum sanguis, juxta Scripturæ sententiam, requiretur⁹⁸?

Recogitanda item est Scribarum Phariseorumque condemnatio; quod neque ipsi ingrediebantur, et qui voluissent ingredi, viam veritatis prohibebant⁹⁹. Si autem Chrysostomus beatissimus pro viduæ jure in tantum contra injurias potentium perstitit, ut et sede et civitate fugaretur, quasi quispiam iniquus et perditus: quomodo non pro jure veritatis ac fidei omnia et facere et pati prompte et alacriter convenit? Imo, quomodo non imitari decet sanctum Athanasium, qui cum per id temporis Oriens, atque Occidens de substantiæ et personæ nomine contenderet, hisque syllabis fines terræ collidi periclitarentur, medium se obiciens, utrosque placavit, indignum putans eos de nominibus digladiari, quæ ad eandem intelligentiam serunt, etsi pronuntiatione differre videantur. Quod si præter dilectionem tradidero corpus meum, ut ardeat, nihil mihi prodest¹, et quæ illic de charitate dixit Apostolus: quomodo tutum esse poterit, his qui a Christianorum grege non solum dividuntur, verum et de fide contra omnem rationem inimicissime ab eis dissident?

Utrique igitur, pro veritate, proque nostra ipsorum securitate, circa id quod expedit, omne studium omnemque diligentiam ostendere necesse est: nihil inventioni veri præferendo, neque id patiendo, quod multi, qui exteriora incommoda et damna pertimescunt, atque ideo, contra salutem suam scientes ac prudentes pergunt, stolidissime sane, vilissimis rebus tantam rem, adeoque necessariam prodentes, quasi Deo etiam vires nostras affectusque cordis ignorante; sed ultro potius nos ingrendo, atque ad alios proficiscendo, si quid forte de tanta re commode proferre possint.

Omni igitur anticipatione liberi, atque ab omni contentiois vitio remoti, fretique Dei adjutorio, nihil omittamus diligentiam: iniquum sane existimantes, humani quidem, lucri gratia, longa maris

⁹³ Rom. i, 32. ⁹⁴ Matth. xii, 36. ⁹⁵ Hebr. xi, 6. 30. ⁹⁶ Matth. xxiii, 13. ¹ I Cor. xiii, 5.

⁹⁷ Matth. xv, 14. ⁹⁸ Hebr. xiii, 7. ⁹⁹ Ezech. iii,

spatia mercatores navigare, veritatem autem fidei, tanto propter illam conflato bello, præterire: neque hujus inventionem, ejusque lucrum, plurimis et pecuniis et laboribus præponere, maxime cum propter hanc vitam nobis æterna proveniat, qui finis est divinæ circa humanam naturam dispensationis. Quemadmodum enim *qui non credit, jam judicatus est*^a, hinc enim jam damnationis initium sumit, et *qui ignorat, ignorabitur*^b: ita Dei in hac vita contemplatio, futuram nobis pollicetur; et his quæ de Deo hic creduntur, et ut possibile est, apprehenduntur, carnis solutis nexibus, veritatis succedit pulchritudo. Ænigmatibus quidem veritati; fide vero et spe rerum substantiæ cedentibus, speculo hujus corporis soluto.

Ex quibus profecto constat, et eos qui hic in fide falluntur, neque veram Dei scientiam consequuntur, ne futura quidem illa speculatione fruituros, sed profanos fore, atque in sinistra parte collocandos. Si igitur beatus Stephanus (89) pro Salvatoris imagine, plurimique per id temporis, usque ad mortem constantiam suam ostenderunt: et certe, cum res ipsa non immediate circa fidem primaque theologiam, sed circa dispensationis divinæ sacramentum esset, neque statim circa hoc, injuria quippe solum ad humanitatem referebatur Christi; honor enim imaginis, juxta magnum Basilium, ad primitivam formam penetrat: contra tamen imaginum oppugnatores constantiam usque ad mortem ostenderunt. Quænam modo alacritas, quod studium, quod robur, pro veritate proposita de sancto Spiritu ab eis pro merito ostendi potest, qui veritatis amatores sunt, securitatisque suæ ac salutis curam gerunt, pro qua omnis ratio, omnis sermo, omneque sacramentum divinæ dispensationis est?

Habes, quæ de processione sancti Spiritus petisti, prolixius quidem, quam initio institueram, exposita, sed necessario, ut reor, ipsa materia hanc prolixitatem suggerente. Si ergo sufficienter dicta sunt, agamus Deo gratias; sin vero minus quam ut studiosorum industriæ plene satisfactum sit, nostram infirmitatem, non materiæ ipsius sententiæque dignitatem in culpâ esse sciant. Illa enim cum per seipsam vera sit, sanctorum etiam Patrum testimoniis nititur. Quorum nos sententias, atque de hac re opinionem, ut petisti, exponentes, nihil a nobis ipsis dixisse, qui recte reputaverit, inveniet. Breviorem autem in exponendo fuisse, dum celeriter singulis quasi supervolitando negotiis me expedire cupio, neque necessarium puto immorari omnibus, cum plurimi multa de hisce disseruerint, merito quispiam culpâre possit. Ex his tamen, quæ dicta sunt, quorsum veritas propositæ questionis respiciat, cum maxime necessaria comprehensa sint, facillime conspici poterit: si modo, ut initio

A dixi, remoto contentionis studio, quæ dicta sunt legere, intente velit.

Obtestor autem et moneo omnes qui ista lecturi sint, ne ferant graviter, si ejusdem secum patriæ et generis cum sim, diversum ab illis iter, veritate ostendente, pergere voluerim. Optabam certe, sub uno pastore unum ovile esse, omnesque vinculo dilectionis astrictos, ut ait Paulus^c, idem sentire; neque esse schismata, scandalis quam longissime fugatis. Sic enim et ipse cum cæteris in unum corpus compactis, et unum caput habentibus, maxima quiete tranquillissime fruerer: neque modo profecto, cum doceri malim, et opus habeam, doctoris officium mihi minime omnium conveniens numerem.

B Ex quo fortasse non deerunt, qui me factantiæ et ostentationis insimulent; quoniam vero *neceesse est, ut veniant scandala*^d; oportet enim, inquit, *hæreses esse, ut qui in vobis probati sint manifesti fiant*^e, vigilareque unumquemque necesse est, ne plurimis passim circumferatur erroribus, et aliis alia dicentibus, ipse dum nescit, amittat omnia: *Sine fide enim impossibile est placere Deo*^f; tunc profecto urgentibus scandalis, prudentiæ fuerit, omni temporis anticipatione, omni populari fatuitate omissis, ipsam in seipsa verborum veritatem inspicere, et diligentias considerare, Patrumque regulis per omnia intentum, quocumque veritas duxerit, sequi. Hoc enim plurimis etiam, qui præcesserunt, Ecclesiæ magistris, prioribus temporibus contigit; qui, cum sæpe eis veritas aliter se habere quam communis esset opinio, visa fuisset, ipsius toti flebant, periclitantemque modis omnibus jurbant ac discreptam revocabant: et contententes omnia, igni, si necesse esset, ac ferro, dirissimisque supplicii affectu, superabant: quod erat sui officii, implentes posterisque, quomodo hujusmodi emergentibus casibus, se gerere deberent, sui exemplo præscribentes. Si quidem igitur possibile esset, Deo una et hominibus placere, optandum est profecto magis et expetendum esset, nullusque sibi alicui in hac re præferri vellet. Quoniam vero duobus dominis, invicem contrariis, servire possibile non est: *Si enim, inquit, hominibus placerem, Christi servus non essem*^g; et: *Prudentia carnis, inimica est Deo*^h. *Obedire oportet magis Deo, quam hominibus*ⁱ; quodque sanctus Maximus, cum a civibus suis criminaretur, prævalente apud eos Monotheletarum hæresi, quoniam Occidentali Ecclesiæ applicatus, suis contradicebat, ait: *Quod scilicet utrosque diligeret; illos quidem, ut orthodoxos, istos autem, ut homoglossos*, id est ejusdem secum linguæ; id nunc quoque dicendum ad eos qui criminantur. Amici enim viri existimandi sunt, amiciores vero necesse est arbitrari veritatem.

^a Joan. iii, 18. ^b I Cor. xiv, 38. ^c Ephes. iv, 3. ^d Matth. xviii, 7. ^e I Cor. xi, 19. ^f Hebr. xi, 6. ^g Galat. I, 10. ^h Rom. viii, 6. ⁱ Act. v, 29.

(89) S. Stephanus junior martyr sub Copronimo, ob defensionem imaginum.

Neque justum esse putavimus, sive indulgendo **A** amicitia, sive quorundam jurgia extimescendo, atque utrinque humanæ passioni manus dando, veritatis omissa ratione, nostra magis quam quæ Dei sunt ac proximi inspicere, et nobis ipsis et illis ex silentio nostro detrimenta comparare. Sed partim quidem timorem Dei, etsi dictu vudax est, ante oculos habentes, partim vero, quæ sit *voluntas ejus bona et bene placens*, non ignorantes, solamque inde laudem expetentes, etiamsi premendi angustiis simus; omnia nihil existimare, sed disponere sermones in judicio, proque illis ac proximi dilectione, omnia necessario adhibenda arbitrari. Audendum quippe est, etiam contristare, si opus sit, ac verbo, veluti ferro, turgentia vulnera rescindere, atque cum charitate curare.

Quo facto, e duobus alterum continget. Aut enim quietiores et mitiores ad contradicendum fient, aut contrariis, quæ obijciuntur, rationibus infirmis

debilibusque deprehensis, exhaustaque ex illorum animis falsi opinione, id lucrabuntur, ut contra veritatem stare pertinescant. Sin vero et quispiam fuerit intelligens, aut requirens Deum, profecto neque optimam hanc mutationem erubescet. Nam juxta theologum Gregorium, *Non mali mutatio, sed mali observatio habet turpitudinem.*

Ut igitur illis et nobis non minima emolumenta quæreremus, veritatem omnibus prætulimus, ipsumque Spiritum sanctum invocantes, de ipso loqui, te monente, suscepimus. Non *dissimulari annuntiare vobis omnem veritatem et consilium Dei.* Utinam vero ad eorum qui lecturi sunt, utilitatem labor noster iste proficiat, ut et qui seminat, fructum metat, et qui congregat, mercedem accipiat, omnesque simul cœlestem ingrediamur patriam, fruturum gaudio Domini nostri, in laudem et gloriam unius Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, sanctæ et beatæ Trinitatis, uniusque et veræ Deitatis. Amen.

MANUELIS CALECÆ

LIBER

DE ESSENTIA ET OPERATIONE.

FRANCISCI COMBEFISII PRÆFATIO.

(*Biblioth. PP. Auctar. nov. tom. II.*)

Ipsius Manuelis Calecæ res, quantas assequi **C** liceat, vindicandas charissimo commilitoni ac utraque palæstra (sanctioris scilicet insuluti rei que litterariæ) socio, qui scriptorum ordinis bibliothecam elogiaque adornet, R. P. Jacobo Quetif, hujus ipsius operis ac molitionis mihi maxime auctori, quasi specimen quoddam, ejus ipsius quam iisdem auctoribus sua lucubratione allaturus est, lucis, relinquo: ipse ad opus ipsum Calecæ, quod ex Regia bibliotheca in manibus est, plane eruditum, ac quo nocentissimum sequioris Græciæ errorem gravissime confutat, stylum convertito.

Nempe coaluit inter simpliciores monachos, disciplinarum rudes, velut Theophili, Epiphantii, Hieronymi temporibus, Anthropomorphitarum error, sive etiam Massalianorum, qui vel humana vel **D** alia sensibili specie Deum esse, eaque viris spiritalibus in oratione se conspicuum facere, existimarent; sic paulo sequiore (Palaëologorum circiter) ætate, Palamitarum insana nimis deliratio, distinguentium divinam virtutem ab ejus essentia; que ipso Deitas sit et increata, Deoque naturalis, quæ se una rebus communicet ac videatur, ipsa penitus incommunicabili essentia ac invisibili.

Quanta denique ex Palamitarum ipsa synodo ipse Calecas recenset, solideque confutat; ac qui in eadem arena strenue dimicantes pro veritate steterunt, Barlaamus monachus, Acindynus, Nipho hieromonachus, qui et Demetrius Cydonius, Joannes Cyparissiotus, dictus Sapiens, cujus exstat grande volumen in Christianissimi regis bibliotheca, hoc argumento, præter illa quæ ejus Latine solum vulgata sunt, exstantque Græce penes R. P. Petrum Possinium S. J. Romæ. Aliorum etiam quedam relert Leo Allatius, tum libro *De consensu utriusque Ecclesiæ* Græcæ pariter ac Latinæ, tum II tomo *Græciæ suæ orthodoxæ*, tum demum in sua de Symeonum scriptis a me nuper vulgata *Diatriba*, quæ hic repetere longum foret, ac actum agere. Non pigebit tamen Joannis patriarchæ Constantinopolitani Tomum, ipsum breviorum, exscribere, quo is succrescens Palamæ dogma elidit; ac num eo respiciens noster Calecas, ipso operis sui exordio aliter eam Ecclesiam, haud ita pridem sensisse dicit ac decrevisse; nec veram proinde Ecclesiam esse, quæ sic fidem mutat. Joannem ipsum proscribunt Palamitæ, Tomo illo sub Cantacuzeno, quem Calecas ac relati alii impugnant.

Sic ergo habet: Τὸν Παλαμῶν καὶ τοὺς ἐμδρφονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν, παράληρματα, τοῦς τε ἐκδικούντας καὶ ἐκλαμβάνοντας καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ Τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν, καὶ οὐ κατ' ἔνοιαν θεοπρεπῆ καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἐπόμενοι καὶ ἀκολουθοῦντες, τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ Τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παράληρματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἐτέρων ἀνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστω; καὶ ἀκριτῶς ἀποκρίψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβίλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. Ἡ ὑπογραφή· Ἰωάννης ἐλέϋ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμένης πατριάρχης. *Palamam ejusque sectatores, et omnia illorum impia dogmata, seu verius nugamenta; nec non defensores, et qui astipulentur, recipiuntque quæ in Tomo habentur, secundum eorum expositionem, imo vaniloquentiam, et non secundum sensum, qui Deum deceat, et orthodoxum et ut Ecclesie lumina et magistri tradiderunt; quorum nos vestigiis insistentes et sententias sequentes, sanctorum dicta in Tomo digessimus; cunctosque illos, qui ob eam ipsam rem, quod eorum nugamenta non recipimus, quæ partim ipsi transmiserunt, partim etiam aliorum relatione cognovimus, contra canones nullaque recti ac æqui libra, mei memoriam excindere ausi sunt, vivificæ sanctæque Trinitatis subjicimus riqculo, ac anathemate serimus.* Subscriptio: *Joannes Dei misericordia archiepiscopus Constantino- poleos, novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha.* Eodem fidei zelo, Ignatius patriarcha Antiochenus novam illam hæresim proseribit; cujus Tomum, quod paulo prolixior, Allatius non edidit. Contentioni locum dedit Barlaamus Calaber monachus, vir eruditus, qui, ut se monachorum disciplinæ tradidit, eorum errores detexit ac traduxit; quibus Palamas, archiepiscopus Thessalonicensis, se vindicem et auctorem præbuit, Barlaamumque ipsum oppressit. Damnato enim procacitatis in sanctius institutum Barlaamo monacho, suppressa de dogmate quæstio est, ne Palamas pravæ ipse doctrinæ ac hæreticæ damnatus abiret. Vidend. Gregoras lib. II; Cantacuz. lib. II *Historiarum* et in Proœmio suarum Contra-lictionum, adversus Hieromonachum Prochorum Cydonium, Demetrii fratrem, de lumine Thaborio.

Sic putida visa sunt nonnulla Palamæ dogmata ac nugamenta, ut sequaces postmodum conati sint aut illius negare aut subtegere: cujus rei præter nostrum Calecam, locuplex testis Joan. Cypariss. lib. I, c. 2, a me productus. Post Palamam hæresis antisites fuere, Isidorus, quem Tomi auctorem

testatur Cypariss., etsi ille Callisto successore promulgatus est; Coccinusque et Nilus. Quodque Thaborium lumen illustre exemplum visum est Palamitis, sic distinctæ virtutis ab essentia, quæ ipsis corporeis oculis visa sit, et divinitas, occulta essentia, eoque argumento duplicem dogmaticum sermonem edidit Palamas, libuit hic repræsentare, quasi ad specimen doctrinæ ac sectæ (a). Nostri Dei effectum ordinis superioris (speciem scilicet gloriosam et δόξαν, in qua Deus videri censeatur, intimo quodam ejus præsentis sensu gustuque) existimant, qualem mortali præsertim corpore, Dei munere nancisci licet: non ut illa claritas et fulgor sit ipsa Dei essentia et divinitas increata, in quam sententiam adduci se passus est Leo Allatius lib. *De consensu utriusque Ecclesie*, cujus tamen incommodi defugiendi causa, Palamitæ suam hanc distinctionem virtutis et essentiæ commentii sunt, ut auctor est noster Calecas, et ne Massaliani audirent, ipsam Dei essentiam videri existimantes in divinis apparitionibus.

Præter Palamam alius theologus est illo senior, Symeon abbas sancti Mamantis in Xerocercio, dictus suis junior theologus: cujus Vita fusissime scripta Niceta Sthetato auctore, exstat in cod. card. Max. nunc Regio: sui que auctor Henschenio et Papebrochio S. J. ne *Vitis sanctorum* in suo Martio insereret, qua suspicione laborat, et tanquam is fuerit fons omnis Palamici erroris. Eram tamen hic repræsentaturus, nisi moles obsisteret, ipseque sumptibus parcens typographus ac bibliopola intercederet. Libet interim ejus hic atque doctrinæ majorem notitiam, lector, præbere, quam ulli nostrum hactenus habuerint: specimen quoque ex verbis ejus apponere, unde vel tueri ut orthodoxum virumque piæ ac eximie spiritalem proclive sit, vel etiam ut hominem seductum nec sanæ mentis proseribere. Pontani conjectura in viri ætate, causa carceris, ejusque aliis non satis felix, quibus quædam illius Latine vulgavit ex codicibus Bavaricis. Leo Allatius ex Vita auctore Sthetato (nos Pectoratum dicimus), quem liquet adversus Latinos cum Michaelæ Cerulario plurimum decertasse, ac Cerularii partes fovisse, ejus propius ætatem venatus est; causam tamen carceris, quod eum monumenta defecerint, nec ipse assequi potuit; divinsaque, nigriore forsitan calculo viri memoriam notavit. Ex Vita itaque hæc summa habeto.

Fuit Symeon Paphlago, oppido Galata (sic dicto) ingennis parentibus, Basilio et Theophanone natus, Basilio et Constantino Porphyrogenitis; patruo in aula potente et a sacro cubiculo, ipse quoque spatharocubicularii munere inter senatores merens, etsi ætate juvenis, patruo brevi extincto, Symeonis Studitæ dicti Venerabilis consilio atque opera (quem perpetuo magistrum ac patrem spiritalem vocat), servientis habitu in Studiano monasterio

(a) Vide inter Palamæ homilias quas in superiori tomo recudimus ex editione novissima Hierosolymitana. Edit.

tyronem induit, subque illo exercuit. Eximiae sanctitatis ipsa exordia: his monachorum alii delectati, alii offensi. Præpositus a severiore disciplina conatus avocare, cum non pareret, e monasterio eiecit. Symeon Venerabilis Antonio sancti Mamantis in Xerocærco præposito commendat, ejusque in illo curam gerit, monastico habitu induit, sanctioribus documentis communit. Hic ille divinis recreatur visionibus, altiore contemplatione Deo conjungitur: cibus quotidianus, ὁ ζωτικὸς ἄρτος; καὶ τὸ αἷμα τὸ τιμιὸν τοῦ Χριστοῦ. *Panis vivificus et Christi pretiosus sanguis; herbarum et legumina, quibus solis vitam sustentabat exceptis diebus Dominicis.* Arcuissima solitudo, orationis jure studium, Scripturæ sedula lectio, ac Vitarum monachorum, qui superiore ævo sanctitate claruissent; diei omnis accuratissima exercitatio, ad sacram communionem inaudita præparatio, dierum Quadragesimæ, exceptis Sab-
bato et Dominica, inedia.

Defuncto Antonio, sancti Mamantis monasterio præficitur ac sacerdos ordinatur a Nicolao Chrysobergo patriarcha: Spiritus sancti, immensi luminis specie, descensus in caput ordinali: visio eidem familiaris inter rem sacram per annos quadraginta ocio sui sacerdotii, καθὼς αὐτὸς πρὸς τινα, ὡς περὶ ἄλλου τινὸς ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑποκρύβων· καὶ γέγραπται ἐν τοῖς αὐτοῦ Ἀποφθέγμασι, ut ipse ad quendam tanquam de alio quodam narrabat, seipsum tamisper occultans: habeturque scriptum inter ejus *Apophtegmata*. Sic Nilus ad ipsum Chrysostomum refert, quod ille velut de alio loquitur, cernente locum altaris plenum cœlestibus Potestatibus sub ipsum sacrificii tempus. Porro sensibilis hic Spiritus adventus ac visio, etsi res insolita est, videaturque ad Massalianos nonnihil inclinare, qui sic divinas quasi juges visiones jactarent: non desunt tamen etiam inter catholicos similia exempla: in Basilio et Chrysostomo alioque episcopo, cujus jam non occurrit nomen, Agathone pontifice: qui omnes ministri lascivia, solita hac visione eisque familiari quandoque privati leguntur, ac donec illa fuit coercita. Putabant illi, non ipsum se Spiritum videre, quod Massalianorum hæresis sit, sed signum sensibile ejus præsentis, sive illud lumen, sive quodlibet aliud dicere necesse est.

Sacerdotalis muneris ingens existimatio: Πολ-
λάκις ἐρωτώμενος παρὰ τινων, ὅποιος εἶναι ὀφείλει ὁ ἱερεὺς, μάλιστα μετὰ κατανύξεως ἀπεκρίνατο στέ-
ων, Οἱμοὶ ἰ ἀδελφοί· τί με περὶ τοιούτων ἐρωτᾶτε; Καὶ τὸ πρᾶγμα ἔστι φρικτὸν καὶ νοούμενον. Ἐγὼ μὲν ἱερεὺς οὐδαμῶς εἰμι ἄξιος, τὸ φρικτὸν τῆς ἱερᾶς ἐνωσῶν ἀξίας· πλὴν ὅμως ἀσφαλῶς ὁ ταπεινὸς οἶδα, ποταπὸς ὀφείλει εἶναι ὁ ἱερεὺς. Πρῶτον μὲν ἀγνοῶ, οὗ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ πολλῶ μάλλον καὶ αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀμαρτίας ἀπέτοχος· καὶ τῷ μὲν ἔξωθεν ἦθει ταπεινός, τῷ δὲ ἔσωθεν καταστήματι συντετριμμένος. Ὅταν δὲ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ παρίσταται, νοερώς μὲν τὴν Θεό-
τητα, αἰσθητῶς δὲ τὰ προκειμένα δῶρα ὀφείλει

ἄρῳν, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τοῖς δώροις ὁρατῶς παρ-
όντα, γνωστῶς κεκτηθῆσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἵνα μετὰ παρρησίας δύναται τὰς ἱκετηρίας προσφέρειν, καὶ ὡς φίλος φίλῳ διαλέγεσθαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἀκατακρίτως λέγειν, « Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς, » ὡς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ φύσει ὄντα Ὑἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχων οἰκουμένην ἐν ἑαυτῷ, διὰ τοῦ οἰκούντος ἀγίου Πνεύματος ἐν ἑαυτῷ. *Sæpius rogatus, qualis debeat esse sacerdos, rix tandem compuncto animo gemens respondit: Heu me! fratres, quid me de istiusmodi interrogatis? Res est tremenda, vel ipso cogitatu. Sane ego haudquaquam dignus sacerdos sum, dum sacri muneris ac dignitatis tremendum fastigium reputo: certo tamen humilis ego novi, qualis debeat esse sacerdos. Primum quidem castus, non solum corpore, verum potiori longe ratione etiam animo ac mente: ac exteriori quidem compositione ac indole, humilis, animi autem ac interiori statu sensuque compunctus. Cum vero sacræ mensæ assistit, mente qualem Deitatem, sensu vero proposita dona contueri debet, ipsumque inaspectabili ratione in domis præsentem, scientiæ munere altaque contemplatione in corde suo possidere, ut cum fiducia liceat supplicationes offerre, ac sicut amicus amico loquitur, cum Deo sermonem conferre, nulloque iudicii metu dicere, « Pater noster, qui es in cælis, » ut qui verum Deum et natura Dei Filium, in se habitantem, per Spiritum in ipso habitantis præsentiam habeat. Deterret serio ab ejus ordinis ambitu, angelico pene vultu ipse celebrans, et in quem astantes vix possent aspicere. Visa sæpius nubes lucida quæ totum oblegeret stantem in bemate.*

Instauratum ab eo sancti Mamantis, cui præerat, monasterium; auctus illi monachorum grex; visione nubis lucidæ alta quædam concessa sapientia, doctusque ξένα τινα καὶ κεχυμμένα μυστήρια. Quamobrem ex eo tempore, οὐκ ἔχεν αὐτὸς ἑαυ-
τὸν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὄλον αὐτὸν πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάσατα, τὴν μὲν γλώττιν αὐτοῦ κάλαμον ὀξύ-
γράφου, τὴν δὲ διάνοιαν πηγὴν σοφίας Θεοῦ ἀπειργάσατο. Διὰ τοῦτο καὶ ἀμαθὴς ὢν πάντη τῶν ὑπερ-
θεν μαθημάτων, ὡς ὁ ἡγαπημένος, ἐθεολόγει, καὶ τὰ τῆς θεολογίας ὄλαις νοεῖ ἀνετάττετο. *Ipse seipsum non habebat, sed Dei gratia ad se totum trahente, lingua quidem calamus scribæ velociter scribentis, mens vero, fons Dei sapientiæ effecta erat. Idcirco etiam, licet omnium prorsus ex æccli usu disciplinarum rudis, perinde ac dilectus ille discipulus, quæ divinæ scientiæ sunt, edebat, totasque noctes theologica instruebat. Hæc tantarum Symeonis lucubrationum origo. Hinc Θεοδίδιχτος repente, magister ac scriptor Symeon evasit: quamquam nihil vetat, vel si a Deo dederimus hanc visionem, eaque affusam sapientiam, aliquid ex genio ipsum addidisse, uti fere in Bernardo, nostroque Alberto, sic divinitus auctis scientiis, quorum tamen omnia non probantur.*

Hinc crebre Symeonis ad suos catecheses seu

paraneses, Studianorum fere monachorum ritu; A atque in eis magni præsertim confessoris Theodori, quo vel maxime antistite duceque monasticæ exercitationis, Symeon gloriabatur. Eorum pertæsa monachorum, sub eo merentium pars (triginta circiter monachi) discissis palliis una coitione vix non violentias injicientis manus, enectoque pastore, effractis monasterii foribus, tumultu in patriarchium irrumpunt, querelas effundunt. Audita Symeonis satisfactione, ejusque ad suos probata paranesi, damnati exsilio a patriarcha protervi monachi; vixque Symeonis rogatu permisi in urbe manere, monasterio tamen exclusi. Symeon sic per urbem dispersos singulos adiens demulcere, ad seque revocare, brevique tanta illa humanitate ac sedulitate ad officium caulamque universos cogit. Έν ὀλίγῳ πάντας συνήγαγεν ὁ ποιμὴν ὁ κληδς, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῖς αὐτὴν τοῖς ἡμέροις καὶ πρὸ βραχέως ἀγρωθεῖσι προβάτοις ἐγέμισεν. Brevi tempore bonus pastor cunctos congregavit, suamque rursus caulam mansuetis ovibus paulo ante efferis implevit. Hoc sequentium Symeonis turbarum ac tentationum rudimentum, nec dispar admodum causa; Improbata nimirum ejus vel disciplinæ vel doctrinæ quædam capita. Vitæ auctor unam arcessit Stephani Syncelli in eum Invidiam; de quo postea.

Discipuli sanctitate ac moribus celebres; Arsenius ipse Paphlago, eunuchus, quem et abdicata demum præfectura, sui loco pastorem voluit. Viri institutio; fervoris coercita nimia vis; insinuata discretio ciborumque indulgentia, cum ita poscat necessitas corporis. Hierotheus ex episcopo monachus, Symeonis discipulus. Abdicata sedes dignitasque episcopalis, nepotis ex improvise casuque homicidio. Adita primum Roma pœnitentiæ causa; tum Constantinopolis ipsa nova Roma. Satis enim per ea tempora utriusque Ecclesiæ conveniebat, sopito interim Photiano schismate, necdumque Gerularii turbulentissimi hominis artibus ac fraude instaurato. Hactenus enim, ut etiam auctor est Michael Psellus in Oratione, ejus pro funere Laudatoria, decessores mitius cum Latinis egerant, ac fere ἀδιάφορον, quidquid alterutri sentirent, integra Ecclesiarum communione, habuerant: quod nimirum eandem utrosque fidem aliis aliisque verbis profliteri sentiebant, etsi non deerant qui Latinos roderent errorisque insimularent ac traducerent. Sic ergo auctor de episcopo, quem πάντο θεοφιλή τὴν τρόπον, καὶ τὸν βίον μετὰ τοῦ λόγου καθαρὸν καὶ ἐνάρετον· moribus religiosissimum, vitæque cum doctrina ac eloquio clarum studiosumque, dixerat; quem et ab homicidio vix a se avelli ejus passus esset clerus, sic ille digne pastoris partes implebat: Διαδραμὼν οὖν τὸν τοσοῦτον δρόμον περὶ τῆς μακρᾶς ἐκείνης ὁδοῦ ὁ ἐπίσκοπος, μετὰ κοπετῶν καὶ δακρύων, καὶ τὴν Ῥώμην καταλαθὼν, ὑπὸ τοῦ δούλου ἐν ἀλύσει ἐλκόμενος, ἐξομολογεῖται τὸ πῶμα τῷ πάππᾳ καὶ τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἀρχιερεῦσι, Οὐσῆοις καὶ οἰμωγαῖς τὴν φωνὴν τῆς ἐξομολογήσεως

ἐγχοπτόμενος. Τὴν ἀπειρον οὖν συντριβὴν εἰδὼς τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τὴν ἐν πένθει τοῦτου διάνοιαν, οὐ μόνον συγγνώμην ταχέαν τῷ πάπῃ διδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ μυρίαὶ παρακλήσεις τὸ κατώδυνον παρακαλοῦσιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Ἄλλὰ τῷ περικαρδίῳ κρατούμενος ὁ ἐπίσκοπος πόνω, ἀπαράκλητος ἔμενε. Ἐκεῖθεν οὖν πρὸς τὴν Κωνσταντινίου μεγαλόπολιν τὸν ἔλκοντα ἀποστρέφει. Περὶ τὸν τοῖνον καὶ ταύτην ποιησάμενος; τὴν πορείαν, καταλαμβάνει τὴν βασιλεύουσαν· καὶ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εἰσελθὼν Ἐκκλησίαν, ἐξομολογεῖται μετὰ δακρύων τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι τὸ πῶμα, καὶ σὺν τῷ λόγῳ τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα μετὰ τῆς ἀλύσεως ἀποτίθεται. Episcopus ergo tanto pedes, via sic longæ, planctu luctuque decurso itinere, Romamque veniens, trahente ex catena famulo, delictum paræ confitetur, Romæque constitutis episcopis, lamentis et ejulatu crebrisque intermiscis illi confessionis voce. Immensam igitur episcopi contritionem videntes, luctuque oppressum animum, nedum veniam citius delicto indulgent, verum etiam ejus animi dolorem modis omnibus solantur ac delinunt. Ille tamen graviore cordis dolore tentus atque obrutus, omnem respuit consolationem. Inde igitur versus magnam Constantini urbem, trahentem vertit. Hocque adeo iter pedes conficiens, in urbem augustam venit; ingressusque Majorem Ecclesiam, offusus lacrymis, delictum patriarchæ confitetur eique assidentibus episcopis; interque verba, cum catena, episcopalem dignitatem depōnit. Insigne hoc pœnitentiæ exemplum, ejusque disciplinæ, qua se ipsi Græci sacerdotes abdicant, ubi aliquid, etiam casu aut ignorantia, in canones deliquerint. Novum quoque pro ea ætate, observantiæ erga Ecclesiam Romanam ejusque antistitem, Ecclesiæ Græcæ documentum. Illi facta confessio, ab eo concessa indulgentia, oblataque, ut videtur, sedis dignitas, ni ipse sponte sese abdicare maluisset, ac vitæ reliquum inter monachos pœnitentiæ laboribus subducere: delecto in eam rem Symeone duce, sub quo etiam eximia illi edita sanctitatis exempla. Sed ad Symeonem revocanda oratio.

Annunte Sergio patriarcha, præfecturæ onus in Arsenium rejicit. Documenta illi pariter gregique egregia tradita. Ex illis disciplinæ caput non pigebit ascribere; quod ipsum, nec longe remotis verbis habetur orat. 24, ex editis a Pontano: Μη ἐν προσποίησει πραδότητος; διὰ ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων μικροῦ πράγματος ἐφ' ὕβρι εἰνομένου τοῦ εὐαγγελικοῦ βίου, καὶ τῆς τῶν μοναχῶν καταστάσεως, καταφρονήσεις· ἀλλὰ τὸν σὸν μιμούμενος Χριστὸν καὶ Θεὸν, ἐμβριμμένος, καὶ ἑαυτὸν ἀπαθῶς ἐκταράσων, ἐκδικησιν ποιοῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ἔστω σοι ἐπὶ πάντων καὶ ἐπὶ τῇ ἐξεστάσει τῶν λογισμῶν ἐκάστου ἀκρίβεια, ὡς ἀν εἰδείης τίνες μὲν αὐτῶν δύνονται τῆς τῶν εὐχομένων καὶ κοινωνούντων συστάσεως, τίνες δὲ ἀφορισμοῦ, καὶ τῆς μετὰ τῶν μετανοοούντων τάξεως· ἵνα μὴ τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ ἀντὶ ναοῦ ἁγίου σπήλαιον ληστῶν, ἢ κρηνεῖον, ἐν γνώσει ἦ

ἐν ἀγνοίᾳ, ποιήσης, καὶ τὸ φερόν ἐπὶ τούτῳ κρέμα
οὐκ ἐκφύσῃ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Εὐλαβεῖς ποιήσεις,
κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοὺς πνευματικούς σου υἱούς,
καὶ διδάξεις εὐλαβεῖσθαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἱερῶν τοῦ
Θεοῦ τόπων ὁμοῦ καὶ σκευῶν, καὶ λειτουργίας αὐτοῦ.
Μόνους γὰρ ἴσθι τοὺς ἱερωμένους; καὶ εὐλαβεστάτους
τῶν μοναχῶν, τοὺς καὶ τῶν μυστηρίων μετέχουσι,
τὸ ἅπτεσθαι αὐτῶν παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀφιερῶθη.
Δὲ ταῦτα οὐ συγχωρήσεις πᾶσι, καὶ τοὺς βουλο-
μένους, τὸν τοῦ Θεοῦ βήματος εἰσοδοῦν, ἀλλ' ἢ μόνους,
ὡς εἴρηται, τοὺς ἱερωμένους, καὶ ἡγιασμένοις τῶν
ἀδελφῶν. *Peri δὲ τῶν λοιπῶν τῶν λυσitelούτων*
εἴ τῇ μνηῇ ἔχεις τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν πατρο-
παράδοτον τύπον ἡμῶν ἐν τῇ Θεοπνευστῇ διατυπώ-
σει τοῦ μεγαλομάρτυρος Χριστοῦ καὶ ὁμολογητοῦ
Θεοδώρου τοῦ κοινοῦ Πατρὸς καὶ διδασκάλου
ἡμῶν τε τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἑσίου πατρὸς
ἡμῶν τοῦ Στουδιώτου: Ne lenitatis praesertim, hama-
nam accupando laudem, vel minivpon quid, quod in
eius evangelicæ statusque monastici injuriam cedat,
neglexeris, sed Christi tui Dei que imitator, infre-
miens, teque ipse imperiurbate turbans, vindictam
fác mandatorum Dei. In omnibus, singulorumque
ex:ciendiis animis, acrem diligentiam habe, ut noveris
quinam illorum in precibus consistere ac communi-
care necesse habeant; quinam sint segregandi,
eodemque cum pœnitentibus classe collocandi; ne
Dei Ecclesiam, pro sancto Dei templo, speluncam
latronum aut lupanar, sciens vel ignorans efficias;
causque ob rem, tremendum iræ Dei iudicium non
effugias. Religiosos cautosque, sicut scriptum est
(Lerit. xv, 31), facies spirituales filios tuos, doce-
bisque illos a sacris Dei locis vasisque, ac ejus mini-
sterio, revereri atque timere. Scito enim, solis illis
qui sacri ordinis sunt, reverentissimisque monachis,
quibus et mysteriorum indulta perceptio, apostolicis
sanctionibus concessum horum contactum. Idcirco
non permittes omnibus, ac cuique collibitum sit, in
divinum bema (locum scilicet altaris ac sacerdo-
tum) intrare; sed iis duntaxat (uti dictum est)
qui sacerdotalis sint ordinis, vel sanctis fratribus.
Ad alia quod attinet, monasterio tuo utilia, doctri-
nam habes, Patrumque traditione acceptam normam
in magni Christi martyris ac confessoris, com-
panisque Patris atque doctoris, nostri pariter servo-
rum ejus, ac sancti Patris nostri Studiotæ, divino
effici conscripta Theodori informatione. Studiotæ
hic, seu Studianus, communis Symeonis ac Arso-
ni magister, Symeon ille Venerabilis est, cui
Symeon acceptum refererat, quidquid monasticæ
instituitionis hauserat; cuius etiam gratia, ac quod
vita functum annua celebritate coleret, tanta pas-
sus est. Sed præstat Sthetatum vitæ auctorem
condere, ut liqueat, num in eo saltem contra disci-
plinam peccarit Symeon, dignusque inde irrogato
et carcere et exsilio fuerit. Ait itaque, post relatas
divinas ejus visiones, quibus in sensu quodam futuræ
sanctorum beatitudinis, eorumque corporis levitatis
ac claritatis fuit; qua Deus genus nostrum edόξασε,

καὶ κοινωνῶν τῆς αὐτοῦ Θεότητος; τε καὶ βασιλείας;
ἀπειργάσατο, *glorificavit, sociumque suæ tum Deita-*
tis iam regni effecit (quod nihil cogit crasso Palamæ
sensu intelligi, ac velut alia Deitas sit, quam divina
ipsa essentia, ejusque in nobis bonitatis effectus) in-
que hunc modum Symeonis alterius res, juniorisque
in cum theologi nostrique Symeonis officia describit.

Συμεὼν ὁ Θεὸς ἐκείνος; ἀνὴρ, ᾧ ἦν ἐπόνυμον
φερωνύμους; ὁ Εὐλαβῆς, ὁ καὶ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου
Συμεὼν πατὴρ χρηματίσας ὁμοῦ καὶ διδασκαλός,
ἐπεὶ πρὸς γῆρας ἦκεν ἤδη καλόν, τεσσαρακοντα-
πέντε χρόνους νομίμως ἐδ τῆς συνεδῆσεως ἀθήσας
μαρτύριον, χάριτος; ἀποστολικῆς ἡξιώθη, ἰάσεις καὶ
θαύματα πεπονηκώς, καὶ βίβλον ὄλην ὠφελείας
οὔσαν πνευματικῆ; ἀγράμματος ὢν, θεῶ Πνεύ-
ματι συνεγράψατο. Ἐδεῖ δὲ αὐτὸν καταπαῦσαι τῶν
μακρῶν ἐκείνων τῆς ἀσκήσεως; πόρων, περὶ ὧν ὁ
μαθεῖν ζητῶν ἐκ τῶν κατὰ πλάτος γεγραμμένων
αὐτῷ εἴσεται ἀκριθῶς. Νενοσηκώς τὴ τῆς λύσεως,
πρὸς Κύριον ἐνεθήμησεν, ἐκδημήσας τοῦ πολυθέλου
καὶ καρτερικοῦ αὐτοῦ σώματος. Τοῦτον οὖν καὶ τὰ
τούτου λαμπρὰ κατορθώματα οἶα δὴ μαθητῆ; ὁ
μακάριος αὐτός; εἰδῶς, καὶ τὸν ἀποστολικὸν αὐτοῦ
βίον ἀκριθῶς ἐπιστάμενος, Θεοῦ ἔργα καὶ θεῖα χαρί-
σματα μὴ εἰδῶς κατορῦττειν, ἀλλὰ ἀνακηρῦττειν
καὶ ἀνυμνεῖν, ὕμνους εἰς αὐτὸν καὶ ἐγκώματα ἐκ Θείας
ἀποκαλύψεως συνεγράψατο, καὶ ὄλον τὸν βίον αὐτοῦ.
Ἴνα δὲ καὶ πρὸς ζῆλον ἐγείρη τινα; εἰς τὸ μιμη-
σασθαι τὸν ὑμνοζόμενον καὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάτας
γενέσθαι, τὴν μνημὴν αὐτοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀπο-
στόλων παράδοσιν, ἐψησίως μετὰ πάντων λαμπρῶς
ἐώρτασε τῶν ἀγίων, στήλην ἀρετῆς γεγραμμένην,
τὴν ἱστορίαν ἀναζωγραφήσας τῆς εἰκόνης αὐτοῦ
Symeon, vir ille divinus, cui convenienter apteque
Venerabilis cognomen fuit, qui et admirabilis hujus
Symeonis Pater simul ac magister extitit, cum in
bonam jam senectutem venisset, annos quinque supra
quadraginta, conscientiam martyrio legitime perfun-
ctus, apostolicam gratiam nactus erat, sanitatum
patrator ac miraculorum, librumque spiritualis utili-
tatis confertissimum homo idiota ac litterarum rudis
divino Spiritu conscripserat, necesseque erat ut a
religiosæ exercitationis longis illis laboribus quies-
ceret (de quibus qui nosse quærat, ex iis quæ illi susce-
scripta sunt, accurate pleneque intelliget) suprema
laborans ægritudine, multis certaminibus victore tole-
rantissimoque corpore suo emigrans, ad Dominum
commigrarat. Hunc itaque ejusque præclaras virtu-
tes ac facinora, velut utique discipulus, vir hic beatus
cum explorata haberet, ejusque vitam apostolicam
perfecte nosset; Dei opera ac divina dona haud do-
ctus desodere, sed predicare ac collaudare, laudum
in eum cantica ac encomia, divina revelatione con-
scripsit, ejusque Vitam omnem litterarum monumen-
tis consignavit. Ut verò etiam aliquos ad æmulatio-
nem provocaret, atque viri laudibus ad imitationem,
ac virtutis cultum accenderet, ejus quot annis memo-
riam prece ac apostolica traditione accepimus, cum
sanctis omnibus, festis gaudiis celebrabat, conscripto

virtutis titulo, illius simulacri ac imaginis depicta A historia. Hactenus Symeon ex privata revelatione ac scientia, plusculum forte sibi indulsisse videatur, ut sanctorum plenos honores Patri suo spiritali deferret. Laudanda quidem illa œconomia ac consilii ratio, ut eos laudemus, quos nobis aliisque virtutis palæstra antistites volumus ac duces : præstantque egregie Romani pontifices, vindicatis ordinum religiosorum institutoribus, qui clariores in Ecclesiâ habentur, si qui sanctitatis radiis fulserunt ; nec Romanis duntaxat fastis ascriptis, sed et solemnibus officio, nedum apud suos, sed et toto orbe Romano ac Ecclesia Latina, donatis. Id tamen ut rite fiat, nec civilibus duntaxat, sed et sacris, publice saltem consecrentur honoribus, necessaria episcopalis cognitio est, ac probatio; quam impotentiori zelo non expectavit Symeon, etsi ea secuta est. Subdit enim Sthetatus.

Ἦκουσε ταῦτα καὶ ὁ Σέργιος πατριάρχης, καὶ μεταπεψάμενος τὸν ἄγιον, πυνθάνεται περὶ τῶν ἀκουσθέντων αὐτοῦ. Ὡς δὲ περὶ πάντων ἀνεδίδοξεν αὐτὸν ὁ μακάριος, καὶ ὅπως ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἀνωθεν ἐμπνευσθεῖς, τοὺς ὕμνους τῷ Πατρὶ ἀνετάξατο, καὶ τὸν βίον αὐτοῦ συναγράψατο. Ζητεῖ ταῦτα διελθεῖν, καὶ αὐτοῖς ἐντυχεῖν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις. Λαβίων οὖν ἐπὶ χεῖρας ταὶ βίβλους ὁ πατριάρχης, καὶ ἅπασαν τὴν πραγματείαν φιλοπόνως διελθὼν, ἠγάσθη ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ πολλὰ προσεπαίνεσας, καὶ τὸ βέβαιον τῆς αὐτοῦ πίστεως ἐγκωμιάσας, ἀπέλυσεν, ὑπομνησκειν αὐτῷ προτρεψάμενος κατὰ τὴν κληρὸν τῆς τοῦ Πατρὸς μνήμης, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς κηρὸς καὶ μύρα παρέχη, καὶ ἀφοσιοῦται τὴν τιμὴν. *Audivit hæc et patriarcha ; accersitoque sancto, ex illo percontatur, de his quæ audierat. Docet ille omnium rationem, divinaque pridem revelatione atque afflatu, cantica composuisse, ac vitam illius conscripsisse. Quærit patriarcha hæc percurrere, ipsaque ab eo scripta pellegere. Sumptis itaque in manus libris, cunctisque diligenter pellectis ac evolutis, re gavius est, multisque laudibus cumulans ; firmumque ejus fidem magnifice commendans, dimisit, monens ipsum, jubensque, ut temporis quo celebranda foret Patris memoria certiozem faceret, ut et ipse cereos unguenique conferret, ac sancto honorem impenderet.* Visa hæc, pro Ecclesiæ Constantinopolitanæ ritu sufficiens Symeonis Studitæ, dicti Venerabilis, vindicatio, et ut sancti titulo publicos in urbe (aut certe in sancti Mamantis monasterio) honores haberet. Inque hunc modum annos sexdecim ejus cultum illibatam perseverasse, celebrataque frequentî religioſo conventu solemnia, auctor Sthetatus: donec Stephanus Alexinæ ex metropolitâ Nicomediensi, Sergii patriarchæ syncellus, eo nomine cœpit exagitare, inque Symeone venerabili quædam reprehendere, ipsumque proinde ejus religiosum cultum, sic præsertim tota urbe solemnem, improbare. Totum Sthetatus ascribit invidiæ, ac quod utriusque Symeonis sanctitas ac scientia, illius famæ scientiæ ac sanctitatis vide-

retur officere. Nolim ego sic nigro virum lapide damnare. Præter Scylitz. et Cedr. ipse Sthetatus, clarissimi nominis, eoque nedum patriarchæ, sed et imperatori charissimum, magnæque apud eos auctoritatis, eum scribit, facillimum scilicet solvendis quibusque dubiis ac quæstionibus, λόγῳ καὶ γνώσει τῶν πολλῶν διαφέρων *Longe vulgo præcellens eloquentia ac scientia.* Lega: um ad Sclerum urbi jam imminentem, suæque tyrannidis terrorem illi inferentem, a Basilio et Constantino missum, qua suadendi vi, sapientiæque ac virtute præstabat, docent relati Scylitz. et Cedr. Ἐν ὄσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ σύγκελλος Στέφανος καὶ τῆς Νικομηδείας πρόεδρος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαβόητος, καὶ πειθεὶ μαλάξαι ἱκανὸς γνώμην σκληρὰν καὶ ἀτίθισσον, πρέσβυς εἰς τὸν Σκληρὸν ἀποτέλλεται, εἰ πῶς δυναθῆῃ πείσαι τὸν ἀποθέσθαι τὰ ὄπλα. *Interim Stephanus Syncellus, Nicomediæ præsul, vir eruditus et eloquens, sapientiaque ac virtute clarus, durumque animum ac indomitum suadæ vi emollire idoneus, legatus ad Sclerum mittitur, num forte ad arma ponenda verbis cogere possit.* Miratur P. Goar. Notis suis ad Cedr. quomodo syncellus Stephanus, quasi patriarchæ concellaneus, illique assiduus, qui Nicomediæ præsul esset, ibique pro officii muneris, potius quam Constantinopoli in patriarchæ ædibus, vitam ageret ; nec patriarchæ successor, quod fere syncellorum videbatur, designatus esset. Potuisset Sthetatus si ejus copia fuisset, lucis aliquid afferre. Docet itaque eum, abdicato episcopatu sic assidue versatum cum patriarcha, ac vere syncelli partes implese, non solo titulo atque nomine ornatum fuisse ; sive alias inhiabat sedi Constantinopolitanæ, eoque munere sibi ad eam gradum parabat : quam ne assequeretur, in causa esse potuit longa Sergii ætas ac sedes annorum viginti, intra quos nihil vetat Stephanum humanis excessisse, et ubi totam in Symeone fabulam luserat, per cuius vel mortem vel ingravescentem ætatem, ille postmodum pace potitus sit, libereque Patri suo spiritali, Symeoni venerabili, solemnnes annos honores persolverit ; sive nihil eam sedem ambiens (ut non erat certa ultro jure sancita ac necessaria syncellorum in eam sedem successio) velut utilioſorem rebus ecclesiasticis navaturus operam, sic a consiliis patriarchæ, in regenda universa diœcesi, quam si unam aliquam civitatem vel ipsam metropolim episcopus regeret ; vel ipse sponte, vel invitante patriarcha, sive etiam imperatoribus, pro ejus nominis celebritate, ea relicta, Constantinopoli quasi patriarchæ assessor, illique intimus ac familiaris, consederit. Quo fere modo, apud Latinos, etiam archiepiscopi in cardinales sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteros passim cooptantur ; vacantque ipso jure sic assumptorum sedes, quod non satis conveniat utrique muneri in uno homine : ut quis scilicet addictus sit Romanæ curiæ ejusque urbis clero, et ut pontificis partes sedulo exsequatur, in Ecclesia ac plebe, cui præfectus episcopus est ; juris tamen

fectione, ejusque velut fraude quadam, eadem illis. A ac quandoque majores sedes commendantur; et si non desunt qui utroque munere præclare functi, tam purpuram ornarunt, tum et magis infulas, sanctis moribus composito grege peculiariter creditæ, nihilque illo secundum Deum, sive purpuram dicas, sive quid aliud humanæ dignitatis, antiquius habentes, ejusque cura pervigiles; veri scilicet Pastores, Christianique Ἀρχιεπίσκοπος vestigia sedulo prementes, decorarunt; in quibus sol quidam effulsit Carolus Borromæus; secuti plures eximio exemplo, Franciscus Sordisius Burdigalensis, meus ipse metropolitæ vitæque regularis assertor et vindex in sanctissimi Rosarii FF. Prædicatorum Burdigalensi cœnobio, in quo et nomen sanctiori instituto (sancto vere tunc, modoque sodalitate) dedi; Galaminius noster, alique.

Stephanus ergo, τὸν τῆς ἐπισκοπῆς παρατησάμενος θρόνον, συνῆν ἀεὶ τῷ πατριάρχῃ, καὶ μεγάλην ἐφέρετο παρὰ πάντων τὴν φήμην τῆς γνώσεως. *Re-pudiata sede episcopi, cum patriarcha semper versabatur, magna apud omnes scientiæ æstimatione erat.* Potuit ergo vir eruditus suspectum habere, quod antea Symeones viri illiterati ex solo quasi afflato de Deo divinisque tanta loquebantur; quodque alter, alterius jam defuncti memoriam consecrans, ad ejus solemnia totam fere egeret civitatem; ut jam magna civium pars, nihil nisi sanctum haberent, quod illis auctoribus accepissent. Primum itaque illi tentata Symeonis de Deo doctrina: tum sollicitatum Patris ille honor, annum unum atque alterum, patriarcha ac episcopis ægre assentientibus, ut damnarent, quod jam ante ipsi approbarant. Raptus tandem in concilium eo nomine Symeon, ipsaque Patris imago divinis honoribus consecrata: ejus in eo ventilata causa; et longa Symeonis satisfactio, pro se ac imagine: juxta ex illa oblini vox Ὁ ἌΓΙΟΣ; abolitæ et omnes aliæ ejus, in sancti Mamantis, imagines. Altera coacta synodo; jussus Symeon aut a Patris illis laudibus cessare, aut cœnobio; urbeque excedere. Nolenti cedere, decreta synodice exsilii pœna. Deportatus ad Chrysopolim, in oppidulum quod Palusiarum vocant. Nactus ibi oratorium pene dirutum atque desertum, in eo cum discipulo considet. A Christophoro senatorii ordinis viro, cujus possessionis erat, ipsum dono obtinet, ea conditione, ut si Deus mitius ipse dederit, monasterium in eo extruat. Per eum, aliosque ejus discipulos delata querelæ ad patriarcham. Revocatus ipse in urbem; tentata rursus constantia, oblato honore, metropolitica sedes, nobili aliqua civitate, modo tantisper contentionem remitteret. Cunctis immoto, facta licentia colendi Patrem ut libuerit ac vel in urbe, prioreque cœnobio degendi, vel in nova solitudine. Delecta solitudo; in ea coactus novus grex, extractum egregiis ædibus nobile cœnobium, cunctis ad vitæ asceticæ necessariis satis instructum; sanctæ Mariæ vocant. In eo aucta Symeonis Venerabilis religio et cultus, confluenta ex ipsa urbe Augusta, totaque vicinia, innumera hominum multi-

tudine ad ejus quotannis solemnia. Derivata hæc eadem ad diversa alia cœnobia. Nulla deinceps Symeoni creata molestia. Extinctus brevi post restitutum Symeonem patriarcha Sergius, eique subrogatus Eusthatus, cujus omne tempus videtur vixisse Symeon, et ad ipsum Alexii, qui fuerat Stanlianus monachus, pervenisse. Stephanus, vel ipse, quo tempore Sergius, diem obierit, vel eo sublato, animos posuerit; aliis jam patriarchis Symeoni æquioribus, majorisque præ Sergio firmitatis, qui probata Symeonis instituti ratione colendo Patrem suum, non debuit obtundente Syncello, eaque duntaxat ratione, ac nisi certo deprehenso errasse sibi calculum, nec eum sanctum, sed vel hypocritam vel hæreticum esse, a constantia resilire. Hæc summa Vitæ Symeonis, quæ longe multa impleret folia. Ex ea planum, quam non in obscuro manserint res ejus, post breve ipsius exsilium et carcerem, nec quasi oblivione ejus sepulta cantica, sermonesque, ac scripta alia; ut sibi visus fuerat divinare Leo Allatius, quod eum defecerit vetera monumenta. Ægre fero, ut tantum virum pro adversariis stare admittam, vel Palamitarum fontem esse, nisi hoc solum, quod illi simpliciter ei dicta, nimiaque emphasi, de Dei unione ac visione, ejusque luce ac divinitate, in suam nisi sunt detorquere sententiam; uti et illo superiorum, Dionysii, Basilii, Greg. Chrys. Maximi: vixque ullus occurrat, eorum qui mysticam atque amoris theologiam propensius tradidere, cui non proclive sit eandem prope ac Symeoni inferre calumniam. Sic et Thaulero nostro visi aliqui detrahere, quem Ludovicus Blossius vir eruditus ac pius, rite vindicat. Visio illa, aliæque ejus generis, gustus quidam est expectatæ felicitatis, altiorque præsentis Deus ejusque unionis in perfectis, sensus, quam Symeon in eis negare, hæreseos notat; nec forte aliud in eo, ejusque Patre spiritali, Symeone Venerabili, Stephanus reprehendebat. Libet ex ejus Orat.: Περὶ γνώσεως ἀληθινῆς, cujus init. Καὶ νῦν εὐκαίρω; καλὸν εἰπεῖν hæc exscribere. Τὸ μορφοῦσθαι ἐν ἡμῖν τὸν ὄντως ὄντα Θεόν, τί ἐστίν, εἰ μὴ τὸ ἡμᾶς αὐτοὺς πάντως μεταποιεῖν τε καὶ ἀνιπλάττειν καὶ εἰς τὴν τῆς θεότητος εἰκόνα μεταμορφοῦν; οἷον ἔγνωμεν ἅρα γε γινόμενα καὶ τὸν ἅγιον Συμεώνην τὸν Εὐλαβῆ, τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἀσκησάντα· τῇ πείρῃ αὐτῇ τὰ περὶ αὐτοῦ βεβαιωθέντες. Τῇ γὰρ ἀποκαλύψει τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπισφραγίσαντες, ἀναντιρρήτως ταύτην φυλάττομεν. Μᾶλλον δὲ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φωτός, ὡς ἐκ λαμπάδος τινός, τὸν τῆς ψυχῆς ἡμῶν λύχον μεταδοτικῶς ἀνάψαντες, ἁσθεστον διατηροῦμεν, ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς καὶ προσεβείαις φρουρούμενοι. *Quid est formari in nobis, eum, qui est vere, Deum; nisi nos ipsos omnino transmutare, et in imaginem divinitatis suæ transformare? Qualem utique etiam erasisse novimus sanctum Symeonem Venerabilem, qui in monasterio Studii exercuit; ipso periculo, rei ejus certo notitium adepti. Divini enim in eo Spiritus*

revelatione, obsignatam in eum fidem, citra omnem A
 hæsitacionem servamus. Quinimo ex eadem luce, ve-
 lut ex quadam lampade, mentis nostræ lucernam com-
 mercio quodam accendentes, ejus precibus ac interces-
 sionibus, muniti incæstinclam servamus.

Tuncque de æmulis: Ἀπιστοῦσι καὶ ἀδύνατον εἶναι
 ἑαυτοὺς πεῖθουσι, τὸ καθαρεῦσαι ἀνθρώπων κελείως
 ἀπὸ παθῶν, καὶ ὅλον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτῷ δέξασθαι
 τὸν Παράκλητον. Διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ κατὰ τῆς ἑαυ-
 τῶν σωτηρίας λαλοῦσι καὶ πράττουσι, κλεινότες ἐφ'
 ἑαυτοῖς τὰς πύλας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ
 πάντας ἄλλους τοὺς ἐισελθεῖν βουλομένους κωλύον-
 τες. Εἰ που δὲ καὶ ἀκούσῃσι περὶ ἑτέρου τινὸς νο-
 μίμως ἀγωνισαμένου, καθαρευόντος τε ἀπὸ πάντων
 π.θῶν, καὶ πᾶσι τὰ μεγαλεῖα κηρύττοντος τοῦ
 Θεοῦ, ὅσα δηλονότι ἐποίησεν ἐπ' αὐτῷ ὁ Θεός, κατὰ
 τὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις αὐτοῦ· καὶ ὅπως μὲν λέ-
 γοντος πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκούοντων, κατηξιώθη
 φῶς ἰδεῖν Θεοῦ καὶ Θεὸν ἐν φωτὶ δόξης· ὅπως δὲ
 γνωστῶς ἔργῳ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰεπιφοίτησιν κατ' ἐν-
 ἔργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἅγια ἐν ἁγίῳ
 Πνεύματι γέγονεν· εὐθὺς ὡσπερ κύνες λυσσῶντες,
 καθυλακτοῦσιν αὐτοῦ, καὶ κατεσθίειν, εἰ δυνατὸν, τὴν
 ταῦτα λέγοντα σπεύδουσι· Παῦσαι, λέγοντες, πε-
 πλανημένοι καὶ ὑπερήφανοι σὺ. Τίς ἄρα τοιοῦτος
 ἄρτι γέγονεν, ὡς οἱ ἅγιον Πατέρας ἐγένοντο; Τίς
 δὲ Θεὸν εἶδεν, ἢ ἰδεῖν κἄν ὁπρωτοῦν δύναται; Τίς
 Πνεῦμα ἅγιον ἐπὶ τοσοῦτον ἔλαβεν, ὡς δι' αὐτοῦ
 τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀξιώθηται ἰδεῖν; Παῦσαι,
 μή σε λίθοις καταλευσθῆναι ποιήσωμεν. Ἐξ ὑμῶν
 μὲν, ὦ οὗτος, ὡς αὐτοῖ φατε, οὐδεὶς οὐδαμῶς· ἐκ
 δὲ τῶν προαιρουμένων τὸν σταυρὸν ἄραι καὶ τὴν
 στενὴν ὁδοῦ εἶδον, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀπολέσα ψυχὰς
 ἔνεκον τῆς αἰωνίου ζωῆς, πολλοὶ μὲν εἶδον καὶ πρό-
 τερον· πλείους δὲ, οἶμαι, ὄρωσι καὶ νῦν, καὶ τῶν βου-
 λόμενων ἕκαστος ὄψεται· πᾶν ὅμως σκαιότητι γνώμης
 καὶ βασκανίας· φαυλότητι τούτους ἰδεῖν οὐκ ἰσχύετε.
 Non credunt, sibi que persuadent fieri non posse, ut
 homo perfecte a libidinibus atque vitiis mundus sit, et
 ut totum substantialiter in se Paraclitum recipiat.
 Idcirco etiam contra suam ipsorum loquuntur agunt-
 que salutem, claudentes super se ipsos fores regni
 cælorum, cunctosque reliquos, qui velint intrare,
 prohibentes. Sin autem etiam de alio quodam audie-
 rint, legitime eum certasse, mundumque a perturbatis
 omnibus affectibus esse, ac Dei mirabilia omnibus
 prædicare; quæcumque nimirum Deus in illo fecit
 juxta verissimas promissiones suas; dicentemque, ut
 auditorum salutem consulat, hoc se consecutum esse et
 Dei lumen videret, Deumque in claritatis seu ma-
 jestatis lumine, utque adeo sapienter actu Spiritus
 sancti in se adventum secundum operationem, sancta-
 que in sancto Spiritu facta conspiceret; statim velut
 canes rabidi adversus eum oblatrant, festinantque
 ut qui hæc loquitur, si fieri potest, devorent. Cessa
 aiunt, seducte tu ac superbe. Quis modo talis, ac sancti
 Patres existit? Quis vero Deum vidit, aut vel
 minimum videre potest? Quis tanta copia Spiritum
 sanctum accepit, ut per eum, Patrem Filiumque me-

reretur videre? Cessa, ne te lapidibus obruamus. Ex
 vobis quidem, Amici, nemo provius, ut vos dicitis :
 Ex illis vero qui crucem tollere statuerunt, et ar-
 ctam viam ambulare, atque suas animas propter
 vitam æternam perdere, viderunt multi etiam prius;
 pluresque etiam nunc, uti arbitror, vident, ac visurus
 est quisquis voluerit; tametsi vos mentis perversitate
 livorisque malitia eos videre non valetis. Plura ejus
 generis toto illo sermone, quæ ipsa ejus causa ac
 crimen apud Syncellum videantur; quæ tamen
 sic ab eò diluta auctor est Sergius, ut mera calum-
 nia visa sint synodi judicio, uno hoc in eo repre-
 henso, quod ita Patris, sicque ambitiose culti me-
 moriam celebraret. Sic enim ille ad Proceres, Sy-
 meonisque discipulos. Ἐγὼ μὲν, ἐνδοξότατοι, οὐ-
 δεμίαν ἔλαβον πώποτε πονηρὰν ὑπόληψιν κατὰ
 τοῦ κυροῦ Συμεῶν· ἀλλὰ καὶ ἀναγνοὺς καταρχῆς
 τὰ εἰς τὸν Πατέρα τοῦτου ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα,
 ἤσθη ἐπ' αὐτοῖς, τὴν ἐκεῖνου βίον εἰδῶς, καὶ ψάλ-
 λειν ἐπέτρεψε ἐπ' ἐκκλησίᾳ αὐτᾶ, ὑπερπαινήσας
 τὴν πίστιν αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐκ εἶδ' ὅθεν, καὶ τίς γέγο-
 νεν ἀναμεταξὺ ἐκεῖνου καὶ τοῦ συγκέλλου διαφορά,
 καὶ μυρίας κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τὰς
 κατηγορίας ἐξήγειρεν, οὐδὲν πλέον έχουσα· ἢ μόνον
 διαβολὰς. Ἄ δὲ πέπονθε παρ' ἡμῶν, οὐχ ὡς πα-
 ρασφαλεῖς ἐν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι, δι' ὧν
 ἡ ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος πίστις ὠχύρωται, πέπονθεν,
 ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν τοῦ ἰδίου ἀμεταθέτως εἶχε
 σκοποῦ, καὶ τιμῶν τὸν Πατέρα, τοῦ λαμπρῶς ἑορ-
 τάζειν οὐκ ἐπαύετο· οἱ κατήγοροι δὲ αὐτοῦ ἐταράσ-
 σοντο, καὶ δι' ὄχλου καθεκάστην ἡμῖν ἐγίνοντο. Διὰ
 τοῦτο τῆς μονῆς αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως αὐτὴν παρ-
 κείνητα. Νῦν δὲ, εἰ βούλεται, καὶ τοῖς ἔμοις· εἴξει λό-
 γους, κύριος αὐθις καὶ τῆς ἰδίας μονῆς γενήσεται, καὶ
 ἀρχιερέα τοῦτον ἐν μιᾷ τῶν ὑψηλῶν μητροπόλεων,
 συνευδοκουσῆς πάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου, χειροτονήσῃ,
 καὶ τὰ κακῶς ἐκθερηκῆτα διορθώσεως τεύχεται τῆς
 προσηκούσης. Ego sane, viri inclyti, nullam unquam
 malam suspicionem adversus dominum Symeonem ad-
 misi: sed et lectis initio quæ ab illo in Patrem suum
 conscripta erant, illi, gavius sum, qui illius vitam ex-
 ploratam haberem, ejus fidem supra modum laudans.
 Verum unde, nescio, quæve inter eum ac syncellum ortu
 discordia, innumeraque adversus eum ejusque patrem
 excita accusationum capita, nihil præter meras cal-
 umnias habentia. Quæ vero a nobis illi multa irrogata
 est, non eo irrogata est tanquam in ecclesiasticis dog-
 matis, quibus recta ac inculcata fides tota consistit,
 erraverit; sed quod in suo ille proposito immobilis
 persisteret, Patrisque honore, dies festos agitandi
 splendido cultu ac magnifico, nullum finem faceret;
 eoque re turbarentur illius accusatores, ac quotidie
 molesti nobis obtunderent. Hæc causa est, cur suo
 illum monasterio ac civitate moverim. Nunc vero si
 velit, meisque sermonibus acquieverit, tum rursus
 monasterii sui arbor erit, tum universa comprobante
 sacra synodo, in una celsarum metropoleon episco-
 pus a nobis ordinabitur; et quæ mala obtigerunt,
 convenienter emendabuntur. Notabant superbiæ po-

ius, quam prorsus perversæ doctrinæ, quippe qui jactaret ipse, quod antiquis sanctis præ summa puritate non inficiabantur concessum esse, ut scilicet divinis potirentur visionibus; pro eo tamen ac humana fert conditio, non Messalianorum errore, ut ad libitum ipsa eis conspicua fieret divina essentia, vel ipsa claritas eis visa, increata Dei gloria esset, non Dei in eis effectus et immutatio ac transformatio, uti ipse relatus Symeon satis expressit.

Quod ait, ὄλον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτοῖς δέξασθαι τὸν Παράκλητον, Clarius Serm. Περὶ τῶν δουλευόντων Θεῷ, τίνες ἂν εἴεν, expressit. Ὡς περ ἑκκαίδεκα κλίβανος, ἐπὶν σφοδρῶς ἑκκαθῆ, ὄλω διαυγῆς γίνεται καὶ τοῦ πυρὸς ὅμοιος· οὕτω δὴ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, ἐπὶν μόνῃ χωρὶς πάθους ἐναπομείνη, τότε οὐσιωδῶς καὶ αὐτῇ ἐνοῦται τὸ θεῖον καὶ αἰὼνον πῦρ, καὶ εὐθὺς ἀνάπτεται καὶ διαυγάζεται· καὶ μεταλαμβάνει, ὡς περ ὁ κλίβανος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου πυρὸς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ καὶ ἀβρόχτου φωτός, καὶ αὐτὸ πῦρ κατὰ μέθεξιν γίνεται. *Velut accensa fornax, cum valde accensa fuerit, prorsus lucida ignisque similis evadit; sic nimirum etiam animi essentia, ubi sola absque affectibus vitiorumque operum materiam ignis essentialiter unitur, statimque accenditur et lucescit; ac velut fornax, ignis hujus, qui sensu percipitur, commercio gaudet, sic et corpus divinæ ac arcanae lucis; ipsumque ignis evadit qua ignis particeps est.* His pene affinis Chrysostomus quibus præsertim locis divinæ in nobis Eucharistiæ effectus exaggerat: quæ sane intelligenda, ut sic nobis Deus, ipsaque ejus essentia, per sua dona, quibus comes est, illabatur, vereque co-puletur, non ut una ejus nostraque essentia sit, quod nec poscit exemplum fornacis accensæ, sed ut intima quædam nullaque verborum vi explicabilis Dei unio ac præsentia in anima sic affecta, significetur; quæ ipsa per gratiam est in justis omnibus, sed occulta et quasi habitu, nulloque vel exiguo illius sensu; in perfectis longe notior actuque ac maximo quodam velut sensu, velut gustu quodam expectatæ cum Deo θεώσεω; cum eum videbimus sicuti est, in teque perfecte illi erimus, Deo perfecte similes; cum tunc quoque Deus infinite emineat, sicque οὐσιωδῶς; (vera scilicet unio futura sit) ut **D** in nostraque discreta essentia; tanquam ens a se, et ab alio, maneat.

Serm. Περὶ ἀπαθείας καὶ ἐναρέτου βίου, incip. Πολλοὶ τοῖς ἐν κόσῳ πολλὰκις προσομιλήσας, *De animo Dei amore ebrio ac vere extatico.* Συναπτεται τοῖς ἀγγέλοις, τῷ φωτὶ ἀναμίγνυται, ἀπογεύεται τῆς ζωῆς, τῇ ἀθνασιᾷ συμπλέκεται· ἐν ἀπολαύσει γίνεται τῆς τρυφῆς, εἰς τρίτον ἀνέρχεται οὐρανόν, ἀρπάζεται εἰς παράδεισον, ἀκούει ἁβρόχτα ῥήματα, εἰς τὸν νομφῶνα εἰσέρχεται, εἰς τὴν παστὸν παρα- γίνεται, τὸν Νυμφῶνα ὄρᾳ, τοῦ πνευματικοῦ γάμου ἐν μετοχῇ γίνεται, τοῦ μουσικοῦ κρατήρος ἐμπίπταται, τοῦ μόσχου τοῦ ζιευτοῦ, τοῦ ἄρτου τοῦ ζωηροῦ, τοῦ κόμματος τῆς ζωῆς, τοῦ ἀμώμου Ἄμου, τοῦ

Α μάννα τοῦ νοητοῦ· πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἐν ἀπολαύσει γίνεται, εἰς ἃ οὐδὲ τῶν ἀγγέλων αἱ Δυνάμεις ἀδεῶς ἐνατενίσαι τολμῶσιν. Οὕτως ἔχων, πυρ- οὔται τῷ Πνεύματι, καὶ ὄρᾳ τὸ τῆς θεώσεως αὐτοῦ ἐντεῦθεν μυστήριον. Πῦρ ὄλω γίνεται τῇ ψυχῇ, μεταδίδους καὶ τῷ σῶματι τῆς οἰκείας λαμπρότητος· δίκην τοῦ ἠρωμένου πυρὸς, τῆς οἰκείας τῷ σιδήρῳ φύσεως μεταδίδοντας. Καὶ γίνεται ἡ ψυχὴ τῷ σῶματι, ὅπερ γέγονε τῇ ψυχῇ ὁ Θεός, καθά φησιν ἡ Θεολόγος φωνή. Οὕτε γὰρ ψυχὴ ἔζη εὐνάται, μὴ φωτισμένη παρὰ τοῦ κτίσαντος, οὔτε σῶμα, μὴ παρὰ τῆς ψυχῆς δυνατούμενον. Σκόπει ἀκριδῶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. Σῶμα, ψυχὴ καὶ Θεός· τὰ τρία ταῦτα. Θεός ἄναρχος, ἀτελευτήτος, ἀπρόσιτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀράτος, ἀβρόχτος, ἀναγῆς, ἀψηλά- φητος, ἀπαθῆς, ἀνεκδιήγητος, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμε- ρῶν φανείς ἡμῖν ἐν σαρκὶ δι' Ἰησοῦ, καὶ γνωρισθεὶς διὰ τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πνεύματος, ὡς πιστεύομεν, Ἰσος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, ψυχῇ νοεῖν μίγνυται διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὡς ποῦ τις ἔφη. ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἐπαγγέλλεται, λέγων, «Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω.» Ἄλλὰ πρόσθετος Θεοῦ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας ἐνοικούντος ἐν ἡμῖν τοῖς γνησίοις δούλοις αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐλλάμψεων τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπεριπα- τοῦντος ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, ἀχορίστους εἶναι τοῦ Θεοῦ τὰς ἀξίας τῶν τοιούτων ψυχῶν ὁμολογου- μένως πιστεύομεν. Τῶν δὲ ψυχῶν πάλιν διακινουμέ- νων ἐν ὄλω τῷ σῶματι, καὶ μηδὲν μέρει ἀπολιμπα- νομένων, ἀνάγκη πάντως καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα, ἀχώριστον οὖσαν τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ μὴτὲ ἔζη χωρὶς αὐτῆς δυναμένην, εἴην ἀγεσθαι τῆς ψυχῆς τῷ θελήματι· καὶ ὡς οὐκ ἔστι σῶμα ἔζην ἀνευ ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ θέλημα ἐνι τῷ σῶμα ἔχειν τὸ τε παρ- εκτὸς ψυχῆς. *Consociatur angelis, commiscetur lumi- ni, vitam degustat, immortalitati conseritur, deliciis fruitor, in tertium cælum ascendit, rapitur in parad- isum, audit arcana verba, in thalamum ingreditur, torum nuptialem adit, videt Sponsum, spiritualium nuptiarum communionem donatur, mystico evatere im- pletur; vitale saginato, vitali pane, vitæ poculo, Agno immaculato, manna spiritali reficitur; illis omnibus bonis potitur, in que nec angelicæ Potestates in- trepide audent prospicere. Ita se habens, inflammatur Spiritui, indeque suæ deificationis mysterium cernit. Animo prorsus ignescit, ipsumque corpus sua claritate impartit; haud secus ac ignis oculis conspi- cius in naturæ suæ commercium ferrum asciscit. Hocque ipsum animus corpori efficitur, quod Deus animo existit, juxta ac Theologus loquitur. Neque enim fieri potest ut animus vivat, nisi ejus qui con- didit fulgoribus illustratur, neque ut corpus, quin ab animo roboretur. Attende diligenter quo spectent ea que dicuntur. Corpus, anima, Deus. Tria hæc. Deus principii ac finis expers, inaccessus, imper- scrutabilis, invisibilis, ineffabilis, qui nec tangi nec palpuri potest, nullique obnoxius affectui est, nec enivari potest, extremis temporibus appretens nobis*

in carne per Filium, ac manifestatus per sanctissimum Spiritum, uti fide docemur, æqualis nobis per omnia sine peccato, animæ intelligenti miscetur, mei animi causa, ut quidam ait, ut et Spiritum saluum faciat, et carni immortalitatem præstet. Quin et pollicetur, dicens, « Inhabitabo in eis, et inambulabo. » Verum animum attende. Deo, juxta quod vere pollicitus est, in nobis veris servis suis inhabitante, sanctissimi Spiritus afflatu et illustrationibus in animis nostris inambulante, qui talibus digni sunt animi, a Deo separari non posse explore credimus. Cumque rursus animi per omne pervadant corpus, nec ulli desint parti, prorsus necesse est, ipsam quoque carnem, quæ ab animo inseparabilis sit, quin imo, quæ nec vivere absque illo possit, totam animi regi voluntate. Ac sicut non potest corpus vivere sine animo, sic neque tunc voluntatem habere potest sine illo. Hoc Christi, nostræque Trinitatis mysterium. Christi ut exemplaris, quod id eo Deus sit altiori aliqua ac in nobis ratione. In ipso enim, ipsa hypostasi unus, et in quo caro sit ipsa ὁμοθεο; ut loquitur Gregorius, una Deus: in nobis vero, ενεργεῖται, ἐλλάμψεται, dono gratiæ, afflatu, illustratione, ac quidquid in sanctis Deus operatur, ut peculiariter filiis ac diis, non tamen naturæ, φύσει, sed dono gratuito et adoptione, θέσει quod disertis verbis Symeon proficitur, ut non sit nævus in scirpo quaerendus, tantisque vexanda hæc ejus creati Trinitas, diviniæ imago, in qua ipsa, tria unus sint Deus, etsi sicut caute omnia ad probatæ theologiæ normam reducenda: quæ maxime cautio est mysticis adhibenda, cujus defectu possint simplicioribus offensioni esse, ac errorum illis ausum præbere. Infert ergo Symeon. Ἀποδείκνυται τοίνυν ὅτι ὡς περ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς Θεὸς ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως προσκυνεῖται, οὕτω πάλιν ἐν Θεῷ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως κατὰ χάριν ὁ ἄνθρωπος γίνεται, μήτε τοῦ σώματος εἰς ψυχὴν μεταβαλλομένου, μήτε τῆς ψυχῆς εἰς Θεότητα μεταποιουμένης· ἀλλὰ μένων ὁ Θεὸς καθὼ Θεὸς ἐστί, καὶ ἡ ψυχὴ καθὼς ἔχει φύσιν, καὶ τὸ σῶμα καθὼς ἐπλάσθη πηλός· ὁ παραδόξως συνδήσας αὐτὰ, καὶ τῷ πηλῷ συγκεράσας τὸ νοερόν τε καὶ αἰθρόν, αὐτὸς ἀμφοτέροις τοῦτοις ἀσυγχύτως ἐνοῦται· καὶ γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐκείνου, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, γίνομαι. Ἀλλὰ πάλιν, εἰ δοκεῖ, τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν. Ἡτῆρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς Θεὸς, ὃν σεβόμεθα· Θεὸς, ψυχὴ καὶ σῶμα, ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος καὶ Θεὸς εἶναι καταξιούμενος. Ἰgitur probatum est, sicut in Patre et Filio et Spiritu sancto, unus Deus inconfuse ac indivise adoratur, sic rursus in Deo et anima et corpore qui per gratiam est, fieri hominem indivise ac inconfuse: ita nimirum ut neque corpus in animam mutetur, neque anima in deitatem confletur; sed manente Deo quatenus Deus est animaque, quomodo illi natura comparatum est, ac corpore, pro eo ac lutum formatum est; qui inaudita hæc ratione divinavit, mentisque ac quod omni

vacat materia luto miscuit, ipse ambabus his inconfuse unitur; egoque uti sermo probavit, hoc nanciscor ut ad ejus imaginem ac similitudinem sim. Verum rursus si libet, sermonem resumamus. Pater, Filius et Spiritus sanctus, unus Deus, quem colimus. Deus anima et corpus, homo ad Dei imaginem conditus, et cui obtingit ut sit Deus.

Nec longe est locus ille ex orat. 27, Pontano datur visus, ac Leoni Allatio in eorum exemplum adductus, quæ nemo pius æquo animo ferat in Symeone. Ὁ τοῦ θαύματος! ὅτι ἄνθρωπος Θεῷ ἐνοῦται πνευματικῶς καὶ σωματικῶς, εἴπερ οὐ χωρίζεται τοῦ νοῦ ἢ ψυχῆ, οὐδὲ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα· ἀλλὰ τῇ οὐσιωδῶς ἐνώσει γίνεται τρισυπόστατος κατὰ χάριν καὶ ὁ ἄνθρωπος· εἰς θέσει Θεός, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ οὐπερ μετελήψε, Θεοῦ Πνεύματος· καὶ πληροῦται τῆνικαῦτα τὸ εἰρημένον ὑπὲρ τοῦ προφήτου Δαβὶδ, « Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστέ, καὶ ὡς ἡ Ὑψίστου πάντες. » Κατ' εἰκόνα θελάθη καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ὑψίστου, γεννήματα θεὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος. O rem miram! Homo Deo spiritaliter corporaliterque unitur; siquidem anima non a mente nec ab anima corpus sejungitur: sed et essentialiter unione quæ est per gratiam homo trisυπόστατος (velut trium substantiarum dicas) efficitur; unus scilicet adoptione Deus, ex corpore atque anima, et cujus factus est particeps, divini Spiritus. Tuncque impletur quod dictum est a Davide propheta, « Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes. » Filii Excelsi, imaginis scilicet ratione ac similitudinis Altissimi; divina progenies ex divino Spiritu. Pont. et Aliat. ac si esset τῇ οὐσιωδῶς ἐνώσει, unione essentiali; monetque Pont. illud nec ad Deum, nec ad gratiam referendum esse (Neque enim homo justus aut cum Deo, aut cum gratia essentialiter unitur) sed ad solam conjunctionem corporis et anima, quæ utique essentialis est. Malim ego τὸ οὐσιωδῶς, uti est, adverbialiter reddere, quo determinetur vox τρισυπόστατος, ut dicatur homo trium substantiarum (quasi scilicet in eis subsistens) similitudine quadam ad divinas personas, non quovis modo, sed οὐσιωδῶς, vere sane veraque unione, sed per gratiam, et qua unus θέσει fiat, non una essentia. Notum est sanctis Patribus pro eodem accipi οὐσίαν ac φύσιν. Sic passim exponunt Damasc., Maxim. et alii: idem itaque illis φυσικῶς et οὐσιωδῶς, atque unio φυσικῆ et οὐσιωδῆς. Uti igitur unio φυσικῆ in Christo, naturalis, sic dicta Cyrillo, anath. 3, non in eo conflatur naturas, uti male carpit Theodoretus, vel unam, alia absorpta, factam astruit, Apollinarii errore; sed earum veram unionem, καθ' ὑπόστασιν tamen (subsistendi scilicet ratione) sic et significat Symeon, trium essentialis unio, vel qua homo unus essentialiter deus, tribus constans fiat, vera unio est, et qua vere id fiat, κατὰ χάριν tamen (per gratiam) non ut ex illis una quædam essentia emergat. Sic superius semel et iterum usurpata ea vox Symeoni, in iis quæ ex illo attulimus; possitque Pontanus vel Theodoretum exemplo emendari, ejusque vocis usum, ut et illi

affinis, ex Cyrillo doceri: Φυσικὴν φάμεν γενέσθαι Ἀ
τὴν ἑνωσιν, ἀλλ' ἐκ δύο πραγμάτων ἀνομοίων, Θεό-
τητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, τὸν ἕνα γενέσθαι Χρι-
στὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον διαβεβαιούμεθα. *Natura-
lem dicimus factam esse unionem, sed ex dua-
bus rebus dissimilibus, Deitate scilicet et humani-
tate, unum factum esse Christum et Filium et Do-
minum affirmamus.* Duabus, inquam, rebus dissi-
milibus, quæ et dissimiles re ipsa ac essentia sua, ab
unionem maneat; uti se res habet in illis exemplis
quibus sancti unionem sive hypostaticam, sive quæ
per gratiam est (amoris scilicet et charitatis, sive
etiam visionis ac cognitionis) explicant.

Videtur ipse Cyrillus Symeoni prævisse lib. ix,
in Joann. versus finem, ubi de prima creatione lo-
quens. quæ ad Dei imaginem homo conditus est, et
ad quam per Christum reformamur; exclusam eni-
m opinionem, quæ spiraculum a Deo homini insuffla-
tum, animam rationalem exponit; ipse Spiritum
sanctum interpretatur, velut signaculum perfectæ
jam ex anima et corpore humanæ naturæ, a Deo
impressum; quo sic homo Deus unus θέσει sit, ac
in tribus vere existens: Μέτοχον αὐτὸν τῆς ἰδέας
φύσεως ἀποτελεῖ Θεός. Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ
πρῶτον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, τοῦτ' ἐστι, τὸ Πνεῦμα
τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς ἡ ζωὴ μετὰ Πατρός,
συνέχων αἰ; τὸ εἶναι τὰ πάντα. Κινεῖται γὰρ ἐν
αὐτῷ τε καὶ ἡ, τὰ ζωῆς δεκτικὰ. *Participem enim
Deus reddidit suæ naturæ. « Insufflavit enim in sa-
ciem ejus spiraculum vitæ, » hoc est, Spiritum Filii.*
*Ipsæ enim vitæ est cum Patre, in esse omnia conti-
nens. In eo quippe moventur et vivunt, quæ vitæ
capacitas sunt.* Aliisque in eam rem interjectis,
Ὡς οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εὖ φρονῶν τὸ ἐκ τῆς θείας
οὐσίας; προελθὼν ἐμφύσημα ψυχῆν οἴοιτο γενέσθαι
τῷ ζῶν ψυχωθέντι δὲ μᾶλλον, καὶ πρὸς ἰδιότητα
τῆς τελείας φύσεως δι' ἀμφοῖν ἀφιγμένῳ, ψυχῆς ἐπὶ
λέγω καὶ σώματος, καθάπερ τινὰ σφραγίδα τῆς
ἑαυτοῦ φύσεως ἐπέτηξεν ὁ Δημιουργός, τὸ Πνεῦμα
τὸ ἄγιον· τοῦτ' ἐστὶ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, δι' ἧς
πρὸς τὸ ἀρχέτυπον διεπλάττετο κάλλος· ἀπετελεῖτο
δὲ κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος πρὸς πάσαν ἰδέαν
ἀρετῆς, δυνάμει τοῦ ἐνοικισθέντος αὐτῷ διακρα-
τούμενος Πνεύματος. *Neminem sanæ mentis existi-
maturum nunquam arbitror, afflatum ex divina sub-
stantia procedentem, animali animam existisse; sed
animato potius, et ad proprietatem naturæ perfectæ
ex anima et corpore deducto, naturæ suæ veluti si-
gnaculum Creatorem impressisse, Spiritum sanctum,
id est, spiraculum vitæ; per quod ad archetypi pul-
chritudinem formaretur, et ad Creatoris imaginem,
ad omne virtutis genus, inserti ei Spiritus inque eo
locati, virtute conservatum, perficeretur.* Amissa hæc,
per facultatem arbitrii (quæ ipsa in homine, ait
Cyrillus, quædam imaginis portio est) ut in Christo
antione ἴτιδὲ divinitatis cum humana natura, re-
parata sint, et per eum ipsoque Mediatore in nobis;
idem pluribus prosequitur: sed hæc nobis suffi-
ciant.

Possem alia afferre, ut quod habet *Serm. de
pnevaricatione Adæ*, ubi et illud οὐσιωδῶς recurrit.
Ἐκστηθεὶ τὸ φρικτὸν ἀκούων τοῦ μυστηρίου, καὶ τὸν
λόγον πιστὸν ὄντα μετὰ πάσης ὑπόδεξαι πληροφο-
ρίας καὶ πίστεως. Συλλαμβάνομεν οὖν αὐτὸν οὐχ ἰ-
σωματικῶς, ὡς ἡ Παρθένος καὶ Θεοτόκος αὐτὸν
συνέλαβεν, ἀλλὰ πνευματικῶς μὲν, οὐσιωδῶς δέ-
καὶ ἔχομεν αὐτὸν ἔχεινον, ὃν καὶ ἡ ἀγνή Παρθένος
συνέλαβεν, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καθὼς ὁ θεὸς
Παῦλος φησιν· Ὁ Θεὸς δὲ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς
λάμψαι, αὐτὸς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.
Ὅσον εἰπεῖν, ἀντι τοῦ, Αὐτὸς ὁλος οὐσιωδῶς γέγονεν
ἐν ἡμῖν. *Obstupescere tremendum audiens mysterium,
ac sermonem, qui fidelis sit, omni certitudine ac fide
suscipe. Illum itaque concipimus, non corporaliter,
quemadmodum Virgo ac Deipara eum concepit, sed
spiritualiter quidem, verum essentialiter; eundemque
ipsum habemus (quem et Virgo castissima concepit)
in nostris cordibus, uti beatus Paulus ait: « Deus
qui dixit de Jenebris lumen splendescere, ipse illuxit
in cordibus nostris; » pro eo ac diceret: Ipse totus
essentialiter in nobis versatus est.* Ergo, vult essen-
tiale Deo in nobis esse? Nunquæ. Vult certe ipsum re-
vera Deum esse in nobis peculiari præsentia modo,
nihil separatum a suis donis, quorum auctor est,
supra omne debitum naturæ. Sequitur Ὅτι δὲ καὶ
ἡμεῖς τὸ ἀσχετον πῦρ τῆς θεότητος ὡσαύτως
δεχόμεθα, ἀκούσον τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐπὶ
ἤλιθον βλάσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Πῶλον ἄλλο εἰ μὴ τὸ
ἄμορσον αὐτοῦ τῆς θεότητος Πνεῦμα, μεθ' οὗ
συνεισέρχεται καὶ συνθεωρεῖται σὺν τῷ Πατρὶ καὶ
αὐτός, καὶ ἕνον ἡμῶν γίνεταί; *Quod autem nos
etiam importabilem Deitatis ignem suscipiamus, audi
Dominum dicentem, « Ignem veni mittere in terram. »
Quem ignem, nisi Spiritum Divinitatis suæ consub-
stantialem, cum quo una cum Patre ipse quoque in-
greditur et intelligitur, ac in nobis versatur? Modum
specialem sequentibus explicat, qui est Eucha-
ristiæ perceptione, qua extensio est, ejus quod in
Maria peractum mysterium est; et qua ejus carnem
manducantes, ὅταν τὴν σαρκωθέντα Θεὸν καὶ Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν Υἱὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ
Υἱὸν τῆς Παρθένου καὶ παναμήμου Μαρίας, τὸν ἐν
δεξιᾷ καθήμενον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ἡμῖν ἔχομεν
κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· Ὁ τρώγων μὲν
τὴν σάρκα, » κ. τ. ε. Ὁ *Totum incarnatum Deum et
Dominum nostrum Jesum Christum, eundem Dei,
Virginisque ac intemeratissimæ Mariæ Filium, eum
qui sedet in dextera Dei et Patris, in nobis habemus,
juxta ac dictum ab illo est. « Qui manducat meam
carnem, » etc.* Quæ verba alibi sic exponit: *In me
manet, ἐν τῇ ἐμῇ δόξῃ, ἐν τῷ ἐμῷ φωτι, ἐν τῇ ἐμῇ
θεότητι. In mea claritate, in meo lumine, in mea
Deitate; quæ sunt digne communicantium, et eorum
qui divino illo cibo vere mente reficiantur.**

Nimum est, quod ita revelationem, notitiam, il-
lustrationem, ac quæ ejusmodi sunt prædicat, ut et
donum gratiæ, quod habentem lateat, videatur ex-
cludere, certamque omnino inhabitantis Dei cogni-

tionem invehere. Haud quidem inficiandum, viris perfectis ex divinatorum in eis sensu ac gustu, ingentem quamdam oriri persuasionem, quod justis sint, ac vere sint templum Dei, ejusque esse quos patiuntur divinos ardores ac illustrationes: seclusa tamen revelatione, quam et Dei esse certo quis noverit, nemo se justum sic omnino existimare potest, ut non sit formido aliqua oppositi, ut necesse sit et illi dicere cum Apostolo: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*. In actu tamen exercito, ut loquuntur, sic afficiuntur, ut unum Deum cogitent, nec ab eo ejusque amore se unquam divelli posse putent. Quem affectum expressit Paulus, cum ait: *Quis nos separabit a charitate Dei?* Sicque sane intelligenda illa Symeonis, quæ plus aliquid emphasis habere videntur. Facit et illud ejusdem Apostoli: *Vos ipsos probate, si estis in fide, in dilectione*. Ad eam probationem spectant, quæ serm. de Judicio sic habet: « Ἐκαστος ἡμῶν ἐκυτὸν θεασάσθω, εἰ τὸν Θεὸν λόγον ἐλάβοντα ἔλαβεν, ἢ τέκνον Θεοῦ ἐγένετο, εἰ οὐκ ἐξ αἱμάτων, καὶ σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ Θεοῦ γεγέννηται, εἰ ἔργων τὸν σαρκωθέντα λόγον σκηνώσαντα ἐν αὐτῷ, καὶ εἰ ἐθεάσατο τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ἰσῶ; Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Ἰδοὺ γέγονε Χριστιανός, καὶ ἀναγεννηθέντα ἑαυτὸν ἐθεάσατο, καὶ τὸν γεννηθέντα αὐτὸν Πατέρα ἐγνώρισεν, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἐμμένωμεν, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ τῷ ἐσώπτῳ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀποστῶμεν τῆς βλαβερᾶς; καὶ αἰρεσιώδους διδασκαλίας καὶ ἀπονοίας τῶν λεγόντων μὴ ἀποκαλύπτασθαι νῦν ἐν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς τὴν δόξαν τῆς Θεότητος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς. Ἡ γὰρ δωρεὰ ἐν τῇ ἀποκαλύψει δίδεται· καὶ ἡ ἀποκάλυψις διὰ τῆς δωρεᾶς ἐνεργεῖται. *Quisque nostrum videat, num Deum Verbum venientem susceperit, num Dei Filius effectus sit; an non ex sanguine solum et carne, sed et ex Deo natus sit; num Verbum incarnatum in se habitans cognoverit, et gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre viderit? Ecce Christianus evasit, seque regeneratum vidit, et quo natus est, Patrem cognovit, non verbo solum, sed opere gratiæ et veritatis. Perseveremus, fratres, in veritatis hoc speculo, et a noxia ac hæretica doctrina sententiaque eorum abscedamus, qui dicunt, non revelari nunc nobis fidelibus, Domini Jesu Deitatis claritatem, per donum sancti Spiritus. Donum enim in revelatione datur, et revelatio seu manifestatio, per donum præstatur*. Videntur hæc paulo duriora, nisi intelligantur de sensu quodam ac gustu in fidelibus, præsertim sapientibus et perfectis, quos Græci γνωστικὸς vocant. Quandoque etiam in incipientibus et pœnitentibus in fervore animi, quos videre divinum lumen ait Symeon, sed non adipisci, quod ulteriores pœnitentiæ labores et certamina detrectent. Nec absque errore negari potest. Quod autem omnes, in quibus gratia secretis operatur; nec est illa revelatiō seu manifestatio, quod Symeon videtur exigere, mortuam fidem habeant, hocque ille velit, majoris erroris sit. Hæc-

que forte alter alteri Symeon et Synecellus opposuerint. Quod refert Symeon Eustratii martyris, virtute clarissimi, exemplum, rem non conficit; quod scilicet dixerit: Νῦν ἔγνω ὅτι ναὸς Θεοῦ εἰμι, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ἐμοί. « Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας; » Πρὸς δὲ τὸν δικάζοντα τύραννον, Εἰ σοὶ τὰ αἰσθητήρια τῶν φρενῶν μὴ ἠλλοίωτο, καὶ τῷ τῶν παθῶν φυράματι μὴ κατασκεύαστο πρὸς τὸ γεῦδες ἡ ψυχὴ σου, εἰδείξα ἄν σοι τὸν Ἐσταυρωμένον τούτον, Σωτήρα καὶ λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην τυγχάνοντα. *Nunc cognovi, quod templum Dei sum, et Spiritus ejus habitat in me. « Discedite a me, omnes operarii iniquitatis. » Et ad Tyrannum judicem: Nisi tibi sensus mentis evariati essent, animusque vitiorum colluvie et affectuum in terrenum habitum transisset, ostendissem utique tibi hunc crucifixum, qui Salvator et redemptor ac beneficus sit*. Non enim sequitur, quod ita Symeon inserit: Εἶδες πῶς ἡ πίστις τῶν ἔργων δίχα νεκρά ἐστι; Πρὸ γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τοὺς τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνας τὸν ἅγιον, ἐπειδὴ τὴν πίστιν μόνην εἶχεν, οὐκ εἶχε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν αὐτῷ· ὅτε δὲ ἐκ τῶν ἔργων τὴν πίστιν ἐδείξε, τότε καὶ ναὸν ἑαυτοῦ Θεοῦ ἐπέγνω, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον οἰκοῦν ἐν ἐκυστῷ γνωστικῶς τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατο. *Vides quomodo fides sine operibus mortua est? Priusquam enim sanctus martyrii certamina subiret, quod solam fidem haberet, non habebat in se Spiritum sanctum. Ubi autem ex operibus fidem ostendit, tunc et se Dei templum esse agnovit, ejusque Spiritum sanctum in se habitare, sapienter mentis oculis conspexit*. Unde enim vir ἐπ' ἀρετῇ περιδύτης, Christiana scilicet virtute conspicuus, sola fide, eaque adeo mortua præditus? Imo habuit et Spiritum sanctum et donum, sed inter certamina magis habuit et agnovit, uti Augustinus, in Joan. de promissione Spiritus apostolis facta, exponit.

Unus locus est, quem refert Leo Allitius ex Symeonis Sermone 3 de Oratione seu Attentione, quem etiam Nipho Monachus adversus Palamam urget, qui nec apparentem medicinam, sensuive ullum commodum, videatur recipere. Non occurrit mihi ille Sermo in Cod. E. Card. Mazar. ac nec in illis quæ Pontanus latine edidit. Certe si ita scripsit Symeon, non divino Spiritu, sed suo, illoque errante, scripsit. Sic autem scripsisse; et in discipulos sparsisse quæ Messaliani et Omphalopsychi inter paucos duntaxat magisque fideles mussitabant, et in illis damnata erant, non facile mihi persuadeam; quod in aliis locis nihil ejusmodi habeat. Exigit ille quidem, ut et reliqui mystici, ad recipiendum divinum lumen, aliquam in nobis præparationem; puritatem cordis, contritionem, humilitatem; omnem denique ἀπάθειαν, et ut homo sensibus excedat eisque moriatur, quæ sunt quasi removens, quod allatum divinum prohibeat: qui nec ipse his necessario comes sit, sed prout sederit divini voluntati, ac se Sponsus dignabitur sponsæ manifestare. In qua ipsa re necessaria sit maxima

quædam modestia et cautio, ne dum sponsa nimium tenere cupit sibi que addicere, et in ejus intrare secreta, Sponsum cogat avolare. Sermon. Περὶ τῆς ζωοποιῶς νεκρώσεως, post exaggeratam Dei dignationem, quod in nobis per penitentiam inhabitare ac inambulare sustineat, redemptibus occurrere, in collum rueret, osculo accipere, ac reliqua præstare, quæ sub Prodigii persona ac parabola perscripta sunt in Lucæ Evangelio; unde homo, quasi præsumens Deo, eoque plenus, intra notitiam eum portat, qui ipsum portantem et omnia produxit creaturæ, Θεσαυρὸν ἄφατον, ἀνεκλάλητον, ἄποσον, ἀνίδεον, ἀύλον, ἀσχημάτιστον, ἐν ἀμηχάνῳ κάλλει μεμορφωμένον, ὄλον ἀπλοῦν, ὡσπερ φῶς, τὸν ὑπὲρ πῦν φῶς. *Thesaurum ineffabilem, nulla sermonis ei explicabilem, qualitatia, quantitatis, formæ, materiæ, figuræ expertem, immensa pulchritudine, totum simplicem, velut lumen, quod omne excedit lumen;* quo unquam omnium ditissimus beatissimusque, nullius egens, et quem nulla foris desideria fatigent, evadit; ita sapienter admonet. Βλέπε δὲ τοιοῦτος γενέσθαι ἀξιώσεις, ὃ νοικον κτησάμενος ὄλον ἐν σεαυτῷ τὸν Θεόν, μήποτε ἀνάξϊόν τι τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἢ πράξεις, ἢ ἐκ χειρῶν προφέρεις; καὶ εὐθύς ἀπολέσεις; τὸν ἐν σοὶ κειρομένον θεσαυρὸν, ἀπαναστάντος αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ. Τίμησον αὐτὸν ὅσον εἰς δύναμιν, καὶ οὐδὲν τῶν αὐτῶν μὴ ἀρεσκόντων, μηδὲ προσόντων αὐτῷ φυσικῶς παρεϊσάξεις εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ βάτας σε ἀναχωρήσει ὀργισθεὶς μετὰ σοῦ. Μὴ πολυλόγηι τὸς αὐτὸν, μηδὲ πρόσπιπτε ἀνασχίντως, ἐν σεαυτῷ λογιζόμενος, καὶ λέγων· Ἐπιθείξομαι ὑπερβάλλουσιν θερμότητα, καὶ ζῆλον ἀγάπης πολλὴν τῆς κτλς αὐτὸν, ἵνα μου τὴν πρόθεσιν ἀποδέξηται, καὶ γινῶσι ἀγαπῶ καὶ τιμῶ αὐτόν. Ἴσθι οὖν ὅτι πρὸ τοῦ ταῦτα ἐνοησάσαι σε ἐκείνος πάντα; τοὺς λογισμοὺς σου ἐπίσταται καὶ οὐδὲν αὐτὸν κέληθεν. Ἀλλὰ γὰρ μηδὲ νεραῖς χεροὶ κρατῆσαι αὐτόν ἐπιχερήσης· ἄληπος γὰρ ἐστε· καὶ ὅσον ἀψαοσαι αὐτοῦ πολμήσεις ἢ κατασχέιν αὐτόν οἰηθῆς, ἔξεις ἐνδον οὐδὲν· ἀλλ' εὐθύς ὄλος ἀφανωθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ πολλὰ μεταμελήσῃ καὶ κλαύσεις συντριβῶν σεαυτὸν καὶ μεστίζων, καὶ ὠρλήσεις; ὄντως; οὐδέν. *Vide cui oblitigit ut talis fieres, qui totum in teipso nactus es Deum hospitem, ne quando indignum aliquid ejus voluntate aut egeris, aut ex labiis protuleris, moxque occulti in te thesauri jacturam feceris, abeunte illo a te. Cole eum pro vitili tua, nec eorum quæ minus ei placent, nec ei natura insunt, in ejus domum aliquid intuleris, isque te relicto abscedat, iratus in te. Ne cum illo verbosior sis, neve impudenter irruas, apud temetipsum cogitans ac dicens: Eximium fervorem ostendam, multamque charitatis in ipsum emulationem, ut meum propositum probet ac voluntatem, sciatque, quod eum diligam et colam. Scito igitur, priusquam hæc tibi in animum venerint, posse illum omnes tuas cogitationes, nec quidquam eum latere. At neque mentis manibus tenere eum moliaris: incomprehensibilis enim est; quantumque attingere ausus fueris, aut delinere eum putaveris, in-*

*tus nihil habebis: sed statim totus a te disparebit, multaque te penitudo tenebit, et lugebis, conteresque teipsum et cædes, nec plano quidquam commodi referes. Quid hæc sic casta et elimata, cum Messalianorum nugis vere meretriciis et ex orco profectis? Vix ipse nisi aliis edita proferrem. Priora quidam tria documenta ad contemplationem non inutilia; otium quoddam ac vacatio a negotiis omnibus, iis etiam quæ honesta videantur; conscientia munda, et ut nullis rebus afficiaris, vel ipsi corpori. Hæc enim ἀπάθεια, et unde mentis tranquillitas, cui divini solis fulgor proclive illucet. Quod vero sequitur plenum ineptiæ est, cum pari impietate: Εἶτα καθίσας ἐν κλίτῳ ἡσύχως, καὶ ἐν μιᾷ καταμόνῃ γωνίᾳ πρόσχε ποιήσαι ὃ λέγω σοι. Κλίσσον τὴν θύραν, καὶ ἐπιχρον τὸν νοῦν σοῦ ἀπὸ παντὸς ματαίου, ἤγουν προσωκαίρου. Εἶτα οὖν κρείττας τῷ στήθει τὴν πύγωνα, κινῶν τὴν αἰσθητὸν σφραγμαδὸν σὺν ὄλῳ τῷ νοῖ ἐν μέσῃ κοιλίᾳ, ἤγουν ἐν τῷ ὀμφαλῷ, ἄγξον καὶ τὴν τῆς βίβδος τοῦ πνεύματος ὀκλήν, τοῦ μὴ ἀδεῦς ἀναπνεῖν, καὶ ἐρρῦνησον νοητῶ; ἐνδον ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὐρεῖν τὸν τόπον τῆς καρδίας, ἐνθα ἐμφιλοχωρεῖν πεφύκασι πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις. Καὶ πρῶτον μὲν σκῆτος εὐρήσεις, καὶ πάχος ἀνένδοτον. Ἐπιμένοντος δὲ σοῦ, καὶ τοῦτου τοῦ ἔργου νυκτὸς καὶ ἡμέρας ποιουμένου, εὐρήσεις, ὡ τοῦ θαύματος ἀληκτον εὐφροσύνην. Ἄμα γὰρ εὐροι ὃ νοῦς τὸν τόπον τῆς καρδίας, βλέπει παρεουθῶς, ἃ οὐδέποτε ἠπίστατο· βλέπει γὰρ τὴν μεταξὺ τῆς καρδίας; ἀέρα καὶ ἐαυτὸν, φωτεινὸν ὄλον καὶ διακρίσεως ἐμπλεῶν, κ. τ. λ. *Tum sedens quiete in cellula, inque uno seorsim angulo, animum adhibe ut facias, quod tibi dico. Clauso ostio, mentem eleva ab omni re vana, temporanea scilicet et caduca. Tumque innixa pectori barba, sensibilemque oculum cum omni mente, in ventris medium (id est, umbilicum) movens; comprime et narium spiritus attractionem, ne libera sit respiratio, mentisque indagine scrutare intus in visceribus, ut invenias locum cordis, ubi omnes facultates animæ immorari solent. Primumque tenebras offendes, et duram crassitiam. Verum ubi perseveraveris, ac opus hoc, diu noctuque continuaveris, invenies (rem miram!) jugem consolationem. Mox enim ac mens, cordis locum inrenerit, confestim videt, quæ nunquam noverat. Videt enim interjectum acrem, ipsaque semetipsam lucidam totam ac discrettonis plenam, etc. Hæc sic affectata ac ridicula, ipsa se fatuæ mentis deliria produunt, et quibus malus spiritus illudat, non ipse bonus Spiritus cor hominis impleat, cui potius humilitas et compunctio ac cordis contritio, inluctusque penitentiae iter in animum pandant: quæ fere exigit Symeon, quo fit, ut hæc ejus non facile admittam. Hæc regula sanctus Nicephorus patriarcha. Theodoto Ancyrano abrogat, quos ei sermones ascribebant Iconomachi, et quibus illi suo errori præsidium quærebant; quod nimirum *Orat. in Symeonem et Annam*, quæ ejus certum monumentum esset, ille aliter sensisset; quanquam ejus auctoritas**

(quippe auctoris non omnino laudati) non admodum A premeret. Potuerint æmuli, quos tantos Symeon passus est, hoc illi affingere, ut est facile, unum aliquem ejusmodi tractatum, vel sermonem vel epistolam, non tantæ molis aut industriæ, vel ejus infamandi causa, vel captandæ auctoritatis, alteri subdere. Hinc innumera illa ἐπιγραφόμενων seges et ψευδεπιγράφων apud Græcos pariter et Latinos. Michael Psellus, orat. sua ad synodum in causa Cernularii, sede pulsi sæculari potestate, ac synodali cognitione damnandi, quam ille damnationem ac depositionem serio urgeret; visa illa, quibus aliquid non satis Christianam decens honestatem, exque Dei et sanctorum rationibus, immisceatur; diabolica commenta esse probat; cujusmodi osten-

dit, quibus se patronum Cernularius præberet, hinc gravissime arcessens Chaldaismi, ut vocat; superstitionis scilicet spirituum et animorum, quæ, aliæque in eum dicta scriptaque, nec injucunda lectu, nec inutilia fore spero, in vulgando a me *Historie Byzantinæ* expectato tomo, quo suis coloribus egregie depicti atque expressi prodantur, qui Græcis schismata auctores exstitere; nequissima vere capita, et qui tantæ gentis et Ecclesiæ labe ac ἀποστασία, ultri sint, quas videbantur injurias ipsi accipisse. Hæc hæcenus, justo forte παραχρηστικώτερον, in quibus ipsis meliora exspecto, si quis docere habeat, ac vel Symeonem certius vindicare, vel etiam reum facere, superest pauca quædam in ipsam Calecæ lucubrationem ex more adnotare.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ

ΠΕΡΙ

ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

SAPIENTISSIMI VIRI

MANUELIS CALECÆ

ORDINIS PRÆDICATORUM

DE ESSENTIA ET OPERATIONE.

F. Francisco Combefisio, ejusdem Ordinis, interprete.

Id nobis hic loci, quasi defungentibus, finis propositus est, ut latam a synodo de divina *essentia* divinaque *operatione*, deque illis mota quæstione, sententiam, clarius retexamus; quo scilicet, ii qui æmulationem quidem habent, sed non secundum scientiam¹, erudiantur ad legitime certandum, unde sibi et coronam acquirant; qui autem ex simplicitate ignorant, doceantur; nam, ut auctor est divinus Apostolus: *Qui ignorat, ignorabitur*²; iique adeo etiam, qui proclive, seu potius temere ac maligne alios calumniantur, eisque detrahunt, injustiæ arguantur. Hanc nimirum sententiam, universa synodus, præsidente imperatore, sæpius conveniens, ipsa promulgans atque conscribens, tanquam rectæ fidei columnam sibi proposuit, ac velut pietatis regulam, reliquis tenendam tradidit; nec non *Tomum Palamæ* appellandam sœnxit. Id enim-

B Σκοπὸς αὐτοσχεδιάζουσιν ἐνταῦθα, τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας παρὰ τῆς συνόδου προενεχθεῖσαν ἀπόφασιν, σαφέστερον ἐξυφάναι· ὡς ἂν, οἱ μὲν ζῆλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν δὲ ἔχοντες, παιδευθῶσιν ἀγωνίζεσθαι νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος· οἱ τε ἐξ ἀπλότητος ἀγνοοῦντες, μάθωσιν· ἐπεὶ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, Ὁ ἀγνοῶν ἀγροηθήσεται· καὶ δὴ καὶ οἱ τοῦς ἄλλους προχείρως, ἢ μᾶλλον ἀλόγως καὶ καχορήθως συκοφαντοῦντες καὶ διαβάλλοντες ἐλεγχθῶσιν ἀδικούντες. Ἦν δὲ τα ἀπόφασιν ὅλη σύνοδος βασιλέως προκαθεζομένου, πολλὰ καὶ συνελευθούσα, ἀποφηνάμενη καὶ συγγραψάμενη, ὡς στήλην ὀρθοδοξίας ἑαυτῇ προῦθηκε, τοῖς τε ἄλλοις κατέχειν αὐτὴν ὡς ἕρον εὐσεβείας παραδέδωκε· καὶ δὴ καὶ Τόμον τοῦ Παλαμᾶ ταύτην ἐπονομάζεσθαι ἐνωρίσατο. Τοῦτο μέντοι γινώριμον ταῖς διακρίσεις τῶν τὰ παρόντα

¹ Rom. x, 1. ² I Cor. xiv, 38.

ἀναγνωσόμενων προποκείσθω, ὡς ἦν καιρὸς, ὅτε ἡ Ἐκκλησία αὕτη τῆς ἀποφάσεως ταύτης πρότερον ἕτεραν ἐναντίαν ἐξήνεγκε· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ καὶ νῦν εἶτι ζῶντες τῇ συνόδῳ τότε παραγενόμενοι, καὶ αἱ προβάσαι συνδικαὶ πράξεις ἐπὶ τούτοις, βασιλευόντος Ἀνδρονίκου, καὶ τὰ ἱστορούμενα περὶ τούτων· ὡς· ἀμφίβολον εἶναι ποτέρα τῶν ἀποφάσεων τούτων ἄληθες μεθ' ἑαυτῆς ἔχει· τὴν γὰρ ἀντίφρασιν μὴ δύνασθαι συναληθεύειν, καὶ ὅτι ἀδύνατον τὴν λεγομένην καὶ πιστευομένην καθολικὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν εἶναι, τὴν περὶ τῶν αὐτῶν τῆς πίστεως κερφαίων νῦν μὲν οὕτως, νῦν δ' ἐκείως τάναντιώτατα κρίνουσαν καὶ κρατοῦσαν, καὶ παρῆρσις γράμμασι καὶ πράγμασι ἀποφαινομένην. Δεῖ γὰρ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀληθεύειν δεῖ· ἐπεὶ καὶ τὸν παρακούοντα ταύτης ἐθνικὸν καὶ τελώνην ὁ Κύριος εἶναι διωρίσαστο.

Ἵνα τοίνυν κατὰ σκοπὸν ἀρξάμενοι, τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας νῦν κρατοῦσαν ἀποφασίσαι ἐξοφάσωμεν, καὶ ταύτην αὐτὴν ἐπ' ἑαυτῆς ὅπως ἔχει θεωρῶμεν, εἰδέναι χρὴ· ὅτι τῷ ῥηθέντι Τόμῳ τῆς συνόδου ἐξ κεφάλαια καὶ ζητήματα καὶ συμπεράσματα πρόκειται δεῖξαι, καὶ περὶ τούτων καθόλου πραγματεύεται· ὧν πρῶτον, ὅτι ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας· δεύτερον ὅτι ἐνεργεῖα αὕτη ἔστιν ἀκτιστος· τρίτον, ὅτι· ἡ διάκρισις αὕτη καὶ ἡ διαφορὰ ἐν τῷ Θεῷ οὐ πρὸς σύνθεσιν ἐν αὐτῷ· τὸ τέταρτον, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας μόνον τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας αὐτοῦ· πέμπτον, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὑπέρεκειται τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· ἕκτον, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μετέχεται κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνεργεῖαν. Ἐκ δὲ τῶν τοιούτων ζητημάτων, ἃ καὶ φιλοτιμότερον ἀποδεικνύουσιν, ὡς ὄνται, ἡ τῶν ἀνδρῶν τούτων πίστεις φαίνεται· ὁμοίως δὲ καὶ ἐξ ὧν λέγουσι, σαφέστερον αὐτοὶ· ῥήμασι δευχθήσεται· ὡς ἂν ὁ τῶν προτέρων σκοπὸς λαμπρότερον ἀναφανῆ, καὶ ἅμα ῥηθεὶς αὐτοὺς συκοφαντεῖσθαι ἢ διαβάλλεσθαι νομίσῃ.

Φανερὸν μὲν οὖν ἐκ τῆς ἐν τῷ Τόμῳ ἀποφάσεως ὅτι οὐ περὶ τῆς διακρίσεως ἐκείνης προτιθέασι, καθ' ἣν ὁ εἶς Θεὸς ἀφθέγκτως ταῖς ὑποστάσεσι διακρίνεται· τευτέσι κατὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τὰ τρία πρόσωπα· τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μᾶλλον δὲ, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐπειπερ ἡ μὲν ἅγία Τριάς ἐν ἑστὶ πρόσωπον ὃ τί ποτὲ ἐστὶ καὶ μία οὐσία· καὶ οὐ τὸ μὲν τῶν προσώπων ὑφέστηκε καθ' ἑαυτὸ, τὸ δὲ οὐχ ὑφέστηκεν· οὐδὲ τὸ μὲν μεθεκτὸν καθ' ἑαυτὸ, τὸ δὲ ἀμέθεκτον· καὶ παρήμι τὰ πλεῖστα, ἃ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας λέγουσι διακρίνοντες, ὡς δευχθήσεται· ἀλλὰ κατὰ τινὰ ἄλλην διάκρισιν ἐπινοηθεῖσαν αὐτοῖς· καθ' ἣν ὡς βούλονται, διακρίνεται αὐτὸς ὁ τρισυπόστατος Θεὸς εἰς οὐσίαν καὶ ἐνεργεῖαν· μᾶλλον δὲ οὐσίαν καὶ ἐνεργεῖας. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι τὴν ἐνεργεῖαν ταύτην καὶ Θεότητά φασι· μᾶλλον δὲ

A vero eorum qui ista lecturi sunt, ante omnia animis ratum esto ac constitutum, fuisse tempus cum hæc Ecclesia, sententiam aliam huic contrariam ante edidit; ac testantur, qui etiam nunc superstites, synodo illi interfuerunt, Actusque ipsi eo in negotio synodales, Andronico imperatore, habiti; ac denique quæ de illis gestorum monumentis conscripta sunt: quocirca dubium est, utra harum sententiarum veritate nitatur. Liquet enim fieri non posse ut affirmatio et negatio simul veræ sint, vel ut illa dicatur atque credatur Ecclesia catholica, quæ de iisdem fidei capitulis modo sic, modo aliter, maxime contraria decernat, teneatque et palam scriptis factisque enuntiet. Necesse est enim, ut Ecclesia catholica verum semper dicat; nam et qui eam non audierit, ethnicum et publicanum fore, Dominus statuit².

Uti igitur certa ad destinata ratione ordientes, ejus quæ nunc obtinet, de divina essentia ac operatione, quæstionis sententiam retexamus, hancque ipsam in seipsa, cujusmodi sit, contueamur, observandum est; illi quem dixi, synodi Tomo, sex capita ac quæstiones conclusionesque, ostendenda proposita esse, deque illis universim tractare. Primum est, esse in Deo distinctionem essentiæ et operationis. Alterum, hanc operationem increatam esse. Tertium, discretionem hanc ac distinctionem in Deo non facere in eo compositionem. Quartum, Deitatis nomen non solum dici de Dei essentia, verum etiam de divina operatione. Quintum, Dei essentiam illius operationi eminere ac superiorem esse. Sextum, non participari Deum ratione essentiæ, sed ratione operationis. Ex ejusmodi sane quæstionibus, quas et luculentius, ut sibi videntur, ostendunt ac probant, quænam sit istorum hominum fides patet; quanquam etiam ex his quæ dicunt, ipsis eorum verbis, a nobis monstrandum est; quo nimirum, eorum quæ proposita sunt, scopus clarius ipse elucescat, nec quisquam per calumniam aliquid eis a nobis objici arbitretur.

Liquet autem, ex ea quæ in Tomo habetur, sententia non proposuisse eos, de illa distinctione, qua unus Deus, nullis verbis explicabili ratione, hypostasibus discernitur; tribus scilicet subsistentiis ac tribus personis, Patris et Filii et Spiritus sancti; quin potius Patre et Filio et Spiritu sancto, quandoquidem sancta Trinitas una res est quæcunque tandem illa sit, unaque essentia; nec personarum alia quidem per se subsistit vereque est, alia non per se subsistit nec est vere; vel alia sui ipsa ratione participabilis est, alia ex se participari non potest. Aliaque complura missa facio, quæ de essentia et operatione loquuntur, distinguendo ac discernendo, ut monstrabitur; sed secundum aliam distinctionem ac discretionem, ejus ipsi auctores existunt: qua utique, ut illi existimant, ipse Deus trine subsistens in essentiam et operationem (seu magis in essen-

² Matth. xviii, 17.

nam et operationes) discernitur. Manifestum autem est hanc operationem etiam Deitatem illis nuncupari; quinimo Deitates; quod ipsum ex iis quæ credunt ac scribunt clarius innotescet. Etenim de hac ipsa re in eodem Tomo, ante earum quas diximus questionum editionem, aiunt: *Cœpisse venerabilissimum chartophylacem et principem philosophorum ut est ecclesiastica consuetudo, ex unoquoque sciscitari, quænam ejus esset sententia, de dogmaticis illis capitibus, de quibus sigillatim sermo habitus, atque examen institutum esset; omnesque uno ore, tanquam uno afflatus Spiritu, cum eo quod unitum est, eam quoque quæ Deum deceat, discretionem ac distinctionem divinæ essentiæ ac operationis palam confessos esse; increatamque divinam operationem, hand secus ac essentiã, amplexos esse; audientesque hanc quoque a theologis vocari Deitatem, quod si dicatur libenter habuisse. Inter quæ sanctissimus quoque ac œcumenicus patriarcha rogatus, ut et ipse sententiam suam proferret, ubi prius disseruisset de distinctione divinæ essentiæ et operationis, ac quos sancti dicunt, distinctionis modos omnes pulchre sigillatim distinxisset; prætereaque unitam eam et inseparabilem a divina essentia monstrasset (in quibus etiam increatam divinam operationem, ac sancte Deitatem vocatam, asseruit), totus deinde ad eos qui disiderent admonendos atque hortandos versus est.*

Hinc liquet, operationem, quam discretam ab essentia dicunt, eandem illos et Deitatem fateri et increatam. Unde etiam de duabus multisque ditatibus distinctis illis sermo est. Apertiusque monstratur, et ex iis quæ scripsit Palamas, qui hujus sententiæ ac opinionis antistes fuit, ac fere quidem in omnibus asseruit, maxime vere in ea oratione, cujus initium istud est: *Afflante Spiritu prolatus Patrum sententias secuti.* Hic enim, Barlaamum et Acindynum in illis traducens, ait: *Vociferantur in eos qui eandem ac Patres confessionem colunt ac servant, ut qui duas increatas Deitates quovis modo dicant, quorum altera emineat, altera inferior existat: non intelligentes nimirum crimen hoc in sanctos Patres nostros intorqueri, seu ad illos spectare.* Item rursus: *Ignorant itaque miseri, sanctorum sic accusatores fieri, ut est ancior theologus; id ipsumque fere illis accidit, ac iis qui metu mortis, ipsi sibi guttur frangunt; ne scilicet parum, aliquid laboris ponant atque opera, exquirendo quæram hæc deitates, et quidnam in eis pie eminens superiusque.* Rursus in dialogo, cujus titulus, *Barlaamites et orthodoxas; aliæ autem, quas dicunt sancti, Deitates, sive una, sive duæ, sive plures.*

Ex his igitur manifestum est, loqui eos de multis Deitatibus. Quod autem discreta hæc in Deo sit, Deitates hæc non sola ratione discreta sint, sed et tres existant, et non simpliciter nomina; hoc quoque multis asserunt, dum ante questiones sic aiunt: *Orsi sunt qui dissentiunt, accusare archiepiscopum Thessalonicensem. Erat autem ejusmodi*

θεότητος, ὡς καὶ αὐτὸ ἐξ ὧν πιστεύουσι καὶ γράφουσι καθαρώτερον φανήσεται. Καὶ δὴ καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου ἐν αὐτῷ τῷ Τόμῳ πρὸ τῆς τῶν ῥηθέντων ζητημάτων ἐκθέσεως φασίν, Ὅτι ἤρξατο ὁ τιμώτατος χαρτοφύλαξ καὶ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ἐρωτᾶν ἕνασθον, ὅπως ἔχει γνῶμησιν περὶ τῶν κατὰ μέρος λαληθέντων τε καὶ ἐξετασθέντων δογματικῶν κεφαλαίων καὶ πάντες ἐπὶ στόματι, ὡς δὲ ἐνὸς κινούμενοι Πνεύματος, μετὰ τοῦ ἡνωμένου, καὶ θεοπρεπῆ διακρίσιν καὶ διαφορὰν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας φανερώσ ὡμολόγησαν· ἀκτιστὸν τε τὴν θεῖαν ἐνεργείαν, καθὰ δὴτα καὶ τὴν οὐσίαν, ἑσπερξαν· καὶ θεότητα καὶ ταύτην ἀπούσατες παρὰ τῶν θεολόγων, ἀσμέτως ἐδέξατο· ἐπὶ τούτοις ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ ἀγιώτατος καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης, καὶ αὐτὸς τὴν οὐσίαν γνῶμησιν ἐξετεγκῶν· λόγον τε διεξελθὼν πρότερον περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, καὶ τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων λεγόμενος τῆς διαφορᾶς τρόπους πάντας καλῶς κατὰ μέρος διευκρινήσας, εἶτε τε τὸ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον ταύτης πρὸς τὴν θεῖαν οὐσίαν ἀποδείξας (ἐν οἷς καὶ ἀκτιστὸν τὴν θεῖαν ἐνεργείαν καὶ θεότητα παρὰ τῶν ἁγίων εἰρηῆσθαι ἀπεφήνατο), τῆς πρὸς τοὺς διαφερομένους ἐπειτα παραιρέσως ὁλος γέγονεν.

Ἐκ τούτων δὴλον ὅτι τὴν ἐνεργείαν, ἣν διακρίνεσθαι τῆς οὐσίας λέγουσι, ταύτην καὶ θεότητα καὶ ἀκτιστὸν ὁμολογοῦσι· διὸ καὶ περὶ δύο καὶ πολλῶν θεοτήτων διαφορουμένων αὐτοῖς ἐστὶν ὁ λόγος. Σαφέστερον δὲ δείκνυται, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Παλαμά, τοῦ ταύτης τῆς ἀποφάσεως καὶ δόξης προστάτης, σχεδὸν μὲν ἐν ἅπασιν τούτο κατασκευάζοντος, οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἐν λόγῳ, οὐ ἡ ἀρχὴ, *Ταῖς πνευματικότησι τῶν Πατέρων ἐπόμνησι ψήφοις.* Βαρλαάμ γὰρ οὕτως· Ἀκινδυνὸν ἐν τούτοις διασύρων, φησὶ, *Καταβῶσι τῶν στερρότερων τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ὁμολογίαν, ὡς δύο θεότητας ἀκτιστὸν ὁπωσδήποτε λεγόντων, ὑπερκειμένην καὶ ὑπεριμένην, μὴ συνροῦντες ὅτι πρὸς τοὺς ἁγίους ἡμῶν Πατέρας ἀναφέρεται τὸ δῆθεν ἔγκλημα τούτο.* Καὶ πάλιν, Ἄγροοῦντες τοιγαροῦν ὅτι τῶν ἁγίων οἱ ταλαίπωροι γίνονται κατήγοροι, κατὰ τὸν θεολόγον, ὁμοίῳ τε πάσχουσι τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγχόμενοις· *Ἴνα μὴ κάμωσι μικρὸν ἐκζητήσάντας, τίνας αἱ θεότητες αὐταί, καὶ τί τὸ ἐν αὐταῖς εὐσεβῶς ὑπερκεῖμενον.* Πάλιν ἐν διαλόγῳ, οὐ ἡ ἐπιγραφή, *Βαρλααμίτης καὶ Ὁρθόδοξος.* Αἱ δὲ ἄλλαι παρὰ τοῖς ἁγίοις λεγόμεναι θεότητες, εἴτε μία, εἴτε δύο, εἴτε πλεοῦς.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων ἐήλον ὅτι περὶ δύο καὶ πολλῶν θεοτήτων αὐτοῖς ὁ λόγος. Ὅτι δὲ τὰ διακρινόμενα ταῦτα ἐν τῷ θεῷ, εἴτ' οὖν αἱ θεότητες αὐταί, οὐ λόγῳ διακρίνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματα τυγχάνει ὄντα, καὶ οὐχ ἀπλῶς ὀνόματα, καὶ τοῦτο διὰ πολλῶν κατασκευάζουσι, ἐν οἷς πρὸ τῶν ζητημάτων οὕτω φασίν, Ἐβήσαντο οἱ διαφερόμενοι τῆς

κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κατηγορίας· ἡ δὲ ἦν
 τοιαύτη, ὡς ἔρα ἐν τισι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμά-
 των γράφει δύο καὶ πολλὰς Θεότητες, καὶ ταύτας
 ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας· Καὶ τοῦτο δὴ τὸν
 λόγον πολλὰς εἰπόντων καὶ περικροτησάντων,
 καὶ ταύτας δὴ τὰς φωνὰς κατατιωμένων, ὁ Θεο-
 σαλονίκης ἔφη, « Ἀέξω ὀλίγος ἐμοὶ λόγος· περὶ
 δὲ δογμάτων καὶ πραγμάτων τὸν ἀγῶνα ποιού-
 μαι. » Καὶ μετ' ὀλίγα, Ἄδο μὲν ἐγὼ Θεότηας ἢ
 πολλὰς καὶ διαφόρους ἐκ τῆς ἀγίας Τριάδος,
 ὡς ἄλλην μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἄλλην δὲ τοῦ
 Υἱοῦ, ἄλλην δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτε ἐφρό-
 νησα, ὅτε φρονῶ· ἀλλ' ἐνεργείας καὶ προόδους
 τιτὰς, φύσει καὶ ἐξ αἰδίου προσούσας τῷ Θεῷ,
 τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσι, τοῖς
 ἁγίοις ὀλόμωρα σύμφωρα λέγειν.

A *accusatio: Quod nimirum ille, in quibusdam eorum
 librorum, quos scripsit, duas ac plures Deitates
 scribat, quæ emineant, et quæ inferiores existant.
 Huncque sæpius sermonem ac dicam repetentibus
 ac concrepanantibus, hasque utique voces accusantibus,
 ait Thessalonicensis: « Exigua mihi verborum ratio
 est: de dogmatis rebusque certamen habeo. » Paucis-
 que interjectis: Ego sane duas aut plures distin-
 ctas Deitates in sancta Trinitate, ita nimirum ut
 alia quidem Patris sit, alia Filii, alia Spiritus san-
 cti, nec sensi unquam, nec sentio; sed operationes
 quasdam et processiones natura et ab æterno Deo
 competentes, Deitatis nomine appellavi, existimans
 me consentaneè sanctis loqui.*

B Quamobrem ex dictis clare liquet, plures eos
 Deitates increatas fateri, easdemque illas res esse
 affirmare. Quod autem negavit, dicens: *Nec sensi
 unquam, neque sentio*, ut solummodo simplicioribus
 fucum faceret, et in quibus minime accusabatur,
 illa inficiatus est. Neque enim crimina inferebant,
 quasi aliam Patris aliamque Filii, atque aliam
 Spiritus sancti Deitatem diceret, sed quod unum
 Deum in essentiam et operationem, seu etiam
 operationes, divideret, quas singulas increatam
 Deitatem, et rem in Deo ab ejus distinctam es-
 sentia, ac ab ea aliam, vocaret. Denique, cur has
 Deitates re-que e-se affirmet, in sequentibus statim
 subjecit rationem. Subdit enim: *Hæc vero dixi,
 decertans adversus Barlaamum illum et Acndynum,
 qui solam Dei essentiam increatam dicunt; tanquam
 nimirum etiam alia sit præter ipsam, quin et multæ,
 uti ipse fatetur. Itaque quod it inficias, id fatetur;
 perindeque est ac si diceret: Unam dico, et non
 unam; et, unam dico et plures. Clare enim affir-
 mavit, dicens: Sed divinas operationes ac proces-
 siones, natura et ab æterno Deo competentes, Dei-
 tatis nomine appellavi. Hæc autem sunt operationes,
 quas ab e-ssentia distinguit, et esse increatas ait,
 in quæ natura et ab æterno Deo competant, ac
 diserte Deitates vocat.*

Ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλόν γέγονεν ὅτι καὶ
 πολλὰς Θεότητας ἀκρίτους ὁμολογοῦσι, καὶ ὅτι τὰς
 εὐτάς καὶ πράγματα βεβαιοῦσιν. Ὁ δὲ ἠρνήσατο
 λέγων Ὅτε ἐφρόνησα, ὅτε φρονῶ, πρὸς ἀπάτην
 μόνον τῶν ἀπλουστέρων, καὶ ἐν οἷς οὐ κατηγορεῖτο,
 αὐτὰ ἠρνήσατο. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἄλλην αὐτὸν λέγοντα
 τοῦ Πατρὸς Θεότητα, καὶ ἄλλην τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλην
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἠτιῶντο, ἀλλ' ὅτι τὸν ἕνα Θεὸν
 εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἢ καὶ ἐνεργείας, διεῖλεν,
 ἐκάστην τούτων ἀκρίστον Θεότητα καλῶν, καὶ πρᾶγμα
 ἐν τῷ Θεῷ τῆς αὐτοῦ οὐσίας ἕτερον. Καὶ μέντοι τοῦ
 τᾶς Θεότητας ταύτας καὶ πράγματα εἶναι κατα-
 σκευάζειν διὰ τῶν ἐπομέλων τὴν αἰτίαν ἐπηγάγεν
 εὐθὺς. Ἐπίγει γάρ· *Καὶ ταῦτα εἶπον, ἀγωνιζόμε-
 νος πρὸς ἐκείνον τὸν Βαρλαάμ καὶ Ἀκνδύνον,
 λέγοντας μόνην ἀκρίστον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ,
 ὡς οὐσίας δηλαδὴ καὶ λοιπῆς παρ' αὐτὴν· μᾶλλον δὲ
 πολλῶν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ. Ὅστε δ' ὀρνείται, ὁμολο-
 γεῖ. Καὶ ἴσον ἐστίν, ὡς εἰ ἔλεγε· Μίαν λέγω, καὶ
 οὐ μίαν· καὶ μίαν λέγω, καὶ πολλὰς. Λαμπρῶς γὰρ
 ἰκεδασίωσε λέγων· Ἄλλ' ἐνεργείας οὐσίας καὶ προ-
 ὄδους, φύσει καὶ ἐξ αἰδίου προσούσας τῷ Θεῷ,
 τῷ τῆς Θεότητος ὀνόματι προσηγόρευσα· αὐταὶ
 ἃ εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι, ἃς τῆς οὐσίας διαφέρειν, καὶ
 ἀκρίτους εἶναι, ὡς φύσει καὶ ἐξ αἰδίου προσούσας
 τῷ Θεῷ, καὶ Θεότητας διαβρόηδην προσαγορεύει.*

Ταῦτα βεβαιοῦσι καὶ ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς, οὓς
 ἐν τῷ Συνδικῷ κατὰ τῶν μὴ ὁμολογούντων τὰς πολ-
 λὰς αὐτῶν Θεότητας προσέθεσαν. Βοῶσι γάρ· *Τοῖς
 φρονοῦσι καὶ λέγουσιν ἐκ τῆς θείας οὐσίας μό-
 νης τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα λέγεσθαι, μὴ ὁμολο-
 γοῦσι δὲ, κατὰ τὰς τῶν ἁγίων θεοπνεύστους
 θεολογίας, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρο-
 νημα, καὶ ἐκ τῆς θείας ἐνεργείας οὐχ ἦντο
 αὐτὸ τίθεσθαι, καὶ οὕτω πάλιν μίαν Θεότητα
 πᾶσι τρόποις πρεσβεῦοσι Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ
 ἁγίου Πνεύματος, εἴτε τὴν ἐνέργειαν εἰποῖ τις,
 εἴτεθεμα.*

Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐ δυνατόν τὰς δύο ταῦτα, καὶ πολ-
 λὰς Θεότητας εἰς μίαν τῷ ἀριθμῷ συνελθεῖν, ὡς
 ὑπεροπολήσαντες οὗτοι ψυχροὶς ῥηματιοῖς, καὶ λόγῳ
 μόνον μίαν εἶναι κατ' ἐξουσίαν φασί, τοὺς διδασκά-
 λους, ἐκ τούτοις συκοφαντοῦντες, προλοῦσι φανήσεται.

liquebit. Nec enim satis illis fuit, ut sic quovis modo Dei essentiam et operationem inter se dividerent easque distingui dicerent; verum etiam multos in eis discretionis ac oppositionis modos adhibuerunt, quorum nullo fieri potest, ut essentia et operatio reipsa in unum convenient, unaque Deitas existant, uti hi simplicioribus falso suadent. Porro examinemus. Horum enim nonnullos, illorum probro, seu potius ut eorum falsa opinio ac sententia palam fiat ac evertatur, ex iis quos confessi sunt creduntque, in ea quam synodice ediderunt, ipsorum religionis atque fidei nova regula (tomo scilicet) hic loci exponemus.

Primus itaque discretionis essentiae et operationis modus, ut illi suo de Deo sensu existimant, in eo est, quod in Deo aliud essentia Dei est, aliud in eo non est ejus essentia. Secundus, quod in Deo aliud est trine subsistens ejus natura, atque aliud non subsistens aut persona. Unde et aiunt in Tomo, velut ex persona eorum qui hanc tueantur positionem, sic eis concepto sermone haecque verborum forma: *Sed neque aliud quid aio Deitatem præter trine subsistentem Deitatem, nec essentiam divinam aut angelicam, nec hypostasiam seu personam, sed operationes quasdam ac processiones seu emanationes, natura et ab æterno Deo competentes, Deitatis nomine appellavi.* Kursumque in eodem Tomo, post jam dicta quæsitæ, de luce in monte Thaborio (etenim hanc quoque unam multarum numeroque superiorum operationum statuunt, cujus per se vis circa ea quæ colucebant ac illustrabantur) in hæc verba concludunt: *Increatum esse lumen Dominicæ Transfigurationis, nec illud Dei essentiam esse.* Itemque in suis Anathematismis, qui dicant ac constentur: *Lumen quod in Dominicæ Transformationis monte eluxit, increatum esse; negent tamen illud esse superessentialem Dei essentiam, quod hæc omnino invisibilis, extraque omne commercium maneat, sed potius claritatem naturalem seu gloriam esse dicant superessentialis essentiae, ex illa indivise manantem, Deique clementia ac benignitate illis factam conspicuam, qui mente purgati essent; cum qua gloria ac claritate, Dominus noster ac Deus venturus est in secundo tremendoque suo adventu, ut judicet vivos et mortuos.* Kursumque in iisdem: *His qui non consentientur, juxta divinas sanctorum voces ac sententias, piumque Ecclesiæ sensum, nec creaturam esse divinissimum illud lumen, nec Dei essentiam, sed increatam ac naturalem gratiam illustrationemque et operationem, ex ipsa divina essentia inseparabiliter semper manantem, anathema sit.* Kursumque in eodem Tomo circa lineam questionum: *Nobis vero omnino sermo est, non de hac operatione atque virtute (de Filio scilicet et Spiritu) sed de communi trine subsistentis Deitatis, que non est hypostasis ac persona, sed natura, altiorique supra naturam ratione, unicuique divinarum hypostasion seu personarum inest. Hæc quidem communiter sentiunt ac*

Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς οὕτως τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν πρὸς ἄλληλα διελόντες, καὶ διαφέρειν εἰπόντες ἤρξασθαι· ἀλλὰ καὶ πολλοὶς τρόποις ἐπ' αὐτῶν διακρίσεως καὶ ἀντιθέσεως ἐχρήσαντο, ὡν κατ' οὐδένα δυνατὸν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν πραγματικῶς εἰς ἓν συμῆναι καὶ μίαν εἶναι θεότητα, ὡς οὗτοι γε τοὺς ἀπλουσιτέρους ἐξαπατῶσι. Σκοπῶμεν δέ. Τούτων γὰρ ἐνίους εἰς αἰσχρὴν αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ψευδολογίας τῶν ἀνδρῶν παράστασιν καὶ ἀνατροπῆν, ἐξ ὧν ὡμολόγησαν καὶ πιστεύουσιν ἐν τῷ ἐκτεθέντι συνοδικῶς τῆς θρησκείας καὶ πίστεως αὐτῶν καινοφωνεῖ ὄρω τῷ Τόμῳ ἐνθῆσομεν.

Πρῶτος μὲν οὖν τρόπος διακρίσεως οὐσία καὶ ἐνεργείας ἐστίν, ὡς αὐτοὶ θεολογοῦσιν, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ Θεοῦ ἡ οὐσία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ οὐκ ἐστὶν ἐπ' αὐτοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ· δεύτερος, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ Θεοῦ ἡ τρισυπόστατος ἐστὶν αὐτοῦ φύσις· τὸ δ' οὐκ ἐστὶν ὑπόστασις· καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐν τῷ Τόμῳ ὡς ἀπὸ τῶν τῆς θέσεως ταύτης προστάντων, σχηματίζοντες τὸν λόγον· Ἄλλ' οὐδὲ ἄλλο τί φημι θεότητα ἐκτὸς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, οὐτε οὐσίαν θεϊαν ἢ ἀγγελικὴν, οὐτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνεργείας καὶ προόδους τινὰς, φύσει καὶ ἐξ ἀθλόου προσοῦσας τῷ Θεῷ, τῷ τῆς θεότητος ἐνόματι προσεγγόμενα. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ Τόμῳ μετὰ τὰ προειρημμένα ζητήματα περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίῳ φωτὸς (καὶ τοῦτο γὰρ μίαν τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμητῶν ἐνεργειῶν τιθέασιν, ἐνεργοῦσαν καθ' ἐαυτὴν περὶ τὰ ἐλλαμπόμενα καὶ φωτιζόμενα), συμπεραίνουσιν οὕτως· Ὅτι ἀκτιστὸν ἐστὶ τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως· καὶ οὐκ ἐστὶ τοῦτο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἐν τῇ Ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, τῶν ὁμολογούντων. Τὸ ἐκλάμπειν φῶς ἐπὶ τοῦ βρους τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως ἀκτιστόν· μὴ μέντοι γε αὐτὸ εἶναι λεγόντων τὴν ὑπερουσίαν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, ὡς ἐκείνης ὁράτου κατὰκασιν καὶ ἀμεθέκτου μενούσης, δόξαν δὲ μᾶλλον λεγόντων αὐτὸ φυσικὴν τῆς ὑπερουσίου οὐσίας, ἐξ ἐκείνης προιοῦσαν ἀδιαιρέτως, καὶ ἐπιφανιομένην διὰ φιλιανθρωπίας Θεοῦ τοῖς κεκαθαρμένοις τὸν νοῦν· μεθ' ἧς δόξης ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἦξει κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην αὐτοῦ παρουσίαν, κριτῶν ζῶντας καὶ νεκρούς. Πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς. Τοῖς μὴ ὁμολογοῦσι κατὰ τὰς τῶν ἀρίων θεολογίας καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα μὴτε κτισμα εἶναι τὸ θεϊώτατον ἐκείνο φῶς, μήτε οὐσίαν Θεοῦ, ἀλλ' ἀκτιστόν καὶ φυσικὴν χάριν καὶ ἐλλαμπὴν καὶ ἐνέργειαν, ἐξ αὐτῆς τῆς θείας οὐσίας ἀχωρίστως ἀεὶ προιοῦσαν, ἀνάθεμα. Πάλιν ἐν αὐτῷ τῷ Τόμῳ περὶ τὸ τέλος τῶν ζητημάτων. Ἡμῖν δὲ ἀρίτως ὁ λόγος οὐ περὶ ταύτης τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, ἤρουν τοῦ Νοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, ἧτις οὐκ ὑπόστασις ἐστίν, ἀλλὰ φύσις καὶ ὑπερφῶς πρῶσεστιν ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων. Ταῦτα μὲν κοινῇ θεολογοῦσιν· ἰδίως δὲ ὁ τῶν δογμάτων τούτων πα-

De septimo autem in quarta quaestione aiunt : *A* **Qui autem creatam divinam operationem dicunt, quae insignitur divina natura, ipsam quoque necessario divinam naturam creatam exhibent ac representant.**

Octavus modus distinctionis essentiae et operationis, quod divina essentia omnino imparticipabilis est; ejus vero operatio, participabilis. Nonus, quod essentiam quidem indivisibilem statuunt, operationem vero divisibilem. Decimus, quod essentiam innominabilem dicunt, operationem vero ejusmodi quae nomen habeat. Undecimus, quod essentiam quidem inintelligibilem omnique conceptu majorem asserant, operationem vero quae intelligatur ac mente concipiatur. Duodecimus, quod essentiam quidem

περὶ δὲ τοῦ ἑβδόμου ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ζητημάτων λέγουσιν. *O* **Οἱ δὲ λέγοντες κτιστὴν τὴν θεῶν ἐνέργειαν, ἀφ' ἧς ἡ θεία φύσις χαρακτηρίζεται, κτιστὴν ἐξ ἀνάγκης παριστώσι καὶ τὴν θείαν φύσιν.**

Ἔσθως τρόπος διαφορᾶς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία παντάπασιν ἀμέθεκτός ἐστι· μεθεκτὴ δὲ ἡ ἑαυτῆς ἐνέργεια. Ἐννατός, ὅτι τὴν μὲν ἀμέριστον τίθενται, τὴν δὲ μεριστὴν. Δέκατος, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν ἀνώνυμον φασί, τὴν δὲ ἐνέργειαν ὀνομαζομένην. Ἐνδέκατος, ὅτι τὴν μὲν ἀπερινώητον τὴν δὲ νοουμένην λέγουσι. Δωδέκατος, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν ἀόρατον, τὴν δὲ ἐνέργειαν ὀρατὴν δογματίζουσιν.

In prima enim quaestione, ubi distinctionem quae est penes causam et quod est ex causa, seu effectum, ostendissent, aiunt : *B* **Distinguuntur vero inter se, ea etiam ratione, quod divina operatio participetur ac indivise dividatur et nominetur, ac quodammodo, quamvis obscure, ex effectibus suis intelligatur; essentia vero imparticipabilis et indivisibilis ac innominabilis sit, ut quae nimirum omni nomine sit superior ac prorsus inintelligibilis, quibus quatuor istos oppositionum modos una contextuunt.**

De duodecimo autem in ultima quaestione, de lumine scilicet Thaborio sermonem habentes, aiunt : *S* **Sed et omnes sancti, illustrationem et claritatem seu splendorem, et Deificationem et Deitatem ipsum vocant, paulo etiam visu firmiorem. Nimirum visibile illud, quod paulo etiam visu firmiorem dicunt, astruentes. Clarius enim vero horum dogmatum Pater, in suo Barlaamites et Orthodoxus dialogo, in haec verba rem interpretatus est : Vides hunc Theologum (nempe Gregorium) non solum invisibilem Deitatem novisse, sed et visibilem? quae et ipsa increata sit, quandoquidem est et ejus lumen. Ac rursus in eodem dialogo : Vides aperte, nedum quae omnimodis invisibilis et inintelligibilis est ac imparticipabilis, sed et quae sanctis duntaxat videri potest et participari et intelligi, Dei Deitatem esse.**

Ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων, μετὰ τὴν ἀποδείξει τὴν κατὰ τὸ αἰτιὸν καὶ αἰτιατὸν διαφορὴν, φασί· *Δ* **διετηνόχασι δὲ ἀλλήλων καὶ τῷ τὴν μὲν θείαν ἐνέργειαν μετέχουσαι ἀμερίστως, καὶ ὀνομαζέσθαι καὶ νοεῖσθαι πῶς, εἰ καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων· τὴν γὰρ μὴ οὐσίαν ἀμέθεκτον καὶ ἀμέριστον καὶ ἀνώνυμον εἶναι, ὡς ὑπερήνυμον δῆλον ὅτι καὶ ἀπερινώητον παντελῶς, ἀλλὰ τοὺς τέσσαρας ἐν τοῦτοις συνεξυφάναντες τῶν ἀντιθέσεων τρόπους.**

περὶ δὲ τοῦ δυοκαίδεκάτου ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ζητημάτων περὶ τοῦ ἐν τῷ θαυρώφῳ φωτὸς τὸν λόγον διῆθεν ποιοῦμενοι, φασί· *Ἀ* **λλὰ καὶ πάντες αὐτὸ οἱ ἄγιοι ἐλλαμψύν λέγουσι καὶ λαμπρότητα καὶ θέωσιν, καὶ θεότητα, μικροῦ στεφάνου τέραν καὶ δύεως· τὸ ὄρατὴν διῆθεν, ἀπὸ τοῦ μικροῦ στεφάνου τέραν καὶ δύεως κατασκευάζοντες. Σαφέστερον δ' ὅμως ὁ τῶν δογμάτων τούτων Πατὴρ ἐν τῷ κατὰ Βαρλααμίτην καὶ Ὁρθόδοξον διαλόγῳ αὐτοῦ τοῦθ' ἠρμήνευσεν οὕτως· Ὁρᾶς ὅτι οὗτος ὁ θεολόγος (δηλαδὴ Γρηγόριος) οὐ μόνον ἀόρατον οἶδε τὴν θεότητα, ἀλλὰ καὶ ὄρατὴν ἀκτιστον καὶ ταύτην οὐσαν, ἐπειδήπερ καὶ τὸ κατὰ αὐτὴν φῶς. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ· Ὁρᾶς σαφῶς ὡς οὐ μόνον ἢ παντάπασιν ἀόρατος καὶ ἀπερινώητος καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῖς ἁγίοις μόνις ὄρατὴ καὶ μεθεκτὴ καὶ ῥητὰ θεότης τοῦ θεοῦ ἐστίν.**

Tertius decimus discretionis modus est, quod Dei essentiam immobilem dicunt; operationem vero motum quartus decimus, quod essentiam absolutam; operationem vero, habitudinem seu relationem. Quintus decimus, quod essentiam inimitabilem; operationem vero, imitationem ac quod imitatione editur portento comminiscuntur.

Τρισκαίδεκατος τρόπος διακρίσεως ἐστίν, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ θεοῦ ἀκινήτην φασί, τὴν δὲ ἐνέργειαν κινήσιν. Τεσσαρεσκαίδεκατος, ὅτι τὴν μὲν ἀκτιστον, τὴν δὲ σχέσιν. Πεντεκαίδεκατος, ὅτι τὴν μὲν ἀμίμητον, τὴν δὲ μίμησιν ὁμοῦ καὶ μίμημα τερατεύονται.

Sane talia asserunt in prima quaestione; aiunt enim : *S* **ed neque tanquam extra divinam essentiam sit, esse illam existimavimus, sed qui essentialem et naturalem hunc Dei motum esse, ut theologi sentiunt, sciamus, ex divina essen in tanquam ex jugi fonte progredi dicimus ac scaturire. Manifestum ergo est, tanquam ex immobili divina essentia, ejuscemodi motum procedere. Non enim motus**

Τὰ δὴ τοιαῦτα ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων κατασκευάζουσι· φασί γὰρ, Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἔξω τῆς θείας οὐσίας αὐτὴν ὑπεκλήφαμεν εἶναι, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ταύτην τοῦ θεοῦ κίνησιν οὐσαν κατὰ τοὺς θεολόγους, εἰδότες, ὡς ἐκ πηγῆς ἀερνάου φαμέν τῆς θείας οὐσίας προέρχεσθαι τε καὶ πηγάζειν. Δῆλον οὖν, ὡς ἐξ ἀκινήτου τῆς θείας οὐσίας ἡ τοιαύτη προέρχεται κίνησις. Οὐ

γὰρ ἂν ὡς ἀπὸ κινήσεως· κινήσεις εἰη· δεήσει γὰρ ἂν καὶ ταύτης· ἐπιζητεῖν κίνησιν, καὶ οὕτω μέχρις ὀπέριου. Δηλοῖ ὅμως ἐν πολλοῖς τῶν ἐξουτοῦ καὶ ὁ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἀνευρηκίως. Ἐν γὰρ λόγῳ, ὃν ἐπιγράφει Ἐλέγχους καὶ ἄτοκα, φησὶ, Καὶ ὡς ἀκινήτου τῆς θείας οὐσίας μενούσης, ἡ θεότης αὕτη κινεῖσθαι καὶ μεταδίδουσαι πέφυκε. Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Ὁδὲ γὰρ δὴ τῆς οὐσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Ἐλισάβετ ἐκλήσθη· ἀκίνητος γὰρ ἐκείνη καὶ ἀναρῆς καὶ ἀχώρητος.

Ὁδὲ μόνον τοίνυν οὕτω τῇ κινήσει καὶ τῷ ἀκινήτῳ τῆν θείαν διακρίνουσιν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἀλλ' ὡς περ εἴρηται, καὶ τῇ σχέσει καὶ τῷ ἀσχετῷ, καὶ τῇ μιμήσει καὶ τῷ ἀμίμητῳ, ἐν ἅπασι μετὰ παρρησίας· ταῦτα κατασκευάζοντες, ἀφ' ὧν ὁ θεὸς καλῶς λέγων ἐπ' ἄλλων εἴρηκε Διονύσιος, Ὅτι καθόσων ὁ δοχῶν καὶ ἀμίμητος ὑπερῆκει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων. Τὸ γὰρ δοχῶν καὶ τὸ ἀμίμητον ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας ἐξέλαβον, τὰς δὲ σχέσεις καὶ τὰς μιμήσεις ἐπὶ τῶν ἀκρίστον καὶ φυσικῶν καὶ οὐσιωδῶν, ὡς φασὶν, ἐνεργεῶν τοῦ θεοῦ, αὐτῷ ἐνυπαρχούσων.

Καὶ μέντοι λαμπρότερον καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ζητημάτων περὶ τούτων διεξίτασι. Ζητηθέντος γὰρ, φασὶ, καὶ τούτου παρὰ τῆς θείας συνόδου, Εἴπερ εἴλε τις τῶν ἁγίων ἀκρίστον εἶναι τὴν θέωσιν· καὶ εἴπερ ἡ σχέσις καὶ τὸ μίμημα καὶ ὑπέστη, καὶ ἐπὶ τῶν ἀκρίστον λέγεται, προεκόμισαν βήσεις τῶν ἁγίων, οὐκ εἶλε ἐπὶ τῶν κτιστῶν δηλούσας ταῦτα λέγεσθαι. Καὶ μετ' ὀλίγα, Ὅστε οὐδὲ ἡ θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, αὕτη ἡ θέωσις, ἐστὶ κτιστὴ, διότι σχέσις ἐστὶ πρὸς τὰ θεοποιούμενα.

Ἐξκαιδέκατος τρόπος διαφορᾶς ἔστιν, ὅτι τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ θεοῦ ὑπερκεῖσθαι φασὶ τῆς ἐξουτοῦ ἐνεργείας, τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐτοῦ ὑπεῖσθαι τῆς οὐείας αὐτοῦ. Καὶ δῆτα καθόλου περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐνιστήτητα ταύτην διαφορᾶς ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν βηθέντων ζητημάτων τοῦ τόμου φασὶ· Μετὰ δὲ τὸ φανῆναι τὴν θείαν ἐνέργειαν, θεότητα ὀνομαζομένην, ἐζητήσαμεν ἀποδειχθῆναι παρὰ τῶν θεολόγων, εἰ τῆς θείας ἐνεργείας ταύτης, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν οὐσιωδῶς θεωρουμένων, ὑπερκεῖται κατ' οὐσίαν ὁ θεός· καὶ ἀνεφάρτη καὶ τοῦτο καὶ ἂ πάντων κηρυττόμενον τῶν ἁγίων. Ἰδίως δὲ καὶ ὁ Παλαμάς ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀκινδύνον αὐτοῦ ἐπιστολῇ τὰδε φασὶν, Ἔστιν ἄρα θεότης ὑπερμένη, δι' ὃν οὐσία τῆς ὑπερκειμένης· καὶ οὐ θεότης μόνη, ἀλλὰ καὶ ἀκρίστος θεότης· καὶ ὑπὲρ ταύτην τὴν θεότητα ἔστιν ὁ θεός. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς τὸν νομοφύλακα Συμεώνην λόγῳ, Εἰ μὴ γὰρ ὑπερμένη ἢ ὑποκειμένη ἢ ὑποβεδηκυῖα, ἢ τι τοιοῦτον ἢ ἐνέργειαν λεχθεῖη, οὐκ ἀληθῶς ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, ὑπερκειμένη εἶναι διδάσκουσι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ· οὐ

quasi ex motu existerit. Nam et hujus quoque motus quaerendus sit, et sic in infinitum. Declarat tamen etiam in multis suarum lucubrationum, qui horum primus auctor ac inventor est. In oratione enim seu libro, cui titulum voluit: *Consutationes et absurda*, ait: *Divina essentia manente immobili, Deitas haec natura habet ut moveatur ac impartiatur*. Rursusque in eodem: *Haud sane enim Elisabeth Spiritus sancti essentia impleta est; est enim haec immobilis, et quae nec tangi nec copi potest*.

Non solum autem in eum modum penes motum et immobilem divinam discernunt essentiam et operationem, sed etiam, uti dictum est, penes relationem seu habitudinem, et quod absolutum est, penesque imitationem, et quod inimitabile est, haec in omnibus palam asserentes, ex iis quae Dionysius, de aliis loquens, ipse rite saneque locutus est: *Quantum scilicet qui absolutus ac inimitabilis est, imitationes praececellit ac relationes seu habitudines*. Absolutum enim et inimitabile de essentia divina acceperunt; relationes vero seu habitudines et imitationes de increatis et naturalibus et essentialibus, ut vocant, in eo existentibus, Dei operationibus.

Clarius quoque etiam in quarta quaestione de his disserunt. *Mota enim, inquit, hinc etiam a sancta synodo quaestione: Num quis sanctorum increatam Deitatis gratiam dixerit, ac num etiam relatio seu habitudo et imitatio seu simulacrum, tum vere existant, tum de increatis dicantur, allatae sunt sanctorum auctoritates, declarantes, haec non semper dici de iis, quae creata sunt*. Paucisque interjectis: *Quocirca nec deificum Spiritus sancti donum, ipsa scilicet Deitatis gratia, creata est, eo quod relatio est ac habitudo erga illos, qui Deitate donantur*.

Sextus decimus distinctionis modus est, quod Dei essentiam emovere dicunt ac sua operatione superiorem; operationem vero inferiorem illa gradum tenere. Universimque de distinctione penes hanc inaequalitatem, quinta dictarum quaestionum, quae in Tomo habentur, aiunt: *Posteaquam vero liquido constat, divinam operationem Deitatem vocari, quaesivimus demonstrari a theologis, num Deus essentialiter divinae operationi atque his quae essentialiter circa eam considerantur, emineat; visumque est istud etiam uno sanctorum omnium calculo praedicari*. Peculiariter autem etiam Palamas in sua adversus Acindynum epistola, haec ait: *Est ergo Deitas, quae inferior est, donumque est ejus quae sit superior et quae illi eminentior est: nec solum Deitas, sed quae increata Deitas sit; supraque illam Deitatem Deus existit*. Idemque in libro adversus Symeonem, legum custodem ac praesidem: *Nisi enim submissa aut subjecta vel inferior, sive quid ejusmodi operatio dicta fuerit, non vere magnus Dionysius, aliique ejus generis Patres, eminere docent Dei essentiam*.

ac illa superiorem esse. Non enim eminere est, nisi ubi quid eminenti inferius est. Quamobrem, si juxta sententiam synodi, visum est divinam operationem esse Deitatem : hocque ostenso, quæsitum abunde est, num Deus essentialiter illi emineat sitque ea superior : quod et uno omnium calculo aiunt prædicari : quomodo lo non perspicue, tum ex iis quæ communi consensu, tum quæ seorsim, ab eo qui istarum dogmatum auctor fuit, scripta sunt, ipsa Deitas dicatur inferior ac minor, Deusque essentialiter eminens ac illa superior? Hoc enim etiam illi quasi liberalius admittunt, sic absolute concludentes : *Siquidem Deus essentialiter sua Deitate superior est*, ut si queal per eas auctoritates, quibus in hac parte calumniose utuntur, cur distinctionem pches excellentiam ac submissionem undique commenti sint. Hoc enim illis moribus comparatum, ne a seipsis loqui videantur, in quibus palam est eos blasphemare : sed cujusdam vetustiorum per calumniam adducta sententia, eandem ipsam nudam subjiciunt; ea scilicet quæ dicta ab eis sunt in suum detorquentes scopum, ut suam inde nequitiam astruant. Idque hic etiam præstare omnino convincuntur. Deum enim essentialiter sua operatione (quæ ipsa Deitas nuncupatur) majorem illique eminere, adducta auctoritate probantes, per ea quæ adduxerunt, quot modis emineat declararunt. Atque aliud quidem ordine aliud quantitate, aliud qualitate.

Ac sane decimus septimus illis adinventus est distinctionis modus penes ordinem, ratione prioris ac posterioris; quem utique distinctionis modum tum ex magno Basilio astruunt, dicente in suis *Confutationum* libris, de discretione quæ occurrit in divinis personis, non de essentiæ et operationis, ut illi existimant, ipsa distinctione : *Aliud quoddam est ordinis genus*, ac subjungente : *In ejusmodi enim prius causam dicimus; posterius, quod est ex causa* : tum ex magno Athanasio, dicente, *Nomen Deus natura posterius est*. Quia igitur divina quidem essentia causa est, divina vero operatio ex causa est, colligunt priorem esse divinam essentiam, posteriorem vero divinam operationem.

Decimus octavus illis adinventus est distinctionis modus, penes necessariam consecutionem, quod divina quidem essentia præeat, ut id quod ad naturam spectat, divina autem operatio sequatur, ut id quod ad voluntatis sententiam. Ac probare nituntur ex verbis magni Athanasii, dicentis (alio tamen sensu) adversus Arianos in hunc modum : *Siquidem Deo tribuunt velle, quod attinet ad non entia, quidem agnoscunt in Deo quod est voluntate superius? Ac rursus dicentis : Quemadmodum voluntati opponitur, quod est præter voluntatis sententiam, ita eminet, præterque voluntati, quod ex natura est*. Ex his enim necessariam inferunt consecutionem, quando quidem quod ex natura est, voluntati eminet, illaque superius est; divina autem voluntas est Dei operatio; fit ergo ut quod ex natu-

α γὰρ ἐστιν ὑπερκεῖσθαι, μὴ διτος τοῦ ὑποβεβηκότος. Ὡστε εἰ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου θεότης μὲν ἀνεφάνη ἢ θεία ἐνέργεια· μετὰ δὲ τὸ τοῦτο δειχθῆναι, ἐξητήθη προσποδεῖσθαι, εἰ ὑπέρκειται αὐτῇ κατ' οὐσίαν ὁ Θεός· ὃ καὶ ἀνεφάνη παρὰ πάντων, ὡς φασί, κηρυττόμενον, πῶς οὐ περιφανῶς ἐκ τε τῶν κοινῆ καὶ τῶν ἰδίως τῷ πατρὶ τῶν δογμάτων τούτων συγγεγραμμένων αὐτῇ μὲν ὑφειμένη θεότης ἂν λέγοιτο, ὑπερκείμενος δὲ ταύτης κατ' οὐσίαν ὁ Θεός; Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ προσεπίδραφιλεύονται συμπεραίνοντες οὕτω; ἀπλῶς, *Εἰ ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός τῆς ἑαυτοῦ θεότητος*, ἀναφανέντος, δι' ὧν συκοφαντοῦσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ῥητῶν, τοῦ χάριν πανταχῶς τὴν καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἐλάττωσιν ἐμυθεύσαντο διαφορᾶν. Ἔθος γὰρ αὐτοῖς μὴ δι' ἑαυτῶν δοκεῖν λέγειν, ἐν οἷς ἐπιδηλοῦνται φαίνονται βλασφημοῦντες, ἀλλὰ τινος τῶν παλαιτέρων συκοφαντήσαντες ῥῆσιν, αὐτὴν ταύτην ἐπιφέρειν γυμνῆν, τὰ ἐπ' ἄλλων εἰρημένα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν βιάζόμενοι, εἰς παράστασιν τῆς ἑαυτῶν ἀνομίας. Ὁ κἀνταῦθα ποιοῦντες ἐλέγχονται. Τὴν γὰρ τοῦ ὅτι ὑπέρκειται ὁ Θεός κατ' οὐσίαν τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, θεότητος δνομαζομένης, κατασκευὴν γὰρ παράγοντες, ὁσαυχῶς ὑπέρκειται δι' ὧν παρήγαγον δεδηλώκασι. Καὶ τὸ μὲν τάξει φασί, τὸ δ' ἀκολούθησι κατ' ἀνάγκην συμβαινούσῃ, τὸ δὲ θέσει, τὸ δὲ ποσότητι.

vocant, aliud necessariâ consequentia, aliud sita,

Καὶ γοῦν ἑπτακαίδεκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινοήσεται παρὰ τὴν τάξιν, κατὰ τὸ πρότερον καὶ τὸ δεύτερον· ὃν δὴ τρόπον διαφορᾶς ἀπὸ τε τοῦ μεγάλου Βασιλείου κατασκευάζουσιν, εἰρηκτότος ἐν τοῖς; *Ἀντιρρητικῶς περὶ τῆς ἐν τοῖς θεοῖς προσώποις διακρίσεως, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς, ὡς αὐτοὶ φασιν, οὐσίας καὶ ἐνεργείας διακρίσεως, Ὅτι ἐστὶ τὴ τάξεως εἶδος, καὶ ἐπαγαγόντος, Ἐν τοῖς τοιοῦτοις γὰρ πρότερον τὸ αἰτιον λέγομεν, δεύτερον τὸ αἰτιατόν· ἀπὸ τε τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, φησαντος, Τὸ, Θεός, δνομα δεύτερόν ἐστι τῆς φύσεως· Ἐπεὶ τοίνυν αἰτία μὲν ἐστὶν ἡ θεία οὐσία, αἰτιατὴ δὲ ἡ θεία ἐνέργεια, συναγούσιν ὅτι πρότερον μὲν ἡ θεία οὐσία, δεύτερον δὲ ἡ θεία ἐνέργεια*

Ὁκτωκαίδεκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐπινοήσεται, κατ' ἀναγκάσαν ἀκολούθησιν· ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία προηγείται, ὡς τὸ παρὰ φύσιν· ἡ δὲ θεία ἔπεται ἐνέργεια, ὡς τὸ παρὰ γνώμην. Ὅπερ ἀπὸ τῶν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου πειρῶνται δεικνύναι, εἰρηκτότος, κατ' ἄλλην ἔνοιαν, κατὰ τὸν Ἀρειανῶν οὕτως, *Εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ διτων διδῶσι τῷ Θεῷ, διὰ τί τὸ ὑπερκαίμενος τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγνώσκουσι τοῦ Θεοῦ; καὶ πάλιν λέγοντος, Ὅσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγείται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν· Ἐκ τούτων γὰρ τὴν ἀκολούθησιν ἀναγκαίαν εἰσάγουσιν, ὡς ἐπεὶ τῆς βουλήσεως ὑπέρκειται τὸ κατὰ φύσιν· ἡ δὲ θεία βούλησις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐνέργεια· ὑπέρκειται ἄρα καὶ τῆς θείας ἐνεργείας τὸ κατὰ φύσιν. Ἄλλ' οὕτως*

φυσὴν ὁ διδάσκαλος, Ὑπέρκειται καὶ προηγείται ἂν τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν, ὡς περ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ κατὰ γνώμην· ὡς ἄρα λοιπὸν τὸ κατὰ φύσιν πρὸς τὸ παρὰ γνώμην κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθησὶν ἔφεται, καὶ ἡ θεία ἐνέργεια τῇ θεία οὐσίᾳ.

Ἐνεκαὶ αἰδέκατος τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς ἐφεύρηται, κατὰ θέσιν. Ἡ μὲν θεία οὐσία ἀνωτέρω τρυχνεῖ, ἡ θεία ἐνέργεια κατωτέρω. Καὶ τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου συκοφαντοῦντες βούλονται παριστᾶν, λέγοντος, Ὡστε εἰ τι νοήσεις τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Πνεύματος κατωτέρω. Ἐξ οὗ συμπεραίνοντες φασίν, Τίνα οἰητέον εἶναι τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, ἢ δὴλον ὅτι τὰ προαιώνια; Τὰ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ἀκτιστά πάντα, ὡν ἀνωτέρω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗτος ὁ θεῖος ἀνήρ εἰρηκεν.

Εἰκοστὸς τρόπος διαφορᾶς αὐτοῖς μεμυθολόγηται κατὰ ποιότητα· ὅτι ἡ μὲν θεία οὐσία ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑπέρκειται· ἡ δὲ θεία ἐνέργεια ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑφέεται. Καὶ τοῦτο παριστᾶν ἐθέλοντες, ἐπιρραΐζουσι, τὸν θεῖον συκοφαντοῦντες Μάξιμον, περιφανέστατα τὴν τοιαύτην παράθεσιν ἐπὶ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ χτισμάτων εἰρηκότα, ὅτι πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπειρῶς ὁ Θεὸς ὑπερέξῃρηται· ὅπερ αὐτοῖς ἐπὶ τῆς, ἢν εἶπον, ἀκτιστου φυσικῆς καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐξέλαβον· κἀνεῦθεν ἐκ τούτου συναγόουσιν ἔτι ἐπεὶ ἡ θεία ἐνέργεια τῶν μεθεκτῶν οὐσα φαίνεται, πῶς οὐ καὶ ταύτης ἀπειρῶς ὁ Θεὸς ὑπερέξῃρηται;

Ἐνεῦθεν καὶ ὁ εἰκοστὸς πρῶτος τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς προσπεπόρισται, παρὰ τὰς κατὰ ποιότητα ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις, ὅτι ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς τὰ ὄντα ἅγια (1) ὑπέρχει· ἡ δὲ ἐνέργεια ὡς τὰ οὐκ ὄντα ἅγια ὑπερέχεται· ἂν ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις κατὰ ποιότητα ἀπὸ δύο τινῶν μάλιστα κατασκευάζειν νομιζοῦσι τοῦ μεγάλου Διονυσίου βγῶν, καὶ τοῦτο πάντη παρὰ τὸν τοῦ ἁγίου τούτου σκοπὸν· ἐνδὸς μὲν βγῆτοῦ, τοῦ Γαίῳ τὴν ἀπορίαν ἐπιλύοντος, ζητοῦντι

ra est etiam divinæ operationi eminent illaque superius existat. Verum sic ait Athanasius: *Eminent præterque voluntati quod ex natura est, haud secus ac voluntati opponitur, quod est præter voluntatis sententiam.* Jam itaque secundum eandem consecutionem, quod est ex natura, sequetur ad id quod est præter voluntatis sententiam, et divina operatio divinam essentiam.

Docimus nonus illis adinventus est distinctionis modus, penes situm. Essentia enim divina superior est; divina autem operatio inferior. Id vero etiam ex magno Basilio per calumniam nituntur astruere, dicente: *Quamobrem si quid sæculis ulterius mente conceperis, illud quoque Spiritu inferius est.* Quo ex dicto concludentes aiunt: *Quanam vero existimandum esse sæculis ulteriora, præter scilicet antea-ccularia? Quæ autem sæculis priora sunt, omnia increata sunt, quibus divinus vir dixit Spiritum sanctum superiorem esse.*

Vicesimum distinctionis modum commentum sunt penes quantitatem, quod divina essentia infinitis infinite supereminet, divina autem operatio infinitis infinite subsidat ac inferior existat. Idque ut astruant fucum faciunt, divum Maximum adducentes per calumniam, qui apertissime comparisonem ejusmodi de Deo ac rebus ab eo creatis protulerit, nempe Deum infinitis infinite eminere, iis omnibus quæ participant ac participantur, quod illi de increata, ut vocant, naturali et essentiali Dei operatione acceperunt; hincque adeo colligunt: *Siquidem divina operatio ex illis videtur quæ participantur, quidni et ei Deus infinite eminent?*

Hinc et illis quasi corollarii loco vicesimus primus distinctionis modus quesitus est, penes qualitatibus (ut sic dicam) superlationes et submissiones. Quod nimirum Dei quidem essentia, ut quæ sunt sancta, superexcedat, operatio vero, ut quæ non sunt sancta, superexcedatur: quas utique qualitatis ratione excellentias ac submissiones, ex duplici maxime magni Dionysii sententia se existimant probare, omnino tamen contra viri sancti mentem. Atque

(1) Ὡς τὰ ὄντα ἅγια. Portentosa omnia Palamitarum de Dei essentia, ejusque operatione; tantis hic a nostro Calera exposita, ut solum memorasse, confutasse sit; quod palam sit, ejus, quam essentialem ac coeternam Deo ἐνέργειαν ponunt, eas esse conditiones, quæ vere creatum aliquid extra Deum illam esse ostendant; proinde ejus effectum, solaque ejus voluntate existens, non necessaria aliqua conjunctione illi coherrens. Idque omnino evincit Dionysii uterque locus, hic allatus, quibus illi per summum stuporem nitentur sua confirmare. Ἐνέργεια ergo, non ipsa in se, quæ Deus ipse est, summa cum Deo unitate, nihilque re ipsa a natura et essentia diversa, sed ejus effectus; majestas ipsa et claritas, ὄξυ, quam Deus extra sui in visionem seipso quandoque amicis impartitur, ad Deum se habet, ut quæ non sunt sancta, iis comparata quæ sancta sunt; quæ ipsa creati ad Deum ratio est: τοῦ μὴ ὄντος πρὸς τὸ ὄν. Tanquam non sint, ac nihil sint, sic sunt omnia, relata ad Deum.

Hocque voluit sic emphatica Dionysii verba, quibus reddendis non satis felix desudavit Corderii industria, potuitque meliora vel a sodali Lanselico habere: Priori loco ex II ad Cuium, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐπέκεινα, nullo sensu reditii, ac velut esset θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία, tanquam principium divinitatis et principium bonitatis, cum sit, Superior est ὁ υπέραρχος (Deus omni principio eminent) sic dicta divinitate et bonitate, uti etiam divinitatis et bonitatis principio; quod Dei donum vocat, quo et dii et boni efficiamur, participare ab illo; cui proinde liquet eum eminere. Altero loco ex XI De divin. nom., καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν, subaudi, ὑπερίδρωται, eminent omnibus participantibus et participationibus; Cord. Cum ὁ αἴτιος omnium participantium et participationum auctor. Paulo melius Lanselius, Superat ea omnia quæ participant; sed debuit addere, et quæ participantur.

unus locus est, quo Caii dubitationem solvit, qua ab eo quaesierat : *Quidam fiat, ut qui est super omnia, etiam super divinitatis et bonitatis principium existat?* Ostendit quod deitatis ac bonitatis principium dicitur, imitatio esse, quæ ex nobis ad Deum habitudo est ac ipsatio; quod et nos Deum imitemur, non ille nos; quæ et illorum quæ deificentur et bonificentur, divinitatis ac bonitatis principium est : quatenus divinitate ac bonitate donantur. Ac velut concludens subdit : *Qui est omnis principii supra quam principium, etiam sic dicta divinitate ac bonitate, haud secus ac divinitatis et bonitatis principio, superior existit. : in quantum inimitabilis, incomprehensusque et absolutus, imitationibus habitudinibusque antecellit, iisque quæ imitantur ac impartiantur. Alter locus est* ^B, quo explanat quoniam modo dicatur *Sanctus sanctorum et Deus deorum, et Dominus dominorum, et Rex regum*; declaratque hæc dicendo, eam designari excellentiam, ut *quantum præstant sancta, vel dominantia, vel divina, vel reg a, iis quæ non sunt, ipsisque participantibus ipsæ per se participationes, tantum omnibus sublimior sit, qui est super omnia, omnibusque participantibus et participationibus, auctor ipse imparticipabilis, præcellat.*

Hinc manifestissime inveniri dicunt submissam divinitatem, eandemque ipsam participationem nuncupari et imitationem et habitudinem. Explicant vero omnia hæc in fidei suæ formula, ut hoc probent : Postquam nimirum visum est, divinam operationem divinitatem dictam increatum esse, quaerisse demonstrari, Num Deus essentialiter illa superior sit; visumque esse etiam hoc, communi omnium calculo prædicari; illa omnino omnibus confirmantes, quæ dogmatum auctor in suo dialogo, cui titulus *Barlaamites et Orthodoxus*, privatim conscripserat. Ait itaque : *Divinitate* (scilicet deitate donandi facultate) *ejus qui cuncta novit, Deus, prius quam fiant, quam magnus Basilii Spiritu inferiore dixit, natura vero posteriorem magnus Athanasius; ea quæ vere divinitas appellatur, quæ circa divinam naturam est, ut Gregorius Nyssenus asseruit; huc nimirum Dei essentia, quæ omne nomen superat, quæ nulla proferri voce potest, circa quam præternæ semper virtutes sunt ac operationes, quæ ipsa divinitas a propria sua operatione nominetur, quomodo non superior existat? Sed et magnus Dionysius in medio adducendus est. Hic enim apertius Dei deitates dicit, unamque alteri præcellentem. Rursusque in eodem dialogo : Omnino vero cum hæc virtutes sint rebus superiores. (omnia enim quæ participant, ex illis quæ participabilia sunt, ortus sui habent originem), idemque est ac si dicamus, hæc participationes atque virtutes nunquam cæperunt, ut auctor est divus Maximus; tametsi juxta eundem Deus etiam iis omnibus quæ participabilia sunt, infinites infinite emineat. Rursusque libro quarto, Adversus Acindy-*

παρὰ τοῦ διδασκάλου τούτου, Πῶς ὁ πάντων ἐπέκειτα καὶ ἐπέρ θεουργίαν καὶ ἀγαθηργίαν ἐστὶ, καὶ δεικνύντος ἀγαθηργίαν καὶ θεαργίαν λέγεσθαι τὴν ἀπ' ἡμῶν. πρὸς τὸν θεὸν σχέσιν καὶ μίμησιν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς μιμούμεθα θεόν, οὐχ ἡμᾶς ἐκείνου, ἦτις καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι τὰ θεοούμενα καὶ ἀγαθυνόμενα, καθ' ὃ θεοῦνται καὶ ἀγαθύνονται· καὶ ἐπιφέροντος συμπερασματικῶς, Ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος, καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος, ὡς θεαργίας καὶ ἀγαθηργίας ἐστὶν ἐπέκεινα, καθόσον ὁ ἀμυμητος καὶ ἀσχετος ὑπερέχει τῶν μιμήσων καὶ τῶν σχέσεων, καὶ τῶν μιμουμένων καὶ τῶν μετεχόντων· ἐτέρου δὲ ῥητοῦ διασαφούντος, πῶς Ἄγιος ἀγίων λέγεται, καὶ θεὸς θεῶν, καὶ Κύριος κυρίων, καὶ Βασιλεὺς βασιλέων· καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τῷ ταῦτα λέγειν δηλούντος Ὅτι καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ἐγγύων τὰ ὄντα ἄγρια, ἢ κύρια, ἢ θεία, ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπεριδρύται πάντων τῶν ὄντων ὁ ἐπέρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἰτιος.

Ἐκ τούτων σαφέστατον ὑφειμένην λέγουσιν εὐρίσκεισθαι θεότητα, καὶ μετοχὴν τὴν αὐτὴν καὶ μίμησιν καὶ σχέσιν ὀνομάζεσθαι. Καταστρωννύουσι δὲ ταῦτα πάντα ἐν τῇ τῆς ἑαυτῶν πίστει; ὁμολογίᾳ, εἰ κατασκευῆν τοῦ, ὅτι μετὰ τῶ φανήτων τὴν θείαν ἐνέργειαν θεότητα ὀνομαζομένην ἀκτιστον, ἐξήτησαν ἀποδειχθῆναι, εἰ ὑπέρχεται ταύτης κατ' οὐσίαν ὁ θεός· καὶ ἀνεφάνη καὶ τοῦτο παρὰ πάντων κηρυττόμενον· ἐκείνα πάντως διὰ πάντων ἐπικυροῦντες, ἅπερ ὁ τῶν δογμάτων πατὴρ ἐν τῷ κατὰ *Βαρλααμίτην* καὶ Ὀρθόδοξον διαλόγῳ αὐτοῦ ἰδίᾳ συνεχεγέφυε. λέγει γοῦν, *Τῆς οὖν θεότητος, δηλαδὴ τῆς προαιωνίου θεότητος δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, τοῦ τὰ πάντα εἰδότης Θεοῦ πρὸ γενέσεως, ἢ κατωτέρω μὲν τοῦ Πνεύματος, ὁ μέγας εἰρηκὲς Βασίλειος, δευτέρω δὲ τῆς φύσεως ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῆς κυρίως θεότητος προσαγορευομένης. τῆς περὶ τὴν θείαν φύσιν οὐσης, ὡς ὁ Νύσσης ἀπεφήνατο Γρηγόριος. Ταύτης οὖν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπεράνωτος, ἢ ἀνεκφώρητος, περὶ ἧν ἀεὶ προαιώνιοι δυνάμεις εἰσὶ καὶ ἐνεργεῖαι, θεότης ἀπὸ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνεργείας ὀνομαζομένη, πῶς οὐκ ἂν ὑπερκειμένη εἴη; Δεῖ δὲ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον προσηγεῖν· οὗτος γάρ ἐμφανέστερον λέγει τοῦ Θεοῦ θεότητα, καὶ τῆν μὲν ὑπερκειμένην τῆς ἐτέρας. Καὶ πάλιν ἐν τῷ ἀπ' αὐτοῦ, Πάντων δὲ τῶν δυνάμεων τούτων οὐσῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα· πάντων γάρ τῶν μετεχόντων ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἐχόντων τὰ μεθεκτὰ· ταυτὸν ὁ εἰπεῖν αἱ μετοχαὶ καὶ δυνάμεις αὐταὶ οὐδέποτε ἤρξαντο κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον· καίτοι κατὰ τὸν αὐτὸν, καὶ τῶν μεθεκτῶν πάντων ἀπεφάνη ἀπειρώς ὁ θεός ὑπερἐξήρηται. Καὶ πάλιν ἐν τῷ*

^a Epist. 2, ad Caium. ^b De divin. nom. c. 12.

πρὸς Ἀκίνδυνον τετάρτη, οὗ ἡ ἀρχὴ Ἰγνοψιθυρί-
σας τὸινυν, Ἀλλαχού δὲ σαφέστερον ὁ θεὸς
Διονύσιος αὐτὰς μὲν τὰς δυνάμεις καὶ τὰς
μετοχὰς ὑπὲρ τὰ μετέχοντά φησι· ταυτὲρ δ'
εἰπεῖν, ὅτι τὰ κτίσματα· πᾶν γὰρ κτιστὸν
μετοχῇ τὸ εἶναι ἔχει· τὸν δὲ θεὸν ὑπὲρ ταύτας
τὰς δυνάμεις καὶ τὰς μετοχὰς φησι, ἡρώων,
Κυθόσσαν ὑπερέχουσι, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκοῦν δῆλος
ἐκ τούτων ἡ πᾶσα κατασκευὴ τῆς ὑπεροχῆς τῆς
οὐσίας· τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὑφέσεως τῆς ἐνεργείας
αὐτοῦ· ἀναφαίνεται δὲ μάλιστα καὶ ἐκτὸς [forte ἐκ-
πα.] τῆς τρόπος τῆς ὑπεροχῆς. Ὅσον γὰρ τὰ κτίσματα
ὑφείηται ὡς μετέχουσι μετοχῶν, τοσοῦτον καὶ αἱ
μετοχαὶ οὐταί τῆς οὐσίας ὑφείηται τοῦ Θεοῦ. Δῆλον
γὰρ ἀπὸ τοῦ βήτου τῆς κατασκευῆς τοῦ τῶν
δογματῶν πατρός· τοῦτο δὲ μετὰ τῆς ἀσεβείας πολὺ
καὶ τὸ ἀνίτητον ἔχει.

Εἰκοστὸς δεύτερος τρόπος αὐτοῖς προσεξέφυρται,
τῇ πρὸς τὴν κτίσιν ἀποδίδει, Ὅτι ἡ μὲν θεία
ἐνέργεια ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτὸς ἐστίν, ἡ δὲ θεία
οὐσία οὐδενὸς ἀπεργαστικὴ τῶν ἐκτὸς. Ὡς γὰρ
εἶπε, βουλόμενοι καθάπαξ τὴν τριουπόστατον ἐκε-
λεῖν καὶ μακαρίαν φύσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκτοπίσαι
μὴ μόνον διοικήσεων, ἀλλὰ καὶ δημιουργίας· καὶ
ἀνεσιζῆσαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὅπερ οὕτως φαντασθέντες,
ὡς εἴρηται, καὶ μίαν τῶν πολλῶν ἐνεργειῶν αὐτὴ
θεμελιον εἶναι τοῦτο τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
ἔφρασαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, ἀφρονώτερον
καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν δράσεως τὰς διαφορὰς
ἐπιλογίζοντες τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας ἐνε-
ργείας· καὶ τὴν μὲν ἐνεργείας (ἴσον δ' εἰπεῖν ἐκεῖνο
τὸ φῶς) δημιουργὸν αἰτίαν καὶ ποιητικὴν πάσης
δογματίζουσι κτίσεως· τὴν δὲ θείαν οὐσίαν οὐκ οὖν
ἐ· ἐαυτῆς οὐκ οὐκ οὐκ αἰτίαν τῶν ἐν τῇ κτίσει
πιστεύουσι. Καὶ φασὶν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ζητημάτων,
Τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων εἴρηται· τὸ
δ' ἐκ τῆς οὐσίας ἐκ· οὐδενὸς εἴρηται πῶποτε τῶν
κτισμάτων· μᾶλλον μὲν οὖν ἀπειρηται τοῦτο
σατελῶς τοῖς ἀγίοις. Ὅ δὲ τῶν αἰρέσεων πατήρ
ἐν τῷ κατὰ Θεοφάνη καὶ Θεόκριτον διαλόγῳ,
Ὁμέρου, φησὶν, ἀπεργαστικὴν τινος τῶν ἐκτὸς
τῆν θείαν τυγχάνει οὐσίαν. Ταῦτα δὲ λέγοντες,
πᾶσαν δραματούργειαν παρελήλυθασι. Ἦν γὰρ ἐπὶ
ταυτοῦ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ διαφέρειν ἔφρασαν, ὡς
δεδογμένα· θείαν ἐνέργειαν, ταύτην καὶ μόνην αὐτὴν
ἐκτείνονται, δημιουργήσασαν τὸ πᾶν πρότερον, καὶ
ἐπιπέφασαν ὑστερον. Οὐκοῦν ἀκολούθως τῇ ὑποθέσει
ταύτῃ καὶ τοὺς ἐφεξῆς συμπλέκουσι τῆς διαφορᾶς
τρόπος.

Ὅθεν εἰκοστὸς τρίτος ἐστίν, ὅτι ἡ μὲν ἐνέργεια
προκαταλείπει τοῖς κτίσμασιν· ἡ δὲ θεία οὐσία ἀπρο-
καταλείπει ἐστίν. Εἰκοστὸς τέταρτος, ὅτι ἡ μὲν θεία
ἐνέργεια σώζει ταῦτα, λαμβανομένη· ἡ δὲ θεία
οὐσία ἐξανάλισκει ταῦτα, πρὶν ληφθῆναι. Εἰκοστὸς
πμπτος, ὅτι ἡ μὲν ἀναμειγνυμένη τούτοις οὐ φέρε-
ται· ἡ δ' εἰ μεταληφθεῖν, φερμὸν πέσειται. Εἰκοστὸς
ἕκτος, ὅτι ἡ μὲν φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ

num, ejus initium est, *Susurrans igitur: Aito au-*
tem loco clarius dicit Dionysius ipse quidem
virtutes ac participationes illis quae participant
superiores dicit. Tdem vero est ac si dicat rebus
creatis. Quidquid enim creatum est, participatio
(ac quasi precario) esse habet; Deum vero hinc vir-
tutibus ac participationibus superiores dicit, dum
ita scribit: « Quantum praecellunt, etc. Ex his igitur
liquide patet omnis probatio excellentiae essen-
tiae divinae, ac demissionis illius operationis; elu-
cetque maxime exterior quidam praecedentiae modus.
Quantum enim creata inferiora sunt illis participa-
tionibus, quas participant, tantum quoque haec
participationes inferiores sunt Dei essentia. Lique
enim ex illa auctoritate, qua est usus ad proban-
dum horum dogmatum auctor. Hoc vero praeter
impietatem, ingentis pleam dementiae est.

Præter hos vero vicesimus secundus illis modis
adiventus est, per respectum ad creaturam; quod
nimirum divina operatio, eorum quæ extra sunt,
effectrix sit, divina autem essentia nullius eorum
quæ sunt extra, sit effectrix. Nam ut videtur, cum
omnino illis constitutum esset, ut trine substan-

tem ac beatam illam naturam, nempe ab hu-
manarum rerum gubernatione, sed et a creatione
proscriberent, ejusque loco lucem illam, quam
ipsi commentis sunt, uti dictum est, inducerent,
ac cum illam unam e multis illis operationibus
statuerent, noluerunt eam Dei essentiam dicere,
sed Dei operationem; uberius quoque ex efficacia
erga creaturas, distinctionum momenta divinæ es-
sentiae divinæque operationis, concludentes. Ac
quidem operationem (perinde autem dicatur lucem
illam) effectricem causam ac creatricem omnium
creatorum docent; divinam vero essentiam, nul-
lius prorsus eorum quæ sunt in creatura, ipsam
per se auctorem esse credunt. Ajuntque in pri-
ma questione: *Ex Deo quidem de creatis quoque*
dictum est; de essentia autem, de nulla unquam
dictum est creatura; quia imo id prorsus a sanctis
vetitum est. Hæreson vero auctor ac parens in suo
Theophanes et Theotimus, dialogi, Non vero, in-
quit, ullius rei extra effectricem divinam essentiam.
Hæc verò dum dicunt, quidquid fabulosum ac par-
tentiosum fingi animo potest, excesserunt. Quam
enim tantis a divina essentia differre dixerunt, uti
ostensum est, divinam operationem, hanc ipsam
unamque cursus rerum hanc universitatem prius
coudidisse, ac postea conservare, asseverant. Con-
sentaneæ igitur linc argumento etiam distinctionis
modos contextunt.

Unde vicesimus tertius modus est: Quod ope-
ratio quidem creatis rebus propinquat, divina ve-
ro essentia inaccessa est. Vicesimus quartus, quod
divina quidem operatio, si accipiat, hæc incolu-
mia præstat; divina vero essentia, priusquam ac-
cepta fuerit, eadem consumit. Vicesimus quintus,
quod operatio illis commista non confunditur;
essentia vero si commercium vilius locat, confu-

sionem patletur. Vicesimus sextus, quod operatio quidem inferius ad creaturam venit, ab eaque participatur et impartitur, et sanctificat ac illuminat, insidetque, et eos qui sunt digni, deificat; essentia vero ejusmodi est quæ non prodest, ac incommunicabilis manet, nec prorsus in creatis habitat, aut illuminat, vel insidet, aut illa sanctificat. Vicesimus septimus, quod operatio quidem est proprie Deitas, et vita et sapientia et virtus; essentia vero ipsa per seipsam non est deitas, neque vita neque sapientia neque virtus. Vicesimus octavus quod operatio omnium hæreditas est, finisque desiderabilem; essentia vero nec cujusque hæreditas est, nec beatitudinis finis.

In hunc modum inaccessiblei omni creaturæ dicunt divinam essentiam, et intactam et incomprehensam, et quæ non prodeat sitque incommunicabilis, non ut inde ejus excellentiæ magnitudinem efferant (bene enim esset hæc illi magnifice exque decore tribuere, juxta sanctorum doctorum de Deo doctrinam), sed hoc enitentis, ut eo prætextu, ut videtur, quam procul ab humanis eam rebus proscribant. Majorique temeritate ac aulacia, si a nobis participetur, duorum alterum necessario illi evenurum asserunt: *Aut enim, aiunt, naturam consumet priusquam accipiat; vel si illius hæc participes facta fuerit, confusionem utique patiatur.* Sic cultis illis ac magnificis verbis instructo adversus essentiam divinam mendacio, obique excellentem ejus terrorem ac majestatem ab humanis eam rebus submoventes, palam jam ac fiducia lumen illud inducunt, illudque ipsum divinam operationem esse asserunt, atque eam ponunt quæ inferius ad creaturam veniat, et ab omnibus participetur placide simul ac benigne, eosque qui sunt digni, deificet ac sanctificet, insideatque atque conservet: quæ videlicet omnia fiat, ut salutem et incolumitatem universis præstet.

Cæterum, quod divinam essentiam ejusmodi sentiant, quæ nec aliri possit, ac ea quæ adeant, consumat, sequentia confirmant. Post quæstiones enim, circa finem confessionis suæ, volentes hoc crimen subtegere, sic aiunt: *Dei quoque essentiam, idcirco quod sancti inaccessiblei eam dicant et impartibilem, ejusmodi existimare quæ corrumpendi vim habeat, eos qui ita sentiant (o aulaciam ac temeritatem!) impios asseverare, idque adeo cum Deus Mosi locutus sit: « Nemo videbit faciem meam, et vivet ».* Proinde quibus videntur depellere, ne Dei essentia existimetur, corruptionem ac interitum asserre, iisdem ipsis imprudentes hanc illius vim prorsus æstimandam probant. Quid enim aliud hæc eis vult ludificatio: *Idque adeo cum Deus Mosi locutus sit: « Nemo videbit faciem meam, et vivet? »* Si enimvero hoc audiverant, esse eam quæ corruptionem ac interitum asserat, alienus loci meminissent, quo Deus quæ nostra sunt vivi-

Α μετέχεται ὑπ' αὐτῆς καὶ μεταδίδεται καὶ ἀγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνδρῦσι καὶ θεοὶ τοὺς ἀξίους· ἡ δ' ἀνεκφοίτητος καὶ ἀμετάδοτος· μένει, μηδὲν κατοικοῦσα ἐν τοῖς κτίσματι, μηδὲ φωτίζουσα, μηδὲ ἐνδρῦουσα, μηδὲ θεοῦσα ταῦτα. Ἐ κοστὸς ἔβδομος, οὗ ἡ μὲν ἐνέργεια κυρίως ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις· ἡ δ' οὐσία οὐκ ἐστὶ δι' ἑαυτῆς θεότης, οὐδὲ ζωὴ, οὐδὲ σοφία, οὐδὲ δύναμις. Εἰκοστὸς ὄγδοος, οὗ ἡ μὲν ἐνέργεια ἐστὶν ἡ πάντων κληρονομία, καὶ τὸ τέλος τῶν ἐπετῶν· ἡ δ' οὐσία οὐτε κληρονομία ἐστὶν οὐτινοσούν, οὐτε μακαριότητος τέλος.

Οὕτως ἀπροσπελαστον ἀπάσῃ τῇ κτίσει τὴν θείαν οὐσίαν φασὶ, καὶ ἀναφῆ καὶ ἀχώρητον καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀμετάδοτον, οὐ τὸ μέγα τῆς ὑπεροχῆς αὐτόθεν αὐτῇ καταγγέλλοντες (καλῶς γὰρ ἂν εἶλεν αὐτῇ ταῦτα σεμνῶς ἀποδιδόμενα, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν διδασκάλων ρεολογίαν), ἀλλὰ τῇ προφάσει ταύτῃ, ὡς εἰκοίς, τῶνδε μακρότερον αὐτὴν ἀπελαύνειν φιλοτιμούμενοι. Θαρβύλαίτερον δὲ καὶ θυοῖν θάταρον, εἰ μεταληφθεῖη παρ' ἡμῶν, πείσεσθαι προταρχάζουσιν· *Ἡ γὰρ, φασὶν, ἐξαναλώσει τὴν φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῆ, ἢ σφρημῶν ἂν, ταύτης μετασχοῦσα, πᾶσοι.* Οὕτω διὰ τῶν σεμνῶν τούτων τῆς θείας οὐσίας καταψευδόμενοι, καὶ δι' ὑπερβολὴν εἶπεν τοῦ ταύτην φοβερὰν εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποστήσαντες, μετὰ παρρησίας τὸ φῶς ἐκεῖναι παρεισάγουσι, τὴν δὲ θείαν ἐνέργειαν τοῦ ταύτην τυγχάνειν καλίσαντες, καὶ ταύτην εἶναι τίθενται τῇ φοιτῶσαν κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετεχομένην ὑπὸ πάντων ἡμέρως ἡμοῦ καὶ φιλανθρώπως, καὶ θεοῦσαν τοὺς ἀξίους, καὶ ἀγιάζουσιν καὶ ἐνδρῦουσιν καὶ συνέχουσιν, τὰ πάντα γινομένην διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν.

Ἄλλὰ τὸ μὲν ἀπροσπελαστον καὶ ἀναλωτικὴν εἶναι νομίζειν αὐτὴν τὴν θείαν οὐσίαν τὰ ἐπόμενα παριστά. Μετὰ γὰρ τὰ ζητήματα, πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐκτῶν πίστεως, τὸ ἐγκλημα τοῦτο δὴθεν συσκιάζεται βουλόμενοι, φασὶ, *Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρηθεῖν ταύτην ἀπροσπελαστον καὶ ἀμύθεσκον, φαρτικὴν εἶναι νομίζουσαν, τοὺς οὕτω περὶ ταύτης φρονοῦντας, ὡς τὸ λυμῆς! ἀσεβεῖς ἀπερήναντο· καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ πρὸς Μωσὴν εἰρηκότος, Οὐδεὶς δύναται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζῆσται. Οὐκοῦν δι' ὧν δοκοῦσιν ἀποσεῖσθαι τὸ φαρτικὴν εἶναι νομίζειν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων λαμβάνουσι τὸ φαρτικὴν αὐτὴν εἶναι νομίζειν κατασκευάζοντες. Τί γὰρ ἕτερον αὐτοῖς ἢ ἐργασία βούλεται αὕτη, καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ πρὸς Μωσὴν εἰρηκότος, Οὐδεὶς δύναται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζῆσται; Εἰ γὰρ ἀληθῶς τὸ φαρτικὴν εἶναι ταύτην ἀπεσειόντο, ῥητοῦ εἶναι· ἂν ἐμμένοντο, τοῦ ζωοποιεῖν καὶ συνιστῆναι τὰ καθ'*

* Exod. xxxiii, 20.

ἡμᾶς μαρτυροῦντος· τὸν Θεὸν, καὶ οὐχὶ τοῦ δοκοῦντος ἄναντιον. Σαφέστερον δὲ ὅμω· τὴν τοιαύτην δεδύλω-
κεν ἐννοίαν ὁ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἀνευρηκώς. Ἐν γὰρ
τῷ πρὸς Ἀκίνδυνον πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχή,
Ἄλλὰ τίς ἂν δύναιτο μεταπεισῆαι· Ἄυτη τοίνυν,
φῶς, καθ' αὐτὴν ἢ θεία μετεχομένη φύσις ἢ
φυρμὸν αἰστέται, ἢ τὴν καθ' ἑαυτὴν ἐξαγαλώσασα
φθάσει φύσιν πρὶν ἂν λησθῆ. Τὸ δὲ ἐξαγαλίσκειν
τὴν ἐπίκρητον ταύτην φύσιν φάσκειν τίνος ἑτέρου ἢ
τοῦ φθειρόντος· θετέον· Εἰ καὶ πῦρ καταρραλλισκόν ὁ
θεὸς γέγραπται, ἀλλὰ πᾶσαν μοχθηρίαν, καὶ οὐχὶ
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Μᾶλλον μὲν οὖν, διὰ τὸ
εὐξέειν αἰρεῖσθαι ταύτην, τὴν κακίαν φθειρεῖν
πιστεύεται.

Ἐξ δὲ τούτων πολλά τε ἄλλα, καὶ δὴ καὶ οὐ
μικρὸν ἄτοπον περὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου
συνάγεται. Ἐπεὶ γὰρ ἡ μακαρία καὶ ἀειπάρθενος
Φειτόκο· ἐκ τῶν ἑαυτῆς πανάγων καὶ παρθενικῶν
αιμάτων δανεισαμένη τῷ Θεῷ Λόγῳ σάρκα, καὶ
σλλαβοῦσα καὶ βαστάσασα καὶ τεξαμένη αὐτὸν τὸν
θειάνθρωπον Λόγον, οὐκ ἀνήλωται οὐδ' ἐφθάρται,
ἴσον κατ' αὐτοῦ, οὐκ αὐτὸν ἐκείνου τὸν τοῦ Θεοῦ
συνειληφε Λόγον, ἀλλὰ τὴν ἀνυπέστατον ἐνέργειαν.
Ἐτι δὲ περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς σῶμα
καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος μεταβολῆς οὐ μικρὰ οὐδ'
ῥίγη τὰ ἄτοπα κατ' αὐτοῦ ἀνικύπτει.

Τῶν δ' ἄλλων ἀντιθέσεων ὁ τῶν δογμάτων πατήρ
ἐν τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἀκίνδυνον, οὗ ἡ ἀρχή, Ἰσο-
ψύθουρας τοίνυν τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς βλωσφη-
μίαν, μέμνηται, καὶ φησι, Καὶ ὡς ἀμβέκτου καὶ
ἀμεταδότου καὶ ἀνακροῖσθῶτος μετῴσης τῆς
θείας οὐσίας αὐτοῦ, τοῦ φωτὸς δηλαδὴ, μετε-
χομέτρον καὶ φοιτῶντος κάτω πρὸς τὴν κτίσιν,
κουτέστιν ἐπιζαιομέτρον τοῖς ἀξίοις, καὶ θεοῦ-
τος αὐτοῦ. Ὁ δ' εἰς πατριάρχην τελέσας αὐτοῖς
τρίτον, Φιλίθεος οὗτος, ὃν καὶ τῷ καταλόγῳ τῶν
ἀγίων συνέταξεν διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν δογμάτων τού-
των ἀγῶνα, τᾶλλα πολλῶν θανάτων γενόμενον ἄξιον,
ἐν λόγῳ ὃν ἐπιγράφει, Ὅτι οὐδεμία τῶν θεῶν
ἐνεργειῶν κτιστὴ καθάπερ ἐκεῖνοι λέγουσι, φησι,
Ποῖος βῆσκανος δαίμων τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ
τολμηρῶς ἐκείσθη· ὅτι αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ
θεοῦ κατοικοῦσα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς καθαι-
ρεμένους καθάρει, καὶ τοὺς φωτιζομένους λαμ-
φύτει, καὶ τοὺς κατὰ τινε σάλον ἀνίσκρον τοῦ
καλοῦ παρατραπέντας ἐπανάρχει· καὶ τοῖς κτί-
σμασιν ὅλως ἐνοικοῦσα ἐργάζεται τοῦθ' ὅπερ
παρ' ὁμῶν ἀκούομεν, ὡς μὴ ὠφέλε, δαιμόνων
ὡς ἀληθῶς εὐρεμα σκοτεινόν·

Αὐτῇ τοίνυν τῇ ἐνεργείᾳ τὸ πᾶν ἀπονέμοντες,
ἀκολούθως καὶ θεότητα κυρίως ἀποκαλοῦσι, καὶ
ζῶην καὶ σοφίαν, καὶ τᾶλλα ἀπολελυμένως· καὶ εἰ
αὐτὴν καὶ τὴν θεϊαν οὐσίαν ταῦτα εἶναι καὶ λέγε-

1 Deut. iv, 21.

ficare ac conflare perhiberetur, non ejus quo
oppositum confici videatur. Clarius vero qui a
principio hæc adinvenit. Quinto enim libro adversus
Acindynum, cujus initium est : *Verum quis possit
contrariam mentem suadere, Hæc igitur, inquit,
divina natura, ipsa secundum se si participetur, aut
confusionem patietur, aut naturam quæ vim patiendi
habet, prius consumet, quam fuerit assumpta.* Quod
autem dicatur, mortalem hanc naturam consumere,
cuinam alii, quam ei quod corrumpit ac interitum
facit, tribuatur? Quamquam enim *Deus ignis consum-
matis Scripturæ verbis dicitur* ; id tamen quod
omnem consumat pravitatem, non vero quod huma-
nam naturam. Quin imo, idcirco quod illi propo-
situm est, ut salutem ei præstet, malitiam credi-
mus vitiumque abolere ac corrumpere.

Ex his vero, cum alia multa, tum etiam non leve
absurdum colligitur, quod attinet ad Dei Verbi in-
carnationem. Quia enim beata semperque Virgo
Dei Genitrix, ex castissimis ac virginalibus sui
sanguinis rivulis Deo Verbo carnem commodavit,
concepitque et gestavit, ac enixa est Ipsum Deum-
Hominem Verbum, nec inde consumpta aut cor-
rupta est ; in eorum sententia, non ipsummat Dei
Verbum concepit, sed quæ ipsa non vere existit,
aut substantiam habet, operationem sustulit. Præ-
terea vero ex transmutatione panis et vini in Sal-
vatoris corpus et sanguinem emergunt adversus
illos absurda, nec ipsa exigua nec pauca

Alias oppositiones refert ipse dogmatum auctor
ac parens, libro quarto *Adversus Acindynum*, cujus
principium est : *Susurrans igitur, quæ est in ma-
gnum illud lumen, blasphemiam, atque : Velut quæ
imparticipabilis ac incommunicabilis, nec ipsa a se
excedens maneat, divina ejus essentia, cum nimirum
lumen participetur, et ad creaturam inferius exeat ;
hoc est, iis qui digni sunt, se conspicuum faciat
eosque deitate imbrat.* Qui vero, tertius retro illis
patriarcha Philotheus ille fuit (quem et in sancto-
rum album ascripserunt, eo scilicet nomine quod
eam strenue doctrinam propugnasset, sceleratum
alias caput multisque mortibus dignum) in libra
quem hoc titulo prænotavit : *Nullam divinarum
operationum creatam esse, quemadmodum illi aiunt* :
inquit : *Quisquam invidus demon procaci audacia
Ecclesie Dei invexit, ipsam Dei essentiam in homi-
nibus inhabitantem, expiandos expiare, atque eos qui
illuminantur, illustrare, eos denique qui profano
aliquo æstu ab honesti rectique tramite deflexerint,
reducere, prorsusque in rebus creatis inhabitantem
hoc operari, quod a vobis audimus (ac utinam ne
esset quidem !) tenebrosum vere dæmonum inven-
tum ?*

Cum itaque omnia tribuant operationi, conse-
quenter etiam vere eam ac proprie divinitatem vo-
cant, vitamque et sapientiam ac reliqua absolute ;
illiusque ratione divinam quoque essentiam hæc

esse ac nuncupari existimant. Nam in Tomo post A
 quæstiones ait synodus: *Quomodo igitur æquum est, naturalem et communem Deitatis trine subsistentiæ virtutem perimere, ob quam ipse Pater ac Spiritus a theologia virtus laudati sunt? Is quoque qui illorum primus patriarcha fuit, nempe Isidorus, ait: Tuam vere ac proprie Deitatem operationem dicimus; haud raro vero desiderio atque amore, etiam naturam. Quod igitur illæ tibi communes sunt, uniusque Deitatis triq̄ est, increatum te canimus, utramvis aliquis dicat. Hoc vero Ecclesiæ canticis seu modulis divinis hic vir coaptavit. Non solum enim quibus crediderunt, hæc se sentire scripto consignerunt, sed et quibus in Ecclesia canticis celebrandum sanxerant. Ante hunc vero, horum B
 antesignanus ac parens, in libro, cuius initium est: *Spiritu affante dicitas secuti Patrum sententias, ait: Deitas etiam Dei natura nuncupatur; verius autem magisque proprie operatio.**

Hoc ex principio, multarum quoque divinitatum ac operationum turham liberaliter admittunt; partim quidem ex iis quæ ante quæstiones, quasi nimirum objectis satisfaciendo, affirmarunt. Nam cum dixissent: *Sed et quibus accusabant archiepiscopum Thessalonicensem, velut qui multas Deitates dicat, non adjecerant ipsum non dicere; sed potius ut dicere astruerent, verbis sequentibus usi sunt, dicentes: Adcirco nimirum, quod divinas omnes ac communes trium hypostaseon (seu personarum) virtutes et orationes asserit increatas esse. Quamobrem non hoc sustulerunt, dicere illum plures deitates; sed magis esse illas increatas hisce probaverunt. Partim vero ex iis quæ seorsim latium dogmatum magister ac antesignanus in suo C
 Barlaamites et Orthodoxus dialogo conscripsit. Nam cum dixisset: *Una est trium personarum divinitas, id est natura et essentia, essentia omni superior, simplex, invisibilis, imparticipabilis, nulla mentis vi ullo modo cogitabilis, subjunxit: Quas vero sancti affas dicunt Deitates, sive unam, sive duas, sive plures, atque astruunt, ad declarandum esse plures Deitates. Quod si non de vocibus illi sermo est, uti dixit, sed de dogmatis deque rebus certamen habet, quomodo non et has Deitates res existere, recte quis dicat? Nam et illi, per ea quæ fateantur, istud affirmant. In epistola autem ad episcopum Cyzicenum, cuius initium est: *Scire te volo, ait, quod multiplicationem Deus non patitur, tametsi quis per eum modum duas aut plures Deitates dicat. Sexcentaque alia desumere licet ex eorum libris ac scriptis, unde sic eam ipsorum de multitudi-
 ne turbaque Deitatum opinionem esse liqueat.***

Videntur autem in hanc evasisse superstitionem, eo quod non existimant, Deum ipsum per se una virtute posse omnia producere, eademque gubernare ac incolumia præstare (ob summam nimirum ejus perfectionem et simplicitatem et unidnem), sed hac quidem istud, illa illud, atque alia aliud. Qui enim tertius, uti dictum est, eorum patriarcha

σθαι πιστεύουσιν. Ἐν γὰρ τῷ Τόμῳ μετὰ τὰ ζητηματὰ φασιν ἡ σύνδοσις, Πῶς οὖν δίκαιον ἀναρῆσαι τὴν φυσικὴν καὶ κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δύναμιν, δι' ἣν καὶ ὁ Πῶς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων ἠμνηται; Καὶ ὁ πρῶτος τούτους εἰς πατριάρχην τελέτω, Ἰσίδωρος οὗτος ἦν, φησὶ, Φαμίρ σου Θεότητι κυρίως τὴν ἐνεργεῖαν· πόθω δὲ πολλὰ καὶ τὴν φύσιν. Αἵται οὖν ἐπεὶ σοὶ κοινὰ τυγχάνουσι, καὶ μᾶς Θεότητος Τριάδος, ἴδομεν ἀπιστόν σε, ὁποῖόν τινος ἀρ εἰποι εἰς. Τοῦτο δὲ ἐν τοῖς Ἐπισημασίου συνήρμοσεν ὁ θεοσεκελος οὗτος ἀνήρ. Οὐ γὰρ μόνον οὗς ἐπίστευσαν, ταῦτα φρονεῖν συνεγράψαντο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ ἐκκλησίας ἔδειν ἐνομοθέτησαν. Πρὸ τούτου δὲ ὁ τούτων πατὴρ ἐν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Ταῖς πνευματικότησις τῶν Πατέρων ἐπόμειο ψήφοις, φησὶ, Θεότης καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις ὁμοιάται· κυριώτερος δὲ ἡ ἐνεργεῖα.

Αὐτόθεν ὠρμημένοι, καὶ τὸ πλῆθος ἐπιδαφιλούν-
 και τῶν πολλῶν Θεοτήτων καὶ ἐνεργειῶν· τούτοι
 μὲν ἀφ' ὧν πρὸ τῶν ζητημάτων εἰς ἀπολογία
 ἔδθεν συνεστήσαντο· εἰπόντες γὰρ, Ἄλλὰ καὶ δι' ὧν
 πατριάρχου τοῦ Θεσσαλονίκης, ὡς πολλὰς
 λέγοντος Θεότητας, οὐκ ἐπήγαγον, οἱ οὐ λέγει·
 ἀλλ' εἰς κατασκευὴν μᾶλλον τοῦ λέγειν τῷ ἔξῃς
 ἐχρήσαντο, λέγοντες, Ἐκεῖδη περ ἀσας τὰς θείας
 καὶ κοινὰς τῶν τριῶν ὑποστάσεων δυνάμεις τε
 καὶ ἐνεργείας ἀκρίτους εἶναι διατίθεται ὥστε οὐ
 τὸ πολλὰς Θεότητας λέγειν ἀνεῖλον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκρί-
 τούς εἶναι ταύτας διὰ τούτων κατασκευάσαν· τοῦτο δὲ,
 ἀφ' ὧν ἴδια ὁ τῶν τοιούτων δογμάτων καθηγητὴς ἐν τῷ
 κατὰ Βαρλααμίτην καὶ Ὁρθόδοξον διαλόγῳ συγ-
 γεγράφει. Εἰρηκῶς γὰρ, Μία τῶν τριῶν ἐστὶν
 ὑποστάσεων Θεότης, ἦτοι φύσις καὶ οὐσία ὑπερ-
 οἰστος, ἀπλή, ἀόριστος, ἀμέθετος, παντάμην
 ἀπερμητος, ἐπήγαγον, Αἱ δ' ἄλλαι παρὰ τῶν
 ἁγίων λεγόμεναι Θεότητες, εἴτε μία, εἴτε δύο, εἴτε
 πλείους, καὶ ἄλλα πρὸς σαφήνειαν κατασκευα-
 ζόμενος, τοῦ πολλὰς εἶναι Θεότητας. Εἰ δ' εἰ οὐ περὶ
 λέξεων ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς εἴρηκε, περὶ δὲ δογμάτων
 καὶ πραγμάτων τῶν ἁγίων πιστεῖται, ἰ πῶς οὐ καὶ
 πράγματα τὰς Θεότητας ταύτας τυγχάνειν ὁρθῶς
 ἀντις εἶποι; τούτο γὰρ καὶ αὐτοὶ, δι' ὧν ὁμολογοῦσι,
 παριστῶσιν. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Κυζίκου ἐπιστολῇ,
 ἡ ἡ ἀρχὴ, Εἰδέναι σε βούλομαι, φησὶ, Πολλὰ κλη-
 σιασμὸν ὁ Θεὸς οὐ πάσχει, κἀν δύο ἢ πλείους
 λέγη τις οὕτω Θεότητας. Καὶ μὲν δ' ἂν τις τοι-
 αῦτα λάβοι ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν συγγραμμάτων, ταύτην
 οὕτω περὶ τοῦ πλῆθους τῶν Θεοτήτων μαρτυροῦντα
 εἶξεν

Δοκνοῦσι δὲ ἐπὶ ταύτην ἐλάσαι τὴν ὀρθοξείαν,
 ἀπὸ τοῦ μὴ νομιζεῖν κατὰ μίαν δύναμιν τὸν Θεὸν
 αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ τὰ πάντα δύνασθαι παράγειν, καὶ
 τῇ αὐτῇ διοικεῖν καὶ σώζειν, δι' ἄχρον τελειότητα
 καὶ ἀπλότητα καὶ ἕνωσιν, ἀλλὰ ταύτη μὲν τῶδε, καὶ
 δι' ἄλλης ἄλλο, καὶ ἐξ ἐκείνης ἐκείνο. Ὁ γὰρ εἰς πα-
 τριάρχην αὐτοῖς τελέσας, ὡς εἴρηται, τρίτος, ἐν οἷς

ἐξέθετο κεφαλαίως, ἐν ὁμοίᾳ τούτων φησι, Τὰ ἐνό-
 ματα τὰ ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα καὶ γραφομένα εἰσι
 ὀνόματα τῶν θεῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ· ἦθου,
 ἔχει ὁ Θεὸς δύνάμιν καὶ ἐνεργεῖαν ἐνεργουσαν
 ἐν πάσι τοῖς ζῶσιν, εἴτε τὴν ἀνθρωπίνην λέ-
 γοις ζωὴν εἴτε τὴν θείαν, καὶ λέγεται ἐκεῖνη ἡ
 ἐνέργεια Θεοῦ ζωή. "Ἐχει δύνάμιν καὶ ἐνεργεῖαν
 ἐν τοῖς φωτισμένοις, τὸ φῶς· καὶ λέγεται ἐκεῖνη
 ἡ ἐνέργεια φῶς· πρὸ δὲ τούτων ὁμοίως ἔχει
 δύνάμιν καὶ ἐνεργεῖαν ἐνεργουσαν ἐν τοῖς θεου-
 μένοις τὴν θέωσιν· καὶ λέγεται ἐκεῖνη ἡ ἐνέργεια
 Θεότης. Ταύτας οὖν ὀνηνίχα μὲν διακεκριμένας
 ἐκ' ἀλλήλων φασί, πληθυντικῶς αὐτὰς θείας ἐνε-
 ργείας καὶ Θεότητας προσονομάζουσιν· ὅτε δὲ ἡνω-
 μένως, καθάπερ καὶ ἓνα κόσμον τὸ πᾶν εἰώθαμεν
 λέγειν, ὡς ἐπὶ μιᾷ ἐνεργείᾳ τὴν λόγον ποιῶνται.
 Διὸ καὶ ζητοῦσιν ἐν τῷ τῶν ζητημάτων αὐτῶν τετάρ-
 τῳ εἴτε ἡ φωνὴ τῆς Θεότητος οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας ἔμνηται. Ἄφ'
 ὧν δ' ἐκεῖνος εἴρηκεν, ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνεργεῖαν
 ἐνεργουσαν ἐν πάσι τοῖς ζῶσιν, εἴτε τὴν ἀνθρω-
 πίνην λέγοις ζωὴν, εἴτε τὴν θείαν, ὅθλοι γίνονται,
 ὅτι τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ δοξάζουσιν ἐνεργεῖα ἐνεργεί-
 σθαι καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
 ζωὴν· καὶ τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ σοφίᾳ σοφίζεσθαι τὴν
 τοῦ Θεοῦ σοφίαν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, καὶ
 τᾶλλα ἑμοίως. Καὶ γὰρ τοῦτο βούλεται αὐτοῖς ἐν
 τῇ ἑμολογίᾳ τοῦ Τόμου, ὅτι καὶ τὸ ἐνεργεῖν
 καὶ τὸ ἐνεργεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ κτιστῶν,
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀδύτων καὶ ἀκτιστῶν δύναται
 λέγεσθαι.

Ἐκ τούτων οὖν, ὥσπερ ἓνα τινὰ διακόσμον
 αὐτὰ; ἐπισωφεύοντες, αὐτὴν εἶναι φασὶ τὴν κλη-
 ρονομίαν ἀπάντων τῶν δικαίων· φῶς ὅλην ἀναπλάτ-
 τουντες ἐκείνο τὸ ὁρατὸν, καὶ τοῦτο τυγχάνει τῶν
 ἐφετῶν τιθέμενοι τῷ ἀκρότατον. Ὡσπερ γὰρ ἐκά-
 στεν τούτων εἶδι μετοχῆν ὀνόμαζον, τῶν δὲ σοφῶν
 ἑργαζομένη τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ζῶντων τὴν ζωὴν, οὕτω
 καὶ συλληπτικῶς ὁμοῦ πᾶσας τὴν αὐτομετοχὴν
 εἶναι καλοῦσι. Δεικνύουσι δὲ τοῦτο σχεδὸν μὲν ἐν ὅλῃ
 τῇ ἐκποτῶν πίστει· τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς ἐν τῷ
 Τόμῳ ἡ ἐνεργουμένη δικαιοσύνη χάρις, ἡ καὶ θέω-
 σις καὶ Θεοσιὸς δωρεὰ τοῦ Πνεύματος καλου-
 μένη, καὶ σχέσις ἀκτιστος, καὶ κίνησις ἐξ
 ἀδύτου φυσικῆ καὶ οὐσιώδης τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ;
 καὶ αὐτὴ ἐστὶν ἡ μετεχομένη παρὰ πάντων, τῆς
 οὐσίας παρτάξιον ἀμετέκτιστον μενούσης τοῦ
 Θεοῦ· Σιγίστηρον δ' ὁμοῦς ὁ ταύτην τὴν πίστιν τὴν
 ἀρχὴν ἀνευρηκῶς, ὅτερον δὲ καὶ συνθεῖς ἐν ἐβού-
 λετο τρόπῳ, ἐν λόγῳ δὲ ἐπιγράφει 'Ἐλέγχους καὶ
 ἀρετὰ, δείκνυσι. Τί οὖν, φησὶ, τὴν τοῦ Θεοῦ
 φύσιν καὶ οὐσίαν κληρονομήσουσιν; Ὁμῶρον,
 ἀλλὰ τὴν Θεοποιῶν χάριν, τὴν καὶ βασιλείαν·
 ἦεις εἰ καὶ μὴ φύσις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ ἀμέ-
 θεκος ἐκεῖνη), ἀλλὰ φυσικῆ ἐνεργεία τοῦ Θεοῦ
 φυσικῶς ἐπομένη αὐτῷ, καὶ ἀχωρίστως περὶ
 αὐτὸν Θεωρουμένη. Διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος
 κληρονομία λέγεται τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἄλλοι δὲ τῶροι πλείστοι ἐν τοῖς αὐτῶν ἐκ-

A fuit [Philotheus], in illis capitulis quae edidit, ca-
 pite octavo ait ; Quae de Deo dicuntur ac scribuntur
 nomina, divinarum ejus operationum nomina sunt.
 Nimirum habet Deus virtutem et operationem ope-
 rantem in omnibus quae vita praedita sunt, sive hu-
 manam vitam dixeris, sive divinam ; vocaturque illa
 Dei operatio vita. Habet in illis qui illuminantur
 virtutem et operationem, lumen ; et vocatur illa
 operatio lumen seu lux. Prae illis autem pariter
 virtutem habet et operationem, in illis qui deificatur
 operantem deificationem ; diciturque illa operatio
 divinitas. Has itaque cum sic discrete alias ab aliis
 nominant, pluraliter divinas operationes ac deitates
 appellant ; cum vera unite (quemadmodum etiam
 rerum hanc universitatem unum mundum solemus
 vocare), tanquam de una operatione sermonem ha-
 bent. Quamobrem etiam quaerunt, suarum quaestio-
 num libro quarto si deitatis vox solum non in essen-
 tia, verum etiam in operando seu virtute laudata
 sit. Ex eo autem quod ille dixerit : habere Deum
 operationem, in omnibus quae vita praedita sunt,
 operantem, sive humanam vitam dixeris, sive divi-
 nam, liquet eos existimare, una eademque opera-
 tione praestari, velutque effici, tum Dei vitam, tum
 vitam humanam : unaque et eadem sapientia constare
 Dei sapientiam et humanam sapientiam,
 aliaque similiter. Hoc namque sibi vult, quod in ea
 quae in Tomo habetur, fidei formula ac confessione,
 dicunt ; nempe, tum operatione praestare, tum
 praestari (agere scilicet et agi) neium us crentis,
 verum etiam de sempiternis ac increatis posse dici.

Ex his igitur velut unam quemdam mundum
 atque ornatum acervantes, sortem esse dicunt ac
 possessionem omnium justorum, totam lumen illud
 visibile contingentes, ipsumque omnium desidera-
 bilium supremum statuentes. Quemadmodum enim
 harum quamlibet seorsim participationem appella-
 bant (sapientium nimirum sapientiam et viventium
 vitam), sic et omnes collectim ipsam per se parti-
 cipationem vocant. Ostendunt vero se ita sentire
 per totam fere ipsorum fidem. Quid enim sibi vult,
 quod in Tomo aiunt : Quae operatione praestatur in-
 creata gratia, quae et deificatio et deificum Spiritus
 donum vocatur, et affectio increata seu habitus, et
 motus ab aeterno naturalis et essentialis essentiae
 Dei ? Et ipsa est quae participatur ab omnibus, cum
 Dei essentia maneat prorsus imparticipabilis. Aper-
 tius tamen, qui hanc primum fidem adinvenit,
 posteaque, eo quo voluit modo, composuit, in libro
 quem praenotavit Redargutiones et absurda, ostendit.
 Quid igitur, inquit, Dei naturam ac essentiam
 possidebunt ? Haudquaquam, sed vivificam gratiam,
 quae et regnum appetitur : quae videlicet, tametsi
 non sit Dei natura (haec enim imparticipabilis est),
 est tamen naturalis Dei operatio naturaliter illi co-
 mes, et quae circa illum intelligatur, inseparabiliter
 illi haerens. Quamobrem etiam qui illius haeres ac
 possessor est, Dei dicitur possessor et haeres.

Sed et alii plurimi modi istorum inserti decretis

occurrerunt. Nec enim hic nobis propositus finis, ut omnes impræsentiarum representemus; sed quantum sufficit, ut eorum impudentiæ audaciam ac temeritatem, novatæque fidei cripen ostendamus, quo nimirum unum perfectissimum simplicissimumque Deum in sexcenta, parvaque et magna, sicque diversa, diviserunt; et ad eorum blasphemiam prodendam falsitatem, quod cum hæc aliaque ejus generis damnanda temeritate circa Deum præsumant, postea inficiantur, piisque hæc in parte ascribunt, quorum illi jure rei teneantur; ad erroris item magnitudinem paucis ob oculos ponendam, iis qui ignorantia laborant, ut noverint, quam imprudentes fidem teneant, et in quod periculum animæ præcipites ruant, cujusmodi est et ille distinctionis modus, a nobis nihilominus dicendus, ad probandum alios est, exstare.

Nam hoc quoque effugere ausi sunt, essentiam quidem sui ratione immortalem esse, operationem vero, ratione quidem essentiali, esse immortalem; sui autem ratione, νέκρωσιν (quasi dicas, mortificationem ac mortis auctorem). Ait namque Palamas, in libro *De divina et deifica participatione*: *Sin autem illi per hunc modum et immortaliter vivunt et moriuntur, multique qui ævo hoc vivunt, mortui sunt, uti ostendit qui vitæ ac mortis arbiter est; fit ergo ut et Deitas mortificationi ac mortis auctor existat, cum per naturam immortalis maneat.*

Conclusum itaque est, non aliunde, sed ex eis quæ publice synodica cognitione promulgarunt, et ad fidei formulam ac confessionem conscripserunt ac crediderunt; quinimo credunt, atque eos qui non ipsis credunt ac morem gerunt, diris publicis subjiciunt; esse nimirum in Deo distinctionem divinæ essentiali et divinæ operationis, quam per hunc fere modum explicarunt: Quod in Deo aliud quidem est Dei essentia, aliud autem non est Dei essentia; atque aliud quidem est trine subsistens natura, aliud autem non est subsistentia seu persona; aliud habet, aliud habetur; aliud unum est, aliud multitudo; aliud auctor est et causa, aliud quod ab auctore et causa est; aliud est operans, aliud operatum; aliud quod insignitur, aliud insigniens; aliud imparticipabile, aliud quod participari potest; aliud indivisibile, aliud divisibile; aliud nominis expertus, aliud quod nominatur; aliud nullo mentis cogitatu perceptibile, aliud quod intelligitur; aliud invisibile, aliud visibile; aliud immobile, aliud motus; aliud absolutum, aliud affectio seu habitus ac habitudo; aliud inimitabile, aliud imitatio; aliud prius, aliud posterius; aliud superius, aliud inferius; atque aliud quidem, ut secundum naturam, præit, aliud vero, ut præter naturam, sequitur, seu illi comes est: ac quidem aliud, ut imparticipabile, infinitus infinite supereminet; aliud vero, ut quæ sancta sunt, ac aliud quidem, ut quæ sancta sunt, subjacet.

Hæc quidem antitheses eo ordine distributæ, quod

καίμενοι δόγμασιν εὐρέθησαν. Οὐ γὰρ ἐκθεβείναι πάντας ἐνταῦθα προτέθη σκοπός, ἀλλ' ὅσον τῆς ἀναίτιας αὐτῶν τὴν τόλμην καὶ τὴν καινοτομίαν ἐνδείξασθαι· καθ' ἣν τὸν ἕνα καὶ τελειότατον, καὶ ἀπλούστατον Θεόν, εἰς μυρία, μικρά τε καὶ μεγάλα, καὶ οὕτω διαφέροντα διεῖλον, καὶ πρὸς τὸ τῆς βλασφημίας ἐκκαλύψαι τὸ ψεῦδος· ἐπει ταῦτα καὶ τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ τολμῶντες, ἔπειτα ἀρνοῦνται, κάκεινα τοῖς εὐσεβέσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἀνατιθέασιν, εἰς αὐτοὺς δικαίως ἔχοντας· καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ τῆς πλάνης τὸ μέγεθος τοὺς ἀγνωστοὺς ὑπ' ἕψιν ἐξ ὀλίγων ἀγαγεῖν, ὡς ἂν γνοίεν ὅταν πίστιν κατέχοντες ἀγνωροῦσι, καὶ εἰς ὄλον κίνδυνον ψυχῆς καταφέρωνται, οἷός ἐστι κάκεινος τῆς διαφορᾶς ὁ τρόπος, ὃς οὐδὲν ἤτιον ῥηθήσεται, πρὸς ἐνδείξιν τοῦ ὅτι καὶ ἄλλοι πλείους ὅμοιοι παρ' αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, εἰσὶν.

quoque plures. iustiusmodi apud illos, uti dictum

Τετόλμηται γὰρ καὶ ταῦτο, ὅτι ἡ μὲν οὐσία ἀθάνατός ἐστι δι' ἑαυτήν· ἡ δ' ἐνεργεῖα, διὰ μὲν τὴν οὐσίαν ἀθάνατος, δι' ἑαυτὴν δὲ νέκρωσις. Καί φησι Παλαμᾶς ἐν τῷ *Περὶ θείας καὶ θεοποιῶς μεθέξεως*, *Εἰ δ' ἐκείνοι τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ζῶσιν ἀθάνατοι καὶ τεθνήκασι, καὶ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ζῶντων νεκροὶ, καθάπερ ὁ ζωῆς καὶ θανάτου κύριος ἔδειξεν, ἔστιν ἄρα καὶ θεότης νέκρωσις, ἀθάνατος κατὰ φύσιν μένουσα.*

Συνήκται τοίνυν οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐξ ὧν δημοσίᾳ συνοδικῶς ἀπεφάναντο, καὶ εἰς ἐκθεσίαν καὶ ὁμολογίαν πιστεύουσιν ἀνέγραψαν καὶ ἐπιστεύουσα, ἀλλοθεν δὲ πιστεύουσι, καὶ τοὺς μὴ πειθομένους ἀραιὸς ὑπάγουσι δημοσίας, ὅτι ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ διαφορὰ θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, τοῦτον προσηνεγμένη τὸν τρόπον ὅτι ἐπὶ Θεοῦ τὸ μὲν ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ μὲν ἔστιν ἡ τριτυπόστατος φύσις, τὸ δ' οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· καὶ τὸ μὲν ἔχει, τὸ δ' ἔχεται· καὶ τὸ μὲν ἔν, τὸ δὲ πλήθος· καὶ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δ' αἰτιατόν· καὶ τὸ μὲν ἐνεργοῦν, τὸ δ' ἐνεργοῦμενον· καὶ τὸ μὲν χαρακτηριζόμενον, τὸ δὲ χαρακτηρίζον· καὶ τὸ μὲν ἀμέθεκτον, τὸ δὲ μεθεκτόν· καὶ τὸ μὲν ἀμέριστον, τὸ δὲ μεριστόν· καὶ τὸ μὲν ἀνώνημον, τὸ δὲ ὀνομαζόμενον· καὶ τὸ μὲν ἀπερινόητον, τὸ δὲ νοούμενον· καὶ τὸ μὲν ἀόρατον, τὸ δὲ ὀρατόν· καὶ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ δὲ κίνησις· καὶ τὸ μὲν ἀσχετόν, τὸ δὲ σχέσις· καὶ τὸ μὲν ἀμίμητον, τὸ δὲ μίμησις· καὶ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον· καὶ τὸ μὲν ἀνώτερον, τὸ δὲ κατώτερον· καὶ τὸ μὲν, ὡς τὸ κατὰ φύσιν, προηγείται, τὸ δ' ὡς παρὰ φύσιν, ἔπεται· καὶ τὸ μὲν, ὡς ἀμέθεκτον, ἀπειράκις ἀπείρωσ ὑπέρχεται· τὸ δ' ὡς μεθεκτόν, ἀπειράκις ἀπείρωσ ὑφέεται· καὶ τὸ μὲν, ὡς τὰ ὄντα ἅγια, ὑπερέχει· τὸ δ', ὡς τὰ οὐκ ὄντα ἅγια, ὑπερέχεται.

Αὗται μὲν οὖν ἀγιοθέσεις τὴν τάξιν ταύτην τη

ροῦσαι, τὸ σεμνὸν δῆθεν ἐπιφημίζουσι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθαρῶσι δὲ μεθ' ὑπερβολῆς, ἣν ὑπέθεντο ἀκρίστον ἐνέργειαν καλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ· αἱ δὲ μετ' αὐτῶν, πᾶν τὸ ὑναντίον, καθαιροῦσι μὲν τὴν θείαν οὐσίαν, ἀπενέμουσι δὲ πάλιν τὸ κράτος τῇ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειᾳ. Ἡ μὲν γὰρ θεία ἐνέργεια ἀπεργαστικῆ τῶν ἐκτός ἐστιν· ἡ δὲ θεία οὐσία οὐδενὸς ἀπεργαστικῆ τῶν ἐκτός· καὶ ἡ μὲν προσπέλαζει τοὺς κτίσματος, ἡ δ' ἀπροσπέλαστὸς ἐστὶ· καὶ ἡ μὲν σώζει ταῦτα λαμβανομένη, ἡ δὲ ἐξαναλύσει ταῦτα πρὶν ἂν ληφθῇ· καὶ ἡ μὲν ἀναμιγνυμένη τούτοις οὐ φύρεται· ἡ δ', εἰ μεταληφθεῖ, φυρμὸν πείσεται· καὶ ἡ μὲν φοιτᾷ κάτω πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ' αὐτῆς, καὶ μεταδίδεται καὶ ἀγιάζει κατ' φωτίζει καὶ ἐνδρῶσει, καὶ θεοὶ τοὺς ἀξίους· ἡ δ' ἀνεκφοίητος καὶ ἀμετάδοτος μένει, μηδὲν κατοικοῦσα ἐν τοῖς κτίσμασι, μηδ' ἀγιάζουσα, μηδὲ φωτίζουσα, μηδὲ ἐνδρῶουσα, μηδὲ θεοῦσα ταῦτα· καὶ ἡ μὲν κυρῶ· ἐστὶ θεότης καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις· ἡ δὲ οὐκ ἐστὶ δι' ἑαυτὴν θεότης, οὐδὲ ζωὴ, οὐδὲ σοφία, οὐδὲ δύναμις· καὶ ἡ μὲν ἐστὶν ἡ πάντων κληρονομία, καὶ τὸ τέλος τῶν ἐφετῶν· ἡ δ' οὔτε κληρονομία ἐστὶν οὐτινοσούν, οὔτε μακαριόχητος τέλος. Ἄρα τὰ ἐπὶ τοσούτων διαφέροντα θινὰ ἐν πρᾶγμα μοναδικῶς καὶ ἀκλόουστατον καὶ τελειότατον, οἷός ἐστιν ἡ Θεός, καὶ μίαν Θεότητα συνελθεῖν· μᾶλλον δὲ μίαν εἶναι Θεότητα, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αὐτοὶ ἱερατεύσαντο οἱ θαυμαστοὶ θεολόγοι, λέγοντες ὡς προεκτέθειται ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν, Ὅτι τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσιν ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας μόνης τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα λέγεσθαι, μὴ ὁμολογοῦσι δὲ, κατὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα, καὶ ἐπὶ τῆς θείας ἐνεργείας οὐκ ἥτερον αὐτὸ τίθεσθαι, καὶ οὕτω πᾶσι μίαν Θεότητα πᾶσι τρόποις προσθεύουσι, Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἀνάθεμα, ὡς αὐτοὶ φασιν. Ἄρα ἐστὶ δυνατόν; ἢ τοῦτο ἀδύνατον, ὡς περ ἀδύνατον τὸ ἂν καὶ μὴ ἂν, καὶ τὸ ὑφετῶς καὶ μὴ ὑφετῶς, καὶ τὸ ἄρατον καὶ ὁρατόν· καὶ τὸ ἀπειράκις ἀπείρω, ὑπερκειμένον, καὶ τὸ τριαδικῶς καὶ οὕτως ὑφειμένον· καὶ πάντα δὴ λέγω τὰ ἐπὶ τούτοις τῶν προηριθμημένων τρόπων. Τοῦτο μὲν τῆς ὀκωσοῦν λογίζεσθαι δυναμένοι· εἰ δυνατόν εἶαι καταλείπεται.

Οὕτω τοίνυν, κατὰ τούτους, καὶ ἐτι πλείους τῆς διαφορᾶς καὶ ἀντιθέσεως τρόπους, τὸν ἕνα Θεὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν διελόντες, ἔπειτα ὡς περ ἂν εἰ μὴ ἡ οὐσία καὶ τὸ ἀνούσιον, καὶ τὸ ὑφετῶς καὶ μὴ ὑφετῶς, καὶ τὸ ὁρατόν καὶ ἄρατον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀντιθέσεων, εἰς ἕν συνενχόμενα, σύνθεσιν ἐπιστῶν (σύνθετον γὰρ ἐστὶ τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, ἢ τὸ πολλοῖς εἰς ταυτὸ συνιοῦσιν ἀπαρτιζόμενον, κατὰ τὴν τῶν θεολόγων ἀπλανῆ διέσκαλιαν), δισχυρίζονται μὴ γίνεσθαι σύνθεσιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡν φρονοῦσιν αὐτοὶ πραγματικῶς, διαφόρων συνυπάρχειν αὐτῇ, παρὰ πάντα λόγον καὶ πᾶσαν διέσκαλιαν τῶν ἱερῶν διδα-

utlique decorum ac magnificum est, tribuunt Dei essentiae, summopere vero deprimunt, quam vocari docuerunt increatam Dei operationem: quae autem sequuntur, secus omnino divinam quidem essentiam deprimunt, victoriam vero rursus tribuunt divinae operationi. Divina enim operatio rerum quae sunt extra effectrix est; divina vero essentia nullius eorum quae sunt extra effectrix est; atque illa quidem creatis rebus accedit, haec vero inaccessa est; atque illa quidem percepta, ea incolumbia praestat, haec vero priusquam percepta sit, eadem consumit. Illa iis commista, non confunditur: haec, si percepta fuerit, confusionem patietur; atque operatio quidem inferius ad creaturam venit, et ab ea percipitur et communicatur, et sanctificat et illuminat et insidet, et eos qui sunt digni, deificat; essentia vero a se non excedens ac incommunicabilis manet, nullo prorsus modo habitans in creatis, neque sanctificans, nec illuminans, nec insidens, nec illa deificans. Ac quidem illa vere ac proprie deitas est, et vita et sapientia et virtus; haec autem sui ipsa ratione non est deitas, neque vita neque sapientia neque virtus. Atque illa quidem omnium haereditas est ac possessio, finisque appetibilem; haec autem neque haereditas seu possessio ullius cuiusquam est, nec beatitudinis finis. Ergone fieri possit, ut quae sic diversa sunt atque distincta, in rem unam uniformem et simplicissimam perfectissimamque, qualis est Deus, unam denique Deitatem conveniant? seu potius una Deitas existant, Pater, Filius et Spiritus sanctus, ut ipsi (mirabiles scilicet theologi) portento confluxerunt, dicentes, uti superius expositum est, in suis Anathematismis: *Iis qui sentiunt ac dicunt, Deitatis nomen de sola essentia dici, nec juxta pium Ecclesiae sensum nihilominus in divina ipsum operatione poni, sicque rursus unam modis omnibus Deitatem Patris et Filii et Spiritus sancti docent, anathema, ut ipsi aiunt. Ergo possibile? aut non impossibile, sicut impossibile est, quod est et non est; quodque vere subsistit, nec vere subsistens est; quodque invisibile, et quod visibile est; quodque infinites infinite eminent et quod toties sicque inferius est; ac quaecunque alia modi superius retentis*

Sic igitur, posteaquam his, quos diximus, aliisque pluribus distinctionis ac oppositionis modis unum Deum in essentiam et operationem dividerunt; deinde tanquam essentia, et quod essentia caret, quodque subsistit, et quod non vere existens est, ac reliqua sic opposita, in unum coeuntia, compositionem non facerent (compositum enim est, quod ex multis atque distinctis constat, sive quod multis in idem coeuntibus integrum ac perfectum exstat, ut vera ac certa theologorum doctrina est), non fieri compositionem affirmant, ex divina essentia, exque iis, quae illi realiter distincta, coexistere ipsi existimant, contra omnem rationem,

omnemque sanctorum doctrinam. Non enim sic A
omni sensu ac iudicio destituti Patres, ut quod ex
distinctis ac diversis constat, quorum distincta sit
diversaque ratio tum re tum ratione, simplex esse
affirmarint, uti ipsi per calumniam illis tribuunt,
Judæorum more ad litteram crassius legentes, quæ
ab eis conscripta sunt, deque aliis dicta, ad alia
perperam referentes, quod ubique erroris illis causa
fuit; non raro etiam ad litteram longe alienissimam
a magistris viam ineutes, quod et ipsum sequen-
tibus liquebit.

Denique quod non fiat compositio, ait Palamas
in libro cujus initium: *Afflante Spiritu dictata
Patrum: Increatum adjacens, unam et æqualem
simplicemque, in ea conspectam discretionem, deltatem* B
*facit. Etenim quicquid increatum est, pari etia
gaudet honore ac unitum est; nec in iis quæ sunt
increata, in unum coeuntibus, esse compositionem
contigerit.* In alio quoque, cujus initium:
*Suaviter itaque: Neque vero hoc intelligere potuit,
qui in his compositiones insipienter animo cogitavit,
Ea quæ increata vereque simplicia sunt, si in unum
convenient, nullam facere compositionem.* Quique
patriarcha fuit Philotheus in nomine suorum ipsius
capitulum: *Nos vero qui ex sanctorum dictis noverimur,
ne hominem quidem, naturales ipsius proprietates
facere unquam compositum; at neque artium
rationes ac scientias. Nemo enim unquam hominem
compositum dixerit, quod naturam habeat et natu-
ralem operationem, vel quod naturam et artem, puta* C
grammaticam, vel fabrilem, aut agriculturam.
*Cumque se ita in hominibus res habeat, quid de Deo
dicendum, qui eximia quadam ratione ac supra quam
ferat natura, omnia habeat? Sed tunc existit atque
dicitur compositio, cum duæ res, quæ singulæ prop-
rietatem subsistentiam habeant, et quarum quælibet,
ipsæ per se absque alia esse possent ac intelligi; cum,
inquam, talia compositionem ac unionem inter se,
si unam hypostasim unumque subsistens, inierint,
vel in homine corpus et anima; vel in domo la-
pides et ligna et ferrum. Hæc enim singula per
seipsa curvæ sint singulare quoddam, id est, hypo-
stasis, cum inter se compositionem unionemque in-
ierint, tunc dicitur compositio sive unio, duarum re-
rum, sive etiam plurium, per se existentium. Hæc* D
*autem quantum viri dementiam arguant, ne dicen-
dum quidem.*

Similiter quoque in Tomo simul omnes pronun-
tiant: *Post hæc quæsimus ex sanctis, num liceat
aliquam in Deo intelligere compositionem, ob divinæ
essentiæ et operationis distinctionem? Ostensumque
est omnium sanctorum communi celebratum præconio,
nullam inde in Deo existimandam esse compositionem.*
Sed et in Anathematismis suis in hæc verba
enuntiant: *Iis qui sentiunt ac dicunt omnino pro-
pterea aliquam in Deo fieri compositionem, nec
fidem sanctorum doctrinæ habent, docentium, ex
naturalibus nullam in natura existere compositionem,*

σκέλων· οὐ γὰρ ἐν οὕτως ἀναίσθητοι· τὸ ἐκ διαφόρων
συνεστῶς, ὧν ὁ λόγος διάφορος καὶ πράγματι καὶ
λόγῳ, ἀπλοῦν εἶναι ἀπεφαίνοντο, ὡς αὐτοὶ τούτους
διαβάλλοντες φαίνοντο, ἰουδαϊκῶς κατὰ τὸ γράμμα τὰ
κεῖναι ἀναγκαστικῶς, καὶ τὰ ἐπ' ἄλλων εἰρημμένα
ἐπ' ἄλλα παραφέροντες, ὁ πανταχοῦ τῆς πλάνης· αὐ-
τοῖς αἰτιον ἐγένετο· πολλάκις δὲ καὶ κατὰ τὸ
γράμμα τὴν ἐναντιωτάτην τοῖς διδασκάλοις φερό-
μενοι, ὡς καὶ τοῦτα προῖοι φανήσεται.

Καὶ γοῦν καὶ περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι σύνθεσιν φησιν
ὁ Παλαμάς ἐν λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, *Τοῖς πνευματικο-
νότητοις τῶν Πατέρων, ὅτι τὸ ἀκρίστον προσκει-
μενον μίαν ἀποδεικνύουσι καὶ ἴσην καὶ ἀπλήρη τὴν* B
*ἐν τῇ διακρίσει ταύτῃ ὁραμένην Θεότητα. Καὶ
γὰρ πᾶν ἀκρίστον καὶ ὁρατικόν ἐστὶ καὶ ἠνωμέ-
ρον· καὶ σύνθεσις ἐν τοῖς ἀκρίστοις συναγομέ-
τοις εἰς ἐν οὐ μὴ ποτ' ἂν γένοιτο. Καὶ ἐν ἐτέρῳ
οὗ ἡ ἀρχὴ, Ἰγνοφιδυρλίσας τοῖσιν, Καὶ οὐδὲ
τοῦτο συνιδεῖν ἰσχυροὶν ὁ ἐν τούτοις τὰς συνθέ-
σεις ἀφρόνως φανταζόμενος, ὡς ἡ τῶν ἀκρίστον
καὶ διτῶς ἀπλῶς συνθέσεις εἰς ἐν σύνθεσιν
οὐδεμίαν ἐμποιεῖ. Καὶ ὁ εἰς πατριάρχην τελέσας
Φιλόθεος ἐν θ' τῶν ἰδίων κεφαλαίων αὐτοῦ, Ἡμεῖς
μαθόντες ἀπὸ τῶν ἀγίων οὐδὲ τὸν ἀνθρώπων
κοιδῶσι ποτε σύνθετον τὰ φυσικὰ ἰδιώματα,
ἀλλ' οὐδὲ οἱ τεχνικοὶ λόγοι καὶ ἐπιστήμαι· οὐ-
δεὶς γὰρ ἂν εἴποι ποτὲ τὸν ἀνθρώπων σύνθετον,
εἰσὶ εἶχε φύσιν καὶ ἐνεργησίαν φυσικὴν, ἢ διότι* C
*εἶχε φύσιν καὶ τέχνην γραμματικὴν, ἢ τεκτονί-
κην, ἢ γεωργικὴν τοῦτον· ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῶν ἀν-
θρώπων οὕτως, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τί χρὴ λέγειν, τοῦ
πάντα ὑπερφυῶς ἔχοντος; Ἀλλὰ σύνθεσις γί-
νεται, καὶ λέγεται τότε, δεῦν δύο πράγματα τὰ
ἔχοντα ἰδίαν ὑπόστασιν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ δυνα-
μιον ἑαυτοῖς εἶναι καὶ θεωρεῖσθαι καθ' ἑαυτὸ
δίχα τοῦ ἐτέρου· δεῦν τὰ τοιαῦτα συντεθῶσι
καὶ ἐνωθῶσιν ἀλλήλοισι εἰς μίαν ὑπόστασιν,
ὡς πρὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ψυχὴ καὶ σῶμα· ἢ
ἐν τῇ οἰκίᾳ λίθοι καὶ ξύλα καὶ σιδηρός. Ταῦτα
γὰρ καθ' ἑαυτὰ ἑκάστα ὑπόστασις δεῦν, δεῦν
συντεθῶσι καὶ ἐνωθῶσιν ἀλλήλοισι, τότε λέγεται
σύνθεσις, ἢτοι ἐνωσίς ἐνυποστάτων δύο πραγ-
μάτων, ἢ καὶ πλειόνων. Ταῦτα δὲ οἱ πολλοὶ ἀνοήτων* D
μαρτυροῦν τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ χρὴ λέγειν.

Ἐσαύτως καὶ ἐν τῷ Τόμῳ κοινῇ πάντες ἀποφαίνον-
ται, *Μετὰ τοῦτο ἐξηγήσαμεν παρὰ τῶν ἀγίων
εἰ μηδεμίαν ἔχει τις ἂν ἐκινεῖν σύνθεσιν ἐπὶ
Θεοῦ διὰ τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας
διαφορὰν. Ἀπεδείχθη οὖν παρὰ τῶν ἀγίων πάν-
των κηρυττόμενον ὡς οὐκ ἐστὶ σύνθεσιν τίνα
παρὰ τούτων νομιζέειν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν
τοῖς Ἀναθεματισμοῖς αὐτῶν οὕτως ἐκφωνοῦσι, *Τοῖς
φρονοῦσι καὶ λέγουσι σύνθεσιν τίνα ὁλοῦς διὰ
ταῦτα γίνεσθαι ἐπὶ Θεοῦ, οἱ πειθομένοις δὲ τῇ
τῶν ἀγίων διδασκαλίᾳ, μηδεμίαν σύνθεσιν ἀεὶ**

των φυσικῶν ἐν τῇ φύσει γίνεσθαι διδασκόντων, ἅς κατ' ὀρθὴν ἀνάγκην τὴν διαφορὰν ταύτην λυμαιομένην τῇ θεῖα ἀπλότητι, ἀνδρῆμα, ὡς αὐτοὶ βούλονται.

Ita ut distinctio hæc nihil prorsus officii divinæ simplicitati. anathema, ut ipsi volunt.

Ἐπει δ' ὡσαύτως εὑρηται παρ' αὐτοῖς καὶ ἕτερα ἰσὺν ἀσθεῖ καὶ παράλογα δόγματα, μὴ ὑποκρίπτοντα τ.ζ. τῶν διαίρεσεων τρόποις, ἀναγκαῖον καὶ ἀπὸ τούτων ἐκθεῖναι τινα ἐνταυθοῖ, πρὸς τὸ παραστήσαι καὶ πλῆρον τῆς νέας αὐτῶν πίστεως τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἔνοαν. Τὰς θεότητας οὖν, ἃς ἐκ νέου συνεστήσαντο, ἔστιν ἕπου καὶ θεοῦς φασί. Λέγει γοῦν ὁ Παλαμᾶς ἐν τινι τῶν περὶ τοῦ φωτὸς λόγων αὐτοῦ, διττὴν εἶναι τὸ θεῖον βουλούμενος δεῖξαι, *Ὁ μόνον Θεός ἐστιν ἕπερ τὰ ὄντα ὦν* (δηλαδὴ ἡ ἐνέργεια, περὶ ἣ; αὐτῷ ἦν λόγος), *ἀλλὰ καὶ ἕπερθεός. Καὶ οὐ μόνον ἕπερ* **B** *κῶσαν θέσιν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἕπερ κῶσαν ἀφαρσιν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ κῶσαν ὑπεροχὴν ὁκωσοῦν γενομένην ὑπερβέθηκεν.* Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, *Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο παρὰ τῆς θεολογίας ἤκουσαν, ὡς ἀπὲρ πάντων τὸθ' ἡμῖν ἡ θεῖα γενήσεται φύσις, ἢν' ἐνεῦθεν γοῦν Θεὸν εἶναι τοῦτ' ἐδὲ φῶς πιστεύσῃ. Καὶ ἐν τῷ β' τῶν κατὰ τῶν δευτέρων τοῦ Βαριλαάμ, ὃν ἐπιγράφει, *Κατάλογος τῶν ἐκβαίνόντων ἀπόκων, Ὁδὲ μὴν ἀλλ' ἐπειδήπερ εἰσι τὰ μετέχοντα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐδὲ ὑπεροχῆς οὐσία τοῦ Θεοῦ παρτάκασιν ἀμέθεκτος· ἐστιν ὄρα τι μεταξὺ τῆς ἀμεθέκτου οὐσίας καὶ τῶν μετεχόντων, δι' οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχουσι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Δεῖ δὲ ζητεῖν ἡμῶς Θεὸν ἕτερον, οὐκ ὄντα μόνον αὐτοταλῆ, αὐτενέργητον, αὐτὸν ἑαυτὸν δι' ἑαυτοῦ θεώμενον, ἀλλὰ καὶ ἀγαθόν. Καὶ ἀπλῶς δεῖ ἡμᾶς ζητεῖν Θεόν, οὕτω πως μεθεκτόν, οὐ μετέχοντες ἕκαστος οὐκ ἔως ἑαυτῷ κατὰ τὴν τῆς μεθέξεως ἀναλογίαν, ἔντες καὶ ἄντες, καὶ ἔνθεοι ἐσόμεθα. Ἔστιν ὄρα τι μεταξὺ τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἀμεθέκτου ὑπεροχῆς οὐσίας ἐκείνης, οὐκ ἐν μόνον, ἀλλὰ καὶ καὶ ἑδ' καὶ τὸσαῦτα, ἐπὶ ὅσα δὴ καὶ τὰ μετέχοντα τούτα δ' οὐ καθ' ἑαυτὰ, τὰ μέσα δηλαδὴ ἐκεῖνα, ὀνάρμεις γάρ εἰσι τῆς ὑπεροχῆς οὐσίας ἐκείνης, ὀνάρμεις καὶ ἐνταῦθα προειληγμένα καὶ συνειληγμένα τὴν τῶν μεθεκτῶν ἄκασαν πληθύν. Διὰ ταῦτα ἔστιν ὅπου τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἀπηρεύξατο λέγων, "Ὅσα κατ' εἶδος τὰ ὄντα, τὸσαῦτα καὶ αἱ θεότητες, ἀλλὰ ἄλλων ὑπερκεῖμεθα καὶ ὑπερέμναι. Πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν λόγῳ οὐ ἡ ἀρχῆ, *Ὁὐκ ἐστιν, ὡ οὕτος, ἡμῖν, καὶ ταύτην τοῖνον τὴν θεῖαν αἰτλην καὶ χάριν καὶ ἐνέργειαν καὶ δωρεάν τοῦ παταγίου Πνεύματος Πνεῦμα ἅγιον αἱ θεῖα Γραφαὶ κατονομάζουσιν· ἀλλὰ δὴ καὶ θεότητα καὶ θεόν, καὶ θεοποιόν, καὶ αὐτοαγαθότητα καὶ ἀγαθεποιόν. Καὶ δημοκρυόν τοῦ πατὸς φασιν αἱ θεῖα Γραφαὶ τὴν θεῖαν ταύτην χάριν, ἐνέργειάν τε καὶ δωρεάν, τὴν ἐκ τῆς ὑπεροχῆς οὐσίας Τριάδος προερχομένην, μάρτυς ὁ Ἄρεοπαγίτης Διονύσιος.***

*Quis vero pariter alia quoque valde impia ac absurda dogmata illis adinventis sunt, quæ non cadunt sub divisionum modos, necessarium est etiam hic quædam ex illis exponamus, ut hinc quoque novæ illorum Adæi falsitatem ac demeritiam ostendamus. Quas enim de novo divinitates couflaverunt, quandoque etiam Deos vocant. Palamas sane in quâdam suarum orationum de lumine, duplex scilicet Numen volens ostendere : Non solùm Deus est, qui sit super ea quæ sunt, id est, entia (nempe operatio, de qua illi sermo erat), sed et supra quam Deus. Nec solum supra omne quod affirmatur, est; sed et supra id omne quod negando removetur, ejus excellentia qui est supra omnia, omnemque excellentiam, quæcumque illa sit, superat. Rursusque in eodem : Sed neque ex theologia illud audivit, tunc omnium loco nobis fore divinam naturam, ut inde tandem persuadeatur Deum esse hoc lumen. Item, libro secundo adversus Barlaami altera capita, quem prænotat, *Catalogus absurdorum quæ sequuntur, Enimvero, quandoquidem sunt quæ Deum participant, Dei autem, quæ omnem essentiam superat, essentia, prorsus impatiçipabilis est; plane aliquid intercedit inter essentiam impatiçipabilem et ea quæ participant, per quod ea quæ sunt Dei participant. Paucisque interjectis : Porro alius nobis Deus querendus est, qui nêdum sit ipse a se perfectus, a se efficax, ipse seipsum per seipsum videns, verum etiam bonus. Omninoque nobis Deus querendus est, in hunc fere modum partiçipabilis, cujus singuli participatione convenienter pro partiçipationis ratione et modo, cum existentes, tum viventes, tumque divini erimus. Est igitur aliquid medium inter creata et illam impatiçipabilem (ut sic dicam) superessentialem (essentiam scilicet vim omnem ac modum essentia superantem), nec unum duntaxat, sed et plura; totque adeo, quot nimirum etiam hæc partiçipantia, cujus munere per se sunt, media scilicet illa. Virtutes enim sunt superexcellens illius essentia, quæ videlicet simpliciter ac unite præhabeat ac continent partiçipabilium omnem multitudinem. Ideo in quibusdam suarum lucubratorum quantum eructavit, dicens : Quot sunt res in specie, tot sunt et divinitates, aliæ aliis superexcellentes, aliæ inferiores. Rursus idem in libro, cujus initium est : Non est nobis, amice : Et hinc itaque divinum splendorem et gratiam et operationem, et donum sanctissimi Spiritus, Spiritum sanctum divinæ Scripturæ appellant; sed et Deitatem et Deum, et vim deificam, et per se bonitatem et bonificam. Rerum quoque universitatis auctorem ac conditorem**

divinæ eadem Scripturæ vocant divinam hanc gratiam, operationem ac donum, ex superessentiali Trinitate procedens, teste Dionysio Areopagita.

Καὶ ὁ χρηματίας δὲ εἰς πατριάρχην Ἰσίδωρος *Quique patriarcha fuit Isidorus, in quodam*

suorum Modulorum ait : *Esse te quidem, non vero quid esse significare intelligimus ; Deum autem operationem.* Ad hæc vero patriarcha Philotheus Ipse quoque, in suis Canticis, sic ait : *Venite, nova nunc sepulchri prote luce spectabili, ante illustrem diem suscitationis regni lucis, fruamur, eam ut Deum in circula laudantes.* Præterea Palamas, in suis orationibus, quas Priores et Posteriores prænotat, hæc dicit : *Lumen tamen ipsum vere existens spiritaliter videre dicunt ; quod sit ipsum, et non symbolicum existat.* Cum enim semper existat, sitque immateriale et quod mente possit intelligi, id noverunt rei ipso periculo. Rursus quoque in alia suarum lucubrationum, cujus initium est : *Susurrans, hæc ait : Itaque lumen illud tum signum est, tum lumen verum, nec quovis modo verum, sed ipsum existit lumen verum.* Ac rursus in eodem libro : *Quamvis habeat quod lumen appellatur, sed et verum vocatur lumen, quinimo ipsum verum lumen, quod Deus induit tanquam vestimentum.* Præterea addit, *Etiam contemperationes quasdam ac mitiones ejuscemodi luminis fieri, cum his qui vident.* Atque in quadam earum quæ dictæ sunt, suarum de lumine orationum : *Unum est, cum versatur cum vidente, quandoque diversum videtur : quandoque quidem assurgit supra corpus, attollitque in altitudinem nullis verbis explicabilem : quandoque rursus etiam corpus coaptans, proprioque impartiens splendore et pace ac directione, deiformique voluptate et tranquillitate adimplens, oculis corporeis, o miraculum ! comprehensum efficitur.* Quandoque radii naturæ intelligibilibus circumfusum etiam oculis conspecta illa præstat his qui digni existiterint, nullam interim ipsam prorsus vocem emittens ac sonum : quandoque ei qui videt, per arcana verba et ineffata (ut ita dicam) clare loquitur. Ac primum aperte ita affatur : *« Ego sum, noli timere. »* Ego sum. » Non enim Deitas a me separatur, qua per communionem illis deitatem præsto, qui deificantur, Ego sum qui adsum, et deificationem operor. Num vides omnia in me, et me præ omnibus ? Verum propter te in te fio omnia. Propter te etiam tibi visibilis fio. Rursusque in alia, cujus initium, *Convenienter sane Scriptura, hæc ait : Unus in contemplatione spiritus, cum illis*

ἐν τινι τῶν Σιχηρῶν αὐτὸ οὕτως φησι, εἶναι δὲ τὸ μὲν σε, οὐ τι δὲ εἶναι δηλοῦν τοῦ ἐμοῦ. Θεὸν δ' ἐρέργειαν. Ἐτι δὲ ὁ εἰς πατριάρχην τελέσας Φιλόθεος καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀσμασίν αὐτοῦ οὕτως φησὶ, Δεῖτε τοῦ καινοῦ νῦν τῶρον γεννηματος, φωτὸς τοῦ ὁρωμένου πρὸ τῆς εὐσήμεου ἡμέρας τῆς ἐγέρσεως βασιλείας τοῦ φωτός, ἀπολαύσωμεν ὑμνοῦντες αὐτὸ ὡς Θεὸν εἰς τοὺς οἰῶνας. Ἐτι ὁ Παλαμάς ἐν τοῖς περὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ λόγοις, οὗ ἐπιγράφει προτέρους καὶ δευτέρους, τάδε φησὶν, Ὁ μέντοι φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὄρῃν ὄν μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν, ἀεὶ γὰρ ὄν, ἀδρόν τε καὶ ἠψ̄ θεωρητόν, τοῦτο διὰ πείρας Ἰσασι. Καὶ πάλιν ἐφ' ἐτέρου τῶν αὐτῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ Ἰγροψιδυρίσας. τίδε φησὶ· Τοιγαρὸν τὸ φῶς ἐκεῖνο σύμβολόν τ' ἐστὶ, καὶ φῶς ἀληθινόν· καὶ οὐκ ἀληθινόν ἀπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινόν ὑπῆρχε φῶς. Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Εἰ γὰρ καὶ φῶς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ καὶ φῶς ἀληθινόν καλεῖται· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ ἀληθινόν φῶς, δὲ ὡς ἡμέτιον ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται. Ἐτι προστίθησι, Καὶ ἀναγκάσεις τινὰς καὶ μίξεις τοῦ τοιοῦτου φωτὸς μετὰ τῶν ὁρώντων ἀποτελεῖσθαι. Καὶ φησὶν ἐν τινι τῶν εἰρημένων περὶ φωτὸς αὐτοῦ λόγων, Ἐν ἔστιν, ὅτε μετὰ τοῦ ὄροντος γίνεσθαι· ἕτερον ἄλλοτε ὄραται· ποτὲ μὲν τοῦ σώματος ἀπυνοῦσθαι, καὶ εἰς ὕψος ἀναφέρει ἀόρητον· ἄλλοτ' αὖθις καὶ τὸ σῶμα μεθαρμοσάμενον, καὶ τῆς οικείας μεταδεωκῆς λαμπρότητος, καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης, θεοειδοῦς τε ἡδονῆς καὶ ἀπαθείας ἐμπλεω ποιῆσαν, ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς (2), ὃ τοῦ θαύματος! γίνεται ληπτόν. Ἐπίστες ὡς ἀκτίς περιβρέουσα τοῖς φύσει νοητοῖς, θεατὰ ποιεῖ αὐτὰ τῷ κατηξιωμένῳ βλέπειν, αὐτὸ φθογγὴν ὄλων οὐ προτέμενον (3)· ἄλλοτε τῷ ὄροντι τραπῶς δι' ἀόρητων, ὡς εἰπεῖν· ῥημάτων ὁμιλεῖ· καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν λέγει φανερῶς αὐτῷ, « Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβοῦ· ἐγὼ εἰμι. » Οὐ γὰρ χωρίζεται μου ἡ θεότης, καθ' ἣν τῆ κοινῶν τῶν θεῶ τοῖς θεωμένοις. Ἐγὼ εἰμι ὁ παρῶν, καὶ ἐτεργῶν τὴν θέωσιν. Οὐχ ὄρας τὰ πάντα ἐν ἔμοι, καὶ ἐμὲ πρὸ πάντων, ἀλλὰ διὰ σὲ τὰ πάντα γινόμενον ἐν σοί ; διὰ σὲ καὶ ὄρατός σοι γίνομαι. Πάλιν ἐν ἐτέρῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Εὐλόγως μὲν ὄν ὁ λόγος, τάδε φησὶ· Ἐν θεωρίᾳ πνεῦμα τὸ φῶς μετὰ τῶν διὰ καθαρᾶς προσευχῆς ἐντυγχανόντων

^a Psal. ciii, 2.

(2) Ὄφθαλμοῖς σωματικοῖς ληπτόν γίνεσθαι. Hæc Palamas, de effectu in animo (ipsoque corpore, quo sic totus homo afficitur, et in Deum transferatur videaturque (corporeis maxime oculis) non ipsum Deum, sed claritatem, seu aliquid divini luminis, non Deo congeneti, sed ab illo facti atque creati, ad præsentie suæ sensum ingerendum, si loqueretur, non sic a vero aberraret; nec alia fere diceret, quam quæ plerisque sanctorum sapientie culta longe provecetis (viris scilicet γνωστικῶς, ut Græci vocant) accivisse legimus. Existimat Calecas in sequentibus, Palaman ac sequaces ad depellendum crimen, quasi ipsam Dei essentiam videri oculis corporeis dicerent, ad increatam operationem,

sicque dictas Deitates, confugisse, malum in: I. curare studentes, per summam inscitiam. At nec ego illos capio, qui Thaborium lumen ipsam veram Deitatem, oculis ipsis corporeis, apostolis visentibus existimant, videndamque beatis in cœlis putant nec in Armenorum errorem, ita sentiendo, ac quæ si velint non ipsum Deum videndum, sed quamdam ejus claritatem, impingere dabitant. Aliter doctus in schola sancti Thomæ, nec mihi videtur Deus, ad quem potentia limitati, qualis est oculis organo affixus, quantavis elevatione attingere possit. Rem altius hic arcessere ac disputare noluerim.

(3) Massalianorum ista omnia purpuris exquæ umbilico videntium Deum.

γίνεται· ὁρώμενον, καὶ μὴ διαιρούμενον ἀπ' αὐ-
 τῶν. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Ἰσαίωσι οἱ μεμνημένοι,
 καὶ λέγουσιν, Οὐ συζυγία ὀλίγοις τισὶ μέρεσι
 καὶ δυνάμει τὴν ἀλλήλουχίαν παρεχομένην,
 ἀλλ' ὅλον ἀνάκρασιν εἶναι πρὸς ψυχὴν τοῦ φω-
 τὸς τῆς χάριτος τὴν ἐνοίκησιν· θαυμαστὴν,
 ὅλον ἀρρήτορον, καὶ σχεδὸν ἀνήκουστον. Πάλιν, Ἡ
 δὲ τοῦ γαμηλίου συναλλάγματος δοκεῖ τι τῶν
 ἄλλων ἐνώσεως πλέον· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο σύμφυ-
 τος (3) οὐδ' ἀνάκρασις ἐστίν· ἀλλ' ὁμιλία τιγί,
 καὶ ὅλον προσκολληθεῖ, ἐν τὰ πλείω γίνονται.
 Ἐσοῦται ἡ γὰρ, φησὶ, ἡ οἰ δύο εἰς σάρκα μιαν,
 καὶ σάρκα μόνην, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ πνεῦμα· ἡ δὲ
 τοῦ Θεοῦ πρὸς τοῦς ἡξιωμένους ἐνώσις, γνώσεως
 πάντα τρόπον ὑπερβάλλουσα, τῷ πατελεῖς
 ἐπάρχειν, καὶ τοῦ χωροῦντος κρείττον ἢ λόγος
 δι' ὧν τῶν καθαρῶν πνευμάτων Πνεύματος.

Ἐπι δογματίζουσιν ὅτι κατὰ τινὰ τρόπον οὐ δια-
 κρινοῦνται ἀλλήλων τὰ τρία τῆς Θεότητος πρόσωπα,
 τὰ δὲ καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἐναλλάξ
 ἔχουσι τὰ πρόσωπα. Καὶ φησὶ ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ
 πρὸς Παῦλον τὸν Ἀσάην λόγῳ, Ἡρίκα διαιρεῖται
 τὸ Θεῖον κατὰ τὰς ὑποστάσεις, τὸ ἀδιαίρετον
 ἔχει κατὰ τὰς ἐνεργείας· ἡρίκα δὲ κατὰ τὰς δυ-
 νάμεις καὶ ἐνεργείας διαίρεται, μένει κατὰ τὰς ὑ-
 ποστάσεις ἀδιαίρετον. Καὶ ἐν ἐτέρῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ,
 Ἐβλόγως μὲν οὖν ὁ λόγος, Ἐπει γὰρ κατὰ τὰς
 ὑποστάσεις καὶ τὰς ἐνεργείας διακρίνεται τὸ
 Θεῖον, ἑτερότης καθ' ἑκατέραν διάκρισιν ὀρᾶται,
 ἐναλλάξ ἐχουσῶν, τὰ μὲν ἴδια τῶν θεῶν ὑπο-
 στάσεων ὀνόματα, κοινὰ ἐστὶ ταῖς ἐνεργείαις, τὰ
 δὲ κοινὰ ταῖς ὑποστάσεσιν ἴδια τῶν θεῶν ἐνε-
 ρειῶν ὀνόματα.

Ἐπι δογματίζουσι μὴ ἐξαρκεῖν τῇ τρισυποστάτῳ
 Θεότητι αὐθόπαρτον καὶ αὐθουπέστατον δύναμιν καὶ
 ἐνεργεῖαν εἶναι· ἀλλὰ προσδεῖσθαι καὶ ἐτέρας ἡνω-
 ποστάτου. Καὶ φησὶν ὁ Παλαμᾶς ἐν τινὶ τῶν διαλό-
 γων αὐτοῦ, Ὁ μὲν Πατήρ ἔχει σοφίαν καὶ δύνα-
 μιν, καὶ ζωὴν καὶ ἐνεργεῖαν, τὸν Υἱὸν, οὐσιώδη
 καὶ φυσικὴν· ὁ δὲ Υἱὸς ἀδύνατος ἐστίν, καὶ
 ἄσως, καὶ ἀνεργητός, ἡ καὶ ὅλη ἡ οὐσία τῆς
 ἀγίας Τριάδος; Καὶ ἐν τῷ Τόμῳ συνοδικῶς ἀπο-
 φαίνονται, Ἐκ δὴ τούτων ἡ Θεία σύνοδος ἀποδέ-
 λεικται, φησὶ, ὡς ὁ λέγων μόνον τὸν Υἱὸν καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκρίστους ἐνεργείας εἶναι τοῦ
 Θεοῦ, ὡς μὴ κοινήν ἐνεργεῖαν δοξάζων φυσικὴν
 τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὴν Μαρκέλλου καὶ Φω-
 τεῖνου καὶ Σωφροῦλου ἀφῆσιν πάσαις τεθρησκύαις
 καὶ καταργηθεῖσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ μῦ
 παρεσιάγειν Θεοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα, Ἡμεῖς δὲ ἄρτιος

A qui per puram orationem interpellant, lumen effici-
 tur; quod videatur, et ab eis non dividatur. Rur-
 susque in alia: Sciunt initiati et aiunt: Non con-
 jugium exiguis quibusdam partibus atque viribus
 necessitudinem præstans, sed velut commistionem
 cum anima esse, luminis gratiæ in ea moram et
 habitationem; mirabilem sane velut arcaniam ac
 pene inauditam. Rursus: Conjugalis societatis unio
 majus quid reliquis videtur habere; at neque illa
 naturalis quasi concretio est neque commistio; sed
 quadam ex consuetudine ac velut adhesionem unum
 plura sunt. Erunt enim, inquit, duo in carnem
 unam; solæque in carnem, sed non etiam in
 spiritum. Dei autem, cum iis qui promerentur, unio.
 scientiæ omnem modum excedit, quod tota ac inte-
 gra sit, ejusque Spiritus, qui sermone penetrabili-
 us¹⁰, omnes pervadit mundos spiritus.

Præterea docent tres Deitatis personas, qua per-
 sonæ sunt, quodam modo inter se non discerni,
 sed contrarie vicissim ad virtutes atque operatio-
 nes se personas habere. Atque Palamas, in libro
 ad Paulum Assa: Cum dirimitur Deitas secundum
 hypostases, indiscreta manet ac indistincta quoad
 operationes; cum vero secundum virtutes ac opera-
 tiones dirimitur, indiscreta ac indistincta manet,
 quoad hypostases. In alio quodque, ejus initium;
 Convenienter sane Scriptura; quia enim Deitas,
 quod attinet ad hypostases, quodque operationes di-
 rimitur, diversitas cernitur secundum utramque dis-
 cretionem, quæ se contrario modo ac vicissim ha-
 beant; nam divinarum quidem personarum propria
 nomina, communia sunt operationibus; quæ vero
 personis communia sunt, propria nomina sunt divi-
 narum operationum.

Ad hæc docent non sufficere trinx subsistenti
 Deitati, ipsam per se existentem ac vere subsistit u-
 tem virtutem atque operationem; sed aliam quæque
 necessariam esse, quæ non sit ipsa subsistens. A t-
 que Palamas in quodam suorum dialogorum: *Habit*
quidem Pater sapientiam et virtutem, et vitam et
operationem (nempe Filium) essential'em et natura-
lem; Filius vero num virtutis expert et vitæ et ope-
rationis seu efficacitatis, aut etiam tota essentia
sanctæ Trinitatis? In Tomo quoque synodice decernunt
ac pronuntiant: Ex his nimirum sancta syn-
odus ostendit, eum qui dicat solummodo Filium et
Spiritum sanctum increatas esse Dei operationes,
tantum non sentiat communem trium personarum
naturalem operationem, pridem extinctam ac abo-
litam Marcelli, Photini et Sophronii hæresim audere
denuo in Ecclesiam Dei insinuare ac proferre. Pau-

3 Gen. 11, 24. 10 Hebr. iv, 12.

(3) Ἄλλ' οὐτ' ἐκεῖνο σύμφυτος. Major certe a mi-
 norum quam corporum unio; divini præsertim
 Spiritus, per sua dona nobis illabentis, sibi que ad-
 herentem, unum secum spiritum facientis: quæ
 non alia quædam σύμφυτος, et συμφύτα, unio, co-
 ætus, consociatio, concretio, ac quidquid ejusmodi

ea voce ac sequenti, ἀνάκρασις, ad idem spectans,
 relict potest ac intelligi. Posseltque Palamas recte
 dicere, nisi προλήψαι ad increatam Deo essential'em
 operationem cuncta referret, quæ sunt effectus,
 ejusque liberæ voluntatis, quanquam altioris præ
 natura ordinis ac divini.

cisque interjectis : *Nobis vero plenus sermo, non de hac, sed de illa quæ communis est trine subsistentis Deitatis, quæ ipso non est hypostasis seu persona, sed natura, eximiatque ac supra naturam ratione divinarum hypostaseon seu personarum inest. Rursusque in eodem : Quomodo igitur rationi consentaneum, communem trine subsistentis Deitatis inficiari virtutem, cujus ratione Filius et Spiritus sanctus virtus a theologis laudantur ?*

Item docent, qui apud illos mundati sint, taliumque operationum effectus, increatos et ipsos reddi. Aitque Palamas in Epistola ad Acindynum : *Vides clare increatam esse gratiam ? Nedum autem talis gratia increata est, sed et effectus talis Dei operationis increatus est. Sic quoque magnus Paulus, non jam amplius temporalem vivens vitam, sed divinam ac æternam Verbi in ipso habitantis, æternus ac immortalis effectus est. Paucisque interjectis : Itaque creatus erat Paulus, quandiu vitam agebat Dei jussu ex non entibus factam : cum vero non jam illam vivebat, sed eam quæ Dei inhabitatione præstatur, increatus existit per gratiam. Quisquis denique vivens atque efficax solum Dei Verbum in se nactus est. Rursusque in eodem : Quoniam igitur aliquis modo vel si nullam divinarum operationum rationem habeat, unum esse increatum concesserit, non addendo naturam, cum per gratiam multi sint increati et dii, ac deitate ejusmodi, quæ pro eorum ratione illis conveniat, præditi ? Ac rursus : Enimvero sunt quidem hi omnes per gratiam unum increati, uti sane etiam dii ; ipsa vero gratia increata est, sicut paulo ante probatum est. Ac rursus : Dei operationes increate sunt, tametsi earum plerique effectus res creatæ sint. In oratione quoque, cujus initium est : Contentiosus quidem : Quinam igitur fiat ut gratia increata non sit, cujus munere qui ejus fuerint participes, principii expertes et increati, immortalesque et semivterni atque cælestes secundum illam, Patrum sententia dicitur ?*

Præterea docent esse multas Dei hypostases. Ait enim Palamas : *Quia vero multas et distinctas hypostases et virtutes et operationes habet Deus, nisi una aliqua causa (seu auctor) in illis sit, multa et distincta erunt divinitatis principia. Atque id confirmat, ex eo quod iidem præterea sentiant, doceantque ; quod nimirum multas has operationes, quas non vere existentes ac subsistentes dicebant, ipsas jam quoque essentias esse dicant. Quamobrem ait Palamas in oratione ad Ænum, cujus initium : Sublato vere pudore : Atqui juxta magnificum reipsa divinoque Spiritu afflatus sanctorum Patrum sensum, pie quis etiam essentiam vocet, quamlibet divinarum operationum.*

Præterea ausi sunt impudentissimi hominum dicere, certa quadam ratione ac proportionem respondere, sicut legalia mysteria evangelicorum documentorum traditionibus, sic has quoque novis Pa-

ο λόγος οὐ περὶ ταύτης, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ἣτις οὐχ ὑπόστασις ἐστίν, ἀλλὰ φύσει καὶ ὑπερφυσικῶς πρόσθετον ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, Πῶς οὖν ἐστὶν ἐβλογον ἀρτῆσθαι τὴν κοινὴν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος δύναμιν, δι' ἣν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύνανται παρὰ τῶν θεολόγων ὑμνηταί ;

Ἐπιδογματίζουσι τοὺς παρ' αὐτοῖς κεκαθαμένους καὶ τὰ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἀποτελέσματα ἀκτιστοῦ καὶ ἀκτιστά ἀποτελεῖσθαι. Καὶ φησι ὁ Παλαμᾶς ἐν τῇ πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολῇ, Ὁρθῶς σαφῶς ἐστὶ ἀκτιστος ἡ χάρις ; Οὐ μόνον δὲ ἡ τοιαύτη χάρις ἀκτιστός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτελεσμα τῆς τοῦ Θεοῦ τοιαύτης ἐνεργείας ἀκτιστόν ἐστι. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Παῦλος τὴν χρονικὴν μηκέτι ζωὴν ζῶν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐνοικησαντος Λόγου θεῖον καὶ αἰδίον, ἀνάρχον γέγονος καὶ ἀτελεύτητος χάριτι. Καὶ μετ' ὀλίγα, Κτιστός οὖν ἦν ὁ Παῦλος, μέχρις ἂν ἐξῆ τὴν προστάγματι Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονυῖαν ζωὴν· ὅτε δὲ μηκέτι ταύτην ἐξῆ, ἀλλὰ τῇ ἐνοικήσει τοῦ Θεοῦ προγενομένην, ἀκτιστος γέγονε τῇ χάριτι· καὶ πᾶς ὁ ζῶντα καὶ ἐνεργοῦντα μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐν ἑαυτῷ κτησάμενος. Πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ, Πῶς οὖν ἂν τις συγχωρήσῃς, πᾶν τῶν θεῶν ἐνεργειῶν μηδένα ποιῆσθαι λόγον, ἐν τῷ ἀκτιστῶν ὑπάρχειν, μὴ τῇ φύσει προσκείμενον, πολλῶν χάριτι ἀκτιστῶν ὄντων καὶ θεῶν, καὶ κατὰ ἄλληλον ἑαυτοὺς ἐξ ἀνάρχης θεότητα ἐχόντων ; Καὶ πάλιν, Ἀλλὰ γὰρ ἀκτιστοὶ μὲν οὐτοὶ πάντες χάριτι, ὡς περὶ δὴ καὶ θεοί· αὐτῇ δ' ἡ χάρις ἀκτιστος, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω προαποδέδεικται. Καὶ πάλιν, Αἱ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖαι ἀκτιστοὶ εἰσιν, εἰ καὶ τὰ πλείω τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων κτισματὰ εἰσι. Καὶ ἐν λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, Φιλοσοφουσί μὲν, Πῶς οὖν οὐκ ἀκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ μετεσχηκότες αὐτῆς ἀναρχοὶ καὶ ἀκτιστοί, καὶ ἀτελεύτητοι καὶ αἰδίον, καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν, παρὰ τῶν Πατέρων προσηγορεύθησαν ;

Ἐπιδογματίζουσι πολλὰς ὑποστάσεις εἶναι τοῦ Θεοῦ. Καὶ φησὶ ὁ Παλαμᾶς, Ἀλλ' ἐπεὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ὑποστάσεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ὁ Θεὸς ἔχει, εἰ μὴ ἔν τι τὸ ὑψιόν ἐν αὐταῖς, πολλὰ καὶ διάφορα εἰσονται ἀρχαὶ τῆς Θεότητος. Καὶ τοῦτο βεβαίον ἐκ τοῦ ἐπιδογματίζεσθαι αὐτοῖς καὶ τὰς πολλὰς ταύτας ἐνεργείας, ὡς ἀνυποστάτους· ἔλεγον, ταύτας ἤδη καὶ οὐσίας εἶναι φάσκον. Ἐφησὶν ὁ Παλαμᾶς ἐν τῷ πρὸς τὸν Αἰὼν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Αἰδοῦς ὄντως οἰχομένης, καὶ μὴν κατὰ τὸν πολλὸν ὄντως καὶ πνευματοκίνητον τοῦν τῶν Πατέρων, φαίη ἂν τις καὶ οὐσίαν εὐσεβῶς ἐκάστην τῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν.

Ἐπιτόλησαν οἱ πάντα ἀναίδεις εἰπεῖν οὐκ ἀνάλογον εἶναι, ὡς περὶ τὰ ἐν τῷ νόμῳ μυστήρια πρὸς τὰς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων παραδόσεις οὕτως καὶ αὐταὶ πρὸς τὰ νέα Παλαμητικὰ δόγματα.

ἤσει γὰρ ὁ παρὰ τοῦ πατριαρχεύσαντος Φιλοθέου Α
 ἐπεβεί, ὡς ἀπὸ τῶν Ἀγιορειτῶν (5), Τόμος, συ-
 στατικῆς ὡν τοῦ Παλαμᾶ, τῆδε· Τὰ μὲν ἀρτίως
 καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἔγνωσμένα, καὶ
 παρρησιᾷ κηρυττόμενα δόγματα διὰ Μωσῆως,
 ἐπῆρχε τόμου μυστήρια, τοῖς προφήταις μόνοις
 ἐν πνεύματι προεωραμένα· τὰ δ' ἐπηγγελμένα
 τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα
 τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐστὶ πολιτείας μυστή-
 ρια, τοῖς διὰ τὸ Πνεῦμα τῶν ὁρᾶν ἡξιωμένοις,
 καὶ τοῖς διὰ τὸν μερῶν ἐν ὁρθοδόξῳ μέρεσι δεδο-
 μένα τε καὶ προεωραμένα Ἄλλ' ὡσπερ εἰ τις
 τῶν Ἰουδαίων μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων τῶν
 προφητῶν, λεγόντων Ἀΐρον καὶ Πνεῦμα Θεοῦ
 συναΐδιά τε καὶ προουῶν, συνέσχευεν ἂν τὰ ὤτα,
 δοκῶν ἀπηγορευμένων ἀκούειν τῆ εὐσεβείᾳ φω-
 τῶν, καὶ τῆς ἀνωμολογημένης τῆς εὐσεβείᾳ φω-
 τῆς ἐναντίων, δὴλον ὅτι τῆς λεγούσης, « Κύ-
 ριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστίν· » οὕτω καὶ
 τῶν τὰχα ἂν λάθοι τις, μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων
 τῶν μόνοις ἔγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κακα-
 θαρμένοις μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὡ-
 σπερ αὐθις ἡ τῶν προρρήσεων ἐκείνων ἐκβασις
 σύμφωνα τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστή-
 ρια, καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ
 ἅγιον Πνεῦμα, Θεότητα τρισυπόστατον, φύσει
 μίαν· οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν καιροῖς
 ἰδίῳ ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἀφραστον ἐκ-
 φασιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείαις ὑπεστάσεσιν ἐνὸς
 Θεοῦ σύμφωνα πᾶσιν ἀναφανήσεται τοῖς φανε-
 ροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μὲντοι καθεῖρο σκυπεῖν,
 ὥς εἰ καὶ τοῖς πᾶσι τῆς γῆς ὑστερον ἐξεφάνη
 τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος τῷ λόγῳ τῆς
 μοναρχίας μηδὲ μὴ λυμαινόμενον, ἀλλὰ τοῖς
 μὲν προφήταις ἐκείνοις καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως
 τῶν πραγμάτων ἀκριβῶς ἐγνώσκειτο· τοῖς δ'
 αἰτίοις τρηκαῦτα παιδομένοις ἀπαράδεκτον ἦν
 ἀμολογίας ἀγνοῦμεν, τῶν δὲ παρρησιᾷ κηρυττόμενων καὶ τῶν νῦν μυστικῶς ἐν πνεύματι τοῖς
 ἀξίοις προφανομένων.

lamæ decretis et opinionibus. Editus enim a pa-
 triarcha Philotheo Tomus, quasi ex Montis sancti
 monachorum persona, Palamæ commendatitius,
 hæc habet: *Quæ plene vulgata, cunctisque commu-
 niter cognita, ac palam prædicata sunt per Mozen.
 decreta, legis fuerunt mysteria, solis prophetis in
 spiritu prævisa; sanctis autem futuro ævo promissa
 bona, etangelicæ sunt discipline mysteria his, qui
 per Spiritum digni habiti sunt qui conspicerent, ipsi-
 que adeo mediocriter in arrhabonibus partem concessa
 atque prævisa. Verum sicut si quis Judæorum, non
 religiosa pietate prophetas audiens, dicentes Verbum
 ac Spiritum Deo coæternos ac prææternos esse, aures
 continuisset, nempe arbitratus se voces audire, qui-
 bus illi pietas interdiceret, eique quam pii confite-
 rentur voci contrarias, ei nimirum quæ dicit, « Do-
 minus Deus tuus, Dominus unus est! » sic et nunc
 forte alicui accidat, qui mysteria Spiritus, iis duc-
 tuzat cognita qui virtutis cultu purgati sint, religiosa
 pietate non audiat. Verum sicut rursus prædictionum
 eventus, quæ tunc erant mysteria atque arcana, mun-
 ifestis consentire ostendit; credimusque nunc in
 Patrem et Filium et Spiritum sanctum, trine subsi-
 stentem Deitatem, natura unam; sic et futuro sæculo
 temporibus suis patefacto, secundum ineffabilem Dei
 unius in tribus personis manifestationem, mysteria
 atque arcana manifestis consona cunctis videbuntur.
 Sed et illud nihilominus observandum, quanquam
 postea finibus terræ innotuit, trine subsistentis Dei-
 tatis fidem nequaquam officere doctrinæ unius prin-
 cipatus; propheta tamen illa ante etiam rerum even-
 tum certo cognoscebant; his autem qui tunc illis
 credebant, non satis suaderi poterat; eodem ergo
 modo, ne nunc quidem nos nescimus confessionis
 verba, tum scilicet eorum quæ palam prædicantur, tum
 quæ nunc mystice in spiritu dignis prælucent.*

τὸν Ἰσὸν ἄρα τρέπων οὐδὲ νῦν τοὺς λόγους τῆς

Ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμητῶν παραλό-

Hæc ex multis, ac quæ numerum excedere vide-

" Deut. vi, 4.

(5) Ὡς ἀπὸ τῶν Ἀγιορειτῶν. Τὸ Ἅγιον ὄρος
 vocant Græci montem Athos in Macedonia, excel-
 sum in star peninsulae in mare Ægæum excurrentem,
 solis monachis Basiliensibus addictum; ex quo fere
 omnes episcopi assumebantur ad ecclesiasticas regen-
 das sub throno Constantinopolitano; cessique
 optime, quando cum pietate cultusque disciplina
 in eis eruditio viguit ac recta fides, qua obscurata
 Palamitarum erroris nebula, ac quod rudes mona-
 chi nec satis pietatem docti, existimatæ viri sanc-
 titatis spiritualisque scientiæ larva delusi, Græcæ
 Ecclésiæ erant ejusque capita, facile fuit labem
 in eam propagari, ipsamque invadere sedem Con-
 stantinopolitanam, nec non libris eorum ecclesia-
 sticis inspergi, etiam impressis. In quo certe gra-
 vissimus peccatum Venetiæ, apud quos prodire, quod
 nebuloni Græculo re tantum credita, suum genti
 fieri permisit. Quos enim deficiant libri antiquiores
 manus exarati, editis illis factorum partu utatur
 necesse est, eisque illis hauriant Palamitarum virus

Domne, ipsumque Palamam ut sanctum ac eximium
 doctorem habeant. Nec aliter dicendum de Triodii
 Synaxariis, a Calixto ipso hæretico ac schismatico
 ei adjectis, innumerisque erroribus interfectis,
 cum Triodium ante nulla Synaxaria haberet, sed
 sola cantica et canones, quos vocant, atque modu-
 los, omnia summam pietatem spirantia ad sanctæ
 Quadragesimæ cultum; ejus, ritu Latino, hodie,
 quo scribo, in Idus Martii, celebramus initium ac
 caput. Ejus veteris sanique Triodii exemplum ex
 Tiliana bibliotheca utendum quandoque habui, eru-
 dita manu pridem exaratum; atque utinam dissi-
 pata ea bibliotheca, ejusque per hæredes viri
 amicissimi D. du Tillet Baronis de la Buisserie
 fœlo naufragio ac distractione, apud meos prædi-
 catores, velut pauci quidam alii libri ecclesiastici,
 intum hicportum invenisset, unde quasi ex ar-
 mamentario foret. Nec enim quid illo factum sit, quove evaserit,
 mihi liquet.

antur, ex absurdis blasphemisque Palamæ, ejus- A que synodi dogmatis, quantum operæ pretium videbatur, hic loci exposuimus; multitudinem ipsam molestam existimantes, qua proinde abstinentium duximus. Puto autem satis esse quæ allata sunt, ad probandum eorum fidem, extra fidei catholicæ ac apostolicæ, quam sancti prædicant, fines prorsus positam esse; idque adeo ex ipsis eorum verbis et sermonibus ac sententiis, quæ communiter privatimque conscripserunt, ac scripto credenda tradiderunt, eosque qui non credunt, publicis in Ecclesia diris ac anathemati subjiciunt. Nam pars quidem ex Palamæ libris et orationibus dogmatisque sumpta est, qui ejus fidei magister duxque fuit; cujus merito nōdum vivens honores consecutus est, quod ita credidit docuitque, Thessalonicensis archiepiscopus factus; verum etiam mortuus, hymnis ac hostiis, pari manere ac qui olim Ecclesiæ doctores pietatis laude claruerunt, Athanasius, Basilus, Chrysostomus, ac reliqui, quotannis festive celebratur; pars vero ex iis quæ in Tomo diserte ipsisque clare verbis habentur; in quo Ecclesia tota, universaque synodus, præsidente imperatore, hanc in hunc firmissime fidem, veluti pietatis regulam rectæque fidei columnam, reliquis tenendam tradidit, ac quem perinde ac sacra Evangelia colunt, nihilque non moliantur ut ille consistat ac firmitatis obtineat robur: sed et seorsim, velut religiosissimi ac qui in omnibus pro veritate pugna functus sit, conventus ille Ecclesiæ, illius in eo memoriam facit, simulque ab eo quovis loco dicta, ceu rectissime dicta scriptaque ad pietatis normam, laudans sanctiæque tradit.

Aiant itaque in Tomo, post quæstiones, prope illius finem: *Ceterum, quem scriptis sacratissimum Thessalonicensem metropolitam diximus, qui nihil dissentaneum divinis Eloquiis vel scribat vel sentiat; quin potius, qui etiam pro communis nostræ pietate et traditione, pro eo ac honesti rectique ratio postulat, depugnet, nedum per calaniam illi, seu magis Ecclesiæ, objectis nugis, modis omnibus superiorem, sed*

(6) Ἄλλὰ καὶ θανάτων. Novi hujus ex orco sancti operum exstat spissum satis volumen in Bibliotheca Em. card. Mazarini τοῦ μακαρίτου, quod ipsum sancti Gregorii Thessalonicensis archiepiscopi prænotatur. Nolim tamen ullus in Ecclesiæ (quæ una Christi sponsa est ac columna) castris militans, Possiniano in Theophylacto perinde schismatico, etsi non forte tantis hæretico, errato, sanctum nobis ex ejus fide (glorioso scilicet illo titulo, Τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου) obtrudat; ut neque Ephesium, aliosque, quos sic vindicant cæci homines et perversos, non alio quam erroris, vel iis inventi, vel producti factique autoris, ac schismatis, præmio; quo uno, reliqua omnia ejus retro Ecclesiæ lumina, illis addunt; sic laudant, sic venditant, sic in quemque illorum, omnium superiorum laudes, hisque majores fastuosioresque titulos effusis acervant. Sic certe Michael Pellus Cærolarium Photiani schismatis instauratorem, Oratione ejus laudatoria, quæ mihi exstat, cum ejus alius producenda, magnifice celebrat, cunctisque superioribus ejus sedis antistitibus præfert, quod

γῶν καὶ βλασφημῶν δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου, συμφορηθέντα ἡμῖν ἐξετέθη ἐνταῦθα· τὸ πλήθος φορτικὸν εἶναι ἠγησαμένοις, καὶ διὰ τοῦτο παραιτησαμένοις. Οἷμαι δ' ἰκανὰ εἶναι τὴν αὐτῶν παρασθησά πῖστιν ἐξω παντελῶς τῶν ὄρων οὖσαν τῆς παρὰ τῶν ἁγίων καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς κηρυττομένης πίστεως· καὶ ταῦτα ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν βημάτων καὶ λόγων καὶ ἀποφάσεων, ἀπερ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ συνεγράψαντο, καὶ συγγραψάμενοι, πιστεύειν παραδεδώκασιν, τοὺς τε μὴ πειθομένους δημοσίας ἐπ' ἐκκλησίας ἀραῖς καὶ ἀναθέματι ὑποβάλλουσι. Τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ λόγων καὶ δογμάτων ἐλήφθη, ὅς τῆς πίστεως ταύτης διδάσκαλος καὶ ἡγεμὼν ἐγένετο· δι' ἣν οὐ ζῶν μόνον τετίμηται, ἀλλοῦν τῆς πίστεως ταύτης τὴν Θεοῦ ἀορίστην ἀπνευγκάμενος· ἀλλὰ καὶ θανάτων (6), ὕμνοις καὶ θυσίαις ἰσα τοῖς ἐπ' εὐσεβείαν πάλαι ποτὲ διελόμεψασιν διδασκαλοῖς τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Βασίλειῳ, Χρυσοστόμῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς, κατ' ἕτος πανηγυρίζεται· τὰ δ' ἐκ τῶν ἐν τῷ Τόμῳ διαβέβητων κειμένων, ἐν ᾧ Ἐκκλησία ὅλη καὶ σύνοδος ὅλη βασιλέως, προκαθεζομένου τὴν ἐκείνου βεβαιότατα πῖστιν ταύτην, ὡς ὄρον εὐσεβείας καὶ στήλην ὀρθοδοξίας, τοῖς ἄλλοις κατέχειν παραδέδωκε, καὶ ὅν ἐπίσης τοῖς ἱεροῖς Ἐθαγγελίοις τιμῶσι, καὶ πάντα τρόπον ὑπὲρ τοῦ συνεστάναι τοῦτον καὶ τὸ κύρος ἔχειν πραγματεύονται. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἐν αὐτῷ μνήμην αὐτοῦ ὡς εὐσεβεστάτου, καὶ τῆς ἀληθείας ὑπερμαχίσαντος διὰ πάντων, τὸ συνέδριόν ἐκείνο τῆς Ἐκκλησίας ποιεῖται, καὶ ἅμα τὰ ὀκουδήποτε εἰρημένα αὐτῷ, ὡς ὀρθότατα εἰρημένα καὶ γεγραμμένα κατὰ τὸν κανόνα τῆς εὐσεβείας, ἐπαινοῦσα καὶ νομοθετοῦσα παρατίθεται.

Φασὶ γοῦν ἐν τῷ Τόμῳ μετὰ τὰ ζητήματα περὶ τὸ τέλος ἔγγυς, Αὐτὸν μέντοι τὸν πολλακτικῶς βηθέντα Θεσσαλονικῆς ἱερωτάτου μητροπολίτην, μηδὲν ἀπῆδον τῶν βῆσιων λογίων γράφοιτά τε καὶ φρονούντα· μᾶλλον δὲ καὶ τῆς κοινῆς ἡμεῶν εὐσεβείας καὶ παραδόσεως, ὡς προσήκουσιν, ὑπερμαχοῦντα, οὐκ ἀνώτερον μόνον παντάπασιν τῶν κατ' αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας

illis pene adiutoribus habentibus, quo dissidere videbantur Latina Græcæque Ecclesiæ, ipse majori zelo exarsit, calentiusque Latinos impugnavit, ac ab eis, Ecclesiæ, cui præerat, æterno schismate cæcitatei alijunxerit: quod post Photium reliqui non fecerant, etsi eorum plures Romanam Ecclesiæ non rodere non cessabant, ac schismatis semina fovere, utaque ponere, quo tanta Ecclesiarum labe, omniumque audacissimum exelasit, quem dicebam, Cærolarius: ipse ejusdem Pellii Oratione ad synodum, suis omnibus coloribus depictas, si qua tales hominis sic versatilis ingenii ac ipse se utraque illa oratione Pellus prodidit. Erunt tamen ambæ nec lectu nec jucundæ, nec ejus Ecclesiæ, urbisque ac imperii notitiæ, sic doctis expectatæ, prorsus inutiles. Noster Calecas contra errores Græcorum hoc maxime voluerit, quod a Cærolario ad Photium retro, ejus sedis antistitis a schismatis vel hæresibus nota liberat; nec Leo Allatus in suis de Græcorum libris ecclesiasticis Dissertatione ipsam impugnavit aliud evincit, quam quod modo a me dictum est

ἡρεσχειῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλέστατον τῆς Ἐκ-
κκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας πρόμαχον καὶ προ-
σποντιστὴν καὶ βοηθὸν ταύτης ἀποφαινόμεθα.
Τούτων δὲ οὕτως ἐκδάντων, λοιπὸν ἦν ἔτι προ-
θυμουμένοις κῆσιν ἀκτίαν τῶν βουλομένων
ἀκτιῶσαι περιαιρεῖν· μηδὲ ἄπερ τῶν ἐν τοῖς τοῦ
ἱερῶτατο Θεσσαλονίκης συγγράμμασιν ἐν αἰ-
τιαῖς ἐποιούνητο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμοι,
μηδὲ ταῦτα παραδραμεῖν ἀβασάνιστα, εἰ καὶ ἀπὸ
τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θείᾳ συνόδῳ καὶ ταῦτα
πάντα περιλήφθησαν. Εὐρόντος οὖν ταῦτα τοῦ
πρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασι-
λέως καταγεγραμμένα κατὰ μέρος παρὰ τῆς ἐκεί-
νου χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς
ἕκαστος τούτων, ἐν τοῦ ἱερῶτατου Θεσσαλονίκης
βιβλίῳ ἀνέγραψεν τε καὶ ἐξετάσαμεν, συναλθόν-
τες κατὰ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ συνδη-
μαρτυροῦντες, οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ καὶ δις, καὶ τρις,
καὶ κολλῶντες, καὶ τὸν μὲν Θεσσαλονίκης ἱερῶ-
τατον μητροπολίτην καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον
τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις εὐρομεν, καὶ συνήγορον
Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας·
αἰτούμεν δὲ κολλῶντες καὶ μεγάλας αἰρέσεις περιπί-
πτοντας, καὶ τοὺς παρὰ τῶν θεολόγων εἰρημένους
φανερῶς ἀντιλέγοντας· εἶτα ἐπιφέρουσι τὰ καὶ τὰ
γυναικῶν, ἑτέροις τὴν ἑαυτῶν αἰσχρημοσύνην ἀνατιθέμεντες.

Ἄναγορεύουσι δὲ αὐτὸν καὶ ἐν οἷς ἀναθεματίζουσι
τοὺς μὴ παίδεμένους ταῖς αὐτῶν βλασφημίαις. Φασί
γυν, Γρηγορίου τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου
Θεσσαλονίκης, τοῦ συνοδικῶς ἐπ' ἐκκλησίας
Μεγάλης Βασιλεῦς τε καὶ Ἀκίνδυνον, καθελόντος
ἐν τῇ περὶ αὐτοῦς πονηρᾷ συμμορίᾳ· εἶτα
ἐπάγοντες, ἐν οἷς συκοφαντοῦντες καὶ ψευδόμενοι
οὐκ αἰσχύνονται, προσεπάγουσι, Τῆς δὲ κοινῆς τοῦ
Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἀληθινῶν καὶ
ἀπατάστων περὶ θεότητος δογματῶν σοφῶς καὶ
γενναίως ἄγαν προπολεμήσαντος, καὶ συγγράμ-
μασι καὶ λόγοις καὶ διαλέξεσι, καὶ μίαν θεότητα,
καὶ θεὸν ἓνα τρισυπόστατον, ἐνεργῆ, θελητικόν,
παντοδύναμον, ἄκτιστον διὰ πάντων, κατὰ τὰς
Γραφὰς καὶ τοὺς θεολόγους καὶ ἐξηγητὰς τούτων
ἀνεκπαύξοντος· τοῦ καὶ κοινωτοῦ καὶ συνφδοῦ,
καὶ συμφέροντος καὶ σπουδαστοῦ καὶ συναγωνιστοῦ
πάντων τούτων ἀπαρέντος καὶ λόγοις καὶ
πράγμασιν αἰωνία ἢ μνήμη, ὡς αὐτοὶ βούλονται.
Ἡὺς δὲ ἓνα Θεὸν φησι, ὄντων ἐκ τῶν προσηρημένων·
ὅτι ὡς τὸ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ διαφερόντων ἐν. Πῶς
δὲ θελητικὸν καὶ ἐνεργῆ, ὡς πολλὰ καὶ διαφόρους
ἐνεργείας ἐν ἑαυτῷ περιέχοντα, καὶ ὡς πολλαχῶς
τῶν ἑαυτοῦ λόγων παντοδύναμὸν φησι, οὐχ ὅτι ἡ
θεοῦ οὐσία καὶ ἕκπερος καὶ ὑπερπλήρης ἐκείνη πάντα
ἐκτελεῖται, καὶ πάντα ἐστὶ, καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ
ἀγαθότης καὶ δύναμις, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀπολελυ-
μένως ἀποδίδεται αὐτῇ, καὶ καθὼς ὁ Δαμασκηνὸς
λέγει· Θεὸς ἐστὶν οὐσία δημιουργικῆ τῶν ὄλων
θεῶν ἀκράντος τελειότητα καὶ ἀπλότητα καὶ ἐνωσίς·
ἀλλ' οὕτως φησὶ παντοδύναμον, ὡς ἐν ἑαυτῷ πολλαὶ
καὶ πάσαι περιέχοντα δυνάμεις, διαφερούσας πρὸς

et Ecclesiae ac pietatis tutissimum defensorem et
propugnatorem adiutoremque decernimus ac pronun-
tiamus. His autem eo eventu peractis, adhuc reliquum
erat, nobis hoc satagentibus, ut scilicet dicam in-
ferre volentium crimen omne dilueremus, nec ea quae
in sacratissimi Thessalonicensis lucubrationibus ac
scriptis, Ecclesiae hostes erroris nota aspergerent ac
sugillarent, indiscussa omittere; quanquam ex iis
quae in sancta synodo examinata sunt, haec etiam
omnia merito videri possint comprehensa. Cum itaque
potentissimus ac sanctissimus dominus noster ac im-
perator haec seorsim illius conscripta manu nactus
esset, ac nobis ea porrexisset; nos singula quaeque
in sacratissimi Thessalonicensis codice legimus serio-
que examinavimus, convenientes in Magnam eccle-
siam, diemque in ea communi conventu, non semel,
sed bis, terque ac saepius transigentes, sacratissimum-
que Thessalonicensis Ecclesiae metropolitanam, in his
quoque sacris theologis consentaneum invenimus, ejus
vero accusatores, multis magnisque haeresibus obno-
xios, dictisque theologorum palam contradicentes;
tumque haec illaque subjiciunt, compluraque alia nu-
gantur, haud secus ac impudicae mulieres, suam ip-
sorum turpitudinem aliis tribuentes.

Celebrant vero eum in iis etiam, in quibus non
credentes ipsorum blasphemias anathemate feriunt.
Ajunt itaque, Gregorii sanctissimi metropolitae The-
salonicensis, qui synodice in Majori ecclesia Barlaamum
et Acindynum, haereseon auclores ac inventores,
abdicavit; tumque adjectis, in quibus eos calumnie
non piget, nec mendacii, abunde subiiciunt: Qui
pro communi Christi Ecclesia verisque ac certis de
Deitate decretis sapienter admodumque strenue scri-
ptorum monumentis, sermonibusque ac disputationibus
depugnavit, unamque Deitatem et Deum unum trine
subsistentem, operationis ac voluntatis facultate praedi-
tatum, omnipotentem, per omnia increatum, secundum
Scripturas et theologos harumque interpretes,
praedicavit, quique horum omnium et verbis et factis
et consociis et astipulator et consentiens diligens-
que curator ac propugnator enituit, aeterna memoria,
ut voluit ipsi. Quomodo autem unum Deum dicat,
manifestum est ex ante dictis; velut nimirum,
quod ex multis atque diversis seu distinctis unum
constatur. Quomodo vero voluntatis ac operandi
vi praeditum, velut scilicet qui multas atque div-
sas seu distinctas operationes in se contineat; at-
que ut multas suorum scriptorum locis, omnipotentem
eum vocat, non quia divina essentia et infinita,
omniumque vincens plenitudinem omnia potest, estque
omnia, et vita et sapientia et bonitas et virtus seu
potentia, ac si quid aliud absolute illi tribuitur;
ac sicut Damascenus dicit: Deus est essentia omnium
creatrix ob summam perfectionem et simplicitatem
et unitatem; sed ita dicit Omnipotentem, velut qui
in seipso multas omnesque complectatur virtutes,
seu vires, tum ipsas inter se, tum ab essentia divi-

nam, quomodo in superioribus recensimus, distinctus. Hoc vero est, divinæ essentia, quæ sit perfectissima, ac qua nihil perfectius, perfectionem quasi a lueter, adjunctis illi dotibus, ac si oculis videndum, ac quod videant, adjungas; cujus nec meminisse decet in divina natura, quæ nullius auxilio eget.

Quia igitur universa ejus Ecclesiæ synodus, in ea, quam edidit, suæ fidei Regula, profitetur, nihil se dissonum ab eloquiis divinis, aut scribentem Palamam aut sentientem, ejus discussa causa deprehendisse, quinimo pietatem pro officii ratione propugnantem; quodque sæpius convenientes in Maguam ecclesiam, singulaque in ejus libris ac scriptis contenta legentes ac examinantes, sacris theologis consentientem, consociumque ac compugilem, nec non veritatis fidei defensorem, ipsam invenerunt; ex ejusmodi hisque affinitibus liquet, qui ejus Ecclesiæ cum censeantur, hunc Tomum velut catholicæ ac inculpatæ fidei confessionem servant, negare non posse, quæ u-quam gentium dicta Palamæ sunt, hanc quoque eorum fidem esse. Ac forte qui post illum ipsius dictis patrocinari in animum induxerunt, partim quidem argumentis in contrarium impares, partim vero sic palam absurda erubescerent, ex ejusmodi non pauca susulerunt. Verum ejus ipsa pauca residua, illis de divinis opinionem, ut ea habuerit, abunde testabuntur. Nam etsi nihil ejus sermonum exstaret litteris consignatum, quod communi ac receptæ fidei traditioni dissonum videretur, unus ipse Tomus, sufficiens de viro ejusque fidei testimonium præbens, atque illo contentæ quæstiones, probationesque ac sigillatim sententiæ distinctionesque, abunde essent, ut omnem illius horumque fidei novationem repræsenteret. Itaque adeo ex iis quæ dicta sunt, liquet.

Quæ igitur mota quæstione de divina essentia et operatione, universa synodus sæpius conveniens disceptans decreverit ac pronuntiavit: quomodo item de Palamæ fide in illo contenta Tomo prædicet, ac quænam illa sit, quasi compendio ac rudi minerva dictum est. Quod vero hujus synodi Tomus, consentire cum sacris doctoribus palam mentitur; primumque inter absurda ipsa conspicua, ac quo dato secuta sunt reliqua, istud est, quod penes essentiam et operationem Deum dividerunt, tanquam penes ens et non ens, vere existens seu subsistens, et non vere existens aut subsistens, quod oculis videri non potest et quod oculis videri potest; perindeque dicat, penes Dei essentiam, ejusque vitam et sapientiam et virtutem seu potentiam et bonitatem, aliaque similiter; quæ nimirum Dei essentia, sive Deus, vivit, et sapiens et potens et bonus per seipsum est, in æterna et immobili identitate, una eademque stabilitate, consistens; cuncta ipse existens, eaque omnia quæ sunt, citra omnem comparationem excedens; necessarium est hoc loco, ut sacrorum doctorum

Α τε ἐκ τούτων καὶ πρὸς τὴν θεϊαν οὐσίαν, τὴν προηομιμένον τρόπον. Τὸ δὲ ἐστὶν τῇ θεῖᾳ οὐσίᾳ τῇ τελειοτάτῃ, καὶ ἧς οὐδὲν τελειότερον, τελειότητα προσάπτειν, προστιθέοντας αὐτῇ καθάπερ ὀφθαλμοῖς ὀρατικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ὄραν ὅπερ ἐατέον ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, μηδεμιᾶς ἐπικουρίας δεομένης.

Ἐπεὶ τοίνυν ὅλη σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀποφαίνεται ἐν τῷ ἐκτεθέντι τῆς ἑαυτῆς πίστεως ὄρω ὅτι τὸν Παλαμᾶν μηδὲν ἀπᾶρον τῶν θεϊῶν λογίων γράζοντά τε καὶ φρονούντα μετ' ἐξτάσεως κατέλαθε, μᾶλλον δὲ τῆς εὐσεβείας ὡς προσῆκεν ὑπερμαχοῦντα· καὶ ὅτι συνελθόντες πολλαῖς κατὰ τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν, ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ἀναγνόντες καὶ ἐξετάσαντες, σύμφωνον καὶ κοινῶν καὶ συναγωνιστῆν τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις καὶ συνήγορον κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας εἶρον· ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν ὁμοίων φανερῶν ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης περιεχόμενοι, καὶ τὸν Τόμον τοῦτον καθάπερ ὁμολογία τῆς καθολικῆς καὶ ἀκμμήτου πίστεως φυλάσσοντες, οὐ δυνήσονται ἀρνεῖσθαι τὰ ὀπουδήποτε τῷ Παλαμᾶ εἰρημένῃ μὴ καὶ ἑαυτῶν πίστιν ὁμολογεῖν. Καὶ ἴσως μετ' ἐκείνων οἱ τοῖς ἐκείνου συνηγοροῦν βουλομένοι, τοῦτο μὲν πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀπαγορεύοντες, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ φανερὸν τῶν προφανομένων ἀτόπων αἰσχυνόμενοι, οὐκ ὀλίγον τῶν τοιούτων ὑφέλιον. Πλὴν καὶ μικρὰ τῶν ἐκείνου τῆν ἦν εἶχε περὶ τῶν θεϊῶν μαρτυρήσει θέξαν. Ὅπου γὰρ εἰ καὶ μηδὲν τῶν αὐτοῦ λόγων προόκειτο γράμματι, κοινή καὶ ὁμολογουμένη παραδόξις τῆς πίστεως ἀπᾶρον, αὐτὸς ὁ Τόμος, ἰκνητῶν περιεχόμενος περὶ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τῆς ἐκείνου πίστεως μαρτυρίαν, καὶ τὰ ἐμπεριεχόμενα τούτῳ ζητήματα, αἱ τε κατασκευαὶ, καὶ αἱ κατὰ μέρος ἀποφάσεις καὶ διαφοραὶ, ἀρκούντως ἂν εἶχε τὴν ὅλην τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ αὐτῶν καινοτομίαν πρᾶσσι. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον.

Ἄ μὲν οὖν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ὅλη σύνοδος πολλαῖς συνελθούσα, καὶ συσκεψαμένη διεκρίνε καὶ ἀπεφάνητο, καὶ ἔπειτα περὶ τῆς ἐν τῷ Τόμῳ τούτῳ περιεχομένης τοῦ Παλαμᾶ πίστεως κηρύττει, καὶ ἧτις ἐστὶν αὕτη, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν εἴρηται· ἐπεὶ δ' ἐκείνον μὲν σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις ὁ Τόμος τῆς συνόδου ταύτης φανερώς καταψεύδεται· τὸ δὲ πρῶτον τῶν προφανομένων ἀτόπων, καὶ οὐ δοθέντος ἄλλα ηχολοῦθησε, τοῦτ' ἐστὶν, ὅτι τὸν θεὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἐνεργείαν διελθόν, ὡς τὸ δὴ καὶ μὴ δὴ, καὶ ὑφεστώ; καὶ μετ' ὑφεστώ; καὶ τὸ ἀόρατον καὶ ὀρατόν· ἴσον δ' εἰπεῖν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητα, καὶ τᾶλλα ὁμοίως καθ' ἣν ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ; εἴτουν ὁ θεός, ζῆ, κα σοφός καὶ δυνατός καὶ ἀγαθός ἐστι καθ' ἑαυτὸν, ἐ αἰωνίῳ καὶ ἀμεταβλήτῳ ταυτότητι κατὰ μίαν ἰσορροσίαν ἐσθηκώς, πάντα ὧν ὁ αὐτός καὶ τῶν ὄντων πάντων ἀσυγκρίτως ὑπερῶν καὶ ἀναγκαστὸν ἐ ταῦθα τῶν ἱερῶν διδασκάλων ἐκθεῖναι τινα, ἐν ο ταυτὸν καὶ ἀδιάφορον ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὴν ἐνεργεῖα τῇ οὐσίᾳ φασί, καὶ τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύνα

μιν, καὶ ἰσχυρὰ ἀπλῶς τὰ ἀπολελυμένως ἀποδιδόμενα αὐτῶν, ταυτὸ εἶναι κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ μηδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὡς ἂν καὶ τὸ ἀπᾶλλον καὶ ὁσύμφωνον τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων πρὸς τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν ἀναφανῆ (ἔτι δὲ εἰπεῖν, ἡ τοῦ Τόμου ψευδολογία παραδειχθῆ), καὶ ἡμεῖς ἀλυμράν ἀκούη, τὴν προεκτεθεῖσαν βλασφημίαν, ἀποκλύσωμεν πρῆμιον λόγῳ τῆ τῶν ἁγίων ἀληθεῖ διδασκαλίᾳ.

πιστο exposuimus, blasphemiam) dulci sermone ac eluamur.

Τοῦτο μέντοι προὑποκείμενον εἶδέναι χρῶν, ὅτι τριχῶς λέγεται ἡ ἐνέργεια παρὰ τοῖς ἁγίοις. Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Ἀναστάσιον Ἱεροσολύμων (7), τριχῶς λέγεται ἡ ἐνέργεια ἢ ἡ δύναμις καθ' ἣν ὁ θεὸς ἐνεργεῖν πέφυκε καὶ ἡ σχέσηις ἢ ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος πρὸς τὸ ἐνεργούμενον, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἡγουμένων. Καὶ δὴ καὶ ὁ θεὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς οὕτω. Ἡ οὖν ἐνέργεια ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνέργημα. Οὕτε τοίνυν ὁ λόγος τοῖς διαφερομένοις περὶ τοῦ τρίτου, τοῦ ἐνεργήματος, γέγονεν, οὕτε περὶ τοῦ τῆς ἀφ' ἡμῶν μέσον θεοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος, καὶ τῶν ἐνεργημάτων νοουμένης σχέσεως ταῦτα γὰρ ἐκτὸς τοῦ θεοῦ τὰ δὲ ἔξω τοῦ θεοῦ κτίσματα, καὶ ἄλλα ἄλλων διαφοραῖς ἀξιωματικῶν προσημιημένα τυγχάνη, ὡς ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς ὁ μέγας ἐφη Βασίλειος ἄλλὰ περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καθ' ἣν ἐνεργεῖν πέφυκε, καὶ καθ' ἣν ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ὄν καὶ εἶδος καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, ἡ δὲ τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ

quædam representemus, in quibus idem in Deo ac indistinctum asserunt operationem et essentiam, vitamque et sapientiam et virtutem, cunctaque omnino quæ absolute ei tribuuntur, idem esse reipsa, nihilque distincta esse, seu differre ab ejus essentia; ut et Palamæ decreto dissidentanea esse et abhorrere a sanctorum doctrina et traditione eluceat (perindeque dicas, Tomi hujus ostendatur falsitas), nosque adeo amarum falsamque auditionem (eam scilicet, quam potabili (vera nimirum sanctorum doctrina)

Id enimvero ante omnia, velutque in antecessum, sciendum est, operationem (ἐνέργειαν Græci vocant) tribus modis apud sanctos dici. Ut enim auctor est divus Anastasius Hierosolymitanus, ἐνέργεια (id est, operatio) tripliciter dicitur; tum nimirum virtus seu potentia qua Deo comparatum ut operetur; tumque habitu ab operante ad id quod operatione præstatur, ac denique qui ex illis effectus consequitur. Sed et sanctus Joannes Damascenus eodem modo. Operatio igitur (id est, ἐνέργεια) modo quidem facultatem operandi significat; modo vero, operari; modo autem, quod operatione efficitur, et ἐνέργημα dicunt. Neque igitur dissidentibus de tertio illo seu effectus, sermo fuit, neque vero de secundo (de habitu scilicet seu habitudine, quæ a nobis Deum inter operantem, effectusque illi editos media intercedere intelligitur). Hæc enim sunt extra Deum. Quæ autem sunt extra Deum, creaturae sunt, quamquam alia aliis dignitatum præstantia nobiliora sunt, ut ait magnus Ba-

* Lib. III, c. 26.

(7) Κατὰ τὸν θεῖον Ἀναστάσιον Ἱεροσολύμων. Nullus adduci possim, ut non putem esse mendacem, ac laborare alteritram vocem. Ut enim Anastasium retineamus, plane movendum τὸ Ἱεροσολύμων. Nullos enim Calecas profert auctores, quæm qui Græcis noti sunt, probatque magistri apud illos audiunt; quorum proinde auctoritate premantur. At Anastasium Hierosolymitanum apud Græcos doctrina ac fide clarum, nulla nobis monumenta, nulli eorum libri, aut saltem fama produnt, sed solum Sinaitam, τοῦ Σιναίου, qui et Theopolitanus dici potest (episcopus scilicet Antiochenus), nusquam vero Hierosolymitanus. Scripsit ergo Calecas Ἀναστάσιον, ex quo proclive obreperit transcribenti Andream autem archiepiscopum Cretensem, virum sane scholasticum præstantissimumque oratorem, ipsum spectantem ad tempora Monothelitarum, quo sic περὶ ἐνεργείας ecclesiasticis viris disceptatum est, Monothelitis unam in Christo ponentibus ut et unum θελημα (unam voluntatem) τὴν Ἱεροσολύμων dicunt esse, eoque cognomente passim in Græcis intelligi, etiam non ascripto nomine, notum est. Sic passim in Nicetæ Cælena in Lucam, ejus prioribus capitibus quibus ejus fere continua expositio est, τοῦ Ἱεροσολύμων, haud secus ac, τοῦ Βουλγαρίας iidem Theophylactum dicunt, et τὸν Δαμασκῶ, Joannem, ipsum presbyterum Hierosolymitanum, Damasco tamen oriundum. Andream, nec Hierosolymitanum episcopum, ut se asservavit Hieraperus, nec ea urbe natum, ex Triodio certioribusque monumentis alias mihi probatum: dicitur ergo ὁ Ἱεροσολύμων, quod ejus Ecclesie i. e. δούλος seu clericus, cum patria Damascenus es-

set, Constantinopolim fidei subsidio missus sit, nisi postea missi sunt Theophanes et Theodorus fratres monachi S. Sabæ, grassante iterum Cypri Iconomachorum hæresi. Qua legatione sic emerit, ut pace Ecclesie reddita, compressaque hæresi Monothelitarum, Cretæ archiepiscopus creatus sit: quem thronum ornabat Bardane imperator, sedente Germano Cyzici, qui ipse postea translatus est Constantinopolim, ubi præclare fuit confessionis titulus; ac liquet ex opusculis mihi adjectis Actis vi synodi. Potuit Andreas præter orationes a me productas et quas passim habent Græcorum libri ecclesiastici, alia plura scripsisse etiam polemica pro ejus temporis usu; unde hoc ipsum Calecas petiit sit, quæ nobis interierunt, ut et Theodoriam laudati scripta egregia, quantum probant pauca eorum electa, apud ipsum Calecam, aliosque nonnullos nobis residua. Vel magis uno alteroque volumine ipsa plena latent in bibl. Regia. Num et Theophanes scripsit, qui ipse simili fere Andreæ, exemplo, Nicænam ornavit sedem compressa hæresi Iconomachorum, cum jam Theodorus ad Deum commigrasset, ex nullis hactenus monumentis liquet. Ejus mihi ἀρχίβουλος probator, quam Methodii ac Patrum reliquorum οἰκονομία, de Theophilo salutem consecuto sanctorum precibus, cujus in sanctos ævientis, ipsumque Theophanem ac fratrem, tanta essent nomina; deformi, adhuc ipsius jambis inscripto vultu, ob cultum ac defensionem sanctorum imaginum. Qua de re videri possunt mihi producta ad lectum τῆς Ὁρθοδοξίας, Auctarii primi t. II, qui est de hæresi Monothelitarum.

silius in *Antirrheticis*; sed de virtute et operatione, A per quam habet operari, et secundum quam est operatio ceu actus, et ens et forma et vita et sapientia et bonitas, vel si quid aliud est, quod omni semper mentis comprehensione superius invenitur. Hoc enim quod rei cuique est *ἐνεργεία* (quasi *operationē*, actu scilicet) esse; quidquid tandem illud sit, quod velut perfectio et forma, et (ut quidam vocant) *ἐντελέχεια*, actus nimirum subjectæ cuiusque rei consideratur; in iis quidem quæ creata sunt, a subjecto, in quo est, distinguitur, pro rerum creaturarum duplicitate et distinctione ac compositione; velut scilicet ens et non ens, perfectum et imperfectum, quod tribuit formam et quod recipit: in Deo autem, qui totus operatio subsistens ac perfecta est, actusque, et a quo procul abest quod est potentia, ac imperfectum est, ob summam perfectionem et simplicitatem, idem est ejus operatio, seu actus, cum essentia, qua est. Perindeque dicas, idem esse vitam cum ejus essentia; sic similiter in aliis, quæ essentiæ Dei tribuuntur: alioqui enim, tum ejus vita, expers essentiæ esset, tum essentia, vitæ; quodque alterum altero ad existentiam ac perfectionem vicissim indigeat, primum summumque bonum compositum atque imperfectum exhibet. Quocirca non est dicendum Deum habere operationem aut vitam aut bonitatem (id enim esse Deum quidpiam particulare ac imperfectum designat), sed totum esse operationem, et totum vitam, et totum bonitatem per se subsistentem, ob summam perfectionem et simplicitatem et unitatem. Habens enim, ab eo distinguitur, quod habetur. In Deo autem nulla realis distinctio est, alioqui non esset Deus una essentia, nnumque, quidquid tandem illud sit, excepta duntaxat personarum seu hypostasion distinctione ac discretione, quæ non rerum per se differentiam et distinctionem facit, sed numerum discretionis personalis penes Trinitatem inducit. Nam, ut auctor est Damascenus¹⁰, in his duntaxat tribus hypostaticis proprietatibus distinguuntur inter se, tres sanctæ hypostases seu personæ, paternitate, filietate et processione. Ac sicut ridiculum esset dicere, quod mare aquam habeat, quandoquidem mari omnis coalitio aqua est; sic magis ridicule dicatur, habere Deum essentiam et intelligentiam, aut vitam, sed esse totum essentiam et totum intelligentiam et totum vitam. Idemque de reliquis dicendum, quæ simpliciter et absolute Deo tribuuntur. Ac hæc ex subjunctis.

Ac sane primum ipse Dominus ait: *Ego sum vita et veritas, et lumen*¹¹. Si igitur non erat Filius ac Verbum Dei, qui hæc loquebatur, sed aliud quid præter ejus essentiam, essentiæ expers, nec vere existens aut subsistens; quale denique voluit esse vitam et veritatem, ac prorsus operationem, qui hæc aliud quid ab essentia esse statuunt, cujusmodi etiam dicunt lumen, quod in Thaborio, in Dominica transformatione apparuit? Sic vero, si hoc dederimus ac supponamus, consequens est actum esse de divinæ incarnationis mysterio; aut, siquidem ipsum

πάσης καταληπτικῆς ἐπινοίας ἀνώτερον ἀεὶ ἐπι-
σκόμμενον. Αὐτὸ γὰρ τὸ ἐνεργεῖα εἶναι ἐκάστῳ ὃ εἶ
ποτ' ἔστιν, ὅπερ ὡς τελειότης καὶ εἶδος, καὶ ὡς
τινες εἶπον, ἐντελέχεια οὐκ ἐπινοοῦν ὑποκειμένου
πράγματος θεωρεῖται, ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων τοῦ
ὑποκειμένου ἐν ᾧ ἔστι διαφέρει διὰ τὴν ἐν τοῖς
κτιστοῖς διπλόην καὶ διαφορότητα καὶ σύνθεσιν, ὡς
τὸ ἂν τοῦ μὴ ὄντος, καὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς, καὶ
τὸ εἰδοποιῶν τοῦ εἰδοποιουμένου· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ,
ὃς ἔστιν ὁλος ἐνεργεῖα ὑφ' ἑαυτῶσα καὶ τελεία, καὶ
ἀπ' αὐτοῦ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἀτελὲς πόρρω ἀπελή-
λαται διὰ τὴν ἄκραν τελειότητα καὶ ἀπλότητα,
ταυτὸν ἔστιν ἡ ἐνεργεῖα αὐτοῦ, ἥ ἔστι τῆ οὐσία αὐ-
τοῦ· ἴσον δὲ εἶπεν, ταυτὸν ἔστιν ἡ ζωὴ αὐτοῦ τῆ
οὐσία αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως τῶν
ἀποδιδόμενων τῆ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλως γὰρ ἦ τε
ζωὴ αὐτοῦ ἀνούσιος ἂν ἦν, ἥ τε οὐσία ἄζωος· θά-
τερόν τε θατέρον πρὸς ὑπαρξιν καὶ τελειότητα δεό-
μενον σύνθετον καὶ ἀτελὲς παρίστη τὸ πρῶτον καὶ
ἄκρον ἀγαθόν. Ὡστε οὐ ῥητέον ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἐν-
έργειαν ἢ ζωὴν ἢ ἀγαθότητα· τοῦτο γὰρ μερικόν
τι καὶ ἀτελὲς δείκνυσι τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁλος ἔστιν
ἐνεργεῖα καθ' ἑαυτὴν ὑφ' ἑαυτῶσα, καὶ ὁλος ζωὴ, καὶ
ὁλος ἀγαθότης, δι' ἄκραν τελειότητα καὶ ἀπλότητα
καὶ ἕνωσιν. Τὸ γὰρ ἔχον, οὐ ἔχει διαφέρει· ἐκεῖ δὲ
οὐδεμία ἐστὶ διαφορὰ πραγματικῆ. Ἐπεὶ οὐκ ἂν ἦ
ὁ Θεὸς μία οὐσία καὶ ἕν, ὃ τί ποτ' ἔστιν ἐκείνο
πρᾶγμα· πλὴν τῆς κατὰ τὰ πρόσωπα ἢ τὰς ὑπο-
στάσεις διαφωρᾶς καὶ διακρίσεως, ἥτις οὐ διαφερόν-
των πραγμάτων καθ' αὐτὰ ποιεῖ διαφορὰν, ἀλλ'
ἀριθμὸν διακρίσεως προσωπικῆς κατὰ τὴν Τριάδα
εἰσάγει. Ἐπεὶ κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν ἐν μόναις ταύ-
ταις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων
αἱ ἅγαι τρεῖς ὑποστάσεις, πατρότητι, υἰότητι καὶ
ἐκπορεύσει. Καὶ ὡς περ γελῶν ἂν εἴη λέγειν, ὅτι ἡ
θάλασσα ἔχει ὕδωρ, εἶγε τὸ σύστημα τῆς θαλάσσης
ὅλον ὕδωρ ἔστιν· οὕτω γελώτερον λέγειν ὅτι ὁ
Θεὸς ἔχει οὐσίαν καὶ νόησιν, ἢ ζωὴν· ἀλλ' ὁλος ἔστιν
οὐσία, καὶ ὁλος νόησις, καὶ ὁλος ζωὴ. Ὡσαύτως καὶ
ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπλῶς καὶ ἀπολερομένως ἀπο-
διδόμενων τῷ Θεῷ ῥητέον. Τοῦτο δὲ ὀφθαλμὸν ἐκ τῶν
ὑποκειμένων. Ἡ γὰρ θεολογία τὸ προτεθέν ἀληθὲς
ἀποδείξει.

habere Deum essentiam et intelligentiam, aut vitam, sed esse totum essentiam et totum intelligentiam et totum vitam. Idemque de reliquis dicendum, quæ simpliciter et absolute Deo tribuuntur. Ac hæc ex subjunctis.

Καὶ δὴ πρῶτον αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει, Ἐγὼ εἰ-
μι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ φῶς. Εἰ τοίνυν
οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὃ ταῦτα λέγων,
ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀνούσιον καὶ
ἀνυπόστατον, καὶ ὅσον βούλονται εἶναι τὴν ζωὴν καὶ
τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅπως τὴν ἐνεργεῖαν, ὅτι ταῦτα τῆς
οὐσίας ἕτερον τιθέμενοι, ὅσον καὶ τὸ ἐν τῷ θαθα-
ριφ φανὲν λέγουσιν ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορ-
φώσεως φῶς· ὅπως δὲ ἀναίρεσις ἐκ τῆς ὑποθέσεως
ταύτης ἔπεται τοῦ τῆς θαλάσσης σαρκώσεως μυστηρίου·
ἢ, εἴπερ αὐτὸς ἦν ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔ εἶς

¹⁰ Lib. 1, c. 8. ¹¹ Joan. xiv, 6, 8, 12.

της Αγίας Τριάδος, ὃ ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέγων, ὡσπερ οὖν καὶ ἦν καὶ ἔστιν (ὅλη γὰρ ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων σεσάρκωται, κατὰ τὴν ὧν ἐγὼν παράδοσιν), ὁμολογεῖν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τῇ οὐσίᾳ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ Θεοῦ ταυτὸν εἶναι.

Ἐπειδὴ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ Χριστὸν Θεοῦ δόξαμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. Εἰ δὲ λέγοι τις δύο σοφίας ἐν τῷ Θεῷ εἶναι, τὴν μὲν ὑφεστώσαν, τὴν δὲ ἀνούσιον, οὐδὲν λέγει. Ἐπει γὰρ ἐντελεστάτη καὶ ὑπερπλήρης ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἡ ἐνυπόστατος δύναμις, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, περιττὸν καὶ ἐτέραν αὐτῷ προσάπτειν ἀνείσιον, ὡς ἀν τῆς ὑφεστώσης καὶ ἀτὴν ἄλλοπῶς ἐχούσης· καὶ ἅμα τὰ τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ ἀτελοῦ; ἀτοκα ἀνακρύπτει· οὐ γὰρ δύναται ἂν ἐνταῦθα λέγειν μίαν τῷ ἀριθμῷ τὰς δύο σοφίας εἶναι, καθάπερ τὸν Πῶν σοφίαν φάμεν ἐκ σοφίας τοῦ Πατρὸς, ὡσπερ καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς, καὶ φῶς ἐκ φωτός· μίαν μὲν οἱ εἶναι τῷ ἀριθμῷ ὁμολογοῦμεν σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ ἐν πρᾶγμα. Οὐκ οὖν τοῦτο δυνατὸν ἐνταῦθα λέγεσθαι. Διὰ τὴν ὅτι ταῦτας μὲν ἀλλήλων πραγματικῶς φασὶ διαφέρειν· ὡς τὴν μὲν οὐσίαν εἶναι, τὴν δὲ ἰνούσιον· καὶ τὰ ἐπὶ τοσοῦτον διαφέροντα οὐδέποτε ἂν δυνηθῆναι συστῆναι καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ γενέσθαι πρᾶγμα· τὸν δὲ Πατέρα καὶ Υἱὸν (8) μηδὲν μηδαμῇ πραγματικῶς καὶ ὅπως οὖν διαφέρειν κατὰ τὴν τῆς πίστεως θεσιν φάμεν. Ἄλλα καὶ τὸν ταῦτα λέγοντα ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν ὁ Ἀθανάσιος; (9) ἐξελέγχει, λέγων οὕτως· Ποῦ γὰρ ὅλως εὐρον παρὰ τῆς θείας Γραφῆς λεγόμενον, ἢ παρὰ τίτος ὅλως ἤκουσαν ὡς ἄλλου Λόγου παρὰ τοῦτον τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ τοιούτα αὐτοῖς ἀναπλάσσωται; Πῶς οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυκέρχουσιν τῷ Πατρὶ, μὴ εἶναι δὲ ταύτην τὸν Χριστόν; Καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ ἡ ζωὴ ἐν ζωῇ ἢ ἐπεὶ οὐκ ἄρ' εἴη ζωὴ. Καὶ ἐτι ἐν τῷ περὶ τῆς ἐσαρκου οἰκονομίας (10) αὐτοῦ λόγῳ, Εἰ γὰρ αὐτὸς ὅστιν ἡ ζωὴ, ζωὴν πῶς ἢ ζωὴ λαμβάνει; Ἐτι ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φησιν, Ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Ὅστε ταυτὸν ἔστιν ἐνταῦθα χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, καὶ ὑπόστασις καὶ δόξα ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ. Καὶ πάντας δὲ οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας;

¹⁰ I Cor. 1, 24. ¹¹ Hebr. 1, 3.

(8) Τὸν δὲ Πατέρα καὶ Υἱόν. Quod Patrem et Filium nullo modo realiter distingui asserit noster Calceas, satis liquet quo sensu dixerit; in quantum scilicet sapientia et lumen, ac reliqua absoluta. Sic enim Pater realiter distinctum personali proprietate producit, quod nempe Filius sit, ipse Pater existat; ut una sit amborum natura seu essentia, una sapientia, ac reliqua. Ac bene Damasc. de divina generatione loquens, l. 1 c. 8. Οὐκ εἶπον ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα· μία γὰρ οὐσία, κ. τ. ε. Non dixi similitudinem, sed identitatem. Eadem enim est essentia, etc. Ariani, quod Athanasius exagitat, alium τὸν Λόγον, alium Christum assererant, quod longe a fide est, ac mysterium Trinitatis

vere erat Dei Verbum, unus scilicet sancta Trinitatis, qui hæc de seipso loquebatur, uti profecto et erat et est (tota enim divina natura in una suarum hypostaseon seu personarum incarnata est, uti sanctorum traditio habet), sequitur necessario constendum, veritatem ac vitam idem in Deo esse ac essentiam.

Deinde, beatus Paulus ait *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* ¹⁰. Quod si quis duas in Deo esse sapientias dicat, unam quidem subsistentem, alteram vero quæ essentia expers existat, nihil dicit. Cum enim perfectissima sit, omnemque excedens plenitudinem Dei sapientia, virtus ipsa subsistens, Dei Filius, per quem facta sunt omnia, superfluum est aliam quoque essentia expertem nec vero existentem, ac si ipsa per se subsistens non sufficeret, illi adungere; simulque emergunt compositionis Deique imperfecti absurda. Non enim hic possint dicere unam numero esse geminam sapientiam, quemadmodum Filium sapientiam ex Patris sapientia dicimus; velut etiam vitam ex vita, et lumen de lumine; unam iam numero sapientiam confiteretur et vitam, unamque rem. Haud tamen hoc loco id dici queat. Quid ita? Quod nimirum hæc dicant inter se realiter distingui; ita nimirum, ut altera essentia sit, altera essentia expers. Quorum autem tanta distinctio est, nunquam contingat una consistere, remque unam numero fore. Patrem vero et Filium dicimus nihil prorsus realiter ullo modo distingui juxta fidei assertionem. Sed et qui hæc dicat, reprehendit Athanasius in auis *Adversus Arianos* libris, hisce verbis: *Ubi enim prorsus invenerunt in divina Scriptura dictum, vel ab ullo omnino audierunt, tanquam alius sit Verbum, præter hunc Filium, ut et talia ipsi comminiscantur? Quomodo vero non hæc quoque portentosa eorum ludificatio, quod dicant Sapientiam quidem Patri coexistere, eam tamen Christum non esse? Et rursus: Non enim vita in vita vivit; nam alioqui vita non fuerit. Præterea quoque in libro, De ipsius Verbi in carne dispensatione: Si enim ipse Vita est, quomodo Vita vitam accipit? Ad hæc Apostolus de Filio Dei dicit *Cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* ¹¹. Quamobrem idem sunt hoc loco figura et splendor, substantiaque et gloria idem ac essentia. Omnesque adso Christi Ecclesiæ magistri, omnem diver-*

prorsus evertit. Vid. ipse Athan. Orat. 3, in qua hæc prosequitur.

(9) Orat. 3, p. 409.

(10) *Περὶ τῆς ἐσαρκου οἰκονομίας*. Prænotatur editis hæc Oratio, Περὶ τῆς ἐσαρκου ἐπιφανεῖας. De apparitione in carne, quam ipsam Græci οἰκονομίαν vocitant; nostri *dispensationem*, omnemque salutis nostræ negotium per Christum, ejusque incarnationem complectitur; idque in causa est, ut ea vox non raro *Incarvatio* reddatur. Locis ipse Athanasii mutilus erat, sensu etiam laborante, quem restitui ex editis. Eodem modo Chrys. et alii exponunt, accipere vitam, quod vita genitus est.

sitatem ac duplicitatem, realemque distinctionem in A Deo tollunt. Magnus Basilius dum scribit *Adversus Eunomium*, ait : *In Dei forma, in Dei essentia est. Nec enim aliud forma est, aliudque essentia, ne sit compositus. Omnis imago, aut essentia aut formæ, aut figuræ, aut speciei, aut coloris imago est : Deus autem in nullo horum, sed in essentia solummodo est.* Beatus quoque Joannes Damascenus ait : *Essentia et forma et natura idem sunt in Deo.* Et rursum, *Deus simplex est omnisque expers compositionis.* Quod autem ex multis atque distinctis conflatum est, compositum est. Si igitur increatum, immortale, principii expers, esse creatorem, æternum, habere providentiam, essentielles in Deo differentias dixerimus, ex tam multis conflatum, ipsum compositum, non simplex erit, quod extremæ impietatis est. Item : *Non debet in Deo dici qualitas, ne eum compositum dicamus ex essentia et qualitate.*

Sanctus Maximus, Capitibus suis ad Elpidium : *Omnis intellectio, sicut in substantia omnino existentiam habet velut qualitas, sic et circa substantiam qualitatibus imbutam motum habet. Non enim aliquid absolutum ac simplex, per seipsum subsistens, potest eam recipere, quod nec ipsa absoluta ac simplex est. Deus autem utroque modo omnino simplex existit ; ac tum substantia est sine subjecto, tum intellectio, omni prorsus carens subjecto. Idem in hisdem Capitibus : Deus, sive substantiam dicamus, non habet potentiam intelligendi (ut sic dicam) passive, quæ ei naturaliter coinelligatur, ne inde compositus existat ; sive dicamus intellectionem, non habet naturaliter sibi subjectam substantiam, in qua recipiatur : sed ipsum secundum essentiam Deus intellectio est, totusque ac solum intellectio, ipsumque secundum intellectionem essentia, et totus essentia et solum, et super essentiam totus, et super intellectionem totus, eo quod unitas indivisa et impartibilis et simplex existat. Idem : Ne habitus et habilitates quæras in simplici et infinita substantia (sancta nimirum Trinitate), ne illam creatorum more compositam facias. Idem in Scholiis in sanctum Dionysium : Solus Deus vere ac proprie simplex est, vereque ac proprie unum et unitas et monas ; cuncta vero a Deo secunda, dualitates sunt (ut sic dicam) et composita. Etenim spiritualia et quæ mente intelligimus, ex substantia sunt et constitutive differentia, qua res singulæ discernuntur. Quidquid enim aliquid habet quod una intelligatur ad substantiæ suæ seu essentia manifestationem, non vere ac proprie simplex est. Quæ vero in sensum cadunt, ex materia et forma sunt composita.*

Præterea divus Dionysius : *Non ditidendum, ait,*

(11) *Ἐν τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον. Capita Maximi ad Elpidium sunt quater centena de Charitate, quibus præfixa ad Elpidium epistola. In illis tamen non occurrunt hæc Maximi, ut neque in quingentis aliis Pico vulgatis ; præter quæ alia ducentena sunt vere γωστικὰ, ac multis subtiliora, mihi producenda, exceptis etiam iis, quæ Roma accepti, ipsa*

διδάσκαλοι, πάντων ἑτερότητα καὶ διπλόην, καὶ πραγματικὴν διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ ἀφαιρούντας · ὁ μὲν μέγας Βασίλειος, κατ' Εὐνομίου γράφων, φησὶ, *Τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ οὐσία ἐστὶ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο μορφῇ, καὶ ἄλλο οὐσία, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ. Πάλιν ὁ αὐτὸς, Πᾶσα εἰκὼν ἢ μορφῆς, ἢ σχήματος ἢ εἶδους, ἢ χρώματός ἐστιν εἰκὼν · Θεὸς δὲ ἐν οὐδενὶ τούτων, ἐν δὲ οὐσίᾳ μόνῃ. Καὶ ὁ θεὸς Ἰωάννης Δαμασκηνὸς φησὶ, Οὐσίᾳ καὶ μορφῇ καὶ φύσιν ἐπὶ Θεοῦ ταυτὸν ἐστὶ. Καὶ πάλιν, Τὸ Θεῖον ἀπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀσύνητον. Τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν συγκείμενον σύνθετον. Εἰ οὖν τὸ ἀκτιστον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀναρχον καὶ δημιουργικὸν καὶ αἰώνιον, καὶ προνοητικὸν οὐσιώδεις διαφορὰς εἴπομεν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον σύνθετον ἐστὶ, οὐχ ἀπλοῦν · ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. Ὁ αὐτὸς, Οὐ χρὴ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν εἰπωμεν δὲ οὐσίας καὶ ποιότητας.*

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον (11) κεφαλαίοις, Πᾶσα νόησις, ὡς περ ἐν οὐσίᾳ πάντως ἔχει τὴν θέσιν ὡς ποιότης, οὕτω καὶ περὶ οὐσίαν πεποιωμένην ἔχει τὴν κίνησιν. Οὐ γὰρ ἀφ᾽ αὐτὸν τι καὶ ἀπλοῦν, καθ' αὐτὸ ἀφ᾽ αὐτῶν δυατῶν αὐτὴν ἐπιδέξασθαι, ὅτι μὴ ἀφ᾽ αὐτῶν ἐστὶ καὶ ἀπλῆ. Ὁ δὲ Θεὸς κατ' ἄμφω ἀμικτὰ ὑπάρχει ἀπλοῦς, καὶ οὐσία ἐστὶ τοῦ ἐνυποκειμένου χωρὶς, καὶ νόησις μὴ ἔχουσα καθάπεξ ὑποκειμενον. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τὸν Θεὸν εἰτε οὐσίαν εἰπωμεν, οὐκ ἔχει φυσικῶς αὐτῷ συνεπιρουμένην τὴν τοῦ νοεῖσθαι δύναμιν, ἵνα μὴ σύνθετος ᾖ · εἰτε νόησιν, οὐκ ἔχει φυσικῶς δεκτικὴν τὴν τῆς νοήσεως ὑποκειμένην οὐσίαν, ἀλλ' αὐτὸ κατ' οὐσίαν νόησις ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ ὁλος νόησις, καὶ μόνον καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν νόησιν οὐσία · καὶ ὁλος οὐσία καὶ μόνον, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ὁλος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ὁλος, διότι μονὰς ἐστὶν ἀδιαίρετος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀπλῆ. Ὁ αὐτὸς, Μὴ ἐξεῖς καὶ ἐπιτηδειότητος ζητήσης ἐπὶ τῆς ἀλλῆς καὶ ἀλείρου οὐσίας, τῆς ἁγίας Τριάδος, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὴν ποιήσης ὡς περ τὰ κτισματα. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον Σχολίοις, Μόνος ὁ Θεός ἐστὶν ἀπλοῦς κυρίως, καὶ ἐνὸς καὶ μονὰς · πάντα δὲ μετὰ Θεὸν δυάδες εἰσὶ καὶ σύνθετα, εἰ καὶ μὴ ἐπίσης. Τὰ μὲν γὰρ νοητὰ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχουσι, καὶ συστατικῆς διαφορᾶς ἀφορίζουσιν ἕκαστον. Πᾶν γὰρ τὸ ἔχον συνεπιθεωρούμενόν τι πρὸς δήλωσιν τῆς οὐσίας ὑπάρξεως οὐχ ἀπλοῦν κυρίως · τὰ δὲ αἰσθητὰ δὲ ὕλης καὶ εἶδους.

Ἐπὶ ὁ θεὸς Διονύσιος, Οὐ διαίρετος, φησὶ, τὸ

bene multa : quibus omnibus nihil præfatur Maximus, sere contra morem. Num vero et illa Elpidio inscripta habuerit Calecas, vel eum fecellit, quod capitibus de Charitate ad Elpidium habuerit subjecta ? Quæ tamen existat præfatio, ad sola spectat quadringenta illa capita de Charitate, in quibus Ehotius præ omnibus aliis Maximi ingenium laudat.

καὶ ἐν καὶ κάλλος ἐπὶ τῆς ἐν ἐπὶ τὰ δὲ συρεῖ· Ἄ
 ληφύας αἰτίας. Ταῦτα γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων
 ἀκίτων εἰς μετοχὰς καὶ μετέχοντα διαιροῦντες,
 καὶ μὲν εἶναι λέγομεν τὸ κάλλος μετέχον,
 κάλλος δὲ τὴν μετοχὴν· τὸ δὲ ὑπερούσιον κάλ-
 λος τὸ αὐτὸ καὶ κάλλος καὶ καλὸν λέγεται. Καὶ
 πάλιν, Οὐκ ἄλλο δὲ εἶναι τὰ γὰθὸν φημι, καὶ
 ἄλλο τὴν ζωὴν· οὐδὲ πολλὰ τὰ αἰτια, καὶ ἄλλων
 ἑλλος πρακτικὰς θεότηας, ὑπερεχούσας καὶ
 ὑπεμένας. Καὶ πάλιν, Ἐὶ δ' ἐν τῷ Θεῷ τὸ γὰθὸν
 ὑπαρξίς ἐστιν, ἔσται ὁ μεταβάλλων ἐκ τοῦ γὰ-
 θοῦ ποτὲ μὲν ὦν, ποτὲ δὲ μὴ ὦν. Ὁ αὐτὸς, Ἐτε-
 ρον, ἐκ' αὐτὴν ἦδη τῷ λόγῳ τὴν ἀγαθωνυμίαν
 χωρῶμεν, ἢ ἐξηρημένως οἱ θεολόγοι τῇ ὑπερθέῳ
 θεότητι καὶ ἀπὸ πάντων ἀφορίζουσιν, αὐτὴν,
 οἶμαι, τὴν θεαρχικὴν ἀγαθότητα λέγοντες. Πάλιν,
 Τῷ εἶναι τὰ γὰθὸν ὡς οὐσιώδεις ἀγαθὸν, εἰς
 πάντα τὰ ὄντα διατελεῖ τὴν ἀγαθότητα.

Ἐτε ἡ κατὰ Μανιχαίων γενομένη σύνοδος φησι,
 Τὸ ἀγαθὸν οὐσία ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ· καὶ δὲ τῶν
 γεννητῶν συμβεθετός. Ἐτε ὁ μέγας Βασίλειος ἐν
 ταῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
 Ἀγαθὸν τὸ Πνεῦμα, ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατήρ, καὶ
 ἀγαθὸς ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθείς, οὐσίαν ἔχων
 τὴν ἀγαθότητα. Πάλιν, Διαφορὰ δὲ ταῖς θείαις
 συνάμεσι πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὴ, ὅτι τῷ
 μὲν φύσις ἡ ἀνωσθη, τοῖς δὲ ἐκ μετουσί-
 ας ἐπάργει τὸ ἅγιον. Καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς
 τοὺς Νεοκαισαρέας ἐπιστολῇ, Ἐὶ μὴ ἀπλοῦν ἐστὶ
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ οὐσίας καὶ ἀγιασμοῦ
 συνύστη. Κατέλις οὕτως ἀνόητος, ὥστε σύνθετον
 εἶπαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ἐτε ὁ θεὸς Χρυσόστομος; ἐξηγούμενος τὸ, Ἐγὼ
 εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, φησὶν, Ἐὶ οὐκ ἄλλο ζωὴ,
 ἕτερον δὲ τὸ φῶς, ἕτερον δὲ ἡ οὐσία, σύνθετος
 ἔσται καὶ οὐκ ἀπλοῦς. Καὶ πάλιν, ἐξηγούμενος
 τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, τοῦτον ἰδοὺ τις ἀρ-
 μαρὸν ὑστερον καὶ φῶς λεγόμενον, καὶ τὸ φῶς
 πάλιν ἐνομαζόμενον ζωὴν, καὶ τὴν ζωὴν ἀλή-
 θειαν. Πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Τοῦτο δὲ εἶπε, τὸ,
 Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν· δηλονότι, οὐκ ἵνα σύνθεσιν
 ἐκκατεύσωμεν, ἀλλ' ἵνα μετὰ μικρὸν ἀναθώ-
 μεν εἰς τὸ τῶν δογματικῶν ὕψος. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ
 ἐνετόσησέ τις εὐκόλως τῶν πολλῶν πῶς ἐστὶν
 ἐν-πόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον ἐκείνου
 εἶπε, τὸ ταπεινότερον, ἔπειτα παιδευθέντα πρὸς
 τὸ ὑψηλότερον ἄγει. Ὁ γὰρ εἶπεν, Ὅτι ἔδωκεν
 αὐτῷ ζωὴν ἔχειν· οὗτος πάλιν φησὶν, Ἐγὼ εἰμι
 ἡ ζωὴ. Καὶ σημειῶσαι, πῶς σύνθεσιν ὁ ἅγιος
 ἤγειρε, εἴ τι; ἄλλο μὲν τὴν ζωὴν ἐπὶ Θεοῦ λέγει,
 ἕτερον δὲ τὸ φῶς, ἕτερον δὲ τὴν οὐσίαν, ὡς ἀνωτέ-
 ρω εἶπεν.

Ἐτε ὁ θεὸς Κύριλλος ἐν τοῖς Πρακτικαῖς τῆς
 τρίτης συνόδου φησὶν, Ὡσαυτὴ ἡ μονὰς οὐκ ἄρ-
 κηθελεῖ εἰς μονάδας δύο· ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαι-
 ρουμένη οὐκ ἄρ εἰς ἡ μονάδας, ἀλλὰ δύο· οὕτω

pulchrum et pulchritudinem, in auctore et causa, quæ
 universa in uno comprehendit. Hæc enim in quovis
 ente in participationes, et ea quæ participant dividen-
 ta, pulchrum dicimus, quod pulchritudinis particeps
 est, pulchritudinem vero, participationem : superes-
 sentialis autem pulchritudo, eadem et pulchritudo et
 pulchrum nuncupatur. Rursusque : Porro non aliud
 bonum esse dico, atque aliud vitam, nec plures au-
 ctiores seu causas, aliasque aliarum effectrices deita-
 tes, quæ supereminant, et quæ inferiores existant.
 Et rursus : Sin autem in Deo bonum substantia est,
 is qui a bono mutatur, quandoque quidem ens, quan-
 doque vero nihil erit. Idem : Esto igitur, ad ipsam
 j. m sermone procedamus boni nuncupationem, quam
 singulariter theologi supra quam Deo deitati et ex
 omnibus tribuunt, ipsam puto divinam substantiam
 Bonitatem vocantes. Rursus : Quod bonum sit, tan-
 quam essentielle bonum, in ea quæ sunt omnia, bo-
 nitatem extendit.

Præterea, quæ adversus Manichæos synodus
 coacta est, ait : Bonum in Deo essentia est ; in ge-
 nitis autem seu creatis accidens. Ad hæc magnus
 Basilius in suis ad Amphilochoium de Spiritu sancto
 capitulis : Spiritus sanctus bonus est, sicut bonus
 est Pater, et bonus qui ex bono natus est, essentiam
 habens bonitatem. Rursus : Interest autem hoc divi-
 nis potestatibus ac Spiritui sancto, quod huic quidem
 natura sanctitas est ; illis vero ex commercio ac par-
 ticipatione est, quod sunt sancti. Hæc quoque ipsius
 sunt in Epistola ad Neocæsarienses : Nisi Spiritus
 sanctus simplex est, ex essentia et sanctitate con-
 stat. Ecquis vero sic demens, ut Spiritum sanctum
 compositum dicat ?

Præterea divus Chrysostomus exponens illud :
 « Ego sum lux mundi »¹², ait : Igitur si vita aliud
 est, aliud vero lux, aliud autem essentia aut sub-
 stantia, compositus erit et non simplex. Et rursus
 exponens illud : In principio erat Verbum »¹³ : Istud
 brevi post viderit quis etiam lucem dictum ; lucemque
 rursus vitam nuncupatam, et vitam veritatem. Rur-
 sus ibidem : Hoc autem dixit, nempe « In ipso erat, »
 non ut compositum opinemur, sed ut prælatum ad
 celsa decreta provehamur. Quia enim nemo vulgi
 facile in animam inducturus erat, quomodo ejus vita
 ipsa per se ac vere existeret, prius dixit quod erat
 humilior, moxque eruditorem audiret, ad id quod
 sublimius provehit. Nam qui dixerat : « Dedit ei vi-
 tam habere »¹⁴; hic rursus ait : « Ego sum vita »¹⁵.
 Porro observa, quemadmodum sanctus compositionem
 existimet, si quis aliud quid vitam in Deo,
 aliud lucem, aliudque essentiam existimet, uti su-
 perius dixit.

Præterea divus Cyrillus in Actis tertie synodi
 ait : Quemadmodum unitas nunquam dividatur in
 duas unitates. Quæ enim in hæc dividatur, non uni-
 tas fuerit, sed trinitas, ut sic loquar : sic et unum,

¹² Joan. viii, 12. ¹³ Joan. i, 1. ¹⁴ Joan. v, 16. ¹⁵ Joan. xiv, 6.

quod summa consortum unione est, hand in duo di-
vidi possit, quippe cum simplex sit universorum Deus.
Item in *Thesauris*, exponens illud : « Sicut Pater
habet vitam in semetipso ¹⁶, » ait, Hoc loco, his qui
nolunt recte intelligere ingentis blasphemiae periculum
oritur. Si enim Pater dicitur habere vitam in semet-
ipso, aliud quidpiam est, præter vitam quæ in ipso
est. Hoc autem si dederimus, quædam velut dupli-
citas ac compositio circa illum intelligetur. Atqui id
est absurdum. Item alibi : Si enim aliud quidem est
Deus, aliaque præter ipsum, quæ in eo est, scientia,
erit compositus et non simplex. Quod vero exploratum
sit esse simplicem, non aliud quid præter ipsum
quæ in eo scientia est. Nos autem non sic, aliqui
essentiam aliquid per essentiam ab æterno ; sed in es-
sentia positam habemus bonitatem. Et rursus : « Deus
charitus est, » juxta Joannis vocem ¹⁷ ; nec ipse quidem
aliud quid, aliud vero quod in ipso est. Est enim
simplex ; omnique carens compositione. Rursus : Non enim
erit natura simplex universorum Deus ; sed magis
compositus exque duobus constans, siquidem quæ in eo
vita est, alia ab ipso est.

Præterea Nyssenus in *Confutationibus* : Igitur si
etiam Filius una vita sincera ac pura est, ab omni
duplici ratione ac compositione remota, nullaque
præter ejus vitam res subjecta est. Quomodo enim in
eo qui simplex est, alienæ rei commissio ulla existi-
mari possit ? etc. Item, in *Oratione catechetica* : Non enim
compositione vacat, quod alterum in altero
dicatur esse. Sed omnino necessarium, cum explorata
simplicitas sit, ipsum Verbum vitam esse, non vitæ
participationem.

Præterea sanctus Augustinus, quem œcumenicæ

¹⁶ Joan. v, 26. ¹⁷ I Joan. iv, 8.

(11) Ὁ ἅγιος Ἀθουστίνος, ὃν αἱ οἰκουµενικαὶ
συνόδοι. Merito Calecas Augustini firmissima aucto-
ritate nititur, sic concilii V generalis sententia firmata,
qua probati fidelibus magistri proponuntur, utriusque
Ecclesiæ præcipua lumina, ut est reipsa una
Ecclesia, unoque Spiritu locuti sunt, sive qui in Oriente,
sive qui in Occidente, Ecclesiæ doctores fulserunt.
Eandem Augustini auctoritatem urget Calecas in
opere suo Κατὰ Γραϊκῶν τούτέστιν περὶ τῆς ἐκπορεύ-
σεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, *De proces-
sione Spiritus sancti etiam ex Filio* : quod Latine
solum prolixi, sed locos Patrum Græcæ nobis ser-
vavit Regius codex, ex quo licet petere, cui et
Hieronymi et Ambrosii singulares locos præmittit ;
ex quibus Ambrosius ejusdem synodi decreto inter
magnum Ecclesiæ doctores celebratur : Ἀκολουθοῦ-
µεν ἐν ἅπασι καὶ τοῖς ἁγίοις διδασκαλοῖς τῆς τοῦ
θεοῦ Ἐκκλησίας. Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, Γρηγορίῳ
τῷ Θεολόγῳ, τῷ Νύσσης, Ἀμβροσίῳ, Ἀγούστινῳ,
Θεοφίλῳ, Κυρίλλῳ, Ἰωάννῃ τῷ Κωνσταντινουπό-
λειῳ, Πρόκλῳ καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτῶν συγγρά-
φεντα περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως καὶ πρὸς κατὰ κράτος
τῶν ἀρετικῶν δεχόμεθα. Hac se concilii auctoritate
premi Photius fortasse videns, epistola ad episcopum
Aquilense, mihi dum Græcæ editæ, Latine
vero Baron. representata an. 803, sic velut lubricus
anguis effugium quaerit, protervumque ac vere hæ-
reticum ingenium producit : Να, φησὶν ἄλλ' Ἀρ-
βόρα· ὁ δὲ μέγας καὶ Ἀγούστίνος ; καὶ Ἰερώνυµο,

καὶ τὸ ἐν, κατὰ τὴν ἀκράτη ἐνωσιν, οὐκ ἄρ εἰς
δύο διαίρεσθην· καὶ γὰρ ἀπλοῦς ἔσται ὁ τῶν
ἄλων θεός. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς θεσσαλοῖς ἐξηγουµε-
νος τὸ, Ὅσπερ ὁ Πάτερ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ,
φησὶν, Ἐνταῦθα τοῖς ὀρθῶς οὐκ ἐθέλουσι νοεῖν
εἰς πολλὴν ὁ λόγος κινδυνεύσει δυσφηµίαν. Εἰ
γὰρ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ λέγεται ζωὴν ὁ Πάτερ, ἕτε-
ρόν τι ἔστι παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν. Εἰ δὲ τοῦτο,
διπλὴν εἰς ὡσπερ καὶ σύνθεσις περὶ αὐτὸν νοη-
θήσεται. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποκρίνω. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς
ἄλλοις, Εἰ γὰρ ἕτερον μὲν τίς ἐστίν ὁ θεός, ἕτερον
δὲ παρ' αὐτὸν ἢ ἐν αὐτῷ γῶσις, σύνθετος ἔσται
καὶ οὐκ ἀπλοῦς. Ἐπεὶ δὲ ἀπλοῦς ὁμολογουµέ-
τως, οὐκ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸν ἢ ἐν αὐτῷ γῶ-
σις. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἔσµεν γὰρ τι κατ' οὐ-
σίαν ἀδιῶς ἐν δὲ τῇ οὐσίᾳ κειµένην ἔχοµεν τὴν
γῶσιν. Καὶ πάλιν, Ὁ θεός ἀγάπη ἐστίν, κατὰ τὴν
τοῦ Ἰωάννου φωνήν, καὶ οὐκ ἕτερον μὲν τὴν ἀ-
τὸς, ἕτερον δὲ τὴν ἐν αὐτῷ ἀπλοῦς γὰρ καὶ
ἀσύνητος. Πάλιν, Ὁ γὰρ ἀπλοῦς ἔσται τὴν
φύσιν ὁ τῶν ἄλων θεός· σύνθετος δὲ µᾶλλον
καὶ ἐκ δύο συγκελευµένος, εἴπερ ἐστὶν ἕτερον παρ'
αὐτὸν ἢ ἐν αὐτῷ ζωή.

Ἐτι ὁ Νύσσης ἐν τοῖς Ἀντιρρήτικοῖς, Εἰ οὖν
καὶ ὁ Υἱὸς μιὰ ζωὴ ἐστίν ἀλλοτριῆς, πάσης
συνθέσεως καὶ διπλῆς κεχωρισµένῃ, καὶ οὐδὲν
ὑπόκειται πρᾶγμα κατὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Πῶς
γὰρ ἐν τῷ ἀπλῷ µίξι ἀλλοτρίου πρᾶγµατος
ὑποπεύοιτο ἄν ; καὶ τὰ ἐξῆς, Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Κε-
τηρικῷ, Ὁ γὰρ ἄν ἐκδὸς εἴη συνθέσεως τὸ
ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη
πᾶσα, τῆς ἀπλότητος ὁμολογουµένης, αὐτὸν
ζωὴν εἶναι τὸν λόγον, οὐ ζωῆς μετονοµίαν.

Ἐτι ὁ ἅγιος Ἀγούστίνος ; (11), ὃν αἱ οἰκουµενικαὶ

καὶ τινες τοῦτοις ὁμοταγεῖς τε καὶ ἰσοστάσιοι, μέγα
ὄνομα ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίου λαμπρότητι λαχόντες, τὸ
Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν πολλοῖς αὐτῶν λόγοις συνέ-
ταξαν ἐκπορεύσασθαι. Καὶ δὴ τοῦτοις κειθόμεθα οὕτως
καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν· καὶ μὴ ἀτιµάζειν Πατέρα
εἰς αἰρετικὴν ὁδὸν διαβάλλοντες. Ἔστι δὲ πρῶτον
μὲν τὸ πᾶσι πρόδηλον πρὸς αὐτοὺς εἶπαι, Ὡς εἰ
δέκα ἢ καὶ εἰκοσὶ τινες τῶν Πατέρων ταύτην εἶπον
τὴν φωνήν, μυριοὶ δὲ οὐκ ἐφθέγγοντο, τίνες οἱ Πα-
τέρας ἐξυβρίζοντες· οἱ τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας
ἐν ὀλίγοις περιγράφοντες, καὶ τοῦτους ἀντιφθεγγο-
µένους καὶ ἀνταπισσοµένους οἰκουµενικαῖς συνόδοις
καὶ ἀναριθμητῶ πληθεὶ θεοφύρων ἀνδρῶν προβαλ-
λόμενοι, ἢ οἱ τοὺς πολλαπλασίους συνηγόρους παρα-
λαµβάνοντες ; Ὑβρίζει τις Πατέρα, ὡς φησὶ, µὴ
λέγων τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσασθαι ; κα-
γὰρ οὕτως ἐκείνοι ἐφθέγγοντο. Καὶ πῶς οὐκ ὑβρίζει
πολλαπλασίους ὁ τοῦτο λέγων ; Ὁ γὰρ οὐµενος
οὐδαµοῦ τοῦτο φθίγγασθαι κατεδέξαντο. Sane, in
qui, magnus Ambrosius et Augustinus et Hierony-
mus, aliique quidam ejusdem ordinis parisiæ dignita-
tis, virtute vita que merito clarissimi, in multis suoribus
librorum conscripserunt, Spiritum sanctum ex Filio
procedere. Hisque adeo credimus, ut sic dicamus e-
sentiamus, nec Patres hæreticæ opinionis nomine tri-
ducentes, quod obno afficiamus. Porro licet ad eos prima
dicere, quod omnibus liquet. Nempe si decem aut v-
quinti Patres eam locuti sunt vocem, sexcenti vero mi-
locuti sunt, quinam quæso sumi, qui Patres probro af-

οὐνοδοὶ διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας ἐξοχώτατον ἄμαρτυροῦσι, καὶ τὸν μὴ τοὺς λόγους τούτου καταδεχόμενον ἀναθέματι ὑποβάλλουσιν· οὗτος οὖν ἐν ζ' τῷ περὶ Τριάδος φησὶν, Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀκλόγητι οὐκ ἔστιν ἕτερον τὸ σοφὸν εἶναι παρὰ τὸ εἶναι· ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐκασὶ σοφία, ἥτις καὶ οὐσία. Ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ, Ἀθέμιτος δὲ λέγειν ὑφίστασθαι καὶ ὑποκαίσθαι τὸν Θεὸν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα μὴ μᾶλλον οὐσίαν εἶναι, μηδὲ τὸν Θεὸν εἶναι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ εἶναι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ.

Ἔτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ, Εἰ γὰρ μὴ οὐσιώδης ἔσσι σοφία καὶ ἐνούσιος λόγος, καὶ ὡς ὁ Υἱός, ἀλλ' ἀκλῶς σοφία καὶ λόγος, καὶ Υἱός ἐν τῷ Πατρὶ, εἴη ἢ αὐτὸς ὁ Πατὴρ σύνθετος ἐξ οὐσίας καὶ λόγου. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς συνόδου Ἀπολογητικῷ, Εἰ μὲν οὖν ἡγεῖται τις τὸν Θεὸν εἶναι σύνθετον, ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ συμβεβηκός, ἢ ἐξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι· ἢ εἶναι τινα τὰ συμπληροῦντα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν καὶ ὀνομάζοντας Πατέρα, μὴ αὐτῆν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληκτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλὰ τι περὶ αὐτὸν μεμψόσθω μὲν τὴν σύνθετον, γράψασαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· κατανοήσαντες δὲ ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν, οὕτω διαιροῦμενοι· τὸν τε γὰρ Θεὸν σωματικῶς τινα εἰσάγουσι· καὶ τὸν Κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι Υἱόν, καταψεύδονται. Καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ τοῦ, Ὅτι καλῶς εἰρησται τοῖς ἐν Νικαίᾳ Πατράσιν ἢ λέξις τοῦ ὁμοουσίου· Διὸ οὐδὲ τὴν πίσιν αὐτοῦ τοῦ ἔντος Θεοῦ δημιουργήματα φήσατε, εἰ γε τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Θεός οὐκ αὐτῆν τὴν τοῦ ἔντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερον τι, ὅπερ ἄριστος ἀνακλάττεται. Εἰ δὲ τοῦτο ἀρκεῖ, καὶ μὴν ἀσεβές ἐστὶ καὶ μόνον ἐνταυθιμῆσθαι. Καὶ μετ' ἄλλα πάνυ· Ἐὰν γὰρ ἀδυνατῶς ἔχωμεν καταλαβεῖν ὃ τι ποτ' ἔστι, ἀλλ' ὁμῶς ἀκούοντες τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱός, καὶ τὸ Παρτοκράτωρ, οὐχ

ciant, qui eorum omnem pietatem (rectam scilicet fidem) in paucis circumscribunt, eoque contraria locutos et adversantes aecumenicis synodis, innumerabilique ditiorum virorum multitudini opponunt, an qui longe plures patronos assumunt? Probro afficit Patres, ut dicis, qui non dicit Spiritum ex Filio procedere? Est enim sic illi locuti sunt; et quomodo non multo plures contumelia afficit qui hoc dicit? Nunquam enim in animum induxerunt ut haec loquerentur. Accessit impudentissimum caput et Christi vocem, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, quasi et illi obnubilatur Patres, qui etiam ex Filio Spiritum dicunt. At unde, Photii, tantum obrepisti universali synodo ut sibi, ipsique Christi voci, adversantes in theologia viros (Deitatis scilicet ipsa doctrina) suos orbisque magistros omnibus spectantibus ad fidem, sequeutos voluerit? Plane sic errantes decebat magis ἅμα τῷ ἀρετικῷ φρονήματι ἀποβάλλεσθαι, una cum haeretico illorum sensu abjici, quam probatorum Patrum collegio sociari. Idque merito inferebant, quos sagillat Photius, ex illius erronea sententia: non illos contraria loqui, communium Domino admittebant, quod ille inepte imponit. Et certe ex

A synodi prae excellentissimum doctorem testantur, eamque qui ejus sermones non recipiat, anathemati subjiciunt. Is igitur, libro vii De Trinitate, ait: In illa simplicitate non aliud est sapientem esse, quam esse, sed eadem ibi sapientia, quae et essentia. Aliuc in eodem libro: Nefas est dicere, substatere Deum ac subijci bonitati suae; et non potius bonitatem substantiam esse; nec bonitatem esse Deum, sed in eo ut in subjecto esse.

Ad haec magus Athanasius, Orat. de Filio: Nisi enim substantialis sapientia ac verbum essentia praeditum et qui sit vere, Filius est, sed simpliciter sapientia et verbum et Filius in Patre est, fuerit ipse Pater compositus ex essentia et verbo. Idem, in Oratione apologetica pro synodo: Si quis igitur Deum compositum esse existimat, quasi accidens in substantia, aut externo quasi involucre occultari, vel esse quaedam quae ejus essentiam compleant, ut cum Deum dicimus, ac Patrem vocamus, non ipsam ejus invisibilem et incomprehensam essentiam significemus, sed aliquid circa ipsum, is synodum reprehendat, quae scripserit Filium ex Patre esse; intelligant tamen, qui sic opinantur, duo se haec blasphemare; quod nempe tum Deum, corporeum quemdam induunt, tum Dominum, non ipsius Patris, sed eorum quae sunt circa ipsum, Filium esse mentiuuntur. Sunt et ista ejusdem Athanasii, illa oratione, qua ostendit homoniam vocem rite positam esse a Patribus Nicænis: Proinde nec creaturam ipsius veri Dei opus esse dicetis, siquidem quod Pater quodque Deus dicitur, non ipsam ejus qui vere esse essentiam significant, sed aliud quidpiam, quod vos confingitis. Si autem hoc valide indecens, sane vel cogitatu impium est. Paucis hinc admodum interjectis: Quamvis enim comprehendere non possumus quidnam tandem est, dum tamen Pater et Filius atque omnium conservator audimus, non aliud quid, sed ipsam beatam simplicemque et incomprehensam, ejus qui vere est, essen-

tantis quos jactat, nec unum afferre potest qui expresse neget etiam ex Filio procedere, vel qui saltem sibi indulserit, ut exceptivum adiderit; nempe ex solo Patre. Ex Patre vero procedere, nunquam negarunt Latini; plures magis explicarunt, addendo Filioque: Graeci proclivius, per Filium, quoniam eum significent ex Patre ut primo auctore, Filio quasi mediante, qui ipse auctor ex auctore, et unus cum Patre exque acceptis ab illo, Spiritus auctor est. Narrat Georgius Metochita, plagiarium manu in uno exemplarium cujusdam veterum Patrum, cujus non memini, adjectam esse vocem μόνον, sed facile deprehensum plagium esse. Sic desunt ventosis hominibus, quo errore suum taceantur; cum sic illustria sint testimonia dicentium procedere Spiritum etiam ex Filio, seu ex illo ὑπαρχῆτι ac substantiam habere, ut eorum lectione, collector Nicéphoro Blemmida, Joannes Beccus ad saniores mentem revocatus sit; cujus in patriarchatu tenax, egregiusque fidei defensor, sede tandem excidit. Videatur card. Baron. relatus. Nec enim hujus loci est plura in eam epistolam inquirere.

tiū designari intelligimus. Quia vos quoque, cum **A** Filium ex Deo dixeritis, nimirum ex Patris substantia illum esse dixistis. Item in eadem orat.: Decebat vos (Arianos nimirum) non dicere Filium ex Patre esse, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, ut hoc caventes, ne Deum vere Patrem diceretis, sic compositum eum qui simplex est, et corporeum intelligentes, insolentioris blasphemiae auctores existeretis. Porro ex sancti hujus dictis liquet, nomen Deus et Pater et Creator, et universorum conservator, ipsam beatam essentiam significare; tametsi nulla nomina quid illa sit repræsentent, eosque, qui circa Deum alia quædam præter ejus essentiam esse dicunt, naturalia Deo et essentialia ac increata, sive vitam, sive bonitatem, sive quidvis tandem eorum, ex quibus aiunt Deum cognosci, enimque qui secundum essentiam invisibilis est, secundum illa visibilem fieri, statuuntque esse quædam quæ ejus essentiam compleant, Deum qui simplex sit, compositum corporeumque intelligentes, insolentioris blasphemiae auctores existeretis, aliudque quidpiam circa ejus essentiam singentes, quod et cogitatu impium sit, dicere. τέρως βλασφημίας ἐφευρεταί γίνονται· καὶ ἑτερόν τι καὶ μόνον ἐνταυμηῆσθαι λέγουσιν.

At theologi, ut eo se absurdo expediant, quæ dicta sunt pro munere docent ac tractant. Eademque ratione, quas in Deo dicimus rerum rationes, nihil ab ejus essentia aiunt differre. Sane quidem divinus Chrysostomus exponens Illud: « In quo sunt thesauri sapientiæ et scientiæ »¹⁸, ait: **C** Vide, tametsi videtur magnum aliquid dicere, verum id quoque submissius dixit, propter simpliciores; nam ipsa vere sapientia, vere scientia est. Sanctus vero Maximus exponens magni Dionysii auctoritatem dicentem: Imagines quasdam et simulacra divinarum ejus exemplarium: Universorum auctoris, inquit, exemplaria, quæ habet, æternæ sunt Dei cogitationes, per quas, et ex quarum ratione omnia in eo erant, cum alia ab eo non essent. Rufinusque in iisdem scholiis: Neque Deus in loco est, nec quæ sunt in eo, in ipso sunt ut in loco, sed ea habet, velut qui seipsum habeat, et in illis atque illa existat. Eiusdem ex iisdem: Etenim si ejus essentia alia est, quæ vero intelligit alia sunt ab ipso, carebit ipse intelligentia, id est, ejus essentia. Si quid vero habet, ipse a se, non ab alio habet. Quod si a seipso et ex seipso intelligit, ipse ea est quæ intelligit. Igitur cum sit vere mens, novit ea quæ sunt, ut qui est. Ergo si se ipse intelligendo, ea quæ sunt intelligit, ipse est ea quæ existunt.

Atque hæc hæc hactenus, exque multis pauca. Nos vero ea quæ dicta sunt colligentes, concludendo observamus, ex dictis manifeste probatum fore primum: Si aliud quidem Dei essentia est, alia vero quæ sunt in ipso: puta, vita et sapientia et bonitas, et si quid ejusmodi absolute Deo tribuitur, quæ ab essentia, ipsaque inter se realiter distinguantur,

A ἑτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν μακαρίαν καὶ ἀπλήν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαυομένην νοοῦμεν. Εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν, δηλοῦν ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ, "Ἐδοὶ μὴ γράφειν ὑμᾶς, τοὺς Ἀρειανούς δηλοῦν ὅτι, ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτόν, ἴνα ψεύγοντες λέγειν ἀληθῶς Πατέρα τὸν Θεόν, σύνθετον ὄντω τὸν ἀπλοῦν, καὶ σωματικῶν ἐπινοοῦντας, καινοτέρως βλασφημίας ἐφευρεταί γενήσεσθε. Ἐκ δὲ τῶν τοῦ ἁγίου τούτου δήλον ὅτι τὸ Θεὸς ὄνομα καὶ τὸ Πατήρ, καὶ Δημιουργὸς καὶ Παντοκράτωρ, αὐτὴν τὴν μακαρίαν οὐσίαν σημαίνει, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ὀνομάτων περιστησιν, ὃ τί ποτ' ἔστιν ἐκεῖνη· καὶ ὅτι οἱ περὶ τὸν Θεὸν εἶναι τινα λέγοντες, ἕτερα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, φυσικὰ καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ καὶ ἄκτιστα, εἴτε ζωὴν, εἴτε ἀγαθότητα, εἴτε διδῆποτε ἐξ ὧν ὁ Θεὸς, φασί, γινώσκεται, κατὰ τὴν οὐσίαν ἀόρατος γίνεταί κατ' ἐκεῖνα, τιθέασί τε εἶναι τινα τὰ συμπληροῦντα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν ἀπλοῦν Θεὸν σύνθετον καὶ σωματικῶν ἐπινοοῦντας, καινοτέρως περὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀναπλάττοντας, ἀσεβῆς

C Ἄλλὰ τοῦτο τὸ ἄστοπον ἐκφεύγοντες οἱ θεολόγοι τὰ προειρημένα θεολογοῦσιν. Καὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, καὶ οὗ φαμεν ἐν τῷ Θεῷ λόγους τῶν ὄντων, οὐδὲν φασί διαφέρειν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ θεὸς Χρυσόστομος ἐξηγούμενος, τὸ Ἐν ᾧ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, φησὶν, Ὅρα, εἰ καὶ δοκεῖ τι μέγα εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο συγκαταβατικῶς εἶπε διὰ τοὺς ἀπλουστέρους· ἀποσοφία γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτογνωσις· ὁ δὲ ἄγιος Μάξιμος, τὴν τοῦ μεγάλου Διονυσίου βῆσιν ἐξηγούμενος, φάσκουσαν, Εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματα τῶν θεῶν αὐτοῦ παραδειγμάτων. Τῆς ἐχούσης, φησὶ, παραδείγματα τῶν πάντων αἰτίας· αἱ ἀίδιοι νοήσεις εἰσι τοῦ Θεοῦ, δι' ἃς καὶ καθ' ἃς ἄκურτα ἦν ἐν αὐτῷ, οὐκ ἕτερα ὄντα αὐτοῦ. Πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, Ὅτις ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ, οὐκ ἐστὶ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τόπῳ· ἀλλ' ἔχει αὐτὰ ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἐνὼν αὐτοῖς καὶ ταῦτα. Τῷ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν, Καὶ γὰρ, εἰ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἐστίν, ἢ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτὸς ἀνόητος ἐστὶ, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Εἰ τε δὲ ἔχει, παρ' ἑαυτοῦ ἔχει, οὐ παρ' ἄλλου. Εἰ δὲ παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ νοεῖ, αὐτὸς ἐστὶν ἢ νοεῖ. Οὐκ οὖν νοῦς ὢν ὄντως, νοεῖ τὰ ὄντα ὡς ὄν. Εἰ ὄντ' νοῶν ἑαυτὸν τὰ ὄντα νοεῖ, αὐτὸς ἐστὶ τὰ ὄντα.

Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ ἐκ πολλῶν διόγα. Ἡμεῖς δὲ ἐπισυνάγοντες τὰ εἰρημένα, συμπερασματικῶς ἐπισημειούμεθα ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γέγονε πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ ἄλλο μὲν ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἄλλα δὲ τὰ ἐν αὐτῷ, ὅσον ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἀπολελυμένως τῷ Θεῷ ἀποδιδόμενον, τῆς τε οὐσίας καὶ ἀλλήλων δια-

¹⁸ Coloss. II, 3.

φέρντα πραγματικῶς, τὸν προηριθμημένον τρῆ- A
κον· καὶ οὕτως ἔχοντα πρὸς τὴν οὐσίαν, ὡς αὐτῆς
ἔνευ μὴ ἂν ὑποσπῆναι δύνασθαι καθ' ἑαυτὰ, ὡς ὁ
Τύμος κατὰ τὴν τοῦ Παλαμᾶ πίστιν διέκρινε καὶ
ἐκφύραξεν, ἐκείνα πάντως ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ
ἔσονται, καὶ αὕτη τούτων ἔσται δεκτικὴ· καὶ ἡ ὕλη,
ἢ ἀλόγον τῇ ὕλῃ· τὴ γὰρ ὑποκειμένον ἐτέρῳ
πρὸ ὑπαρξίν ἢ ὕλῃ ἔστιν, ἢ ἀνάλογον τῇ ὕλῃ·
καὶ οὕτω τῇ μὲν οὐσίᾳ στέρησις καὶ παθητικὴ
δύναμις ὑπάρξει· τὰ δ' αὐτῇ, ὅσον ἔξεισις καὶ ποιό-
τητας, καὶ εἶδη ἢ ἐνέργειαι· τελειωτικαὶ τῆς οὐσίας
ἔσται ταύτης· καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν πολλῶν ἐν
ἔσται καὶ τὸ ἐκ τούτων σύνθετον. Ἡ γὰρ ἐκ δύο
τοὐλάχιστον πραγμάτων εἰς ἐν σύνθεσις, ὧν τὸ
ἐν οὐκ ἔστι τῶ ἐτέρῳ ταυτὸν καὶ πράγματι καὶ
λόγῳ, ἢ τὸ δεκτικὸν ἐτέρου παρ' αὐτῷ πρὸς ὑπαρ- B
ξιν, ὧν ἡ σύνθεσις ἐν ἀποτελεῖ, ἢ τὸ πολλοὶ εἰς
εἰς τὸ συνιοῦσιν ἀπαρτιζόμενον, ἢ ὅπως ἄλλως τις
ἔρριζόμενος λέγειν ἐνδέχεται, σύνθετόν ἐστιν. Τὸ
γὰρ συμπληρωθῆμεν ἐτέρῳ τινι, εἰ καὶ ἀχώριστόν
ἔστιν αὐτοῦ, σύνθετόν ἐστιν.

Δεύτερον, ὅτι τὸ ἀτελὲς ἐπὶ Θεοῦ χώραν ἔξει.
Τῶν γὰρ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἕκαστον συμπληρωτικὸν ἔσται
τοῦ εἶναι, καὶ μέρους λόγον ἔξει πρὸς τὸ ὅλον.
Ἦν δὲ μέρος, ἢ τὸ ἀνάλογον τῷ μέρει, ἀτελὲς ἔστι.
Διόπερ ἀμερῆ τὸν Θεὸν ἢ κοινοτάτη περι αὐτοῦ
ἔννοια καταγγέλλει. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸν Θεὸν καὶ
Πατέρα ἢ τὸν Υἱόν, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μέρος φανέν
τῆς μιᾶς καὶ ὅλης καὶ ὑπερπλήρους Θεότητος.

Τρίτον, ὅτι μετὰ τοῦ ἀτελοῦς καὶ τὸ πεπερασμέ- C
νον ἐπὶ Θεοῦ εἰσαχθήσεται. Τὸ γὰρ ἐκ δύο πραγ-
μάτων συνεστὸς ἀπειρον οὐκ ἔστιν. Ἡ γὰρ δυὰς
οὔτε ἀναρχος οὔτε ἀπερίγραπτος, ὁ θεὸς ἔφησε
Μαξιμῶς, πέρας ἐχούσης ἑκατέρας μονάδος τὴν
ἐτέραν. Διόπερ οὐδὲ τρεῖς μονάδες ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλ'
ὡς περ μίαν οὐσίαν, οὕτω καὶ μονάδα μίαν τὴν
αὐτὴν ἀδιαίρετον ἐν τρισὶ προσώποις ἢ καθολικῇ
πίστις ὁμολογεῖ.

Τέταρτον, ὅτι μετὰ τοῦ πεπερασμένου καὶ τὸ
περιγραφτικὸν ἐν τῷ Θεῷ χώραν ἔξει. Ὁ γὰρ Θεὸς
εἷς ἔσται ὁλοῦ δι' ὅλου ἑαυτοῦ οὐσία καὶ ζωὴ καὶ σο-
φία, καὶ ἕλλα ὅσα καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ Θεός·
οἷδ' ὅλος δι' ὅλου τῆλειότατος ἔσται, ὡς φησι Διονύ-
σιος· ἐν ἰγ' τοῦ περι Θεῶν ὀνομάτων· ἀλλὰ τί μὲν D
εἰπὼ σοφία, τί δὲ ἀγαθότης, τί δὲ φῶς, τί δὲ οὐσία,
καὶ ἕκαστον ὅφ' ἐτέρου περατωθήσεται, πραγματι-
κῶς διαφέρον, καὶ πάντα πρὸς τὴν οὐσίαν ὁμοῦ. Καὶ
δὴ καὶ ἕκαστον τούτων, ἐφ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον
ἀποτελεῖται, πρὸς ὃ τέταται, καὶ οὐτὸ ἐτέρου (τὴν
σκοποῦσιν φέρει εἰπεῖν, ἐνεργεῖ, καὶ οὐ τὴν ζῶσιν·
ἀλλ' οὐ πάντα τὰ εἰς κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγα-
θότητος παρεχόμενα πεπερασμένη δύναμις ἔσται.
Τὸ δὲ πεπερασμένον καὶ περιγράφεται δὴ που.
Ἄλλὰ ταῦτα σφόδρα ἀπάθει τῆς ἀληθοῦς περι Θεοῦ
κρίσεως. Ἀπλοῦς γὰρ καὶ ἀμερῆ· καὶ ἄσύνθετος καὶ

quomodo in superioribus recensuimus: sicque ad
essentiam comparantur, ut sine illa, ipsa persub-
sistere non possint, quemadmodum Tomus ex
Palamæ fidei rationibus decrevit et prælicavit. Illa
omnino in essentia sint ut in subjecto, ipsaque
illorum sit capax: sitque adeo materia, vel hujus-
modi quod materia respondeat. Quod enim alteri
subest ut in eo existat, aut est materia, aut aliquid
materiae simile; sicque adeo essentiae quidem pri-
vatio inerit ac vis passiva: quæ vero in ea sunt
velut habitus et qualitates et formæ aut operatio-
nes, perfectiones erunt istius essentiae: quodque
multa concurrant, unum consurgat, ac erit com-
positum quod ex illis est. Quarum enim minimum
rerum in unum concursus, quarum una non est
idem re et ratione cum alia: aut quod alterius
suscipiendi capax est, in quo illud existentiam
habeat, quibus convenientibus conflatur unum,
vel quod multis in idem confluentibus perficitur,
aut quovis alio modo quis definiendo dixerit,
compositum est. Quod enim cum alio quodam
completur, tametsi ab eo inseparabile est, compo-
situm est.

Alterum, fore Deum imperfectum. Unumquod-
que enim eorum quæ in essentia sunt, vini com-
plendi esse habiturum est, partisque rationem ad
totum. Omnis enim pars aut quod parti affine est,
illique respondet, imperfectum est. Idcirco commu-
nissima de Deo notio omnem ab eo partium exclu-
dit rationem. Hincque adeo nec Deum Patrem neque
Filium aut Spiritum sanctum partem dicimus unius
et totalis ac supra quam plenæ Divinitatis.

Tertium est, cum eo quod est imperfectum esse
etiam induendum in Deo quod est finitum. Quod
enim ex duabus rebus constat, non est infinitum.
Binarius enim nec principio caret, nec fine, inquit
beatus Maximus, *qui nimirum utriusque unitatis
finem alteram nactus sit.* Unde nec tres unitates in
Deo, sed sicut unam essentiam, sic et unam uni-
tatem eandem in tribus personis indivisam profi-
tetur fides catholica atque agnoscit.

Quartum, cum eo quod est finitum esse, in Deo
locum habeat hoc, quod est circumscriptum. Non
enim Deus totus ex toto sua essentia erit et vita et
sapientia, atque alia quæcumque Deus dicitur et
est; nec totus omnino perfectissimus erit, ut ait
Dionysius tertiodécimo c p. *De divini nominis,* sed
aliud quidem ejus sapientia, aliud bonitas, aliud lu-
men, aliud essentia; finieturque anumquodque ab
altero, a quo realiter distinguitur, omniaque simul
ab essentia. Sed et horum quodlibet, in quantum
contrarium, effectum, ad quem ordinatur, et non
alterius (puta sapientiam et non vitam) operabitur;
non vero quæcumque a Deo in creaturas benigna
diffusione emanant, virtus erit finita. Quod autem
finitum est, sane etiam alicubi ei commensurabitur.
Hæc autem longe abhorrent a Divina intelligentia.
Communi enim notitia, eum simplicem, impartibili-

lem, omnis expertem compositionis, perfectum, infinitum, incircumscriptum constemur.

Denique si Deus, eorum quæ distincta concurrerunt conflatum unum est, primo quærendum quis hæc distincta copulaverit. Deinde, Deus ipse, quod sit unius particeps, unum erit. Sic vero, nec proprie, nec primo unum fuerit; sed sic unum, velut ea quæ ex diversis rebus constituuntur.

Præterea, erit aliquid Deo melius et præstantius; merito enim, quod participatur, eo quod participat, ac quod vim habet ut plura distinctaque uniat, id primum, meliusque ac præstantius audiat. Nam et Dei vita et bonitas, et quæcunque alia dicunt ab essentia, ita ut contra illam dividantur, nec essentia hoc ipsum sit quod bonitas, ac similiter in aliis, plane præstantiora exstiterint quam essentia. Id enim propter quod aliquid sapiens aut bonum aut justum est, ut quod forma sit ejus quod impartitur, actusque perficiens, eo præstantius ac melius est. Universim enim quo quid impartitur, ipso quod impartitur, melius est. Hic vero, virtutes istæ, ut quidem actus perficiens essentiam, aliquid nobilissimum sunt ac præcellens; ut vero ipsæ per seipsas non possunt subsistere, sed ab essentia utuantur esse; suntque hæc quidem essentia expertes, illa vero essentia est; ac quæcunque demum alia contra dividendo afferunt novi theologi, minus aliquid sunt ac deficiens, omninoque alterum altero indigens, ut dictum est.

Ad hæc, si in Deo sunt vita et sapientia et bonitas ac essentia, potiori longe ratione erunt in eo discrete contraria, contrariorum scilicet rationes. Omnium enim rationes in Deo sunt; inter quæ omnia sunt et contraria. Omnia tamen, ipsaque adeo contraria, uniformiter, unite, absolute, comprehensim, singulariter in omnium causa, uti docet Dionysius, lib. iv *De divin. nom.*, velut scilicet in monade uniformiter subsistit omnis numerus, quæ nimirum ipsa in se singulariter atque unite quidquid numerorum est, habeat: ac velut in centro omnes circuli lineæ una coexistunt copulatione, rectasque omnes uniformiter unitas in se signum habet; sic et universorum natura omnes ejusque naturæ rationes, una inconfusa adunatione in se complectitur; nec proinde vita et sapientia et bonitas, res sunt in Dei essentia, præter eam realiter aliæ ac distinctæ. Ex dictis enim manifeste, et Scripturis et sanctorum dictis et auctoritatibus, liquet, illam et essentiam nullius alterius rei præter ipsam esse capacem; nulloque alio indigere, ob summam perfectionem et simplicitatem et condensationem. Aliiter enim opinans, dicta a nobis absurda non effugiet, simulque Scripturis ac sanctorum doctrinæ adversa dicet.

Ex iis vero quæ dicta sunt pariter liquet, nihil in Deo essentiam ac operationem differre. Quia enim ii, qui se ipsa distincta atque diversa ab ejus essentia,

τέλειος και άπειρος, και άπερίγραπτος παρά της κοινής έννοίας όμολογείται.

Καί μήν ει ό θεός τη των διαφερόντων συνδρομή έστιν έν, πρώτον μόν ζητητέον, τίς ταύτα τά διάφορα συνήψεν· έπειθ' ότι και αυτός ό θεός τη μετοχή του ένός έστιν έν. Ούτω δέ, ου κυρίως και πρώτως έν· άλλ' όύτως έν, ως τά εκ διαφόρων πραγμάτων συν-εστώτα.

"Ετι δέ εσται άλλο τι κρείττον του θεου και τιμώτερον. Τό γάρ μετεχόμενον του μετέχοντος, και τό των πολλών και διαφερόντων ένοποιόν, πρώτον και κρείττον και τιμώτερον εϋ λέγειν. "Οτι και ή ζωή και ή αγαθότης του θεου, και τάλλα' όσα φασιν έτερα της ούσίας ως προς αύτην άντιδιαριείσθαι, και μη ειναι την ούσιαν όπερ την αγαθότητα, και επί των άλλων όσαύτως, τιμώτερα της ούσίας ειη γ' άν· έπειτέρ εκείνο δι' ό έστι τότε σοφόν ή αγαθόν ή δικαιο, ως είδος όν του μετέχοντος, και τελειωτική ένεργεία, τιμώτερον και βελτιώτερον αυτού έστι. Καθόλου γάρ αι μετοχαι των μετέχόντων βέλτιον. Ένταύθα δέ, ως μόν τελειωτική ένεργεία της ούσίας, αι δυνάμεις αύται μετέχον και όπεροχικώτερον, ως δέ καθ' αύτάς ύφαστάται μη δυνάμειναι, άλλ' εκ της ούσίας έχουσαι τό ειναι· και αύται μόν άνούσιοι, ή δέ ούσία, και όσα άλλα άντιδιαριούντες οι νέοι θεολόγοι φασί, της ούσίας ελαττον και επιδιέξω; άλλω; δέ εκάτερον εκάτερου δοόμενον, ό; ειρηται.

"Ετι, ει εστιν έν τῷ θεῷ ή ζωή και ή σοφία και αγαθότης, και πάντα τα τοιαύτα έν τῷ θεῷ έτερα της ούσίας αυτού, πολλῶ μάλλον εσται έν αὐτῷ τάναντία διακεκριμένως· τουτέστιν οι των εναντιων λόγοι. "Επει πάντων μόν έν τῷ θεῷ οι λόγοι· έν δε τοις πᾶσι και τά εναντία. "Αλλά μήν πάντα έν τῷ πάντων αίτιῳ, και τά άλλήλοις εναντία, μονοειδῶς και ήνωμένως και άσχετῶς και συνειλημμένως και ένιαίως, κατά τον θελον Διονύσιον έν τῷ δ' περί θελων όνομάτων, ὡςπερ έν μονάδι πᾶ; αριθμῶς έννοειδῶς ύφέστηκε, και έχει πάντα αριθμόν έν εαυτῇ μοναχῶς· και ὡςπερ έν κέντρῳ πᾶσαι αι του κύκλου γραμμαι κατά μίαν ένωσιν συνυφαστήκασι, και πᾶσας έχει τό σημεῖον έν εαυτῷ τῆς εϋθείας έννοειδῶς ήνωμένας· άλλά και έν τη των όλων φύσει πάντες οι της καθ' εκαστον φύσιν λόγοι συνειλημμένοι εσσι κατά μίαν άσύγχυτον ένωσιν. Οὐδ' άρα ή ζωή, και ή σοφία, και ή αγαθότης, έν τη ούσίᾳ του θεου πράγματα παρά ταύτην πραγματικῶς έτερά έστιν. "Επει, ως εκ των ειρημένων δῆλον γέγονε και λόγοις και χρήσεσιν άγιων, μηδαμῶς την ούσιαν εκεινην δεκτικην ειναι πράγματος έτέρου παρ' αύτην· ουδέ τινος έτέρου δείσθαι δι' άκραν τελειότητα και άπλότητα και ένωσιν. "Ο γάρ άλλως τιθέμενος τά ειρημένα άτοπα ου διαφεύζεται, και άμα ταί; Γραφαι; και ταί; των άγιων άποφάσεις εναντίας έρεῖ.

Έκ δέ των ειρημένων συναναφανίεται και ετι άδιάφορον επί θεου ή ούσία και ή ένεργεία. "Επει γάρ οι διάφορα επί θεου τιθέμενοι κατά τό πρόγμα

τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὴν ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἀποδοόμενα αὐτῷ, ἐνεργεία; καὶ ἐνεργεῖαν τοῦ Θεοῦ φασι καὶ ὡ; τελευτικὴν ἐνεργεῖαν ἀποδοῦναι αὐτῷ, καθ' ἣν ζῆ, καὶ δυνατὸς καὶ ἀγαθός ἐστι, καὶ ἐνεργεία ἐστίν, ὃ τί ποτ' ἐστίν· ταῦτα δὲ δέδεικται ὅτι οὐκ ἐστίν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· φανερὸν ὅτι οὐδὲ ἡ ἐνεργεῖα αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστι, δηλονότι κατὰ τὸ πρῶτον σημαίνονμενον τῆς προαποδοθείσης ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν ἀγίων τεχνολογίαν, ἐστίν ἕτερον τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ λόγος ἐκ περιουσίας βούλεται καὶ τοῦτο ῥητῶς ἐκ τῶν ἀγίων δεῖξαι.

Αὐτίκα τοίνυν ὁ μὲν ἅγιος Μάξιμος; ἐν παρεκβολῇ τοῦ κ-φαλαίου τῆς πρώτης Ἐκατοντάδος, οὐ ἡ ἀρχή, *Τὸ κατ' οὐσίαν κυρίως ἀγαθόν ἐστίν, φησίν, Ἐκ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς τῶν οικειῶν ἔργων προνοίας γινώσκεται, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὁ Θεός. Ἐνεργεῖαν δὲ τὰ ἔργα λέγομεν, οὐ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. Ἐκεῖνη γὰρ οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ νομισθῆ. Ὁ αὐτὸς ἐν... Παρὰ ἀνθρώπων παρὰ Θεοῦ δεξιμένῳ τὸ ἀγαθόν ἀποδοῦναι ἐστίν ἡ μάθησις. Ὅς τὸ ὅσιον οὐσία τέ ἐστίν ὑπερούσιος καὶ δύναμις ὑπερδύναμος, καὶ ἐνεργεῖα πάσης ἐνεργείας ἐξηρημένη. Ὁ αὐτὸς ἐν τῆς εἰς τὸν μακάριον Διονύσιον Σχολίαις, Ἡ αὐτεπαγαλλόμενης, τοῦς οὐσα καὶ ὅλη ἐνεργεῖα, εἰς ἑαυτὴν ἐστριμμένη ἐνεργεῖα ἐστίν.*

Ὁ Νύσσης ἐν τῷ εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἁγμάτων λόγῳ, *Φύσις ἐστίν ἡ πάντων ὑπερκειμένη δύναμις καὶ ἐνεργεῖα, ἥ ἐργα τὰ τε ἄλλα πάντα, καὶ τὰ οὐράνια κάλλη. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀντιβήρτικαῖς, Οὐδὲν περὶ τούτων διαλεχθεῖς (ὁ Εὐνόμιος δηλοῦναι), οὐδὲ ἀποδείξαι πῶς ταῦτον εἶναι κατασυνέχεται τῇ οὐσίᾳ παρ' ἡμῶν ἡ ἐνεργεῖα, τέλος ἐπάγει, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου. Ἐπιστῆναι οὖν ἐνταῦθα χρῆ, πῶ; Εὐνόμιος; δῆραι μὲν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ἐνεργεῖαν, ὡς ἐγκλημα δὲ τὴν ταυτότητα τοῦ ἁποδοῦναι προέφερε. Διὸ καὶ φησίν ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ οὕτως· Οὐ χρῆ τοῦς κειθόμενους τῇ ἀληθείᾳ γινώσκαι ἕτερον ἀνεξετάστως ἐνοῦν τῇ οὐσίᾳ τῆν ἐνεργεῖαν.*

Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τῶν αἱρετικῶν λεγόντων εἰκόνα εἶναι τὸν υἱὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ τῆς οὐσίας, τοῦτο λαμβάνει ὡ; ἐλάττωσι πρότασιν συλλογισμοῦ· τὴν δὲ μείζω παρ' ἑαυτοῦ τίθησι, καὶ οὕτω φησίν, *Ἐπει λέγετε τῆς ἐνεργείας τὸν υἱὸν εἰκόνα· ἡ δὲ ἐνεργεῖα ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ· τῆς ἅρα οὐσίας ἐστίν εἰκὼν ὁ υἱός. Οὕτω τὸ διακρίνει τῆς οὐσίας; τὴν ἐνεργεῖαν, καθ' ἣν ἡ θεὸς ἐνεργητικός; ἐστίν, φρόνημα τῶν παλαιῶν αἱρετικῶν ἦν.*

Ὁ δὲ τῶν Γραπτῶν ἅγιος Θεόδωρος ἐν τῇ πρὸς Εὐσέβιον κατὰ Εἰκονομάχων αὐτοῦ πραγματείᾳ παραδίδωσιν οὕτως· *Ἄλλο οὐσίαν, καὶ ἄλλο ἐνεργεῖαν, ὡς περ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐτίθεντο, ἕπερ τοῖς εὐσεβίσιν ἀπελήθηται. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν*

A in Deo ponunt, vitam et sapientiam et virtutem et bonitatem, ac reliqua quæ illi tribuuntur, Dei operationes atque operationem vocant, ac velut perficientem operationem (seu actum) ei assignant, qua vivit, potensque ac bonus est, estque operatio seu actus, quidquid tandem est : hæc autem probatum est non esse aliud ab ejus essentia ; utique manifestum est, nec ejus operationem, qua efficax est, vimque agendi habet, juxta nimirum primo assignatam vocis hujus ἐνεργεῖα significationem, pro eo ac sancti subtiliter arteque digesserunt, aliud a Dei essentia esse. Hoc nihilominus ipsis eorum verbis ex sanctis declarare animus est.

Statim itaque sanctus Maximus in fine secundi captis primi Centenarii, cujus initium est : *Bonum per essentiam proprie est, ait : Deus ex bonitate et operatione, exque providentiæ propriis operibus, non vero ex essentia sua cognoscitur. Operationem vero (ἐνεργεῖαν) opera dicimus, non operationis virtutem seu facultatem ; illa enim non est aliud quam Dei essentia, ne compositio in Deo existimetur. Idem in... Cuique homini qui bonum accepit a Deo, doctrina ipsa a se parva est. Quamobrem Deus essentia est essentia omni superior, et virtus omnem excedens virtutem, et operatio omni operationi eminens. Idem in scholiis in beatum Dionysium : Ipsa supra quam bonitas, quæ mens sit et tota operatio seu actus, in seipsam conversa operatio est.*

C Nyssenus, in Expositione Cantici canticorum : *Natura est cunctis eminens virtus ac operatio ; cujus opera, cum alia omnia, tum celestia decora sunt. Idem in Consultationibus : Nihil de his disserens (nempe Eunomius) neque ostendens, quo pacto idem a nobis operatio (ἐνεργεῖα) ac essentia asseratur, postremo subdit, et quæ in eo libro sequuntur. Observandum itaque hoc loco est, quod Eunomius ipse quidem operationem ab essentia dividebat, crimini vero vertebat orthodoxis, quod idem eam esse sentirent. Unde etiam dicit in suo opere : Non decet eos qui credunt veritati, ex aliorum sententia absque examine certoque judicio operationem essentia unire.*

Seu et magnus Athanasius, cum hæretici dicerent, Filium imaginem esse operationis Patris, et non essentia, istud assumit ut minorem propositionem syllogismi ; majorem vero a se ipse ponit, ac sic ait : *Quandoquidem dicitis Filium imaginem esse operationis ; operatio autem idem est ac essentia ; ergo Filius imago est essentia.* Alioquo dividere operationem, qua Deus efficax vimque operandi habet, ab essentia, veterum hæreticorum fuit sententia atque mens.

Sanctus vero Theodorus Graptus (vultum scilicet Lambi inscriptus) in sua adversus Eusebium contra Iconomachos lucubratione, in hunc modum tradit : *Aliud essentiam aliudque operationem, haud secus ac in iis quæ corporaliter considerantur, sic nimirum et in Dei Verbo posuerunt, quod pietatis cultoribus*

nefas est. In simplicibus enim et incorporeis, in nullo differre noverunt. Non enim hæc inter se dividenda sunt, ne quod omnem excedit simplicitatem, compositum intelligatur. Neque enim divina essentia unquam ipsa inefficax ac quasi virtutis expers exstiterit; nec operatio carens essentia. Idem in iisdem: Quorum diversæ naturæ sunt, eorum sunt et operationes: quorum eadem sunt operationes, eorum etiam pari dignitate naturæ, propter nimirum contrarietatem eorum, quæ convenerunt, uti se doctrina ecclesiastica sensusque habet. Sic namque pie intelligatur, divina quidem operatio, æterna; quin imo ipsa a se operatio; quod non divisa sit operatio ab essentia, sed eandem rationem recipiat, ob naturæ simplicis ac incorporeæ proprietatem. Hæc et ille ait.

Quomodo autem se habet, et quæve ejus indoles sit quod idem est, tradit divinus Maximus, quo loco ostendit, esse in Christo distinctionem rerum, id est substantiarum. Subdit itaque: Quæ enim inter se non prorsus eadem sunt, unam ac eandem essentiam rationem haudquaquam recipiunt. Quæ enim eadem omnino inter se sunt, nec distinctionem recipere possunt. Idcirco ex sancti Maximi sententia dici non potest operationem, vel etiam minimum in Deo ab essentia distingui, et unam eandemque recipere rationem. Atqui recipit. In simplicibus enim et incorporeis nulla horum distinctio est: quocirca nullam distinctionem possunt admittere. Sin autem non minimum, sed uno aliquo ex recensitis oppositionum modis distinguuntur, nulla quoque potentia fiat, ut eandem rationem recipiant.

Hæc et magnus Basilius in Confutationibus confirmat, dicens: In simplici et incorporea natura eandem operatio seu virtus cum essentia recipit rationem. Itaque etiam ex hujus doctoris sententia, si quis aliud quicquam dicat Dei essentiam, rem vero aliam ejus operationem, sicque distingui, ut aliud quidem essentia sit, aliud essentiae expers, fieri non possit ut Deus simplex natura ac incorporea sit. Ejus enim ratio quod expers essentiae est, nunquam una eandemque sit cum essentiae ratione: fietque, ut et in iis quæ sunt composita, essentia et operatio idem sint. Ac denique, vel ipse quoque Deus erit compositus, velut ipsi sumus; siquidem in illo aliud essentia est atque aliud operatio; vel etiam composita simplicia erunt et incorporea, velut Deus; si quidem quod idem essentia et operatio sit perinde illi nobis convenit. Enimvero, ad nos quod attinet, distincta sunt re et ratione essentia (seu substantia) virtusque et operatio; nam essentiae quidem (seu mavis, substantiæ) ratio est, per se subsistere; virtutis vero ac potentiae principium efficiens esse; operatio autem ex sua ratione forma est; actusque potentiae, quatenus potentia est; utraque vero, substantia caret, suntque ambo essentiae expertes seu substantiæ, et in substantia existunt, ut in subjecto; ac vero mutuo inter se egent. Quia vero corporea ac composita, in eum se modum habent, Deum vero simplicem esse et in

καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν. Οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοοῖτο. Οὕτως γὰρ ἢ θεὸς οὐσία ἀνεργητος εἴη ἂν ποτε, ὅπως ἀνοῦσιος ἢ ἐνέργεια. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς, ὡς αἱ φύσεις διαφέροντες, τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι ὡς αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐτὰ, τούτων καὶ αἱ φύσεις ὁμοίτιμοι διὰ τὴν τῶν συνελθόντων ἐναντιώσιν, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα καὶ φρόνημα. Οὕτως γὰρ ἂν εὐσεβῶς νοηθεῖ ἢ μὲν θεὸς ἐνέργεια ἀίδιος· μᾶλλον δὲ αὐτενέργεια, τῷ μὴ διορισθῆναι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχασθαι διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα. Ταῦτα καὶ ὁστίς φησι.

Πῶς δὲ ἔχει φύσεως τὸ ταυτὸν, ὁ θεὸς; Μάξιμος λέγει, ἐν τῷ, Ὅτι πραγμάτων, ἦθουν οὐσιῶν, ἐπὶ Χριστοῦ ἡ διαφορὰ. Ἐπάγει γοῦν, Τὰ μὲν γὰρ ἀλλήλοις μὴ πάντη ταυτὰ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμῶς ἐπιδέχεται λόγον. Τὰ πάντη γὰρ ταυτὰ ἀλλήλοις καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. Ὡς κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον οὐκ ἐγγωρεῖ λέγειν τὴν ἐνέργειαν τῆς οὐσίας καὶ ὁπωσοῦν διαφέρειν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον. Ἐπιδέχεται δὲ· ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρει ταῦτα· ἐκεῖ γὰρ ἀλλήλοις πάντη ταῦτα· διὸ καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. Εἰ δὲ μὴ ὁπωσοῦν, ἀλλὰ τὸν προηρηθῆμενον τῆς ἀντιθέσεως τρόπον διαφέρει, ἀδύνατον καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον.

Ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀντιόχητικοῖς βεβαίως λέγων, Ὅτι ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσία λόγον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια. Καὶ τοῖνυν κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον, εἴ τις ἄλλο μὲν λέγοι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἄλλο δὲ πρᾶγμα τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ ὁστω διαφέρειν, ὡς τὸ μὲν οὐσίαν εἶναι, τὸ δ' ἀνοῦσιον, οὐκ ἂν εἴη φύσις ἀπλή καὶ ἀσώματος ὁ Θεός. Ὁ γὰρ τοῦ ἀνοῦσιου λόγος οὐκ ἂν ποτε εἶς εἴη καὶ ὁ αὐτὸς τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ· συμβῆσεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων τὸ αὐτὸ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ γοῦν, εἰ καὶ ὁ Θεός ἴσται σύνθετος, ὡς περ ἡμεῖς· εἴπερ ἐπ' αὐτοῦ ἔστιν ἄλλο οὐσία καὶ ἄλλο ἐνέργεια, ἢ καὶ τὸ σύνθετα ἀπλᾶ εἶναι καὶ ἀσώματα, ὡς περ ὁ Θεός, εἴπερ τὸ αὐτὸ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν αὐτῷ τε ἀρμόσει καὶ ἡμῖν. Ἀλλ' ἢ μὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν λόγον διαφορὸν ἐφ' ἡμῶν εἰσιν ἢ τε οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια. Λόγος μὲν γὰρ τῆς οὐσίας τὸ κατ' ἑαυτὴν ὑφ' ἑαυτὴν εἶναι, τῆς δὲ δυνάμεως τὸ ἀρχὴ εἶναι ποιητικῆ. Ἡ δὲ ἐνέργεια ἔχει κατὰ τὸν λόγον αὐτῆς τὸ εἶναι εἶδος καὶ ἐντελέχεια τῆς δυνάμεως καθ' ὃ δύναμις ἡμῶν δὲ ἀνυπόστατοι, καὶ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ οὐσιν τῇ οὐσίᾳ· καὶ δὴ καὶ ἀλλήλων ἐπιδέονται ἕκασται. Καὶ ἐπὶ τὰ μὲν σωματικὰ καὶ σύνθετα οὕτω, ὁ δὲ Θεός ἀπλούς καὶ ἀσώματος ὁμολογεῖται· εἰσιν ἄρα ταῦτα πάντα ἐν τῷ Θεῷ ἓν καὶ οὐσία, κατὰ τὸν τοῦ διδασκάλου λόγον.

corporeum exploratum est, fit plane ut omnia hæc unum sint in Deo cum essentia, juxta ac sanctus docet.

Εἰ δὲ λέγοι τις ἔτι κατὰ τὸ ἀκτιστον τὸν αὐτὸν Ἀ ἐπιδέχεται λόγον, καὶ τῆς διαφορᾶς ὡς ἂν βούλοιο μενούσης, οὐδὲν λέγει· πρῶτον, ὅτι ἀπλῶς ὁ διδάσκαλος εἴρηκεν, ἀλλ' οὐχ ὅτι τιμὴ διαφέρουσιν· Ἐπειθ' ὅτι εἰ κατὰ τὸ ἀκτιστον, ἀλλ' οὐ μέντοι κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον, καὶ τῆς διαφορᾶς μενούσης, τῇ οὐσίᾳ ἢ ἐνέργειᾳ. Τὸ μὲν γὰρ ὑπεστηκέναι φασί, τὸ δὲ μὴ, καὶ τὰλλ' ὅσα διακρίνοντες ἐξεύρου. Εἰ γὰρ τὸ λογικὸν τῷ ζῶφ προστεθὲν, διάφορον τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἀπλῶς πεποίηκε ζῶου, πάντως τὰ τοσοῦτον διεστηκότα, οὐκ ἂν ποτε τὸν σὺτὸν ἐπιδέχεται λόγον. Καὶ μὴν, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἀκτιστον, ἢ τοῦ ἀπείρως ὑφείσθαι διαφορὰ, καθ' ἣν διακρίνουσι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, τὸν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον πάντῃ οὐκ ἔλασει. Τὸ γὰρ ὑποβεβηκὸς τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, μήτοι γε τὸ ἀπειράκι· ἀπείρως ὑφειμένον, γενητὸν δῆπου καὶ κτιστόν. Ἐπει κατὰ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον ἐν τῷ κατὰ Ἀετίου λόγῳ αὐτοῦ, Ἔν ἐστι τὸ ποιῶν ἐν μιᾷ οὐσίᾳ Τριάδος τελείας· τὰ δ' ἄλλα πάντα γενητὰ καὶ κτιστά. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οὐ προσκυνοῦμεν πᾶν τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν· καὶ ὡς ὁ μέγας Ἐφῆ Βασιλεῖος ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, Τὰ μετὰ τὸν Θεὸν κτίσματα καὶ ὁμόδουλα ἡμῖν. Ἀληθὲς μέντοι ὡς καὶ ἡ οὐσία τὸν αὐτὸν τῇ ἐνεργείᾳ ἐπιδέχεται λόγον, ὡς οἱ ἅγιοι διορίζονται· Καὶ τὸν λόγον δεστίς ποτ' ἐστὶν ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' οὖν δι' ἐκδύστην τῶν ὀνομάτων πῦτόν δλον, ὃ τί ποτ' ἐστι, σημαίνομεν. Τὸ φῶς γὰρ, φησὶν, αὐτὸν τιθέμεθα, καὶ τὴν ζῶην καὶ τὸ ἀγαθόν, δλον δπερ ἐστὶ ζῶην ὄντα, καὶ δλον φῶς, καὶ δλον ἀγαθόν. Καὶ, ὡς πάλιν αὐτὸς εἶλεγε, Πᾶσα εἰκὼν ἢ οὐσίας, ἢ μορφῆς, ἢ χρώματός ἐστιν εἰκὼν Θεός δὲ ἐν οὐδενὶ τούτων, ἐν δὲ οὐσίᾳ μόνῃ. Ἐξ ὧν καὶ δῆλον ὡς ὅταν ἐνέργειαν αὐτὸν φῶμεν, αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τιθέμεθα· καὶ ὁ μόνον αὐτὸν εἰρηκῶς ἐνέργειαν, αὐτὴν μόνον τὴν οὐσίαν ἐσήμανε διαφοροῖς μέντοι ὀνόμασιν. Εἰτε γὰρ, φησὶν, οὐσίαν εἰποιμεν, δλος ἐστὶν οὐσία καὶ μόνον· εἰτε νόησιν, δλος ἐστὶν νόησις καὶ μόνον· εἰς ἐνέργειαν, δλος ἐστὶν ἐνέργεια καὶ μόνον, διότι μονάς ἐστὶν ἀδιαίρετος, καὶ ἀμερῆς καὶ ἀπλή· καὶ ἵνα μὴ σύνθετος τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοοῖτο.

compositum intelligatur, quod omnem excedit simplicitatem.

Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος ἐν β' τῶν πρὸς Ἐρ- D μείαν φησὶ, Φύσις μὲν θεότητι μία καὶ ἀπλή· φαινὲν δὲ αὐτὴν εἶναι ζῶην καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ δόξαν. Ὅστε τὸ αὐτὸ διάφορος ὀνομάζεται κατὰ διαφοροῦς ἐπινοίας. Τοῦτο παρίστησι καὶ ὁ μέγας Βασιλεῖος, πρὸς Εὐστάθιον ἐπιστάλλον. Φησὶ γὰρ, Πάντα τὰ θεοσπεκῆ νοήματά τε καὶ ἐνέργεια ἐφ' ἐν ἑποκαίμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν. Οὐδὲ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι σημαίνον φέρει ἢ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορία, ἐπ' ἄλλο δὲ ἢ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅπερ ὄν εἰποῖς, ἐν ἐστὶ διὰ πάντων τὸ σημαίνον-

PATROL. GR. CLII.

Sin autem quis dicat, fore ut quamvis distinctio maneat, pro eo ac velit, secundum increatum eandem rationem recipiat, is nihil dicit. Primum, eo quod doctor simpliciter locutus sit, non secundum aliquid distinctionem dixerit. Deinde, quia etsi secundum increatum, non tamen secundum ipsam essendi rationem, stante distinctione, eandem operationem cum essentia rationem receptura sit. Alterum vere esse dicunt ac subsistere, alterum negant, ac quæcumque alia distinguendo illis adinventæ sunt. Nam si rationale animali adjunctum, ab animali sic absolute dicto diversam fecit definitionem, nunquam omnino fiat, ut quæ tantis distant eandem rationem recipiant. Quin et in ipsa increati ratione, infinites infinitæ inferioris differentia, qua operationem ab essentia discernunt, eandem ejus cum essentia rationem fore, nunquam prorsus sinit. Quod enim Dei essentia inferius est, nedum quod infinites infinite est inferius, factum utique ac creatum est. Ut enim sanctus Epiphanius, oratione adversus Aetium, auctor est: *Unum est quod facit ac creat in una essentia perfectæ Trinitatis, reliqua vero omnia facta sunt et creata.* Quamobrem nec nos adoramus, quidquid Dei essentia inferius est. Atque ut dixit magnus Basilius in Confutationibus: *Quæ a Deo secunda sunt, creata ac nobis conserata sunt.* Atqui verum est, etiam essentiam eandem cum operationem rationem recipere, uti sancti definiunt: *Ac quidem nescimus quænam tandem ratio sit, ipsum tamen totum, hoc quod est, quovis nomine designamus. Lumen enim, inquit, eum dicimus, et vitam et bonitatem; totum quod est, vitam; totumque lumen et totum bonam.* Atque, ut idem ipse aiebat: *Omnis imago aut essentie, aut formæ, aut coloris imago est, Deus autem in nullo horum, sed in essentia solummodo est.* Ex quibus etiam liquet, cum operationem seu virtutem aut actum eum dixerimus, ipsam nos ejus essentiam ponere; ac qui solam eum operationem seu virtutem ac actum dixit, ipsam solam essentiam, taret si diversis nominibus, dixit: *Sive enim, inquit, essentiam dixerimus, totus essentia est, et solum; sive intelligentiam, totus est intelligentia, et solum; sive operationem, totus est operatio, et solum; eo quod monas est indivisa, nullisque partibus ac simplex; ne ne*

Quamquam Deum dixeris, eundem ostendisti, quem et reliquis nominibus. Alibi quoque : Divina omnia nomina, quæ divinæ naturæ tribui solent, ipsa quidem alia aliis æquipollent, in eo quod subjectum indicent ; secundum tamen aliam atque aliam vocum vim ac expressionem, mentem nostram ad idem ducunt.

Hæc et sanctus Maximus in *Dialogo adversus Anomæum*, ita edisserit : *Ipsa Dei substantia, ejus etiam immortalitas est ; nec solum immortalitas, sed et incorruptio et justitia et sanctificatio et redemptio et dominatio et virtus. Nec Deus illa est compositorum more, sed ea dicitur penes diversos conceptus et rationes. Immortalitas quidem, quod ab omni immunis interitu atque fine est ; incorruptio, quod insolubilis vita ; justitia, pro æquitate ; sanctificatio, quod servet a peccato ; redemptio, quod vitam nostram ab interitu et corruptione præstet incolumem ; dominatio, quod sub imperio teneat omnia ; virtus, quod nihil ei obniti queat.*

Una hæc sancti Maximi doctrina, solvendo sit omnes auctoritates, in quibus aliud atque aliud dicitur. Quomodo enim hic : *Aliud quidem justitia, aliud vero immortalitas*, estque distinctio secundum rationem, non vero realis ; sic et ubicunque ejusmodi aliquid a sanctis dictum occurrit, aliud atque aliud in Deo dicemus : id vero ratione, non item re, ne plura in Deo absurda fieri necesse habeamus, ac quam procul a sanctorum scõpõ rapiamur. Sane enim, si quid realiter distinguitur, necessario aliud quoque atque aliud dicitur : hoc secundum essendi rationem realiter distinguitur.

Ad hæc, dicente Anomæo : *Si Deus aliis gignit, aliis creat, compositus est* ; subjungit Maximus : *Non dico : Aliis gignit, et aliis creat ; sed, Aliter gignit, et aliter creat.* Nam et cum aliquis eodem gignat et creet, nihil vetat aliter eum gignere et aliter creare ; ac quod genitum est, ab eo quod creatum, distinctum ac diversum esse, ipsunque gignens ac creans necessario simplex esse. Sin autem aliis gignit et aliis facit ac fabricatur, quasi diversis membris sive organis atque viribus utens, non potest non compositum esse.

Deus itaque, cum sit una eademque res secundum diversos ad ea quæ sunt, respectus ; aliis aliisque modis nominatur, quod propter nostram tenuitatem, cum qui supra quam plenus est summamque ejus perfectionem, uno nomine aut conceptu significare non possumus. Ac quidem secundum nostram rationem, vita et sapientia et virtus

(12) Ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος. Sic Maximi nomine plerique citant hos Dialogos, nec aliter Romani codex et Venet. alique ; quidam etiam Athanasii nomine, quo et edidit Theodoros Beza, ex quo recusi in operibus Athanasii tom. II, quo habentur pleraque ejus spuria. Sic vero Maximo vindicatos eidem restitnam, quod et ejus potius esse videantur, scholastico præsertim stylo, Maximo familiari conscripti. Una horum auctoritate hic allata, elidi

μενῶν. Κἄν θεὸν εἶποις, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὅτι καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων. Καὶ ἄλλοι, πάντα τὰ θεῖα ὀνόματα τὰ τῆ ὁσίᾳ φύσει ἐπιλεγόμενα ἰσοδύναμα μὲν ἀλλήλων κατὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐνδείξιν· ἀλλὰ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔμφασιν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὀδηγοῦσι.

Ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος (12) ἐν τῷ πρὸς Ἀνόμοιον διαλόγῳ φησὶν οὕτως· Αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ καὶ ἀθανασία αὐτοῦ ἐστὶ· καὶ οὐ μόνον ἀθανασία, ἀλλὰ καὶ ἀφθαρσία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις καὶ κυριότης καὶ δύναμις. Καὶ οὐκ ἐστὶ κατὰ σύνθεσιν ταῦτα ὁ θεός, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ταῦτα λέγεται· ἀθανασία μὲν διὰ τὸ ἀτελεύτητον, ἀφθαρσία δὲ διὰ τὸ ἀδιάλυτον· δικαιοσύνη διὰ τὸ ἴσον· ἀγιασμός διὰ τὸ φυλάττειν ἀπὸ ἁμαρτίας· ἀπολύτρωσις διὰ τὸ σώζειν ἐκ θορῶς τὴν ζωὴν ἡμῶν· κυριότης διὰ τὸ πάντων κρατεῖν· δύναμις διὰ τὸ μηδὲν αὐτῷ ἀντικεῖσθαι.

Οὗτος ὁ λόγος τοῦ ἁγίου τούτου πρὸς λύσιν ἀρκεῖται τῶν ζητῶν πάντων, ἐν οἷς λέγεται ἄλλο καὶ ἄλλο. Ὅσπερ γὰρ ἐναυθα, Ἄλλο μὲν δικαιοσύνη, ἄλλο δὲ ἀθανασία· καὶ ἐστὶ διάφορον κατὰ τὸν λόγον, οὐ μὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα, οὕτω καὶ ὅπου περ ἄν ἄλλοι παρὰ τοῖς ἁγίοις τοιοῦτόν τι λέγεται, ἄλλο καὶ ἄλλο ἐπὶ θεοῦ, ἐροῦμεν διάφορον κατὰ τὸν λόγον, οὐ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν πολλὰ τὰ ἄτοπα ὁμολογεῖν ἐπὶ θεοῦ, καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἁγίων ἐκφερεσθαι. Εἴ τι μὲν γὰρ κατὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει, ἀναγκαιῶς ἄλλο καὶ ἄλλο λέγεται, τοῦτο καὶ κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον πραγματικῶς διαφέρει.

Ἐπὶ τοῦ Ἀνομοίου εἰπόντος, *Εἰ ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτερίζει, σύνθετος ὁ θεός· ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιφέρει, Οὐ λέγω, Ἄλλοις γεννᾷ, καὶ ἄλλοις κτερίζει· ἀλλὰ, Ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτερίζει.* Καὶ γὰρ τῷ αὐτῷ γεννῶντός τινος καὶ κτερίζοντος, ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτερίζειν, τό τε γεννηθὲν διάφορον εἶναι τοῦ κτισθέντος ἀδύνητον οὐδὲν· αὐτὸ τε τὸ γεννῶν καὶ κτερίζον ἀναγκαίως ἀπλοῦν εἶναι. Εἰ μὲντοι ἄλλοις γεννᾷ καὶ ἄλλοις κτερίζει, ὅσον διὰ τινῶν διαφόρων μερῶν ἢ ὀργάνων καὶ δυνάμεων, ἀδύνητον μὴ σύνθετον εἶναι.

Ὁ θεός ἄρα, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὧν πρᾶγμα, κατὰ διαφόρους πρὸς τὰ ἕντα ἀποδέψει, ἄλλως καὶ ἄλλως ὀνομάζεται, ἐπεὶ οὐκ ἔχομεν ἐν τῷ ὀνόματι ἢ νοήματι διὰ τὴν πενίαν ἡμῶν, δηλῶσαι τὴν ὑπερπλήρη καὶ ἄκραν αὐτοῦ τελειότητα. Καὶ κατὰ μὲν τὸν ἡμέτερον λόγον, ἢ ζωὴ, ἢ σοφία καὶ ἢ δύναμις, ἄλλο καὶ ἄλλο εἰσὶν· ἐκάστῳ γὰρ τούτων ὁ λόγος,

omnia Palamitarum argumenta, Calecas sapienter notavit ; penes scilicet distinctionem rei et rationis, qua utraque aliud et aliud solet dici, ut non sit necesse, quidquid aliud in Deo dicitur, sive aliud, significat, esse aliud, vel significare ut rem, sed satis sit esse ac significare ut rationem ; quæ est virtualis distinctio, habetur in Deo maxime locum ob ejus infinitatem et eminentiam, humanique intellectus finitam vim ac capacitatem.

εἶ· ὡν ὁρισμὸς διάφορος· κατὰ δὲ τὸ πρᾶγμα τὸ αὐτὸ ἔστιν· ὡσπερ ὁ κόκκος· τοῦ σίτου λέγεται καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπός, καὶ ὡσπερ τὸ σημεῖον ἐν τῇ γραμμῇ καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος λέγεται, ἀρχὴ μὲν τοῦ ἐπομένου, τέλος δὲ τοῦ προηγουμένου. Τῇ γοῦν στιγμῇ τὸ τέλος· καὶ ἡ ἀρχὴ ἀποδίδεται κατὰ διάφορον λόγον καὶ διαφόρους ἐπινοίας· οὐκ ἔστι μὲν τὸ τέλος καὶ ἡ ἀρχὴ διάφορα πράγματα, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐν ἀρροτέροις ὑπόκειται πρᾶγμα, ἡ στιγμῇ. Ἔτι τε οὐδὲ ἡ ἀποδημία καὶ ἐπιδημία πράγματα διάφορα· κίνησις γάρ ἡ αὐτὴ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐν ἀμφοῖν· λόγῳ δὲ διαφέρουσι μόνον, κατὰ ταύτας τὰς ἐνοίας.

Καὶ ὁ ἄγος Κύριλλος ἐν β' τῶν *Θησαυρῶν* εἰρηκον, Ἔχει τὸ γεννᾶν ὁ Πατήρ φυσικῶς· ἔχει καὶ τὸ κτίζειν δημιουργικῶς δι' Υἱοῦ· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός ἐστι· μιας γὰρ φύσεως τὰ τοιαῦτα καρπός. Πάλιν ὁ αὐτός, Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ· φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν. Ὡσαύτως καὶ ὁ Δαμασκηνός εἶπεν, Ἔργον μὲν θείας φύσεως ἢ προαιώνιος γεννησις· ἔργον δὲ θείας θελησεως ἢ κτίσις.

Ἔτι δὲ, ὡς ἔχει τὸ τῆς Γραφῆς ἐκεῖνο, Ὁ τετοκῶς βάλουσι δρόσον, οὐκ ὁμοίως τὰς τε βάλουσι· καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεστήσατο. Ὑψίστησι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ τὸν Υἱὸν, ὑπέστησε καὶ τὰ κτίσματα. Κατὰ γὰρ τὴν μέγαν Ἀθανάσιον, Αἰτία ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης. Ἀλλὰ δηλονότι τὸν μὲν ἀχρόνως καὶ συνωνύμως· ἐξ ἑαυτοῦ γεννᾶ· τὰ δὲ ἐν χρόνῳ καὶ ὁμωνύμως καὶ δημιουργικῶς, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ παρήγαγε. Ἀλλοιὸν δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὡς ἄλλως καὶ ἄλλως τὰ αἰτιατὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσιν, οὐκ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. Οὐ γὰρ, καὶ ἄλλῳ γεννᾶ, καὶ ἄλλοις κτίζει. Καὶ ὡς ὁ αὐτός φησὶν, Ὅλος γεννητῶν, καὶ ὅλος δημιουργῶν· ἄλλ' οὐκ ὁμοίως, ἀλλ' ὅλος γεννητῶν, ὡς ὅλος οὐσία· ὅλος γὰρ ἐστὶ Θεός ὁ Υἱὸς ἐξ ἑἑ δέου· ὅλος δημιουργῶν ὡς ὅλος ἀρθροπόστατος ἐνέργεια· καὶ ὅλος σοφίζων καὶ ἀγαθίζων, ὡς ὅλος σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις· ὡς μὲν γὰρ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μεταδοτικὸς γεννᾶ· ὡς δὲ τῆς ἑαυτοῦ ὁμοιότητος κατὰ τέχνην δημιουργεῖ· ἵνα μηδεὶς μετοχῆς τρόπος ἀπῆ τοῦ ἐντελοῦς καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἄκρου· τῶν τοιούτων παρ' ἡμῶν μὲν μόνον πιστευομένων· ὡς ἔχει δὲ ἀκριβῶς, παρ' αὐτῶ μόνον γνωστομένων.

Καὶ ὡς ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸν πάντων αἰτων ἀναχθῆναι, μικρῶ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμισμένως, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ νοήσαιε τις ἐκ τοῦ ἡλίου ἄλλον ἡλίον πρεῖντα, ὁμοῦ τῇ τοῦ πρώτου ἐπινοίᾳ γεννητῶς αὐτῷ συνεχλάμποντα, καὶ κατὰ πάντα ὡσαύτως ἔχοντα· καὶ αὐτῶ εἰς τὸν ἡλίον ἐνοήσαιε ἄλλως, ἵνα οὕτως κατὰ τρόπον ὁμοιότητος εἰς πολλὰ πολλαπλασιασθῆναι· οἷον ἐν ὕδασι καὶ κατόπτοι· ἑρῶμεν, ἀκινήτου μένοντος ἐκείνου καὶ μὴ μετα-

A seu potentia, aliud atque aliud sunt. Horum enim cuiusque distincta diversaque ratio est, sive definitio, secundum rem vero idem sunt. Velut granum tritici dicitur atque est semen et fructus, et sicut punctum in linea, et initium vocatur et finis; initium quidem sequentis, finis vero ejus quod antecedit. Puncto igitur et initium et finis tribuitur secundum diversam rationem, atque distinctos subtiles cogitatus. Non tamen initium et finis sunt diversæ res, sed utrique una eademque res subjecta est, nempe punctum. Ad hæc etiam accessus et recessus non sunt res diversæ: idem enim reipsa in utroque motus est: sed distinguuntur sola ratione secundum has considerationes.

B Sanctus quoque Cyrillus in secundo *Thesaurorum* dixit: *Habet ut gignat Pater natura; habet etiam ut creet conditoris potentia, per Filium; nec propterea compositus est; sunt enim fructus ejusdem naturæ.* Idem rursus: *Facere quidem ac creare operationis est; generare autem, naturæ.* Similiter quoque Damascenus ait: *Divinæ naturæ opus, sæculis anterior generatio, opus vero divinæ voluntatis ac consilii, creatio.*

Ad hæc, sicut habet ille Scripturæ locus: *Qui genuit glebas roris* 19, non eadem ratione tum glebas, tum Filium produxit. Producit enim Deus et Pater Filium, producit vero etiam creaturas. Ut enim docet magnus Athanasius: *Causa est Dei natura Filii, Spiritus ac omnis creaturæ.* At Filium quidem sine tempore et coæterne inque eadem natura ex seipso gignit; creaturas vero in tempore diversæque naturæ ac creantis potestate, extraque se produxit. Liquet et ex Maximi sententia, effecta aliter atque aliter ex Deo esse, non alio atque alio. Non enim alio gignit, atque aliis creat. Atque ut idem ait: *Totus gignens, ac totus condens ac creans, non tamen eadem ratione, sed totus gignens ut totus essentia (totus enim Filius Deus ex toto est), totus condens ac creans, ut totus ipsa a se vere existens operatio actusque. Totus idem sapientiam præstans et bonitatem, ut totus sapientia et bonitas et virtus seu potentia.* Quatenus enim ea vi præditus est ut naturam suam communicet, gignit, quatenus vero ut secundum artem similitudine sua impartiat, creat; ne ullus modus participationis desit ejus qui perfectus bonusque et summus est. Porro talia solum credimus; ut autem se habeant, accedat illi duntaxat est cognitum.

Atque ut ex obscuris simulacris ad universorum auctiorem provehamur, exili ratione res magnas ponderantes, velut si quis ex sole solem alium procedentem, mox ac ille primus in animum incurrit, una cum illa gignendi ratione elucere intelligat, eodem se prorsus modo ac ille habentem: tumque rursus cum solem, cum alioqui unus sit, in plura similitudinis ratione multiplicari cogitaverit; velut in aqua videmus et speculis, manente illo immo-

19 Job xxxviii. 28.

billi, nec ullam subeunte mutationem; sed in seipso, ut illi natura comparatum est, consistente. Ac sicut ex eodem vultu multi distincte vultus resultant, qua ipsa ratione beatus Dionysius, imagines quasdam ac simulacra divinatorum ejus exemplarium dixit habere creaturam; quæ videlicet exemplaria prææternas in Deo artis more rerum rationes appellavit divus Maximus: quas habet, non ut alia a se, sed velut qui ipse se habeat, et cum illis unum existat, uti superius expositum est doctoris hujus sententia.

Postremo sanctus Augustinus accedat. Is enim, libro vii de Trinitate, ubi dixerat: *Quomodo creatura, quæ multiplex dicatur, non etiam dicatur simplex*, posteaquam respondit de creatura, sic ait de Deo: *Deus autem dicitur quidem multiplex, magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, ac si quid aliud non indigne videtur dici, verum ejus magnitudo est, quæ et sapientia; non enim mole magnus est, sed virtute: eademque est bonitas, quæ utique et sapientia et magnitudo ejus est; eademque veritas, quæ illa omnia. Nec ibi aliud est beatum esse, aliud vero magnum aut sapientem aut bonum, aut prorsus ipsum esse; quibus verbis significat, Deum multipliciter intelligi ac nominari, esseque multa hæc ut in subjecto, in nostra mente, alia atque distincta; unum vero in Deo illis omnibus respondere. vocari et nomina dædari, et esse ea omnia in Deo et in ipso, et esse ea omnia in Deo et in ipso, et esse ea omnia in Deo et in ipso.*

Præterea Nyssenensis in *Confutationibus*: *Siquidem enim nullum nomen peculiari aliqua notione, seu ratione, assumitur, sed cuncta alia aliis, ob ejus quod significatur confusionem confusa sunt, frustra fuerit multis de eodem uti nominibus, cum ejus quod significatur, nulla sit distinctio, qua nomina alia ab aliis discreta sint.* Tum ubi ostendit, singulis nominibus peculiare tribuendos conceptus ac rationes, non tamen etiam res distinctas illis in Deo respondere, subdit: *Nos enim vera, quod istis conceptibus subjectum est, non una cum illis dividimus, sed quidquid tandem secundum essentiam est, unum esse credentes, id quod intelligitur convenienter se habere cum omnibus suis conceptibus arbitramur.*

Ad hæc magis Dionysius cap. 2, *De conjuncta ac discreta theologia*, divina omnia nomina dicit, ipsumque adeo bonitatis nomen, nisi quis de tota Deitate dici fateatur, ipsum blasphemare, ac, quod nefas, superunitatem unitatem audere dissecare.

Hæc item de operatione adjiciamus. Sanctus Cyrillus *Thesaur.* lib. II, ait: *Si igitur Filius omnis Patris operatio est ac virtus, per quam omnia operatur, quinam fiat ut naturæ creatæ sit? Idem: Igitur Filius ejusdem ac Pater naturæ est, ut qui eandem potestatem habeat ac virtutem; quinimo, qui*

βαλλομένου, ἀλλὰ καθ' αὐτὸν, ὡς ἔχει φύσεως, ἐστὼτος· καὶ ὡς περ ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσώπου διαφόρως πολλὰ ἀναθρώσκουσι πρόσωπα, καθ' ἑν ἑκάστου καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματα τῶν θεῶν αὐτοῦ παραδειγμάτων, τὴν κτίσιν ἔχειν εἰρήκει· ἃ δὴ παραδείγματα τοῦ; ἐν τῷ Θεῷ προαιώνιου; τεχνικῶς τῶν ὄντων λόγους ὁ θεῖος Μάξιμος ἐφη· ὁδὸς ἔχει, οὐχ ὡς ἕτερα ὄντα αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἐν ὧν αὐτοῖς, ὡς προξενεῖται κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον.

Ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἅγιος Λύγουστινος πᾶριτω. Ἐπὶ τῶν γὰρ ἐν ζ' τοῦ περὶ Τριάδος, Πῶς μὲν ἡ κτίσις, πολλαπλῆ λεγομένη, οὐ λέγεται καὶ ἀπλή· ὁ δὲ θεός, πολλαπλούς λεγόμενος, λέγεται καὶ ἀπλοῦς, μετὰ τὸ ἀποδοῦναι περὶ τῆς κτίσεως, ὁδὸς περὶ θεοῦ φησιν· Ὁ δὲ θεὸς πολλαπλοῦς μὲν λέγεται, μέγας, ἀγαθός, σοφός, μακάριος, ἀληθινός, καὶ ὁ τί ποτε ἕτερον οὐκ ἀναξίως δοκεῖ λέγεσθαι· ἀλλ' ἡ αὐτοῦ μεγαλειότης ἐστὶν ἡτις καὶ σοφία· οὐδὲ γὰρ ὄγκος μέγας ἐστὶν, ἀλλὰ δυνάμις· καὶ ἡ αὐτῆ ἀγαθότης, ἡτις δὴ καὶ σοφία καὶ μεγαλειότης αὐτοῦ ἐστὶν· καὶ ἡ αὐτῆ ἀλήθεια, ὡς περ ἐκεῖνα πάντα. Καὶ οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ ἕτερον μὲν τὸ μακάριον εἶναι, ἕτερον δὲ τὸ μέγας ἢ σοφόν ἢ ἀληθινόν ἢ ἀγαθόν, ἢ ἕλως αὐτὸ τὸ εἶναι· δεικνύς διὰ τούτων πολλαπλῶς τὰ πολλὰ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, τῷ ἡμετέρῳ νῦν, ἕτερα·

Ἐπὶ ὁ Νύσης ἐν τοῖς Ἀντιρόρητικοῖς φησιν, Ἐπὶ γὰρ οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τινος ἰδιαίτου ἐννοίας καταλαμβάνεται, πάντα δὲ ἀλλήλοις δὴ τῆς κατὰ τὸ σημαίνοντα συγχύσεως ἀναπέφυρται, μάταιον ἂν εἴη πολλαῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπωνυμίαις κεχρησθαι, μηδεμίαν τῆς κατὰ τὸ σημαίνοντα διαφορᾶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα διαστελλούσης. Εἶτα δεικνύς ὅτι δὲ ἰδίας ἐπωνυμίας ἐκάστῳ τῶν ὀνομάτων ἀποδοῦναι, μὴ μέντοι καὶ διάφορα πράγματα αὐταῖς ἐπὶ θεοῦ ἀποκριθεῖν, ἐπάγει, Ἀλλὰ ἡμῖς οὐ τὸ ὑποκειμένον ταῖς ἐννοίαις συνδιασχίζομεν, ἀλλ' ὁ τί ποτε καὶ οὐσίαν ἐστὶν, ἐν εἶναι πεπιστευκότας, πρὸς ἀσας τὰς οἰκίας ὑπολήψεις, οἰκειῶς ἔχειν τὸ νοῦθὲν ὑπελήφαμεν.

Ἐπὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἐν β' περὶ ἡμετέρας καὶ διακεκριμένης θεολογίας (15), Τὰς θεωρημίας ἀπάσας, καὶ δὴ τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα, φησὶν, εἰ μὴ περὶ τῆς ὁδοῦ θεότητος φαίη τις τοῦτο εἰρησθαι, βλασφημῆν καὶ ἀποσχίστην ἀθεσμως τὴν τῆς ὑπερηρωμένης ἐπάδα.

Ἐπὶ καὶ ταῦτα περὶ ἐνεργείας προσκεῖσθαι. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν β' τῶν Θεσαυρῶν φησιν, Ἐπὶ τῶν πᾶσα ἐνεργεῖα καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός ἐστι, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, πῶς ἂν εἴη σύσεως γεννητῆς; Ὁ αὐτὸς, Ὁδοῦν ὁμοφυῆς ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχων ἐξουσίαν καὶ

δύναμιν· μάλλον δὲ αὐτὸς ὡς ἡ ζωσα καὶ οὐ· *A ipse vivens et essentialis operatio et virtus et sapientia Patris existat.*

Ὁ ἄγιος Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ, Ἐνός γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελεῖαν καὶ πλήρη τὴν ἀρραστεικὴν καὶ φωτιστικὴν αὐτοῦ ζωὴν, οὐσαν ἰστέριαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου, ἐκλάμπει καὶ ἀποτέλλεται καὶ δίδοται.

Ἄλλοι τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημῶνων γέγονε καὶ τοῦτο, ἐπὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστιν, οὐ διαφέρει τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ ταυτὸ ἐστὶν οὐσία καὶ ἐνέργεια. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἀπλῆς καὶ ἰσομήτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῆ οὐσίᾳ ἐπιδέχεται λόγον ἐνέργειας, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοῦτο, κατὰ τὴν ἐκτεθεισαν τῶν ἁγίων διδασκαλιῶν· ὃ πρόκειται δεῖξαι.

Ὁ δὲ εὐναντίον ἡ σύνοδος ἐν τῷ Παλαμητικῷ τόμῳ ἀπεφάνηται. Καὶ οὐ μόνον ἀπλῶς διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ τὸν προσηριθμημένον τρόπον διηρηθῆναι καὶ ἀντικεισθῆναι ἐκαينوτήμησεν. Ἐπεὶ δὲ τὴν οὕτω διαουρούμενην ἐπὶ Θεοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐνεργειαν, μάλλον δὲ ἐνεργείας, ταύτας Θεοῦ καὶ θεότητας ὁμολογούντες, οὐκ αἰσχύνονται, αὐτέθεν καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι πρὸς τὴν κοινήν τῶν Χριστιανῶν περὶ Θεοῦ δόξαν ἐναντίον ἐστίν. Ἡ γὰρ καθολικὴ πίστις ἕνα Θεὸν καὶ μίαν Θεότητα προσβεύειν παραδίδωσι· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἕμφοτον, ὡς τὴς ἐννοια κοινή καὶ πρώτη ταῖς διανοαῖς τῶν ἕνα Θεὸν ὁμολογούντων· ὡς εἰ τις πολλὰς Θεότητας παραδέξαιτο, τοῦτον ἀνάγκη καὶ πολλοὺς Θεοὺς ὁμολογεῖν. Διὸ οὐδὲ τρεῖς Θεότητες· ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογοῦμεν διὰ τὸ τρίτην τῶν ὑποστάσεων, ἵνα μὴ καὶ τρεῖς Θεοὺς, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προσομολογεῖν ἀναγκασθῶμεν. Ἡ δὲ πολλὰς Θεότητας φασιν, ὡς ἐκ τῶν προτεθέντων δῆλον· ὥστε καὶ πολλοὺς Θεοὺς ὁμολογεῖν ἐπιτρέπονται. Φανερώτερον δὲ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἐπιτρέπεται.

Ἀτίμα ὁ Θεολόγος μέγας φησὶν, Ἡμῖν δὲ εἰς Θεὸς, ὅτι μία Θεότης. Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν ὡς οἷς ἓν μίαν Θεότητα, τοῦτοις οὐδὲ εἰς Θεός. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ Θεότης; Αὕτη ἡ τοῦ ἐνός Θεοῦ τριουπόστατος οὐσία. Οὕτω γὰρ ὁ αὐτός φησιν, Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ Θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης, ἡ τὸ γε ἀριβεστέρον εἰπεῖν, ἡ ἡ Θεότης. Ἐξέφυγε τὸ ἐν οἷς, ἵνα μὴ σύνθεσις ὑπονοηθῇ, ὡς ἄλλοις Θεότητος ἐν τοῖς προσώποις, καὶ ἐπήγαγεν, ἡ ἡ Θεότης, αὐτὰ τὰ πρόσωπα Θεότητα λέγων, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Ἄλλὰ τί δεῖ τοῦτο τὸ ἀποπον αὐτοῖς ἐπάγειν, οἷ γε ἐπαρτήσιν ὁμολογοῦσι καὶ γράφουσιν ἐπιβεβαίουντες ὅτι ἐκείτην τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων καὶ δυνάμεων οὐδὲν ἀποπον καὶ Θεὸν ἀναγορεύειν· καὶ τοῦτ' ἀναγίρουν ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ ταῖς ὁμολογαῖς τῷ

Sanctus Athanasius, in epistola ad Serapionem: *Cum enim unus sit Filius, vivens scilicet Verbum, una sit necesse est perfecta plenaque sanctificans et illuminans ejus vita, quæ ipsius operatio donumque est, ac ex Patre procedere dicitur; idcirco quod ex Filio, quem ex Patre esse exploratum est, elucet atque mittitur, daturque.*

Manifeste igitur ex dictis hoc quoque ostensum est, Dei operationem seu virtutem qua est efficax ac vi agendi pollet, non distingui ab ejus essentia; sed idem esse essentiam et operationem seu virtutem. In natura enim simplici et incorporea operatio eamdem ac essentia rationem recipit, ne quod omnem excedit simplicitatem, compositum intelligatur, juxta nobis expositam sanctorum doctrinam; quod nobis probandum propositum erat.

Ejus contrarium synodus in Palamæ Tomo decrevit ac sanxit; nec quovis modo solum distingui, sed eo qui superius recensitus est, dividi atque opponi, nova fide conscripsit. Quod vero non illos pudet, quod sic divisam in Deo ab ejus essentia operationem, seu magis operationes, Deos illas ac Deitates fatentur, inde id quoque manifestum est, communi Christianorum de Deo opinioni eorum commentum hoc contrarium esse. Fides enim catholica unum Deum unamque Deitatem tradit; idque innatum velut communis quædam primaque conceptio eorum animis est, qui unum Deum constituentur. Quamobrem si quis plures Deitates admitteret, hunc necesse est plures quoque Deos confiteri. Hincque est ut nec plures Deitates in sancta Trinitate confiteamur, eo quod tres sunt hypostases ac personæ, ne et tres Deos Patrem et Filium et Spiritum sanctum perinde confiteri necesse habeamus. Illi autem plures admittunt Deitates, ut ex dictis manifestum est, quocirca etiam necesse est ut plures Deos fateantur. Clariusque ex sanctorum dictis monstrabitur.

Statim namque ait magnus Theologus: *Nobis vero unus Deus, quod una divinitas.* Hincque adroliquet, quibus non sit una Divinitas, nec unum esse Deum. Quænam vero est divinitas? Ipsa nimirum unius Dei trine subsistens essentia. Sic enim idem ait, *Unum enim in tribus Deitas, et tria unum, in quibus est Deitas, aut, quod verius ac proprie magis dicatur, quæ est Deitas.* Consulto vocem in his cavet, ne qua compositio existimaretur, velut Deitas aliud esset in personis; adjecitque, *quæ est Deitas;* nimirum ipsas personas Deitatem vocans, Patrem scilicet et Filium et Spiritum sanctum.

Sed quid necesse hoc eis absurdum imponere, cum ipsi diserte confiteantur ac scribant, asserantque, quamlibet harum operationum atque virtutum, nullo inconvenienti Deum predicandam esse; idque in canticis et confessionibus Deo tribuant?

Non enim velut sequatur ex eorum positionibus, A
deorum illis multitudinem tribuimus, sed ex illorum
ipsa confessione repræsentamus. Cum autem hasce
operationes ac Deitates multas esse dicant ac in-
creatas, et quæ numerum superent, quæ utique
etiam aliæ ab aliis, simulque ab essentia distin-
guantur, sicut quod essentia expers est ab essentia,
quodque subsistens est ab eo quod non ipsum vere
existat, quod est visibile ab eo quod invisibile est,
quod est inferius ab eo quod eminent, et infinites
influite eminent, juxta oppositionum quas commenti
sunt genera, liquet fore, ut et in Deo, dii (ut eo-
rum verbis loquar) tantum inter se et ab essentia
distinguantur.

Hi tamen divinum Maximum audiant, dicentem:
Quod substantiam non habet, Deitas non est. Gre-
gorium item Theologum, partim quidem oratione
funebri in suum patrem, dicentem: Quonam vero
modo mensuram admittit, quod est infinitum; ut
quæ rerum finitarum affectio est, eâ sit et Deitatis,
gradibus superioribus inferioribusque commensæ?
partim vero in prima de pace oratione: «Ut quid
diligitis vanitatem, et quæritis mendacium¹⁰, ut
non unam, aut simplicem Deitatis naturam induca-
tis, sed tres nimirum inter se peregrinas ac abhorren-
tes et dissipatas, nec mirum dictu, excessibus defec-
tibusque pugnantibus?»

Præterea sancta et œcumenica prima synodus
in hunc modum in Actis pronuntiat: Fides autem
catholica unam Deitatem novit, Patris et Filii et
Spiritus sancti, præterquam non reputabitur alia.
Ad hæc sancta et œcumenica tertia synodus sic
et ipsa in Actis pronuntiat: Si quis non confitetur
in sancta Trinitate unam Deitatem, unum regnum et
dominationem, anathema sit.

Gregorius Nyssenus, in orat. Quæ sit Christiani
professio, Deitatum numerum in multitudinem turbam-
que producere eorum duntaxat est, qui multitudinis deo-
rum errore laborant; Deitatem autem prorsus negare,
illorum sit impietatis, qui Deum tollant. Idem in
Confutationibus: Excepta duntaxat divina natura,
quod sit increatum, nihil est; increatumque inter
et increatum nihil quis interesse putaverit. Quibus
item ad Pulcheriam scribit: Nihil aliud præter, D
num est, præter Patrem et Filium et Spiritum san-
ctum.

Sanctus Sophronius patriarcha Hierosolymita-
nus: Sicut unum Deum, ut sentiamus, accepimus, sic
et unam Deitatem confiteri docti sumus. Ejusdem,
Unam confiteor sanctæ Trinitatis Deitatem. Unam
hanc agnosco æternam, ingenitam, principii exper-
tem, increatam. Idem in dicta jam supra fidei pro-
fessione: Numeratur sanctissima Trinitas, non
essentiis ac naturis, vel distinctis Deitatibus, absit:
sed hypostasibus duntaxat seu personis, et proprie-
tatibus. Sanctus Joannes Damascenus: Non Deita-

θεῶν; Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐπίμενον ταῖς θέσεσιν αὐτῶν ἐξ
ἀνάγκης τὸ τῶν θεῶν πλῆθος αὐτοῖς ἐπιφέρομεν,
ἀλλ' ἐξ ὧν ὁμολογοῦσι παριστώμεν. Εἰ δὲ τὰς ἐνε-
ργείας ταύτας καὶ θεότητας πολλὰς εἶναι φασὶ καὶ
ἀκτίστους, καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσας, αἷ δὴ καὶ
ἀλλήλων πραγματικῶς διαφέρουσι, καὶ τῆς οὐσίας
ἁμοῦ, ὡς τὸ ἀνούσιον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ὑφεστῶς
τοῦ μὴ ὑφεστῶτος, καὶ τὸ ὁρατὸν τοῦ ἀοράτου, καὶ
τὸ ὑφαιμένον πρὸς τὸ ὑπερκεῖμενον, καὶ ἀπειράκις
ἀπείρως ὑπερκεῖμενον κατὰ τὰ τῶν ἀντιθέσεων ὅσα
ἐξεῦρον εἰδη, φανερῶν ὅτι καὶ οἱ ἐν τῷ θεῷ θεοί,
κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀλλήλων καὶ τῆς οὐ-
σίας διοίσουσιν.

Ἄλλ' ἀκούετωσαν τοῦ θεοῦ Μαξίμου, λέγοντος,
B "Ὅτι τὸ ἀνούσιον οὐ θεότης· καὶ Γρηγορίου τοῦ
θεολόγου, τοῦτο μὲν ἐν τῷ εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα
Ἐπιταφίῳ, φάσκοντος, Πῶς δὲ μετρεῖται τὸ ἀπει-
ρον, ἢ δ' τῶν πεπερατωμένων ἐστὶ, τοῦτο πᾶθ
θεότης, βαθμοῖς μετρομένη καὶ ὑποβάσσει;
τοῦτο δὲ ἐν τῷ Εἰρηναίῳ πρώτῳ, Ἴνα τί ἀγαπᾶται
ματαιότητι καὶ ζητεῖτε ψεῦδος, οὐ μίαν οὐδὲ
ἀπλήν θεότητα φύσιν εἰσάγοντες, ἀλλ' ἦτοι
τρεις ἀπεξηγημένας ἀλλήλων καὶ δισοπαρμένας,
οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰπεῖν, καὶ μαχομένας ὑπερ-
βολαῖς καὶ ἑλλείψεσιν;

Ἐπι ἡ ἀγία καὶ οἰκουμένη πρώτη σύνοδος οὕ-
τως ἐκφωνεῖ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς: Ἡ δὲ καθολικὴ
πίστις μίαν οἶδεν θεότητα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παρ' ἧς οὐ λογισθή-
σεται ἕτερα. C Ἐπι ἡ ἀγία καὶ οἰκουμένη τρίτη
σύνοδος οὕτως ἐν τοῖς Πρακτικοῖς; καὶ αὕτη ἐκφωνεῖ:
Ὅστις οὐχ ὁμολογεῖ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος μίαν
θεότητα καὶ μίαν βασιλείαν καὶ μίαν δυνα-
στείαν, ἀνάθεμα.

Ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ, Τί τοῦ Χριστιανοῦ
ἐπάγγελμα? Τὸ εἰς πλῆθος ἐκτείναν τὸν ἀριθμὸν
τῶν θεοτήτων μόνων τῶν τῆν πολυθεῶν κλήτην
νεροσηκῶτων ἐστὶ· τὸ δὲ καθόλου ἀρνεῖσθαι τὴν
θεότητα ἄθεον ἄν εἴη. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀντιρή-
τικοῖς: Ἀκτιστον δὲ, πλὴν τῆς θείας φύσεως,
οὐδὲν· καὶ ἀκτιστον πρὸς ἀκτιστον οὐδὲ μίαν
ἄν ἐννοήσῃ τις διαφοράν. Καὶ ἐν τοῖς πρὸς Πουλ-
χερίαν· Οὐδὲν ἄλλο προαιώνιον, κλήν Πατρός
καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων,
Ὅσπερ ἕνα θεὸν φρονεῖν παρελάβομεν, οὕτω
καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν ἐδιδάχθημεν. Τοῦ
αὐτοῦ· Μίαν ὁμολογῶ τῆς ἀγίας Τριάδος θεότητα.
Ταύτην μόνην γινώσκω, ἀίδιον, ἀναρχον, ἀκτι-
στον. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ προρρηθείσῃ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ·
Ἀριθμεῖται ἡ παραγία Τριάς οὐκ οὐσίας καὶ
φύσεσιν, ἢ διαφόροις θεότησιν, ἀπαρ, ἀλλ'
ὑποστάσσει μόνον καὶ ιδιότησιν. Ὁ ἅγιος Ἰωάν-
νης ὁ Δαμασκηνός· Οὐ θεοτήτων Τριάδα, ἀλλ'

¹⁰ Psal iv, 5.

ὑποστάσεων, οὐδὲ μονάδα προσώπων, ἀλλὰ Θεότητος σέβοντες, τέμνομεν τοὺς ταύτην διαιρούτας.

Καὶ μὴν καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι οὐ μικρὰν περὶ τῆς μιᾶς Θεότητος πρόνοιαν ποιοῦνται. Οὕτω γὰρ ἐν τῇ νομικῇ ἐξηκονταβίβλω κεῖται, *Χριστιανός ἐστὶν ὁ πιστεύων μίαν εἶναι Θεότητα ἐν Ἰσῃ ἔξουσίᾳ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ὁ δὲ παρὰ τὰ εἰρημέτρα δοξάζων αἰρετικὸς ἐστίν.* Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τοῦ Κώδικος· *Ὁ μὴ δοξάζων τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ Θεότητι ἰσοδύναμον οὐτε Χριστιανός λέγεται, ἀλλ' ἄφρων ἐστὶ καὶ αἰρετικὸς, καὶ ἄτιμος, καὶ τιμωρεῖται.*

Ἵτι μὲν οὖν ἡ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας τῆς συνόδου ἀπόφασις, κατὰ τὴν ἐν τῷ Τόμῳ τοῦ Παλαμᾶ πίστις, ἐναντία καὶ πολέμιός ἐστι τῇ κοινῇ καὶ ὁμολογουμένῃ περὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ δόξῃ, τῇ τε παρὰ τῶν ἁγίων πάντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ κηρυττομένη πίστις, ἱκανὰ τὰ εἰρημέτρα, εἰ μὴ τις ἐκκεκώφωται, καὶ τυφλώττειν ἐθέλοι. Ἰσῶς δέ τις θαυμάσειεν, πῶς εἰς τοσοῦτον κατηνέχθησαν ἀνοίας καὶ ἀπονοίας· καὶ τίς ἡ αἰτία τοῦ τοιαῦτα περὶ Θεοῦ καὶ οὕτως ἐναντία ψηφίσασθαι. Περὶ δὲ τούτου, εἰ θαυμάζειν ἄξιον, ἀλλ' ὁμως οὐδὲν θαυμαστόν· πολλὰς γὰρ τοιαύτας διαφθοράς εὐρήσει τις ἐν τῷ κόσμῳ γενομένας καὶ οὐσας· ἐπεὶ καὶ ῥᾶθόν κακίας μεταλαθεῖν ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι· καὶ, *Ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· καὶ, Δεῖ αἰρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ ἐν ἡμῖν δοκιμοὶ γαίρωνται,* ὡς φησὶ Παῦλος. Ἐπειτα παρ' Ἐκκλησίας τὰ τοιαῦτα, ἡ πολλὰς κολλάκις καὶ μεγάλας καὶ φανεράς ἐπέκεισε ταῖς αἰρέσεις, καὶ πολλοὶ πολλῶν κακῶν αἰτία γεγένηται, αὐτὴ τε ἐπὶ μακρὸν ναυαγήσασα, καὶ πολλοὺς ἄλλους συγκαταδύσασα. Εἰ δὲ τοῦτο ἔθος ἄρχαιον αὐτῇ, τί καὶ νῦν θαυμαστὸν ὁμοίον τι συμβῆναι, ὅτε τῷ γένει σοφία καὶ μελέτη τῶν θεῶν ἀπέλιπε; Εἰ δὲ καὶ τινα αἰτίαν εἰπεῖν δεῖ, ἡ μὲν ὑπερηφανία καὶ δοξοτορία τῆς φθορᾶς· ταύτης αἰτία γεγένηται, ὧν τὸ μὲν τοῖς ἀνθρώποις τὸν Θεὸν ποδίζεμεν καθίστη· *Κύριος γὰρ ὑπερηγάνους ἀντιτάσσεται· καὶ, Εἰς ἀσύνητον καρδίαν (14) Θεὸς οἷα εἰσελεύσεται·* τὸ δὲ φρονήματος καὶ φιλονηκίας ἐμπέλησι τοὺς ἔχοντας, πειθομένους ἐξ ἐαυτῶν πορφωρεπῶς οἰεσθαι εἶναι τι, μὴ οὐτα· ἐξ οὗ συμβαίνει τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖν, καὶ δοκεῖν μῆτε ὄρεῖν καὶ ἀκοῦειν, *καθάπερ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἧτις οὐκ εἰσακού-*

lum Trinitatem sed hypostaseon; nec personarum unitatem, sed Deitatis colentes, eos qui hanc dividunt, scindimus.

Quin leges quoque civiles haud exigentem assensu unius Deitati habuere diligentiam. Sic enim libro sexagesimo Juris habetur: *Christianus est, qui unam credit Deitatem in pari potestate, Patris et Filii et Spiritus sancti: qui autem contra ea quae dicta sunt, sentit, haereticus est.* Ex eodem libro codicis: *Qui non sentit sanctam Trinitatem in una Deitate pari potentia, nec Christianus audit, sed demens est et haereticus et infamis, dignisque quae paenis subjiciatur.*

Sane igitur, quod synodi sententia de essentia et operatione, pro ea fide quae in Palamæ Tomo scripta est, contraria sit pugnetque omnino communi et exploratae de uno Deo opinioni, eique quae a sanctis omnibus in Christi Ecclesia praedicatur; fidei, abunde probant, quae dicta sunt; nisi quis surdus est, ac sponte caecutare velit. Forte vero non desit, qui miretur, quomodo in tantam dementiam ac insaniam illi abrepti sint; quaeve illis causa, ut talia, sicque contraria de Deo sancirent. Plane ad hoc quod spectat, etsi dignum sit admiratione nihil tamen propensius mirandum. Multas quippe ejusmodi corruptiones inveniet quis in saeculo existisse, atque exstare. Facilius namque est, vitii commercium inire, quam impartiri virtute; et: *Necesse est ut veniant scandala*²¹; et: *Oportet et haerese esse, ut qui probati sunt in nobis, noti fiant,* ut ait Paulus²². Deinde, haec illius Ecclesiae sunt ejusque facinora, quae in multas magnasque atque apertas prolapsa haerese, multisque multorum malorum auctor exstitit, tum ipsa diu naufragium passa, tum quae alios plures pari secum naufragio miserit. Quod si id illi olim quasi inolitum exque antiquo more, quid mirum nunc etiam aliquid simile illi accidisse, cum sapientia divinorumque meditatio ac exercitatio genti deest? Sine vero etiam causam aliquam dicere necesse est, nimirum superbia sapientiaeque opinio hujus causa corruptionis fuit; quarum prior Deum hominibus inimicum constituit: *Dominus enim superbis resistit*²³; et: *Incor in compositum Deus non introibit*²⁴; altera vero illos qui ea praediti sint, plenos proprii sensus ac contentionis facit, eo adducens, ut levitate mentis esse se aliquid ex seipsis, cum sint nihil, existi-

²¹ Matth. xviii, 7. ²² I Cor. xi, 19. ²³ I Petr. v, 5. ²⁴ Sap. i, 4.

(14) *Εἰς ἀσύνητον καρδίαν.* Haud dubium quin respiciat locum Sapientiae margini ascriptum, sive ex alia littera ita scripserit, sive ex memoria, sensum non verba posuerit. Est ibi: *Εἰς καχότεχρον ψυχῆν, matitiosam animam* Τὸ ἀσύνητον, perinde reddi possit, *pervicax, dicto non audiens pravarians nec pactis ac contentis stans.* Vid. Hesych. et Suid. Panagani ista Graecos, qui dum sapientiam sibi arroganti, ac quasi gentis propriam volunt, aliosque contemnunt, in graves saepe errores prolapsi sunt: quaquequam nunquam in eis defuerunt vere sapientes, ne extremis quidem temporibus, et cum sa-

piencia videtur Graeciam reliquisse una cum libertate. Propria causa erroris Palamitarum, ipsa est quam Maximus crebro inculcat in Monothelitas: quod nempe non distinxerint vocata significata. Ut enim illi in voce ὀλέθημα, sic isti in voce ἐνέργεια in qua ipsa erraverant Monothelitae, etsi ex aliocapite; unam ipsam dicentes Dei et hominis in Christo, quam Palamitae in ipso Deo multiplicem ac distinctam ponant; pro ipsa virtute, et qua Deus ἐνεργητικός est: agendi scilicet vi praeditus. Nunc effectus constat esse plures.

mont²⁴. Hincque adeo contingit, ut reliquos omnes A
contemnant, ac neque videre neque audire videantur; *velut aspidis surdæ similes et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium*²⁵; de quibus etiam dixit Psalmista: *Cecidit ignis super eos, et non viderunt solem*²⁶; et: *Propter quæ venit ira Dei in filios dissidentiae*²⁷; *Propter quæ tradidit illos in passiones ignominie*²⁸, juxta quod Scripturæ verbis proditum est.

Hæc itaque, nam hujus corruptionis causæ fuerint, indeque illa ortum habuerit, aliis dicendum reliquo; ad præsens autem quod attinet, ex subjecta quæstionis materia, corruptionis causa existisse videtur; primum quidem, quod cum illis constitutum esset, ut de essentia et operatione loquerentur, non ante distinxerunt quot modis operatio dicatur, cum illa tribus modis et dicatur et intelligatur, ut dictum est, nec statuerunt de qua illis sermo erat; quod ipsum in causa fuit, ut non composito atque de proposita quæstione loquerentur. Ex quo illis contingit, ut non recte decernerent; operationem, qua Deus agendi vi præditus ac efficax est, ab ejus realiter distinctam essentiam temere pronuntiantes, ac ipsum suam esse operationem negantes. Qua utique ratione, ipsum hoc secundum se impossibile videtur, ut dicatur, Deo essentiam non esse ejus operationem. Est enim contradictio, ac si quis dicat, Deo essentiam non esse ejus essentiam. Dictum est enim, operationem, qua Deus agendi vi præditus ac efficax est, ejus essentiam esse.

Secundo, quod cum operatio, uti dictum est, C
multipliciter dicatur, quæ ubivis locorum sancti de operatione uno sensu locuti sunt, illi alio acceperunt, idemque pene illis accidit, ac si qui de cane loquentes, alter quidem de cane terrestri disputet, alter de marino aut sidereo sermonem instruat. Hoc enim alii aliis furere videantur, belloque implacabili pugnare, eo scilicet errore qui ex varia ejus vocis acceptione est.

Tertio, quod quam sancti secundum rationem distinctionem dixerunt, ipsi in Deo secundum rem intellexerunt: inque eum modum, distincta ratione, distinctas illi res tradiderunt.

Quarto, quod ea quæ sanctis dicta sunt de discretionem divinam personarum, velut de discretionem essentiae et operationis in Deo dicta acceperunt; D
nempe nescientes duorum alterum necesse esse, ut vel operationem personam subsistentem ponant, vel etiam Filium et Spiritum sanctum non subsistentes, quod ita opinantur, dicant; et ut per se vere actu existere, ut ipsi loquuntur, non existimantur.

Quinto, quod ea quæ dicta sunt per circumlocutionem, de distinctis rebus intellexerunt. Velut cum Damascenus ait: *Trinæ lucis Divinitatem, singularem, ex una trine subsistente natura effulgentem nitorem, Genitorem principii expertem, ejusdemque naturæ Verbum Patris, et Spiritum sanctum coregnantem*, qua nempe hæc circumloquendo gra-

σται φωνῆς ἐπαδόντων· περι ὧν καὶ ὁ Ψαλμὸς εἶπεν, Ἐπεσε πῦρ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον· καὶ, Δι' ἃ ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· καὶ, Δι' ἃ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Εἰ τοίνυν ταῦτα τῆς φθορᾶς ταύτης αἰτία, ἄλλοι λέγειν παρήμι· ὅσον δ' οὖν πρὸς τὸ παρὸν, ἐκ τῆς περὶ τὸ ζήτημα ὑποκειμένης ὕλης αἰτία τῆς διαφθορᾶς ταύτης γεγενῆσθαι δοκεῖ, πρῶτον μὲν, οἱ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας προθέμενοι εἰπεῖν, οὐ προδιωρίσαντο ποσαχῶς ἡ ἐνέργεια, τριχῶς αὐτῆς λεγομένης καὶ νοουμένης, ὡς εἴρηται· οὐδὲ διωρίσαντο περὶ ποίας ἀδοτοῖς ὁ λόγος, ὃ καὶ αἰτία γέγονε τοῦ B
μὴ εὐτάκτως περὶ τοῦ προβλήματος διαλεχθῆναι. Ἐξ οὗ τοῦτοι· συνέθη μὲν ὀρθῶς ἀποφῆνασθαι τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς οὐσίας αὐτοῦ, κατὰ τὸ πρᾶγμα διακεκριθῆναι ἀπλῶς ἀποφανόμενοι, μὴδὲ εἶναι αὐτὸν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Καθ' ὃν δὴ λόγον καὶ δοκεῖ καθ' αὐτὸ ἀδύνατον τὸ λέγειν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἔστι γὰρ ἀντίφρασις, καὶ ταυτὸν, ὡς εἰ τις λέγοι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Εἴρηται γὰρ τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐνεργητικός ἐστὶν ὁ Θεός, τὴν οὐσίαν εἶναι αὐτοῦ.

β'. Ὅτι τῆς ἐνεργείας, πολλαχῶς, ὡς εἴρηται, λεγομένης, τὰ ὑποδήματα τοῖς ἀγίοις εἰρημέναι ἐφ' ἑτέρου σημαίνοντο τῆς ἐνεργείας, οὗτοι ἐφ' ἑτέρου ἐδέξαντο· καὶ παραπλήσιον συνέθη, ὥσπερ ἂν εἴ τις περὶ κυνὸς τὸν λόγον ποιούμενοι, ὃ μὲν περὶ τοῦ χερσαίου κυνὸς διελέγετο, ὃ δ' ἐπὶ τοῦ θαλαττίου ἢ ἀστράφου τὸν λόγον ἐξήκουε· τοῦτο δ' ἂν ἦν ἀλλήλους μαίνεσθαι δοκεῖν, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον εἶναι διὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλάνην.

γ'. Ὅτι τὴν παρὰ τῶν ἁγίων κατὰ λόγον λεγομένην διαφορὰν οὗτοι διαφορὰν ἐπὶ Θεοῦ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἐνόησαν· καὶ οὕτω τὰ διάφορα τῶν λόγων διάφορα οὗτοι πράγματα παρέδωσαν.

δ'. Ὅτι τὰ περὶ διακρίσεως εἰρημένα τοῖς ἁγίοις τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων ὡς περὶ διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἰρημένον ἐπὶ Θεοῦ ἐδέξαντο· ἀγνοήσαντες ὡς δυσὸν θάτερον ἀναγκαῖον, ἢ καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑφεστῶς εἶναι τίθεσθαι πρόσωπον, ἢ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατα· κατ' αὐτοὺς εἰπεῖν, καὶ οὐ καθ' ἑαυτὰ ὑφεστηκότα κατὰ τὴν ἐνέργειαν, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἠγεῖσθαι.

ε'. Ὅτι τὰ περιφραστικῶς εἰρημένα ἐπὶ πραγμάτων διαφερίντων ἐνόησαν. Οἷον ὡς ὅταν ὁ Δαμασκηνὸς λέγει, *Τρισσοφαῖ Θεότητα, ἐνιαυτῶ ἐκλάμπουσιν ἀγγέλῳ ἐκ μιᾶς τρισσοποστέτου φύσεως, Γερνήτορα ἀναρχον, ὁμοφυᾶ τὰς Λόγον Πατρὸς, καὶ συμβασιλεύον ὁμοούσιον Πνεῦμα*, περιφραστικῶς ταῦτα χαριέντως καταποικίλων. Οὐ γὰρ

²⁴ Galat. vi, 5. ²⁵ Psal. lvi, 3. ²⁶ Ibid. 9. ²⁷ Ephes., v, 6 ²⁸ Rom. i, 26.

ἄλλο χρῆ νοεῖν, ἄλλο μὲν πρᾶγμα τὴν τρισσορατῆ·
Θεότητα, ἄλλο δὲ τὴν ἐνιαίαν ἐκλάμπουσαν ἀγλήν·
ἄλλο δὲ τὴν μίαν τρισυπόστατον φύσιν· ἄλλο δὲ τὸν
γενήτορα καὶ τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὗδ' ὅταν
ὁ μὲν ἱερῶδες ἐν τοῖς ἑρωτικοῖς Ὑμνοῖς λέγει,
"Ὅτι μία τις ἐστὶν ἀπλή θύραμις ὁ Θεός, δηλοῦσθε
ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι' ἑαυτῆς καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑαυτὴν
ἀνακυκλοῦσα, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταυτῶς ἀναλιτ-
τομένη, κατὰ τὰς διαφόρους ταύτας προθέσεις, εἰς
διάφορα τὸν Θεὸν ἀναγκασθόμεθα διαιρεῖν· οὐδ'
ὅταν λέγεται τῷ θεῷ Διονυσίῳ, ὡς ἄρα ὁ Θεός ἐξ
ἑαυτοῦ προδίδωται.

ζ'. Ὅτι τὰ ἐπὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἰρημένα τοῖς
ἀγίοις ἐπὶ τῶν κτισμάτων, ὡς περ ἂν εἰ ἐπὶ Θεοῦ
εἴρηται, καὶ οὕτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἠξίωσαν ἔχειν. Οἷον
ὡς ὅταν ὁ ἅγιος λέγει Διονύσιος, Οὐδὲν τῶν θντων
ἐστὶ φυσικῆς ἐνεργείας χωρὶς· καὶ αὐθις, Τὸ μη-
δεμίαν ἐνεργείαν ἔχον οὕτως ἐστίν, οὕτως τί ἐστίν,
οὐδὲ ἐστίν ὁμοῦ αὐτοῦ θέσις. Ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν
θντων εἴρηται· Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, τῶν θντων. Ὁ
δὲ Θεός οὐδὲν τῶν θντων ἐστίν, οὐδ' ὁμοῦστοιχος οὐδὲ
συναριθμούμενος· αὐτοῖς ἐστίν, ἀλλὰ ὑπὲρ τὰ θντα
ἀσυγκρίτως ὑπερανυκημένως. Καὶ ὁ Δαμασκόςθεν
Ἰωάννης οὕτως λέγει, Ἄλλο ἐνεργεία, καὶ ἄλλο
ἐνεργητικόν, καὶ ἄλλο ἐνεργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργ-
τοῦν. Ἐνεργεία μὲν ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης
τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικόν δὲ ἡ φύσις, ἐξ
ἧς ἡ ἐνεργεία προδίδωται· ἐνεργημα δὲ τὸ τῆς ἐνε-
ργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεχηρημένος τῆ
ἐνεργείᾳ, εἴτουν ἡ ὑπόστασις, αὐτὸ τὸ ὑφ' οὗτως
πρόσωπον. Καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ θντα ὁ αὐτὸς
ἀποδέλων διωρίσατο. Ὅτι γὰρ οὐ περὶ τῆς ἐνε-
ργείας καθ' ἣν ἐστὶν ἐνεργητικὸς ὁ Θεός· ταῦτα διαλέ-
γεται, περὶ δὲ τῶν τοῖς κτισμασιν ἀριθμούμενων
ποιεῖται τὸν λόγον, πρῶτον μὲν δῆλον ἀπὸ τοῦ μη
προσθεῖναι τὸν ἅγιον ταῦτα λέγοντα ὅτι ἐπὶ Θεοῦ ἄλλο
ἐνεργεία, καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν, καὶ τὰ ἐξῆς, ἡ ὅτι
ἐπὶ Θεοῦ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτως, ἔπειτα καὶ
ἐπὶ τοῦ κεχηρησθαι τῇ ἑαυτοῦ ἐνεργείᾳ τὸν ἐνε-
ργῶντα εἰπεῖν· ὁ γὰρ Θεός οὐ χρεῖται τινι εἰς τὸ
ἐκμιουργεῖν ἐξ οὐκ ὄντος, ἢ ποιεῖν ἀπλῶς, ὡς περ ἂν
εἰ μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ ἤρκει. Τὸ γὰρ τὸν Θεὸν καὶ Πα-
τέρα διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ δημιουργεῖν οὐδὲν τῷ λόγῳ
λυμαίνεται· Οὐ γὰρ ὡς δι' ὄργάνου ἢ δούλου,
ἀλλ' ὡς φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως, ὁ
αὐτὸς ἅγιός φησὶ· καὶ ἴσον ἐστὶ λέγειν αὐτὸν δι'
ἑαυτοῦ δημιουργεῖν τε καὶ ποιεῖν. Ὁ γὰρ Πατὴρ
μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι, φησὶ.
Μία γὰρ οὐσία ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ μία δύναμις,
καὶ ἓν πρᾶγμα· ὅπερ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς
οὐσίας οὐ φαίνεται αὐτοῖς. Φανερώτερον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ
κίνησιν ταύτην τὴν ἐνεργείαν εἰπεῖν. Ἐν γὰρ τῷ
Θεῷ κίνησιν οὐ φαμέν. Ἡ γὰρ κίνησις καθ' ἑαυτὴν
ἀτελής· τοῦ γὰρ τέλους ἕνεκα γίνεται· ὁ δὲ Θεός,
τέλος ὢν τὸ πάντων τελικώτατον, ἐστὶ μὲν τοῖς ἄλ-
λοις αἰτίας κινήσεως, αὐτὸς δὲ ἀκίνητος. Διὸ καὶ ἐν

¹⁰ Joan. v, 17.

te variat. Non enim aliud intelligendum; ita nimi-
rum ut rem aliam velit, trinæ lucis Deitatem; aliam
vero, singularem effulgentem nitorem; aliam aue-
tem, unam trine subsistentem naturam; ac postre-
mo aliam, Genitorem, Verbumque et Spiritum.
Nec enim magnus Hierothens in amatoriis Canticis
dicit: *Quod Deus una quædam simplex virtus est,*
*ex seipsa et per seipsam et in seipsa seipsam revol-
vens, atque in seipsam semper eodem modo revertens,*
juxta diversas has propositiones necesse habebi-
mus Deum in diversa atque distincta dividere; ac
neque cum ait beatus Dionysius, *Deum ex seipso
procedere.*

θ. Sexto, quod ea quæ dicta sunt sanctis de es-
sentia et operatione, in rebus creatis, ac si dicta in
Deo essent, sic et in eo se habere voluerunt. Ut
cum sanctus Dionysius dicit, *Nihil in rebus esse
absque naturali operatione;* ac rursus: *Quod nul-
lam habet operationem, neque est, neque aliquid est,*
neque ulla prorsus ejus positio, seque affirmatio est.
Hæc enim de rebus (id est, iis quæ sunt) dicta sunt.
Nihil enim, inquit, in rebus. Deus autem nulla re-
rum est, nec ejusdem ac illæ ordinis, aut qui rebus
connumeretur, sed supra res, ac ea quæ sunt, in-
comparabiliter eminens. Cum item Joannes Dama-
scenus sic ait: *Aliud est operatio, aliudque opera-
tivum (ut sic dicam), atque aliud opus, et aliud ope-
rans. Est enim operatio, efficax ac substantialis natu-
ræ motus; operativum autem, natura, ex qua ope-
ratio procedit; opus vero, operationis effectus; ope-
rans denique, qui utitur operatione; id est, hyposta-
sis, ipsa scilicet subsistens persona.* Nam et ipse
ad ea quæ sunt, seu ad res attendens, hoc ita
distinxit. Quod enim non hæc loquatur de operatione,
qua Deus vi agendi præditus est, sed de illis
sermonem habeat, quæ creatis adnumerantur, pri-
mum liquet ex eo quod sanctus hæc loquens, non
addiderit: In Deo aliud est operatio, aliud quod vi
agendi præditum est, et quæ sequuntur, vel in
Deo se hoc dicere; sed sic simpliciter. Deinde ex
eo quod dixit operantem uti sua operatione. Deus
enim non utitur aliquo, in eo quod condit ex nihilo
vel quod omnino facti vel creat, ac si ipse non sibi
sufficeret. Nam quod Deus et Pater per Filium suum
operetur, nihil doctrinæ officit. *Non enim tanquam
per instrumentum aut servum, sed tanquam per natu-
ralem virtutem,* ait idem sanctus, idemque est ac
si dicas, eum per seipsum condere, seu facere et
creare. Ait enim: *Pater meus usque modo operatur,*
*et ego operor*¹⁰. Una enim substantia est Pater et
Filius, unaque virtus et una res; quod illi de ope-
ratione et essentia non dicunt. Magis autem etiam
ex eo liquet, quod hanc operationem motum vocant.
Nam in Deo non dicimus motum. Etenim motus
secundum se imperfectus est; sit enim alicujus finis
gratia. Deus autem, cum sit omnium finis finalissi-
mus (ut sic loquar), aliis quidem auctor est ut mo-

veantur; ipse vero, immobilis est. Unde etiam cap. A 9 libri *De divinis nominibus*, ait D. Dionysius: *Quid vero etiam cum rursus aiunt theologi procedere atque moveri eum, qui immobilis est? Si enim est in illo operationis motus, erit communis forma patibilis virtutis rerum, et factricis ejus virtutis. Motus enim actus est et perfectio ac forma utriusque virtutis seu potentiae, quatenus potentia est; velut ædificatio ejus quod ædificari habet, et quod vim habet ædificandi. Nulla autem Dei ac rerum est communis forma.*

Septimo, quod de ipsa quidem operatione, qua Deus agendi vi præditus est, quandoque sanctis dicta; ad hæcque de vita et sapientia et potentia seu virtute et bonitate, nempe, potentia seu virtus et vita et sapientia et bonitas; quin imo, ipsa per se sapientia, ipsa vita, ipsaque potentia seu virtus; quæ videlicet pro humanæ locutionis modo, humanius (ut ita dicam) crassiusque tradita sunt, cum non contingat aliter eam, quam pro eo ac illi comparatum est, conceptus atque nomina proferre, sic ut dicta sunt, etiam in Deo se proprie habere crediderunt. Ut, verbi gratia, quia dicitur Deum habere vitam, aut virtutem aut sapientiam aut operationem; et: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*²⁰, et quæ sunt ejusmodi; ex his illi, aliud quidem quod habet, aliud id quod habetur, esse statuerunt, sanctorum de his expositionibus animum minime attendentes, aut vero attendere nolentes; id quidem quod habet, Patrem verbi gratia, aut Deum, vel essentiam esse decernentes; quod vero habetur, vitam aut sapientiam, aut potentiam seu virtutem, aut operationem, qua Deus (quidquid tandem actu est) in æterna immutabilique identitate consimiliter subsistit. Ita nimirum illis fere evenit, ac si, quia etiam Scriptura dicit: *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me*²¹; vel, *Audivi vocem tuam deambulantis in paradiso ad vesperam, et abscondi me*²²; sive: *Odoratus est Dominus odorem suavitatis*²³; aut, *Pergam ad ros in furore obliquo, dicit Dominus*²⁴; ex his utique et similibus, Deum statuerint rem quamdam esse humanam præditam forma, et sentientem ac irascentem ac quæcumque alia divina Scriptura loquitur ob auditorum imbecillitatem, ex his ad alia nobis altiori iter pendens. Tametsi Deus, nedum vitam habere dicatur aut operationem, verum etiam essentiam, seu substantiam, ut auctor est Justinus in libro *Adversus Græcos*; totumque comprehensum in seipso esse habere, ut sentit Gregorius Theologus. Quandoquidem igitur aliud esse dicunt id quod habetur, remque aliam id quod habet, consequens fit in illorum sententia, aliud esse Deum, atque aliud ejus essentiam ac substantiam, ac rursus

Præterea juxta eorum theologiæ regulas, Deus experts essentia erit; nec essentia Dei seu substantia Deus futura est. Juxta enim divisionem, quam induxerunt, habentis, et ejus quod habetur nun-

θ τοῦ *Περὶ θεῶν ὁρομάτων* φησὶν ὁ θεός· Διονύσιος· *Τὶ δὲ καὶ ὅταν αὐτοῖς οἱ θεολόγοι προτόντα καὶ κινούμενον φασὶ τὸν ἀκίνητον*; Εἰ γὰρ ἔστιν ἐπ' ἐκείνου ἡ ἐνεργείας κίνησις, ἔσται κοινὸν εἶδος τῆς παθητικῆς δυνάμεως τῶν ὄντων, καὶ τῆς ποιητικῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ γὰρ κίνησις ἔστιν ἡ ἐντελέχεια καὶ τὸ εἶδος· ἑκατέρας δυνάμεως, καθ' ὃ δύναμις ὡσπερ ἡ οἰκοδόμησις τοῦ τε οἰκοδομητοῦ καὶ οἰκοδομητικοῦ. Οὐδὲν δὲ εἶδος τοῦ θεοῦ· καὶ τῶν ὄντων.

Ζ'. Ὅτι τὰ περὶ αὐτῆς μὲν τῆς ἐνεργείας, καθ' ἣν ὁ θεὸς ἐνεργητικὸς ἔστιν, ἐνιαχοῦ τοῖς ἁγίοις εἰρημένα· ἐτι δὲ περὶ τῆς ζωῆς καὶ σοφίας· καὶ δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος, ἡ δύναμις καὶ ζωὴ καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης, μᾶλλον δὲ αὐτοσοφία καὶ αὐτοζωὴ καὶ αὐτοδύναμις· κατὰ δὴ τὸν τρόπον τῆς ἀνθρωπίνης διαλέξεως, ἀνθρωπινώτερον παραδεδομένα, οὐκ ἄλλως ἐγχωρούσης, ἢ ὡς πέφυκε, προσφέρειν τὰ νοήματα καὶ τὰ ὄνματα, οὕτως ὡς εἰρηται, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ κυρίως ἔχειν ἐπίστευσαν. Οἶον, ἐπειδὴν λέγεται τὸν θεὸν ἔχειν ζωὴν, ἡ δύναμιν ἢ σοφίαν ἢ ἐνεργεῖαν· καὶ, *Ὅσπερ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὅσα τοιαῦτα*· ἐξ ὧν ἄλλο μὲν τὸ ἔχον, ἄλλο δὲ τὸ ἐχόμενον ἔθεντο εἶναι, μὴ ταῖς περὶ τοῦτων ἐξηγήσεις τῶν ἁγίων προσσχόντες, ἢ προσσχέιν μὴ βουληθέντες, τὸ μὲν ἔχον τὸν Πατέρα φέρε εἰπεῖν, ἢ τὸν θεόν, ἢ τὴν οὐσίαν εἶναι ὀριστάμενοι· τὸ δὲ ἐχόμενον τὴν ζωὴν ἢ τὴν σοφίαν, ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν ἐνεργεῖαν, καθ' ἣν ὑπέστηκεν, ὃ τί ποτ' ἔστιν ἐνεργεία, ὁ θεός, ἐν αἰωνίᾳ καὶ ἀμεταβλήτῳ ταυτοτητι παραπλήσιον πεπονηότες, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ τῆς Γραφῆς λεγούσης, *Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλασάν με*²⁵· ἢ, *Τῆς φωτῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβην*²⁶· ἢ, *Ὅτι ὡσπράνθη Κύριος ὁσμήν ἐνώδιας*²⁷· καὶ, *Ὅτι πορεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν θυμῷ πλαγίῳ, λέγει Κύριος*²⁸· ἐκ δὴ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀνθρωπόμορφόν τι εἶναι τὸν θεὸν ἐτίθεντο, καὶ αἰσθανόμενον καὶ θυμούμενον, καὶ ὅσα ἄλλα διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν ἢ θεία Γραφῆ διαλέγεται, διὰ τούτων ἐφ' ἑτέρα ἡμᾶς ἀνάγουσα. Καίτοι οὐ μόνον ὁ θεὸς λέγεται ὅτι ἔχει ζωὴν ἢ ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ὅτι ἔχει καὶ οὐσίαν, κατὰ τὸν ἅγιον Ἰουστίνον ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων αὐτοῦ λόγῳ· καὶ ὅτι ὅλον ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν ἔχει· τὸ εἶναι, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον. Ἐπεὶ οὖν φασὶν ἄλλο μὲν εἶναι τὸ ἐχόμενον, ἄλλο δὲ τὸ ἔχον πρᾶγμα, ψεφται κατ' αὐτοὺς ἄλλο μὲν εἶναι τὸν θεόν, ἕτερον δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸ ἄλλο μὲν αὐτὸν, ἕτερον δὲ τὸ εἶναι αὐτοῦ. ἵπsum aliud esse, aliudque esse illius.

Ἐτι κατὰ τοὺς ὄρους τῆς θεολογίας αὐτῶν, ὁ θεός ἀνούσιος· ἔσται· καὶ ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ οὐκ ἔσται θεός· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ἔχοντος καὶ ἐχομένου, ἢ εἰσήγαγον, διαίρεσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ ἕτερον οἶον τὸ ἕτερον

²⁰ Joan. v. 26. ²¹ Psal. cxviii, 73. ²² Gen. ii, 10. ²³ Gen. viii, 21. ²⁴ Levit. xxvi, 24, 28.

κατὰ τὸ εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ἐνέργειαν οὐ βούλονται ἄ
οὐσίαν εἶναι, οὐδὲ γε τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἐκείνη.

Ἔτι, ἐπεὶ τὴν ἐνέργειαν καθ' ἣν ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐνεργητικὸς, ἢ τὴν ζωὴν καθ' ἣν ζῶν, ὡς ἐχόμενον ἀνυπόστατον ἔθεσαν, ἔψεται αὐτοῖς καὶ τὴν οὐσίαν ἀνυπόστατον τιθέναι, ἐπειδὴν αὐτὴ ὡς ἐχόμενον προφέρεται, κατὰ τὸ λεγόμενον, Ὡς ἄρα ὁ Θεὸς οὐσίαν ἔχει.

Εἰ δὲ τὸ ἀνυπόστατον ἀνούσιον, ἔπεται αὐτοῖς καὶ τοῦτο βλασφημεῖν, τὸ τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἀνούσιον· τὸ δὲ ἀνούσιον μὴ ὂν· καὶ οὕτω τὰ ὄντα ἐκ μὴ ὄντος· καὶ ἅμα συμβαίνει αὐτοῖς πιστεῦσθαι εἰς τὸ μὴ ὂν. Καὶ δὴ καί, κατὰ τὸν ἅγιον Μάρτυρον, τὸ ἀνούσιον οὐ Θεός.

Ἔτι, ἐπεὶ τὸ Θεός ὄνομα τῆς οὕτω τιθεμένης παρ' αὐτοῖς ἐνεργείας ὄνομα εἶναι φασί, καὶ ἔστι κατ' αὐτοῦ ἐνέργεια, λέγεται δὲ ὅτι Θεός ἔχει οὐσίαν· δὲ τούτο τὸ μὲν ἔστιν ἔχον τὴν ἐνέργειαν, ἢ δὲ οὐσία τὸ ἐχόμενον· καὶ ψεῦδος λοιπὸν ὁ φασίν, ὡς ἄρα ἡ οὐσία ἔχει ἐνέργειαν, καὶ ἡ ἐνέργεια ἔχειται. Τούναντιον δὲ μάλιστα ἀληθές, τὸ τὴν μὲν ἐνέργειαν ἔχειν, τὴν δὲ οὐσίαν ἔχεισθαι· καὶ ἐπεὶ τὸ ἐχόμενον ἐκ τοῦ ἔχοντός ἐστι, καὶ πρόεισιν ὡς αἰτιατόν, καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τῇ ἑαυτῶν πίστει φασί, συνομολογήσουσιν ἐκ τῆς ἐνεργείας εἶναι τὴν οὐσίαν· καὶ πῶς φασὶ τὴν μὲν οὐσίαν αἰτίαν, τὴν δὲ ἐνέργειαν αἰτιατὴν, ἐκ τῆς οὐσίας; Τούτο γὰρ καὶ ταῖς αὐτῶν θέσσειν ἐναντίον.

Περὶ δὲ τῶν τοιούτων ἀπάντων βητῶν, ὅσα ἀνθρωπινότερον εἰρηται, ὅτι διὰ τὸ τῆς διαλέξεως ἔθος καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν οὕτω τὰ τοιαῦτα εἰρηται, ἀρκέσει ἡμῖν ὁ μακάριος Χρυσόστομος, ἐξηγούμενος τὸ, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, ἐν ἑμιλίᾳ ἔκτη τοῦ κατὰ Ἰωάννην. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, εἶπετο σύνθεσιν ὑπονοεῖν περὶ τὴν Θεόν, ὡς ἐξ οὐσίας καὶ ζωῆς συγκελευμένον, δίδωσι τὴν αἰτίαν, τί δήποτε τὴν ἐνυπόστατον ζωὴν ἔχειν ζωὴν εἶπε· φησὶ γοῦν· Ταῦτα δὲ πάντα εἶπεν οὐχ ἵνα σύνθεσιν ὑπολάβωμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ μικρὸν ἀναχθῶμεν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὑψος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἂν ἐνόησέ τις εὐκόλως τῶν πολλῶν, πῶς ἐστὶν ἐνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον· ἔπειτα παιδευθέντα, πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἀγει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, « Ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν, » οὗτος πάλιν φησὶ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ » καὶ πάλιν, « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς. » Ὅστε τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ πάλιν, καὶ τὴν ἀγαθότητα οὐ τί ἐν τινὶ ὑποληπτέον, εἰ καὶ οὕτω λέγεται διὰ τοὺς μὴ δυναμένους εὐκόλως νοεῖν, πῶς τούτων ἕκαστος ἐνυπόστατος ἐστὶ. Τὸ δὲ πρὸν βητὸν ἱκανόν ἐστι πρὸς

quam fiat ut alterum ejusmodi existat quale alterum, quod attinet ad esse; etenim nolunt operationem esse essentiam, neque vero essentiam id esse admittunt quod operatio est.

Ad hæc, quandoquidem operationem qua Deus operativus (ut sic dicam) est, sive etiam vitam, qua vivit, ut quæ habeatur, non vere esse aut subsistere posuerunt, sequetur illis ut nec essentiam vere esse aut subsistere ponant, siquidem ipsa quoque sic profertur, ut quæ habeatur, juxta quod dicitur: *Utique Deus essentiam habet.*

Sin autem quod non vere ac per se est, expers essentia est, consequens erit ut id quoque blasphemum, nempe ut Dei essentiam dicant essentia expertem esse. Quod vero expers essentia est, nihil est; sicque ea quæ sunt, ex non ente atque nihilo erunt. Simulque eis accidit ut credant in non eus. Ac sane, quod expers essentia est, auctore sancto Maximo, Deus non est.

Item, quandoquidem nomen Deus ejus quam sic ponunt operationis nomen est, atque ut illi tradunt, operatio est, diciturque Deum habere essentiam; idcirco id quod habet, operatio est; essentia vero est id quod habetur, falsumque jam est quod dicunt, quod nimirum essentia operationem habeat, et quod operatio habeatur. Secus vero maxime verum est, habere quidem operationem, essentiam vero haberi. Cumque adeo id quod habetur, ab eo sit quod habet, procedatque tanquam id quod a causa est (nam hoc quoque in sua fide dicunt) simul fatebuntur essentiam ex operatione esse. Et quomodo aiunt essentiam quidem causam esse; operationem vero, quod est ex causa, nempe essentia? Hoc enim etiam illorum positionibus contrarium est.

Ad omnes vero auctoritates, in quibus sermo ex humana ratione humilior est, quod ex consuetudine loquendi more, obque humanam imbecillitatem, talia per eum modum dicta sint aut dicantur, satis nobis erit unus beatus Chrysostomus, exponens illa verba: *In ipso vita erat*, homilia sexta expositionis suæ in Joannem. Quod enim ex eo quod dixerat: *In ipso vita erat*, sequebatur compositionem in Deo opinari, tanquam ex essentia et vita ille conflaretur; causam assignat, cur ipsam vere ac per se existentem vitam, dixerit vitam habere. Ait itaque: *Hæc vero omnia dixit, non ut compositionem opinemur, sed ut paulatim ad celsa dogmata provehamur. Quia enim non facile quis e vulgo intellexerit, quomodo ejus vita ipsa vere ac per se existat, prius quidem illud dixit, quod humilior est; deinde eum qui eruditus sit, ad id ducit quod sublimius est. Nam qui dixerat, « Dedit ei vitam habere », hic rursus dixit: « Ego sum vita »; ac rursus: « Ego sum lux ». Quocirca illud lux et vita et pulchritudo et bonitas, non sic intelligenda sunt, quasi aliquid in aliquo, tametsi ita dicantur, pro eorum captu et imbecillitate, qui non facile intelligere pos-*

²⁵ Joan. v, 26. ²⁶ Joan. xi, 25. ²⁷ Joan. viii, 12.

sunt, quomodo horum quodlibet, ipsum vere et per se existens gaudeat. Hic porro locus unus sufficiens est ad solvenda omnia, quæ dicunt, Deum habere operationem, et esse aliquid in eo; esseque operationem ex essentia, ac si qua alia sunt ejus generis. Liqueat autem etiam eos qui necdum intelligere possunt, vitam ac lucem ipsam vere ac per se existentem, eorum classis esse atque generis, quibuscum in Scriptura indulgentius, pro eorum captu, agitur, quorum etiam causa, tali sermonis demissione illa vitetur: alioque modo theologiam illis loqui qui rudimentarii sunt ac inducuntur, alioque iis qui sunt perfecti; nec semper discendum esse, ac nunquam intelligendum²⁰; puerorumque immanentes disciplinis, perfecta defici par est doctrina, qui ex Paulo audiamus, *Littera occidit, spiritus autem vivificat*²¹; et: *Omnis qui in lege gloriatur, a gratia excidit*²²; tametsi tot in divina Scriptura continentur voces, quibus ab humillioribus ad sublimiora mente erigamur. Quare, quod fieri nequeat ut hæc omnia per se existant ut res propriæ, unum quid per se existens necesse est ut ea omnia existinemus ac prædicata, infinitesque plura secundum unum ac idem existens.

Octava hujus corruptionis causa, quod ea, quæ quibusdam locis a sanctis dicta sunt de Dei essentia tanquam de operatione, qua ille vi agendi præditus ac efficax est (Id enim sanctis promiscuum habetur, uti probatum est), ipsi pro libito de operatione, quæ a Dei essentia dividitur, modo superius relato, acceperunt. Ait enim magnus Dionysius, quod et postea illi secundus Joannes Damascenus iisdem verbis exposuit, nempe: *Divinam illustrationem atque virtutem, una cum sit et simplex et indivisa et boniformis, in dividuis variantem cunctisque tribuentem quibus propria natura præstatur incolomis, simplicem manere: quæ multiplicetur quidem in dividuis indivise, dividuaque in suam ipsa simplicitatem colligat atque convertat. Cuncta enim illius desiderio tenentur, et in ipsa existentiam habent, cunctisque esse, pro eo ac illis natura comparatum est, impartit; estque ea, eorum quæ sunt, esse, eorum quæ vivunt, vita, eorum quæ ratione utentium more sunt, ratio, eorumque quæ intelligentium more, intelligentia, cum ipsa supra mentem, supraque rationem, et supra vitam, ac supra essentiam existat.*

His itaque ut validissimis utuntur, ad probandum, divinam essentiam, nullius eorum quæ extra sunt esse effectricem, sed operationem seu virtutem, quam tantopere ab essentia distingui dixerunt, illaque infinitis infinite inferiorem esse; hanc nempe creatis propinquare, eaque incolomia præstare, atque ad creaturam inferius ventitare, ejusque illam participem esse, et sanctificare, et illuminare, et insidere, et eos qui digni sint deificare, proprie-

Α λύσιν πάντων, α φασιν εχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ τι· καὶ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οἱ μὴδὲ νῦν πω δυνάμενοι νοεῖν τὴν ζωὴν, καὶ τὸ φῶς καθ' ἑαυτὸ ὑφεστῶς, καὶ τὸ ἄλλα, τῆς ἐταιρίας εἰσι τῶν οἰκονομουμένων ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, δι' οὗς ἡ συγκατάθεσις γέγονε τῆς τοιαύτης ἀπαγγελίας· καὶ ὅτι ἐτέρως ἡ θεολογία τοῖς εἰσαγωγικοῖς διαλέγεται, καὶ ἐτέρως τοῖς τελείοις· καὶ οὐ δεῖ πάντοτε μανθίνοντασ οὐδέποτε συνιέναι, καὶ παραμένοντασ τῶν παιδαριῶν μαθήμασιν, ἀπολιμπάνεσθαι τῆς τελείας διδασκαλίᾳσ, ἀκούοντασ τοῦ Παύλου, λέγοντοσ, "Ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωογονεῖ· καὶ, "Ὅσοι ἐν νόμῳ καυχᾶσθε (15), τῆσ χάριτοσ ἐξεπέσαστε· καίτοι τοσοῦτων φωνῶν ἐμπειρηλημένων τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, ἀπὸ τῶν ταπεινότερων ἐπι τὰ ὑψηλότερα ἡμᾶσ ἀναγουσῶν· διὸ καὶ ἐπαι οὐ δύνανται ταῦτα πάντα ἐνυπόστατα εἶναι, ὡσ ἴδια πράγματα. Ἐν τι πάντα ταῦτα ἐνυπόστατον πρᾶγμα ὑποληπτέον· ὅσα τὰ ἐν ἡμῖν ὑποκαίμενα καὶ κατηγορούμενα, καὶ ἀπειράκισ πλείω δν κατὰ τὸ αὐτό.

"Ὅρθρον τῆσ διαφορᾶσ ταύτησ τὸ αἴτιον, ὅτι ἐκ ἐνιαχοῦ τοῖσ ἁγίοισ εἰρημένα ἐπι τῆσ οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὡσ ἐπι ἐνεργείᾳσ καθ' ἣν ἐνεργητικὸσ ἐστίν· τοῦτο γὰρ παρὰ τοῖσ ἁγίοισ ἀδιάφορον, ὡσ δέδεικται, ὡσ ἐπι ἐνεργείᾳσ αὐτοῦ ἐδέξαντο, διαιρουμένησ ἀπὸ τῆσ οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τὸν προηριθμημένον τρόπον, ὥσπερ ἐδουλήθησαν· φησὶ γὰρ ὁ μέγασ Διονύσιοσ, ὁ καὶ ὁ Δαμασκῶθεν Ἰωάννησ ὕστερον ἐκδεξάμενοσ, αὐτοῖσ ἐνόμασιν ἐξέθηκεν, "Ὅτι ἡ θεῖα ἑλλαμψίσ καὶ ἐνέργειᾳ, μᾶ ὅσα καὶ ἀπλῆ καὶ ἀμερῆσ καὶ ἀμεροειδήσ, ἐν τοῖσ μεριστοῖσ ποιμιλλομένη, καὶ πᾶσι τὰ τῆσ οικείᾳσ φύσωσ σωστικὰ γέμουσα μένει ἀπλῆ· πληθυννομένη μὲν ἐν τοῖσ μεριστοῖσ ἀμεριστωσ, καὶ τὰ μεριστὰ πρὸσ τὴν ἐαυτῆσ ἀπλότητα συνάγουσα καὶ ἐπιστρέφουσα. Πάντα γὰρ αὐτῆσ ἐφλεται, καὶ ἐν αὐτῇ εχει τὴν ὑπαρξιν, καὶ αὐτῇ τοῖσ πᾶσι τὸ εἶναι, καθὼσ εχει φύσωσ, μεταδίδωσι· καὶ αὐτῇ ἐστὶ τῶν ὄντων τὸ εἶναι, καὶ τῶν ζῶντων ἡ ζωῆ, καὶ τῶν λογικῶσ ὄντων ὁ λόγοσ, καὶ τῶν νοερῶσ ὄντων ἡ νόησισ, αὐτῇ ὑπὲρ νοῦν ὡσα, καὶ ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ ζωὴν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν.

Τούτοισ οὖν ὡσ ἰσχυροτάτοισ χρῶνται πρὸσ ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ θεῖα οὐσία οὐδενὸσ ἀπεργαστικῆ τῶν ἐντόσ ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἐνέργειᾳ, ἣν ἐπι τοσοῦτον τῆσ οὐσίας διαφέρειν ἔφασαν, καὶ αὐτῆσ ὑφείσθαι ἀπειράκισ ἀπειρωσ, προσπελάζει τοῖσ κτίσμασιν, καὶ σώζει ταῦτα, καὶ φοιτᾷ κάτω πρὸσ τὴν κτίσιν, καὶ μετέχεται ὑπ' αὐτῆσ καὶ ἀγιάζει καὶ φωτίζει καὶ ἐνδρῦει καὶ θεοῖ τοῖσ ἀξίοισ, καὶ κυρίωσ ἐστὶ θεότησ καὶ ζωῆ καὶ σοφίᾳ καὶ δυνάμεισ· καὶ κληρονομία

²⁰ II Tim. iii, 7. ²¹ II Cor. iii, 6. ²² Galat. v, 4.

(15) *Er νόμῳ καυχᾶσθε.* Lapsus memoria Calce. Locus Pauli ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε. *In Lege justifi-*

ficamini. Τὸ, ἐν νόμῳ καυχᾶσθαι alio spectat Rom. ii, 26.

τῶν ἀγίων, καὶ μακαριότητος τέλος· καὶ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον· διὸ καὶ ὁ ταύτης κληρονόμος κληρονόμος λέγεται Θεοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῷ πρώτῳ προεῖρηται, ἐν ᾧ τὴν πίστιν τῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἀνέγραψαν, ἐδεικνυμεν. Τοῦτο γοῦν πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημίων χρόνους, ἀγνοοῦντες ὅτι τὸ, *Ἡ θεία ἑλλαμψία καὶ ἐνέργεια, μία οὐσα, πάντα τοῖς πᾶσι γίνεται*, περὶ τῆς θείας οὐσίας εἰρηται, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα μαρτυρεῖ, ἀντικρως ἐφαρμοζόμενα κατὰ τὸ τῆς θεολογίας ἔθος τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσίας, καὶ αὐτῇ πᾶσαν ὑπεροχὴν ἀπονέμοντα, ὡς περ καὶ ὁ μέγας εἶπε Διονύσιος ἐν τῷ *Περὶ θεῶν ὀνομάτων*: *Ὅτι πᾶσι προνοητικῶς ὁ Θεὸς πάρεστι, καὶ πάντα ἐν πᾶσι διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν γίνεται, μένων ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς οικίας ταυτοῦτος ἀνεκφοιτήτως κατ' ἐνέργειαν μίαν καὶ ἅπαντοιοσιν ἔσθηκός· καὶ αὐθις ἐν τοῖς αὐτοῖς φησιν, Ὡς αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις παρέδωκεν, ὅτι πάντων ἐστὶν αἰτία, καὶ ἀρχή, καὶ οὐσία καὶ ζωὴ, καὶ τὰλλ' ὅσα κατ' ἕκαστον ἐξαριθμεῖται, τὸν Θεὸν ἡμῖν γίνεσθαι, ὡς ἀρχῆς ἀπίσης ὑπεράρχιος ὢν ἀρχῆς. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Δαμασκῶθεν ἐν τῷ τῶν αὐτοῦ θεολογικῶν, ὡς ἀπ' ἐκείνου τοῦ μακαρίου ἐξέδοτο, λέγων, Ὁ Θεὸς πάντων ἐστὶν οὐσία καὶ ἀρχή· τῶν ἕτων οὐσία, τῶν ζῶντων ζωή. Ὅπερ οὖν ἐν τούτοις θεῶν ἑλλαμψίαν καὶ ἐνέργειαν εἰρηκεν, ἐν ἐκείνῳ, Ὁ Θεός, φησὶν, δηλονότι κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων, οὕτω λέγοντα, *Εἰ δὲ τὸ θεῖον ὄνομα οὐσίας σηματικόν ἐστι, μίαν ὁμολογοῦντες οὐσίαν τῆς ἀγίας Τριάδος, ἕνα Θεὸν εἰκότως δοξάζομεν· ἐπεὶ μίαν οὐσίαν ἔσθημα τὸ θεῖον ἐστὶ. Δῆλον οὖν ὡς τὸ, Ἡ θεία ἑλλαμψία καὶ ἐνέργεια, μία οὐσα καὶ ἀπλή καὶ ἀμέριστος, περὶ τῆς θείας οὐσίας εἰρηται. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος περὶ αὐτῆς εἰρηκε Μάξιμος, Ἡ ἀποδοξαγαθότης, τοῦς ὅσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτὴν ἑστραμμένη ἐνέργεια ἐστὶ.**

Καθόλου μὲν τύπῳ περιλαβεῖν, ταῦτα τῆς φθορᾶς ταύτης αἰτίαι ἐγένετο, καὶ τοῦτο ἔπαθον, βουλόμενοι τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ὁρατὸν, ἔπερ ἑαυτοῖς ἀνέπλασον, βαβαιῶσαι θεότητα καὶ Θεόν· καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον, μήτε οὐσίαν Θεοῦ, μήτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνέργειαν, καὶ τὴν ὅλην ἐνέργειαν αὐτὸ τιθέμενοι· ὅπερ εἶτε ἐκ τινῶν ποτε γενομένων Μασσαλιανῶν λεγομένων ἑαυτοῖς ἐπεσώρευσαν, ὡς πρότερον βλασφημοῦντες ὁράτην εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἶτα ἐλεγχθέντες ὑπὸ καθολικῆς συνέδου, καταφυγὴν τῆς αἰρέσεως ἐξεύρον μὴ εἶναι αὐτοῖς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὁρατὴν, ἀλλ' ὁρᾶσθαι φῶς ἀκτιστον, ἐνυπάρχον ἐξ αἰθέριου τῷ Θεῷ, μήτε οὐσίαν Θεοῦ, μήτε ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνέργειαν οὐσαν· εἶτε ἐκ τινῶν μοναχῶν, ἀρετὴν ὑποκρινομένων, ἀλόγων καὶ κεκλινημένων (16), ὀνομένων εἶναι τὸ θεῖον

(16) Ἀλόγων καὶ κεκλινημένων. Symeonem vocat ejusque discipulos; nam sic rudem litterarum, ejusque Patrem spiritalem, Symeonem item

A quo deitatem et vitam et sapientiam et virtutem et hereditatem sanctorum esse, ac beatitudinis finem, ac quæcunque alia in priori parte ante dicta sunt, in qua eorum fidem, ex iis quæ illis scripta sunt ostendimus. His itaque utuntur, ut ea probent quæ dicta sunt, ignorantes quod ita dicitur: *Divina illustratio ac virtus, cum una sit, omnia omnibus fit*, de essentia divina dictum esse, ut et ipsamet abunde testantur verba, quæ palam theologiæ explicandi more Dei essentiæ congruant, ac omnem illi excellentiam tribuant, uti etiam dixit magnus Dionysius in libro *De divinis nominibus*: *Deum nimirum providentia cunctis rebus adesse, omniaque in omnibus omnium salutis causa fieri, cum in se ipse maneat, inque sua identitate nullo extra processu secundum unam incessabilemque virtutem consistat*. Ac rursus in iisdem ait: *Ipsam de se in sacris tradidisse Eloquiis, esse se omnium causam seu auctiorem, et principiam et essentiam et vitam, et quæcunque alia sigillatim Deum nobis fieri resonset, tanquam qui principium sit, omni principio eminens*. Sic enim etiam Damascenus in duodecimo capitum suorum theologicorum, ut a beato illo editum est, dicens: *Deus omnium essentia ac principium est; eorum quæ sunt, essentia, eorum quæ vivunt, vita*. Quod itaque in illis divinam dixit illustrationem atque virtutem, in his Deus dicit; juxta quod nimirum sentit Gregorius Nysenus, Oratione adversus Græcos, dum sic ait: *Sin autem Deus nomen est essentiam significans, qui unam sanctæ Trinitatis essentiam confiteamur, unum merito Deum sentimus: quandoquidem unius essentiae nomen unum Deus est*. Liqueat igitur, quod ita dictum est: *Divina illustratio et virtus, quæ una sit et simplex et indivisa*, de essentia divina dictum esse. Sic enim etiam de illa dixit beatus Maximus: *Ipsa supra quam bonitas, quæ mens existat, totaque operatio seu virtus, in seipsam conversa, virtus seu operatio est*.

Sic quasi universim delineando, rudique penicillo complectendo, hæc hujus corruptionis causæ exstiterunt. Hæc illis ita evenit, qua lumen illud oculis aspectabile, quod sibi confinxerunt, Deum em et Deum, ac lumen verum supremumque appetibilem ut assererent, in animam induxerunt; quod utique, nec Dei essentiam, neque personam, sed virtutem seu operationem, ac quicquid in Deo virtutis est seu operationis, statuerunt: sive eum errorem ex quorundam olim Massalianorum, sic dictorum, delirio, sibi acervarunt, qui prius quidem visibilem Dei essentiam blasphemiam dicerent, tumque catholicæ synodi auctoritate censuraque revincti, hoc hæreseos invenerunt confugium, ut dicerent, non sibi oculis aspectabilem divinam essentiam, sed videri lumen increatum,

Studiotam, observat Sthetatus ipsius discipulus; ut essent, vellentque haberi θεοδιδάκτοι, quasi divino afflatu et revelatione docti: quibus sine pro-

quod ab æterno inest Deo, ac neque Dei essentia, nec hypostasis seu persona, sed virtus ac operatio est; sive ex quorundam monachorum, virtutem simultantum (rudium scilicet hominum ac seductorum) haud sanæ mentis insomniis qui Numen ipsum se capere posse arbitrarentur, ac corporeis oculis comprehendere; modo in angulo tenebricoso sedentes, nixaque pectori barba ac mento, oculumque sensibilem cum omni mente in ventris medio (circa nimirum umbilicum) continentes, aeri-que nare attractionem, ne libera prodeat respiratio, cohibentes, intus in visceribus rimentur, ut inveniant locum cordis, huicque se exercitio diu noctuque impendant. Sic enim inventuros aiunt indeficientem jugemque lætitiā; ac mentem confestim enim interjectum cordi aerem, seque totam lucidam ac discretionis plenam.

Undecunque igitur, sive ab his, sive ab aliis, sive ipsi a se hujusce luminis copiam ejusmodi nacti sint, aliis dicendum relinquo. Non pauci enim de iis rebus tractatus librosque conscripserunt. Liquido autem constant quæ dicta a nobis sunt, et ex his quæ dicit, sermone suo de *vigilantia et attentione*, Symeon quidam, qui fuit præpositus monasterii, quod Xyloceri cognomento appellatur, cui et Junioris Theologi appellationem indiderunt rerum ejusmodi discipuli ac magistri. Quanquam ipse quoque Palamas, oratione quarta ex illis quas Prioris prænotavit, hæc ait: *Sic comparatum a pravariatione, ut homo interior, pro eo ac exterior gestu habituque compositus est, similitudinem ineat ac conformetur. Qui ergo fiat, ut non magnum aliquid ei præstetur, qui mentem in seipsam convertere studet, ut non recta, sed circulari et absque errore motu moveatur, ea ratione, quod non huc ac illuc oculum circumagat: sed velut cuidam fulcro ac sustentaculo, suo illam pectori, seu umbilico, cui innitatur admoveat? Ad hoc enim quod circulariter, vel externe, quanta facultas est, seipsum convolvit cum mentis in eo accurato motu affini-que illi ratione etiam aspectus quædam possibilis est, mentis vim per ejusmodi corporis habitum gestumque intra cor mittit. Ejus generis itaque juges jucunditates et lumina, omnemque earum rerum scenam, hic quoque, ut videtur, laudans, in divinis habuit. Unde etiam in Epistola ad Menam hæc ait: Si quis non recipit exultationem salutaris Jesu quam et gestientis animi motum et exultationem Patres multis locis vocarunt, spirantem vim, ac viventis cordis agitationem, talis, puto, ejus necdum sensum fecit. Ac rursus: Divinus autem Isaias qualem nos Spiritum accipere et parere ait? Nonne Domini Jesu, qui in igne fidelibus operatur, ac implet salutem? Quisnam vero ignis cædit dæ-*

¹¹ Isa. xxvi, 28.

clivis error. Hæc Symeonis (vel cujuscunque illa sint) jam improbavi, atque improbo, quod Massalianorum erroris nimis affinia, nec satis ex Dei majestate, vel si de ejus quovis modo sensibili præsentia, quam sic lumen vocent, intelligantur, non de vera ipsius essentia Dei, vel ejus virtutis visio-

άλωσιμον, και αίσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ληπτὸν, ἂν ἐν γωνίᾳ πληρῆι σκότους καθίσταντες, και τὴν μὲν πώγωνα τῷ στήθει ἐρείτταντες, τὴν δὲ αἰσθητὴν ὀφθαλμὸν σὺν ὀλφῶ νοῦ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας, ἤγγουσαν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν, ἐπέχοντες, και τὴν τῆς βίβης τοῦ πνεύματος ὄλκην τοῦ μὴ ἀδεῶς πνεῖν, ἐρευνοῦσιν ἐνὸν ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὐρεῖν τὸν τόπον τῆς καρδίας, και τῷ ἔργῳ τούτῳ προσέχουσι νύκτα και ἡμέραν. Οὕτω γὰρ εὐρίσκουσιν τότε φασὶν ἄληκτον εὐφροσύνην, και τὸν νοῦν βλέπειν παρευθὺς ἀ οὐδέποτε ἠπίστατο. Βλέπει γὰρ τὸν μεταξύ τῆς καρδίας ἄερα, και ἑαυτὴν φωταίνον ὄλον και διακρίσεως ἐμπλεῶν.

Ἔστε τολμῶν ἐντεῦθεν, εἴτε ἐκείθεν, εἴτε ὄχοθεν τὴν τοιαύτην τοῦ φωτός τούτου εὐπορίαν αὐτοῖς περιεποίησαντο, λέγειν ἄλλοις παραλείπω· οὐκ ὀλίγοις γὰρ περὶ αὐτῶν ἐλογόγραφηθη. Ἀπὸ δὲ τὰ εἰρημένα, και ἐξ ὧν φησὶν ἐν τῷ *Περὶ τῆς ἡσυχίας και προσοχῆς* αὐτοῦ λόγῳ, Συμεὼν τις γεγονώς ἡγούμενος τῆς ἐπιλεγομένης Ξυλοκέρου μονῆς· ὃν και Νέον θεολόγον ἐπέγραψαν οἱ τῶν τοιοῦτων μύσται και μυταγωγοί. Καίτοι και αὐτὸς ὁ Παλαμάς ἐν δ' λόγῳ οὗ ἐπιγράφει *Προτέρους*, τάδε φησὶν· *Ἐπὶ τοῖς ἐξω σχήμασι πέφονκεν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συνεξομοιοῦσθαι μετὰ τῆν παράδασιν. Πῶς οὐκ ἂν συντελέσειέ τι μέγα τῷ σπεύδοντι συστρέφειν τὸν νοῦν εἰς ἑαυτὸν, ὡς πρὸς τὴν καρτὴν εὐθείαν, ἀλλὰ τὴν κυκλικὴν και ἀπλανῆ κινεῖσθαι κίνησιν, τὸ μὴ τὸν ὀφθαλμὸν ὡς ἀκείσσει περιάγειν· ἀλλ' ὄλον ἐρείσματι τινι τούτου προσερείδειν τῷ οὐκ εἰσὶν στήθει, ἢ τῷ ὀμφαλῷ; Πρὸς γὰρ τῷ εἰς κύκλον ὡσπερ ἐξωθεν ἐφικτὸν συναλιττεῖν ἑαυτὸν, παραπλησίως τῇ σπουδαζομένη ἐν ἑαυτῷ τοῦ νοῦ κινήσει, και τὴν δι' ὀψέως δεχομένην δύναμιν τοῦ νοῦ τῆς καρδίας εἰσω πέμψαι διὰ τοῦ τοιοῦτου σχήματος τοῦ σώματος. Τὰς γοῦν τοιαύτας ἀλήκτους εὐφροσύνας, και τὰ φῶτα και πάσαν τὴν περὶ ταῦτα σκηνὴν, και οὕτω; ἐπεινίσας, ὡς ἔοικεν, ἐθεοποίησε· διὸ και ἐν τῇ πρὸς Μηνᾶν ἐπιστολῇ ταῦτα φησὶν· *Εἰ τις οὐκ ἀπαδέχεται τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ και σκίρτημα πολλαχού οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν, πρέουσαν δύναμιν, και καρδίας ζωσῆς κίνημα, ὁ τοιοῦτος, ὄλμαι, ἀκμήν οὐκ ἠσθάνθη αὐτῆς. Καὶ πάλιν, Ἡσυχίας δὲ ὁ θεὸς ποῖον Πνεῦμα λαβεῖν ἡμᾶς και τεκεῖν γάρσκει; Οὐχὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐνεργούντος ἐν πυρὶ τοῖς πιστοῖς, και σωτηρίαν πληροῦντος; Ποῖον δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαιμονας, και φυγαδεύει αὐ-**

ne. Colligendi sensus, intendenda animi vis et cogitatio, ut Deum auri cordis loquentem audiamus, ac, si indulserit, ejus presentiam sensum aliquem faciamus; non illa tamen, quam isti exigunt, affectatione eventusque certitudine, sed wagis sensus modestia et compunctione.

τοὺς, ὡς φησιν Ἰωάννης ὁ θεῖος Πατήρ; Οὐ τὸ
 τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τὸ ἐν τῇ μηρμη αὐτοῦ ἐξά-
 πτω ἔνδον; Οὐ μὴ δὲ Ἰγύσιου, ποτα ἐτέρα, εἰ
 μὴ θερμότη τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἥτις ποτὲ καὶ
 ἐκ τῆς φωνῆς ἀρρήτως ἐξέρχεται; Ἄ δὲ ἐν τοῖς
 περὶ φωτὸς αὐτοῦ λόγοις, οὗς ἐπιγράφει Προτέρους
 καὶ Δευτέρους, φησὶν οὕτως· Ὁ μέντοι φῶς ἐν
 ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὄραν, ἐν μὲν, καὶ
 μὴ συμβολικόν· ἀεὶ γὰρ ἐν, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ δὲ
 ταῦτα ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ προσέριθται, ὅπου τὴν
 τῶν ἀνδρῶν τούτων πίστιν ἰδεικνυμεν.

Ἐπὶ δὲ τοῖτοις ἐλεγχόμενος ὑπὸ τινων, σαφῶς
 τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὄρατην καὶ πνευστήν κατα-
 σταυρῶν, ἐκπεύων δὴθεν τὸ ἀτοπον, χειροὶ κακῶ
 θεραπεύειν τὸ βλάσφημον ἐπεχείρησε· καὶ τοιμᾶ
 τὴν ὑπερβίον ὑπέρβιν τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερνωμένην
 ἐνθά ἀθέσιμος πραγματικῆ διακρίσει εἰς οὐσίαν καὶ
 ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ ἐνεργείας διαλέσθαι· καὶ φησὶν
 ἐν τινι τῶν εἰρημένων λόγων, ἔτι Τοῦτο τὸ φῶς
 οὐσία μὲν Θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ γὰρ ἀνεπαφῶς
 ἐκείνη. Ἄγγελος οὐκ ἔστι· Δεσποτικὸς γὰρ
 φέρει χαρακτήρας. Καὶ κἀν, Τὸ φῶς τοῦτο θεω-
 ρῆται ἢ οὐ τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ τῆς δόξης
 τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἢ καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς
 ὁ Κύριος, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν
 αὐτῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα, Ὅστε καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ
 φύσει τὴν δόξαν ἔδωκε τῆς Θεότητος, τὴν φύσιν
 δ' οὐ· ἄλλο ἄρα φύσις Θεοῦ, καὶ ἡ δόξα ταύτης
 ἕτερον. Ἄλλ' εἰ καὶ τῆς θείας φύσεως ἕτερόν
 ἔστι, τοῖς οὖσιν οὐκ ἂν εἴη ἐναριθμῶς. Καὶ εἰς
 παράστασιν τῶν τοιούτων αὐτοῦ λόγων, τῷ ἐπὶ τῆς
 τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως χρῆται φωτὶ, καὶ περὶ
 αὐτοῦ τοῦ φωτὸς τὰ ὅμοια διέξεισιν ἐν διαφόροις
 λόγοις αὐτοῦ· ἢ ἡ σύνοδος ἀκολουθήσασα, τὴν προ-
 εστειθεῖσαν ἰδεοβαλῶς πιστῶν. Διὰ ταῦτα πολλοὶς
 προσέκοψαν, συμποδισθέντες τοῖς εἰρημῶνις αἰτιοῖς,
 καὶ μάλιστα τῇ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἀπάτη· δι' ἣν
 οὐ μόνον τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα ὁμώνυμον ἔν,
 ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνεργείας, ἐκόντες ἑαυτοῦς ἀποτυπώ-
 σαντες πρὸς φανεράν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς
 συνάμεως καὶ ἀγαθότητος καὶ ζωῆς καὶ σοφίας, καὶ
 αὐτοζωῆς καὶ αὐτοσοφίας, καὶ προνοίας, καὶ βουλή-
 αίας· ἐξ οὗ καθάπερ ἐν σκότῳ καὶ συγγύσει μηδὲν
 διακρίναντες, κατὰ τῆς κοινῆς πίστεως καὶ καθ'
 ἐκείνων ἐχώρησαν, βαρᾶθρον ἕξια συμπεράναντες.
 ἵσθησιν nihil discernentes, adversus communem
 digna barathro sint, concludentes.

Ἄλλοι δὲ (βητέον γὰρ ὀλίγα προχέρισσάμενοις, εἰς
 παράστασιν τῆς τῶν Ἀρειανῶν τούτων παραφορᾶς
 καὶ παρεξηγήσεως)· φησὶν ὁ ἄγιος Μάξιμος ἐν κε'
 τῆς τρίτης τῶν περὶ Ἀγάπης Ἐκατοντάδος, Ὅτι τέσ-
 σαρα τῶν θεῶν ἰδιωμάτων, συνακτικὰ καὶ φρουρη-
 τικὰ καὶ διασωτικὰ τῶν ὄντων, δι' ἄκραν ἀγαθό-
 τητα ἐποιουποίησεν ὁ Θεός, παράγων εἰς τὸ εἶναι
 τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν οὐσίαν· τὸ ἐν, τὸ ἀεὶ ἐν,
 τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν. Τούτων τὰ μὲν
 θεῶ τῇ οὐσίᾳ παρέσχε, τὸ ἐν καὶ τὸ ἀεὶ ἐν· τὰ

monas, eisque suat, quemadmodum ait divinus Pater
 Joannes? Nonne Domini Jesu qui intus in ejus me-
 moria accenditur? Porro Aliasimi odor, quisnam
 alius, nisi fervor Spiritus sancti qui et per naves
 quandoque arcana ratione procedit? Quæ utique in
 orationibus suis de lumine, quas Priores et poste-
 riores prænotat, laque hunc modum exponit:
 Hunc nimirum ignem ipsum in hypostasi ac sub-
 sistentem spiritaliter se videre aiunt, quod quidem
 existentiam habet, et non symbolicum est; semper
 enim existens est, et quæ sequuntur. Quæ utique
 jam ante dicta sunt libro primo, ubi horum homi-
 num fidem ostendimus.

Hinc autem argumentibus quibusdam, quod palam
 Dei essentiam oculis aspectabilem necque respira-
 bilem affirmaret, nimirum ut absurdum vitaret,
 pejore malo blasphemiam lenire constus est; au-
 detque essentia omni superiorem Dei existentiam
 ac supraquam unitam unitatem, scelestæ reali dis-
 tinctione in essentiam et operationem, seu potius
 operationes, dividere, atque in quadam dictarum
 Orationum, lumen hoc non Dei quidem essentiam
 esse; nam illa non potest tangi; angelum non esse,
 quippe cum Dominicos ferat characteres. Ac rursus:
 Lumen hoc visio erat, non divinæ naturæ, sed clar-
 itatis seu majestatis naturæ ejus quam et discipulis
 Dominus tradidit, et per eos, cunctis ejus fidelibus.
 Pancisque Interjectis: Quamobrem etiam humanæ
 naturæ claritatem dedit Deitatis, non tamen natu-
 ram. Aliud ergo est Dei natura, aliudque ejus clar-
 itas. Cæterum quamvis aliud sit a divina natura,
 hæc tamen rebus connumerari debuisset. Atque et
 ejusmodi sermonibus suis fidem astruat, utitur
 lumine quod in Domini transformatione effulsit,
 eademque de illo lumine disserit in diversis sus-
 rum orationum locis; ejus vestigiis inhærens syn-
 odus, quam superius exposuimus, fidem confirma-
 runt. Idcirco multis offenderunt, per eas, quas
 dixi, causas in errorem impulsus; præsertim vero
 per vocum homonymiam, aliamque ac aliam eorum
 acceptionem, ex qua factum est ut nedom opera-
 tionis nomen; quod ejus generis est ac ὁμώνυμον,
 ut ostensum est, male intellexerint, ipsi seipsos
 sponte, ad claram veritatem excecantes, sed et
 virtutis seu potentia, et bonitatis et vitæ et sapi-
 entia, et per se vitæ et sapientia, et providentia
 et voluntatis: ac inde velut in tenebris ac confu-
 sionem, ipsique adversus seipsos processerint, quæ

Ac liquet (dicendum enim passca, ut Ariani
 affinem horum errorem pravaniq̄ expositionem
 probemus). Ait sanctus Maximus capitē xxv tert
 Centenarii de charitate: Quatuor divinas proprie-
 tates, quarum sit virtutis ut res contineant, et tue-
 antur præsentique incolumes, ob summam bonita-
 tem Deus communes fecit, prædicta in rerum natu-
 ram substantia rationis particeps ac intelligente;
 nempe eo quod est, et quod semper est, itemque bon-
 itate et sapientia. Harum duas substan-ia tribuit,

hoc quod est, ac quod semper est; duas vero reli-
quas, voluntatis ac sententiæ animi habilitati: et
quæ ipse per essentiam est, etiam creaturæ fierent
per participationem. Idcirco etiam creatura ad Dei
imaginem et similitudinem dicitur esse facta; et
quidem ad imaginem, velut quod est, ejus qui est;
et quod est semper, ejus qui est semper; licet non
sine principio, at sine fine tamen: ad similitudinem
vero, ut bonus, ejus qui bonus est; et ut sapiens,
ejus qui sapiens; qui per gratiam, ejus qui per na-
turam. Et quidem ad Dei imaginem est natura
omnis ratione utens in ad similitudinem vero, ea so-
lum quæ bona et sapiens est. Idem in eisdem: Im-
mortalia omnia, et ipsa immortalitas: bonaque
omnia, et ipsa bonitas: virtuteque prædita omnia
et ipsa virtus, Dei palam existunt opera. Paucis-
que interjectis: Deus enim omnia vitæ et immor-
talitatis, bonitatisque et virtutis conditor est. Hincipit
adeo manifestam, cum ait hic sanctus, in iisdem
ipsis immediate capitibus, Deum infinitus infinite,
his quæ participant et quæ participantur, emittere, ad
has creaturas, libaque perfectiones, quas a Deo
per gratiam habentur, et quam similitudine, alia-
que nominis ratione, ac quarum sumus participes,
velut arte facta artificis, respiciendo, illa dicere,
ita nimirum ut participantia dicat ipsa subjecta;
quæ vero participantur, quæ nobis congenita sunt
atque propria; quorum, per gratiam, indulto nobis
commercio, boni et sapientes et justi et immortales
dicimur, et qui semper sumus, ut quorum nullus
finis sit futurus. Non enim eadem bonitate et sa-
pientia et immortalitate, nos pariter, Deusque boni
et sapientes et immortales sumus. Quamobrem me-
rito aiebat, Deum infinitus infinite his præcel-
lere, velut propriis effectibus, haud sane vero suæ
ipsum sapientiæ et vitæ ac immortalitati infinitus
infinite præstare, quemadmodum illi intellexere.
Hoc enim est ac si diceretur: Ipsum seipso superiorem
esse, cum tamen nihil seipso superius sit,
ac vel maxime infinitus infinite.

Rursus magnus Dionysius, De divinis nominibus ait:
Non esse contrarium, quod Deus ipsa virtus seu po-
tentia, aut ipsa vita dicatur, et quod ipsius vita aut
potentia aut virtus seu potentia conditor. Nam hæc qui-
dem, ex illis quæ sunt, ac præsertim ex iis quæ primo
sunt, tanquam auctor eorum omnium quæ sunt, dicitur;
illa vero, ut qui supra omnia, eaque quæ primo sunt,
superessentialiter superexistat. Ac rursus: Ipsum
per se esse, ipsam vitam, ipsamque Deitatem dicimus,
principii quidem et deitatis et causæ ratione, unum
omnium, principium omnia essentialiter excedens,
principium et causam; participatione vero, quæ ex
Deo, cujus nulla participatio est, ex providentiæ ra-
tionibus emanant virtutes, ipsam essentiam, ipsam
vitam, ipsam deificationis vim, quorum ea quæ sunt,
convenienti illis ratione, commercio, et entia sive res
et viventia et divina sunt et dicuntur, aliaque simili-
ter. Quamobrem etiam, qui bonus est, ipsorum primo
conditor esse dicitur, tumque ipsorum universalium,
exinde ipsorum particularium; ac tum eorum quæ

A δὲ δύο τῆ γνωμικῆ ἐπιτηδεύσει, τὴν ἀγαθότητι
καὶ τὴν σοφίᾳ. Ἰνα ἄπερ αὐτὸς κατ' οὐσίαν.
γένηται ἢ κτίσις κατὰ μετουσίαν. Διὰ ταῦτα καὶ
κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ λέγεται γεγε-
νησθαι· καὶ κατ' εἰκόνα μὲν, ὡς ὄν ὄντος, καὶ
ὡς δεῖ ὄν δεῖ ὄντος, εἰ καὶ μὴ ἀνάρχως, ἀλλ'
ἀτελευτήτως· καθ' ὁμοίωσιν δὲ, ὡς ἀγαθὸς ἀγα-
θοῦ· καὶ ὡς σοφὸς σοφοῦ· τοῦ κατὰ φύσιν ὁ
κατὰ χάριν. Καὶ κατ' εἰκόνα μὲν ἐστὶ πᾶσα λο-
γικὴ φύσις, καθ' ὁμοίωσιν δὲ μόνη ἡ ἀγαθὴ καὶ
σοφῆ. Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς· τὰ ἀθάνατα πάντα,
καὶ αὐτὴ ἀθανασία· καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα, καὶ
αὐτὴ ἡ ἀγαθότης· καὶ τὰ ἐνάργετα πάντα, καὶ
αὐτὴ ἡ ἀρετὴ, Θεοῦ προδήλιως ἔργα τυγχάνουσι.
Καὶ μετ' ὀλίγα· Πάσης γὰρ ζωῆς καὶ ἀθανασίας,
B ἀγίστητός τε καὶ ἀρετῆς δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός.
Καὶ ἤλλον ἐκ τούτων ὡς ὅταν ὁ ἅγιος οὗτος ἐν τοῖς
αὐτοῖς τούτοις κεφαλαίοις προσεχῶς λέγῃ, Πάντων
τῶν μετεχόντων καὶ μετεχομένων ἀπειράκις ἀπει-
ρως ὁ Θεός ὑπερεξήρηται, πρὸς τὰ δημιουργήματα
ταῦτα, καὶ τὰς τελειότητας ταύτας, ἃς παρὰ Θεοῦ
κατὰ χάριν ἔχομεν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ὁμωύ-
μως, καὶ ὄν μετεχομέν, ὡς τὰ τεχνήτὰ τοῦ τεχνίτου,
πρὸς ταῦτα ἀποδόμενον, ἐκεῖνά ψησί, μετέχοντα μὲν
λέγων αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα, μετεχόμενα δὲ τὰ συμ-
φυῆ καὶ οικεῖα ἡμῖν· ὡς κατὰ χάριν μετέχοντες,
ἀγαθοὶ καὶ σοφοὶ καὶ δίκαιοι καὶ ἀθάνατοι καὶ ἀεί-
δοντες, ὡς ἀτελευτήτοι, λεγόμεθα. Οὐ γὰρ τῆ αὐτῆ
ἀγαθότητι καὶ σοφίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ ἡμεῖς τε καὶ ὁ
C Θεός ἀγαθοὶ καὶ σοφοὶ καὶ ἀθάνατοὶ ἔσμεν. Ὅθεν
εἰκότως ἔλεγεν ἀπειράκις ἀπειρῶς τῶν τοιούτων
ὑπερκεῖσθαι τὸν Θεόν, ἐν ἰδίῳ ἀποτελεσμάτων· οὐ
δήπου ὅτι ὁ Θεός τῆς ἑαυτοῦ σοφίας καὶ ζωῆς καὶ
ἀθανασίας ἀπειράκις ἀπείρακις ὑπέρκειται, ὡς αὐτοὶ
ἐνόησαν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ λέγειν αὐτὸν ἑαυτοῦ ὑπερ-
κεῖσθαι· οὐδὲν δὲ αὐτὸ ἑαυτοῦ ὑπέρκειται· καὶ ταῦτα
ἀπειράκις ἀπείρακις.

Ἡ δὲ ὁ μέγας Διονύσιος ἐν τοῖς περὶ θείων ὀνο-
μάτων λέγει· Οὐκ ἐστὶν ἐναντίον αὐτοῦ ὄντα,
ἢ αὐτοζωῆν εἰπεῖν τὸν Θεόν, καὶ τῆς αὐτοζωῆς
ἢ ἐκρήνης ἢ δυνάμειος ὑποστάτης. Τὰ μὲν γὰρ
D ἐκ τῶν ὄντων, καὶ μέλλιστα ἐκ τῶν πρώτως ὄντων,
ὡς αἷσιος πάντων τῶν ὄντων λέγεται· τὰ δὲ ὡς
ὑπὲρ πάντα, καὶ πρώτως ὄντα ὑπερῶν ὑπερου-
σίως. Καὶ αὐτῆ· Αὐτοῦσιναι καὶ αὐτοζωῆν καὶ αὐ-
τοθεότητὰ φάμεν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ
αιτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ
ὑπερουσίον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθετικῶς δὲ τὰς
ἐκιδόμενας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προσηϊτικῆς
δυνάμεις, τὴν αὐτοουσίωσιν, αὐτοζωῶσιν, αὐτο-
θεῶσιν· ὡς τὰ ὄντα οικειῶς ἑαυτοῖς μετέχοντα,
καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔσθαι καὶ ἐστὶ καὶ λέγε-
ται, καὶ ἄλλα ὡσαύτως. Διὸ καὶ πρώτως ἀπὸ
ὁ ἀγαθὸς ὑποστάτης λέγεται εἶναι, εἶτα τῶν ὄντων
αὐτῶν· εἶτα τῶν μετεχόντων αὐτῶν· εἶτα τῶν ὄντων
μετεχόντων· εἶτα τῶν μερικῶς αὐτῶν μετεχόν-
των. Καὶ αὐτῆς, Τινὲς δὲ τῶν θείων ἡμῶν ἔσθαι

ἐδωσαύτων καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέροθεν αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα λέγοντες εἶναι τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ θεοποιὸν ἐκ Θεοῦ προελθῆσαν ὡρεδόν. Ταῦτα πάντα ὁ θεός Μάξιμος ἐπισημειούμενος ἐν τοῖς περὶ ταῦτα Σχολίοις, πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τοῦτο φησιν, Ὑποβεθηκυίας θεότητος ἀκούων, τόησον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων δικαίων.

Καὶ αὐτὸ: ὅτι ὁ ἱερεὺς Διονύσιος ἐν τοῖς αὐτοῖς αἰσῶ προδιόριζεται, Οὐκ ἄλλο δὲ εἶναι τὰραθὸν φημι, καὶ ἄλλο τὸ ὄν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν· οὐδὲ κολλὰ τὰ αἰτία, καὶ ἄλλων ἄλλος παρακτινῶς θεότητος ὑπερεχούσας καὶ ὄφρμιβτας. Ὅτι δὲ τὰ εἰρημμένα ἐκτός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κτίσματα ὁ ἄγιος νοεῖ, καὶ δημιουργῶν αὐτῶν τίθησιν εἶναι τὸν Θεόν, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν συντεθέντων τὴν δογματικὴν Πανοπλίαν (17)· οὗτοι γὰρ τὸ ὑποστάτης ἀντὶ τοῦ δημιουργοῦς ἡρμήκεισαν· οὕτω γὰρ καὶ παραπέφραστοι ἐκεῖ. Δηλοῖ δὲ καὶ ὁ αὐτὸς οὕτω λέγων, Ὁ ὢν ἄλιος τοῦ εἶναι κατὰ δύναμιν ὑπερούσιον ἐστὶν ὑποστάτης αἰτία καὶ δημιουργός. Ὅλου τοῦ εἶναι φησιν, οὐ δῆπου δὲ τοῦ ἑαυτοῦ εἶναι.

Ἐπισημειοῦσθαι δὲ ἄξιον ὅτι ὄσα ὁ ἄγος Μάξιμος μετοχὰς τῶν ὄντων ἔλεγε, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ζωὴν, σοφίαν, τὸ ὄν, τὸ ἀεὶ ὄν, ὃ καὶ ἀπειρίαν εἶπε, καὶ τὰλλα, ὧν καινοποιηθέντων καὶ δημιουργηθέντων, ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἢ κτισίς κατὰ μετουσίαν ἔχει, τὰ τοιαῦτα ὁ μέγας Διονύσιος εἰρηκεν αὐτοαγαθότητα, αὐτοζωὴν, αὐτοσοφίαν, αὐτο-

(17) *Τὴν δογματικὴν Πανοπλίαν.* Ipsam arbitror, quam toties Tomium Palamæ et fidem appellat : quæ scilicet fidei expositionem in erratica illa symbolo Callixti Palamite ediderunt, sibi que visi sunt Scripturæ Patrumque testimonis comprobare. Pulchra sunt quæ de participationibus, sive de abstractis et concretis, de formis easque habentibus metaphysicè et ratione, ex Dionysio Maximoque, illius interprete, prosequitur Calecas, quibus Palamitarum elidit omnia, verumque Dionysii sensum aperit, in quibus sic metaphysicè, utraque theologia, affirmante et negante, loquitur. Sed hæc pensiculatoris observanda in ipsis Maximi scholiis, longe auctioribus ac emendatioribus a nobis producendis, in quibus aliisque Maximi sententiis, sanioris theologiæ veræque scholasticæ lucida existant ac illibata semina. Libet tamen in antecedenti hic quoque (ubi tanta Dionysii atque Maximi) aliquid delibare. Quod ita habent Lancel. et Cord. : Δὸ καὶ τῶν πρώτων αὐτῶν, emend. ex Sandionys. nostroque sancti Hilarii, Sarrac. et aliis ipsoque hic Caleca, Δὸ καὶ πρώτο; αὐτῶν ὑποστάτης λέγεται: Primo formarum, et quæ ipsæ participatibones dicuntur, earumque universalium, tum particularium, εἴτα τῶν ὄντων αὐτῶν· εἴτα τῶν μερικῶν αὐτῶν (quæ verba omisit Cord. in versione), Deus sensibiles dicitur, quod nimirum hæc natura priora sunt eis quæ illa participant; quæ omnia egregie ipse Calecas, Maximum assecutus, explicat. Sequentibus statim nihil felicitatem Cord. qui meliora habere potuit, vel ex sodali Lancelo. Illud

A *universim, tum quæ in parte singulaque ipsa participant.* Ac rursus : *Quidam vero divinorum nostrorum sacra doctrina magistrorum, ipsius etiam per se bonitatis ac deitatis conditorem sicut, eum, qui supra quam bonus et supra quam Deus est; nempe ipsam per bonitatem ac deitatem dicentes, quod ex Deo bonificum ac deificum donum procedit.* Quæ omnia divus Maximus in Scholiis ad illa illustrans, cum aliis hæc quoque dicit : *Cum deitates inferiores audis, intellige angelorum atque hominum jusorum.*

B Sed et ipse sacer Dionysius inisdem in hunc modum magis explicans verbisque attemperans : *Non aliud verò bonum esse dico, atque aliud quod est, aliudque vitam, aut aliud sapientiam: neque multos auctores, aliasque aliorum productrices superexcellentes inferioresque deitates.* Quod autem ea quæ dicta sunt, sint extra Deum, eamque ob rem sanctius creata esse intelligit, atque eorum opificem Deum esse ponit, liquet vel ex ipsis qui dogmaticam Panopliam composuerunt. Ipsi enim vocem ὑποστάτης, pro eo quod est δημιουργός (conditorem scilicet et opificem) interpretati sunt; sic enim etiam illic paraphrasi redditum est. Ostendit vero etiam ipse, cum sic ait : *Qui est, totius esse secundum virtutem omni esse superiorum causa ὑποστάτης καὶ δημιουργός (condens scilicet et efficiens, seu creans) est.* Totius esse ait, haud plane sui etiam ipsius esse.

C Observatum autem dignum est, quæcunque sanctus Maximus rerum participationes dicebat, virtutem, bonitatem, vitam, sapientiam, quod est, quod est semper (quod et infinitatem vocavit) aliaque, quorum innovatorum ac conditorum (ut ipse loquitur) creatura per participationem consors est, ejusmodi magnum Dionysium dixisse, ipsam per se bonitatem,

D ergo ὅπου γέ τινες τῶν θείων ἡμῶν ἐροῦσιν ἀποδοχῶν καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέροθεν, quo Deus omnem bonitatem ac deitatem excedens, ipsius bonitatis et Deitatis auctor esse dicitur ac conditor, sic male sequentibus jungit, ut quod effectum, exque Deo auctore refert Dionysius ex theologorum auctoritate, ipse Deum faciat: vel ipsam sui auctorem, quæ sit Dei donum, ipsam bonitatem et deitatem, nescio qua battologia, obtruat. Jungit itaque, τὴν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέροθεν αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα, nec deterret ipse articulus, s.c. aperte hæc distrahens, redditque: *etiam ipsius per se bonitatis ac deitatis constitutivam vocant supraquam bonam et supraquam divinam per se bonitatem ac divinitatem, etc.* Vapulemi ergo, qui hæc multi theologi, nec saltem theologi, affirmem: ac vel à grammatico meliora expectem? Sanctorum Lancel: *Et bonitatis ipsius et divinitatis auctorem dicant Deum, qui bonitatem omnem et divinitatem superat: cum dicunt bonitatem ipsam et divinitatem esse munus a Deo projectum, etc.* Latuit forte etiam Palamitas Corderiana subtilitas, qui ipsi vocem ὑποστάτην δημιουργῶν paraphrasi reddiderit: at proinde Dionysio auctore, Deitatis conditorem seu creatorem Deum admiserint. Quod vero reddidit Cord. *per se bonitatis per se bonitatem constitutivam*, magis spectare videtur ad causam formalem: unne nihil certius possit adversus Palamitarum incretam virtutem et divinitatem Deo conjunctam, nec ipsam Dei essentiam existem em.

vitam, ipsam sapientiam, ipsam essentiam, ipsum esse, et quæ his affinia sunt. Hæc vero sic nominat quod has participationes ab illis dividens, quæ participant, ipsasque secundum se subtili cogitatu absque subjecto sumens; puta virtutem ac potentiam absque eo qui potens est, et sapientiam absque eo qui sapiens, vitamque absque eo quod vivens, unumquodque ipsum aliquid dicit, verbi gratia, ipsam virtutem ac potentiam; ac si hoc solum vera puraque ac puta virtus sit et potentia, ipsaque vita; similiterque etiam reliqua. Velut etiam ipsam humanitatem, et ipsam albedinem, quæ prædicentur absque subjectis, hæcque adeo primo entia vocat. Participationes enim natura priores sunt iis quæ sunt, et quæ participant. Unde etiam primo horum omnium confertim Deum conditorem dicit. Non quod tempore priora sint, iis quæ ab illis denominationem sortiuntur, sed quod natura. Non enim hæc secundum se esse habent, sed in aliis. Deinde auctorem dicit uniuscujusque universorum participationis; tumque particularis cujusque universorum. Idemque in his præstans, quæ participant, primo Deum auctorem ait, eorum quæ universe ipsas participant; deinde eorum quæ particulariter participant. Abstrahens enim mens participationes ab iis quæ participant primo eas considerat ut participationes; tumque ut tales participationes, puta ipsas bonitates, ipsas sapientias, sive quovis alio modo dicas; tumque velut hujus illiusve ipsam sapientiam et ipsam bonitatem. Hæc itaque Deum vocari ait, ex iis quæ sunt; puta, potentem, sapientem, justum, et maxime ab his, quæ primo sunt; puta, ipsam virtutem ac potentiam, ipsam sapientiam, ipsam justitiam. Sunt enim hæc natura, non tempore priora. Propterea etiam velut eorum quæ natura priora sunt, primo ipse ut parens, conditor atque opifex dicitur; deinde specierum, tumque individuorum. Idecirco ait: *Hæc quidem ex his quæ sunt, nominantur, ac maxime ab his quæ primo sunt.* Illa vero, supra quam ipsam vitam, supra quam ipsam sapientiam, supra quam ipsam bonitatem, quatenus omnium conditor et opifex, supra omnia, et ipsa quæ primo sunt, superessentialiter est. Idecirco hæc, Deumque ipsam vitam et ipsam sapientiam, et ipsam virtutem ac potentiam vocemus; principii tamen Deique et causæ ratione, unum universorum, principium omne excedens et essentiam dicimus principium et causam; participatione vero atque ratione ejus quod ex causa est, quæ ex eo qui omnem excedit participationem, providentiæ vires derivantur ac facultates. Quoniam igitur ab his quæ participant, quæ creata sunt, Deus sapiens, seu bonus, seu justus nominatur: sic et a participationibus, quæ ipsæ creatæ sunt, puta ab ipsa sapientia, ipsaque justitia, ipsa sapientia, ipsa justitia nominatur, ut eorum auctor, secundum eam theologia vivit, quæ rationi causæ nititur: ac rursus super ipsam sapientiam, et super ipsam justitiam, secundum eam quæ efficiens est, quatenus nihil

manifestum igitur est ex iis quæ dicta sunt, vitam omnem et sanctitatem et simplicitatem et virtutem et bonitatem et sapientiam, quoad nos, naturales dici participationes: quoad Deum vero,

ουσίαν, αὐτοεῖναι, καὶ τὰ παραπλήσια. Ὀνομάζει δὲ ταῦτα οὕτως, ὅτι τὰς μετοχὰς ταύτας, ἀπὸ τῶν μετεχόντων διαιρῶν, καὶ αὐτὰς καθ' αὐτὰς ἐπινοεῖ λαμβάνων χωρὶς ὑποκειμένου, οἷον τὴν δύναμιν ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ· καὶ τὴν σοφίαν ἀπὸ τοῦ σοφοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ τοῦ ζῶντος, αὐτὸ τι ἕκαστον καλεῖ, οἷον αὐτοδύναμιν, οἷον αὐτοεῖναι μόνον εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν δύναμιν, καὶ αὐτοζωὴν· ὁμοίως καὶ τὰ ἄλλα· ὡς περ καὶ αὐτοανθρωπότητα καὶ αὐτολευκότητα, τὰ κατηγορούμενα ἀνευ τῶν ὑποκειμένων, καὶ ταῦτα πρῶτως ἔντα καλεῖ· φύσει γὰρ αἱ μεταχὰς πρότεραι τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων· διὸ καὶ πρῶτως τούτων πάντων ἀθρόον ὑποστάτην λέγει τὸν Θεόν· οὐχ ὅτι πρότερα τῶν χρόνων τῶν παρωνύμων ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι τῆ φύσει· οὐ γὰρ ἔχει ταῦτα καθ' ἑαυτὰ τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἄλλοις. Ἐπιτα αἴτιον φησὶν ἕκαστης τῶν καθόλου μετοχῆς· ἔπειτα τῆς μερικῆς ἕκαστης τῶν καθόλου. Καὶ ἐπὶ τῶν μετεχόντων ὁμοίως ποιῶν, πρῶτως λέγει αἴτιον τὸν Θεόν τῶν ὄλων αὐτῶν μετεχόντων, εἶτα τῶν μερικῶς αὐτῶν μετεχόντων. Ἀφαιρῶν γὰρ ὁ νοῦς τὰς μετοχὰς ἀπὸ τῶν μετεχόντων, πρῶτον αὐτὰς θεωρεῖ ὡς μετοχὰς, ἔπειτα ὡς τοιαύδε μετοχὰς· οἷον αὐτογαθότητα, αὐτοσοφίαν, ἢ ὅπως οὖν ἄλλως, εἶτα ὡς τοῦδε ἢ τοῦδε αὐτοσοφίαν καὶ αὐτογαθότητα. Τὰ μὲν οὖν ὀνομάζεσθαι τὸν Θεόν ἀπὸ τῶν ὄντων φησὶν· οἷον δυνατὸν, σοφὸν, δίκαιον, καὶ μάλιστα τὸν πρῶτον· ὄντων· οἷον αὐτοδύναμιν, αὐτοσοφίαν, αὐτοδικαιοσύνην· φύσει γὰρ, οὐ χρόνῳ ταῦτα πρότερα· διὸ καὶ ὡς τῆ φύσει προτέρων, πρῶτως αὐτὸς ὡς γεννῶν λέγεται ὑποστάτης καὶ δημιουργός· εἶτα τῶν εἰδῶν αὐτῶν· εἶτα τῶν ἀτόμων· διὸ καὶ λέγει, *Ταῦτα μὲν ὀνομάζεται ἀπὸ τῶν ὄντων, καὶ μάλιστα τῶν πρῶτως ὄντων*· τὰ δὲ ὑπεραυτοζωὴν, ὑπεραυτοσοφίαν, ὑπεραυτογαθότητα, ὡς ὑποστάτης πάντων καὶ δημιουργός, ὑπὲρ πάντα καὶ τὰ πρῶτως. Διὸ εἰ καὶ ταῦτα καὶ τὸν Θεόν αὐτοζωὴν καὶ αὐτοσοφίαν καὶ αὐτοδύναμιν καλοῦμεν, ἀλλ' ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ εἰσὺν αἰτιατῶς τὰς ἐκιδιδόμενας ἐκ τοῦ ἀμεθέχτου προνοητικῆς δυνάμεις. Ὅσπερ οὖν ἀπὸ τῶν μετεχόντων κτιστῶν ὄντων ὁ Θεὸς ὀνομάζεται σοφός, ἢ ἀγαθός, ἢ δίκαιος· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν μετοχῶν κτιστῶν οὐσῶν, οἷον τῆς αὐτοσοφίας καὶ αὐτοδικαιοσύνης, ὀνομάζεται αὐτοσοφία καὶ αὐτοδικαιοσύνη, ὡς αἴτιος αὐτῶν, κατὰ τὴν αἰτιολογικὴν θεολογίαν· καὶ πάλιν ὑπὲρ τὴν αὐτοσοφίαν, ὑπὲρ τὴν αὐτοδικαιοσύνην, κατὰ τὴν ἀποφατικὴν, ἐφόσον μηδὲν τῶν ὄντων ἐστὶ κατὰ τι.

a participationibus, quæ ipsæ creatæ sunt, puta ab ipsa sapientia, ipsaque justitia, ipsa sapientia, ipsa justitia nominatur, ut eorum auctor, secundum eam theologia vivit, quæ rationi causæ nititur: ac rursus super ipsam sapientiam, et super ipsam justitiam, secundum eam quæ efficiens est, quatenus nihil

ἄλλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημέλων ὡς πᾶσα ζωὴ καὶ ἀγιότης καὶ ἀπότῃς καὶ ἀρετὴ καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία πρὸς μὲν ἡμᾶς μετοχὰς λέγονται φυσικαί, πρὸς δὲ τὸν Θεόν μετέχοντα ὡς τεχνητὰ τῆς παρ-

λειματικῆς αἰτίας καθ' ὁμοίότητα κείνου παρηγ-
 μίνα, καὶ ὁμωνυμοῦντα αὐτῷ. Καὶ ἐπεὶ ὁ Θεὸς οὐκ
 ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἀγαθότητος καὶ ἀθανασίας καὶ
 σοφίας καὶ γινώσκειται καὶ ὀνομάζεται, ἀλλ' ἀπὸ
 τῶν ἐν ἡμῖν, ἃ καὶ περὶ αὐτὸν λέγεται, ὡς περὶ
 ἡμᾶς; τὰ ἡμέτερα κτήματα καὶ ἔργα, εἴτε ἀποτελέ-
 σματα, εἴτε καὶ ἐνέργεια· οὐ γὰρ ἐκ τῶν κατ' αὐ-
 τὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλῆς ἐξ ἄλλου φαν-
 τασίας συλλεγομένης, εἰς ἐν τι τῆς ἀληθείας Ἰνδαλμα,
 κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον (48)· διὰ τοῦτο καὶ ἡ
 ἀγαθότης αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀπλότης ἔργα
 λέγονται αὐτοῦ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μοξίμῳ. Ἔτι δὲ περὶ
 αὐτὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖσθαι, ὡς ἐνέργεια· οὐσιωδῶς
 δὲ, ὅτι οὐ κατὰ μετοχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐ-
 τοῦ, δεῖκνυσι ταῦτα ὄντα τὸν Θεόν, σοφίαν, ἀγούσι-
 ττητα, ζωὴν, καὶ τᾶλλα μονοθεῶς καὶ ἐνιαυῶς.

B rationes seu actus; essentialiter vero, quia non
 secundum participationem, sed secundum essentiam suam, ostendit Deum hæc esse, sapientiam,
 bonitatem, vitam, et reliqua, uniformiter et unite.
 Ὡστε αἱ λεγόμεναι μετοχαὶ τοῦ Θεοῦ, αἱ μὲν εἰσὶ
 φυσικαὶ, αἱ κτισταὶ εἰσιν· αἱ δὲ παραδειγματικαὶ
 καὶ ὄσον τεχνικαὶ, αἱ εἰσιν αὐτός· καὶ αὗται εἰσιν
 ἔκτιστοι· ἃς ἔχει ὡς ἑαυτὸν ἔχων. Καὶ αἱ φυσικαὶ
 αὗται μετοχαὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μοξίμῳ τοῦ Θεοῦ
 ἔργα λέγονται οὐκ ἔργα χρονικῶς· οὐχ ὅτι πᾶσα
 ζωὴ ἐν αὐτῷ οὐσιωδῶς ὑπάρχει, εἰς ὃν πραγματι-
 κῶς· φυσικῆ καὶ ἀλογος, καὶ λογικῆ καὶ νοερά καθ'
 αὐτὴν· ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, διὰ τοῦς ἐν τῷ
 Θεῷ ἀνάγκους αὐτῶν λόγους, οἳ οὐδέποτε ἤρξαντο ἐν
 αὐτῷ· ἀλλ', ὡς εἰρηται, ἔχει αὐτούς, ὡς ἑαυτὸν
 ἔχων· καὶ ὡσπερ αἱ ἐν ἡμῖν ζῶσι καὶ ἀπλότητες
 καὶ ἀπειρία ἀναρχοὶ λέγονται διὰ τοῦς ἐν τῷ Θεῷ
 ἀρχοὺς αὐτῶν λόγους, οὕτως ἡ ἐν τῷ Θεῷ ζωὴ
 καὶ ἀπλότης καὶ ἀπειρία καὶ ἀθανασία περὶ τὸν
 Θεὸν οὐσιωδῶς λέγονται διὰ τὰ περὶ αὐτὸν, ἧγουν
 τὰς φυσικὰς μετοχὰς· ἀπ' ὧν ἄπερ ἐστὶν αὐτός, ὡς
 περὶ αὐτὸν νοοῦμεν, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ἡμετέρου
 νοῦ. Καὶ οὐκ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦ ἡμετέρου νοῦ
 ἀποδέδῃναι τῷ Θεῷ· οὐδὲ γὰρ τῷ λόγῳ ἀποδιδόμεν
 τῶν ἀνθρώπων, εἰ καὶ ἀδύνατον αὐτὸν νοοῦμεν.
 nihil in intellectu nostri tribuimus Deo. Nam nec
 immaterialiter intelligimus.

Ἔτι τε ὄντων καὶ τῶν ἐν ἡμῖν θεότητα κτιστὴν
 εἶναι. Εἰ γὰρ εἰσι πολλοὶ θεοὶ καὶ κύριοι, ὡς φησὶ
 Παῦλος, παρὰ τὴν ἓνα πρῶτον φύσει Θεὸν καὶ Κύ-
 ριον, ὄντων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς θεότητα οικείαν αὐ-
 τῶν· εἶναι, κατὰ τὴ μάλλον καὶ ἥττον, τελειότητα,
 καὶ ὄσον ποιότητα καὶ ἕξιν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένην,
 καὶ σύστασιν καὶ τελειότητα τῆς λογικῆς φύσεως,
 καὶ τῶν πρὸς τὴ καὶ εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν
 ἐμφάνειαν. Δῶρον γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς δέδωκε τοῦ θεοῦ-
 σθαι δύνεσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι, καὶ αὐτῷ κατὰ μέ-
 τρησιν προσεγγίξαι· *Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτιρ-
 μονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος· καὶ, Γίνε-
 σθε μιμηταὶ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά· ὅπερ
 εὐαγγελίον ἐστὶν στέργμα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἀνεφύτευ-*

A participantia, velut arte facta, exemplaris causa se-
 cundum ejus similitudinem producta, aliaque ratione
 idem ac ipse nomen sortita. Ac quia Deus, non
 alia bonitate quæ in ipso est et immortalitate et sa-
 pientia vel noscitur, vel nominatur, sed ab illis quæ
 in nobis sunt, quæ et circa ipsum dicuntur, velut
 circa nos esse dicuntur nostra prædia atque op'ra,
 sive effectus vocare libeat, sive actiones, ἐνεργε-
 τίας. Non enim ex suis ipsius, sed ex his quæ sunt
 circa ipsum, aliam ex alio colligentes representa-
 tionem, in primum aliquod evadimus exile veritatis si-
 mulacrum, ut auctor est Gregorius Theologus; id-
 circo etiam ejus bonitas et sapientia et simplicitas,
 illius effectus dicuntur a sancto Maximo. Præterea
 vero circa ipsum essentialiter considerari, ut ope-

Proinde, quæ dicuntur Dei participationes, aliæ
 quidem sunt naturales, quæ sunt creatæ; aliæ ve-
 ro exemplares ac velut artificiales, quæ sunt ipse;
 et hæc sunt increatæ: habetque illas Deus, ut qui
 ipse se habeat. Atque naturales hæc participationes,
 Dei opera dicuntur a sancto Maximo, non cœpta
 in tempore; non quod omnis vita essentialiter in
 illo existat, sive realiter; ipsa nimirum secundum
 se vegetabilis et rationalis expertis, et rationalis et in-
 telligens; sed secundum suam rationem, propter
 suas in Deo principii expertas rationes, quæ in eo
 nunquam cœperunt; sed, ut dictum est, illas habet
 ut qui ipse se habeat. Et sicut quæ in nobis sunt
 vitæ et simplicitates et infinitates principii expertis
 dicuntur, propter principii expertes eorum in Deo
 rationes; sic quæ in Deo est vita et simplicitas et
 infinitas et immortalitas, circa Deum essentialiter
 dicuntur propter id quod est circa ipsum (naturales
 scilicet participationes), ex quibus est, ut ea quæ
 ipse est, quasi circa ipsum intelligamus, secundum
 modum nostrum intelligendi. Nec necesse est, ut
 lapidi tribuimus immaterialitatem, tametsi enim

Præterea liquet, quæ in nobis est, deitatem crea-
 tam esse. Si enim sunt dii multi et domini, ut ait
 Paulus, præter unum primum natura Deum et Do-
 minum, manifestum est etiam eorum deitatem illis
 propriam perfectionem esse, secundum magis et mi-
 nus, ac velut qualitatem, habitumque Dei munere
 acceptum, ad constitutionem ac perfectionem natu-
 re utentis ratione, imaginisque ac similitudinis
 accuratam rationem seu expressionem. Tribuit
 enim Deus nobis donum, quæ dii et boni fieri possu-
 mus, eique per imitationem accedere: *Estote enim,
 inquit, misericordes, sicut Pater vester celestis*⁴²;
 et, *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi*⁴³. Do-
 numque illud velut semen quoddam nostræ ad eum

⁴² 1 Cor. vii, 5. ⁴³ Luc. vi, 36. ⁴⁴ Ephes. v, 1.

(1b) Orat. 38 et 42.

reformationis, mentibus nostris rerum Auctor inse-
ruit, qui ad imaginem ac similitudinem suam nos
condidit; estque in nobis congenitum principium,
quo dii bonique efficiamur; ac primum inter Dei
dona dicitur, ut quod multorum in nobis bonorum,
duomodo velimus, existat principium. Bonorum
enim quæ in nobis a Deo sunt, similitudo primum
beato Dionysio ponitur, cui similitudini ipsique
similitudini, ipsisque similibus, sive etiam imitan-
tibus, donumque ipsum participatibus, Deum emi-
nere, idem ait, ac prorsus omni quæ dicatur, par-
ticipationi. Quemadmodum enim superessentialis
dicitur, super essentiam omnem creatam, non quod
ipse suæ ipsius essentia emineat: sic et supra
principium et supra Deum, supraque bonitatis et
supra deitatis principium, velut supra omne prin-
cipium et causam nostræ quovis modo perfectio-
nis; ac supra omnes dono gratiæ deos, supraque omnem
eorum deitatem, omnemque donum et gratiam quæ
nobis competit, exque nostris ratione existit.

Occasio igitur seu ratio et donum, ut dii boni-
que evadere possimus, θεαρχία dictam est, et αγα-
θαρχία (deitatis scilicet ac bonitatis principium),
sequiturque deitatis hoc principium, coævum nobis
esse, ac propterea creatum, habitumque ab omnium
Deo, animo nostro inditum; abusu quidem prin-
cipium immediate efficiens; quemadmodum etiam
timor initialis dicitur est principium dilectionis ad
Deum; proprie vero, formale, naturæ nostræ utenti
rationo competens ad perfectionem suam nanciscen-
dam. Sicque adeo Deus deitatis ac bonitatis prin-
cipium efficiens est: auctore enim Dionysio: *Forma
est in iis quæ forma carent, ut forma principium*;
quod vero in nobis deitatis ac bonitatis principium
dicitur, formale principium est, quo dii et boni
sumus. Huic autem Deus eminet, velut qui formæ
expers sit in formis, ac forma superior. Quamobrem
etiam Deus, ex his ut creatis, tanquam eorum auc-
tor, affirmate laudatur; deque eo rursus, velut qui
illis emineat, ea negantur. Merito igitur deitas hæc
etiam donum appellata est, quo dii bonique effici-
mur, Dionysio, Epistola ad Cuium, monachum, ro-
gantem: *Quomodo qui est supra omnia, etiam supra
principium deitatis et bonitatis sit.* Cui respondens, ait:
*Si divinitatem et bonitatem intelligas rem ipsam bo-
nifici et deifici doni quo deificamur et boni efficiamur,
et quæ sequuntur.*

Secundum illud igitur, secundum quod aliquid
tale redditur, secundum hoc et specificatur, eique
coævum est quod specificatur, illique tum proprium
tum ex ejus ratione ac proportionatum, atque hæc
imitatio est. Deique illa imitatio, ejus muneris vi,
quo nullum a Deo nobis majus donum est, qua Deo
similes, uti dictum est, quoad licet, accurate effi-
cimur, forma vocatur ac species, his, qui imitantur,
et ad illam se habent, prout imitantur; quanquam
ipsa hæc imitatio, quatenus intentum illi exemplar
non assequitur, imitatio inimitabilis, et ipsa magis

σεν ὁ Δημιουργὸς τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναπλάσεως, κατ'
εἰκόνα ἐκαστοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν δημιουργήσεως
ἡμᾶς· καὶ ἔστιν ἡμῶν σύμφυτος ἀρχὴ τοῦτο τοῦ
θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι· ὃ καὶ πρῶτον τῶν τοῦ
θεοῦ δωρεῶν λέγεται, ὡς ἀρχὴ πολλῶν ἀγαθῶν
ἡμῶν, εἰ βουλοίμεθα, γινόμενον. Τὴν γὰρ ὁμοίωσιν
τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ θεοῦ ἀγαθῶν τὸ πρῶτον ὁ θεὸς
Διονύσιος φησὶν, ἡγεῖνος ὁμοιότητος καὶ αὐτομοι-
ότητος, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοιουμένων, ἧ καὶ μιμουμέ-
νων, καὶ αὐτοῦ τοῦ δώρου μετεχόντων, ὁ αὐτὸς
ὑπερκεῖσθαι λέγει τὸν θεόν. Καὶ ὅλως πάσης μετο-
χῆς εἶναι λεγομένης. Ὅσπερ γὰρ ὑπερούσιος λέγε-
ται ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν δημιουργηθείσαν, οὐχ ὅτι
αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας ὑπερκεῖται, οὕτω καὶ ὑπὲρ
ἀρχίος καὶ ὑπέρθεος, καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν καὶ
ὑπὲρ θεαρχίαν, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς
ἑπιστοῦν ἡμῶν τελειότητος, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς
χάριτι θεοῦ, καὶ ὑπὲρ τὴν κατ' αὐτοὺς θεότητα,
καὶ πᾶσαν δωρεὴν καὶ χάριν προσήκουσαν καὶ ἀνά-
λογον ἡμῖν.

Ἡ τοίνυν ἀφορμὴ καὶ τὸ δῶρον τοῦ θεοῦσθαι ἐδ-
νασθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι θεαρχία εἰρηται καὶ ἀγα-
θαρχία· καὶ ἔπεται ταύτην τὴν θεαρχίαν σύγχρονον
εἶναι ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο κτιστὴν, καὶ ἔξιν ἐν τῇ
ἡμετέρᾳ ψυχῇ, παρὰ τοῦ τῶν ὄλων θεοῦ ἐγγινομέ-
νην· καταχρηστικῶς μὲν ἀρχὴν ποιητικὴν οὕσαν
προσεχωῶς· ὡσπερ καὶ ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀγά-
πης ὁ στοιχειωτικὸς εἰρηται φόδος· κυριως δὲ εἰ-
δικὴν, προσήκουσαν τῇ λογικῇ ἡμῶν φύσει πρὸς
τελείωσιν αὐτῆς, ὡς εἶναι μὲν τὸν θεὸν θεαρχίαν
καὶ ἀγαθαρχίαν ποιητικὴν· Ἔστι γὰρ, φησὶν ὁ
Διονύσιος, εἶδος ἐν τοῖς ἀνείδοις, ὡς εἰδεδόχης·
τὴν δὲ ἐν ἡμῖν θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν εἰδικὴν
ἀρχὴν, ἧ ἔσμεν οὐκ εἰ ἀγαθοί· ὑπὲρ ταύτην δὲ
τὸν θεόν, ὡς ἀνείδον ἐν τοῖς εἰδεσιν, ὡς ὑπὲρ εἶδος·
δὲ καὶ ἀπὸ τούτων, ὡς ἀπὸ κτιστῶν, καταφάσκειται
ὁ θεὸς ὡς αἰτίος αὐτῶν· καὶ πάλιν αὐτοῦ ἀποφά-
σκονται, ὡς ὑπὲρ ταῦτα ὄντος. Εἰκότως ἔρα ἡ θεό-
της αὐτῆ καὶ δῶρον εἰρηται τῷ ἀγίῳ, καθ' ὃ θεού-
μεθα καὶ ἀγαθύνόμεθα, ἐν τοῖς πρὸς Γάτων τὸν
θεραπευτὴν, ἐρωτῶντα, Πῶς ὁ πάντων ἐπέκειρα
καὶ ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ἔστιν. Ἡ ἀπο-
κρινόμενος, φησὶν, Εἰ θεότητα καὶ ἀγαθότητα
νοήσαις αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγαθοποιοῦ καὶ θεο-
ποιοῦ δώρου, καθὼ θεοῦμεθα καὶ ἀγαθύνόμεθα,
καὶ τὰ ἔξῃ.

Κατ' ἐκεῖνο οὖν, καθ' ὃ γίνεται τι τοιόνδε, κατὰ
ταῦτο καὶ εἰδοποιεῖται, καὶ σύγχρονόν ἐστι τῷ εἰ-
δοποιούμενῳ, οὐκ αἰὶν τε καὶ ἀνάλογον αὐτῷ· καὶ
αὐτὴ ἡ μίμησις, καὶ τὸ πρὸς τὸν θεὸν μίμημα, δι'
αὐτίνου δώρου μεζόνος ὄντος ἡμῖν πασῶν ἐκ θεοῦ
δωρεῶν, ὡς εἰρηται, ἐμφερεῖς τῷ θεῷ γινόμεθα·
κατὰ τὸ δυνατὸν, εἶδος λέγεται τοῖς μιμουμένοις·
καὶ πρὸς τοῦτο καθὼ μιμούνται πεφύκασι· καὶ μὲν-
ται καὶ τὸ μίμημα τοῦτο, ὡς μὴ δικινώμενον, οὐ
ἐπίεται ἀρχετύπου, ἀμίμητον μίμημα εἰρηται τῷ
πρῶτῳ Διονυσίῳ· ἡγουν μίμημα μὴ μιμεῖσθαι αὐτὸ

δυνάμεων· Καὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια μιμῆται μὲν τὴν οὐσίαν, οὐ δύναται δὲ ἐπικέσθαι πρὸς μίμησιν ἄλλο ἢ τὰ κτίσματα. Διὸ καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ἐπέκεινα. Ἐπίγει· γοῦν, *Καθ' ὃ δμιμήτος (19) καὶ ἀσχετος ἰπερέχει τῶν μιμήσεων καὶ τῶν σχέσεων, καὶ τῶν μιμουμένων καὶ μετεχόντων.*

Ἄλλὰ καὶ θεοποιὸν εἴρηται αὐτὸ τὸ μίμημα, ἢ ἔτι κατὰ τοῦτο πεποιώμεθα οἱ κατὰ χάριν θεοὶ, καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀποσώζοντες· ἢ ὅτι πρὸς τὸ τοιοῦτου· εἶναι ἀφορμὴ ἔστιν· ὥσπερ καὶ τὸ θεῖον βίπτισμα προσεχῶς θεοποιὸν εἴρηται δῶρον, καὶ θεουργικὰ φῶτα τὰ εἰς Γραφῆς λόγια, ὁ Διουσίος φησίν.

Εἰ τοίνυν ἡ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία μίμησις ἔστι τῶν μιμουμένων τὸν Θεόν, καὶ μετοχῆ τῶν μετεχόντων ἐκ μιμήσεως ἐγγυνομένη, ὣν ὁ Θεὸς ἀπάντων ἐπέκεινται, ἔηλον ὅτι ἔστι κτιστὴ. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον (20), *Τὰ μετὰ θεὸν κτίσματα, καὶ ἐμῆδουλα ἡμῖν, κἀν ἄλλα ἄλλων προτετιμημένα τυγχάνη.*

Ἐτι ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται εἶναι καὶ τὸ τῆς προνοητικῆς δυνάμεως ὄνομα ἐρῶνυμον. Ἔστι μὲν γὰρ προνοητικὴ δύναμις ὁ Θεός, ὥσπερ καὶ δημιουργικῆ, τῶν ὅλων οὐσία καὶ δύναμις· εἰς δὲ κατὰ ἰσότητάς τε προνοητικὰς δυνάμεις ὑποστῆσαι ἐκ Θεοῦ, τὰς φυσικὰς λέγω μετέξεις, καὶ ὅσα ὁ Θεὸς Μάξιμος (21) συνεκτικὰ καὶ φρουρητικὰ τῶν βιῶν εἶπε· τὰ συνομοσωμένα καὶ εἰδοποιὰ ἐκείτοις, καὶ οἰκείων ἀφαιρέθωντων, τὰ μετέχοντα τῆς οἰκείας καὶ κατὰ φύσιν τάξεως διακτελεῖται. Καίτοι γε καὶ τὸν ἀέρα μεθέξιν ἠγγεῖον, εἰ· ἀναπνοῆς ἡμῖν πρὸς τὸ ζῆν ἐκπεχυμένον. Καὶ τὰς αἰσθήσεις προνοητικὰς καὶ σωστικὰς δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν καταλαμβάνομεν· καὶ τὴν ἱατρικὴν καὶ νομοθετικὴν, καὶ ὅλων κτίων ἀρετὴν καὶ ἐπιστήμην καὶ τέχνην.

Ἐτι δὲ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν φόβον, καὶ τῆλλα ὅταν ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσει καθ' ἑαυτὴν ἀπορῆ τῷ ἀνθρώπῳ χαρζόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων ἐκείσιν· εἴτε πνεῦμα σοφίας, εἴτε πνεῦμα ἐπιστήμης καὶ ἰσχύος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι προνοητικὰς δυνάμεις προσελλυθείας ἡμῖν ἐκ Θεοῦ ἐποφαινώμενος.

Ἡ δὲ καὶ πρόνοια λέγεται μὲν αὐτὸ ὁ προνοῦμενος Θεός· ἔστι δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἁγίους, Μάξιμόν τε καὶ Δαμασκηνόν, ἢ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ βίοντι γινόμενῃ ἰσχυραία· καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἐλ-

^a Psal. xi. 1.

(19) *Καθ' ὅσον δμιμήτος.* Etiam noster S. Hilarii articulum habet, ut et Salinaci minor: longissime elegantius est, τὸ ἀσχετος, quod reddidit Cord. appropinquatque Lancelius, incomprehensibilis, mihi non potest, obstant. sequens vox σχέσεων, unde Deus dicitur ἰσχυτος. Maximique, et Pachymeræ expo-

Dionysio dicta est; id est, imitatio, quæ rem ipsam imitari satis nequeat. Virtus namque seu actio imitatur quidem ipsa essentiam, non tamen potest præter creaturas imitando aliud assequi; hincque adeo est, ut Deus illis emineat. Denique subdit: *Quatenus is qui inimitabilis omnique solutus habitu est et absolutus, imitationibus et habitibus, hisque quæ imitantur et quæ participant, antecellit.*

Sed et deifica dicta est hæc imitatio, vel quod secundum eam imbuti sumus, qui per gratiam dii sumus, ac similitudinem incolumem servamus; vel quod causa est atque ratio ut tales evadamus. Quemadmodum etiam divinum baptismum deificum donum continue appellatum est, vocatque Dionysius deifica lumina Scripturæ oracula.

Siquidem igitur divinitatis bonitatisque principium imitatio est, eorum quæ Deum imitantur, et participatio eorum quæ participant ex imitatione obveniens, quibus omnibus Deus eminet, palam est illud creatum esse. Nam ut auctor est magnus Basilii: *Quæ a Deo secunda sunt, creaturæ sunt, et nobis conserva, tametsi alia aliis præstantiora ac nobiliora sint.*

Præterea ex dictis liquet, etiam Providentiæ nomen, ex illis esse, quæ sub una voce, multa diversaque significant. Est enim Deus, uti creationis, sic et providentiæ vis, universorum substantia ac virtus. Sunt et quas dicebam providentiæ vires, ex Deo existentes, naturales scilicet proprietates; ac quæcumque beatus Maximus dixit res conservare easque incolumitatem præstare; consulstantiata scilicet rebus singulis et specificantia, illisque propria; quibus sublatis, quæ participant a proprio et naturali decident ordine. Atqui etiam aer participatio censendus est, sic nobis ad respirandum quæ vitam conservamus, affusus. Sed et sensus providentiæ vires intelligimus, iisque quæ nobis insunt incolumitatem præstantes; medicinam item et jurisprudentiam, omnemque prorsus virtutem et scientiam et artem.

Ad hæc et Dei timorem, aliaque, cum mens humana dirigente et consilio atque motore egeat, homini a Deo concessa; sive Spiritum sapientiæ dicas, sive scientiæ et fortitudinis, ac quæ ejus generis sunt, non erraveris, qui Providentiæ vires nobis a Deo provenientes, hæc pronunties.

Quia vero Providentiæ dicitur is quoque qui providet, Deus, estque etiam providentia, auctori-bus sancto Maximo ac sancto Damasceno, quæ a Deo cura rebus impenditur; atque magnus

sitionis consensus; Est ergo ἀσχετος, qui nullo habitu, seu habitudine vel necessitudine tenetur; nulla denique forma prælitus est quæ non sit ipse simplicissimus Deus, in seque omnino absolutus.

(20) Ad Amphiloeh. *De Spiritu sancto.*

(21) *De charitate* centuria 3.

A Athanasius Oratione adversus Græcos : *Ex eo quod Deus Verbum homo factus est. universorum providentiam innouisse, ac qui eam subministraret atque illius auctor, ipsum Deum Verbum: quodque jam dictas participationes, quas mens ex illis quæ participant subtili cogitatu dividens, singulas ipsum aliquid vocat, rebus creatis arcenseri paucis sermo ostendit. Idcirco merito aiebant, diuus quidem Maximus : Deum, cunctis iis quæ participant et quæ participantur infinites infinite eminere; diuus vero Dionysius, ipse a seipso dubium ac quæstionem solvens, quid, ipsam divinitatem regnumque et dominationem et deitatem existimet; quidve ipsi velit nominum duplicatio; puta, cur dicatur Deus ipsa sanctitas ipsarum sanctorum, ipsaque divinitas ipsarum divinitatum atque, solutionem subiungit. Quia nihil: Quanto præstant, iis quæ non sunt ea quæ sunt sancta, vel divina, vel dominantia, vel regia; ac rursus, ipsæ participationes, ipsis participantibus; tanto rebus omnibus est sublimior, qui est super omnia; cunctisque participantibus et iis quæ participari possunt imparticipabilis.*

Enimvero, si ea quæ sancto Dionysio primo entia vocantur, in Deo subsisterent, essentque increata, et quæ hoc quod est esse differrent, haudquaquam Deus una res atque unum ens communi omnium calculo haberetur: nisi forte ejusmodi unum, ut sunt ea quæ ex multis, unius participatione, unum sunt; nec sane Deus eorum conditor diceretur, aut ea produxisse; ac neque aliorum quilibet antiquius illis diceretur: proque generum ac specierum indole particularius universalisque in eis cerneretur: nam quod habet aliquid se antiquius, neque increatum est, neque æternum. Sic enim idem doctor ait: *Primum donum ipsius esse, cum ipsa supraquam bonitas producat, merito ab antiquiore et prima participationum laudatur.* Non itaque de illis diceretur, quod et ipsa esse participant. Nam quod primo est, id nullius participes est. Sic enim ipse ait: *Etenim principia sunt, et primo sunt, et tum principia sunt. Et si viventium, quatenus vivunt, principium dicere ipsam vitam: similitumque, quatenus similia sunt, ipsam similitudinem: et copulatorum, quatenus copulata sunt, ipsam copulationem: et ordinatorum, quatenus ordinata sunt, ipsam ordinationem: et similiter in aliis, quacunque hoc aut illud, aut utrumque aut multa participant, vel hoc vel illud, vel utrumque aut multa dicuntur, ipsas participationes ipsasmet primum esse participare invenies, et quod sunt, primum esse; tumque hujus aut illius principia esse; et quod esse participant, et esse et participari.* Non diceret sanctus Maximus in suis ad eum locum Scholliis: *Re-*

(22) *De divin. nom.*

(23) *Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν.* Reliqui habent, καὶ τῶν μετοχῶν. Sed perinde est. Omisit Lausellius in vers. dum reddit, *quæque omnia quæ participant (superat) auctor qui communicari non potest.* Paulotamen felicior Corderio qui τῶν

A λέγων φησι, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγον ἢ τῶν πάντων ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ ταύτης χορηγὸς καὶ δημιουργός, αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· καὶ ἐπεὶ τὰς εἰρημένας μετοχὰς, ὡς ὁ νοῦς ἐκ τῶν μετεχόντων ἐπινοεῖ διαίρων, ἀπὸ τῆς ἑκαστον καλεῖ, συνεταγμένα; τοῖς κτισμασι ὁ λόγος διὰ βραχέων εἰδειξε· διὰ τοῦτο εἰκίτως; ὁ μὲν θεὸς Μάξιμος; ἔλεγε, *Πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετεχομένων ἀπειράκις ἀπειρώς ὁ θεὸς ὑπερεξήρηται*· ὁ δὲ θεὸς Διονύσιος; (22), αὐτὸς παρ' ἐαυτοῦ λύων τὴν ἀπορίαν, τί οὐκ αὐτοαγαθότητα καὶ βεβαιότητα καὶ κυριότητα, καὶ θεότητα, καὶ τί βούλεται αὐτῷ ὁ τῶν ὀνομάτων διπλασιασμός· οἷον, διὰ τί λέγεται ὁ θεὸς; αὐτοαγιότης αὐτοαγιότητων, καὶ αὐτοθεότης αὐτοθεότητων, καὶ τῶν ἄλλων· ἐπάγει λύειν, *Ὅτι καθόσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων ἐὰν ὄντα ἄγρια, ἢ θεία. ἢ κύρια, ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν αὐτομετεχόντων αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερέχονται πάντων τῶν ὄντων ὁ ὑπὲρ πάντα, καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν* (23) ὁ ἀμέθεκτος ἀπειρος.

Ἄλλὰ μήν, εἰ τὰ παρὰ τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ (24) λεγόμενα πρώτως ὄντα ἐν τῷ θεῷ ὑφίσταντο, καὶ ἀκτιστα ἦσαν κατὰ τὴν εἶναι διαφέροντα, οὐκ ἂν ὁ θεὸς ἐν πράγματι καὶ ἐν τῶν πάντων ὡμολογεῖτο· εἰ μήπου τοιοῦτον ἐν, ὡς τὰ ἐκ τῶν πολλῶν ἐν, τῆ τοῦ ἐνός μετοχῆ· οὐδὲ γὰρ δημιουργὸς αὐτῶν ὁ θεὸς ἐλέγετο· ἂν, οὐδὲ παραγωγός· εἰ γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ αὐτός ἐστιν, ἔσται καὶ ἐαυτοῦ δημιουργός· οὐδὲ γὰρ πρεσβύτερον τούτων οὐδὲν τῶν ἄλλων ἐλέγετο· καὶ τὸ μερικώτερον τε καὶ τὸ καθολικώτερον ἐν τούτοις θεωρεῖται, κατὰ τὴν τῶν γενῶν τε καὶ εἰδῶν φύσιν· ὁ γὰρ ἔχει τι πρεσβύτερον ἐαυτοῦ, οὔτε ἀκτιστον οὔτε ἀίδιον. Οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς διδάτκαλος φησι (25), *Πρώτην τὴν τοῦ αὐτοῦ εἶναι ὄντων ἀποδοτικὴν ἀποδοτικὴν ἀποδοτικὴν ἀποδοτικὴν, τῆ πρεσβυτέρῃ καὶ πρώτῃ τῶν μετοχῶν ὁμολογεῖται.* Οὐκ ἂν ἐλέγετο περὶ αὐτῶν ἦτι καὶ αὐτὰ τοῦ εἶναι μετέχει. Τὸ γὰρ πρώτως; ὅν οὐ μετέχει τινός. Οὕτω γὰρ αὐτὸς φησι (26), *Καὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ εἰσι, καὶ πρώτων εἰσιν, εἶτα ἀρχαὶ εἰσι. Καὶ εἰ βούλῃ τῶν ζώντων, ὡς ζώντων, ἀρχὴν εἶναι τὴν αὐτοζωῆν· καὶ τῶν ἐμολῶν, ὡς ἐμολῶν, τὴν αὐτομοιοδότητα· καὶ τῶν ἠνωμένων, ὡς ἠνωμένων, τὴν αὐτοένωσιν· καὶ τῶν τεταγμένων, ὡς τεταγμένων, τὴν αὐτοτάξιν· καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τοῦδε, ἢ τοῦδε μετέχοντα, ἢ ἀμφοτέρων ἢ πολλῶν, ἢ τόδε ἢ τόδε, ἢ ἀμφοτέρων, ἢ πολλὰ λέγεται, τὰς αὐτομετοχὰς εἰρημίσεις τοῦ εἶναι πρώτων αὐτὰς μετεχούσας· καὶ τῷ εἶναι πρώτων μὲν οὐσας· ἔπειτα τοῦδε ἢ τοῦδε ἀρχὰς οὐσας· καὶ τῷ μετέχειν τοῦ εἶναι, καὶ οὐσας καὶ μετεχομένας. Οὐκ ἂν ἐλέγετο παρὰ*

μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν, jungit voci, ὁ ἀπειρος, non voci ὑπερίδρυται, dum reidit, et omnium participantium et participationum auctor.

(24) *De divin. nom.* c. 2, § 6.

(25) *Ibid.* c. 5, § 6.

(26) *Ibid.* § 5.

τοῦ ἁγίου Μαρτίμου ἐν τοῖς ἐπι τούτοις Σχολίοις. **A** Ἄρχας δὲ τῶν ὄντων τὰ πρῶτως ὑποστάντα ἐν τῇ κτίσει τόσησον· οὐδ' οὐδὲ τούτων τὰ ὄντα μετέχει οὐκ αἰσῶς· τὸ γὰρ οὐκ αἰσῶς τὸ κατὰ φύσιν δηλοῦν.

Οὐ μὴν οὐδὲ τοῦτ' ἀν ἐλέγετο περὶ αὐτῶν τῶ μακρίων Διονυσίῳ (27), ὡς εἶεν ταῦτα ἐν τοῖς ὄσιν ἀρχητικώτερα· καὶ ὅτι οὐ κυρίως πρῶτως ὄντα λέγεται· ἐπάγει γὰρ οὕτως, *Εἰ δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος εἰσιτο Κλήμης πρὸς τι παραδείγματα λέγεσθαι τὰ ἐν τοῖς ὄσιν ἀρχητικώτερα, πρόσεισι μὲν οὐ διὰ κυρίων καὶ κυριωτέρων καὶ ἀπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῶ· συγχωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέγεσθαι, τῆς θεολογίας μνημονεύτον φασκουσῆς, ὅτι, « Οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι (28) ὅπως αὐτῶν, » ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως ἐπι τὴν πάντων αἰτίαν, ὡς οὐκ ἴτε, ἀναγκῶμεν. Ὅρα ὅτι σαφῶς ἐν τούτοις ὁ ἅγιος δηλοῦν βούλεται ὡς· οὐ βεῖε τούτων ὅπως πορεύεσθαι, καὶ προσκυνεῖν ὡς ἄκτιστα· εἰκόνας γὰρ εἶσι καὶ ὁμοιώματα τῶν πρῶτως ὄντων παραδειγμάτων, ἃ ὁ Θεός ἐστιν αὐτός· ἔχει γὰρ ταῦτα, ὡς ἑαυτὸν ἔχων, καὶ ἐνὼν αὐτοῖς· οὐχ ἕτερα παρ' αὐτῶν· δι' ὧν ὁμοιωμάτων δῆτα καὶ εἰκόνας ἐπι τὴν πρῶτην αἰτίαν ἀναλογικῶς ἀναγκῶμεθα. Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα ἀκτιστα ἦσαν, καὶ παραδείγματα ἂν ἐκαλοῦντο, καὶ ἀπλῶς καὶ κυρίως πρῶτως ὄντα ἐλέγοντο. Τὸ δὲ μεῖζον, εἴπερ ταῦτα ὡν ὁ Θεὸς ὑπερέχει τοσοῦτον, ἐν τῶ Θεῷ εἶσι καὶ ἀκτιστα, λείπεται εἶναι ἐν τῶ Θεῷ, ὡς βεβαίως· οἱ εἶσι θεολόγοι, τὰ μήτε ὄντα, ἢ μήτε ἄγρια, ἢ κύρια, ἢ βασιλικά· καὶ ἔξει ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ Πατρὸς· τὰ ἐν αὐτῇ φυσικά, ὡς ὅν πρὸς μὴ ὄν, ὃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι, καὶ ὡς ἅγιον πρὸς μὴ ἄγρια. Ἄλλ' οὐδ' ἀναυτὸς ὁ διάβολος εἴποι εἶναι τὸ ἐν τῶ Θεῷ μὴ ἅγιον, μηδὲ κύριον, μηδὲ βασιλικόν. Ἰσὸν γὰρ ἐστὶν ἐν τῶ Θεῷ βλασφημεῖν εἶναι τι ὁπίθαρτον, καὶ δουλοπρεπὲς καὶ δοῦλον.*

Ὅμως αὐτὰ ἐν τοῖς εἰρημένους, τὸ τῆς θεότητος εὐρόντα· ὄνομα, καὶ τῆς αὐτοζώης, καὶ τὸ τῆς προ-

28 Exod. xxv, 40; Deut. xi, 25.

(27) Ibid. § 9.
 (28) Οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορεύεσθαι.
 Hoc Dionysius τῆς θεολογίας pronuntiatum adducit. Cor. I. Scripturæ vertit, existimatque esse ipsum locum Exodi II, ubi dicitur Mosi: Ὅρα, ποιήσον κατὰ τὸν τύπον τὸν δευθέντα σοι· Vide, fac secundum exemplar (id est, modulum) quod tibi monstratum est: quasi sibi Dionysius indulerit ut Scripturæ verba mutaret, uti quandoque divino afflata apostoli fecere; putatque se rem habere ex Pachymete, ac quasi ille sic sentiat. Mihi nec ille sentit, nec theologia ipsa Scriptura est, vel ejus singularis aliquis locus, sed sacra doctrina, et quam vulgo dicimus theologiam, quæ documentum hoc ex Scriptura colligit: ex utroque scilicet loco margini ascripto: quorum altero dicat Deus, ostendisse se hanc Mosi quasi modulum faciendi operis: altero prohibeat ire post simulacra. Quod enim eadem sit ratio, quoad hoc, sensilium et intellectuum (quæ non sint ipsæ Dei voluntates καὶ θελήματα Dei notionēs et voluntates seu decreta, ac proinde ipse Deus, sed quid perinde creatum, etsi nobilitas ordinisque superioris sub Deo, quæ non unum

rum autem principia intellige, quæ primo in creatione sunt producta: nec quod ea quæ sunt, hæc participant; pro sua necessitudine. Quod enim est pro necessitudine ac convenienter, hoc significat quod est naturale.

At neque hoc de illis diceretur a beato Dionysio: *Esse hæc in eis quæ sunt, principaliora, nec proprie dici primo esse. Subdit enim: Si autem vult Clemens philosophus, exemplaria ad aliquid dici, quæ sunt in rebus principaliora: procedit quidem, cum sic loquitur, non per propria totalique (ut sic dicam) et simplicia nomina. Sed si concedamus etiam hoc recte dici, oportet meminisse theologiæ, quæ ait: « Non ostendi illa tibi, ut eas post illa »; sed ut per horum quadam proportionem cognitionem ad omnium causam, quoad possumus, adducamur.* Vide patam in istis sanctum dicere, non esse eundem post illa, nec colenda esse ut increata. Imagines enim sunt et simulacra eorum, quæ primo sunt, exemplarium, quæ sunt Deus ipse. Habet enim hæc Deus, ut qui ipse seipsum habeat, et in eis sit, non quæ sint alia præter ipsum; per quæ simulacra et imagines, proportionem quadam ad primam causam provelimur. Verum si hæc quocumque increata essent, utique etiam exemplaria vocarentur, omninoque ac proprie primo entia dicerentur. Quodque majus est: Si hæc, quibus Deus tantopere præcellit, in Deo sunt et sunt increata, reliquum est esse in Deo, ut asserunt novi theologo, quæ nec entia sint, nec sancta, aut dominæ vel regia; habeatque Dei Patris essentia in se naturalia, quæ comparentur velut ens et non ens (quod et illi sententur) velutque sanctum et non sancta. At nec ipse diabolus dixerit, esse in Deo aliquid non sanctum, neque dominum neque regium. Perinde autem est, ac si quis blasphemia in Deo asserat esse quid immundum et servile et servum.

Ipsi nihilominus in iis quæ dicta sunt, invento divinitatis nomine, ipsiusque vitæ, et virtutis pro-

colendum et adorandum ex Scriptura acceptimus), merito theologia, quæ sic ostensa exemplaria ut ratio operis, quodque interdictum ait ire post simulacra, nec ipsa hæc exemplaria ostensa docent, ut eamus post illa: id est, ut ea colamus. Sicque scite paraphrasi sua declarat Pachym. dum ait: Φησὶ τοῦτον ὁ Πατήρ, ὅτι Εἰ χάκεινος τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν ἐκάλεισε παραδείγματα (« Ὅρα γὰρ, φησὶ, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δευθέντα σοι », ἀλλ' οὖν οὐκ εἶσι τοιαῦτα παραδείγματα νοητὰ ἐκείνα, ὡς τε καὶ προσκυνεῖν εἶναι, ὡς τὰ θεία θελήματα· ἀλλὰ χάκεινα ποιήματά εἶσι, καὶ ἔχουμεν ἀκούειν καὶ περὶ αὐτῶν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς περὶ τῶν αἰσθητῶν εἶπεν, ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, « Οὐ παρέδειξά σοι ταῦτα τοῦ πορεύεσθαι. » Αἰτῆταιque Puter, etsi etiam ille intellectilia sensilium exemplaria vocavit (« Vide enim, inquit, facies secundum exemplar quod tibi monstratum est »), non tamen intellectilia illa ejusmodi exemplaria sunt; quæ etiam adoranda sint, ut divinæ voluntates; sed sunt illa quocumque creata, debemusque etiam de illis audire, quemadmodum Moses, quasi ex Dei nomine, de sensilibus dixit, « Non ostendi tibi hæc ut ambules, » etc.

videntur, ac si quid ejusmodi alia aliisque ratione, sive etiam humano more crassius dictum est, talibusque iisdem vocibus diversis nominum significationibus impediti, quæ jam dicta sunt, sanciverunt, sic a vera sanctorum mente abhorrentia, ac lumen tenebris adversatur: talibusque, quæ digna sint barathro concludentes, superioribus jam expositam suam fidem confirmarunt, nullam rationem habentes vel communium, exque majestate convenientium de Deo opinionum, vel Scripturæ, vel etiam doctorum. Perque eundem modum omnes etiam quas usurparunt sanctorum auctoritates, in Tomo exposuerunt; velut est illud magni Athanasii dicentis: *Nomen Deus secundum est a natura*; non ipse ne hic quoque intelligentes, cum nullum sit nomen vel definitio essentiam Dei, ac quod quid est esse, representans, cuncta nos nomina in secundis ex effectibus collecta, Deo tribuere, ex quibus sapientem, potentem, justum eum intelligimus. Idque adeo causæ est cur magnus Athanasius Dei nomen secundum dixerit; vel quia postea Deus appellatus est, hominibus ex nihilo in rerum naturam productis. Illi vero operationem, Dei nomine significatam, secundum ab essentia dicunt, quamquam theologo dicant: *Deus est sempiterna essentia, universorum opifex auctorque*; perinde abutenes perverseque detorquentes magni Basilii verba in *Consulationum* libris, cum ait: *Ex quodam ordinis genus*; subditque: *In his igitur, priorem auctorem dicimus; secundum vero, quod est ab auctore*: non intelligentes, quod prius dicitur et secundum non inducere naturarum rerumque diversarum distinctionem, quando hæc non temporis ratione, sed ratione duntaxat auctoris, et ejus quod est ab auctore, ipsiusque adeo ordinis considerantur: uti res se habet in Deo et Patre, ac Filio, dictaque verba usurpasse Basilium, loquendo de ordine quem inter se habent divinæ personæ, Pater et Filius: non ut illis distinctionem essentiae et operationis seu virtutis, uti Patrimas abusus est, significaret. Sin autem, eandem incommutabiliter essentiae ac operationis rationem concedant, uti se res habet in Patre et Filio, quorum una substantia est: tumque distinctionem, quæ est penes auctorem et id quod est ab auctore, faciunt: aut potius duorum alterum nec sarium crit, ut vel Patrem et Filium distinguant, distinctione penes essentiam et operationem, ut ipsi loquuntur: vel etiam operationem seu virtutem, essentiam et personam subsistentem Patrique et Filio et Spiritui sancto consubstantialem admittant.

Rursus, cum magnus Athanasius adversus Arianos dixerit: *Si velle circa ea quæ non sunt, Deo tribuunt, quidni id quod est voluntate superius, in Deo non agnoscunt? quodque sicut voluntati adversatur, quod est contra mentem et consilium, sic antecellit præterque voluntati, quod est secundum naturam*. Ex his concludunt, uti dictum est, secundum eandem consequentiam, divinam essentiam ad divinam se operationem habere. Itaque hic quoque non intellexerunt, idem respectu diversorum, quæ

νοητικῆς δυνάμειος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ὁμωνύμως ἢ καὶ ἀνθρωπινώτερον εἰρημένον, καὶ ταῖς τοιαύταις ὁμωνυμιαῖς συμποδισθέντες, τὴν προειρημένα ἀπεφάναντο, ἃ πρὸς τὸν ἀληθῆ νοῦν τῶν ἁγίων τοσοῦτον ἀπέδει, ὅσον τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος ἀντίκειται, καὶ διὰ τῶν τοιούτων, βαρῶν ἄξια συμπεράναντες, τὴν ἑαυτῶν προεκτεθεῖσαν ἐθεβαίωσαν πίστιν, μήτε τῶν κοινῶν καὶ ἀξιολόγων περὶ Θεοῦ ὑπολήψεων, μήτε τῆς Γραφῆς, μηδὲ τῶν διδασκάλων πεφροντικότες. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πάτας, αἷς τῶν ἁγίων ἐχρήσαντο ῥήσασιν, ἐν τῷ Τόμῳ ἐξηγήσαντο· οἷον ἐκεῖνο τὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, φήσαντος, *Τὸ Θεὸς ὄνομα δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως*· ἀγνοήσαντες· κἀνταῦθα ὡς ἐπεὶ οὐδὲν ἐστὶν ἵνομα ἢ ὄρος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ τὸ εἶναι παραστατικῶν, πάντα τὰ ὀνόματα κατὰ δευτέρον λόγον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων συνάγοντες, τῷ Θεῷ ἀνατίθεμεν· ἐξ ὧν σοφὸν, δυνατόν, δίκαιον αὐτὸν καταλαμβάνομεν. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Ἀθανάσιος τὸ Θεὸς ὄνομα δευτέρον εἰρῆχει· ἢ ὅτι ὑστερον ὠνομάσθη Θεός, τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων. Οἱ δὲ δευτέραν τὴν ἐνεργεῖαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὀνόματα; σηματομένην πρὸς τὴν οὐσίαν φασί, καίτοι τῶν θεολόγων λεγόντων, Θεός ἐστὶν ἀιδ.ος οὐσία, δημιουργικὴ τῶν ὅλων, προεχρῶμενοι διαστρόφω; καὶ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασίλειου, εἰρηκότες; ἐν τοῖς Ἀντιρόητικοῖς, *Ἔστι τὰ τάξεως εἶδος· καὶ ἐπαγαγόντος, Ἐν τοῦτοις οὖν πρότερον τὸ ὑλιον λέγομεν· δευτέρον τὸ αἰτιατόν*· ἀγνοήσαντες ὅτι τὸ πρότερον καὶ τὸ δευτέρον οὐκ εἰσάγει φύσεων καὶ πραγμάτων ἐτέρων διαφορὰν, ὅταν μὴ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ αἰτιῶν καὶ αἰτιατῶν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τάξιν θεωρῆται, ὡσπερ ἔχει ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ εἰ ἐπὶ τῆς τάξεως, ἣν ἔχουσιν πρὸς ἀλλήλα τὰ θεὰ πρόσωπα, ὁ Πάτερ καὶ ὁ Υἱός, τοῖς εἰρημένους ἐχρήσατο· οὐ μὴ πρὸς διάκρισιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὡς ὁ Παλαμᾶς παρεχρήσατο. Εἰ ἐκ μὴ, δότωσαν τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας, ὡς ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, μιᾶς οὐσίας αὐτοῖς; οὐσης· καὶ τότε τὴν κατὰ τὸ αἰτιῶν καὶ αἰτιατῶν διάκρισιν ποιείτωσαν· ἢ μᾶλλον ἀναγκασθῆσονται δυοῖν θάτερον, ἢ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν διακρίνειν κατὰ τὴν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ὡς αὐτοὶ φασί, διάκρισιν· ἢ καὶ τὴν ἐνεργεῖαν οὐσίαν καὶ πρόσωπον ὑφαστώσας, καὶ ὁμοούσιον Πιτρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ὁμολογείν.

Πάλιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου εἰρηκότες κατὰ Ἀρειανῶν, *Εἰ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδῶσαι τῷ Θεῷ, διὰ τὸ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; καὶ δεῖ ὡσπερ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνῶμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν*· ἐκ τούτων συμπεραίνουσιν, ὡς προεῖρηται, ὡς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθησὶν ἢ θεῖα οὐσία πρὸς τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν ἔχει. Ἠγνόσαν οὖν κἀνταῦθα πρῶτον μὲν ὅτι τὸ αὐτὸ τῇ ἀποβλέψει τῇ

πρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ διάφορα αἰτιατὰ διαφόρως λέγεται πρὸς ταῦτα ὡπερ ὁ αὐτὸς καὶ εἰς ἀνθρώπος, παρδειγματικῶς εἰπεῖν, καὶ πατὴρ λέγεται, καὶ οἰκοδόμος καὶ στρατηγός, ἂν οὕτω τύχη, τῇ πρὸς τὰ αἰτιατὰ ἀποδέξῃ· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸν υἱὸν λέγεται πατὴρ, ὡς φύσις καὶ εἶδος, καὶ αἴτιος ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει· πρὸς δὲ τὰ ἄλλα αἴτιος εἶναι λέγεται, ὡς τεχνίτης. Καὶ ὁ Θεὸς οὖν καὶ Πατὴρ, ὡς ἐν μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμάσθαι, πρὸς μὲν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα ὡς φύσις ἔχει, πρὸς δὲ τὰ κτίσματα, ὡς βούλησις ἢ θέλησις, μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος λέγεται· ἐπεὶ πρὸς τὰ δυνατὰ γενέσθαι, καὶ μὴ γενέσθαι, λέγω ὅσα τῆς βουλῆσεως ἢ θελήσεως εἴρηται, ἢ βούλησις αἰτία λέγεται. Καὶ ἐπεὶ ἢ μὲν φύσις αἰεὶ πρὸς ἔν ἔχει, ὡπερ εἰς οἰκεῖον τέλος, τότε πῦρ πῦρ γεννᾷ, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀνθρώπον· τὰ δὲ τῆς θελήσεως ἠρητημένα πολλά καὶ διάφορὰ εἰσι· διὰ τοῦτο ὁ μὲν Πατὴρ αἰεὶ γεννᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ προβάλλεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνάγκης καὶ ἀτελειότητος· τὰ δὲ κτίσματα ὁ εἰς Θεὸς, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς μία βούλησις τὰ ἀποτελέσματα παράγει, κατὰ τὸν ὡριζόμενον τῇ αὐτοῦ βουλήσει χρόνον.

Δεύτερον αὐτοὺς διέλαθεν, ὅπερ οἱ θεολόγοι φασίν, Ὅτι μείζον ἐστὶ τῷ Πατρὶ γεννητόρα εἶναι ἰδίῳ Υἱοῦ καὶ προβολέα Πνεύματος ἢ δημιουργὸν τῆς κτίσεως. Καθόλου γὰρ ἐπὶ πάντων τὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ εἶδους τέλος τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης μείζον. Διὰ ταῦτα ἐπειδὴ οἱ Ἀρειανοὶ παιητὴν μὲν καὶ τεχνίτην ἔλεγον τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, Πατέρα δὲ φῦσει οὐδαμῶς, ὁ ἅγιος εἶπεν, ὅτι εἰ τὸ ἔλαττον τῇ ἐξίξει συγχωροῦσι, διὰ τί τὸ μείζον οὐ δίδοσι; Καὶ εἰ κατὰ βούλησιν αἴτιον ἡγοῦνται, διὰ τί τὸ τιμιώτερον τῇ ἀξίᾳ καὶ ὑπερκεῖμενον, τὸ κατὰ φύσιν, οὐκ ἀποπέμψουσι τῷ Θεῷ; Ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τὸ μείζον καὶ ἔλαττον, οὕτω καὶ τοῖς ὀνόμασιν, οἷς ταῦτα ὀνομάζονται, τιμιώτερα καὶ σεμνότερα ἄλλα ἔλων ἡγοῦμεθα εἶναι.

Πάλιν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον εἰρηκτός, Ὁσπερ κἀν τῇ τοῦ ἁγίου αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτο ἐστὶ τοῦ Πνεύματος κατωτέρω· αὐτοὶ ἐν τῷ Τόμῳ ἡγοῦνται τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα προαιώνια εἶναι· τὰ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ἀκτίστα, ὡς ἀνωτέρω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε· κἀν τούτων, ὡς εἴρηται, συμπεραίνουσι τὴν θέλειαν ἐνέργειαν κατωτέρω τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἡρώτησαν γὰρ ὅτι τοῦτο βούλεται ὁ ἅγιος, ὅτι οὐ πρὸν τὰ δημιουργήματα ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς Θεὸς εἰς, δεδημιουργηκεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν αὐτῶν πλεῖον· καὶ ἐτι εἶπερ ὁδὸν τε τῆς θεανολογίας ἀναθάνας καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ; τοῦς αἰῶνας, ἐν δημιουργός ἐστιν ὁ Θεός, ἐπινοῆσαι δημιουργήματα καὶ ἀποτελέσματα, ὅσα ἂν ἢ φαντασία ὑποβάλλῃ, καὶ ὑπὲρ ταῦτα ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ταῦτα πάντα δημιουργεῖν δύναται· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἐμψόχτος Πατὴρ καὶ Λόγος. Διὸ καὶ εἴρηκε, Κἀν τῇ τοῦ ἁγίου αἰώνων ἐπέκεινα, καὶ τοῦτο ἐστὶ

A. ex illo sunt tanquam effectus ex causa, per comparationem ad illa diversimode nominari. Quemadmodum unus ac idem homo (ut sub exemplo loquar) et pater dicitur, et ædificator, duxque et imperator, si res ferat, per respectum ad effecta eaque quæ ex illo sunt : filii tamen ratione, pater dicitur, ut natura et genus, auctorque in eodem genere ; aliorum vero ratione, causa dicitur et auctor velut artifex. Itaque Deus etiam et Pater (ut brevi sermone res magnas expendamus) ad Filium quidem et Spiritum quod spectat, ut natura se habet : quod vero ad creaturas attinet, ut voluntas et consilium una cum Filio et Spiritu dicitur. Voluntas namque causa dicitur, in iis quæ fieri contingit et non fieri : quæ nimirum sub voluntatem et consilium cadunt. B. Quodque natura ad unum semper se habeat, ut infigem proprium : ignis ignem, et homo hominem generat : quæ vero ex voluntate pendent, multa sunt et diversa : idcirco Pater semper gignit Filium et producit Spiritum sanctum, absque ullo principio aut fine : creaturas vero unus Deus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, tanquam una voluntas effectus in rerum naturam producit, secundum tempus ipsius voluntate constitutum.

Præterea eos latuit, quod dicunt theologi, majus esse Patri genitorem esse Filii sui et productorem Spiritus sancti, quam esse rerum auctorem ac creatorem, Universim enim in omnibus naturæ suæ ac speciei potior est quam artis. Idcirco, quia Ariani Deum et Patrem creatorem quidem ac artificem dicebant, Patrem vero natura nequaquam admittabant, ait sanctus : Si id quod minus est dignitate concedunt, quidni tribuunt quod majus est? Et si voluntate auctorem et causam sentiunt, quidni quod dignitate præstantius est ac superius (quod nempe secundum naturam est) Deo ascribunt? Quemadmodum enim in iis quæ ex causa sunt majus est et minus, sic quoque in nominibus, quibus hæc exprimentur, alia aliis nobiliora et venerabiliora esse existimamus.

Rursus cum magnus Basilius in iis quæ scribit ad Amphiloichium, ita dixerit : *Quamobrem si quid supra sæcula mente conceperis, hoc quoque Spiritus inferius existit* ; ipsi in Tomo, ea quæ sæculis superiora sunt, præeterna esse existimant. Quæ vero ante sæcula sunt, increata, quibus Basilius Spiritum superiorem dixerit. Hincque, ut dicebamus, concludunt divinam operationem inferiorem esse divina Essentia. Nescierunt enim hoc velle sanctum, ne dum has creaturas, Spiritum sanctum una cum Patre et Filio, ut qui unus Deus sit, condidisset ; sed et longe his plures : adhucque si licet mentis cogitatu, superatis etiam sæculis, quorum Spiritus conditor est, creaturas effectusque concipere, quidquid denique animus informarit, supra illa esse Spiritum sanctum, nec quicquam vetare quin illa creare possit. Deus enim est Patri et Verbo consubstantialis. Idcirco etiam dixit : *Si quid etiam supra sæcula mente conceperis, hoc quoque Spiritu*

inferius, et extra Spiritum existit. Quæ autem extra Spiritum sunt, etiam nobis conserva sunt, quantumvis majore præstantia excellentissimæ, alia aliis nobiliora sint.

Rursusque dicente divo Dionysio: *divinas mentes moveri circulariter, dum principio sineque carentibus pulchri bonique splendoribus uniantur*, inde arbitrati sunt esse principii expertes quasdam virtutes et deificationes, ipsosque, qui deificentur principii expertes ac increatos pronuntiarunt. Sane quidem nullum angelos habituros finem, una omnium fides est; principii vero expertes quoniam modo quis credat, eos qui essendi principium nacti sunt, et sub tempore procreati? Non bene itaque hic quoniam intellexerunt, appellare sanctum, quæ circa Deum versantur, angelorum intellectiones, motus ac considerationes. Subdit enim: *Sive admissiones exceptionesque vocare decet, sive considerations*. Quodque intellectiones hæc et notitiæ ac illustrationes ab eodem in eundem desinunt, et circa Deum versantur, moveri eos circulariter dixit; quodque circa principii ac finis expertem sint ii motus, *principii et finis expertes dicit*. Pulchri autem ac boni dicuntur, vel quia ob primo pulchrum ac bonum eas nacti sunt angeli, quomodo pulchri bonique creatio dicitur: vel quia ad pulchrum et bonum referuntur, pulchricque et boni simulaera sunt.

Quamquam idem igitur sanctus hasce illustrationes ἐπιβολάς (quasi mentis apprehensiones ac considerationes) vocavit, manifestum est non esse illas in creatura quædam in Deo, sed notitias circa Deum versantes: uti dictum est, quibus alii magis, alii minus ei uniantur. Quamquam si etiam æternas eas diceret, ne sic quidem turbari oporteret ob principii expertis (ἀνάρχου) rationem. Semper enim beati angeli sine ulla interruptione eas intellectiones habent. Semper enim, inquit, *vident faciem Patris mei, qui est in cælis*⁴⁶. Sed et quod adjectum est *circulariter* non patitur esse illas principii expertes, ut illi acceperunt. Non enim Deus in modum circuli, principii ac finis expertis est, sed absolute ac indefinite. Ad eundem modum, reliquas etiam sanctorum doctorum sententias, quibus in Tomo usi sunt, male exposuerunt, praveque detorquendo, novitatem suam confirmarunt: quamvis nequam sanctis palam adversantur, sed et secum ipsi committuntur. Falsum enim, ut aiunt, tum veritati pugnat, tum ipsum sibi. Qui enim fieri potest, ut quod infinites infinites serius est Dei Essentia, ab ea rursus inseparabile

⁴⁶ Matth. xviii, 10.

(29) De divin. nom. c. 4, § 8.

(30) *Εἶτε παραδοχὰς χρῆ καλεῖν αὐτὰς, εἶτε ἐπιβολὰς*. Facilius hæc intelliguntur, quam Latinis vocibus redduntur. Sic itaque vocat motus illos celestium Potestatum earumque intellectiones: πρῶτον δὲ χὰς, ut quasi passive in eis recipi atque admitti intelliguntur: ἐπιβολὰς vero, ut quasi active ab eis elici proprioque conatu, quo scilicet ipsi mentis

τοῦ Πνεύματος κατοικῶν, καὶ ἐξω τοῦ Πνεύματος. Τὰ δὲ ἐξω τοῦ Πνεύματος καὶ ὁμόδοιλα ἡμῖν, κὰν μάλιστα ὑπερβολαῖς ἀξιώματων ἀλλὰ ἀλλῶν προτειμημένα τυγχάνη.

Πάλιν τοῦ θεοῦ Διονυσίου (29) φάσκοντος, *Κυκλικῶς οἱ θεοὶ νόδες κινουῦνται, ἐνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ*, ἐντεῦθεν ἐδίδαξαν ἀνάρχους τινὰς δυνάμεις καὶ θεώσεις: καὶ δὴ καὶ τοὺς θεωμένους ἀνάρχους καὶ ἀκτίστους ἀπεφάναντο. Ἀτελευτήτους μὲν οὖν εἶσθαι τοὺς ἀγγέλους παρὰ πάντων πιστεύεται: ἀνάρχους δὲ πῶς ἂν τις πιστεύσειε, τοὺς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντας, καὶ ὑπὸ χρόνον γανομένους; Παρηνόησαν οὖν κἀνταῦθα ὅτι ὁ ὁσῖος τὰς περὶ Θεοῦ νοήσεις τῶν ἀγγέλων κινήσεις φησὶ καὶ ἐπιβολάς: ἐπάγει γάρ, *Εἶτε παραδοχὰς χρῆ καλεῖν αὐτὰς, εἶτε ἐπιβολὰς*. (30) Καὶ ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγουσι, καὶ περὶ τὸν Θεὸν αἱ νοήσεις αὐταὶ καὶ γνώσεις καὶ ἐλλάμψεις στρέφονται, κυκλικῶς αὐτοὺς κινεῖσθαι εἶπεν: ἃς διὰ τὸ περὶ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου εἶναι ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους φησὶ: καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ λέγονται, ἢ ὅτι διὰ τὸ πρῶτως καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὑπῆρξεν τοῖς ἀγγέλοις, ὡς περὶ ἢ κτίσις τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ λέγεται: ἢ ὅτι πρὸς τὴν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀναφέρονται, καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ εἰσὶν ὁμοιώματα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐπιβολὰς αὐτὰς ὁ ὁσῖος εἰρηκε, δὴλον ὡς οὐκ εἰσὶν ἀκτιστά τινα ἐν τῷ Θεῷ αὐταὶ αἱ ἐλλάμψεις, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ γνώσεις, ὡς εἰρηκεται καθ' ἃς: ἐνοῦνται αὐτῷ, οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥττον. Καίτοι γε, εἰ καὶ ἀθλοῦς αὐτὰς εἶλεγεν, οὐδ' οὕτω ταράττεσθαι ἐχρῆν διὰ τὸν τοῦ ἀνάρχου λόγον: ἀεὶ γὰρ τὰς νοήσεις ταύτας οἱ θεοὶ ἔχουσιν ἀγγελοι, μὴ διακοπόμενας. Διὰ παντὸς γάρ, φησὶ, *βλέπουν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς*. Καὶ τὸ κυκλικῶς δὲ προσκειμένον τὸ ἀνάρχου αὐτὰς εἶναι ἀφαίρεται, ὡς αὐτοὶ ἐδέξαντο: οὐ γὰρ κυκλικῶς ὁ Θεὸς ἀνάρχος: ἔστι καὶ ἀτελευτήτος, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως. Κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον καὶ τὰς λοιπὰς τῶν ἁγίων διδασκάλων βήσεις, αἷς ἐν τῷ Τόμῳ ἐχρήσαντο, παρεξηγήσαντο: καὶ οὕτω διὰ τῶν τοιούτων τὴν ἐξυτῶν ἐβεβαίωσαν καινοτομίαν: καίτοι γε οὐ μόνον τοῖς ἁγίοις φανερώς ἀντιφέρονται, ἀλλὰ καὶ ἐξυτοῖς περιπίπτουσι. Τὸ γὰρ ψεῦδος, φασὶ, τῆ τε ἀληθείας καὶ ἐαυτῷ πολεμεῖ. Πῶς γὰρ τὸ ἀπειράκις ἀπειρώς ὑφειμένον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ αὐτῆς ἀχώριστον αὐτῆς ἐνδέχεται εἶναι, ὡς αὐτοὶ φασὶ; Πῶς δὲ ἐκ τῆς οὐσίας, οὐκ οὐσης ζωῆς

oculum Deo adhibent, et in eum conspiciunt (quod esse proprie ἐπιβάλλειν, etiam in corporeo oculo), longueque est ab æterno et sine principio, quod sic nequam in mente angelicæ est, sed et ab ea procedit. Accipit ergo Dionysius τὸ ἀνάρχον et ἀτελευτήτων, prout in circulo (quæ est maxima ὁμωνομία), ut recte Calecas advertit.

πρόκειται ζωῆ, δεῖ γάρ ὑποτιθέσθαι τὴν οὐσίαν ζωῆν ἂν πρότερον, ὡσπερ καὶ ζωῆ ἐκ ζωῆς, καὶ φῶς ἐκ φωτός, περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται. Πῶς δὲ τὸ τοῦτων ὑποβεθηκὸς κυρίως θεότη: ὀνομάζεται, καὶ ταῦτα μῆτε οὐσία, μῆτε ὑπόστασις ὄν; Πῶς δὲ ἡ κυρίως αὐτῆ θεότης κίνησις ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ; Πῶς δὲ ἐνεργούμενον; Τὸ γὰρ ἐνεργούμενον καὶ γινόμενόν ἐστι· τὸ δὲ γίνεσθαι ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους λέγεται, ἐφ' ὧν τὸ δυνάμει, καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ γένεσις χώραν ἔχει. Πῶς δὲ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ τὸ μὴ ὄν; τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μὴτ' οὐσία μὴτ' ὑπόστασις, μῆτε μὴν συμβεθηκός. Καίτοι φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος κατ' Εὐνόμιον ἐν δ' λόγῳ, ὅτι τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ ἡ οὐσία ἐστίν, ἡ συμβεθηκός. Παρὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἔτερον. Ὡστε εἰ παρὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ συμβεθηκὸς ἡπίστατο καὶ τρίτον εἶναι τὴν ἐνέργειαν, οὐκ ἂν ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ παρέλιπε. Πῶς δὲ πράγμα φασὶ τὸ μῆτε οὐσία, μὴτ' ὑπόστασις ὄν, μῆτε μὴν συμβεθηκός; Πῶς δὲ ἐκ τοῦ ὑπεστώτος; τὸ μὴ ὑπεστώς καὶ ἀνούσιον; Ἄλλ' ὁ Νύκσης Γρηγόριος ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἔφη, Τὸ ἀνούσιον οὐ θεός.

acridens? Quomodo, ex eo quod est subsistens, id quod non est subsistens, expersque essentiae seu substantiae est? Atqui ait Gregorius Nyssenus in libris

sit, ut illi aiunt? Quomodo vero ex essentia, quae non sit vita, produciatur vita. Prius enim necesse est ut essentiam vitam supponamus, uti etiam vita ex vita, et lumen de lumine, de Patre et Filio dicitur. Quomodo autem quod his inferius est, proprie Deitas nuncupatur, idque cum nec essentia sit, nec hypostasis seu persona? Quomodo quae proprie ipsa Deitas est, in Deo motus est? Quomodo operatum? Quod enim operatum est, etiam generatum effectumque est. Generari autem et fieri, in materia et forma dicitur, in quibus locum habet quod potentia est, et motus ac generatio. Quomodo autem est in Deo, quod nihil est? Hoc enim est, quod neque essentia, nec hypostasis seu persona; ac neque accidens est. Atqui, ait magnus Basilius, lib. iv *Adversus Eunomium, Ingenitum in Deo, aut essentiam esse seu substantiam, aut accidens. Praeter haec enim, nihil aliud est. Quamobrem si praeter substantiam accidens, etiam tertium aliquid (nempe operationem novisset) haud plane in ea divisione omisisset. At quomodo rem dicunt, quod nec substantia est, nec hypostasis seu persona, sed neque*

substantiae est, Deum non esse.

Καὶ αὖθις αὐτῆ τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. Ἄλλὰ τίνα ἔχει λόγον τὸ μὴ καθ' αὐτὸ ὑπεστώς καὶ ἀνούσιον τῶν ὑπεστώτων δημιουργῶν καὶ αἰτιῶν εἰσάγειν, καὶ αὐτὸ τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον καὶ μακαριότατος τέλος εἶναι, καὶ κληρονομίαν τῶν ἀγίων λέγειν; Πῶς δὲ πάλιν τὸ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον φυσικὸν ἢ καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγερούσαι; Καὶ μὴν, ὅποια τὰ φυσικὰ πηδῶς ἂν εἶεν, καὶ τὸ ἐκ τῶν φυσικῶν τοιοῦτον εἶναι ἀνάγκη. Πῶς οὐ σαφῆς ἀντίφασις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ποτὲ μὴν ἀκίνητον λέγειν, ποτὲ δὲ ἐνεργοῦσαν καὶ αἰτίαν τῆς ἐνεργείας; τὸ γὰρ ἐνεργεῖν καὶ τὸ αἰτιῶν κινήτικόν ἐστι καὶ ἐνεργητικόν. Πῶς οὖν ἀκίνητος εἴρηται; Πῶς δὲ τὰ μὲν φυσικὰ τοῦ Θεοῦ καθ' αὐτὰ ἰσχυρὰ φασὶ, τὴν δὲ οὐσίαν ἀόρατον; καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, *Nun̄ m̄n̄ δρώμεν ἐν σκικῆς καὶ ἐν υἰληγμασι, τότε δὲ δὴσόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· καὶ, Τὰ μὲν βλέπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλέπόμενα αἰώνια.*

et: Quae videntur, temporalia sunt, quae vero non

Ac rursus, haec novorum dogmatum portentosa nugacitas est credere in nihilum. At quam rationem habet, ut quod non est per se subsistens ac substantia caret, rerum subsistentium conditorem ac auctorem inducant; ipsumque supremum desiderabilium dicant, et beatitudinis finem et haereditatem sanctorum? At quomodo rursus quod nec substantiam habet nec subsistens est, Dei naturale, sive etiam naturalia, astruunt? Atqui, qualia alicujus naturalia exstiterint, tale necesse est esse et quod ex naturalibus profisciscitur. Quomodo non manifesta contradictio, ut Dei essentia modo quidem immobilis dicatur, modo autem operans et causa operationis? Quod enim operatur et causa est, vi movendi ac operandi praeditum est. Quomodo igitur modo Deus immobilis dictus est? Quomodo vero dicunt, naturalia Dei, ipsa per seipsa visibilia esse; essentiam autem, esse invisibilem; idque cum Paulus dicat: *Nunc quidem videmus in umbris et in*

Omitto dicere, quod non est sanctum, nec divinum neque regium, ut ipsi loquantur (o temeritatem projectamque audaciam!) in Deo naturale, increatum eique coaeternum esse. Haec cum dicant, taliaque per blasphemiam emovant, eoque dementiae provexerint, in quibus pudere illos deberet, ac quorum nomine par esset abscondi; ille secus etiam insultant, eosque qui eorum blasphemias nuntium non gerant, criminantur, ac sextae universali

1 Cor. xiii, 11. 2 Cor. iv, 18.

synodo contradicere aiunt; quod in ea dictum sit de Christo : esse Deum perfectum et hominem perfectum, atque utriusque naturæ utramque nosse operationem, quæ ex utraque indivise substantiâ atque natura procedat. Existimant enim, ex illis se errorem suam concludere, non intelligentes neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant⁹⁹. Cum multa habeam dicere, unius duntaxat mentionem faciam, quod pervicacioribus sufficiat.

Nemo clarius fortiusque divo Maximo astruit ac vindicat, esse in Deo idem essentiam et operationem. Nam quid ait? Deum, sive essentiam dicimus ac substantiam, totus essentia est et substantiâ, et solum, sive intellectionem, id est, operationem actumque, totus operatio actusque est, et solum. Cumque omnia simpliciter sit, tum essentia, seu substantia est, non in subjecto, tum intellectio non habens prorsus subjectum; nam et ipsa spiritalia, et quæ sola mente intelliguntur, ex essentia existunt et constituente differentia. Quæ enim a Deo secunda sunt, omnia binaria sunt ac composita, solus vero Deus vere simplex est. Quidquid denique ejusmodi est, ut in eo aliquid ad ejus declarandam substantiam velut cumulo adjectumque intelligatur, non vere ac proprie simplex est. Sed et operationem opera dicimus, non operationis vim; hæc enim non aliud est præter Dei essentiam ac substantiam, ne in Deo compositio existimetur. Et: Essentia seu substantia non est discreta ab operatione, sed eandem recipit rationem, ob simplicis omni que compositione vacantis naturæ proprietatem. Hæc ex divo Maximo et Theodoro Grapte in superioribus jam exposita, quibus aliud nihil significatur, quam idem esse in Deo ejus operationem ejusque essentiam, quod plane iis quæ in Tomo asserta sunt, adversatur. Si ergo is qui hæc sentit, ut ipsi obganniant, sextam synodum convellit, palam est sanctum Maximum et Theodorum Graptum ipsi adversari, qui idem essentiam et operationem ponant, aliosque plures sanctorum illis superiorum.

Sin autem stultum prorsus est hæc dicere (non enim exigua pars ejus synodi vir fortissimi pectoris

⁹⁹ I Tim. 1, 7.

(32) Οὐ γὰρ μικρὸν μέρος τῆς συνόδου ταύτης. Labitur Calecas historiæ ignorantia et anachronismo. Constat enim sanctum Maximum jam in vivis esse desitisse, eaque poena mulctatum esse, priusquam cogeretur sexta synodus, quæ non nisi Constantino Pogonato imperatore celebrata est, extincto Constante, illius patre hæretico, sub quo tota Maximi lusa fabula est ac martyrium celebratum. Videtur vero Calecas confundere cum synodo Lateranensi sub Martino primo, quæ prævit sextæ illi synodo, et cui Maximus tanta illa contulit, ut ejus pene auctor videri possit. Quo etiam nomine adeo apud suos Constantinopolitanos offudit, damnales præsertim ex nomine hæreseos antistitibus, Sergo, Pyrrho, Paulo, ejusdem auper urbis sacerdotio functis, nec sine laudis luce ac sanctitatis specie, quod præcipue ad Sergium attinet, de quo plura ad tractatum Περὶ τῆς ἀκαθίστου, Auct. 1. II et in nostro *Synagm. rerum Constantinopolitanarum*. Sexta ipsa synodus quædam velut confirmatio synodi Lateranensis videri potest, iisdem ac in illa per-

ὅτι εἰρήκει περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἴη Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος· καὶ τὴν ἐκατέρας φύσεως ἐκατέραν ἴσμεν ἐνέργειαν, ἀδιαίρετως προϋούσαν ἐξ ἐκατέρας οὐσίας καὶ φύσεως. Ἦγούνται γὰρ ἐκ τούτων τὸ ἐαυτῶν συμπραίνειν, μήτε περὶ ὧν λέγουσιν εἰδότες, μήτε περὶ τῶν διαβεβαιούμενοι. Περὶ δὲ τούτου πολλὰ ἂν ἔχων εἰπεῖν, ἐνδὸς τινὸς μνησθήσομαι, τοῖς ἀγνωμονεστέροις ἀρκέστοντος.

Οὐδεὶς σφρέστερον καὶ γενναιότερον ἀγωνίζεται τοῦ θεοῦ Μαξίμου περὶ τοῦ ταυτὸν ἐπὶ Θεοῦ εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. Τί γὰρ φησί; Τὸν Θεὸν εἶτε οὐσίαν εἰπωμεν, ὁλος ἐστὶν οὐσία, καὶ μόνον· εἶτε ρόησιν, εἶτ' ὄν ἐνέργειαν, ὁλος ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ μόνον· καὶ πῆμψαν ὑπάρχων ἀπλῶς, καὶ οὐσία ἐστὶ τοῦ ἐν ὑποκειμένῳ χωρὶς, καὶ ρόησις, μὴ ἔχουσι καθάπαξ ὑποκειμενον· ἐκεῖ καὶ αὐτὰ νοητὰ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχουσι, καὶ συστατικῆς διαφορᾶς· τὰ γὰρ μετὰ Θεὸν πάντα δυνάδες εἰσι, καὶ σύνθετα· μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀπλοῦς κυρίως. Καὶ πᾶν τὸ ἔχον ἐπιθωροῦμεν τὴν πρὸς δῆλωσιν τῆς οὐσίας ὑπάρξεως οὐχ ἀπλοῦν κυρίως. Καὶ ἐνέργειαν δὲ τὰ ἔργα λέγομεν οὐ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθεσις ἐπὶ Θεοῦ νομισθῇ· καὶ, Ἡ οὐσία τῆς ἐνεργείας οὐ διώρισται, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδέξεται λόγον διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμῆτου φύσεως ἰδιότητα. Ταῦτα ἐκ τῶν τοῦ θεοῦ Μαξίμου καὶ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ προεκτίθενται, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντα, ἢ ὅτι ἐπὶ Θεοῦ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ὅπερ ἡ οὐσία αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἐναντιώτατον τῇ τοῦ Τόμου κατασκευῇ. Εἰ οὖν ὁ ταῦτα φρονῶν τὴν ἔκτην σύνοδον, ὡς αὐτοὶ βωμολοχοῦσι, καθαιρεῖ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος, Θεόδωρός τε ὁ Γραπτὸς ἀντιλέγουσιν αὐτῇ, τὴν ἐνέργειαν ταυτὴν οὐσία τιθέμενοι, καὶ πολλοὶ περὶ τούτων ἕτεροι τῶν ἁγίων.

Εἰ δὲ τὸ ταῦτα λέγειν πανταλῶς εὐρηθῆς (οὐ γὰρ μικρὸν μέρος τῆς συνόδου ταύτης) (32) ὁ γενναῖος

sonis dogmatisque proscriptis, paucisque duntaxat in altera ad personas fere spectantibus, adjiciis. Quo tantum mihi visa ejusdem concilii sincerissima Acta, ob suggestionem maxime Agathonis papæ, atque quibus primæ sedis Romanicæ antistitis sancientis dogmatis auctoritas tanta luce splendet, ut meo ipsius periculo vindicanda serio putaverim. Nec certe non vindicasse videor, ac pro Ecclesiæ majestate ipsaque veritate stitisse, quantum vis vindictiarum ejusmodi nota, post annos jam plures ab eis vulgatis, litatum oportuerit memorie viri, mihi quoque alias spectabilis: sed quomodo mihi clarior veritas, qua una fulciri res nostras ac Ecclesiam stare (quæ Christi ac Dei Ecclesia est, id est veritatis) compertissimum habeo. Utinam vero etiam Maximus superstes fuisset, licissetque, uti privatis scriptis et ad privatos, vel cum privatis disputationibus, sic in ipso Patrum consensu Honorii partes agere, ab eoque aspersam ei fuliginem, per Monothetarum ad se trahentium sive calumniam, sive justam quodammodo defen-

Μάξιμος ἦν· τοσοῦτον δὲ αὐτῇ συνήνεγκεν, ἐν τοῖς ἁγίοις χρόνοις ὧν, ὡς ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου ταύτης τῶν αἰρετικῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει νομοθετούντων ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὴν χεῖρα καὶ τὴν γλῶτταν ὁ μακάριος ἀφηρέθη· φανερόν ὡς οὐδ' ὡς ὁ λέγων ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀνωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν τῇ οὐσίᾳ λόγον ἐπέδεδείχθη τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὐ διατελλῶν τὰ αὐτὰ ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοῦτο· καὶ νόησιν μόνον καὶ ὄλον τὸν Θεόν, μὴ ἔχοντα καθάπαξ ὑποκείμενον, καὶ πάντα λέγων τὰ πρὸς τούτοις ὅσα οἱ ἅγιοι θεολογοῦσιν, οὐκ οὐ τοιοῦτος πρὸς τὴν ἕκτην συνόδον ἀντιλέγει. Οὐ γὰρ δὴ τολμήσει τις τοῦτον ἢ ἐκείνον καὶ τὸν καθ' ἕκαστον τῶν ἁγίων διδασκάλων παραγράφεσθαι, μὴ συνόδον πᾶσαν εἶναι παραβάλλομενος τὸν καθ' ἕνα. Αὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τὰς συνόδους πεπληρωκότες· καὶ εἰ τὸν καθ' ἕνα τὴν παραγράφεται, πάντας μὲν ὁμοῦ παραγράφεται· πᾶσαι δὲ ὁμοῦ τὰς συνόδους συνεκβάλει· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τῶν ἁγίων συγγραφὴν οἷον ἀργὴν καὶ ἀχρηστον καὶ οὐκ ἀξίαν πιστεῦσθαι ποιήσει. Ἄμα δὲ καὶ αὐτὸν ἀνατρέψει, ὅταν περὶ τῶν βούληται συμπεραίνειν, αὐτοὺς ἐκείνους ἐπιμαρτυρηται.

Εἰ δὲ βεῖ τι καὶ πλέον εἰπεῖν, ἡ σύνδοσις οὐκ αὐτὸ τοῦτο ἔσχευε, δεῖκνύουσι διαφορὰν τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θεῖαν ἐνέργειαν· ἀλλ' ὅτι δύο φύσεις ἦν ὁ Χριστὸς, θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνης, κατὰ μίαν ὑπόστασιν· κἀντεῦθεν δύο θέληματα, ἡ δύο ἐνέργειαι· νῦν μὲν γὰρ ὡς Θεὸς ἐνήργει τὰ θεῶματα, νῦν δὲ ὡς ἄνθρωπος, ἐδιεδίχθη· τῶν αἰρετικῶν λεγόντων μίαν ἐν τῷ Χριστῷ φύσιν, ἡ ἐν θέλημα θεῶν, εἴτε κατὰ ἀνάγκην βλασφημοῦντες, εἴτε τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καταποθέτους γεγονέναι. Ἐκατέρω τούτων φύσεις ἀνάγκη πρὸς τὴν αὐτῆς ἐνέργειαν εἶναι, ὡς ἀνεκτέρω καὶ φύσεως ἕξη. Καὶ ἐπεὶ ἡ θεῖα φύσις ἀπλή ἐστι καὶ μονοειδῆς καὶ ἄποιος, οὐδενὸς πρὸ αὐτῆς δεκτικῆ, εὐδὸλον ὅτι καὶ ἐνέργειά ἐστιν αὐτῆ, εἰ τι ἡ αὐτῆ ἐστιν ἐκτεῖ· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη, ἐν μὲν τῷ ὑποκειμένῳ, πολλὰ δὲ περιλαμβάνει πράγματα, ἀνάλογον αὐτῇ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχει.

Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ εἰς πρόθεσις αἰτίας παντὶ τοῦ ἐπιούρου· οὐδὲ αἰτίων καὶ αἰτιατῶν εἰσάγει. Οὐδὲ γὰρ ὅταν τὰ πάντα ἐξ οὐδενὸς εἶναι λέγωμεν, τὸ μὴ ὂν αἰτίων δηλοῦμεν· τί γὰρ αὐ καὶ ἐνεργήσῃ τὸ μηδέν; οὐδέ γε, ὅταν οἱ θεολόγοι τὸν Θεόν ποτὲ μὲν ἐξ ἐκτεῖ προεῖναι λέγωσι, ποτὲ δὲ ἡ τῷ ὄντι ἐξ αὐτῆς ἀναεῖται· αὐτοθεοῦτος οὖτος, καὶ πολλὰ ἕτερα τὸν Θεόν, καθ' ὃ Θεόν, διαίρειν εἰς αἰτίων καὶ αἰτιατῶν ἀπὸ τῆς προθέσεως ἀναγκαζόμεθα· ὡς οὐδ' ὅταν ἡ αἰτία τὴν ἐνέργειαν ἐκ τῆς οὐσίας προεῖναι λέγη, αἰτίων καὶ αἰτιατῶν ἐνοήσομεν· εἰ δὲ μὴ, πολλὰ τὰ ἀποκαίεται.

sinem, abstergere! Feecisset forsitan medicinam, ac, quod nunquam Baronii, Sirleti ac sequacium

beatus Maximus fuit, cuius tanta in eam exstiterat omnia, cum per ea tempora viveret, ut pro illius sententia, haeticorum Constantinopoli, sedisque patriarchalis factione doloque, dextera illi manus (linguaque abscissa sit) palam est, nec cum qui dicat in simplici et incorporea natura, eandem cum essentia rationem recipere operationem, quique haec ab invicem minime distinguat, ne compositum intelligatur quod omnem simplicitatem excedit, intellectuque solum ac totum Deum nullo subiecto doceat, ac quaecumque sancti argumento hoc perhibent; ejusmodi, inquam, virum nihil sexte synodo adversari liquet. Nemo vero hunc illumve ac singulos quosque sanctorum doctorum excipere audeat, objiciendo quod singuli sunt, non esse universam synodum. Illi enim sunt, qui synodos impleverunt; ac si quis singulos excipiat, universos simul excipiet, cunctasque perinde synodos excipiet; quidquid denique sanctis scriptum est, otiosum et inutile nulliusque ad finem roboris efficiet. Simul vero etiam ipse seipsum evertet, cum ut aliquid concludat, illos ipsos in testes adhibere voluerit.

Sin vero etiam amplius aliquid dicendum est, non hoc ipsum spectabat synodus, ut essentia divine a divina operatione distinctionem monstraret, sed quod cum Christus duae naturae esset (deitas scilicet et humanitas) in una hypostasi seu persona, indeque duae voluntates sive operationes, nunc quidem ut Deus miracula ederet, nunc vero ut homo operaretur, nulla vili labe; cum haeretici unam in Christo naturam, vel unam effectam divinam voluntatem blasphemica dicerent, sive per commistionem, sive quod absorptum esset quod spectabat ad hominis naturam. Itaque necesse est, ut utraque natura sic se habeat ad suam operationem, ut et illa se natura habet ad seipsam. Quia vero divina natura simplex est et uniformis ac qualitatis expert, quae praeter se nullius sit capax, manifestum est hanc quoque operationem esse, si quid illa sibi ipsa est; humanam autem, quae una quidem subiecto sit, at quae multas res complectatur, pro

Sed neque propositio ex causam ubique significat; neque auctorem et quod est ab auctore inducit. Neque enim quando ex nihilo cuncta dicimus, nihilum auctorem vel causam significamus. Quid enim etiam nihilum praestiterit? At neque cum theologo, modo quidem Deum ex scipso procedere dixerint; modo vero, quae vere est, ipsam deitatem ex seipsa nihil auctore vel causa esse; multaque alia, Deum qua Deus, in causam et quod ex causa est, ob eam propositionem dividere, necesse habebimus. Quamobrem nec cum synodus operationem ex essentia dicit, causam et quod est ex causa intelligemus; sin autem, nulla absurda sequentur.

pervincat solertia, ejus ex damnatorum capitum albo nomen expunxisset.

Manifestum autem est, ut sit relatio realis, duo A quædam requiri. Eiusdem enim ad seipsum nulla realis relatio est; ut cum dicimus: Idem est sibi idem. Præterea, ea, ad quæ dicitur relatio, res esse necesse est, et non conceptus ac rationes. Genes enim ad speciem relatio rationis est; quemadmodum genus ipsum et species, quæ non nisi in mente subsistunt. Item debent hæc esse quanta, cuiusmodi sunt duplum et subduplum; aut comparari inter se velut causa producens et quod est ex causa, ut filius ad patrem; vel conditor aut artifex, ad rem conditam vel arte factam, aliaque similiter. Quandoquidem igitur essentia et operatio non sunt idem secundum rem, ut aiunt novi theologi nec quovis modo conceptus sunt et rationes, sed res distinctæ; nec vero quanta sunt, cum nulla in Deo sit quantitas; seque habent inter se velut causa et quod est ex causa, uti astruit Tomus; nihil autem in Deo est quod substantiæ expers existat, ac non subsistat, ne sit compositus, ut sanctorum doctrina est: necesse est plures tribus in Deo esse personas, sicque Deus non Trinitas erit, sed personarum turba infinita, cum eorum sententia operationes quoque infinitæ sint. Verum dicendum, ex quo nullum sequatur absurdum, præpositionem ex relationem significare, quæ est subtili cogitatu et rationis; hocque habere secundum rationem operationis, quæ principium poscit, uti etiam ex essentia ratione habet quod per se subsistat, eo quod substantia sit; uti etiam quod vitæ effectrix sit, eo quod etiam vita sit; quodque multa ex nihilo producat, quod et creator sit, ac quod deum faciat, quod et operatio sit. Non tamen, quod eadem res sit quæ hæc omnia secundum diversos respectus ad res habitudinesque recipiat, unumque ac idem sit quod nostris omnibus conceptibus nominibusque respondeat, ut in superioribus dictum est; sequitur etiam rationes alias aliis concurrere ac confundi. Eisi enim essentia ex operationis ratione opus facere habet, non tamen etiam hoc habebit quatenus essentia est. Si enim duo quædam idem sint secundum rem, nec tamen eadem sint ratione, quod ex ratione unius est, non sequitur quod est ex ratione alterius. Puta, principium et finis cum sint idem secundum rem, ratio tamen principii non sequitur rationem finis, vicissimque. Non enim finis est, ex quo linea; nec principium, in quod linea.

Ait vero etiam primum magnus Athanasius, tumque etiam magnus Maximus, qui idem ac illo dicit, in *Dialogo adversus Anomæum*, dicente Anomæo: *Aliud est essentia, atque aliud hypostasis seu persona*; respondet: *Aliud atque aliud, non ut res*. Anomæoque subiungente: *Ergo compositio est*; addit Maximus: *Dici aliud et aliud, non ut res, sed ut aliud quid significante essentia, atque aliud hy-*

δηλον δὲ, πρὸς τὸ εἶναι ἀναφορὰν πραγματικὴν, δεῖ εἶναι δύο τινὰ· τοῦ γὰρ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸ ἡ ἀναφορὰ οὐκ ἔστι πραγματικῶς· ὡς ὅταν λέγωμεν, τὸ αὐτὸ ἔστι ταυτὸ ἑαυτῶ· ἔτι πρὸς ἃ λέγεται ἡ ἀναφορὰ, δεῖ εἶναι πράγματα, καὶ μὴ ἐπινοίας. Τοῦ γὰρ γένους πρὸς τὸ εἶδος· ἡ ἀναφορὰ ἔστιν ἐπινοία, ὡσπερ καὶ αὐτὸ τὸ γένος καὶ τὸ εἶδος, ἃ μὴ ὑφέστηκεν, εἰ μὴ ἐν τῷ νῷ. "Ἐτι δεῖ εἶναι ταῦτα ποσά, ὡσπερ τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ὑποδιπλάσιον· ἢ ἔχειν πρὸς ἄλληλα, ὡς αἴτιον παρακτικὸν καὶ αἰτιατὸν, ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα· ἢ δημιουργὸς ἢ τεχνίτης πρὸς δημιουργητὸν ἢ τεχνητὸν, καὶ τὰλλ' οὕτω. "Ἐπι- οὐν ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργεια οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὡς οἱ νέοι θεολόγοι φασί, μῆτε εἰσὶν ἐπινοιαὶ ἀπλῶς, ἀλλὰ πράγματα διακεκριμένα· οὐκ εἰσὶ δὲ ποσά, ἐπεὶ οὐκ ἔστι ποτὸν ἐν τῷ Θεῷ· καὶ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα ὡς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, καθὼς ὁ Τόμος· ἰσχυρίζεται· οὐκ ἔστι δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἀνοούσιον τι καὶ ἀνυπόστατον, ἵνα μὴ σύνθετος ἦ κατὰ τοὺς ἁγίους· ἀνάγκη πλεῶν τῶν τριῶν εἶναι πρόσωπα ἐν τῷ Θεῷ· καὶ οὕτως οὐκ ἔσται Τριάς· ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἀπειρία πρώτων, ἐπεὶ καὶ ἄπειροι ἐνέργειαι τῶ ἑαυτῶν λόγῳ. "Ἀλλὰ φατέον, μηδενὸς ἀκολουθοῦντος ἀτόπου, τὴν ἐκ πρόθεσις ἀναφορὰν κατ' ἐπινοίας δηλοῦν· καὶ τοῦτο ἔλεγε.ν κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐνεργείας, ἢ ζητεῖ ἀρχὴν, ὡσπερ καὶ τὸ καθ' ἑαυτῷ ὑφεστάναι ἔχει ἐκ τοῦ τῆς οὐσίας λόγου, διὰ τὸ καὶ οὐσία εἶναι, ὡσαύτως καὶ τὸ ζωῆς εἶναι ποιητικὴν, διὰ τὸ καὶ ζωῆς εἶναι· καὶ τὸ πολλὰ ἐξ οὐδενὸς παράγειν, διὰ τὸ καὶ δημιουργὸν εἶναι· καὶ τὸ ποιεῖν δὲ, ὅτι καὶ ἐνέργειά ἐστιν. Οὐ μέντοι εἰ τὸ αὐτὸ ἔσται πρᾶγμα τὸ ταῦτα πάντα ἀναδεχόμενον, κατὰ διαφόρους πρὸς τὰ ὄντα ἀποβλέψαι; ἢ σχέσεις, καὶ τὸ αὐτὸ ἔστι τὸ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις νοήμασι καὶ ὀνόμασι ἀποκρινόμενον, ὡς προειρηται, ἔπεται καὶ τοὺς λόγους ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις. Εἰ γὰρ τὸ ποιεῖν ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἐνεργείας ἔχει ἡ οὐσία, ἀλλ' οὐχ ἔχει τοῦτο καὶ καθὼ οὐσία. "Ἐν γὰρ δύο τινὰ ἢ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ τῷ λόγῳ δὲ ταυτὰ, τὸ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἐνδὸς οὐχ ἔπεται τῷ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἐτέρου· ὡσπερ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τὸ αὐτὸ ὄντα κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὅμως ὁ λόγος ὁ τῆς ἀρχῆς οὐχ ἔπεται τῷ λόγῳ τοῦ τέλους, οὔτε ἀνάπαλιν. Οὕτω γὰρ τὸ τέλος ἔστιν, ἐξ οὗ ἡ γραμμὴ, οὔτε ἡ ἀρχὴ τὸ εἰς δὲ ἡ γραμμὴ.

Φησὶ δὲ καὶ πρῶτον μὲν ὁ μέγας· Ἀθανάσιος (33), ἔπειτα δὲ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ταυτὰ λέγων ἐκείνῳ ἐν τῷ πρὸς Ἀνομοίων διάλογῳ, τοῦ Ἀνομοίου εἰπόντος, "Ἄλλο ἐστὶν οὐσία καὶ ἄλλο ὑπόστασις, ὅτι, "Ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐχ ὡς πρᾶγμα· καὶ τοῦ Ἀνομοίου ἐπιπαρόντος, Οὐκοῦν σύνθεσις, ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιφέρει, "Ἄλλο καὶ ἄλλο εἶπον, οὐχ ὡς πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημιουούσης τῆς σὺ-

(33) Ὁ μέγας Ἀθανάσιος. Videntur hæc verba Calecæ posita ad insinuandam ancipitem horum Dialogorum epigraphen, qui promiscue Athanasio

tribuantur et Maximo, quos tamen magis Maximi nomine Athanasii, existimo.

·σους, και ἄλλο τῆς ὑποστάσεως· ὡς ὁ κύκκος Ἀ τοῦ σίτου λέγεται, και ἔστι σπέρμα, και καρπός· ἄλλο δέ τι σημαίνει τὸ σπέρμα, και ἄλλο ὁ καρπός. Συγχωρῶν οὖν ὁ ἅγιος τὴν τοῦ Πατρὸς ὑπόστασιν οὐσίαν εἶναι και θεότητα, οὐ δίδωσι δύο θεότητας εἶναι, ὡπερ και ὑποστάσεις δύο· διὰ τὸ αὐτὸ μὴ ταυτῶς δηλοῦν τὴν θεότητα και τὴν ὑπόστασιν. Ἡ μὲν γὰρ θεότης τὸ τί εἶναι σημαίνει, φησὶν ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ εἶναι.

Εἰ οὖν και ἔστιν ἕκαστὸν εἶναι, και τὸ τί ἦν εἶναι τὸ αὐτὸ, διὰ τὴν ἄκραν ἀπλότητα· ἀλλ' ὅτι ἡ μὲν ὑπόστασις τὸ εἶναι δηλοῖ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἡ δὲ θεότης τὸ τί ἦν· ἡ μὲν θεότης ὡς πρὸ κοινὸν λαμβάνεται· μία γὰρ θεότης τῶν τριῶν· ὁ δὲ τοῦ εἶναι λόγος ἕτερος, ἕκαστὸν τῶν ὑποστάσεων και προσώπων ἡμῶν ὁ μὲν τοῦ τί εἶναι λόγος ὁ αὐτός, ὁ δὲ τοῦ εἶναι ἕτερος. Ὁμοίως οὖν και περὶ οὐσίας και ἐνεργείας· οὐχ ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα οὐσία και ἐνέργεια, δεῖ τὸ εἶναι τῆς οὐσίας ἕπεσθαι τῷ ἔκ τῆς ἐνεργείας, και ἀνάπαλιν· ἕπει μὴ και ὁ λόγος ὁ αὐτός. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία δηλοῦται ὡς καθ' ἑαυτὸ ὑφ' ἑστώς, ἡ δὲ ἐνέργεια, κατὰ τὴν ἡμετέραν σημασίαν, ἔκ τινος εἶναι· και τὸ αὐτὸ, καθὼ μὲν ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ, οὐσία λέγεται· καθότι δὲ και ἐνεργοῦσα νοεῖται ἡ οὐσία, ἐνέργεια λέγεται. Ἐπει κατὰ τὴν ἡμετέραν ἔνοιαν δεῖ πρῶτον οὐσίαν ὑποκείσθαι, ἔπειτα τὴν αὐτὴν και ἐνεργεῖν. Και τοῦτω τῷ τρόπῳ αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν και ἡ ἐνέργεια ἔκ τῆς οὐσίας λέγεται, διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορὰν. Και γὰρ, κατὰ τὴν δαμασκηνὸν, και αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν ἐνέργεια λέγεται. Αὕτη οὖν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἔστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ, και ἐνεργοῦσα νοουμένη, και πρὸς τὰ ὄντα λεγομένη δημιουργός, ἡ κυβερνήτης, ἡ πρόνοια, ἢ τί τοιοῦτο μετὰ τῆς κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορᾶς. Τὰ μὲν γὰρ πράγματα πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρονται πραγματικῶς· αὐτὸς δὲ πρὸς τὰ ὄντα οὐ κατὰ διάφορα πράγματα ἐν ἑαυτῷ ὄντα ἀναφέρεται· ἀλλὰ τῇ κατ' ἐπίνοιαν ἀναφορᾷ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων λαμβανομένη, και ἐν τῇ ἡμετέρῃ συνισταμένη διανοίᾳ.

Deus vero ipse non ad res refertur, secundum diversa in eo existentia, sed relatione rationis ex his quæ creati sunt accepta.

Δεῖ δὲ και τὸ εἰρημένον προσενθυμῆσθαι, ὡς πολλὰ ἡ ἀνθρωπίνη ὁμιλία ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὴν συνιθείας εἴωθε λέγειν. Λέγονται γὰρ τινα, ἄλλως δυναῖ εἶναι νοεῖσθαι, ἢ ὡς δοκοῦντα ἔχειν τοῖς πολλοῖς, ὡπερ και ἐντιθῆαι, ἐν τοῖς Πρακτικοῖς· λέγω τῆς ἐκ τῆς συνόδου, Ἐμπεφυκῖα και οὐσιώδης ποιότητος εἶρηται τοῦ Θεοῦ, ἀντικρυς ἀπαγορευομένου ποιότητος λέγεσθαι ἐπὶ Θεοῦ. Καθόλου μέντοι ἕρτησον, δεῖ τὰ σωματικώτερον εἰρημένα διὰ συγκατάθεσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας μὴ οὕτω κυρίως ἐπιλαμβάνειν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ πνεῦμα ἀναχωροῦντας, τῆς προσηκούσης θεωρίας ἐπιτυγχάνειν, ἵνα μὴ τὰ ἀλλόκοτα περὶ Θεοῦ δοξάζωμεν, και τοὺς ἁγίους κατ' ἀλλήλων ἐκπολεμώμεν.

Ἐπι ἐπιφέρουσι τοῖς μὴ πιθομένοις ταῖς καινο-

postasi ac persona. Vt ut granum tritici dicitur, estque et semen et fructus; aliud vero est quod significat semen, atque aliud, id quod fructus. Admittens itaque sanctus, Patris hypostasiam seu personam essentiam esse ac divinitatem; non tamen admittit duas divinitates, quemadmodum etiam sunt duæ hypostases; ideo nimirum quod idem non eodem modo divinitatem significet et hypostasiam. Nam divinitas, inquit, quod quid est esse significat; hypostasis vero seu persona, esse.

Si igitur illic quoque est esse, et quod quid erat esse, idem, ob summam simplicitatem, verum quia hypostasis quidem seu persona ejusdem rei esse significat, divinitas vero, quod quid erat, divinitas quidem velut commune accipitur (una enim est trinum divinitas), alia vero ipsius esse ratio est; quandoquidem hypostasion personarumque notarum, eadem quidem ejus quod quid esse ratio est; alia vero ipsius esse. Similiter igitur etiam de essentia et operatione, necesse est ut quæ ex essentia sequitur, ad rationem operationis sequatur, vicissimque, quod non etiam eadem sit oratio. Essentia enim seu substantia significatur, ut res per se subsistens; operatio vero, secundum quod a nobis significatur, ut quod est ab aliquo; eademque res, quatenus quidem per seipsam subsistit, essentia dicitur seu substantia; quatenus vero essentia etiam operans intelligitur, operatio seu actio nuncupatur. Ideo nimirum, quod modo nostro intelligendi, essentiam primum subjici necesse sit, seu substantiam, tumque eandem etiam operari. Ac per hunc modum, ipsum operari et operatio, ex essentia esse dicuntur, ob relationem scilicet rationis. Etenim, ut auctor est Damascenus, etiam ipsum operari, operatio dicitur. Hæc igitur Dei operatio, ipsa ejus essentia est, quæ et operari intelligitur, ac quæ in ordine ad res creator dicitur, aut gubernator, aut providentia, aut quiddam ejusmodi, cum relatione rationis, subtilique mente concepta. Res enim ad Deum realiter referuntur;

Operæ præterea vero ut et illud sedulo advertamus, multa ex humani sermonis consuetudine usuque dici solere. Dicuntur enim quædam quæ aliter videntur intelligi, quam vulgo videatur: ut si hic quoque res habet, in Actis scilicet sanctæ synodi, innata et substantialis qualitas Dei dicta est, cum aperte prohibitum sit qualitates in Deo dicere. Universim tamen dicendum, ea quæ crassius pro corporum ratione exque usu humanæ infirmitatis ac quadam ad eam accommodatione dicta sunt, non sic proprie accipienda, sed ita ut a littera ad spiritum transcunt, convenientem sensum spiritalem ac considerationem nanciscamur: ne scilicet in absurdas de Deo sententias adducamur, ac sanctos alios aliis committamus.

Præterea, his qui morem non gerant eorum no-

vitatibus, absurdum illud a jungunt, quod in Tomo A
 comminiscuntur: cum scilicet qui non communem
 operationem naturalem trium personarum sentiat,
 Marcelli et Photini et Sophronii hæresim pridem
 extinctam, in Ecclesiam Dei temerario ausu indu-
 cere. Sane quidem esse Filium Dei operationem
 Dei ac Patris, Deique ac Patris subsistentem virtu-
 tem, ac similiter Spiritum sanctum, allatis in su-
 perioribus sanctorum dictis ostensum est; ejus-
 modi vero operationem, quæ nec essentia, nec
 hypostasis seu persona in Deo sit; substantiæ scilicet
 expertem, increatam, tantis distinctam ac
 abhorrentem a Dei essentia ac tomus docuit, nemo
 sanctorum dixit. Quinimo eos qui hoc dixerint,
 procul arcent, quod et jam multis ante probatum
 est; nuncque etiam probabit D. Chrysostomus in
 Expositione epistolæ ad Philippenses: *Marcellus*,
 inquit, *et Photinus et Sophronius, Verbum opera-*
tionem esse dicunt. Hanc vero operationem inhabi-
tasse in eo qui ex semine Davidis est, non essentiam
subsistentem. Ait vero etiam Gregorius Nyssenus:
Deus operantem significat; deitas vero, operationem.
Nullus porro trium operatio est, sed potius unus-
quisque illorum operans.

Talem itaque operationem sancti eliminant, es-
 sentia expertem nec subsistentem, qualem hæretici
 sentiebant; quæ his demum operationis imaginem
 Eunomius ponebat Dei Filium, cum non subsisten-
 tis simulacrum dicens. Operationem vero Nyssenus
 essentiam dixit et naturam et deitatem, non aliud
 tamen præter essentiam. Ejusmodi enim operatio
 eandem cum essentia rationem recipit, uti etiam
 Damascenus significavit, dicens: *Deitas naturam*
significat, Pater vero hypostasim, seu personam.
 Quamobrem, si Deitas, ut auctor est Nyssenus, ope-
 rationem significat, ut vero auctor est Damascenus,
 naturam; operatio atque natura idem sunt. Eoque
 spectant Nyssenus ait, quod deitas operationem si-
 gnificat; non tamen, ut quidam volunt, non subsisten-
 tem operationem, quemadmodum hæretici sentiebant.

Ex his manifestum est, primum quidem, eos qui
 communem trium operationem non subsistentem
 ponunt, ipsos esse qui Marcelli et Photini et So-
 phronii hæresim perperam inducunt: ac sicut illi,
 ipsos quoque necesse erit dicere, non accepisse
 carnem subsistens Dei Verbum inquit persona
 existens, sed non subsistentem operationem;
 maxime cum et dicant Dei essentiam creaturæ in-
 communicabilem esse; alioqui fore ut consumat
 naturam, priusquam capiat, aut illius commercio
 commistionem passuram. Quæ vero non subsistit
 operatio, eam esse quæ omnia condidit, facit et
 illuminat et sanctificat, et quemcumque de illa in
 superioribus dicta sunt. Secundo, liquet inducere,
 indigere Dei essentiam hæc operatione, subsisten-
 tem non subsistente, qui dicant in Tomo: *Quomodo*
igitur par est exque ratione, communem trine sub-
sistentis divinitatis virtutem negare, ob quam Filium
ac Spiritum theologi virtutem laudare? Unde

τομλαις αὐτῶν ἐκείνο τὸ ἄτοπον, ὅπερ ἐν τῷ Τόμῳ
 πλάττουσιν, ὅτι ὁ μὴ κοινήν ἐνέργειαν δοξάζων φυσ-
 σικήν τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὴν Μαρκελλοῦ καὶ
 Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου αἵρεσιν πάλαι τεθηκυῖαν
 καὶ καταργηθεῖσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τομῆ παρ-
 εισάγειν Θεοῦ. Ὅτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνέρ-
 γεια τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ δύναμις ἑνωστάτης
 τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, ἐν τοῖς εἰρημένοις παρὰ τῶν ἁγίων προπο-
 δέδεικται ἐνέργειαν δὲ τοιαύτην, μήτε οὐσίαν ὄν-
 σαν, μήτε ὑπόστασιν ἐν τῷ Θεῷ ὄνσαν, ἀνούσιον,
 ἄκτιστον, τοσοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ διαφέρουσαν
 ὡς ὁ Τόμος εἰσήγαγεν, οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἶπε μᾶλ-
 λον μὲν οὖν καὶ ἀπελαύνουσι τοὺς τοῦτο εἰρηκότας,
 ὁ δὲ διὰ πολλῶν δέδεικται πρότερον καὶ νῦν δὲ δεῖξαι
 ὁ θεὸς Χρυσόστομος, τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐξη-
 γούμενος· *Μάρκελλος*, φησί, *καὶ Φωτεινός, καὶ*
Σωφρόνιος, τὸν Λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασί· τὴν
δὲ ἐνέργειαν αὐτὴν ἐνοικήσαι τῷ ἐκ σπέρματος
Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἑνωστάτου. Φησί δὲ καὶ ὁ
 Νύσσης Γρηγόριος, *Θεὸς ἐνεργούντα δηλοῖ θεό-*
της δὲ ἐνέργειαν οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια,
ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργούν ἕκαστον αὐτῶν.

Ἡ οὖν εἰρηται, τοιαύτην ἐνέργειαν ἀποσελόνται,
 ἀνούσιον καὶ ἑνωστάτου, ὅποια οἱ αἱρετικοὶ ἐφρό-
 νουν· καὶ οἷας ἐνεργείας ὁ Εὐνόμιος εἰκόνα ἐτίθει
 τὴν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἑνωστάτου λέγων αὐτὸν
 ὁμοίωμα· ἐνέργειαν δὲ ὁ Νύσσης εἰρηκε τὴν οὐσίαν
 καὶ φύσιν καὶ θεότητα, οὐκ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν.
 Ἡ γὰρ τοιαύτη ἐνέργεια τὴν αὐτὴν τῇ οὐσίᾳ λόγων
 ἐπιδέχεται, ὡς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν,
Θεότης τὴν φύσιν δηλοῖ τὸ Ἐξ Πατρὸς τὴν ὑπό-
στασιν. Ὅστε εἰ ἡ θεότης κατὰ τὴν Νύσσης ἐνέρ-
 γειαν δηλοῖ, κατὰ δὲ τὸν Δαμασκηνὸν φύσιν, ἡ ἐνέρ-
 γεια καὶ ἡ φύσις τὸ αὐτὸ ἐστὶ· καὶ πρὸς τοῦτο βλέ-
 πων ὁ Νύσσης εἰρηκεν ὅτι θεότης ἐνέργειαν δηλοῖ·
 οὐ μὴν, ὡς τινες βοῶνται, ἑνωστάτου ἐνέργειαν,
 ὡςπερ οἱ αἱρετικοὶ ἐφρόνουν.

Ἐξ ὧν δὴλον γίνεται πρῶτον μὲν ὅτι οἱ κοινήν
 ἐνέργειαν τῶν τριῶν ἑνωστάτου τιθέμενοι, αὐτοὶ
 εἰσιν οἱ τὴν Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ καὶ Σωφρονίου
 αἵρεσιν παρειαγόντες· ὡςπερ ἐκεῖνοι, ἀναγκασθή-
 σονται καὶ αὐτοὶ λέγειν μὴ τὸν ὑφ' ἑστώτα καὶ ἑνω-
 στάτου Λόγον τοῦ Θεοῦ σάρκα ἀνειληφέναι, ἀλλ'
 ἑνωστάτου ἐνέργειαν· μάλιστα καὶ ὅταν λέγωσιν
 ὅτι ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀκοινωνητος· τῇ κτίσει· ἡ
 γὰρ ἐξαναλώσει τὴν φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῆ, ἡ φυσ-
 μὴν ἂν ταύτης μετασχούσα πάθοι. Ἡ δ' ἑνωστάτος
 ἐνέργεια ἐστὶν ἡ πάντα δημιουργήσασα, καὶ ποιοῦσα
 καὶ φωτίζουσα καὶ ἀγιάζουσα, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ
 αὐτῆς προεῖρηται. Δεύτερον ὅτι προσδεῖσθαι τὴν
 οὐσίαν τοῦ Θεοῦ εἰσάγουσι τῆς ἐνεργείας ταύτης,
 τὸ ὑφ' ἑστώτος τοῦ μὴ ὑφ' ἑστώτος, λέγοντες ἐν τῷ Τόμῳ.
Πῶς οὖν ἐστὶν ἐβλογοῦν ἀρρεῖσθαι τὴν κοινήν
τῆς τρισυποστάτου θεότητος δύναμιν, δι' ἣν ὁ
Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων
ὑμνῆται; Ἐξ ὧν ἐπεταὶ μὴ ὅλον εἶναι τὸν Θεὸν ἐνέρ-

γαιαν, μηδὲ ὄλον οὐσίαν, μηδὲ ὄλον ζῶην καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν· κατὰ ἀπλῶς ὄλον δὲ ὄλου τελειότατον. Καὶ τρίτον, ὅτι σύνθετον καὶ ἀτελῆ, καὶ πεπερασμένον καὶ περιγραπτὸν ποιούσι τὸν Θεόν, καὶ πάντα τὰ προσεργμένα ἄποκα εἰσάγουσι. Καίτοι κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, εἰ μὴ ἐν τῷ Θεῷ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνυπόστατον ἦν, οὐκ ἂν ἦν τὸ Θεῖον ἀπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον· λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος, ἐξηγούμενος τὸ θεολογικὸν ῥητὸν, τὸ φάσκον, Διὰ τοῦτο, μονὰς ἀπ' ἀρχῆς οὐσα εἰς δυάδα κινήθησα, διδάσκει ὁ Θεὸς αὐτὸν, δηλονότι τὸν ἀγγελικὸν ἢ ἀνθρώπινον νοῦν, ἀμειψίτως ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὸν περὶ μονάδος λόγον, ἵνα μὴ διαίρεσις τῷ πρώτῳ αἰτίῳ ἐπεισάχθῃ· προδιόζει δὲ αὐτὸν καὶ τὴν ὄσταν καὶ ἀκέρητον αὐτοῦ γονιμότητα ἐξουσιάζει, λέγων μυστικῶς τε καὶ κυριῶς αὐτῷ μὴ δεῖν ἄγονον εἶναι πῶποτε φρονεῖν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν Λόγου καὶ σοφίας ἢ ἀγιαστικῆς δυνάμεως ὁμοουσιῶν τε καὶ ἐνυποστάτων, ἵνα μὴ σύνθετον ὑποληφθῇ τὸ Θεῖον, ὡς συμβεβηκότων, καὶ οὐχὶ ταῦτα ὑπάρχοι δέ.

Καὶ λοιπὸν, ἐπεὶ οὐδὲν ἐν τῷ Θεῷ ἀνυπόστατον, ἵνα μὴ σύνθετον ὑποληφθῇ, λείπεται ἀναγκαίως ἢ τὰς πολλὰς ἐνεργείας ὑποστάσεις εἶναι ὁμολογεῖν, ἢ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνυπόστατα πιστεύειν· ἐκότερον δὲ ἐναντίον τῇ καθολικῇ πίστει. Τίς γὰρ ὁ λόγος, πολλῶν ἐν τῷ Θεῷ λόγων, καὶ ἐνεργειῶν διαφόρων καὶ δυνάμεων εἰσαγομένων ἀνοουσίαν καὶ ἀνυποστάτων, μόνον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυνάμεις ὑποστάτους εἶναι; ἢ, τῶν ἄλλων ἀνυποστάτων, ὡς φασί, τίς ἢ ἀποκλήρωσις μὴ κατὰ ταῦτα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀνυπόστατα; Καὶ μὴν τὰ τῆς οὐσίας τοσοῦτον ἀπολειπόμενα, ἐκπεπωκέναι ταῦτα τοῦ κυριῶς ὄντος ὁμολογήσουσιν. Ὡστε καὶ τὸ ὑπερούσιον τὸ μέγιστον τοῦ Θεοῦ ἰδιαιτέρον ἐστίν, ἢ κείνεται τὸ μὴ ὄν, ἐν αὐτῷ τοῦτο ἔχον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ κακονόησεται. Ἡ γὰρ τοῦ ὀνόματος μείωσις προσθήκη γίνεται τῷ κικῶ· καὶ τούτῳ γένεσις ἢ τοῦ ὄντος τέρησις. Ὡς γὰρ ὄντος καὶ οὐσίας ἕκαστον, οὕτως ἔχει ἀγαθοῦ. Καὶ μὴν, εἰ μὲν τούτων ἕκαστον Θεὸς τῶν ἄλλων διαφέρον, τί τοὺς Ἑλληνας ἀπελεύνομεν; Εἰ δὲ μὴ Θεός, ἐκ μὴ θεῶν τὸ Θεῖον συμπληρωθήσεται, καὶ τι τέρας πολυμερὲς καὶ ἀνώμαλον νοηθήσεται, τοσοῦτων ἀνομοίων ἀλλήλοις πραγμάτων εἰς ταυτὸ συνδραμόντων.

unum est, quoddamque nullarum partium et inæqualium prodigium, tam multis aliis aliis dissimilibus concurrentibus, Deus animo cogitanti occurrit.

Ἔτι τε ἐπεὶ τὸ ἐνεργεῖα ἕκαστου τὸ εἶναι αὐτοῦ ἐστίν, ἐν δὲ τὸ οὐσιώδες εἶναι ἕκαστου· εἰ πολλὰ εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἐνεργεῖα, ἔπεται οὐκ ἐν εἶδος εἶναι αὐτοῦ, ὃ τί ποτ' ἐστίν, ἀλλὰ πολλά· ἢ ἐν μὲν εἶναι τὸ οὐσιώδες εἶδος αὐτοῦ, τὰ δ' ἄλλα κατὰ συμβεβηχός.

Κυριῶς δὲ τούτων ὁ Θεός τρία καὶ ἐν ὁμολογεῖται παρὰ τῆς πίστεως, τὸ μὲν ἐν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρία δὲ κατὰ τὰς ὑποστάσεις· καθὼ γὰρ εἰσι τρία πρόσωπα ἀριθμὸν ἐπιτελούμενα, οὐκ εἰσὶν ἐν. Ὡστε λείπεται τὸ ἦν κατὰ

A sequitur, non esse totum Deum operationem, nec totum essentiam, nec totum vitam et sapientiam et virtutem; omninoque totum per omnia perfectissimum. Ac tertio palam est, eois compositum et imperfectum, finitumque et circumscriptum Deum facere, eaque quæ in superioribus dicta sunt, omnia absurda inducere. Quamquam ut habet sanctorum doctrina, nisi in Deo Filius et Spiritus subsisterent, non esset Deitas simplex, sed composita. Ait enim sanctus Maximus, exponens dictum illud theologi, quod ait, *Idcirco monas a principio in binariuni mota: Docet Deus angelicam mentem aut humanam indivise primo intuitu ac consideratione, monadis rationem, ne ulla divisio primo auctori inducatur. Tum vero provelit, ut divinam atque arcanam ejus secunditatem recipiat, dicens mystice occultis que, haud committendam ut unquam bonum illud, infecundum Verbi et Sapientie, virtutisque sanctificantis existimetur, quæ consubstantialia sunt ac subsistant, ne Deitas composita videatur, tanquam hæc illi accidentia sint, non ipsa hæc semper existat.*

Ac demum, cum nihil in Deo sit non subsistens, superest necessarium duorum alterum, ut aut multas operationes multas hypostases seu personas esse constentur, aut Fillum et Spiritum sanctum non subsistentes credamus. Utrumque vero catholicæ fidei adversatur. Quæ enim ratio, cum multa in Deo verba, diversæque operationes et virtutes essentialis subsistentiæque expertes inducantur, ut solus Dei Filius et Spiritus sanctus virtutes subsistentes dicantur? Vel, cum reliqua non subsistant, ut aiunt, quænam exceptio, ut non ex illorum ratione, ipsi quoque Filius et Spiritus subsistentia non deficientur? Atqui ea quæ sic immensum ab essentiali deficientur, ab eo quod est vere excidisse fatebuntur. Atque adeo, id ipsum quod essentialiam omnem excedit, ac Dei maxime proprium est ac singulare, profecto non entis defectu laborabit, in seipso illud habens. Eo autem dato, etiam malitiæ subiacebit. Nominis enim diminutio malo fit accessio; hincque illud oritur, quod est entis privatio. Ut enim se quodque habet ut sit ens ac substantia, sic quoque ut bonum sit. Atqui si horum quodlibet seorsim a reliquis ab eis que distinctum Deus est, quid est quod Græcos rejicimus? Sin autem Deus non est, ex non diis complebitur quod divinum est, quoddamque nullarum partium et inæqualium prodigium, tam multis aliis aliis dissimilibus concurrentibus, Deus animo cogitanti occurrit.

Præterea, cum id quod actu cujusque est, illius esse sit, ac rei cujusque unum sit esse substantiale, si in Deo plura sint esse actu, sequitur non unam ejus formam fore ac speciem, quidquid tandem illa sit, sed plures; aut unam quidem illius esse formam substantialem, reliquas vero per accidens.

Ad hæc vero, cum fides doceat Deum tria esse et unum, unum quidem ratione essentialis, tria vero, quantum ad hypostases seu personas: quatenus enim sunt tres personæ numerum recipientes, non

sunt unum : superest ergo, ut unum competat ratione essentiali. Siquidem igitur illud ipsum unum, quod pedes essentiali est, in tam multa quis dissimilia dividat, juxta eas quæ dictæ sunt istorum hominum antitheses, unum in Deo indivisum nusquam occurrerit ; quod vero sit indivisum, communis fides sanctorumque proposita doctrina fidem facit.

Cum plura quoque alia ejus generis ex aperta veraque sanctorum doctorum theologia assererent, partim ad eorum corruptionem representandam, quæ sic palam scripserunt ac fidem ediderunt, partim ad ipsorum confutanda mendacia, ac ostendendum, multa sanctorum dicta alieno a ratione ausu animique pravitate in malum sensum traxisse, nec ut consone divinis Scripturis loquerentur, vel minimum curasse : in quam multa item absurda præcipites ferantur, ac quanta de Deo explorata per eos sublata sunt, omnemque sanctorum theologiam dilabi, si modo synodica hæc sententia robur habeat ; ulterius prosequi supersedeo, hoc cavens ne prolixitate lædio lectorem afficiam. Sufficiunt enim ea, qua dicta sunt, his, quorum non cæcata omnino sunt animi lumina, ad ostendendum, eos, qui asserta in Tomæ de fide teneant, fidem confiteri, quam non noverunt Patres nostri, alienam scilicet ab ea, quæ a sanctis prædicata est in catholica et apostolica Christi Ecclesia : quodque a principio dicebam, cum duplex in hac Ecclesia existerit synodus, duplexque ac contraria prolata sententia sit, quod attinet ad quæstionem de divina essentia et operatione, obscurumque videri possit utra harum sententiarum veritatem comitem habeat (sunt enim inter se contrariæ), certum omnino, ex iis quæ dicta sunt, exploratumque est, eam quæ nunc viget, mendacio fulciri ac blasphemiam habere. Proinde quæ hæc astruit prædicatque Ecclesia, hoc amisit, ut sancta catholica et apostolica esset, de qua quotidie confitemur ; quærendumque ubinam terrarum illa sit, quandoquidem fieri non potest ut Ecclesia Christi deficiat. Adversus enim eam, quæ falsa nunc circa fidem profletur, ut prius non raro, nunc quoque portæ inferi turpiter prævaluerunt.

A τὴν οὐσίαν εἶναι. Εἰ γοῦν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἔν εἰς τὸσαῦτα διέλοι τις ἀνόμοια, κατὰ τὰς εἰρημένας τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀντιθέσεις, τὸ ἐν ἐπι Θεοῦ ἀδιαίρετον οὐκ ἔστιν εὐρεῖν. Ὅτι δὲ ἀδιαίρετον, ἡ κοινὴ πίστις καὶ ἡ προτεθεισα τῶν ἁγίων διδασκαλία μαρτυρεῖ.

Ἐχων μὲν οὖν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, τοῦτο μὲν εἰς παράστασιν τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνδρῶν, ἐξ ὧν ἀνέγραψαν καὶ ἐπίστευσαν παρβήσια, τοῦτο δὲ εἰς ἔλεγχον τῆς ψευδολογίας αὐτῶν, ἐκ τῆς φανεραῆς καὶ ἀληθοῦς τῶν ἁγίων διδασκάλων θεολογίας παραδειναι, καὶ ὅπως μὲν πολλοὺς τῶν ἁγίων λόγους παραλόγως καὶ κακοήθως ἐσυκοφάντησαν, ὅπως δὲ τοῦ συμφώνως ταῖς θείαις Γραφαῖς λέγειν οὐδ' ὀτιοῦν ἐφρόντισαν, καὶ εἰς ὅσα μὲν τὰ ἄτοπα καταφέρονται, ὅσα δὲ τῶν ὁμολογουμένων περὶ Θεοῦ ἀναιροῦνται, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἁγίων θεολογία διαπίπτει, τῆς συνοδικῆς ταύτης ἀποφάσεως κρατούσης, καὶ ὅπως ἑαυτοῖς μυριαχοῦ περιπίπτουσι, παραιτοῦμαι, τοῦ λόγου τὸν κόρον ὑφορώμενος. Ἰκανὰ γὰρ τὰ εἰρημένα τοῖς μὴ πάντῃ τετυφλωμένοις, πρὸς τὸ δεῖξαι τοὺς τὴν τοῦ Τόμου θέσιν περὶ τῆς πίστεως κατέχοντας πίστιν ὁμολογεῖν, ἣν οὐκ ἤδεισαν οἱ Πατέρες ἡμῶν · τὸ δ' ἔστιν ἄλλοτριαν εἶναι τῆς ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν ἁγίων κηρυττομένης πίστεως · καὶ, ὃ πρότερον ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅτι διττῆς γενομένης συνόδου παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, καὶ διπλῆς καὶ ἐναντίας ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ἃ δὴ ἄλλοτερον τῶν ἀποφάσεων τάληθῶς μεθ' ἑαυτῆς ἔχει (ἐναντία γὰρ ἀλλήλαις), πάντῃ ἀναμφίβολον ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γέγονε τὴν νῦν κρατούσαν τὸ ψεῦδος μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ βλάσφημον ἔχειν · ὥστε ἡ ταῦτα βεβαιούσα καὶ κηρύττουσα Ἐκκλησία τὸ εἶναι μίαν θῆσαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, περὶ τῆς καθ' ἡμέραν ὁμολογοῦμεν, ἀπώλεσε · καὶ ζητητέον ὅπου γῆς ἐστὶν αὕτη, ἐπεὶ περ ἀδύνατον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐκλιπεῖν. Τῆς γὰρ τὰ ψευδῆ περὶ τὴν πίστιν νῦν ὁμολογούσης, ὥστε πρότερον αἱ πύλαι τοῦ ἔθους πολλάκις, καὶ νῦν αἰσχροῦς ὑπερίσχυσαν.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

ΠΟΝΗΘΕΝ ΤΩ ΜΑΚΑΡΙΤΗ ΚΥΡΩ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ.

DE FIDE

DEQUE

PRINCIPIIS CATHOLICÆ FIDEI

UT EX DIVINA SCRIPTURA ET A CATHOLICIS ECCLESIE MAGISTRIS ACCEPIMUS,

AUCTORE FELICIS RECORDATIONIS DOMNO MANUELE CALECA

- α. Πρὸς τὸν αἰτήσαντα.
β. Περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ.
γ. Περὶ αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ὃς ἐστὶ Τριάς.
δ. Τίνας ποτὲ εἰκόνας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος παραδεδώκασι οἱ ἅγιοι.
ε. Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὰς θείας Γραφάς.
ς. Περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων.
ζ. Ἐτι περὶ τῆς σαρκώσεως ἐκ λόγων, ὡς ἐνδέχεται.
η. Περὶ τῆς μελλούσης τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως.
θ. Περὶ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως.
ι. Ἐπίλογος.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Πρὸς τὸν αἰτήσαντα.

Τὸ φιλομαθὲς τῶν ἀνθρώπων παρὰ τῶν σοφῶν ἐπινοεῖται· καὶ μάλιστα ἔταν τὴ κάλλιστα τῶν μαθημάτων ἐπιθυμοῦσι μανθάνειν. Τοῦτο γὰρ ἐντως λογικῆς ψυχῆς ἐστὶν ἔδωκ, καὶ μόνον δύναται γνῶσις καὶ σοφίαν τοῖς ἀνθρώποις παρασκευάζειν, ὡς καὶ πού τις τῶν παλαιῶν ἔλεγεν (1), Ἐάν τις φιλομαθῆς, ἔση πολυμαθῆς. Δῆλον γὰρ ὡς ὁ μὲν ἀγατῶν μανθάνειν ζητῆσαι πάντως, ὁ δὲ ζητῶν καὶ εὐρήσει. Ὁ δὲ εὐρῶν, οὗτος δὴ καὶ νοήσει καὶ γνώσεται· κἀντεῦθεν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἰδίωμα ἐαυτῷ διασώσει· καὶ λογικὸς ὁ τοσοῦτος ἐστὶ τε καὶ δικαίως κληθήσεται. Ὡσπερ οὖν αὐθις ὁ μηδὲν τι τῶν καλῶν μήτε ζητῶν, μήτε εὐρίσκων, μήτε

- A 1. *Ad eum qui quaesierat.*
2. *De Deo uno.*
3. *De eodem Deo uno, qui est Trinitas.*
4. *Quas demum sancti imagines de sancta Trinitate tradiderint.*
5. *De incarnatione Dei Verbi, pro eo ac divinis Scripturis proditum est.*
6. *De septem sacramentis.*
7. *Adhuc de Incarnatione ex rationum momentis, quoad assequi licet.*
8. *De futura mortuorum resurrectione.*
9. *De futura in integrum restitutione.*
10. *Peroratio.*

CAPUT I.

Ad eum qui quaesierat.

Discendi studium viris qui sapientiae laude polleant, omni merito dignum laude habetur; ac tum maxime, cum eorum quae pulcherrima sunt atque optima, discendi ardor incessit. Id enim plane animi utentis ratione proprium existit, unumque ejusmodi est, quod scientia ac sapientia homines augere possit: uti etiam veterum aliquis quodam loco ait: *Discendi cupidus si exstiteris, scientiae copiam nunciaberis.* Liquet enim eum qui diligit, omnino quaesiturum, ac vero quaerendo inventurum. Qui autem invenit, utique et intelliget et sciet; hincque adeo fiet, ut humani animi proprietas illi constet incolumis; meritoque qui ejusmodi est, et rationa-

(1) Isocrat. ad Demon.

lis existit, et iuste ea appellatione gauderet, uti A vicissim qui earum rerum quæ honestæ sunt, nullam aut quarrit aut invenit, neque vero scit, is, anisso quod vere homo est, *jumentis insipientibus comparatur*¹. Idcirco etiam Christus, ipsa veritas, ipsa sapientia, earum nos rerum sollicitos volens, quæ honestæ sunt, modo quidem dicebat: *Petite et dabitur vobis; omnis enim qui petit, accipit; et qui quærit, invenit; et pulsanti aperietur*²; modo autem: *Scrutamini Scripturas*³. Nam, ut ait beatus Paulus, *Quæ olim scripta sunt, ad nostram jam tum doctrinam scripta sunt*⁴.

Tu igitur, veritatis te amore teneri, multis ostendis: modo quidem, cum indisciplinatos illos arbitraris, qui eruditionem litterasque ac sapientiam animi damno ducunt: modo autem, cum tibi ipse damno maximo ducis, quod te pro facultate, ac quantum assequi licebat, doctrinis sapientiaque imbui hœudquaquam contigerit. Versari te autem in iis quæ maxima sunt animique salutem juvant, vel istud prodit, quod impræsentiarum a nobis de his percontaris ac doceri quæris, quæ ad nostram Christianorum fidem spectant. Sane vero, cum tuum illum discendi ardorem laudem, hoc non laudo, quod nos tales arbitratus sis, qui tuo illi desiderio explendo essemus. Operæ pretium fuerat, rem ejusmodi ex aliis quærere, viris scilicet qui vita purissima ac quotidiana legis Domini meditatione fulti, quantum sufficit, talia quærentibus ipsi reddere possint. Nos vero, cum hæc omnia deficiant, qui fiat ut res ejusmodi alios doceamus, qui et ipsi ab earum peritis perinde doceri debeamus? Enimvero, quibus haud satis ex officii ratione videatur, ut quibus magna non suppetunt, nec quæ tenuia pro facultate existant, minime præbeamus; ac cum alias amicitia: jure obsequi gestiamus, quidquid iis de rebus, de quibus quæsisisti, ex Scriptura ac Ecclesiæ magistris, Dei subministratione assequi licuit, id vero cum timore tibi reddere conitemur; sic nimirum ut ex immenso velut æquore, pauculas guttas haurientes, haud magnam ornatae dictionis ac vocum elegantia rationem habeamus, imo etiam, quoad licet, claritatis gratia, negligamus, unum hoc spectantes, ut quæ vera sententia rectissimaque promeius, sanctorum undique sermonibus muniantur. Sicque ejus rei in omnibus sancte nobis servanda religio est, ut jam ipso exordio nihil nos a nobis atque proprium dicturos profiteamur, unumque hoc duntaxat collaturus, ut quæ sancti Patres, divini afflatu Spiritus, locuti sunt, hæc vero exponamus; uti manifeste liquebit, ex iis quæ edemus, nimirum in singulis, quæ a nobis dicenda sunt, aperiendo, quid ea in re illi senserint; ac quidquid dixerimus ex sanctorum

Α μὴν ἐπιστάμενος, τοῦ μὲν ἀληθῶς ἀνθρώπος εἶναι ἐκπέπει, τοῖς δ' ἀνοήτοις κτήνεσι παραβάλλεται. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια καὶ αὐτοσοφία, ζητητικούς ἡμᾶς περὶ τὰ καλὰ βουλόμενος εἶναι, νῦν μὲν ἐδίδασκεν, Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται· νῦν δὲ, Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. Καὶ γὰρ, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, Ὅσα προεγράφη, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη.

Σὺ τοίνυν, ὅτι μὲν ὑπάρχεις φιλομαθῆς, πολλὰ χόθην δεικνύεις· ποτὲ μὲν ἀπαιδέυτους ἐκείνους ἠγοῦμενος, οἱ βλάβην ψυχῆς τοὺς λόγους καὶ τὴν σφραγ ὑπολαμβάνουσι· ποτὲ δὲ ζημίαν μεγίστην σαυτῷ τιθέμενος, ὅτι σοι μὴ λόγων καὶ σοφίας ἐγένετο κατὰ τὸ δυνατόν μετασχεῖν. Ὅτι δὲ περὶ τὰ μέγιστα καὶ ψυχοφελῆ μαθήματα διατρέβεις, καὶ τοῦτο δεικνύεις, ἀφ' ὧν ἐζήτησας νῦν μαθεῖν παρ' ἡμῶν περὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ καθ' ἡμᾶς τῶν Χριστιανῶν πίστει. Ἐγὼ μὲν οὖν, σοῦ τὸ φιλομαθὲς ἐπαινῶν, τοῦτο σοὶ ἐπαινῶ, ὅτι σου τὴν ἐπιθυμίαν ἱκανοῦς ἡμᾶς ἐνόμισας ἐκκληρώσειν. Ἔδει γὰρ σε παρ' ἄλλων τοιαῦτα ἐπιζητεῖν, οἱ καὶ βίψ καθαρωτάτη καὶ τῷ καθ' ἡμέραν τὸν νόμον μελετᾶν τοῦ Κυρίου δυνήσονται τοῖς ταῦτα ζητοῦσιν ἀρκούντως ἀποδίδοναι. Ἡμεῖς δὲ τούτων ἀποροῦντες ἀπάντων, πῶς ἄρα δυνήσομεθα τοὺς ἄλλους τὰ τοιαῦτα διδάσκειν, περὶ ὧν καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εἰδῶτων μηδὲν ἔλαττον διδάσκεσθαι χρῆζομεν; Ὅμως οὐ καλῶς ἔχειν ὑπολαμβάνοντες, εἰ τις μὴ πολλῶν εὐπορῶν καὶ μεγάλων, οὐδὲ τὰ δυνατὰ διὰ τοῦτο παρέχει· καὶ ἄμψ σοι διὰ τὴν φιλίαν ἀξιοῦντες ὑπακούειν, ὅσα περὶ ὧν ζητεῖς παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Θεοῦ χορηγούντος, καταλαβεῖν ἐδυνήθημεν, μετ' εὐλαβείας σοι πειρασόμεθα ἀποδοῦναι· ὡσπερ ἐκ πελάγους ἀπέριου σταγόνας μικρὰς ἀρυσάμενοι, τῆς μὲν λέξεως καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων ὀλίγον φροντίζοντες, μᾶλλον δὲ, καὶ ὅσον ἐγγυρεῖ, διὰ τὸ σαφὲς ἀμελοῦντες· ὅπως δὲ τὰ νοήματα ἀληθῆ καὶ ὀρθότατα εἴη λόγοις ἁγίων πάντοθεν καταχυρωμένα, τοῦτο σκοποῦντες μόνον· ὅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα τοσοῦτον διὰ πάντων φυλάξομεν (2), ὥστε καὶ ἀρχόμενοι μηδὲν ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐρεῖν οἰκεῖον καθυπισχοῦμεθα. Τοῦτο δὲ μόνον εἰσοίσμεν, τὰ τοῖς ἁγίοις ἡμῶν Πατράσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμπνευσθέντα καταστρωννύοντες, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων τοῦτο φανήσεται· δεικνύντες ἐφ' ἑκάστου τῶν λεγομένων, τίνα γνώμην ἔσχον περὶ τοῦ προκειμένου· καὶ ὅπερ ἂν ἐποιέμεν, τούτου τὴν μαρτυρίαν καὶ τὸ πιστὸν ἐκ τῶν λόγων τῶν ἁγίων ἐπαγαγόντες· ἵνα μὴ δοκῶμεν γεννήματα τῆς ἡμετέρας φθέρ-

¹ Psal. XLVIII, 13. ² Matth. VII, 7. ³ Joan. V, 39. ⁴ Rom. XV, 4.

(2) S c Damascenus præfat. ad Cosmam Majumæ episcopum.

γερθα: διανοίας. Ἐν γὰρ τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ἅς
 ἐκείνως ἄριστα λέγει, οὐκ ὄστις ἀπὸ κοιλίας φθέγγεται
 τὰ δοκούντα, ἀλλ' ὅς καὶ ἀποφάσσει τῆς
 θείας Γραφῆς καὶ ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν ἁγίων σύμ-
 φωνα πάντα προσέθωσιν, οὐδὲν ἐλλείπων, ἢ προστι-
 θεί; κατὰ τὰ νοήματα. Ὅθεν καὶ ἀφῆς, εἰ μὴ τὰς
 τῶν ἁγίων ἀποφάσεις βεβαιώτατα ἠπιστάμεν, περὶ
 ὧν ἐζητήσας κεφαλαίων, οὐκ ἂν ὄλωσ οὐδὲ τὸ τυχόν
 ἐπὶ ἄλλω φθέγγασθαι· ὁμοῦ μὲν φοβούμενος μὴ περὶ
 Θεοῦ λέγειν ἀλλότριον τι τῆς ἀληθείας ἑμαυτῷ συμ-
 βῆ, ὁμοῦ δὲ γινώσκων μέγιστον εἶναι κίνδυνον τοῖς
 τὰ ψευδῆ περὶ Θεοῦ καὶ νοοῦσι καὶ λέγουσιν. Οὐδὲν
 γὰρ ἐπικινδυνότερον καὶ πρὸ; ἀπώλειαν μᾶλλον ἀπά-
 γον ἢ πλανώμενόν τινα περὶ Θεοῦ τὰ μὴ ὄντα ὡς
 ὄντα δοξάζειν· ὡς περ οὖν οὐδὲν ὠφελιμώτερον οὐδ'
 ἐπικερδέστερον τοῦ περὶ αὐτοῦ πάλιν λέγοντα ἀλη-
 θεύειν.

ea quæ non sunt, ac si essent, sentiat ac opinetur : uti vicissim nihil utilius majorisque frugis, quam

Προσηκον δέ μοι δοκεῖ περὶ τινων ἄλλων πρὸ τῶν
 ζητημάτων διαλαθεῖν, ἀναγκασιωτάτων ὄντων κίσει-
 νων· ἃ καὶ τὸ παρὸν σύγγραμμα σχεδὸν συμπληρω-
 ρωμένον καὶ ἄριτον δοκεῖν καταστήσει· καὶ ὅτι οὐκ
 ἔστιν οὐδὲ τὸ τυχόν ζήτημα ἱκανῶς εὑρεῖν, καὶ τὴν
 συχοῦσαν ἐπιλύσασθαι ἀπορίαν, ἂν μὴ πρὸς τινα ἀνα-
 δραμόντες καθολικώτερα καὶ οἰκεία τοῖς προκειμέ-
 νους ζητήμασιν, οὕτω δι' ἐκείνων ὁδῶν καὶ τάξει προ-
 βίνοντες, ἐπὶ τὰ ζητούμενα καταστήσωμεν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Β'. Περὶ τοῦ ἐνός Θεοῦ.

Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἓνα καὶ μόνον εἶναι
 ἀληθῆ Θεὸν τοῦ παντός· ἀνάρχον, ἀτελευτήτον,
 αἰώνιον, ἀνώλεθρον, ἀθάνατον, παντοδύναμον, ἀπει-
 ρον, ἀδρατον, ἀνώνημον, ἀπείργαπτον, ἀσώματον,
 ἀγαθόν, ἀπλοῦν, ἀνελλιπῆ, τελεόδατον. Καὶ γὰρ
 παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ παλαιῇ νομοθεσίᾳ διαδιδασκόμεθα,
 Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς
 ἔσθι. Καὶ, Οὐκ ἔσονται σοι ὄσοι ἔτεροι πλὴν
 ἐμοῦ. Καὶ πάλιν δι' Ἡσαίου τοῦ προφήτου, Ἐγὼ
 Θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα. Ἐμπροσθέρ-
 μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ
 ἴσται, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν· ὅς ἐκ τοῦ μὴ
 ὄντος; εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
 γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα πάντα· καὶ πρὸ
 τούτων δὲ τὰς ἀσωμάτους καὶ οὐρανίους δυνάμεις·
 οὐκ ὅτι μὴ δυνάμενος πρότερον, ἢ μὴ γινώσκων,
 ὑστερον ἐδημιούργησε ταῦτα, ὅτε ἢ ἐδυνήθη ἢ ἐνε-
 θυμήθη, ὡς περ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων συμβαίνει, ἀτε-
 λῶν ὄντων καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τελειότητα προσ-
 κοπιόντων· ἀλλὰ τελειώτατος ὢν καὶ ἀεὶ δυνάμενος
 καὶ γινώσκων διχα πάσης μεταβολῆς καὶ κινήσεως,
 ὅτε ἠθέλησεν, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος τὰ πάντα
 ἕσα προώρισεν, ἐποίησεν. Ὅς ὑπ' οὐδενὸς γινώσκει-
 ται κτισματος, τί κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν· αὐτοῦ δὲ
 μόνος οἶδεν ἑαυτὸν ἐξ ἑαυτοῦ, ὡς ὁ ἐκ Δαμασκοῦ
 θεώτατος λέγει, Ὁ Θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς

libris petita auctoritate firmando, Undeque verbis
 fidem astruendo, ne mentis nostræ fetus loqui vi-
 deamur. Quibus enim sermo de Deo vertitur, is
 optime loquitur, non qui ventriloquorum more,
 quæ sunt ex genio avida loquacitate profert, sed
 qui divinæ Scripturæ sententiis sanctorumque ex-
 positionibus omnia consona promens, ex ejus nihil
 sententia sensisque minuit, nec vero quidquam
 addit. Quocirca ego ipse, nisi de quibus rogasti
 capitibus, sanctorum firmissime sententias tene-
 rem, ne vel hiscere, sat quidquam loqui mihi in-
 dulgerem; tum nempe hoc veritus, ne in Dei ser-
 mone aliquid a veritate alienum imprudenti obre-
 peret, tum plane sciens in magno versari periculo,
 qui falso de Deo vel sentiat, vel loquatur. Nihil
 enim majoris periculi, quodve magis ad interitum
 ducat, quam si quis circa Deum errore laborans,
 uti vicissim nihil utilius majorisque frugis, quam

Operæ pretium autem putavi, ante quæsitâ, paucâ
 quædam de aliis summe necessariis disserere : quo-
 rum ipsa disputatio hoc præstabit, ut ipsa pene
 tractatio plena et absoluta videatur : ac vel maxi-
 me, quod ne vulgarem quidem questionem, quau-
 tum satis sit, assequi liceat, aut levioris nodos dif-
 ficultatis exsolvere, quin ad universaliora quædam
 quæsitisque propria recurrendo, sic per illa, via
 quædam ac ordine ad ipsa evadamus.

CAPUT II.

• De Deo uno.

Credimus et confitemur, unum ac solum esse ve-
 rum rerum hujus universitatis Deum, cujus nec
 principium neque finis sit; æternum, nulli interi-
 tioni obnoxium, immortalem, omnipotentem, infinitum,
 invisibilem, nominis, circumscriptionis, cor-
 poris expertem; bonum, simplicem, qui nullo deficiatur,
 perfectissimum. Ex ipso enim in veteri
 lege discimus : Audi, Israel, Dominus Deus tuus,
 Dominus unus est¹. Et : Non erunt tibi dii alieni
 præter me². Ac rursus per Isaiam prophetam : Ego
 primus Deus, et ego post hæc; ante me non fuit
 alius deus, et post me non erit; et non est præter
 me³; qui ex nihilo cælum et terram, et quæ horum
 ambitu continentur, omnia in rerum naturam
 produxit; hisque priores, incorporeas atque cæle-
 stes potestates, non quasi ante non posset aut nec-
 sciret, tum demum hæc condidit, cum aut potuit,
 aut ejus illi in mentem venit; uti fere in homini-
 bus, qui sunt imperfecti, vixque tandem paulatim
 attingunt perfectionis metas, usu venit : sed ipse
 perfectissimus ac semper potens, citra omnem mu-
 tationem motumque, cum placuit, sua incitatus
 bonitate, omnia quæ decreverat, condidit. Qui a
 nulla creatura, quod per essentiam est, noscitur,
 sed solus ipse a seipso se novit, ut vir ille divini-
 simus Damasco ortus ait : Deus seipsum ex beata

¹ Deut. vi, 2   ² ibid. 14   ³ Isa. xlii, 6; xliii, 10.

sua essentia cognoscit, per quam et in qua cuncta creavit. Quod autem Deus sit, aut sit unus Deus, sapiens, justus, bonus, hoc de illo solum nominamus; alique id quidem mediocriter, ac quantum pro facultatis suæ modulo mens humana potest assequi: *Deum enim nemo vidit unquam: unigenitus Dei Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit, inquit Joannes evangelista* ⁸. Ut vero auctor est beatus Paulus, *Invisibilia ejus, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* ⁹. Sed et magnus Basilus adversus Eunomium decertans, sic ait: *Par sane est ut ipsam essentiam cunctis inaccessibilem existimemus, uno duntaxat Unigenito excepto ac Spiritu sancto. Ex Dei autem operationibus animis assurgentes, auctoremque, per ea quæ facta sunt, intelligentes, illius bonitatis ac sapientiæ sensum imbuimur. Id enim est, quod Dei notum est, quod cunctis hominibus Deus manifestavit.* Item sanctus Maximus in capit. *De charit.*: *Cum de Deo disputaturus sis, sem eum cogitaturus, ne ipsas ejus rationes quaesieris; non enim mens humana invenire potuerit; ac neque aliorum cujusquam, quæ a Deo secunda sunt; sed eas considera, quoad facultatem licet, quæ sunt circa ipsum, æternitatis scilicet, infinitatis, immensitatis, bonitatis ac sapientiæ, potentiam item, quæ conditor est, quæ providet, quæ iudex existit. Hic enim inter homines magnus theologus est, qui vel tantisper hominum ipsas rationes adinvenit.*

Cæterum, quod ne horum quidem rationes mens humana comprehendere valeat, hic quoque vir sanctus declaravit; in theologicis vero ipse clarior docet, dem ait: *Unam est superæternum et supersubstantiale bonum, sancta trine subsistens Unitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus, trium infinitorum infinita naturæ conjunctio ac quasi concretio; ipsa ejusmodi, ut ejus quod est esse, et sic esse, et quid ac quale esse, inaccessam prorsus rebus rationem habeat. Fugit enim omnem mentium cogitatum, quæ naturali suæ occulta intimitate nulla unquam ratione excedat, omnique omnium notitiarum notitiæ infinite emineat.* Hic itaque, nedum quid Deus sit, arcanum prorsus ac inaccessum affirmat, verum etiam quæ circa ejus naturam existunt. Quidquid enim in Deo esse dicatur, ac vel ad id quod est esse, aut quid esse, aut quomodo qualiterve esse referatur, nedum quod quid est esse ejusque essentialis ratio ineffabilis et arcana nobisque ignota est, sed et ipsum esse. Quanquam enim Deum esse nominamus, hoc solum significamus, esse eum vere; non item quidnam sit representamus. Simili quoque ratione, quoniam modo sit, ignoramus. Etsi enim scimus esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quoniam tamen id modo sit, ac qualis

μακαρίας οσίας αὐτοῦ, δι' ἧς, καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα ἐποίησεν. Ὅτι δὲ ἐστὶν ἡ Θεός, ἢ εἰς Θεός, ἢ σοφός, ἢ ἀγαθός, ἢ δίκαιος, κατὰ τοῦτο μόνον γινώσκεται· καὶ τοῦτο δὲ μετρίως, καὶ ὅσον δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος. Καὶ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε. Ὁ Μωσοῦς εἶπεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκείνος ἐξηγήσατο, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Τὰ δὲ ἀόρατα αὐτοῦ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἀπὸ κτίσεως τοῦ κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, κατ' Εὐνομίου ἀγωνιζόμενος, οὕτω λέγει (3)· Εἰκὸς αὐτῆρ μὲν τὴν οὐσίαν ἀπεριόριστον εἶναι παντὶ, πληρὴ ἢ τῷ Μωσοῦς καὶ τῷ ἀρίστῳ Πνεύματι, ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ ἀναγομένους ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἐντρούοντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν αἰσθησιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γινώσκον τοῦ Θεοῦ, ὃ πάντων ἀνθρώπων ἐφανέρωσεν. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος; ἐν τοῖς περὶ Ἀγάπης κεφαλαίοις (4) φησὶ, Θεολογεῖν μέλλων, μὴ τὸς κατ' αὐτὸν ζητήσης λόγους· οὐ μὴ γὰρ εὐρη ἀνθρώπινος νοῦς· ἀλλ' οὐδὲ ἀλλοῦ τινὸς τῶν μετὰ Θεόν· ἀλλὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς οἶόν τε διασκοπεῖ· οἶον τοὺς περὶ ἀδιόρητος, ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος τε καὶ σοφίας, δυνάμειος δημιουργητικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. Οὗτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις μέγας θεολόγος, ὁ τούτων τοὺς λόγους καὶ πῶς ἐξευρίσκει.

Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐδὲ τούτων τοὺς λόγους ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταλαβεῖν ἐξισχύει, καὶ ἐνταῦθα ἐδήλωσεν· ἐν δὲ τοῖς θεολογικοῖς καθαρώτερον ὁ αὐτὸς διδάσκει, λέγων (5)· Ἐρ ἐστὶ τὸ ὑπεράναρχον καὶ ἀπερούσιον ἀγαθόν, ἢ ἀρίστα καὶ τρισυπόστατος μονάς· Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦμα, τριῶν ἀπέριων ἀπειρος συμφύτα· τὸν τε τοῦ εἶναι καὶ πῶς εἶναι καὶ τί καὶ ὅποιον εἶναι λόγον πάμπαν τοῖς οὐσίαν ἄβαντον ἔχουσα. Πᾶσαν γὰρ διαφεύγει νόησιν τῶν νοούτων, τῆς κατὰ φύσιν οὐδαμῶς κρυφίας ἐνδότητος ἐξιούσου, καὶ πάσης πασῶν γνώσεων ἀπειρώς ὑπερεκτείνεται γνώσεως. Ἐνταῦθα οὐ μόνον τὸ τί ἐστὶν ὁ Θεός ἀρρήτον παντελῶς εἶναι καὶ ἄβαντον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ πᾶν ὅπερ ἂν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι λέγεται, ἢ εἰς τὸν τοῦ εἶναι λόγον ἀναφερόμενον, ἢ εἰς τὸν τοῦ τί εἶναι, ἢ εἰς τὸν τοῦ πῶς εἶναι, οὐ μόνον ὁ τοῦ τί εἶναι καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λόγος τί ἐστὶν ἀνεκφόρος, καὶ ἀρρήτος καὶ ἀγνωστέος ἡμῖν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ εἶναι. Εἰ γὰρ καὶ ἴσμεν ὅτι Πατὴρ ἐστὶ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦμα, ἀλλὰ πῶς τοῦτο ἐστὶ, καὶ ποταπῆ ἢ Πατρότητος καὶ Υἱότητος καὶ ἢ Ἐκφόρειος ἐστὶν ἐκεῖ, ἀγνωστέον. Οὐδὲ δηλοῦσι ταῦτα τί ἐστὶ κατ' οὐσίαν ὁ Θεός. Τὸ γὰρ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἐκπορευτὸν περὶ τὴν φύσιν, οὐ

⁸ Joan. 1, 18. ⁹ Rom. 1, 20.

(3) Libr. 1 contra Eunomium, p. 25.

(4) Cent. II, c. 27.

(5) Cent. I ex quinque, c. 1.

ταῦτα φύσις, ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησί (6). Καὶ ὅτι μὲν ἔστιν ὁ Θεὸς ἡ σοφὸς ἡ ἀγαθὸς, ἴσμεν· ὁποῖον δὲ τί ἐστιν ἐκεῖ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο καὶ ἀγαθόν, ἀγνοοῦμεν· καλῶς ἄρα ὁ ἅγιος (7) εἶπεν, Ὅτι τὸν τοῦ εἶναι λόγον, καὶ πῶς καὶ τί καὶ ὁποῖον εἶναι, παντελῶς τοῖς οὐσίω ἀδατον ἔχει ἡ θεία φύσις ἐκαίτη.

dicebat sanctus ille quem retuli : *Ejus quod est esse, et sic esse, et quid ac quale esse, inaccessible prorsus rationem divinam illam naturam habere.*

Τὴν αὐτὴν οὖν ἔχομεν γνῶσιν περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ πάντων. Εἰ γὰρ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τὰ ὀνόματά ἐσαφήνιζον, εἴπετο ἂν τὸν Θεὸν πολυσυνθετώτατον εἶναι. Φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς Βασιλεῖος κατ' Εὐνομίου γράφων (8), τὸ ἀγέννητον λέγοντας τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, Πῶς οὐ καταγέλαστον τὸ δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν εἶναι λέγειν ; τὸ προνοητικὸν πάλιν οὐσίαν, καὶ ἀπαξιακῶς πᾶσαι ἐνέργειαι οὐσίαν εἶσεσθαι ; Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ; ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις (9) φησὶν, Ἡ καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἀκακὸν καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὐσία Θεοῦ. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πολλὰ οὐσίαι ἔσονται τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ μία. Ἀνώνυμος οὖν ἔστιν ὁ Θεός, καὶ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων τί ἐστι παριστῆ. Οὐ γὰρ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὀνομάζεται, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἐν τι τῆς ἀληθείας Ἰνδαλμα, κατὰ τὸν αὐτὸν Θεολόγον (10). Οὐ γὰρ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὁ Θεός ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ αὐτοῦ ζῆν, ἀλλ', ὡς φησὶν ὁ ἐκ Δαμασκίου Θεολόγος (11), δι' ἄρατον ἀγαθότητα εὐδόκησεν ἐκ τῶν κατ' ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι, ἵνα μὴ ἀμέτοχοι παντελῶς ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως.

Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφαμεν, διὰ μόνην ἀγαθότητα τὸν σύμπαντα κόσμον ἐδημιούργησεν, καὶ τέλος τὸν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἔπλασεν, ὡς ἡ παλαιὰ διδάσκει Γραφή, ἵνα τῶν ὀρωμένων πέντων ἄρχῃ κτισμάτων, διὸ καὶ λογικὸν αὐτὸν ἔπλασε· δυνάμεθα αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου χρώμενοι, ἦν ἡμῖν ἐνέθηκεν ὁ Θεός, τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ὑμνωδίαν ἀπὸ τῶν ὀρωμένων συλλογίζεσθαι, καὶ πούτῳ τῷ τρόπῳ ἔνοιαν τινα περὶ Θεοῦ λαμβάνειν. Καὶ γὰρ τὴ μαγαλεῖον τῆς θείας φύσεως ὁ κόσμος ἀνακηρύττει, καὶ τοῖς προστέγουσι βοᾷ τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ· οἶον, ἐπειδὴ ἀποθλιπόντες πρὸς τὰ κτίσματα νοοῦμεν ἐτι τρεπτά καὶ ἀλλοιωτά εἶσι, καὶ γεννώμενα καὶ αὐξάνόμενα καὶ φθειρόμενα· καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι, εἰ καὶ ἀσίματα καὶ εὐλοῖ εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καθαρωτάτην ἀπλότητα συγκρινόμενοι, καὶ αὐτοὶ σύνθετοί εἰσι· διὸ καὶ τρεπτοὶ κατανοοῦνται· καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐν φθορᾷ ἐστι· ταῦτα συναγαγόντες συλλογίζόμεθα καθεύει ἐμπὲν λογικοὶ οὕτως. Ἐπειδὴ τὰ ὀρώμενα πάντα τρεπτά εἰσι καὶ ἀλλοιωτά, ὁ δὲ ἅπλος ὅτι καὶ κτιστά

A illie paterinitas filiietasque et processio, nescimus. Quin ne hæc quidem, quid Deus per essentiam sit, significant. *Ingenitum enim et genitum, ac quod processit, circa naturam*, inquit Gregorius Theologus, *non natura sunt*. Et quidem esse Deum sapientem, seu bonum, scimus ; quidnam vero illud ibi sapiens ac bonum sit, nescimus. Bene igitur

Eandem itaque de ejus essentia, deque aliis omnibus, quæ in eo sunt, habemus notitiam. Si enim quæ de illo dicuntur nomina, illius explicarent essentiam, planè fieret Deum longe plurimum compositum esse. At enim divinus Basilius, scribens adversus Eunomium, qui Dei essentiam ingenitum doceret esse : *Quonam igitur pacto non prorsus deridiculum, quod creandi vis essentia dicatur? aut providendi vis rursus essentia, ac omnino vis omnis et operatio essentia ponatur?* Gregorius item Theologus Orationibus suis theologicis ait : *Sive etiam immortale ac minime malum, nec ulli injuriæ alii mutationi obnoxium Dei essentia. At, si hoc demus, multe erunt Dei essentia, non una. Deus itaque innominabilis est, nec quidquid dicatur eorum quæ sunt circa ipsum, eam quid sit representat. Nec enim ex suis ipse nominatur, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, sic nimirum ut aliam ex alia speciem colligamus, ad unum quoddam veritatis tenue simulacrum, ut auctor est idem Theologus : Non enim dimisit Deus, ut ejus omnino ignorantia laborantes vitam ageremus, verum, ut ait Damascenus theologus (quæ ejus ineffabilis bonitas est) placuit illi ex iis quæ nostra sunt nominari, ne ipsius penitus notitiæ expertes essemus.*

Quod enim uti diximus, sola bonitate mundum omnem condidit, ac postremo hominem, uti vetus Scriptura docet, et creatis omnibus in aspectum cadentibus præesser, ad imaginem et similitudinem suam formavit, idque adeo in causa est, cur et prælitum ratione formarit ; licet nobis eandem rationis facultate, quam nobis Deus imdidit, præditis, ejus gloriam laudisque materiam, his ex rebus colligere, quas oculis usurpamus, atque hoc modo conceptum quendam de Deo assumere. Etenim nature divinæ majestatem mundus prædicat, ac iis qui animum attendunt, eum, quo auctore conditus est, clamat. Ut sub exemplo loquar : Quandoquidem in res creatas contuentes, mutationi alterationique intelligimus esse obnoxias, quæque gignantur et crescant ac corruptione intereant. Nam et angeli, tametsi incorporei sunt ac vacant materia, si tamen cum Dei purissima simplicitate conferantur, ipsi quoque compositi sunt ; quocirca etiam intelliguntur mutationi obnoxii, mundusque universus nec ipse a corruptione immunis existit.

(6) Orat. 55.

(7) Maximus qui supra.

(8) Libro i contra Eunom. p. 15.

(9) Orat. 55, p. 569.

(10) Orat. 36, p. 589.

(11) De fide l. 1, c. 1.

Hæc simul conferentes, quatenus ratione præditi sumus, in hunc modum arguimus. Cum omnia in aspectum cadentia mutabilia sint, exque aliis alias qualitates motu deteſcente aſſumant, liquet etiam eſſe creata. Quidquid enim creatum eſt, hiſce obnoxium affectibus eſt: ac quidquid hiſ affectibus eſt obnoxium, creatura eſt. Sin autem hæc creata ſunt, plane aliquo auctore ſunt creata; eſtque neceſſe eum qui condidit, increatum eſſe et ab omni mutatione immunem. Nam, ſi et ille creatus eſt, liquet ab alio creatum eſſe. Ac rurſus, ſi nactus eſt; ſicque in infinitum, dum ad aliquid nulli etiam mutationi obnoxium. Si autem nulli

Ex hiſ igitur inleque rurſus, quod mundus ex multis diverſiſque ſeu diſtinctis et contrariis compositus, eodem Jugiter ordine conſiſtit, tantaque continetur moles ac conſervatur: nec enim temere ac caſu ſe regi ita habent; nam neque domus, neque navis contineri regique ac ſervari poteſt, cum nemo eſt qui regat et adminiſtret atque gubernet: ex hiſ aliſque quibusdam ejuſdem generis certo concludimus, Deum increatum eſſe et immutabilem, qui et creata omnia, viſibilia inviſibiliaque condidit; quique hæc optima ratione, velut ſua opera, inſuperabili potentia agit, gubernatque ac regit. Atque hinc credimus mundum non caſu exiſtiſſe, uti male quidam opinati ſunt.

Rurſus ſimili ratione in hunc fere modum argumentamur. Si dixerimus eſſe plures deos, neceſſe eſt ut diſtinctos diverſoſque eos ſtatuamus. Ubi enim multitudo, ibi etiam diſtinctio ſeu diverſitas ac contrarietas exiſtit. Sin autem diſtinctos diverſoſque eos ſtatuverimus, quinam ſiſt ut ſint perfecti? Qua enim ratione alter ab altero diſſert, ea illo deficitur, cui illud deſideretur, defectuque laborat, ut vel ſapientia vel potentia, vel alia quædam excellentia ei deſit. Alter itaque altero egebit, atque adeo neque perfecti erunt nec incircumſcripti. Nam neque fieri poteſt ut ſint multa per ſe infinita ac incircumſcripta. Per accidens tamen nihil vetat, cujuſmodi eſt mare infinitum, infiniteque ſua camporum ſpatia. Quonam igitur modo qui ſic alter altero egeant, vere increati omniſque expertes ſiſt ſint ac immortales dii?

At hæc, cum ubi diſtinctio ac diſcretio, ibi et inæqualitas ſit et contrarietas, ſiquidem concordæ animis ſint, ac cum diſtincta diſcretaque exiſtant, unjuſ ſint participes, qui ad unum cogantur; potiori longe ratione illud Deus erit, quod ſic diſtincta diſcretaque unione cogit. Nam et quod ordinem imponit, eo majus eſt et perfectius, quod impositum recipit. Nec aliter contingat, ſi quis etiam unumquemque partem imperio ſubjectam tenere (quæ Græcorum opinio fuit) dixerit. Quæremus enim: Quidnam porro ſic inter illos diſtributis partibus, alios aliſ præſeſte conſtituerit; puta,

A καθεστήκασι. Πάν γὰρ κτιστὸν ἀλλοιωτὸν καὶ τρεπτὸν· καὶ πᾶν ἀλλοιωτὸν καὶ τρεπτὸν κτίσμα ἐστίν. Εἰ δὲ κτιστὰ εἶσι, πάντως ὑπὸ τίνος ἐδημιουργήθησαν, καὶ δεῖ τὸν δημιουργὸν τούτων ἀκτιστὸν καὶ ἀτρεπτον εἶναι. Εἰ γὰρ κάκεινος κτιστὸς, δῆλον ὑφ' ἐτέρου δεδημιουργηταί. Καὶ πάλιν, εἰ κάκεινος κτιστὸς, ἔτι καὶ αὐτὸς ὑφ' ἐτέρου· καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον, ἕως ἂν εἰς τι ἀκτιστὸν καταντήσωμεν. Εἰ οὖν ἀκτιστὸν, καὶ ἀτρεπτον. Εἰ δὲ ἀτρεπτον, τοῦτο ζωο-λογουμένως Θεός.

et ille creatus eſt, adhuc et ipſe ab alio hoc ipſum deveniamus reipſa increatum. Quod ſi increatum, obnoxium mutationi, ipſum explorete Deum.

Ἀπὸ τούτων οὖν, καὶ πάλιν ἐκ τοῦ πῶς ὁ κόσμος ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων καὶ ἐναντίων συγκείμενος, ἐν ταυτῷτητι τάξεως διηγεῖται, καὶ περικρατεῖται τοσοῦτον μέγεθος· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα ἔχουσιν οὐτως, ἐπιπέτρ οὐδὲ οἰκία ἢ ναὺς δύναται διακρατεῖσθαι καὶ οἰκονομεῖσθαι καὶ διασώζεσθαι, μηδενὸς οἰκονομοῦντος; καὶ κυβερνῶντος· ἐκ τούτων οὖν καὶ τοιούτων δὴ τινῶν ἄλλων συμπεριλαμβόμενον ὁμολογοῦμένως; ὅτι ἐστὶ Θεός; ἀκτιστος καὶ ἀτρεπτος, ὁ καὶ τὰ κτιστὰ πάντα ὁρατὰ τε καὶ ὄρατα δημιουργήσας, καὶ ταῦτα κατὰ λόγον καὶ τάξιν ἀρτίστην ὡς ἐκυτοῦ ποιήματα ἀνυπερβλήτω δυνάμει φέρων καὶ διεξάγων· κἀντεῦθεν πιſτευόμενον ὅτι οὐκ αὐτομάτως ὁ κόσμος; ὑπέστη, ὡς; τινες κακῶς ὑπέ-τίθεντο.

Πάλιν τὸν ὅμοιον τρόπον συλλογιζόμεθα οὕτως. Εἰ πολλοὺς θεοὺς εἴποιμεν, ἀνάγκη καὶ διαφορὰν αὐτοῖς ἀποδοῦναι. Ἐνθα γὰρ πλῆθος, ἐκεῖ καὶ διαφορὰ καὶ ἐναντιότης. Εἰ δὲ διαφορὰ τούτοις ἀποδοθήσεται, πῶς ἔσονται τέλειοι; Καθὸ γὰρ ὁ ἕτερος τοῦ ἐτέρου διαφέρει, κατὰ τοῦτο λείπεται ἐκείνου, μὴ ἔχων αὐτὸ, καὶ ἐστὶν ἐλλιπὴς ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ ὑπεροχήν. Δεῖσται τοίνυν ὁ εἰς τοῦ ἐτέρου, καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἶεν οὔτε τέλειοι οὔτε ἀπερίγραπτοι· ἐπεὶ οὐδ' ἐνδέχεται καθ' ἑαυτὰ πολλὰ ἀπειρα καὶ ἀπερίγραπτα εἶναι. Κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ πέλραγος ἀπειρον καὶ πεδίον. Πῶς οὖν οἱ οὕτως ἐπιδειεῖς ἄλλῶν κυρίως ἀκτιστοὶ καὶ ἀτελεύτητοί; ἔσονται Θεοί;

D Πρὸς τούτοις (12), ἐπεὶ ἐνθα διαφορὰ, ἐκεῖ καὶ ἀνισότης καὶ ἐναντιώτης ἐστίν, εἰ μὲν ὁμογνωμονοῦσι καὶ τοῦ ἐνὸς τὰ διάφορα μετέχουσιν, ὑφ' ἐν ἀγόμενα, πολλῶ μᾶλλον ἔσται τὸ ἐκεῖνο Θεός; τὸ τὰ διάφορα ἐνοῦν· ἐπεὶ καὶ τὸ τάττον τοῦ ταττομένου μείζον καὶ τελειώτερον. Τὸ δ' αὐτὸ συμβήσεται, καὶ εἰ λέγει τις ὅτι ἕκαστος μέρους ἄρχει; ὡς οἱ Ἕλληνας ἔλεγον. Ζητήσομεν γὰρ τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ τὴν διανομήν τῶν ὄντων αὐτοῖς ποιητάμενον καὶ τάξιν οὕτως αὐτοῦς ἄρχειν, τὸν μὲν οὐρανοῦ τυχεῖν, τὸν δὲ τῆς γῆς, καὶ ἄλλον ἄλλου. Ἐκεῖνα γὰρ μᾶλλον ἂν εἴη Θεός; Εἰ δ' ὅπερ ἀναγκαῖον,

(12) Damasc. l. 1, c. 3; Greg. oral. 35.

μαχη και εναντιωσις ακολουθηται πολλοις και δια-
 φοροι ουσι, διαλυθησεται ο κοσμος, διαφορα και
 μαχη εν τοις κυβερνωσι θεουρουμενης. Συμπε-
 ρινομεν ουν απο τουτου οτι εις εστι θεος τελειος
 και απειρος και απεριγραπτος, ποιητης και κυβερ-
 νητης τουδε του παντος· α και η θεια Γραφη διαβ-
 ρηθην διδασκει.

exstiterint. Ex his itaque concludimus esse unum
 Deum perfectum ac infinitum, incircumscrip-
 tumque, hujus rerum universitatis conditorem ac gubernatorem; quod ita esse, etiam divina Scriptura
 disertè tradit.

Πάλιν, επειδη παν το κινούμενον υπ' ετέρου
 κινείται, εξετάζοντες κάκεινο, τίς κινεί, και τουτο
 μέχρι πολλου, αναγκάζομεθα κατανεησαι εις τι
 πράγμα κινούν μεν εκείνο τα άλλα, αυτδ δε υπό
 μηδενδ κινούμενον. Τδ γάρ πρώτως κινούν ακίνη-
 των και τουτδ εστιν ο εις θεος, μηδεν αυτου
 προκινουόμενον έχων. Συμπεραίνομεν ουν και απο
 τουτου, οτι εστιν ο θεος ακίνητος τε και αμετάβλη-
 τος, απειρον έχων την δύναμιν. Ει γάρ μη ταύτην
 απειρον ειχεν, ουκ αν συνδρομον ειχε τη βουλήσει
 την δύναμιν, ακομάτως διατείνων από πέρας εις
 πέρας ενρώστως, και χρηστως τα πάντα διοικων
 και οικουομένους.

Άλλως τε, ει μη δύναμιν απειρον ειχεν, ουκ αν
 ην απειρος ουτε απεριγραπτος ουτε τελειος· επει
 δε απειρός εστι και απεριγραπτος και τελειος,
 απειρον και την δύναμιν έχει· και ει απειρον την
 δύναμιν έχει, απειρός εστι και απεριγραπτος και
 τελειος. Ουδεν γάρ πεπερασμένον απειρον την δύνα-
 μιν έχει.

Πάλιν, επειδη βλέπομεν οτι εκαστον των υντων
 εκ τεσσάρων στοιχειών συνίσταται και εις αυτα
 αναλύεται· Ετι γε μην και αυτα τα στοιχεία εκ
 ελης και ποιότητων συνίστανται, και εις αυτα
 διαιρούνται λόγω και επινοια μόνη· οσον η γη εις
 την υλην και τας ποιότητας, αττινές· εισιν εν αυτη
 ψυχροτης και ξηρότης· και βάρος δε έχει και
 σχημα και χρώμα, και εν τόπω μέσω του παντός
 εστιν· α δη των συνθέτων ιδιώματα καθεστήχασιν·
 ωπαύτως δε και τα άλλα, ει τις θεωρείη, οπως
 έχοντα εύρησει· διδ και άτελη και μεριστά ειναι και
 σύνθετα· αποβαινόμεθα οτι ο θεος άπλους και
 άμερης και τελειότης εστι, μηδεν τουουτου έχων, η
 εκ διαφόρων πραγμάτων συνιστάμενος, ωσπερ δητα
 και τα εκ των στοιχειων συνιστάμενα. Και γάρ
 φησιν ο Διαμασκηνης εν τοις θεολογικοις αυτου
 κεφαλαίοις (15), Ου γρη λέγειν επι θεου ποιότητα,
 να μη σύνθετον αυτον ειπωμεν εκ ουσιας και ποιό-
 τητος. Και γάρ ει σύνθεσις επι θεου λέγοιτο, και
 λύσις· εστι εν αυτω. Σύνθεσις γάρ αρχη μαχη·
 μαχη δε διαστάσεως· διάστασις δε λύσεως. Άλλά
 μην τον θεον άσωματον και απειρον και άοριστον
 και άπλου και άπαθη ο τε φυσικός νόμος διδάσκει

A alium caelo, terræ alium, aliumque reus a...s do-
 minari? Potiori enim ratione illud Deus exstiterit.
 Sin autem (quod et necessario contingat) inter
 multos atque discretos diversosque pugna sequatur,
 contrariisque affectibus ea jam turba dissideant,
 dissolvetur mundus, cum li quibus regitur ac gu-
 bernatur, sic diversi ac secum ipsi pugnantibus
 Deum perfectum ac infinitum, incircumscrip-
 tumque, etiam divina Scriptura
 disertè tradit.

Rursus : Cum quidquid movetur, ab alio moveat-
 tur, dum exquirimus istud etiam, ac illud quis mo-
 veat, longo tandem processu, necesse est ut ad
 rem aliquam veniamus, quæ moveat quidem reli-
 qua, ipsa vero a nullo moveatur. Primus enim
 motor immobilis est; hinc adeo unus Deus est,
 quo nihil prius intelligatur. Igitur hinc quoque
 concludimus, Deum immobilem esse et immutabi-
 lem, infinita virtute seu potentia præditum. Nisi
 enim ea infinita præditus esset, potentiam voluntati
 parem ei que comitem haudquaquam haberet. at-
 tingens citra omnem laborem a fine usque ad finem
 fortiter, omniaque suaviter disponens¹⁰ ac regens.

Præterea, nisi Deus infinita potentia præditus
 esset, nec infinitus, nec incircumscrip-
 tus, nec perfectus esset. Quia vero infinitus et incircum-
 scriptus et perfectus est, infinita quoque virtute ac
 potentia præditus est. Ac siquidem ea præditus est
 virtute et potentia, infinitus et incircumscrip-
 tus est. Quiddam enim est finitum, hujus po-
 tentia ac virtus minime infinita est.

Præterea, quia rem quamlibet ex quatuor ele-
 mentis videmus constare, et in ea resolvi : ad hæc
 vero etiam elementa ex materia ac qualitatibus
 constituta, ratione solum subtilique cogitatu in ea
 dividi; puta, terram in materiam et qualitates in
 ea existentes, frigiditatem scilicet et siccitatem,
 quibus accedunt gravitas, figura, color, ac quod
 medium universi locum tenet; quæ utique earum
 rerum proprietates existunt, quæ compositæ sunt;
 similiter quoque reliqua, si quis animo considera-
 verit, eodem modo se habere inveniet, quamobrem
 etiam imperfecta sunt et divisa et composita : id-
 circo Deum simplicem individuumque ac perfe-
 ctionem asserimus, qui nihil ejusmodi habeat, nec
 ex diversis rebus, cujusmodi sunt quæ ex elementis
 constituta sunt, consistat. Etenim ait Damascenus,
 in theologicis suis capitibus, non dicendam in Deo
 qualitatem, ne eum compositum ex substantia et
 qualitate dixerimus. Si quidem enim compositio in
 Deo dicatur, erit in eo dissolutio. Compositio enim
 pugna origo est; pugna vero divortii; divortium
 autem dissolutionis. Atqui Deum incorporeum et
 infinitum et immensum et simplicem, nullique im-

¹⁰ Sap. viii, 1.

(15) Damasc. l. i, c. 3.

teritioni aut labi obnoxium, tum lex naturalis docet, tum Scriptura prædicat ac loquitur. Nulla ergo in eo dissolutio seu interitus; id enim procul abhorret a Deo.

Ex his autem colligimus, Deum ubique esse. Ei enim qui incircumscriptus sit ac infinitus, cunctaque noverit, comes est, ut ubique præsens sit. Nam, ut auctor est divinarum rerum, scientia clarissimus Dionysius, *Divinum individuum est, totum prorsus ubique existens. Neque pars in parte corporum more dividitur; sed totum in omnibus, totumque universis præstans ac eminens. Ac videtur quidem esse, diciturque unius Dei discretio longeque fusa multiplicatio; est tamen Deus ejus deitatis origo eique eminens, superessentialiter unus Deus, sibi ipse individue in dividuis unitus, irque multis incommistus ac immultiplicabilis.* Rursusque illo prior ait Scriptura: *Nonne caelum et terram ego impleo? dicit Dominus*¹⁴. Caelum quoque ejus sedes dicitur, terra vero scabellum; quibus Scriptura significat esse illum ubique ac cuncta replere, nec quidquam extra ambitum efficacissimæ summæque comprehensionis et virtutis ejus excedere.

Adhæc, quoniam videmus esse in mundo viventia, sapientiaque ac bonitate prædita, eorumque in se rationes, ut omnium auctor, Deus præhabet; ait namque Apostolus, ipsum omnia esse, exque ipso facta esse, et in eo constare¹⁵; atque ut divinissimus Joannes in Apocalypsi ait quemdam de senioribus sibi dixisse: *Cuncta erant, et facta sunt*, idque exponens divinus Maximus, Ideas ait, quod erant, imagines vero et simulacra idearum, seu exemplarium, quod facta sunt; intelligimus eum qui viventia condidit¹⁶, et creata omnia in sapientia fecit, angelosque et homines sapientia imbuit, ac qui lucem oculis subjectum produxit, vitam esse et lucem et sapientiam; hæcque adeo longe illic perfectius, quam in rebus oculis subjectis elucere. Ait namque divinus Dionysius, quæ in effectis perfectiones existunt, longe prius in causis existere, ipsæque abunde ac essentialiter effecta inesse; cuncta pleneque in omnium Auctore existere, quæque alia aliis contraria sunt, comprehensione singulæque una ratione et uniformiter ac unite. Etenim Deus cuncta producens, illis omnibus, tum nimirum inanibus, tum stirpibus, tumque præditis ratione, tum ea carentibus, pro ipsorum ratione convenientes perfectiones tribuit, resque singulæ Auctori suo Deo uniantur, quantum ejus participes sunt. Participant autem magis et minus, pro suæ nimirum perfectionis rata ratione, nempe inanima, ea duntaxat ratione, qua sunt, stirpes vero, etiam qua

¹⁴ Isa. LXVI, 1. ¹⁵ I Cor. I, 30; Coloss. I, 16, 17. ¹⁶ Psal. CIII, 24.

(14) *De div. nom.* II, § 11.

(15) *Ὁ ἀρχιθεός καὶ ὑπέρθεός.* Dicitur Deus ἀρχιθεός, ea ratione qua auctor est Deitatis, qua angeli et homines participatione dicuntur illi. Sequiturque unum ex aliis; ex eo quod ἀρχι-

καὶ ἡ Γραφή κηρύττει. Οὐκ ἄρα λύσις ἐπ' αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ ἀλλότριον Θεοῦ.

Ἐκ δὲ τούτων συναγομεν ὅτι πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Θεός. Τῷ γὰρ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀπέιρῳ καὶ πάντα εἰδῶτι τὸ πανταχοῦ παρεῖναι ἀκολουθεῖ. Κατὰ γὰρ τὸν θεολογικώτατον Διονύσιον (14), *Τὸ θεῖον ἡμέρες ἐστίν, ὅλον ὀλικῶς πανταχοῦ ἐν· καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον· ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν.* Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι καὶ λέγεται τοῦ ἐνός Θεοῦ διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμός· ἐστὶ δὲ οὐδὲν ἥττον ὁ ἀρχιθεός καὶ ὑπέρθεός (15) ὑπερουσίως εἰς θεός, ἡμεριστως ἐν τοῖς μεριστοῖς ἡμερίων· ἐαυτῷ, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμιγῆς καὶ ἀπλίθυτος. Καὶ πάλιν πρὸ αὐτοῦ φησὶν ἡ Γραφή, *Ὁὐκ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος.* Καὶ θρόνος μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ λέγεται, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον, τοῦ λόγου δεικνύντος; ὅτι πανταχοῦ πάρεστι καὶ πάντα πληροῖ, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ἔξω πίπτου τῆς δραστηκωτάτης καὶ συνεκτικωτάτης περιοχῆς καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ.

Ἔτι, ἐπεὶ βλέπομεν ὅτι εἰσὶν ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντα καὶ σοφὰ καὶ ἀγαθὰ, τούτων δὲ τοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ προέχει ὡς πάντων αἴτιος· καὶ γὰρ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *Αὐτός ἐστι τὰ πάντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν·* καὶ ὡς ὁ Θεοτάτος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννης φησὶ, *εἰνὸς τῶν προσευτέρων εἰπέειν (16) αὐτῷ, Πάντα ἦσαν, καὶ γεγονασιν·* ὅπερ ὁ θεός σαφηνίζων Μάξιμος τὰς ἰδέας λέγει ὅτι ἦσαν, καὶ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἰδεῶν, ἦτοι παραδειγμάτων, ὅτι γεγονασιν· ἐνοοῦμεν ὅτι ὁ τὰ ζῶντα δημιουργήσας, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ κατασκευάσας, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους σοφοὺς ἐργασάμενος, καὶ τὸ ὁρώμενον φῶς ὑποστήσας, ζωὴ ἐστὶ καὶ φῶς καὶ σοφία· καὶ πολλῷ τελειώτερον ἐκεῖ ταῦτα ἢ ἐν τοῖς ὁρωμένοις φαίνεται. Καὶ γὰρ φησὶν ὁ θεός Διονύσιος, *Αἱ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τελειότερες πολλῷ πρότερον εἰσὶν ἐν τοῖς αἰτίοις· καὶ τοῖς αἰτίοις τὰ αἰτιατὰ περισσῶς καὶ ὀσειωδῶς ἐνεστέ· καὶ ὅτι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ· καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία συνειλημμένως καὶ ἐνικῶς καὶ μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως.* Καὶ γὰρ ὁ θεός τὰ πάντα παραγαγὼν, πᾶσι τούτοις ἀψύχοις καὶ φυτοῖς καὶ λογικοῖς καὶ ἀλόγοις ἀναλόγους δέδωκε τὴν τελειότητα· καὶ ἕκαστον τῶν δυντῶν ἐνοῦται τῷ θεῷ τῇ ἑαυτοῦ αἰτίᾳ καθόσον αὐτοῦ μετέχει. Μετέχουσι γὰρ αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀναλόγως δηλονότι τῇ ἑαυτῶν τελειότητι· τὰ μὲν γὰρ ἀψυχα κατὰ τὸ εἶναι μόνον, τὰ δὲ φυτὰ καὶ κατὰ τὸ ζῆν· τὰ δὲ ἀλογα κατὰ τὸ

θεός sit, *deorum auctor*, quod sit ὑπέρθεός, *illis superior atque eminens*; qui ita producat et in eis velut multiplicetur, ut a sua unitate nihil excedat.

(16) *De div. nom.*, cap. 5.

εἶναι καὶ ζῆν καὶ αἰσθάνεσθαι· τὰ δὲ λογικὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ ζῆν, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι· καὶ ἀρετῆς μετέχειν, σοφίας τε καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς διαφορὰ καὶ προσίμιας. Οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι τελειότεροι εἶσι, τῆς τῶν θνητῶν σωμάτων συζυγίας ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀτελέστεροι ἐκείνων, τὰ ἐκ τοῦ σώματος ὑπομένοντες κακὰ. Δύναται δὲ καὶ οὗτοι ἁλλήλων ὑπερέχειν, εἰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφορῶντες, διὰ συντάμου σπουδῆς ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ σπουδάξουσιν. Ὅσον γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφωμεν, τοσοῦτον αὐτῷ ὁμοιοῦμεθα· καὶ ὅσον αὐτῷ ὁμοιοῦμεθα, τοσοῦτον αὐτοῦ μετέχομεν· καὶ ὅσον αὐτοῦ μετέχομεν, τοσοῦτον αὐτῷ ἐνούμεθα τῇ ἀνάγκῃ πάντων αἰτίᾳ καὶ μονῇ καὶ σταθεί.

Οὗ δὴ πού οὖν φήσομεν ὅτι αἱ ἐν ἡμῖν τελειότητες αἱ αὐταὶ εἶσι τῇ ἀκρασίᾳ τοῦ Θεοῦ τελειότητι. Οὗ γὰρ τῇ αὐτῇ ζωῇ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν, ἢ τῇ αὐτῇ σοφίᾳ ἔσθιν αὐτὸς καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι σοφοί· τοῦτο γὰρ ἔστοπον· ἀλλὰ τῇ αὐτῇ ἀγαθότητι ἡμεῖς τε κακείνους ἔσμεν ἀγαθοί. Εἶπετο γὰρ ἂν καὶ ἡμᾶς Θεοὺς κατ' ἐκείνους εἶναι. Ἄν γὰρ αἱ τελειότητες ἴσαι, καὶ αἱ οὐσίαι ἴσαι. Διδὸν καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων ὁ Θεὸς ἀσυγκρίτως ὑπέροικεται. Ἡμεῖς μὲν γὰρ χρονικῶς καὶ μετοχικῶς τὰ πάντα ἔσμεν, ὅσα περ ἂν ἔχωμεν· ὁ δὲ ἀείων καὶ φυσικῶς καὶ κυρίως καὶ πρώτως ἐστὶν ἀγαθός, σοφός, δημιουργός, ζωὴ, ἀγισμός, πᾶν ἔπερ ἂν εἴποι τις, ὡς αἰτία πρώτη καὶ ἀρχειεστάτη τῶν ὄντων. Ἀγαθὸς δὲ φύσει ὢν ὁ Θεός, ἀδέσποτος ἂν εἴη τῶν κακῶν αἰτίας. Τοῦ γὰρ κυρίως ἀγαθοῦ ἴδιον εἶναι παρέχειν ἀγαθὰ. Εἰ δὲ τίνα κακὰ ἔρωμεν ἐν τῷ κόσμῳ γινόμενα, ἀλλ' οὐτ' αὐτὸς ἐστὶν αἴτιος τούτων, οὐθ' ἕτέρα τις ἀντικειμένη δύναμις· ἀλλ' ἀποχωροῦντες ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῷ κακῷ εὐρισκόμεθα· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ γένεσις τοῦ κακοῦ, ὡς περ καὶ σκίτους, ἡ τοῦ φωτὸς ὑποχώρησις. Ἡμεῖς οὖν ἔσμεν αἰτίοι. Τὸν γὰρ ἀπαθῆ προυργίζοντες διὰ πονηρῶν ἔργων, κολαζόμεθα κατὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀναλογίαν· ἃ δὴ παρ' ἡμῶν μὲν κακὰ εἶναι δοκοῦσι, τὰς αἰτίας αὐτῶν οὐκ εἰδόντων· εἰ δὲ τις ἐπίσταται διακρίνειν ὄρθως, καὶ ταῦτα ἀγαθὰ εὐρήσεται. Καὶ γὰρ διὰ συμφέρον γίνονται ἡμῶν· ἐπεὶ καὶ οἱ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ κτενοῦσι τὸν νοσοῦντα, ἵνα ἀπολάβῃ τὴν ἐξαρχῆς ἰγείαν. Εἰ μὲν οὖν λογιζόμενοι τὰς αἰτίας ὑπομένωμεν εὐχαριστοῦντες, ὠφελοῦμεθα ἐκ τούτων· κτενοῦμεθα γὰρ τῶν ἁμαρτημένων, καὶ σωφρονίζομεθα, καὶ οὕτως γινόμεθα βελτίους· εἰ δ' ὡς περ ἴδιοι σκλήροι διαμένοντες, καὶ εἰσι πεταόμενοι τοῖς κακῶς ἐξερρακῆτως ἐπεκτεινόμενοι, ἐγκαταλειμνοί μεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀλλοτριούμεθα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀγόμεθα καὶ φερόμεθα ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἢ διὰ τῶν φαύλων ἔργων προσωκλειώθημεν.

diaboli in mala intenti simus, a Deo derelinquimur, ipsoque abs se alienos effectos abdicante,

a diabolo, cui nos per mala opera devinimus, agimur ferimurque.

Τὰ οὖν γινόμενα παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ μὲν εἶσι

A vivunt : brutæ animantes , quod et sunt et vivunt et sentiant ; ratione prædita, quod et sunt et vivunt, et sentiunt et intelligunt, virtutisque et sapientie et justitie ac reliquorum commercium ineunt. Sed et utentum ratione distinctio est, aliorumque præ aliis major præstantia. Angeli enim perfectiores sunt, a mortalium scilicet corporum conjunctione liberi ; homines vero illis imperfectiores, qui subjaceant malis corporis. Quin et hi quoque alii aliis præstare possint, si modo, in Deum conversis animis, acri diligentia illi similes effici studerint. Quantum enim ad ipsum convertimur, tantum similes ei efficiamur ; quantumque ei efficiamur similes, tantum illius participes reddimur ; ac quantum illius reddimur participes, tantum ipsi omnium, æterno nimirum omnium auctori, qui omnium sedes ac quies est.

Ab sit itaque unquam dicamus, quæ in nobis perfectiones ac dotes sunt, easdem ac supremam Dei perfectionem esse. Non enim eadem vita Deus et homines vivunt, aut eadem sapientia ipse et angeli atque homines sunt sapientes (est enim id absurdum), nec eadem bonitate ille ac nos boni sumus. Consequens enim foret, nos quoque, perinde ac ille, deos esse. Quorum enim pares dotes sunt ac perfectiones, pares sunt et essentialæ. Quamobrem Deus citra omnem comparisonem, tum nobis, tum iis omnibus, quæ in nobis sunt, eminet. Nos enim ex tempore ac participatione omnia sumus, quæcumque tandem habuerimus, Deus autem æterne atque natura vereque ac primo bonus est, sapiens, conditor, vita, sanctimonia (quidquid denique aliquis eum dicat), ut rerum prima causa summaque origo. Cumque Deus natura bonus sit, nunquam malorum auctor exstiterit. Ejus enim qui vere ac proprie bonus sit, id proprium est, ut quæ bona sunt, semper præbeat. Sin autem videmus quædam mala in mundo evenire, eorum tamen nec ipse auctor est, nec ulla alia contraria potestas, sed cum ipsi a bono recedamus, in malo invenimur : isque adeo mali ortus est ac effectio, uti etiam tenebrarum, lucis abscessus. Nos ipsi itaque ejus auctores sumus. Qui enim eum qui ab omni immunis affectu est, per prava opera ad iracundiam provocamus, pro delictorum ratione pœnas luimus. Atque hæc quidem apud nos usuque humano mala videntur, qui eorum causas nesciamus : sin autem quis recte judicare novit, ipsa quoque bona offendet, quippe cum nostræ causæ sicut utilitatis. Nam et medici ægrotum secant ac urunt, ut pristinae sanitati restituant. Siquidem igitur causas reputantes, gratias agentes sustinemus, commodum ex illis reportamus : emundamur enim a delictis ac castigamur, atque adeo melioris frugis inde efficiamur. Sin autem velut saxa duri perseveramus, adhucque offendimus, qui irremed-

Quæ igitur a Deo sunt, alia propensioris sunt

voluntatis, cum ejus faciendo voluntates, bona ab eo atque munera consequimur; alia secundum permissionem ac quasi indulgentiam, cum peccantes, emendationis causa punimur, et ut ad meliorem frugem recedamus; alia secundum derelictionem, per eum, quem diximus, modum. Atque alia quidem ut alii erudiantur, contingunt; alia vero ad probationem ac copiosorem mercedem, ut res se in apostolis habuit ac sanctis reliquis. Prorsusque nihil citra causam contingit, tametsi illorum nos rationes lateant. Nam ne passerem quidem in laqueum incidere sine Patris nostri voluntate, in Evangeliiis audivimus¹⁴. Cum autem nos Deum contristare, aut ad iracundiam provocare dicimus, haud necesse ut aliquam ei passionem affingamus, uti neque ut manus aut pedes, juxta quod scriptum est: *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me*¹⁵, et: *Audivi vocem tuam deambulantis in paradiso ad meridiem, et abscondi me*¹⁶, neque vero oculos palpebrasque et visum et os, atque talia (hæc enim ex corporibus assumentes, humanoque ritu usurpantes, occulto quodam pioque intellectu de Deo dicimus. Fieri enim non potest, cum simus homines, ut aliter Deum intelligamus, deque eo loquamur, nisi pro humano ritu simulacris figurisque ac symbolis usi fuerimus, inquit Damascenus), sed, quia perversa voluntate malisque operibus ab eo ipsi abscedimus, *ob quæ venit ira Dei in filios inobedientes, uti scriptum est*¹⁷, hincque adeo contingit in doloribus ac ærumna versari malisque afflicti, uti etiam apud homines usuventi, cum servi heris immorigeri fuerint; idcirco humana cum consuetudine, dicimus, contristasse nos Deum, Deumque nobis iratum esse. Non igitur quæ extra rationem existat, ulla ejusmodi afflictio Deo tribuenda sit. Nam Deus quidem ab omni immunis affectu ac lahe est; nos vero iis obnoxii atque mortales sumus, ex quibus hæc sumpta sunt. Velut etiam cum dicimus: *Dominus propitius factus est nobis*¹⁸; et: *Domine refugium factus es nobis*¹⁹; et: *Dominus dilexit nos*²⁰; nullum in eo accidens ponendum est. Non enim cum ante non esset, postea refugium factus est; nec cum prius non diligeret, postea dilexit; quomodo enim qui ante mundi constitutionem dilexit, quos prædestinavit, quemadmodum Scriptura testis est? sed motus omnis ac mutatio circa nos contingit. Postquam enim, ad eum conversi, ipsum invenerimus, ab eo nos dicimus accepisse diligi, cujus humanitatis ac clementiæ periculum faciamus, qui nimirum recedendo, a Deo et ad eum accedendo, odio habeamur, aut diligamur. Rursus vero ad eum accedimus, vel ab eo recedimus, non locorum intervallis (nam Deus ubique est), sed accedimus similitudine, recedimus vero ac elongamur dissimilitudine. Et enim natura conditor velut semen ad eum eutendi animis nostris inseruit, quo

κατ' εὐδοκίαν, ὅταν αὐτοῦ τὰ θελήματα πράττοντες, εὐεργετώμεθα ὡς αὐτοῦ· τὰ δὲ κατὰ παραχώρησιν, ὅταν ἀμαρτάνοντες κολαζώμεθα δι' ἐπανόρθωσιν· τὰ δὲ κατὰ ἐγκατάλειψιν, τὸν τρόπον ἐν εἴπομεν. Καὶ τὰ μὲν γίνονται διὰ σωφρονισμὸν ἐτέρων, τὰ δὲ διὰ δοκιμὴν καὶ πλεονα τὴν ἀντιμισθίαν, ὡς περ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Καὶ ὅπως οὐδὲν ἐστὶ χωρὶς αἰτίας γινόμενον, εἰ καὶ ἡμεῖς τοὺς λόγους αὐτῶν οὐκ ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ στρουθὸν εἰς παγίδα πεσεῖται ἕνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, ἐν Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν. Ὅταν δὲ λέγωμεν ὅτι λυποῦμεν καὶ παροργίζομεν τὸν Θεόν, οὐ δεῖ τι πάθος περιπέσειν ἐκείνῳ, ὡς περ οὐδὲ χεῖρας καὶ πόδας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, *Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλασάν με, καὶ, Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβην· οὐδὲ ὀφθαλμούς καὶ βλέφαρα καὶ ὄρασιν καὶ στόμα, καὶ τὰ τοιαῦτα (ταῦτα γὰρ ἀπὸ σωματικῶν λαμβάνονται, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνῳι ἦθεσι χρώμενοι, λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ κατὰ τινα κεκοιμημένην καὶ εὐσεβῆ διάνοιαν. Ἀδύνατον γὰρ ἀνθρώπουσ ὄντας νοεῖν ἢ λέγειν περὶ Θεοῦ, εἰ μὴ εἰκόσι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρῆσασθαι, ὁ Δαμασκηνὸς λέγει)· ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς ἀπιστάμεθα ἀπ' αὐτοῦ, διεστραμμένα προαιρουμένοι τε καὶ πράττοντες, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· κινεῦθεν ὀδυνώμεθα καὶ πιεζόμεθα, ὅπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων συμβαίνει, ὅταν τοῖς δεσπόταις αὐτῶν ἀπειθῶσι· διὰ τοῦτο λέγομεν ἀνθρωπίνῳι συνθεῖα ὅτι ἐλυπήσαμεν τὸν Θεόν, καὶ ὠργίσθη ἡμῖν ὁ Θεός. Οὐ προσαπτόμεν οὐδὲ τῷ Θεῷ πάθος ἀλογόν τι τοῦτον. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἀπαθὴς ἐστίν· ἡμεῖς δὲ ἐσμεν οἱ ἐμπαθεῖς; καὶ ἄθνητοι, ἀπ' ὧν ταῦτα εἰληπταῖ· ὡς περ καὶ ὅταν λέγωμεν, *Ἰάωος ἡμῖν ὁ Κύριος ἐγένετο, καὶ, Κύριε, καταρυγὴ ἐγενήθησ ἡμῖν, καὶ, Ὁ Θεός ἠγάπησεν ἡμᾶς, οὐ δεῖ τι συμβεθεῖς ἐπ' ἐκείνου τιθέναι. Οὐ γὰρ μὴ ὄν πρότερον καταφυγῆ, ἐγένετο ὕστερον· οὐδὲ μὴ πρότερον ἀγαπῶν, μετὰ ταῦτα ἠγάπησεν· πῶς γὰρ, ὅς περ καταβολῆς κόσμου ἠγάπησεν, ὅς προῦρισε, καθὼς ἡ Γραφὴ διδάσκει; ἀλλὰ περὶ ἡμᾶς γίνεται ἡ κίνησις καὶ ἡ μεταβολή. Ἐπειδὴν γὰρ ἐπιστρεφώμεθα πρὸς σὺν τὸν, καὶ εὐρίσκωμεν αὐτὸν, τῆνικαῦτα λέγομεν ὅτι ἠρξάμεθα ἀγαπᾶσθαι ὡς αὐτοῦ, πείραν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ λαμβάνοντες, τῇ ἀποστάσει δηλονότι καὶ τῇ ἐγγύτητι τῇ πρὸς αὐτὸν ἢ μισούμενοι ἢ ἀγαπώμενοι. Πάλιν δὲ ἐγγίζομεν καὶ ἀπιστάμεθα αὐτοῦ οὐ τόπων διαστήμασι· καὶ γὰρ ὁ Θεός πανταχοῦ· ἀλλ' ὁμοιότητι προσερχόμεθα αὐτῷ καὶ ἀνομοιότητι ἀπιστάμεθα αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οἶον ἐστέμα ταῖς ἡμετέρας ψυχαῖς ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως ἐνεφύτευσ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνατάσεως· καὶ ὡς αὐτοῦ νυττώμεθα πρὸς Θεοῦ μέλησιν *Ἰνέσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτιρμοὺς, ὡς ὁ Πατὴρ***

¹⁴ Matth. x, 29. ¹⁵ Psal. cxviii, 75. ¹⁶ Gen. iii, 10. ¹⁷ Ephes. v, 6. ¹⁸ Psal. xcvi, 8.

¹⁹ Psal. lxxxix, 1. ²⁰ Rom. viii, 29.

ἡμῶν ὁ εὐαγγέλιος· καὶ, Γίνεσθε μιμηταὶ Θεοῦ ὡς τέκνα ἀγαπητά. Καὶ ὁ θεὸς Διονύσιος (17) ἐν τῷ Περὶ Θεῶν ἐνοματίων, Τὸν ὑπὲρ πάντα, φησὶ, θεὸν καθὼ αὐτὸς ἐστίν, οὐδενὶ φασιν ὁμοιον· αὐτὸν δὲ ὁμοίωτα θεῶν δωρεῖσθαι τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐπιστρεφόμενοις. Κατὰ πάλιν, Ταῦτα γούν ῥητέον ὁμοια Θεοῦ, τὰ καθὰ θεῶν εἰκόνα καὶ εἰκώσω· οὐδὲ γάρ αὐτοῖς τὸν Θεὸν ὁμοιον, ἔτι μῆδὲ ἀνθρώπος τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι ὁμοιος· ἀλλ' ἡ ὁμοίωσις τὸ πρῶτως ἐστὶ τῶν ἐν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν. Ἐἴτε γὰρ ἄγιοι, εἴτε θεοὶ, εἴτε δοῦλοι ὄντες, εἴτε κύριοι, καθ' ὁμοίωσιν ἐδημιουργήθημεν· κατὰ τοῦτο γὰρ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, Ἀγαποφύσθε ἐν καιρότητι τοῦ ῥοῦς ἡμῶν. Τῷ γὰρ καινῷ ἀνθρώπῳ λέγονται ταῦτα, τῷ ἀνακαινιζομένῳ ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ, τοῦ κατ' εἰκόνα κτίσαντος αὐτόν. Οὐ τοίνυν ὁ Θεὸς μεταβάλλει, καθάπερ ἐλέγομεν· ἀλλ' ἡμεῖς ἔσμεν οἱ μεταβάλλοντες, καθὰ δὴ καὶ τὸ φῶς, τραχὺ μὲν τοῖς ἀσθενέσιν ὀφθαλμοῖς, λείον δὲ τοῖς καλῶς ἔχουσι διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν καὶ μεταβολὴν. οὐ μὴν διὰ τὴν εἰκόνου.

Τὸν ὁμοιον δὲ τρόπον, ὅταν καὶ δημιουργὸς λέγεται καὶ βασιλεὺς καὶ Κύριος, οὐχ ὑστερον αὐτῷ ἐπαγόνοτο· ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν χρόνῳ ἢ κίνησις θεωρεῖται, αὐτοῦ αἰδίως ὄντος πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ καὶ Κυρίου καὶ βασιλέως. Λέγονται δὲ ὑφ' ἡμῶν αὐτῷ, ὅτε ἐν χρόνῳ ἐκτίσθημεν· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα λέγεται. Ἡ γὰρ κτίσις πρῶτη μὲν ἐν τῷ δημιουργῷ, ἀλλ' οὐχ ὡς κτίσις καὶ ποίησις, ἀλλ' ὡς λόγος καὶ παράδειγμα. Ὡστε δημιουργὸς ἦν ὁ Θεὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀσχετῶς καὶ ἀπολύτως· ἡ δὲ σχέσις, ἢ πρὸς τὰ δημιουργηθέντα ἔχει, πρὸς ὄρον ἔγχρονων λεγομένη, δι' αὐτὰ καὶ ἔστι καὶ λέγεται. Εἰ δὲ πρὸς ταύτην αἰδίως ἐν τῷ Θεῷ θεωρεῖται, ἀναγκασθήσεται καὶ τὰ δημιουργήματα τῷ Θεῷ λέγειν συναΐξαι. Τέλειος οὖν ὁ Θεὸς ὑπάρχων καὶ αἰδίως δυνάμενος καὶ κτίζειν καὶ προνοεῖσθαι, ὑστερον καὶ δημιουργὸς παρ' ἡμῶν καὶ προνοητὴς ἐκλήθη, δημιουργηθέντων τῶν ὄντων, ἐπεὶ ἡ σχέσις αὐτῆ πρὸς αὐτὰ ἀποδίδεται. Τῶν γὰρ δημιουργηθέντων οὐκ ὄντων, δῆλον ὡς οὐδὲ δημιουργία ἂν ἐλέγετο, οὔτε μὴ συντήρησις αὐτῶν. Καὶ γὰρ φησὶν ὁ τῶν Γραπτῶν Θεόδωρος (18), Τίνων γὰρ εἴη πρόνοια, μὴ ὄντος τοῦ σωζομένου; Τῶν γὰρ ἐν ἐκδότῳ ἢ πρόνοια. Ὁ δὲ θεὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Ὡς περ ὄν οὐκ ἂν λατρεύῃν, φησὶν, εἰ μὴ τῶν νοσοῦντων χέρην· οὐδ' ἂν ἐλεήμων καὶ οἰκτιρῶν καὶ τὰ τοιαῦτα κατονομάζετο εἰ μὴ διὰ τὸν οἰκτιρῶν τε καὶ ἐλέους δεόμενον· οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ περικρατοῦντος αὐτῆν ἰδέετο. Καὶ ὁ Δαμασκηνός (19) φησὶ, Πρό-

velut stimulo ad Dei imitationem urgemur. An enim : *Estote misericordes, sicut Pater vester celestis* 11; et : *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi* 12. Divinus quoque Dionysius, in libro *De divinis nominibus* : *Deum, inquit, qui est super omnia, aiunt nulli esse similem; largiri tamen divinam similitudinem, his qui ad ipsum convertantur*. Ac rursus : *Hæc itaque dicenda Deo similia, quæ sunt ad Dei imaginem et similitudinem. Neque enim Deum eis similem dixerimus, nam nec homo suæ similis imagini est. Sed similitudo primum est eorum bonorum, quæ nobis a Deo insunt*. Sive enim sancti, sive dii, sive servi sumus, sive domini, ad similitudinem sumus conditi. Hoc enim sensu ait *Apostolus, Reformamini in novitate sensus vestri* 13. Hæc enim novo homini dicuntur, qui renovatur in agnitione Dei secundum imitationem ejus, qui cum ad imaginem creavit. Non itaque Deus mutatur, quemadmodum dicebamus; sed nos sumus quos mutatio attingit; uti etiam lumen agris oculis grave est ac molestum, sanis vero atque robustis, lene ac suave, non pro sua, sed pro eorum imbecillitate ac mutatione.

Simili quoque ratione, cum et Creator Rexque ac Dominus dicatur, non hæc illi postea adveniunt; sed motus iis in rebus intelligitur, quæ ex tempore sunt, cum ipse ab æterno ante omnia sæcula, et Creator et Provisor et Dominus atque Rex sit. Hæc verò illi a nobis tribuuntur, posteaquam in tempore condit sumus; quod et illa ad nos dicantur. Etenim præerat quidem creatura in rerum auctore, sed non ut creatura atque factio seu opus, sed ut ratio ac exemplar. Idecirco erat Deus ante omnia sæcula rerum opifex ac conditor, nulla tamen relatione ac absolute: quam vero ad creata relationem habet, cum ad terminum temporaneum dicatur, propter illa est ac nuncupatur. Sin autem quis eam in Deo ab æterno putaverit, necessario etiam creata Deo cœterna dabit. Deus itaque cum perfectus sit, et ab æterno condendi pariter ac providendi potestate fultus, postea etiam conditor atque provisor, rebus conditis a nobis appellatus est, quod relatio hæc ad eas attineat. Cum enim creata non essent, liquet quod nec eorum creatio dicebatur, nec conservatio. Ait enim cui cum fratre inscriptus Iambis vultus, Theodorus : *Quorum enim fuerit providentia, cum nemo sit qui per eam salvus ac incolumis præstetur? Providentia enim eorum est, quæ in singulis geruntur*. Sed et divinus Gregorius Nyssenus, *Quemadmodum, inquit, haud utique nisi agrolantium causa esset medicus, nec misericors atque humanus a ejusmodi nominaretur, nisi cui illa opus essent: ita neque omnium conservator ac cuncta tenens, nisi omnis creatura, ipsam continente ac conservante in-*

11 Luc. vi, 36. 12 Ephes. v, 1. 13 Rom. xii, 2; Coloss. iii, 10.

(17) *De divin. nom.* c. 9. p. 151 Lanselii edit.
 (18) Theodori Grapti *Vitam repræsentavimus*

in tomo CXVI. Edit.
 (19) *Libr. ii, c. 30.*

digeret. Postremo Damascenus: Providentia, inquit, A *vidētia ἐστὶν ἢ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινόμενη ἐπιμέλεια.*

Pedes autem atque incessum, manusque ac talia, cum de Deo, humano more, uti dicebamus, assumimus, certa quadam ratione cum iis quæ crassius pro corporum ratione sumpta sunt, etiam conceptus exponimus. Nempe hoc vult Scriptura, ut ex pedum gressu Dei adventum et præsentiam significet, sive ut his qui egent, optuletur, sive ut inimicos ulciscatur, vel aliorum aliquid operetur; quod nimirum pedum officio atque munere accedere ipsi soleamus. Manus autem cum dicimus, diviniæ virtutis ac potentia vim in omnibus efficacissimam promptissimamque innuimus; quod nos etiam necessaria munia longeque præstantiora manibus nostris impleamus. Porro dexteram vocamus, quo ejus in sanctos opem significemus; ea scilicet ratione quod nos quoque in iis quæ majorem honestatem habent suntque præstantiora ac maximo egent robore, proclive dextera utamur. Cum autem Dei oculos, visumque et palpebras dicimus, ejus vim omnium inspectricem, ac, quam nihil lateat, scientiam significare volumus; quod hoc potissimum sensu perfectiorem scientiam ac certitudinem nanciscamur. Os autem orisque sermonem seu locutionem, ejus voluntatis manifestationem vocamus, quod scilicet usu humano oris munere ac locutione animi sensa aperiamus. Atque ut summa dicam, ejusmodi omnia in Deo dicimus, ut ex nostris operationibus ac virtutibus, quæ nobis superiora sunt, intelligamus, resque humanas eorum quæ majora sunt exemplum faciamus; uti fere illis accidit, qui in exiguo laterculo ac tabella, cœli orbem depingunt; idemque in aliis omnibus nominibus quæ de Deo dicuntur.

Vere itaque (quod initio dicebamus) Deus innuminabilis est, ut qui omni nomine superior sit; nec ejus essentia terminus, seu definitio est. Nam si ea vis definitionis est, ut rem, de qua dicitur, contineat ac manifestet, quinam fiat, ut quod infinitum est ac incircumscripsum, ulla definitionis vi atque nominis manifestetur ac comprehendatur? Ac si rerum notitiæ sunt, quonam modo intelligetur, quod rebus omnibus omni quoque substantia (seu essentia) ac ipso postremo esse, superius est? Quod si supra omnem essentiam, palam est et supra omnem esse notitiam. Alio autem modo ex virtutibus ac operationibus, tum intelligitur, tum et nominatur, multisque nominibus dicitur. Etenim dum affirmando eum esse dicimus, ut est illud, *Ego sum qui sum*, ac simpliciter, ut rerum auctiorem, et qui erat estque et futurus est, nominamus, non ipsum quidnam sit repræsentamus. Si quidem Deum (*Græce Θεόν*) appellamus, non ejus declaramus naturam, sed quod vel currat (ὅτι θέει) resque obeat ac curet; vel ἐκ τοῦ αἰθεῖν, quod scilicet comburat, sumpta nominis appellatio est

Πόδας δὲ καὶ βάδιαι καὶ χεῖρας καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν ἐπὶ Θεοῦ λέγωμεν, κατὰ τὸ ἡμέτερον, ὡς ἐξαμεν, ἔθος, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τὸ σωματικώτερον εἰλημμένοις καὶ τὰ νοήματα ἐκλαμβάνομεν. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς τῶν ποδῶν βαδίσσεως τὴν παρουσίαν δηλοῦν ἢ Γραφῇ βούλεται, ἢ τὴν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων, ἢ τὴν πρὸς ἀμυναν τῶν ἐχθρῶν, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἀφίξιν· χεῖρας δὲ τὸ ἀνυσιμώτατον ἐν πᾶσι καὶ ἀθρόον ἀνιτιτόμεθα τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ δυνάμεως. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη, καὶ μάλιστα τὰ τιμιώτερα διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. Δεξιὰν δὲ λέγομεν τὴν ἐπὶ τοῖς ὁσίοις παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἐνδεικνύμενοι· ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμᾶς· μᾶλλον ἐπὶ τῶν εὐσεχημονεστέρων καὶ τιμιωτέρων καὶ πλείστης ἰσχύος δεομένων τῇ δεξιᾷ χειρῆσθαι. Ὀφθαλμοὺς δὲ, ὄρασιν καὶ βλέφαρα λέγοντες, τὴν περὶ ἅπαντα ἐκπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως βουλόμεθα νοεῖν· ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἐντελεστέρων γνῶσιν τε καὶ πληροφορίαν ἐγγίνεσθαι. Στόμα δὲ καὶ λαλίαν λέγομεν τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλίᾳ σημαίνεσθαι τὰ ἐν καρδίᾳ νοήματα. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπὶ Θεοῦ λέγομεν, ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνεργειῶν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς βουλόμενοι νοεῖν· καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς μειζόνων ὑπέδειγμα ποιοῦμεθα, καθάπερ οἱ ἐν μικρῷ πίνακι τὸν οὐράνιον καταγράφοντες κύκλον· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάντων ὀνομάτων συμβαίνει, τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων.

Ἀληθῶς οὖν, ὑπὲρ ἐξαρχῆς ἐλέγομεν, ἀνώνομος ἐστὶν ὁ Θεός (20), ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ὄρος. Εἰ γὰρ ὁ ὄρος περιεχτικός ἐστὶ καὶ δηλωτικός, ἐφ' οὗ λέγεται, πῶς τὸ ἄπειρον καὶ ἀπερίγραπτον ὑπὸ τινος ὄρου καὶ ὀνόματος; δηλωθήσεται καὶ περιληφθήσεται; Καὶ, εἰ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, πῶς νοηθήσεται τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ πᾶσαν οὐσίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι ὄν; Εἰ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἐστὶν οὐσίαν, δηλόν ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν ἐστὶ γνῶσιν (21). Τρόπον δὲ ἔτερον ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν καὶ νοεῖται καὶ ὀνομάζεται, καὶ πολυώνυμος λέγεται. Καὶ γὰρ εἰ καταφατικῶς τὸν αὐτὸν ὄν εἶναι λέγομεν, ὡς τὰ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν*, ἀπλῶς ὄν λέγομεν, ὡς παραγωγῆ τῶν ὄντων, καὶ ὅτι ἦν καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται, οὐ τὸ τί ὄν ἐστὶ παριστώμεν. Εἰ Θεὸν ὀνομάζομεν, οὐ τὴν φύσιν αὐτοῦ δηλοῦμεν, ἀλλ' ἢ ὅτι θέει καὶ περιέπει τὰ ὄντα, ἢ ἐκ τοῦ αἰθεῖν, ὃ ἐστὶ καίειν, εἰληπταί τὸ ὄνομα. Καὶ γὰρ ὁ Θεός πῦρ, πᾶσαν μοχθηρίαν καταναλίσκον, ὅτι τῶν πραγμάτων σωστικός ἐστὶ, καθὼ πεφύκασιν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα. Ἀλάθητος γὰρ ἐστὶ καὶ πάντων ἐπόπτης. Εἰ σοφὸν λέγομεν,

(20) Perinde Dionysius, Gregorius et Damascenus.

(21) Damasc. l. 1, c. 9 et 11. Exod. iii, 14.

ισθ τῆς ἐμφαινομένης τῆ κόσμῳ σοφίας τοῦτο λαμβάνομεν, ὡς ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν πρώτῳ τῶν Παραμιῶν εἶρηκεν. Καὶ ἄλλως τὸ, *Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*, περὶ τῆς ἐμφαινομένης τῆ κόσμῳ σοφίας φησί· *μονονουχὶ φωτὴν ἀφείσθεις διὰ τῶν ὀρωμένων ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε*. Περὶ ταύτης γὰρ καὶ οἱ προφήται διαποροῦσιν, ὅπως τις οὔσα τυγχάνει, καθάπερ καὶ ὁ πολυμαθέστατος εἶρησε *Ἐρχ· Ῥίζα σοφίας τίνι ἀπεκαλύφθη, καὶ τὰ πανουργήματα αὐτοῦ τίς ἐγνώ; Ἐξ ἔστι σοφός, φοβερὸς σφόδρα, καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐκτισεν αὐτήν, καὶ ἐξέβηεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ*. Εἰ δύναμιν εἰποῖμεν αὐτῶν, τοῦτο δηλοῦμεν, ὅτι συντηρητικὸς τῶν γενομένων ἐστὶ, καὶ τὴν τοῦ συνέχεσθαι ταῦτα χορηγεῖ δύναμιν. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς συντηρήσεως τῶν ὄντων πρόνοιαν αὐτὸν καλοῦμεν. Ὁ γὰρ Θεὸς τὴν ἀπάντων πρόνοιαν ποιεῖται, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἄθανάσιος ἐν τῇ κατὰ Ἀρειανῶν τρίτῳ. Φῶς δὲ, ὡς ποιητικὸν φωτὸς, λέγομεν, καὶ ὡς λαμπρότητα ψυχῶν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ καθαιρομένων. Εἰ γὰρ καὶ σκότος λέγεται ἡ ἀγνοία καὶ ἁμαρτία, φῶς ἂν εἴη ἡ γνῶσις καὶ βίος ὁ ἐνθεός. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς Διονύσιος (22) ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς Θεωνυμικῆς φωτωνύμιας, Φῶς, φησὶ, *λέγεται τὸ ὑπὲρ πάντων ὡς ἀγαθόν, διὰ τὸ ἀγνοῖαν καὶ πλάνην ἀπελαύνειν, καὶ γνώσεως τοῦ νοερούς ὀφθαλμοῦς ἐμπιπλῶν*. Ἐγὼ γάρ, φησὶ, *φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα*. Καὶ, *Λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου*. Καὶ, *Φῶς τὰ προστάγματα σου ἐπὶ τῆς γῆς*. Ζωὴν δὲ πάλιν λέγομεν (23), ὅτι φύσις ἐστὶ καὶ πάσης φύσεως λογικῆς καὶ ἀλόγου σύπαισις. *Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἵσμεν*.

sedibus meis lux tua, et lumen semitis meis 22; et : *Lux mandata tua super terram* 23. Deinde vero vitam dicimus, quod natura, omnisque naturæ utilis ratione ac quæ ejus expertus existat, vigor ac constitutio sit : *In ipso enim vivimus et movemur et sumus* 24.

Πάντα οὖν ὡς πάντων αἷτιος λέγεται. Οὐ μὴν ἡ φύσις αὐτοῦ διὰ τούτων δείκνυται. Οὕτω γὰρ φησὶν ὁ Ἀμασεκηδὸς (24), ὅτι· *Ὁς αἷτιος πάσης οὐσίας καὶ ἰστέων τῶν ὄντων, λέγεται καὶ ὢν καὶ οὐσία*. Καὶ ὡς αἷτιος λόγου παντὸς καὶ σοφίας, λογικοῦ τε καὶ σοφοῦ, λέγεται λόγος καὶ λογικὸς, σοφία καὶ σοφός, ἐμοῖός τε καὶ νοερός, ζωὴ καὶ ζῶν, δυναμὶς καὶ δυνατός· καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἐμοῖός τε. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τῶν καταφατικῶν ὀνομάτων ἡ οὐσία αὐτοῦ οὐ δείκνυται, πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀποφατικῶν τοῦτο οὐκ ἔσται. Οὐδεμία γὰρ ἀπόφασις, εἴ ἔστι καὶ τὴν οὐσίαν τοῦδὲ τινος, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι ἐπιλά, ὄντος ἀναίρεσις, οὐκ ὄντος θέσις. Εἰ γὰρ ἀνούσιον αὐτὸν λέγοιμεν, ἢ ἀναρχον ἢ ἀχρονον ἢ ἀόρατον ἢ ἐμπαρτον, ταῦτα δηλοῦμεν, ὅτι ὑπὲρ πάσαν οὐσίαν ἐστὶ, καὶ ἀρχὴν καὶ χρόνον καὶ ὄρασιν καὶ φθοράν·

22 Deut. iv. 24. 23 Prov. viii. 22. 24 Eccli. i. 6. 25 Joan. xii. 46. 26 Psal. cxviii, 105. 27 Isa. lxxv. 9. 28 Act. xviii, 28.

(22) De divin. nom. c. 4.
(23) Id. ibid. c. 6.

A (*Deus enim ignis est, Consumens* 25 omnem pravitatem), quod nempe res præ eo ac natæ sunt, præstet incolumes; vel ἀπὸ τοῦ θεῶσθαι, quod scilicet omnia contueatur : nihil quippe eum latere potest, omniumque inspector est. Sapientem dum dicimus, quod ita nuncupamus, ex sapientia quæ in mundo elucet, accipimus, uti magnus Basilinus dixit primo capite libri Proverbiorum; prorsusque textus ille, *Dominus creavit me initium viarum suarum* 26, de sapientia sic in mundo elucente loquitur; quæ vix non vocem emittat, per ea quæ oculis conspicua sunt, factaque hæc Deo auctore loquatur. De hac enim etiam prophetæ quænam sit in quæstionem vertunt ac disputant, uti etiam eruditissimus Sirach ait : *Radix sapientiæ cui revelata est, et astutias ejus quis novit? Unus est sapiens, metuendus nimis, sedens super thronum suum; ipse creavit eam, et effudit illam super omnia opera sua* 27. Si potentiam ac virtutem eum dicimus, hoc significamus, esse nimirum eorum quæ facta sunt conservatorem, vimque qua hæc contineantur ac incolumia persistent, subministrare. Ac rursus, ex rerum conservatione Providentiam ipsum appellamus. *Deus enim rerum omnium curam gerit, ut ait magnus Athanasius, libro iii contra Arianos*. Lucem vero dicimus, ut auctorem lucis, et ut animorum, ratione vitæque nitentium, splendorem. Nam si ignorantia et peccatum tenebræ dicuntur, plane sit ut scientia vitæque religiosi moribus instituta, lux sit. Nam et divinus Dionysius, quo loco divinam lucis nuncupationem exponit, *Bonum, inquit, quod omni luci eminet, lux nuncupatur, eo quod ignorantiam ac errorem fuget, mentisque oculos scientia impleat*. *Ego enim, inquit, lux veni in mundum* 27; et : *Lucerna*

ratione ac quæ ejus expertus existat, vigor ac constitutio sit : *In ipso enim vivimus et movemur et sumus* 24.

Omnia itaque vocatur, velut omnium auctor; nec his tamen ejus essentia quid sit ostenditur. Sic enim ait Damascenus, *Ut auctor omnis essentia atque omnium quæ sunt, tum qui est seu ens, tum essentia dicitur*. Utque auctor omnis rationis ac sapientiæ, præditi que ratione ac sapientis, ratio dicitur utensque ratione, sapientiaque et sapiens, similiter etiam mens ac mente intelligens, vita ac vivens, potentia et potens; nec aliter de omnibus reliquis. Cum itaque ex iis nominibus quæ affirmandi ratione dicuntur, ejus minime ostendatur essentia; potiori longe ratione neque ex iis quæ per negationem feruntur. Nulla enim negatio ac infectio ullius rei quid est essentiamque significat; sed quid non est, cum rei amotio, non cujusquam positio sit. Cum enim essentiæ, aut principii autve

(24) Libr. i, c. 3.

temporis expertem, aut invisibilem aut incorruptibilem dicimus, hoc significamus, supra essentiam principiumque et tempus omnemque aspectum ac corruptionem esse; non quod non sit ac existat, velut id quod nusquam prorsus est aut existit; sed quod secundum excellentiam extra res omnes est, nec ulla est rerum, sed cunctis eminent. Simili quoque ratione, supra quam Deum dum dicimus, iis omnibus qui per gratiam dii sunt, eum superiorem significamus. Immobilem quoque, quod a nullo mobilis sit, sed potius ea ipse vi polleat, qua omnium motor existat. Incorporeum item, quod corpus non existat; nec non ingenitum (Græce ἀγέννητον, quod increatum significat, dum uno v scribitur, genitum vero ex Patre, dum duplici), quod a nullo procreationis ortum, et ut esset, acceperit. Infinitum vero quod nullum habeat terminum, nec humano ullo cogitatu comprehendatur.

Hactenus autem ex iis quæ affirmative dicuntur, convenientius sit Deum nominari. Affirmationes enim existentiam et quod est significant; negationes vero, privationem entisque absentiam. Porro nobilius meliusque quod ens est, eo quod non ens; existentiaque nihilo ac privatione. Nam et existentia atque ens ad bonum spectant; non ens vero et privatio, ad malum. Bonum enim ens est, entisque auctor et existentia: malum autem non ens, bonique et entis privatio.

Ac rursus, ex iis quæ affirmative dicuntur, convenientius a nobilioribus ac iis quæ ad ipsum magis accedant, nominabitur. Porro nobiliora illa existunt, quæ magis ipsum participant. Præstat igitur ab his eum nominare, solem, lucem, diem, vitam, ignem, spiritum, aquam, ut qui bonum vitale existat, quam tenebras ac noctem, aliaque dictis contraria. Nominatur enim Deus etiam nox ac tenebræ; quæ sunt quidem affirmantia, at quæ vim excellentis negationis habeant. Deum enim tenebras vocamus, ob ejus occultam ignotamque essentiam; non quod Deus tenebræ sit, sed quod non sit lux, qualem nimirum oculis usurpamus, sed supra omnem lucem. Eodem autem modo rursus etiam lucem dicimus, ut non esse tenebras significemus, quales sunt quæ animo intelliguntur; qui nimirum hocce istis studeamus, ut quidquid in Deo cogitaverimus omnemque de eo mentis informationem ab ipso removeamus, velut qui essentia omni ac cogitatu superior sit. Haud raro vero etiam ex utrisque (affirmatione et negatione) ipsum nominamus, ut eum dicimus: *Superessentialis essentia, supra quam Deus Deitas, principium principio omni superius*; ut nimirum qua parte inficiendo loquimur, esse Deum supra ea quæ sunt, eosque qui dii per gratiam vocantur, ac quodvis tandem dicamus principium, significemus; quo scilicet Deum his omnibus cernere intelligamus, nec divina naturæ majestatem ad corporalem nullum cogitatum animique informationem detrahimus; qua parte vero affirmative

οὐχ ὅτι μὴ ὄν ἐστιν, ὡς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ἔν· ἀλλ' ὅτι πάντων τῶν ὄντων ὑπεροχικῶς ἐξήρηται, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστίν, ἀλλ' ὑπὲρ τὰ πάντα. Ὡσαύτως καὶ ὑπέρθρον λέγοντες, ὑπὲρ πάντας τοὺς κατὰ χάριν θεοῦ δηλοῦμεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀκίνητον, ὅτι οὐκ ἐστὶ κινήτος ὑπ' ἄλλου, κινήτικὸς δὲ μᾶλλον· ἀπάντων· καὶ ἀσώματον, ὅτι οὐκ ἐστὶ σῶμα· καὶ ἀγέννητον (25), ὃ δηλοῖ τὸ ἀκτιστον δὲ ἐνδ; γραφόμενον· τὸ γεννηθὲν δὲ ἐκ Πατρὸς διὰ δύο, ὅτι οὐχ ὑπὸ τινος τὴν γένεσιν καὶ τὸ εἶναι εἰλήφει· καὶ ἀπειρον δὲ, ὅτι οὐκ ἔχει πέρασ, οὐδ' ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ περιλαμβάνεται.

Τέως ἐκ τῶν καταφατικῶν προπωδέστερον τὸν θεὸν ὀνομάζειν. Αἱ γὰρ καταφάσεις ὑπαρξίν καὶ ὄν δηλοῦσιν· αἱ δ' ἀποφάσεις στέρησιν καὶ μὴ ὄν. Τιμιώτερον δὲ καὶ βέλτιον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος· καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀνυπαρξίας καὶ στέρησιν, ἐπὶ καὶ ἡ ὑπαρξὶς καὶ τὸ ὄν τῷ ἀγαθῷ ἀνήκει· τὸ δὲ μὴ ὄν καὶ ἡ στέρησιν τῷ κακῷ. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὄν καὶ ὄντος· καὶ ὑπάρξεως αἴτιον· τὸ δὲ κακὸν μὴ ὄν καὶ ἀγαθῷ καὶ ὄντος στέρησιν.

Καὶ πάλιν ἐκ τῶν καταφατικῶν τοῖς τιμιωτέροις καὶ πλησιάζουσιν αὐτῷ οικειοτέρως ὀνομασθήσεται. Τιμιώτερα δὲ τὰ μᾶλλον αὐτοῦ μετέχοντα. Βέλτιον οὖν τούτοις αὐτὸν ὀνομάζειν, ἤλιον, φῶς, ἡμέραν, ζωὴν, πῦρ, πνεῦμα, ὕδωρ, ὡς ζωτικὸν ἀγαθὸν ὄντα, ἢ σκότος καὶ νύκτα, καὶ τὰλλα τάναντία τοῖς εἰρημένοις. Ὀνομάζεται γὰρ ὁ θεὸς καὶ νῦξ καὶ σκότος, ἃ καταφατικὰ μὲν εἰσι, δύναμιν δὲ ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχουσι. Σκότος γὰρ τὸν θεὸν λέγομεν διὰ τὸ ἀπόκρυφον καὶ ἀγνωστον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὐχ ὅτι ὁ θεὸς σκότος ἐστίν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶ φῶς, οἷον τὸ ὄρώμενον δηλονότι, ἀλλ' ὑπὲρ ἅπαν φῶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ φῶς πάλιν λέγομεν, ὅτι δηλονότι οὐκ ἐστὶ σκότος, οἷον τὸ νοούμενον· βουλούμενοι διὰ τούτων πᾶσαν ἦν ἂν ἐπὶ θεοῦ φαντασῶμεν φαντασίαν ἀποπέμπεσθαι, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν καὶ νόησιν ὄντος. Πολλάκις δὲ καὶ ἐξ ἀφοτέρων, καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως, αὐτὸν ὀνομάζομεν, ὡς ὅταν λέγωμεν, Ἡ ὑπερουσίως οὐσία, ἢ ἡ ὑπέρθρος θεότης, ἢ ὑπεράρχιος ἀρχή· ἵνα διὰ μὲν τοῦ μέρους τῆς ἀποφάσεως ὑπὲρ τὰ ὄντα καὶ τοὺς κατὰ χάριν θεοῦς καὶ τὴν ἀρχὴν, ὅποιαν αἱ ἡμεῖς εἴπομεν, δηλώσωμεν εἶναι· ὡς ἂν ὑπέρτερον τούτων πάντων αὐτὸν ἐνοώωμεν, καὶ μὴ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως εἰς τινα κατασπῶμεν σωματικὴν φαντασίαν· διὰ δὲ τοῦ μέρους τῆς καταφάσεως ἀληθῆ οὐσίαν, καὶ ἀληθῆ θεὸν καὶ ἀληθινὴν ἀρχὴν αὐτὸν καταλαμβάνωμεν, καὶ πᾶσαν στέρησιν ἀτελοῦ νοήσεως ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρώμεν. Ὅθεν εἰ καὶ ὁ μὲ Δαμασκηνὸς τῇ καταφατικῇ μᾶλλον ἐπὶ θεοῦ τίθει

(25) *Ingenitus*. Sic et Gregorius et Damascenus, etsi nec ipsi aliique istud observant.

και θεολογία, ὁ δὲ θεὸς Διονύσιος τῆ ἀποφατικῆ, Α και κατὰ τοῦτο διαφωνεῖν ἀλλήλοις δοκοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῖς ὀρθῶς ὀρώσι και σφόδρα συμφωνοῦσιν.

affirmanti theologiae in Deo magis tribuat, divinus vero Dionysius neganti, eaque ratione videtur inter se dissentire, sensu tamen jam explicato, recte dispicientibus valde etiam consentire competantur.

veram essentiam, verumque Deum et verum principium ipsum comprehendamus, omnemque privationem imperfecti conceptus ac cogitatus ab eo removeamus. Unde quamvis Damascenus

Ἄπειρ οὖν ἐλέγομεν, ἀνώνυμος μὲν ἐστὶν ὁ θεὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, πολυώνυμος δὲ κατὰ τὰς ἐνεργείας. Τὸ γὰρ θεῖον, ὃ τί ποτ' ἐστὶν ἐκείνο, ἐν μὲν τῇ φύσει, ταῖς ἐνεργείαις δὲ ποικίλον. Ἐπει γὰρ ἀπὸ τῶν ὀρωμένων ὁ θεὸς καθοράται, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, πολλὰ δὲ τὰ ὀρωμένα και διάφορα, εἰκότως και πολλοῖς ὀνόμασιν αὐτὸν ὀνομάζομεν ὡς αἰτιον. Τὴν γὰρ τῶν ὀνομάτων ὕλην ἀπ' αὐτῶν ἔλαβεν, κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον, ὃς φησι, *Τὰ ἐν τῷ καρτὶ ἐνθεωρούμενα θεύματα τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὕλην δίδωσι, δι' ὧν σοφίαν, δυνατὸν, ἄγιον, ἀγαθόν, μακάριον, ἀειδιον, κριτήν, σωτήρα, και τὰ τοιαῦτα κατονομάζομεν.* Τὰ τῶν ὀνομάτων και νοημάτων τὰ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς συλλαβηγόμενα κατὰ τὸν τρόπον και τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, πολλὰ και διάφορα ὄντα, τὰ μὲν ἀρρηκτικῶς προφερόμενα, τὰ δὲ θηλυκῶς, τὰ δὲ οὐδέτερω, τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεως εἰσὶν ἐνδεικτικὰ, κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείου ἐν τρίτῳ τῶν Ἀντιόχεικῶν, και τὸν αὐτὸν ἡμεῖς ὑποσημαίνουσι θεῶν, και εἰς ἐπίνοιαν ἡμᾶς αὐτοῦ ἔχουσι, εἰς ἐν τι τῆς ἀληθείας ἑνδαλμα, ὡς ὁ θεολόγος λέγει Γρηγόριος (36) · οὐκ ἀναγκαζόμενος διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων προφορὰν και τὴν τῆς διανοας ἀσθένειαν ἢ ἀρβεν ἢ θῆλυ λέγειν ἐκεῖ · ἀλλὰ πᾶσαν κλίσην και πᾶσαν ἀσθένειαν τοῖς ἐν γενέσει και φθορᾷ συμβαινουσιν παντελῶς ἀπελαύνοντας · ὅπερ ἐστὶ μὲν και ἀναγκαῖον.

Igitur, ut dicebamus, essentiae quidem ratione Deus innominabilis est: ad operationes autem ac virtutes quod attinet, multiplex nominibus est. Nam Numen, id quod tandem est, unum natura est: verum operationibus ac virtutibus varium est. Ut enim auctor est divinus Apostolus: *Deus per visibilia resque oculis subjectas, conspicitur* 21; cumque haec multa sint et diversa, merito etiam multis eum nominibus, quatenus auctor ac causa est, indigitamus. Teste enim beato Gregorio, ex illis nominum segetem trahimus. Ait enim: *Quae in universo miracula conspiciuntur, theologorum nominum materiam ministrant; unde sapientem, potentem, sanctum, bonum, beatum, aeternum, iudicem, servatorem, et quae ejus generis sunt, eum nuncupamus.* Nomina itaque sensaque, pro humanae mentis ratione et facultate ex operationibus ac virtutibus, cogitationibus nostris collecta, quae multa sint ac diversa, atque masculine, feminine alia, atque alia neutro genere proferantur, vim habent ostendendae majestatis, ut auctor est magnus Basilius, *Confutationum* libro III, atque unum nobis Deum significant, ad ejusque nos conceptum ducant: ad unum scilicet exile quoddam ac obscurum illius simulacrum et representationem, ut Gregorius Theologus loquitur: nec quidquam nominum illa prolatione, mentisque ac intelligentiae imbecillitate, cogimur, ut vel masculinum vel omnemque infirmitatem, quae rerum ortui ac

laminam illic instilligamus: sed omnem cogitatum intentioni obliviscarum affectio sit, prociā abigamus

Docet vero rursum idem quoque magnus Basilius, libro quidem ad Eustathium: *Divina sensa atque nomina, ad unum subjectum mentem manuducere; ac quaecumque dixeris nomina, id quod omnibus significatur, unum esse; sive Deum dixeris, eundem ostendisti, quem et nominibus reliquis.* Priorè vero, *adversus Eunomium*, sic diserte ait: *Dominus noster Jesus Christus, cum de seipso verba faceret, et Deitatis in homines affectum ac Incarnationis gratiam subaperiret, quibusdam proprietatibus, quas in eo considerare possimus, eam significavit. Ostium enim seipsum et vitam et panem et vitem et pastorem et lucem nominavit* 22; non quod multis nominibus praeditus sit; nec enim cuncta haec nomina

Διδάσκει δὲ κάλλιν και ὁ αὐτὸς μέγας Βασιλείος ἐν μὲν τῷ πρὸς Εὐστάθιον (37) ὅτι *Τὰ θεοπροπηνήματα και ὀνόματα ἐστ' ὅσα ὑποκαταμένω χειραγωγεῖ τὴν ἐπίνοιαν · και ὁσαῦτα ἄν εἰποις ὀνόματα, ἐστὶν διὰ πάντων τὸ σημερινόμεινον* · κἄν θεῶν εἴης, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὅτι και διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων · ἐν δὲ τῷ κατ' Εὐνομίου πρώτῳ (ἡτικὸς οὐτως λέγει, Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐν τοῖς περὶ ἑαυτοῦ λόγοις τὴν φιλανθρωπικὴν τῆς Θεότητος, και τὴν ἐξ οικονομίας χάριτι τοῖς ἀνθρώποις παισθηλῶν, ἰδιώμασι τισι τοῖς περὶ ἑαυτὸν θεωρουμένοις ἀπεστήματε ταύτην, ὅπως ἑαυτὸν λέγων και ὄδον και ὄρτον και ἄρτους και ποιμένα και φῶς · οὐ πολυώνυμος

21 Rom. 1, 20. 22 Joan. 1, 7; xiv, 6; vi, 35; xv, 1; xi, 14; viii, 12.

(36) Orat. 36.
 (37) Ἐν μὲν τῷ πρὸς Εὐστάθιον. Eustathius hic Medicus; non alienus a Basilio, alius ab Eustathio Sebastiano episcopo, in quem idem Basilius scripsit epistulam, et ad subscribendam Fidem coegit. Exstat excerptum epistolae 78. Illic Galeas non totam

refert Basillii sententiam, sed ex illa sublegit, quantum sibi ac instituto satis putavit. Quod scripsit τῷ, λόγον referat; etsi epistolari forma scriptus libellus est, nec epistolae modum excedit, unde inter epistolas relatus est.

eodem inter se tendunt. Siquidem aliud lux, aliud vitis, aliud via, aliud pastor significat, sed cum unum quiddam sit, quatenus subjecti rationem habet, unaque substantia et simplex omnique vacans compositione, alias aliter seipsum nominat, sibi ipse diversas appellationes subtili mentis cogitatu rationibusque inter se distinctas accommodans. Pro operationum enim effectorumque diversitate, atque ad ea quæ beneficio afficiuntur necessitudine, diversa quoque sibi nomina tribuit. Nam cum se mundi lumen dicit, partim inaccessam divinæ gloriæ majestatem hoc nomine significat, partim quod splendore scientiæ, eos qui mentis oculos depurgatos habent, illuminet. Vitem vero, quod omnes qui in eo per fidem radices egerunt, bonarum operationum fertilitate enutrit. Panem autem, quod partis animi utentis ratione convenientissimus cibus est, ejus vigorem continens, ac proprietatem servans incolumem, semperque a seipso quod destitit sarciens, nec ad ægritudinem, quæ ex bruta animi affectione inolescit, prolabi sinens. Ita si quis singula nominum pertractabit, variis rationes ac conceptus possit invenire, quamvis unum secundum substantiam iis omnibus subjiciatur. De Deo, unum hoc comprehendere potest, ait Gregorius Theologus, quod infinitus est. Gregorius item Nyssenus : In eo quod comprehendere non potest, ejus cognitio est. Hæc enim ejus propriissima nota ac insigne, quod ejus natura, conceptu omni, propria quasi nota distinguente ac insigne, superior est.

Id vero cum se ita habeat, si quis quærat, quomodo alioqui Scriptura dicat, vidisse Deum prophetas, cujusmodi est illud : *Vidi Dominum Sabaoth, sedentem super solium excelsum et elevatum*³⁸, et quæ sunt ejus generis ; non ideo sublata Dei infinitas est. Ait enim Gregorius Theologus in theologicis suis Orationibus : *Etsi quis cognovit Deum, aut cognovisse Scriptura teste dicitur, cætenus cognovisse censendus sit, quatenus uberioris splendoris particeps sit, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, plena et omnibus numeris absoluta cognitio habita est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum et facultatem perpensa.* Sed et prophetarum visa in eisdem spectra vocat, deque illis quæ iis conspecta sunt, universæ fert sententiam : *Ita et hæc, sive diurnum quoddam hoc spectrum, solis viris sanctis spectabile, sive minime fallax noctis visio : sive mentis impressio quædam et informatio, sic cum rebus futuris ac cum præsentibus versans : sive urcanum quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo. Novit hoc prophetarum Deus, et qui hisce modis afflantur. Cæterum neque hi, de quibus sermo, nec quisquam alius ejusdem generis atque ordinis,*

³⁸ Isa. vi, 1.

(38) Orat. 34.

(39) Ibid.

τις ὄν· οὐ γάρ πάντα τα ὀνόματα εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις φέροι· ἄλλο γάρ τὸ σημαίνοντες φωτός, καὶ ἄλλο ἀμπέλου, ἄλλο ὁδοῦ, καὶ ἄλλο ποιμένος· ἀλλ' ἐν ὄν κατὰ τὸ ὑποκειμένον, καὶ μὴ οὐσίῳ καὶ ἀπλή καὶ ἀσύρθετος, ἀλλοτε ἄλλως ἑαυτὸν ἐνομάζει, ταῖς ἐπινοίαις διαφερούσας ἀλλήλων τῆς προσηγορίας μεθαυτοῦ. Κατὰ γάρ τὴν τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰν καὶ τὴν πρὸς τὰ εὐεργετούμενα σχέσιν διάφορα ἑαυτῷ καὶ τὰ ὀνόματα τίθεται. Φῶς μὲν γάρ ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, τὸ τε ἀπρόσιτον τῆς ἐκ Θεοῦ δόξης διασημαίων, καὶ ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γλώσσης τοὺς κκαθαρούμενος τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καταγιγνώσκων· ἀμπέλου δὲ, ὡς τοὺς ἐν αὐτῷ κατὰ πίστιν ἐφιζωμένους ἐπ' ἔργων ἀγαθῶν καρποφορίας ἐκτρέφων· ἄρτον δὲ, ὡς οικειοτάτη τροφή τοῦ λογικοῦ τυγχάνων, τῷ διακρατεῖν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἰδίωμα αὐτῆς διασώζειν, καὶ ἀναπληρῶν ἀπὸ παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἐνδόν, καὶ πρὸς τὴν ἐξ ἀλογίας ἐγγινομένην ἀβύσσιαν οὐκ εἶν ἀποφέρσθαι. Καὶ οὕτως ἄν τις τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἐφοδύη, ποικίλλας εὖροι τὰς ἐπινοίας, ἐνὸς ἑκάστου τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς πᾶσιν ὑποκειμένου. Τοῦτο τοῦ Θεοῦ καταληπτὸν μόνον, ἢ ἀπειρία, κατὰ τὸν ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον (38)· καὶ ὡς ὁ Νύσσης φησὶν, Ἐν μόνῳ τῷ μὴ δύνασθαι καταληφθῆναι γινώσκειται. Τοῦτο γάρ αὐτοῦ ἰδιαίτατον γνώρισμα, τὸ παντὸς χαρακτηριστικῶ νοήματος ὑψηλοτέρων αὐτοῦ εἶναι τὴν φύσιν.

Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, εἰ τις ἀποροῖ πῶς ἐτέρωθεν ἢ Γραφῆ λέγει, οὐ τὸν Θεὸν εἰ προφητῶν εἶδον, κατὰ τὸ, *Εἶδον τὸν Κύριον Σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐκηρυγμένου, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὸ ἀπειρον εἶναι τὸν Θεὸν ἀναίρεται. Φησὶ γάρ ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (39), Ὅτι εἰ καὶ ἔγνω τις Θεὸν ἢ ἐγγνώκεται μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλον μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφοθέτος φανῆναι φωτισιδοστέρος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον τέλειον ἐνομοίση οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πηλοῦ δυνάμει παραμτρούμενον. Ἄλλὰ καὶ τις τῶν προφητῶν θεωρίας φαντάσματα ἐν τοῖς λέγει, καὶ περὶ τῶν θεαθέντων καθολικῶς ἐκφέρει τὸν λόγον. Οὕτω καὶ ταῦτα, εἴτε φαντασία τις ἢ ἡμερικῆ, μόνους θεωρητῆ τοῖς ἀγίοις, εἴτε τυκτός ἀψευδῆς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσης συγγινομένη τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν, εἴτε τι ἄλλο προφητικῆς εἶδος ἀπόρρητος, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ' ὁδὸν ἐτῶν προφητῶν Θεός, καὶ οἱ ταῦτα ἐνεργοῦμενοι. Πλήρ οὐτε οὗτοι περὶ ὄν ὁ λόγος, οὐτε τις ἄλλος τῶν κατὰ τοῦτους ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ (40), κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδον ἢ ἐξη-*

(40) Ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ. Bill. hoc solum notat : Verba sunt Jeremia, cap.

γορευσεν. Καὶ περὶ τοῦ Ἀβραάμ δε φησιν. Οὐχ ὡς
 θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἔβλεψεν. Καὶ ἔτι
 τὴν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ μετὰ Μωσέως καὶ αὐτὸς
 παρὰ θεοῦ γινώσκον καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν ἐξηγουμέ-
 νος, Μικρὸν, φησὶ, διακρύβας, οὐ τὴν πρώτην καὶ
 ἀκέραιον εἶδον φύσιν, καὶ ἑαυτῇ, λέγω δὴ τῇ
 Τριάδι, γινωσκομένην· καὶ ὁση τοῦ πρώτου
 καταπετάσματος εἶσω μένει, καὶ ὑπὸ τῶν Χερου-
 βιμ συγκαλύπτει· ἀλλ' ὁση τελευταία καὶ
 εἰς ἡμᾶς φθάνουσα· ἢ δὲ ἔστιν, ὡς ἐμὲ γινώ-
 σκειν, ἢ ἐν τοῖς κτίσμασι προβεβλημένη καὶ
 δικαιωμένη μεγαλειότης· ἢ καὶ, ὡς ὁ θεὸς Δα-
 βὶδ ὀνομάζει, μεγαλοπρέπεια. Ταῦτα γὰρ τοῦ
 θεοῦ τὰ ἐπίσθια, ἕσα μετ' ἐκείνον ἐκείνου γνω-
 ρίσματα. Τίνα δὲ ταῦτα τὰ γνωρίσματα δηλῶν,
 ἐπήγαγεν, Ὡσπερ αἱ καθ' ὕδατων ἡλίου σκιά
 καὶ εἰκόνες, ταῖς σαθαῖς ὕψει παραδεικνύ-
 σαι τὸν ἡλίον; ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν
 εἰς τὸν τῶ ἀμφιφάνει τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν
 ἀσθῆσιν. Καὶ τὰ πάντα συμπεραίνων, φησὶν,
 οὕτως οὖν θεολογήσῃς, κἄν ἤς Μωσῆς καὶ
 Φαραὼ θεός· κἄν μὲν τρίτον οὐρανὸν κατὰ
 Παύλον φθάσης, καὶ ὑπὲρ ἐκείνον γένη ἀγγελι-
 κῆς σιάσεως τε καὶ τάξεως ἡξιωμένος. Ὁ δὲ
 μέγας Βασιλεὺς ἐν τῷ κατ' Εὐνομίῳ πρώτῳ φησὶν,
 Ὅσα παρὰ τοῖς θεολόγοις περὶ οὐσίας Θεοῦ ἀνα-
 γηράσθαι δοκεῖ, τροπολογίαις τισιν ἢ καὶ ἀλλη-
 γορίαις πρὸς ἑτέρας ἐννοίας οἱ λόγοι φέρουσι.
 Πρὸς τοὺτους δὲ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐν τοῖς
 περὶ Ἀκαταλήπτου λόγοις οὐδὲ τοῦς Σεραφὶμ ὁρά-
 σθαι τὸν Θεὸν ἰσχυρίζεται, ἀλλὰ καὶ τὰς θεωρίας
 τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀπάσας συγκαταβά-
 σαι· εἶναι διασαφεῖ. Ἐρμηνεύων δὲ καὶ τί ἐστι συγ-
 καταβάσαι, ἐπάγει· λέγων, Συγκατάβασις δὲ ἔστιν
 ἴταρ μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός (41) φανήσθαι, ἀλλ' ὡς
 ἐκδηλώμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τε ἔστιν, οὕτως
 αὐτὸν δεικνύη, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ἑρώτων

41 Jerem. xxiii, 18. 42 Psal. viii, 2. 43 Exod. vi, 1. 44 II Cor. xii, 2.

23 : τίς ἔστι ἐν ὑποστάσει Θεοῦ; Quod sanc-
 nimis defunctorium. Accepisse Gregorium eam
 vocem κατὰ πρόξισρον, primum obvio sensu, pro
 eo quod communius theologi ὑπόστασιν dicunt,
 liquet ex adjuncta voce, καὶ οὐσία. Longe tamen
 est a veritate Hebraica, quam latuisse τοῦς 70
 seniores, re sic perspicua, aut aliud voluisse red-
 dere, quam textus ipse ferret, hand verisimile est.
 24 : τίς ἔστι ἐν ὑποστάσει Θεοῦ; Quis in secreto Domini. Syriac.
 Arab. : Quis interfuit secreto meo? Vulg. consilio.
 25 : τίς ἔστι ἐν ὑποστάσει Θεοῦ; Quis in secreto Domini. Syriac.
 Arab. : Quis interfuit secreto meo? Vulg. consilio.
 26 : τίς ἔστι ἐν ὑποστάσει Θεοῦ; Quis in secreto Domini. Syriac.
 Arab. : Quis interfuit secreto meo? Vulg. consilio.

(41) Ὅτι μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός. Difficilis hæc
 Chrysostomi ahorumque Græcorum doctrina;
 quæ et urget in beatis ipsis mentibus. Non videre
 scilicet veram et sinceram ejus essentiam, sed tñ
 συγκατάβασιν, eam ejus inclinationem, qua se
 pro illarum facultatis modulo componit : ut si

A in Dei substantia et essentia stetit, ut Scriptura
 loquitur 23, nec Dei naturam aut vidit, aut aliis
 prodidit ac manifestavit. Quin et de Abrahamo sic
 ait : Non ut Deum vidit, sed ut hominem aluit.
 Præterea, quam et ipse cum Mose præsentī vita a
 Deo cognitionem et videat et experiatur, enarrans :
 Aliquantum, inquit, prospiciens, non primam ac
 purissimam vidi naturam, sibi que ipsi, id est Trini-
 tati notam, et quanta primo velo obtendit, et a
 Cherubim obtegitur, verum quanta postrema est et
 ad nos pertingit. Ea autem est, ut quidem ipse
 cognitione assequor, majestas illa, sive etiam, ut
 divinus David appellat 25, magnificentia, quæ in
 rebus ab eo creatis productisque ac gubernatis elu-
 cet. Hæc enim Dei posteriora sunt, quæcunque post
 eum existunt, nobisque ipsius Numen declarant.
B Quænam vero sic declarantia, ejusque velut notæ
 existant, ut ostenderet, adjecit : Non secus videli-
 cet ac solis in aquis umbræ ac simulacra, infirmis
 oculis solem representant, quandoquidem eum
 obtueri non liceat, utpote lucis puritate sensum
 superantem. Cunctaque demum concludens, Ad
 hunc itaque modum, inquit, pro theologi munere de
 Deo disputabis, vel si Moses Deusque Pharaonis
 exstiteris 26, vel si ad tertium ipsum cælum, velut
 Paulus 27, evaseris, illoque superior effectus angeli-
 cam stationem atque ordinem nactus fueris. Magnus
 vero Basilius, libro i Adversus Eunomium, ait :
 Quæcunque apud theologos de Dei essentia conscripta
 videntur, tropologia quedam, seu etiam allegoria
 ad alias mentem sententias ac cogitationes avocant.
 Ad hæc etiam divinus Chrysostomus in iis oratio-
 nibus, quas de Incomprehensibili habuit, nec a
 Seraphim quidem videri Deum astruit. Sed et
 prophetarum sanctorumque visiones omnes, συγκα-
 ταβάσεις (nos condescensum dicamus, si ita liceat
 loqui, seu demittentis se Dei inclinationes) decla-

divina essentia, nedum nobis mortalibus, sed et
 illis ἀπρόσιτος, inaccessa, ac quam inhabitat lu-
 cem, ut auctor est Apost. II Tim. vi : Ἴνα δὲ μά-
 θης, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἁγίαις
 δυνάμεσιν ἔστιν ἀπρόσιτος· Ut non solum homini-
 bus, sed et virtutibus supernis esse inaccessibleem
 noveris. Ubi non satis apte interpretatur Theodorus
 Gaza, incomprehensibilem. Num satis ad mentem
 Chrys. quas nostri passim adhibent solutiones,
 non hujus loci aut operæ sit disquirere. Certum
 est, huic tantæ disputationi ansam dedisse Anom-
 œos, qui se Deum comprehendere, ac sic clare
 videre ac cognoscere, ac ipse seipsum, impuden-
 tissimi hominum dicerent, quos perinde exagitant
 Greg. in Orationibus de theologia, Basil. l. i, Ad-
 versus Eunom., quibus confutandis nihil mirum
 videri sanctos Patres tantisper metam excessissæ.
 Certe abhorreere videntur τὸ, μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεός·
 et : Ὅμοιοι αὐτῷ εἶδμεθα, ὅτι ὁφθαθα αὐτὸν,
 καθὼς ἔστι· Similes eis erimus, quia videbitur
 eum, sicuti est (I Joan. iii, 2), et, non sicuti est.
 Nec enim aliter velit Joannes visuros nos Deum,
 quam videant supernæ Potestatis; cum magnum
 sit, ut sit mensura hominis, quæ est angelī, si-
 mulque et nos in cælis sicut angelī Dei.

rant. Exponens vero etiam quidnam sit condescens-
sus, subiungit, dicens: *Est autem condescensus*
cum apparere Deum, non sicuti est, sed cum se pro
eius facultate, qui videre potest, sic seipsum exhibet,
videntium imbecilli atque committens, quod se spectan-
dum præbet. In Veteri quoque Testamento, tan-
quam ex Dei persona dicitur: *Ego visiones multi-*
plicavi, et in manibus prophetarum assimilatus
*sum*⁴². Divinus autem Dionysius sic ait: *Quod et*
etiam Clemens philosophus, quæ in rebus principa-
tum tenent, exemplaria ad aliquid dici sentit: pro-
greditur, quam tradit doctrinam, non ex propriis,
remque omnino experimentibus ac simplicibus verbis.
Sed ut concedamus hoc etiam recte dici, tamen meminisse debemus theologiæ, quæ ait: Non ostendi
tibi ut ambules post ea, sed ut per horum certa quadam ratione notitiam, ad universorum causam
(omnium scilicet auctorem) quoad licet provehamur.

Non igitur dicemus videri Deum secundum
essentiam suam. Sic enim sancti rem amoliuntur,
ut nec in symbolis naturalibus, quæ ex terrenis
forte rebus, pro humani sensus ratione intelliga-
mus, ejus essentiæ comprehensionem admittant.
Tum enim Gregorius Nysenus ad illud: *Quæsi-*
*vi eum, et non inveni*⁴³, ejusmodi hærens sententiæ:
Quinam etiam, inquit, inveniri possit, quem nulla
indiget earum rerum, quæ in notitiam veniant?
Non forma, non color, non circumscriptio, non
quantitas, non locus, non figura, non comparatio,
non conjectura, non proportio; sed extra omnem
comprehensionis vim atque conatum semper inveni-
atur? Tumque divinus Maximus, ejus quod est
quando et ubi et quomodo conceptum a Deo remo-
vet, quod humanæ mentis conjecturam omnem
excludit. Quod enim de rebus conjicimus, vel in eo
positum est, ut quomodo illæ se habeant intelliga-
mus; cujusmodi est, cum collatis utrinque ratio-
nibus, ac veluti subducto calculo, certe aliquid
concludimus, vel ubinam aliquid existat; ut: Ubi
sumus, ibi et ignis; aut in eo quod quis aliquid
fecerit; puta, Mulier hæc lactat, plane igitur pep-
erit. Si enim Deum, cum adhuc in carne mortales
sumus, pro nostri sensus modulo et ratione videre
non possumus, quænam erunt quæ in promissioni-

A *ἀσθελεῖα τῆς ὕψους τὴν ἐπίδειξιν.* Καὶ ἐν τῇ
παλαιᾷ Γραφῇ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται,
Ἐγὼ ὀράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφη-
τῶν ὁμοιώθη. Ὁ δὲ θεὸς Διονύσιος οὕτω φησὶν (42),
Εἰ δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος ἀξιῶ Κλήμης πρὸς τι
παράδειγματα λέγεσθαι, τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχη-
τικώτερα· πρόεισι μὲν οὐ διὰ κυρίων καὶ παρ-
τελῶν καὶ ἀπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῷ. Συγ-
χωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέγεσθαι, τῆς
θεολογίας μνημονευτέον φασκουῦσης διτι Οὐ παρ-
έδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι (43) ὀπίσω αὐτῶν·
ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως
ἐπὶ τὴν πάντων αἰτίαν ὡς οἱ τοὶ τε ἀναχθώμεν.

B Οὐ τοίνυν ἐροῦμεν τὸν Θεὸν ὀρᾶσθαι κατὰ τὴν
οὐσίαν αὐτοῦ (44). Τοῦτο γὰρ τοσοῦτον οἱ Ἄγιοι
ἀπωθοῦνται, ὥστε οὐδ' ἐν συμβόλοις φυσικοῖς, ἄπερ
ἂν ἰσως ἐνοήσωμεν ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνύλων
πραγμάτων, τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατὰληψιν πα-
ραδέχονται. Ὁ τε γὰρ θεὸς Ἐρηγόριος ὁ Νύσσης
ἐν τῷ, Ἐξήγησα αὐτῶν καὶ οὐχ ἐδρέθη, τίς
τοιαύτης ἐννοίας ἀπτόμενος; Πῶς ἂν, φησὶν, εὐρε-
θῆν, ὃν μὴ γνέι τῶν γινωσκομένων οὐδέν; οὐκ
εἶδος, οὐ χρῶμα, οὐ περιγραφὴ, οὐ ποσότης, οὐ
τόπος, οὐ σχῆμα, οὐ στοχασμός, οὐκ εἰκασμός,
οὐκ ἀναλογία· ἀλλὰ πάσης καταληπτικῆς ἐφό-
δου ἐξώτερον ἀεὶ ἐπισκοπούμενος; Ὅτε θεὸς Μά-
ξιμος (45), τὴν τοῦ πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς ἐνοίαν
ἐπὶ Θεοῦ ἀναίρει, ὅπερ ἀποπέμπει παντὸς εἰκασμοῦ
διάνοιαν· ἐπεὶ οὗτος ἦ ἐν τῷ πῶς· ἔχειν συνίσταται,
εἶδὼν ἔστι τὸ λογίζεσθαι τὸ λογιζόμενον, ἦ ἐν τῷ
ὅπου πάρεστιν, ὡς ἐνθα καπνός, ἔχει καὶ κύρ· ἦ ἐν
τῷ, τί δέδρακεν, ὡς, ἦδε ἡ γυνὴ θηλάζει, τέσκεν
ἄρα. Εἰ γὰρ τὸν Θεὸν εἶτι ἐν σαρκὶ ὄντας οἱ ἄνθρω-
ποι οὐχ ὀρώσιν ἀναλόγως ἑαυτοῖς, τίνα ἔσται τὰ
ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ τὰ ἀποκεῖμενα τοῖς ἁγίοις·
περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος λέγει, Καὶ ὅτι πάντες ἠμαρ-
τυροῦσθὲντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομισαντο τὴν
ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττορ τι
προέλεψαμένον, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειω-

⁴² Osee xii, 10. ⁴³ Cant. iii, 4.

(42) *De divin. nom.*, c. 5, p. 228 Lanselii.

(43) *Ὁὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι.* Hæc
insert Dionysius ex eo, quod solum scriptum est:
Ὅρα, ποιήσεις κατὰ τὸν τύπον τὸν δεδειγμένον
σοι ἐν τῷ ὄρει· *Vade, facies secundum exemplar,*
quod tibi ostensum est in monte. Quod enim unum
hoc expressit Scriptura, unum finem Intelligi vo-
luit sic ostensorum exemplarium; artis scilicet
imitationem, non diviniorem aliquam cultum, si
exemplaria intelligamus, non ipsas divinas volun-
tates ac decreta, vero ipsa adoranda, quæ sint ipse
Deus; sed principaliora creata, sive spiritalia sive
sensilia, quomodo intellexit, quem refert, Clemens
Philosophus. Ait Pachim, quosdam exposuisse
Clementem Romanum, sed certe videbatur tantæ
sedis episcopus et apostolorum discipulus alio
nomine compellendus. Stromateum non potuit
citare, qui vel fuit longe illo antiquior, vel videri

D voluit.

(44) *Τὸν Θεὸν ὀρᾶσθαι κατὰ τὴν οὐσίαν*
αὐτοῦ. Videatur velle et Calecas, non videri ipsam
divinam essentiam, quod nec ejus conceptum
ullum, qui vere illius conceptus sit, hocce avo
habeamus: abstractante scilicet illa, ab iis omni-
bus, quibus convestitur quidquid pro hæc vita in-
telligimus. Evincunt certe hæc, Deum majorem
esse nostro intellectu, nedum ut eum comprehen-
dat, uti hæc vocem stricte accipiunt nostrates
theologi, sed ut etiam vere, quod quid est esse
ejus, intelligat atque videat: non Deo auferunt,
quin lumen suum impartiendo, claram ei sui noti-
tiam, et ut est, cunctis rebus eminentes extraque
omnia, beatitudinis præmio præbere valeat.

(45) Sic sæpe Maximus, cui accidentia hæc rerum
creatarum sunt sine quibus non.

θῶσι· δηλονότι πρὸ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως (46). Καὶ πῶς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει καὶ, *Βλέπομεν γὰρ ὅρτι ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι, τότε ὀφύμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον*. Καὶ ὁ θεὸς Διονύσιος (47), *Ἐφ' ὅσον τῷ σώματι σὺν-εσμεν, οὐ δυνατὸν ἡμῖν ἐκλιᾶναι τὴν θεωρητικὴν ἀκτίνα* (48), *μὴ τῇ κοιτίτῃ τῶν ἱερῶν καταπετασμάτων ἀναγωγικῶς περιεκαλυμμένην, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς προνοίᾳ πατρικῆ συμφορῆς καὶ οικειῶς δισκευασμένην*. Ὅτι ἐπὶ τῷ σαφέστερον ὁ θεὸς διαβρωτῶν Μάξιμος, *Δίχα εἴπων, φησί, καὶ συμβόλων οὐ δυνατὸν ἡμᾶς ἐν σαρκὶ δυεῖς κατοπεῦσαι τὰ ὅπλα καὶ σώματα*. Καὶ πῶς ὁ αὐτὸς πάλιν ὡς ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρηκεν, ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἡ ἀγαν ὀφελὴ καὶ μετέωρος, πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος συγκρινομένη, στοιχειώδης ἐστὶ καὶ ὅλον χαρακτῆρος ζῶντος εἰκῶν, ἥτις οὐκ ἔσται τῆς ἀληθοῦς φανείσης ζωῆς τε καὶ γνῶσεως. *Ἐἴτε γὰρ γνῶσεις, φησί, παύσονται, εἴτε προφητεῖαι καταργηθήσονται κατὰ τὸν Ἀπόστολον δηλονότι λέγοντα, Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλος, τότε τὰ ἐκ μέρους καταργηθήσεται*. *simulabunt, quod vera apparente vita ac scientia, minime futurum sit. Sive enim, inquit, scientiæ cessabunt, sive prophetiæ evacuabuntur; uti nimirum auctor est Apostolus, dum ait: Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* 48.

Πῶς οὖν ταῦτα πάντα φυλαχθήσονται, καὶ τὰ τοῖς ἀγίοις πρότερον εἰρημένα, εἴ τις τὸν θεὸν λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν ὁρᾶσθαι; Εἰ δὲ τίνα ταράττει τὸ τοῦ θεοῦ ἔνομα κείμενον ἐν ταῖς τῶν προφητῶν θεωρίαις καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, ὡς τὸ, *Ὁφθῆ Κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, καὶ, Εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῆ ἐκ τῆς βάτου, καὶ ἄλλα, ἵνα μὴ καθέκαστον ἀριθμῶ· ἀλλ' ὁ θαυμαστός φησι Διονύσιος (49), Ἄλογον καὶ σκαιὸν εἶναι τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν*. Τοῦτο γὰρ τοῦ γλῶσσημα τῶν Ἰουδαίων ἐστίν· οἱ γὰρ εἰπερ ἐβούλοντο μὴ ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, οὐδὲν ἐκώλυσε τὸν Χριστὸν Υἱὸν θεοῦ ὁμολογοῦντας, Χριστιανοὺς μεθ' ἡμῶν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· οἷς πάντως ἐμοιωθησόμεθα καὶ ἡμεῖς, εἰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰς

bus bona sanctis reposita sunt, de quibus ait Apostolus: *Et hi omnes testimonium per fidem promeriti, non acceperunt promissionem, Deo de nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur* 46; ante scilicet futuram in integrum restitutionem. Quoniam autem modo idem Apostolus ait: *Videte nunc in speculo et ænigmatē, imoque visuos facis ad faciem* 47. Beatus quoque Dionysius: *Quandiu versamur in corpore, non aliter posse deificum radiū nobis illucere, quam sacrorum velaminum varietate ad mentes sursum evehens oblectum, paternaque in nos cura, per res nobis familiares, naturali quadam convenientia ac necessitudine conplatum*. Idque clarius distinguens exponensque divinus Maximus: *Absque figuris, inquit, ac symbolis fieri non potest, ut qui in carne versamur, quæ immaterialia sunt et incorporea intueamur*. Id vero quoniam modo contingat, idem rursus docuit quasi ex Apostolo, nempe omnem sæculi hujus scientiam, quantumvis sublimis ac celsa sit, si cum ævi futuri scientia conferatur, elementarem esse, ac veluti viventis personæ elementarem sit. *Sive enim, inquit, scientiæ cessabunt, sive prophetiæ evacuabuntur; uti nimirum auctor est Apostolus, dum ait: Cum autem*

Quoniam igitur modo cuncta hæc constabunt, ac quæ superioribus sanctis dicta sunt, si quis Deum secundum essentiam dicat videri? Sin autem aliquem turbat, quod in prophetarum aliorumque sanctorum visionibus Dei nomen exstat, ut est illud: *Apparuit Dominus Deus Abraham*. Et: *Dixit Dominus Moysi de rubo*, aliaque, ne singula quæque percenseam. Verum ait admirabilis Dionysius: *Aversum a ratione stupidique animi esse, non eorum quæ dicuntur vim finemque attendere, sed vocibus animum præclive adhibere*. Quippe Judæorum hoc crimen est. Si enim non vocibus, sed rerum scopo attendere animum libuisset, quin et ipsi Christum, Dei Filium confitendo, una nobiscum Christiani essent ac audirent, nihil quidquam obstaret; quibus plane nos etiam similes efficiemur, si Scripturas

46 Hebr. xi, 39. 47 I Cor. xiii, 12. 48 I Cor. xiii, 7.

(46) Ἀπὸ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως. *Verum id quidem, de perfecta omnino consummatione, quando reparatis corporibus, Sancti simul brandi sunt. Potuit tamen non sic intelligere Calceas, sed quod ante diem iudicii animæ non darentur ipso Dei conspectu, aliaque aliis priores, quæ plurimum fuit opinio ante Bened. XII definitionem, quæ ipsum latere potuit, vel si paulo recentior fuit, Græcum scilicet hominem, inque Græcis quam Latinis auctoribus versatorem; ac vel maxime, quod Romanorum antistitum dogmatica decreta, necdum in plenario concilio probata, non admodum Græcos fatigant, et qui Romanæ diocesis non censeantur.*

(47) *De celest. Hierarchia, c. 1.*

(48) *Τὴν θεωρητικὴν ἀκτίνα*. Reliqui constant *θεωρητικὴν* etsi utraque vox apta sit. Potuit Calceas, quod si occurrit memoriæ, edere; vel vocem *θεωρητικὴν*, tantisper notiori voce exponere; quæ ipsa Dionysio familiaris est· cui divine Chri-

sti operationes, θεωρητικὴν sunt; ac sacris operans, θεωρηγός. Vocat ergo θεωρητικὴν ἀκτίνα, radiū quo ad divina provehimur ac quasi deificamur; qui est ipse θεωρητικὴ ἀκτίς, quasi *deitatis auctor et origo seu principium radii*; eodem sensu quo exposita, n. 1, vox ἀρχιθεός. Lancel. *divinus vertit; Cord. divino principalis*; quæ vox turgentior est, quam satis rem explicet. Pachym. perinde simplicius, *τὴν θεῶν ἀκτίνα*; sicque non raro aptius redantur compositæ Dionysii voces, simplicibus quam affectatione nimis, ac Latinis auribus duriore expressione, compositis.

(49) *Ἄλογον καὶ σκαιὸν εἶναι. De divin. nom., c. 4, Lancel. et Cord. Alienam a ratione et absurdum. Mihi magis placet, quod tantis vocem σκαίως exponit Hesyck. ut sit morosi animi, indisciplinati, stupidi, ac si quid ejusmodi est, quod personam afficiat, sic prave judicantem, non quod ad rem ipsam attineat.*

hoc modo exponamus. Quin et illis deteriores vide-
bimur, quo et Deum corpore concretum intellige-
mus, iisdemque ac corpus affectibus obnoxium
existimabimus. Statim enim lex vetus a Deo data
Mosi esse dicitur ⁴³; hincque est cur a Deo con-
scripta nuncupetur. Apostolus tamen de illa dicit :
*Si qui per angelos dictus est sermo, factus est fir-
mus, et omnis pravariatio et inobedientia accepit
justam mercedis retributionem, et que sequuntur* ⁴⁴.
Rursus, Scriptura idipsum de Moysæ enar-
ravit, dum ait : *Et vocavit eum de rubo* ⁴⁵. Atqui
non Deus erat, qui inde vocavit, ut ex sacris docto-
ribus qui locum exposuerunt, liquido audire licet.
Rursus etiam Deum Abrahamæ hospitio susceptum
ait ⁴⁶; quod tamen non Deus, sed angeli essent,
docet divinus Paulus : *Hospitalitatis, inquit, nolite
oblivisci; per hanc enim inscientes quidam angelos
exceperunt hospitio* ⁴⁷; quod sic loquitur, Abraha-
mum subiunvens; de quo etiam ait Gregorius
Theologus : *Quid Abrahamum Dei convivam fecit?*
Alibi vero dicit : *Non ut Deum vidit, sed ut homi-
nem aluit.* Rursus quoque alio loco scribit : *Deum
crucifixum, idque latronum medium;* quod si dei-
tatis ratione dictum intelligamus, in quantam sermo
blasphemiam vertetur? Sin autem ratione carnis
assumptæ existimabimus, a vera intelligentia nihil
abscedemus.

Ad hæc Manue ait Scriptura dixisse : *Perimus,
mulier, Deum vidimus* ⁴⁸; nempe Deum vocans,
quod conspexerat, illique apparuerat signum. Ac
rursus : *Deus stetit in cætu deorum, in medio au-
tem deos dijudicabit* ⁴⁹. Paulus item : *Siquidem
sunt multi dii, uti etiam sunt* ⁵⁰. Mitto alia dicere,
quæcumque Scriptura Deum divinasque apparitio-
nes vocat, quæ sancti multifariam multisque modis
dicta visæque informarunt; quæ omnia procul esse
a divina essentia, et per angelos velut scenica qua-
dam representatione exhibita, monstravit sanctus Dio-
nysius, quæstionem solvens, de divinis apparitionibus,
quæ immediate fiunt; docensque sanctos omnes Pa-
tres, tum qui legem præcesserunt, tum qui secuti sunt,
hoc nactos, ut per angelos ad Deum provehentur.

Accedit quod et bap̄tisma, Θεοφάνεια (ac si dicas
divinam Dei que apparitionem) vocamus; quod in
eo Christus carne visus sit; et Spiritus sanctus
descendisse dicatur, quanquam tunc in specie
columbæ, ad Christi dispensationem implendam, ex
aereo corpore ex tempore formata, visus sit, uti
sancti tradunt, ac præcipue Augustinus in lib. *De*

Α Γραφῆς ἐκλαμβάνομεν. Μᾶλλον δὲ καὶ χεῖρους ἀ-
τῶν φανοῦμεθα, παρόσον καὶ σωματικὸν τὸν θεὸν
ἐννοήσομεν, καὶ τὰ τοῦ σώματος εἰησόμεθα πεί-
σχειν. Αὐτίκα γὰρ ὁ μὲν παλαιὸς νόμος παρὰ θεοῦ
δεδοσθαι λέγεται τῷ Μωσῆϊ, καὶ θεόγραφος διὰ
τοῦτο προσεῖρηται· ὁ δ' Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ φη-
σιν, *Εἰ ὁ δεῖ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο
βέβαιος, καὶ πάντα παράβασις· καὶ παρακοὴ
ἔλαβεν ἐνδοκίμω μισθοποδοσίαν*, κ. τ. ἐ. Πάλιν ἡ
Γραφή τοῦτ' αὐτὸ περὶ τοῦ Μωϋσέως ἡμῖν ἐξηγή-
σατο, *Καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν, εἰποῦσα, Κύριος ἐκ
τῆς βάτου·* καίτοι οὐ θεὸς ἦν ὁ καλέσας αὐτὸν ἐξ
ἐκείνης τῆς βάτου, ἀλλ' ἄγγελος, ὡς ἔστιν ἀκούειν
τῶν ἐξηγουμένων ταῦτα ἱερῶν διδασκάλων. Καὶ
πάλιν τῷ Ἀβραάμ τὸν θεὸν ἐπιξενωθῆναι φησιν·
ἔτι δὲ οὐ θεὸς ἦν, ἀλλ' ἄγγελοι, ὁ θεὸς Παῦλος
διδάσκει, *Μέμνησθε* (50). λέγων, *τῆς φιλοξενίας·
διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξεῖνίσαντες ἀγγέ-
λους· τὸν Ἀβραάμ αἰνιττόμενος διὰ τοῦτου·
περὶ οὗ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος φησι, Τί τὸν
Ἀβραάμ θεοῦ πεπολιόκη ἐστιάτορον;* Ἄλλαχού
δὲ λέγει, *Οὐχ ὡς θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον
ἔδρεψεν.* Καὶ πάλιν ἐτέρωσι γράφει, *θεὸν σταυρού-
μενον* (51), καὶ τοῦτον μετὰ ληστῶν· ὅπερ εἰ κατὰ
τὴν θεότητα ἐννοήσομεν, εἰς πολλὴν δυσφημίαν ὁ λόγος
ἔσται. Διὰ δὲ τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα τοῦτο εἰρησθαι
νομίζοντες, τῆς ἀληθοῦς διανοίας οὐκ ἀριστάμεθα.

Ἐτι τὸν Μανωὲ φησιν εἰπεῖν ἡ Γραφή, *Ἀπολώ-
λαμεν, ὦ γύναι· θεὸν ἐωράκαμεν*· τὸ φανέν
αὐτῷ σύμβολον θεὸν ὀνομάσας. Καὶ πάλιν, *Ὁ θεὸς
ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεῶν δια-
κρινεῖ.* Καὶ ὁ Παῦλος, *Εἰ γὰρ εἰσι πολλοὶ θεοί,
ὥσπερ οὐν καὶ εἰσί.* Ἐῷ λέγειν τᾶλλα ὅσα θεὸν
καὶ θεοφανείας ἡ Γραφή καλεῖ, τὰ τοῖς ἁγίοις πο-
λυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαληθέντα καὶ φαντα-
σθέντα, ἃ πάντα πόρρω εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ,
καὶ δι' ἀγγέλων δραματουργεῖσθαι ὁ ἅγιος Διονύ-
σιος (52) ἀπέδειξε, λύων τὴν περὶ τῶν ἀμέσων
θεοφανείων ἀπορίαν, καὶ διδάσκων τοὺς πρὸ νόμου
καὶ μετὰ νόμον πάντας θεοῦ ἡμῶν Πατέρας δι'
ἀγγέλων εἰς θεὸν ἀνάγεσθαι.

Πρὸς τοῦτοις καὶ τὸ βάπτισμα θεοφάνεια κηλοῦ-
μεν, ὅτι ἐν τούτῳ σαρκί τε ὁ Χριστὸς ἐωρᾶτο, καὶ
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν φαμεν καταπτῆναι, καίτοι τότε
φανέν ἐν εἴδει περιτεροῦς πρὸς τὴν χρεῖαν τῆς Χρι-
στοῦ οἰκονομίας, ἐκ τοῦ ἀερίου σώματος σχεδιασθεί-
σης, ὡς οἱ ἅγιοι φασί, καὶ μάλιστα ὁ Αὐγουστίνος
ἐν τῷ περὶ Τριᾶδος βιβλίῳ καὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ

⁴³ Exod. xxxi, 18. ⁴⁴ Hebr. ii, 2. ⁴⁵ Exod. iii, 4; Act. vii, 55. ⁴⁶ Gen. xviii, 13. ⁴⁷ Hebr. xiii, 2. ⁴⁸ Judic. xiii, 22. ⁴⁹ Psal. lxxxii, 1. ⁵⁰ I Cor. viii, 5.

(50) *Μέμνησθε.* Apud Paulum est, *Μὴ ἐπι-
λανθάνεσθε*, ut et Vulg. *Nolite oblivisci.* Sicque
scripserit Calecas festinante calamo, et ut memo-
riæ occurrebat.

(51) *θεὸν σταυρούμενον.* Sic orat. 42 : *θεὸς
σταυρούμενος*, quanquam locus hic citatus, aliunde
acceptus : pauloque superius eadem orat. αἴμα

θεοῦ καὶ πάθος dicit, *Dei sanguinem et passionem;*
quem et bibendum et corpus manducandum statuit,
si modo vitæ desiderio teneamur, nihil increduli-
li τοῖς περὶ σαρκὸς λόγοις· *sermonibus de carne;*
quibus scilicet Christus, sic in cibum se daturum
pollicitus, haud dubie et dedit.

(52) *De cal. Hier., c. 4, § 2.*

τὴν Πατέρα γνωσθῆναι λέγομεν. Ἄν οὖν τὰ πρὸ τοῦ ἁ
 νήμου καὶ μετὰ νόμον φανέντα τοῖς ἁγίοις Θεοῦ οὐ-
 σίαν εἴπωμεν, ἀναγκασθῶμεθα καὶ τὰς ἀκουσθεί-
 σας αὐτοῦ φωνὰς ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν, ὥστε καὶ
 ὄργανα φωνητικὰ τοῦτω προσάπτειν ὅπερ ἄτοπον
 ὄμοῦ καὶ γελοῖον.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, οὐκ ἂν ὀρθῶς εἴποιμεν
 τὴν θεῖαν Γραφὴν ἢ τοὺς ἁγίους κυρίως τοῖς ὀνό-
 μασι ἐπὶ τούτων κεκῆσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κατα-
 κεκῆσθαι, καὶ ἀδιαφόρως τοῖς τύποις περιτιθέναι
 τὰ ὀνόματα καὶ ἰδιώματα τῶν ἀτυπώτων καὶ ἀμορ-
 φώτων, ὡς ἔχει τὸ τοῦ Παύλου, Ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ
 Χριστός· καὶ ὁμωνύμως ταῦτα λέγειν, τοῖς τῶν
 εἰκονιζομένων ὀνόμασι τὰ εἰκονίζοντα καλοῦντας·
 & δὴ πολλά καὶ διάφορα καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα
 ἐφάνησαν. Ὅμοιώματα γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν προ-
 φητῶν ἐδρέθησαν· καὶ σύμβολα καὶ συγκαταβά-
 σεις καὶ γνωρίσματα οἱ ἅγιοι ἐξηγήσαντο, ὡς
 ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων ὄλων· ὁ δὲ Θεὸς τὸ διὰ πάντων
 τυπούμενον καὶ εἰκονιζόμενον εἰς καὶ ὁ αὐτὸς καὶ
 ἀμετάβλητός ἐστιν αἰεὶ ποτε. Τὸ δὲ τὸν Θεὸν τοῖς
 ἁγίοις ὀφθῆναι διαφανεῖν οὐκ ἄλλο πάντως ἢ τὸ
 γνωσῖν αὐτοὺς εἰληφῆναι περὶ αὐτοῦ βούλεται, κατὰ
 τὴν ὀρώντων ἀναλογίαν καὶ καθαρότητα, διὰ τῶν
 συμβολικῶν αὐτοῖς θεαθέντων· ἐπεὶ καὶ ἡ περὶ
 Θεοῦ γνώσις καὶ νόσις ὄρασις λέγεται Θεοῦ· καὶ
 ὁ τὴν γνώσιν ταύτην εἰληφὼς αὐτὸν ἐωρακέναι. Ὁ
 μὲν γὰρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ (53)
 φησιν, Ὁ γεννητὸς τὸν Υἱὸν (τοῦτο γὰρ τὸ ἐωρα-
 κέναι) γενόηκε τὸν Πατέρα· ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστο-
 μος (54), τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ μνησθεὶς, τοῦ
 Ἄπεκρίθη τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἶπεν, Οὐχ ὅτι
 τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ,
 οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα, εἶρηκεν, Ὅρασιν
 ἐνταῦθα τὴν γνώσιν λέγει, ἣν δὴ γνώσιν καὶ
 νόσιν, καὶ διὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος θαυμάτων τοῖς
 τότε παροῦσι γεγενῆσθαι διδάσκει. Λέγει γὰρ, Τίτος
 δὲ ἐρεσκεν οὐκ ἀρέθη εὐθὺς εἰς τὸ πλοῖον· Τὸ
 θαῦμα μείζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ τὴν
 θεότητα ἀνακαλύψαι αὐτοῦ γυμνότερον. Καὶ
 ταῦτα δὲ τὰ θαύματα δόξαν αὐτοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος
 λέγει ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγήσει (55), Ταῦτα
 οὖν ἅπαντα, λέγων, συναγαγὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς
 τὰ θαύματα, τὰ ἐν σώμασι, τὰ ἐν ψυχαῖς, τὰ
 ἐν τοῖς στοιχείοις· τὰ προστάγματα, τὰ ὄρα,
 τὰ ἀπόρρητα ἐκείνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλό-
 τερα· τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὴν πειθῶ,
 τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα αὐ-
 τοῦ, τὴν θαναστὴν ταύτην καὶ ὑψηλῶν γέ-
 μουσαν δογμάτων ἀρῆκε φωνῆν, λέγων, Ἐθεα-
 σάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μορογενεὺς
 παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ὁ
 οὗ γὰρ διὰ τὰ θαύματα μόνον αὐτὸν θαυμάζο-
 μεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παθήματα· ὅλον ἐπειδὴ

Trinitate; auditaque voce dicimus Patrem cogni-
 tum esse. Igitur si ante postque legem sanctis
 visa, essentiam Dei dixerimus, cogemur et auditas
 illis voces ex Deo Deique voces dicere; adeo ut
 etiam loquendi organa illi tribuamus; quod absur-
 dum pariter ac ridiculum est.

Hæc vero cum se ita habeant, haud recte dica-
 mus, Scripturam sanctosque in his proprie vocibus
 usos, sed magis illis abusos, ac promiscue earum
 rerum nomina ac proprietates, quæ nullis figuris,
 nullaque forma representari possunt, figuris tri-
 buisse; cuiusmodi est illud Pauli: *Petra autem
 erat Christus* ⁵¹, hæcque illos, communi nomine
 non eadem nominis ratione (ὁμωνύμως vocant, nos
æquivoce) dicere; eorum scilicet nominibus, quæ
 simulacro representantur, representantia vocantes;
 quæ plane multa sunt ac diversa, aliasque aliter
 se habentia conspecta sunt. Simulacra enim in ma-
 nibus prophetarum exstiterunt ⁵²; sanctique sym-
 bola seu signa, et condescensus (ut sic loquar, in-
 clinantis se nimirum majestatis demissiones) indi-
 ciaque exposuerunt; ut liquet ex iis quæ sic expo-
 nendo ediderunt. Qui autem his omnibus figuratur
 ac simulacro representatur, unus idemque ac
 incommutabilis in sempiternum est. Quod autem
 Scriptura Deum sanctis apparuisse illisque conspec-
 tum esse refert, nihil prorsus aliud vult ac signi-
 ficat quam accepisse illos ejus notitiam ac cogniti-
 onem, pro suæ facultatis ac puritatis modo, per
 signa illa quæ sibi exhibita conspexerunt. Nam et
 quæ de Deo cognitio habetur, ac quod intelligitur,
 Dei visio unncupatur; ac qui eam nactus est co-
 gnitionem, Deum vidisse perhibetur. Etenim ait
 Gregorius Theologus, *Orat. de Filio: Qui Filium
 cognovit, seu intellexit (hoc enim significat illud:
 Qui vidit) Patrem quoque cognovit seu intellexit.*
 Divus item Chrysostomus, quo loco evangelicæ
 hujus sententiæ meminit: *Respondit Judæis et
 dixit: « Non quia Patrem vidit quis, nisi qui ex
 Deo est, hic vidit Patrem »* ⁵³; ait: *Visionem hoc loco
 cognitionem vocat, quam utique cognitionem seu
 notitiam, ex Salvatoris quoque miraculis, his qui
 tunc aderunt contigisse docet. Ait enim: Cur vero
 non statim ascendit in naviculam? Nempe hoc sat-
 agens, ut miraculi magnitudinem auget, ac dei-
 tatem suam clarius manifestaret. Hæcque a Deo mi-
 racula idem ipse ejus gloriam ac claritatem vocat,
 expositione sua in Joannem: *His igitur omnibus,
 inquit, miraculis ab evangelista collectis, quæ in
 corporibus, quæ in animis, in elementis; præceptis
 donisque, arcanis illis cæloque altioribus, legibus,
 disciplina, suadendi vi, futurorum promissionibus,
 cruciatibus ejus ac tormentis, in admirandam hanc
 illam cælestisque doctrinæ plenam vocem erupit:**

⁵¹ 1 Cor. i, 4. ⁵² Osee xii, 20. ⁵³ Joan. vi, 46.

(53) Orat. 36, quæ est II, de Filio.
 (54) Hom. 51 in I ad Cor.

(55) Hom. 11 in Joan.

« Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis ⁵⁶. » Neque enim miraculorum gratia Christum duntaxat admiramur, sed et passionum ac cruciatuum, quod nempe cruci affixus ac verberibus cæsus, quod alapis acceptus, quod consputus, quod ab illis ipsis, in quos beneficia contulerat, in maxilla percussus. Nam et in his ipsis, quæ proberi et ignominie plena esse videntur, illud idem rursus verbum merito proloquamur, quod et ipse rem gloriam appellavit. Sic quidem divinus Chrysostomus. Magnus autem Basilii: Ex eo, inquit, quod venti et mare obedierunt ei, deitatem illius cognoverunt. Enimvero cognitio hæc cum perfectior fuerit, regnum cælorum a Gregorio existimatur. Etenim, *Orat. de constitutione episcoporum: Regnum Dei*, inquit, nihil aliud esse existimo, quam ejus, quod purissimum ac perfectissimum est, adiectionem. Perfectissima porro rerum omnium est Dei cognitio. Verum eam, quandiu in terra versamur, partim teneamus, partim percipere studeamus, partim denique in futurum ævum reseremus. Oratione vero *In lumina*, futuram mercedem una cum præceptis suscipiendam ac credendam hortans: *Eam lucem*, ait, iis qui animo et mente purgati fuerint; hoc est Deum, sese cuique, pro ejus puritatis ratione, spectandum cognoscendumque præbentem, id quod regnum cælorum appellamus; iis contra, qui animi cæcitate laborant, tenebras esse, hoc est, abalienationem atque aversionem a Deo, pro hebetudinis ac cæcipientiæ modo, qua quisque in hæc vita affectus fuerit. Hanc porro Dei cognitionem sanctis repositam, quam a resurrectione speramus, unionem, vim omnem mentis excedentem, vocat sanctus Dionysius, per quam erit *Deus omnia in omnibus* ⁵⁷, ut suctor est beatus Paulus. Verum de his postea: nunc vero liquidissime omnibus patet quod dicebamus, Dei nullum nomen esse, eandemque rursus multa nomina habere. Ejus quidem nullum nomen est, quod ad essentiam attinet; habet vero ac nominatur ex illis miraculis, quæ in universo elucet. Sic et Gregorius Nyssenus aiebat: *Quæ in universo miracula conspiciuntur, materiam præbent in eum sapientem et justum, et quæ sunt ejusmodi, vocemus*. Simili modo utrumque

⁵⁶ Joan. i, 14. ⁵⁷ 1 Cor. xv, 28.

(56) Ἐλαβεν ἐπὶ κόρης πηγός. Sic emendo quod erat in Caleca editisque Chrys. κόρης. Non enim ἐπὶ κόρης, quod est pupilla oculi, percutere Bilemus, vel Dominus id passus legitur, sed ἐπὶ κόρης, in gena, pro quo Joannes βάπτισμα et βάπτειν dixit, quod minus Atticum est; volueritque Chrys. posita prius Evangelica voce, ipsa simpliciore, elegantiore hac exque usu Greci sermonis rem declarare. Unde et Lucas, qui purius Græve locutus est, sic expressit, Καὶ περιεχλύψαυτες αὐτὸν, ἔτυπον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, percutiebant faciem ejus; nempe dando alapas. Thomas Magister, Τὸ ἐπὶ κόρης κατάξαι, dicit, τὴν γνάθον πλατεία πλῆξαι χειρὶ. Atque ita Atticum esse, non item βάπτισμα δοῦναι. Sequentibus male Aniano habitus locus Chrysostomi. Tantis enim, quæ

προσηλώθη τῷ σταυρῷ καὶ δραστιώθη· ἐπειδὴ ἔρρακίσθη, ἐπειδὴ ἐνεκτύθη, ἐπειδὴ ἔλαβεν ἐπὶ κόρης πηγός (56) παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσιν ἐπονεϊδίστοις εἶναι· τὸ αὐτὸ πάλιν ῥῆμα ἄξιον ἐπιφθέξασθαι· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς δόξαν τὸ πρῶτον ἐκάλεισε. Ταῦτα μὲν ὁ θεὸς Χρυσόστομος· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, Ἀπὸ τῶν ἀκέρων, φησὶ, καὶ τῆς θαλάσσης θακκυοάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Ἀλλὰ μὴν ἡ γνῶσις αὐτῆ τελειωτέρα καθισταμένη, βασιλεία οδρανῶν Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ δοκεῖ. Καὶ γὰρ ἐν τῷ περὶ καταστάσεως ἐπισκόπων (57), Ἠγοῦμαι, φησὶ, μὴ ἄλλο τι εἶναι βασιλείαν Θεοῦ ἢ τὸ τυχεῖν τοῦ καθαρωτάτου καὶ τελειωτάτου. Τελειωτάτου δὲ τῶν ὄντων γνῶσις Θεοῦ. Ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰσχωμεν, τὸ δὲ καταλάβωμεν, ὥς ἐσμέν ὑπὲρ γῆς· τὸ δὲ ἐκείθεν ταμεισοῦμεθα. Ἐν δὲ τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ (58), καὶ τὴν μέλλουσαν ἀναπόδοσιν μετὰ τῶν προσεταγμένων δεχέσθαι τὴν βαπτισθῆναι παρακαλούμενος, Ταύτην εἶναι φησὶ φῶς τοῖς κκαθαρμομένοις τὴν διάνοιαν, τοῦτέστι Θεὸν ὁρῶμενός τε καὶ γινωσκόμενος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος· ὁ δὲ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν· σκότος δὲ τοῖς τυφλώττουσι τὸ ἡγεμονικόν· τοῦτέστι ἄλλοτριώσιν Θεοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐκτείνου ἀμβλυωπίας. Ταύτην δὲ τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν τὴν ἀγίως ἀποκειμένην μετὰ τὴν ἐπιζωμένην ἀνάστασιν ὑπὲρ τοῦ ἐνωσίου ὁ ἅγιος Διονύσιος (59) καλεῖ, καὶ ἦν ὁ Θεὸς ἔσται πάντα ἐν αὐτοῖς, κατὰ τὴν μακάριον Παῦλον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἕτερον· νῦν δὲ καθαρῶτα διὰ πάντων φαίνεται ὅτι, ὡς περ ἐλέγομεν, καὶ ἀνόνημος ἔστιν ὁ Θεός, καὶ πάλιν ὀνομάζεται· ἀνόνημος μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, ὀνομαζόμενος δὲ ἀπὸ τῶν ἐμφαινομένων τῷ παντὶ θυμάτων. Οὕτω γὰρ ὁ Νύσσης Γρηγόριος εἶπε. Τὰ ἐν τῷ παντὶ ἐνθεωρούμενα θαύματα τὴν ὑμῶν διδῶσι, δι' ὧν σοφόν καὶ δίκαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦμεν. Τὸν ὁμοιον τρόπον εἴποιεν ἂν ἑκάτερον ὁρθῶς, Ὅτι τὸν Θεὸν οὐδεὶς πρόποτε τεθεύεται, καὶ ὅτι πάλιν τὸν αὐτὸν καὶ προφηταὶ καὶ ἅγιοι εἶδον, κατ' ἄλλο δηλονότι καὶ ἄλλο· τὸ μὲν, διὰ τὸ μὴ εἶναι δυνατόν τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν περιλα-

Ex ejus Græcis realidi, sua hæc substituit: *Ipsum rursus verbum clarissimum apparuit, hoc Joannes gloriam appellavit*. Dicas περὶ Λόγου, ἀεὶ ἀίτινο Verbo sermonem esse, cum sit ῥῆμα, referatque totam superiorem sententiam; *Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre*, quam et in passionibus ait merito de Christo celebrari; ac inde probat, quod ὁ αὐτὸς (nempe Λόγος ac Christus, ipse Unigenitus) rem, passionem suam, gloriam appellavit, ac claritatem, δόξαν. Sic enim Chrysost. exponit, et cum eo alii, quod ait Dominus, Joan. xii et xiii: *Venit hora ut clarificetur Filius hominis; continuo clarificabit eum, etc.*

(57) Orat. 29.

(58) Orat. 40, quæ est in sanctum baptismum.

(59) De divin. nom., c. 1, § 7.

είναι, καὶ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου τὸ ἄπειρον καὶ ἄριστον περιελατθῆναι· τὸ δὲ, διὰ τὴν γνῶσιν ἢ ἔχον κατὰ ἐκείνου διὰ τῶν συμβόλων, κατὰ τῆς τῶν ἑρώτων ἀναλογίαν, καὶ τῆς τῶν ὁρωμένων εἰκασίαν καὶ φαντασίαν.

ἄριστον, ὅς φορητικώτερον φασὶν de illo per signa quædam, pro aspicientium ratione, earumque rem quæ aspectu cernuntur conjectura ac informatione, habemus.

Τὸ δ' αὖτὸ καὶ κατὰ τῆς μετοχῆς ἔστι λέγειν. Καὶ γὰρ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ. Ἐνοικήσω γὰρ, φησὶν, ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἔλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Ἄλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότητος; ταῦτε γὰρ τῶν Μασσαλιανῶν ἔστιν ἡ αἵρεσις; (60) ἄλλ' ὡς φησὶν ἡ κατ' αὐτῶν γενομένη σύνοδος. Λέγει γὰρ, *Γίνεσθαι τις ἐπιδημία τοῦ Παρακλήτου, καὶ ἐνοικεῖ τοῖς ἀδελφαῖς ὁ Θεός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἢ θεότητος. Εἰ δὲ τινες ἐτέραντο Μασσαλιανοὶ πρόσκοπτες μετέχειν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, μεταβαλλούσης εἰς τι τῶν καταλλήλων αὐτοῖς, καὶ τὰυτὴ τὸν Θεὸν οικεῖν ἔλεγον ἐν ταυτοῖς, ἡμεῖς τὴν τοιαύτην δυσσέβειαν εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς ἀποτροπιαζόμεθα. Καὶ γὰρ μᾶλλον τοῖς τοῦ ἀγίου Διονυσίου λόγοις ἐκόμενοι, πᾶν φάμεν τὸ τοῦ Θεοῦ κρυφίον ἀνεκφάντως ἐκφαλεῖσθαι, καὶ τὸ ἀμέθεκτον ἀμεθέκτως μετέχουσαι· καὶ τὸ ἀνεκφάντως ἀνεκφροῖν τῆς προκίτης καὶ καταχού γίνεσθαι, μένον ἐφ' ἑαυτοῦ, ἀλλῶν εἰς κοινωρίαν καὶ μετουσίαν ἐπικτῶν ταῖς ἀναλόγους ἐκδοτῶν φύσεσι γενομένων, οὐκ ἐκείνου μεταβάλλοντος. Ἄλλως γὰρ πάρεστιν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἕρπον μὴδὲν ἐμποδῶν αὐτῷ κέρυκε γίνεσθαι, καὶ ἄλλως κατὰ πρόνοιαν, ἕταν πάντα πᾶσι γίνεσθαι· καὶ ἄλλως πάλιν ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐστὶν, ἐφ' ὅσον καθ' αὐτὸν μὴδὲν τὸ σύνολον τῶν ὄντων ἐστὶ κατὰ τι.*

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τοῦ ἐνός Θεοῦ, ὅς ἐστὶ Τριάς.

Τούτων τὸν ἓνα καὶ ἀληθῆ Θεόν, τὸν δημιουργὸν καὶ συνοχέα τοῦ παντός, τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ εἰτίαν τοῦ συνίστασθαι ἕκαστον, πιστεύομεν καὶ ἠμολογοῦμεν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον ἑνωμένον. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀπὸ διανοίας ἀνθρωπίνης ἐκ τῶν κτισμάτων συλλογιστικῶς συνηγάγομεν, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως ἐλάβομεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῶν κτισμάτων διὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦτο λαβεῖν οὐδὲν ἦν δυνατόν, ἐδέχθησεν ἡμῖν τῆς τούτου παρὰ

⁶⁰ Joan. i, 18; Isa. vi, 1 seqq. ⁶¹ Levit. xvi, 12. ⁶² Joan. xiv, 23.

(60) Τοῦτο γὰρ τῶν Μασσαλιανῶν ἔστιν αἵρεσις. Antiqua hæc hæresis, inter monachos maxime, majoris specie sanctitatis orta, ab eis que aliisque temporibus locisque propagata; quam sanctissimi episcopi strenue compresserunt, Litovius Melitenensis, Valerianus et Amphiloehius, quorum auctorum suggestionem in synod. Ephes. Act. VII, fuit damnata. Quam Calecas synodum refert, recentior est, quod sic Dionysianis nititur. Num ad Greg. Palamas, illumque secuta tempora hæc spectent, quomodo recruduit illa hæresis inter solitarios, quibus

A recte dixerimus: *Deum neminem vidisse unquam*⁶⁰; ac rursus, eundem et prophetas et sanctos vidisse, alia scilicet atque alia ratione; alterum quidem, quod Dei natura comprehendi non possit, infinitaque et immensa majestas sub velamine continetur;

quædam, pro aspicientium ratione, earumque rem quæ aspectu cernuntur conjectura ac informatione, habemus.

Idipsum de participatione dici potest. Nam et Dei sumus participes. Ait enim: *Inhabitabo in eis et inambulabo*⁶¹. Et: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus*⁶². Sed non pro eo ac ille se natura habet ac deitate (hæc enim Massalianorum hæresis est, sed sicut ait, quæ in illos celebrata synodus est. Sic enim habet: *Fit adventus quidam ac presentia Paracleti, Deusque in sanctis habitat; non pro eo ac se natura ac deitate habet. Sin autem Massaliani quidam exstiterunt, qui se Dei essentiæ participes esse dicerent, in eorum aliquid, quod pro eorum conveniens ratione sit, sese demutant; nos talem impietatem in illorum caput rejicimus. Potius enim sancti Dionysii sermones secuti dicimus, Dei occultum omne, ita ut non elucere, elucere, et quod imparticipabile est, citra participationem participari; quodque a se minime exeat, non exiendo procedere, ac cum in se maneat, ubique versari sui que presentiam præstare; cujus aliis societatem ac participationem, quantum ex natura assequi licent, ineuntibus, non quasi ipsa aliquid demutetur. Aliter enim Deus per naturam suam præsens est, quatenus nihil ipsi obstare habet; aliterque ex providentiæ rationibus, cum omnia in omnibus fiat; ac rursus aliter in nulla rerum est, quatenus ipse per seipsum existens, nulla prorsus rerum ulla ratione est.*

CAPUT III.

De Deo uno qui est Trinitas.

Unum hunc ac verum Deum, rerum universitatis conditorem ac qui eam conservet, bonorum fontem, ac quo auctore singula quæque constant, credimus ac confitemur, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Quod vero sic sentimus, non humana ratione ex creatis discurrendo collegimus, sed ex revelatione accepimus. Quia enim ex creatis sensus opera id nulla ratione capere poteramus, necessarium nobis fuit ut divina revelatione doceremur. Ipseque

se ipse Palamas patronum exhibuit? de quo vid. Leo Allat. *De consensu utriusque Ecclesiæ*; ut et ejus *Diatribam de Symeone scriptis a me nuper editam ubi de Symeone Xerolophi abbate, dicto novo theologo, disputat, ejusque erroris insinuat. Sed de illis plura nos ad superiorem Calecæ tractatum, ac certiora, quod ejus vitæ non desit copia a discipulo summa cura ac diligentia scripta, quæ desiderata Leoni Allatio est. De Massalianis cum tanta Damascenus habeat, nihil eorum meminit quæ hic refert Calecas.*

adeo Dei Filius unus e sancta Trinitate, quæ ejus A bonitas est, factus homo (qua de re paulo inferius, ex sacris pariter Scripturis colligentes pro virili dicturi sumus) revelavit nobis Trinitatis mysterium, ne humana seducti doctrina, creaturas colamus. τῆς Τριάδος μυστήριον, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης μεν.

Ac prius quidem per prophetas rei hujus veritatem obscurius indicavit, sapienti consilio ab Idolorum cultu paulatim homines retrahens; deinde vero ipse per seipsum consone prioribus clare docuit: quod sane sic mirum extraque omnem usum, ut vim omnem mentis ratione utentis excedat. Etenim Unitatem in Trinitate credimus, et Trinitatem in Unitate; ac neque Unitas trium personarum confusionem ac velut concretionem conflaturamque inducit, nec personarum numerus monados (id est, essentiali) unitatem discernit: quin et unum est secundum essentialiam, et tria hypostaseon (id est, personarum) ratione. *Distinguitur enim unite, et distinctim connectitur*, ut ait Gregorius Theologus. Ac rursus: *Vix unum animo concepi, cum statim tribus circumfulgeo. Vix tria distinguere incipio, cum statim ad unum mentis intentiones fero*. Nam in hominibus quidem, qui tres homine sint, non unus sunt, nec rursus qui unus, tres existunt; in Deo autem, cum unum tria sunt, tum tria unum; quæ sane, uti dicebam, omnem mentis vim excedunt.

Hanc unionem ac distinctionem Dominus noster Jesus Christus tradidit, dicens: *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* 19. Eo quidem quod ait, *in nomine* singulariter, unam essentialiam significavit (tres enim, qui duo sint ac tria, singulari numero nunquam proferantur), quod vero addidit, *Patris et Filii et Spiritus sancti* tres hypostases (id est, personas) unius essentialiæ docuit. Cum autem alio loco dixit: *Ego et Pater unum sumus, unum* quidem essentialiæ tribuit, illud vero, *Ego et Pater*, personis assignavit. Magnus quoque Athanasius hanc theologiam secutus: *Ter*, inquit, *clamant (Sanctus,)* quod tres hypostases, *semel* vero *(Dominus,)* quod una Divinitas. Hæc fidelibus abunde sufficient. Hactenus quæ homines nituntur, cognitioni pervenit. Huc usque Cherubim pennis obtinentur.

Hanc igitur secuti regulam, qua de Deo (qui sancta Trinitas est) loquimur, velutque in medio constituti, quæ sunt utrinque absurda evadimus. Qua nempe unam essentialiam seu substantiam constitumur, Arii eliminantes doctrinam, tres essentialias, Patrem et Filium et Spiritum sanctum asserentis, ac una cum nominibus etiam subjecta dividendis. Qua vero tres personas constitemur, Sabellii itidem

19 Matth. xxviii, 19.

(61) Greg. orat. 37, 39, 40.

(62) Athan., *De humana Christi natura*, t. 1, Greg. orat., 42.

Θεοῦ ἀποκαλύψεως. Καὶ αὐτὸς ὁ εἰς τῆς Τριάδος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γενόμενος ἄνθρωπος διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα (περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον κατὰ τὸ δυνατὸν ἐροῦμεν, τὸν ἁμοῖον τρόπον ἐκ τῶν ἁγίων ταῦτα Γραφῶν συλλέγοντες), ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὸ διδασκαλίαις πλανώμενοι, τοῖς κτισμασι λατρεύμεν.

Καὶ πρότερον μὲν περὶ τούτου διὰ τῶν προφητῶν ἤνιξτο, σοφῶς κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας τοὺς ἀνθρώπους ἀφέλκων· εἶτα καὶ δι' ἑαυτοῦ συμφώνως τοῖς πρότερον καθαρῶς ἐδίδαξεν· ὃ δὲ προσούτῳ ἐστὶ παράδοξον, ὥστε πᾶσαν λογικὴν διάνοιαν ὑπερβαίνειν. Καὶ γὰρ Μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν Μονάδι πιστεύομεν· καὶ οὔτε ἡ Μονὰς τῆς οὐσίας σύγχυσι καὶ συναλοιφῆν τοῖς τριῶν προσώποις ἐμποιεῖ, οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων διαίρει τὴν τῆς Μονάδος, εἴτουν τὴν τῆς οὐσίας ἐνότητα· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ τρία κατὰ τὰς ὑποστάσεις. Διαίρειται γὰρ ἠνωμένως καὶ συνάπτεται διηρημένως, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ πάλιν, *Οὐ φθάνω τὸ ἐν νοῆσαι, καὶ τοῖς τριῶν περιλάμφομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀναφέρομαι* (61). Καὶ γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων, εἰ τρεῖς ἄνθρωποι οὐκ εἰσὶν εἰς· καὶ πάλιν ὁ εἰς οὐκ εἰσὶ τρεῖς· ἐκεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν τρία, καὶ τὰ τρία ἐν ἄπερ, ὡς ἔφη, πάντα νοῦν ὑπερβαίνει.

Ταύτην τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν ὁ Κύριος; ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς; παραδίδωκεν, εἰπὼν, εἰς ἡμεῖς ὄντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς; εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐκ τούτου ἀπὸ μὲν γὰρ εἰπὼν, εἰς τὸ ὄνομα ἑνικῶς, τὴν μίαν οὐσίαν ἐδήλωσεν (τρεῖς γὰρ δύο καὶ τρία ὄντα, οὐδέποτε ἑνικῶς προφέρεται)· ἀπὸ δὲ τοῦ προσθεῖναι, εἰ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰ τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς οὐσίας ἐδίδαξεν. Ἄλλαχθ' οὖν εἰπὼν, εἰ Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, τὸ μὲν εἰς τὴν οὐσίαν ἀπέδωκε, τὸ δὲ, εἰ Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, εἰς τὸς προσώπους. Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ταύτην τὴν θεολογίαν στοιχῶν (62), εἰ Τρεῖς, εἰ φησὶ, τὸ Ἅγιος, διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἅπασι δὲ τῷ Κυρίῳ, διὰ τὴν μίαν θεότητα, εἰ Ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· ἕως τούτων ἡ γνώσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει· μέχρι τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται· πύρι.

Τούτῳ οὖν ἀκολουθοῦντες τῷ κανόνι περὶ τοῦ Θεοῦ. τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὡς περ ἐπι μεσότητος ἐστηκότας, τὰ ἐκατέρωθεν ἄτοπα ἐκφεύγομεν· διὰ μὲν τοῦ μίαν οὐσίαν ὁμολογεῖν, τὸ τοῦ Ἀρείου δόγμα ἀπορρῆπτεντες, τρεῖς οὐσίας διαφόρους λέγοντος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τοῖς ὀνόμασι συνδιαίρουστος· τὰ ὑποκείμενα· διὰ δὲ τοῦ τρία πρόσωπα ὁμολογεῖν, τὸ δόγμα τοῦ Σαβελ-

ἢ ἀποπέμποντες, ὅς. ἐν πρόσωπον ἔλεγε τὸν θεὸν καὶ ποτὲ μὲν ὡς Πατέρα φαίνεσθαι, ποτὲ δὲ ὡς Υἱόν, ποτὲ δὲ ὡς Πνεῦμα ἅγιον.

Ἔστι τοίνυν ὁ Θεὸς μία οὐσία, πρόσωπα δὲ τρία· τὸ μὲν Πατὴρ, τὸ δὲ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ τὸν μὲν Πατέρα αἰτιὸν ὁμολογοῦμεν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος; (63) τὸν δὲ Υἱόν καὶ τὸ Πνεῦμα αἰτιατά. Ἐξ ἐκείνου γὰρ ὁ μὲν Υἱὸς γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπρορευτῶς. Ὅθεν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς ἐν αἰτιὸν τὸν Πατέρα ἀναφερομένων, Θεὸν ἓνα τὰ τρία φρονούμεν σὺν ἀλλήλοις νοοῦμενα, καὶ Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Θεός ἐστι τέλειος καὶ ἀνελλιπής, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσπύτως· καὶ οὐ μᾶλλον ἐστὶ Θεὸς ἢ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος, ἢ ὁ Υἱὸς μᾶλλον Θεὸς τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Πνεύματος· ἢ τὸ Πνεῦμα μᾶλλον Θεὸς τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ὅταν μίαν τῶν ὑποστάσεων ἐνοώμεν, τέλειον αὐτὸν Θεὸν καὶ τέλειαν οὐσίαν γινώσκωμεν καὶ ὅταν πάλιν τὰ τρία κατὰ διάνοιαν συνάψωμεν καὶ συναριθμήσωμεν, ἓνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ τέλειον τὴν οὐσίαν φανταζόμεθα, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ εἰς Θεὸς δηλοῦται, ὅταν λέγωμεν Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ὅταν τὸν Πατέρα λέγωμεν μόνον, ἢ τὸν Υἱόν, ἢ τὸ πανάντιον Πνεῦμα.

Οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐστὶ καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τοῦτο γὰρ Ἰουδαϊκόν ἐστὶ καὶ δόξα τοῦ Σαβηλλέου· ἀλλ' ὅτι ἐν ὁποιοῦν τῶν θείων προσώπων τελείως καὶ ἀνελλιπῶς ἐστὶ Θεὸς μηδενὸς λειψόμενον κατὰ τὴν οὐσίαν, τῆς μιᾶς καὶ ὅλης καὶ τελείας θεότητος, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶ τῆς ὅλης θεότητος μέρος; μὲν ὁ Πατὴρ, μέρος δὲ ὁ Υἱός, μέρος δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐδὲ γὰρ μέρος ἢ μέρος ὁ Θεὸς ἔχει· τὸ γὰρ μέρος ἐλλιπέος. Πρὸς δὲ καὶ σύνθεσιν καὶ περιγραφὴν εἰσάγει· καὶ ὅτι ἐν ὁποιοῦν τῶν τριῶν ἕκαστος ἐστὶ. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ Θεὸς ὅλος, καὶ ὁ Υἱὸς Θεὸς ὅλος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς ὅλος. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν ὅτι ἡ ὅλη καὶ μία θεότης διαιρεῖται εἰς τὰ τρία πρόσωπα ταῦτα, ὡσπερ τὸ γένος εἰς εἶδη, ἢ τὸ εἶδος εἰς άτομα, ἢ τὸ ὅλον εἰς μέρη. Οὐδὲ λέγομεν ὅτι μείζων ἢ πλείων ἐστὶ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἡμοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ ἡμοῦ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ μόνος τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος· ἢ ὁ Πατὴρ μόνος τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος; ἢ ὁ Πατὴρ μόνος τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος; ἢ ὁ Πατὴρ μόνος τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος; καίτοι κατὰ τὰ πρόσωπα ἀριθμοῦ εἰσαγομένου· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι ὅλη ἢ αὐτὴ καὶ μία τέλεια τελείως ἐν τελείῳ Πατρὶ, καὶ ὅλη τέλεια τελείως ἐν τελείῳ

dogma respicientes, qui unam Deum personam dicebat; ac modo quidem ut Patrem, modo vero et Filium, ac modo ut Spiritum sanctum sese exhibere.

Est igitur Deus una essentia, ac tres personæ; ex his, una Pater, una Filius, una Spiritus sanctus. Ac Patrem quidem, Filii ac Spiritus auctorem confitemur; Filium vero et Spiritum, qui ab auctore sint. Ex illo enim est, Filius quidem, generatione ratione; Spiritus vero, processione. Quocirca, cum Filius et Spiritus ad unum auctorem (Patrem) referantur, Deum unum tres personas inter se conjunctas sentimus, Deumque singulas, si per se considerentur. Nam et Pater Deus perfectus est, nullo defectu laborans, Filiusque similiter, ac perinde Spiritus sanctus. Nec magis Deus est, vel Pater quam Filius vel quam Spiritus, vel Filius magis Deus, quam Pater aut Spiritus, aut denique Spiritus magis Deus, quam Pater aut Filius. Sed cum unam personarum intellexerimus, perfectum eam Deum ac essentiam perfectam cognoscimus; ac cum rursus tres personas animi cogitatione copulaverimus ac connumeraverimus, unum eundemque ac perfectum essentialiter Deum cogitamus; idemque ipse ac unus Deus significatur, cum dixerimus Pater, Filius et Spiritus sanctus, et cum solum Patrem dixerimus, aut Filium, aut sanctissimum Spiritum.

Non hoc dico, quod Pater et Filius sit et Spiritus sanctus (hoc enim Judaicum est, Sabellique opinio), sed quod una quævis divinarum personarum perfecte nulloque defectu Deus est, ita ut nihil desit, quod ad essentiam attinet, de una totaque ac perfecta deitate. Non enim totius deitatis pars quidem Pater, pars vero Filius, ac pars Spiritus sanctus. Nam Deus partem aut membrum non habet. Pars enim quid imperfectum est. Accedit etiam, quod ejus ratio compositionem ac circumscriptionem inducit; ac quod unaquæque trium personarum totum existit. Nam et Pater, Deus totus est; et Filius, Deus totus; et Spiritus sanctus, totus Deus. Idque causæ est, cur non dicamus, totam unam Deitatem in tres istas personas dividi velut genus in species, vel speciem in individua, vel tanquam totum in partes. Neque dicimus Patrem simul et Filium et Spiritum sanctum majorem esse aut pleniorum Deum, quam Filium aut Spiritum; vel Patrem simul et Filium, quam Spiritum, vel Patrem solum, Filio aut Spiritu solo, majorem esse vel pleniorum, autve minorem, quantumvis personarum ratione numerus ineatur; sed confitemur totam eandem unamque

(63) Αἰτιὸν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Loquitur Calecas, ipse Græcus Græco scribens, ac de fide informans, Græcorum more, non explicando processionem Spiritus etiam a Filio, tanquam uno cum Patre principio, ac principio ex Patre principio, qui sit fons totius Trinitatis, ac proinde vere κατ' ἐξῆλη αἰτιὸν, id est, Auctor ac causa, prout Græci ea voce utuntur. Videm. Gregor. orat. 29, p. 490 et 23, 422 et 39, p. 650, ubi perinde Spiritum a Patre dicit procedere, οὐχ ὑπεκτός, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπρορευτῶς· non Filii more: neque

enim generatione, sed processione. Ac mirum si Corderii ac Lansellii dicam adversus Maximum, ante annos 20 a me exsufflatam, vel Gregorius, vel meus Calecas evadant. Longe solidior Georgius Metochita gravissimus traditionis testis et assertor, qua sic expressam vel involutam mysterii Trinitatis fidem, nihil Ecclesiarum paci offecisse ostendit; cum alii aliorum fidem non ignorarent, donec Photius fovendæ tyrannidis occasionem inde arripuit: cujus pene extinctum schisma ac compressum Michael Cerularius denuo suscitavit.

perfectam perfecte in perfecto Patre, totamque perfectam perfecte in perfecto Filio eandem, ac totam perfectam perfecte eandem in perfecto Spiritu sancto. Ac rursus, totum Spiritum sanctum in tota eadem, totumque Filium in tota eadem, ac totum Patrem in eadem tota. Rursusque, totam totum Patrem totamque totum Filium, et totam totum Spiritum sanctum. Ac rursus, totus in toto Filio et Spiritu sancto perfecte est Pater, totusque in toto Patre et Spiritu perfecte Filius, ac totus in Patre et Filio perfecte Spiritus sanctus. Una enim essentia est Patris et Filii et Spiritus sancti, cum neutrum sine altero sit, aut intelligatur.

Propterea ait Gregorius Theologus, *Orat. in Luminia: Unum aliquod trium animo informans, totum hoc esse existimo, plenoque mentis oculo, ejus magna pars diffugit. Non possum ejus comprehendere magnitudinem, ut ei quod deficitur, quod amplius est tribuam. Cum tria mentis consideratione contraxero, unam faciem conspicio, lumen unum dividere seu commetiri non valens. Etsi ergo Patrem Deum perfectum et increatum rerum opificem dicimus, pariterque etiam Filium et Spiritum sanctum; non tamen tres deos, aut tres increatos, vel tres rerum opifices dicimus, ob unius essentiae unitatem, et quod Filius et Spiritus ad unum auctorem referantur, nempe Patrem. Quod igitur dicebamus, Deum unamquamque personam secundum se consideramus, ob consubstantialitatem; Deumque unum tres simul alias in aliis intellectas confitemur, ea scilicet ratione ut principatus unus conservetur; manente rursus ac incolumi sua cuique proprietate. Necesse enim est, ut et personales proprietates inconfusas ac immobiles confiteamur, Deumque unum in tribus personis adoremus, Patrem quidem, ut Patrem, Filiumque ut Filium, ac Spiritum sanctum ut Spiritum sanctum, quemadmodum in eadem Oratione de his loquitur: *Nam atque quomodo proprietates fuerit, si moveatur exque alia in aliam mutetur?* Magnus quoque Basiliius in libro *De fide: Filium, inquit, ac Patrem dixi. Has mihi serva proprietates. Hoc itaque manens, quod est, Filius cuncta est quaecunque Pater, juxta Domini vocem, cum ait: Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt* ⁶⁶. Chrysostomus quoque in quodam suorum Sermonum: *Proprietatem cum dico, Patrem, Patrem intellige; et Filium, Filium; et Spiritum sanctum, Spiritum sanctum. Hæ enim proprietates inter se minime commutantur. Etenim Pater proprie vereque Pater est; et Filius, proprie vereque Filius; et Spiritus sanctus, proprie vereque Spiritus sanctus. Apud homines qui-**

Α τῷ Υἱῷ ἢ αὐτῇ· καὶ ὅλη τελεία τελείως ἢ αὐτῇ ἐν τελείῳ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ πάλιν ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ, καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ, καὶ ὅλος ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ ὁ Πατήρ. Καὶ πάλιν, ὅλη ὁλος ὁ Πατήρ, καὶ ὅλη ὁλος ὁ Υἱὸς, καὶ ὅλη ὅλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ πάλιν ὁλος ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ ὁλος ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ ὅλον ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τελείως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ οὐσία Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ὄντος τοῦ ἑτέρου χωρὶς ἑτέρου, ἢ νοουμένου.

Διὰ ταῦτά φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, « Ὅταν ἐν τι τῶν τριῶν (64) φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν εἶναι πενήτωμαι, καὶ τὸ πλεῖον διέφυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος; τοῦτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λειπομένῳ. Ὅταν τὰ τρία συνέλῳ τῇ θεωρίᾳ, μίαν ἐρῶ λαμπάδα, οὐκ ἔχων διελεῖν ἢ μετῆσαι τὸ φῶς ἐνιζόμενον. » Ὅθεν εἰ καὶ Θεὸν τέλειον καὶ ἄκτιστον καὶ δημιουργὸν λέγομεν τὸν Πατέρα, ὡσαύτως καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ὁμως οὐ λέγομεν τρεῖς Θεοὺς, οὐδὲ τρεῖς ἄκτιστους, οὐδὲ τρεῖς δημιουργοὺς, διὰ τὴν ἐνότητά τῆς μιᾶς οὐσίας, καὶ τὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς ἐν αἰτίον ἀναφέρεσθαι, τὸν Πατέρα. Ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, Θεὸν ἕκαστον κατ' ἑαυτὸν θεωροῦμεν διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, καὶ Θεὸν ἕνα τὰ τρία ὁμολογοῦμεν σὺν ἀλλήλοις νοούμενα διὰ τὴν μοναρχίαν, φυλασσομένης ἐκάστης πάλιν τῆς ἰδιότητος. Δεῖ γὰρ καὶ τὰς ὑποστατικὰς ἰδιότητας ἀσυγχύτους καὶ ἀμεταβλήτους ὁμολογεῖν, καὶ προσκυβεῖν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶ προσώποις, τὸν μὲν Πατέρα ὡς Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν ὡς Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς Πνεῦμα ἅγιον, καθὼς ὁ αὐτὸς Θεολόγος ἐν τῷ αὐτῷ φησι περὶ ταύτων· « Πῶς γὰρ ἂν ἰδιότης εἴη κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; » πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν εἰπεῖν. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ πίστεως, « Υἱὸν εἶπον, » φησ', « καὶ Πατέρα· φύλασσε μοι ταύτας ἰδιότητας. Μένων οὖν ἐν τῷ εἶναι Υἱὸς ὁ Υἱὸς, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί. » Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐν τινὶ τῶν αὐτοῦ λόγων, « Ἰδιότητα γὰρ ὅταν εἴπω, τὸν Πατέρα Πατέρα νόησον, καὶ τὸν Υἱὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον. » Αὗται γὰρ αἱ ἰδιότητες; οὐκ ἀντιστρέφονται. Καὶ γὰρ ὁ Πατήρ κυριῶς καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Πατήρ· καὶ ὁ Υἱὸς κυριῶς καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κυριῶς καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις οὐδὲν κωλύει τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν· ἄλλου μὲν πατέρα δηλονότι, ἄλλου δὲ υἱὸν, ἐπειδὴ

⁶⁶ Joan. xvii, 15.

(64) Ὅταν ἐν τι τῶν τριῶν. Sumpta hæc ex alia Gregorii orat. quam citet Calecas, Εἰς τὰ φῶτα, ctsi ista jam non occurrat. Sicque etiam superioribus eidem obrpsit, ut quasi ex hac eadem orat. referret, quod ex alia retulisse deprehendi, et vero

annotavi. Adde quod non satis succurrente memoria, quandoque nonnulla verborum mutatio accidit: ut enim sequentibus (quæ ipsa vere ex orat. eis τὰ φῶτα) loco μένοι, est εἴη· eodem primitus sensu.

κλήθῃ· ἔστι προσώπων· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ κυρίως ἄ
ἐν ἀνθρώπων λέγοιτ' ἂν πατὴρ καὶ ἀληθῆς πατρός
της διὰ τὴς τῆς ὕλης διαφορᾶς καὶ ἑλλείψεις καὶ
πικυλλίας· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὃν Μονάδα καὶ Τριάδα
παρὰ τῆς πίστεως ἐδιδάχθημεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν ἄλλο
πρόσωπον παραδέδοται εἶναι ἕκει παρὰ τὰ τρία ταῦτα
ἀλέμετον μὴ τὸν μὲν ἀληθῶς καὶ κυρίως ὁμολογεῖν
ἄει Πατέρα, τὸν δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἄει Υἱὸν, τὸ
ἄει κυρίως ἄει καὶ ἀληθῶς Πνεῦμα ἅγιον.
confiteri, alium non proprie ac vere semper Filium,

οὐ τοῖνον δεῖ τῆς ἐνότητος τῶν τριῶν ἐκείνων
τριῶν προσώπων οὕτως ἐχούσης διὰ τὴν μίαν αἰ-
τιαν, καθάπερ ἐπομεν παρὰ τῆς καθολικῆς πίστεως
διδάχθεντες, διάστασιν τινα μέχρι καὶ τοῦ τυχόντος
ἀνοπιστάτου νοήματος ἐπ' αὐτῶν ἐνοεῖν. Καὶ γάρ
φρην ὁ Θεολόγος Γρηγόριος πρὸς τὸν αἰρετικὸν
ἀποπεινόμενος· (65)· « Φοβῆ σὺ τὴν γέννησιν, ἵνα μὴ
τι πάθῃ Θεός, ὁ μὴ πάσχων· ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν
κτίσιν, ἵνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὕβρεως καὶ
τῆς ἀδίκου ταύτης κατατομῆς· ἢ τὴν Υἱὸν τέμνων
ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ
Πνεύματος. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον ἐπιστολῇ (66)· « Οὐτε
γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ ἄει ὢν ἐν τῷ Πατρὶ ἀποτηθη-
ναι δυνήσεται, οὐτε τοῦ Πνεύματος ποτε διαζευχθή-
σεται τοῦ Ἰδίου ὁ πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. » Ἄλλ'
οὕτω τὴν τῶν προσώπων ἐνότητα δεῖ φυλάττειν ταῖς
τριῶν ὑποστάσεις, καὶ οὕτω προσέχει νοεῖν καὶ
πιστεῖν αὐτὴν ἐν αὐταῖς κατὰ τὸ ἐγγυροῦν τῇ
ἡμετέρῃ διανοίᾳ, ὡς τὴν μίαν οὐσίαν αὐτὴν πρὸς
ἐαυτὴν ἠνωμένην καὶ ἀμητον. Ἡ γὰρ οὐσία τοῦ
Θεοῦ τὰ τρία πρόσωπα ταῦτά ἐστι. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ
ἔνωσιν ἐν αὐτοῖς δεῖ λέγειν. Αὐτὰ γὰρ ἐστὶν ἡ ἑνω-
σις, τούτέστιν ἡ τῆς οὐσίας μονὰς καὶ ταυότης·
εἰτ' οὖν αὐτὴ οὐσία. Οὐδὲ γὰρ αἱ ἅγαι αὐταὶ τρεῖς
ὑποστάσεις παρὰ τὴν οὐσίαν εἰσιν, ἀλλ' αὐταὶ ἡ μία
ἐστὶν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς εἶπομεν. Διαφορὰν δὲ μό-
νην ἔχουσιν ἐν τούτῳ πρὸς ἄλληλα τὰ θεῖα πρόσωπα,
οἷ τὸ μὲν ἐστὶν αἴτιον, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· τού-
τεστιν ὁ μὲν Πατὴρ ἀναρχὸς καὶ ἀνάκτις, ἀπ' οὐδε-
νός· ἔχων τὸ εἶναι Πατὴρ, ὅπερ ἂν αὐτοῦ προεπινοη-
θεῖ· αἴτιος δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Τού-
των δὲ τῶν ἐκ τῆς αἰτίας ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ
Πατρὸς γεννητὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πα-
τρὸς ἐκπορευτὸν, ἀλλ' οὐ γεννητόν. Ἄλλος γὰρ οὗτος
τρόπος ὑπάρξεως, αὐτῆς ἀνέκφραστός τε καὶ ἀρρή-
τος. Ὅθεν ὁ μὲν Υἱὸς ὡς γεννώμενος, Πατέρα ἔχει
τὴν αἰτίαν ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς· ἐκείνον ὡς Υἱὸς ἀναφέ-
ρεται· ἐκείνος δὲ τούτου λέγεται Πατὴρ. Τὸ δὲ
Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐ καθὼ Πα-
τὴρ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται (ἦν γὰρ ἂν οὕτω καὶ τὸ
Πνεῦμα Υἱός), ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ Πατρὸς
καὶ Προβολέως ὄντος. Αἰὶ καὶ πρὸς ἐκείνον ἀναφέ-
ρεται τὸ Πνεῦμα καθὼ πρόβλημα οὐ καθὼ Υἱός·
ἐκείνός τε πρὸς τὸ Πνεῦμα προβολεὺς τοῦ Πνεύμα-
τος λέγεται, οὐ Πατὴρ· « τὸ γὰρ Πνεῦμα; » κατὰ

dem nihil vetat, esse eundem et patrem et filium,
nempe alterius patrem, alterius filium, quod persona-
rum multitudo est; quo etiam sit, ut in hominibus
non proprie pater dici queat veraque paternitas, ob
materie diversas qualitates, defectusque ac varie-
tates. In Deo autem, quem Unitatem ac Trinitatem
ex fide edocti sumus, ac in quo nullam aliam per-
sonam præter illas traditione ulla accepimus, ne-
fas est alium non vere ac proprie semper Patrem
alium non proprie semper vereque Spiritum san-

Cavendum igitur, cum trium illarum persona-
rum unitas sic se habeat, eo quod unus auctor
existat, quemadmodum diximus catholicæ fidei
freti doctrina, ne vel nudo cogitatu mentisque
figmento, ullam in eis divisionem ac separationem
intelligamus. Ait enim Gregorius Theologus, argu-
menti vim in hæreticum intendens: *Times tu
generationem, ne quid patiat, qui ab omni passione
immunis existit? Ego creaturam timeo, ne irrogata
injuria, injustaque hac concissione Deum amittam,*
qui vel Filium a Patre, vel a Filio Spiritus scin-
dami substantiam. Magnus quoque Basilius, Epi-
stola ad Gregorium fratrem (66): *Neque enim
qui semper in Patre est, avelli a Patre poterit, nec
unquam ab Spiritu sui substantia abjungetur, qui
in eo cuncta operatur.* Verum sic personarum uni-
tatem tribus hypostasis servare convenit, sicque
in illis, pro ingenii nostri facultate intelligenda ac
credenda sit, ut unicam essentiam sentiamus secum
ipsam unitam ac indivisam. Dei enim essentia
tres hæ personæ est. Quinimo, ne unio quidem
in eis dicenda est; sunt enim ipsæ unio, hoc est
essentiæ unitas et identitas; ipsa nimirum essentia.
Neque enim sanctæ hæ tres hypostases ac personæ
præter essentiam sunt, sed una Dei essentia, ut
dicebamus. Hoc vero solum inter se distinguuntur
divinæ personæ, quod alia quidem auctor est, aliæ
vero ex auctore. Hoc est, Pater quidem principii
expers est ac causæ, a nullo habens quod est Pater,
quod illo prius intelligatur: auctor vero est Filii
et Spiritus sancti. Eorum vero qui ex auctore sunt,
alter Filius est, ex Patre genitus; alter Spiritus
sanctus, ex Patre procedens, sed non genitus. Est
enim hic alius existentie modus, nullis verbis
explicabilis atque arcanus. Idcirco Filius quidem,
velut genitus seu natus, Patrem habet sui aucto-
rem, et ad eum tanquam Filius refertur; Pater
vero ejus Pater dicitur. Verum Spiritus sanctus
qui a Patre procedat, non ab illo procedit qua-
tenus Pater est (sic enim etiam Spiritus, esset
Filius), sed ex Patre, qui et ipse productor sua.
Quamobrem etiam ad illum refertur Spiritus, ut
procedens, non quatenus Filius; illeque ut ad Spi-
ritum comparatur, Spiritus Productor, non Pater,
nuncupatur. Spiritus enim, ut est auctor Gregorius
Nysenus, *Patrem non habet.* Prorsusque nefas in

Trinitate duos Filios dicere, aut duos Patres, vel duos Spiritus, ut quod fidei traditioni adversetur. Sic enim non proprie erit Pater aut Filius vel Spiritus, quemadmodum dicebamus; sed mutatio in Trinitate, triumque personarum confusio, ad proprietates quod attinet, conspicietur, quod absurdum est. Verum unam hanc distinctionem in illis tribus ex traditione servandam accepimus; ut scilicet alterum quidem Patrem dicamus, alterum Filium, alterum Spiritum sanctum. Ut enim ait Gregorius Theologus, Orationibus suis de Filio: *Proprium autem ejus, qui principii expers est, nomen est Pater; ejus autem, qui citra principium genitus est, Filius; illius denique, qui citra generationem processit seu etiam progreditur, Spiritus sanctus.* Damascenus quoque in theologicis suis capitibus: *Propter Patrem habent Filius et Spiritus omnia quæcunque habent; hoc est, idcirco quod Pater illa habet, exceptis innascibilitate et generatione ac processione. In his enim duntaxat personalibus proprietatibus inter se tres personæ distinguuntur.* In his itaque omnis earum posita distinctio est, quod Pater quidem Pater est, ac neque Filius neque Spiritus; Filius verò, Filius est, ac neque Pater neque Spiritus; Spiritus autem Spiritus est, ac neque Pater neque Filius. Non enim hæc nomina naturarum distinctionem important, ut ait Gregorius Theologus, Orat. suis de Filio, dum dicit: *Neque enim essentialis nomen est Pater, neque actionis, sed relationis; modumque explicans, quo se Pater ad Filium habet, et quo Filius ad Patrem.* Atque ut ait magnus Basilius *Confutationum* libro 1: *Tacendam jure dixerim vocem ingenitus, cum vox Pater idem ac illa polleat; præterquam quod, ob relationem, Filii rationem una secum conjuncte inducit.* Ut autem pro virili clariorem horum intelligentiam nanciscamur, principiis fidei adhaerentes, in hunc modum dicamus.

Quandoquidem ex fide habemus Deum ex Deo gigni, duæ personæ intelliguntur: altera quæ gignat, altera, quæ gignatur, habentque oppositionem quam vocant *ad aliquid*. Cum enim quatuor sint oppositionum genera, quod nimirum opposita quadrifariam dividantur, vel penes contraria, cujusmodi sunt *album et nigrum*; vel secundum privationem et habitum, ut sunt verbi gratia, *videt, cæcus est*; alterum enim habitus est, nempe videre, alterum vero privationis; vel secundum negationem et affirmationem, uti sunt, *Est homo, non est homo*; vel secundum ad aliquid, uti sunt, *pater, filius*: *magnum, parvum*: cum igitur quatuor sint genera oppositionum, quæ in substantiis intelliguntur, ad aliquid, secundum rationem causæ seu auctoris, et ejus quod a causa ac auctore est, in sancta Trinitate locum habent; quod nimirum juxta relationem ad aliquid, inveniatur aliquid producens sibi simile,

τὴν Νύσσης Γρηγόριον, « οὐκ ἔχει Πατέρα. » Καὶ παντάπασιν ἀπέληγται δύο Υἱοὺς λέγειν ἐν τῇ Τριάδι ἢ δύο Πατέρας ἢ δύο Πνεύματα, ὡς τῇ παραδίσει τῆς πίστεως ἐναντίον. Οὕτω γὰρ οὐ κυρίως ἔσται Πατὴρ ἢ Υἱὸς ἢ Πνεῦμα, καθάπερ ἐλέγομεν· ἀλλὰ μεταθὼ ἢ περὶ τὴν Τριάδα, καὶ σύγχυσις τῶν τριῶν προσώπων κατὰ τὰς ἰδιότητας θεωρηθήσεται, ὅπερ ἄποπον. Ἀλλὰ τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ μόνην περιεδόθημεν φυλάττειν ἐπὶ τῶν τριῶν· ἐν τῷ τὸν μὲν Πατέρα λέγειν, τὸν δὲ Υἱὸν, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα. Καθὼ γὰρ φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ (67), « Ἰδίον δὲ τοῦ μὲν ἀνάρχου Πατρὸς, τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος Υἱοῦ, τοῦ δὲ ἀγεννητῶς προελθόντος ἢ καὶ προϊόντος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς Θεολογικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις (68), « Διὰ τὸν Πατέρα ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, πάντα ὅσα ἔχει· τούτέστι, διὰ τὸ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτὰ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· ἐν ταύταις γὰρ μόναις ταῖς ὁποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγαι τρεῖς ὑποστάσεις. » Ἐν τούτοις ἄρα διαφέρουσι μόνοις, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ ἐστὶ Πατὴρ, καὶ οὕτε Υἱὸς οὕτε Πνεῦμα· ὁ δὲ Υἱὸς, Υἱὸς, καὶ οὕτε Πατὴρ οὕτε Πνεῦμα· τὸ δὲ Πνεῦμα Πνεῦμα, καὶ οὕτε Πατὴρ οὕτε Υἱὸς. Οὗ γὰρ φύσεων διαφορὰν εἰσάγουσι τὰ ὀνόματα ταῦτα· ἀλλ' ὡς ἐν τοῖς περὶ Υἱοῦ (69) ὁ Θεολόγος ἔφησε Γρηγόριος, « Οὕτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατὴρ, οὕτε ἐνεργείας, εἰπὼν, σχέσεως δὲ, καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. » Καὶ ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν Ἀντιόχητικῶν πρώτῳ (70), « Σιωπᾶσθαι, » λέγων, « δικαίως; ἀν φησαίμι τὴν ἐ ἀγέννητος » φωνήν, τῆς τοῦ Πιτρὸς φωνῆς ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννητῷ, πρὸς τῷ καὶ τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ ἔνοικον συνημμένως ἑαυτῇ διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. » Ὅπως δὲ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ τι σαφέστερον περὶ τούτων ἐνοώμεν, ταῖς ἀρχαῖς ἀκολουθοῦντες τῆς πίστεως, λέγωμεν ὧδε.

Ἐπειδὴ παρὰ τῆς πίστεως ἔχομεν ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεννᾶται, δύο πρόσωπα νοοῦνται· τὸ μὲν γεννῶν, τὸ δὲ γεννώμενον· καὶ ἔχουσιν ἀντιθέσιν κατὰ τὸ ἐ πρὸς τι. Ἡ Τεσσάρων γὰρ οὐσῶν ἀντιθέσεων, ἐπεὶ τὰ ἀντικείμενα τετραχῶς διορίζονται, ἢ κατὰ τὰ ἐναντία, ὅσον ἐ λευκὸν καὶ μέλαν· ἢ κατὰ στήρησιν καὶ ἔξιν, ὅσον, ἐ βλέπει, τυφλός ἐστι. Ἡ τὸ μὲν γὰρ ἔξεις ἐστι, τὸ βλέπειν, τὸ δὲ στερήσεως· ἢ κατὰ ἀπόφασιν καὶ κατάφασιν, ὅσον, Ἀνθρωπός ἐστιν· Ἀνθρωπὸς οὐκ ἐστιν· ἢ κατὰ τὰ πρὸς τι, ὅσον, πατὴρ, υἱός· μέγα, μικρόν. Τεσσάρων οὖν τῶν ἀντιθέσεων οὐσῶν, τὰ ἐν ταῖς οὐσίαις θεωρούμενα πρὸς τι κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν χώρην ἔχουσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι· ἐπεὶ κατὰ ταύτην τὴν σχέσιν τῶν πρὸς τι εὐρίσκειται τι προάγον ὁμοιον ἑαυτῷ ὡς ὁ γεννῶν ἐξ ἑαυτοῦ υἱὸν ὁμοιον ἑαυτῷ ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει. Τὰ δὲ ἄλλως ἀντικείμενα, τὰ μὲν διάφορα πράγματα εἰσάγοντα, τὰ δὲ ἀτελῆ, τὰ δὲ

(67) Orat. 36, quæ est 2 de Filio.
(68) Libr. 1, De fide. c. 8.

(69) Orat. 35, quæ est 1 De Filio.
(70) Libr. 1, contra Eunom.

μη δυνα, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κυρίως ὄντος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος καὶ τελειοτάτου χώραν οὐκ ἔχοντα, μακρὰν ἐκβάλλονται. Πρὸς τι δὲ λέγονται, ἥσα λεγόμενα, πρὸς ἕτερα λέγονται, καὶ σχέσιν ἔχουσι πρὸς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲ μὴ δυναμένα λέγεσθαι· ὡς πατήρ, υἱὸς· δοῦλος, δεσπότης. Ταῦτα γὰρ οὐ λέγονται καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ πρὸς ἕτερα, σχέσιν καὶ συνάφειαν ἔχοντα πρὸς ἐκεῖνα· διὸ καὶ ἀναφορικά καλοῦνται. Καὶ γὰρ τὸ πατήρ ὄνομα οὐ πρὸς ἑαυτὸ ἴσταται, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀφορᾷ, τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα, καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὴν πατέρα τὸν ὅμοιον τρόπον. Ὅθεν οὔτε πατήρ ἐστὶ χωρὶς υἱοῦ, οὔτε υἱὸς χωρὶς πατρός· ἐκείτηρος γὰρ τὸ ἕτερον συνημμένως διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγει. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τύπον ὁμοίως ἔχουσιν. Ἀπολελυμένα δὲ ὀνόματα λέγονται τὰ ἐναντιῶς ἔχοντα τούτοις· ὅσα καθ' ἑαυτὰ λέγονται, καὶ οὐ πρὸς ἕτερα σχέσιν ἔχουσιν· ἄλλ' εἰσὶν ἀπολελυμένα καὶ ἄσχετα· ὡς καλὸν, δίκαιον, ἀγαθόν. Ταῦτα γὰρ καθ' ἑαυτὰ λέγεται, καὶ οὐ πρὸς ἕτερον ἀποδίδονται.

per se dicuntur, et non habent relationem ad alia, sed sunt absoluta et ab habitudine libera: ejusmodi dicuntur, nec ad alia referuntur.

Ἐπει τοίνυν ἐν τῇ θεῇ Τριάδι εἰρηται γεννῶν καὶ γεννώμενον, δύο πρόσωπα νοοῦνται, καὶ ἔχουσιν ἀντίθεσιν πρὸς ἄλληλα κατὰ τὰ πρὸς τι. Ἔστι γὰρ τὸ μὲν αἰτιον, τὸ δὲ αἰτιατόν. Ὁ δὲ λόγος καὶ τὸ ἴδιωμα τῆς ἀντιθέσεως ἐστὶν τὸ μὴ εἶναι τῶν ἀντικειμένων τὸ ἕτερον ὡς τὸ ἕτερον. Ὡς τὸ λευκὸν ἄδύνατον εἶναι μέλαν, καὶ τὸ μέλαν λευκόν, ἐφόσον ἀντίκεινται. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀδύνατον εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ αἰτιον ὁμοῦ καὶ αἰτιατόν· τούτεστι τὸν αὐτὸν γεννῶντα καὶ γεννώμενον εἶναι, δύο μόνων προσώπων θεωρουμένων τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Πολλῶν γὰρ προσώπων, ὡς περ ἐν ἀνθρώποις, ὑποκειμένων, οὐδὲν κωλύει τὴν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱόν, καθάπερ εἴπομεν. Δύο δὲ προσώπων ὀπικειμένων, καὶ τοῦ μὲν κυρίως ὄντος πατρός, τοῦ δὲ κυρίως ὄντος υἱοῦ, ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ἔχει, τὸν αὐτὸν εἶναι ὁμοῦ πατέρα καὶ υἱόν παντελῶς ἀδύνατον. Καὶ ἐκ' ἀνθρώπων δὲ, παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν δύο πρόσωπα θεωρῶμεν, τὸ μὲν γεννησαν, τὸ δὲ γεννηθῆν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν αὐτοῖς ἀναφορὰ καὶ σχέσιν εὐρίσκειται ἀκοινωνητος. Ἀδύνατον γὰρ τὸν γεννήσαντα ἕτερον, τὸν αὐτὸν καὶ γεννηθέντα εἶναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεννηθέντος προσώπου. Ἀντίθεσις γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὰ πρὸς τι, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐν ὅν τὸ ἕτερον. Τὸν ὅμοιον οὖν τρόπον καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δύο πρόσωπα νοοῦνται, καὶ εἰσὶν ἀναγκαίως διὰ τὸν λόγον τῆς προόδου· ἐπειδὴ ἡ Γραφή διδάσκει τὸν Πῶν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθῆναι· καὶ οὐκ ἐστὶν οὔτε ὁ Πατήρ Υἱὸς, οὔτε ὁ Υἱὸς Πατήρ, κατὰ τὸν τῆς ἀντιθέσεως λόγον.

Πάλιν ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς πίστεως εἰρηται Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐκπορευόμενος, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως λόγον ἀδύνατον εἶναι τὸν αὐτὸν προβολέα καὶ πρὸς αὐτὸν. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ

A ut qui ex se gignit filium sibi similem in eadem specie. Quæ vero aliter opponuntur, cum alia quidem res diversas invehant, alia imperfectas, aliam quæ nec existant, inque Deo qui vere ac proprie est, eodemque modo se semper habet, ac perfectissimum est, nullum habeat locum, procul amandantur. Dicuntur vero, ad aliquid, quæcumque eo quod dicuntur ad alia dicuntur, et ad ea relationem habent, per se vero minime dici possunt: ejusmodi sunt, pater, filius, servus, dominus. Hæc enim non per se dicuntur, sed ad alia, quibusdam relationem habent et necessitudinem, unde etiam relata vocantur. Etenim patris nomen non in seipso stat, sed alio spectat, nempe ad filii nomen, pariter filius patrem respicit. Quamobrem neque pater est absque filio, neque filius sine patre. Uterque enim una serum conjuncte per relationem alterum inducit. Aliaque secundum hanc formam eodem se modo habent. Absoluta vero nomina dicuntur, quæ se his contrario modo habent; quæcumque scilicet sed sunt absoluta et ab habitudine libera: ejusmodi dicuntur, nec ad alia referuntur.

Quandoquidem igitur in divina Trinitate dictus est gignens, et qui gignatur, duæ personæ intelliguntur, habentque inter se oppositionem: quæ est ad aliquid. Est enim alia quidem causa seu auctor, altera, quæ ex causa seu auctore est. Ratio vero et proprietatis oppositionis est, ut alterum oppositorum non sit ejusmodi ac est alterum. Verbi gratia, album impossibile est esse nigrum, et nigrum album, quia ratione opponuntur. Quod cum ita se habeat, fieri non potest ut idem simul auctor sit et quod est ab auctore; hoc est, eundem qui gignat et qui gignatur, cum duæ tantum personæ Patris et Filii intelligantur. Nam si plures personæ subjectæ sint, ut contingit in hominibus, nihil vetat eundem et patrem esse et filium, quemadmodum diximus. At, cum duæ supponantur personæ, atque alia quidem proprie pater sit, alia vero filius, ut se res in sancta Trinitate habet, eandem et patrem et filium esse, omnino fieri non potest. Quin et inter homines, ut sub exemplo loquar, si consideremus duas personas, quarum altera genuerit, altera genita sit, etiam in illis per eundem modum relatio ac habitudo inveniatur incommunicabilis. Fieri enim non potest, ut qui alterum genuit, is ipse genitus sit ex eadem persona, quæ ex ipso genita fuit. Est enim inter illos oppositio ad aliquid, nec alter eorum ejusmodi ac alter existit. Eodem itaque modo etiam in sancta Trinitate, in Patre et Filio duæ personæ intelliguntur, suntque necessario ob processionis relationem, quod Scriptura doceat Filium nasci; ac neque Pater Filius sit, nec Filius Pater, secundum oppositionis rationem.

Rursus, quia in fide dictum est, Deum ex Deo procedere, secundum eandem oppositionis modum fieri nequit ut idem sit qui producit et qui producit. Neque enim idem quoad eundem auctor est,

et qui est ex auctore. Hoc enim oppositio haudquaquam sinit. Pater vero Deus quidem est ex quo Deus nascitur et Deus procedit, verum ex Deo non est. Nam si et ipse Deus ex Deo est, vel ex Filio erit, vel ex Spiritu, vel ex seipso, vel ex alio. Sane vero ex Filio et Spiritu minime est, quod ipse eorum sit auctor, nec fieri possit ut Pater ex suo Filio sit, vel ex eo qui ex ipso processit. Ex se ipso autem non est; nunquam enim fiat ut quæ vere existit, personam, ipse a se auctore ex auctore existens, consistat. At neque ex alio est; esset enim Deus non Trinitas, sed quaternitas, seu etiam ultra quaternitatem fusus. Verum nos Deum Trinitatem esse docti sumus. Quamobrem est quidem Pater Deus; non tamen ex Deo est. Filius vero, Deus est ex Deo Patre genitus; itemque Spiritus Deus, ex Patre ut ex producente procedens.

Causa igitur atque ratio, cur Deus sit tres personarum, processio est, quod nimirum alia auctor dicta est, alia, quæ sunt ex auctore: idcirco quia Deus ex Deo nascitur, proceditque Deus ex Deo. Sequiturque necessario, esse proprie Patrem et Filium et Spiritum sanctum: nec naturas inducere ista nomina, sed relationes significare: modum scilicet quo se habeant inter se divinæ personarum, ut aiebat Gregorius Theologus, nullamque iis comitem esse confusionem. Siquidem enim propter unitatem essentialis Filius in Patre est et Pater in Filio, suntque alia in aliis tres personarum, quod et περιχώρησιν sancti vocant, velut dicas *immediationem*: nulla inde mutatio ac confusio personalium proprietatum intelligitur: nec ut coalescant unaque velut consentur, sed ut coherant aliaque in alia existant, juxta eundem Gregorium. Sed et Gregorius Nyssenus, quibus scribit adversus Eunomium: *Secundum aliam utique aliamque mentis considerationem, alter in altero esse dicitur: Filius quidem in Patre, velut quæ in imagine velucet pulchritudo, in forma principe ac exemplari; Paterque in Filio, velut exemplaris decor in sua imagine.*

Processio itaque in causa est. Et enim nisi Deus ex Deo nasceretur, Deusque ex Deo procederet, non esset processio. Si autem processio non esset, nec essent tres personarum. Nisi autem essent tres personarum, quo tandem modo Deus Trinitas prædicaretur? Nam et secundum alia nomina, quæcumque sunt absoluta, nec habentia relationem, quibus Deus aut sapiens, aut bonus, aut conditor

(71) Orat. 35, 1, de Filio.

(72) Ὁ καὶ περιχώρησιν. Utitur ea voce Damasc. l. 1, c. 19, ubi de divinis personis, ἀδιάστατοι καὶ ἀνεκφορτώτοι ἀλλήλων, ἀσύγχυτον ἔχουσαι τὴν ἐν ἀλλήλοις περιχώρησιν. Ut videatur illa vox adinventā, ad superiorum vim revidendam, personarumque distinctionem ex processionibus significandam cum summa unitate in essentiali, qua alia in aliis per summam identitatem existant. Buhl. p. 430, ex ipso Greg. in patria Epitaph. exponit, τὸ περιχωρεῖν, circuitu redire, exque Pausan. in Phocis, tandem cedere, devenire. Billius reddit, *immoant*; Faber Judicis, *habentes invicem circumlationem.*

αἰτιον καὶ αἰτιατόν. Ἡ γὰρ ἀντιθεσις τοῦτο οὐδαμῶς συγχωρεῖ. Ὁ δὲ Πατήρ Θεός μὲν ἐστὶν ἐξ οὗ Θεός γεννᾶται καὶ Θεός ἐκπορεύεται· ἐκ Θεοῦ δὲ οὐκ ἐστὶν. Εἰ γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτὸς Θεός ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔσται, ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλου. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ μὲν οὐκ ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐστὶ, διότι αὐτὸς ἐστὶν αἰτίας αὐτῶν, καὶ ἀδύνατον εἶναι τὸν Πατέρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ προβλήματος ἑαυτοῦ. Ἐξ ἑαυτοῦ δὲ οὐκ ἐστὶν· ἀδύνατον γὰρ ὄφρα τῶς πρόσωπον αἰτιατόν αὐτὸ ἑαυτοῦ αἰτιον εἶναι. Ἄλλ' οὐδὲ ἐξ ἄλλου ἐστὶν· ἦν γὰρ ἂν τετράς ὁ Θεός, ἢ καὶ ἐπέκεινα τῆς τετράδος. Ἄλλ' ἡμεῖς Τριάδα ἐβδόμησιν εἶναι τὸν Θεόν. Ὅστε Θεός μὲν ἐστὶν ὁ Πατήρ· ἐκ Θεοῦ δὲ οὐκ ἐστὶν· ὁ δὲ Υἱὸς Θεός ἐστὶν ἐκ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς· γεννώμενος· καὶ τὸ Πνεῦμα Θεός ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐκ προβολῆς; ἐκπορεύμενος.

Ἡ οὖν αἰτία τοῦ εἶναι τρία πρόσωπα τὸν Θεόν ἢ πρόοδος ἐστὶν· ὅτι τὸ μὲν αἰτιον εἴρηται, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· δηλονότι ὅτι Θεός ἐκ Θεοῦ γεννᾶται, καὶ Θεός ἐκ Θεοῦ ἐκπορεύεται. Καὶ ἔπειτα ἀνγκαιῶς κυρίως εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ μὴ φύσεις εἰσάγειν τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἀλλὰ σκέψαι; δηλοῦν· πῶς ἔχουσι τὰ θεῖα πρόσωπα πρὸς ἀλλήλα, καθάπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος Ελεγε (71), καὶ μηδεμίαν σύγχυσιν ἐν τοῦτοις ἀκολουθεῖν. Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἐνότητά τῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ τὰ τρία πρόσωπα ἐν ἀλλήλοις εἰσὶν· ἢ καὶ περιχώρησιν (72) οἱ ἅγιοι καλοῦσιν· οὐ μεταβολὴ καὶ σύμφυροι; ἐνταῦθεν ὑπονοεῖται τῶν ὑποστατικῶν ιδιωμάτων· οὐδ' ὥστε συναλειφῆσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχασθαι, ὡς κατὰ τὸν αὐτὸν Θεολόγον. Φησὶ δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῆς κατ' Εὐνομίου, « Κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην δηλοῦσιν ἐπίνοιαν, ἐκάτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ εἶναι λέγεται· ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκότος κάλλος ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ προτότυπον κάλλος. »

Ἡ πρόοδος οὖν ἐστὶν αἰτία. Καὶ γὰρ εἰ μὴ Θεός ἐκ Θεοῦ ἔγεννητο, καὶ Θεός ἐκ Θεοῦ ἐκπορεύετο, οὐκ ἂν ἦν πρόοδος. Εἰ δὲ μὴ πρόοδος ἦν, οὐκ ἂν ἦσαν τρία. Εἰ δὲ μὴ τρία πρόσωπα ἦν, πῶς ἂν Τριάς ὁ Θεός ἐκηρύττετο; Ἐπεὶ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὀνόματα ὅσα εἰσὶν ἀπολελυμένα μὴ ἔχοντες σχέσιν πρὸς ἑαυτὸν, ἐκ' ὧν ὁ Θεός ὀνομάζεται ἢ σοφός, ἢ ἄγαθος, ἢ δημιουργός, οὐ διακρίνεται καθ' ἑαυτὸν κατὰ τὰ

Sic itaque divinæ personarum procedentes, hincquo oppositionem ad aliquid, atque ea distinctionem habentes, ad unitatem quasi redeunt, seu potius illa nunquam excedunt, ὥστε ἔχασθαι, καὶ οὐ συναλειφῆσθαι; quæ verba perinde mutuat Damasc. ex Greg. qui et probat τὸ ὥστε ἔχασθαι, illis verbis Domini: *Ego in Patre et Pater in me est*; ut sit quasi aliam aliam habere eique inesse, ac coherere, sine aliqua commitione, qua velut in tertium aliquid transeat, et a sua excidat perfectione; quæ videtur illa συναλοιφή ac quasi *conflationem* tanto prorsus mysterio repugnans.

πρόσωπα· ὅτι οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἀναφορικὰ ὀνόματα πρὸς ἕτερα λεγόμενα ἐν ἑαυτῷ σχετικῶς καὶ ἀντιθετικῶς, καὶ πρόθεον δηλοῦντα, ὡς ἔχουσι τὰ πρὸς τι, εἶον Πατὴρ, Υἱὸς, γεννῶν, γεννώμενος, προβάλλων, προβαλλόμενος· ἃ καὶ πρόθεον δηλοῦσι, καὶ πρόσωπα εἰσάγουσι, καὶ διακρίσιν ἀναγκάζωσι. qui producitur : quæ et processionem significant, nem.

Διὰ τοῦτο τοῦτο ἐπίσης καὶ ὁμοίως ἐστὶν ὁ Πατὴρ σοφός, ἀγαθός, δημιουργός, καὶ ὁ Υἱὸς σοφός, ἀγαθός, δημιουργός, ὡς εἰς Θεός, τὰ τρία σοφός, ἀγαθός, δημιουργός. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὀνομάτων συμβαίνει τῶν ὡσαύτως ἔχοντων. Συνεργονταί γάρ, καὶ ὡς ἐφ' ἑνὸς λέγονται, ὅσα μὴ ἔχουσιν ἀντιθεσιν πρὸς, ἄλληλα. καὶ μήτε τῷ τῆς Τριάδος ἰσότης, μήτε τῷ τῆς Μονάδος ἐναντιοῦνται. Κατὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐ διακρίνεται καθ' ἑαυτὸν προσωπικῶς· πρὸς δὲ τὴν κρίσιν διακρίνεται. Πρὸς ἡμᾶς γὰρ λέγεται καὶ ἀγαθός καὶ δημιουργός, καὶ πρόνοια, καὶ παντοκράτης, καὶ παντοκράτωρ, καὶ ἄλλα. Καὶ Πατὴρ δὲ λέγεται τῆς κτίσεως, καὶ Πατὴρ τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦ ἐλέους.· Εἰς γὰρ Θεός, ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα.· Ἄλλ' ὅταν τοῦτο λέγῃ ἡ Γραφή, οὐ διακρίσιν ἐνοουῦμεν Πατρός καὶ Υἱοῦ. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ τῆς κτίσεως διδασχόμεθα, ὡς ἓνα πατέρα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τῆς κτίσεως πάσης αἴτιον. Εἰ γὰρ Πατὴρ ἐνοεῖτο τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, καθ' ὃν τρόπον Πατὴρ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅταν δηλονότι Πατὴρ τῆς κτίσεως λέγεται, ἦν ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῶν πάντων. Ἀλλὰ μὴ ὁμοουοῦν καὶ συναΐδιον ἡ θεία Γραφή τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ δέδεικε. Ὡστε κατ' ἄλλον τρόπον λέγεται Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πατὴρ τῶν πάντων· τὸ μὲν ἀναφορικῶς, δηλονότι καὶ καθ' ἑαυτὸν, τὸ δὲ ἀπολελυμένως καὶ πρὸς τὴν κτίσιν, καθάπερ εἴπομεν· εἰ καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον καὶ τότε νοεῖται· καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Ἀπόστολος,· Εἰς Θεός ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα.· Ἐπάγει γάρ,· Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα·· διὰ τούτων τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν αἰνιττόμενος τὸν Πατέρα· τὴν ἑμμοιολογητικὴν τὸν Υἱὸν· τὴν τελεωτικὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τούτων δὲ διηροισμένων, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐκ ἐστὶ Τριάς ὁ Θεός· κατὰ δὲ τὰς θείας καὶ ἀπορρήτους προόδους, ἐστὶ καὶ ὁμολογεῖται Τριάς. Τὸ γὰρ εἶναι θεὸν ἐκ Θεοῦ, τοῦτο ποιεῖ τὰ πρόσωπα. Ὅθεν οὐδὲ τρία πρόθεον νοοῦνται· εἴτα, τὸ μὲν ἐστὶ γεννῶν, τὸ δὲ γεννώμενον, τὸ δὲ προβαλλόμενον. Οὕτω γὰρ ἐπιχθίζονται καὶ χωρὶς τῶν προόδων τρεῖς οὐσίαι, ἕκαστη τοῦ Ἀρειανικοῦ δόγματος, καὶ οὕτως οὕτως θεὸν ἓνα ὁμολογήσομεν μίαν οὐσίαν, καὶ τὸ δόγμα τῆς μοναρχίας οἰχθήσεται. Τούτου γὰρ ὑποκειμένου ἄπειται τις λέγειν τρεῖς οὐσίας, καὶ τρεῖς θεούς· ἕκαστος τῶν Ἑλλήσιν ἀπορρίπτομεν.

Ita enim admissio, licebit cuique dicere tres essentias ac tres deos, quod in Græcos, ut dicant, rejiciamus.

" Eccl. xiiii, 1, 4. " II Cor. i, 3; I Cor. viii, 6.

nuncupatur, nullam secundum se personarum distinctionem admittit, quod non sint hæc nomina relata, nec in ipso ad alia dicantur sub quadam habitudine ac oppositione, aut processionem significant, uti se habent quæ sunt ad aliquid, cujusmodi sunt pater, filius : gignens, genitus; producens et necessarioque personas inducant ac distinctio-

Idcirco peræque pariterque Pater sapiens, bonus et conditor est, Filiusque sapiens, bonus et omnibus conditor, ut unus Deus, ipse in tribus sapiens, bonus ac conditor existens. Idemque in reliquis nominibus accidit, quæ eodem modo se habent. Conveniunt enim ac concurrunt, velutque de uno dicuntur, quæcunque nullam inter se habent oppositionem, ac neque Trinitatis, neque Unitatis rationi adversantur. Secundum hæc itaque per se Deus personaliter non discernitur, per comparisonem ad creaturam discernitur : ad nos enim est, quod et bonus, et conditor, et providentia, et omnium inspector, omniumque, omnipotentis virtute, conservator, et reliqua dicitur. Sed et creaturæ Pater nuncupatur, et Pater misericordiam⁹⁹ et misericordiam. Unus enim est Deus Pater, ex quo omnia¹⁰⁰. Cum tamen hoc dicit Scriptura, non intelligimus Patrem Filiumque discerni. Quin imo nihil minus etiam Filium ac Spiritum, creaturæ patrem discernimus : sic nimirum ut unum Patrem, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, omnisque creaturæ auctorem dicamus. Si enim Pater Patris personam intelligeretur, qua ratione Filii Pater dicitur, cum nimirum creaturæ Pater dicatur, plane et Filius unus omnium censeretur. Enimvero divina Scriptura, Filium Patri consubstantialem docet ac coæternum. Proinde alia ratione Filii Pater, atque omnium Pater, dicitur : alterum nempe relate ac per seipsum, alterum absolute et ad creaturam, uti diximus : quamvis tunc quoque Patris personam intelligitur : deque illo ait Apostolus : Unus Deus, Pater, ex quo omnia. Subdit enim : Et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia ; sic nimirum ut istis, originalem causam Patrem innuat : Filium, creatricem ; perfectricem, Spiritum sanctum.

His itaque discretis atque distinctis, ad essentialiam quod attinet, ejusque rationem, Deus Trinitas non est ; quod vero ad divinas atque arcanas processionem, Trinitas est, ac Trinitas prædicatur. Quod enim Deus ex Deo sit, hoc demum personas facit. Quamobrem non prius tria intelligentur (tres scilicet personæ), tumque aliud gignens est, aliud quod gignitur, atque aliud quod producitur ac velut projicitur. Sic enim citra processionem, tres essentialium inducentur, quod Arianorum opinionis est ; atque adeo neque Deum unam essentialiam confitebimur, peribitque unius doctrina principatus.

Porro quod Unitas et Trinitas sit, duplex est ratio theologiae; altera discreta, altera absoluta vocatur. Cum enim Deum unum, bonum, sapientem, justum dixerimus, taliaque de ejus bonitate et providentia disseruerimus, nulla Patris et Filii et Spiritus sancti discretio intelligitur. Idque theologia unita vocatur, quæ ex nominibus absolutum consistit. At, cum unum Deum Patrem et Filium et Spiritum dixerimus, deque processionibus et proprietatibus hypostaticeis seu personalibus locuti fuerimus; modus hic disserendi de Deo theologia discreta nuncupatur, quæ ex nominibus discretis constituitur.

Idem porro sunt essentia et natura, personaque et hypostasis. De his enim etiam ait Gregorius Theologus: *Non disceptabimus de nominibus, quandiu syllabæ ad eandem intelligentiam ferent.* Denique etiam proprietatem et hypostasim seu personam idem esse vir ille sanctus ait: *Deum porro cum dico, uno eodemque trino lumine perstringimini. Trino quidem, quantum ad proprietates.* Exponens autem quidam dixerit proprietates, adjecit, *sive hypostases.* Ac istud quidem ait in *Orat. in Lumina.* In *Orat. vero in beatum Athanasium,* cum dixisset: *Cum una essentia et tres hypostases a nobis pie dicerentur,* subjecit, *quod alterum naturam, alterum trium personarum proprietates declaret.* Illic itaque cum proprietates priores posuisset, eas hypostases interpretatus est; in istis vero hypostases exponit proprietates.

Cum itaque Deum sapientem, bonumque ac virtutem dixerimus, Deum unum ac essentiae communitatem significamus; cum vero nomen discretum protulerimus (nempe personale unius divinarum personarum), puta, Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum, eandem rursus communitatem cum quodam proprio significamus. Etenim Damascenus sanctique alii sic hypostasim seu personam definiunt: *commune cum proprio,* seu proprietate. Non enim Deus aliud est, aliud tres hypostases seu personæ. Ait enim Gregorius Theologus: *Deum porro cum dico, Patrem nimirum et Filium et Spiritum*

(73) Ita Dionysius, Damascenus, etc.

(74) *Orat.* 39.

(75) *Ἐνὶ φωτὶ καὶ τρισὶ. Uno trinoque lumine seu, tribus.* Non placet quod Bill. reddit, *Uno triplicique lumine.* Certe vox illa *triplex* male sonat in theologia; videtur enim sonare materialem quasi multiplicationem, et qua lumina non solum numerentur, existendi modo distincta, penes auctorem, et quod ex auctore est, sed et tota etiam essentia multiplicentur. Ac nescio an ullus Patrum vocem *trισός*, quæ illi *triplex* respondet, in divinis personis unquam usurparit: *τρεις* dicunt et *τρεῖς*, unde postmodum nata vox *Τριάς*, ut et nobis etiam *Trias* et *Trinitas*. Extra hæc vagari quadam velut Latinitatis larva, periculo non vacat. Potius magisque sobrie Ecclesia in Hymno festi Trinit.: *Unum te lumen credimus, Quod et ter idem colimus.* De creatis vero, in quibus rerum illa pluralitas et

A *Διὰ δὲ τὴν Μονάδα καὶ Τριάδα διπλοῦς ἐστὶ λόγος τῆς θεολογίας· ὁ μὲν διακεκριμένος, ὁ δὲ ἀπολελυμένος ὀνομαζόμενος (73). Ὅταν μὲν γὰρ ἓνα θεὸν λέγωμεν ἀγαθόν, σοφόν, δίκαιον, καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ προνοίας καὶ τῶν ἄλλων διαλεγόμεθα, τότε οὐδέμητις νοεῖται διάκρισις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς; Θεοῦ ταῦτα λέγομεν· καὶ τοῦτο καλεῖται ἡ ἡνωμένη θεολογία, ἐκ τῶν ἀπολελυμένων ὀνομάτων συνισταμένη· ὅταν δὲ τὸν ἓνα θεὸν Πατέρα λέγωμεν καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, καὶ περὶ τῶν προδῶν τε καὶ ἰδιοτήτων ὑποστατικῶν διαλεγόμεθα, οὗτος ὁ τρόπος τῆς περὶ Θεοῦ διαλέξεως καλεῖται διακεκριμένη θεολογία, ἐκ τῶν διακεκριμένων ὀνομάτων συνισταμένη.*

B *Τὸ αὐτὸ δὲ ἐστὶν οὐσία καὶ φύσις, καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις· περὶ τούτων γὰρ φησὶ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· (74) Ὁὐ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχίσομεν, ἕως ἂν αἱ συλλαβαὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ἔνοιαν φέρωσιν. Ὑποστασις ἢ πρόσωπον τὸ αὐτὸ οὗτος; ὁ ἅγιος λέγει· ὁ Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, ἐνὶ φωτὶ περιεστράφητε καὶ τρισὶ (75). Τρισὶ μὲν κατὰ τὰς ἰδιότητας. Ὑποστασις ἢ εἶπερ' εἰρήκεν ἰδιότητος, ἐπήγαγεν, εἶπερ' οὖν ὑποστάσεις. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ φησὶν· ἐν δὲ τῷ εἰς τὸν μακάριον Ἀθανάσιον (76) ὁ Θεός μίαν οὐσίαν καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγόμενον ὑπὸ ἡμῶν εὐσεβῶς, εἶπων, ἐπήγαγε, ἐπὶ μὲν γὰρ τὴν φύσιν ὁλοῖ, ἐπὶ δὲ τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας. Ἐκαὶ τοῖσιν τὰ ἰδιότητας προτεταχώς, εἰς τὰς ὑποστάσεις ἠρμήνευσεν· ἐν τούτοις δὲ τὰς ὑποστάσεις εἰς τὰς ἰδιότητας.*

C *Ὅτε μὲν οὖν τὸν θεὸν λέγωμεν σοφόν καὶ ἀγαθόν καὶ ζῶντα, τότε τὸν ἓνα θεὸν σημαίνομεν καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας· ὅτε δὲ λέγωμεν ὄνομα διακεκριμένον, τοῦτέστιν ὄνομα ὑποστατικὸν μιᾶς τῶν θεῶν ὑποστάσεων, οἷον ἢ Πατέρα, ἢ Υἱὸν, ἢ Πνεῦμα ἅγιον, αὐτὸ πάλιν τὸ κοινὸν σημαίνομεν μετὰ τινος ἰδιάζοντος. Τὴν γὰρ ὑπόστασιν ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἄλλοι ἅγιοι οὕτως ὀρίζονται· ὁ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος (77). Ὁὐ γὰρ ἄλλο μὲν ἐστὶν ὁ θεός, ἄλλο δὲ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις. Φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (78), ὁ Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, λέγω Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα.*

D *divisio ac multiplicatio, aliaque et alia essentia, Triplex rerum machina, benedicit per sæcula.*

(76) *Orat.* 21.

(77) *Τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος.* Damasc. l. III, c. 6, hoc potius affert ut definitionis explicationem; seu quid ex illa sequens. Ait enim: *Τῆς ὑπόστασιν ὀρίζονται οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότως, substantiam seu essentiam cum accidentibus hypostasim definiunt: ὥστε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἔχει καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑπάρχει· quod postremum sic hypostasi proprium, mirum Fabro interpreti excidisse. Bill. Quocirca persona, id quod commune est cum propria et peculiari sua nota habet, idque præterea, quod per se subsistit. Maluit tamen Calecæ istud assumere quod in Deum transferri potest, in quo est vere τὸ κοινὸν, et τὸ ἰδιάζον· cum nulla in e accidentia sub conceptu accidentis reperiantur.*

(78) *Orat.* 39.

γάρ ἐν τρισὶν ἡ Θεότης· καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης· ἢ, τὸ γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ Θεότης. Ἐξέφυγε τὸ, ἐν οἷς, ἵνα μὴ συνθεσις ὑπονοηθῆ, ὡς ἄλλα τὰ πρόσωπα ἐν ἄλλῃ τῇ οὐσίᾳ· καὶ τὸ ἀκριβέστερον προσέθηκεν, εἰπὼν, ἃ ἡ Θεότης.

Καὶ ὁ θεός Μάζιμος· ἢ Οὐχ ὡς ἄλλην τὴν Μονάδα καὶ ἄλλην τὴν Τριάδα ἐκιδάχθημεν εἶναι, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἀληθῶς Μονάδα καὶ Τριάδα λεγόμεν· τὴν μὲν τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ, τὴν δὲ τῷ κατ' ὑπαρξιν τρόπῳ. Καὶ πάλιν ἀλλαχού· ἢ Ἡ αὐτὴ Μονὰς καὶ Τριάς· ὅλη Μονὰς ἡ αὐτὴ, καὶ ὅλη Τριάς ἡ αὐτὴ. Μονὰς ὅλη κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ αὐτὴ, καὶ Τριάς ὅλη κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἡ αὐτὴ. Ὡστε καλῶς ἐλέγετο ἐν μὲν εἶναι τὸν θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρία δὲ κατὰ τὰς προόδους· δηλοῦσι ἐν οὐδενὶ ἀλλ' ὡ διαφορὰν ἐχόντων τῶν τριῶν, ἢ ὅτι τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας· καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας· τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς. Τοῦτο καὶ ὁ Νύσσα· Γρηγόριος· γράζει, λέγων, ἢ Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως (79) αὐτοῦ ἐνοοῦντες, τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διακρίνεσθαι καταλαμβάνομεν· τῷ τὸν μὲν αἴτιον εἶναι, τὸ δὲ ἐκ τῆς αἰτίας. Εἰ γὰρ ἄλλο μὲν ἔστιν ἡ Μονὰς, εἴτ' οὖν ἡ Θεότης, ἄλλο δὲ ἡ Τριάς, τουτέστιν αἱ ὑποστάσεις, τετράς· ἔσται ἢ λατρευόμενον· εἰ δὲ καὶ αἱ ἰδιότητες ἕτεραι τῶν ὑποστάσεων, εἰς ἐπίδοξον προχωρήσει. ἢ Ἄλλ' ὁ θεός Μάζιμος· Μονάδα καὶ Τριάδα τὴν αὐτὴν φησὶ· τὸ μὲν τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ, τὸ δὲ τῷ κατ' ὑπαρξιν τρόπῳ. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεός Ἀθανάσιος ἐν λόγῳ ᾧ ἐπιγραφεῖ, Καλῶς εἰρηται τοῖς ἐν Νικαίᾳ Πατράσιν ἡ λέξις· τοῦ ὁμοουσίου (80). Διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν τοῦ ὄντος· Θεοῦ δημιουργητὰ εἶναι φήσατε· εἴ γε τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Θεός· οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὑπερ ἡμεῖς διακρίνατε. Ἄλλὰ τοῦτο ἀπρεπὲς καὶ λίαν ἀσεβές· εἶπε, καὶ μόνον ἐνθεθυρήθητι. Εἰ δὲ ὅταν ἀκούωμεν, ἢ Ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν, ἢ καὶ, ἢ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἢ καὶ, ἢ Ἄκουε, Ἰσαήλ, Κύριος ὁ θεός σου Κύριος εἰς ἔστι, ἢ καὶ, ἢ Τίθε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, ἢ οὐκ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀπλήν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνομεν. Κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔλωμεν καταλαθεῖν ὃ τί ποτέ ἐστιν, ἀλλ' ὅμως ἀκρίβως τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς καὶ τὸ Παντοκράτωρ,

tum sanctum dico. Et iterum. Unum enim in tribus Deitas est, et tria unum, ea scilicet in quibus est Deitas, vel, ut magis proprie dicam ac exacte, quæ est Deitas. Cavit illud, in quibus, ne intelligeretur compositio, ac si aliæ essent personæ in alia essentia; adjecitque quod accuratius ac magis proprium est, dicendo, quæ est Deitas.

Divinus quoque Maximus: *Non quasi aliam Unitatem atque aliam Trinitatem didicerimus esse, sed eandem vere quæ Unitas et Trinitas dicitur, alterum quidem, essentiali ratione, alterum vero, existentia modo.* Ac rursus alio loco: *Eadem Unitas est atque Trinitas, tota Unitas eadem, et tota eadem Trinitas, tota unitas essentiali ratione eadem, totaque Trinitas ratione hypostaseon seu personarum eadem.* Quocirca bene dicebatur, Deum unum esse secundum essentialiam, ac tria (id est, tres personas) secundum processiones: sic nimirum ut nulla trium distinctio sit, quam quod alterum auctor est, alterum ex auctore; ac quod ex auctore, alterum nascendi ratione, alterum processione. Hoc ipsum scribit Gregorius Nyssenus, dum ait: *Nulla variatione eandem Dei naturam considerantes, distinctionem penes auctorem, ac quod ex auctore est, minime inficiamur, qua una ratione alterius ab altero discretionem concipimus, quod nimirum hic quidem auctor sit, illud vero ex auctore. Nam si Unitas aliud est, sive Deitas, atque aliud Trinitas (nempe hypostases seu personæ), quaternitas est id quod Numen est. Sin vero etiam proprietates aliæ sunt a personis), ad septena usque futura progressio est.* Cæterum beatus Maximus, eandem Unitatem dixit ac Trinitatem; alterum quidem, essentiali ratione, alterum vero, modo existentia. Sed et divinus Athanasius, libro cui titulus est: *Nicænos Patres rite vocem ὁμοουσίου (id est consubstantialis) usurpasse. Quare nec creaturam ejus qui est, Dei, fabricam dicturi estis, siquidem voces illæ, Pater et Deus, non ejus qui est, essentiam, sed aliud quiddam (ut vos confingitis) significant. Verum id absurdum, ac vel cogitatu solum valde impium. Sin autem cum audiamus: Qui sum⁶¹; et: In principio fecit Deus cælum et terram⁶²; et: Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est⁶³; et: Hæc dicit Dominus omnipotens⁶⁴; non aliud quiddam, sed ipsam ejus Qui est, simplicem et beatam et incomprehensam essentialiam signifi-*

⁶¹ Exod. iii, 14. ⁶² Gen. 1, 1. ⁶³ Dent. vi, 4. ⁶⁴ Zach. 1, 13.

(79) *Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως. Natura scana, ut nulla in ea variatio eluceat:* quod uni proprium divinæ nature in tribus personis: in creatis enim sola similitudo est, que multam diversitatem admittat: ad quam in divinis excludendam, Basiliius Episcopus ad Maximum, τῷ ὁμοίῳ τὸ ἀπαράλλακτον addendum volebat; quo adjuncto, τὸ ὁμοίῳ vocem, id est, *similis*, non abnucebat. Sic namque simile in substantia, ipsum est quod nomen in illa vocant. Nec Greg. orat. 55, fere initio, nature divine μοναχίαν in tribus personis decernens (ejus scilicet unum principatum) aliud vide-

tur facere, quam ut vocis sic theologice vim emphaticam aperiat. Denique Basiliius vocem ὁμοουσίου duo hæc præstare ait, ut nempe proprietatem et τῆς φύσεως τὸ ἀπαράλλακτον περιττώσα, naturam sic nulla variatione unam, in qua nihil diversum sit, exhibeat. Uoi male interpr. *immutabilitas nature inalterabilis representetur.* Num enim non et proprietas immutabilis seu immobilis ac inalterabilis? Sic sane ostendit Greg. atque alii, nec alter nomen Trinitatis constiterit.

(80) Non occurrit in libro Athanasii qui exstat eo fere argumentum.

camus. Quamvis enim quidam tandem sit comprehendere non possumus, cum tamen Pater et Filius et Omnipotens audimus, non aliud quidpiam, sed ipsam ejus Qui est essentiam significari intelligimus. Quin et vos cum dixistis (nempe Ariani) Filium ex Deo esse, nimirum ex Patris substantia eum esse perhibuistis.

Recte igitur dicebamus, cum et Deum et Patrem dicimus, unum nos eundemque significare Deum; nempe, eundem ipsum tum absolutis nominibus significari, tum discretis: ac quidem absolutis, cujusmodi sunt Deus et bonus, essentiae communitatem et totalitatem significari; personalibus vero, cum nimirum Patrem dicimus aut Filium aut Spiritum, eandem rursus communitatem ac totalitatem, cum eo quod proprium est, designari. Nam etsi sancti, aliud quidem essentiam, aliud vero personam esse dicant, non tamen tanquam aliam atque aliam rem seorsum existimant; sic nimirum ut personam essentia carere, ac essentiam persona seu substantia, contingat: quod magnus Basilius episcopus ad Terentium comitem absurdum pronuntiat. Etenim essentia omnis, seu substantia, quibusdam proprietatibus insignita consideratur; habentque proprietates essentiam seu substantiam, circa quam considerantur. Hypostasin enim ac personam diximus: *commune una cum eo quod proprium est.*

Cæterum hoc sensu dixerunt sancti, ut ait magnus Basilius in eadem epistola: *Quæ est ratio communis ad proprium, eam esse essentiae ad hypostasin, seu personam.* In epistola vero ad Gregorium fratrem, de distinctione essentiae et hypostasis, ait: *Communitatis ratio ad essentiam spectat; hypostasis vero ac persona cujusque proprium signum ac nota est.* Cæterum, quod commune est, illi respondet ac affine est, quod est absolute; quod vero proprium, illi quod tali modo est. Nam nomen Deus, velut communius in Deitate assumimus, non quodvis unum personalium ac priorum nomen, ut est Pater aut Filius. Nam hecque vicissim dicuntur. Est enim Pater quidem et Filius et Spiritus sanctus unus Deus: at non etiam omnino Deus Pater est. Etenim Pater Deus est, non tamen Filius aut Spiritus est. Præterea vero, nisi commune hic essentiam significet, ac quasi universali respondeat, sed ita se habeat, velut cum dicimus: *Homo est animal rationale*, sequetur, quæ essentiam omnem excedit, Deitatem, haud secus ac genera et species per complicationem in sola mentis consideratione consistere. Verum qui Damasco oriundus Theologus est, eam opinionem evertit, dicens: *In creatis quidem personarum divisio seu discretio ipsa re consideratur. Reipsa enim Paulus a Petro se junctus conspicitur: communitas vero et conjunctio atque unitas ratione intelligitur ac mentis consideratione.*

Paucisque interjocetis: *In sancta autem et supersubstantiali cunctisque eminenti ac incomprehensa Trinitate e contra se res habet. In ea enim commune ac unum, ipsa re intelligitur; discretio vero ac quasi*

A οὐκ ἑτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν. Εἰρήχκατε δὲ καὶ ὑμεῖς (οἱ Ἀρειανοὶ δηλονότι) ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν, δηλονότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήχκατε. »

Καλῶς ἄρα ἐλέγομεν ὅτι καὶ Θεὸν Πατέρα λέγομεν, τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα δηλοῦμεν Θεόν· τουτέστι τὸν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπολειψόμενοις ὀνόμασι καὶ τοὺς διακεκριμένους σημαίνεσθαι· καὶ διὰ μὲν τῶν ἀπολειψόμενων, ἦγουν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγαθοῦ, τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας καὶ ὅλον σημαίνειν· εἰ δὲ τῶν ὑποστατικῶν, ὅταν δηλονότι Πατέρα λέγομεν ἢ Υἱὸν ἢ Πνεῦμα, πάλιν αὐτὸ τὸ κοινὸν, καὶ ὅλον μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος. Εἰ γὰρ καὶ οἱ ἄγιοι φασὶν ἄλλο μὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, ἄλλο δὲ τὴν ὑπόστασιν, οὐκ ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο πράγμα ἰδίᾳ νομίζουσιν, ὡς εἶναι συμβαίνειν ὑπόστασιν ἀνούσιον καὶ οὐσίαν ἀνυπόστατον, ὅπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἀποτόν φησιν ἐν τῇ πρὸς Τερέντιον κόμητα (81) ἐπιστολῇ. Καὶ γὰρ πᾶσα οὐσία μετὰ τιῶν ἰδιωμάτων θεωρεῖται· καὶ τὰ ἰδιώματα οὐσίαν ἔχουσι, περὶ ἣν θεωροῦνται. Ἡ γὰρ ὑπόστασις; ἐτὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος· εἴρηται. Ἄλλ' ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας οἱ ἄγιοι εἶπον, ὡς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ αὐτῇ φησιν ἐπιστολῇ, ὅτι· «Ὁν λόγον ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν.» Ἐν δὲ τῇ πρὸς ἀδελφῶν τὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ (82) περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως φησὶν· «Ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος εἰς τὴν οὐσίαν ἀνάγεται· ἢ δὲ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον ἐκάστου σημειῶν ἔστιν.» Ἄλλὰ τὸ μὲν κοινὸν τῷ ἀπλῶς ἀναλογεῖ, τὸ δὲ ἴδιον τῷ πῶς. Καὶ γὰρ τὸ Θεὸς ὄνομα ὡς κοινότερον ἐπὶ τῆς Θεότητος· ἐκλαμβάνομεν, οὐκ ἐν ὁμοιοῦν τῶν ὑποστατικῶν καὶ ἰδιάζοντων ὀνομάτων, οἷον Πατὴρ ἢ Υἱός· ἐπεὶ οὐδὲ ἀντιστρέφει. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶς ἐστὶ Θεός· ὁ δὲ Θεός οὐ πάντως καὶ Πατὴρ ἐστίν. Θεός γάρ ἐστιν ὁ Πατὴρ, ἀλλ' Υἱός οὐκ ἐστίν, ὅπερ Πνεῦμα· καίτοι τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ ὄντος καὶ τοῦ Πνεύματος ὁμοίως. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ μὴ τὸ κοινὸν τὴν οὐσίαν ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ οἷον τῷ καθόλου ἀναλογεῖ, ἀλλ' οὕτως ἔχει, ὡς περὶ ὅταν λέγομεν, «Ἀσθρῶπός ἐστι ζῶον λογικόν.» ἀκολουθήσει τὴν ὑπερούσιον Θεότητα καθάπερ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη κατὰ συμπλοκὴν ἐν μόνῃ τῇ διανοίᾳ συνίστασθαι. Ἄλλ' ἐκ Δαμασκοῦ Θεολόγος τοῦτο ἀνατρέπει, λέγων (83)· «Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν κτισμάτων ἢ τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις; πράγματι θεωρεῖται· πράγματι γὰρ ὁ Παῦλος τοῦ Πέτρου κεχωρισμένως θεωρεῖται· ἢ δὲ κοινότης καὶ ἡ συνάφεια καὶ τὸ ἐν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖται.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήτου Τριάδος τὸ ἀνάπαλιν. Ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἐν πράγματι θεωρεῖται, ἐπινοίᾳ δὲ τὸ διηρημένον.»

(81) Epist. 349.

(82) Epist. 43.

(83) Libr. 1, c. 8.

φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτων ὅπερ ἐλέγομεν, ὅτι τὸ Α κοινὴ τῆς οὐσίας, ἐστὶ οὖν ἡ κοινὴ οὐσία, καὶ διὰ τῶν ἀπολελυμένων ὀνομάτων δηλοῦται, καὶ διὰ τῶν ἀναφορικῶν τὸ αὐτὸ κοινὸν πάλιν τῆς οὐσίας διακρίνωμαι, ὡς προσωπικῶς ἐννοούμενον. Καὶ δῆλον ἐστὶ ἡ Πατρότης καὶ ἡ Υἱότης καὶ ἡ Πνευματότης, εἰ δεῖσται; ὀνομάσαι, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, αἱ ἰδιότητες, ἐν μόνῳ τοῖς ἀναφορικοῖς συνίστανται· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ διάκρισις ἄλλη παρὰ τὰ θεῖα πρόσωπα· δηλοῦντι παρὰ τὸ τὸν μὲν εἶναι Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ δὲ Πνεῦμα· ὡς περ οὐδ' ἄλλο μὲν ἔστιν ἡ ἔνωσις, ἄλλο δὲ ἡ οὐσία. Εἰ γὰρ ἔστιν ἡ διάκρισις ἄλλη παρὰ τὸ τὸν μὲν εἶναι Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ δὲ Πνεῦμα, ἔσται καὶ ἡ ἔνωσις ἄλλη παρὰ τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποκτον. Οὕτω γὰρ ἔσται τι ἄλλο τιμιώτερον τῆς οὐσίας· ἐπειδὴ τὸ ἐνοῦν τοῦ ἐνισχυμένου βέλτιον καὶ τιμιώτερον. Καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο μὲν πρᾶγμα, ἡ Πατρότης, ἄλλο δὲ Υἱότης, ἄλλο δὲ ἡ Ἐκπόρευσις· ἐπεὶ εἰ λόγοι τούτων διάφοροι καὶ ἀντιθετικῶς ἀντικείμενοι, ἔσται ὁ Θεὸς ἐκ διαφόρων καὶ ἀντιθέτων συνιστάμενος.

Ταῦτα καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει ἐν τῇ πρὸς Ἀνομοῦς διαλέξει (81), εἰς σύνθεσιν δῆθεν παρ' αὐτῶν ἐλαυνόμενος, ὅτι εἴρηκεν ἄλλο οὐσίαν καὶ ἄλλο ὑπόστασιν. Ἐπιφέρει γὰρ, « Οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο εἶπον οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημαίνουσης τῆς οὐσίας, καὶ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως. Ὡς ὁ κόκκος τοῦ σίτου λέγεται καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπός, οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο· ἄλλο δὲ τι σημαίνει τὸ σπέρμα καὶ ἄλλο ὁ καρπός. » Ὅστε C πρᾶγμα τὸ αὐτὸ ἔστιν οὐσία καὶ ὑπόστασις· μία γὰρ οὐσία· ἀλλὰ ἄλλο μὲν σημαίνομεν ὅταν αὐτὸ εἴπωμεν ὑπόστασιν, ἄλλο δὲ τι, ὅταν οὐσίαν. Ἡ γὰρ ὑπόστασις ἐπὶ τῶν θεῶν ἀναφορικὸν τι σημαίνει, ἡ δὲ οὐσία ἀπολελυμένον· καὶ τούτω διενήνοχεν οὐσία καὶ ὑπόστασις, τῷ τὴν μὲν ἀπλῶς, τὴν δὲ πῶς λέγεσθαι. Τοῦτο ἔρα βούλονται οἱ ἄγιοι, οὐ ταυτὸν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν λέγοντες· ὡς περὰν εἶλεγον ὅτι οὐ ταυτὸ ἐπὶ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος; τὸ ἀπολελυμένον καὶ τὸ ἀναφορικόν. Τοῖς μὲν γὰρ ἀναφορικῶς τὰ θεῖα διακρίνονται πρόσωπα· τοῖς δ' ἀπολελυμένοις συνάπτονται. Ἐνωσις δὲ καὶ διάκρισις ὡς ταυτὸ· τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ ἡ ἔνωσις ἔπεται, ταῖς δὲ ὑποστάσεσιν ἡ διάκρισις.

Ὅταν δὲ λέγωμεν τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθῆναι (85), οὐ βεῦσιν, ὡς ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἐννοούμεν, οὐδὲ τομὴν· ἀλλ' ὅλον ἐξ ὅλου, καὶ τέλειον ἐκ τέλειου. Ὅσαύτως καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅσπερ γὰρ ἄλλως μὲν ὁ Θεὸς κτίζει, ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος· ὁ μὲν γὰρ χωρὶς μεταβολῆς καὶ ἐκ τοῦ μηδενός, ὁ δὲ μετὰ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως καὶ ἐξ ἑνός· οὕτως καὶ ἄλλως μὲν ὁ Θεὸς γεννᾷ ἀπαθῶς καὶ ὡς ἐκ νοῦ λόγος, ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος, μετὰ πάθους καὶ οὐ χωρὶς γυναικός.

ratio est ex mente; aliter autem homo, cum passione scilicet et labe, nec nisi socia mulieris opera accedente.

(84) Dial. i circa medium. Multi cod. ut Maximi habent, citantque ex eo auctores.

(85) Greg. orat. 35; Damasc. l. i, c. 8.

Ex his igitur patet, quod dicebamus, essentiam communitatem, sive essentiam communem, tum nominibus absolutis significari, tum eandem rursus essentiam communitatem relatis nominibus discrete (quippe personaliter) intelligi. Ac liquet, Paternitatem et Filicitatem et Spiriticitatem (si ita loqui liceat), omninoque proprietates in relatis duntaxat consistere, nec esse aliam discretionem, præter diviniæ personas; præter hoc scilicet. quod alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus; uti neque aliud est unio quam essentia. Si quidem enim alia discretio est, quam quod alius Pater est, alius Filius, alius Spiritus erit et unio alia præter essentiam. Id vero absurdum est. Sic enim erit aliquid præstantius quam essentia, quandoquidem quod unitatem præstat, illo melius est ac nobiliter, cui illa præstat. Nec alia res est Paternitas, aliaque Filicitas, atque alia Processio: nam si horum diversæ sunt rationes ac oppositione contrariæ consequens erit Deum ex contrariis ac oppositis constare.

Hæc et magnus Athanasius dicit in disputatione adversus Anomæos, cum ii scilicet in compositionem inde cogerent, quod aliud essentiam, atque aliud hypostasim seu personam dixisset. Addit enim: *Non velut rem, aliud et aliud essentiam et hypostasim dixi, sed quod aliud quid essentia significet, aliudque hypostasis. Ut granum tritici dicitur et est tum semen, tum fructus, non ut res alia atque alia: aliud tamen declarat semen atque aliud fructus.* Idem itaque reipsa sunt essentia et hypostasis. Sunt enim una essentia. Verum aliud significamus, cum eam hypostasim dixerimus, aliud vero quiddam, cum essentiam. Nam hypostasis in divinis relatum aliquid significat; essentia vero, absolutum. Hocque essentia ac hypostasis differunt, quod altera simpliciter dicatur: altera, tali modo. Hoc itaque sancti volunt, cum dicunt, non esse idem essentiam et hypostasim: ac si dicerent, non idem esse in Deitate quæ omni essentia eminent, absolutum, et quod relatum est. Nam relatis quidem discernuntur diviniæ personæ, absolutis vero connectuntur. Non sunt autem idem unio et discretio. Etenim essentia comes unio est: hypostasis vero ac personis comes discretio.

Quod vero Filium ex Patre nasci dicamus ac generari, nullam (velut in rebus corporeis) fluxionem aut sectionem intelligimus; sed totum ex toto, ac perfectum ex perfecto sentimus. Idemque dicendum de Spiritu sancto. Quemadmodum enim Deus aliter fabricatur, aliter vero homo: nam Deus quidem absque ulla mutatione et ex nihilo; homo autem cum mutatione et alteratione, atque ex aliqua re supposita: sic etiam aliter quidem Deus gignit, absque ulla passione ac labe, et ut

Utque magni Basilii in his utamur verbis, in ea quam ad canonicas scribit, epistola : *Non enim a Patre in Filium partibus scissa essentia est : neque per effatum genuit ; neque per productionem ea ratione, quia stirpes fructus producant, eduntque : sed arcanus est, vimque omnem humani sermonis ac cogitationis excedit, divinæ generationis modus. Abjecti enim revera ac carnalis animi est, quæ æterna sunt, iis quæ intereunt ac sunt temporanea, similia facere ; inque ea versari opinione, ut pari modo Deum sentias ac res corporeas gignere, cum potius a contrariis momenta ad pietatem in hunc modum captare operæ pretium habeas, cum se mortalia ita habeant, hand sune sic se habent immortalia. Neque igitur divina generatio abneganda est, nec committendum ut corporaliū rerum cogitationibus animum polluas. Etenim sicut unum quidem esse Deum novimus, non tamen quid ille sit perspectum habemus ; sic et tria est (tres scilicet personæ) scimus ; quid vero illa sint (ac quid personæ) nescimus.*

Et ut ait divinus Dionysius : *Patrem quidem Deitatem fontem ac originem, Filium autem ac Spiritum sanctum, ex Deo oriunda germina, ac velut flores omnique essentia superiora lumina ex sacris craculis accipimus ; quoniam autem modo sese hæc habeant neque eloqui possumus, nec temere cogitare. Caterum credimus Patrem lumen ingentum esse ; Filium, lumen genitum ; Spiritum sanctum, lumen procedens : triaque (tres scilicet personas) unum lumen. Ac Pater semper erat, Filiusque semper erat, et Spiritus sanctus semper erat. Non enim Pater mutatus est ab eo quod Pater non erat ut esset Pater ; neque Filius, neque Spiritus sanctus ; sed ab æterno nullaque fluxione Filium sibi consubstantialem generat, et producit consubstantialem sibi Spiritum ; non ita tamen, ut prius quidem gignat Filium, tumque Spiritum producat (hoc enim sentire impium est), sed simul tum Filii generatio est, tum Spiritus sancti productio. Simul enim est auctor, et quod est ab auctore. Natus vero ac genitus Filius, non absens Patri est, aut ab eo se junctus ; verum ex illo procedit, et in illo penesque ipsum est, ut eadem res : similiterque etiam Spiritus. Est enim Dei Filius Sermo vivus*

(86) Epist. 300.

(87) *Ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα.* Errore edita, Ἰησοῦς, cum plerique codices Υἱὸς habeant, nec Dionysius (*De divinis nominibus*, c. 2) aliter scripserit, cum non versetur hic in οἰκονομία, sed περὶ Θεολογίας; illi sermo sit. Jesus autem nomen est assumptæ humanitatis, non ipse per se proprium personis. Τῆς Θεογένου Θεότητος, idem est ac quod πηγαῖον vocavit ; quæ est ipse Pater, ipse *Deitas* *scilicet*, et *Deigena* ; quod belle reddiderat Cord. quasi *Dei prolem* : sed bene est, quod inter explicandas voces errorem agnovit ac emendavit, utinam et quod eadem levitate (ne quid gravius dicam) § 4, allinereat Maximò, de errore illo communi recentiorum Græcorum credentium Spiritum sanctum non procedere a Filio, vel hic castigasset ; ubi eadem penè repetit Maximus, pauloque etiam fusius exponit, nec aliud tamen, quam quod Dionys. tradidit,

Καὶ ἵνα περὶ τούτων τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου χρησώμεθα, ἃ φησιν ἐν τῇ πρὸς τὰς κανονικὰς ἐπιστολῇ (86) : « Οὐκ ἐμερίσθη ἡ οὐσία ἀπὸ τοῦ Πατρὸς εἰς Υἱὸν · οὐδὲ βυεῖσα ἐγέννησεν, οὐδὲ προβαίουςα ὡς τὰ φυτὰ τοὺς καρπούς · ἀλλ' ἀρρήτος καὶ ἀνεπινόητος λογισμὸς ἀνθρώπων τῆς θείας γενήσεως ἰτρόπος. Ταπεινῆς γὰρ τῷ ὄντι καὶ σαρκίνης ἐστὶ διανοίας τοῖς φθαρτοῖς καὶ πρῶκαλροις ἀφομοιοῦ τὰ αἰδέα, καὶ οἰεσθαι ὡς τὰ σωματικὰ γενεῖ, καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως · δέον ἐκ τῶν ἐναντιῶν λαμβάνειν τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν εὐσέβειαν · ὅτι ἐπειδὴ τὰ θνητὰ οὕτως, τὰ ἀθάνατα οὐχ οὕτως. Οὔτε οὖν ἀρνεῖσθαι δεῖ τὴν θεαὴν γεννήσιν, οὕτε σωματικὰς ἐνομοίας καταρῦσαι ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν. » Καὶ γὰρ ὡσπερ ὅτι μὲν ἐστὶν εἰς Θεὸς ἐγνώκαμεν, οὐ μὴν δὲ τί ἐστὶν · οὕτω καὶ ὅτι μὲν εἰσὶ τρεῖς ἴσμεν, τί δὲ τρεῖς οὐχ ἴσμεν.

Καὶ ὡς φησιν ὁ θεὸς Διονύσιος, « Ὅτι μὲν ἐστὶ πηγαῖα Θεότης ὁ Πάτερ, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα (87) τὸ ἅγιον βλαστοὶ θεόφυτοι, καὶ ὅσον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων περιελήφταμεν ἔπιος δὲ ταῦτά ἐστιν, οὕτε εἰπεῖν, οὕτε ἐνοῆσαι δυνατόν. » Πῶς πιστεύομεν ὅτι φῶς ἀγέννητον ὁ Πάτερ · φῶς γεννητὸν ὁ Υἱὸς · φῶς ἐκπορευτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐν φῶς τὰ τρεῖς. Καὶ Πάτερ ἦν δεῖ, καὶ Υἱὸς ἦν δεῖ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν δεῖ. Οὐ γὰρ ἐτέλλη ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι Πάτερ εἰς τὸ εἶναι Πάτερ · οὕτε ὁ Υἱὸς, οὕτε τὸ Πνεῦμα · ἀλλ' αἰδίως καὶ ἀρρέυστως γενεῖ Υἱὸν ὁμοούσιον ἑαυτῷ, καὶ προβάλλει Πνεῦμα ὁμοούσιον ἑαυτῷ · οὐ τὸν μὲν Υἱὸν γεννῶν πρότερον, εἶτα τὸ Πνεῦμα προβάλλων (τούτο γὰρ ἀσεβές), ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γενήσεως καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Ἄμα γὰρ αἰτίον καὶ αἰτιατόν. Γεννώμενος δὲ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἀπεισι τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ χωρίζεται αὐτοῦ · ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πρόεισι, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ εἰς αὐτόν ἐστὶν, ὡς ἐν πρῶγμα ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λόγος δὲ ἐστὶ ζῶν καὶ ἐνυπόστατος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις αὐτοῦ ζῶσα καὶ οὐσιώδης καὶ τελεία · καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡσαύτως, οὐσίᾳ ζῶσα καὶ τελεία καὶ ἐνυπόστατος, καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς · οὐκ ἐξῶθεν ἀπὸ

D habentque communiter Patres Græci : qui sic matuerunt in Patrem seu originem Filium ac Spiritum referre, quam distincte Filium, et ipsum auctorem Spiritus, Patri adjuungere ; ipsa fere verba Dominica amulati, τὸ παρὰ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, qui a Patre procedit : sic vir bonus eandem ac reliquis Domino dicam ponat ; si illo iudice idem est affirmare Spiritum a Patre procedere, et negare procedere a Filio vel ab eo ullo modo τῶν ὑπαρξῶν existentiam ac quod est vere in Deitate existens, habere. Quod nusquam invenias Græcos Photio superiores sic interpretatos esse : sed donata sue illa fidei simplicitate contentos, Latinis quod paulo apertius explicarent, suorum doctorum ficti auctoritate, indulsisse. Qua clare indulgentia toto hoc tractatu utitur Calecas, ne cui suorum, magis explicando, offensionis aliquid faciat.

τοῦ λόγου, προσλαμβάνομενον, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἔχον A vereque existens, ejusque vivens et substantialis
ουσιῶς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ἄλων.

sanctus substantia viva et perfecta vereque existens, ac virtus Patris, seu potentia : non qui ex
aere extrinsecus accedat, sed qui in universorum Deo natura causam ac originem habeat.

Τὸ μὲν οὖν ἀπερινόητον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ
τῶν ἀγνώστων προόδων πίστει σιγᾶται· καὶ οὐδεὶς
ἔρευε περι τούτου· ἀλλ' ἐν τῇ ζητήσει ματαιωθή-
σεται, καὶ εἰς κρίμα ἐμπροσθεῖται τοῦ διαβόλου. Τὰ δὲ
κερὶ τὸν Θεόν, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ κρίσεως κόσμου τοῖς
τοῖμασι νοούμενα καὶ καθορώμενα· καὶ ὅτι ἐστὶν ὁ
Πῶς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ταῦτα
ἀπὸ τὰ παραδοθέντα, περι τούτων πάντες θεολογοῦ-
σιν οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἔπονται· οἱ δὲ ἀμαθεῖς
καὶ ἰδιῶται ἀκούοντές τινα λέγοντά τι περι Θεοῦ,
οὐσίαν νομίζουσιν ὅτι περι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τίς
ἐστὶν ἔρευε, καὶ τίνι τρόπῳ ὁ Υἱὸς ἔκ τοῦ Πατρὸς
γενᾶται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται· καὶ
περιγράφονται (88), καὶ ἀποτρέπουσι τὸν τοιοῦτον.
Οἱ δὲ ταῦτα ποιῶντες ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀνατρέ-
ψαι πᾶσαν Γραφὴν Παλαιάν τε καὶ Νέαν, καὶ τὰς
τῶν ἁγίων περι αὐτῶν ἐξηγήσεις· ἕνεκα καὶ ἀνόητα
καὶ ἰδιῶτα βουλόμενοι, ἀ δὴ πάντα πρὸς νοουθεσίαν
καὶ ὠφέλειαν ἡμῶν ἐγράφη. Οἱ γὰρ οὐδὲ τῆς ἀληθείας
σπάρτατομένης ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, συν-
εβούλευσαν ἂν τοῖς τότε παροῦσιν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγω-
νίζεσθαι· καὶ κωλύουσι τοὺς ἀνθρώπους τὴν δυνατὴν
ἔνοιαν περι Θεοῦ ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν λαμβάνειν·
ἐπιτρέποντες χάκεινους διὰ τὴν αὐτῶν ἀγροικίαν,
ἵνα μὴ λέγω ἀμαθίαν, ζῆν ὡσπερ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα.
Καὶ οὕτω ζημιῶσι μὲν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τὸ
πρὸς Θεόν κατὰ τὸ δυνατόν ἀνατείνεσθαι, καὶ αὐτὸν
ἔννοιαν καὶ δοξάζειν δι' ὠφέλειαν ἑαυτῶν· σχεδὸν δὲ
καὶ τὸν Θεόν ζημιῶσι, τὸ τιμιώτερον αὐτοῦ κτίσμα-
τὸν ἀνθρώπον παρασκευάζοντες· μὴ ὕμνεῖσθαι καὶ
μεγαλύνεσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐ ἕνεκα ὁ ἄν-
θρώπος ἐπλάσθη.

modum Deo nobilioris ejus creaturæ (nempe hominis) damnum inferunt, dum non laudari ac ma-
gificari ab hominibus, cujus gratia homo formatus est, præstant.

⁸⁸ Rom. 1, 12. ⁸⁹ I Tim. III, 6. ⁹⁰ Rom. 1, 20. ⁹¹ I Cor. 1, 11.

(88) Καὶ παραγράφονται. Optandum paulo aperiis
potasset Calecas, quos tantis hic sugillat, homines
ipsos imperitos, ac qui nec alios divina scrutari
eloquia, ac theologica serio tractare vellent. Viden-
tur ex illis fuisse, qui doceri nollent ut Latinorum
partibus accederent, seu unionem cum illis, una
videlicet fide, sed paulo explicatiore, unionem
inirent; suspectum habentes quidquid viri philo-
sophi in eam rem diligentia sua præstarent. Quorum
exempla exstant in diversorum opusculis utroque
tomus Græciæ orthodoxæ Leonis Allatii editis. Nul-
lum certe ad fidem durius hominum genus, quam
imperiti et rudes, docenti aures obstruunt, ac nec
doceri volunt, sed unum hoc tenere, quod ama-
ritibus se accepisse credunt. Quadrant hæc in Ca-
leceæ tempora, paulo post Lugdunense concilium,
ubi Andronico imperium adepto sic male habiti
sunt Christiani, qui visi erant studuisse unioni, vel in
eius operæ aliquid contulerant. Huc facit, quod
Calecas sic de Trinitate disserit, ut nec minimam
partem Græciæ dedisse videri possit, consulto ab-
sentis ab ea controversia, quæ tunc scindebat
Eclesias, eaque tradens et explicans ex veterum
monumentis, quæ utrisque in confesso essent ac
scripta : quam ipsam οἰκονομίαν scrivari audivi a

Dei itaque essentia omni mentis cogitatu supe-
rior, ignotæque processiones, fides silentio col-
li⁹⁰; nec hæc quisquam rimatur, sed si quis qua-
renda sibi indulgeat, stultus fiet, et in judicium
diaboli incidet⁹¹. Quæ autem sunt circa Deum, uti
dicebam, et a creatura mundi per ea quæ facta
sunt intelliguntur ac conspiciuntur⁹²; quodque
Filius Patri consubstantialis sit et Spiritus sanctus;
hæc nempe de his tradita, illa sunt in quibus san-
ctorum omnis theologia versatur : ac sequuntur
qui pietati student. Imperiti vero et rudes, ubi
quempiam de Deo loquentem audierint, statim pu-
tant Dei eum essentiam rimari, quænam ipsa sit,
ac quoniam modo Filius ex Patre signatur, et
Spiritus sanctus procedat : proscribuntque et aver-
santur eum, qui talis sit. Qui vero hæc agunt,
quod in ipsis est, omnem Veterem pariter ac No-
vam Scripturam evertunt, ac quas illarum sancti
expositiones tradiderunt : qui nempe otiosa hæc
nulliusque frugis jacere velint, cum sane omnia
ad correctionem nostram et utilitatem scripta
sint⁹³. Hi plane nec cum ab ejus adversariis veritas
discerperetur, ejus ætatis hominibus consensissent,
ut pro ea certarent : prohibentque ne quantum pro
facultate licet, ex divinis Scripturis homines Dei
intelligentiam hauriant : illos quoque vi adigentes
pro sua rusticitate (ne imperiti ac barditate dicam),
ut et ipsi brutarum animalium more vitam insti-
tuant. Sicque nedum humanum genus hoc ledunt,
ne pro facultate animum in Deum intendant, ac
quod ex suis rationibus est, laudum ei cantica
deferant, ejusque celebrent gloriam, sed et prope-

misso quodam apostolico S. I. cum Græcorum vul-
go, ipso erga Romanam sedem Petrique in ea suc-
cessorem bene animato, unamque agnoscente fidem,
unum baptisma, unam Ecclesiam : quod subtilior
hæc difficultas minus sollicitet, ac quam disputa-
tionibus vexare, sit ei foveam fodere. Sic et cha-
rissimus sodalis meus R. P. Goss. ὁ μακρῆτης, quo
tempore in insula et urbe Chio annos circiter
octo et ipse missus apostolicus moratus est, utri-
que episcopo Græcanici ritus et Latini convenisse
aiebat, ut quasi fratres plebis partem quisque rege-
ret, alterque alterius diplomata legi pro concione
curaret. Aiebat etiam ritus Græci diaconos spon-
te accedentes Latino ritu sacra Eucharistia imperi-
tissime. Ad eos eum frequens adiret, rituum ipsorum
sedulus, Dei nutu, rimator (quos Latinum orbem
tantæ claritate docturus esset) ut magistro assurge-
bant, ac parata cathedra ὁ διδάσκαλος; acclamabant.
Sit forte hæc animarum lucris commodior disci-
plina, quod in ea incolumia sint fidei capita, etsi
paucæ quædam subtilioris ipsa indaginis certa con-
sillii ratione simplicibus maneat involuta ipsa
Augustino, Gregorio Theologo, magnoque Basilio
(ne alios referam) plane probata ac usurpata.

Utrosque igitur, quod ad eos attinet, damno asciunt: tum nempe Deum, tum humanum genus. Ergo non cogitant hominem ad Dei imaginem fuisse conditum⁸⁹, camque ob rem ad eum debere recurrere, ac per veram contemplationem bonaque opera cum eo similitudinem inire. Nesciunt verò etiam hanc Christum dixisse vitam æternam, ut Patrem suum cognoscant, et quem misit ille, Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum⁹⁰. Ejus autem rei vera causa est, quod noliat loqui de Deo, pro eo ac nobis per divinas Scripturas et synodos œcumenicas, necnon per Ecclesiæ doctores, traditum est; qui videlicet recte hæc intelligant, et in eis cum multa modestia religiosiusque incedant. Qui quidem a seipsis loquantur nihil nec quasi ex ventre imperite eructent quæ placeant: sed qui explorare recepta ponant, deincepsque componant, atque ad aliquod verum, quodque exploratum sit juxta divinas Scripturas deveniant: quod, inquam, secundum communes Christianorum de Deo conceptiones existat; nec quidquam prorsus ab eis dissidet. Qui ejusmodi est, et apud Deum, et apud sanctos omnes laudem habet: qui nempe quo naturæ scopus dirigit, incedat, statuaturque quæ sunt divinæ Scripturæ, ac tum sibi ipse, tum illis, quorum minor scientia sit, utilitatem afferat.

Sunt itaque Filius et Spiritus ex Deo; est vero et creatura. Verum Filii ac Spiritus auctor Pater est; omnis vero creaturæ causa Pater est et Filius et Spiritus sanctus, tanquam unus Deus ac unus conditor. Illic quidem Pater auctor est ut Pater (secundum nimirum nomina discreta) et productor; licet vero, secundum absolutam, in quantum tria (tres scilicet personæ), unum sunt. Unde etiam tanquam unus Deus intelligitur, Pater et Filius et Spiritus sanctus, tanquam unus creaturæ opifex ac auctor. Ac Filius quidem ac Spiritus ex Deo et Patre natura sunt ac essentialiter; creatura vero ex Deo, qui est Trinitas; verum officii ratione seu creatione. Ait namque Damascenus: *Post hæc etiam facta creatura est; non tamen ex Dei substantia, sed ex nihilo in rerum naturam ejus voluntate et potentia producta est.* Cum autem consimili undique ratione Deus et Pater rerum omnium opifex sit, Filiusque ac Spiritus, tanquam unus opifex ac rerum auctor; Patrem nimirum rerum causam quasi originalem. Cuncta enim quæ Filii sunt ac Spiritus, ad eum referuntur. Causam vero effectricem dicimus Filium; consummatricem denique, Spiritum sanctum, quemadmodum ait magnus Basilius ad Amphilochem.

Cogita mihi originalem causam ac primariam,

⁸⁹ Gen. 1, 26. ⁹⁰ Joan. xvii, 3.

(89) *Alinia* I, II, c. 2.

(90) *De Spiritu sancto* c. 16.

(91) *Τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας.* Vox est Basilio adinventæ, ac Patri accommodatæ, ad ejus actionem significandam, qua simpliciter auctor

Ζημιούσιν οὖν ἀμφοτέρους, καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς. Οὐκ οὖν λογίζονται διὰ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει πρὸς αὐτὴν ἀνατρέχειν, καὶ ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ δι' ἀληθοῦς θεωρίας καὶ ἔργων ἀγαθῶν. Ἄγνοοῦσι δὲ καὶ ὅτι ταύτην ὁ Χριστὸς εἶπεν αἰώνιον εἶναι ζῶην, ἵνα γινώσκωσι τὸν αὐτοῦ Πατέρα, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Τὸ δ' ἀληθὲς οὕτως ἔχει, ὅτι οὐ βούλεται τις λέγειν περὶ Θεοῦ κατὰ τὰ παραδοξώμενα ἡμῖν ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν οἰκουμένων συνόδων καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας· νόων ὀρθῶς αὐτὰ δηλονότι, καὶ μετὰ πολλῆς εὐλαθείας ἐν τοῦτοις χωρίοις, μηδὲν μὲν ἀπ' ἐξουτοῦ λέγειν, μηδ' ὡς περ ἀπὸ κοιτίας ἀπαιδεύτως ἐρεῦνεσθαι τὰ δικοῦντα· ἀλλὰ τὰ ὁμολογούμενα τιθεῖς, καὶ ἐφεξῆς συμπλέκων καὶ καταπτόν ἐπι τι ἀληθὲς καὶ ὁμολογούμενον κατὰ τὰς θείας Γραφάς, κατὰ τὰς κοινὰς περὶ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐννοίας, καὶ μηδαμῶς ἐναντιούμενον αὐταῖς. Ὁ τοιοῦτος καὶ παρὰ θεῶν καὶ πᾶσιν ἁγίοις ἐπαινετός· ἐστὶ κατὰ σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πορευόμενος· καὶ συνιστῶν μὲν τὰ τῆς θείας Γραφῆς, ὠφελῶν δὲ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἑλαττον εἰδότες ἑαυτοῦ.

Εἰσὶ μὲν οὖν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἐστὶ δὲ καὶ ἡ κτίσις. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αἴτιος ὁ Πατήρ, τῆς δὲ κτίσεως ἀπίτης ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἰς Θεὸς καὶ ὡς εἰς δημιουργός· ἐκεῖ μὲν γὰρ αἴτιος; ὁ Πατήρ ὡς Πατήρ, δηλονότι κατὰ τὰ διακεκριμένα ὀνόματα, καὶ Προβολῆς, ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὰ ἀποκλειμμένα, ἐφόσον εἰσὶν ἐν τὰ τρία. Ὁθεν καὶ ὡς εἰς Θεὸς νοεῖται ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἰς δημιουργὸς τῆς κτίσεως. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς· ἡ δὲ κτίσις ἐστὶ μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος, δημιουργικῶς δέ. Καὶ γὰρ φησὶν ὁ ἐκ Δαμασκίου (89)· « Ἡ κτίσις καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε, καὶ ὡς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ παρήχθη. » Ὁμοιοτρόπως δὲ κατὰ πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δημιουργοῦ τῶν ὄλων ὄντος καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος; ὡς ἐνδὸς δημιουργοῦ, τὸν μὲν Πατέρα προκαταρκτικῆν τῶν ὄντων αἰτίαν λέγομεν· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται· δημιουργικῆν δὲ τὸν Υἱόν· τελειωτικῆν δὲ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον (90).

« Ἐννόησόν μοι τὴν προκαταρκτικῆν αἰτίαν (91)

est, et ex nullo ducens originem, ἀρχὴ scilicet ἀναρχῆς, cum Filius et Spiritus sanctus ex eo habeant quod una cum ipso ἀρχὴ (principium) rerum creaturarum, ac Filius etiam ἀρχὴ Spiritus, per quem ille a Patre procedit, ut loquuntur Græ-

τῶν γενομένων τὸν Πατέρα, τὴν δημιουργικὴν τ' ἐν Α
Υἷον, τὴν τελειωτικὴν τὸ Πνεῦμα· ὥστε βουλῆματι
μὲν τοῦ Πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχειν,
ἐνεργεῖ δὲ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παράγασθαι· παρ-
ουσία δὲ τοῦ Πνεύματος· τελειοῦσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ
ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν, « Ἐἷς Θεός· ὁ Πατήρ, ἐξ
οὗ τὰ πάντα· ὁ τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἀειπτόμε-
νος· « καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ
πάντα, ὁ τὸν Υἱόν· « καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον, ἐν ᾧ τὰ
πάντα. » Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν Ἰωάννης,
« Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο
οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. » Δι' αὐτοῦ δὲ λέγει, οὐχ ὡς δι'
ἐργάνου ἢ δούλου, ἢ τοιοῦτου τινός, ἀλλ' ὡς φυσικῆς
καὶ ἑνωστάτου δυνάμεως· ὥσπερ καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν
ἐκ τῆς ἐκτουτο νοήσεως ἐνεργεῖ· εἰ καὶ οὐκ ἄξιον
τοῦ λόγου τὸ ὑπόδειγμα. Πάντων γὰρ ὑπερέχει Θεός. B
lectionem; quaiquam nec istud exempli satis sermoni congruum est. Deus siquidem rebus omnibus
hinge eminent.

Καὶ οἱ ἅγιοι δὲ πάντες τὴν αὐτὴν τρόπον φασι,
πάντα ὁ Πατήρ ἐνεργεῖ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.
Καὶ πάλιν, « Δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχῆκαμεν
πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος
ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον, « Ἡ ἐδὲ τῆς Θεογνωσίας
ἀπὸ τοῦ ἐνός, Πνεύματος διὰ τοῦ ἐνός Υἱοῦ ἐπὶ τὸν
ἓνα Πατέρα. » Καὶ πάλιν ἐν τινι κεφαλαίῳ, οὗ ἡ
ἐπιγραφή, "Ὅτι συνδοξάζομενον Θεῷ τὸ Πνεῦμα
δείκνυται, « Ὅυτε χωρὶς Υἱοῦ ποιεῖ Πατήρ, οὔτε Υἱὸς
χωρὶς Πνεύματος. » Καὶ ἐστὶ πλεονέκτερον περὶ τού-
των φησὶν ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον ἐπι-
στολῇ (92) περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως,
λέγων οὕτω· « Πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυ-
νάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πλεῖσιν ἐνεργού-
σης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαμέν, καθὼς φησὶν ὁ
Ἀπόστολος, ὅτι « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν
καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαίρουσιν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς
βούλεται. » Ζητοῦντες δὲ, εἰ ἐκ μόνου τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία ἀρχὴν λαβοῦσα
οὕτω παραγίνεται τοῖς ἀγίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς Γραφῆς
ἐδηγούμεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν τῶν
ἐκ τοῦ Πνεύματος ἡμῶν ἐνεργουμένων ἀρχὴν καὶ
αἰτίαν τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν. Πάντα γὰρ
ἐκ αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι παρὰ
τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. "Ὅταν τοίνυν καὶ
πρὸς ἐκείνην ὑψωθῶμεν τὴν ἔννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς
θεοπνεύστου χειραγωγίας ἐναγάμενοι διδασκόμεθα
ὅτι δι' ἐκείνης μὲν πάντα τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μὴ
ἔντος εἰς τὸ εἶναι παράγεται· οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης D
ἀνάρχως (95) ἀλλὰ τίς ἐστι δύναμις ἀγεννήτως καὶ
ἀνάρχως· ὑπεστῶσα, ἥτις ἐστὶν αἰτία τῆς ἀπάντων

eorum quæ fiunt, Patrem; creatricem seu effectricem,
Filium; perfectricem ac consummatricem, Spiritum
sanctum: sic nimirum, ut Patris quidem voluntate
sint administratorii Spiritus; Filii vero operatione
producantur ac esse nanciscantur; Spiritus autem
adventu ac presentia perfectiantur. Idcirco etiam
aiebat beatus Paulus: Unus Deus Pater, ex quo
omnia, Patris nempe personam subindicans: et
unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, Fi-
lium, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia⁷¹. Joannes
quoque Evangelista ait: Omnia per ipsum facta
sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum
est⁷². Per ipsum vero dicit, non tanquam per organum
aut servum, seu rem aliquam ejusmodi, sed
quasi per naturalem, et quæ vere existat, virtutem;
sicut etiam mens nostra operatur per suam intel-
lectionem; quaiquam nec istud exempli satis sermoni congruum est. Deus siquidem rebus omnibus

Sed et reliqui sancti eodem modo docent, ope-
rari omnia Patrem per Filium in Spiritu sancto.
Et rursus: Per quem accessum habemus ad Deum et
Patrem⁷³. Magnis quoque Basilium in iis que scrip-
psit ad Amphilochiun: *Vin ad Dei cognitionem ac
fidem ab uno Spiritu, per unum Filium, ad unum
Patrem.* Ac rursus in quodam capite ejus hic ti-
tulus: *Spiritum una cum Deo glorificari ostenditur:
nec sine Filio Pater operatur, nec Filius sine Spiritu.*
Adhucque fusius de his disserens in epistola ad
Gregorium fratrem, de differentia essentia et hypo-
stasis, sic ait: *Omne bonum, quod ad nos ex divina
virtute venit, ejus gratia operationem esse dicimus,
quæ omnia in omnibus operatur, ut ait Apostolus:*
*« Omnia autem operatur unus et idem Spiritus, di-
videns seorsim singulis prout vult⁷⁴. »* *Quærendo
autem: num ita dignis adsit bonorum suppeditatio.
ut quæ ex solo Spiritu sancto sumat exordium, rursus
Scripturæ dace instituiuntur, ut suppeditationis eorum
bonorum, quæ Spiritus in nobis operatur, auctorem
et causam unigenitum Deum esse credamus. Per
eam enim omnia facta esse, et in eo constare, dici-
mus ex divina Scriptura⁷⁵. Quando igitur et ad eum
sublimis sensum evaserimus, divina rursus Scripturæ
insinuatione docemur, per eam quidem virtutem
produci omnia ex nihilo ut esse habeant; non tamen
etiam ex illa absque principio: sed est virtus quædam
ingenite et absque omni principio consistens, ipsius
auctor et causa, qui omnium auctor ac causa sit.
Filius enim ex Patre est, per quem omnia, cum quo
una semper inseparabiliter eique conjunctus intelli-*

⁷¹ I Cor. viii, 5, ⁷² Joan. i, 5, ⁷³ Rom. v, 2, ⁷⁴ I Cor. xvi, 6-11, ⁷⁵ Joan. i, 5; Coloss. i, 17.

εί, ad hanc ipsam vim τοῦ προκτιρακτικοῦ αἰ-
τίου (causæ quasi originæ) uni Patri asserendam:
quam nec Latini Filio arroganti, cum et ex ipso
ut procedere dicant; neque unum eum Patre eum
asserentis principium; ipsum tamen ex Patre
principio, non ex se ac ἀνάρχον principium. Ut
totum verborum his sit, nisi quantum recentiorum
quædam propensius schismati studentium, ipsum
hoc quod antiqui per dixerunt, ad temporalem

quasi emanationem, et qua Spiritus fidelibus da-
tur, restrinxerunt; cum in vera theologia, ipsa
hæc temporalis emanatio æternam illam cõnotet;
nec aliter Spiritus a Patre per Filium in creaturas
quasi emanet ac diffundatur, quam quia per ipsum
vere a Patre est, ac existentiam habet. Verum
hæc alterius loci atque operæ.

(92) Epist. 45.

(95) Οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης ἀνάρχως. Ne ab

gitur Spiritus sanctus. Nemo enim Filium mente A
 assequitur, quin ante ei affluserit illustrantis virtus
 Spiritus. Quin et alia plura ejus generis in ea epi-
 stola dicit. Sancti enim in omnibus hoc enuntur,
 ut indivisam essentiae unitatem, unamque cum
 personarum distinctione ac ordine, Patris et Filii
 et Spiritus sancti ostendant potentiam.

Præterea, procedere Spiritum ex Patre per Fi-
 lium, constanter asserunt, qui a prima ad septi-
 mam synodum magistri sanctique claruerunt. Ait
 namque magus Athanasius: Porro fieri non pote-
 rat ut in Trinitatis laude Spiritus sanctus assume-
 retur, nisi processionis modo ex Deo esset per Fi-
 lium, non effectiois, velut creatura, ut loquuntur: B
 tempe hæretici. Magnus quoque Basilii: Quinam
 ergo fiat ut separentur, quæ inseparabilia sunt:
 Verbum ex Deo, ac Spiritus ex Deo per Filium?
 Sanctissimus vero Constantinopolitanus patriarcha
 Tarasius, coacta septima synodo, rectæ fidei for-
 mulam episcopis Orientalibus mittens: Credimus,
 inquit, et in Spiritum sanctum, qui ex Patre per
 Filium procedit, et Deus et ipse noscitur. Damascenus
 quoque: Ipse itaque mens est, rationis abyssus,
 Verbi Pater, et per Verbum Spiritum explanantem
 produicens. Ac rursus: Spiritus sanctus, occultæ
 Deitatis explanatoria vis, ex Patre per Filium
 procedit.

Quod tamen et creatura per Filium, et per Fi-
 lium Spiritus dicitur, quonam differant docet
 Gregorius Nysenus, *Confutationum* lib. 1: Spiritus
 qui Patri conjungitur, eo quod increatus est, ab eo
 rursus sejungitur, quod Pater non est, sicut ille:

illa quidem sine principio. Nullo alio auctore, a
 quo auctore habeat esse. Sic enim solus Pater ἀ-
 αρχος et ἀναίτιος. Non placet quod reddit inter-
 pres: Non tamen ne ex illa quidem, absque initio
 producantur. Sensus plane est, quasi Pater sine
 initio, hoc est ab æterno, producat; Filius cum
 initio, hoc est in tempore; quæ doctrina hæretica
 est; producent certe omnes personæ simul et se-
 mel, i que in initio temporis. Græcis vox ἀρχή
 ambigua est, ut et nobis principium; idcirco Greg.
 τὸ ἀναρχον distinguit, et ut negat originem ab
 alio, a Filio removet, uti etiam hic Basilii, ut
 vero durationis initium et ὑπάρξεω; perinde Filio
 tribuit, qui ipse Patri coterminus sit, nec initium
 unquam habuerit. Genuina certe unaque hæc ejus
 vocis significatio, nec video quo probato auctore
 alio trahi possit.

(94) Adv. Eunomium, l. 1.

(94*) Διὰ λόγον προβολεύς, et seq. ἐκ τοῦ
 Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη. Videtur Damascenus
 quod ejus capitis titulus ipse præfert, accuratius
 cautiusque voluisse de Trinitate divinisque
 nominibus disserere, ἐτι: πρὸ θεῶν ὀνομάτων
 ἀκριδέσασθον. Palam enim hic ipsam ex Patre per
 Filium, aliorum more sanctorum, exponit existi-
 stentiam; in quem sensum eum Calecas adducit,
 cum cap. 8 sic locutus sit, ut videatur ansam
 præbuisse his qui sentiunt solum dari a Filio Spi-
 ritum, ac manifestari, non item ab eo, seu a

τῶν ὄντων αἰτίας. Ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, δι' οὗ
 τὰ πάντα, ᾧ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως
 συνενπνοεῖται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν περινοίᾳ τοῦ Υἱοῦ
 γενέσθαι, μὴ προκαταυγασθέντα τῷ Πνεύματι. Ἔ
 Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα φησὶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπι-
 στολῇ. Οἱ γὰρ ἅγιοι διὰ πάντων βούλονται τὸ ἀχώ-
 ριστον τῆς οὐσίας δηλοῦν, καὶ τὴν μίαν δύναμιν
 μετὰ τῆς τῶν προσώπων τάξεω; τοῦ Πατρὸς καὶ
 τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ ἔτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ
 τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευέσθαι λέγουσιν οἱ ἀπὸ τῆς πρώτης
 μέχρι τῆς ζ' συνόδου διαλάμπαντες. Ὁ μὲν γὰρ
 μέγας Ἀθανάσιος λέγει, « Ἦν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ
 τῆς Τριᾶδος δόξῃ δοξάζεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 μὴ προδικῶς ἢν ἐκ Θεοῦ δι' Υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς
 ὡσπερ ἡ κτίσις, ὡς λέγουσιν, οἱ αἵρετικοὶ δηλοναί.
 Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος (94), « Πῶ; ἂν οὖν χωρίζοτο
 τὰ ἀχώριστα, Λόγος ἐκ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ
 δι' Υἱοῦ; » Ταράσιος δὲ ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης
 Κωνσταντινουπόλεω; τῆς ζ' συνόδου συγχροτουμέ-
 νης, ἐκθεσιν τῆς ὁρθῆς πίστεω; ἐπιστέλλων τοῖς
 κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐπισκόποις. « Πιστεύομεν, φησὶ,
 καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι'
 Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν εἶναι γνωρίζο-
 μενον. » Καὶ ὁ Δαμασκηνός, « Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστι
 νοῦς, Λόγος ἄβυσσος, Λόγος γεννήτωρ, καὶ διὰ Ἀ-
 γου προβολεύς; (94*) ἐκφαντορικῶς Πνεύματος; » καὶ
 πάλιν. « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐκφαντορικὴ τοῦ
 κρυφίου τῆς Θεότητος δύναμις, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ
 C δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη. »

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ κτίσις διὰ τοῦ Υἱοῦ λέγεται, καὶ
 τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Υἱοῦ, τίνα τὴν διάκρισιν ἔχει ὁ
 Νύσσης διδάσκει ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἀρτιβήρικῶν
 « Τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ ἀκτιστον συναπιό-
 μενον, πάλιν ἐκείνου τῷ μὴ Πατὴρ εἶναι, καθάπερ

Patre per ipsum Ipsoque una v. re τῆς ὑπάρ-
 ξεω; ejus principio profundi, ac produci. Δι' Υἱοῦ
 πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδεσθαι ἡμῖν ὁμολογού-
 μεν. Id ibi unum Damascenus cur Filii Spiritus
 dicatur; quod per eum sit manifestatus, ac nobis
 impartiat; quod ex illo Joannis probat: *Insup-
 flavit et dixit: Accipite Spiritum sanctum*, etc. Qui
 contentioni student recentiores Græci ac schisma
 fovent, lubentes a Damascenum provocant, velut
 ad ejus regulam reliquorum sanctorum dicta com-
 ponenda sint, cujus effati absurdum egregie demon-
 strat Joan. Veccus de injusta sui depositione, orat. 2.
 ipsumque Damascenum ad rectum aliorum
 sensum trahit, ut solum voluerit negare esse Fi-
 lium causam primariam et quasi originalem, quam
 unam liquet esse Patrem; non quæ ex ipsa ha-
 beat ut sit una cum ea causa et auctor, ac per
 quam Pater Spiritum producat; quæ sit ipsa vis
 ejus propositionis dicta, il est per, ut a Græcorum
 passim doctoribus in Trinitatis mysterio usurpata
 est; ea cautione, ne dicendo ἐκ, vel etiam αὐτῶν
 simpliciter vocando Filium, duo principia vide-
 rentur invehere; qui esset error ipse gravis, ac
 quem Maximus ipse Vecco laudatus ea orat. epi-
 stola sua ad Marinum a Latinis depellit, tametsi
 ex Patre Filioque procedere Spiritum in sua
 fidei professione ac diplomate pontificio scripsis-
 sent.

εικώς διαχωρίζεται. Τῆς δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὸ ἄκτιστον συναφείας, καὶ ἐν τῷ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως: ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἔχειν, ἀφίσταται πάλιν ἐπὶ ἰδιότητι, ἐν τῷ μῆτε μονογενῶς: ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι, καὶ ἐν τῷ δεῖ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι. Πάλιν δὲ τῆς κτίσεως διὰ τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως, ὡς ἂν μὴ κοινότητά τινα πρὸς ταύτην ἔχειν νομισθῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφηνέναι, ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ (95) διακρίεται τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τῆς κτίσεως. » Καὶ γὰρ τὸ μὲν ἐστὶ Θεὸς ἀληθὴς ἐκ Θεοῦ ἀληθοῦς, ἀτρέπτόν τε καὶ ἀναλλοιώτον, ἢ δὲ κτίσις τρεπτὴ καὶ ἀλλοιωτὴ: καὶ τὸ μὲν συντέτακται Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ἀχώριστόν ἐστι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς μία οὐσία. « Ὅθ γὰρ ἔπρεπε ἐλλείπειν ποτὲ ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ, » κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον (96). Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος: ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιτολῇ (97), « Ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαραδέξατο τῇ δυνάμει. » Καὶ οὐκ ἔστιν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πνεύματος νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι. Ἡ δὲ κτίσις ἀπειρίαις ἀπέριτος: ἐστὶν ὑπεριμένη τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. « Καὶ γὰρ τὰ ἔξω τοῦ Πνεύματος ἐμόδουλα ἔμιν, » ὡς αὐτὸς ἐν τρίτῳ τῶν Ἀντιρρητικῶν (98) εἶρηκεν, « καὶ τὰ μάλιστα ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἰσχυμάτων ἄλλων ἄλλα προτετιμημένα συγχάνη »

a necessitudine vero cum Filio, quod perinde increatus est, exque universorum Deo ut auctore existentiam habet, distinguitur rursus. eo, quod illi proprium est; quod neque tanquam Unigenitus a Patre productus est, et quod per ipsum eluxit Filium. Rursus vero a creatura quæ per Unigenitum condita est, ne ullam cum ea Spiritus sanctus communionem habere intelligatur, ex eo quod ex Patre per Filium eluxit, in eo a creatura Spiritus discretus est, quod immutabilis et ab omni variatione ac labe immunis est. Etenim Spiritus verus Deus ex vero Deo est, immutabilis ac invariabilis; creatura vero, mutabilis motuque deterente variabilis. Ac quidem Spiritus eodem ordine est ac Pater et Filius, ac ab utroque, velut una essentia, inseparabilis est: Non enim decebat, ut vel Filius unquam Patri deesset, vel Spiritu Filius careret, ut auctor est Gregorius Theologus. Magnus item Basiliius, in epistola ad fratrem: Qui Patrem suscepit, is una Filium et Spiritum virtute suscepit. Nec ullam ullo modo sectionem intelligere licet aut divisionem, ut vel Filium sine Spiritu concipiamus, vel Spiritum a Filio disjungamus. At creatura infinitis infinite inferior est quam pro Spiritus essentia: Etenim quæ a Spiritu extranea sunt, eadem nobiscum servitute tenentur, quemadmodum idem ipse dixit in tertio Confutationum libro: Quanquam maxime dignitatum præstantia, alia aliis præcellere videantur.

Καὶ ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος κατὰ Σεκουδιανῶν γράφων (99), « Τὰ μετὰ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, » φησὶ. « καλῶς ἐκτισμένα, καὶ εἰς σύστασιν ὑπὸ αὐτοῦ ἀφοθόνως εὖ προεληλυθότα. » Καὶ τὸ μὲν ἅγιον Πνεῦμα οὐδένας μετέχει, οὐδὲ ἀγιάζεται, οὐδὲ τελειοῦται· περὶ αὐτοῦ γὰρ εἴρηται Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ (1), « Ἦν οὖν ἀεὶ μεταληπτόν, οὐ μεταληπτόν· τελειοῦν, οὐ τελειούμενον· » καὶ ὁ Δαμα-

Divinus quoties Epiphanius adversus Secundianos scribens: Quæ sunt, inquit, post Patrem et Filium et Spiritum sanctum, rite creata sunt, ab ipsoque citra invidiam ut consisterent essentque in rerum natura, præclare processerunt. Ac quidem Spiritus sanctus nullius particeps est, neque sanctificatur aut perficitur. De eo enim dictum est Gregorio Theologo: Erat igitur semper participa-

(95) Ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ. Adjecta hic collicii nota, qua rem momenti Græci indicare solent, et quasi digito monstrare; ac si dicant, ἔρα, ride, quod quandoque totidem litteris ascribunt. Sic vero observatum puto, quod una hæc Nysseni auctoritas, jugulet, quidquid afferri potest contra Spiritus existentiam a Patre per Filium: cum in ea nullum Gregorius ejus a creaturis discrimen agnoscat, sed unum hoc duntaxat, quod Spiritus substantia æterna est ac immutabilis, nec alia a Patris Filiique substantia; creatorum vero mutabilis, etc. Ut ergo creatura vere ex Deo est per Filium, sic et Spiritus, et non solum quoad manifestationem vel impartitionem. Hocque unum continentur Latini. Unum hoc male habet, quod illa Nysseni auctoritas in illo *Antirrheticon* non occurrit. Fuisset certe locus a p. 57, ubi is doctrinam Spiritus discutere incipit; ac præsertim ad illa Eunomii verba: Γενόμενον παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ διὰ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦτο· *Factus a solo Deo per Unigenitum et hic;* ad quæ verba semel et iterum allata et confutata, hanc Nyssenus sic catholicam sanamque expositionem distinctionemque adhiberit, ut non solum destruere videretur Eunomii blasphemias, sed etiam quæ pietatis sunt extruere. Num et hic plagiarie aliquid manus, hæud alienum a gentis genio, seu magis ab eorum

qui in illa contentioni student ac schismati? Sic injecti quaterni deprehensi in vi synodo, detractæ periodi ex Atriani Epistola in vii; alique alia referunt, docuissetque inter alios Georgius Metochita, t. III *Græciæ Orth.*, si eam, et in ea doctus Allatus a me acceptos ejus quinque libros, traditionis processionis Spiritus a Patre et Filio, seu per Filium, juris publici fecisset. Certe interpres, vir eruditus, locis plurimis videri aliquid deesse in his Nysseni *Antirrheticis* observat, ac margini ascribit, in quæ inquirere non vacat. Nec aliter putem de Basilii libro de Spiritu sancto ad Amphilochem, ex quo Calecas quandoque citat, quæ fatiganti oculos in eo non occurrunt: quamvis nihil forte mala fide illi deumptum fuerit, sed ut fere accidit in lucubrationibus non admodum adstrictis, inque multa capita distributis. Basilii, Greg. Nysseni, aliorumque vitiatos codices, certis etiam exstantibus plagii notis, ostendunt Græci auctores in *Græcia Orthodoxa* Leoni Allato viro docto producti.

(96) Orat. 41.
 (97) Epist. 43.
 (98) Libr. iii contra Eunomium.
 (99) Hier. 52, p. 209.
 (1) Orat. 41.

bilis, non participans; perficiens, non qui ipse perficitur. Damascenus item: *Omnia implens essentia, omnia continens; mundum quantum ad essentiam implens, interim ipse major quam ut mundus vim illius ac potentiam capiat.* Creatura vero et participans est, et sanctificatur et perficitur Spiritus sancti operatione. Ait enim de eo rursus divinus Basilius: *Spiritus sanctus ex Deo existens, fons est bonitatis, vis vitam præbens, gratia perficiens, per quem homo adoptionem filiorum recipit, et quod mortale est, immortalitatem, Patri Filioque per omnia conjunctus.*

Sancti enim, uti dicebamus, quemadmodum Filium Patri consubstantialem ac cointitum, ab eoque inseparabilem, de Deo tractantes tradunt; sic quoque Spiritum Filio Patrique conjungunt atque uniant, ut Deum verum, uniusque ac ejusdem essentiae, servato ordine quem inter se Pater Filiusque habent. Idecirco quandoque quidem magnus Athanasius, velut in libello ad Serapionem, ita scribit: *Cum talem ordinem ac naturam Spiritus ad Filium habeat, qualem Filius habet ad Patrem; quomodo, qui Spiritum creaturam vocat, non hoc ipsum necessario etiam de Filio sentiet?* In tomo quoque ad Antiochenos: *Devovendi vero etiam qui Spiritum sanctum creaturam esse dicunt, atque a Christi substantia divisum.* Quandoque vero magnus Basilius, ut quibus ad Amphilochium scribit: *Sicut se habet Filius ad Patrem, sic se habet ad Filium Spiritus, juxta traditum in baptismo sermonis ordinem. Quod si Spiritus Filio copulatus est, atque Filius Patri, utique etiam Spiritus Patri copulatus est.* Omninoque sancti, dum loquuntur de Patre et Filio et Spiritu sancto, qui unus ac verus Deus est, studentque trium personarum indivisam communionem recto sensu exponere ac prædicare, quod una essentia sit, ac inter se personarum ordo, ejuscemodi verbis contextunt quam de Deo tradunt doctrinam.

Quod autem Trinitas unus Deus sit, Patremque et Filium et Spiritum personas esse vere existentes et perfectas; ac quamlibet verum Deum esse, tum nos Vetus Scriptura docet, tum Nova, quam vobis datam dicebam ex revelatione divina. Hanc vero omni diligentia assectati viri sancti, quæ in superioribus exposita nobis sunt, theologica ediderunt. Ut igitur nos etiam divinæ Trinitatis mysterium ex divina Scriptura ipsis ejus verbis discrete expositum ac prædicatum intelligamus, pauca quædam de Filii generatione et Spiritus processione explicabimus, quæ ex Dei doctrina, eorumque qui ex revelatione fidem acceperunt, velut oracula quædam ac divina responsa, colligemus.

(2) Libr. 1. c. 8; Greg. Orat. 37.

(3) Ad Amphil. cisi non occurrit.

(4) Epist. 1. l. 2. Etsi non sunt omnia verba. Citat Georg. Metoch. l. I Gr. Orth. p. 984

(5) C. p. 17.

(6) *Τὴν ἐν τῷ βαπτισμῷ.* Sermonis ordo, ipse baptismi ritus; in quo tamen ipsa vox σύνταξις vim habet, quia significetur sic nominari divinas

σχηνὸς (2), « Πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον· πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν· » ἡ δὲ κτίσις καὶ μετέχει καὶ ἀγιάζεται καὶ τελειοῦται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ πάλιν ὁ θεὸς εἶρηκεν Βασίλειος (3)· « Πνεῦμα ἄγιον, ἐκ Θεοῦ ὑπάρχον, πηγὴ ἀγαθότητος, δύναμις ζωῆς παρεκτικῆ· χάρις τελειοποιῶς, δι' οὗ υἰοθετεῖται ἄνθρωπος, καὶ ἀθανατίζεται τὸ θνητὸν, συντημὲνον Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατὰ πάντα. »

Οἱ γὰρ ἄγιοι, καθάπερ εἶπομεν, ὡσπερ τὸν Υἱὸν ἰσοοῦσιον τῷ Πατρὶ καὶ ἡνωμένον καὶ ἀχώριστον θεολογοῦσιν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ συνάπτουσι καὶ ἐνοῦσιν ὡς Θεὸν ἀληθῆ καὶ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς οὐσίας, μετὰ τῆς πρὸς ἄλληλα τάξεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Αἰδῶντι μὲν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὡς ἐν τῷ πρὸς Σεραπίωνα, γράφει (4), « Τοιαύτην τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν, οἷαν ὁ Υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ὁ κτίσμα τοῦτο λέγων οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; καὶ ἐν τῷ πρὸς τοῦς Ἀντιοχείς τόμῳ, « Δεῖ δὲ ἀναθεματίζειν καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διηρημένον ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστοῦ· » ποτὲ δὲ ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον (5), « Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτως πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτισμῷ (6) περὶ τοῦ λόγου σύνταξιν. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ συντέτακται, ὁ δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ δηλονότι. » Καὶ ὅπως περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐκείνου καὶ ἀληθοῦς Θεοῦ, οἱ ἅγιοι λέγοντες, καὶ τὸ ἀχώριστον τῶν τριῶν προσώπων ἐθέλοντες ὀρθῶς καὶ φρονεῖν καὶ κηρύττειν, διὰ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν προσώπων τάξιν αὐτῶν, διὰ τῶν τοιούτων τὴν ἐκτῶν ὑφαίνουσι θεολογίαν.

Περὶ δὲ τοῦ ὅτι ὁ εἷς Θεὸς ἡ Τριάς, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πρόσωπα εἰσιν ὑφesseτώτα καὶ τέλει· καὶ ἕκαστον τούτων ἀληθῆς ἐστὶ Θεός, καὶ ἡ θεία Γραφὴ διδάσκει, ἡ τε Παλαιὰ καὶ ἡ Νεῖα, ἣν περὶ Θεοῦ ἐλέγομεν δι' ἀποκαλύψεως ἡμῖν δεδῶσθαι· ἡ καὶ ἅγιοι κατακολουθήσαντες ἀκριβῶς, τὰ προκτεθέντα ἐθεολόγησαν. Ἴν' οὖν ἡμεῖς τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς διεκρήθημεν αὐταῖς λέξεσι διδασκόμενον τε καὶ κηρυττόμενον θεωρῶμεν, ὀλίγ' ἄλλα περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκθεσώμεθα, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας καὶ τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως τὴν πίστιν δεξαμένων ὡσπερ τινὰς χρησμοὺς αὐτὰ σὺλλέγοντες.

personas, ut aliæ aliis connectantur, unoque ac pari ordine, quasi ejusdem classis parisque dignitatis connumerentur; quarum una sit auctoritas ac nomen in eo mysterio, quod omnium janua est, et Christianæ fidei velut tessera; rumpantur licet, quorum colligat, velut pridem Samosatens., Ariani., etc., ad tantam lucem ab uno Jesu mundo inferendam, mentis oculus.

Ἐπεὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς οὐδαμῶς ἀμφέβαλε τῶν αἰρετικῶν μὴ εἶναι ἀληθῆ Θεὸν προαιώνιον· οὔτε μὴν οἱ ἄπιστοι, εἰ καὶ μὴ Πατέρα λέγουσι τοῦτον Υἱοῦ, μὴδὲ προβολέα Πνεύματος ἁγίου. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν ὡς δὴ ὄλωσ' οὔτε Υἱὸν οὔτε Πνεῦμα ὁμολογοῦσιν, ὡς περ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ δὲ ὁμολογοῦσι, ἀλλ' οὐ κατὰ τὰς θείας Γραφάς· ἐναντιοῦνται δὲ μᾶλλον αὐταί· λέγομεν ἔδη.

Λέγεται τοίνυν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς τοῦ Θεοῦ Δαβὶδ· « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε » καὶ, « Αὐτὸς ἐπικαλέσεται με· Πατὴρ μου εἶ σύ. » Ἄπερ οἱ Ἰουδαῖοι βουλόμενοι διαστρέφειν, λέγουσιν ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἀναφέρονται. Ἄλλ' ἐφεξῆς ἐλέγχονται. Λέγει γάρ, « Δώσω σοι ἔσθην τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Δῆλον δὲ ὅτι ἡ ἐκεῖνου βασιλεία μικρῷ μέρει περιελαμβάνετο. Εἰ δὲ καὶ τῷ Σολομῶντι φασὶν ἀρμόζειν τὸ, « Αὐτὸς ἐπικαλέσεται με, Πατὴρ μου εἶ σύ· ἀλλὰ πρόσκειται, « Καὶ θῆσμαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ τῷ Σολομῶντι οὐκ ἐπεγένοντο. Ὅθεν ἔστι νοεῖν ὡς ἐπεὶ τινὰ τῶν προειρημένων ρημάτων τῷ Δαβὶδ καὶ τῷ Σολομῶντι ἀρμόζειν δύναται, τινὰ δὲ οὐδαμῶς εἰς μὲν τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα ταῦτα λέγεσθαι, κατὰ τὸ ἔθος τῆς Γραφῆς, ἀλλ' εἰς ἑτέρου τύπον, ἐν ᾧ πάντα πεπλήρωται.

Ἦλιν ὁ Σολομῶν ἐν Παροιμίαις, « Τί τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τί τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ; » Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· « Οὐδαίς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τὴς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Καὶ πάλιν, « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, « Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. »

Ἐπεὶ δὲ ἡ Γραφὴ τὸ τῆς πατρότητος καὶ γεννήσεως καὶ τὴν πατρὸς ὄνομα καὶ υἱοῦ πολλάκι; ἐπὶ τῶν πραγμάτων λέγει, ὡς φησὶν ὁ Ἰωβ, « Τίς ἐστὶ αὐτοῦ πατὴρ, ἢ τίς ἐγέννησε τὰς σταγόνας τῆς δρόσου; Ἐκ τίνος δὲ γαστροῦ τὸς ἐξεπορεύθη; καὶ χρυστάλλον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τίς ἐγέννησε; » διὰ ταῦτα διαστέλλουσα αὐτὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τὸν Υἱὸν γεννητὸν ὀνομάζουσα, φησὶ τοῦτον εἶναι καὶ Θεόν· ἵν' οὕτως ὑπεροχὴν ἔχων φαίνεται πρὸς τὰ κτίσματα. Καὶ γὰρ φησὶν, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ὅτι δὲ Λόγον τὸν Υἱὸν λέγει, μετ' ὀλίγον προσέτιθησι, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Καὶ θεασάμεθα τὴν ἐδξαν αὐτοῦ, ἐδξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. » Καὶ ὁ προφήτης Ἠσαίας φησὶ, « Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄρου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεός, ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. »

Εἰ δὲ καὶ περὶ ἄλλων φησὶν ἡ Γραφὴ, « Υἱὸς

De Patre quidem nullus hæreticorum in dubium vocavit esse verum Deum sæculis omnibus anteriorem : ac ne infideles quidem, tametsi eum Filium Patrem non dicunt, nec qui produxerit Spiritum sanctum. Quando vero alii neque prorsus Filium neque Spiritum confitentur, velut Judæi; alii vero confitentur, sed non ut Scripturæ consentaneum est, sed magis ipsis adversantur, statim dicemus.

Dicitur itaque in divini Davidis Psalmis : *Ego hodie genui te* ⁷⁶; et : *Ipsæ invocabit me : Pater meus es tu* ⁷⁷. Judæi cavillantes, et ut hæc evertant, aiunt; tanquam ex Dei persona ad Davidem referri. Sed arguuntur ex sequentibus; ait enim : *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*. Liquet autem Davidis regnum exiguo limite fuisse comprehensum. Sin autem Salomoni convenire dicant, quod ita dictum est : *Ipsæ invocabit me, Pater meus es tu*. Atqui sequitur, *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus*. Hæc autem Salomoni non contigere. Proinde datur intelligi, cum quædam horum verborum aptari possint Davidi et Salomoni; alia vero nullo modo possint; dicta quidem esse, ut moris est Scripturæ, de Davide et Salomone; sed ut alterius figura erant, in quo omnia fuerunt adimpleta.

Rursus ait Salomon in Proverbiis : *Quod est nomen ejus, et quod nomen Filii ejus* ⁷⁸? In Evangelio autem : *Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius* ⁷⁹. Ac rursus : *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei* ⁸⁰. Item apostolus Paulus : *Multifarium multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio* ⁸¹.

Quod vero Scriptura paternitatis nomen et generationis, Patrisque et Filii, haud raro de rebus creatis dicat, ut est illud Job : *Qui est pluvia pater; aut quis genuit stillas roris? Ex cujus vero utero gelu processit; aut gelu in cælo quis genuit* ⁸²? Idcirco distinguens a creatis, Filium genitum vocans, ait esse et Deum; ut præ creatis ejus excellentia monstretur. Ait enim : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ⁸³. Quod autem Verbum Filium dicat, paucis interjectis addit : *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* ⁸⁴. Isaias quoque propheta ait : *Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis; cujus principatus factus est super humerum ejus; et vocabitur nomen ejus Magni consilii Angelus, Deus, fortis, potens, princeps pacis, Pater futuri sæculi* ⁸⁵.

Sin autem etiam de aliis ait Scriptura : *Filios*

⁷⁶ Psal. II, 7. ⁷⁷ Psal. LXXVIII, 27. ⁷⁸ Prov. XXX, 4. ⁷⁹ Matth. XI, 27. ⁸⁰ Marc. I, 1. ⁸¹ Hebr. I, 1. ⁸² Job XXXIII, 28. ⁸³ Joan. I, 1. ⁸⁴ ibid. 14. ⁸⁵ Isa. IX, 6.

genui et exaltavi; ipsi vero spreverunt me ⁸⁷. Vel ut est illud: *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes* ⁸⁸; nullum tamen aliorum dixit esse Unigenitum Filium Dei; nec de ullo alio dictum est, *Habitare in eo plenitudinem divinitatis* ⁸⁹, quod de isto dicit Scriptura. Præterea vero ait de seipso Filius: *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt* ⁹⁰. Et, *Omnia que habet Pater, mea sunt* ⁹¹. Et: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* ⁹². Ait vero etiam Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo* ⁹³.

Cæterum Scripturæ testimonia tertium Patri ac Filio Spiritum connumerant. Ait enim Christus: *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* ⁹⁴. Evangelista quoque Joannes: *Tres sunt qui testimonium dant, Pater, Verbum et Spiritus sanctus. Ac rursus, Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me* ⁹⁵.

Quod autem sit verus Deus, inde liquet, quod adoratio et cultus seu servitus (λατρεία) soli Deo debeatur. Ait enim Vetus Scriptura: *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies* ⁹⁶. Atqui sancti etiam serviunt Spiritui sancto. Ait enim Apostolus: *Nos sumus circumcisio, qui Spiritui Dei servimus* ⁹⁷. Præterea, sanctificare homines, ejus proprium opus est, qui vere ac proprie Deus est. Dicit enim Deus in Veteri Testamento. *Ego Deus qui sanctifico vos* ⁹⁸. Atqui etiam Spiritus sanctus sanctificat. Ait enim divus Paulus: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* ⁹⁹. Similiter Dei opus proprium est et vivere. Porro dicitur in Evangelio: *Spiritus est, qui vivificat* ¹. Et Apostolus: *Si Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis* ². Ac rursus ait Dominus:

⁸⁷ Isa. i, 1. ⁸⁸ Psal. lxxxi, 6. ⁸⁹ Coloss. ii, 9. ⁹⁰ Joan. xii, 10. ⁹¹ Joan. xvi, 15. ⁹² Joan. xvii, 5. ⁹³ Philipp. ii, 6. ⁹⁴ Matth. xxviii, 19. ⁹⁵ Joan. v, 7. ⁹⁶ Joan. xv, 26. ⁹⁷ Deut. vi, 13. ⁹⁸ Philipp. iii, 3. ⁹⁹ Levit. xx, 20. ¹ I Cor. vi, 11. ² Joan. vi, 63. ³ Rom. viii, 13.

(7) *Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ*. Alex. antiquus codex, προσκυνήσεις, habet, uti etiam est Matth. iv, ubi Dominus enim ipsum locum diabolo tentanti opponit. Vox Hebr. כָּנָה est quidem ipsa timebis; quod eam reddunt reliqui; sed qui timor reverentia sit ac pietatis; ut idem pene sonet, quod εὐάδεια et εὐλαβεῖσθα: Græcis; riteque exposuerit Mattheus, seu ejus interpr. voce προσκυνήσει, quod sic procumbendo reverentiam Deo exhibeamus, supremumque dominum agnoscendo timeamus, ac nos illi submittamus.

(8) *Οἱ Πνεύματι Θεοῦ*. Græc. vulg. Πνεύματι Θεῷ, reddiditque Vulg.: *Qui spiritu servimus Deo*; nempe spiritu nostro, juxta illud Joan. iv, 23: *Προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ*: *Adorabunt Patrem in spiritu et veritate*; mente scilicet, veroque et spiritali cultu. Posset æque reddi: *Qui Spiritui Deo servimus*, uti intellexit Calceas, *Spiritu Lei*; quam ipsam lectionem

ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν, ἢ ὡς τὸ, εἰ Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες; ὁ δὲ ἄλλ' οὐδένα τῶν ἄλλων λέγει εἶναι μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἐβρέθη περὶ τινος, ὅτι εἰ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος, ὁ δὲ περὶ τούτου φησὶν ἡ Γραφή. Ἔτι δὲ φησι καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, εἰ Πάντα τὰ ἐμὰ εἶμι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ καὶ εἰ Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί. Καὶ, εἰ Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος, εἰ Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠήγατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

Ἄλλα μὴν τὰ βήματα τῆς Γραφῆς τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τριτόν τῇ τάξει συναριθμοῦσι τὸ Πνεῦμα. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός, εἰ Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες; αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, εἰ Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ πάλιν, Ὁταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ.

Οἱ δὲ ἐστὶ Θεὸς ἀληθῆς, δηλον, ὅτι ἡ μὴ προσκυνήσεις καὶ ἡ λατρεία μόνῳ τῷ Θεῷ ὀφείλεται. Φησὶ γὰρ ἡ Παλαιὰ Γραφή, εἰ Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ (7), καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις; λατρεύουσι δὲ οἱ ἅγιοι τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, εἰ Ἡμεῖς ἐσμεν ἡ περιτομή, οἱ Πνεύματι Θεοῦ (8) λατρεύομεν. Πάλιν τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθὸν ἔργον ἴδιον ἐστὶ κυρίως τοῦ Θεοῦ. Λέγει γὰρ ὁ Θεὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ, εἰ Ἐγὼ Θεὸς ὁ ἀγιόζων ὑμᾶς. Ἄλλα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγαθῶς. Φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς Παῦλος, εἰ Ἄλλα ἀπειλούσασθε, ἀλλ' ἠγάπαθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ὡσαύτως ἔργον Θεοῦ ἴδιον καὶ τὸ ζωοποιεῖν. Λέγεται δὲ ἐν Εὐαγγελίῳ, εἰ Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος, εἰ Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς (9)

D habet cod. Alexandr. *Οἱ Πνεύματι Θεοῦ*. Syriacæ Arab. Æth. *Spiritu Deum colimus*. Chrysost. item et Theodoret. qui et genuinus Apostoli sensus. opponitis cultum Dei in spiritu circumcissioni carnali.

(9) *Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς*. Videtur etiam Vulg. legisse, *ἔργα, cum facta reddidit*. Vulgata Græca, τὰς πράξεις, *actus, sive actiones*; sicque etiam Chrysostomus et Theodoret., etsi non ita solet Apostolus vocare, cum illi de carne sermo est, ejusque affectibus (Galat. v, 19): *Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς*: *Manifesta sunt opera carnis*. Ac certe vix carnis πράξεις dicantur, quibus præsertim non obsequitur ratio, sed quod illi proprium est, facti. Locus hic ac superior magis spectant ad spiritum ipsum humanum. Porro imitatus Calceas Athan. epist. i ad Serap. de Spiritu sancto, in qua ille sic ἐπιχειρηματικὸς est, probanda divinitate spiritus.

ἐνεκρώσατε, ζήσεσθε. » Καὶ πάλιν φησὶν ὁ Κύριος, « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ. » Τὸ δὲ ζωοποιεῖν ἐν τῷ Θεῷ Πνεύματι ἐστίν. Ὁ γὰρ Ἀπόστολος γράφει, Εἰ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν (κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλονότι) κατοικεῖ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος (10) αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν. »

Ἐσαύτως τὸ ταῖς τῶν ἁγίων διανοαῖς ἐνοικεῖν Ἰδίον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, « Ὑμεῖς ἐστε ναὸς Θεοῦ ζῶντος, ὡσπερ φησὶν ὁ Κύριος » « Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς. » Αὐτὸ δὲ τοῦτο τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Ἀπόστολος ἀπονέμει. Φησὶ γὰρ, « Οὐκ οἴσατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; » Πάλιν φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « Τὸ δὲ Πνεῦμα πάντα ἐρυνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. » Τὸ δὲ καταλαμβάνειν πάντα τοῦ Θεοῦ οὐδενὸς; ἐστὶ κτίσματος; φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· οὕτε τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται, « Τὸ μυστήριόν μου ἐμοί. »

Πάλιν ἴδιον τοῦ Θεοῦ ἔργον δεικνύται ἐν ταῖς εὐχαῖς ἢ τῶν μυστηρίων ἀποκάλυψις. Λέγεται δὲ ἐν τῷ Δανιήλ, « Ἐστὶ Θεός ἐν τῷ οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια. » Τοῦτο δὲ ἔργον δεικνύται τοῦ αἰῶνος Πνεύματος. Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, « Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. » Καὶ πάλιν, « Τὸ δὲ Πνεῦμα λέγει μυστήρια. » Ἐπὶ ἐν ταῖς πράξεσι λέγεται, « Ἀνανία, διατί ἐπέρασαν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαί σε τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; » Καὶ μετ' ὀλίγα, « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. » Θεὸς οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Καὶ μακρὸν ἂν εἴη ζητοῦντα μαρτυρίας προτιθέσθαι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἐκότερον αὐτῶν πρόσωπόν ἐστιν ὕψιστος, καὶ ἀληθὴς καὶ τέλειος Θεός. Καὶ ἐπεὶ εἰς ἐν αἴτιον ἀναφέρονται τὸν Πατέρα, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἀχρόνως ἔχοντα, ἔκτε τοῦ ὄντος, ὄν ἐστὶ καὶ ὕψιστος; δηλονότι καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον ὄν ἐστὶ καὶ ὕψιστος; καὶ τέλειον, ὃ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται. Καὶ εἰ ὁ Θεός ἐστὶ Θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος; καὶ λογικὸς; καὶ ζῶν· ταῦτα δὲ ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ Θεῷ συμβεβηκὸς οὐκ ἐστὶ· δηλονότι ὡς καὶ ταῦτα, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐνοπόστατά εἰσιν. Ἐκότερον γὰρ δι' ἑτέρου δεικνύται. Καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ Θεός· τρία πρόσωπα καὶ μία οὐσία καὶ ἐν πράγματι, ὡς αἰ περὶ τούτου διδασκαλαίαι τῆς ὁσίας Γραφῆς, καὶ τῶν ἁγίων

Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit. Vivificare autem in divino Spiritu est. Scribit namque Apostolus: Si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis (qua scilicet homo erat), habitat in nobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra, per inhabitantem Spiritum suum in nobis.

Pari modo inhabitare in sanctorum mentibus, Dei proprium est. Ait enim Apostolus: *Vos estis templum Dei viventis, quemadmodum ait Dominus: Quoniam inhabitabo in eis.* Illipsum vero Apostolus Spiritui sancto tribuit; ait enim: *Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Rursusque ait Apostolus: *Spiritus autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita et quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Comprehendere autem omnia quae Dei sunt, nulli creaturae competit. Ait enim Dominus: *Nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius.* In Isaia quoque, velut ex persona Dei, dicitur: *Secretum meum mihi.*

Rursus, proprium Dei opus monstratur, inter preces revelare mysteria. Dicitur enim Danieli: *Est Deus in caelo revelans mysteria.* Hoc autem opus probatur Spiritus sancti. Ait enim Apostolus: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum.* Ac iterum in Actibus dicitur: *Anania! cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto?* Paucisque interjectis, *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Igitur Deus est Spiritus sanctus.

Longioris porro operae sit, quaerendo testimonia proferre; quibus Fili ac Spiritus Deitas comprobetur; quod nempe amborum persona vere existens sit: ac uterque verus perfectusque Deus sint. Quodque in unum auctorem (Patrem scilicet) referantur, ex quo sine tempore esse habent; ex quo eo quod est, sit quod est ac vere existens est; manifestum est, etiam Patris personam id esse quod est, ac vere existens et perfectum est: quod omnibus in confesso est. Cumque adeo Deus, Deus verus sit et perfectus, et ratione vitaeque praeditus; haec autem ex Deo sint (ambae scilicet personae), nec in Deo ullum sit accidens; manifestum est, haec etiam (Filium nimirum et Spiritum) vere existentia esse ac subsistere: utrumvis enim aliter

¹⁰ Joan. v, 21. ¹¹ Rom. viii, 11. ¹² II Cor. vi, 16. ¹³ Levit. xxvi, 12. ¹⁴ Rom. viii, 9. ¹⁵ I Cor. ii, 10. ¹⁶ Matth. xi, 27. ¹⁷ Isa. xxiv, 16. ¹⁸ Dan. ii, 28. ¹⁹ I Cor. ii, 10. ²⁰ I Cor. xiv, 2. ²¹ Act. v, 3. ²² ibid. 4.

(10) Διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος. Vulg. διὰ τὸ ἐνοικοῦντος, ipsaque Latina, propter inhabitantem, ut et Chrysostomus et Theodoret. At codex Alex. διὰ

τοῦ ἐνοικοῦντος, uti Galeas: Per inhabitantem, perindeque Syr. et Aethiop., quae et lectio videtur praeferenda.

comprobatur. Sicque adeo Deus tres personæ est **A** διχορροϋουσι. Τῶν γὰρ μαρτυριῶν ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νεὶ unaque essentia ac una res, ut plane divinæ Scri- καὶ αὐτῶν ἀγίων εἰς αὐτὴν ἐξίγῃσαις πεπλήρωται pturæ, ac quas sancti expositiones adhibent, palam declarant. Utriusque enim Testamenti paginae, san- ctorumque in ipsa commentationes, eam in rem testimoniis longe exuberant.

Ex his vero aliud plane nihil discimus, quam quæ sæpius dicta sunt : nempe, unum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum; nec in illo alio distingui, quam quod aliud est Pater, aliud Filius, aliud Spiritus. Hæc enim sancti divinarum personarum proprietates hypostaticas vocarunt. Nec sola ratione distinguuntur. Nam eorum quodlibet vere est ac subsistit; non tamen re, quæ sit alia præter essentiam. Una enim triam essentia est, dictaque est persona, *commune cum eo quod proprium est*. Quapropter relativis (ut sic dicam) nominibus realiter distinguuntur, penes relationes quæ in personis vere existentibus intelliguntur; iis scilicet quæ sunt ex auctore, et quæ ipsa auctor existit. Quanquam in nobis etiam, exempli causa, cum quis Petrum et Jonam dixerit, utroque hoc nomine hominem significavit. Quique adeo Petrum ex Jona dixit, eundem rursus hominem etiam filium, Jona patre natum designavit; nec vero, cum horum utrumque hominem absolute dixit, alium nominavit, atque alium cum relationem habentibus nominibus significavit. Hæc enim una nominum diversitas est, quod absolutis quidem, hominum essentiam velut per se ac absolutam significavit; relationem vero habentibus, eandem rursus sic se habentem; ita nimirum ut hoc pater sit, illud filius, uti etiam in superioribus dictum est, cum de iis loqueremur; sin autem in quibus dividua materia est ac esse in actu distinctum, tum absolutis nominibus eorum essentiam, tum relationem habentibus eandem ipsam sic se habentem ac tali modo, significamus; nec propterea Petrus, qui homo est, diversus a Jona est, aut sola ratione ab eo distinguitur (liquet enim proprietatibus, Petrum alium esse, atque alium Jonam), quomodo in deitate, in qua unum in actu est, unaque et eadem triam personarum essentia, aut sola ratione erit distinctio, aut penes aliud quid præter essentiam?

De his itaque tum modo, tum et in superioribus dictum est. Porro hisce nominibus significantur divinæ personæ. Pater siquidem causæ expers dicitur, principium, causa sive auctor, genitor, productor, major: quod Damascenus intelligendum censet, qua ratione causa est et auctor. Dicitur habere Spiritum. *Spiritus enim Patris*, inquit Scriptura¹⁴. Ipsum quoque mittere dicitur: unde et ejus subadministrator vocatur; sed et Filium dicimus ab eo esse missum: ipse vero neque a Filio,

¹⁴ Matth. x, 20. Joan. xiv, 26.

(11) *Ἡ κατ' ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν*. In divinis vera et realis distinctio est, in relatis, quæ vere et per se existunt ac opponuntur, nec proinde unum est alterum; non tamen alia res est præter essentiam, in qua realiter identificantur; nam sunt ipsa essentia, ejusque ratione unum

Ἄφ' ὧν οὐδὲν πάντως ἄλλο μανθάνειν ἔστιν ἢ τὰ πολλάκις ῥηθέντα· ταῦτα δὲ ἦν, ὅτι εἰς Θεὸν· Πατὴρ ἔστι καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ὅτι ἐν οὐδενὶ διαφέρουσιν, εἰ μὴ καθότι τὸ μὲν ἔστι Πατὴρ, τὸ δὲ Υἱὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα. Ταῦτα γὰρ οἱ ἅγιοι Ἐλεγον ὑποστατικὰ ἰδιώματα τῶν θεῶν προσώπων. Καὶ οὐτε λόγῳ μόνῳ διαφέρουσιν· ὕφεστῶς γὰρ ἔστι ἕκαστον αὐτῶν οὐτε πράγματι ἄλλῳ παρὰ τὴν οὐσίαν· μία γὰρ οὐσία τῶν τριῶν· καὶ πρόσωπον εἴρηται· τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιώζοντος. Ὡστε τοῖς ἀναφορικοῖς ὀνόμασι πραγματικῶς διακρίνονται, **B** δηλονότι κατὰ τὰς ἐπιθεωρουμένας σχέσεις τοῖς ὑφεστῶσι προσώποις, τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τῷ αἰτίῳ. Καίτοι καὶ ἐφ' ἡμῶν παραδειγματικῶς εἰπεῖν, ὅταν τις Πέτρον καὶ Ἰωνᾶν ἀπολελυμένως εἴπῃ, δι' ἕκαστου τούτων ἀνθρώπων ἐδήλωσε· καὶ ὁ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ Ἰωνᾶ εἰπῶν, πάλιν τὸν αὐτὸν ἀνθρώπον καὶ οὐκ ἕτερον εἰς ἀνθρώπου Ἰωνᾶ, πατρὸς ὄντος αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἕτερον μὲν εἴρηκεν, ἀπολελυμένως, ἕκαστερον τούτων ἀνθρώπων λέγων, ἕτερον δὲ, ὅτε τοῖς ἀναφορικοῖς αὐτὴν ἐσήμηγε. Τοῦτο δὲ μόνον ταῖς κλήσεσι παρήλλαξεν, ὅτι τοῖς μὲν ἀπολελυμένως ἀνθρώπων οὐσίαν ἄσχετον ἐδήλου, τοῖς δὲ ἀναφορικοῖς τὴν αὐτῶν πάλιν οὐσίαν πῶς ἔχουσιν· ὅτι τὸ μὲν πατὴρ, τὸ δὲ υἱός· ὡς περὶ καὶ πρότερον περὶ τούτου ἐλέγομεν. Εἰ δ' ἐφ' ὧν ἔστι μερισμός τῆς ὕλης, καὶ διάφορον τὸ εἶναι κατ' ἐνέργειαν, καὶ τοῖς ἀπολελυμένοις τὴν αὐτῶν οὐσίαν δηλοῦμεν, καὶ τοῖς ἀναφορικοῖς αὐτὴν ταύτην πῶς ἔχουσιν· καὶ διὰ ταῦτα οὐθ' ὁ Πέτρος τοῦ Ἰωνᾶ κατὰ τὸ ἀνθρώπου εἶναι διακρίνεται, οὐτε μόνῳ τῷ λόγῳ· φανερὸν γὰρ ὡς ἄλλος ἔστιν ὁ Πέτρος, τοῖς ἰδιώμασι καὶ ἄλλος ὁ Ἰωνᾶς· πῶς ἐπὶ τῆς θεότητος, ὅπου τὸ κατ' ἐνέργειαν ἔν ἐστι, καὶ ἡ αὐτὴ καὶ μία οὐσία τῶν τριῶν προσώπων, ἢ κατὰ τὸν λόγον μόνον ἔσται διάκρισις, ἢ κατ' ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν (11);

Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ νῦν καὶ πρότερον εἴρηται. Σημαίνονται δὲ καὶ τούτοις τοῖς ὀνόμασι τὰ θεῖα **D** πρόσωπα (12). Ὁ γὰρ Πατὴρ λέγεται ἀνάγκη, ἀρχή, αἰτία, γεννήτωρ, προβολεὺς, μεζῶν· ὅπερ ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὸ αἴτιον λαμβάνει. Λέγεται ὅτι ἔχει Πνεῦμα· Ἐτὸ γὰρ ἐ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, φησὶν ἡ Γραφή· καὶ ὅτι ἀποστέλλει αὐτό· ἐνὶ καὶ χορηγὸς αὐτοῦ καλεῖται. Καὶ τὸν Υἱὸν δὲ ὅτι αὐτοῦ ἀπεστάλθαι φημέν. Αὐτὸς δὲ οὐθ' ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, οὐθ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀποστέλλεται. Ἢ δὲ ἀπο-

realiter summaque unitate, secus ac se res in creatis habet; verum non essentia absolute, sed essentia sic, quæ sit auctor, vel ab auctore, et in hoc vere distinguuntur ac realiter, cum summa illa et vera ac reali essentia unitate.

(12) Greg. orat. 36.

στολή διδάσταιν οὐκ εἰσάγει τῶν τριῶν προσώπων. Ἐνθα γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐστὶ ἄλλοι οὐδὲ ἐνθα λέγειν εἰκός· πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεός. Αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος εἴρηκε, « Θεὸς οὐκ ἀποστέλλεται (13) » καθὼς Θεὸς δηλονότι· καθὼς δὲ πρόσωπον, ἀποστέλλεται. Πῶς γὰρ ἂν τοῦτο εἶπεν, ὅπου γε αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ὅτι τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλεται; Οὐ διδάσταιν οὖν εἰσάγει· διὰ δὲ τὴν ἀγνωσίαν καὶ σκοτασμοῦν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν λέγομαι ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀπέστη. Ὅταν δὲ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀνατελεῖ τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας (καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο φῶς ὁ Θεὸς λέγεται), φανερὸν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπαθήμησε.

Φησὶ δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (14), « Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον· ἐφ' ὃν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονων, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. » Καὶ πάλιν ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ (15), « Ὅσα δὲ πάντα ἄτα πατινότερον λέγεται, τὸ διδοσθαι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ μερίζεσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δῶρημα, τὸ ἐμπύσημα, ἡ ἐπαγγελία, ἡ ὑπερέντευξις, εἰτέ τι τοιοῦτον, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνεκτεῖον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δευθῆ, καὶ μὴ τρεῖς ἀρχαὶ μεμερισμέναι· καλυθῆω; παραδεχθῶσιν. »

Ὁ δὲ Υἱὸς λέγεται αἰτιατὸς, γεννητὸς, γένημα. Ὁ γὰρ αὐτὸς φησιν (16), « Τούτων δὲ τὸ μὲν γένημα, τὸ δὲ πρόβλημα. » Μονογενὴς, ἀρχή. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς, « Ἦ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή (17). » Σοφία, Λόγος, Δύναμις τοῦ Πατρὸς, εἰκὼν, ἀπαύγασμα, Χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἡ ζωσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια αὐτοῦ, θέλησις αὐτοῦ. Καὶ γὰρ φησιν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ

(13) Θεὸς οὐκ ἀποστέλλεται. Sumpta sententia ex Hom. Chrysostomi nomine de Spiritu sancto Ducei t. VI, in eum ab eo rejecta, uti spuria. Ac certe nihil habet veri Chrysostomi, etsi ejus nomine citant, qui de Spiritu sancto polemica scripserunt, recentiores Græci. Quod exponit Calecas: Non mitti Spiritum ut Deum, sed mitti ut personam; ut scilicet talem personam quæ ab alia procedat, ac vi cujus processionis, connotando effectum temporalem dicatur mitti, quæ nostrorum læcida theologia est, benigna expositio est, pro reverentia existimati Chrysostomi, ne videatur negare quod sic apertis verbis ipse testatur Filius Dei. Verum ille aliam omnem missionem, præterquam donorum, excludit: crassiusque mittere quemquam negat, nisi ubi non sit ipse qui mittit, quod certe in divinis personis, quarum una in alia sit, et quæ sua immensitate omnia impleant, non cadit. Sed bene Calecas, non importare missionem διδάσταιν (disjunctionem ac separationem) essent. Nempe importat effectum peculiarem proprium Dei, ratione cujus persona procedens, novo modo in aliquo esse incipit. Sic et tota Trinitas venire dicitur in justis: *Ad eum venimus*, etc., idcirco quod Pater, qui non procedit, novo et ipse modo in eis per gratiæ dona, esse incipit. Spiritum Filii et Christi et Veritatis, quod exponit ratione duntaxat connexionis ejusdemque Deitatis ac potentia, frigidus theologus est. Quidni enim et Filius et Christus et veritas, ipseque Pater dicitur

neque a Spiritu mittitur. Porro missio nullam distantiam inducit aut separationem trium personarum. Ubi enim Filius est, ibi est et Pater et Spiritus; quinimo nec apte dicatur *ibi*; nam Deus ubique est. Quamobrem etiam dixit divus Chrysostomus: *Deus non mittitur*, ea scilicet ratione qua est Deus; qua vero ratione persona est, mittitur. Quomodo enim vir beatus sic negasset, cum ipse Dominus dicat mitti Spiritum? Non ergo distantiam aut separationem inducit; propter ignorantiam vero, offusamque mentibus nostris calliginem, Deum nobis abesse dicimus. Cum vero lux scientiæ ac veritatis cordibus nostris affulserit (nam et ea ratio est cur Deus lux vocetur) Deum nobis advenisse ac præsentiam exhibuisse dicimus.

Ait vero etiam Gregorius Theologus: *Missionem Patris (seu quod miserit) propensam ejus voluntatem existima; ad quem refert quæ sua sunt, tum honorem habens tanquam principio temporis experti, tum ne Deo adversari videatur*. Ac rursus in *Oratione de Spiritu sancto*: *Cuncta vero quæ hic humiliter dicuntur: quod nempe deus, quod mittatur, quod distribuat, gratia, donum, insufflatio, promissio, interpellatio, ac si quid ejus generis est: ad auctorem primum referenda sunt, ut unde sit ostendatur, nec multorum Deorum errore tria principia divisa admittantur*.

Filius autem nominatur, qui ab auctore est, genitus, soboles. Ait enim idem: *Horum autem, alter soboles, alter processio*. Unigenitus, principium. Nam ait idem: *Principium ex principio*. Sapientia, Verbum, Potentia Patris, Imago, Splendor. *Figura substantiæ ejus, viva ac substantialis ejus operatio, ejus voluntas*. Etenim ait Damascenus in theologicis suis capitulis: *Ne multa dicam,*

Spiritus? Alia mitto æque frivola, et a veri Chrysostomi vena longe alienissima. Beccus patriarcha Constantinopolitanus non excipit ejus auctoritatem, sed trahere nititur in bonum sensum, *De unione Eccles.*, orat. 1, tom. I *Græciæ orth.* Leonis Allatii. Ipse tamen a prima solutione non moveor.

(14) Orat. 28.

(15) Orat. 37.

(16) Orat. 35.

(17) Ἦ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή. Orat. 35, inter nomina Filii, quæ ejus deitatem insinuant: Ὁ ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀρχή. Ex quo loco forsitan Calecas habuerit, quod ita retulit. Cumque Gregorius percensendis Filii divinis nominibus, qua Patri comparatur, τῆς ἀρχῆς meminisset, haud obscure etiam in divinis hoc illi nomen competere insinuavit; esseque vere et ipsum ἀρχὴν et αἰών; sed non primum, aut a Patre sejunctum, sed unum cum ipso Spiritus principium: etsi unus Pater absolute αἰών, causa et auctor, tum Græcis aliis, tum ipsi Gregorio dicatur, quod ea quæ sunt Filii, omnia in ipsum tanquam auctorem referantur. Locus ex quo probat, est Isa. xli, 3: Καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχὴν· ubi tamen Vulg. Græca ἀρχῆς habent: *Vocans a generationum exordio*; Vulg.: *Vocans generationes ab exordio*; ubi sermo est de justitia, ut locus hic ad Gregorii institutum non admodum urgeat.

non est aliud Patris Verbum, sapientia, potentia, voluntas, præterquam Filius. Divus quoque Cyrillus, Thesaurorum libro vicesimo primo ipsum voluntatem appellat, dum ait: Filius est vivens et substantialis voluntas Patris. In septimo quoque: Est vero, inquit, Filius Patris Verbum. Ergo idem ejus voluntas est.

Quin et alia voluntas extra Dei essentiam legitur ac humano more intelligitur. Ait namque magnus Athanasius, in Disputatione adversus Arium: *Dei essentia neque cæpit, neque desinit: non ergo cæpit imago autæ desinit, voluntas vero et cæpit et desinit. In quæ verba observat beatus Maximus, aitque: Voluntas non idem est cum Dei essentia. nam voluntas, et incipit et desinit. Quod autem incipit et desinit non potest esse idem cum eo, quod neque incipit neque desinit. Justinus quoque martyr, in libro Adversus Græcos, Essentia, inquit, fieri non potest ut non existat, voluntatem autem ac consilium, contigit non esse: voluit enim Deus, et factus est sol: non autem voluit ut et alter sol fieret: nec enim necesse erat. Magnus item Basilius: Cujusnam vero ope egeat, qui sola voluntate creat, una ac velit consistente quod creatum sit. Præterea vocatur Dei Filius Patris definitio atque ratio, nec a veritate aberravit, qui sic eum se habere ad Patrem, ac se definitio habet ad definitum, et ut se ratio seu verbum habet ad mentem, dixerit. Hæc enim habet Gregorius Theologus, orat. 2 De Filio. Ex quibus manifestum est, non eo modo quo Dei Filius nuncupatur sol et lumen et panis et gutta et margarita, quæ nomina pro humano usu ex creatis trahuntur, nec cum illa non essent, eorum nomenclaturam subibat (sunt enim hæc ex operationibus constata), sic quoque Verbum vocari ac rationem, ac rursus Patrem Mentem: sed ita, ut quamvis creatorum nullum esset ratione mentisque intelligentia præditum, ex quo nomen sumere oporteret, nihil tamen obstaret quin mens existeret, ratioque ac Verbum. Siquidem enim ante omnia sæcula ex Patre est; et: Qui vidit ipsum,*

(18) Lib. 1, c. 15.

(19) Ἡ ζωσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις. Ita subtiliter Cyrillus, adversus eos qui voluntate ut causa, Deique consilio genitum Filium volebant, non natura: quomodo etiam reliqua naturalia ex se Deo competunt, non ulla voluntate media, ut quod bonus est, quod sapiens, sic igitur ejus βούλησις καὶ σκέψις, ac quidquid ejusmodi dicatur, ipse Filius est, qui sapientia ac Verbum est. Athanasius vero hanc βούλησιν accepit pro actu libero, ipsoque ut aliquid extra connotat, ratione cuius sic incipere ac desinere dicatur: seu potius ejus effectus. Quod autem ait Calecas, Maximum Athanasii locum scholio illustrasse, operæ pretium facturus erat id repræsentando, si ita reperit in codice; sublata enim esset, quæ animas fatigat, quæstio, sicutne illi Dialogi Athanasii, an potius Maximi, eosque Maximus scholiis exornavit; quod et abs se editis ipse solet præstare. Esse Athanasii ægre mihi persuadeam ob

κεφαλαίος (18): «Ἴνα μὴ πολλὰ λέγω, οὐκ ἐστὶ τῷ Πατρὶ Λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός.» Καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος ἐν κβ' τῶν Θεσαυρῶν, βούλησιν αὐτὸν φησι, λέγων· «Ὁ Υἱός ἐστιν (19) ἡ ζωσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις.» καὶ ἐν τῷ ζ', «Ἔστι δὲ, φησὶν, ὁ Υἱός, ὁ τοῦ Πατρὸς Λόγος. Αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ἡ βούλησις αὐτοῦ.»

λέγεται δὲ καὶ ἄλλη βούλησις ἐξω τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, κατὰ ἀνθρωπίνην ἐπιβολὴν νοουμένη. Καὶ γὰρ φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἀρεινὸν Διαλέξει· «Ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ οὕτως ἤρξατο, οὕτως παύεται· οὕτως ἄρα ἤρξατο ἡ εἰκὼν οὕτως ἐπαύσατο· ἡ δὲ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται.» Ὅπερ ὁ θεὸς ἐπισημασμένος Μάξιμος (20), «Ἡ βούλησις, φησὶν, οὐ ταυτὸν ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν γὰρ βούλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται τὸ δὲ ἀρχόμενον καὶ παυόμενον τῷ μῆτε ἀρχομένῳ μῆτε παυομένῳ ταυτὸν εἶναι οὐ δύναται.» Καὶ ὁ μάρτυς Ἰουστίνος ἐν τῷ κατὰ Ἑλλήνων λόγῳ (21), «Ἡ μὲν οὐσία, φησὶν, οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι (22)· ἡ δὲ βούλησις ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι. Ἠβουλήθη γὰρ ὁ Θεός, καὶ γέγονεν ὁ ἥλιος· οὐκ ἠβουλήθη δὲ γενέσθαι καὶ δευτέρον ἥλιον· οὐ γὰρ ἔδει.» Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, «Τίνος ἂν καὶ ὑπουργία; δέοιτο ὁ θελήματι μόνῃ δημιουργῶν, ὁμοῦ τῇ βουλήσει συνισταμένης τῆς κτίσεως;» Ἐτι λέγεται ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς ὄρος καὶ Λόγος· καὶ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι λέγων αὐτὸν οὕτως ἔχειν πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ὄρος πρὸς τὸ ὀριζόμενον, καὶ ὡς πρὸς νεὺν λόγος. Ταῦτα γὰρ φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ (23). Ἐξ ὧν δὴλον ὅτι οὐχ ὡς πρὸς ἥλιος καὶ πῦρ καὶ ἄρτος καὶ σταγῶν καὶ μαργαρίτης ὀνομάζεται ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων εἰλημμένων τούτων τῶν ὀνομάτων, ἀ πρὸ τῶν γενέσθαι τὰ κτίσματα οὐκ ἔκαλετο· ἀλλ' γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ταῦτα συνέστησαν· τὸν ἴσον τρόπον λέγεται καὶ Λόγος, καὶ πάλιν ὁ Πατὴρ Νοῦς· ἀλλ' οὕτω λέγονται, ὡς εἰ καὶ μηδὲν ἦν λογικὸν καὶ νοερὸν κτίσμα, ἀπ' οὗ ἔδει ληφθῆναι τὸ ὄνομα, κατὰ τὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἀκολουθίαν, μηδὲν μηδαμῶς παρὰ τοῦτο κεκωλύσθαι

D styli diversitatem, et quod magna pars exemplarium Maximo asserit; quem tamen Athanasii nomine odidisse, non videtur ferre ejus ille candor, quo ejus rei suspicionem ab Areopagita amolitur; quamquam Græcis haud insuetum ὑποβολίματι ejusmodi claris auctoribus supponere, ac nec omnino Latinis.

(20) Dialog. cum Anomæo qui et Maximo ascribuntur. Dial. 1.

(21) Ad respons. Græc. p. 178.

(22) Οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μὴ εἶναι. Paulo aliter habet Just. ad Responsa Græcorum: Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ εἶναι οὐσία οὐ δέχεται· ἡ δὲ βούλη τοῦ Θεοῦ δέχεται τὸ μὴ βούλεσθαι. Essentia Dei fieri non potest ut essentia non sit: voluntas autem Dei ut non velit, fieri potest. Proinde citavit Calecas, prout memoriæ occurrit, quod et in aliis nunquam ei accidit.

(23) Orat. 36.

Νούν καὶ Λόγον ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ πρὸ πάντων ἄ
 εἰδόντων ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι Ὁ ἑωρακώς αὐτὸν
 ἑώρακα τὸν Πατέρα · τουτέστιν ὁ νενοηκώς αὐτὸν
 νενοηκα τὸν Πατέρα (οὕτω γὰρ ὁ αὐτὸς ἐξηγήσατο
 Θεολόγος ἐν τοῖς αὐτοῖς) · καὶ ἡ τὰ τοῦ γεννήσαντος
 ἴσως καὶ ἐξάρετα φυσικῶς ἐν αὐτῷ ἔχει, κατὰ τὸν
 ἄγιον Κύριλλον ἐν δευτέρῳ τῶν Θησαυρῶν ὁ δὴλον ὅτι
 αἶε ὡς ὄρος πρὸς τὸ ὀριζόμενον ἔχει, καὶ ὄρος τοῦ
 Πατρὸς ἐστὶ καὶ Λόγος.

Ἐκεῖ δὲ ὁ λόγος παρ' ἡμῖν μὲν ἀνυπόστατός ἐστι
 καὶ ἀμυδρῶς τῷ νῷ ἵστικαν · ἐκεῖ δὲ συμπληρω-
 μένον τι καὶ ὑπερσῶς ἐστὶν ἐν τῇ ὁσίᾳ φύσει καὶ
 ἡς αὐτῆς τῷ Νῷ φύσεως, ὀνομάζεται Υἱός · πρὸς
 δὲ ἀναφέρεται, καλεῖται Πατήρ. Καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν
 τὸ ἐκ κινῶς ὄν καὶ φύσιν τὴν αὐτὴν ἔχον τῷ ἀφ' οὗ
 ἐρρήθη, υἱὸς ὀνομάζεται κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης
 διαλέξεως ἔθος · καίτοι καὶ τὸ τῆς πατρότητος ὄνομα
 ἐκεῖθεν μᾶλλον ἡμῖν ἀφίχθαι, οὐκ ἀφ' ἡμῶν εἰληφ-
 θαι, ὁ Ἀπόστολος λέγει. Ἐξ οὗ γάρ, ὡς φησὶ, ἡ πᾶσα
 κτίσις ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς · ἢ ὅτι καὶ ὁ Δαμα-
 σκηνὸς συντίθεται.

Ἐτι Πνεῦμα Υἱοῦ φησὶν ἡ Γραφή τὸ τοῦ Πατρὸς
 Πνεῦμα · Ἐξαπέταίτε ἡ γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα
 τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, λέγει · καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκ-
 αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Οὐ λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ
 Πατρὸς διὰ τοῦ Πνεύματος γεννᾶται, καὶ ὅτι δι'
 αὐτοῦ χορηγεῖται, δίδεται, ἀποπέλλεται · εἰδὲ καὶ
 ὁσέτηρ αὐτοῦ καὶ χορηγὸς καὶ ταμίης, ὡς Γρηγό-
 ριος Θεολόγος ἐν τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν εὐχῇ ὑμνησε.
 Καὶ γὰρ αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς φησὶν, Ὁταν δὲ ἔλθῃ
 ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς
 ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται · οἱ δὲ
 ἄγιοι, ἐξ ὧν ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς Θεολογικαῖς (24)
 γράφει, Ἐνεφύσησε γὰρ, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς
 αὐτοῦ, Λάβετε Πνεῦμα ἁγίων ὡσπερ ἐκ τοῦ
 ἑλίου μὲν ἡ τε ἀκτὴς καὶ ἡ ἑλλαμψίς. Αὐτὸς γὰρ
 ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς ἀκτίνος καὶ τῆς ἑλλάμψεως · δὲ
 δὲ τῆς ἀκτίνος ἡ ἑλλαμψίς ἡμῖν μεταδίδονται · καὶ
 αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς καὶ μετεχομένη ὑφ'
 ἡμῶν.

Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγεται Πνεῦμα Θεοῦ,
 Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα Υἱοῦ, Πνεῦμα ἀληθείας,
 αἰτιατὸν, ἐκπορευτὸν, ἐκπορευόμενον, πρόβλημα ·
 καὶ ὡς ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ (25),
 Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Ἀυτοκύριος,
 Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας.
 Καὶ γὰρ ποιητικῶν τούτων ἀπάντων. Ἐτι ἀπὸ τῶν
 ἐνεργειῶν ὀνομάζεται Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα
 πραότητος, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ, καὶ τᾶλλα περὶ ὧν
 ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ διασα-
 φεῖ (26).

17 Joan. xiv, 9. 18 Ephes. iii, 15. 19 Galat. iv, 6. 20 Joan. xv, 26. 21 Joan. xx, 22.

(24) Lib. i, c. 8. in fine.

(25) Ἐν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ. Sit forte
 aliud opus Damasceni, præter ea quæ habemus, in
 quo de Trinitate serio adversus hæreticos dispu-
 tet, uti etiam seorsim contra Severianos et Mono-
 thelitas. Non exstare nobis omnia Damasceni, vel

vidit Patrem 17, hoc est, Qui cum intellexit, intel-
 lexit Patrem (sic enim idem ipse Gregorius ibidem
 exposuit); ac, *Quæ genitoris propria sunt ac singu-
 laria, in se matura habet*, ut auctor est Cyrillus
Theaurorum libro secundo: palam est, sic sem-
 per se habere velut definitionem ad definitum, esse-
 que Patris definitionem ac rationem seu Verbum.

Quod vero verbum apud nos non vere ac per se
 existat, ac cum mente exitem diutaxat atque ob-
 scuram similitudinem habeat: illic autem plenum
 aliquid sit ac quod vere in natura divina ejus-
 demque cum mente naturæ et per se existat,
 Filius nuncupatur; idque ad quod relationem ha-
 bet, Pater. Nam et apud nos, quod ex aliquo est,
 eandemque naturam cum eo, ex quo processit, na-
 ctum est, humani sermonis usu filius vocari solet;
 quanquam etiam patris nomen inde potius ad nos
 venisse, quam a nobis sumptum esse, ait Apostolus:
*Ex quo omnis ex communi Patre cognatio in celo et
 in terra* 18; cui plane et Damascenus assentitur.

Ad hæc, Filii Spiritum vocat Scriptura Patris
 Spiritum. Ait enim: *Misit Deus Spiritum Filii sui* 19.
 Etiam dicitur quod ex Patre per ipsum procedat
 (non autem dicitur quod Filius ex Patre per Spi-
 ritum gignatur), quod item per eum præbeatur, de-
 turque ac mittatur; ex quo est, ut illius dator et
 administrator atque arbiter dicatur, quemadmo-
 dum Gregorius Theologus in preceatione Filium
 laudavit ac cecinit. Nam et ipse quidem Filius ait:
*Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam
 vobis, Spiritum veritatis qui a Patre procedit* 20.
 Sancti vero, in quibus Damascenus in Theologicis
 scribit: *Insuperavit enim et dixit, Accipite Spiritum
 sanctum* 21. *Quemadmodum ex sole tum radius, tum
 fulgor procedit. Est enim sol radii pariter ac ful-
 goris fons: per radium vero nobis fulgor communi-
 catur: isque est quo illustramur, ac qui a nobis
 percipitur.*

Porro Spiritus sanctus, Spiritus Dei dicitur,
 Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus veritatis,
 ab auctore existens, procedens, processio; atque
 ut Damascenus in *Dogmaticis* suis ait, Spiritus
 Christi, Spiritus Domini, ipse Dominus, Spiritus
 adoptionis, veritatis, libertatis, sapientiæ. Etenim
 horum omnium effector est. Adhuc vero ex opera-
 tionibus vocatur Spiritus fidei, Spiritus lenitatis,
 Spiritus timoris Dei, et reliqua quæ explanat bea-
 tus Chrysostomus, in sermone quem de illo
 scripsit.

hoc argumento est, quod Chrysostomi enarrationes
 in Paulum ab ipso in compendium redactas, card.
 Mazarini Bibliothecæ probatus codex, aliis hacten-
 us ignotas, habet.

(26) Serm. De Spiritu sancto. t. VI Ducæi.

Ad hæc dicitur Filii imago, ut ait Paulus : Quos A præcivit, et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui²². Præterea dicitur ῥῆμα, Verbum Filii, ut idem rursus ait : Portans omnia Verbo virtutis suæ : per ipsum purgationem faciens nostrorum peccatorum²³. Magnus quoque Basiliius in eo capite quod prænotatur : Quidni etiam Spiritus dicitur Filii Filius, ait in hæreticum argumentum intorquens : Non quod non sit ex Deo per Filium, sed ne Trinitas immensa quædam turba existimetur, quæ filios ex filiis, seu nepotes, ut contingit in hominibus, habere videatur. Sed dices : Si Dei Verbum (Λόγος) Filius est, Spiritus vero ipse Filii Verbum (Ῥῆμα), quidni Spiritus Filii Filius dicitur est? Præterea Magnus Athanasius in libro Ad Serapionem vitam appellat sanctificatricem ac illuminatricem; itemque ejus operationem donumque. Ait enim : Sicut Filius unigena proles est, sic et Spiritus, qui per Filium datur atque mittitur, unusest, non multa, neque unum e multis, sed ipse Spiritus. Cum enim unus sit Filius vivens Verbum, unam necesse est esse perfectam plenamque sanctificatricem ac illuminatricem vitam, quæ ejus operatio donumque est. Quæ nimirum idcirco ex Patre dicitur procedere, quod ex Filio, quem ex Patre fatentur omnes, elucet, mittiturque ac datur.

Quin hoc quoque necessario observandum, haud raro quæ de personis dicuntur, nomina, de Deo absolute sumi. V. gr. Deus ipse totus et absolute dicitur sapientia, Pater scilicet et Filius et Spiritus sanctus : sed et Filius sapientia dicitur. Alium igitur conceptum habemus, cum de Filio, aliumque cum de ipso Deo nomen usurpatur. Nam de Deo quidem absolute dicitur, perindeque intelligitur Pater sapientia et Filius sapientia et Spiritus sapientia, cum unus sapiens unaque sapientia. In Filio autem, discrete. Filius enim genita sapientia, non idem est ac Pater sapientia gignens, vel idem ac Spiritus, quod nimirum ad id attinet, quod est gigni. Similiter et Pater Filii proprii dicitur : dicitur vero et creaturæ, sed unumquodque modo proprio, ut paulo ante dicebamus. Ac rursus, dicitur Pater et Filius et Spiritus, communiter Spiritus : Spiritus enim, inquit, Deus est : et qui

Ἔτι λέγεται (27) εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Παῦλος, ε Οὐ; προέγνω, καὶ προώρῃσα συμμόρφους γενέσθαι τῆς εἰκόνοσ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Ἔτι λέγεται ῥῆμα τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν, ε Φέρων τὰ πάντα τῷ ῥῆματι τῆς δυνάμεωσ αὐτοῦ· δι' αὐτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενοσ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Καὶ ὁ μὴ γασ Βασίλειωσ ἐν κεφαλαίῳ, εὐ ἡ ἐπιγραφῆ, ε Διατὶ μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα Υἱὸσ τοῦ Υἱοῦ, ε φησὶ πρὸσ τὸν αἰρετικὸν ἀποτεινόμενοσ, ε Οὐ διὰ τὴ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' Υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ Τριάσ μὴ νομισθῆ πληθὸσ ἀπειρον, υἱοὺσ ἐξ υἱῶν, ὡσ καὶ ἐν ἀνθρώποισ, ἔχειν ὑποπτευθεῖσα. Ἄλλὰ λέγεισ, εὐ Θεοῦ μὲν Λόγοσ ὁ Υἱὸσ, Ῥῆμα δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα (28)· διατὶ μὴ Υἱὸσ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἰρηπύνα, ε Ἐτι ὁ μέγασ Ἀθανάσιωσ ἐν τῷ πρὸσ Σεραπῖωνα, ε Ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν, ε φησὶν ε ζῶην· καὶ ἔτι ε ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν. Δέγει γάρ, ε Ὡσπερ γέννημα μονογενὲσ ὁ Υἱὸσ ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, ἐν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἐν, ἀλλ' αὐτὸ Πνεῦμα. Ἐνδὲ γάρ δυοσ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντοσ Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζῶην, οὕσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν· ἡτιεσ ἐκ τοῦ Πατὸρὲ λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἐκ τοῦ Πατὸρὲ δμολογουμένου ἐκλάμπαι καὶ ἀποστῆλλεται καὶ δίδοται.

Καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον εἶδέναι· πολλάκισ τὰ ἐπὶ τῶν προσώπων λεγόμενα ὀνόματα λαμβάνονται ἐπὶ τοῦ ὄλου Θεοῦ ἀπολελυμένωσ. Οἶον, ὁ Θεὸσ λέγεται σοφία κοινῶσ καὶ ἀπολελυμένωσ, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸσ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλὰ λέγεται καὶ ὁ Υἱὸσ σοφία. Ἄλλην οὖν ἔνοιαν ἔχομεν ἐπὶ τοῦτοσ, καὶ ἄλλην ἐπ' ἐκείνου. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γάρ ἀπολελυμένωσ λέγεται, καὶ ὁμοίωσ νοεῖται ὁ Πατὴρ σοφία, καὶ ὁ Υἱὸσ σοφία, καὶ τὸ Πνεῦμα σοφία, ὡσ εἰσ σοφὸσ καὶ μία σοφία· ἐνταῦθα δὲ διακεκριμένωσ. Ἡ γάρ γεννητὴ σοφία ὁ Υἱὸσ οὐκ ἐστιν ἡ αὐτὴ σοφία τῇ γεννώσῃ τῷ Πατρί, οὕτε τῷ Πνεύματι· δηλαδὴ κατὰ τὸ γεννώσθαι. Ὡσαύτωσ καὶ Πατὴρ μὲν λέγεται τοῦ ἰδίου Υἱοῦ· λέγεται δὲ καὶ τῆσ κτίσεωσ· ἀλλὰ ἄλλον τρόπον ἐκότερον, ὡσ περὶ τοῦτοσ πρότερον εἶπομεν. Καὶ πάλιν λέγεται μὲν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸσ καὶ τὸ Πνεῦμα κοινῶσ Πνεῦμα· Πνεῦμα γάρ, ε φησὶν, ε ὁ Θεὸσ, καὶ τοὺσ προσκυ-

²² Rom. viii, 29. ²³ Hebr. i, 5.

(27) Athan. Epist. 2 ad Serap. de Spiritu sancto.

(28) Ῥῆμα δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Videntur hæc magis spectare ad epist. ii Athan. ad Serap. quæ hoc ipsum argumentum tractat. Ac, num ambohus ascripta, quod frequens in PP. monumentis? Sequentia ex Athan. epist. illa, ipsa illustria, in neutra harum quæ exstant, mihi occurrunt; aliaque scripsisse Athanasium et pleniora eo ipso argumento, pro ejus majestate, argumento est, quod ipse initio fere prioris Epistolæ, in superioribus de eo scripsisse ait, quod in omni fere sacra Scriptura, Spiritus sanctus qui dicitur Filii, idem dicatur esse Dei. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο λέγεται τοῦ Θεοῦ εἶναι. Quo

maxime spectat hic adducta auctoritas : probatque maxime processionem Spiritus a Filio, qui in tantum dicatur ex Patre procedere, quod ex τοῦ Υἱοῦ ἐκλάμπαι, effuget, oriur, splendet ex Filio, qui ipse omnium sententia ex Patre est. Cavissimus disputator Calecas noster, sic vulgatum loquendi modum gentiliium suorum prosecutus est, ut gravissimas auctoritates intulorit, quibus ad sanioem eos sensum, cum in eis a veritate devio, sine invidia sensim redire conaretur, nihil quemquam verigillans, sed Patrum sententiis, illis quasi digito suam opinionem suæ ipsorum Ecclæ sæ commonstrans.

νοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυ-
 νεῖν· ἢ ἀλλ' ἕτερον τρόπον λέγομεν Πνεῦμα Πατρὸς.
 Ὡς γὰρ ὕφεστώς καὶ καθ' ἑαυτὸν ἰδικῶς τότε νοοῦ-
 μεν, καὶ ὡς πρόδηλον πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφε-
 ρόμενον ὡς προβολέα. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἐκπορεύεται. Διὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τριῶν προσ-
 ὄπων θεολογούμενα προσήκοντα δεῖ λαμβάνειν
 τοὺς ὑποστατικοὺς ἰδιώμασι, καὶ μὴ κατὰ τοῦτο πλα-
 νῶσθαι.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Τίνας ποτὲ εἰκόνας περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος πα-
 ραδίδασιν οἱ ἄγιοι.

Τῆς δὲ ἀγίας ταύτης καὶ μακαρίας Τριάδος, πα-
 ράδειγμα καὶ εἰκόνα τινὰ οἰκείαν ἀπὸ τῶν ἀνθρω-
 πίνων οὐκ ἔστι λαβεῖν, τῆς ὑπὲρ πάσαν οὐσίαν καὶ
 πάσαν νόησιν ἀσυγκρίτως ὑπερανηκισμένης· Τὶ
 ἂν εἴη παράδειγμα καὶ εἰκὼν οἰκεία ἀπὸ τῶν ἀν-
 θρωπίνων λαμβανομένη, ἃ δὴ πάντα ἐν γενέσει καὶ
 φθορᾷ καὶ ῥύσει καὶ μεταβολῇ διηνοεῖται καὶ
 ὄρας ὡσπερ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτὸν ὀνομάζομεν,
 ἵνα μὴ ἀμέτοχοι ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως (ὅπερ
 δεῖ ἄρατον εὐδόκησεν ἀγαθότητα, κατὰ τὸν ἐκ Δα-
 μασκού θεότατον [29]), οὐ τί ἔστι τὴν φύσιν αὐτοῦ
 δεικνύντες, ἀλλ' ὅτι ἔστι τοιοῦτος τὸν αὐτὸν τρόπον
 ἐκ τούτων καὶ τὴν ὁμοιότητα ἔλκομεν καὶ εἰκονί-
 ζομεν αὐτὸν, ἵνα εἰς ἀμυδρὰν ἔννοιαν ἔλθωμεν τῆς
 ἐνόητης καὶ τῆς τῶν τριῶν προσώπων ἰδιότητος.
 Καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἐνόητης καὶ τῆν διάκρισιν ἀναγα-
 καλον ὁμολογεῖν ἵνα Μονάδα ἐν Τριάδι καὶ Τριάδα
 ἐν Μονᾷ πιστεύωμεν.

Βουλόμενοι τοίνυν οἱ ἄγιοι καὶ τίνα δίδόναι ἡμῖν
 εἰκόνα, ὥστε τὴν μίαν ἐκείνην καὶ ἀρρήτην οὐσίαν
 τρία πρόσωπα ἰδιοῦπόστατα φαντάζεσθαι, ὁ μὲν
 Θεολόγος Γρηγόριος λέγει (30), « Ὀφθαλμὸν τίνα
 καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐνενόησα· » καὶ « Πάλιν (31)
 ἤλιον ἐνεθυμήθη ἀκτῖνα καὶ φῶς. » Καὶ πάλιν
 φησὶ, « Ὡσπερ γὰρ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἀμέ-
 ριστον ἔχουσαι κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλλα σχέσιν,
 οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται, οὔτε ἀλλήλων ἀποτέμ-
 νονται, καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀπο-
 στέλλουσιν τὴν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτε-
 ρος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ διδυμος τοῦ Πατρὸς
 ἀκτῖς, καὶ μέχρις ἡμῶν διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ
 φῶς καὶ τῷ Πατρὶ συνήνωται. » Καὶ πάλιν (32), « Ὡς
 γὰρ οὐκ ἔστι μεταξὺ νοῦ καὶ ἐνθυμήσεως καὶ ψυχῆς
 διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι τίνα καὶ τομῆν· οὕτως οὐδὲ
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ
 Πατρὸς ἐν μέσῳ τομῆν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι
 ποτε· » καὶ πάλιν (33), « Ἀμέριστος ἐν μεριστοῖς,
 εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἢ θεότης, καὶ ὅσον ἐν ἡλίῳ

²⁹ Joan. iv. 24.

(29) Lib. 1, c. 43.

(30) Orat. 37.

(31) Orat. 45.

A *adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare*²⁹.
 Verum alio modo Spiritum Patris dicimus. Tunc
 enim ut subsistentem ac per se proprie existentem
 eum consideramus, et qui velut processio, ad
 Patrem processionis auctorem, referatur. Etenim
 Spiritus procedit a Patre. Propterea diligenter cu-
 randum ut quæ in tribus personis usurpamus, di-
 vina nomina, talia assumantur, quæ proprietati-
 bus personalibus convenient, et ne in ea re deci-
 piamur.

CAPUT IV.

Quæ tandem simulacra ac imagines de sancta
 Trinitate sancti tradant.

Porro sanctæ hujus ac beatæ Trinitatis nullum
 B aliquod ex humanis rebus exemplum ac simula-
 cum illi proprium licet assumere, cum illa, supra
 omnem essentiam omnemque mentis cogitatum,
 citra omnem comparisonem longe emineat. Quod-
 nam vero ex humanis rebus sumptum exemplum
 ac simulacrum proprium existat, quæ omnes in
 jugi ortu et interitu, defluxuque ac mutatione con-
 spiciantur? Sicut tamen ex iis quæ ex humano sunt
 usu nominamus, ne ejus penitus expertes cogni-
 tionis simus (quod ita voluisse ex bonitate nulla
 verborum vi explicabili, Damascenus docet), non ut
 ejus naturam, quid sit, ostendamus, sed ut qualis
 tandem sit, exhibeamus, eodem etiam modo ex
 iisdem similitudinem trahimus, ipsamque repræ-
 sentamus, ut ad obscurem unitatis ac trium per-
 sonarum proprietatis intelligentiam veniamus. Ete-
 nim necesse est ut cum unitate, distinctionem
 quoque consteamur; quo nimirum Unitatem in
 Trinitate, et Trinitatem in Unitate credamus.

Cum itaque eo animo sancti essent, ut aliquod
 nobis simulacrum traderent, quo unam illam atque
 arcuam essentiam, tres Personas vere ac per se sin-
 gulas existentes animo conciperemus, Gregorius
 quidem Theologus sic profert: « Oculum quemdam
 et fontem ac fluvium mihi proposui. » Ac: « Rursus
 solem et radium et lucem cogitavi. » Ac rursus ait:
 « Quemadmodum enim lucis radii, cum indivisam
 inter se naturalem necessitudinem habeant, nec a
 luce sejunguntur, nec ab invicem dissecantur, et
 ad nos usque lucis munus transmittunt: sic et
 D Salvator noster ac Spiritus sanctus (Patris gemel-
 lus splendor ac radius) et ad nos usque ministrant
 veritatis lumen, iidemque Patri uniti sunt. » Ac
 rursus: « Quemadmodum enim fieri non potest,
 ut inter mentem et cogitationem animumque divi-
 sio ulla ac dissectio intelligatur, sic neque Spi-
 ritus sancti ac Salvatoris Patrisque media ulla
 unquam dissectio ac divisio intercessisse cogitanda
 est. » Ac rursus: « Individua in dividuis (ut uno

(32) Orat. 45.

(33) Orat. 37.

verbo dicam) Deitas; ac velut in tribus solibus A inter se cohærentibus, una lucis commistio et con-
temperatio. »

Nyssenus quoque in Oratione de Spiritu sancto adversus Macedonianos ait: « In quibus ea quæ ad bonum spectat, operatio, nihil minus aut diversum habet, quomodo rationi consentaneum est, ut qui numeri ratione ordo est, minoris cujusdam perfectionis naturali diversitate, signum esse estimetur? Velut si quis in tribus facibus divisam conspiciens flammam, qua diffunditur per medium summitatem accendentem, deinde asserat, majorem in priore flamma esse calorem, in sequenti vero inferiorem esse, minorique præstantia diversitatem habere; tertiam denique, nec ipsa jam ignis appellatione gaudere, etsi perinde ardeat luceatque, ac quæ sunt ignis omnia efficiat. »

Sanctorum vero alii fontem et fluvium paludomque dixerunt, ignemque et flammam et lucem. Divinus quoque Cyrillus, radicem et ramum fructumque accepit. Rursusque in *Thesaurorum* libro sic ait: « Ait Christus cum Judæis disputans: Si autem in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei ²⁵. Digittum hoc loco Spiritum sanctum vocat, qui ex divina substantia velut enaseatur, exque illa natura pendeat, haud secus ac digitus ex manu humana. Etenim Dei brachium atque dexteram Filium vocant divinæ Scripturæ, cujusmodi est illud: Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus ²⁶. Et rursus, Domine, excelsum brachium tuum, et non cognoverunt, cognoscentes autem confundentur ²⁷. Quemadmodum igitur brachium natura toti corpori consertum est, cuncta operans quæcumque animo libuerit, perungitque ex more eam in rem utens digito: sic Dei quidem Verbum ex ipso et in ipso natura aptatum, ut sic dicam, innatumque consideramus; ad Filium vero natura ac essentialiter a Patre pertingentem Spiritum, per quem ungens omnia, sanctitate imbuit. Non ergo extraneus alienusque videtur a divina substantia Spiritus sanctus, sed ex ipsa et in ipsa naturaliter: haud secus ac digitus in manu illi congenitus est; ac rursus manus in corpore, nihil diversam ab eo substantiam habens. » Alio autem loco idem Patrem qui dem rosam stirpem, Filium vero florem, Spiritum sanctum odorem nuncupavit.

Rursus sancti mentem nostram sermonemque et spiritum exemplo assumunt, qua ratione in homine sunt qui inter res creatas nobilitate præstati, quantum ad Dei imaginem sicut conditus. Verum hoc quoque longe deficit a veritate. Etenim sermo noster ex disciplina accedit, ac voce profertur; ferturque in aera, ac per aerem susus dissipatur neque vere existit, ac neque semper est, neque idem ac mentis substantia est, sed exilem quamdam ac obscuram

τριών ἀλλήλων ἔχομενοις, μία τοῦ φωτός σύγκρασις. »

Kal ὁ Νύσσης, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Μακεδονιανῶν φησίν, « Ἐφ' ὧν ἡ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνέργεια οὐδεμίαν ἐλαττώσιν ἢ παραλλαγὴν ἔχει, πῶς ἔστιν ἐβλογον τὴν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τάξιν ἐλαττώσεως τινος τῆς κατὰ φύσιν παραλλαγῆς οὐκ εἶναι; ὡς περ ἂν εἴ τις τρισὶ λαμπάσι διηρημένῃν βλέπων τὴν φλόγα, ἐκ διαδόσεως διὰ τοῦ μέσου τὸ ἄκρον ἐξέψασαν. Ἐπειτα κατασκευάζει πλεονάζειν τῇ πρώτῃ φλογὶ τὴν θερμότητα τῇ δὲ ἐφεξῆς ὑποθετικῆναι, καὶ πρὸς τὸ ἐλαττον ἔχειν τὴν παραλλαγὴν τὴν δὲ τρίτην μηδὲ πῦρ εἶπε λέγεσθαι, κἂν παραπλησίως καίη, καὶ φαίη, καὶ πάντα τὰ τοῦ πυρὸς ἐργάζηται. »

Ἄλλοι δὲ τῶν ἁγίων τηγὴν καὶ ποταμὸν καὶ λίμνην εἰρήκασι· καὶ πῦρ καὶ φλόγα καὶ φῶς. Καὶ ὁ θεὸς Κύριλλος, ρίζαν καὶ κλάδον καὶ κερπὸν ἔλαβε. Καὶ ἐν τῇ βίβλῳ πάλιν τῶν Θεσσαυρῶν οὕτω λέγει: « Φησὶ τοῦ Χριστοῦ Τουθαίους διαλεγόμενος, Ἐὶ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφρασαν ἐφ' ὧν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Δάκτυλον ἐνθάδε φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρόπον τινα τῆς θείας οὐσίας ἐκπεφυκὸς, καὶ φυσικῶς αὐτῆς ἐκπεφύμενος, ὡς περ καὶ ὁ δάκτυλος ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς. Βραχίονα μὲν γὰρ καὶ δεξιάν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ἀποκαλοῦσιν αἱ θεαὶ Γραφαὶ, κατὰ τὸ, Ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίον ὁ ἅγιος αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Κύριε, ὑψηλὸς σου ὁ βραχίον, καὶ οὐκ ἤδεισαν· γινόντες δὲ αἰσχυνθήσονται. Ὡς περ αὖν ὁ βραχίον φυσικῶς ἐνῆρμοςται τῷ ὅλῳ σώματι, πάντα ἐνεργῶν ὅσα ἂν δόξη τῇ διανοίᾳ, καταχρῆται δὲ συνήθως τῷ δακτύλῳ πρὸς τοῦτο κερχρημένος· οὕτω τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἠρμωσμένον, ἰν' οὕτως εἴπω, καὶ ἐκπεφυκὸτα λογίζομεθα· ἐν δὲ τῷ Υἱῷ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς διῆκον παρὰ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, ὃ οὐ τὰ πάντα χρίων ἀγιάζει. Οὐκ οὖν οἷα ἄλλοτριον οὐδὲ ἀπεξενωμένον τῆς θείας οὐσίας φαίνεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς φυσικῶς, ὡς περ οὖν καὶ ὁ τοῦ σώματος δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ ὁμοφυῆς ὢν αὐτῇ· καὶ ἡ χεὶρ αὐτῆς πάλιν ἐν τῷ σώματι, οὐκ ἐπερσοῦσιος πρὸς αὐτὸ τυγχάνουσα. » Ἄλλα καὶ δὲ ὁ αὐτὸς τὸν μὲν Πατέρα ῥόδον, ἄνθος δὲ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὄσμην ἀπέκαλεσε.

Πάλιν αἱ ἄγιοι τὸν ἡμέτερον νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα λαμβάνουσι, καθότι ἀπὸ τοῦ λόγου ἀνθρώπου λαμβάνονται, ὅς τῶν ἄλλων κτισμάτων τιμωτέρος ἐστὶ, καθόσον κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐκτίσθη. Πᾶσι δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἀποδείξει. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος ἐκ μαθήσεως προσγίνεται καὶ διὰ φωνῆς προφέρεται, καὶ τῷ ἀέρι ἐποχεῖται, καὶ εἰς ἀέρα σχεδάννεται, καὶ ἀνυπόστατός ἐστι, καὶ οὕτε αἶψα ἐστίν, οὕτε ὁ αὐτὸς ἐστὶ τῇ τοῦ νοῦ οὐσίᾳ· ἀμυ-

²⁵ Luc. xi, 20. ²⁶ Psal. xcvi, 1. ²⁷ Isa. xvi, 11.

δρᾶν δὲ τὴν κοινωσίαν ἔχει πρὸς τὴν νοῦν, καθότι τὸ νοηθὲν αὐτῷ ἐξαγγέλλει, καὶ εἰς τοῦ εμφανῆς ἄγει, καὶ σημαίνει τὸν ἔνδον λόγον ὁπέρος εἰς ἔστιν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνυπόστατός ἐστι, καὶ αἰετὸς ἔστιν· οὐ γὰρ ἦν ποτε Θεὸς Λόγος οὐκ ἔχων· καὶ ἐνεργὸς καὶ παντοδύναμος καὶ τέλειος, ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ πάντα τῷ ἔξ οὗ ἐστὶ συναίδιος καὶ ὁμοούσιος καὶ ἀχώριστος, καὶ ἀνεκφείτητος αὐτοῦ· οὐ κατὰ τι μὲν ἰοικώς, κατὰ τι δὲ ἀπεικώς. Ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα· τὸ μὲν ἡμέτερόν ἐστι πνοὴ ἀνυπόστατος, ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἐλκομένη, καὶ ἀπεικώς· ἄλλης δὲ οὐσίας παρὰ τὴν τοῦ ἡμετέρου νοῦ· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ἅγιον Πνεῦμα ὑφέστως καὶ ἀνυπόστατον καὶ ζῶν καὶ τέλειον, ὡσπερ καὶ ὁ Υἱός, ἐνεργὸν, αὐτοκίνητον, δημιουργὸν, σύνδρομον ἔχον τῇ θελήσει τὴν δύναμιν· εἰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὡσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἄπαντα, οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. Μία γὰρ οὐσία, καὶ μία δύναμις Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσομένου, ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν αἰτίαν ἔχον· ἀνεκφείτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Οὐ γὰρ ἐκέλιπε τῷ Πατρὶ Λόγος, οὔτε τῷ Λόγῳ Πνεῦμα, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· περὶ ὧν ὁ θεὸς· Δαθὶδ ψάλλων, «Ὁ Λόγος σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα μένει.» Καὶ, «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερέωθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.» Καὶ, «Ἐξήποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται.» Καὶ ὁ Ἰωβ, «Πνεῦμα θεῖον ἐδοκίμασάν με· πνοὴ δὲ Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσα με.»

Οὐδὲν οὖν εἰκαίον τῷ λόγῳ καὶ τῷ πνεύματι ἡμῶν, καὶ τῷ Λόγῳ καὶ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Ἄμυδρᾶν δὲ τίνα καὶ λεπτοτάτην εἰκασίαν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος λαμβάνομεν, δεκνύντες ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς εὐρίσκονται τίνα ἐν ἐκάστῳ τούτων τρία θεωρούμενα ἀχώριστα, καὶ οὐκ ἀποτεμνημένα ἀλλήλων, ἐν ὄντα κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ ὡς ὄλον τι ὄντα· διαφοραῖς δὲ τίσι μόναίς ἀλλήλων διακρινόμενα· τῶν τριῶν ἕκαστον οὐκ ὄν κατὰ τὴν ιδιότητα τὸ αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἑκατέρῳ· ὡσπερ ὁ τῆς πηγῆς ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστι πηγὴ, οὔτε ποταμὸς· οὔτε ἡ πηγὴ ὀφθαλμὸς ἢ ποταμὸς· οὐθ' ὁ ποταμὸς ὀφθαλμὸς ἢ πηγὴ. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πηγῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης· οὐθ' ἡ πηγὴ ποταμὸς ἔστιν ἢ λίμνη· οὐθ' ὁ ποταμὸς πηγὴ ἢ λίμνη· οὐθ' ἡ λίμνη πηγὴ ἢ ποταμὸς· καίτοι κατὰ τὴν οὐσίαν ἐν ὄντων· ὕδωρ γὰρ εἶσι. Καὶ πάλιν ὁ νοῦς οὔτε λόγος ἔστιν ἢ πνεῦμα· οὔτε ὁ λόγος νοῦς ἢ πνεῦμα· οὔτε τὸ πνεῦμα λόγος ἢ νοῦς· καίτοι τούτων ὡς ὄλον τι εἶναι δοκούντων καὶ ἀχωριστῶν ἀλλήλων, ἢ καὶ διαφέρουσιν τῇ οὐσίᾳ· ὡς ἔχει τὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων καὶ τοῦ φωτός, ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραδειγμάτων.

*Ἀλλὰ ταῦτα, καθάπερ εἶπομεν, οἱ ἅγιοι λαμβά-

cum mente communionem habet, ea scilicet ratione quod mentis conceptum enuntiat, producitque in publicum, ac qualis sit interior animique sermo significat. At Dei Sermo vere ipse exsistit, ac semper est. Non enim fuit unquam, cum Deo Sermo deesset: efficaxque et omnipotens et perfectus est, idemque omnino cum eo ex quo est, illi coæternus et consubstantialis, a quo sejungi atque divelli nulla ratione potest; non partim quidem similis, partim vero a similitudine abhorrens. Perinde quoque Spiritus: noster quidem flatus est non vere exsistens, quem ab aere exterius trahimus, diversæque prorsus a mente nostra substantiæ est. At Spiritus Dei sanctus, vere ipse ac per se exsistens, et vivens et perfectus est, haud secus ac Filius, efficax, a se mobilis, creator, cuius voluntati comes potestas sit (tametsi ad primum auctorem, velut etiam Unigeniti omnia, quæ sunt Spiritus referantur, ut auctor est Gregorius Theologus. Una enim essentia, unaque potestas Patris et Filii et Spiritus sancti), qui neque cœperit, nec sit desiturus unquam ex universorum Deo ut auctore habens originem: qui a Patre et Filio excedere nequeat; nunquam enim Sermo defecit Patrem, neque Filium Spiritus, uti sanctorum doctrina est; de quibus psallit beatus David: «Verbum tuum, Domine, in æternum permanet»²⁹. Et, «Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum»³⁰. Et, «Emitte Spiritum tuum et creabuntur»³¹. Job quoque, « Spiritus divinus qui creavit me; flatus vero Omnipotentis qui docet me»³².

Nihil itaque verbo nostro (sem sermōni) ac spiritui propriam cum Dei Verbo ac Spiritu: sed obsecuram quandam ac tenuissimam ex ejusmodi conjecturam in Deo, qui Trinitas est, assumimus; ac ostendimus etiam in humanis ac rebus creatis existere quædam, in quibus singulis tria inseparabilia considerantur, nec ab invicem divisa, quæ (ad essentiam quod spectat) unum exsistant ac totius eusdem rationem habeant; solumque differentibus quibusdam inter se discreta consistant; cum singula quæque proprietatum ratione, non hoc quod reliquum exsistant. Velut fontis oculus, non est fons, neque fluvius: neque fons oculus est, autve fluvius; neque fluvius oculus est aut fons. Ac rursus in fonte et rivo et lacu, neque fons rivus est, aut lacus, neque rivus fons est, aut lacus, neque lacus, fons aut rivus; tametsi unum sint secundum essentiam, quippe quæ aqua exsistant. Ac rursus mens, neque sermo est neque spiritus, nec sermo, mens aut spiritus est; neque spiritus, sermo aut mens: quanquam hæc velut totum quoddam esse videantur, et ab invicem inseparabilia sint, tametsi essentia distinguantur, uti se res etiam habet in sole et radiis et luce: ac similiter etiam in reliquis exemplis.

Hæc enimvero, uti dicebamus, sancti assumunt,

²⁹ Psal. cxviii, 89. ³⁰ Psal. xxxii, 6. ³¹ Psal. ciii, 30. ³² Job. xxxiii, 4.

ut nos quoque tantisper inde eo provehamur, ut personas in Deo ipsas proprie ac per se subsistere, proprietatibus incommunicabiles, ac inter se inseparabiles, intelligamus; utque item cum infidelium quispiam accusaverit, Cur unum Deum tria dicamus ac tria unum, possimus etiam exemplis ex humano usu petitis hinc illi os occludere, ostendentes ne in rebus ipsis istud deesse, quamvis omnino deficiant ac quam longissime absint ab eo, ut tum unionem tum distinctionem, quæ est in divinis, satis exhibeant. Quomodo enim quæ serva sint atque subdita, Domino ac creaturæ Creatori, videri possint perfectionibus paria? Idcirco non omnes proprietates earum rerum, quas exempla enumerando attulimus, in Deo assumimus; sed quantum in eis est, quod necessitudinem cum eo habeat, quod sic velut simulacro ac imagine repræsentatur: sic nimirum, ut ex alio quod Pater et Filius inseparabiles sint; ex alio, quod divinæ personæ consubstantiales atque conjunctæ, habeantque inter se ordinem, ac una earum potentia sit et operatio: aliudque ex alio habeamus; intervalla vero et deflexiones ac compositiones transitusque, ac si qua reliqua nostræ indigentia sunt, iis demum rebus quæ oriuntur et intereant projiciamus; uti etiam ait Gregorius Theologus: Nihil est in quo mens mea gradum figere queat, dum, quod imaginor, in exemplis considero: nisi forte quis ea animi æquitate sit, ut cum unum quid ex proposita imagine acceperit, reliqua projiciat. Nam et exemplum ubique partim dissimile est rei quam repræsentat, partim illi simile. Si enim in omnibus simile est, non jam exemplum est ejus rei, cujus summam præfert similitudinem, sed idem prorsus ac illa est. Sin vero rursus in nullo habet similitudinem, ne sic quidem exemplum ac imago futurum est. Usu enim humano, exemplum similitudinem quamdam, idque ex parte, cum eo quod imagine repræsentatur, habet. Sic tamen in nobis ac pro humano usu; in dicatur, per omnia illi similis est, qui ex illo

procul semoto accidente, sit. Sanctus autem Augustinus, quem et quarta tertia synodus præcellentissimum Ecclesiæ magistrum appellavit, non sermonem qui ore profertur, in divini Verbi imaginem assumit, sed qui intus animo repositus est; hincque adeo Spiritum sanctum, dilectionem vocat; quæ, sive dilectio, sive amor, proprietates est naturæ utentis ratione. Omni enim menti natura competit voluntatis vis, et ut velit. Inclinatio enim ac pondus in id quod proprium est secundum naturam, omnibus rebus inest: verum in iis quæ sensu carent, illud ipsum secundum naturam, inclinatio vocatur ac pondus; cujusmodi in terra est, quod in medium propendat; in igne vero, sursum tendat. In iis vero quæ sensu prædita sunt, ejus appetitio quod est proprium et ex natura. In iis autem quæ intelligent ac ratione utuntur, voluntas seu dilectio; quæ post rationis judicium, vel ampliat ac diligit, quod judicio bonum probatum est, vel contrarium respuat.

(34) O. a. 37.

νουσιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μετρίως ἐκ τούτων εἰς ἔννοιαν ἐλθωμεν τοῦ ἰδιοὑπόστατα εἶναι τὰ ἐν τῇ Τριάδι θεία πρόσωπα, ταῖς ἰδιότησιν ἀκοινωνήτα καὶ ἀχώριστα ἀλλήλων· καὶ ἵνα ὅταν τις τῶν ἀπίστων ἡμῖν ἐγκαλῆ, πῶς τὸν ἕνα θεὸν τρία λέγομεν καὶ τὰ τρία ἕν, ἔχωμεν καὶ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς τὸν τοιοῦτον ἐπιστομίζειν, δεικνύντας ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς οὖσιν ἄπεισι τοῦτο, εἰ καὶ παντάπασιν ἀποδέουσι καὶ λείπονται πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν ἐπὶ Θεοῦ ἔνωσιν τε καὶ διάκρισιν. Πῶς γὰρ τὰ δοῦλα καὶ ὑποχείρια τῷ δεσπότῃ, καὶ τῷ δημιουργῷ τὰ δημιουργήματα φανήσονται ταῖς τελειότησιν ἴσα; Διὰ τοῦτο οὐ πάντα τὰ ἰδιώματα τῶν προτεθέντων λαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅσον μὲν ἔστιν ἐν τούτοις οἰκειότητα πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον ἔχον, λαμβάνομεν· ἀπ' ἄλλου μὲν τὸ ἀχώριστον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀπ' ἄλλου δὲ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ συνημμένον, καὶ τὸ τῆς πρὸς ἄλληλα τάξεως τῶν θείων προσώπων, καὶ τὴν μίαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν· καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου· διαστήματα δὲ καὶ βεῦσαις καὶ συνθέσεσι καὶ μεταβάσει, καὶ πάλιν ὅσα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνδείξει εἶσι, τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ἀπορρόπτομεν, καθά φησι καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος (34). «Ὅτι οὐδὲν ἔστιν ὁμοίον τὸ φανταζόμενον· πλὴν εἰ τις ἐν τῆ λαθῶν ὁμοιωμοσύνης, τὰ λοιπὰ βέβηται. » Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα πανταχοῦ κατὰ τι μὲν ἀνόμοιον ἔστι τῷ εἰκονιζόμενῳ, κατὰ τι δὲ ὁμοιον. Εἰ μὲν γὰρ κατὰ πάντα ὁμοιοῦται, οὐκ ἔστι παράδειγμα ἐκείνου, οὐδ' ἄκρω ὁμοιοῦται, καὶ ταυτὸν ἔστι πάντη· εἰ δὲ πάλιν ἐν οὐδενὶ τὴν ὁμοιότητα ἔχει, οὐδ' οὕτω παράδειγμα καὶ εἰκὼν ἔσται. Τὸ γὰρ παράδειγμα καὶ ἡ εἰκὼν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμοιωσῶν τινα κατὰ τι τοῦ εἰκονιζόμενου βούλεται ἔχειν. Ἐφ' ἡμῶν μέντοι οὕτως ἐπὶ δὲ τῶν θείων προσώπων ὁ Υἱὸς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς λεγόμενος κατὰ πάντα ὁ αὐτὸς ἔστιν αὐτῷ, ἐξ αὐτοῦ ὢν οὐσιωδῶς καὶ ἐνοποστάτως, καὶ πόρρω παντὸς συμβεδηχότος.

divinis autem personis, Filius, qui Patris imago substantialiter, veraque ac per se existentia. omni

Ὁ δὲ ἅγιος Αὐγουστίνος, δν ἡ δ' [γ'] σύνοδος καὶ διδάσκαλον ἐξοχώτατον τῆς Ἐκκλησίας προσείπει, οὐ τὸν προφορικὸν λόγον εἰς εἰκὼνα τοῦ θείου λόγου λαμβάνει, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἐνδιέθετον καὶ ἀκολούθως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγάπην καλεῖ· ἥτις ἡ ἀγάπη ἡ ὁ ἔρωσ τῆς λογικῆς φύσεως ἰδιότης ἐστὶ. Παντὶ γὰρ νῷ φύσει πρόσεται καὶ ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν. Ἡ γὰρ ἐπὶ τὸ οἰκεῖον κατὰ φύσιν βότη πᾶσι πρόσεται· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἀναισθητοῖς αὐτὸ τοῦτο κατὰ φύσιν καλεῖται βότη, ὅταν γῆς μὲν ἐπὶ τὸ μέσον, πυρὸς δὲ ἐπὶ τὸ ἄνω· ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν αἰσθησιν βρεξίς τοῦ οἰκείου καὶ κατὰ φύσιν· ἐν δὲ τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς θέλησις ἡ ἀγάπη, μετὰ τὴν τοῦ λόγου κρίσιν ἡ στέργουσα καὶ ἀγαπῶσα τὸ κριθὲν ἀγαθόν, ἡ τούναντιον φαύγουσα.

seu dilectio; quæ post rationis judicium, vel

Ταύτην τοίνυν τὴν ἀγάπην, τὴν τῶν λογικῶν ἰδιότητα, φησὶν εἶναι καὶ ἐν τῷ θεῷ Νῶ. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν ἦν ἂν ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ τελειότης, μὴ ἐκείθεν ἤκοντα ἡμῖν, ἐν ᾧ πᾶσα τελειότης ἀπλῶς ὑπεριδρυμένη νοεῖται; Κατὰ γὰρ τὸν θεὸν Διονύσιον (35), αἱ ἐν τοῖς αἰτιατοῖς τελειότητες πολλῶν πρότερόν εἰσιν ἐν τοῖς αἰτίοις. Τῶν μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν κακῶν (ἐλαττωμάτων λέγω καὶ ἐλλείψεων) οὐδεμία χώρα τῷ θεῷ, τῶν δὲ ἐν ἡμῖν τελειότητων καὶ πάνυ. Ἀότικα ὁ τῆς σοφίας ὀρισμὸς ἔγνωσται θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐστίν. Ἐν ἡμῖν μὲν τοι ἀτελῶς καὶ μεταβατικῶς ἡ σοφία θεωρεῖται κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἡμετέρου νοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦδε ἐπὶ τῶδε χωρῶν μεταβατικῶς, καὶ οὐκ ἀθρόον, διὰ τῶν προτάσεων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα κατανατῶ· τῷ δὲ θεῷ τὸ μὲν γνῶσιν εἶναι θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων τοῦτο τῆς σοφίας ἀνατίθεμεν, πολλῶν μείζον καὶ ὑπεροχικώτερον καὶ τελειώτερον· τὰ δὲ ἐν ἡμῖν τῆ σοφίᾳ συμβαίνοντα ἀπορρίπτομεν.

Ὅσπερ οὖν αὐτὸς ὁ θεὸς οὐσία καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται· λέγεται δὲ καὶ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἕκαστον τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφυστώτων· καὶ ὅπερ μὲν τῆς οὐσίας καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ τελειότητος ἔχειται (τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ ὄρος αὐτῆς, ὅς ἐστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μηδενὸς ἑτέρου πρὸς σύστασιν δεόμενον) τοῦτο τοίνυν ἀνατίθεμεν τῷ ὄντως ὄντι θεῷ· τὸ δὲ ὑπὸ χρόνον εἶναι καὶ ἀλλοίωσιν καὶ φθορὰν, ἅπερ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὕλης καθεστῶσιν ἴδια, παντελῶς θεοῦ ἀφαιρούμεν· ὡσαύτως; καὶ ἐπὶ ἀγαθότητος ἔχει καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων.

Εἰ δὲ τοῦτο λέγει τις οὐκ ὀρθῶς ἔχειν, λοιπὸν ἀρμόσειεν ἂν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον μήτε οὐσίαν, μήτε σοφόν, μήτε ἀγαθὸν λέγειν εἶναι τὸν θεόν, ἵνα μὴ ἐδῶκεν ταῖς ἀνθρωπίναις τὸν θεὸν προσηγορίαις τιμᾶν ὅπερ ἀποκον. Καίτοι ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἐλέγομεν, ὅτι ὁ θεὸς οὔτε φῶς ἐστὶν οὔτε σκότος (36), οὔτε νύξ οὔτε ἡμέρα, οὔτε τῶδε ἢ τῶδε· ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶ τοιοῦτον ὅσον ἡμεῖς κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ἀπὸ διαφερόντων ὀνομάτων ὑπονοοῦμεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἅπαντα τὰ ὄντα ἀσυγκρίτως ὄν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τοίνυν τρόπον, ἡ ἀγάπη λέγεται μὲν ἐπὶ θεοῦ, λέγεται δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν κατ' εἰκόνα ἐκείνου. Ἄλλ' ἡμῶν μὲν ἀπεισι πολλάκις ἐκεῖνο, οὐ ἂν ἐρασθεῖημεν· πολλάκις δὲ καὶ φαῦλος ἔρωσ ἐν ἡμῖν γίνεται, φαῦλῳ προαγόμενος λόγῳ· τῷ δὲ θεῷ οὐδὲν ἀγαθὸν ἀπεισιν, οὐ ἂν ἐρασθεῖη· διόπερ οὐδ' ἔρσεις ἐπ' αὐτῷ λέγεται· ἀλλ' ὡσπερ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστὶ νοητὸν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς φησὶν, «Ὁ θεὸς νοεῖ ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ»· ἢ ἢν δὴ νόησιν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος αἰνιτιτόμενος, «Κινοῦσθαι» λέγει «ἑαυτὸν τῆ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ» καὶ ὁ

(35) De divin. nom. c. 9. § 6.

Hanc itaque dilectionem, quæ utentium ratione proprietatis existit, in divina quoque Mente existere dicit. Unde enim aliunde esset in nobis bonum ac perfectio, nisi ad nos ex illo veniret, in quo omnis perfectio simpliciter eximieque intelligitur residere? Ut enim auctor est divinus Dionysius, quæ in effectis perfectiones sunt, longe prius existunt in causis. Malorum quidem quæ sunt in nobis (defectuum scilicet ac vitiorum) in Deo nullus est locus: perfectionum vero si quæ nobis competunt, vel maxime. Nimirum Sapientiæ definitio est, «Divinarum humanarumque rerum cognitio.» Hæc porro in nobis imperfecte et cum discursu motuque ex uno in aliud, pro mentis nostræ facultate, conspicitur. Ab hoc enim ad illud procedit ac transit, nec confestim per præmissas ad conclusionem devenit. Deo autem, ad sapientiam quod atinet, unum hæc ascribimus, quod est divinarum humanarumque rerum cognitio, longe sane magis excellentiusque ac perfectius; quæ vero in nobis sapientiæ accidunt, hæc projicimus.

Quemadmodum igitur rursus Deus et est substantia et nuncupatur; nuncupatur vero etiam homo, ac quidquid in rebus per se existens est. Quidquid vero substantiæ, ac ejus quod est per se esse, perfectionis est (quæ nimirum ipsa ejus definitio est, res scilicet per se existens, quæ ut consistat, nullo præterea egeat), hoc utique ei, qui vere est, Deo tribuimus. Quod est vero obnoxium esse tempori et mutationi et corruptioni, quæ sunt propria materiæ, quæ ipsa ortus ac interitus vicissitudinem asferat, omnino a Deo removemus. Eodemque modo se res in bonitate et justitia ac reliquis habet.

Sin vero quis id quod dicimus improbet, ac se recte habere neget, plane ex ejus sententia congruat, ut dicamus Deum neque substantiam, neque sapientem, neque bonum esse; neque scilicet humanis appellationibus videamur ipsum honorare; quod absurdum est. Quanquam istud verum dictu est (quod nempe dicebamus) Deum neque lucem neque tenebras esse; nec noctem nec diem, neque hoc illudve, non velut id quod nusquam prorsus est, sed quia non ejusmodi est, quale nos per diversos conceptus ex diversis nominibus mente informamus ac intelligimus; sed supra omne quidquid est citra omnem comparationem eminet.

Eodem itaque modo dicitur quidem in Deo dilectio, dicitur vero et in nobis ad ejus imaginem. Verum abest plerumque a nobis id, cujus amore afficimur; nec raro etiam in nobis pravus amor, prava animi ratione parente, oritur. Deo autem nullum abest bonum, quodeunque amaverit; unde nec cupiditas, seu desiderium, de illo dicitur; sed sicut ipse sibi est quod intelligitur, ut ait Domascenus: «Deus ipse seipsum ex beata essentia sua intelligit;» quam ipsam intellectionem innuens Gregorius Theologus, «Moveri eum ait in seipso, con-

(36) De myst. Theol. c. 1.

templatione; > divinius quoque Dionysius, « Sic enim videntes coluerimus fontem vitæ seipsum effundentem, inque seipso consistentei, unamque quandam potentiam simplicem, a se mobilem, a se efficacem, se non deserentem; sed scientiam scientiis omnibus eminentem, semperque ipsam per seipsam sese contuentem. » Vel etiam, uti beatum Hierotheum inducit hoc ipsum dicentem, atque addentem: « Qui ex seipso et per seipsum ac in seipso velut convolvatur, semperque in seipsum eodem modo vertatur. »

Quemadmodum igitur ipse sibi res est quæ intelligatur, sic et sibi res est quæ ametur. Quandoquidem enim Joannes Evangelista Dei Filium ter Verbum appellavit²²; Verbum autem refertur ad mentem; est enim ex illis quæ relationem habent et sunt ad aliquid; Verbum namque Dei dicitur atque est. Omnes enim Dei Verbum concorditer Filium credimus, necessarioque ad illum comparatur, tanquam Verbum ad mentem, illeque ad Filium, tanquam mens ad Verbum. Non enim nomina hæc (Mens ac Verbum) ex humano usu assumpta, etiam in Deum translata sunt, velut margarita, agnus, sol, aliaque ejusmodi (quæ ipsa vere et secundum essentiam suam apud nos exstent, ac quadam similitudine etiam prædicentur de Deo), sed substantialiter proprieque ac excellenter; ac vel si nullam in hominibus verbum exstaret aut mens, quinimo etsi in creatis ne vel unum esset intelligens ac rationis facultate præditum (seu sermonis) ex cujus similitudine Verbum nominari deberet: verbum enim naturæ intelligentis perfectio est. Quia igitur vera in Deo mens est, Verbum etiam verum est, longeque illie prius excellentiusque, modo duntaxat veram in Deo mentem verumque Verbum confiteamur; quod maxime necessarium est, atque iis quæ intelligunt, suntque prædita facultate rationis ac sermonis, natura comes, hucque præterea necessario ipsa comes dilectio ac amor est. Hoc enim utentis ratione ac sermone proprietas est.

Quemadmodum igitur Deus ipse sibi objectum ac quod intelligitur est, eaque ratione Verbum producit sibi simile, uti etiam mens nostra (exempli causa) dum intelligit aliquid, ex seipsa verbum gignit illius rei quam intelligit, pûta solis, seu cujusdam alterius rei, verbumque illud (id est, definitio) ei rei quæ intelligitur, simile est, omnem illius speciem habens, excepta duntaxat materia, in quibus intelligibile, quidpiam rerum materialium est. Cum itaque Deus ipse sibi sit intelligibile, ipse seipsum intelligit, inque hunc modum intelligit cuncta alia, eo quod ipse rerum auctor sit, earumque rationes ante omnia sæcula indivise nullaque compositione præhabeat ac comprehendat. Non enim res singulas intelligendo, verbum producit eis

²² Joan. 1, 1.

(37) Cap. 4 De divin. nom., § 14.

A θεός Διονύσιος, « Οὕτω γάρ ἄν θεώμενοι σφραγισμένοι πηγὴν ζωῆς ἑαυτὴν χρομένην καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἐστῶσαν ὀρώντες, καὶ μίαν τινὰ φησι δυνάμιν ἀπλήν αὐτοκίνητον, αὐτενέργητον, ἑαυτὴν οὐκ ἀπολείπουσαν· ἀλλὰ γινώσιν πασῶν ὑπερέχουσαν γνώσεων, καὶ ἀεὶ δι' ἑαυτῆς θεωμένην » ἢ καὶ, ὡς τὸν θεὸν παράγει Ἱεροθεὸς (37) τὸ αὐτὸ φάσκοντα καὶ προστιθέντα, « Ἐξ ἑαυτῆς δι' ἑαυτῆς καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἀνακυκλοῦσαν, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταυτῶς ἀνελευμένην. »

Ὅσπερ τοίνυν ἑαυτῷ ἐστὶ νοητὸν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστὶν ἐραστόν. Ἐπεὶ γάρ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τρισσῶς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν Λόγον εἶπεν, ὃ δὲ Λόγος πρὸς τὸν νοῦν ἀναφέρεται· τῶν γὰρ ἐν σχέσει ἐστὶ καὶ πρὸς τι· καὶ Λόγος λέγεται καὶ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· Λόγον γὰρ τοῦ Θεοῦ πάντες τὸν Υἱὸν δημοφρῶνως πιστεύομεν, καὶ ἀναγκαίως παραβάλλεται πρὸς ἐκεῖνον, ὡς λόγος πρὸς νοῦν, κάκεινος πρὸς τὸν Υἱὸν, ὡς νοῦς πρὸς λόγον. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ Θεοῦ εἰληπταὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα, νοῦς καὶ λόγος, ὡσπερ μαργαρίτης καὶ ἄμνος καὶ ἥλιος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα (ἀληθῶς μὲν καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν παρ' ἡμῶν εὐρισκόμενα· κατὰ τινὰ δὲ ὁμοιότητα κατηγορούμενα καὶ Θεοῦ), ἀλλ' οὐσιωδῶς καὶ κυρίως καὶ ὑπεροχικῶς· καὶ εἰ μηδεὶς ἦν ἐν ἀνθρώποις λόγος ἢ νοῦς, μᾶλλον δὲ καὶ εἰ μηδὲν τι νοερὸν καὶ λογικὸν ἦν ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὐ καθ' ὁμοιότητα ἔξει λόγον ὀνομασθῆναι· ὁ γὰρ λόγος τῆς νοερᾶς φύσεως ἐστὶ τελειώτης. Ἐπεὶ τοίνυν ἀληθῆς ἐστὶν ἐκεῖ νοῦς καὶ ἀληθῆς ἐστὶ λόγος· πολλῶν πρότερον καὶ ὑπεροχικώτερον ἐκεῖ, ἂν μόνον ἀληθῆ νοῦν καὶ ἀληθῆ λόγον ὁμολογῶμεν ἐπὶ Θεοῦ, ὃ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ, καὶ τὸ κατὰ φύσιν τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς ἐπιόμενόν· τῷ δ' ἔτι ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ἔρωσ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ. Τοῦτου γὰρ ἀναίρεθέντος, ἀναίρεται καὶ ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν, ὃ τῆς λογικῆς ἐστὶ φύσεως ἴδιον.

sublato, tollitur et voluntas ac velle, quæ nature

Ὅσπερ τοίνυν ὁ θεός αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστὶ νοητὸν νοητὸν δὲ ὡν αὐτὸς ἑαυτῷ, ὅμοιον ἑαυτῷ Λόγον παράγει· καθὰ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς, παραδειγματικῶς εἶπειν, ὅταν τι νοῆ, λόγον ἀφ' ἑαυτοῦ γεννᾷ τοῦ νοουμένου ἐκεῖνου, ἥλιου τυχόν ἢ ἄλλου τινός. Καὶ ὁ λόγος ἐκεῖνος, ἤγουν ὁ ὁρισμὸς, ὁμοίος ἐστὶν ἐκεῖνῳ τῷ νοητῷ, πᾶν ἐκεῖνου τὸ εἶδος ἔχων ἀνευ τῆς ὕλης, εἰ τι τῶν ἐνώλων εἴη τῆ νοούμενον ἐκεῖνο. Νοητὸν δὲ ὡν αὐτὸς ἑαυτῷ, αὐτὸς ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ οὕτω ἄλλα πάντα νοεῖ· ἐπεὶ αὐτὸς ἐστὶν ἢ τῶν ὄντων αἰτία καὶ τοῖς λόγοις αὐτῶν προαιωνίως ἀμερῶς καὶ ἀσυνθῆκως προίχει καὶ συνεἰληφεν. Οὐ γὰρ δὴ τὰ καθ' ἕκαστον νοῶν, ὅμοιον ἐκεῖνοις λόγον παράγει· ἦν γὰρ ἂν αὐτῷ τῆς γνώσεως αἰτία τὰ πράγματα. Τοῦτο γὰρ τῆς ἡμετέρας φύσεως τῆς ὑστερας τῶν

πραγμάτων καὶ ἀτελοῦς καὶ μεριστῆς ἐστίν. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστὶν ἔραστὸν. Ἀδελφὸς γὰρ τῷ ἔραστῳ τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρ' αὐτὸν ἕτερον οὐδέν. Ἐραστὸν δὲ ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· καὶ οὕτω τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγνησθαι πάντα ἀγαπᾷ, ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ἴστασθαι, καὶ τῇ πρεπούσῃ ἐξυτῶν τελειότητι.

ligit, ea ratione, quod res quælibet in eo consistant quæ illis conveniat.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν Υἱὸς σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος τῶν ὄντων ἰδίως μάλιστα λέγεται· τὸ δὲ Πνεῦμα, ὡς παρ' Ἀγάπην Αὐγουστίνος φησὶ, τελειωτικὴ δύναμις παρὰ τῶν θεολόγων ὑμνηται. Καὶ ὡς περὶ ὁ θεὸς Λόγος διπλῆν ἔχει τὴν σχέσιν, πρὸς τὸν οὐ ἐστὶ λόγος, καὶ ὡς πρὸς αἰτίαν ἀφ' ἧς προήλθεν, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ πρὸς αὐτὸν, «Ὁ Νοῦ τοῦ μεγάλου γέννημα καὶ ὄρημα καὶ ἐκσφράγισμα (38), » καὶ ὡς πρὸς νοητὸν ὄν ὅρα, πρὸς τὸ ὄριστόν· ἔστι γὰρ ὄν ὅρα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν φησὶ περὶ αὐτοῦ Θεολόγος; (39), «Ὁ τοῦ Πατρὸς ὄρα καὶ λόγος· » καὶ ὅτι «οὕτως ἔχει πρὸς τὸν, ἐξ οὗ ἐστὶ, νοῦν, ὡς ὄρα πρὸς τὸ ἐρίζόμενον. » Καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ λόγοις φησὶν· διὸ καὶ ἐκσφράγισμα αὐτὸν εἶρηκεν· ὃς δὲ ὄρα τοῦ Πατρὸς καὶ Λόγος οὐτε μείζων οὐτε ἐλάττω· οὐδὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ' ἴσος κατὰ πάντα· διὸ καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος λέγεται τοῦ Πατρὸς, καὶ «χαρὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· » καὶ «σφραγὶς ἰσότητος ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν Πατέρα, » ὡς ὁ θεὸς Βασίλειος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν εὐχαῖς ὑμνησε. Καὶ γὰρ τοῦτ' ἔστιν ἀρετὴ τοῦ λόγου, τούτεστι τοῦ ὁρισμοῦ, τὸ μὴτε ὑπερβάλλειν τὸ ὄριστόν, μὴτε ἐλλείπειν. Οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη διπλῆν ἔχει τὴν σχέσιν πρὸς τὸν οὐ ἐστὶν ἀγάπη· καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνου προβάλλεται, καὶ οὐ τῷ ἔραστῷ ἐξισοῦται, τούτεστι τῷ Θεῷ, ὅστις ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Ἐκότερον γὰρ τῶν αἰτιατῶν θείων προσώπων, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ὄν ἐξ ἑαυτοῦ τοῦ Θεοῦ παρὰ τῆς πίστεως ὡμολογῆται· κατὰ διάφορον μέντοι πρόθεον· καὶ ὡς περὶ ὁ θεὸς Λόγος ἐστὶν ἀπειρος, ἐπεὶ τὸ νοητὸν ἀπειρον· οὕτω καὶ ἡ θεία ἀγάπη ἀπειρος, ἐξισουμένη τῷ ἔραστῷ. Πᾶν γὰρ κατὰ τοσοῦτόν ἐστιν ἀγαπητὸν, καθόσον ἐστὶν ἀγαθόν. Ὁ δὲ Θεὸς ἀπειρος ἀγαθότης· ὥστε καὶ ἦν ἀφ' ἑαυτοῦ προεταί ἀγάπην, ἀπειρὸς ἐστίν, εἰ μέλλει ἐξισοῦσθαι τῇ θεῇ ἀγαθότητι καὶ τελείως αὐτῇ ἀγαπᾷ· ὡς περὶ εἰ μέλλοι τελείως νοεῖν ἑαυτὸν, ἀνάγκη τὸν Λόγον τῷ νοητῷ ἐξισοῦσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ἐστίν· ἀπαράλλακτος γὰρ εἰκὼν ὁμολογεῖται τοῦ Θεοῦ.

vinæ bonitati, estque necesse eam perfecte diligere. Sicut si perfecte seipsum intelligit, necesse est ut Verbum objecto intelligibili adæquetur, quod utique etiam ita est; quippe exploratum est, nihil dissimilem aut evariantem ipsum Dei imaginem esse.

³⁸ Hebr. 1, 3.

(38) *Γέννημα καὶ ὄρημα καὶ ἐκσφράγισμα.* Duæ posteriores voces, quædam prioris explicatio sunt. Τὸ ὄρημα, ἐνθύμημα exponit Varin. trahuntque grammaticæ vocem ὄρω ad generationem; in Dei autem peculiarissime ὄρω et ὄρημα, facta illa cogitatio ejusque terminus, mentis illa proles,

A simile: sic enim ille causa ei cognitionis essent ac scientiæ. Id namque nostræ naturæ est, quæ rebus posterior et imperfecta ac dividua est; sic et ipse sibi amoris objectum est. Est enim ipse supremum bonum, nec præterea quidquam est. Qui porro ipse sibi amoris objectum existat, ipse se diligit, Inque hunc modum abs se creata omnia diligit, ea ratione, quod res quælibet in eo consistant quod est ex natura, eamque tenent perfectionem,

Idcirco etiam Filius Dei Sapia ac rerum Ratio seu Verbum, proprie maxime dicitur. Spiritus vero, quem Augustinus Dilectionem vocat seu charitatem, virtus consummans ac perficiens theologorum vocibus laudatus est. Ac sicut divinus Sermo ac Verbum duplicem habet relationem, ad eum cujus Sermo ac Verbum est, ac velut ad causam auctoremque, ex quo processit, ut ad ipsum ait Theologus: «O magne Mentis proles fetusque ac expressio!» et quasi ad intelligibile, velut definitio ad definitum. Scenim habet quasi Dei ac Patris definitio, ut rursus de illo ait Theologus, «Patris definitio atque ratio, » quodque «sic ad Mentem, ex qua est, sese habeat, ac se habet definitio ad definitum.» Nam hoc quoque ait in Orationibus de ipso Filio, quare et expressionem eum vocavit; qui quidem ea ratione qua Patris definitio est atque ratio Verbumque, nec major Deo ac Patre est nec minor, sed per omnia æqualis: quare etiam invariabilis Patris imago dicitur, et: «Figura substantiæ ejus, » æqualis item formæ signaculum, in seipso Patrem ostendens³⁸, uti beatus Basilius in precibus ad eum, laudavit. Hac namque rationis (τοῦ Λόγου) perfectio est (id est, definitionis), ut nec definitum excedat, nec quidquam minus illo habeat. Sic quoque Dei dilectio ac charitas, duplicem habet relationem ad eum, cujus dilectio ac charitas est, tum quod ab illo progreditur, tumque etiam quod amoris objecto adæquetur (Deo scilicet) cujus est dilectio ac charitas. Utraque enim ex auctore existentium divinarum personarum (Filius scilicet ac Spiritus) tota ex toto Deo esse, fide creditur, quoniam diverso procedendi modo. Ac sicut divinum Verbum infinitum est, eo quod intelligibile ipsum est infinitum, sic quoque divina dilectio ac charitas infinita est, quæ amoris objecto adæquetur. In tantum enim res quælibet amoris objectum est, in quantum est bona. Atqui Deus infinita bonitas est.

Idcirco etiam et quam a se profert dilectionem ac charitatem, infinita est, si modo exæquanda est divini bonitati, estque necesse eam perfecte diligere. Sicut si perfecte seipsum intelligit, necesse est ut Verbum objecto intelligibili adæquetur, quod utique etiam ita est; quippe exploratum est, nihil dissimilem aut evariantem ipsum Dei imaginem esse.

paternæ substantiæ, expressio ἐκσφράγισμα, totum perfecte referens Patrem, quæ est illa Basilius ἰσότητος σφραγίς. Sic magnificæ nostrorum theologorum voces, divino potius afflatu illis traditæ, quam humana industria ac solertia adinventæ. .
• (39) Orat. 58.

Enimvero ejus Verbum illi coæternum est; Deus enim cum semper actu intelligat, ex se semper Verbum genuit gignitque; sic et quam ex se dilectionem profert ac charitatem, illi coæterna est; semper enim sibi ipse præsens est, ac semper bonum vult, nunquam vero quod malum est. Ac sicut Deo unum intelligibile est, ipse nimirum sibi ipsi; quamobrem etiam necesse est unum solumque Dei Verbum ex ipso genitum esse; ex quo etiam Unigena Dei Verbum nuncupatur; sic et unum amoris objectum, ipse sibi ipsi. Id vero eum ita se habeat, una solaque ejus necessario dilectio est seu charitas, nempe Spiritus sanctus.

Quia igitur Dei Verbum sibi ipsum æquale est et coæternum, unumque solum et perfectum (non enim velit sermo noster ac verbum, quod paulatim ex imperfectis contextum vix ipsum consistat), sic et Spiritus sanctus ipse sibi æqualis et coæternus, unusque et perfectus et solus est. Quia vero etiam tum Verbum tum divina dilectio (divina utraque hæc persona) totum est et ex toto; ac quidem altera (Verbum scilicet) nihil varians Dei imago est: altera vero (divina nimirum dilectio) diviniæ bonitatis æqualis est, quanquam secundum diversum procedendi modum; utraque Deus verus est. Quid enim in divinis æquale Deo, quin et ipsum substantia sit Deusque? Hincque a Deo necessario est ac colligitur, tria (tres scilicet personas) unam substantiam seu essentiam esse.

Præterea, quandoquidem nullum in Deo accidens est, gignitque Verbum, ac ex seipso producit dilectionem seu charitatem: superest ut divinum Verbum, non ejusmodi verbum sit, quod ore profertur, aut animo repositum manet, nec divinus Spiritus aerem quidpiam atque accidens confingat-

(40) *Ἐνδιδάσκον*, etiam ενδιάθετος λόγος, verbum scilicet mentis, seu etiam cordis, ut alii vocant, etsi majorem habet cum divino Verbo similitudinem, quo menti producenti conjunctus est et affinis (eoque Calecas longe aliis Augustinum auterponit, qui in eo maluerit exemplum ponere, quam in verbo quod ore profertur) immensum distat a Dei Verbo, quod non sit substantia ejusdemque naturæ cum mente, ubi etiam ipsa seipsum intelligit, uti in substantiis separatis, quæ nec ipsam sunt suam intelligere, et in quibus ipsum ejusmodi verbum, quod formant, habet esse quoddam diminutum et intentionale, cum in Deo substantia sit ac purus actus, totum referens atque exprimens quod est Deus; quod idem est de dilectione seu amore, divino scilicet Spiritu. Porro quod ita Calecas Augustino tribuit, quasi unus ipse in verbo mentis et amore divinarum processionum exemplum posuerit, non etiam sui Græci, non omnino probatur. Certe mihi videntur etiam illi vel maxime in verbo interiori exemplum ejusmodi posuisse, etsi exterioris, et ejus quod ore profertur, meminerint, præsertim ratione Incarnationis, qua λόγος factus ἐξαρτάσθη, ut vocat Greg. orat. 3, de Filio, factus nobis manifestus ac Patrem manifestans, cum illi conjunctissimus manserit, ut cogitatio menti, quæ est ipse λόγος ενδιάθετος. Sic egregie Greg. orat. 45, p. 719: Ὁὕτω μοι νόεω τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς μὴ χωρισθέντα πώποτε, καὶ τοῦτου δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁμοίως ἐν τῷ

Ἄλλὰ μὴν ὡσπερ ὁ Λόγος αὐτοῦ συναϊδὸς ἐστὶν αὐτῷ· αἱ γὰρ ἐνεργεῖα νοῶν ἁ θεός, αἱ γὰρ γενεὴ καὶ γεννᾶ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον· οὕτω καὶ ἦν ἁπ' ἑαυτοῦ προφεται· ἀγάπην, συναϊδὸς αὐτῷ ἐστὶν· αἱ γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ πάρεστι, καὶ αἱ τὸ ἀγαθὸν θέλει· οὐδέποτε δὲ τὸ κακόν. Καὶ ὡσπερ τῷ Θεῷ ἐν ἐστὶ νοητὸν, αὐτὸς ἑαυτῷ· διὰ καὶ ἀνάγκη ἕνα καὶ μόνον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, ὅθεν καὶ Μογογενῆς ὁ τοῦ Θεοῦ λέγεται Λόγος· οὕτω καὶ ἐν ἐρραστῶν, αὐτὸς ἐστὶν ἑαυτῷ. Τοῦτου δὲ οὕτω ἔχοντος, μίαν καὶ μόνην ἐστὶν αὐτοῦ ἡ ἀγάπη ἀναγκαίως, δηλονότι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἐπει τοίνυν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἴσος ἐστὶ καὶ συναϊδὸς ἑαυτῷ, καὶ εἰς καὶ μόνος καὶ τέλειος· οἱ γὰρ κατὰ τὸν ἡμέτερον θεσ κατ' ὀλίγον ἐξ ἀτελειῶν συμπλεκόμενος μόλις σύνοισαται· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἴσον ἐστὶ καὶ συναϊδὸν ἑαυτῷ, καὶ ἐν καὶ τέλειον καὶ μόνον. Καὶ ἐπει ὅ τε Λόγος καὶ ἡ θεία ἀγάπη, ἐκάτερον τῶν θεῶν τούτων προσώπων, ὅλον ἐστὶν ἐξ ὅλου· καὶ τὸ μὲν Λόγος ὄν, ἀπαράλλακτος ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ, θεία ἀγάπη ὄν, ἐξισούται τῇ θεῖα ἀγαθότητι, κατὰ διάφορον μέτρον πρόδοον· ἐκάτερον Θεός ἐστὶν ἀληθής. Τί γὰρ ἂν εἴη ἐν τοῖς θεοῖς ἴσος Θεῷ, μὴ καὶ αὐτὸ ὄν οὐσία καὶ Θεός; Ὅθεν ἀναγκαίως, καὶ ἐστὶ καὶ συνάγεται τὰ τρία μίαν εἶναι οὐσίαν.

Ἄλλως τε, ἐπει ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκός οὐκ ἐστὶ, γεννᾶ δὲ Λόγον, καὶ προφεται ἐξ ἑαυτοῦ ἀγάπην, λείπεται μήτε τὸν θεῶν Λόγον εἶναι προφορικὸν ἢ ενδιάθετον (40), μήτε τὸ θεῶν Πνεῦμα ἀερῶδες τι καὶ συμβεβηκός ἀναπλάττειν· ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, καὶ ταῦτα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς,

νῷ τὴν ἐνθύμησιν· Sic tu quoque cogites, Filium a Patre nunquam separatum, nec rursus ab hoc Spiritum sanctum, eodem modo quo cogitationem in mente. Alia etiam quibus orat. 36, p. 590, vim ejus vocis urget, ut tribuitur Filio, eodem spectant; quod nempe sit ὁρος Patris: ejus definitio, quo intellecto, intelligatur et Pater: quod est ridere, ut loquitur Dominus Joan. xiv, nec nisi de Verbo, quo se ipsum comprehendit, et cui affine verbum interioris mentis seipsam intelligentis, accipi potest; sic et quod Athan., orat. 2, adversus Arian. sequi ait: Nisi Filius est coæternus Patri, fuisse quandoque Patrem ἀνοῦν et ἄλογον, ac perinde alii. Spiritus voce, quam ipse Dominus tradidit, convenientiorem aliam theologis ullis posse inveniri, non existimo. Ostendit ipse Augustinus, iisdem ipsis libris *De Trinit.* quanti Græcos tractatores faciat, exque illis potius doceri Trinitatis mysterium, quam ipse docere percipiat: cum tamen ea lingua Græcæ facultas non suppeteret, qua eorum libros legere, ac satis intelligere posset: quod certe in viro tanto dolendum, ut et quod etiam nescivit Hebraice. Hinc enim factum est, ut quantavis ingenii facultate polleret, a Scripturæ sæpius vero sensu aberraverit. Quod librum August. *De Trinit.* singulariter ubique citat Calec. cum sint libri xv, jam olim sic distincti, nescio an non omnes ille habuerit, sed forsitan solum ipsum quintum, sic Græce versum, ex quo præcipue mutuatus sit, quæ hic exsequitur.

ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ, ὃ τί ποτε ἄστιν εἶδος ἔχει καὶ μορφῇ. Ἐκ γὰρ οὐσίας οὐσία κατὰ φύσιν προάγεται, ὅταν τὸ ἑαυτῆς τέλος ἐνεργῇ κατὰ τὴν οἰκειαν φύσιν, καὶ τῷ αὐτῷ, ἐπειπερ ἐν αὐτῷ τὸ οἰκεῖον τέλος ἐκάστω.

ita naturaliter procedit, cum illa pro eo ac illi natura siquidem unus semper cuique finis proprius existit.

Ἄλλὰ μὴν ἡ ἐν ἡμῖν ἀγάπη καὶ ὁ ἔρωσ διπλοῦς ἐστὶ διὰ τὴν τῶν ἐραστῶν διαφορὰν καὶ ἀκαθαρσίαν. Ὅθεν καὶ φαῦλα ἐφ' ἡμῶν γίνεται ἀγάπη, ὅταν παρίντα ἀγαπῶμεν τὰ φαῦλα· καὶ ἀκάθαρτος ἔρωσ, ὅτε καὶ ὁ λόγος ἡμῶν φαῦλος ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. Ἐπὶ δὲ τῷ Θεῷ ἐν ἐστὶν ἐραστῶν, αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ ἀγιώτατον, πάντων ὄντων ἀσυγκρίτως ὑπερανψυχοσμίμων. Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη ἅγια ἐστὶ καὶ μία. Καὶ ἐκεῖ τὰ κρυφίαν ἔχοντα τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς κινήσεως ἀρχὴν τῷ τοῦ πνεύματος ὀνόματι καλοῦμεν· οὕτω γὰρ καὶ τοῦ ἀνέμου πνεύματα λέγομεν διὰ τὴν ἀδηλίαν τὴν τοῦ ὄθεν προλασι· καὶ ἡ θεία αὕτη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἅγιον καλεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἡ θεία γέννησις ἐπίσης ἐστὶν ἀδελος καὶ ἀγνωστος πάση γεννητῇ φύσει· ἀλλ' οὖν καθότι γέννησις λέγεται, συνηθεστέρα φωνῇ γνωριμωτέρα καὶ οἶον οἰκειωτέρα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δοκεῖ ἤπερ ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος πρόδοσι. Τῆς γὰρ πρόδοσι ταύτης εἰκασίαν τινὰ καὶ οἰκειώτητα ἄξιως ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους εὐρεῖν οὐκ ἐστίν. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰς ἐννοϊάν τινα τῶν ἀδῶν ἐρχόμεθα.

humanis invenire possumus : cum ex iis quæ in ac cogitatum veniamus.

Θεὸς ἀρα ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· Θεὸς δὲ ἡ θεία Ἀγάπη, καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς Πατὴρ καὶ Υἱὸς· καὶ ἡ τοῦτου πρόδοσι· Ἀγάπης ἐστὶ πρόδοσι. Καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοεβῆ φύσει δύο μόνον ἐπὶ τὰ ἔνδον νοῦνται πρόδοσι, μία μὲν ἡ τοῦ Λόγου πρόδοσι, καθ' ἣν νοεῖ τὸ νοητόν· ἄλλη δὲ ἡ τῆς ἀγάπης ἢ θελήσεως, καθ' ἣν ἐπιεται τὸ νοηθέντος· ἀγαθοῦ, εἰ μὴ παρῆ, ἢ ἀγαπᾷ τοῦτο παρόν· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὰς δύο παρῆται τῷ θεῷ Νῷ καθὼς δέδεικται· καὶ ἐστὶν ἡ τῆς νοήσεως πρόδοσι ἢ ἐνέργεια Λόγου καὶ Υἱοῦ· λείπεται τὴν ἑτέραν, ἢ οὖν τὴν ἀγάπης εἶναι τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι τὴν θεϊαν Ἀγάπην, ἢ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ.

Fillique operatio, superest alteram (dilectionis scilicet ac charitatis) esse Spiritus sancti, esseque Spiritum sanctum divinam dilectionem ac charitatem, qua Deus seipsum diligit.

Τοιοῦτον τοῖνον καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος· τὸ τοῦ Διζουστίνου(41) παράδειγμα καὶ τῶν κατ' αὐτὸν διδασκάλων· καὶ ἐστὶ τῶν ἄλλων προσφυσέτερον καὶ οἰκειωτέρον. Τῶν γὰρ θεολόγων ἀπάντων νῷ καὶ λόγῳ φαρμένων ἀνάλλογον ἔχειν πρὸς ἀλλήλους τὴν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες σχεδὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τῷ παρ' ἡμῖν κριφορικῷ παρῆκαζουσι λόγῳ· ὃ δὲ ἐπὶ τὸν ἔνδον λόγον τὸν ἐνδιθέτον λαμβάνει τὴν ὁμοιότητα. Ἐκεῖ γὰρ, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ ὁ πρῶτος λόγος καθ' ὃν λογικοὶ ἐσμὲν καὶ καλοῦμεθα, εἴτε μετὰ σώματος ἴσμεν, εἴτε καὶ μὴ. Ὅ δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω βέων οὗτος λόγος τοῦ

tur : sed hæc quoque essentia seu substantia, unaque ipsa ac eadem cum Dei ac Patris essentia, in eadem specie eademque forma (quidquid tandem in Deo species sit ac forma) esse existimetur. Ex substantia enim seu essentia, substantia ac essentia comparatum est, suum suam agit : Idemque,

Enimvero, quæ in nobis dilectio est seu amor duplex est, ob eorum quæ amori habentur discrimen ac impuritatem. Unde etiam prava in nobis existit dilectio, cum res vitæ hujus, quæ sunt pravæ, diligimus : atque amor impurus, quando et nostra ratio necessario prava est. In Deo autem amoris objectum unum est (ipse nimirum sibi ipsi) ac sanctissimum, quippe supra res omnes incommensurabilem excessu eminentem ac elatum. Divina quoque dilectio ac charitas sancta est et una. Quia vero ea quæ occultam habent motus sui originem, spiritus nomine vocamus : sic enim etiam ventos appellamus spiritus, quod incertum nobis sit unde illi procedant : idcirco divina hæc dilectio ac charitas, Spiritus Dei sanctus appellatur. Quoniam etiam divina generatio perinde occulta ac ignota genitæ omni naturæ est : verumtamen in quantum generatio vocatur usitatioribus vocabulis, notior ac velut familiarior humanæ naturæ videtur, quam Spiritus sancti processio. Hujus enim processionis vix ullam conjecturam ac convenientiam in rebus sensum cadunt, ad spirituum notitiam aliquam

Deus ergo est Dei Verbum : Deus vero divina dilectio ac charitas, idemque cum Patre atque Filio Deus, ejusque processio, dilectionis ac charitatis processio est. Quodque in natura sermonis vi seu rationis, ac intelligendi facultate prædita, dum tantum interius intelliguntur processionis : una quidem rationis sermonisque et verbi processio, qua objectum in notitiam cadens intelligit : alteraque dilectionis seu voluntatis, qua bonum intellectu cognitum, nisi præsens sit, concupiscit, præsens autem diligit. Cumque adeo necesse sit, utramque divinæ menti adesse, uti probatum est : sitque intellectionis processio, sermonis seu Verbi

Tale igitur etiam in sancta Trinitate Augustini ac sequacium doctorum exemplum ; estque reliquis connaturalius ac magis appositum. Nam cum omnes theologi Patrem dicant ac Filium sic se inter se quadam proportione habere, ac se habent mens ac verbum ; alii quidem fere omnes Deum Verbum comparant cum verbo, quod apud nos ore profertur ; at Augustinus, in interiori verbo ac quod in animo residet, assumit similitudinem. Illic enim tum esse ad imaginem positum est, tum prima ratio ac sermo, qua rationales (sermonis scilicet et verbi ac rationis compotes) sumus pari-

(41) Lib. v.

ter ac vocatur, sive in corpore versatur, sive non. Quod vero sic extra verbum fuit, interioris signum est, diversaque ab illo ratione eodem ipso nomine censetur. Siquidem enim ex verbo illo prolatis rationales et ad Dei imaginem diceremur, reliquum foret neque omnino rationales, neque ad Dei imaginem dicendos, cum post mortem verbum quod ore profertur minime habituri sumus, nec aereum istum spiritum trahemus.

Verbum itaque interius citra omnem comparisonem nobilior est: decet vero ut ab iis quæ nobiliora sunt ac convenientiora, divinorum similitudines ducamus. Ac quidem quæ alii afferunt, duntaxat imago sunt: quæ vero Augustinus, etiam magnam similitudinem habent: ut et infidelis inde ad intelligentiam Trinitatis provehatur: qui nec audire quæ sunt divinæ Scripturæ sustineat; dummodo probo animo sit, pollensque ingenio, contentioni minime studeat. Admodum enim cogit, cum præterea etiam consentiat divinæ Scripturæ. Quinimo ex illa potissimum habet probationes: ac cui libuerit, ejus rei testimonia, in iis libris quos scripsit beatus Augustinus de Trinitate, invenit.

Eumvero quoad quis Verbum Filium esse inficiari non poterit, is neque Patrem vere Mentem dicere recusabit: non qualis apud nos mens est, sive angelica, sed divina et infinita, ac quæ omnibus mentibus infinite emineat, cujus tamen mens humana exemplum ac imago quædam existat. Illis consequens sit, ut et dilectionem necessario ponamus in Deo. Est enim hæc utentium ratione proprietas, uti dictum est. Sed et verbi ex mente processio clarius manifestat eam processionem, idcirco quod sine passione ac materiæ expers existat, quam carnalis hæc generatio. Similiter quoque dilectionis ex voluntate processio, manifestior imago est processionis Spiritus sancti ex Deo, quam corporalis hæc Spiritus processio. Quamobrem penes animum sumendo imaginem, convenientius divinam mentem Verbumque ac dilectionem appellabimus, quam a corpore nuncupando, Patrem et Filium et Spiritum. Quia tamen in Deo Verbum vere existens est et perfectum parique substantia, ei, ex quo processit, Filius nuncupatur, consuetio nobis loquendi genere. Quocirca etiam antiqui pietatis magistri, ac potissimum magnus Athanasius in iis, quæ adversus Arium scripsit, eos qui dicerent esse Filium ac Spiritum Patre posteriores, in eam adigebant absurditatem, ac si Deum mentis expertem ac voluntatis assererent. Hoc enim illi absurdius ducebant, quam si absque Filio ac Spiritu dicerent. Nam hoc quoque cuivis substantiæ immateriali tribuetur. Liqueat igitur convenientius vocari Deum mentem ac voluntatem, quam Patrem ac Spiratorem. Porro summæ rem absurditatis habebant, inferri Deum mente carere ac voluntate,

Α Ενδον λόγου ἐστὶ σημαντικὸς, καὶ ὁμωνύμιος ἐκείνου λέγεται. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ προφορικοῦ λόγου λογικὸι καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐλεγόμεθα, ἐλείπετο πάντως μήτε λογικοὺς ἡμᾶς εἶναι μήτε κατ' εἰκόνα Θεοῦ λέγεσθαι, ὅτε μετὰ θάνατον τὸν προφορικὸν λόγον οὐδαμῶς ἔξομεν, οὐδὲ τὸ ἀναέριον τοῦτο παλάμηματα πνεῦμα.

Β Ὅστε ὁ ἐνδον λόγος, τοῦ ἐκτὸς ἀσυγκρίτως τιμιώτερος· ἀπὸ δὲ τῶν τιμιωτέρων καὶ οικειοτέρων ὀφειλομέν τὰ θεῖα εἰκονίζειν. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων, εἰκὼν μόνον· τὰ δὲ τοῦ Ἀγίουσίνου καὶ πολλὴν τὴν ὁμοιότητα ἔχει· ὥστε καὶ τὴν ἀπιστοῦν εἰς ἔννοιαν ἀναχθῆναι τῆς ἁγίας Τριάδος ἐκ τούτου, τὰ ἐκ τῆς θείας Γραφῆς οὐδὲ ἀκούσαι καταδεχόμενον, μόνον εἰ τὴν εὐγνωμοσύνην ἔχει μεθ' ἐαυτοῦ, καὶ νοῦν ἔχων, μὴ φιλονεικεῖν προσιροῖτο. Πολλὴν γὰρ τὴν ἀνάγκην ἐπάγεται μετὰ καὶ τοῦ τῆ θείας Γραφῆς συμφωνεῖν. Μᾶλλον δὲ ἐκείθεν ἔχει τὰ ἀποδείξεις· καὶ τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας ὁ βουλόμενος εὐρήσει σαφῶς, ἀναγνοὺς τὰ περὶ τούτου ἐν τῇ περὶ Τριάδος βιβλίῳ τῷ μακαρίῳ Ἀγιοσίνῳ συγγεγραμμένα.

Γ Οὐ μὴν ἀλλ' ἕως ἂν μὴ δύνηται τις ἀρνεῖσθαι Λόγον εἶναι τὴν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα παραιτῆσθαι λέγειν ἀληθῶς εἶναι Νοῦν· οὐχ ὅσον τὸν παρ' ἡμῶν, ἢ τὸν ἀγγελικόν, ἀλλὰ θεῖον καὶ ἀπειρον καὶ πῦντων νόων ἀπέριως ἐξηρημένον, παράδειγμα μέντοι τοῦ ἀνθρώπινου, καὶ τοῦτον εἰκόνα ἐκείνου. Τούτοις δὲ ἔπειτα καὶ Ἀγάπην ἀναγκαίως τιθέμεν ἐπὶ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ τῶν λογικῶν ἰδιότης, ὡς εἰρηται. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρόδος τοῦ λόγου ἐκ τοῦ νοῦ ἐναργέστερον ἐκφαίνει τὴν πρόδον ἐκείνην διὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀύλον ἢ αὐτὴ τὴν σαρκικὴν γέννησις. Ὅμοιος καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἐκ τῆς θελήσεως πρόδος ἐμφανέστερα ἐστὶν εἰκὼν τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ αὐτὴ ἡ τοῦ σωματικοῦ πνεύματος πρόδος. Ὅστε ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα λαμβάνοντες, οικειοτέρως προσερῶμεν τὸνθεῖον Νοῦν καὶ Λόγον καὶ Ἀγάπην ἢ ἀπὸ τοῦ σώματος Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα αὐτὸν ὀνομάζοντες. Ὅμοιος ἐπεὶ ὁ Λόγος ἐκεῖ ὄφρασις ἐστὶ καὶ τέλος; καὶ ἴσως τὴν οὐσίαν τῷ, ἀφ' οὗ προήλθεν, Υἱὸς ὀνομάζεται, κατὰ τὸ τῆς αἰθρωπίνης διαλέξεως ἔθος. Διὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι, καὶ μάλιστα ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς κατὰ Ἀρείου (42), τοῦ λέγοντος ὕστερα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς τοῦτο ἀπήγγεν τὸ ἄτοπον, ὡσπερ ἂν εἰ ἔλεγον ἄνοιον καὶ ἀθελῆ τὸν Θεόν. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἀτοπιώτερον τιθεμένοις ἐδόκει ἢ ἀπαῖδα καὶ ἀπνοῦν. Καὶ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκάστη τῶν ἀύλων οὐσιῶν συγχωρηθήσεται. Ὅστε δὴλον, ὡς μᾶλλον ἀρμόσει Νοῦν καὶ Ἐλέγησιν τὸν Θεόν λέγειν ἢ Πατέρα καὶ Πνεῦμα. Ἐδόκει δὲ αὐτοῖς ἀτοπιώτερον ἄνοιον καὶ ἀθελῆ τὸν Θεόν συνάγεσθαι ἀπὸ τοῦ τῆθεῖος τοῦ Πατρὸς ὕστερα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα· ἐπεὶ ὁ νοῦς καὶ λόγον ἔχει

ἀναγκαίως· καὶ οὐκ ἂν εἴη νοδὸς λόγον οὐκ ἔχων. Καὶ ὁ θεῶν, λογικὸς ὢν, ἀγάπην πάντως ἔχει ἡ Ἐρωτα. Τὰ γὰρ ἄλογα λόγον οὐκ ἔχοντα, οὐκ ἂν ὀρθῶς λέγοντο τοῦτο θεῶν εἰς ὅπερ ἂν ὁρμῶσιν. Φυσικῆ γὰρ δυνάμει πρὸς τοῦτο κινῶνται. Καὶ πάλιν θεῶν, οὐκ ἂν εἴη ἀγάπην οὐκ ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ προτοῦσαν.

Ἡ γὰρ ἀγάπη ἀπὸ θελήσεως πρόβεισι. **A** **U**nde scilicet quod Filius ac Spiritus posterius Patre existere ponebantur; quod nimirum mens necessario verbum habeat ac sermonem: nec mens ulla sit quæ illo careat. Qui item voluntate præditus est, cum ratione utatur atque sermone, omnino dilectionem habet seu amorem: bruta enim ac muta animalia, cum sermonem ac verbum seu rationem non habeant, neque id velle rite dicantur, in quod appetitu incitantur. Moventur enim naturali vi atque instinctu. Ac rursus qui volens est, is nunquam fiat, quin dilectionem ab ipso procedentem habeat. Dilectio enim a voluntate procedit.

Ἐχει μέντοι ὁ θεὸς Λόγον καὶ Πνεῦμα, ὡς ἑαυτὸν ἔχων. Εἰ γὰρ, διὰ τὸ ἔχειν, σύνθεσιν τις ὑπονοήσει. Ἄλλα λέγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει Πατέρα· ὡσαύτως δὲ καὶ Προβολέα τὸ Πνεῦμα. Οὐ μάλλον οὖν ἔσται ὁ Πατὴρ ἔχων ἢ ἐχόμενος κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ ἔχειν. Καίτοι καὶ τοῦτο παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖται, τὸ τὰς θείας ὑποστάσεις εἰς ἀλλήλας περιχωρεῖν· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο σύγχυσις ἐφαρτάι. «Οὐ γὰρ ὡστε συναλοφθεσθαι,» Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησὶν (43), «ἀλλ' ὡστε ἔχεσθαι.» Ἡ καὶ ὡς ἔχει τὸ τοῦ Νύσσης (44), ὃ καὶ πρότερον ἐλέγομεν, ὅτι «κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἐπίνοιαν ἐκάτερος ἐν τῷ ἐτέρῳ εἶναι λέγεται· ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνης κάλλος ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ πρωτότυπον κάλλος.» **B** decor in principe forma ac exemplari: Paterque sua imagine.)

Εἰ δὲ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἀγάπη παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ θελήσεως; (45) τῷ Ἀδουστίνῳ εἰρηταί· ἄλλοι δὲ τῶν ἁγίων βούλησιν καὶ θέλησιν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς εἶπον, ὃ καὶ πρότερον ἐξεθέμεθα. Οἶον ὃ μὲν Δαμασκηνὸς (46), «Οὐκ ἔστι τῷ Πατρὶ Λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ Υἱός·» ὁ δὲ θεὸς Κύριλλος ἐν τοῖς Θησαυροῖς (47), «Ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς· βούλησις·» ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος (48), «Ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ οὕτε κρηματοῦται οὕτε καύεται· οὕτε ἄρα κρηματοῦται ἢ εἰκνών, οὕτε ἐπαύσατο· ἢ δὲ θέλησις; καὶ ἄρχεται καὶ παύεται.» Εἰ ταῦτα λέγοιεν, οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι. Ἁγίων γὰρ εἰσὶν ἀποφάσεις, καὶ ἔστι λογικῶν ἀνθρώπων καὶ εὐσεβεῶν βουλομένων τὸ τὰ παρὰ τῶν ἁγίων εἰρημένα πάντα ἀσπάζεσθαι, καὶ μὴ καθάπερ ὦνια, τὸ μὲν ἀπορρίπτειν, τὸ δὲ ἐκκρίνειν· ἀλλὰ πάντα δεχομέν-

(43) O. at. 32.

(44) Adversus Eunomium.

(45) Παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπὸ θελήσεως. Nempe Augustinus et Latini passim duplicem distinguunt processionem, ex duplici modo operationis, qui in Deo a nobis intelligitur, qui est intelligere et velle, quæ sunt quidem ipsa unum in Deo ac simplicissimum, intelliguntur tamen virtualiter distincta et eminenter, ita ut in persona secunda, alterum sit generatio, alterum productio: alterius terminus λόγος, Verbum et Filius; alterius omor, dilectio ac Spiritus sanctus. De voluntate in generatione Filii, erat Eunomianorum objectio, quam solvit Gregorius, orat. 35, dicentium Patrem voluntate genuisse vel invitum: sic nimirum de processione Verbi a Deo, ac de creatorum, philosophantes; non distinguentes de voluntate ut natura et ut libera; deque illa concomitante et antecedente;

indecumque quod Filius ac Spiritus posterius Patre existere ponebantur; quod nimirum mens necessario verbum habeat ac sermonem: nec mens ulla sit quæ illo careat. Qui item voluntate præditus est, cum ratione utatur atque sermone, omnino dilectionem habet seu amorem: bruta enim ac muta animalia, cum sermonem ac verbum seu rationem non habeant, neque id velle rite dicantur, in quod appetitu incitantur. Moventur enim naturali vi atque instinctu. Ac rursus qui volens est, is nunquam fiat, quin dilectionem ab ipso procedentem habeat. Dilectio enim a voluntate procedit.

Cæterum habet Dens Verbum ac Spiritum, ut qui habeat seipsum. Alioqui enim, eo quod habeat, alicui in mentem veniet esse illum compositum. Quin hoc quoque dicitur, habere Filium Patrem: ac similiter habere Spiritum, quo auctore produciuntur. Igitur quod attinet ad vim vocis hujus habere, non magis erit Pater habens, quam qui habeatur. Quin hoc quoque Ecclesiæ in confesso est divinas personas quasi circuitu quodam inter se recurrere, sibi que imineare: non tamen sequetur inde confusio: «Non enim, inquit Gregorius Theologus, ut quasi coalescant ac misceantur, sed t cohereant.» Sive etiam, ut locutus est Gregorius Nyssenus, cujus et superius allata auctoritas est: «Secundum aliam atque aliam rationem, alter in altero esse dicitur; Filius scilicet in Patre, velut imaginis in Filio, velut exemplaris decor ac species in

Quod si hic Augustinus Spiritum sanctum ut est dilectio a Patre dixit ex voluntate; reliqui vero sancti Filium Patris voluntatem ac consilium dixerunt, quæ et superius exposuimus, veluti nimirum Damascenus: «Non est Patri Verbum, sapientia, virtus, voluntas alia quam Filius:» divinus vero Cyrillus in *Thesauris*: «Filius viva est et substantialis Patris voluntas;» magnus item Athanasius: «Divina substantia neque cœpit, neque desinit. Neque ergo cœpit divina imago, autem desinit: voluntas autem et cœpit et desinit:» hæc illi quod dicant, haud turbari oportet, quod sanctorum sententiæ sint; sitque hominum ratione utentium, ac qui pie sentire velint, ut quæ dicta sint a sanctis, omnia amplectantur; nec sicut in eis quæ veniant, alia quidem rejiciant, alia vero seligant; sed

qua distinctione conciliandæ hic allatæ Patrum auctoritates, exsufflandique Anomœi, qui ea quæ natura agimus, complacente voluntate nos agere, nec posse non agere, non intellexerunt. Quæ voluntatis summa perfectio est, etsi non libertas, aut ea voluntas quæ incipit desinatque, juxta quod Athanasius tradit, sive Maximus, ut scilicet hoc vel illud ut terminum in rebus connotat. Caute etiam notanda personarum nomina propria et appropriata, ut vocant; quorum illa non evariant, sensus vero ista; suntque ipsa reipsa absoluta, sed ut tali modo in hac illave persona considerantur, quo non in alia.

(46) Lib. 1 *De fid.* c. 13.(47) *Theol.* I. XXI, p. 212.

(48) Dialog. 1 cum Anom., qui et Maximo scribitur.

cuncta recipientes ac custodientes velut Spiritus A voces, sic operæ pretium exponere satagant, ut et communissimis de Deo conceptionibus et principiis fidei, nec non sanctorum multitudini consentiant: sic tamen, dum eorum nobis sanctimonia nulla suspicione laboret. Quod illis servemus necesse est; non sic nostro, sanctorum sententias verbaque, usurpemus consilio, ut alios aliis committere videamur, ac velut qui se mutuo evertant, inducere. Non enim æquum est, ut sibi invicem adversari existimentur. Id enim nec iis hominibus satis congruat, quibus tantisper rationis lux affulgeat; tantum abest ut sanctis, qui motore Spiritu cuncta exposuerunt: quo scilicet homines, illis tanquam pietatis magistris animum adhibentes, ac per eos veritatem nanciscentes, in hunc modum in Christo necterentur.

De his igitur quæ sanctis dicta sunt, ita sentendum, talique in omnibus utendum regula est. Siminus, præstat, ut dicamus nos non intelligere eorum quæ dicuntur sententiæ vim, quam convenientes exque ratione de Deo sententias evertamus, uti ait magnus Basilus. Hic autem possumus dicere, sanctos, secundum diversos respectus idem alia atque alia ratione declarare. Nam Filius quidem ex Patre est, tanquam verbum ex mente. Secundum hanc considerationem etiam voluntatem ex voluntate dixerunt, quemadmodum ait Gregorius Theologus: «Patri generatio, gignendi voluntas est, ac voluntas ex voluntate.» Secundum quem utique modum, Filium sapientiam ex sapientia dixerunt, ac virtutem ex virtute. Cæterum Spiritus sanctus ex Patre est, velut dilectio a voluntate: idcirco etiam distincta processio est. Creatura vero, tanquam ab una voluntate, a Patre est et Filio et Spiritu sancto. Una enim est trium personarum, quod atinet ad creaturas, voluntas.

Id vero est, quod et beatus Maximus ait, in disputatione eum Anomæo. Nam cum ille dixisset, «Si Deus aliis gignit, atque aliis condit, compositus est;» respondet, «Non dico aliis gignere, atque aliis condere, sed, aliter gignere, aliter condere.» Cæterum divinus Spiritus, qui sit a Patre dilectio et charitas, peculiari quodam modo dicitur. Est enim dilectio ac charitas nomen relationem habens; unde et persona est. Non enim sicut bonitas, aut vis tenens omnia ac conservans, aut providentia quæ relationem habent ad creaturam, nec sunt in ipso Deo; sed sic est dilectio ac charitas, quod relate procedit. Ac sicut verbum ex mente relate dicitur; quamquam verbum seu sermo de toto Deo communiter et absolute dicatur: etiam dilectio ac charitas dicitur. «Deus enim, inquit, charitas est²⁶.» Proprie tamen ac relate, alterum de Patre dicitur, nempe mens; alterum de Filio, scilicet Ver-

vous και φυλάττοντας ὡς τοῦ Πνεύματος φωνας, οὕτω προσήκον ἐπιχειρεῖν ἐξηγησθαι, ὥστε και ταῖς περὶ Θεοῦ κοινοτάταις ἐννοαῖαις και ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς, και τῷ πλήθει τῶν ἁγίων συμφωνεῖν· μόνων εἰ περὶ τῆς ἐκείνων ἀγιοσύνης ἀμφιβολίαν οὐδεμίαν ἔχομεν, Ὅπερ ἀναγκαῖον ἐκείνοις τηρεσθαι, και μὴ διὰ τὴν ἑαυτῶν βούλησιν οὕτω τὰ τῶν ἁγίων ἐκλαμβάνοντας, ὡς ποιεῖν ἐκείνους ἀλλήλοις πολεμεῖν δοκεῖν, και ὑφ' ἑαυτῶν ἀνατρέπεσθαι. Οὐ γὰρ ἀνείκοτως νομίζονται ἑαυτοῖς και ἀλλήλοις ἐναντιοῦσθαι· τοῦτο γὰρ οὐδὲ τοῖς ὅπωσοῦν λογικοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀρμόζει, μῆτοι γὰρ δὴ τοῖς ἁγίοις, οἱ πάντα ἐξέθεντο ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινεούμενοι Πνεύματος· ὥστε τοῦτο: ὡς διδασκάλοις εὐσεβείας τοῦ ἀνθρώπου προσέχοντας, και δι' αὐτῶν τῆς ἀληθείας ἐπιτυγχάνοντας, οὕτω συνημμένους ἐν τῷ Χριστῷ γίνεσθαι.

Περὶ μὲν οὖν τῶν τοῖς ἁγίοις εἰρημένων οὕτω χρῆ γνώμης ἔχειν, και τοιοῦτῃ χρῆσθαι ἐπὶ πάντων κανόνι. Εἰ δὲ μὴ, ἀμεινον λέγειν τὴν τῶν λεγομένων μὴ συνίεναι διάνοιαν ἢ ἀνατρέπειν τὰς ἀξιολόγους περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος. Ἐνταῦθα δὲ ἔστι λέγειν, ὡς τὸ αὐτὸ κατὰ διαφόρους ἀποβλέψεις ἄλλως και ἄλλως οἱ ἅγιοι ἀποδιδοῦσιν· ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστιν, ὡς Λόγος ἐκ Νοῦ. Κατὰ τοῦτο και θέλησιν ἐκ θελήσεως εἶπον, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος λέγει, «Τῷ Πατρὶ γέννησις ἐστὶν ἢ τοῦ γεννᾶν θέλησις, και βούλησις ἐκ βουλήσεως· καθ' ὃν δὴ τῶν εἶπον σοφίαν ἐκ σοφίας τῶν Υἱῶν, και δύναμιν ἐκ δυνάμεως. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν, ὡς ἀπὸ θελήσεως ἢ ἀγάπης. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ και πρόσδος διάφορος. Ἡ ἐκ κτίσεως, ὡς ἀπὸ μιᾶς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μία γὰρ τῶν τριῶν ἐπὶ τῶν κτισμάτων ἢ θέλησις.

Τοῦτο δὲ ἐστὶν, ὅπερ και ὁ Οὐτος Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Ἀνόμοιον διαλέξει φησὶν (49). Ἐκείνου γὰρ εἰπόντος, «Εἰ ἄλλοις ὁ Θεὸς γεννᾷ, και ἄλλοις κτίζει, σύνθετός ἐστιν·» ἀποκρίνεται, «Οὐ λέγω ἄλλοις γεννᾷ, και ἄλλοις κτίζει· ἀλλὰ, ἄλλως γεννᾷ, και ἄλλως κτίζει.» Τὸ μέντοι θελον Πνεῦμα, ὡς Ἀγάπη παρὰ τοῦ Πατρὸς ὄν, ἰδιατερόν τινα λέγεται τρόπον. Ἀναφορικὸν γὰρ ἐστὶν ἢ Ἀγάπη· διὸ και πρόσωπὸν ἐστὶν. Οὐ γὰρ ὡσπερ ἢ ἀγαθότης, ἢ ἡ παντοκρατορία, ἢ ἡ πρόνοια, & πρὸς τὴν κτίσιν τὴν ἀναφορὰν ἔχουσι, και οὐκ ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλ' οὕτως ἐστὶν Ἀγάπη τὸ ἐκπορευόμενον ἀναφορικῶς· και ὡσπερ ὁ λόγος ἐκ νοῦ ἀναφορικῶς λέγεται, και τοῦ τοῦ ὅλου Θεοῦ κοινῶς και ἀποκελυμένως λόγου λεγομένου και νοῦ· και Ἀγάπη δὲ λέγεται. «Ὁ γὰρ Θεός,» φησὶν, «Ἀγάπη ἐστίν.» Ἄλλ' ὅμως ἰδίως και ἀναφορικῶς τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κτίζεται, τὸ Νοῦς, τὸ δὲ Λόγος ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ· ἢ δὲ Ἀγάπη,

²⁶ I Joan. iv, 3.

(49) Dial. I qui et Athanasio tribuitur.

ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Κατὰ τοῦτο καὶ νοῦς τὸ Πνεῦμα λέγεται ἂν ὡς Θεός· ὡς ἔχει τὸ ἀδόμητον ἐκείνο.

Σὺ ζωὴ, ἔρωσ, φῶς, τοῦς.

Ἐσαύτως καὶ ὁ Υἱός. Ἄλλ' οὐ λέγεται οὕτως ἀναφορικῶς κατὰ τὰ πρὸς τι, ὥστε καὶ Λόγον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἐκ τοῦ Πνεύματος προεῖναι. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦν, οὐδὲν ἐκώλυεν εἰς πολλὰ πρόσωπα τὸν ἕνα Θεὸν προχωρεῖν, ὅπερ τῷ τῆς Τριάδος λόγῳ ἐναντιοῦται. Καὶ πᾶν ὃ τὸν τῆς Τριάδος ἢ τὸν τῆς Μονάδος διασείει λόγον, ἀπορρίπτειον.

Ἐσαύτως ὁ Θεὸς καὶ Σοφία λέγεται ἀποκελευμένως· καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνάγκη κοινὸν εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ δὴ καὶ Πνεύματι. Ἡ γὰρ διὰ τοῦ Λόγου ἐκλάμπουσα σοφία, ἥτις αὐτὸς ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν οὐσία. Ἡ δ' οὐσία τοῦ Πατρὸς αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ ἐστὶ κοινή. Ἄλλ' ὁμοῦ ἰδιαίτερον τινα τρόπον ἀποδίδεται τῷ Υἱῷ ἢ σοφία· καὶ μία οὖσα τῷ ἀριθμῷ σοφία, ὡς εἴρηται, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὁμοῦ οὐκ ἐστὶν ἡ γεννωμένη σοφία ἢ αὐτῇ τῇ γεννώσῃ, δηλαδὴ κατὰ τὸ γεννώσθαι. Ταῦτα δὲ καὶ πρότερον εἴρηται.

Ἵτι δὲ εἶπομεν τὸ τοῦ Αὐγουστίνου παράδειγμα ἐκ τῆς Γραφῆς ἔχειν τὰς ἀποδείξεις, ἀληθές· ἐστὶ πολλῶν γὰρ αὐτοῦ πρότερον ἡ θεία Γραφή τοῦτο φησὶν, ἐν οἷς ὁ Θεολόγος Ἰωάννης διδάσκει. Οὕτω· γὰρ εἰπὼν, «Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, » δοκεῖ μὲν οὕτω· ἀπλῶς ἀδιακρίτως τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ὅπερ ἂν εἰλεγειν, ἀληθῶς ἂν εἶπε, σύμφωνον γὰρ τοῦτο τῇ κοινῇ περὶ Θεοῦ δόξῃ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶ καὶ ἀγάπη καὶ σοφία καὶ πᾶν ἀγαθόν· ὁμοῦ βουλόμενος καθαρώτερον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐκφῆσαι, ὃν Θεὸν ἀπροδιορίστως· εἶπεν Ἀγάπην, τοῦτον καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι προστίθησιν. Εἰπὼν γὰρ, «Ἀγαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν, » ἐπάγει, «Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννῆται· » ἐκ τούτων δὲ ἠέλωσεν ἑαυτὸν αὐτὴν εἰρηκέναι Ἀγάπην τὸν Θεόν, ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶπε. Θεὸς οὖν ἐκ Θεοῦ ἐστὶν ἡ Ἀγάπη. Εἶπε γὰρ, «Ὅτι ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστὶ, » καὶ, «Ὅτι ἡ Ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ· » καὶ, «Ὅτι ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννῆται. » Πῶς δὲ γεννᾶται ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, μετὰ μικρὸν ἔρει. Ἀλλὰ τὸ, «Θεὸς ἐκ Θεοῦ, » τὸ εἶναι ἐκ τίνος δηλοῖ. Τοῦτο δὲ τῷ Πατρὶ οὐκ ἄρμόζει· ἀνάτιος γὰρ ἐστὶ· τούτεστιν ἀπ' οὐδενός. Λεῖπεται ἢ τῷ Υἱῷ ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσήκειν. Ἄλλὰ μὴν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τοῦτο προστίθησιν· ὄγλον δέ. Ἐφεξῆς γὰρ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀναμνήσας, οὐ καθ' ἣν ἡμεῖς αὐτὸν, ὅλλὰ καθ' ἣν ἡγάπησεν ἡμᾶς, «Ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, » φησὶν, «ἰλασμένον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. » Ἐνετεύθεν εἰδίδας πῶς καὶ ἡμεῖς ἀλλήλους ἀγαπῶμεν· ἀλλήλους δὲ ἀγαπῶντες, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· καὶ ἀντιστρόφως, τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, ἀλλήλους ἀγαπῶμεν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Θεῷ μένομεν. Ἐννοοῦντες γὰρ ὁπόσον ὁ Θεὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς, ἐπιστρέφομεθα

bum; alterum de Spiritu, nimirum charitas et dilectio. Per hunc modum etiam Spiritus mens dicatur, ea ratione quæ est Deus: velut est istud moduli.

Tu Vita, Amor, Lux, Mens.

Similiter, etiam Filius. Non tamen sic relate dicitur, ut ea quæ sunt ad aliquid; ita nimirum ut et Verbum ex Filio procedat, vel ex Spiritu. Nisi enim sic se res haberet, vetaret nihil quin unus Deus in plures personas procederet, quod Trinitatis rationi adversatur. Quicquid vero vel Trinitatis, vel Unitatis rationem convellit, procul amandandum est.

Similiter Deus Sapientia absolute dicitur; ac necesse est istud nomen commune esse Patri et Filio, nec non etiam Spiritui. Quæ enim per Verbum sapientia elucet, quæ est ipsum Verbum, Patris substantia est. Patris autem substantia, seu essentia, ipsi Filioque communis est. Peculiariter tamen Sapientia tribuitur Filio; cumque una numero sit, ut dictum est, Patris Filioque sapientia, non tamen genita sapientia eadem est atque gignens, quod nempe ad hoc attinet quod est genitam esse. Hoc vero etiam ante dictum est.

Quod vero diximus Augustini exemplum, suas ex Scriptura probationes habere. verum est. Longe enim ante Augustinum divina Scriptura hoc dixit in Catholica Joannis Theologi. Hic enim dicens: «Deus charitas est²⁵, » videtur quidem sic simpliciter et absque distinctione Deum dixisse, ac si diceret, vere eum dixisse. Consonat enim hoc communi de Dei existimationi. Ipse enim et charitas et sapientia et omne bonum existit. Volens tamen clarius mentem suam aperire, quem Deum indistincte dixerat charitatem, eum etiam ex Deo esse adjungit. Dicto enim: «Charissimi, diligamus invicem, quia charitas ex Deo est, » adjecit: «Et omnis qui diligit ex Deo natus est²⁶.» Quibus ostendit, eam se charitatem Deum dixisse, quam ex Deo dixerat. Est igitur charitas, Deus ex Deo. At enim: «Quod charitas est charitas, » et: «Quod charitas ex Deo est, » ac denique «Quod qui diligit, ex Deo natus est.» Quoniam vero modo, is qui diligit ex Deo nascatur paulo post dicit. Verum illud, «Deus ex Deo» esse ex aliquo significat. Id vero Patri minime congruit, quippe cum immunis a causa sit; hoc est, a nullo esse habeat. Superest igitur ut vel Filio vel Spiritui sancto conveniat. Atqui Spiritui sancto id ascribit. Ac liquet. Sequentiibus enim facta mentione Dei dilectionis, non quæ nos eum diligamus, sed qua ipse dilexit nos: «Misit Filium suum, inquit, propitiationem pro peccatis nostris.» Hinc docuit et modum, quo nos invicem diligamus: ac quod sic diligamus Deum in nobis manere; vicissimque Deum diligentes, invicem diligere atque in eo manere. Cogitantes enim quantum nos Deus dilexerit convertimur ut cum vicissim, alique alios diligamus. Non enim fieri potest, ut qui Deum diligit,

²⁵ I Joan. iv, 8. ²⁶ ibid. 7. ²⁷ ibid. 10.

non etiam proximo amicitia jungatur. Idcirco aiebat : « Qui diligit, ex Deo natus³⁸ est ; » nempe ex charitate quam dixit esse Deum ex Deo. Unde et ait : « Nos autem diligamus, quia ipse prior dilexit nos³⁹. »

Docuit igitur ex iis quæ dicta sunt, Dei dilectionem hoc præstare, ut nos Deum atque invicem diligamus, atque in eum modum in Deo maneamus, et Deus in nobis. Id vero clarius in sequentibus exponit. Cum enim dixisset, Deum charitatem esse, subiungit : « In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis⁴⁰. » Igitur Spiritus sanctus, ex quo dedit nobis, facit ut in Deo maneamus, et ipse in nobis. Quamobrem quod prius dixit charitatis opus (nempe ut in Deo maneamus, ac vicissim Deus in nobis), hoc nunc sancti Spiritus dixit. Ergo Spiritus sanctus est charitas, quam Deum esse et ex Deo dixerat. Ipse igitur Spiritus sanctus significatur, ubi legimus, « Deus charitas est. »

Deus igitur Spiritus sanctus ex Deo procedens, cum homini datus fuerit (dari enim eum et mitti nemo eat indicia, dicente Domino : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam⁴¹ ; » et, « Quem mittet Pater in nomine meo⁴² ; » cum, inquam, Spiritus homini datus fuerit, ut novit ipse qui mittit, et ipse qui mittitur, Spiritus sanctus, « Qui ubi vult spirat⁴³, » in Dei ac proximi dilectionem hominem accendit ; tuncque vere ex Deo nascitur, spiritali scilicet regeneratione, qui neminem oderit, nec cogitet malum⁴⁴. Atque id quod ab Spiritu datur, charitas est : « Charitas, enim, inquit Apostolus, effusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis⁴⁵. » Idcirco etiam, ut ait Augustinus, « Spiritus sanctus, Dei donum appellatur (cum sit Deus) et charisma, » quod etiam ait magnus Basilius. Gratiam enim perficientem et adoptionis charisma vocat, ac future arrhabonem hæreditatis. Cyrillus quoque, Filii donum vocavit : « Quod utique donum, inquit idem Augustinus, quidnam aliud proprie intelligatur, quam dilectio ad Deum adducens, ac extra quam, quodvis aliud donum ac charisma dixeris, ad Deum non adducit. »

Quod vero Spiritus sanctus Charitas et donum munusque appelletur, multas ex Scriptura offert auctoritates, ac tandem sic ad verbum addit : « Valde longum omnes recensere. Præterea vero, quidnam etiam iis possit sufficere, quibus ea quæ diximus non sufficiant ? » Illud enimvero hi docendi sunt, ut siquidem Dei donum jam dictum Spiritum sanctum intelligunt, cum audient « Spiritus sancti

πρὸς τὸ ἀνταγαπῆν αὐτὸν · καὶ οὕτως ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀγαπῶντα τὸν Θεὸν μὴ καὶ τὸν πλησίον φιλεῖν. Διὸ καὶ ἔλεγεν, « Ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται · » τῆς Ἀγάπης ; δηλονότι, ἦν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἔφη. Καὶ φησὶν, « Ἡμεῖς δὲ ἀγαπῶμεν, ὅτι αὐτὸς πρότερον ἠγάπησεν ἡμᾶς. »

Ἐδίδαξεν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι ἡ Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ποιεῖ ἡμᾶς αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγαπῆν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Θεῷ μένειν καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν. Τοῦτο δὲ καὶ κατιῶν καθαρώτερον σαφηνίζει. Εἰρηκῶς γὰρ τὸν Θεὸν Ἀγάπην, ἐπάγει, « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτῷ ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. » Τὸ Πνεῦμα τοίνυν τὸ ἅγιον, ἐξ οὗ δέδωκεν ἡμῖν, ποιεῖ ἡμᾶς ἐν τῷ Θεῷ μένειν, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν. Ὡστε δὲ πρότερον τῆς Ἀγάπης ἔργον ἔφησεν εἶναι, (λέγω τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν ἐν ἀλλήλοις μονήν), τοῦτο νῦν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶπεν. Τὸ Πνεῦμα ἄρα τὸ ἅγιον ἐστὶν ἡ Ἀγάπη, ἣν Θεὸν εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰργκεν, καὶ ἐξ ἧς γεννάσθαι τοὺς ἀγαπῶντας εἶπεν. Αὐτὸ οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δηλοῦται, ἐνθα ἀναγινώσκομεν, « Ὁ Θεὸς Ἀγάπη ἐστίν. »

Ὁ Θεὸς τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴν δοθῆ τῷ ἀνθρώπῳ (ὅτι γὰρ δίδοται καὶ ἀποστέλλεται, οὐδεὶς ἀντρεῖ, τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω » καὶ, « Ὅν πέμψῃ ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματι μου » τοῦτο οὖν ἐπαίδαν τῷ ἀνθρώπῳ δοθῆ, ὡς αὐτὸς ὁ ἀποστέλλων οἶδε, καὶ αὐτὸ τὸ ἀποστελλόμενον ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ὁπου πνεῖ, ἀνάπτει τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ τοῦ πλησίον · καὶ τότε ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννᾶται, τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν δηλονότι, οὐδένα μισῶν, οὐδὲ λογιζόμενος τὸ κακόν. Καὶ αὐτὸ δίδόμενον παρὰ τοῦ Πνεύματος ἀγάπη ἐστίν. » Ἡ γὰρ ἀγάπη, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « ἐκκλύεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. » Διὸ, καθὼς φησὶν Αὐγουστίνος, « Καὶ δῶρον τοῦ Θεοῦ ὀρθότατα καλεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεὸς ὃν καὶ χάρισμα · » δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησὶ, « χάριν γὰρ τελειοποιῶν καὶ χάρισμα υιοθεσίας αὐτὸ φησὶ καὶ ἀβραβῶνα τῆς μελλούσης κληρονομίας. Καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ δωρεὰν ὁ θεὸς Κύριλλος εἶπεν ·

« Ὁ δὲ δῶρον, » ὁ οὗτος Αὐγουστίνος φησὶ, « εἰ ποθ' ἕτερον κυρίως νοητέον εἰ μὴ τὴν Ἀγάπην τὴν πρὸς Θεὸν προσάγουσαν, καὶ ἧς χωρὶς πᾶν ὄντιον Θεοῦ χάρισμα οὐ προσάγει πρὸς τὸν Θεόν ; »

Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἀγάπη καὶ δῶρον καὶ δωρεὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλεῖται, πολλάς τίθησι παρὰ τῆς Γραφῆς μαρτυρίας, καὶ τέλος ῥητικῶς οὕτως ἐπάγει : « Σφόδρα μακρὸν ἀναλέγεσθαι πάσας. Καὶ ἄλλως δὲ τί ποτ' ἀν ἀποχρήσει τοῖς ἄπερ ἔφημεν μὴ ἀποχρῶντα ; Τοῦτο γὰρ μὴν χρῆ τοῦτους διδάξει. ὡς ὅποτε δῶρον Θεοῦ ἤδη συνορῶσιν εἰρηθεῖαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὴν ἀκούωσι δῶρον τοῦ ἁγίου

³⁸ I Joan. iv, 7. ³⁹ ibid. 19. ⁴⁰ ibid. 13. ⁴¹ Joan. xv, 26. ⁴² Joan. xiv, 26. ⁴³ Joan. iii, 5. ⁴⁴ I Cor. xiii, 5. ⁴⁵ Rom. v, 5.

Πνεύματος, ἐκαί. ο τὸ γένος ἐπιγινώσκειν τῆς διαλέ-
ξως, ὅπερ εἴρηται, « Ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος
τῆς σαρκός. » Ὅσπερ γὰρ τὸ σῶμα τῆς σαρκός οὐδὲν
ἑτερόν ἐστιν ἢ σὰρξ, οὕτως καὶ τὸ δῶρον τοῦ ἁγίου
Πνεύματος οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Ἐπιτοσοῦτον τοίνυν δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἐφάσον
δίδοται ὡς δίδοται. Παρ' ἐαυτῷ δὲ Θεός ἐστιν, εἰ καὶ
μηδενὶ δίδοται· ἐπειδὴ Θεός ἦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
Υἱῷ συναϊδίου, πρὶν ἢ ἐκάστῳ δοθῆναι. Ἄλλ' οὐδὲ
μὴν ἐπειδὴ οἱ μὲν δίδοσσι, τὸ δὲ δίδοται, ἕλκετον
ἐκείνων ἐστίν. Οὕτω γὰρ δίδοται ὡσπερ τοῦ Θεοῦ
δῶρον, ὡς καὶ αὐτὸ ἐαυτὸ δίδόναι ὡσπερ Θεός. Οὐ
γὰρ δυνατόν λέγεσθαι μὴ εἶναι τῆς ἐαυτοῦ ἐξουσίας,
περὶ οὗ εἴρηται, « Τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ· »
καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὅπερ ἤδη ἀνωτέρω ἀνε-
μνησα, « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ
Πνεῦμα, δια:ροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. »
Οὐδὲ ἐστὶν ἐκεῖ ὑποκατῆ τοῦ δίδομένου καὶ δεσποτεία
τῶν δίδόντων· ἀλλ' ὁμόνοια τοῦ δίδομένου καὶ τῶν
διδόντων.

Καί: ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι τοῦτον τὸν τρόπον εἴρη-
ται, « Ὁ Θεός Ἀγάπη ἐστὶ, » καθ' ὃν εἴρηται, « Σὺ
εἰ ἢ ὑπομονή μου· » καὶ, « Ἡ ἐλπίς μου, » φησὶν,
« ἐν τοῖς αὐτοῖς; » οὐκ ἐροῦμεν ὅτι « Ὁ Θεός Ἀγά-
πη » εἴρηται, διότι οὐκ ἐστὶν ἡ οὐσία ἐκείνη Ἀγάπη,
ἥτις ἐστὶν ἀξία τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι
δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἢ Ἀγάπη, ὡσπερ εἴρηται πρὸς
τὸν Θεόν, « Ὅτι σὺ εἰ ἢ ὑπομονή μου. » Οὐ γὰρ
πάντως διὰ ταῦτα εἴρηται ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστὶν οὐσία
ἢ ἡμετέρα ὑπομονή· ἀλλ' ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡμῖν ἐστὶν,
ὡσπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγινώσκομεν, « Ὅτι παρ'
αὐτοῦ ἢ ὑπομονή μου. » Ταύτην γὰρ τὴν ἔννοιαν
βιβλικῶς ἀποκρούεται ἡ τῶν Γραφῶν ὁμιλία. Τοιοῦ-
των γὰρ ἐστὶ τὸ, « Σὺ εἰ ἢ ὑπομονή μου, » ὁποῖόν
ἐστὶ τὸ, « Κύριε ἢ ἐλπίς μου· » καὶ, « Ὁ Θεός μου
τὸ ἔλεός μου· » καὶ πολλὰ παραπλήσια. Οὐκ εἴ-
ρηται δὲ, Ὅτι Ὁ Θεός ἢ ἀγάπη μου, ἢ, Σὺ εἰ ἢ
ἀγάπη μου· ἀλλ' οὕτως εἰρημένον ἐστίν, « Ὁ Θεός
Ἀγάπη ἐστίν· » ὡσπερ εἴρηται, « Ὁ Θεός τὸ
Πνεῦμά ἐστιν. » Ὁ δὲ τοῦτο μὴ διακρίνων νόη-
σιν παρὰ Κυρίου, ἀλλὰ μὴ ἐξήγησιν παρ' ἡμῶν
ζηταίτω. Οὐδὲ γὰρ καθάρωτέρον τι λέγειν δυνατόν
μεθεῖ.

Ἀγλόν δὲ καὶ ὅτι τὰ παρὰ τῆς Γραφῆς ἀποδιδί-
μενα τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι μαρτυροῦσι
τοῖς εἰρημένοις λόγοις περὶ τοῦ ἐν τῷ Θεῷ Λόγου
καὶ τῆς Ἀγάπης, ὅτι οικειῶς ἀποδίδονται. Φανερόν
γὰρ ἐκ τῶν προσηρημένων ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λό-
γος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ὡσπερ τις τόκος τοῦ Θεοῦ ἐαυ-
τὸν νοῦντος. Ἐπειτα τοίνυν αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ
Λόγον, ὡσπερ σοφῶς τῷ θείῳ Νῷ συλληφθέντα ἢ
γεννηθέντα, Σοφίαν λέγεσθαι. Ὁ γὰρ ἔνδον λόγος,
τὸ τῆς σοφίας εἶδος λαμβάνειν ὄνομα, ὃν τρόπον
καὶ αἱ ἐνέργειαι καὶ τὰ εἴδη τοῖς ὀνόμασι τῶν
ἐξῆρων, ἀφ' ὧν προκρίσιν, ὀνομάζονται. Τὸ γὰρ δι-
καιοῦς γινόμενον δικαιοσύνη πολλάκις λέγεται· καὶ

donum⁶⁶, » istud loquendi genus agnoscant, cuius
illud exemplum est: « In exspoliatio[n]e corporis
carnis⁶⁷. » Quemadmodum enim corpus carnis
nihil aliud est quam caro; sic nec donum Spiritus
sancti aliud quicquam est quam Spiritus sanctus.
In tantum igitur Dei donum est, in quantum da-
tur, iis quibus datur. Penes se vero Deus est, etsi
nemini detur. Nam Deus erat Patri Filioque cœ-
ternus, antequam ulli daretur. Sed neque quod a-
lii dena, ac ipse detur, illis minor est. Sic enim
datur tanquam Dei donum, ut et ipse seipsum det
ut Deus. Non enim dici potest, non esse eum sui
juris ac potestatis de quo dictum est: « Spiritus
ubi vult spirat⁶⁸; » et apud Apostolum, cuius jam
superius meminimus: « Omnia autem hæc operatur
unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout
vult⁶⁹. » Neque ibi subjectio est ejus qui datur, et
dominatus eorum qui dant; sed ejus qui datur,
tantumque concordia.

Ac, ne quis dicat, ad eam modum dictum esse
« Deus charitas est⁷⁰, » quo dictum est, « Tu es
patientia mea⁷¹; » et, « Spes mea, inquit, in eis⁷²; »
dicimus, non sic dictum esse, « Deus est charitas, »
quod non sit essentia illa charitas, quæ digna est
ut Deus nuncupetur, sed quod charitas Dei donum
sit, quemadmodum dictum est ad Deum: « Quia tu
es patientia mea⁷³. » Non enim prorsus inde dictum
est, quod Dei substantia, nostra patientia sit, sed
quod ab ipso illa nobis proveniat, uti etiam alio loco
legimus, « Quia ab ipso patientia mea⁷⁴. » Huic enim
sensum facile refellit Scripturarum locutio. Idem
enim est: « Tu es patientia mea⁷⁵, » cujusmodi est,
« Domine, spes mea.⁷⁶ » Et, « Deus meus, misericordia
mea⁷⁷, » aliaque plura similia. Non autem dictum
est, Deus mea Charitas est, aut, Tu es mea Charitas;
sed ita, « Deus charitas est⁷⁸; » quemadmodum dic-
tum est, « Deus Spiritus est⁷⁹. » Qui vero hoc non
discernit, a Deo intelligentiam quærat, non ut res
a nobis exponatur. Non enim aliquid clarius dice-
re possumus.

Liquet vero etiam, quæ abs Scriptura Filio tri-
buuntur et Spiritui sancto, fidem astruere his quæ
dicta sunt de Verbo, quod est in Deo, et de Charitate;
quod nimirum hæc illis convenienter assignentur.
Manifestum enim est ex iis quæ jam in superioribus
dicta sunt, Dei Filium illius esse Verbum, ac velut
Dei Prolem, intelligentis seipsum. Sequitur igitur
ipsum Dei Verbum, velut a divina sapienter Men-
te conceptum genitumque, Sapientiam vocari. Quod
enim verbum in animo repositum est, sapientie no-
men solet sibi vindicare, sicut etiam operationes
ac species, habitum fere nomina mutuuntur, ex
quibus procedunt. Quod enim juste fit, justitia pl-

⁶⁶ Act. II, 38. ⁶⁷ Coloss. II, 11. ⁶⁸ Joan. III, 8. ⁶⁹ I Cor. XI, 14. ⁷⁰ I Joan. IV, 8. ⁷¹ Psal. LXX, 5. ⁷² Psal. CXLII, 6. ⁷³ Psal. LXXI, 6. ⁷⁴ Psal. LVIII, 18. ⁷⁵ Psal. LXX, 5. ⁷⁶ Psal. LVIII, 18. ⁷⁷ Psal. LXX, 5. ⁷⁸ Psal. LVIII, 18. ⁷⁹ Psal. LXX, 5.

inimque nuncupatur : quodque viriliter ac fortiter, A
 fortitudo : æ universim, virtus, quæ honeste sunt
 exque virtutis ratione. Secundum hunc itaque mo-
 dum, etiam quod sapienter intelligitur, sapientia
 ejusdam nuncupatur. Hincque adeo Apostolus :
 « Christum Dei Sapientiam » appellat⁶⁴, Sapientiam
 itaque in Deo dicamus necesse est, quatenus seip-
 sum cognoscit, sed per suam duntaxat essentiam :
 « Deus enim, inquit, ipse seipsum ex beata sua es-
 sentia cognoscit; » Dei Sapientiam habitum esse im-
 possibile est ; sed est ejus essentia. Neque enim res
 patitur, aliquid non vere existens, aut accidens in
 Deo dici. Ipsum porro in Deo conceptum Sapien-
 tiæ Verbum, ejus qui intelligit Sapientiaē manife-
 statio existit, uti se res habet in nobis, apud quos
 habitus omnes manifestantur per actus. Necesse
 enim est ut velut per obscura quædam exempla, ex
 humanis rebus ad Deum subvehamur.

Quia igitur sapientia etiam lux appellatur, in
 quantum in clara scientiæ operatione actuque con-
 sistit ; lucis vero manifestatio, ejus splendor est,
 et ex illa procedit, etiam divini sapientiæ Verbum
 convenienter lucis splendor nominatur quemad-
 modum Apostolus de Filio dicit : « Qui cum sit
 splendor gloriæ⁶⁵. » Unde etiam Filius, Patris
 manifestationem sibi ipse tribuit dicens : « Pa-
 ter, manifestavi nomen tuum hominibus⁶⁶. » Quæ
 etiam in creaturam dona sunt ac effecta, inveniet
 quis Filio ac Spiritui sancto a divina Scriptura
 adscribi ; alteri quidem, ea ratione qua Verbum C
 est ; alteri, qua Dilectio et Charitas existit.

Hoc enimvero manifestum est, per ea munera
 quæ hominibus a Deo tribuuntur, hoc nos nancisci,
 ut similitudinem cum eo ineamus. Illis enim per-
 fecti, ad Deum, qui perfectissimus est, accedimus.
 Quæ igitur sapientiæ existunt et quæ veritates, ac
 potissimum quæcumque fidei hærent documenta et
 contemplationem, convenientius quis in Dei Verbum
 ejusque Sapientiam referat. Omnes enim hominum
 sermones rationesque, sapientiæ item ac veritates,
 primi illius sermonis ac rationis Verbique et Sa-
 pientiæ imagines sunt, fixaque in Deo habent sua
 exemplaria. Unde etiam Scriptura rerum forma-
 tionem ac distinctionem Dei Verbo tribuit, dicendo
 cuncta per ipsum sapienter condita esse⁶⁷. Id vero
 est, non quin « Omne donum perfectum de supernis
 sit, descendens a Patre luminum⁶⁸ » (omnia, enim
 illius per Verbum et in Spiritu sunt), sed quod di-
 versa donorum genera, majorem quandam allimita-
 tem cum diversis personarum proprietatibus vi-
 dentur habere. Etenim sapientiæ sermo, quo Deum
 cognoscimus, a Deo nobis contraditur, cum pro-
 prium sit representans Filium. Similiter vero
 etiam charitas, qua Deum diligimus, peculiariter
 proprieque representat Spiritum sanctum. Sicque
 adeo quæ in nobis est charitas, quanquam effectus
 est Patris et Filii et Spiritus sancti, propria ta-

τὸ ἀνδρείως ἀνδρία· καὶ καθ' ὅλου τὸ κατ' ἀρετὴν
 ἀρετή. Κατὰ τοῦτον τοίνυν τὸν τρόπον καὶ τὸ σοφῶς
 νοούμενον σοφία τινὸς λέγεται. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος
 « τὴν Χριστὸν Θεοῦ Σοφίαν ὀνομάζει. » Σοφίαν μὲν
 οὖν ἐπὶ Θεοῦ λέγεσθαι ἀνάγκη, καθὼς ἑαυτὸν γινώ-
 σκει· ἀλλ' ἐπεὶ ἑαυτὸν οὐ δι' ἑτέρου εἶδου; γινώ-
 σκει, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας. Ὁ γὰρ
 Θεὸς, « φησὶν, « αὐτὸς ἑαυτὸν γινώσκει ἐκ τῆς μα-
 καρίας οὐσίας αὐτοῦ· » τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν εἶναι
 εἶναι ἀδύνατον· ἀλλ' ἔστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ
 ἀνυπόστατόν τι ἢ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται λέγειν ἐν
 αὐτῷ. Αὐτὸς δὲ, ὁ τῆς Σοφίας Λόγος ἐν τῷ Θεῷ συ-
 λληθῆς φανερωσὶς τὴς ἐστὶ τῆς τοῦ νοούτου Σο-
 φίας· ὥσπερ καὶ αἱ ἐν ἡμῖν πάσαι ἔξεις διὰ τῶν
 ἐνεργειῶν φανεροῦνται. Δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς
 πραγμάτων, ὡς δι' ὑποδειγμάτων ἀμυδρῶν, ἐπὶ τὸν
 Θεὸν ἀνάγεσθαι.

Ἐπεὶ οὖν καὶ φῶς λέγεται ἡ Σοφία, καθόσον ἐν
 καθαρᾷ γνώσει; ἐνεργεῖα συνίσταται· ἡ δὲ τοῦ φω-
 τὸς φανέρωσις ἀπαύγασμα ἐστὶν αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ
 πράξει, καὶ ὁ τῆς θείας Σοφίας Λόγος οικειῶς ἀπαύ-
 γασμα φωτὸς ὀνομάζεται, καθὼς ὁ Ἀπόστολος περὶ
 τοῦ Υἱοῦ φησὶν, « Ὁς ὡν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. »
 Ὅθεν καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τῆς φανέρωσιν ἑαυτοῦ
 ἐπιγράφει, λέγων, « Πάτερ, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα
 τοῖς ἀνθρώποις. » Καὶ τὰ πρὸς τὴν κτίσιν δὲ γινώ-
 μενα χαρίσματα καὶ ἀποτελέσματα εὐρήσει τις ἀνα-
 τιθέμενα παρὰ τῆς Γραφῆς τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι· τῷ μὲν ὡς Λόγῳ, τῷ δὲ ὡς Ἀγάπῃ.

Τοῦτο μὲν γὰρ δῆλον, ὅτι διὰ τῶν παρὰ Θεοῦ τοῖς
 ἀνθρώποις δεδομένων χαρίτων ἢ πρὸς ἐκεῖνον ὁμοίω-
 σις ἡμῖν περιγίνεται. Ταῦταις γὰρ τελειούμενοι, τῷ
 τελειοτάτῳ Θεῷ προσχωροῦμεν. Τὰ μὲν οὖν τῆς σο-
 φίας καὶ ἀληθείας, καὶ ἀλλοῖστα ὅσα θεογονίας ἔχε-
 ται θεωρηήματα, οἰκειότερον ἂν τις ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ
 Λόγον καὶ τὴν αὐτοῦ Σοφίαν ἀνάγοι. Τοῦ γὰρ πρώ-
 του Λόγου καὶ τῆς ἐκεῖ Σοφίας πάντες οἱ τῶν ἀνθρώ-
 πων λόγοι, σοφίαι τε καὶ ἀλήθειαι, εἰκόνας εἰσὶ, καὶ
 ἐκεῖ τούτων ἰδρυταὶ τὸ παράδειγμα. Διὸ καὶ ἡ Γραφή
 τὴν εἰδοποίησιν τῶν ὄντων τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ ἀνα-
 τιθῆσι, πάντα δι' αὐτοῦ λέγουσα σοφῶς δημιουργη-
 θῆναι. Τοῦτο δὲ ἐστὶν, οὐχ ὅτι μὴ « Πᾶν δῶρημα τέ-
 λειον ἀνωθεν ἐστὶ, καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν
 φώτων » (πάντα γὰρ ἐκεῖνου διὰ Λόγου καὶ ἐν τῷ
 Πνεύματι), ἀλλ' ὅτι τὰ τῶν δωρεῶν διάφορα εἶδη
 τοῖς διαφόροις τῶν προσώπων ἰδιώμασιν οἰκειότερ' ἴ-
 πως ἔχειν δοκεῖ. Ὁ μὲν γὰρ τῆς σοφίας λόγος, δι' ὃν
 τὸν Θεὸν γινώσκουμεν, παρὰ Θεοῦ ἡμῖν δίδεται, ὡς
 παραστατικὴν δὲ τοῦ Υἱοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀγάπη,
 ἢ τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, ἰδίως ἐστὶ παραστατικὴν τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως ἡ ἐν ἡμῖν ἀγάπη, εἰ καὶ
 ἀποτελεσματὶ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος, ὁμοῦς ἰδικῶς τινὲς λόγῳ διὰ τοῦ
 Πνεύματος ἁγίου λέγεται ἐν ἡμῖν εἶναι. Καὶ καθόλου
 ἡ ἀπὸ τῶν χαρισμάτων τελειότης, ὅτι διὰ ταύτης

⁶⁴ I Cor. 1, 24. ⁶⁵ Hebr. 1, 3. ⁶⁶ Joan. xvii, 6. ⁶⁷ Joan. 1, 3. ⁶⁸ Jac. 1, 17.

τῆ θείας τελειότητι· κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοιοῦμεθα, ἅμιν δὲ Θεοῦ ἡμῖν δίδοσθαι λέγεται· ὡσπερ σοφίαν ἡμῖν ὁ Θεὸς χαρίζεται, καθόσον τῆ θείας σοφίας ὡς δυνατόν ὁμοιοῦμεθα. Καὶ Πνεῦμα ἅγιον δίδοσθαι λέγεται, καθόσον τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, τῆ Ἀγάπῃ ὁμοιοῦμεθα (τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δηλονότι)· ὁ δὲ κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης πρόβεισι τρόπον, ἢ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ, ὡς Αὐγουστίνος φησίν.

Ὅπερ οὖν εἴρηται, τὰ μὲν τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας χαρίσματα ἐπὶ τὸν πρῶτον Λόγον καὶ τὴν θείαν Σοφίαν ἀνεκτέον· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης ἔργα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσρροζόμενα δεῖκνυνται. Αὐτίκα τὸν Θεὸν ἀγαπᾷν πάντων τῶν θείων δώρων ὁ Παῦλος προτίθησι. «Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα,» φάσκει, «ἐστὶν ὅσα καταργηθήσονται· ἡ ἀγάπη δὲ,» φησίν, «οὐδέποτε ἐκπίπτει.» καὶ ἦν τοῦς μὴ κεκτῆμένους, καὶ ταῖς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων γλώσσαις λαλῶσιν, χαλκὸν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον εἶναι φησὶ. Τύττης τοίνυν τῆς οὕτω περιφανοῦς δωρεᾶς μόνην εὐλόγησεν τὴν θείαν Ἀγάπην αἰτιετέον, ἀφ' ἧς αἱ ψυχὰι πρὸς τὸν Θεὸν ἐξάπτονται ἔρωτα. Τὰ γὰρ μετὰ τὸν πρῶτον παρὰ τοῦ πρώτου, ὡστε καὶ πᾶν ὅσον ἂν ἢ παρ' ἡμῖν θείας ἀγάπης, τῆς πρώτης Ἀγάπης εἰκότως ἔργον εἶναι πιστεύοιτο. Ἀλλὰ ταύτην τὴν τῷ Θεῷ τοῦς ἀνθρώπους συνδέουσαν χάριν ὁ Παῦλος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀποδέδωκεν. «Ἡ ἀγάπη γὰρ,» φησὶ, «τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.» Καὶ θυναμένοιο δὴ τὴν θεότητα τῆς ἀφθονίας ταύτης αἰτίαν εἰπεῖν, ἰδιαιτέρῳ πως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ταύτην ἀπένευμε, προσθεῖς, «διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν, ἐπὶ τὴν θείαν Ἀγάπην ὡς πρώτην καὶ αἰτίαν, τὴν παρ' ἡμῖν ἀναφέρων ἀγάπην, ἣν εἴρηκε διὰ τοῦ Πνεύματος ἐκκεχῦσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνοκλήσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὴν ἡμῶν ἐν ἐκείνῳ, ὁ δὴ μέγιστον τῆς ἀνθρωπίνης μακαριότητος, τίνος ἂν τις μᾶλλον ἢ τῆς ἀγάπης; ἔργον φησίου εἶναι, ἧς ἐστὶν ἀλλήλοις ἐνοικίζεῖν τοῦς ἀλλήλους ἐρῶντας; Ἀλλὰ καὶ τούτου τὴν αἰτίαν, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἢ Γραφῇ ἀνάγει. «Ἐν τούτῳ γὰρ,» φησὶ, «γινώσκομεν ὅτι αὐτὸς ἐν ἡμῖν μένει, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν.» Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως, ἣν τι, περὶ τινὰ ἔχει καὶ τῆς ἀγάπης, συμβαίνει τούτου υἰοθετεῖν, ὡστ' ἐντεῦθεν τούτῳ τὴν τοῦ υἰοθετοῦντος κληρονομίαν ἐνέχειν, εἰκότως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἢ τῶν υἱῶν εἰσποίησας ἀποδίδεται, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «Ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββὰ ὁ Πατήρ.»

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ καταστῆναι τινὰ φίλον τινὸς πᾶσα ἀναίρεται ἔχθρα. Τοῦτο γὰρ τῆ φιλία ἐστὶν ἐναντίον καὶ ὅτι τῶν ἀμαρτανόμενων τοῖς φίλοις παρ' ἀλλήλων συγγνώμη δίδοται. Ἡ γὰρ φιλία καὶ ἡ ἀγάπη ποιεῖ τοῦς φίλους τοῖς φίλοις ἀμαρτανόους συγγνώσκειν. «Ἡ γὰρ ἀγάπη,» φησὶ, «πάντα στέφει, πάντα ὑπομένει.» Καὶ ὁ Παροιμιαστής,

⁶¹ II Cor. xii, 31 et xiii, 8. ⁶² Rom. v, 5.

A men ac peculiari ratione in nobis esse dicitur per Spiritum sanctum. Universimque, quam ex donis perfectionem adipiscimur, quod per eam, quoad licet, divinæ perfectioni similes reddimur, a Deo nobis tribui dicitur. Quemadmodum sapientiam nobis Deus tribuit, in quantum divinæ Sapientia, quoad ejus fieri potest, similes reddimur. Itemque Spiritum sanctum dare dicitur, in quantum diligenter Deum, dilectioni seu charitati (nimirum Spiritui sancto) similes efflicimur: qui videlicet secundum dilectionis modum procedit qua Deus diligit seipsum, ut Augustinus loquitur.

Ut itaque dictum est, rationis verbique dona et sapientiæ, primæ rationi, Verboque ac divinæ Sapientiæ ascribenda sunt: dilectionis vero opera et charitatis, Spiritui sancto adaptari noscuntur. Denique Paulus Dei dilectione non donis omnibus anteponit. «Reliqua, enim, inquit, quandoque evacuabuntur: at Charitas, inquit, nunquam excedit ⁶¹.» Ac qui eam non adeptus sit, etiamsi linguis angelorum loquatur et hominum, factus est velut æs aut cymbalum tinniens. Hujus sic illustris doni, nulla alia convenienter causa assignanda est, quam divina dilectio ac charitas, qua animi in divinam amorem accenduntur. Quæ enim post primum sunt, a primo sunt. Quamobrem etiam quicquid in nobis divinæ charitatis est, primæ merito Charitatis opus esse credatur. Verum, quæ sic Deo homines conjungat, gratiam hanc, Paulus tribuit Spiritui sancto; «charitas enim Dei, inquit, effusa est in cordibus nostris ⁶².» Cumque liceret totam Deitatem hujusce munificentia auctorem dicere, peculiarius quodammodo eam tribuit Spiritui sancto, addendo: «Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.» Nempe ad divinam charitatem ut primam ac auctorem referens, quæ in nobis charitas est, quam per Spiritum dixit effusam esse.

Sed et quod Deus in nobis habitat, nosque in illo (quæ maxima est hominis felicitas) ejus potius quam dilectionis ac charitatis opus esse dicamus, cujus est, ut eos qui amant, alios in aliis constituat? Quin et hujus quoque causam, ut diximus, Scriptura ad divinum Spiritum refert. Ait enim: «In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. ⁶³» Quia vero ex bona voluntate, quam quis erga aliquem habet, contingit ut eum in filium adoptet, ut inde adoptantis hæreditas ad eum attingat; merito filiorum adoptio Spiritui sancto tribuitur, quem admodum ait Apostolus: «Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater ⁶⁴.»

Sed et inde quod quis alicujus amicus constituitur, quicquid inimicitiarum est, tollitur; istud enim amicitia adversatur; quodque adeo amici alii aliis propense indulgeant, si quid deliquerint. Sic enim amicitia ac dilectio præstat, ut alii aliis intantur amici, ac faciles offensas remittant. «Charitas enim, inquit, omnia suffert, omnia sustinet ⁶⁵.»

⁶³ I Joan. iv, 13. ⁶⁴ Rom. viii, 15. ⁶⁵ I Cor.

xiii, 7.

Auctor quoque libri Proverborum : « Charitas operiet multitudinem peccatorum ⁷⁹. » Quia igitur per Spiritum sanctum amici Dei constituimur, consequens est ut et peccata per eum nobis dimittantur. Idcirco ait Dominus : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remisistis peccata, remittuntur eis ⁸⁰. » Iis quoque qui blasphemant in Spiritum sanctum, negatur venia peccatorum ⁸¹, ut quos deficiat, per quem delictorum venia hominibus præstatur.

Hinc etiam est, quod per Spiritum sanctum renovari et emundari, seu ablui dicamur, quemadmodum ait Propheta : « Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ ⁸². » Sed et quod homines alii aliis velint secreta communia ac consilia, inde est, quod sint amici ac se diligant, quod et Christus his verbis declaravit : « Jam non dicam vos servos, sed amicos ; quia omnia quæ audivi a Patre, retuli vobis ⁸³ : » velut idem sit amicum esse et adhibere arcanorum socium. Quia igitur Spiritus sancti munere, per quem Charitas Dei effusa est in cordibus nostris, amici Dei constituimur, convenienter ait Scriptura per Spiritum sanctum revelari hominibus divina mysteria. Paulus enim ubi dixerat : « Scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum ; » subjungit : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum ⁸⁴. » Et hoc igitur argumentum est, quæ ex Deo est, charitatem ipsum esse Spiritum sanctum, cum per illum divina mysteria sanctis revelentur ; quod omnes ubique charitatis opus esse norunt.

Quia vero etiam eorum quæ intus animo cogitantur, interpret est, quæ per linguam enuntiatio est, operæ pretium est, ut linguarum donum illi ascribamus, qui scientiam revelat mysteriorum. Atque id rursum ostendit ipse Christus. Martyrum enim ad reges et præsidēs pro fide responsonum instantiam ac solertiam, Spiritui sancto assignavit : « Non enim, inquit, vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. » Unde etiam in Symbolo scriptum est de Spiritu sancto : « Qui locutus est per Prophetas ⁸⁵. » Non solum autem ad amicitia: propriæ jura spectat, ut qua affectione amicus unum amico efficitur, sua illi secreta detegat ; verum exigit eadem unitas, ut inter amicos sit rerum communio ac societas. Cum enim homo, alium se, amicum habeat, necesse est ut velut sibi, illi opituletur, qua ratione suis eum facultatibus imperiit. Quamobrem etiam proprium est amicitia: bonum, ut bonum amico velit, ac ei beneficiat. Unde et Joannes Evangelista ait : « Qui habet substantiam mundi hujus, et videt

« Η ἀγάπη καλύψει πλήθος ἁμαρτιῶν. » Ἐπεὶ τοίνυν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φιλοὶ τοῦ Θεοῦ καθιερτάμεθα, ἐπόμενόν ἐστι καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἀφεῖσθαι· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος, « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινὼν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέντα αὐτοὺς· » καὶ δεῖ τοὺς βλασφημοῦσι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ τῶν ἁμαρτιῶν ἄρσεις ἀπειρηται, ὡς ἂν οὐκ ἔχουσιν ἐκεῖνο, δι' οὗ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως τυγχάνει ὁ ἄνθρωπος.

Ἐντεῦθεν ἐστι καὶ τὸ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς ἀνακαινίζεσθαι λέγεσθαι καὶ καθαίρεισθαι ἢ ἀπολούεσθαι, ὡς ὁ Προφήτης, « Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ὧν ἔχουσιν ἀποβήτων διὰ φιλιαν καὶ ἀγάπην, ὃ καὶ ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν, « Οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους· ἐπεὶ πάντα ἃ ἔκωσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου ἀνήγγειλα (50) ὑμῖν· » ὡς ταῦτ' ἄνθρωπον φιλοῦν τε εἶναι καὶ κοινωνὸν ἀποβήτων. Ἐπεὶ οὖν διὰ Πνεύματος ἁγίου, δι' οὗ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκεχῶται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλοὶ Θεοῦ καθιστάμεθα, εἰκότως διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ Γραφῆ λέγει τὰ θεῖα μυστήρια τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτεσθαι. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος, « Γέγραπται δεῖ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσεν, ἃ ἤτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, » ἐπάγει, « Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ Πνεύματος ἁγίου. » Καὶ τοῦτο οὖν μαρτύριον τοῦ τῆν ἐκ τοῦ Θεοῦ Ἀγάπην αὐτῆ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴπερ διὰ τοῦτου τοῖς ἁγίοις ἀποκαλύπτεται τὰ θεῖα μυστήρια· ὃ πανταχοῦ πάντες ἀγάπης ἔργον ἴσασιν ὄν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἔξω νοουμένων ἐρμηνευτικὸν ἐστὶν ἢ διὰ γλώττης ἀπαγγελία, προσήκει τῇ τῆν γνωσιν τῶν μυστηρίων ἀποκαλύπτονται καὶ τῆ τῶν γλωσσῶν χάρισμα λογισθῆναι. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἔδειξεν ὁ Χριστὸς. Τὰς γὰρ τῶν μαρτύρων πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐνστάσεις· καὶ διαλέξεις τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀποδέωκεν. « Οὐ γὰρ ὑμεῖς· ἐστε οἱ λαλοῦντες, » φησὶν, « ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Ὅθεν καὶ ἐν τῇ συμβόλῳ γέγραπται περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, « Τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. » Οὐ μόνον δὲ τὸ τὰ ἀποβήτα ἑαυτοῦ τῷ φίλῳ ἀποκαλύπτειν ἰδίῳν ἐστὶ φιλικὸν διὰ τὴν τῆς διαθέσεως ἐνότητα, ἀλλ' ἢ αὐτῆ ἐνότητος ἀπατεῖ τὸ κοινωνεῖν τῶν ὄντων τοῖς φίλοις. Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλλον ἑαυτοῦν ἔχει τὸν φίλον, ἀνάγκη βοηθεῖν αὐτῷ ὡς ἑαυτῷ, τῷ τῶν ὄντων κοινωνεῖν. Ὅθεν καὶ τοῦτο ἰδίῳν ἐστὶ τῆς φιλικῆς ἀγαθῆν, τῷ φίλῳ βοῦλεσθαι ἀγαθὸν καὶ ποιεῖν. Διὸ καὶ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, « Ὁ ἔχων τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου τοῦτου (51), καὶ βλέπων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνάγκην

⁷⁹ Prov. x, 12. ⁸⁰ Joan. xx, 22. ⁸¹ Matth. xii, 31. ⁸² Psal. ciii, 50. ⁸³ Joan. xv, 15. ⁸⁴ I Cor. ii, 9. ⁸⁵ Matth. x, 20.

(50) Vulg. ἐγνώρισα, nota feci.

(51) Τῆν οὐσίαν τοῦ κόσμου τοῦτου. Græca

Vulg. τὸν βίον τοῦ κόσμου· aliaque sic variata, ut liquet Calecam citasse ut memoriae occurreret,

ἔχοντα, καὶ κλείων τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, ἅπλοσ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐν αὐτῷ; Ἐπι τοῦ Θεοῦ μάλιστα τόπον ἔχει, οὐ τὸ βούλεσθαι ἐνεργέστατον πρὸς τὸ ποιεῖν· καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα διὰ Πνεύματος ἁγίου λέγονται διδοῦσθαι, ὡς ὁ Ἀπόστολος φησὶ· « Δίδοται διὰ Πνεύματος λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. » Καὶ μετὰ ταῦτα πολλῶν ἀπαριθμηθέντων, « Ταῦτα πάντα, » φησὶν, « ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. »

Καὶ τοῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης τεκμήριον, τὸ ζητεῖν τοῖς φίλοις ὁμοῦ διατριβεῖν τὸν φίλον· καὶ αὐτοῦ; χαίρειν ἐν ταῖς κοιναῖς συνουσίαις· καὶ ὄλωσ οὐκ ἀνεχέσθαι χωριζομένους ἀλλήλων. Ἡ δὲ μετὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἀνθρώπων διατριβὴ διὰ τῆς αὐτοῦ περιγίνεται θεωρίας, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. » Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐραστὰς ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ Θεοῦ, εἰκότως δι' αὐτοῦ καὶ θεωροὶ τοῦ Θεοῦ καθιστάμεθα. Ὅθεν ὁ αὐτὸς φησὶν, « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτρίζομεν, εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθότι ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. »

Ἔστι δὲ φιλίας ἴδιον τὸ καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ φίλου χαίρειν τὸν φίλον, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἔργοις καὶ λόγοις ἠθεσθαι· παρ' αὐτοῦ τε παραμυθίαν πρὸς πίσσας τὰς δυσχερεῖας εὐρίσκειν. Ὅθεν ἐν ταῖς λύπαις παραμυθίας ἕνεκα πρὸς τοὺς φίλους μάλιστα καταφεύγομεν. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλους ἡμᾶς καθίστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν καὶ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ποιεῖ κατοικεῖν, ὡς προσηποδοῦνται· εἰκόσ ἐστὶ δι' αὐτοῦ εὐφροσύνην ἡμᾶς καὶ παρὰ ἑαυτῶν λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ πρὸς πάσας τὰς ἐκ τοῦ κόσμου δυσκολίας καὶ μάχας. Ὅθεν καὶ ὁ Ψαλμῶδης λέγει, « Ἀπίδος μοι τὴν ἀγαλλασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος, « Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγεται περὶ τῆς Ἐκκλησίας, « Ἐκδομεῖτο πορευομένη ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ τῆς παρακλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπληροῦτο. » Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Παρήγορον ὀνομάζει.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μηδὲν δεδουλώσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ σπουδάζεται· καὶ φιλεῖται. Οἱ γοῦν οὐ φόβῳ κολάσεως, ὡς περ δοῦλοι, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ φιλίαν ἐπιμελούμενοι ἀρέσκων Θεῷ, οὗτοί εἰσι μόνιμοι, ἐλευθέρως καὶ ἐκουσίως πρὸς αὐτὸ διακείμενοι, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἀνάγκης ἢ βίας τάχα ὄντων ὡς δοῦλοι πράττοντες. Καὶ αἱ τοῦτοιοὶ υἱοὶ καὶ φίλοι εἰσὶν ἄξιοι καλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ. Ἡ γοῦν παντελής καὶ παντὸς δέους ἀπηλλαγμένη ἐλευθερία, ἐν ἧ μάλιστα καὶ ἡ τῆς ἀρχαίας

A fratrem suum necessitatem habere, clauditque viscera sua ab eo, quomodo manebit charitas Dei in illo? Idque in Deo maxime locum habet, cujus velle ut faciat efficacissimum est. Eamque ob rem haud immerito a Deo omnia dona dari dicuntur per Spiritum sanctum, uti Apostolus ait: « Datur per Spiritum sermo sapientiae; alii vero sermo scientiae secundum eundem Spiritum ». Posteaque multis enumeratis: « Haec omnia, inquit, operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult ». Quin hoc quoque eximiae charitatis certum indicium est, ut amicus cum amico versari quaerat, ac mutuo delectentur congressu, nec prorsus alius ab alio separari sustineat. Quod autem homines cum Deo versentur, per illius obtingit contemplationem, sicut ait Apostolus: « Nostra autem conversatio in caelis est ». Quia ergo Spiritus sanctus praestat ut Dei amatores simus, merito per eum etiam hoc nanciscimur, ut Deum contemmur. Unde ait idem Apostolus: Nos autem revelata facie, gloriam Domini quasi ex speculo representantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, quasi a Domini Spiritu. Porro amicitiae proprium est, ut et amicus amici praesentia gaudeat, ejusque et factis et dictis delectetur; atque ab eo, quicquid molesti acciderit, consolationem atque levamen inveniat. Hincque adeo est, ut cum aegro animo sumus, ad amicos maxime, levandi mœroris causa confugiamus. Quia igitur Spiritus sanctus amicos Dei nos constituit, ipsumque in nobis, ac nos in illo habitare facit, ut in superioribus ostensum est, par est ut ejus munere laetitiam ac consolationem adversus sæculi molestias omnes pugnasque a Deo consequamur. Unde etiam ait Psalmista: « Redde mihi exultationem salutaris tui, et Spiritu principali confirma me ». Apostolus quoque: « Regnum Dei est justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto ». Itemque in Actis apostolorum dicitur de Ecclesia: « Quod aedificabatur ambulans in timore Dei, et consolatione Spiritus sancti replebatur ». Atque id causæ est cur et Dominus Spiritum sanctum vocet Consolatorem.

Quin et nullius servitutis jugo premi atque libertas, tanquam maximum bonum et sollicitis animis quaeritur et adamatur. Qui ergo non supplicii metu, ut servi, sed divina charitate ac amore Deo placere student, hi constantiam tenent, qui libere ac sponte bono adhaerent, nec ulla necessitate aut vi, servorum more, illud exercent. Ac qui ejusmodi sunt, æquum est ut filii ac amici Dei audiant. Plena ergo, omnique metu soluta libertas (in qua etiam maxime antiquæ imaginis ingenuitas

Quin et nullius servitutis jugo premi atque libertas, tanquam maximum bonum et sollicitis animis quaeritur et adamatur. Qui ergo non supplicii metu, ut servi, sed divina charitate ac amore Deo placere student, hi constantiam tenent, qui libere ac sponte bono adhaerent, nec ulla necessitate aut vi, servorum more, illud exercent. Ac qui ejusmodi sunt, æquum est ut filii ac amici Dei audiant. Plena ergo, omnique metu soluta libertas (in qua etiam maxime antiquæ imaginis ingenuitas

¹⁹ I Joan. iii, 17. ²⁰ I Cor. xii, 8. ²¹ I Cor. xii, 11. ²² Philipp. iii, 20. ²³ II, Cor. iii, 18. ²⁴ Psal. l, 14. ²⁵ Rom. xiv, 17. ²⁶ Act. ix, 31. ²⁷ Joan. xvi, 7.

non ipsa verba ut legerat. Sic sequenti auctoritate omissum τὸ, ἰδὲ, quod tamen aliis locis non omit-

elucet velut a divina Charitate, ab Spiritu sancto præbetur, his, qui per gratiam ut filii Dei sint et dicantur consecuti sunt : « Quicumque enim, inquit Paulus, Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei ⁹⁸. »
 « Et rursum : Ubi Spiritus Domini, ibi libertas ⁹⁹. » Et : « Si Spiritu ducimini, non estis sub lege ⁹⁰. »

Hinc est et quod Spiritus, carnis opera dicitur mortificare, quatenus per carnis libidines atque vitia a vero bono recedimus, ad quod nos Spiritus sanctus per Charitatem dirigit, uti Apostolus ad Romanos scribit, « Si Spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis ⁹¹. » Multa vero etiam alia possit quis invenire, quibus opera Charitatis proprie Spiritui sancto accommodari monstratur ; ut inde prælam fiat, Spiritum sanctum ex Deo procedere ut charitatem, quemadmodum Filius ut Verbum notitia, seu cum ambo ex divina mente et Patre existentiam habeant.

Atque hæc hactenus. Alius vero quidam sanctorum, hoc satagens, ut solum unionem ac distinctionem tantisper declararet, tres faces inter se æquales animo cogitavit, in una accensas domo. In ea namque trium lumen tanquam ex una, unum conspicimus ; unaque sublata, ejus lumen illi comes sequitur, cum duo reliqua lumina secundum se nec quidquam minuantur neque auferantur. Liquet igitur tria hæc trium facium lumina, cum a nobis unum conspicerentur, secundum se discreta et non confusa exstitisse. Neque enim alioquin incommiste ac velut per se existens unum illud, posteaquam subiectum est, cerneretur. Sic igitur etiam tres personas, ad essentiam quod attinet, unum cogitamus, quæ tamen, quibus illis incommistæ ac inconfusæ proprietates manent, inter se velut circuitu redire ac commicare intelligantur ; etsi mens nostra, pro eo ac decet, non satis assequatur.

Magnus autem Basilius, ad eam rem declarandam arcum cælestem assumit. Is cælo pluvia rotante, aereque circumfluo, solisque radio ex obliquo nubium densitatem subeunte, ac tum orbem suum euidam nubium directe deligente, conspicuus apparet. Quemadmodum enim arcus, cum unus ipse secundum aeris substantiam sit, multos in se repræsentat colores, eorumque prælam distinctioni nobis innotescit ; quamquam alii ab aliis seorsim a nobis sensu percipi non possint, sed quodammodo et continuus et discretus est, ac pene sensum fallit, ut quod medium ex se commiscet discernitque distinctos in eo colores, dignosci non possit. Sic et in communi Deitatis essentia, insignientes proprietates elucet, Cum, ad essentiam quod spectat, nulla in personis intelligatur distinctio ; eaque omnis in proprietatibus solun-

A εικόνας εὐγένεια καταφαίνεται, ὡς παρὰ θείας Ἀγάπης, τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δίδεται τοῖς τῆς θείας υἰότητος κατὰ χάριν ἀξιοθεῖσιν. « Ὅσοι γὰρ, ἠφεί Παῦλος, ἐ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν, « Ὅπου τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Καὶ, « Εἰ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὶ ὑπὸ νόμον. »

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὰ καὶ τὰ τῆς σαρκὸς ἔργα θανατοῦν τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι, καθότι διὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἀποχωροῦμεν ἐκ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ, πρὸς τὸ δι' ἀγάπης ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τάττει, ὡς ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους, « Εἰ Πνεύματι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ἐνεκρώσατε, ζήσεσθε. » Πολλὰ δ' ἄν τις εὔροι καὶ ἄλλα, δι' ὧν ἂν ἰδίως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσαρμολόμενα τὰ τῆς Ἀγάπης ἔργα διακινῶσιτο· ὡς δῆλον ἐντεῦθεν γίνεσθαι ὡς Ἀγάπην ἐκ Θεοῦ προϊέται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡσπερ τὸν Ἰὶδὸν ὡς Λόγον ἢ Νόησιν, ἀμφοτέρους παρὰ τοῦ Θεοῦ Νοῦ καὶ Πατρὸς τὴν ὑπόστασιν ἔχοντας.

Ταῦτα δὲ ἐπιτοσοῦτον. Ἄλλος δὲ τῶν ἁγίων τὴν ἔνωσιν μόνην καὶ τὴν διάκρισιν μετρίως δηλῶσαι βουληθεὶς, τρεῖς λαμπάδας ἐνεθυμήθη ἀλλήλαις, ἀπτομένας ἐν ἐνὶ οἴκῳ. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ φῶς τῶν τριῶν ὡς ἐκ μιᾶς ἐν ὁρῶμεν· καὶ μιᾶς αὐτῶν ὑπεξαιρουμένης, τῆ φῶς αὐτῆς αὐτῆ συνακολουθεῖ, τῶν περιλειπομένων δύο φῶτων καθ' ἑαυτὰ μηδαμῆ μῆτ' ἐλαττουμένων μῆτ' αὐξομένων. Δῆλον οὖν ὅτι τὰ τρία ταῦτα τῶν τριῶν λαμπάδων φῶτα, ὅτε ἡμῖν ὡς ἐν ἐνωρῶντο, καθ' ἑαυτὰ διακριμένα καὶ οὐ συγκεχυμένα ἦσαν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἀμιγῶς καὶ οἷον ἰδιυπόστατα ἐθεωρεῖτο τὸ ἐν μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν. Οὕτως οὖν καὶ τὰ τρία πρόσωπα φανταζόμεθα ἐν μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀμιγῆς δὲ ὅμως καὶ ἀσυγχύτους φυλάττειν τὰς ἰδιότητας, εἰς ἀλλήλας αὐτὰς τὰς ὑποστάσεις περιχωρούσας· εἰ καὶ περὶ τούτων ἡ διάνοια ἡμῶν οὐκ ἐξικνεῖται ὡς δεῖ.

Ἄλλος δὲ μέγας Βασιλεῖος εἰς δῆλωσιν τοῦ τοιοῦτου (52) τὸ ἐν οὐρανῷ τόξον λαμβάνει, ὅπερ ὅταν δυμῶς γένηται φαίνεται, ὑγρότητος περὶ τὸν ἀέρα συνιστάμενης, καὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτίνος κατὰ τὸ πλάγιον ὑποπρεχοῦσης τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν· εἶτα κατὰ τὸ εὐθὺ νέφει τιτὶ τὸν κύκλον τῶν ἰδίων ἐπερειδομένης. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνο ἐν μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀέρος, πολλὰ δὲ ἐν αὐτῷ χρώματα φαίνονται, καὶ φανερώς τὰς διαφορὰς τούτων διαγιγνώσκουσι· οὐ δυνατὸν δὲ τῆ αἰσθήσει καταλαβεῖν τὴν διάστασιν τοῦ ἑτέρου πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλὰ τρόπον τινα καὶ συνεχῆς ἐστὶ καὶ διαιρούμενον, τὴν αἰσθησιν ἡμῶν ὑποκλέπτον, ὡς μὴ διαγιγνώσκουσι τὸν τοῦ διὰ μέσου τῶν μιγνύοντα δι' ἑαυτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν χροῶν ἑτερότητα· οὕτως καὶ ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ αἱ γνωριστικαὶ ἰδιότητες ἐπιλάμπουσι, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν οὐδαμῶς ἐν ταῖς ὑποστάσεσι

⁹⁸ Rom. viii, 13. ⁹⁹ II Cor. iii, 17. ⁹⁰ Gal. v, 18.

⁹¹ Rom. viii, 13.

νοούμενης διαφορᾶς, κατὰ δὲ τὰς αὐτῶν ἰδιότητας· ὡστε καὶ τὸ συνημμένον ἐν τῇ οὐσίᾳ, καὶ τὸ κεχωρισμένον κατὰ τὰς ὑποστάσεις διδάσκεισθαι, εἰ καὶ, ὡς περ ἐπὶ τοῦ τόξου, οὐ δυνάμεθα ἰκανῶς τῇ αἰσθήσει διακρίναι τοῦ ἐτέρου τὸ ἕτερον· οὕτω κἀνταῦθα τὸ ἐν τοῦ ἐτέρου διεzeugμένον οὐκ ἔστι νοεῖν διὰ τὴν ἀκρυτάτην ἑνωσιν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐξισχύει τὴν ἑνωσιν καὶ τὴν διάκρισιν τελείως καταλαβεῖν, πῶς οὐ πολλῶν μάλλον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ ἐνδὸς Θεοῦ, τῆς ὑπὲρ πάντα καὶ πᾶσαν νόησιν ἀσυγκρίτως ἐξηρημένης, ἢ τῶν λογισμῶν κατὰληψις ἀδυνατήσει;

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὰς θείας Γραφάς.

Τούτων δὲ θεωρηθέντων κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, εἶτι πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ὑπερβαλλούση φιλανθρωπία προσέλαβε τὸ σῶμα ἀνθρώπινον ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ὡς ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, ὁ αὐτὸς ὢν Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἐν μιᾷ ὑποστάσει δύο φύσεις ἔχων, καὶ δύο διαφορὰ θελήματα ταῖς φύσεσι κατ'ἀλλήλα καὶ προσήκοντα· τὸ μὲν θεῖον δηλονότι, τὸ δὲ ἀνθρώπινον. Καὶ γὰρ ποτὲ μὲν ὡς Θεὸς ἐνήργει· ποτὲ δὲ ὡς ἄνθρωπος ἔπραττε τε καὶ ἔπασχε. Τὸ μὲν γὰρ ἀνίστασθαι τοὺς νεκροὺς καὶ παραλύτους συσφίγγειν, καὶ τοὺς τυφλοὺς ὀμματοῦν, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις; ἐνεργεῖν, θεόητος; ἦσαν καὶ ἀληθῆ Θεὸν αὐτὸν ἐμαρτύρουν· τὸ δὲ πεινῆν καὶ διψῆν καὶ κοπιᾶν, καὶ σταυρῶ παραδοθῆναι καὶ ταφῇ καὶ θανάτῳ, ταῦτα δὴ πρὸς θεὸν ἀνθρώπινον ἦσαν, καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπον αὐτὸν ἐμαρτύρουν.

Ὁ δὲ μυστήριον, τὸ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, τῶν ἐξ αἰῶνος ἀκουσθέντων θαυμάτων ἐστὶ θαυμασιώτερον, οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ Χριστῷ μόνην μὲν ἀνθρωπίνην φύσιν ἢ καθολικὴ πίστις τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖ, τὴν δὲ θεότητα οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ μετῆν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, καθὼς ἐφρόνει Φωτεινὸς καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς· οὐδ' ὅτι κατὰ φαντασίαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, ὡς περ ἐφρόνουσι οἱ Μανιχαῖοι. Οὐδὲ διδάσκει ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς ἄνθρωπινὴν μετεβλήθη σάρκα, ὡς ὁ Ἀπολλινάριος ἔλεγεν· οὐδ' ὅτι μόνην μὲν ἀέλαβε σάρκα· ἀψυχὸν μέντοι καὶ ἀλογον καὶ ἄνοον, ἀντὶ δὲ ψυχῆς μόνην αὐτῷ τὴν θεότητα γαγοῦναι, ὡς περ Ἄρειος περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦτο ἐφρόνησε, καὶ Ἀπολλινάριος ἐλεγόμενος ὑπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι οὐ μετεβλήθη ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς ἀνθρωπίνην σάρκα, καὶ μεταβαίνων εἰς τοῦτο, ὅτι ψυχὴν αἰσθητικὴν ἔλαβε μόνον, ἀνευ μέντοι διανοίας καὶ νοῦ, ἢ τῆς λογικῆς; ψυχῆς ἐστὶν ἴδια, ὡς καὶ τοῦτο Ἀπολλινάριος ἔλεγεν· οὐδ' ὅτι ἢ τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ πρὸ τοῦ κόσμου ἐκτίσθη, ὡς Ὀριγένης καὶ τοῦτο ἐφρόνησεν.

Οὐδ' ὅτι ἀνθρώπινὴ ψυχὴ καὶ σῶμα ἀνθρώπινον εἰς ἓν συνέστησαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καθ' ὁμοιότητα

A modo versetur: ut et unionem in essentia, et discretionem in personis noverimus; quanquam sicut in arcu alterum ab altero haud satis discernere possumus; sic quoque hic, alterum ab altero disjunctum minime intelligatur, qua summa unione necluntur. Sin autem in iis quæ humano usu didicimus, ipsa a nobis unio ac discretio haud satis percipitur; quomodo non longe potiori jure in sancta Trinitate unius Dei, quæ omnibus eminet, omnemque cogitationem incomparabilibus modis excedit, rationum comprehensio impossibilis erit?

CAPUT V.

De Dei Verbi incarnatione juxta Scripturas.

B Illis ita consideratis juxta Scripturæ ac sanctorum doctrinam, adhuc credimus et confitemur, unum ex sancta Trinitate, Filium Dei, novissimis sæculis propter nostram salutem eximia sua clementia ac benignitate, humanum corpus assumpsisse ex sancta Dei Genitrice semperque Virgine Maria; exque ea natum absque peccato, eundem Deum perfectum et hominem perfectum: duplici natura in una persona, dupliciter distincta pro naturarum ratione illisque consentanea, voluntate præditum: altera quidem, nimirum divina: altera vero, humana. Quandoque enim operabatur ut Deus: quandoque vero ut homo agebat ac periebatur. Nam mortuos quidem suscitare, et paralyticos astringere, cæcisque oculos reparare, atque id genus opera præstare divinitatis erant, eumque verum Deum esse, certa argumenta: esurire vero et sitire et fessum esse, crucique et sepulturæ et mortis fuisse traditum, hæc sane humana erant et quæ eum vere hominem proderant.

Hoc sane mysterium (Deum scilicet hominem esse factum) miraculorum quæ a sæculo audita sunt, omne vincit miraculum. Neque enim in Christo humanam solum naturam constitetur Ecclesiæ fides: Deitatem vero non natura, sed participatione in eo exstitisse, ut senserunt Photinus et Paulus Samosatenus: nec dumtaxat specie tenuis et apparentia Dei Filium factum esse hominem, quod Manichæi senserunt. Nec docet Ecclesia Dei Filium in humanam conversum carnem, uti aiebat Apollinarius: neque solum eum assumpsisse carnem, inanimum tamen rationisque ac mentis expertem, ac cui loco animæ una Deitas exstitisset, quod ipsum Arius sensit de Christo: Apollinarius vero ex Scriptura convictus ac persuasus, non mutatum esse Dei Filium in humanam carnem, eoque transiens, quod solummodo sententem animam assumpsit, absque tamen intelligentia et mente, quæ sunt propria animæ utentis ratione, uti hoc ipsum dicebat Apollinarius. Nec quod anima Christi ante mundum condita fuerit, quod ipsum Origenes sensit.

Nec quod humana anima et corpus humanum, in Christo in unum coiverint, uti se res habet in

reliquis hominibus, inque eo homine ut in templo proprio Christus habitaverit (per gratiam scilicet) velut in reliquis omnibus sanctis, uti docuit Nestorius. Neque duas hypostasias seu personas, nec unam naturam aut voluntatem. Nihil enim horum sentit Ecclesia catholica, quæ nugaciter commenti sunt hæretici, qui et reprobati sunt ab universalibus synodis, ab illis abjecti, ut qui aliena a sana fide de Christo senserint : sed confitetur et prædicat in Christo divinam naturam perfectam, et humanam naturam perfectam, ex anima scilicet rationali et humana carne constitutam, unitasque fuisse ambas has naturas, non per solam inhabitationem, nec secundum aliquod accidens, velut homo uniter vestimento : nec sola personali relatione ac proprietate (hoc est, necessitudine, soloque nomine), sed secundum unam hypostasin unumque subjectum. Ac sicut in Trinitate in una natura plures personæ consistunt : sic in incarnationis mysterio, in pluribus naturis (nempe duabus) una consistens persona est. Etenim hoc solummodo stare possunt quæ in Scripturis de incarnatione tradita sunt. Cum enim Scriptura nullo crimine quæ Dei sunt, homini tribuat, et quæ sunt hominis, Deo : ut cum dicit : Hic homo cælum et terram firmavit⁹⁸ : et, Dominus gloriæ crucifixus et mortuus est⁹⁹; necesse est unum eundemque esse, de quo utraque dicta sint ; et quia de illo dicuntur contraria, ut sunt, obnoxium passionibus et non obnoxium, mortale et immortale ; et : Qui est, fit : et Increatus creatur, et quæ sunt ejusmodi ; nec fieri potest, ut hæc de eodem et secundum idem vere dicantur (qui enim fiat, ut idem secundum idem mortale simul et immortale, creatum et increatum existat ?) confitetur Dei Ecclesia, secundum alium aliumque modum dici omnia quæ de Christo dicuntur : ita nimirum, ut divina quidem illi convenient, secundum quod est Deus : humana autem, quatenus homo factus est. Etenim secundum Dei formam : « Omnia per ipsum facta sunt¹⁰⁰ : » ipseque et Pater unum sunt. Et : « Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso¹⁰¹ » (nempe genuit eum vitam, uti exponit divinus Chrysostomus). Et « ipse est verus Deus, vita æterna¹⁰². » Itemque omnia quæ habet Pater, ejus sunt. Ait enim : « Omnia mea tua sunt : et tua mea sunt : et clarificatus sum in eis¹⁰³. » Secundum vero servilem hominis formam, quam assumpsit : « Factus est ex muliere, factus sub lege¹⁰⁴ : » et : « Non venit ut faceret voluntatem suam, sed ejus qui misit eum¹⁰⁵. »

Multi itaque de Christo dicuntur nomina, idcirco nimirum quod ambæ naturæ in unam personam in eo coiverunt. Ex illis, quædam ei convenient, ut Deus est, quemadmodum diximus; hæcque adeo nomina de illo dicuntur ante unionem ; sed et

τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ ὡς περ ἐν ἰδίῳ ναφὶ ὁ Χριστὸς κατέφκησεν (χάρμιτι δηλονότι), ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀγίοις, ὅπερ Nestorius ἐδογματίσεν. Οὐδὲ δύο ὑποστάσεις, οὐδὲ μίαν φύσιν ἢ θέλησιν. Οὐδὲν τι τούτων ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία φρονεῖ, ἅπερ ἐφλυάρησαν οἱ αἰρετικοί, οἱ καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ καθολικῶν συνόδων ἀποθρήφθεντες, ὡς ἀλλότρια τῆς ὁμοῦ πίστεως· περὶ τοῦ Χριστοῦ φρονήσαντες· ἀλλ' ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ἐν τῷ Χριστῷ εἶναι θεῖαν φύσιν τελείαν καὶ ἀνθρωπίνην τελείαν, ἐκ ψυχῆς δηλονότι λογικῆς συνεστηκυῖαν καὶ ἀνθρωπίνην σαρκὸς· καὶ ὅτι αὐτὰ αἱ δύο φύσεις ἦν ὡνταὶ οὐ κατὰ μόνον ἐνοικῆσαν οὐδὲ κατὰ τι συμβεβηχὸς, ὡς περ ἐνοῦται τῷ ἱματίῳ ὁ ἄνθρωπος· οὕτε ἐν μόνῃ προσωπικῇ σχέσει καὶ ἰδιότητι, τούτέστιν οικειότητι καὶ ὀνόματι μόνον· ἀλλὰ κατὰ μίαν ὑπόστασιν καὶ ὑποκειμένον ἐν. Καὶ ὡς περ ἐν τῇ Τριάδι ἐν μιᾷ φύσει πλείω εἰσὶ πρόσωπα ὑφ' ἑστώτα, οὕτω ἐν τῷ τῆς σαρκώσεως μυστηρίῳ ἐν πλείοσι φύσεσι, τούτέστιν ἐν δυσὶν, ἐν προσωπικῶν ὑφ' ἑστώ. Καὶ γὰρ κατὰ τοῦτον μόνον τὸν τρόπον δύναται σωθῆσθαι τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς παραδεδομένα περὶ τῆς σαρκώσεως. Ἐπεὶ γὰρ ἡ Γραφὴ ἀδιακρίτως τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀποδίδουσι, καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ γῆν ἐστερέωσι· καὶ, ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν· ἀνάγκη ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι περὶ οὗ ἀμφοτέρω εἰρηναῖοι· καὶ ἐπεὶ τὰ ἐναντία λέγονται περὶ αὐτοῦ, ὡς τὸ παθητὸν καὶ ἀπαθὲς, καὶ τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον· καὶ, ὁ ὢν γίνεσθαι, καὶ, ὁ ἄκτιστος κτίζεται, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀδύνατον δὲ λέγεσθαι ταῦτα κατὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἀληθῶς (πῶς γὰρ ἔσται τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον, καὶ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον;)· ἕτερον καὶ ἕτερον τρῶσον λέγονται τὰ λεγόμενα πάντα περὶ τοῦ Χριστοῦ· δηλονότι τὰ μὲν θεῖα ἀρμύζουσιν αὐτῷ, καθότι ἐστὶ Θεός· τὰ δὲ ἀνθρώπινα, καθότι ἐγένετο ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ μορφήν « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· » καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἰσι· καὶ, « Ὡς περ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ » (τούτέστιν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν, καθὼς ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐξηγεῖται), καὶ « αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεός, ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· » καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, αὐτοῦ εἰσι. « Πάντα γὰρ, » φησὶ· « τὰ ἐμὰ σὰ ἔστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ· καὶ δεδῶξά με ἐν αὐτοῖς· » κατὰ δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου δουλικὴν μορφήν, ἣν προσελάβετο, « Ἐγένετο ἐκ γυναίκος, ἐγένετο ὑπὸ νόμον, » καὶ, « Οὐκ ἤθελε ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτόν. »

Πολλὰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματα λέγονται, διὰ τὴν τῶν δύο φύσεων συνδρομὴν κατὰ μίαν ὑπόστασιν· τὰ μὲν γὰρ ἀρμύζουσιν αὐτῷ ὡς Θεῷ, καθάπερ εἴπομεν· καὶ ταῦτα ὀνόματα πρὸ τῆς ἐνώσεως· ἐπ' αὐτοῦ καλοῦνται· ἀρμύζουσι δὲ πρὸ

⁹⁸ Psal. xxxii, 6. ⁹⁹ I Cor. ii, 8. ¹⁰⁰ Joan. i, 5. ¹⁰¹ Joan. x, 30. ¹⁰² I Joan. v, 20. ¹⁰³ Joan. xvii, 10. ¹⁰⁴ Galat. iv, 4. ¹⁰⁵ Joan. vi, 38.

τῆ· ἐνώσεως καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ προφητικῶς εἶρη-
ται· ὡς τὸ, « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἦξει. » Καὶ,
« Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι. » Καὶ τὸ,
« Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις
συναναστράφη. » ἀντὶ τοῦ, Ὁφθῆσεται καὶ συνανα-
στρήσεται. Καὶ τὸ, « Κύριο; ἔκτισέ με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, « Κτίσει με. Τοῦτο γάρ τινες
μὲν τῶν ἀγίων ἐπὶ τῆς κτισθείσης σαρκὸς τῷ Θεῷ
Λόγῳ ἐξέλαβον· καὶ τὸ ἐπόμενον, « Πρὸ δὲ πάντων
τῶν βουῶν γεννᾷ με, » τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἐκ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων ἀπάντων γεννω-
μένη ἀνέθησαν· τινες δὲ ἐπὶ τῆς ἐμφαινομένης
τῷ κόσμῳ σοφίας ἐξηγήσαντο. Καὶ μάρτυς ὁ
μέγας Βασίλειος ἐν α' τῶν Παροιμιῶν, οὗ τῆς
περὶ τούτου ῥήσεως κατὰ καιρὸν ἐμνήσθημεν
πρῶτον.

Ταῦτα μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐνώσεως αὐτῷ ἀρμόζουσι,
τὰ μὲν κατὰ τὴν θείαν φύσιν, τὰ δὲ προφητικῶς, ὡς
εἴπομεν. Ἐπει δὲ καθ' ἐν πρόσωπον ἤνωσεν αὐτῷ
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως,
καὶ ἦν ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπος, καὶ διὰ
ταύτην τὴν ἀρῆτον ἔνωσιν ἐπαγέμετο τῇ σαρκὶ τοῦ
πλοῦτου τῆς θεότητος μετασχεῖν, τουτέστιν, ἐθεώθη,
ὡς καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον περὶ τῆς σαρκὸς
ταύτης λέγειν, « Καὶ θαρρῶ λέγειν Ὁμόθεον (53)· »
ἀντιθέσασιν ἀλλήλαις τῶν ὀνομάτων αἱ φύσεις,
ὅν δὴ καὶ καλοῦσι τρόπον ἀντιθέσεως· καὶ ποτὲ
μὲν ἀπὸ τοῦ κρείττονος τὸν λόγον ποιούμεθα,
ἔνωσιν λέγοντες τῆς σαρκὸς διὰ τὸν προσγενομένον
τῇ σαρκὶ πλοῦτον ἀπὸ τῆς συμφύλας καὶ ἐνώσεως·
τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν· ποτὲ
δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, τῆς σαρκὸς δηλονότι, σάρ-
κωσιν τοῦ Λόγου φάμεν, κένωσιν, ἐνανθρώπησιν,
ταπεινώσιν· ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου
μέρους ἐπιλέγονται τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ, οὐδὲν οὐδαμῆ
κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν πικνοῦνται· ποτὲ δὲ καὶ
ἐξ ἀμφοτέρων τὰ ὀνόματα συμπλέκομεν, ἔνωσιν
λέγοντες, κοινωνίαν, χρίσιν, συμφύλα, συμμόρφω-
σιν, ἅτινα ἐπὶ τῆς σαρκὸς νοῦνται. Αὐτὴ γὰρ ἦν ἡ
ἐνωθεῖσα τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ χρισθεῖσα καὶ θεωθεῖσα
ὡς ἐλάττων καὶ ἐνδεής. Ἡ γὰρ περιχώρησις τῆς
θεῖας φύσεως εἰς τὴν σάρκα, ἦν δὴ καὶ ἔνωσιν
λέγομεν, ταύτην αὐτῇ δέδωκε τὴν κοινωνίαν καὶ
τὴν θεώσιν καὶ τὴν χρίσιν καὶ συμμόρφωσιν θεῖας
φύσεως περὶ τὴν σάρκα θεωρεῖσθαι.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῇ ἐνώσει ἀρμόζουσι λέγεσθαι.
Μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν ἀρμόζουσι μὲν καὶ ὅσα πρό-
τερον πρὸ τῆς ἐνώσεως· τὰ μὲν κατὰ τὴν θείαν
φύσιν, τὰ δὲ προφητικῶς, ὡς εἴπομεν, περὶ αὐτοῦ
εἴρηται· καὶ γὰρ οὐ μετεβλήθη ἡ θεῖα φύσις εἰς
τὴν τῆς σαρκὸς ταπεινώσιν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν
ἔνωσιν ὁ αὐτὸς ἦν Θεὸς τέλειος καὶ ἀνθρωπος τέ-

¹ Psal. XLIX, 5. ² Zech, IX, 9. ³ Baruch. III, 38. ⁴ Prov. VIII, 22.

(53) Ὁμόθεον. Locus est ex orat. 46. Vocem ὁμόθεον idem Gregorius resolvit orat. 59, quod corpus deificatione, Deum dicit: καὶ τοῦτο τῆς θεώσεως, Θεός. Sic alibi: Ἰδοὺ, ὁμόθεον, de carne fictum Gregorio, simul Deum reddit Billius; que

A ante unionem conveniunt etiam ea omnia quæ de illo propheticè dicta sunt: cujusmodi est illud: « Deus noster manifeste venit ¹. » Et: « Ecce reatus venit ². » Illud item: « Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est ³; » pro eo ac dicat, Videbitur et conversabitur. Illud quoque, Dominus creavit me initium viarum suarum ⁴; pro Creabit me. Hoc enim sanctorum quidam de carne Deo Verbo creata intellexerunt; et quod sequitur Ante autem omnes colles gignit me, Deo Verbo ante omnia sæcula ex Deo et Patre genito tribuerunt: quidam vero de sapientia quæ in mundo elucet interpretati sunt. Ejusque rei testis magnus Basilius primo capite Proverbiorum, cujus supra auctoritatis opportune meminimus.

Hæc itaque ante unionem illi congruunt, alia quidem secundum divinam naturam; alia vero propheticè, uti dicebamus. Quod vero in una persona humanam sibi naturam inconfuse immutabiliterque copulavit, eratque idem ipse simul Deus et homo, ac quod ob arcanam eam unionem caro Deitatis divitias nacta est, hoc est, deificata est, ita ut Gregorius Theologus de hac carne dicat: « Ausimque dicere, una etiam Deitatis consortem ac Deum; » sibi invicem naturæ nomina communicant, quem et modum reciprocationis vocant. Ac quidem alias a præstantiore parte sermonem facimus, dicendo, carnis deificationem, ob eas divitias, quæ ex naturali carnis cum Dei Verbo unionem ac conjunctionem, carni accesserunt; alias vero a deteriori (carne scilicet) Verbi incarnationem vocamus, exinanitionem, humanationem, humiliationem. Cuncta hæc, ex parte humanitatis intelliguntur, Verboque ac Deo, cum nihil ipse inde passus sit, quod spectat ad essentialiam suam, tribuuntur: alias denique, etiam ex utrisque nomina conteximus, cum unionem, commercium, unctionem, naturarum conjunctionem, et (ut sic loquar) conformationem dicimus; quæ videlicet in natura carnis intelliguntur. Hæc enim Dei Verbo unita fuit, nunctaque et deificata, ut quæ minor erat atque egenâ. Divinæ enim naturæ in carnem, totam complexa, immeatio (quam utique et unionem vocamus) hoc ei commercium tribuit, D et ut deificatio, et unctio et conformatio a divina natura circa carnem illamque afficere, intelligatur.

Hæc itaque in unionem convenit dicere. Post vero unionem conveniunt etiam omnia, quæ prius ante unionem competeabant; quæ nempe spectant ad naturam divinam, et quæ propheticè (ut dicebamus) de illo dicta sunt. Nec enim natura divina in carnis vilitatem mutata est; sed post etiam unionem idem erat Deus perfectus et homo perfectus. Quamobrem

ipsa perinde Deus dicatur sic delibutam esse, nulla ab eo personali distinctione discreta, cum alioqui servet suam naturam, sicut et ipsa creata, non Deus ipse natura.

etiam vere dicitur, Qui natus est ex Virgine, Deus A
est sæculis omnibus antiquior creaturæ opifex ac
conditor. Quæ post unionem dicuntur; hæc et ante
illam nequaquam dicere convenit. Neque enim
ante incarnationem natus est ex Virgine, aut cum
hominibus conversatus. Nihil itaque eorum, quæ
unionem sequuntur, ante illam de illo dicere con-
venit, nisi forte propheticæ, uti dictum a nobis
est.

Conveniet itaque post unionem, quæ naturæ divi-
vinæ propria sunt, quæque ex parte humanitatis
sumpta sunt, de illo dicere, cujusmodi est, partus
ex Virgine, ætatis augmentum; cuncta denique,
quæ postea ob peccatum naturæ humanæ advene-
runt, quorum nulli subiacebat, Qui de Spiritu san- B
cto conceptus erat, ac per omnia ab omni peccati
labe purissimus manserat. Quæ igitur corporis rati-
one de Christo dicuntur, cujusmodi sunt, esuriit,
sitivit, laboravit, oravit, in agonia fuit, quæ nimi-
rum naturales corporis passiones sunt, nullique
labi obnoxia, ita dicuntur, ut nulla prorsus inde
passione divina natura afficiatur, tametsi Dei Filius
dicatur esuriisse ac sitiisse, ob summam undique
imaginationem ac unionem divinæ naturæ incom-
miste citraque omnem confusionem cum carne;
haud secus ac anima in corpus, ignisque in ferri
naturam incommiste pervadit, sui que copiam, ut
sub exemplo loquar, materiæ facit.

Ad humanitatem igitur atinent omnia quæ hu- C
milis dicuntur, ut est illud: « Quid me queritis
interficere? » Quod item interrogat, « Ubi posui-
stis Lazarum? » Quod sub ficum cucurrit, quod
secessit; illud denique: « Finxit se longius ire? »
Eodem etiam illud spectat, « Deus meus, Deus
meus, ut quid me dereliquisti? » Illud item:
« Factus pro nobis maledictum? » Nec non illud:
« Ipse Filius subjicietur ei, qui subjecit sibi omnia¹⁰. »
Hæc enim dicebat per arrogationem, sibi ipse ho-
minis personam attribuens, et se in eadem nobis-
cum classe constituens, Nos enim eramus qui
derelicti fueramus ac quibus opus esset ut subjice-
remur, ut qui peccato mortique obnoxii eramus,
nec divinis præceptis obsequabamur. Ille vero
« Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in
ore ejus^{11,12}. » Quamobrem neque ut Deus dereli-
ctus est (cum sit unus Deus cum Patre), neque vero
peccavit ut homo; quare neque derelictus est, nec
opus habuit ut subjiceretur; sed hæc locutus est,
sibi arrogans quod humanum est, uti dictum est.
De illo enim dicitur: « Qui tollit peccata mundi¹³. »
Et: « Ipse infirmitates nostras accepit, et languores
nostros portavit¹⁴. »

Illud autem, « Pater major me est¹⁵. » quidam
sanctorum dictum existimaverunt ratione causa:

¹⁰ Joan. v, 19. ¹¹ Joan. xi, 34. ¹² Matth. xxi, 19; Marc. xi, 13; Luc. ix, 10. ¹³ Luc. xxiv, 28; Matth. xxvii, 46. ¹⁴ Galat. iii, 13. ¹⁵ I Cor. xv, 28. ¹⁶ Isa. liii, 9; I Petr. ii, 22. ¹⁷ Joan. i, 29. ¹⁸ Isa. liii, 4; Matth. viii, 7. ¹⁹ Joan. xiv, 28

(54) Greg. Orat. 36.

λειος · διὸ καὶ δικαίως λεχθήσεται, ὅτι ὁ γεννη-
θεὸς ἐκ Παρθένου Θεός ἐστι προαιώνιος δημιουργὸς
τῆς κτίσεως. Τὰ μετὰ τὴν ἔνωσιν οὐδαμῶς προ-
ήκει καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως λέγεσθαι · καὶ γὰρ πρὸ
τοῦ σαρκωθῆναι οὐκ ἐτέχθη ἐκ παρθένου, οὐδὲ
τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Οὐδὲν οὖν τῶν
μετὰ τὴν ἔνωσιν λέγεσθαι ἐπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς
ἐνώσεως προσήκει, εἰ μῆτι γε προφητικῶς, ὡς
ἐφημεν

Ἄρμόσει τοίνυν μετὰ τὴν ἔνωσιν τὰ μὲν κατὰ
τὴν θεῖαν φύσιν, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους
εἰλημμένα, λέγεσθαι ἐπ' αὐτοῦ · οἷον, ὁ ἐκ Παρθέ-
νου τόκος, ἡ καθ' ἡλικίαν ἀβήσεις, πάντα πλήρη τῶν
διὰ τὴν ἀμαρτίαν ὑστερον τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει
ἐπισυμβάντων, ἐξ ὧν οὐδενὶ ὑπέκειτο, ἐκ Πνεύματος
ἀγίου συλληφθεὶς, καὶ διὰ πάντων καθαρῶτατος
πάσης ἀμαρτίας μεμενηκῶς. Τὰ γοῦν ἀπὸ τοῦ σώ-
ματος ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λεγόμενα, οἷον, ἐπεινασεν,
ἐδίψησεν, ἐκοπίασε, προσοῦξαστο, ἠγωνίασεν, ἅ
δη τοῦ σώματος εἰσι δῆπουθεν φυσικά καὶ ἀδιά-
βλητα πάθη, οὕτω λέγονται, ὡς τῆς θείας φύσεως
οὐδὲν ὀτιοῦν πεπονθίας · εἰ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
λέγομεν, ἐπεινασε καὶ ἠγωνίασε, κατὰ τὸ ἀνθρώ-
πινον δηλονότι, διὰ τὴν ἀκροτάτην περιχώρησιν
καὶ ἔνωσιν τῆς θείας φύσεως, ἀμιγῶς καὶ ἀσυγχύ-
τως πρὸς τὴν σάρκα, καθάπερ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα,
ἢ πυρ πρὸς τὴν τοῦ σιδήρου φύσιν ἀμιγῶς δεικνύ-
ται, καὶ ἑαυτὸ τὰς ὕλαις μεταδίδωσι, παραδει-
γματικῶς εἰπεῖν.

Τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει τοίνυν πάντα ἀνήκουσιν ὅσα
ταπεινότερον λέγεται, ὡς τὸ, « Τί με ζητεῖτε ἀπο-
κτείνειν; » καὶ τὸ ἐρωτᾶν, « Ποῦ ταθείκατε Ἀδά-
ρον; » ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος, τὸ ὑπαναχωρεῖν,
τὸ, « Προστεποίησατο πορρωτέρω πορευέσθαι. »
Εἰς τοῦτο δὲ ἀνήκει καὶ τὸ, « Θεέ μου, Θεέ μου,
ἵνα τί με ἐγκατέλειπες; » Καὶ τὸ, « Γενόμενος ὑπὲρ
ἡμῶν κατάρα. » Καὶ τὸ, « Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποτα-
γῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. » Ταῦτα
γὰρ κατ' οἰκειώσιν εἶπε, τὸ ἡμέτερον οἰκειούμε-
νος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάπτων ἑαυτὸν.
Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλείμενοι καὶ ὑπο-
ταγῆς δεόμενοι, ὡς ἀμαρτίας καὶ θανάτου ἔνοχοι,
καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ πρὸςτάγμασιν ἀπειθοῦντες.
Αὐτὸς δὲ, « Οὐχ ἡμαρτεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν
τῷ στόματι αὐτοῦ. » Διὰ τοῦτο οὕτε ὡς Θεὸς
ἐγκαταλείφθη (εἰς γὰρ Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς),
οὐδ' αὖ ὡς ἀνθρώπος ἡμαρτε · διὸ οὐδὲ ἐγκατε-
λείφθη, οὐδ' ὑποταγῆς ἐδέχθη. Ἀλλὰ ταῦτα εἶρηκε
τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος, καθάπερ εἴρηται. Περὶ
αὐτοῦ γὰρ λέγεται, « Ὁ αἵρων τὰς ἀμαρτίας τοῦ
κόσμου, » καὶ, « Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε,
καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε. »

Τὸ δὲ, « Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστι, » τινὲς μὲν
τῶν ἁγίων (54) κατὰ τὸ αἷτιον εἰρησθαι ἐξέλαθον ·

οὐ μὴ καθὼ αἰτιο; ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ τὸ μείζον αὐ-
τῷ προσαρμόζεται. Εἰ γὰρ κατὰ τοῦτο διακριθῆσεται
καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ αἰτιατόν, ᾧ τὸ ἔλατ-
τον ἀνήκει· καὶ οὕτως ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ ᾧ μείζονι
καὶ ἔλλειπτον διακριθῆσεται· ὅπερ ὡς πολέμιον τῆ
καθολικῆ πίστει οὐκ εἴρηται πώποτε. Φησὶ δὲ καὶ ὁ
μέγας; Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀπολλινάριον, « Μεί-
ζονα τὸν Πατέρα λέγει ἑαυτοῦ καὶ Υἱὸς καὶ τιμῶν
τὸν ἑαυτοῦ (55) Πατέρα. » Ὡς περ οὖν οὐκ ἂν τῆ
τιμῆ διακρίνοιντο ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, οὕτως οἷδε κατὰ
τὸ μείζον, καθὼ ἔστιν αἰτιος τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ· ἄλλ'
ἔστι μείζων ὡς ἀπλωῶς αἰτιος καὶ ἀρχῆ. Καὶ ὡς περ
ἀρχῆ λέγεται ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ· οὐκ ἀποδίδεται δὲ
ταύτῃ τῆ ἀρχῆ καὶ τελευτήσῃ· καὶ ὡς περ ὁ μέγας;
Βασίλειος (56) προκαταρκτικῆν αἰτίαν εἰρηκε τὴν
Πατέρα, ἢ καὶ ὡς ὁ Θεολόγος; Γρηγόριος; (57), « Ἐπὶ
τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνενεχτέον »· καὶ οὐκ ἀποδίδο-
ται ταύτῃ τῆ αἰτία καὶ δευτέρα τις καὶ ὑπερείδουσα
αἰτία (οὕτω γὰρ δύο ἀρχαὶ τῆς κτίσεως ἀναφανή-
σονται)· τὸν ὁμοιον τρόπον καὶ τὸ μείζον ἐπὶ τοῦ
Πατρὸς κατὰ τὸ αἰτιον, ὡς εἶπον τινὲς τῶν ἀγίων,
αἰτίαν ἐκληπτέον ὡς αἰτίαν καθ' ἑαυτήν, καὶ οὐ
πρὸς ἑτερόν τι λεγομένην. Εἰ δ' οὖν, ὁ Υἱὸς ὡς
ἔλλειπτον πρὸς τὸν μείζονα ἑαυτοῦ ἀποδοθῆσεται,
ὑπερ ἄτοπον.

conponenda secundum se, et non ut ad aliud quidpiam dicitur. Alioqui Filius ut minor ad majorem se referetur, quod est absurdum.

Τινὲς δὲ τῶν ἀγίων κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐξηγή-
σαντο. Καὶ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος (58) φησὶ, « Ταῦτα
πάντα πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν μαθητῶν εἰρηκεν. »
Ἔστι τοίουν λέγειν ὅτι πρὸς τὴν τῶν μαθητῶν ὑπό-
ληψιν τοῦτο εἰρηκεν ὁ Χριστός· ὅτι εἰ μείζω τὸν
Πατέρα ἠγοῦντο, ὡς αἰτιον ἀπλωῶς, καὶ οὐ πρὸς τὴν
ἑαυτοῦ φύσιν ἀφορῶν καὶ ὑπόστασιν. Ὡς περ καὶ
πρὸς τὸν εἰπόντα, « Διδάσκαλε ἀγαθὲ, » « Οὐδέεις
ἀγαθός, » εἰρηκεν, « εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός. » Καὶ

“ Luc. xviii, 18.

(55) *Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει ἑαυτοῦ.* Accepisse videtur Calceas ex 11 *Diul.* cum Anomæo, ubi sic habetur: *Μείζονα τὸν Πατέρα λέγει, ὑποφῆν δούλου λαβῶν, καὶ τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα: Majorcm Patrem dicit, accepta servi forma, ac qui Patri suo honorem habeat.* Totusque in eo est, ut solum majorem agnoscat Patrem, qua ipse homo factus est, et qua natura ad Patrem erat. Quæ ipsa expositio non spernenda, satisque genuina, nec a textu longius peita est. Athan. tamen libr. 11 *Contra Arian.*, p. 365, longe aliter: *Μείζων εἶπεν οὐ μεγέθει τινα, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ ὡς τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, Μείζων ἔστιν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα· Major, inquit, non quidem magnitudine sui ætate, sed quod natus ex illo erat. Quoniam ex his ipsis verbis, Major est, suæ substantiæ proprietatem demonstravit:* nempe divinam sibi naturam æque ac Patre inesse, quod comparatio non sit nisi inter ea quæ sunt ejusdem generis: in aliis τὸ ἀσύγκριτον, aliudque et aliud magis eluceat. Aliaque ibi prosequitur, quibus haud satis cum illo Dialogo conveniat; possitque inde non levi conjectura abrogari Athanasio, uti etiam abrogant plerique codices, tribuentes Maximo. At, quid Symbolum Athanasii nomine celebre, in quo sic dicitur: *Æqualis Patri secundum divini-*

A (auctoritate scilicet principii). Non tamen Pater quatenus Filii causa ac auctor est, hoc sibi vindicat quod majus est. Sic enim, ea ratione etiam Filius a Patre distingueretur, ut a causa existens, sive ut id quod ab auctore est, ad quod atineat, id, quod minus est: inque eum modum Pater a Filio distinguetur, penes majus et minus; quod velut fidei catholicæ a versusum, nemo unquam locutus est. Ait vero etiam magnus Athanasius in libro adversus Apollinarium: « Majorem se Patrem dicit et Filius, et qui Patri suo honorem habeat. » Quemadmodum igitur Pater a Filio honore non discernitur, sic neque quod major est, quatenus Filii sui causa ac auctor est: sed major est ut simpliciter causa seu auctor principiumque. Ac sicut dicitur Pater Filii principium; cui tamen principio non etiam assignatur finitio. Ac sicut magnus Basilius, Patrem Filii originalem causam ac primam dixit; sive etiam ut Gregorius Theologus, « Ad primam referendum causam; » nec huic causæ etiam secunda quædam causa secundis quasi curis atque opera adjuvans, assignatur (sic enim duplex existat creationis principium), eodem modo etiam majoris vox in Patre dicta causæ ratione, uti Sanctorum quidam dixerunt, de causa

Alii vero Sanctorum secundum quod homo erat: C exposuerunt. Divus quoque Chrysostomus: « Cuncta hæc dixisse ait, pro discipulorum infirmitate. » Dicit itaque potest, hoc Christum locutum esse, pro eo ac discipuli existimabant; quod nimirum illi Patrem majorem, ut simpliciter auctorem, putabant, non velut suam ipse naturam spectaret ac personam. Quemadmodum etiam ad eum qui dixerat: « Magister bone, » respondit 16, « Nemo bonus,

talem, minor Patre secundum humanitatem? Certe nec istud satis convenit cum Athanasii illa expositione; et, ut loquitur Greg. orat. 56, etsi verum demus, non tamen perinde magnam ac honorificum: Τί γὰρ θαυμαστόν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός: *Quid enim mirum, Deum homine majorem esse? vel, ut verba illa Symboli habent, hominem Deo esse minorem? Quæ tamen consecutio non admittitur ab illis, qui Patrem κατὰ τὸ αἰτιον, volunt dictum Filio majorem, uti etiam Calceas interpretatur, Greg. cum et major et æqualis Pater inveniantur: Ἡ δὲ ὁλον ὅτι τὸ μείζον μὲν ἔστι τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἴσον τῆ; φύσεως; Nonne perspicuum est, majoris vocem, ad causam; æqualis vero, ad naturam referendam esse? Sic Hilar.: Auctoritate principii major, alioque. Quod mihi clarissimum, quam quod videtur implicare Calceas. Sit itaque Pater major, quia fons et origo totius Deitatis: non tamen inde minor Filius, quod eandem ipsam Deitatis naturam, quæ est Patris, ex eo nascendo, acceperit. Nec in Trinitate aliud facile loquendum, quam quod Scripturæ sanctorumque vocibus traditum sit.*

(56) Ad Amphilocho. *De Spiritu sancto.*

(57) Orat. 56.

(58) In Joan. hom. 74.

nisi solus Deus. » Ad discipulos quoque qui interrogaverant de die et hora et consummatione : « Nemo, inquit, neque Filius, sed solus Pater. » Sic enim illi tunc existimabant, et ad eorum mentem, se illis accommodans, loquebatur, quod necdum quæ illius erant clare noverant. Multaque alia ejus generis etiam aliis locis figurate dicta sunt in Scriptura, cujusmodi est illud : « Factus est Adam quasi unus ex nobis¹⁶. » Sic enim ille animo conceperat, fore scilicet ut Deus fieret, cum revera hoc minime factus sit. Magnus autem Basilius, illud : « Nemo bonus nisi solus Deus, » accipit et ipse quidem ratione humanitatis ; ait enim : « Multa etiam Dominus loquitur ex parte humanitatis. » Sumit vero etiam ratione divinæ naturæ. Etenim in una earum quas ad Amphiloebium scripsit, sic ait : « Non enim extra boni naturam Filius se constituit, cum hæc diceret; sed cum Pater sit primum bonum, vocem *nemo*, sic dictam intelligimus, ut subaudiatur primus. Illud item : *Nemo novit Filium nisi Pater*; non enim illis verbis Spiritui ignorantiam tribuit; sed imprimis Patri testatur competere, quod suam ille naturam noverit; ad eundem modum etiam illud : *Nemo novit horam neque diem*, ejus vocem esse qui eorum quæ sunt, ac futura sunt, primam notitiam ad Patrem referat, qui- que in omnibus Patrem primum auctorem homini- bus innuat. »

Ad hæcque rursus in eadem Epistola, ad Mat- thæi auctoritatem : « De die autem illa et hora ne- mo scit, neque angeli cælorum, nisi solus Pater¹⁷, » hancce adhibet expositionem : « Dixisse nimirum ut se distingueret ab Angelis, non autem eodem se

¹⁶ Gen. iii, 22. ¹⁷ Matth. xxiv, 36.

(59) Καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους διαλέ- γεται. Ex parte humanitatis; qua ratione homo erat atque hominis partes implebat; cujus exem- plum ponit Basilius (epist. 391) in illa voce : *Da mihi bibere*, quam Deitatis ait, σαρκὶ ἐμψύχῃ κεχηρμένης, utentis carne animata. Magis proprie dixisset : *Dei*; quæ vox ipsum λόγον, et habentem humanam naturam, referat, non Deitatem, quæ ipsa quasi haberi intelligatur ab eodem, ut in qua vere ac per se existat. Non placet quod reddit Interpr. *Multa Dominum ad humanum dicendi morem locutum, cum hominibus tractantem*. Id enim totum quis dicat, etiam de Patre ac tota Trinitate, sic humano more, proque hominum captu sermonem efformante, plerisque Scripturæ locis, quam tamen nemo probe Theologus ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους διαλέγεσθαι dicat, ullive convenire, quod sic Basi- lius loquitur, quam qui vere homo existat, vere- que existens, partes hominis impleat; qui denique οικονομικῶς cuncta suscepit (qua nimirum pro- pternoti consilio homo exstitit, ac in carne, huma- næ salutis negotium gessit), quod totum Græci theologi illa voce significant; non quod paulo obscurius idem Interpr. *Qui omnia secundum Dei dispensationem suscepit*; quauquam vox *dispensa- tionis*, ipsa eo sensu Latinis familiaris sit. Cord. in Catena, apte quidem illuc : ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους, ut homo; nec longiori verborum ambage admodum opus. Sequentibus autem admodum confusus : Ἴδὲ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν οικονομικῶς πάντα καταδείξαι ἐνον, καὶ πρὸς πρόπτοντα. Illud

πρὸς τοὺς ἐπερωτησαντας μαθητὰς περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ τῆς συντελείας, « Οὐδεὶς οἶδε, » φη- σιν, « οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἢ ὁ μόνος δὲ ὁ Πατήρ. » Οὕτω γὰρ ἔκεινο τῆνικαῦτα ἐνόμιζον, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διά- νοιαν αὐτοὶς συγκαταβαίνων ἐφθόγγετο, ἐπεὶ οὕτω τὰ περὶ αὐτοῦ καθαρῶς ἠπίσταντο. Καὶ πολλὰ τι- αῦτα εὐρηται καὶ ὀλλοχού σχηματιζόμενα τῆ Γραφῆ, ὡσπερ τὸ, « Ἐγένετο Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. » Οὕτω γὰρ ἔκεινος ὑπέλαθε θεὸς γενήσασθαι ἢ τῆ δ' ἀλη- θεία οὐκ ἐγένετο. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος τὸ, « Οὐ- δεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός, » λαμβάνει μὲν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. « Πολλὰ γὰρ, » φησὶ, « καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ὁ Κύριος δαλέ- γεται (59) » λαμβάνει δὲ καὶ κατὰ τὴν θείαν φύ- σιν. Καὶ γὰρ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστο- λῶν οὕτω φησιν, « Οὐκ ἔξω ἑαυτὸν τιθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱὸς ταῦτα λέγει· ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατήρ, τὸ, οὐδεὶς, συνυπακουμένου τοῦ πρῶτος, εἰρησθαί πιστεύομεν. Καὶ τὸ, « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Οὐ γὰρ ἐκεῖ ἀγνοίαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ· ἀλλὰ πρῶτον τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνώσιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ, « Οὐδεὶς οἶδε τὴν ὥραν καὶ ἡμέ- ραν, » τὴν πρώτην εἰδῶσιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσ- μένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος, καὶ διὰ πάντων τὴν πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύει εἰρησθαί νομιζόμεν. »

Καὶ ἐπὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τὴν μὲν τοῦ Ματθαίου ῥῆσιν, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος, » ταύτης τῆς ἐξηγήσεως ἀξιοῖ, « Ὅτι πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν ἀγγέλων εἰρηκεν »

ignorantiae per dispensationem omnia suscipientem et proficientem, etc. Ego sic : *Ignorantiam qui dicit, de eo, qui per dispensationem omnia suscepit, quique proficiebat, etc., is a vero nihil aberravit*. Hæc Basilius limpida sententia; dignus certe auctor cuius operum plura illis pates nacta interpretres essent, nec aliter ac Ambrosius in eis labo assent. Istud etiam : Ταύτης μὲν οὖν ἀξιούμεν τῆς παραμυθίας τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κεείμενον, Εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος, quod ita reddit Cord. : *Hæc quidem consolationem a Matthæo propositam consequimur, Nisi solus Pater, sane hominis est Græce nescientis; cum sit : Illud a Matthæo dictum, in hæc modum benigne interpretamur, uti etiam reddidit Mor- l. riteque Calecas noster exposuit : Ταύτης ἀξιοῖ τῆς ἐξηγήσεως : Quasi hæc dignatur expositione; sic lenit, quod paulo durius dictum poterat videri. Gravius in sequentibus mendum, sive ipsius Cord. est, sive tyrorum : Ἐπειδὴ οὐ πρόσκειται τὸ μόνος, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ. Cum addatur adjunctum solus, quod apud Matthæum jacet. Imo, non addatur : Εἰ μὴ ὁ Πατήρ ἢ nusquam μόνος, cuius vocis absentia, nihil violentam suam expositionem (Calece relatum) Basilius contendit. Sed perinde Cord. affirmare quod negat Scriptura, vicissim- que negare quod illa affirmat, ut jam ante annos 20, in Maximi Scholiis ad Dionysium ipsoque Dionysio, quasi per specimen ostendi. Παραμυ- θίαν quærat vel ipse Cord. vel qui labris purum Græca interpretantem hominem veluit.*

ἐπιτοὺν δὲ οὐ συμπεριέλαβε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις κατὰ τὴν ἀγνωσίαν. Παρασιωπήσας οὖν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ Κύριος, τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνωστῶν· εἰδέναι δὲ τὸν Πατέρα μόνον, τὴν τοῦ Πατρὸς γινώσκειν, κατὰ τὸ σιωπώμενον, καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων. Αὐτὸς γὰρ εἶπε, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί. » Καὶ, « Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. » Τὴν δὲ τοῦ Μάρκου ῥῆσιν, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, » οὕτως ἐξηγεῖται, « Ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὐτε οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Τοῦτέστιν, ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτοῦ γεννᾶται, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ ἐστὶ, τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῷ Πατρὶ καὶ γινώσκειν ἔχει. « Καὶ ἐπεὶ, » φησὶν ὁ θεὸς Κύριλλος, « τὸ σύμπαν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας προέβη, οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἤδει τὴν γινώσκειν τῶν ὄντων, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. »

Ταῦτα μὲν οὕτως. Τὸ δὲ, « Πάτερ, δοξασόν με τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί, » διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσιν τε καὶ πίστωσιν εἴρηται. Καὶ γὰρ ὡς φησὶν ὁ Δαμασκηνός, « Αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἐστίν· ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, « Τοῦ ὀρισθέντος (60) Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἀγιοσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. » Διὰ γὰρ τῶν θευμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφανέρωθη τῷ κόσμῳ ὅτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· » ἀντικρυσ τῷ θεῷ Βασίλειῳ ταῦτα λέγων, ὅς φησιν, « Ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. » Καὶ γὰρ ἡ δόξα ἡ φυσικὴ τοῦ Θεοῦ τοῦτ' ἐστὶ τὸ γεννάσθαι ἐκ Πατρὸς οὐδῶς καὶ ἀκέρως. Ὅσπερ οὖν ἐφ' αὐτὸν εἰς τὸν εἰς κτίσμα κατὰ γένεσιν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καθαιρέσθαι οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἀκλόουθον, ὁ συναΐδιον καὶ ἐμότημον καὶ ὁμοούσιον ὁμολογῶν τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ δοξάζει αὐτὸν τῇ δόξῃ, ἣ εἶχε πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Ἐἰσὶ δὲ καὶ τινὰ ἐπὶ Χριστοῦ λεγόμενα κατὰ τὴν ἐπὶ νοῦν διαίρεσιν (61). Ἄν γὰρ τῇ διανοίᾳ διέλωμεν τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τὴν σάρκα, ἅτινα ἐνεργεῖα εἰσὶν ἀχώριστα, λέγεται δούλος καὶ ἀγνοῶν καὶ γὰρ τῆς φύσεως τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης ἦν τὸ προσληθῆναι· καὶ εἰ μὴ ἦν τῷ θεῷ Λόγῳ ἡ

numero cum servis comprehensisse, velut pari ignorantia ipse laboraret. Silens ergo Dominus suam personam, de qua exploratum esset, in ea Matthæi auctoritate, angelos dixit nescire, solum autem Patrem scire, nempe Patris cognitionem per reticentiam, suam ipsius esse dicens. Ipse enim dixit : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt* ¹⁸. Et : *Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem* ¹⁹. Marci autem auctoritatem : « De die illa et hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater ²⁰, » sic exponit : « Nemo scit, neque angeli Dei ; sed neque Filius ipse sciret, nisi Pater. » Hoc est, nisi Pater Filio sciendi auctor esset. Quia enim ex illo nascitur, eique consubstantialis est, eandem cum Patre et substantiam et notitiam habet : Et quia, inquit divinus Cyrillus, quidquid Filii est, ex Patris substantia procedit, ne Filius quidem rerum scientiam nosset, nisi Pater. »

Atque hæc quidem ita : Illud vero : « Pater, clarifica me claritate quam habui apud te, antequam mundus esset, apud te ²¹, » tum ob manifestationem inter nos dictum esse, tum ob astruendam fidem. Ut namque ait Damascenus : « Ipse quidem clarificatus erat atque est ; nobis tamen ejus claritas perspicue cognita ac certo explorata non erat, juxta ac ait Apostolus, *Qui declaratus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum* ²². Per miracula enim et resurrectionem adventumque Spiritus sancti, manifestatum est mundo, esse Filium Dei. » Quibus palam eadem ac divinus Basilii loquitur, dum ille ait : « Mari et ventis obtemperantibus, illius Deitatem cognoverunt. » Ac sane naturalis Dei claritas ac gloria hæc est, nasci ex Patre sempiternæ et absque principio ; quemadmodum etiam si quis in creatorum sortem detrahat, quod in ipso est ; Dei claritatem atque gloriam destruit. Sic etiam consequenter, qui Deo et Patri coæternum parique honore ac consubstantiali coætetur, enim clarificat ea claritate, quam ante omnia sæcula habebat.

Dicuntur vero etiam quædam de Christo, ut mentis cogitatu dividitur. Si enim subtili cogitatu Dei Verbi naturam ac carnem diviserimus (quæ quidem actu minime separari possunt) servus dicitur atque ignorans. Nam quæ natura assumpta est, serva erat et ignorans ; ac nisi caro Deo

¹⁸ Joan. xvi, 15. ¹⁹ Joan. x, 15. ²⁰ Marc. xiii, 35. ²¹ Joan. xvii, 5. ²² Rom. i, 4.

(60) Τοῦ ὀρισθέντος. Qui prædestinatus, habet Vulg. exponitque subtilius Præceptor Angelicus, aliique Latini. At Greci *deklaratum, manifestatum* exponunt, quæ spectant quæ hic a Caleca allata sunt ; nec est cur ea expositio displiceat, quam plarium graviorumque Patrum auctoritas fulciat.

(61) Κατὰ τὴν ἐπὶ νοῦν διαίρεσιν. Habet Cord. uo contextu cum Basilii superioribus, paulo aliis verbis. Sed non exstant in illa Epistola Basilii.

Quod fallentibus oculis legit *λεχναὶς ἐπινοίας*, reddiditque, *intellectualibus vestigiis*, valde absonum est. Nempe est, *λεχναὶς διανοίας, subtilibus cogitationibus*, quod sequentibus vocibus exponit, ἦτοι νοῦ λεπταῖς φαντασίαις, vixque aliis verbis aptius Latine reddatur : *Minutis enim mentis phantasiis* Corderii, satis durum est. Τὸ ἔγνω *vestigium*, omnibus differt a voce *λεχνοῦς*, nec unquam *λεχναὶς* vel *λεχναὶς* reddiderit.

Verbo unita esset, serva atque ignorans foret. Ob unionem tamen hypostaticam, nec serva erat, nec pro humana imbecillitate, ignorantia ulla laborabat. Secundum hunc modum, etiam Patrem appellavit Deum suum²².

Cum itaque multa nomina secundum diversas rationes de Christo dicta sint, operæ pretium est, ut quæ sublimiora sunt, divinæ naturæ tribuamus; quæ vero humiliora, divinæ: quæ autem communia sunt, composito; uni scilicet Christo, qui Deus est et homo. Ac necesse est, ut communia hæc nomina ac parti utrique convenientia, unius Christi esse intelligamus, cunctaque ex illo proficisci opera, ut ex una persona, cum tamen unumquodque opus ad id, quod ei proprium est, referatur; ita nimirum ut divinum opus, in deitatis referamus naturam; humanum vero, humanitati ascribamus. Aliud porro est divinum opus; aliud autem humanum. Dumque eam teneamus fidem, non errabimus. Ex quibus omnibus naturarum, quæ unitæ sunt, distinctio noscitur, quodque, ut sancti (ac imprimis divinissimus Cyrillus) loquuntur, non idem sint in naturali qualitate Deitas et humanitas; tametsi unus sit Filius et Christus et Dominus, qui nimirum personæ ratione sit unus, cum nullo modo unio hypostatica inde dividatur, quod naturalem distinctionem agnoscimus.

Cum hac autem incarnatione, nihil Patrem ac Spiritum habuisse commune constemur, præterquam voluntatem solam ac beneplacitum: beneplacitum autem et voluntatem cum dicimus, ab eo beneplacito bonaque erga nos voluntate Filium haudquaquam sejungimus, Unus enim Deus est cum Patre et Spiritu, unaque et individua natura. Unde etiam cum dicimus, Quod in mundo erat ob assumptam carnem, quodque per eam ipsum Filium Dei ac Deum agnosceremus, nunquam tamen Patri absens erat; sed et natus ex Virgine versansque in terra, ac cuncta ut homo sustinens, inseparabilis cum Deo et Patre ex quo æternaliter nascitur, et cum divino Spiritu, erat. Nunquam enim Deus fuit Verbi expers. Meminisse enim debemus, non decuisse ut unquam Filius Patri decederet, aut Filio Spiritus, nec fieri posse, ut ulla sectio aut divisio in sancta Trinitate intelligatur, ita nimirum, ut aut Filius a Patre, aut Spiritus a Filio disjungatur, quod aiunt Gregorius Theologus et divus Basilius docetque, illos secutus, Damascenus, his verbis: «Necesse vero est Verbum etiam Spiritum habere.»

Quia vero dicebamus esse quidem Deum unam substantiam, quæ et Trinitas est, Patremque Deum perfectum esse, ac similiter Filium, nec non Spiritum sanctum; idcirco dicimus, juxta ac san-

Α σάρξ, δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα. Ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν οὕτε δούλη ἦν οὕτε ἠγνοεῖ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ Θεὸν αὐτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλεσε.

Πολλῶν τοίνυν ὀνομάτων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ διαφοροῦς τρόπους εἰρημένων, δεῖ τὰ ὑψηλότερα διδόναι, τῇ θεῖα φύσει, τὰ δὲ ταπεινότερα, τῇ ἀνθρωπίνῃ· τὰ δὲ κοινὰ τῷ συνθέτῳ, ἤγουν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, ὅς ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ τὰ κοινὰ ταῦ α καὶ ἀμφοτέρω ἀφειλομένω γινώσκωμεν εἶναι τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ· καὶ πάντα τὰ γενόμενα παρ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως, ἐκαστοῦ ἔργου ἀναφερομένου εἰς τὸ αὐτοῦ οἰκεῖον· τοῦτέστι τὸ μὲν θεῖον ἔργον ἀναφέρειν τῇ τῆς θεότητος φύσει, τὸ δὲ ἀνθρώπινον τῇ ἀνθρωπίνῃ. Ἄλλο δὲ θεῖον ἔργον· ἄλλο δὲ ἀνθρώπινον. Καὶ οὕτω πιστεύοντες, οὐ πλανηθησόμεθα. Ἐξ ὧν ἀπάντων τῶν μὲν ἐνωθεισῶν φύσεων ἡ διαφορὰ γινώσκεται, καὶ ὅτι, ὡς φασὶν οἱ ἅγιοι, καὶ μάλιστα ὁ θεῖος Κύριλλος, Οὐ ταυτὸν ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης καὶ ἀνθρωπότης· εἰς γὰρ μὴν Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος ἐνὸς ὄντος αὐτοῦ κατὰ τὸ πρόσωπον· κατ' οὐδένα τρόπον διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς φυσικῆς διαφορᾶς μεριζομένης τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως.

Ταύτης δὲ τῆς σαρκώσεως ὁμολογοῦμεν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κεκοινωνήκεν, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν μόνον. Ὅταν δὲ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν λέγωμεν, οὐ χωρίζομεν τὸν Υἱὸν τῆς εὐδοκίας ταύτης καὶ τῆς ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς θελήσεως· εἰς γὰρ Θεὸς ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ μία φύσις καὶ ἄτητος. Ὅθεν εἰ καὶ λέγομεν ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ἦν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς πρόσληψιν, καὶ τὸ διὰ ταύτης αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμᾶς ἐπιγινῶναι· ἀλλ' οὐδέποτε τοῦ Πατρὸς ἀπῆν· ἀλλὰ καὶ γεννώμενος ἐκ Παρθένου καὶ διατρέθων ἐν γῆ καὶ πάντα πάσχων ὡς ἄνθρωπος, ἀχώριστος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἐξ οὗ ἀδίδως γεννᾶται, συνῆν, καὶ τῷ θεῷ Πνεύματι. Οὐ γὰρ ἦν ποτε Θεὸς ἀλογος. Μνημονευτέον γὰρ ὡς οὐκ ἔπρεπε ἐλλείπειν ποτὲ ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ· καὶ ὡς οὐκ ἐστὶ δυνατόν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τομὴν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι· ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι· ἅπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (62) καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος (63) φασίν. Οἷς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐπιμένει (64), «Δεῖ δὲ τὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα εἶχειν, ἢ διδάσκει.

Ἐπεὶ δὲ ἐλέγομεν, ὅτι μία μὲν ἐστὶν οὐσία ὁ Θεός, ἢ καὶ Τριάς ἐστὶ· καὶ ὁ Πατὴρ τέλειος Θεός, καὶ ὁ Υἱὸς ὡσαύτως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὰ τοῦτο φασὶν κατὰ τὸν ἅγιον Διονύσιον (65) καὶ τοῦ;

²² Joan. xx, 17.

(62) Orat. 25, p. 441.

(63) Libr. 5 contra Eunom., etc.

(64) Lib. 1, c. 7.

(65) De divin. nom. c. 2.

δύλους ἅπαντας ἁγίους, ὡς ὅλη ἡ θεία οὐσία ἐσαρκώθη ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς Παῦλος φησὶν, « Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πνεῦμα τῆς θεότητος » ζωματικῶς » τούτεστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἄγιοι τὸν ὁμοίον τρόπον φασίν, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασις ὅλη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἠνῶθη ἐν μιᾷ ὑποστάσει. Ἐπεὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν ὅλη ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐν ἐκάστῳ τελεία ἐστὶ, παραδειγματικῶς εἰπεῖν. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐνέλιπεν ἄλλὰ τὰ τοῦ τελείου ἀνθρώπου πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοερὰν καὶ λογικὴν, καὶ τὰ τούτων ἀδιάβλητα ἰδιώματα. Τὸ γὰρ ἐνδὸς τούτων λεικόμενον οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος.

proprietas, quæ nullam criminis labem habeant. Quod enim horum aliquo deficitur, nec homo cen-

« Ὅλον τοίνυν ἀνέλαβε τὸν ἀνθρώπον, ἵνα σωτηρίαν ἔλῃ τῷ πεσόντι χαρίσθαι. « Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον. » Ἀμαρτίας δὲ, ἢ τῆς κατὰ νοῦν, ἢ τῆς κατ' ἐνέργειαν, οὐδαμῇ κεκοινώνηκεν. Κατὰ νοῦν ἡ ἔστιν ἁμαρτία, ὅταν τις σύνθηται τὸ πονηρὸν ποιῆσαι ἢ κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὅταν καὶ ἔργοις αὐτὸ τελειώσῃ. Τούτων μὲν οὐδὲν, τὰ δὲ τῆς φύσεως ἀδιάβλητα πάντα εἶχεν ὅλον τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν δειλίαν, τὸν πόνον, τὴν ἀγωνίαν, τὴν τοῦ θανάτου παραίτησιν ἢ τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχουσι, καὶ τῇ φθορᾷ τούτων ὑπέκειτο ἢ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἢ τῆς μετὰ θάνατον τοῦ σώματος διαλύσεως φθορᾷ (66), οὐδαμῶς. Ὅθεν κατὰ τὰ εἰρημένα πάθη φθαρτὸν τὸ τοῦ Κυρίου λέγομεν σῶμα, ἐφόσον δηλονότι συναναστρέφόμενος μεθ' ἡμῶν, οὐχ ὠμίλησε [συνωμίλησε ἢ προσωμί.] τῷ θανάτῳ φθαρτὸν δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὔτε τῶν ὑπεριδόντων τὸ σῶμα, καὶ ὧν πρότερον προσεδείτο, δεόμενος, οὔτε τινὰ διάλυσιν καὶ φθορὰν ὑπομένον οὐδέποτε. Εἰ δὲ καὶ τροφῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἤψατο, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ φυσικὴν λόγον οὐκ ἦν διδὸν πυρὶ τείψ, καὶ ὡς αὐτὸς οἶδε, ταύτην ἀνηλώσθαι λέγομεν. Διὰ δὲ τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστῳσιν οἰκονομικῶς ἐγεγονέαι, ὡσπερ καὶ ταῖς χερσὶν ἀνθρωπίναις ψηλαφθῆναι ἢ καίτοι τοῦτο πρὸς τὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν ἐναντιότητα εἶχε. Καὶ γὰρ τὸ ψηλαφθῆναι δυνάμενον καὶ φθεῖρεσθαι ἀναγκαῖον (67) καὶ τὸ ἀφθαρτὸν ψηλαφθῆναι ἀδύνατον.

hns humanis contrectaretur; quanquam huic contrarium' videbatur, quod clausis Januis ingressus est. Nam quod palpari potest, etiam corrumpi necesse est, et quod incorruptibile est, palpari non

potest. Πάντως δὲ ἀφθαρτὸν τὸ ἐαυτοῦ σῶμα ἦν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθόν. Ἄλλ' ὡσπερ ἀνθρώπος γεννηθεὶς, παρθένον τὴν τεκοῦσαν ἐφύλαξε, καὶ δύο ταῦτα συνῆψε, παρθενίαν καὶ τόκον, τὰ ἀνθρώποις ἐδύνατα ὅταν κἀναυθα ξένον τινὰ καὶ ἀδιανόητον

⁶⁶ Coloss. II, 9.

(66) Τῆς διαλύσεως φθορᾷ. Διαφθορὰν habet Psalmus xv, 18, quem Petrus (Act. II, 17) exponit de Christo; hincque ejus corpus minime dissolutum ostendit, sed ubi paululum mortem degustasset, illaque defunctum, ad incorruptionem reparatum esse. Hoc enim vult illud Caleceæ, προσωμίλησε τῷ θανάτῳ, per eas scilicet passiones, quas versans

Actus Dionysius, cunctique alii sancti docent, Totam divinam substantiam in una suarum personarum incarnatam esse. Quippe cum dicat divus Paulus. « Habitare in eo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter », hoc est, in carne ejus. Qui autem hæc dicunt sancti, eodem modo etiam Dei Verbi personam toti humanæ naturæ in una hypostasi dicunt esse unitam. Nam et in nobis tota humana natura in singulis perfecta exstat, ut exempli causa istud afferam. Neque enim aliquid ei desideratum; quin ea quæ perfecti sunt hominis assumpsit omnia; corpus scilicet atque animam intelligendi ac rationis vi præditam, horumque

Totum itaque assumpsit hominem, ut ei, qui totus corruerat, salutem impartiretur: « Nam quod assumptum non est, curationis est expers. » Nullum vero cum peccato, sive quod mente agitur, sive quod actu perpetratur, unquam habuit commercium. Peccatum quod in mente agitur, vocamus, cum quis consenserit animoque destinaverit ut malum operetur, actum vero, cum et operibus rem peregit. Horum vero Christus nihil, cuncta vero quæ naturæ sunt, vacantque omni crimine, hæc habebat; ejusmodi sunt, fames, sitis, formido, lassitudo, mortis anxius timor ejusque fuga ac recusatio; quæ quidem hominibus natura insunt, horumque corruptioni subiacebat: ei vero corruptioni, quæ est a peccato, vel qua corpus post mortem dissolvitur, nequaquam obnoxius fuit. Idcirco etiam juxta eos, qui dicti sunt, affectus, Christi corpus corruptibile dicimus, quatenus scilicet versans nobiscum, morte functus est: incorruptibile vero post resurrectionem, cum iis quibus sustentatur corpus, pro prioris vitæ necessitate, nihil ei opus esset, nec ulli unquam dissolutioni ac corruptioni subiaceret. Siu autem etiam post resurrectionem cibum accepit, non tamen id pro naturali exstitit ratione. Quare divino igni, et ut ipse novit, consumptam eam escam dicimus. Certa vero consilii ratione istud actum est, ad conciliandam fidem resurrectioni, sicut et quod nabi-

Prorsus vero ejus corpus incorruptibile erat. quod jannis clausis ingressum est. Verum sicut natus homo, ejus partu effusus est, servavit virginem, atque duo hæc copulavit hominibus incossa, virginitatem ac partum, sic hic quoque,

nobiscum sponte exsolvit; ubi incitus scriba, οὐχ ὠμίλησε, subdiderat. Sicque ipsemet Caleceas paulo inferius, istud ipsum respiciens, quandiu in mundo egit, et morti et reliquis innoxiiis passionibus obnoxium fuisse, ait: Καθάπερ εἶπομεν. Ut dictum a nobis fuit.

(67) Greg. papa hom. 10 in Evang.

novo quodam vimque omnem mentis superante modo, Salvalor noster, corpus suum post resurrectionem et incorruptibile exhibuit et palpabile, ut nempe exhibendo incorruptibile, ad spiritualia certamina atque præmia fideles provocaret, quod vero præbebat palpabile, ad fidem confirmaret. Ut itaque ejusdem nobiscum naturæ, diversæ tamen claritatis, corpus suum ostenderet, seipsum et palpabilem exhibuit et incorruptibilem. Quandiu igitur, ut supra dicebamus, in mundo versabatur, morti pariter, usque omnibus, quas diximus, naturalibus ac innoxiiis passionibus obnoxius fuit (idcirco nimirum, quod assumpserat perfectum hominem) in quibus ut homo certavit, modumque quo hæc in nobis moderanda sint, ostendit: nec committendum ut bruto quodam impetu extraque rationem, naturæ nostræ dominarentur.

Etenim ut homo, humanam voluntatem habuit: verum illa subjecta erat divinitatis ipsius voluntati, nec contrarie movebatur; sed hæc quoque ut homo volebat ac faciebat; quænamque nimirum divina ejus voluntas suadebat. Concedente enim divina natura, propriis humanæ naturæ innoxiiis passionibus pro tempore afficiebatur, ut et spontaneam mortem eligeret; ac rursus eadem concedente ipsam recusaret. Ait enim ipse: «Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam¹⁸.» Et: «Nondum venit hora mea¹⁹.» In nobis autem non ita accidit; quin potius liberi arbitrii nutu, haud raro prava voluptate seducti, carnis voluntatem præferimus, quæ Dei voluntati adversatur animique perfectioni. De hac enim dictum est: «Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem²⁰.»

Ex his porro solvitur etiam illa quæstio, Quid causæ sit, cur ante annum tricesimum signa edere non cœperit. Cum enim omnium consensu exploratum sit, Deus cum esset, factum esse perfectum hominem, uno dempto peccato; liquet, in quantum Deus erat, etiam cum pueriles ac infantis annos ageret, potuisse signa hæc humanitus edere. Tametsi enim ait Evangelista: «Jesus autem proficiebat sapientia et ætate et gratia²¹,» non ita intelligendum, quasi paulatim cresceret, atque ab eo quod est potentia, ad actum perfectiorem (uti se res in hominibus habet) procederet: «Quid enim eo, quod a principio perfectum erat, perfectius esse possit?» sed quia in ejus vultu gestuque, ut homo erat, venustas atque gratia elucebat, quodque paulatim per operationes, pro cujusque ætatis gradu congruentes, ipsius detegebatur divinitas; ut auctor est Gregorius Theologus. Quia enim ætatis humanæ ac scientiæ perfectio illo maxime consummatur tempore, idcirco etiam ipse cum esset factus homo, sicut reliqua omnia suscepit (nam etiam circumcisus est et in templo

τρόπον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ ἀφάρτων μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ψηλαφῆτον τὸ ἑαυτοῦ ἔδειξε σῶμα· ἵνα διὰ μὲν τοῦ ἀφάρτων δείξαι ἐπὶ τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ ἄλλα τοὺς πιστοὺς προσκαλέσται· διὰ δὲ τοῦ ψηλαφῆτον αὐτὸ παρασχεῖν πρὸς τὴν πίστιν ἡμῶν βεβαιώσῃ. ἵνα τοίνυν τῆς αὐτῆς ἐν ἡμῖν φύσεως καὶ δόξης ἑτέρας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα δείξῃ, καὶ ψηλαφῆτον καὶ ἀφάρτων ἔδειξεν ἑαυτόν. Ἔως μὲν οὖν, καθάπερ εἶπομεν, ἐν τῷ κόσμῳ διέτριβε, καὶ θανάτῳ καὶ τοῖς εἰρημένους ἄλλοις ἅπασιν τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑπέκειτο πάθεσιν (ἐπὶ τέλειον ἀνέληφεν ἀνθρώπων), ἐν οἷς καὶ ὡς ἀνθρώπος ἠγωνίσαστο, καὶ ἔδειξε πῶς ταῦτα καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ὀφείδονται εἶναι, καὶ μὴ ἀλόγως ὑπὸ τούτων τὴν ἡμετέραν κατεξουσιάζεσθαι φύσιν.

Καὶ γὰρ, ὡς μὲν ἀνθρώπος, εἶχε τὸ ἀνθρώπινον θέλημα· ὑπετάτατο δὲ τῷ θελήματι τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ οὐκ ἐκινεῖτο ὑπεναντίας· ἀλλὰ ταῦτα καὶ ὡς ἀνθρώπος ἠθέλει καὶ ἐποίει, ὅσα δηλονότι καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. Συγχωρούσης μὲν γὰρ τῆς θείας φύσεως, κατὰ καιρὸν ἐπάσχε τὰ ἴδια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀδιάβλητα πάθη, ὡς καὶ τὸ τὸν ἑκούσιον προελέσθαι θάνατον· συγχωρούσης ἔτι καὶ τὸν αὐτὸν παρητήσαστο. Αὐτὸς γὰρ φησιν, «Ἐξουσίαν ἔχω θείναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν.» Καὶ, «Ὀψω ἐληλυθεῖ ἡ ὥρα μου.» Ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐχ οὕτω συμβαίνει· ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ αὐτέξουσίου ῥοπήν, πολλὰκις φαύλης φθοῆς ἕνεκα ἀπατώμενοι, τὸ τῆς σαρκὸς προαιρούμεθα θέλημα, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς τελειότητι. Περὶ τούτου γὰρ εἰρηται, «Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός.»

Ἐκ τούτων δὲ λύεται, καὶ τίνας ἕνεκα μὴ πρότερον τῶν τριάκοντα χρόνων ἤρξατο σημεῖα ποιεῖν. Εἰ γὰρ διὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι θεὸς ὢν, τέλειος ἐγένετο ἀνθρώπος χωρὶς ἀμαρτίας, φανερὸν ὅτι ὡς μὲν θεὸς ἐδύνατο καὶ παιδικὴν ἡλικίαν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔχων, ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν. Εἰ γὰρ καὶ φησὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς, «Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι,» οὐ νοητέον ὅτι κατ' ὄλιγον ἠρξάνετο, καὶ ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς ἐνέργειαν ἐντελεστέραν ὡς οἱ ἀνθρώποι προΐει· «Τί γὰρ τοῦ ἀπαρχῆς τέλειον γένοιτ' ἂν τελειότερον;» ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὥρα καὶ χάρις ἐπέλαμπε τῷ τούτου προσώπῳ· καὶ ὅτι καταμικρὸν διὰ τῶν ταῖς ἡλικίας ἀναλογουσῶν ἐνεργειῶν τῆς τούτου παρεγμνοῦτο θεότης, ὡς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τελειότης τῆς ἀνθρώπινης ἡλικίας καὶ γνώσεως ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μάλιστα τελειοῦται, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀνθρώπος γεγωνὼς, ὡς περ ἄλλα ἀνεδέξατο πάντα (καὶ γὰρ καὶ περιστῆθη, καὶ τῷ ναφ' προσηγήθη κατὰ τὸν νόμον. Αὐτὸς γὰρ φησιν, «Ὅχι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι,» ἵνα μὴ ἀντιθεὸς δόξῃ)· εὐθελον δὲ

¹⁸ Joan. x, 18. ¹⁹ Joan. ii, 4. ²⁰ Galat. v, 17.

²¹ Luc. ii, 52

κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ σημεῖα προσέλατο ἅ
πράττειν, οἰκείως καὶ προσηκόντως τῇ ἔξει τῆς ἡλι-
κίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τελειότητι· ἵνα
καὶ ἡμᾶς διδάξῃ μὴ ἐπιδεικτικὸς εἶναι, τήν·καὶ αὐτὰ
τῶν καθῶν ἀκμαζόντων, πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς
πειρασμοὺς ἀποδύεσθαι. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τότε κατὰ
τῶν καθῶν ἠγωνίσαστο. « Ἠχθὴ γάρ, » φησιν, « ὁ
Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἵνα
πειρασθῇ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ
φαντασίαν ἀνεληφέναι τὸν ἀνθρώπον (68). Εἰ γάρ
καὶ τούτου γενομένου πάλιν τινὲς ἐτόλμησαν τοῦτο
εἶπαι, εἰ μὴδὲ ταῦθ' οὕτως ψικονομοῦντο, τί οὐκ
ἂν εἶπον; Καίτοι καὶ πρὸ τούτου διὰ τινῶν ἀμυ-
δρῶς αὐτὸν ὑπέβαινον. Ὁ γὰρ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀσπῆρ
καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ Μάγοι, καὶ τὸ τοῦ ἱεροῦ μέ-
σον ἀναγινώσκειν, καὶ τινὰς τῶν γραμματέων ἐπι-
στομίσαι, γράμματα μὴ μεμαθηκίτα, εἰ καὶ οἱ πα-
ρόντες οὐ συνέλεσαν, ἀλλὰ ταῦτα θεοῦ αὐτὸν ὑπεβί-
βεν. Ὅμως τὸ συνεχῶς περὶ πολλῶν ἐμπροσθεν
δημηγορεῖν καὶ διδάσκειν, μαθητὰς ἐπαγόμενον καὶ
παικίλα θαύματα ἐνεργούντα διδασκαλίας ἀξίωμα
προβαλλόμενον, τοῦτο ὡς οὐ προσήκον τῇ τῶν ἀν-
θρώπων παιδικῇ ἡλικίᾳ πρότερον παρητεῖτο, ἵνα μὴ
δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἅπαντα πράττειν, καθάπερ
εἴπομεν.

atque munere, id vero ut non satis puerilem hominum ætatem addecent, prius repudiavit; ne, quemadmodum dicebamus, quasi spectro sensusque spectantium ludificando, omnia gerere videretur.

Ἄλλως τε, καθά φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν
τῷ εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ (69), « Ἐπεὶ ἀπέκαιτο τὸν
σωτήριον θάνατον ὑπομείναι, πάντα συνδραμεῖν ἰδεῖ
πρὸς τὸ πάθος, ὅσα τοῦ πάθους· τὴν ἀνάδειξιν, τὸ
βάπτισμα, τὴν ἀνωθεν μαρτυρίαν, τὸ κήρυγμα, τὴν
συνδρομὴν τοῦ πάθους, τὰ θαύματα· καὶ ὡς περ ἐν
σῶμα γενέσθαι μὴ διεσπασμένον μηδὲ ἀπὸρήγμε-
νον τοῖς διασθήμασιν. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ βαπτίσματος
καὶ τοῦ κηρύγματος ὁ τῶν συντρεχόντων σεισμός (70)
(οὗτος γὰρ ἡ Γραφή καλεῖ τ' ἂν καιρὸν ἐκείνον)· ἐκ δὲ
τοῦ πληθους ἡ τῶν σημείων ἐπίδειξις καὶ τὰ θαύ-
ματα τῷ Ἐβανγγελίῳ προσάγοντα. Ἐκ δὲ τούτων ὁ
φόβος· ἐκ δὲ τούτου τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ μῖσου·
τὸ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῆς προδοσίας· ἐκ δὲ τούτου
ὁ σταυρὸς, καὶ ὅσοις σεσῶσμεθα. » Ἀναλαβὼν το-
ν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ὡς ἀνθρώπος διὰ
πάντων ἀγωνισάμενος, καὶ νικῆσας μὲν τὸν ἀντίπα-

oblatus, pro eo ac lex jubebat²¹; ait enim ipse :
« Non veni solvere legem, sed adimplere²², » i.e.
Dei adversarius videretur); manifestum est secun-
dum eundem modum etiam animo destinasse ut
signa operaretur, pro eo scilicet ac humanæ natu-
ræ habitui ac perfectioni conveniens aptumque erat;
ut nos jactantiz non studere doceret, statimque
cum effectus vigeant, ad certamina ac tentationes
prosilire. Nam et ipse adversus affectus secundum
id tempus decertavit : « Ductus est enim, inquit,
Jesus in desertum a Spiritu, ut tentaretur a dia-
bolo²¹. » Ne item specie tenus et quasi spectro homi-
ninem assumptis videretur. Nam si etiam cum
se ita res habuerit, non defuerunt rursus, qui sic
contigisse dicere ausi sint; nisi ea consilii ratione
res administraretur, quidnam dicturi essent?
Quoniam etiam prius quibusdam exhibitis vel ob-
scure sese demonstrabat. Stella enim in antro et
angeli ac Magi²²; itemque in templi medio legent-
es, ac nonnullis scribarum, cum litteras non didi-
cisset, os occludere²³, etsi non intellexerunt, qui
aderant, hæc tamen cum Deum esse indicabant.
Assidue tamen de multis eorum concionari atque
docere, discipulorum turba comite, varique pa-
trando miracula, magistri etiam dignitate assumpta

Alioqui vero, ut ait Gregorius Theologus orat.
in Lumina : « Quoniam repositum illi erat ut sa-
luti hominum causa mortem subiret, omnia
utique, quæ ad passionem spectabant, ad passio-
nem concurrere oportebat; nimirum, ostensionem,
baptismum, testimonium de cælo, prædicationem,
multitudinis concursum, miracula, et velut unum
corpus fieri, non divulsam, nec temporum inter-
vallis disjunctam et interruptam. Etenim ex
baptismo et prædicatione turbæ confluentis commotio
(sic enim Scriptura tempus illud vocat). Rursus ex
populi multitudine et frequentia signorum editio
et miracula, quæ Evangelio admovebant. Ex his
nata invidia, ex invidia odium : ex odio, insidia
et proditio. Hinc postremo crux, et quibus om-
nibus salutem consecuti sumus. » Assumens ergo
humanam naturam, et ut homo certamen omne

²⁰ Luc. II, 21, 22. ²¹ Matth. V, 19. ²² Matth. IV, 1. ²³ Matth. II, 2. ²⁴ Luc. II, 9, 16.

(68) Sic passim Chrysostomus.

(69) Orat. 40.

(70) Ὁ τῶν συντρεχόντων σεισμός. Respi-
cit illud Matth. XXI, 11 : Εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς
Ἱερουσόλυμα, ἐσεισθη πᾶσα ἡ πόλις· Cum intrante
eo Hierosolyman, commota est universa civitas.
Quasi æstu quodam agitata, pro certantium par-
tium studiis, aliis propensa voluntate Christum
suscipientibus, sibi que regem adhibentibus, aliis
tamra ejus claritate infrendentibus, accensaque
odii flamma, in ejus necem anhelantibus. Sic di-
ctum Gregorio et Scripturæ civitatis seismicum, qui
reddat Bill. : Confluentis multitudinis terræmotus;
non placet, perindeque reddiderit alius, aquæ-
motus; cum idem Matthæus eam vocem utrique

D elemento nihil violente tribuat (VIII, 24, et XVIII
2) duramque nimis sit, cum metaphorice ad ho-
mines transfertur, vel terre meminiæ, vel aquæ;
et non magis animorum motum, commotionem,
æstum seu fluctuationem ac tumultum reddere.
Hesych. : σεισμός, τρόμος· ut licet κατ' ἐξο-
χὴν de terra commotus dici videatur, sicque
Latini eam vocem terræmotus accommodaverint;
aliis omnibus, quæ ullo modo concuti possunt, ac
commoveri impressione aliqua aut passione, com-
munis s. i. Solum indicavit Theologus, illa voce
ingentem animorum commotionem Hierosolyms
significari, qua velut mare æstuans aut terra tre-
mens civitas tota videretur, hoc exordio crucem
Salvatoris parans.

decertans, victoque adversario, ipse semper victus perseverans, multaque passus, quorum nos eramus rei, ut qui propria voluntate ac consilio peccantes, alieni a Deo facti eramus, postremo mortuus atque sepultus, illius potitus est, qui ob peccatum, humanum genus imperio mancipaverat, eoque condemnato, ab illius nos exemit servitute, qua cruce functus est ac morte. Si enim ob primi Adæ culpam, velut labem quamdam ad nos usque diffusam, divina sententia in nos latam mortis pœnam incurrimus²⁵: quomodo non potius, Filii Dei morte justificabimur, ejus scilicet, qui veterem Adam sine peccato assumpsit, ac novus ipse Adam existit²⁶. Siquidem, ut ait Apostolus: « Damnationem peccati solvit in carne sua²⁷, » interempto peccato. Ac si propter veterem illum inimici et a Deo desertores facti sumus, quomodo non per ipsum etiam admovebimur, interque Dei necessarios ac amicos cooptabimur?

Diabolus namque a Dei gloria prolapsus, qua superbia in eum elatus est, animi mortem incurrit: siquidem a Deo recedere, hoc animi mortem definiunt. Corporis vero mortem, in eo positam quod animus a corpore separetur, non subiit, eo quod expers corporis erat. Non ferens autem priore se honore excidisse, hominemque Dei gloriam consecutum esse, invidit nobis quod Deo propinqui facti eramus, velutque objecta esca capiens, a Dei mandatis abstraxit, atque peccati noxam invexit. Sic itaque duplicem nobis mortem conscivit; primam quidem, animi, tumique etiam corporis, cujus ex peccatis indicta nobis necessitas fuit: « Mortem enim, inquit, Deus non fecit, nec delectatur in perditione hominum²⁸. » Etenim mors peccati damnatio est²⁹. Idcirco etiam nobis, qui mortale corpus induti sumus, inducta est. Medii enim mortalis sortis ac immortalis a Deo formati fueramus, ut siquidem in bono ac honesto perseverarem, immortalitatem consequeremur; sin autem malum diligeremus, mortem sustineremus. Qui enim liberi arbitrii conditi simus, nullam exterius ut vel virtutem amplectamur, vel vitium sequamur, necessitatem habemus. Unde et merito digni damnatione ac laudibus sumus: quippe qui motus principium, cum aliquid agere voluerimus, D ex nobis habeamus.

Dei itaque Filius factus homo, animi quidem mortem non sustinuit. Quomodo enim, qui ex Virgine natus esset: et in cujus ore non est inventus dolus³⁰? Idcirco nec corporis quidem morti obnoxius erat, qua ratione ab omni immunem culpam vitam traduxerat. Operam tamen conferente diabolo per deicidas Judæos sponte eam suscepit propter nos. Mori enim poterat quod veterem Adamum induerat. Et quia ut moreretur in causa non fuit peccatum originis, suum rursus corpus recepit.

Α λον, ἐν οὐδενί δὲ ἠττηθείς, καὶ πολλὰ παθὼν ὅσα ἡμᾶς ἔδει παθεῖν ὡς οἰκεῖα γνῶμη ἀμαρτόντας καὶ ἀλλοτριωθέντας Θεοῦ, τέλος ἀποθανῶν καὶ ταφεί, ὑπερέσχε τοῦ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατεξουσιάζσαντος· καὶ καταδικάσας αὐτὸν, ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐκείνου, τῷ ἑαυτοῦ σταυρῷ τε καὶ τῷ θανάτῳ. Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ πρώτου Ἀδὰμ, καθάπερ τινὰ λύμην μέχρις ἡμῶν διαδοθεῖσαν, ὑπεπέσαμεν τῷ θανάτῳ κατακρήντες, πῶς οὐ μᾶλλον δικαιωθησόμεθα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἀναμαρτήτως ἀναλαβόντος καὶ νέου Ἀδὰμ χρηματίσαντος; Ἐπίπερ, ὃ φησι Παῦλος, « Τὸ κατὰ κριμα τῆς ἀμαρτίας ἔλυσεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τῷ θανάτῳ θανατωθέντος. Καὶ εἰ διὰ τὸν παλαιὸν ἐκείνον ἔχθροί καὶ ἀποστάται γεγενῆμεθα τοῦ Θεοῦ, πῶς οὐ δι' αὐτὸν καὶ προσαχθησόμεθα καὶ οικιωθησόμεθα τῷ Θεῷ;

Καὶ γὰρ ὁ μὲν διάβολος τῆς τοῦ Θεοῦ βίης ἐκπεπτωκῶς διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ, ψυχικὸν ὑπέμεινε θάνατον· ἐπεὶ τὸ ἀποστῆναι Θεοῦ, τοῦτο ψυχικὸν ὀρίζονται θάνατον· σωματικὸν δὲ θάνατον, ὃς ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸς, οὐκ ἔπαθεν, ἐπεὶ περ ἀσώματος ἦν. Οὐ φέρων δὲ ἑαυτὸν ὀρᾶν τῆς πρότερας ἐκπεπτωκῆτα τιμῆς, τὴν δὲ ἀνθρωπὸν τῆς τοῦ Θεοῦ βίης ἡξιώμενον, ἐφθόνησεν ἡμῖν τῆς παρὰ τῷ Θεῷ πλησιότητος, καὶ δελεάσας ἀφελύκυσεν τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, καὶ τὴν ἀμαρτίαν εἰσήνεγκεν. Οὕτω τοίνυν διπλοῦν ἡμῖν ἐποίησε θάνατον· πρῶτον μὲν τὸν ψυχικόν· εἶτα καὶ τὸν σωματικόν, τὸν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἐπαγόμενον. « Θάνατον γάρ, » φησὶν, « ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. » Καὶ γὰρ ὁ θάνατος ἀμαρτίας ἐστὶ καταδική. Διὸ καὶ ἡμῖν θνητὸν σῶμα περικευμένους ἐπήγατο. Μέσοι γὰρ θνητότητος καὶ ἀθανασίας ἐπέλασθημεν, ἵν' εἰ μὲν ἐν τῷ καλῷ διαμένοιμεν, ἀθανάσιον κληρονομήσωμεν· εἰ δὲ τὸ κακὸν ἀγαπήσωμεν, τὸν θάνατον ὑπομένωμεν. Αὐτεξούσιοι γὰρ γεγονότες, οὐδέμιαν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ἀνάγκην ἔχομεν. Ὅθεν καὶ δικαίως βίαιοι καταδικῆς καὶ ἐπαίνων ἐσμέν, ὅτε τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως οἰκοῦν κεκτημένοι, ὅταν τι προαιρώμεθα πράττειν.

Ὁ τοίνυν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γενόμενος ἄνθρωπος, ψυχικὸν μὲν οὐκ ἐπέκονθει θάνατον. Πῶς γὰρ, εἰ ἐκ Παρθένου γεγέννηται, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ; Διὸ τοῦτο οὐδὲ τὸν σωματικὸν ἀποθανεῖν ὤφειλε, καθὼς ἀναμάρτητος ἔβη. Ὅμως τοῦ διαβόλου συνερῆσαντος διὰ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἐκὼν αὐτὸν ὑπεδέξατο δι' ἡμᾶς. Ἀποθανεῖν γὰρ ἔδύνατο, τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνδυσίμενος. Καὶ ἐπεὶ περ οὐκ ἀπέθανε διὰ τὴν προγονικὴν ἀμαρτίαν, πάλιν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀνέλετο.

²⁵ Rom. v, 15. ²⁶ I Cor. xv, 45. ²⁷ Ephes. ii, 14. ²⁸ Sap. i, 13. ²⁹ I Cor. xv, 56. ³⁰ I Petr. ii, 23.

Τῷ οὖν θανάτῳ τοῦ διαβόλου διπλοῦν ἐπάθομεν θάνατον· τῷ δὲ ἀπλῶ καὶ ἐνὶ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ τῷ προαιρετικῷ τοῦ θανάτου ἠλευθερώθημεν, καὶ ἐσωποιήθημεν δι' αὐτοῦ. Καὶ, ὡς φησὶν Ἡσαίας, « Τῷ μίλωνι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες λάθημεν. » Εἰ γὰρ καὶ σωματικῶς ἀποθνήσκομεν διὰ τὸ θνητὸν σῶμα, ἀλλὰ πάλιν ἀναλαβεῖν πιστεύομεν τὰ σώματα ἡμῶν ἐν δόξῃ, ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· καίτοι εἰς τὸν κατὰ τοῦ θανάτου ἀγῶνα οὐδὲν ἡμεῖς αὐτῷ συνήραμεθα. Διὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣν ἅπασαν προσελάβετο ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ διότι Κύριον καὶ δεσπότην αὐτὸν ἐπιβοώμεθα καὶ Σωτῆρα πανηγυρίζομεν, καὶ τοὺς ἐπινικίους ᾄδομεν αὐτῷ εἰς τὴν τοῦ θανάτου νίκην, κοινωνοῦς τῆς νίκης ποιεῖται καὶ τὴν ἠλευθερίαν χαρίζεται. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος καταδικάσαντος τὸν διάβολον, ὡς ἀδίκως ἐπενεγκόντα τῷ ἀναμαρτήτῳ τὸν θάνατον, οὐκ ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ θανάτου ἡ αὐτοζωή· ἀλλ' ὡς Κύριος τῆς δόξης ὑπερβαλλούσῃ ἐξουσίᾳ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις κατήνεγκε, καὶ τὴν ἰσχὺν ἐκείνων διελύσε· καὶ οὕτω τὰς μὲν ψυχὰς τῶν ἁγίων, οἳ καὶ αὐτὸν ἐξεδέχοντο, τοὺς δαιμονίους διαρρήξας ἀπέλυσε, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ ταύτας ἀνήγαγεν, ἠλευθερίᾳ τιμήσας· ἐτι δὲ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἄρτι τότε πεπιστευκότων· ἀνελάβετο δὲ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, καὶ ἀνέστη τριήμερος νικητῆς τοῦ θανάτου, τὰ σκεῦη τοῦ ἄρχοντος συντρίψας, καὶ καθάπερ αἰχμάλωτον αὐτὸν καταστήσας.

Εἶτα καὶ ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔφαγε καὶ ἐψηλαφήθη, διὰ μόνην τὴν τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἔφημεν, πίστωσιν· καὶ τέλος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήθη πάντων ὁρῶντων, ἐπὶ μηδενὸς τούτου πρότερον γεγονότος. Ὁ γὰρ Ἠλίας ἀρπαγείς, οὐκ εἰς οὐρανὸν, ἀλλ' εἰς οὐρανὸν ἀρπαγῆναι λέγεται. Ὁ δὲ οὐδὲν γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Καὶ ὁ μὲν ὑπ' ἄλλου, ὁ δὲ Χριστὸς αὐτὸς ὑπ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεφέρετο. Πρωτότοκος οὖν ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων γενόμενος, ἐλπιδας ἡμῖν παρέσχετο τοῦ καὶ ἡμᾶς τὸν ὅμοιον ἀναστήσεσθαι τρίτον, καὶ αὐτῷ παραστήσεσθαι, τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἢ δοξαστησομένους, ἢ κολασθησομένους ἀθάνατα· ὅτε δηλονότι, καθὼς πιστεύομεν, τὸ δεύτερον πάλιν ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Ὁ τοίνυν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπαυρόμενος, καὶ τὴν οἰκουμένην ὡς νοσοῦν καυχώμενος καταλήψεσθαι, νῦν ὑπ' ἡμῶν ἐμπαίζεται καὶ γελᾶται τῶν τὸν Χριστὸν προσκυνούντων, τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ θεόν, καὶ βεβώνων, « Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, πεθεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. » Οὐκέτι γὰρ

A Diaboli itaque morte duplicem passi sumus mortem; unaque ac simplici Christi morte illi sponte suscepta, a morte liberati sumus et per eam vivificati. Atque, ut Isaias loquitur: « Livore ejus nos omnes sanati sumus. » Tametsi enim corpore morimur, quod mortale corpus habeamus; credimus tamen rursus nos corpora nostra recepturos in claritate⁴¹, cum Christus apparuerit vita nostra, uti auctor est beatus Paulus; quamvis agone quo mortem superavit, nihil ei a nobis operæ collatum sit. Ob naturæ tamen communitatem, quam omnem in una persona accepit, et quod Dominum herumque eum invocamus et Salvatorem laudamus, ac victoriæ illi cantica canimus pro mortis tropæo, socios nos victoriæ facit ac libertatem tribuit. Deo enim Patre et Filio et Spiritu condemnante diabolum, quod injuste eum morte affecerit qui nihil peccati ipse reus erat, teneri a morte ipsa vere vita non potuit⁴²; sed tanquam Dominus gloriæ excellenti potentia tenebrarum principem una cum subjectis ei potestatibus profligavit⁴³, eorumque robur dissolvit; atque in eum modum sanctorum quidem animas (cujus spe tenebantur) disruptis vinculis absolvit, libertatisque munere donatas, una secum reduxit, eorumque præterea, qui tunc recens in eum crediderunt. Resumptoque suo corpore triduanus mortis victor revixit, contritis principis vasis, ac seu captivum carceri ac vinculis addixit.

C Deinde etiam se discipulis conspicuum fecit, et manducavit, ac palpari voluit, ob fidem resurrectionis solum astruendam⁴⁴, uti diximus; ac demum cunctis visentibus in cælum ascendit, cum in nullo sic unquam contigisset. Nam Elias raptus est, non in cælum, sed, « quasi in cælum » raptus perhibetur⁴⁵. « Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo. » Ac quidem Elias, alio sublevante, Christus vero, ipse a se ferebatur in cælum. Qui igitur « primogenitus ex mortuis et primitiæ dormientium⁴⁶, » factus sit, spem nobis præbuit, fore ut et nos eodem modo resurgamus, ipsique coram sistamur, qui noster auctor existat salutis⁴⁷, ut aut immortalem gloriam, aut supplicia reportemus, tunc nimirum, cum (sicut credimus) secundo iterum veniet vivos atque mortuos judicaturus.

Is igitur qui adversus humanum genus efferebatur, quippe qui velut nidum⁴⁸, se terrarum orbem comprehensurum gloriabatur, a nobis nunc Christi Dei simul hominisque cultoribus illudatur ac deridetur, quippe qui clamemus: « Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et pie vivamus in hoc sæculo⁴⁹. » Non enim jam deinceps nobis exprobrabit ac condemnabit, quod

⁴⁰ Isa. l. III, 5. ⁴¹ Coloss. III, 4. ⁴² Act. II, 24. ⁴³ Juc. XI, 22. ⁴⁴ Act. I, 3, 4, 9. ⁴⁵ IV Reg. II, 11. ⁴⁶ Joan. III, 13. ⁴⁷ Coloss. I, 18 I Cor. XI, 20. ⁴⁸ II Cor. V, 10. ⁴⁹ Isa. X, 14. ⁵⁰ Tit. II, 11.

ne unus quispiam sit, qui ejus peccati signaculi expers sit, ita nimirum, ut eo illi communicantes ac socii, sub potestate ac communionem ipsius diri mundi rectoris ac peccati auctoris necessario sinus. Hostiam enim ex nostro genere velut donarium hostiamque offerre, quam scilicet Dei Filium citra omnem peccati labem assumpsit carnem, perfectum nimirum hominem, quo cum etiam congressus hostis, penitus profligatus est: « Venit enim, inquit, princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam ⁸⁰. » Et: « Nunc princeps mundi hujus ejicietur foras ⁸¹. »

In cœlum ego receptus, sedensque a dextris Dei ac Patris, quem nobis per se ipse reconciliavit, ob peccatum ab eo aversis ac cum mundi rectore fœdere sociatis etiamnum Deum ac Patrem interpellat pro nobis, uti ait Paulus ⁸². Ac quidem ea ratione qua est homo, obsecrat; ut autem cum Patre et Spiritu unus Deus est, supplicum suscipit vota. Magna itaque hominibus collata dignitas, magna fiducia, ingens honos. Audenter enim dixerimus, Deus hominibus ministrat; homo omnium angelorum religioso famulatu adoratur et colitur, habemus in cœlis fratrem et amicum. Ipse enim primus in multis fratribus voluit appellari. Ait enim: « Dicite fratribus meis ⁸³. » Et: « Non jam vocabo vos servos, sed amicos ⁸⁴. » Ita sane ut nobis contingat quod Paulus ait: « Gratia salvati sumus, et non ex operibus legis ⁸⁵. » Quid enim talli unquam gratia majus fuerit, quod Dei Filium propter nos cum nihil ipsi prærogassemus, sponte sua homo factus, a simulacris et errore atque legis umbra nos liberaverit, verumque nos ac justum cultum docuerit; mediatorque noster ac pontifex factus, ipse a se chirographum peccati nostri diruperit ⁸⁶, Deoque admoverit, ac cum illo reconciliaverit, suisque fidelibus necessitudinem secum, mercedem donaverit, ut firmissima spe sæculum hoc transeuntes, cum emigravimus, ac post rerum universalis in integrum restitutionem cum eo versemur.

Est itaque in dextera Dei et Patris, « qui est in sinu Patris, ⁸⁷ » quamvis inter nos uti pollicitus est, usque ad consummationem versetur ⁸⁸, regitque et conflat nostram vitam, quæ in abscondito intelligitur ⁸⁹; quam et inde jam per sacramenta auspicamur; consummationem vero illius in futurum expectamus, si modo non negligentem operam adhibere videbimur, tanta nimirum socordia, ut exiguæ temporaneæque voluptatis causa, tantum munus prædamus, sed omni diligentia, per illius mandata ab eoque tradita sacramenta, in patriam nostram contendamus, atque ad eam recurramus, eique ut capiti tanquam membra nectamur, ac sicut

ἡμῖν ὀνειδίσει τε καὶ κατακρινεῖ, ὡς οὐδεὶς ἐστὶ τῆς αὐτοῦ σφραγίδος τῆς ἁμαρτίας ἀμέτοχος, ὥστε κατὰ ταύτην αὐτῷ κοινωνοῦντας, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ μετοχὴν αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ κοσμοκράτορος καὶ ἀρχηγῶ τῆς ἁμαρτίας ἀναγκάζεσθαι εἶναι. Ἐρχομεν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως ὡσπερ ἀνάθημα καὶ θυσίαν προσβάλλεσθαι τὴν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προσληφθεῖσαν σάρκα ἀναμαρτήτως, τὸν τέλειον ἀνθρώπων· ᾧ καὶ προσβαλὼν ὁ ἐχθρὸς, κατακρίτος ἤτετίθη. « Ἐρχεται γὰρ, » φησὶν, « ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν. » Καὶ, « Νῦν ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἐκδηθήσεται ἔξω. »

Ἀναληφθεὶς οὖν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὃν ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ κατήλλαξεν, ἀπαλλοτριωθείσιν ἐκείνου διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῷ κοσμοκράτορι προστεθείσιν, ἐτι καὶ νῦν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καθὰ φησὶ Παῦλος. Καὶ ὡς μὲν ἄνθρωπος, παρακαλεῖ· ὡς δὲ Θεὸς εἶ; μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὰς ἰουστίας δέχεται. Μέγα οὖν ἀξίωμα τοῖς ἀνθρώποις δίδωκε· μεγάλην παρῆρησίαν, μεγάλην τιμὴν. Καὶ γὰρ θαυμάσιον ἄν εἴποιμεν, Ἔστι Θεὸς ἀνθρώποις διακομήσας· ἔστιν ἄνθρωπος· ὑπὸ πάντων προσκυνούμενος τῶν ἀγγέλων· ἔστιν ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς ἀδελφὸς καὶ φίλος. Αὐτὸς γὰρ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρῶτος καλεῖσθαι ἤξίωσεν. « Εἰπάτε γὰρ, » φησὶ, « πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου. » Καὶ, « Οὐκέτι ἡμεῖς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους. » Ὁσθ' ἡμῖν ὁ φησὶ Παῦλος συμβαίνειν. « Χάριτι ἐσώθημεν, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. » Τί γὰρ ἂν εἴη τῆς τοιαύτης χάριτος μείζον, ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς μηδὲν προαισινευκόντας ἀνθρώπων γεγονέναι θελήσαντα, τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πλάνης καὶ τῆς τοῦ νόμου σκιδεῖς ἡμεῖς ἀπαλλάξαι· καὶ τὴν ἀληθινήν καὶ δικαίαν διδάξαι λατρείαν, καὶ μεσίτην καὶ ἀρχιερέα ἡμῶν γενόμενον, δι' ἑαυτοῦ τὸ χειρόγραφον τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν διαβρῆξαι, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσαγωγὴν τε καὶ καταλλαγὴν ἐργάσασθαι· καὶ μισθὸν δωρησάσθαι τοῖς πεθομένοις αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειώσιν· ὥστε μετὰ βεβαιωμάτων ἐλπίδων τὸν αἰῶνα τοῦτον περιουμήνους, μετὰ τὴν ἀνάληξιν καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀποκρίσασθαι αὐτῷ συνίεσθαι;

Ἔστι τοίνυν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῖς μετ' ἡμῶν ὢν ὡς ὑπέσχετο ἕως τῆς συντελείας· καὶ οἰκονομεῖ καὶ συνίστησι τὴν ἡμετέραν ζωὴν τὴν ἐν χρυσιῷ νοουμένην, ἥτις τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν διὰ τῶν μυστηρίων λαμβάνει· τὴν τελειωτὴν δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δέχεται, ἂν μόνον μὴ φανώμεν ἀμελοῦντες, τοσοῦτον, ὥστε μικρὰς ἔξουσίας καὶ προσκαίρου χάριν προδοῦναι τὴν τοσαύτην εὐεργεσίαν· ἀλλ' ἐπιμελωμένα διὰ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ μυστηρίων πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐπιίχεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχειν· καὶ τούτῳ ὡς κεφαλῇ καθάπερ μέλη συνάπτεσθαι· καὶ ὡσπερ

⁸⁰ Joan. xiv, 30. ⁸¹ Joan. xii, 31. ⁸² Rom. viii, 34. ⁸³ Act. xxi, 23. ⁸⁴ Joan. ix, 17; xv, 15. ⁸⁵ Ephes. ii, 8. ⁸⁶ Coloss. ii, 24. ⁸⁷ Joan. i, 8. ⁸⁸ Matth. xxviii, 20. ⁸⁹ Col. iii, 3.

ἐν ἀμπέλῳ κλήματα μένωμεν· ἀλλὰ μὴ ἐξω ριφέν-
τες, δαπάνη πυρὸς μηδέποτε σβεννυμένου γενώ-
μεθα.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων.

Παραδέδοται γὰρ ἡμῖν καὶ θεῖα τινα μυστήρια,
δι' ὧν ἔξεστι τελουμένους ἀγιάζεσθαι, τοὺς εἰς αὐτὸν
πιστεύοντας, καὶ τὸ ζητούμενον κατορθοῦν. Ἐπεὶ
γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος ὡσπερ τις καθολικὴ αἰ-
τία τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐστὶ· δεῖ δὲ τὴν
καθόλου αἰτίαν ἀρμόζειν πρὸς ἕκαστον τῶν ἀποτε-
λεσμάτων· ἀναγκαῖον ἦν δοθῆναι τινα φάρμακα
τοῖς ἀνθρώποις, δι' ὧν ἂν συνάπτηται τούτοις ἡ διὰ
τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ γενομένη εὐεργεσία, καὶ
δι' ὧν ἡ πνευματικὴ συνίσταται ζωὴ καθ' ὁμοιότητα
τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ταῦτα δὲ δι' αἰσθητῶν γίνε-
σθαι παρεδόθησαν, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς
ὢν, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεται πρὸς τὰ νοητά.
Ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ διπλῆ τάξις εὐρί-
σκειται (71)· οἱ μὲν γὰρ εἰσι χορηγοὶ καὶ τακτικοὶ
τῆς σωματικῆς ζωῆς, οἱ γεννῶντες· οἱ δὲ τὴν χορη-
γίαν δεχόμενοι καὶ τὴν τάξιν, τῆς πλεως νομοθέται
καὶ ἄρχοντες· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ πνευ-
ματικὴ συνίσταται ζωὴ.

Ὅσπερ οὖν ἕκαστον τῶν ὄντων διὰ τῆς γεννήσεως
λαμβάνει τὴν ζωὴν, οὕτω κατὰ τὴν πνευματικὴν
ζωὴν καὶ ἡμεῖς ἀναγεννώμεθα διὰ τοῦ βαπτίσμα-
τος· ὅπερ οὐ μόνον τὴν προγονικὴν ἡμῶν ἁμαρ-
τιαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς γενομένας ὑπ' αὐτοῦ
τοῦ βαπτίζομένου, πρὸ τοῦ βαπτίσματος δηλονότι·
οὐ μὴν τὰς μετὰ ταῦτα γινομένας. Καὶ γὰρ, ὡς
ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, «Ἄφεςιν ἔχει τῶν
ἁμαρτημένων, οὐ τῶν ἁμαρτανόμενων.»

Τὸ μὲν οὖν ὄρωμεν ἐν τῷ βαπτίσματι ἕδωρ
ἐστίν· ἡ δὲ ἅγια Τριάς νοητῶς παρούσα, εἰς ἣν
βαπτίζεσθαι προσετάχθημεν, χαρίζεται τὴν ἀναγέν-
νησιν ταύτην· ὁ δὲ βάπτισμα καὶ ὁ Χριστὸς ἐ-
δαπτίστατο· οὐχ ὡς καθάρσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα
τὴν ἡμετέραν ἀνακαινίσῃ φύσιν, καὶ διδάξῃ καὶ
τὸν τρόπον τοῦ τελείου βαπτίσματος· τὰ γὰρ πρὸ
τούτου, τύπου καὶ ἐτοιμασίας λόγον ἔχοντα, ἀτελῆ
ἦσαν· ὅτε καὶ τὸ μυστήριον ἀνεφανέρωθη τῆς
ἁγίας Τριάδος, τοῦ μὲν βαπτίζομένου Υἱοῦ ἀγα-
πῆσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁμολογηθέντος διὰ φωνῆς
εἰς τὸν αἶρα τυπωθείσης, καὶ τὰς ἀνθρωπίνας
ἐκὸς πληρωσάσης, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν
εἰδει σωματικῶ περιστερᾶς ἐπὶ τὸν βαπτίζομενον
καταπτάντος.

Πάλιν ἐπεὶ τὸ γεννηθὲν διὰ τῆς αὐξήσεως ἐπὶ τὴν
ὀφειλομένην ποσότητα κατανατᾷ, δίδεται καὶ ἡμῖν
τελείαις πνευματικῆς ἰσχύος διὰ τῆς τοῦ μύ-
ρου (72) χρίσεως· ἐν τούτῳ γὰρ δαίχνυται πνευμα-
τικὴ ἰσχύς, ὅταν τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν τολμῶμεν
ἐνώπιον πάντων ὁμολογεῖν· καὶ μὴ διὰ τινα αἰσχύ-

palmites in vite maneamus, non vero foras projecti,
nullo unquam tempore exstinguibilis ignis pabulum
efficiamur.

CAPUT VI.

De septem sacramentis.

Tradita enim nobis sunt quedam divina sacra-
menta, quibus licet initiatos sanctificari (eos scilicet
qui in ipsum credunt) ac quod est votorum ad-
pisci. Quia enim Christi mors velut universalis
quedam causa est humanæ salutis, ac necesse est
causam universalem singulis quibusque effectibus
aptari, plane necessarium erat juxta quedam homi-
nibus remedia darentur, quibus beneficium Christi
morte paratum, illis conjungeretur, ac quibus spi-
ritalis constituitur vita, velut fore humana ipsa vita
conficitur. Hæc vero per sensilia fieri traditione
accepimus, quod et homo cum sensilis sit, per
sensilia, ad ea quæ spiritalia sunt, erigatur. Quia
vero in humana vita duplex occurrit ordo, alii
enim sunt qui subministrent, ordinentque corpo-
ralem vitam (nempe parentes), alii vero qui sub-
ministrationem ordinemque suscipiant, qui nimirum
civitate legibus instituunt, ac pro magistratus
eam officio regunt. Ad eundem modum spiritalis
vita constituitur.

Quemadmodum igitur unaquæque res per gene-
rationem vitam accepit, sic nos quoque secundum
spiritaliam vitam per baptismum regeneramur, quo
non solum a primis parentibus contracta peccati
labes aufertur, sed et quicquid illi delictorum com-
missum sit qui eo initiatur, ante baptismum scilicet,
non quæ post ipsum committuntur. Ut enim ait Gre-
gorius Theologus: «Remissionem habet eorum deli-
ctorum quæ commissa sunt, non quæ committuntur.»

Quod igitur in baptismo conspicuum est, aqua
est, sancta trinitas vero spiritaliter assistens (in
quam baptizari præceptum accepimus) hanc rege-
nationem tribuit. Quem baptismum etiam Chri-
stus suscepit; non quasi ipse emundatione indige-
ret, sed ut naturam nostram innovaret ac instauraret,
modumque nos perfecti baptismatis doceret. Quæ enim
priora existerant, cum figuræ ac præparationis
rationem haberent, imperfecta erant, quando nimirum
etiam sanctæ Trinitatis mysterium declaratum est,
Filio, qui baptizabatur, paterna voce in aere formata,
hominumque aures implente, ejus dilectionis præconium
habente; ac Spiritu sancto in specie corporali columbæ
in ipsum descendente.

Rursus vero, quia quod natum est, per augmen-
tum ad debitam devenit quantitatem, nobis quoque
per unguentum unctionem spiritalis roboris perfectio
confertur. In hoc enim elucet spiritale robur ac
perfectio, cum Christi fidem in conspectu hominum
confiteri audeamus, nec ullo pudore aut metu seu

(71) Greg. oral. 40.

(72) Unguentisacramentum nostri vocant Confirmationem.

ignavia ab ea confessione deterremur. Atque etiam id causæ est, cur in fronte accipiamus, ut fidem confiteri minime erubescamus. In manibus item ac pedibus, ut arma virtutis ac justitiæ, hæc Deo exhibeamus. Unde et Christi signo consignamur, ejus scilicet crucis, qua et ipse Christus pugnavit ac vicit, ut ostendamus sub quo Imperatore militiam geramus. Porro unctio hæc ex oleo et aromatibus paratur, ut tum bonam famam in mundo conversantes ex operibus habeamus, quæ velut odoris fragrantia late diffundatur, tum vero ut sicut athletæ in arenam descensuri ungebantur, sic et nos pro Ecclesiæ decretis cum tempus vocaverit, decertemus.

Rursus quemadmodum corporalis vita naturali indiget cibo ut augeatur et roboratur ac contineatur seu conservetur, sic et in spiritali vita spiritalis cibuz datus est, ut per eum, qui sunt renati, et conserventur et augeantur. Est autem iste cibus perceptio Christi corporis atque sanguinis; panisque ac vini symbolis traditur, quod his communius homines ad corporalem cibum utantur. Per hoc autem sacramentum Dominicæ passionis memoriam ac præsentiam accipimus. Ipse enim « Dominus noster Jesus Christus, » ut ait sacrum Evangelium, « qua nocte tradebatur, accepit panem et gratias agens, fregit (in frusta scilicet concidit divisitque), dixitque discipulis suis: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. » Adjecitque: « Hoc facite in meam commemorationem⁶⁰. » Itaque per hoc mysterium annuntians ejus mortem, « quasi ei per affectuum seu vitiorum mortificationem commorientes, per ipsum vivificamur et in gloria resurgemus. Ait enim Apostolus: « Quotiescumque manducaveritis panem hunc, et calicem ejus biberitis, mortem Domini annuntiabitis, » ejusque resurrectionem constitebimini, « donec veniat⁶¹. »

Quonam igitur modo convertantur panis et vinum in Christi corpus et sanguinem, humanus sermo eloqui non potest; quia tamen creaturæ arbiter hoc modo se rem habere testatus est, quemadmodum credimus ejus verbo mundum ex nihilo conditum esse; ac semel quidem in principio

⁶⁰ Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 25. ⁶¹ I Cor. xi, 26.

(73) Ita ritu Græco: nobis sola in fronte unctio, sed et manuum impositio, qua illi carent.

(74) Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Lucas didόμενον habet, quam vocem Paulus sic illa altera reddidit, respiciendo speciem panis, qui sic proprie κλάσθαι dicatur; frustatim dividi; nempe κοπτεσθαι et κατατέμνεσθαι, ut Calecas exposuit. Nec video ut ad corpus Christi in specie propria, et ut

ην ἢ φόβον δειλιῶμεν καὶ ἀποφεύγωμεν. Αἰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μετώπῳ λαμβάνομεν, ἵνα μὴ ἀσχυνώμεθα ταύτην ὁμολογεῖν (73)· καὶ ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσίν, ἵνα ὄπλα ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης ταῦτα τῷ Θεῷ παραστήσωμεν· ὅθεν καὶ σημειούμεθα τῷ σημείῳ τοῦ Χριστοῦ, τοὔτεστι τῷ τοῦτου σταυρῷ, δι' οὗ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησεν· ἵνα δεικνύωμεν ὑπὸ τίνι στρατηγῷ τατόμεθα. Ἡ δὲ χρίσις αὕτη ἐξ ἐλαίου καὶ ἀρωμάτων κατασκευάζεται, ἵνα ὁμοῦ μὲν φήμην ἀγαθὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἔχωμεν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστρέφομενοι, καθάπερ ὁσμὴν διαδομένην· ὁμοῦ δὲ, ὡσπερ οἱ ἀθληταὶ τῷ ἐλαίῳ ἠλείφοντο ἀγωνιζόμενοι, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων τοῦ καιροῦ κλοῦντος ἀγωνιζόμεθα.

Πάλιν ὡσπερ ἡ σωματικὴ ζωὴ φυσικῆς τροφῆς δεῖται, ἵνα αὖθις καὶ ἑδραῖοι καὶ συγκρατῆ τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ πνευματικῆ ἰδῶθι τροφή, ἵνα διὰ ταύτης οἱ ἀναγεννηθέντες καὶ τηρῶνται καὶ ἀξιώνται. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ μεταλήψις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· ἥτις δι' ἔργου καὶ οἴνου παραδίδεται, οἷς κοινότερον οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν σωματικὴν χρῶνται τροφήν. Καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦτου μνήμην καὶ παρουσίαν λαμβάνομεν τοῦ -θεσποτικῆς πάθους. Αὐτὸς γὰρ « ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, » καθὰ φησὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, « ἐν τῇ νυκτὶ ἣ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας· ἔκλασε (τούτεστιν, ἔκλασε, κατέσμε), καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ἐλάβετε, φάγετε· τοὔτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον (74) ἐστὶ ἀρεσὴν ἁμαρτιῶν. Καὶ τὸ ποτήριον ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνήσαι, Τοὔτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἀφεσὶν ἁμαρτιῶν. » Καὶ προσέθηκε, « Τοὔτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καταγγέλλομεν οὖν διὰ τοῦτου τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ οἶονεῖ συναποθνήσκοντες αὐτῷ διὰ τῆς τῶν παθῶν νεκρώσεως, ζωοποιούμεθα δι' αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσομεθα ἐν δόξῃ. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος φησὶν, « Ὅσαῖς ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτου, καὶ τὸ ποτήριον αὐτοῦ πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, » καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, « ἕως ἂν ἔλθῃ. »

Πῶς οὖν μεταβάλλεται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀνθρώπινο· λόγος εἰπεῖν οὐ δύναται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ δεσπότης τῆς κτίσεως τοῦτο εἶπεν οὕτως ἔχειν, ὡσπερ πιστεύομεν ὅτι τῷ ῥήματι αὐτοῦ ὁ κόσμος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος συνέστη· καὶ ἅπασι μὲν ἐν ἀρχῇ εἶρηξεν, « Ἐξχαγατέτω ἡ γῆ βοτάνην χ'ρ-

cruce functus est, possit referri. Vocem ἔκλασε constanter tres evangelistæ, ipseque Paulus, ad panem a Domino acceptum, quem in suum corpus verteret, retulerunt; quod ipsum Paulus sic κλώμενον maluit dicere quam solunt διδόμενον, ut ejus sic dati ac distributi in modum panis ad esum appositi, mysterium commendaret.

του · καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῷ θεῷ προστάγματι συνελαινομένη καὶ δυναμουμένη · οὕτω καὶ τοῦτο ὑπηρετοῦντος τοῦ ἱερέως πιστεύομεν γίνεσθαι · ὥστε τὸν ἄρτον εἰς σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸν οἶνον εἰς αἷμα αὐτοῦ μεταβάλλεσθαι διὰ τὴν τοῦ εἰπόντος δύναμιν. Καὶ ὡς φησὶν ὁ θεὸς Χρυσόστομος (75), « Σχήμα μόνον πληρῶν (76) ἔστηκεν ὁ ἱερεύς · ἡ δὲ δύναμις πᾶσα τῶν λόγων ἐστίν. » Αὐτὸς γὰρ εἶρηκεν, « Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρώσις. » Καὶ πάλιν, « Ὁ τρώγων με ζήσεται. » Ὅθεν χωρὶς πάσης ἀμφιβολίας μετέχειν αὐτῶν ὀφείλομεν, καθαρὰν καὶ βεβαίαν περὶ αὐτῶν ἔχοντες πίστιν · καὶ, ὡς πάλιν φησὶν ὁ θεὸς Χρυσόστομος (77), οὕτω διατίθεσθαι ἕκαστον τοῖς θεοῖς προσερχόμενον μυστηρίοις, ὥσπερ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου πλευρᾶς τούτων μεταλαμβάνοντα. Εἰ μὴ γὰρ οὕτω περὶ τούτων πιστεύομεν, οὐ μόνον οὐδὲν παρ' αὐτῶν ὠφελοῦμεθα διὰ τὴν ἀπιστίαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰωνίαν κατάκρισιν ταῦτα μεταλαμβάνεται. Τὸ δ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει, καὶ εἰ πλήθος ἀμαρτημάτων ἔχοντες, μηδὲν προκαθαρθέντες τούτων μεταλαμβάνομεν. Καὶ γὰρ ὅμοιοι δόξομεν τοῖς σπαράκτις τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Διὸ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Δοκιμαζέτω ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πίετω. » Καὶ, « Ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, καὶ ἔνοχος ἐστὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. »

Πρὸς τοὺς τοίνυν διαποροῦντας περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβολῆς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ προβαλλόμεθα. Εἰ γὰρ ὁμολογοῦσι τὸν Θεὸν παντοδύναμον εἶναι, οὐδὲν τοῦτο διαπορήσουσιν. Εἰ γὰρ κατὰ δύναμιν φυσικὴν ἢ ὑποκειμένη τοῦ ἀέρος ὕλη δύναται κατὰ τὸ εἶδος μεταβάλλειν εἰς πῦρ, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὡς ὅλην τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων παρήγαγεν, οὐ κατ' εἶδος μόνον μεταβαλεῖ · ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον ὅλον τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς ὑποκείμενον σάρκα καὶ αἷμα μεταποιήσει. Εἰ δὲ τίς πάλιν διὰ τὰ τῆ ἀισθησεῖ φαινόμενα τῆ μεταβολῆ ταύτης διαπιστεῖ, κατανοεῖτω ὅτι τὰ θεῖα ἡμῖν οὕτω προβάλλονται ὡς ὑπὸ παραπέτασμασι τοῖς αἰσθητοῖς.

A dixisse : « Educat terra herbam fœni⁷⁵ ; » hactenusque divino impellente, ac vino præbente præcepto, germina sua educere ; sic quoque istud sacerdotis ministerio contingere credimus, ut et panis in corpus ejus, et vinum in sanguinem convertantur, ob ejus qui dixit potentiam. Et ut ait divus Chrysostomus : « Stat sacerdos solum formam implens : at vis omnis verborum est. » Ipse enim dixit : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et liberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Caro enim mea verus est cibus. » Et rursus, « Qui manducat me, vivet⁷⁶. » Itaque citra omnem dubitationem illa debemus percipere, mundam firmanque de illis habentes fidem. Et ut quodam loco ait divinus Chrysostomus, sic quisque animo affectus ad divina accedat mysteria operæ pretium est : « Ac si ex ipso Domini latere haustus sit. » Nisi enim eam de illis fidem habuerimus, nedum nihil ex eis fructus consequemur ob nostram incredulitatem, verum etiam ad æternam hæc condemnationem sumemus. Idemque contingit, si prægravante peccatorum sarcina, iisque multis obruti, nulla prævia emundatione, ea percipiamus. Etenim iis similes videbimur, qui Domini corpus dilacerant. Idcirco ait Apostolus : « Probet autem seipsum homo, et sic deil pane illo edat et de calice bibat⁷⁷. » Et : « Qui indigne præsumit corpus et sanguinem Christi, judicium sibi manducat et bibit, erique reus corporis et sanguinis Christi⁷⁸. »

C Ad eos ergo qui dubitant de conversione panis et vini in Christi corpus et sanguinem, Dei potentiam opponimus. Nam si Deum omnipotentem agnoscent, nulla rei hujus hærebit dubitatio. Si enim naturali vi subjecta aeris materia in ignem mutari potest; potiori longe ratione Dei virtus, qui omnem rerum substantiam produxit, nedum secundum speciem, verum etiam totam panis et vini substantiam, in carnis ac sanguinis substantiam mutabit. Sin autem rursus aliquis, ob ea quæ sensui apparent, huic transmutationi abrogat fidem, cogitet divinæ nobis ita proponi, ut sensilium rerum involucro oblecta sint. Idque adeo in causa est, cur sub panis vini que symbolis (quæ nobis esca

⁷⁵ Gen. 1, 11. ⁷⁶ Joan. vi, 54, 55, 58. ⁷⁷ 1 Cor. xi, 28. ⁷⁸ ibid. 29.

(75) Fædem pene hom. 83 in Matth. et in 1 ad Cor. (76) Σχήμα μόνον πληρῶν. Solum personam implens; nempe Christum representans ejusque personam velut induens, nec quasi a se, sed ut dicta ab illo verba proferens, quibus ubique Chrysostomus vim illam transmutandi sacra pignora in Christi corpus et sanguinem tribuit. Græci alii fere a Damasceno et vii synodo, ἐπιφοίτησιν (adventum Spiritus sancti) ita urgent, ut nisi ejus invocatione, quam eorum liturgiæ habent post verba Dominica dicta ante proclata, non omnino Dominicum corpus ac sanguinem, inque ea symbolorum transmutationem (quam et illa fieri exposcunt) videantur agnoscerent. Quam quæstionem tractavit P. Jac. Goar. sodalis meus ὁ μακαρίτης, in Euchol. alitque disputantes cum avi sequioris Græcis. Illustrissimus ac

reverendissimus Parisiensis archiep. Petrus de Marca ὁ μακαρίτης sic interpretabatur, cum quæstionis nodum solvere conaretur, ut diceret, Patres quasi unum quid accepisse quidquid ritus est liturgici, et (ut nos vocamus) canonis, nec satis distinxisse quid quæque pars efficiat; in quo paulo subtilius laboravit sequens Scholasticorum subtilitas: quam ipsam intra suos terminos coercere conveniat, quibus et prævit magnus Chrysostomus, vir certe mihi σχολαστικώτατος, cujus et scholasticen, methodumque disserendi ac distinguendi, solerterque enodandi quæperplexa videantur, in aliis Patrum, magno præsertim Augustino, desiderem.

(77) Hom. 84. in Joan.

consueta est) hæc sumenda tradiderit, ne quid horridum ac insuetum sensui videretur. Haud tamen rem specie tenuis ac figura geri existimamus. Potens enim est, ut diximus, Deus, tum subjecta dona transmutare, tumque rursus priora accidentia conservare.

Contingit itaque spiritalem vitam affinitatem quamdam et similitudinem cum corporali habere. Quemadmodum enim in illa naturales vires intelliguntur, quibus aliquid nascatur et augeatur ac nutriatur, sic et in ista. Baptisma enim, quo spiritalis hominis regeneratio præstatur, cum gignendi facultate convenit. Unguenti perfusio, quo spiritale augmentum ad perfectum robur perducit, cum augendi facultate. Sacramentorum perceptio, qua spiritalis cibus præbetur, cum nutrimento.

Rursus vero quoniam accidit etiam impedimentum aliquod in vita corporali, quatenus ægra quisque valetudine existit, necessario ejus qui sic ægre habet, exterius petitis remediis reparanda seu fovenda valetudo est. Id vero etiam in spiritali vita consideratur. Homo enim quod arbitrii facultate præditus est, peccare potest, cum extra rationis metas, secus ac est suadeat mysteriorum quibus imparlitus est, puritas atque sanctitas, aliquid egerit. Siquidem igitur ægritudine hæc ac perversio in animo solum contigerit, per poenitentiae sacramentum emendatur. Sin autem a peccato, quo laborat animus, ægritudo ad corpus transit, quod sic illi conducit qui peccatum commisit (sæpe enim contingit, ægritudine laborare aliquem propter peccata, ut erudiat), emendatur per unctionem sancti olei. quam extremam unctionem vocant.

Datur igitur peccatoribus post baptismum, quæ per poenitentiam et confessionem præstatur, curatio et emendatio. Non datur autem ea curandi, quod quis eodem rursus baptismate donetur, per hunc scilicet modum. Quia enim per baptismum cum Christo cruci configimur, ut ait Apostolus, « Quotquot baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus ». Et rursus, « Consepulti igitur cum eo sumus per baptismum ». Sicut non convenit Christum denuo crucifigi, sic neque peccantes post baptismum par est iterum baptizari. Ac sicut qui

“ Rom. vi, 34. ” Coloss. ii, 12.

(78) “ Ο τελευταία λέγεται χριστός. Sic usu moderno, extremam unctionem vocant, quæ antiquiori potius unctio infirmorum, affiniusque verbis Jacobi : “ Ασθενεί τις ἐν ὑμῖν ; Infirmatur quis in vobis ? Quam vocem liquet usurpari de quovis paulo languidioribus viribus, ex ægritudine qua laborat, etsi non omnino depositus sit, et cujus proxima, jam tumque futura mors expectatur. Nempe sacramenti effectus infirmi relevatio est ac sanitas, per modum medicinæ agrato præstanda, illique a Deo impetranda, si modo ex ejus rationibus sit, nec alio ferant divina decreta : cui instituto et fini non satis congruere videtur, quod tum demum ægrôtus ungatur, cum vix nisi miraculo ad

“Θθεν διὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς συνήθους ἡμῶν βρώσεως δέδωκεν ἐκείνων μεταλαμβάνειν, ἵνα μὴ ξένον τι καὶ ἀηθές τῇ αἰσθησει δοκῆ· οὐ μὴ οὐδὲ κατὰ φαντασίαν γίνεσθαι τοῦτο πιστεύομεν. Δυνατὸς γάρ, ὡς εἴπομεν, ὁ Θεὸς καὶ τὸ ὑποκείμενον μεταβάλλειν, καὶ τὰ πρότερον συμβεβηκότα πάλιν διατηρεῖν.

Συμβαίνει τοίνυν τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναλογεῖν τῇ σωματικῇ. Ὡς περ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τὸ γεννητικὸν καὶ ἀδξητικὸν καὶ θρεπτικὸν, αἱ φυσικαὶ αἰσθητικαὶ δυνάμεις, θεωροῦνται, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ. Τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα, δι’ οὗ ἡ νοητὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησις γίνεται, ἀναλογεῖ τῇ γεννητικῇ ἢ δὲ τοῦ μύρου χρίσις, δι’ οὗ ἡ πνευματικὴ ἀδξησης ἐπὶ τελείαν ἰσχὺν ἀγούσα, τῇ ἀδξητικῇ ἢ δὲ μετάληψις τῶν ἁγιασμάτων, δι’ οὗ ἡ πνευματικὴ τροφή, τῇ θρεπτικῇ ἀναλογεῖ.

Πάλιν ἐπιπέθῃ συμβαίνει καὶ ἐμπόδιον περὶ τὴν σωματικὴν ζωὴν, καθὼς ἕκαστος ἀσθενεῖ· ἀναγκαίως εἰσάγεται ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἢ τοῦ ἀσθενῶς ζῶντος θεραπεία. Τοῦτο δὲ θεωρεῖται καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος, διότι ἐστὶν αὐτεξούσιος, δύναται ἁμαρτάνειν, ὅταν ἐξω τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν ληφθέντων αὐτῷ μυστηρίων ἐνεργῆ τι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται μόνον ἡ ἀσθένεια αὕτη καὶ ἡ παρατροπή, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ἐπανορθοῦται· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τὸ σῶμα ἡ ἀσθένεια διαβαίνει διὰ τὸ συμφέρον τοῦ τὴν ἁμαρτίαν πεποιηκότος (καὶ γὰρ πολλάκις ἀσθενεῖ τις δι’ ἁμαρτίας, ἵνα σωφρονισθῆ), ἐπανορθοῦται διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχέλαιου, ὃ τελευταία λέγεται χρίσις (78).

Δίδεται τοίνυν τοῖς ἁμαρτάνουσι μετὰ τὸ βάπτισμα ἡ διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξαγορεύσεως θεραπεία καὶ ἐπανόρθωσις. Οὐ δίδεται δὲ αὕτη ἡ θεραπεία διὰ τοῦ πάλιν ἐν αὐτῷ βάπτισμα βαπτισθῆναι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ἐπεὶ γὰρ συσταυρούμεθα τῷ Χριστῷ διὰ τὸ βάπτισμα, ὡς φησὶν ὁ Ἀπίστολος, « Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν, » καὶ πάλιν, « Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τὸ βάπτισμα »· ὡς περ τὸν Χριστόν ἀνασταυροῦν οὐ προσήκει, οὕτω καὶ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτάνοντας οὐ δεῖ πάλιν

pristina munia reparari potest. Sic certe Graeci, statim ac aliquis ægrotat, subestque aliquid vile discrimen, nec adeo propinquum, sacerdotibus sacro illo ritu peruncturos advocant; nec semel duntaxat, sed et sæpius, eadem etiam nec intermissa ægritudine, quod a Latinorum ac nostratium usu remotius est : quin et nostris in diversis libris ritualibus ejus sacramenti ritus nonnihil varius est. Probandi maxime, qui ægroto gravius affecto, eamque ob rem Eucharistia ad viaticum muniendo, prius unctionem adhibendam jubent ; quæ sit aliquid poenitentiae ac ejus velut complementum, et ad Eucharistiam, perinde ac reliqua omnia sacramenta, ut in linem ordinetur.

ἀναπαύειν. Καὶ ὡς περ οἱ τῆς φυσικῆς καὶ σωματικῆς ζωῆς διὰ γεννήσεως τυχόντες, ἀν ἐμπέσωσι νόσῳ τινὶ ἐναντιουμένην τῇ τελείᾳ ταύτῃ ζωῇ, οὐκ ἀναγεννώμενοι πάλιν, ἀλλ' ἐτέρῳ τρόπῳ ἀλλοιώσεως θεραπεύονται, ἀπαλλασσόμενοι τῆς νόσου· οὕτω καὶ πρὸς τὸ βάπτισμα, πνευματικὴν οὖσαν ἀναγέννησιν, ἀναπέμψαι οὐ δύναται· ἐν ἐξαλείψῳσι δηλονότι, ἀ μετὰ τὸ βάπτισμα εἰργάσαντο ἁμαρτήματα. Διὰ δὲ τῆς μετανοίας τοῦτο γίνεται. Τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μετανοίας, καὶ ποῶς αὐτῆς εἰσι μέρη, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς εἰς τοῦτο τεταγμένους πνευματικούς ἀνδρας (79)· καὶ πῶς τοὺς μετανοοῦντας αὐτοῖς προσέρχεσθαι δεῖ, καὶ τίνι τρόπῳ τὴν τοῦτων θεραπείαν ἐπινοεῖν· καὶ πῶς ἐστὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἐλευθεροῦσθαι, ἑτέρα· ἀν εἴη πραγματείας· ἄλλως τε καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν τὸ ταῦτα διαίτην κατὰ λόγον ὁρθεῖν, ὅπερ εἰς κατάληψιν ἐστὶ τοῖς ἐκιοῦσι τὰς τῶν διδασκάλων γραφάς.

Ἐπεὶ δὲ, καθάπερ εἶπομεν, ἐκ τῆς τῆς ψυχῆς ἀρρώστιας νόσος τις ἐπὶ τὸ σῶμα διαδίδεται διὰ τὴν πρὸς; ἀλλήλα σχέσιν τε καὶ συμπάθειαν, τοῦ σώματος λέγω καὶ τῆς ψυχῆς, ἥτις δὴ νόσος δι' ὠφέλειαν γίνεται· κόλασις γάρ ἐστὶ διὰ τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ τιμωρίαν, μόνον εἰ τὴν ἀρρώστιαν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εὐχαρίστως ὑπομένῃ· πολλάκις δὲ ὑπὸ κακῆς νόσου ἐμποδίζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἐργασασθαι ἐν ἀγαθῶν, καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ἐπιτυχεῖν τῆς πνευματικῆς σωτηρίας· δίδεται τὸ μυστήριον τῆς τελευταίας ὀπίσεως, ἧγουν τὸ εὐχέλαιον· ὅπερ καὶ αὐτὸ πνευματικὴ ἰατρία ἐστίν, ἵνα ἀπαλλασσώμεθα τῆς τοῦ σώματος ἀρρώστιας, ἥτις ἐμποδισμὸς γίνεται πρὸς τὰ πνευματικὰ ἔργα. Περὶ ὧν ὁ θεὸς ἀπόστολος γράφει, « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εὐξάσθεσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείφοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἢ κεκοιμηκῶς, ἀφελήσεται αὐτῷ. » Εἰ δὲ μὴ ἀπαλλάσσονται διὰ τοῦτου τῆς τοῦ σώματος ἀρρώστιας, οὐκ αἰτιόσθαι δεῖ τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου δύναμιν. Πολλάκις γάρ καὶ τὸ θεραπευθῆναι σωματικῶς πρὸς τοὺς ἀξίως τὸ μυστήριον τοῦτο λαμβάνοντας οὐκ ἐστὶ χρήσιμον πρὸς τὴν πνευματικὴν σωτηρίαν. Ἴσως γὰρ οὐδὲ χρήσονται τῇ ὑγείᾳ πρὸς τὸ συμφέρον. Οὐ μέντοι ἀνωφελῶς πάλιν τοῦτο λαμβάνουσιν, εἰ καὶ μὴ ἡ σωματικὴ θεραπεία ἀκούσθησεται. Ὀφείλει γὰρ κατ' ἄλλον τρόπον. Εἰς μὲν γὰρ τὰς ἀσωμάτους νόσους, αἰτινὲς εἰσὶν εὐκολία πρὸς τὸ κακὸν, ἀμέλεια πρὸς τὸ ἀγαθόν, διὰ τῆς

⁷⁹ Jac. v, 14.

(79) *Πνευματικούς ἀνδρας*. Sic Græci eos vocant, qui illis a sacris confessionibus sunt, et pœnitentiis præfecti; plerique illis monachi sacerdotio fulgentes, quos *ἱερομονάχους* vocant. Nec fere aliter quam ex canonum rigore judicant; quorum codicem in promptu habent, dum confessiones audiant, ut ex illo pœnas, τὰ ἐπιτίμια, decernant. Sic ex illis audivi qui Græcorum usi familiaritate sunt apud eos missi apostolici. Utque sancta sit

A naturalem ac corporalem vitam per generationem nacti sunt, si in morbum aliquem perfectæ hinc vitæ adversantem inciderint, non quod denuo generentur, sed alio immutationis modo, morbo liberantur atque sanantur; sic fieri nequit, ut baptismus (quæ spiritalis generatio est) reparatur; ut nimirum peccata post baptismum commissa illo deleantur, sed id præstat per pœnitentiam. Quinam vero sit pœnitentiæ modus, quoque ejus partes, quales item esse oporteat, qui huic muneri præfecti sint viri spirituales, ac quomodo pœnitentes ad eos accedere debeant: quæ eorum salutis excogitanda ratio; quoque modo a peccatis contingat liberari, alterius operæ sit; præterquam quod spiritalium virorum ex recta ratione horum arbitrium est ac dispensatio, quæ et intelligent, qui doctorum hoc argumento scripta legerint.

Quia vero, ut dicebamus, ex animi ægitudine morbus quidam in corpus diffunditur, ob eorum (animi scilicet ac corporis) mutuam habitudinem ac necessitudinem; qui utique morbus utili Dei consilio provenit. Etenim castigatio est, ob eam, cujus homo reus est, penam; si modo ejus morbi vim cum gratiarum actione sustinuerit. Haud raro tamen per eam ægitudinem impeditur homo ne bonum operetur, ac ne operando, spiritalem salutem consequatur; idcirco extremæ unctionis sacramentum (olei scilicet junctis precibus inuncto) datur. Estque spiritalis hæc curatio, ut a corporis morbo liberemur, qui impedimento est ne spiritalia opera præstemus. De quibus divinus Apostolus scribit: « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit ægrotum, et eriget eum Dominus; et si in peccatis fuerit, remittentur ei ». Sin autem aliqui hujus vi sacramenti a corporis morbo minime liberantur, haud tamen id illi dandum vitio sit. Sæpe enim etiam corpore sanari, vel si digne sacramentum aliqui suscipiant, ad spiritalem salutem non conducit. Forte enim nec pro eo ac utile est, corporis illa sanitate utentur. Non tamen inani conatu nulloque fructu sacramentum suscipiunt; tametsi corporalia sanitas non sequatur. Juvat enim secundum alium modum. Incorporei namque morbi (pronitas scilicet ad malum, bonique præstandi neglectus) pœnitentiæ medicamine, uti diximus, curanda sunt. Quia tamen homo, qua vel laborat seguitie, vel quibus

hæc disciplina, plures tamen in barathrum trudit, dum malunt vulnera celare, quam austeriori illi disciplinæ subjacere. Latinorum longe mitior, qua fere omnia confessarii arbitrio permittuntur; ipso tamen non omnino libero, sed æquitatis legibus stricto, pro scilicet ratione, ipsiusque pœnitentiæ facultate ac modo: ne, quod salutis remedium est, præ humana fragilitate fiat ruinæ occasio.

sæculi variis curis distrahitur, quas dicebam, ægritudines, in seipso perfecte non sanat, Sacramentum hoc ad salutem homini datum est; quo nimirum ejus susceptione id impleat, quod ad illius curationis, quam præstat pœnitentia, perfectionem desiderabatur, ejusque damnationis reatu liberetur, cui idcirco obnoxius est, quia pœnitentiæ canonem non peregit; ut scilicet nihil in eo residuum sit, quo animus excedens futuram gloriam consequi impediatur.

Præterea contingit nec meminisse, nec vero nosse quæ quis commisit omnia peccata, ut per pœnitentiam illa delere possit. Quin et quotidiana peccata sunt, sine quibus fieri non potest ut vita hæc transigatur: quibus omnibus necessario per hoc sacramentum emundatur. Unde et adjit: « Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei. » Unde liquet sacramentum hoc extremum esse, velut scilicet spiritualis omnis sanationis signaculum; esseque his qui morbo laborant adhibendum; ac præcipue illis, qui eum, cujus rei erant, canonem non expleverunt. Esseque adeo iterum illis adhibendum, si in eadem necessitatem devenerint. Nihil enim vetat, ob naturæ infirmitatem, quin homo in eadem delicta relabatur; ut et sæpius eodem curationis genere indigeat: uti etiam contingit in vita corporali, in qua eadem accidunt ægritudines, eademque rursus illis curandis adhibenda remedia sunt.

Rursus, quia corporalis vitæ auctores, ejusque ordinatores seu rectores, duobus modis considerantur; vel scilicet secundum naturæ fecunditatem, quod spectat ad parentes; aut secundum politicum regimen ac principatum, ad vitæ tranquillitatem pacemque conservandam, quod regum numeris est ac magistratum: sic quoque in spiritali vita, sunt qui subministrent hæc custodiant spiritaliam vitam; idque illi spiritali duntaxat ministerio præstant, quod spectat ad ordinis sacramentum; suntque adeo qui et spiritaliam simul et corporalem vitam conferant, quod illo sacramento præstatur, quo vir uxorque conveniunt ut prolem gignant, religiosaque pietate ac Dei cultu enutrient. Alioquin nequit fieri ut humanum genus, dum rerum hæc universitas ad extremum immutetur, permaneat. Quod item nuptiæ nihil turpitudinis habeant; quanquam enim virginitas nobilior est, haud proinde execrabilis nuptiæ nihilque honorabiles⁶⁹. Unde et Christus sua eas præsentia honoravit in Cana⁷⁰. Ex ratione tamen cum aliis utendum sacramentum, tum isto. Si enim vel in hoc vel in reliquis, quod sit ex ratione deficiat, nedum nullam afferunt utilitatem, verum etiam alieno a ratione usu plurimum nobis damnum creant.

De illis itaque sacramentis, quæ nobis data sunt

⁶⁹ Hebr. xiii, 4. ⁷⁰ Joan. ii, 1.

μετανοίας, ὡς εἰπομεν, δεῖ θεραπεύειν· ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἢ διὰ βραθυμίαν ἢ διὰ τοὺς ποικίλους τοῦ βίου περισπασμούς οὐ τελείως θεραπεύει τὰς προειρημένας ἐν αὐτῷ ἀβρωτίας, ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ μυστήριον τοῦτο τῷ ἀνθρώπῳ δέδοται, ὥστε ἀναπηροῦσθαι διὰ τοῦτου τὸ ἀτελὲς τῆς θεραπείας ἐκείνης, ἢ διὰ μετανοίας ἐγίνετο, καὶ ἐλευθεροῦσθαι τῆς καταδίκης τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἐτελείουσι τὸν τῆς μετανοίας κανόνα· ἵνα μὴδὲν ἐν αὐτῷ ἀπολειφθῆ δύναμενον ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίσαι ταύτην τοῦ τυχεῖν τῆς μελλούσης δόξης.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συμβαίνει μῆτε μνημονεύειν μῆτε γινώσκειν πάντα ὅσα ἐπραξέ τις ἀμαρτήματα, ὥστε δύνασθαι διὰ μετανοίας ταῦτα ἐξῆλεῖσθαι. Εἰσι δὲ καὶ τινὰ καθημερινὰ ἀμαρτήματα, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι τὸν βίον τοῦτον διελθεῖν· ὧν πάντων ὁ ἄνθρωπος ἀναγκαίως καθίσταται διὰ τοῦτου τοῦ μυστηρίου. Διὸ καὶ προστίθεται, « Κἀν ἀμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφῆθησεται αὐτῷ. » Ὅθεν δῆλον ὅτι τελευταῖόν ἐστι τὸ μυστήριον τοῦτο, ὡς περ ἐπισφράγισμα πάσης τῆς πνευματικῆς ἰατρείας· καὶ ὅτι τοὶ ἀσθενοῦσι προσάγειν δεῖ· καὶ μᾶλλον ἐκείνοις, οἱ δι' ἀσθένειαν οὐκ ἐξεπλήρωσαν τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς κανόνα· καὶ ὅτι τοῖς αὐτοῖς· πάλιν δεῖ προσάγειν, εἰ πρὸς τὴν ὁμοίαν ἐλθοῖεν ἀνάγκην. Δύναται γὰρ ὁ ἄνθρωπος τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἀποτήμασι περιπίπτειν διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν· ὡς καὶ πολλάκις τῷ αὐτῷ τρόπῳ τῆς θεραπείας χρῆσθαι· καθάπερ καὶ ἐν τῇ σωματικῇ ζωῇ τὰ αὐτὰ ἀβρωτήματα συμβαίνει, καὶ πάλιν τοῖς ὁμοίοις θεραπεύονται φαρμάκοις.

Πάλιν ἐπεὶ οἱ χορηγοὶ καὶ τακτικοὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς δι' ὅπως θεωροῦνται· τουτέστιν, ἢ κατὰ τὴν τῆς φύσεως γονιμότητα, ὅπερ ἔστι τῶν γονέων, ἢ κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, δι' ἧς τὸ εἰρηνικὸν τῆς ζωῆς συντηρεῖται, ὅπερ τοῖς βασιλεῦσι καὶ ἀρχουσίαι ἀνήκει· οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ, εἰσι μὲν χορηγοὶ καὶ φυλακτικοὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὴν πνευματικὴν διακονίαν μόνον, ὅπερ ἐστὶ τοῦ μυστηρίου τῶν τάξεων· καὶ θεωρεῖται τοῦτα ἐν τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκονόμοις τῆς πνευματικῆς πολιτείας· εἰσι δὲ καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ὁμοῦ καὶ σωματικὴν· ὃ γίνεται διὰ τοῦ μυστηρίου, καθ' ὃ συνέρονται ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ὥστε γεννησθαι τέκνον καὶ ἀναθρέψαι εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἰατρείαν. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι διαμένειν τὸ ἀνθρώπινον γένος μέχρι τῆς τοῦ παντός ἐπὶ τὸ ἐσχάτον ἀλλοιώσεως· καὶ ὅτι γάμος· οὐκ ἔστιν αἰσχρόν· οὐ γὰρ εἰ-ἢ παρθενία τιμιώτερον, βδελυκτὸν καὶ ἀτιμον τὸ τοῦ γάμου. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἐτίμησεν ἐν Κανᾷ τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ. Πλὴν κατὰ λόγον δεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ τούτῳ χρῆσθαι. Εἰ γὰρ τὸ κατὰ λόγον ἄπεισι καὶ ἐπὶ τοῦτου καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελοῦμεθα, ἀλλὰ καὶ βλαπτόμεθα παρ' αὐτῶν διὰ τὴν ἄλογον χρῆσιν ἡμῶν.

Περὶ μὲν οὖν τῶν παραδεδομένων ἡμῖν μυστηρίων

εις ἀναγέννησιν καὶ θεραπείαν τῆς ἡμετέρας φύσεως κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ταύτ' ἐν ἐπιτομῇ διηλώμεν· τὰ δὲ βαθύτερα καὶ λεπτότερα ἐν αὐτοῖς τοῖς τὴν θέλαν μετιούσι Γραφῇ, καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τρανότερον ἀνακαλυφθῆσεται.

Παρέδοντο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου μυστήρια τινα ἐναγῇ κατ' αὐτὸν τοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀρνούμενοις καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, καὶ ὑποταττομένοις αὐτῷ τῷ διαβόλῳ, ἣ καὶ ὑπὸ τῷ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι ὑπ' ἐκείνου ἐν εὐσεβείας προσήματι ἀπασιζόμενοις. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τοῦτοις εἰσι καὶ νηστεῖαι καὶ τελεταὶ καὶ ἔορτα καὶ ἀπολούσεις καὶ φῶτα, εἰς ἄγγελον φωτὸς τοῦ πονηροῦ ἑαυτὸν μεταστρηματίζοντος· καίτοι καὶ ἡμῖν εἰσι φῶτα καὶ ἐλλάμψεις· ἀλλ' οὐ τοιαῦτα, ὅποια οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐώρων, ἕπερ ἔσθ' ὅτε καὶ ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐδέλοντο, εἰς ἐλεγχον μὲν πτωχῶν καὶ κατὰ κρίσιν, εἰς θάρσος δὲ τῆς ἐκείνων ψυχῆς, καὶ ἀρραβῶνα καὶ ἐλπίδα καὶ πληροφορίαν τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἐκδέξεσθαι μακαριότητος, καὶ εἰς ἐνδείξιν τοῦ ὅτι τὰ παρὰ τῶν μαρτύρων ἔργα ἀποδοχῆς ἔτυχον παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐκεῖνα δὲ θόρυβον καὶ ταραχὴν καὶ τρόμον ἐμποιοῦσι τῇ ψυχῇ. Ὅθεν τοσοῦτον διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἡμέτερα μυστήρια ἀληθινὰ εἰσι καθάρσεις, ἀναδιβάδουσαι ἡμᾶς πρὸς οὐρανὸν, καὶ προξενούσαι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, καὶ ἐνοῦσαι αὐτῷ τῷ Θεῷ, ἀν μόνον τὴν προσήκουσαν εὐλάβειαν καὶ πίστιν ἔχωμεν πρὸς τὴν παραδοδεῖσαν ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ πίστιν, καὶ φυλάττωμεν αὐτὴν ὑγιῶς καὶ λόγοις καὶ ἔργοις· αἱ δὲ τῶν ἔξω καθάρσεις, οἷαι εἰσι τῶν ἀρνούμενων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ, πρὸς τὸ σκοτὸς τὸ ἐξώτερον ἀγνοοῦσι, καὶ τοῦ διαβόλου κληρονομίους ἐργάζονται· ἐκείνους δηλονότι, οἵτινες ἀπειτῶμενοι καὶ πλανώμενοι παρ' αὐτοῦ δι' εἰδωλολατρείας καὶ ἄλλων τιῶν πεπλανημένων δογμάτων, καὶ διὰ τῶν μυστῶν αὐτοῦ καθάρσεων προσέχουσιν αὐτῷ· ἣ καὶ, ὡς νομίζουσι, τὸν Θεὸν ἐπισφαλῶς, καὶ οὐχ ὡς δεῖ, προσκυνοῦσιν. Ὅσα μὲν οὖν ἀπὸ πίστεως ἀναμφιδόλως ὁμολογοῦμεν περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ταῦτ' ἐστὶ τὰ κεφαλαιωδέστερα.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ἔτι περὶ τῆς σαρκώσεως ἐκ λόγων, ὡς ἐνδέχεται.

Ἴνα δὲ καὶ λόγον ἔχωμεν συμφωνούντα ἡμῖν εἰς τὰ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἵνα ὅταν τις τῶν ἀπίστων διενείκη ἡμῖν Πῶς λέγομεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθη καὶ ἀπέθανε, λέγειν ἔχωμεν, Ὅτι οὐδὲν ἔσποτον ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ δικαιοτάτον καὶ πρεσβυτάτον, καὶ οὐκ ἄλλως εἶδει γανέσθαι, λέγομεν ἡδῆ.

Φανερόν τοῦτο πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι τὰ λογικὰ πάντα, ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, διὰ λόγου ἐνεργοῦσι· καὶ μάλιστα φανερόν ἐπὶ τῶν οἰκοδόμων καὶ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν πάντων. Ὁ γὰρ οἰκοδόμος, συλλαμβά-

11 II Cor. xi, 11.

A ad naturæ nostræ spiritali vita regenerationem ac curationem, hæc sub compendio percurramus: quæ vero in eis altiora sunt et subtiliora, his qui divinas Scripturas legent, et ab Ecclesiæ Dei doctoribus clarius manifesta fient.

Quin etiam a diabolo scelestæ quædam, pro ejus ratione, tradita sacramenta sunt ac mysteria, iis qui Filii Dei nomen abnegant ac quod ille homo factus est, ipsique diabolo sese mancipant, aut qui etiam sub Dei nomine pietatis larva ab eo seducuntur. Nam apud hos quoque jejunia sunt et cæremoniæ festorumque solemnia, et lustrales expiationes et lumina; dum nimirum, se nequissimus in angelum lucis transfiguratur¹¹, quanquam ne nobis quidem desunt lumina et illustrationes; baud tamen qualia veritatis testes (sancti nimirum martyres) in ergastulis constituti viderant; quæ et ipsis quandoque infidelibus conspecta sunt, ad eorum revincendam perveraciam ac condemnationem; sanctorumque fiducia augendos animos, arrhabonemque ac spem certamque expectationem præstandam, excepturæ illos beatitatis; ac demum ut inde claresceret, martyrum opera ac passionis Deo accepta esse. Illa vero ac diabolica animum turbant, terroremque ac horrorem ingerunt. Tantoque hæc a se invicem distant discrimine, ut nostræ mysteria ac sacramenta veræ sint lustrationes quæ in cælum provehant, Dei que regnum concilient, ac ipsi Deo cunctant, si modo solum convenientem pietatem fidemque erga traditam nobis ab ipso fidem habeamus, sanamque eam verbis pariter et operibus custodiamus. Profanæ vero expiationes, quales sunt eorum qui Dei Filium ejusque incarnationem negant, ad tenebras exteriores ducunt, ac diaboli hæredes efficiunt; illos scilicet qui ab eo seducti erroreque abacti per idololatriam et alias quasdam falsas doctrinas, ejusque execrandas lustrationes, animum ei attendunt; vel etiam, ut opinantur, superstitiose falsoque, nec ut decet, Deum adorant. Quæ porro ex fide citra ullam dubitationem de Filii Dei incarnatione credimus, ista compendiosius tradita sunt.

CAPUT VII.

D Adhuc de incarnatione, ex rationum momentis quantum res patitur.

Ut vero etiam rationem in illis quæ sunt de fide nobis consentientem habeamus, et ut cum infidelium aliquis exprobraverit, Quomodo Dei Filium incarnatum a'que mortuum esse dicamus; respondere possimus; nullum inde absurdum sequi; quin istud tum justissimum esse tum decentissimum, nec rem aliter geri debuisse, etiam dicimus.

Cunctis manifestum mortalius est, omnia ratione prædita (angelos scilicet atque homines) per rationem operari; ac cumprimis res in illis manifesta est, qui ædes ædificant, ac reliquis omnibus

artificibus. Architectus enim exstruendarum ædium formam situmque mente sua concipit; sicque ac talem domum ædificandam animo designat, illaque instructus ratione ædificat. Ac rursus, ea casu aliquo dissoluta, per eamdem qua prius considerat, ac secundum eamdem rationem instaurat; si modo ita animo comparatus est, ut eamdem in omnibus cum priore illique similem domum velit reædificare. Hæc autem ratio seu sermo interior dicitur residensque in animo; ac præ reliquis, uti diximus, Dei Sermonis seu Verbi imago est. Per hunc enim sic in animo residentem sermonem ac rationem rationales dicimur, sive dormimus, sive tacemus; non per eum qui ore profertur. Hic enim sermo non semper est. Sermo igitur interior et in animo residens longe nobilior sermone prolatiso est, qui scilicet per verba quædam atque nomina exterius profertur. Hic enim propter illum consistit, ac quodammodo illi accidens existit. Hincque adeo fit, ut non sic apte ac convenienter prolatisus sermo in exemplum assumiatur ac simulacrum divini Sermonis seu Verbi; sed ut potius qui in animo residet, ut qui nobilior sit. Nam etiam debemus divina repræsentare ex his, quorum major præstantia sit. Nihil porro in creatis mente nostra, in eaque sermone ac verbo seu ratione, præstantius occurrit; unde etiam huius ratione homo dicitur imago Dei. Verumtamen hic quoque valde a Dei Sermone ac Verbo deficit. Dei enim Sermo ipse vere existens ac efficax est; in animo autem residens, mentis accidens est. Ex his enim quæ oculis videntur ac mente intelliguntur, sensus opera menti advenit; quæ scilicet versatur in corpore illique conjuncta est. Idecirco etiam imperfectus est, qui paulatim conplexatur, ortuque posterior sit. Ipsum enim quæ in intellectum cadunt, mens est, quæ substantia est. Quæ autem postea menti sua vi ab exterioribus sensus opera, corpore jam organis perfecto, adveniunt, cuncta hæc accidentia sunt. Unde etiam eum qui multa novit, multa doctum dicimus, seu qui multa didicerit.

Quia igitur etiam Deus rationalis (seu magis Sermonem Verboque præditus) est: ac qui difficitur nullus est; nec ejus Sermo ac Verbum accidens est (absurdum quippe ut ullum in Deo dicatur accidens), sed vere existens et vivens perfectumque est; idcirco dicimus Deum per Verbum suum cuncta condidisse. Cuius ergo per ipsum facta sint omnia, ac per illud homo factus fuerit atque formatus, per ipsum nihilominus, eum qui contritus fuerat, conveniens fuit reparari: per hunc scilicet modum. Quia enim humanum genus ex illis est, quæ a Deo ratione utentia condita sunt; homo quatenus ratione liberique arbitrii facultate præditus, reliquis inanimatis et animatis brutisque animantibus præcellit; quod item alia propter hominem condita sunt, ut per rationem et scientiam illis præsit. Bruta namque animantia nullo consilio omnia faciunt ad quæ moventur, naturali vi in illa incitata; hæc secus ac terra et arbores sine ratione et voluntate ac consilio fructificent. Idecirco conveniens erat, eam homini curam adhiberi, qua reparare-

νει ἐν τῷ ἑαυτοῦ νῷ τὸ εἶδος, καὶ τὴν θέσιν τῆς τυχοῦσης οἰκίας, ὅτι τοιαύτε τις καὶ τοιαύτε προσημειοκομῆθηται, καὶ δι' ἐκείνου τοῦ λόγου ταύτην οἰκοδομηθῆναι, καὶ δι' ἐκείνου τοῦ λόγου ταύτην οἰκοδομῆσαι, οὐ καὶ πρότερον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, εἰ κατὰ πάντα τὴν αὐτὴν οἰκίαν τῇ προτέρᾳ καὶ ὁμοίαν βούλεται ἀνοικοδομεῖν. Ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος λέγεται ἐν διαθήτῳ· ὁ καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰκὼν ἐστίν, ὡς εἴρηται, τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τοῦτον γὰρ τὴν ἐνδιάθετον λόγον καὶ λογικοὺς λεγόμεθα, εἴτε κοιμώμεθα, εἴτε σιωπῶμεν, οὐ κατὰ τὸν προφορικόν· οὗτος γὰρ οὐκ ἀεὶ ἐστίν. Πολλῶ οὖν ὁ ἐνδιάθετος ἐστὶ τοῦ προφορικοῦ τιμιώτερος, ὁ δὲ διὰ βημάτων καὶ ὀνομάτων ἐξωθεν προφέρεται. Οὗτος γὰρ δι' ἐκείνον συνίσταται, καὶ τρόπον τινὰ συμβεβηκός ἐστίν ἐκείνῳ. Διὰ τοῦτο οὐ τοσοῦτον ἐστὶν οἰκεῖος ὁ προφορικὸς λόγος εἰς παράδειγμα καὶ εἰκόνα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ λαμβάνεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἐνδιάθετος ὡς τιμιώτερος· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων ὀφειλομένον τὰ θεῖα εἰκονίζειν. Τιμιώτερον δὲ τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ καὶ λόγου οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς κτισμασίν· ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο λέγεται ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ κατ' εἰκόνα ἐπλάσθη. Πλὴν καὶ οὗτος πάνυ λείπεται τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ἐνυπόστατος καὶ ἐνεργητὴς ὁ δὲ ἐνδιάθετος συμβεβηκός ἐστὶ τῷ νῷ. Ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρωμένων καὶ νοουμένων διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐπιγίνεται τῷ νῷ, ἐφόσον μετὰ σωματός ἐστίν. Διὰ καὶ ἀτελής ἐστὶ κατ' ὀλίγον συμπλεκόμενος καὶ ὑστερος. Αὐτὸ γὰρ τὸ δυνάμενον νοεῖν καὶ ὁ τόπος τῶν νοητῶν εἰδῶν ἐστὶν ὁ νοῦς, ὁ δὲ ἐστὶν οὐσία. Τὰ δὲ τῷ νῷ δι' ἑαυτῶν ἐπιγιγνώμενα ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ὑστερον συνεργούσης τῆς αἰσθήσεως μετὰ τὴν τελεῶσιν τοῦ ὀργανικοῦ σώματος, ταῦτα πάντα εἰσὶ συμβεβηκτά. Διὰ καὶ τὴν πολλὰ ἰδόντο πολυμαθῆ λέγομεν.

penes quod intelligendi facultas, ac locus specierum quæ in intellectum cadunt, mens est, quæ substantia est. Quæ autem postea menti sua vi ab exterioribus sensus opera, corpore jam organis perfecto, adveniunt, cuncta hæc accidentia sunt. Unde etiam eum qui multa novit, multa doctum dicimus, seu qui multa didicerit.

Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Θεός ἐστι λογικὸς, ὁ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται· ὁ δὲ Λόγος, αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ συμβεβηκός (τὸ γὰρ ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκός λέγειν ἀτοπον)· ἀλλ' ἐστὶν ἐνυπόστατος καὶ ζῶν καὶ τέλειος· διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου τὰ πάντα ἐποίησεν. Εἰ γοῦν δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα, καὶ ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτοῦ ἐπλάσθη, δι' αὐτοῦ καὶ συντριβέντα πάλιν ἔπρεπεν αὐτὸν ἀνακαινοθῆναι. Ἐπρεπε δὲ κατὰ τοῦτο. Ἐπεὶ γὰρ τὰ λογικὰ κτίσματα οἱ ἄνθρωποι τιμιωτέρων ἐστὶ τῶν ἄλλων ἐπιψύχων καὶ ἐμφύχων καὶ ἀλόγων ζώων, καθότι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος λογικὸς καὶ αὐτεξούσιος, καὶ ἐτι τὰ ἄλλα διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένοντο, ἵνα ἔργῳ αὐτῶν διὰ λόγου καὶ γνώσεως τὰ γὰρ ἄλογα ζῶα δίχα βουλῆς πεισῶσι πᾶν εἰς ὅπερ ἂν κινήθωσι, τῇ φυσικῇ δυνάμει πρὸς ταῦτα κινούμενα, καθ' ὃν τρόπον ἡ γῆ καὶ τὰ δένδρα ἀλόγως καὶ ἀπροαιρέτως καὶ δίχα βουλῆς καρποφοροῦσι· διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἵνα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ὁ ἄνθρωπος εἴρῃ εἰς τὸ ἐπανορθωθῆναι, καὶ μᾶλλον ἢ ἔπρεπε ἄλλο τι τῶν ὀρωμένων κτισμάτων συνέβαινε καταπεσεῖν καὶ συντριβῆναι.

ἐπιπέτρῳ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀληθινῆς ὁδοῦ καὶ εὐθείας ἐξετράπη καὶ ἐπλανήθη καὶ ἐκπέπτωκε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσης αὐτῷ τιμῆς. Ἐπλανήθη δὲ καὶ ἐξέπεσε, διότι οὐκ ἐπολιτεύετο ὡσπερ ἔταξεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς· ἀλλ' ὅτι τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν, ἣτις ὡρεῖται ζητεῖν τὰ οὐράνια, διστρέφεν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν καὶ θέλειν ταῦτα καὶ ζητεῖν, ἤρηταιστο τὰ γήινα καὶ σωματικά· τὰς ὁρέξεις καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς τὰς ἀλόγους. Ὁρμήσει δὲ ἐπὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος ἐπλάσθη, καὶ τῆς ἀρετῆς οὐκ εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς ἀνάγκην ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, ἵν' ἔχη στέφανον καὶ τιμὴν καὶ ἀξίον τὸν μισθὸν, ὡς οἴκοθεν τὸ ἀγαθὸν προαιρούμενος. **tem inviderat, ut coronam et honorem dignamque eligeret.**

Κατὰ τὴν θέλησιν οὖν αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐπλανήθη, καθ' ἣν τελειότητος τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται, καὶ ὠλισθήσει καὶ ἐξέπεσε τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δηλονότι διὰ τὴν διεστραμμένην θέλησιν αὐτοῦ· διὸ καὶ κατεδικάσθη τὸν θάνατον, ὅτι θνητὴν εἶχε φύσιν, δυναμένην ἀποθνήσκειν. Ὅπερ διὰ φιλοφροσύνην ἐγένετο τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν, ἀλλὰ παύεται τῆς ἀμαρτίας, μνησθέντος τοῦ θανάτου καὶ φοβούμενος αὐτόν. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν τῷ θνητῷ σώματι συνέπλεξεν, ἵν' ὅταν προαιρεθῇ τὰ φαῦλα διὰ τὴν αὐτεξουσιότητα, παραχρησάμενος καταδικάζεται ἀποθνήσκων διὰ τὴν θνητότητα τοῦ σώματος· ὅπερ ἐμελλε πάντως ἀθάνατον εἶναι, εἰ προηρείτο τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἄπερ ὁ Θεὸς ἐβούλετο. Μέσος γὰρ θνητότητος καὶ ἀθανασίας ἐπλάσθη. Ὁ δὲ Σατάν οὐ κατεδικάσθη ἀποθνήσκειν ἐκπεσὼν τοῦ Θεοῦ, ὅτι θνητὴν φύσιν, ὡσπερ ἡμεῖς, οὐκ εἶχε, δυναμένην ἀποθνήσκειν. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος μετανοεῖ μνησθέντος τοῦ θανάτου, καὶ τοῦτο ποιεῖν δύναται ἐφόσον ζῆ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ μεταβλητοῦ τούτου· μετὰ δὲ τὸν θάνατον οὐ δύνησται, ἀλλ' ἀτρέπτος διατελέσει διαπαντός, τὴν λαχούσαν χώραν αὐτῷ κατέχων· ὁ δὲ δαίμων οὐ μετανοεῖ διὰ τὸ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀμετάβλητον. Ὁ γὰρ θάνατος ἐν ἀνθρώποις, τοῦτο ἐκπτώσις ἐν ἀγγέλοις.

Ἐπεὶ οὖν ὁμολογεῖται ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν πρόβλεπον κρίνονται λόγον, ἔπρεπε τὸ ἀνθρώπινων ἐπανορθώσασθαι νόσημα διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου, εἰ· ὅς καὶ ἐξαρχῆς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπλάσθη φύσις. Ἐπεὶ δὲ τὸ νόσημα τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀμαρτία ἦν, ὅπερ ἐνήργησεν ἡ κακὴ θέλησις, ἔπρεπε ἵνα καὶ ἡ ἐπανορθώσις οἰκεία καὶ ἀρμόζουσα ἦ πρὸς τὸ νόσημα· ὡσπερ καὶ οἱ ἰατροὶ τὰς θεραπειὰς ἀναλόγως ποιοῦσι πρὸς τὸ νόσημα καὶ τὸν ἀσθενούντα. Καὶ γὰρ φασί, « τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. Ὑπὸ τῷ ὄν ἦν οἰκεία καὶ ἀρμόζουσα ἡ θεραπεία, εἰ γε ὁ μὲν ἄνθρωπος καθὼς αὐτεξούσιος οἰκεία θελήσει προηρείτο τὸ ἀγαθόν· ἐπεὶ καὶ οἰκεία θελήσει προηρέθη τὸ κακόν· ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ, εἰ γε κατευθυνθεῖ καὶ κατευθύνετο πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ

tur; potiori nimirum ratione, quam si ullum aliud creatorum visibillium collabi contigisset ac conteri; quod ille a vera rectaque via deflexerat et exerraverat, atque ab honore sibi divinitus concessio exciderat. Exerrarat vero et exciderat, quod non ita vitam instituerat, ut a principio illi Deus constituerat; sed quod voluntatem suam, quæ cœlestia quærere debuerat, perverterat; cumque hæc diligere ac velle et quærere oporteret, terrena et corporalia prætulerat, cupiditates sectatus et desideria ac libidines a ratione longe abhorrentes. Id vero homo aggressus est, quod facultate arbitrii ornatus formatus fuerat, nec ei Deus virtutis necessitatem consequeretur, ut qui ipse a se bonum

Sua itaque voluntate homo erraverat, secundum quam hominis perfectio consideratur, atque a Dei gloria exciderat; ob perversam nimirum suam voluntatem. Quamobrem etiam mortis damnatus est, quod mortali natura præditus erat, ejusmodi scilicet quæ mori posset. Quod ipsum impensa Dei humanitate ac clementia factum est, ne malum immortale foret, sed peccandi finem homo faceret, quem mortis memoria ejusque metus in officio contineret. Nam et ideo mortali corpori conjunxerat animam, ut, si qua præditus erat facultate arbitrii, mala eligeret, confestim mortis sententiam, corpore mortali, incurreret, quod omnino immortale futurum erat, si bona, et quæ ex Dei essent voluntate præceptaret. Medius enim mortalem inter et immortalem sortem conditus fuerat. Satan vero, cum ex Deo exciderit, haud tamen mortis damnatus est, quod mortali natura, sicut nos, præditus non erat, qua scilicet mori posset. Hincque adeo est, ut homo, mortis memor, pœniteat; ejusque rei illi facultas est, quæquandiu versatur in mutabili hoc corpore: post mortem vero, minime futura est, sed semper immutabilis erit, eum qui illi obtigerit locum retinens. Dæmon vero nulla pœnitentia ducitur, qua præditus natura immobili est. Quod enim mors hominibus est, id casus est angelis.

Quia igitur exploratum est, convenienti eos ratione a Deo judicari: decebat per ejus Verbum humani generis depelli morbum atque sanari, per quod etiam a principio humana natura formata fuerat. Quia vero morbus ille peccatum erat, cujus auctori mala voluntas exstiterat, decebat ut et euratio propria esset ac pro morbi ratione apposita. Uti etiam medici, pro morbi atque ægrōti ratione solent adhibere remedia, quorum illud commune effectum: « Contraria contrariorum medicamenta. » Sic vero propria aptaque futura curatio erat, si homo, qua ratione liberi arbitrii facultate præditus est, propria voluntate bonum eligeret (quippe qui ipse propria eadem voluntate malum elegerat) ejusque ipsa voluntas (siquidem illa pro-

speraretur, recteque in honesti via procederet) celestia divinaque diligeret, odio habens ac projiciendis, quæ ante mala voluerat. Sicut enim voluntatis perversio est, odisse bona : sic ejus rectitudo est, eadem diligere. Hæc enim homo si præstaret, omnino propria essent aptaque, ac sic emendationem nancisci posset.

Angelum porro id præstare non decebat, quod proprium minime futurum erat. Nec enim per eum homo fuerat conditus, ut per eum contritus repararetur : nec qui peccaverat, curationem erat quaesiturus, sed pro alio alius ; quod non satis ad justitiæ erat normam exactum. At neque ut quæquam hominum rem præstaret fieri poterat, quod omnes peccato obnixii essent. Etenim ipsum hoc primum, quod ex viro per mulierem cum libidine nascantur, ex primorum parentum peccato descendit ; ut, vel si alia omnia deessent, hoc saltem omnes peccato subjacerent. Idcirco etiam dæmon animarum sanctorum compos erat, quod nullus hominum a peccato omnino liber exsistebat ; præ ejus nimirum insatiabili cupiditate injustaque rapacitate ac peccati similitudine, qua illi cum hominibus (aliis plus, aliis minus) commercium erat : eoque commercio regni sui signum ac signaculum (peccati scilicet) in eis habebat, ut et juris quædam hæc species esset. Id vero etiam avaris injustisque raptoribus inolitum ; semper occasiones quæruni, ut quæ minorum sunt ac vicinorum, ab eis avulsa, ditionis suæ jurisque efficiant. Necesse demum erat quemdam existere hominem ab omni prorsus peccato immunem, ut non suos ipse defectus emendandos haberet, sed aliorum in se susceptis peccatis, pro eis apud Deum satisfaceret, cui homines inimici hostesque erant ; quod mala tamen quo diligebant, tum et agebant.

Ut itaque id homines præstarent, uti dictum a nobis est, fieri non poterat, quod quisque hominum peccato obnoxius esset : idcirco propensa Dei Filius voluntate, per quem omnia condita fuerant, nostram naturam ab omni immunem peccato assumpsit. Unde etiam nasci ex Virgine voluit, ut omnino liber esset a peccato originis, sicque vitam instituere, ut nullum in eo peccatum exstaret, sed omnis virtus eluceret, quibus et docuit et egit ; qui nempe norma omnibus propositus ac exemplum ad salutem esset, modumque ac viam curandæ humani generis ægritudinis, virtutis cultu rectæque in eis voluntatis, mortales prædoceret. Etenim suo ipse exemplo docuit, qui fiat ut, quo laboramus, morbum emendemus.

Primum enim apparuit per hoc mysterium dispensationis, sic nos Deum dilexisse, ut et Filium suum hominem fieri voluerit, hincque adeo ut nos ipsum diligamus egregie suasit, qui nempe excellentem ejus erga nos dilectionem intelligamus : inque hunc modum illius auxilio atque gratia, ostensa nobis prementes vestigia ipsumque secuti, accepturos nos beatitudinem speramus (in Dei

A καλοῦ, καὶ τὰ οὐράνια καὶ θεῖα ἡγάπα, μισήσασα καὶ ἀπορρίψασα τὰ φαῦλα, ἅπερ ἠθέλησέ πρότερον. Ὡςπερ γὰρ ἡ διαστροφή τῆς θελήσεώς ἐστι τὸ μισεῖν τὰ καλὰ, οὕτως ἡ ὀρθότης αὐτῆς τὸ τὰ καλὰ ἀγαπᾶν. Ταῦτα γὰρ εἴπερ ὁ ἄνθρωπος ἐποιοί, πάντως ἦσαν οἰκέτα καὶ ἀρμόζοντα, καὶ οὕτως ἐδύνατο τὴν ἐπανόρθωσιν εὐρεῖν.

Ἄγγελον μὲν οὖν τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἔδει, διότι ἀνοικεῖον ἦν. Οὕτε γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ἵνα καὶ δι' αὐτοῦ συντριβεῖς ἐπανορθωθῇ· οὕτε ὅς ἡμαρτε τὴν θεραπείαν ἐμελλε ζητῆσαι, ἀλλὰ ἄλλος ἀντὶ ἄλλου· ὅπερ οὐκ ἦν δίκαιον. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τίνα ἀνθρώπων δυνατὸν ἦν τοῦτο ἐργάσασθαι, διότι πάντες ἔνοχοι ἦσαν τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ γὰρ αὐτὸ πρῶτον τὸ ἐξ ἀνδρὸς διὰ γυναικὸς μετὰ πάθους γενῆσθαι ἐκ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας κατάγεται· ὥστε εἰ μὴ κατὰ τι ἄλλο, κατὰ τοῦτο γοῦν ἕκαστος ἁμαρτία ὑπόκειται. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐγκρατῆς ἦν ὁ δαίμων τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένος ἦν παντάπασιν ἁμαρτίας διὰ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ διὰ τὴν ὁμοίτητα τῆς ἁμαρτίας, καθ' ἣν τοῖς ἀνθρώποις ἐκοινώνει, τοῖς μὲν πλείον τοῖς δὲ ἕλαττον, καὶ καθὼ αὐτοῖς ἐκοινώνει σημεῖον καὶ σφραγίδα ἐν αὐτοῖς εἶχε τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, τοῦ ἐστὶν ἁμαρτίας· ὥστε καὶ δικαίωμα. Τοῦτο δὲ καὶ οἱ πλεονέκται ποιοῦσιν, ἀφορμὰς εὐρίσκοντες εἰς τὰ τῶν ἐλαττόνων καὶ γετνιαζόντων παρασπᾶν, καὶ ταῦτα ἑαυτῶν κληρονομίαν ποιεῖν. Ἐδεῖ λοιπὸν ἀνθρώπων τινὰ γενέσθαι ἀναμάρτητον πάντη, ὥστε μὴ ἔχειν χρεῖαν τὰ ἑαυτοῦ ἐπανορθοῦν ἐλαττώματα, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἀναβεβήμενον ἁμαρτήματα, ὑπὲρ ἐκείνων πρὸς τὸν Θεὸν ἀπολογῆσασθαι, ᾧ ἦσαν οἱ ἀνθρώποι πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ, τὰ φαῦλα καὶ ἀγαπῶντες καὶ πρᾶττοντες.

Παρὰ μὲν οὖν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐφημεν, ἀδύνατον ἦν τοῦτο γενέσθαι, διὰ τὸ ἕκαστον ἁμαρτίας ὑπεύθυνον εἶναι. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, εὐδόκησε τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναμάρτητως ἀναλαβεῖν. Ὁθεν καὶ ἐκ Παρθένου ἐτέχθη, ἵνα πάντη ἐλευθερὸς ἦ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας· καὶ οὕτω διαδιῶναι, ὥστε μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῷ εὐρεθῆναι· ἀλλὰ πᾶσαν ἀρετὴν, δι' ἣν ἐδίδαξε καὶ ἐπραξέ τοῖς ἀνθρώποις προδέντα τύπον καὶ ὑπογραμμὸν πᾶσι γεγρονάει πρὸς σωτηρίαν, καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ὁδὸν τῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρωπίνου νοσήματος, διὰ τῆς ἀρετῆς· καὶ τῆς ὀρθότης ἐν αὐτοῖς θελήσεως προδιδάξαι. Καὶ γὰρ εἰδείξε δι' ἑαυτοῦ, τίνι τρόπῳ δυνήσομεθα τὸ νόσημα ἡμῶν ἐπανορθώσασθαι.

Πρῶτον γὰρ ἐφάνη διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου τῆς οἰκονομίας· ὅτι ὁ Θεὸς τσοῦτον ἡγάπησεν ἡμᾶς, ὅτι καὶ ἀνθρώπων γενέσθαι ἠθέλησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, καὶ διὰ τούτου κατέπεισεν ἡμᾶς ἀγαπᾶν αὐτὸν, ἐννοοῦντας τὴν υπερβάλλουσαν αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπην. Καὶ οὕτω τῇ αὐτοῦ βοήθειᾳ καὶ χριστικῇ τοῖς ὑποδεχθεῖσι τρόποις ἐπόμενοι, ἐλπίζομεν τυχεῖν τῆς μακαριότητος, ἧτις ἐν τῇ Θεοῦ θεωρίᾳ

συνίσταται· εἰς ἣν αὐτὸς ἡμᾶς ἐλκυσε. Τὴν γὰρ ἀσθίνεαν ἐκτουτο γινώσκων ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἐνόμισε πρὸς ταύτην δυνήθηναί· ἀφίξεσθαι, εἰ μὴ τὴν παρὰ Θεοῦ εἰς ἑαυτὸν ἐβλεπεν οὕσαν τοσαύτην, ὥστε τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ εἰ μὴ πρὸς ἑαυτὸν ὁ Θεὸς ἡμᾶς προὐκαλεῖτο. Εἰ γὰρ μὴ δυνατὸν ἦν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμᾶς κατὰ τὸ ἐγγυροῦν ἀνατείνεσθαι, οὐκ ἂν τὸ ἀδύνατον εἰς τὰ ἀδύνατα προὐκαλεῖτο.

Ἦστε τὸ τιμωτάτον τοῦ Θεοῦ κτίσμα ὁ ἄνθρωπος ἐπίγνω τὸν ἀληθῆ Θεὸν διὰ τοῦ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων ἀπέστη λατρείας καὶ πλάνης, καὶ τῆς λύσεως ἔτυχεν. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς τὸν Θεὸν, ἀγαθὸν ὄντα, τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα καταλιπεῖν ἐδοθητόν.

Ἐπειτα ἐπεὶ ἐλέγομεν τὸ ἀνθρώπινον ἀμάρτημα Β συνίστασθαι ἐκ τοῦ τὰ φαῦλα ἐπιθυμεῖν καὶ τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, τὰ δὲ αἰώνια ἀγαθὰ οὐδαμῶς· πῶς ἦν δυνατὸν τοῦτο θεραπευθῆναι, καὶ πρὸς Θεὸν ἀναχθῆναι, δι' ὧν ἐπραξε καὶ πέπονθε καθαρῶς ἔδειξε. Καὶ γὰρ πένητας γούλας προεἰλετο, τὴν δὲ ἀρετὴν τελείους, ἵνα μηδεὶς ἐγκαυχᾶται τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκός. Πτωχὸν εἶχε βίον, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους διδάξῃ χρημάτων καταφρονεῖν. Ἐστερημένος ἀξιώματος διεδίω, ἵνα παύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀτάκτου περὶ τὰς τιμὰς ἐπιθυμίας. Πόνον, λιμὸν, δέσφην, μάστιγας ὑπέμεινεν ἐν τῷ σώματι, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους· μὴ ἡδονῇ καὶ τρυφῇ καὶ ἀνάσει προσέχοντα· ἀφίστασθαι τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀγαθοῦ. Τέλος θάνατον ὑπέμεινεν, ἵνα μηδεὶς διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου τὴν ἀλήθειαν ἰγκαταλιμπάνῃ. Τὸν ἐποπειδιστόν διὰ σταυροῦ προεἰλετο θάνατον, ἵνα μηδεὶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τὸν ἐπονειδίστον ἐκτρέπῃται θάνατον. Ὡστε προσῆκε τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἵνα τῷ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματι τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὴν ἀρετὴν προκαλέσθαι, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος, « Χριστὸς πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ἰγκαταλιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα τοῖς ἴχυσιν αὐτοῦ ἐκκολουθήσωμεν. »

Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα ἱκανὰ εἶσι πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις τῆς περὶ Θεὸν ἀληθείας· οὐκ ἦν δὲ ἱκανὸν τὴν περὶ Θεὸν ἀλήθειαν ἄνθρωπον διδάσκοντα πιστευθῆναι· ἔστι γὰρ καὶ ἀπατῆσαι καὶ ἐπιτηθῆναι τὸν ἄνθρωπον· ἔδει καὶ κατὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον τὴν ἀληθῆ πίστιν διδάξαι, ἵνα μηδὲν ἀμφίβολον ἔχη, ὡς ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου παραδοθεῖσα. Ὅτι δὲ Θεὸς ἦν, ἐδίδαξε διὰ τῶν θαυμάτων, ἃ οὐδαμῶς ἀνθρωπίνῃ δυνάμει δύναται ἐργάσασθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοὺς μὲν τότε παρόντας καὶ ὄρωντας εἰκὸς ἦν τότε πιστεῦσαι, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα προὐβάλλοντο ἂν πλάσματα ταῦτα εἶναι· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπενοήθη θεραπεία. Εἰ γὰρ ὁ τὴν πίστιν ταύτην διδάξας καὶ τὰ θαύματα ἐργάσασθαι λεγόμενος· πλοῦσιος ἦν, καὶ ἀρχὴν μεγάλῃν καὶ στρατεύματα εἶχεν, ἔδοξεν ἂν τισὶν ὅτι ἡ ἐκείνου δόξα καὶ τὰ θαύματα πλάσματά εἰσι, καὶ

A scilicet visione positam) ad quam ipse nos traxit. Homo enim suæ conscientie infirmitatis, nunquam se ad eam evasurum existimaret, nisi tantam in se Dei dignationem videret, ut et Deus homo fieret, ac nisi ad se Deus non invitaret. Nisi enim fieri posset, ut pro nostræ facultatis modulo ad Deum ipsi eniteremur, nunquam ille ad impossibilia, quod impossibile esset, provocaret.

Itaque, qui inter Dei signa principem locum tenet, homo, inde verum agnovit Deum, quod Deus homo factus est; abscedensque a dæmonum cultu ac errore, sanitatem indeptus est. Non enim par erat ut Deus, qui bonus sit, signum suum omni destitutum ope relinqueret.

Deinde, quia dicebamus peccatum hominis in hoc positum esse, quod mala concupiscat bonaque corporalia, nequaquam vero bona sempiterna; quoniam modo fieri possit, ut huic malo remedium adhibeatur et homo ad Deum assurgat, quibus egit atque passus est liquido ostendit. Etenim parentes pauperes elegit, qui tamen virtute perfecti essent; ne quis gloriatur qui carnis infirmitate circumdatus sit. Pene mendici vitam egit, ut contemnendas pecunias homines doceret. Nulla dignitate mundano cultu sublimis vitam traduxit, ut ab inordinata honorum cupiditate hominum compesceret animos. Lassitudinem, famem, sitim, verbera in corpore sustinuit, ut doceret homines voluptati, delictis, molliori vitæ animum addicentes, a virtutis honore non abscedere. Postremo mortem per tulit, ut nemo mortis metu deterritus veritatem deserat. Probrosissimam crucis supplicio elegit mortem, ut nemo pro veritate probrosam mortem defugiat. Itaque conveniens erat, ut Deus homo fieret, quo nimirum exemplo suo homines ad virtutem provocaret, uti ait beatus Petrus: « Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus ».

Quia vero non sola virtutis opera sufficiunt, ut æternam quis beatitudinem consequatur, sed necessaria quoque veritatis de Deo cognitio est: nec vero fieri poterat ut homo veritatem docens, quæ de Deo est, certam omnino fidem haberet; homo enim et decipi et decipere potest, ea quoque ratione decebat, ut Deus factus homo veram fidem doceret, quo illa nihil ambiguum, velut a Deo ei homine tradita, haberet. Esse autem se Deum docuit per miracula, quæ nulla humana virtute possunt præstari. Quia tamen par erat, eos qui tunc præsentibus erant ac videbant, tunc credituros; posteros vero, signa hæc esse, fore objecturos; huic quoque excogitata cautio est. Nam si is qui hanc docuit fidem, et qui miracula fecisse narratur, dives fuisset, iugensque imperium ac copias haberet, venire in mentem alicui poterat, illius doctrinam ac miracula signa esse, humanaque

¹³ I Petr. II, 21.

comprehendere valeat (nam neque naturæ divinæ vim ac efficacitatem mens humana satis assequi potest), tantumque univus est, ut quæ unione conserta sunt, alia ab aliis inseparabilia maneant; tametsi quo tempore morte functus est, anima a corpore tantisper abscesserit. Quodque summa hæc unio sit, alterum alterius nomine nuncupatur, Deus homo, ac homo Deus; amboque, una scilicet hypostasis ac persona, idem Deus et homo secundum aliud atque aliud. Quemadmodum etiam homo videtur atque audiens, non secundum idem videt auditque; sed alterum quidem, qua facultate vivendi; alterum, qua audiendi præditus est.

Hujus autem unionis, nullum proprium exemplum est. Si enim velut naturalem potentiam in corporibus consideratam exempli loco produxerimus, aut qui in corde versatur, sermionem, forisque intermedia voce manifestatur, vel animi ad corpus, vel ignis ad ferrum illo incensum habitudinem nexumque dixerimus, nihil quod sit proprium dicturi sumus. Hæc enim non ipsa vere ac per se existentia, magisque continentur atque habentur, quam ipsa contineant ac habeant. At Dei Filius ipse vere ac per se existens, vivensque ac perfectus est; ac velut quid nobilior præstantiusque, assumptam humanam continet habetque. Neque demum sicut dicimus naturam humanam ex duabus partibus (anima scilicet et corpore) constare. Nam et anima (tametsi omnium iudicio corpore nobilior est, imperfectior nihilominus est, quam ut una ipsa hominem perfectum constituat) sic quoque eodemque modo dicimus, Christi naturam ex parte conflare deitate ac humanitate; Deitas enim nusquam pars est. Nam omnis pars, quid imperfectum est, nec Deitati, cum perfectissima sit, ulla additio fit; sed sic dicimus, Christi hypostasin seu personam ex Deitate esse et humanitate; non velut ambo hæc ejus partes sint, sed quod ambæ naturæ immutabili nexu in unum copulentur. At neque dicimus ex duabus substantiis unam quamquam tertiam naturam contemperatam esse; sicut vinum et aqua in unum temperantur, quod neutrum eorum est; sed quod etiam post unionem maneat duplex natura, aliaque ab alia distincta; non hypostaticè ac personæ ratione (unam enim

Quod vero uno omnium consensu receptum est, divinam naturam infinitis modis nobilitate præstare, ac cum ea quæ minoræ sunt præstantioribus quasi cohæreant velutque ab eis pendeant; idcirco non dicimus naturam humanam Dei naturam assumpsisse, sed, Deum naturam humanam; non quasi in Deum illa mutata sit, sed quod Deo cohæserit, illique copulata sit. Idcirco velut quid ipse præstantius, humanam habet naturam, habeturque ipsa a divina natura. Velut hominem, cum principalius sit ac nobilior, manum habere dicimus; non autem quod manus habeat hominem. Siquidem igitur partes essent Deitas et humanitas (ita nimirum ut ex eis una natura communis con-

αἰσχρῶς, ἐπεὶ περ οὐδὲ τὸ δραστηκὸν τῆς θείας φύσεως ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος καταλαβεῖν δύναται, καὶ τοσοῦτον ἦνται, ὥστε τὰ συναφθέντα ἀχώριστα διαμείναι, εἰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος πρὸς ὀλίγον διέστη· καὶ διὰ τὴν ἀκραν ἔνωσιν τὸ ἕτερον τῷ τοῦ ἕτερου ὄνομα λέγεσθαι ἦν, τὸν Θεὸν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἀνθρώπον Θεὸν, καὶ ἀμφοτέρω, τουτέστι τὴν μίαν ὑπόστασιν τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἀνθρώπον κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· ὥστε καὶ ὁ ἀνθρώπος ὕψων καὶ ἀκούων, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὄρα καὶ ἀκούει· ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὴν ὀρατικὴν δύναμιν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀκουστικὴν.

Παράδειγμα δὲ τῆς ἐνώσεως ταύτης οὐκ ἔστιν οὐδὲν οἰκείον. Εἰ γὰρ ὡστερ φυσικὴν δύναμιν τὴν ἐν τοῖς σώμασι θεωρουμένην ὡς παράδειγμα προβαλοῦμεν, ἢ τὸν ἐν καρδίᾳ λόγον, ὃς διὰ τῆς φωνῆς ἐξωθεν δηλοῦται, ἢ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα, ἢ τὸ πῦρ πρὸς τὸν σίδηρον ἐκπυρούμενον ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἐρούμεν οἰκείον. Ταῦτα γὰρ ἀνυπόστατά εἰσι, καὶ μᾶλλον περιέχονται ἢ περιέχουσιν. Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατός ἐστι καὶ ζῶν καὶ τέλειος· καὶ οὗς τιμιώτερον καὶ κρείττον περιέχει τὴν προσληφθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν. Οὐ μὴν οὐδ' ὡστερ λέγομεν δεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκ δύο μερῶν σύγκριται, σώματος καὶ ψυχῆς (καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ, εἰ καὶ τιμιώτερα τοῦ σώματος ὁμολογεῖται, ἀλλ' οὐν ἀτελής ἐστὶν εἰς τὸ συστῆσαι μόνῃ τέλειον ἀνθρώπον)· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον λέγομεν δεῖ ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις ἐκ μέρους σύγκριται τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· ἢ γὰρ θεότης μέρος οὐκ ἔστιν. Ἀτελής γὰρ ἐστὶ πᾶν μέρος· καὶ τῇ θεότητι τελειοτάτη οὐση οὐδὲν προστίθεται· ἀλλ' οὕτω λέγομεν, δεῖ ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· οὐχ ὡς ἐκτερόν τούτων μέρους ὄντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμετάβλητον ἔνωσιν εἰς ἓν τῶν δύο φύσεων. Ἄλλ' οὐδὲ λέγομεν δεῖ ἐκ δύο οὐσιῶν μία τις τρίτη ἀνεκράθη φύσις, ὡστερ οἶνος καὶ ὕδωρ εἰς ἓν ἀνακραθέντα καὶ μηδέτερον ὄν· ἀλλ' δεῖ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν διαμένουσι δύο φύσεις διακεκριμέναι ἀλλήλων· οὐ καθ' ὑπόστασιν (μίαν γὰρ ὑπόστασιν ὁμολογούμεν), ἀλλ' ὅσον κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιότητα.

maneat duplex natura, aliaque ab alia distincta; non hypostaticè ac personæ ratione (unam enim

Ἐπεὶ δὲ ὁμολογῆται ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις ἀπείρῳ μέτρῳ τιμιώτερα· τοῦ δὲ τιμωτέρου τὰ ἐλάττωνα ἔχοντα καὶ οἶον ἐκκρέμονται· διὰ τοῦτο οὐ λέγομεν δεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὴν τοῦ Θεοῦ προσλάβειτο φύσιν· ἀλλ' ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀνελάβειτο φύσιν· οὐχ ὡς εἰς Θεὸν μεταβληθεῖσιν, ἀλλ' ὡς τῷ Θεῷ προσπιφυκυῖαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς τιμιώτερον, ἔχει μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἔχεται δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς θείας φύσεως· ὡστερ ὁ μὲν ἀνθρώπος ἀρχοειδέστερον ὄν καὶ τιμιώτερον ἔχει τὴν χεῖρα λέγομεν, ἀλλ' οὐ τὸν ἀνθρώπον ἡ χεῖρ. Εἰ τοίνυν μέρη ἦσαν ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ὡς ἐξ αὐτῶν συνίστασθαι μίαν φύσιν κοινήν, ὡς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἀνθρώπου, ἐλέγομεν ἂν δεῖ καὶ ὁ Θεὸς ἔχει τὸν ἀνθρώπον, καὶ

ἡ ἀνθρωπότης τὴν θεότητα, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔχει καὶ τῆς ψυχῆς. Καὶ γὰρ, Ἡ ψυχὴ, λέγομεν, ἔχει σῶμα, καὶ, τὸ σῶμα ἔχει ψυχὴν.

Ἐπεὶ τοίνυν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, φύσιν ἀνθρωπίνην διὰ τῆς προσλήψεως ἔχει, ἀκολουθεῖ τοῦτον εἶναι ὑποκείμενον ἢ ὑπόστασιν ἢ πρόσωπον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὸ γὰρ τινὰ φύσιν ἔχον ὑπόστασις λέγεται τῆς φύσεως ἐκείνης· ὡς περὶ τὸ φύσιν Ἰησοῦ ἔχον ὑπόστασις ἢ ὑποκείμενον τοῦ Ἰησοῦ λέγεται εἶναι. Καὶ εἴπερ ἡ φύσις ἢ ἐχομένη νοερά ἐστὶ, τότε μᾶλλον πρόσωπον λέγεται. Πάλιν ἐξ αἰδίου ἔχον τὴν θείαν φύσιν, οὐ κατὰ τρόπον συνθέσεως, ἀλλ' ἀπλῆς ταυτότητος, λέγεται καὶ τῆς θείας φύσεως ὑπόστασις, ἢ πρόσωπον, καθόσον δηλονότι δυνατόν ἐστιν ἐκφαίνεσθαι τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις ὀνόμασι. Ὁ τοίνυν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἢ πρόσωπόν ἐστὶ τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας δηλαδὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, ἐν δύο φύσεσιν ὑφεστώς.

Εἰ δὲ λέγει τις, Ὅτι ἐπεὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὐκ ἐστὶ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ πρᾶγμα ὑφεστώς καὶ οὐσία μερικὴ ἀνθρωπίνῃ παρὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου δοκεῖ· διὰ τί τοῦτο δύο ὑποστάσεις εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ οὐ δεῖ κατανοεῖν; Ὅτι ἐκεῖνο ἑνομάζεται ὑπόστασις ὃ οὐ περιέχεται ὑπ' ἄλλου ἀρχαιδεστέρου καὶ τιμιωτέρου. Ἢ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου χεῖρ οὐσία μὲν τίς ἐστίν, οὐ μὴν ὑπόστασις λέγεται· ἔχει γὰρ αὐτὴν ἄλλο τι ἀρχαιότερον καὶ τιμιώτερον ἐν, ὃ ἀνθρώπος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλως πρόσωπα πολλὰ καὶ πολλὰς ὑποστάσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁμολογεῖν. Καὶ ἡ φύσις τοίνυν ἢ ἀνθρωπίνη ἐν τῷ Χριστῷ ὑπὸ τιμιωτέρου τῆς θείας φύσεως προσεβλήθη· καὶ διὰ τοῦτο ἐχομένη ὑπ' ἐκείνης, οὐκέτι· καὶ ἰδίως ὑπόστασις λέγεται. Εἰ δὲ ἐστὶ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἐνότητα· ἀλλ' οὐ δύο κυρίως δύναται λέγεσθαι. Δύο μόντοι φύσεις ἔχει ἐν Χριστῷ οἰκειῶς δηθῆσεται. Καὶ γὰρ ἐν μίᾳ ὑπόστασις ὁ αὐτός ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καθάπερ πολλάκις εἴρηται.

Δεῖ τοίνυν τὸ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μυστήριον ἀναμφιδόλως ὁμολογεῖν. Καὶ γὰρ ἡ Χριστιανικὴ πίστις ἀρχικῶς μὲν ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογίᾳ συνίσταται· ἰδίως δὲ ἐν τῷ σταυρῷ καυχᾶται τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἀπεκδεχόμεθα. «Ὁ γὰρ τοῦ σταυροῦ λόγος,» ὡς φησὶ Παῦλος, «εἰ καὶ πᾶσι ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν, ἀλλὰ τοῖς σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ. Καὶ εἰ τις τὸ πρέπον καὶ εἰκὸς εὐσεβεῖ διανοίᾳ ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ θεωρῶ, τοσοῦτον σοφίας βίβος εἴρησαι, ὡς αἰεὶ τὰ περὶ τούτων λογιζομένων μείζων καὶ πλείων θεωρήματα συναντῶν, καὶ τῇ πείρᾳ λαμβάνειν ἀληθὲς εἶναι, ὃ φησὶν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· Ἡμεῖς κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον· Ἰουδαῖοι· μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν· ἡμῖν

A sisteret, ut ex anima et corpore conflatur homo), diceremus, tum Deum habere hominem, tum et humanitatem habere Deitatem: uti etiam se res habet in anima et corpore. Dicimus enim: Anima corpus habet: ac: Corpus animam habet.

Quia igitur unigenitus Dei Filius (Nei scilicet Verbum) naturam humanam, quod eam assumpsit, habet, fit consequens esse eum suppositum seu hypostasin aut personam naturæ humanæ. Habens enim aliquam naturam, ejus naturæ hypostasis dicitur. Ut quod equi naturam habet, hypostasis seu suppositum equi esse dicitur. Ac siquidem natura quæ habetur intelligens sit, tunc persona potius nuncupatur. Ac rursus, quod ab æterno habet divinam naturam non ex compositione, sed simplici (ut ita loquar) identitate, etiam divinæ naturæ hypostasis dicitur, seu persona, quatenus scilicet humanis vocibus divina exsplendescere possunt. Itaque Dei Filius hypostasis est seu persona duplicis naturæ; divinæ scilicet atque humanæ, in utraque vere existens.

Sin autem aliquis dicat: Cum natura humana non sit accidens, sed res vere existens, et substantia singularis humana præter Dei Verbi hypostasin esse videatur, quidam duæ hypostases seu personæ intelligendæ sunt in Christo? Quod nimirum illud vocatur hypostasis, quod non ab alio principaliori ac nobiliori continetur. Nam manus hominis substantia quædam est, nec tamen hypostasis dicitur; quod eam homo habet, res scilicet principalior nobiliorque. Nam nisi sic esset, vetaret nihil plures personas pluresque hypostases in homine coexistere. Itaque etiam humana in Christo natura a præstantiore (divina scilicet natura) assumpta est: ac ideo, cum ab illa habeatur, non jam proprie ac per se hypostasis dicitur. Christus enim, ob personæ ac hypostasis unitatem, unus est; nec duo proprie vocari potest. Duas tamen naturas habere proprie dicendum est. Etenim in una hypostasi seu persona idem est Deus et homo, uti sæpius dictum est.

Itaque necesse est ut citra ullam dubitationem mysterium incarnationis Filii Dei confiteamur. Etenim Christiana fides primo quidem in confessione sanctæ Trinitatis consistit; singulariter vero, in eo ut gloriemur in cruce Domini nostri Jesu Christi⁷⁸, atque in ea salutem expectemus: «Verbum enim crucis, inquit Paulus, etsi iis qui pereunt stultitia est, nobis tamen qui salutem consequimur, Dei virtus est⁷⁹.» Ac si quis quod decet ac officii est religiosa mente in passione ac Christi morte consideraverit, tantam offendet sapientie altitudinem, ut semper de illis animo cogitanti, majora pluraque theoremata sensusque occurrant, ipsoque rei periculo verum esse agnoscat, quod ait idem Apostolus: «Nos prædicamus Christum crucifixum; Judæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam,

⁷⁸ Galat. vi, 14. ⁷⁹ I Cor. i, 18.

nobis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam ⁸⁰. » Ac rursus : « Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus ⁸¹. » Per fidem itaque Trinitatis et incarnationis Filii Dei confessionem speramus ex Dei auxilio, quod nobis in hac vita per sacramenta præstatur, atque liberi arbitrii opera futuram nos beatitudinem post mortem consecuturos; tunc scilicet, eum fuerit mortuorum resurrectio ac iudicium extremum.

CAPUT VIII.

De futura mortuorum resurrectione.

Enim cum iis quæ sunt fidei capita, resurrectionem mortuorum oportet nos credere. Primum quidem, quia cum Deus justus sit, necesse est ut justa rependat præmia; ut scilicet mala malis, bona bonis retribuatur. Sin autem hoc dederimus, tum froitio erit, tum panitio. Sin autem hæc erunt, etiam erit iudicium; sin autem iudicium, etiam retributio ac merces operum. Ergo quia Deus justus est, futura resurrectio est. Resurrectio autem corporum, nam anima immortalis est. Corpus enim (quod sit organum) cum anima commercium habet, in quibus illa appetitu ducitur ac incitatur, sive contrariis, sive non. Idcirco illi debetur, ut eadem ac anima, vel gloriam vel dedecus ac probrum consequatur. Si quis porro fidem his non accommodat, quod sic corpora intereant, innumerasque vicissitudines aliorum in alia transmutatione subeant; at spectata Dei omnipotentia, nihil erit impossibile, quippe quem eredamus scire omnia, antequam fiant ⁸², rerumque hanc universitatem quasi pugillo continere ⁸³. Siquidem igitur ita exploratum est, sane nec hominum corpus, quamquam innumeras subit mutationes, cum mundi ambitu contineatur, Deum nihilque præsentem atque omnia continentem fugit: quin ejus voluntati, qua pollet omnipotentia, opus comes erit. Cum enim omnia ex nihilo in rerum naturam produxerit, qui fiat ut id præstare non possit? cum præsertim subjecta non desit materia, quanquam ob multas variasque mutationes in minimum quid illa redacta sit. Non enim materia res nobis obscura sit. Sin autem eadem materia sit, id vero assumetur: supplebitque divina virtus.

Licet vero etiam ex rebus corporeis, ejus rei simulacrum quoddam indiciumque assumere. Triticum enim in terra potrescens, rursus germinat, inque eandem tritici speciem reparatur ac surgit: cumque id quotannis fieri videamus, præ consuetudine nihil mirabile esse existimamus. Sin vero quis ea de re cum illis sermonem haberet, quibus nunquam quod sic natura geritur exploratum esset, nec seminum vim atque indolem pernoscerent, is apud illos nec fidem obtineret. Aiunt vero etiam quoddam animal circa Orientis plagas vitæ longioris esse; tuncque

ἂν δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλήσι. Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. » Καὶ πάλιν, « Τὸ μωρότερον τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. » Ὡστε διὰ τῆς περὶ τὴν Τριᾶδα πίστεως καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὁμολογίας ἐλπίζομεν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ἣν ἡμεῖς ἐν τῷ παρόντι διὰ τῶν μυστηρίων δίδωσι, καὶ τῶν τοῦ αὐτεξουσίου ἔργων, μετὰ θάνατον ἀξιοῦσθαι τῆς μελλούσης μακαριότητος, ἥτις ἐστὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς τελευταίας κρίσεως γενομένης.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Περὶ τῆς μελλούσης τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως.

Καὶ γὰρ μετὰ τῶν τῆς πίστεως κεφαλαίων καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν ὀφειλομένον πιστεύειν. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπεὶ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεός, ἀνάγκη αὐτῷ ἀμείψασθαι τοὺς μὲν πονηροὺς κακοῖς, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἀγαθοῖς. Εἰ δὲ τοῦτῃ ἐστίν, ἐστὶ καὶ ἀπώλειαι καὶ κόλασις. Εἰ δὲ ταῦτα κρίσις. Εἰ δὲ κρίσις, καὶ ἀνταπόδοσις. Ὡστε ἐπεὶ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεός, ἐστὶ ἀνάστασις. Ἄνάστασις δὲ σωμάτων ἢ γὰρ ψυχῆ ἀθάνατός ἐστι. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὑγιανὸν κοινῶς τῇ ψυχῇ ἐν οἷς ἂν αὐτῇ ὁρμήσῃ, κατὰ τὰ ἐναντία, καὶ μὴ. Διόπερ ὀρεϊζόμενον, ἵνα τῶν αὐτῶν κληρονομήσῃ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα, ὁδῆς ἢ ἀτιμίας. Οἷς εἰ μὴ πιστεύει τις διὰ τὰς σωματικὰς φθορὰς τῶν σωμάτων καὶ παντοδαπὰς ἀλλοιώσεις, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον οὐδὲν ἀδύνατον ἐστὶ· ὅς πιστεύομεν ὅτι πάντα οἶδε πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι τὸ πᾶν ὡσπερ ἐν ὄρατι συνέχει. Εἰ γοῦν τοῦτο ὁμολογεῖται, οὐδὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εἰς μυρίας μεταβολὰς μεταβαλὼν, τὸν πανταχοῦ παρόντα καὶ πάντα συνέχοντα διδράσκῃ, ἐντὸς ὅν τοῦ κόσμου· ἀλλὰ τῷ τούτου θελήματι τὸ ἔργον ἀκολουθήσει διὰ τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήγαγε, πῶς εἰς τοῦτο ἀδυνατήσει; καὶ ταῦτα τῆς ὕλης ὑποκειμένης, εἰ καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τῶν μεταβολῶν προσεήλυθεν. Οὐ γὰρ παντάπασιν ἡ ὕλη ἐφθάρη· μένει δὲ ὅπως οὖν, εἰ καὶ ἡμῖν φθαρῶς. Εἰ δὲ ἡ αὐτῇ ὕλη πολλοῖς εἰς γένεσιν συνετέλεσε, τὸ μὲν ἀνήκον ἐκάττω ἀναληφθήσεται· τὸ δὲ ἐλλείπον ἢ θεία φύσις ἀναπληρώσει.

prorsus interiit, sed quodammodo manet, tametsi multorum generationi inserviit, quod cuique aliquid ad plenam corporis molem deficiet.

Καὶ ἀπὸ τῶν σωματικῶν δὲ ἐστὶν εἰκόνα τινα καὶ δεῖγμα λαβεῖν. Ὁ γὰρ σίτος ἐν γῆ σιτηόμενος ἀναβλαστάνει πάλιν, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ σίτου ἀνακαθίσταται· ὅπερ κατ' ἔτος ὁρῶντες, ἀπὸ τῆς συνηθείας οὐδὲν θαυμαστὸν εἶναι νομίζομεν. Εἰ τις δὲ ἀνθρώποις διελέγετο περὶ τούτου μηδέποτε τοῦτο ἰδοῦσι, μηδὲ τὴν τῶν σπερμάτων φύσιν ἐπισταμένους, οὐκ ἂν ἐπιστεύθῃ. Φασὶ δὲ καὶ τι ζῶον περὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη πολλὰ ἐτη ζῆν· εἶτα τελευτῶν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ σήψεως χωρὶς συνουσίας οἷον σκώληκα γεννώμενον, τὸ αὐτὸ ζῶον ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει ἀποκα-

⁸⁰ 1 Cor. i, 25. ⁸¹ ibi. l. 24. ⁸² Dan. xiii, 45. ⁸³ Isa. xl, 12.

θίστασθαι, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτοῦ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι κατὰ τὴν ἀπὸ Θεοῦ τεταγμένην τῶν τοσοῦτων χρόνων περιόδον. Καὶ ἄλλα ζῶα ἐξ ἄλλης ὕλης γεννῶνται, οὐ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην· καὶ οὐ τὰ αὐτὰ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀεὶ· ὡσερ σφήκες μὲν ἐκ τῆς τοῦ Ἰππου κεφαλῆς, ἐκ δὲ τοῦ βοῦς μέλιται, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων· τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων ὑποδεικνύντος ἡμῖν μὴ ἀπορεῖν ἐπὶ τῶν παραδοξοτέρων, ὡς ὁ Θεὸς διδάσκαλος ἐγγένοι· καὶ αὐτὸς μόνος, ὡς τὰ πάντα δυνατός, τελειοῦν δύναται.

Τῆς ἀναστάσεως τοίνυν καὶ τῆς ἀναπόδοσεως ἀναιρουμένων, πλήθῃ ἀπόκρινι συμβήσεται ὁμολογεῖν. Ὅτι τὰ ἄλογα ζῶα κρείττονα ἡμῶν εἰσι· καθότι ἐκεῖνα μὲν ζωὴν ἔλυπον ἔχουσιν· ἡμεῖς δὲ καὶ λυπούμεθα καὶ κινδυνεύομεν, ἐξαιρέτως διὰ τὴν περι Θεοῦ ἀλήθειαν. Τίνος γὰρ ἕνεκα πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην ἐλιπόν, τῶν τοῦ κέρμου καταφρονήσαντες ἡδέων, καὶ ὑπὲρ ἀληθείας μέλρι θανάτου ἀντέστησαν; Ἀλλὰ μὴν δῆλον ὅτι τιμιώτεροι πάντων ἐσμὲν οἱ ἀνθρώποι· καὶ δίκαιος ὢν ὁ Θεός, οὐκ ἂν συνεχώρησε ματαίως οὕτω ταλαιπωρεῖσθαι τὸ τιμιώτερον ἡμῶν κτίσμα, ὃ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἐποίησε καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλακε, μὴ μέλλων ἀποδιδόναι τοὺς μισθοὺς ἐκάστῳ κατὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀναλογίαν τῶν κριμάτων αὐτῶν. Ἀναισθησεται δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν λατρεία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς γονέας τιμὴ, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους σιδῶς καὶ εὐλάβεια, καὶ φίλια καὶ ὀρθότης καὶ κοινωνία πάντων· καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ κριτήρια, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Διὰ τὸ γὰρ εἶναι ταῦτα; τίνος ἕνεκα; ἐπεὶ πρὸς οὐδὲν ἀγορῶσι. Καὶ τούτου τοῦ λόγου κρατούντος, ἀναγκασθησόμεθα ὡς θηρίοις χρῆσθαι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μέτρον βρωμάτων ἢ πομάτων, ἢ τινὸς τῶν τοιοῦτων εἶδέναι· ἀλλὰ πᾶσαν ἡδονὴν ζητήσομεν, καὶ τὸν ὕγρον καὶ διαλελυμένον ζήσομεν βίον. Ἀ δὲ πάντα ἄτοπα καὶ ἀνάρμοστα καὶ τῷ δημιουργῷ πάντων θεῷ καὶ τῷ ἀξιωματικῷ τοῦ ἀνθρώπου.

Quæ omnia absurda sunt, ac tum Deo omnium Conditori, tum humanæ dissentanea dignitati.

Πρὸς τούτοις, ἐπεὶ φυσικὸν ἐστὶ τὸ εἶναι συνημῶν τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, παρὰ φύσιν δὲ ἐστὶ τὸ χωρεῖσθαι τῆς ψυχῆς αὐτό· ἐπιτεταί ἀναγκαίως, τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς παρὰ φύσιν χωριζομένου, μὴ διαμένειν εἰς τὸ ἀπείρον οὕτω κχωρισμένου. Καὶ γὰρ κατὰ φύσιν τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ ἡνωται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡσερ ἡ ὕλη ἔχει πρὸς τὸ εἶδος. Ὁ δὲ θάνατος διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαλθὼν, τὴν διάστασιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἐποίησεν. Παρὰ φύσιν οὖν ἡ διάστασις τούτου ἐγένετο. Τὸ δὲ παρὰ φύσιν οὐκ ἐπιπολὺ διαμένει. Οἶον, κατὰ φύσιν φέρεται ὁ λίθος ἀεὶ εἰς τὸ κάτω· παρὰ φύσιν δὲ εἰς τὸ ἄνω, ὅταν τις αὐτὸν βλάψῃ. Τοῦτο γοῦν τὸ βλαψῶς καὶ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ λίθου οὐ διαμένει ἐπιπολὺ. Συντόμως γὰρ πάλιν ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοῦ τὸ κάτω. Καὶ τοίνυν ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος χωριζομένη, ὅπερ ἐστὶ παρὰ φύσιν, οὐκ ἐν τούτῳ διαμένει εἰς τὸ ἀπείρον. Τὸ γὰρ παρὰ φύσιν, ὡς ἐφομεν, συντόμως

A ipsum emori, exque ipsius putri materia sine coitu velut vermem enasci, quo idem animal in eadem specie reparatur; in quo rursus idem accidat, juxta ac exposcit tot annorum a Deo constituta periodus. Alia quoque animalia ex alia gignuntur materia, quanquam id humanam excedit facultatem, nec semper eadem ex iisdem, puta vespræ ex equino capite, exque bovino apes, et ex aliis alia. Quibus ostendit Deus, haud in aliis, quæ majoris aliquid miraculi habeant fide nutare, quorum ipse doctor exstiterit, ac quæ solus, velut omnipotens, exitu præstare possit.

Sublata itaque resurrectione atque operum retributione, consequens fit ut innumera absurda admittenda sint. Nempe muta animalia mellori nobis sorte futura sunt; quatenus illa vitam vivunt molestiis solutam; nos vero et iis afficimur, et in periculis versamur, ob divinam præsertim veritatem. Ut quid enim multa hominum turba virtutem ac castitatem delegit, spretis mundi deliciis, tuendaque veritate ad mortem usque certamen desudavit? Atqui liquet nos homines aliis omnibus præstare; cumque Deus justus sit, non sic frustra rerum ab ipso conditarum nobilissimam (nos scilicet quos ad suam fecit imaginem ad seque trahit) ærumnis confici sineret, nisi cuique pro eo ac æquum justumque est, ac pro laborum cuiusque ratione mercedem ac præmia redditurus esset. Sublatus erit et Dei cultus, et parentum honos, quaque alii alios prosequimur, veneratio et pudor, amicitiaque et reclusio omniumque societas: leges quoque et judicia, et quæ ejus generis sunt omnia. Ut quid enim hæc futura? cuius vero gratia? cum omni sine careant. Ac si quidem vera est hæc doctrina, necesse erit ut alii aliis quasi bestiis utamur, ac neque cibi aut potus modum ullum teneamus, nec aliorum cuiusquam ejus generis, sed omnem voluptatem queramus, vitamque mollem ac dissolutam vivamus.

Præterea cum corporis cum anima unio naturalis sit ejusque ab illa separatio innaturalis, necessario sequitur, sic nimirum Innaturaliter D corpore ab anima separato, non in perpetuum mansurum ita separatum. Nam corpus naturaliter animæ a Deo unitum est; ad eum modum quo se materia ad formam habet. Mors autem peccati reatu superveniens animam a corpore disjunctit. Ejus itaque illa disjunctio innaturalis fuit. Quod autem est innaturale haud diu durare contingit. Ut sub exemplo loquar, lapidi naturale est ferri deorsum: innaturale vero ut sursum feratur, cum quis vi ipsum impulerit. Quod sic igitur violenter feratur ac renitente natura, non diu durat. Brevi enim rursus redit ad id quod est ex natura, ut nempe deorsum feratur. Itaque etiam anima a corpore sejuncta (quod illi innaturale est) non in eo in sempiternum manebit. Quod enim innaturale

est, ut dicebamus, brevi rédit ad id quod ex natura est. Futurum ergo est, ut pro eo ac Deus juste sanxerit, qualibet anima proprium corpus suum resumat, quod ei naturale est, et in perpetuum indissolubile maneat. Atque id resurrectio est. Resurrectio enim ejus quod ceciderat secunda quasi erectio ac suscitatio est.

Nec tamen ambigendum, quonam modo futurum ut quæque anima suum corpus agnoscat. Inest enim animæ erga corpus nobis ignota, ac quam verbis explicare non licet, necessitudo. Quemadmodum enim inter humana corpora nullum occurrit quod elucet in ipso characteres orisque lineamenta, per omnia cum alio corpore eadem habeat; sic et aliam quamdam cum eis proprietatem enique animæ erga corpus suum inesse fatemur. Etenim anima certi cujusdam corporis perfectio est: actus scilicet ac forma. Quo etiam fit, ut ad suum duntaxat corpus inclinationem, ac cum illo contemperationem naturaliter habeat. Nec hoc illi ponderis unquam abscedit, tum etiam cum sejuncta fuerit a materia. Hincque necessario sequitur, hanc naturaliter formam esse materiæ humani corporis, hancque illius, nec ut alterius sit, ulla unquam ratione fieri posse: quod et causa est, cur animæ inter se sint distinctæ. Animorum enim multitudo penes corpora sumitur, non quasi illa animorum causa sint, simul enim cum eis sunt, nec alterum alteri præexistit, sed ob eam quæ animabus erga corpora inest, cognationem, quam natura comitem, seu illis insitam, habent. Non itaque fieri potest, quæ unius actus est et forma, eandem esse alterius. Nam et cum duæ similes magnitudines sint, abstracta eorum materiali forma a materia (quod quidem impossibile est: nisi vel subtili duntaxat cogitatu, aut etiam divina virtute) non aliter hæc inter se differant, quam quod magnitudo hæc hujus corporis forma est: alterius vero, reliqua. Proinde inest animabus inclinatio quædam erga corpora, erit animorum cum eis unio, Deo istud præstante, qui omnia potest: tunc nimirum, cum sicut præfinit, quod potentia est, in actum progredi voluerit, ac quod est innaturale, in id quod ex naturæ ra-

tionibus sit.

Primum igitur hisce rationibus aliisque pluribus inducti quæ spectant ad resurrectionem haud impossibilia ducimus. Accedit, quod ut illis indubitam omnino fidem adhibeamus, ex fide compellimur. Quia enim a Dei Filio salutis nostræ auctore a peccato et morte liberati sumus, in quæ Adami transgressionem prolapsi eramus; nedum enim illius peccatum in omnes pertransiit, ob naturæ communionem, eandemque in ea quæ mala sunt, ac deteriora incitationem; morsque per peccatum in mundum intravit, ut et Apostolus ait: Per unum hominem peccatum in mundum intravit, et per peccatum mors; et necesse erat ut per Christum utroque liberaremur. Ait namque

⁶¹ Rom. v, 12.

ἔρχεται εἰς τὸ κατὰ φύσιν. Ἀγαλλήσεται τοίνυν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐκάστη ψυχὴ τὸ ὄνιον αὐτῆς σῶμα, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ ἀπειρον ἀδιάλυτον ἔσται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἀνάστασις. Ἡ γὰρ ἀνάστασις δευτέρα τοῦ πεπτωκότος λέγεται στάσις.

Οὐ μέντοι ἀπορεῖν δεῖ, πῶς ἐκάστη ψυχὴ τὸ ταυτῆς ἐπιγνώσεται σῶμα. Ἔστι γὰρ τῆ ψυχῆ πρὸς τὸ σῶμα οικειότης ἀδελγός καὶ ἀρρήτος ἡμῖν. Ὅπερ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲν σῶμα ἀνθρώπινον τοὺς ἐπιθεωρουμένους αὐτῷ χαρακτῆρας ἔχον κατὰ πάντα τοὺς αὐτοὺς ἐτέρω σώματι, οὕτω καὶ τινὰ ἄλλην μετὰ τούτων ἰδιότητα δώσομεν ἐκάστη ψυχῇ ἐνυπάρχειν πρὸς τὸ ταυτῆς σῶμα. Καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ σώματος ὀρισμένου ἐντελέχεια, τουτέστιν ἐνέργεια καὶ εἶδος ἐστὶ. Διὸ καὶ φυσικῶς πρὸς μόνον τὸ οικεῖον σῶμα ῥοπήν ἔχει καὶ συμμετρίαν, ὅπερ καὶ χωρισθείσης τῆς ὕλης αὐτῇ παραμένει. Ὅθεν ἔπιεται ἀναγκαιῶς ταύτην μὲν εἶναι κατὰ φύσιν εἶδος τῆς ὕλης τοῦδε τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ταύτην δὲ ἐκείνου, καὶ ἄλλου μηδέποτε ἂν δυνηθῆναι γενέσθαι, ὅπερ καὶ τῆς διακρίσεως τῶν ψυχῶν πρὸς ἀλλήλας αἰτιόν ἐστι. Τὸ γὰρ πλήθος τῶν ψυχῶν παρὰ τὰ σώματα γίνεται· οὐχ ὅτι εἰσὶ τὰ σώματα τῶν ψυχῶν αἰτία· ἑμοῦ γὰρ εἰσι μετ' αὐτῶν, καὶ οὐδέτερον ἐτέρου προϋπάρχει· ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ψυχῶν πρὸς ταῦτα συγγένειαν, ἣν ἔχουσι φύσει παρεπομένην, ἣ καὶ ἐγκειμένην αὐταῖς. Οὐκ ἐνδέχεται τοίνυν τὴν ἄλλου ἐνέργειαν καὶ τὸ εἶδος ἄλλου εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ δύο ὁμοίων μεγεθῶν, εἰ τὸ ἕνυλον εἶδος αὐτῶν χωρισθεῖ τῆς ὕλης (τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἀλλ' ἡ ἐπινοία μόνῃ ἢ καὶ θεῖα δύναμι), οὐκ ἂν ἀλλήλων κατ' ἄλλο διήνεγκεν, ἢ τὸ τοῦτο μὲν τὸ μέγεθος τοῦτου τοῦ σώματος εἶδος εἶναι, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ λοιποῦ. Ὅσα ῥοπή τις ἐνεστὶ ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὰ σώματα, καὶ ἔσται τῶν ψυχῶν συνάφεια πρὸς τὰ σώματα, τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα δυναμένου τοῦτο ἐνεργοῦντος, ὅταν, καθὼς προώρισεν, εἰς ἐνέργειαν τὸ δύναμι προελθεῖν θελήσῃ, καὶ τὸ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν.

omnia potest: tunc nimirum, cum sicut præfinit, quod potentia est, in actum progredi voluerit, ac quod est innaturale, in id quod ex naturæ ra-

Πρῶτον μὲν οὖν διὰ ταῦτα καὶ πλείω τούτων τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἀδύνατα ἡγοῦμεθα· ἔπιεται καὶ παρὰ τῆς πίστεως ἀναμφισβήτως αὐτοῖς πιστεύειν συνωθούμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ παρὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀρχηγῆ τοῦ σωτηρίας ἡμῶν τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου ἡλευθερωθῆμεν, οἷς ἐνεπίστευσαμεν διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν· καὶ γὰρ οὐ μόνον ἡ ἐκείνου ἀμαρτία διέβη εἰς πάντας, διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα τὴν αὐτῆν καὶ χεῖρω ὁρμήν· διὰ δὲ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, « Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας θάνατος· ὅ ἀνάγκη ἦν ἀμφοτέρων ἡλευθερωθῆναι διὰ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ὁ

αὐτὸς Ἀπόστολος φησὶν, « Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνδὸς πα-
ραπτώματι ὁ θάνατος ἐδασίλευσε δι' ἐνδὸς, πολλῶν
μᾶλλον οἱ λαβόντες τὴν περισσεύειαν τῆς δωρεᾶς καὶ
τῆς δικαιοσύνης βασιλεύουσι διὰ τοῦ ἐνδὸς Ἰησοῦ
Χριστοῦ. » Ἴνα τοίνυν ἐκάτερον ἡμῖν ἐν αὐτῷ ὑπο-
δείξῃ, καὶ θανεῖν καὶ ἀναστῆναι ἠθέλησεν· ἀποθα-
νεῖν μὲν, ἵνα ἡμεῖς τῆς ἁμαρτίας καθαρῶς, ὡς φη-
σιν ὁ Ἀπόστολος, « Ὡσπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις
ἕκαστος ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἕκαστος ἀποθη-
νέχθη εἰς τὸ ἁμαρτίας ἐξαλεῖψαι πολλῶν. » ἀναστῆ-
ναι δὲ ἠθέλησεν, ἵνα ἡμεῖς τοῦ θανάτου ἐλευθερωσῶ-
μεθα. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος φησὶ, « Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγ-
γέρτα, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ὅτι δι' ἀνθρώ-
που ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νε-
κρῶν. »

Τὸ μὲν οὖν ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου ἐν τοῖς
μυστηρίοις λαμβάνομεν ὅσον πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας
ἄφεσιν. Καὶ γὰρ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πάθους τοῦ
Χριστοῦ τὰ μυστήρια ἐνεργοῦσι. « Συνδαπτόμεθα γὰρ
αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· » καὶ διὰ τῆς κοινωνίας
τῶν θανάτων αὐτοῦ καταγγέλλομεν· καὶ διὰ πάντων
νεκρῶν τῆς ἁμαρτίας γίνεσθαι ὑπεσχόμεθα. Τὸ δὲ
ἀποτέλεσμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὅσον πρὸς
τὴν τοῦ θανάτου ἀπαλλαγὴν ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώ-
νων ἐβόησα, ὅταν πάντες διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυ-
νάμεως ἀναστῶμεν· ὅθεν φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « Εἰ
νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Ἄρα
οὖν μάταια ἡ πίστις ἡμῶν. Ἄρα ἔτι ἐσμέν ἐν ταῖς
ἁμαρτίαις ἡμῶν. » Καὶ πάλιν, « Εἰ γὰρ πιστεύομεν
ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς
κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἔξει σὺν αὐτῷ. » Καὶ πάλιν,
« Εἰ ὁ Χριστὸς κηρύττεται ὅτι ἀνέστη ἐκ νεκρῶν,
πῶς τινὲς λέγουσιν ἐν ὑμῖν ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν
οὐκ ἐστίν; Εἰ δ' ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἐστίν, οὐδὲ ὁ
Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται,
μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν. » Πάλιν φησὶ πρὸς Τι-
μόθεον γράφων, « Τὰς μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζη-
τήσεις παραιτοῦ. Πολλοὶ γὰρ προκόπτουσιν εἰς ἀσέ-
βειαν, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομῆν ἔχει,
ὣν ἐστὶν ὕμνησις καὶ φιλητος, οἱ τῆς ἀληθείας
ἐξέπεσον, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἤδη
τελεσθῆναι. » Οὗτοι γὰρ οὐκ ἐδόξαζον νεκρῶν ἐπι-
στάντων ἀνάστασιν, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ κακίας εἰς
ἀρετῆς μεταβολὴν, καὶ ἀπὸ τῆς κλάνης εἰς τὴν ἀλη-
θειαν· καὶ τὴν περὶ Θεοῦ ἐπίγνωσιν ἀνάστασιν ἐλε-
γεον εἶναι ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ἀνατρέπει, καὶ πᾶσα
ἡ θεία Γραφή, αὐτῶν τῶν σωματικῶν ἀνάστασιν ἐπι-
στέλλει λέγουσα. Ὁ μὲν γὰρ Ἀπόστολος φησὶ, « Σπει-
ρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. »
καὶ, « Ἀνάγχι τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθα-
ρσίαν· καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιον. »
Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρηται,
« Ἐρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκού-
σονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκού-
σαντες ζήσονται. » καὶ πάλιν « Ἐρχεται ὥρα,
ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς

idem Apostolus : « Si enim unius delicto mors
regnavit per unum, multo magis abundantiam
muneris et justitiæ accipientes, regnabunt per
unum Jesum Christum ». » Ut igitur utrumque
nobis in ipso monstraretur, cum mori, tum resur-
gere voluit; alterum quidem, ut nos a peccato
mundaret, uti ait Apostolus : « Quemadmodum
statutum est hominibus semel mori ; sic et Christus
semel oblati est ad multorum delenda peccata » ;
alterum vero, ut nos a morte liberaret. Idcirco ait
Apostolus : « Christus resurrexit a mortuis, pri-
mitiæ dormientium : quia per hominem resurrectio
mortuorum ». »

Mortis itaque effectum in sacramentis recipimus,
quod scilicet attinet ad peccati remissionem. Ete-
nim sacramenta virtute passionis Christi operan-
tur. « Consepelimur enim ipsi per baptismum »,
ac communicando, mortem ejus annuntiamus :
cunctisque mortuos nos peccato pollicemur. Effe-
ctus autem resurrectionis Christi, quod attinet ad
hoc, ut ipsi immunes a morte simus, in sine
seculorum videbimus, cum omnes per Christi po-
tentiam resurgemus. Unde ait Apostolus : « Si
mortui non resurgent, nec Christus resurrexit. Ergo
vana est fides nostra. Ergo adhuc sumus in
peccatis nostris ». » Ac rursus : « Si enim credi-
mus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et
Deus eos qui dormierunt, per Christum adducet
cum eo ». Et rursus : « Si Christus prædicatur
quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam di-
cunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum
non est? Si autem mortuorum resurrectio non
est, nec Christus resurrexit; si autem Christus
non resurrexit, inanis est prædicatio nostra ». »
Aitque rursus ad Timotheum scribens : « Stultas
et sine disciplina quæstiones evita. Multi enim
proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut can-
cer serpit, ex quibus est Hyemenæus et Philetus,
qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem
esse jam factam ». » Hi enim non existimabant
fore corporum resurrectionem, sed animi a vitio
ad virtutem mutationem, et ab errore ad verita-
tem; Deique notitiam ac fidem esse re surrectionem
dicebant. Quod Apostolus evertit, omnisque sacra
Scriptura, quæ ipsorum corporum resurrectionem
futuram dicat. Ait namque Apostolus ; « Semina-
tur corpus animale, resurgit corpus spiritale ». »
Et rursus : « Oportet corruptibile hoc induere in-
corruptionem, et mortale hoc induere immortalita-
tem ». » In Evangelio autem a Christo dictum
est : « Venit hora, et nunc est, quando mortui au-
dient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent ». »
Et rursus : « Venit hora, in qua omnes qui in mo-
numentis sunt, audient vocem ejus; et procedent

²⁰ Rom. v, 17. ²¹ Hebr. ix, 27. ²² I Cor. xv, 20. ²³ Coloss. ii, 12. ²⁴ I Cor. ii, 26. ²⁵ I Cor. xv, 12.
²⁶ I Thess. iv, 13. ²⁷ I Cor. v, 12 seqq. ²⁸ II Tim. ii, 23 et 16. ²⁹ I Cor. xv, 41. ³⁰ ibid. 53.
³¹ Joan. v, 25.

qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii ⁹⁷. » Ait vero etiam Job: « Redemptor meus vivit, et in novissimo de terra surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum ⁹⁸. » Et divinus David: « Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur ⁹⁹. » En, de de corporibus loquitur. Tum subdit: « Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ ¹. » Isaias quoque: « Resurgent mortui, et suscitabuntur qui sunt in monumentis ¹. » Beatus quoque Ezechiel: « Factum est, inquit, dum prophetarem; et ecce commotio, et admovit ossa, os ad os, unumquodque ad iuncturam suam. Et vidi, et ecce super ea nervi et carnes orientantur, et ascendebant super ea; et pelles extentæ sunt super illis desuper ². » Tum docet quonam spiritus iussi reversi sint: sed et alia plura ejus generis de futura resurrectione nobis tradit divina Scriptura. Ex quibus manifestum est suscitanda cadavera, nec infinitæ Dei potentie quidquam impossibile fore.

Quia igitur nedum ejusmodi sermonibus resurrectio confirmatur, sed et ipse Christus a mortuis surrexit, ita nimirum ut visus sit et contractatus, comederitque, quod ipsum non erat ex nature rationibus, neque enim cum suscitatus esset, cibo indigebat, sed ad astruendam resurrectionem, sicut neque nos comedemus aut bibemus post resurrectionem, sed subtilia nullique læsioni obnoxia et incorruptibilia corpora nostra recipimus: ejusmodi erat Domini corpus januis clausis ingressum ³. Sed et Lazarum quadriduanum jam mortuum suscitavit ⁴, ut suæ specimen deitatis ederet, suæque ac nostræ fidem a-trueret resurrectioni. Sæpiusque a necessariis notisque omnibus visus, agnitus est atque creditus: quod sane non fuisset, nisi proprietates ejus insignientes personam in eo fuissent incolomes.

Cum hæc ergo in hunc modum se habeant, operæ pretium est ut firmiter credamus resurrectionis mysterium, divinis nobis miraculis proditum: quam a Deo, agnitæ veritatis præmio, consequemur. Nam neque Christus *Primogenitus mortuorum* ⁵ a-diret, nisi et illi comites sequerentur. Erit itaque dies magna et illustris, in qua Filii hominis adventus erit cum majestate, de quo Daniel propheta scribit: « Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniens; et usque ad Antiquum dierum pervenit, et oblatus est ei: et datus est ipsi principatus et ho-

φωνῆς αὐτοῦ· καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιῶντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. » Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἰωδ, « Ὅτι ὁ λυτρωτὴς μου ζῆ, καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομαι ἐκ τῆς γῆς, καὶ πάλιν περικαλύψει με τὸ δέριμα μου, καὶ ἐν τῇ σαρκί μου βύσσομαι τὸν θεόν. » Καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ, « Ἀνταναεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. » Ἰδοὺ περὶ σωμάτων ὁ λόγος. Εἶτα ἐπάγει, « Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται; καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Καὶ ὁ Ἰσαίας, « Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημαίοις. » Καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ, « Ἐγένετο. » φησὶ, « ἐν τῷ με προφητεύσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ ὀστέον πρὸς ὀστέον, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς νεῦρα καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινον ἐπ' αὐτὰ· καὶ περιετέθη ἐπ' αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν. » Εἶτα διδάσκει πῶς καλεουσθέντα ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα· καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἡ θεία Γραφή περὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως ἡμῖν παραδίδωσιν. Ἐξ ὧν δῆλον εἶναι τὰ νεκρὰ ἐγερθήσονται σώματα, καὶ τῇ ἀπειρῷ δυνάμει τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἀδύνατον ἔσται.

Ἐπεὶ τοίνυν οὐ μόνον τοῖς τοιοῦτοις λόγοις ἡ ἀνίστασις βεβαιούται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, ὥστε καὶ θεαθῆναι καὶ ψηλαρηθῆναι καὶ φαγεῖν, ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ φυσικῶν λόγων· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τροφῆς ἐδεῖτο, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστωσιν· ὥσπερ οὐδ' ἡμεῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαγόμεθα ἢ πτόμεθα· λεπτὰ δὲ καὶ ἀπαθῆ τὰ σώματα ἡμῶν ἀναληφόμεθα καὶ ἀφθαρτα, καθάπερ ἦν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον νεκρὸν τετραήμερον γεγονότα ἐξήγειρεν εἰς ἔνδειξιν τῆς οικείας θεότητος καὶ πίστωσιν τῆς αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἀναστάσεως· δεξ. καὶ πολλὰκις περὶ πάντων τῶν οικείων τε καὶ γνωρίμων ἐγνωρίσθη καὶ ἐπιστεύθη, ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, μὴ τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων τῆς ὑποστάσεως ταύτην συνιστῶντων.

Ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, ὀφειλομένον βεβαίως πιστεύειν τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς κηρυττόμενον, τῆς ἐκ Θεοῦ ἡμῖν δοθείσης διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Οὐ γὰρ ἂν « Πρωτότοκος τῶν νεκρῶν » ὁ Χριστὸς ἐλέγτετο γεγονέναι, μὴ κάκεινων· συνεπομένων. Ἔττει τοίνυν ἡμέρα μεγάλη καὶ ἐπιφανής, καθ' ἣν μετὰ δόξης παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου γενήσεται, περὶ ἧς Δανιὴλ ὁ προφήτης γράφει: « Ἐθεώρουν ἐν ὀράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθάσε, καὶ προσηνέχθη αὐτῷ (80)· καὶ

⁹⁷ Joan. v, 28. ⁹⁸ Job xix, 25. ⁹⁹ Psal. ciii, 29.

¹ Joan., xi, 14. ² Coloss. i, 18; Apoc. i, 5.

³ Isa. xxvi, 19. ⁴ Ezech. xxxiii, 7. ⁵ Joan. ix, 10.

(80) Καὶ προσηνέχθη αὐτῷ. Oblatus est ei, sen admotus; quod et Græcam vocem optime exprimit קָרַבְתִּי, appropinquare fecerunt. Nec video cur

nobilius ad Scholia Romana istud adjunxerit: *Corrigendum in nostra προσήχθη. Nom enim corrigendi locus, nisi ubi mendium, non ubi alia, ipsa*

ἰδόθη αὐτῷ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία · καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι δουλεύουσιν αὐτῷ. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται · καὶ ἔτι φησὶν, « Ἐθειρόντων ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν · καὶ ὁ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισε · καὶ ποταμὸς πυρὸς εἴλεκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ · καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ · καὶ μύριαι μυριάδες παρεστῆκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἐνεψέθησαν, » καὶ τὰ λοιπά.

Ἐλεύσεται τοίνυν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ · καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς κτίσεως κόσμου ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστήσονται · « Καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπούμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφελῶν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα · » καὶ παραστήσεται πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, ὥστε κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Κρίνει δὲ οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἀπλῶς, ἐν τῇ ταπεινώσει τῆς σαρκὸς δηλονότι, ἀλλὰ μετὰ τῆς δόξης τῆς θεότητος ἐξουσίας. Ὅσπερ γὰρ λέγομεν, Ὅτι ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καθὼς ἄνθρωπος, οὕτω καὶ κρίνει μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς Κύριος τῆς δόξης. Τότε « Πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Καὶ ὁ μὲν ἄρχων τοῦ σκότους παραδοθήσεται εἰς καὶσιν πυρὸς μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καθὼς φησὶ Δανιὴλ ὁ προφήτης. Τοῦτον γὰρ « ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, » ἐπειδὴ « τὰ πάντα φέρει τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, » κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Ἀποδοθήσεται δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι ἀνάλογον λαμπρότητα καὶ φωτισμὸν καὶ τοὺς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀρετῆς ἐκάστου, καὶ τῆς ὑπερτοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πίστεως· κακοπαθεῖα· οἱ δὲ πονηροὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπολήφονται σκότος ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν καὶ τοὺς σώμασι, κατὰ τὸ ἀνάλογον τῆς ἐκάστου κακίας καὶ πονηρίας. Καὶ γὰρ λέγει μὲν αὐτὸς ὁ Κύριος, « Ὅτι οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος · » λέγει δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, « Σπείρεται σῶμα φυικτὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν· » καὶ τὰς διαφορὰς δεικνύς τῆς λαμπρότητος, ἐπάγει, « Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης. Ἄστηρ ἄστέρο· διαφέρει ἐν δόξῃ. » Καὶ πάλιν λέγει ἄτι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἡμῶν μετασχηματισθήσεται εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ

nor et regnum, et omnes populi, tribus et linguæ servient ei. Potestas ejus potestas æterna, quæ non vertransibit : et regnum ejus non corrumpetur *. » Aitque adhuc : « Aspiciebam donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit ; et flumen ignis trahebat in conspectu ejus. Mille millia ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. Judicium sedit, et libri aperti sunt » et quæ sequuntur †.

Itaque venturus est Filius hominis in majestate sua cum angelis suis* : omnesque a mundi creatione a mortuis resurgent : « Nosque qui vivimus et residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera †, » astabitque omnis sexus hominum, ut judicet vivos et mortuos. Judicabit autem, non ut simpliciter homo (in carnis scilicet humilitate), sed cum majestate potentie Deitatis. Sicut enim dicimus, Dominum majestatis, qua homo erat, crucifixum esse et mortuum † : sic judicabit quidem ut homo, sed ut Dominus majestatis. Tunc « Omne genu flectetur, cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua constabitur, quia Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris †. » Ac quidem princeps tenebrarum tradetur « in incendium ignis † » cum angelis suis, quemadmodum ait, Daniel propheta. Hunc enim « interficiet spiritu oris sui † ; » quandoquidem « omnia portat verbo virtutis suæ † », ut auctor est divinus Apostolus. Reddetur vero singulis quibusque hominibus juxta opera eorum. Ac quidem justis, pro cujusque virtutis, Deique ac fidei causa exanimatorum laborum ratione, convenientem corporibus ac animabus splendorem recipient ac illustrationem : mali vero, eodem modo pro cujusque malitie ac pravitalis ratione, tenebras justo præmio respondentem, animabus suis corporibusque recipient. Etenim ait ipse Dominus : « Fulgebunt justi sicut sol †. » Beatus autem Paulus : « Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale †. » Splendorisque diversitatem ostendens, subjungit : « Alia est claritas solis, et alia claritas lunæ. Stella differt a stella in claritate †. » Rursumque ait, fore, ut et ipsum corpus nostrum transformetur, ut sit conforme corpori claritatis Filii ejus. Præterea ait, ipsam naturam liberatum iri a servitute corruptionis, in claritatem libertatis filiorum Dei † :

* Dan. vii, 13, 14. † ibid. 9- 12. † Matth. xxv, 31. † I Thess. iv, 16. † I Cor. ii, 8. † Philipp. ii, 10. † Dan. vii, 11. † II Thes. ii, 8. † Hebr. i, 3. † Matth. xiii, 43. † I Cor. xv, 41, 44. † Philipp. iii, 20. † Rom. viii, 21.

probata, lectio. Adde, neminem ipsum habuisse, qui προσήθη reididerit, vel ex τῶν ὁ retulerit. Alii enim ἐνώπιον αὐτοῦ προσήχθη. Nec aliter videantur Septuaginta reddidisse : videturque ea vox, et quod ita quis coram sistatur ac presentetur, vim quamdam subjectionis, in eo qui presentatur, insuere : ac optime in Filium hominis convenit, sub ipso conceptu Filii hominis, Christo scilicet ut homini, cui sic data judiciaria omnis

potestas, uti noster Calceas exponit, ut et Hieronymus Math. xxviii, quod ita ibi habetur : *Data est mihi omnis potestas, etc.* Alex. Ἐνώπιον αὐτοῦ προσήγαγον αὐτόν. Justinus, in *Dial. cum Tryph.* Καὶ παρῆν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οἱ παρεστῆκότες προσήγαγον αὐτόν. Nec longe aliter Cypr. in *Testimoniorum* : *Et stetit in conspectu ejus, et qui assistebant ei, obtulerunt eum.*

nempe hoc volens fore, ut et reliqua creatura A splendidior sit. Etenim ut sanctorum quispiam ait: « Quomodo in nostri gratiam subjecta fuit corruptioni, sic una festi particeps erit ac triumphii pro victoria hominum, ejusque laboris mercedem recipiet, quo servivit, in hoc conferens ut electi procrearentur. » Idcirco etiam ait Isaias, solis lucem septemplex fore: lunamque quali nunc sol fulgore micaturam: fore denique novam terram ac cœlum novum¹⁹.

Tunc apostolicum illud implebitur; « Cum tradiderit regnum Deo et Patri, tunc et ipse subji- B cietur ei, qui subjecit illi omnia²⁰. » Pii enim ac justi, præsenti ævo ad Christum attendentes, proque eo ac ille in mandatis dedit, virtutem colentes, per ipsum spiritualem suam administrant vitam, quæ quidem nunc in Christo abscondita est²¹, postea vero una cum ipso est manifestanda. Idcirco etiam illi ejus hæreditas vocantur ac regnum, quos nimirum ut homo, per mortem suam ac sanguinem Deo ac Patri adducit²². Per ipsum enim accessum habuimus ad Deum et Patrem, cui omnia subjecit; ad hæcque seipsum, ut « primogenitum in multis fratribus²³ » fieri dignatum, nostræ salutis pontificem et dispensatorem effectum, ut hominem adducet Patrique subiciet; ut autem Deus, qui cum Patre et Spiritu sit, minime subjiendus est.

Idem itaque, ut quidem homo, subjiendus est quod carnem creatam assumpsit; ut autem Deus, perinde sibi subjectos subjiect, ut qui unus cum Patre ac Spiritu Deus sit. Idcirco etiam ut Deus, cum Patre et Spiritu, velut unus Judex, judicaturus est: ut vero homo, solus ipse Judex sedebit. Etenim cum illis quæ corpus insigniant, ejusque propriis notis venturus est, ut et Judæi intelligant, eundem ipsum esse, qui ab illis in crucem actus est; indeque arguantur, cunctique videant infideles ac compungantur; quotquot nimirum ævo hoc prædicatum illum non receperunt, nec ejus doctrina conversi sunt; sed in suo errore permanserunt. Etenim de illo ex eo quod homo dictum Danieli est: « Et datus est ei principatus et honor et regnum²⁴. » Ac rursus, quod ipse Dominus ait: « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio²⁵. » Quod ipsum de illo accipitur, quatenus homo est, uti dicimus: divus tamen Chrysostomus in sua in Joannem expositione, etiam de divina generatione interpretatur, dicens: « Et ut intelligas hanc particulam dedit, idem quod genuit, significare, audi ex alio loco idipsum declaratum: Sicut enim Pater vitam habet in semet-

αὐτοῦ. Ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν ἐλευθερωθήσεται φησὶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· δηλῶν ὅτι καὶ ἡ ἄλλη κτίσις λαμπρότερα ἔσται. Καὶ γὰρ, καθὰ φησὶ τις τῶν ἁγίων, « Ὅσπερ ὑπέταγῃ τῇ φθορᾷ δι' ἡμᾶς, οὕτω συμπανηγυρίσει καὶ συνθριμβεῖ οὐσα ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων νίκῃ, καὶ ἀπολήσεται τὸν μισθὸν τοῦ καμάτου τῆς διακονίας, ἣν συνετέλευσεν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἐκλεκτῶν. » Διὰ καὶ ὁ Ἰσαίας λέγει τοῦ ἡλίου τὸ φῶς ἐκπαλάσιον ἔσεσθαι, καὶ τὴν σελήνην λάμψειν ὡς νῦν ὁ ἥλιος· καὶ καινὴν ἔσεσθαι γῆν, καὶ καινὸν οὐρανόν.

Τότε τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληρωθήσεται, « Ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. » Οἱ γὰρ εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποβλέποντες, καὶ τὴν ἀρετὴν κατὰ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μετερχόμενοι, δι' αὐτοῦ τὴν ἑαυτῶν οἰκονομοῦσι πνευματικὴν ζωὴν· τὴν νῦν μὲν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ κρυπτομένην, ὕστερον δὲ αὐτῷ συμφανερούμενην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνου κληρονομία καὶ βασιλεία λέγονται οὗτοι· οὓς ὡς ἄνθρωπος διὰ τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου καὶ αἵματος προσάγει τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Δι' αὐτοῦ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τὴν προσαγωγὴν ἐσχῆκαμεν· δὲ αὐτῷ τὰ πάντα ὑπέταξε· καὶ ἐτι ἑαυτὸν, ὡς « πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς » γενέσθαι καταξιώσαντα, καὶ ἀρχιερέα καὶ οἰκονόμον τῆς ἡμῶν σωτηρίας γενόμενον, ὡς ἄνθρωπον προσάξει, καὶ ὑποταγήσεται τῷ Πατρὶ· ὡς δὲ Θεὸς ὢν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, οὐχ ὑποταγήσεται.

Ὅστε ὁ αὐτὸς, καθὼ μὲν ἄνθρωπος, ὑποταγήσεται, ἅπει κτιστὴν προσηύφησε σάρκα· καθὼ δὲ Θεός, ἐπίσης τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῷ ὑποτάξει, ὡς εἰς Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς μὲν Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς κρίνει καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς εἰς κριτῆς· ὡς δὲ ἄνθρωπος, αὐτὸς μόνος. Καὶ γὰρ μετὰ τῶν σωματικῶν ἐλεύσεται χαρακτήρων, ἵνα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατανοήσωσιν αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι, τὸν ὑπ' αὐτῶν σταυρωθέντα εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, καὶ πάντες οἱ ἄπιστοι θεάσωνται καὶ καταισχυθῶσιν, οἱ γὰρ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι κηρυττόμενον οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐπιστρέψαντο, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν ἐνέμεναν πλάνῃ. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τῷ προφήτῃ Δαυιδῇ εἴρηται, « Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία. » Καὶ πάλιν, ὅπερ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν, « Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδέτις, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ. » Ὁ λαμβάνεται μὲν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς λέγομεν· ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος καὶ ἐπὶ τῆς θείας γεννήσεως ἐξηγεῖται ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, λέγων, « Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ ἔδωκε ἀπὸ τοῦ ἐγγενήσεν ἔστιν. ἄκουσον ἐξ ἐτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλοῦμενον. » Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ

¹⁹ Isa. xxx, 26, et lxxv, 17. ²⁰ I Cor. xv, 24. ²¹ Coloss. iii, 3. ²² Rom. v, 2. ²³ Rom. viii, 29. ²⁴ Dan. vii, 14. ²⁵ Joan. v, 22.

Ἦν ζῶν (81) ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Τί οὖν; πρότερον αὐτῶν γέννησας, καὶ τότε ἔδωκε τὴν ζωὴν; Οὐκ εὖν ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς γεννηθείς. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ἂν δαίμονες εἴποιεν. Μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνήτην ἔχει. Ὡσπερ οὖν τὸ, Ἐδῶκε ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὴν ζωὴν ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ Ἐδῶκε κρίσιν, κριτὴν αὐτὴν ἐγέννησεν, φησίν. Ὡς γὰρ οὐκ ἂν ἐνεδίδετο τις τῶν πολλῶν εὐκόλως πῶς ἐστιν ἐνυπόστατος αὐτοῦ ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον. Ἐπειτα παιδευθέντας πρὸς τὸ ὀφελότερον ἄγει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ἐδῶκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν, οὗτος πάλιν φησίν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ πάλιν, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς. »

Καθάπερ οὖν ἐλέγομεν, εἰς ἔλεγχον καὶ κατάκριτον τῶν ἀπίστων καὶ δνειδισμῶν καὶ αἰσχύνῃν αἰώνιον ὡς ἄνθρωπος ἐλεύσεται μετὰ δυνάμειος καὶ ἰσχύος πολλῆς, ἵνα καὶ ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς ὡς ἄνθρωπος θεασθῇ. Ὅθεν καὶ αὐτοῖς μὲν οὐκ ἀγαθὸς φανεῖται, τοῖς δὲ δικαίοις καὶ λίαν ἀγαθός. Καὶ οἱ μὲν ὡς ἄνθρωπον ὥρονται μόνον, οἱ δὲ δίκαιοι κατ' ἄμω, καὶ ὡς ἄνθρωπον καὶ ὡς θεόν. Καὶ οἱ μὲν εἰς κώλασιν αἰώνιον ἀπελεύσονται, οἱ δὲ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως. (82).

Ἵτι γὰρ ἡ λαμπρότης τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ οὐ μόνον τοῖς ἁγίοις θεάσιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῖς

A *ipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* 86. Quid igitur? prius ipsum genuit, inde vitam dedit? Erat igitur sine vita genitus? Verum hoc nec demones dixerint. Præter enim impietatem, etiam ingentis dementiæ dictu sit. Quomodo igitur vitam dedit, sibi vult, ipsum genuit vitam: sic et dedit iudicium, hoc significat, iudicem eum genuit. Quia enim nemo vulgi facile intellexisset quoniam modo ejus vita ipsa vere existens sit, prius quidem id quod est humiliter dixit, deinde vero cum jam instructi essent, ad id quod sublimius est, provchit. Qui enim dixerat: « Dedit ei vitam habere, » hic rursus ait, « Ego sum vita » Ac rursus, « Ego sum lux ».

B Uti igitur dicebamus, ad coarguendos infideles ac condemnandos, eorumque probum ac dedecus sempiternum, ut homo venturus est cum potestate et majestate magna; ut et ab eis (quoad fieri potest) ut homo conspiciatur. Unde etiam non ut bonus, qui bonus sit, illis videbitur: justis vero etiam perquam bonus. Ac illi quidem ut hominem solummodo videbunt; justis vero utraque ratione et ut hominem et ut Deum: « Ibuntque illi quidem in supplicium æternum; hi vero. in vitam æternam ».

CAPUT IX.

De futura in integrum restitutione.

Quod enim splendor corporis Christi nedum sanctis conspicuus futurus sit, verum etiam malis,

86 Joan. v, 26. 87 Joan. xi, 15. 88 Joan. v, 11, 12. 89 Matth. xxv, 46.

(81) Τὸ, Ἐδῶκεν ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὴν ζωὴν. Verba hæc Chrysostomi (hom. 31 in Joan.) ipsa plana, sic male habuit Franciscus Aretinus interpr. ut redderet: *Illud verbum, Dedit vitam, quod eum vitam fecit, significat*; cum sit, idque contendat Chrys. *quod eum vitam genuit*. Vitam scilicet ipsam vere existentem, ἐνυπόστατον, et cui hoc ipsum, esse vitam, natura sit. Sicque idem paulo superius, quod ita Chrys. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ ἔδωκεν Ἰσὺν τοῦ ἐγέννησεν ἐστίν, recte reddiderat: *Et ut intelligas hanc particulam, « dedit, » idem quod genuit significare*. Longe itaque a vero recessit, qui velut eum redderet eandem vocem repetere, hoc sibi indulsit, ut in divinis, τὸ, *genuit*, in *fecit* mutaret. Nec aliter de iudicio. Οὕτω καὶ τὸ, ἔδωκεν κρίσιν, κριτὴν αὐτόν ἐστιν ἐγέννησεν, sic: « *Et dedit iudicium, » quod eum iudicem fecit, intelligendum est*. Inepte, nec satis catholice ad mentem Chrys. Si fecit iudicem, non genuit: sed cum non esset, iudicem fecit, seu iudicem creavit; velut scilicet precario collata ei iudicialia potestate, quod omnino παραλλαγὴν εἰσάγει, *diversam ejus a Patre substantiam* inducit, nec de Filio, ut est Unigenitus Dei que Filius, de quo exponit. Chrys. catholice dici potest: *Ac nec demones dixerint*, ut de vita, ipse hic ait Chrys. sive ut ejus Græca edita repræsentant, ὀποπτέουσαι, *nuda saltem suspitione cogitaverint*. Liberet totam hominiam, quasi ad speciem recensere: sed vetat, quod Aretinus, quem sibi videtur sensum ita perstringit, ut a littera textuque Græco longe passim discedat: quod in re theologica, pressaque scripturæ expositione, qualis est hæc Chrysostomi, pessimum est, unaque potius emendandum spongia, quam paucorum sigillatim adnotatione, p. 245, l. xiii: Ἐκ δευτέρου χωρὶς ὀφύηται τοῖς αὐτῶν

C ἀπεκδεχομένους εἰς σωτηρίαν. Aret. *Iterum videbitur sine peccato, suscipientibus eum ad salutem*. Palam luxata sententia, etsi etiam Savel. ita repræsentat. Quid enim eum videri iterum sine peccato? Num enim primum cum peccato visus? Absit. Sic ego: Ὁφθῆσεται τοῖς ἀνευ ἁμαρτίας ἀπεκδεχομένους. *Iterum videbitur ad salutem, his, qui absque peccato eum præstolantur*. L. xix: Οὐκ οὖν καὶ Πατέρα αὐτὸν προσερούμεν. Aret. *Igitur Patrem præponemus? Pro: Igitur et Patrem vocabimus? Nempe Sabellio occurrens ait, ne Filius ipse Pater existimeretur, quod honorandus sicut et Pater dicitur: quod, inquit, non est Filium honorare, qui non maneat Filius, sed totum confundere*. L. ult. Et μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ὑστερον γεννηθείς ἔλαβε τὴν τιμὴν, τὴν γέγονεν ὡστε αὐτὸν ὑστερον τιμηθῆναι; Aret. *Si hoc non esset, sed posterior factus honorem accepisset; quæ causa fuit quin posterior honoraretur? Cum sit: Nisi se ita res habet, sed postea, genitus, honorem accepit; quid causæ est, cur postea honorem adeptus sit? 1. Cum ante natus esset ac genitus; hoc semper urgens quod ante exposuit, nempe hæc omnia illi a natura esse, ac accepta ipsa natiuitate a Patre*. P. 244: Οὐδὲν ἐπέσχετον ἐχούση φύσει. Aret.: *Nihil nobiscum communicanti*. Pro eo quod est: *Nihil adventitium et quasi precario habent*. Sed hæc alterius operæ et otii.

D (82) Ἀποκατάστασις. Sonat ea vox, quasi prioris status reparationem, non ejus quem aliquando reipsa habuerimus ac amiserimus, amissa beatitudine, qua aliquando fruebamur, ut errore sensit Origenes, haustique ex Platonis Timæo; sed ad quem jus habebamus, creati in rectitudine naturali ac amici Dei: in qua perseverantes Deique dilectione, expleto vitæ cursu, nullo carnis

affirmat et beatus Augustinus : « Videbunt enim et A ipsi in quem pupugerunt ³⁴, » et « Videbunt in majestate magna et potestate ³⁵. » « Non enim in infirmitate, inquit, secundum quam judicatus est, eum videbunt, sed in potentia majestatis, qua est judicaturus. » Tumque inducit difficultatem, quod mercis ac præmium in repromissionibus repositum in eo sit, ut Deus videatur : « Beati, enim, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ³⁶; » quinam fiat, ut et mali in majestate sua eum videant? Quam et solvens, ait : non Deitatis visionem bonis et malis communem fore (hanc enim sanctis propriam esse), sed corporis in majestate visionem. Tradet igitur regnum Deo et Patri ³⁷, nempe adducendo fideles ad Patris sui que et Spiritus sancti (qui Deus unus ac verus est) visionem ac cognitionem, « ut sit Deus omnia in omnibus ³⁸. » Nunc quidem credimus et speramus, quod non videmus : « Quod enim videt quis, quid et sperat ³⁹? » inquit Apostolus : « Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus, donec rex in requie sua erit. » Et rursus : « Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem ⁴⁰. » Et : « Nunc vita vestra abscondita est in Christo; cum autem Christus manifestabitur vita vestra, tunc et vos manifestabimini cum ipso in gloria ⁴¹. » Et : « Nunc quidem per speculum et in ænigmate, tunc autem videbimus facie ad faciem ⁴². »

σεθε σὺν αὐτῷ ἐν δόξῃ. » Καὶ, « Νῦν μὲν δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ ὁφόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. »

Hæc enim nobis promissa visio est, quæ sit finis omnium operationum, ac lætitiæ æterna perfectio : « Filii enim Dei sumus, inquit Joannes Evangelista, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quod cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est ⁴³. » Ipse etiam Dominus ait : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum ⁴⁴. » De hac etiam in persona Dei ait David : « Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutarem meum ⁴⁵. » Et quasi ipse a se : « Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo

πονηροῖς, καὶ ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος (83) διαχυρίζεται. « Ὁφονται » γὰρ καὶ οὗτοι « εἰς ὃν ἐξελέγησαν, » καὶ, « Ὁφονται ἐρχόμενοι μετὰ δόξης πολλῆς καὶ δυνάμεως. » Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, φησὶ, « καθ' ἣν κέκριται, ὄφονται αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τῇ δυνάμει τῆς δόξης ἢ κρινεῖ. » Εἶτα ἀπορίαν εἰσάγει, ὅτι εἰ γέρας καὶ ἐπαθλὸν ἔστιν ἐν ἐπαγγελίᾳ κείμενον, ὄφεσθαι τὸν Θεόν. « Μακάριοι » γὰρ « οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄφονται. » Καὶ, « Πάλιν ὀφθησομαι ὑμῖν, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία. » Πῶς καὶ οἱ πολλοὶ ὄφονται αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ; « Ὁ καὶ λύων φησὶν, Οὐ τὴν τῆς θεότητος θεωρίαν ἐσεσθαι κοινήν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς πονηροῖς (αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ τοῖς ἀγίοις ἐξέλκετο), ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ σώματος θεωρίαν. Παραδώσει τοίνυν τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἀγαθὸν δηλονότι τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν θεωρίαν καὶ γνώων τὸν Πατέρα καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνδὸς καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, « ἵνα ἡ αὐτὸς ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πατρὶ. » Νῦν μὲν γὰρ πιστεύομεν καὶ ἐλπίζομεν ὃ οὐ βλέπομεν. « Ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; » φησὶν ὁ Ἀπόστολος. « Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδέχόμεθα, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ (84) ἔσται. » Καὶ πάλιν, « Ἐφύσον ἐσμέν ἐν τῷ σώματι, ἀποδημοῦμεν ἐκ τοῦ Κυρίου. Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους. » Καὶ, « Νῦν ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται ἐν τῷ Χριστῷ. ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσθε. »

Αὕτη γὰρ ἡμῖν ἡ θεωρία ἐν ὑποσχέσει ἔστι, τέλος οὐσα πασῶν τῶν ἐργασιῶν καὶ αἰώνιος τῆς εὐφροσύνης τελειωσις. « Υἱοὶ γὰρ ἐσμέν τοῦ Θεοῦ, » φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, « καὶ οὕτω φανερωθῆτε ὡς ἐσόμεθα. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὅταν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστι. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐλεγκεν, « Αὕτη ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλες Ἰησοῦν Χριστόν. » Περὶ ταύτης καὶ ὁ Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγει, « Μακρότητος ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτὸν, καὶ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου. » Καὶ παρ' αὐτοῦ,

³⁴ Zachar. xii, 10. ³⁵ Matth. xxiv, 30. ³⁶ Matth. v, 8. ³⁷ I Cor. xv, 24. ³⁸ I Cor. xv, 28. ³⁹ Rom. viii, 24. ⁴⁰ ibid. 25, Cant. i, 11. ⁴¹ II Cor. v, 6. ⁴² Coloss. iii, 3. ⁴³ Cor. xiii, 12. ⁴⁴ I Joan. iii, 2. ⁴⁵ Joan. xvii, 3. ⁴⁶ Psal. cx, 16.

interitu aut ejus morte, sed sola immutatione ac nova claritate, in cœlum Deique conspectum transferendi eramus; quod ipsum justī per Christum, configurati ejus mortī et resurrectioni, perfecte demum in resurrectione universi generis humani consequentur; ipsum Christi regnum Deo sponte subjectum, et in quo Deus sit omnia, futuri: malis ipsis perinde per potentiam deitatis subjectis, ut vel renitentibus in eis fiat, quidquid Deus fieri decrevit. Potuisset Calecas alia hoc argumento prosequi, quod quidam sanctorum (præsertim Greg. Nyss.) videantur quasi Origeniane locuti esse: ἀποκαταστάσιος; quibus exponendis alii itidem laboraverunt.

(83) August. in Psal. cix., et tr. 19, in Joan. (84) Ὁ βασιλεὺς ἐν ἀναπαύσει αὐτοῦ. Scholia Rom. ex Sym. ἐν ἀναπαύσει. Græca Vulg. ἐν ἀνακλίσει: in *accubitu*, seu *recubitu*, uti Hier. ex Origene reddidit. Hebr. *circuitum* sonant, a verbo, quod in orbem antiquitus ad mensam sederent: a quo more nec nostrum plerique abhorrent. Comment. in Cant. Eusebii nomine sic exponit: Ὡς ἄν εἴης καθέδρα βασιλέως: ut *sis sedes regis*; jungitur superioribus, uti et Philo Carp. secus ac Vulg. ut significetur ornatus sponsus, usque dum digna sponsi sedes et accubitus evadat.

« Μίαν ἡτησάμην παρὰ Κυρίου· ταύτην ζητήσω, ἅ
τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας
τῆς ζωῆς μου· τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα
Κυρίου. » Ὡστε ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα πίστεως εἰς τὴν
μύλλουσαν ἐκείνην καὶ ἀρρήτῳ ἀπόλαυσιν κατα-
τήσομεν. Καὶ γὰρ φησιν, « Αὐτὸς ὁ Πατὴρ φιλεῖ
ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, καὶ πεπιστεύκατε·
ὅτι ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον. Ἐξῆλθον παρὰ
τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. Πάλιν
Πατέρα. »

Οὕτω γοῦν ἐνταῦθα πιστεύομεν ὅτι αὐτὸς ὁ εἰς
τῆς Τριάδος ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννώμενος
αἰδίως καὶ ἀρραίστως καὶ ἀνεκφοιτήτως, κατὰ τὴν
οὐσίαν ἴσος ὢν αὐτῷ καὶ ἀληθῆς Υἱὸς αὐτοῦ καὶ
Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, κατελθὼν ἐκ τῶν
οὐρανῶν, ἀνέλαθε σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου
καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας διὰ τὴν ἡμετέραν σωτη-
ριαν, ἄνευ ἁμαρτίας καὶ πάσης ἀλλοιώσεως καὶ
τροπῆς· καὶ ἐσταυρώθη κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, γενέ-
μενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα· καὶ ἀποθανὼν κατήλθεν
ἐν τῷ βῆθι μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, τὴν ἡμετέραν συνανέστησε
ψύσιν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθι-
σεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· τὸ ὁμῆτι-
μον τῆς ἀξίας τοῦ ἐν δεξιᾷ σηματούμενος· καὶ
πάλιν ὁ αὐτὸς ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νε-
κρούς.

Εἰ τοίνυν τούτοις πιστεύομεν, πόρρω πάσης ἀμ-
φιβολίας τῆς μελλούσης δόξης καὶ θεωρίας ἐπιτευ-
ξήμεθα « Ὁ γὰρ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, » φησὶ,
« καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με.
Ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς
μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ
ἐμαυτόν. » Καὶ, « Ἐὰν ἀγαπάτε με, τὰς ἐντολάς μου
τηρήσετε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον
Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς
τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος
οὐ δύναται λαβεῖν. » οἱ φιλοῦντες δηλονότι τὴν
κόσμον. Καὶ, « Πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραληφθήσομαι
ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν· ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς
ἔτε. » Καὶ, « Θέλω, Πάτερ, ὡς δέλωκάς μοι, ἵνα
ὅπου εἰμι ἐγὼ, κάκεινοι ὡς μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεω-
ρῶσι τὴν δόξαν ἣν δέλωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με
πρὸ καταβολῆς κόσμου. »

« Πάντοτε οὖν σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, κατὰ
τὸν θεῖον Ἀπόστολον, καὶ χρήσεται ἡμῶν ἡ καρ-
διά, καὶ ἡ χαρὰ ἡμῶν πεπληρωμένη ἔσται, καὶ
ταύτην οὐδεὶς ἀφ' ἡμῶν, ὡς ὁ Κύριός φησιν,
ὅτι οὐκέτι ἐν παροίμαις λαλήσει ἡμῖν, ἀλλὰ παρ-
ήρσιον περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀναγγελεῖ ἡμῖν. « Τοῦ
Πατρὸς » δὲ εἰπὼν, διδῶσι καὶ ἑαυτὸν μετὰ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος ἀδιαστάτως νοεῖσθαι. Εἰς γὰρ
Θεός ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος.
Τούτῃσιν, οὐκ ἔσονται ὁμοιότητες καὶ σύμβολα,
τῆς ὁράσεως γινομένης πρὸς ἄλλω πρὸς ἄλλω.
Καὶ γὰρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ὅταν ἔλθῃ τὸ εἰ-

Domini omnibus diebus vitæ meæ : ut videam ju-
cunditatem Domini ⁴². » Itaque a fide, quæ in
præsenti est, ad futuram illam nullaque verborum
vi explicabilem jucunditatem deveniemus. Et enim
ait : « Ipse, Pater amat vos, quia vos me amastis,
et credidistis quia ego a Patre exivi. Exivi a Patre,
et veni in mundum : iterum relinquo mundum,
et vado ad Patrem ⁴³. »

ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν

Ita igitur hic credimus, ipsum unum ex sancta
Trinitate, ex Deo et Patre ab æterno et illibate,
nihilque eo excedendo, natum, æqualem illi secun-
dum substantiam, verumque ejus Filium ac Ver-
bum, per quem facta sunt omnia, descendente
de cælis, carnem ex sancta Dei Genitrice semper-
que Virgine Maria, propter nostram salutem, abs-
que peccato citraque omnem mutationem et labem,
assumpsisse, ac, quatenus homo, crucifixum esse
factum pro nobis maledictum ⁴⁴ mortuumque,
animam comite in infernum ut Deum descendisse,
dieque tertia resurgentem a mortuis, humanum
genus una secum suscitasse : atque in cælos re-
ceptum, in Dei ac Patris dextera consedis-
se : nempe quod a dextris dicitur, paris cum eo digni-
tatis honorem significante ; eundem rursus ven-
tutum ut judicet vivos et mortuos.

Si igitur his fidem accommodamus, citra omnem
dubietatem futuram gloriam ac visionem conse-
quemur : « Qui enim habet mandata mea, inquit,
et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit
me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum,
et manifestabo ei meipsum ⁴⁵. » Et : « Si diligitis
me, mandata mea servabitis, et ego rogabo Patrem,
et alium Paracletum dabit vobis, Spiritum verita-
tis, quem mundus non potest accipere ⁴⁶ : » ii
scilicet qui mundi amore tenentur. Et : « Iterum veni-
am, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum
et vos sitis ⁴⁷. » Et : « Volo, Pater, quos dedisti
mihi, ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut
videant claritatem, quam dedisti mihi, quia dilexisti
me ante mundi constitutionem ⁴⁸. »

« Semper igitur cum Domino crimus ⁴⁹, » uti auctor
est beatus Paulus, et gaudebit cor nostrum, et gau-
dium nostrum plenum erit, nec aliquis ipsum tollet a
nobis, uti Dominus ait ⁵⁰ quando non in proverbii lo-
quetur nobis, sed palam de Patre suo annuntiabit no-
bis ⁵¹. Cum ait, « de Patre. » seipsum una ac Spiritum
sanctum dat intelligi. Unus enim Deus cum Patre ac
Spiritu est, Hoc est, Non amplius signa erunt ac si-
mulacra, cum futura sit visio facie ad faciem.
Et enim ait Apostolus : « Cum venerit quod perfec-
tum est, tunc evacuabitur quod ex parte est ⁵². »
Hujus contemplationis imaginem ac figuram habuit

⁴² Psal. xvi, 4. ⁴³ Joan. xvi, 27. ⁴⁴ Galat. iii, 13. ⁴⁵ Joan. xiv, 21. ⁴⁶ Joan. xiv, 15. ⁴⁷ Joan. xiv, 3. ⁴⁸ Joan. xvii, 24. ⁴⁹ 1 Thess. iv, 17. ⁵⁰ Joan. xvi, 22. ⁵¹ ibid. 25. ⁵² 1 Cor. xii, 10.

Maria, quæ sedebat secus pedes Jesu, et audiebat A
verba illius⁸⁵. Nam virtus, quæ actione geritur, estque contemplationis origo non ultra nobis permanebit, sed cessatura est, ut quæ solandi causa corporalis laboris consistat. Quæ autem hic habetur contemplatio, et si ejus cessabit contemplandi modus, at nobis tamen origo erit futuræ contemplationis. ⁸⁶ Nam, ut ait Dominus : « Qui non credit, jam judicatus est⁸⁶. » hoc est, suæ condemnationis inde jam præjudicium habet. Sic rursus, vitam æternam dixit⁸⁷, ut Patrem suum Deum verum, cognoscant, ipsumque adeo Dominum nostrum Jesum Christum, quibus cum utique Spiritus sanctus intelligatur, quatenus scilicet vero de eo fides et contemplatio ac cognitio, adipiscendæ beatitudinis causa nobis ac ratio futura est. Tantum enim quis ævo illo visurus est, quantum hoc fide fulsit, vitæque hujus contemplationis ænigmatis veræ contemplationis decor succedet, succedente nimirum post hanc vitam fide ac speculo, dissoluto nobis mortali hoc corpore, meliorique statu reparato atque reassumpto. Ex quibus liquet, qui circa fidem hoc ævo erraverint, nec veram de Deo cognitionem nacti sint, ne illic quidem contemplationis compotes fore, sed profanos habendos, ac qui sinistrae partis impleant numeros.

σεως, μηδὲ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἐπιτυγχάνειν, ἀλλ' ^B μερίδος.

Idcirco virtutem quæ actione geritur, ut quæ imperfectior est, eorum qui inducuntur ac quasi novitiorum esse dicunt : quæ autem contemplatione, opus esse perfectorum. Unde et Dominus ad Martham, quæ actionis typum gerat ejusque referat modum dixit : « Martha, Martha, sollicita es, ⁸⁸ et turbaris erga plurima. Porro unum est necesse⁸⁷, » versari scilicet circa Dei Verbum. « Beati enim qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. » De Maria autem : « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea⁸⁸. » Ab hac enim contemplatione ad futurum illud gaudium deveniemus, quod a nobis nemo auferet ; sic nimirum ut imagines exemplaribus fidesque contemplationi locum cedant.

⁸⁵ Luc. x, 39.

⁸⁶ Joan. iii, 18.

⁸⁷ Joan. xvii, 3.

⁸⁸ Luc. x, 41.

⁸⁹ Luc. ii, 28.

⁹⁰ Luc. x, 42.

(85) Τῶν εἰκόνων τοῖς παραδείγμασι. Nempe ^D ὑποχωρησασῶν. *Cedentibus imaginibus, exemplaribus.* Ut sint exemplaria quorum simulacra sunt, ex eis deductæ imagines, et quæ Paulus τύπον vocat (*Hebr. viii, 5*) : Ὅρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ βρει · quæ sunt verba dicta Mosi Exod. xxv, 40 : quibus significatur esse τύπον et exemplar, rei striuendæ quasi formam, et *modellum*, ut barbariuscule mechanicum vocant. Sic intellexit Theodoretus : Σχηματα γὰρ αὐτῷ δείξας ἐν τῷ βρει τινὰ, ἐκεῖνος προσόμοια κατασκευάσαι προσέταξεν · *Cum figuras quasdam illi ostendisset in monte, illis consimilia striuere præcepit* : de quibus subdit : Οὐκοῦν τόποι τῶν ἐπουρανίων τὰ παλαιά. Quibus significat hæc

λειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ἡ Ταύτης τῆς θεωρίας εἰκόνα καὶ τύπον εἶχεν ἡ Μαρία παρακαθημένη παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀκούουσα τῶν λόγων αὐτοῦ. Τὸ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς πρακτικὸν, ὅπερ ἀρχὴ θεωρίας ἐστίν, οὐκ ἐστὶν ἡμῶν παραμενεῖν, ἀλλὰ παύσεται, ὅτε διὰ τὸν τοῦ σώματος συνιστάμενον πόνον ἡ δὲ ἐνταῦθα θεωρία, εἰ καὶ ὁ τρόπος αὐτῆς παύσεται, καθ' ὃν θεωροῦμεν, ἀλλ' ὅμως ἀρχὴ ἡμῶν ἐστὶ τῆς μελλούσης θεωρίας. Ὅσοι γὰρ ὁ Κύριος φησὶν, « Ὅ μὴ πιστεύουσιν ἤδη κέκριται : » τούτῳ, τὴν ἀρχὴν τῆς καταδίκης ἐντεῦθεν λαμβάνει· οὕτω πάλιν αἰώνιαν ἐφησε ζωὴν τὸ γινώσκειν τὸν αὐτοῦ Πατέρα τὴν ἀληθινὴν Θεὸν, καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, συννοούμενον καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δηλονότι· καθέτι ἡ ἐνταῦθα περὶ αὐτοῦ ἀληθῆς πίστις καὶ θεωρία καὶ γνώσις αἰτία καὶ ἀφορμὴ ἡμῶν ἐστὶ τοῦ τοσοῦτόν τις ἐκεῖ εἶναι, ὅσον ἐνταῦθα πιστεύουκε· καὶ τὰ ἐνταῦθα τῆς θεωρίας αἰνίγματα τὸ τῆς ἀληθοῦς θεωρίας διαδέχεται κάλλος, ὑποχωρούσης μετὰ τὸν παρόντα βίον τῆς πίστεως δηλονότι καὶ τοῦ ἐσώπρου, τούτου τοῦ σώματος ἡμῶν λυθέντος, καὶ πάλιν πρὸς τὸ βέλτιον ἀναλαμβανόμενου. Ἐξ ὧν δὴλον καὶ τοὺς περὶ τὴν πίστιν ἐνταῦθα σφαλίντας, καὶ τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεὸν ἀποτυχόντας· γνώ- ^B ἀμητύτους ὑπάρχειν, καὶ μετὰ τῆς ἀριστερᾶς εἶναι

Διὰ ταῦτα τὸ μὲν τῆς ἀρετῆς πρακτικὸν, ὡς ἀτελέστερον, τῶν εἰσαγομένων φασί, τὸ δὲ θεωρητικὸν ἔργον εἶναι τελείων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν τῷ πρακτικῷ ἀναλογουσαν εἶπε, ^C « Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλὰ. Ἐνδὲ δὲ ἐστὶ χρεία, » τοῦ περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀναστρέφεισθαι δηλονότι, καὶ αὐτὸν θεωρεῖν. « Μακάριοι » γὰρ « αἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάττοντες αὐτόν. » Περὶ δὲ τῆς Μαρίας εἶρηκε, « Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξέλεξε, ἧτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. » Ἀπὸ γὰρ τῆς θεωρίας ταύτης εἰς ἐκείνην τὴν μελλούσαν χαρὰν κατατήσομεν, ἣν οὐδεὶς ἀπ' ἡμῶν ἀφεί, τῶν μὲν εἰκόνων τοῖς παραδείγμασι (85), τῆ δὲ θεωρίας τῆς πίστεως ὑποχωρησάτης.

sic ostensa Mosi, figuras quasdam ac delineationes caelestium esse ; eorum ἀντίτυπα, *figuras eis typo respondententes, ac quamdam eorum similitudinem habentes*, uti Paulus vocat, et ut idem semel et iterum c. 8 et 9, ὑποδείγματα, quæ Theophyl. exponit ἀμυδρὰ δείγματα καὶ οἷον σκιαγραφήματα, *obscuras representationes ac velut umbratiles delineationes* ; quæ longa sunt ab iis quæ hic παραδείγματα vocat Calecas, quæ sunt ipsa rei exhibitio ac representatio, post ejus imagines ac simulacra, ac corpus loco umbræ, τὸ ὑπόδειγμα etiam pro exemplari sumitur apud Laert. ex Plat. de mundi creat., ὅτι καὶ τὸ ὑπόδειγμα ἐν τῷ ἀπ' οὐ αὐτὸν ἐδημιούργησε. Negat tamen Phryg. vocem esse Atticam, ac pro ea dicendum ait, παράδειγμα.

Ἐξείλην τὴν θεωρίαν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν ὁ ἅγιος Διονύσιος φησι (86)· περι οὐ καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν, τουτέστι μείζω ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἡμέτερου νοῦ. Ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς μεταδατικῶς δύναται νοεῖν. Καὶ γὰρ' ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο μεταβαίνων, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ὥστερον εἰς τὸ ζητούμενον συμπέρασμα καταντᾷ. Διὸ καὶ ἀτελὴ τὴν γνώσιν ἔχει, ἀτὲ μὴ ἀμέσως; ἀλλὰ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ νοήματος πορευόμενος. Ὅς δὴ τρόπος τῆς νοήσεως ἡμῖν οὐκ ἔσται τότε· εἰ γὰρ ἔσται, ἴμοι μὲν ἀτελὴ τὴν μέλλουσαν χάριν καὶ εὐφροσύνην ἔχομεν. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ παρατεῖκα καὶ ἀμέσως πλησθησόμεθα καθὼς πεφύκαμεν δεχέσθαι, ἀλλ' ἀεὶ τοῦ δυνατοῦ ἐλλειπεῖς ἐσόμεθα. Καὶ πῶς εἰρηται, « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες; τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται »· καὶ πάλιν, Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου· ἴμοι δὲ καὶ λύπη τις ἔσται παραμυγμένη τῇ εὐφροσύνῃ; Καὶ πῶς ἔν τούτῳ δύναίτο, ὅπου γε οὐδὲ τοὺς πονηροὺς κολαζόμενους; ὑπὸ τῶν δικαίων ὀρθῶσαι διδασκόμεθα, ἵνα μὴ τοῦτο συμβαίῃ; Καὶ πῶς καθεκάστην εὐχόμεθα τοὺς προακλιθόντας ἐκεῖ ταχθῆναι, ἔνθα οὐ λύπη, οὐ στεναγμός, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος; Οὐ γὰρ τοσούτον εὐφρανεῖ τὸ ληφθῆναι, ὅσον τὸ λαιπόμενον ἀνιάσει. Καὶ εἰ τὸ μὴ τυγχάνειν τοῦ τέλους λύπην πανταχοῦ παρέχει, πῶς οὐ τοῦτο ἡμῖν αἴτιον ἔσται λύπης, καὶ μᾶλλον ὅσῳ καὶ τοῦ μεγίστου ἀποτευξόμεθα; Καὶ γὰρ ἀεὶ ἐπιθυμήσομεν τοῦ πλείονος, καὶ ἀεὶ ζητήσομεν· καὶ ἐν ὅσῳ οὐ τυγχάνομεν, ἀνιάσομεθα, καὶ τῆς ἀνίας οὐδέποτε πυσώσομεθα. Ἐπεὶ καὶ ἡ ἔρεσις εἰς τὸ ἄπειρον προχωρήσει. Πρὸς δὲ καὶ οὐδὲν ἑλαττον μετὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ μετὰ τὴν παρόντα βίον ζησόμεθα. Ἀλλὰ μὴν πᾶσα ἔρεσις καὶ ἐλπίς καὶ ζήτησις στήσεται, καὶ πᾶν ἡμῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν πληρωθήσεται τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας,

86 Matth. v. 6. 86 Psal. xvi. 15.

Chrys. ad illa verba, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· Ἄρα ἐκεῖνά ἐστιν ἀληθινὰ, ταῦτα δὲ τύποι· καὶ γὰρ ὁ νόμος οὕτω κατεσκευάσθη, ὡς περὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ· *Illā ergo sunt vera, hæc vero typi. Templum enim ita erat constructum ut cælum cæli. Velut scilicet umbra quædam et obscura ejus delineatio, quæ in nobis est. Gratia, imago expressior est, sed ipsa adhuc imago. Veritas omnino in cælis reposita.* De antitypis in ordine ad Eucharistiam, Eriphanique diaconi post Damasc. de illis sententia ac sensu, alia graviorque disputatio, de qua inter alios erudite nuper Leo Allat. in suis *Vindiciis* pro synodo Flor. adversus præsertim Anglum Calvinistam, exemplaris, cujus autographum habet Regia Parisiis bibliotheca, ac cujus nobis pridem apographum cum sua versione reliquit clarissimus συνόμιλος R. P. Jacob. Goar ὁ μακαρίτης, malum interpretem (suorum ipso doctiorumque judicio) ac vulgatorem. Quidquid sit de illorum mente, et an invocatio illa Spiritus sancti complendam putaverint propositorum in Christi corpus et sanguinem immutationem; tuncque vere non ἀντίτυπα, sed ipsa revera nobis sub mysterio tradita esse divina munera; quod non satis ex veterum

Hanc contemplationem vocat sanctus Dionysius (cujus supra meminimus) unionem supra intelligentiam, majorem scilicet quam pro mentis nostre facultate. Mens enim humana per discursum habet ut intelligat. Ab uno enim ad aliud, exque altero ad alterum subinde cogitando procedens, postremo ad conclusionem devenit rei, quæ in questionem vocatur. Unde et imperfectam habet cognitionem, ut quæ non immediate, sed paulatim ad conceptus perfectionem evadat. Verum hic modus tunc non erit; nam si esset, tum imperfectam nobis gaudium ac lætitia constaret. Non enim statim et sine medio adimpleremur, ut nobis comparatum est, possimusque recipere, sed ejus semper laborarem inopia, cujus sumus capaces et nobis potest obtingere. Quomodo igitur dictum est: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur »; et rursus: « Satiabor cum apparuerit gloria tua »; tumque adeo commista quædam tristitia et dolor cum nostra lætitia foret? At quinam id fiat, cum nec malos quidem tormentis cruciatos a justis videri doceamur, ne quid ejusmodi illis contingat? Quomodo vero etiam pro defunctis quotidie precamur, eos illic collocari, ubi non est dolor aut gemitus, sed vita immortalis? Non enim quod nacti sumus tantum delectat, quantum mœroris affert, quod nobis desideratur. Cumque adeo intento frustrari sine, ubique dolorem faciat, qui fiat non inde nobis conflandum dolorem, præsertim vero, quo re maximi ponderis nos frustrari, ejusque suspensus expectatione esse contigerit? Semper enim majus aliquid animo appetimus; nec consecuti, quo nunquam levandi simus, mœrore afficiemur, quod nimirum cupiditas in infinitum tendetur. Accedit fore, ut perinde emenso vitæ hujus curriculo, ille ac spe comite vivamus. Atqui futurum ut desi-

Patrum videtur disciplina, sed nimia quadam existimatum simplicitate, quod ita præferre videantur Liturgiæ verba; quibus id explicatur longo verborum circuitu, quod una ipsa verba Dominica religiose prolata a sacerdote Christi nomine et in ejus persona, ingenti miraculo præstant, ut passim exaggerat Chrys. ac erudite probat; idem serio Chrys. nostra ipsa cœlestia asserit, accersitque statim ab Eucharistia; in qua ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καίται ἐσφαγμένος· *jacet immolatus*; hostia est ac mactatur; atque ut solum figura, nec ipse vere sit præsens, ac nobis cibus et potus cedat suam ministrando sub sacramento carnem ac sanguinem, nihil minus ὑπόδυσμα καὶ σκιά quam vetera, nostra hæc dicantur; videanturque illa præstare, quod in legalibus hostiis expressior figura erat Christi immolationis, quam quæ nobis in panis et vini oblatione Christi Testamento commendata sit. Nostra ergo illa cœlestia, quæ spiritalia, quæ cælis digna, etsi in terra peraguntur; hoc solum figura dicenda, quod sub rerum sensuum hactenus involueris latent, ipsa nobis in cælis palam quandoque prodenda.

(86) De divin. nom. c. 1.

derium omne et spes inquisitioque cesset, visque omnis desiderii, Dei contemplatione nobis impleatur, cum illud deinceps in nullam aliam rerum trahatur.

Qua itaque ratione humanæ naturæ comparatum est, et quantum quisque capere potest, Dei nobis contemplatio illucescet; statimque ac immediate, post expletum extremum iudicium, quisque illius heres futurus est. Id enim sanctus (unionem) vocat (supra intelligentiam), immediatam scilicet cum Deo consuetudinem; supra quam scilicet mens humana consequi potest. Idque Paulus dicebat (facie ad faciem ⁶¹, « Joannes vero evangelista: «Videbimus eum sicuti est⁶². « Hanc porro arcanam mentis visionem et contemplationem, justorum scilicet hereditatem et sortem, quam beatus Dionysius (unionem mente superiorem) vocat, magnus Gregorius Theologus (regnum cœlorum) affirmat, quem et prius, iis quæ exposita sunt, id vel maxime sentientem ostendimus. In ea enim Oratione quam habuit ob Plagam grandinis, ubi futuri illius status meminit, provocatque auditores, ut memoria recolant, quæ justos et injustos exceptura præmia sint: «Quis,» inquit, «illic patronus? quæ causificatio? quæ falsa defensio? quod artificiosum verborum lenocinium? quando proponentur throni, et Antiquus dierum præsidebit, et libri aperientur, et igneus fluvius volvetur ⁶³; et lux a fronte, et paratæ tenebræ ⁶⁴, et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ ⁶⁵, nunc in Christo absconditæ ⁶⁶; qui autem mala egerunt, in resurrectionem iudicii, quo ii qui non credunt a Verbo eos iudicante, jam condemnati sunt ⁶⁷. Atque illos quidem lux excipiet, sanctæque ac regiæ Trinitatis, purius jam ac clarius illucentis, totamque se cum tota mente miscentis, contemplatio (in qua ego, vel sola maxime regnum cœlorum positum esse censeo), hos autem simul cum aliis, vel potius ante alia, istud excruciat, quod a Deo projecti sint, atque inustam in conscientia sempiternæ ignominia notam gerant.» En Gregorius quoque sanctorum hæreditatem esse docet Dei contemplationem, totumque cum toti menti misceri, quod et regnum cœlorum vocat.

Haud tamen in dubium vocandum, qui fiat, ut quod ait Paulus, (facie ad faciem ⁶⁸) videamus Deum; ipseque Dominus, (Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ⁶⁹.) Sane quidem videbimus pro eo tamen ac mentis nostræ facultas patitur, quanta scilicet nostra cognoscendi vis ac intelligendi. Nunc quidem in umbris videmus et

Α ἐπὶ μηδὲν ἕτερον ἐλκομένης λοιπὸν τῆς ἐπιθυμίας.

Ὡστε, καθὼς πέφυκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκάστη, ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία ἐπιλάμψει ἡμῖν, καὶ κληρονόμος αὐτῆς ἕκαστος ἔσται ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀμέσως, τῆς τελευταίας; κρίσεως γενομένης. Τοῦτο γάρ ἐστὶ, ὅπερ ὁ ἅγιος ὑπὲρ νοῦν ἐνωσιον καλεῖ, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἄμεσον ὁμιλίαν, τουτέστιν, ὑπὲρ ὃ δύναται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· καὶ ὅπερ ὁ Παῦλος λέγει «πρὸς ὅσον πρὸς πρόσωπον·» καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, «Ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστὶ. Ταύτην δὲ τὴν κατὰ νοῦν ἀρρήτην ἔψιν καὶ θεωρίαν, τὴν τῶν δικαίων κληρονομίαν, ἢ ὁ μακάριος Διονύσιος; «ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν» καλεῖ, ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (87) «βασιλείαν οὐρανῶν» τίθει, ὃν καὶ πρότερον ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων τοῦτο καὶ μάλα φρονούντα ἰδεικνυμεν. Ἐν γὰρ τῷ ρηθέντι λόγῳ διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάρης, τῆς μελλούσης καταστάσεως μεμνημένους, καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ τὴν μνήμην προκαλοῦμενος τῶν μελλόντων διαδέξασθαι δικαίους καὶ ἀδίκους, «Τίς συνήγορος ἐπι,» φησὶ, «ποία σκῆψις, τίς ψευδὴς ἀπολογία, ποία πιθανότης ἐντεχνος, ἤνικα θρόνοι προτίθενται, καὶ Παλαιὰς ἡμερῶν προκαθίζεσθαι, καὶ βιβλοὶ ἀνοίγονται, καὶ ποταμὸς πυρὸς ἔλκεται καὶ τὸ φῶς ἐμπροσθεν (88), καὶ τὸ σκότος ἡτοιμασμένον· καὶ πορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ νῦν κρυπτομένης, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως· ἢν ἦδη παρὰ τοῦ κρινέντος αὐτοῦς Ἄλλοι οἱ μὴ πιστεύοντες κατεκρίθησαν. Καὶ τοῦ; μὲν τὸ φῶς διαδέχεται, καὶ ἡ τῆς ἀγίας καὶ βασιλικῆς θεωρίας Τριάδος, ἐπιλαμπύσεως τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον, καὶ ἄλλης ὅλης νοὶ μίγνυμένης (ἢν δὴ καὶ μόνην μάλιστα βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ τίθειμαι)· τοῖς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων βασάνων, μάλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων, τὸ ἀπερβρίσθαι Θεοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ συνειδῶτι αἰσχύνη πέρας οὐκ ἔχουσα.» Ἰδοὺ καὶ οὗτος τὴν τῶν ἁγίων κληρονομίαν τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν εἶναι διδάσκει· καὶ ὅλον ὅλην τῷ νοὶ μίγνυσθαι, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζει.

Ὁ μὲντοι ἀπορεῖν δεῖ, πῶς ὀψόμεθα τὸν Θεὸν ἐκ πρόσωπου πρὸς πρόσωπον, ὡς φησὶ Παῦλος· καὶ ὁ Κύριος, «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἱ αὐτοὶ τὸν Θεὸν ἴδονται.» Ὁψόμεθα μὲν γὰρ, ἀλλὰ καθὼς τῷ ἡμετέρῳ νῷ δυνατόν, κατὰ τὸ ἀνάλογον γνωστικόν. Νῦν μὲν γὰρ ἐν σκίατι καὶ ἐν αἰνίγμασι βλέπομεν, ἅπερ ὁ αὐτὸς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γω-

⁶¹ I Cor. xiii, 12. ⁶² I Joan. iii, 2. ⁶³ Dan. vii, 9, 58. ⁶⁴ Joel. ii, 25. ⁶⁵ Joan. v, 29. ⁶⁶ Coloss. iii, 3. ⁶⁷ Joan. iii, 18. ⁶⁸ I Cor. xiii, 12. ⁶⁹ Matth. v, 8.

(87) Orat. 15.

(88) Καὶ τὸ φῶς ἐμπροσθεν. Putem Greg. respexisse illud Joel ii, 5: Καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀνάλλασκον· sive φῶς illi obrepit loco πυρὸς, sive de industria ita mutavit; quasi pro eodem habens

lumen, quod sit ad torquendum, cum ipso igne sic torquente; paratæ etiam tenebræ, dies illa tenebrarum et caliginis. Matth. xxv, 34, ignis æternus, qui ipse tenebræ, diabolo paratus dicitur et angelis ejus.

ρίσματα τοῦ Θεοῦ μετὰ Θεὸν ἔλεγεν ἐν τοῖς θεολογικῶς αὐτοῦ λόγοις (89)· ἐρμηνεύων δὲ καὶ τίνα τὰ γνωρίσματα ταῦτα, ἐπιφωνηματικῶς ἐπήγαγεν, « Ὡσπερ αἱ κατ' ὕδατων ἡλίου σκίαὶ καὶ εἰκόνες σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνύσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἷόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν ἀσθησιν· » τότε δὲ οὐκ ἐν σκιάις οὐδ' ἐν αἰνιγμασιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν, καθὼς οἱ ἅγιοι φασιν, οὐ τελείως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κατανοοῦντες, οὐ γὰρ ἔχομεν τὸ ἀνάλογον γνωστικόν· ἢ γὰρ ἦμεν Θεοὶ κατ' αὐτὸν, ἀναρχοὶ καὶ ἀπειροὶ καὶ ἀπερίγραπτοι καὶ τέλειοι, γινώσκοντες αὐτὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν. Ἄλλ' οὕτως ὀφύμεθα, ὡσπερ ὅταν τὸ δμμα πρὸς τὸν ἥλιον ἀνατείνωμεν, τὰς ἐν τοῖς ὕδασι αὐτοῦ σκιάς ὑπερθάντες. Τότε μὲν γὰρ τὸν ἥλιον βλέπειν εἰποιμεν ἂν ὀρθῶς· οὐ μὴν ἀκριθῶς αὐτὸν κατανοεῖν, οὔτε τὸ μέγεθος, οὔτε τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ ἠποκείμενον τὸ δεκτικόν τοῦ φωτὸς· οὔτε τὰ κατ' αὐτὸν πάντα, ἐξ ὧν σύνθετός ἐστιν· ὁμοῦ λεγόμεθα βλέπειν τὸν ἥλιον. Καὶ τοῦτο μὲν ὡς παράδειγμα εἰληπται· ὁθεν εὐδὲ τὰ τούτου καὶ ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνειν δεῖ πάντα, ἵνα μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περιγραπτὸν τὸν Θεὸν φαντασθῶμεν.

Μακάριοι τοίνυν ἐσόμεθα, ὅτι ὁ οὐ βλέπομεν, ἀναμφιβόλως πιστεύομεν. Διὰ γὰρ τῆς πίστεως ἐπὶ τὴν ἀρρήτον τῆς ἁγίας Τριάδος καταστήσομεν θεωρίαν, καὶ τὸν Θεὸν ὀφύμεθα, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπόσχεσιν· ὅτε αὐτὸν ἔχοντες τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, οὐ δεησόμεθα τινός· ἀλλὰ πλησθυσόμεθα ζωῆς αἰωνίου καὶ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, καθὼ πέφυκεν ἕκαστος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν πίστεως καὶ τοῦ καμᾶτου αὐτῶν· καὶ γὰρ μονὰς· πολλὰς παρὰ τῷ Θεῷ ἠκούσαμεν εἶναι· μὴ κατ' ἕλγρον τὸ δυνατόν ἡμῖν λαμβάνοντες, ἀτελεῖ καὶ μετὰ λύπης τὴν αἰωνίαν ἐκείνην θεωρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόλασιν ἔχομεν, καὶ μετ' ἐλπίδος καὶ ἐπίσεως· κάκει ζήσωμεν· καὶ τότε συμβῆσεται ἡμῖν ἔχουσιν αὐτὸν τὸν Θεὸν, οὗ γενομένοις πάσης θεωρίας· ἀνάπαυσις, ὅπερ ὁ Προφήτης φησὶν, « Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. »

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἴνα τοίνυν ἐπὶ τὸ ἐπιζόμενον καταστήσωμεν ἀγαθόν, ὀφείλομεν πιστεύειν καὶ βεβαίως κατέχειν τὰ λόγματα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἣν μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ὁμολογοῦμεν· ὅσα περὶ τοῦ ἐνός καὶ τρισυποστάτου Θεοῦ κηρύττει· ὅσα τε περὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως διδάσκει· καὶ πάντα φυλάττειν ὑγιῶς καὶ γνησίως, μήτε κατὰ τὴν πίστιν, μήτε κατὰ τὴν πολιτείαν χωλεύοντας. Πρὸς μὲν γὰρ τὸν ἀπὸ μόνης τῆς πίστεως θαρρῶντα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιτυχεῖν ὁ Κύριος εἶρηκεν, « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε,

anigmatis, quæ idem Gregorius Theologus orationibus suis theologis dicebat, « Dei numinis posteriora Deo indicia; » exponensque quænam hæc intelligenda indicia, velut sententiam claudens subiecit : « Non secus videlicet ac solis in aquis umbræ atque simulacra infirmis oculis solem representant : quandoquidem eum obtueri non possumus, utpote lucis puritate sensum omnem superantem. » Tunc vero non in umbris nec in ænigmatis, sed ipsum Deum, uti loquuntur Sancti; non ejus perfecte perspectam habentes substantiam : non enim ea mentis nostræ vis est, ut paribus illi modis respondeat, alioqui haud secus ac ille dil essemus, principii expertes, infiniti, incircumscripsi, perfecti, ipsum cognoscentes, ut ipse seipsum cognoscit : sed sic eum videbimus, velut cum superatis quæ in aquis exstant, solis umbris, in ipsum oculos solem intenderimus. Tunc enim recte dicamur videre solem; tametsi eum perfecte non perspiciamus, nec quanta ejus magnitudo, nec quanta substantia ac suppositum lucem gestans; nec denique quanta ejus omnia, ex quibus compositus est. Et hoc quidem velut exemplum assumptum est; unde nec ejus omnia et in Deo usurpanda sunt, ne præter alia, etiam Deum circumscriptam intelligamus.

Beati ergo erimus, quod id quod non videmus, citra omnem dubitationem credimus⁷⁰. Per fidem enim, ad arcanam sanctæ Trinitatis contemplationem deveniemus, Deumque, juxta quod Salvator pollicitus est⁷¹, visuri sumus; quando ipsa supremi Boni possessione beati, nullius egebimus; sed vita æterna et gaudio et exultatione, pro eo ac cuique comparatum est, pro fidei nostræ ratione atque laboris, implebimus. Etenim mansiones multas apud Deum esse audivimus⁷²; ne paulatim id cuius capaces sumus accipientes, imperfectam et cum niærore habeamus æternam illam Dei contemplationem ac jucunditatem, atque illic etiam spe desiderioque vitam sustentemus : tumque continget nobis Deum ipsum habentibus, cuius nobis adeptione omnis sedanda contemplatio est, quod propheta ait : « Justus autem ex fide vivet⁷³. »

PERORATIO.

Ut igitur ad bonum in spe nobis repositum perveniamus, necesse est ut credamus, ac sanctæ Dei Ecclesiæ, quam unam sanctam catholicam et apostolicam confitemur, decreta firmiter teneamus; quæcunque nimirum de uno ac trine subsistenti Deo prædicat; nec non quæcunque de Christi mysterio, deque futura resurrectione docet; cunctaque sane ac vere servemus, ut neque quod ad fidem spectat, nec quod ad disciplinam, quidquam claudicemus. Ad eum quidem qui ex sola fide æternam vitam se adepturum præsumit, dixit Dominus :

⁷⁰ Joan. xx, 29. ⁷¹ Matth. v, 8. ⁷² Joan. xiv, 2. ⁷³ Habac. ii, 4.

« Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; »⁷⁵ et : « Quid me dicitis, Domine, Domine, et non facitis quæ dico vobis »? Ad eum vero qui ex solis operibus sine fide sperat salutem, inquit Apostolus, « Sine fide impossibile est placere Deo »⁷⁶, et sine fide opera mortua esse, ut et fidem sine operibus »⁷⁷.

Sunt vero quidam impii, seu hæretici, quibus non raro certa consilii ratione, futura a Deo revelantur: sicque liquet ex gestarum rerum monumentis, velut etiam se in Caipha res habuit »⁷⁸: qui cum Pontifex esset anni illius, ut Evangelista ait, prophetavit expedire ut unus homo periret pro populi salute. Quin et quandoque in Dei nomine miracula faciunt, nec ideo minus longe a Deo sunt. De illis enim dixit Dominus : « In illa die multi dicent mihi, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et demonia ejecimus, et virtutes multas fecimus? et tunc confitebor illis, Nunquam novi vos: discedite a me, operarii iniquitatis »⁷⁹ : quos utique et cavendos monet, dum ait : « Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces »⁸⁰. Idecirco, qui ejusmodi sunt, primum a fide, tum a vita morumque disciplina examinandi sunt : « A fructibus enim eorum, inquit, cognoscetis eos »⁸¹. Proprius vero maxime homini fructus, mentis rationes sunt ac consilia, quibus proditis noscitur, num veræ Christianorum consentiat fidei, necne. Ad vitam quoque morumque disciplinam quod attinet, etsi simulat ac decipiunt, brevi tamen deprehenduntur.

θινή συμφωνεί πίστει, είτε καί μή. Καί κατά τήν πολιτείαν δέ, εἰ ὑποκρίνονται καί ἐξαπατῶσιν, ἀλλά μετ' ὄλιγον ἐξελέγχονται.

Quæ igitur ab Scriptura sacra, et a sanctis Dei-que Ecclesiæ magistris, de sanæ Christianorum fide docemur, ista fere sunt : quam et corde credere debemus ad justitiam, et ore confiteri ad salutem, uti Doctor gentium decrevit »⁸² : « Nisi enim eam quis fideliter crediderit, salvus esse non poterit, » ut magnus Athanasius in confessione fidei ad Julium papam Romanum scriptam adjecit :

⁷⁵ Matth. vii, 21. ⁷⁶ Luc. vi, 46. ⁷⁷ Hebr. xi, 6. ⁷⁸ Matth. vii, 15. ⁷⁹ ibid. ⁸⁰ Rom. x, 10.

(90) Ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος. De Symbolo Athanasiano luculenter scripsit vir egregie doctus ac catholicus Gilb. Genebrardus, theologus Parisiensis; nec alia auctoritate magno Athanasio asserit, quam illa ipsa Gregorii Theologi, qua usus est noster Manuel Calecas; ex qua tamen rem minime confici arbitror. Loquitur Gregorius de confessione, seu formula fidei oblata Joviano principi, cum ille ab Athanasio documenta fidei petisset, ejusque ac Catholicorum communionem ambiret, tentantibus Arianis sibi ipsum addicere, atque illius abuti potestate, uti pridem in Constantio fecerant, postmodumque fecerunt in Valente. Exstant eorum adversus Athanasium interpellationes et repulsæ. Fides ergo et confessio Joviano oblata ab Athanasio, ipsa est Nicæna fides, paucaque illi addita de divinitate Spiritus sancti, quæ sic Gregorius ex-

A Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καί, « Τί με λέγετε Κύριε, Κύριε, καί οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω ὑμῖν; » πρὸς δὲ τὸν ἀπὸ μόνων ἰσχυρῶν ἐλπίζοντα ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, « Ἄνευ πίστεως θεῶ ἀρέσαι ἀδύνατον » καί ἔργα ἀνευ πίστεως νεκρὰ εἰσιν, ὡς πίστις χωρὶς ἔργων.

Εἰσι δὲ καί τινες ἀσεβεῖς, ἢ καὶ αἰρετικοί, πρὸς οὓς πολλάκις τὰ μέλλοντα κατὰ τινὰ οἰκονομίαν πρὸς τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτονται, ὡς ἀπὸ τῶν ἱστοριῶν τοῦτο δῆλον· ὡσπερ καὶ ὁ Κατὰφραξ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὡς ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν, Ὅτι συμφέροι ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολέσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ θαύματα ποιοῦσιν ἔστιν ὅτε· καὶ ὅμως τούτου οὕτως ἔχοντος, οὐδὲν ἤττον πόβρω τοῦ Θεοῦ εἰσι. Περὶ αὐτῶν γὰρ ὁ Κύριος εἶρηκεν, « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλοὶ ἐροῦσί μοι, Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, Οὐδέποτε ἔργων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας· » οὓς δὴ καὶ ἐκφεύγειν παραινεί, « Προσέχετε, » λέγων, « ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσθῆθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. » Ὅθεν τοὺς τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς πίστεως, εἶτα ἀπὸ τῆς πολιτείας ἐξετάζειν δεῖ. « Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν, » φησὶν, « ἐπιγινώσκετε αὐτούς. » Καρπὸς δὲ δικαιοῦς μάλιστα ἀνθρώπων τὰ τῆς ψυχῆς νοήματα, ὧν φανερούμενον γινώσκειται, εἴτε τῇ τῶν Χριστιανῶν ἀλη-

« Ὅσα μὲν οὖν παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας περὶ τῆς ὑγιούς τῶν Χριστιανῶν πίστεως διδασκόμεθα, ταῦτα ἐστὶν ἢν καὶ καρδίᾳ πιστεύειν ὀφειλομένον εἰς δικαιοσύνην, καὶ στόματι ὁμολογεῖν εἰς σωτηρίαν, ὡς ὁ διδάσκαλος τῶν ἔθνῶν ἀπεφῆνατο. « Ταύτην » γὰρ ἐὰν μὴ τις πιστῶς πιστεύῃ, σωθῆναι οὐ δύναται, » ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος (90) ἐν τῇ πρὸς Ἰου-

⁷⁷ Jac. ii, 20, 26. ⁷⁸ Joan. xi, 50. ⁷⁹ Matth. vii, 22.

D tulit : atque Occidentales et Orientales deinceps veneratos esse ait : Πρῶτος καὶ μόνος, ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις ἀποτολμᾷ τὴν ἀλήθειαν σαφῶς οὕτω καὶ διαρρήδη, τῶν τριῶν μίαν θεότητα καὶ οὐσίαν ἐγγράφως ὁμολογήσας· *Primus ille ac solus, aut cum admodum paucis, veritatem palam aperitque verbis promulgare non dubitavit, unam trium personarum divinitatem et essentialiam scripto confessans.* Id nimirum Athanasius sic exsecutus, epistola illa quam refert Theodoretus, l. iv *Historiæ Eccles.*, c. 3, quæ una explodit, quidquid de Symbolo Athanasiano, Dominicis diebus ad Primam recitari solito, illi oblato ad ejus formandam fidem, cum prius Treveris illud scripsisset, ut fidei suæ rationem Julio papæ redderet, vel Genebrardus, vel alii scripsere. Alia ratio instituendi Christianissimum principem, seu etiam suam fidem tuendi ac satis-

Ἰον πάπαν Ῥώμης τῆς πίστεως· ὁμολογία προσέθη-
κεν· ἥς δὴ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (91) ἐν τῷ εἰς;

faciendi, quam præferat illud Symbolum : quod non uni, sed sic universis præscribat Romanæ ego Ecclesiæ quasi Symbolum incerto auctore, existimem, hinc Athanasii dictum et putatum, quod dilucide catholicam, ipsamque Athanasii fidem (de Trinitate maxime) complecteretur; cujus inter catholicos sic spectata fides, ut ejus communio velut tessera catholici esset; censereturque ejus condemnatio ipsa Nicænæ et catholice fidei ejuratio; uti se res habuit in Liberio Romano antistite, cui renuit Romana ipsa Ecclesia communicare, habuitque ut hæreticani, cum ille Constantii vexationibus fatigatus in ejus tandem condemnationem consensisset; sequè illa condemnatione, Eusebianorum communione polluisset. Ejus Symboli seu formulæ fidei antiquitatem, proclat illi ejus versiculi, quos totidem verbis habet August. in libris *De Trinit.* et alibi, quos non aliunde desumpsisse videatur quam ex eo Symbolo : ac, si desumpsit, longe Athanasii ætatem superat, cui quidam illud falso ascribunt, ut auctor est Joannes Beletus, antiquus Parisiensis theologus; nisi forte velint aliqua de Christi mysterio addidisse, quæ videantur & synodum generalem, ac in eo explicatam supponere, ut est facile in ejusmodi descriptionibus nova addere, majoris explicationis causa, prout novæ cogunt surgentes opiniones seu hæreses. Quanquam nihil vetat dicere, ipsum potentius Symboli auctorem ex Augustino aliisque PP. sua consarcinasse. Verum quidquid oppones, nihil necesse Roma vel Latio exire, seu Græcum Symboli ejus auctorem querere. Latine primum scriptum omnino suadet, quod Latina, ipsa non barbara, eadem prorsus sunt; Græca fere semibarbara, longe alia et alia, prout quisque interpretum sibi induisit, ut alia aliis verba reponeret; nec solum in levioribus, verum etiam in iis quæ graviora videantur, ut sunt voces ὑπέρστασις et πρόσωπον. Duas refert Genebr. et tertiæ varias lectiones, existatque quarta altero tomo Athanasii Operum, Symboli hujus Græca editio : omnesque alium aliumque præferunt auctorem, seu magis interpretem; sic verbis dissentiunt, ac quamvis alii aliis minus barbari sint, præ Athanasio omnes habuissent ævique paulo recentiores homines produunt. Movet et illa explicatio dicti evangelici : *Pater major me est*, non satis in eo Symbolo Athanasiana. Verus enim Athanasius, orat. 2. contra Arianos, majorem exponit, ut et fere æquales pauloque suppare viri ecclesiastici, ratione originis et principii, non secundum humanitatem, de qua nemo possit ambigere, et inter quam et Deum (res sic distantes diversisque generis) non satis apte illis visa instituta illa majoris comparatio. Μεῖζων itaque οὐ μέγθει τι καὶ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν. *Major non mole aliqua aut tempore, sed quod ex Patre natus sit.* Subditque : Πῶς δὲ καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, Μεῖζων ἐστίν, εἰσεξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα. *Cæterum etiam dicendo, Major est, essentialis rursus proprietatem ostendit.* Paulo clarius Greg., orat. altera de F.lio, ex quo hausisse videntur nostri theologo, ut sic evangelice Patrem majorem dicant, ut tamen Filium minorem non admittant; qua in re minus scrupulosos fuisse antiquiores liquet. Sic ergo ille : Ἦ δὴλον ὅτι τὸ μεῖζον μὲν ἐστὶ τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἴσον τῆς φύσεως· καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς· τάχα δ' ἂν εἴποι τις ἄλλος τῷ ἡμετέρω λόγῳ προσφιλῶντων, μὴ ἔλαττον εἶναι τὸ ἐκ τοιαύτης αἰτίας· εἶναι τοῦ ἀγαθίου, τῆς τε γὰρ τοῦ ἀνάρχου δόξης μετέχον ἂν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνάρχου· καὶ πρόσσει τῆ γέννησις πρῶτον τασοῦτο τοῖς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω

A cujus plane etiam Gregorius Theologus in ejus Encomio mentionem faciens : « Solus ille, inquit.

σεβάσιον· τὸ γὰρ δὴ λέγειν ὅτι τοῦ κατὰ τὴν ἀνθρώπων νοουμένου μεῖζων ἐστὶ, ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ· τί γὰρ θαυμαστόν, εἰ μεῖζων ἀνθρώπου Θεός. *Nonne perspicuum est. Majoris vocem ad causam (id est, auctorem) æqualis autem ad naturam referendam esse? Ac nos istud ingenue admodum et candide fatemur. Fortasse etiam dixerit alius quispiam, sermonem nostrum acriori animi contentione prosequens, inferius habendum non esse, ad hujusmodi causa seu auctore, nullam causam seu auctorem habente, proficisci. Nam et qui ab eo, qui principio caret, originem trahit, ejus quoque gloria partem sibi vindicat. Et accedit insuper queritionis prærogativa, res tanta tamque veneranda, iis certe quidem, qui mente præditi sint; nam quod ratione humanitatis Pater Filio major intelligendus sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice. Quis enim mirum, Deum homine majorem esse? Ipsum Hilarius, aliique. Ac ne pluribus morer, laudata Gregorio Athanasii veritatis aperta confessio, qua unus ipse in Spiritu præstitit, quod tantus Nicænæ Patrum conventus in Filio, ista sunt in catholica illa epistola Athanasii nomine omniumque episcoporum Ægypti : Ἄλλ' οὐδὲ ἀπλησθησαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλὰ μάλλον συνεδόξαζον αὐτὸν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μὴ εἶναι τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότητα. *Sed neque Spiritum sanctum a Patre et Filio alienum senserunt: quin potius una cum Patre et Filio eum glorificaverunt, in una sanctæ Trinitatis fide; propterea quod una sit in sancta Trinitate divinitas.* Hæc Athanasius, non ut novam fidem, sed ut ipsam Nicænā, pluribus explicans, quod Patres Nicæni explicata Filii theologia, sic paucis de Spiritu sancto extulerant : Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· *Et in Spiritum sanctum.* Aliis fatigare religiosissimum principem haud satis opportunum, cum tota quæstio de uno illo verteretur Arianico dogmate et Nicænā fide, adjectis etiam Eunomii ac reliquorum Spiritus sancti impugnatorum stolonibus, quos perinde solers vinitor ac agricola Athanasius, ea confessione excidit, secutaque in synodus, quæ in Constantinopolitana, Damaso Romano antistite, fuit. Antequam vero manum ex tabella, quandiu in Athanasiano Symbolo sumus, quas representat Genebrardus editiones : Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευτὸν. Παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, habent; perindeque citat Joannes Plusiadenus pro concilio Florent., alia vero Græca, illud καὶ Υἱοῦ non habent; quod ex diverso studio ac fide sive interpretum sive scribarum ita factum est; uti etiam in Græcis, quæ exstant in vii synodi, vox illa desideratur, quam quidam in eis existitisse autumant. Ut ut sit, Græci pro authentico, certoque Athanasii non habent. Hinc objicienti catholico : Ἀπίται ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας στυλοὺς ὁ ὁσίος τῶ ἐντι καὶ ἱερός Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἐκ τούτου πίστεως, ἣν ἐξέθετο πρὸς Διθέριον πάπαν, ἥς ἡ ἀρχή, «Ὅστις ἀνβούληται σωθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητέον, οὐ κτιστὸν, οὐδὲ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν.» *Et sane primus ante alios, magna Ecclesiæ columna divinus et sacer Athanasius in suæ fidei professione, quam Liberio papæ exhibuit, cujus illud initium est : « Quicunque vult salvus esse. » Spiritus sanctus, ait, a Patre et Filio, non factus, non creatus, nec genius, sed procedens. Τί πρὸς τοῦτο λέγεις εἶπαι; οὐκ ἔστιν ἄνωγος οὗτος καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος· Ἄν quidquam oppones? Nonne est**

(91) Orat. 21.

aut cum valde paucis ausus est veritatem scripto profiteri. » Hanc vocans Veritatem, quam is ad Julium Adei professionem scripsit.

De hac autem nostra fide, nos quoque eam competentia summæ necessaria capita paucis conscripsimus, quæ tu quidem, amice, a me postulasti : nunc autem, tibi reddita habes, quamvis non satis strenue, et quantum sufficiat, sed provirili nostra facultate, quanta nimirum donavit Deus pro meæ lectionis exiguæque diligentia modulo ea subministrans. Quin ne hæc ipsa quidem dicturus eram, quod et initio operis præfatus sum, nisi certo a Sanctis prædicari nossem, eorumque auctoritates in promptu haberem. Mihi enim semper quidem ea inita ratio est, ut superiores, et in eis optimos, sequar; præsertim vero in divinis eam mihi indixi servandam consuetudinem, ut nihil sentiam, nihil dicam, quam quod Scripturæ visum sit, divinoque Spiritu edoctis Ecclesiæ magistris : nihil denique scribam, cujus non apertam certamque auctoritatem, ex sacra Dei Scriptura, ejusque interpretum, quos Dei Ecclesia et laudavit, et suo præconio claros reddidit; idque manifeste liqueat ex illis quæ edidimus, magisque clareat, modo solum ea quæ scripta sunt, sine dolo rectoque iudicio percurrat. Nihil enim prorsus a me ipso intuli, sed id solum, quod ea quæ diversis locis a sanctis dicta sunt, ipse hic collegi, ad eorum qui lecturi sunt, firmandam fidem, ejusque veritatem constabiliendam. Quanquam ne id quidem facturus eram, nisi tu a me exegisses, at neque te exigente, si tibi et otium et libri et eruditionis facultas ad hæc sparsim posita colligenda, ac memoriæ peni repouenda brevi sententia comprehensa, suppeterent: ne videamur superbe aggredi ad hæc conscribenda, ac diaboli morbo laborare⁶⁶, cujus vel nudam speciem necesse est ut procul amandemus.

Simile igitur aliquid feci, ac si quis, quam prostemur fidem accipiens, nempe, « Credo in unum Deum, » et quæ sequuntur, id illo probari diceret Scripturæ testimonio, istud alio aliudque alio. et sic deinceps in finem usque; unde neque meipsum

⁶⁶ 1 Tim. III, 5.

sanctus iste et Ecclesiæ doctor? Opponit Rhacendita : "Άγιον μὲν καὶ διδάσκαλον ἔχω· πλὴν ἀμφιβάλλω μὴ εἶναι τὴν ῥῆσιν ταύτην γνησίαν αὐτοῦ· Per me sanctus est et doctor; attamen sententia a te allata in dubio est, un legitima sit; nec is aliter vindicat, quam ex communibus, quod scilicet his affinia aliis locis non suspectis idem Athanasius dicat; quod utique ipsum non sufficit, nisi et libri authentici sint facientes fidem aliaque adminicula. Quod non satis occurrit in eo Symlelo; vix enim exstat. præterquam in Recentiorum collectaneis, librisque eorum polemicis, quibus ipsum vel impugnant, vel etiam defendunt: id jure volunt illi, qui aiunt non haberi in Græcorum libris, non enim sic stupidi videntur, ut neque Græcè haberi. Observandum et quod Plusiadeno,

αὐτὸν ἐγκωμιάει μνηστῆς, « Μόνος ἔκεινο, ἠφθισιν, ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις, ἀπετόλμησε τὴν ἀλήθειαν ἐγγράφως ὁμολογήσαι· » ταύτην λέγων ἀλήθειαν, τὴν πρὸς ἐκεῖνον γραφεῖσαν ὁμολογίαν.

Περὶ δὲ ταύτης τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἡμεῖς τὰ συμπληροῦντα αὐτὴν ἀναγκαιότατα κεφάλαια ἐν ἐπιτομῇ συνεγράψαμεν, ἅπερ αὐτὸς μὲν, ὦ φίλος, παρ' ἡμῶν ἐζήτησας· ἤδη δὲ ἔχεις τῶν ζητηθέντων ἀπόδοσιν, εἰ καὶ μὴ γενναίως καὶ ἀρκούντως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, καθόσον ὁ Θεὸς ἐγάρριστο δηλονότι τῇ παρ' ἐμοῦ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν μικρῆ σπουδῇ τὴν χορηγίαν ἐπιμετήρησας. Καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα οὐκ ἂν εἶπον, ὃ καὶ ἀρχόμενος εἶπον, εἰ μὴ βεβαίως ἠπιστάμην παρὰ τῶν ἁγίων κηρυττόμενα, καὶ τὰς μαρτυρίας ἐξ αὐτῶν εἶχον προτιθέναι. Ἄει μὲν γὰρ ταύτην ἐπὶ πάντων τὴν συνήθειαν ἔχω, τοῖς προηγησαμένοις καὶ ἀρίστοις ἔπεισθαι, ἐξαιρέτως δὲ ἐπὶ τῶν θείων ἐμαυτῷ τὴν συνήθειαν ταύτην φυλάττεσθαι βούλομαι, μηδὲν φρονεῖν, μηδὲν λέγειν ὅπερ οὐ δοκεῖ τῇ Γραφῇ καὶ τοῖς μαθητευθεῖσιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας· ἠὲ μὴ ἔχω φανερὰ καὶ βεβαίαν τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Γραφῆς καὶ τῶν ταύτης ἐξηγητῶν, οὓς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπήνεσε καὶ ἀδόξασεν. Ὅ καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτεθέντων δῆλόν ἐστι, καὶ γινώσκειται καθαρῶς, εἰ τις μόνον ἀδόξως καὶ ἀπ' ὀρθῆς κρίσεως τὰ γεγραμμένα ἐπέλθοι. Ἄπ' ἐμαυτοῦ γὰρ οὐδὲν εἰσηγεῖκα πάντως· τοῦτο δὲ μόνον, ὅτι τὰ τοῖς ἁγίοις ἐν διαφορίοις ῥηθέντα τόποις, αὐτὸς ἐνταῦθα συνῆψα πρὸς τὴν τῶν πλεγομένων βεβαίωσιν καὶ ἀλήθειαν. Καίτοι οὐδὲ τοῦτ' ἂν ἐποιοῦν, εἰ μὴ παρὰ σοῦ τοῦτ' ἀπητούμην· οὐδὲ γε, εἴπερ ἦν σοὶ καὶ σχολὴ καὶ βιβλία καὶ τις δύναμις λόγου ταῦτα συλλέγειν σποράδην κείμενα, καὶ συμπαρασματοικῶς τῇ διανοίᾳ ἐναποτιθένα· ἵνα μὴ δόξωμεν ὑπερηφάνως εἶσθαι ἐπὶ τὰ ταῦτα συγγράφειν, καὶ τὴν τοῦ διαδόλου νόσον νοσεῖν, ἣν καὶ μέχρι τοῦ δοκεῖν ἀπορρίπτειν.

Ὅμοιον οὖν τι πεποίηκα, ὥσπερ ἂν εἰ τις τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἡμῶν λαθῶν, λέγω δὲ τὸ, « Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, » καὶ τὰ ἐξῆς, τότε μὲν, εἶπεν, ἐκ ταύτης συνίσταται τῆς γραφικῆς ῥήσεως, τὸ δὲ ἐξ ἐτέρας, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλης, καὶ περὶ πάντων

data hæc fidei professio dicatur Liberio papa, reliquis vero editis, ut et nostro Calecæ, Julio: quod et epigrapham nutantem reddidit, exque arbitrio adscriptam, suspicionem facit. Titulus emendandi magna pridem fuit licentia: nullusque probatus auctor, cui non alia plura ascripta sint; qui error et in sancta irrepsit divinaque officia et orologia, ut vocat Genebr. Quanta enim auctoris imperfecti, hominis non satis catholici, legimus nomine Chrysostomi? Quanta Fulberti Carnotensis, plurimumque incertorum nomine Augustini? Pseudo-Hieronymiana quedam abstersit justa sequentium pontificum censura. Hæc forte plura, quam pro loci ratione, ipsa forsitan ad ejusmodi monumentorum censuram non inutilia.

ὁμοίως μέχρι τοῦ τέλους. "Ὅθεν οὐδ' ἄξιον ἐπαίνων ἂν
 ἐμαυτὸν φησὶ τοῦτο κρίνω· πλὴν εἰ μὴ λέγει τις, καὶ
 οἶμαι δικαίως, ὅτι καθὼ μὴδὲν ἴδιον εἶπον καὶ ἀσύμ-
 φωνον τῇ Γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις, ἄξιός ἐπαίνων εἶμι.
 Τὲ γὰρ τὴν Πατέρων πίστιν καὶ ὁμολογεῖν καὶ συγ-
 γράφειν τοῦτ' ἐστὶ· διὸ πολλοὶ στεφανοῦνται. Εἰ δ' ἐπὶ
 τούτοις οὐ φημι δίκαιον ἀξιοῦσθαι ἐπαίνων, καθότι
 ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ἐγὼ εἰς τὸν κόπον αὐτῶν
 εἰσελήλυθα· πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ μέμψω. Ἐκάτε-
 ρον γὰρ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γραφῆς καὶ τοὺς
 ἁγίους ἀναθραμεῖται. Τὰ αὐτὰ γὰρ πάλιν ἔρω, ὡς
 οὐδὲν ἀπ' ἐμαυτοῦ ἴδιον εἶπον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τῆς
 ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ
 Ἐκκλησίας περὶ τῆς ὑγιοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως
 διδασκόμενα, ταῦτα ἐξελεξάμεθα, ἃ καὶ διὸ τὴν σα-
 φήνειαν ἰδιωτικῶς καὶ κεφαλαιωδῶς κατὰ τὸ δυνα-
 τὸν ἐν τῇ παρόντι σχεδιάσαντες ἐξεθέμεθα.

A ob eam collatam operam laude dignum existimo ;
 nisi quis forte dicat, ac puto merito, ea me ratio-
 ne laudem promeritum, quod nihil proprium dixe-
 rim, autve Scripturis sanctisque dissonum. Id
 enim Patrum fidem profiteri sit ac conscribere ; quo
 nomine multi coronantur. Sin autem idcirco di-
 cam laud æquum esse me laudem consequi, quod
 alii laboraverunt, et ego in laborem illorum intra-
 vi ; longe potiori ratione nec par fuerit inde mihi
 vituperium creari. Utrumque enim in Scripturæ
 doctrinam sanctosque redibit. Eadem enim rursus
 dico : Nihil a me atque proprium me dixisse, sed
 quæ ab Scriptura sacra ac Dei Ecclesiæ magistris
 docentur de sana Christianorum fide, hæc selegis-
 se ; eoque ipsa claritatis causa rudi sermone pau-
 cisque perstringendo quoad licuit, defunctorie le-
 viorique opera in præsentī libro exposuisse.

ANNO DOMINI MCCCLV.

JOANNES CYPARISSIOTA

NOTITIA

FABRIC., *Biblioth. Gr.* ed. Harles, t. XI.

JOANNES Cyparissiota, cognomine Sapiens, Palamæ ipsi suppar, post ann. 1360 scripsit Παλαμικῶν παραδόσεων, *Palamiticarum transgressionum* libros 4, ex quibus primum et quartum vulgavit Combesius Græce et Latine in Auctario novissimo, parte secunda, p. 68 et 85-105. [Inde Latine in *Bibl. max. Patr. Lugd.* tom. 21, p. 476-489.] Liber secundus et tertius adhuc inediti latent, sicut et alia spissa ejus opera quatuor adversus eundem Palamam, ut 1) Λόγοι 8, adversus Palamæ tomum ejusque novam fidem : 2) alii λόγοι 8 criminationibus Palamæ in adversarios de Lumine increato respondentes, ac aliquot questionibus omnem de illo considerationem complectentes. 3) Λόγοι tres (quorum primus in capita 75 dispescitur) contra Palamitarum anniversarias in adversarios diras et exauctorationes, sive contra illorum ἀποστασίαν. 4) opus Anti-Palamiticum, unum cætera fere omnia æquans magnitudine, et ante illa etiam ab Cyparissiota publicatum.

Exstat et aliud istius Cyparissiotæ huc spectans, et simul mysticam tradens theologiam, opus subtile et eruditum, quod inscribitur Ἐκθεσις στοιχειώδης ῥήσεων θεολογικῶν, *Expositio elementaria eorum, quæ de Deo a theologis dicuntur*, in decem decades tributa, 1) de theologia symbolica ; 2) de theologia demonstrativa ; 3) de divinis enarrationibus ; 4) de divinis nominibus eorumque origine et informatione ; 5) de proprietatibus divinorum nominum ; 6) de apparitionibus divini luminis ; 7) de divina participatione ; 8) de infinitate Dei in creaturis ; 9) de infinitate in Deo ; 10) de divina simplicitate. Hoc opus Græce repertum Messanæ in Sicilia in bibliotheca D. Joannis Lascaris, Franciscus Turrianus Latine cum scholiis editum dedicavit Antonio Augustino, archiep. Tarraconensi, Rom. 1581, 4 ; unde recensum Latine in Bibliothecis Patrum Coloniensi, tom. XI, et Lugdunensi, tom. XXI, p. 377. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 1246, sunt Joan. Cyparissiotæ 1) Palamitarum transgressionum libri 4. Secundus ineditus ; inc. : Πρόδηλον μὲν οὖν ; tertius etiam inedit. Ὅσα μὲν οὖν. 2) Libri octo adversus Palamam, ejusque novam fidem ; inc. Ὡς ἀνδὲ καὶ δὲ ὦν. 3) Libri octo, criminationibus Palamæ respondentes ; init. Τὸ τρίτον βιβλίον πρὸς τὰς καθ' ἑμῶν. 4) Libri tres contra Palamitarum ἀποστασίαν ; init. Τὸ τέταρτον βιβλίον πρὸς τὰς. 5) Adversus Nilum Thessalonicens. Antirrheticorum libri quin-

que; inc. Τῶν μὲν ἡγησαμένων βιβλίων τὸ τε πρότερον. Add. Montfauc. *Bibl. biblioth. Mss.* p. 732 E et 776 C de codd. Paris. (HARL.)

Scripsit Cyparissiota post Nicephori Gregoræ obitum, cujus cadaver Palamitis ludibrio habitum indignatur libro IV *Palamiticarum transgressionum*, ubi statum miserum Ecclesiæ CPolitanæ sub patriarchis Palamiticis per decem quæstiones depingit. Natus Gregoras ann. 1295, non ante ann. 1360 obiit, cum historiæ telam usque ad ann. 1359 pertexam ab eo habeamus. (FABR.) V. Saxii *Onom. lit.* II, p. 380, ad ann. Chr. 1370. — Oudin. *Comm. de SS. Eccl.* tom. II, col. 1062 seq. ad ann. 1360, qui adnotat, *Expositionem elementariam*, s. *matariarum* haberi Græce in bibl. regis Hispan. et Romæ inter libros, quos Turrianus dedit societati; et Henr. Wharton. in *Append. ad Cavei Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 65, ad ann. 1360. (HARL.)

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΩΤΟΥ
ΤΩΝ ΠΑΛΑΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ
ΛΟΓΟΣ Α΄.
CYPARISSIOTÆ
PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM
SERMO I.

Quod non licet Joannis Cyparissiotæ Palamicum omne opus in meo Auctario vulgare, ac quale spisso volumine majore, charta bombycina explicata continet gaza Regia; unum ipsum justo par tomo, si quando cum Latina versione juris publici fieri contigerit, docti alicujus curis ac merito: quodque vero fas non est, hoc in pulvere versanti, Auctorem tantum, et qui in manu sit, ejus mihi oblata copia insalutatum relinquere, et ut nostro Calecæ eadem ipsa palæstra ipsi æqualem, Palamitarumque profliganda inopia portentosaque nugacitate pridem sodalem, non et antistitem, mea hac Antipalamica lucubratione, leviore saltem addam munere: operæ pretium putavi, ut ex tanta ejus λόγων (quos vocat) segete, ac in quos βιλία (Libros) dividit, Vir vere sapiens (quod ei singularissimè nomèn multiplex eruditio, altaque divinarum humanarumque rerum cognitio, magnifico titulo peperit) unum omnium primum e quatuor primi libri, λόγων, tibi hic, lector reponerem: quod illo, quidquid est Palamici furfuris, ejusque originum, luculentissime expressum elisumque sis deprehensurus, et ut is unus, omnium loco tibi esse possit, si modo cum Caleca contuleris. Ipsa auctoris ætas, ex illo tibi clara erit; nedum quod ita post Palamam et Isidorum, Palamitarumque Tomum (haud secus ac Calecas) scribit, sed et quod annos quingentos septuaginta, ac iis plures, ab Iconomachorum cœpta hæresi, ad suam inde ætatem statuit: quo falso omnino Coccii aliorumque calculos ostendit (et si Colonienses secuti sunt) quibus existimatum spectare ad xi circiter sæculum: eo scilicet quod ejus duntaxat decades viderant; ex quibus ad ætatis ejus epocham id unum certum habemus, non excessisse Euthymii ætatem, ex cujus Panoplia Maximi locum in suos derivavit alveolos. Parturio et diatribam evoluta serio volumine, ne quid, lectori desit hic, quod in rem tuam videatur.

INDEX CAPITUM.

1. De pace, et quod eam Palamas dissolverit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ causa sermonum.
2. Non posse Palamitas quidquam negare Palamæ lucubrationum, vel cujusquam eorum, qui post eum fuerunt
3. Quomodo Palamas exitiosum dogma ab errore et contentione auspicatus sit.

A

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

- α'. Περὶ εἰρήνης, καὶ ὅπως ταύτην παρέλυσεν Παλαμῆς, πρὸς καιρὸν συγχωρηθεὶς καὶ τίς ἡ τῶν λόγων αἰτία.
- β'. Ὅτι οὐ δύναται Παλαμίται ἀρνήσασθαι τὴν τῶν Παλαμῆ συγγραμμάτων, ἢ κἀν τινοσ τῶν μετ' αὐτόν.
- γ'. Ὅπως ἐκ πλάνης καὶ φιλοσεκτικῆς ἤρξατο Παλαμῆς τοῦ δόγματος τοῦ ἀθεοῦ.

- δ. Ὅπως τὰ τῆς πλάνης συμπτώματα, ὡς A 4. *Erroris vitia jactare atque referre, ut propria sua autouti κατορθώματα λογογραφῆι.*
- ε. Ὅπως ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑαυτοῦ λόγων τὸν τῆς πλάνης ὡς φῶς συνιστάμενον τὸν ἀνοικοδομηθῆναι Θεόν, πάντα κομπάζοντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ.
- ς. Ὅπως ἐκ τῆς ἐπισυναγωγῆς τῶν τοιούτων λόγων ὁ τῷ Παλαμῶ φαντασθεὶς ἀνούσιος Θεὸς δημιουργὸς καὶ διοικητὴς ἀναφαίνεται πάσης κίσεως, καὶ τέλος πάσης μακαριότητος.

ΚΕΦΑΛ Α'.

Περὶ εἰρήνης· καὶ ὅπως ταύτην παρέλυσεν Παλαμῶς, πρὸς καιρὸν συγχωρηθεὶς· καὶ τίς ἡ τῶν λόγων αἰτία.

Εἰρήνης οὐδὲν οἶμαι θεϊότερον, ὥσπερ δὴ καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐδὲν χαλεπώτερον· δεῖγμα δὲ τοῦ ταῦτ' ὀρθῶς εἰρησθαι καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· εὐθυμία γὰρ καὶ πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ καὶ νόμων συνεισφοραὶ, καὶ δικαστήρια· ἔμποροι τε καὶ γεωργίαι· καὶ τεχνῶν κράτος, καὶ φιλοσοφίας σπουδαὶ καὶ συνοικίσεις ἀνθρώπων καὶ φίλων συνουσίαι καὶ γάμων ἐπιμειξίαι, καὶ πᾶσα πάλαιον εὐδαιμονία, εἰρήνης καρποὶ· καὶ τοῦ ταῦτα συρρεῖν ἅπαντα ἐκ τοῦ ταύτην καλῶς ἀσκεῖν ἀφορμή. Τί δ' ἂν ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐποιεῖς, σπενθόμενων πρὸς ἀλλήλους; Γῆς εὐφορία, θαλάττης εὐπλοία, καταστάσεις ἀέρων, σωμάτων εὐχροίαι· ὕγραι, εὐτοκίαι, καθαρεύουσαι πρὸς τὴν χρεῖαν αἰσθήσεις, ἔδδοιο μνήμαι. Ἀλλὰ καὶ ἐν μουσικῷς ἡ ἐνόησις· καὶ ἐν γεωμετρικῇ τὸ πολυύμνητον ἡ ἰσότης. Καὶ τὸ πρὸς εἰρήνην τὰ οὐράνια ἀντιφθέγγεσθαι σώματα, καὶ πάντα τῇ εἰρήνῃ καὶ συνδεῖσθαι καὶ συνεχέσθαι, εἰρήνης ἔργα. Καὶ τί δεῖ παρατείνειν, κρατούσης ἐπὶ πλεόν τῆς εἰρήνης ἐν τοῖς θεοῖς, καὶ πανταχοῦ τῆς Γραφῆς αὐτὴν φέουσης καὶ περιηχοῦσης πρὸς ἅπαντα; « Δόξα, » φησὶν, « ἐν ὑψίστοις Θεῶν, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Δοκεῖ μοι, καθάπερ ἐν ἀγγέλοις τὸ κράτιστόν ἐστιν ἰδεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρηκέναι τὸ κράτιστον τὴν εἰρήνην, ἡ συναγωγὴ· ἐστὶν αὕτη καὶ σύνδεσμος ἀσφαλῆς τῶν τ' ἐν οὐρανῷ ταγμάτων, τῶν τ' ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων· καὶ τοῖς μὲν, εἰς δόξαν Θεοῦ, ἐκεῖνοις δ' αὖ εἰς τὴν παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς γενομένην εὐδοκίαν ἠϋτέρεται· μᾶλλον δ' εἰπεῖν, αἰετὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἡ εἰρήνη ἐπὶ τῆς γῆς ἐπέφανεν εἰς δόξαν μὲν τοῦ ἐν ὑψίστοις Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εὐδοκίαν δὲ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. Ἀλλὰ τοῦ γὰρ εἰρήνην αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐκίλεσε, καὶ σωτήριον ἔθηκεν.

Καὶ σχολῆ γ' ἂν ἐξαριθμῆσθαι τὰς ἀπανταχοῦ περὶ τῆς εἰρήνης ἀνυμνηθείσας τοῖς θεολόγοις φωνάς. Τὸ γὰρ δὴ μέγα τοῦτο καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαῖον τοῦ Σωτήρος ὑπὲρ ἡμῶν μυστήριον, καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ μετὰ φιλανθρωπίας ἀρρήτου κήρυξ, καταλλαγὴ πρὸς Θεὸν καὶ εἰρήνη προσε-

¹ Luc. II, 14. ² Galat. VI, 16. ³ Act. XXVIII, 28.

recte facta ac munera.

5. *Quomodo ex multis diversisque libris suis ac sermonibus, novum erroris Deum luminis in modum consistentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei sunt.*

6. *Quomodo ex talium sermonum aggregatione, quem Palamas comminiscitur, ipsum non vere existentem ac substantia Deum, creator apparent arbitere que omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis.*

CAPUT I.

De pace, et quomodo eam Palamas dissolverit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ causa sermonum sit.

Pace nihil puto divinius, uti nimirum etiam bello et pugna rixaque nihil molestius. Hæc sic recte dicta esse, humanæ res omnes ipsæ argumento omni, Etenim hilaritas et securitas, publici conventus, festa item et legum collationes et judicia, mercimoniamque et colendorum agrorum compendia atque artium vigor, philosophiæque studia et virorum contubernia amicorumque congressus et mixta conjugia, urbiumque omnis felicitas, pacis fructibus sunt ascribenda: et ut hæc omnia confluant, ea ratio est, quod hæc rite colatur atque vigeat. Quid vero quis de anni tempestatibus dicat, cum aliis aliæ quodam pacis junguntur foedere? terræ fertilis proventus, faustæ navigationes, aeris serenitas et temperatio, corporum venustas: saniatum munera, felices partus, sensuum illibatus usus, nihil fallaces memoriæ. Quin in musicis quoque unitas, inque geometria æqualitas, summam laudem habent. Ut item ad pacem cœlestia respondeant corpora, cunctaque pace tum committantur tum contineantur ac conserventur, pacis sunt effecta atque opera. Et quid vero necesse sermonem protrahere, cum in divinis pax magis vigeat, eamque ubique Scriptura ad omnia canat ac circumsonet? « Gloria, » inquit, « in altissimis Deo, et in terra Pax: in hominibus bona voluntas ¹. » Videtur mihi, velut in angelis præstantissimum est videre Dei gloriam, sic nimirum etiam in terra præstantissimum appellasse pacem, quæ ipsa eadem coæ ætatio est, tutumque vinculum, tum beatorum, cœlo spirituum atque ordinum, tum in terra hominum; atque illis quidem in Dei gloriam paratam esse; his vero ad eam quæ a Deo in eos facta est, bonam voluntatem. Quin imo ipsum Dei Verbum ipsa pax, in terra apparuit, in Dei quidem ac Patris, qui in altissimis est, gloriam; humani vero generis propensam bonamque voluntatem. Alio namque loco « pacem » eum « super Israelem » vocat ², et Salutare gentibus ³.

Vix sane enumerare liceat, quæ de pace ubique voces theologis celebratæ sunt. Magnum namque illud, ac quod vim omnem mentis excedit, Salvatoris pro nobis mysterium, ejusque ad nos, nulla verborum vi explicabili clementia, descensus, reconciliatio cum Deo ac pax, appellatum est ⁴. Et

⁴ II Cor. V, 18; Coloss. I, 20.

«Pax Dei,» inquit, «quæ exsuperat omnem sensum⁹;» Pacem nimirum eam, quæ exsuperet omnem sensum, vocans, qua supra quam Deus factus homo, nos, qui inimici eramus, sibi ipse reconciliavit; quo quid decentius ad eximiam pacis astruendam præstantiam?

Enim vero audivi et pacem progredientem ac revertentem, si indignus fuerit, qui eam suspiciat, quanquam Pax tibi⁶, Pax viro tuo, Pax filio parvulo⁷; quanquam Deus pacis⁸ cunctaque sus de que Scripturæ, pacis sunt plena. Quin imo rite animi attendentibus, omnis quanta est, pax sit et securitas; nescio tamen quomodo novæ nunc inventores fidel longa protenderunt oppositionum deliria, eo scilicet sine ut unionem, quæ in Deo est, divellant, nosque a dulcissima pace abrumpant. Ubique enim cum excessu quod contrarium est diligentes, magnum pacis munus dissolvere; tantasque omnium mentibus injecerunt ineptias, ut non solum a verissimis decretis avocare studerent, nihilque eorum quæ ad Christianos a principio attinent Inconvulsum sinere contenderent, sed et nos ipsos perplexos redderent, quibus scripsere libris, dubitantes, num omnino homines existant, Deique figmentum audire sustineant, qui tanta in illum temulentorum more deblaterent. Neque enim aliam existimo Apostolum⁹ dicere defectionem, in extremis temporibus futuram, quam utique hanc omnium unam: quatenus scilicet aliæ, eorum quæ Dei sunt aliquid ponentes, quod reliquum erat sublatum ibant, hæc autem impudentissima superstitio ac religio, quidquid Dei est, semel honorare recusat. Quanquam enim concrepantibus buccis aliquid de illo videatur dicere, iis tamen qui sensum attendant, eorum, quæ loquuntur, omnimodam impietatem statuit, Deique (ut sic dicam) extinctionionem: quæ plane una, aperte nudam ipsam paramque defectionem designant, ita nimirum, tantoque excessu in bonum pacis procacia investiti sunt, quanquam maximus Deus et Salvator noster Jesus Christus¹⁰, post omne salutis nostræ expletum negotium, quod discipulos ad prædicationis munus præmittebat, eorum ante componens animos, securasque mentes reddens, quibus ait, «Pax vobis¹¹,» non cessavit donec hæc primum dicere injungeret, esse se magis auctorem atque arbitrum pacis confirmans¹², quod in aliis dixerat: «Pacem meam do vobis¹³,» hoc denuo ipse adiungens, sicque perorando, «Pax vobis,» in eum modum apostoli munus illis concedit, rem scilicet nullis satis laudibus celebrandam: «Sicut misit me Pater meus, et ego mitto vos¹⁴,» et illos honore afficiens, et dignitate augens.

Sin autem etiam ante omnem Christi prædicationem atque ad eam præparationem, pacis pro-

ρηται. Καί, «Ειρήνη τοῦ Θεοῦ,» φησίν, «ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα.» εἰρήνην αὐτὴν δῆπου περιφανῶς πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν καλῶν, καθ' ἣν ἄνθρωπος ὁ Ὑπέρθεος γενόμενος, ἡμᾶς ἐκπολεμωθέντας διήλλαξεν ἐαυτῷ· οὐ τί ἂν γένοιτο πρεσβυτέρου εἰς παράστασιν τοῦ τῆς εἰρήνης ὑπερφουδῶς;

Ἀκήκοα δὲ καὶ εἰρήνην προελεγμένην καὶ ἀντιστρέφουσαν. ἂν μὴ ἀξίως ὁ ταύτην ὑποδεχόμενος ἦ· εἰ καὶ Εἰρήνη σοι· Εἰρήνη τῷ ἀνδρὶ σου· Εἰρήνη τῷ παιδαρίῳ· εἰ ἢ καὶ Ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, καὶ πάντ' ἄνω καὶ κάτω τὰ τῆς Γραφῆς, εἰρήνης ἀνέπλω· μᾶλλον δ' ἄπασι τοῖς ὀρθῶς προσανέχουσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως οἱ τὴν νέαν νῦν ἀνευρόντες πίστιν μακροῦς ἐξέτιναν ἀντιθέσεων λήρους, ἐφ' ᾗ τὴν μὲν ἐν τῷ Θεῷ διασπάσουσιν ἔνωσιν, ἡμᾶς δ' ἀποβῆξουσιν τῆς ἰδίου εἰρήνης· πανταχοῦ γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς τὸναντιον ἀγαπήσαντες, τὸ μέγα τῆς εἰρήνης διέλυσαν χρῆμα· καὶ τοσαύτην ἐνέθησαν ταῖς ἀπάντων ψυχῶν τὴν ἀκαιρίαν, ὡς μὴ μόνον τῶν γησιωτάτων ἀποστῆσαι σπουδάσαι δογματῶν, καὶ μηδὲν τῶν εἰς Χριστιανούς ἐξαρχῆς ἀνηκόντων ἀκίνητον εἶσαι φιλονεικῆσαι, ἀλλ' ἀμφιδόλους καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν τοῖς περὶ αὐτῶν καταστῆσαι λόγοις, διαπορούοντας, εἴπερ ὅπως εἰς ἀνθρώπους τελοῦσι καὶ πλάσμα λέγεσθαι Θεοῦ καταδέχονται, τοσαῦτα πρὸς αὐτὸν ἐμπαροινῆζαντες. Οὐδὲ γὰρ ἄλλην οἶμαι τὸν Ἀποστολον τὴν ἀποστασίαν ἐν ἐσχάτοις εἰρηκέναι γενῆσθαι καιροῖς, ἀλλ' ἡ δῆπου ταύτην τῶν ἀπιστῶν μὴν· παρῶν ἐκεῖναι μὲν εἰ τῶν τοῦ Θεοῦ τιθέμεναι, τὰλλ' ἀνήρουν· ἡ δ' ἀναίδης αὐτῆ θρησκεία καθάπαξ ἀπαναίνεταί τι τῶν τοῦ Θεοῦ τιμῆσαι. Κἂν γὰρ τοῖς ψόφοις τῶν ὀνομάτων εἰ περὶ αὐτοῦ λέγειν δοκῆ, ἀλλὰ τοῖς τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων σκοποῦσι παντελῆ τὴν ἀθεταν παρίστησιν· ἃ δὲ μόνον περιφανῶς γυμνῆν αὐτὴν καὶ ἔκρυστον τὴν ἀποστασίαν δείκνυσιν· οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς εἰς τὸ τῆς εἰρήνης ἐξὸς ἄγαθόν, καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὸ πᾶσαν ἐκπληρῶσαι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, ἐπειδὴ τοῦς μαθητὰς ἐπὶ τὸ κήρυγμα προῦπεμπε, προκαταστήσας, αὐτῶν τὰς γνώμας, καὶ τὰς ψυχὰς, ἐν τῷ φᾶναι προσφαλισάμενος, «Εἰρήνη ὑμῖν,» οὐκ ἐνέμεινε μέχρι τοῦ ταῦτα προειπεῖν ἐγνωκέναι, βεβαίῶν ὡς αὐτὸς ἂν εἴη μᾶλλον ὁ τῆς εἰρήνης πρύτανις, ὅπερ ἐν ἄλλοις ἔφησεν, «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν,» οὕτω πάλιν καὶ αὐτὸς ἐπειπὼν, «Εἰρήνη ὑμῖν,» οὕτω τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ· ἐγγειρίζει, τὸ πολυμήνητον ἐκεῖνο· «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ μου, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς,» καὶ τιμῆσας αὐτοὺς καὶ ἀξιώσας.

Εἰ δὲ καὶ πρὸ πάντων τῶν Χριστοῦ κηρυγμάτων, καὶ τῆς κατ' αὐτὰ παρασκευῆς, τὸ τῆς εἰρήνης

⁹ Philipp. iv, 7. ⁶ Matth. x, 13; Luc. x, 6. ⁷ I Par. xii, 18; IV Reg. iv, 6. ⁸ I Cor. xiv, 33. ⁹ II Thess. ii, 5. ¹⁰ Tit. ii, 23. ¹¹ Joan. xv, 19, 21. ¹² Luc. x, 5. ¹³ Joan. xiv, 27. ¹⁴ Joan. xv, 24.

ἐπηγγέλται ἄσπασμα, καὶ πάσης αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἄ
 μισοτελεστίας προήγγέλται, τίνες ἂν εἴεν οἱ γε
 πρότερον καὶ νῦν αὐτὸ παραλείβειν ἰσπουδακότες,
 καὶ μηδὲν ἀγνωμοσύνης παραλιπόντες, ἀναίδη
 εὖτω κατὰ πάσης κεχωρῆκασιν τῆς ἡμῶν εἰρήνης,
 ἐξώσαι πρότερον αὐτὴν ἐνθυμηθέντες; ἀπὸ Θεοῦ,
 εἶτα καὶ τῶν ἐν ἡμῖν σπουδασμάτων; Ἄρ' οὐκ εὐθύς
 ἐξαρχῆς τὴν ἑαυτῶν παριστώσι περὶ τὸ ὁμόψυχον
 ὑπεροφίαν, καὶ ὅπως ἔλαχον περὶ τὸ δυσσεβεῖν
 αἰρεῖσθαι φύσει; Ἄλλὰ ταύτης μὲν τῆς κατὰ
 τῆς εἰρήνης λύτης, ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι κατὰ διαφό-
 ρους ἀρξάμενοι χρόνους, τελευτώντες εἰς Παλαμῶν
 ἦσαν ἄνδρα, τὸν νοῦν ἀδέχαιον· ἀλλόκοτον περὶ
 τὴν θρησκείαν· ἀπερίσκεπτον περὶ τὸ παραστᾶν
 ἕπαν· ὄρον τοῦτον ἔγνωκῶτα φιλονεικίας, οὐκ ἂν ἡ
 φύσις πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπετῆδευεν, ἀλλ' ἂν ὁ τῆς
 ζωῆς αὐτῷ χρόνος ἐξεμέτρησε. Τοιαύτην οὕτως
 τὴν ψυχὴν περιφέρων, καὶ τοῦτις τοὺς ἄλλους ὑπερ-
 βιλεῖσθαι ζητῶν, ὅπου τὸ νικᾶν πλεον τὸν περὶ Θεοῦ
 κίνδυνον αἰρεῖ, περιρῆσι τὸ πρῶτον καιρὸν ἐπιδει-
 ξεως ἀνερευνώμενος, φιλοπονῶν περὶ τὰ ἐλάχιστα,
 καὶ τῷ κρατεῖν ἐν ἐκάστῳ μάλα φιλοτιμούμενος·
 πάντα κινῶν καὶ μηδὲν παραλείπων ὑπὲρ τοῦ πρὸς
 ἕπαντα φιλαρχεῖν αἰρεῖσθαι· καὶ πᾶς ἦν αὐτῷ σύλ-
 λογος ἡμέρας ἐκάστης, εἴτ' ἐκ πλειόνων εἴτ' ἐξ
 ἐλαττόνων συνεκροτεῖτο, θορόβου καὶ ταραχῆς ἀνά-
 πλεως.

Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἐφειστήκει πᾶσαν ἐφ' ἡμῶν
 ἀνομίαν συντελεσθῆναι, καὶ γενέσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς
 ὡσεὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα· καὶ πᾶν μὲν ἐξανδρα-
 ποδισθῆναι τὸ γένος, πᾶσαν δ' ἐρημωθῆναι πόλιν,
 καὶ καταπατηθῆναι τὰ Ἅγια Περσῶν βεβήλοις
 ποσὶ, καὶ τὴν αὐτῶν ἀντισηκῶσαι παρανομίαν καὶ
 ἀσελγείαν τοῖς ἡμετέροις θεοῖσι καὶ σεβάσμασιν (οἶα
 τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα!) θρασύτερον δ' ὕβριστῆς
 ἐμπεπωκῶς οὗτος, Λυδὸς εὐθύς ἦν εἰς πεδίον, καὶ
 θαλδὸς εἰς εὐπρηστον ὕλην· καὶ ὡς περ τοῖς ἄλλοις
 ὁ τῶν σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων διεθροῦς διεπο-
 νήθη καὶ πεπραγματεύεται, μακρότερόν που τούτῳ
 ἐτῶν ψυχῶν ἐξήνυται δηλητήριον· ὡς ἂν κατ'
 ἔμφω καὶ ψυχαῖς θάνατον καὶ σώμασιν δλισθὸν
 ἐπέγοιεν.

Γενεὰ τις ἀναφανείσα παρακικραίνουσα· γενεὰ δ'
 ἐξοστραμένη, καὶ Θεὸν ἐπ' οὐ θεοῖς παρεικάζουσα·
 διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς παρεικάσει αὐτοὺς ἐπ' οὐκ
 εἶθις διενόηθη, καὶ μὴν ἐξετέλεσε, μικροῦ πᾶν
 αὐτῶν ἐξαναστήσας τῆς γῆς τὸ σύστημα· καταπροί-
 μενος μετ' ὀργῆς εἶθις ἀσυνέτω, καὶ ἄρχοντι πονη-
 ριάτῳ παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν.
 Καὶ νῦν τὸ περιλειφθὲν τῆς ὀργῆς λείψανον, μηδὲ
 μετὰ τὴν πληγὴν εἰς πείραν ἦκον, εἰ που εἰ τῆς
 εἰρήνης ἔχον; περιλείπεται, καταβράβηται καὶ συν-
 τρεψίαι προθυμούμενον, μεθ' ὅσης τῆς ἀναιδείας σοβεῖ,
 τὰ μάχης καὶ θορόβου καὶ πάσης ἄλλης ἀκαθαρ-
 σίας ἀνάπλεω περιάγον καὶ θεατρίζον δόγματα·

nuntiata indictaque salutatio est, inque omni re
 sacra, ac mysteriorum celebratione ipsa apud nos
 prænuntiatur, quinam esse dicendi sunt, qui prius
 nuncque ejus bonum dissolventes, nihilque impro-
 bitatis missum facientes, tanta impudentia in om-
 nem nostram grassati sunt pacem, hoc cogitantes ut
 a Deo prius, tumque etiam ab humanis studiis atque
 moribus eam profligarent? Num igitur statim a prin-
 cipio, suam ostendunt, quod ad concordiam attinet,
 superbiam, quove prælitum ingenio sint, ut sponte sua
 impietati concedant? Verum hunc quidem adversus
 pacem furorem, in aliis alii diversis temporibus au-
 spiciati, postremo ad Palamam devenerunt; virum
 scilicet, inconstanti animo; superstitione Deique cul-
 tu portentosum; quidquid negotii vertatur, impru-
 dentem ac inconsideratum: qui hunc contentionis
 finem noverit, non quem natura justæ necessita-
 tis causa statuerit, sed quem vitæ illi tempus om-
 ne protulerit. Ejusmodi ille animum circumferens
 hocque reliquis præcellere quærens, quo victoria dis-
 putatione de Deo majus periculum fecit, circuibat
 primum occasionem rimans sui ostentandi, in mi-
 nimis operam magnopere adhibens, atque in om-
 nibus primas ferre etiam atque etiam ambiens;
 nullum non suum movens autve quicquam omittens,
 ut in omnibus præesse velle ac dominari videretur;
 omnisque illi quotidie conventus, sive plures, sive
 pauciores confluerant, plenus tumultus et perturba-
 tionis abibat.

Postquam vero tempus advenerat, ut omnis in no-
 bis consummaretur improbitas, essentque nostra
 Sodomæ ac Gomorrhæ haud dissimilia; atque ut
 tota natione in servitutem redacta, nulla non civi-
 tas desolaretur, ac Sancta profanis Persarum pedibus
 conculcarentur, nostrisque moribus atque cul-
 tidus, illorum perfidia insanique amores (quæ Dei
 judicialia) pari jure haberentur, majori audacia ir-
 ruens homo contumeliosus, Lydus statim in campis
 erat, faxque ad stupas; ac sicut aliis corporum
 bonorumque exitium labesque procurata atque præ-
 stita, sic prope illi latius diffusum ac exprorectum
 animarum venenum; quo nimirum utrinque, tum
 animabus mortem, tum corporibus ruinam casumque
 induceret.

Gens nimirum quædam emergens, gens exacer-
 bans; gens furore exagitata, Deumque in iis qui
 non sunt dii, assimilans¹⁶; quam et propterea Deus
 in non gente assimilare constituit, et vero pertecit,
 vix non omnem eorum cætum e terra exterminans;
 tradens cum ira genti insipienti, ducique scelera-
 tissimo super omnes habitatores terræ. Nuncque
 etiam quod iræ residuum est, ne post plagam qui-
 dem ex periculo cautius, sicuti vestigium aliquod
 pacis reliquum est, elidere ac conterere avide cogi-
 tans, quanta licet impudentia submovet, plena scilicet
 rixæ, tumultusque ac alius omnis immunditiæ
 circumagens dogmata. inque orbis theatrum pro-

¹⁶ Deut. xxxi. 27; xxxii. 21.

ducens. Ad quæ nos etiam cum multis beatisque vi-
ris, quandoquidem persecutorum strueta nobis com-
paratum est, ut omnis nobis libertatis sit abolita
ocasio, privatim nostræ pietatis causa, ac ejus quæ
elim floruit, pacis, defensionem instituere operæ
pretium duximus : nempe iudices appellantes nos-
træ hujus defensionis, qui in posterum légerint,
et uniuscujusque mentem sensumque dispexerint.
Ex iis autem quæ ex libris Palamæ collecta pro-
ducimus, facile intelligant qui diligenter rimen-
tur, quinam tum Dei, tum nostra repulsa pace, con-
tra ac Christi rationibus sedet, sentire velint atque
vivere. Pugnam enim eorum quæ in Deo naturalia
sunt, irreconciliabilem implacabilemque adversus
divinam ejus beatamque essentiam constituentes,
atque inde in nos ipsos malum traducentes, Deo se
obsequium merito præstitisse existimant : ac velut
qui urbem expugnare satagunt, ejus prius arcem
aggrediuntur, inque eam continue rumpunt impetum,
interdiu noctuque instruunt insidias ; haud aliter
nec minora machinati sunt, qui nunc pacis inimici
sunt, et ut omni eam Christi Ecclesia eliminarent.
Insulsam hanc deliriorum silvam adinvenerunt, ad
defectionem a Deo faciendam, hancque abolendam,
ut et a nobis eam facile auferant. Enimvero, quem-
admodum Dominus vita et lumen et veritas¹⁶ reli-
quaque laudatus est, sic nimirum et lapis angu-
laris, et lapis offensionis¹⁷ ab Scriptura appellatus
est. Quis ergo tandem illi impingens, non caput
conteret? Quanquam aliquis procul sagittis petere
aggrediatur, Babilonicæ fornacis flammam ad ul-
ciscendum habet¹⁸. Non enim ea in eos exarsit, in
quos accensa erat ; sed magis in eos irruit qui in-
cenderant, ac combussit. Videntur mihi et singula
tela hæc, in mittentes redire, ictuque validiore
percutere ; quanto nimirum duro maxime allisa,
violentius retunduntur. Quid enim portis inferi in-
domabilibus? Aeræ enim et ferreæ, ac lapideæ ada-
mantinæque, ac si quid aliud infracti roboris est
appellatur¹⁹ ; ac neque has prævalituras Chris-
ti Ecclesiæ, Christus universorum caput ac colum-
nen prædixit²⁰.

Haud raro sane permissum est, quo nimirum pro-
batio nostræ fidei eluceret, ac prudens dispensa-
tor claresceret, ut lupi ad tempus caulæ obrepe-
rent, et gregem dissiparent atque cortem vastarent ;
nou tamen in suum usque res illis ex animo cessa-
runt ; sed pereuntium animarum prope croribus
ebrii, statim disrupti sunt, suis ipsorum impediti
funiculis. Singularis propeque inauditus visus il-
lorum casus. Ac quidem longum haud raro tem-
pus suis gaudere impietatis permissi sunt. Ejus
generis idololatria, annos trecentos, atque his plures
post prælicationem libertate fulta. Ejus generis
Ariana nugacitas, Monothelitarumque inepta loqua-
citas et Iconomachorum turba. Supra enim annos
quingentos septuaginta quælibet harum sectarum

¹⁶ J. an. xiv, 6, ix, 5.

¹⁷ Isa. xxviii, 16 ; I Petr.

¹⁸ Matth. xvi, 18.

πρὸς ἄλλοις καὶ ἡμεῖς μετὰ πολλῶν καὶ μακαρίων
ἀνδρῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο μελέσαν τοῖς δεικταῖς,
πᾶς ἡμῖν ἀπελήλαται καιρὸς παρρησίας, ἰδίᾳ τῆς
ἡμῶν εὐσεβείας εἰνεκα, καὶ τῆς ἀνωθεν πρεσβυ-
μένης εἰρήνης ἀπολογεῖσθαι δεῖν ἐγκωμεν· κριτῆς
δήπου, τοῦ ἐσῦστερον διδόντας καὶ τὴν ἐκάστου
δύναμιον συνιόντας, τῆς ἡμῶν ἀπολογίας αἰρούμε-
νοι. Ἄφ' ὧν δ' ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ βιβλίων συνει-
λοχότες προάγομεν, εὐληπτον τοῖς μετ' ἀκριθείας
ἐξετάζουσι, τίνας ἂν εἴεν οἱ τὴν εἰρήνην καὶ Θεοῦ
καὶ ἡμῶν ἀποστήσαντες, ἀντιπολιτεύεσθαι Χριστῷ
λίαν ἐπιτραλῶς ἀξιοῦσι. Μάχην γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ
φυσικῶν ἀσύμβατον καὶ ἐκφυλον κατὰ τῆς θείας
αὐτοῦ καὶ μακαρίας ἐνοτησάμενοι οὐσίας, κίκαίθεν
εἰς ἡμᾶς αὐτοῦς τὸ δεῖνον διαβιβάσαντες, νομίζουσι
λελειτοργηκέναι τὰ πρέποντα· καὶ ὡς περ οἱ πό-
λιν ἐλεῖν βιαζόμενοι τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς πρότερον
καταστῆν ἐπιχειροῦσι, καὶ ταύτη συνεχῶς προσ-
ρῆγνυνται, νόκτωρ ἐπιβουλεύοντες καὶ μεθήμεραν,
τούτων οὐκ ἔλασσον ἔσχον οἱ νῦν τῆς εἰρήνης πολέ-
μιοι· καὶ ταύτην ἐξῶσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας
ἐσπουδακότες, τὸν ἀλόγιστον τοῦτον ὄμιλον τῶν
ληρημάτων ἀνεῦρον εἰς ἀποστασίαν Θεοῦ, καὶ ταύ-
της καθάρειν, ἵν' ἡμῶν ῥάδιως καὶ ταύτην ἐξέ-
λωσιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὡς περ ὁ Κύριος ζωὴ καὶ φῶς
καὶ ἀλήθεια, καὶ τᾶλλ' ἀνύμνηται, οὕτω δὴ καὶ
λίθοι· ἀκρογωνιαῖοι, καὶ πέτρα προσκόμματος· τῆ
Γραφῆ προσεῖρηται, τίς ποτ' ἄρα λοιπὸν αὐτῷ
προσαράττων, οὐ συντριβήσεται τὴν κεφαλὴν ; Κἀν
βέλεσιν ἐπιχειροῦν παρρησίαν βάλλειν, ἔχει τὴν Βα-
βυλωνίων πρὸς ἐπιτίμησιν φλόγα· οὐ γὰρ καθ' ὧν
ἤπται δρῆν ἐγνωρίζετο· ἐπὶ τοῖς ἀνάπτοντας δὲ
μᾶλλον εἰέτρεχε καὶ κατέφλεγε. Δοκεῖ μοι καὶ τῶν
βελῶν τούτων ἕκαστον ἐπὶ τὸν βάλλοντε· ἐπανείναι,
καὶ ἀντιπλήξαι σφοδρότερον· παρῶν ἀντιτύπων
μάλιστα γὰρ προσαράξαν, βιαιότερον ἀντέστραπται.
Τί γὰρ τῶν τοῦ ἄδου πυλῶν ἀναλωτότερον ; Χαλ-
καὶ γὰρ καὶ σιδηραὶ, καὶ λίθιοι καὶ ἀβαράντιοι,
καὶ πᾶν ἄρρηκτον ἄλλο κατονομάζονται· ἀλλ' οὐδὲ
ταύτας κατισχύσει τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας
Χριστὸς ἡ πάντων προηγόρευσε κεφαλὴ.

Συνεχωρήθη μὲν οὖν ἐν πολλοῖς, ἵνα δὴ τὸ δοκί-
μιον τῆς πίστεως ἡμῶν ἀναφανῆ, καὶ ὁ φρόνιμος
οἰκονόμος ἀναδειχθῆ, πρὸς καιρὸν ἐπιχωρήσεται τῆ
μάνδρᾳ τοῖς λύκοις, καὶ τὸ πολίμνιον διασπάσει
καὶ πορθῆσαι τὴν Ἑπαυλίαν· οὐκ εἰς τέλος αὐτοῖς
μέντοι κατὰ σκοπὸν ἐξέβη τὰ πράγματα· μεθυ-
σθέντες δ' ὡς περ τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν αἵ-
ματι, αὐτοῦ που διεβρόγθησαν, τοῖς οἰκείοις συμ-
ποθθέντες ἄρμασιν. Ἐξίσιον τὸ κατ' αὐτοὺς ἀνα-
φανὲν πτώμα. Καὶ χρόνον μὲν συχνὸν πολλὰς
ἐπεντροφῆσαι ταῖς ἑαυτῶν ἀσεβείαις εἰάθησαν. Τοι-
οῦτον γὰρ εἰδωλολατρεία, ἐπὶ τριακοσίου καὶ πρὸς
μετὰ τὸ κήρυγμα παρρησιασαμένη τοὺς χρόνους·
τοιούτου Ἄρειος φλυαρία, καὶ ἡ τῶν Μονοθελητῶν
ἀδολεσχία, καὶ ὁ τῶν Εἰκονομάχων ὄμιλος. Ὑπάρ-
11, 6 ; Rom. ix, 33. ¹⁸ Dan. iii, 38. ¹⁹ Isa. xlv, 2

γάρ πενήτων· α καὶ ἐδομηκόντα τούτων ἕκαστον ἔπολιτευσεν ἔτη, καὶ κατέδραμε τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· ἀφνιδίον δ' ὅμως ἤκεν ἐπ' αὐτούς ἡ δίκη, καὶ νῦν οὐδ' εἰσὶν ὅπου γυμνίζονται. Οὐκ οὐκ γὰρ λοιπὸν οὐδ' οἱ τήμερον θορυβοῦντες ἐπὶ πολὺ τὴν ἡδονὴν καρπώσονται, οὐδ' εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ἡ τῶν πενήτων ὑπομονή, οὐδ' ἀργὴν ἑάσει Χριστὸς τὴν βλάβον τῶν κληρῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ παντελὴ τὸν διεθρῶν σὺν τοῖς κακοδαίμοσι τουτοιῖσιν ἐξανιστῶν ἡμᾶς καὶ μετὰ γων εἰς ἀτίμους κληρουχίας, κατὰ στήσει, καθάπερ καὶ τὸν Ἰουδαίων λαὸν πρότερον, εἰδωλαλοτρείας αὐτοῖς ἔκτισιν τὴν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἑλλήνων ἐπιμετρῶν πόρθητιν· ἡ τὴν κραταίαν ὑπερῶν αὐτοῦ χεῖρα, τοὺς μὲν ἀπώσεται ταρτάρου συγκατακλείων βυθοῖς· ἡμᾶς δ' ἐν βρυχίῳ ὑψηλῷ ἀσεβείας ὀμοῦ καὶ αἰχμαλωσίας ἐξίρω, τοὺς πρότερον ἐγκαταστήσει· καὶ δόγμασι καὶ φρονήμασι καὶ πολιτεύμασι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐλπίζεσθω, καὶ παρ' ἡμῶν αἰτέσθω τὰ κρείττονα· νῦν δὲ πειρατέον τὸν λόγον διεξιελθεῖν, τὴν τοῦ παντὸς ὑπερούσιον προσηλασμένους δύναμιν, ὑπὲρ ἧς ἡμῖν καὶ ταῦτα τολμᾶται· ἤκιστα μὲν βουλομένοι, διὰ τὸ χεῖλεσιν ἀκαθάροισι Θεοῦ μυστηρίων ἀπτεσθαι, προάγεσθαι· οὐ μὴν δ' ἡσιννοσοῦν ἄλλης εἴνεκα φιλοτιμίας τὸν λόγον προχειριζόμενοι, ἀπολογεῖσθαι δὲ μᾶλλον ὑπ' ἀνάγκης ἐξαγομμένοι. Εἰ μὴ γὰρ ὦν κακῶς ἀκούομεν, λόγον παρὰ· χοιμεν, ἐκάστης ἡμέρας δεκνὴν κήρυκος, τοῦ τὰ πονηρὰ ταῦθ' ὑπερασπίζειν δόγματα μισθὸν τὴν κροεδρίαν λαχόντος, ἐπιδοωμένου, καὶ κατυποβάλοντος ἡμᾶς ταῖς παλαμναϊότηταις ἀραι, καὶ τί μὲν οὐ μηχανωμένου, τί δ' οὐ πείθοντος, πρὸς τὸ πάντας καθ' ἡμῶν ἀνασεῖσαι, καὶ τὸ πλῆθος στασιάζει παρασκευάζει; Τάχα ἂν πρὸς τὸ τίμημα παρὰ Θεοῦ λήψεσθαι. Τάλα γὰρ εἰρηνικὸν διατελεῖν κελευόμεθα· ὅπου δὲ Θεὸς τὸ κινδυνεύομενον, καὶ μάλα νεανικοὶ καθίστασθαι προτροπέμεθα· καὶ πάλιν ὀφλήσαιμεν παρὰ τῶν ἀκούοντων γέλωτα, ἀκλώως οὕτω τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν προίεμενοι λόγους· καὶ τὸ σιωπῇ καρτερεῖν οὐ τὸ συγκατέθεσθαι μόνον τοὺς καθ' ἡμῶν λεγομένους ὑπόνοιαν παρέχει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐσύστερον ἂν ἀδικίῃ, ἀνέλεγκτα τὰ τῆς βλασφημίας διὰ βραθυμίαν παραλιμψάνον. Ἐπειτ' οὐδ' ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ταύτην ἐτράπημεν τὴν ἰδὼν· πολλοὶ δὲ τῶν πρὸ ἡμῶν μακαρίων ταύτην ἔραμόντες, πρὸς ἅπαντα νενικήκασιν· οἷς καὶ ἡμεῖς ἀκολουθεῖν ἄσμενοι προθυμούμενοι, τὸν ἔνθεον ἐν ἅπασιν αὐτῶν ἀναλέξαντες νοῦν, ἀγωνισέσθαι καὶ ταῦτα προῦθέμεθα.

Καὶ πρῶτον, εἰ δοκεῖ, πρὸς τὰς τοῦ Παλαμᾶ παραβάσεις εὐθὺς τὸν λόγον ἰέναι ἐπιχειρητέον. Εἴτ' ἀπελέγξει πειρατέον, δι' ὧν ἐνώσεων καὶ διακρίσεων πιστεύειν ἑτεροαύσατο Θεόν. Μετὰ ταῦτα, ὅσα προσήκει περὶ φωτὸς ζητῆσαι παραστήσει σκεπτόν· καὶ τελευταῖον τὰς σχεδιασθείσας ἐπ'

viguit, Christique Ecclesiam grassando infestavit : repente tamen venit super eos ultio, ac modo, ne an sint quidem noscuntur. Haud enim vero qui nunc deinceps turbant Ecclesiam, diu multumque inde voluptatem sument, aut in finem patientia pauperum in oblivione erit²¹, aut Christus virgam suarum hereditatum esse otiosam sinet ; sed aut omnino interitu delebit, cum istiusmodi miserabilibus a nostris nos avulsos, ad ignobiles sedes traducens, velut etiam prius Judaicum populum ; ejus sceleris reatu quo idola colebant, civitatis ac provinciae Babylonis Græcisque erulæ ac vastatæ, eos poena multans ; aut certe sublata potente manu sua, hos quidem tartari imo sinu concludet ; nos vero in brachio excelso ab impietate pariter ac captivitate liberatos, prioribus dogmatis pariter et sensibus jurisque reipublicæ ac propriis institutis restituet.

Verum hæc quidem expectentur, ac quæ sunt potiora, a nobis petantur : nunc vero conandum est ut sermonem exsequamur ; rei omnis ac molitionis auspiciem, supersubstantialiæ virtutem nobis statuentes, cujus etiam gratia hæc audemus, minime quidem ipsi sponte rem aggredientes, eo quod pollutis labiis Dei mysterium attingendum, assumamus ; haud tamen ullius præterea ambitionis causa certamen ineuntes, sed quod magis necessitate ad respondendum cogamur. Nisi enim eorum, quorum nomine male audimus, rationem reddiderimus, eum quotidie præconis more, qui idcirco quod prava hæc dogmata defendat ejusque operæ mercede præsulatum nactus est, vociferetur, ultimique exempli nos diris subjiciat : et quid non moliat ? quid non suadeat, ut in nos omnium impetus moveat, plebisque coitionem faciat ? fate ut præmium a Deo consequatur. Ad reliqua enim quod attinet, jubemur paci studere : ubi autem Deus in periculum vertitur, etiam valde strenui ac animosi esse præcipimur ; meritoque large audientibus risum moverimus, qui sic ingloriæ defensionis nostræ rationes prodamus ; hocque adeo quod silentio toleramus, nedum suspicionem faciat consentire nos objectis criminibus, verum etiam posteris longe officiat, dum per segnitiam quæ blasphemix sunt irreprehensa sinuntur. Præterea neque nos primi hanc viam iniimus : quia multi superiorum, beati viri, istud decurrentes stadium, in omnibus victores exstiterunt ; quorum nos quoque libenter insistentes vestigiis, eorum in omnibus divinum relegentes sensum, hæc quoque decertare constituimus.

Ac primum, si libet, hoc conandum, ut statim adversus Palamæ transgressiones sermonem vertamus. Deinde confutandum quibus unionibus ac distinctionibus credendum Deum portentose induxit. Postea danda opera, ut quæcumque de lumine quærere conveniat, hæc repræsentemus.

²¹ Psal. ix, 10.

Postremo, quæ singulis annis in Ecclesia adversum nos tumultuarie editæ promulgantur diræ, demonstrandum calumnias esse; ac potius adversus Christum inventas blasphemias; cunctosque a Christo, quam nos maxime afficere. Erit vero nobis disputatio claritatis causa, adversus singula quæ incident, cum probatione ex Scripturis instructa. Ut igitur rursus etiam illa dicam: «Ne amferas de ore meo verbum veritatis²², » supersubstantialis et supra quam Deus trine subsistens Beatitas ac Virtus.

CAPUT II.

Non posse Palamitas quicquam negare Palamæ lubricationum, seu cujusquam eorum qui cum secuti sunt.

Porro fieri non potest, ut qui nunc tumultuantur, negent, non confiteri se aliquid eorum, quæ a Palama scripta sunt, qui sic clare de his in sua professi sint fide, quam sic inconsulte vocaverunt, nec tam profanis, quam temerariis manibus divino altari imposuerunt; in quo hæc duo solummodo imponenda constitutum est, tum divinissima scilicet Evangelia, tum tremenda nimirum caro quæ simul Deus sit, interemeritum scilicet Salvatoris corpus ac sanguis, sin autem contingat, et tertium magnum nostræ consummationis unguentum. Omnino enim, solus ipse Christus imponitur: hæcque singula ipsum exhibent, ac solum; Evangelia quidem, ut legislatorem atque magistrum, alterum vero, eundem ut pro nobis passum, postremum denique, quod idem pontifex pariter rexque designatus est: « Unguentum enim effusum²³, » ac cujus in omnem diditit odor, nomen illi. Ubi igitur præceptum est, nihil aliud præter Christum, vel quidvis aliud sanctum imponere, profana hinc molitione, ac ostendentes nihil sibi sacrum, ut nec divinum, impurum illum tomum portandum inferunt, Christianorum eum fidem esse, quibus sic appellarunt, scurrilliter jactantes ac mentientes. In hoc igitur ita de Palamæ conscriptis libris ac opusculis, deque his quæ ex illis a piis exempta sunt, ad coarguendam eorum vanitatem, improbitatem improbitate vindicantes, ac (quod aiunt) malum malo curantes, istiusmodi referunt: Nec ea quæ in sacratissimi metropolitæ Thessalonicensis Ecclesiæ hostes in crimen vocabant, ne hæc quidem præteriere indiscussa, quanquam ex iis quæ tunc quoque examinata sunt in divina synodo, hæc excerpta sint. Invenientes igitur hæc potentissimi sanctique imperatoris nostri regisque manu conscripta, et cum ille nobis ea porrexisset, nos singula quæque in sacratissimi metropolitæ Thessalonicensis libro legimus et examinavimus, cum convenissemus ad maximam Ecclesiam, diemque disputatione transegimus; neque id semel, sed et bis et ter, sæpiusque; ac quidem sacratissimum metropolitam Thessalonicensem, in his quoque

ἑκκλησίας ἐκάστου ἔτους ἐκφωνεῖσθαι καθ' ἡμῶν ἀράς συκοφαντίας ἀποδεικτέον, καὶ κατὰ Χριστοῦ μᾶλλον ἀνευρεθείσας βλασφημίας, καὶ πάντων τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἕπερ ἡμῶν μάλιστα. Ἔσται δ' ἡμῶν ὁ λόγος σαφηνείας ἕνεκα καθ' ἕκαστον πρὸς τὰ παρεμπιπτόντα μετὰ τῆς ἀπὸ τῶν λογίων παρατίσεως ἐκτεθειμένους. Ἴν' οὖν καὶ αὐθις ἐστίνα φθ, « Μὴ περιέλεις ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον ἀληθείας, ὃ ὑπερούσιε καὶ ὑπέρβειε τρισυπόστατε μακαριώτη; καὶ δύναμις.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἐπι δὲ δύναται Παλαμίται ἀρνήσασθαι τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων ἢ καὶ τινας τῶν μετ' αὐτόν.

Ἄδύνατον δὲ τοὺς νῦν θορυβοῦντας ἀρνήσασθαι τι μὴ ὁμολογεῖν ὧν ὁ Παλαμᾶς συνεγεγράφε, τρανωῶς οὕτως περὶ τούτων ἐν τῇ ἑαυτῶν ὁμολογήσαντας Πίστει, ἣν οὕτως ἀπερισκέπτως ὠνομάκασι, καὶ οὐ τόσον ἐναγέσειν ὅσον τοιμηραῖς χεροὶ ἐπὶ θείῳ φέροντες ἐπέθηκαν θυσιαστηρίῳ· ἔνθα δύο γε μόνα ταῦτα θεθέσπισται τίθεσθαι, τὰ τε θεϊότατα τῶν Εὐαγγελίων, καὶ τὰ φρικτά γε δῆπου τῆς ὁμοθίου σαρκός, τὸ τοῦ Σωτῆρος ἀχραντον φημι σῶμα καὶ αἷμα· εἰ που δὲ τόχου καὶ τρίτον, τὸ μέγα τῆς ἡμῶν τελειώσεως μύρον. Ἀπλῶς γὰρ εἰπεῖν αὐτὸς ὁ μόνος ὁ Χριστὸς ἐπιτίθεται· καὶ τούτων ἕκαστον αὐτὸν καὶ μόνον παρίστησι· τοῦτο μὲν ὡς νομοθέτην καὶ διδάσκαλον, τὸ δὲ τὸν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα· ἐκείνο δ' αὖ, ὅτι καὶ ἀρχιερεὺς ὁ αὐτὸς καὶ βασιλεὺς ἀναδέδεικται. Μύρον γὰρ ἐκκενωθὲν καὶ διαδοθὲν ἐπὶ πᾶσαν γῆν αὐτῷ ὄνομα. Ὅπου τοίνυν μηδὲν ἕτερον παρὰ τὸν Χριστὸν ἐπετέτακτο, μηδ' ἄλλο ὅτιοῦν ἅγιον ἐπιτιθεῖναι, βεβηλοῦντες οὗτοι, καὶ δεικνύντες ὡς οὐδὲν ἱερὸν, ὡσπερ οὐδὲ θεῖον, τὸν μιὰρὸν ἐκείνον ἐπιφορτίξουσι Τόμον τὴν τῶν Χριστιανῶν Πίστιν αὐτὸν εἶναι, δι' ὧν ὠνόμασαν, βεβωμολογηκότες, καὶ καταψευδόμενοι. Ἐν τούτῳ λοιπὸν οὕτως περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τοῖς εὐσεβέσιν ἀφρημένων, εἰς ἕλεγχον τῆς αὐτῶν ματαιότητος, ἀνομίαν τὴν ἀνομίαν ἐπεκδικοῦντες καὶ κακῶς τὸ κακὸν, ὃ φασιν, ἴωμενοι, τοιαῦτα διεξίσοι·

Ἐπι δὲ ἕπερ τῶν ἐν τοῖς τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονικῆς συγγραμμάσιν ἐν αἰτίαις ἐπιποιούντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, μηδὲ ταῦτα παραδραμεῖν ἀδασάνιστα· εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξετασθέντων ἐν τῇ θεῷ συνόδῳ καὶ τότε καὶ ταῦτα περιελήφθησαν. Εὐρόντος οὖν ταῦτα τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως καταγεγραμμένα παρὰ τῆς ἐκείνων χειρὸς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα δόντος, ἡμεῖς ἕκαστον τούτων ἐν τῷ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονικῆς βιβλίῳ ἀνεγνωμέν τε καὶ ἐξητάσαμεν, συναλθόντες κατὰ τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν, καὶ συνδιημερεύσαντες οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλαίς· καὶ τὸν

²² Psal. cxviii, 43. ²³ Cant. i, 2.

μὲν Θεσσαλονίκης ἱερῶτατον μητροπολίτην, καὶ ἐν τούτοις σύμφωνον τοῖς ἱεροῖς θεολόγοις εὐρομεν, καὶ συνήγορον Χριστοῦ χάριτι τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας. »

Ἀναφαίνεται τοίνυν τὰ καριώτατα τῆς ἀσεβείας ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συνειλοχῶτων μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἅπερ καὶ ἡμεῖς προτόντες ἐκθροσόμεθα· καὶ τῇ ληστικῇ ταῦτα παραθεμένων συναγωγῇ, πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀνομίας, πολυπραγμονήσαντες, ὡς φασιν οὗτοι, καὶ καθ' ἕκαστον ἐξηταχότες, εὐρον ταῖς ἀληθείαις μὲν συμφωνεῖν ἑαυτοῖς, προκεισθῶ δὲ « καὶ οἷς διέβαλον. » Τρία τοίνυν ἐκ τούτων σκεψασθαι ῥάβδισιν, ὅτι τε τῆς ἐκείνων ἥσαν καταγεγραμμένα χεῖρὸς· καὶ ὅτι ἀδιάβλητα ταῦθ' εὐρον· καὶ τρίτον, συνήγορα τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας. Ἄλλ' ἐκ μὲν τοῦ πρώτου συμβαλεῖν ἔχομεν, οὐχ ὕφ' ἑτέρων ἄλλων ὁ πρὸς τὴν ἀσεβείαν ἔλεγχος ἐθροιάμθευεν ἄλλ' ἢ μόνον τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, μηδὲν ὑποστελλομένων τὴν τῶν δικαίων ὑπεροψίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνων περὶ τὸ κρατεῖν ἐξουσίαν· ἄλλ' ἀκριθῶς ἐκ τῶν τῆς ἀνομίας βιβλίων τὰ τῆς ἀνομίας παρῆρσιάζοντων· τοῦ δὲ γε δευτέρου, καὶ οὐ φρονήματος ἥσαν ἐκείνοι· εἰ γὰρ τὰ τῶν ἐναντίων ἀδιάβλητα παρῆρσιον ὄρῃν ἐκλεγόμενοι, τί ἂν ἔδρωσαν, ἐν οἷς τὰ παρὰ τῶν θεολόγων προδτεῖνον, ὅπου γε καὶ τὸ συλλαβὴν ὑπερβῆναι οὐ φορητὴν τίθησι τὴν ἐν τοῖς θεοῖς παρατροπὴν ἐνεῖναι; Ἄλλως τε μηδὲ στόμα τοῦ λοιποῦ Παλαμίται διδάρι τολμῶν ἂν, ἐκείνων αὐτῶν δεκνυμένων, ὡς οὐχ ὕφ' ἡμῶν συκοφαντοῦνται. Ὅρατε γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς ἰσχυριζομένους συζητῆσαι ταῦτα πολλάκις, καὶ ἀνευρεῖν ἀκέραια. Ἐκείνου δ' αὖ, ὅτι καὶ τὰς τοσαύτας τερατείας, ἅσπερ ἐκ τῶν τοῦ γενναῖα δόγματα συγγεγραφοῦτος ἀκούσεσθε βημάτων, τοῖς θ' ἱεροῖς θεολόγοις, τοῖς τ' ἀληθείαι περὶ Θεοῦ δόγμασι, συμφωνεῖν καταπατρῶνται λέγειν, καὶ οὐκ εὐλαθεῦνται πρὸς τοσαύτην μέγεθος ἀσεβείας τὴν ἐπληρημένην ἀπὸ Χριστοῦ τοῖς συκορᾶνται ποινήν· ὅσῳ λοιπὸν μετ' ἐξετάσεως ταῦτα παρδείξαντο, καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἔσχον συνήγορα, τοσοῦτον πάντως ἀναγκάζονται τοῦτοις ἐμμένειν, ἄλλ' οὐδὲ τις ἐτέρου τῶν ἐκείνων κατακαλοθηκόων ἀρνήσασθαι τι προσήκει. Ἰσιώωρος γὰρ, εἰ καὶ προτετελεύτηκε τῶν τοῦ Τόμου ἱεροσχελιῶν, ἄλλ' οὐχ ἦστον οἷς ἐγραφέ τε καὶ ὠμολόγησι, δημιουργὸς ἦν τοῦ Τόμου. Κόκκινος δὲ καὶ Νείλος, πρὸς τῷ περιεῖναι, καὶ αὐτουργῶν τοῦ Τόμου ἐτύγχανον ὄντες. Ἀδύνατον οὐκοῦν τοῖς τὰ τοῦ Τόμου περιέποντας ἀρνήσασθαι τι τῶν συγγραμμάτων τῶν τοῦ Τόμου δημιουργῶν.

Ἐτι πολλὰ μὲν ὄρων εἰσὶν ἰδέαι τοῖς προσανέχουσι· μελίζων δὲ τὸ τι προσεπιθεῖναι τῶν τιμωμένων ἤτινιοῦν εἰκόνη, καὶ λαθεῖν. Πολλῶ δ' ἐτι μελίζων, εἰ καὶ ἄλλως παράνομον, εἰ τῷ φρικτῷ προσεγγίσειε θυσιαστηρίῳ. Ἄλλὰ ταῦτα παρανομήσαντες Πιλαμίται, τῷ μελίζοντι τῶν ὄρων τὰ τοῦ βλασφημοῦ Τόμου στέργειν ὑπέσχεοντο. Περιεληπτὰ δ' ἐν τούτῳ πάντ' ἀληθείας ἔχουσαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἂ κατ' ἡμῶν ἀφήρηται τούτων πρὸς ἔλεγχον·

A sacris theologis consentientem invenimus, ac Christi gratia veræ fidei pietatisque defensorem. »

Apparet igitur beatos illos viros, ex libris Palamæ collegisse potissima impietatis capita, quæ nos quoque sequentibus enuntiabimus; cumque atrocinali conventui ad coarguendam improbitatem fuissent proposita, diligenter rimantes, ut hi loquuntur, et singula examinantes, invenisse revera ipsa scriptis consentire: addatur vero: « Et his quos calumniabantur. » Ex his igitur facile est tria dispicere: quod et illius erant conscripta manu; quodque inculcata hæc invenerunt, ac tertio, quod pietati veræque fidei astipulantia. Cæterum ex primo quidem conijcere habemus, non ab aliis, triumpho productam impietatis coargutionem, sed duntaxat a beatis illis viris, qui nihil persecutorum superbiam morarentur, nec reliquam illorum dominandi potentiam; sed qui certa veritate ex impietatis libris, quæ impietatis essent palam producerent. Ex altero vero eujusnam illi sententiæ ac animi essent. Si enim hi, qui ea excerpserant, quæ adversarij erant, inculcata videri exhibebant, quidnam facturi essent, in quibus quæ erant theologorum proponebant; ubi vel syllabam transgredi nec ferendam quidem in divinis depravationem inducit. Præterea ne os quidem deinceps Palamitæ ausint aperire, illis ipsis ostendentibus, nihil nos per calumniam illis imponere. Videte enim quam serio, quantoque excessu affirmant, hæc sæpius disquisivisse, sinceraque invenisse. Ex tertio denique, quod et tanta portenta, nugæque, quas ex illius verbis audituri estis, qui nobilissimis conscriptis dogmata, sacris theologis, verisque de Deo dogmatis convenire, superbe audent dicere, nec, ad tantam impietatis molem, impendentem a Christo calumniatoribus pœnam reformidant; quanto deinceps majore examine hæc receperunt, ac pietati veræque doctrinæ astipulari senserunt, tanto prorsus necesse habent illis immanere, nec eujusquam alterius illius sequacium posse eos aliquid negare. Isidorus enim, etsi mortuus est ante Tomi consarcinatas nugas, quibus tamen quoad vixit et scribebat et confitebatur, Tomi auctor fuit. Coccinus vero et Nilus, præterquam quod in vivis erant, ipsimet Tomum composuerunt. Igitur fieri non potest, ut qui Tomum colant, aliquid negent lucubrationum eorum qui Tomi auctores exstiterunt.

Præterea multa sunt, attendentibus animum, juramentorum genera. Inter ea autem majus est, cum quid eorum quæ pluris sunt alicui imagini superponitur, atque tollitur. Ad hæc vero longe etiam majus, si tremendo altari (quanquam id nefas) appropinquaverit. Verum Palamitæ huic obnoxii facti sceleri, juramentorum maximo fidem obstrinxerunt, quæ sunt blasphemi Tomi se amplecturos. Continetur autem in illo, quæ sunt Palamæ omnia

veritati hærerere; atque adeo hæc quoque quæ a nobis confutandi gratia excerpta sunt. Itaque fieri non potest, ut negent se non admittere aliquid librorum Palamæ, quamquam maxima illis solerter inquirentibus inde scribatur, nisi forte palam reos se perjurii constituere velint.

Ad hæc dicit divinus Apostolus: « Si quæ destruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo ¹⁶. » Quemadmodum igitur, quæ eversa sunt ac destructa ædificare, prævaricationem constituit: sic nimirum etiam, si quis ea quæ sunt ædificata destruat, in idem crimen prævaricationis incurrit. Igitur impossibile est, ut quæ illi in librorum Palamæ gratiam, quantum ad illos spectant, ædificaverit, conentur aliquando destruere: nisi hac etiam parte velint scipsum prævaricatores constituere.

CAPUT III

Auspiciatum esse Palamam exitiosum dogma ab errore ac contentione.

Ne vero procul ab scopo sagittam mittamus, paucis quibusdam præmissis, ostendemus unde ducto exordio in eam Palamas Invectus insaniam sit, ac ex quibus fomentis magnum impietatis ignem accenderit. Sciunt omnes, quæ illi Barlaamius criminis verteret: non ita scilicet, ut omnem vitam monasticam atque cælibem (quemadmodum ipse dixit) arcesseret ac sugillaret, sed ut eos vituperaret, quibus serio curæ esset, cum in reliquis segniores essent, nec accuratæ disciplinæ, ut in tenebris tantisper clauderentur, nonnihilque parum velut deliquo exspirare, quin spiritum intus ægre ducere viderentur, intentique oculum imnote firmiusque umbilico defigere, quibus facile peractis, clare statim monstrosa vanaque ac mendacia præsto essent. Ecquid inde? Ignem dicebant videre, intra viscera extraque consistentem; pulsusque quosdam insolitos et motus cordis, nec non calores quosdam ac velut igniculos ex naso exire, posteaquam hæc aliaque tum fecissent, tum passi essent, sentire, cum tres quatuorve tum essent, qui huic operam disciplinæ darent; reliqui vero, ut ipse ex multis viris pietate illustribus audivi, hæc detestarentur, prorsusque deriderent, plerique, ne quidem auditu aliquid de illis accepissent.

Hæc igitur Barlaamius a quodam cum doctus et passus esset, minime certe tulit, operæque pretium putavit, ut venerandis parentibus educationis præmia redderet; sed contemplationis struem illam ac negotium traducit, seductionem ac noxam satanicam vocans, pleraque ejus morbi, quibus scriptis aggressus est, ad Massalianos revocavit. In ejus itaque libros cum incidisset Palamas, seu potius furatus esset, perfosso cubiculo ubi in angulo latentem librum atque occultum pervestigaret, ex adverso impietatem conscribit, nempe docens, nullo errore laborare verumque esse erroris illud

¹⁶ Galat. II, 18.

ἀδύνατον ἄρα τούτους ἀρνήσασθαι τι μὴ ἔμολογουν τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, κἂν ἐν ταῖς μεγίσταις αἰτίαις τοῖς σκοποῦσι τελείῃ, εἰ μὴ ποὺ βούλοιντο σαφῶς ἐπιπορκεῖν.

Ἔτι ὁ θεὸς Ἀπόστολος φησὶν, « Εἰ ἂ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι. » Ὡσπερ οὖν τὸ τὰ πορθηθέντα οἰκοδομεῖν τὴν παραβάσιν συνίστησιν, οὕτω καὶ τὰ ὑκοδομημένα, εἰ τις καταλύσῃ, εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ἔκει τῆς παραβάσεως. Ἀδύνατον οὐκοῦν τούτους ἄπερ ὑκοδόμησαν ὑπὲρ τῶν τοῦ Παλαμᾶ συγγραμμάτων, ἐφόσον αὐτοὺς προσέχουσι, ταῦτα καταλύσαι ποτε πειραθῆναι. εἰ μὴ βούλοιντο καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος παραβάτας ἐαυτοὺς συνίστην.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὅπως ἐκ πλάνης καὶ φιλονεικίας ἤρξατο Παλαμᾶς τοῦ δόγματος τοῦ ὀλεθροῦ.

Ὡς ἂν δὲ μὴ πόρρω σκοποῦ βάλλομεν, βραχέα τινὰ προσησάμενοι, δεῖξομεν ὅθεν ἂν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦτο μανίας περιήλασε Παλαμᾶς, καὶ ἐξ οἶων τῶν ἀφορμῶν τὸ μέγα τῆς ἀσεβείας ἀνῆψε πῦρ. Ἰσαῖον ἄπαντες, οἷς αὐτῷ Βαρλαάμ ἐνεκάλει: οὐχ ὡς αὐτὸς ἔφησε, πρὸς ἅπαντα τὸν μοναδικὸν καὶ δῆρυγα βίον τὴν κατηγορίαν ἐκείνον ἐνοστήσασθαι, ἀλλ' οἷς ἐπιμελὲς ἦν τᾶλλ' ἀδιαφοροῦσιν, ἐν σκίτει μικρὸν ἀποκλείεσθαι. καὶ βραχὺ τι διαλείποντας ἐκπνεῖν, εἰσπνεῖν μᾶλλον παραβιάζεσθαι, καὶ τῷ ὀφθαλμῷ προσέχειν ἀκλινῶς ἐρεῖδειν τῷ ὀφθαλμῷ ὧν εὐχερῶς ἀνυσθέντων, τὸ τῆς τερατείας ἀντικρὺς ἐπῆει. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; φῶς ἔλεγον ὄρᾶν, ἐντὸς τῶν σπλάγχχνων καὶ ἐκτὸς συνιστάμενον, καὶ παλμούς τινας ἀήθεις, καὶ κινήματα καρδίας, καὶ θερμὰς ἐκ τῆς βινδὸς ἐξιοῦσας ἐπισθάνεσθαι, μετὰ τὸ ταῦτά τε καὶ τᾶλλα δρᾶσαι καὶ παθεῖν, τριῶν ἢ τεττάρων ὄντων τῆνκαῦτα, τῶν τὴν ἐργασίαν ταύτην μετιόντων. τοῖς δ' ἄλλοις, ὡς αὐτὸς ἐκ πολλῶν ἐπιφανῶν τὴν ἀρετὴν ἤκηκείν, ἀπηχθάνετο τε ταῦτα, καὶ γέλωτος ἦν μακρὸς: οὐ πλείους δὲ καὶ μῆδὲν περὶ τούτων ἐπαίοντες ἦσαν.

D

Τοῦτο τοίνυν Βαρλαάμ ὑπὸ τινος καὶ μαθῶν καὶ παθῶν, ἤκιστα γὰρ τροφεία καλῶς ἐκτινύνουσι τοῖς τῆς διδασκαλίας γονεῦσιν ἤνεγκεν. ἀλλ' ἐκπομπεῖται τὸ χρῆμα τῆς θεωρίας πλάνην δ' ἀποκαλῶν αὐτὸ καὶ σατανικὴν ἐπήρειαν, τὰ πλείεστα τοῦ πάθους εἰς Μασσαλιανούς ἀνέφερε, δι' ὧν συνεγεγράφει. Τοῖς λόγοις ἄρ' οὖν ἐντυχῶν Παλαμᾶς, μᾶλλον δὲ κεκλοφῶς, διορύξας τὴν οἰκίαν ὅπου γὰρ τὸ βιβλίον διερευνώμενος ἀνίχνευσεν ἐγκεκρύφθαι, ἐξ ἀντιθέτου λογογραφεῖ τὴν ἀσέβειαν, ἀπλανὲς μὲν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης ὑποτιθέμενος, ἐλαχίστην δὲ καὶ μηδενὸς ἀξίαν πρὸς αὐτὸ γὰρ δοκεῖν τὴν τοῦ

θεοῦ δημιουργίαν. Ὑβουν γε λοιπὸν τῶν κτιστῶν εἶναι καὶ θούλων διαείνεται· ἀλλὰ θεὸν ἄκτιστον τοῦτ' ἐπενοεῖ καὶ θεότητα κυρίως δημιουργῶν τοῦ παντός.

Περιφανέστατα δ' αὖθις ἐλεγχόμενος ὑπὸ Βαρλαάμ ἐτι μάλιστα τὰ Μασσαλιανῶν καὶ φρονεῖν καὶ τερατευσθαι. πρὸς τίνα τόλμαν ὁ δεινὸς καὶ ἐπιτριπτος καταφεύγει, καὶ τί τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς αὐτοῦ καρδίας ἐξερεύγεται; Περιφρονεῖ μὲν ἀρχῆς καὶ κυριότητος καὶ θρώων· καὶ ἐξουσίας, εἰσω δὲ γίνεται θεοῦ, καὶ διερευνᾷ τὰ βῆθη καὶ τὰ κρύφια τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ γυμνοῖ μὲν τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν ταύτην, καθ' ἣν εἶναι τε δύναται καὶ ζῆν δύναται· διουσιᾶ δ' ἀπ' ἀλλήλων μέτρον δαιμόνιου καὶ διαφοραῖς ἁλλαις, ἃς ἀκούσεσθε· ὄνομα τοῦθεοῦ δὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης τὴν ζωὴν εἶναι καὶ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, οὐκέτι δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· ἴν' ἐκφυγῇ δὴθεν ἀσεβῆσαι χειρίστη Μασσαλιανιτῶν κουφότερον, ἐκαίτων ὀκούων ὄρθῳ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ διατεινομένων. Εὐπροπέστερον γὰρ ἤγητο τῷ παρ' αὐτοῦ φωτὶ τὴν δύναμιν ἀρμόσαι, ἢ τὸ φοβερόν πρόσσει τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ, καὶ ταύτην ὄρθῳ τὸ φῶς οὐσαν, ἥπερ Μασσαλιανούς τουλάττων ἔχοντας.

Συγκλυψάμενος τοῖνον τὴν νέον τοῦτον καὶ πρόσφατον θεὸν τῷ τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ὀνόματι, καὶ τῷ φωτὶ τῆς τοῦ Κυρίου Μεταμορφώσεως (οικειότερον γὰρ ἀρμόζει αὐτῷ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἀνεύρισκε)· πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τῇ χάριτι καὶ τῇ δωρεᾷ, καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς εἰώθει πρὸς ἀπάτην ἐπιλέγεσθαι τῶν πολλῶν, οὕτω προήγε καὶ ὑπέφαινε φωνασκῶν δὲ πάντα τὴν λόγον καὶ ὑπομειδιῶν. Μάτην ἄρα λοιπὸν πρὸς τὰς τῶν Παλαμιτῶν ἐπιφοράς, αἷς πεποιθασί τὸν νέον περικαλύπτειν θεόν, τίς ἀποκρίσεις ἡμᾶς ἀνεπέγειν· προσήκει δὲ μᾶλλον ἐπανερεσθαι αὐτούς, εἰ ἄκτιστός ἐστι θεὸς τὸ φανταζόμενον αὐτοῖς ἐκεῖνο φῶς· τοῦτο γὰρ καὶ παριστατήσα· βεβουλημένοι, πρὸς τὰς ἀποπειράτους ταῦτα; ἀπέκλιναν διαίρεσεις καὶ κατατομάς. Δεῖ τοῖνον λοιπὸν τοὺς ἐντυγχάνοντας τὴν ἀρχὴν περὶ τοῦτου στίβου διαλέγεσθαι τοῦ φωτός, ἀλλ' ἔωντας χαιρεῖν μακράν· καὶ φανερόν ἐκ τούτων ἐστὶν ἀνευρεῖν, ὅθεν ἤρξατο Παλαμῆς λέγειν τε καὶ συγγεῖν περὶ τούτων.

Ἐτι μᾶ ἐκάστη τῶν ἐπιστημῶν προσήκουσά τις ἀναφαίνεται ἡ ἀρχή. Ἔστιν ἄρ' οὖν ἐκ τῶν ἀρχῶν σκέψασθαι τὸν ἐπιστήμονα, πρὸς ἅπερ αὐτῷ τείνει τῆς πραγματείας ἡ μέθοδος, ἧς ἀρχὴ τὸδε τι τυγχάνει ὄν. Ἄλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν ἀρχὴ ἐκ φιλοσοφίας καὶ μάχης, ὡς ἠκηκόετε, καθέστηκε· συμβαλεῖν δ' οὐκοῦν ἐκ τούτων ἐνὶ καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῶν περὶ τὰ λεγόμενα πραγματεῖαν.

Ἐτι ὁ Κύριος φησιν, εἰ Ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυ-

PATROL. GR. CLII.

lumen, minimumque ac nullius pretii ejus comparatione videri divinae opus creationis. Jam itaque in illis rebus haudquaquam numerandum, quae creata sint et serva, affirmare: sed Deum increatum ac Deitatem rerum hujus universitatis vere creatricem ipsum considerare.

Manifestissime autem rursus a Barlaamo confutatus atque convictus, adhuc maxime Massilianorum sensu laborare, eorumque deliria ac mendacia colere, praefractae audaciae homo temerarius ac sceleratus, perfrugium quaerit, nonnihilque eructat ex malo thesauro cordis sui. Nempe contemnit Principatus et Dominationes, Thronos quoque et Potestates, intraque Dei sinum irrupens, ejus Virtutis profunda atque scrutatur; ac Dei quidem essentiam illa nudat virtute qua esse potest atque vivere, separataque ab invicem excessu mirabili, aliisque differentiis, quas audieturi estis. Nomenque imponens ac indigitans, erroris lumen illud, Dei vitam esse dicit atque virtutem, non ejus essentiam; pessima nimirum impietate, a Massalianismo, quod levius est, se ipse liberans; quos affirmantes audiret, Dei se essentiam videre. Convenientius namque existimavit, suo illi igni virtutem aptare seu potentiam, qua Dei essentiae competit ut tremenda sit, atque hanc videre, Lucem existentem, minori praemassalianis ausu ac compendio.

Contegens itaque novum hunc atque recentem Deum operationis nomine atque virtutis, nec non lumine divinae transformationis (hoc enim magis sibi congruere invenit, ob nominis alio alioque sensu usurpationem), gratia item donoque ac rebus liquis, quae percensere solebat, ad vulgo innotendam fraudem, in eum modum procedebat, ac per omnia exercentem vocem sub phonasco ac subridentem exhibebat. Frustra jam igitur est, ut ad Palamitarum illationes, quibus novum Deum obtegere confidunt responsiones nostras opponamus, dicitque magis ut eos interrogemus: num quod animo indignant videntque lumen, Deus increatus existat. Hoc namque etiam statuere volentes, ad absurdissimas has declinaverunt divisiones ac concisiones. Jam igitur operae pretium sit, ut qui alloquantur, de hoc primum lumine disputent, reliquis procul valere jussis; hincque adeo manifeste invenire liceat, unde Palamas de his loqui ac confundere occurrat.

Præterea, singulis scientiis atque artibus, conveniens quoddam apparet principium. Licet igitur ex principiis despiciere, viro scientia arteque praedito, quo illi negotii ratio viaque spectet, cujus principium istud quidpiam existat. Atqui Palamitarum principium ex contentione rixaque, quemadmodum audistis, existit; hinc itaque conjicere licet, quænam sit omnis illorum strues, de quibus sermo existit.

Præterea ait Dominus: « De malo thesauro cor-

dis exeunt mala ²⁶. Quasi diceret, Ex malis causis mali quoque eventus. Atque hæc secutus Gregorius Theologus : « Malorum » enim, inquit, « seminum mala germina ac fructus. » Præterea in illis Salvator ait : « Ex fructu arborem cognoscitis ²⁶⁻²⁷. » Quasi diceret, ex eventibus principia. Utrinque igitur deprehendat quis exitiosam esse Palamitarum insaniam. Sive enim ad illius principia animum attenderit, ex contentione rixaque horum originem adverterit ; sive denique ad ea quæ evenerunt, pessima hinc conflata, uti ostendatur, perspexerit.

Præterea ne ipse quidem impietatis auctor ac parens veritatem obtinet ; sed velut qui cum eo ac per illum loquitur, « Quid nobis et tibi est. Fili Dei ²⁸ ? » constibatur : sic nec ille, cœpisse se a contentione tacet. In ea enim, quam conscripsit, fide : « Neque hæc dixissem, inquit, nisi in ejus qui contradicat necessitatem venissem, per contrarii obnitentiam in eum certamen suscipiens. » Necessitatis igitur partus, contrarioque obluctantia certamina : id est, contentiones rixæque decantata illa Palamæ ; eaque ratio est cur ad illa aggressus sit. Alioqui enim de illis ne locutus quidem esset, quod et invitus fatetur.

CAPUT IV.

Erroris symptomata factae atque referre, ut propriis sua recte facta atque muneru.

Convenientius autem videatur, ut ante alia, enarrantem litum exhibeamus ferventis cordis sui motus et exultationes, altoque pectore incendentes atque spirantes igneas contorsiones et conversiones, exque naso Typhonum more aut Chimærarum exsistentes calores scintillasque, ac reliquos absurdos pulsus discordesque conceptus, quibus præcuntibus aut consistentibus vel sequentibus erroris lumen illud scaturit. Ut igitur brevitatis causa, plerumque illius, et ad plures scripta, præteream, ea commemorabo quæ ad Menam illum scripsit. hominem scilicet mirabilium visionum afflatumque partiarium : « Sin autem aliquis, inquit, non recipit exultationem salutaris Christi ²⁹, quam et gestientis agitationem multis locis Patres vocaverunt et spirantem virtutem, ac viventis cordis motionem, hic talis, puto, ejus necdum sensum percepit. » Kursusque in iisdem : « Beatus autem Amalacum, qualem nos Spiritum accipere dicit et parere ³⁰ ? Nonne Domini Jesu, in igne affantis fidelibus, ac salutem implentis ? Quisnam vero ignis flagellat dæmones eosque fugat, quemadmodum beatus Pater Joannes dicit ? Nonne Domini Jesu, qui intus animo, illius recordatione accenditur ? Odor Altissimi quisnam alius, nisi fervor ac calor Spiritus, qui et nunquam ex naso, quem nemo explicet ratione, egreditur ? » Illis, aliisque pluribus collectis, sacrisque vocibus commistis,

A ρού τῆς καρδίας ἐξέρχονται πονηρὰ · ὡσανεὶ ἔλεγεν, Ἐξ αἰτίων πονηρῶν πονηραὶ καὶ αἱ ἐκβάσεις. Τούτοις καὶ ὁ Θεολόγος ἐξηκολούθηκει Γρηγόριος, « Πονηρῶν γάρ, » φησὶ, « σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια · » πάλιν δ' ἐν ἐκείνοις ὁ Σωτὴρ φησὶν, « Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγνώσθε · » ὡσανεὶ ἔλεγεν, Ἐκ τῶν ἐκβάτων τὰς ἀρχάς. Παρ' ἑκάτερα τοιγαροῦν ἂν τις τὴν Παλαμικὴν φωράσαιτο μανίαν διελθρίαν οὖσαν. Ἔτε γὰρ πρὸς τὰς ἀρχάς αὐτῆς ἐπίδοι, ἐκ φιλονεικίας καὶ μάχης ἠργυμένας αὐτὰς ἂν ἴδοι · ἐτε μὴν πρὸς τὰ παρ' αὐτῆς ἐκβάντα, χεῖριστ' ἂν, ὡς δειχθήσεται, κατίδοι τὰ γινόμενα.

Ἔτι οὐδ' αὐτὸς ὁ τῆς ἀσεθείας πατὴρ ὑποτίθεται τὴν ἀλήθειαν · ἀλλ' ὡσπερ ὁ σὺν αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ λαλῶν, « Τί ἡμῖν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ; » ἀνωμολόγει, οὐδ' αὐτὸς μὴ ἐκ φιλονεικίας ἔρξασθαι σιωπᾶ. Ἐν γὰρ τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφῆσιν πίστει, « Οὐδὲ ταῦτα εἶπον ἂν, » φησὶν, « εἰ μὴ πρὸς ἀνάγκην ἦλθον τοῦ ἀντιλέγοντος, κατὰ ἀντιπερίστασιν πρὸς ἐκεῖνον ἀγωνιζόμενος. » Ἀνάγκης οὖν ἔκγονα καὶ ἀντιπερίστασις ἀγῶνας, εἴτουν φιλονεικίαι καὶ ἐρίδες τὰ τῷ Παλαμᾷ θυρulloύμενα, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πρὸς αὐτὰ παρορμήσαντι. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν περὶ τούτων ἔλεγε, καὶ ἄκων ὁμολογεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅπως τὰ τῆς πλάνης συμπτώματα, ὡς ἐάντοῦ κατορθώματα λογορραφεῖ.

Εὐπρεπέστερον δ' ἂν εἴη πρὸ τῶν ἄλλων ἀφηγοῦμενον αὐτὸν παραστῆσαι τὰ ζεούσης αὐτοῦ καρδίας κινήματα καὶ σκιρτήματα, καὶ τὰς ἐξαπτούσας ἐνὸν καὶ πνεούσας πυρίνους ἀνελίξεις καὶ συστροφάς, καὶ τὰς ἐκ τῆς ῥίνος κατὰ τοὺς τυφῶνας ἦ καὶ τὰς χιμαίρας ἐξιούσας θερμάς, καὶ τὰλλα τῶν ἀτόπων παλμῶν καὶ ἀσυνδυάτων ἐγκυμονήσεων, δι' ὧν ἠγουμένων ἢ συνισταμένων ἢ καὶ μεθεπομένων τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς πλάνης ἀναπηγάξει. Ἴνα τοίνυν τὰ πρὸς τοὺς πολλοὺς αὐτῷ, καὶ τὰ πλείω, παρῶ συντομίαις εἶνεκα, τῶν πρὸς Μηνᾶν ἐκεῖνον ἐπεσταλμένων μνησθήσομαι, μερίτην ὄντα τοῦτον τῶν θαυμαστῶν ὁράσεων καὶ παθῶν. « Εἰ δέ τις, » φησὶν, « οὐ παραδέχεται τὴν ἀγαλλασιν τοῦ Σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ καὶ σκίρτημα πολλαχοῦ οἱ Πατέρες ἐκάλεισαν καὶ πνεύσαν δύναμιν, καὶ καρδίας ζώσης κίνημα, ὁ τοιοῦτος, οἶμαι, ἀκμήν οὐκ ἠσθάνθη αὐτῆς. » Καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, « Ἀμθακοῦμ ἐὲ ὁ θεὸς ποῖον Πνεῦμα φάσκει λαθεῖν ἡμᾶς καὶ τεκεῖν ; Οὐχὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐνεργούντος ἐν πυρὶ τοῖς πιστοῖς, καὶ σωτηρίαν πληροῦντος ; Πῶς δὲ πῦρ μαστίζει τοὺς δαίμονας καὶ φυγαδεύει αὐτούς, ὡς φησὶν Ἰωάννης ὁ θεὸς Πατὴρ ; Οὐ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐξάπτοντος ἔκδον ; Ὅσμη δὲ Ἰψίτου ποῖα ἑτέρα εἰ μὴ ἢ Ὀέρμη τοῦ Πνεύματος ; ἦτις ποτὲ καὶ ἐκ τῆς ῥίνος ἀρβήτω ; ἐξέρχεται ; » Ταῦτά γε καὶ πλείω συνειλοχῶς, καὶ βήμασιν ἴσοις ἐγκαταμίξας, ὡσπερ οἱ τὰς ἀμορφίας

²⁶ Matth. xii, 35 ; Luc. vi, 45. ²⁶⁻²⁷ Matth. xii, 35. ²⁸ Marc. i, 23 ; Luc. iv, 41. ²⁹ Luc. i, 46.

³⁰ Isa. xlii, 13.

τοῖς πρός τὸ λαθάνειν ἐπιτιθεῖσιν τοὺς ὄρωντας A
καταχρωνύοντες, ἢ καὶ οἱ τῶν δηλητηρίων τὰ χέ-
ριστα τοῖς εὐώδεσι συσκευάζοντες καὶ ἤδισταίς.
παρῆσιάζει τὸ χρῆμα· καὶ ταῖς ὠδίσι ταύταις καὶ
τοῖς πυριφλεγέθουσι τῶν τοκετῶν, ὡς φῶς τίμιον,
καὶ τῶν οὐ χαμαί, προσανέχειν ἀναπείθει, πολλὰς
τῶν πάλαι φωτοφανείας ἐπαντλῶν ἡμῶν πρότερον·
ὡς ἂν τὸ κατεφευσμένον αὐτῷ φῶς τὴν ἐκείνων λά-
χοι χώραν, ἢ καὶ μεῖζω διὰ τὴν ἐκ τῶν καιρῶν παρ-
ρησίαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κακοήθειαν, καὶ
τὴν ἄλλην ἐκ τῶν τρόπων ἀναίδειαν, ἢ χρῆται κατὰ
θεοῦ περὶ πάντα λόγον.

Εἰ μὲν οὖν ἐξελέγχειν ἡμᾶς ταῦτα νυνὶ προδκειτο,
πολλοὺς ἂν τῶν Θεοφόρων παρήγομεν, ἀντικρυς B
αὐτὰ μανίην ἀποφαινομένους καὶ παρατροπὴν τοῦ
ἐν ἡμῖν ἡγεμονεύοντος ψυχικοῦ πνεύματος· ὡν Διά-
δοχος τε ὁ θεὸς ἐστι, καὶ Νεῖλος ὁ θαυμάσιος, καὶ
Ἰσακ ὁ λαμπρὸς, εἰς τοσοῦτον ὑπερνασθάντες
ἀσκήσεως καὶ θεωρίας, ὥστε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπα-
σιν ἐπιτοὺς εἰς παράδειγμα λαμπρῶς καταστήσαι
πάσης ἀρετῆς, ὑστὶς τε καὶ ἐπινοηθείσης. Ἄλλ' ὁ
μὲν οὕτω τὴν θεωρίαν ὀρίζεται, τῷ τὸν ἐν ταύτῃ
διὰ τῆς προσευχῆς ἀπηνηχότα ἐκπνουν καὶ ἐκπα-
πλιγμένον ὀρᾶσθαι· ἢ καὶ οὐχ ὡς οἱ ἀφρονες λέ-
γουσιν, εἰδὸς τινος ἢ μορφῆν ἢ σχῆμα φαντάζεσθαι·
ἐκεῖνος δὲ ἐτὸν δαίμονα ἐφάπτεσθαι· φησὶ ἐ τοῦ
εἰρημένου τόπου, καὶ τὸ περὶ τὸν νοῦν φῶς τρέπειν
καθὼς βούλεται, καὶ οὕτω κινεῖσθαι τὸ τῆς κενοδο-
ξίας πάθος, εἰς λογισμὸν μορφοῦντα τὸν νοῦν κου-
φινώμονος, πρὸς ἀναπλασμὸν θείας καὶ οὐσιώδους
γνώσεως. Διάδοχος δ' ὁ μέγας, ἐ Ἐάν ὀφθῆ τινὶ
τὸν ἀγωνιζόμενον ἢ φῶς, ἢ σχῆμα, ἢ πυροειδὲς τι
σημεῖον, μηδὲ μὴ καταβεβᾶσθαι τὸ τοιοῦτον ὄραμα·
ἀπάτη γάρ ἐστι φανερὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅπερ πολλοὶ
καθόντες ἐξ ἀγνοίας, ἐξετράπησαν τῆς ἐδοῦ τῆς
ἀληθείας· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν ὅτι ἐφ' ὅσον ἐνδημοῦμεν
τῷ φθαρτῷ τούτῳ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ
θεοῦ· τουτέστιν, ὁρατῶς ἢ αὐτῶν, ἢ τὶ τῶν ὑπερ-
ουρανίων αὐτοῦ θεαμάτων ὄραν οὐ δυνάμεθα. ἢ
pore versamur, a Deo peregrinamur : scilicet eum oculis contueri, sive quidpiam supercaelestium ejus
miserum, haud possumus. ἢ

Εἰ μὲν οὖν, ὡς περ ἔφαμεν, ἐξαρθροῦσθαι τοὺς τὰ D
τοιαῦτα λέγοντας, καὶ μεθ' ὅσης τῆς ὑπερβολῆς τὰς
ἐν ταῖς προσευχαῖς οὕτω πως τυπούμενας· ὅφεις
ἀποτρεπομένους, εἰς μέσον παράγειν προδκειτο,
πάμπολλα ἂν τὰ τὴν πλάνην ἐξελέγγοντα παρείχο-
μεν ἀνευρίσκοντες· ἐπεὶ δ' ἀπλῶς ἐκθεῖναι ταῦτα
πρὸς θεῖα, σκοπεῖν μόνον προσήκει τὰς τε ἐξ
ἀρχῆς οἰτίας τῆς πλάνης, καὶ ὑπὲρ ὧν Παλαμᾶς τὸν
τοσοῦτον ἀναδειγμένον· ἀγῶνα, τὸν κατὰ θεοῦ κε-
κίνηκε πόλεμον· καὶ ὅπως αὐτὸν τῆς αὐτοῦ κτίσεως
ἁλοτριώσας, ἄλλον ἀνεστάκει τῶν ἐκείνου δικαίων
κληροδόμον. Τὰς γὰρ ἀνάφεις τῶν σπλάγγων, καὶ
τὰς ἐνδον πυρκαϊὰς ἐκείνας, καὶ τὰ σκιρτήματα καὶ
κινήματα τῆς ζεούσης τούτῳ καρδίας, καὶ τὰς ἀνα-

velut qui turpes vultus iis obducunt, quibus pro-
clive est ut videntium lateant oculos ac decipiant,
sive etiam venena deterrima suavefragrantibus
speciebus ac succis dulcissimis condiant, rem in
palam producit; hisque parturitionibus atque igni
ardentibus partibus, ut venerandum lumen nec
quidquam humilium aut terrenorum, attendere hor-
tatur, multas olim factas luminis apparitiones
prius nobis congerens; quo scilicet commentitium
illius lumen eorum locum nanciscatur, aut etiam
majori constituitur, ob temporum libertatem, ani-
miquae ejus malignitatem, ac reliquam morum im-
pudentiam, qua utitur, quibus omnibus loquitur
adversus Deum.

Sane quidem si nobis inpraesentiarum constitu-
tum esset, ut haec confutarem, multos divinatorum
Patrum produxissemus, qui haec palam insaniam,
principisque in nobis spiritus animi eversioem
asserant; in quibus sunt, divinus Diadochus, Ni-
lusque mirabilis ac Isaac clarissimus; viri scilicet
tanta proveci virtutis religiosa palaestra exercita-
tione ac contemplatione, ut cunctis se omnis vir-
tutis magnifice exemplum praebuerint, tum ejus
quae est, tum si qua advenienda est. Atqui is
quidem in hunc modum contemplationem definit;
quod videlicet qui ad eam per orationem devenerit,
« sine spiritu ac stupore plenus videatur; » non ut
insani homines dicunt, alienius formam aut figu-
ram seu speciem informet ac secum ipse conspi-
ciat. Ille vero (Nilus scilicet): « Assilire daemone-
nem, ait, locum qui dictus est, ac quod circa men-
tem est lumen, ut libuerit vertere, sicque inanis
gloriae affectum moveri, qui vani hominis mentem
ad cogitandum informet, quo scilicet divinam ac
substantialem scientiam confingat. » Magnus porro
Diadochus: « Si cui eorum, qui certamine fungun-
tur apparuerit, aut lumen, aut figura, aut signum
aliquid ad modum ignis, haudquaquam istiusmodi
visum recipiat. Aperta enim est hostis deceptio.
Quod cum multis evenisset, a veritatis via abducti
sunt²¹; quod nimirum quandiu in mortali hoc cor-

Siquidem igitur, quemadmodum dicebam, hoc
nobis constitutum esset, ut eos qui talia dicunt
enumerarem, quantoque excessu quae sic in pre-
cibus formantur, visa aversantur, in medium pro-
duceremus, quam multa confutando errori in
promptu esset adducere. Quod vero hoc duntaxat
simpliciter explicare decrevimus, id unum operae
pretium est, ut erroris a principio causas conside-
renus, ac cujus ergo Palamas tanto certamine
suscepto, adversus Deum bellum moverit; quove
modo, illo a sua creatura extruso, alium illius ju-
rium haeridem nuncupaverit. Viscerum enim aestu-
tiones, accensaque intus incendia, atque ferventis
ei cordis exsultationes motusque, nec non Siculo-

²¹ II Cor. v, 2.

ium craterum more naso erumpentes calores quod ex his omnibus conflatum esset, ignem divinum vocitans, divinum ei circumfusum lumen, et substantiam ac essentiam atque operationem, illuminantem et lucentem atque afflantem sancios, ad eos deificandos, hæc, ut et Deum universorum inspectorem demonstraret, quibus locutus est, versus est.

CAPUT V.

Quomodo Palamas ex multis diversisque libris suis ac sermonibus novum erroris Deum, luminis in modum consistentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei sunt.

Tale itaque lumen, exque talibus saltibus atque ignitis motibus, sensibile ac colore imbutum est, quale denique solent haud raro a potu surgentes, et ubi tantisper in tenebris seipsos incluserint, intra mox extraque viscera circumfusum videre, Palamas uti dicebamus, ex contentione orsus, ac quasi depellendi contrarii animositate certans, Deum increatum prædicat ac Deitatem, verumque lumen, et non symbolicum, sed semper existens. Sic namque solum arbitrabatur, dignam se pœnam sumpturum, eorum nomine quorum a Barlaamo reus agebatur; si cum nihil falso calumniari ostenderet, sed manere quidem ac esse luminis visionem suaderet, non tamen qualem ille diceret. Igitur ne videamur procul a Palamæ verborum scopo aberrare, atque a mirabili viri diva progenie, ipse nunc prodeat, ac dicat, quidnam a principio lumen illud existat, quemve in rerum matricula nactum sit ordinem ac classem: quidnam his commistum efficiat; quænam dicat ac jubeat.

Nimirum « Lumen in substantia, spiritaliter videre » aiunt; « quod ipsum existat, et non sit symbolicum: semper namque est, extraque materiam ac mente intelligibile est; quod certa experientia noverunt. Dei quidem essentia non est, nam illa palpari non potest. Angelus non est; Dominicus namque fert characteres. » Dignitas lucis, ac quod se spiritaliter videre dicunt illius cultores, illo genio ac ordine est: quæ vero præstat, ista sunt: « Unum, inquit, est, cum est cum vidente; alias aliud videtur: quandoque quidem e corpore assurgit, atque ad immensam altitudinem tollit, quandoque vero rursus etiam coaptato corpore suæque impartito claritate, paceque ac dilectione, illoque deiformi, atque voluptate imperturbationeque repleto, oculis corporeis (o rem dignam admiratione!) spiritu immutatis seipsum comprehensum reddit. » Cum tanta igitur faciat, taliaque eis munera ad voluptatem gratiamque conferat, minime haecenus gratiam dedidit, dignumve cultoribus reputat, ut absque contemplatione seu amica tabulatione relinquat. « Quandoque enim, inquit, haud æcus ac radius circumfusum rebus natura intelligibilibus, aspectabilia ea facit, ei, qui ejus tanti muneris dignatus sit, cum ipsum nullam prorsus vocem mittat: quandoque videnti, ineffabilibus, ut sic

Α πηδῶσας κατὰ τοὺς Σικελικοὺς κρατήρις διὰ τῆς βινὸς θερμίας, τὸ διὰ πάντων τούτων σύστημα πῦρ ὀνομάσας θεϊκὸν, καὶ φῶς, περιεχυμένον αὐτῷ θεῖον, καὶ ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, φωτίζουσαν καὶ λάμπουσαν καὶ ἐνεργουσαν τοὺς ἀξίους ἐπὶ τῇ θεοποιήσῃ, τοῦτο καὶ Θεὸν ἀπ. δεῖξει τοῦ παντὸς ἔφρηον, δι' ὧν εἶπεν ἐγράψατο.

ΚΕΦΑΛ. Ε.

Ὅπως ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν ἐπιτοῦ λόγων, τὸ τῆς πλάνης ὡς φῶς συνιστάμενον νέον ἀνοικοδομεῖ Θεὸν, πάντα κομπάζοντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ.

Τὸ μὲν δὴ τοιοῦτον, καὶ ἐκ τοιοῦτων σκιρτημάτων καὶ τῶν πυρίνων κινήσεων, αἰσθητὸν καὶ κίχρωσμένον φῶς, καὶ ὅπερ εἰώθησαν ἐκ πίτου πηλάκις ἀναστάντες, καὶ μικρὸν αὐτοὺς ἐναποκλείσαντες, τῷ τῆς οὐσίας, συνιστάμενον ὄραν αὐτεῖα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν σπλάγγων, ἐκ φιλονεικίας, ὡς ἐφημεν, Παλαμᾶς ὠρμηκῶς, καὶ κατὰ ἀντιπερίστασιν ἀγωνιζόμενος, Θεὸν ἀκτιστὸν ἀνακηρύττει καὶ Θεότιτα, καὶ φῶς ὀληθιτὸν, καὶ μὴ συμβολικὸν, ἀλλ' αἰ ἐν. Οὕτω καὶ γὰρ μόνον φετο δίκην ἀξίαν ὧν ἐνεκάλεσεν αὐτῷ Βαριλάμ λαβεῖν, εἰ μὴ συκοφάντην αὐτὸν ἀποδείξειεν, ἀλλὰ μένειν μὲν καὶ εἶναι τὴν τοῦ φωτὸς ὄρασιν ἀναπέσειεν, οὐχ οἷαν δὲ ἐκεῖνος ἔλεγεν. Ἴν' οὖν μὴ δοκῶμεν μακρὰν τῶν τοῦ Παλαμᾶ τεινεῖν λόγων, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἀφυστερῶμεν τάνδρος θεογονίας, παρίτω νῦν αὐτὸς, καὶ λεγέτω τί τε τὴν ἀρχὴν ἐν τούτῳ τυγχάνει, καὶ οἷαν τὴν ἐν τοῖς οὐσίαις εἰληχε τάξιν, καὶ τί δὲρᾶ συμμυγνύμενον τούτοις: καὶ τίνα λέγει καὶ παρακαλεῖται.

« Οἱ μέντοι φῶς ἐν ὑποστάσει φασὶ πνευματικῶς ὄραν, δι' μὲν, καὶ μὴ συμβολικόν. Ἄει γὰρ ἐν, δὴλόν τε καὶ νῦν θεωρητὸν, τοῦτο διὰ τῆς πέρας ἰσασιν. Οὐσία μὲν γὰρ Θεοῦ οὐκ ἔστι: καὶ γὰρ ἀνεπίφορος ἐκεῖνη ἄγγελος οὐκ ἔστι. Δεσποτικὸς γὰρ φέρει χαρακτήρας. » Τὸ μὲν οὖν ἀξίωμα τοῦ φωτὸς, καὶ ὁ φασὶ πνευματικῶς οἱ κατ' αὐτὸν ὄραν, οὕτως ἔσχε φύσεώς τε καὶ τάξεως. Ἄπερ δὲ δὲρᾶ, ταῦτ' ἐστίν. « Ἐν ἔστι, » φησὶν. « ὅτε μετὰ τοῦ ὄρωντος γίνεται: ἕτερον ἄλλοτε ἔραττι. Ποτὲ μὲν τοῦ σώματος ἀπανιστᾶ καὶ εἰς ὕψος ἀναφέρει ἀβήρητον ἄλλοτε δ' αὐτίς καὶ τὸ σῶμα μεθαρμοσάμενον, καὶ τῆς οικίας μεταδεδοκῆς; λαμπρότητος καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης θεοειδοῦς τε ἡδονῆς καὶ ἀπαθείας; ἐμπλεων ποιήσαν, ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς, ὦ τοῦ θαύματος! γίνεται ληπτὸν, ἡλλοιωμένους διὰ τοῦ πνεύματος. » Τοσαῦτα τοίνυν ποιοῦν, καὶ τοιαῦτ' αὐτοῖς; τὸ ἐρωμένον ἐκεῖνο φῶς πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν εὐεργετοῦν, οὐ μέχρι τούτων τὴν χάριν ἰστησιν: οὐδ' ἀξίον τῶν λατρευτῶν νομίζει ἀνευ θεωρίας; ἢ καὶ ὁμίλιας ἀπαλλάττεσθαι. » Ἐνίοτε γὰρ, » φησὶν, « ὡς ἀκτίς περιβρέουσα τοῖς φύσει νεητοῖς; ὁσαυτὰ ποιεῖ αὐτῆ τῷ κατηξιωμένῳ βλέπειν, αὐτὸ φθογγὴν ὅλως ἐπὶ προῖέμενον ἄλλοτε τῷ ὄρωντι τρακῶς; δι' ἀβήρητων, ὡς εἰπεῖν, ῥημάτων ὁμίλι; » καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν λέγει φανερῶς αὐτῷ. « Ἐγὼ εἰμι: μὴ φοβοῦ »

ἐγώ εἰμι· οὐ γὰρ χωρίζεται μου ἡ θεότης, καθ' ἃ
 τῆ κοινωσίᾳ θεῶ τοὺς θεουμένους. Ἐγώ εἰμι ὁ
 παρῶν καὶ ἐνεργῶν τὴν θέωσιν. Οὐχ ὄρα; τὰ πάντα
 ἐν ἐμοί, καὶ ἐμὲ πρὸ πάντων; Ἀλλὰ διὰ σὲ πάντα
 γίνομαι ἐν σοί· διὰ σὲ καὶ ὁρατός σοι γίνομαι. »

Ἄρ οὖν παραλείπεται τι μέρος θεολογίας, ὃ μὴ
 τῷ φωτὶ τούτῳ προσήρμοσε; πλὴν γὰρ τοῦ μὴ εἶναι
 οὐσίαν Θεοῦ, τὰλλα πάντα φέρων ἐπέθηκεν αὐτῷ.
 Οὕτως ὁ Ζεὺς καὶ ἐπίτριπτος ἄνθρωπος, μὴδὲν
 πῶν εἰρηκότων ἐκείνων θείων φροντισίας Πατέρων,
 τοῦτο μὲν, « Μακάριος ὁ νοῦς ἐκείνος, ὃς ἐν τῇ πα-
 ραστάσει τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτή-
 σαιτο, » καὶ, « Μὴ σχηματίζης τὸ θεῖον ἐν σαυτῷ
 προσευχόμενος, μὴδὲ πρὸς μορφὴν τινα συγχωρήσης
 τυπωθῆναι σου τὴν νοῦν· ἀλλ' ἀλλως τῷ ἄλλῳ πρόσ-
 εῖθι, καὶ συνήθει; » ἐκείνου δὲ, « Πάντας μὲν ὄρα
 ὁ θεός, ὁρῶσι δὲ τὴν θεὸν οἱ μὴδὲν ὁρῶντες ἐν τῷ
 κροτέυεσθαι· ἄλλου δὲ, ὅτι « Πᾶν τὸ ἐν σχήματι
 φαινόμενον, εἴτε ὡς φῶς, εἴτε ὡς πῦρ, ἐκ τῆς τοῦ
 ἔχθρου κκοσμοτεχίας γίνεσθαι ὁ θεοπέσιος Παῦλος
 σαφῶς διδάσκει; εἰ; ἄγγελον φωτὸς λέγων μετασχη-
 ματίζεσθαι. » Οὐ δεῖ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι τινα
 τὴν ἀσκητικὴν μετείναι βίον. Καὶ Διονυσίου τοῦ
 μεγάλου, « Κατὰ τοῦτον καὶ ἡμεῖς γενέσθαι τὴν
 ὑπέρφωτον εὐχόμεθα γνόφον, καὶ δι' ἀγνωσίας καὶ
 ἀδιεψίας ἰδεῖν καὶ γνῶναι τὴν ὑπὲρ ὅεαν καὶ γνῶ-
 σιν, αὐτῷ τῷ μὴ ἰδεῖν, μὴδὲ γνῶναι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ
 τὸ οὕτως ἰδεῖν, αὐτὸ τὸ μὴ ἰδεῖν μὴδὲ γνῶναι. »

Τούτων ἀπάντων ὑπερφρονήσας, καὶ κατορησά-
 ματος θείους ὄρους καὶ λόγους, τὸν ὃν μὲν ἡμεῖς ἴσ-
 μεν τρισυπόστατον καὶ ἀόριστον θεὸν ἀνωθεν, τοῦ
 μέσου ἀπάγει, καὶ τοῦτον τῆς καθ' ἡμᾶς ἀπιστῆ
 διοικήσεως· ἕτερον δ' αὐτὸς ἀνίστησι παρὰ τὴν οὐ-
 σίαν τοῦ Θεοῦ, ληπτὸν ὀφθαλμοῖ; σωματικῶς καὶ
 ἀνώσιον θεόν. Αὐτόθεν δ' ἂν τις σκοπῶν, καὶ τῶν
 οὕτω κεινοτομηθέντων, τοῦτο λάβοι περιφανῶς· ἐν
 μὲν γὰρ τῷ εἰπεῖν, « Οὐσία Θεοῦ οὐκ ἐστὶ, καὶ γὰρ
 ἀνεπαφὸς ἐκείνη, » ἔδειξε μὴ εἶναι τοῦτο τὸν τρι-
 υπόστατον θεόν· ἐν δὲ τῷ ἀποφῆνασθαι, « Ἄγγε-
 λος οὐκ ἐστίν, » ἀπάγει τοῦτο πάσης ἡστυνοσοῦν κτι-
 σῆς οὐσίας; ἐν δὲ τῷ προσγράψαι, « Δεσποτικὸς γὰρ
 ζέρει χαρακτήρας, καὶ ὅτι ὄν, καὶ μὴ συμβολικόν,
 οεῖ γὰρ ὄν, αὐλόν τε καὶ νῶν θεωρητόν, » Δεσπότην
 εἰπὸ ἀκτιστον εἶναι διατείνεται. Ἐν δὲ τῷ τὰλλ'
 ἐπισυναγαγεῖν, ἃ τε τούτοις συμμιγνύμενον ὄρα, καὶ
 ἄπερ ὁρῶμενον ὁμιλεῖ, καὶ θεὸν αὐτὰ τοῦ παντὸς
 ἀνέδειξεν ὁρατὴν, πάντα τὰ τοῦ μόνου Θεοῦ κομπά-
 ζοντα καὶ ὑπερφανεύμενον. Φανερὸν οὖν ἐκ τού-
 των ἡ πᾶσα τάνδρος τερατεία, καὶ ὅτι θεὸν ἕτερον
 παρὰ τὴν τρισυπόστατον καὶ κινετούμενον οὐσίαν
 αὐτὸς τε πρεσβεύει, καὶ τῇ νῦν παραδίδοται προσ-
 κυνεῖν Ἐκκλησίαι.

trine subsistentem ac omnipotentem substantiam sentiat, tum ei quæ nunc est, Ecclesie, aJorandum atque
 colendum tradat.

²² 1 Cor. II, 14.

A dicam, verbis loquitur. Atque id a principio palam
 ei dicit: Ego sum; noli timere, ego sum. Non
 enim a me separatur Deitas, cujus commercio dei-
 firo eos, qui deificantur. Ego sum qui adsum, ac
 præsto deitatis munus. Num vides in me omnia,
 ac me priorem omnibus? Enimvero tui gratia, in
 te omnia flo. Tui causa etiam visibilis tibi reddor. »

Ullumne igitur reliquum est divinatorum attribut-
 rum membrum, quod non huic luci aptaverit? Uno
 enim hoc dempto, quod non Dei essentia sit, cuncta
 illi tribuit. Sic nimirum homo temerarius ac scele-
 ratus, nihil divinos illos Patres curans, qui sic locuti
 sint, ille quidem. « Beata mens, quæ fungenda ora-
 tione nacta est, ut omni perfecte forma vacet. » Et :
 « Ne inter orandum, Deum in te simulacro repræ-
 sentaveris, nec ulla mentem forma figurari permi-
 seris; sed immateriale, ei, qui extra omnem ma-
 teriam est, accede, et intelliges. » Hic vero : « Deus
 quidem omnes videt, vident autem Deum, qui orando
 nihil vident. » Alius præterea : « Quicquid in fi-
 gura apparet, sive ut lumen, sive ut ignis, ex ini-
 mimi machinatione esse, palam docet divinus Apo-
 stolus, dum ait transformari in angelum lucis ²². »
 Hanc igitur deceat, ut ea spe quisquam vitæ reli-
 giosæ palæstram exerceat. Magnus item Dionysius:
 « Nos quoque ad ejus caliginis modum aptari opta-
 mus, excedentis vim omnem luminis, ac per igno-
 rantiam videndique absentiam, videre ac scire, eum
 qui omnem excedit visum ac scientiam, ipso hoc
 quod non videamus neque sciamus. Id enim vere
 videre est, ipsum non videre, nec scire, seu co-
 gnoscere. »

His omnibus præctis regulis ac sermonibus iis-
 que insultans, eum quidem quem trine substan-
 tem ac invisibilem antiqua traditione Deum novi-
 mus, e medio profligat, et ab humanarum rerum
 gubernatione abjungit; alium vero ipse excitat
 præter Dei essentiam oculis corporeis comprehen-
 sum: ac qui Deus exers essentia existat, seu sub-
 stantia carens. Inde autem quis considerans, no-
 vamque hanc doctrinam rimans, iatui aperte acce-
 perit; dicendo namque, « Dei essentia non est; et
 enim illa palpari non potest, » ostendit non esse
 hoc Deum trine subsistentem. Affirmando autem,
 « Angelus non est, ab omni quovis modo creati-
 substantia eximit. Quod vero subjungit; « Domini-
 cos enim fert characteres, quodque existens est,
 nec symbolicum est, extraque materiam et quod-
 mente videatur ac intelligatur, » Dominum ipsum
 increatum esse affirmat. Qua tandem ratione reli-
 qua colligit, quæ hisce commistum faciunt, et quæ
 oculis conspicuum, loquitur, etiam rerum hujus
 universitatis Deum oculis aspectabilem ostendit,
 cuncta quæ sunt unius Dei crepantem atque superle-
 gloriantem. Manifesta igitur ex istis est omnis viri-
 impostura, et quod tum ipse Deum alium præter

Præterea lumen hoc, manifestius Palamas Deum A visibilem vocat, quibus ad Barlaamum scribit : « Qui autem illud lumen habet ac videt, non ultra jam a simili, sed vero, ac qui rebus emineat, aspectu, Deum tum cognoscit, tum in se habet. » Et rursus : « Hæc itaque claritas est ac majestas, per quam nascimur ac vere videmus Deum. » Præterea, non de uno trine subsistente Deo ait Palamas dixisse Gregorium Theologum, « Deus diis unitus ac innotescens, » sed de secundo hoc atque oculis aspectabili Deo. Ait enim in iisdem : « Unde etiam hoc theologi infinitum vocitant lumen, quo, per cessationem ab omni noscendi facultate, in virtute Spiritus, Deus sanctis visibilis redditur, velut scilicet Deus diis unitus et innotescens. » Semel namque divinam essentialiam prorsus impalpabilem statuit, et cujus nullum ulli commercium esse possit. Ad hæc, non ait Palamas dixisse eundem de uno trine subsistente Deo : « Cum vellet Deus huncce mundum, » et quæ sequuntur, sed de hoc lumine secundo ac visibili Deo, et qui divinæ substantiæ (seu essentiali) minime sit. Ait enim in iis quæ scribit ad beatum Acindynum, oratione inter secundas sexta, cujus hoc iutium : *His quidem quæ circa actionem mundumque* : « Creatis vero lumen hoc accensens, Deum creaturam manifeste statuit. Volens enim mundum hunc condere, ex rebus visibilibus, et iis quæ aspectu cerni non possunt, constitutum, ut auctor est Gregorius Theologus, sempiternis quidem (deiformibus scilicet angelis) ipse est Lumen, et non aliud. Quid enim secundo lumine iis opus erat, qui maximi illius compotes essent? Acindynus autem, Maximum illud lumen, quod illuminat deiformes angelos (quod nihil aliud est quam Deus ipse) creaturam esse docet, ac corporeum, inque materia lumen existere. »

Manifestum igitur est, ex eo quod designate relateque dicat, « lumen istud, » de quo nimirum vulgo ambigitur, nec quomodo Palamas Deum fecit, creditur, exque reliqua probatione. Neque enim vir ille admirandus cum illo disputabat de lumine quod est in Trinitate. Si quis enim alius, ipse quoque ejus cultor erat, sed de illo quod male confictum est, ut probatum est, inque Dei visum relatum, absurdissimo lumine, quod et illud Deum esse dicat, qui ex substantia visibili et quæ videri non potest, cuncta condiderit, ac reliqua, quæ Theologus de divino, supersubstantiali adorandoque lumine, quod in Patre et Filio et Spiritu sancto est, disseruit.

Præterea, non dicit Palamas eum dicere de uno trine subsistente Deo, « Deus est lumen supremum et inaccessible, » sed id dictum esse de lumine, quod recens ab illo confictum est. Ait enim in eodem sermone seu libro : « Ubi igitur est, quod Deum inter et angelos a Barlaamo et Acindyno confingitur lumen, quod neque Deus neque angelus, sed

Ἔτι τοῦτο τὸ φῶς, περιφανέστερον ὁρατὸν ἀποκαλεῖ Θεὸν Παλαμᾶς, ἐν οἷς πρὸς Βαρλαάμ φησὶν, « Ὁ δὲ τὸ φῶς ἔχων ἐκείνου, καὶ ὁρῶν, οὐκέτι ἐκ τοῦ εἰκότος, ἀλλ' ἀληθεῖ καὶ ὑπερανιδρυμένη τῶν ὄντων θέξι (α). » Ἔτι, « Αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ ὁδὸς, δι' ἧς κτώμεθα καὶ ὁρῶμεν κυρίως τὸν Θεόν. » Ἔτι, οὐ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ ἐνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ φάναι τὸν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, « Θεὸς θεὸς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος, » ἀλλὰ περὶ τοῦ δευτέρου τούτου καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ. Γράφει γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, « Ὅθεν καὶ τοῦτο ἀπειρον οἱ θεολόγοι λέγουσι τὸ φῶς· δι' οὗ κατὰ ἀπόπτυσιν πάσης γνωστικῆς δυνάμεως ἐν δυνάμει Πνεύματος ὁρατὸς γίνεται τοῖς ἀγίοις ὁ Θεός, ὡς Θεὸς θεὸς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος. » Ἄπαξ γὰρ ἀνέπαφον πνευτελῶς καὶ ἀμέθεκτον τὴν θεῖαν οὐσίαν ὠρίσασατο. Ἔτι, οὐ φησι Παλαμᾶς φάναι τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ ἐνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ, « Βουληθεὶς ὁ Θεός τόνδε τὸν κόσμον, » καὶ τὰ ἐξῆς· ἀλλὰ περὶ τοῦ φωτὸς τούτου, τοῦ δευτέρου καὶ ὁρατοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ δυτος οὐσίας Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ἐν τοῖς πρὸς τὸν μακάριον Ἀκινδύνον λόγῳ τῶν δευτέρων ἑκτῶ, οὗ ἡ ἀρχὴ *Τοῖς μὲν δὴ περὶ τὴν πρᾶξιν καὶ κόσμον*· « Τοῖς κτίσμασι δὲ συντάττων τοῦτο τὸ φῶς, τὸν Θεὸν κτίσμα φανερῶς ἀποφαίνεται. Βουληθεὶς γὰρ τόνδε τὸν κόσμον συστήσασαί τὸν ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων συνεστηκότα, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τοῖς μὲν ἀτίλοις, δηλονότι τοῖς θεοειδέσιν ἀγγέλοις, αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο. Τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσιν; Ὁ δ' Ἀκινδύνος τὸ μέγιστον τοῦτο φῶς, τὸ φωτιστικὸν τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, δ μὴδὲν ἄλλο ἢ αὐτός ὁ Θεός ἐστι, κτίσμα εἶναι δογματίζει, καὶ σωματικὸν καὶ ὄλικόν ὑπάρχειν φῶς. »

Πρόδηλον ἄρ' οὖν ἐκ τῶν δευτικῶς καὶ ἀναφορικῶς λέγειν, « τοῦτο τὸ φῶς, » τὸ ἀμφισβητούμενον δηλαδὴ τοῖς πολλοῖς καὶ μὴ πιστευόμενον ὡς Παλαμᾶς ἐθεοποίησε, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς. Οὐ γὰρ ὁ θαυμασῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ περὶ τοῦ ἐν τῇ Τριάδι φωτὸς αὐτῷ διελέγετο· εἴπερ τις γὰρ ἄλλος, καὶ αὐτος λατρευτὴς ἦν ἐκεῖνου· ἀλλὰ περὶ τοῦ κακῶς ἀναπλασθέντος, ὡς δέδεικται, καὶ θεοποιηθέντος ἀτοπωτάτου φωτὸς, ὅτι τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν εἶναι ἀποκαλεῖ τὸν συστησάμενον ἐξ ὁρατοῦ τε καὶ ἀοράτου τὰ πάντα, καὶ τὰλλα ἕπερ ὁ Θεολόγος ὑπὲρ τοῦ ὑπερουσίου φωτὸς, τοῦ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνουμένου τε θεολόγηκεν.

Ἔτι οὐ φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ ἐνὸς τρισυποστάτου Θεοῦ, τὸν αὐτὸν φάναι, « Θεός ἐστι φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον, » ἀλλὰ περὶ τοῦ νῦν ἀναπλασθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰρησθαι ἐήπου φωτός· φησὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τῷ αὐτῷ, « Ποῦ τοίνυν τὸ μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλων ὑπὸ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου ἀναπλαττόμενον φῶς, δ μήτε Θεός ἐστι μήτε ἀγγι-

(1) Orat. 43, p. 698.

(a) Locus est mancus, ut ex interpretatione patet. κριτ.

λος, ἀλλ' ὕλικόν καὶ παχυμερές; » καὶ ταῦτα τοῦ Θεολόγου λέγοντος, « Τοῦτο ἐν νοητοῖς εἶναι τὸ ἀκρότατον φῶς (δηλονότι τὸν Θεόν), ὅπερ ἥλιος ἐν αἰσθητοῖς. » Φανερὸν μὲν οὖν ὅτι καὶ ἑαυτοῦ ὄνειδη καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ κατασκευασθείσας βλασφημίας τοῖς ἄλλοις προστρέχεται. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ ἀναπλάσας φῶς ἐν ὑποστάσει πνευματικῶς ὄρασθαι, καὶ μὴτ' οὐσίαν εἶναι θεῖαν, μὴτ' ἀγγελικὴν, ταύτη καὶ τὴν μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀγγέλου συστησάμενος ὑπαρξίν. Συγκαιωρήσθω δ' ὁμοῦ τῆς διαβολῆς, πράγματος συνήθους αὐτῷ διὰ πάντα· ἐκεῖνα δὲ μόνα σκοπεῖται, καὶ καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου διεληλύθαμεν, τῆς κατὰ Θεοῦ συκοφαντίας παραληρήματα. Ὡς ἔοικε γὰρ, τὸ ὕλικόν τοῦτο μόνον καὶ παχυμερές ἀνατρέπει, τὰ δ' ἄλλα πάντα συγχωρεῖ τῷ τούτου φωτὶ λέγεσθαι.

Ἔτι οὖν φησι Παλαμᾶς περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον εἰρηκέναι, « Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, » καὶ τὰ ἐξῆς· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀναπλασθέντος καὶ φαντασθέντος αὐτῷ, καθάπερ ἠχηκότες, φωτός. Φησὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, λόγῳ τετάρτῳ οὐ ἡ ἀρχῆ, Ἰσοψιθυρίσας τοῖσιν τὴν εἰς τὸ μέγα φῶς· « Τοιγαροῦν τὸ φῶς ἐκεῖνο σύμβολόν τε καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ οὐκ ἀληθινὸν ἀπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν ὑπέρχε φῶς, ὡς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησὶν· Εἰ ἀληθινὸν φῶς ἦν ὁ Υἱός, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » τῆ συνήθει κἂν τοῦτ' ἠρώμενος διαβολῆ, ὡς περὶ δύο φώτων ἀληθινῶν τὸν μέγαν διαλαμβάνοντα τίθῃσι· καὶ οὐκ ἀπλῶς δύο, ἀλλὰ τὴν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἠγούμενον φῶς ἀληθινόν καὶ μερικόν, τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ φαντασθὲν φῶς ἐπόμενον καὶ καθόλου· ὡς αὖτε ἔλεγεν, Εἰ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἐστὶ καὶ ζῶον. Ἀλλὰ μερικόν φῶς εἶναι τὸν Κύριον οὐδεὶς πω μέχρι καὶ τήμερον εἴρηκεν· ἀπολελυμένως γὰρ ἑαυτὸν ὀνομάσας, « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς, » οὐδεμίαν παρήκεν ὑπόνοιαν τοῖς ἀπὸ τοῦ μερικόν αὐτὸν ὑποτίθεσθαι φῶς βλασφημεῖν αἰρούμενοις. Οὐχ οὕτω λοιπὸν νοητέον τὴν τοῦ μεγάλου ῥῆσιν· ἀλλ' ἐνὸς ὄντος τοῦ φωτός τοῦ ἀληθινοῦ, τῷ ἐξισάζοντι κεχρησθῆσθαι συμβαίνει τῶν τρόπων. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, Εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἐστίν, ἐστὶ καὶ ζῶον λογικόν ὀνητόν· οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ τὸ ζῶον λογικόν ὀνητόν.

Ἔτι οὖν φησι Παλαμᾶς τὴν ὑπερουσίον οὐσίαν καὶ δύναιεν τὸν ἓνα τρισυπόστατον Θεόν, τῶν ἐφετῶν εἶναι τὸ ἀκρότατον· ἀλλὰ τὸν ὡς φῶς αὐτῷ φαντασθέντα δαίμονα καὶ κακῶς ὑπ' αὐτοῦ θεοποιηθέντα τῆρερον. Φησὶ γὰρ ἐν λόγῳ τῷ αὐτῷ, « Εἰ γὰρ καὶ φῶς ἔχει τὴν ἑκωνσυμίαν, ἀλλὰ καὶ φῶς ἀληθινὸν καλεῖται· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὃ ὡς ἱμάτιον ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ ἀδιάρθρωτα καὶ ἀσύμβλητα παρῶ, « Φῶς » φησὶ, « τοῖς ἁγίοις ὀρώμενον, καὶ τούτοις ἐν πνεύματι. » Εἴτ' ἐπάγει ἐναντία πάντως ἑαυτῷ· « Φῶς ᾧ ἐνε-

terrenum quid ac crassum est? » Idque cum Theologus dicat (2): « Hoc in intelligibilibus esse supremum lumen » (Deum scilicet) « quod est sol in sensibilibus. » Manifestum igitur est, sua ipsum probra, et quas cudit blasphemias, aliis tribuere. Illius enim commentum est, quod lumen in substantia spiritaliter videatur, ac neque divina essentia sit, nec angelica; quique proinde rem hanc, Deum inter atque angelum, statuerit. Enimvero a calumniæ labe purum esse sinamus, quæ res illi sic ubique ex genio est ac consueta: hæc vero solum quis consideret quæ superiori capite edisseruimus, calumniæ in Deum deliria. Nam, ut videtur, unum hoc terrenum crassæque substantiæ evertit, reliqua vero omnia ut dicatur suum illud lumen concedit.

B

Ad hæc ait Palamas, non dixisse Evangelium de Deo Verbo: « Erat lux vera »²², et quæ sequuntur, sed de illa quam conflinxit ac videre existimat, luce. Ait enim in iisdem, sermone quarto, ejus initium; *Submurmurans enim quæ est in magnum lumen*: Et tunc lumen illud, tum symbolum est, tum lux vera. Nec quovis modo lux vera, sed ipsa lux vera erat, ut etiam ait magnus Basiliius: Si vera lux Filius, erat lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; » hic quoque consueta usus calumnia, velut de duplici locutum luce vera, virum magnum ponit; nec quovis modo duplici, sed ita ut Dei Verbum, lux prior sit et particulari; quod vero ille lumen commiscitur ac videre putat, sequens ac universalis. Ac si diceret: Si est homo, etiam animal est. Enimvero, Dominum lucem esse particularem, nemo hactenus dixit: cum se enim ipse absolute nominaverit: *Ego sum lux*²³, nullam ansam præbuit, quibus blasphemate constitutum sit, ut particulari ipsum lumen existiment. Nec jam ita accipienda magni Basilii auctoritas ac sententia, sed cum una sit lux vera, exæquandi modo usus est terminisque in idem valentibus, ac si diceret: Nam si homo est, est et animal utens ratione, mortale; cum homo nihil aliud significet, quam animal rationale mortale.

D

Præterea non dicit Palamas, supersubstantialiensi substantiam atque virtutem, Deum trine subsistentem, supremum appetibilem esse, sed quem luminis specie commentus est dæmonem, et quem male hodie Deum consecravit. Ait enim in eodem sermone: « Quanquam enim humanam appellationem habet, verum lux quoque vera nuncupatur. Quinimo ipsa lux vera, quam Deus induit sicut vestimentum. » Et ut interjecta imdistincta incomparataque omittam: « Lumen, inquit, quod a sanctis videtur, iisque in spiritu. » Deinde subjungit, quæ

²² Joan. 1, 19. ²³ Joan. 111, 46.

illi omnino contraria sint : « Lumen, in quod Angeli aciem defigere non possunt : lumen quod laudant angeli, » quo omnis cœlestium spiritualis oruatus spiritali epulans ratione, Verbi in nos propensissimæ benignitatis ac clementiæ, manifestissimum argumentum præbet. » Ac rursus post multa divina nomina : « Lumen, inquit, quo Deus vere cernitur. »

Manifestum igitur est qui funesto impioque consilio cuncta furcescat, his quidem qui eodem ac ille agantur furore, dicere Deum vere videri, id est, phantasiam hanc nec vere existens lumen; angelos vero, nec aciem in ipsum defigere dignatur. Hactenusque ex his aliisque a me omiſſis præ tanta rei futilitate ac ineptia, supremum desirabilium impiam phantasiam suam emotionem erroremque vocat.

Præterea non dicit Palamas evangelicam sententiam : « Deum nemo vidit unquam. » ac Apostolicam : « Quem nullus hominum vidit, neque videre potest, » universim Dei visionem negare, sed quod ita dicitur, verum exponit de essentia; de cogitato autem ipsi lumine, cum sus deque Deum confiteatur, congenitamque et nativam et substantialem Dei virtutem et operationem ipsum affirmans, negat comprehendi; tametsi quod Deum indefinite dixit, adjunxitque particulam negantem, « nemo, » vel si alius esset Deus Palamico sensu atque commento, ea negatione ac sententia comprehenderetur.

CAPUT VI.

Quomodo ex talium sermonum aggregatione, is quem Palamas cominiscitur, ipsum non vere existentem ac substantia Deum, Creator appareat arbitereque omnis creaturæ, ac omnis beatitudinis finis.

Pene ita Palamica omnis nugacitas, talibus sus deque comprehensa est vanitatibus, atque his longe deterioribus. Ut ergo resumendo, atque hac quoque parte repetito calculo colligendo, novi Dei productionem apparitionemque consideremus, primum quidem, ejus tum ortum complectitur, tum commercium, cum his qui vident ipsum; item rationes quisnam tandem existat, quodque non separata ab eo deitate, ipse est omnia et in ipso sunt omnia, ipseque prior omnibus est : propter eos tamen qui in tenebris inclusi sunt aspirantque, atque ad umbilicem innixam genam inferiorem habent, inque ipsum immote intendunt oculum, visibilis efficiatur. Secundo, manifestissime et qui credatur, Deum hunc esse probat. Tertium, etiam eum vere videri docet. Quartum, hunc quoque Deum esse qui omnibus uniatur, astruit. Quintum, etiam hujus rerum universalitatis auctorem eum pronuntiat. Sextum, mundi ejus qui mente intelligitur et qui sensu percipitur, lumen esse supremum et inaccessum, tradit. Septimum, nedum illum supremum lumen, sed et verum contendit.

²² Joan. 1, 18. ²⁶ I Tim. vi, 16.

ῥαίβειν οἱ ἄγγελοι τὸ ὄμμα οὐ σθένουσι· φῶς, ἡ δοξάζουσιν ἄγγελοι· ὧ πάσα τῶν ὑπερκοσμίων ἡ νοητὴ διακόσμησις ἀὐλως ἐστὼμένη, τεκμήριον ἐναργέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας. » Καὶ πάλιν μετὰ πολλὰς τὰς θεωνομίας, « Φῶς, » φησὶ, « δι' οὐ κατὰ ἀλήθειαν ὁ θεὸς ἔρπεται. »

Φανερόν οὖν ὅτι σκαιῶς καὶ ἀθέως τὰ πάντα μιγνύων, τοῖς μὲν κατ' αὐτὸν διαιωνῶσιν ὄρασθαι φησι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Θεόν, εἰτὸν τὴν φαντασίαν ταύτην τὴν ἀνυπόστατον· τοῖς δὲ ἄγγέλους οὐκ ἀξιολογῶν πρὸς αὐτὸν ἐνεραβεῖν δύνασθαι τὸ ὄμμα. Τίως δ' ἐκ τούτων τε καὶ τῶν ἄλλων, ἡ διὰ τῆς ἐνοῦσαν παρῆκα βωμολοχίαν, τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον τὴν ἄθεον τῆς φαντασίας αὐτοῦ παρατροπὴν καὶ πλάνην ἀποκαλεῖ.

Ἔτι οὐ φησι Παλαμᾶς τὴν εὐαγγελικὴν ἀπόφασιν τὴν, « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, » λέγουσαν, καὶ τὴν ἀποστολικὴν, « Ὅν εἶδεν οὐδεὶς, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, » καθόλου τὴν τοῦ Θεοῦ ὄρασιν ἀποτρέπεται· ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς θείας οὐσίας ἀληθῆ τὸν λόγον ἐκλαμβάνει· περὶ δὲ τοῦ φαντασθέντος αὐτῷ φωτός, Θεὸν ἄνω τε καὶ κάτω ἀνομολογῶν, καὶ τὴν ἔμφυτον καὶ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν τοῦ Θεοῦ τοῦτον εἶναι διατεινόμενος, οὐ φησι περιλαμβάνειν. Καίτοι γε Θεὸν ἀορίστως εἰπὼν, καὶ τὸ οὐδεὶς ἐπαγαγῶν, εἴγε καὶ ἕτερος θεὸς ἦν κατὰ τὸν Παλαμᾶν, περιεληγμένος ἦν τῇ ἀποφάσει.

ΚΕΦΑΛΑ Γ'.

Ὅπως ἐκ τῆς λησιουργωγῆς τῶν τοιοῦτων λόγων ὁ τῷ Παλαμῷ φαντασθεὶς ἀνοήσιος θεὸς δημιουργός, καὶ δισκηγῆς ἀναφαίνεται πάσης κτίσεως, καὶ τέλος πόσης μακαριότητος.

Σχεδὸν μὲν οὖν πάσα Παλαμικὴ τερατεία, τοσαῦταις ἄνω καὶ κάτω διεληγῆται ματαιότησι, καὶ κολλῶ τούτων χειροσιν. Ἰν' οὖν ἀναλαβόντες κατοπτεῦσωμεν, ἐπιλογιζόμενοι καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, τὴν τοῦ νέου Θεοῦ προαγωγὴν καὶ ἐπιφάνειαν, τὸ μὲν πρῶτον περιέχει γένεσιν τε τούτου, καὶ κινωλίαν μετὰ τῶν ὁρώντων αὐτόν· καὶ λόγους, ἰσοῖς τις ὢν τυγχάνει, καὶ ὅτι μὴ χωριζομένης αὐτοῦ τῆς θεότητος· αὐτὸς ἐστὶ τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ πρὸ πάντων αὐτός· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐγκλεισμένους τῷ σκότει, καὶ εἰσπνέοντας, καὶ πρὸς τῷ ὀμφαλῷ τῆς κάτω γένου ἐρηρησιμένην ἔχοντα, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἀκλινῶς τείνοντα, ἔρατὸς γινόμενος. Τὸ δὲ δεύτερον, ἀριθλοτάτα καὶ πιστευόμενον εἶναι τοῦτον Θεὸν παρίστησι. Τὸ δὲ τρίτον, καὶ κυρίως· αὐτὸν ὄρασθαι δογματίζει. Τὸ δὲ τέταρτον, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐνούμενον ἅπαν Θεὸν διασκευάζει. Τὸ δὲ πέμπτον, καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντός ἀποφαίνεται. Τὸ δὲ ἕκτον, τοῦ νοητοῦ διακόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ φῶς εἶναι τοῦτο τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον ὑπέστησι. Τὸ δὲ ἑβδομον, οὐ μόνον τὸ ἀκρότατον αὐτὸν εἶναι φῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ

ἀγθινὸν διατείνεται. Τὸ δὲ ὕδρον πρὸς ἐκείνους, ἅ ἀκρότατον τῶν ἐφετῶν καὶ πᾶσαν τὴν μακαριότητα τὸν τοιοῦτον εἶναι Θεὸν ἐπισχυροί.

Πρὸς Θεοῦ (τοῦ τρισυποστάτου φημί, καὶ πάσαι μὲν πᾶσιν ἐνὸς κοινῇ προσβουμένου Θεοῦ, νυνὶ δὲ τοῖς διωκομένοις ἡμῖν μόνου Θεοῦ), τί τούτῳ καταλέλοιπε Παλαμᾶς πρὸς τὸ Θεὸν εἶναι; Εἰ γὰρ τὸ φῶς τοῦτο τὸ μὴ ὂν οὐσία Θεοῦ λέγει μὲν πρὸ πάντων εἶναι καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ὄρᾶσθαι δὲ ὡς Θεὸν καὶ ἐνοῦσθαι τοῖς πᾶσι, καὶ δημιουργεῖν καὶ συνέχειν τὰ πάντα, τὸ ἀκρότατον καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλος πάσης μακαριότητος αὐτὸ τυγχάνον ὂν, ποῖαν ἀφῆκε λατρείαν τῷ πάσαι προσβουμένῳ Θεῷ, καὶ ὂν ὑπερκειμένον αὐτὸς ἀποκαλεῖ πρὸς ἀντιδίστολην τοῦ νῦν ὑφειμένου Θεοῦ; Φανερὸν ὂν ἐκ τούτων ὅτι πᾶσαν ὑφελόμενος Θεοῦ λατρείαν, τῇ τούτου φήρων ὑπέβηκεν ὡς φαντασίαν· καὶ ταύτην μόνην προσβεύει πρύτανιν καὶ διοικητὴν τοῦ παντός.

Ἐτι πᾶσα λατρεία καὶ προσκύνησις τῇ τρισυποστάτῳ πρὸ ἡμῶν προσάγεται φύσει, ὡς σωτήρι καὶ δημιουργῷ πάντων, καθὼ φασίν, « Ἀκτιστε φύσις ἢ τῶν ὄλων δημιουργός. » Ἄν δὲ τὸ Παλαμικὸν φῶς, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ταῦτα πάντα ποιῆ καὶ πραγματεύεται, τούτῳ μάλιστα καὶ τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν ἀπονέμειν ἀνάγκη, καὶ οὐκ ἐκείνῃ.

Ἐτι κατὰ τρεῖς τρόπους οἱ ἄνθρωποι τῷ Θεῷ προσανέχουσιν ἀναγκάζονται· ἕκ τε τῶν παρελθόντων, ἕκ τε τῶν ἐνεστώτων, ἕκ τε τῶν μελλόντων, ἕκ τε τῶν φοβερῶν διὰ τὴν δικαιοσύνην· καὶ ἕκ τε τέλος αὐτῶν τῶν ἐφετῶν. Εἰ τούτων, ὡς φησι Παλαμᾶς, ἀνεπαφός ἔστι τούτων ἡ θεία οὐσία, οὐδὲ ταύτῃ προσανέχουσιν ἀνάγκη.

Ἐτι, εἰ τὸ Παλαμικὸν φῶς, καὶ ὅπερ αὐτὸς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν σπλάγγνων συνιστάμενον καθορᾷ, τοῦτο ἔστι τῶν ἐφετῶν τὸ ἔσχατον καὶ ὁ πᾶς τῆς μακαριότητος λόγος, ἀπελήθαι τοῦ μέσου καθάπερ καὶ θεία οὐσία, καὶ πᾶν ὀτιοῦν ἕτερον περὶ ταύτης ἡμῖν πιστευόμενον, μόνον δ' ἐκεῖνο Θεός. Ἄλλοτε γὰρ τοῦ ἔσχατου καὶ τελευταίου τῶν ἀγαθῶν ἔσχατοτέρου ζητεῖν. Ὅρθως ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν ταύτην ἀκριβῶς εἶναι τὴν ἀποστασίαν, ἣν ὁ μακάριος εἶρηκε Παῦλος ἐν ἔσχατοις παρήρησάσθαι

A Octavum præterea, supremum appetibilem omnique beatitudinis cumulum, istiusmodi asserit.

Per Deum rogo (Deum nimirum trine subsistentem, ac quem omnes communiter unum Deum sentirent, nuncque nobis qui persecutionem patimur solus Deus existat), quidnam illi Palamas fecit reliquum ut Deus audiret? Nam si lumen istud, quod non est Dei essentia, autem omnia esse dicit, et in ipso esse omnia, atque videri ut Deum, et uniri omnibus, et creare omnia et conservare; cum supremum et verum sit ac omnis beatitudinis finis, quemnam cultum reliquit Deo pridem venerationem habenti, et quem ipse eminentem vocat, quo distinguatur ab eo qui nunc est, inferiori Deo? Manifestum itaque est, ablata Deo omni veneratione ac lumine, ejus ut lumen est simulacrum detulisse: hocque unum docere rerum universitatis arbitrum ac gubernatorem esse.

Præterea si omnis cultus et adoratio, naturæ trine subsistenti a nobis defertur, ut qua omnium salus sit ac creatio, quemadmodum aiunt, « Increata natura, quæ universorum creatrix est. » Siquidem igitur, Palamicum lumen cuncta hæc præstat ac operatur, huic maxime adorationem cultumque tribuamus necesse est, non illi.

Ad hæc homines tribus modis necesse habent ut animum Deo adhibeant: ex præteritis, quod rerum conditor sit; ex presentibus quod servator sit, exque futuris, quod propter justitiam tremendus sit, quodque item finis appetibilem sit. Si quidem igitur, ut auctor est Palamas, divina substantia hæc non attingat ab eisque immunis sit, nec illi animum adhibere necesse sit.

Præterea si Palamicum lumen, quodque ille intra extraque viscera consistens videt, hoc scilicet supremum appetibilem est totaque beatitudinis ratio, sublata nemel e medio est tum divina essentia, tum quidquid aliud de illa a nobis creditur, nec præter illud ullus alius Deus est. Absurdum namque est, eo quod supremum extremumque bonorum est, ulterius aliquid querere. Recte igitur nos quoque dicebamus, esse hanc vere dejectionem, quam dixit beatus Paulus in novissimis

ΤΩΝ ΠΑΛΑΜΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

*Ὅτι παρὰ πᾶσαν Χριστιανικὴν κατάστασιν ἢ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία συνέστη· περὶ
δ ζητεῖται ἑ.*

PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM

SERMO IV.

*Præter omnem Christianitatis ritum ac ordinem constatam esse Palamitarum Ecclesiam;
de quo quærentur decem.*

INDEX CAPITUM.

1. Quænam ratio sit, sanctæ Dei Ecclesiæ.
2. Num propter hunc talem ac illum, qui patriarcha existat, sancta Dei Ecclesia dicatur.
3. Num sancta Dei Ecclesia, quæ et antequam constitueretur, a divina sacraque synodo abrogata sit et anathemati subjecta.
4. Num sancta Dei Ecclesia sit, quæ ob confusionem ac proditionis mercedem principatum constituit.
5. Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob libertatem jurisque præsumptam licentiam, eum sibi in patriarcham præfecit, qui prius canonicis obstrictus criminibus, omni fuerat sacerdotio abdicatus.
6. Num sancta Dei Ecclesia, quæ, cum sit unus grex, duos simul patriarchas, quorum alter alterum dejiciat, invicemque tumultuantes, retineat atque prædicet.
7. Num sancta Dei Ecclesia, quæ tot profanas vocum novitates palam sit professa.
8. Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem, eosdem sanctorum judices et accusatores corrogavit.
9. Num sancta Dei Ecclesia, quæ varias tentationes longaque exsilia et carceres ac custodias adversus vera, justos omnes piosque decrevit.
10. Num sancta Dei Ecclesia, quæ tabulas testamentorum infringat, virorumque divinorum cadavera, insepulta projiciat.

CAPUT I.

Quæ sit ratio sanctæ Dei Ecclesiæ.

Tanta igitur hæreseon colluvie, talique defe-

A

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

- α'. Τίς ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας.
- β'. Εἰ διὰ τῶν δεῖνα καὶ τῶν δεῖνα πατριαρχεύοντα ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία λέγεται.
- γ'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ πρὸ τοῦ καὶ συστήναι παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καθαιρεθεῖσα, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπεμφθεῖσα.
- δ'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ διὰ σύγχυσιν καὶ μισθῶν προδοσίας τὴν ἀρχὴν συστάσα.
- ε'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ δι' αὐτονομίαν εἰς πατριάρχην ἐαυτῆς ἀναδείξασα τὸν πρότερον ἐπὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασι πάσης ἱεροσύνης καθαιρεθέντα.
- β. ε'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ μὴς πολίτης κατὰ τὸ αὐτὸ δύο πατριάρχας ἀντικαθαιρούντας ἀλλήλους καὶ συστασιάζοντας παρακατέχουσα καὶ ἀνυκηρόττουσα.
- ζ'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ τοσαύτας βεβήλους καινοφωρίας παρῆρησιν ἀνομολογήσασα.
- η'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ μετὰ τὴν ἀθεοῦ καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς κριτὰς καὶ κατηγοροὺς ἐτῶν ἀγίων ἐπισωφύσασα.
- θ'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ ποικίλους πειρασμοὺς καὶ μακρὰς ἐξορίας καὶ κατακλίσεις καὶ φυλακὰς παντὸς καταψηφισαμένη δικαίως καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.
- ι'. Εἰ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ διαθηκῶν κατατολιμῶσα, καὶ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν νεκρῶς ἀτάφους ἐβρίθθαι παρασκευάσουσα.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τίς ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας.

Μετὰ τοσούτων τοίνυν τῶν αἰρέσεων καὶ τοιαύτης

τῆς ἀποστάσεως εἰσπηδήσας ὁ Παλαμᾶς, καὶ τὸ μὲν πρῶτον τρεῖς ἢ τέτταρας ἑαυτῷ μαθητεύσας, ἐνίους δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ὄρει παρυποκλιέσας, ἐπιούμενος ὡς ἄρα Βαρλαάμ τὰς ἑκασταχοῦ θεωρανείας, καὶ τὰς ἄλλοι· ἄλλας πραγματευθείσας τοῖς πῶποτε μακαρίοις ἐλλάμψεις, διασύρει, καὶ πᾶσαν ἀνατρέπει μοναχικὴν κατάστασιν· καὶ τούτους διὰ τούτων ὑποσύρας, καὶ ὑποσημῆναι δι' ἀπλότητα παρασκευάσα· τὴν σχεδιασθέντα κατὰ τῆς εὐσεβείας Τόμον ἔκεινον, ὃν καὶ ἐκ τοῦ τόπου ἐπωνυμίας σαφῶς ἠξίωσεν· ἔπειτα καὶ ἐπὶ τὴν Μεγάλην κόλιν ἐλάτας, καὶ τί μὲν ὑποδεικνύς τὴ τῆς ἀσεβείας ὁμοῦ καὶ ἀπάτης γραμματεῖον, τί δὲ τοὺς ἠκολουθηκότας ἀναιδείας ὑπέκκαυμα καὶ ἀδολεσχίας περιστῶν, ἐκεῖνο περιφανῶς πρὸς ἐνίους τῶν δυνατῶν ἐξήρυσεν, ὃ φησὶν ὁ μέγας Ἀπόστολος· « Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγαινοῦσης διδασκαλίας· οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδάσκαλους, κηθόμενοι τὴν ἰκοίην. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσι· ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. » Καὶ οὐδὲ τούτους ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ὡς ἂν ἦμιν βῆθει, πόνους πρότερον μακροῖς καὶ πᾶσι τῆς ἀρέσκουσι πρὸς τὴν τῆ· ἀρχῆς κλοπῆν καὶ περιποίησιν.

Τοὺς οὖν οὕτως ἐπισωρευθέντας ἑαυτοῖς διδασκάλους, τῶν τροπαίων διηγουμένων, εἰς Ἐκκλησίαν καταστήσαντες, καὶ ταύτην τοῦ Θεοῦ ὀνομάσαντες, πάντας ἐλαύνουσιν ἐπὶ τὴν θρησκείαν· « Ἡ Ἐκκλησία ταῦτα προσβύει, » κεκραγότες. Δι' ἅπαν καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα συνεστησάμεθα λόγον, περιστῶντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὅπως προέβη, καὶ ὡς οὐ δικαίως, οὐδ' ὁσίως τῷ προσρήματι τούτῳ λέγεται.

Προτίχειν δ' ἄξιον, ὡς οὐ κατὰ πάντων ἡμῖν ὁ λόγος προῆται τῶν νῦν ταύτην συμπληρούντων, ἀλλὰ περὶ μόνων τούτων ταύτην τὴν ἀρχὴν συστησάμενων, εὐαριθμητῶν τιῶν ὄντων, καὶ σχεδὸν αὐτῶν τῶν ἡμῖν ἐπὶ μαρτυρίᾳ μνημονευμένων. Οὕτε γὰρ περὶ τῶν ἀριθμῶν μόνων συμπληρούντων ἀνάγκη λέγειν, οὕτε τινὸς τῶν ἐν ἀξιώμασι διαπρεπόντων, τοῦ καιροῦ τούτου καὶ τῆς συνηθείας καταναγκάσαντος· οὕτε μὴν τῶν δημοτικῶν ἀνδρῶν, ἔργον τὸν βίον, καὶ οὐ τὴν τῶν δογμάτων πρῶτον πειουμένων.

Ὡς ἂν δὲ πρότερον τὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ γινώσκον ὄρον, Ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστὶ κατὰ τὰ θεοπαράδοτα λόγια σύναξις ἱερὰ οὐ μόνον ἐκ κλεινῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐλαττοτέρων, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τοῦ φωτίζοντος πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον συναβθούσα. Ὁ γὰρ ἱερὸς· Ἐφησὲ που λόγος, « Ὅπου εἶσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἼμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. »

Ἐτι Ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία θίασος ἱερὰς, σχολόνισμα κληρονομίας Χριστοῦ· Βασιλεῖον ἱεράτευμα, λαὸς περιούσιος Θεοῦ, ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῶν

tionē adorsus Palamas ; ac cum primum tres quatuorve discipulos sibi adjunxisset, atque adeo nonnullis in monte Sancto obrepisset, hoc nimirum Barlaamo crimini vertens, ac inde dicam scribens, tanquam ille, divinas usquam exhibitas apparitiones, aliasque aliis beatis viris factas viris illustrationes traduceret, ac monachorum institutum omne statumque everteret. Hisque artibus illis seductis, ac per simplicitatem, ut Tomam illum adversus pietatem tumultuaria pene operis constatum, subscriberent, inductis (cui etiam ex loco palam appellationem indidit) ad Magnam deinceps profectus civitatem, ac, qua Impletatis simul errorisque libellum ostendens, qua sequaces adjunctosque monachos impudentiæ garrulitatisque fomentum exhibens, id plane apud nonnullos magnatum effecit, quod dicit magnus Apostolus : « Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinuerint, sed secundum desideria sua coacervabunt sibi magistros, quibus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur »²⁰. Neque hos quovis modo ac temere, sed, ut quis dicat, ad principatum furtime invadendum eumque parandum, longis prius laboribus, ac cunctis quæ placeant, instructos.

Eos igitur quos sibi magistros ita coacervassent, peractis tropæis, in Ecclesia constituentes, quam Dei nuncupassent, omnes ad cultum ac religionem cogunt, ita clamantes ac edicentes : « Hæc tenet ac docet Ecclesia. » Quamobrem nos quoque hunc tractatum idcirco composuimus, ut hanc Ecclesiam, qua provexerit, ratione ostendamus, nec juste sancteque eam sibi vindicare appellationem, monstemus.

Id vero observemus operæ pretium est, non im omnes qui eam nunc complent, nos sermonem intendere, sed de illis duntaxat loqui, qui huncce principatum constituerunt : pauci scilicet homines, ac ii fere qui nobis inter testimonia memorantur. Neque enim opus est ut de illis dicamus, qui solum numerum complent, nec vero de illis eorum qui magistratibus fulgent, cum et tempus, et consuetudo ita cogant ac neque de popularibus vulgique hominibus, quibus opus, vita est ; non dogmatum cura ac diligentia.

Ut autem prius Ecclesiæ Dei rationem sciamus, sancta Dei Ecclesia est, juxta divinitus tradita et a Patribus accepta eloquia, sacra congregatio, nondum ex pluribus ac beatis viris consurgens, sed ex iis etiam, qui minores sunt, in nomine veri luminis, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum²¹ ; dixit enim quodam loco Verbum : « Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum »²².

Præterea sancta Dei Ecclesia est, sacer conventus, funiculus hereditatis Christi²³, regale sacerdotium, populus acquisitionis Dei²⁴, in petra apostolicarum

²⁰ II Tim. iv, 3. ²¹ Joan. i, 9. ²² Matth. xviii, 20. ²³ Deut. xxxii, 9. ²⁴ I Petr. ii, 9.

paternarumque traditionum fundata⁴³; nihilque novitatis admittens, ad evertenda quæ a principio suscepit dogmata. Ac partim cavit, monetque salutaris Sermo: « Docentes eos, » inquit, « servare omnia, quæcunque mandavi vobis⁴⁴, » partim divinus Apostolus: « Profanas vocum novitates devita⁴⁵. » Ac rursus: « Etsi angelus de cœlo evangelizaverit, præterquam quod accepistis, etsi ego Paulus, Anathema sit⁴⁶, »

Ad hæc, sancta Dei Ecclesia est, divinarum humanarumque rerum magistra; et, ut auctor magnus Apostolus est: « Captivam in Christum ducens omnem cogitationem⁴⁷, » in communes scilicet de Deo rationes: atque ex illis, ut ait divinus Basilius, omnem quæstionum ducens originem, eoque rursus referre studeus. Quod si verbum aliquod Scripturæ inciderit, uti sancta ac universalis synodus Chalcedonensis statuit, non aliter exponens, quam Ecclesiæ lumina ac magistri libris suis ac scriptis exposuerunt: in nullo terminos jam positos transgrediens, aut a Patribus acceptam traditionem.

Postremo, sancta Dei Ecclesia est, Christi corporis membrorum integritas, ad unum reducta caput, juxta quod dictum a Domino est: « Et erit unum ovile, unus pastor⁴⁸. »

Comes vero necessario est, sic pulchre ex divinis eloquiis definitæ sanctæ Dei Ecclesiæ, « fructus Spiritus. » Hic vero est auctore divo Apostolo: Charitas, gaudium, pax, lenitas benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Adversus istiusmodi non est lex⁴⁹, ut quod spirituales sint⁵⁰, omnique lege superiores, et ad quos magis spectet ut lege sanciant ac præcipiant, quam ut legum disciplina creditis ipsi dirigantur.

CAPUT II.

Nam propter hunc talem ac illum, qui patriarchæ existant, sancta Dei Ecclesia dicitur.

His ita constitutis ac explicatis, considerare debet omnis Christianus, quænam vocanda sit sancta Dei Ecclesia, ac quinam qui in ea fulgeant: non quia quispiam arrepto throno pari sensu hominum solatium conflat, quibus prius hujus illiusve opinionis auctor exstiterit, ejuscemodii existimanda sancta Dei Ecclesia. Hoc enim dato, a principio videretur et Arianorum congregatio sancta Dei Ecclesia: itemque Monothelitarum, ac Iconomachorum, cum multi talium diversique Sedem arripuerint, atque his qui nunc emerserunt, longo plures eynodos constituerint, omnemque terrarum orbem malitiæ labie complexi sint, cum pauci quidam, ipsique nullo pretio adversariis habitū reliqui essent, qui recta dogmata et intelligerent et docerent.

Præterea, juxta eam quam assignavimus, san-

Α αποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων θεμελιωμένη, καὶ μὴ ἐν τι καινοφανῆς ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐξαρχῆς παραδεχομένη δογματῶν. Τὸ μὲν γὰρ ὁ σωτήριος προσηφαλιστο Λόγος, « Διδάσκοντες αὐτοὺς, » φησὶ, « τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. » τὸ δ' ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Τῆς βεβήλου καινοφανείας περιίστασο. » Καὶ πάλιν, « Κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσθῃ παρ' ὃ παραλάβετε, κἂν ἐγὼ Παῦλος, ἀνάθεμα ἔστω. »

Ἔτι Ἄγιόν τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία διδάσκαλος θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· καὶ κατὰ τὸν μὲν Ἀπόστολον, « ἀγκυλωτίζουσα πᾶν νῆμα εἰς Χριστόν. » τοῦτέστι πρὸς τὸς κοινὰς περὶ Θεοῦ ἐνομοίας· καὶ τούτων, ὡς ὁ θεὸς φησὶ Βασίλειος, ὀργωμένη πάντα ζητεῖν, καὶ πρὸς αὐτὰς πάλιν ἀποκαθιστῆν κειρᾶται· κἂν γραφικὴν ἐμπέση τι βῆμα, ὡς ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἅγια καὶ οἰκουμένηκῃ διωρίσθη σύνοδος, μὴ ἄλλως ἐρμηνεύουσα τοῦτο, ἢ ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· ἐν οὐδενὶ παραβαίνουσα τοὺς ἡδὴ τεθέντας ὅρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν Πατέρων παράδοσιν

Ἔτι, Ἄγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία σώματος ὁμογένεια τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ μίαν ἀναγομένη κεφαλὴν, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, « Καὶ γενήσεται μία κοίμη, εἰς κοίμην. »

Ἔπειτα δὲ ἐξ ἀνάγκης τῇ καλῶς ἐκ τῶν θεωρηγῶν ὀρισθείσῃ λογίῳ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος. Ὁ δὲ ἐστὶ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἐστὶ νόμος· ἅτε πνευματικῶν ὄντων, καὶ νόμου παντὸς ὑπεραναβεβηκότων, καὶ νομοθετεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς ἐκ τῶν νόμων εὐθύνεσθαι πεπιστευμένων.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Εἰ διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα πατριαρχεύοντα ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία λέγεται.

Τούτων διορισθέντων, σκοπεῖν προσήκει πάντα Χριστιανὸν, τίνα τε δεῖ καλεῖν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ ὁποίους τοὺς ἐν αὐτῇ διαλαμβάνοντα, καὶ μὴ ὅτι τις ὑπελάβετο τοῦ θρόνου, πατριάν τῶν ὁμογνωμονούντων συστησάμενος, τάδε ἢ τάδε πρότερον φρονεῖν ἀναπέλας, τοὺς τοιούτους εἶναι νομίζειν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. Εἰ γὰρ τοῦτ' ἦν, ἐξαρχῆς ἐδόκει ἂν καὶ ἡ τῶν Ἀρειανῶν συναγωγὴ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· καὶ ἡ τῶν Μοσθελητῶν, καὶ ἡ τῶν Εἰκονομάχων· πολλῶν μὲν τοιούτων καὶ διαφόρων ἐπειλημμένων τοῦ θρόνου· μυριοπλασίους δὲ τῶν νῦν ὄντων συνόδους συστησάμενων, πᾶσαν δὲ τὴν οἰκουμένην περιλαβόντων τῇ τῆς κακίας λύμῃ, εὐαριθμήτων δὲ τινῶν, καὶ τοῖς ἀντιθέτοις ἐν οὐδενὶ τεταγμένων τῶν ὑπολειπόμενων, εἰς τὸ τὰ ὀρθὰ καὶ νοεῖν καὶ διδάσκειν ὁμματα.

Ἔτι, κατὰ τὸν δοθέντα τῆς ἀνίας τοῦ Θεοῦ Ἐκ-

⁴³ Eph. ii, 20. ⁴⁴ Matth. xxviii, 20. ⁴⁵ I Tim. vi, 20. ⁴⁶ Galat. i, 8. ⁴⁷ II Cor. x, 5. ⁴⁸ Joan. x, 16. ⁴⁹ Galat. v, 22, 23. ⁵⁰ I Cor. ii, 15.

κλήσιας λόγον δεῖ τὸν ταύτης προϊστάμενον καὶ ἅγια Dei Ecclesiae rationem, operæ pretium est ut qui illi præficitur, tum quæ recta sunt sentiat, tum et doceat. Sin autem contraria, iis quæ posita sunt, via incedat, nec intra ea quæ definita sunt, sese contineat, sic quoque ad eum quod attinet, non est sancta Dei Ecclesia. Igitur ne talis quidem sacra hoc merito gaudeat appellatione, solumque videtur non talis conventus esse.

Ἐτι θύραν οἱ πρὸς ἡμῶν μὴ μόνον καλεῖσθαι τὴν τὸν περὶ Χριστοῦ θεῶν δογμάτων ὀρθὴν ἔνοιαν ἀκριβῶς ἐξέδοντο, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ κανονικῆς εὐταξίας ἐπὶ τὰ θεῖα πρόβδον. Ὁ τοίνυν δι' ἀμφοτέρων τούτων εἰσαγόμενος ἐπὶ τὸ ποιμνιον, πρὸς δὲ ἵδον διὰ τῆς θύρας εἰσάγεται, καὶ ποιμὴν ἐστίν· ὁ δ' ἄλλοθεν ἀναβιβῶντων κλέπτῃς ἐστὶ καὶ ληστής, ὡς ὁ ἱερεὺς ἐφῆσε λόγος.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ἐὶ ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἢ διὰ σύγχυσιν καὶ μισθῶν προδοσίας τὴν ἀρχὴν συστάσα.

Οἱ δ' ἢ τῶν Παλαμιτῶν πατρία ἀγεννῶς τὴν ἀρχὴν συνέστη, συγχύσεως οὖσα καρπὸς καὶ προδοσίας μισθός, ἴσασιν πάντες· καὶ μαρτυρεῖ νῦν ἐξαναλωθέντα πράγματα. Φαῦλοι γὰρ τοπρωτὸν τὴν μεγάλην περινοστοῦντες πόλιν, διελέγοντο μὲν τοῖς ἐκτὸς ἀρχουσι περὶ προδοσίας· συνηγωνίζοντο δὲ τοῖς ἐν δὲ στασιάζουσι, καὶ πρὸς τοῦργον ἐπέσπυρον. Λαμπρὰ δ' ἀνεστακότες τὰ τῆς ἀπιστίας, τρόπαια, πειθοῦσι τὸν βεβασιλευκίτα μισθὸν ἄλλον μὲν ἐθέλησαι παρασχεῖν αὐτοῖς, τῶν μακρῶν ἐκείνων ἀγώνων, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν τῆς καινοτομίας ἀνάρρησιν· λόγοις πρότερον αὐτὸν ἐξαπατήσαντες πιθανοῖς πρὸς ἀσέβειαν. Ὁ δὲ προσδαφιεύεται σὺν τῇ καινοτομίᾳ καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας προστασίαν· καὶ οὕτω τὸ Παλαμικὸν τὴν ἀρχὴν εἴληψε συνέδριον, ὑπέκκαυμα προδοσίας ὄν καὶ συγχύσεως ἐπαθλον.

Ἐὶ δὲ καὶ μακρόθεν ἐπισκέπτεσθαι ταῦτα δέοι καὶ καθέκαστον ἐπιζητεῖν, τὴν περὶ ταῦτα συγγραφείσαν τῇ μεγάλῃ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῇ Νικηφόρῳ διέτω τις βίβλον· καὶ πάντ' ἀκριβῶς εἴσεται, κτλ. ἐν ἐκείνῃ ἀποδόντα τῶν εἰς ἀλήθειαν καὶ ἄλλοις εὐήσκημένων. Οὐκ οὖν γε ἢ ἐκ τοιούτων ἀρχῶν συστάσα φατρία δικαίως ἂν ἅγια τοῦ Θεοῦ καλοῖτο Ἐκκλησία.

Ἐτι, τῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν προόδου καὶ ἀρχῆς τὴν εἰρήνην ὁ Σωτὴρ πρόταξε. Φήσας γὰρ τοπρωτὸν, « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν διδομι ὑμῖν, » ἐπειτ' ἐπάγει, « Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, κτλ. πέμπω ὑμᾶς. » Φανερόν οὖν ὡς ἢ τοῦ Σωτῆρος εἰρήνη πάσης τῆς κατὰ λόγον ἀρχιερωσύνης προηγείται. Ἄλλ' ἢ τῶν Παλαμιτῶν φατρία, ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς εἰρήνης, στάσεως καὶ παραχῆς τὴν ἀρχὴν εἰλήφει· ἐναντίως οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὴν ἀρχὴν συνέστη.

⁸¹ Joan. x, 1. ⁸² Joan. xiv, 27. ⁸³ Joan. xi, 22.

Acta Dei Ecclesiae rationem, operæ pretium est ut qui illi præficitur, tum quæ recta sunt sentiat, tum et doceat. Sin autem contraria, iis quæ posita sunt, via incedat, nec intra ea quæ definita sunt, sese contineat, sic quoque ad eum quod attinet, non est sancta Dei Ecclesia. Igitur ne talis quidem sacra hoc merito gaudeat appellatione, solumque videtur non talis conventus esse.

Ad hæc ostium, qui nos præce sere, nedum rectam de divinis Christi dogmatis, serio statuerunt, exposueruntque vocari sententiam, sed etiam qui ecclesiastica constitutione et canonico ordine ad divina processus est. Qui igitur utrovvis horum munere in gregem introducit, is palam per ostium ingreditur, gregique aptatur; qui autem ascendit aliunde, fur est et latro, ut sacris oraculis proditum est.

CAPUT III.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob confusionem ac proditiōis mercedem principatum constituit.

Quod autem Palamitarum sodalium, degeneri conatu sensuque pricipatum constituerit, confusionis fructus existens ac proditiōis mērcēs, noverrunt omnes, ac testantur, quæ nunc res perditæ sunt. Mali enim primum magnam circumobebantes civitatem, cum tribunis qui extra erant, de proditiōe sermonem conferebant, seditiosisque intro urbem socii accedebant, atque in rem utilem operam eis conferre satagebant; magnificis vero excitatis incredulitatis tropis, auctores sunt ei qui functus imperio erat, ut unam hanc illis longorum laborum, nec vero aliam velit rependere mercedem, ut scilicet nova eorum doctrina publicetur; cum prius suasibilibus verbis seductum, ad impietatem traxissent. Is vero majore liberalitate ad novationem, etiam Ecclesie præfecturam adjunxit; inque eum modum, primum ceptum est Palamicum concilium, proditiōis fomes existens ac confusionis præmium.

Sin vero etiam hæc procul consideranda sint, ac velit quispiam singula discutere, is vero librum percurrat, quem magnus veritatis pugil Nicephorus conscripsit, ex quo exacte omnia noverit, cum in his, nulli eorum qui probe veritatem excoluerunt ac ornate scripserunt, impar videri possit. Non igitur quod talibus conflatum auspiciis sodalium est, merito sancta Dei Ecclesia vocetur.

Præterea, ordinandæ doctrinæ ineundoque principatu, Salvator pacem præmisit. Cum enim primum dixisset: « Pacem meam do vobis », postea subdit: « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos ». Manifestum igitur est, Salvatoris pacem, omni merito præire sacerdotio. Atqui Palamitarum sodalitas, contra ac a pace, a seditione tumultuque duxit exorilium; contrariis ergo Dei Ecclesie moribus primo conflata est.

Adhæc, omnis proditio ac nequitia, cum inter A maximas reipublicæ injurias damnaque computetur, gravissimis etiam legum pœnis subjicitur. Illegitimum itaque, qui sic reus teneatur, ad ullum vocari ministerium, longeque magis legibus adversum, ut divinus illi principatus credatur.

Adhuc, operæ pretium est, ut quisquis ad episcopatum animarumque præfecturam vocatur, Dei in se testimonium circumferat. Id autem est: « Justus, irreprehensibilis, ab omni se malo abstinens⁴⁴. » Secus vero Palamitæ sibi conscii sint, siquidem recte animo judicare velint. Ergo etiam indigere sanctam Dei Ecclesiam arripuere; nec jam merito sancta Dei Ecclesia vocandi sint, sed longe potiori jure a Dei Ecclesia segregari et apostatæ audierint.

CAPUT IV.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ priusquam conflaretur a divina sanctaque synodo abstracta est et anathemati tradita.

Ut igitur quæ sic turpiter conflata sodalitas est, nedum quibus ex causis conflata sit, considerare velint, quibus sit constitutum, ut ea sapiant quæ Christi sunt; sed ut adhuc majori dedecore habere eam existimaverint, ex his quoque quæ et ante proditionem, in illos a vere sancta Dei Ecclesia gesta sunt, pœnisque irrogatis, pauca ex sacris illius commentariis in medium producantur.

Beatæ igitur recordationis magnusque patriarcha ac confessor Joannes (1) in multis quidem diversisque C synodicis suis actionibus, Palamam, ac qui cum illo sentirent, a divinis excommunicatum ejectionque septis, sententia lata pronuntiavit. In defensione autem adversus Latrocinalem illam synodum cujus exordium, *Obijciunt quidam*, ut suprema viri memoriam recte facta ac merita: « Palamitas itaque, inquit, velut qui veritatem calumniantur eique detrahant, praveque ac astute prioris synodi sententias evertere satagent, excommunicationi, quæ est a sancta et consubstantiali et beata ac vivifica Trinitate, nostra mediocritas subjicit dirisque anathematis, quoadusque resipuerint et subscripserint, ac confessi veritatem fuerint. » Paucisque interjectis: « Quapropter, ipsum quoque Palamam et qui cum illo sentiunt, cunctosque nova illa dogmata defendentes, nec illa rejicientes, eidem excommunicationi subjicimus. »

Qui vero duo ac viginti numero episcopi synodum implevere, uno complexu, tum ante illos, tum ipsis sociis in rem pietatis gesta, sacro consignantes Tomo, ac qui prius excommunicati fuissent, uti audivistis, Palamitas, proditionis præmio munerati consecutos, a Christo ejusque omni sacerdotio

⁴⁴ Tit. 1, 8.

(1) Joannes patriarcha Palamitis infensus; puto Beccus, non δ Γλύκυσ.

Ἔτι, πᾶσα προδοσία καὶ πονηρία, μέγιστον δὲ ἐν τοῖς δημοσίοις ἀδικημα, τοῖς νόμοις εἰς χεῖρας ὑπόκειται ποινάς. Παράνομον τοίνυν τὸν οὕτως ὑπεύθυνον ἐπὶ τι λειτουργημάτων καλεῖν· πολλῷ μᾶλλον παρανομώτερον ἐγχειρίζειν αὐτῷ τὴν τῶν θείων ἀρχήν.

Ἔτι δεῖ πάντα τὸν πρὸς ἀρχιερωσύνην καλούμενον, καὶ ψυχῶν προστασίαν, τὴν τοῦ Θεοῦ περιφέρειν ἑαυτῷ μαρτυρίαν· ἢ δ' ἐστὶν, « Δίκαιος, ἀμεμπτος, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ. » Τούναντιον δὲ πᾶν οἱ Παλαμίται συγγολεῖν ἂν ἐαυτοῖς, εἰ γε ἐθέλουσιν· ἀναξίως ἄρα οὖν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἐλαχον· καὶ οὐκέτ' ἂν οὗτοι δικαίως ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία κληθεῖεν· μᾶλλον μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποστάτας δικαίωτερον ἂν τις αὐτοὺς εἶναι φαίη.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Εἰ ἅγια τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία ἢ καὶ πρὸ τοῦ συστήθαι παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καθαιρηθεῖσιν καὶ τῷ ἀνυθέματι παραπεμφθεῖσιν.

Ὅς ἂν τοίνυν τὴν οὕτως ἀσχυρῶς συστάσων φατριαν μὴ μόνον ἐξ ὧν τῶν ἀφορμῶν συνίστη σκοπεῖν ἐθέλοιεν οἱ τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖν βουλόμενοι, ἀλλ' ἔτι ἀγεννέστερον ἔχειν ἠγοῦντο, καὶ ἐξ ὧν κατ' αὐτῶν, καὶ πρὸ τοῦ τὴν προδοσίαν αὐτοῖς εἰς ἔργον ἐκθῆναι, παρὰ τῆς ἀληθῶς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πέπρακται, ὀλίγα τῶν ἱερῶν ἐκείνης ὑπομνημάτων εἰς μέσον ἀγάγω.

Ὁ μὲν οὖν μακαρίτης καὶ μέγας ἐν πατριάρχεις δ' ὁμολογητῆς Ἰωάννης ἐν πολλαῖς μὲν καὶ διαφόροις αὐτοῦ συνοδικαῖς πράξεσιν ἀποκηρυκτον θείων περιβόλων ἀπεσήνατο Παλαμᾶν, καὶ τοὺς συμφοροῦντας αὐτῷ· ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν ληττικὴν ἐκείνην σύνοδον ἀπολογία, ἧς ἡ ἀρχὴ, *Προβάλλονται τινες*, ἵνα τὰ τελευταῖα τῶν ἀναμνησθῶ καταρθώματα· « Τοὺς Παλαμίτας οὖν, » φησὶν, « ὡς συκοφαντοῦντας καὶ διαβάλλοντας τὴν ἀλήθειαν, καὶ σχολίως καὶ πανούργως ἀνατρέπειν πειρωμένους τὰς τῆς πρώτης συνόδου ἀποφάσεις, τῆ ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ μακαρίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ἀφορισμῶ ἡ μετριότης ἡμῶν καθυποβάλλει, καὶ ἀρεῖ ἀναθέματος, ἕως ἂν μετανοήσωσι καὶ ἐπιγράψωσι καὶ ὁμολογήσωσι τὴν ἀλήθειαν. » D Καὶ μετὰ τινά· « Δι' ἃ καὶ αὐτὸν τὸν Παλαμᾶν, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ καὶ πάντας τοὺς διεδικοῦντας τὰ τοιαῦτα καινοφανῆ δόγματα καὶ μὴ ἀποβαλλομένους αὐτὰ, τῷ αὐτῷ ἀφορισμῷ καθυπέβλεν. »

Οἱ δ' ὕστερον ἐπὶ δυσὶ καὶ εἰκοσι τὴν σύνοδον ἀποπληροῦντες ἀρχιερεῖς, συλληπτικῶς τὰ τε πρὸ αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας παρῆντα, καὶ μετ' αὐτῶν εἰς ἱερὸν ἐπισημειούμενοι Τόμον καὶ τοῦ πρότερον ἐκκηρύκτους ὄντας, ὡς ἔχηκόεστε, Παλαμίτας, ἄθλον προδοσίας τὰς ἀρχαιρείας κομισα-

μίρους, Χριστοῦ τε, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν πάσης Ἀ
 ιεροσύνης ἐκκόπτοντες, καὶ τοῖς ἰσοῖς αὐτοὺς καθυποβάλλοντες ἐπιτιμοῖς, οὕτω φασὶν ἐν Πράξει,
 ἧς ἡ ἀρχὴ, Ἀκούσατε, φυλαὶ τῆς γῆς καὶ γλώσσαι· Ἐ
 Καὶ πρῶτον αὐτίκα τὸν εἰς ὑποψήφιον τελούντα τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας Ἰσιδώρον πειρῶνται τῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς
 ἐκείνου συμμορίας ἀποστῆσαι δογματῶν. Ἦν γάρ
 ὃ καὶ οὗτος εἰς τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων, εἰ καὶ
 λαθῶν ταῖς ἀρχιερατικαῖς ὑπέπεσε ψήφοις. Ἀντί
 τῶν δὲ καὶ τοῦτον εὐρηκότες καὶ παντελῶς ἀνένδοτον, τοῦ ἱεροῦ ἐκβάλλουσι βήματος, παρεσκευασ
 μένον ἤδη συλλειτουργεῖν πατριάρχῃ. Ἔπειτα καὶ εἰς
 χρίσιν κελούσιν. Ὅ δὲ φανερώς ὁμολογήσας οὐκ ἂν
 αἰρήσεσθαι τὰ ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν προ
 δοῦναι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀσύμφωνος· γενέ
 σθαι τῷ Παλαμᾶ, εἰ τις βιάσαιτο· ἀπαρνείται ἀρχιε
 ρωσύνην καὶ ἐκκλησίαν, ἧς ἐπεκηρύχθη ἐπίσκοπος·
 οὐκοῦν καὶ καθαιρέσει συνοδικῇ ὑποβάλλεται· ὡς
 καὶ μετὰ μικρὸν χειροτονηθῆναι τῆς λαχούσης αὐτὸν
 ἱερον.

Ὅ δὲ γε ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῶν βλασφημιῶν
 Παλαμᾶς, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς ἑταιρείας αὐ
 τοῦ καταψήφισθεις (οὕτε γὰρ τῆς ἐνοστάσεως ἐνεδί
 δου, οὐδ' ὀπωσοῦν καθυφίη τῆς ἀλόγου ἀδολεσχίας),
 ἐκτίρυκτο; τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ ἱεροσύνης γί
 νεται, ὡς γε διέξεισι τὰ κατ' αὐτῶν ὑπομνήματα,
 εσσημασμένα ὑπὸ τε τοῦ τότε πατριαρχούντος τῆς
 βασιλείας τῶν πόλεων, ὑπὸ τε τοῦ Θεοῦ πόλεως Ἀν
 τιοχείας, καὶ τῶν κατ' ἕκαστον ἀρχιερέων, τῶν τε νῦν
 ἐνθάδε παρόντων, καὶ τῶν εἰς τὰς λαχούσας ἰόντων.
 Γίνεται μὲν οὕτως ἡ τούτων καθαιρέσις καὶ ἐπίτρε
 σις καὶ ἀργία· εἰ καὶ μηδὲν ἠγησάμενοι τὴν ἐπι
 τήμησιν, ἀντείχοντο τῆς ἱεροσύνης, τολμηρῶς ἀνα
 φέροντες τὰς μυστικὰς ἐν ἀποκρύφῳ θυσίας.

Τὸ δ' ἐξῆς, εἰρήνης οὐσίας τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη
 σία, καὶ τῷ μέρει τούτῳ τῶν πραγμάτων ἡσυχάζόν
 των, σφοδρὰ τις ἀντιπνεῖ λαίλαψ, ἐκ τῶν τοῦ Σα
 τανᾶ πνευμάτων ἐκπονηθεῖσα, καὶ πᾶν ἀνατρέπει
 καὶ μετατίθησι εἰς κλύδωνα χαλεπὸν· καὶ τοὺς οὐ
 τω βλασφημοῦς ἀναφανέντας, τοὺς οὕτως ἀληθείας
 ἔχρους, ἐπὶ τῶν πρώτων οὐρανῶν καθίζει· καὶ ἱε
 ρουργοὺς τοὺς ἀρρήτουργοὺς ἀναδεικνύσι, καὶ δογμα
 τῶν προστάτας τοὺς ἀποστάτας· καὶ ψυχῶν οἰκονό
 μους, τοὺς παρανόμους.

Πολλὰς δ' ἔχων ἐπιδεικνύουσι τῶν τε πατριαρχῶν
 καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀρχιερέων κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ
 συνοδικῶς κατὰ τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογματῶν ἀποφά
 σει·, ἵνα τὰς πάσας παρῶ, μιᾶς καὶ μόνης ἐπιμνη
 σθήσομαι, ἣν οἱ τότε παρεῖχον ἀρχιερεῖς γνώμη
 εἰς δεῖγμα τῆς αὐτῶν εὐσεβείας· Ἐπειδὴ μὲν εἰς
 ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα βέγεσθαι χρὴ τῶν τὰς καινο
 φωνίας τοῦ Παλαμᾶ στεργόντων καὶ ἀποδοχομένων,
 ἕως ἂν ταῦτα ἐμμένῃ.

Τηλικούτων τοίνυν κατ' αὐτῶν προκεχωρηκότων
 ἀγώνων καὶ πράξεων, οἱ πάντ' ἀναιδεῖς ἀνθρωποὶ
 μηδὲν τούτων ὑπολογισάμενοι, ἐπειδὴ περ λαμπρῶς

abscindentes, nec non paribus eos censuris pœnis
 que mancipantes, sic aiunt, in actione, cujus exor
 dium : *Audite tribus terræ et lingue* : « Ac primum
 statim, sanctiasimæ Monembasæe metropoleos suf
 fraganeum existentem Isidorum, a Palamæ, ejusque
 factionis ac partiariorum dogmatis avocare conan
 tur. Erat enim is quoque unus eorum qui illius e
 rant opinionis, quamquam imprudens, episcopalibus
 obnoxius factus sententiis est. Reluctantem vero
 illum inflexique prorsus animi ac propositi cum
 invenissent, e sacro tribunali ejiciunt, cum jam pa
 ratus esset cum patriarcha rem sacram facere una
 que celebrare. Deinde etiam ad judicium vocant.
 Is vero, palam professus, nunquam se, quæ illorum
 essent, recepturum, quin et animam potius trad
 turum et Ecclesiam, quam ut a Palama dissentiret,
 si quæ illi vis adhiberetur, pontificali dignitati re
 nuntiat, et Ecclesiæ, cui Episcopus fuerat constitu
 tus. Itaque etiam synodice depositioni subjicitur, ita
 ut paulo post alius ordinaretur ejus Ecclesiæ præsul,
 quam ille esset nactus.

Qui autem blasphemiarum auspex esset ac Præ
 ses Palamas, ipse quoque pari cum sodalibus
 innexus sententia (quippe cum nihil pugnacie
 animi obnitentiam remitteret, ac vel minimum
 absonam nugacitatem ac garrulitatem minueret)
 ab Ecclesia Dei ac sacerdotio abdicatur, uti narrant
 scripta in eos commentaria, regis urbis patriar
 chæ, nec non Theopoleos Antiochiæ, singulorum
 que episcoporum, tum qui nunc hic præsentis
 sunt, tum qui in suas parochias ierunt, manu
 consignata. Inque enim modum illorum facta ab
 dicatio est, interdictioque et cessatio, quamquam
 nullo illi loco habentes inflictam ecclesiastica
 animadversione pœnam, sacerdotium nihilominus
 sibi retinentes, mysticas in occulto hostias
 temerario ausu offerebant.

Exinde vero, cum Dei Ecclesia pace gauderet
 atque hac parte quieto res statu essent, turbo
 quidam ex adverso, vehementi erumpit impetu.
 Satanæ ventorum flatu excitus, cunctaque evertit
 ac in gravem transfert procellam : sicque blasphe
 mos proditor, sic veritatis inimicos, primis guber
 naculis præficit; sacrorumque ministros et sacer
 dotes nefandarum obscenarumque rerum artifices
 facit, desertores, Jogmatum præsidēs, virosque
 sceleratos animarum œconomos constituit.

Cumque multas liceat, tum patriarcharum, tum
 subjectorum illis præsulum, communiter privatim
 que synodicas adversus Palamæ dogmata editas
 sententias repræsentare, ut omnes missas faciam,
 unius duntaxat meminero, quam, qui tunc erant
 episcopi, ad suæ ipsorum pietatis specimen, de
 creto sancivere : « *Neminem ad episcopatus digni
 tatem assumendum, qui Palamæ vocum novitates
 colat ac recipiat, quandiu in eis perseveraverit.* »

Tot igitur antiſque in eos muneribus ac actio
 nibus editis, viri per omnia impudenti ingenio
 præditi, nulla horum habita ratione, quod splen

dide proditorem perfecerant, cunctis spretis divinis regulis, ecclesiastica omni disciplina posthabita, sacerdotium miserabiles præda invadunt, ac impietatem palam profitentur: quibus obnoxii facti erant tremendas illas pœnas floccifacientes sed, quæ tunc essent, sæculares secuti potestates, ipsi sibi canones fiunt atque regulæ ac leges: velutque sicarii, tanquam sua, quæ aliorum essent decerpunt. Nullaque justitiæ divinæ, quæ sæpius nos ulciscitur, consideratione, ipsi seipso fastu ingerunt, clamantes sanctam esse Dei Ecclesiam qui, ut audivistis, longe procul ab ea fuissent excommunicati. Non jam ergo ullo modo Palamitarum congregatio, sancta Dei Ecclesia.

Præterea, divina omnis actio ac humana, ex præexistentibus, ut plurimum judicatur. Ex his ergo Palamitarum congregatio, nedum profana convincitur, verum etiam cunctis repulsa cœtus fidelium calculis ac sententiis.

Ad hæc, dupliciter ejicitur illegitima Palamitarum congregatio, tum scilicet quod primum a sacra illa expulsa est synodo, tum quibus proditiois præmium, sacerdotium est consecuta.

Præterea, humanis potestatibus, primum quidem bonum est ut ordinentur, quandoque vero contingat, ut et fortuna, divinis autem, ut solum semper ordine. Id quoque Dominus Petro ait: *Et tu conversus, confirma fratres tuos*²². Quemnam igitur ordinem Palamitæ in sacris servaverunt? Cujus synodi sententia dilutis prius criminibus, episcopatus adepti sunt? Quisnam vero est qui ejectam receperit, quique solvendi quibus tenebatur, facultatem habuerit? Ne unum omnino indicare possint.

Sin autem atrocitatem illam synodum dixerint, quæ magnum pietatis propugnaculum concussit, primum quidem divinam sententiam diligenter attendant, quæ illos e vestigio redarguit. Una enim nocte, tum justum ut eis inutilem ostenderunt, tum ab hostibus comprehensi vinctique sunt. Deinde consideremus quod hi quidem erant, qui manus illas ac depositiones, pari calculo decreverant, hi vero qui imperatori prius defectionis dicam acrisperant, ac illum quidem fidelium cœtu ejece- rant, se vero juramenti dirisque execrandis, eum se nunquam recepturos, ac pro virili sua expulsuros, subjecerant. Quis ergo hæc, sic eis constituta prævaricatos, talibus absolvit, perjurosque, in quæ probaverant, innoxios fecit?

Præterea vero his quoque sublatis, licet quidem episcopis, qui provincie subjecti sunt, ut sibi dignum eligant atque ordinent, aut etiam in ordinem cogant atque deponant, si criminum reum invenerint. Sine præside vero, nedum de dogmatis

την προδοσίαν ἐξήνυσαν, παντων ὑπερπρονήσαντες κανόνων θείων, πάσης ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, συλῶσι τὴν ἱερωσύνην οἱ τάλανες, καὶ παρῆραϊζοῦσι τὴν ἀσέβειαν, τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κατ' αὐτῶν φοβερῶν ἐκείνων ἐπιτιμιῶν μηδένα λόγον πεποιθήμενοι, ἀλλὰ ταῖς τηνικαυτ' ἐξηκολουθηκότας κοσμικαῖς ἐξουσίαις, κανόνες ἑαυτοῖς οἱ αὐτοὶ καὶ τύποι γίνονται· καὶ καθάπερ ἀνδροφρόνοι, ὡς οἰκεῖα τὰ ἄλλοτρια καρποῦνται. Καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δίκην, ἢ συχνῶς ἡμᾶς μέτεισι, μηδ' ἐπιστραφόμενοι, σοδοῦσιν ἑαυτοὺς ἀναρχάζοντες· ἀγίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, οἱ πολλῶ μακρότερον, ὡς ἡκηκόετε, ταύτης; ἐκκήρυκτοι. Οὐκ οὖν γε λοιπὸν κατ' οὐδένα τρίτον ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἢ τῶν Παλαμιτῶν συναγωγῆ.

Ἔτι, πᾶσα πρᾶξις θεία καὶ ἀνθρωπίνη ἐκ τῶν προὑπαρξάντων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται. Ἐκ τούτων ἄρ' οὖν ἢ τῶν Παλαμιτῶν συναγωγῆ μὴ μόνον ἀνίερος ἐλέγχεται, ἀλλὰ καὶ πάσαις ψήφοις τοῦ τῶν ὀρθόδοξων πληρώματος ἀπευσμένη.

Ἔτι, διττῶς ἢ τῶν Παλαμιτῶν ἐκβάλλεται παράνομος συναγωγῆ· οἷς τε τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῆς ἱερέως ἐκείνης ἐξώσθη συνόδου, καὶ οἷς ἄθλον προδοσίας τὴν ἱερωσύνην ἀπηνέγκατο.

Ἔτι, ταῖς ἀνθρωπίναις ἐξουσίαις προηγουμένη μὲν ἐστὶν ἀγαθὸν, ἀν κατὰ τάξιν φέρονται· ἐπισυμβαῖνον δ' ἐνίοτε καὶ τὸ κατὰ τύχην· ταῖς δὲ θείαις μόνον ἀεὶ τὸ κατὰ τάξιν. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος; πρὸς τὸν Πέτρον εἶπε· « Καὶ σὺ ἐπιστραφεῖς, στήριξόν τοὺς ἀδελφοὺς σου. » Τίνα τοίνυν τάξιν ἐν ταῖς ἱερούσι οἱ Παλαμίται παρεφύλαξαν; ἢ τὴν ποίας δ' ἄθλωθεντες τῶν πρὶν ἐγκλημάτων συνόδου, τὰς ὀρχιερωσύνας ἐκλήρωσαν; Καὶ τίς ἦν ὁ τὴν ἐκκλησίαν ἀναδεξάμενος, καὶ τοῦ ταῦτα λύειν τὴν ἐξουσίαν ἀπειλημμένος; Οὐκ ἔχουσι πάντως οὐδένα ἐικνύναι.

Εἰ δὲ τὴν ληστρικὴν ἐκείνην εἶποιεν σύναλον, ἢ τὸν μέγαν κατέσεισε τῆς εὐσεβείας πρόβολον· πρῶτον μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον κατανοήσασαν, ἢ τούτους παραπόδας ἀπήγαγε. Μιᾶ γὰρ νυκτὶ τὸν τε δίκαιον ὡς δύσχηστον αὐτοῖς ἀνέφανον, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν συναλαμβάνοντο, καὶ ἐδεσμῶντο. Ἐπειτα σκεψάσθωσαν ὡς οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ τῶν ἐπιτιμιῶν ἐκείνων καὶ τῶν καθαιρέσεων σύμφηγοι· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τὸν βεβασίλευκτα πρότερον ἀποστασία; γραψάμενοι· τὸν μὲν ἐκκηρύττουσι τοῦ τῶν εὐσεβοῦντων πληρώματος· ἑαυτοὺς δ' ὄρκοις καὶ ταῖς παλαμισιοτάταις ἀραῖς ὑποβάλλουσι, δεδέχθαι μὲν αὐτὴν μηδέποτε, ἀπελαύνειν δὲ ὅση δύναμις. Τίς ἄρ' οὖν ὁ καὶ τούτους τῶν τοιοῦτων ἐπ. λυσάμενος, ἰθὺτεχνάτας μὲν τὰ διεγνωσμένα, ἐπιόρησαν; δὲ εἰς ἅπερ παρεδίξαντο;

Ἄλλως δὲ καὶ τούτων περιηρημένων, ἐρεῖται γὰρ ταῖς ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τελοῦσιν ἐπισκόποις ἑαυτοῖς; τὸν ἀξιὸν ἐπιλέγεσθαι καὶ χειροθετεῖν, ἢ καὶ καθαιρεῖν ἐπ' ἐγκλήμασιν ἡλωκότα· ἀνεῦ δὲ τοῦ ἀρχιεπίσκοπου, μήτι γε περὶ δογμάτων κινεῖν ἀπηγόρευται

²² Luc. xii, 32.

ταῖς ἐξ ἁρχῆς παρδίδεσιν· ἀλλ' οὐδ' ὅσα τῶν ἐγ-
κλημάτων συνοδικῆς ἐπιτελέσῃς δεῖται· εἰ μὴ που
τῶν Ἀκροπόλεων νομοσίων. Οὐκ οὐκ γὰρ λοιπὸν οὐδὲ
κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐγκαυχῆσονται· ἂν Παλαμίται
θεμοῦς ἐκκλησιαστικοῦς παρατετηρηκέναι.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Εἰ ἄγλα τοῦ Θεοῦ ἔστιν Ἐκκλησία, ἡ δὲ αὐτονο-
μῶν εἰς πατριάρχην αὐτῆς ἀναδείξασα τὸν
πρότερον ἐπὶ κανονικοῖς ἐγκλημασι πάσης
ἱεροσύνης καθαιρεθέντα.

Τοσαύταις τὸν εὐθύναις ὑποκειμένοι, καὶ οὕτω
φαύλωσ καὶ ἀναξίως ἔχοντες, μήτοι γε πρὸς τὸ τῆς
ἱεροσύνης μέγα χρῆμα μεταπειθῆν, ἀλλὰ καὶ δημο-
τικῆς ἄλλης εἰργόμενοι λειτουργίας, ταῖς κοσμικαῖς
ὁμῶς τεθαβρῆκότες, ἐξουσίαις, καὶ πάντι σφίσι αὐ-
τοῖς ἐπιτετροφόρες, κατατολμῶσι τῶν θεῶν· καὶ
διὰ τῆς προδοσίας τὴν παρδῆσαν ἀπειληφότες, τὰ
τῆς Ἐκκλησίας διοικῶσι πράγματα, αὐτοσχεδι-
ζόντες οὐδ' ἂν ἔλοιτο πρὸς προστασίαν ψυχῶν.
ἔβησαν δὲ αὐτοῖς καὶ ἀρχηγὸν ἐπισυναγαγεῖν τῆς
ἑαυτῶν δεσιδαιμονίας, τί μηχανῶνται; Τὸν ἐπι-
τροπὸν, ὡς ἡ κατ' αὐτὸν διέξεισι συνοδικῆ πράξις,
ἀτοπήματιν ἠλώκοντα, καὶ πάσης ἱερ. σύνης ἐκπε-
πωκίτα, μηδὲν ὑπολογισάμενοι, οὐ θεῶν θεσμῶν,
οὐ τῶν κειμένων κανόνων, οὐ τῆς ἐκκλησιαστικῆς
τάξεως, ἀλλὰ τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης πάντ' εἰς
ἑαυτοῦς ἀναφέροντες, οἷον εἰ τινες θεσμοθέται καὶ
μυστηρίων ἀλλοκοτῶν ἐφευρεταί, πατριάρχην ἀνα-
ερίνουσι, σφῆλαντος, οἶμαι, καὶ κατὰ τοῦτο τὰς
γνώμας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν εὐφώρατοι πᾶσιν,
ἐνέρον τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀρχὴν κεκτημένοι,
καὶ σφίσι αὐτοῖς ἀξίαν. Ὡς γὰρ τὰ ἀμβλώματα
πολλὰκις πρὶν ἢ προελθεῖν πεπτῶται, καὶ τοῦτοις
συμβέβηκε παθεῖν· πρὸ τοῦ γενέσθαι καθαιρεθῆ-
ναι, καὶ δίκην ἀξίαν ὑποσχεῖν τῆς εἰς ἔπειτα κα-
κοηθείας.

Ἴν' οὖν τῆς πράξεως ἐκείνης ἐπιμνησθῶμεν,
« Ἐλαλήθη, » φησί, « περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς
ἐκρωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας ἱερομονάχου
Ἰσιδώρου τάδε καὶ τάδε. Καὶ τελευταῖων, οὕτω λαλη-
θέντων καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος, διεγνώσθη
καὶ ἀπεφάνθη συνοδικῶς μηκέτι δεῖν τοῦτον οὕτως
ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην προ-
δεδῆναι. Ὁ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην
ἐνελεχθείς τὰ τοῖς ἀρχιερωσύναν ἀνήκοντα εἰργα-
σμένος, τοῖς τυραννοῦσί τε προσδικτιθέμενος, καὶ
τοῦς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἐπο-
μένους οἷς ἡ Ἐκκλησία στοιχεῖ, προσδεχόμενος,
εἰκότως οὐδὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπιθῆ-
ναι συγχωρηθήσεται.

Ἔτι πᾶσι πράξις ἱερὰ ὄναγκη τῆς ἀποστολικῆς
ἐπιταγῆς ἔχεισθαι· καὶ μέντοι καὶ ὁ Ἀπόστολος
φησὶ, « Δεῖ τὸν εἰς ἱερωσύνην ἐλαύνοντα ἀνεπιλη-
πτῶν εἶναι. » Οὐκ οὐκ γὰρ λοιπὸν ἱερέων ἂν σχοίεν

interdictum est antiquis traditionibus tractatum
habere, verum etiam si qua crimina synodali
egeant disquisitione, nisi forte in Accephalorum
versentur errore. Non igitur hac quoque jam parte
observasse ecclesiasticas leges ac jura Palamitæ
gloriantur.

CAPUT V.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob libertatem juris-
que sui præsumpta licentia, eum sibi in patriar-
cham præfecit, qui prius canonicis obstrictus cri-
minibus, omni fuerat sacerdotio abdicatus.

Tam multis igitur pœnis obnoxii, sicque male
atque indigne habentes ut nedum ad sacerdotium
(rem scilicet magnam augustamque) prosilirent,
sed cum nec populare munus aliud iis obire liceret,
sæcularibus tamen freti potestatibus, ac cunctis sibi
permittentes, divina invidunt: exque proditiōnis
scelere aucti fiducia, Ecclesiæ res administrant,
quos velint ad præfecturam animarum, temere
adhibitis. Cumque necesse esset ut etiam superstitionis
suarum ducem aggregarent, quidnam moliantur?
Eum qui trium reus criminum deprehensus es-
set, ut in eum compertum synodica actione est,
quique ab omni sacerdotio excidisset, nihil animo
reputantes, non divinas leges ac jura, non positos
canones, nec ecclesiasticum ordinem ac discipli-
nam, sed erroris licentia ac libertate ad se omnia
referentes, velut quidam legislatores, prodigiosique
mysteriorum inventores, patriarcham producant:
Deo, puto, in hoc etiam illorum mentes seducente,
ut cunctis manifesti essent profanam episcopatus
nacti originem, ac pro ipsorum congrua ratione.
Velut enim abortivi fetus haud raro, necdum utero
effusi, mutili sunt atque oblesi, sic et illis evenit.
Cum necdum orti essent, depositi sunt et abdicati,
condignasque futuræ deinceps malignitatis pœnas
sustinuerunt.

Ut igitur illius actionis meminimus: « Relata
sunt, inquit, de sanctissimæ metropoleos Monem-
basie suffragatore ac sacerdote monachō Isidoro,
hæc illaque. Ac postremo his ita relatis, ac qua-
esito quid hic factu opus, constitutum est ac syno-
dice decretum, cujus se res in eum modum habeant
non esse amplius pro sacerdotis aut episcopi mu-
nere admittendum. Qui enim antequam episcopa-
li perfectione consummaretur quæ sunt episcopo-
rum muneris præstitit, prono in eos animo qui per
vim opprimerent, eosque recipiens qui suas ipsi
sequerentur opiniones, non quibus Ecclesia insti-
tuta est atque graditur, colerent, huic merito nec
ut in episcopalis muneris via incedat, indulge-
bitur.

Præterea, omnis sacra actio necesse est ut ex
apostolicæ jussionis ratione fiat. Atqui ait Aposto-
lus, debere eum, qui ad sacerdotium promoveatur,
« sine crimine esse ». Non jam ergo sacerdotio

** 1 Tim. III, 2.

non habuerint ordinem, qui et antequam fierent, A τάξιν οἱ καὶ πρὶν γενέσθαι μοιραῖς εὐθύναις ὑπο-
innumeris poenis censurisq̄ue obnoxii erant. κείμενοι.

Ad hæc dicit Apostolus: « Cavete suspiciones hominum, tametsi falsæ sint⁷⁷. » Decebat ergo Palamitas, vel si falsa erant, quæ illis objecta erant crimina, ad iudicium majus provocare, ejusque sententia crimina diluere. At non permisit, quam sibi licentiam exque facultate libertatem arripuerant. Quin imo reprehensiones veriti, quæ silentio digna essent, silentio in rem suam moliti sunt.

Præerea, omnem ambitum sui que juris licentiam secularibus gentiumque principatibus competere ait Dominus; ut vero Ecclesia sua secus habeat, suis constituit: « Scitis enim, inquit, quia principes gentium dominantur earum; et qui magni sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos; sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister⁷⁸. » Palamitarum autem Ecclesia antequam etiam primo constitueretur, proditorum quoque elegit locum, quo videlicet id ipsum illi eveniret, in quod modo delapsa est. Contrarium ergo Dei Ecclesiæ nacta scopum est, ac plane ad ea attinet, quæ sunt gentium.

CAPUT VI.

Num sancta Dei Ecclesia quæ unius gregis duos simul patriarchas, sese mutuo abdicantes, ac tumultuantes retineat ac proclamat.

Omnem itaque apostolicam ac canonicam, quibus tum primum divinis irruerunt, ac quibus ex causis ad rem moti sunt, præceptionem transgressi, nihil minus in sua nunc quoque disciplina habuerunt. Et ut pleraque omnittam, illegitimas nuptias, sacrorum direptiones, absurdas manuum impositiones, accipientium munera injurias, ad ea stylum verto. Abscesserat, quem prius sic quasi ludo episcopum sibi præfecerant. Accersitur vero alius qui sacram functionem obeat; ut autem quemammodum reliqua, sic primum quoque Ecclesiæ Christi iudicium notaque, pax illis aufugiat, eum quem haberent, dejiciunt, aliumque superinducunt. Quod vero ille a fuga retractus, cum imperatore redierat, eum constituunt, qui dejectus fuerat, fugant vero qui ejus locum invaserat, atque is quidem, quasi nulla justa causa dejectus, a se quoque potentia fretus, quod cum justitia æmulatus esset, thronum consequitur; alter vero contra nititur, multis alterum lacessens, ac criminans quod sua deprædeitur, alterque alterum dejecit, sibi que mutuo mæchia crimem objectant. Nullaque ab ullo in aliquem procedit damnationis sententia, sed ambo pari tum nbninis appellatione, tum pompa gaudent; inque magna hac unaque civitate ahis quidem hic tanquam verus inter commemorationes habendas nominatur, his vero alius, aliis uterque; inque eum modum omnibus his diviniæ pacis res pignusque evertitur, falsumque

Ἐτι δ' Ἀπόστολός φησι, « Φεύγετε τὰς ὑπολήψεις τῶν ἀνθρώπων, κἀν ψευδεῖς ὄσιν. » Ἐδει τοίνυν τοὺς Παλαμίτας, εἰ καὶ ψευδῶς εἶχον τὰ κατ' αὐτῶν ἐπινηνεγμένα, πρὸς μείζον δικαστήριον ἀναδραμεῖν, καὶ ἑαυτοὺς τῶν αἰτισμάτων ἀπολύσασθαι.

Ἄλλ' οὐκ εἶλασεν αὐτοὺς ἢ τῆς αὐτονομίας ἀφρασίς· μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἐλέγχους δεδοικότες, εἰρή τὰ σιωπῆς ἄξια ὑπὲρ αὐτῶν διεπραγματεύσαντο.

Ἐτι πᾶσαν φιλαρχίαν καὶ αὐτονομίαν ταῖς κοσμικαῖς καὶ ἐθνικαῖς ἀρχαῖς προσήκειν ὁ Κύριος ἔφησε· τὴν δὲ αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἐναντιῶς ἔχειν ἐκείνοις διατάξαι. « Οἴδατε γάρ, » φησὶν, « οἱ εἰ ἀρχόντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς ἐάν θέλη ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος. » Ἡ δὲ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία, πρὶν ἂν τὴν ἀρχὴν καὶ συστάσῃ, προδοτῶν εἰλετο τόπον· ἐν αὐτῷ τούτῳ πάθη, εἰς ὃ τέλει νῦν στήματός. Τὴν ἐναντίον ἄρ' οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἔλαχε σκοπὸν· καὶ τῆς ἐθνικῆς διατελεῖ τυγχάνουσα μερίδος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Et ἀγία τοῦ Θεοῦ ἔστιν Ἐκκλησία ἡ μετὰ πόλεως κατατοιαυτὸ δύο πατριάρχαις ἀντικαθαρουντῶν ἀλλήλους καὶ στασιάζοντῶν παρατέχουσα καὶ ἀνακρηρῆτουσα.

Πᾶσαν τοίνυν ἀποστολικὴν καὶ κανονικὴν, οἷς τε τὴν ἀρχὴν εἰσεπεπρήκασιν ἐπὶ τὰ θεῖα, καὶ ἐξ οὖν τῶν ἀφορμῶν παραδεηκότες ἐπιταγήν, οὐκ ἔλασσον ἔσχον καὶ νῦν ἐν τοῖς ἑαυτῶν πολιτεύμασι. Καὶ ἴα τὰ πολλὰ παρῶ, γάμων ἀνόμων συνεισφορὰς, καὶ ἱερῶν ἀποσυλήσεις, καὶ χειροθεσίας ἀτόπους, καὶ δωροδόκων ἐπιφορὰς, ἐπ' ἐκεῖνα τρέψομαι. Παρηχῆκει μὲν ὁ πρότερον οὕτως εἰς ἐπίσκοπον αὐτοῖς παιχθεῖς Μετακαλεῖται δὲ ἕτερος ἐπὶ τὴν λειτουργίαν· ἐν οὖν ὡς περ τᾶλλα, οὕτω καὶ τῆς εἰρήνης ἐπὶ τὸ πρῶτον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ γνώρισμα, καθαιροῦσι μὲν ὃν ἔσχον, ἐπεισάγουσι δ' ἕτερον. Ἐπὶ δ' ἐκεῖνος ἐκ τῆς φυγῆς σὺν τῷ βασιλεὶ ἐπανήκει, συνειστώσι μὲν αὐθις τὸν καθαιρεθέντα· ἐλαύνουσι δὲ τὸν ἐπιγεγονότα· καὶ οὕτω τὴν μάχην διαπρῶσον αἴρουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ὡς παρὰ τὸ δέον καθαιρεθεῖ, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ ἰσχυρὸν, ἔτι σὺν δίκῃ ἐξήλωκε, καρποῦται τὴν θρόνον· ὁ δ' ἀνθίσταται, πολλὰ καταχέειν τοῦ ἐτέρου, ὅτι σὺλᾶ τὰ αὐτοῦ. Ἀντικαθαίρει δ' ἕτερος τὸν ἕτερον, καὶ μοιχεύει ἀνεγκραεῖ. Κατακίθη δ' οὐδέμια κατ' οὐδενὸς παρ' οὐδενός· ἀμφότεροι δ' ὀνόματός τε τοῦ αὐτοῦ καὶ πομπῆς τῆς ἰσῆς ἀπολαύουσι· κἀν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ καὶ μὴ πόλει, οἷς μὲν οὗτος ὡς γνήσιος ἐν τοῖς τῶν μνημοσύνων ἀναφοραῖς ἐκλαλεῖται, οἷς ἂ' ἐκεῖνος, ἄλλοι δ' ἀμφότεροι· καὶ οὕτω διὰ πάντων τὸ τῆς θεῖας εἰρήνης ἀνατρέπεται χρῆμα· καὶ διεψεύσεται μὲν ἢ τοῖς ἱεροῦργεῖν εἰσιστοῦσιν ἐν ἀρχαῖς· καὶ τέλει καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτησίαις· ἀπελήγεται δὲ τὸ μείζον γνῶ

⁷⁷ 1 Tim. vi. 4. ⁷⁸ Matth. xx. 25.

ρυσια τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἡ τοῦ ἀγαπᾶν ἄλλήλους ἐπιταγή. Πολλοὺ γὰρ τοίνυν καὶ δεῖ τὴν καὶ ταῦτ' ἀναιροῦσαν Ἐκκλησίαν εἰπεῖν Θεοῦ.

Ἔτι πᾶσα ἀναφορά καὶ θυσία τηρικαυτ' ἔστι δεκτὴ, ὁπνηκα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν ἐπιτελεῖται. Φησὶ γάρ, « Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κάκει μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε· πρῶτον διαλέγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » Οἱ τοίνυν τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς καθέδρας ἀντιποιούμενοι πατριάρχαι, πῶς ποθ' ἕκαστος τὸ δῶρον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἀναφέρει; Πότερον κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ θυσιαστηρίου καταλλετόμενος τῷ κατ' αὐτοῦ ἔχοντι; Ἄλλ' ὡς ἂν πείσειε τούτων, εἰ μὴ πρότερον αὐτῷ τῆς καθέδρας ἀντιποιούσῃ. Ἄλλ' ἀδιέλκτοι μένοντες, οὕτως παρσμέρος ἕκαστος τὸ δῶρον προσφέρει, καὶ οὐ κατὰ τοῦ κτίσματος τοῦ Σωτῆρος αὐτὸ προσφέρει. Οὐκ οὐκ γὰρ λοιπὸν οὐδ' αἱ τούτων ἀναφοραὶ καὶ θυσίαι δεκταὶ εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ.

Ἔτι ὁ Κύριός φησιν, « Ὅς ἐάν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος; κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Λύεται δὲ τῇ Παλαμιτῶν Ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τῶν δύο πατριαρχῶν τῆς μιᾶς καθέδρας ἀντιποιήσιν καὶ μάχην, καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς ἔνθεν θρησκείας καὶ ἐνθὸς δόγματος, ἡ τῆς ἀναφορῆς ἐντολή. Ἐλάχιστοι λοιπὸν καὶ ἀνάξιοι παντελῶς κληθήσονται οἱ τε λύοντες τὴν ἐντολήν, οἱ θ' οὕτως ἀναφέροντες.

Ἔτι μὴ μόνον ἐλέγχονται παρανομοῦντες ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας πρόβρῃσιν ἀνατρέφειν πειρῶνται. « Ἔστι γάρ, » φησὶ, « μία ποίμνη, εἰς ποιμήν. » Ἄλλ' ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησίᾳ, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἀντιτατομένη Χριστῷ, μιᾶς ποιμνῆς δύο ποιμένας κατατοαυτὸ ἀναφαίνουσιν. Οὐδ' ἄρα λοιπὸν ἡ τούτων συναγωγὴ Χριστοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Et aetia τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ τοσαύτας βεδίλους καινοφωρίας παρῆρσι ἀνομολογήσασα.

Ἐκ τοιούτων τοίνυν τῶν ἀρχῶν καὶ τοιαύτης τῆς πολιτείας ἑαυτοῖς τὴν τῆς Ἐκκλησίας περιθέμενοι τυραννίδα, στασιάζουσι μὲν, ὡς εἴρηται, κατ' ἀλλήλων, ἀσποδον τὸ κατ' αὐτοὺς ἐν ἅπασι διατηροῦντες· ὁμυγνωμονοῦσι δ' εἰς ἐν τούτο μόνον, τὸ πᾶσιν εὐτεβῆ δογμάτων ἀνατρέψαι διάνοιαν. Τούτων ἐνθεν καὶ κατὰ τοῦ μοναδικοῦ τῆς Θεότητος ἐπιστρατεύονται, καὶ τὴν παρῆρσιαν τῆς ἀναιδείας εἰς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθείας προφέρουσι. Ἴν' οὖν συγκεφαλαιώσαντες τὰ πρότερον εἰρημένα διὰ πολλῶν, ὑποθώμεθα, Θεὸν μὲν ἐνοῦσιον ἀπειράκις ἀπείρους ὑπερκειμενον τῆς ἐμφύτου, καὶ κατ' ἕν εἶναι δύνα-

A evincitur, quod ingressi ut rem sacram faciant, in principio et fine ac reliquis potunt, profligataque est Christi Ecclesiae nota praecipua, quod scilicet alter alterum diligere jubemur⁹⁹. Longe igitur abest, ut, quae haec interimat, Dei Ecclesia appellanda sit.

Præterea, omnis oblatio atque hostia tunc accepta est, cum ex regula Dominicæ traditionis peragitur. Ait enim: « Si obtuleris munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade; prius reconciliare fratri tuo; et tunc veniens, offerito munus tuum¹⁰⁰. » Qui igitur unam hanc eandemque sedem sibi patriarchæ vindicant, quam quisque ratione munus suum ad altare offert? Num munus ante altare relinquit, ut reconcilletur ei, qui adversus eum aliquid habet? At non suaserit, nisi prius illi sedecesserit. Enimvero nulla reconciliatione sic seorsum quisque munus offert, nec juxta Domini Salvatoris præceptum est obsequium. Non jam igitur eorum quoque oblationes ac victimæ acceptæ sunt apud Deum.

Ad hæc ait Dominus: « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum¹⁰¹. » Solvitur autem Palamitarum Ecclesiae (unius cathedræ vindicatione, ac quæ inde est duorum patriarcharum rixa pugnaque, cum et ejusdem religionis uniusque opinionibus existant) præceptum offerendi; jam ergo minimi indignique vocabuntur, tum qui solvant præceptum, tum qui in eum modum offerant.

Postremo, necdum in his convincuntur perperam agere, sed quod etiam Salvatoris de Ecclesia sua vaticinium conantur evertere. « Erit » enim, inquit, « unum ovile, unus Pastor¹⁰². » At Palamitarum Ecclesia hac quoque parte Christo adversatur, dum unius gregis duos pastores exhibent. Non ergo jam illorum congregatio est Christi Ecclesia.

CAPUT VII.

Num sancta Dei Ecclesia, ea quæ tot profanas vocum novitates palam est confessa.

Talibus igitur ex principiis, talique institutione ac disciplina, arrepta sibi Ecclesie tyrannide, et ut eam vi sibi subjiciant, tumulantur quidem, uti dicebam, alii in alios, implacabilia inter se officia servantes ac discordias: uno vero hoc duntaxat concordes sunt, ut omnem piorum dogmatum evertant sententiam. Quamobrem etiam adversus singularem Deitatem castra instruunt, proferuntque impudentiæ libertatem ut veritatem evertant. Ut igitur summa repetendo, quæ superius multis dicta sunt, ob oculos ponamus, Deum quidem vere ac substantia existentem, infinitis infinite innatæ, æ

⁹⁹ Joan. xiii, 35. ¹⁰⁰ Matth. 5, 23. ¹⁰¹ Matth. v, 19. ¹⁰² Joan. xi, 16.

qua esse potest, virtuti eminentem trine subsistentem essentiam confingunt sentiuntque; eam vero quæ sic habeat innatam Dei virtutem, Deum non vere ac substantia existentem, sicque essentia divina inferiorem. Certa igitur ratione, qui velut deos, sic et Deitates statuunt, tum hac divisione distinguunt volunt, tum multis aliis oppositionum modis, uti etiam se habet visibile ad invisibile, et quod potest participari ad id quod imparticipabile est: et quæ sunt reliquæ oppositiones.

Unum hoc est eorum impietatis caput, quod nedum Deo veram existentiam adimat, ac portentosam deorum multitudinem invehit, sed et nobis a principio positas de monarchia leges evertat, quarum hæc verba sint ac sententia: « Fides autem catholica unam profitetur Deitatem, Patris et Filii et Spiritus sancti, præter quam non reputabitur alia. » Et: « Nobis unus Deus est, quod una Deitas. » Et sicut unum Deum sentire docti sumus, sic et unam profiteri Deitatem accepimus.

Secundo vero, quibus constitutum sit, ut quem adinvenerunt Deum alterum ac Deitatem, mundi omnis administrationis ac commercii præsidem et inspectorem ac opificem statuunt, in immanem adversus Dei essentiam, quæ omni Deitati eminet, incidunt insaniam. Aiuntque in hæc verba et scribunt: « Quisnam invidus dæmon procaci audacia Dei Ecclesiæ invexit, quod ipsa Dei essentia in hominibus habitans, eos qui purgantur, purget, et qui splendescunt, splendorem induat, atque in creatoris habitans hæc efficiat? Hoc, quod ex vobis audimus (atque ntimam ne audiremus quidem) dæmonum vere tenebrosum inventum est. » Hinc omnino scilicet, et ex tanta captantes blasphemia non aliud quam quod dicebamus, ut nimirum Dei quidem essentiam ab omni prorsus rerum administratione curaque amoveant, subdititium vero illum Deum, quem in modum luminis cogitantes producerunt, ejus loco inducant.

Tertium autem pari impietate, aut majori, quæ sunt superiora superans est. Nedum superessentialem incircumscripamque essentiam, ne in creatis inhabitet, eliminant, ac Scripturam aboleant, quod discrete clamet: « Inhabitabo in eis, et inambulabo; et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum⁶³ »; verum etiam ne quid grave hominibus ab illa proveniat, hanc hominibus fugiendam sadentes, corrumpendi vi prælitam pronuntiaverunt, sic nimirum loquentes in fide, quam posuerunt: « Quodque Dei essentiam, idcirco quod imparticipabilis ac inaccessa dicta sit, corruptrice vi præditam existimamus; qui sic de illa sentiamus, o temeritatem et audaciam! impios nuncupaverunt; idque cum Deus ad Mosem dixerit: Nemo videbit faciem meam, et vivet⁶⁴. »

Duo vero hæc, nedum omni majora sunt impietate, ac prioris evidentius adstruunt impietatem,

Α ται δυνάμεις, τὴν τριπύπιστον ἀναπλάσαντες οὐσίαν, φρονεῖσι· τὴν δ' οὕτως ἐχούσαν ἑμφοτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν Θεὸν ἀνέυσιον, καὶ κατὰ τοσοῦτον τῆς θείας οὐσίας ὑφειμένον. Ἀνάλογον ἔρ' οὖν αὐτοὺς ὡσπερ θεοῦ, οὕτω καὶ θεότητας ὑποθέμενοι, ταύτη τε τῇ διαιρέσει διαφέρειν, καὶ πολλοῖς ἄλλοις ἀντιθέσεων τρόποις ἐπιτάττουσιν· ὡσπερ ἔχει καὶ τὸ ὄρατον πρὸς τὸ ἀόρατον, καὶ τὸ μεθεκτὸν πρὸς τὸ ἀμέθεκτον· καὶ τὰλλα τῶν ἀντιθέσεων.

Β Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῆς ἀσεβείας τούτων ἐστὶ τὸ κενόφαιον, οὐ μόνον ἀνυπαρξίαν εἰσάγον Θεοῦ, καὶ πολυθεῖαν ἀλλόκοτον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξαρχῆς ἡμῶν περὶ τῆς μοναρχίας παραδοθέντας ἀνατρέπον ἔρους, φάσκοντας, « Ἡ δὲ καθολικὴ πίστις μίαν πρεσβεύει θεότητα, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· παρ' ἣν οὐ λογισθήσεται ἕτέρα. » Καὶ, « Ἡμῶν εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης. » Καὶ ὡσπερ ἕνα Θεὸν φρονεῖν εἰδὸν δάχθημεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν παρελάβομεν.

Γ Δεύτερον δὲ, βεβουλημένοι, τὸν ὄν ἀνεῦρον, δευτέρου Θεοῦ καὶ θεότητος τῆς τοῦ κόσμου παντὸς διοικήσεως καὶ μεθέξεως ἑφοροῦ ἀποκαταστήσει καὶ δημιουργοῦν, εἰς ἀλλόκοτον ἐμπίπτουσι· κατὰ τῆς ὑπερθείου οὐσίας μανίαν· καὶ φασὶ κατὰ λέξιν οὕτω συγγραφόμενοι, « Ποῖος βάσκανος δαίμων τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τολμηρῶς ἐπεισήγαγεν, ὅτι αὐτῇ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ κατοικοῦσα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς καθαιρομένους καθαίρει, καὶ τοὺς λαμπρυνόμενους λαμπρύνει, καὶ τοὺς κατὰ τινα σάλον ἀνιερν τοῦ καλοῦ παρατραπέντας ἐπανάγει, καὶ τοῖς κτίσμασιν ἐνοικοῦσα ταῦτα ἐργάζεται; Τοῦθ' ὅπερ παρ' ὁμῶν ἀκούομεν, ὡς μὴ ὦφελε, δαιμόνων ὡς ἀληθῶς εὐρεμα σκοτεινόν. » θηρώμενοι πάντως ἐνεῦθεν καὶ τῆς τοσαύτης βλασφημίας οὐκ ἄλλο, ἀλλ' ὅπερ ἔφαμεν, ὡς ἂν τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀποστήσωσι παντελῶς τῆς τῶνδε διοικήσεως· ἀπεισάξωσι δὲ τὸν παρέγγραπτον ἐκεῖνον Θεὸν, ὄν ὡς φῶς φανταζόμενοι προήγαγον.

Δ Τρίτον ὁμοίον τὴν ἀθεῖαν, ἣ κατὰ τι νενηκρῆς οὐ μόνον ἀφιστάει τὴν ὑπερούσιον καὶ ἀπερίγραπτον οὐσίαν τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν ἐνοικήσεως, καὶ τὸ τῆς Γραφῆς ἀναίρουσι διαρρήδην βωώσης, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν· καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. » ἀλλ' ὡς ἂν καὶ μὴ τι πάθειν ὕπ' αὐτῆς ἀνθρωπῶν, ταύτην ἐκφεύγειν ἀναπειθόντες, καὶ φθαρτικὴν ἀπεφήναντο, φάσκοντες ἐν τῇ τεθείῃ παρ' αὐτῶν Πίστει, « Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἀμέθεκτον καὶ ἀπροσπέλαστον εἰρησθαι, φθαρτικὴν ἡμᾶς εἶναι νομίζειν· τοὺς οὕτω περὶ αὐτῆς φρονούντας, ὡς τῆς τόλμης! ἀσεβεῖς ἀπεφήναντο· καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωσῆν εἰρηκότος, Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. »

Ἀπὸ τῶν ταῦτα, οὐ μόνον πᾶσαν ἀσέβειαν νενηκρῆς κρία, καὶ περιζανίστερον τὴν τοῦ πρώτου κατα-

⁶³ Levit. xxvi, 2; II Cor. vi, 16. ⁶⁴ Exod. xxxiii, 20.

σευαίζοντα ἀθεῖαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν Χριστιανῶν ἰποσεσυληχότα τὴν ἐλπίδα· καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος· ρίζκοντος, « Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου ποιήσῃ, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἔλευσόμεθα, καὶ μόνῃ παρ' αὐτῷ ποιήσομεν »· τοῦ δὲ θεοῦ Πέτρου, « θείας γεγόναμεν φύσεως κοινῶνοί »· Ἀθανασίου δὲ τοῦ μεγάλου, « Κατὰ ταῦτά ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεότης ἡ ἀγία καὶ ἁγιοποιός· ἡ ἁγιάζουσα πάντα τὰ λογικά, τὰ καταξιούμενα ἐξ αὐτεξουσίου γνῶμης καὶ σπουδῆς δέξασθαι τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν οὐσίαν εἰς κοινωνίαν ἁγιασμοῦ »· καὶ τοῦ Μελετιοῦ, « Φῶς μοναδικὸν καὶ τριλαμπές, οὐσία ἀναρχε, κάλλος ἀμήχανον, ἐν τῇ καρδίᾳ μου οἰκησον. »

Τῆσδε δὲ τοῖς προτέροις ἐφάμιλλον· καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ Θεῷ καὶ Θεότητι τὴν τελειότητα καὶ τὸ κράτος ἀπάντων χαρίζομενον, τὴν δ' ὑπέρθενον Τριάδα κάτω μετὰ τῶν κτισμάτων βάλλον, ἐκείνῳ φασιν, « Οὐκ ἐξαρκεῖσθαι τὴν ἐνυπόστατον ζωὴν ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν, ἢ τὴν ἐνυπόστατον δύναμιν δι' ἑαυτῆς ἑαυτῆ, εἰ μὴ προσχρησάται καὶ ἀνυποστάτῳ ζωῇ ἢ σοφίᾳ ἢ δυνάμει· ἀνυπόστατον ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν κοινήν τῆς ὑπερβουσίου Τριάδος τὸν δεύτερον ἐκείνων ἀποκαλοῦντες Θεόν· καὶ οὕτως ἀπειράκις ἀπείρους ὑφειμένους τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸ προσχρωμένον ἐτέρῳ παρ' αὐτὸ πρὸς τὸ ζῆν ἢ δύνασθαι ἢ σοφῶν εἶναι ἀτελής ἐστιν καθ' αὐτὸ καὶ θνητὸν καὶ ἀδύναμον, πῶς οὐχὶ καὶ ἡ ἐνυπόστατος ζωὴ καὶ δύναμις καὶ σοφία, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα (ἕκαστον γὰρ τούτων αὐτὸ ὅπερ ἐστίν, ἐνυπόστατος ἐστὶ καὶ σοφία καὶ δύναμις), ἀτελής ἐστὶ καθ' αὐτὴν καὶ θνητὴ καὶ ἀδύναμος; τέτταρα ταῦτα, πᾶσαν ἀσέβειαν ἐπινοηθεῖσάν τε καὶ ἐσομένην περιέχοντα.

Προστίθεσι δὲ καὶ ἄλλα μυρία, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀποτημάτων νικῶντα. Τὸν γὰρ δεύτερον τούτων καὶ ὑφειμένον Θεὸν εἰς πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐξαπλοῦσιν ἄκτιστα καὶ ἀνούσια· καὶ ὅσα περ κατ' εἶδος τὰ ὄντα, καὶ αὐτὰ συμμόρφουσθαί φασιν τούτους· καὶ ὁρᾶσθαι σωματικούς ὀφθαλμοῖς ὑπ' αὐτῶν ἡλωιωμένοις, καὶ συνανακινεῖσθαι τοῖς ὄρωσι, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀκτιστότητα τούτους συμμεταβάλλειν, ἀκτίστους, ἀνάρχους, ἀπεριγράπτους αὐτοὺς ἀπεργαζόμενα· καὶ τᾶλλ' ὅσα ἐν τῷ περὶ αἰρέσεων ἰδίῳ διεξελθῆναι. Διαστρέφουσι δὲ πρὸς τὰς οικούσας ἑαυτῶν ἀσεβείας, ἣν ἂν δύναιντο παρασαλεῦσαι θεῖαν Γραφήν· τὴν δὲ φανὴν καὶ ἀναντίρρητον ἀθετοῦσι καὶ ἀποστρέφονται.

Μετὰ τοιοῦτον τοίνυν δογματῶν καὶ τοιαύτης τῆς φιλαρίας ἐπιστρατευόμενοι, ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἐκλυτῶν ἄθεον συναγωγὴν ἁγίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. Ἐνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶ ὑποστάσεσι παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ μεμαθήκαμεν, καὶ μέχρι τούτου τὴν γνώσιν ἰσθῶν ἐδιδάχθημεν, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, « Τρὶς τὸ ἅγιον λέγομεν

verum etiam omnem Christianorum sublatam fere spem; idque cum Salvator dicat: « Qui diligit me, mandata mea faciet, et ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus⁶⁶. » Et divus Petrus: « Divinæ consortes facti sumus naturæ⁶⁷. » Magnus quoque Athanasius: « Secundum hæc est deitas Patris ac Filii sancta et sanctificandi vi prædita: cuncta sanctificans, quæ ratione utantur, quæ videlicet liberæ mentis, sententiæ et voluntatē ac diligentia, sanctam beatamque essentiam suscipere meruerint, ad sanctificationis commercium. » Item melodus ac sacer Cantor: Lumen singulare ac trine fulgens, omni principio carens essentia, immensus decor, in mente mea inhabitat. »

Quartum prioribus par est ac æquale. Et quidem alteri Deo et Deitati perfectionem universorumque imperium tribuens, supraquam Deum vero Trinitatem inter creata infimo loco dejiciens, hoc ait: « Non sufficere, quæ vere exsistit, vitam, aut quæ vere exsistit, sapientiam, aut quæ vere exsistit, virtutem, sibi a se ipsa, seu nisi abunde, ipsa, quæ non vere exsistit, utatur et vita et sapientia et virtute; » nempe vitam non vere existentem et sapientiam et virtutem et actionem superessentialis Trinitatis communem vocantes, alterum illum Deum, sicque infinitus infinite Deo, qui cunctis eminentior est, subjectum. Sin autem quod alio præter se, utitur, ut vivat, vel sit præditum potentia aut sapiens existat, a seipso imperfectum et mortale et impotens est, quomodo non etiam vere existens vita et virtus et sapientia, Pater et Filius et Spiritus sanctus (quisque enim horum ipsum quod est, vere existens vita et sapientia et virtus est) imperfecta per se et mortalis et impotens est? Hæc quatuor omnem complexa sunt, quæ in animum cadat, aut sit futura, impietatem.

Adjungunt vero etiam innumera alia, omnem vim absurditatum superantia. Hunc enim alterum ac subjectum Deum, in multa et quæ numerum excedant, explicant increata et non vere existentia: quantaque in rebus sunt genera, hæc quoque illis conformari aiunt; atque ab eis videri corporeis oculis immutatis, unaque cum iis qui vident moveri, quæ increatos, æternos, incircumscriptos ipsos efficiant: et quæcumque alia in libro de hæresibus seorsim disputavimus. Distorquent vero, quam secus exponere ac depravare liceat ad suas istiusmodi impietates, divinam Scripturam; quæ vero clara extraque omnem controversiam sit, hæc spernunt ac respuunt.

Cum talibus itaque dogmatis talique nugacitate instructa acie, volunt se, suamque impiam sedulitatem, esse sanctam Dei Ecclesiam. Unum enim Deum in tribus personis ex ipso, et qui ejus sunt, didicimus, hactenusque in eo quod scimus, sistere docti sumus, quemadmodum ait magnus Athanasius: « Ter Sanctus dicimus, ob tres personas: semel vero

⁶⁶ Joan. xiv, 23. ⁶⁷ II Petr. i, 4.

Dominus, « quod una Deitas est. » Sunt hæc satis fidelibus. Hactenus quæ in hominibus est, scientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur : Deum vero essentiam et Deum operationem tantis divisos seque sic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum vero est, esse Dei Ecclesiam, quæ fundata est super fundamentum⁶⁷ apostolicarum et paternarum traditionum. Non ergo jam Palamitarum Ecclesia Dei Ecclesia est.

Præterea : « Omnis plantatio, ait Salvator, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur⁶⁸. » Manifestum igitur est, quæ est præter Patrum traditiones, fidem minime a Deo plantatam esse. Audivistis vero et Palamitarum fidem omnino peregrinam adversamque divinis nobis a principio constitutis dogmatibus; ergo eradicabitur. Sin autem ita est, non est sancta Dei Ecclesia; nam contra illam nec portæ inferi prævalebunt⁶⁹.

Ad hæc jubet divus Apostolus auferri profanas vocum novitates⁷⁰; superædificari vero ad instaurationem Ecclesie Christi⁷¹. Id vero palam est, Palamitarum vitare Ecclesiam cum tantis vocum novitatibus pugnam instruentem, connumerari vero divinis istis viris, in nomine magui Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi congregatis, ac in quorum ille medio versetur : « Tu enim, inquit, numeras myriadas, Deus autem eos qui salvandi sunt. »

Præterea ait idem divinus Apostolus : « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem : fidelis enim est qui repromisit⁷². » Haud ergo accessiones querendæ, vel ut aliquid auferatur eorum quæ confessi sumus : nec aliena sequenda promissa sunt, tametsi angelus e caelis sit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam solum confessionem indeclinabiliter tenebimus, ac Dominum, cujus promissa sunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quærivimus, inanem omnem spem nostram efficiemus.

Præterea Salvator ait : « Oves meæ vocem meam audiunt, quia sciunt vocem meam; alienum autem non sequentur, sed fugient, quia nesciunt vocem alienorum⁷³. » Considerandum itaque, num Palamitarum Ecclesie dogmata consentanea sint voci Salvatoris, ut eos sequamur. Enimvero Deitatem dicere subjectam et increatam aliam esse a Dei essentia, quæ a se non vere ac substantia existit, aut Dei essentiam ejusmodi esse quæ corrumpendi vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ sanctificans sit, eaque a seipsa sanctificare : aut, quæ vere existit Dei sapientiam, non sibi ipsam sufficere, sed habere sapientiam non vere existentem, ut sapientia imbuatur, ac quæ præ-

διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἅπαξ δὲ Κύριος διὰ τὴν μίαν Θεότητα. » Ἄρχει ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἢ γνώσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει· ἕως τούτων τὰ Χερουβὶμ συγκαλύπτεται πτέρυσιν. Θεὸν δὲ οὐσίαν καὶ Θεὸν ἐνεργειῶν κατὰ τοσοῦτον διηρημένους καὶ οὕτω· ἔχοντας οὕτε ἰδιόδοχον, οὐτ' ἰκνηόειμεν μέχρι τήμερον. Εἰρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τσθεμελιωμένην. Οὐκ οὖν γελοιὸν ἢ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Ἔτι, « Πᾶσα φυτεία, » φησὶν ὁ Σωτὴρ, « ἢ οὐκ ἐφύτευεν ὁ Πατὴρ μου, ἐκρίζωθήσεται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἠκτιόειτε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀντίθετον τοῖς ἀνωθεν ὀρισθεῖσιν ἡμῖν θελοῦς δόγμασιν· ἐκρίζωθήσεται ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν ἄγλα τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· ἐκεῖνης γὰρ οὐδὲ πόλα· τοῦ ἔθου κατισχύσουσιν.

Ἔτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησὶ περιστασθαι μὲν τὰς βεβήλους καινοφωνίας, ἐποικδομεῖσθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τὸ δ' ἀντικρὺς ἔστιν ἐκφεύγειν μὲν τὴν Παλαμιτικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσοῦτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην· συναριθμεῖσθαι δὲ τοῖς θεοῖς τοῦτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνειλεγμένοις, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. « Σὺ γὰρ, » φησὶν, « ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους. »

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολος φησὶ, « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινη· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος. » Οὐκ οὖν γε λοιπὸν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ὁμολογημένων ζητεῖν δεῖ· οὐδ' ἄλλοις ἐπαγγέλμασιν ἐπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ ταῦτ' εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ· οὕτω γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγειλάμενον ἔχομεν Κύριον· ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφانوῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Ἔτι ὁ Σωτὴρ φησὶ, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει· ὅτι οἶδασιν τὴν φωνὴν μου· ἄλλοι δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἄλλοτριῶν τὴν φωνήν. » Σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἢ αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. Ἄλλὰ τὸ Θεότητα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἄκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὐτὴν καὶ ἀνούσιον· ἢ τὴν φαρτικὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ ταύτην κατοικεῖν πᾶσι τὴν ἁγιοποιῶν, καὶ ἁγιάζειν δι' ἑαυτῆς αὐτὰ· ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐφαρκεῖσθαι ἑαυτῇ, ἀλλ' ἔχειν ἐξ αἰδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφο-

⁶⁷ Ephes. ii, 20. ⁶⁸ Matth. xv, 23. ⁶⁹ Matth. xvi, 3. ⁷⁰ I Tim. vi, 20. ⁷¹ Ephes. iv, 13. ⁷² Hebr. x, 25. ⁷³ Joan. x, 4, 27.

ποιεῖν, οὐκ ἀκηκόαμεν μέχρι τήμερον· οὐδ' ἄρα ἄς φωνῆς ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος· εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο ἂν ἐπιρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ἠκηκόαμεν καὶ ἠκολουθήκαμεν ἂν, ὅτι κατηρώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρῶν πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ ποιμνῆς. Ἀλλ' οὐκ οἶδαμεν τὰς φωνὰς ταύτας· οὐδ' ἀκολουθήσομεν ἄρα ταύταις· φευξόμεθα δὲ τὴν Παλαμικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν τὴν φωνὴν αὐτῆς.

Ἐτι ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπίστολος, ταύτην προδίδων τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφησεν· «Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑπαινοῦσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν ἡδαισκάτους, κυθηόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. » Πρὸ δὲ τούτων πεπληρωσθαι, τῶν μύθους εἰκέναι τὰ λεγόμενα, ἐκ προδοσίας μὲν ἠνθηκότα, κατ' ἐπιθυμίαν δ' ἐνίων καὶ ἀρέσκειαν εἰς διδασκάλων Ἐκκλησίαν ἐπισωρεύοντα παρὰ πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

ΚΕΦΑΛΑ Η'.

Ἐὰν ἄγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοῦς αὐτοῦς κριτὰς καὶ κατηγοροῦς τῶν ἀγίων ἐπισωρεύουσα.

Ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέφυκται ταμίαια, κακῶν τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρδίας· θαυμάσιον ἐξεκέχυτο ἡ τῆς βλασφημίας φλοστομία, εἰ μηχανώνται πρὸς κακούργιαν, μᾶλλον ἢ εἰ συσκευάζονται πρὸς ἐξαπόλειαν τῶν πολλῶν; ὡς ἂν δοκῶσι μετ' εὐλόγου παρρησιαίεσθαι πρωτοπίτας τοῦς ἐξώλους τούτους καὶ προώλους ἀνακίβηται, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνέσχοντο συγκαλέσασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ πλειστοῦ μέρους τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς ἐκκωρηκτικαῖς, οὐδένα λόγον ἐπιποιήντο, καὶ κοσμικαῖς ὑπερειδόμενοι δυναστεῖαι, καὶ ἀντιφωόμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαλιὰς. Ἡρίκα δὲ τὰ πάντα κωκῶς αὐτοῖς ἐσκαιώρηται, καὶ διωμολόγηται καταψηφίσασθαι μὲν τῆς εὐσεβείας, ἀντεσαγαγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακόνειαν, τρικαῦτα τοῦς θεῖους ἄνδρας ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπηγυμνάζειν παρεκελεύοντο· καὶ καθίζουσι συνέδριον, μακρῶ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλερώτερον· παρόσον ταῖς μὲν ἄκρον προσηφίτευος, «Συμφέροι, » φησαν, «ἵνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθανεῖν.» τὸ δ' εὐσεβὲς τι φάναι οὐδ' ἄκρον συγκαχώρηται. Κατὰ ταῦτα κριτὰς καὶ κατηγοροῦς ἑαυτοῦς ἀναφαίνοντες, οὐ φήφοις ἀπάσαις τοῦ κατακάεσθαι δίκην ὠφλίσκανον, εἰ γὰρ παρ' ἐτέρων τὴν δίκην ἐτάγγανον· οὐς γὰρ ἐχρῆν ἐξελέγεσθαι καὶ δίκας λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἅπασιν ἐπλημμέλησαν, τούτας ἐπάναγκες ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπιλημμένων ὁσίων τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψήφον· καὶ τὴν ἑαυτοῦν προσιτάμενον ἢ καὶ γούβηαι τολμήσαντα τὰ τῶν ἀργυρωνήτων ἢ καὶ χεῖρω τούτων αὐτίκα πίσχειν· τοιούτην συγκακροτηκτικὴν

stet sapere, hactenus non audivimus. Non ergo vocis est Christi Salvatoris, nam si esset, a principio diceretur. Nos vero audivissemus ac secutissemus, quandoquidem per viscera misericordiae ac miserationum gregis ejus utentis ratione oves effeci meruimus. At nescimus has voces; neque ergo eas sequemur, sed fugiemus Palamitarum Ecclesiam, quod nescimus illius vocem.

Postremo idem divinus Apostolus istam praevicens Ecclesiam, dixit: «Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt; sed propter suas concupiscentias coacervabunt sibi magistros, quibus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.» Manifestum igitur est, haec nunc impleta esse; quod fabulis similia sunt ea quae dicunt; ex proditione ortum floritionis nacta, secundum vero quorundam concupiscentiam ac complacentiam, in magistrorum Ecclesiam coacervata, praeter omnem divinam regulam ac legem.

CAPUT VIII.

Num sancta Dei Ecclesia, quae post impiam fidei novationem eosdem sanctorum iudices et accusatores coacervavit.

Quod vero splendide aperta impietatis sunt peccata, exque malis thesauris cordis eorum largius effusa blasphemiae novatio est, quid ad calliditatem moliantur, seu potius quid ad multorum pernicitatem struunt? Ut videantur iusti ac aequi aliqua ratione ad libertatem niti, ut synodum conflarent, atque huius antistites viros hos pestilentes scelestissimosque constituerent, monachorum neminem convocari sustinuerunt; sed et plurimae episcoporum partis, seorsum convenientes, nullam rationem habuerunt, saecularibus innixi potestatibus, exque adverso turbines insufflantes adversus pietatem. Ubi autem cuncta bene eque animo illis dolose structa sunt, atque ut veritas sententia damnaretur fuit constitutum, ejusque loco prava illorum opinio induceretur, tunc nimirum viros in stadio adesse iusserunt. Constitueruntque concilium, longe illo mendosius, quod in Christum fuit conflatum; quatenus illud quidem et invitum prophetavit, dicens: «Expedit ut unus homo pro omni populo moriatur.» istud vero ne invitum quidem pium aliquid loqui concessum est. Eosdem simul iudices et accusatores sese constituentes, homines scilicet omnibus calculis digne flammis addicendi, siquidem alios nacti iudices essent. Quos enim redargui oportebat et poenas dare, eorum nomine quae in omnibus delictantibus, libertatem ac licentiam sententia firmarent; ac qui ullo modo obsisteret, ac vel gry mutire auderet, quae mancipiorum sunt, aut etiam his graviora confestim mala ferret. Illis structis cuniculis

Dominus, « quod una Deitas est. » Sunt hæc satis fidelibus. Hactenus quæ in hominibus est, scientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur : Deum vero essentiam et Deum operationem tantis divisos sequæ sic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum vero est, esse Dei Ecclesiam, quæ fundata est super fundamentum⁶⁷ apostolicarum et paternarum traditionum. Non ergo jam Palamitarum Ecclesia Dei Ecclesia est.

Præterea : « Omnis plantatio, ait Salvator, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur⁶⁸. » Manifestum igitur est, quæ est præter Patrum traditiones, fidem minime a Deo plantatam esse. Audivistis vero et Palamitarum fidem omnino peregrinam adversamque divinis nobis a principio constitutis dogmatibus ; ergo eradicabitur. Sin autem ita est, non est sancta Dei Ecclesia ; nam contra illam nec portæ inferi prævalebunt⁶⁹.

Ad hæc jubet divus Apostolus auferri profanas vocum novitates⁷⁰ ; superædificari vero ad institutionem Ecclesie Christi⁷¹. Id vero palam est, Palamitarum vitare Ecclesiam cum tantis vocum novitatibus pugnam instrumentem, connumerari vero divinis istis viris, in nomine magui Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi congregatis, ac in quorum ille medio versetur : « Tu enim, inquit, numeras myriadas, Deus autem eos qui salvandi sunt. »

Præterea ait idem divinus Apostolus : « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem : fidelis enim est qui repromisit⁷². » Haud ergo accessiones quærendæ, vel ut aliquid auferatur eorum quæ confessi sumus : nec aliena sequenda promissa sunt, tametsi angelus e cælis sit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam solum confessionem indeclinabilem tenebimus, ac Dominum, cujus promissa sunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quæramus, inanem omnem spem nostram efficiemus.

Præterea Salvator ait : « Oves meæ vocem meam audiunt, quia sciunt vocem meam ; alienum autem non sequentur, sed fugient, quia nesciunt vocem alienorum⁷³. » Considerandum itaque, num Palamitarum Ecclesie dogmata consentanea sint voci Salvatoris, ut eos sequamur. Enimvero Deitatem dicere subjectam et increatam aliam esse a Dei essentia, quæ a se non vere ac substantia existit, aut Dei essentiam ejusmodi esse quæ corruptæ vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ sanctificans sit, eaque a seipsa sanctificare : aut, quæ vere existit Dei sapientiam, non sibi ipsam sufficere, sed habere sapientiam non vere existentem, ut sapientia imbuatur, ac quæ præ-

Α διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις · ἅπαξ δὲ Κύριος διὰ τὴν μίαν Θεότητα. Ἔρχεται ταῦτα τοῖς πιστοῖς · μέχρι τούτων ἡ γνώσις ἐν ἀνθρώποις φθάνει · ἕως τούτων τὰ Χερουθὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξιν. Θεὸν δὲ οὐσίαν καὶ Θεὸν ἐνέργειαν κατὰ τοσοῦτον διηρημένους καὶ οὕτως ἔχοντας οὕτε ἐιδιδάχθημεν, οὐτ' ἠκηκόεμεν μέχρι τῆμερον. Εἰρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τθεμελιωμένην. Οὐκουν γε λοιπὸν ἡ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Β Ἔτι, « Πᾶσα φυτεία, » φησὶν ὁ Σωτῆρ, « ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου, ἐκρίζωθήσεται. » Πρόδηλον ἔρ' οὖν τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἠκτιόσιτε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασιν καὶ ἀντίθετον τοῖς ἀνωθεν ὀρισθεῖσιν ἡμῖν θεοῖς δόγμασιν · ἐκρίζωθήσεται ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία · ἐκείνης γὰρ οὐδὲ πύλα· τοῦ ἄδου κατισχύσουσιν.

Γ Ἔτι ὁ θεὸς Ἀπόστολός φησι περιμίσσασθαι μὴ τὰς βεβήλους καινοφωνίας, ἐποικιδομείσθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τὸ δ' ἀντικρὺς ἔστιν ἐκφεύγειν μὴ τὴν Παλαμιτικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσοῦτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην · συναριθμείσθαι δὲ τοῖς θεοῖς τοῦτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνελεγμένους, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. « Σὺ γὰρ, » φησὶν, « ἀριθμῆις τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους. »

Δ Ἔτι ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπόστολός φησι, « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινηῆ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελάμενος. » Οὐκουν γε λοιπὸν προσθήκα· ἡ ἀφαιρέσεις τῶν ὁμολογημένων ζητεῖν δεῖ· οὐδ' ἄλλοτρίοις ἐπαγγέλμασιν ἐπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ αὐτῷ εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ. Οὕτως γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγελάμενον ἔσομεν Κύριον · ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφανοῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Ε Ἔτι ὁ Σωτῆρ φησι, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει· ὅτι οἶδασιν τὴν φωνὴν μου· ἄλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἄλλοτρίων τὴν φωνήν. » Σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἢ αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. Ἄλλὰ τὸ Θεόητα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἀκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὐτὴν καὶ ἀνοῦσιον· ἢ τὸ φθαρτικὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ ταύτην κατοικεῖν πᾶσι τὴν ἁγιοποιῦν, καὶ ἁγιαζεῖν δι' ἑαυτῆς αὐτὰ· ἢ τὴν ἐνυπὸστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐφαρκεῖσθαι ἑαυτῇ, ἀλλ' ἔχειν ἐξ ἀτιδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφο-

⁶⁷ Ephes. 11, 20. ⁶⁸ Matth. xv, 25. ⁶⁹ Matth. xvi, 3. ⁷⁰ 1 Tim. vi, 20. ⁷¹ Ephes. iv, 13. ⁷² Hebr. x, 25. ⁷³ Joan. x, 4, 27.

ποιεῖν, οὐκ ἀκηκόσμεν μέχρι τήμερον· οὐδ' ἄρα A
τῆς φωνῆς ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος· εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο
ἂν ἐξαρχῆς· Ἡμεῖς δὲ ἠκηκόσμεν καὶ ἠκολουθή-
καμεν ἂν, ὅτι κατηξιώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους
καὶ οἰκτιρῶν πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ
ποιήτης· Ἄλλ' οὐκ οἶδαμεν τὰς φωνὰς ταύτας·
οὐδ' ἀκολουθήσομεν ἄρα ταύταις· φευξόμεθα δὲ
τὴν Παλαμικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν τὴν
φωνὴν αὐτῆς.

Ἐπὶ ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπόστολος, ταύτην προιδῶν
τὴν Ἐκκλησίαν, εἶπεν· «Ἐστὶ καιρὸς, ὅτε τῆς
ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ
τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν
διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν
τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέφουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς
μύθους ἐκτραπήσονται. » Πρόδηλον ἔρ' οὖν ταῦτα B
νῦν πεπληρωθῆσαι, τῶ μύθῳ ἰσοκρίνει τὰ λεγόμενα·
ἐκ προδοσίας μὲν ἠνθηκότα, κατ' ἐπιθυμίαν δ' ἐνίων
καὶ ἀρέσκειαν εἰς διδασκάλων Ἐκκλησίαν ἐπισω-
ρευθέντα παρὰ πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

ΚΕΦΑΛΑ Η'.

Ἐἰ ἄρα τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν
ἀθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς
κριτὰς καὶ κατηγοροὺς τῶν ἀγίων ἐπισωρεύ-
σασα.

Ἐπὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέφκται τα-
πειά, καὶ τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρ-
δίας θαφιλότερον ἐξεκέχυτο ἢ τῆς βλασφημίας
φιλοτομία, τί μηχανῶνται πρὸς κακουργίαν, μᾶλλον C
ἢ· εἰ συσκευάζονται πρὸς ἐξαπώλειαν τῶν πολλῶν;
ἢ· ἐν δοκῶσι μετ' εὐλόγου παθήσειάζεσθαι πρω-
τοπάτας τοὺς ἐξώλεις τούτους· καὶ προώλεις ἀνα-
θεῖται, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνεχόντων συγκαλέσσομαι·
ἀλλὰ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἀρχιερέων ἐν
ἐκείνοις ἐκχευρηκότες, οὐδένα λόγον ἐπιποιήντο,
τίς κοσμικαῖς ὑπεριδόμενοι δυναστεῖαις, καὶ ἀντι-
φυσώμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαλιὰς.
Ἡγίκα δὲ τὰ πάντα κακῶς αὐτοῖς ἐσκαιώρηται,
καὶ δωμολόγηται καταψηφίσασθαι μὲν τῆς εὐσε-
βείας, ἀντισαγαγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακείνοισιν,
τρικαῦτα τοὺς θεῖους ἀνδράς ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπην-
τημένοι παρεκελεύοντο· καὶ καθίζουσι συνέδριον,
μακρῶ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλερώτερον· παρόσον D
ἐκείνο μὲν ἄκον προσήτευσε, « Συμφέροι, » φῆσαν,
« ἕνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθανεῖν·
τὸ δ' εὐσεβὲς τι φάναι οὐδ' ἄκον συγκαχώρηται.
Κατὰ ταῦτο κριτὰς καὶ κατηγοροὺς ἑαυτοὺς ἀνα-
φαίνοντες, οἱ ψῆφοι ἀπάσαις τοῦ κατακάεσθαι
ἄκην ὠφείλοσαν, εἰ γὰρ παρ' ἐτέρων τὴν δίχην
ἐτάγγανον· οὐς γὰρ ἐχρῆν ἐξελέγχεσθαι καὶ δίκας
λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἅπασιν ἐπιλημμέλησαν, τού-
τας ἐπάναγκας ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπιλημμένους
θρόνων τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψῆφον· καὶ
τὴν ὁμοσοῦν προσιστάμενον ἢ καὶ γρυφαί τολμή-
σαντα τὰ τῶν ἀργυρωθέντων ἢ καὶ χεῖρω τούτων
αὐτίκα πίσχειν· τοιαύτην συγκεκροτηκότας τὴν

Postremo idem divinus Apostolus istam prævi-
dens Ecclesiam, dixit: «Erit tempus quando sana
doctrinam non sustinebunt; sed propter suas
concupiscentias coacerabunt sibi magistros, qui-
bus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum
avertent, ad fabulas autem convertentur⁷⁴.» Ma-
nifestum igitur est, hæc nunc impleta esse; quod-
fabulis similia sunt ea quæ dicunt; ex proditiōne
ortum floritionis nacta, secundum vero quorumdam
concupiscentiam ac complacentiam, in magistrorum
Ecclesiam coacerata, præter omnem divinam re-
glam ac legem.

CAPUT VIII.

Num saneta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei
novationem eosdem sanctorum iudices et accusatores
coaceravist.

Quod vero splendide aperta impietatis sunt pe-
nora, exque malis thesauris cordis eorum largius
effusa blasphemiarum novatio est, quid ad calliditatem
moliuntur, seu potius quid ad multorum perniciem
struunt? Ut videantur iusti ac æqui aliqua ratione ad
libertatem niti, ut synodum conflarent, atque hu-
jus antistites viros hos pestilentes scelestissimos-
que constituerent, monachorum neminem convocari
sustinuerunt; sed et plurimarum episcoporum partis
seorsum convenientes, nullam rationem habuerunt,
sæcularibus innixi potestatibus, exque adverso
turbines insufflantes adversus pietatem. Ubi autem
cuncta bene eque animo illis dolose structa sunt,
atque ut veritas sententia damnaretur fuit consti-
tutum, ejusque loco prava illorum opinio induce-
retur, tunc nimirum viros in stadio adesse jussu-
runt. Constitueruntque concilium, longe illo men-
dosius, quod in Christum fuit conflatum; quatenus
illud quidem et invitum prophetavit, dicens: «Ex-
pedit ut unus homo pro omni populo moriatur⁷⁵;»
istud vero ne invitum quidem pium aliquid loqui
concessum est. Eosdem simul iudices et accusatores
sese constituentes, homines scilicet omnibus cal-
culis dignæ flammis addicendi, siquidem aliis nacti
iudices essent. Quos enim redargui oportebat et pæ-
nas dare, eorum nomine quæ in omnibus deliquere-
rant, his necesse erat, ut arreptis iudicantium
sedibus, libertatem ac licentiam sententia firmarent;
ac qui ullo modo obsisteret, ac vel gry mutire
auderet, quæ mancipiorum sunt, aut etiam his
graviora confestim mala ferret. Illis structis conculia

⁷⁴ II Tim. iv, 5. ⁷⁵ Joan. xi, 50.

paratisque insidiis, improbitatis illas tabulas ex auri, A
omnique licentia impietatis colophonem alta edunt
præconis voce; Ecclesiam Dei vocitantes impiam
ac devotam eorum synagogam: profanos vero et
abdicated viros sanctos, tomum, impietatis illam
promulgationem; fidem, quæ omnem Dei cultum
sublatum irret ac religionem. Consi leremus igitur ex
omnibus operæ pretium est, utrum ullo unquam tem-
pore Christianorum moribus istiusmodi usurpatum
sit, aut etiam per præceptionem sacris congruentem
effectum. Sin autem istud ostendere non possunt,
qui undique arguantur libertatis ac licentiæ errore
laborare, haud plane sancta Dei Ecclesia sunt ⁷⁶.

Præterea interdictum est et in civilibus tribuna-
libus, per occupationem judicare, eaque reum
opprimere, longe magis in divinis, ubi et majus
periculum est, his qui horum aliquid violaverint. B
Sin dicant Palamitæ, non occupasse aut vero
oppressisse, majori risu habendi sint, pro sua in
omnibus cum impudentia calumniandi libidine.
Mendacii enim convincuntur: ac primum quidem
quod Isidorum Palamicæ doctrinæ causa in ordinem
redactum ac depositum, patriarcham constituerunt:
cum illo vero etiam impietatis parentem Thessalo-
nicæ episcopum præfecerunt. Tumque rursus alterum
post eum eandem ipsam in rem acceersitum,
quem prædefuncto in suis ipsorum deliriis majori
audacia præditum non ignorarent.

Præterea divinæ regulæ legesque omnes præscri-
bunt, neminem, cui crimen objectum sit, nedum
in iis quæ ad fidem ac dogmata spectant, ubi et
projecta audacia majus damnum offert, sed et in
aliis quibuscunque, licere promoveri, ab ea qua
fulget præsentis dignitate, donec synodali judicio
objecta diluerit. Ostendant igitur qui velint, quo
patriarcha synodum prius indicente, arreptoque
judiciali ordine (ut nimirum in neutram affectu
declinetur partem) Palamitæ victores exierint: ut
ita etiam juste promoti censeantur, ac quibus ful-
geant sedes adepti. Sin autem non possunt osten-
dere, plane illegitimum fuit illud concilium, nec
quicquam canonibus fultum; quod ipsum pari cum
condemnatis noxa teneretur, ac in quo ob prom-
ditionis scelus ac occupationem opinionem, qui sedebant
judices, omni anathemati obnoxii erant. Non enim
jam illa synodus aut Dei erat Ecclesia, aut illius
sunt amittenda decreta.

Præterea ait divus Apostolus: «Non est tumul-
tuationis Deus, sed pacis, ut in omnibus Ecclesiis
sanctorum ⁷⁷.» Atqui Palamicum illud iudicium
tumultuationis erat officina; præter omnem, uti
probatum est, canonicum primum constatum ordi-
nem ac tranquillitatem, deindeque deteriori consilio
ac molitione ad pietatem decreto damnandam con-
gregatum. Non ergo Deus illius erat, ut in Ecclesiis
sanctorum. Quod si Deus ejus non erat, grave est
ut Dei Ecclesia appelletur.

ἐνέδραν, τὸ τῆς ἀνομιᾶς ἐγγράττουσι ἐκεῖνο γραμ-
μάτιον, καὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ἀσεβείας μετ' ἀδείας
ἀνακηρύττουσιν, Ἐκκλησίαν ἀποκαλέσαντες Θεοῦ
τὴν ἐαυτῶν ἀνόσιον συναγωγὴν· βεβήλους δὲ καὶ
ἐκκηρύκτους τοὺς ἀγίους· τὸμον δὲ τὴν τῆς ἀσε-
βείας ἀνάβρῃσιν· πίστιν δὲ τὴν πᾶσαν ἀναιροῦσαν
Θεοῦ λατρείαν. Σκοπεῖν οὐκοῦν ἐξ ἀπάντων προσή-
κει, εἰ Χριστιανοὶ ταῦτα πῶποτε πεπολιτευται, ἢ
καὶ κατ' ἐπιταγὴν ἐπέπρακτο τοῖς ἱεροῖς ἀρμό-
ζουσιν. Εἰ δ' οὐκ ἔχουσι τοῦτο δεικνύειν, πανταχῶ-
θεν ἐξελεγχόμενοι τὴν τῆς αὐτονομίας νενοσηχότους
πλάνην, οὐδ' ἄρα τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία εἰσίν.

Ἔτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις ἀπηγέ-
ρευται τὸ προκατελιθῆναι τῇ κρίσει· πολλῶ μάλ-
λον ἐπὶ τῶν θείων, ἔνθα καὶ μελῶν ὁ κίνδυνος τοῖς
τι τοῦτων παραχαράττουσι πέφυκεν. Εἰ δὲ γε φαίεν
οἱ Παλαμίται μὴ προκατελιθῆναι, μακρότερον ὀφλι-
σουσι γέλωτα τῆς μετ' ἀναιδείας ἐν ἄπειν αὐτῶν
συκοφαντίας. Ἐλέγχονται γὰρ καταψευδόμενοι·
πρότερον μὲν τὴν ἐπὶ τοῖς Παλαμικοῖς καθαιρε-
θέντα δόγμασιν Ἰσιδώρου πατριάρχην ἀναβεβηγί-
τες· σὺν αὐτῶ δὲ καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας γεννητόρα,
Θεσσαλονικῆς προστάτην. Ἔπειτ' αὖθις τὴν μετ'
ἐκεῖνον δεύτερον ἐπ' αὐτὸ καὶ μετακαλεσάμενοι,
πολλῶ τοῦ παρωχηκότος συνωραχότους ἐν τοῖς σφῶν
αὐτῶν παραληρημασι θρασύτερον ἔχοντα.

Ἔτι κανόνες θεῖοι διαγορευοῦσι καὶ νόμοι πάντες;
C μὴδένα τῶν ἐπ' αἰτίας ἐγκληθέντων, μήτοι γε λογι-
ματικαὶς φάναι, καὶ ἔπου τὸ παράβολον ἐπὶ μέγα
λυμάνεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐποιοισθητοῦτον, προ-
διθάξασθαι ἐξείναι τῆς ἀν' ἐτυχῆ παρῶν τιμῆς, πρὶν
ἀν συνοδικῶς τὰς κατ' αὐτοῦ βλαστημίας ἐπιλύ-
σαιτο. Δεικνύντων ἄρ' οὖν οἱ βεβουλημένοι, τίνοι;
πρότερον πατριάρχου σύνοδον καθίσαντος καὶ δικα-
στικῆς ἐπειλημμένου τάξεως (ἢ δ' ἔστι μηδέτεροις
προσκεισθαι), οἱ Παλαμίται τὴν νικῶσαν ἀπηνέ-
καντο, ἐν' ὡς δικαίως καὶ προδιθαζόμενοι, καὶ
ταῖς καθέδραις ταυταῖσι διαπρέποντες. Εἰ δ' οὐκ
ἔχουσι δεῖξαι, παράνομον ἄρα καὶ ἀκανόνιστον ἦν
τὸ συνέδριον ἐκεῖνο· ταῖς ἰσῆαις μὲν ἐνεχόμενον εὐθύ-
ναις τοῖς καταδικασθεῖσι· διὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς προδο-
σίας αὐτονομίαν καὶ ἐρόλψιν δικασταὶ καθίσαντες
D ὁ παντὸς ἀναθέματος, ἐνόχοι. Οὐκοῦν γε λοιπὸν σύν-
δος ἦν ἐκεῖνη, οὐτ' Ἐκκλησία Θεοῦ, οὐτε τὰ ἐψη-
φισμένα παραδοχῆς ἀξία.

Ἔτι, ὡς ὁ θεὸς Ἀπόστολός φησιν, «Οὐκ ἔστιν
ἀκαταστασίας ὁ θεός, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις
ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.» Ἀλλὰ τὸ Παλαμικὸν
ἐκεῖνο δικαστήριον ἀκαταστασίας ἦν ἐργαστήριον·
πρὸς πᾶσαν, ὡς δέδεικται, κατάστασιν κανονικὴν
τὴν τε ἀρχὴν συστάς, καὶ μετέπειτα πολλῶ χαλεπώ-
τερον ἐπὶ τῷ καταψήφισασθαι τῆς εὐσεβείας συνα-
θροισθέν. Οὐδ' ἄρα ὁ θεός ἦν αὐτοῦ ὡσπερ ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. Εἰ δ' οὐκ ἦν αὐτοῦ ὁ θεός,
χαλεπῶ Ἐκκλησίαν ἀποφῆνασθαι τοῦτο θεῶ.

⁷⁶ 1 Tim. v, 21. ⁷⁷ 1 Cor. xiv, 35.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπόστολος αὐθὶς φησιν, « Ὡς ἄν
ἔρην καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατούντες ὑμεῖς.
Ἦμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. »
Οἱ τοίνυν Παλαμίται τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς,
τοὺς τε τῆς εὐσεβείας ὁροὺς ἀνατετροφότες, καὶ τὴν
ἡμῶν διὰ Χριστὸν ἐλευθερίαν καταδουλωσάμενοι,
δικαίως ἔν καὶ τῆς τῶν εὐσεβοῦντων μερίδος ἀνω-
θεν ἐκκόπτοιτο. « Τί γὰρ κοινὸν Χριστῷ καὶ Βε-
λίᾳ; » Ἐκκοπέντες δ' ἐφάπαξ ὡς ἀναστατούντες τὴν
ἡμῶν ἐλευθερίαν, οὐδ' ἡμᾶς χρῆθ', ὅσα ἂν καθ' ἡμῶν
αὐτῶν βλασφημῆσιν ἢ ἐπαράσωνται, ἐν λόγῳ ποι-
εῖσθαι. Δέδεικται γὰρ τοι μῆτ' εἰς ἱερέων τελετὴν
αὐτοὺς τάξιν, μῆτ' εἰς εὐσεβῶν δόξω· εἰς κρίμα δ'
αὐτοῖς μόνον τῶν θείων κατατομῶν καὶ ἐπιχωριά-
ζειν βεβήλωσ', ὡς μὴ ὠφελεν, ἐν τε τόποις ἱεροῖς καὶ
θυσιαστηρίοις ἁγίοις.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Μηδεὶς οἰδέσθω
τῶν ἐσφαλμένας περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις ὅτι
δεχταὶ εἶσιν αἱ ἐν ψαλμῶδαις αὐτῶν αἰνήσεις. »
Εἰ τοίνυν αὗται οὐκ εἰσὶ δεχταὶ, πολλῷ μᾶλλον αἱ
κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐλομένων ἐπανάτεινόμεναι παρ'
αὐτῶν ἀποκηρύξεις καὶ ἀραὶ παραδοχῆς οὐκ εἰσὶν
ἄξιαι.

Ἔτι εἰ ὡς ὁ τοῦ Στουδίου πολλὰ τὰ θεῖα Θεόδω-
ρὸς φησὶ, « Καὶ μόνον ἐν τῷ ἀναφέρειν ὄνομα αἰρε-
τικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μῶμον ἔχει ἡ Ἐκκλησία, ὅτι
ὁ θεὸς φύλαξ ὁ ἄγγελος ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰρέσεως
ἀφίπτεται ἀπ' αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ναὸς
ναὸς κοινὸς καὶ μεμολυσμένος καθίσταται. » Εἰ τοί-
νυν τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐν τῇ Πα-
λαμιτικῇ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἡμῶν ἐκφωνουμένας
βλασφημίας; Πρόδηλον ὡς εἶδ' οἱ λέγοντες· παραδο-
χῆς ἄξιοι, οὐδ' ὁ χώρος ἐν ᾧ λέγονται, ἐκλελεγμένως
Θεῷ· ἀλλὰ κοινὸς καὶ μεμολυσμένος ὑπ' αὐτῶν κα-
θέστηκεν· οὐδ' αἱ παρ' αὐτῶν ἐξηγηγεμένα κατὰ
τῶν εὐσεβοῦντων ἄρα βλασφημίαι καὶ καταψηφίσεις
τούτ' εἰσὶν ὅπερ λέγονται, φλυαρίαι δ' ἄλλως, καὶ
ἐν τῇ τῆς Γραφῆς φῶμεν, βαττολογία μόνη, πᾶσαν
ἀδόλεσχίαν ὑπερβαίνουσα.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ἐἰ ἅγια τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ κοίτις τοῦ
αἰρασμοῦ καὶ μακρῆς ἐξορίας καὶ καταψηφισαμένη
δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

Ἦνα γοῦν καὶ τοὺς τοῦ συνεδρίου τούτου καρποὺς
γνοίμεν, μὴ πόρρω τοῦ κατὰ Χριστοῦ πρότερον
βλάντες, σκοπῶμεν οὕτως. Ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἔφερε
τὴν δίκαιον καθορᾶν, οὐδ' ἐλεγχόμενον ὑπ' αὐτοῦ
καρτερεῖν· ἐρήμην δ' αὐτοῦ κατεψηφίζετο σταυρὸν
καὶ θάνατον. Τοῦτο δὲ πολλῷ μακρότερον τὰ ἐκεῖ-
νου νοσοῦν, μανικώτερον ἐπέξεισι τοὺς ἡγωνισμέ-
νους περὶ Χριστοῦ. Κάκεινο μὲν, ὡς ὁ θεὸς φησιν
Ἀπόστολος, ζῆλον εἶχεν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν,
ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων δῆθεν ἀνθιστάμενον νό-
μων· τοῦτο δὲ, μηδεπώποτε πεπολιτευμένα, μὴδ'
ὡπὶν ἤκουσμένως, μὴδενὶ δὲ τῶν ἐξ αἰῶνος διὰ τὸ

Præterea ait rursus idem divinus Apostolus :
« Utinam et abscondantur qui vos conturbant. Vos
enim in libertatem vocati estis, fratres ». Pala-
mitæ igitur qui Ecclesiæ jura regulasque pietatis
everterint, ac nostram ob Christum libertatem in
servitutem redigant, merito etiã a piorum parte
pridem debuissent excindi. « Quid enim commune
Christo et Belial? » Excisi vero semel, ut qui no-
stram libertatem conturbent, nec nos decet, quic-
quid adversum nos blasphemaverint aut devoverint,
ullam rationem habere. Probatum namque est, nec
in sacerdotum illos classe esse, nec prorsus fide-
lium : in suum vero duntaxat judicium divina in-
vadere, profaneque (quod ne fuisset unquam) inque
locis sacris ac sanctis altaribus astare.

Ad hæc ait magnus Basilius : « Nemo existimet,
eorum qui falsas de Deo habent opiniones, inter
psallendam acceptas esse laudes. » Sin autem hæc
non sunt acceptæ, multo minus, quas in eos qui
pietatem velint colere, intentant excommunicatio-
nes ac diras, dignæ sunt quæ probentur ac reci-
pantur.

Postremo, si (ut ait in divinorum scientia clarus
Theodorus Studita) « vel hoc uno, quod hæretici
nomen in Ecclesia referatur, Ecclesia commaculat-
ur, idcirco quod angelus custos ab ea avolat hæ-
resis tempore : jamque, quod ejusmodi templum
est, templum commune ac pollutum est : » si igitur
se res sic habet, quidnam quis dicat quæ in Pala-
mitarum Ecclesia adversum nos publicantur male-
dicta? Manifestum igitur est, neque qui loquuntur,
dignos esse qui suscipiantur ; neque locum in quo
dicuntur, Deo electum esse, sed commune et ab
eis pollutum : nec ergo quas illi adversum pios
jactant diras et sententias ac proscriptiones, hoc
sunt quod dicuntur, sed nugæ temere fusæ, et ut
Scripturæ verbis dicam, aliud nihil præter inanem
garrulitatem * (βαττολογία) quæ omnem ejusmodi
superfluum loquacitatem excedat.

CAPUT IX.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ diversas arumnas,
longaque exsilia et ergastula et carceres adversus
justos omnes piosque decrevit ac judicavit.

Ut igitur etiam concilii hujus fructus noverimus,
haud procul ab eo quod ante Christum petiit,
hunc in modum consideremus. Illud enim non fe-
rebat justum videre, nec cum ab illo argueretur
sustinebat : desertoque validimonio, cruci eum ac
morti damnabat. Hoc vero longe prolixius illius
malis laborans, majore furore illos ulciscitur, qui
pro Christo certamen desudaverant. Atque illud
quidem, ut a t divinus Apostolus ⁶¹, æmulationem
habebat, sed non secundum scientiam ; quod nimi-
rum earum legum defensionem suscipere ; quæ
hactenus viguerant, easque vellent incolumes : hoc

⁷² Galat. v, 12. ⁷³ II Cor. vi, 13. ⁷⁴ Matth. vi, 7. ⁷⁵ Rom. x, 2.

autem, quæ nullo unquam tempore viguissent, ac nec auribus audita fuissent, aut ulli mortalium ob impietatis magnitudinem probata essent, a principio conminiscens, atque postea in lucem producens, furore in omnes bacclabatur, qui hæc minime coherere ac recipere tantaque superbia provererat, ut et majoribus quam pro facultate animis raperetur, gravioraque adversum justos destinaverit, quam licuerit præstare. Ac quidem improbitatis nullum terminum respuerat, ut non omnes ipso die auarato interitu perderet. Sin autem etiam aliquid

relinqueretur divinum semen Israeli ad absurdam Actutum enim ipsoque in loco ac concilio calcibus irruentes ac pugnis impetentes (et quid non atrocis sceleris perpetrantes, quidve absurdi non effutientes?) vi tollunt, qui in eis potiores essent ac sede præstarent, episcopalis ordinis insignia, his qui præter confessionem, episcopalem sedem ornassent, aliumque alio carcere includunt, omni aliorum interdicto congressu, atque alios quidem carceri et verberibus ærumnisque aliis mancipant, alios vero ad extrema terræ relegarunt; non quæ ipsi a principio statuerant. Nam hæc quoque in angustum valde contraxerunt: ac nec vel solum, ejus, quam habitant, urbis, liberum eis dimiserunt, ut non hostibus proderent, gratiam rependentes auxilii, quod ex illis consecuti essent: sed quo illos necessitas extruderet ac casu dispergeret. Multique sic extorres, peracto confessionis agone, ac fide inviolabili tenore servata, cum Paulo nunc choros agunt, quæ eis reposita est, justitiæ coronam consecuti.

Tanta adversus sanctos veteratoria arte malignati mala hæc sodalitas, ac cum tales fructus retulissent, ambitiosius longeque adhuc majore licentia persecutionibus indulgent, studentque ut malorum orbem inducant. Cassa tamen illis xpta cunt, humaniore facto imperatore, nec dolosis eorum machinationibus ac consiliis duci se patiente, vel iis excitatos tumultus obaudiente, seu illis morem gerente. Non ergo jam Christi Ecclesia, quæ malæ hæc notæ congregatio est, qui nec injuriantibus resistebat, sed pro eis rogabat, ne quid inde mali eis accideret, qua improbitate in eum serviebant.

Præterea ait magnus Petrus apostolus: «Pascite qui in nobis est, gregem, non coacte, sed spontaneæ». Manifestum igitur est, Palamitas, qui non sicut ex apostolicæ jussionis ratione componi; secus vero qui tormentis, quin et longis exiliis et carceribus pios sibi subjiciant ac cedere cogant, nec Dei esse Ecclesiam.

Præterea ait idem divinus Apostolus: «Præfastuosa enim vanitatis loquentes, pellicunt in concupiscentiam carnis plurimos, eos, qui vere effugerant, qui vero in errore versentur, iis libertatem

μέγεθος τῆς ἀσεβείας συνεγνωσμένα, τὴν ἀρχὴν ἀναπλάσαν καὶ εἰς φῶς ἔπειτα προαγαθὸν, κατέμην παντὸς, εἰ μὴ ταῦτα σεβασθεῖη· καὶ τοσαύτην ἔσχε τὴν ὑπεροψίαν, ὡς καὶ τῆς δυνάμεως τὴν βούλησιν προαρπασθῆναι, ἥπερ δεδύνητο δοῦσαι. Καὶ τῆς μὲν ἀγνωμοσύνης ὄρον οὐδένα παρητήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξανάλωσεν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνάμεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῆ σπέρμα· θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἐλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

incolumem servatum est, diviniæ res virtutis fuit, ut coarguendam insaniam.

Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λαξ ἐπιφύρι-
μενοι καὶ πυγμαῖς ἐμπύπτοντες, (καὶ τί· μένου δῶν-
τες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἄστοπον;) ἀποσπῶσι
μὲν οἱ κρείττους δι' ἐαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προ-
βύχοντες τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σύμβολα, τῶν πρὸς τῆ
ὁμολογία καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν κεκοσμηκότων ἄρ-
νον· ἄλλον δ' ἄλλαχού κατακλείουσι, πάσης μὲν
ἐκκεκοφάτες ὑπηρεσίας, πᾶσι δ' ἀπειπάμενοι τὴν
πρὸς αὐτοὺς συντυχίαν· ἐκείνους δὲ φυλακαῖς παρέ-
δοσαν, καὶ μάστιγι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνιαιοῖς· ἐτέρους
δ' ἀπῆλασαν εἰς ἄκρα γῆς, οὐχ ἄπερ οὗτοι ταῖς ἀρχαῖς
ὠρίσαντο· εἰς βραχὺ γὰρ πάνυ τοι καὶ ταῦτα συνέ-
στειλαν· καὶ οὐδὲ τοῦδαφρος τῆς ἡς οἰκοῦσι πόλιως
ἀφῆκαν ἐλεύθερον, μὴ τοῖς ἐχθροῖς προσέθαι, χά-
ριν ἐκτινύοντες αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν βοθησίας·
ἔπου ἂν ἡ ἀνάγκη τοῦτο; ἐξῆγε καὶ διέσπειρε κατὰ
τύχην· πολλοὶ δ' ἐν ταῖς ἐξορίαις καὶ τὸν τῆς ὁμο-
λογίας διηνυκότες ἀγῶνα, καὶ τὴν πίστιν ἀπαράλ-
λακτον τετηρηκότες, μετὰ Παύλου νῦν χορεύουσι,
τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀποκείμενον ἀπειληφότες στέ-
φανον.

Τοσαῦτα κατὰ τῶν ἀγίων καταπανουργεῖσάμενοι
τὸ πονηρὸν τοῦτο σύστημα, καὶ τοιοῦτους ἐξενεγκίν-
τες τοὺς καρποὺς, προσεπιφιλοτιμοῦνται καὶ μᾶλλον
τοῖς διωγμοῖς, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐπισπεύδουσι
πανήγυριν. Ἀποτυγχάνουσι δὲ φιλανθρωπικοῦ τετυ-
χηκότος· τοῦ βασιλείως, καὶ ταῖς τοῦτων μὴ συνπα-
γομένου σκαιωρίαις, μηδ' ἐπαθόντος τοὺς ἐξ αὐτῶν
θουρόδους. Οὐκουν γε λοιπὸν Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸ
πονηρὸν τοῦτο κόμμα, τοῦ μηδὲ τοῖς ἐπιηράζουσι
ἀντικαθισταμένου, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου,
μηδ' ἂν τι πάθοιεν ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτὸν ἠγνωμό-
νησαν.

Ἔτι ὁ μέγας Ἀπόστολός φησι Πέτρος, «Ποιμά-
νατε τὸ ποίμνιον τὸ ἐν ὑμῖν μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ'
ἐκουσίως. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ὡς οἱ Παλαμῆται μὴ
κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν διατίθεσθαι συγ-
χωροῦμενοι· τούναντιον δὲ καὶ κολάσει, μᾶλλον
καὶ ἐξορίαις μακρῶς καὶ φυλακαῖς καὶ λοιπαῖς δι-
λαις καθέλβησιν ὑπέκειν παραβιαζόμενοι τοὺς
εὐσεβεῖς, οὐδὲ Ἐκκλησία Θεοῦ εἶσιν.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησιν· «Ἵπέρου-
κα γὰρ ματαιότητος; φεγγόμενοι, δολοῦσιν ἐν
ἐπιθυμίᾳ σαρκὸς ἀσελείας τοὺς ὄντως ἀποφεύγον-
τας· τοὺς ἐν πλάνῃ δὲ ἀναστρεφομένους, ἐλευθε-

¹¹ II Tim. iv, 8. ¹² Luc. xliii, 34. ¹³ I Petr. v, 2.

ριαν επαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δούλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. Ὡ γὰρ τις ἡττηται, τούτῃ καὶ δεδούλωται. » Πρὶ Ἰηλὸν τὸν ὡς καὶ κατὰ τὰ ἀμφοτέρω δι' ὄχλου τοῖς πολλοῖς οἱ Παλαμίται καθίστανται· τοὺς γὰρ μὴ πεπονημένους· δελεάζειν ἐπιχειροῦσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκῶς, ἀρχαιρεσίας καθυπισχνούμενοι καὶ τὰλλα παρέξειν, ἣν αὐτοὺς ἐπαγάγωνται· τοὺς δὲ τῆς πλάνης αὐτῶν μετεσχηκότας ἀφῆσιν σχῆσαι ἐπαγγέλλονται, εἰ καὶ τὰ χεῖριστα πλημμελοῖεν. Δούλοι φθορᾶς ἄρα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας υἱοί.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Διωκόμενός τις παρὰ τῶν δοκούντων ὁμοπίστων ἔνεκεν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, μάλιστα στέφανον ἔχει τοῦ μαρτυροῦντος παρ' εἰδωλολάτρου. » Τηλικούτον ἄρα τὸν στέφανον ὁ διωκόμενος ἔχει· εἰδωλολάτρου δ' ἔργον καὶ κλήτην οἱ τοῦτον διώκοντες λάχοιεν.

Ἔτι ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, « Τὸ διώκειν Χριστιανὸν Χριστιανὸς ἄθεον· ἄθεοῦντος γὰρ ἐστὶ τὸν Χριστὸν τὸ διώκειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ. » Πάντη που τὸν ὡς οἱ Παλαμίται Χριστιανὸς διώκειν ἐλόμενοι, ἄθεοὶ τέ εἰσι καὶ τὸν Χριστὸν ἄθεοῦσιν.

Ἔτι ὁ θεῖος φησὶ Χρυσόστομος· « Ἐμοὶ γάρ ἐστιν ἔθος διώκεσθαι, καὶ μὴ διώκειν· ἐλαύνεσθαι, καὶ μὴ ἐλάττειν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς περιεγένετο, οὐ σταυρώσας, ἀλλὰ σταυρωθεὶς· οὐ βεβήσας, ἀλλὰ βεβήσας· καὶ γὰρ δυνάμενος κεραυτὸν ἀφῆναι, καὶ τὴν γῆν σεισάει, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ δούλου ξηρᾶναι, οὐδὲν τοῦτον ἐποίησεν· ἀλλὰ πράττει περιγίνεται, αἱ παιδαῦν μὴδέποτε ἀγανακτεῖν. » Ἄλλ' οἱ Παλαμίται τὸν ἐναντίον εἶλοντο καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων τρόπον, διώκοντες, ἐλαύνοντες, βεβήσοντες· σταυροῦντες, εἰ τύχοι· οὐκ ἄρα λοιπὸν κατὰ τὸ ἔθος Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν φύσιν ἠσκήσαντι. Οὐκ ὡς λοιπὸν οὐδ' Ἐκκλησία Χριστοῦ πεφύκασι.

ΚΕΦΑΛ. I.

Εἰ ἀγαθὸ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ διαθηκῶν κατατολιμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζουσα.

Ἐπεκτείνοντες δὲ τοὺς τῆς κακίας ταύτης καρπὸς, καὶ στήναι πη τοῦτοις μηδαμῇ συγχωροῦντες, δὲ μὴδὲ τοὺς εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν μαρτύρων τελεμῆται, διαθηκῶν ὁσίων κατορχοῦνται, καὶ βεβήλοισιν εἰς τοὺς τῶν μακαρίων νεκροὺς, τὰς μὲν ἀνατρέποντες, τοὺς δ' ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζοντες. Δεῖγμα δὲ τῆς αὐτῶν αἰσχύνης ἀνδρὸς εὐγενοῦς νεκρῶς, ἐφ' ὅλην τὴν θερμὴν ἡμέραν μὴ συγχωρούμενος τὴν τῆς ἀρχαίας ἀποπάνσεως ὑποσχεῖν πέριπν.

Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκείνο σῶμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος παιζόμενόν τε καὶ περιεφρόμενον ἐφ' ἱκανὴν· καὶ τοῦτο μὲν ἐν φιλοσοφίᾳ ὄντος, ὅλος οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ' ἐν ἀσκηταῖς, ὅλος οὐδεὶς ἕτερος σπουδαιότε-

pollicentur, cum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus es', illi et servus addictus est. » Palam igitur est, et Palamitas utrinque multis molestos esse ac obtundere. Eos enim qui morem non gerant, pellicere conantur in concupiscentiis carnis, munera pollicentes, aliaque præbituros, si modo in sententiam traxerint. Illis vero qui erroris illis socii sint, remissionem pollicentur, quantumvis pessima deliquerint. Corruptionis ergo sunt servi, non Ecclesiæ filii.

Ad hæc ait magnus Basilius : Si quis persecutionem patitur, ab iis qui ejusdem ac ille fidei videntur, ob rectam fidem atque doctrinam, is illustriore donandus coronæ est, quam qui saviente idololorum cultiore martyrium facit. Tali igitur coronæ donandus qui persecutionem patitur; idololatrarum vero rem nomenque sortiantur, qui hunc persequuntur.

Item ait Gregorius Theologus : Impium est ut Christiani Christianos persequantur. Ejus enim est qui Christum spernat, eos persequi qui sunt Christi. Omnino igitur manifestum est, Palamitas, quibus constitutum sit ut Christianos persequantur, in-pius esse ac Christum spernere.

Postremo ait divus Chrysostomus : Mihi enim moris est persecutionem pati, non facere, fugari, non vero fugare. Sic et Christus victor exaltit; non qui ipse in crucem egerit, sed qui actus in crucem sit : non qui alas dederit, sed qui acceperit. Etenim cum fulmen vibrare posset ac terram concutere, atque servi manum arefacere, nihil horum fecit; sed lenitate vincit, erudiens te nequando aggre feras ac indigneris. At Palamitæ contrarios Christo sanctisque viros inierunt, ut persequantur, fugentque et cædant, ac, si res ferat, in crucem agant. Non ergo jam, ex Christi genio et eorum qui Christi sunt, indolem coluerunt. Nec jam igitur Christi Ecclesia sunt.

CAPUT X.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ testamenta invadat, et divinorum virorum cadavera insepulta projiciat.

Augentes vero hujus malitiæ fructus, nec modum aliquem eos habere sinentes, quod nec idololorum cultores in martyres præsumpserunt, sanctorum testamentis insultant, ac beatorum virorum cadavera contaminant, illa quidem evertentes, hæc vero insepulta projicientes. Quorum probri esto specimen Viri ingenui cadaver, per diem omnem æstivum, insepultum jactatum, nec ejus, cui veteri sententia obnoxius est, permissum facere periculum.

Ad hæc vero admirandum illud magni veritatis præconis cadaver, diu multumque ludibrio habitum ac circumlatum; idque adeo cum philosophus esset, qualis nemo inter illos majorem nactus est admirationem; inter exercentes religiosa palæstra,

» II Petr. II, 18.

qualis nemo majori sedulitate pro pietate desudandis laboribus, piratarumque ac praedonum velificationibus et maledictis ac carceribus, qualis nemo majori tolerantia in omnibus; Nicephori scilicet admirandi Gregorae, ac nihil aliud utraque appellatione a Deo praedictum indicationemque habentis, quam ab inimicis veritatis vigili mente victorias atque triumphos sublaturum esse.

Ad haec ipse pariter horum testis accedat magnus ille sapientiaque ac virtute admirabilis Ignatius nihilque hac in parte illi inferior, qui ait: *Zelatus sum super iniquos, pacem peccantium videns*⁸⁶. Et: *Odini ecclesiam malignantium*⁸⁷. Et: *Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi*⁸⁸; sub vitae hujus curriculi finem, post multas a persecutoribus graves injurias et dehonestamenta, carceresque et verbera, a monasterio, in quo degabat, translatus, ac in occulto vivendi finem nactus (sic nimirum comminantibus qui insidias struerent), ut ejus insepultum cadaver projiceretur, ut qui revera pretiosus Christi margarita esset⁸⁹.

Mitto dicere de beatis illis, admirando scilicet Burde, divinoque Polerianita, nec non mirabili Lybdice. At neque plurimos beatosque viros memoro, magnum philosophiae atque virtutis praemium consecutos: quique adeo priusquam prava opinio licentiam frontemque nancisceretur, multis saepius maximisque comitiis praesentia adesse et functiones obire decretis coacti sint, deterioribusque postmodum in malis versati, tantisque adeo, ut neque justa eis fieri, funusque eorum offerri per dies sineretur.

Enimvero testamentorum eversum jus atque religio, viri sancti, proeque confessionis cursu perfuncti, ecclesas dirutas, jactat, quae servorum pontificis rapinae ac liguritionibus cesserint; aliaque ejus generis innumera, quae et omittam, ea scilicet rat one, quod multis beatis quotidie praesto sunt ut videantur.

Atque haec quidem sufficiunt, ut nemo qui haec serio percurrat, Christi Ecclesiam vocare in animum induxerit; sed magis considerandum putaverit, quoniam esse Spiritus fructum definitum sit; et quomodo secus omnino habeat, qui a viris istis fructus emersit. Unde nec merito Dei Ecclesia vocanda sit, sed adversi spiritus, cujus et gignat fructus et augeat, libereque iis fruatur ac impartiat. Tantoque adeo, quanto et salutaris sermo, ex fructibus cognoscendam arborem prolucutus est⁹⁰. Sive quos igitur fructus numeraverit Ecclesiae malignantium, ejus nimirum prolixius pravitate pervenerit; sive quam sibi disciplinam constituit intellexerit, et ex quibus conflata principis sit, quaeve dogmata sanxerit, nihil minus ejus nequitiæ ac malitiæ magnitudinem inven-

ρος· τούτο δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν πειρατῶν προπηλακισμοῖς καὶ λοιδωραῖς καὶ καθελρξεσιν οἷος οὐδεὶς ἄλλος ἐν ἅπασι καρτερικώτερος· Νικηφόρου, φημι, τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορᾶ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἦ νίκας ἐν ἔργῳ γορδί τῷ νῦν κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀρασθαι.

Συμμαρτυρεῖ δ' ἐπὶ τούτοις; καὶ ὁ πολὺς ἐκείνος ἐν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θαυμαστός Ἰγνάτιος, καὶ μηδὲν τοῦ πρὶν εἰρηκότος ἀποδέων ἐν τούτῳ, ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν, καί, ἐμίσσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων, καί, ἐτέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς· εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντά μοι· ἔπρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐνταῦθα παρῶν διαγωγῆς, μετὰ πολλὰς τὰς ἐκ τῶν διωκτῶν ἐπήρειας καὶ φυλακὰς καὶ μάστιγας μετακομιζόμενος ἀφ' ἧς ὤκει μόνῃς ἐν ἀποκρύφῳ τελειωθῶ· οὕτω τοῖς ἐνεδρεύουσιν ἠπειλημένον, ἀτιφον ἐβρίσθαι, καὶ κυσὶ καὶ χολοῖς προέσθαι, τὸν ὡς ἀληθῶς τίμιον τοῦ Χριστοῦ μαργαρίτην.

Ἐὼ φάνηι περὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων, Βουρδῆν φημι τὸν θαυμαστὸν, καὶ Πολεριανίτην τὸν θεῖον, καὶ Λυδδίκην τὴν θαυμάσιον· ἀλλ' οὕτε πλείστους καὶ μακαρίους ἀνδρας, μέγα τι φιλοσοφία; καὶ ἀρετῆς ἄθλον κομισαμένους· καὶ πρὶν μὲν τὴν κακοδοξίαν παρῶσιτάσθαι, ψήφοις ἐν πολλοῖς καὶ πολυλάκις ἀρχαιρεσιῶν τῶν μεγίστων ἠναγκασμένους προσελθεῖν· χεῖροισι δ' ἔπειτα προσωμιληκότας κακοῖς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς μηδὲ τῆς νενομισμένης ὕψις καὶ τούτους τυχεῖν ἐφ' ἡμέρας συγχωρεῖσθαι.

Οὐ μὴν ἀλλὰ παρῶσιτάσθαι καὶ τὸ τῶν διαθηκῶν ἀνατραπὴν χορηγία, ἀνδρὸς ὁσίου καὶ καλῶς τὸν τῆς ἐμολογίας διηνυκτότος δρόμον, ἐρηριμμένας κέλλας, τῶν τοῦ ἀρχιερέως ὑπηρετῶν οὕτως πρὸς τὸ καθυρπαγῆναι καὶ παρανάλωμα· καὶ μυρία τοιαῦτα, ἃ καὶ παραλείψω, τῷ πολλοῖς καὶ μακαρίους καὶ ἑκαστον ἱστορησῆαι παρίστασθαι.

Ἰκανὰ μέντοι καὶ ταῦτα πρὸς θ' ὑπόμνησιν καὶ τῷ μηδένα τὸν μετ' ἀκριβείας ταυτὶ διόντα Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν Χριστοῦ· μεμνησθαι δὲ μᾶλλον σκοπεῖν, τίς ὁ τοῦ Πνεύματος διώρισται καρπός; καὶ ὅπως ἐναντίος ὁ τουτοῖσι τοῖς ἀνδράσιν ἐκπονηθείς; ὡς οὐδὲ δικαίως ἂν Ἐκκλησία κληθείη Θεοῦ ἢ τοῦ ἐναντίου πνεύματος τῶς καρπὸς καὶ φύσασα καὶ αὐξήσασα, καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν ἀδεῶς μετασχοῦσα· τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ περὶ ὁ σωτήριος ἔφησε λόγος, Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγινώσεται. Ἐκτ' οὖν τίς τοῖς καρπὸς ἐξαριθμοῖ τῆς τῶν πονηρευομένων Ἐκκλησίας, μακρότερον δῆπου τὴν ταύτης ἐπιγνοῖη μοχθηρίας; εἴτα μὴν ἀφ' ὧν ἐπολίτευσε συνορήσθαι, καὶ ἐξ οἷων συνέστη τῶν ἀρχῶν, καὶ ὅποι ἀττα ἰεροδογματικῶν, οὐκ ἔλασσαν μοχθηρίας καὶ πονηρίας ταύτης ἀνευροῖ μέγεθος. Οὐκουν γε λοιπὸν κατ' οἷ-

⁸⁶ Psal. L xi, 5 ⁸⁷ Psal. xxv, 5. ⁸⁸ Psal. cxxxviii, 22. ⁸⁹ Matth. vii, 6. ⁹⁰ Luc. vi, 14

δένα τρόπον Ἐκκλησία ἂν εἴη Θεοῦ ἢ τῶν Παλα-
μιτῶν ἀλόγιστος συναγωγή.

Εἰ δ' ἀκριβέστερόν τις, ὡς ἔφαμεν, καὶ ταῦτ' ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ καθ' ἕκαστον ἀνερευξῆν, δίδτω μὲν μετὰ σπουδῆς τὰς τῶν μεγίστων πατριαρχῶν Ἰωάννου καὶ Ἰγνατίου συνοδικὰς πράξεις ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀπορισμῶ καὶ ἀναθέματι τῶν Παλαμικῶν προβάτας δογμάτων· δίδτω δ' αὖθις τὴν τελευταίαν ἐκείνην σύνοδον ὑπὸ τῶν Ἐφεσίων φωστῆρος τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου Πατρὸς συγκροτηθεῖσαν· κανονικαῖς μὲν καὶ δογματικαῖς ἀποδείξειαι τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως· καὶ τὴν τῶν κινήων κητάλυσιν εἰς μέσον παράγουσαν καὶ καθ' ἕκαστον ἐξελέγγουσαν, οὐκ ἕλασσον δὲ καὶ ἱστορίαις καὶ ἀφηγήσεσιν αὐτὴν στηλιτεύουσαν. Εἰ δέ τις φιλολογώτερος εἴη, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συγγραφαῖς ἐντυγχάνειν βούλοιο, ὡς ἂν καὶ πάντ' ἐξ ἀρχῆς συλλαβῶν γνοίη, ἀγάσασι' ἂν τὴν τῶν συγγεγραφότων ἰδῶν εὐκοσμίαν, καὶ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χάριτος τῷτα συνέθεντο, καὶ ὅπως καθ' ἕκαστον ὑποσκώσαντες ἀφηγήσαντο.

rit. Non ergo jam ullo modo insulsa Palamitarum sodalitas Dei Ecclesia sit.

Sin vero quis accuratius, ut dicebamus, hæc quoque exquirere, singulaque rimari voluerit, diligenter perlegat maximorum patriarcharum Joannis Ignatiique (1) Actiones synodicas ad Palamitarum devovenda, et proscribenda anathematique subjicienda dogmata, editas. Perlegat vero rursus postremam illam synodum, magno illo Ephesiorum lumine, admirando magnoque Patre celebratam; quæ videlicet canonicis dogmaticisque probationibus, fidei novationem canonumque violationem in medium producat, per singulaque redarguat, nec non etiam gestarum rerum monumentis et narrationibus traducat. Sin autem quis curiosior et ecclesiasticas scripturas legere voluerit, ut omnia a principio complexus intelligat, huic sane mirari succurrat, videnti scriptorum compositum ordinem, quantaque cum voluptate et gratia hæc digesserint, ac vivis prope coloribus ob oculos narrando posuerint.

Hic tibi Παραβάσεων Παλαμικῶν λόγοι, primus et quartus; omissi secundus et tertius, quibus quatuor liber primus constat, altero distinctiones affert novi Dei Palamici et secundi a primo, aliaque fere Calecæ exposita. Altero et tertio, Palamæ hæreses affert, tum proprias, tum communes cum aliis.

Liber II, adversus Palamæ hæresin, cujus sunt λόγοι VIII adversus Palamæ Tomum ejusque novæ fidem.

Liber III, ipse perinde in VIII λόγους vasto opere distributus, Palamæ calumniis in orthodoxos, de lumine increato respondens, ac aliquot quæstionibus omnem de illo considerationem complectens.

Liber IV, contra Palamitarum quotannis in Catholicos diras et exauctorationes: seu verius, illorum ἀποστασίας λόγοι III, sed qui mole reliquos plures excedant, fuso priore in 75 capita.

Liber V, ipse in λόγους distinctus, prius quidem ordine editus, ut est auctor ipse Cyparissiota. Tantæ molis unus hic liber, ut unus ipse reliquis omnibus par prope videatur. Tanta scilicet unius Cyparissiotæ in eam rem seges, si quando sederit Regiæ Luparæ, ut docti alicujus opera, ea rem litterariam ac Christianam dicit. Tibi a me, proque instituto, hæc, lector, sufficiant.

(1) Hic Ignatius desideratur in utroque Labbei catalogo, expunctus forte a Palamatis.

JOANNIS SAPIENTIS

COGNOMENTO

CYPARISSIOTÆ

EXPOSITIO MATERIARIA

EORUM QUÆ DE DEO A THEOLOGIS DICUNTUR

IN DECEM DECADES PARTITA.

Franc. Turriano Societat. Jesu interprete e Græco. Additis etiam scholiis et annotationibus.

- I. Decas de Theologia symbolica.
- II. De Theologia demonstrativa.
- III. De divinis emanationibus.
- IV. De informatione divini nominis.
- V. De proprietatibus divinarum nominum.

- VI. De apparitionibus divini luminis.
- VII. De divina participatione.
- VIII. De infinitate Dei in creaturis.
- IX. De infinitate in Deo.
- X. De divina simplicitate.

Dominus, « quod una Deitas est. » Sunt hæc satis fidelibus. Hactenus quæ in hominibus est, scientia pervenit. Hactenus Cherubim alis obteguntur : Deum vero essentiam et Deum operationem tantis divisos seque sic habentes, nec didicimus, neque hactenus audivimus. Dictum vero est, esse Dei Ecclesiam, quæ fundata est super fundamentum⁶⁷ apostolicarum et paternarum traditionum. Non ergo jam Palamitarum Ecclesia Dei Ecclesia est.

Præterea : « Omnis plantatio, ait Salvator, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur⁶⁸. » Manifestum igitur est, quæ est præter Patrum traditiones, fidem minime a Deo plantatam esse. Audivistis vero et Palamitarum fidem omnino peregrinam adversamque divinis nobis a principio constitutis dogmatibus; ergo eradicabitur. Sin autem ita est, non est sancta Dei Ecclesia; nam contra illam nec portæ inferi prævalebunt⁶⁹.

Ad hæc jubet divus Apostolus auferri profanas vocum novitates⁷⁰; superædificari vero ad instaurationem Ecclesiæ Christi⁷¹. Id vero palam est, Palamitarum vitare Ecclesiam cum tantis vocum novitatibus pugnam instruentem, connumerari vero divinis istis viris, in nomine magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi congregatis, ac in quorum ille medio versetur : « Tu enim, inquit, numeras myriadas, Deus autem eos qui salvandi sunt. »

Præterea ait idem divinus Apostolus : « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem : fidelis enim est qui repromisit⁷². » Haud ergo accessiones quærendæ, vel ut aliquid auferatur eorum quæ confessi sumus : nec aliena sequenda promissa sunt, tametsi angelus e caelis sit, qui hæc nobis annuntiet. Sic enim etiam solum confessionem indeclinabilem tenebimus, ac Dominum, cujus promissa sunt, fidelem habebimus. Sin autem aliter quæramus, inanem omnem spem nostram efficiemus.

Præterea Salvator ait : « Oves meæ vocem meam audiant, quia sciunt vocem meam; alienum autem non sequentur, sed fugient, quia nesciunt vocem alienorum⁷³. » Considerandum itaque, num Palamitarum Ecclesiæ dogmata consentanea sint voci Salvatoris, ut eos sequamur. Enimvero Deitatem dicere subjectam et increatam aliam esse a Dei essentia, quæ a se non vere ac substantia existit, aut Dei essentiam ejusmodi esse quæ corrumpendi vim habeat, aut non eam in omnibus habitare, quæ sanctificans sit, eaque a seipsa sanctificare : aut, quæ vere existit Dei sapientiam, non sibi ipsam sufficere, sed habere sapientiam non vere existentem, ut sapientia imbuatur, ac quæ præ-

διά τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἄπαξ δὲ Κύριος διὰ τὴν μίαν Θεότητα. Ἐρχεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἢ γυναικῶν ἐν ἀνθρώποις φθάσει· ἕως τούτων τὰ Χερουθὶμ συγκαλύπτεται πτέρυξιν. Θεὸν δὲ οὐσίαν καὶ Θεὸν ἐνεργεῖαν κατὰ τοσοῦτον διηρημένους καὶ οὕτως ἔχοντας οὐτε ἰδιόχθημεν, οὐτ' ἠκλόεμεν μέχρι τῆμερον. Εἰρηται δὲ Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων τσθεμελιωμένην. Οὐκ οὐν γε λοιπὸν ἢ τῶν Παλαμιτῶν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστίν.

Ἔτι, « Πᾶσα φυτεία, » φησὶν ὁ Σωτῆρ, « ἢ οὐκ ἐφύτευεν ὁ Πατήρ μου, ἐκρίζωθήσεται. » Πρόδηλον ἔρ' οὖν τὴν παρὰ τὰς πατρικὰς παραδόσεις πίστιν μὴ πεφυτεῦσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἠτκόετε δὲ καὶ τὴν Παλαμιτῶν πίστιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀντίθετον τοῖς ἀνωθεν ὀρισθεῖσιν ἡμῖν θελοῖς δόγμασιν· ἐκρίζωθήσεται ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐστὶν ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· ἐκείνης γὰρ οὐδὲ πύλα· τοῦ ἔδου κατισχύσουσιν.

Ἔτι ὁ θεὸς Ἀπόστολός φησι περιίστασθαι μὲν τὰς βεβήλους καινοφωνίας, ἐποικιδόμεισθαι δὲ πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Τὸ δ' ἀντικρὺς ἐστὶν ἐκφεύγειν μὲν τὴν Παλαμιτικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῶν τοσοῦτων καινοφωνιῶν ἐπιστρατευομένην· συναριθμεῖσθαι δὲ τοῖς θεοῖς τοῦτοις ἀνδράσιν, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνειλεγμένοι, καὶ τοῦτον ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔχουσι. « Σὺ γὰρ, » φησὶν, « ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζόμενους. »

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπόστολός φησι, « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινη· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελάμενος. » Οὐκ οὐν γε λοιπὸν προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ὁμολογημένων ζητεῖν δεῖ· οὐδ' ἄλλοτριῶσι ἐπαγγέλμασιν ἐπεσθαι, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν ὁ ταῦτ' εὐαγγελιζόμενος ἡμῖν ᾖ. Οὕτω γὰρ καὶ μόνον ἀκλινῶς τῆς ὁμολογίας ἀνθεξόμεθα, καὶ πιστὸν τὸν ἐπαγγελάμενον ἔσομεν Κύριον· ἂν δ' ἄλλως ζητῶμεν, ματαίαν πᾶσαν ἀποφρανοῦμεν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα.

Ἔτι ὁ Σωτῆρ φησι, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει· ὅτι οἶδασιν τὴν φωνὴν μου· ἄλλοτριῶν δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἄλλοτριῶν τὴν φωνήν. » Σκεπτέον τοίνυν, εἰ καὶ τὰ τῆς Παλαμιτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα τῆς φωνῆς ἔχονται τοῦ Σωτῆρος, ἢ αὐτοῖς ἀκολουθήσωμεν. Ἄλλὰ τὸ θέστημα λέγειν ὑφειμένην καὶ ἄκτιστον ἄλλην εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν Θεοῦ, τὸ καθ' αὐτὴν καὶ ἀνούσιον· ἢ τὸ φθαρτικὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ μὴ αὐτὴν κατοικεῖν πᾶσι τὴν ἁγιοποιῶν, καὶ ἁγιάζειν δι' ἑαυτῆς αὐτὰ· ἢ τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐφαρκεῖσθαι ἑαυτῆ, ἀλλ' ἔχειν ἐξ αἰδίου τὴν ἀνυπόστατον σοφίαν πρὸς τὸ σοφίζεσθαι καὶ σοφο-

⁶⁷ Ephes. 11, 20. ⁶⁸ Matth. xv, 25. ⁶⁹ Matth. xvi, 3. ⁷⁰ I Tim. vi, 20. ⁷¹ Ephes. iv, 13. ⁷² Hebr. x, 25. ⁷³ Joan. x, 4, 27.

ποιεῖν, οὐκ ἠχηκόσμεν μέχρι τήμερον· οὐδ' ἄρα ἡ
 τῆς φωνῆς ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος· εἰ γὰρ ἦν, ἐλέγετο
 ἂν ἐξερχῆς. Ἡμεῖς δὲ ἠχηκόσμεν καὶ ἠκολουθή-
 καμεν ἂν, ὅτι κατηξιώθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους
 καὶ οἰκτιρῶν πρόβατα γενέσθαι τῆς λογικῆς αὐτοῦ
 ποιμνῆς. Ἄλλ' οὐκ οἶδαμεν τὰς φωνὰς ταύτας·
 οὐδ' ἠκολουθήσομεν ἄρα ταύταις· φευξόμεθα δὲ
 τὴν Πιλαμικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν τὴν
 φωνὴν αὐτῆς.

Ἐτι ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπόστολος, ταύτην προιδὼν
 τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφησεν· « Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς
 ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ
 τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν
 διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν
 τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς
 μύθους ἐκτραπήσονται. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ταῦτα
 νῦν πεπληρωθῆναι, τῶ μύθῳ ἰσικένοι τὰ λεγόμενα
 ἐκ προδοσίας μὲν ἠνθηκότα, κατ' ἐπιθυμίαν δ' ἐνίων
 καὶ ἀρέσκειαν εἰς διδασκάλων Ἐκκλησίαν ἐπισω-
 ρεθῆντα παρὰ πάντα θεῖον κανόνα καὶ νόμον.

ΚΕΦΑΛΑ Η'.

Ἐὶ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ μετὰ τὴν
 ἄθεον καινοτομίαν τῆς πίστεως τοὺς αὐτοὺς
 κριτὰς καὶ κατηγόρους τῶν ἀγίων ἐπισωρεύ-
 σασα.

Ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς τὰ τῆς ἀσεβείας ἀνέψκται τα-
 μεῖα, καὶ τῶν πονηρῶν θησαυρῶν τῆς αὐτῶν καρ-
 δίας θαυμάσιον ἐξεκέχυτο ἡ τῆς βλασφημίας
 φιλοτομία, τί μηχανῶνται πρὸς κακουργίαν, μᾶλλον
 εἰ οὐσκειάζονται πρὸς ἐξαπόλειαν τῶν πολλῶν;
 Ὡς ἂν δοκῶσι μετ' εὐλόγου παρρησιαίεσθαι πρω-
 τιστάτας τοὺς ἐξώλεις τοῦτου; καὶ προώλεις ἀνα-
 θεῖται, οὐδένα τῶν ὁσίων ἠνέχοντο συγκαλέσασθαι·
 ἀλλὰ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἀρχιερέων ἐν
 ἐκείνοις ἐκκεχωρηκότας, οὐδένα λόγον ἐπιποιήντο,
 ταῖς κοσμικαῖς ὑπερειδόμενοι δυναστεῖαις, καὶ ἀντι-
 φρωόμενοι πρὸς τὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας λαλῆσας.
 Ἡρῆκα δὲ τὰ πάντα κακῶς αὐτοῖς ἐσκαιώρηται,
 καὶ διωμολόγηται καταψηφισασθαι μὲν τῆς εὐσε-
 βείας, ἀντισαγγεῖν δὲ τὴν ἑαυτῶν κακίαν,
 τινικαῦτα τοὺς θεοὺς ἄνδρας ἐπὶ τὸ στάδιον ἀπην-
 τικῆναι παρεκελεύοντο· καὶ καθίζουσι συνέδριον,
 μακρῶ τοῦ κατὰ Χριστοῦ σφαλέρωτερον· παρόσον
 ἐκεῖνο μὲν ἄκρον προσηφίτευσεν, « Συμφέροι, » φησαν,
 « ἵνα ἄνθρωπον ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους ἀποθάνειν· »
 τὸ δ' εὐσεβὲς τι φάναι οὐδ' ἄκρον συγκαχώρηται.
 Κατὰ ταῦτο κριτὰς καὶ κατηγόρους ἑαυτοὺς ἀνα-
 φαίνοντες, οὐ φήφοις ἀπάσαις τοῦ κατακάεσθαι
 ἄκην ὠφλίκανον, εἰ γε παρ' ἐτέρων τὴν δίκην
 εἰλάξανον· οὐς γὰρ ἐχέον ἐξελέγεσθαι καὶ δίκας
 λαμβάνειν ὑπὲρ ὧν ἐν ἀπισίᾳ ἐπλημμέλησαν, τού-
 τος ἐπάναγκες ἦν τῶν δικαστικῶν ἐπιλημμένων
 ὁσίων τὴν τῆς αὐτονομίας ἐξαγαγεῖν ψήφον· καὶ
 ἐν ὁπωσοῦν προσιστάμενον ἢ καὶ γρυῖσαι τοιμή-
 σαντα τὰ τῶν ἀργυρωνήτων ἢ καὶ χεῖρω τούτων
 αὐτίκα πύσχειν· τοιαύτην συγκακροτηκότας τὴν

A stet sapere, hactenus non audivimus. Non ergo
 vocis est Christi Salvatoris, nam si esset, a prin-
 cipio diceretur. Nos vero audivissemus ac secuti
 essemus, quandoquidem per viscera misericordiae
 ac miserationum gregis ejus utentis ratione oves
 effiei meruimus. At nescimus has voces; neque
 ergo eas sequemur, sed fugiemus Palamitarum
 Ecclesiam, quod nescimus illius vocem.

Postremo idem divinus Apostolus istam prævi-
 dens Ecclesiam, dixit: « Erit tempus quando sanam
 doctrinam non sustinebunt; sed propter suas
 concupiscentias coaccervabunt sibi magistros, qui-
 bus aures pruriant. Et a veritate quidem auditum
 avertent, ad fabulas autem convertentur ». Ma-
 nifestum igitur est, hæc nunc impleta esse; quod
 fabulis similia sunt ea quæ dicunt; ex proditiōne
 ortum floritionis nacta, secundum vero quorundam
 concupiscentiam ac complacentiam, in magistrorum
 Ecclesiam coaccervata, præter omnem divinam re-
 gulam ac legem.

CAPUT VIII.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei
 novationem eandem sanctorum judices et accusa-
 tores coaccervavit.

Quod vero splendide aperta impietatis sunt pe-
 nora, exque malis thesauris cordis eorum largius
 effusa blasphemiae novatio est, quid ad calliditatem
 moliantur, seu potius quid ad multorum perniciem
 struunt? Ut videantur justis ac æqui aliqua ratione ad
 libertatem niti, ut synodum conflarent, atque hu-
 jus antistites viros hos pestilentes scelestissimos-
 que constituerent, monachorum neminem convocari
 sustinuerunt; sed et plurimæ episcoporum partis
 seorsum convenientes, nullam rationem habuerunt,
 sæcularibus innixi potestatibus, exque adverso
 turbines insufflantes adversus pietatem. Ubi autem
 cuncta bene equè animo illis dolose structa sunt,
 atque ut veritas sententia damnaretur fuit consti-
 tutum, ejusque loco prava illorum opinio induce-
 retur, tunc nimirum viros in stadio adesse jusse-
 runt. Constitueruntque concilium, longe illo men-
 dosius, quod in Christum fuit conflatum; quatenus
 D illud quidem et invitum prophetavit, dicens: « Ex-
 pedit ut unus homo pro omni populo moriatur »;
 istud vero ne invitum quidem pium aliquid loqui
 concessum est. Eosdem simul judices et accusatores
 sese constituentes, homines scilicet omnibus cal-
 culis digne flammis addicendi, siquidem alios nacti
 judices essent. Quos enim redargui oportebat et pœ-
 nas dare, eorum nomine quæ in omnibus deliquere-
 rant, his necesse erat, ut arreptis judicantium
 sedibus, libertatem ac licentiam sententia firmarent;
 ac qui ullo modo obsisteret, ac vel gry mutire
 auderet, quæ mancipiorum sunt, aut etiam his
 graviora confestim mala ferret. His structis conculis

¹⁶ II Tim. iv, 5. ¹⁷ Joan. xi, 50.

paratque insidiis, Improbitalis illas tabulas exa aut, A
 omnique licentia impietatis colophonem alta edunt
 præconis voce; Ecclesiam Dei vocitantes impiam
 ac devotam eorum synagogam: profanos vero et
 abdicatos viros sanctos, tomum, impie-tatis illam
 promulgationem; fidem, quæ omnem Dei cultum
 sublatum irret ac religionem. Consi leremus igitur ex
 omnibus operæ pretium est, utrum ullo unquam tem-
 pore Christianorum moribus istiusmodi usurpatum
 sit, aut etiam per præceptionem sacris congruentem
 effectum. Sin autem istud ostendere non possunt,
 qui undique arguantur libertatis ac licentiæ errore
 laborare, haud plane sancta Dei Ecclesia sunt 70.

Præterea interdicitur est et in civilibus tribuna-
 libus, per occupationem judicare, eaque reum
 opprimere, longe magis in divinis, ubi et majus
 periculum est, his qui horum aliquid violaverint.
 Sin dicant Palamitæ, non occupasse aut vero
 oppressisse, majori risu habendi sint, pro sua in
 omnibus cum impudentia calumniandi libidine.
 Mendacii enim convincuntur: ac primum quidem
 quod Isidorum Palamicæ doctrinæ causa in ordinem
 redactum ac depositum, patriarcham constituerunt:
 cum illo vero etiam impietatis parentem Thessalo-
 nicæ episcopum præfecerunt. Tumque rursus: Ite-
 rum post eum eandem ipsam in rem accersitum,
 quem prædefuncto in suis ipsorum deliriis majori
 audacia præditum non ignorarent.

Præterea divinæ regulæ legesque omnes præscri-
 bunt, neminem, cui crimen objectum sit, nedum C
 in iis quæ ad fidem ac dogmata spectant, ubi et
 projecta audacia majus damnum offert, sed et in
 aliis quibuscunque, licere promoveri, ab ea qua
 fulget præsentis dignitate, donec synodali judicio
 objecta diluerit. Ostendant igitur qui velint, quo
 patriarcha synodum prius indicente, arripioque
 judiciali ordine (ut nimirum in neutram affectu
 declinetur partem) Palamitæ victores exierint: ut
 ita etiam juste promoti censeantur, ac quibus ful-
 geant sedes adepti. Sin autem non possunt osten-
 dere, plane illegitimum fuit illud concillium, nec
 quicquam canonibus sultum; quod ipsum pari cum
 condemnatis noxa teneretur, ac in quo ob prodi-
 tionis scelus ac occupatam opinionem, qui sedebant
 iudices, omni anathemati obnoxii erant. Non enim
 jam illa synodus aut Dei erat Ecclesia, aut illius
 sunt admittenda decreta.

Præterea ait divus Apostolus: «Non est tumultu-
 ationis Deus, sed pacis, ut in omnibus Ecclesiis
 sanctorum 71.» Atqui Palamicum illud iudicium
 tumultuationis erat officina; præter omnem, uti
 probatum est, canonicum primum constat ordi-
 nem ac tranquillitatem, deindeque deterriori consilio
 ac molitione ad pietatem decreto damnandam con-
 gregatum. Non ergo Deus illius erat, ut in Ecclesiis
 sanctorum. Quod si Deus ejus non erat, grave est
 ut Dei Ecclesia appelletur.

ἐνέδραν, τὸ τῆς ἀνομιᾶς ἐγγαρὰντοισι ἐκεῖνο γραμ-
 μάτιον, καὶ τὸν κολοφῶνα τῆς ἀσεβείας μετ' ἀδείας
 ἀνακηρύττουσιν, Ἐκκλησίαν ἀποκαλέσαντες Θεοῦ
 τῆν ἑαυτῶν ἀνόσιον συναγωγὴν· βεδήλους δὲ καὶ
 ἐκκηρύκτους τοὺς ἀγίους· τόμον δὲ τὴν τῆς ἀσε-
 βείας ἀνάβρῃσιν· πιστὶν δὲ τὴν πᾶσαν ἀναίρουσαν
 Θεοῦ λατρείαν. Σκοπεῖν οὐκοῦν ἐξ ἀπάντων προσή-
 κει, εἰ Χριστιανούς ταῦτα πώποτε πεπολιτευται, ἢ
 καὶ κατ' ἐπιταγὴν ἐπέπρακτο τοῖς ἱεροῖς ἀρμό-
 ζουσιν. Εἰ δ' οὐκ ἔχουσι τοῦτο δεῖκνύουσι, πανταχῶ-
 θεν ἐξελεγχόμενοι τὴν τῆς αὐτονομίας νενοσηκότας
 πλάνην, οὐδ' ἄρα τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία εἰσὶν.

Ἐτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις ἀπηγί-
 ρευται τὸ προκατελιθῆναι τῇ κρίσει· πολλῶ μάλ-
 λον ἐπὶ τῶν θείων, ἐνθα καὶ μείζων ὁ κίνδυνος τοῖς
 τι τούτων παραχαράττουσι πέφυκεν. Εἰ δὲ γε φαίεν
 οἱ Παλαμίται μὴ προκατελιθῆναι, μακρότερον ὀφλι-
 σουσι γέλωτα τῆς μετ' ἀναίδειας ἐν ἅπασιν αὐτῶν
 συκοφαντίας. Ἐλέγχονται γὰρ καταφευδόμενοι·
 πρότερον μὲν τὸν ἐπὶ τοῖς Παλαμικοῖς καθαιρε-
 θέντα δόγμασιν Ἰσίδωρον πατριάρχην ἀναείδειχό-
 τες· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν τῆς ἀσεβείας γεννήτορα,
 Θεσσαλονικῆς προστάτην. Ἔπειτ' αὐτοῖς τὴν μετ'
 ἐκεῖνον δεύτερον ἐπ' αὐτὸ καὶ μετακαλεσάμενοι,
 πολλῶ τοῦ παρωχηκότος συνωρακότες ἐν ταῖς σφῶν
 αὐτῶν παραληρήμασι θρασύτερον ἔχοντα.

Ἐτι κανόνες θεῖοι διαγορεύουσι καὶ νόμοι πάντες;
 μηδένα τῶν ἐπ' αἰτίαις ἐγκληθέντων, μήτοι γε λογ-
 ματικὰς φάναι, καὶ ὅπου τὸ παράβολον ἐπὶ μέγα
 λυμαίνεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὑποιασθητοῦν, προ-
 διθάζεσθαι ἐξεῖναι τῆς ἀν' ἐτυχῆ παρῶν τιμῆς, πρὶν
 ἀν συνοδικῶς τὰς κατ' αὐτοῦ βλασφημίας ἐπιλύ-
 σαιτο. Δεικνύντων ἄρ' οὖν οἱ βεβουλημένοι, τίνοι
 πρότερον πατριάρχου σύνοδον καθίσαντος καὶ δικα-
 στικῆς ἐπιληημένον τάξεως (ἢ δ' ἔστι μηδετέρους
 προσκεῖσθαι), οἱ Παλαμίται τὴν νικῶσαν ἀπηνέγ-
 καντο, ἐν' ὧσι δικαίως καὶ προβιθαζόμενοι, καὶ
 ταῖς καθέδραις ταῦτα τοῖ διαπρέποντες. Εἰ δ' οὐκ
 ἔχουσι δεῖξαι, πρᾶνον ἄρα καὶ ἀκανόνιστον ἦν
 τὸ συνέδριον ἐκεῖνο· ταῖς ἴσται μὲν ἐνεχόμενον εὐθύ-
 ναις τοῖς καταδικασθεῖσι· διὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς προδο-
 σίας αὐτονομίαν καὶ πρόληψιν δικαστῶν καθίσαντες
 οἱ παντὸς ἀναθέματος Ἰνοχοι. Οὐκοῦν γε λοιπὸν σύν-
 οδος ἦν ἐκείνη, οὐτ' Ἐκκλησία Θεοῦ, οὐτε τὰ ἐψη-
 φισμένα παραδοχῆς ἔξισα.

Ἐτι, ὡς ὁ θεὸς Ἀπόστολός φησιν, «Οὐκ ἔστιν
 ἀκαταστασία ὁ Θεός, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις
 ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.» Ἀλλὰ τὸ Παλαμικὸν
 ἐκεῖνο δικαστήριον ἀκαταστασίας ἦν ἐργαστήριον·
 πρὶν πᾶσαν, ὡς δέδεικται, κατάστασιν κανονικὴν
 τὴν ἐρχῆν συστάς, καὶ μετέπειτα πολλῶ χλευσώ-
 τερον ἐπὶ τῷ καταψηφισσάσθαι τῆς εὐσεβείας συνα-
 θροσθέν. Οὐδ' ἄρα ὁ Θεός ἦν αὐτοῦ ὡσπερ ἐν ταῖς
 ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. Εἰ δ' οὐκ ἦν αὐτοῦ ὁ Θεός,
 χλευσῶν Ἐκκλησίαν ἀποφήνασθαι τοῦτο Θεοῦ.

70 1 Tim. v, 21. 71 1 Cor. xiv, 35.

Ἔτι ὁ αὐτὸς θεὸς Ἀπόστολος αὐθις φησιν, « Ὡς ἂν ὤφελον καὶ ἀποκόβονται οἱ ἀναστατούντες ὑμᾶς. Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. » Οἱ τοίνυν Παλαμίται τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς, τοὺς τε τῆς εὐσεβείας δρους ἀνατετροφόμενοι, καὶ τὴν ἡμῶν διὰ Χριστὸν ἐλευθερίαν καταδουλωσάμενοι, δικαίως ἂν κατὰ τῆς τῶν εὐσεβούντων μερῆδος ἀνωθεν ἐκκόπτοντο. « Τί γὰρ κοινὸν Χριστῷ καὶ Βελίᾳ; » Ἐκκοπέντες δ' ἐφάπαξ ὡς ἀναστατούντες τὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν, οὐδ' ἡμᾶς χρῆθ', ὅσα ἂν καθ' ἡμῶν αὐτῶν βλασφημῆσωσιν ἢ ἐπαράσωνται, ἐν λόγῳ ποιῆσθαι. Δέδεικται γὰρ τοι μήτ' εἰς ἱερῶν τελεῖν αὐτοὺς τάξιν, μήτ' εἰς εὐσεβῶν ὄλωσ'· εἰς κρῖμα δ' αὐτοῖς μόνον τῶν θείων κατατολμᾶν καὶ ἐπιχωριάσειν βεβήλωσ', ὡς μὴ ὤφελον, ἐν τε τόποις ἱεροῖς καὶ θυσιαστηρίοις ἀγίοις.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Μηδεὶς οἰέσθω τῶν ἐσφαλμένων περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις ὅτι δεκταὶ εἰσὶν αἱ ἐν ψαλμῶδαίς αὐτῶν αἰνήσεις. » • Εἰ τοίνυν αὗται οὐκ εἰσὶ δεκταὶ, πολλῶ μᾶλλον αἱ κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐλομένων ἐπανατεινόμεναι παρ' αὐτῶν ἀποκηρύξεις καὶ ἀραὶ παραδοχῆς οὐκ εἰσὶν ἀξιῖαι.

Ἔτι εἰ ὡς ὁ τοῦ Στουδίου πολὺς τὰ θεῖα Θεόδωρος φησὶ, « Καὶ μόνον ἐν τῷ ἀναφέρειν ὄνομα αἰρετικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μῶμον ἔχει ἡ Ἐκκλησία, ὅτι ὁ θεὸς φύλαξ ὁ ἀγγελος ἐν τῷ καρῷ τῆς αἰρέσεως ἀφίπταται ἀπ' αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ναὸς ναὸς κοινὸς καὶ μεμολυσμένος καθίσταται. » Εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐν τῇ Παλαμιτικῇ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἡμῶν ἐκφωουμένας βλασφημίας; Πρόδηλον ὡς εὐδ' οἱ λέγοντες· παραδοχῆς ἀξιοί, ὅθ' ὁ ἄωρος ἐν ᾧ λέγονται, ἐκλελεγμένους Θεῷ· ἀλλὰ κοινὸς καὶ μεμολυσμένος ὑπ' αὐτῶν κατέστηκεν· οὐδ' αἱ παρ' αὐτῶν ἐξενηγεμέναι κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἀρα βλασφημίαι καὶ καταψηφίσεις τοῦτ' εἰσὶν ὅπερ λέγονται, φλυαρίαι δ' ἄλλως, καὶ ἰνὶ τῷ τῆς Γραφῆς φῶμεν, βαττολογία μόνη, πᾶσαν ἀδολεχίαν ὑπερβαίνουσα.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

Εἰ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ ποικίλους πειρασμοῦ καὶ μακρῆς ἐξορίας καὶ κατακλισεις καὶ φυλακὰς παντὸς καταξηφισαμένην δικαίου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

Ἴνα γοῦν καὶ τοὺς τοῦ συνεδρίου τούτου καρποὺς γνῶμεν, μὴ πόρρω τοῦ κατὰ Χριστοῦ πρότερον βιβλόντες, σκοπῶμεν οὕτως. Ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἔφερε τὴν δικαίον καθορᾶν, οὐδ' ἐλεγχόμενον ὑπ' αὐτοῦ καρτερεῖν· ἐρήμην δ' αὐτοῦ κατεψηφίζετο σταυρὸν καὶ θάνατον. Τοῦτο δὲ πολλῶ μακρότερον τὰ ἐκείνου νοσοῦν, μανικώτερον ἐπέξεισι τοὺς ἡγωνισμένους· περὶ Χριστοῦ. Κάκεινο μὲν, ὡς ὁ θεὸς φησιν Ἀπόστολος, ζῆλον εἶχεν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων δῆθεν ἀνοιστάμενον νόμων· τοῦτο δὲ, μηδὲ πῶποτε πεπολιτευμένα, μηδ' ὡστὶν ἡκουσμένα, μηδὲν δὲ τῶν ἐξ αἰῶνος διὰ τὸ

Præterea ait rursus idem divinus Apostolus : « Utinam et abscondantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres. » Palamitæ igitur qui Ecclesiæ jura regulasque pietatis everterint, ac nostram ob Christum libertatem in servitutum redigant, merito etiã a piorum parte pridem debuissent excindi. « Quid enim commune Christo et Belial? » Excisi vero semel, ut qui nostram libertatem conturbent, nec nos decet, quicquid adversum nos blasphemaverint aut devoverint, ullam rationem habere. Probatum namque est, nec in sacerdotium illos classe esse, nec prorsus fidelium : in suum vero duntaxat judicium divina invadere, profaneque (quod ne fuisset unquam) inque locis sacris ac sanctis altaribus astare.

Ad hæc ait magnus Basilius : « Nemo existimet, eorum qui falsas de Deo habent opiniones, inter psallendum acceptas esse laudes. » Sin autem hæc non sunt acceptæ, multo minus, quas in eos qui pietatem velint colere, intentant excommunicationes ac diras, dignæ sunt quæ probentur ac recipiantur.

Postremo, si (ut ait in divinatorum scientia clarus Theodorus Studita) « vel hoc uno, quod hæretici nomen in Ecclesia referatur, Ecclesia commaculatur, idcirco quod angelus custos ab ea avolat hæresis tempore : jamque, quod ejusmodi templum est, templum commune ac pollutum est : » si igitur se res sic habet, quidnam quis dicat quæ in Palamitarum Ecclesia adversum nos publicantur maledicta? Manifestum igitur est, neque qui loquuntur, dignos esse qui suscipiantur ; neque locum in quo dicuntur, Deo electum esse, sed commune et ab eis pollutum : nec ergo quas illi adversum pios jactant diras et sententias ac proscriptiones, hoc sunt quod dicuntur, sed nugæ temere fusæ, et ut Scripturæ verbis dicam, aliud nihil præter inanem garrulitatem * » (βαττολογία) quæ omnem ejusmodi superfluum loquacitatem excedat.

CAPUT IX.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ diversas ærumnas, longaque exsilia et ergastula et carceres adversus justos omnes piosque decrevit ac judicavit.

Ut igitur etiam concilii hujus fructus noverimus, haud procul ab eo quod ante Christum petiit, hunc in modum consideremus. Illud enim non ferebat justum videre, nec cum ab illo argueretur sustinebat : desertoque vadimonio, cruci eum ac morti damnabat. Hoc vero longe prolixius illius malis laborans, majore furore illos ulciscitur, qui pro Christo certamen desudaverant. Atque illud quidem, ut a t divinus Apostolus ⁸¹, æmulationem habebat, sed non secundum scientiam ; quod nimium earum legum defensionem susciperent, quæ hactenus viguerant, easque vellet incolumes : hoc

⁷⁸ Galat. v, 12. ⁷⁹ II Cor. vi, 15. ⁸⁰ Matth. vi, 7. ⁸¹ Rom. x, 2.

autem, quæ nullo unquam tempore viguissent, ac nec auribus audita fuissent, aut ulli mortalium ob impietatis magnitudinem probata essent, a principio conimihiscens, atque postea in lucem producens, furore in omnes hæcclabatur, qui hæc minime colerent ac reciperent, tantaque superbia provererat, ut et majoribus quam pro facultate animis rapere-tur, gravioraque adversum justos destinaverit, quam licuerit præstare. Ac quidem improbitatis nullum terminum respuerat, ut non omnes ipso die amaro Interitu perderet. Sin autem etiam aliquid

relinqueretur divinum semen Israeli ad absurdam relinqueretur divinum semen Israeli ad absurdam
Actutum enim ipsoque in loco ac concilio calci-bus irruentes ac pugnis impetentes (et quid non atrocis sceleris perpetrantes, quidve absurdi non effutientes?) vi tollunt, qui in eis potiores essent ac sede præstarent, episcopalis ordinis insignia, his qui præter confessionem, episcopalem sedem ornassent, aliumque alio carcere includunt, omni aliorum interdicto congressu, atque alios quidem carceri et verberibus ærumnisque aliis mancipa-runt, alios vero ad extrema terræ relegarunt; non quæ ipsi a principio statuerant. Nam hæc quoque in angustum valde contraxerunt: ac nec vel so-lum, ejus, quam habitant, urbis, liberum eis dimi-serunt, ut non hostibus proderent, gratiam repen-dentes auxilii, quod ex illis consecuti essent: sed quo illos necessitas extruderet ac casu dispergeret. Multique sic extorres, peracto confessionis agone, ac fide inviolabili tenore servata, cum Paulo⁸¹ nunc choros agunt, quæ eis reposita est, justitiæ coro-nam consecuti.

Tanta adversus sanctos veteratoria arte mall-gnati mala hæc sodalitas, ac cum tales fructus retulissent, ambitiosius longeque adhuc majore licentia persecutionibus indulgent, studentque ut malorum orbem inducant. Cassa tamen illis xota eunt, hu-maniore facto imperatore, nec dolosis eorum ma-ehinationibus ac consiliis duci se patiente, vel iis excitatos tumultus obaudiente, seu illis morem gerente. Non ergo jam Christi Ecclesia, quæ male hæc notæ congregatio est, qui nec injuriantibus resistebat, sed pro eis rogabat, ne quid inde mali eis accideret, qua improbitate in eum serviebant.

Præterea ait magnus Petrus apostolus: «Pascite qui in nobis est, gregem, non coacte, sed sponta-næ⁸².» Manifestum igitur est, Palamitas, qui non si-nant ex apostolicæ jussionis ratione componi; secus vero qui tormentis, quin et longis exsiliis et car-ceribus pios sibi subiciant ac cedere cogant, nec Dei esse Ecclesiam.

Præterea ait idem divinus Apostolus: «Præfa-stuosa enim vanitatis loquentes, pellicunt in con-cupiscentiam carnis plurimos, eos, qui vere effuge-rant, qui vero in errore versentur, iis libertatem

A μέγεθος τῆς ἀσεβείας συνεγνωσμένα, τὴν ἀρχὴν ἀναπλάσαν καὶ εἰς φῶς ἔπειτα προαγαθὸν, κατε-μάνη παντὸς, εἰ μὴ ταῦτα σεβασθεῖη· καὶ τοσαύτην ἔσχε τὴν ὑπεροφίαν, ὡς καὶ τῆς δυνάμεως τὴν βού-λησιν προαρπασθῆναι, ἤπερ δεδύνητο δοῦσαι. Καὶ τῆς μὲν ἀγνωμοσύνης ὄρον οὐδένα παρητήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξανάλωσιν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνά-μεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῆ σπέρμα-θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

incolumè servatum est, divinæ res virtutis fuit, ut coarguendam insaniam.

B Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λαξ ἐπιπερί-μενοι καὶ πυγμαῖς ἐπίπτοντες, (καὶ τί μὲν οὐ δρῶν-τες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἀτοπον;) ἀποσπῶσι μὲν οἱ κρείττους δι' ἑαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προ-βύχοντες τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ὄρον οὐδένα παρητήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξανάλωσιν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνά-μεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῆ σπέρμα-θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λαξ ἐπιπερί-μενοι καὶ πυγμαῖς ἐπίπτοντες, (καὶ τί μὲν οὐ δρῶν-τες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἀτοπον;) ἀποσπῶσι μὲν οἱ κρείττους δι' ἑαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προ-βύχοντες τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ὄρον οὐδένα παρητήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξανάλωσιν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνά-μεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῆ σπέρμα-θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

Αὐτοῦ που γὰρ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ λαξ ἐπιπερί-μενοι καὶ πυγμαῖς ἐπίπτοντες, (καὶ τί μὲν οὐ δρῶν-τες ἀνόσιον, τί δ' οὐ λέγοντες ἀτοπον;) ἀποσπῶσι μὲν οἱ κρείττους δι' ἑαυτῶν καὶ τῆς καθέδρας προ-βύχοντες τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ὄρον οὐδένα παρητήσαντο, μὴ τοὺς πάντας ἐξανάλωσιν πικρῶς αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· εἰ δέ τι καὶ περιεσώθη, τῆς κρείττονος ἦν δυνά-μεως, ὡς ἂν ἐγκαταλειφθῆ σπέρμα-θεῖον τῷ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον τῆς ἀτόπου μανίας.

C Τοσαῦτα κατὰ τῶν ἀγίων καταπανουργεσάμενοι τὸ πονηρὸν τοῦτο σύστημα, καὶ τοιοῦτους ἐξενεγκίν-τες τοὺς καρποὺς, προσεπιφιλοτιμοῦνται καὶ μᾶλλον τοῖς διωγμοῖς, καὶ τὴν τῶν κακῶν ἐπισπεύδουσι πανήγυριν. Ἀποτυγχάνουσι δὲ, φιλανθρώπου τετυ-χηκότος τοῦ βασιλέως, καὶ ταῖς τούτων μὴ συνυπα-γομένου σκαιωρίαις, μὴδ' ἐπαθόντος τοῦ ἐξ αὐτῶν θορόδου. Οὐκουν γε λοιπὸν Ἐκκλησία Χριστοῦ τὸ πονηρὸν τοῦτο κόμμα, τοῦ μὴδὲ τοῖς ἐπηρεάζουσι ἀντικαθισταμένου, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου, μὴδ' ἂν τι πάθοιεν ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτὸν ἠγνωμό-νησαν.

D Ἐτι ὁ μέγας Ἀπόστολός φησι Πέτρος, «Ποιμά-νατε τὸ ποίμνιον τὸ ἐν ὑμῖν μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἐκουσίως. » Πρόδηλον ἄρ' οὖν ὡς οἱ Παλαμίται μὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν διατίθεσθαι συγ-χωρούμενοι· τούναντίον δὲ καὶ κολάσει, μᾶλλον καὶ ἐξορίαις μακρῶς καὶ φυλακαῖς καὶ λοιπαῖ; ἄ-λαις καθέλβειν ὑπέκειν παραβιάζόμενοι τοὺς εὐσεβεῖς, οὐδὲ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ εἶσιν.

Ἐτι ὁ αὐτὸς θεῖος Ἀπόστολός φησιν· «Υπέρογ-κα γὰρ ματαιότητος; φεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίᾳ σαρκὸς ἀσελείας τοὺς ὄντως ἀποφεύγον-τας· τοὺς ἐν πλάνῃ δὲ ἀναστρεφόμενους, ἐλευθε-

⁸¹ II Tim. iv, 8. ⁸² Luc. xlvii, 34. ⁸³ I Petr. v, 2.

ριαν ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. Ὡ γὰρ τις ἤττηται, τούτω καὶ δεδούλωται. » Πρὸς δὲ τὸν τοίνυν ὡς καὶ κατὰ τὰ ἀμφότερα δι' ὄχλου τοῖς πολλοῖς οἱ Παλαμίται καθίστανται· τοὺς γὰρ μὴ πειθομένους, δελεάζειν ἐπιχειροῦσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκῶς, ἀρχαιρεσίας καθυπισχνούμενοι καὶ τὰλλα παρέξειν, ἣν αὐτοὺς ἐπαγάγονται· τοὺς δὲ τῆς πλάνης αὐτῶν μετσηχρότας ἀφροῖν σῆχσειν ἐπαγγέλλονται, εἰ καὶ τὰ χεῖριστα πλῆμμελοῖεν. Δούλοι φθορᾶς ἄρα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας υἱοί.

Ἔτι ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, « Διωκόμενός τις παρὰ τῶν δοκούντων ὁμοπίστων ἔνεκεν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, μάλιστα στέφανον ἔχει τοῦ μαρτυροῦντος παρ' εἰδωλολάτρων. » Τηλικούτων ἄρα τὸν στέφανον ὁ διωκόμενος ἔχει· εἰδωλολάτρου δ' ἔργον καὶ κλήτην οἱ τοῦτον διώκοντες λάχοιεν.

Ἔτι ὁ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, « Τὸ διώκειν Χριστιανὸν Χριστιανὸς ἄθεον· ἄθεοῦντος γὰρ ἐστὶ τὸν Χριστὸν τὸ διώκειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ. » Πάντη που τοίνυν ἔβηλον ὡς οἱ Παλαμίται Χριστιανὸς διώκειν ἐλόμενοι, ἄθεοί τε εἰσι καὶ τὸν Χριστὸν ἄθετοῦσιν.

Ἔτι ὁ θεῖός φησι Χρυσόστομος· « Ἔμοι γὰρ ἐστὶν ἔθος διώκεσθαι, καὶ μὴ διώκειν· ἐλαύνεσθαι, καὶ μὴ ἐλαύνειν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς περιεγένετο, οὐ σταυρώσας, ἀλλὰ σταυρωθεὶς· οὐ βαπτίσας, ἀλλὰ βαπτισθεὶς· καὶ γὰρ δυνάμενος κεραινοῦν ἀφείναι, καὶ τὴν γῆν σείσαι, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ δούλου ξηρᾶναι, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν· ἀλλὰ πραΰτητι περιγίνεται, σὲ παιδεύων μηδέποτε ἀγανακτεῖν. » Ἄλλ' οἱ Παλαμίται τὸν ἑναντίον εἶλοντο καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων τῶν τῶν, διώκοντες, ἐλαύνοντες, βαπτίζοντες σταυροῦντες, εἰ τύχοι· οὐκ ἄρα λοιπὸν κατὰ τὸ ἔθος Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν φύσιν ἠσκήσασιν. Οὐχ οὐκ γὰρ λοιπὸν οὐδ' Ἐκκλησία Χριστοῦ πεφύκασιν.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Ἐὰν τὸ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Ἐκκλησία, ἡ διαθηκῶν κατατολιμῶσα, καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν νεκροὺς ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζουσα.

Ἐπεκτείνοντες δὲ τοὺς τῆς κακίας ταύτης καρπὸς, καὶ στήναι πη τοῖς μηδαμῇ συγχωροῦντες, ὁ μὴδὲ τοῖς εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν μαρτύρων τετόληται, διαθηκῶν ὁρίων κατορροῦνται, καὶ βεβηλοῦσιν εἰς τοὺς τῶν μακαρίων νεκροὺς, τὰς μὲν ἀνατρέποντες, τοὺς δ' ἀτάφους ἐρρίφθαι παρασκευάζοντες. Δείγμα δὲ τῆς αὐτῶν αἰσχύνης ἀνδρὸς εὐγενοῦς νεκρῆς, ἐφ' ὅλην τὴν θερινὴν ἡμέραν μὴ συγχωρούμενος τὴν τῆς ἀρχαίας ἀποφάνσεως ὑποσχεῖν πέτρην.

Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκείνο σῶμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος παιζόμενόν τε καὶ περιφερύμενον ἐφ' Ἰκάνην· καὶ τοῦτο μὲν ἐν φιλιόφοις ὄντος, οἷος οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ' ἐν ἀσκηταῖς, οἷος οὐδεὶς ἕτερος σπουδαίτε-

A pollicentur, cum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, illi et servus addictus est. » Palam igitur est, et Palamitas utrinque multis molestos esse ac obtundere. Eos enim qui morem non gerant, pellicere conantur in concupiscentiis carnis, munera pollicentes, aliaque præbituros, si modo in sententiam traxerint. Illis vero qui erroris illis socii sint, remissionem pollicentur, quantumvis pessima deliquerint. Corruptionis ergo sunt servi, non Ecclesiæ filii.

Ad hæc ait magnus Basilius : Si quis persecutionem patitur, ab iis qui ejusdem ac ille fidei videntur, ob rectam fidem atque doctrinam, is illustriore donandus corona est, quam qui scæviente idololatriæ cultiore martyrium facit. Tali igitur corona donandus qui persecutionem patitur ; idololatricæ vero rem nomenque sortiantur, qui hunc persequuntur.

Item ait Gregorius Theologus : Impium est ut Christiani Christianos persequantur. Ejus enim est qui Christum spernat, eos persequi qui sunt Christi. Omnino igitur manifestum est, Palamitas, quibus constitutum sit ut Christianos persequantur, in-pios esse ac Christum spernere.

Postremo ait divus Chrysostomus : Mihi enim moris est persecutionem pati, non facere, fugari, non vero fugare. Sic et Christus victor exstitit ; non qui ipse in crucem egerit, sed qui actus in crucem sit : non qui alapas dedit, sed qui accepit. Etenim cum fulmen vibrare posset ac terram concutere, atque servi manum arefacere, nihil horum fecit ; sed lenitate vincit, erudiens te nequando agere feras ac indigneris. At Palamitæ contrarios Christo sanctisque viros inierunt, ut persequantur, fugentque et cædant, ac, si res ferat, in crucem agant. Non ergo jam, ex Christi genio et eorum qui Christi sunt, indolem coluerunt. Nec jam igitur Christi Ecclesia sunt.

CAPUT X.

Num sancta Dei Ecclesia, quæ testamenta invadat, et divinorum virorum cadavera insepulta projiciat.

Augentes vero hujus malitiæ fructus, nec modum aliquem eos habere sinentes, quod nec idololorum cultores in martyres præsumpsere, sanctorum testamentis insultant, ac beatorum virorum cadavera contaminant, illa quidem evertentes, hæc vero insepulta projicientes. Quorum probri esto specimen Viri ingenui cadaver, per diem omnem æstivum, insepultum jactatum, nec ejus, cui veteri sententia obnoxius est, permissum facere periculum.

Ad hæc vero admirandum illud magni veritatis præconis cadaver, diu multumque ludibrio habitum ac circumlatum ; idque adeo cum philosophus esset, qualis nemo inter illos majorem nactus est admirationem ; inter exercentes religiosa palæstra,

qualis nemo majori sedulitate pro pietate desudandis laboribus, piratarumque ac praedonum vellicationibus et maledictis ac carceribus, qualis nemo majori tolerantia in omnibus; Nicephori scilicet admirandi Gregoræ, ac nihil aliud utraque appellatione a Deo præjudicium indicationemque habentis, quam ab inimicis veritatis vigili mente victorias atque triumphos sublaturum esse.

Ad hæc ipse pariter horum testis accedat magnus ille sapientiaque ac virtute admirabilis Ignatius nihilque hac in parte illi inferior, qui ait: *Zelatus sum super iniquos, pacem peccatorum vi dens*⁸⁶. Et: *Odivi ecclesiam malignantium*⁸⁷. Et: *Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi*⁸⁸; sub vitæ hujus curriculi finem, post multas a persecutoribus graves injurias et dehonesta, carceresque et verbera, a monasterio, in quo degabat, translatus, ac in occulta vivendi finem nactus (sic: nimirum comminantis qui insidias struerent), ut ejus insepultum cadaver projiceretur, ut qui revera pretiosus Christi margarita esset⁸⁹.

Mitto dicere de beatis illis, admirando scilicet Burde, divinoque Polerianita, nec non mirabili Lybdice. At neque plurimos beatosque viros memoro, magnum philosophiæ atque virtutis præmium consentans: quique adeo priusquam prava opinio licentiam frontemque nancisceretur, multis sapius maximisque comitiis præsentia adesse et functiones obire decretis concti sint, deterioribusque postmodum in malis versati, tantisque adeo, ut neque justa eis fieri, funusque eorum cesseri per dies sineretur.

Enimvero testamentorum eversum jus atque religio, viri sancti, probeque confessionis cursu perfuncti, cœlis dirutas, jactat, quæ servorum pontificis rapinæ ac figuritionibus cesserint; aliaque ejus generis innumera, quæ et omittam, ea scilicet ratone, quod multis beatis quotidie præstosunt ut videantur.

Atque hæc quidem sufficiunt, ut nemo qui hæc serio percurrat, Christi Ecclesiam vocare in animum induxerit; sed magis considerandum putaverit, quemnam esse Spiritus fructum definitum sit; et quemodo secus omnino habeat; qui a viris istis fructus emerit. Unde nec merito Dei Ecclesia vocanda sit, sed adversi spiritus, ejus et gignit fructus et auget, libereque iis fruatur ac impartiat. Tantoque adeo, quanto et salutaris sermo, ex fructibus cognoscendam arborem prolucutus est⁹⁰. Sive quos igitur fructus numeraverit Ecclesiæ malignantium, ejus nimirum prolixius pravitate pernoverit: sive quam sibi disciplinam constituit intellexerit, et ex quibus constata principis sit, quæve dogmata sanxerit, nihil minus ejus nequitia ac malitia magnitudinem invene-

ρος· τούτο δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τῇ ἀπὸ τῶν πειρατῶν προπηλακισμῶς καὶ λοιδωρίας καὶ καθειρήσεων ὅς οὐδεὶς ἄλλος ἐν ἅπασιν καρτερικώτερος· Νικηφόρου, φημι, τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγοροῦ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλησεῶν περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἡ νίκης ἐν ἐρηγοροῦ τῷ νῦν κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀρασθαι.

Συμμαρτυρεῖ δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἐν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θαυμαστός Ἰγνάτιος, καὶ μηδὲν τοῦ πρὶν εἰρηκότος ἀποδέων ἐν τούτῳ, « Ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν, » καί, « Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευμένων, » καί, « Τέλειον μίσος ἔμισον αὐτούς· εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι· » πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐνταῦθα κερῶν διαγωγῆς, μετὰ πολλὰς τὰς ἐκ τῶν δικαίων ἐπιηρείας καὶ φυλακὰς καὶ μάστιγας μετακομιζόμενος ἀφ' ἧς ἔκει μωθῆς ἐν ἀποκρύφῳ τελευτῆ· οὕτω τοῖς ἐνεδρεύουσιν ἠπειλημένον, ἀταφον ἐρρίφθαι, καὶ κυεὶ καὶ χοίροις προέσθαι, τὸν ὡς ἀληθῶς τιμὸν τοῦ Χριστοῦ μαργαρίτην.

Ἐὼ φάναι περὶ τῶν μακαρίων ἐκεῖνων, Βουρῆν φημι τὸν θαυμαστὸν, καὶ Πολεριανίτην τὸν θεῖον, καὶ Λυδδίτην τὸν θαυμάσιον· ἀλλ' οὔτε πλείους καὶ μακαρίους ἀνδρας, μέγα τι φιλοσοφία καὶ ἀρετῆς ἄθλον κομισαμένους· καὶ πρὶν μὲν τὴν κακοδοξίαν παρῆσιάζασθαι, ψήφοις ἐν πολλοῖς καὶ κολάξις ἀρχαιρεσιῶν τῶν μεγίστων ἠναγκαζόμενος προελθεῖν· χεῖροισι δ' ἔπειτα προσωμιληκότας κακοῖς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς μηδὲ τῆς νενομισμένης ὄσας καὶ τούτους τυχεῖν ἐφ' ἡμέρας συγχωρεῖσθαι.

Οὐ μὴν ἀλλὰ παρῆσιάζεται καὶ τὸ τῶν διαθηκῶν ἀνατραπὴν χρῆμα, ἀνδρὸς ὁσίου καὶ καλῶς τὸν τῆς ἐμολογίας διηγουκότος δρόμον, ἐρημιμμένας κέλλας τῶν τοῦ ἀρχιερέως ὑπηρετῶν οὕτως πρὸς τὸ καθάρπαγγναι καὶ παρανάλωμα· καὶ μυρία τοιαῦτα, ἃ καὶ παραλείψω, τῷ πολλοῖς καὶ μακαρίοις καθ' ἕκαστον ἱστορῆσαι παρίστασθαι.

Ἰκανὰ μέντοι καὶ ταῦτα πρὸς θ' ὑπόμνησιν καὶ τὸ μηδένα τὸν μετ' ἀκριβείας ταυτὶ διόντα Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν Χριστοῦ· μεμνησθαι δὲ μᾶλλον σκοπεῖν, τίς ὁ τοῦ Πνεύματος διώρεται καρπός· καὶ ὅπως ἐναντίος ὁ τοιοῦτος τοῖς ἀνδράσι ἐκπονηθείς· ὡς οὐδὲ δικαίως ἂν Ἐκκλησία κληθεῖθαι Θεοῦ ἢ τοῦ ἐναντίου πνεύματος τοὺς καρποὺς καὶ φύσασα καὶ αὐξήσασα, καὶ πρὸς ἀπολαυσιν ἀδεῶς μετασχούσα· τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ περὶ ὁ σωτήριος ἐφησε λόγος, Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγινώσκεισθε. Εἴτ' οὖν τις τοὺς καρποὺς ἐξαριθμοῖ τῆς τῶν πονηρευμένων Ἐκκλησίας, μακρότερον δήπου τὴν ταύτης ἐπιγνοίη μοχθηρίαν· εἴτε μὴν ἀφ' ὧν ἐπολίτισται συνοψῆται καὶ ἐξ οἷων συνέστηκε τῶν ἀρχῶν, καὶ ὅποι ἄττα ἑδογματικῶν, οὐκ ἔλασων μοχθηρίας καὶ πονηρίας ταύτης ἀνεύροι μέγιστος. Οὐκ οὐκ γὰρ λοιπὸν κατ' οὐ-

⁸⁶ Psal. l. xi, 5. ⁸⁷ Psal. xxv, 5. ⁸⁸ Psal. cxxxviii, 22. ⁸⁹ Matth. vii, 6. ⁹⁰ Luc. vi, 16.

δὲνα τρόπον Ἐκκλησία ἂν εἴη Θεοῦ ἢ τῶν Παλα- A
μιτῶν ἀλόγιστος συναγωγή.

Εἰ δ' ἀκριβέστερόν τις, ὡς ἔφαμεν, καὶ ταῦτ' ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ καθ' ἕνασπον ἀνερευνᾶν, δίδτω μὲν μετὰ σπουδῆς τὰς τῶν μεγίστων πατριαρχῶν Ἰωάννου καὶ Ἰγνατίου συνδικὰς πράξεις ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι τῶν Παλαμικῶν προβάτας δογματῶν· δίδτω δ' αὖθις τὴν τελευταίαν ἐκείνην σύνοδον ὑπὸ τῶν Ἐφεσίων φωστῆρος τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου Πατρὸς συγκροτηθεῖσαν· κανονικὰς μὲν καὶ δογματικὰς ἀποδείξειαι τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως; καὶ τὴν τῶν κινήτων κτηδύλους εἰς μέσον παράγουσαν καὶ καθ' ἕνασπον ἐξελέγχουσαν, οὐκ ἕλασπον δὲ καὶ ἱστορίας καὶ ἀφηγήσεις αὐτὴν στηλιτεύουσαν. Εἰ δέ τις φιλολογώτερος εἴη, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συγγρα- B
φαῖς ἐντυγχάνειν βούλοιστο, ὡς ἂν καὶ πάντ' ἐξ ἀρχῆς συλλαθῶν γνώη, ἀγάσαιτ' ἂν τὴν τῶν συγγεγραφότων ἰδῶν εὐκοσμίαν, καὶ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χάριτος τὰυτα συνέθεντο, καὶ ὅπως καθ' ἕνασπον ὑποτυπώσαντες ἀφηγήσαντο.

Hic tibi Παραβάσεων Παλαμικῶν λόγοι, primus et quartus; omissi secundus et tertius, quibus quatuor liber primus constat, altero distinctiones affert novi Dei Palamici et secundi a primo, aliaque fere Calecæ exposita. Altero et tertio, Palamæ hæreses affert, tum proprias, tum communes cum aliis.

Liber II, adversus Palamæ hæresin, cujus sunt λόγοι VIII adversus Palamæ Tomum ejusque novæ fidei.

Liber III, ipse perinde in VIII λόγους vasto opere distributus, Palamæ calumniis in orthodoxos, do lumine increato respondens, ac aliquot questionibus omnem de illo considerationem complectens.

Liber IV, contra Palamitarum quotannis in Catholicos diras et exactiones: seu verius, illorum ἀποστασίας λόγοι III, sed qui mole reliquos plures excedant, fuso priore in 75 capita.

Liber V, ipse in λόγους distinctus, prius quidem ordine editus, ut est auctor ipse Cyparissiota. Tantæ molis unus hic liber, ut unus ipse reliquis omnibus par prope videatur. Tanta scilicet unius Cyparissiotæ in eam rem seges, si quando sederit Regiæ Luparæ, ut docti alicujus opera, ea rem litterariam ac Christianam dicet. Tibi a me, proque instituto, hæc, lector, sufficiant.

(1) Hic Ignatius desideratur in utroque Labbei catalogo, expunctus forte a Palamatis.

JOANNIS SAPIENTIS

COGNOMENTO

CYPARISSIOTÆ

EXPOSITIO MATERIARIA

EORUM QUÆ DE DEO A THEOLOGIS DICUNTUR

IN DECIM DECADES PARTITA.

Franc. Turriano Societat. Jesu interprete e Græco. Additis etiam scholiis et annotationibus.

I. *Decas de Theologia symbolica.*

II. *De Theologia demonstrativa.*

III. *De dicinis emanationibus.*

IV. *De informatione divini nominis.*

V. *De proprietatibus divinarum nominum.*

VI. *De apparitionibus divini luminis.*

VII. *De divina participatione.*

VIII. *De infinitate Dei in creaturis.*

IX. *De infinitate in Deo.*

X. *De divina simplicitate.*

PRÆFATIO FRANCISCI TURRIANI

SOCIETATIS JESU

AD ILLUSTRISSIMUM ET REVERENDISSIMUM D. ANT. AUGUSTINUM
ARCHIEPISCOPUM TARRACONENSEM.

Memini, illustrissime et reverendissime domine, quod nescio an ipse recorderis, quod ante annos multos, cum correctiones Dionysii Areopagitæ, Venetiis summa diligentia collatis inter se variis exemplaribus manuscriptis, a te olim cum juvenis esses descriptas et notatas, petissem, ipsum illum librum annotatum et correctionibus reffectum liberaliter more tuo misisti, quem ego ὡς ἐπεὶ χειρῆλιον ἐν ταμεῖοις custodio. Cum autem librum Joannis Sipientis cognomento Cyparissiotæ totum ad opus Dionysii De divinis nominibus pertinentem superiore ætate in Amerino scessu tum interpretatione e Græco, tum scholiorum illustratione a me elaboratum ad publicam utilitatem edere constituissem, in mentem mihi venit, et quidem libenti et lætanti, ut ad te eum mitterem, teque ei patronum adoptarem, ac quia propter graves studiorum occupationes, et in primis propter ecclesiasticæ gubernationis sollicitudinem jam diu silebas, qui pro tua aliqui humanitate et benevolentia in me non vulgari frequenter solebas scribere, et ego item rescribere, quod a me cessatum est, ex parte compensare mihi videbar, si hic liber ad te proficisceretur, ut esset testis recordationis meæ tuorum erga me meritum, et animi grati meæque in te observantiæ. Si Græca etiam habere volueris, curabo ut describatur exemplum. Quia vero inscriptio libri subobscura videbatur, tametsi quod ad opus ipsum spectat, satis et quidem docte auctor ipse præfatus esse videbatur, tamen quia fortasse non omnes facile intelligent, quam recte aut secus Ἐθεσιν στοιχειώδη ρήσεων θεολογικῶν, quæ est inscriptio libri, interpretatus fuerim Expositionem materialiarum eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, ne quis in ipso vestibulo et aditu interpretationis interpretem reprehenderet, priusquam rationem sic interpretandi intelligeret, visum est præfari ad explicandum. Usus est hic auctor philosophice verbo philosophico στοιχειώδη, quod Aristoteles libro γ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ inter ea explicavit, quibus omnes disciplinæ tanquam communibus utuntur, omnes enim habent principia, causas, elementa, et alia quæ ibidem sequuntur. Igitur postquam explicavit Philosophus, quot modis accipiatur principium, et quot item causa, dicit στοιχεῖα (quæ veteres Latini interpretati sunt elementa) illa dici proprie, quæ insunt primo, et non sunt in alias species dividua, ut litteræ dicuntur elementa syllabarum, in quibus primo insunt tanquam earum materia, quæ in alias species non sunt dividua: item primas demonstrationes, quæ in pluribus, inquit, demonstrationibus insunt, quæ elementa demonstrationum vocantur. Deinde dicit idem philosophus elementa etiam dici non proprie, sed translute, ea quæ maxime generalia sunt: quia unumquodque, inquit, unum est, et simplex, et in multis, aut in omnibus, aut in quamplurimis inest. Hic ergo auctor, quia has decades in generalia partitus est, et unamquamque decadem componit ex partibus suo ordine, quæ sunt στοιχεῖα, id est, elementa et materiæ ipsius decadis, sicut litteræ syllabæ, idcirco recte hanc methodum vocavit expositionem στοιχειώδη, ut si dicamus elementariam: pro quo nos meliore et antiquiore verbo usi, materialiarum vertimus, quia idem philosophus in extrema pagina libri vii primæ philosophiæ sic ait: Id autem est elementum, in quod res dividitur insitum, ut materia, quale est syllabæ ab a ipsum et b; et Dionysius c. 4 De divinis nominibus, ubi ἀρχὴν στοιχειώδη dicit, ibi interpretet veteres vertit, Principium elementarium, quod S. Thomas sic interpretatur, id est materiale. Itaque vim verbi et auctores secutus, commode, ut opinor, Ἐθεσιν στοιχειώδη, expositionem materialiarum vertimus. Noluit autem hic auctor inscribere librum, De expositione divinarum nominum, ut mihi videtur, propter reverentiam erga divinum Dionysium, qui librum suum De divinis nominibus inscripsit, cum aliqui universa hæc tractatio in decades artificiose distributa, in materia divinis nominibus, quibus theologi usi sunt, subjecta versetur: et divina nomina ac dicta de Deo ἀντιστρόφως dicantur. Quantam vero commoditatem allatura sit hæc methodus expositionis materialiarum eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, quæ sunt divina ejus nomina, ad percipiendum fructum ex illa multiplici, et varia, et obscura, atque dispersa tractatione Dionysii De divinis nominibus, ipse usus ac frequens et familiaris lectio hujus libri docebit. Deinde quia ea quæ ex Dionysio in hoc libro recitantur, difficilia sunt ad intelligendum sicut reliqua ejus, propter summam brevitatem et subtilem fere in singulis verbis multarum rerum comprehensionem, ad difficiliora ubi magis opus esse visum est, scholia adhibuimus S. Maximi, Georgii Pachymeri, S. Thomæ. Quæ autem non assigno et reddo suo auctori, mea erunt. Præterea, quia hæc decades consecræ sunt ex partibus theologiæ demonstrantis tum affirmantis, tum negantis in materias subjectas partitæ, demonstrationes autem theologiæ ex revelatis a Deo existunt; quæ vero sint revelata, per traditionem apostolicæ prædicatio-

nis in Ecclesia catholica relictam, et tanquam depositum sacrum ac arinum fideliter et perpetuo conservatam cognoscimus, et hujus traditionis testes sunt antiqui theologi et Ecclesie catholice doctores: commodissime hic auctor collegit in hoc libro auctoritates eorum cum doctrina Dionysii apostolici discipuli consentientes ac conspirantes in iis quæ de divinis nominibus et eorum materia multiplici ex Scripturis idem Dionysius didicit: auctoritates dico Justini Martyris, Athanasii, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Gregorii Nysseni, Epiphani, Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, et alterius Cyrilli Hierosolymitani, Germani Constantinopolitani, Sophronii Hierosolymitani, et aliorum, quos prætereo, ne omnes enumerem (a). Ac potuisset etiam alios et quidem antiquiores producere, si cum hoc opus elaboravit hic auctor, copia librorum (quod idem in præfatione dolet) ei suppetisset. Hi igitur sancti doctores in libris suis testimonia reliquerunt apostolice traditionis, quam divinus Dionysius in argumento divinorum nominum sibi proposuit. Secutus itaque est hic auctor Cyparissiota quod in epistola Athanasii ad Serapionem legerat, et quod idem in decade ix, cap. 1, recitavit: « Videamus, inquit Athanasius, ipsam a principio relictam traditionem, et doctrinam atque fidem Ecclesie catholice, quam Dominus quidem dedit, apostoli prædicaverunt, et Patres servarunt. In hac enim Ecclesia fundata est; ab hac qui exciderit, nec erit, neque dicitur Christianus. » Illud præterea dicendum est quod ad eum uberius tractanda et plenius intelligenda quæ in prima parte sancti Thomæ Aquinatis multa subtilitate de Deo et Dei nominibus, de simplicitate, et infinitate, et de existentia in rebus, de cognitione Dei et de aliis disputantur, multum hæc expositio et methodus adjuvabit. Accedit etiam hæc utilitas sciendi quomodo tunc antiqui theologi et Patres Ecclesie catholice de istis postea tam subtiliter disputatis sentiebant, et quibus verbis et verborum formis in eis utebantur: quæ nos, ubi magis opus esse visum est, scholiis illustravimus. et præmunivimus: ut non continuo inerecunde ad reprehendendos sanctos Patres prosiliamus, sed pro reverentia ac pietate erga eos, ut decet, adhibenda, totius boni consulendum et commode interpretandum pio et grato animo adducamur. Quo autem tempore hic auctor floruerit (nam ætas etiam, et merito, in auctoribus quæri solet) non potui reperire; hoc constat, non fuisse ante annos quingentos: siquidem alicubi dicit in hoc libro recitare se quæ ex quodam loco S. Maximi in Panoplia Euthymii ferebantur. Scripsit autem Euthymius Alexio Comneno imperatore et jussu ejus. Repertus vero est hic liber (si quis hoc etiam scire cupit) in bibliotheca D. Joannis Lascaris natione Græci, genere et multarum litterarum Græcarum peritium nobilissimi, quam Messanæ in Sicilia reliquit. Habes, illustrissime et reverendissime domine, præfationem nostram: ordiatur deinceps a sua opus suum Cyparissiota noster.

(a) Vide ad calcem operis indicem auctorum quos adhibuit Cyparissiota. Eirr.

JOANNIS SAPIENTIS

COGNOMENTO

CYPARISSIOTÆ

PRÆMEDITATIO EXPOSITIONIS MATERIARUM FORUM QUÆ DE DEO A
THEOLOGIS DICUNTUR.

Inter scientias quæ ratione disserendi utuntur, A de Deo ex se fide dignus propter dignitatem eorum pulcherrima est philosophia: philosophiæ vero præstantissima pars est theologia, quæ non solum ex nomine, unde dicitur, excellentiam suam declarat, sed multo magis ex iis quæ tradit, et ex contemplatione eorum quæ sub intelligentiam cadunt. Est enim proposita velut quidam sol, quæ omnem caliginem falsæ opinionis radiis suis dispellit: quicquid autem adulterinum et immisum est, primo statim conjectu aspectus coarguit. nihilque male moratum in eam incidet. quin ab ea illico expellatur. Ut igitur more geometrarum axioma tanquam fundamentum jaciamus, theologia est sermo

quæ posita sunt. Est autem primus ex omnibus sermo salutaris Evangeliorum Dei, proximus post eum sermo eorum qui Christum propter ejus erga humanum genus amorem viderunt, et ipsi sermones ejus audierunt; post hos qui illos primos et secundos sermones exposuerunt, et deinceps consecuti sunt, dummodo quæ tradunt, cum septem synodis œcumenicis consentiant; ita ut nihil amplius intelligant, neque quidquam detrahant, quod diris ex-erationibus vetitum est. Unversus autem sermo theologiæ in summa his tribus axiomatibus comprehenditur. Unum est, unum esse Deum, impar-

bilem, infinitum, expertem coloris, inaspectabilem, ex nulla (1) naturali representatione cognitum, qui notionem, quando, aut quomodo sit, omnino repellit; quem nullo modo quavis parte mens capere potest, nisi tantum per fidem (2) ex creaturis ejus, quod sit, non autem quid sit. Secundum axioma est, Deum unum, Patrem esse, et Filium, et Spiritum sanctum, in quibus est divinitas, sive potius, qui sunt divinitas, quæ est una et sola increata natura. Unitas enim est in Trinitate, et Trinitas in unitate adorata, et nihil aliud ante æternitatem habens præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; quippe cum divinitas in Trinitate completa sit, quod autem extra Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum est, id omne servum est, ut nos. Tertium axioma est, ab ipsa una natura trium personarum, quæ supra substantiam, et supra divina (3) est, quæcunque sunt, facta esse, cum aliquando non essent, sive sub aspectum cadunt, sive non; sive tempore cœperunt, sive non, sed cum ævo; sive participantia, sive participata (4): sive universalia, sive particularia; nihilque inter ipsam divinam naturam et creaturas ejus medium esse, quoniam sola divina natura creaturæ antecellit; et cætera omnia quæ post divinam naturam sunt, creata sunt. In hæc tria axiomatica universa Christianorum sanctissima theologia (5) concluditur; mysterium

A enim supranaturale divinæ incarnationis non dixerunt esse modum theologiæ, sed exinanitionem inexplicabilis dispensationis Verbi Dei propter nos factam. Hæc sapientes et sacri theologi divinis libris suis insecuti, omnem quidem hæresim ex Ecclesia Christi expulerunt, universam vero theologiam purissimam et limpidissimam explanarunt, et animis nostris divine imposuerunt. Quibus hodie invocatis, hanc methodum materiariam eorum quæ de Deo dicuntur, quibus usi sunt, elaboravimus, et quam sint inter se concinentes, et in sapientia theologiæ tanquam in divina musica apte resonantes, ostendimus. Quoniam vero omnis expositio materiaria a primis ad secunda et tertia transit, eisdem iterum invocatis, consideremus quemadmodum prius posuerunt omnem theologiam in duas partes distributam esse: unam symbolicam, alteram demonstrativam, utramque vero distinxerunt: illam quidem symbolicam, in sacram formationem figurationis sub sensum cadentis, et in sacram formationem translationis cadentis sub intelligentiam: hanc vero demonstrativam, in affirmantem et negantem, ut jam quatuor sint partes theologiæ. Aut enim theologia describitur per figuratorem secundum sensum, ut illa scala a cælo usque ad terram perlingens, ille ignis in rubo, illi tres viri ab Abraham hospitio excepti, illa poste-

Scholia.

(1) *Ex nulla naturali representatione cognoscitur Deus.* Sicut lapis cognoscitur per speciem et similitudinem, quæ est in oculo; quia ἀπειθεο; est, ut Dionysius ait, id est, omni specie caret et similitudine; ipse enim nullius creaturæ similitudinem habet, nec habere potest Deus: ita quæ non cognoscimus videntes, quod est cognoscere ἐποπτικῶς, sed ὑποπτικῶς; ex creaturis per rationem; id est, ex similitudinibus Dei, quæ in creaturis cernuntur, cognoscitur Deus, non quid sit, sed quod sit.

(2) Cum ait hic auctor, quod nullo modo quavis parte potest mens Deum capere, nisi per fidem, tantum quod sit, non quid sit, non negat quin ratione naturali cognosci possit Deus, quod sit, siquidem demonstrari hoc potest ex effectis ejus: sed loquitur de cognitione altiore necessaria: hujusmodi enim cognitio Dei fides est. Hanc cognitionem Dei vocat beatus Basilius comprehensionem intellectilem per fidem. Sic enim ait, edisserens illud: Attende tibi: Ne in Deo quæras cognitionem per oculos, sed menti fidem committe, et intellectilem de Deo comprehensionem habe. Græce dixit κατάληψιν. Similiter locutus est S. Maximus in prima centuria theologica, cap. 8. Sic enim ait: Quæcunque sunt, intellecta nominantur, et habent in se ipsis demonstrabilia principia cognitionis. Deus autem non nominatur intellectus a nobis; sed ex creaturis, inquit, intellectis a nobis, solum esse creditur. Cum dicit, solum esse creditur, non negat quin naturali etiam ratione ex creaturis esse cognoscatur; sed loquitur de cognitione per fidem, quam in nobis requirit Deus, tanquam necessariam, quam quidem ipse dat, omni demonstratione firmiorem, de qua Apostolus ait: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quia remunerator est (Hebr. ii, 6). Non dixit, Oportet scire, quia est; tametsi demonstrari hoc et scri-

C potest, quia demonstrationes non omnes capere possunt, credere autem omnes possunt, adjuvante Deo, et debent. Principia autem hujus cognitionis per fidem non sunt demonstrabilia, ut ait idem sanctus Maximus, quia, inquit, fides est eorum quæ sunt supra mentem et rationem.

(3) *Supra divina,* quia sunt qui participatione dicuntur Dei, supra istos est Deus; ideo Trinitatem vocat ὑπέροσον, id est, supra quam divinam sive supra divinam.

(4) *Participata* vocat ea, a quibus nominamur tales, ut a bonitate boni, a vita viventes, a sapientia sapientes, et similiter in aliis quæ abstracte considerata dicuntur, et sunt simpliciter participationes: recepta in subjecto dicuntur et sunt participata; ipsa vero subjecta participantia. Participata universalia sunt providentiæ universales, quas hoc nomen divinum boni complectitur, ut ait Dionysius cap. 5, de divinis nominibus. Participata particularia sunt providentiæ particulares, quas reliqua nomina significant, ut vita, sapientia, et deinceps, ut in decade vii, cap. 6.

(5) *Theologiam* proprie veteres vocaverunt mysterium Trinitatis, et œconomiam mysterium incarnationis, vocabulo ex eo translate sumpto, quod Christus unus in utraque natura Filius Dei, et idem Filius hominis, ad instar boni patrisfamilias bene ac sapienter domum et domesticam omnia gubernantis, tanquam fidelis, ut Apostolus ait, in tota domo sua, quæ domus sumus nos, genus humanum per peccatum amissum, et peccatis venditum, summa misericordia et sapientia ac justitia per passionem et mortem, recuperavit et redemit, restituens illud, et quidem abundantius, in pristinam gloriam, inquam a principio in Adam multos filios, sicut Apostolus ad Hebræos scripsit, adduxerat.

rora Dei apud Moysen, item illa apud Isaiam, Danielelem, et Ezechielem, et alios secundum sensum formata; aut describitur per translationem verbi secundum intellectum, ut ebrietas et crapula Dei, vigilia, somnus arma ad protegendum et ad nocendum, et cætera omnia quæ ad imitationem hominum facta sunt. Aliæ duæ partes sunt, una theologiæ affirmantis, ut cum dicimus, Deum bonum, sapientem, sanctum, beatum, salvatorem, et reliqua omnia, quibus eum nientes laudamus; vel rursus negantis, ut cum ipsum vocamus invisibilem, incomprehensibilem, suprasubstantiam, suprabonum, supraviventem, suprassapientem: hæc enim omnia sive privanter, superlato dicantur, negationibus declarantur. Cum igitur quatuor partes sint, ex duabus quidem prima decas conficitur, quæ theologia symbolica in universum continetur; ex reliquis vero duabus secunda, qua theologia demonstrativa in universum item comprehensa est; deinde theologia demonstrativa generalis distinguitur in partes: affirmativa quidem partitur, tum in divinas emanationes, et facit hæc partitio tertiam decadem; tum in divini nominis informationem, et facit quartam. Rursus ipsa materies divinarum emanationum dividitur in proprietates divinarum nominum, et efficitur quinta decas, et sexta: et in divinas participationes, et fit septima decas: hic desinit pars theologiæ demonstrativæ

A affirmantis. Pars vero theologiæ demonstrativæ quæ negat, partitur tum in infinitatem Dei, quæ est in rebus, et facit octavam decadem, tum in divinitatem, quæ est in Deo, et facit nonam, tum in divinitatem simplicitatem, et efficitur decima eademque extrema decas. Universa itaque expositio materialia eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, his terminatur. Poterat etiam subdividi tota theologia ad symbola pertinentens, in coincidentia (1): sed hæc fere, exceptis proprietatibus eorum, in prima decade tractata sunt. Fortassis autem Deo adjutore, et copiam librorum nacti de his etiam disseremus, nunc enim quia exagitabamur, et otio gratis ab omnibus habebamur, libris et otio ad hæc meditando, et iis quæ ad aliam meliorem compositionem pertinent, caruimus; quo circa hæc quæ nunc exposuimus, magno labore collegimus, quædam ex his occulte et furtim, ad alios usus et propter alias occasiones nobiscum portantes: ob hæc causam multis adjumentis ad perfectionem horum privati fuimus, sed interim ab iis quæ maxime necessaria erant, non aberravimus. Expositio autem materialia, quæ in unaquaque decade est, docet in extremo decadis, hoc ipsum quod in decade continetur, esse expositionem materialiam eorum quæ in ipsa secundum continuationem sequuntur, accedit etiam ratio inscriptionis decadis, et quemadmodum quæ ad eam pertinent, satis completa sint.

PRIMA DECAS. — DE THEOLOGIA SYMBOLICA.

CAPUT I.

Quod duplex sit theologia.

Dionysius in epistola ad Titum episcopum sic ait: Cæterum hoc advertendum est, duplicem esse traditionem theologorum, unam arcanam et mysticam, alteram vero philosophicam et demonstrantem: illam quidem symbolicam et ad mysteria pertinentem, hæc vero apertam et manifestiorem: estque arcanum sive mysticum cum symbolo (1) implicatum et connexum, illud quidem philosophicum et demonstrans fidem facit, et astringit veritatem eorum quæ dicuntur: illud

C vero arcanum et mysticum afficit et in Deo iis quæ non docentur institutionibus firmat. Hoc dictum sanctus Maximus et Dionysius Alexandrinus adnotarunt: Maximus symbolicam et ad mysteria pertinentem theologiam illam dicit, quæ ex symbolis conficitur, cujusmodi sunt mysteria cultus Mosaiici, et mysteria nostri sacri cultus; tametsi altiora sunt et magis spiritualia nostra; philosophicam vero et demonstrantem theologiam illam dicit, quæ existit ex perspicentia creaturarum, divinæque in quibusdam rebus providentiæ, et expositione speculatrice eorum quæ de Deo in Scripturis di-

Scholia.

(1) Ὑποδιαλεξις, id est, subdivisio Theologiæ symbolicæ in coincidentia, quæ Græci vocant συμπροσεται, est divisio in ea quæ promiscue ad translationem verbi intellectilem pertinent, et ad figurationem sensilem: ut dicere in Deo, os, oculos, faciem, manus, pedes, et similiter in aliis partibus corporis, quæ et figurari possunt secundum sensum, et iudici translate secundum intellectum, ut si divisio animali in rationale oppositum irrationali, et in irrationale oppositum rationali, rursus fiat subdivisio animalis in herbivorum, et carnivorum, quæ non sunt opposita, sed coincidunt in genere animalis rationalis et irrationalis: siquidem reperiri ratione utentes herbivori, et alii carnivori, et animantes item ratione carentes similiter herbivore, et aliæ carnivore. Sic divisa theologia symbolica in figurationem secundum sensum oppositam translationi verbi secundum intellectum reperitur rursus in quibusdam figuratio secundum

D sensum incidens in translationem verbi secundum intellectum, et vicissim translatio verbi secundum intellectum incidens in figurationem secundum sensum, ut in exemplis superiorum nominum.

(2) *Mysticum cum symbolo.* Est enim, ait sanctus Maximus, in Symbolo tanquam umbra tecta veritas, ut in pascha Mosaiico verum pascha, sicut scriptum est: *Pascha nostrum immolatus est Christus.* (1 Cor. v, 7.) Huc pertinet illud ad Galat. iv, 22: *Abraham duos filios habuit, etc.* hæc enim sunt duo testamenta; et illud 1 Cor. x, 4: *Bibebant omnes de consequente eos petra, petra autem erat Christus* et similia. Quod autem *Symbolum* verti, interpretationem Sancti Maximi secutus, Dionysius vocat, τὸ ἔρητον, id est, non tacitum, quia quod mystice latet in symbolo, est ἀπόρητον, id est, arcanum, et tacitum, itaque mysteria, quæ in symbolis significantur, sunt ἀπόρητα ἐν ἔρητῷ νοούμενα, id est, occulta intellecta in Symbolis.

cuntur. Dionysius vero Alexandrinus. Theologia, inquit, philosophica et demonstrans fidem facit, et astringit veritatem; id est, eorum quæ dicuntur veritatem tanquam sigillo quodam obsignat, et tanquam vinculo alligat, et efficit, ut qui audiunt, credant. Altera vero pars theologiæ, quæ symbolica est, per ea quæ fiunt, adjungit ad Deum quodam ipsius rei habitu et informatione, quod quidem vocavit ἁδίδιχτους μεταγωγίας. Hinc igitur patet veluti generatim universam theologiam his duabus partibus comprehensam esse; una est arcana et occulta, quæ non docetur rationibus, cujus vis et in afficiendo, et quæ in animis de iis quæ cernuntur, vel audiuntur, firmitatem imponit: altera pars conclusionibus argumentorum, et auctoritate celebri eorum qui id prius dixerunt, fidem

explicaremus. Quæ enim in istis formis et signis symbolicis extrinsecus apparent, plena sunt incredibilia et commentitii monstri, quale est quod effingitur in supra substantiali Dei generatione uterus (1) Dei, Deum corporee generans, et cor hominis (2) eructans verbum in aerem effusum: et delineatur spiritus ex ore (3) spirans, et quod Scriptura (4) sinus divinæ generationis Filium Dei complectentes, in modum corporis laudibus celebrat: aut in modum stirpis hæc ipsa effingit, et arbores (5) quasdam, et surculos (6), et flores, atque radices (7) proponit, aut fontes (8) aquis manantes aut luminis fecunditates producentes splendores (9) aut quasdam alias sacras descriptiones rerum divinarum et supra naturam, quæ declarant Dei providentias (10), quas mente contemplamur, aut dona ejus (11), aut ostensiones (12), aut potestates (13), aut proprietates (14), aut status (15), aut mansiones (16) aut emanationes (17), aut secretiones (18) aut uniones (19), aut formam viri Deo affingit mystica Scripturæ sanctæ theologia imo varias figuras ferarum (20), aliorumque animantium et stirpium (21) atque lapidum; quin etiam ornatus muliebres (22), et barbaras armaturas (23) illi imponit; figlinam atque (24) fornacem tanquam opifici cuidam ser-

CAPUT II.

Quod duplex sit Theologia symbolica.

Magnus Dionysius in eadem epistola ad Titum: Arbitrari igitur sumus oportere ut, quoad fieri posset, tum Timotheo, tum aliis quibus generis formas quæ per sacra symbola de Deo formantur,

Scholia S. Maximi.

(1) *Uterus*. Psal. cvii: Ex utero ante luciferum.
(2) *Cor hominis*. Eructavit; cor meum verbum.
(3) *Ex ore*. Psal. xxxii: Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

(4) *Sinus*. Joan. i: Filius qui est in sinu Patris. C In his est, ut mihi videtur, theologia mystica generationis Filii e substantia Patris tanquam ex utero et sinu; et processions Spiritus sancti ex Filio, tanquam ex ore Patris, ac proinde processions ex Patre et Filio. Mysticum vero dicitur et est quod tegitur vel figuratio rei vel translatione verbi.

(5) *Arbores*. Prov. iii: Lignum vitæ, etc., et Apoc. ii: Vincenti dabo edere de ligno.

(6) *Surculos*. Gen. xlix: Ex germine, filii mi, ascendisti. Isa. lxiii: Ascendit sicut virgultum.

(7) *Flores atque radices*. Esa. ii: Egredietur virga de radice Jesse, et flos, etc.

(8) *Fontes*. Hier. i: Dereliquerunt fontem aquæ, et Ps. xxxv: Apud te est fons vitæ.

(9) *Splendores*. Ut apud Paul. de Filio, Qui est splendor gloriæ.

(10) *Dei providentias*. Deut. xxxii: Sicut aquila proteget nidum suum, et super pullos, etc., et Exod. xix: Portavi vos tanquam super alas aquilarum, etc. Illud quoque ad Providentiam pertinet, punire scilicet impios. Osee xiii: Ero eis sicut ursa indigens cibo, etc.

(11) *Dona ejus*. Psal. cxlv: Aperis tu manum tuam, etc.

(12) *Ostensiones*. Ut cum in figura hominis apparebat antiquis, ut in Gen. cap. xviii, et in specie columbæ Spiritus sanctus.

(13) *Aut potestates*. Ut oculi, qui habent potestatem videndi, ne quid in bonis aut in malis lateat. Psal. xxxiii: Oculi Domini super justos; pedes, qui potestatem ambulandi, ad ferendum auxilium aut puniendum. Gen. iii: Et cum audiret vocem Domini Dei deambulantis in paradiso; similiter in nominibus aliarum partium corporis.

(14) *Proprietates*. Ut in propheta Amos, cap. vii, adamas vocatur Deus, quod significat, non posse pati Deum, neque domari; et ignis, Deut. iv, quia

habet vim consumendi habitus pravos.

(15) *Status*. τὸ ἀλλοιωτικὸν τῆς θεότητος φύσεως; significat, id est, immutabilem esse naturam divinam.

(16) *Mansiones*. τὸ ἀμετάστατον, id est, non posse transmoveri, utrumque significat mystice lapis in fundamenta jactus, Isa. xxviii.

(17) *Emanationes*. Communicationem divinæ bonitatis dicit, quæ mystice significatur, cum Deus dicitur lilium et flos propter communicationem odoris, ut in Cant.: Ego flos agri et lilium convallium.

(18) *Secretiones*. Quæ, inquit Apostolus, participatio justitiæ cum iniquitate? quæ societas luci ad tenebras? quæ conventio Christi ad Belial? Hanc secretionem, sive separationem quam Deus facit, significat Scriptura mystice, cum in ea ignis etiam dicitur; hæc enim proprietas inest igni, esse διακριτικόν, id est, habere vim discernendi et separandi: separant enim plumbum ab argento et cinerem a carbone.

(19) *Uniones*. Quod uniat secum Deus creaturas et ad se convertat, mystice significatur, cum dicitur Deus lapis angularis.

(20) *Varias figuras ferarum*. Ut leonis, leæ, pardi, ursi, Osee xiii, aliorumque animantium, ut Joan. i: Vidi descendentem quasi columbam.

(21) *Et stirpium*. Isa. lxi: Ascendet quasi virgultum, et Joan. xv: Ego sum vitis vera.

(22) *Ornatus muliebres*. Qualis apud Isa. cap. iii, et Ezech. xvi, quibus describitur omne genus divinæ providentiæ, qua Deus populum suum circumsepsit, et qua eum nudavit; et illud: In vestitu deaurato circumdata varietate, etc.

(23) *Et barbaras armaturas*. Psal. cxlv: Accingere gladio super femur tuum, potentissime. Et autem thomphæa barbaricum telum, ut ait Philarchus historicus.

(24) *Figlinam et fornacem*. Significant hæc mystice in Deo providentiam reformantem ac refigentem, aut vim et facultatem discernendi et purgandi. Esa. xxix, 6; II cr. ix, Malac. iii.

dido attribuit; et equos (25) ipsi, et currus (26), A
 dido sedes (27) supponit, et convivia (28) quædam
 epulis instructa apparatus, item bibentem, et ebrium
 et somnum capientem et crapula (29) affectum
 facit. Quid attinet dicere iras (30) dolores (31) va-
 ria juramenta (32), pœnitentias (33), maledictio-
 nes (34), iras inveteratas (35), multiplices et obli-
 quas rationes frustrandi promissiones (36) item
 illam in Genesi cum gigantibus pugnam (37), in
 qua dicitur Deus robustis illis viris propter metum
 insidiatus, cum alioqui, non ut altes læderent, sed
 ut se incolumes servarent, illud ædificium molli-
 essent: et concilium illud (38) in cœlo ad deci-
 piendum Achab fabricatum, et illas rursus Canti-
 corum veluti corporeas et meretricias voluptates:
 et quæcunque alia sacra Signa, quæ scriptura val-
 de audet in Deo formare, patentia occultis obducens,
 multiplicata et partita simplicibus atque individuis
 imprimentiæ signum, et multiformia illis quæ si-
 gnum et formam capere non possunt, quorum pul-
 chritudinem intus latentem si quis intueri possit,
 reperiet omnia mystica et divina, et multo lumine
 scientiæ de Deo plena; et illud: *In lumine vultus*

tui ambulabunt¹ et: *In lumine tuo videbimus
 lumen*²; et similia. Ex his igitur perspicitur,
 quod symbolica Theologia est sacra formatio,
 quæ divinis signis et notis ex iis quæ corporee
 delineata sunt, adumbrat et pingit ea, quæ in Deo
 latent, corporis et formæ expertia. Est autem
 animadvertendum, quod iuxta symbolica Theo-
 logia rursus partitur. Aut enim formatur in
 verbis, ejusmodi sunt dormire, vigilare, ebrium
 esse, pœnitere, quæcunque alia sic verbis sim-
 pliciter in Scriptura dicta, posita sunt; aut for-
 matur in formis corporalibus, ejusmodi est ille
 ignis in rubo, videri Deum sedere in throno, illa
 in Jordane columba, illæ linguæ igneæ, et alia.

CAPUT III.

*Quod theologia symbolica secundum speciem, sive
 formam corpoream, semper in corpore, et secun-
 dum sensum delineatur.*

Ait divinus Lucas in suo sancto Evangelio: *Fac-
 tum est autem, cum baptizaretur omnis populus, et
 Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum, et des-
 cendit Spiritus sanctus corporea specie sicut columba
 in ipsum*³. Hoc Gregorius cognomento Theologus

¹ Psal. lxxxviii, 16. ² Psal. xxxv, 10. ³ Luc. iii, 21.

Scholia S. Maximi.

(25) *Equos*. Equi Dei significant mystice in ora-
 tione Habacuc prophetæ sanctos apostolos: Quo-
 niam ascendes, inquit, equos, et equitatus tuus
 salvatio. Equi, inquit Cyrillus in eo loco, apostoli
 et evangelistæ sunt omnibus modis divina voluntati
 subjecti, et frenis parentes, ad omne munus celeres
 et prompti, Christum pro auriga habentes, ex qui-
 bus fuit unus Paulus, de quo ipse Christus ait:
 Vas electionis mihi est hic, ut portet nomen meum
 coram gentibus. (Act. ix, 15.) Et equitatus tuus sa-
 lus. Currebant enim non frustra, sed ut servarent
 civitates et regiones. Hactenus Cyrillus.

(26) *Currus*. Angeli sunt, quos in modum currus
 Scriptura figurat, δὲ τῶν συζευκτῶν τῶν ὁμοτα-
 γῶν πνευματικῶν, id est, propter communionem con-
 jungentem orbitas qui sunt ejusdem hierarchie,
 ut ait idem Dionysius in extremo capite *Cœlestis
 hierarchiæ*. Psal. lxxvii: Currus Dei multiplex, mil-
 lia lætantium.

(27) *Sedes τῶν χριστηίων* Dei, id est, iudicium si-
 gnificatur Dan. vii.

(28) *Convivia*. Ut est in Evangelio, cum vitulus
 occiditur in reditu filii luxuriosi, et in Luc. xlii,
 Ut edatis et bibatis super mensam meam, etc.

(29) *Somnus et crapula*. Psal. lxxvii: Excitatus
 tanquam dormiens, tanquam potens crapulatus a
 vino.

(30) *Iræ*. Exod. xv: Misisti iram tuam, etc., et
 in Psal. vi: Domine, ne in furore tuo, etc.

(31) *Dolores*. Judic. x: Doluit super miseriis eo-
 rum.

(32) *Variu juramenta*. Gen. xxii: Per memet ipsum
 juravi, etc., et Isa. xlv, Psal. xcvi: Quibus juravi
 in ira mea, Ezech. xviii: Vivo ego, dicit Dominus,
 et Hier. xlii: Juravi in nomine meo magno.

(33) *Pœnitentias*. Gen. vi. Pœnituit eum, quod
 hominem fecisset, et de Saul I Reg. xv.

(34) *Maledictiones*. Malach. ii: Maledicam benedi-
 ctionibus vestris. Habac. iii: Maledixi sceptris ejus.

(35) *Iræ inveteratas*, Hier. iv: Horum omnium
 recordatus est Dominus, etc., et Exod. xx: Ego
 sum Dominus fortis, zelotes, visitans iniquitatem
 patrum in filios in tertiam et quartam generatio-

nem. Gen. xlii: En sanguis ejus exquiritur, qua-
 si servans iram usque ad illud tempus.

(36) *Multiplices et obliquas rationes frustrandi
 promissiones*. Frustrationes promissionum vocat hic
 cum ea quæ promissa sunt non videntur ad exitum
 perducta, quatenus sensui apparet, sunt tamen
 secundum perfectam intelligentiam spiritus,
 ut quod promissum fuit Jacob, Eris dominus frat-
 ris tui, impletum est in Christo ex semine ejus:
 sicut promissiones factæ Abrahæ de possessione
 terræ, et benedictione gentium, et factæ David et
 Sakomoni de regni perpetuitate. Obliquas ergo vo-
 cat hujusmodi rationes frustrandi promissiones,
 quia non fuerunt promissiones directe ad eos rela-
 tæ, qui frustrati videntur, sed ad Christum.

(37) *Cum gigantibus pugnam*. Insidiatus dicitur
 Deus, id est, cepisse consilium in illos, quasi me-
 tueret, ut doceret nos sic, ut quamvis injuria affli-
 ciamur, et simus potentiores, apologiis tamen mu-
 tuis utamur, excusemusque nos apud eos qui in-
 juria nos afficiunt. Ecce, inquit, unus populus, et
 unum est labium omnium, cœperuntque hoc face-
 re, neque desistent a cogitationibus suis, donec eas
 opere compleant. Venite igitur, descendamus,
 et confundamus ibi linguam eorum: id est, nemo que-
 ratur, quod divisionem hanc faciam, quia enim
 non recte usi sunt ὁμοφωνία, id est, uno labio,
 oportet facere ut utantur διαφωνία, id est, diversi-
 tate labii. Sic igitur metum Deus figuravit, ut hoc
 quod dixi, mystice doceret.

(38) *Et concilium illud*. Illa factio personarum,
 quæ scripta est lib. iii: Reg. c. xxii, Dei interro-
 gantis in illo concilio, Quis decipiet Achab regem?
 et spiritus mali stans coram Deo in terra, et res-
 pondentis, Ego decipiam illum, et ero spiritus
 mendax in ore omnium prophetarum ejus, et dixit
 Dominus, Deripies, et prævalebis, egredere, et fac
 ita; illa, inquam, fictio personarum docet mystice
 spiritum fallaciæ uti hominibus impiis et sclera-
 tis tanquam instrumentis, et per eos promittere
 falso victoriam, idque permissu Dei fieri, quia cum
 prohibere possit, non prohibet, quia indignus sit
 custodia et defensione qui decipitur, ut tunc Achab.

edisserens : Oportebat, inquit, ut hoc etiam corporee appareret, si quidem Filius nobiscum corporee ver-
sabitur. Et rursus idem alias : Cum fulgor angelorum et splendor corporee signantur, arbitror symbolum esse puritatis eorum. Ad hæc, divinus Chrysostomus generalius hoc tractans : Et si, inquit, fieri potuit, ut Spiritus sanctus oculis corporis, specie columbæ videretur, non tamen continuo omnino necesse fuit, ut omnibus hoc fieret manifestum, nam et Zacharias multa vidit specie sub sensum cadente, et item Ezechiel, nemo tamen alius eadem cum eis vidit ; et Moyses multa vidit, quæ nullus alius ; et transfigurationem illam quæ in monte facta est, non omnes discipuli ceperunt ; neque visio resurrectionis Christi cum omnibus communicata fuit, idque aperte Lucas declarat, cum ait : *Et dedit eum manifestum fieri testibus præordinais a Deo*¹, et rursus idem Chrysostomus homilia 26, in Evangelium Joannis : Omne illud quod sub sensum cadit substantiam angelorum declarare non potest, sed corpus, quod habet crassitudinem, et triplicem dimensionem. Ex his ergo perspicuum evadit, quod theologia symbolica, quæ in specie sive forma corporea formatur, iis quidem qui digni sunt, notescit ; reliquis vero omnibus in arcano et occulto relinquitur ; quod illis visis alte significatur.

CAPUT IV.

Quod symbolicae theologiæ, quæ in specie sub sensum cadente versatur, proprium est, ut quibusdam divinis et sacris visis informetur.

Magnus Dionysius in primo *De divinis nominibus* capite ait : Atqui theologi non hæc solum divina nomina celebrant, quæ a providentiis in universo (1) aut in parte (2), aut ab iis quæ providentiam capiunt, ducuntur, sed etiam a quibusdam divinis visis (3), quæ aliquando in sacris templis (4), aut forte alibi magistros mysteriorum, vel prophetas illuminarunt, ob multiplicem causam et vim nominant bonitatem divinam, quæ omne nomen, om-

¹ Act. x, 40, 41.

Scholia S. Maximi.

(1) *In universo.* Ut rex, creator, omnipotens, hæc enim nomina sunt divinæ providentiæ in genere.

(2) *In parte.* Ut Deus deorum, Dominus dominorum, rex regum : non enim omnes, sed quidam dicuntur dii, domini, reges.

(3) *Visis.* Sic vocat revelationes Dei in symbolis.

(4) *In templis.* Designat hic Dionysius illud visum apud Isa. c. vi : videturque dicere, vidisse Isaiam in templo illud visum de sedente in solio, et de Seraphinis supra illud. Quæ deinceps hic in Dionysio sequuntur, dicta sunt de visione Ezechielis cap. 1, et de alia cap. x.

(5) *Oculos.* Psal. xxxii : Oculi ejus super pauperem respiciunt.

(6) *Aures.* Jacob. v : Clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.

(7) *Capillos.* Dan. vii : Et capilli capitis ejus quasi lana alba.

(8) *Facies.* Psal. xxxii : Facies Domini super

namque splendorem superat ; formasque ei, figurarumque humanas, aut igneas, aut electri inducunt ; et oculos ejus (5), atque aures (6), capillos (7), facies (8), manus (9), scapulas (10), alas (11), brachia (12), posteriora (13), et pedes (14) laudant tum coronas (15), sedes (16), pocula (17), et crateras (18), et quædam alia ei affingunt, de quibus in symbolica theologia pro virili parte dicemus. Secundo autem capite cælestis Hierarchiæ ait : Quod vero ea quæ signari non possunt, convenienter signis obiecta sint, et quæ figurari nequeunt, figuris ; nemo hoc solum in causa esse dicet, quod proportionem nostram non possimus sine interjecto intermedio ad contemplationes earum rerum quæ sub intelligentiam cadunt, adniti ; opusque sit nobis familiaribus et naturæ nostræ cognatis administris, quæ formas exhibent, quas capere possumus, eorum quæ formari nequeunt, quæque naturam superant, sed etiam quod hoc magis mysticas Scripturas decet, ut arcanis et sacris ænigmatibus obtegantur, et non pateat vulgo aditus ad sacram et occultam divinarum mentium veritatem. Hinc igitur patet omnem theologiam symbolicam habere aliquid effectum, sive illud sit in sermonibus, sive in nominibus, sive etiam in formis sensui subjectis, maxime vero proprium est theologiæ symboliæ, quæ in iis quæ sensu percipiuntur, versatur, formas ex animalibus quæ cernuntur, aut ex eorum partibus effingere et induere, neque solum ex talibus, sed ex coloribus omnis generis, quæ omnia verus ille theologus Dionysius uno verbo divina visa appellavit, distinguens ea a profanis et fortuitis visis.

CAPUT V.

Quod omnis etiam in angelis sacra formatio ad hanc partem symbolicae theologiæ refertur.

Magnus Dionysius secundo capite *Cælestis hierarchiæ* : Ad hæc dicendum est, quibus formis sacris sacre Scripturæ cælestes ordines figurant ; et

D facientes mala.

(9) *Manus.* Job. cap. x : Manus tuæ fecerunt me.

(10) *Scapula.* Psal. xc : Scapulis suis obumbrabit tibi.

(11) *Alæ.* Psal. xvi : Sub umbra alarum tuarum protege me.

(12) *Brachia.* Psal. lxxxviii : Brachium meum confortabit eum.

(13) *Posteriora.* Exod. xxxiii : Posteriora mea videbis.

(14) *Pedes.* Genes. iii : Et audierunt vocem Domini deambulantis in paradiso.

(15) *Coronas.* Psal. lxxv : Benedic coronæ anni benignitatis tuæ.

(16) *Sedes.* Ps. lxxxviii : Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi.

(17) *Calix.* Psal. lxxv : Calix Domini in manu ejus.

(18) *Crateras.* Prov. ix : Miscuit crateram suam, apud LXX.

ad quid unum et simplex (1) per eas formas quæ effinguntur, revocare nos oporteat, ne ipsi etiam more vulgi profane existimemus, cœlestes et divinas mentes multos pedes et multas facies habere, atque ad similitudinem boum, aut ad formam leonum expressas esse, et ad speciem aquilarum adun-
eis rostris formatas, aut ad similitudinem volu-
crum habere pennas instar capillorum, et ne co-
gitemus rotas quasdam igneas super cœlum, et
illas materias Deo ad sedendum accommodatas,
ac quosdam equos variis coloribus, satellites, du-
ces exercitus, et cœtera omnia quæ Scripturæ
sanctæ variis symbolis divine effingunt. Idem in
eodem capite: Quod vero absontæ similitudines
magis mentem nostram erigunt, nemo, ut opinor,
cordatus contradicet, in nobilioribus enim formis
effingendis credibile est errare aliquos, qui existi-
munt esse naturas cœlestes specie quadam aurea,
viros quosdam micantes, fulgore decoros, vestitu
splendido, et igneum vibrantes non lætendo et
quæcumque aliæ ejusmodi formæ sunt, quibus theo-
logia Scripturæ sanctæ cœlestes mentes figuravit,
quod quidem ne iis eveniat, qui nihil altius, quam
illa pulchra et speciosa quæ apparent, mente com-
plexi sunt, Scripturæ sanctæ sapientia, quæ sur-
sum ducendi vim habet, ad dissimilitudines abso-
nate sancte se deficit, non permittens ut sensus
nostri corporis in illis indecoris imaginibus hæ-
rentes acquiescant; quin potius eam partem ani-
mæ, quæ ad alta tendit, ipsa deformitate figura-
rum excitat et stimulat, tanquam non videatur fas
esse et verum, ne iis quidem qui sunt terrenis re-
bus valde affixi, tam absurdis formis similia reve-
ra esse illa supracœlestia et divina quæ in symbo-
lis cum admiratione spectantur. Hinc igitur appa-
ret, quod divina Scripturæ sanctæ scientia non

A solum in natura Dei, qui supra naturam est, divi-
nis visis, sed etiam in angelis, qui figurari non
possunt, formis sacris effictis usa est: ut hinc na-
turam symbolorum perspicere liceat.

CAPUT VI.

*Quot modis signetur symbolica theologia sive sub
aspectum sive sub sensum aurium cadat.*

Gregorius Theologus secundo *De theologia* libro
ait: Quid de Isaia et Ezechiele, qui maximorum
mysteriorum spectator fuit, ac de reliquis prophe-
tis dicere poteris, ex quibus ille quidem Dominum
Sabaoth sedentem in throno gloriæ vidit, et hunc
a Seraphinis sexaligeris stipatum, laudatum, et
obtectum, seque carbone ignis purgatum, et ad
prophetiam instructum; hic vero vehiculum ex
Cherubinis describit, et super eos thronum, et
super thronum firmamentum, et eum qui in firmamento
apparebat, et voces quasdam, et impetus,
et actiones, atque hoc quidem sive erat visum
diurnum solis sanctis aspectabile; sive nocturna
et vera visio; sive informatio futurorum tanquam
præsentium in mente (2), sive alia species arcana
prophetiæ, non possum affirmare; Deus prophe-
tarum novit, et quibus talia contigerunt. Et divi-
nus Chrysostomus in homilia de Eutropio, quando
inventus extra Ecclesiam, abstractus et abreptus
fuit: Nemo enim, inquit, vidit id quod Deus est;
non igitur cum Deus videtur, apparet quod est,
sed quod potest videre is cui apparet, non mutans
substantiam suam, sed aspectum figura informans
pro varietate rerum subjectarum. Sanctus Grego-
rius Nyssenus in eo libro *Contra Eunomiam*, cuius
principium est, *Prima quidem*, sic ait: Etenim in
Jordane post virtutem Spiritus sancti, et rursus
audientibus Judæis, et in transfiguratione, vox su-

Scholia S. Maximi.

(1) *Ad quid, unum et simplex.* Sic vocat vacuum
a materia, ut cum Scriptura tribuit angelo formam
effictam aquilæ, verbi gratia, oportet scire per
hanc formationem aquilæ, quæ non simplicis
naturæ, sed compositæ est, ad quidnam simplex
in angelo intelligendum revocatur, scilicet revo-
camur ad intelligendum esse in angelis aciem
quamdam acutissimam spiritalis et sublimis per-
spicientiæ; atque id quidem necesse est scire,
ne nobis eveniat, quod vulgo, ut existimemus forte
habere angelos pedes, facies, alas et similiter in
aliis formis effictis.

(2) *Atque hoc quidem sive erat visum diurnum solis
sanctis aspectabile, sive nocturna et vera visio:
sive informatio futurorum tanquam præsentium in
mente.* S. Maximus explanans hunc Gregorii lo-
cum: Numeravi, inquit, hoc loco nobis beatus
Gregorius species prophetiæ, ego vero nihil interim
affirmans, conjectura ducor diurnum visum vo-
casse visionem et auditionem rerum et sermonum,
quæ sancti neminem videndo, et neminem audi-
endo, tanquam per usum spiritu videbant et
adiebant; non enim fas est dicere, oportere om-
nino in divinis ad informationem imaginationis
præsens esse id in quod cadit imaginatio, sed
admirabiliter, et supra naturam, ac nullo præ-

sente, et vocibus sub sensum cadentibus non for-
matis pulsu aeris, eam partem qua imaginamur,
operari; ita ut vere audiat et videat, qui divina
docetur, nec enim creditur divinum esse, in quo
nihil amplius est, quam quod in naturæ ordine
cernitur. Sic enim nos, cum nocte per somnum
imaginamur, sæpe videmus et audimus, cum
nemo est qui loquatur aut videatur; multo ma-
gis hoc sanctis experrectis et vigilantibus vere
eveniet, Deo operante in ipsis vigilantibus secundum
gratiam admirabilem, quod in nobis lege naturæ
fieri consuevit. Nocturnam et veram visionem
existimo eum vocare aut intelligentiam perfectam
rerum futurarum, quæ in anima per somnum fit,
ut in Joseph et Daniele; aut visionem rerum divi-
narum cadentem sub aspectum oculorum propter
summam passionis vacuitatem ex multa puritate
proficiscentem. Informationem vero futurorum
tanquam præsentium in mente arbitror eum xat.
ἐμφαντικῶς dicere figuras futurorum sanctis ostensas
simplici modo tanquam in imagine secundum
simplicem et non dividuam notionem mentis. Hæc
ego ausus sum, ait sanctus Maximus, ex conjectura
dicere nullam gratiam experiendi hæc adeptus,
ob eam tantum causam, quod tu jussisti.

perne edita est, quæ homines doceret, ne illud solum esse existimarent, quod apparebat; sed crederent esse etiam verum Filium Dei dilectum. Talis vox, ut audientes perciperent, formata est a Deo in corpore aëreo, ut facere consueverunt qui loquuntur; sic Deus qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire³, ad salutem eorum qui audierunt, sermonem in aere articulate impressit, sicut Dominus dixit Judæis, qui putabant tonitruum esse factum, quia sonus in aere confectus fuerat: *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos*⁴. Ex his patet, quot modis in prophetis et aliis beatis theologia symbolica declaratur nominatim quidem tripliciter (1), arcane vero et occulte etiam aliter, et ut Deus prophetarum scire potest.

CAPUT VII.

Quo hanc symbolica theologia, ii in quos cecidit, visum et visionem appellaverunt.

Magnus ille spectator Dei Moyses: *Transiens, inquit, videbo visum hoc ingens, quare rubus ardet, et non comburitur*⁵; et visio quam vidit Isaias: *Et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum*⁶; et, *Juvenes vestri visiones videbunt*⁷; et infinita alia hujusmodi in veteri Scriptura. In primis vero Salvator noster de sua in monte Thabor theophania, id est, Dei apparitione: *Nemini, inquit, dixeritis visionem hanc*⁸, et divinus Dionysius, cap. 13, *Cælestis hierarch.* ait visionem illam ostensam esse Isaïæ theologo per unum ex iis angelis sanctis, qui nobis præsent. Ex quibus fit manifestum, quod quæcunque sacra visa divinis symbolis formata prophetæ sensu visus perceperunt, verbo sibi cognato visiones nominaverunt, vocabulo visionis alioqui communi rebus ipsis quas videbant, tanquam proprio imposito.

¹ I Tim. II, 4. ² Joñ. XII, 30. ³ Exod. II, 5. ⁴ Osee XII, 10. ⁵ Joel. II, 28. ⁶ Matth. XVII, 9.

Scholia.

(1) *Tripliciter.* Scilicet aut formatione rei cadentis sub sensum visus, aut sub sensum aurium, aut translatione verbi significantis aliquid spirituale, ut ebrietas Dei, et somnus, etc.

(1*) *Occultum Dei.* Quatenus hoc cognosci potest per ea quæ facta sunt, quia angeli in primis præceteris naturæ Deum participant, quia ut ait sanctus Maximus, eorum substantiæ sunt *νοῦς ζῶν* id est, mens vivens, idcirco in primis per se ipsos a Deo creatos occultum Dei manifestant, quod scilicet est ens, quod vita, quod mens, tametsi supra hæc est illud occultum Dei, supra etiam quam ut comparari possit.

(2) *Lex.* Galat. III: Lex ordinata per angelos in manu mediatoris; et Act. VII: Qui accepistis legem in dispositione angelorum.

(3) *Ante legem.* Ut Abraham, et Manoe, et reliquos.

(4) *Post legem.* Ut Joseph, et Petrum et alios deinceps ad voluntatem, Dei faciendam adduxerunt angeli. Matth. II, Act. II.

(5) *Quod agendum erat.* Ut in Jesu Nave, et Geodeo, et aliis.

(6) *Ab errore abducentes.* Ut in Cornelio, Act. II,

Hujusmodi est in Deo vocabulum processionis (a).

CAPUT VIII.

Quod hæc visiones et Theophaniæ, id est, Dei apparitiones, non aliter quam intermediis virtutes cælestes informatæ sunt.

Magnus Dionysius quarto capite Cælestis hierarchiæ: Hi igitur, inquit, sunt qui in primis et multipliciter occultum Dei (1*) manifestant, quæ obrem cætera omnia vocabulo angelorum egregie signati sunt, quia ipsi primum a Deo illuminantur, et per ipsos nobis nostræ revelationes transmittuntur, sic igitur lex (2), ut divinus sermo testatur, per angelos nobis data est: et illos celebres ante legem (3) et post legem (4) patres nostros angeli ad Deum adducebant, aut quod agendum erat (5) exponentes, et ab errore (6) et vita profana ad rectam viam veritatis traducentes; aut manifestantes sacros ordines (7), aut mysteriorum quæ supra mundum sunt, (8) abditas visiones, aut divinas quasdam prædictiones (9) tanquam nuntii et ministri explanantes. Si quis vero dicat, quibusdam sanctis, nullo interjecto medio Deum ex se apparuisse, discat etiam hoc ex sapientia sacrarum Scripturarum ipsum illud, quod Dei est occultum (10), neminem vidisse, neque visurum esse; sed apparuisse sanctis Deum ostendentem se, ut eum decebat, per visa quædam sacra, et iis qui ea videbant, congruentia. Sermo autem divinus omni sapientia plenus visum illud, quod divinam similitudinem in illo ipso visu figuratam ostendebat, ut figuratur, quod figurari non potest, quia adducit eos qui vident, ad Deum, merito inde Theophaniam, id est, apparitionem Dei vocat, utpote quæ divinam illuminationem videntibus immittat, et aliquid de divinis eos sacre doceat. His divinis

(2) Vocabulum processionis alioqui commune, factum tamen est proprium Spiritus sancti.

vis præclari illi patres nostri ministerio angelorum initiabantur. Imo magnus quoque Athanasius ait (a): Induunt figuras angeli ad quemcumque usum Dominus Deus velit; atque ad eum modum iis qui digni sunt, apparent, et divina illis mysteria aperiant. Ex his perspici potest, visionem, similitudinem, et Dei apparitionem idem repræsentare; huc etiam accedit, quod per intermedios angelos indutus figuris ad Dei nutum hujusmodi similitudines formantur.

CAPUT IX.

Quod ipse Dominus noster Jesus Christus, quatenus est Deus homo, non refugit ab oratione Deum decente a se constituto.

Magnus Dionysius, cap. quarto *Cælestis hierarchiæ* ait: Video autem angelis primum, divinum humanitatis Jesu mysterium apertum fuisse, per eos postea nobis gratiam cognitionis transmissam esse. Sic igitur divinus Gabriel Zachariam quidem pontificem docuit, filium quem præter spem divina gratia generaturus erat, futurum esse prophetam ejus qui ostendendus erat in virili (1) divina operatione ad salutem mundi, ut bonitatem ejus decebat. Mariam vero docuit mysterium formationis Dei (2) in ea mirabiliter supra quam dici potest, a Deo operandum; alius angelus Joseph erudit, quomodo quæ Deus David progenitori Christi promississet, vere effecta essent; alius angelus pastoribus tanquam in solitudine, recessu et quiete purgatis evangelizavit, et cum eo multitufo cælestis exercitus illam valde celebrem, et a multis cantatum laudationem iis qui in terra erant, tradidit. Ascendam præterea ad celsissimas in Scripturis sanctis apparationes Dei. Video enim ipsum Jesum qui est naturarum supra quam cælestium supra naturam auctor, qui ad nostram naturam humanam immutabilis venit, non refugere a conservatione ordinis qui homini congruit, et ab ipso ordinatus et electus est, quin potius et obedienter se submittit formis a Deo Patre per angelos effectis, et per eosdem intermedios nuntiatur sancto Joseph illi a Deo Patre provisus filii in Ægyptum secessus: et

• Hebr. 11, 7.

A inde rursus in Judæam reditus. Videmus etiam fuisse per angelos (4) paternis legibus subjectum, prætermitto enim ut dicam tibi tanquam gnaro ea quæ sunt nobis a sancto scilicet Luca apostolicis traditionibus (5) reserata de angelo Jesum confortante, quin etiam hujus magister, et totius orbis lumen ait. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens: *Quid est homo quod memor es ejus? Minuisti eum paulo ninus ab angelis, gloria et honore coronasti eum, omnia subiecisti sub pedibus. In eo enim quod subjecit omnia, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem nondum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum per passionem mortis gloria et honore coronatum* *. Ex his igitur constat, si Dominus noster Jesus Christus per passionem mortis paulo infra angelos minor factus est, et eum videmus per angelos paternis legibus subjectum, neque declinare a conservando ordine hominem decente, quem ipse constituit et amplexus est, præbuisseque se obediendum iis formis, quas Deus Pater per angelos effectit, manifestumque est de omnibus mysteriis Christi angelos prius eruditos fuisse: deinceps per eos gratiam cognitionis ad nos devenisse: quomodo aliquis quandiu humanam vitam degit, licet valentissimus Theologus sit, superbe rennat, quin in ipso etiam, quatenus homo sit, ab angelis formæ signentur? erudiatque is de divinis, et divine ut consentaneum est, afficiatur: restat igitur fieri non posse, ut quis hanc partem theologiæ symbolicæ et arcanæ doceatur nisi per angelos formis per angelos factis ad hujusmodi visiones adducatur.

CAPUT X.

Quod omnino oportet ad altiores notiones ex utraque parte symbolicæ theologiæ adduci, sive similitudinibus per angelos formatis, sive verbis quatenus primo aspectu apparet, absontis illis quidem et dissentaneis.

Magnus Dionysius in epist. ad Titum: Ne existimemus, inquit, signa formarum apparentium sua tantum causa et ratione effecta esse (6), sed potius

Scholia.

(1) *In divina virili.* Incarnationem Verbi significat, quia Deus in carne humana opera divina operabatur. Itaque dicendo virilem, perfectum hominem fuisse docet; dicendo divinam, simul perfectum Deum.

(2) *Formationis Dei.* Dicitur formatum esse Deum in utero Virginis et matris, sicut illud dictum est: Verbum caro factum est.

(3) *Non refugit.* Id est, non reputavit indignum, si cum esset Dominus angelorum, obediret tamen illis; per angelos enim nuntiata est Joseph fuga in Ægyptum, et inde reditus. Sic itaque dixit hic Dionysius, non refugit, sicut dixit Paulus in Epist. ad Phil. pp. c. 2: Qui cum in forma Dei esset, id est, verus Deus, non rapinam arbitratus est, hoc est non reputavit indignum, si cum esset alicui æqualis Deo

(a) Athanasius in questionibus ad Antiochum.

natura, et non falso sibi vindicans divinitatem sicut qui alienum rapit, *fieret tamen homo.*

(4) *Angelos.* Quia factus est Christus sub lege, sicut Apost. ait (*Galat. iii, iv*), et lex data est per angelos, ideo dicitur Christus factus sub lege per angelos.

(5) *Traditionibus.* Significat Dionysius sibi et Timotheo traditum fuisse hoc mysterium de angelo confortante a Paulo ἀγγέλως, id est, sine scripto; quod quidem postea a Luca scriptum est in Evangelio quod Paulus prædicabat, et ex Paulo didicerat. Si quis vero querat hic, quid opus erat angelo confortante, ubi divinitas aderat, docet sanctus Maximus respondendum esse, multa miracula Deum per angelos operari, idque universam Scripturam testari.

(6) *Propter se effecta esse.* Id est, ut sic intelligatur, ut extrinsecus secundum litteram nudam

integumenta esse scientiæ arcanæ, et vulgo hominum occultæ, ut ea quæ sanctissima sunt, non sint profanis facilia ad intelligendum, sed tantum vere studiosis sanctitatis aperiantur, utpote expeditis ab omni puerili cogitatione in sacris symbolis, et qui acie mentis, et ingenii facultate ad contemplandum idonea, veritatem simplicem et supra naturam symbolorum collocatam assequi possint. Et rursus idem cap. 2 *De cœlesti hierarchia*: Sic, inquit, omnes divina sapientia eruditi, et divini afflatus ministri et interpretes Sancta sanctorum a profanis et ab iis qui initiati non sunt, pure separant, et formas efficias dissimiles celebrant, ut neque divina a profanis facile percipi queant; neque qui studio spectandi sacras istas imagines inclusas tenentur, in illis extrinsecus figuris et signis tanquam in veris hæreant. Imo et magnus Basilius: Qui, inquit, ad celsiores notiones ex verbis non ascendit, sed in ipsis delineationibus corporum verborum compositione factis residet, audiet ex Moysè, Deum esse ignem; et a Daniele sapiente ad alias opiniones detorquebitur; ita fiet ut non solum falsas cogitationes, sed inter se pugnantes ex ipsis rebus colligat. Ex his patet non oportere hære in symbolice effictis formis, quomocunque effingantur, sive in specie sub sensum cadente, sive in vocabulis quæ videntur habere multum absoni et absurdi;

A sed potius omni studio ad sublimiores cogitationes recurrere. Ut igitur simplici et distincta repetitione exponam capita quæ tractavi, ostensum est in primo capite, tanquam in genere quodam, simpliciter theologiam in duas species distributam esse, in quarum altera, quæ est theologiæ symbolicæ, proxime explicatum necessario est, quæ et quot sint quæ in ea aperiantur et declarantur, deinde sequatur statim, ut qualia ista essent, expediretur, nempe corporea et sub sensum cadentia, postea, quid horum proprium sit, deinceps non solum quæ de Deo sunt, istiusmodi formis et imaginibus instructa esse, sed etiam quæ de angelis: proximum erat, quot modis ista symbolica percipiuntur et apparent, deinde, quo vocabulo ista sunt tecta, et involute appellata, ad hæc, quibus intermediis ista geruntur, deinde ostensum est non posse hæc aliter fieri nisi per intermedios, per angelos scilicet, postremo non esse hærendum in huiusmodi typis, sive in solis verbis sint efficti, sive in formis et imaginibus, nihil igitur hic deest, quin sint hæc absoluta. Consentaneæ vero huiusmodi theologiæ arcana nobis et mystica dicitur, quia non sinit nos in visis sistere, sed ulterius progredi cogit eos qui pennas, quibus in sublime serantur, a natura acceperunt.

SECUNDA DECAS. — DE THEOLOGIA DEMONSTRATIVA.

CAPUT I.

Quod duplex sit theologia demonstrativa.

Magnus Dionysius secundo capite *Cœlestis hierarchiæ*: Duo, inquit (1), modi sunt sacræ nominationis Dei: alter quidem, ut consentaneum apparet, per similes imagines ac signa sacra tenens; alter vero per dissimiles formas in speciem absonam et dissentaneam effictus, ac traditiones quidem mysticæ Scripturarum Deum enuntiantium, venerandam ejus qui supra substantiam est, et *θεαρχία* (2), id est, Deus deorum, beatitudinem interdum tanquam mentem et Verbum et substantiam (3) laudant, cum

C ratiocinationem (4) quæ Deum decet, et sapientiam ejus declarant, et talem ac tantum esse, qui sit vera causa substantiæ rerum; et tanquam lumen eam effingunt, ac vitam vocant, cum alioqui huiusmodi formæ in Scriptura sacra effictæ, honestæ quidem et graves sint, et quæ formas terrenas excellere quodammodo videantur; sint tamen infra similitudinem Dei cum ipsa veritate; est enim supra omnem causam, et vitam; cum nullum quidem lumen possit Deum exprimere; omne autem verbum et mens ab ipsa Dei similitudine infinito intervallo distent; quandoque vero dissimilibus (5) declara-

Scholia S. Maximi.

apparet, non enim sic accipienda sunt, sed potius secundum sensus, quos symbola intus habent alte reconditos.

(1) *Duo*, inquit, *modi*. Quod duobus modis laudatur Deus, aut tanquam similis omnibus (omnia enim in ipso consistunt) aut tanquam dissimilis (nihil est enim eorum quæ sunt), exponit deinde Dionysius, quomodo formantur isti modi nominandi tum per similia, ut cum dicitur Deus in Scriptura Verbum, et mens; ut illud: Quis cognovit sensum, sive mentem Domini? (*Rom. 11*), et istud in prophetis frequens: Et factum est verbum Domini ad me.

(2) *θεαρχία*. Cum Dionysius Deum vocat *θεαρχίαν*, ab eo nominat quod est potissimum Dei donum, facere scilicet angelos et sanctos homines, quoad fieri potest, deos quosdam, sicut scriptum est: Ego dixi, Dii estis (*Psal. LXXXI*), et illud: Deus deorum in Sion (*Psal. LXXXII*). *Θεαρχίαν* itaque dicit,

quasi *θεῶν ἀρχόντα*; dicamus nos Deum deorum, ut David dicit.

(3) *Substantiam laudant*. Ut cum dicit Scriptura in Exodo (cap. 11): Ego sum qui sum; et: Qui est, misit me; et illud in Psal. CIV: Tu autem idem ipse es, ἀπὸ γὰρ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὄντος ἡ οὐσία καὶ τὸ παράγωγον οὐσίας ἢ ὑπαρχῆς, dicamus nos more nostro, ab esse enim et ente ducitur essentia, quæ est existentia, hoc est, existens substantia, accidens enim non est ὑπαρχῆς; sed ἐνὺπαρχῆς; id est, non est existentia, sed in existentia.

(4) *Ratiocinationem*. Non sic dicit, quod velit significare esse Deum rationalem, tanquam participem rationis, qui est totus ipsa per se subsistens ratio.

(5) *Quandoque vero dissimilibus*. Dissimilia vocat, quia quæ neganter de Deo dicuntur, non quid sit, sed quid non sit, declarant.

tionibus ab ipsis illis Scripturis sanctis divine laudatur, cum inaspectabilem eum vocant, et infinitum, et qui capi non possit; et similiter in aliis, unde non quid est, sed quid non est, significatur. Ex his efficitur duplicem esse theologiam demonstrativam, unam quæ affirmanter et ex effectis inducitur; alteram quæ neganter et privative: et illa quidem ex similibus formis efficitur, hæc ex dissimilibus; hoc tamen in affirmativa theologia cernitur, ipsam etiam per formas fictas in Scriptura sacra progredi, honestius tamen quam per ea quæ symbolice dicta sunt in utroque genere (1) formationum, quas patres vocaverunt *προσώλους*, nos dicimus terrenas, quatenus etsi altera pars theologiæ, scilicet symbolicæ, in verbis translatis et alambicatis pergit, multum tamen absoni et dissentanei in eis apparet. Quomodo enim cogitabit, qui in Deo crapulam audiat, et pœnitentiam, et juramenta, et imprecationes, et alia ejusmodi?

CAPUT II.

Quod theologia demonstrativa, quæ videtur esse sine integumento, per typos nobis effectos procedit.

Magnus Dionysius, in Epist. ad Titum: Quod, inquit, hujusmodi integumenta cognata naturæ nostræ sunt, declarant etiam qui audita aperta theologia (2) sine involucris, effingunt in se typum quemdam, qui eos ad intelligentiam ejus theologiæ quam dixi, adducat: et ipsius quoque mundi (3) qui cernitur fabrica invisibilibus Dei obducta est, sicut Paulus, et ipsa Veritas (4) testatur. Alter vero Dio-

Scholia.

(1) *In utroque genere.* Id est, in formatione figurattonis sub sensum cadentis, et in formatione translationis cadentis sub intelligentiam.

(2) *Qui audita aperta theologia.* Exemplum sit quod scriptum est in Jerem. c. xiii, de iis quæ aperte dixit, Dominus sine ullo typo aut integumento, quomodo populum Israel sibi adjunxisset, et quomodo propter peccata esset puniendus, at de lumbardi, in quo tanquam in typo efflato voluit, ut Jeremias (cap. xiii) supplicium de populo Israel sumendum. Et eam cum illo populo conjunctionem magis adhuc intelligeret, meliusque aliis exponeret. Et dixit Dominus ad me: Surge, et vade ad Euphratem, et tolle inde lumbare, quod præcepi tibi ut absconderes illud ibi. Et abiit ad Euphratem, et fodit, et tuli lumbare de loco ubi absconderam illud; et ecce comperuerat lumbare, ita ut nulli usui aptum esset. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus: Sic putrescere faciam superbiam Juda, et superbiam Jerusalem multam. Et paulo post: Et erunt sicut lumbare istud, quod nulli usui aptum est. Sicut enim adhaeret lumbare ad lombos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, et omnem domum Juda, dicit Dominus, ut essent mihi in populum, et in nomen, et in laudem et in gloriam, et non audierunt, et quæ sequuntur. Frequentia sunt hujusmodi exempla in prophetis de aperta theologia, et de typis sive symbolis ad eam adhibitis, ipsius

(3) *Mundi qui cernitur.* Fabrica mundi quodammodo vicem symbolorum tenet, ut notavit sanctus Maximus.

(a) Dionysius Alexandrinus scholia etiam in Dionysium Areopagitam scripsit.

nysius (a) hæc edisserens ait, eos qui apertam theologiam, et velis nullam audierunt, typos (5) cogitatione sua formare, qui ad intelligentiam auditores adjuvent. Ex his igitur manifestum efficitur quod antea dictum est, typos esse et imagines ea etiam quæ aperte nobis et sine velis obtentis in Scriptura sancta Deo dicuntur, quamvis demonstrative dicantur affirmando.

CAPUT III.

Quod per omnem theologiam ratio speculi et ænigmatum progreditur.

Admirandus et magnus Apostolus ait (1): Videmus nunc per speculum in ænigmate. Et rursus: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Et iterum: Per fidem ambulamus, et non per speciem. Hoc præclarus auctor Basilius cum perspectum haberet: Illud, inquit (b), facie ad faciem, et perfecte cognoscere in futuro sæculo dignis reddendum esse promissum est; nunc vero, sit licet Paulus, licet Petrus, videt quidem veram quæ videt, et non fallitur, per speculum tamen videt et in ænigmate, illud autem quod ex parte est, nunc grato animo, accipiens, quod perfectum est, in futuro perspicue exspectat. Item cum eo Gregorius Theologus (c): Quocirca, inquit, omnem cognitionem Paulus quæ in terra de Deo habetur, nihil supra quam specula et ænigmata esse ponit, utpote in minutis imaginibus veritatis locatam. Et iterum idem in oratione de constituendis episcopis: Ecquis est,

(4) *Veritas testatur.* Christum dicit, qui in Evangelio multa, quæ ad theologiam apertam et demonstrantem pertinent, per symbola et parabolas loquebatur, unde Nicolemo dixit, ut Pachimerus Dionysii paraphrastes observavit: Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixerò vobis cœlestia, credetis? ut perinde sit hoc, ut mihi quidem videtur, ac si diceret: Si cœlestia et divina dixi vobis per symbola corporea, et naturæ vestræ cognata et familiaria, et non creditis, ut credendo intelligatis; quomodo si dixerò vobis cœlestia absque istis imaginibus vobis notis, credetis? Docuerat enim Dominus Nicodemum exemplo venti de operatione occulta et spiritali creaturam ex aqua et Spiritu sancto regenerante, ubi vocem tantum auimus: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; sed quomodo operetur, aut unde incipiat, et ubi desinat, nescimus; ut in vento, qui est, ut ait item Dionysius, in cap. 15 *Cœlestis Hierar.*, imago et typus divinæ operationis propter proprietates venti quas ibidem Dionysius notavit, ubi etiam locum Evangelii citat: Spiritus ubi vult spirat.

(5) *Typos.* Ut Denm esse trinum et unum, ad apertam et demonstrantem theologiam pertinet, quam tamen ut facilius auditores et lectores credant, et credendo intelligant, ex antiquis patribus alii typos et imagines effingunt trium lampadarum, et unius flammæ, alii solis, radii et luminis, alii rosæ, floris, et odoris, aut radicis, rami, et fructus, aut digiti, manus, et brachii, et similia.

(b) In oratione de confessione fidei.

(c) Gregorius lib. 2, de theologia.

inquit, qui in tam sublime potest ferri, ut Paulum A
æquet? et tamen videre se dicit per ænigma, et for-
tempus cum facie ad faciem videbit. Et rursus in
eadem oratione: Quomodo, inquit, sensus in eodem
manet, et id quod foris est, attrahit? quomodo mens
in te manet, et in alia mente verbum gignit? quo-
modo verbo notio datur? Si nihil horum intelligentia
comprehensum habes, homo, comprehendes autem
forte aliquando, cum recipies quod perfectum
est: Videbo, inquit, *cælos opera digitorum tuorum* ¹⁰,
ut suspicemur, quæ nunc videntur, non esse ipsam
veritatem, sed simulacra veritatis, quomodo
Deum, id quod est, et quantus est, nosse te existi-
mas? Ad hæc, magnus Dionysius in Epist. ad Titum:
Atqui nec in sanctissimis mysteriis sancti magistri
Evangelicæ aut Mosaicæ disciplinæ a symbolis, in quibus
Deus repræsentabatur, abstinuerunt, quin potius
videmus angelos omni sanctitate plenos per ænigmata
res divinas mystice promere (1), et Jesum parabolis
de divinis loqui, ac deifica et a Deo facta sacramenta
per typos panis et vini tradere. Par enim erat, ut non
solum sancta sanctorum servata essent, ne ea vulgus
hominum pollueret; sed ut ipsa vita humana, quæ
incorporea simul et corporea est, lumen divinæ cognitionis
convenienter sibi caperet; et eam partem animæ,
quæ a patiendi extrinsecus necessitate libera (2)
est, id est mentem, contemplandis simplicibus, et
intra imagines Deum repræsentantes, abditis et alte
reconditis destinaret et attribueret; illam vero
partem animæ, quæ necessitati patiendi vim externam
subjecta est, ut naturæ ejus convenit aptaret, et in
divinissimas res per typica symbola eis artificiose
obducta protenderet. Præterea sanctus Maximus in
theologicis (a): Dominus, inquit, quandoque peregrinatur,
quandoque nobiscum versatur: peregrinatur in ratione
contemplandi facie ad faciem; versatur nobiscum in
ratione contemplandi in speculo et in ænigmate. Ac idem
præterea in centuria tertia de charitate: Per fidem, inquit,
ambulamus, non per speciem; et in speculis cognitionem
habemus atque in ænigmate, Idcirco multo studio nobis
in ea re opus est, ut diuturna exercitatione et
commentatione habitum contemplationum valde
confirmatum comparemus. Ex his liquet, quod anima
nostra de omni theologia convenienter naturæ suæ
tractat, ex sibi cognatis et partibilibus, id est
corporeis, typos et notiones exprimensive ista ex
formationibus materialis exprimat, sive sine
integumento ex iis solum quæ in mundo sita
sunt, ubi ea quæ pulchra nunc videmus, non
sunt ipsa veritas, sed veritatis simulacra. Consen-

¹⁰ Psal. viii, 5. ¹¹ I Cor. xiii, 12.

tanee igitur omnis theologia cognitio hujus utriusque
partis non transit specula et ænigmata, hoc autem
est hujus cognitionis partibile et imperfectum;
idcirco cum venerit quod perfectum est, id quod
huic ex parte est, et illud quod est in ea partibile,
evacuabitur; videbimusque facie ad faciem ¹¹, id
est, impartibilia impartibiliter, et immateriata im-
materiate.

CAPUT IV.

Quod fieri non potest, ut qui corpore præditi sunt, sine corporeis de Deo philosophari possint.

Gregorius theologus, in secundo de theologia libro:
Ut est, inquit, impossibile ei etiam qui valde festinat,
umbram suam transire (tantum enim semper umbra
anticipat, quantum antevertitur) aut sicut fieri non
potest, ut extra aquam piscis nate, sic non potest fieri,
ut qui in corpore sunt, absque corporeis, cum iis quæ
Intelligentia complectantur, omnino sint: semper enim
aliquid de nostris rebus intercedit, quamvis se mens
ab iis quæ cernuntur, maxime avocet, et sola secum
collecta, cognata et inaspectabilia intelligentia
assequi nitatur. Item adhuc in eadem oratione: Perorabimus
hic, usque ad materiam, et ea quæ sub aspectum
cadunt, pro-
vecti? An vero quia scit Scriptura fuisse tabernaculum
Moysis imaginem universi mundi, qui ex iis quæ cerni,
et quæ non cerni possunt, constat, primo velo detracto,
et sensum prætervecti, in Sancta sanctorum introibimus,
id est, ad naturam intelligibilem et cælestem? At nec
hanc quidem incorporee videre possumus, quæ cum
alioqui incorporea sit, ignis tamen et spiritus vocatur.
Et paulo ante: Nonne spiritus, et ignis, et lumen
nomina sunt naturæ divinæ? quid igitur? An spiritum
sine agitatione et flatu fuso intelligas? an ignem
extra materiam, et non ferrisursum, neque proprium
colorem et figuram habere? an lumen non cum aere
commistum, et solutum ab eo qui cum veluti generat
et illuminat? Et rursus paulo infra: An, inquit,
opus est, ut nos ab istis advocati, ipsam divinitatem
ex istis, quoad fieri potest, videamus privata
quadam cogitatione ex conjecturis collecta? Sanctus
Maximus (b): Omnis, inquit, sæculi hujus cognitio,
etiam quæ valde alta et sublimis est, si cum
cognitione futuri sæculi conferatur, rudis est,
et veluti figuræ viventis imago, quæ non erit
postea, ostensa jam vera vita, et cognitione. Scientiæ
enim, inquit, cessabunt, et prophetiæ evacuabuntur.
Recte igitur magnus Basilius de Deo philosophatus
est: Si quid eorum quæ supra hunc mundum, qui
cernitur, sunt, intelligentia comprehenderis, infra
divinum spiritum est. Imo summus Theologus

Scholia.

(f) Ut fuit Angelus qui Jesum filium Josedec de Christo docuit in ænigmate, Zachar. iii, et Gabriel, qui Danielen, c. ix.

(a) In secunda centuria theologia cap. 57.

(b) Centuria 2, c. 47.

Dionysius (a) : Quia inquit, non potest mens nostra ad illam incorpoream cœlestium ordinum imitationem ac contemplationem protendere aciem suam, nisi corporeo adminiculo sibi apto utatur. Et rursus item : Non potest, inquit, aliter fieri, ut radius divinæ cognitionis nobis illuceat, nisi variis velis saceris anagogice oblectus, et convenienter naturæ nostræ divina providentia adornatus. Quo in loco ait divinus Maximus : Sine typis et symbolis non possumus, dum in corpore sumus, aspicere incorporea et materiæ expertia. Hinc perspicitur, si mens nostra non potest per se ne angelos quidem imitari et contemplari, nec ad ista adniti, nisi adjumento materiato et sub sensum cadente sibi convenienti utatur, nulla ratione et via fieri posse, ut intelligentiam Dei sine materia et corpore assequatur ; idcirco impossibile est, eos qui vitam in corpore degunt, sine corporeis ad contemplationem Dei ascendere. Quod si nos per inane ad ea quæ supra sæculum sunt, evagantes, ut assolet, quid tandem etiam ante ista erat, investigemus, neque sic abducemus nos ab iis quæ corpora sunt, et animæ vicina et cognata, quæ quidem immensa ratione inferiora sunt quam spiritus Dei, qui supra naturam omnem est.

CAPUT V.

Quod neque totam et integram de Deo cogitationem habere in hoc sæculo possumus, aut per eam de Deo plene philosophari, neque per aliam quamlibet a nobis informatam notionem.

Gregorius Theologus, in secunda oratione de theologia: Justificatus, inquit, est ex fide magnus patriarcha Abraham ; et sacrificat sacrificium novum et inauditum, ac illius magni sacrificii imaginem. Deum vero non ut Deum vidit, sed ei tanquam hominem appositus ; et laudatus est, quod tantum venerationis adhibuit, quantum intelligentiam comprehendit. Ibidem cum de Jacob meminisset : Et luctatur, inquit, cum Deo tanquam cum homine, quærunque ista est Dei cum homine lucta, fortassis humanæ virtutis cum divina comparatio. Rursus in eodem loco : Quomodo Manoem judicem prius, et Petrum discipulum postea, non es miratus ? illum quidem, quia nec aspectum Dei typo et imagine informari passus est ; unde illud : *Periimus*, inquit, *et exor, vidimus Deum*¹², tanquam non possint homines imaginem Dei in sensus notione effictam et informatam capere, nedum naturam ejus ; hunc vero, quia Christum quem carnebat, in naviculam non recipiebat, et ob eam causam eum dimittebat. Et rursus in eadem oratione : Nec de ipsa creatura perfecta perspicentia est, siquidem credendum est hujus etiam umbras solum esse habere, cum audias : *Videbo caelos opera digitorum tuorum lunam et stel-*

*las*¹³, et (c) firmitatem in ipsis fixam, quasi non cernas nunc, cernes autem suo tempore. Et Gregorius Nyssenus : Quomodo, inquit, reperitur, quem nihil eorum quæ notescunt, declarat ? non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locus, non conjectura, non similitudo, non proportio ; quin potius semper est extra omnem viam comprehendendi. Idem iterum. Hæc, inquit, est notionis ejus maxime propria nota, naturam ejus esse supra omnem notam notionis designatricem. Et summus theologus Dionysius (c) : Illam igitur divinam supra quam substantiam quodcumque est illa supra quam essentia bonitatis, quæ supra bonitatem est, neque tanquam rationem aut potentiam neque, tanquam mentem, aut substantiam, aut vitam laudibus celebrare fas est, ulli, qui veritatis, quæ supra omnem veritatem est sit studiosus, quin imo laudare eam oportet tanquam ab omni habitu, motu, vita, imaginatio re, opinione, nomine, sermone, cogitatione, intelligentia, substantia, statu, fundatione, unione, fine, immensitate, denique ab omnibus quæcumque sunt, superlate abstractam. Hinc efficitur manifestum, quod neque notione typis et imaginibus informatam, aut alia qualibet cogitatione Deum comprehendere, et de eo philosophari possumus ; quin potius extra hæc omnia est ; quoniam omnis phantasia, id est, cogitatio, triplicem usum habet (c) : una figurat ea quæ sensibus percipiuntur, imprimens memoriæ quæcumque ex sensibus assumpta sunt, quæ singulas imagines ordine, ut ita dicam, et articulate disponit et distinguit ; quam vocant sanam phantasia, et magnæ naturæ sætum : altera imprimit obscura quædam vestigia, quæ non sunt cogitata illa, ulla ex parte manere ; sed confusas imagines, et aliter alio tempore commutatas promiscue objicit, et prius fere quam cogitatione ficta sint, ab illis ipsis excidit, et omni fructu et utilitate caret, qualis est inaniū somniorum in quiete cogitatio, et eorum quæ temere et fortuito cogitatione finguntur ; tertia est in iis quæ agenda sunt, sine recta ratione progrediens, qua id quod non est, tanquam sit, cogitatur, quæ lætatur quibus dolendum erat, et dolet quibus lætandum ; et quod sibi persuaserit, non poterit ei dissuadere ; adamat autem et amplectitur quæ cogitatione depingit, eum leges quasdam divinitus sibi informatas, contenditque, ut quæ clarissima et ante oculos posita sunt, si fieri possit, ad errorem suum pervertat. In hujusmodi cogitationem qui incidunt, insanabiles fiunt ; qui si potentes sint, in perniciem civitatum imminunt ; si infirmi, et non valentes opibus, non desistent, quin quantum in se erit, eas perdant. De his

¹² Judic. xlii, 23. ¹³ Psal. viii, 4.

(a) In oratione de confessione fidei. Cap. I. *Cœlestis hierarchie.*

(b) Interpretatio est verborum quæ sequuntur : *Quæ tu fundasti.*

(c) Cap. I. *de divin. nom.*

(d) Hæc de triplici phantasia ex Sch. S. Maximi in c. I. Dionysii *de divinis nominibus*, sed copiosius, et explanatius hic.

duabus cogitationibus ad cogitandum de Deo ne meminisse quidem oportet; illam autem primam alioqui laudabilem, existimandum est ipsam etiam tam longe abesse ut par sit ad informandum notionem Dei, ut propter infinitam distantiam conferri cum ea non possit.

CAPUT VI.

Quod Deus neque ex representatione (1) naturaliter cognoscitur, nec est quidquam ex intelligentibus, aut intellectis, ut ex substantia eius liceat de eo philosophari.

Divinus Maximus primo capite ex theologicis (a). Unus, inquit, Deus, sine principio, incomprehensibilis, totam vim, ut sit, habens per totum, notionem quando et quomodo sit, penitus repellens, utpote nulli eorum qui sunt, ex representatione naturali cognitus. Et rursus idem (b): Omnis, inquit, intelligentia sicut in substantia omnino ponitur, ut qualitas; sic etiam circa substantiam qualitate affectam habet motionem: non enim aliquid ex toto solutum et simplex per se existens potest ipsam intelligentiam suscipere, quia non est soluta et simplex: Deus autem cum in utroque horum omnino simplex sit, et substantia scilicet soluta ab eo quod est in subiecto, efficitur, ut neque sit ex iis qui intelligunt, neque quæ intelliguntur, quippe qui supra substantiam et intelligentiam sit. Adhuc idem cap. II primæ centuriæ: Res (2) omnes, quæcunque sunt, intelligentia prius perceptas nominamus, quæ in sci-

psis habent principia notitiarum demonstrabilia: at Deus non cognitus nominatur, quin potius ex iis tantum quæ intelligentia percipiuntur, creditur esse; quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo quacunque ex parte confertur. Idem iterum secundo capite, secundæ centuriæ: Omnis intelligentia est intelligentium, et eorum quæ intelliguntur; Deus autem nec unus intelligentium est, nec aliquid eorum quæ intelliguntur; est enim supra ista: siquidem circumscibitur qui intelligit, tanquam indigens habitudine rei quam intelligit; aut naturaliter subijcitur intelligenti, qui propter habitum non intelligitur. Relinquitur igitur ut existimemus, Deum nec intelligere, nec intelligi, sed potius supra quam intelligere, et supra quam intelligi. Et theologiæ scientissimus Dionysius (c): Sicut enim (3), inquit, ea quæ sub intelligentiam cadunt, per ea quæ sub sensum, intelligentia comprehendere et contemplari non possumus, neque per ea quæ typis et signis informantur, ea quæ simplicia sunt, et typis non signantur, neque per figuras corporum, incorporea, quæ neque sensum tactus subire, neque figuram et formam capere possunt; sic eadem ratione veritatis supra substantias est illa supra substantiam infinita; et supra mentes illa supra mentem unitas et omnibus ratiocinationibus inscrutabile illud supra ratiocinationem unum; omni verbo ineffabile illud supra verbum, bonum, unitas effectrix (4) universæ unitatis; et substantia supra substantiam, vacans ratione (5), intelligentia, nomine; et mens non cadens sub intelligentiam, ratio non effabilis, quia

Scholia.

(1) *Representatio naturalis* in mente sive intellectus est quæ ortum et principium ducit ex phantasmatis rei sub sensum cadentis, cum qua Deus nullo modo potest comparari, ut intellectus conversus ad phantasmata possit aliquo modo Deum cognoscere, sicut potest alias substantias alioqui incorporeas.

(2) *Omnia quæ intelliguntur*, habent in se principium cognitionis, quia vel sunt in sensibilibus, quorum sunt phantasmata, a quibus abstrahuntur species intelligibiles, quibus intellectus informatus intelligit; aut sunt incorporea, quæ in se habent unde comparantur cum sensibilibus, ad quorum phantasmata, quæ sunt imagines et similitudines eorum, ad animos pervenientes, se convertit intellectus, ut aliquid de incorporeis intelligat. Sunt autem similitudines principia sentiendi et intelligendi, ut ait sanctus Thomas p. 1 q. 84, art. 3. Deus autem non potest sic cum creatura sensibili comparari, unde non sic intelligitur, sed tanquam causa et per excessum ut ait S. Thom. ead. q. 84, art. 7.

(3) *Sicut enim*. Docet hic quomodo Deus non possit intelligentia comprehendere; etenim si quæ incorporeæ substantiæ sunt, et simplices, et intellectuales et unitæ, non solum non subijciuntur sensibus, ut angeli et animæ, ut per eos cognosci possint, sed neque per sensilia quæ inferioris ordinis sunt, cognitione eas comprehendere, nec earum essentiam spectare possumus; quanto magis excellit Deus sensus et sensilia, qui non est substantia, sed supra substantiam; neque simplex, sed supra quam simplex; neque intellectus, sed supra intellectum; nec unitas, sed supra unitatem; nec ullo termino

C circumscriptus, sed infinitate sua ab omnibus solutus: qui ut in se est, neque ratione vestigari, nec intelligi, neque nominari potest. Cum igitur audis in Scriptura formam Dei, et speciem et faciem, intellige per anagogen, id est, elevare supra corpora, ut Deo dignum est: cum vero unitatem audis, ne intelligas quasi varia quædam ad unionem concurrant; non enim de his nunc sermo fit, sed de Deo, qui nec est principium numerorum, neque compositus, sed supra simplices substantias unitus, unitas.

(4) *Effectrix unitatis*. Postquam ea quæ de Deo sunt ex omnibus quæ in rerum natura sunt, exemit, deinceps sequens linguæ nostræ modum (non enim supra hunc ferri possumus) ex illis ipsis Deum laudat, e quibus eum exemit; et unitatem vocat, sed effectricem unitatum, id est, simplicium substantiarum, et angelorum et animarum; et mentem non intellectilem, id est, quæ a nulla mente intelligitur. Si enim simile a simili cognoscitur, si mens esset, oporteret ut a mentibus cognosceretur, at quis cognovit mentem Domini? Est igitur mens supra mentem, et nomen supra omne nomen: Et nomen, inquit, meum non manifestavi eis; quamobrem omnibus est sine nomine, imo nec ens est: etenim si ea quæ sunt, ex nihilo creat, non est igitur ex iis quæ sunt, sed supra ea quæ sunt. Quod si dicit: Ego sum qui sum (Exod. III), intellige, ut decet, esse scilicet sine principio, et sine fine; quin etiam inscrutabilem, et similiter in aliis quæ deo natura conveniunt.

(5) *Vacans ratione intelligentia*. Sicut Dionysius

(a) Centuria 1 cap. 1.

(b) Centuria 1, cap. 3.

(c) Cap. 1 de divinis nominibus.

nullius rei similitudinem habet, et causa est ut omnia sint, ipse vero non est, ut qui sit extra omnia quæ sunt, et ut ipse de se sibi proprie et scienter efferre potest. Ex his liquet, quod Deus nec naturali representatione cognosci ab ullo unquam possit: fugit enim omnibus modis cognitionem, quando, aut quomodo sit, nec est eorum qui intelligunt, aut eorum quæ intelliguntur; est enim substantia, quæ subjectum esse non potest; est notio quæ nulla ratione subjectum habet. In quo igitur id fundatum cognoscat, quod non potest prorsus recipere subjectum ad notionem? Recte igitur est immensitas supra substantiam, et mens omnibus cogitationibus incogitabilis; quin potius mens non cadens sub intelligentiam, et ratio ineffabilis est nobis, sine ratione, sine intelligentia, sine nomine, idque propter superlationem substantiæ et intelligentiæ; sicut lumen excellens aciem oculorum efficitur nobis tenebræ, et sonus item excellens sensum auditus, surditas.

CAPUT VII.

Unde tandem, et ex quibus sit de Deo philosophandum.

Magnus Dionysius cap. 7, *De divinis nominibus*: Præterea, inquit, quærendum est quomodo nos Deum cognoscimus, qui neque sensu percipitur, nec intelligentia, et ut universæ dicam, nihil est ex iis quæ sunt. An non potius vere dicatur, quod Deum non cognoscimus ex natura ejus (id enim quod naturæ ejus est, incognitum est, et omnem rationem ac mentem superat), sed ex ordine omnium rerum tanquam ab ipso proposito, et imagines quasdam ac similitudines exemplarium ejus (1) divinarum in se habente ad cognoscendum illud summum bonum, et omnium bonorum finem via et

A ordine pro viribus ascendimus in ablatione (2) et in superlatione omnium, et in omnium causa? Gregorius Theologus in secunda oratione de Theologia: Sic, inquit, illa a Deo perfecta ratio, et omnibus innata, ac prima in nobis lex, et cum omnibus colligata, nos ex iis quæ cernuntur, ad Deum adduxit. Ac rursus idem (a), Deus, inquit, mente tantum adumbratur, et ea quidem valde obscure et minute, non ex iis quæ in natura ejus sunt, sed quæ cum circumstant, alia ex alio cogitationis informatione collecta in unam quamdam veritatis imaginem. Hoc autem a'ii post Gregorium interpretati, Deus, inquit, non ex iis quæ in eo sunt, id est, ex substantia ejus, sed ex iis quæ circum ipsum sunt, id est, ex creaturis percipitur. Et sanctus Maximus in *Theologicis*: Ex nulla, inquit, re, quæcunque sit, percipi potest (3), hoc uno excepto, quod per fidem cognoscitur, idque ex iis quæ ab ipso effecta sunt, cognoscitur, inquam, quod sit, non quid sit. Ac rursus idem in tertia centuria: Quod proprie est, ex eo quod non est proprie, cognoscitur esse; cognoscitur, inquam, non habitu dine aliqua, qua ad illud quod non est proprie, referatur, aut cum eo comparetur. Quomodo enim quod proprie est, et ut omnium causa supra omnia est, et non cognoscendo illud, sicut alia cognoscuntur, cognoscitur, cum iis quæ non sunt proprie, nullus unquam ulla ex parte conferet? cum alioqui non possimus nos id quod est supra substantiam aliter indicare, quam si ex iis quæ sunt, hoc tantum de eo exigue indicemus, videlicet quod est. Et adhuc tandem in secunda centuria de charitate capite vicesimo septimo, Qui, inquit, de Deo philosophaturus es, ne rationes de natura ejus disseverandi quæras; non enim humana mens invenire

Scholia.

cap. 7, *De divinis nominib.* Paulum imitatus, sapientiam Dei ratione vacantem, et amentem et stultitiam vocavit, ut excellentiam ejus significaret, quod ita antecellat rationem nostram, ut a ratione aliena habeatur; ita mentem, ut amentia et stultitia patetur; sic hoc loco, quia cognitio Dei infinito intervallo rationem creaturæ, et intellectum, et nomina quæ de Deo dicuntur, superat, cum atque Deus ex omnibus creaturis per rationem vestigari possit, et intelligi ac nominari; dicit tamen esse eum ἀλογίαν, et ἀνοησίαν et ἀνουσίαν, id est, ἔλογιον, ἄνοον et ἀνουσίον, hoc est, ratione, mente, et nomine vacantem.

(1) *Imagines quasdam et similitudines exemplarium in se habente.* Quæcunque sunt, id est, species et singule creaturæ, ut ordines angelorum, et omnia sensibilia, imagines sunt et similitudines divinarum idearum, id est, exemplarium quæ sunt in Deo, quæ quidem exemplaria æternæ Dei intelligentiæ sunt, per quas, et secundum quas omnia in ipso erant, quæ non erant alia ab ipso; et per eas, et secundum eas omnia quæ produxit, facta sunt, sicut beatus Joannes in Apocalypsi, cap. iv, ait dixisse illos viginti quatuor seniores: Omnia in ipso erant, et creata sunt. De ideis dictum est, quo d

erant; de imaginibus autem et similitudinibus idearum id est, exemplarium, quod creata sunt.

(2) *In ablatione et superlatione, et causa.* Tribus modis ascendimus ad cognoscendum Deum ex creaturis, uno modo auferendo ei neganter tanquam non decentia quæcunque creata cernuntur, quia nihil eorum Deum esse dicimus, sed omnia negamus, aientes: Non est Deus angelus, neque anima, nec nilum animal, aut istud, aut illud, quodcunque sit; alio modo perfectiones creaturarum, ut vitam, sapientiam, et alia hujusmodi, removendo a Deo, quia sapientia Dei omnem sapientiam creatam excellit, et vita Dei omnem vitam, et perfectiones reliquæ reliquas omnes perfectiones creaturarum superant; tertio modo, quatenus omnia sunt a Deo creata, quæcunque in natura rerum et universitate mundi sunt.

(3) Non negat, quin possit demonstrari ex creaturis Dei Deum esse, sed negat cognosci posse secundum essentiam ex effectis, meminit autem S. Maximus de cognitione Dei ex fide, quod sit, et non de cognitione naturali per demonstrationem ex effectis, quia cognoscere hoc per fidem multo excellentius est et valentius quam cognoscere per rationem naturalem quanto excellentior est gratia quam natura; fides enim ex gratia Dei est.

(a) In oratione de Nativitate Christi.

poterit, inio nec ulla cœlestis mens post Deum, sed rationes disserendi de iis quæ eam circumstant, ut de perpetuitate, de immensitate et infinitate, de bonitate, potentia, sapientia creandi, providendi, judicandi; hic enim est magnus apud homines theologus, qui rationes de his aliquas etsi exiliter adinveniat. Et in centuria tertia, capite septuagesimo primo: Ex iis quæ sunt, causam omnium cognoscimus; et ex varietate rerum sapientiam per se existentem ejus qui proprie est, docemur, et ex naturali motione rerum, vitam ejusdem per se existentem discimus; vim dico vitam tribuentem rebus, scilicet Spiritum sanctum. Ex his evadit manifestum cognosci Deum ex iis solum quæ circum ipsi sunt, quæ sunt creaturæ, et inde de Deo philosophandum esse, ex imaginibus scilicet et similitudinibus exemplarium ejus divinatorum, quæ superius specula et ænigmata vocata sunt. Ne autem quis in dubium veniat, quomodo quæ imagines et similitudines sunt, et a veritate rerum distant, ad philosophandum de Deo apta magis esse possunt, et idcirco majorem Dei contemplationem quam ex istis similitudinibus etiam in hac vita quærat, opus est docere, quod summi etiam theologi, ultra contemplationem ex creaturis non progrediuntur.

CAPUT VIII.

Quod summi theologi de Deo philosophantur ex creaturis; et posteriora Dei ipsæ creaturæ sunt, et eorum rationes.

Gregorius Theologus, in secunda oratione de theologia: Currebam quidem, inquit tanquam Deum cognitione comprehensurus; atque ita ascendi in montem, et divisi nubem in eam ingressus. Et paucis interjectis: Cum paulum, inquit, prospexissem, non vidi primam et æternam naturam, quæ sibi, id est, Trinitati nota est, et quanta intra primum velum manet, et a Cherubinis contegitur¹⁴; sed illam quæ extrema est, et ad nos pervadit, quæ est (quantum intelligo) amplitudo illa, vel ut David ait¹⁵, magnificentia, quæ in creaturis, et iis quæ ab ipso effecta sunt et gubernantur, cernitur: hæc enim sunt posteriora Dei¹⁶, quæ post eum sunt ipsius indicia; sicut solis umbræ et imagines in aquis, quæ infirmis oculis solem utcumque ostendunt: siquidem impossibile est solem intueri adversum, cujus radiis acies oculorum vincitur. Ad hunc igitur modum de Deo philosophaberis, sis

¹⁴ Exod. xxxvii. ¹⁵ Psal. viii. ¹⁶ Exod. xxxiii.

licet Moyses, et deus Pharaonis¹⁷; licet usque ad tertium cœlum, ut Paulus pervenias¹⁸, et audias arcana verba; licet supra illos ad statum et ordinem aliquem angelorum aut archangelorum ascendas. Quamvis enim omne cœleste, et aliquid supra quam cœleste, nullo excellentiore natura quam nos sit et Deo propinquius; magis tamen distat a Deo, et a perfecta ejus intelligentia, quam nostram hanc naturam compositam et humilem et deorsum inclinatam antecellat. Et magnus Athanasius (a) velut percunctando ait: Cum Deus sit incorporeus, et figura careat, quæ tandem posteriora ejus vidit Moyses? Deinde solvens quæstionem: Credimus, inquit, ante sæcula et ante cunctas creaturas esse Deum totum solum increatum. Ex quo fit, ut posteriora Dei sint creaturæ, et earum rationes, quæ cum vidisset exposuit, inquires: *In principio creavit Deus cælum et terram.* Item divinus Gregorius Nyssenus in libro *De vita Moysis*: Gloria, inquit, increata, natura scilicet divina omnino est secundum se ineffabilis, et quæ comprehendi non potest neque videri; nihil enim quod est, ipsum hoc per se (1), nudum (2) potest intelligentia liquide comprehendî, aut oculis corporis ullo modo cerni; increatum enim est. Quod autem est increatum, nullus potest oculis corporis cernere, quamvis Moyses sit, quamvis Paulus, qui in tertium cœlum ascendit, quamvis angelus sit qui Deum videt. Quod enim vere est, vera vita est, hoc autem ab angelo aut ab homine cognosci non potest. Ex quibus clare notescit, valentissimos etiam theologos non ultra creatoram progredi in iis quibus Deum vident; sed potius ipsam creaturam, et quæ in natura ejus insunt, considerare. Quod si ad hunc modum, et hac via et ratione de Deo disserunt, necessarium sequitur, theologiam quæ in negatione versatur longe præstantiorem esse, et ad contemplationem magis idoneam ea theologia, quæ in affirmatione cernitur.

CAPUT IX.

Quod in Theologia demonstrativa magis propria et præcipua est illa quæ in negationibus versatur; et quod in hac Theologia affirmationes non sunt contrariæ negationibus.

Summus theologus Dionysius, primo capite *De mystica theologia*: Oportet, inquit (3), in ea ponere et affirmare omnes omnium rerum affirmationes

¹⁷ Exod. vii. ¹⁸ II Cor. xii.

Scholia.

(1) *Quod est ipsum hoc per se.* Nulla creatura est per se id quod est, sed per participationem, solus Deus est ipsum hoc, quod est per se, id est, sua essentia, et suum esse, et non secundum participationem.

(2) *Nudum.* Id est, secundum substantiam suam tantum, et non secundum ea quæ circum ipsum sunt, id est, creaturas.

(3) *Oportet ponere et affirmare.* Deum omnia esse, ut Deum decet, positio est; et nihil eorum esse, ut supra substantiam est, negatio; utrunque proprie dicitur in Dei amplitudine, ut Deus est vita, Deus est bonitas, positio et affirmatio est, Deus non est vita, non est bonitas, negatio vera est, quia est supra hæc quæ nos intelligimus.

(a) Quæst. ad Antiochum.

tanquam in omnium causa; et omnes eas magis proprie negare tanquam quæ sit supra omnia; nec existimandum est contrarias esse negationes affirmationibus; quin potius multo prius esse ipsam primam causam supra privationes, cum sit supra omnem et ablationem (1) et positionem. Ac rursus idem capite secundo *Cælestis hierarchie*: Aliquando, inquit, laudatur divine in Scripturis suis sanctis dissimilibus nominationibus (2), cum eum vocant ininspectabilem, et infinitum, et non potentem comprehendi, et similiter in aliis, quæ non quid sit, sed quid non sit, declarant. Hoc autem, ut arbitror, magis proprium est ei: siquidem ut tacita, id est, sine scripto, sacerdotalis traditio (3) exposuit, vere dicimus non esse secundum naturam illius rei ex iis quæ sunt: ceterum ignoramus illud in eo non definitum, quid sit quod supra substantiam est, quodque nec intelligi, neque dici potest. Si igitur negationes in divinis veræ sunt, affirmationes vero non congruunt (4) cum occulta divinitate eorum quæ de Deo offerri non possunt, consequens est, et iis quæ non sunt aspectabilia, magis propria sit nominatio illa quæ per dissimilitudines formatur. Et Gregorius Theologus, in oratione secunda de theologia: Multo, inquit, facilius et brevius est dicendo quod est, declarare quod non est, quam negando (5) quod non est, indicare quod est. Et rursus: Sed oportet, postquam dictum erit quæ non est, dicatur etiam quod est: atque eo magis, quod facilius est unum aliquod complecti, quam omnia sigillatim negare; ut ex negatione eorum quæ non est, et affirmatione ejus quod est, illud intelligentiam complectamur. Sanctus Maximus in *Theologicis*: Qui philosophatur, inquit, de Deo aiendo, Verbum facit carnem, dum non potest aliunde, quam ex iis quæ cernimus et contrectamus, Deum cognoscere tanquam causam; qui vero

A neganter, auferendo philosophatur, Verbum facit spiritum, utpote quod erat in principio, et erat apud Deum, enim qui est supra quam incognitus, ex nulla penitus re earum quæ cognosci possunt, recte cognoscens. Hinc fit perspicuum, quod magis proprium est philosophari de Deo per negationes, quam per affirmationes, quatenus alterum facit Verbum spiritum, alterum facti Verbum carnem. Ac theologia quidem affirmans vim habet comparandi et figurandi ac conjectandi; et hoc tantum probat, scilicet Deum esse, ex iis quæ ab ipso facta sunt; theologia vero negans demonstrat Deum esse supra omnia; ac veritatem maxime assequitur qui dicit non esse Deum quidquam eorum quæ sunt, sed esse supra substantiam, et supra omnia. Præterea in Deo negationes non sunt contrariæ affirmationibus: nec enim quod affirmatio affirmavit, hoc ipsum negatio negavit: quin imo sicut affirmatio non ponit quid sit Deus, sic neque negatio tollit quid sit Deus: quod enim non ponit, quomodo tollat? Denique æque non assequitur substantiam Dei tum affirmatio, tum negatio: hoc solum differunt, quod proprius accedit ad veritatem qui dicit, Deus non est hoc quod nos existimamus.

CAPUT X.

Quod Deus est supra omnem affirmationem et negationem; et quod solum nesciendo et penitus non videndo simul eum cognoscimus, et de eo philosophamur.

C Magnus Dionysius capite primo *Mysticæ Theologiæ*: Mea igitur, inquit, precatio hæc sit, ut vero, amice Timothee, relinque, vehementi studio et exercitatione contemplandi arcana, tum sensus, tum mentis intelligentias, et omnia quæ sub sensum et intelligentiam cadunt, ac omnia quæ non sunt (1), et quæ sunt, et quantum viribus consequi poteris ad conjunctionem cum eo supra omnem sub-

Scholia.

(1) *Supra omnem ablationem.* Est positio simplex, ut Deus est vita, bonitas, lapis, est etiam positio hypothetica, cum affirmationi adjungimus comparisonem, ut magis est Deus vita, quam lapis, et magis bonitas, quam ignis, similiter, ablatio simplex, sive negatio, ut Deus non est lapis, non irascitur, et similia hypotheticam, ut magis non est Deus ebrius, quam non est sermone explicatus supra utrumque genus positionis et ablationis est Deus, de his Dionys. cap. in *Mysticæ Theolog.* In positionibus hypotheticis, quæ magis Deo conveniunt, illa sortuntur illud magis, ut magis est Deus vita, quam aer, contra vero in ablationibus, quæ remotiora sunt a Deo recipiunt magis, ut magis non irascitur Deus, quam non intelligitur. Rursus cap. II *Mysticæ Theolog.*: Positiones, inquit, sunt quæcumque in Deo dicuntur, ut ei conveniunt, ut ens, vita, lux et alia: ablationes autem quæcumque a Deo aliena negantur, ut non est corpus Deus, non anima, nec quidquam eorum quæ in cognitionem cadunt.

(2) *Dissimilibus nominationibus.* Dissimiles nominationes vocat quæ dicunt de re quæ est, non quid sit, sed quid non sit, quod est dissimile.

(3) *Tacita traditio.* Traditio occulta sacerdotalis

vocatur traditio apostolorum sine scripto.

(4) *Affirmationes vero non congruunt.* Tanquam falsæ, quia supra has est, est Deus, ut non est substantia, sed supra substantiam; non est vita, sed supra vitam; et ideo non defini potest, quia definitio constat ex affirmatione, et ipse est supra affirmationes, quæ ei non congruunt.

(5) *Quam negando.* Verbi gratia, si queratur *bi-* quique quot sunt? expeditius est respondere, decem affirmando, quam dicere negando: Non sunt tria, non quatuor, non quinque, non viginti, et deinceps.

(6) *Ac omnia quæ non sunt.* Prius dixerat: Et omnia quæ sub sensum et sub intelligentiam cadunt; idem nunc ex *παράλληλων* declarat, cum ait: Ac omnia quæ non sunt; hæc enim respondent sensibilibus, quæ veteres dicebant non esse, ut quæ omnem mutationem caperent, et non semper in eodem statu essent. Et ea quæ sunt. Hæc respondent ad illa sub intelligentiam cadentia. Intellectiva enim iidem veteres esse dicebant, quippe quæ semper essent immortalia voluntate auctoris, et substantiam non mutarent. Proprie igitur sunt intellectiva, homonymæ autem sensibilia.

(a) In cæcturia 2, cap. 39.

stantiam et intelligentiam est, ignorando admittere (1) : tua enim libera, soluta et pura avocatione a corpore et ab omnibus rebus ad radium suprasubstantialiæ divinæ obscuritatis detractis omnibus et ab omnibus expeditus adducis. Ac rursus idem capite secundo : In hac, inquit, caligine, quæ lumen vincit, ut nos simus, precamur, et ut non videndo et ignorando, videamus et cognoscamus, et eum qui est supra quam substantia, supra substantiam laudemus, omnibus rebus ab eo separatis, et illam caliginem divinam, quæ ab omni lumine quod in rebus est, obtegitur, cernamus. Et iterum idem in epistola prima ad Caium, Tenebra, inquit, lumine aufertur e conspectu omnium, et copioso lumine magis aufertur ; cognitiones auferunt ignorantiam, et multæ cognitiones magis adhuc auferunt. Hæc superlate (2), et non privanter intelligens, pronuntia verissime, quod qui habent quod est lumen (3), et habent creaturarum cognitionem, latet eos ignoratio Dei (4), et tenebra ejus supraposita, et omni lumine obtegitur, omni cognitione subducitur ; et si quis Deum vidit, et cognovit quod vidit, non vidit Deum, sed aliquid creaturarum ejus, et eorum quæ cognitione percipiuntur : ipse autem supra mentem et substantiam constantem manens, hoc ipso quod neque cognoscitur, nec est, est supra substantiam, et supra mentem cognoscitur, et illa melior et universa ignoratio cognitio est ejus qui est supra omnia quæ in cognitionem cadunt. Et sanctus Maximus : Hanc solam, inquit, habet Deus veram cognitionem, non cognosci. Ex his patet, Deum esse supra omnem affirmationem et negationem, et nos solum ignorando perfecte, et non videndo, cognoscere eum, et de eo philosophari.

A Ex omnibus igitur quæ hactenus dicta sunt, firmissime constat, theologiam generatim in quatuor partibus versari : symbolicam quidem in duabus partibus, imaginibus scilicet, et in verbis ; demonstrativam vero in alteris duabus, scilicet in aientibus, et negantibus : quod autem est ultra quam hæc, ad ignorantiam Dei, qui neque cognosci, neque videri potest pertinet, quæ quidem non est posita pars theologię, quæ enim nata est, ut supra mentem et sermonem et rationem perficiatur, ubi eam collocabunt qui de hac re quarunt? nisi hanc partem, cognitionem supra mentem vocare statuunt omnes illos præclaros et divinos viros, qui, ut mihi videtur, ex eo quod illam experti sunt, nomen ei indiderunt, et non ex demonstratione quæpiam. Conjunctio enim cum B Deo supra mentem, id est, ingredi per ignorantiam perfectam in illud infinitum, et quod comprehendere non potest, et in pelagus immensum naturæ ejus, et ubi omnis natura defatigata sistit se, et ulterius progredi non audet, quod a divino quodam odore, et quadam a corpore et a creaturis avocatione, in laudabilem et beatum statum, non solum admirabilius quam dici possit, sed quam intelligi, aliquando restituit, conjunctio, inquam, hæc cum Deo supra mentem, et usuuodi divina exstasis, nulla species theologię tunc numerata est. Omnis enim scientia et informatio, eorum causa quæ sciuntur et informantur, sit ; ubi autem nihil horum est, quæ hujus scientiæ ars esse dicenda est? Ut igitur hanc partem repetitis capitibus expediamus, demonstratum est duplicem esse theologiam demonstrativam; deinde quod nec hæc sine typo et ænigmatate cernitur; tertio necessario conclusum est, in omni theologia versari rationem speculi et ænigmatum :

Scholia.

(1) *Ignorando admittere.* Nusquam magis, ait sanctus Maximus, declarat Dionysius quid sit per ignorantiam cognoscere Deum, quam cap. II *Mysticæ Theologiæ*, et in epist. 5, ad Dorotheum : Nota, inquit, cap. II *Mysticæ Theologiæ*, hoc esse sub divina caligine ingredi, non videndo et ignorando videre et cognoscere quod est supra aspectum et cognitionem, videre, inquam, et cognoscere hoc ipso, quod non videmus neque cognoscimus. Et in epist. 5 ad Dorotheum, illam caliginem, in quam ingressus est Moyses in monte in Exodo (cap. 24), interpretatur Dionysius mystice esse ignorantiam istam, qua dicit Deum cognosci, ita ut in illa caligine sit qui habetur dignus ut vere videat et cognoscat Deum, hoc ipso quod non videt neque cognoscit, hoc ipsum cognoscens, quod est supra omnia intellectilia, et sensilia. Divina itaque caligo, ait Dionysius, est illud lumen inaccessum, in quo habitare Deus dicitur, invisibile quidem propter exsuperantem claritatem et inaccessum propter nimiam et supra naturam illuminationem. In hac caligine mystica, id est, in hac illuminatione interpretatur, ut paulo ante dixi, esse eum qui non videndo et ignorando videt vere et cognoscit Deum. Ad intelligendum quod dictum est, id est, quomodo caligo est illuminatio et ignorantia cognitio : Sume, inquit sanctus Maximus, exemplum ab oculo corporis : quod enim efficit absentia luminis, scilicet vacationem sensus oculorum, hoc efficit intendere fixitatem oculorum adversus solis radius meridie.

(2) *Hæc superlate et non privanter.* Ne, inquit, quod ait : Et non secundum privationem, secundum sensum communem intelligendum esse suspiceris, quod sicut tenebræ lumine solvuntur, et multo lumine maxime solvuntur, aut sicut ignorantia, quæ est tenebræ quædam, cognitione tollitur, et multa cognitione maxime tollitur, sic ignorantia de Deo similis sit ignorantia per inscientiam, imo quo magis quis illuminatur in cognitione Dei, et quo magis cognitionem colligit eorum quæ sunt, id est intellectilium, et intelligentium angelorum, inquam et animarum, eo magis ascendens ad altiorum cognitionem cognoscat hoc ipsum, non posse scilicet comprehendere, et ignorari, lumen esse et cognitionem supra omnia cognita. Non igitur secundum privationem dicitur ignorari Deum, sed secundum superationem cognitionis.

(3) *Qui habent quod est lumen.* Habere quod est lumen significat habere cognitionem veritatis ex creaturis.

(4) *Latet eos ignoratio.* Quia neque sciunt hoc, quod eum ignorent; sic enim cum ignorare, quod sciamus nos ignorare, quoddam scire est. Non itaque sic ignoramus, quasi alius aliquis sciat; non enim alio sciente nos ignoramus, tanquam qui non didicerimus quod esset ignorare privanter, sive secundum privationem; sed ignoramus quod ab omni creatura ignoratur, et omni creature supra quam ignotum est, quod est ignorare superlate.

ex quo sequebatur, eos qui adhuc in corpore sunt, non posse sine corporeis de Deo philosophari; quinto loco, neque phantasiam Dei, id est cognitionem ejus per typos et imagines posse nos integrum et totam suscipere propter corporum fluxionem; deinceps sexto capite, si nos ita infirmi sumus, nequaquam cognitionem ejus ex naturali representatione tentemus, aut esse ipsum ex iis quæ intelligunt aut qui intelliguntur, existimemus; septimo capite continetur, si neque nos propter corpus idonei sumus ad philosophandum de Deo, neque Deus propter excellentiæ superationem potest comprehendi, unde oportet sumere ad philosophandum de eo? conclusio autem, sumendum esse ex iis quæ sunt circum ipsam, quæ quidem sunt creaturæ, quærebatur deinde, an forte summi theologi præstantioribus quam sint creaturæ, philosophantur: ostenso autem hoc, non aliunde scilicet quam ex creaturis eos agere de Deo, capite

A nono continetur comparatio, quid amplius valeat theologia quæ negat, quam quæ ait: conclusio autem, magis propriam theologiam esse quæ versatur in negantibus, quam quæ in aientibus; et quod hic non sunt inter se contraria negantia et aientia, existit decimum caput ex positis: si enim non sunt contraria, relinquatur ut æquo intervallo ambæ theologiæ a Deo absint; sitque demum Deus supra omnem negationem et affirmationem, quæ est cognitio ejus, et theologia, nihil videlicet de eo cognoscere aut philosophari, sed potius nescienter, et sine omni intelligentia eorum quæ intelligentia percipiuntur, cum eo conjungi et copulari. Absoluta igitur sunt hæc, ita ut nihil desit. Recte autem theologia demonstrativa dicatur tanquam ex affirmationibus et negationibus constituta; et quia supra hæc ad illam inexplicabilem et occultam ac mysticam theologiam, quæ demonstrationem vincit, occurrit.

TERTIA DECAS. — DE DIVINIS EMANATIONIBUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod duplex est emanatio, una in Deo, altera extra, ab ipso Deo ad creaturam.

Magnus Dionysius, capite secundo *De divinis nominibus*: Hæc, inquit, sunt uniones et distinctiones in illa ineffabili unione et essentia. Est autem divina distinctio emanatio Deum decens divinæ unionis, quæ supra quam unitate, bonitate Dei multiplicatur. Quod quidem edisserens interpretatur: De inexplicabili, inquit, Trinitatis emanatione usque ad tres personas, philosophatur nunc, quod Deus et Pater sine tempore, convenienter Deo et amanter motus processit ad distinctionem personarum, absque imminutione et partitione in se toto manens, proprio ejus splendore supra quam unitate, et supra quam simpliciter emisso, ut existeret tanquam imago viva; et Spiritu sancto ex Patre venerando, et supra quam perenniter procedente, sicut Dominus docet¹⁰: Dei autem bonitate causa omnium in tribus personis divinis multiplicata est. Item Gregorius Theologus disputans contra Eunomium: Est vero etiam, inquit, alio modo distinctio divina, emanatio Dei ob nimiam bonitatem ad multiformem creationem aspectabilem, et non aspectabilem. Ex his autem sit manifestum, quod Deus et Pater ad sua manando Filium suprasubstantialem, et Spiritum sanctum, duo tunc et ejusdem divinitatis lumina univoce protulerunt, nullo modo a se ipso toto egressus, sed potius

ad se ipsum motus sine distantia intermedia ex æternitate in naturam trium personarum desivit. Hæc igitur emanatio mota a divina persona in divinas personas, in Trinitate, ad quam mota est, substitit, et motionem non creatam exhibuit. Omnis enim emanatio sit causa eorum quæ emanant. Talis igitur est emanatio, qualia sunt ea, ad quæ facta est emanatio. Si hæc non sunt creata, et intelligentiam vineunt, similis et par est eis emanatio, quæ ad ea ipsa sit. Et præterea in suprasubstantiali Trinitate alia diversæ rationis distinctio, quæ ad creaturas emanat; et hac emanatione creaturas istas efficit Trinitas. Quod si alia ratio est hujus distinctionis, liquet in illis ipsis eam perficere, ad quæ emanavit. Quocirca non est obscurum, duplicem esse emanationem, unam scilicet quæ Deus et Pater in se univoce motus est; alteram, quæ ad creaturam æquivoce, id est, illa naturaliter, hæc voluntarie. Simul demonstratum est, omnem distinctionem hujus ab illo motionem quamdam esse et distinctionem.

CAPUT II.

Quod omnia causa et motus et principium, quod propter generabilia dicitur, generatio est, quæ cum effectis ipsis simul efficitur.

Sanctus Maximus in interpretatione illius sententiæ Gregorii Theologi (a): *Propter hoc unitas a principio mota* (1), etc.: Omne, inquit, illud quod propter causam est, et propter causam movetur.

¹⁰ Joan. xv.

Scholia.

(1) *Propter hoc unitas a principio mota.* Idem doctor sanctus maximus prosequens ibidem locum de creaturis, quæ a Deo tanquam principio et fine

sunt et moventur, subiungit concludendo: Una igitur est ejus quod est, quomodoocunque est, et quod secundum naturam movetur, causa tanquam prin-

(a) In prima oratione de Filio, et II de Theologia.

necessario principium habet ut sit; illam causam scilicet propter quam factum est ut esset; finem vero motionis illam ipsam causam, propter quam movetur, et ad quam operatur. Omne autem quod propter causam est et movetur, necessario est generabile: si autem ejus quod movetur, finis est causa, propter quam movetur; necessario ipsa eadem causa est, propter quam generatum est, et est. Ac rursus idem in tertio titulo ex excerptis in dogmatica Panoplia: Nihil, inquit, eorum quæ sunt, a se ipso sit, nec est expers causæ, quod autem non est expers causæ, nec immobile est; quod autem non est immobile, necessario propter causam movetur, quod eo ipso sit, quod movetur naturaliter a causa, propter quam et ad quam motionem facit. Nihil enim eorum quæ moventur, natura aptum est ut sine causa moveatur; restat igitur, ut generatio eorum quæ moventur, principium sit omnis motus naturalis; principium vero generationis eorum quæ generata sunt, Deus tanquam auctor generationis. In interpretationibus autem quæ feruntur in titulo: *Domini creavit me*²¹, hæc etiam reperiuntur: Omne, inquit, principium, aliquorum principium est; significatque habitudinem, et non effectorem ipsius substantiæ: talia enim sunt quæ referuntur ad aliquid, ut dextrum, et sinistrum. Quare sapientia Dei, quæ substantia est, non est aliquorum principium (1) (ante creaturam enim habet essentiam sapientia Dei), cum autem acceperit habitudinem ad creaturas, tunc efficitur principium viarum Dei, ad faciendum et

²¹ Prov. vii, 22.

Scholia.

principium et finis: propter quam causam et est et movetur omne quod est et movetur; virtus enim Dei effeax et facit quæ sunt, ut Deum deest; et producit ac trahit provide tanquam finis quæ movetur; eaque circumscribit. Si autem quod movetur ac generatur, propter causam est et movetur et generatum est; omne igitur quod non est propter causam, idem neque factum est, neque mobile est; nec enim movetur quod penitus non habet causam ut sit. Si autem causam non habet, necessario etiam est immobile: immobilis igitur est Deus, ut qui nullam causam essentia suæ habeat, sitque ipse omnium rerum causa. Hoc loco questionem ponit sanctus Maximus, ad quam respondet: Quomodo, inquit, dicit aliquis, hic admirabilis doctor (Gregorium Nazianzenum dicit) Deum facit mobilem? Sic enim ait: Idcirco unitas in dualitatem mota, in trinitate substituit. Respondebimus, inquit sanctus Maximus, maxime omnium novisse Gregorium esse Deum immobilem: sed (ut exemplo utar) sicut ratio scientiæ cujuscumque artis manens in se penitus immota, dum formatur secundum singulas formas sive species, quæ sub illa arte continentur, moveri dicitur, cum magis ipsa moveat secundum se id quod arte sit, quam moveatur, et sicut lumen, quod aspectum movet, ad videntium, moveri dicitur, cum proprie omnem aspectum magis moveat, quam moveatur: sic Deus cum ad omnino immobilis secundum substantiam et naturam, quippe infinitus, et omni habitudine solutus, et incircumscribitus; tanquam quædam ratio

(b) De divinis nominibus.

A providendum in opera quæ ab auctore existunt, quæ nihil conferunt sapientiæ ipsi, ut sit sapientia; sed habitudo, secundum quam principium et effectio dicitur, tunc existit, cum effecta existierunt. Principium enim non antecedit ea, quorum existit principium; nec ista post principium existere dicuntur; quamvis creaturæ in tempore existunt: sapientia enim cum sit æterna, non est subiecta temporis. Principium igitur compar et socium est creaturarum: sapientia vero, quæ Filius Dei est, creaturam antecedit. Si ergo dicat: *Domini creavit me*, ne intelligentiam ad divinæ substantiæ effectioem referas; sed potius ad habitudinem quam dicit creatam esse in opera; ut esset principium, id est, causa viarum-providentiæ providentium. Ex quibus efficitur manifestum, quod omnis causa et motus et principium, quod est ad aliquid, principium et finem habet causam, propter quam cœptum est aliquid, et qua terminatum: et propterea necessario est generatio, et hæc est ejus essentia, esse scilicet generationem: ad causam enim et ad principium et ad motum ea quæ sunt ab ipsis effecta et cœpta et mota, spectant; effectioem vero et causam ac principium capiunt ipsum suum motum naturalem. Deus autem omnis generationis est effector, et omnis naturæ auctor; est igitur omnis secundum generationem principii et causæ ac motus effector et formator. Adhuc etiam ex his constat, quod in istis ipsis generatio et principium et creatio tunc existit, quando existierunt quæ inde profecta sunt: quare sapientia Dei, quæ est

scientiæ in naturis et substantiis rerum existens, moveri dicitur, dum movet provide unamquamque creaturam secundum rationem qua imatum esse ei et moveatur; et tanquam causa omnium omnia quæ prædicantur de iis quorum causa est, nihil patiendo recipiens: quia scilicet ipse est omnia, quatenus est auctor omnium. Ac sane quidem versatus in hac questione Dionysius (b), Quid denique, inquit, volunt theologii, qui aliquando quidem vocant Deum amorem et dilectionem, quandoque vero amabilem et diligendum? quatenus scilicet amor et dilectio est, quia a se effundit amorem, moveri dicitur procreator amoris: quatenus vero amabilis et diligendus, movet ad se quæ amoris et dilectionis sunt capacis, quibus inest vis et facultas eum appetendi, ut cuique convenit: et ut explanatus rursus dicam, movetur quidem generans in ipsis creaturis habitudinem interiorem amoris et dilectionis; movet vero tanquam trahens natura appetitum eorum quæ ad eum moventur. Hactenus sanctus Maximus. Plura de his in quinta decade, cap. 3, ubi de proprietatibus divini amoris.

(1) *Non est aliquorum principium.* Sanctus Maximus in prima centuria theologica, cap. 7: Omne principium, inquit, et medium, et finis non negant prorsus prædicamentum ad aliquid, Deus autem infinito intervallo omni habitudine superior est; quare consentaneæ neque principium, neque medium, neque quidem aliud in universum eorum in quibus prædicamentum ad aliquid secundum habitudinem consideratur.

substantia, et ante omnem creaturam ex aeternitate A sapientia existit, viarum Dei, quæ in efficiendo et providendo consistunt, efficitur efficietis et origo et causa, calcens tamen, quatenus creationes istas incipit ratione causæ et principii earum, ut principium supra quam principium.

CAPUT III.

Quod omnis generatio est interjecta duobus, et impossibile est hanc existere altero absente ex duobus quæ habitudinem faciunt.

Sanctus Maximus in disputatione contra Pyrrhæum, Sicut, inquit, inflammatio inflammatum et inflammantem secum infert, et refrigeratio refrigeratum et refrigerantem, et visio videntem et rem visam, et intelligentia intelligentem et rem intellectam (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem intelligi et significari): sic, ut consequens est, deificatio deificatum et deificantem secum inducit. Et rursus idem, cap. secundo tertie centurie: Quorum esse in multitudine cernitur, horum esse differens et varium est; quorum autem esse differens est, horum habitudo inseparabilis est; quorum vero habitudo inseparabilis est, proprium est eis, ut a se ipsis mutuo prohibeantur, ne infinita esse existimentur: quorum autem esse non est infinitum, eorum scilicet, quorum generationem sæculum aut tempus antecessisse cogitur, liquet eorum generationem esse ex eo quod non erat. Et Joannes Damascenus: Oportet, inquit, quæ sunt ad aliquid, qualiacunque sint, sub aliquo aliud prædicamentum reducere, ut ipsa prius in se considerentur; postea, tanquam habitudinem habentia, opus est sub prædicamentum eorum quæ sunt ad aliquid, redigere. Opus enim est esse quædam prius solute, et postea considerari eorum habitudinem. Imo et beatus Cyrillus: Habitudo, inquit, ad Deum adoptati filii, deificamur. Ex quibus efficitur, non posse fieri, ut generatio aliquorum consideretur, altero quovis eorum quæ ad habitudinem pertinent, sublato. Quod quidem verum est in personis divinis, quia hæc sunt æterna, simul scilicet existere habitudinem; tamen in Deo et in creaturis ejus postea efficitur habitudo, quando ipsa illa quæ habitudinem habent, existunt, ut demonstratum est.

CAPUT IV.

Quod habitudo et motio Dei ad efficiendas creaturas, et omnium creaturarum generatio et productio. emanatio ejus et operatio vocatur, et sapientia et virtus et magnificentia, et quæcumque ad principium viarum ejus pertinent, quæ ex mirabili effectione creaturarum cognoscuntur.

Magnus Dionysius capite nono *De divinis nominibus*.

Scholia.

(1) *Anticipata*, dicit propter ideas omnium creaturarum in Deo, quas Apostolus *προορισμούς* vocat, ut S. Maximus in scholiis in Dionysium notavit, id est, præordinationes, sive prædefinitiones.

(2) *Non autem ipsam Dei substantiam*. Non significant creaturæ, sicut neque nomina eis im-

bus: Nunc autem, inquit, divinam diversitatem et mutationem quamdam illius qui idem est immutabiliter, esse suspicemur; sed potius multiplicationem singularem, et emanationes simplices ad omnia. Divinus Maximus, dum hoc ipsum explicat, Multiplicationem, inquit, singularem cum dicit, intelligere oportet Deum in sua simplicitate manentem multiplices et varias species creaturarum efficitur: emanationem enim vocat illum veluti motum et conatum ad creaturas fabricandas. Rursus idem Dionysius capite quinto *De divinis nominibus*: S. quidem, inquit, causa omnium ab emanatione, creaturarum effectrice, et bonitate exorsa, et per omnia means, et cuncta a se ipsa implens existentia, et in omnibus creaturis exultans; cuncta in se ipsa habet anticipata (1), una superlata simplicitate omnem duplicitatem excludente; cuncta similiter continet infinitate sua supra quam simplici; et ab universis unice participatur. Quæ locum rursus adnotans idem quæ prius: Emanationem, inquit, vocat non solum se contemplari, sed fundere se, et meare, et creaturas efflicere. Et iterum adhuc idem Dionysius capite secundo *Ecclésiasticæ hierarchie*: Ut enim, inquit, præclarus noster doctor dixit, primus quidem motus mentis ad divina, est dilectio Dei; sacræ vero dilectionis manatio summa ac maxime princeps ad faciendum sancto mandata divina, est generatio illa summe mystica, qua efficitur ut simus divine. Magnus vero Basilus in adnotatis a sancto Maximo, de energia, contra Monothelitas: Aliud inquit, est qui operatur, aliud operatio, aliud opus; ac maxime ista inter se differunt: operans enim est qui ad operandum movetur; operatio est veluti motus operatorius, ipseque, ut ita loquar, conatus voluntatis ad operandum aliquid tendens et spectans, et simul ut electio facta est, quiescens ac desinens, et cito mota ac præteriens: opera vero sunt, quæ hac operatione perficiuntur, et inde existunt. Et idem rursus in secundo, contra Eunomium: Potentiam enim, inquit, et sapientiam, atque artem, non autem ipsam Dei substantiam (2), indicant creaturæ, imo nec ipsius auctoris totam potentiam necessario ostendunt; contingit enim aliquando, ut artifex non omnes vires suas in iis quæ facit, collocet, quin potius sæpenumero in operationibus artis suæ remissis viribus utatur. Ac rursus idem: Amplitudinem, inquit, Dei, et potentiam ac sapientiam, tum bonitatem et providentiam, qua nos procurat, et justitiam iudicii ejus dicimus cognoscere, non autem ipsam substantiam. Iterum idem Basilus in oratione de principio Proveneriorum: Qui cognoscit, inquit, ex fabrica mun-

di architectum, idem cognovit ex sapientia mundi Deum : *Invisibilia enim Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*²². Et iterum ibidem : *Et in Summa, illud : Dominus creavit me principium viarum suarum*²³, de sapientia quæ in mundo apparet, dictum est, quæ per ea quæ cernuntur, vocem fere mittit, se a Deo factam esse. Præterea etiam sunt quedam rationes sapientiæ, quæ ut primum seminarium ante alia ingenerata est creaturæ in ipsa creatione. Hæc sapientiæ silendo, creatorem suum et dominum clamant, ut per eam ad cogitationem ejus qui solus sapiens est, te referas. In prima et œcumenica synodo ex responsione Patrum ad philosophum, quam Eusebius litteris mandavit : Advertendum, inquit, est, hunc esse Dominum, qui sapientiam ratiocinantem creavit principium viarum suarum ; quam præparavit homini ad imaginem suam a se creato : et in Sapientia Syrach : *Omnis sapientiæ, inquit, a Domino, et cum ipso in sæculum : prior omnibus creata est sapientiæ, et intellectus prudentiæ, ab ævo : radix sapientiæ cui revelata est ? et astutias illius quis agnovit ? Unus est sapiens, pertinenscendus, sedens super thronum illius Dominus : ipse eam creavit, et effudit eam super omnia opera sua*²⁴. Divinus Chrysostomus, Videamus, inquit, quid Philippus videre velit : an sapientiam Spiritus sancti ? an bonitatem ? Minime, sed illud, quid est Deus ; ipsam, inquam, substantiam (1). Et Gregorius Theologus in oratione secunda, *De theologia* : Non vidi, inquit, primam et æternam naturam, quæ sibi, id est, Trinitati nota est, et quanta intra primum velum manet, et a Cherubinis contegitur, sed illam quæ extrema est, et ad nos pervadit : quæ est, quantum intelligo, amplitudo illa, vel, ut David ait²⁵, magnificentia, quæ in creaturis, et in iis quæ ab ipso effecta sunt et gubernantur, cernitur. Hæc enim sunt posteriora illa Dei²⁶, quæ post eum sunt ipsius indicia et notæ. Magnus Dionysius, in capite octavo *De divinis nominibus* : Infinitæ potentie Deus non eo solum quod omnem potentiam producit, sed quod est supra omnem potentiam, et ipsa per se potentior ; et quod est supra quam potens ad producendum infinite infinitas alias potentias : et quod nunquam possint infinite potentie in infinitum producere effectum supra quam infinitam potentiam ejus potentie hebetare et retundere. Et rursus :

A Hoc ipsum etiam esse potentiam, si fas est dicere, habet (2), ut sit ab ipsa potentia, quæ supra substantiam est. Et divinus Chrysostomus in homilia 64, in Matthæum : Cum dicit *Nemo bonus*, non hoc, inquit, dicit, quasi se neget bonum, apertè ; non enim dixit : *Cur me dicis bonum ? non sum bonus ; sed dixit, Nemo bonus, id est, nullus homo*, et hoc ipsum cum dicit, non privat bonitate homines, sed ad distinctionem bonitatis Dei hoc pertinet. Et iterum in eodem Matthæo homilia 21 : *Si vos, inquit, cum sitis mali, nostris bona data dare filiis vestris*²⁷, etiam illic etiam humanam malitiam condegnaret, vos enim, ait, non vos homines : qui potius sic nominavit, id est, malos, conferens bonitatem hominum cum bonitate Dei. Item ex Panariis (3), synodus habita contra Manichæos ab episcopo Carorum Abucara : Bonitas, inquit, quæ in universitate mundi cernitur, accretionem et deteriorationem recipit, ut quæ accidens sit. Et rursus : Bonum in Deo substantia est ; in creaturis vero accidens. *Estote enim, inquit, misericordes sicut Pater vester cælestis*²⁸. Et iterum Dionysius : Verum, inquit, est nos Deum cognoscere, non quidem ex natura ejus (hæc enim ignota est, et omnem rationem ac mentem vincit), sed ex ordine omnium rerum, utpote qui a Deo ipso factus sit, et imagines quasdam et similitudines exemplarium ejus habeat. Imo et Joannes Damascenus, libro tertio, cap. 62 : Dicitur, inquit, ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, id est, operatio opus, et opus operatio ; sicut τὸ κτίσμα κτίσις, id est, creatum creatura, et creatura creatum, hoc est, res creata, sic enim loquimur, omnis creatura, cum omnes res creatas significamus. Est autem advertendum energiam, id est, operationem, motum esse, et magis effici, quam efficere, sicut ait Gregorius Theologus, in oratione de Spiritu sancto, et si energia est Spiritus sanctus, efficietur scilicet, non efficiet : et simul ut erit effectus, quiescet. Ex his liquet, quod operatio et emanatio idem sunt. Ut enim emanatio motus et conatus est ad efficiendas creaturas, sic est operatio veluti motus operatorius et conatus ipse (ut ita dicam) electionis, ac rursus, ut erat, habitu conatus et motus inter ea, quorum est inter se habitu : sic operatio media est inter opera quæ fiunt, et operantem. Emanatio igitur, et operatio, et habitudo, et generatio,

²² Rom. i, 20. ²³ Prov. viii, 22. ²⁴ Eccli. i, 1, 3, 4, 6, 8, 10. ²⁵ Psal. viii, 5. ²⁶ Exod. xxxiii, 23. ²⁷ Matth. vii, 11. ²⁸ Luc. vi, 36.

Scholia.

decade 4, cap. 9, dicitur, tum a Cyparissio in epitogo ejusdem capituli, tum a nobis in scholio.

(1) *Ipsam substantiam*. Id est, quæ sit substantia, sive essentia, sive natura Dei.

(2) Cum dicit : *Si fas est dicere*, significat, ait S. Maximus, non esse possibile esse aliquid quin existat a Deo, quod usque adeo scilicet verum est, ut si ipsum esse esset, ipsum esse esset a Deo ; sed esse, inquit S. Thom., non dicitur proprie esse, sive quod sit, sed quod per esse aliquid sit.

(3) *Panaria* vocat volumina, in quibus scribantur

diversorum auctorum confutationes hæresum, sicut Epiphanius opus suum contra hæreses *Panarium* vocavit. In istis *Panariis*, quæ dicit, scribantur fortasse quæ scripserunt contra Manichæos Titus Bostrenus, Diodorus Cilix, Georgius Laodæensis, Eusebius Phenix, quos Theodoritus nominat ; et istius synodi contra eosdem Manichæos disputatio ; cap. proximo sequenti quæ hic vocantur *Panaria*, vocat scripta contra omnes hæreses.

ac motus idem sunt : ac proinde consequens est, A
ut habitudo et motus Dei ad efficiendas creaturas,
et ars et sapientia et potentia et generatio creatu-
rarum, et emanatio et operatio ejus idem sint.

CAPUT V.

*Quod quæcunque habent rationem operationis, et
media esse probantur, natura per se non existi-
stunt; et sunt solummodo, quatenus fiunt.*

Magnus Basilius libro quarto, *Contra Eunomium* :
Si, inquit, opus est Filius, et non germen, nec qui
operatus est, nec operatio est ipse; aliud enim est
operatio præter ista; alioqui non existeret per
se; nulla enim operatio per se existit. Sin vero
est opus ipsum, sequitur ut sit tertius ex Patre,
et non sine intermedio, est enim primo, qui operatus
est, postea operatio, et ita tertio opus factum. B
Et Basilius frater Gregorius Nyssenus, libro secundo
Confutationum arguens Eunomium, qui Filium
dicebat esse sigillum operationis Dei omnipotentis :
Tertium, inquit, facit post Patrem illa operatione
non per se existente intermedia : imo videtur
facere eum non esse. Et iterum in eodem libro :
Qui habet, inquit, aures audiendi, animadvertat
et consideret quod est operationis sigillum. Omnis
enim operatio cernitur in elaborante aliquid, per-
fecto autem quod elaborabatur, non existit : ut
operatio cursoris, quæ est motus qui pedibus
conficitur, quiescente motu, non amplius existit
operatio. Similiter dicendum est in omni exercita-
tione, pariter cum studio laborantis in re aliqua C
desinere operationem, non existere autem per se,
neque cum quis operatur quod sibi propositum
est ad laborandum in eo : neque cum laborandum
in eo, neque cum laborare desinit. Quid igitur
cogitat operationem esse per se, quæ neque sub-
stantia est, neque character, id est, sigillum, nec
hypostasis? Dixit igitur similem esse ipsum non
existenti per se, quod autem simile est non existi-
senti; necessario nec ipsum est : hoc est novorum
dogmatum monstrum, credere scilicet in eum qui
non est. Quod enim (ut iterum dicam) simile est
rei quæ non est, prorsus nec ipsum est. Synodus
autem a Theodoro episcopo Carorum contra Mani-
cheos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes D
hæreses scripta sunt, ait : Omnis operatio est cum
fit, quæ nec ante motum operantis, id est, actionis
est, neque post motum durat : opus, tantum quod
effectum est, sæpe ad memoriam actionis relinquit.
Si igitur energia actus est, omnis autem actus
alicujus substantiæ actus est, igitur absque sub-
stantia non est. Ex his perspicuum est, quod ope-
ratio rationem medii præfert, et ob eam causam
non existit per se, solummodoque est cum fit,
non ante motum operantis, id est, ante actum :
neque post motum permanet. Similis est ergo
operationi omnis emanatio, et generatio, prin-
cipium et causa, ut ex superioribus demonstra-
tur.

CAPUT VI.

*Quod sicut operatio est eorum quæ fiunt, et emana-
tio eorum quæ emanant; sic et voluntas et expe-
ditio eorum quæ velle et expectari contingit.*

Magnus Athanasius libro tertio *Contra Arianos* :
Sicut, inquit, voluntati opponitur id quod est præ-
ter mentem, sic superat et præcedit voluntatem
quod naturale est. Domum igitur quispiam delibe-
rando fabricat; filium vero naturaliter generat,
atque illud quidem quod voluntate fit, cæpit esse,
et extra eum qui fecit, est; filius vero proprius
fetus est substantiæ patris, et non est extra eum ;
quamobrem non deliberat de eo, ne videatur etiam
de se ipso deliberare. Quanto igitur excellit filius,
tanto quod natura fit, excellit id quod voluntate fit.
Rursus idem in disputatione Niceæ contra Arium :
Et quidem quod non sint idem voluntas et sub-
stantia, hæc est nostra ratio, ideoque enim filium
dicimus esse fetum substantiæ, nos vero fetum
voluntatis, ut autem tu concedis, non sunt idem
voluntas et substantia; substantia vero neque
cæpit, neque desinet; non igitur imago cæpit, ne-
que desinet, voluntas vero et incipit, et desinit. Et
Gregorius Theologus, in libro *De statu episcopo-
rum* : Fac, inquit, velis fieri filium, et fiat filius;
fac similiter velis fieri quidpiam aliud eorum quæ
fiunt, et procedat voluntas in opus; at si nihil
horum sequitur voluntatem, Deum vero velle,
facere est, aliter quidem homo creat, aliter vero
creator omnium Deus. Et sanctus Justinus philo-
sophus et martyr, in libro *Contra gentiles* : Cum
Deus, inquit, habeat substantiam quidem ut existi-
stat, voluntatem vero ut creet, qui substantiæ et
voluntatis differentiam abjicit, existentiam simul
et creationem tollit : existentiam quidem Dei,
creationem vero eorum quæ non sunt. Et paulo
post : Substantia enim, inquit, non recipit non
esse, voluntas vero recipit non esse; voluit enim
Deus, et factus est sol, noluit ut fieret secundus
sol, et non est factus : nec enim opus erat. Et
Joannes Damascenus : Opus, inquit, diviniæ natu-
ræ sempiterna generatio est; opus vero diviniæ
voluntatis creatio. Ex his liquet, quemadmodum
voluntas Dei ad creandum creaturas posterior est
et diversa a substantia Dei. Quo enim ministerio
indigere potest (ait magnus Basilius de Unigenito)
is qui simul ut voluit, creatura existit quam vult?
Si igitur simul cum voluntate creatura existit,
sicut non est ex æternitate creatura, sic nec volun-
tas eam creandi, et opus, opus enim Dei velle est;
et sicut opus voluntatis est creatura, et hæc vo-
luntatem sequitur, sic divina generatio Filio simul
terminatur, et ideoque generatio divina, quæ a Deo
Patre in Filium præcedit et manat, eadem est re
cum eo ipso Patre, quæ verbis explicari non
potest. Est autem Verbum Dei increatum, increata
igitur est generatio ejus supra naturam creatam,
tanquam naturalis emanatio Patris; voluntas vero
et nutus Dei ad producendas creaturas, quæ ex

quo cum emanationibus et operationibus Dei A proficiscitur, differt, sicut ratio poscit, a substantia Dei, quia illa scilicet voluntas Dei cœpit, et est extra facientem et createm, hæc vero, id est, substantia Dei æterna est, et intra se ipsam fixe manet, illa incipit et desinit, hæc intii et fluis expers est; illa recipit non esse, cum Deus non vult esse, hæc nunquam recipit non esse.

CAPUT VII.

Quod secundum hanc voluntatem et desiderium Dei ipsius erga nos providentiæ dicuntur.

Athanasius, in tertio *Contra Arianos*: Omnia, inquit, dedit Pater Filio, et omnia rursus Pater habet in Filio: divinitas enim Filii, divinitas Patris est, atque ita Pater providentiam omnium in Filio gerit. Et iterum idem, *Contra gentiles*: Per incarnationem, inquit, Verbi providentia omnium patuit, et ipsum Verbum hujus providentiæ suppeditor et auctor est; ipse enim factus est homo, ut nos deificaremur, se ipse per corpus manifestum fecit, ut nos Patris inaspectabilis notitiam caperemus. Imo et magnus Basilius in *Moralibus*, quarto et quadagesimo Psalmo: *Intende*, inquit, *prospera procede, et regna*”, id est, qui curam hominum per carnem habere cœpisti, fac ut curam hanc intendas, continues, et nullo unquam tempore relaxes. Et Damascenus Theologus: Providentia, inquit, est cura Dei de omnibus. Et Theodorus cognomento τῶν γραπτῶν: Cujusnam, inquit, rei providentia erit, si non sit quod servetur incoluere? Providentia enim ex iis est quæ sunt propter causam. Quare ex his patet, quemadmodum propter ea quæ a se facta sunt, providentiam habet Deus, qua illa procurat et gubernat; et ipse est Dei Verbum, hujus providentiæ suppeditor et auctor. Quod si propter ista facta est, quomodo non sit condita et creata et in iis numerata, quæ sunt propter causam, secundum naturam operationum et emanationum, et aliorum quæ ad habitudinem pertinere intelliguntur?

” Psal. XLIV, 5.

Scholia.

(1) Id est, ita in se omnia anticipavit, et omnia est, ut cum eis non sit coagmentatus, neque corporee unitus, hoc est simpliciter et incircumscripse omnia esse in eo. et ipsum esse omnia. Contra aiebat Manichæus Deum omnibus corporibus συνουσιασθένον, id est, ut ita vertamus, consubstantiatum providentia.

(2) *Donis*. Ut in illo: *Aperis tu manum tuam* (Psal. cxl. iv, 16), etc.

(3) *Visionibus*. Ut cum in Veteri Testamento apparebat Deus specie hominis; et sicut Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, et linguarum ignearum.

(4) *Proprietatibus*. Ut in propheta Amos, adamas, providit Deus, ut similitudine et exemplo adamantis ostenderet nobis τὸ ἀπαθεῖ καὶ ἀδάμα-

CAPUT VIII.

Quod generatim omnes divinæ emanationes providentiæ dicuntur mente contemplabiles.

Magnus Dionysius primo cap. *De divinis nominibus*, ait: Non solum enim est causa continendi omnia, et vitæ ac perfectionis causa est, ita ut ab hac sola, aut ab alia providentia bonitas, quæ omne nomen superat, nominetur, sed universa simpliciter et incircumscripse in se anticipavit (1) perfectis bonitatibus ipsius unicæ et omnium effectricis providentiæ, et ab omnibus rebus apte laudatur et nominatur. Atqui non solum hæc nomina divina theologi celebrant, quæ a providentiis generalibus, aut a providentiis in parte, aut ab iis quibus providetur, et aliquando a quibusdam divinis visis dicuntur. Idem rursus, in *Epistola ad Titum*: In providentiis, inquit, Dei, quas mente contemplamur, vel in donis (2), vel visionibus (3), vel proprietatibus (4), vel facultatibus (5), vel statibus, vel mansionibus (6), vel emanationibus, vel distinctionibus (7), vel conjunctionibus (8). Et rursus cap. quarto *De celesti hierar.*: Cuncta, inquit, quæ sunt, providentiam participant, quæ ex divinitate, quæ omnem naturam antecellit, et omnium rerum causa est, effluit. Quo in loco sanctus Maximus: Omnia, inquit, opera creationis summation declarat, cum dicit: *Quæ sunt*, omnia scilicet intellectilia et œnsilia; universa enim fecit Deus, cum non essent, et ob eam causam solum, ut bonitate ipsius fruereutur, fruuntur autem providentia ipsa, ut quæque res apta est; providentia enim Dei principium est nature ejusque rei, atque hinc patet Dionysium omnem emanationem Dei providentiam appellasse, hoc enim est illud apud Dionysium: Ab hac sola, vel ab alia providentia; et illud: A generalibus providentiis, vel providentiis in parte, vel ab iis quibus providetur; et illud rursus: In providentiis Dei, quas mente contemplamur; plane contentus fuit Dionysius pro emanationibus providentiis dicere; nisi quis forte dicat, idem esse providentiam, et emanationem, emanare enim propter aliud quid, quid aliud est quam providere suis, propter

ὁτον αὐτοῦ, ut cum dicit Scriptura: *Deus ignis consumens est* (Deut. iv, 24), providit ut sic significaret vim consumendi pravos habitus.

(5) *Facultatibus*. Ut oculi, qui facultatem videndi, et pedes ambulandi significant, species providentiæ sunt.

(6) *Statibus vel mansionibus*. Ut cum dicitur, lapis fundamenti, significat providentiam status immutabilis.

(7) *Emanationibus vel distinctionibus*. Ut cum dicitur, flos agri et lilium convallium; varietas providentiæ significatur.

(8) *Conjunctionibus*. Ut cum vocatur lapis angularis, significatur providentia convertendi ad se, et secum copulandi.

quos a principio emanationem fecit, et adhuc eorum curam gerit, quod magis adhuc ex eo constat, quod providentia Dei principium est naturæ rerum, omne autem principium aliorum in iis quæ ab ipso principio existunt, concluditur; liquet igitur esse providentiam unum ex iis quæ a Deo voluntate suæ facta sunt. Enumerat autem Dionysius in providentiis dona et visiones et alia, utens voce disjunctionis, vel ad declarandum, non esse improbandum, si quis hæc hoc aut illo verbo vocet.

CAPUT IX.

Quod secundum ipsas Dei providentias et emanationes atque operationes fiunt nostræ divinæ participationes, et divina nomina.

Magnus Dionysius, capite primo *De divinis nominibus*, hæc, inquit, ex Scripturis divinis didicimus; et omnem fere sacram Scripturam reperies ad declarandum nobis Deum et ad laudandum eum, divina nomina formare secundum divinæ bonitatis emanationes. Et iterum in secundo capite: Absolute (1) communicationes vitæ, sapientiæ, et alia dona divinæ bonitatis omnium rerum effectricis, in quibus donis divinæ personæ; quæ sine naturæ suæ participatione participantur, a participationibus et participantibus laudantur. Quo in loco S. Maximus: Secundum substantiam, inquit, divinitas neque participatur, nec intelligitur: participabilis vero est, quatenus ab ea existunt omnia, et ab ea continentur et conservantur ut sint. Ac rursus Dionysius in eodem cap.: Omnia, inquit, divina, etiam quæ eamque nobis declarata sunt, participationibus solum cognoscuntur, ipsa autem divina qualitatibus sint ex proprio principio et fundatione; neque mente, neque cogitatione ulla aut cogitatione assequi licet, ut si abditam illam essentiam Dei, quæ supra omnem naturam est, Deum, aut vitam, aut substantiam, aut lumen, aut rationem vocemus, nihil aliud intelligimus, quam multiplicem facultatem ab eo productam et communicatam, vel ad deificandum, vel ad capiendum substantiam, vel ad vitam præstandam, vel ad sapientiam largiendam: ad ipsum vero Deum intelligendum mentem intendimus nude ac solute ab omni operatione, nullam cernentes deificationem, aut vitam, aut substantiam, quæ perfecte similis sit illi causæ, quæ omni genere excellentiæ et præstantiæ extra omnia posita est. Quem locum adnotans idem Maximus: Nomen, inquit, Dei non significat substantiam, neque quid est Deus, sed beneficentiam quamdam erga nos: et quod ex participationibus a Deo nobis donatis nomina Dei formamus, quid autem est Deus, omnibus est incogitabile. Ex quibus manifestum sit, ex emanationibus Dei, et donis

ac beneficiis ejus erga nos nomina ipsius confici, ea vero ipsa quæ in Deo sunt, rariusmodi demum sint ratione sui principii et fundamenti, et quæ in eo sunt, supra omnem mentem, notionem ac cognitionem naturalem putandum esse: atque etiam (id quod prius demonstrabatur) ex magnificentiâ et rerum ordine Deum cognosci, non autem ex substantia sua. Quamvis enim deificationes ab eo ad nos proficisci audiamus, aut facultates deificas vel substantiæ, vel vitæ, vel sapientiæ effectrices, nihil aliud intelligimus, quam ab ipso ad nos proficiscentes habitudines, motiones, emanationes et operationes, nulla autem ex istis motionibus, si sic eas vocemus: similitudinem aut proportionem habet cum illa omnium rerum causa, et omnem naturam superante; hæc enim omnia propter causam mota sunt, omne autem quod propter causam est, et movetur, factum est, ac principium et finem habet.

CAPUT X.

Quod Deus est unus, et impartibilis, et non multiplicabilis, et immobilis: in his autem emanationibus videtur moveri, et partiri, ac multiplicari, et dividi.

Magnus Dionysius, capite secundo *De divinis nominibus*: Quia Deus supra substantiam est, et omnibus quæ sunt, dat esse, et omnes substantias producit, multiplicari dicitur illud unum ens, eo quod ex productione ejus multa existunt, cum alioquin nihilominus maneat et unum in multiplicatione, et unitum in emanatione. Ac rursus idem in eisdem: Divinam discretionem, inquit, dicimus, sicut dictum est, emanationes Dei, bonitatem ejus decentes; largiens enim omnibus esse, et fundens affluenter omnium bonorum participationes, distribuit unite, et multiplicatur singulariter, efficiturque multiplex non recedens ab uno. Quem locum adnotans S. Maximus: Dicitur, inquit, unum multiplex fieri, quia ex ipso, ac per ipsum, et in ipsum cuncta condita sunt; et ipse est caput omnium quæ sunt, et ipse omnes substantias produxit: recte igitur propter ea quæ ab ipso effecta sunt, multiplicari dicitur. Ac rursus idem Dionysius, cap. nono *De divinis nominibus*, Quid, inquit, cum rursus theologo dicunt in cuncta meare, et moveri immobilem, nonne hoc ut Deum decet, intelligendum est? Pie enim putandum est moveri Deum, non quasi feratur, aut mutetur, aut varietur aliquo modo, aut motu loci sive recto, sive rotundo, sive ex utroque composito, neque motu intelligentiæ, neque naturali, nec animali, sed quatenus omnia Deus producit ut sint, et omnia continet, et omnibus varie providet. Hunc locum edisserens S. Maximus: Deus, inquit, non movetur aliquo ex istis genere motus, quin potius

Scholia.

(1) *Absolute*. Ex parte principii, sive essentiæ divinæ, quia essentia divina secundum se non communicatur cum creaturis, sed remanet soluta ab

omni habitudine participationis, communicatur tamen secundum similitudinem.

motus immobilis, et eodem modo se habentis A voluntas ejus dicitur, quæ vult esse ea quæ sunt, et emanatio providentiæ ad omnia. Ex his patet, Deum nulla ex iis motionibus, quas Dionysius ingeniose enumeravit, moveri, illa tantum excepta, quæ externa est, et qua creaturas per suas divinas emanationes produxit, multiplicatus et dispersus ac distributus non quatenus ipse est, sed quatenus manens immobilis et impartibilis et multiplicationis expertus, et eodem prius et postea tenore, sola voluntate omnia produxit, neque sic a se ipso ullo modo recedens. Quo enim moveretur, qui omnia substantia sua replet? Imo sicut si una faciens maneat, cujus forma nulla parte et nullo modo varietur, et ponamus multas circum facies ex fulgore illius emicare, videor mihi ex hac tenui ima- B gine ac similitudine conjecturam de his facere: ad hunc modum recte quis dicat, non distribui aut partiri aut multiplicari Deum, sed nos potius ab eo tanquam similitudines et imagines exemplarium ejus distinctos ac variatos esse: et multiplicationem et partitionem subisse: hujusmodi enim affectiones similitudinibus non Deo conveniunt. Sic a Dionysio rerum divinarum peritissimo hæc quæ in Deo apparet, discretio appellata est. Videtur enim, inquit, et dicitur unius Dei discretio et multiplicatio; est tamen nihilominus principium divinitatis supra omnem naturam unus Deus impartibilis in partibilibus, et secum ipse copulatus, et permisionis plurium, ac multiplicationis expertus. Sed ut jam capita hujus decadis in summam redigamus, exponam simplicem eorum seriem materialium. Demonstratum est duplicem esse speculationem divinarum emanationum: unam emanationem in Deo naturaliter, alteram emanationum extra Deum ad creaturas pertinentium voluntarie: agredientes igitur hanc exteriorem, in qua mul-

titudo divinarum emanationum versatur, secundo loco principium ad creaturam et motum ac causam demonstrabamus generationi rerum convenientem: nulla autem generatio sine habitudine est, unde tertio necessario sequebatur, altero eorum quæ habitudinem faciunt, deficiente, non consistere generationem; quarto deinceps loco, omnis effectio, quæ ad effecta refertur, emanatio est in ea et operatio; postea quærebatur, quæ esset harum emanationum et operationum essentia, et an per se existerent, ac non potius essent cum fierent; hoc autem explicato, in sextum locum incidit de voluntate et expeditione Dei disserere, et quomodo sicut emanationes Dei eorum sunt quæ a Deo emanant, sic voluntas Dei eorum est quæ Deus vult; deinde explanabatur, quemadmodum hujusmodi voluntates tum emanationes, tum providentiæ Dei dicuntur, et rerum gubernationes; post septimum sequebatur octavum caput, in quo docebamus pro emanationibus nomen divinarum providentiarum accipi; nono autem et decimo capite duo sunt ordine conclusa: unum est, secundum ipsas divinas providentias et emanationes omne nomen divinum et Dei participationem fieri; alterum, eum qui est unus Deus, et impartibilis, et immobilis, et non multiplicabilis, videri in ipsis illis providentiis et emanationibus dispersi, moveri ac multiplicari. Recte igitur a theologis de divinis emanationibus explicatum est, et merito emanationes Dei dicuntur; effectio enim, sive creationis, et aliarum emanationum conditor et auctor et effector est Deus; et nullus motus ad terminum creatum refertur, quin secundum terminum ad quem refertur, ceperit naturam; propter creaturam enim cepit principium, et exstitit, et perfectus est, ubi autem sunt principia et fines rerum, etiam universum in illis concluditur.

QUARTA DECAS. — DE INFORMATIONE DIVINI NOMINIS.

CAPUT I.

Quod omne nomen Dei est nostræ mentis inventum, et ob eam causam omnis nominatio Dei dicitur νοητή, id est intellectilis, sive sub intelligentiam cadens.

Gregorius Theologus, in sermone Epiphaniæ: Cum dupliciter, inquit, infinitum contemplerur, quando mens in illud profundum superum aspexit, quia non habet ubi sistat et innitatur cogitans de Deo, hoc sursum infinitum, et unde egredi non potest, ἀναρχον, id est, carens principio vocavit: quando autem in infera, et ea quæ subter sunt, sine interitu et immortalem: quando vero totum complectitur, αἰώνιον, id est, æternum appellat. Et idem in eodem sermone: Mente, inquit, sola adumbratum ac delineatum; idque valde obscure et tenuiter. Dionysius vero theologus summus, cap. decimo tertio *De divinis nominibus*, Hæc, inquit, nos divina nomina quæ collegimus, pro viribus

D explicavimus. Et in extremo ejusdem capitis: Sed hæc quidem, ut Deo placet, sic habeant et dicta sint; sitque quod ad nos pertinet, hic finis nominibus Dei, quæ mens excogitavit, ad symbolicam vero theologiam Deo duce transibo. Multis in locis cum de nominibus Dei tractat, reperitur vocare illa νοητά, id est ad mentem pertinentia. Ex his igitur liquet, omne nomen Dei, et omnem divini nominis appellationem ad negotium et tractationem mentis nostræ pertinere, atque inde νοητήν vocari, id est, ad intelligentiam pertinentem, cum scilicet mens aut ad ea quæ supra sunt, cietur, aut ad ea quæ subter, aut universum lustrat; atque ita nominationes Dei adinventæ.

CAPUT II.

Quod ab effectis Deus laudatur, et ex ipsis nominatur.

Magnus Dionysius, cap. primo *De divinis nominibus*: Quoniam vero Deus, utpote ipsa bonitas,

eo ipso quod est, omnium causa est, providentia Dei eorum qui dii dicuntur, principis, quæ omnium bonorum principium est, ab omnibus effectis laudanda est, quia et circum ipsum sunt omnia, et propter ipsum; et ipse est ante omnia, et in ipso omnia consistunt, et esse eum producit omnia, et facit ut existant. Hoc autem sanctus Maximus esse scribit et retractat: Ex his, inquit, solvuntur fatuæ opiniones eorum qui ausi sunt dicere, insitam esse Deo natura quadam vim creandi, sicut insitum est araneolis texere; demonstrat enim propter solam bonitatem producere Deum omnia. Quamobrem non audent theologi laudare Deum ab iis quæ ipsius sunt, id est, a natura et essentia ejus (hæc enim ignota sunt), sed ab emanatione, quæ est providentia ejus in ea quæ ab ipso auctore effecta sunt. Hanc divinam providentiam, qua omnibus Deus providet, laudibus celebrant. Rursus idem Dionysius capite secundo *De divinis nominibus*: Non est perfecta et absoluta similitudo eorum quæ effecta sunt, et causarum; quin potius habent quidem effecta causarum quoad fieri potest, imagines; ipsæ vero causæ ex effectis exemptæ sunt; et pro ratione principatus sui supra locatæ ac fundatæ. Quem locum iterum adnotans sanctus Maximus: Effecta, inquit, sunt omnia creata sive in cælo, sive in terra, causæ vero efficientes sive creantes personæ sanctæ Trinitatis sunt. Manifestum igitur est, nullam esse horum inter se similitudinem, causarum scilicet et effectorum. Rursus idem in centuria octava, capite 24: Advertendum, inquit, est, quod effecta causarum imagines habent, quantum habere possunt, esse sunt, quæcumque creata sunt; causæ vero, quæ illa efficiunt et creant, nullam autem similitudo est causarum et factorum. Ex quibus patet quemadmodum ex effectis, id est, ex creaturis nomina Dei, quibus Deum laudamus et imploramus, humana mens considerando adinvenit.

CAPUT III.

Quæ sint effecta, et quæ eorum materia.

Gregorius Nyssenus in explanatione Cantici canticorum: Omnia, inquit, mira, quæ in universo contemplamur, materiam divinorum nominum præbent, quibus Deum sapientem, potentem, bonum, sanctum, beatum, æternum, judicem, salvatorem, et aliis hujusmodi celebramus. Et Damascenus Theologus (a), Deus, inquit, propter ineffabilem bonitatem voluit de nostris rebus, et nostro more nominari, ne simus frauditus notitiæ ejus expertes. Ex his liquet, quemadmodum humana mens est causa, quæ format, et veluti specie (1) afficit divina nomina; materia vero, illa admirabilia, et effecta,

quæ in universitate mundi contemplantur; unde hujusmodi divinorum nominum formam et distinctionem colligit.

CAPUT IV.

Quare ab effectis nominatur Deus, et non ab iis quæ sunt naturæ ejus.

Magnus Basilius in iis quæ contra Eunomium scripsit: Si divinam, inquit, naturam in se contemplari possemus, et quod proprium ejus est, et quod alienum, per ea quæ cernuntur invenire, penitus non indigeremus rationibus, neque conjecturis ad comprehendendum quod quæritur: sed quia celsior est quam ut perspicere possit quod quæritur, ex conjecturis autem cognitionem eorum quæ nos fugiunt, venamur, necesse est omnino ut ad scrutandum divinam naturam per operationes deducamur. Ac rursus idem in primo contra eundem: Unus Dominus cum sit, et una substantia simplex et expertis compositionis, alias aliter se nominat, aptans sibi nominationes quæ nostris cogitationibus inter se differunt, diversa enim nomina sibi imponit, ut sunt diversæ operationes subjectæ, et diversa earum ad ea quæ sunt habitudo. Idem etiam: Nos vero ex operationibus Deum nostrum cognosci dicimus: ad essentiam tamen ejus appropinquare non promittimus, operationes enim Dei descendunt ad nos: at essentia ejus manet inaccessa. Ex his igitur manifestum efficitur, quod sicut ex iis quæ in Deo sunt, philosophari de Deo non possumus, sic neque per ea Deum nominare: at ex conjecturis quibusdam, quæ sunt eorum quæ in Deo sunt, similitudines et simulacra, notitiam Dei colligimus, conjecturas et operationes idem esse intelligentes. Ut enim ex conjecturis de Deo ratiocinamur, sic per operationes ad intelligendum eum adducimur; sive ex operationibus, et ex iis mirabilibus quæ in universo speculamur, Deum nostrum declarare nos dicimus. Atque hinc secundum differentiam operationum subjectarum, et ut quæque operatio ad ea quæ sunt refertur, negotium divinorum nominum conficimus, non putantes intempestive facere quod hæc nomina ex conjecturalibus argumentis colligimus et imponimus. Conjicere autem quid aliud est, quem ex iis quæ in universo mira contemplamus, et ex effectis ipsis ad quæ emanationes et habitudines referuntur, similitudinem et formam ducere? Cum ergo dicimus istud, a quo et inde materia, non appropinquamus illi ad quod tendimus, id est, substantiæ ejus, sicut cum dicimus, unde nomen cæli sumptum est, non attingimus substantiam cæli, operationem tamen ejus maxime, argumentamur enim undique ipsum a nobis aspicere.

Scholia.

(1) Specie afficere nomina est litteris ac syllabis ea inserere; ex compositione enim et serie litterarum ac syllabarum existit species et forma nominis et vocabuli.

(a) Lib. 1, *De fide orthodoxa*.

CAPUT V.

Quomodo Deus fiat a nobis multorum nominum.

Gregorius Nyssenus disputans contra Eunomium: Ego, inquit, quod ex Scriptura sancta didici, fidenter pronuntio, eum qui est supra omne nomen, fieri nobis multorum nominum, cum pro varietate beneficiorum varie nominatur; lumen enim dicitur, cum calliginem ignorantiae depellit; vita, cum immortalitatem largitur: via, cum ab errore ad veritatem deducit: sic turris fortitudinis, et civitas munita, et fons, et petra, et vitis, et medicus, et resurrectio, et omnibus hujusmodi nominibus appellatur. Rursus idem: Deus quidem est secundum se id quod demum esse creditur: nominatur autem ab iis qui eum appellant, non id ipsum quod est (non enim explicari potest natura ejus), quin potius ex iis quæ ad vitam nostram pertinentia operari creditur, homonymias habet, id est, nomina quæ æquivoca vocant. Et Basilius Magnus, Naturam, inquit, divinam quatenus est, nihil eorum quæ excogitantur, declarat. Ex his igitur liquet, fieri nobis Deum multorum nominum, quoniam multis beneficiis ejus ad custodiendam vitam indigemus, nosque sumus qui difficultatibus circumplacemur, et in eis Deum excogitatis et adinventis nominibus imploramus. Quare hoc etiam efficitur manifestum, quod licet Deus ex infinitis operationibus multis nominibus afficiatur, quam tamen naturam habeat, funditus intelligentia nostra non assequitur. Cum enim duplex sit questio, quod est Deus, et quid est; illud quidem, id est, esse, omnino inter omnes convenit: quid vero sit, et qua natura, non solum nobis, sed angelis etiam est ignotum.

CAPUT VI.

An sint ex æternitate nomina Dei.

Basilius in secundo libro *Contra Eunomium*: Non enim, inquit, natura rerum nomina sequitur, imo post res ipsas inventa sunt nomina: etenim si hoc esset verum, non esse nomina rebus posteriora, opus esset ut quorum sunt eadem nominationes, una et eadem substantia esset: ex quo fieret, ut quia qui sunt virtute perfecti, digni nomine Dei habentur, et dii appellantur, essent homines hominonij, id est, ejusdem substantiæ qua Deus; verum sicut dicere hoc manifesta insania est, sic illud dicere æque dementia est. Imo et Gregorius Nyssenus libro XIII, disputans contra Eunomium: *Miserator*, inquit, et *misericos Dominus, patiens, et multæ misericordiæ* ²⁰, quid hæc aiunt significare? naturamne, an operationem? nemo sane aliud declarare dixerit, præterquam operationem. Quando igitur miseratus est Dominus, ut ex operatione miseracionis nomen duceret? nunquid ante vitam humanam? equis tunc misericordia indigebat? At vero post peccatum prorsus misericordia opus fuit, peccatum autem post hominem existit; post hominem igitur actio

A miserendi, et misericordiæ nomen. Et iterum idem in secundo, Ut enim, inquit, non esset medicus nisi propter ægrotos, sic rursus neque misericors, neque miserator, nec aliis ejusmodi nominibus appellaretur, nisi propter eum qui misericordia et miseracione indiget: sic etiam nec omnipotens esset, nisi omnis creatura ut ab eo teneretur et custodiretur, opus haberet. Et iterum in primo libro: Alia, inquit, nomina significant utile aliquid, ut adjutor, protector, auxiliator, et cætera quæ ejusdem significationis reperiuntur: in quibus si eum qui auxilio indiget, tollas, vis quæ in ipso nomine cernitur, vacua fuerit. Unde manifestum efficitur, posteriora esse nomina ipsa æternitate Dei, et post hominem et mentem hominis inventa esse, accidereque aliquando, ut sit ipsa nominatio supervacua si forte ope indigentem tollas. Denique per omnia demonstratum est, quemadmodum mens sicut aliarum rerum nomina adinvenit, sic etiam nomina Dei, aggressa, et veluti materiam nacta, illa ipsa effecta et admirabilia, quæ in universo contemplantur, hæc enim insequens, et de Deo inquirens, nomina imposuit. Declarant hoc in primis qui hæc primum invenerunt, sive antiquissimum quemdam Theuthin, sive alium quempiam fuisse dicunt. Gentiles hactenus fuerunt, et in dogmatibus gentilium alti et educati, qui præterquam in divino et supra naturam mysterio nostræ humanitatis, alia Dei nomina invenerunt, et nominarunt, sicut nō hodie. Sed quia omne nomen et notio propter usum quidem a principio introducta sunt, ad aliquid vero referuntur, unde sumpta sint divina nomina, et quid ipsa per se significant, dictum est: ad quid autem rei subjectæ referantur, et quid istis nominibus sic significetur, ex his quæ sequuntur, patebit.

CAPUT VII.

Quod sicut divina nomina ex effectis sumpta differentiam operationum repræsentant, sic ad Deum relata diversas res repræsentare non possunt.

Basilius Magnus, in epistola ad Eustathium: Omnes, inquit, notiones et nomina quæ Deum decent, æqualis inter se honoris sunt, quatenus significatione rei subjectæ nihil differunt; non enim ad aliam rem subjectam mentem ducit appellatio boni, et ad aliam appellatio sapientis, et potentis, et justi: quin potius quæcunque nomina dixeris, unum est quod significatur, et si Deum dicas, eundem ostendisti, quem per reliqua nomina mente concopisti. Ex his igitur manifestum fit, quod eadem divina nomina, et eadem notiones nostræ de Deo dicuntur, nullamque differentiam rei subjectæ ad Deum relata repræsentant, et quod nomina Dei triplicem habent causam, efficientem quidem mentem ipsam humanam; materiam, illa unde colliguntur, id est, effecta; finem, Deum, ad quem referuntur.

²⁰ Psal. cxliv, 8.

CAPUT VIII.

Si non possunt divina nomina diversas res in Deo repræsentare, relinquatur ut solam substantiam ejus declarent, non quid est, sed quod est.

Magnus Athanasius docens (a) recto dictum esse a Patribus concilii Nicæni vocabulum homousit : Cum inquit, audimus : *Ego sum, qui sum, et : In principio creavit Deus cælum et terram, et : Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est, et : Hæc dicit Dominus omnipotens*⁴¹, nihil aliud quam ipsam simplicem et beatam, et quæ comprehendi non potest, substantiam ejus qui est intelligimus. Tamen enim, quid est, comprehendere non possumus, tamen cum audimus, Pater, et, Omnipotens, nihil aliud præterquam ipsam substantiam ejus qui est, intelligimus. Et rursus idem in *Apologetico pro synodo Nicæna* : Si Deus est, inquit, aliud simplex, ut quidem est, cum dicimus Deum, et nominamus Patrem, nihil tanquam circa eum, sed ipsam substantiam ejus intelligimus. Et Gregorius Theologus (b) : *Ὁ ὢν, id est, qui est, et Deus, magis quodammodo sunt nomina substantiæ : et ex his magis ὁ ὢν. Et rursus idem : Nonne Spiritus, et Ignis, o amice, et Sapientia, et Justitia, et Mens, et Verbum, et aliæ ejusmodi nominationes naturæ sunt? Et iterum idem contra Evagrium : Sed nominatio, inquit, utilis est, quæ nos propter necessitatem ad notionem eorum quæ sub intelligentiam cadunt, ducit. Quidam vero dum crasse opinantur simul cum nominibus substantiam dividi, opinantur intelligentiis suis, quas concipiunt, quæ sunt penitus indigna divinis. Consentaneum vero nobis est, ut qui veritatis studiosi sumus, sciamus divinam et simplicem Dei substantiam esse impartibilem, et unius formæ. Item Gregorius Nyssenus : Si, inquit, nomen D i (1) personam declarat, cum tres personas dicimus, tres deos necessario dicimus : at si nomen Dei substantiam significat, cum confitemur unam substantiam sanctæ Trinitatis, unum Deum consentaneæ putamus : siquidem nomen Dei, unius substantiæ nomen est. Ac magnus etiam Basilius : Si vero, inquit, substantiam Dei lumen esse statuimus, aut vitam, aut bonum totum, id est, cum sit vita, totum lumen est, et totum bonum, vita autem consequens habet ingenitum : quomodo non est*

⁴¹ Exod. iii; Gen. i; Deut. vi.

Scholia S. Thomæ.

(1) Hæc vox, *Deus*, sicut continet personas, sic etiam significat et declarat personas, et de illis prædicatur : sed quia non solum declarat personam, sed etiam unam naturam communem non cogitatione sola, sed re, idcirco qui dicit tres personas, non dicit dicit tres deos (sicut qui tres homines) sed unum : deitas vero etsi continet personas, et de illis prædicatur secundum rem, tamen quia

(a) In epist. de synodis Arimini et Soleciciæ.

(b) In secunda oratione de Theologia.

A naturam indicant. Et Damascenus Theologus : Divinitas, inquit, naturam declarat, Pater autem personam. Ex quibus patet, quod cum theologi respiciunt unde nomina Dei nobis collecta sunt, ab iis scilicet, quæ in universo mira speculamur, et ab effectis ipsis, operationem et effectorem Dei aiunt repræsentare, et non quid est, et ipsam substantiam; post hominem enim inventa sunt nomina; imo mens humana ad usum suum hæc invenit; cum autem rursus volunt per hæc nomina efferre rem significatam, et ad aliquid referimur, Deum per hæc nomina invocantes, non dividitur res subjecta, ut dividuntur notionem (expers enim partis, et individua est substantia Dei); idcirco affirmant se nominibus istis hanc ipsam substantiam Dei significare, non quid est, sed quod est solum repræsentantes, sicut in aliis nominibus evenire consuevit. Cum enim forte quærimus, unde nomen ἀνθρώπου derivatum sit, et quid per se significet, affirmamus repræsentare vim τοῦ ἀνω ἀθροῦν, id est, facultatem in sublime aspiciendi, sive ἀναθροῦν ἃ δρωμεν, id est, facultatem recogitandi quæ aspexit, nomine ex quadam etymologia et actione circa rem ab humana mente excogitato. Cum autem sic rem aliquam nominatam significaverit, ad definitionem ejus, et quid est, revertitur. Aliud igitur est quid hoc nomen declaret, et aliud rursus ad quid pertineat res a nobis sic nominata : ac nomina quidem ex convento (2) inventa sunt affectionibus animæ ducibus; res vero foris quatenus unaquæque est extiterunt. Consentaneæ igitur in omni nomine quærimus, quis primus invenit, et unde mens hominis illud accepit : et ad quam rem earum quæ extra sunt, per nomina adducimur.

CAPUT IX.

Quod nomina divina ad rem ipsam, Dei scilicet substantiam relata, proprie ipsam significant, et non per abusionem : et quod per unumquodque horum nominum Trinitatem, quæ supra quam substantia est, declaramus.

Sæctus Cyrillus in *Thesauris* (c) ait : Oportebat tacere, et nihil ad istorum ita fatuam argumentationem respondere. Et paulo post : Quare si quis hominem nominavit, quia homo non est hoc omnino nomen, quod hominem significat, ut isti argumentantur, intelligat igitur aliud quid, et non hoc penitus, quod nomen significat : at si hoc in-

secundum modum communem significandi, naturam sine proprietatibus hypostaticis significat, non prædicatur proprie de personis. Pater enim divinitate et paternitate tanquam forma et proprietate hypostatica Pater est; et similiter in reliquis.

(2) Hoc dicit, quia nomina ex constituto significant : et ea quæ sunt in voce, signa sunt affectionum quæ in anima sunt.

(c) Lib. vii. cap. 2.

essentia plenum est, non sunt repudiandæ proprie nominationes; nec aliud quid, præterquam quod per ipsa nomina significatur, intelligendum est: sic cuius evanescent hæreticorum amentia. Demonstrat vero nobis qui magna argumentandi facultate præditus est, non esse verbum proprium nomen Filii Dei, et contradicat Scripturis et beato Joanni, qui novit appellationem maxime decentem, et propriam Filii Dei novit esse, cum vocatur Verbum: *In principio enim, inquit, erat Verbum* 22. Imo et Gregorius Nyssenus: *Omne, inquit, quod non proprie est, verbo solum, et per abusionem consuetudi-*

nis dicitur esse. Et rursus idem: Quomodo loquitur, vere esse aliquid dicitur, quod non probatur etiam proprie esse? Necessè est enim in quibus non est certum proprium esse, cum nominibus opposita collocari; quod enim non est proprium, improprium penitus est. Quare cum quid argumentamur non esse proprie, funditus per se non esse demonstramus. Et beatus Dionysius in secundo cap. De divinis nominibus: Et hoc igitur, inquit, in alio etiam loco a nobis expensum demonstratum est, omnia nomina (1) divina Deum decentia non singulariter, sed in tota et perfecta et integra et plena:

22 Joan. 1, 1.

Scholia.

(1) *Omnia nomina divina.* Ex hoc etiam loco apparet, non ita esse, ut quidam putaverunt, divina nomina, secundum Dionysium, secundum causam tantum de Deo dici; ut bonus, quod sit auctor bonitatis; sapiens, quod sapientia; et similiter in aliis: si enim sic dicerentur de Deo, clauderent in suo intellectu, ut ait sanctus Thomas, bonitatem creaturæ; ac proinde de creatura in primis dicerentur; quasi Dens diceretur bonus et sapiens ad similitudinem boni, cui dat bonitatem, et sapientia, cui sapientiam; at non sic Dionysius sensit, ut nomina divina secundum causam tantum de Deo dicerentur; sed sic, ut Deo primum attribuerentur, ut eum decent; id est, imparticipate et essentialiter; cum enim dicit Scriptura: *Nemo bonus, nisi solus Deus (Marc. x, 18)*, perinde est, ut si dicat: *Nemo per se bonus, id est, nemo supra bonitatem participatam, nisi solus Deus*; sic enim intellexit et interpretatus est idem Dionysius cap. secundo, *De divinis nominibus* in principio, ut iam bonus et sapiens dicitur Deus, quia bonitas in eo antecellit et exsuperat omnem bonitatem creatam et participatam. Rursus ait idem Dionysius ibidem, nomina divina Deum decentia attribui Divinitati trium personarum ἀερώς, hoc est, non participare; igitur plene, de plenitudine enim participatur, quæcunque ex Deo participatur, ac proinde absolute, perfecte, et omnimodis, sicut ipsa divinitas est in qualibet persona ex tribus tota, perfecta, integra et plena. Huiusmodi divina nomina, quæ secundum plenitudinem, et non secundum participationem Deo redduntur, vocat Dionysius Θεοπραπῆ, id est, nomina Deum decentia. Si igitur secundum causam tantum dicantur, non erunt nomina Deum decentia, quia sic dicta in se includunt, ut dixi, solum participationes creatas, ut bonus bonitatem participatam, cuius auctor bonus Deus; sapiens sapientiam, cuius auctor sapiens Deus; et ad eundem modum alia. Quare Dionysius contradicit et repugnat, qui dicit, nomina divina secundum Dionysium secundum causam tantum dici de Deo; sic enim dicta, non sunt Deum decentia, ac proinde sic accepta, non sunt divina nomina. Dionysio autem auctore nomina divina Deum decentia absolute, perfecte, integre et plene, id est, exsuperanter et eminenter Deo conveniunt. Ex his igitur patet, utrumque verum esse: operationem divina nomina proprie representare, non divinam naturam, quando materiam eorum consideramus, et unde nobis hæc comparata et collecta sunt; ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quando ad ipsam rem subiectam ex ipso nomine deducimur. Utrumque horum in nominibus quæ de Deo dicantur, novit etiam sanctus Thomas, p. 1, q. 13 art. 6, his verbis: *Dicendum est, quod quantum ad rem signifi-*

*ficatam per nomen, per prius dicuntur de Deo, quam de creaturis; quia a Deo huiusmodi perfectiones in creaturas manant; sed quantum ad impositionem nominis per prius a nobis imponuntur creaturis, quas prius cognoscimus; unde et modum significandi habent, qui competit creaturis. Quod sanctus Thomas dixit: Quantum ad impositionem nominis, per prius a nobis imponuntur creaturis, dixit hic auctor Cyparissiotus, proprie operationem nomina divina significare, quando materiam eorum consideramus, unde collecta sunt: materiam enim eorum unde collecta sunt, consideramus, quando consideramus creaturas, quæ perfectiones Dei participatas, et a Deo essentias habent, quibus perfectionibus participatis proprie significandis hæc nomina a nobis imposita sunt; verum tamen sic prius, et proprie hæc nomina operationem, id est, perfectiones a Deo creatas significare, cum ipsa creaturis imponimus, et non proprie et absolute sic de Deo dici, sed secundum causam, hoc non prohibet quia alia ratione proprie etiam et absolute de eo dicantur, et non operationem sive causam significant, sed potius ipsam substantiam Dei. Ille pertinet locus Gregorii Nysseni citatus, et locus Cyrilli; qui ut melius intelligatur, repetendus est integre; sic enim ait Cyrillus: *Estisne, inquit hæretici, sic indocti, ut imposita vocabula rebus non alia esse contendatis, quam res ipsæ sint? Ecce cælum opus Dei præcipuum est, et nomen eius longe aliud; nec enim res præcipua est, præterea cælum ipsum res visibilis est, vocabulum vero suum non visui, sed auditui subicitur; Filius ergo Dei Verbum dicitur, neque tamen ita Verbum est, ut non intelligunt, sed aliud quid naturaliter quam verbum. Respondet Cyrillus: Tacere oportebat, et nihil ad huiusmodi rationes respondere, et tamen ne simpliciores ab istis seducantur tacere non possumus. Dicimus igitur, vocabula rebus imposita ipsas rerum essentias significare, etiam si alia sint præter ipsas: homo enim, verbi gratia (vox ista dico) aliud est quam ipse homo, et tamen rem ipsam subiectam verbo significat; nam si non significaret ipsum hominem, hoc nomine audito, non intelligeretur homo, sed aliud quidpiam, quod stultissimum est; non ergo aliud intelligere debemus, quam quod per vocabulum significatur; et ita insania hæreticorum evanescit. Aut demonstrat nobis Enomius non esse proprium vocabulum Filii Dei Verbum. Et paulo post, cap. 3: *Ad hæc, Verbum in Scriptura Filius appellatur, et protationem vocis acutus homo Enomius intelligit, ignorans ex nostra consuetudine vocabulum esse sumptum; loquitur enim Pater ineffabiliter ad Filium; habet enim Filium naturaliter perfectam voluntatis paternæ cognitionem, nec expectat verbum, cum***

divinitate a sanctis Scripturis laudari, et ipsa omnia imparticipate, absolute, sine observatione ullius differentiae, universe, ad omnem universitatem ex toto perfectae, et totius divinitatis referri: siquidem, ut in divinis divinarum personarum informationibus meminimus, nisi quis de tota divinitate dicat dictum esse hoc nomen, audet ille quidem divinitatem, quae supra quam una et simplex est, distrahere et vituperare. Ex his igitur patet, utrumque verum esse, operationem divina nomina proprie representare, et non naturam divinam, quando materiam eorum consideramus, et unde nobis haec comparata et collecta sunt: ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quod est, non autem quid est, quando ex unoquoque nomine ad ipsam rem subjectam deducimur; et per ea nomina Trinitatem beatam, et supra substantiam invocamus.

CAPUT X.

Quod idem ipse unus Deus quatenus quid est secundum naturam, nomine apud nos penitus caret: rursus vero multorum nominum idem et unus efficitur, quia solum ex iis quae produxit, cognosci potest.

Magnus Dionysius, capite primo *De divinis nomi-*

²⁹ Gen. xxxii, 29; Judic. xiii, 18. ³⁰ Philipp. ii, 9, 10. ³¹ Exod. iii, 14.

Scholia.

ipse sit Verbum Dei. Quando igitur aliquid de Deo humano more dicitur, qui audit, non humano more, sed spiritualiter divina intelligat. Sed non sufficit (inquit Eunomius) vocabulum Verbi ad significandum verum Filium; non enim manifestari potest per illud, ipsum esse Filii; multa enim alia vocabula verbi nominantur, quae non subsistunt, ut voces scilicet. Haec ipsa ratione (ait Cyrillus) Dei etiam vocabulum non sufficit ad significandum ipsum Deum; multi enim alii quamvis dii non sint, sic tamen appellantur, sicut scriptum est: Ego dixi, Dii estis (Psal. lxxxii, 6). Illud etiam poterit quispiam dicere, quoniam bonus, sanctus, caeteraque huiusmodi de hominibus quoque per participationem veri boni, et veri sancti dicuntur, non proprie de Deo ista dici; quod si multa nomina Deo et creaturis communia sunt, et tamen de ipso solo secundum naturam dicuntur, quid prohibebit Verbum etiam proprie Filium Dei appellari, et hoc vocabulo maxime ipsum esse Filii, prout homines percipere possunt, significari? quamvis multa quoque alia verba sint abusive, et per imitationem veri Verbi appellata. Hactenus Cyrillus. Ex his ergo colligitur, cum huiusmodi nomina divina de creaturis quas prius cognoscimus, et prius nominamus, dicuntur, habere ea nomen significandi qui competit creaturis, sicut ait S. Thomas, et secundum nostram consuetudinem proprie significare, ut ait hic auctor, operationem sive effectum participatum, ut bonus bonitatem creatam, sapiens sapientiam item creatam, et similiter in reliquis nominibus significantibus huiusmodi perfectiones participatas; et ut sic, non dicuntur proprie de Deo, quia Deus est supra ista, supra bonum, supra sapientem; cum vero de Deo proprie dicuntur, essentiam ejus significare, et secundum naturam dici, et acta de creaturis quoad rem significatam non proprie, sed per abusum verbi, et per imitationem et similitudinem quendam dici; atque ita quae sunt communia Deo et creaturis nomina, quoad rem significatam vere

anibus: Hoc igitur cum scirent theologi, Deum laudant et tanquam nomine carentem, et ab omni nomine, tanquam nomine carentem, ut cum aiunt, Deum ipsum in una ex mysticis visionibus symbolicae apparitionis Dei increpasse cum qui dixerat: *Quod est nomen tuum?* et tanquam ab omni divino nomine abducentem dixisse: *Quare interrogas de meo nomine?* et hoc est admirabile²⁹. Annon est hoc vere nomen admirabile, nomen dico, quod est supra omne nomen, quod caret nomine, quod est collocatum super omne nomen, quod nominatur sive in hoc saeculo, sive in futuro³⁰? Multorum vero nominum faciunt, ut cum ipsum Deum introducunt dicentem: *Ego sum qui sum*³¹: vita, lux, Deus, veritas (1): et cum sapientes ipsum Deum omnium effectorem ab omnibus effectis laudant; ut bonum, ut pulchrum, ut sapientem, ut dilectum, ut Deum deorum, ut Dominum dominorum, ut Sanctum sanctorum, ut aeternum, ut eum qui est, et ut auctorem saeculorum, ut largitorem vitae, ut sapientiam, ut mentem, ut Verbum, ut cognitorem, ut superlate habentem omnes thesauros omnia scientiae; ut potentiam, ut potentem; ut Regem regum, ut antiquum dierum, ut non senescentem,

et proprie, id est, essentialiter et per se, dicuntur de Deo; de creatura vero non vere, neque proprie, quia non per se dicuntur; quoad vero impositionem nominum, proprie significant id, ad quod imposita sunt, imposita enim sunt prius ad significandas perfectiones participatas, quas a Deo in creaturis effectas cognoscimus, ex quibus ad cognoscendas utcumque possumus perfectiones essentielles Dei deducimus, sicut scriptum est: Invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur (Rom. i, 20).

(1) [S. Thom.] *Vita et veritas*. Joan. 14. *Lux*. Joan. 8. *Deus*. Exod. iii. *Ut bonum*. Luc. xviii. *Ut pulchrum*. Cant. i. *Ut sapientem*. Job, ix. *Ut dilectum*. Cant. v. *Ut Deum deorum*. Psal. xlix. *Ut Dominum dominorum*. Apoc. xvii. *Ut sanctum sanctorum*. Dan. ix. *Ut aeternum*. Baruch. iv. *Ut eum qui est*. Exod. iii et Job. xiv. *Ut auctorem saeculorum*. Eccli. xxiv. *Ut vitam largitorem*. Act. xvii. *Ut sapientiam*. I Cor. i. *Ut mentem*. Isa. xiv, et Rom. xi. Quis cognovit sensum Domini? Graece est, νοῦν, id est, mentem. *Ut verbum*. Osee. i: Verbum Domini quod factum est ad Osee, et Joel. i: Verbum Domini quod factum est ad Joel; et similiter in aliis prophetis, quod ut Cyrillus in commentariis in Osee cap. i. ait, nihil aliud significat quam cognitionem futurorum instar luminis illustrasse mentem ejus prophetae, ad quem factum est verbum Domini, id est, sanctae Trinitatis. Quod autem ejusmodi revelatio non lingua ac verbis more nostro fieret in prophetis, docet (inquit idem Cyrillus ibidem) Paulus cum ait (I Cor. xiii): An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus? *Ut cognitorem*, II Tim. ii, et Dan. xiii. *Ut superlate, sive exsuperanter habentem omnes thesauros omnis scientiae*. Coloss. ii. *Ut potentiam*. I Cor. i, ubi interpretes virtutem vocat. *Ut potentem*. Psal. xxvii. *Ut regem regum*. Apoc. xix. *Ut antiquum dierum*. Dan. vii. *Ut non senescentem*. Ps. ci. *Ut immutabilem*. Jacob. i. *Ut salutem*. Matth. i. Ipse enim, inquit, salvum faciet populum suum a peccatis eorum, a salute enim dicitur Deus Salvator. *Ut ju-*

et immutabilem, ut salutem, ut justitiam, ut sanctificationem, ut redemptionem, ut magnitudine omnia superantem; et ut in aura tenui. Atqui et in mentibus eum esse dicunt, et in animis; et corporibus, et in cælo, et in terra, et simul in eodem eundem, in mundo, circa mundum, supra mundum, supra cælum, supra substantiam, solem, stellam; ignem, aquam, spiritum, rorem, nubem, per se lapidem, petram, omnia quæ sunt, et nihil eorum quæ sunt. Sic igitur ei qui omnium rerum causa est, et supra omnia, congruit carere nomine; et congruunt rursus omnia rerum omnium nomina, ut sit perfecte regnum universitatis rerum, et circa ipsum sint omnia, ex ipso tanquam ex causa, principio, et sine cuncta pendeant, et ipse sit, ut ait Scriptura²⁸, omnia in omnibus. Ex his igitur manifestum sit, esse ipsum unum Deum tam nullius nominis, tum multorum; nullius quidem, quoad quid est, multorum vero, quatenus ex iis quæ fecit, probatur esse; non discrepat quod ex demonstratis sequitur: verum enim est quod humana mens nomina Dei adinvenit, utens vice materiæ rebus miris, quas in universo speculatur et contemplatur; et idcirco ad unam rem subjectam, ad ipsum scilicet Deum se ipsa deducens, ad informationem ejus rei quam quærit, revocatur. Ut igitur hæc summam repetamus, et secundum expositionem materiæ tractemus, primum demonstratum est, quemadmodum mens hominis nomina Dei excogitavit: et ob hanc causam hæc de nominibus Dei tractatio νοησις vocatur, id est, ad intelligentiam pertinens; secundo, demonstratum est Deum ab effectis laudari: tertio, quæ sunt effecta, et quæ eorum materia: postea quærebatur, quomodo Deus ab effectis nominatur, et non ab iis quæ sunt naturæ ejus: hac autem dubitatione soluta, quinto capite quæstio ac dubitatio erat, quare Deus mul-

²⁸ I Cor. XIII, 28.

Scholia.

stilitiam, ut sanctificationem, ut redemptionem. I Cor. 1. Ut magnitudine omnia superantem. Psal. xciv. Et ut in aura tenui. III Reg. xix. Atqui et in mentibus eum esse dicunt. Ephes. iii. Mentis enim vocat ibi Paulus corda. Et in animis. Sap. vii. Et in animas, inquit, sanctas se transfert. Et in corporibus. I Cor. vi, et I Thessal. v: Ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela servetur; hoc autem sit habitante Deo in mente, et in anima, et corpore; mentem vocavit hic Paulus spiritum; et II Cor. vi: Et inhabitabo in illis, scilicet in mentibus, et animis, et corporibus. Et in cælo, et in terra. Hier. xxxii. Et simul in eodem eundem. Hoc exponit idem Dionysius cap. ix de magno, et parvo, et eodem, etc. In mundo. Joan. i. Circa mundum. Eccli xlvi. Super mundum. Isa. lxvi. Supra cælum et supra substantiam. Ps. cxii. Sup. r cælos gloria ejus. Solem. Malach. iv. Stellam. Apoc. ultimo.

A torum nominum efficitur nobis, et eum non paucis nominibus invocamus; deinde cognito rursus nostro usu multiplici et vario nominandi Deum, et concessa multitudine nominum, ad sextum caput deducimur, rursus dubitantes, an ex æternitate nomina Deo tribuantur; postquam vero audivimus post res ipsas inventa esse nomina, et post hominem imposita fuisse, ad contemplandum quæ sunt septimi capitis, occurrimus; quod, scilicet sicut varietate nominum varietatem operationum representamus: sic nominibus variis ad Deum relatis non possumus varietatem rerum subjectarum intelligere; ostenso autem multa dici de uno subjecto, necessario sequebatur octavum caput, non esse scilicet aliud subjectum in Deo, nisi divinam et beatam substantiam ejus, quam nono loco proprie nominari didicimus, non quid est, curiose inquirentes, sed quod est tantum; ad imponendum finem decadi sequebatur decimum caput, in quo conclusum est ex demonstratis, eundem et unum Deum carere nobis nomine, et esse nobis multorum nominum: illud quidem, id est, carere prorsus nomine, quatenus quid est, hoc vero, quatenus solum est; sic enim infinitis nominibus ex iis quæ produxit, appellatur. Nihil itaque eorum quæ scire hic opus erat, theologi reliquerunt: recteque inscripta est decas, De informatione divini nominis; non enim proprietates divinorum nominum enumerantes, materiariam expositionem earum a theologi traditam ordinabamus; dicemus enim deinceps de eis breviter et contracte quoad fieri poterit. Quot autem modis divinum nomen tractatur, superius ostendimus, tripliciter eos partiti, informationem nominum, et unde sumpta sunt, et ad quid ista nomina nos adducant et perficiant; cætera alia accommodate ad ista quæ quærebamus, inciderunt.

Ignem. Deut. iv. Aquam. Joan. vii. Spiritum. Joan. iv. Rorem. Osee. xiv. Nubem. Osee. vi. Per se lapidem ἀπόλιθον. Ps. lxxx. Esse enim fundamentum propriæ virtutis, et per se, Christo convenit propter divinitatem, quæ una et eadem est in tribus personis, quæ fecit in ipso Christo, summo lapide angulari, utraque unum cui convenit esse ἀπόλιθον. Petram. I Cor. x. Est igitur B. Petrus (ut ubique hæreticis nostri temporis occurramus) petra Ecclesiæ, ut Evangelium testatur; non tamen est ἀπόλιθος, nec ἀποπέτρα, id est, per se lapis, vel per se petra; neque si unquam in Scriptura vocatur, ut Christus Deus noster, qui sic est ἀποθιμόλιθος, id est, per se fundamentum, præter quod per se fundamentum aliud nemo potest ponere, sicut Apostolus ait: de hoc enim per se fundamentum loquitur.

CAPUT I.

Quæ sint in singulis proprietatibus divinorum nominum observanda.

Magnus Dionysius cap. quinto, *De divinis nominibus*: Tantum, inquit, commentabimur, quantum propositi ratio postulat; non enim propositum est substantia quæ est supra quam substantia, eatenus aperire et declarare, quatenus est supra quam substantia (hoc enim dici non potest, et ignotum est, et penitus exprimi non potest, et ipsam copulationem (1) mentis sperat), sed potius propositum est laudare substantiæ deificæ, et quæ omnis substantiæ principium est, in universa quæ sunt emanationem substantiarum effectricem: siquidem nomen boni de Deo declarat omnes emanationes auctoris omnium, et porrigitur (2) hæc nominatio Dei a bono tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt; estque supra ea quæ sunt, et supra ea quæ non sunt, nomen vero vitæ de Deo ad omnia viventia tenditur, et supra viventia est, nominatio Dei a sapientia porrigitur ad omnia quæ intelligunt (3), quæ ratiocinantur (4), quæ sentiunt (5); et supra omnia ista est. Has igitur Dei nominationes, quæ providentias Dei aperiunt, propositum est celebrare; non enim tractatio nostra promittit enodare et aperire bonitatem Dei, quæ supra substantiam est, neque substantiam et sapientiam divinitatis, quæ est supra quam substantia, et quæ est supra quam locata supra omnem bonitatem et divinitatem et substantiam et vitam et sapientiam, quæ est, sicut ait Scriptura, in abscondito^{ae}; quin potius providentiam patefactam, honorum effectricem, bonitatem excellentissimam, et honorum omnium causam laudibus celebrat; et existentem et vitam et sa-

A pientiam substantiæ et vitæ effectricem, et causam quæ sapientiam tribuit iis quæ substantiam et vitam et mentem et rationem et sensus participant, non dicit hæc nostra tractatio aliud esse bonum (6), et aliud existens, aliudque vitam, vel sapientiam neque multas causas, et alias aliorum effectrices divinitates, superiores et inferiores; sed unius Dei universas bonas emanationes, et nominationes Dei a nobis laudatas, atque unam quidem esse quæ totam providentiam unius Dei declarat; alias vero magis et minus generales providentias patefaciunt. Ex quibus fit manifestum, efferre, id est, expromere, et subtiliter enarrare, quatenus naturam et sedem ac fundamentum habet substantia quæ est supra quam substantia, omnino dici non potest, nec intelligi, superatque silentium illud, quod nobis per plenam ex omni parte ignorantiam et reticentiam advenit. Non est igitur nunc nobis sermo de ea, nec propositum est nobis explicare, bonitas supra substantiam, quomodo secundum se sit substantia, vel vita, vel sapientia, et alia omnia, quæ Deus noster secundum se esse creditur, quin potius nominationem Dei, quæ illa quæ sunt circa ipsum, declarat, dico esse ordinem rerum, et providentiam, et aptam universi dispositionem. Hoc igitur est nobis in hæc tractatione propositum, laudare Deum ab emanatione ejus ad omnia omnium rerum effectrice et deifica; externæ enim providentiæ Dei erga nos, et emanationes in iis quæ produxit, efficiuntur, et emanatio, sive providentia effectrix substantiæ, dicitur ipsa effectio substantiæ effectrix bonitatis, ipsa honorum effectio. Θεαρχική καὶ Θεαρχία principium deificationis, sicut mors θεαρχική laudatur, id est,

^{ae} Job xxxviii, 11, 13.

Scholia.

(1) *Et ipsam copulationem*, id est, excedit ipsam copulationem intellectus beatorum, qui essentiam Dei vident per copulationem sui intellectus cum ipsa Dei essentia; quamvis enim videant ipsum Deum, non tamen est tanta perfectio visionis, quanta est perfectio ipsius esse divini, et quanta est perfectio visionis, qua Deus se videt, ex S. Thomas.

(2) *Porrigitur hæc nominatio Dei a bono, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt, et est supra ea.* Vocare solet Dionysius, ut sanctus Maximus notavit, ea quæ sunt expertia materiæ; quæ vero materiam habent, vocat quæ non sunt, propter interitum. Porrigitur etiam nomen boni ad ea quæ non sunt, quia Deus vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt; participatio enim boni est posse esse, ut ait sanctus Thomas: aut porrigitur ad ea quæ non sunt, quia non esse bonum est, cum contemplantur illud in Deo, qui est supra omne quod est, ut bonum est non esse sapientem, sanctum, et alia hujusmodi, qualia in creaturis cognoscimus, quod Deo convenit, a quo hæc removentur, ut ait sanctus Thomas non propter defectum, sed propter excessum, aut esse supra ea quæ sunt, et quæ non sunt, significat esse loco in circumscriptum, id est, esse ubique, ex sancto Maximo.

(3) *Quæ intelligunt.* Non ine intelligentium comprehendit angelos et animas, et licet animas solet Dionysius vocare νοεράς, id est, intelligentes, cum eas distinguit ab angelis, quos vocare solet νοητά, id est, intellectilia, quia habent angeli infra se a quibus intelligantur, nempe animas; animæ vero non habent: nunc tamen, ut dixi, communi nomine intelligentes vocat tum angelos tum animas, quia tum angeli tum animæ intelligunt Deum, et intelligendo Deum ad eum se convertunt.

(4) *Quæ ratiocinantur,* Homines intelligit; anima enim dum in corpore est, ratiocinari potest per conversionem ad phantasmata, non autem separata.

(5) *Quæ sentiunt.* Animalia, quæ non participant rationem, quæ sapientiam Dei in suis a natura insitis conatibus participant, ut beatus Basilius in Hexaemero docet, non dicit aliud.

(6) *Esse bonum.* Hoc dicit non otiose, sed ut reprehendat eos philosophos, et Simonem Magum, qui ponebant deos κοσμοποιοῦς, id est opifices partium mundi, majores et valentiores majorum creaturarum; et infirmiores infirmiorum, secundum gradus suos descendentes in opificio suo usque ad materiam, ex S. Maximo.

quæ facta est principium deificationi : et corpus ζωαρχίδην et θεοδόχον, id est, quod dedit principium vitæ, et Deum recepit (a). A Providentia igitur bonorum effectrice in creaturis ostensa oportet laudare bonitatem superlatam, et omnium bonorum causam, ipsum inquam Deum; demonstratum enim est, quam naturam habeat Deus, non solum nos, sed nec angelos posse attingere : quatenus vero omnia ex nihilo fecit, a nobis laudandus est. Quare in singulis divinorum nominum proprietatibus oportet attendere ortus rerum universi, et emanationes circa eas, et inde Dei laudes ducere et celebrare, et exquirere quam proprietatem unaquæque nominatio Dei sortita sit, quæ autem sit bonitas Dei, aut substantia, aut vita, vel sapientia, vel alia secundum naturam ejus, funditus cavendum est ut inquiramus : querere enim ut exprimamus substantiam Dei, perinde est ut si vehimus exprimere ejus vitam, vel sapientiam, vel potentiam, vel bonitatem. Restat igitur, ut laudetur Deus a vita, quam produxit, et a sapientia similiter, non autem a vita, aut a sapientia, quæ est ipse Deus. Adhuc ex his liquet, quandoquidem postea audituri sumus principia, et participationes, et per se participationes, et sigillatim, per se vitam, per se sapientiam, per se essentiam, quem admodum Dionysius admonens et præmuniens, Oportet, inquit, observare in hujusmodi nominationibus non esse existimandum aliud esse bonum, et aliud existens, et aliud vitam, vel sapientiam, neque multas esse causas, neque alias divinitates alias producentes, superiores, et inferiores, sed unius Dei totas emanationes bonas secundum nomina Dei a nobis laudata, atque unum quidem, quod universam providentiam unius Dei declarat, nempe nomen boni, alia autem nomina emanationes magis aut minus generales, sicut ipsa progressio tractandi declarabit. Hoc præterea observandum est, cum audiemus bonitatem supra omnem bonitatem, et divinitatem supra divinitatem, ne

A existimemus fieri superlatorem in sui ipsius bonitatem et divinitatem; alienissimum enim a ratione est, arbitrari esse Deum se ipso superiorem, quin potius, ut sanctus Maximus Dionysii verba exposuit, Nota, inquit, recte hic dici bonitatem supra omnem bonitatem et divinitatem : inferiores igitur divinitates intellige angelorum, et hominum iustorum; et in universum observare debemus, ut rursus Dionysius dixit, alienum a ratione et absurdum esse existimare non attendere vim propositi, sed voces tantum; hoc enim non esse proprium eorum qui divina volunt intelligere, sed qui solos sonitus percipiunt, et hos quidem extra aures continent, nec in eas penetrare sinunt.

CAPUT II.

De bonitate et pulchro; et ubi copulantur, et in quibus discernuntur; et quæ eorum proprietates.

Dionysius, capite quarto, *De divinis nominibus*, Age, inquit, ad ipsum nomen boni progrediamur quod exempte ab omnibus, divinitati supra divinitatem attribuunt theologi, vocantes, ut arbitrator, bonitatem ipsam essentiam divinam (1), divinitatis scilicet creatæ originem: et quia sic essentia sua bonus est Deus, ut tanquam substantiale bonum bonitatem in omnia porrigat. Quem locum adnotans Maximus, Substantiale, inquit, bonum vocat ipsum Deum; et paulo post: Deus, inquit, bonum habet non ex accidenti tanquam qualitatem quandam, sicut nos habemus virtutes; quin imo substantia boni ipse Deus est, sicut lumen est substantia solis (2). Idem Dionysius quarto cap. *De divinis nominibus*: Hoc, inquit, bonum laudatur a sacris theologis ut pulchrum, et ut pulchritudo, et ut dilectio, et ut dilectum, et quæcumque alia sunt divina nomina, quibus ipse speciosus decor, et effector pulchritudinis decenter nominatur. Pulchrum autem, et pulchritudo non sunt distinguenda in causa quæ universa in uno complexa est; hæc enim in omnibus rebus in participationes et in participantia dividentes, pulchram

Scholia.

(1) *Essentiam divinam*. Divinitatis originem dicit, in creaturis scilicet, quia Deus est auctor divinitatis in cunctis hominibus et angelis, qui Deum imitantur, et ei similes fiunt, de quibus scriptum est: Ego dixi, Vos dii estis (*Psal. LXXXI, 6*), unde divinitatem deificam, et Deum deificum frequenter vertimus, quod Dionysius ζωαρχίδην et ζωαρχίην dicit, sicut lumen substantia.

(2) *Solis*. Non significat lumen esse formam substantialem solis (non enim substantia, sed qualitas est lumen), sed quia natura solis, qui est corpus luminosum, non consistit sine lumine, dicit substantiam ejus esse, id est, consequi naturaliter formam substantialem solis, sicut calor est substantialis igni, id est naturaliter consequens formam substantialem ignis. Hunc igitur locum interpretans sanctus Maximus: Nemo, inquit, suspicetur, judicare Dionysium de Deo omnino ad exemplum solis; quin potius sic intelligendum est, sicut sol, cum non sit aliud præterquam lumen, non habet lumen: adventi-

tium et conjunctum, quod vocatur accidens, neque tanquam sit animal, velut præditus anima, voluntate benefaciendi intus lumen accipit, et in omnia dæperit (potius enim contra, neque animatus est, neque voluntatem benefaciendi habet; caret enim ratione, nec aliunde lumen accipit; est enim hoc ipsum lumen, et illuminat), sic in Deo intelligere oportet, quod Deus scilicet non habet bonum conjunctum tanquam qualitatem quandam, sicut nos habemus virtutes, quin potius substantia ipsius boni ipse Deus est, sicut lumen substantia solis; et tanquam qui est id ipsum bonum, fulgorem bonitatis in omnia porrigit. Hactenus S. Maximus, qui cum ait lumen, quod alioqui qualitas est, substantiam solis esse, more philosophorum loquitur, qui proprietatem naturæ alicujus ad eam categoriam referunt, ad quam natura illa pertinet: ut idem sanctus Maximus in *Divinis nominibus* notavit.

(a) Sumptum est ex Dionysio c. 3 *de divinis nominibus*.

quidem dicimus, quod pulchritudinis particeps est; A pulchritudinem vero participationem causæ omnia pulchra efficientis. Quo in loco ait sanctus Maximus: Pulcher dicitur Deus in Cantico canticorum ²⁷, et David: *Speciosus forma præ filiis hominum* ²⁸. Dicitur autem pulchrum et pulchritudo, quia distinguitur in rebus in participantia et participata, in Deo autem non sic: καλὸς namque, id est, pulcher dicitur, et quia tribuit omnibus pulchritudinem, et quia omnia ad se καλεῖ, id est, vocat; rursus καλὸν ὡς ἀεὶ ὄν, id est, pulchrum tamquam semper existens, secundum Græci nominis etymologiam, utpote nunquam decrescens, nec augetens. Ibidem etiam Dionysius: Quamobrem idem est pulchrum atque bonum, quoniam omnia secundum omnem causam pulchrum et bonum appetunt (5): et nihil est in rerum natura, quia pulchrum et bonum participet: audebo etiam hoc dicere, quod non est, pulchrum et bonum participare, tunc enim est ipsum, pulchrum et bonum, quando in Deo laudatur supra substantiam auferendo omnia (4). Quod autem idem est pulchrum atque bonum in Deo, qui est supra substantiam; et quod hæc quæ substantiam Dei, quæ est origo deificationis, declarant, ad ipsum per divina nomina pulchri et boni pertinent: et quod ad ea quæ in Deo sunt, non distinguuntur in participationes et participata, liquet ex consensu theologorum. In quibus autem distinguitur bonitas, et per ipsam pulchrum, et quod in creatura distinguuntur, et quæ ipsorum nomina proprietates, ex his manifestum sit. Synodus contra Manichæos ab episcopo Caron habitata, quæ in Panariis fertur, ait: Bonum in Deo substantia est, in creaturis autem accidens. Et idem ibidem: Bonitas enim, quæ in universo cernitur, intensionem et remissionem ut accidens recipit. Et Dionysius capite decimo tertio *De divinis nominibus*, Nec ipsum, inquit, nomen bonitatis divinitati tanquam aptum accommodamus, sed desiderio aliquid intelligendi et dicendi de natura illa arcana et ineffabili, quod est omnium nominum maxime venerabile, ipsi primum consecramus. Ubi sanctus Maximus: Ob hanc causam, inquit, nomen boni aut pulchri non proprio accommodatur Deo, quia hæc in rebus reperiuntur: sic etiam superius dictum reperies, quia hæc passio-

nes et accidentia in rebus censentur, quod in Deo non ita est, qui omnia antecellit. Rursus idem: Desiderio intelligendi et dicendi aliquid de Deo nomen boni Theologi Deo attribuerunt, proprie enim Deus est supra quam bonus, et supraquam substantia, bonitas autem nomen est venerationis. Item idem incumbens in ea quæ sunt in quarto capite de eisdem divinis nominibus: Bonum, inquit, et pulchrum, quod in omnibus inest, non est illud primum pulchrum et bonum omnium, cuius participatione omnia sunt pulchra et bona, quod enim est in rebus pulchrum et bonum, non est substantia, neque genus substantiæ, sed accidens, quod habet similitudinem aliquantulum conjunctam. Ex quibus patet, quemadmodum bonitas et ipsa pulchrum in Deo copulantur; et idem est bonum atque pulchrum, extra Deum vero, et in creaturis ejus discreta sunt, passionesque, et accidentia numerantur. Etiam proprietatem horum intelligemus, si quæ dicit summus theologus Dionysius advertimus: Boni enim, inquit, nomen, quod universas emanationes auctoris omnium declarat, in ea quæ sunt, et quæ non sunt, tenditur et porrigitur; et supra omnia quæ sunt, et quæ non sunt est: si autem bonum id ipsum cum pulchro est, communem omnino cum eo proprietatem habebit; eritque proprietas pulchri tendi in ea quæ sunt, et quæ non sunt, propter pulchrum enim et bonum cuncta producta sunt, imo propter hæc ipsa, pulchrum dico et bonum, item ea quæ non sunt, non sunt producta, quoniam unus sol propter bonum et pulchrum factus est, et alter sol qui non est, propter bonum item et pulchrum non est factus: itaque duo non sunt facti propter eandem bonitatem et pulchritudinem. Si enim unum solem in ardore ferre non possumus, si duo essent, quis non combustus remaneret? Propter bonitatem igitur et pulchritudinem etiam quod non est, non est factum. Simul demonstratum est, omnia nomina in Deo non dividi in participationes et participata: extra Deum autem, cum agitur de emanationibus, tunc et participationes, et passiones, et accidentia reputantur: sicut motus in mobilibus, et operationes in effectis; nec quæ talia sunt, substantiæ dicuntur, quia ut antea demonstratum est, tunc sunt, cum fiunt.

²⁷ Cant. 1, 15, ²⁸ Psal. XLIV, 3.

Scholia.

(3) *Omnia secundum omnem causam pulchrum et bonum appetunt.* Quia Deus est causa omnium effectrix, qui cum omnibus bonitatem et pulchritudinem suam communicat, et quia fluis omnium, omnia enim facta sunt, ut divinam bonitatem et pulchritudinem, ut quidque potest, imitentur. Est præterea causa exemplaris Deus, quia omnia priusquam fierent, et inter se distinguerentur, in ipso erant, et secundum rationes et exemplaria omnium quæ in se habebat, omnia facta et discreta sunt.

(4) *Quando in Deo laudatur supra substantiam*

auferendo omnia. Exponit quando quod non est, participat pulchrum et bonum, quando scilicet aliquis dicit: Hoc non est Deus, nec illud, sed est supra hæc; hoc igitur non esse, ablatio inquam omnium, sive negatio participat pulchrum et bonum, quatenus Deus dicitur non esse. Potest etiam dici hæc non esse materia ut dici solet a Dionysio, quatenus experta est pulchræ formæ, potest item dici non esse malum, ut etiam alias dicitur, et hoc etiam participat bonum, quia sit propter aliquid, quod pulchrum et bonum videtur. Ex S. Maximo, et ex Pachtymero.

CAPUT III.

De amore, et dilectione, et quæ eorum proprietates.

Magnus Dionysius capite quarto *De divinis nominibus*: Audiant, inquit, illa, qui nomen amoris criminantur: *Ama illam et custodiet te: sepi illam, et extollet te: honora eam, ut complectatur te*³⁹; et quæcunque alia in amatoribus de Deo sermonibus celebrantur. Atqui visum est quibusdam nostris sacrarum Scripturarum tractatoribus, nomen amoris divinius esse quam nomen dilectionis. Scribit enim divinus Ignatius: Meus amor crucifixus est. Et in iis quæ aditum ad Scripturas præparant (1), venies quemdam de divina sapientia aientem: *Amator pulchritudinis ejus factus sum*⁴⁰. Quare ne propter hoc nomen amoris metuamus; nec ullus de hoc nomine sermo nos moveat, aut

³⁹ Prov. iv, 6. ⁴⁰ Sap. viii, 2. ⁴¹ Galat. ii, 20.

A significat, convenienter sibi ad amorem partibilem et corporeum atque distractum de lapsus est, qui non est verus amor, sed imago, vel potius lapsus a vero amore; multitudo enim non potest cogitatione capere illud singulare divini et unius amoris: quamobrem tanquam nomen, quod vulgo videtur durius, ponitur in divina sapientia, ut vulgus ad cognitionem veri amoris elevetur et erigatur: et in nobis rursus, ubi sæpenumero aliquid absurdum homines terræ affixi cogitare possent, ponitur nomen quod honestius videtur: Cecidit, ait quidam, dilectio tua in me, sicut dilectio mulierum (2), quoniam sacri theologi nomen dilectionis et amoris adhibent secundum divinas elocutiones, ut eandem vim habeant apud eos qui divina recte audiunt. Est præterea B divinus amor exstaticus, qui non sinit esse suos eos qui sunt amatores, sed eorum quos amant. Unde divinus Paulus divino isto amore captus, et vis exstaticæ particeps factus, divino ore ait: *Vivo ego, non jam ego, sed vivit in me Christus*; tanquam verus amator, et qui excessit esse Deo⁴¹ (3), et non jam vitam suam, sed amati tanquam vehementer caram vivens. Quid vero denique significare volunt theologi qui nuncquidem amorem et dilectionem ipsum vocant (4),

Scholia.

(1) *Et in iis quæ aditum ad Scripturas præparant.* Divinam Scripturam Salomonis, ut ait sanctus Maximus, intelligit; unde scriptum est illud: Factus sum amator pulchritudinis illius, Sap. viii. Ex quo patet falsum esse quod quidam scripserunt, Philonem esse auctorem libri Sapientiæ, qui tunc, cum Dionysius hæc scripsit, nondum haberetur inter canonicas Scripturas, cum plane hoc loco Dionysius in Scripturis divinis numerare videatur, quas προσηγορίας, id est, ut verbum de verbo exprimamus, antegredientes introductiones Scripturarum vocat; et rursus paulo post Scripturas sacras Græce, τὰ λόγια vocat, in quibus nomen amoris reperitur; reperitur autem etiam in Sapientia, unde idem Dionysius auctoritatem produxerat, Sap. viii. Explicandum vero est, quare libros Salomonis vocavit Dionysius προσηγορίας, quod quidem ex ipso intelligere licet, cum libros Scripturæ sanctæ Veteris et Novi testamenti ex significatione ac notatione argumentorum cuiusque libri designat in *Ecclesiastica Hierarc.* cap. *De communione*, sic enim ait: Aut exponit Scriptura præcepta de actionibus vitæ; libros morales Salomonis Proverbiorum, Ecclesiastes, et Sapientiæ D et librum Sapientiæ Sirach, qui Ecclesiasticus vocatur, intellexit, his adjunxit: Aut cantica divinarum amorum, et divinas imagines; Cantica canticorum intellexit, quæ sunt per symbola et imagines scripta ab eodem Salomone. Quia igitur disciplina sancta bene et ex virtute vivendi, quæ in Proverbiis, Ecclesiaste, Sapientia Salomonis, et in Ecclesiastico traditur, necessaria est ad intelligendas Scripturas sanctas, quæ sine fide non intelliguntur, et fides neglecto studio virtutis amitti solet, sicut Apostolus I ad Tim. capite 1, scripsit. Quam quidam repellentes (bonam scilicet conscientiam, quam dixerat) circa fidem naufragaverunt, et Sap. cap. 1: In malevolam, inquit, animam non introibit sapientia; neque habitabit in corpore subdito peccatis; unde Paulus Timotheum admonens: Attende, inquit, tibi, et doctrinæ (I. Tim. iv, 16); prius enim dixit tibi, quod virtus docentis, et proba vita in

viam recte docendi tanquam dux introducat; idecirco ut mihi quidem videtur, libros Scripturæ morales, quos dixi, tanquam duces percipiendi sapientiam C Scripturarum προσηγορίας, id est, (ut totam vim verbi exprimamus) antegredientes introductiones vocavit Dionysius. Præclare scripsit magnus Athanasius in extrema pagina libri de Incarnatione Verbi: Qui theologorum intelligentiam consequi cupit, debet prius animam abluere atque detergere, et per vitæ, morumque similitudinem ipsos adire.

(2) *Sicut dilectio mulierum.* Verba sunt David mortem Jonathæ deplorantis. Quæ stulti, inquit Theodoretus, reprehendunt, cum hic David ad significandam amoris et charitatis suæ erga Jonatham vehementiam, similitudinem et exemplum sumpserit ex amore artissimo uxoris et viri; qui tantus est, ut lex conjugalis dicat: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, id quod Elcana etiam significavit, cum uxorem consolans, Nonne, inquit, ego; bonus sum tibi supra decem filios? Itaque ut connubialis conjunctio unum efficit conjuges, sic eorum qui vere inter se amant, animos charitas in unum cupulat. D Hactenus Theod.

(3) *Et qui excessit e se Deo.* Observavit hic sanctus Maximus quomodo ex hoc loco intelligitur quod Apostolus, II. Cor. v, ait: Sive excedimus Deo? scilicet intelligitur, sicut Dionysius accepit, de amore exstatico Pauli, quem descripsit in epist. ad Gal. inquit cap. ii: Vivo non jam ego, vivit vero in me Christus; sic etiam intellexit locum Pauli S. Diadochi, in libro *De perfectione spirituali*, cap. 14. De hoc amore exstatico notavit in eodem loco S. Maximus intelligi illud in Psal. cxv: Ego dixi in excessu meo, id est, in amore Dei exstatico.

(4) *Et dilectionem.* Hic interpretatur Dionysius quod ait Joan. in epist. cap. iv, Deus charitas sive dilectio est; est enim ipse amoris et charitatis auctor et generator, qui hæc quæ in ipso erant, produxit foras, id est, creaturas, motus scilicet charitate: Sic dictum est (ait sanctus Maximus)

nunc vero amabilem et dilectum? illius quidem, A id est, amoris ac dilectionis auctor, et tanquam productor et generator est; hoc autem, id est amabilis et dilectus ipse est, illo quidem, id est, amore et dilectione movetur; hoc autem, id est, ut amabilis et dilectus movet, quia se ipse adducit, et sibi adducit et movet: hac autem ratione dilectum et amabilem eum vocant, tanquam pulchrum et bonum: amorem vero rursus et dilectionem tanquam moventem (1), eum scilicet ad creaturas, et ad se creaturas adducentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum et bonum et tanquam indicem sui ipsius per seipsum, et ut bonum progressum superlatæ unionis, et amatoriam motionem (2), simplicem, per se mobilem, per se operantem, prius existentem in bono et ex bono in ea quæ sunt B redundantem, ac rursus ad bonum revertentem, in quo perpetuitatem suam, et carere se origine divinus amor excellenter demonstrat, sicut quidam æternus circulus, propter bonum conversione inerrante circumambulans, et in eodem secundum idem et progrediens, et manens, et revertens. Quædam ex his adnotans sanctus Maximus: Dilectionis, inquit, et amoris ipsum scilicet Deum vocat emissorem, et parentem: ipse enim hæc, quæ in ipso erant, produxit in ea quæ foris sunt, id est, circa creaturas. Item idem ibidem: Amatorius motus prius existens in bono, simplex, per se mobilis, per se operans, postea providentiis externis in creaturas progrediens rursus eodem redit, sine et

principio carens: quod quidem desiderium nostrum in Deum declarat. Adverte autem, quemadmodum circulum dicit in bono, progrediente illo quidem in ea quæ sub intelligentiam et sub sensum cadunt, et rursus ad seipsum illa convertente, et neque cessante, neque finiente. Ac rursus idem Dionysius in eodem capite. Et hoc, inquit, vere audemus dicere, quod ipse qui est omnium causa, propter excellentiam bonitatis omnia amat, omnia perficit, omnia continet, omnia convertit ad se; et est divinus amor bonus boni propter bonum, ipse enim amor divinus, qui bonitatem in iis quæ sunt, operatur, quia prius exstitit in bono superlate, non sivit ipsum in se sine fetu manere, sed potius movit eum ad operandum secundum excellentiam virtutis suæ omnium rerum effectricis. Quo in loco sanctus Maximus mirifice dicit, quod bonus amor, qui ante omnia in bono exstitit, non remansit sine fetu, sed potius bonum amorem nobis peperit, per quem pulchrum et bonum expetimus. Observa hinc divinum motum, amor enim bonorum effector movit Deum ad providendum nobis, et ut nos constitueret, ut cum moveretur, produceret, et non remaneret expers fetus. Hinc evadit manifestum, quod nomen amoris divinum et venerabile a principio theologi celebrarunt; et quod idem est, eandemque vim habet nomen amoris et dilectionis, et quod est etiam exstaticus amor divinus, qui non sinit amantes esse suos, sed eorum quos amant; et quod providentiæ rerum extra Deum sunt, et secundum

Scholia.

Deus charitas est, propter creaturas quas produxit, est alioqui Deus, ne quis hoc tolli putet: absolute ipsa per se charitas superlata, non creata, sed omnium creatrix.

(5) *Tanquam moventem.* Observavit hic S. Thomas triplicem effectum amoris, sive charitatis, primus est, quod amor, sive charitas movet amantem ad operationem, unde (ut hoc obiter observetur in hæreticos, qui hominem per solam fidem justificari tradunt) sicut aqua operationem ab igne, scilicet calefactionem recipit, et calefit (operatio enim ignis aquam movet), sic fides operationem recipit a charitate, qua operatione veluti vivificatur et calefit et sine ea friget, et ut ait B. Jacobus (cap. II) mortua est, ex quo fit, ut hujusmodi fides sit, quæ in Christo valet, sicut Apostolus ad Galatas (cap. V) scripsit, quæ, inquam, per charitatem movetur scilicet erga Deum; secundus enim effectus est, quod movet operationem erga amatum, unde sic intelligendum est quod idem Apostolus dixit: Quæ per operationem, scilicet charitatis, operatur, id est, movetur, passive enim accipiendum est vocabulum ἐνεργουμένη, ut alias a nobis probatum est; tertius effectus, quod amor seipsum ostendit erga eum, erga quem est, unde beatus Jacobus (cap. II), contra eum qui de fide sine operibus gloriatur: Ostende tu, inquit, fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. Deinde observavit etiam idem S. Thomas quinque proprietates amoris sive charitatis in his quæ hic ex Dionysio recitantur; prima est, progredi ad unendum eum qui diligit, cum eo quem diligit; et quanto excellentior est amor, tanto excellentius unit; unde quia amor in Deum est excellens, excellenter cum Deo conjungit; et erga magis conjuncta major est;

C secunda proprietas charitatis est, quod facit ut is qui amorem sive charitatem habet, ad eum tendat, erga quem habet charitatem, contra atque facit cognitio, quæ rem cognitam trahit ad cognoscentem; amor vero trahit amantem ad eum quem amat; tertia proprietas est, esse simplicem motum charitatis, quia est primus motus appetitus: et primum in unoquoque genere oportet ut sit simplex, quia ex eo cætera in eo genere composita existunt; quarta proprietas est, esse per se mobilem, quia in unoquoque genere prius est quod est per se, quam quod est per aliud; unde in genere motus appetentis oportet ut primus motus, qui est amor, sit per se mobilis, unde timor quia est sicut motus violentus extrinsecus accedens, non est in charitate, sicut ait beatus Joannes (I Joan. IV), sed perfecta charitas foras expellit timorem, quia charitas motus est ab initio, ut ait sanctus Thomas, procedens; quinta proprietas est, operari per se, quod proprium est charitatis, in quo ab spe differt, qui enim propter spem alterius operatur, propter aliud operatur, qui autem (inquit sanctus Thomas) ex amore operatur, per se ipsum operatur illud tanquam sibi hoc placeat. Præstat scire quæ efficiat charitas, et quæ sint ejus propria ad cognoscendum excellentiam et præstantiam ejus supra fidem solam, quam heretici vane jactant, non intelligentes quæ dicunt, amatoriam.

(6) *Motionem.* Quatenus amor et charitas ex ipso Deo manant ad creaturas, ipse amoris et charitatis auctor moveri dicitur, quatenus vero ipse est amabilis, et diligendus, movet et ciet ad amorem omnia, quibus vis amandi convenienter ipsius inusita est.

cas ipse etiam Deus extra se est, conversione inerrante instar circuli circummeans; et quod Deus a mor præxstitit in Deo simplex, per se mobilis, per se operans, et quod erat divina et beata ejus substantia: quare tota Trinitas suprasubstantialis, quæ est amor, et dulcedo, et desiderium, non sicut can in se ipsa sine fecunditate manere, sed potius movit se ipsa ad faciendum et creandum. Providentiæ igitur Dei externæ nihil aliud sunt, quam creatura, et creatio; et ex his plane nobis notescit, quod omnis creatura Deum habet producentem et generantem, ipse enim hæc cum in se haberet, produxit ea foras, hoc est, circum creaturas: quocirca nomen amoris et dilectionis in unum et idem cum pulchro et bono redit; cumque in Deo sint, et ad eundem referantur, divinam et beatam ejus substantiam, quod est tantum, repræsentant: extra Deum vero cum sunt, in negotio creaturæ desinunt; idcirco passiones et accidentia circa eam censentur et numerantur. Apparet etiam per hæc, quod ad proprietatem horum nominum pertinet, ratio enim amoris et dilectionis eadem est atque ratio bonitatis et pulchritudinis. Deus enim propter excellentem amorem omnia produxit; et propter eundem amorem, quæ non sunt, non produxit, dum cavet, ne producendo, quidquam eorum quæ amabat, læderet. Potest autem intelligi aliquid etiam magis speciatim proprium, quod scilicet divina bonitas in infinitum progrediatur, divinus vero amor instar circuli circumbeat; nam e se quidem incipit operari, deinde per ea quæ produxit, providentiis suis foris manens sine imposito ad se rursus redit.

CAPUT IV.

De ente et de partibus ejus, et quæ sit in iis quæ sunt, proprietas entis.

Magnus Dionysius capite quinto, *De divinis nominibus*: Ago, inquit, laudemus bonum tanquam quod vere est, et omnium substantiis efficit, et secundum vim suam quæ supra substantiam est,

A omnibus tribuit ut sint totum id quod sunt, et est vere effector existentia (1), personæ, substantiæ, naturæ; item principium, et mensura sæculorum et temporum, et facit ut sæcula et tempora sint: est sæculum eorum quæ sunt: tempus eorum quæ fiunt; est esse iis quæ sunt quomodocunque; est generatio quomodocunque genitis ex eo qui est; sæculum, substantia, et unum: et tempus, et generatio, et quod gignitur: est ea quæ sunt in iis quæ sunt; et quæ quocunque modo existunt, et quæ per se existunt. Deus enim non sic est, ut sit quodammodo, sed simpliciter et infinite totum esse in se complexus (2). Et paulo post: Et ante alias ejus participationes productum est esse, et est ipsum secundum se esse antiquius quam esse per se vitam (3), et per se sapientiam, et per se similitudinem divinam, et alia, quorum participationem quæ habent, ante omnium illorum participationem participant esse: imo vero ipsa per se omnia quæ ab iis quæ sunt, participantur, ipsum per se esse participant; et nihil est cujus non sit substantia, et sæculum ipsius per se esse. Deus igitur cum sit, ut consentanum est, omnibus aliis magis principalis, ab antiquiore dono suo laudatur, siquidem prius esse, et excellentius esse cum prius habeat, et excellentius habeat prius fecit esse quod est: ipsum, inquam, per se esse, et per ipsum omne quod quomodocunque est, existere fecit. Atqui principia eorum quæ sunt, omnia participant esse, et sunt, et principia sunt; et primum sunt, et postea principia sunt, et si vis viventium, quatenus vivunt, principium dicere per se vitam: et similia, quatenus similia sunt, per se similitudinem: et copulatorum, quatenus copulata sunt, per se copulationem; et ordinatorum, quatenus ordinata sunt, per se ordinationem: et similiter in aliis, quæcunque hoc, aut illud, aut utrumque, aut multa participant? et hoc, aut illud, vel utrumque, aut multa sunt participata, reperies

Scholia.

(1) Est vere effector existentia, personæ, substantiæ, naturæ. Quæ existunt, considerari possunt ut singularia, et ut species; vel genus, et ut natura, verbi gratia, Socrates est persona, homo animal, species, et genus; quæ potestate continent singularia, quia possunt cogitari in singularibus, humanitas est natura, quæ nec actu, neque potestate continet singularia, itaque homo secundum substantiam constat ex humanitate, quæ est hominis natura, cujus partes sunt corpus et anima in universali; secundum existentiam constat ex hoc corpore, et ex hac anima, natura generis, vel speciei, id est, universalis, ea tantum actu continet, quæ in definitionem cadunt, ut humanitas, quæ non continet actu carnes et ossa, quæ non cadunt in definitionem, sicut continet homo; quia notio hominis non abstrahit ab istis, sicut abstrahit notio humanitatis; continet tamen potentia, carnes et ossa, quia potest cogitari humanitas in homine universali, qui definitur, principia autem individui neque potentia continet, humanitate enim est homo; sed non est, neque cogitari potest esse humanitate hic homo, ex S. Thom. Ad hunc modum se habent per se participatio, participatio, et hæc participatio, ut

verbi gratia, per se vita, vita, et hæc vita, per se vita naturam vitæ significat, id est, ea quæ cadunt in definitionem vitæ; vita, est universale speciei, ut vita hominis, vita equi; vel universale generis, ut vita angeli, hominis, equi; et sicut Deus est auctor per se hominis, id est, humanitatis, est, inquam, causa, ut natura hominis sit esse animal rationale (hæc enim continet humanitas), et auctor hominis, et hujus hominis; sic causa est per se vitæ, et vitæ et hujus vitæ, per se vita non est proprie et vere ens subsistens, ut homo, lapis, sicut neque humanitas, sed quo aliquid est; ut per se vita vivens, sicut humanitate homo.

(2) Est simpliciter et infinite Deus totum esse in se complectens, quia omnibus dat esse per esse sui participationem; et ipse est omnia secundum causam; et suo esse omnia quæ sunt, et quomodocunque sunt, facit esse, sic est causa proprie absoluta et incircumscripita.

(3) Per se esse et secundum se esse idem significant hic, ut τὸ αὐτὸ εἶναι, ἢ τὸ καθ' αὐτὸ εἶναι, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, similiter αὐτὴ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ αὐτοζωὴ, καὶ ἡ καθ' αὐτὴν ζωὴ ἡ ἴδιον ὅλη ζωὴ ὡς τὸ καθ' αὐτὸ εἶναι ἴδιον ὅλον τὸ εἶναι, progreditur,

per se participationes primum participare esse, et sic primum esse quod sunt, deinde hujus, aut illius principia esse: et participando esse, existere, et participari. Si hæc autem, quæ aliorum principia numerantur, per participationem esse sunt, multo magis quæ ipsa illa principia participant. Primum igitur donum per se esse, cum per se illa supraquam bonitas producat, merito ab antiquiore et prima omnium participationum laudatur. Et paulo post: Si autem vult Clemens philosophus ad aliquid dici exemplaria quæ sunt in rebus principaliora, progreditur quidem cum sic loquitur, non per propria et perfecta et simplicia nomina (1): sed si concedamus recte hoc dici, oportet meminisse Scripturæ, quæ ait: *Non ostendi illa tibi* (2), *ut eas post illa* ³³; sed ut per proportionem cognitionis horum ad cognoscendam omnium causam, quoad possumus, adducamur. Hæc adnotans S. Maximus, Hoc nomen, inquit, imposuit sibi Deus, cum dixit: *Ego sum, qui sum* ³⁴, a quo consentanee laudatur ante alia quæ de ipso dicuntur, qualia sunt nomen vitæ, sapientiæ, et alia ejusmodi, illud autem, prius esse, et supra esse declaravit esse Deum, carere principio, et Deum penitus comprehendi intelligen-

³³ Exod. xxv, 40. ³⁴ Exod. in, 14.

tia non posse: qui prædestinatione cognitionis suæ ineffabilis omnia in se ipse complexus est, et omnia in se ex toto esse tanquam in exemplari et idea fecit, hoc enim statim prima notione mens cogitat, esse inquam, postea hoc, aut illo, aut alio modo esse contemplatur. Esse igitur simpliciter, et non aliquo modo esse, declaravit cum dixit, per se esse, sicut deinreps dixit per se vitam, per se similitudinem, et alia ejusmodi, esse enim prorsus vitam (3), et simpliciter vivere non significat hanc talem vitam; et similiter in aliis: sicut exempli gratia (4) in qualitatibus, prius per se qualitates insunt, postea accidentes operantur, ad hunc modum proportionem in iis quæ diximus, intelligendum est. Item dicit in primo cap. idem Maximus: Creationem vitæ, et creationem substantiæ, id est, res ipsas fecit Deus existere. Primum igitur notionem rei ipsius menti informamus; postea universalem ejus rei notionem, ut notionem vitæ vel substantiæ universe consideratam, deinde id parte, id est, notionem secundum singulas species accepimus, ut vitæ; vel substantiæ angelicæ, vel humanæ, aut reliquorum in universa specie. Præterea idem cap. quinto, participationes dicit, quas ea quæ sunt, participant,

Scholia.

(1) *Non per propria et perfecta et simplicia nomina*, id est, per se esse, et per se vita; et per se sapientia, et similia quæ sunt principia et causæ eorum quæ sunt, quæ vivunt, et quæ sapientia prædita sunt, non possunt dici proprie exemplaria; quia quorum ista sunt principia, non sunt ut imitentur illa ipsa principia, sed sunt ut impleantur in eis quod divina Sapientia ordinavit, id est, quod erat in idea et exemplari divino, non sunt etiam perfecta exemplaria, cum ipsa aliis exemplariis indigeant, non sunt simplicia, quia simul sunt exemplar ad formata (quæ vulgo vocantur exemplaria) et exemplaria, ex sancto Thoma.

(2) *Non ostendi illa tibi*. Locum Exod. xxv citat Dionysius οὐ κατὰ τὸ ῥητὸν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάνοιαν, id est, non secundum verba, sed secundum sensum, sic apostolici discipuli a sanctis apostolis didicerant citare aliquando Scripturam, sicut ipsi sancti apostoli interdum faciunt, sic enim ait Scriptura: Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte (Exod. xxv, 40). Cum ait, inspice, et fac secundum exemplar (sive exemplaria, non enim fuit unum exemplar, sed multa) tibi ostensum in monte, satis clare dicit, ostendi exemplar, sive exemplaria non ad colendum illa (hoc enim erat, ire post ea, colere illa, et habere ea pro diis), sed ostendi exemplaria ad faciendum secundum illa, quæ faciendæ sunt in tabernaculo et vasis ejus, et in sacerdotibus et eorum sacrificiis, et in aliis, lex enim veteram habebat futurorum bonorum, scilicet spiritualium, quæ quidem ostensa sunt Moysi in spiritu, quorum exemplarium imagines erant omnia quæ in lege fiebant, sicut ait idem Dionysius in extrema pagina cap. 4 Eccles. Hier. Quia igitur Clemens videbat τὰ νοητά, id est, spiritualia ostensa Moysi vocari in Scriptura Exodi παραδειγματά, quæ sunt ad aliquid, quia referuntur ad imagines (exemplar enim dicitur imaginis, et imago exemplaris), similiter Clemens quæ sunt in rebus principaliora, exemplaria dici voluit, quæ ad aliquid referuntur, ad illa scilicet, quorum sunt

principia, ut causæ ad effecta, et effecta ad causas, si sic accepit Clemens, ut plane accepisse videtur, recte accepit; et sic etiam ista principaliora, quæ exemplaria vocat, creata sunt, sicut illa spiritualia exemplaria ostensa Moysi in monte, non quidem tanquam exemplaria illa divina, quæ sunt increata et æterna, invisibilia Dei, et adoranda, quæ sunt ipse Deus simplicissimus, sed tanquam exemplaria creata et informata menti Moysi divinitus, ut secundum ea faceret, quæ facere Deus ei præcipiebat, quæ erant omnia imagines tenuiter et obscure adumbratæ illorum exemplarium. Alii hunc locum a Dionysio citatum ex Deut. cap. iv, sumptum esse adnotaverunt; sed nulla ratione quadrat. Ego Georgium Pachymerum secutus sum, qui ad illum locum Exodi xxv retulit, quem dixi citatum esse a Dionysio secundum sensum, sicut aliquando solet apostoli, et sancti Patres, similiter citavit etiam ibidem Dionysius locum epist. ad Rom. cap. i: Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; citavit, inquam, hunc locum secundum sensum, qui est, ut ait Dionysius, per proportionem cognitionis creaturarum adduci nos, quoad possumus, ad cognoscendum causam omnium. Itaque cum dixit: Invisibilia ipsius (ut hoc obiter observetur), videtur plane Paulus intellexisse illa in Deo exemplaria æterna, quæ ideæ vocantur, secundum quas omnia per essentialiam suam simplicissimam cognoscit, et fecit omnia tanquam per principium et causam omnium, et est omnia, ut omnium causa.

(3) *Vitam*. Vitam dicit, cum vita absolute consideratur; ita ut tota consideratio sit vitæ, non quatenus est omnium, aut particularium, id est, non consideratur generaliter, neque particulariter; sed simpliciter vitæ, quæ dicitur per se vita.

(4) *Verbi gratia*. Ipsa per se corporalis albedo adveniens corpori album facit corpus, et postquam accidit corpori, disgregat visum, quæ est propria ejus operatio.

quale est ipsum per se esse, ipsam per se vitam, ipsam sapientiam, ipsum ordinem, et reliqua; quæ quidem participationes divina dona sunt, quas principia eorum quæ sunt, vocavit. Ex his igitur constat, quemadmodum Deus secundum potestatem sive virtutem suam, quæ supra substantiam est, causa est effectrix et creatrix totius esse, et partium ejus, existentia, personæ, substantiæ, naturæ, aut sæculi, et temporis. Quod si Deus totius esse effector est; haud dubium, quin partem ejus effector sit, et totum penitus efficiat, totum vero esse est, quod statim prima notione mens informat; secundum quam primam notionem genera in disputationibus contemplamur; postea partes totius ordine expromimus, et sicut logice a generibus ad species, sic est per se esse, id est, totum esse; et ad quod intelligendum mens primum vim intendit, antiquius est aliis quæ postea mens contemplantur. Non enim possumus vitam secundum se contemplari, aut sapientiam, aut similitudinem, nisi primum esse ponamus, est enim vita primum; et tunc secundum se contemplantes, ὡς τὸ τί ἐστι, vocamus per se vitam; si igitur subter esse, per se vita, et per se sapientia, et per se similitudo, et alia collocantur, totius autem esse auctor est Deus, quomodo non erit auctor horum quæ per se dicuntur, sive ea vocentur tanquam existentia, sive tanquam motus, formatio vitæ, formatio substantiæ, similitudinis imitatio, et alia? Primum enim fecit Deus esse res ipsas, postea esse generalem earum notionem, quale est contemplari vitam, vel substantiam in omni genere, et omnibus modis. Ex his sententia Dionysii notior existit, quod sicut Deus auctor est eorum quæ singularia sunt, sic et eorum quæ prima sunt, ex quibus dubitationem Clementis philosophi de iis quæ magis principalia in rebus existunt, id est, de naturis earum, duabus auctoritatibus Scripturæ solvit; una est: Non ostendi hæc tibi, ut eas post ea; altera est: *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*⁴⁵, ex magnitudine enim, et pulchritudine creaturarum proportionem effector consideratur, hoc enim significat quod dixit, ut per proportionem cognitionis horum ad cognoscendum omnium causam adducamur. Sic autem solvisse dubitationem, quomodo non apertissime patefacit creata esse ea quæ sic sunt in rebus magis principalia, quæ concedit dici exemplaria ad aliquid, ut per ea proportionem quadam, tanquam per specula et ænigmata cognoscamus divina? Ex iis etiam quæ antea demonstrata sunt, apparet quod ad proprietatem pertinet: in illis enim, scilicet bono et pulchro, in ea quæ sunt, et quæ non sunt, tenditur proprietatis nominis boni et pulchri; in his autem, in ea solum quæ sunt, nomen divinum τοῦ ὄντος, id est, entis, porrigitur. Et hæc est proprietatis ejus. Nota tamen etiam hoc, esse primam participationem et

A antiquiorem aliis divinis donis ait esse proprietatem τοῦ ὄντος, id est, entis: siquidem bonitas non habet similem rationem in ordine donorum, quoniam porrigitur et tenditur supra ea quæ sunt: præterea potest esse proprietatis ejus quod est per se esse, quia hoc ante alia quæ sunt produxit Deus prius: deinde hoc per se esse, tanquam natura quadam utens, universum, quomocumque est, produxit; adhæc, alia rerum principia nunquam possunt esse, quin sit ipsum per se esse: hoc autem sine illis est, deinde participatione hujus alie dicuntur participationes, et per se participationes, et dicuntur esse et manere. Hoc autem sublato, nulla erit participatio; tum etiam ipsum per se esse, quæ est participatio prima, a nullo ante se participatur, omnia autem post eum et participant, et sunt aliis infra, participationes. Habent autem hæc non parvam questionem, quomodo Dionysius cum præmunitione. Si vis, inquit, viventium tanquam viventium principium dicere per se vitam, quatenus scilicet manifestum est, hæc absoluta, non proprie absoluta esse, solus enim Deus horum auctor absoluta causa dicitur: quæ autem ab ipso effecta sunt, voluntati permittitur, ut sic ea nominet, verum cum adjunctione, viventium quatenus vivunt, principium esse per se vitam, non autem quatenus substantiæ sunt, aut sapientiæ, aut rationes, hæc enim subter aliud et aliud principium collocantur, quod quidem in Deo efferre non est consentaneum, una siquidem causa et uno principio omnia producit, ut demonstrabitur.

CAPUT V.

Quomodo Deus dicitur per se esse, et per se vitam, et per se sapientiam, et quomodo rursus idem horum effector dicitur.

Magnus Dionysius cap. 9, *De divinis nominibus*:

Sed quia, inquit, alias me per epistolam interrogasti, quid appellem per se esse, per se vitam, per se sapientiam, et tecum ais dubitasse, quomodo Deum aliquando quidem voco per se vitam, aliquando vero effectorem per se vitæ; necessarium esse arbitratus sum, homo Dei sancte, ab hac dubitatione quoad possim te liberare. Ac primum quidem, ut nunc repetamus quæ millies dicta sunt, non pugnant secum Deum per se potestatem, D et per se vitam; et dicere Deum creatorem per se vitæ, vel per se pacis, vel per se potestatis, hæc enim dicitur Deus ex iis quæ sunt, et maxime ex iis quæ prima sunt, tanquam causa omnium quæ sunt; illa autem dicitur, tanquam quæ sit substantialiter supra omnia quæ sunt, et quæ primo sunt. Quæris autem quod prorsus dicimus per se esse, aut per se vitam, aut quæcumque absolute et principaliter esse, et ex Deo ac primo creata esse ponimus. Respondemus, non esse hoc contortum, sed rectum, et simplicem habens explanationem, non enim per se esse substantiam quamdam divinam aut angelicam esse dicimus,

⁴⁵ Rom. 1, 20.

quæ sit causa ut sint omnia quæ sunt (solum enim qui est supraquam substantia, principium et essentia et causa est ut sint omnia quæ sunt, et ipsam esse) nec aliam divinitatem, quæ vitam pariat, præterquam vitam (1) supraquam divinam omnium quæcunque vivunt et ipsius per se vitæ causas ponimus; nec, ut summam dicam, alias causas principales rerum, et creantes, et per se existentes, quas quidam et deos rerum, et effectores temere effutiverunt (a): quos vere et proprie dicere (quippe cum non essent) nec ipsi, nec eorum patres ac majores sciverunt: quin potius per se esse, et per se vitam, et per se divinitatem principaliter quidem et divine, et efficienter unum omnium principium et causam supraquam principium, et supraquam substantiam esse dicimus. Ut autem in donis suis participatur Deus, providentias a Deo, qui in se non participatur, manantes, dicimus per se substantiæ effectorem, per se vivificationem, per se deificationem; quorum participationem quæ, ut cuique convenit, habent, substantiam habentia et viventia et divina sunt et dicuntur, et similiter in aliis, quamobrem bonus ille et ipsorum, quæ prima sunt, auctor esse dicitur, deinde eorum quæ generatim et universe illa participant, postea eorum quæ in parte. Sed quid attinet de his dicere? Siquidem nonnulli ex nostris divinis magistris dicunt illum supraquam bonum, et supraquam Deum auctorem esse per se bonitatis, et per se divinitatis, vocant autem per se bonitatem, et per se divinitatem donum a Deo profectum, quod bonos et deos facit (2); et per se pulchritudinem donum a Deo effusum, quod pulchros reddit, dicunt etiam totam pulchritudinem, et pulchritudinem ex parte; et universe pulchra, et in parte pulchra, et quæcunque alia eodem modo dicta sunt, et dicuntur, quæ declarant providentias et bonitates, ab his quæ in rerum natura sunt, participatas, a Deo qui est extra sui participationem, larga effusione dimanantes et profluentes ut qui est causa omnium, perfecte sit ultra omnia; et qui substantiam et naturam exsuperat, ex omni parte et in universum omnibus cujuscunque substantiæ

et naturæ sint, antecellat. Quæ quidem cum adnotat sanctus Maximus: In his, inquit, clare solvit propositam quæstionem: Quemadmodum oportet dicere, quandoque quidem accipiendum esse Deum, cum dicimus per se vitam, et alia ejusmodi; quandoque vero horum effectorem esse, id est, hæc creasse: quoniam tanquam causa ille quidem horum, et principium supraquam principium vocatur his nominibus; ea vero quæ hæc participant, inde, id est, ex participatis dicuntur esse, et vivere, et divina esse, vitæ igitur creationem, et substantiæ creationem, ipsas, inquam, res fecit Deus. Primum igitur cogitemus rem ipsam; deinde ipsius rei generalem notionem informemus, verbi gratia vitam aut substantiam universe consideratam, et postea in parte. Idem Maximus capite nono: Solet, inquit, Dionysius Deum ab effectis dicere per se esse, et ipsius per se esse effectorem; et ipsum esse per se vitam, et per se vitæ effectorem; sicut nunc ipsum esse per se similitudinem, et per se similitudinis auctorem, hæc autem dicit, non quasi dicat alteram quidem vitam esse ipsum Deum, alteram vero productam esse substantialem, et veluti per se existentem præter Deum, quam participant quæ vitam participant; sed potius, sicut ipse est suus interpres, c. ix: Per se quidem vita, inquit, et per se potestas, et per se similitudo, et alia hujusmodi dicitur Deus, quod hæc sit tanquam principaliter et divine, et efficienter, hæc enim est ipso eorum verus fons; auctor vero est per se similitudinis, et similitum tanquam largiens participate his quæ primum inter ea quæ sunt, hoc donum participant, cuncta namque, ut cujusque naturæ convenit, hujusmodi dona participant, primæ quidem et supremæ inter cælestes mentes creaturæ participant præcipue; quæ vero deinceps, participant infra illas. Ex quibus manifestum efficitur, quod sicut Deum ævum et temporis dicimus, et eundem rursus ævi et temporis auctorem (ex effectis enim et creatis, quæ ipse produxit, suppetit nobis copia imponendi ei nomina) et sicut magis Deum nominamus ævum (3), a primo ejus opere facto; sic etiam ab his quæ sunt secundum ævum, absolute

Scholia.

(1) *Vitam supraquam divinam.* Vita Dei est supra vitam hominum sanctorum et angelorum, quorum vita est divina, sicut scriptum est: Deus deorum, etc. (Psal. xlix), et illud: Ego dixi, Dil estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxi).

(2) *Quod bonos, et deos facit.* Tanquam principium participans principium omnium rerum, quod non potest participare neque in se participari, quia non potest fieri pars alicujus, quod est solus Deus, et tanquam principium imparticipatum, quia est formale principium participantibus in suo genere; ut per se bonitas, principium formale bonis non re, sed ratione separatam a bonis, qui participatione bonitatis creatæ dicuntur et sunt formaliter boni, per se vita, principium formale viventibus, non re,

sed ratione ab eis separatam qui participatione vitæ creatæ, quæ donum Dei est, et perfectio ab eo manans, dicuntur et sunt formaliter viventes: et similiter in reliquis hujusmodi principis secundum uniuscujusque principii naturam et ordinem, ex S. Thoma.

(3) *Et sicut magis ævum.* Sicut Deus dicitur ævum, qui est auctor ævi, et eorum in quibus tenditur ævum; sic dicitur per se esse, per se vita, per se sapientia, et similiter in aliis, quia est causa in creaturis per se esse, per se vitæ, et similitum, quæ sunt dona ejus, in quibus versatur ævum; non enim fuit tempus, cum non essent hæc, quæ cum ævo cœpta sunt (siquidem fuerunt in angelis), quæ cogitatione nostra sunt absoluta et abstracta

(a) Plato, in *Timæo*.

nominamus: dico a per se esse, et a per se vita, A esse; et a per se sapientia, nec enim hæc dicuntur simpliciter absoluta, sed alicujus esse aliquid, idcirco primo esse dixit, quæcunque ejusdem ordinis cum ævo, absolute dicuntur, quomodo enim per se existit ævum et tempus, nisi considerentur in iis quæ ævum agunt et tempus? Aliter etiam hoc patet, si enim Deus omnium quæ sunt, effector est, multo magis eorum quæ prima sunt, ab iis igitur quæ sunt, et potissimum quæ prima sunt, tanquam omnium auctor nominatur. Quia vero vult magis quod dicit, explanare, valde dilucide quæ hæc in dubium venerunt, solvit: et aggressus ea quæ sic absolute dicuntur ὑπάρξεις, id est, essentialiæ. Primam, et quæ maxime quodammodo videtur substantia, non substantiam aliquam, inquit, B divinam aut angelicam dicimus per se esse, quæ sit causa ut omnia sint; si autem antiquius, et primum ex donis, quod quia est et participatur, alia dona sunt et dicuntur, non est neque divina nec angelica substantia, imo nec causa ut sint omnia (solus enim Deus, qui est supraquam substantia, et principium, et essentia, et causa est ut sint cuncta quæ sunt, et idipsum simpliciter esse), in quali tandem ordine ea quæ sic dicuntur magis principalia, ponemus? Et si non sunt causæ eorum quæ sunt, nec item erunt effectricia horum, quod si non efficiunt ea quæ sunt, neque sunt facultas nec operatio Dei effectrix et creatrix universi, relinquitur ut sint hæc habitudines et emanationes, quæ sunt cum fiunt tantum, sicut demonstratum est. Cum autem Dionysius horum contemplationem dilatat: Nec aliam, inquit, divinitatem, quæ vitam pariat, dicimus, præter causam supraquam divinam omnium quæcunque vivunt, et per se vitæ causam; quod si non est alia causa viventium, nec alia divinitas quæ vitam pariat viventibus, nisi vita supraquam divina, et substantia supraquam substantia: et ipsum singularissimum et splendidissimum numm, et hoc est sola causa omnium, evidens est quod hæc quæ primo et principaliter sunt, et effecta tantum, nihil eorum quæ postea sunt, tanquam causa efficiunt: idcirco bonus Deus eorum ipsorum quæ prima sunt, effector dicitur, deinde eorum quæ universe (a) participat, postea eorum quæ in parte: sic demonstrat solum Deum esse causam omnium, sive prima dicuntur, sive universe, sive in parte; et sive sic participata dicuntur, sive participantia, quod si idem et solus auctor est et participantium et participatorum, evidens est si participantia creaturæ sunt, et participata penitus creaturas

esse; hoc tantum differunt, quod hæc quidem primum effecta sunt, et per hæc effecta extrema, ut si quis in minimis creaturis videat nubes prius existere quam pluviam, et per nubes Deum pluere; et sicut motus existunt propter mobilia, et nubes propter pluviam, ad eundem modum substantia creationes propter substantias, et vitæ creationes propter vitas, et deificationis creationes propter deificata, omne autem quod propter causam est et movetur, ortum quoque habere demonstratum est. Ponit autem Dionysius esse Deum auctorem per se bonitatis, et per se divinitatis, similiter ut actionum et motionum Dei Deus est auctor, divinitates vero inferiores intellige angelorum, et hominum justorum, rursus vero intellige, interpretatum esse B apertissime Dionysium declarare hæc nomina, donum a Deo profectum, et pulchri in ea quæ foris sunt, effusionem; declarare, inquam, motum et actionem Dei, tanquam effectorem et creationem ipsius Dei.

CAPUT VI.

De potestate, sine virtute, et justitia; et quod a potestate infinite potenti, et a justitia, per se potestas, et per se justitia productæ sunt et effectæ; et quæ in eis proprietates.

Magnus Dionysius cap. octavo *De divinis nominibus*, ait: Et quod Deus deificationis princeps supra omnem potestatem fertur, et omnem potestatem, quomocumque est et excogitatur, exsuperat; non puto ullum ex iis qui in Scripturis divinis alii sunt et edacati, ignorare, multis enim in locis Scriptura et dominationem ipsam esse tradit, et ab ipsis supra coelestibus potestatibus separat. Quomodo igitur theologi tanquam potestatem laudant, quæ extra omnem potestatem posita est? aut quomodo in ea nomen potestatis accipiemus? Dicimus igitur Deum esse potestatem, ut qui præhabet in se, et supraquam habeat omnem potestatem; et ut omnis potestatis auctor, et ut omnia inflexibili et incircumscripta potestate producat, et ut auctor ipse per se esse potestatem, vel esse universam, aut singularem alicujus potestatem; et ut infinite potens, non solum eo quod omnem potestatem producit, sed quod est supra omnem potestatem, et supra ipsam per se potestatem: et quod supra potestatem innumerabiliter infinitas alias potestates producere; et quod infinitæ, et infinito numero productæ potestates nunquam queant hebetare aut retundere supraquam infinitatem effectorem potestatis ejus potentissimæ, hæc igitur potestas Dei infinite potens, in omnia quæ sunt, meat et progreditur, nihilque eorum quæ sunt, omnino nudatum

Scholia.

a rebus existentibus, non tamen simpliciter absoluta et abstracta, quia in re participantur ab existentibus, et sunt effecta a Deo, a quo pendent, et

hæc magis adhuc ex cap. 7 decadis 7, deo. 8 cap. 4, licebit intelligere.

(a) Universe, ut vita omnium viventium; in parte, ut vita hominum aut angelorum, etc.

est, quin aliquam potestate non habeat; quin potius potestatem habet vel intelligentem, vel ratiocinantem, vel sentientem, vel viventem, vel propriam substantiæ; et ipsum esse, si fas est dicere, potestatem habet ut sit, ab ipsa supra substantiam potestate; et ut semel dicam, nihil est in universum, quod omnipotentis tutela, et conservatione divinæ potentiæ privatum sit, quod enim universe nullam habet potestatem, nec est, nec quidquam est, nec est funditus ullus ejus situs. Et rursus idem in eodem capite: A justitia autem rursus laudatur Deus, quod omnibus, ut dignum est tribuat et congruentem modum, et pulchritudinem, et compositionem ordinis, et dispositionem; et omnibus dispertiat, et singulis ordines præstituat secundum veram et justissimam præscriptionem, et omnibus suæ cujusque actionis auctor sit, omnia enim divina justitia ordinat, et suis terminis definit; et omnia ab omnium mixtione et confusione libera servat; omnibus, quæ cuique conveniant, et ut quodque dignum est, dona largitur. Ex his autem jam patet, quod potestas Dei potestatis effectrix, quæ omnem exsuperat potestatem, quæ est unum, et supraquam substantia, quæ omnem potestatem in se præhabet et supra habet, hæc omnem potestatem et generalem, et in parte, et ipsam illam per se potestatem cogitatione abstractam, ex iis quæ non sunt, secundum suam inlexibilem et incircumscriptam potestatem producit, et facit existere: et ex ipsa emanatione, quæ in universo cernitur, suppetit nobis facultas nominandi Deum potestatem. Idem etiam celebratus est a nobis nomine justitiæ, non quod ipse sit cognitus justitia (1), (hoc enim neque effari nec intelligere possumus, sicut magnitudinis ejus non est finis, et intellectus ejus non est numerus) sed cognoscitur justitia ex justitia quam produxit nobis, imponens singulis rebus ordinem et descriptionem, et cætera omnis justitiæ pondera. Ex his etiam potest quis percipere proprietates, cernitur enim, quemadmodum in quæcunq; pervadit, ibi potestas ejus versatur, et si fas est dicere (2) ipsam esse, et quod est universum esse, ut sit, potestatem habet ab ipsa potestate, quæ supraquam substantia est, igitur esse, opus est potestatis; sed non ipsam esse potestas est, verum tanquam in subjecto est potestas, præterea inest proprietas supraquam posse, siquidem potestas supraquam potens Dei, qui est supraquam substantia, indidit nobis intellectum possibilem, ut qui eum producit et creavit, sit supraquam potens ad producendum alias potestates diversas ab iis quæ sunt, infinite infinitas, et

A quod infinitæ potestates in infinitum productæ creationem supraquam infinitam potentificæ potestatis ejus retundere nunquam possunt. Si igitur potestas ostensa non haberet potestatem has potestates recipiendi, nunquam promitteret Dionysius, infinitas illas potestates a potentifica potestate productas non posse actionem ejus obtusam reddere, quare evenit, ut potestas bono appropinquet (a), quod enim in universum nullam potestatem habet, nec est, nec aliquid est, nec prorsus situs ejus est: Idcirco eisdem finibus metimur potestatem, et id quod est, nec porrigitur potestas in ea quæ non sunt, sicut bonum porrigitur, eadem autem est proprietas nominum justitiæ, salutis, et redemptionis, justitia enim Dei supraquam potens, quæ justa est, et justitias diligit, uniuscujusque eorum quæ sunt, ordinem definit, et producit, et ponit secundum propriam actionem: et secundum supraquam infinitam justitiam suam unicuique justitiæ ab ipso productæ virtutem indidit, reddentem omnibus pro dignitate; vel propriam actionem partium animæ, vel mediocritatem inter plus et minus, vel appetitum tribuentem æqualitatem; vel rursus habitum prospicientem, utilia in commune, vel scientem eorum quæ sunt tribuenda, et quæ non tribuenda; vel neutrum, et ut semel dicam, nihil reliquit sine honore justitiæ a se productæ; quin potius omnes capillos capitis nostri numerat, et passerem duorum assium non sinit incidere in laqueum nostras, quæ dicuntur, convinci esse aberrationes nostrorum desideriorum, cunctos vero justitia sua implet et nihil eorum quæ sunt, in re ulla justa ejus salute et conservatione privatum est, unde videtur mihi valere illud pervulgatum: Injuriam quidem facere omnes, nulli vero injuriam fieri.

CAPUT VII.

De vita, et de sapientia, quæ in Deo est, et quod ipsa vita et sapientia et Deus est auctor et creator per se vitæ, et per se sapientiæ; et quæ horum nominum proprietates.

Dionysius cap. sexto *De divinis nominibus* (b). Nunc, inquit, laudanda nobis est vita æterna, ex qua per se vita, et omnis vita manat; et a qua vivere in omnia quoquo modo vitam participantia, convenienter unicuique disseminatur. Itaque vita, atque immortalitas immortalium angelorum, et illud non posse capere interitum perpetuitatem angelicæ vitæ, ex ipsa et propter ipsam est et subsistit, quamobrem semper viventes et immortales dicuntur; et rursus non immortales, quia non esse habent ut

Scholia.

(1) *Cognoscimus quidem Deum esse justum, et esse ipsam justitiam; non tamen cognoscere possumus quod quid est ejus, id est, quidditatem ejus, quam vocant, esse justitiam, ut enim scire possumus de Deo quod est, sic non potest comprehendere*

quid est.

(2) *Si fas est dicere, Quia non proprie dicitur, quod esse sit, sed quod ver esse aliquid sit, sic S. Thomas.*

(a) Potestas appropinquat bono, quia nihil est expers bonitatis, ita neque potestatis.

(b) Vide epist. 2 Dionysii ad Caium.

Immortales sint, et perpetuo vivant, sed ex vivifi-
ca, et omnis vitæ effectrice et conservatrice causa,
et sicut dicebamus de eo qui est (1), esse ævum
ipsius per se esse, sic etiam hic vita divina est
per se vitæ vivificatrix et effectrix, et largitur pri-
mum per se vitæ, esse vitam; et omni vitæ, et
cuique vitæ, esse unamquamque apte ad naturam
suam; et (quod divinius est) nos totos, animas
dico, et corpora, ad perfectam et immortalem vi-
tam translaturam se promisit, id quod antiqui-
tati (2) quidem præter naturam esse videtur, mihi
vero et tibi et veritati divina res, et supra natu-
ram; supra naturam nostram dico, quæ videtur,
non autem illam omnipotentem vitæ divinæ, huic
enim, ut quæ sit omnium vitarum, et earum præ-
sertim quæ diviniore sunt, natura, nulla vita est
præter naturam aut supra naturam. Quædam itaque
adnotans hic S. Maximus, Συνοχίζη, id est, conti-
nentem causam vocavit, inquit, vitam divinam, ut-
pote quæ non solum vitam in rerum natura creaverit,
sed quæ vitam contineat et conservet, ut duret et
permaneant, et rursus in eisdem: Hanc vitam, inquit,
secundum substantiam fabricatus Deus, ad immor-
talitatem angelis et animis nostris effecit. Rursus
idem Dionysius in septimo capite *De divinis nomi-
nibus*: Hanc igitur rationis expertem, et amentem
atque fatuam sapientiam superlate laudantes, dix-
imus omnis mentis et rationis, omnisque sapient-
iæ et intelligentiæ causam esse; et ipsius esse
omne consilium, et ab ea omnem scientiam et in-
telligentiam proficisci, et in ea omnes thesauros
sapientiæ et scientiæ absconditos esse; etenim
convenienter iis quæ antea dicta sunt, causa su-
praquam sapiens, et omnia sciens per se sapient-
iæ, et totius sapientiæ, et partis effectrix est. In
hujus capituli adnotationibus S. Maximus: Omne,
inquit, participatum antiquius est iis quæ sunt ex
ipso, quare Deus et ævum et tempus proprie no-
minatur, ut qui sæcula et tempora fecit, sic igitur
et in vita et in sapientia dicendum est, quia ea-
rum est auctor. Et rursus idem: Quia, inquit, in
sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam
Deum⁴⁴; per sapientiam, inquam, quæ in concen-
tu et ordine creaturæ apparet et cernitur. Imo et
magnus Basilius in principium Proverbiorum, et
denique in illud, *Dominus creavit me principium*
*clararum suarum*⁴⁵: Loquitur, inquit, de sapientia

A mundi, quæ apparet, et vocem fere per ea quæ
cernuntur, emittit, quod scilicet a Deo factus
sit, et non fortuito tanta sapientia ea quæ effecta
sunt, decorat; ut enim, *Cæli enarrant gloriam Dei,*
*et opus manuum ejus annuntiat firmamentum*⁴⁶:
enarrant, inquam, sine voce; quia non sunt voces,
neque sermones (3), quorum non audiantur voces eo-
rum⁴⁷: ad eundem modum sunt quidam sermones
sapientiæ antiquitus editæ, quæ ante alia in fabri-
catione mundi cum creatura conseminata est; hæc
tacens, suum conditorem et Dominum clamat, ut
per eam ad cogitandum eum qui solus est sapiens,
te feras. Ex quibus liquet, quod vita, quæ in
Deo est supraquam unite, et sapientia, et scientia,
et mens, et verbum, et intelligentia ex nihilo creat
ipsam late patentem, et cum creatura conditam
per se vitam, et per se sapientiam; et ea quæ se-
cundum ipsam per se vitam vivunt, et secundum
ipsam per se sapientiam sapiunt, et omnem aliam
vitam, et sapientiam, quæ in iis quæ sunt, reperit-
tur, atqui patent etiam proprietates, vita enim ten-
ditur in viventia tantum; et immortalitate quidem
præditis species vitæ, et subjectum efficitur; præ-
ditis vero corpore efficitur continuata motio cor-
poris; sapientia vero minus late patet, quam vita,
siquidem in ea tantum porrigitur, quæ sapientiam
habent, atque in angelis quidem immortalibus æque
patet vita et sapientia; in iis vero quæ sentiunt ten-
ditur solum vita; in easolum porrigitur sapientia,
ratione prædita sunt; et in his non omnes sapientiæ
participes sunt, sed qui amatores sapientiæ fuerunt
vel propter studium divinitus incensum, aut pro-
pter sinceram disciplinam, aut propter utrumque.
Præterea, viventia quidem natura sortita sunt vi-
tam; qui vero sapientiam habent, idonei et studio
scientiæ dediti fuerunt, deinde sapientia ejus par-
tis animæ est, quæ in contemplatione versatur; vita
autem habitus est substantialis congenitus sine in-
termissione operationis iis quæ apta sunt ad reci-
piendum eum, quantum recipi potest.

CAPUT VIII.

*De pace, et parvitate, et magnitudine, et statione, et
motu, et de altero, et de similitudine: et quod hæc
in Deo una pax sint; extra Deum autem ut ab eo
facta, diversa sunt; et quæ eorum proprietates.*

Magnus Dionysius cap. 11, *De divinis nominibus*:

⁴⁴ I Cor. 1, 25. ⁴⁵ Prov. viii, 22. ⁴⁶ Psal. xviii, 14. ⁴⁷ ibid. 2.

Scholia.

(1) *Et sicut dicebamus de eo qui est, esse ævum ipsius per se esse.* Hoc dixerat cap. 5, cum dixit, ævum, sicut autem est secundum causam tempus, et ea quæ sunt subjecta tempori; sic est etiam secundum causam ævum, et ea, in quibus est ævum.

(2) *Antiquitati.* Antiquitatem vocal stultam et fatuam opinionem gentilium, ut S. Maximus notatum reliquit, itaque non antiquis simpliciter, sed fatuis antiquis visum esse hoc dicit.

(3) *Neque sermones.* Sic etiam intelligi potest hic locus: Scripturæ, scilicet nulli usquam sunt homines.

quacunque lingua et sermone loquantur, qui non audiant et percipiant, quid dies et noctes sua illa composita et rata mutæ successione vicissitudine prædicent et declarent, nempe notitiam Dei, qui omnia fecit, moderatur, et regit. Est autem constructio verborum idiomatis Græci: Non sunt loquelæ, neque sermones, hominum scilicet, quorum non audiantur, id est, a quibus non audiantur voces eorum, dierum scilicet et noctium; sic intellexit Eusebius Cæsariensis in Commentariis suis eruditissimis.

De ipsa igitur divina pace, et silentio, quam sanctus Justus vocat ἀφθρηξίαν, id est, insonantiam, et ἀκίνησιν, id est, immobilitatem ad omnem emanationem, quæ nascitur, quidnam est, et quomodo Deus quiescit, et silet, et quomodo in se et intra se est, et totus secum est supraquam unitus, et nec in se ingrediens, et se ipse multiplicans, deserit unionem; quin potius ad omnia egreditur, totus intus manens propter excellentiam unionis omnia exsuperantis, neque dicere, neque cogitare ulli eorum qui sunt, fas est, neque possibile. Sed cum hoc alioqui eloqui non possimus, nec intelligentia assequi, ad ipsam tamen divinam pacem ut ultra omnia positam sursum eveci, participationes ejus, quæ intelliguntur et nominantur, idque quantum homines, et nos præsertim qui multis bonis viris impares sumus, consequi possumus, attendamus. Ac primum quidem dicendum est hoc, quod per se pacis, et pacis in universum consideratæ, et in parte, effector est Deus, et quod omnia inter se mutuo conjunctione ipsorum non confusa commiscet; qua conjunctione coherens sine divisione et distantia, singula tamen secundum propriam speciem pura consistunt, non turbata per concretionem contrariorum. Et paulo post: Et est, inquit, perfecta illa pax uniuscujusque proprietatis impermixtæ conservatrix, per providentias suas pacis largitrices, omnia inter se ipsa et cum aliis sine meditatione et confusione custodiens. Quid autem dicamus de charitate Christi erga homines, quæ pacem effudit? Ex qua non jam nobiscum, neque cum aliis inter nos, neque cum angelis pugnare discamus, sed potius cum ipsis divina pro viribus operemur secundum providentiam Jesu, qui omnia in omnibus operatur⁴⁸, et pacem facit, quæ verbis explicari non potest, et quæ a sæculo prædestinata est; qui reconciliavit nos sibi in spiritu⁴⁹, et per ipsum, et in ipso, Patri, et rursus idem cap. 9, de eisdem divinis nominibus: Hæc magnitudo, inquit, et infinita est, et quantitatis et numeri experta; et hæc magnitudo est excellentia secundum effusionem absolutam et supraquam extensam magnificentiam non comprehensæ. Idem etiam atque omnium causa est parvum; nunquam enim formam parvi reperies non participatam. Sic igitur in Deo accipiendum est parvum, ut in omnia, et per omnia expedite means, et operans, et pervadens usque in divisionem animæ et corporis, compagum quoque et medullarum, et cogitationum cordis⁵⁰, in omnium quæ sunt; non enim est creatura ulla invisibilis in conspectu ejus, hoc parvum est sine quantitate, sine numero, sine inhibitione, infinitum, incircumscriptum, omnia comprehendens, ipsum a nullo comprehendi potest. Rursus idem: Nunc autem divinam diversitatem cum dicimus, ne suspicemur variationem quampiam in eo qui idem est, et supraquam immutabilis; sed multiplicatio-

nem ejus unitam, et uniformes emanationes multiplicis factus in omnia. Et iterum: Similem vero Deum si quis dicat, ut eundem, et ut totum per totum sibi unite et impartibiliter similem, non est improbandum nomen divinum similis. Theologi vero Deum, qui est supra omnia, quatenus ipse est, nullius similem esse aiunt, sed ipsum divinam similitudinem dare iis qui ad eum convertuntur: et, quod admirabilius est, quod nihil simile ejus est dicit Scriptura; etsi non repugnat hic sermo similitudini, quæ cum Deo est, eadem enim et similia et dissimilia Deo dicuntur: similia quidem secundum imitationem, quæ esse potest ejus, quam nihil potest imitari; dissimilia vero, quatenus effectus infra causam sunt, et infinitis mensuris, et quæ conferri non queunt, ab ea distant. Item: Quid vero de divina statione, vel de sede dicimus? Ipse enim est omnis stationis, et sedis causa, qui est supra omnem sedem, et stationem, et in ipso cuncta ex bonorum cuique eorum convenientium statione consistunt, et custodiuntur, ne ex bonorum convenientium statione excutiantur. Quid autem, cum rursus theologi ad omnia progredi et moveri dicunt immobilem? an non ut Deum decet, hoc intelligendum est? Moveri namque pie intelligendum est pro eo quod est, facere Deum ut cuncta sint, et continere omnia, et omnibus modis omnibus providere, et omnibus adesse tum complexu omnium quæ sunt, sine habitudine conjunctionis, tum per providentiam omnia circumeundo, et in omnibus operando. Ibidem sanctus Maximus: Quod inquit, semper est idem, et absolute est, in sola causa omnium effectrice cernitur, quæ creaturis largita est, ut in eodem statu permanerent, et ut ea quæ contrarie, vel alio modo habent, inter se coagmentata sint; eodem igitur modo omnia, etiam quæ non manent in eadem natura, in Deo cernuntur esse; siquidem omnium quæ sunt, eodem modo, id est similiter, est auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quod pax, et magnitudo, et parvitas, et statio, et motus, et idem esse, et diversum esse, et similem, et dissimilem, hæc omnia una pax sunt in Deo, idcirco et hic, et alias clare dictum et demonstratum est a Dionysio, alia, et contraria, omnia eodem modo et unite, et nulla duplicatione in Deo esse; tamen ab ipso producta, variata esse, ab ipsis emanationibus diversitatem nacta. Est igitur Deus, ut prius demonstratum est, sicut substantia, quam neque verbis exprimere, nec eloqui, nec cognoscere possumus, sic etiam divina ejus pax, præterea sapientia ejus, et vita ejus, et quæcumque alia absoluta, et quæcumque nunc in ipsa videntur secundum contrarietatem efferri. Laudamus autem hanc secundum participationes ejus intellectas et nominatas, id est, laudamus ab iis quæ produxit, quæ sub intelligentiam cadunt, et quæ sub sensum, quibus nos ex iis quæ videntur, instructi, ad co-

⁴⁸ Cor. xii, 6. ⁴⁹ II Cor. v, 18; Ephes. ii, 18. ⁵⁰ Hebr. iv, 12.

gitationem magnorum donorum ejus delucitur. A ipsas per se primum actiones animo versantes, ut si quis primum creaturam, vel mundi fabricam ipsam per se cogitet, velut actionem Dei et motum intuens, deinde rationem ad producta et creata referat. Consentiens autem secum idem Dionysius in singulis horum nominibus per omnia, sicut in aliis, ita et nunc nomina ponit cum adjunctione desinentis, quod scilicet per se pacis, et per se magnitudinis, et per se similitudinis, et aliorum, et eorum quæ contrarie proferuntur, ut per se dissimilitudinis, per se diversitatis, et eorum quæ sunt, tota, et quæ eorum partes, auctor est Deus, causa et effector; per omnia eodem tenore et forma demonstrans et universa producta esse, et unum tantum eorum omnium principium et causam esse, unum scilicet, quod est supraquam substantia, quæ est illa beata et trium personarum natura. Ut autem ex iis quæ posita sunt, proprietates etiam percipiamus, est quidem pax divina, quæ diversa necit in unum (dicta est enim congregatrix et colligatrix illorum etiam, quæ maxime diversi generis et naturæ sunt) multa in temperamentum commiscens non confuse, neque permiste; sed servans in singulis universitates, in unum mentis simplicem conceptum reducit (1). Deinde hæc divina pax veluti unionem multiplicium et diversarum vocum et sonorum instar coherens et symphonix pulcherrime conficit, nihil ex gravi aut acuto demutans, sed potius manent secundum naturam sine confusione aptatam, ut ingeneretur copulatio supraquam cogitari potest, amatoris quibusdam illecebris, vel nescio quid divinius dicam, in unionem redacta, consentaneæ etiam nos divina nomina, quæ in illo uno, quod est supraquam substantia, contraria esse videntur, huc divinæ paci attribuimus; et magnitudinem ad parvitatem referentes, in unam pacem contulimus, magnitudinem quidem desinentes, qua non queat major moles reperiri; parvitatem vero, qua non possit minor; per utrumque nomen, pacem ad infinitum Deum revocantes. Quid enim majus substantia infinita? aut quid rursus hæc tenius, quæ tota per pulvillum insecabilem perveniat? Item etiam simile arbitramur cui est similitudo communionis cum alio vel in coloribus, vel propensionibus, vel moribus, et modis, vel in gubernationibus rerum, vel in alio, ut aliquis potest conjicere similitudinem comparentem: dissimile vero, ceteris nulla est similitudo secundum rationes et modos nobis notos, desiderium tamen nominis Dei, quo tenemur, in una pace congregavit hæc, et laudans similitudinem Dei, similem nobis

¹ Luc. vi, 36.

nominat, quia præbet nobis similitudinem, non quod ipse fiat nobis similis (nulla enim effectus cum effectore similitudo, cum infinitis et immensis mensuris et intervallis illa ab auctore absint) sed potius, sicut diximus, quia ipse est effector per se similitudinis, qua nos Deo efficiamur similes: *Estote enim, inquit, misericordes, sicut Pater vester celestis* ¹; idem vero est etiam dissimilitudinis auctor, quia unicuique eorum quæ ab eo facta sunt, proprietatem indidit, ut nunquam quandiu singula ordinata sunt, inter se conveniant. Si autem nomen ejusdem et diversi Deo attribuimus, ex iis quæ produxit et donavit sumimus. Est quidem τὸ ὁμοίου, id est identitas, conspiratio et consensus universitatis rerum cum uno mundo, et generatio penitus distantium, summas eorum qualitates similiter retinens; et eadem affectio diversarum naturarum, et dissimilium partium, est autem rursus diversitas multipartita distantia eorum quæ ab una radice in infinitum tenduntur, et variatio omnis generis in partibus et membris uniuscujusque, et multiplex ac varia multitudo creationis formarum; sic quoque stationem Dei laudamus ab iis quæ et collocavit, et firmavit, et quibus locum manendi dedit; et notum rursus laudamus, quod ipse cum sit alioqui immobilis, et declinare non possit, nec ulla in re, aut modo moveatur, neque mutetur, aut varietur, voluntate tantum omnes species et formas motuum produxit, et renovavit, emittens eas una omnino pace, concentu, et concordia, quando oportet emittere; et rursus ad se revocans ipsa sua per se pace secundum unam, et nunquam intermissam operationem.

CAPUT IX.

De omnipotente, susceptore, adjutore, et de aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, et sunt eorum quæ dicuntur ad aliquid: et de divinitate, et similitudine, et habitudine, quæ in deificatis, et imitantibus, et similitudinem capientibus dicuntur secundum imitationem, et similitudinis informationem, et habitudinem Dei, qui est omni habitudine solutus, et omnem imitationem superat, et de deificatione secundum habitudinem, et de iis quæ dicuntur ut excellentiam declarent, ut rex regum, Deus deorum.

Gregorius Nyssenus in confutationibus Eunonii libro secundo: Reperitur, inquit, nihil aliud significare in divina potentia nomen omnipotentis, quam referri aliquo modo ad aliquid operationem continentem imperio et dominatu ea quæ in creatura mundi contemplamur, hoc enim vis, quæ in hoc nomine cernitur, demonstrat. Et sicut nunquam esset medicus, nisi propter ægrotos; neque rursus misericors nominaretur, aut miserator, et similiter

Scholix.

(1) *Album, et nigrum, et reliquas species coloris in unum conceptum simplicem coloris cum mens reducit, universitatem generis in eis servat, neque enim convenientia in universitate generis, confundit*

species; neque diversitas speciei tollit convenientiam in universitate; sed hæc consensio in contentus a pace divina proficiscitur.

in aliis ejusmodi, nisi esset qui miseratione et misericordia indigeret; sic etiam nec omnipotens, nisi omnis creatura dominante, et in eo quod est, eam conservante indigeret. Ut medicus igitur ei qui curatione indiget, adhibetur; sic omnipotens ei, cui opus est teneri dominatu. Et sicut bene valentibus non opus est medico, sed male habentibus; sic consequenter recte dici potest, eum in quo natura aberrare et labi non potest, non indigere alio a quo teneatur. Et magnus Dionysius, in epist. secunda ad Caium: Quomodo Deus, qui est supra omnia, est supra principium divinitatis, et supra principium bonitatis? scilicet si divinitatem et bonitatem intelligas esse donum ipsum, quod deos et bonos facit, et ipsam imitationem (1) quam assequi non possumus, Dei et boni, qui est supraquam Deus, et supraquam bonus qua dii et boni efficiuntur. Etenim si hoc est principium, quo deificamur, et boni efficiuntur, qui est omnis principii supraquam principium, etiam est supra divinitatem et bonitatem, hoc est, supra principium divinitatis, et principium bonitatis. Quia enim non est imitabilis, neque haberi potest, antecellit imitationibus et habitudinibus, et eis qui imitantur, et habitudines participant. Magnus Athanasius in libro *De incarnatione Verbi Dei*: Deo igitur, inquit, non est similis Filius Deus, sed unum et idem, sicut scriptum est: *Ego et Pater unum sumus*²²: divinitatem interpretatus est unitatem; divinitatem vero non qualis est eorum, qui facti sunt dii: siquidem hanc illi opponens, Deus, inquit, est non sicut homo ad similitudinem Dei factus, et Deus nominatus propter similitudinem. Et Gregorius Nyssenus in quodam libro ex suis confutatoriis contra Eunomium: Et si inimicus Domini Dominum nominet Deum, nititur comparare illum cum divinitate Moysis. Sanctus Maximus in scholiis Dionysii, Recte, inquit, dixit divinitatem supra omnem bonitatem, et divinitatem; inferiores igitur divinitates intellige angelorum, et hominum justorum. Sanctus Joannes Damascenus, libro III *De fide orthodoxa*, cap. 12. Natus, inquit, ex Virgine, egressus autem Deus cum carne assumpta, jam ipsa ab eo deificata, simul ut producta est, et esse coepit: ita ut simul hæc tria essent, assumptio, existentia, deificatio ipsius ab ipso Verbo facta. Rursus sanctus Maximus in disputatione contra Pyrrhum: Sicut inflammatio inflammatum, et inflammantem

²² Joan. x. 30.

et secum inferi? et refrigeratio refrigeratum, et refrigerantem, et visio visum, et videntem; et intelligentia intellectam rem, et intelligentem (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem dici, aut intelligi), sic, ut consequens est, deificatio deificatum, et deificantem secum inducit. Idem: Oportebat, ut vere dicam, eum qui est auctor eorum quæ secundum naturam sunt, esse etiam auctorem deificationis secundum gratiam. Idem iterum: Demonstravi, inquit, divinam potentiam, quæ supra substantiam est, efficere deificationem eorum qui secundum gratiam deificati sunt. Gregorius Theologus, in oratione postquam factus est presbyter: Solitudinem, inquit, maxime omnium amplexus sum, et tanquam adjutricem et parentem divini ascensus et deificam vehementer admiratus sum. Rursus magnus Dionysius, cap. 10, *De divinis nominibus*, ait: Dicitur autem omnipotens Deus, ut omnia dominatu suo tenens, et qui his quæ gubernat, præest non mixte (2); et ut omnibus desiderabilis, et amabilis; et cunctis juga voluntaria imponens (3), et dulces parturitiones amoris divini, et omnipotentis, et insolubilis ipsius bonitatis. Gregorius Nyssenus, in primo libro *contra Eunomiam*: Alia, inquit, nomina tantum significant quod est ad aliquid utile, ut adjutor, defensor, et susceptor, et quæcumque hujus significationis reperiuntur, quibus si adimas egentem ope, vacua et otiosa fuerit vis, quæ in ipso nomine cernitur. Rursus Dionysius cap. 12, de eisdem divinis nominibus: Quia, inquit, auctor omnium secundum unam excellentiam universa exsuperantem est supra quam plenus, sanctus sanctorum, et alii ejusmodi nominibus laudando nominatur convenienter causæ superfluenti, et excellentiæ eximæ, ut si quis dicat, quanto antecellunt sancta, aut divina, aut dominantia, aut regia iis quæ non sunt talia, et rursus ipsæ per se participationes participantibus; tanto antecellit omnibus quæ sunt, qui est supra omnia, et omnibus participantibus, et participationibus, qui est causa non participata. Sanctos autem et reges, atque dominos, et deos vocant Scripturæ principales in unoquoque ordine. Quod quidem cum sanctus Maximus adnotat, principes qui inferioribus præsumunt, ait vocari secundum excellentiam sanctos, et dominos et reges, et deos; sicut et inter homines ii qui sunt excellentissimi, sic appellantur. Ex quibus efficitur manifestum, aliam quidem si-

Scholia.

(1) *Ipsam imitationem Dei*. Imitatio Dei vocatur deificatio, quia non deificamur, nisi imitando Deum; deificatio ipsa, quæ dici solet per se deificatio, est donum Dei, et principium nostræ deificationis a Deo donatum nobis. Deus igitur est supra hujusmodi principium formale divinitatis deificæ, qua tanquam dono Dei deificamur ab ipso Deo; et similiter supra principium bonitatis, qua tanquam dono Dei boni efficiuntur ab eo.

(2) *Non mixte*, quia non opus est, ut se veluti cum rebus et negotiis misceat ad cognoscendum ea, ut tute

et caute gubernet, sicut necesse est homini; alioquin non poterit solus sufficere gubernationi.

(3) *Juga*. Juga voluntaria vocat appetitus naturæ, ut cuique convenit, insitos, tanquam leges impositas, quibus omnis natura libenter et sponte sua pareat, et nulla resistit, nec obedientiam detrectat. Et quia hujusmodi appetitus, et impetus insiti, et inclinationes tendunt ad amandum summum bonum, quod varie participant, idcirco ejusmodi inclinationes dicuntur a Dionysio divinum amorem parturire, sicuti terra sole tepefacta fructus parturit.

gnificationem præferre ea nomina, quæ de Deo dicuntur ad aliquid; aliam vero, quæ secundum exsuperationem efferuntur: atque illa quidem aliquando supervacua esse et otiosa perfecto opere, ut antea, et nunc demonstratum est; hæc vero, quæ secundum exsuperationem, semper eodem modo excellentiam declarare, atque illa quidem evidens indicium ostendunt in fabricatione universi. *Septimo enim die*, inquit, *requievit ab omnibus operibus suis*¹⁾; quare cessavit a creatione cœli, solis, stirpium, animalium, ut universe dicam, ab universo opere quod patrarat (1), propter opus enim dictus est tunc Deus fabricator mundi. Est igitur semper fabricator mundi Deus, sed tanquam jam fabricatio mundi desierit; sicut et creator, qui non semper creat; et ad ridendum aptus, qui non semper ridet, hæc autem est, quia solum est causa et effector Deus, infinitis enim et immensis intervallis effector effectis antecellit. Cum autem Dionysius excellentiam in his ostendit, in duas partes dividit; in sancta, et non sancta, et in per se participationes, et in participantia. Et quanto, inquit, ea quæ sunt, iis quæ non sunt, antecellunt, et participationes participantibus; tanto Deus antecellit sanctis, et non sanctis; et per se participationibus, et participantibus. Excellentia igitur Dei æque pervadit in participantia, et per se participationes; et in sancta, aut divina, aut dominantia, aut regia, et in ea quæ non sunt talia. Si autem Deus æque utraque excellit, quam rationem productionis habebunt quæ non sunt sancta, et quæ participant, eandem habebunt sancta, et per se participationes, quod si illa sunt creaturæ Dei, et hæc igitur sunt creaturæ Dei. Apparent tamen hic etiam proprietates, illa enim, id est, participantia et participationes, propter finem, cujus causa, perfecta sunt, et eorum proprietates est dici ad aliquid, aliquo modo se habere;

¹⁾ Gen. 11, 2.

horum autem, id est, quæ secundum excellentiam dicuntur, proprietas est, ex æquo esse infra Deum, cum illis quæ participant, et sunt per se participationes, quibus et illa facta sunt. Præterea omnipotentia, susceptio, auxilium, et salvatio si in Deo dicuntur, sunt una pax, et quies, ac silentium; si vero extra Deum, et tanquam emanationes in creaturas, ad custodiam, et tutelam, et auxilium, et susceptionem, et salutem productæ, in iis quæ custodiuntur, perficiuntur. Rursus, sanctitas, et dominatus, et regnum, et divinitas, absolute quidem in Deo dictæ silentium ejus sunt beatum, et supra substantiam: extra Deum vero, proprietates accipiunt ad creaturam spectantes; illa, id est, sanctitas, liberatio est ab omni scelere et macula; dominatus firmitatem veram, et ab prolapsione liberam exhibet; regnum est distributio omnis regulæ, et ornamentum, et juris, et ordinis; divinitas vero providentia omnia contemplan, et similiter in aliis, si quis a moribus et actionibus Dei nominare pergat divinitatem quæ est supra quam expromi possit sive affirmando sive negando, et supra quam intelligi, et supra substantiam.

CAPUT X.

De æqualitate, perfectione, unitate, et quæ eorum in rebus proprietates.

Magnus Dionysius, cap. 9 *De divinis nominibus*. Si quis vero, inquit, in sanctis Scripturis nomen, quo Deus nominatur idem, et quo nominatur justus, in nomine divino, quo nominatur æqualis, accipiat, dicendum est, Deum esse æqualem non solum ut expertem partium, et qui a recto declinare non possit, sed ut in omnia et per omnia æqualiter meantem, et ut per se æqualitatis effectorem, secundum quam æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum (2), et participationem æqualiter participantium, ut quodque eorum aptum est (3), et æqua-

Scholiam.

(1) *Cessavit ab omni opere*. Creare non solum significat facere ex non ente, ut impius Eunomius tradebat; qui idcirco aiebat non jam animas creari sed generari, ex quo Deus requievisset ab omni opere quod creando patrarat; sed significat etiam facere aliquid novum, ut notavit Nemesius, Adamantius, lib. 11, De homine: a quo genere creationis dicit cessasse quidem Deum, sicut scriptum est in Ecclesiaste (cap. 1): Nihil novum sub sole. Nec enim vel resurrectio corporum (ut ait Gregorius Nysænus hunc locum interpretans) aliquid novi erit, sed restitutio in pristinum statum; idcirco, inquit, subjungit Ecclesiastes: Extra vetus nihil est, sic enim est apud LXX interpretes. Creari ergo animam non est novum, sed tale quid, quale a principio factum est, cum fecit Deus hominem, et secundum imaginem Dei fecit eum, sicut semper facit nihil varians. Desiit itaque creare primordia rerum, unde idem Ecclesiastes ibidem: Quid est, inquit, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum; nihil novum sub sole. Significat enim (ut alius quidam Gregorius ait, vetus et elegans interpres Græcus cujus cognomen non dum reperi) non solum ea quæ a principio facta sunt servitutem suam erga auctorem suum de-

monstrare, illiusque infinitam sapientiam, potentiam et magnificentiam testari, verum etiam quæ nondum existunt, sed futura sunt, ipsa quoque rationem ordinis, subjectionis et obedientiæ illorum primorum erga auctorem suum secutura esse: ita ut nihil eorum quæ sunt futura, aut facienda, vel creanda, diversum ab iis quæ primum facta sunt, inveniatur: imo secundum seriem primis illis a potentia Dei omnium operatrice et gubernatrice impositam, ortum et motum ac conservationem habitura esse usque ad præscriptum a Deo finem omnium; nihilque prorsus reperiendum esse, quod alium ortum, aut motum, aut ordinem habeat, unde possit aliquis occasionem sumere dicendi: Hoc novum est. Hæcenus iste auctor.

(2) *Inter se incessum*. In elementorum mixture versatur huiusmodi æqualitas, quæ si non esset, non fierent generationes in mundo, si enim aliquod ex elementis exsuperet ac redundet, corrumpitur quod generatur.

(3) *Ut quodque aptum est, et pro dignitate*. Hoc dicit propter æqualitatem proportionis, sive quæ sunt natura fiant, sive per gratiam, ut non omnes æqualiter illuminantur a sole nec omnes æqualiter sanctificantur, sed proportionem, ut apti sunt, aut digni habeantur.

lem in omnia pro cuiusque dignitate distributionem, et quatenus omnem æqualitatem intellectilem (1), intelligentem, ratiocinantem, sentientem, substantialem naturalem, voluntariam, exempte et unite in se ipse anticipavit, secundum virtutem omnia exsuperantem, omnis æqualitatis effectricem. Ac rursus idem cap. 13: Perfectum rursus dicitur, quod non potest augeri, et semper perfectum est, et minui non potest, item quod omnia in se continet, et redundat secundum unam nunquam intermittentem, et eandem, et supraquam plenam suppeditationem, quæ minui non potest, quæ omnia perfecta consummat, et convenienti perfectione implet. Et iterum idem: Nec enim est multitudo, quæ aliquo modo non participet unum, imo quæ sunt multa partibus, sunt unum toto; quæ sunt multa accidentibus, sunt unum subjecto; et quæ sunt multa numero, aut facultatibus, sunt unum specie, et quæ sunt multa multiplici specie, sunt unum genere; et quæ sunt multa emanationibus, sunt unum principio; et nihil quidquam est, quin quoquo modo unum participet; illud dico, quod in se secundum omnia singulari, omnia, et tota omnia (2), et contraria anticipavit. Amplius adhuc idem: Oportet, ut nos a multis virtute divinæ unitatis ad unum conversi unite laudemus totam beatam divinitatem, unam scilicet omnium causam quæ est ante omne unum et ante omnem multitudinem, et omnem partem, et omne totum, et omnem terminum et incircumscriptionem, omnem finem, et omnem infinitatem; unum inquam, quod omnia quæ sunt, et ipsum esse definit (3); et est totorum omnium, et simul, et ante omnia, et supra omnia causa singulariter, et est supra ipsum unum ens (4), et ipsum unum ens definit: siquidem quod est unum in rebus, annumerabile est, numerus autem substantiam participat (5); unum vero, quod est supraquam substantia quod est unum, et omnem numerum definit, et ipsum est unum, et numeri, et omnium quæ sunt, principium, et causa, et numerus, et ordo. Hæc autem aduolans sanctus Maximus: Adverte, inquit, quod merito ante unum dicit esse Deum, quandoquidem omnibus

A antecellit: vnde numeri est effector, et inventor. Et rursus: Observa, inquit, quod adnumerabile significat declarationem numeri, quare in iis quæ sunt, id est in creaturis, cum unum dicitur, secundum numeri notionem dicitur. Ex quibus patet, quod Deus, qui ipse est secundum se per se æqualitas, et per se perfectio, et per se unitas hæc sibi tribuit quæ est ipse, atqui hæc quæ ipse est, intelligere nequaquam possumus, nec exprimere fas est. Theologi vero de per se æqualitate, et per se perfectione, et per se unitate in rerum natura productis loquuntur, explicant, et intelligunt. Est igitur æqualitas æqualis distributio universi, partim aliquid commune habens cum eodem, et cum iustitia; partim aliquid proprium; abundat enim variis vocibus, non ut eas in unum concilians, sed ut principium quoddam et extremum in unum sonum desinens, omnia namque quæ inter se concinunt, diversitatem habent eorum ex quibus constant; et similitudinem sonorum secundum plectri modum; æqualitas autem similitudinis vocum plus concentus habet; moderatur enim hunc tanquam causa inchoans, et finiens, et veluti a se incipiens, et per concinentia, et inter se respondentia circumiens, in se rursus desinit. Ab una igitur ratione æqualitatis sumenda est et aliorum ratio in quibus æqualitas versari consuevit, æquale enim est, quod est eorundem mensura, quorum igitur eadem sunt mensuræ, æqualitas etiam eadem est. Quare divina æqualitas æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum, et æqualem participationem, ut quodque aptum est, et æqualem in omnia pro cuiusque dignitate distributionem, perfectio autem in iis quæ sunt, quod in eis est minus et plus eiecit; æqualem autem perfectionem reddit partibus; et est perfectum in numeris quidem, totum æquale partibus; in affectis vero qualitate, perfectus habitus eorum qui ad hunc usum affecti sunt qualitate, natura quædam est ipsis perfecte propter multam experientiam ingenita, et neque plus neque minus habens, quam recta regula secundum ipsum usum requirit: in substantiis vero perfecta

Scholia.

(1) *Omnem æqualitatem.* Νοητὸς et νοερός, id est, intellectiles, et intelligentes vocat angelos, quia habent infra se a quibus intelligantur; et ipsi intelligunt, animæ autem non solent vocari νοητά id est intellectiles, quia non habent infra se a quibus intelligantur, sed dicuntur ratiocinantes, et νοερά etiam, id est intelligentes, sed non proprie, ut angeli; sentientem æqualitatem vocat, quæ in animalibus reperitur; substantialem, quæ in substantialibus (sic vocat quæ sunt sine sensu et motu); naturalem, quæ in naturalibus: illa intelligit, quæ quælibet motionem habent, natura enim est principium motus et quietis; voluntariam, in iis qui voluntate præditi sunt, qui volunt juste vivere, iustitia enim est quædam æqualitas; omne genus æqualitatis habet Deus anticipatum in seipso simpliciter tanquam in ideis et exemplaribus, æternisque suis notionibus, ex sancto Maximo.

(2) *Omnia et tota omnia.* Omnia dicuntur, quando sunt species, et partes, et differentie in divisionibus; totum, quando partes collectæ unum consti-

tuunt, vel speciem, vel genus; vel contraria et opposita in unum consensione quadam conspirant, ut aqua simul, et terra, et aer, ex S. Max.

(3) *Et ipsum esse.* Illud per se esse dicit, quod est per se principium, et primum τὸ πρῶτον τὸ πρῶτον ἔχειν, id est, quia ratione habitudinis tanquam ex forma ex ipso per se esse existunt; sicut vita est per se vita.

(4) *Et est supra ipsum unum.* Illud dicit, quod est, ut ait S. Maximus, αὐταρχὴ καὶ πρῶτον τὸ πρῶτον τὸ πρῶτον ἔχειν, id est, per se principium, et primum habitudine ad aliquid; inducit enim, inquit, notionem multorum ex seipso, hæc autem longe absunt a Deo, a quo sunt aliena, qui secundum naturam suam non potest cum alio conjungi, sicut unum in numeris, ex S. Maximo.

(5) *Substantiam participat.* Creaturam vocat substantiam, quod autem numeratur in creaturis, pars numeri est, et numeratur in iis quæ sunt suæ speciei, vel generis, vel ordinis, et similiter in aliis, cum quibus convenit.

vita, et immortalis; et ut uno verbo dicam, omne A
nimium et parum perfectionem corrumpit. Æqualitas ergo, et vita non deflexa a recto in substantiis quidem perfectionem efficit; in numeris vero totum æquale partibus; in qualitate præditis, scientia quæ excidere non possit. Deus autem, qui est per se perfectio, perfectionum effector est, tum perfectionis, cui ademptæ sunt multæ perfectiones (1), tum per se perfectionis, quæ late patet, ad imitationem enim exemplarium divinorum, quæ supra substantiam sunt, produxit et perfecit, quæ hic absolute dicuntur unitas autem, quæ in omnibus obambulat, divino nomine unitatis decoratur, operans infinitas unitates in generibus, in specie, in individuis, in partibus, in membris, et ut dicam, quod plurimum valet, et potissimum est, in omnia se multiplicat, nos ad imitationem unitatis Dei, quæ est supra quam ignota ad unitates revocans, ut in multitudine unitatum, quæ ab ipso productæ sunt, efficiat, ut nos a multis ad unum virtute divinæ unitatis conversi, facti unum, laudemus totam, et unam divinitatem, unam omnium causam, hoc per se unum, quod iis quæ sunt, adnumeratur, principium efficitur ejus quod per se est, quatenus unum est, quod per se est licet non sit per se, sed ut accidens (2), hoc etiam in unaquaque emanatione unum sit; et unum item communiter in omnibus emanationibus, sive generat, similiter, sive species, eodem modo; sive in-

dividua, nunquam deficit ubique unum, et hujus per se unius proprietas est, in quibus inest, multa ad se convertere. At vero pro expositione materialia contenti sumus iis quæ magnus Dionysius exposuit; quod si in quibusdam, cum ea recensere-mus, aliquid variavimus, non fuit nobis propositum magis ordinate quam ille, recensere, absurdum enim erat tam magnum solem ex adverso intueri, ut in hoc etiam verbis ejus utar (a). Dum capita contexuimus, quia hoc fuit a principio propositum, proprietates ex junctis, et continuatis collegimus, propter facilitatem, quædam contraximus, alia in alium locum transtulimus propter clariorem distinctionem. Inscripta vero est decas *De proprietatibus*, non quasi nobis aliquid abunde suppetat, quod magno Dionysio desit, sed potius ex iis quæ copiose dicta sunt ab eo, solum explanamus ubi oportet proprietatem considerare. Propositum vero est planum facere per omnia, solum esse causam universi divinam trium personarum naturam, quæ est supra substantiam, et supra naturam, alia vero omnia, sive quæ dicuntur primum existentia, sive participationes, sive providentiæ, et dona divina, quia propter causam producta sunt, in effectis numerantur; suntque sicut effecta, generata et creata. Omnis enim effectio (ait magnus Basilius), par sit suis effectis; et magna quidem effectio magnorum effectorum est; parva vero parvorum

DECAS SEXTA. — DE APPARITIONIBUS DIVINI LUMINIS.

CAPUT I.

Quod omne lumen sub sensum cadens ex Deo est, et quod sol imago est bonitatis ipsius.

Dionysius, capite quarto, *De divinis nominibus*: Sed quod in medio præter lapsum nos effugerat, cælestium principiorum, et subterminationum (3) causa est bonum, item substantiæ hujus celestis, quæ non augetur, neque minuitur, et penitus non variatur, et motuum cælestis curriculi vastissimi non sonantium, si ita loqui oportet, et ordinum stellarum, et pulchritudinum, et luminum, et inflexionum earum, et multiplicis cursus vagantis quo-

C rumdam siderum, et duorum luminarium, quæ Scriptura vocat magna, circuitus, et eodem, unde profecta sunt, reversionis, quibus apud nos dies et noctes distinguuntur; et menses atque anni definiti ipsos motus temporis, et eorum quæ in tempore sunt, circulo confectos distinguunt, numerant, ordinant, et continent. Quid autem dicatur de ipso met radio solis? A summo enim bono lumen proficiscitur, et imago bonitatis est; quamobrem nomine luminis bonum laudatur, tanquam appareat primum exemplar in imagine. Sicut enim bonitas divinitatis quæ supra omnia est, a supremis et perfectissimis

Scholia.

(1) *Perfectio, cui ademptæ sunt multæ perfectiones*, est perfectio non abstracta per intellectum a toto, et a parte; hæc enim multis perfectionibus caret; perfectio vero abstracta, et absolute considerata late patet, quia non est restricta ad totum, aut ad partem, ut vita absolute considerata, quæ dicitur per se vita, huic nulla perfectio admittitur, sicut admittitur vitæ in genere, ut animalis; et vitæ in parte generis, id est, in specie, ut hominis, aut angeli, et multo magis hujus hominis aut angeli quæ sunt individua.

(2) *Per se esse*, sicut per se vita, et per se unum, et similia, est ens per accidens, quia solum per abstractionem existit in mente.

(3) *Principiorum et subterminationum*. Non signifi-

D licat hoc loco Dionysius, ut quidam interpretati sunt, corpora cælestia esse principia agentia eorum quæ ortum et interitum capiunt, et discerni res secundum eadem corpora; non loquitur hic de hujusmodi principiiis, sed de principiiis et terminationibus orbium cælestium, quos fecit Deus bonitate sua globosos, in qua figura idem est principium et terminus, sive finis; non dixit ἀποτερωσας, id est, terminationes, sed ὑποπερωσας, id est, subterminationes, ut S. Maximus observavit, quia motus corporis globosi non habet proprie terminum, sed veluti terminum habet moveri ab aliquo principio ad idem tanquam ad terminum, velbi gratia, ab oriente ad eundem orientem.

(a) Cap. 3 *De divinis nominibus* in fine.

substantiis usque ad extremas pervadit, et adhuc supra omnes est, ita ut neque superiores usque ad illius excellentiam pertingant, nec inferiores non ab illa contineantur; quin potius omnia quæ illuminari possunt, illuminat, et creat, et vitam dat, et continet, et perficit; et mensura est eorum quæ sunt, et ævum, et numerus, et ordo, et complexus, et causa, atque finis: sic etiam ingens iste, et totus splendidus, ac semper lucens sol imago expressa est divinx bonitatis, quatenus tenuissimum quid illius boni in eo procul resonat (1), et omnia quæ eum participare possunt, illustrat, et lumen habet supra extensum, quod in universum mundum qui cernitur, tum superiorem, tum inferiorem, splendore radiorum suorum multiplicat: et si quid eum non participat, non est in causa imbecillitas aut tenuitas facultatis illuminandi, sed potius non esse expeditum ad participationem luminis, quia non sit idoneum ad admitendum illud. Ac revera multa sic sunt, quæ radius solis prætergressus, illa quæ ultra sunt, illuminat; et nihil est eorum quæ cerni possunt, quæ non pertingat sol, ut est ingens vis splendoris sui. Quia etiam ad ortum corporum sub sensum cadentium confert, et ea movet ad vitam, auget, auget, perficit, et purgat, ac renovat; et mensura est ac numerus horarum, et dierum, et omnis nostri temporis (hoc enim est illud lumen, tametsi tunc non erat figuratum; quod dixit divinus Moyses distinguisse illud primum diem nostrorum triduum), unde ἡλιος, id est, sol, dicitur est, quod omnia facit ἀλλῶ, id est, omnia servat salva, et congregat dispersa; et omnia quæ sentiendi vim habent eum appetant, vel ut videant, vel ut moveantur, et illuminentur, et caleant, et denique ut contineantur, et conserventur a sole: non hoc dico, ut antiquitas existimabat, quod sol sit Deus, et auctor universi, qui hunc mundum quem cernimus, proprie gubernet, sed potius quod invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. Ex quibus patet, omne lumen quod cernitur a Deo factum esse; et solem esse multis modis et rationibus imaginem bonitatis Dei: simul etiam demonstratum est, quemadmodum cum Deus dixit primo die: Fiat lux, lucem illum tridui sine figura, et diffusam coegit, et in figuram globi solis contulit, præmiens ei circuitus et orbis annuos. Idem ostendit magnus Basilus, in Hexaemero.

CAPUT II.

Quod ignis amb sensum cadens non solum imagines angelorum, qui similitudinem Dei gerunt, exhibet, sed ipsius etiam Dei; et quæ ejus proprietates.

Dionysius cap. 15 *Cælestis hierarch.*: Aggredien-

¹ Dan. vii, 9, 10: Ezech. 13, 14, 27; vii, 2; Matth. xviii, 3.

Scholia.

(1) *Tenuissimum resonat.* Græce est πολλοσθεν, quod Læretius poeta Romanus, lib. vi, vertit tenuissimum ea forma, qua dicitur centesimum, mil-

PATROL. GR. CLII.

lesimum. Significat tenuissimum hic extremi soni, ut si quis, inquit sanctus Maximus, magna voce ratione aliquid dicat, qui astant, et bene clamorem, Dam, inquit, est dicere, et investigandum in prima explanatione figurarum, quare sancta Scriptura in figurandis angelis imaginem igneam fere præ cæteris imaginibus honorare reperit. Reperies itaque eam non solum rotas igneas effingentem, sed animalia ex igne, et viros instar ignis fulgore collucescentes, tum acervos carbonum ignis circa cælestis substantias ponentem, et fluvios igni ardentem, impetu qui coliberi non possit, profuentes; immo et seles ait igneas esse; et ipsos supremos Seraphim uos urentes representat¹, ut nomen declarat, ac proprietatem ignis et efficientiam illis tribuit; denique supra et infra (id est, ubique) igneæ imaginis formationem præcipue honorat. Igneum igitur, ut arbitror, designat maximam in mentibus cælestibus Dei similitudinem; sacri enim theologi substantiam, quæ supra substantiam est, sine forma, multo sine locis in igne delineant, quod ignis multas habeat imagines (si fas est dicere) divinx proprietatis, quatenus in iis quæ cernuntur, habere potest. Ignis enim, qui sensu percipitur, est quidem in omnibus, ut ita dicam, et per omnia non permixte pervadit, et ab omnibus diverpens est, cum sit aliquid totus lacens, simul est tantummodo latens, incognitus per se, non proposita materia, in qua suam vim et actionem ostendat, neque teneri, neque videri potest, et omnia superat; et ea in quibus fuerit ingentis, ad suam facultatem trahit: habet vim motuandi, impartiendi se omnibus qui ad eum utrinque appropinquant, renovandi calore vitali, illuminandi splendoribus non obiectis; non potest coliberi, est admistionis expertus, habet vim discernendi, est immutabilis, fertur sublimè, est motus celeris, est altus, non patitur ut unquam appetat deorsum ferri, est per se mobilis, semper mobilis: alia movens; habet vim continendi, et a nullo contineri potest, non indiget alio, auget se occulte, et in materiis subjectis declarat magnitudinem suam: est efficax, potens, coram omnibus adest inaspertabilis; si negligitur, videtur non esse; collisione facta, veluti quæritas, naturaliter et cognata repente apparet, et rursus avolat incomprehense; in omnibus sui copiosissimis distributionibus non minuitur. Multas ignis proprietates poterit quis invenire divinx operationi cognatas, quatenus in sensibilibus imaginibus esse possunt. Hoc igitur cum in divinis Litteris eruditè didicerint, cælestes substantias ex igne effingunt, ut similitudinem Dei, quæ in illis inest, et imitationem, item Dei quantum illæ capere possunt, representent. Rursus idem Dionysius in epistola ad Titum: Etenim non solum luminia, quæ sunt supra substantiam, et mente contemplamur, et ut semel dicam, divina, symbolis ad figurandum pertinentibus va-

riantur, ut cum Deus supra substantiam, ignis dicitur; et eloquia Dei ignea (1): sed præterea etiam divini ordinis angelorum, qui simul sunt intellectuales, et intelligentes, variis formis, ac multiplici specie, et igneis figuris depinguntur: aliterque eandem imaginem ignis accipere oportet, cum de Deo dicitur, qui intelligentiam superat; aliter cum de providentiis (a) ejus, quas intelligentia percipimus, aut de sermonibus; et aliter, cum de angelis. Atque illam quidem imaginem ignis de Deo dictam, secundum causam accipere oportet; aliam secundum existentiam, aliam vero secundum participationem; et alia aliter, ut eorum contemplatio et constitutio scienter facta præscribit; nec enim oportet fortuito ac temere miscere symbola, sed potius explanare ea convenienter causis, aut existentibus, aut potestatibus, aut ordinibus, aut dignitatibus; quæ omnia signis declarantur. Ex his efficitur manifestum, quod ignis qui sensu percipitur, non solum imagines angelorum Deo similitum exhibet, sed etiam ipsius Dei, qui supra substantiam est; et ubique imaginis ignis figuratio ex multis proprietatibus ignis sumpta locum habet, sed non utcumque et casu, quin imò aliter in Deo, secundum intelligentiam quam montem nostram superat, aliter in nominibus ejus, convenienter mentis nostræ notionibus, aliter in divinis angelis; in illo enim, id est, in Deo, tanquam in causa et auctore ignis; in his vero, id est, in nominibus Dei, quæ providentias varias significant, tanquam in multiplicatis et diffusis ad participandum et quibusque idoneus est, in angelis vero tanquam in eum habitum, quatenus existunt, indutis, quomocunque Deus ad salutis nostræ procuracionem velit.

CAPUT III.

Quod Deus a sensilibus et nobilioribus sol et lumen nominatur, a mediis autem ignis; et quod contemplatio luminum symbolicarum est multiplicis nominis.

Magnus Dionysius, capite secundo *Cælestis hierarch.*: Has, inquit, imagines reperiemus mysti-

¹⁰ Malach. iv, 2. ¹¹ II Petr. i, 19. ¹² Apoc. xii, 16. ¹³ Exod. iii, 2. ¹⁴ Jerem. ii, 13. ¹⁵ Cant. i, 2. ¹⁶ Osee xiii, 1 seqq. ¹⁷ Psal. xxi, 7.

Scholia.

et quod dictum est, percipient; qui autem distant, quo magis distant, minus audiunt; qui vero longe sunt, tenuissimum sonum audiunt sine significatione vocis: sic cogitandum est, inquit, de lumine solis, si cum divino conferatur, esse scilicet divinum lumen infinitum, et conferri cum illo non posse, ad instar acutissimi clamoris, et clarissimæ vocis cum tenuissimo et obscurissimo sono collatæ.

(1) Quomodo *imago ignis* conveniat præceptis divinis, quæ in Scriptura (*Psal. xi, 7*) vocantur eloquia Domini igne examinata, et quomodo angelis, non idem sentiunt S. Maximus, et hic auctor Joannes Cyparissiotus. S. Maximus ita interpretatur Dionysium, ut sermones Dei vocentur ignei secundum existentiam, id est, quia sic eos fecit Deus, id est, hanc eis

(a) De providentiis, in Evangelio Lucæ xii: Ignem veni mittere in terram. Aut de sermonibus

A cos theologos sancte effingere non solum in angelicis apparitionibus cælestium ordinum, sed cum Deus ipse apparet; et quandoque quidem ipsam divinitatem a rebus magnæ æstimationis laudant, ut cum solem justitiæ vocant, et stellam matutinam in monte sacro orientem, et lumen sine integumento, et in mente splendens; aliquando vero a rebus mediocribus, ut cum appellant ignem ita illuminantem, ut nihil cuiquam noceat; et aquam, quæ vitalem expletionem præbet, et quæ ut symbolice loquar, in ventrem diffult, et fluvii emanant, eruptione libera effluentes; alias vero laudant ab infimis rebus, ut cum vocant unguentum odoratum, et lapidem angularem: quin etiam forma feræ eum induunt, et leonis ac pantheræ proprietatem ei assignant, et pardum fore aiunt, et ursum indignitatem: addam præterea, quod cæteris omnibus ignobilibus, et magis a similitudine alienum esse videtur, quod illi in divinis Litteris valentes tradiderunt ipsum sibi speciem vermis affingere. Hæc divinus Maximus explicans: Solem, inquit, justitiæ Malachias nominat¹⁰; et beatus Petrus, *Donec*, inquit, *lucifer oriatur in cordibus vestris*¹¹; hic enim est stella matutina¹². Moyses autem in rebo: *Ignis*, inquit, *ardens non nocendo*¹³. Jeremias ait: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*¹⁴. Et Salomon in Canticis canticorum: *Unguentum effusum nomen tuum*¹⁵. Osee autem et Michæas ex numero duodecim prophetarum, feræ hic diætas commemorant¹⁶. David vero vermem dicit in persona Domini¹⁷, qui propter nos carnem induit, non secundum divinitatem, sed secundum humilitatem et ignobilitatem carnis quæ videbatur. Sed et Gregorius cognomento Theologus in oratione de Baptismo: Deus, inquit, erat lumen illud summum et incessum, quod nec intelligentia comprehendere, neque sermone exprimi potest, omnem naturam rationis compotem illuminans, hoc est in iis quæ sub intelligentiam cadunt, quod est sol in iis quæ sub sensum. Secundum lumen est angelus, primi luminis fluxio quædam, vel participatio, quæ sua in eum

D vim indidit, eam eorum auctor, fuit; secundum vero participationem angelis convenit, quia similes esse Deo, qui est ignis consumens, a Deo, inquit S. Maximus, acciperunt, cum per se essent secundum substantiam. Joannes vero Cyparissiotus secundum existentiam dicit eis convenire; quod probabilius videtur, ut cum substantia simul similitudinem Dei acciperint: quia si prius oportet esse, et postea participare aliud præter quam esse, angeli non habent per participationem hoc quod eis tribuitur istis nominibus etfigurationibus, sed per existentiam, quia non fuerunt priusquam ista participarent; sed potius cum his donis creati sunt: unde Gregorius Nazianzenus angelum dicit esse primum luminis quædam fluxionem et participationem.

ut Jerem. xxiii: Numquid sermones mei non sunt quasi ignis?

propensione et ministerio illuminationem habet. Tertium lumen est homo, quod etiam gentilibus manifestum est : φῶς; enim, id est, lumen, nominant hominem, propter facultatem rationis quæ in nobis est; et rursus qui Deo sunt similiores, et magis quam nos ipsi vicini. Scio etiam aliud lumen esse, quo illæ primæ quæ cœperunt, tenebræ pulsæ sunt, vel diremptæ, quod ante omnem creaturam aspectabilem facium est; et circuitum rotundum stellarum, et illum splendorem, a quo superue universus mundus collocet. Lumen quidem illud erat primum mandatum primo homini datum; quando quidem lucerna est mandatum legis, et lumen, et quia lumen sunt præcepta tua super terram; tametsi invida tenebra, quæ irrepsit, nequitiam creavit. Lumen vero typicum, et compar iis qui illud suscipiebant, lex scripta erat, quæ veritatem et magni luminis mysterium adumbrabat; siquidem et facies Moysi hoc lumine splendet. Et ut de pluribus luminibus loquamur, lumen quidem erat quod Moysi ex igne apparuit, cum ardebat rubus, et non comburebatur, ut naturam ostenderet, et potentiam divinam declararet. Lumen deinde erat, quod in columna ignis populo Israelitico in via tanquam dux præibat, et solitudinis asperitatem mitigabat. Lumen item, quod Eliam in curru igneo rapuit, et raptum non combussit. Lumen præterea quod pastores circumfulsit, quando illud lumen sine tempore lumini temporis admiscebatur. Lumen fuit illud stellæ quæ Bethleem currit, ut Magos deduceret, et lumen supra nos nobiscum ortum satellitio stiparet. Lumen etiam, divinitas illa ostensa ferme solidior, quam ut aspectus ferre posset; lumen quoque splendor illic ad eos qui hic purgati sunt, manaturus, cum fulgebunt justi sicut sol, inter quos stat Deus in medio eorum et regum, discernens et distinguens dignitates beatitudinis illinc proficiscentis. Præter ista lumina lumen est proprio quodam modo illuminatio baptismatis, de quo nunc nobis sermo est, quod magnum et admirabile salutis nostræ mysterium continet. Ex quibus liquet, quod Deus a nobilioribus materiis lumen et sol nominatur, a mediocribus, ignis; quin etiam ab infans accipit nomen; simul etiam demonstratum est multipliciter dici lumen secundum multiplex nomen, et per omnem symbolicam theologiam tendere; hæc accessit illud de facie Domini quæ in divina transfiguratione resplenduit sicut sol, qui est omnibus quæ sensu percipiuntur, nobilior. *Resplenduit enim, inquit, facies ejus sicut sol, et vestimenta facta sunt alba sicut lumen* ⁶³.

CAPUT IV.

Quod facies Domini nostri, quæ tanquam sol in dirivissima transfiguratione resplenduit, et splendor ejusdem decorem corporis post resurrectionem glorificati, et futurum ejus fulgorem naturalem figuravit, et idcirco in aspectum oculorum cecidit.

Divinus Chrysostomus, homilia 56, in Matthæum :

⁶³ Matth. xvii, 2. ⁶⁴ Matth. xvi, 24. ⁶⁵ Rom. viii, 18. ⁶⁶ Matth. xiii, 43.

A Propter hoc, ait, neque nomina dicit eorum qui ascensuri erant; vehementer enim reliqui sequi concupissent, exemplum gloriæ illius spectaturi; docuissentque tanquam sprete. Etsi enim hoc lumen crassius et concretius demonstravit, multum tamen desiderium res afferbat. Et rursus in oratione ad Theodorum lapsus, Quid, inquit, est quod resplenduit tanquam sol? Gloria autem corporum immortalium non tantum luminis emittit, quantum hoc corpus interiturum, quod neque tale erat, quale oculis mortalibus cerni potest, sed quod aspectu oculorum immortalium, ut videri posset, opus habebat. Adhuc idem in eadem oratione : Sed si volumus, inquit, videbimus et nos Christam, ut illi tunc in monte, multo tamen B splendidius, non enim sic postea venit; tunc enim parcens discipulis, tantum splendoris ostendit, quantum ferre potuerunt, postea vero in ipsa gloria Patris venit. Et Anastasius Sinaites, in oratione de Transfiguratione : Hic, inquit, signa regni præfigurata sunt : in hoc monte splendor justorum adumbratus est : hic futurorum bonorum tanquam præsentium imago expressa est. Imo et divinus Theodorus cognomento γραπτῶν in oratione contra Eusebium : Sed tamen ut veritas habet, sic de ea dicamus : Postquam de periculis Salvator discipulis exposuit, inquiens : *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me* ⁶⁴, et alia hujusmodi : erant autem alioqui C gravissima et difficilia ad tolerandum quæ jubebantur; ne difficultate eorum quæ dicebantur, defatigarentur, recreatorum mentes, et splendorem eorum quæ exspectabantur, et futura erant, sub aspectum valde opportune ponit; quamobrem quantum spectaculi hujus mystici spectatores sustinere poterant, gloriæ illam demonstrat, cum qua in fine sæculorum venturus est; secundum quam et ipsi simul splendent, hanc suorum certaminum remunerationem laturo, quo magis in periculis positum confidunt contemptis præsentibus, nulla ratione cum his quæ spectantur, ista comparantes, judicantes non esse dignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis ⁶⁵. Atqui non semper hæc durarunt; sed hic ad tempus gubernata, gesta sunt; modus enim gubernationis est. Sanctus Cyrillus Alexandrinus in explanationibus in Lucam : Factam esse dicimus transfigurationem non sic quidem, ut corpus humanum figuram amiserit, sed splendorem quodam indutum fuerit. Quia enim audiebant, oportere carnem nostram resurgere, quo vero habitu et forma, incertum erat, et daret mutationis indicium, carnem suam mutavit, ut spes nostras confirmaret. Nunc enim hoc nostrum corpus caro nulla est; tempore autem resurrectionis immutatio quædam Deum decens, et splendoris, non figuræ mutatio erit : *Splendebunt enim, inquit, justi sicut sol in regno cælorum* ⁶⁶. Quod autem splendor qui convenit divinæ substantiæ, universæ

naturæ creatæ inaspectabilis est, argumento sunt discipuli, qui ne illam quidem visionem corpoream in monte productam sustinere potuerunt. Ad hæc Cyrillus Hierosolymitanus in decima catechesi: Quandoquidem nemo Dei faciem videre et vivere potuerit, assumpsit faciem humanitatis, ut eam videntes vivamus: et cum voluit eam ostendere cum modica dignitate, quando facies ejus splenduit sicut sol, tunc discipuli territi cadunt. Quod si facies facta splendida non quantum poterat facere ut splenderet, qui splendorem in ea creaverat, sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, et pati non potuerunt, quomodo in divinitatis dignitatem intueri quis potuisset? In canone autem primo ante festum in cantico septimo sic est: Qui naturam humanam sordidatam aqua et igni repurgasti, splendorem hujus naturæ in carne tua os endis, Salvator, cujus facies splendidior sole ad figurandam futuram gloriam facta est. Enarratores Evangeliorum per adnotationes sic aiunt: Transfiguratio autem ostensa discipulis in monte, exemplum gloriæ futuræ Salvatoris predebat; corporee vero ostendebatur, ut oculis mortalibus ad spectandum subferretur, tametsi nimium splendorem, et ita summum, et oculis nostris imparem, sustinere non potuerunt. Et iterum: Transfigurationem intellige non figuræ immutationem fuisse, sed potius manente figura, qualis prius erat, accessio luminis facta est. Et rursus: Splendorem vultus instar solis, et candorem vestimentorum vocat transfigurationem, quæ non est existimanda figuræ mutatio, sed luminis splendidissimi accessio, et hanc esse immutationem quam Paulus dicit ⁶⁷, Evangelistæ autem *transfigurationem* nominarunt. Et alias non humana figura corporis deposita, sed gloria quadam splendoris corpore induto. Et iterum: Transfiguratio, quæ dicitur, secundum splendorem erat, quo facies ejus sicut sol splenduit, et *vestitus ejus factus est albus et resurgens*, ait Lucas ⁶⁸. Matthæus vero ait: *Facta sunt vestimenta alba sicut lumen*; non enim expectanda est immutatio figuræ in regno nec ipsius Salvatoris, nec eorum qui similes ei erunt, sed accessio luminis fulgentissimi. Divinus vero Cosmas incumbens ad explanandum, quis esset ille color splendidus, et appositio illius splendidissima: Videntes, inquit, discipuli Christum indutum nube illa lucida in Thabor, proni et inclinati in terram, illuminati mente hunc cum Patre et Spiritu sancto laudabant. Joannes Damascenus divinissimus: Qui olim, inquit, in nube fornæ igneæ, in solitudine populum Israel deduxit, hodie in Thabor inexplicabili modo in lumine splenduit. Rursus ille lingua aureus in oratione ad Theodorum lapsus: Tunc, inquit, tantum in monte ipsis detexit quantum ab eis videri poterat, ut aspectui videntium non noceret. Et in oratione in Transfigurationem: Illic, inquit, Dominus Christus splendorem

A gloriæ regni inaspectabilis ostendit, non tanta quanta erat, sed quantum ferre potuerunt qui oculos corporeos gestabant. Et beatus Basilius in XLIV Psalmi explanatione: Viderunt, inquit, pulchritudinem ejus Petrus et filii tonitru, splendore solis splendidiorem, et digni habiti sunt qui initia gloriæ si adventus ejus oculis cernerent. Et beatus Ephrem in oratione sua in Transfigurationem: Non, inquit, totam abyssum splendoris sui demonstravit, sed quantum mensura pupillarum capere potuit. Et Joannes Damascenus celebrans hoc festum: Sed quia, inquit, Christus Moysis quoque faciem olim splendore extrinsecus affectit, latuit nunc diabolum per splendorem qui hic apparuit sensui oculorum. Ex quibus fit manifestum, quod facies Domini, quæ sicut sol splenduit, quia sub aspectum oculorum corporis cadebat, et exemplum corporeum futuræ gloriæ ostendebatur confectum secundum aspectum corporis, et splendorem sensibilem gloriam corporis Christi post resurrectionem glorificati, et decorem figurabat, et non meram divinitatem: *Non enim, ait, videbit aliquis faciem meam et vivet* ⁶⁹. Demonstratum igitur est, immortalium corporum gloriam ab interitu liberis et immortalibus oculis indigere ut videatur; quandiu vero corpus Domini ante resurrectionem erat similiter ut nos (excepto peccato) passioni obnoxium, necesse erat, lumen quod ex eo apparebat, oculis corporeis definiri: quod si hujusmodi oculis definebatur, manifestum est corporeum fuisse quod apparuit; futuram postea glorificati corporis gloriam, et splendorem immortalem et ab interitu liberum figurasse: tunc enim oculi qui eam gloriam videbant, ab interitu immortales et immortales erunt. Simul etiam demonstratum est, nihil aliud esse transfigurationem, quam manente divino corpore, quale prius erat, repone Christum splendido quodam colore indutum fuisse, et accessionem luminis splendidissimi demonstrasse.

CAPUT V.

Quod lumen, quo in Thabor Dominus splenduit, neque substantia ejus erat, neque defusio quedam ipsius, ac fulgor, sed symbolum occultæ, et non apparentis nunc divinitatis Verbi Dei, et imago tenuis illius gloriæ, quæ ipsi futura erat, et simulacrum regni colorum, et adnumerabile aliis Christi supra naturam miraculis.

Divinus Theodorus, in oratione in Eusebium adversus Iconomachos: Sed insolenter, inquit, jactat Eusebius mutatum esse in lumen arcanum, et inexplicabile, et Verbum Dei decens. Atqui necesse est quærere, quidnam esset hoc lumen: non enim aperte egregius vir quid est, demonstravit nunc; solummodo Verbum Dei apposuit, postea vero apertius dicet. Nos tamen nunc contra ea quæ ei visa sunt, rationem excutiamus. Quid igitur est? numquid substantiæ quæpiam, et aliquid quod per se existat, nec altero indigere ad existendum?

⁶⁷ I Cor. xv, 51. ⁶⁸ Luc. ix, 29. ⁶⁹ Exod. xxxiii, 20.

ant qualitas substantiæ et corporis expers, quæ in alio, et non in se consistere cernatur? At si substantia est, utrum angelica est? si quidem et angelus lumen est, et a primo atque supremo lumine fulgor et splendor derivatus. Verum non hoc dicit. In his igitur Theodorus ingeniose moratus, multa numerat absurdâ, quæ sequuntur, postea dicit: Hujusmodi sunt absbna, et a ratione aversa, quæ ex principiis illius paleant, si illud lumen inexplicabile substantiam, esse ait: relinquatur igitur ut queramus, utrum qualitatem incorpoream, et substantiam corpulentem accidisse dixerit veluti deflunem substantiæ, et splendorem inde emissum, in quom forma illa mutata fuisset; at nihilominus summa omniam ignominia et absurditas divino corpori inuretur; peribit enim ratio substantiæ, et sic inferetur non esse per se. Præterea, non potest qualitas absque subjecto demonstrari quidnam sit per se, quamvis sit qualitas ex iis quæ insunt naturaliter in substantia, vel quæ ad partem substantiæ reducitur; ut exempli gratia, nunquam rationale sine subjecto, quod est animal, consistet, nisi quis prius ponat substantiam animatam, sentientem; similiter in mortali, et immortalis, et aliis ejusmodi. Et alias rursus idem: Sic enim, inquit, pie intelligetur divina operatio æterna, quin potius per se operatio, si non distinguatur a substantia, sed potius eandem rationem subeat propter proprietatem simplicitatis et incorporeæ naturæ. Et sanctus Maximus in speculatione magis dilatata de Transfiguratione: Dictum est igitur superius, quemadmodum tres illi beati apostoli per splendorem luminis, qui in monte in facie Domini apparuit, ad illum Dei splendorem, qui omnibus qui sunt, penitus inaspectabilis est, secundum facultatem et gloriam inexplicabilem et incognitam occultæ divinitatis mystice deducebantur, intelligentes lumen quod ipsis majus quam ut sensus sustinere posset, apparebat, symbolum esse. Et paulo post: Existimo, inquit, duos modos generalis theologiæ, per ea quæ in monte in transfiguratione divina gesta sunt, expositos esse mystice. Et iterum: Illum fulgorem excellentem faciei Christi in-

⁷⁰ Math. xvii, 4.

Scholia.

(1) *Nos duceret.* Declarant hunc locum ea quæ idem S. Maximus ibidem subjungit: Lumen igitur in facie Christi, quod humani sensus facultatem viciit, figurabat apostolis modum mysticæ theologiæ secundum negationem, ut cum Deum dicimus infinitum, incomprehensum, aut supra bonum, supra sapientem *ὑπεροχῶς*, id est, superlate, quæ negationes declarantur; in quo quidem theologiæ modo divinitas est secundum substantiam ineffabilem, et supra quam incognita, nullum penitus ne nudum quidem vestigium post se relinquit, nec ullo modo notionem sui, quid sit, uli permittens; quia quod increatum est, a creatura comprehendi non potest, nec a finitis pernosci quod est infinitum. Ex hujusmodi symbolis, quæ sunt supra sensum, ait idem sanctus Maximus in speculatione undecima: Deum qui supra rationem

et mentem est, esse tantum, credimus; quid vero, et quomodo, ac quæ, et ubi, et quando, prorsus speculari non aulemus, nec intelligere possumus, neque cogitare patimur. Modum vero theologiæ affirmantis, quæ ex creaturis Deum laulat, ut cum dicimus, Deum bonum, sapientem, justum, significantes operationes et providentias ejus, vestimenta candida symbolice significabant: hæc enim erant symbola creaturarum, quæ secundum divinas ideas factæ sunt, et symbola verborum Scripturæ sanctæ, quibus res divinæ significatæ, veluti indute sunt; quæ tunc fuerunt sanctis apostolis facta dilucida, aperta et clara, et absque ullo anigmate tortuoso, et symbolica inumbratione intellecta, ac verbum Dei in ipsis abditum patefecerunt, quando perfectam Dei cognitionem acceperunt, et ab affectione mandis et carnis perfecte liberati sunt.

star radii solis splendorem, tanquam omnem aciem oculorum superantem, didicerunt symbolum esse et notam divinitatis ejus, quæ supra mentem et sensum et substantiam et cognitionem erat; vestimenta vero alba facta, symbolum esse et imaginem verborum Scripturæ sanctæ. Iterum idem: Videamus, utrumne recte et sapienter in utroque modo theologiæ jam dicto secundum divinam illam transfigurationem Domini symbolum inest; oportebat enim, ut qui secundum naturam nostram immutabiliter propter immensam in homines charitatem creari voluisset, figura atque symbolum sui fieret; seque ex seipso symbolice demonstraret; et per se ipsum fors ostensum ad seipsum penitus inaspectabiliter abditum, omnem creaturam deduceret, et per cognata naturæ nostræ symbola ad ambos modos theologiæ nos duceret (1). Et divinus Chrysostomus in oratione ad Theodorum lapsam, incumbens ad explanandum illud: *Bonum est nos hic esse*⁷⁰: Si autem, inquit, cum tenuem quendam radium futurorum videret, hæc dicebat, quid dicit quispiam, cum ipsa veritas rerum aderit? Similiter Anastasius, qui in monte Sina habitavit, festum transfigurationis laudibus celebrans: Cum vellet, inquit, a præsentibus suadere illis futurum, fecit admirabilem in monte Thabor theophaniam, id est, *apparitionem Dei*, tanquam in imagine quadam quoddam simulacrum regni cælorum prænuntium. Beatus Chrysostomus in Commentariis in Evangelium Joannis cap. 6, homilia 42: Sicut, inquit, in doctrina tradenda non omnia audiebant cum turba, sic etiam in signis non omnia signa cum multitudine vulgi videbant; oportebat enim, ut quibus committenda erat orbis gubernatio et præfectura, aliquid amplius quam reliqui, haberent. Et quæ signa, inquit, seorsum ab aliis viderunt? Transfigurationem in monte factam; ambulationem in mari; ac post resurrectionem multa et magna. Rursus idem in homilia in Assumptionem Domini, cujus principium est: *Lætum quidem omne festum*: Admiratio fuit apostolis et stupor; mortales enim cum essent natura, et hujusmodi spectaculis non assuefacti, obstupuerunt. Sed dicit aliquis: Viderant ante trans-

figurationem Petrus, et Jacobus, et Joannes; viderant quidem prius Dominum transfiguratum, et nubem quæ eos umbra texerat; at non viderant nubem in aerem et in cœlos raptam, et suscipientem Dominum. Miraculum fuit illud, miraculum et hoc; sed hoc firmiter et constantius; hoc illo sublimius, tametsi unius Dei potestas et mysterium erat. Tunc apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes¹¹; nunc autem thronus cherubicus, id est, virtus inaspectabilis, in nube abditus repente imminens Dominum cum servis colloquentem rapuit; tunc Petrus confidenter respondit: *Domine, bonum est nos hic esse; faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, Eliæ unum*; nunc autem neque loqui ullus discipulus potuit, nec os aperire; quin imo timore maximo perterriti obstupuerunt. Gregorius Theologus in oratione de bono ordine disserendi ait: Qui ascendunt cum Christo in montem? non enim omnes fuerunt spectatores illius miraculi, sed solum Petrus, Jacobus, et Joannes. Et rursus idem a Heronem: Cum fulgor et splendor angelorum corporee figurantur, arbitrator symbolum puritatis eorum esse. Et in iis quæ in festo hæc canuntur: Ut qui, inquit, mirabilia tua spectarunt, ea quæ passus es, ne formident. Et in explanatione Evangelii Matthæi: In montem, inquit, ascendit, ut in occulto miraculum operetur. Ex quibus patet, quod lumen, quo splenduit Dominus in monte Thabor, neque divina substantia erat (illa enim nec ullo modo exprimi, neque cognosci, neque videri, neque cogitari potest), nec erat defluxio quædam, et splendor ex illa manans (divina enim operatio æterna, vel potius per se operatio nullo modo secreta est a substantia ejus; imo quidquid est substantia divina, est energia, sive operatio ejus), quare quia nec hoc, nec illud est, relinquitur exemplum fuisse gloriæ et splendoris corporis post resurrectionem glorificati, symbolumque illius naturæ occultæ et inaspectabilis in eo latentis, et imaginem tenuem futuræ gloriæ, et simulacrum regni cœlorum, nunc quidem ante resurrectionem in miraculo ostensum, et in speculo atque ænigmate; in futuro autem speculis solutis, oculis immortalibus, et ab interitu liberis facie ad faciem spectandum, expletum et cumulatam visione Dei aspectabili (1), sicut ipse est.

¹¹ Matth. xvii, 3. ¹² Baruch. iii, 38.

Scholia.

(1) Ὁραθὴν θεοφανείαν, visionem Dei aspectabilem vocat, videre scilicet oculis mentis divinitatem per corpus Christi gloriosum oculis glorificatis visum: sic enim videbimus eum sicuti est, ut beatus Joannes ait. Non quidem significat videndam esse in futuro essentiam Dei oculis corporeis, sed quod ait Theodoretus in Commentariis in II Epist. ad Corinth. cap. 4: Natura, inquit, divina, quæ sub aspectum non cadit, neque cerni potest, per humanitatem Christi divino lumine circumfusam, et splendentem, facientemque radios æternitatis quantum licet scilicet oculo mentis, hoc ait significasse Paulum, cum ait: Qui dixit de tenebris lumen

CAPUT VI.

Quod omnes diversis temporibus luminis divini apparitiones, personæ unius Filii Dei effectus sunt, et quod exemplar corporis ejus glorificati symbolum fuit divinitatis ejus propter unionem duarum in Christo secundum hypostasim naturarum, et quia idem erat Deus et homo; unde in singulis miraculis Christi divinitas ostendebatur, et detegebatur, atque aperiebatur.

Sanctus Gregorius Nyssenus, in epistola ad Theophilum Alexandrinum contra Appollinarium: Nec enim, inquit, quia auctor sæculorum, novissimis diebus visus est, et cum hominibus conversatus est¹², ideo duo Filii secundum, Ecclesiam numerantur, unus auctor sæculorum, et alius qui in fine sæculorum humanæ vitæ per carnem patefactus est. Si quis enim œconomice apparuisse in carne unigenitum Dei Patris Filium ita accipit, ut alterum Filium fabricet, cum numeraverit omnes apparitiones Dei sanctis factas ante quam unigenitus Dei Filius in carne appareret, et omnes quæ post adventum ejus factæ sunt iis qui digni fuerunt; hic secundum numerum divinæ apparitionis multitudinem filiorum fabricavit: eritque ei unus quidem Filius, qui Abrahæ locutus est, alter vero, qui Isaac apparuit; alius, qui cum Jacob luctatus est; alius, qui a Moyse diversis apparitionibus est visus, in lumine, in caligine, in columna nubis, facie ad faciem, in posterioribus; alius rursus Filius, qui successoris Moysis adfuit in acie; et alius, qui per procellam Job respondit, et qui in excelso throno Isaïæ apparuit, et in figura humana ab Ezechiele verbis descriptus est, et qui postea in lumine Paulum circumfulsit; et qui antea in monte in sublimiore gloria visus est. Sin autem absurdum est hoc, et penitus impium, varias unigeniti Filii Dei apparitiones in numerum totidem filiorum parti, æque absurdum est, ex adventu in carne occasionem capere constituendi alterum Filium Dei: arbitramur enim secundum mensuram facultatis cujusque eorum, quibus Deus apparebat, apparuisse semper Deum. Et beatus Gregorius in oratione de recto ordine in disserendo: Ascendere vero in montem opus fuit, ut per formam splenderet, et divinitatem ostenderet, detegeretque eum qui in carne latebat. Et rursus idem: Divinitas per se inaspectabilis est; veniet autem, ut mea

splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu (II Cor. iv, 6), id est, qui olim luminis naturam solo verbo effecit, dicens: *Fiat lux*, is nunc suo lumine mentes nostras illuminavit, ut Dei gloriam per Christum perspicere; hanc vocat hic auctor iste θεοφανείαν ὁραθὴν, id est, visionem Dei aspectabilem; hujusmodi est visio, de qua S. Thom. p. 1, quæst. 12, art. 3, ad 2, cum ait ex perspicuitate intellectus et refulgentia divinæ claritatis in corporibus glorificatis divinam præsentiam statim cognoscit.

quidem sententia est, talis, qualis visus est discipulis, vel potius qualis subostensus est, nimis superante divinitate humanam carunculam. Ac iterum. Lumen, inquit, fuit divinitas illa in morte discipulis subostensa, solidior fere, quam ut videri posset. Et Damascenus : Assumit, inquit, purissimum virginitatis instrumentum, ut qui gloriam Filii æternam vidisset, illud, *In principio erat Verbum* tonaret. Et divinus Chrysostomus explanans illud : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* : Nunquam, inquit, vidissent, nisi per corpus nobis omnium altum et nutritum. Et iterum in oratione de Transfiguratione : Ostendit, inquit, et non ostendit gloriam regni sui divini inaspectabilis : ostendit quidem, ut eos certos faceret ; non autem ostendit, ne una cum aspectu vitam etiam auferrent. Et divinus Cosmas in canone festi, cantico quarto : Ex carne, inquit, tua radii divinitatis exibat. Idem adhuc in quinto cantico : Commistus non confuse, carbonem divinitatis ostendisti. Rursus Chrysostomus in homilia 42, in Joannem : Vident, inquit, illum deambulantem in mari ; et eis conturbatis dicit : *Nolite timere, ego sum* ⁷² ; quare non ascendit statim in navigium ? Quia volebat majus miraculum facere, et divinitatem eis apertius patefacere. Et magnus Basilius : Ex ventis, inquit, et mari, quæ ei obediunt, cognoverunt divinitatem ejus. Ex operationibus igitur cognitio, et ex cognitione proficiscitur veneratio. Et in iis quæ in mediam Pentecostem canuntur : Venit medium dierum Pentecostes, cum Christus divina potestate tenuiter detecta, paralyticum sanavit ; et in novam Dominicam : Domine, inquit, fulgore tolerabili divinitatis clavis januis adjuvisti ; et infinita alia ejusmodi. Ex quibus manifestum fit, quemadmodum idem et unus Filius Dei, et Verbum Patris, qui erat ante adventum in carne, hic ipse apparitiones variis temporibus factas operabatur, et in adventu suo cum carne, quandiu cum hominibus versatus est, hic ipse easdem apparitiones Dei cum potestate faciebat : et postquam completi œconomiam adventus sui in carne, et in colos assumptus est, rursus hic ipse secundum mensuram potestatis cujusque fecit, et facit naturæ suæ, quæ supra omnia est, spectacula ; et sicut antequam fieret homo, omne symbolum et omne exemplar, divinitatis ejus erat symbolum et exemplar ; sic et nunc exemplar corporis ejus glorificati, divinitatis ejus symbolum est ; unus enim est Filius et Deus ; et post assumptam humanitatem sanguinem Dei et corpus Dei pio veneramur. Sicut igitur hæc, sic symbolum humani corporis glorificati symbolum esse divinitatis ejus pio docti sumus, et in singulis ejus divinis signis divinitatem, quæ supra substantiam est, subostendi, et detegi, et aperiri, et videri, et spectari, recte atque sane a sapientibus, qui divina callent, accepimus, non af-

firmantes aspectabilem esse divinitatem ejus infinitam et incogitam, sed similitudinem divinitatis, quam tanquam in imagine et speculo atque ænigmatate contemplamur. Et sicut, cum sint alioquin infinitæ divinæ imagines Christi, non multi Christi, sed unus tantum Dominus noster Jesus Christus ; sic cum sint infinitæ imagines divinitatis, quæ supra substantiam est, et sicut unaquæque imago divina inscripta est Christus, sic unaquæque harum similitudinum divinitas appellata est. Ex ordine enim, inquit, omnium rerum, ut qui ab ipso factus est, et qui imagines quasdam et similitudines divinarum ejus exemplarium habet, ad illud supremum, quod ultra universitatem rerum est, via et ordine pro viribus ascendimus ; et quod plus est, divinus sermo, *Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ⁷³ ; quo tamen autem illud subostendere et adumbrare dicit similitudinem divinitatis, manifestius hoc fit ex his quæ scribit idem Gregorius Theologus tanquam se ipse interpretans in libro *De theologia* secundo, quomodo hæc oporteat intelligere : Sicut, inquit, umbræ et imagines solis in aquis, infirmis oculis solem subostendant, quia sol ipse, cum puro ejus lumine sensus noster vincatur, videri ex adverso non potest, quocirca sensus noster vincatur, videri ex adverso non potest, quocirca hoc significat subostendere, quod sensus non potest liquide videre, hoc similitudinem ejus per aquam, aut per aliam rem quampiam intermediam exprimere. Sic idem Gregorius visionem interpretatus est notionem, libro secundo de Filio : *Qui, inquit, novit Filium* (hoc enim significat illud : *Qui vidit*), *novit quoque Patrem* ⁷⁴ ; Et Joannes Chrysostomus : Respondit, inquit, Judæis, et dixit : Non quod Patrem quis vidit, nisi qui est ex Deo ; etiam hic visionem vocat cognitionem. Igitur videri, spectasse, subostendisse, adumbrasse, detexisse, nudasse, indicasse, patefecisse, vel simpliciter accipienda sunt pro eo quod est cognovisse ; vel accipienda sunt pro eo quod est tanquam in imagine et similitudine per aspectum oculorum perspexisse. Similiter parum divinitatis aperuisse, et tenuem splendorem ejus vidisse sic accipere oportet, ac si dicamus per specula et ænigmata conjecisse. Nec enim divinitas minor, aut major se ipsa, videntibus ostenditur : sed potius eadem æque indita, et non vestigabilis et impartibilis, convenienter mensuræ videntium omne genus luminum creat, et ad elevationem mentium nostrarum proponit.

⁷² Matth. xiv. 27. ⁷³ Gen. 1, 26. ⁷⁴ Matth. xi, 27.

CAPUT VII.

Quod eam pulchritudinem, quam Adam ante peccatum non obediendi habuerat, nunc naturam humanam recuperasse Dominus in monte Thabor in se quidem prius ad vivum expressit, postea vero post resurrectionem suam sicut ipse Dominus eodem lumine multo copiosiore (a), naturaliter splendet, sic secum habebit justos consequentes sole splendidiores, scilicet restituens eos in illam beatitudinem quæ erat ante peccatum Adæ.

Divinus Andreas Cretensis in magno canone ait: Amisi primam meam pulchritudinem, et decorem meum; et inde jaceo nudus, et pudet. Et Gregorius Theologus (b): Pelliceis tunicis induitur, fortasse crassiore carne, et mortali, et dura, ac repugnante. Et divini atque beati Cosmas et Joannes, in canonibus in Transfigurationem: Qui totum, inquit, Adam gestasti, Christe, naturam obscuratam et hebetatam commutasti, et splendidam jam antea reddidisti; et immutatione formæ tuæ deificasti. Et iterum: In hunc enim montem cum tu Salvator una cum discipulis tuis ascendisses, naturam in Adam inumbratam, transfiguratus, splendore rursus fecisti, mutans eam in divinitatis tuæ gloriam et splendorem. Et iterum: Hodie Christus in monte Thabor naturam Adam immutavit, et splendidam reddens deificavit. Et iterum: Qui manibus inaspectabilibus hominem ad imaginem tuam, Christe, formasti, pulchritudinem tuam exemplaria in natura a te formata demonstrasti non tanquam in imagine, sed tanquam qui esses substantia Deus et idem homo. Et iterum: Qui olim cum Moysæ in monte Sina per symbola locutus es, cum dixit: Ego sum, qui sum⁷⁶, hodie transfiguratus in monte Thabor coram discipulis, ostendit in se ipso naturam humanam ad exemplar pulchritudinem imaginis recuperasse. Et sanctus Cyrillus libro septimo coram quos more dialogi scripsit: Nonne dicimus fabricatum esse hominem in terra secundum imaginem Dei? Quis hoc negat? Qui autem divinam imaginem nobis inculpit, et pulchritudinem supra quam celestem instar algillæ in nobis imprimit, an non est spiritus? Et divinus Anastasius Sinaites, in oratione in Transfigurationem: Hodie natura illa Adami, quæ similis Deo facta, ad deiformes formas idolorum obscurata erat, transfigurata est in antiquam suam pulchritudinem ad imaginem et similitudinem Dei. Hodie naturam, quæ in montibus erraverat, et idola coluerat, sine sui mutatione, in monte quæmita, splendores divinitatis refulgentes emisit. Hodie qui tunicis illis tristibus, et molestis tunicis indutus fuit, vestitum a Deo factum sumpsit, induens lumen tanquam vestimentum. Imo etiam ille aurea eloquentia Theologus, in homilia de jejuniis sic ait: Amisit Adam vestitum immortalitatis regium, pulcherrimum supra quam dici

A possit, quem quidem in monte transfigurationis Domini Moyses et Elias gestaverunt. Et magnus Dionysius capite primo *De divinis nominibus*, Nunc quidem, inquit, charitas Dei erga homines in sanctis Scripturis et apostolicis traditionibus convenienter nobis ea quæ sub intelligentiam cadunt, sacris operimentis sub sensum calentibus velat; et ea quæ supra substantiam sunt, iis quæ in rerum natura sunt, obteggit; formas et figuras his quæ forma et figura earent, obducit; et illud nunc et simplex, quod supra substantiam et naturam est, et quod figurari non potest, varietate signorum partibilium multiplicat, et effingit; cum vero immortalis facti erimus, et ad illum beatissimum statum Christi similem pervenimus, tunc semper, sicut ait vera Scriptura, cum Domino erimus, expleti contemplationibus purissimis aspectabilis quidem apparitionis Dei, quæ nos lucidissimis fulgoribus circumfundat, ut discipulos in illa divinissima Transfiguratione, inaspectabilis vero illuminationis in mente materiæ experte et impassibili participes effecti, simul et unionis, quæ mente concipi non potest, in jactibus ignotis et beatissimis radiorum supra modum clarorum, in imitatione diviniore celestium mentium; erimus enim, sicut ait Scriptura⁷⁷, angelis æquales, et filii Dei, facti filii resurrectionis. Hæc sanctus Maximus cum adnotat, Sancti, inquit, in resurrectione statum similem Christi cum immortalitate adipiscuntur, splendentes supra quam sol splendet, sicut Dominus in monte transfiguratus est, sicut Apostolus de sanctis ait: *Tunc erunt sicut et ipse est, et semper cum Domino erimus*⁷⁸; et divinum ejus corpus *ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφανείαν*, id est, *aspectabilem Dei apparitionem* vocat, ut jam hoc dictum simul quadret in Nestorianos, et Acaphalos, et in eos qui opinantur, non esse nunc cum carne Dominum. Est in Christo aspectabilis quedam apparitio Dei, quæ est caro ejus animata; et est altera apparitio Dei *νοητὴ*, id est, quæ mente percipitur, quæ a nobis tunc perfectius participabitur, quando conversi ad Deum, splendore illius perfecte accepto unum copulate efficiemur, liberali a varietatibus ex compositione proficiscentibus. Et Anastasius Sinaites, in oratione in Transfigurationem: Quid, inquit, majus, et magis stupendum, quam videri Deum in forma hominis facie splendentem sicut sol splendet, et supra quam sol splendet refulgentem, et radios luminis sine intermissione ultra jacientem, et parissimo digito ori suo imposito (c), discipulis qui cum eo illic erant, dicentem: Sic fulgebunt justi in resurrectione; sic glorificabuntur, in hanc gloriam immutabuntur, in hanc speciem, in eandem beatitudinem conformabuntur, conformes et consessores facti mihi Filio

⁷⁶ Exod. iii, 14. ⁷⁷ Matth. xxii, 30. ⁷⁸ I Thess. iv, 16.

(a) Id est, vere et in substantia sua.

(b) In oratione in Natalem Christi.

(c) Significat, quod discipulis illic dixit, *Nemini dixeritis visionem.*

Dei. Et in his quæ in hoc festum cantantur: Ut ostenderes, inquit, immutationem mortalium cum gloria tua, Salvator, in secundo aventu tuo horribili interam, in monte transfiguratus es. Et Gregorius Theologus, in oratione in Natalem Domini: Quam multi, inquit, mihi conventus celebres in singulis Christi mysteriis? quorum omnium caput unum est mea perfectio, et instauratio, et ad primum Adam reversio. Et Gregorius Nyssenus libro primo in Ecclesiasten: Talis facta est anima, qualis rursus postea emundata apparebit; tale factum est corpus, quod manibus Dei formatum est, quale tempore suo resurrectio demonstrabit. Quale enim post resurrectionem esse videbis, tale omnino fuit primo; nec enim aliud est resurrectio, quam reditus ad antiquum. Hinc fit manifestum quod eam pulchritudinem quam habuit Adam antequam non obediret, et eum splendorem, in quo tunc secundum naturam creatus est, nunc Dominus in corpore suo humano recuperasse naturam humanam præfiguravit, cum in monte Thabor plus quam sol splenduit; postea tamen post resurrectionem suam sicut naturam ab interitu liberavit, et immortalem reddidit, sic ei totum splendorem restituit, multo majore quam dici potest, lumine circum eam colucens, habensque secum qui consequantur, justos plus sole fulgentes: quod si non plene et perfecte hodie, at certe in communi generis humani resurrectione, cum nos in ea ipsa natura immortales facti, statum Christi similem, et beatissimum cum Christo assequemur, cum Christo choream ducentes: finis enim charitatis Salvatoris erga nos majoris quam ut cogitari possit, nostra perfectio est et instauratio, et ad primum Adam reditus a Christo per humanitatem suam sapientissime confectus.

CAPUT VIII.

Quod sit secundum essentiam futurum lumen resurrectionis, et quod sit regnum Dei nobis præparatum, et quæ civitas cælestis, quæ ad regnum Dei pertinet.

Magnus Basilius in homilia sexta *Hexaemeri*: Nec ego, inquit, dico posse te aut me lumen a corpore solis secernere, sed quod ea quæ a nobis cogitatione separari possunt, possunt actu ab auctore naturæ separari: siquidem et tu vinum urendi, quæ in igne inest, a splendore ejus separare non potes; at Deus cum vellet famulum suum admirabili miraculo convertere, ignem injectit rubo, qui a solo splendore efficientiam haberet, facultatem vero urendi vacuum, et nihil agentem; sicut David testatur, cum ait: *Vox Domini dividens flammam ignis*¹⁹; unde sermo quidam fertur arcanus, qui nos docet in remunerationibus operam, vitæ hujus dividendam esse naturam ignis; et lumen quidem justis ad fruendum, partem vero urendi ad dolorem, reis torquendis secernendam esse. Et rursus idem Psalmi vicesimo octavo in homilia moralium: Ignis

inquit, diabolo et angelis ejus ad tormentum præparatus dividitur voce Domini, ut quia duplex vis inest igni, una urendi, altera illuminandi, illud acre et urens dignis cruciatu relinquatur; quod vero illuminat, et splendidum est, hilaritati lætantium attribuitur. Vox igitur Domini dividens flammam ignis, et partientis; ut ignis tormenti non splendeat et lumen resurrectionis non urat. Et rursus libro primo *Hexaemeri*: Erat, inquit, quidem status antiquior ortu mundi, qui potestates supra-mundanas decebat, supra tempus, æternus et perpetuus: in eo autem statu creaturas auctor et fabricator universi effecit; lumen intellectuale, quod beatitudini diligentium Dominum conveniebat; rationis compotes, et inaspectabiles naturas, omnemque ordinem earum. Et Gregorius Nyssenus, libro primo *Confutationum in Eunomium*, c. 26: Omnibus, inquit, arbitror notum esse, eos dico, qui mediocriter ea quæ sunt, consideraverunt, quod auctor universi, qui sæcula, sive ævum, et locum in eis, tanquam receptaculum eorum quæ in eis facta sunt, effecit, in his creat omnia; nec enim potest quidquam eorum quæ creata sunt, vel creantur, non esse vel in loco, vel in tempore. Et magnus Athanasius, libro secundo *Contra Arianos*: Igitur multo magis Petrus non creaturam esse significabat, cum huc aiebat; sciebat enim esse Filium Dei, quem confessus erat, inquit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*²⁰: sed potius significabat, regnum et dominatum ejus in nobis per gratiam creatum esse, et existere. Et divinus Chrysostomus in oratione quam inscripsit contra hæreticos, et in petitionem filiorum Zebedæi, quæ incipit: *Heri ex bello reversi sumus*, Considera, inquit, etiam hic multam generis nostri procuracionem, cum loquitur iis quos corona donat: *Venite, inquit, benedicti Patris, possidete paratum vobis regnum ante constitutionem mundi*; iis vero qui torquentur, non dixit: *Recedite a me, maledicti, in ignem paratum vobis, sed paratum diabolo et angelis ejus*²¹, regnum enim hominibus præparavit, gehennam vero non hominibus, inquit, sed *diabolo et angelis ejus*. Quod si vos sic vitam egeritis, ut digni supplicio et cruciatu sitis, æquum est ut vobis ipsi ignem præparasse existimemini. Ac vide quanta sit Dei ad charitatem erga homines propensio: nondum erant qui certarent, et jam coronæ et præmia præparata erant: *Possidete enim, inquit, regnum paratum vobis ante constitutionem mundi*. Idem iterum: Non solum nos a tormentis liberavit Christus, sed etiam vitam nobis donavit multo splendidiorem, quam erat prior; in alium nos introduxit mundum, aliam creaturam effecit. Et sanctus Isaac: Time, inquit, Deum, et senties qui te finxit, et roborat, et custodit, et qui propter te duplicem mundum fecit, unum quidem tanquam magistrum et institutorem, verumtamen caducum; alterum vero tanquam do-

¹⁹ Psal. xxviii, 7. ²⁰ Matth. xvi, 16. ²¹ Matth. xxv, 34, 41.

num paternam, et hæreditatem tuam æternam. Et magnus Basilius in *Hexaemero*: Quid, inquit, illa beatitudine dignum cogitare quis potest, quam lætificat flumen Dei, et ejus artifex et fabricator est Deus, quam Paulus civitatem cœlestem vocat illis præparatam, qui propter fidem Dei civitates terrenas reliquerunt? cujus, inquit, artifex et auctor Deus. Ex quibus sit manifestum, quod futurum lumen resurrectionis secundum essentialiam splendor est ignis, splendor, inquam, separatus ab igne, ab eo qui ignem creavit, qui splendorem quidem justis ad illuminationem attribuit; vim vero urendi his qui deliquerunt, ad dolorem. Sicut enim latitia justis ante constitutionem mundi parata est, sic item illis qui peccaverunt, supplicium: et sicut nova et inusitata est illius ignis ustio (non enim consumit ea quæ in eum injecta sunt, ad instar naturæ ignis qui a nobis nunc œrntur; sed potius dolorem quidem æqualem, aut majorem infert injectis in eum, a consumendo vero alienus est), sic etiam illuminatio illa in meliorem mutata est, quam sit nostra illuminatio; estque cœlestis et inseparabilis, et oculis immortalibus immortale lumen. Ad similitudinem igitur illuminationis regnum paratum justis, est effectum et creatum a Deo universi, qui mundos duos effecit, unum quidem hunc nostrum caducum et fragilem, alterum vero æternam domum, et cœlestem atque immobilem civitatem, et æternam ejus regnum, et dominatum, et cujus ipse vere rex et dominus est.

CAPUT IX.

Quod omne lumen sive sensile, sive intellectile, ex vero et supra substantiam lumine refulget: et quod lumen intellectile Deus est.

Magnus Dionysius capite primo *Cœlestis Hierarchie*: Omne, inquit, datum bonum et omne donum perfectum deorum est descendens a Patre luminum⁶². Sed et omnis emanatio luminis a Patre proficiscentis, quæ ad nos tanquam bonum donum venit, rursus tanquam vis quædam unificata nos sursum elevatos, simplices reddit, et ad unitatem Patris congregantis, et ad simplicitatem (f) deificam convertit: si quidem ex ipso omnia, et in ipsum, sicut ait sacra Scriptura⁶³. Jesum igitur invocantes, qui est lumen paternum, lumen verum quod illuminat omnem hominem vententem in hunc mundum⁶⁴, per quem habuimus accessum ad Patrem⁶⁵, principium luminis, in illuminationes sanctarum Scripturarum a Patribus traditas pro viribus intueamur. Et rursus idem cap. 7, ejusdem *Hierarchie cœlestis*: Contemplatrices autem sub-

⁶² Jac. i, 17. ⁶³ Rom. xi, 35. ⁶⁴ Joan. i, 9. ⁶⁵ Ephes. ii, 18; Rom. v, 2.

Scholia.

(1) Hoc contingit, cum sumus eodem sensu et sententia, sicut Apostolus præcipit (I Cor. i, f seqq.); quoque quidem per participationem divini luminis fit, impleturque illud in Evangelio Joannis: Ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 21).

(2) Angelus excellentiores dicit assistentes Deo

stantias, inquit, non tanquam symbolorum, quæ vel sensu, vel mente percipiuntur, spectatrices, neque varietate contemplationis sacrarum Scripturarum ad Deum elevatas; sed tanquam omni cognitione simplici altioris luminis expletas, et contemplatione illius pulchritudinis, quæ est effectrix et origo pulchritudinis, et quæ supra substantiam est, et in tribus splendet, quatenus fas est, referas, communionis vero Jesu similiter participes factes non in imaginibus sancte informatis, quæ veluti formæ in eis deificam similitudinem expriment, sed tanquam vere ad eum appropinquantes in ipsa prima participatione cognitionis luminum ejus, quæ deifica sunt, etc. Ac rursus idem cap. 4, *De divinis nominibus*: Nunc autem celebrandum nobis laudibus est nomen luminis, quo summum bonum nominatur; summum enim bonum dicitur lumen intellectile, quia omnem mentem supracœlestem implet lumine intellectili; omnem autem ignorantiam et errorem ex omnibus animis, in quibus est, ejicit, et ipsis omnibus lumen sanctum impertit, earumque oculos mentis a caligine ex ignorantia circumfusa repurgat et liberat; et excitat atque aperit multa gravitate tenebrarum compressos et clausos, datque primum quidem mediocre splendorem, deinde tanquam degustato lumine, et oculis jam magis post degustationem lumen appetentibus, magis se impertit, et copiosius fulget, quia dilexerunt multum; ac semper eas ulterius provehit proportionem studii earum ad aspiciendum sursum. Lumen igitur intellectile dicitur illud bonum, quod est supra omne lumen, tanquam fons radiorum, et effusio luminis inundans omnem mentem supramundanam (2) et circummundanam, et mundanam, ex plenitudine sua illuminans, et totas earum facultates intelligendi renovans, et omnes continens, quatenus supra omnes tenditur; et omnibus antecellens, quatenus supra omnes stat, et ut semel dicam, omnem principatum illuminandi tanquam princeps luminis, et supra quam lumen, in se comprehensum habet, et supra quam habet et præhabet; atque omnia ratione et mente utentia congregat, et in unum copulat; etenim sicut ignorantis errantes dirimit, sic adventus luminis congregat et copulat illuminatos, perficitque eos, et ad id quod vera est, convertit, a multis opinionationibus eos revocans, ac varios aspectus, vel ut magis proprie dicam, varia visa in unam veram et puram ac simplicem cognitionem contrahit, et uno lumine unifico implet. Imo et Gregorius Theo-

(Dan. vii), et angelos obeuntes ministeria circa homines in hoc mundo; ad hos pertinet illud in Deuter. xxxii: Constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei. Et in Evangel. (Matth. xviii): Angeli eorum semper vident faciem Patris; et animas, quas mundanas mentes vocal.

logus, *Æternis quidem ipse, inquit, Deus est lumen, et non alius. Quid enim opus erat secundo lumine iis qui maximum habent? iis autem qui sunt infra, et circum nos, primam hujus luminis vim effulgere facit. Rursus idem in secundo De theologia libro: Quantum, inquit, est illud lumen, si hoc considerasti? Hoc sol est in iis quæ sensu percipiuntur, quod est ille in iis quæ sub intelligentiam cadunt, dixit quidam ex exteris. Sol enim aspectum illuminat, sicut ille mentem; sol est pulcherrimus ex omnibus quæ cernuntur, sicut ille ex omnibus quæ intelliguntur. Et beatus Chrysostomus: Splendeat, inquit, nobis peccatoribus lumen tuum æternum; lumen æternum omnino intellige Spiritum sanctum, qui illuminat et sanctificat animas nostras, de quo Apostolus: *Misit, inquit, Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, scilicet ad illuminandum ea*⁸⁵; quem gratiam Dei vocat: *Dico autem, inquit, per gratiam Dei quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*⁸⁶. De quo etiam propheta David dixit: *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam*⁸⁷, et: *In lumine tuo videbimus lumen*⁸⁸. Lumen enim est Filius, lumen est Spiritus sanctus, lumen est Pater. Quin etiam in quotidianis precationibus: *Christe, inquit, lumen verum, qui ad illuminandum omnem hominem in mundum venisti*⁸⁹, signetur super nos lumen vultus⁹⁰ tui, ut in eo videamus lumen inaccessum, et lumen lætum sanctæ gloriæ immortalis Patris, cælestis Spiritus, beati Jesu. Cum ventum est ad occasum solis, viso lumine vespertino, laudamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Et divinus Damascenus, in carminibus, Lumen, inquit, immutabile, Verbum luminis Patris ingeni in lumine tuo hodie viso in Thabor, lumen vidimus Patrem lumen, et Spiritum, illuminantem omnem creaturam. Ivo et Gregorius Theologus: In lumine, inquit, Domini vide lumen: in Spiritu Dei Filium amplectere, lumen trinum et impartibile. Et sanctus Maximus in *Theologicis* (a): Lumen, inquit, dicitur, et vita, et resurrectio, et veritas, lumen quidem ut splendor animarum, et ut tenebrarum ignorantiae expulsor, et ut illuminans mentem ad intelligendum arcana, et ostens lens mysteria, quæ puris tantum spectabilia sunt; vita autem dicitur, quia animis quæ Dominum diligunt, motum eas decemtem in rebus divinis præbet; resurrectio autem vocatur, quia mentem ab affectione mortua rerum caducarum excitat, et ab omni genere corruptionis et interitus liberam et puram reddit; veritas vero, quia habi-*

tum bonorum (1) immutabilem donat dignis. Ex quibus sit manifestum, quod omne lumen sive sensibile, sive intellectibile, ex vero et supra substantiam lumine refulget: et quod Deus dicitur lumen intellectibile, quia ex plenitudine sua universum mundum ab ignorantia abstrahens, ad cognitionem sui convertit, et uno lumine unifico implet, demonstratum alioqui est, quod per omne lumen, et quod cernitur, et quod deprecatur signari super nos ex divina facie Domini, ad aliud lumen intellectibile et inaccessum quod in Patre, et Filio, et Spiritu sancto contemplatur, adducimur, ut jani per lumina quæ videntur, et quæ intelliguntur, ad unam cogitationem revocemur, supra omne lumen et omnem intelligentiam esse Deum.

CAPUT X.

Quod divinus Moyses, et ei similes omnia lumina sive sub sensum cadentia, sive sub intelligentiam relinquentes, in caliginem splendidissimam ingreditur, in unum cum infinito Deo per ignorantiam et nihil videndo copulati.

Magnus Dionysius, in libro *Demystica theologia*, cap. primo: Sic igitur, inquit, divinus Bartholomæus dixit, multam esse theologiam, et perexiguam; et Evængelium esse latum et magnum, et rursus, concisum esse illud divino ingenio; ut mihi videtur, intellexit, quod bona omnium rerum causa est quidem copiosi sermonis, et simul brevis ac nullius sermonis, utpote quæ neque dici, nec intelligi queat, quia universis creatis excellit supra substantiam; et quia sola sine operimentis et vere ostenditur iis qui cuncta quæ impura, quæque pura sunt, pertranseunt; et qui omnem ascensum ad ea quæ sunt, sancta et summa, superant; et omnia divina lumina, et sonos, et sermones cælestes relinquunt, et in caliginem ingreditur, ubi vere est, sicut ait Scriptura, *Qui est ultra omnia*⁹¹; non enim simpliciter (a) divinus Moyses primum jubetur ut se repurget, deinde ut se a non repurgatis separet; et post omnem repurgationem audit multisonas tubas, ac videt multa lumina puros et multiplices radios jacentia: postea a vulgi multitudine separatur, et cum electis sacerdotibus ad summum fastigium divinorum ascensum evadit; sed hactenus nondum est cum ipso Deo, nec eum videt (inaspectabilis enim est), sed locum videt, ubi stetit; hoc autem existimo significare, divinis et summa eorum quæ cernuntur et intelliguntur, sermones quosdam esse, qui subjiciunt menti illa quæ sunt subjecta ac supposita ei qui universis antecellit; quibus præsentia ipsius, quæ omnem cogitationem mentis vincit, declara-

⁸⁵ Galat. iv, 6. ⁸⁶ Rom. xii, 3. ⁸⁷ Psal. xlii, 3. ⁸⁸ Psal. xxxv, 10. ⁸⁹ Joan. i, 9. ⁹⁰ Psal. lv, 7. ⁹¹ Ephes. iv, 6.

Scholia.

(1) Habitu fidei et virtutum dicit; quia fides creentem firmat in veritate, et veritatem in credente, Dionys. in *Divin. nomin.* cap. 7, unde Apo-

stolus substantiam vocavit rerum sperandarum (*Hebr. ii, 1*). id est firmamentum.

(a) In becat. theologica 2, cap. 70.

(b) Id est quasi nihil aliud significetur

tur insistens tanquam in vestigiis summis intellectibus locorum ejus sanctissimorum : ac tunc ab his quæ videntur, et ab iis qui vident, absolutus et expeditus, in caliginem verè mysticam ignorantie ingreditur, in qua mystica caligine omnes notiones excludit, et in ipso qui funditus neque tangi, neque videri potest, hæret, factus totus ipsius qui ultra omnia est, neque suus, nec ullius alterius, cum eo autem qui est penitus incognitus, per vacationem omni cognitionis, secundum meliorem partem copulatus. Et Gregorius Theologus in oratione de baptismo : Deus, inquit, est lumen summum et inaccessum, quod neque mente comprehendi, neque oratione exprimi potest, quodque omnem naturam rationis participem illuminandi habet facultatem : hoc est in iis quæ intelliguntur, quod sol in iis quæ sentiuntur. Ex quibus patet, omnia lumina, sive quæ sensu percipiuntur, sive quæ intelligentia, infra relinqui ab iis qui ad summam contemplationem ejus qui ultra omnia est, evaserunt, et in caliginem splendidissimam non comprehendendi eum ingressi sunt, nullo lumine eum exprimente et designante. Ex capitibus dispositis constat expositio materiaria hujus partis ; ostensio enim luminum divinarum aut in luminibus quæ sentiuntur, continetur ; et facit solem imaginem

A Dei, et ignem item imaginem Dei ; et a nobilioribus, ut sole et lumine, imponit Deo nomen luminis ; et a mediis, ut ab igne, aut continetur in luminibus symbolicis in quibus præcipua est participatio luminis facta in divinissima transfiguratione vultus Domini, qui splenduit sicut sol, quæ decorem corporis Christi post resurrectionem gloriosi facti tanquam in imagine representabat ; et symbolum erat divinitatis, quæ in eo latebat : quia in Christo Salvatore nostro idem est dicere symbolum corporis glorificati et divinitatis ejus, et quod lumen, quod sic in Domino in monte Thabor apparuit, pulchritudinem Adam ante peccatum significavit, eamque jam naturam in humanitate Christi recuperasse, et futurum esse post resurrectionem splendorum justorum, et quid sit secundum existentiam lumen, quod in futuro apparebit post resurrectionem : et quod Deus est lumen intellectile, quod in naturis incorporeis splendet, quatenus vere splendoris earum effector est, postremo loco vacationem ab omni lumine posuimus ; et ipsam divinam caliginem. Nihil igitur in materiaria expositione hujus tractationis de lumine prætermisum est, quin potius omnis divini luminis ostensio breviter tractata est.

DECAS SEPTIMA. — DE DIVINA PARTICIPATIONE.

CAPUT I.

Quod proprium Dei est, adesse omnibus secundum substantiam ; et sicut substantia adest præsens, sic etiam operatio adest : et quis modus sit præsentia ejus qui explicari non potest.

Sanctus Justinus martyr, in Oratione de recta confessione ait : Quomodo Verbum ubique est secundum substantiam ? Et quomodo in suo templo ? Etenim si illic est, sicut est in omnibus, nihil amplius habebit templum, atque cætera omnia. Et ubi illud ponemus, quod scriptum est : *In ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter* ⁹⁹ ? Si autem quis concedat, magis esse in templo, non adest omnibus secundum substantiam, quod est proprium Dei. Evidens argumentum est perfidia, dicere de Deo, Quomodo ? Quomodo cæli effector est, quomodo terræ, quomodo maris, aerisque et stirpium, et animantium omnium, et tui ipsius ? Qui omnia diligenter de Deo quæris, plane dices, omnia produxisse copiosa potentia sua. Num igitur potentia Dei adest secundum accidens iis quæ fiebant, an secundum substantiam ? Si secundum accidens, adest quidem illis quasi essent, antequam fierent ; siquidem accidens non est secundum naturam per se, sed in aliquibus prius subjectis existit. At si hoc ridiculum est, relinquatur potentiam Dei omnibus adesse secundum substantiam. Num igitur

C quia potentia Dei omnibus quæ sunt, secundum substantiam adest, nihil amplius templum ipsum in quo fuit, habebat ? Habet hoc dubitationem, et illud habet ; et fides est utriusque dubitationis solutio. Vidisti quemadmodum ratio evertit perfidiam ; vide linguas cum Deo pugnantes oclusas. Idem etiam : Dic igitur quomodo Verbum caro factum, cælos non dereliquit ? Sane dicetis, quod manens Deus, sic factus est. Rursus ergo dicite nobis, quomodo manens, factus est ? Si enim mansit quod erat, quomodo factus est quod non erat ? Sin autem factus est quod non erat, quomodo mansit quod erat ? Dubium habes de solutione, habe etiam dubium de modo unionis. At credis quod manens, factus est ; crede etiam adesse ubique secundum substantiam Verbum, et præcipuo quodammodo esse in templo suo. Ino et sanctus Anastasius Antiochenus, in libro *De incircumsripto*, ait : Sed quidam, inquit, ut videtur, infirmitatem propriæ naturæ in Deum transferunt, restricti in maximis, et existimantes melius esse contrahere divinam naturam a materia, quam existimare, eam usque ad omnia tendi et porrigi ; prorsus arbitantes nefas et impium esse, naturam illam quæ plusquam ultra omnia est, indui corporibus non decentibus, sordibus et tetro odore plenis, vel animis impiis, vel aliis quibuscumque, quæ minime de

⁹⁹ Coloss. ii, 9.

Deo cogitari debent; hi revera humilia sentiunt, et A Deo, ac magnitudine ejus quæ attingi non potest, indigna. Et paulo post : Debilla igitur et infirma animis agitant, nullumque firmamentum habentia, quia nullam creaturam suam rejicit Deus; nihil enim sordidum eorum quæ sunt, existimat; quin imo cum ad nos appropinquat, vitii nostri non efficitur particeps. Et rursus in eodem libro : Verum quia operationem in omnibus esse aiunt (hanc enim volunt non circumscribere) interrogandi sunt, quomodo de ea sentiant. Numquid dicunt participare ipsam terrenas sordes, cum appropinquat eis, an non? Quod si verum fateantur, manifestum est fieri posse, ut quod appropinquat, non participet vitium eorum quibus appropinquavit. Quod si dicitur sunt participare, eadem absurditas eos qui hoc dicunt, consequetur, quam ut fugerent, Deum circumscribebant. Contrabant igitur et operationem, ut universum plane dissolvant. Sin vero mementes hoc absurdum, tanquam penitentia ducti, divinam operationem nihil quidquam lædi dicant, cur non hoc ipsum de substantia affirmant? Ad hæc, Photius patriarcha, in *Questionibus ad Amphiloichium*, cap. 75 : Quare qui dubitat, inquit, utrum si Deus est in omnibus, non sit supra omnia, nescit se ignorare quæ de divinitate natura in Scriptura sancta scripta sunt; neque quidquam aliud, quam consuetudo rerum terrenarum fert, neque divinius aliquid de iis quæ materia vacant, cogitat. At vero quomodo in omnibus est (a)? Dicitur quidem est, nullo modo eorum quæ sunt, et si quid magis ad contemplationem pertinens dicendum est, et non est reformidandum sursum evehit simul cum iis qui sunt alta mente, ad altitudinem dogmatum theologorum, est Deus in universo secundum operationem simul et substantiam. Et ne mihi dicas : Quomodo? Dicitur enim est jam, nullo modo creaturarum. Quomodo igitur est secundum substantiam? Sicut intellexisti secundum operationem. Quia enim alia sunt quandoque potentia, et quandoque actu; Deus autem, quatenus meus acuta intelligere potest, semper est actus (non enim ex imperfecto ad perfectum proficiscitur; nec aliud quidquam, quam per se actus,

^a Jerem. xxiii, 24.

Scholia.

(1) In essentiis rerum hic ordo consideratur; B primo, principia rerum; secundo, substantia ex principii constituta; tertio, species propria totius compositi ex forma proficiscens; quarto, perfectio ipsius rei non solum quoad speciem, sed quoad propriam operationem et finem; tunc enim res est omnimodis perfecta, cum suum finem assequitur; quinto, res variæ quæ singulæ quadam propria perfectione præditæ sunt, et ordine quodam copulatæ totum quoddam perficiunt, ut in universo, et in homine. Hierotheus ergo docet, quo modo divinitas Christi est causa in his omnibus incipitque ab extremo, id est, a toto, et remeat in primum, id

(a) Lib. iv *Physicorum* exponit Aristoteles modos quibus aliud in alio esse dicitur.

est per se substantia), evidens consecutio est, in quibus est secundum operationem sive actum, in iis ipsis esse secundum substantiam. Et magnus Athanasius in libris *Contra Arianos* : Ubique, inquit, adest præsens substantia magnitudinis suæ; quia æqualis est Filio Patri, et cum Patre ubique adest divinitate; et quia omnia continet substantia. Si enim dixeris non adesse ubique, majora esse dices ea quæ facta sunt, quam eorum auctor sit. Et divinus Chrysostomus : Quod quidem ubique Deus est, scio, et quod totus est ubique; quomodo autem, nescio; non enim fieri potest ut substantiam videamus, neque quæ a se est, neque quæ ab alio. Et Cyrillus Hierosolymitanus in *Catechesibus* : In mera, inquit, divinitate supervacuum est cogitare ascensum et descensum; potentia enim illa quæ omnia continet, ille qui ubique omnibus adest, qui universa spirite suo circumdat, non transfertur a locis in loca; ipsius est vox : *Cælum et terram ego impleo* ¹⁰. Si igitur implet, quo transmittatur? Ita fit, ut *ascendit et descendit* supervacuum sit in divinitate. In Salvatore autem, et in dispensatione adventus ejus in carne, proprie dicitur *ascendit et descendit*. Et Joannes Damascenus (b) : Deus, inquit, expers partis est, totus ex toto ubique; et non pars in parte corporea divisus; sed totus in omnibus, et totus supra omnia. Ex quibus fit manifestum, proprium esse Dei omnibus secundum substantiam adesse. Sicut autem substantia adest, sic sua potestate et operatione, secundum enim substantiam potentia adest; et non est aliud per se operatio, et aliud per se substantia. Quomodo autem Deus secundum substantiam, et æqualiter omnibus adest, et quomodo ipse in omnibus et supra omnia, modus neque dici, neque cognosci potest.

CAPUT II.

Quod sicut adest vobis præsens Deus etiam eum participamus; si autem substantia adest, substantiam eam ejus participamus.

Magnus Dionysius in iis quæ adnotavit ex sancto Hierotheo in theologiciis ipsius Principiis : Causa omnium, et quæ omnia implet, est Jesu divinitas quæ servat partes toti consentientes (1) : et neque

est, in principia rerum. Conservat igitur, inquit, universum, et partes universi toti consentientes, et cum eo conspirantes; et ipsa non est totum, neque pars, quia scilicet non habet perfectionem totius et partis, sicut totum et pars, sed excellentius in infinitum, estque rursus totum et pars divinitas Christi, nempe quia quidquid perfectionis est in toto et in parte, hoc ipso Christi divinitas præhabet, et suprahabet; reliqua faciliora sunt. Illud vero : Substantia totis substantiis insistentis impollute, significat esse Deum in omnibus substantiis, et ab eis participari non per admisionem, hoc est, non inseri cum eis, ex sancto Thoma in Dionysium.

(b) Lib. 1, cap. 16, *Orthod. fid.*

pars, neque totum est : et est totum, et pars, quatenus omne, et totum, et partem in se ipsa comprehendit; et suprahabet, et antehabet, perfecta quidem est in imperfectis, tanquam principalis causa perfectionis; imperfecta autem in perfectis, tanquam supraquam perfecta, et anteperfecta, forma formæ, effectrix in iis quæ carent forma, tanquam principalis causa formæ, sine forma in ipsis formis, utpote supra formam; substantia totis substantiis insistenti impolite, et ab omni substantia supra substantiam abstracta, tota principia, et ordines definiens, supra omne principium et omnem ordinem collocata. Et magnus Athanasius, in Disputatione contra Arium : Secundum hæc divinitas Patris et Filii sancta et sanctificans, quæ sanctificat omnia quæ rationem participant, quibus data est libera voluntatis et studii potestas ad capiendam sanctam et beatam substantiam in communionem sanctificationis. Et divinus Cyrillus in *Thesauris* (a) : Sicut igitur, inquit, mulier gloria viri vocata est, quia partem ex membris ejus ad sui fabricationem accepit, sic vir gloria Dei appellatus est, quia factus est particeps substantiæ ejus per Spiritum sanctum, qui in eo habitavit. Et rursus idem disserens de Spiritu sancto : Igitur quandoquidem Spiritu sancto habitante in iis qui Deo probati sunt, Christus est qui habitat, necesse est dicere ipsum Spiritum divinæ substantiæ esse; cujus particeps facit eos qui ipsum participant, et iterum idem in eisdem : Est igitur Spiritus sanctus secundum naturam Deus, quippe qui sanctos regenerat, ut sint unum cum Deo, qui habitat in eis. Et adhuc idem in eisdem : Quid igitur opus est longo verborum circuitu uti, et multiplices notiones texere? Hanc enim ipsam vim sanctificantem ex Patre manentem, quæ imperfectis tribuit perfectionem, dicimus esse Spiritum sanctum; supervacaneumque est creaturam per interjectum medium sanctificari, cum benignitas Dei dignata fuerit usque ad minima pervadere, et ea per Spiritum suum sanctificare. Et divinus Theophanes in Cantibus suis : Lumen, inquit, unius principii, et in tribus splendens, substantia sine principio, pulchritudo, immensa habitat in corde meo, et iterum in eisdem : Rex celestis, paraclete, Spiritus veritatis, qui ubique ades præsens, et omnia implet, qui es thesaurus bonorum, et vitæ dator, veni, et habita in nobis; et emunda nos ab omni macula, et salvas fac animas nostras. Ex quibus patet, quod Deo secundum substantiam præsentem, substantiam ejus impermiste participamus : et quod ipsa est quæ nos sanctificat, et habitat in nobis, nosque ab omni labe per Spiritum suum qui supra substantiam est, repurgat.

CAPUT III.

Quod participantes divinam substantiam, per Spiritum sanctum Filium Dei, qui supra substantiam est, participamus; et hunc participantes, Deum Patrem participamus, atque ita efficiamur divinæ naturæ et substantiæ particeps.

Domnus ait in Evangelio : Qui diligit me, mandata mea servabit; et ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus⁹¹. Quod quidem magnus et summus apostolorum Petrus in Epistola sua explicat, cum ait : *Divinæ naturæ consortes facti sumus*⁹². Consentiant cum eo quæ Paulus item magnus ait : *Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*⁹³? Et rursus : *Vos estis templum Dei viventis, sicut dixit Deus, Quoniam habitabo in eis, et inambulabo; et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus*⁹⁴. Similiter qui deinceps consecuti sunt sancti. Magnus Athanasius, in Epistola ad Serapionem : Sic autem, inquit, signati, consentaneæ naturæ divinæ consortes efficiamur, sicut Petrus dixit, atque ita omnis creatura Verbi particeps efficitur in Spiritu sancto, et per Spiritum sanctum dicimur particeps Dei, ait enim : *Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*? Et idem in eadem epistola : Nunc autem cum dicimur particeps Christi, et particeps Dei, demonstratur chrisma, id est unctio, quæ est in nobis, et sigillum, quod non est naturæ creatæ, sed Filii, qui per Spiritum sanctum nos cum Patre conjungit, hoc enim Joannes paulo supra docens scripsit : *In hoc cognoscimus quod in Deo manemus, et ipse in nobis, ex Spiritu ejus quem dedit nobis*⁹⁵. Si autem participatione Spiritus sancti efficiamur consortes divinæ naturæ, insanus fuerit si quis dicat esse Spiritum sanctum naturæ creatæ, et non Dei; ob hanc enim causam est in hominibus, et per eum homines deificantur; si autem deificat, non est dubium quin natura ejus natura Dei sit. Magnus Basilius in iis quæ de Spiritu sancto scribit : Nulla, inquit, creatura ab anima rationis compote participari potest, ita ut in ea habitet οὐρανός, id est secundum substantiam (b), Spiritus vero sanctus habitat in ea, sicut ait Scriptura : *Templum estis Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis*; increatus igitur est Spiritus sanctus, et beatus Cyrillus in iis quæ de Spiritu sancto scripsit : Per se igitur operatur in nobis Spiritus sanctus vere sanctificans, et nos secum in unum sua conjunctione copulans, ac divinæ naturæ particeps efficiens. Et rursus : Si accipientes, inquit, Spiritum Christi, per eum ad Deum Patrem adducimur, tanquam divinæ nature consortes facti, modo erit creatura, per quem cum Deo tanquam genus conjungimur? Adhuc idem in capitulis de Spiritu sancto : Si servus est, ut fa-

⁹¹ Joan. xiv, 23. ⁹² II Petr. i, 4. ⁹³ I Cor. iii, 16. ⁹⁴ II Cor. vi, 16. ⁹⁵ I Joan. iv, 13.

(a) Lib. xiii, cap. 3.

(b) Quomodo autem participetur Deus secundum

substantiam a creatura, et non participetur, ut recte intelligatur, legatur cap. 10 hujus decadiæ.

ctus vel creatus Spiritus sanctus, quomodo in eo
 clamamus: *Abba Pater* ¹⁶? Verum a servitute qui-
 dem liberat eos, in quibus est, vel potius resingit
 in filios libertatis, faciens eos participes naturæ
 suæ; non est igitur servus; quod si non est servus,
 igitur neque creatura, esse autem creaturam, et
 numerari servum, nihil aliud esset quam refugere
 a divina substantia, ac rursus idem in eisdem:
 Deus igitur est Spiritus qui nos ad Dei similitudi-
 nem format, non tanquam per gratiam ministran-
 tem, sed per divinam naturam participationem sui
 lis qui digni sunt, donans. Et quæ est horum fides?
 Scriptura sacra, Scriptura divinitus affata, quæ
 aperte et perfecte in unum copulat Deum et Spiritum
 ejus; nec aliter futuram esse Dei participatio-
 nem, nisi per Spiritum sanctum, aperte docet: si-
 quidem Dominus noster Jesus Christus de omni,
 opinor, fideli et bono dicit: *Ego et Pater veniemus,*
et mansionem apud eum faciemus, et: *In hoc cognos-*
cimus quod in nobis est, ex Spiritu quem dedit no-
bis. In se enim quis potest copiose habere habi-
 tantem et versantem natura et vere Deum, cum
 Spiritum ejus acceperit, non alienum, neque sub-
 stantia ab eo distractum et divulsum, sed potius
 ex ipso, et in ipsos, et proprium ejus, et æqualem
 cum eo dominatum gestantem, et sic nominatum (a),
 et tanquam in ordine Filii (b) assumptum propter
 eandem naturam. Et in cap. 4 libri IV *Theaurorum*,
 tanquam in persona hæreticorum: Alienus est a
 communicatione nostra, et a nobis non participabi-
 lis per se ipsum Pater propter nimiam et summam,
 et quæ ab humana natura capi non potest, divini-
 tatis participationem, capitur autem, et est in no-
 bis per Filium tanquam per minorem scilicet. Quo-
 modo igitur similis Patri, qui a nobis capi potest
 qui illum capere non possumus? Contra vero dis-
 putans Cyrillus: Ebrui, inquit, rursus sunt suis
 insanis isti oppugnatores Dei, non intelligentes, ut
 apparet, neque quæ loquuntur, neque de quibus
 affirmant. Si enim, ut vos dicitis, omnia magna et
 supra naturam sunt in Patre, necesse est concedere
 parem bonitatem illi inesse. Quomodo igitur qui est
 summe bonus, non potest capi ab iis qui bonitate
 indigent? Quomodo est totus bonus, qui nimia su-
 pra creaturæ facultatem bonitate omnibus sul
 participationem præcludit? Oportebat enim (quod qui-
 dem verum videtur esse), ut qui est summe bonus,
 bonitatem sibi convenientem adhiberet omnibus, et
 eam cunctis indigentibus ad fruendum impartiret.
 Verum jam hoc fecisse apparet, cum promittit ha-
 bitaturum se in nobis, et inambulaturum, et pro-
 mittit adoptare filios. Inanis igitur impiorum quæ-
 sitio est; apparet enim, quemadmodum non ad du-

ritiam deflecti Deus propter magnitudinem et ex-
 cellentiam naturæ; quin potius tanto magis ad le-
 nitatem vergit, quanto majora in eo sunt, ex quibus
 unum, idque pulcherrimum est, bonitas quæ per
 Filium, sicut ipse ait ¹⁷, in malos et bonos pertin-
 git, nulli prorsus sui participationem præcludens.
 Participatio vero Patris per Filium in Spiritu san-
 cto proprie et decenter fit; sicut etiam solem per
 splendorem ex eo non sine calore editum partici-
 pamus. Sicut igitur nemo dicat dissimile esse soli
 lumen quod ex ipso emittitur, vel calorem, quia
 per ista participatur sol; sic non est necesse, ut
 Filius sit Patri dissimilis, quia Pater per Filium
 participatur, quin potius similem per omnia esse
 demonstrat. Ubi enim facti participes Filii, non
 privamur participatione Patris, quomodo non erunt
 idem Pater et Filius? Ubi autem est eadem sub-
 stantia, quem locum habebit dissimilitudo? R spon-
 deant Christi oppugnatores. Ex quibus fit manife-
 stum, quod participantes Spiritum sanctum, parti-
 cipamus Filium Deum, et hunc participantes, parti-
 cipamus Deum Patrem, atque ita efficimur totius
 divinæ naturæ et substantiæ participes. Quomodo
 vero fiat in nobis participatio Trinitatis, quæ supra
 substantiam est, dici non potest; sicut neque dici
 potest, quis modus sit substantiæ ejus, et quomodo
 sit ubique præseus secundum substantiam.

CAPUT IV.

*Quod participantes divinam naturam, non gratiæ
 solius, et per se non subsistentis participes sumus,
 sed ipsius Spiritus sancti viventis, et per se exsi-*
*stentis; et quod totus Deus trinus gratia dicitur,
 et simul Filius, atque Spiritus sanctus gratia; sig-*
*illatim unusquisque horum gratia dicitur, dicitur
 vero homonymæ gratia, id est, quod ab his perso-*
nis fit.

Sanctus Cyrillus, libro septimo *Dialogorum ad
 Ihermiam*: Si, inquit, gratia quæ per Spiritum san-
 ctum datur, discissa erat a substantia Spiritus san-
 cti, cur non aperte dixit beatus quidem Moyses,
 quod producto animanti inspiravit gratiam auctor
 omnium, gratiam dico per inspirationem vitæ?
 Christus vero nobis, Accipite gratiam ¹⁸, scilicet
 per ministerium Spiritus sancti? Quin potius illud
 quidem vocatum est *Spiraculum vitæ* ¹⁹; vita enim
 erat natura divinitatis, siquidem vere in ipso vivi-
 mus, movemur, et sumus ²⁰; voce autem Domini
 dictum est: *Accipite Spiritum sanctum*, quia ipse
 vere in cordibus credentium habitat. Et paulo post:
 Quando igitur ad similitudinem Christi formamur,
 ipse etiam in nobis consignatur, et pulchre expri-
 mitur tanquam per Spiritum naturaliter similem.
 Deus ergo est Spiritus sanctus, qui ad similitudi-
 nem Dei format non tanquam per gratiam mini-

¹⁶ Rom. viii, 15. ¹⁷ Matth. v, 45. ¹⁸ Joan. xx, 22. ¹⁹ Gen. ii, 7. ²⁰ Act. xvii, 28.

(a) *Et sic nominatum.* Id est Dominum. II Cor. iii.
 (b) In ordine Filii assumptus dicitur Spiritus san-
 ctus, quia numeratur tertius, sicut dicit Matth.

xxviii, *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et
 Spiritus sancti; et illud I Joan. v: Tres sunt qui
 testimonium, etc.*

strantem, sed tanquam ipse participationem divinæ naturæ dignis largiens. Et rursus idem ibidem: Tempa Dei, imo etiam dii vocamur, et sumus, quare veremur, interroga adversarium; siquidem sumus vere participes nudæ et non per se existentis gratiæ, at non sic, nequaquam; templa enim sumus Spiritus sancti per se existentis; vocati autem sumus dii propter ipsum, utpote divinæ naturæ propter conjunctionem cum ipso participes facti. Et iterum idem in eisdem: An non declinamus fabricari hominem ad imaginem Dei? Quis neget? Quod autem imaginem imprimi, et instar sigilli pulchritudinem supramundanam efficit, an non est Spiritus sanctus? At non, inquit, ut Deus, sed ut divinæ gratiæ minister, igitur non ipse, sed gratia per ipsum consignatur. Videtur, inquit. Necesse ergo erat appellare hominem imaginem gratiæ, et non potius imaginem Dei. Gregorius Nyssenus, in Cantica canticorum: Quod, inquit, vere est prædicandum beatum, nomen ipsum divinum est, ipsa pulchritudo inexplicabilis, ipsa per se gratia, et sapientia, et potestas. Et divinus Gregorius in oratione de divinitate contra Evagrium monachum: Similiter igitur, inquit, qui dator est omnium bonorum, qui veritatis moderatur, et Salvatoris Patris, emanantem quamdam Filii et Spiritus sancti gratiam intellectualem ad nos misit, neque ipse quidquam incommodi in substantia passus est; non enim ullam imminutionem subiit propter illorum ad nos adventum, usque ad nos processerunt, et nihilominus a Patre inseparabiles perstiterunt, expers enim partis est, ut a principio diximus, divina natura. In primis autem divinus Apostolus in Epistola ad Titum ait: Apparuit gratia Dei¹, gratia scilicet salutaris, omnibus hominibus cum quo consentiunt qui in canticis ecclesiasticis dicunt: Apparuit Salvator, qui est gratia et veritas, in Jordani fluentis: et gratia habitavit in te, quæ Dei mater es; et mundum splendore illustravit. Et divinus Ephrem, in Oratione de salute animæ: Quando, inquit, voluit, benignus et misericors Deus liberare nos ab hujusmodi errore, visitavit nos oriens ex alto²; et apparuit Dei gratia salutaris, deditque se ipse in commutationem pro nobis. Et sapiens Cyrillus: Quæ, inquit, gratia apparuit nobis? aut qualis Dei gratia salutaris omnibus hominibus apparuisse dicitur? Atqui manifestum est quod ait David: Deus Dominus, et apparuit nobis³; et ut ipsius gloria nobis de cælo appareat, expectamus. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem, Omnia, inquit, Patris sunt Filii; quare charismata, quæ a Filio in Spiritu dantur, Patris charismata sunt: et cum in nobis est Spiritus sanctus, in eo ipso etiam est Pater;

atque ita fit illud: Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus⁴, sicut dictum est. Ubi enim est lumen, illic est splendor: et ubi splendor, ibi est hujus operatio, et splendida gratia. Et magnus Basilius in epistola ad Gregorium fratrem: Omne, inquit, bonum, quodcumque ex divina potestate ad nos deveniat, operationem gratiæ omnia in nobis operantis esse dicimus, omnia enim operatur unus et idem Spiritus⁵; ac rursus idem: Spiritum sanctum qui ex Deo existit, fontem dico saucitatis, potestatem vitæ effectricem, et gratiam perficientem; per quem homo adoptatur Filius, et quod mortale est, efficitur immortale, unum per omnia cum Patre et Filio. Præterea, secundum homonymiam divinitatis (a), quæ supra substantiam est, quædam alia dicuntur gratia. Declarat hoc Paulus, cum scribens ad Romanos: Sic ergo, inquit, et in hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioqui gratia jam non est gratia. Si autem ex operibus, jam non est gratia: alioqui opus non est opus⁶. Et rursus idem Apostolus: Gratia enim salvi facti estis⁷. Et iterum: Non enim estis sub lege, sed sub gratia⁸. Et alias: In gratia hac, quæ ministratur a nobis⁹. Et rursus: Ex quo die audistis et cognovistis gratiam in Dei veritate¹⁰. Et divinus Chrysostomus explanans illud: Ex plenitudine ejus omnes accepimus¹¹, et: Gratiam pro gratia: Qualem, inquit, pro quali? Pro veteri novam; et in illud: Gratia salvi facti estis: Non ex operibus propriis, inquit, sed gratis. Et magnus Athanasius, libro tertio Contra Arianos; Sciebat ubi Lazarus jacebat, interrogabat tamen, ut suscepta nostra ignorantia, largiretur nobis ut cognoscere nos solum verum Patrem suum, et quem propter nos ad salutem omnium misit, qua major gratia non potest esse. Ex quibus patet, quod facti participes naturæ Dei, non nudæ gratiæ a Deo manantis et quæ per se non existit, participes sumus; sed ipsius Spiritus supra substantiam, et viviifici, ac per se existentis; et per hunc ipsum cum Patre et Filio copulari, divinæ naturæ consortes effici-mur; et hac gratia ditamur, gratia scilicet trium personarum, quæ est per se gratia. Et sicut creditur esse communis nobiscum per se gratia, sic etiam sigillatim unaquæque persona divina ex tribus gratia dicitur; et maxime summus Deus Salvator, et qui est supra substantiam, Spiritus sanctus, uterque simul gratia humanus dicitur. Sicut igitur hæc gratia dicuntur principaliter, et divina, et efficienter, sic homonyme omne datum bonum, quod ab ipsis personis divinis ad nos proficiscitur, tanquam beneficium nobis creatum et

¹ Tit. II, 11. ² Luc. I, 78. ³ Psal. cxvii, 27. ⁴ Joan. xiv, 23. ⁵ I Cor. xii, 11. ⁶ Rom. xi, 5, 6. ⁷ Ephes. ii, 8. ⁸ Rom. vi, 14. ⁹ II Cor. viii, 19. ¹⁰ Coloss. i 6. ¹¹ Joan. i, 16.

(a) Id est, sicut homo sanctus æquivoce dicitur Deus, sic etiam gratia quæ a Deo fit.

effectum, gratia et donum dicitur, non ex operi-
lus nostris coeffectum, quin potius gratis, et ex
nulla nostra importatione suppeditatum.

CAPUT V.

Quasi sicut Deus, qui est per se gratia, et trium personarum potestas, sive virtus, a nobis efficienter participatur (a); sic idem producit et creat distributionem divinarum gratiarum, quæ ad participandum creatæ sunt.

Magnus apostolus Paulus ait : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; divisiones ministratorum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*¹². Et rursus : *Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*¹³. Et iterum : *Æmulamini meliora charismata*¹⁴. Item : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tintiens*¹⁵. In quem locum incumbens beatus Chrysostomus : *Vidisti, inquit, ubi gratiam linguarum extulit, et ubi eam evertit, et fregit? Et rursus idem in Epist. ad Corinth. homilia 29 : De spiritualibus, inquit, nolo vos ignorare, fratres*¹⁶; spiritualia vocat signa, quia hæc opera sunt solius Spiritus sancti, nihil humano studio asserente ad huiusmodi miracula efficiendum. Et rursus idem, in Oratione de Spiritu sancto : *Spiritus Dei, Spiritus ex Deo, Spiritus qui a Patre procedit, hæc sanctæ et impollutæ virtutis sive potestatis nomina; sunt autem alia nomina non naturæ, sed operationi convenientia, ut donis ejus. Dico igitur, cum Spiritus sanctus vel mihi, vel alteri Christiano sanctificationem donaverit, et donum acceperit, ita ut corpus sanctum et animam sanctam habeat, hoc donum vocatur spiritus sanctitatis, id est, gratia sanctitatis; si quis accipiat a Spiritu sancto virtutem et donum credendi promissioni futurorum bonorum, accepit spiritum promissionis; si quis accipiat donum sapientiæ, vocatur donum hoc spiritus sapientiæ; si quis habeat charisma charitatis, dicitur habere spiritum charitatis; quando accipit charisma martyrii, dicitur habere spiritum fortitudinis, sive virtutis, id est charisma; et quia qui donat, Spiritus sanctus est, vocatur etiam donum homonymè eodem nomine, quod vocatur qui donat. Adhuc idem in Epist. ad Ephesios homilia 13, exponens illud : *Creatum in sanctitate*¹⁷ : *Vide, inquit, hic, quomodo creaturam vocat creationem essentialis virtutis, quæ creatio virtutis cum non esset, factum est ut esset. Et rursus idem : Ob hanc causam, ut demonstretur quod qui effunditur, non est Spiritus sanctus,**

sed gratia Spiritus sancti, ait David de Christo : *Effusa est gratia in labiis tuis*¹⁸; gratia effunditur, non is qui gratiam donat. Et magnus Basilius, in tertio *Confutationum Eunomii* : *Sicut dicitur Pater dividere operationes iis qui digni sunt ut eas suscipiant; et Filius dividere ministraciones iis qui digni sunt munere ministrandi, sic Spiritus sanctus dicitur dividere charismata iis qui digni sunt ut charismata accipiant. Rursus idem in homilia Psalmi 32 : *Kpte, inquit, ad terram refertur illud : Ipse dixit, et facta sunt*¹⁹; in formatione quidem nostra ex terra convénit illud : *Factum est*; in creatura vero ad imaginem Dei creata convénit : *Creatum est*. Quia vero sæpenumero dicitur in renovando, et reddendo melius, ut illud : *Si qua in Christo nova creatura*²⁰; et illud : *Ut duos crearet in unum hominem*²¹. Fortassis illud : *Et facta sunt, de prima creatione essentialis hominis dicitur; illud autem : Et creata sunt, de secunda regeneratione in Christo; quanto autem præstat mandatum Dei verbo simplici, tanto præstat regeneratio generationi. Et iterum, idem in epist. ad Gregorium fratrem : Quærentes autem, utrum ex solo Spiritu sancto largitio bonorum originem ducat, atque ita adveniant dignis, rursus a sancta Scriptura deducimur ad principem et auctorem largitionis bonorum, quæ Spiritus sanctus operatur vobis: omnia enim per ipsam facta esse, et in ipso consistere, a sancta Scriptura didicimus. Quare cum ad illam cogitationem evahimur, rursus Scripturæ sanctæ ductu elevati, docemur omnia per illam virtutem sive potestatem produci, ut quæ non erant, sint; non autem produci ex illa sine initio. Gregorius Theologus in libro *De Spiritu sancto* : *Dicitur, inquit, Spiritus adoptionis, libertatis, Spiritus intelligentiæ, sapientiæ, consilii, fortitudinis, cognitionis, pietatis, timoris Dei. Hæc enim cuncta efficit. Et iterum idem : Spiritus quidem unus, gratiæ vero non sunt æquales, quia neque receptacula Spiritus; alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, vel contemplationis; alii vero fides firma, et sine ulla dubitatione; alii operationes virtutum, et miraculorum sublimiorum; alii gratiæ sanitatum; opulationes, id est præfecturæ; gubernationes, id est moderationes carnis; genera linguarum, interpretationes linguarum, majora charismata; secunda secundum proportionem fidei. Athanasius libro secundo contra Arianos : *Ille igitur : Creavit (b), formavit, constituit, quæ eundem sensum habent, non declarant initium essentialis Verbi Dei, neque substantiam ejus creatam esse, sed renovationis ejus et gratiæ beneficium in nos. Et iterum idem : Sicut nos, inquit,****

¹² I Cor. xii, 6. ¹³ ibid. 11. ¹⁴ ibid. 31. ¹⁵ I Cor. xiii, 1. ¹⁶ I Cor. xii, 1. ¹⁷ Ephes. iv, 24.
¹⁸ Psal. xlii, 5. ¹⁹ Psal. xxxii, 9. ²⁰ II Cor. v, 17. ²¹ Ephes. ii, 14.

(a) Deus participatur in substantia quidem sua secundum rationem causæ efficientis; in donis vero suis secundum rationem effectus.

(b) Ad interpretationem illius loci Prov. cap. viii de sapientia Verbi Dei incarnata pertinent, *Domini-
nus creavit me initium viarum suarum*

ex Deo geniti, non ex ventre personæ ejus geniti sumus, sic et spiritus ex Deo procedentes non sunt ex persona ejus. Et beatus Cyrillus in libro *De Spiritu sancto*: Si ex Patre, inquit, luminum varia charismatum largitio manat, Paulus vero ait: *Hæc autem omnia operatur Spiritus, dividens unicuique privatim sicut vult*, quomodo non est Deus ex Deo, et in Deo Spiritus, qui omnia quæ Deum decet, tanquam potestatem habens operatur? Et rursus idem in commentariis Isaia: *Hæc dicit Dominus, qui in altis habitat, Spiritus enim Domini a me exiit*; quomodo autem exiit, declaravit, inquit: *Spiritum omnem ego feci*²⁰; est enim Pater spirituum; intelligitur quidem, non tanquam ex propria natura sicut Filium, hos spiritus genuerit, imo neque processisse eis dicit ex substantia aequaliter ut Spiritum sanctum, sed potius create ex Deo exivisse, ut essent, affirmamus recte sentientes; ipse enim omnem spiritum fecit, ubi autem factio nominatur, ibi omnino est egressio, id est exitus, non secundum substantiam, sed ut verbum exitus per abusivam significet factum esse. Sanctus Maximus, cap. 58 et 59 centuriæ quintæ (a) ait: *Et requiescent super eum septem spiritus (b), spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus cognitionis, spiritus scientiæ, spiritus consilii, spiritus fortitudinis, spiritus timoris Dei*²¹. Est autem proprium horum charismatum spiritualium, spiritus quidem timoris Dei, abinentia a malis secundum actum; spiritus vero fortitudinis, promptus conatus et motus ad operationem et effectum mandatorum; spiritus consilii est habitus discretionis; spiritus autem scientiæ est certa et non fallax notitia modorum qui versantur in actione ex virtute; spiritus cognitionis est comprehensio rationum in mandatis; spiritus intellectus est erga modos et rationes virtutum assensus, vel ut magis proprie dicam, affectio; spiritus sapientiæ est referre se ad causam rationum magis spiritualium in mandatis, et cum ea causa copulari. Et rursus idem in eisdem: Sicut, inquit, alius accipit sermonem sapientiæ, alius sermonem scientiæ, alius autem fidei, et alius aliud charisma ex iis quæ magnus Apostolus enumeravit; sic alius quidem accipit per spiritum charisma charitatis perfectæ et sine intermedio erga Deum, nihilque terrenum habentis secundum proportionem fidei, alius vero per eundem Spiritum accipit charisma charitatis erga proximum; omnem namque habitum mandati in actione positum dicit esse charisma spiritus. In commentariis qui feruntur in *Job*: *Fuerunt, inquit, illi septem filii, et filia tres*²², catalogus filiorum honoratus est apud Scripturam, et cum mysticis rationibus consentiens,

numerus enim septem significat in ænigmate septem charismatum concursum; numerus vero trium ad perfectius et divinius spectat; ut intelligamus, fidem Trinitatis effectricem esse septem gratiarum. Et divinus apostolus et evangelista Lucas in Actis: *Multa, inquit, per manus apostolorum fiebant signa et prodigia in populo*²³. Et rursus idem: *Et virtutes non vulgares faciebat Deus per manus Pauli*²⁴. Et in sancto Evangelio: *Et non fecit, inquit, illic signa multa propter incredulitatem eorum*²⁵. Et propheta David in Psalmo centesimo-decimo: *Fidelia omnia mandata ejus facta in veritate et æquitate*²⁶. Et rursus idem in Psalmo quinquagesimo: *Cor mundum in me crea, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis*²⁷. Ex quibus sit manifestum, quod sancta Trinitas et per se gratia, per se ex iis quæ non sunt, et producit et creat ad participationem nostram effectam et creatam divinorum charismatum distributionem. Ipsa enim cum sit omnium causa (solum enim quod est supra substantiam, principium et causa est essentiæ omnium) per spiritum ejusdem naturæ, et supra substantiam, operatur distribuens unicuique charismata, sive gratias, sicut vult: si autem sunt hæc opera voluntatis ejus, liquet creaturas esse, et effecta ex nihilo: et ipse Deus est, qui operatur omnia in omnibus.

CAPUT VI.

Quod hanc apostolicam theologiam sequens Dionysius, quæ magis generalia sunt, effectus et participationes magis particularium dicit, ut jam omnia quorum Deus est creator, in participantia distributa sint.

Magnus Dionysius capite quinto *De divinis nominibus* ait non esse aliud, bonum, et aliud, existens; et aliud vitam, vel sapientiam, neque multas esse causas, et aliorum alias divinitates effectricem, superiores et inferiores, quo in loco sanctus Maximus: Quia, inquit, paulo ante visus fuerat quodammodo dicere superius, et inferius, eum dixit, bonum esse causam existentiam, vitam, et similiter in aliis, ne qui imprudenter legunt, occasionem reprehendendi reperirent, ait non esse aliud, bonum, et aliud, existentiam; et rursus aliud vitam, vel sapientiam, unam enim esse omnium causam, et non multas; et consentaneæ unam divinitatem omnia producentem sanctam et beatam Trinitatem, et non multas divinitates creatricem. Hoc autem non supervacaneæ dixit, sed ut sapientes gentilium, et hæreticos Simonis discipulos perstringeret, qui deos ponebant effectores mundi, et quo inferiores essent, eo infirmiores creaturas producere usque ad fæcem, ut aiunt, id est, usque ad materiam. Nomen boni ait complecti omnem

²⁰ Isa. LVII, sec. LXX. ²¹ Isa. XI, 2, 5. ²² Job 1, 2. ²³ Act. V, 12. ²⁴ Act. XIX, 11. ²⁵ Matth. XIII, 58. ²⁶ Psal. CX, 8. ²⁷ Psal. L, 12.

(a) Tertia est in centuriis in pressis.

(b) Sicut hic auctor Maximus recitavit, ita interpretus sum.

providentiam; reliqua vero nomina partes provi- A
dentia, ut vitam, sapientiam, rationem; omnia
enim quæ sunt, propter bonitatem Dei producta
sunt, ut existant, et sunt bona, id est, valde pul-
chra, non tamen omnia participant vitam, vel
sapientiam, vel rationem. Generaliores scilicet
providentias vocat, quas in pluribus contempla-
mur, ut vita pervadit in stirpes, et animantes tum
rationis parti-ipes, tum non participes: sapientia
vero, et ratio pauciorum sunt; hæc enim solum in
ratione utentibus cernuntur. Idem adhuc capite
secundo de divinis nominibus in explanationibus
suis in Dionysium, exponens quod ait Dionysius:
Saturientem, et nunquam deficientem causam,
atque distributionem donorum, quæ bonum decent:
dictum est, in Psalmis: *Quoniam apud te* B
*et fons vitæ*²². Et in Jeremia: *He dereliquerunt*
*fontem aquæ vivæ*²³. Deus igitur dicitur fons velut
quidam parens, et principium atque causa eorum
omnium quæ apparuerunt, et devenerunt ad essen-
tiam: quæ enim quidam vocare consueverunt uni-
versalia, id est, genera, vel tota, vel continentia,
utpote quæ complectantur partes emanationum
ejus, horum Scripturæ sanctæ dicunt esse causam
et fontem: propter effectiorem igitur inexhau-
stam eorum quæ per Spiritum sanctum existit, et
quia Spiritus sanctus est causa omnium, ut in
Sapientia dictum est²⁴, consentanee ipsam per se
causam fontem esse divine philosophatur. Illud
autem, non exhauriri creationem, iade intellige, C
ubi ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego*
*operor*²⁵, similiter Spiritus sanctus cum Patre et
Filio sine intermissione operatur; ait enim Scri-
ptura: *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur*²⁶. Et
rursus magnus Dionysius capite undecimo *De di-*
vinis nominibus: Non enim substantiam quandam
divinam aut angelicam esse dicimus illud per se
esse, causam essentiali omnium; solum enim quod
est supra substantiam, principium et substantia et
causa est ut sint omnia quæ sunt, et ipsum per se
esse; nec aliam divinitatem, quæ vitam pariat,
præterquam vitam supraquam divinam omnium
quæcumque vivunt, et ipsius per se vitæ causam
ponimus, nec, ut summam dicam, alias causas
principales, et creantes, et hypostases, quas qui-
dam et deos, et effectores rerum esse temere effu-
titerunt: quos vere et proprie dicere non esse nec
ipsi, nec eorum patres et majores sciverunt. Hæc a
theologis proposita sunt, ut sciamus demonstratum
esse, quod antea, solum scilicet quod est supra
substantiam, beatam et supraquam (α) divinam
Trinitatem omnium causam esse et nec ipsum per
se esse, quod est antiquius donum, quam ceteræ
participationes quæ ab ipsa Trinitate manant, nec
ipsam per se vitam, nec horum similia ullius rei

causam esse: quin potius quomodocumque vocata
sunt illa magis generalia, sive vocentur primum
existentia, sive per se participationes, sive dona
Dei, sive providentia, sive communicationes di-
vine (dictum enim est de his a Theologis), non
negabunt neque disitebuntur opera esse ejus qui
omnia in omnibus operatur ut vult, Dei Patris
scilicet, producta ad ministerium et sanctificatio-
nem creaturarum per Deum Filium, et divinum
ejus Spiritum. Divisiones autem gratiarum Diony-
sius, qui has a magno apostolo Paulo dicit, ad
laudandum ab effectis providentiam quæ est prin-
cipium ut boni efficiamur et deficiemur, pertinere,
aperte exposuit, vocans effectus ipsas participa-
tiones participantium expositas ad participationem
donorum Dei, quibus participatis dicimur divini et
beati et sapientes et potentes. Retractat vero po-
stea hæc, edisserens quomodo hæc se habeant
collata cum eo qui tribuit; nulla enim similitudo
perfecta est causarum, et eorum quæ effecta sunt,
sed potius effecta quidem habent imagines et simi-
litudines quantæ esse possunt, causarum: ipsæ
vero causæ abstractæ sunt ab effectis, et supra
localæ secundum rationem proprii principii. In
hoc vero ipsum incumbens divinus Maximus:
effecta esse dixit quæ producta sunt in rerum
natura, sive in cælo, sive in terra, causas vero
quæ producunt, id est, tres personas sanctæ Tri-
nitatis. Liquet igitur causas et effectus nullam
inter se similitudinem habere. Et adhuc divinus
Dionysius incumbens potissimum in hæc: Eadem,
inquit, et similia et dissimilia Deo dicuntur; similia
quidem secundum imitationem, quæ esse potest
ejus quem nihil potest imitari: dissimilia vero,
quatenus effectus infra causam sunt, et infinitis
mensuris, et quæ conferri non possunt, ab ea di-
stant. Eandem excellentiam supra effectus posuit,
et supra per se participationes: Quanto, inquit,
præstant sancta, vel divina, vel dominantia, vel
regia iis quæ non sunt talia, et rursus per se
participationes participantibus, tanto est omnibus
sublimior, qui est supra omnia, et omnium partici-
pantium, et participationum auctor imparticipabilis.
Quod ipsum explanans sanctus Maximus: Quantum,
inquit, antecellit natura pura et causa qualitati et
effecto (hoc enim est ens, comparatum cum eo
quod non proprie est), et quantum antecellit parti-
cipanti id quod participatur, tantum differt Deus,
qui hæc dicitur, ab iis qui ista participant. Igitur
sicut causæ effectibus antecellunt infinitis men-
suris et quæ conferri non possunt, sic solus auctor
Deus, idemque imparticipabilis, participantibus,
et ipsis per se participationibus antecellit. Dictum
est autem de his a theologis in quinta et quarta
decade initiariæ expositionis divinorum nominum.

²² Psal. xxxv, 10. ²³ Jerem. ii, 13. ²⁴ Sap. i, vii. ²⁵ Joan. v, 17. ²⁶ Psal. ciii, 30.

(α) Supraquam divina Trinitas dicitur, sicut dicitur
Deus supra Deum, sive supra quoniam Deus pro-

pter eos qui dicuntur dii, sicut scriptum est Psal.
LXXXI: *Ego dixi, Dii estis.*

Excipiatur autem hinc, quod in Filio et Spiritu A sancto causam habet: hoc enim univoce dicitur de iis quæ sunt causa; quæ vero causam habent secundum voluntatem, homonymè dicuntur, utpote opera Dei omnia in omnibus operantis. Præterea illud causam habens omnium causa est, hæc autem ab ipso causam habentia singulariter et so'ummodo ex ipso, et non ex alia causa sunt (a): solum enim quod est supra substantiam, principium et substantia et causa est ut sint omnia. Ad hæc, in Trinitate supraquam divina causa, et causam habens, distinctionem a missione maxime liberam exhibet, et in eodem unionem supraquam unitam, quia in ea exhibetur prima distinctio, et prima unio; primo autem, ut est axioma, non est aliquid contrarium, sed vera distinctio, et vera unio; neque distinctio mutari unquam potest in unionem, neque rursus unio in distinctionem, servantur autem hæc non confusa propter utrumque, id est, distinctio propter unionem, et unio propter distinctionem, trine simul et unice enuntiata; at in creatura, cujus causa est sancta Trinitas, unio quidem est secundum causam tantum, distinctio vero creaturarum immensis mensuris infra causam relinquit ea quæ facta sunt, et unio antecedit, valentiorque est hujusmodi distinctionibus, ut una et eadem quidem sit universorum causa, creatura vero numerosa, a primis et generalioribus ad secunda et tertia et multiplicia progrediens. Hinc aperitur theologis quæstio de participatione, quæ est una quidem secundum causam, altera vero secundum participationem; alia secundum existentiam, participatione et existentia in creatura consistentibus, id est, in ea quæ participantur, et in participantia partitis.

CAPUT VII.

Quod omnia participantia, et quæ participantur, a sola natura, quæ secundum causam participatur, producta alia quidem simpliciter ab ipsa ad participationem edita sunt, alia vero sunt secundum existentiam participantium.

Magnus Dionysius capite quinto *De divinis nominibus*: Primum, inquit, donum per se esse, ipsa per se bonitas producens, ab antiquiore, prima inter ceteras participatione laudatur, et est ex ipsa, et in ipsa ipsum per se esse, et principia eorum quæ sunt; et omnia quæ sunt (1), et quæ quocunque modo sunt, idque incomprehense, et

copulate, ac singulariter. Et rursus idem: Et alia alias ejus participationes esse productum est: et est ipsum per se esse antiquius quam esse per se vitam, per se sapientiam, per se similitudinem divinam; et alia quorum quæ habent participationem, ante omnia illa participant esse: quin potius ipsa per se omnia, quæ ab aliis participantur, ipsum per se esse participant; principia igitur omnia eorum quæ sunt, participando esse et sunt, et principia sunt et primum sunt, deinde principia sunt; et si vis dicere esse per se vitam principium viventium tanquam viventium; et per se similitudinem principium similium tanquam similium; et per se unionem principium copulatorum tanquam copulatorum; et per se ordinem ordinatorum tanquam ordinatorum; et quæcunque alia hoc, aut illud, aut utrumque, aut multa participantia hoc, aut illud, aut utrumque, aut multa sunt; eorum per se participationes reperies primum participare ipsum per se esse; et primum quidem eas esse; deinde hujus, aut illius principia esse; et participando ipsum esse existere, et participari. Quod si hæc, scilicet per se participationes, principia aliorum sunt participando ipsum esse (b), multo magis quæ illa ipsa principia participant, ut jam ex his manifestum evadat, et ex iis quæ latius in quinta decade prosecuti sumus, quod participationes sunt, quas ea quæ sunt (c), participant, quæcunque sunt species, et harum participationes; siquidem et in una specie sunt multe participationes non solum in coloribus, sed in voluntatibus, et fortunis; ut cum dicimus: Participavit voluntatem moderatam, aut rectam, aut facietis gaudentem, aut aliter effectam; aut esse fortunatum, aut infortunatum. Ut igitur prosperitas, sive bona fortuna participatio est fortunatorum, quatenus fortunati sunt, non autem quatenus homines sunt; sic et alie participationes editæ sunt, ut participantur, non quia sunt, sed quia tales sunt. Quando autem nature sunt subjecta recipientia, tunc dicuntur effectæ secundum existentiam eorum subjectorum, quæ nature sunt, et est quidem aliud participatio, et aliud quod secundum existentiam participationem recipit; verbi gratia: Vita participatio quedam est simpliciter, quæ tunc fit secundum existentiam participatio ejusdem, cum est pars substantiæ (2) ejus, aut est ipsum, aut secundum accidens. Dionysius igitur aggressus

Scholium.

(1) Omnia quæ sunt, et quæ quocunque modo sunt, ut quæ sunt in alio sicut accidentia, et quæ sunt in potentia, et quæ sunt privationes, et quæ non habent totum esse simul, ut motus, sunt in Deo incomprehense, in se autem finite; in se multa, in Deo copulata; sunt itaque incomprehense, et

(a) In divinis Pater secundum naturam est causa Filii, et Pater ac Filius causa Spiritus sancti, et in his causa et qui causam habent æquales sunt; hoc est enim dici univoce causam de causam habentibus, id est de causatis.

conjuncte, ac unite res omnes, quæcunque sunt in Deo, quia sunt ipsa divina essentia incomprensibilis Pater, Filius, et Spiritus sanctus in unum incomprehensibiliter uniti. (2) *Cum est pars substantiæ ejus.* Ut cum participatur ab anima, quæ est pars substantiæ hominis, quæ non habet in se

(b) Leg. c. decad.

(c) Primum donum Dei est esse; postea esse speciem aliquam quæ prius participat esse; postea esse individuum speciei participatæ.

dissidere generatim, in substantia simpliciter et in participatione simpliciter, tractavit; et ostendit, prius quidem oportere esse subjectum, quod quidem dixit antiquius esse Dei donum: deinde participationem, quæ in illo subjecto facta est. Proposita igitur est ad participationem participantium, per se substantia; quod perinde est, ut si dicatur substantia facta ad participationem. Nisi enim substantiam participarem, pénétrus in rerum natura non essemus; deinceps, ipsi substantiæ factæ ad capiendam participationem, aliæ participationes propositæ sunt; et sicut tempus generalius ad participationem eorum quæ sunt in tempore, propositum est, cum alioqui non sit substantia aliqua, sed simpliciter participatio; tunc vero efficitur nobis, qui in tempore sumus, existentia, quando propter ipsum sumus in tempore; sic omnis alia participatio quæ non est substantia, eandem consecutionem habet: illo prius cognito et percepto, quod solus Deus est harum participationum auctor et effector, sive propositæ sint simpliciter ad participationem, sive etiam a Lexi stentium participantibus.

CAPUT VIII.

Quod omnia quæ sunt ad participandum, sive proposita sint secundum participationem, sive secundum existentiam, quia non sunt idonea subjecta recipientia, multiplicationem et differentiam participationum subeunt; sola autem natura quæ secundum causam participatur hanc differentiam suaditus non admittit.

Magnus Dionysius cap. 9 *Cælestis hierarchiæ*, Hoc, inquit, testatur populus Hebræorum accidisse sibi: *Cognitionem Dei, inquit Scriptura, repulisti, et cor tuum secutus es*³⁷; nec enim vitam necessitate coactam habemus, neque propter libertatem eorum quibus provi letur; divina lumina providentiæ splendentis retunduntur; quin potius dissimilitudo oculorum quos mentes habeat, illuminationem patetne bonitatis supra quam copiosam aut penitus non participat, aut facit duritia sua ne penetret, aut varias rediit participationes, parvas vel magnas, obscuras vel claras unius et simplicis, et semper sui similis atque supra modum expediti et explicati rali manantis instar fontis. Et rursus idem capite secundo de divinis nominibus. Atqui, dicit aliquis, non est sigillum totum et idem in omnibus, in quibus ad exprimendum effigiem imprimitur: non est autem in causa sigillum; se enim totum et idem uni-

³⁷ Os. c, iv, 6.

A cuique impertit, sed differentia participantium dissimiles facit figuras ab hoc uno et toto exemplari expressas, ut si sunt mollia et facilia ad figurandum, et lenia, εὐχάρματα; et neque aspera, neque dura sunt, neque fluxa et inconstantia, puram et expressam et permanentem figuram habebunt: si quid vero hujus habilitatis, quæ dicta est, delnerit, hæc erit causa cur effigies non figuretur, nec exprimat, neque alia fiant quæ non fiant, cum non est habitas ad recipiendam participationem. Sed et Justinus martyr philosophus, in Oratione de recta confessione ait: Quomodo Verbum in suo templo, et in rebus similiter secundum substantiam est, et quid amplius templum quam cætera omnia habebit. Audiamus tandem dicentem: Qui est in sinu Patris, secundum substantiam omnibus adest impartibiliter, et non sic eum in Patre esse dicimus, ut est in reliquis; non quia substantia cum in aliis est, contrahitur, sed propter mensuram recipientium, quæ non possunt fieri receptaculum divinum: ad hunc modum dicentes eum in templo suo inseparabilem et tanquam plenitudinem divinitatis habitare constitentes, adesse omnibus, et non similiter adesse dicimus. Et divinus Gregorius Nyssenus, in primo libro *Confutationum Eunomii*, ait: Quia omnis bonus et principium et largitio in natura increata cernitur; omnis vero creatura in eum vergit per communionem primi boni particeps facta sublimis naturæ, necessario secundum proportionem participandi sublimia, aliis plus, aliis minus secundum liberam potestatem voluntatis participantis, plus et minus participationis in creatura cernitur; et convenienter uniuscujusque conatu plus et minus in excellentia virtutis, locum habet: natura vero increata longe abest ab hujusmodi differentia. Ex quibus liquet, omnem differentiam participationum ex differentia participantium consistere et conflare, fierique magnas, et parvas participationes propter habilitatem obscure, aut clare participantium; quare, ut consentaneum est, hujusmodi participationes, quomodocumque proponuntur, sive simpliciter secundum participationem, sive secundum existentiam, ex parvo et magno conflata in creatura cernuntur; in iis autem quæ in Deo sunt, hujusmodi differentia locum non habet. Uno itaque consensu theologi participationes illas, quas absolute et abstracte per se substantiam, et per se vitam, et per se sapientiam, et si-

Scholia.

Integram naturam speciem ut ait sanctus Thom. in part. quæst. 51, ad 5, aut a corpore secundum accidens, quia per animam vivit: aut ab angelo; quia enim ipse est integræ naturæ, et non tanquam pars naturæ, per se vitam accipit a Deo, et non per accidens participatio simpliciter differt a participatione secundum existentiam ratione tantum: ut per se vita non distinguitur a viventibus, a quibus participantur secundum rem: re enim vita et vivens idem sunt: sicut humanitas simpliciter, et homo ratione tantum differunt, quia sicut humanitas solum illa comprehendit quæ hominem

definiunt, et non quæ materiam faciunt individuum, neque humanitas, actu aut potentia continet principia quæ individuum reddunt, homo vero continet potentia; sic per se vita illi continet quæ viventem definiunt, quatenus vivit itaque ut homo formaliter est humanitate homo, sic vivens per se vita est vivens. Participatio secundum existentiam, est vita illa, simpliciter, jam recepta in subjecto vivente sicut humanitas secundum existentiam, est in hoc homine qui existit, sola enim singularia existunt in rerum natura; universalis vero et abstracta solum in mente.

militer in aliis, vocabant, inter creaturas referebant et numerabant; quia neque substantiæ divinæ, nec angelicæ erant, nec ullius rei effectrices; solum enim quod est supra substantiam, principium et substantia et causa horum est. Si autem Deus et horum, et eorum quæ subter ipsa sunt, ex æquo auctor est (est enim, inquit, ex participantibus, et ex participatis infinite et immense exemptus), quomodo non in his magis omnis differentia reperitur, et plus et minus locum habeat? quæ sunt notæ creaturæ, et varietas circa emanationem, et multiplicatio formarum. Merito igitur quia non sumus apti et idonei, sed potius infirmi ad recipiendum. Deum, participationem ejus a nobis alienavimus: in causa autem est potestas liberi arbitrii, et illud, proclives nos esse ab adolescentia nostra ad malum.

CAPUT IX.

Quod sola natura divina secundum rationem causæ est participabilis; et quod proprium Dei est vocare omnia ad communionem; et quæ plura Dei dona participant, propinquiora Deo sunt.

Gregorius Theologus, in secunda oratione de pace: Non enim, inquit, quidquam ex creatis, et servis atque participantibus, et circumscriptis naturam increatam, et dominam, atque participatam, et infinitam attingit. Et rursus idem in oratione in Pentecosten: Erat igitur semper Spiritus sanctus participans, non participans; perficiens, non perfectus. Et magnus Basilius, in libro quinto ad Amphilochem: Natura inaccessus, capax propter bonitatem, implens omnia potestate, ab aliis tantum qui digni sunt, participabilis. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem: Rursus, inquit, aliquis vel ex his perspicat, participari Spiritum sanctum, et non participare; eadem enim dicere non piget. *Impossibile enim est, eos qui semel illuminati sunt et gustaverunt donum celeste, et participes facti sunt Spiritus sancti, et gustaverunt bonum Dei verbum* ²⁸. Si enim angeli, et aliæ creaturæ ipsum Spiritum participant; ob hanc enim causam excidere possunt qui non participant; Spiritus vero sanctus semper idem est, participabilis est. Et sanctus Maximus, cap. 9 centuræ quartæ de charitate ait: Deus quidem solum participatur; creatura vero participat et communicat; et participat quidem esse, et bene; communicat vero solum bene esse: verum aliter quidem substantia corporea (1), aliter vero incorporea. Et sanctus Anastasius Antiochenus, in primo libro de nostris dogmatibus veritatis: Quomodo, inquit, oratione laudari potest, qui orationem vincit? aut quid digne loqui possit ullus, ut cogitatione demonstret

cum qui major est quam cogitari queat? Ille est firmamentum omnium, fundamentum omnium, principium omnium, ex quo manant omnia, et in quod vergunt omnia; principium et finis, et et, ut pulchre dixit qui theologiam tradens theologum docuit ²⁹; causa ut sint ea quæ sunt; qui iis quæ nondum constituta erant, substantiam dedit; qui substantiis, quas ex nihilo fecit, ordinem adhibuit et ut durarent et conservarentur, fecit; natura creatrix, potestas vim faciendi, inspiciendi, et providendi habens; vita et vivens, substantia vitam præbens; natura sola participabilis, quæ omnia capit, et a nullo capitur; et quid potest quisquam cum infinita tentaverit, de eo dicere, qui non potest exprimi? Quod enim semel dici non potest, non explicabitur: et quod est ultra omnia, nulla mens comprehendet, etsi omnium sit subtilissima ad penetrandum. Imo et magnus Dionysius capite quarto *Cælestis hierarchiæ*: Primum vero omnium illud vere dicendum est, quod divinitas quæ supra substantiam est, bonitate sua substantias eorum quæ sunt, produxit, et fecit ut existerent; hoc enim proprium est bonitatis, quæ causa omnium est, et supra omnia est, vocare universa ad sui communionem, ut unicuique eorum quæ sunt, a propria convenientia definitum est. Cuncta igitur quæ sunt, participant providentiam ex divinitate supra substantiam, et omnium effectrice manantem; non enim essent, nisi substantiam et participium omnium participassent. Omnia igitur inanimata eo ipso quod sunt, ipsum principium participant: esse enim omnium est divinitas (a), quæ est supra ipsum esse; viventia autem participant eandem potestatem vivificam supra omnem vitam: ratione prædita et intelligentia eandem sapientiam per se perfectam, et prius perfectam, quæ omnem rationem ac mentem vincit, participant; manifestum autem est esse circum ipsum principium substantias illas, quæcumque multipliciter ipsum participantur. Ac rursus idem in quinto, *De divinis nominibus*: Et est, ut arbitror, verum, quod ea quæ magis Deum, qui unus est, et a quo infinita dona proficiuntur, participant, magis ei appropinquant, et diviniora sunt, quam quæ minus participant. Ex his liquet, quod sola natura secundum causam participabilis, Deus est; quodque secundum eandem causam vocat omnia ad sui communionem; et illa fiunt eidem voranti propinquiora, quæcumque multis modis participant non solum simpliciter substantiam ejus et vitam, sed etiam rationem, et sapientiam, et alia ejus charismata spiritualia secundum proportionem supre-

²⁸ Hebr. vi, 4. ²⁹ Apoc. i, 21.

Scholia.

(1) *Aliter substantia corporea.* Corporea quidem natura communicat bene esse sermone, opere, et contemplatione; incorporea vero θεωρουμένη μόνον,

id est, sola contemplatione, sic sanctus Maximus in eo lem cap.

(a) Divinitas est esse omnium et substantia αἰτιατικῶς; id est causaliter.

marum etiam mentium, ille enim quæ magis cognitionem et sapientiam participarunt, magis Deo appropinquant.

CAPUT X.

Quia Deus participabilis est, et totus non participabilis; et n̄n aliquid in eo participabile, et aliquid non participabile.

Magnus Dionysius in secundo cap. *De divin's nominibus*: Et hoc, inquit, commune, et copulatum (1), et unum est toti divinitati, participari scilicet totam ipsam ab unoquoque participantium, et a nullo, nulla parte, sicut punctum centri in medio circuli, ab omnibus lineis rectis, quæ sunt circulo circumpositæ; participatur, et sicut multæ figuræ sigilli expressæ, archetypum sigillum participant, et in unaquaque figura sigilli expressa totum et flem sigillum est, et in nulla figura secundum nullam partem: vincit autem hæc, scilicet exempla, illud non posse divinitatem, quæ omnium rerum causa est, participari; vincit, inquam, hoc ipso, quod divinitatis (2) nulla est tactio, nec alia ejus cum participantibus mistionis communitio. Hæc locum edisserens sanctus Maximus: Trinitas, inquit, universi regina, ab iis quæ participare eam possint, participatur non comprehense neque participat: idem enim utramque declarat; participatur enim Deus non comprehense, neque restrictus, sed potius totus in cujusque participatione existens, et ab omnibus exemptus; sicut magnam vocem emissam omnes qui adsunt, participant, unusquisque pro suis viribus et viri, et pueri, et brutæ animantes; verum alii quidem valentius, alii vero obtusius secundum vim et facultatem audiendi, et est quidem vox participabilis, et in se ipsa non participabilis. Et rursus idem in Centuriis theologis centuria 3, capite 7: Deus, inquit, qui secundum substantiam non est participabilis, cum vult aliter ab iis qui possunt, participari, a natura et substantia sua occulta non recedit; quando etiam modus ipse, quo volens participatur, manet semper omnibus opertus. Adhuc idem in iis quæ in dogmatica panoplia feruntur: Participabilis est Deus secundum communicationes suas; non participabilis vero quatenus nihil substantiam ejus participat, vel vitam ejus, vel sapientiam ejus, aut aliquid talium, quæ habet omnia secundum excellentiam, et eximie. Ac rursus idem in tertia centuria, cap. 42: Ad hoc, inquit, nos fecit Deus, ut efficiamur

A divinæ naturæ consortes, et participes æternitatis ejus, et appareat esse nos similes ei secundum deificationem ex gratia, propter quam deificationem ea quæ sunt, consistunt et permanent; et quæ non sunt, producantur et generantur. Et iterum idem: Deum sanctum participat natura rationis et intelligentiæ particeps hoc ipso quod est, et ut bene habeat, apta est. Ex his jam constat, quod in in totum Deus et a nobis participatur, et non participatur; participatur quidem secundum rationem causæ, id est quatenus omnia ex nihilo producit, et ut simpliciter sint, et ut bene sint; rursus vero non participatur secundum participationem nostram, et secundum existentiam, nec enim cum secundum tactum (a) participamus, sicut species participant genera, et sicut singularia participant universalis: et sicut quæ subter prima sunt, participant illa ipsa prima, neque participamus eum secundum existentiam, et illam quam dicit permistam communionem, ut si dicamus: Vita sentiens est pars substantiæ omnium sensu viventium; et omnes species ex materia concretæ secundum admistam communionem, materiam et formam participant; his enim modis et rationibus funditus a nobis non participatur: nec rursus est aliquid in eo quod participatur, et aliquid quod non participatur; absurdum enim est si dicatur oportere existentiam Dei ex duobus quibusdam dissimilibus consistere, ex participabili scilicet, et non participabili. Ut autem bona compositio ordinis in hac Decade appareat, patet ex contextis positio materialia hujus decadis: siquidem demonstratum est a theologis, proprium esse Dei, adesse omnibus præsentem secundum substantiam; quod si substantia adest omnibus, substantiam ejus omnia participant, non autem aliter participatio divinæ substantiæ fit quam per Patrem, et Filium et Spiritum sanctum; hæc enim sunt divina substantia, quare naturam trium personarum participamus, et non nudam, sive solam quamdam gratiam non per se subsistentem, creat autem et efficit ad participationem nostram, gratiarum sive charismatum distributionem; creat igitur secundum convenientiam ac proportionem participantium ea quæ sunt magis generalia, ut participantur ab iis quæ sunt magis particularia, ut sola sit hæc omnium quæ sunt, causa et effectrix, sive secundum participationem, sive secundum existentiam proposita sint; quoniam omnis differentia et varietas potissimum

Scholia.

(1) *Commune.* Quia communitas essentiæ cum personis divinis non est communitas rationis, ut in genere cum speciebus, aut in specie cum singularibus, addidit Dionysius, Unitum; singularia enim divisa sunt, et species item divise, sed rursus, quia non est unio personarum divinarum facta per congregationem, sed quia essentia divina est unum numero in tribus, sive tres sunt unum numero in

in essentia, idcirco addidit, Unum, ex sancto Thoma.

(2) Non est tactus aliquis deitatis, ad creaturas eo modo, quæ ex sigillo et cera fit unum per contactum, nec est alia communitio, qua commisceatur cum rebus, sicut punctum centri commisceatur lineis quatenus est terminus earum, ex sancto Thoma.

(a) Tactum vocat notionem; est enim notio tactus quidam spiritualis.

quidam in participantibus sit: per participantia autem sit in ipsis participationibus, sola denique natura divina secundum rationem causæ participatur; solusque Deus participabilis est secundum causam, non participabilis vero secundum existentiam participantium et participationum, quæ pro-

pter participantia sunt. Nihil igitur deest in hujus decalis tractatione. Inscripta autem est hæc decas *De participatione*, quia omnem participationem continet, sive dicatur secundum causam, sive secundum participationem, sive secundum existentiam.

DECAS OCTAVA. — DE INFINITATE DEI IN CREATURIS.

CAPUT I.

Quod nihil eorum quæ sunt, caret causa, solusque Deus sine causa est, qui est omnium causa.

Magnus Gregorius Theologus, in primo libro de Filio: Quid, inquit, est in rebus sine causa? divinitas; nemo enim causam Dei dicere potest: si autem habet causam, erit hæc Deo antiquior. Sanctus Maximus in explanatione illius loci theologici in oratione Gregorii de Filio: Propterea unitas a principio ad numerum duorum mota, etc. Omnis inquit, quod non est propter causam; neque fieri potest, neque moveri, neque omnino movetur, cum non habeat causam ut sit; quod si causam non habet, est etiam plane immobile; est igitur Deus immobilis, ut qui nullam causam habeat unde existat. Rursus idem in centuriis theologicis, centuria prima, capite secundo: Quod, inquit, secundum substantiam proprie est, illud bonum est, quod neque principium, neque finem, neque causam existentiae habet (1); nec ullam qualemcumque secundum existentiam motionem ad causam: quod autem non sic se habet, id neque proprie est, utpote principium, et finem, et causam existentiae, et secundum existentiam motionem ad causam habens. Quod autem non proprie est, quamvis dicatur esse, secundum participationem voluntatis ejus qui proprie est, et esse dicitur. Imo et magnus Dionysius, in Epistola ad Titum ait: Si enim sic spectemus, venerabimur videntes fontem vitæ, in se ipsum effusum (2), et in se ipso consistentem,

et unam quamdam potestatem simplicem, per se mobilem, per se agentem, se ipsam non deserentem, notionem notionum omnium, ac semper se per se ipsam contemplantem. Et sanctus Hierotheus in hymnis amatoris sic ait: Verum age jam et has rursus potestates (3) in unum congregantes dicamus unam quamdam simplicem potestatem esse, per se moventem ad copulantem admistionem (4). Et rursus magnus Dionysius, cap. 10, *De divinis nominibus*: Etenim non ea quæ omnino et absolute ingenta et vere perpetua sunt, ubique sacre Scripturæ vocant æterna. Quo in loco sanctus Maximus: Deum, inquit, vocat absolute ingentem, quoniam est sine causa. Ex quibus efficitur manifestum, quod Deus cum sit infinitus, et causa omnium absoluta (5), simul eo ipso existit in creaturis infinitus, et sine causa, et una potestas simplex, per se mobilis, per se agens: hoc enim declarat principium omnium supra principium, quod proprie est unum, et quo nihil est altius.

CAPUT II.

Quod nihil eorum quæ sunt, a se productum est, solus Deus ex nihilo creat, et est omnium quæ sunt, effector.

Magnus Dionysius, capite quarto *De divinis nominibus*, ait: Etenim ex ipso et per ipsum et substantia et vita omnis et mentis et animæ, atque universæ naturæ, parvitates, æqualitates, magnitudines, mensuræ omnium, et rerum proportionem, et consensus, et concreciones, tota, partes, omne

Scholia.

(1) *Neque causam existentiae habet.* Deus enim non est propter se tanquam propter causam, quatenus nos naturaliter intelligere possumus, ut ait idem S. Maximus in eadem centuria, illud etiam, quod ait hic, neque principium, neque finem, neque motionem ad causam habet, magis adhuc intelligitur ex cap. 3 ejusdem centuriæ: Omnis, inquit, substantia finita, naturaliter est principium motionis, ad quam habet potentiam; omnis autem motio substantiæ ad operationem, quia posterius quam substantia ipsa intelligitur, et prius quam operatio, media est naturaliter inter utramque; et ipsa operatio finis est ipsius motionis substantiæ prius cogitata: Deus autem non sic est substantia, neque principium, neque finis, neque sic movetur: sed est incircumscriptus, in finibus supra omnem substantiam, potentiam, et operationem.

(2) *In se ipsum effusum.* De sanctissima Trinitate hæc dicit, significatque ejus *ὑποούσιον*, id est, consubstantialitatem, quodque unitas usque in Trinitate progressa, in ea stat; sic Gregorius Nazian. in prioris oratione de Filio, et in secunda pacifica contra Julianum.

(3) *Potestates.* Duos amores dicit, mundanum, id est, hominum in mundo amantium secundum spiritum; et supramandanum, id est, angelorum, quos ad unum amorem divinum revocat, et in unum contrahit.

(4) *Copulantem admistionem.* Sic vocat amorem, qui vim habet admiscendi et copulandi, sicut idem Hierotheus paulo ante dixerat, quia qui inter se amant, quodam modo unum sunt; unde illud: Alter ego; ut jam amor sit admistio quædam copulans, sive copulatio quædam admiscens; hanc vim vocamus in interpretatione potestatem; amor enim non est passio, nec actus, ut ibi sanctus Thomas in comment. suis notavit, sed vis, sive potestas quædam, quæ virtus etiam dicitur, ad efficiendum aliquid, id est, ad admiscendum quodam modo, et veluti copulandum in unum.

(5) *Causa omnium absoluta.* Quia Deus nullam cognationem et affinitatem cum creatura ulla habet, neque quidquam quod cum eo simul cogitur, ut cogitantur simul cum alio, quæ ad aliquid referuntur.

unam, et multitudo, conjunctiones partium, omnis multitudinis copulationes, perfectiones totorum (1) quæle, quantum, quam magnum (2); aut parvum, infinitum (3), comparationes (4), separationes (5), omnis infinitas (6), omnis finis (7), definitiones, ordines, excellentiæ, elementa, formæ, omnis substantia omnis facultas, sive potestas, omnis ætio, omnis habitus, omnis sensus, omnis ratio, omnis intelligentia (8), omnis tactus, omnis scientia, omnis copulatio, et simpliciter omne quod ex pulchro et bono existit, et in pulchro et bono est, et ad pulchrum et bonum convertitur; et quæcunque sunt, et fiunt, propter pulchrum et bonum sunt, et fiunt; et cuncta in ipsum intuentur, et ab ipso moventur, et conservantur; et ipsius gratia, et propter ipsum; et in ipso omne principium ad exemplar, ad finem, ad causam efficientem, ad formam, ad materiam pertinens, et denique omne principium, omnis conservatio, omnis finis; et ut summam dicam, omnia quæ sunt, ex pulchro et bono existunt; et omnia quæ non sunt in pulchro et bono sunt supra substantiam; et est omnium principium supraquam principiale; et finis supraquam perfectus: *Quoniam ex ipso, et per ipsum et in ipso, et ad ipsum omnia*, sicut ait sacra Scri-

ptura⁴⁰. Universis igitur pulchrum et bonum desiderabile et amabile est; et ab universis diligitur, et propter ipsum, et ipsius causa, et inferiora amant superiora convertendo se ad ea: et quæ sunt ejusdem ordinis amant similia, communicando; et majora minora, providendo eis: et singula, se ipsa, conservando se; et omnia pulchrum et bonum expetendo, faciunt et volunt quæcunque faciunt et volunt. Hoc autem confidenter et vere dici potest, quod ipse qui omnium auctor est, propter summam bonitatem omnia amat, omnia facit, omnia perficit, omnia conservat, omnia ad se convertit, et est divinus amor bonus boni propter bonum; ipso enim amor effector bonitatis rerum, cum esset ante omnia in bono excellenter, non sivit manere ipsum in se sine sæcunditate, potius movit ad operandum, ut excellenti potestati omnium effectrici conveniebat. Rursus idem cap. 7: Et quidem, quod dixi, ex omnibus cognoscenda est hæc sapientia; hæc enim est quæ, sicut ait Scriptura⁴¹, omnia facit, et semper omnia aptat, et est causa concentus et ordinis omnium non dissolubilis, semperque extrema priorum cum principis secundorum conjungit (9); et unam universi conspirationem atque consensum pulchre efficit.

⁴⁰ Rom. xi, 36. ⁴¹ Prov. viii, 4 seq.; Sap. vii, 27.

Scholia.

- (1) *Perfectiones totorum*. Quando ex copulatione partium existit forma, quæ est perfectio totius.
- (2) *Quantum, quam magnum, vel parvum*. Hoc quod Græce πηλίκον dicitur, refertur ad certam magnitudinem, vel parvitatem, ut bicubitum, tripedale, bipedale; illud vero, quantum, ad incertam.
- (3) *Infinitum*. Scilicet potentia, quod convenit quantitati continue secundum divisionem; et quantitati discretæ secundum appositionem.
- (4) *Comparationes*. Comparatio pertinet ad relationem convenientiæ, ut idem, æquale, simile.
- (5) *Separationes*. Separatio spectat ad relationem differentiæ, ut diversum, inæquale, dissimile.
- (6) *Omnis infinitas*. Est enim multiplex infinitudo, alia quantitatis, alia materiæ primæ, quæ non est determinata ad unam formam, sed in potentia ad infinitas.
- (7) *Omnis finis* substantiæ, motus ad operationem; et operationis, ac perfectionis; definitiones etiam sunt quidam fines et terminationes rerum: itaque ubi est aliquis finis ex istis, ibi non est infinitas.
- (8) *Omnis intelligentia*. S. Thomas legit in suo textu, *Omnis actio*, ut si Græce fuisset πᾶσα νοησις, ut nunc est, πᾶσα νόησις.
- (9) *Semper ex rema priorum cum principis secundorum conjungit*. Significat nihil esse inter creaturas medium vacuum et inane, sed omne esse plenum creatura; hæc enim est definitio eorum quæ se tangunt, quorum termini sunt simul: significat etiam esse conspirationem quandam omnium partium in universo secundum ordinem et proportionem convenientem; extremum ignis conspirare et conjungi cum principio aeris; extremum aeris cum humore aquæ, extremum aquæ cum siccitate terræ; e. similitur ascendendo ab elemento terre ad ignem reperiretur similis conjunctio in extremis priorum cum principis secundorum; ad eundem modum in tempestatibus anni extremum hiemis cum pri-

ncipio veris; extremum veris cum principia æstatis, extremum æstatis cum principio autumnii; hujusmodi conjunctiones ac conspirationes dicuntur a Dionysio ἀλληλοϋχίαι, quod uno verbo Latine expressi non potest.

Et omnia quæ non sunt, in pulchro et bono sunt supra substantiam. Quæ non sunt, non dicuntur ex bono et pulchro esse, ut Pachymerus notavit, quia non habent οὐσίαν, id est, non existunt, sed sunt in bono et pulchro negantur, quia bonum et pulchrum est ea non esse, quæ non sunt; ut non esse duos soles; negationes vero, quæ sanctus Thomas dicit convenire Deo per excessum, quia Deus nihil est eorum quæ sunt, sed supra omnia, non solum in ipso sunt, sed ex ipso sunt secundum causam, ut bonitas creata, et sapientia creata, quæ Deo negantur: illa etiam ingenitum, incorruptibile, et immortale, et infinitum, licet negationem significet, non proponuntur inter ea quæ non sunt; quia habent οὐσίαν, id est, existunt, et in ipso sunt.

Pachymerus neutrum legit in sua paraphrasi; fortassis appositum fuit ab aliquo ad interpretationem verbi quod sequitur, Omnis tactus: tactum enim vocat Dionysius intelligentiam, ut Pachymerus interpretatur, quia est in operatione animæ per intellectum quidam tactus rei, sicut in corporibus actio fit per contactum. Sic sanctus Thomas; ut circo igitur dicit: Omnis tactus, sensus scilicet, et intellectus; et quia per hujusmodi tactum intellectibilem multiplex scientia habetur, sequitur in textu: Omnis scientia. Observandus est ordo intelligendi a sensu ad rationem, a ratione ad intellectum, qui est quidam tactus intellectus; ab intellectu ad scientiam, quæ conjungit intellectum cum ratione, ut ait sanctus Thomas, a scientia ad unum, quæ ad intellectum pertinet, qui unitur cum intellectus; et ad voluntatem, quæ unitur cum amatis.

Et Gregorius Theologus (a) : Quia vero, inquit, non satis erat summo illi bono moveri solum sui ipsius contemplatione, sed oportebat diffundi, et meare, ut essent plura beneficiis affecta ; hoc enim erat summæ bonitatis ; primum cogitabat angelicas et cœlestes potestates, et erat cogitatio opus verbo completum, et spiritu consummatum. Et paulo post : Secundo cogitabat hunc mundum materiam et qui cernitur, et quæ deinceps sequuntur. Et idem iterum, in oratione de constitutione episcoporum : Responde, inquit, mihi, disputator, ad effugiendum difficultis. Si creatus est, quomodo creatus est? et quare a me, quomodo genitus ; si passio circa generationem, passio item circa creationem ; si enim non est passio informatio cogitationis, et cura et eorum quæ universa simul cogitata sunt, explicatio in partes, etc. Et rursus idem : Et si quia ea quæ apud nos sunt, cum aliquando non essent, postea sunt, ideo etiam filium coges ex iis quæ non sunt, ad id quod est, devenire, etc. Adhuc idem in oratione in novam Dominicam : Deus, inquit, qui voluit hunc mundum constituere, qui ex iis quæ videntur, et quæ non videntur, constitutus est, qui est magnus et admirabilis præcæ magnitudinis ejus, æternis quidem ipse est lumen. Et sanctus Maximus, capite sexto tertiæ centuriæ : Si omnis participatio prius cogitatur quam participantia, omnia plane omnibus modis immenso intervallo sperat causa omnium, quæ natura prius quam ea quæ sunt, et est, et cogitatur, non sicut substantia prius quam accidentia (alioqui demonstraretur Deus habere compositionem, qua complementum existendi constaret, ipsam scilicet substantiam rerum), sed sicut quod est supra substantiam ; priusquam substantia cogitatur : si enim artes figuras eorum quæ arte fiunt, e se adinvenerunt, natura vero universalis species quæ subter ipsam sunt, multo magis Deus

substantias eorum quæ sunt, ex iis quæ non substantiæ efficit, ut qui supra substantiam est ; multo magis Deus substantias rerum ex nihilo produxit, utpote supra substantiam existens. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem : Natura vero, inquit, eorum quæ generantur, et creantur, mutabilis est, utpote quæ extra substantiam Dei est, et ex nihilo existit. Et Theologus Damascenus : Qui, inquit, ex nihilo universa nutu tuo ineffabili produxisti. Ex his manifestum sit, quod Deus qui auctorem sui non habet, et causa infinita est, ex nihilo creat et condit omnia ; et ipse solus est unum illud supra substantiam, et universorum effector.

CAPUT III.

B *Quod omni creatura ex nihilo creata voluntate Dei, neque ævum, sive sæculum cœternum est Deo infinito, neque tempus, nec aliud quidquam ex iis quæ cum ævo vel tempore sunt. Inscrībibilis vero etiam sic: Quod nihil eorum quæ sunt, cœternum est auctori ; solus autem Deus ex æternitate est ante sæculum.*

Magnus Dionysius capite 10. *De divinis nominibus* ait : Laudatur Deus ab antiquitate dierum, quia ipse est omnium ævum (1), et tempus ; et ante dies, et ævum, et tempus ; et quidem tempus, et dies, et tempestivitas appellandus est ipse, ut Deum decet (2), tanquam qui omni motu est immutabilis, et immobilis, et semper movetur, manens in seipso ; et tanquam auctor ævi, et temporis, et dierum. Rursus idem ibidem : In Scripturis etiam aliquando celebratur ævum temporale, et æternum tempus, tametsi scimus quæ magis proprie sunt, potius per ævum, quæ autem fiunt, potius per tempus efferi et declarari. Oportet igitur non simpliciter arbitrari ea quæ æterna dicuntur, cœterna esse Deo, qui est ante æternitatem, sed potius sequentes incorrupte Scripturas maxime venerandas, oportet æterna quidem et quæ in tempore sunt secundum modos in eis notos (3) accipere ; media vero (4) inter ea quæ sunt,

Scholia.

(1) *Omnium ævum et tempus.* Ævum angelorum qui sunt in ævo, quos autem ab ævo æternos nominaverat ; tempus eorum quæ sunt subjecta tempori, id est, eorum omnium quæ facta sunt post cœlum, ex cujus motu existit tempus, id est, numerus motus cœli secundum prius et posterius.

(2) *Ut Deum decet.* Dicitur enim ævum, sive sæculum, et tempus, et dies, sed immutabiliter, quia omnia quæ sunt in his, scilicet ævo et tempore et die, mutationem convenienter naturis suis capiunt ; ipsa vero ævum, et tempora et dies, quatenus ævum et tempora et dies sunt, quadam imitatione Dei immutabilia sunt ; cum enim omnis mutatio in tempore fiat, quali tempore temporis mutatio fieret ? Variationes vero anni, veris scilicet æstatis, autumni et hiemis, quas vocamus tempestivitates, mutationes quidem temporum et dierum sunt secundum qualitates, non autem temporum et dierum secundum se, id est, quatenus tempora et dies sunt. Sicut ergo omnia in his mutantur, ipsa vero manent immutabilia, sic et Deus, ut Deum decet, semper movetur, in se aliqui manens. Fortasse quæ-

rat aliquis, ubi in Scriptura appellatur Deus tempus, dies, et tempestivitas, si Deus est omnia auctar-
 τῶν; id est, secundum causam, quia omnia fecit secundum ideas æternas, quæ sunt ipse Deus, ubi Scriptura dicit Psal. lxxvii : Tunc est dies, et tunc est nox ; tu fabricatus es auroram et solem ; ibi appellat et laudat eum tanquam tempus et diem ; et cum dicit in eodem Psal. : Ætatem et ver tu plasmasti ea, ibi similiter appellatur et laudatur Deus tanquam tempestivitas, quæ a Græcis dicitur τῆρας; sicut tempus dicitur χρόνος.

(3) *Secundum modos in eis notos.* Id est, secundum scopum Scripturæ, secundum, inquam, natura-

(4) *Media vero.* Quia illa quæ proprie sunt, divina, inquam quæ supra omnem creaturam, ævo, sive æternitati attribuit, tametsi supra ævum, sive æternitatem sunt ; illa vero quæ ortum et interitum capiunt, tempori ; ideo media inter ea quæ sunt, et quæ fiunt, angelos et animas dicit : quæ quidem partim ævum, ut angeli, participant, utpote immortales, et ab interitu liberæ ; partim vero tempus, quia fiunt

(a) In oratione de Nativitate Christi.

et quæ sunt, illa numerantur, quæcunque partim ævum et partim tempus participant : Deum autem ut ævum et ut tempus celebrare oportet tanquam omnis temporis et ævi auctorem, et antiquum dierum tanquam ante tempus, et supra tempus ; et ut variantem tempestivitates et tempora, et rursus ut ante sæcula existentem, quatenus est ante sæculum, et supra sæculum, sive ævum, et regnum ejus regnum omnium sæculorum (a), Amen. Ad hæc autem et magnus ille Moyses : *Dominus, inquit, regnans in sæculum, et super sæculum* 18. Et in his adhuc sanctus Maximus : Sapientissime, inquit, ad pietatem præmonuit, inquiens non oportere suspicari quæ æterna dicuntur, eo ipso cœterna esse Deo, qui est ante sæcula : jam enim supra diximus, æternum dici proprie non ipsum sæculum, sive ævum, sed id quod ævum participat. Igitur 19; id est, incorporea, quæ proprie sunt, ut pote creata immortalia, etiam æterna vocare oportet,

18 Exod. xv, 18.

Scholæ.

ram eorum quæ dicitur in Scripturis æterna ; aut temporalia ; angeli enim dicuntur in Scriptura æterni : Ps. xxiii, Elevamini portæ æternales ; quia sunt participes ævi, et antiquissimi omnium creaturarum ; dicitur etiam ævum sive sæculum Græce αἰών, extensio sive duratio ipsa temporis, ut illud (Matth. 28) : Usque ad consummationem sæculi ; et Psal. lxxvi : Annos æternos in mente habui ; et II Cor. iv : Deus hujus sæculi ; perinde enim est, ut si interpres vertisset, hujus ævi, sive æternitatis Græce est αἰώνος. Exod. xxi : Erit ei servus in sæculum, sive in æternum ; hanc igitur vocat Scriptura temporalem æternitatem, sicut apud Paulum dicitur tempus æternum, II Tim. i : Ante tempora sæcularia, Græce est αἰώνια, id est, æterna ; et Tit. i : Ante tempora sæcularia, Græce etiam αἰώνια, id est, æterna ; et Rom. xvi : Secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti ; idem vocabulum est Græce, quod in hoc loco interpres vertit æternum, et in aliis sæculare.

(1) *Substantia quæ simpliciter.* Substantia simpliciter est substantia abstracte considerata, quæ dicitur per se substantia, solum continens in notionem sua quæ ad essentiam substantiæ pertinent ; hanc notionem primum menti informamus ; postea notionem universalem ; notionem, inquam, substantiæ non abstracte cogitatæ, sed universe, substantia communis ut est, ratione differt a substantia abstracta, sicut humanitas ab homine ; postea consideramus substantiam communem secundum singulas species ; hæc substantia communis, et etiam singularis, non simpliciter, sed quodam modo substantia est, quia substantia communis est per participationem per se substantiæ, et particularis substantia per participationem utriusque, communis scilicet et per se substantiæ. In hujusmodi ergo substantia sive simpliciter, sive quodam modo, principium est motus : Deus autem non est principium, quod habeat habitudinem ad id, cujus principium est, imo est principium supra principium, omni habitudine solum. Similiter potentia simpliciter est potentia abstracte considerata, quæ dicitur per se potentia, quæ est ipsa essentia potentiæ, cujus per se potentiæ participatione est potentia communis, et ob hanc causam est quodam modo potentia ; similiter potentia particularis est quodam modo potentia, quia est per participationem potentiæ

tanquam quæ voluntate Dei ab interitu libera durent, quæ scilicet a Deo, producta sunt cum prius non essent : proprie vero loquens ea præcipue quæ apud philologos gentiles gravia et honesta habebantur, ad pietatem caute traducit. Ait igitur esse quidem, et æternas esse incorporeas potestates a Deo productas, non tamen cœternas Deo, ut gentiles delirè nugantur, aientes : Simul Deus, simul omnia. Et iterum idem in centuriis theologicis, centuria prima, cap. 4, 5, 6 : Non est, inquit, Deus substantia ut substantia quæ simpliciter (1) aut quodam modo dicitur, ubi et principium est ; neque potestas, ut potestas, quæ simpliciter, aut quodam modo dicitur, ubi et medium est ; nec opus, ut opus, quod simpliciter aut quodam modo dicitur, ubi et finis est motus ipsius substantiæ secundum potentiam prius cogitati ; sed idem ipse est et substantiæ effector, et supra substantiam ; effectorque potentiæ, et supra potentiam, firmitas atque vis, et immortalis facultas

communis, et per se potentiæ ; hujusmodi potentia sive simpliciter, sive aliquo modo, est media inter substantiam et opus, quod fit per motum substantiæ ; non enim fieri potest opus nisi sit potentia efficiendi illud. Opus simpliciter est opus per se abstracte consideratum, id est, ipsa essentia operis ; opus quodam modo est opus ipsum universe consideratum, quod est per participationem operis simpliciter, quod dicitur per se opus, aut opus particulare, quod est per participationem operis universalis, et per se operis ; in hujusmodi opere, sive simpliciter, sive aliquo modo finis est : ut sanitas quomòduncunque consideretur, sive abstracte, et per se, sive communitè, et universe, sive sit in particulari, finis est medicationis, quæ est motus medentis prius cogitatus secundum potentiam, quam sanitas, quæ non potest fieri per medicinam, nisi prius cogitetur potentia ad sanandum, Deus autem neque finis est, neque medium, quatenus hæc in iis quæ sunt ad aliquid, numerantur, quæ simul esse cogitantur, cum infinito autem nihil finitum simul esse cogitari potest. Conferenda sunt hæc cum c. 4 quintæ decadis ; et illic etiam observandum est, quam ingeniose, quæ Plato, *Timæo* et *Parmenide*, scripsit de speciebus sive ideis ingentis, et sine interitu, separatis, immutabilibus, natura consistentibus, tanquam electricibus rerum singularium, correxit et traduxit ad verum dogma de principiis, non quæ causæ per se existant, neque sint non factæ, sed quæ habeant in nobis esse tantum intelligibile et immutabile a Deo manans, sintque veluti formæ quædam intelligibiles ratione tantum a rebus ipsis separate ; quod enim est singulare, posterius est intelligentia, quod intelligi non potest sine prioribus, quæ sunt quod quid est speciei, et species ipsæ, quæ a singularibus participantur, et prius esse habent secundum notionem ; non enim esset hic homo in notionem, nisi homo species ejus prius haberet esse intelligibile ; neque homo diceretur esse secundum notionem, nisi prius humanitas haberet esse intelligibile : hæc enim continet quod quid est speciei hominis. Similiter in reliquis, non esset hæc vita in notionem, aut hæc similitudo, nisi esset vita et similitudo universe considerata ; nec ista esset, nisi esset prius secundum notionem quod quid est ipsius vitæ et similitudinis, quæ vocatur vita simpliciter, et similitudo simpliciter, sive per se vita et per se similitudo.

(a) Regnum omnium sæculorum temporalium et æternorum.

omnis efficientiæ, et ut breviter dicam, principii, medii, et finis auctôr. Et adhuc idem: Principium, et medium, atque finis notæ sunt eorum quæ tempore dividuntur: et quod vere dici potest, eorum etiam quæ cum ævo contemplantur, tempus enim cum motum habeat mensuratum, numero circumscribitur, ævum vero cum habeat prædicamentum quando simul cum existentia cogitatum, subit dimensionem

A tanquam principium existentiæ capiens: si autem tempus et ævum non carent principio, multo magis non carent quæ in his continentur. Et rursus: Unus et solus secundum naturam semper, proprie est Deus, totum proprie esse omnibus modis in se includens: quippe qui est superior quam ipsum proprie esse (†): quod si hoc ita est, nihil penitus eorum quæ esse dicuntur, habet proprie esse; nihil igitur

Scholia.

(†) Quippe qui est superior, quam ipsum proprie esse. Quatenus a nobis scilicet cogitari potest, sicut dicitur Deus esse supra Deum $\omega\upsilon$; $\eta\mu\alpha$; $\epsilon\lambda\delta\epsilon\upsilon\alpha$: ut ait Dionysius, id est, secundum nostram cognitionem; supra Deum, inquam, per participationem, quem in creatoris cognoscimus, sicut scriptum est: Ego dixi, Dii estis. (Psal. lxxxii, 6); sic etiam est bonus supra bonitatem, quæ a nobis in creatoris cognosci potest, itaque proprie esse, de creatura dicitur et de Deo, sed æquivoce, ut bonus, et Deus.

Non est alienum ab hoc capite, nec a proximo sequenti, explicare quomodo intelligendum sit quod Pont. Rom. credidit de creatione angelorum, et ad erendum Catholicis proposuit in cap. *Firmiter credimus, De sum. Trin. et fide cath.*; non enim discrepat decretalis ad eo quod hic tradidit Dionysius, imo convenit, cum ait: Unum universorum principium creator omnium visibilium et invisibilium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales et corporales, angelicam scilicet et mundanam, et deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Hactenus decretalis, sed dilatandus est aliquantum hic locus. Querit B. Athan. in *Quest. ad Antioch. princip.* quest. 4, quando, et quomodo, et unde facti sint angeli. Respondet ad quest, nec quando, nec quomodo facti sint, ab humana natura dici posse, præterquam hoc solum, facios esse verbo Dei ex nihilo; quando vero? Alii, inquit, aiunt primo die; alii ante primordium. Creatos vero esse, testatur, inquit, Propheta, cum ait (Psal. cxlviii): Laudate eum omnes angeli eius; quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Moysen enim ait, quia sciebat esse Iudeos idololatricæ et multitudini deorum deditos, idcirco non fecisse serm. de angelis in Gen., ne eos eum deos colerent, ut in vitulo, et in aliis idolis postea fuerunt; quod ergo ex Scripturis sanctis his i poterat, utramque scilicet creaturam spirituales et corporales, simul et ex nihilo esse a Deo conditam (Joan. 1): Omnia enim per ipsum facta sunt; et: Qui vivit in æternum, ait Ecclesiasticus (Eccli. xviii), creavit omnia simul, utrumque horum decr. cath. fidei subiecit. Illud vero simul ab initio temporis, sicut ad creaturam corporalem, ill est, ad mundum qui cernitur, et quæcumque in eo continentur, referri voluit, quia scriptum est: In principio creavit cælum et terram; sic ad angelicam naturam non necesse est, secundum Scripturam, referri voluisse; quia ut paulo ante aiebat Athan., quando angeli creati fuerint, humana natura dicere non potest, sed quia durationem angelorum, quæ non est subjecta tempori, quia est tota simul et invariabilis, quæ et dicitur in sacris Literis ævum, non passim cognoscere, nec aliis manifestare, nisi per extensionem nostri temporis ex horis, diebus, et annis constantem, quam Scriptura ævum quoque aliquando vocat, ut Dionys. notavit; idcirco Pont. proposuit ad erendum, simul ab initio temporis utramque creaturam spirituales et corporales conditam esse; nomine itaque temporis ævum et tempus comprehendit Pont. imitatus Dionys.; quare non prohibet hæc decretalis, quæ hecæ sententiam quod apostolorum discipuli Clem.,

Dionys., quos multi alii postea secuti sunt, senserunt, et creatos fuisse angelos ante mundum, de angelis enim interpretatur Dionys. dictum esse illud Psal. xxiii: Elevamini portæ æternales: quia antiquum et invariable, et meri secundum totum esse, proprietatem ævi esse dicit; quare si ævum antiquius est tempore, et ævum dicitur, et est duratio angelorum, sunt igitur angeli ante tempus, et ante ea quæ sunt in tempore, creati. Idem sensit S. Max. in prima centuria Theol.: Si enim angelos non creasset ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquus virtute fuisse non esse virtutem, et bonitate antiquus non esse bonitatem; quæ absurda S. Max. esse videntur; sed quæ S. Max. de hac re sensit, proximo sequenti capite latius explicanda et repetenda sunt. Sic etiam intelligendum est quod Epiph. disputans contra hæresim Pauli Samosatani ait, non esse angelos ante cælum et terram creatos, cum plane, inquit, hoc dictum non sit mutabile, quod ante cælum et terram nihil erat ex creatis; nam in principio fecit Deus cælum et terram, ut principium sit, et nihil ex creatis ante hoc ipsum sit. Hactenus Epiph. Verissimum est ante cælum et terram nihil fuisse ex creatis, scilicet in tempore; sic enim intelligendum est; angeli autem in ævo creati sunt, ævum enim est mensura eorum quæ non sunt tempori subjecta. Idem, quod hæc decretalis, dixit prius synod. epist. Sophronii patriarch. Hierosol. missa ad Honorium I, et non ad Sergium Constantinop. ut Photius Constantinop. in sua *Biblioth.* testatur, recitata fuit hæc epist. in 6 synodo et in 11 actione collocata. Loquens ergo de creatione mundi a Deo facta, sic constituit Sophron. $\kappa\alpha\iota\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \pi\alpha\sigma\tau\upsilon\ \omega\pi\omicron\sigma\tau\epsilon\upsilon\ \alpha\rho\chi\eta\ \chi\rho\upsilon\upsilon\tau\eta\ \eta\ \epsilon\sigma\tau\iota$, Et omnibus decrevit principium temporis. Quia angelicæ immortales sint, hoc habent commune cum iis quæ sunt in tempore, quod facti sunt, idcirco tempus eis attribuit. Hunc plane secutus est Pont. in sua decretali, et Sophron, secutus plane Dionys. quem in eadem synodica citat (ne quis dicat ignotum fuisse Dionys. Sophron.). Esse igitur angelos ante mundum hæc corporem creatos, tradit Dionys. hoc Ileo, et apostolica doctrina I. viii, Clem. 12. et eam secutus Greg. Nazian. in ser. de Natali Christi, et in 2 de Pascha; et hunc secutus Damas. I. II, *De fd. orthod.* Quomodo vero intelligendum sit, creaturas spirituales et corporales simul creatas esse, illas cum ævo, has cum tempore, ut hoc quoque non prætereamus, explanavit idem Athan. I. in *Contra Arium*, iactans in illum locum Eccli. xviii: Qui vivit in æternum, creavit omnia simul; nihil enim, ait, ex rebus creatis ante alia sui generis conditam esse, sed omnia simul uno eodemque mandato facta sunt. Et paulo ante magis adhuc explicat, cum ait nihil esse in rebus creatis, quod ipsum unum, et solum, et primum ante alia scilicet sui generis factum sit, sed cum omnibus simul $\kappa\alpha\tau\alpha\ \gamma\epsilon\upsilon\varsigma\ \eta\ \tau\alpha\zeta\epsilon\upsilon$, id est, cum omnibus sui generis, vel ordinis. Nihil enim, inquit, ex astris, aut ex magnis luminaribus ita apparet, ut hoc prius, illud posterius in rerum natura emergere; sed omnia eodem die, eodem tempore jussu ortum ceperunt, quamvis alia ab aliis splen ore dicerant; similiter in quadrupedibus, volucribus,

minimo simul cum eo ex æternitate cogitatur substantia diversum, non ævum, non tempus, neque quidquam eorum quæ in his vivunt; non enim inter se unquam conveniunt proprie esse, et non proprie esse. Et rursus idem cap. 10 ejusdem centuriæ: Principium eorum quæ sunt, et medium, et finis est Deus tanquam agens, et non patiens; sicut et alia omnia, quibus apud nos nominatur; est enim principium, tanquam creator; et medium, tanquam providens; et finis, tanquam circumscriptio: *Ex ipso enim, inquit, et per ipsum et in ipsum omnia* ⁴³. Et rursus idem cap. 68 ejusdem centuriæ: Eorum quæ sunt ad aliquid, sunt sæcula, et tempora, et loca, scilicet quibus nihil est eorum quæ simul cum his cogitantur. Deus autem non est ex iis quæ sunt ad aliquid; non enim habet quidquam in universum, quod simul cum eo cogitetur. Si igitur Deus est hereditas eorum qui digni sunt, qui hæc gratia dignus habetur erit supra omnia sæcula, et tempora, ac loca, pro loco habens ipsum Deum, sicut scriptum est: *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvem me facias* ⁴⁴. Et iterum idem in centuria quarta de charitate, cap. 1, II, III, IV, V, VI: Primum, inquit, admiratur mens cogitans divinam in omnibus infinitatem, et illud pelagus immensum, et desideratissimum; obstupescit, quomodo ex nihilo ea quæ sunt, produxit. Sed sicut *magnitudinis ejus non est finis* ⁴⁵, sic neque sapientiæ ejus est inventio. Præterea: Quomodo enim non demiratur, et plusquam obstupescit contemplans infinitum illud bonitatis pelagus? aut quomodo non stupet cogitans, quomodo, et unde substantia rationis particeps, et substantia intelligens facta est; item quatuor elementa, ex quibus corpora, nulla materia eorum ortum antegressa? qualis potestas illa, quæ ad electionem excitata, hæc produxit, et ut essent, effecit? Verum hoc gentiles non concedunt, qui omnipotentem bonitatem, et sapientiam, et cognitionem ejus, quæ mente comprehendi non potest, ignorant. Præterea, ex æternitate creator cum sit Deus, creat quanto vult verbo ejusdem substantiæ, et spiritu propter infinitam bonitatem. Et ne dicas: Qua ratione

nunc creavit qui erat semper bonus, et non prius? Quoniam et ego tibi dico, infinitæ substantiæ sapientiam quæ investigari non potest, non cadere in cognitionem humanam: item, cognitionem rerum, quam in se ante existentem creator mundi habebat, quando voluit, fecit substantiam esse, et produxit: absurdum enim est de Deo omnipotente ambigere, an possit, cum velit, aliquid facere, ut existat. Adhuc idem: Quam ob causam Deus creavit, quære, sciri enim potest: quomodo autem, et quamobrem recenter creavit, ne quæras; non enim sub intelligentiam mentis tuæ cadit: quoniam eorum quæ sunt divina, partim intelligi possunt, partim non possunt: contemplatio namque effrenata fortassis agat præcipitem, ut quidam ex sanctis dixit. Item adhuc: Nonnulli aiunt existere simul cum Deo ex æternitate creaturas, quod quidem ferri non potest; quomodo enim ea possunt ex æternitate simul existere cum undique infinito quæ sunt undique finita? aut quomodo sunt creaturæ, si cœterna creatori sunt? Verum hoc loquuntur gentiles, qui introducunt Deum non quidem substantiæ, sed qualitatum esse auctorem: nos vero qui Deum esse omnipotentem novimus, non qualitatum, sicut illi, sed substantiarum qualitates habentium effectorem esse dicimus: quod si hoc ita est, non ex æternitate simul cum Deo creaturæ existerunt. Adhuc idem cap. 13: Esse semper, aut non esse substantiam rationis participem et intelligentem in voluntate Dei, qui omnia bona creavit, positum est, esse autem bonos secundum electionem, aut pravos, in voluntate eorum qui facti sunt. Et rursus idem in cap. 10: Omnis substantia intelligens, et sentiens, cum productæ sunt, acceperunt a Deo potestates percipientes res: substantia quidem intelligens accepit notiones, sentiens vero sensus. Ex quibus efficitur manifestum, nihil neque temporum, neque sæculorum, nec quidquam eorum quæ in ipsis temporibus, aut sæculis sunt, cœternum esse infinitati Dei, quæ omnium causa est, et supra omnia est, et cujus voluntate omnia ex nihilo facta sunt, sive a tempore, sive a sæculo ortum duxerint: demon-

⁴³ Rom. XI, 36. ⁴⁴ Psal. LV, 5. ⁴⁵ Psal. CXLV, 3.

Scholia.

piscibus, pecoribus; stipibus, similiter, inquit, Adam quantum solus et terra formatus est, fuere tamen in eo etiam tunc rationis successione posteriorisque humani generis; subjungit deinde: Et ex creatione mundi visibilia invisibilia ejus (angelos dicit) hoc etiam genere operum, inquit, facta esse intelligimus, colligimusque ne in illis quidem quidquam seorsum in suo genere aut prius, aut posterius creatum esse; sed omnia simul, quæ ejusdem conditionis sunt existisse. Non enim singulas res enumeravit Apostolus (*Coloss. 1*), ut in hunc modum diceret: Sive angelus qui prius, sive thronus aliquis, sive dominatio illa, aut illa, aut hic vel ille ex potestatibus, sed universos simul, qui ejusdem ordinis erant, comprehendit. Sive, inquit, throni, sive dominationes, sive principatus sive potestates, etc.; hæcque Athan. Omnes itaque Cherubim simul

creati sunt; simul item Seraphini, et simul Throni, similiter in reliquis ordinibus, in quibus, quod ad creationem pertinet, non est quidquam prius, aut posterius, licet gloria et honore inter se differant. Sic probat B. Athan. contra Arium non esse Verbum creaturam; alioqui, inquit, necesse erat, ut simul cum aliis ex ordine virtutum crearetur, et non ante, licet gloria cæteris antecelleret, ex quo rursus fieret, ut non posset esse primum et initium aliorum, ut Ariani volebant; tradebant enim creatum esse Verbum, ut per eum Deus omnia alia crearet; quasi non esset de numero omnium: cum tamen tale principium omnium, ait Athanasius, in omnibus connumeretur, atque ita confusit, differre Verbum substantia et natura a creaturis; solumque eum esse solius veri Dei imaginem.

stratum namque est, omnibus notum, esse, qui me-
diocriter ea quæ sunt, consideraverint, quod qui
sæcula, et locum in his velut receptaculum eorum
quæ sunt, produxit universi auctor, in his creat
omnia; nec enim fieri potest, ut aliquid eorum quæ
per creationem facta sunt, aut per generationem,
non omnino aut in sæculo, aut in tempore sit. Quod
si hoc verum est, omne quod est, quod quidem non
a tempore cœpit, liquet a sæculo principium ha-
buisse; nihilque rerum a creatione Dei abesse.

CAPUT IV.

*Quod nihil eorum quæ sunt, caret principio, quin
potius vel est ex principio temporis, vel ex princi-
pio ævi, sive sæculi; Deus autem simpliciter et
infinite est sine tempore.*

Sanctus Maximus in Theologicis centuriis, centu-
ria 1, c. 35: Quæcumque in tempore secundum tem-
pus creata sunt, postquam sunt perfecta, finem fa-
ciunt naturalis accretionis: quæcumque vero secun-
dum virtutem scientia Dei conficit, postquam con-
summata sunt, rursus moventur ad incrementum,
eorum enim consummationes aliorum sunt princi-
pia. Qui enim desinit in seipso, facere quæ ortum
et interitum capiunt, alias diviniore formationes
inceptit, quia nunquam Deus desinit agere pulchra
illa, quorum neque principium habuit (1), siquidem
sicut proprium luminis est illuminare, sic proprium
est Dei benefacere. Quamobrem in lege, quæ expo-
nit constitutionem eorum quæ secundum tempus
mutantur et occidunt, honoratur Sabbatum per quie-
tem, in Evangelio autem, quod statum rerum spiri-
tualium introducit, exercitatione bonorum ope-
rum hoc Sabbatum splendescit. Iterum idem, c. 51,
ejusdem centuriæ: Sextus, inquit, dies secundum
Scripturam enarrat complementum eorum quæ sunt
sub natura; septimus vero circumscribit motum
proprium temporis; octavus notat et designat mo-
dum status supra naturam, et tempus. Idem, c. 54:
Qui sextum diem complevit divine cum operibus,
et notionibus sibi convenientibus, ipse etiam
operibus suis cum Deo, honeste perspectis, per-
transiit perspicientia mentis omnes res naturæ
et tempori subjectas, et ad contemplationem
mysticam ævi et æternorum se transtulit, Sab-
batum mente agitans ignote, rebus ipsis ex
toto relictis, et superatis. Qui autem octavo die dignus
est habitus, is a mortuis excitatus est; id est,
ab omnibus quæ sub sensum et intelligentiam cadunt,
et a verbis et notionibus, et vixit beatam vi-

am Dei, qui solus et proprie vita dicitur, et est;
ut qui ipse etiam sit deificatione Deus. Idem rur-
sus, cap. 58: Sextus dies rationem existentie re-
rum designat; septimus modum boni status rerum;
octavus vero mysterium boni semper status. Idem
cap. 60: Qui propter nos quietem Dei septimo
die, et propter nos operationem ejusdem octavo
die, id est, mysticam resurrectionem participatione
deificationis participavit. Et rursus idem cap. 48,
et 49 et 50 ejusdem centuriæ: Quærendum est ab
studiosis, quæ opera intelligenda sint, quæ cœpit
Deus creare; et quæ rursus, quæ non cœpit. Si
enim ab omnibus operibus, quæ cœpit facere, res-
savit, manifestum sit, non cessasse ab illis quæ non
cœpit facere. Vultum videtur, num opera Dei quæ se-
cundum tempus esse cœperunt, sint omnia quæ es-
sentialiter participant, cujusmodi sunt varia substantiæ
eorum quæ existunt, habent enim non esse anti-
quius quam esse; quia erat quando non partici-
pabant essentialiter. Fortassis autem opera Dei quæ
non cœperunt esse in tempore, illa sunt quæ parti-
cipantur secundum gratiam ab iis qui ea partici-
pant, ut bonitas, et omne id quod in ratione boni-
tatis continetur: et denique omnis vita, et immor-
talitas, et simplicitas, et immutabilitas, et infinitas,
et quæcumque circa ipsum secundum substantiam
contemplamur (2), quæ opera Dei sunt, et non
cœpta secundum tempus; non enim antiquius vir-
tute erat, non esse virtutem, et similiter in aliis,
quæ modo dixi, quamvis quæ ipsa participant, ipsa
esse cœperint secundum tempus. Omnis namque
virtus principio caret non habens tempus antiquius
se, utpote quæ Deum solum habet qui eam æternæ
generat. Idem adhuc: Immense et in infinitum ex-
emptus est Deus ex omnibus participantibus, et parti-
cipatis. Non enim quod habet rationem cur sit (3),
opus Dei plane est; et partim quidem secundum
ortum cœpit esse in tempore; partim vero secun-
dum gratiam insitum est creaturis tanquam quædam
vis, sive facultas innata, quæ Deum in omnibus
aperte et clare prædicat. Et rursus: Universa im-
mortalia, et ipsa immortalitas, et cuncta viventia,
et ipsa vita, et sancta omnia, et ipsa sanctitas, et
omnia virtute prædita, et ipsa virtus, et omnia
bona, atque ipsa bonitas; et cuncta quæ existunt,
et ipsa existentia, opera Dei plane sunt; sed ope-
ra Dei partim sunt non cœpta tempore (non enim
erat, quando non erat virtus, et bonitas, et sancti-
tas, et immortalitas), partim cœpta aliqui in

Scholia.

(1) *Quorum neque principium habuit.* Principium
temporis dicit; ante tempus enim in ipsis angelis
gratiam et virtutes creare cœpit, a quibus nun-
quam desinit in hominibus angelorum vitam et vir-
tutem imitantibus.

(2) *Quæcumque circa ipsum secundum substantiam.*
Illa scilicet dicuntur contemplari circa ipsum sub-
stantialiter, quæ in creaturis a substantia Dei extra-
sunt; id est, ratione causæ participata contem-
plantur, ut infinitatem in potentia, immutabilitatem,

simplicitatem, et immortalitatem in angelis.

(3) *Omne quod habet rationem cur sit, creatura
est, et opus Dei.* Deus enim non est propter se, ut a
nobis cogitari potest, ait sanctus Maximus in pri-
ma centuria theologica; quia necesse est ut illa ra-
tio et causa sit prius; Deus autem nihil habet prius,
idecirco neque Deus est propter se, ut a nobis intel-
ligi potest: quia quod in creaturis intelligimus,
causa proprie prior est eo, cujus causa est.

tempore, participatione eorum quæ non sunt cœpta A in tempore, sunt et dicuntur hoc, quod sunt et dicuntur. Deus enim est omnis vitæ, et immortalitatis, ac sanctitatis, et virtutis auctor; ex omnibus namque, quæcumque intelliguntur et dicuntur, supra substantiam exemptus est. Adhuc idem cap. 8 centuriæ primæ: Cuncta quæ existunt, intellecta nominantur, et principia cognitionum in se ipsis habent indemonstrabilia: Deus autem non nominatur intellectus a nobis, sed ex intellectis tantum esse creditur, quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo ulla ex parte comparatur. Ex quibus sit manifestum, quod nullam opus Dei effugit, quin sit ipsius effectus: quod ex Propheta liquet, cum sit: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti* ⁴⁶. Et rursus: *Veritas et iudicium opera manuum tuarum* ⁴⁷. Sed quoniam duplex est productio operum Dei, et alia quidem cœpto ortu a tempore, septimo die desita sunt produci; alia vero cum sint supra ortum a tempore, non cadit in cogitatio temporis, neque tempestivitas (a), sed cum ævo, sive sæculis tenduntur; idcirco necesse fuit demonstrare, in quibus operibus Sabbatum agitatur Deus, et in quibus non; et quæcumque ortum et generationem subeunt, quia principium habent, habent etiam sabbatismum, id est, quietem Sabbati ipsam cessationem. *Septimo enim, inquit, die requievit ab omnibus operibus suis* ⁴⁸ (1). Rursus vero quæcumque ante tempora æternæ a Deo creata (2),

in ævo degunt, neque principium temporis, neque sabbatismus in ea cadit, designaturque in eis status octavi diei, in quo neque principium generationis est, neque sabbatismus, id est, quies Sabbati et cessatio; sed potius tanquam liberi ab interitu, et immortales degunt omnes. Non igitur aliqua opera Dei refugiunt, quin habeant principium, sæculum, sive ævum. Quomodo enim refugiant, quorum auctor est, et infinite in infinitum ipsis illis antecellit æque atque ceteris aliis creaturis? Verum tamen hæc non cœpit Deus generare, quorum non est generatio, neque tempus; cum ævo tamen dimensione carente ex nihilo etiam hæc facta sunt. Non solum igitur quia hæc opera Dei dicuntur, et eorum auctor Deus, et infinite in infinitum ipsis antecellit, clare intelligitur creaturas et effectus Dei esse; sed etiam quia non cœpisse apposita præfinitione temporis ubique exponitur, ut quæ in tempore cœpta sunt, manifeste distinguantur a sæculis cœptis: et omnis virtus carere principio dicitur, sed sic principio carere, ut scilicet non habens tempus antiquius se, non tamen non habens ævum antiquius. Et sicut magnus Dionysius Deum ait charitatis et amoris productorem et genitorem, hoc autem exponens sanctus Maximus in scholiis in eum, et in octava centuria, capite 88, sic dixit: Charitatis et amoris ipsum Deum scilicet ait genitorem esse, ipse enim hæc in se ipso cum essent, produxit foras, id est, circa creaturas; et sic dic-

⁴⁶ Psal. ciii, 21. ⁴⁷ Psal. cx, 7. ⁴⁸ Gen. ii, 2.

Scholia.

(1) *Septimo die requievit ab omnibus operibus suis.* C Photius patriarcha Constantinop. in responsis ad varias quæstiones de locis Scripturæ ad Amphilo- chium metropolitanam Cyzici: Quatuor, inquit, sunt operationes Dei; prima, quæ fecit a principio naturas rerum omnium septem diebus, secundum hanc significationem dictum est requievisse septimo die ab omni opere quod patraverat. Secunda operatio est conservatio ex illo tempore perpetua eorum quæ semel existerunt, quæ non permittit ullam speciem perire, hæc operatio providentia vocatur, ab hac operatione nunquam desistit neque desistet Deus, dum terrena hæc concretio consistet. Tertia operatio, qua facit, ut natura cuiusque nihil dissimile, aut a se alienum faciat, sed potius sui simile generat, et successionem legitimam ostendit; hæc quoque operatio ad providentiam referri potest. Præter hæc tres, unam de creatione essentiæ, sive substantiæ aliam de conservatione, aliam de similitudine, ad quam referenda est successio ordinis, ut in sole, luna, D ortu, occasu, conjunctionibus, et discessionibus, aliisque energiis, id est, operationibus, quas Deus illis instituit, in vicissitudine dierum et noctium, in ætatis temporum, et successionibus; præter hæc, inquam, est alia operatio φιλανθρωπίας Δεσποτικῆς, id est, charitatis homini Dei in homines; quæ duplex est, una ad corpus hominis pertinens, altera ad animam; illa cæcis tribuit aspectum, paralyticis robur, quatridentum suscitavit, etc.; hæc animam infinitis malis vexatam liberavit, et in postinum statum imaginis suæ ad quam facta est, restituit. Populus ergo Judæorum in beneficia Salvatoris ingratus, invidiæ suæ prætex-

erat Sabbathi religionem, accusans Dominum quod Sabbatho sanaret, cui Salvator tanquam Dominus et præceptor: Pater meus, inquit, usque modo operatur (Joan. v, 17). Si enim eos, qui curationem corporis sabbato factam calumniabantur, redarguit, docens eos ab huiusmodi operibus recte Patrem cessasse, neque cessare; ex hæc sententia facile est intelligere, a quibus operibus cessavit, et a quibus non, siquidem jam olim desistit creare naturas, a conservatione vero, et varia providentia in illis, et ordine, et beneficentia non destitit, neque desistet.

(2) *Quæcumque ante tempora æternæ creavit, in ævo degunt.* Æternæ dixit, et non coæternæ: id est, in ævo ante tempus, quod æviterne dici solet, propter angelos, et eorum virtutes, atque cognitiones Deus æternæ generat virtutem, id est, ante tempus creatum; hæc enim cum haberet Deus in se ipso, protulit ea foras, id est, circa creaturas, sicut ait S. Maximus. Si enim angelos non creasset ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquus virtutem non esse virtutem, et bonitatem non esse bonitatem, quæ absurda esse videntur, valde enim decens videtur ut illæ perfectiones, quæ a Deo manant quæ a creaturis abstractæ, id est, create participantur, antiquiores sint ipso tempore, cum quo creature temporari subjectæ illas participantur, itaque sanctitas, charitas, vita, sapientia et aliæ perfectiones Dei ex Deo abstractæ, id est, efficienter, sive causaliter participatæ non cœperunt creari cum creatione hominis, sed antiquus, ante tempus scilicet cum angelis, qui æternæ, hoc est, in ævo, et non coæternæ Deum laudabant,

(a) Ten pestivitates sunt verum tempus, aestas, autumnus, hiems.

ctum est : *Deus charitas est*¹⁹. Sic igitur non est mirandum, si virtutem dicit hic habere æterne Deum genitorem : id est, Deus cum haberet eam in se ipso protulit eam foras, id est, circa creaturas. Similiter illud Non erat, quando non erat virtus et bonitas, adjuncto tempore redditur consentiens secum, et cum aliis ante dictis. Nihil igitur eorum quæ antea demonstrata sunt, rationi adversatur. Deus autem, qui causam non habet, et omnium causa est, ex nihilo producit creaturam; neque quidquam eorum quæ sunt, quidquid illud ait, coeternum ei est, sive ex iis sint quæ tempore cœpta sunt, sive non cœpta tempore, sed ævo comprehensa, sive ex iis quæ sunt participantia, sive quæ participata, et solum ut a participantibus participantur, exposita; sive ex iis sint quæ intelliguntur, sive quæ intelligunt. Deus enim infinite in infinitum ex iis et illis exemptus est : quoniam solus ipse est omnium una causa; neque habet ante se majus aliquid, neque secum æquale, neque post se minus.

CAPUT V.

Quod nihil eorum quæ sunt, ex se ipso prodiens, est non divisum : Deus autem secundum unam suam potestatem multiplicatus, et in omnia prodiens, est non divisus, et a se non exiens.

Magnus Dionysius, cap. 4, *De divinis nominibus* : Audendum, inquit, est dicere hoc pro veritate, quod ipse qui est omnium auctor, pulchro et bono amore propter excellentiam summam amatorie bonitatis extra se per providentiam omnium rerum existit, et bonitate atque dilectione et amore veluti delinitur (1) et oblectatur : et cum sit supra omnia, et ex omnibus exemptus, ad omnia demittitur secundum potestatem suprasubstantialem, qua extra se, non egrediendo exit. Et rursus idem in eodem loco : Vel quia ipse sibi lenocinatur, et se movet, hac enim ratione dilectum et amabilem eum vocant veluti pulchrum et bonum, et tanquam sit quædam sui per se ipsum patefactio, et bona progressio eximie copulationis, et amatoriam motio, simplex, per se mobilis, per se agens, quæ prius existit in bono ad ea quæ sunt, manat, et rursus ad bonum revertitur. Et sanctus Maximus in centuria 8, cap. 87 : Intellige, inquit, Deum esse lenocinantem, et moventem ad amatoriam conjunctionem, illam dico, quæ cum spiritu est; id est, Deum esse sequestrem et confectorem hujus conjunctionis, conciliatoremque sui, ut a creaturis suis ametur et diligatur.

¹⁹ I Joan. iv, 8.

Moventem vero dicit, tanquam qui singula moveat, ut cuique convenit, ut ad se ipsum convertat, nomen autem lenocinii cisi apud scriptores gentiles rem significat non sanctam neque castam, hic tamen significat conciliationem intermediam conjunctionis cum Deo. Et adhuc idem capite 88 : Motus amatorius boni qui in bono prius existit simplex et immobilis, ex bono prodiens ad id ipsum redit sine et qui in bono principio carens, quod quidem declarat, desiderium nostrum semper ad Deum moveri; copulatio enim cum Deo ex charitate, omnem copulationem vincit, et ab omni conjunctione eximitur. Rursus in capite 89 : Amorem cum dicimus, sive divinum, sive angelicum, sive spirituale, sive animale, sive naturale, intelligamus vim quandam sive potestatem copulantem et commiscentem, superiora quidem moventem ad providentiam inferiorum, ea vero quæ sunt ejusdem ordinis, ad mutuam communicationem, et novissime ea quæ sunt inferioris moventem ad convertendum se ad prestantiora et præposita. Ac rursus Dionysius, cap. 4 *De divinis nominibus* : Hoc unum bonum, inquit, et pulchrum, singulariter est omnium multorum honorum et pulchrorum causa. Et in quinto capite : In uno enim Deus, ut sæpe dictum est, omnia quæ existunt, præhabet, et fecit ut subsisterent, præsens omnibus, et ubique (2), et secundum unum, et secundum idem; et secundum idem, omne, unum. Et in cap. 7, de eisdem divinis nominibus : Etenim si secundum unam causam Deus omnibus impertit ut sicut, secundum ipsam illam causam singularem cognosceret omnia. Et cap. 12, de eisdem divinis nominibus : Hæc igitur sunt sine intermissione laudibus celebranda in causa, quæ omnibus antecellit; et addendum est ipsam esse sanctitatem exsuperantem, et dominatum ac regnum summum, simplicissimam divinitatem : siquidem ex ipsa, in uno et simul tota nota est (3) et distributa omnis impermixta diligentia omnis puræ munditiæ, omnis eorum quæ existunt, ordo et compositio. Et in primo capite de eisdem divinis nominibus : Unde in omni fere tractatione theologica divinitatem videmus sacrè celebrari tanquam monadem et unitatem propter simplicitatem et unitatem impartibilitatis supraquam naturalis, ex qua tanquam ex potestate unifica unum efficiuntur : et varietatibus partibilibus divine in unum contractis in unum ad Dei similitudinem congregamur, et ad Dei imitationem copulamur. Quo in loco ait san-

Scholia.

(1) Exemplum hujus delinitionis frequens est in Cant. cant. ut illud cap. ii : En dilectus meus loquitur mihi : Surge, amica mea, columba mea.

(2) Præsens omnibus, et ubique. Non secundum diversas partes suas, sed secundum unum et idem; et secundum idem omne unum, et ad omnia procedens, est enim omne, quatenus in simplici essentia una, omnia existunt virtute, sive potestate, sicut

effectus in causa.

(3) Et ad omnia procedit efficienter, in uno. Hoc est quod ait Joan. in Evang. cap. iii : Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, sicut sol totum lumen simul emittit, licet non æqualiter recipiamus, itaque in uno ait, id est, non dividit, et per partes, sed simul totum.

ctus Maximus : Quia Deus cum cogitasset, voluntate produxit omnia, non tanquam mens quædam in voluntate partita, multiplicatus est : sed potius, inquit, mansit in unitate, et in ea manens, impartibiliter et non disperse produxit et producit omnia in creaturâ mundi. Et rursus divinus Dionysius in septimo capite de eisdem *divinis nominibus* : Ratio autem Deus in sacris Scripturis laudandi gratia nominatur, non solum quia rationis et mentis et sapientiæ est largitor, sed quia causas omnium (1) uniformiter anticipavit. Adhuc in eodem capite : Quare divina mens omnia continet cognitione ab omnibus exempta (2), qui quatenus est causa universorum, scientiam omnium in se ipso anticipavit : qui antequam fierent, novit angelos et produxit angelos, et alia omnia intus, et ab ipso, ut ita dicam, principio novit (3), et ad essentiam adduxit ; atque hoc arbitror Scripturam tradere, cum ait : *Qui novit omnia antequam fierent* 40 ; non enim divina mens cognovit ea quæ sunt, percipiens cognitionem eorum ex iis quæ sunt, sed ex se ipso et in se ipso secundum causam, scientiam omnium et cognitionem et essentiam præhabet, et simul anticipavit, non intendens ad singula percipienda secundum eorum formas, sed secundum unam causam complexum omnia sciens et continens : sicut lumen (4) in se ipso secundum causam cognitionem tenebrarum anticipavit, non aliunde tenebras quam ex lumine cognoscens. Divina igitur sapientia se ipsam cognoscens, cognoscit omnia ; materiam habentia sine materia, partibilia impartibiliter, et multa singulariter e se ipso uno, cuncta et cognoscens, et producens. Etenim si Deus secundum unam causam omnibus quæ sunt, impertit esse, secundum eandem causam singularem cognoscet omnia, quæ et ex ipso sunt, et in ipso prius exstiterunt, et non ex iis quæ sunt, ipsorum cognitionem sumet : quia potius ipsis singulis cognitionem ipsorum, et aliis aliam cognitionem suppeditat. Non igitur Deus aliam sui cognitionem habet, aliam vero, qua omnia alia communiter comprehendit ; ipsa enim causa omnium cum se ipsa cognoscat, nequaquam quæ ab ipsa manant, et quorum causa existit, ignorabit. Sic igitur Deus quæ sunt cognoscit non notitia

A ipsarum rerum, sed notitia sui ; siquidem et angelos aiunt Scripturæ cognoscere quæ in terra sunt, non illa quidem sensu cognoscere, sub sensum alloqui cadentia, sed propria mentis similitudinem Dei gerentis virtute et natura. Hæc edisserens sanctus Maximus, Hoc, inquit, declaravit, cum dixit, non cognoscere Deum quæ sunt ex his ipsis quæ sunt : et cum dixit, non intendere ad unumquodque percipiendum secundum formam ejus, quoniam tanquam horum auctor cognitionem suorum operum anticipatam habet, sciens quomodo ipsa, et in quibus ad ortum ac generationem adduceret : quorum depravatio, et defectio, id est, frustratio et infirmitas malum introducit, dum deficientio quod est secundum naturam, efficitur quod est præter naturam. Superius enim adhibuit exemplum luminis ; hujus enim privatione subexsistunt tenebræ, et causam habent absentiam naturæ luminis, sicuti habitus priores sunt privationibus, et ut dici potest, causæ sunt privationum. Hoc igitur loco pater Dionysius de iis quæ Deus produxit, et de cuiusque eorum natura loquitur, quæ quidem dixit prius exstitisse in Deo secundum præcognitionem et prædefinitionem. Præterea vide, quomodo dicit Deum omnia cognoscere non ex cognitione omnium, sed ex cognitione sui, sicut lumen cognoscit tenebras alioqui, nihil tenebrarum in se habens. Ac rursus idem in centuria III de charitate, capite 21 : Cognoscit Deus se ipse, cognoscit item a se effecta ; cognoscunt etiam sanctæ potestates Deum, cognoscunt etiam quæ a Deo effecta sunt : non tamen sicut Deus cognoscit se ipse, et quæ a se facta sunt, sic sanctæ potestates cognoscunt Deum, et quæ ab ipso effecta sunt. Et capite 22 : Deus se ipse cognoscit ex beata substantia sua ; quæ vero idem efficit, cognoscit ex sapientia sua, per quam, et in qua cuncta fecit. Sanctæ vero potestates participatione cognoscunt Deum, qui est supra participationem, quæ vero ab ipso facta sunt, cognoscunt colligendo in ipsis contemplationes. Adhuc cap. 24 : Substantia rationis particeps, et substantia intelligens, Dei sancti particeps Deum cognoscit tum ipsa existentia, tum insuper habilitate bonitatis, inquam, et sapientiæ et oræter existentiam perpetuam gratia. Sic igitur

40 Dan. XIII, 42.

Scholia.

(1) *Causas omnium uniformiter participavit.* Quia non recedit a sua simplicitate ; nec ullam in eo compositionem faciunt.

(2) *Cognitione ab omnibus exempta :* quia est supra cognitionem intellectus, et supra cognitionem sensus, quatenus per ipsam primam causam omnium omnia cognoscit. S. Thom.

(3) *Ab ipso, ut ita dicam, principio.* Quia Deus caret principio, idcirco correxit quod dixerat, inquit : Ut ita dicam. Ex æternitate igitur tanquam auctor omnium habuit suorum operum cognitionem, et non ex operibus suis eam didicit et percepit.

(4) *Sicut lumen.* Exemplo luminis docet, quo-

modo Deus cognoscat creaturas, quæ ita deficient a Deo, sicut tenebræ a lumine, si ponamus lumen hoc sensibile esse mente præditum, si quis roget, an cognoscat tenebras, dicit cognoscere antequam sint tenebræ ; experientia enim non potest cognoscere, quia si lumen est, non sunt tenebræ ; cognoscit igitur ut lumen, quia scit, quod si auferatur lumen, nemo videbit. Sic Deus in se ut causa habet omnium cognitionem, quam non per experientiam acquisivit, alioqui esset Deus posterior cognitione, aut aliquo tempore non cognovisset : hoc etiam exemplo docetur, quomodo una et eadem cognitione cognoscit Deus se, et omnia, sicut lumen cognoscendo se cognoscit tenebras.

Deum cognoscit; quæ autem ab ipso producta sunt, A
cognoscit, ut dictum est, artificio sapientiæ in iis
quæ creata sunt, collectæ, quæ est nuda, et non
per se existens, in mente formata, et adhuc, in
nulla duplicatione Deus penitus simplex, et supra
omne simplex. Et Joannes Damascenus, cap. 14,
De divino loco, ait: Angelus enim celeritate natu-
ræ, et quia prompte, id est, celeriter transit, ope-
ratur in diversis locis; Deus autem qui ubique
est, et supra omnia est, ubique eodem puncto varie,
una et simplici actione agit. Ex quibus sit ma-
nifestum, quod non alia cognitione seipse Deus
cognoscit, alia autem cæ quæ a se effecta sunt,
quinimo seipse cognoscens, suos etiam effectus una
et infinita cognitione cognoscit; neque diversis po-
testatibus et actionibus producit creaturam, sed
hac cognitione, et una atque infinita potestate con-
tinebat, et anticipata habebat in seipso omnia, et
postea ex se exiens profluxit; et in nihilo, et secun-
dum nihil a seipso divisus est (1) habens hæc prius in
seipso, et producens postea, et rursus ad se rediens.

CAPUT VI.

*Quod secundum unam singularem causam omnia fit
Deus: nihil autem eorum quæ ab ipso facta sunt,
est non creatum.*

Magnus Dionysius, cap. 9, *De divinis nominibus*:
Omnibus, inquit, adest præsens Deus providenter,
et omnia in omnibus sit propter conservationem
omnium, manens in se, et ab eodem suo statu non
egrediens, in actione una, et nunquam cessante fluxus.
Et rursus idem in quinto: Qui vere præexisit (2),
secundum omnem eorum quæ sunt cogitationem
multiplicatur, et in eo proprie celebratur (3),
erat, et est, et erit: item factum est, et sit, et fiet;
Hæc enim omnia significant iis qui ut Deum decet,
intelligunt, esse eum secundum omnem cogitationem
supra substantiam: et esse causam eorum quæ modis
omnibus sunt; etenim non hoc quidem est, illud
vero non est; nec aliquo quidem modo est, aliquo
vero non est; sed potius omnia est, ut omnium au-

ctor: et in se omnia principia, et omnia ex princi-
piis in rebus omnibus effecta et conclusa anticipans
et continens, et supra omnia est, utpote ante omnia
supra substantiam supraquam existens. Quo in
loco sanctus Maximus: Quomodo, inquit, cum dixisset
superius: In ipso nec est, nec erat, nec est,
nec erit, neque factum est, neque sit, neque fiet,
hic dicit: In ipso et est, et erit, et illud sit, et fiet,
proprie laudatur? An sibi contradicit Dionysius?
Apage. Supra enim ipsum dixit esse effectorem
existentiæ, hypostasis, substantiæ, naturæ, et tempo-
ris; consentanee igitur in ipso collocavit illud erat,
et alia, ut intelligas nec a tempore, neque post tem-
pus Deum cœpisse; quin potius superiorem esse
quam ipsum esse, siquidem in ipso dixit esse exi-
stentiam (4), et non esse ipsum existentiam; hic
autem quia dixit multiplicari eum secundum omnem
cogitationem, merito dixit: In ipso illud est, et
erit, et quæ sequuntur, quia ubi tempus, aut tem-
pestivitates cogitabis, illic Deum reperies, et supra
omnia, et ante omnia esse, et eorum quæ sunt,
causam et effectorem esse, et nihil ipsorum esse:
sicut dicebamus, Nihil est eorum quæ sunt, et ipse
est in omnibus. Sanctus Gregorius Nyssenus, *Ad-
versus Eunomium*: Bifariam, inquit, rebus partitis
in faciens, et factum, utrumque ab altero natura
differt, ut neque quod factum est non creatum sit,
neque creatum quod naturam eorum quæ sunt, effi-
cit. Idem in eisdem libris: Ego, inquit, etsi sermo
esset illius Moysis, qui in administratione legis
splenduit, neque sic hujusmodi sermonem tulissem,
(5), etsi eum nullum alioqui e se splendorem ille
haberet, munere divino splendidus repente Israeli-
tis apparuit; is enim splendor in legislatore ortus,
non fuit ejusdem alterius, sed ipsius Dei. Et beatus
Chrysostomus, in oratione in laudem sancti
Joannis Theologi, cujus principium est: *Principium
nobis rursus e cælo advenit*, sic ait: *In principio
erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus
erat Verbum* ¹. Nusquam est, non erat, sed ubique

¹ Joan. 1, 1.

Scholia.

(1) Exire a se, et non dividi, hoc est infiniti, D
quod omnia substantia sua et virtute ac præsentia
implet.

(2) *Qui vere præexistit, secundum omnem eorum
quæ sunt, cogitationem multiplicatur.* Id est, quid-
quid cogitatur, et ad quamcunque rem quis men-
tem intendat; inveniet in ea notionem causæ, id
est, auctoris Dei; hoc igitur est multiplicari, cerni
eum in multis causam, ex S. Maxim. et Pachym.

(3) *In eo proprie celebratur, erat, et est.* Idem
Dionysius interpretatur, quomodo proprie celebren-
tur hæc, scilicet quatenus intelliguntur, ut Deum
decet, proprie dicuntur in Deo; et in Deo sunt, id
est, quatenus est, erat, erit, participant esse; om-
nia enim secundum causam dicuntur de Deo, et in
eo sunt, et intelliguntur suprasubstantialiter, qua-
tenus vero sic accipiuntur, ut cum dicitur: Deus
est, erat, erit, significetur Deum participare esse,
alienæ sunt a Deo, ex Pachym.

(4) *In ipso esse existentiam, et non esse ipsum*

existentiæ. Sic dicit idem Dionysius cap. 5: *Ipsam
habet existentiam, et non est ipse existentia.* Ex-
sistentia habet Deum, ut consistat ipsa existentia,
sicut quis habet vitam ad sui existentiam; non
autem sic habet Deus existentiam, ut per exi-
stentiam sit. Sicut igitur existentia habet Deum,
sic existentia est Dei, quia ab ipso manat; et ut
Deus non habet sic existentiam, ut per existentiam
sit; sic neque Deus est ipsius existentia, ut per
eam sit.

(5) *Sermonem tulissem.* Volebat Eunomius eum
Arianis splendorem qui apparuit in facie Moysis, et
oculis corporeis visus est, fuisse divinam substan-
tiam Filii Dei, ex quo creaturam esse efficere vo-
lebant; quod falsum et hæreticum erat. Erat enim
ille splendor non alterius quam Dei creatura, a quo
in facie Moysis creatus fuit, ut in eo divinum lu-
men secundum se inspectabile tanquam in speculo
ad hoc facto Israelitis ostenderet.

erat nusquam est; fecit, sed ubique quid erat, post A erat, fecit, non de auctore, sed de creaturis, et ut sciat quomodo erat; et quomodo fecit ego dico, vos numerate: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum.* Ecce quarto meminit, et neque semel dixit, *Factum est.* Quid igitur post hæc? *Omnia per ipsum facta sunt;* non dixit hic, *Erat,* quia de creaturis erat sermo. *Omnia per ipsum facta sunt;* non dixit, *Erat,* sed *Facta sunt omnia per ipsum; et sine ipso factum est nihil quod factum est;* rursus *Factum est;* ubi de Deo, erat, ubi de creaturis *Factum est.* In principio Verbum. Hinc etiam Deus Pater secundum Vetus Testamentum patebat; cum enim dixit ei Moyses: *Si dixerint mihi filii Israel: Quis est qui te misit ad nos, quid respondebo eis?* Et dixit Deus: *Ego sum, qui sum; qui est misit me ad vos*¹¹; Pater, qui est; Filius in principio erat. Si quis contendit dicens, non idem dici in Patre et Filio; in Patre enim, *Ego sum qui sum;* in Filio autem, *In principio erat;* non est autem idem, *est, et erat,* demonstro appellationem in Filio; audiat Evangelistam dicentem: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*¹²; ecce unam vocem habes evangelistæ id est; et iterum Apostolus: *Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est supra omnia Deus benedictus*¹³. Vidisti quomodo te munit Joannes, qui in Deo posuit, *Erat;* et in creaturis, *Facta sunt.* Nec enim Deum decet, *Factum est,* neque creaturas, *Erat.* — *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Quando *Factum est,* ponitur, ad creaturas descendit; quando *Erat,* ad auctorem ascendit; et rursus *Vita erat,* rursus ascendit ad effectorem; scalam hodie affert multis mysteriis reflectam: quando ascendit ad Deum, *Erat,* prædicat; quando descendit ad creaturas assumit, *Factum est;* quando ascendit ad Deum, deponit illud, *Facta sunt et Factum est,* et sumit *Erat.* Sanctus Maximus in centuria sexta, cap. 84: *Multum valet oratio justis*¹⁴, quæ agitur sive a justo, qui eam adhibet, sive ab alio, qui eam a justo adhiberi postulat. A justo

quidem agitur, quia præbet ei fiduciam erga eum qui potest largiri quæ iusti petunt; ab eo autem qui orationem a justo petit, agitur cum eum a priore nequitia abducit, et ad virtutem affectionem ejus transfert. Magnus Dionysius, cap. 6 *Ecclesiasticæ Hierarchiæ*: Renuntiatio non solum vitæ divise, sed etiam cogitationum, in mandatis Dei, quæ in unum conciliant, scienter acta, absolutissimam monachorum virtutem et disciplinam declarat; est enim, ut dixi, non mediæ ordinis (1) eorum qui initiati sunt baptismo, sed celsioris omnibus ordinibus; quamobrem multa ex iis quæ a medio ordine sine reprehensione sunt, monachis unis, et a divisione alienis omnino interdicta sunt. Et in epistola ad Colossenses. Paulus ait: *Docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu; in quo et laboro certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute*¹⁵. Ex his jam liquet, quod Deus secundum suam, quæ una est, causam, omnia efficitur non recedens a se; demonstratum enim est non niigrando extrinsece, et eodem reverti, non a se distractum in producenda creatura, sed secundum causam unam singularem, quæ est ipsæ, omnia fit; et nihil quod ab ipso fit et agitur, est sine creatione. Dicere enim non esse creatum quod agitur, perinde plane est ut si dicamus creaturam non esse creaturam; quod enim agitur, idem est cum eo quod fit, quia quod agitur fit, et quod fit agitur; si autem quod fit non est sine creatione, et quod agitur non sine creatione. Quare qui dicit quod agitur, quomodo enim agatur, non creatum esse, eo venit ut dicat quod creatum est creatum non esse, aut quod est non esse; et quæcumque alia ex contradictione sequuntur.

CAPUT VII.

Quod nullus numerus duorum, aut multitudo post numerum duorum, aut aliud quid secundum superius et inferius procedens, infinitum et sine principio esse potest.

Magnus Dionysius, capite 4 *De divinis nominibus* ait: Omnis numerus duorum non est principium; unitas autem erit principium omnium duorum. Quo in loco sanctus Maximus: In numeris, inquit, duo

¹¹ Exod. iii, 14. ¹² Joan. 1, 18. ¹³ Rom. ix, 5. ¹⁴ Jac. v, 16. ¹⁵ Coloss. i, 28, 29.

Scholia.

(1) *Non mediæ ordinis.* Medium ordinem dicit laicorum, qui sunt baptismo tantum initiati; hi enim sunt mediæ inter catechumenes, qui purgantur ad baptismum, et inter communicantes, qui perficiuntur. Sunt autem monachi, quatenus monachi, non hujus mediæ ordinis laicorum; perfectior enim est eorum status, quam laicorum. Id quod locus est in Ecclesia assignatus, tanquam in symbolo significat; est enim prope januas templi propinquior populo post eos qui sunt ordinis ecclesiastici, ut Dionysius in epistola ad Demophilum monachum scripsit: Ordinem vero monachorum dicit idem Dionysius esse celsiorem omnibus ordinibus, non quidem conferens eum cum diaconis, qui primi purgant; neque cum presbyteris, qui secundi et

mediæ illuminant; et multo minus cum episcopis qui tertii et summi perficiunt; sed cum ordinibus eorum qui adhuc purgantur, ex quibus primi sunt catechumenes, qui purgantur ad baptismum per catechesim; secundi qui sunt in peccato, qui purgantur per doctrinam Scripturæ sanctæ, ut recedant a peccato; tertii sunt emergenti, qui purgantur exorcismis, ut resistent fortiter diabolo, et terroribus ejus; quarti sunt qui sunt in poenitentia, qui purgantur, ut non revertantur ad peccatum; his omnibus ordinibus perfectior est ordo monachorum, quia ut monachi sunt, ratione instituti monastici, mortui sunt mundo, et carnem suam cum vitis et concupiscentis crucifixerunt.

multitudinem, quæ in numeris divisionem habet, ad finem ducunt, posita quidem unitate principio omnis numeri; duobus vero positis principio numeri par. Si igitur principium significat quod est in unoquoque genere simplicissimum, quomodo numerus duorum erit principium omnium? Non enim numerus duorum principium simplex est, sed compositum, principium igitur ex compositione constans, non est simplex, et quomodo vocabitur principium? Ante principium enim compositum, erit proprie principium unitas, ex qua, unitatibus compositis, confecta sunt duo; undique igitur manifestatum est non esse principium numerum duorum. Et rursus idem in aliis: Non potest, inquit, numerus duorum esse infinitus; unitates enim ejus inter se per appositionem compositæ, se mutuo terminant; quod si numerus duorum non potest esse infinitus, ut demonstratum est, neque principio scilicet carere potest, quia omnis numeri duorum principium est unitas; quod si non caret principio, igitur hæc est immobilis (movetur enim numero ex unitatibus secundum conjunctionem composito); quod autem movetur, non est principium, sed ex principio scilicet moventis, sola autem unitas proprie est immobilis. Et rursus idem: Omne, inquit, quod in multitudine quantitatem habet, non potest esse infinitum, neque sine principio id, cum quo alterum simul cogitatur. Et rursus idem: Nemo, inquit, qui duo, aut multa sine principio esse dicit, pie vivere poterit. Idem in centuria tertia de charitate, cap. 27: Deus quidem, inquit, qui est ipsa per se existentia, ipsa per se bonitas et sapientia, imo, ut verius dicam, supra omnia hæc, nihil penitus habet contrarium: creaturæ vero, quæ omnes quidem participatione et gratia existunt, aliæ vero ratione præditæ sunt, et intelligentes, et ad capiendam bonitatem et sapientiam aptæ, contrarium habent, in illis quidem existere, et non existere contraria sunt: in his vero habilitati bonitatis et sapientiæ contraria sunt vitium et ignorantia, et existere quidem semper, aut non existere, hæc in potestate ejus sunt qui ea effecit; participare autem bonitatem et sapientiam, aut non participare, in voluntate eorum est qui participes rationis sunt. Greg. Nyss. libro primo *Contra Eunomium*, cap. 19: Non terminatum idem est, quod infinitum, infinito autem plus aut minus cogitare extremæ dementiæ est; quomodo enim ratio infiniti servari queat, si plus aut minus in ipso decernuntur? ex dispositione enim finium inter se; quod plus est, dijudicamus, in quibus autem non est finis, quomodo potest quis cogitare superfluens? Idem in eodem: Quis nescit, quod secundum propriam rationem simplicitas non recipit in sancta Trinitate plus aut minus? in qua enim non potest mistio quæpiam qualitatum et concursio

A cogitari, sed potius potestas quædam expertum et compositionis cogitatione comprehenditur, quomodo aliquis et in aliquibus aliis differentiam secundum plus et minus intelligere poterit? Omnino necesse est, ut qui hæc variata esse dijudicat, qualitates quasdam in subjectum incidere cogitet. Aut equum cogitat differre hæc secundum ampliationem et diminutionem, et ob hanc causam cogitationem magnitudinis introducit in eo quod queritur: aut secundum bonitatem et potentiam et sapientiam, et si quid aliud circa Deum pie intelligitur, ut reddat, vel decreascet, efficere molitur: atque ita rationem compositionis non effugiet. Magnus Dionysius, capite quinto *De divinis nominibus*, non aliud dicit esse bonum, et aliud quod est, et aliud vitam, vel sapientiam; neque introducit nullas causas, et divinitates, alias alia producentes, superiores et inferiores. Ex his patet, quod sicut nihil quod agitur aut generatur, est non creatum, sic omnia duo, vel deinceps multitudo, vel aliud quid secundum superius et inferius progrediens, et ut semel dicam, ita constitutum, ut aliquid ei sit contrarium, infinitum esse, et principio carere non potest; in idem enim recidit sine principio esse, et esse non creatum; si autem sine principio est, plane etiam infinitum est.)

CAPUT VIII.

C *Quod sit etiam species circumscriptionis et termini, comprehensio atque visio, Deus autem uno modo omnibus est incircumscriptus (a), et inaspectabilis, sigillatim vero nobis angeli et animæ sunt inaspectabiles.*

Gregorius Theologus libro secundo de theologia: Et nondum, inquit, dico finitum omnino esse Deum, si mente comprehendi potest, una enim species circumscriptionis est ipsa comprehensio. Idem in eodem: Quid tandem Deus sit substantia et natura, nemo hominum unquam reperit, neque reperire queat. Et rursus ibidem: Salomon, inquit, qui fuit sapientior cunctis hominibus qui ante eum et post eum fuerunt: cui fuit latitudo cordis donum Dei, et affluentia contemplationis copiosior arena maris; quanto plus scrutatur profundum, tanto magis æstuat: et finem quemdam facit sapientiæ invenire quantum effugerat²⁷. Paulus autem conatur quidem assequi non dico naturam Dei (hoc enim omnibus modis fieri non potest), sed judicia tantum Dei; quia vero non potest reperire exitum, nec ubi gradum ascensus sistat, nec ubi desinat curiositas mentis: dum semper aliquid subapparet ejus quod relinquitur (o rem miram, ut mihi similiter eveniat), stupore orationem circumscribit; et divinitas Dei, atque profundum hanc rem vocat, constaturque judicia Dei comprehendere non posse²⁸; eadem fere atque David loquens, qui nunc quidem judicia Dei

²⁷ III Reg. 17, 31; Prov. 111, sec. LXX; Eccles. 111. ²⁸ Rom. 11, 1 seqq.

(a) Quia uno modo est infinitus omnibus.

vac. abyssum multam, cujus laudum mensura, aut sensu non licet comprehendere; aliquando vero dicit admirabilem factam esse cognitionem ex se ipso, et ex sui formatione ⁵⁹. Et adhuc idem in eodem libro: Quia expetit quidem omnis natura primam causam; comprehendere vero non potest propter causas, quas dixi; laborans desiderio, et veluti anxia, et damnnum non potens ferre, secundam navigationem suscipit, ut intueatur scilicet in ea quæ cernuntur, et aliquid ex eis faciat Deum, male docta. Quid enim quod sub aspectum cadit, eo qui aspicit, aliis et Deo similis est, ut hic colat, illud colatur? Sanctus Gregorius Nyssenus, in Vita Moysis: *Non poteris videre faciem meam: non enim videbit homo faciem meam, et vivet* ⁶⁰. Hoc autem non dicit Scriptura, quasi Deus sit causa mortis (quomodo enim facies vitæ fieri unquam potest causa mortis eis qui appropinquantur?), sed quia Deus est natura vitæ auctor, propriam autem signum divinæ naturæ est esse celsius omni signo. Qui igitur aliquid eorum quæ cognoscuntur, Deum esse arbitratur, tanquam ab eo qui vere est, male deflexus ad id quod comprehensione fictæ cogitationis esse existimatur, vitam non habet. Qui enim est auctor eorum quæ sunt, is est vera vita; hic autem cognosci non potest (a). Quia igitur cognitionem vincit natura effectrix vitæ, omne quod comprehendit, non est vita; quod autem non est vita, non habet naturam, ut efficiatur effectrix vitæ. Sic expetitur Moysi desiderium per id quod fecit, ut mæneret cupiditas inexplebilis (b). Idem in explanatione illius beatitudinis, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* ⁶¹: Qui cor suum, inquit, ab omni affectione turbida emundavit, in propria puritate imaginem divinæ naturæ perspicit. Mensura enim perspicientiae Dei, quæ a te capi potest, in te est. Igitur qui se ipse videt, in se quod desiderat, videt, atque ita mundum corde efficitur beatus, cum intuens in suam munditiam, in imagine sua videt exemplar. Divinus Diadochus (c), et silentii magister: Nemo, inquit, cum sensu mentis audit, appetit videre oculis gloriam Dei, sentiri enim eam dicimus gustu quodam, qui exprimi non potest, divinæ consolationis, cum quis animam purgaverit, non autem apparere ei aliquid eorum quæ sub aspectum cadunt, siquidem nunc per fidem, et non per speciem am-

A. bulamus, sicut Apostolus ait ⁶². Si cui igitur eorum qui certant (d), vel lumen, vel figura quæpiam, vel aliquid ad similitudinem ignis appareat, ne amplectamur huiusmodi visum, est enim fallacia inimici manifesta, quæ quidem res multos sefelicit, qui propter ignorantiam a via veritatis male deflexerunt. Beatus Chrysostomus in oratione de incomprehensio: Quod in Deo est incomprehensum, non sic nos scimus, sicut illæ potestates, quæ tanto magis sciunt, quanto mundiores et sapientiores et perspicaciores quam humana natura sunt: accretio enim sapientiae accretionem reverentiæ creat (e); sicut id quod ex radiis solis non potest aspectus ferre, non sic cernit cæcus, sicut qui videt: ad eundem modum quod est in Deo incomprehensum, non sic nos, ut illi, cognoscimus; quantum enim interest inter cæcum et videntem, tantum interest inter nos et illos. Et rursus idem in eisdem: Illi igitur angelus aspectus tegunt, hi vero aliqui homines contendunt intendere oculos impudenter in gloriam inexplicabilem. Quis eos non defleat? quis non lugeat hanc recordiam, et extremam dementiam? Et iterum idem, cum explanat illud: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* ⁶³: Non, inquit, vidissemus, nisi per corpus nobis assuetum, et nobiscum altum nobis apparisset. Et adhuc, in homilia 15 in Joannem: *Si Deum nemo vidit unquam* ⁶⁴, quid igitur, inquit, respondebimus grandiloquo Isaie, cum ait: *Vidi Deum sedentem super thronum excelsum, et in sublimi elatum* ⁶⁵? et Joanni, qui ei testimonium præbet, cum ait: *Hæc dixit, quando vidit gloriam ejus* ⁶⁶? Quid Ezechieli? siquidem ipse etiam vidit eum sedentem super Cherubim ⁶⁷. Quid Danieli? cum ait: *Antiquus dierum sedebat* ⁶⁸. Quid Moysi? qui dixit: *Ostende mihi gloriam tuam, ut manifeste videam te* ⁶⁹. Jacob autem hinc nomen accepit cognominatus Israel, id est, *mans videns Deum* ⁷⁰. Quid igitur ait Joannes: *Deum nemo vidit unquam*? Liqueat omnia ista ad condescensionem pertinuisse; quia enim futurum erat ut Filius Dei in vera carne appareret, assuefaciebat eos a principio Deus in gloria Dei videnda, quantum ab eis videri poterat. Quid enim sit Deus non solum prophetæ, sed nec angeli, nec archangeli viderunt: solus Filius et Spiritus sanctus eum vident. Quomodo enim omnis natura creata videre poterit (1)

⁵⁹ Psal. xxxv. cxxxviii. ⁶⁰ Exod. xxxiii, 20. ⁶¹ Matth. v, 8. ⁶² II Cor. v, 7. ⁶³ Joan. i, 14. ⁶⁴ ibid. 18. ⁶⁵ Isa. vi, 1. ⁶⁶ Joan. xii, 41. ⁶⁷ Ezech. x, 1. ⁶⁸ Dan. vii, 13. ⁶⁹ Exod. xxxiii, 18. ⁷⁰ Gen. xxxii, 28.

Scholia.

(1) Nulla natura creata videre Deum poterit, quid sit; nec enim beati sic Deum videbunt, ut quid sit, videant. De huiusmodi visione et cogni-

tionem Dei loquuntur semper Patres, cum eam tollunt et negant.

(a) Cognosci non potest, quid sit scilicet: de hac enim cognitione loquitur.

(b) Doctus enim responso Dei, desivit desiderare videre Deum in hac vita, et incensus est inexplebili desiderio videndi in altera.

(c) In libello *De spiritali perfectione*.

(d) Certamen dicit, quo certamus cum lege carnis.

(e) Reverentiam enim Deo adhibet qui scit eum non posse comprehendere; et qui magis hoc scit, majorem reverentiam adhibet.

non creatum? Nam si potestatis incorporeæ quamvis creatæ visionem claram penitus capere non possumus, et hoc sæpenumero in angelis demonstratum est; multo magis substantiæ non creatæ, idcirco Paulus ait: *Quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest*⁷¹; et de Filio dicit, non esse aspectabilem non solum hominibus, sed et superis potestatibus⁷²; postquam enim paulo post dixit Paulus: *Manifestatus est in carne*, subjunxit, *Visus est angelis*⁷³ (1). Itaque tunc visus est angelis, quando carnem induit. Sed quomodo nunc dicit: *Ne contemnat is unum ex his pusillis; dico enim vobis quod angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est*⁷⁴? Quid igitur? Faciendæ habet Deus? et in cælis circumscriptus est? quid ergo est quod dicitur? Sicut cum dicit: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*⁷⁵, aspectum mentis quem habere poterimus, et notionem de Deo dicit, sic et in angelis interpretandum est propter puram ipsorum et vigilantem naturam, nihil aliud quam Deum semper cogitare. Basilium, in oratione quæ inscripta est, *Attende tibi*: Credo, inquit, inaspectabilem esse Deum cum animam tuam cogitaris, quandoquidem et ipsa ab oculis corporeis percipi non potest; quia neque colore prædita est, neque est figurata, nec ulla nota et signo corporeo comprehensa, sed potius ex actionibus solum cognoscitur. Quærere quæras, ut Deum per oculos cognoscas, sed potius menti fidem committe, et intellectilem de eo comprehensionem habe. Magnus C

Athanasius, in *Quætionibus ad Antiochum*, ait: Non potest oculus qui interitum capit, contemplari substantiam ab interitu liberam. Hinc licet manifestè agnoscare, non apparere nobis angelos secundum substantiam (2), [siquidem nec in figura una super terram se ostendunt, sed potius alii formam juvenum induunt, alii in figura et specie militum apparent: et denique multæ quidem formæ, una vero est eorum substantia inaspectabilis. Et

A rursus idem: Induunt angeli figuras quascunque Dominus Deus jusserit, atque ita apparent iis qui digni sunt, et divina mysteria illis aperiant. Et magnus Dionysius: Quoniam neque mens nostra potest eveli ad illam materiæ expertem imitationem, et contemplationem cælestium hierarchiarum, nisi adminiculo corporeo sibi convenienti utatur. Chrysostomus ad Theodorum lapsus: Animam enim, inquit, solam corpore nudam nemo unquam vidit. Et adhuc idem: Atque esse quidem in corpore nostro animam scimus: quomodo vero, nescimus; ob hanc enim causam cognitionem hujus oclusit Deus, ut abunde nos tefrenaret ac reprimeret, et sistere persuaderet, et non quæ supra nos sunt, inquirere et curiosos esse. Et sanctus Gregorius Nyssenus: Quod notione comprehenditur, non ex se, sed ex operationibus cognoscitur; anima igitur quæ ex se incognita est, ex effectibus consentaneis noscitur. Ex his jam apertum fit, quod Deus nullam circumscriptionem apud creaturam habet, neque comprehensionem: quare omnibus est æquo inaspectabilis, et incomprehensus, nobis vero non solum ipse non est aspectabilis, sed nec angeli (3), nec animæ nostræ.

CAPUT IX.

Quod nihil eorum quæ sunt, ab oppositis nomen accipit: Deus autem cum alioqui ab oppositis nominetur, tamen secundum existentiam suam omnino caret nomine.

Magnus Dionysius, capite quinto *De divinis nominibus*: Quamobrem, inquit, omnia de ipso et simul dicuntur; nihilque est omnium, est omnis figuræ, omnis formæ; sine forma, sine pulchritudine; principia et media, et fines rerum solute et abstracte in se ipso anticipata habens, et omnibus pure illucens largiendo ut sint; secundum causam unam, et supra quam copulatam. Quo in loco sanctus

⁷¹ I Tim. vi, 16. ⁷² II Tim. i, 17. ⁷³ I Tim. iii, 16. ⁷⁴ Matth. xviii, 10. ⁷⁵ Matth. v, 8.

Scholia.

(1) Etsi ante incarnationem videbatur Deus ab angelis, et apparebat eis, tamen quia cum in mundo apparuit per carnem, tunc illis ipsis angelis excellentius apparuit et visus est, idcirco Scriptura tunc dicit $\omega\phi\theta\eta$, id est, apparuit et visus est angelis, quando carnem induit, tunc enim perfectius et divinius cognoverunt illa quæ sunt Dei propria, bonitatem, justitiam, misericordiam, sapientiam, potentiam et alia.

(2) Non significat non apparere angelos per substantias corporeas, sed per figuras phantasticas cogitatione effectas, qui fuit quorundam error, quem sanctus Thomas notavit, et Athanasius proprio opusculo confutavit, sed significat non apparere per propriam substantiam, sed per alienam alioqui veram, ut tres illi viri qui Abrahæ apparuerunt; angeli erant in specie vera corporum solidorum, non naturalium tamen, sed proprietatibus naturalibus humani corporis carentium, ut idem Athanasius in opusculo quod dixi, docuit.

(3) Non significat ex æquo non esse aspectabilem Deum in hac vita, ut angeli et animæ non sunt aspectabiles; Deus enim inaspectabilis est, non solum quia est incorporeus, sed quia infinitus; visio autem circumscriptio quædam est, quæ infinito repugnat; angelus vero et anima sunt inaspectabiles, quia incorporei tantum, intelligentia tamen comprehendi possunt, quia et definiti; visio autem Dei in beato, ad quam accedit lumen divinum, non circumscribit Deum, quia per suum esse sine alio medio quo circumscribatur, unitur intellectui, et facit intellectum in actu, ut tradit sanctus Thomas.

Quid tandem Deus sit. Quid sit Deus nullo modo ab ulla creatura comprehendi potest; quod autem sit ratione naturali comprehendendi potest ex creaturis, quæ comprehensio $\alpha\iota\sigma\theta\eta\tau\acute{\eta}$ dicitur et est, id est, sensibilis, fide vero excellentius et plenius comprehenditur quod sit, quæ comprehensio a beato Basilio $\nu\omicron\eta\tau\eta$ vocatur, id est intellectibilis.

Maximus, secundum notionem causæ omnia de Deo prædicari ait, id est, omnia in ipso intelligi: *κατηγορεῖσθαι* enim, id est, prædicari, hoc, inquit, secundum philosophos declarat, ipse autem nihil est eorum quorum causa est; quia est supra esse, quare negationes quidem hoc declarant, ut non habens formam, sive sine forma, sine pulchritudine, et similia, illud vero esse omnis figuræ et omnis speciei, declarat ipsum esse causam omnia speciei, et omnis figuræ, similiter reliqua ejusmodi intelligenda sunt. Idem sanctus Maximus in eodem loco, contra illud esse omnis figuræ, opposuit esse sine forma, quia supra incorporeum, et supra vacationem materiæ; non formatus ad quidquam eorum quæ sunt, contra illud vero esse omnis speciei, opposuit esse sine pulchritudine; sine pulchritudine dicit, quia ab ipso facta est pulchritudo; ipse vero est supra pulchritudinem; auctoritates vero Scriptorum sunt: *Vidimus eum, et non habebat speciem* (1), *neque pulchritudinem* ⁷⁶. Idem in centuria *De charitate*, capite 29: Sicut, inquit, malum privatio boni est, et ignorantia privatio cognitionis, sic quod non est privatio ejus quod est; non autem ejus quod proprie est (non enim habet contrarium), sed ejus quod est participatione ejus quod proprie est, ac privationes quidem illorum priorum liberam voluntatem eorum qui facti sunt, sequuntur; privatio vero hujus secundi in voluntate ejus qui fecit, est; qui semper propter bonitatem suam vult esse ea quæ sunt, et ab ipso semper juvari. Et rursus Dionysius in eisdem: Omnium igitur principium, et finis, qui est ante omnia, principium quidem ut causa; finis vero ut cu-

A jus causa; et finis omnium, atque infinitas omnium infinitatis et terminationis excellenter sicut oppositorum (2). Et idem, in secundo capite, de eisdem divinis nominibus: Copulatum quidem et commune in Trinitate uno omnium principio, et substantia supra substantiam, divinitas supra divinitatem; bonitas supra bonitatem (a), idem supra omnia, eadem in tota proprietate (3) quæ supra omnia est: unitas (4) supra unitatem principialem; ineffabilis (5), multarum vocum; ignoratio (6) ex omni intellectilis (7); omnium positio (8), omnium ablatio. Et rursus idem, capite 7, de eisdem divinis nominibus: Quocirca Deus in omnibus cognoscitur, et separatim ab omnibus; et per cognitionem Deus cognoscitur, ac per ignorationem; et est de eo cognitio, ratio, et scientia, et tactus, et sensus, et opinio, et cogitatio, et nomen, et alia omnia; et neque intelligitur, neque dicitur, neque nominatur, nec est aliquid eorum quæ sunt, nec in aliquo eorum quæ sunt, cognoscitur; et in omnibus omnia est, et nihil in ullo; et ex omnibus ab omnibus cognoscitur, et a nullo ex ulla re. Et iterum, in capite primo: Sic igitur, inquit, causæ omnium, et quæ supra omnia est, conveniet non nominari, et omnium rerum nominibus nominari. Ex his efficitur manifestum, quod nihil eorum quæ sunt, ipsum idem dicitur substantia, et supra substantiam: similiter in aliis, neque vita, et supra vitam; neque intellectus, et non intelligentia; neque ratio, et rationis vacatio, nec id ipsum participatum, et non participatum; neque nominatum, et carens nomine, et alia ex iis quæ primo sunt (9), ne singula enumerem: cognitio et ignoratio; lumen, et tenebræ;

⁷⁶ Isa. LIII, 2.

Scholia.

(1) Hoc de Christo secundum humanitatem a Propheta dictum est, quod magis adhuc declarat quod sequitur: Sed potius species ejus inhonorata, et deficientius plus quam in omnibus filiis hominum. sic enina est apud LXX. Deficientem dixit propter mutationem coloris naturalis in pallorem ex recessu caloris, ad ultima sanguine se contrahente, et superficie refrigerata, ut Leontius Byzantius notavit scribeas contra *Ἀφθαρτοδοχῆτας*, qui carnem Christi corruptibilem fuisse negabant, ac proinde non fuisse in eo passiones naturales tradebant. Sed nihil prohibet, quia de Christo quoque secundum divinitatem intelligatur esse sine specie et pulchritudine, qui erat creator pulchritudinis, ac proinde non pulcher, quia superquam pulcher, quod est esse sine specie.

(2) *Oppositorum*. Ab ipsius infinitate proficiscitur omnis infinitas, et terminatio tanquam a causa exsuperante, et superlata, et effectrice oppositorum, quia in se habet omnia unde omnia quæ de Deo prædicantur, possunt de eodem negari, quia non conveniunt ei, ut inveniuntur in rebus creatis, et ut intelliguntur a nobis, et significantur; unde licet sit principium et finis, sicut dictum est, tamen neque habet principium, neque finem, neque medium, sicut in creaturis intelligimus, et licet sit præsens omnibus, et ubique, nusquam tamen est, nec in ullo est sicut creatura, ex S. Thom.

(3) *In tota proprietate*. Proprietatem Dei dicit, ut bonitatem, et sapientiam, et similia supra bonitatem creatam, et sapientiam, etc.

(4) *Unitas*. Quia unum habet rationem principii, et non divisi, ac simplicis, significat Dionysius individuum ac simplex divinæ naturæ, supra omnem unitatem ac simplicitatem et esse principium supra principium.

(5) *Ineffabilis*. Quia non nominatur a substantia sua multarum vocum, quia a providentiis, et variis beneficiis varie nominatur, ut bonus, justus, etc.

(6) *Ignoratio*. Quia quid est, a nullo intelligitur.

(7) *Ex omni intellectilis*. Quia quod est, ex omnibus creaturis licet intelligere ex omni intellectilis, Græce est, *πανόνητον*, pro quo interpret Dionysii, quem S. Thomas habuit, et secutus est, male legit *πανανόνητον*.

(8) *Positio*. Omnium positio, et ablatio, quia ipse omnia in rerum natura facit, et aufert.

(9) *Quæ primo sunt*. Id est, quæ sunt principia aliorum, ut participationes simpliciter sunt principia participantium, ut vita absolute considerata est principium formale viventium; sapientia sapientium, et similiter in aliis; et hæ participationes sunt effectus Dei, et ideo istæ participationes et quæ sunt supra ipsas, non possunt convenire creaturæ, ut sapientia, et supra sapientiam, quæ negationem

(a) Idem supra omnia eadem creata. Vide proprietates ejusdem, et diversi cap. 9 *De divin. nominibus*.

et ens (a), et creatum; hæc enim omnia contraria A interitum capiat, in elementa redit, rursus vero insunt, et secundum naturam suam mutuo a se ipsis intereunt. Solus Deus qui non patitur contrarium, omnia contraria secundum unam supra substantiam copulationem recipit; et omnia de eo dicuntur, et nihil est eorum, alia quidem est ipse secundum causam, alia vero non est secundum existentiam; infinitis enim mensuris, et quæ conferri non possunt, abest ab effectis, qui est omnium, et supra omnia auctor.

CAPUT X.

Quod nihil eorum quæ sunt, est non creatum et infectum: solus vero Deus est non creatus et infectus; omnia autem post naturam divinam sunt facta, id est, creata.

Magnus Dionysius, capite 9 De divinis nominibus, B edisserens quibus modis propriis conveniat Deo, ut dicatur idem ipse, ait: Idem ipsum supra substantiam æternum, et post multas proprietates de eodem subjungit: Tanquam non permistum, expers materię, simplicissimum, non indigens, non augescens, quod non potest minui, ingenitum, non tanquam nondum factum, aut imperfectum, aut ab hoc, aut hoc non factum, neque tanquam nullo modo existens: sed tanquam supra omne ingenitum, et absolute ingenitum, et semper existens, et per se perfectum. Quo in loco ait sanctus Maximus: Notandum est quot modis accipitur significatio ingeniti, id est, non facti, aut quod nondum est generatum, sed generandum, ut Sara dixit: *Nondum mihi natus est* 77, usque nunc aut quod est imperfectum, ut turris in Chalane; C aut ab hoc non factum, ut Paulus Apostolus *non ab hominibus* 78; aut non hoc factum, ut justus non unus ex duodecim; aut quod penitus nullo modo est, ut quæcunque fingunt gentiles, Scyllam, Chimæram, et similia. Speciatim igitur et absolute ingenitum in Deo dicitur. Et adhuc idem paulo post: Sciebat, inquit, dogma quorundam gentilium, qui aiebant, omnia intellectilia, et immortalia, et vi intelligendi prædita, genita esse, et ingenita; genita quidem tanquam Deo effectore per se existentia secundum emanationem splendoris editi; ingenita vero, quatenus non tempore, sed æterne, id est, in ævo prodierunt, siquidem supra diximus, ea quæ sub sensum cadunt, habere tempus; ea vero quæ sub intelligentiam, habere ævum, unde et æterna dicuntur; ut igitur emanatione splendentia, ingenita ea vocabant; rursus sciebat alios qui hunc mundum qui cernitur, genitum et ingenitum esse dicerent: genitum quidem, quatenus hoc universum vel ex uno in multa procelit; id est, in generationes animantium, et stirpium, et aliorum secundum varias eorum species et formas; vel ex multis in unum, quando scilicet, ut

77 Gen. xviii, 13. 78 Galat. i, 1.

ingenitum vocabant eundem mundum, id est, perpetuum, quatenus, ut ipsi opinantur, motus ad generationem, et reditus ad corruptionem nunquam desinit. Ait igitur Dionysius, quomodoenque dicatur ingenitum, sive ut dixi, sive ut gentiles dicunt, resic in Deo accipias: alia enim dicuntur ingenita εγγενής, id est, ut causam habentia; Deus autem ut causam non habens, et absolute; quam enim causam habere potest, qui omnibus, ut semel dicam, antecellit? Item quoque observans beatus Anastasius in iis quæ contra Monophysitas edidit: Ingenitum, inquit, id est, non creatum, solus Deus est. Deinceps dubitans, quomodo Dionysio summo theologo in mentem venisset, ut Deum diceret supra omne ingenitum, multa ingenita significavit, id est, non creata: Atqui, inquit, quomodo hoc fieri potest? nemo namque ingenitus, nisi solus Deus. Post quæ rursus confutatis opinionem Manichæorum, Dionysium Alexandrinum citat verbi hujus interpretem, cum ait: Solet externa philosophia vocare ingenitum omnem naturam inaspectabilem; quibus sic vocatis, Deum dixit theologus Dionysius antecellere. Imo etiam Gregorius Nysenus: Nihil, inquit, est non creatum præter divinam naturam. Et rursus: Sola divina natura creaturam superat. Et adhuc: Bipartita, inquit, contemplatione rerum in creaturam, et non creaturam, naturæ non creatæ sanctam Trinitatem esse definimus: creatæ vero cætera omnia, quæcunque post illam dicuntur, et sunt, et nominantur. Et Joannes Damascenus: Omne, inquit, quod est, aut est creatum, aut non creatum; si creatum, ab alio prorsus creatum est, sin autem non creatum, hoc sane sit, quod creaturas creavit. Et rursus idem: Differentis naturæ ait esse ἀγέννητον, et γεννητόν uno scriptum, quod quidem declarat creatum, et non creatum, est igitur natura divina ingenita, id est, non creata. Et S. Epiphanius: Ab omni causa plano exemptum est ingenitum; quia unum est ingenitum, et venerandum. Et rursus: Intelligi non creatum, et creatorem soli Deo convenit; et fieri non potest, ut ad communionem hujusmodi rei plures adducantur; et adhuc idem, Unum, inquit, est quod facit, in una substantia Trinitatis perfectæ; cætera omnia facta, et creata. Propterea enim ipsi non veneramur omne quod infra Dei substantiam est, quia soli Deo convenit venerationem et culturam adhibere. Et iterum idem in iis quæ scripsit contra hæresim Secundianorum: Reducetur, inquit, universum ad unum, quod est, quo superius nihil est; nec inferius, nec infimum, nisi quæ ab ipso creata sunt, critque hoc manifestum iis qui veritatem perdidice-

Scholia.

sapientiæ creatæ continet; sed soli Deo, qui est sapientiæ creatæ secundum causam (b); et supra sapientiam est secundum existentiam.

(a) Ens vocat quod est suum esse, qui est solus Deus creator omnium.

(b) Id est, est sapientiæ creatæ, ut auctor ejus: sicut est omnia, ut effector omnium.

runt, quod unus Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; si autem unus Deus est, ex quo omnia, nec est in eo sinistrum, nec aliud imminutum, neque quidquam gradus inferioris, præterquam quæ ab ipso creata sunt: quæ autem sunt post Patrem et Filium et Spiritum sanctum, cuncta sunt pulchre creata, et large ab ipso sunt post bene profecta et constituta. Rursus idem contra hæresim Marciorum: Nos enim, inquit, credimus penitus, sicut veritas ostendit, et probabilis ratio suggerit, ac cum regula pietatis consonat, et cum lege et prophetis, et cum ipsis ab origine patriarchis ordine consecutis, et cum ipsa Salvatoris doctrina, et apostolorum qui nos aperte docent confiteri unum Patrem universorum dominatum tenentem, et Dominum Jesum Christum, et ejus sanctum Spiritum, unam sanctam Trinitatem non creatam, omnibus ex nihilo post Patrem et Filium et Spiritum sanctum factis. Quare in iis quæ clare confessi sunt, et crediderunt omnes sancti jam dicti, et propheta, et evangelista, atque apostoli, non poterit unquam ulla fallax cogitatio contrarium veritatis resistere ac repugnare. Et sanctus ac divinus Germanus in expositione fidei ait: Sed veneratio nostra et cultus solam non creatam, et in infinitum potentem supra quam principialem; et supra quam bonam, vitæ principem, et supra substantiam sanctam Trinitatem, unam divinitatem et potestatem corde non dubitante et ore confiteretur; huic enim soli cultum tribuere oportet. Et sanctus Cyrillus: Sive quis, inquit, angelos, sive aliquid superiorum ordinum, et omnia intermedia prætergressus ad ipsos Seraphinos eat, et supremas gloria aggrediatur, naturam non transcendet, vel enim aliquid superne, hoc est, ex Patre luminum, et ideo Deus: vel infra aliquid intelligitur, et inferne, hoc est creatura, et ex creatura; interjectum vero nihil funditus est. Et iterum idem: Quod enim est opinione illorum neque pure Deus, neque aperte creatura, quem locum apud ipsos recipiet in iis quæ sunt? Ego neque in sola cogitatione recipere dicerem, quamvis eligere solum possem. Et Justinus philosophus et martyr: Etenim si quid principio extra Deum erat, omnino necessarium est confiteri hoc aut Deum,

A aut aliam quamlibet potestatem; at si quis Deum dicat, abrogarit divinas voces, quæ clare clamant: *Ego Deus primus, et ego post hæc, et præter me non est Deus*⁷⁹. Sin vero non dicat Deum, dicet scilicet angelos, vel potestates, at sicut et improbabit divinas Scripturas, quæ dicunt a Deo factas esse has: *Laudate eum, omnes angeli ejus; laudate eum omnes potestates ejus*⁸⁰. Ex his apertum ut, quod inter naturam Dei in tribus personis, et ab eo creata nihil aliud quidquam penitus reperitur; omnia autem post divinam naturam et substantiam sunt generata et creata, ideo nihil eorum quæ sunt, est non creatum et infectum, nisi soles. Deus hæc supra substantiam Trinitatis. Manifesta etiam est tibi hujus decadis expositio materialia. Primum quidem ponit, nihil eorum quæ sunt, esse sine causa, sed solum Deum; hic igitur qui causam non habet, causa omnium est, qui ex nihilo creaturam producit; ideo nihil eorum quæ sunt, est coeternum auctori, quin potius vel ex principio temporis, vel non ex principio temporis, sed ex principio ævi est; ab his enim operibus quæ sunt ex principio temporis, requiescit et Sabbatum agit Deus; ab operibus vero quæ ex principio ævi sunt, non requiescit, et Sabbatum agit; et quod Deus individue et se ipso egrediens, una potestate omnia producit, in nullo quopiam propter hæc divinus, neque quia producendo omnia, omnia fit, ideo aliquid eorum quæ ab ipso sunt aut aguntur, est non creatum: neque possunt aliqua duo, aut multitudo post duo, aut aliud quid secundum superius et inferius progrediens esse infinitum, et sine principio: sed unum solum, hoc est Deus, incomprehensus est, et inspectabilis, et a contrariis solus ipse nominatur; sed secundum essentiam suam prorsus caret nomine, quia solus est non creatus et ingenuus; omnia autem post naturam divinam sunt creata, quia inter ipsum Deum, et creaturas neque quidquam est, neque cogitur tanquam essentia quæpiam. Diligenter igitur materia hujus decadis a theologis exposita, cum aliqui ipsius Dei infinitatem cognoscere non possimus (1).

⁷⁹ Isa. XLIV, 6. ⁸⁰ Psal. CXLVIII, 2.

Scholia.

(1) Ad ea quæ in hoc extremo capite ex variis Patribus de ingenito notata sunt, adjungi potest quod sanctus Chrysostomus scripsit, disserens de ingenito contra hæreticos in homilia in illud: In principio erat Verbum (Joan. 1, 1), et: Spiritus scrutatur profunda Dei (I Cor. 11, 10): Ne existimes, inquit, hæretice, magnum quid te tribuere Patri, cum dicis esse ingenitum; quia multa alia quæ non sunt generata, dicuntur ingenita; dicitur Adam ingenitus, quia non fuit genitus, sed formatus; dicitur etiam homo ingenitus, non generatus, neque formatus, ut cum Dominus dixit de Juda: Bonum erat ei

si natus non fuisset homo ille (Matth. xxvi, 24).

Et quomodo illi melius erat, si natus non fuisset? ei enim qui non est, nihil conducit, neque nocet. Et Salomon beatus prædicat eum qui non est genitus, sic enim ait: Beatus qui mortuus est, magis quam vivens, et supra duos qui non est genitus. (Eccle. 17, 2): Et si non est genitus, quomodo est beatus? Vide nomina naturæ ingenitæ. Dixit hominem neque genitum, neque formatum beatum; quamobrem appellatio ingenti non interpretatur naturam divinam, nec, ut tu ais, substantiam significat; nec honorem adfert Patri. Hactenus Chrysostomus.

DECAS NONA. — DE INFINITATE IN DEO.

CAPUT I.

Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est quidquam aliud non creatum præter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unius et solius naturæ non creatæ, nec aliud quidquam ante sæcula præter has tres personas divinas.

Magnus Dionysius, capite primo *Mysticæ theologiæ*: Trinitas supra substantiam, et supra divinum, et supra bonum, pietatis Christianorum erga Deum præses et custos, dirige nos ad mysticorum sermonum Dei supraquam ignotum (1), et supraquam lucens (2), atque summum fastigium; ubi simplicia, et absoluta (3), et immutabilia theologiæ mysteria aperiantur in caligine supraquam lucente silentii arcanae doctrinæ. Tu, quæ in obscuritate tenebricosissima supraquam clarissime supraquam splendes, et in illis splendoribus supraquam pulchris, et tactum, et aspectum (a) ex toto fugientibus mentes (4) oculis captas supraquam imples. Mihi igitur hæc optentur, tu vero, chare Timothee, in vehementi mysticarum contemplationum exercitatione et sensus, et usus mentis relinque, et omnia quæ sub sensum et intelligentiam cadunt, et universa quæ sunt, et non sunt (5): et ad copulationem, quantum consequi potes, cum eo qui supra omnem substantiam et cognitionem est, ignote (6) contende: et extra te positus pure, et ab omnibus solutus et liber ad radium divinum divinæ obscuritatis, omnibus ablati, et ab omnibus expeditus adduceris. Vide autem, ut nemo hæc audiat ex illis qui non sunt instructi; hos dico, qui rebus terrenis adhærescunt,

A et nihil supra ea quæ sunt, et supra substantiam esse cogitant, quin potius arbitrantur sua cognitione nosse eum qui posuit tenebras latibulum suum. Si autem supra hos sunt divinorum mysteriorum cognitiones, quid dici poterit de aliis non initiatis, qui summam causam omnium ex extremis (b) in natura rerum designant, nihilque eam antecellere aiunt impits imaginibus, quas ipsi lingunt? Et magnus Athanasius: Sola enim sancta Trinitas divinitatis non creata apparuit. Et beatus Basilius: Illic stetit beata, et non creata Trinitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Et Gregorius Nyssenus: Nihil aliud ante sæcula præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Et divinus Damascenus: Solus non creatus, qui in Patre, et Filio, et Spiritu sancto colitur. Ex quibus sit manifestum, quod in Deo, qui est supra substantiam, nec aliud quidquam est non creatum præter Trinitatem, nec aliud quidquam ante ævum præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Trinitatem supra naturam, et in qua simplicia, et absoluta, atque immutabilia mysteria theologiæ deteguntur, et ipsi occulti sermones silentii ineffabilis; quare si quæ est natura non creata, ea est Pater et Filius et Spiritus sanctus. Et rursus: Si quid est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sola non creata natura est, et cum dicimus: O natura non creata, auctor omnium, vel præter divinam naturam nihil est non creatum, implicate dicimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; et cum rursus dicimus: Pater omnipo-

Scholia.

(1) *Supraquam ignotum.* Quia quid sit Deus, qui est sancta Trinitas, non solum est ignotum, ut nos intelligere possumus in creaturis aliquid esse ignotum, sed est supraquam ignotum.

(2) *Supraquam lucens.* Quia cognitio est quædam lux mentis, significat Dionysius, non esse proprium Dei sic cognosci quod sit, et bonus sit, et reliqua ejusmodi Dei propria, sicut nos intelligimus, et cognoscimus in creaturis, esse, et tales esse, sed est cognitio ejus propria supra omnem cognitionem creatam a se enim solum, ut decet id est, perfecte, cognoscitur esse.

(3) *Simplicia et absoluta.* Illa dicit, quæ nude sentiuntur, sine integumentis symbolicis, et sine parabolis, ac sine verbis, quæ explicatione indigent, intelliguntur et videntur. Deo aperiente mysteria; quæ sic ostensa et revelata, non possunt postea sermone exprimi, sicut Paulus de hujusmodi visione et revelatione mysteriorum simplici et absoluta, id est, nuda et aperta remotis symbolicis, et verbis explicatione indigentibus, in raptu illo suo scripsit: Quæ non licet, inquit, homini loqui (II Cor. xii, 4); ad hoc enim videtur Dionysius retulisse quod hic dixit. In caligine supraquam lucente silentii arcanae doctrinæ, caliginem vocavit, quæ Paulus ἀπόρητα, id est, arcana; hæc enim obscurissima, et quæ explicari non possunt (sicut neque videri

potest caligo, neque quæ caligine oblecta sunt) vidit Paulus, et cognovit in luce clarissimæ revelationis sine ullis symbolis. Illud autem observandum est, ne quis interpretem temere reprehendat, quod vertimus: *Aperiantur in caligine*, male legi in exemplaribus Græcis in Italia et in Gallia hactenus editis, ἐγκαλύπτεται, id est, teguntur; melius reperi in exemplari manuscripto, quod Cyparissiota habuit, ἐκαλύπτεται, id est, deteguntur.

(4) *Mentes angelicas oculis captas* dicit præfinita excellentia divini splendoris; sunt alioqui multis oculis præditæ propter multam cognitionem propriæ facultatis. Sicut enim Deus dicitur invisibilis, sic dicuntur angelicæ mentes oculis captæ.

(5) *Universa quæ sunt, et non sunt.* Id est, omnia intellectilia et sensilia; hæc enim propter continuam mutationem dicebantur a philosophis non esse.

(6) *Ignote.* Significat non esse curiose inquirendum, quomodo fiat ista cognitio mysticæ theologiæ per copulationem cum Deo, relicta omni alia cognitione rerum; id quod Paulus apostolus significavit, cum dixit de illa sua cum Deo copulatione, in qua mysteria illa arcana vidit: Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit (*ibid.*). Nescio, inquit, id est, non curiose inquiri, satis mihi est vidisse et audisse arcana illa, etc.

(a) Tactum, et aspectum intellectuales dicit; est enim cognitio quædam tactio et visio intellectus.

(b) Extrema in rebus vocat materiam inanissimam.

tens, Fili, et Spiritus sancte, explicate unam et non A
cretam naturam incovamus; nihil commoventes
in fide, quæ tenet unitatem esse in Trinitate, et
Trinitatem in unitate.

CAPUT II.

*Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia
divinitas ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus
sanctus, una et sola non creata natura; nec alia
potestas, sive virtus, et operatio in ipso, nisi hæc
três divinæ personæ.*

Dominus in Evangelio ait : *Amodo videbitis Filium
hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem
in nubibus cæli* ⁸¹. Et rursus : *Si autem in virtute
Dei ejicite dæmonia* ⁸². Et adhuc : *Vos autem sedete
in civitate Jerusalem, donec induamini virtutem ex
alto* ⁸³. Et divinus Apostolus : *Christus Dei sapientia, B
et Dei virtus* ⁸⁴. Gregorius Nyssenus : *Ἡ ὁὐρανός, id
est, virtus, sive potestas, cum ad Deum refertur,
singulariter effertur; cum vero ad creaturas, nume-
ro multitudinis. Gregorius Theologus : Unum
tria, et tria unum, in quibus est divinitas; vel po-
tius dicam, quæ sunt divinitas. Et rursus idem : Dei
vero cum dico, dico Patris, et Filii, et Spiritus
sancti; neque divinitate ultra hæc fusa, ne populum
deorum introducamus, nec divinitate intra hæc ter-
minata, ne de angustia divinitatis damnemur. Et
iterum : Unius divinitatis, o boni, Trinitatem ho-
norate. Et rursus : Satis est, eatenus cognoscere
unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate mi-
rabilem in unum copulationem et distinctionem
habentem. Et adhuc idem : Nobis autem unus Deus, C
quia et una divinitas. Et magnus Athanasius : Ter
sanctus propter tres personas, semel Dominus pro-
pter unam divinitatem, satis hæc sunt fidelibus :
hucusque cognitio in hominibus procedit, hucusque
Cherubini alis se velant; qui autem amplius his
scrutari vult, audit dicentem : *Ne sis nimium sa-
piens, ne obstupefas* ⁸⁵. Et magnus Basilius : Bap-
tisma nostrum est, secundum traditionem Domini,
in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ⁸⁶,
nulla creatura, neque servo ad ordinem Patris et
Filii adjuncto, utpote divinitate in tribus completa;
quod extra hæc est, id omne censervum est, quam-
vis magnitudine dignitatum alia aliis præstent, et
antecellant. Et rursus idem : Catena quædam est D
sancta et veneranda Trinitas, unam et eandem di-
vinitatem in una et perpetua gloria ubique circum-
ferens. Adhuc idem : Dicta sunt hæc, et bene erit,
ut est iis qui sine curiositate credunt in Deum Ver-
bum et Spiritum, unam substantiam et divinitatem:
quæ et sola est veneranda; et nullo modo subrepat
multitudo. Et disputatione contra Phædonem phi-
losophum, quæ est in prima synodo : Fides, inquit,
catholica unam solam divinitatem novit, et hæc
colit, Patris, Filii, et Spiritus sancti, præter hanc
non reputabitur altera. Editio sanctæ et œcume-
nicæ tertix synodi : Si quis non constetur in san-*

cta Trinitate unam divinitatem, et unum regnum,
et unum dominatum, anathema. Confessio sanctæ
et œcumenicæ sextæ synodi : Nos neque tres deus
scimus, neque totos multos deos, vel naturas, vel
substantias, vel divinitates novimus, aut cognosci-
mus; aut qui cognoscerent, novimus : imo eum qui
habet, vel sentit, vel cognoscit, anathematismis sub-
jicimus. Gregorius Nyssenus in libro inscripto, *Quæ
sit Christiani professio* : Qui enim, inquit, eos con-
demnat qui dicunt unam divinitatem, necessario
vel multas dicenti, vel nullam, assentitur; non enim
quidquam aliud præter hæc dicta cogitari potest,
quin imo neque doctrina Scripturæ multas dicit,
quæ alicubi meminit singulariter divinitatis, ut cum
ait : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis cor-
poraliter* ⁸⁷. Si igitur extendere numerum divinita-
tum in multitudinem, eorum tantum est qui ex er-
rore multos deos ponendi ægrotant, negare autem in
universum divinitatem, eorum fuerit qui Deum tol-
lunt, quæ ratio est accusandi nos qui unam divini-
tatem constemur? Et S. Sophronius Hierosolymita-
nus : Sicut, inquit, didicimus, unum Deum esse, sic
unam divinitatem constendam esse accepimus. Et
Gregorius Theologus, in oratione de constituendis
episcopis : Si consequi possem, ut hic perfectam
universorum scientiam haberem, quid mihi reli-
quum esset? quid sperarem? Regnum cælorum
plane, dicturus es. Arbitror autem nihil aliud esse
hoc, quam adipisci quod purissimum et perfectissi-
mum est, perfectius autem ex omnibus quæ sunt, C
cognitio Dei est, sed hanc quidem partim teneamus,
partim vero pergamus, ut comprehendamus, quan-
diu super terram sumus; partim in futurum reser-
venus, ut illinc hunc fructum laboris habeamus,
splendorem scilicet totius sanctæ Trinitatis, quicun-
que est, et qualis, ac quantus, si fas est dicere. Ad-
hæc idem in eadem oratione : Satis habeo audire,
quod Filius, et quod ex Patre, et quod hic quidem
est Pater, hic vero Filius, et nihil præter hoc curi-
ose inquiri; ne mihi eveniat quod vocibus, quæ
nimium elatæ, prorsus decidunt; aut aspectus in-
tento in radium solis; quo enim plus, et acutius vi-
dere quis cupit, eo magis sensus ejus læditur. Ex
his patet, quod in Deo, qui supra substantiam est,
non est alia divinitas ejus, nisi Pater, Filius, et
Spiritus sanctus, imo ipsa tria sunt divinitas; et
nec ultra ista, hæc; nec his tribus aliquid deficit,
quippe cum divinitas in his tribus completa sit,
quod autem extra hæc est, neque Pater est, neque
Filius, neque Spiritus sanctus, sed censervum no-
hiscum est universum. Tota enim natura non creata
in his tribus cernitur, et completa est, et sicut una
est non creata natura Trinitatis, sic etiam una est
ipsius divinitas, et potestas, et operatio, et sicut
non est alia divina natura præter Trinitatem supra-
quam divinam, sic non est alia præter ipsam divi-
nitas, vel potestas, sive virtus, et operatio : sed

⁸¹ Matth. xxvi. 64. ⁸² Matth. xii. 28. ⁸³ Luc. xxiv. 49. ⁸⁴ I Cor. i. 24. ⁸⁵ Eccl. vii. 17. ⁸⁶ Matth.
xxviii. 19. ⁸⁷ Coloss. ii. 9.

quod est natura, hoc Trinitas; quod divinitas, hoc A potestas, et operatio; quare quod potestas et operatio, hoc natura supra substantiam: et quia natura, et substantia, et potestas, et operatio idem, idcirco unus nobis Deus ipsa unitas trium personarum. Simul tamen et hoc patet, omnem theologiam in tribus divinis personis conclusam esse: qui autem plura his curiose indagare vult, ab ea quæ vere veritas est, excidit.

CAPUT III.

Quod in Deo qui est supra substantiam, non est alia unitas, et alia Trinitas: nec est in superna Trinitate quidquam inæquale, et majus, ac minus: nec aliud quid in ea privans, secundum se substantiæ expers, et non per se existens.

Magnus Athanasius, in expositione fidei in prima synodo ait: Principio hæc est fides orthodoxa, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Et paulo post: Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus; et non tres increati, sed unus increatus: omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; et non tres omnipotentes. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus; et non tres æterni. Et non multo post: Et in hac Trinitate nullus primus, et nullus ultimus; nemo magnus, et nemo parvus, sed hæc tres personæ æternæ sunt, et æquales in omnibus. Unitatem igitur in Trinitate, et Trinitatem in unitate omnis Christianus colat. Et sanctus Maximus, in explanatione subtili precatiois, *Pater noster*: Non, inquit, aliam unitatem, et aliam Trinitatem esse didicimus (non enim unitas, quæ simplex et una natura est, dissimilitudine naturæ a Trinitate differt), nec aliam juxta aliam (non enim remissione potestatis discreta est ab unitate Trinitas, vel a Trinitate unitas), neque sicut aliquid commune et generale, quod cogitatione solum spectari potest, a partibus suis variatur, sic a Trinitate variata est unitas, quæ est substantia proprie per se existens, et potestas vere per se valens; nec tanquam alia ex alia (non enim Trinitas ex unitate existit, nec unitas ex Trinitate secundum productionem, vel antegressionem), sed eandem vere unitatem, et Trinitatem dici dicimus: unitatem quidem ratione substantiæ, Trinitatem vero modo existendi; totam unitatem eandem ipsam non divisam personis; et totam Trinitatem eandem ipsam non confusam unitate: ne divisio multitudinem deorum introducat, neque confusio Dei negationem. Gregorius Theologus in tertia oratione de pace: Non unum pietatis terminum existimemus, venerari Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, utram in tribus personis divinitatem, et potestatem, nihil supra, nec infra colentes; illud enim fieri non potest, hoc autem impium est. Et adhuc idem: Ubi enim est unumquodque incom-

prehensum, et majus, quam ut cogitari queat, quomodo hic quod excellat, vel intelligitur, vel traditur; quomodo vero quod infinitum est, metiri possumus: ut quod est eorum quæ terminantur, eterniat divinitati, quam gradibus superioribus et inferioribus metiamur? Et rursus idem: Non est Trinitas adnumeratio inæqualium, alioqui quid prohibet quin sit hæc decas, et hecatontas, et myrias? Et rursus: Unam divinitatem, et potestatem, quæ in tribus reperitur, et tria complectitur discrete, neque differens substantiis, sive naturis, nec aucta exsuperantiis, et remissionibus, undique æqualis, undique eadem. Et iterum idem in prima oratione de pace: Unitas, inquit, quæ in Trinitate colitur, et Trinitas quæ in unitatem redigitur, ejusdem throni, ejusdem gloriæ, non creata, inaccessibilis, non cadens sub tactum, incomprehensa, quæ sola cognoscit quem apud se ordinem habeat, quæ omnem creaturam extra sinit partim primo, partim secundo velo diremptam: primo quidem creaturam cœlestem et angelicam a divinitate diremptam, secundo vero nostram a creatura angelica. Sanctus Gregorius Nyssenus, libro primo *Contra Eunomiam*: Quod autem, inquit, non congruit cum dogmate ab ipsis fabricato, opinari simplicem esse substantiam, quæ supra omnia est, quamvis id verbo gratis largiantur, manifestum sit etiam parum advertenti. Quis enim ignorat quod secundum propriam rationem simplicitas in sancta Trinitate plus et minus non recipit? Et adhuc Gregorius Theologus in oratione de baptismo: Volo Patrem majorem dicere; ex quo provenit, ut qui sunt æquales, æquales sint, et existant; hoc enim ab omnibus concessum est; et metuo ne principium faciam principium minorum; et contumelia afficiam præferendo; non enim ei, ex quo gloria est submitto. eorum qui ex ipso. Et rursus Gregorius Nyssenus, in libro *De Abraham*: In utroque igitur verum dicit Scriptura, quæ æquale confitetur, et majus non negat. Cum enim Scriptura ad humanitatem respicit, majus confitetur quod non videtur, quam id quod per carnem videtur; quando vero mentem deducit ad divinitatem, vacat hæc comparatio majoris et minoris, et vice horum unitas prædicatur: *Ego et Pater unum sumus*⁸⁸; quæ enim variata sunt secundum inæqualitatem, unum esse non possunt. Et magnus Athanasius, in libro *De incarnatione Christi*: Ubi, inquit, dignitas est ejusdem honoris, ejusdem quoque honoris est veneratio; in dignitate æquali non est pugna, inæquale suscitatur pugnam; æqualitas honorat pacem. Et idem rursus: *Contra Apollinarium*: Si natura non est Pater major Filio, neque magnitudine (magnitudinis enim expers est), neque tempore, quia sine tempore est, neque qualitate, quia qualitate caret: nullâ igitur alia re majorem se Patrem dicit, nisi quatenus Filius, et Patrem suum honorans. Et magnus Basilius, libro quarto suarum *Con-*

⁸⁸ Joan. x, 30.

fatiationum : Majus, inquit, vel magnitudine, vel crassitudine, vel tempore, vel dignitate, aut tanquam causa, majus est; at magnitudine non est major Pater Filio; expers enim est magnitudinis, neque crassitudine, quia incorporeus; sed neque tempore, Filius enim est temporis auctor; neque dignitate, nec enim factus est Filius, qui aliquando non esset; nec ut auctor, quoniam æque erit et ipso, et nobis major, si ipsius et nostri auctor est. Et iterum Gregorius Theologus, libro secundo *De theologia* ait : Sed si Deus est incorporeus, nec hoc demonstrat substantiam, sicut nec ingenitum, et principio carens, et immutabile, et immortale, et quæcunque de Deo, vel circa Deum dicuntur (a). Ex quibus efficitur manifestum, quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia unitas supra divinam, et alia Trinitas supra substantiam, sed eandem vere unitatem et Trinitatem credimus : nec est in Trinitate supraquam divina quidquam inæquale, et partim ejus majus, partim vero minus, sed potius una æqualitas tribus pura, et immutabilis; nec aliquid eorum trium ulla ex parte plus colimus, et aliquid minus; nec est in eo quidquam privas, et secundum se expers substantiæ, et non per se existens : imperfecta enim introductio privantia contumeliosa est in id quod perfectissime existit; etenim non esse substantiam, et per se non existere, defectionem perfectissimæ substantiæ, et per se existentis demonstrat.

CAPUT IV.

Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque personale distinguitur a substantia, neque tres divinæ personæ substantia distinguuntur, nec alia quæpiam oppositione distinguuntur, nisi hac sola secundum relationem.

Magnus Athanasius, in dialogo orthodoxi et Anomii, ait : Aliud est substantia, et aliud persona, aliud et aliud (1), compositio igitur. Aliud et aliud, non ut rem aliam et aliam, sed ut aliud signi-

Scholia.

(1) Aliud dicitur significare in divinis substantia, et aliud persona, quia licet unam et eandem rem substantia et persona significant, aliter tamen eam significant substantia, et aliter persona; et recte dicitur Græce ἄλλο καὶ ἄλλο, id est, aliud et aliud, ubi solum est aliud et alius modus significandi : sicut semen et fructus unam rem significant, granum scilicet frumenti (b) : aliud tamen et aliud dicuntur significare, non tanquam aliam et aliam rem, sed quia aliter significat illam unam rem semen, et aliter fructus : semen enim ita significat granum frumenti, ut intelligamus contineri in eo seminaliter aliud simile. Semen enim est, in quo est virtus seminalis ad producendum aliud simile : fructus autem non sic significat granum frumenti, sed esse fructum alterius, sive productum ab alio; sic etiam substantia et persona una res sunt, et unam rem significant : sed aliter eam significat persona, scilicet singulariter, substantia vero communiter : quam enim rationem habet commune ad proprium, ait Basilus, hanc habet substantia ad personam.

(a) De his loquitur quæ similiter de Deo dicuntur, ut ingenitum, incorporeum, et similia.

(b) Basilus epistola prima ad Cledonium.

ficante persona, et aliud substantia, sicut granum frumenti dicitur et est semen, et fructus : non ut res alia, et alia; sed aliud quid significat semen, aliud fructus. Et magnus Basilus, in epistola ad Terentium comitem : Si autem, inquit, oportet nos paucis dicere quod videtur, illud dicemus, quod quam rationem habet commune ad proprium, hanc habet substantia ad personam. Unusquisque enim nostrum communi ratione substantiæ participat esse; et proprietatibus quæ circa se sunt, est ille, aut ille, ad eundem modum illic, ratio quidem substantiæ communis est, ut bonitas, aut divinitas, aut si quid aliud intelligatur : persona vero in proprietate qua Pater est, aut qua Filius, cernitur. Sanctus Joannes Damascenus, cap. 53, cujus inscriptio est : *Quod omnis natura divina in una ex personis ejus unita est cum tota humana natura, et non pars cum parte* : Communia, inquit, et universa prædicantur de suis subjectis (2) particularibus : commune igitur est substantia, ut species; particulare autem hypostasis; particulare autem, non quia partem naturæ habet, partem non habet, sed particulare numero, ut individuum; numero enim, et non natura hypostases dicuntur differre; prædicatur autem substantia de hypostasi, quia in singulis quæ sunt hypostases ejusdem speciei, perfecta substantia est; quocirca neque hypostases differunt inter se substantia, sed secundum accidentia, quæ sunt proprietates designantes hypostasim, et non naturam : siquidem hypostasim definiunt substantiam cum accidente, quamobrem hypostasis habet commune cum proprio; substantia autem secundum se non existit, sed in hypostasibus spectatur. Idem de sancta Trinitate : Oportet, inquit, scire, quod aliud est considerari re, et aliud ratione et cogitatione. In omnibus igitur creaturis distinctio hypostaseon re consideratur, re enim Petrus a Paulo discretus consideratur, communitas vero, et copulatio, et unum, et ratione, et cogitatione spe-

Hic igitur modus diversus significandi unam alioqui et eandem rem, vocatur ab Athanasio aliud et aliud; non quia alia et alia res sit, sed quia una et eodem res alio et alio modo significatur; possunt enim esse unius rei plura nomina, ut unum nomen plurium rerum.

(2) Communia et universa prædicantur de suis subjectis. Commune igitur est substantia, ut species. Non hoc dicit Damascenus de substantia in divinis personis, quod secundum rem communis sit, sicut in creaturis species quæ dividitur per proprietates characteristicas, quas vocant individuales, ita ut, sicut paulo post hic dicit idem Damascenus, Petrus a Paulo re distinguatur, quia non est Petrus in Paulo; Petrus enim et Paulus unum sunt non re, sed ratione, et intelligentia. Contra vero in divinis personis non secundum rem, sed secundum modum significandi invenitur aliqua similitudo communis et particularis cum creaturis. Observavit hoc in Damasceno S. Thomas.

ctatur, intelligentia enim percipimus Petrum et Paulum ejusdem naturæ esse, et naturam unam habere communem, unusquisque enim eorum est animal rationis particeps, mortale; et unusquisque caro est animata anima ratione prædita, et intelligente. Hæc igitur communis natura ratione consideratur, nec enim personæ aliæ in aliis inter se sunt, sed potius unaquæque, sigillatim et in parte, id est, per se separata est, plurima habens quæ ipsam ab altera distinguant, siquidem et loco distant, et tempore differunt, et voluntate dividuntur, et viribus, et forma, id est, figura, et habitu, et mistione, ac dignitate, et studio, omnibusque proprietatibus designantibus, plus vero cæteris omnibus eo quod non sunt aliæ in aliis mutuo, sed potius separatæ sunt, unde et duo et tres homines dicuntur, et multi; hoc autem in omni natura licet considerare. Contra vero in sancta, et supra substantiam, ac ultra omnia, et incomprehensa Trinitate, illic enim contemplamur commune, et unum re propter coæternum, et quia id ipsum sunt substantia, operatione, voluntate, et voluntatis conspiratione, potestate, virtute et bonitate. Non dixi simile, sed id ipsum, et propter unum impetum motus; una enim substantia, una bonitas; una virtus, una voluntas, una actio, una et eadem potestas, non tres sibi inter se similes, sed una et eadem trium personarum motio, unum enim unaquæque earum habet

⁶⁹ Joan. xvi, 15.

erga aliam, non minus quam erga se ipsam, id est, in omnibus unum sunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, præter ingenitum (1), et nativitatem, et processionem; unum, inquam, habet, sed cogitatione distinctum (2). Magnus Basilius in sermone de fide: Filium dixi et Patrem, serva mihi has proprietates; permanens igitur Filius in eo quod est Filius, omnia est, quæcunque Pater est, sicut ipse Dominus dixit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*⁷⁰. Et Gregorius Nyssenus: Constitentes, inquit (3), eandem naturam sine ulla variatione, differentiam causæ, et ex causa proficiscentes non negamus, in quo solo alterum ab altero discerni comprehendimus. Et divinus Anastasius, in libro *De veritate rectorum dogmatum*: Reciprocantur, inquit, hujusmodi appellationes, Deus, Dominus, et Spiritus propter incorporeum et sanctum, quia utrique personæ conveniunt hujusmodi nominationes, reservato Patri hoc solo, scilicet Patrem esse, quia solus est Pater tanquam causa; et reservato ipsi Filio hoc tantum, scilicet Filium esse, quia solus genitus est; reservato item Paraclæto, esse scilicet Spiritum sanctum. Divinus Dionysius, cap. secundo *De divinis nominibus*, ait: Copulata in unum in tota divinitate, ut in theologicis informationibus proluxe ex Scripturis sanctis demonstravimus, sunt supraquam bonus, supraquam Deus, supraquam substantia, supraquam vivens, supraquam sapiens,

Schol'ia.

(1) *Præter ingenitum, et nativitatem, et processionem.* Non hoc dicit Damascenus, quasi innascibilitas, quæ dicitur ἀγεννησία, constituit et distinguat personam Patris; hoc enim fieri non potest, cum ingenitum nihil ponat, sed neganter accipiatur, nec ingenitum accipit pro eo quod est increatum (sic enim secundum substantiam dicitur, et ad substantiam pertinet), sed sic accipit Damascenus hic ingenitum, ut significet id quod non est genitum, ut ad relationem pertineat, quatenus relationi geniti, quæ convenit Filio, negatur Patri; ut sic Pater ingenitus distinguatur a Filio non secundum substantiam, sed secundum relationem. Observavit hoc et explicavit in Damasceno idem S. Thom. 1 p. q. 55, art. 4, ad 5. Item nativitas, quæ est actus notionalis, ad relationem pertinet, quatenus significatur, sicut ait idem S. Thom., ut via ad personam Filii proprietate personali, id est filiatione constituitur.

(2) *Sed cogitatione distinctum.* Scilicet a persona. Ne quis alter accipiat quod hic dicit Damascenus, hoc ipsum dicit S. Thom. 1 p. q. 39, art. 1: Relatio enim, inquit, ad essentiam comparata non differt re, sed ratione tantum, quatenus scilicet essentia quantum ad modum significandi, ut ait idem S. Thom., significatur ut forma trium personarum, et persona, ut particulare; comparata autem ad oppositam relationem, habet virtute oppositionis realem distinctionem, et sic, inquit, remanet una essentia, et tres personæ. Itaque distinctio rationis sufficit ut multiplicari possint personæ, quæ sunt alioqui una essentia, et non multiplicetur essentia. Sic etiam Damascenus in hoc loco distinctionem cogitationis, sive rationis posuit inter essentiam divinam et personas, relicta distinctione reali in tres relationes personales, quas nominaverat.

(3) *Constitentes eandem naturam sine ulla varia-*

tionem, differentiam causæ et ex causa proficiscentes non negamus. Causam dicit, quæ univoce dicitur; non enim in divinis perfectius est esse causam, quam esse ex causa, sicut in creaturis, in quibus homonymum est, id est æquivocum, habere causam, quod convenit effectui; et esse causam, quod convenit efficienti tanquam perfectiori. In divinis causa est Pater Filii, sed non causa effectrix, quæ a sanctis Patribus dicitur γενεσιουργός, sed causa solum quæ dicitur ἀρκτός, aut ἀρχή, aut ἀρκτός, ἀρχός. Dicitur est de his decad. 7, cap. 6. Dupliciter itaque dicitur apud Græcos ἀρκτός, id est, qui est causa: ἀρκτός γενεσιουργός, id est, causa effectrix, et ἀρκτός ἀρχός, id est, causa quæ principium est; sicut accipiunt doctores Græci nomen causæ in divinis, quod S. Thom. recte intellexit, et in Græcis Patribus probavit; sic enim scripsit in opusculo *Contra errores Græcorum*, cap. 1: Neque tamen intelligendum est, quod sancti, qui nomine causæ et causati utuntur in divinis personis, intendant diversitatem naturæ inducere, aut Filium esse creaturam, sed per hoc volunt ostendere solam originem personarum. Hactenus S. Thom. Quod ergo ait Gregorius Nyssenus, ex sola differentia causæ et causati in divinis existere distinctionem personarum, significat, quia Pater est principium Filii, per generationem scilicet, et Pater ac Filius principium Spiritus sancti per spirationem, idcirco Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum suis proprietatibus personalibus inter se realiter distinguunt. Et quod Anastasius Antiochenus ait, hoc solum reservari Patri, scilicet Patrem esse, quia solus Pater sit tanquam causa; perinde est, ut si diceret quia solus Pater sit tanquam principium Filii. Apud Latinos vero usitatum est pro vocabulo causæ ut nomine principii. Rationes usus hujus verbi ideu S. Thom. attulit; legat qui desiderat.

et quæcunque sunt ablationis secundum exsuperantiam (1), cum quibus numerantur omnia quæ ad rationem causæ pertinent, bonum pulchrum existens, vivificum, sapiens, et quæcunque sunt ex donis ejus, quæ bonitatem ejus decet, a quibus omnium bonorum causa nominatur, discreta vero sunt Patris nomen (2), et res, et Filii et Spiritus sancti, nulla in his facta reciprocatio, aut prorsus communitate introducta; est præterea discreta ac distincta, perfecta sicut in nobis (3), et immutabilis Jesu essentia, et quæcunque sunt mysteria substantialia humanitatis ejus (4). Ex his manifestum fit, quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, per-

sona et substantia non sunt idem ratione et cogitatione; sunt tamen re et substantia, similiter tres divinæ personæ inter se non discernuntur re et substantia, sed ratione tantum et cogitatione (5); essentia enim earum una est, sed non est earum inter se reciprocatio; idcirco non potest cadere in eas alia oppositio, nisi eorum quæ sunt ad aliquid: aliæ enim oppositiones non assumuntur sine materia; oppositiones vero in iis quæ sunt ad aliquid, quodam modo consistunt supra materiam, quia in hac oppositione non dirimitur copulatio, quia esse eorum est quodam modo se habere ad aliquid.

Scholia.

(1) *Quæcunque sunt ablationis secundum exsuperantiam.* Sunt hujusmodi nomina supra bonum, supra pulchrum, quæ tollunt in Deo bonitatem creatam, et pulchritudinem creatam, et tribunt exsuperantem, et superlatam bonitatem, scilicet incretam, quæ vincit omnem cognitionem et intelligentiam.

(2) *Discreta sunt nomen Patris supra substantiam et res.* Nomen Patris supra substantiam dicit, quia in divinis non significat nobis nomen Patris, aut Filii, quod in creaturis intelligimus, personas scilicet re et substantia separatas. Rem vero Patris vocat non ipsam substantiam, quæ una et eadem in tribus, sed rem Patris, et rem Filii, et rem Spiritus sancti vocat proprietates, quæ in divinis personis ordinem originis sive principii inter eas designant, unde notiones proprietates, sive actus dicuntur; quia sunt proprie notiones, sive designationes personarum; ut proprium Patris est generare Filium; propria est nativitas Filii ex Patre; et propria Spiritus sancti processio ex uno principio, Patre et Filio, hæc dicuntur Græce *χρηματα γνωριστικά*, id est, res sive actus notionales; res enim quatenus pertinet ad relationem, numero plurium prædicatur in divinis; S. Thom. 1. p. q. 59, art. 3, ad 3: In his igitur non est reciprocatio, neque communitas, nec in ipsis nominibus Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nec in eorum rebus, id est, in eorum actibus, sive usibus, unde manant: nec enim nomen Patris convenit Filio; neque Filii nomen convenit Patri: quia neque generare Filii est, neque generari Patris, similiter in Spiritu sancto qui ab utroque procedit. Est præterea observatio dignum quod hic ait Dionysius, discreta esse in divinis nomen Patris, et *χρημα*, id est, rem; et nomen Filii, et rem; item nomen Spiritus sancti, et rem; cum enim prius posuit nomen Patris, et nomen Filii, et nomen Spiritus sancti, et postea secundo loco posuit *χρημα*, id est, rem Patris, quæ est generare, et rem Filii, quæ est generari, et rem Spiritus sancti, quæ est procedere, placet docuit id quod S. Thom. etiam tradit, prius et principaliter secundum modum intelligendi distincti hypostases divinas per relationes, quam per origines, sive actus notionales, quos Dionysius significavit nomine *χρηματος*. Interpres vetus Dionysii, quem sanctus Thomas habuit, vertit *χρημα* *nam*; S. Thom. *nam* mutavit in *actum* et *originem*, distinguuntur, inquam, prius, et principaliter per relationes, quam per notionales origines; quia relationes constituunt personas, cum sint ipsæ relationes personæ subsistentes: actus vero notionales, licet sint idem re cum relationibus, tamen secundum modum significandi et intelligendi non constituunt personas, cum sint origines earum, sive origo significetur active, ut generatio quæ

tanquam actus notionalis attribuitur Patri, et spiratio quæ attribuitur Patri et Filio; sive passive, ut nativitas actus notionalis qui attribuitur Filio, et processio Spiritui sancto; origines enim secundum rationem intelligendi extra ea sunt, quorum sunt origines: cum sit origo, sicut ait S. Thom., via quædam a re, aut ad rem, ut generatio significatur ut via quædam ad genitum procedens a generante. Itaque res Patris est generare (*χρημα* enim, ut dixi, rem significat), res Filii est genitum esse; res Spiritus sancti procedere. Sic Gregorius in oratione prima de Filio: Ex non habente, inquit, causam, id est, ex Patre accedit res nativitatis, de Filio loquitur, *πράγμα γενήσεω*; vocavit, quod Dionysius *χρημα*. Significat etiam *πράγμα* actum a verbo *πράττω*, unde recte theologi Latini actum vocant, quod Græci rem, idem enim verbum *πράγμα* utrumque significat. Hoc notavi, quia non parum refert vocabula propria alicujus scientiæ callere.

(3) *Perfecta sicut in nobis, et immutabilis Jesu essentia.* Perfectam dicit contra Apollinarium, quia habuit corpus præditum a ima rationali et intelligente, sicut nos habemus; immutabilem contra alios hæreticos, qui dixerunt naturam humanam ab ipso principio unionis victam esse a divina, et factam incorruptibilem, quod erat negare veritatem humanæ naturæ, negando proprietatem ejus; hic fuit Julianus Halicarnassensis.

(4) *Mysteria substantialia humanitatis ejus.* Substantialia dicit, quia sitire, esurire, defatigari, vulnerari, et reliqua ejusmodi vere passus est Christus, et non phantastice secundum hæreticos, quamvis hæc passionis naturam divinam non attigerunt, cum esset alioqui in eadem hypostasi, a qua non differebat nisi ratione tantum et cogitatione; hujusmodi etiam sunt ambulare super undas, ingredi per januam clausam ad discipulos; hæc enim miracula per carnem operatus est Christus sua divinitate.

(5) *Similiter tres divinæ personæ inter se non distinguuntur re, et substantia, sed ratione tantum, et cogitatione.* Quatenus scilicet tres divinæ personæ idem re et substantia sunt, sic enim non distinguuntur inter se nisi ratione tantum, et cogitatione; idem affirmat S. Thom. 1. p. q. 59, art. 1, ad 1, cum dicit: Relationes ipsæ non distinguuntur ad invicem secundum quod sunt idem realiter cum essentia, relationes autem idem sunt re cum personis. Quatenus vero relationes, quæ in divinis sunt per se subsistentes, oppositionem habent ad invicem, distinctæ realiter sunt, et personæ realiter distinguuntur, et una persona non est alia; hoc enim est quod ait hic auctor cum doctrina S. Thomæ consentiens, sed earum scilicet personarum non est inter se reciprocatio, quatenus scilicet in eas cadit oppositio relationum.

CAPUT V.

Quod in Trinitate ingentum neque substantia est, neque proprietas personæ Dei Patris; nec in ipsa est aliud principium fons totius divinitatis, nisi solus Pater: nec ulla alia naturalis, et propria substantiæ potestas, sive virtus, et divinitas, atque energia, sive operatio ex infinita ac divina substantia prodians, nisi solus Filius, et Spiritus sanctus.

Magnus Basilius, in secundo *Contra Eunomium*: Interrogemus, inquit, Eunomium, quanta mensura ingentum a genito discretum est, numquid parva quadam et tanta, ut possint aliquando in idipsum inter se coherere? an hoc funditus fieri non potest, et multo minus, quam eundem simul vivere, et mortuum esse, et eundem simul in eadem parte sanum esse, et ægrotare, et vigilare simul, et dormire? Talia enim sunt, quæcumque summa oppositione sibi inter se opposita sunt, ut alterum cum adsit, necesse sit alterum abesse, quæ natura sunt omnino repugnantia, et incoherentia. Et in quarto libro contra eundem: Ingentum, inquit, vel substantia est, vel accidens; nihil enim aliud restat præter hæc; qui igitur in utroque absurdum demonstravit in iis quæ deinceps sequuntur, rursus in secundo dixit, prorsus reticere in Trinitate ingentum propter Arianorum imperitiam. Cum his consonant quæ Gregorius Nyssenus dixit. Gregorius Theologus, libro primo *De Filio*: Quomodo substantiam Dei dicis non positionem ejus quod est, sed ablationem ejus quod non est? Verbum enim declarat non esse ei generationem; non autem quod secundum naturam est, demonstrat, neque quod est, non habens generationem. Quæ igitur substantia Dei? Amentia tuæ est hoc dicere, qui curiose etiam inquiris generationem, nobis vero magnum est, si quando tandem et in posterum discamus dissoluta caligine et crassitudine, sicut promisit qui mentiri non potest. Hoc igitur intelligatur et speretur ab iis qui ad hoc erunt purgati: nos vero hoc parum dicere audeamus, quod si magna gloria est Patri ex nullo prodire, non minor est Filio participare ex tali Patre; gloriam enim ejus qui causam non habet, participaverit, quia ex non habente causam inest ei ipsa res nativitas tanta, et tam veneranda iis qui non habent mentem magnopere humi repentem, et terrenis rebus immersam. Sed si, inquit, idem substantia est Filius cum Patre, ingentum vero est Pater, erit igitur hoc et Filius. Recte, si ingentum esset substantia Dei; sin autem differentia est circa substantiam, quid hoc dicis tanquam aliquid valeat? An tu etiam es Pater Patris, ne quid desit quod Pater habeat, quandoqui-

A dem idem es cum illo secundum substantiam (a)? An potius liquet, quod manente proprietate immota, quæremus substantiam Dei, quæ tandem est, si tamen quæremus, quod vero non sint idem ingentum et Deus, sic discas. Si idem esset, oportet, ut quia Deus aliquorum Deus est, ingentum etiam aliquorum esset ingentum; aut quia nullus est ingentum, neque Deum esse aliquorum Deum: quæ enim omnino sunt eadem, eodem etiam modo efferuntur; atqui non est aliquorum ingentum (quorum enim est?), Deus vero aliquorum Deus est, est enim omnium, quomodo igitur erit idem Deus, et ingentum? Et rursus, Quia, inquit, ingentum, et genitum contraria sunt inter se, ut habitus, et privationes, necesse est ut substantiæ introducantur inter se contrariæ, quod quidem non conceditur; aut quia rursus, priores sunt habitus, quam privationes, et habitus tollunt ipsæ privationes, non solum antiquiorem esse substantiam Patris substantiam Filii, sed etiam a substantia Patris tolli necesse est, quantum ex iis quæ a te posita sunt, concludere fiet. Et iterum idem in oratione de constitutione episcoporum: Sine principio, inquit, erat Pater, non enim aliunde habebat ut esset, nec a se ipso, Filius vero (siquidem Patrem (1) ut causam accipis) non est sine principio; principium quippe Filii Pater est ut causa; sin autem principium intelligas ex tempore, sine principio est; non enim incipit sub tempore Dominus temporum. Et adhuc in eodem libro: Observetur autem, ut mea sententia est, unus Deus, ad unam causam Filio et Spiritu sancto relatis, non compositis, vel agglutinatis, et secundum unum et eundem, ut ita dicam, motum et voluntatem, et unam et eandem substantiam. Et rursus in eodem: Pravorum, inquit, et indignorum esset principium Pater, si non esset causa ut divinitas esset in Filio et Spiritu sancto. Magnus Dionysius, in secundo *De divinis nominibus*: Est autem, inquit, distinctio in divinis, quæ sunt supra substantiam, non illa solum quam dixi, quod secundum ipsam copulationem personarum in unum, sine mixture et confusione unaquæque ex personis quæ sunt ἐναρξιατ, id est, unum et principium omnium, collocata est in alia, sed quod illa quæ sunt fecunditatis Dei, non commeant retro vicissim, solus autem fons divinitatis Pater est, ita ut Pater non sit Filius, neque Filius Pater, servatis pie in hymnis et laudibus divinis iis quæ cuique personæ divinæ proprie conveniunt. Magnus Athanasius, libro primo *contra Arianos*: Si non est Filius, inquit, quomodo igitur Deum dicitis creatorem? Si

• Scholia.

(1) Si quidem Patrem ut causam accipis (Filius scilicet), non est sine principio (Filius scilicet), principium quippe Filii Pater est ut causa. Notatum est paulo supra a S. Thoma, nomine causæ solam origi-

nem personarum sanctos Patres significare voluisse; itaque cum ait Gregorius Nazian., : Principium quippe Filii Pater est ut causa, perinde est ut diceret: Principium Filii est Pater ut origo.

(a) Substantiam dicit, id est naturam.

enim per Verbum, et in Sapientia omnia facta sunt, et sine hoc nihil fieri potest, non habet Pater opinione vestra, in quo et per quem omnia facit. Si hæc divina substantia non est secunda, sed sterilis opinione ipsorum, sicut lumen non illuminans, et fons siccus, quomodo non pudet vos dicere habere eum vim creandi? Et adhuc idem: Participantes, inquit, Filium, Patrem participamus, quia proprium Patris est Verbum, unde si esset ipse Pater ex participatione, et non ex ipso divinitas secundum substantiam, nunquam deus faceret. Divinus Cyrillus, in *Thesauris*, cap. 35: Eiusdem igitur naturæ cum Patre Filius ex ingenito non factus, utpote habens eandem potestatem et virtutem; imo potius ipse est vivens, et substantialis operatio, et virtus, et sapientia Patris. Et rursus adhuc idem: Qui est igitur omnis operatio et virtus Patris, per quam omnia operatur, quomodo esset naturæ factæ? Et iterum, in capitibus *De Spiritu sancto*: Non est, inquit, Spiritus sanctus creatus, aut factus, sed ex substantia, quæ major est quam ut cogitari possit, et divina, utpote virtus ipsius, et naturalis energia. Et rursus in eisdem: Non enim audebo dicere, quæ non operatus est Christus per me in obedientiam gentium sermone et opere in potestate signorum et prodigiorum in virtute Spiritus sancti. Signa et prodigia operatur Christus per Paulum in virtute Spiritus sancti; est igitur Spiritus sanctus energia (1) quædam naturalis, et vivens, et ut ita dicam, qualitas (2) divinitatis Filii Dei. Et iterum in eisdem: Sanctus enim nominatur Spiritus sanctus; si igitur est natura sanctus, non habet foris, unde talis sit; quinimo cum sit ipse divinæ substantiæ energia, sive actus naturalis et vivens, ac per se

existens, apponit creaturæ perfectionem per ipsius sanctificationem, et participationem. Et adhuc: Cum igitur quod Deus promisit se facturum, cum potestate impleat Spiritus, et pastores excitet secundum promissionem in prophetis factam, sequitur non esse alienum a divina substantia, et per se existens ex ipsa substantia prodiens, et in ipsa manens, omnia quæ Dei sunt, operatur. Et adhuc: Oportebat eos doceri de Spiritu sancti mysterio, et intelligere esse Spiritum sanctum velut fructum (3) quemdam divinæ substantiæ, qui in ipsa existit, et ex ipsa inseparabiliter et imparabiliter procedit, et secundum eandem naturam in unum copulatus est. Et adhuc in eisdem: Si a Deo Patre procedit Spiritus sanctus, estque veluti fructus quidam, vel qualitas substantiæ ipsius, Pater vero neque factus, neque creatus, quomodo esset factus Spiritus, qui ab ipso procedit? Et iterum: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus Christus, nisi in Spiritu sancto* (a). Liqueat igitur, quod qui Spiritum sanctum participat, novit Dominum Jesum: qui autem non participat, ignorat. Quomodo igitur qui particeps Spiritus sancti est, novit quod Dominus Jesus? Sicut qui mel degustarunt, ex qualitate ejus cognoverunt mel esse dulce, sic qui particeps Spiritus sancti est. Igitur Spiritus sanctus qui est ex substantia Filii, qualitas, ut ita loquar, existit Dei universorum Domini. Si autem hoc verum est, est igitur Deus, et non aliquid factum, aut creatum, ut hæreticis videtur. Et adhuc: Non igitur Spiritus sanctus ex participatione, nec ex compositione sanctus est, sed est substantia et natura sanctificans, et divinitatis Dei Patris, ut ita dicam, qualitas; ut dulcedo mellis (4), vel odor ex flore. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem:

^a I Cor. XII, 3.

Scholias.

(1) Quia in Deo energia propria non distinguitur, a natura, sicut in creatura distinguitur, idcirco cum Cyrillus dicit:— Spiritus sanctus est energia quædam naturalis, et vivens, et ut ita dicam, qualitas divinitatis Filii Dei,— hoc dicit: Spiritus sanctus qui est natura sive substantia, procedit ex Filio, qui est substantia, sive essentia. Ad hunc modum S. Thomas interpretatur, et docet interpretandas esse hujusmodi locutiones, in opusculo *Contra errores Græcorum*, c. 4: Essentia est de essentia, quia Filius, qui est essentia, est de Patre, qui est eadem essentia divina.

(2) Quia qualitas formam significat, quæ tanquam accidens in alto existit, quod ab ea quale nominatur, idcirco vocabulum corripit Cyrillus, eum dixit, Ut ita dicam: ut admoneret Spiritum sanctum non qualitate, sed veram et perfectam substantiam esse. Cur autem qualitatem symbolice vocaverit, intelligi potest ex eo quod paulo post ait: Sicut qui mel, inquit, degustarunt, ex qualitate ejus cognoverunt mel esse dulce; sic, inquit, qui particeps Spiritus sancti est, novit Dominum Jesum, sicut scriptum est: Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Ut igitur ex dulcedine qualitate substantiali mellis cognoscitur mel, sic qui cognovit

virtutem Spiritus sancti viventem, et per se existentem, quæ est ipsa divina substantia, novit et Filium et Patrem, quia sunt unum. Quod autem Spiritum sanctum dicit esse naturalem energiam, sive virtutem, non dicitur naturalis a natura creata, sed a natura increata; est enim Spiritus sanctus a natura ipsa divina. Rursus, cum dicit esse energiam, sive virtutem viventem, et per se existentem, veluti qualitatem, ut ita dicam, divinitatis Filii Dei: ita dicit, quia ut ait idem Cyrillus, lib. XIV *Thesauri*, ex divina essentia Filii (qui scilicet spirat Spiritum sanctum) tanquam virtus ejus naturaliter emanat).

(3) *Velut fructum quemdam divinæ substantiæ, qui in ipsa existit, et ex ipsa inseparabiliter et imparabiliter procedit.* Dicit Spiritum sanctum procedere ex substantia divina, quia Pater et Filius, a quibus procedit, sunt divina substantia, sive essentia divina. Etsi enim personis divinis attribuitur spirare, more tamen Græcorum Patrum substantia sive essentia divina pro persona dici solet, quia sunt idem re. Hoc etiam notavit S. Thomas in eodem Cyrillo, in opusculo *Contra errores Græcorum*, cap. 4 et 17.

(4) *Ut dulcedo mellis, vel odor ex flore.* His symbolis utitur Cyrillus ad demonstrandum ex substantia Patris, id est, ex Patre substantialiter procedere

(a) Dicere, Dominus Jesus, est nosse Dominum Jesum; nemo enim dicit aut appellat quem non novit.

Sic, inquit, et Spiritus sanctus qui a Filio datur et mittitur, et est ipse unum, et non multa, nec ex multis unum, sed ipse solum Spiritus. Cum enim unus sit Filius, qui est Verbum vivens, oportet esse unam vitam perfectam, et implentem, sanctificantem, et illuminantem, quæ est energia ipsius et donum, quod quidem ex Patre dicitur procedere. Et adhuc: Quomodo non ultra omnem impietatem quidam procedunt, qui Spiritum sanctum hinc creaturas ponunt: et non potius consententur ex divina natura existere quod ex ipsa secundum substantiam procedit, et tanquam Deum in nobis habitare? Gregorius Nyssenus in *Catechético*: Esse, inquit, Verbum Dei, et Dei Spiritum, virtutes, secundum substantiam per se existentes effectrices eorum quæ facta sunt, et continentem ea quæ sunt, ex divinis Scripturis demonstratur. *Verbo enim Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*⁹¹. Ex his patet, primum quidem, ingenitum in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque substantiam esse, neque proprietatem hypostaticam Dei Patris; hypostatica enim hypostasim, sive personam exhibent, personam autem definiunt commune cum quadam proprietate: vel, substantiam cum accidente. Si autem ingenitum neque substantia est, nec accidens, nullam personam exhibet, sive ostendit, et ideo neque proprietas hypostatica est: notio tamen est Patris non habentis causam, quod ipse solus est Pater causam non habens. Secundum est tanquam ex hoc probatum, scilicet non esse in ipsa Trinitate alium quemdam fontem divinitatis, nisi ipsum solum, qui est Pater totius divinitatis, causam non habens; nec aliam quamdam naturalem et substantialem energiam ex divina substantia incomprehensa prodeuntem, nisi Filium supra substantiam, et Spiritum sanctum naturales et substantiales energias, sive actus Dei causam non habentis, tanquam qualitates et fructus substantiæ ipsius. Atque ad hunc modum vere constituta et declarata nobis est divina, et supra naturam beatitudo trium personarum nulla re indigens, et per se plenissima.

CAPUT VI.

Quod in Trinitate, non est alia operatio, et manus, per quam omnia Deus operatur, nisi Filius, et Spiritus sanctus; nec alia sapientia et virtus, et gloria, et imago Dei, nisi Filius et Spiritus.

Magnus Athanasius, libro quinto *Contra Arianos*: Sicut, inquit, Deus Pater creaturas Verbo creat, sic secundum naturam propriæ substantiæ habet germen Verbum, quod fabricatur et creat, et gubernat

⁹¹ Psal. xxxii, 6. ⁹² Tit. iii, 6. ⁹³ Exod. viii, 19. ⁹⁴ Joan. i, 3. ⁹⁵ Luc. xi, 20. ⁹⁶ Psal. xcvi, 1. ⁹⁷ Isa. xvi, 11.

A omnia; omnia enim Verbo, et Sapientia facta sunt: et ordinatione ejus manent universa. Et in epist. ad Serapionem: Paulus, inquit, scribit Tito: *Per regenerationem et renovationem Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum*⁹². Si autem Pater per Verbum in Spiritu sancto creat omnia et renovat; quæ similitudo, aut affinitas creanti cum creaturis? Consequens enim est ut hujusmodi blasphemiam in Filium etiam manet, ut qui dicunt Spiritum sanctum esse creaturam, dicant similiter, Verbum, per quod omnia creantur, creaturam esse. Et rursus idem in disputatione contra Arium: *Fac velis recolligere conquisitionem de Filio, quæ nos comitata est, et reperies æternam Spiritus sancti virtutem ejusdem substantiæ cum Patre dictam esse ex digito ejus. Sane quidem cum virtutem Spiritus sancti inexpugnabilem magi in Ægypto contemplati clamabant, aientes: *Digitus Dei est hoc**⁹³; nihil aliud constitebantur vocabulo *digiti*, quam virtutem, sive potestatem Spiritus sancti *homousion*, id est ejusdem substantiæ, quam habet cum Deo Patre; cui vocabulo *digiti* non potest contradici, neque repugnari. Et sanctus Cyrillus, lib. xv *The-saurorum*: Si omnia, inquit, in sapientia, et manu Dei facta sunt, Scripturæ vero divine de Deo Verbo clamant: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*⁹⁴, non potest esse opus sapientiæ Dei Filii; sed potius ipse est sapientia, et manus, qua cuncta Deus operatur. Et adhuc idem lib. xiv. eorundem *The-saurorum*: Quia, inquit, simplex est Deus, nihil aliud præter ipsum est fortitudo, quæ in ipso est; sed potius ipse scilicet est Filius, qui unam cum Patre substantiam, et eandem naturam habet; ut qui sit unum cum eo qui genuit, si et Deus ex Deo, et lumen ex lumine splenduit, Filius, et non Pater intellectus. Igitur omnis energia et virtus Patris, per quam omnia operatur, quomodo esset naturæ creatæ? Idem, in capitibus *de Spiritu sancto*, ait in quodam loco Christus disputans cum Judæis: *Si autem digito Dei eicio demonia, igitur pervenit in vos regnum Dei*⁹⁵, hoc loco digitum demonstrat esse Spiritum sanctum, qui modo quodam ex divina substantia naturaliter productus est, et naturaliter ex ea pendet, sicut digitus ex manu hominis; Filium enim appellant divinæ Scripturæ brachium et dexteram Dei, sicut scriptum est: *Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus*⁹⁶; et illud: *Domine, excelsum brachium tuum, et non cognoverunt, cognoscentes autem confundantur*⁹⁷. Sicut igitur brachium naturaliter in totum corpus aptatum est, omnia operans quæconque menti vi-

Scholia.

Spiritum sanctum, sicut dulcedo ex melle, et odor ex flore, et vapor ex aqua. Quo exemplo idem Cyrillus cap. 7 utitur; sic enim ait: Relinquitur igitur ut necessario constendum sit, esse ex substantia ejus, cum omnem Filii Dei virtutem et operationem, habeat, ut si vapor ex aqua ascendat, et per ea quæ

operatur, eos apud quos est, refrigeret, et naturam aquæ unde emittitur, significet. Hactenus Cyrillus. Sic itaque vocavit hic Spiritum sanctum, qualitatem divinitatis symbolice, adhibita correctione verbi, ut si vocasset vaporem substantiæ divinæ, simili exemplo et symbolo utens.

stantur; solet vero ungere digito apud eum qui a brachio utitur: sic Verbum Dei ex ipso, et in ipso naturaliter aptatum, ut ita dicam, et insitum consideramus: in Filio autem consideramus Spiritum naturaliter et substantialiter a Patre procedentem, per quem omnia ungens sanctificat. Non igitur Spiritus sanctus a divina substantia alienus et disjunctus videtur, quin potius ex ipsa, et in ipsa naturaliter. Sicut igitur digitus corporis in manu, ejusdem naturæ manûs est; sic rursus et manus in corpore, non est alterius naturæ, quam corporis. Hæc igitur cum sic sint, sequitur Deum esse Spiritum: et non aliter esse. Adhuc idem in eisdem: Ait in quodam loco Deus: *Cælum et terram ego impleo*¹⁸, dicit Dominus; implet scilicet ubique præsens per Spiritum, quod quidem enim sciret qui Psalmos cecinit, aiebat: *Quo ibo a spiritu tuo? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades*¹⁹. Si igitur per Spiritum implet omnia Deus, adest autem ubique: Deus igitur est Spiritus, omnia implens ut Deus. Et in eisdem: Non ergo est factus Spiritus, in quo Deus, et per quem omnia operatur; et propter hoc honoratur. Magnus Athanasius, lib. II *Contra Arianos*: Apostolus, inquit, gentiles ad reverentiam erga Deum excitans aiebat: *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas*²; quæ autem sit Dei virtus, idem Paulus docet, cum ait: *Christus Dei virtus, et Dei sapientia*³. Et adhuc in eodem libro: Audiant et de Sapientia: *Quia non est, ut homo Deus*⁴, ne humana cogitent. Et in hoc libro, de ipso: Etenim cum homines facti sint apti ad percipiendam sapientiam, Deus nullius alioqui particeps, ipse suæ Sapientiæ Pater est, cujus qui sunt participes, sapientes appellari consueverunt. Præterea contra eosdem Arianos: Si ergo, inquit, in divinis Scripturis non reperitur alia sapientia præter hunc Filium, nec ex Patribus quicquam tale audivimus, est autem certum, et scriptum, increate sapientiam simul existere cum Patre, et per se mundi opificem esse⁵; ipse fuerit Filius. Et adhuc idem in eodem: Sane, inquit, his duobus dictis inter se contrariis, quis quis dicat, vincere proprietatem Unigeniti, quia non sit aliud Verbum, vel alia Sapientia, nisi hic solus. Et rursus in eodem: Decebat enim, unius Dei unam esse imaginem, et unum hujus Verbum, et unam ipsius sapientiam; quare miror, quomodo comisit unus Deus, multas isti imagines et sapientias secundum suas cogitationes excogitant. Sanctus Cyrillus in *Thesauris*: Si factus est, inquit, Filius, vocatur autem et est Dei virtus, et Dei sa-

piëntia, erat igitur tempus, in quo erat Deus sine sapientia, et sine virtute, cum non esset Filius, creatura enim plane ex nihilo sit; at sapiens erat semper et potens Deus; erat igitur ei Filius, qui est omnia hæc. Et adhuc ipse: Confiteris, inquit, licet invitus, hæretice, sapientiam Dei naturaliter insitam, et virtutem existere in ipso increate. Cum igitur audies Filium, dic etiam rursus duo increata: hanc vero ipsam in Deo sapientiam et virtutem increate et sine tempore existentem credimus esse Filium, qui omnia creavit, et propter nos factus est caro. Et adhuc ipse in septimo ad Hermianam libro disputans more dialogi: *Cyr.* In quo sunt sapientes, qui sapientes fiunt? *Heram.* In sapientia *Cyr.* Igitur si Spiritus sapientiam docet ea quæ sunt apta ad capiendum sapientiam, omnino sapientia erit, et intelligetur, hunc autem diximus esse Deum. Et adhuc in iis quæ de Spiritu sancto scripsit: *Libenter igitur magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*⁶; si autem Spiritus est qui habitat in nobis, et per ipsum Christus, virtus igitur est ejus Spiritus sanctus; si autem hoc sic est, quomodo erit creatura, qui natura adest in Filio? Nisi tempus est, ut Deum Verbum, qui nihil duplex habet, compositum esse dicas ex creato, et sua natura. quod si hoc absurdum est, non est Spiritus creatus, aut factus, sed ex divina et quæ intelligentia comprehendi non potest, substantia, tanquam ipsius virtus et energia naturalis. Et magnus Athanasius, in epistola ad Serapionem: Et rursus quia Filius est sapientia, et veritas, scriptum est: *Spiritus sapientiæ, et veritatis*⁷. Et rursus: Filius quidem est virtus Dei, et Dominus gloriæ; Spiritus autem dicitur spiritus virtutis, et spiritus gloriæ. Et rursus: Deinde cum Pater sit, ut Paulus dixit⁸, solus sapiens Deus, Filius est sapientia ejus, Christus enim Dei virtus, et Dei sapientia, et cum Filius si Dei sapientia, accipientes nos Spiritum sapientiæ, Filium habemus; et in ipso sapientes elicimur. Et rursus idem, contra eos qui serviunt verbis: Gloria enim, inquit, dicitur Unigenitus: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*⁹; quare illud: *Deus Domini nostri Jesu Christi*¹⁰ perinde est, ut si dicatur: Deus carnis Christi, Pater gloriæ, Pater divinitatis (1). Gloriam enim vocat Isaias Salvatorem secundum dignitatem divinitatis. Cum enim narrasset miracula, quæ in deserto facta sunt, et exangelizasset deserto: *Exsulet, inquit, solitudo Jordan; et floreat tanquam lilium; quoniam gloria Libani data est ei, et honor Carmeli*¹¹; et, *Populus meus videbit gloriam Domini et altitudinem Dei, et videbit omnis caro salutare Dei*¹². Gloria igitur est a glo-

¹⁸ Jerem. xxxiii, 21. ¹⁹ Psal. cxxxviii, 7, 8. ² Rom. i, 20. ³ I Cor. i, 24. ⁴ Num. xxiii, 19. ⁵ Prov. viii, 22, 23. ⁶ II Cor. xii, 9. ⁷ Isa. xl, 2. ⁸ Rom. xvi, 27. ⁹ Joan. i, 14. ¹⁰ Ephes. i, 5. ¹¹ Isa. xxxv, 1, 2. ¹² Isa. xl, 5; Luc. ii, 5, 6.

Scholia.

(1) *Pater gloriæ, Pater divinitatis.* Pater divinitatis dicitur, id est, Filii; divinitatem enim, id est essentiam divinam accepit pro persona Filii

propter identitatem rei, ut Græci Patres solent, quod etiam sanctus Thomas observavit.

ria, unde et Paulus ait: *Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ*¹⁵. Pater ergo est gloriæ Unigeniti; Deus autem carnis Christi. Adhuc contra servientes verbis, et non nominibus divinarum Scripturarum: Apostolus dicit: *Deus Domini nostri Jesu Christi, et Pater gloriæ*, hic œconomiam, id est, mysterium carnis assumptæ designavit; et gloriam quidem vocat ipsum Unigenitum; Jesum Christum vero prædicationem œconomix. Item libro tertio contra Arianos: Si enim ad imaginem facti sumus, et imago et gloria Dei vocati sumus, at non propter nos ipsos, sed propter imaginem, quæ in nobis habitavit, et propter veram gloriam Dei, quæ est Verbum Dei. Et iterum in eodem: Quia igitur et Filius imago est Patris, necesse est intelligere, quod divinitas et proprietas Patris est essentia Filii (1), et hoc est illud: *Qui cum in forma Dei esset*¹⁶; et illud: *Pater in me*¹⁷; non forma divinitatis ex parte, sed plenitudo paternitatis Dei, quæ est essentia Filii. Et adhuc in eodem: Quæ operatur Filius, opera Patris sunt; forma enim divinitatis Patris est Filius (2), qui operatur opera. Et in epistola ad Serapionem: Imago Filii dicitur et est Spiritus sanctus (3), quos enim præscivit et prædestinavit conformes imagini Filii sui¹⁸. Cum igitur certum sit illorum etiam sententia Filium non esse creaturam, nec imago ejus erit creatura. Qualis semim imago est, tale necesse est esse id, cujus imago est. Et adhuc in eadem epistola: Si autem creaturæ talem habent naturam, et talia scripta sunt de angelis, Spiritus autem unus est, et non variabilis, et habens immutabilitatem Filii, manens semper immu-

tabilis cum eo, quæ similitudo immutabilis cum mutabilibus? Liquet igitur neque creaturam esse, ac prorsus neque ex substantia angelorum, quia sunt mutabiles; sed imaginem Verbi et proprium Patris. Sanctus Cyrillus in iis que de Spiritu sancto scripsit, ait: Scribit rursus Paulus quibusdam: *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cælestis*¹⁹, terrenum esse dicimus Adam principem generis humani; cujus imaginem portavimus in similitudinem transgressionis ejus, delapsi in mortem et corruptionem; cælestem vero dicimus Dominum nostrum Jesum Christum, cujus imagine accepta, id est inhabitante in nobis sancto et vivifico Spiritu, ad ipsum Dei Verbum vivens transformamur, rursus ad immortalitatem ascendentes, et in æternam vitam renovati. *Spiritus enim est qui vivificat*, ut Salvator dixit²⁰. Sicut ergo, quia Filius est perfectissima Patris imago, et qui eum accepit, Patrem habet; sic convenientia et similitudine æqualis figuræ, qui accepit imaginem Filii, id est, Spiritum, per ipsum Spiritum habet penitus Filium, et in ipso Filio Patrem. Quomodo igitur Spiritus sanctus creaturis adnumerabitur? siquidem est imago Filii Dei sine ulla varietate; non enim eo amentix ulli procedunt, ut audeant dicere imaginem Creatoris in creaturis sine ulla varietate nitere; sequeque omnia in se ipsa naturaliter, quæcumque illud, cujus est imago, habet. Si vero Spiritus imago Dei vocatur, est igitur Deus; et non aliter est hoc. Gregorius Nyssenus, in oratione ad Pulcheriam: *Si quis, inquit, Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*²¹, Spiritus autem gloria est, sicut alibi di-

¹⁵ Hebr. i, 3. ¹⁶ Philipp. ii, 6. ¹⁷ Joan. xiv, 11. ¹⁸ Rom. viii, 9.

¹⁹ Rom. viii, 29. ²⁰ I Cor. xv, 49. ²¹ Joan. vi, 64.

Scholia.

(1) *Divinitas et proprietas Patris est essentia Filii.* Non dicit: Proprietas Patris est proprietas Filii, quia relatio minus opposita est relationi alterius; sed hæc oppositio non facit, quin una essentia in Patre sit paternitas, et eadem essentia in Filio sit filiatio; ita fit, ut paternitas sit essentia Filii et filiatio essentia Patris, sicut Pater est in Filio, et Filius in Patre, quia sunt unum; in divinis enim abstractum et concretum non distinguuntur, Pater et paternitas, Filius et filiatio.

(2) *Forma enim divinitatis Patris est Filius.* Hoc est, substantia Patris est Filius. Notavit Damascenus, sic Patres accepisse hoc verbum *forma*, ut proprie significaret substantiam, quæ per se est, et a nullo alio pendet ut sit, et sic Apostolum accepisse cum ait: *Qui cum in forma Dei esset.* In eadem significatione uti solent aliquando Patres Græci vocabulo εἶδος, quod speciem, et formam, et figuram significat, ut hoc loco Athanasius, cum ait: *Forma divinitatis Patris est Filius; Græce est εἶδος.* Secundum hanc significationem vocat Dionysius personas divinas ὁμοειδέσ; id est, uniformes, quod nulla penitus differentia in earum substantia sit, unde sic Damascenus definit ὁμοεῖδῃ; id est, uniforme, quod per se primum subsistit, et omnis mutationis et transfigurationis expertus est. Impium enim, inquit, est figuram in Deo ponere.

(3) *Imago Filii est Spiritus sanctus.* Sanctus

Thomas in opusculo *Contra errores Græcorum*: Possumus, inquit, dicere Spiritum sanctum esse imaginem Patris et Filii, ita ut per imaginem nihil aliud intelligatur, quam existens ab alio, et ejus similitudinem gerens; sin autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa sue originis ratione habens quod similitudinem gerat ejus a quo existit, in quantum est ab altero, ut Filius genitus; sic solus Filius dicitur imago; de ratione enim filii est, quod similitudinem patris habeat in quacunque natura; et similiter de ratione verbi est, ut sit similitudo ejus quod verbo exprimitur, cujuscumque sit verbum; sed non est de ratione spiritus, vel amoris, ut sit similitudo ejus, cujus est, in omnibus, sed hoc in Spiritu Dei verificatur propter divinæ essentix unitatem et simplicitatem: ex qua oportet, ut quidquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quod Spiritus sanctus non conveniat cum Patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo et æqualitas personarum divinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Nec enim inæqualitas, vel dissimilitudo secundum proprietatem personalem differentiam in divinis dici debet, sicut Augustinus dicit in libro *Contra Maximum*. Cum enim dicitur Filius a Patre genitus, non oscunditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ secundum se. Hactenus sanctus Thomas.

cit Patri : *Glorifica me gloria, quam habui a principio apud te, antequam mundus esset* ¹⁹. Deus enim Verbum, qui ante mundum gloriam Patris habebat, quia extremis diebus factus est homo, oportebat ut caro propter unionem cum Verbo, illud fieret quod Verbum est; sit autem hoc, quia illud accepit, quod habebat ante mundum; hoc autem erat Spiritus sanctus, nihil enim aliud est ante sæcula præterquam Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, idcirco ait hic : *Gloriam, quam dedisti mihi, dedi ipsis, ut per eam in unum mecum copulenter, et per me tecum* ²⁰. Rursus idem, libro primo contra Eunomium : Si autem semper est gloriosus Pater, qui est ante sæcula; gloria vero Patris est Filius, qui est ante ævum, similiter autem gloria Filii est Spiritus Christi, qui semper cum Filio et Patre intelligitur; unde sapiens iste, et ex qua disciplina pronuntiat antiquius in iis quæ naturaliter sunt honorata? Ex his efficitur manifestum, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, nullo modo alia est energia, sive operatio, et manus per quam Deus Pater omnia creat et facit, nisi solus Filius et Spiritus sanctus, qui sunt manus Dei supra quam substantiales, sicut alicubi scriptum est : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me* ²¹, nec alia sapientia et virtus Dei, nisi hæc ipsa supra substantiam. Verbo enim Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum ²², nec alia imago et gloria cœterna Deo, nisi Filius, qui est supraquam principium, et Spiritus ejus, qui est ante sæcula, et et sine ulla variatione imago et gloria Dei Patris non habentis causam.

CAPUT VII.

Quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, non est alia vita, vel voluntas, vel charitas, vel beatitudo, vel pulchritudo, vel sanctitas, neque donitas, vel forma, vel regnum, nisi ipse Filius Dei, et sanctus ejus Spiritus.

Chrysostomus explanans illud : *In ipso vita erit, et vita erat lux hominum*. Cum audies, inquit, *In ipso vita erat*, ne existimes Deum compositum : siquidem prodiens ex Patre, ait : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* ²³; etenim alibi etiam dicit, quod lux est Deus ²⁴; et iterum quod lucem habitat inaccessiblem ²⁵; hæc omnia dicta sunt, non ut suspicemur compositionem, sed ut paulatim ad excelsitatem dogmatum elevemur. Quia enim non facile quis ex vulgo cogitaverit, quomodo est vita ejus per se existens, primum quidem illud dixit, quod humilis est; deinde jam eruditus ad altius duct. Qui enim dixit : *Dedit et vitam habere*, hic rursus ait : *Ego sum vita* ²⁶. Magnus Athanasius, in libro *De adventu Dei in carne* : Manifestum igi-

tur est iis qui advertunt, quod excelsato corpore, Filius dicitur apud Paulum excitatus esse a mortuis ²⁷; corpus enim dicitur pro persona, sic ergo cum dicitur : *Vitam dedit Pater Filio, intelligere oportet vitam carni datam*. Si enim vita est ipsius carnis, quomodo vita vitam accepit? Sanctus Cyrillus, libro quinto *Dialogorum* ad Heretiam : Si igitur, inquit, non est Filius vita secundum naturam, erit omnino in propria aliqua natura sortitus vitam suam aliam quam quod ipse est. Respondeant ergo qui sic corrupta et depravata dogmata defendunt, sub quo genere erit nobis, ut illi opinantur? Demonstratum enim est, non esse factum. Hæc. Vita, inquit, facta est a Patre, dixit enim Joannes : *Quod factum est in ipso, vita erat* ²⁸. Verbum cujus vita est. Cyr. Qui colligavit igitur ambo, et in unum aliquid contulit vitam et Filium, non aliud esse dicit præterquam vitam, quæ in ipso est : ita ut diversis nominibus natura unius qui intelligitur, nobis significetur sive Filius, sive vita forte dicatur (a). Hæc. Sic, inquam. Et rursus idem libro VII : Subjicientur, inquit, nobiscum sacris et divinis literis, quæ aperte prædicant, non vitæ ab alio manantis ministrum esse, sed re esse ipsam vitam spiritum vitæ secundum naturam vivificum et sanctum; sic enim ait alicubi Paulus : *Si Spiritus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in nobis; qui suscitavit Jesum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis* ²⁹. Spiritum igitur vitæ secundum naturam, præsus aliud aliud præter ipsam vitam est secundum rectam rationem. Et adhuc in capitibus *De Spiritu sancto* : Scriptum est rursus : *Si Spiritus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in nobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis*. Sed si Spiritus sanctus creatura esset, et factus, ut insane tradunt hæretici, quomodo totam operationem Dei haberet? Non enim quisquam tantum, ut opinor, a sana mente excidet, ut audeat vel dicere solum, divinæ substantiæ per instrumenta quedam foris creata ministrari ad operationem ex se ipsa naturaliter transeuntem ad aliquos, qui sunt ad recipiendum illam idonei et apti. Quia vero Filius vita est secundum naturam, Spiritus vero ab ipso datus vivificat, relinquatur necessario, ut constitendum sit esse ex substantia ejus, cum omnem Filii et Dei virtutem et operationem habeat, ut si vapor ex aqua ascendat, et per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, et naturam aquæ, unde emittitur, significet. In eisdem : *Lex, inquit, Spiritus vitæ* ³⁰, ne Spiritus sanctus reperitur tantum legem ferre, sed reperitur jam etiam

¹⁹ Joan. xvii, 5. ²⁰ ibid. 22. ²¹ Psal. cxviii, 73. ²² Psal. xxxii, 6. ²³ Joan. v, 26. ²⁴ Joan. 1, 5. ²⁵ I Tim. vi, 16. ²⁶ Joan. xiv, 6. ²⁷ Galat. 1, 1. ²⁸ Joan. 1, 4. ²⁹ Rom. vii, 11. ³⁰ ibid. 2.

(a) Quod si nihil aliud est quam vita, totus est vita, et sua vita et suum esse, et non factus.

spiritus vitæ; et quæ vita? sane Christus, qui ait: *Ego sum veritas et vita* ²⁹. Christo igitur legem ferente, Spiritus ejus utpote ex ipso, et in ipso naturaliter existens legem fert. Magnus Athanasius, in uno ex libris *contra Arianos*: Sed impii, inquit, non concedunt esse Filium Verbum, et consilium vivens, verum fingunt accidere Deo humano more velle, et sapientiam tanquam habitum habere; et omnia movent ac Valentini intelligentiam et voluntatem obiciunt. Sanctus Cyrillus in *Thesauris*: Si consilium, inquit, et voluntas Patris est Filius, ut quidem est, quomodo voluntas antecedit essentiam ejus? Et rursus in eisdem: Aut enim necesse est vos aliam fingere sapientiam, in qua, cum voluit, Filium peperit, ut vos dicitis; aut si alia non est, sed est ipse solus sapientia Patris, ipse est et voluntas. Et in iis quæ de Spiritu sancto scripsit: Spiritus sanctus, inquit, qui est mens Christi, omnia quæ in ipso sunt, edisserit discipulis, non in propria quadam voluntate, neque rursus in aliena, sed tanquam ex substantia ejus procedens, et totam ejus voluntatem, sicut et operationem habens. Et divinus Damascenus: O miraculum novum ex omnibus olim miraculis! Dei enim consilium est, qui in utero gestatus est, ut infans. Et Gregorius Theologus, in oratione in laudem Gregorii Nysseni, cujus principium est, *Amici fidelis*: Deus, inquit, pacis, qui reconciliavit nos per crucem, qui propter peccatum eramus oppugnati: qui evangelizavit pacem iis qui longe, et iis qui prope, iis qui sub lege, et iis qui extra legem erant, Pater charitatis, charitas; his enim nominibus præ cæteris vocari gaudet. Gregorius Nyssenus in Commentariis Cantici canticorum: Quia igitur unum est connubium, et una sponsa, et uno sponso imponitur corona; nihil enim penitus interest, vel Filium Dei vocare unigenitum Verbum, vel Filium dilectionis ejus, ut Pauli voce utamur ³⁰. Et sanctus Cyrillus, cum de Spiritu sancto scribit: Quantam benignitatem in nobis operatus est omnium Dominus, docens Paulus ait: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* ³¹. Si igitur Deus charitas est, ut Joannes loquitur ³², et non est aliud ipse, et aliud quod in ipso est (est enim simplex, et expers compositionis), diffusa est autem per Spiritum sanctum habitantem in nobis: est igitur charitas Spiritus sanctus, qui tanquam Deus in nobis habitat, et idcirco plane Deus. Idem libro primo ad Hermiam: Ipse enim, qui est pulchritudo incorrupta Dei Patris, summa beatitudo, et forma, atque species; qui ex ipso, et in ipso Deus Verbum abiecit seipsum in exinanitionem.

²⁹ Joan. xiv, 6. ³⁰ Coloss. i, 13. ³¹ Rom. v, 5, 18, 19. ³² Psal. cxlii, 10. ³³ Philipp. ii, 6.

Magnus Basilius scribens ad Cæsarienses: Si non est, inquit, simplex Spiritus sanctus, compositus est ex substantia, et ex sanctitate: at quis ita vecors est, ut compositum dicat Spiritum sanctum, et non simplicem? Et Gregorius Theologus: Si enim alia est sanctitas præter Spiritum sanctum, quæ hæc intelligatur, dicat quispiam. Sanctus Cyrillus disserens de Spiritu sancto: Quid opus est longo circuitu verborum et multiplicibus notionibus? Illam enim ipsam virtutem sanctificantem ex Patre procedentem, quæ perfectionem imperfectis tribuit, dicimus esse Spiritum sanctum. Et magnus Athanasius, in disputatione Orthodoxi et Anomæi ait: Sic dicis bonum Spiritum sicut Patrem et Filium? **Ortu.** Maxime. Spiritus enim in participatione bonitatis (1) bonum est, sed rursus bonum, id est, bonitas est. Sane Matthæus quidem evangelista ait dixisse Dominum: *Si igitur vos cum mali sitis, no- stis bona dare filiis vestris: quanto magis Pater cælestis dabit bona petentibus eum* ³³? Audis, si aures habes? quod evangelistæ cum scirent Spiritum idem esse quod bonitas, et bonitatem idem quod Spiritus; ille quidem bona dixit ipsum Spiritum, alius vero Spiritum ipsa bona. Magnus Basilius, in capitibus *De Spiritu sancto*: Bonus Spiritus, sicut bonus Pater, et bonus ex bono genitus substantiam habens ipsam bonitatem. Sanctus Cyrillus scribens de Spiritu sancto: Accedit, inquit, quidam in Evangeliiis, et dicit Domino et Deo nostro Jesu Christo: *Magister bone.* Ad hoc Christus respondit: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus* ³⁴. Christo igitur dicente unum esse vere et substantialiter bonum, David ait: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam* ³⁵. Si ergo Filius, qui est bonum, Spiritus est bonum, liquet divinæ naturæ esse, de quibus vere dicitur bonum proprie et singulari modo. Magnus Apostolus: *Qui cum in forma, inquit, Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* ³⁶. Magnus Basilius: *Ilud in forma Dei, inquit, substantiæ Dei est; non enim aliud est forma, et aliud substantia Dei, ne compositum sit. Qui igitur est secundum formam æqualis, secundum substantiam quoque æqualis est. Sanctus Gregorius Nyssenus cum explanat illud: *Adveniat regnum tuum*: Creatura, inquit, servit, servitus autem non est regnum, atqui regnum est Spiritus sanctus; regnum vero plane regnat, non regnatur; si igitur regnum est Spiritus sanctus, quomodo ipsum naturæ servienti annumerant insani isti? Et Gregorius Theologus: His quidem lumen quod exprimi non potest, succedit, et contemplatio regalis Trinitatis splendentis clarius et purius, et quæ*

³³ I Joan. iv, 16. ³⁴ Matth. vii, 11. ³⁵ Luc. xxi, 11.

Scholia.

(1) Spiritus in participatione bonitatis bonum est. Id est, in participatione nostra bonitatis creatæ est bonus Spiritus tanquam auctor et creator bonitatis a nobis participatæ; ipse vero Spiritus natura

est ipsa bonitas supra bonitatem, itaque ea quæ de Deo et de creaturis æquivoce dicuntur, de Deo dicuntur secundum naturam, de creaturis vero per participationem.

tota cum totis miscetur, quam regnum cælorum esse censeo. Ex his manifestum fit, quod in Trinitate supra substantiam, nihil ex iis quæ a theologis enumerata sunt, effugit, quin delectet solum esse hæc in Deo Patre, Filium ejus verum Deum, et sanctum ejus Spiritum, quocirca qui dixit divinam Trinitatem, quæ est supra principium, hæc simul et alia complexus est.

CAPUT VIII.

Quod in Trinitate nihil est quod non sit substantia, et persona; nec est in ea aliquid naturale et substantiale Patri, quod quidem non sit Filius, et Spiritus sanctus; neque quidquam aliud sunt in Deo rationes eorum quæ sunt, nisi implicite unigenitum Dei Verbum.

Sanctus Cyrillus in *Theauris* libro xix: Non quia in nobis sapientia et scientia non est in sua hypostasi, id est, non existit per se; idcirco sapientia, quæ inest in Deo, idem incommodi patietur, ut non existat per se; sed quandoquidem confiteris non esse Deum more nostro plane confiteris, omnia quæ illius sunt, non esse ut nostra sunt. Idem in primo *Theaurorum*: Considerent oppugnatores Christi magnitudinem imprudentiæ suæ; cum enim nollent dicere unum Filium Dei similem esse Patri, duos dederunt; si voluntatem ejus dicent esse aliquid per se existens, si vero non per se existit, non erit character, id est, figura per se existens, quod non per se existit. Idem in eisdem: Omnino necesse est, quod ex aliquo naturaliter prodit, simile ei esse secundum substantiam; quamvis ab illo ipso tanquam causa, habeat ut sit. Idem in eisdem: Inquirendus, inquit, est motus dissimilitudinis, quam habet ad Patrem voluntas. Si enim ulla ex parte tanquam minor ipso, non habet similitudinem ejus, videbitur aperte aliquid exire ex substantia Patris deterius eo et minus, non enim voluntas extrinsecus accedit, nec introducta est, sed ex ipso, et in ipso; deteriore vero gignere nec iis qui naturam creatam habent, accidere arbitror. Magnus Athanasius, libro quinto *Contra Arianos* ait: Sicut, inquit, ex Deo Deus est, et ex sapiente sapiens, et ex rationem habente Ratio, id est ratio, sive Verbum, et ex Patre Filius; sic ex persona, personam habens; et ex substantia substantialis, substantiamque habens; et ex existente existens. S. Cyrillus libro xiv *Theaurorum*: Paulus, inquit, cum dicit proprietates naturales et substantiales, quæ in Deo Patre sunt, sic ait: *Qui solus habet immortalitatem*³⁷. Si ergo nihil aliud quispiam definiet esse immortalitatem, nisi vitam; vita autem est Filius, qui dicit:

*Ego sum vita*³⁸; Pater habet vitam in se ipso, Filium scilicet, et nihil aliud quidquam præter ipsum. Item in eisdem: Quæcumque dicuntur esse in Deo Patre naturaliter, et secundum substantiam, hæc omnia Filius est. Solus verus Deus dicitur Pater, quia solus habet Filium dicentem: *Ego sum veritas*³⁹: solus sapiens, et potens similiter⁴⁰, quia Christus Dei virtus, et Dei sapientia⁴¹, solus dicitur habitare lucem inaccessibilem⁴²; habet enim in se ipso Filium dicentem: *Ego sum lux*⁴³, solus fons aquæ vivæ⁴⁴; siquidem solus habet Filium qui dicit: *Ego sum vita*. Si ergo omne proprium Patris est Filius, cum Pater dicitur habere vitam in se ipso⁴⁵, Filium significat, et non aliud quidquam præter ipsum; cum autem existeret ipse in Filio secundum substantiam sine ulla variatione, et cum esset vita secundum naturam, dedit ipsam sibi ipsi. Athanasius, libro quarto *Contra Arianos*: Quandoquidem tota essentia Filii propria est substantiæ Patris, ut splendor ex lumine, et ex fonte fluvius; ut tandem qui videt Filium, videat quod proprium Patris est: et intelligat quod essentia Filii, quæ ex Patre est, sic in Patre est. Est autem et Pater in Filio, quia quod est ex Patre proprium, hoc Filius est, sicut in splendore sol, et in ratione mens, et in fluvio fons: sic enim qui contemplatur Filium contemplatur proprium substantiæ Patris; et intelligit quod Pater in Filio est. Cum enim species et divinitas (1) Patris sit essentia Filii, consequens est Patrem esse in Filio, et Filium in Patre. Sanctus Cyrillus, in capitibus *De Spiritu sancto*: Reperitur alicubi scriptum, imo dicit beatus Joannes evangelista: *In hoc cognoscimus quod in nobis est Deus, ex Spiritu quem dedit nobis*⁴⁶; et rursus: *In hoc cognoscimus quod in ipso manemus, et ipse in nobis, quod ex Spiritu suo dedit nobis*⁴⁷. Si igitur habitante in nobis Spiritu per participationem, Deus est qui habitat, et nos sumus in ipso, et ipse rursus in nobis, quia Spiritum ferimus, quomodo Spiritus non erit Deus, cum habeat in se secundum substantiam totam proprietatem Dei Patris, cujus Spiritus per Filium creaturæ tribuitur? Magnus Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus*: Exemplaria vero dicimus esse rationes rerum in Deo, effectrices substantiarum, et vite præexistentes, quas divinus sermo vocat prædefinitiones, et divinas atque bonas voluntates, quæ a distinguendum et efficiendum ea quæ sunt, valent; secundum quas qui est supra substantiam, omnia quæ sunt, prædefiniit; et produxit. Quo in loco divinus Maximus: Exemplaria, inquit, quæ vocant

³⁷ 1 Tim. vi, 16. ³⁸ Joan. xiv, 6. ³⁹ ibid. ⁴⁰ Rom. xvi, 27. ⁴¹ 1 Cor. i, 24. ⁴² 1 Tim. vi, 16. ⁴³ Joan. viii, 12. ⁴⁴ Jerem. ii, 13. ⁴⁵ Joan. v, 26. ⁴⁶ 1 Joan. iii, 24. ⁴⁷ Joan. iv, 13.

Scholia.

(1) *Species et divinitas Patris*. Non vocat hic speciem, universale quod de pluribus differentibus numero prædicatur; hujusmodi enim species dividitur. Neque figuram vocat; Deus enim caret figura; sed speciem vocat formam, id est, substantiam

vere et proprie, quæ a nullo scilicet pendet, sicut Paulus vocat formam Dei: *Qui cum in forma, inquit, Dei esset*. In hac significatione posuit hic speciem Athanasius.

ideas, jam quidem superius declaravimus, quomodo A
definiantur; scilicet notionem per se perfectam
æternam æterni Dei vocant ideam, id est, exemplar.
Hic tamen explanat Dionysius Scripturam, cum
ideas vocat prædefinitiones, significans obscure Pau-
lum, qui in epistola ad Romanos ait: *Quos autem
prædefinit, sive prædestinavit, hos et vocavit* 48.
Et alibi: *Qui prædestinavit nos in voluntate sua* 49.
Voluntatem enim, et prædestinationem, sive præ-
definitionem ideas et exemplaria dicit. Et iterum
magnus Dionysius, cap. 7, *De eisdem divinis nomi-
nibus*: Verbum Dei laudatur a sacris Scripturis,
non solum quia rationis et mentis et sapientiæ lar-
gitor est; sed quia causas omnium in se ipso una
forma (a) anticipavit; et quia per omnia meat,
pervadens, sicut ait Scriptura, usque ad finem om-
nium; et potissimum quia Verbum Dei supra om-
nem simplicitatem simplex est, et ab omnibus su-
pra omnia supra substantiam absolutum est. Quam
locum edisserens S. Maximus: Nominatur, inquit,
Verbum Dei Λόγος, id est ratio, quia habet omnium
causas in se; rationes enim omnis naturæ in ipso
sunt tanquam in causa omnis creationis; per ipsum
enim omnia; ideæ namque et exemplaria in ipso,
non alia in alio; sed æternæ notiones sunt, et rati-
ones facientes omnia. Ex quibus sit manifestum,
quod in Trinitate, quæ supra substantiam est,
omne quod per se non est substantia, et per se
non existit, ejectum et exclusum est; si quid vero
est in ea, substantia est, et per se existens, id
circo omne quod est Deo Patri naturale et substan-
tiale, Filius est, et Spiritus sanctus, lumina ejus

per se existentia, et supra substantiam; imo et
omnia exemplaria in Deo, et rationes omnium re-
rum implicite unum Verbum Dei sunt, quod illas
in se habet tanquam non alia in alio; unum enim
est unigenitum Dei Verbum; et una sapientia Dei
Patris, Spiritus ejus supra quam sanctus.

CAPUT IX.

*Quod in Trinitate præter tres personas divinas, quæ
non reciprocantur, quia Pater non est Filius,
neque Filius Pater, nihil est quod non sit alterum
alterius essentia, Vita enim Filii non est aliud
præter Patrem; et rursus, vita Patris non est aliud
præter Filium, similiter in Spiritu sancto
et hoc est incedere personas deificas per se ipsas
et in se ipsis vicissim.*

Magnus Dionysius capite secundo, *De divinis no-
minibus*: In divina, inquit, in unum copulatione,
id est, in substantia supra substantiam copulatum
quidem et commune in Trinitate; quæ est unum
omnium principium, essentia est, quæ est supra
substantiam; divinitas supra divinitatem (1); bo-
nitas supra bonum, idem supra omnia in tota pro-
prietate, quæ supra omnia est (2); unitas supra
unitatem principalem (3), ineffabilis, multarum
vorum, ignoratio (4), ex omni intellectilis (5), om-
nium positio, omniura demptio, supra omnem posi-
tionem, et demptionem, divinarum personarum in se
ipsis, si ita loqui fas est (6), mutua mansio, et
collocatio, in totum supraquam copulata in unum,
non confusa in parte ulla; sicut lumina lampadem
(ut exemplis sub sensum cadentibus et familiaribus
utar) quæ sunt in una domo; et tota sunt in se
totis vicissim, non permista; ac per se existunt (7)

48 Rom. viii, 50. 49 Ephes. i, 5.

Scholia.

(1) *Divinitas ἐπέθεος*, id est, supraquam divina,
supra divinitatem, scilicet creatam; eorum dico,
de quibus scriptum est: *Ego dixi, Dii estis.* (Psal.
lxxxii, 6.) Deus enim est qui illos sanctificat, et facit
deos per participationem: unde divinæ personæ a
Dionysio et a Patribus vocantur θεαρχαί, id est,
deificæ; et Spiritus sanctus vocatur ὑπέρθρον πνεῦμα,
hoc est, Spiritus supra deos, quos scilicet sancti-
ficando facit deos, sive in cælo, sive in terra.

(2) *Idem supra omnia in tota proprietate quæ su-
pra omnia est.* Sunt proprietates substantiales ead-
em in creaturis cujusque speciei, ut rationale pro-
prietas substantialis in homine; in angelis sunt
proprietates eorum substantiales eadem; in ani-
mantibus aliis suæ item proprietates substantiales
eadem; et in aliis naturis similiter: sed ratio
proprietatis, et ratio ejusdem proprietatis in crea-
turis non potest comparari cum proprietatibus sub-
stantiæ divinæ, et cum identitate earum: hæ enim
sunt sine differentia in re ipsa divina substantia:
unde personæ divinæ vocantur a Dionysio ποσότης,
id est, uniformes.

(3) *Unitas supra unitatem principalem.* Quia in
creaturis reperitur unum, quod habet rationem
principii, ut in igne est unum principium caloris;
in sole unum principium luminis, sed in his nec
unitas, neque ratio principii comparari potest cum
proprietatibus istis principii divini.

(4) *Id est, sine ulla compositione,*

(4) *Ignoratio.* Ignorationem vocat quamdam in-
scientiam, quæ est quædam tenebræ animæ; sed
relieva omni cogitatione rerum externarum, omni
intelligentia a proposito aliena, uniri in quodam
silentio secundum meliorem partem cum Deo igno-
to quid sit, qui est supra omnem cogitationem et
nihil aliud cognoscendo et contemplando, supra
mentem cognoscere et contemplari, ut Dionysius,
in *Mystica theologia*, cap. 4, tradit. Hæc ignoratio
vocata est in Exodo caligo, in quam dicitur Moyses
ingressus, ut sanctus Maximus notavit. Hanc unio-
nem optat Dionysius Timotheo, in principio *Mysticæ
theologiæ*, nude melius eam licet intelligere. Unio
autem supra mentem est, cum mens se relinquit;
relinquit autem se, cum vacat omnino a suo motu
proprio, et nihil proprium sui habet, neque sui est,
sed est tota in Dei contemplatione.

(5) *Ex omni intellectilis*, id est, ex creaturis Dei,
et providentiis ejus, quibus universum plenum est.

(6) *Si ita loqui fas est.* Quia hæc vocabula mansio,
et collocatio distinctionem secum inferri videntur,
et ad locum referri (quod enim in aliquo manet et
collocatur, non videtur esse idem quod est illud,
in quo aliquid manet tanquam in loco, et in quo
collocatur), idcirco correctionem adhibuit Dionysius,
inquirens: Si ita loqui fas est.

(7) *Ac per se existant.* Non est usus hoc exemplo
Dionysius, ut quidam existimarent secundum opi-

perfecte inter se mutuo singulatim distincta, con-
 juncta in unum discreto, et discreta conjunctim.
 Hæc sanctus Maximus cum adnotat : Advertendum,
 inquit, est illud : In se ipsis vicissim, esse
 secundum mansionem et collocationem divinarum
 personarum, ut cum ait Scriptura : *Ego in Patre,
 et Pater in me*⁵⁰, sic et de Spiritu sancto Aposto-
 lus ait⁵¹. Sanctus Joannes Damascenus in capite
De Trinitate : Etenim creaturæ et loco distant, et
 tempore differunt, et voluntate dividuntur, et viri-
 bus, et forma, id est figura, et habitu, et missione,
 et dignitate, et studio, et omnibus proprietatibus
 signantibus ; ac potissimum in eo differunt, quod
 non sunt in se ipsis vicissim, sed separatim : unde
 et duo, et tres, et multi dicuntur ; contra vero in
 sancta Trinitate, quæ supra substantiam est, et
 ultra omnia, incomprehensa ; unus enim conatus,
 sive irrepetus motionis, et una substantia, una bo-
 nitas, una virtus, una voluntas, una operatio, una
 potestas, una, inquam, et eadem ; et non tres si-
 miles inter se ; sed una atque eadem motio trium
 personarum, unum enim habet unaquaque earum
 cum altera, non minus quam secum commune : id
 est, unum sunt secundum omnia Pater, et Filius et
 Spiritus sanctus. Magnus Athanasius, in epistola
 ad Serapionem : Deinde, cum Pater sit, ut Paulus
 dixit, solus sapiens, qui est Deus, Filius est sa-
 pientia ejus ; Christus enim Dei virtus et Dei sa-
 pientia : et cum Filius sit sapientia, nos Spiritum
 accipientes, Filium habemus ; et in ipso sumus sa-
 pientes, sic enim scriptum est : *Dominus solvit li-
 gatos [al. compeditos], Dominus erudit [al. illumina-
 nat] cæcos*⁵², et cum datur nobis Spiritus : (*Ac-
 cipite enim Spiritum sanctum*⁵³, aiebat Salvator)
 Deus est in nobis ; sic enim Joannes scripsit : *Si
 diligimus invicem, Deus in nobis est : quoniam in
 ipso manemus, et ipse in nobis ; quoniam ex Spiritu
 suo dedit nobis*⁵⁴. Cum autem Deus est in nobis,
 est etiam Filius in nobis ; dicit enim ipse Filius :
*Ego, et Pater veniemus, et mansionem apud eum
 faciemus*⁵⁵. Deinde, cum vita alioqui sit Filius :
*Ego, inquit, sum vita*⁵⁶ ; vivificari tamen dicimur
 in Spiritu sancto : *Qui enim suscitavit Christum
 Jesum a mortuis, suscitabit et mortalia corpora no-*

*stra, per Spiritum ejus inhabitantem in nobis*⁵⁷.
 Nobis autem in Spiritu vivificatis, ipse Christus in
 nobis dicitur vivere. *Christo enim, inquit, confusus
 sum : Vivo autem non jam ego, vivit autem in me
 Christus*⁵⁸. Et rursus : Sicut opera quæ Filius fa-
 ciebat, dicebat Patrem facere : *Pater enim, sit, in
 me manens, ipse facit opera : non creditis mihi, quia
 ego in Patre, et Pater in me est ? Alioqui propter
 opera ipsa credite*⁵⁹ ; sic quæ in virtute Patris
 operabatur Paulus, aiebat Christi esse opera : *Non
 enim, inquit, audebo aliquid dicere eorum quæ non
 operatus est Christus per me in obedientiam gentium
 in verbo et operatione, in virtute signorum et pro-
 digiorum, in virtute Spiritus sancti*⁶⁰. Talis con-
 jugatio et unitas cum sit in Trinitate, quisnam dein-
 ceptus Filium a Patre, aut Spiritum sanctum a Filio,
 aut ab ipso Patre separabit ? Aut quis erit ita au-
 dax, ut dicat dissimilem, et alterius naturæ esse
 apud se Trinitatem ? vel Filium esse substantiæ
 alienæ a Patre ? vel Spiritum sanctum alienum a
 Filio ? Si quis rursus interroget, quomodo hæc
 sunt ? quæratque quomodo, cum Spiritus sanctus
 est in nobis, Pater dicitur esse in nobis, et cum
 Filius est in nobis, Pater dicitur esse in nobis ; aut
 quomodo cum Trinitas est, in uno significatur Tri-
 nitas ; aut quomodo cum unum est in nobis, Tri-
 nitas dicitur : vel separent primum a lumine splen-
 dorem, aut sapientiam a sapiente, vel dicant, quo-
 modo hæc erunt ; quod si hoc non possunt, multo
 magis quærere hæc de Deo, insanientium audacia
 est. Divinitas enim non in demonstratione verbo-
 rum tradita est, ut diximus, sed in fide, et pia ra-
 tiocinatione cum reverentia. Et iterum idem libro
 iv *Contra Arianos* : Quia igitur Filius est imago
 Patris, necesse est intelligere, quod divinitas et
 proprietas Patris essentia Filii est, et hoc est illud :
*Qui cum in forma Dei esset*⁶¹ ; et : *Pater in me*.
 Non autem ex parte est forma divinitatis, sed
 plenitudo paternæ divinitatis essentia est Filii, et
 Verbum Deus est Filius, idcirco æqualis Deus non
*rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo*⁶². Et
 rursus, quia Filii divinitas et species non est alte-
 rius quam Patris ; hoc est quod diximus : *Ego in
 Patre* ; sic Deus erat in Christo mundum sibi re-

⁵⁰ Joan. xiv, 10. ⁵¹ I Cor. iii, 1 seqq. ⁵² Psal. cvl, 6. ⁵³ Joan. xx, 22. ⁵⁴ I Joan. iv, 12, 13. ⁵⁵ Joan. xiv, 23. ⁵⁶ ibid. 6. ⁵⁷ Rom. viii, 11. ⁵⁸ Galat. ii, 19, 20. ⁵⁹ Joan. xiv, 11, 12. ⁶⁰ Rom. xv, 18, 19. ⁶¹ Philipp. ii, 6. ⁶² ibid.

Scholia.

nionem eorum qui tradebant lumen esse substan-
 tiam corpoream, et non qualitatem ; quod enim
 posuit Dionysius lurgina lampadarum per se existe-
 re ; non ad lumina retulit, sed ad lampadas quæ per
 se existunt, sicut faces et tædæ. Itaque faces ar-
 dentes, sive lampadas accensas luminibus in unum
 conjunctis per se existentes cum proprietatibus hy-
 posubstantiis per se subsistentibus in lumine suprasub-
 stantiali Trinitatis discrete unitis, et unitè discre-
 tis comparat ; et quod sequitur in Dionysio : Et si
 quis unum luminare, id est, unam faciem accensam
 educat e domo, simul exhibet totum proprium lumen,
 nihil quidquam aliorum luminum in se ipsa simul
 patens, nec aliquid sui illis relinquens ; ad myste-

riam incarnationis retulit, ut Pachymerus notavit,
 interpretatusque est illud : *Ego a Patre exivi*. Filius
 enim factus homo, qui erat lux quædam humanitatis
 accensa lumine divinitatis, non traxit secum Patrem,
 neque Spiritum sanctum, neque quidquam proprium
 divinitatis illis reliquit ; quin potius eandem totam di-
 vinitatem quæ in illis est, tulit manens in illis. Ad
 idem mysterium incarnationis retulit hoc exemplum
 Leontius monachus, auctor eruditissimus, in libro
 quem contra Nestorium et Eutychem scripsit. Docet
 enim sic substantias uniri posse sine missione, ut hic
 sine missione univertur qualitates luminum, et univ-
 tur splendores stellarum, salva proprietate quanti-
 tu quali in eo quod manet Filius tantum.

conciilians ⁴³. Proprium quidem substantiæ Patris est Filius, in quo creatura Deo reconciliata est, sic quæ operabatur Filius, opera Patris sunt, forma enim divinitatis Patris est Filius; et paterna forma in ipso, demonstrat in ipso Patrem: atque ita est Pater in Filio, et proprietates atque divinitas ex Patre in Filio, demonstrat Filium in Patre inseparabilem ab eo. Ex his patet, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, exceptis tribus personis deficiis, quæ non recipiuntur, aliis remeantibus, quod est una persona, hoc ipsum est alia; quia sunt una et sola trium personarum essentia: et quod est unius, hoc idem est reliquarum personarum sine ulla varietate, sicut demonstratum est. Quare si essentia Filii est vita, necessario Patris et Spiritus sancti est eadem vita, quæ erat essentia Filii. Qui amplius quærit, si Filius habet sapientiam Patrem, ubi est hujus Filii sapientia? fatuus plane et insipiens est, cum audiat, vitam quam habet Pater, non esse aliam ullam præter Filium, et vitam in Filio non esse ullam aliam præter Patrem, et verum dicere qui dicit: *Ego in Patre, et Pater in me* ⁴⁴. Una enim, ut diximus, est essentia Trinitatis, et una solum semper. Hæc igitur essentia singularissima trium, assumens ineffabiliter nomen Patris, quod est supra substantiam, solum Patrem generantem Filium manifestat, rursus assumens supraquam intelligi potest, nomen Filii, quod est supra substantiam, solum Filium demonstrat generatum a Patre; rursus hæc ipsa essentia assumens nomen Spiritus, quod est supra substantiam, Spiritum tantum declarat a Patre procedentem per Filium, ut si exempli gratia et quidem tenuis dicamus, natura hominum, quæ una est, in quibus solum assumit virtutem gignend, patres tantum declarat; in quibus autem assumit genitum, filios solum, est nihilominus, una natura humana patrum et filiorum. Cum igitur dicimus esse Filium, in eo quod manet Filius tantum, simul inducitur esse Patrem (1), et Spiritum sanctum; quia essentia eorum est una; similiter utraque aliarum personarum ponatur, necessario sequitur reliquas duas esse; quod enim est alicujus essentia (2), hoc si-

mul cernuntur esse quæ illam definiunt. Cum enim essentia alicujus demonstratur, proprietates quæ illam pertinent, simul patefiunt: ut quod habet tres angulos æquales duobus rectis, necessario omnis trianguli naturam ostendit. Nisi quis hoc recte dicat, omnino hoc dissentire ab imagine et similitudine unius et ejusdem naturæ Trinitatis, quæ supra naturam, et supra omnia eadem est. Per se ipsas igitur et in se ipsis vicissim divinæ personæ meant, et una posita, necessario tota Trinitas declaratur, sicut ostenso solum radio, tacite sol et lux simul ostenduntur: vel sicut demonstrata claritate, qui diligit et quod diligitur, simul demonstrantur: vel sicut posito fonte, fluvius et aqua, et quæcunque aliæ imagines sacræ et similitudines hujus rei ex sacris Scripturis symbolice exprimentur.

CAPUT X.

Quod supra omnem rationem et mentem est omne quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, contemplatur, et penitus incognitum, et intelligentia incomprehensum, quomodo una et eadem essentia et in unaqueque persona ex tribus tota et sola est; et in tribus simul eadem tota et sola; et in nulla persona ulla in re a sola et tota dimoveatur, trine simul et singulariter culta.

AUT SIC:

Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, non secundum deificas personas (3) essentia ejus terminatur; sed est supraquam ratione comprehendi potest, una trium essentia.

Sanctus Maximus in centuria IV, cap. I, ait: Unum est bonum supraquam sine principio, et supra substantiam, sancta scilicet trium personarum unitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, trium qui immensi sunt, immensa naturæ consociatio, quæ rationem essentiæ suæ, et quomodo, ac quid, et qualis sit nullis penitus perviam facit, siquidem omnium notionem intelligentium fugit, nequaquam ex abdito et penetrali nature suæ egrediens, et omnem cognitionem summam et excellentissimam in infinitum superat. Idem in eadem centuria cap. 4: Unus Deus unius Filii genitor Pater, et unius Spiritus sancti fons, unitas sine confusione, et Trinitas sine divisione, mens sine principio, solus solius Verbi

⁴³ II Cor. v, 19. ⁴⁴ Joan. xiv, 11.

Scholia.

(1) Simul inducitur esse Patrem, et Spiritum sanctum. Non hoc accipiendum est dici secundum relationem; sic enim Filius non refertur ad Spiritum sanctum, sed ad Patrem tantum, sed accipiendum est dici secundum circumincessionem, quæ περιχώρησις a Græcis Patribus dicitur, quia in Filio sunt Pater, et Spiritus sanctus; et Filius in Patre, et Spiritu sancto; et Spiritus in Patre, et in Filio, et denique unaqueque persona in aliis vicissim.

(2) Quod enim est alicujus essentia. Sicut qui hominem demonstrat, animal rationale demonstrat, quia essentia hominis est animal rationale; sic qui unam personam divinam demonstrat, reliquas duas ostendit: quia figura, quæ habet tres angulos, æquales duobus rectis, omnis trianguli naturam demonstrat, quia una et eadem natura trianguli est in om-

nibus triangulis: sic una persona reliquas demonstrat, quia una et eadem natura est in tribus; tamen in infinito intervallo absunt hæc exempla a divinis personis, quæ non possunt defini, quia sunt infinitæ: et natura in eis non dividitur proprietatibus hypostaticis, sicut in creaturis, sed est ἀπρόσθετον ἐπέκειντα ταυτέτης, id est, est idem supra omnia eadem.

(3) Non secundum personas deificas definitur essentia Trinitatis; definiretur autem, si quia est una et eadem, et tota in unaqueque, non esset eadem tota in tribus simul; aut si, quia est una, eadem et tota in tribus, non esset eadem tota sine ulla variatione et differentia in singulis. Personæ deificas vocat, id est, divinas, quia persona quæ deos facit, non potest esse nisi Deus.

sine principio secundum substantiam genitor, et solius A
 aeternae vitae tanquam Spiritus sancti fons. Item in
 secunda centuria cap. 1: Unus Deus, quoniam una
 divinitas; unitas sine principio, et simplex, et supra
 substantiam, et expers partis, et individua, eadem
 unitas, et Trinitas, tota eadem unitas, et tota eadem
 Trinitas; unitas tota eadem secundum substan-
 tiam, et tota eadem Trinitas secundum personas;
 Pater enim et Filius, et Spiritus divinitas: et in
 Patre, et Filio, et Spiritu sancto divinitas; tota
 eadem in toto Patre, et in eadem tota totus Pater;
 et tota eadem in toto Filio, et in eadem tota totus
 Filius; et tota eadem in toto Spiritu sancto, et in
 tota eadem totus Spiritus sanctus, tota Pater, et
 in toto Patre; et totus in tota Pater, et tota totus
 Pater; et tota eadem totus filius, et tota eadem in
 toto Filio, et totus tota, et in tota eadem Filius,
 et tota eadem Spiritus sanctus, et in toto Spiritu
 sancto, et totus Spiritus sanctus tota, et totus in tota
 eadem Spiritus sanctus. Non enim ex parte divinitas
 in Patre, aut ex parte Deus Pater nec ex parte in
 Spiritu sancto divinitas, aut ex parte Deus Spiritus
 sanctus: nec enim partibilis est divinitas, nec im-
 perfectus Deus Pater, vel Filius vel Spiritus sanctus;
 sed potius tota est eadem, perfecta perfecte in per-
 fecto Patre; et tota perfecta perfecte eadem in per-
 fecto Filio; et tota perfecta eadem in perfecto Spi-
 ritu sancto, totus enim in toto Patre, et Spiritu
 sancto perfecte est Filius; et totus in toto Patre,
 et Filio perfecte est Spiritus sanctus; quamobrem
 et unus Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus,
 una enim et eadem substantia, et virtus, et operatio
 Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum nullus sine
 altero sit, aut intelligatur. Magnus Athanasius, in
 epistola ad Serapionem: Videamus vero praeterea
 ipsam etiam a principio relictam traditionem, et do-
 ctrinam atque fidem Ecclesiae catholicae; quam Do-
 minus quidem dedit, apostoli vero praedicaverunt,
 et Patres servarunt. In hac enim fide Ecclesia funda-
 ta est, ab hac qui exciderit, nec erit neque dicetur
 Christianus. Trinitas igitur sancta et perfecta est in
 Patre, et Filio, et Spiritu sancto, nihil alienum, nec
 extrinsecus collectum habens, nec ex creatore con-
 stans, sed tota creatrix, et effectrix; sui similis, et
 secundum naturam individua, et una hujus operatio.
 Pater enim per Verbum in Spiritu sancto omnia facit,
 et sic servatur unitas Trinitatis; et sic unus Deus in
 Ecclesia praedicatur, qui est super omnia, et per
 omnia, et in omnibus; super omnia quidem, ut Pater,
 ut principium, aut fons; per omnia vero per Verbum;
 in omnibus autem in Spiritu sancto. Trinitas vero
 est non solo nomine, et fictione Verbi, sed veritate et
 existentia Trinitas. Sicut enim qui est, est Pater; sic
 qui est, est super omnia Deus, qui est hujus Verbum;
 et Spiritus sanctus non est non existens, sed potius
 existit et subsistit vere. Neque minus his sentit
 Ecclesia catholica, ne in errorem eorum, qui cum

A Caipha, et Judæis, atque Sabellio sentiunt, incida-
 neque plus his excogitat, ne ad multitudinem deorum
 cum gentilibus volvatur. Et quod haec sit Ecclesiae
 fides, intelligant quomodo Dominus, cum mitteret
 apostolos, praecipit eis jacere hoc fundamentum
 Ecclesiae: *Euntes, inquit, docete omnes gentes, bap-
 tizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus
 sancti* ⁶⁶. Apostoli autem Perfecti sic docuerunt.
 Et haec est in universa Ecclesia quae sub caelo est,
 praedicatio: et hoc est fundamentum fidei Ecclesiae.
 Ex his planum sit, quod omnis plenitudo divinita-
 tis est Pater, Filius, et Spiritus sanctus; tota enim
 et sola divinitas de unaquaque trium personarum
 sine differentia ulla, et ex omni parte praedicatur,
 et recipitur praedicatio de eodem; nec variatur
 in ulla re, nisi in hypostaticis: atque hoc est illud
 mirum in modum ingens et arcanum, atque abditum,
 et quod nulli naturae in ulla re contingit, quomodo
 trium personarum, et (si fas est dicere) trium sub-
 jectorum una est essentia actu, sola et tota in una-
 quaque persona, ut si una persona absolute existeret:
 unam essentiam actu dico magis unam, quam quae
 est maxime omnium singularis. Ut autem repetendo
 summatim manifesta fiat expositio materialia, quae
 hac decade continetur, demonstratum est per propo-
 sitiones affirmantes, quod non est alia, et sola natura
 non creata, nisi solus Pater, et Filius, et Spiritus
 sanctus; nec alia divinitas, et virtus, et operatio,
 nisi solus idem Pater, et Filius, et Spiritus sanctus,
 nec est alia unitas supraquam divina, nisi Pater,
 Filius, et Spiritus sanctus: nec est alia in Trinitate
 discretio, nisi in eo quod est esse Patrem, et Filium,
 et Spiritum sanctum; nec est in Trinitate alius fons
 et principium totius divinitatis, nisi solus Pater;
 et quod naturales et substantiales operationes ex
 ipso prodeuntes sunt Filius, et ejus Spiritus sanctus;
 nec alia est operatio, et manus, et digitus ejus, qui
 est supra hominem per quem omnia Deus operatur, nisi
 ejus Filius, principium deificandi nos, et Spiritus
 sanctus: neque quaecunque singulatim naturales et
 substantiales energiae, sive operationes Dei dicuntur,
 aliae sunt praeter Filium, et sanctum ejus Spiritum;
 neque quaecunque uno verbo naturalia et substantia-
 lia Dei dicuntur, alia sunt praeter Filium, et Spi-
 ritum sanctum; neque quaecunque in Trinitate reci-
 procantur, pium est dicere quidquam in eis esse et
 dici unius personae, quod non sit et dicatur essentia
 alterius: neque quae sunt personae deicae, et essentia
 Trinitatis, pium est dicere alterum non esse
 essentiam alterius; supra omnem vero mentem et
 rationem in tribus personis, sive subjectis una est
 et tota, et sola trinae supra naturam, et infinitae
 unitatis essentia supraquam divina. Perfecta itaque
 sunt quae in hac decade contexta sunt et exposita,
 ita ut nihil desit. Est autem inscripta decas, *De in-
 finitate in Deo*, quia omnis infinitas in Deo est Tri-
 nitas, quae supra naturam, et supraquam incognita

⁶⁶ Math. xxviii, 18.

est; et ipsa sola est is qui super omnia, et per omnia, A
et in omnibus laude et gloria celebratur unus et trinus
Deus: et esse ejus est substantia, et substantia
omnium; et non est in ipso ulla privatio, neque

quidquam non subsistens: nec est in eo plus aut
minus nisi quæ ab ipso extra se ipsum voluntate
propter exuperantiam bonitatis suæ producta
sunt.

DECAS DECIMA. — DE DIVINA SIMPLICITATE.

CAPUT I.

*Quod non oportet querere in Trinitate, quæ supra
substantiam est, habitus et dispositiones, neque
sunt aliqua circa ipsam quæ substantiam ejus
compleant.*

Sanctus Maximus, in centuria quarta, capite octavo: Ne, inquit, quæras habitus et habilitates in simplici et infinita substantia sanctæ Trinitatis, ne eam facias compositam, sicut creaturas; quod quidem in Deo cogitare absurdum et nefarium est. B
Divinus Damascenus: Voluntas, et sapientia, et virtus Patris est Filius; non enim oportet dicere in Deo qualitatem, ne dicamus eum ex substantia et qualitate compositum esse. Magnus Athanasius in apologetico pro synodo Nicæna, cujus principium est, *Bene fecisti, ut declares mihi*. Si quis igitur, inquit, existimat Deum esse compositum, ut quod ex substantia et accidente compositum est; aut habere extrinsecus aliquod operimentum, et tegi; aut esse quædam circa ipsum, quæ substantiam ejus compleant, ita ut cum nos dicimus Deum, vel nominamus Patrem, non ipsam inaspectabilem, et incomprehensam substantiam ejus significemus,

sed potius aliquid circa ipsum, accusent synodum, quæ scripsit, ex substantia Patris esse Filium. Considerent, quod duo blasphemæ, et in Deum contumeliose proferunt, cum sic cogitant: Deum quemdam corporeum introducunt, et Dominum non ex ipso Patre, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, nentuntur esse. Sin autem simplex quidpiam Deus est, ut quidem est, manifestum sit quod cum dicimus Deum, et nominamus Patrem, nihil tanquam C
circa ipsum, sed ipsam ejus substantiam significamus (1). Et rursus idem in oratione, cujus principium est, *Omnibus vobis qui in unum convenistis, de eo quod Patres synodi Nicænae recte nisi sunt verbo homousii*: Quia igitur, inquit, excusatio de iis qui scandalizantur, improbabili demonstrata est, dicite deinceps vos, quomodo non placet vobis nomen substantiæ? hoc enim necesse est primum excutere: atqui et vos scripsistis ex Patre genitum esse Filium. Si igitur cum Patrem nominatis, vel Dei nomen dicitis, non substantiam significatis, nec eum intelligitis, qui est id quod secundum substantiam est; sed aliud quid circa ipsum (2), vel aliquid deterius (3) (ne a me expronatur) his no-

Scholia.

(1) *Cum dicimus Deum et nominamus Patrem, Nihil tanquam circa ipsum, sed ipsam ejus substantiam significamus.* Non contradicit Joannes Damascenus, cum ait libro primo *Theologiæ*, cap. 9: Bonum, et justum, et sanctum, et alia hujusmodi consequuntur naturam, non autem ipsam substantiam declarant. Et capite 10: Pater, Filius et Spiritus sanctus non declarant substantiam, sed relationem. Et paulo post: Ex his ad divinam substantiam manducti, non ipsam substantiam comprehendimus, sed quæ circa substantiam; hoc enim dixit Damascenus, scilicet non significare nomina Dei substantiam ejus, quia nullum nomen exprimit quid est Deus perfecte; sed eum significant imperfecte, sicut creaturæ imperfecte repræsentant; sic enim Damascenum interpretatus est sanctus Thom. p. 1, q. 13, art. 2, in resp. ad. 1: Præterea consuetudine intelligentiæ nostræ locutus est hic Damascenus: quia enim imposita sunt nomina ad significandas res, quatenus in nostram intelligentiam cadunt; superat autem intelligentiam nostram, ut quæ propria sunt alicujus naturæ, ea intelligamus esse ipsam naturam per se subsistentem; quod in Deo tantum evenit; idcirco de iis quæ propria sunt substantiæ divinæ, tanquam de propriis naturæ creatæ, quæ non substantia, sed circa substantiam sunt, et illam consequuntur et complent loquimur, sic, inquam, loquitur Damascenus de perfectionibus divinæ substantiæ, ut loqui solemus de propriis accidentibus, quæ circa substantiam contemplamur, quæ naturam consequuntur; similiter nomen Patris, quod prius convenit Deo, quam creaturæ, et nomen Filii, et nomen Spiritus sancti, relationem, et non substantiam dicit significare; hoc etiam dicit consuetudine intelligen-

C
tix nostræ ex creaturis sumptæ; quia hoc nomen Patris secundum modum significandi et intelligendi nobis usitatum non personam, sed relationem significat, quæ per se non subsistit, ut quidem subsistit in divinis; et ideo non potest significare relationem, quin significet substantiam personæ, quia ipsa relatio per se subsistit: sed quia hoc superat intelligentiam nostram, idcirco secundum consuetudinem intelligendi, et secundum nostrum modum significandi dixit Damascenus non significare nomen Patris substantiam personæ Patris, sed relationem, Gregorium Nazianzenum secutus, qui hoc etiam dixit in oratione prima de Filio, licet ibidem concedat ei, contra quem disputat, significare etiam substantiam. Si enim existimasset Damascenus, ideo non significare substantiam in divinis, quasi relatio non per se existeret, error plane fuisset, ut sanctus Thomas, 1 p. q. 55, art. 2, in resp. ad 1 notavit: Damascenus enim rotasse videtur, licet non nominatum, pro ea qua fuit modestia, cum ait: D
Ut quidam falso opinati sunt. Item Anastasius Antiochenus in oratione prima de rectis dogmatibus veritatis: Nomina, inquit, Trinitatis, Pater, Filius, et Spiritus sanctus non significant esse, sed quomodo esse; nec enim qui Patrem dixit, substantiam significavit, sed omnino habitudinem.

(2) *Sed aliud quid circa ipsum.* Scilicet accidens individuum, quod consequitur materiam ultimam, Quod enim circa substantiam est, accidens per se est, et substantiale, quod totam speciem consequitur, quod ex principiis subjecti efficitur; quod in Deo esse non potest, in quo nihil est factum; et multo minus accidens materiale.

(3) *Aut aliquid etiam deterius*, id est, aliquid non in ipso tanquam accidens, neque circa ipsum

minibus significatis, oportebat ut non scriberetis vos, ex Patre Filium genitum esse, sed ex his quæ circa ipsum, vel in ipso sunt; ut cum refugitis a dicendo vere Patrem Deum, et eum qui simplex est, compositum et corporeum cogitatis, novarum blasphemiarum inventores reperiamini. Cum autem sic cogitatis, necessario etiam verbum non substantiam, sed nomen solum existimatis, denique usque ad nomina opinionem vestram assertis; et quæ dicitis, non creditis esse, sed potius non esse sentitis. Hæc autem audacia Sadducæorum potius (1), et eorum qui apud gentiles sine Deo sunt, existit. Quocirca neque ipsam creaturam ipsius qui Deus est, fabricam esse dicitis, si hoc nomen Pater et Deus non ipsam causam eorum quæ sunt, significant, sed aliud quiddam quod vos fingitis: verum hoc indecorum, et valde impium est vel solum cogitare. Sin autem cum audimus: *Ego sum qui sum* ⁶⁵; et illud, *In principio fecit Deus cælum et terram* ⁶⁶, et: *Andi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* ⁶⁷, et illud, *Hæc dicit Dominus omnipotens*, non aliud præterquam simplicem, et beatam, et incomprehensam ejus qui proprie est, substantiam intelligimus (etsi enim non possumus comprehendere quid tandem est, tamen cum audivimus dici Patrem et Filium, et omnipotentem, nihil aliud quam substantiam ipsam ejus qui est, significari intelligimus; et vos dixistis ex Deo Filium, scilicet ex substantia Patris eum dixistis, quia et ante nos dicunt Scripturæ Dominum Filium Patris, et ante ipsas idem Pater dixit: *Hic est Filius meus dilectus* ⁶⁸; filius autem nihil aliud est, nisi fetus ex patre), quomodo non videntur Patres bene dixisse ex substantia Patris esse Filium, recte arbitrati idem esse dicere ex Deo, et dicere ex substantia Dei? Ex quibus fit manifestum quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet querere habitus et disposi-

tionem; nec an sint circa ipsam aliqua naturalia, et substantiæ propria ad compleendam substantiam ipsam: nisi forte a nobis sic dicuntur consuetudine intelligentiæ nostræ; et quia non possumus aliter intelligere, qui nunc vitam per speculum, et in ænigmate transigimus.

CAPUT II.

Quod non oportet querere in Trinitate accidentia quæpiam, quæ in substantia ejus existant: nec differentias substantiales in ipsa intelligere, siquidem et in incorporeis, quæ ab ipsa producta sunt, non oportet querere differentiam substantiæ, et energiæ, neque tanquam aliud in alio ista ut existant, accidere.

Sanctus Cyrillus lib. xxxi *Thesaurorum*: Si igitur non quæcumque dicuntur inesse in Deo secundum naturam, hæc omnino erunt substantia ejus, relinquatur ut dicamus esse ea accidentia substantiæ sic voce tenus intellecta (a). Non enim potest natura humana aliquid majus (b) in Deo dicere, quam secundum se (2); ideoque consuetudine propria utimur, cum ea quæ naturæ nostræ conveniunt, majorum rerum exempla facimus, ut qui in parva tabula orbem cæli describunt. Idem in eodem libro: Sapientis est dicere, nihil accidere substantiæ Dei, quia habet ex se ipsa perfectionem, sed videmus quod multa ratio cogit nos ad intelligendum in Deo tanquam accidentia ea quæ hujusmodi sunt, etsi penitus non acciderunt. Et idem adhuc: Si ergo quædam res tanquam accidentia Deo, intelliguntur, quid frustra contenditis non esse dicendum accidisse Deo ingenitum esse, cum quædam hujusmodi appareant, quæ sunt secundum substantiam ejus? Et rursus idem: Non enim est substantia Dei ingenitum, aut incorruptibile, aut immortale, vel inaspectabile, nam si unquamquodque horum substantiam (3) significat, ex tot substantiis compositus erit Deus, quot sunt ista quæ

⁶⁵ Exod. iii, 14. ⁶⁶ Gen. i, 1. ⁶⁷ Deut. vi, 4. ⁶⁸ Matth. xvii, 5.

Scholia.

tanquam complens substantiam ejus, sed aliquid circa ipsum extrinsecus, ut indumentum, ut paulo supra dixerat idem Athanasius.

(1) *Sadducæorum potius*. Antiqui ignorantes vim intelligendi, et non distinguentes sensum ab intellectu, existimantur nihil esse in mundo, nisi quod sensu et phantasia comprehendere posset; et quia in phantasia non cadit nisi corpus, existimantur nullam rem esse in mundo nisi corpus, ut Arist. iv *Physic.* tradit; ab istis profectus est error Sadducæorum, qui aiebant, non esse Spiritum, hæc S. Thom. i p. q. 50, art. 1: Idem evenit gentilibus, qui sine Deo erant colentes opera manuum hominum.

(2) *Hoc est quod dicit S. Thom. i p. q. 39, art. 2*, quod sæpe alias repetit, intellectus noster res divinas nominat, non secundum modum earum, quæ sic eas cognoscere non potest, sed secundum modum in rebus creatis inventum.

(3) *Si unquamquodque horum substantiam significat, ex tot substantiis compositus erit Deus*,

quot sunt ista quæ reperiuntur convenire illi naturaliter. Contra Eunomium disputans hoc dicit; ille enim, quia ingenitum dicitur de Deo Patre et ingenitum aliud nomen est a genito, argumentabatur aliam substantiam significare ingenitum, et aliam genitum, quasi una substantia non posset diversis nominibus affici. Sic enim sanctus Maximus in eo loco orationis primæ Gregorii Nazianzeni, de Filio, ubi quærit Eunomius, quid Pater significet, explicans eum: Interrogabant, inquit, hæretici, Estne Pater nomen substantiæ, an energiæ? ut si dixerimus esse nomen substantiæ, hinc colligant, Filium esse diversam substantiam a substantia Patris: *ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας δῶο μὴ ἐπιδεχομένης καὶ διαφοράς χωρὶς ὀνόματα*, id est quasi una substantia non reciperet duo et diversa proprie nomina, si enim pater est nomen substantiæ, nunquam ejusdem substantiæ nomen erit Filius. Hactenus sanctus Maximus, et beatus Basilius libro ii *Contra Eunomium*: Quomodo igitur, inquit, o sapientissime, si diver-

(a) Id est secundum modum significandi et intelligendi nobis consuetum capit.

(b) Id est, aliquid majus, quam ut ex rebus creatis dicitur, ex quibus scientiam capit.

motus et status illic saltem per se subsistentes sunt, et virtutes viventes, ac superiores, quam ut in eas cadant variationes eorum quæ fluxa et corporea sunt. Potes autem aliter etiam intelligere virtutes, et operationes, virtutes quidem, quia nondum omnia creata essent, virtute tamen omnia in Deo prius existerunt, quæ producenda erant ab ipso; operationes vero, quando jam creatura ad effectum adducta est. Ex his manifestum fit, in unitate, quæ supra substantiam est, non posse accidens versari, neque secundum habitum, neque secundum (a) dispositionem, neque secundum operimentum (1), neque secundum subexistentiam (b), neque secundum consequentiam. Si autem tanquam accidens dicatur, voce tenuis tantum secundum cogitationem humanam, quia dicitur tantum, ostenditur: neque differentias substantiales pium est in hac Trinitate intelligere; est autem extremæ impietatis excogitare aliud in hac; aliud enim in alio, et tanquam in subjecto, denique accidens (c) neque in incorporeis cœlitibus (2) ab ipsa creatis, qui materia vacant, locum habet.

CAPUT III.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est querenda ubique differentia causa, et causam habentis, ubi ex se ipso dicitur existere; et ubi ex se ipsa prodit sua energia, sive operatio. et ubi ex se ipsa, et per se ipsam ad seipsam remeat.

Magnus Dionysius cap. 9 De divinis nominibus: Quid

autem de divino statu, vel sede dicimus? quid vero aliud, præterquam manere Deum in seipso, et in eodem statu immobili firme fixum esse et supraquam fundatum esse stabiliter, et secundum eadem, et circa idem ipsum, et similiter operari; et omnino esse a se ipso immutabilem, et non posse transmutari, et esse ex toto immobilem, atque hæc quidem supra substantiam. Idem in hymnis amatoris ex S. Hierotheo: Producent, inquit, una est simplex virtus, per se movens ad amatoriam quamdam missionem ex bono usque ad extremum eorum quæ existunt, et ab illo rursus consequenter per omnia ad bonum, ex se ipsa, per se ipsam, et in se ipsa se ipsam revolvens, et ad se ipsam semper eodem modo revertens. Idem, in epistola ad Titum: Sic enim contemplantes scilicet mysteria nuda velis, venerari poterimus fontem vitæ videntes in se ipsum effusum, et in se ipso manentem, et unam quamdam virtutem simplicem, per se mobilem, per se operantem, nunquam se ipsam dereliquentem, sed cognitionem omnium cognitionum vincentem, et semper se ipsam per se ipsam videntem, Adhuc idem cap. 4 De divinis nominibus: Amorem vero, inquit, et charitatem Deum vocant, utpote vim ad se adducendi habentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum et bonum, et qui est sui per se ipsum patelactio, et eximie copulationis in unum bona emanatio, et amatoriam motio, simplex, per se mobilis, per se agens, pro-

Scholia.

potentias ejus operatrices, quæ energia dicuntur, et motum proprium ad operationes naturæ angelicæ, et quietem quibus angelorum natura definitur, per se dicit subsistere; motus dixi ad operationes, quales sunt ministrations propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, sicut Apostolus ait (Hebr. 1, 14); item contemplatio Dei, et perpetua laudatio, et in eis stare, ac quiescere; hæc, inquam, substantialia sunt, id est, propria substantiæ eorum: unde illis tribuit sanctus Maximus, quod substantiæ, ad quam pertinent, convenit, id est, per se subsistere et vivere, et non per accidens; quia hæc in substantia angelorum copulata sunt *μονοεϊδῶς*, id est, in unam unionem cum ipsa, salvis alioqui, et non confusis propriis rationibus singulorum, ut ibidem ait Dionysius: alia est enim ratio proprietatis et alia substantiæ, cujus est proprietas, quæ est accidens per se, sive proprium; sic etiam locutus est Simplicius, quem S. Thom. in illo art. quaestionis, quam paulo ante dixi, citat, etsi non probat: Sapientia autem, inquit Simplicius, quæ est in anima, habitus est; quæ autem in intellectu (id est, in substantia intellectuali) substantia est; substantiam dixit pro eo quod est substantialis; sic enim intelligendum est, ut S. Maximus intellexit, siquidem substantialia philosophi, ut antea dixi, et ut idem S. Maximus notavit, ad substantiam referunt, et hoc nomine substantiæ illa comprehendunt, alioqui idem S. Maximus cap. 1, De divinis nominibus., Sciendum est, inquit, quod aliud est substantia, aliud potentia; substantia enim est ex iis quæ per se existunt, potentia vero ex iis quæ in alio sunt.

(1) Accidens id est, κατὰ περιβολήν, id est, secundum operimentum, est tegi extrinsecus, ut habere, indumentum, quod ad categoriam habendi pertinet; de hoc Athanasius paulo ante, cap. 1 hujus decadis: Accidens κατὰ παραφύσισιν, id est, secundum subexistentiam, est accidens secundum privationem, ut invisibile, tenebræ, et similia: privatio enim est omnino non ens, quia habet subexistentiam in habitu, cujus est privatio, et per quem cognoscitur; ut tenebra in luce, cujus absentia est tenebra, quæ cognoscitur cognoscendo lucem abesse. Accidens κατὰ συνέφασιν est accidens quod consequitur naturam, quod vocatur accidens proprium, quod ex principis essentiæ rei nascitur; ut ut declarata natura, simul declararetur quod eam consequitur, ut risibile consequitur naturam hominis; Damascenus vocat *παρεπόμενον τῇ φύσει*. Quod alienum etiam est a Deo, qui est supraquam simplex natura. Cum ergo dicimus in Deo esse sapientiam, justitiam, et alia similia ei tribuimus, ita loquimur, ut assueti sumus cogitare; quia intellectus noster non res secundum modum earum, sed secundum modum suum intelligit; itaque voce et locutione secundum humanam cogitationem, quam de creaturis habet, accidentia tribuimus Deo, non autem re et veritate.

(2) *Accidens neque in incorporeis.* De accidente communi quod materiam consequitur, quod proprie dicitur esse in subjecto, intelligendum est; accidens enim proprium ipsius naturæ potius dicitur esse substantiale, quam esse in subjecto, quia non potest adesse et abesse a subjecto.

(a) Ut cum Deus dicitur indatus, non significatur accidens ex categoria habere.

(b) Ut privationes subexistent in habitibus.

(c) Accidens scilicet, quod materiam consequitur,

id est, accidens corporeum; quia angelus non est corporeus, et multo minus Deus, imo in infinitum minus.

diens in bono, et ex bono in creaturas manans, et rursus in bonum remeans, in quo et fine et principio carere divinus amor egregie demonstrat, sicut quidam perpetuus et sempiternus orbis propter bonam conversione inerrante se circumvolvens, et in eodem secundum idem et procedens semper, et manens, et revertens. Sanctus Maximus in scholiis in Dionysium c. 1, *De divinis nominib.*: In universum igitur non est audendum loqui neque cogitare de divinitate supra substantiam, et abdita. Divinitas enim solius Dei omnibus occulta virtus est θεαρχική eorum qui dii dicuntur, tum angeli, tum homines, quatenus effectrix est eorum qui participatione efficiuntur dii; ipsa, quæ vere ex se et sine causa est per se divinitas. Gregorius Theologus: Et ad unum, eorum qui ex ipso, consensus. Quem locum cum edisserit sanctus Maximus: Nisi fallor, inquit, unam dicit divinitatem; ex ipso autem uno tres personas. Divinus Damascenus: Divinitatem in tribus splendentem, uno splendore ex una Divinitate trium personarum fulgente. Patrem sine principio, ejusdem naturæ Verbum Patris, et conregnantem ejusdem substantiæ Spiritum. Sanctus Theophanes: Unum trium fulgorem subsistentem ex una prodeuntem divinitate, idem tribus fulgoribus splendens ex una divinitate prodeuntibus. Et iterum: Tanquam enim ex uno sole Trinitas splendens. In actis sextæ synodi œcumenicæ, Utriusque naturæ, inquit, utramque operationem scimus, naturalem dico, et substantialem, et congruam sine divisione (1) ex utraque substantia et natura prodeuntem secundum operationem et qualitatem naturaliter insitam (a); et simul neque partibilem, neque confusam alterutrius substantiæ operationem conjuncte (2) inductam, hoc fecit differentiam operationum in Christo, sicut et differentiam naturarum. Ex quibus efficitur manifestum, in unitate, quæ supra substantiam est, non oportere considerare quod ex se ipsa existere dicitur, vel ex se ipsa prodit operatio; vel ex se ipsa, per se ipsam, in se ipsam revolvitur, et ideo differentiam causæ et causam habentis sequi: quin potius manifestum

est prodire ex se ipsa sine distantia, et sine causa, et sine divisione; ut si esset virtus quædam absoluta, et motus simplex: per se ipsam mobilis, per se operans, ex se ipsa, per se ipsam, ad se ipsam revertens et ad ipsam semper eodem modo se revolvens, et conversione inerrante circumiens. Simul tamen demonstratum est non oportere ubicunque aliquid ex aliquo dicitur, quærere differentiam causæ, et ex causa proficiscentis; demonstratum, inquam, est non solum ex iis quæ prius diximus, sed etiam ex iis quæ modo subjecta sunt, quibus ostenditur constandum esse tres personas ex una divinitate prodire. Si ergo dici ex aliquo, ubique differentiam causæ, et causam habentis, introduceret, necessario tota Trinitas causam haberet; ex quo fieret, ut Pater in Trinitate ex causa profectus esset; at hoc absurdum est. Non igitur jam ubicunque ex aliquo, in divinis dicitur, ibi differentia causæ, et ex causa proficiscentis ostenditur; ac præterea prodire in divinis sine divisione tantumdem est, quantum sine distantia, sive differentia, et sine causa esse, siquidem quoad Trinitatem, quæ supra substantiam est, quatenus Trinitas colitur, non habet in ea locum τὸ ἀδιαίρετον, id est, illud sine divisione, quin potius dividitur divinis et deificis personis: critque, quatenus Trinitas est, vere discreta Trinitas, sicubi vero dicatur Trinitas non divisa, non quatenus Trinitas dicitur, sed quatenus ipsa Trinitas unitas est; igitur non esse divisionem in divina unitate, est non esse differentiam in ea, nec esse causam ejus.

CAPUT IV.

Quod in unitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, et aliud energiam sive operationem: neque legi homonymia verbi energicæ, nec existimare non idem esse in ea substantiam et energiam.

Sanctus Gregorius Nyssenus, libro ix *Contra Eunomium*: Quis est, inquit, dic mihi, Deus? quibus dominatur, qui est aliud quid præter potentiam? Si dominatur, et aliud est potentia, igitur vincitur potentia a non potentia; quod enim est aliud quam potentia (3), potentia potius non est:

Scholia.

(1) *Sine divisione.* Scilicet personæ; non enim propter differentiam substantiarum divinæ et humanæ divisus est Christus, quin potius idem est perfectus Deus, et perfectus homo; rursus sine divisione, quia operatio divinæ naturæ est operatio trium personarum, quarum unitas essentiæ, ut est in synodo sexta, actione 11, non potest parti, nec alteri unitati copulari, sed potius singularis est, extra omnem numerum.

(2) *Operationem alterutrius substantiæ conjunctam inductam dicit,* quia sic operabatur utraque natura quod proprium erat, ut altera simul operaretur convenienter sibi, et ut se decebat; sive enim operationes essent Deo convenientes, ut miraculum, caro operabatur, ut cum potestate divina remittebat peccata, et ore dicebat, *Remittuntur tibi pec-*

cata tua, et potestate divina restituebat visum, et manu et spiritu limbat oculos; sive operationes humanæ naturæ convenirent, ut sitire, esurire, fatigari, Verbum operabatur permittendo, et volendo sive operationes essent mixtæ, id est, partim divinæ, partim humanæ, hoc est Deo convenientes, et homini; ut ambulare super mare; ambulare enim homini conveniebat, non deprimi ambulando super mare, Deum decebat, quæ operationes θεοῦ δόξα a Dionysio dicuntur, id est, simul divinæ et humanæ.

(3) Deus est suum posse, et suum esse, et suum operari, et non est in eo aliud posse, aliud esse, aliud operari, sed potius unus simplicissimus actus, et una simplicissima substantia ac potentia, sive virtus.

(a) Qualitatem naturalem vocat proprietatem utriusque naturæ.

atque ita reperitur, quatenus potentia non est, A dominari potentia. Justinus martyr in iis quæ Plotinus patriarcha ex eo recitat, Alia quidem, inquit, potentia sunt aliquando, et actu; Deus autem, ut mens perspicax intelligere potest, semper est energia, id est, actu, non enim ex imperfecto ad perfectum procedit; nec aliud quidquam præter ipsum per se actum, est ipsa per se substantia. Theodorus cognomento τῶν Γραπτῶν, in sua *Contra oppugnatōres imaginum* tractatione: Non, inquit, ut quidam olim nugati sunt, cælos a persona sua vacuos cum carnem assumpsit, facere voluit, esseque nobiscum secundum substantiam, energia vero et dignitate apud Deum Patrem, quia aliud substantiam, aliud energiam, ut in iis quæ corporea esse cogitantur, sic in Verbo Dei ponebant; quod quidem pii negant. Sciunt enim in simplicibus et incorporeis (1) nihil ista differre: quia non sunt hæc inter se discernenda, ne quod est supra omnem simplicitatem, compositum esse intelligatur. Sanctus Maximus in adnotatione extrinsecus apposita ad cap. secundum centuriæ primæ: Bonum, inquit, proprie secundum substantiam ex iis quæ sunt, cognoscimus creaturarum effectorem, quod est, non quid secundum naturam est, plurimum enim differt credere aliquid esse, ab eo quod est, scire quid demum est hoc. Ex bonitate igitur et energia, et ex operibus providentiæ propriis cognoscitur Deus, sed non ex substantia. Energiam vocamus hic opera, non autem potentiam, sive virtutem operationis; hæc enim nihil aliud est, præterquam substantia Dei, ne compositio in Deo esse existimetur. Magnus Athanasius libro primo contra Arianos: Interrogent, inquit, Græcos, ut cum audierint quot significationes habet verbum, discant se non bene scire de quibus loquuntur. Et in epistola ad Serapionem: Cum hæc sic sint, et tanta differentia spirituum ostendatur, meliores essetis, si de creato spiritu audientes, de uno quopiam ex dictis sentiretis. Et sanctus Maximus, in disputatione contra Iyrrham: Dicere, inquit, et non prius distinguere significata verbi, nihil aliud est quam omnino con-

funderere, et obscura relinquere ea, de quibus quæstio est: quod quidem alienum est ab homine rationis particeps. Idem in eodem: Superius etiam dictum est, oportere eum qui de veritate disserit, distinguere eorum quæ dicuntur, significata, propter errorem ex homonymia proficiscentem. Sanctus Anastasius Antiochenus in libro qui inscribitur, *Quod Deus est incircumscribitus*: Tripliciter, inquit, dicitur energia, potestas, sive vis, secundum quam naturale est Deo operari; et habitudo operantis ad opus factum, et ipsum illud opus factum. Præterea sanctus Joannes Damascenus in sermone inscripto, *De proprietatibus Christi*: Energia, inquit, aliquando significat virtutem operandi, aliquando operari, aliquando opus effectum. B Basilius in v. Ἀντιβητικῶν: Illud ex aliquo accipitur, inquit, vel quatenus pertinet ad creationem, ut cum dicimus omnia ex Deo; vel ad generationem ut illud: *Ex utero ante luciferum genui te*⁹⁹; et illud: *Ego enim ex Deo exivi*¹⁰⁰; vel naturaliter, ut cum dicimus, Energia nostra ex nobis est (a), splendor solis ex ipso. Si igitur corpus Christi divinum ex Spiritu sancto est, non potest esse ex eo genitum, quia quod natum est ex carne, corpus est; quod autem ex Spiritu, spiritus, neque rursus naturaliter ex ipso esse, sicut energia ejus, quoniam in simplici (2) et incorporea natura eandem rationem subit substantia et energia ejus; relinquuntur igitur ex ipso esse tanquam creaturam ejus. Idem libro secundo: Si quidem nihil commune habet virtus cum substantia, quomodo ex creaturis, quæ sunt effectus virtutis, ad cognitionem ejus facta est via? C Sin autem idem est substantia atque virtus, quod virtutem signat, signabit plane etiam substantiam. Divinus Theodorus cognomento Γραπτῶν, tractans dictum Basilli: Sic, inquit, pie intelligatur divina energia sive operatio æterna: quin potius ipsa per se energia, ut non distinguatur a substantia, sed potius eandem rationem habet propter proprietatem simplicitatis, et incorporeæ naturæ. Magnus Athanasius, in disputatione Anomœi (3), in persona adversarii: Dic, inquit, energie imaginem (4).

⁹⁹ Psal. cix, 3. ¹⁰⁰ Joan. xvi, 27.

Scholia.

(1) *In simplicibus et incorporeis nihil ista differre.* D Scilicet substantiam et energiam. Loquitur de simplicibus et incorporeis, quæ sunt suum esse, cuiusmodi sunt personæ divinæ, unaquæque enim earum est suum esse, et actus purus, et ideo non potest esse Deus subjectum accidentis; subjectum enim comparatur ad accidens, sicut potentia ad actum.

(2) *In simplici et incorporea natura eandem rationem subit substantia et energia.* Id est, idem sunt essentia et virtus ejus operandi; de substantia simplici, quæ est purus actus qui solus Deus est, intelligendum est sicut intelligendum est quod dixit Boetius, formam simplicem non posse esse subjectum; sic interpretatus est S. Thom.

(3) *In disputatione Anomœi et Orthodoxi,* quæ tota est de ingenito, et genito, Anomœum vocat Athanasius Eunomium, et Ætium, qui Filium faciebant dissimilem Patri, hoc enim significat Ἀνομοτος, sive Anomœus.

(4) *Dic, inquit, energie imaginem.* Quatenus energia est virtus Dei effectrix, idem est atque substantia Dei; et Filium est imago energie Dei, sicut est invariabilis imago substantiæ, consilii, voluntatis, virtutis, sive potentiæ, et gloriæ, sicut ait idem Athanasius in eadem disputatione Anomœi,

(a) Energia nostra ex nobis, ut respiratio, cibi concoctio et similes operationes.

Si vero idem est energia atque substantia, substantia ergo imago erit Filius. Gregorius Nyssenus, libro xiii, *Contra Eunomium*, clarius hanc rationem explicans et distinguens: Progrediens enim, inquit, Eunomius, tanquam ratione recte conclusa, alia magis difficilia quam superiora, ut appellat, crimine in nos intendit, multa indignatus, et calumniatus rationem, auditoreque ad ea quæ dicenda sunt, vehementer irritato, in quibus quædam accusat impie a nobis confici, quasi nos non solum nominationes Deo attributas ad nostras cogitationes accommodemus, tacens interim quæ ista attributio nominationum, et quando, ac quomodo facta, sed quasi omnes res misceamus, et in unum atque idem Unigeniti substantiam et energiam conducamus, nulla de hoc ipso disputatione habita, neque demonstrato quomodo a nobis conficitur, unum et idem esse energiam atque substantiam. Apparet tamen ex verbis Eunomii, quod dogma Arianorum erat discernere a Dei substantia energiam ejus. Declarat autem hoc Eunomius in iis quæ contra Basilium Magnum scribit. Ait igitur: Non oportet eos qui veritati credunt, sequentes sententias aliorum non excussas et inconsideratas, dicere unum esse energiam atque substantiam. Adhuc idem: Igitur si ratio conclusit voluntatem esse energiam, non autem substantiam energiam, existit autem Patris voluntate Filius unigenitus, non ad substantiam, sed ad energiam, quæ est etiam voluntas, necesse est serpare Filium similitudinem; ac raris non cum substantia imago feret similitudinem, sed cum energia. Contra hoc autem objicit Basilius libro secundo τῶν ἀντιρρητικῶν: Si Unigenitus est imago energie, energia autem est dignitatis, dignitas vero substantiæ, erit Unigenitus substantiæ imago. Et Gregor. Nyssen. in primo *Contra Eunomium*: Si non est, inquit, in propria substantia energia, quæ Deum quidem sequitur, Filium vero operatur; quis tam cæcus est qui non videat blasphemiam confectam? Ex quibus ut manifestum,

A quod in unitate quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud substantia, et aliud energia; neque oportet regi multiplici significatione verbi energie; energia enim hic virtus operandi univsum celebranda est, quæ est principium omnium, et cujus substantia est energia, non autem illa energia hic laudanda est (1), quam habitudo continet, vel habitudinis effectus; utrumque enim horum cum sit imperfectum, multum abest a perfectissimo principio, cui qui addit, nulla alioqui re indigenti, minuit addendo. Neque pium quidem erit existima-re non idem esse substantiam et energiam, non solum propter ea quæ Ariani blasphemæ in Filium Dei dicunt, sed quia imperfectum aliquid perfectissime unitati attribuire omnino fondissimum, et a ratione maxime alienum est.

CAPUT V.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet querere energiam (2) per se sine substantia, et non per se existentem; neque cogitare simul aliud quid cum ipsa unitate, neque ab ea distinguere suam energiam.

Magnus Basilius in quarto libro τῶν Ἀντιρρητικῶν, cap. xl: Si quis dixit personam sine substantia, negavit etiam existentiam substantiæ; quod enim substantiam non habet, et per se non existit, significat naturam, quæ non existit, neque prorsus est. Gregorius Nyssenus libro primo *Contra Eunomium*: Si enim, inquit, energia Dei naturalis non existit per se, et in hæc includitur opus ex non existente confectum, talis plane naturæ esse intelligitur opus factum, qualis natura ejus causæ quæ opus efficit; cogitatione facta est; quod enim factum est ex non existente, et in eo continetur, omnibus manifestum est non existere. Idem i-videm: Effectum enim existentis non parum demonstrat consecutio hæc necessaria; quin potius sic demonstrat, ut neque per prædicationem dicere periculo vacet (3). Sicut enim necessario contendendum est esse quod ortum ducit ex eo quod est (a); sic contra, necessario contendendum erit non

Scholia.

de qua paulo ante memini. Ut veri accipiebant Ariani vocabulum energie pro virtute Patris generativa; aiebant suisse Filium in Patre σπερματικῶς. At, inquit Athanasius, si splendor est in luce σπερματικῶς, id est, seminaliter, sit etiam Filius. Deinde genitus est, inquit, Filius perfectus ex perfecto et non προκοπῆ τελειούμενος, id est, non proficiendo ad perfectum adductus, sicut quæ in semine continebantur, ex imperfecto ad perfectum progrediuntur. Idcirco, inquit Athanasius, dixit Apostolus *Character substantiæ, et non energie*. Character autem substantiæ non perficitur proficiendo, sed in ipsa essentia habet perfectionem; sicut homo est character substantiæ hominis non ex profectu sive progressionem, sed ἐξ ἀρχῆς εἰς ταυτότητος, id est, ex ipsa eadem natura humana. Energia itaque quæ Deum sequitur, non differt a substantia ejus, sed idem penitus est, secus de operationibus, quæ non sequuntur naturam divinam, sed ex voluntate ejus, et non ex natura pendunt.

(1) Non autem illa energia hic laudanda est, quam

(a) Esse substantiæ est esse per se; esse accidentis est inesse alteri.

habitudino continet. Id est, non laudamus Deum ab eo quod sit ipsa operatio, quæ refertur ad operantem Deum, et ad opus: hæc enim relatio est in creaturis, quæ a Deo pendit, sicut creatura, et ut accidens est, in hæret subjecto: utrumque autem est imperfectioris, et ideo non potest attribui Deo; quod si non est operatio Deus, nec erit opus, quod operatione perficitur.

(2) Energia proprie vocatur operatio, quæ consequitur naturam, quæ est virtus operandi; quæ est in Deo infinita. Ariani enim energiam, sive operationem Dei naturalem a substantia distinguebant, et Filium aiebant esse non ex substantia Dei, sed ex energia ejus, id est, ex virtute generativa; at in Deo omne quod est, Deus est quia est actus purus; non sicut in angelis, qui, ut ait Dionysius in *Celesti hierarchia*, dividuntur in substantiam, virtutem et operationem: unde aliud est in eis substantia, aliud virtus intelligenti, aliud intellectio. Deus vero est sua intellectio, et sua virtus.

(3) Ut neque per prædicationem dicere periculo vacet. Quia in Deo dicimus esse sapientiam, bonitatem

esse quod ex eo quod non est, nascitur. Cum enim A vetur : et qui meminit operantis, energiam, id est ipsum non est, quomodo aliud ex ipso per se existet? Si enim non est in substantia propria energia, quæ Deum quidem consequitur, Filium vero efficit, quis tam cæcus est, ut non videat, quæ blasphemia conficiatur (a)? Adhuc idem in eisdem : Si enim qui hæc absurda devitat, energiam dicit esse rem quamdam non per se existentem, cujus effectum esse Filium decernit, dicat rursus quomodo sequitur ex eo quod non est, id quod est? quomodo quod non existit per se, operatur ea quæ per se sunt? Reperientur enim in his consequi quidem Deum quæ non sunt, ea vero quæ non sunt, causam esse eorum quæ sunt; et quæ non existunt per se natura sua, definire et circumscribere naturam eorum quæ sunt : et virtus, quæ omnem creaturam efficit et creat, comprehensa erit in eo quod secundum propriam rationem non existit. Idem adhuc in eisdem : Hactenus autem dignum est consideratione, quomodo energiæ consequantur substantias; et quid sint secundum propriam naturam, aliudne præter substantias, quas consequuntur, an pars illarum, et ejusdem naturæ? quod si aliud sunt; quomodo, et a quibus productæ? sin autem idem ipsum, quomodo abscisæ, pro eo quod simul cum eis existere debebant, eas extrinsecus consequuntur? utrum necessitas quædam naturalis cogit ut involuntarie sequatur substantiam energia, quæcunque tandem ea sit; sicut ustio ignem sequitur, et vapores atque halitus corpora illa sequuntur, unde sunt? at non puto ipsum dicere hoc, ut existimet variam quamdam rem et compositam esse substantiam Dei, quæ inseparabilem, et secum simul cogitatum energiam habeat, ut accidens in subjecto demonstraret, sed eam potius voluntarie et libere excitatam, energias ut videtur, dicit per se esse efficere. Ecquis quod ex providentia voluntarie fit, sequi dicit sicut aliquid eorum quæ foris sequuntur? Nec enim secundum communem consuetudinem in hujusmodi rebus hoc vocabulum tritum esse cognovimus, ut energia, id est, operatio laborantis (1) in aliquo, dicatur sequi laborantem; nec enim fieri potest ut qui alterum ab altero disjuxit, quod relinquitur, per se intelligat : imo qui energiam, id est operationem dixit, simul comprehendit ratione, quod secundum energiam, id est, operationem mo-

operationem simul cum eo tacite significavit; sed manifestius, quod dicimus, exemplis fiet. Dicitur quemdam fabrefacere, aut ædificare, aliudve aliquid eorum quæ talia sunt, operari; una igitur voce et energiam, id est operationem, et cum qui artem exercuit, per se oratio repræsentavit : ita ut si alterum separaretur, non subsistat reliquum. Sanctus Cyrillus, libro VII *Ad Hermiam* : Simplex, et non compositus proprie et primum Deus, o amice! non ex natura et energia, tanquam alia præter ipsum, compositus esse intelligitur, sed potius unum quid esse omne. Et sanctus Maximus edisserens hanc rationem : Omne, inquit, quod habet aliquid simul cogitatum ad declarationem suæ propriæ existentie, compositum est, et non simplex proprie. Ex his efficitur manifestum, quod in unitate, quæ supra substantiam est, omnino absurdum est, energiam ejus quæ omnium efficacissima est, et supraquam infinitæ virtutis, ponere non per se existere secundum propriam suam rationem. Sin vero per se vere existit, majus adhuc absurdum, et magis impium appareat, simul cum ipsa unitatem, quæ omnem simplicitatem vincit, cogitare, vel prorsus hanc ab hac distinguere, existimareque aliud esse suam substantiam, aliud vero suam energiam, id est, suam virtutem propriam operandi.

CAPUT VI.

C *Quod in unitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, et aliud bonitatem; nec aliud formam, et aliud substantiam; nec aliud vitam, vel sapientiam, vel virtutem, aliud vero substantiam ejusdem.*

Dominus in Evangelio ait : *Nemo bonus, nisi unus Deus* ¹¹. S. Cyrillus, in *Thesauris* libro XII, cap. 14 : Quomodo, inquit, est unus bonus, ut ipse testatur? nempe quia sancta Trinitas in unam divinitatem redit propter unam et eandem substantiam, ut tantum divina substantia sit bonum proprie. Magnus Basillus : Bonus, inquit, Spiritus, sicut bonus Pater, et sicut bonus ex bono genitus, cujus substantia est ipsa bonitas. Sanctus Gregorius Nysenus, in libro *De vita Moysis*, ait : Primum, et proprie bonum, cujus natura est bonitas, ipse Deus, quodcunque natura intelligitur (2), hoc est, et nominatur. Et magnus Apostolus : *Qui cum in forma,*

¹¹ Luc. XVIII, 19.

Scholia.

tem, justitiam, et alia hujusmodi, non quod per essentiam aliud sit in alio, quin potius idem est quod est, et in quo est, sed per prædicationem sic loquimur nullo periculo. Ut enim ait Cyrillus in *Thesauris*, lib. II, cap. 1 : Multa de Patre et Filio divinæ Scripturæ prædicant, neque tamen diversitas nominum diversitatem substantiæ ostendit, nec ulla dissimilitudo essentiae inter Patrem et Filium intelligitur, at prædicare Filium esse genitum ex non ex-

sistente, neque sic quidem a periculo vacat, qui enim sic prædicat, consequenter dicturus est non existere genitum, aut genitum esse perfectiorem genitore.

(1) In iis quæ ad aliquid dicuntur, non habet locum alterum consequi, sed utrumque simul esse, et simul tolli, et idcirco de operatione quæ est habitudo, non proprie dicitur energia.

(2) *Quodcunque natura intelligitur*, hoc est, et

(a) Scilicet conficitur Filium genitum esse perfectiorem genitore, siquidem Filius per se est, et ex quo est, non est per se.

inquit, *Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo* ⁷². Divinus Chrysostomus in oratione sexta, de Incomprehenso, sic ait : Cum, inquit, ejusdem formæ, et ejusdem figuræ esso dicit, quid aliud declarat, quam substantiam unam sine ulla varietate? Non enim est circa Deum forma, vel facies. Sanctus Cyrillus : Forma, inquit, in Deo substantia accipitur a Patribus, sicut ab Apostolo; nefas enim est et impleri, in Deo, qui in aspectum non cadit, formam dicere speciem. Dominus in Evangelio : *Ego, inquit, sum resurrectio et vita* ⁷³. Sanctus Cyrillus in actis sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi : Sicut unitas, inquit, non potest dividi in duas unitates (siquidem unitas in has divisa non erit unitas, sed duo), sic quod est unum summa copulatione, non potest dividi in duo; alioqui non amplius erit Deus universi simplex natura, siquidem est alia præter ipsum, quæ est in ipso vita. Et rursus idem : Primum quidem, non est simplex natura Deus universorum, sed potius compositus, et ex duobus constans; siquidem est alia præter eum, quæ in eo est vita. Gregorius Nyssenus in Vita Moysis : Ens æntium est vera vita; hoc autem cognosci non potest; quia igitur cognitionem vincit vita vivifica, omne quod cognoscitur, non est vita. Divinus Apostolus : *Christus, inquit, Dei virtus, et Dei sapientia* ⁷⁴. Sanctus Gregorius Nyssenus libro vii in *Cantica canticorum* : Dominus, inquit, natura sua id ipsum quod est, veritatis, et sapientiæ, et virtutis substantia est; idcirco quod David dixit : *Omnia in sapientia fecisti* ⁷⁵, interpretatus Apostolus Prophetam, in ipso ait omnia creata esse ⁷⁶, tanquam hoc Propheta significaverit vocabulo sapientiæ. Idem Gregorius in eisdem : Qui omnium cognitionem in se ipso comprehensam habet, cujus infinita sapientia, quin potius cujus essentia sapientia est. Cyrillus in *Thesauris* : Non quia sapientia in nobis, et scientia non existit per se, idcirco sapientia, quæ in Deo est, non per se existet, sed si confiteris non esse naturæ nostræ Deum, plane confiteris, omnia quæ ejus sunt, non esse ex nostris, sed potius nostrâ superant, ac tantum superant, quantum superant et differunt secundum rationem substantiæ. Ex quibus sit manifestum, quod in unitate, quæ supra substantiam est, neque bonitas

neque forma ipsius, neque vita ipsius, neque sapientia, neque virtus ipsius alia quædam sunt præter substantiam ipsius : quin potius hæc omnia unica ejus substantia sunt.

CAPUT VII.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud esse cognitionem ejus, vel charitatem ejus, vel pulchritudinem ejus, vel immortalitatem ejus, et alia ejusdem; aliud vero singularem ejus substantiam, et existentiam supraquam divinam.

Sanctus Cyrillus, in *Thesauris*, libro xxxiv : Deum esse simplicem, et compositionis expertem omnes fatebuntur; absurdum igitur est dicere habere eum hujusmodi cognitionem sui, qualem nos; etenim si aliud est ipse, et aliud præter ipsum cognitio in ipso, compositus est, et non simplex; at quia simplex confessione omnium est, non est aliud præter ipsum cognitio in ipso. Nos autem non sic; sumus enim aliquid proprie secundum substantiam; in substantia autem habemus positam cognitionem, ut colorem in corpore. Sanctus Maximus, in centuria tertia, cap. 5 : Omnis, inquit, cognitio earum rerum quæ sunt, habitudo est quæ extrema quædam colligat; eos dico qui cognoscunt, et ea quæ cognoscuntur; hæc autem non (1) cognoscitur ab istis qui cognoscunt, neque simul cognoscitur cum cognitis; non enim cognitio apta est natura sua ulla ex parte, ut cognoscatur : Deus autem secundum essentiam suam, quodcumque est secundum substantiam, cognitio est ineffabilis, quæ in Mente et Verbo et Spiritu per se existit. Deus igitur omnino est creatoris ignotus, utpote ipsa per se cognitio, nisi cui placeat dicere esse etiam Deum supra hanc immense. Et rursus Cyrillus in capitibus de Spiritu sancto : Deus, inquit, charitas est, ut Joannes ait ⁷⁷; et non est quidquam aliud ipse, et aliud quid, quod in ipso est : simplex enim et sine compositione est. Idem adhuc libro xxxiii *Thesaurorum* : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, et nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit nisi Filius* ⁷⁸; quia scilicet nulla mens creata potest ullo modo divinam substantiam complecti, quia omnem mentem vincit : et supra omnem notionem fertur pulchritudo ejus quæ supra naturam est, et deleri non potest : et a se sola quid sit secundum naturam, cognoscitur. Sanctus Gregorius Nyssenus, in *Commentariis*

⁷² Philipp. ii, 6. ⁷³ Joan. xi, 25. ⁷⁴ I Cor. i, 24. ⁷⁵ Psal. ciii, 24. ⁷⁶ Coloss. i, 16. ⁷⁷ I Joan. xi, 8. ⁷⁸ Matth. xi, 27.

Scholia.

nominatur. Quid natura sit Deus, intelligi non potest; nec hic Gregorius contradicit, qui in eodem libro ait : Quid oporteat solum de Deo cognoscere, scilicet nihil eorum esse quæ humana mens cognoscere potest. Significat igitur hic Gregorius Deum ex creaturis, quas intelligimus, intelligi quod sit, et illa esse secundum causam, esto perfectiones nominibus Dei significatas Deo proprie, et prius, et essentialiter convenire, et a creaturis participari certum est, et in ea excellentia, in qua Deo conveniunt, non posse a nobis intelligi.

(1) Cognitio non cognoscitur primo ab intellectu

humano cognoscente, quia primum objectum intellectus nostri in præsentis statu est ens et verum consideratum in rebus materialibus; cognitio autem est immaterialis, et ideo cognoscitur post objectum materiale prius cognitum; neque cognoscitur simul cum objecto cognito, ut cognitio lapidis non cognoscitur simul cum lapide, quia cognoscere lapidem non est perfectio lapidis cogniti; alioqui uno actu cognosceretur, sicut cognoscitur uno actu res cum perfectione sua; sicut angelus uno actu intelligit suam essentiam, et suam intelligere, quod est perfectio essentia ejus, ex S. Thom. i p., q. 87, art. 3.

in Cantica : Quod vero beatum est, ipse Deus est ; quidquid tandem esse eum ponamus ; beatitudo est illa vita immortalis, et illud bonum immortale, et quod intelligi non potest ; pulchritudo quæ non exprimitur, et ipsa per se grata, et sapientia, et virtus. Et magnus Athanasius in quadam disputatione Orthodoxi et Anomæi : ΟΥΤΗ. Aliam et aliam personam habemus ; non autem aliam et aliam immortalitatem, quæ per unum baptismum accipimus ; si enim alia et alia immortalitas est, et aliud et aliud baptisma, et alia et alia fides : non est unus Christus, una fides, unum baptisma. ΑΝΩΜ. At nostra persona alia est præter immortalitatem, et baptismum : igitur persona Christi alia persona est præter immortalitatem. ΟΥΤΑΘ. Minime ; imo hæc ipsa persona et immortalitas est ; et non solum immortalitas, imo etiam incorruptio, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, et dominatio, et virtus. Ex quibus patet, quod in unitate supra substantiam non oportet querere, aliud esse sui cognitionem, quia habere eam dicitur, aut similiter aliud esse suam charitatem, vel pulchritudinem, vel immortalitatem, vel alia ; sed suam singularem substantiam, et existentiam ; quin potius eum hæc abunde sit, ea ut se ipsam habet.

CAPUT VIII.

Quod in unitate supra substantiam non oportet querere, quia hæc est omnia, idcirco multa ejus esse et diversa omnia, est autem ea omnia ipsa divina et beata ejus substantia, quæ habet omnia non ut alia in alio, sed sine habitu et collecte, nihil habens duplex, et supra omne unum.

Sanctus Maximus in eo libro qui inscriptus est : *Quod in Christo est verum, id est, substantiarum differentia* : Omnis, inquit, differentia, quæ dissimilitudinem, vel diversitatem aliorum ab aliis secundum rationem aliquo modo existendi declarat, quantitatem rerum differentiam secum naturaliter inducti, sive substantiarum, sive qualitatum, sive proprietatum ; quod vero penitus simplex est, non admittit differentiam, quid idem penitus est sibi ipsi et singulare, et totum ex toto habitu, nullum, sicut genus in quantum non habet quod de se prædicetur : et ob eam causam omnino non numeratur, neque dividitur. Idem capite quinquagesimo, de energiis et voluntatibus : Cum omni, inquit, differentia simul inducitur quantitas, et cum omni quantitate conjunctus est numerus, qui eam declarat ; non enim fieri potest, ut vel differentia sit sine quantitate, vel quantitas sine numero, qui eam declarat, dignoscatur. Idem capite 3 centuriæ III : Quod est penitus unum proprie, non

¹⁹ Joan. xvi, 15. ²⁰ Joan. xvii, 10.

habet differentiam ; quod autem non habet differentiam, extra omnem etiam habitudinem est ; quod autem habitudinem non habet, etiam non coercetur ; quod autem non coercetur, principio caret ; quod vero principio caret, etiam est infinitum ; solus igitur Deus est sine principio, et infinitus, et sine habitu, et sine differentia ; quia proprie est singularissimus natura, et simplex, et non circumscriptus, hoc est infinitus. Idem in cap. 4 ejusdem centuriæ : Nihil eorum quæ sunt, est non circumscriptum, quoniam neque liberam a prædicamento : solus Deus est extra prædicamentum, et idcirco ab omni circumscriptione liber, utpote infinite in infinitum celsior omni substantia, et mente, et ratione, et intelligentia. Sanctus Athanasius, in oratione, quam inscripsit Κηρυκτικὴν in annuntiationem sanctissimæ Dominiæ nostræ, Matris Dei : Quomobrem, inquit, et ipse Unigenitus Deus ait : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* ¹⁹ ; et Patri dicit : *Mea omnia, tua sunt, et tua mea, et glorificatus sum in ipsis* ²⁰. In omnibus enim, in quibus glorificatur Pater, cum de Deo sermo sit, glorificatur etiam Filius, et Spiritus sanctus ; hinc dicitur perfectus Deus Pater, perfectus Deus Filius, perfectus Deus Spiritus sanctus : quia nihil ex plenitudine divinitatis unicuique personæ deest ; sed potius tota id est, æqualitatem habet omnium proprietatum ; in quarum æqualitate plenitudo divinitatis cernatur ; ab æquoniam, id est æquali vox femina tota derivatur, id est æqualitas, quæ est comprehensio constituents æqualitatem multorum ; quorum enim æqualis quædam substantia est differentium proprietatum, tota dicitur, tanquam *totā xal πᾶν*, id est, sancta et una ; et quæ tota dicitur secundum etymologiam mutatione : in o, et accessione litteræ u, efficitur interpretando, *ὅστια*, id est, substantia, tanquam quædam essentia ex pluribus in unam congregatis conflata ; hactenus Athanasius. Gregorius Nyssenus in sermone catechetico : Si enim, inquit, bonum, et justum, et sapiens, et potens similiter dicitur, item immortalitas, et sempiternitas, et omnis mens pia eodem modo confiteatur omni ratione differentiam sublata : necessario simul tollitur ex dogmate multitudo deorum, eum idem ipsam esse in omnibus, fidem in unitatem circumducit. Idem in eodem : Non enim extra compositionem erit hujusmodi opinio, quæ dicit aliud in alio esse, sed potius necesse omnino est, simplicitate extra controversiam et dubitationem posita, ipsam per se vitam esse Verbum Dei. Idem : Omne, inquit, quod circa Deum intelligitur (1), id erat ante mundi constitutionem ; sed ta-

Scholia.

(1) Omne quod circa Deum intelligitur, id erat ante mundi constitutionem, sed tamen hoc nominari dicimus, postquam factus est homo. Hoc est quod ait S. Thom. 1 p. q. 13, art. 6. Hæc, inquit, nomina Dei bonus, sapiens, et similia, quantum ad rei significatam prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quia a Deo hujusmodi perfectiones in creatu-

ras manant, sed quantum ad impositionem, inquit, nominis, imposita sunt creaturis, quas prius cognoscimus, significant enim bonitatem creatam bonus, et sapientiam creatam sapiens, etc., quæ Deo per essentiam conveniunt, et ἐξῆρημένως, ut ait Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus*, id est, ete et eni- nenter, ipse enim est sua bonitas, et sua sapientia.

men hoc nominari dicimus, postquam factus est qui nominavit. Et divinus Maximus, in scholiis in Dionysium cap. 5, *De divinis nominibus*: Quia, inquit, quidam dixerunt ideas et exemplaria per se foris existere, hos nunc ferit gentiles, et ait: Si itæ non essent simpliciter et singulariter notiones supraquam simplices Dei supraquam simplicis, compositus esset Deus ex exemplari, et ex se ipso, quem dixit Dionysius omnem duplicationem recusare. Item Maximus in eisdem scholiis, cap. 7, exponens quod Dionysius ait: *Imagines quasdam similitudinem divinarum exemplarium*: Quæ, inquit, sunt, id est, species, et singulæ creaturæ, ut omnes ordines angelorum, et omnia quæ sub sensum cadunt, imagines sunt et similitudines divinarum idearum, id est exemplarium, quæ in Deo sunt, quæ quidem exemplaria sunt æternæ notiones Dei, per quas, et secundum quas omnia erant in ipso non alia quam ipse; et producta sunt, sicut ait Joannes in Apocalypsi⁶¹, quemdam in antiquissimis angelis dixisse ei, quod omnia erant, et facta sunt; ideas dixit fuisse; et imagines atque similitudines idearum, id est, exemplarium dixit esse omnia quæ producta sunt. Beatus Chrysostomus, in homilia de cruce, ejus principium est: *Quid dicam? quid loquar? quo nomine vos appellabo?* Cum dico Deum sedentem in excelsis; non solum in uno, sed ubique sedentem dico; non enim distantiam loci habet, qui est suus locus, qui ipse omnia capit, cum vero nihil capit. Quis enim potest capere naturam incorporatam, et materiæ expertem, atque infinitam, et quæ neque investigari, neque corrumpi, neque intelligentia comprehendere potest, quæ est Deus? Apud pios enim sic oportet intelligere Deum: ipse namque est omnia, ipse est nostræ spes, ut antea dixi, sicut scriptum est: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*⁶². Magnus Dionysius, cap. 5 *De divinis nominibus*, ait: Ex ipsa uni-

⁶¹ Apoc. iv, 11. ⁶² Joan. xvii, 3.

tate, quæ supra substantiam est, et in ipsa est ipsum esse, et rerum principia, et omnia quæcunque sunt, et quæ quomodocunque sunt: idque sine habitudine, et collecte, et unite; siquidem in unitate omnis numerus uniformiter præexistit; habetque unitas in se ipsa singulariter omnem numerum, et omnis numerus in unum copulatus est, et in unitate est; et quanto longius ab unitate procedit, tanto magis dividitur, et multiplicatur; et in centro omnes lineæ circuli una copulatione simul existunt; et habet punctum omnes rectas lineas uniformiter copulatas inter se, et cum uno principio, a quo exierunt; et in ipso centro omnino copulatæ sunt; et parum ab eo distantes, parum dividuntur; magis autem distantes, magis, et ut semel dicam, quanto sunt centro propinquiores, tanto magis cum eo et inter se copulantur; et quanto magis a centro distant, tanto magis et inter se distant; imo et in tota natura universi, rationes uniuscujusque naturæ una copulatione non confusa collecte sunt, et in anima copulatæ sunt uniformiter virtutes, quæ omnibus partibus corporis provident; non est igitur absurdum ex parvis et minutis imaginibus et exemplis ad causam omnium ascendentes oculis contemplari omnia in causa omnium, et quæ sunt inter se contraria, uniformiter et copulate. Ad hæc sanctus Maximus adjungit: Illud in eo, et ex eo sic intelligendum est, ipsa per se supraquam bonitas, quæ est mens, et tota actus, ad se ipsam conversa in actu est, non potestate prius sine mente, postea mens actu: unde est etiam mens solum pura, quæ non intelligit intelligentia extrinsecus introducta: sed ex se ipsa penitus intelligit. Si enim substantia ejus alia est, quæ autem intelligit (1), alia ab eo, non intelligitur ipse, id est, substantia ejus; si quid vero habet a se, non habet ab alio; si autem a se, et ex se intelligit, ipse est ea quæ intelligit; igitur qui est intellectus ejus (2) quod est, intelligit quæ sunt, tan-

Scholia.

Quare cum S. Thom. dixit, quod hujusmodi nomina non solum dicuntur de Deo causaliter, ut quidam ponant, non notavit Dionysium, ut quidam suspicantur, de hoc iterum admonere, ne tanto auctori hoc falso tribuatur, imo ipse idem S. Thom. interpretatus Dionysium cap. 5, cum ait: Et neque totaliter ipsi convenit aliquid æternaliter existentium, aut temporaliter subsistentium, sed et a tempore, et ab ævo, et ab iis quæ sunt in ævo et ab iis omnibusque sunt in tempore segregatur: Universaliter, inquit sanctus Thomas, non convenit ei aliquid de numero creaturarum, sed separatur per quandam eminentiam. Et rursus: Etiam, inquit, separatur ab iis quæ sunt in ævo et in tempore per quandam eminentiam. Quod igitur dixit S. Thomas hæc Dei nomina bonus, et sapiens, et similia, significare esse hæc in Deo eminenter, ex Dionysio, quem interpretatus est, suus est, postremo in eadem q. 13, p. p. art. 2, quod Dionysius dixit cap. 1 *De divinis nominibus*: Omnium sanctorum theologorum hymnum invenies ad beatos processus nominationes dividendum: sic interpretatur, ut voluerit Dionysius significare, nomina Dei bonus, vivens, sapiens, et alia ejusmodi imposita quidem esse a processibus, sive providentiis Dei in creaturas manantibus, sed significare ipsum rerum

principium, quatenus in eo est prius bonitas, et vita, sapientia, et quidem excellentius quam a nobis intelligatur et significetur: aliud enim est a qua re imponitur nomen, et aliud in qua re imponitur, sic nomina Dei imposita sunt a providentiis, quas alii vocant processus, ad significandum substantiam Dei, licet non perfecte eam significant; sicut perfecte hoc nomen homo significat substantiam sive essentiam hominis, quia quid sit Deus, comprehendere intelligentia non potest, ut potest comprehendere quid sit homo, est enim animal rationale, quæ est perfecta essentia hominis, quam homo significat. Imo illud etiam est advertendum, vocabulum ipsum, eminentia, et eminenter, quibus S. Thomas uti solet, cum de nominibus Dei loquitur, et quid in Deo significant explicat, ex Dionysio sumpsisse, qui ἐξουχέως, ut paulo ante notavi, dicere solet, quod varie licet interpretari, elate, exsuperanter, eminenter, eximie, excellenter, separate.—(1) *Quæ autem intelligit, alia ab eo, etc.*, et paulo post (2): *Igitur qui est intellectus ejus quod est, intelligit quæ sunt, tanquam qui est.* Non eo tendunt hæc, ut probet, quod Deus alia a se non cognoscit, aut non cognoscit cognitione propria, sed universe, qui fuit quorundam error a S. Thom. notatus et reprehensus i p. q. 14,

quam qui est: quare si cum intelligit se ipsum, intelligit quæ sunt, ipse est ea quæ sunt; aut enim intelligit ea quæ alibi sunt, aut quæ in se ipso tanquam sua: quæ alibi sunt, non potest fieri ut intelligat; ubi enim sunt? an in his quæ sub sensum cadunt? at quæ sub sensum cadunt, non sunt, utpote mutabilia, et ortum atque interitum capientia. Se igitur, et in se intelligit; quia vero Deus auctor est eorum quæ sunt, si in se ea non intelligit, intelliget in eo quod nondum est. At ipse archetypum est; id est, primum exemplar universi, et quæ intelligit, non accipit eorum typos, id est species, sive formas ab aliis, sed potius ipse est exemplar rerum. Quare nec ipse est in loco, neque quæ in ipso sunt, tanquam in loco sunt, sed habet ea ut se ipsum habens, et in eis existens; omnibus quidem simul existentibus, et in impartibili in ipso existentibus, distinctis vero in impartibili impartibiliter. Igitur notiones ejus sunt res, res autem formæ sunt, notiones vero non sic accipiendæ sunt, ut quia hoc intellexit, fuit hoc; hujusmodi enim notionem oportet ut antegressum sit aliquid quod intelligitur, quod fecit ut ipse intelligeret; sed potius intelligit, quæ sunt, nempe intelligens se ipsum, et cum his quæ in ipso inquant, copulatus. Ex his liquet, quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere multa, et diversa, quæ in ipsa spectantur: primum quidem, quia natura differentium, quantitatem et numerum inducit in simplici, et sine confusione, et divisione uno et toto; secundo, quia omnia quæ in ipsa dicuntur, sunt divina et beata ejus substantia, utpote quæ est essentia ex pluribus in unam unitatem congregatis, omni differentia omnibus modis in congregatis sublata: et quæ inest in his sine habitudine, et singulariter, et non tanquam alterum in altero, sed maxime supraquam copulate, nulla duplicatione posita; nec enim tanquam in loco omnia exemplaria rerum habet unitas supra substantiam, nec ipsa horum locus efficitur, sed potius habet ea tanquam se ipsam habet; et inest ipsis tanquam substantia et essentia, quorum est substantia et essentia, solaque purissima, et sine omni subjecto actus.

CAPUT IX.

Quod in unitate, quæ supra substantiam est, neque principium ejus reperire licet, neque medium, neque finem; neque est aliquid totum, quia in unoquoque eorum quæ intelliguntur, est tota, et sola; nec est aliquid eorum quæ sunt, quia ipsa est omnia; neque licet uno nomine eam complecti.

Magnus Dionysius, in quinto *De divinis nominibus*, in uno enim, inquit, ut sæpenumero dictum est, omnia quæ sunt, præhabet, et existere fecit, præsens omnibus ubique secundum unum et idem, et secundum idem, omne; in omnia means, et in se manens, et stans, et se movens; et neque stans,

art. 6. Imo dicit Deum omnia alia a se cognoscere, cum se ipsum cognoscit, at se ipsi perfectissime cognoscit; igitur cognoscit omnia alia a se perfectissime, et quidem propria cognitione, quia in ipso

A neque movens; neque principium, vel finem, vel medium habens, nec in quopiam eorum quæ sunt, est; neque quidquam eorum est; neque penitus ei convenit quidquam eorum quæ in ævo aut in tempore existunt; quin potius extra tempus, et sæculum, sive ævum, et extra omnia quæ in sæculo, aut tempore sunt, est; quia ipsum per se ævum, et ipsum per se tempus, et quæ sunt, et quæ illa quæ sunt, meliuntur, omnia per ipsum, et ab ipso. Sanctus Maximus, in centuria prima, cap. 7, ait: Omne principium et medium, et finis non usnequaue negant quin secundum habitudinem prædicentur, Deus autem in universum omni habitudine infinite in infinitum superior cum sit, consentaneum est ut neque principium, neque medium, neque finis sit; neque quidquam omnino habet eorum, in quibus natura secundum habitudinem prædicatio ad aliquid cerni potest. Idem in eadem centuria, cap. 82: Omnis cognitio habet significationem multitudinis ut minimum duorum; media enim est habitudo duorum extremorum, quæ inter se copulat intelligentem, et rem intellectam: neutrum enim potest usquequaque servare simplicitatem, quia cum eo qui est, aliquam rem subjectam intelligens, simul cogitatur habere potestatem intelligendi: et quod intelligitur subjectum quoddam est, vel in subjecto, cum quo simul cogitatur quod possit intelligi, aut cogitatur simul præsubjecta substantia, cujus est potestas; non enim est res aliqua omnino, quæ ipsa per se sit simplex substantia, aut cognitio, ubi et unitas sit individua. Deus autem, sive substantiam dicamus, non habet potestatem intelligendi, quæ naturaliter cum eo intelligatur; ne habeatur compositus, sive dicamus cognitionem, non habet subjectam substantiam, quæ naturaliter recipiat cognitionem, sed id ipsum quod secundum substantiam est, cognitio est Deus, et totus Deus, et solum; et ipsa cognitio substantia, et totus substantia, et solum, et supra substantiam totus, et supra cognitionem solus; quia unitas est individua, expers partis, et simplex. Et adhuc idem: Deus in utroque penitus simplex, substantia sine subjecto, et cognitio non habens ullum plane subjectum. Sanctus Cyrillus, in *Thesauris*, libro III, cap. 4: Primum quidem, inquit, necesse est dicere compositum esse Deum ex diversis, eisque secum inter se valde pugnantibus, simili scilicet et dissimili; quæ quidem inter se in uno subjecto misceri et cohærere non possunt, et si ex parte similis, ex parte alia non erit similis, non erit totus lumen, neque totus veritas, neque natura Deus. Præterea etiam ad ipsum qui genuit, manabit blasphemiam gravis: erit enim compositus Pater ex substantia et conceptu mentis. Magnus Basilius, libro secundo *Τῶν ἀντιβῆτικῶν*, Siquidem, inquit, tanquam sunt perfectissime, imo ipse est illa ipsa omnia ut causa efficiens, et exemplaris; et ipsa divina essentia est propria ratio uniuscujusque creature, quæ Deum quomodocumque participat.

partem substantiæ acciperemus ingenitum, locum habet istius sermo, cum ait, compositum esse quod ex diversis constat : sin vero substantiam Dei lumen ipsum ponimus, vel vitam, vel bonum totum, quod quidem est totum vita, totum lumen, et totum bonum; habet autem vita ingenitum consequens, quomodo non est incompositus, qui est secundum substantiam simplex? Non enim modi proprietatem ejus demonstrantes, rationem simplicitatis lædent. Gregorius Nyssenus, libro primo *Contra Eunomium*, cap. 41 : Simplicitas enim, inquit, dogmatum veritatis tanquam fundamentum jacit, Deum, quid est, neque nomine, neque alia quapiam cogitatione et intelligentia comprehendere posse. Sanctus Epiphanius, in hæresi contra Ptolemaitas : Quæ potest ab ullo dici tanta illius audacia, quam de Domino universi evomuit? Qui simul ut intellexit, perfecit hoc, quod quidem voluit; hoc intelligens, quod vult; et tunc volens, cum intelligit, totus intelligentia, totus voluntas, totus mens, totus lumen. Ex quibus fit manifestum, quod in unitate Trinitatis neque reperitur principium, neque medium, neque finis; si quis vero aliquid horum quærat, multa reperientur, et non unitas; principium enim, et medium, et finis eorum plane sunt, quæ dividi possunt; unitas vero individua est; similiter quod habet principium, et medium, et finem, totum aliquid est ex his coagmentatum; quod autem sic est totum, ex partibus etiam est totum; partes autem multæ; igitur totum ex multis, unitas vero expers partium est, et non ex multis, aut ex partibus totum. Præterea, quod neque principium, neque finem habet, neque terminum in utroque habet; et ideo infinita est unitas : Bifariam enim, inquit, cum infinitum contemplamur, scilicet secundum principium et finem, quod non est in his, et est supra hæc, infinitum appellatum est. Sed neque formam habet, vel figuram, vel speciem, vel colorem divina unitas; sic enim magnus Basilus, libro IV *Τῶν ἀντιρρητικῶν* : Si, inquit, Filius vere est imago Patris, omnis autem imago vel substantiæ, vel formæ, vel figuræ, vel speciei, vel coloris imago est; Deus autem in nullo horum est, sed in sola substantia; Filius igitur cum sit imago substantiæ, sequitur ut sit homousios, id est, ejusdem substantiæ Patris; et relinquatur ut sit unitas expers formæ, et figuræ, et speciei, et coloris; expers igitur est formæ, quia idem est forma, et substantia Dei. Hoc enim ab omnibus theologis concessum est. Igitur in sola substantia est Deus, non igitur in forma circa substantiam, hæc enim forma non est sola substantia, est etiam sine figura, quia demonstratum est non habere medium. Si autem non habet medium, neque rotundi, neque recti participes est; quia ubi non est medium, nec extrema æqualiter a medio distabunt, quod quidem in ro-

tundis evenit : neque rursus ab extremo ad extremum æqualiter procedit linea, quod quidem in rectis reperitur; si autem nec hoc, nec illud, caret igitur figura unitas divina. Est præterea expers speciei, quia species continentur in generibus; unitas vero divina nec est in alio, nec in se : in alio quidem si esset, eveniret ei perinde ac si in medio esset comprehensa, quod in circuli centro contingit. Demonstratum vero est non habere eam partes, neque figuram. Non est igitur in alio, imo nec in se, alioqui idem etiam quod circulo, ei accederet, si ipsa se complecteretur, et contineret : non enim potest esse aliquid in se ipso, quin a se ipso contineatur. Etsi enim Deus ex se, et ipse ipsum continet, tamen fieri non potest, ut idem contineat, et a se contineatur; si autem ab alio continetur, hoc est quod dicebamus ad figuras pertinere. Caret etiam colore, quia est substantia quæ non est in subjecto. Quomodo recipiet colores quæ non potest cadere sub aspectum, qui colores discernit? Sicut ergo non est hæc omnia divina unitas, sic neque habet universitatem, vel universum : quod partes recipit, alioqui incidet utrumvis eorum quæ diximus. Omnis enim oratio vel effertur universe in universis (a), aut in universis non universe, sed particulariter, et hoc est quod ait Dionysius : Quamobrem primum bonus Deus eorum auctor esse dicitur, deinde eorum universe, postea partium eorum, tum participantium ea universe, deinde participantium in parte, sive particulariter; quæ perinde sunt, ac si diceret : Genera et species simul, Deum habent auctorem; deinde partes illis subjectæ, et quascunque universitates quis dicat, postea has tanquam absolutas et abstractas producit Deus, deinde tanquam aliquorum, et ipsorum aliquorum universitates, non est Deus universitas secundum has universitates, id est, ad similitudinem harum, sed ipsa sola universitas, quæ in nulla est universitate, universa ipsa et sola universitas est, omnes universitates ex se producens, et a nulla universitate coercetur : nec enim ipse est in aliquo, nec aliquid in ipso; substantia enim est nihil habens quod sit in subjecto, et cognitio est nihil prorsus subjectum habens; ideo ipse est omnia, et non est quidquam omnium, qui a nullo eorum quæ sunt, continetur; nec est nomen ejus, quo per rem aliquam ex iis quæ sunt, nominetur; unde enim nominabatur, si nihil est ex iis quæ sunt? Præterea totum et solum in unitate, essentiam exsuperantem representat, et non positionem quamlibet rerum; perinde enim est dicere, totus substantia, et solum est Deus, et in sola substantia est, atque dicere supra omnem substantiam esse, et non adnumeratur ulli substantiæ earum quas produxit, sed est sola ex aliis exempta, et prima, et cujus substantia est actus.

(a) Universum universe omnis vita, universum non universe, sed in parte, sive particulariter, ut vita.

CAPUT X.

Quod unitas Trinitatis supra omnem substantiam est, et supra omnem unitatem, et Trinitatem nobis cognitam; et quod neque substantia est, nec unitas, neque Trinitas ab ullo cognita; nec infinita, aut in multis numerata.

Magnus Dionysius, cap. 13, *De divinis nominibus*: Oportet, inquit, nos a multis ad unum virtute divinæ unitatis conversos, singulariter laudare totam et unam divinitatem, unum quod est omnium causa, ante omne unum, et multitudinem, et partem, et totum, finitionem et infinitionem, finem et infinitatem? quod omnia quæ sunt, et ipsum esse terminat, et omnium, et totorum omnium, et ante omnia, et supra omnia una causa, et quod supra ipsum unum, id quod est, determinat: siquidem quod est unum, in his quæ sunt, numeratur; numerus enim particeps essentialis est, quod autem est unum supra substantiam, et quod est unum, et omnem numerum definit, ipsum est et unius, et numeri, et omnis rei principium, et causa, et numerus, atque ordo. Quamobrem et unitas, quæ laudatur, et Trinitas, quæ est Divinitas supra omnia, non est nec unitas, neque Trinitas, aut a nobis, aut ab alio quopiam eorum qui sunt, cognita, sed ut quod in ipsa est supra quam in unum copulatum, et secunditatem vere laudemus, trinum et unum Deum nominamus illum, qui supra omne nomen est; nulla autem unitas, vel Trinitas, neque numerus, nec unitas, vel secunditas, nec aliud quid eorum quæ sunt, aut quæ ab aliquo eorum qui sunt, cognita sunt, explicat obscuritatem, quæ omnem rationem et mentem vincit: obscuritatem dico Divinitatis, quæ supra substantiam, supra rationem et mentem est. Rursus idem extremo capite *Mysticæ theologiæ*: Rursus autem ascendentes dicamus, quod nec anima est, neque mens; nec imaginationem, vel opinionem, vel rationem, vel intelligentiam habet, neque ratio est, nec intelligentia, neque dicitur, vel intelligitur, neque numerus est, neque ordo: neque magnitudo est, neque parvitas, neque æqualitas, neque similitudo; neque dissimilitudo; neque stat, neque movetur, neque quiescit, neque habet vim; nec est vis, neque lumen, neque vita est, neque substantia est, neque sæculum, neque tempus, nec est ejus tactio sub intelligentiam cadens, neque scientia, neque veritas est, neque regnum, neque sapientia, nec unum, nec unitas; neque divinitas, neque bonitas, neque Spiritus est, ut nos

¹¹ Matth. xi, 27.

A Spiritum cognoscimus; nec est Filius, neque Pater, nec aliud quidquam eorum quæ nobis, aut illi eorum qui sunt, cognita sunt, nec aliquid eorum quæ non sunt, neque quæ sunt; neque quæ sunt eam cognoscunt, quatenus Est, nec ipsa cognoscit quæ sunt, quatenus sunt (1); nec est illi ratio, neque nomen, neque cognitio, neque tenebra est, neque lumen, nec error, neque veritas; nec est ejus in universum positio, nec ablatio. Imo cum eorum quæ post ipsam sunt, positiones et ablationes facimus, ipsam neque ponimus, nec tollimus: quia supra omnem positionem est perfecta et singularis omnium causa, et supra omnem ablationem exsuperatio omnium simpliciter abstracta, et ultra omnia. Hæc adnotavit sanctus Maximus, inquit: Nota, quod neque divinitas substantia est Dei, sicut nec unum aliquid eorum quæ dicta sunt, neque contrariorum eis: quare nihil ipsorum est, non enim sunt hæc substantia, sed gloria circa eum (2). Sic Sextus, ecclesiasticus philosophus, dixit, et Gregorius Theologus lib. iii Theologiæ sæ, quod neque divinitas (3), nec ingenitum, neque paternitas substantiam Dei significant. Observa præterea, quod neque Spiritus est, ut nos Spiritum cognoscimus, neque Filius est, neque Pater, ut nos Patrem et Filium cognoscimus; illud enim: Ut nos cognoscimus, in omni negatione superiorum accipe; declarat autem, quod dici solet, secundum nostram cognitionem. Neque te moveat hoc caput, ut putes hunc divinum auctorem aliquid blasphemæ dicere; propositum enim est ei demonstrare Deum nihil eorum esse quæ sunt, sed esse supra omnia; etenim: si ipse omnia produxit, quomodo potest esse aliquid eorum quæ sunt? Dixit autem, quod nec ea quæ sunt, cognoscunt Deum causam omnium; at non cognoscere Deum, interitus plane est. Verum statim idem exposuit quod dixerat, cum subjunxit: Quatenus ipse est, quod perinde est, ut si dicatur: Nihil ex his quæ sunt, cognoscit Deum, quatenus est, id est substantiam ejus, quæ supra substantiam est, et quæ intelligi non potest, vel existentiam secundum quam existit. Dictum enim est, quod *Nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius*¹². Ac rursus subjungit magnus Dionysius, et ait: Nemo cognoscit Filium, quatenus est, nec ipse Deus cognoscit ea quæ sunt, quatenus sunt, id est, non novit intendere mentem secundum sensum ad ea quæ sen-

Scholia.

(1) *Quatenus sunt* Id est, non cognoscit alia quæ sunt in se ipsis, sed in se ipso, id est, in sua essentia, in qua omnes species rerum sunt comprehensæ, et multo excellentius in eo, quam in se ipsis sunt.

(2) *Sed gloria circa eum.* Non dixit gloria in eo, quæ est increata, id est, ipsa essentia, sed circa eum sunt, quæ ab eo creata sunt, ex quibus a nobis glorificatur et laudatur.

(3) *Neque divinitas substantiam Dei significat, ne-*

que substantia Dei est, scilicet ut nos divinitatem cognoscimus; cognoscimus enim divinitatem creatam in his qui per participationem dicuntur, sive angeli, sive homines sint; hujusmodi autem divinitas creata, nec est, neque significat divinitatem Dei, quæ essentia, sive substantia ejus est; sed potius divinitas, bonitas, sapientia, et cætera, ut nos cognoscimus ista, gloria sunt circa Deum, quia ab his quæ ab eo creata sunt, glorificatur et celebratur.

silia sunt, nec ad substantias, quatenus substantiæ sunt : hoc enim non convenit Deo. Nos enim, qui homines sumus, ea quæ sensu percipiuntur, aut aspectu, aut gustatu, aut tactu, intelligimus quid sint : ea vero quæ sub intelligentiam cadunt, aut per disciplinam (1), aut doctrinam, aut per illuminationem cognoscimus. Deus autem nullo modo ex istis novit ea quæ sunt, sed potius ex se ipso cognitionem omnium habet, hoc enim significat subobscurè Scriptura, quæ ait : *Qui novit omnia antequam fierent* ²¹, quod quidem declarat, non secundum rationem productionis eorum novisse ea Deum secundum sensum aut intelligentiam, sed potius supra omnem sensum et intelligentiam in se tantum intuens. Idem ibidem : Quæ sunt, inquit, id est creaturæ, non possunt supra naturam suam ferri intelligendo : consentaneus igitur eum in se intuentur, divinam naturam ignorat secundum illud quod ipsa est ; sic igitur divina natura in se ipsam intuens, non novit in se esse creaturas secundum rationem substantiæ eorum (2) ; hoc enim significavit eum dixit : Quatenus sunt, aliquid est supra omnia quæ sunt, et ipsum esse supra substantiam habet, aliter enim nemo dicet ignorare Deum creaturas suas. Ex quibus fit manifestum, quod unitas supra substantiam, ab omnibus abstracta est, et supra omnia est ; immensis enim mensuris, et quæ conferri non possunt, causæ supra effectus locantur (3), et eximuntur, et ab eis absunt, ut sæpe dictum est. Quomodo enim creaturæ, et facta, et quæcumque vocabulorum entium significantur, conferri possunt cum natura, quæ ultra omnia est ? Unde convenienter sibi, causa omnium non est unum eorum quæ sunt, non dico quæcumque aliquis numeraverit, sed si quis cogitatione fingat, et ad illa quæ ultra sæcula sunt, referet, opiniones essent rationis apud nos inaniter quidem ad illa quæ ultra omnia sunt, proficiscentis ; tantum vero a re distantis, quantum simulacrum a veritate, et domus ab eo qui eam fabricavit ; et umbra ab iis quæ sunt, et per se existunt. Non enim

²¹ Dan. XIII, 42.

A fieri potest, ut quæ finita sunt, portarent quod infinitum est, quamvis mens multas infuitates reperiat, et secum reputet, nihilominus ab infinitate vera excidit, et tanquam cum umbra pugnare convincitur attrahens ; sicut qui tenebris crassissimis involuti sunt, et in eis ruunt. Ob hanc causam theologiam secundum negationem in multis valentiorè esse theologia affirmante demonstratum est ; non quidem quod theologia ex negantibus magis Deum assequatur, et attingat (ex æquo enim utraque aberrat a conjectura de Deo, sed quod theologia negans plus profiteatur nescire ; qui enim dixit, quod nec unitas est Deus, propius accessit ad incomprehensam unitatem, quam qui posuit esse Deum unitatem secundum morem unitatum quæ nobis notæ sunt. Ut igitur summatione repetam quæ in hac Decade exposita sunt, demonstratum est a theologis, non oportere querere in unitate, quæ supra substantiam est, habitus et dispositiones, vel alia circa ipsam, quæ substantiam ejus compleant ; nec aliqua in ea accidentia, neque differentias ad substantiam ejus pertinentes ; neque quia ex se ipsa existere dicitur, idcirco oportet constituere ipsam esse sui causam, nec ponere aliud in ea esse substantiam, et aliud energiam, sive operationem : nec existimare operationem suam creatricem substantia secundum se carere, et non per se existere ; nec aliud esse suam substantiam, et aliud suam bonitatem, et similiter in cæteris ejusmodi ; nec aliud esse substantiam suam, et aliud cognitionem sui, et similiter in reliquis similibus ; et omnia quæ in ea sunt, non differre a se ipsa ; nec in ea posse reperiri principium, medium et finem, nec unitatem divinam, quæ est *ὐπέρθος*, id est, supra eos qui dicuntur dii, esse substantiam ; nec esse unitatem quæ vocatur, neque Trinitatem ab ullo cognitam : sed potius supra substantiam esse, et supra omnem veritatem, et supra omnem Trinitatem excogitatum vel assimilatum (4), et supra omne unum tale abstractam esse, et ad eam accedi non posse. Recte igitur et quæ in

Scholia.

(1) *Per disciplinam.* Cum ex magistro discimus ; per doctrinam, cum nostro studio et industria sine magistro docemur ; per illuminationem, cum Deus revelat.

(2) *Secundum rationem substantiæ eorum.* Quia ipsa divina essentia est propria ratio substantiæ, cuiusque creaturæ in infinitum, perfectior quam propria ratio substantiæ in ipsa creatura.

(3) *Causas dicit propter personas divinas, quæ sunt alioqui una causa creaturarum, sicut una essentia.*

(4) *Supra omnem Trinitatem excogitatum, vel assimilatum.* Observavit Manuel Catecas, in libro *De Trinitate* imagines, quas Patres excogitarunt ad assimilandum eas utcumque Trinitati. Gregorius Nazianzenus cum oculo fontis, et fonte, et fluvio comparat ; item cum sole, radio, lumine ; item cum mente *ἢ νοῦς*, id est, consideratione, anima, in quibus non est divisio, vel sectio ; item cum triplici sole, et una luminis commistione ; Gregorius Nysse-

nus, in libro *De Spiritu sancto contra Macedonium*, cum tribus lampadibus, quarum una flamma ; idem Gregorius Nysseus, in libro *De Trinitate*, hæc trinitas dicit esse in nobis, quæ sunt, *νοῦς, λόγος, πνεῦμα* ; Mens, inquit, parit rationem ; ratio movet mentem ; et neque mens sine ratione est, neque ratio sine mente ; similiter sine spiritu, qui est in nobis, non exit ex mente ; hæc, inquit, sunt æqualia, et separari a se vicissim non possunt : sic, inquit, intelligendum est in Trinitate ; alii cum fonte, fluvio, et lacu ; cum igne, flamma et lumine ; Cyrillus cum radice, ramo et fructu ; idem cum digito, manu et brachio ; et alias cum rosa, flore, et odore. In his omnibus reperiuntur quædam inseparabilia a se mutuo, quæ assumuntur ad declarandum utcumque esse tres personas inseparabiles proprietatibus distinctas, et unius substantiæ, ita ut ab alio sumatur *ἢ ἀχώριστος*, id est, inseparabilitas personarum ; ab alio *ἢ ὁμοούσιος*, id est, consubstantialitas.

hac Decade sunt, secundum expositionem materia-
 riam exposita sunt neque quidquam divinæ simpli-
 citati deest. Convenienter autem huic inscriptioni
 de simplicitate divina tota Decas ad divinam sim-
 plicitatem contexta est apte ad duas autegressas
 decades, per propositiones enuntiantes ad infinita-
 tem Dei procedens: siquidem nulla infinitas ex iis
 quæ dicuntur, cum infinitate Dei æquabitur, nec
 enim infinitas materiæ, et carere eam forma et
 specie, cum infinitate Dei conferendum est (mate-
 ria enim finitur et terminatur specie, et forma spe-
 ciei, et hæc, species scilicet, et earum formæ, sunt
 termini et fines materiæ), nec infinitas corporis,
 quia corpus in infinitum dividi potest, infinitatem
 Dei dirimit, quippe cum in corpus dimensio, et di-
 visio primum cadat; neque secundum primas qua-
 litates, quæ in infinito insunt, infinitas Dei com-
 paranda est, quia in ipsis primum cernitur plus
 et minus; neque rursus infinitum secundum gene-
 rationem, et generationis perpetuitas retundit infi-
 nitatem Dei simpliciter, et incircumscripse circumscri-
 ptæ, et non ad instar circuli motionem habentis,
 quæ solummodo est cum fit; neque quidquam
 quod in cælo, et in motu ejus rotundo accidit (ha-
 bet enim hic motus infinitatem propter infinitam
 potentiam Dei moventis), immobilem infinitatem
 Dei excludit: neque infinitas universi temporis,
 quia actus ejus, quo metitur periodos eorum quæ
 in tempore sunt, nunquam deficit, et numero est
 infinitus, infinitatem Dei coercet, quæ est supra
 omnem numerum, et omnem periodum: item im-
 mutabilem esse mentem et animam (scilicet a liber-
 tate arbitrii), et totam simul in omnibus sui corpo-

ris partibus adesse, et ob eam causam continua et
 infinita facultate motus corporis gubernare, non
 progredietur ad infinitatem Dei, qui has facultates
 animæ insevit, nec innumerabilitas angelorum
 (millia enim millium, et decies centena millium
 astant throno magnificentiæ ejus⁶⁵), neque perenni-
 tas sine dimensione, ac perinde infinitas vitæ eo-
 rum et immortalitatis, infinitatem Dei, quæ omnem
 numerum et omnem cogitationem vitæ continuè
 superat, pertransibit: nec ipsum ævum, et infini-
 tudo ejus omnibus nota et vulgata, quæ omnem
 infinitatem intellectuum continet, æque porrigetur
 ut infinitas Dei, qui illud produxit; creatum enim
 a Creatore infinitis mensuris superari notum est.
 Si igitur infinitas Dei supraquam infinita nulli ex
 istis infinitatibus simili cernitur, solus igitur est
 infinitus, fons infinitatis effector, qui est unum so-
 lum secundum substantiam bonum et infinitum,
 qui omnem infinitatem ex nihilo fecit. Etsi enim
 ille post Deum infinitates dicuntur, non tamen
 sunt secundum substantiam infinitates, sed secun-
 dum mensuram tantum, et participationem, et infi-
 nitam multitudinem, et secundum vitam dimen-
 sione carentem, et secundum totam sui præsentiam
 in totis, et id quod quidem a causa sola effectrice, et
 non alio modo habent. Consentaneæ igitur dictum
 est Deum esse ultra omnem infinitatem; solus enim
 Deus est essentia infinitus, et sola essentia, sive
 substantia Dei est simplex, et uniformis (a), et ex-
 pers qualitatis, et quieta, et seditione carens, infi-
 nita, omnipotens, et effectrix omnium; cui gloria
 in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁵ Dan. vii, 10.

(a) Quia est immutabilis secundum esse et secundum affectiones et operationes, quomodo non sunt angeli, licet habeant.

INDEX SCRIPTORUM

IN DECADIBUS CYPARISSIOTÆ CITATORUM.

Major numerus Decadem, minor caput denotat.

Abucara sive Carrarum episcopus. Vide infra, synodus contra Manichæos.

Anastasio Sinaitæ oratio de transfiguratione, VI, 4, 5, 7.

Anastasius Antiochenus libro, quod Deus est incircumscripse, X, 4. In primo libro de nostris dogmatibus veritatis, VII, 9; IX, 4; contra Monophysitas, VIII, 10. Confutans opinionem Manichæorum Dionysium Alex. citat. id.

Andreas Cretensis in magno canone, VI, 6.

Athanasius, I, 8 (Quæst. ad Antiochum, VIII, 8); II, 8; IX, 1, 2. Contra Arianos, VII, 1; IX, 7; libro primo, X, 4; secundo, VI, 8; VII, 5; IX, 6; tertio, III, 6, 7; VII, 4; quarto, IX, 8, 9; quinto, IX, 6, 8. Disp. Nicæna contra Arianos, III, 6. Ἀπόφ. χηροκτικῶν in Annuntiationem B. Virginis, X, 8. Oratione, cujus initium: *Omnibus vobis, qui in unum convenistis*; quo Patres Nicæni recte usi sunt voce *homousii*, X, 1. Apologetico pro synodo Nicæna, IV, 8; X, 1. De adventu Dei in carne, IX, 7. De Incarnatione Verbi, V, 9; IX, 3. Epist. ad Serapionem, VII, 5, 4, 9; VIII, 2; IX, 5, 6, 9. Dialogo Orthodoxi et Anomæi, IX, 4, 7; X, 4, 7; in Expositione fidei in prima synodo (symbolum intelligit), IX, 3. Disp. contra Arian. IX, 6. Contra eos, qui serviunt verbis et non nominibus sacrarum litterarum, IX, 6.

Bartholomæus, apostolus, VI, 10, ex Dionysii c. 4, *De mystica theol.*

Basilius, II, 3; III, 4; IV, 8; V, 10; VI, 6; IX, 2; 4, X, 2. De Spiritu sancto, VII, 3. Capitibus de Spiritu sancto, IX, 7. Contra Eunomium, secundo, III, 5; IX, 5; X, 5; tertio, VII, 5; quarto, III, 5; IV, 4, 5, 6; IX, 5; quarto ἀντιβητικῶν, X, 9, capite 31; X, 5; quinto, ἀντιβητικῶν, X, 4. In Hexæmeron, VI, 1; VII, 8. Sermone de fide, IX, 4. In Psalmum XLIV, VI, 4. Orat. de principio Proverbiorum, III, 4. In moralibus, III, 7. Epist. ad Eustathium, IV, 7. Ad Gregorium fratrem, VII, 4, 5. Psalmo XXVIII in homilia moralium, VII, 8. In Psal. xxii, VII, 5; libro quinto ad Amphilocho, VII, 9. In illud: *Attende tibi*, VIII, 8. Epistola ad Terentium comitem, IX, 4. Ad Cæsarienses, IX, 7.

Chrysostomus, I, 3; III, 4; VI, 6, 9; VII, 1. Homilia 64, in Matthæum, III, 4. Homilia 56, VI, 4. In illud, *In ipso vita erat*, IX, 7. Homil. 15, in Joannem, VIII, 8. Homil. 42, VI, 5, 6. In Epist. ad Corinth. hom. 29, VII, 5. Ad Ephesios hom. 13, VII, 5. Homilia de Eutropio, I, 6. Ad Theodorum lapsum VI, 4, 5; VIII, 8. Homilia de cruce, cujus initium, *Quid dicam*, X, 8. Explanans illud: *Vidimus gloriam*, VI, 6. Orat. de incomprehensio, VIII, 8. De transfiguratione, VI, 6. Oratione contra hæreticos et in petitionem filiorum Zebedæi, VI, 8. In illud: *Ex plentudine ejus omnes accepimus*, VII, 4. Oratione in laudem S. Joannis theologi, VIII, 6.

Clemens philosophus, V, 4.

Divinus Cosmas, VI, 4. Canone festi transfigurationis, VI, 6, 7. In iis quæ in mediam Pentecosten canuntur, VI, 6.

Cyrillus Alex. III, 3; VIII, 10. In thesauris, IV, 9; VII, 2, 3; IX, 6. Libro primo, IX, 8; libro III, capite quarto, X, 9; libro XIV, IX, 6, 8, 10; libro XV, IX, 6; libro XIX, IX, 8; libro XXVI, X, 2; libro XXXII, X, 7, capite 33, IX, 5, 7; libro XXXIV, X, 7. Disserens de Spiritu sancto, VII, 2, 3, 5; IX, 6, 7. Explanatio in Lucam, VI, 4. Libro primo ad Hermiam, IX, 7. Libro quinto Dialogor. ad Hermiam, IX, 7. Libro septimo eorum quos more dialogi scripsit, VI, 7. Libro septimo Dialogorum ad Hermiam, VII, 4; IX, 6; X, 5.

Cyrillus Hierosol. in Catechesibus, VII, 1, decima Catechesi, VI, 4.

Divinus Diadochus et silentii magister, VIII, 8. (*Libro de perfectione spirituali citatur a Turriano scholiis ad X, 2. Episcopus Photices in Epiro, quem S. Maximus citare et sequi solet, libro aureo questionum de anima separata et angelis, quem inscripsit Apocalypsin, id.*).

Dionysius Areopagita passim per totum opus. Theologus, VIII, 10.

Dionysius Alex. scholiis ad Dionysium Areopagitam, I, 1; II, 2.

B. Ephræm oratione in transfigurationem, VI, 4.

S. Epiphanius Panaria, III, 4; V, 2. contra hæresin Marciorum, VIII, 10. Hæresi contra Ptolemais, X, 9.

Eunomius in iis quæ contra Basilium magnum scribit, X, 4.

Eusebius Cæsariensis, III, 4.

Euthymii dogmatica panoplia, III, 2.

Sanctus ac divinus Germanus in Expositione fidei, VIII, 10.

Gregorius, theologus, I, 3; IV, 8; VI, 7, 9. Libro primo de Filio, VIII, 1; IX, 5; X, 2, 3. Libro secundo, VI, 6. Orat. de Spiritu sancto, III, 4; VII, 5. Secundo de theologia libro, I, 6; II, 4, 5, 7, 8, 9; III, 4; VI, 6, 9; VIII, 8; IX, 3. Libro tertio Theologiæ suæ, X, 10. Disputans contra Eunomium, III, 1. De divinitate ad Evagrium monachum, IV, 8; VII, 4. Oratione cum factus est presbyter, V, 9. De baptismo, VI, 3, 10; IX, 3. Ad Heronem, VI, 5. In sermone Epiphaniæ, IV, 1. Libro de statu episcoporum, III, 6. De constituendis episcopis, IX, 2, 5. In Natalem Domini, VI, 7; VIII. Oratione de bono ordine disserendi, VI, 5, 6. Secunda de pace, VII, 9. Tertia IX, 3. In Pentecosten, VII, 9. In laudem Gregorii Nysseni, IX, 7.

Gregorius Nyssenus, II, 5; IV, 8, 9; VII, 8, 10; IX, 1, 2, 4, 5. Orat. ad Pulcheriam, IX, 6. Contra Eunomium, IV, 5; V, 9; VIII, 6. Libro qui incipit *Prima quidem*, I, 6. Libro primo, V, 9; VII, 8; IX, 3, 6; X, 4, 5; capite XLII, X, 9; libro secundo, III, 5; V, 9. Contra Eunomium nono, IX, 4; decimo tertio, IV, 6; X, 4. Libro de Abrahamo, IX, 3. De vita Mosis, II, 8; VIII, 8. Explanatio Cantici canticor. IV, 3; VII, 4; IX, 7. X, 7. In illud, *Adveniat regnum tuum*, IX, 7, 9. Epist. ad Theophilum Alex. contra Apollinarium, VI, 6. Libro primo in Ecclesiasten, VI, 7. Explanatio beatitudinum, VIII, 8. Libro inscripto, Quæ sit Christiani professio, IX, 2. In Catechetico, IX, 5; X, 8.

S. Hierothei divina principia, VII, 2 (ex Dionysio Areopag.); hymni amatorii, VIII, 1.

Joannes Damascenus, III, 3; V, 9; VI, 6; VII, 1; VIII, 10; IX, 1; X, 1, 2, 3. Theologus, III, 7; IV, 8; VIII, 2. Divinissimus, VI, 4. In transfigurationem, VI, 4. Capite de Trinitate, IX, 9. Libri III de orthodoxa fide, caput 12, V, 9; caput 62, III, 4; caput 63, IX, 4. Canone in transfigurationem, VI, 7. Sermone inscripto De proprietatibus Christi, X, 4.

S. Justinus, philosophus et martyr, VIII, 10. Oratione de recta confessione, VIII, 1, 8. In iis quæ Photius patriarcha ex eo recitat, IX, 4.

Sanctus Justus, V, 8. Ex Dionysio c. 11, *De divinis nominibus*.

(*Leontius Byz. contra Aphthartodocetas, citatur in scholiis Turriani ad VIII, 9, auctor eruditiss. hb. Contra Nestorium et Eutychen, ad IX, 9.*)

(*Manuel Calecas, libro De Trinitate citatur in Turriani scholiis, ad X, 10.*)

S. Maximus ad Dionys. Areopagiam, I, 1; III, 8, 9, etc. Explanatione subtili precatonis, *Pater noster*, IX, 3. In theologicis, II, 3, 4, 6, 7, 9; VI, 9. Centuriæ I, capite septimo, X, 9. Capite 38 et 39 centuriæ quintæ, VII, 5. Disp. contra Pyrrhum, III, 3; V, 9; X, 4. In sententiis Gregorii theologi, III, 2; VIII, 1. Speculatione magis dilatata de transfiguratione, VI, 5. Basilius adnotatis a S. Maximo de energia contra Monothelitas, III, 4. Libro, quod in Christo est rerum, id est substantiarum, differentia, X, 8. Capite 9 centuriæ quartæ de charitate, VII, 9. In centuriis theologicis, centur. III, capite tertio, X, 8; quarto, X, 7; septimo, VII, 10; cap. 42, *ibid.*; centuria prima, cap. 2, VIII, 1; cap. 55, VIII, 4; cap. 6 tertiæ centuriæ, VIII, 2. Octava Centuria, cap. 88, VIII, 4; cap. 87, VIII, 5. Centur. III de charitate, cap. 21, VIII, 5; cap. 27, VIII, 7; cap. 39, VIII, 9. Centuria VI, cap. 81, VIII, 6. Centuria IV, cap. 1 et 4, IX, 10; cap. 8, X, 1; adnotatione extrinsecus posita ad caput 2 Centuriæ primæ, X, 4.

Phædo philosophus, infra in synodo.

Photius patriarcha quæstionibus ad Amphiloctium quæst. 75, VII, 1. Eandem citat Turrianus in scholiis ad VIII, 4.

Sadducæi, X, 1.

Sextus ecclesiasticus philosophus, X, 10.

Sophronius, Hierosolymitanus, IX, 2.

Synodus I œcumenica ex responsione Patrum ad philosophum, quam Eusebius litteris mandavit, III, 4. Disputatio contra Phædonem philosophum, quæ est in prima synodo, IX, 2.

Synodus habita contra Manichæos ab Abucara sive episcopo Carrarum (S. Archelao) ex Panaria (S. Epiphani), III, 4; V, 2.

Synodus a Theodoro Abucara contra Manichæos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes hæreses scripta sunt, III, 5. *Suspicio, Theodori nomen adjectum esse ab aliena manu, et eundem Archelao atque Epiphani Panaria intelligi.*

Editio sanctæ et œcumenicæ tertiæ synodi, IX, 2.

Confessio sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi IX, 2.

Teuthes antiquissimus, qui nomina rebus imposuit, IV, 6.

Theodorus Abucara, supra in synodo contra Manichæos.

Theodorus Graptus, III, 7. Oratione contra Eusebium, VI, 4. Adversus Iconomachos, VI, 5; X, 4. Tractans dictum Basilii, X, 4.

Dictum est a theologis in quinta et quarta decade initiariæ expositionis divinarum nomium, VII, 6.

Divinus Theophanes, X, 3. In canticis suis, VII, 2.

Valentinus hæreticus, IX, 7.

MATTHÆUS CANTACUZENUS

NOTITIA.

(Fabric., Biblioth. Græca ed. Harles, t. VII, p. 793.)

Matthæi Asanis Cantacuzeni (1), qui, Joannis Cantacuzeni filius, ab eo pronuntiatuſ imperator coronatusque a Philotheo patriarcha a. 1354, sed proximo anno captus a Joanne Palæologo, imperatoris titulum exemptosusaque patris deposuit, in montem Atho secessit et monasticam vitam amplexus patre superatite decessit, *Commentarius in Canticum canticorum* Græce et Latine prodiit Romæ 1624, fol., curis Vincentii Riccardi, Clerici Regularis. De ejus incubrationibus in *Sapientiam Salomonis et Montis salutarius*, quas collegisse vel didicisse traditur, nihil reperit.

¹ III Reg. iv, 31. ² II Cor. x, 5.

IN CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS

EXPOSITIO RELIGIOSISSIMI REGIS

MATTHÆI CANTACUZENI.

(Interprete Vincentio Riccardo Clerico Regulari.)

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ὅδὸ πάντο μοι δοκεῖ τυγχάνειν ὄχι εἶναι ἐπὶ πράγμασι λογίων, οὕτω τὴν διάνοιαν ὀφηλοῖς, ὡς φάναι σχεδὸν τοῖς ἀβήτοις δοκίματα, σπουδὴν εἶνα τοῖ μὲν κοιτῆσθαι. Ἄ γὰρ, ὡς ἐρωτικὸς δῆθεν συνελίψεν φησασιν, καὶ ἐν ἀσαφεί τοῦ παράπαν εἰρηκα φήμασιν ὁ μαρτυρηθεὶς παρὰ Θεοῦ σοφώτερος εἶναι τυγχάνειν πάντων ἀνθρώπων, πῶς ἂν τις δύναίτο παρὰ τούτων ἐν ἀνολίξει τοῦ στόματος φθέγγεσθαι; Ἄλλ' ἐπειδὴ περ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, ὁ συνάναρχος Λόγος τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀνθρώπος γεγενηὸς, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ὄλον ἀναλαθῶν, ἐνετελλάτο πᾶσι λόγον δοδῆναι κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωθείσης παρ' αὐτοῦ δυνάμεως, ὑπὲρ ὧν ἂν τις ἐροίτο· ταύτην τοι καὶ ἡμεῖς θεθαφῆκότες, καὶ ὁ φησι Παῦλος αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὀκαυοῆν τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν λογίων ὡς ὄλον τε συνεκτυμένῃν τοῖς λόγοις ἀνεπτύξαμεν θεωρίαν. Εἰ μὲν οὖν

A

PROŒMIUM.

Non admodum mihi sani hominis esse videtur, temerario ausu studium aliquod in vatum interpretandis effatis, impendere, quorum adeo abstrusa sunt sensa, ut arcanis fere simillima sint. Quæ enim sub involacro nimirum amantium contextitionum, et obscuris omnino protulit verbis, is cui, Deo teste, omnibus contigit hominibus fore sapientiores: quonam pacto os suum quispiam ad ea explicanda poterit aperire? Verum enimvero cum Dei sapientia ac virtus, cœternam scificet Patris Verbum, eique cœquale, propter nostram salutem tota nostra humanitate assumpta, facturus homo; mansuetaverit cunctis, pro accepta ab eo virtutis mensura, rationem reddere de quibusvis eis quispiam interrogasset; ea nos sane virtute freti: In captivitate etiam, ut Paulus ait, redigentes omnem intellectum in obsequium Christi; implicitam oraculorum contemplationem sermonibus hisce,

B

(1) Vide Cangii *CPolin Christianam*, p. 261.

quoad fieri poterit, explicabimus. Quod si sapientis hujus aperuero sententiam, ejusque oraculorum sensa fuero assecutus, ipsi Deo habenda erit gratia, qui sapientiam cunctis præbet hominibus: ac non præmeditari præcipit, quæ interrogati respondereant. Sin secus longe ab ejus mente quas nos attigimus, contemplationes fore, sapiens adverterit, et ipsius sapientia ac prædictione indignam plane protulisse contemplationem; sit in nos, quæso, qui ignorantes peccavimus, indulgens is qui sua humanitate erratis ignoscit nostris: cum ipse præsertim propheta, ac sapiens, nos plane compulerit; nec enim gloriæ cupiditate tenti, hæc aggredi tentavimus, sed puris sincerisque cogitatis, horum duntaxat amore oraculorum compulsi quibus, cum non-secus ac lebeti contigerit, qui dum frigida plenus aqua ingenti igne torretur, acri vi spiritus quæ in se contegebat, emittere cogitur, animi nostri sensa egerendo, explicare cogimur. Quocirca nemo nos inscitix vel temeritatis arguat, qui hæc ipsa ausi simus, sed nostro potius ignoscat conatui, et Deum nobis omnium conscium, propitium reddat: qui enim tyrannica amoris vi premitur, concito præcipitique fertur impulsu. Cæterum probet Deus, benigneque accipiat quod pro viribus efficiamus, et noster hic labor fauste feliciterque cedat, Deo gratulus et acceptus.

CANTICUM CANTICORUM,

Quod est Salomoni.

CAP. I.

1. *Osculetur me ex oculis suis; bona ubera tua super vinum*

SCITIFOLIA.

Salomonis nomen Hebræo sermone *pacificum* significat. Quocirca Davidis quoque filius Salomon, Spiritu sancto plenus, de pacifico Christo prædixit, eumque Salomonem appellavit, dicens: *Canticum canticorum, quod est Salomoni*. Hoc est, extimius, ac cæteris nostrorum hymnorum præstantior hymnus, pacifico dicandus est Christo. *Canticum* enim *canticorum* extimius est, ac præstans Deo dictus hymnus, qui cæteros exsuperat. Cum autem is de rebus divinis sermonem faceret, unigeniti Verbi Dei potestatem invocavit, dicens: *Osculetur me ex oculis oris sui*. Propheta namque figuris, ut eorum mos est, futura conantur exprimere. Cum itaque Dei Verbum verbis vellet exprimere, os protulit hominis, quo infirmitatem nostræ instauraret imbecillitatis: et a seipso argutam sapientemque exquisivit efficientem vim ac facultatem, siquidem osculatio, effectus actusque est, ac laborum facultas, quam sane ubi assecutus est, de ecclesiis prædixit: *Bona ubera tua super vinum*. *Ubera* et *lac* effereus, nuper ad religionem genitos, novam hauc Sion, Dei nimirum filios, significavit, quos et meliores fore quam antiqua Hebræorum Ecclesia statuit. *Super vinum*

¹ Luc xxi, 14.

κατὰ τὴν τοῦ σοφοῦ ἔννοιαν, καὶ ὡς ἂν αὐτὸς κα-
προφήτευκε· χάρις τῷ χορηγοῦντι σοφίαν πᾶσιν
ἀνθρώποις, Θεῷ· καὶ μὴ δ' ἂν προμελετῶν ἄπερ ἔρω-
τώμενοι φθέγγαιτο προστάττοντι· εἰ δὲ ὑψηλότερα,
ὣν ἡμεῖς ἀπτόμεθα θεωριῶν, ὁ σοφὸς διανενήτει·
οὐδὲ οὕτω παντάπασι τῆς· ἐκείνου σοφίας ὁμοῦ καὶ
προφητείας ἀπρεπῆ τινα τὴν θεωρίαν προῦθέμεθα.
Ἰλεως δ' ἂν ἡμῖν εἴη ὣν καὶ τυχὸν ἠγροηκότες διη-
μάρομεν ὁ φιλανθρωπία χρώμενος ἐπὶ τοῖς ἡμῶν
ἀγνοήμασιν, αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ καὶ προφήτου πρὸ
πάντων ἡμῶν καὶ διὰ πάντων συναρμομένου· οὐδὲ
γὰρ φιλοτιμίας ἕνεκα ταῦτα τετολμήκαμεν, ἀλλ'
ἐν τοῖς τῆς καρδίας ἀθολώτοις λογισμοῖς, τὸν τῶν
λογίων κατέχουσιν ἔρωτα· οἷόν τις λέβης ὕδατος·
ὑπερπλήρης τυγχάνων ψυχροῦ, πυρός τε τετυχ-
κῶς σφοδροῦ, ἀναγκάζεται τὰ ἔνδον ὑπὸ τῆς τοῦ
πνεύματος ἔκκενου βίας· ἐν ἡμῖν οὕτω γινώμενος,
τοὺς ἐν τῇ ψυχῇ λόγους ἔξω προάγειν βιάζεται.
Τοιγάρτοι καὶ μηδεὶς ἡμῖν εὐθήθειαν ἢ προπέθειαν
τοῖς τετολμημένοις ἐγκαλεῖτω· συγγνωσάτω δὲ
μᾶλλον τῆς ἔγχειρήσεως, καὶ Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ
παντός ἔργου συνίστορα παραγέτω· τυραννὶς γὰρ
ἔρωτος· τάχ' ἂν καὶ κατὰ κρημοῦ τὸν κεκρατ-
μένον ὤσειε. Πλὴν καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν,
καὶ τὸ ἐν ἡμῖν πάθος μακαριστὸν ὁμοῦ καὶ φιλοθεοῦ.

ἌΣΜΑ ἈΣΜΑΤΩΝ,

Ὁ ἐστὶ τῷ Σαλομῶν.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων αὐτοῦ· ἀγαθοὶ
μαστοὶ σου ὑπὲρ οἴνον.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ τὸν *εἰρηνικὸν* ἢ τοῦ Σαλο-
μῶνος σημαίνει φωνή. Ταύτη τοι καὶ ὁ τοῦ Δαβὶδ
παῖς Σαλομῶν, Πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς, περὶ
τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ προηγήθρευσε, καὶ Σαλομῶνα
τοῦτον ἐκάλεσεν, εἰπὼν· Ἄσμα ἄσμάτων, ὃ ἐστὶ
τῷ Σαλομῶν· τουτέστι, τῶν ἡμετέρων ὕμνον, τὸν
ἐξαίρετον, καὶ ὑπερέχοντα ὕμνον, ἀνηγητίον ἐστὶ
τῷ εἰρηνικῷ Χριστῷ· Ἄσμα γὰρ ἄσμάτων, ὃ καὶ
ὑπεροχὴν πρὸς Θεὸν ὕμνος· ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ περὶ
θεῶν πραγμάτων ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ τὴν τοῦ μον-
γενοῦς τοῦ Θεοῦ Ἀδίου δύναμιν ἐπεκαλέσατο, λέγων·
Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ·
ἔθο· γὰρ ἐστὶ τοῖς προφήταις συμβολικῶς τὰ μί-
λοντα πειρᾶσθαι κηρύττειν. Ἰδουλόμενος οὐκ ἔν
Θεοῦ Λόγον εἰπεῖν, τὸ στόμα παρήνεγκεν ἀνθρωπο-
πριπῶς, τὸ ἀσθενὲς ἐπανάγων τῆς ἡμετέρας ἀσθη-
σεως, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ σοφιστικὴν ἐξεζήτησε
δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν. Καὶ γὰρ ὁ ἀπασιμὸς
ἐνέργεια καὶ δύναμις χειλιῶν ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ταύ-
της μετέλαβε, περὶ τῶν ἐκκλησιῶν προηγήθρευσε·
Ἄγαθοὶ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἴνον. Μαστοῖς καὶ
γάλα εἰπὼν, τοὺς ἀρτιγενεῖς εἰς τὴν εὐσέβειαν
τὴν νέαν ταύτην Σιών, τὰ τοῦ Θεοῦ τέκνα ἐσθμα-

νεν, οὗς· καὶ ἀγαθωτέρους τῆς Παλαιᾶς τῶν Ἑβραίων Ἀ
Ἐκκλησίας ὑπέθετο· ὑπὲρ οὐρανὸν δὲ ἐπαγαγὼν, τὸν
ἐκ τοῦ ἀμπέλωνος καρπὸν ἐδήλωσεν. Ἀμπέλων δὲ
ἢ τῶν Ἑβραίων καλεῖται συναγωγὴ.

ἌΣΜΑ.

Καὶ ὁσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώ-
ματα.

ΣΧΟΛΙΑ.

σμῆς μύρου μνησθεὶς, καὶ τὸν κεχρισμένον
ἐδήλωσε. Πάντες γὰρ οἱ τοῦ νόμου βασιλεῖς τε καὶ
ἀρχιερεῖς τῆς τοῦ ἐλαίου χρίσεως ἤξιοῦντο. Ὁ δὲ
τῆς ὀδῆς βασιλεὺς καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρ-
τιῶν ἀρχιερεὺς γεγονὼς, καὶ ἑαυτὸν εἰς θάνατον
ὑπὲρ ὑμῶν δοὺς Χριστὸς, οὗκ ἐκ τοῦ φακοῦ τοῦ
ἐλαίου τὸ χρίσμα ἐδέξατο· ἀλλὰ τὰ πάντα διὰ τὴν
ἡμετέραν ἐκκλησίαν σωτηρίαν, βαπτιζόμενος τῷ
παναγίῳ κέχριστο Πνεύματι ἐν εἰδει περιστερᾶς,
ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦτο δεχόμενος, συμμαρ-
τυροῦσης τῆς φωνῆς ἄνωθεν, ὡσπερ καὶ ἐν βιβλίῳ
Ψαλμῶν γέγραπται· Διὰ τοῦτο ἐχρῖσέ σε ὁ Θεός
ὁ Θεός σου ἑλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς με-
τόχους σου. Καὶ μετ' αὐτὸν Ἰσαΐας βροῦ, λέγων·
Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἐνεκεν ἐχρῖσέ με.
Καὶ ὁσμὴ μὲν ἢ καθαρωτέρα καὶ νοερά τῶν μύ-
ρων ἐστὶ δύναμις. Εἰπὼν οὖν, ὅτι Ὅσμὴ μύρου σου
ἀγαθωτέρα ἐστὶν ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα, τὴν
τοῦ παναγίου Πνεύματος δύναμιν ἀγαθωτέραν ἀπέ-
δειξε πασῶν εἶναι δυνάμεων. Οὐ γὰρ ὡσπερ ἐπὶ
τοὺς λοιποὺς τῶν ἀρχιερέων τὸ μύρον ἐπέχυτο,
οὕτω καὶ ἐπὶ τὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ὑπὲρ
ἡμῶν ἀρχιερέα, τὸ μέγα θῦμα Χριστόν· ἀλλὰ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβὰν,
ἀνὴ πάσης ἤρκεσεν αὐτῷ χρίσεως.

ἌΣΜΑ.

Μύρον ἐκχυθὲν δρομὰ σου· διὰ τοῦτο νεάνιδος
ἠγάπησάν σε. Ἐλιχυσάν σε· ὀπίσω σου εἰς
ὁσμὴν μύρου σου δραμοῦμεν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πολλῶν ὄντων τῶν κεχρισμένων, μόνος ὁ ἐμὸς
Χριστὸς τὴν κλήσιν ἐδέξατο· διὰ τοῦτο καὶ ὄνομα
αὐτοῦ, μύρον ἐστὶν ἐκχυρόμενον, ἦτοι πανταχοῦ
ὑπερπληρούμενον, καὶ πάντα πληροῦν τῇ ἑαυτοῦ
θειότητι. Ἀλλὰ καὶ τῶν παρθένων, ὅσαι καθαρὰ
ψυχαί, τοῦτον ἠγάπησαν. Περὶ αὐτῶν φησι, Διὰ
τοῦτο νεάνιδος ἠγάπησάν σε. Ταῦτόν γάρ ἐστι
γίνει παρθένον καὶ νεάνίδα, καθὼς καὶ ἐν Δευτε-
ρονομίῳ γέγραπται· Ἐάν τις βιαστής κοιμηθῆ
μετὰ νεάνιδος, ἐπιδοτῶν τῷ πυρὶ τῆς νεάνι-
δος ἐβδομήκοντα δραχμας ἀργυρίου. Καὶ ἀγα-
πήσασαι αὐτὸν ἐλιχυσάν σε ὀπίσω αὐτοῦ·
ἦγον ἠκολούθησαν αὐτῷ, αἱ μὲν διὰ μαρτυρίου
τελειωθείσαι, αἱ δὲ διὰ ἐπιπόνου καὶ συντονωτέ-
ρα· ἀσκήσεως. Φησὶ γὰρ, Ἐλιχυσάν σε· ὀπίσω
σου, εἰς ὁσμὴν μύρου σου δραμοῦμεν· του-
τέστιν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος σου τελειωθη-
σόμεθα· ἀποφαντικὸς γὰρ ὁ λόγος, κατὰ ἐμοῦ κρίσιν,
ὡς ἀπὸ τῶν παρθένων ψυχῶν δηλονότι λεγόμενος.

* Matth. iii, 16. * Psal. xlii, 8. * Isa. lxi, 1.

addens, vineæ ostendit fructum. Vineæ autem Syna-
goga vocatur Hebræorum.

CANT.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aro-
mata.

SCHOLIA.

De unguenti odore mentionem faciens, cum qui
unguento erat oblitus, expressit. Omnes enim lega-
les tum reges, tum pontifices olei fuerunt unctione
decorati. At Rex gloriæ Christus, qui propter pec-
cata nostra factus est Pontifex, et seipsum pro no-
bis tradidit in mortem, non ex olei lenticula unctionem
recepit, sed omnia propter nostram explens
salutem, baptizatus, sacrosancto unctus est spiritu
in specie columbæ¹, eo a Deo, et Patre suscepto,
cœlestique vocis testimonio comprobatus, quem-
admodum et in libro Psalmorum scriptum est :
Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo latitiæ præ
participibus tuis² : et post eum clamat Isaias di-
cens : Spiritus Domini super me, cujus causa unxit
me³. Et Odor quidem purissima, spiritualis, et a
fæce separata, unguentorum est virtus. Cum itaque
dixit : Odor unguenti tui melior est, quam omnia
aromata, sacrosancti Spiritus virtutem demonstra-
vit cunctis meliorem esse virtutibus. Non enim
quemadmodum in reliquos pontifices, ita et in hunc
secundum ordinem Melchisedech pro nobis Pontifi-
cem, magnamque victimam, Christum, unguentum
effusum est : sed Spiritus sanctus ad ipsum de cœlo
descendens, totius in eo unctionis vice suffectus
est.

CANT.

2, 3. Unguentum effusum nomen tuum. Ideo ado-
lescentulæ dilexerunt te. Traxerunt te ; post te, in
odorem unguenti tui curremus.

SCHOLIA.

Cum multi forent uncti, solus meus Christus
uncti excepit vocabulum, ideoque et nomen ejus
est, Unguentum effusum. quod nimirum ubique
redundet, et omnia sua repleat divinitate. At quia
virgines, nimirum quotquot purgati sunt animi :
Ipsum dilexerunt, de illis dicit : Ideo adolescen-
tulæ dilexerunt te. Liquet enim idem esse e virgi-
nem, et adolescentulam, ex eo quod in Deutero-
nomio scriptum est : Si quis perstupravcrit adol-
escentulam, persolvat patri adolescentulæ septua-
gentia drachmas argenti¹. Et quæ dilexerunt eum
traxerunt te. Post ipsum, videlicet, secutæ sunt
eum, quædam consummatione martyrii, quædam
vero laboriosa, jugique religiosa exercitatione
vitæ. Dicit enim : Traxerunt te, post te, in odorem
unguenti tui curremus : hoc est, in virtute spiritus
tui perfectæ reddemur. Enuntiativus namque sermo
est, meo quidem iudicio, tanquam a virginibus uti-
que prolatus animis.

¹ Deut. xii, 28, 29.

CANT.

Introduxit me Rex in promptuarium suum, exultabimus, et letabimur in te.

SCHOLIA.

Incerta videlicet, et occulta sapientiæ suæ manifestavit mihi ⁹. De seipso enim hoc dixit Salomon filius David, ea namque optime pernoscens, nobisque impertiens ad salutem, tanquam omnium nomine exsultandus, hymnis Dominum celebrat. Dicit enim : *Exsultabimus, et letabimur in te.*

CANT.

Diligemus ubera tua super vinum; rectitudo dilexit te.

SCHOLIA.

Ubera tua, novam videlicet discipulorum Ecclesiam. Super vineæ fructum. Antiquam nimirum, Judæorum synagogum. Sed et omnes qui recto sunt corde, ipsum dilexerunt; dicit enim: Rectitudo dilexit te.

CANT.

4. Nigra sum, et pulchra, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, pellis Salomonis.

SCHOLIA.

Veluti ex persona novæ discipulorum Ecclesiæ sermociatur cum Jerusalem, et loquens cum filiabus ejus, et synagogis, contenta, ferventique voce dicit: *O filiæ Jerusalem, pulchra sum, quamvis adhuc incomprehensa decumbam; id enim significat, Nigra sum; et Rex pacificus requiescet in me, non secus ac dux in tentoriis, et in aulais Salomon. Cedar enim apud Hebræos Æthiopum significat ducem, quemadmodum Isaias dicit: Deficiet gloria filiorum Cedar* ⁹. Ac rursus Deus ex ore Jeremiæ dicit filiis Israel: *Mittite me ad Cedar, et discite si immutarunt gentes deos suos; populus autem meus immulavit gloriam quam* ¹⁰. Pellis vero aulae appellantur, quemadmodum idem rursus Jeremias dicit: *Afflixit me tentorium, et divulsæ sunt pelles meæ* ¹¹. Et David: *Extendens cælum sicut pellem* ¹².

CANT.

5. Non intueamini, quod ego nigra sim; quoniam non est intuitus me sol.

SCHOLIA.

Neque suspicemini, rursus ait, me penitus luce cassam esse. Nam etsi nondum verum illud in me apparuit lumen, apparebit tamen, et illustri gloria perfundar.

CANT.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me.

SCHOLIA.

Deinceps tanquam ex persona novæ discipulorum Ecclesiæ loquitur de Jerusalem, seque ab illa gravia perpressuram, clamat dicens: *Filii matris meæ*

A

ΑΣΜΑ.

Εισήγγεκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειὸν οἴτου, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀηλαδὴ τὰ ἔδηλα, καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐδήλωσέ μοι· περὶ ἑαυτοῦ γὰρ τοῦτο ὁ τῷ Δαβὶδ εἶρχε Σολομῶν· γνοὺς δὲ ταῦτα καλῶς, καὶ μεταδοὺς ἡμῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ ὡς ὑπὲρ πάντων εὐφραινόμενος· ἀνυμνεῖ τὸν Δεσπότην· εἶρημαι γὰρ, Ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί.

ΑΣΜΑ.

Ἀγαπήσομεν μασθοὺς σου ὑπὲρ οἴνον· εὐθύτης ἠγάπησέ σε.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μασθοὺς σου, τὴν νέαν δηλονότι τῶν μαθητῶν Ἐκκλησίαν. Ὑπὲρ τὸν τοῦ ἀμπελώρος καρπῶν, τὴν παλαιὰν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦτον ἠγάπησαν· φησὶ γὰρ, Εὐθύτης ἠγάπησέ σε.

ΑΣΜΑ.

Μέλαιρά εἰμι καὶ καλή· θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ὡς σκηνώματι Κηδάρ, δέβρις Σολομῶνος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τῆς νέας τῶν μαθητῶν Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἰερουσαλήμ διαλέγεται· καὶ ταῖς αὐτῆς θυγατέρας τε καὶ συναγωγῆς διαπρυσίως βοᾷ λέγουσα· Ὡ τῆς Ἰερουσαλήμ θυγατέρες, καλή εἰμι, εἰ καὶ ἐτι ἐν ἀκαταλίψιᾳ καθέυδω· τοῦτο γὰρ ἐρηιοὶ δὲ τοῦ, *Μέλαιρά εἰμι*· καὶ ἐν ἐμοὶ ὁ εἰρηνικὸς ἀνεπαύσεται βρασιλεὺς, ὡς ἐν σκηνώματι ἠγεμῶν, καὶ ἐν κηρυτῶμασι Σολομῶν. Τὸ γὰρ Κηδάρ παρ' Ἑβραίοις τὸν τῶν Αἰθιοπῶν ἠγεμῶνα δηλοῖ, ὡς Ἰσαίας φησὶν· *Ἐκλείψει ἡ δόξα τῶν υἱῶν Κηδάρ*. Καὶ πάλιν διὰ στόματος Ἰερεμίου λέγει Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· *Ἀποστείλατέ με εἰς Κηδάρ, καὶ μάθετε εἰ ἀλλάξουσιν ἔθνη τοὺς θεοὺς αὐτῶν· ὁ δὲ λαὸς μου ἠλλύξαιτο τὴν δόξαν αὐτοῦ. Δέβρις δὲ τὸ καταπίεσμα προσηγόρευται, ὡς καὶ αὐτὸς πάλιν εἶρχεν Ἰερεμίας· *Τεταλαιπώρηκέ μου ἡ σκηνή, καὶ διεσπάρθησαν αἱ δέβριες μου*· καὶ ὁ Δαβὶδ· *Ὁ ἐκτείλωρ τὸν οἶρανὸν ὡσεὶ δέβριον*.*

ΑΣΜΑ.

Μὴ βλέψητε ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλησέ με ὁ ἥλιος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Καὶ μὴ ὑπολάβητε, πάλιν φησὶν, ὅτι πάντῃ ἀφανὴς εἰμι, διὰ τὸ μήπω φάναι ἐν ἐμοὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς· ἀλλὰ φανέται, καὶ δοξασθήσομαι.

ΑΣΜΑ.

Υἱοὶ μητρὸς μου ἐμαχέεσσαντο ἐν ἐμοί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἔτι ὡς ἐκ τῆς νέας τῶν μαθητῶν Ἐκκλησίας περὶ τῆς Ἰερουσαλήμ διαλέγεται, καὶ τὰ παρ' ἐκείνης· πεισομένη δεινὰ, βοᾷ, λέγουσα· *Υἱοὶ μητρὸς*

⁹ Psal. L, 8. ¹⁰ Isa. xxi, 16. ¹¹ Jerem. ii, 10. ¹² Jerem. iv, 20. ¹³ Psal. ciii, 3.

ἦσαν ἐμαγέσαστο ἐν ἐμοί· τούτέστιν, οἱ ἐκ τῆς Ἀ
Ἱερουσαλὴμ ἄρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς·

ἌΣΜΑ.

Ἔθετό με φυλάκισσας ἐν ἀμπελώσιν· ἀμπε-
λώνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα.

ΣΧΟΛΙΑ.

Παρετήρησάν με, καὶ ἐξουθένησαν ἐν τοῖς ἀμπε-
λώσιν, ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτοῦ δηλονότι. Ἄλλ' ὅπερ
οἱ τοὶ πρὸς ἐμὲ πεποιθήκεισαν, αὐτὸ τοῦτο δικαίως
διὰ τὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην πείθονται· καὶ ὡσπερ
ἐξουθένησάν με ἐν ταῖς ἑαυτῶν συναγωγαῖς, καὶ γὰρ
ἐξουθένησάν αὐτούς, ἐπιλάμψαντος ἐν ἐμοὶ τοῦ ἀλη-
θινοῦ νομφίου Χριστοῦ, καὶ ἐν ὁστέροις. Τοῦτο ὁ
θεὸς πρὸς Ὠσηε εἶρηκε· Ἀδὲς σεαυτῷ γυναῖκα
πέρρη, καὶ τεκνοποιήσων ἐξ αὐτῆς, ὅτι ἐκπορ-
τεύουσα ἐκπορεύσει ἢ τῶν Ἰουδαίων συναγω-
γῇ· διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται μου γυνή, καὶ γὰρ οὐκ
ἀνή ἀυτῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγε-
λίοις περὶ αὐτῶν οὕτως φησί· Πολλοὶ ἤξουσιν
ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται
μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, οἱ δὲ υἱοὶ
τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται ἔξω. Ἐμὸν δὲ
ἀμπελώνα ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τὴν συναγωγὴν
τῶν Ἰουδαίων φησὶν, ὡς συναγωγὴς οὐσα ἀμφοτέ-
ρων τῶν Διαθηκῶν, καὶ ὅτι μᾶλλον ἔστιν αὐτῇ ἢ
Παλαιᾷ προσήκουσα, ὡς τύπος οὐσα ταύτης.

ἌΣΜΑ.

Ἀπάγγειλόν μοι, ὅν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου.
Ποῦ ποιμαίνεις, ποῦ κοιτάζεις; Ἐν μεσημβρίᾳ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀνωτέρω μὲν εἴρηται, ὅτι Νεαρίδες ἠγάπησάν
σε, ἤγουν αἱ καθαραὶ τῶν ψυχῶν· ἐνταῦθα δὲ ἢ τοῦ
Χριστοῦ Ἐκκλησία τὸν ἑαυτῆς ποιμένα ζητεῖ, καὶ
νομφίον Χριστόν· οὕτω γὰρ ἐν ἀνθρώποις ὢν, δρώ-
μενος δὲ τῷ προφήτῃ μάλα ἐναργῶς, ὡς ὢν, ἐπι-
σπεύδει τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν, λέγουσα· Ἀπάγγει-
λόν μοι, ὅν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου, ποῦ ποιμαί-
νεις, καὶ οὐκ ἐν ἐμοί; ἦτοι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ
θεὸς τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν κατ' ἐμὲ ὄντων
προβάτων, ποῦ παρὼν τυγχάνεις, καὶ οὐ παραγίνη
ἐμὲ συστήσων; Εἶθ' ὡσπερ ἀπολογούμενον ὑποτιθεῖ-
σα, Ἐν μεσημβρίᾳ, φησὶν· ἐν τοῖς κόλποις δηλονό-
τι τοῦ Πατρὸς, καὶ προαιωνίου φωτός. Οὕτω γὰρ
καρὸς τῆς ἐμῆς παρουσίας, ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα
ποιήσομαι ἔλεος, ὡς ὤμοσα Δαβὶδ τῷ δούλῳ μου.

ἌΣΜΑ.

Μὴ ποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέ-
λαις ἐτέρων μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἴρηται, ὅτι τὸ γεννησόμενον τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον,
ὁ περιούσιος ἑαυτῷ λαός, τὸν ἑαυτοῦ νομφίον καὶ
ποιμένα ζητεῖ. Ἐπιποθεῖ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν
βραδύνουσαν γενέσθαι, προστιθὲν καὶ τὴν αἰτίαν.
Δέδοικε γὰρ, μὴ ποτε ταῖς τῶν ἑτεροδόξων συναρ-
πατῆ δόξασις, καὶ φησὶ· Μὴ ποτε γένωμαι ὡς
περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλαις ἐτέρων μου. Ἦτοι μὴ

pugnaverunt contra me, hoc est, filii Jerusalem,
pontifices nimirum, et scribæ.

CANT.

Posuerunt me custodem in vineis : vineam meam
non custodivi.

SCHOLIA.

Observaverunt me, et contempserunt me in vi-
neis, in suis, inquam, synagogis. Verum quod ipsi
in me patrarunt, illud ipsum jure merito propter
perfidiam eorum iniquitatem patientur : et sicut
contempserunt me in synagogis suis, ita ego quoque
contemniam eos, cum effulserit in me, ac in eos
qui destituti sunt, verus ille sponsus Christus. Idque
Deus per Oseam dixit : Sume tibi uxorem fornicationis,
et fac tibi filios ex ea, quoniam fornicans for-
nicabitur synagoga Judæorum ; idcirco non erit uxor
mea, neque ego vir ejus ¹². Ac etiam Salvator in
Evangelio de eis ita ait : Multi venient ab oriente, et
occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Ja-
cob, filii autem regni ejicientur foras ¹³. Dei Ecclesia
appellat Judæorum synagogam vineam suam, quæ
quasi coacta, et compacta est ex duobus testame-
ntis, imo potius cui vetus testamentum conjunctum
est, eo quod typus ejus sit.

CANT.

6. Renuntia mihi quem dilexit anima mea : ubi
pascis ? ubi cubas ? In meridie.

SCHOLIA.

Paulo quidem ante dictum est : Adolescentulæ
dilexerunt te, nimirum quæ purgato sunt animo.
Hic vero Christi Ecclesia suum quærit pastorem,
ac sponsum Christum. Nondum enim ille erat in
humanis, sed perquam perspicuo a Propheta, non
secus ac jam adesset, perspectus, suam ipsius ur-
get revelandam præsentiam, dicens : Renuntia mi-
hi quem dilexit anima mea : ubi pascis ? ¹⁴ et non in
me : videlicet, o pastor bone, qui animam tuam po-
nis pro tuis ex me ovibus, ubinam ades, et non
præsto es ad me confirmandum ? mox tanquam se
purgans respondet, ac subjungit : In meridie, in-
quit : in Patris utique ac sempiterni luminis sinu.
Nondum enim tempus est mei adventus, sed in
D æternam misericordiam faciam, sicut juravi David
serro meo ¹⁵.

CANT.

Ne forte sum tanquam colligata inter greges a me
alienorum.

SCHOLIA.

Dictum est futurum Christi ovile, acceptum ni-
mirum sibi populum, suum quærere sponsum ac
pastorem. Cunctabundam enim ejus præsentiam
præsto exoptat esse, causamque intulit, quia ni-
mirum timuit, ne forte alienis pravæ opinionum
documentis deturbaretur mente, et ait : Ne forte
sum tanquam colligata inter greges a me alienorum.

¹² Osee 1, 2.

¹³ Matth. viii, 11.

¹⁴ Joan. x, 11.

¹⁵ Psal. lxxxviii, 3.

Ne videlicet errabunda procul abducatur a pastoritia tua ditione, et alterius evadam ovilis. Eos enim qui aliud quam Christi sentit Ecclesia sapiunt, alienos appellavit; cæterum, uni sponso Christo se desponderi, supplicat orat.

CANT.

7. Si te ipsam ignoras, o pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum.

SCHOLIA.

Quoniam Dei Filium incarnandum perspicue prædixerat, et Christi Ecclesiam illius urgere adventum jam protulerat: ut eam consolaretur, futura dilucide prævidens, illibatam Virginem eum puritaram, in medium advocat, et omnem ad eam convertit sermonem, et ait: *Si te ipsam ignoras, o pulchra inter mulieres.* Sive, quamvis te ipsam in præsens notam non feceris, eo quod nondum tu nata sis, saltem egredere tu, o pulchra et immaculata Virgo, in vestigiis, nimirum secundum gressum gregum. Prænoverat enim Salomon eam ex semine suo nascituram, ob id etiam Secundum vestigia inquit, egredere gregum, videlicet filiorum secundum sanguinem meorum, exorere, et pasce hædos tuos, nimirum quæ te sequuntur virgines: *in tabernaculis pastorum*, in fundamentis scilicet apostolorum, et prophetarum.

CANT.

8. Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilavi te, proxima mea.

SCHOLIA.

Quoniam pacificum Christum vocaverat Salomonem, et jam ipse nomen hoc nactus fuerat, merito suæ equæ Virginem assimilavit: eo quod, super ipsam pacificus Rex Christus ascenderit. *In curribus Pharaonis.* Hebræa voce Ægyptus peccatum præfiguratur, cujus sane rex Pharaon est, et ob id eam curru assimilavit Pharaonis: utpote quæ vehiculum fuerit de peccato regnantis Christi. *Proxima mea*, videlicet ex semine meo nata, filia mea.

CANT.

9. Quam pulchræ factæ sunt maxillæ tuæ sicut turturis?

SCHOLIA.

Obstruit ora eorum qui oraculorum vim depravare nituntur. Quia namque Virginem appellaverat equam, ne quis in ea arrogantiam et effrenem equi subesse ferociam disseminaret, subinde verecundiae frænum in maxillis aliecit, cum *sicut turturis* illius fore maxillas laudibus celebravit; et hiccirco per exsuperantiam dixit: *Quam pulchræ factæ sunt?*

CANT.

Collum tuum sicut monilia.

SCHOLIA.

Equus, qui ex ferocia exsuperabundus hinnit, pro-

Α αποπλανηθῆ τῆς σῆς ποιμαντικῆς δυνάμεως, γίνονται δὲ ἄλλων ποιμνίων. Τοὺς γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἄλλοτριφρονας ἐτέρους ἐκάλεσε. Τῇ δὲ νομφίῳ μόνῳ Χριστῷ συναμωσθηνα: καθινατεῦσε.

ᾠΑΣΜΑ.

Ἐὰν μὴ γνῶς σεαυτὴν ἢ καλὴ ἐν γυναίξιν, ἔξελθε σὺ ἐν πτέρραις τῶν ποιμνίων, καὶ ποιμαίνε τὰς ἐρίφους σου ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμνίων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ τὴν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν σαρκωθῆσιν σαρκὸς προσέληκε, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐπισπεύδουσαν τὴν ἐκείνου παρουσίαν προήγαγε: ὡς εἰς παραμυθίαν, καὶ τὰ μέλλοντα λαμπρῶς προφητεύων, τὴν ἐκείνου τεζομένην ἀγνὴν Παρθένον εἰς μέσον συγκαλεῖται, καὶ τὴν ἅπαντα περὶ αὐτῆς ποιεῖται λόγον, καὶ φησὶν· Ἐὰν μὴ γνῶς σεαυτὴν ἢ καλὴ ἐν γυναίξιν, ἤγουν εἰ καὶ μὴ σεαυτὴν νῦν γνώρισμον ποιῆς, διὰ τὸ μήπω τεχθῆναί σε· ἀλλ' οὖν ἔξελθε σὺ ἢ καλὴ καὶ ἁμωμο; Παρθένος ἐν πτέρραις· τουτέστι, κατ' ἔχνος τῶν ποιμνίων. Προῆδει γὰρ αὐτὴν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τεχθῆσιν σαρκὸς· διὰ τοῦτο καί, Κατ' ἔχνος, φησὶν· ἔξελθε τῶν ποιμνίων, ἦτις τῶν καθ' αἵματος ἐκγόνων ἐπιγεννηθήσιν: καὶ ποιμαίνε τὰς ἐρίφους σου, τὰς ἀκλουθούσας σοι παρθένους· ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμνίων, ἦτοι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν.

ᾠΑΣΜΑ.

Τῇ Ἰππῳ μου ἐν ἄρμασι Φαραῶ ὠμοῶσά σε, ἢ πλησίον μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ τὸν εἰρηνικὸν Χριστὸν Σολομῶνα ἐκάλεσε, καὶ αὐτὸς δὴ ταύτην τὴν κλῆσιν ἐκέκτητο, εὐλόγως τῇ ἰδίᾳ Ἰππῳ τὴν Παρθένον ὠμοῶσε, διὰ τὸ ἐπιθεθῆσιν ἐπ' αὐτῆς τὸν εἰρηνικὸν βασιλέα Χριστὸν. Ἐν ἄρμασι Φαραῶ. Τῇ Ἑβραίων φωνῇ Αἴγυπτος τὴν ἁμαρτίαν διόλο· ὁ δὲ ταύτης βασιλείων ἐστὶ Φαραῶ. Διὰ τοῦτο καὶ ταύτην ἄρμασιν ὠμοῶσε Φαραῶ· ὅτι ἐστὶν ὄχημα τοῦ κατὰ τὴν ἁμαρτίας βασιλεύσαντος Χριστοῦ. Ἡ πλησίον μου, ἦτις ἐκ τοῦ σπέρματός μου γεννηθήσιν, θυγάτηρ ἐμή.

ᾠΑΣΜΑ.

Τὶ ὠραιώθησαν οἱ σιαγῶνες σου ὡς τρυφῶνες;

ΣΧΟΛΙΑ.

Τῶν βουλευμένων κακουργεῖν τὴν τῶν λογίων δυνάμιν ἐμφράττει τὸ σῆμα· ἐπειδὴ γὰρ Ἰππῳ τὴν Παρθένον ὠνόμασε, ἢ τις ἐν τούτοις τὸ ἀδύνατον καὶ ὀρμητικὸν τοῦ Ἰππου λαθῶν ὑποσπίρειαι, τὸν τευθεν καὶ χαλινοῦ ταῖς σιαγῶσιν ὑποθελῆ δεῖσθαι, ὡς τρυφῶνες τὰς ἐκείνης σιαγῶνας ἀνύμνησε· διὰ τοῦτο καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, *Ἦρα τί ὠραιώθησαν;* εἶρηκεν.

ᾠΑΣΜΑ.

Τὸ ἀχλὺς σου ὡς ὄρμισκοι.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀλογωτέρως ὁ ἵππος ὀρμῶν, ἐκτείνει τὸν τράχη-

λον· ἐαυτὸν δὲ ταπεινῶν, στρέφει περὶ τὰ στήρνα, **A** tendit collum : remissus vero, et humilis, circa pectus ipsum inflectit, instar monilis illud ferens, decoremque ostentans. Cum igitur Virginem Mariam equo assimilaverit, ut ostenderet eam minime fuisse mente elatam, ejus repetit humilitatem, et mansuetudinem. Per collum ejus monilibus simile declaravit, ipsam plane minime elatam, sed in suo utero omnium Deum servasse.

ἌΣΜΑ.

Ῥομῳώματα χρυσοῦ ποιησόμεν σοι μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν στάμνον δηλονότι, καὶ τὸ χρυσοῦν θυριατήριον, καὶ πάντα τὰ διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευασθέντα ἐν τῇ τοῦ μαρτυρίου σκηνῇ, καὶ ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντι ναφ̄ τοῦ Θεοῦ· ταῦτα γὰρ πάντα ῥομῳώματα καὶ τύποι προϋπάρχον τῆς ἀληθείης τοῦ Θεοῦ κιθωτοῦ· τῶν δὲ ἀληθινῶν γεγονότων οὐκ ἔτι χρεῖα τῶν τοπικῶν· ἔρχηκε γάρ, Ἐως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ· τουτέστι, μέχρις ἔτου τοῦ πέρας φθάσει τῆς ἐμῆς προφητείας, καὶ ὁ τῶν ἀπάντων βασιλεὺς Χριστὸς, ἐ σωτὴρ ἀναπεσείται ἐν τῇ τῆς Παρθένου νηδύϊ.

ἌΣΜΑ.

Νάρδος μου ἔδωκεν ὄσμην αὐτοῦ, ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐαυτοῦ ἄνω γινόμενος, ὡς παρεληλυθότα τὰ μέλλοντα ὁ σοφὸς· ὑποτίθει· καὶ τὴν προφητευσόμενον ἐνανθρωπήσειν Θεόν, ὡς ἐνηνθρωπηκότα παράγει, καὶ φησὶ· Νάρδος μου ἔδωκεν ὄσμην αὐτοῦ· ἦτοι σσαρκῶται, καὶ τὰ πάντα πεπλήρωκε τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς· ἦγουν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἀποβραζει· βίβ· τῷ ὄντι γὰρ ἡ πανάμωμος Παρθένος τῆς στακτῆς προσεβήθη, ὡς ἐκ τῆς βίβης οὔσα τοῦ Ἰησοῦ ἄνθος, καὶ πάντας ἐρωδιάζουσα πιστούς. Ἐδόθη γὰρ αὐτῇ δύναμις ἁγιωθεν, καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἐπεσκίασεν αὐτῇ.

ἌΣΜΑ.

Ἄδελφιδοὺς μου ἐμοὶ ἀγαμέσoron τῶν μαστῶν μου ἀβλισθήσεται.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ ὁ ταῦτα λέγων Σολομὼν υἱὸς ἔστι τοῦ Δαβὶδ, αὐτὸς δ' ὁ Δαβὶδ τὴν Παρθένον θυγατέρα καλεῖ, λέγων· Ἀκουσον, θυγατερ, καὶ Ἰδὲ, καὶ κλίρον τὸ ὄσος σου· εἰκότως τὸν ἐξ ἐκείνης τεχθῆντα υἱὸν ἀδελφιδοῦν προσηγόρευσε. Ἀβλισθήσεται δὲ, φησὶν, ἀγαμέσoron τῶν μαστῶν μου, ἐν τῷ· ἀρτιγενέσι πρὸς εὐσέβειαν δηλονότι, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεομένοις τροφῆς, καὶ μὴ ἐγκαυχώμενοι· ἐν πίθει σαρξίας αὐτῶν· διὰ γὰρ τῶν μαστῶν τῶν νέων ἐσφμανεν ἡλικίαν. Περὶ τούτων Δαυὶδ· καὶ ὁ τούτου πατὴρ εἶρηκεν· Ἐν μέσφ Ἐκκλησιῶν ἐμνήσω σε.

¹⁷ Psal. cxi, 11. ¹⁸ Psal. cxi, 23.

A tendit collum : remissus vero, et humilis, circa pectus ipsum inflectit, instar monilis illud ferens, decoremque ostentans. Cum igitur Virginem Mariam equo assimilaverit, ut ostenderet eam minime fuisse mente elatam, ejus repetit humilitatem, et mansuetudinem. Per collum ejus monilibus simile declaravit, ipsam plane minime elatam, sed in suo utero omnium Deum servasse.

CANT.

10. Similitudines auri faciemus tibi cum punctis argenteis, donec Rex fuerit in recubitu suo.

SCHOLIA.

Urnam videlicet, et aureum thuribulum, at omnia aurea, argenteaque vasa comparata, tam in tabernaculo testimonii quam in Dei templo ab ipsa ædificato; ea enim omnia, similitudines, et figuræ præexistere veræ Dei arcæ; veritate vero accente non opus erat amplius figuris; dixit enim: *Donec Rex fuerit in recubitu suo*, hoc est, donec terminus ipse mæx prophetiæ perficiatur et omnium rex Christus Salvator in ipso Virginis requiescat utero.

CANT.

11. Nardus meu dedit odorem suum, fasciculus guttæ.

SCHOLIA.

Supra seipsum elatus, futura non secus ac praverita forent, supponit Sapiens; et cum propheta prædixerint Deum hominem futurum, ipse quasi hominem jam factum in medium eum adducit, et dicit: *Nardus mea dedit odorem suum*, carnem videlicet assumpsit, omniaque sua virtute replevit. *Fasciculus guttæ* est ex virginalibus sanguinibus pars abstracta præter leges naturæ; re enim vera omni ex parte inculcata Virgo, vocabulo *guttæ* prædicta est, quæ tanquam flos emanat e radice Jesse, omnesque fideles fragrantia replet. Data enim fuit ei virtus ex alto, et sanctus Spiritus gratiam obumbravit.

CANT.

10. Nepos ex sorore meus mihi in medio uberum meorum, quasi in aula, commorabitur.

SCHOLIA.

Cum hæc dicat Salomon filius David, qui ipsa u Virginem filiam appellat, dicens: *Audi, filia, et viete et inclina aurem tuam*¹⁷; merito filium ex illa natum nepotem ex sorore appellavit. *Commorabitur* vero seu *pernoctabit*, dicit, *in medio uberum meorum*, quasi *in aula*, videlicet, tum inter nuper utique in religione genitos, tum inter eos, qui se in oratione cum Deo oblectant, nec se extollunt in persuasione propriæ sapientiæ; per *ubera* enim nuper genitorum designat ætatem; de quibus ejus quoque pater dixit aperte: *In medio Ecclesie laudabo te*¹⁸.

CANT.

13. *Botrus Cypri, nepos meus mihi in vineis En-Gaddi.*

SCHOLIA.

Sæpius Jerusalem, ejusque synagogam, vineam sacra nominavit Scriptura; postquam autem Salvator noster Jesus, propter nos nobis similis factus, in Jerusalem homo natus est, ibique humanam in tempore sortitus est nativitatem, merito et vineæ botrus est ipse appellatus: verum non ut reliqui Judæorum, illius pessumdatae Jerusalem, sed *En Gaddi*: a quo loco et Jesum Navæ filium priorem asportasse racemum, scribitur, maturum. Gaddi enim locus est terræ promissionis præstantissimus, Deoque oppigneratus.

CANT.

14. *Ecce pulchra propinqua mea, ecce pulchra, oculi tui columbæ.*

SCHOLIA.

Ad magnum illud Dei humanam summentis naturam intendens mysterium, et generatim hinc hominum futuram salutem, tanquam numine afflatus, exultabundus Mariam Virginem, divinæ dispensationis officinam, beatam prædicans, eam pulchram esse pluribus in locis repetivit: quia habitaret in ea pulchritudinis auctor, Salvator Deus. *Oculi tui columbæ*, tanquam ea quæ in oculis nil habeat iniquitatis, sed omnia pura, omnia decore composita, ut ei fas erat, quæ hospitium jam erat effecta unigeniti Filii Dei.

CANT.

15. *Ecce vulcher es, nepos mi, et sane formosus.*

SCHOLIA.

Non tanquam ignarus interrogat, num pulcher sit nepos: nam qui fieri poterit, ut edoctus a patre, ac Propheta, cum esse *speciosum forma præ filiis hominum*, ita nunc in ipsius notitia hæreat? Absit! Sed volens nobis id apertius demonstrare, prolata interrogacionem subjecta correctione compensat: addit enim postea, *et sane formosus*.

CANT.

Lectus noster umbrosus.

SCHOLIA.

Hoc quoque Gabriel læto, faustoque nuntio detulit Virgini, dicens: *Virtus Altissimi obumbravit te*¹⁹; et Isaias tanquam Dei Patrisque prece præcinit, dicens: *Ponam verbum meum in ore tuo, et sub umbra manus meæ obumbrabo te*²⁰. Lectum vero ipsam appellavit, quia in ea requievit pacificus Rex Christus. *Lectum* porro appellasse nostrum, ne mireris; nos enim Hebræorum est in numero multitudinis efferre ea, que singularis sunt numeri. Vel etiam videtur concisa quedam sententia, a propheta numero prolata multitudinis. *Lectus noster umbrosus*, propter beatitudinem nobis in Evangelio promissam post Salvatoris incarna-

¹⁹ Luc. 1, 35. ²⁰ Psal. 11, 16.

A

ἄΣΜΑ.

Βότρυς τῆς Κύπρου ἀδελφιδῶς μου ἐμοὶ ἐν ἀμπελώσιν ἐν Γαδδεῖ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πολλαχοῦ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκείνης συναγωγὴν ἀμπελώνα ὠνόμασεν ἡ Γραφή. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενόμενος ἐν Ἱερουσαλήμ ἐνηνθρώπησε, καὶ αὐτόθεν τὴν ἐγχρονὸν ἔσχε γέννησιν· εἰκότως καὶ τοῦ ἀμπελώνος βότρυς ὠνόμασται· οὐχ ὡς οἱ λοιποὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ καταπατουμένῃ παύτῃ Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐν Γαδδεῖ, ἀφ' οὗ καὶ ὁ τοῦ Ναυτῆ Ἰησοῦς τὸν βότρυον τὸν πρότερον ἐκομίσαστο, γράφεται, πέπειρον. Γαδδεὶ γάρ ὁ κρείττων τῆς ἐπαγγελίας καὶ ἀφωρισμένος τόπος ἐστὶ τῷ Θεῷ.

B

ἄΣΜΑ.

Ἰδοὺ ἡ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ ἡ καλὴ, ὀφθαλμοὶ σου περιστέραί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὸ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἀποβλέψας μυστήριον, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκ ταύτης γενησομένην παγγενῆ σωτηρίαν, ὡς περ ἐνθ' ὑφ' ἡδονῆς γενόμενος, τὸ τῆς οἰκονομίας ἐργαστήριον, τὴν Παρθένον μακαρίζων Μαρίαν, καλὴν ταύτην εἶναι πεπολλαπλασιασθεῖσα, διὰ τὸ ἐνοικῆσαι ἐν αὐτῇ τὸν καλοποιὸν σωτῆρα Θεόν. *Ὀφθαλμοὶ σου περιστέραί*· ὡς μὴδὲν ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῆς πρᾶγμα παρόνομον, ἀλλὰ τὰ πάντα καθαρὰ, τὰ πάντα σεμνὰ, δοχείον γεγεννημένη τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

C

ἄΣΜΑ.

Ἰδοὺ εἰ καλὸς ἀδελφιδῶς μου, καὶ γε ὠραῖος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Οὐχ ὡς ἀγνωσθὴν τὴν ἐρώτησιν ἔφερον. Εἰ καλὸς ἐστὶν ὁ ἀδελφιδῶς· πῶς γὰρ, ἢν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ προφήτου ὠραῖος εἶναι κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, οὕτως ἂν ἀμφίβαις περὶ τὴν αὐτοῦ γνώσιν; Ἄπαγε! ἀλλ' ἡμῖν τοῦτο καθαρώτερον δεῖξαι βουλόμενος, κολαττικῶς τὴν ἐρώτησιν ἔφερε· μετὰ δὲ ταυτὰ φησὶ· *Καὶ γε ὠραῖος*.

ἄΣΜΑ.

Προσκλίτη ἡμῶν σύσκιος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοῦτο καὶ Γαβριὴλ εὐηγγελισατο τῇ Παρθένῳ, εἰπὼν· *Δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι*· καὶ Ἦσαῖα; ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκήρυξε λέγων· *Θήσω τὸν λόγον μου εἰς τὸ στόμα σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιά τῆς χειρὸς μου σκεπᾶσω σε*. Κλίτην δὲ ὠνόμασεν αὐτὴν, διὰ τὸ ἐπαναπαυθῆναι ἐν αὐτῇ τὸν εἰρηνικὸν βασιλέα Χριστόν. Ὅτι δὲ κλίτην ἡμῶν ὠνόμασε, μὴ θυμάσῃς· ἔθος γὰρ ἐστὶ τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ πληθυντικῶς γράφειν τὰ ἐνικά· ἢ καὶ οὕτως· δοκεῖ γὰρ τις περικεπὴ τῷ προφήτῃ, διὰ τοῦ πληθυντικῶς ἐκφέρεσθαι γίνεσθαι. *Προσκλίτη ἡμῶν σύσκιος*, τὴν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς ἡμᾶς γεγεννημένην μακαριότητα μετὰ

την τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησιν, ὡς πάντα περιλαβούσαν τὰ πέρατα, καὶ συσχειάσασαν πάντα πιστὸν, αὐχμῶ κατακαϊόμενον τὸ πρότερον ἀπιστίας. Προσκλίνῃ δ' ἂν εἰκότως καλοῖτο διὰ τὴν ἐν τούτῳ τῶν παραδεχομένων μετὰ σχέσεως γενομένην ἀνάπαυλαν, καὶ τὴν παντὸς ὅχλου βιωτικοῦ, καὶ περιστάσεως ἀλλῆς παντελῆ ἀκίνησιαν. Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός ἐστι, φησί, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν.

ἌΣΜΑ.

Δοκοὶ ἡμῶν κέδροι· φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι.

ΣΧΟΛΙΑ.

Αὐτὴν τὴν Παρθένον κλίνην καὶ οἶκον ὠνόμασεν ὁ Πρωφῆτης, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Ἡ σοφία φροδύμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρξε στύλους ἐπέα. Τὰ ἐπέα τοῦ Πνεύματος δηλονότι χάρισματα, ἅτερ ἐκ κέδρων καὶ κυπαρίσσω ἀνίστησι τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον στερεῶς περισφίγγοντα. Ἡ καὶ οὕτως· Δοκοὶ ἡμῶν κέδροι· φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι· τούτο μὲν καὶ διὰ τὴς νομοθεσίας τῶν ἐντολῶν ἐδραῖον ὅμοῦ καὶ ἀμετακίνητον· Ὁ οὐρανός γάρ, φησί, καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι· τούτο δὲ καὶ διὰ τῶν δένδρων ὑψίκομον, καὶ εὐθές, καὶ ἀειθαλές· τοιοῦτον γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς ὕψος μὲν τοὺς αὐτῶν προσανέχοντας ἀρετῶν τῶν θεοειδεστέρων ἐπανάγον, εὐθύτητα δ' ἀκραιφνῆ καὶ φιλοσοφίαν ἀσκεῖν αὐτοὺς ἐκπαιδεύον· τέλος δ' ἀθανασίαν, καὶ ζωῆς ἀεράντου τούτοι· διηγήσειαν πραγματευόμενον.

ΚΕΦΑΛ Β'.

ἌΣΜΑ.

Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Συμβολικῶς εἴρηκε τούτο· ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτοῦ ὁ καρπὸς τῆς ζωῆς ἀναμύεται, καθὼς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται· ἐκ τοῦ Δαβὶδ τὸν Σολομῶνα, καὶ ἐκ τούτου τὸν Ῥοβοάμ, καὶ οὕτως τοὺς λοιποὺς γεγενῆσθαι, ἄχρι καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως· ἑαυτὸν ἄνθος εἰκότως ὠνόμασε· δύο γὰρ τῶν Σολομῶνων γεγεννημένων, αὐτοῦ τε καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ βασιλέως Χριστοῦ, ὡσπερ ἐκ τῶν ἀνθέων ἀναφύονται οἱ καρποὶ, οὕτως ἐξ αὐτοῦ ὁ δεύτερος· ἐγεννήθη Σολομῶν. Καὶ ἵνα μὴ τις περὶ αὐτοῦ νομίσει λέγειν, ἐκεῖνον μὲν καρπὸν, ἑαυτὸν δὲ ἄνθος, καὶ τῶν κοιλάδων κρίνον ὠνόμασεν, ὡς ἐκ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεννηθέντα. Ἡ καὶ οὕτως· Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων, τουτέστιν, ὡ· ταῦτα ὑποβρέσω, λειτουργήσας τῇ φύσει τὰ πρόποντα, καὶ οὐκ ἂν φθάσαιμι, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ μήκος, κατιδεῖν τὴν τοῦ Εὐαγγελίου λαμπρότητα. Τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς μαθητάς φησι· Πολλοὶ προφητῆται, καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἄπερ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον.

tionem : quæ omnes pene terræ fines complectitur : et quemlibet obumbrat fidelem, priori absumpto infidelitatis æstu. Lectus autem merito vocari poterit, propter requiem, quam illi capiunt, qui in hoc sæculo utique requiescunt, et omnes hujus vitæ turbas, et quamlibet omnino afflictionem, sedate placideque ferunt : Jugum enim meum suave est, et onus meum leve, dicit Dominus 11.

CANT.

16. Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cypressi.

SCHOLIA.

Ipsam Virginem lectum, et domum vocavit propheta. Quemadmodum et alibi dicit : Sapientia edificavit sibi domum, et erexit columnas septem 12, septem videlicet Spiritus dona, quæ quidem ex cedris, et cupressis Dei domum firme unilique constrictam, erigunt ; vel ita etiam : Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cypressi, id quidem propter stabilem, simulque immutabilem præceptorum sanctionem : Cælum, enim alt, et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt 13. Tum etiam, quia arbores hujusmodi, elatas habent comas, et rectas, semperque vernantes ; cujusmodi quippe est Evangelium, quod eos, qui sibi adherent, in divinarum quidem sublimi virtutum effert : ad rectitudinem vero sinceram, ipsamque philosophiam exercendam informat. Denique immortalitatem, vitæque perpetuæ diuturnitatem, eis tribuit.

CAPUT II.

CANT.

1. Ego flos campi, lilium convallium.

SCHOLIA.

Figurate dixit istud, quandoquidem ex ipso fructus vitæ natus est, quemadmodum in Evangelio scriptum est : Ex David Salomonem, et ex ipso Roboam, et sic reliquos exortos, usque ad incarnationem Verbi Dei ; merito itaque se ipsum florem nominavit. Duo enim cum fuerint Salomones, ipse, et Christus Rex pacificus, quemadmodum ex floribus nascuntur fructus, sic ex priori secundus est genitus Salomon. Ac ne quispiam de se ipso dixisse autumet, illum quidem fructum, se ipsum vero florem, et lilium convallium appellavit ; eo quod ex femore ipsius natus sit Christus. Vel etiam aliter : Ego flos campi, lilium convallium : hoc est, quamvis ad hæc subreperere voluerim, naturæque decora obierim munia, Evangelii tamen splendorem conspicere ob temporis longinquitatem minime potui. Quod etiam Salvator ad discipulos dicit : Multi reges, et prophete desiderarunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt 14 15.

11 Matth. xi, 50. 12 Prov. ix, 5. 13 Luc. xxi, 35. 14 15 Luc. x, 24.

CANT.

2. *Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.*

SCHOLIA.

Post maledictionem ipsa terra amaritudinem hominibus peperit, spinasque produxit, at deleta prima maledictionis origine, et dulcedine prognata vitæ opus erât, et florem ante fructum nasci ex iis, quæ in tristitia erant, mulieribus: venerandam nimirum Virginem, quod ex ipsa fructus nasciturus esset vitæ. Quam *lilium* nominavit, dicens: *Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum mearum*, hoc est, sola Virgo in medio earum, quæ in tristitia sunt filiarum Adam, gaudium, et lætitiâ ex Dei nuntio est consecuta.

CANT.

3. *Sicut malum in medio lignorum sybæ: sic nepos meus in medio filiorum. In umbra ejus esse desideravi, et sedi, et fructus ejus dulcis in faucibus meis.*

SCHOLIA.

Quemadmodum lignum vitæ in medio paradisi; sic et is qui ex filia David natus est Jesus in medio filiorum Adam; factus est cibus quidem pie sumentibus ipsum; damnatio autem petulanter, et impie utrectantibus eum. *In umbra*, inquit, *ejus, esse desideravi, et sedi*. Hoc est: *Concupivi desiderare mandata tua* ¹⁶. *Et sedi*, videlicet eorum factus participantis. Et eorum *fructus dulcis in faucibus meis*. De quibus etiam divinus pater David antea dixerat: *Desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum; et dulciora super mel, et favum* ¹⁷.

CANT.

4, 5. *Introducite me in domum vini, ordinate in me charitatem. Firmate me in unguentis, stipate me in malis: quia vulnerata charitate ego sum.*

SCHOLIA.

Introducite me, inquit, *in domum vini*. In *Julæorum* videlicet templum. Sermo enim est illibatae Virginis ad Judæos. Ipsa namque sola in Sancta sanctorum habuit domicilium, utpote purissimum Dei et Verbi tabernaculum. Idcirco et eorum quærit dilectionem. Quoniam autem paulo ante sacrosanctum Spiritum nominaverat, *Unguentum*, coæternum vero Dei, et Patris Filium, *Malum in medio lignorum*, figurate de duabus personis æternæ Trinitatis, et a qua vitæ principium est, prædixit. Ipsa enim Virgo Spiritum ejusdem cum Patre, et Filio substantiæ, eisque coæqualem, in se venire, nec non unigenitum Patris Filium carnem assumere implorat, dicens: *Quia vulnerata charitate ego sum*, divino videlicet amore, non secus ac sagitta quæ hæreat in corde; idcirco et ille associata est. Vel etiam aliter exponendum est: *Firmate me in unguentis*: hoc est Dei, et Patris firmamento. *Stipate me in malis*: unigeniti nimirum Filii presentia:

A

ᾠΣΜΑ.

Ὁς κρῖνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλησίον μου ἀνά μέσον τῶν θυγατέρων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ τὴν ἀρὰν καὶ ἡ γῆ τὰς ἀκάνθας ἐβλάπτει. πικρὰν ἀνθρώποις κοῦσσει. Ἐπεὶ δ' ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τὸ ἀρχέγονον, καὶ ἡ γλυκασμὸς τῆς ζωῆς ἐβλάπτει, δέον καὶ τὸ ἄνθος πρὸ αὐτοῦ ἀναφυῆναι ἐκ τῶν λελυπημένων γυναικῶν· ταύτῃ τοι καὶ τὴν σεμνὴν Παρθένον, ὡς ἐξ αὐτῆς ἀναλάμψαντα τὸν τῆς ζωῆς καρπὸν ἦν κρίνον ὀνόμασεν, εἰπὼν· Ὁς κρῖνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλησίον μου ἐν μέσῳ τῶν θυγατέρων μου· τοῦτέστι, μόνῃ ἡ Παρθένος ἐν μέσῳ τῶν λελυπημένων τοῦ Ἀδὰμ θυγατέρων τὴν χαρὰν διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐδέξατο.

B

ᾠΣΜΑ.

Ὁς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ ἐρμιοῦ· οὕτως ἀδελφίδός μου ἀνά μέσον τῶν υἰῶν. Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα· καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν τῷ λάρυγγί μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὅσπερ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, οὕτως καὶ ὁ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαβὶδ κληθεὶς Ἰησοῦς ἐν μέσῳ τῶν υἰῶν Ἀδὰμ γέγονε, τροφή μὲν τοῖς εὐσεβῶς τοῦτον μεταλαμβάνουσιν, κρίμα δὲ τοῖς προπατωῶς καὶ ἀθέως προσοπτομένοις αὐτοῖς. Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ, φησὶν, ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα· τοῦτέστιν, εἰς ἐπιθυμίαν ἡλθοῦν τῶν ἐτολῶν αὐτοῦ· καὶ ἐκάθισα, ἤγουν μετέσχον αὐτῶν· καὶ ὁ καρπὸς αὐτῶν γλυκὺς ἐν τῷ λάρυγγί μου. Περὶ τούτων καὶ ὁ θεοπάτωρ προέφησε Δαβὶδ· Ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσοῦν, καὶ λίθων τίμιον πολὺ· καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.

ᾠΣΜΑ.

Ἐισαγάγετέ με εἰς οἶκον τοῦ οἴνου· τάξτε ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην. Στηρίξατέ με ἐν μύροις· στιβάσατέ με ἐν μῆλοις· ὅτι τετραμμένη ἀγάπης ἐγώ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐισαγάγετέ με, φησὶν, εἰς οἶκον τοῦ οἴνου. Εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν δηλονότι ναόν· ἐκ τῆς Παρθένου γὰρ ἀγνῆς πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος· αὕτη γὰρ μόνῃ ἐν τοῖς τῶν ἀγίων Ἀγίοις ἔσχε ἐν τῇ οἰκῆσιν, ὡς καθαρωτάτῃ σκηνῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐκείνων ἀγάπην ζητεῖ. Ἐπεὶ δὲ ἀνωτέρω τὸ πανάγιον Πνεῦμα μύρον ὀνόμασε, τὸν δὲ συνάδιον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μῆλον ἐν μέσῳ τῶν ξύλων, συμβολικῶς περὶ τῶν δύο προσώπων τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἀθανάτου Τριάδος προεῖρηκεν. Αὕτη γὰρ ἡ Παρθένος τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἕμοσύσιον καὶ σύμβρονον Πνεῦμα ἐπικαλεῖται ἐλθεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ σαρκώσῃ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, καὶ φησὶν· Ὅτι τετραμμένη ἀγάπης ἐγώ, τὴν θεῶν δηλονότι. Ἐρωτα ὡς βέλους ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχευσα· διὰ τοῦτο καὶ ταύτης ἤξισατο. Ἡ καὶ οὕτως οἰητέον· Στηρίξατέ με ἐν μύροις, τοῦτέστι τῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς στηριγμῷ. Στιβάσατέ με ἐν μῆλοις· ἦτοι, τῇ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ παρουσίᾳ· Ὅτι τετρα-

¹⁶ Psal. cxxii, 20. ¹⁷ Psal. xvii, 11.

μένη ἀγάπης ἐγὼ ἤγουν ἐπιποθῶ τὴν τοῦ πανα γίου Πνεύματος; ἐπέλευσιν ἐπ' ἐμέ.

ἌΣΜΑ.

Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Σφραγίστα Θεῖν εἶναι κἀν τούτοις τὴν ἐκ τῆς Παρθένου τεθροσόμενον ὁ προφήτης προσαγορεύει καὶ φ. σιν ὡς ἐκ τῆς ἀγνῆς τοῦ Λόγου μητρὸς· Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με· οὐτως ἔν ἑρλαδῇ τετροσόμενῃ τῆς ἀγάπης ἐγὼ ἦτοι· Πανταχόθεν περὶ φουλαξάτω με· καὶ διὰ μὲν τῆς εὐωνύμου χειρὸς τὸ ἀποσορήτικὸν πάσης ἡστυνοσούν κακίας ἐπήρξατο τῇ ἐκ τῆς νεφελῆς, ἤγουν τῷ τῆς ψυχῆς λογιστικῷ παρραχεῖν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὸ φρουρητικὸν καὶ συνεκτικὸν τῶν ἀρετῶν· χεῖρα γάρ ἀπλῶς Θεοῦ τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συναίδιον Πνεῦμα ἡ Γραφῆ προσαγορεύει καθὼς καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίοις φησὶν· Εἰ δὲ ἐν δικτύῳ Θεοῦ ἐβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ἤγουν ἐν Πνεύματι Θεοῦ· Ἀλλὰ καὶ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν· Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν· διὰ τοῦτο καὶ Γαβριὴλ διαπρυσίως βοᾷ λέγων· Πνεῦμα ἁγιον ἐπέλευσται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.

ἌΣΜΑ.

Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ· ἔὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν θελήσῃ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ προεώρα μετὰ πολυετίαν τὴν προφητείαν ἀποδῆζεσθαι, ὄρω προκαταλαμβάνει τὰς θυγατέρας Ἰερουσαλήμ, ἦτοι τοὺς ἐξ αὐτῆς τεθροσόμενους ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς· περὶ ὧν ἐν Εὐαγγελίῳ, ὁ Βαπτιστῆς Ἰωάννης γεννήματα ἐχιδρῶν προσηγύρευσεν· Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ· τουτέστιν, Ὁρκίζω ὑμᾶς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ ἐκ τῆς Παρθένου· ταύτην γάρ ἀγρὸν προσείρηκεν, ὡς τὸν στάχυν θλαστήσασι τῆς ζωῆς· Ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην· ἤγουν μηδ' ἂν ποτε ἐθελήσῃ τὴν παρούσαν προφητείαν ἀφανίσαι· ἀλάτταντας ἰσως, διὰ τὸ μετὰ πολλὰ ταύτην ἐτη συμβῆζεσθαι· Ὅτι ἐξ τὸ προφητευόμενον ἅπαν κατὰ τὸ γράμμα καὶ νόημα πρόκειται, εἰκότως, Ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, εἶπεν· ἦτοι τοὺς δοκοῦντας ὑμῖν ἀγάπης εἶναι λόγους μὴτ' ἐκ τῶν γεγραμμένων ἀφανίσητε, μὴτε τῆς μνήμης ὑμῶν, ἕως ἂν θελήσῃ· μέχρις ὅτου δηλονότι ὁ διὰ τούτων προφητευόμενος ἐθέλησῃ παραγίνεσθαι· προσῆβει γάρ μετὰ τούτων πολλῶν τὰ γεγραμμένα λόγων ἀξιοθῆσεσθαι· ταύτη τοι καὶ φυλαχθήναι μόνον ἀξιοῖ, μέχρις ὅτου τὸ προφητευόμενον τελεσθῆσεται.

ἌΣΜΑ.

Φωνὴ ἀδελφιδῶν μου· οὗτος ἦκει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς.

A Quia vulnerata charitate ego sum : hoc est, concupisco sanctis-imini super me Spiritus adventum.

CANT.

6. Lava ejus in capite meo, et dextera ipsius amplectetur me.

SCHOLIA.

Aperitissime Deum futurum eum, qui nasceretur ex Virgine, his quoque verbis propheta praecinit, et veluti ex persona Ilibatae Verbi matris dicit : Lava ejus in capite meo, et dextera ipsius amplectetur me. Illius inquam, cujus videlicet amorem eram ego vulnerata. Quasi dica, Sui undique praesidio me protegat ; et levam quidem manum quae prohibendi vinu, habet quodvis malum, in ipsius capite, in rationali videlicet animae parte, ut imponat, precata est ; dexteram vero, effectricem scilicet, servatricemque vim praebeat virtutum. Clare enim Dei manum aequalem Patri et Filio Spiritum Scriptura appellat. Quemadmodum et Salvator Judaeis dicit : Porro si in digito Dei ejicio demonia, profecto pervenit in vos regnum Dei **, videlicet, in Spiritu Dei. Ac etiam in libro Psalmorum : Dextera Domini fecit virtutem **. Idcirco et Gabriel perspicue clamat, dicens : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te **.

CANT.

7. Adjuravi vos, filiae Hierusalem, in viribus agrorum, si excitaveritis, et evigilare feceritis dilectam, donec voluerit.

SCHOLIA.

Ubi praeviderat post multos annos prophetiam esse complendam, sacramento praecupat filias Jerusalem, nascituros, videlicet ex ea sacerdotum principes, et scribas, quos in Evangeliiis Joannes Baptista Genimina viperarum ** nuncupavit. Adjuravi vos, filiae Hierusalem, in viribus agri. Hoc est, Adjuro vos in virtute Dei, carnem sumpturi ex Virgine ; hanc enim agrum esse praedixerat, utpote spicam vitae germinaturam. Si excitaveritis, et evigilare feceritis dilectam. Videlicet : Nolite unquam praesentem hanc suppressim prophetiam, ne forte labantes concidatis quod multos post annos ipsa perficienda sit. Cum autem omnia vatum oracula interpretanda sint tum secundum litteram, tum secundum intelligentiam, merito dixit : Si excitaveritis, et evigilare feceritis dilectam, sermones velle licet qui vobis de dilecta esse videntur, nolite e Scripturis abolere : nullatenus e memoria vestra excidant, Donec voluerit, quoad videlicet is qui illis praedictus est oraculis, adesse voluerit. Praenoverat enim in posterum multa oracula memoratu digna fore scribenda : atque ideo servari saltem censet, donec id, quod vatum oraculis praedictum est, opere compleatur.

CANT.

8. Vox nepotis mei, iste venit ; saltans super montes, saliens super colles.

** Luc. xi, 20. ** Psal. cxxvii, 13. ** Luc. iii, 35. ** Luc. iii, 7.

SCHOLIA .

Lubricam Judæorum mentem Propheta prævidens, judicavit oportere non modo sacramento eorum compescere appetitiones, sed illius etiam timore, qui vatum prædicebatur oraculis, eorumdem reprimere animos : neve tædio affecti ægre ferrent, temporis longinquitatem spectantes, oportere tanquam ipsum iam præsentem eorum percillere animos, et dicit : *Vox nepotis mei, ipse venit.* Dictum est jam eo quod ex filia David natus sit Christus, nepotem eum nuncupasse Salomon; ipse enim Salvator in medio festivitatis die exclamavit, dicens : *Ego sum lux mundi : qui sequitur me non manet in tenebris, sed habebit lumen vitæ* ²¹. — *Saltans super montes, saliens super colles* : duritiem peccati, animique elationem explodens pedibus, quemadmodum, et prophetarum eximius dicit Isaias : *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur* ²². Hoc est, omne elatum, et dæmoniæ e medio tolletur, cum regnabit pacificus Christus.

CANT.

9. *Similis est nepos meus capræ, vel hinnulo cervorum, saliens in montibus Bethel.*

SCHOLIA.

Quemadmodum proprium est capræ, se ipsam tradere venatoribus pro filiorum libertate : sic et Salvator noster Jesus pro nobis se ipsum tradidit in mortem : quocirca assimilatur capræ, vel hinnulo cervorum saltans in montibus Bethel : videlicet, idolorum evertens aras. In monte enim Bethel, scaber et exasperans ille Judæorum populus, sacrificia idolis obtulit.

CANT.

Ecce iste stetit post parietem nostrum, limis prospiciens oculis per fores, cernuus respiciens per retia.

SCHOLIA.

Humanam pro nobis a Deo Salvatore assumptam carnem *Parietem* nominavit; *Post parietem* vero *nostrum*, comitantes nimirum carnem, passiones reatus expertes, quas nobiscum communicavit, factus homo. Ut igitur paries obstat, quominus quæ in domo sunt, spectentur; ita et Dei Verbi caro in seipso aclusit ipsius divinitatem, quæ oculorum fingebat obtutum; adeo ut vix quodammodo, et quasi per retia, apparuerit discipulis in monte Thabor *Cernuus respiciens per retia*. Ea nimirum quæ pro nobis in passione pertulit. In hisce enim maxime se Deum esse ostendit, sole quidem deficiente, luna præter opinionem subrepente, et petris scissis, ac mortuis e monumentis surgentibus: et, ut paucis absolvam, universo demonstrante se orbe, illius sensisse passionem.

CANT.

10-12. *Respondet nepos meus, et dicit mihi : Exsurge, veni, propinquus mea, formosa mea, cumba mea. Quia ecce hiems præterit, imber abiit, per se recessit. Flores visi sunt in terra, tempus incisionis prævenit.*

²¹ Joan. viii, 12. ²² Isa. xl. 4.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὸ ἄστατον τῆς γνώμης τῶν Ἰουδαίων προῶν ὁ Προφήτης, οὐκ ἔκρινε δεῖν μόνῃ τῷ ὄρωι τούτου; τῆς ὀρμῆς ἐπισχεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ προφητευμένου φέω τούτων τὰς ψυχὰς ἀναστειλαί, καὶ μὴ πρὸς τὸν χρόνον ἀποθλέψαντας, ἀποδυσπετῆσαι, ἀλλ' ὡς ἤδη παρόντα τούτων ἐκπλαγῆναι· καὶ φησί· *Φωνὴ ἀδελφίδου μου.* Οὗτος ἦκει Εἰρηκαὶ δὲ, ὅτι τὸν ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ θυγατρὸς τεχθέντα Χριστὸν ἀδελφιδὸν ὁ Σολομὼν προσηγόρευσεν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐν μέσῳ τῆς ἐσθῆτος ἔκραξε λέγων· *Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ μείνη ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.* Πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς· τὸ τραχὺ τῆς ἀμαρτίας, καὶ μετέωρον ὑποτάσσων τοῖς ποσὶ· καθὼς καὶ ὁ θαυμαστός ἐν τοῖς προφήταις· *Ἥσατας φησί· Πᾶσα φάραξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· τούτῳ πᾶν τὸ ἐπηρμένον, καὶ δαιμονιώδες ἐκ τοῦ μέσου ἀρθήσεται, βασιλεύσαντος τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ.*

ἌΣΜΑ.

Ὅμοιός ἐστιν ἀδελφιδός μου τῇ δορκάδι ἢ τῷ ἐρῶ ἐλάφῳ, πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη Βαθὴλ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὅσοι ἐξ ἰδίων ἐσσι τῆς δορκάδος, παραδιδόναι ἑαυτὴν τοῖς θηρευταῖς ὑπὲρ τῆς τῶν τέκνων ἐλευθερίας· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον· ταύτη τοι καὶ τῇ δορκάδι ὠμοῖται, ἢ τῷ ἐρῶ ἐλάφῳ πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη Βαθὴλ· ἦγουν τοὺς εἰδωλικούς ἀπικαίων βωμοῦς. Ἐν γὰρ τῷ ὄρει Βαθὴλ ὁ τραχὺς τῶν Ἰουδαίων λαὸς τὰς εἰδώλους προσέφερεν.

ἌΣΜΑ.

Ἰδοὺ οὗτος ἐστήκει ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν, παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων, ἐγκύπτων διὰ τῶν δικτύων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν δι' ἡμᾶς τῷ Σωτῆρι Θεῷ προσληφθεῖσαν σάρκα τοίχον ὠνόμασεν· ὀπίσω δὲ τοῦ τοίχου ἡμῶν, ἦγουν τῶν ἐπακολοθούντων τῇ σαρκὶ ἀδιαβλήτων παθῶν, ὧν κεκονιώνηκε καθ' ἡμᾶς γεγονός ἀνθρώπος. Ὅσοι οὖν ὁ τοίχος κωλύει μὴ βλέπειν εἰ ἐν τῷ οἴκῳ, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγος σὰρξ ἀόρατος· ἐν αὐτῇ περιέκλειε τὴν ἑαυτοῦ θεότητα· ἀλλ' ἀμυδρῶς πω, ὡς διὰ θυρίδος, ἐφανερῶθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ὄρει Θαβῶρ. *Ἐγκύπτων* διὰ τῶν δικτύων· τῶν ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη παθῶν δηλονότι. Οὐχ ἦττον γὰρ καὶ ἐν τούτοις Θεὸς ἐγνωρίζετο, ἡλίου μὲν ἐκλείποντος, σελήνης παρὰ δόξαν ὑποτροχούσης, καὶ πετρῶν ῥηγνυμένων, καὶ νεκρῶν ἐκ τῶν μνημείων ἐγειρομένων, καὶ συμπάσης κτίσεως, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀσθησὶν τοῦ πάθους παρεχομένης.

ἌΣΜΑ.

Ἀποκρίνεται ἀδελφιδός μου, καὶ λέγει μοι· Ἄρδστα, ἐλθὲ ἡ κλησίον μου, καλή μου, περιστέρα μου· ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρήλθεν· ὁ ἕτερος ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. Τὰ ἄρθα ὤφθη ἐν τῇ γῆ· καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασεν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὁ καθ' εἶρμὸν τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν ὁ Προφήτης ἐμφαίνει· ἀλλ' ὡς ἐδίδου τούτῳ τὸ Πνεῦμα τῷ ἁγίῳ· ποτὲ μὲν ἑαυτὸν παρεισάγων περὶ ταύτης διαλεγόμενον, ποτὲ δὲ τὴν νέαν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαν· ἄλλοτε δὲ τὴν ὑπερευλογημένην τοῦ Θεοῦ Λόγου μητέρα· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐφ' ἐκάστων ἐθνῶν γινόμενος, παρήλλαττε τὴν τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων ἔμφασιν· ταύτη τοι καὶ μετὰ τὸ περὶ τῶν παθημάτων δι' ἑαυτοῦ μνησθῆναι τὰ τῆς γενήσεως ὡς ἀπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φθίγγεται, καὶ φησὶν· Ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου· τουτέστιν, Ὁ μήτερ, καιρὸς ἐστὶ γεννηθῆναι σε ἐν τῇ γῆ εἰς κατοικητήριον ἐμοῦ τοῦ διὰ σὲ γενοῦτος βροτοῦ· ὁ καιρὸς γὰρ παρήλθε τοῦ τῆς ἀπιστίας χειμῶνος, καὶ ὁ θετὸς ἀπῆλθεν· ἤρουν ὁ τῆς εἰδωλομανίας κατακλυσιμὸς· ἅμα ταῖς πονηραῖς πέπυται πράξειν. Ἐπορεύθη ἑαυτῷ· ἦτοι, ταπεινῶς ἠφάνισται. Ὁφθῆ δὲ τὰ ἄνθη ἐν τῇ γῆ· τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου λαμπρῶς τὴν οἰκουμένην θερμάναντος, καὶ τὰς εὐώδεις ἡμῖν θεουργοῦς ἐντολὰς παρεσχηκότος. Ἐφθασκε δὲ καὶ ὁ τῆς τομῆς καιρὸς, τοῦ δρέψασθαι δηλονότι τὰ ἐξαιρέτα τῶν ἀλῆων· ἢ καὶ ἐν τῷ ἡ κακίας ρίζα τμηθήσεται, ὡς ὁ θαυμάσιος Ἀββακούμ εἶρηκεν· Ἐν τῷ ἐγγίσειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ· ἐν τῷ παρῆναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ.

ἌΣΜΑ.

Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν· ἡ συκὴ ἐξήνεγκεν ὀλίγους αὐτῆς· αἱ ἄμπελοι κυπρίσουσιν, ἔδωκαν ὀσμὴν· ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, καλὴ μου, περιστέρα μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπειδὴ τὴν βασιλικὴν εἰρήνην παρούσαν, ἀνάγκη πεμφθῆναι καὶ κήρυκα, καὶ φησὶ· Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν· τοῦ ὡς τρυγῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ βαδίζοντος, τοῦ ἐκ τῆς στεφάνου γεγεννημένου, τοῦ πρὸ καὶ τῆς γενήσεως τὸν Χριστὸν καταγγελλάντος· περὶ οὗ καὶ ὁ θαυμαστὸς Ἠσαίας εἶρηκε, λέγων· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Ἐξήνεγκε δὲ καὶ ἡ συκὴ τοὺς ὀλίγους αὐτῆς· ἡ ἄκαρπος ἐκκλησία τῶν Ἰουδαίων· τὰ περιττὰ καὶ ἀνήνυτα τούτων συνέδρια. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκ τῶν Ἑβραίων ἴσμεν ἐκλελεγμένους, ἀλλὰ πάση σπουδῇ τὰ ἐκείνων πρῶτον καταργηκότες, οὕτως ἐτελειώθησαν, ὥστε εἰ καὶ ἐξ αὐτῶν τούτους εἴποι τις ἄν, ἀλλ' οὐ τοῖς αὐτῶν ἐξηκολούθησαν τρόποις, οὐδὲ μετέσχον τῆς ἐκ γένους αὐτοῖς ποιότητος. Εἰκότως οὖν οὐδὲ παῖδες· ἄν αὐτῶν καλοῖντο· ὡς γὰρ ἄκαρπος τὸ λοιπὸν συκῆ, παρὰ Χριστοῦ καταραθέντες, ἐξηράνθησαν· αἱ ἐξ ἐθνῶν δὲ ἄμπελοι ἢ νέα αὐτῆ Σιών, ἣν καὶ μετῆνεκεν ὁ Θεὸς ἐξ Αἰγύπτου, τῆς τυραννίδος δηλονότι τοῦ πικροῦ Φαραώ. Κυπρίσουσι τοὺς πικροὺς, οἴτινες καὶ ἔδωκαν ὀσμὴν, ἦτοι τὴν διὰ μαρτυρίου, τὴν δι' ἀσκήσεως θειοτρόφαν ζωὴν. Εἶθ' ὡς περὶ ἐπιναλαμβάνων τὸν λόγον, Ἀνάστα, φησὶν,

SCHOLIA.

Non composita serie, assumptionem carnis a Deo Verbo propheta refert, sed ut ei dictabat Spiritus sanctus, modo quidem se ipsum introducens de ea disserentem : modo vero novam Dei et gentilibus coactam Ecclesiam : interdum autem longe omnium præclarissimam Dei Verbi Matrem, et ut paucis absolvam, divino afflatus numine, jugiter variabat, mutabatque personarum, rerumque speciem. Ex quo factum est, ut postquam ea quæ in passione protulerat memoraverit, quæ ad natalitia pertinent, velut ex unigeniti Dei Filii persona exponat, ac dicat : *Exsurge, veni, propinqua mea*, hoc est : Tempus est, o mater, ut tu nascaris in terra, ut sis domicilium mihi, ex te nascituro mortali. Tempus enim hiemis nimirum infidelitatis præterit et imber abiit, videlicet, idololatriæ eluvies, cum pravis pariter desit operationibus. *Per se recessit* videlicet, penitus sublatus est. *Visi sunt autem flores in terra*, justitiæ Sole præclare orbem calefaciente terrarum, et suaviter fragrantia divina nobis præcepta præbente. *Prævenit autem et incisionis tempus* : videlicet metendi præclara florum bona, vel secandi vitiositatis radices, quemadmodum eximius dixit Habacuc : *Accedentibus annis cognosceris ; et cum aderit tempus, ostenderis* ²⁵.

CANT

12-13. *Vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vineæ florēscunt, dederunt odorem : exsurge, veni, proxima mea, columba mea.*

SCHOLIA.

Postquam regium exposuit adventum, necesse erat præmitti quoque præconem ; ideo dicit : *Vox turturis audita est in terra nostra*. Illius, inquam, qui instar turturis, perrexit in desertum ; qui ex sterili natus est ; qui etiam ante suum ortum Christum annuntiavit ; et de quo eximius locutus est Isaias, dicens : *Vox clamantis in deserto. Parate viam Domini* ²⁶. Ficus porro protulit etiam grossos suos infructuosa nimirum Ecclesia Judæorum inania, et irrita sua concilia. Quamvis enim discipulos ex Hebræis scimus electos, ipsi nihilominus omni studio priora illorum Hebræorum opera reprobantes, adeo perfecti fuere, ut, etsi ex ipsis eos natos fuisse dicatur, non tamen illorum mores fuisse sectatos, constet, neque generis eorum participasse qualitates, asseratur. Merito itaque filii vocari nequeunt illorum, qui postea, tanquam infructuosa ficus, a Christo maledicti, exaruerunt ²⁷. Vineæ autem ex gentilibus, nova hæc Sion, quam et transtulit Deus ex Ægyptiaca tyrannide, sævi nimirum Pharaonis ; flores producant fidelium ; qui quidem dederunt etiam odorem, scilicet martyrii, vitam diviniorum exercentes. Deinde tanquam sermonem repetens : *Exurge, inquit, veni, proxima mea, formosa mea,*

²⁵ Habac. iii, 2. ²⁶ Is. xl, 5. ²⁷ Matth. xxi, 19.

columba mea, hoc est Purissimum te mihi domicilium velim expedias, et reddas; oportet enim scilicet ante regium adornari adventum.

CANT.

14. *Et veni tu, columba mea, in tegmine petrae, juxta propugnaculum; ostende mihi aspectum tuum, et fac me audire vocem tuam: quia vox tua suavis et aspectus tuus decorus.*

SCHOLIA.

Judaeorum quidem populus ut immundus a Deo est reprobatus; Virgo vero omni ex parte labis experta, tanquam purissimum templum, in ipsius electa est domicilium, ad quam dicit: *Veni tu, columba mea, in tegmine petrae, juxta propugnaculum.* Videlicet, Veni ut tu me carne vestias, quo perinde sim ac ceteri, particeps irreprehensibilium passionum. *In tegmine petrae: super quam Christus aedificavit Ecclesiam: ex qua figurate quoque sitientem potavit populum Moyses ille, qui etiam cum in monte Sina coram Deo constitisset²⁷, ut ipsum Deum videret, protectus est a petra, a Christo nimirum, qui propter nos caro factus est. Quemadmodum etiam David suo pariter testimonio firmat dicens: *Lapidem, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli²⁸.* — *Ostende mihi aspectum tuum, et fac me audire vocem tuam;* claram videlicet, apertam, et candidam mentem tuam, nullaque omnino foetida cogitatione inquinatam. *Et fac me audire tuam vocem, illam, scilicet: Ecce ancilla Domini, haec mihi secundum verbum tuum²⁹.**

CANT.

15. *Capite nobis vulpes parvas, quae demoliuntur vineas; et vineae nostrae florescunt.*

SCHOLIA.

Principes sacerdotum, et legis doctores: *Qui detorant viduarum domos, simulantes longam orationem³⁰,* obfucatum, et dolosum ipsorum animum, in vulpium similitudinem eos introducit, ac dicit: *Capite nobis vulpes parvas, hoc est, Compescite, prohibete fucatum disciplinam, quae corruptela est animarum. Parvas autem vulpes eos ipsos appellat, utpote, qui neque magnum, neque sublime quidquam de Deo sentiant, soli vero litterae, ac figuris tanquam pueri, adhærescant. Quae demoliuntur vineas: suas, inquam, ipsorum synagogas. Et vineae nostrae florescunt.* Ac si diceret: Synagoga quidem Judaeorum se ipsas demolitae sunt, ex Jeremiae prophetae sententia, dicentis: *Pastores multi demolitii sunt vineam meam³¹.* Ecclesiae vero ex gentilibus fidelibus florescunt, non secus ac botrus, populus nimirum, Deo acceptus.

CANT.

16. *Frater meus mihi, et ego illi, qui pascit in liliis, donec aspiet dies, et amoveantur umbræ.*

SCHOLIA.

Quem paulo ante filium ex filia David natum, ne-

²⁷ Exod. xxxiii, 22.

²⁸ Psal. cxvii, 22.

²⁹ Luc. i, 38.

³⁰ Luc. xx, 47.

³¹ Jerem. xi, 10.

A. *Ἐλθέ, πλῆστον μου, καλή μου, περιστέρα μου* τουτίστι: τὸ ἐμὸν καθαρώτατον οἶκημα ἐτοιμάσθητι. γεννηθήτι· δεῖ γὰρ πρὸ τῆς βασιλικῆς παρουσίας ἐτοιμασθῆναι τὸν οἶκον.

ᾠΣΜΑ.

Καὶ ἐλθέ σὺ, περιστέρα μου, σκέπη τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος· δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου, δεῖ ἡ φωνή σου ἡδεῖα, καὶ ἡ ὄψις σου ὤρατα.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὁ μὲν τῶν Ἰουδαίων λαὸς ὡς ἀκάθαρτος ἐβλήθη παρὰ Θεοῦ· ἡ δὲ πανάμωμος Παρθένος, ἵτε καθαρώτατος οὖσα ναὸς, εἰς κατοικίαν ἑαυτῆ ἀφῆρισται, καὶ φησὶ πρὸς αὐτήν· *Ἐλθέ σὺ, περιστέρα μου, ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος*· ἤτοι· Ἐλθέ ἕνεκα τοῦ περιβάλλεσθαι με σάρκα, κοινονωηκυῖαν ὡσαύτως ἄπαι τῶν ἀδιαβλήτων παθῶν. *Ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας*· ἐν ἡ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστὸς ψυχοδόμησεν· ἐξ ἧς καὶ Μωϋσῆς συμβολικῶς τὸν λαὸν διψῶντα ἐπίτισεν· αὐτὸς καὶ ἐν τῷ δρει Σινᾶ, πρὸς θεοπτίαν ἑαυτὸν παραστήσας Θεῶ, ὑπὸ τὴν πέτραν ἐσκεπίσθη, τὸν δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα Χριστόν· καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ συμμαρτυρεῖ, λέγων· *Δίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν ἑσπερας.* *Δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου*· ἤτοι τὴν ἀπερικάλυπτον οὖν καὶ καθάρην ἔνοιαν, καὶ μεθ' αὐτῆς λογισμῶν ῥύπον ἔχουσαν. *Καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου, τῆς Ἰδοῦ ἡ δοῦλη Κυρίου· ἤτοι· δεῖ μοι κατὰ τὸ ῥήμα σου.*

ᾠΣΜΑ.

Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς, ἀφανίζοντας ἀμπελώνας· καὶ αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κυπρίζουσιν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ διδασκάλους τοῦ νόμου, τοὺς κατεσθίοντας τῶν χρηρῶν τὰς οἰκίας, καὶ προσειχομένους προφάσει μικρὰ, διὰ τὸ ἀπατηλὸν καὶ ὑπευλὸν αὐτῶν τῆς ψυχῆς, εἰς ἀλωπέκων εἶδος μετήνεγκε· καὶ φησὶ, *Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς*· τουτέστιν ἐπέσχετε, κωλύσατε τῆς ἀπατηλῆς καὶ ψυγοφθόρου διδασκαλίας. Μικροὺς δ' αὐτοὺς προσείρηκεν, ὡς μηδὲν μέγα, μηδ' ὕψηλόν περὶ Θεοῦ διανοομένους, γράμματι δὲ μόνον καὶ τοῖς τέτοις, ὡσπερ παιδία, προσανέχοντας. *Ἀφανίζοντας ἀμπελώνας*· τὰς ἑαυτῶν δηλονότι συναγωγὰς. *Καὶ αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κυπρίζουσιν*· ἤτοι αἱ μὲν συναγωγὰ τῶν Ἰουδαίων ὑπ' αὐτῶν διώλοντο κατὰ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου εἰρηπένον· *Ποιμένες πολλοὶ διέσθθησαν τὸν ἀμπελώνα μου*· αἱ δὲ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίασι πιστῶν κυπρίζουσιν, ὡς βότρυς, τὸν περιούσιον λαὸν τῶ Θεῶ.

ᾠΣΜΑ.

Ἀδελφός μου ἐμοί, κἀγὼ αὐτῶ ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὅν ἀλωπέρω ἐκ τῆς Δαβὶδ τεχθέντα υἱὸν ἀδελφῶ-

δὴν προσηγόρευσε, τὸν αὐτὸν καὶ ἀδελφὸν, ὡς τοῦ Δαβὶδ υἱὸν, εἶρηκε, καὶ φησί· Ἀδελφοί μου ἐμοί, καὶ γὰρ αὐτῶ· τουτέστιν, Αὐτὸς ἐμοὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ γὰρ τὴν προκήρυξιν. Ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς πρόχοις ἦτοι, Ὁ ἐν αἰνίγμασι νῦν, καὶ τύποις, καὶ προφήταις λαλῶν. Ἔως οὐ διαπνεύσῃ ἡμέρα, καὶ κινήθωσιν αἱ σκιαί· τουτέστι, Μέχρις οὗ φανερωθῆ ἡ ἐκείνου πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημία, καὶ σάρκωσις· τοῦτο γὰρ καὶ ἡμέρας διαύγειάν φησι, κατὰ τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. Καὶ κινήθωσιν αἱ σκιαί· ἦτοι, Παρέλθωσιν οἱ τύποι, καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ αἰνιγματωδῶς τοῖς προφήταις, εἰρημένα.

ᾠσμα.

Ἀπόστρεψον, ὁμοιώθητι ἐπὶ, ἀδελφοί μου, τῷ δόρκωρι, ἢ τοῖς ἐλάφοις ἐν τῷ ὄρει κλιμακίων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄντι τοῦ, Ἐπίφανον τὴν σεαυτοῦ παρουσίαν, καὶ ὁμοιώθητι τῷ δόρκωρι· ἦτοι, Ὑπόμεινον τὴν διὰ σταυροῦ θάνατον· ὑποτάσσων τὸ τραχὺ τῆς ἀμνηστίας, καθῶς· καὶ ἀνωτέρω δεδῆλωται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

ᾠσμα.

Ἐπὶ τὴν κοίτην μου ἐν τυξίῳ ἐζήτησα ἐν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εἶρον αὐτὸν· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τῆς κοίτης τὴν ἀκηδῖαν ἐσήμανε· καὶ ὁ φησὶν ὁ προφήτης Δαβὶδ, Ἀκηδία κατέσχε με, ἀπὸ ἀμαρτιῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου· τοῦτ' ἂν πῆς κατ' ἰδίους τοὺς μαθητὰς· πεπονθότας, ἡλικία τὸ ἀνέσπερον φῶς ἐν τῷ τάφῳ ἔδω πρὸς τὴν τῶν σταυρωτῶν ἀφορῶντας· μανίαν· ὡς ἐξ αὐτῶν οὖν φησὶν· Ἐπὶ κοίτην μου ἐν τυξίῳ ἐζήτησα ἐν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· τουτέστιν, Ἀκηδίασασα πρὸς τὴν ἀπέχθειαν τῶν μαιφόνων Ἰουδαίων, ὑπὸ σκότος· καὶ οὐ παρήρηξέ ἐζήτησα τὸν ἠγαπημένον νυμφίον Χριστόν. Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εἶρον· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου· νῦν μὲν ὡς ἐν τάφῳ καταπαύσαντα τὸν δημιουργὸν ἀπὸ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἔργων αὐτοῦ. μετὰ μικρὸν δὲ καὶ διὰ τὸ ἀνιστῆναι· ταύτη τοι καὶ οὐχ ὑπήκουσα τῶν μαθητῶν κεκραγόντων. Τοῦτο καὶ Δαβὶδ περὶ αὐτὸν εἶρηκεν· Ἐκέκραξα, καὶ οὐκ ἦν ὁ σώζων· ἐν νυκτί, καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἐμοί.

ᾠσμα.

Ἀναστήσομαι δὴ, καὶ ναυκλώσω ἐν τῇ πόλει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ζητήσω ἐν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εἶρον αὐτὸν· ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. Εἵροσάν με οἱ τηροῦντες, κλιμακιοῦντες ἐν τῇ πόλει· Μὴ δὲ ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου εἶδετα;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἦτοι τὸν ζωολόγον τάφον· ὃν νυκτὸς διὰ τὴν τῶν

A potem appellarat, eundem nominavit et fratrem, uti filium David, et dicit : *Frater meus mihi, et ego illi*. Hoc est, Ille mihi gratiam Spiritus, et ego illi præconium longe ante deferam. *Qui pascit in liliis* ; Qui nunc videlicet in ænigmatibus, et figuris, atque prophetis loquitur. *Donec aspiret dies, et amoveantur umbræ* ; hoc est, Quousque manifesta fiat ejus ad homines accessio, carnisque assumptio. Id enim dici quoque splendorem appellat, ex Salvatoris sententia dicentis : *Ego lux veni in mundum* ¹². -- *Et amoveantur umbræ* : Recesserint, scilicet figuræ, et de Christo a prophetis per ænigmata dicta.

CANT.

17. Reverte, similis esto tu, frater mi, caprea, vel hiunulo cervorum super montes concavos.

SCHOLIA.

Quasi diceret, Ostende tui ipsius præsentiam, et *similis esto caprea* : per crucem nimirum, sustine mortem : duritiam, salebrasque peccati subige pedibusque calca : quemadmodum et paulo ante declaratum est.

CAPUT III.

CANT

1. In cubili meo in noctibus quæsi vi quem dilexit anima mea : quæsi vi eum, et non inveni : vocavi eum, et non obaudivit me.

SCHOLIA.

Per cubile ipsam significavit acediam. Et quod David propheta affirmat : *Acedia tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam* ¹³ : illud idem videre est, passos fuisse discipulos, quando lux illa, quæ vespere caret, occidens immersa sepulcro, ipsi insanum spectarunt crucifigentium furorem. Ex discipulorum itaque persona dicit : *In cubili meo quæsi vi quem diligit anima mea* ; hoc est, Acedia sum affectus, non sine odio in Judæos cæde pollutos tenebræ cum essent, nec sancti libertas foret, quæsi vi dilectum sponsum Christum. *Quæsi vi eum, et non inveni ; vocavi eum, et non obaudivit me*, nunc quidem quasi requiescentem in sepulcro conditorem, ab operibus Evangelii ejus. Quia autem mox resurrecturus quoque erat, idcirco non obaudivit discipulos clamantes. Idque David de ipso dixit : *Clamavi, et non erat Salvator ; nocte, et non ad insipientiam mihi* ¹⁴.

CANT.

2.3. Surgam jam, et circibo in civitate, in foris, et in plateis, et quæram quem diligit anima mea. Quæsi vi eum, et non inveni eum ; vocavi ipsum, et non obaudivit me. Invenerunt me custodes, qui circumcumeunt in civitate : Num quem diligit anima mea, vidistis ?

SCHOLIA.

Vitale, videlicet, sepulcrum : quod nocte, et non

¹² Joan. xii, 46. ¹³ Psal. cxviii, 55. ¹⁴ Psal. xxi, 3.

die, ob Hebræorum furorem tum discipuli, tum A mulieres quæsierunt, ut ungerent Jesum. Ideo autem prædixit hoc sepulcrum habiturum civitatem circumdatam ab eis, et fora, et plateas, quia postea undique ex terræ finibus accessuri erant ad ipsum, itemque pariter adoraturi; quod etiam dilectus ille dixit discipulus: Surrexit Petrus cum altero discipulo, et mulieribus, et cucurrerunt ad monumentum ⁴⁵, sed quærentes, non invenerunt eum: surrexerat enim e sepulcro ipse Sol justitiæ. Vocavi eum, et non obaudiit me; ut magis exæstantem illorum ostenderet amorem. Alioquin, quoniam pacto eos non audivisset is, qui ubique præsens adest? Invenerunt me custodes, qui circumneunt in civitate: angeli, videlicet, qui in lapide sedebant: Num quem dilexit anima mea, vidistis? Id per interrogationem prolatum est ab iis qui in sepulcro quærebant, ut interrogationi huic illa responderent ab angelo formata verba: Si Jesum Nazarenum quæritis crucifixum, non est hic, sed surrexit ⁴⁶.

CANT.

4. Perquam brevi recessi ab eis, quoad inveni quem dilexit anima mea; tenui eum, et non dimisi, donec introducerem eum in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me.

SCHOLIA.

Paulo enim postquam recessit ab eis, ab angelis videlicet, respondentibus ad mulieres: Non est hic, sed surrexit; inventus est, quem dilexit anima C earum, quem sane primum hortulanum esse putarunt; nox enim erat adhuc, et ait: Tenui eum, et non dimisi. Postquam enim cognoverunt ipsum esse Christum, quod dixisset ad illas, Maria, et salutasset illis verbis, Avete, accedentes, tenuerunt pedes ejus, et non dimiserunt eum, donec introduxerunt eum: In domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me. Videlicet quousque compulerunt eum ut diceret: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Ite autem ad fratres meos, et dicite illis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum, et Deum vestrum ⁴⁷. Utique enim domus matris nostræ, et cella ejus, quæ nos concepit, supercælestis sane D illa ejus habitatio est, et ad Deum suumque Patrem reditus: et occultum, inaccessumque paterni ejus divinitatis sinus domicilium est.

CANT.

5. Adjuravi vos, filie Jerusatem, ne excitetis, et suscitetis dilectam, donec velit.

SCHOLIA.

Mos est apud cantionum principes, post alia nulla cantica, ipsas rursus repetere cantiones: veluti intercalaria quædam cantica cantoribus

Ἑβραίων μανίαν, καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ, οἱ τε μαθηταὶ καὶ αἱ γυναῖκες ἐζήτησαν μυρίσαι Ἰησοῦν. Τοῦτον γὰρ πόλιν κυκλωμένην ὑπὲρ αὐτῶν προσείρηκε, καὶ ἀγορὰς καὶ πλατείας, ἔχοντα, διὰ τὴν ἐσῶτερον ἐξ ἀπανταχοῦ τῶν περὰ τῆς γῆς πρὸς αὐτὸν ἔρχιν ὁμοῦ καὶ προσκύνησιν. Τοῦτο καὶ ὁ περιήμεινος εἰρηκε μαθητῆς: Ἀνέστη Πέτρος σὺν τῷ ἑτέρῳ μαθητῇ, καὶ ταῖς γυναῖξιν, καὶ ἔτρεχον ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Ἀλλὰ ζητοῦντες, οὐκ εὑρον αὐτὸν ἀεὶ τελεε γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος. Ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐκ ὑπήκουσέ μου· ἵνα μᾶλλον τὸν αὐτῶν ἔρωτα θερμότερον ἀποδείξη· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως, οὐκ ὑπήκουεν αὐτῶν ὁ πανταχοῦ παρών; Εὐροσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλῶντες ἐν τῇ πόλει. Οἱ ἄγγελοι δηλονότι, οἱ ἐν τῷ λίθῳ καθήμενοι. Μὴ ὄν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου, εἰδετε; Τοῦτο κατ' ἐρώτησιν παρὰ τῶν ζητούντων ἐν τῷ τάφῳ, ἵνα ἢ πρὸς ἀπόκρισιν ἐπαγόμενον τὸ παρὰ τοῦ ἀγγέλου εἰρημένον· Εἰ Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρητὸν, τὸν ἐσταυρωμένον, οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἐγήγερται.

ᾠΣΜΑ.

Ὅς μικρὸν δετε παρήλθοι ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὑρον ὄν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς ταμειῶν τῆς συλλαβούσης με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ γὰρ τὸ μικρὸν παρελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, τῶν ἀγγέλων δηλονότι, τῶν ἀποκρινομένων ταῖς γυναῖξιν, Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἐγήγερται· εὐρέθη ὄν ἠγάπησεν αὐτῶν ἡ ψυχὴ, ὄν τὸ μὲν πρῶτον καὶ κηπουρὸν εἶναι νεγομίσασιν· ἔτι· γὰρ νῦν ἦν· καὶ φησὶν· Ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα· ἐπειδὴ γὰρ ἐγνώκασιν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἀπὸ τοῦ φάναι πρὸς αὐτάς, Μαρία, καὶ τῆς προσηγορίας τοῦ, Καίρετε προσελθοῦσαι, ἐκράτησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀφῆκαν αὐτὸν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτόν. Εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς ταμειῶν τῆς συλλαβούσης με· ἕως οὗ ἠγάκασαν αὐτὸν δηλονότι εἰπεῖν· Μὴ μου ἀπεσθε· σὺ πω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου. Πορεύεσθε δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπατε αὐτοῖς· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν· οἶκος γὰρ ἀντικρυς μητρὸς ἡμῶν, καὶ ταμειῶν τῆς συλλαβούσης ἡμᾶς, ἡ ἐπουράνιος ἐστὶν αὐτοῦ κατοικία, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα αὐτοῦ ἐπάνοδος· καὶ τὸ κρύφιον, καὶ ἀδιδίτητον τῶν πατρικῶν αὐτοῦ κόλπων τῆς θεότητος, οἰκητήριον.

ᾠΣΜΑ.

Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἂν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν θελήσῃ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἔθος ἐστὶ τοῖς τῶν ἁμαρτῶν ἐξάρχουσι μετὰ πολλὰ τῶν ὧδων ἕτερα τὰ αὐτὰ πάλιν ἐπάδειν, οἶόν τινα ἐπιψάματα, κοινῇ τοῖς ἄδουσι παρεχομένοις

⁴⁵ Joan. xx, 2. ⁴⁶ Marc. xvi, 6. ⁴⁷ Joan. xx, 17.

ἐπιφωνεῖν· ἀνωτέρω δ' εἴρηται, ἃ δὲλοι διὰ τοῦ-
των.

A promptis ad acclamandum, familiaria. Paulo au-
tem ante dictum est, quæ per hæc significantur.

ἌΣΜΑ.

CANT.

Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρήμου ὡς
σειλέχη καπνοῦ τεθυμαμιέρη συμύρραν, καὶ λί-
βανον, ἀπὸ πάντων κοριορῶν μυρεψοῦ;

6. Quæ est ista, quæ ascendit e deserto, tanquam
virgula sumi, quæve redolet myrrham, et thus, ab
omnium aromatum unguentario?

ΣΧΟΛΙΑ.

SCHOLIA.

Ἐπειδὴ σαφέστατα τὸ τῆς οἰκονομίας ἄπαν ἐδή-
λωσε μυττήριον, ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀρξάμενος
γεννήσεως, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ
τῆς ἀναστάσεως, καθ' ἕκαστον ἡμῖν ὑποθεῖς ἀφορ-
μῆς, καὶ ὅσον ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπάδων ταῦτα,
δὴλαδὴ, ὡς ἐπ' ἄλλοις καὶ νῦν ἐνθους γενόμενος, καὶ
αὐτὴν ταύτην τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐξυμνῶν,
ἐπάγει· Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρή-
μου; Τῆς Ἱερουσαλὴμ δηλονότι· ταύτην γὰρ καὶ ὁ
Σοφονίας ἐκτραχηθεῖ· Ἐγένετο ἔρημος πόλις
Σιών· ἐκ ταύτης γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔσχε τὴν ἀρχήν.
Ὡς σειλέχη, οἰοεὶ κλάδοι τινὲς ἀρτιφύεις,
καπνοῦ. Τεθυμαμιέρη συμύρραν, καὶ λίβανον,
ἀπὸ πάντων κοριορῶν μυρεψοῦ· τῶν χαρισμά-
των ἀπάντων τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπιπλη-
σμένη.

Postquam aperitissime totius dispensationis
patescit mysterium, incipiens ab ipsius Salvatoris
generatione, et passione, et morte, et resurrec-
tione: sigillatim nobis eorum argumenta suppo-
nens: hæc ipsa plane, veluti ex persona Ecclesie.
nunc quoque perinde ac cætera, divino afflatus
numine canens, ipsam etiam hanc Christi cele-
brans Ecclesiam, insert: *Quenam ista est,
quæ ascendit e deserto* 67? videlicet, e Jerusalem, de
qua sane Sophonias quoque in ore tragico canit:
Facta est deserta civitas Sion 68: ex ea enim re veia
principium habuit. *Tanquam virgula*: nimirum
tanquam novella quædam germina sumi. *Quæ re-
dolet myrrham, et thus, ab omnium aromatum
unguentario*, quæ scilicet omni sanctissimi Spiritus
gratia repletur.

ἌΣΜΑ.

CANT.

Ἴδου ἡ κλίτη τοῦ Σολομών· ἐξήκοντα δυνα-
τοὶ κύκλω αὐτῆς ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραήλ.

7. Ecce lectus Salomonis, sexaginta fortes am-
biant eum, ex fortioribus Israel.

Πάντες κατέχοντες ρομφαλαί, δεδιδαγμένοι
πόλεμον· ἀνήρ ρομφαλαί αὐτοῦ ἐπὶ μηρὸν αὐ-
τοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν.

8. Omnes rhomphæam habentes, docti ad bellum:
vir rhomphæam habens suam super femur suum, ob
timorem nocturnum.

ΣΧΟΛΙΑ.

SCHOLIA.

Πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δεκτικῶς τοῦτο φησὶν·
Ἴδου ἡ κλίτη τοῦ Σολομών· Ἐν ἑτέρῳ μὲν τὴν
Παρθένον κλίτην ὠνόμασεν· ἐνταῦθα δὲ τὴν
Ζωὴν ὑπεροσέμενον θεϊότατον μῆμα, ἐν ᾧ σωματι-
κῶς ὁ ὑπεροσέμενος ἄλλοις τοῦ κατὰ τὴν πρόσληψιν
ἀνθρώπινου τῶν ἔργων παυσάμενος, ἀνθρωποπρε-
πῶς κατετέθη, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπερφυᾶ διακατε-
ρήσας· θάνατον· Ἐξήκοντα δυνατοὶ κύκλω αὐτῆς.
Διὰ τὸ πολυμερὲς τοῦ ἀριθμοῦ, τὴν τριπλαῦτα πρὸς
Ἰουδαίους γεγενημένην περίστασιν· δηλοῖ· πάντα
γὰρ λίθον κεινήχασαι πρὸς τὴν δουθηθῆναι συκοφαν-
τῆσαι τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος· τὸ τοῖνον πολυ-
σχεδὰς αὐτῶν, καὶ περισπούδαστον εἰς τὸ πρὸς Πι-
λάτῳ ἀπιέναι, εἰς τὸ αἰτῆσαι κουστῶδιον, εἰς τὸ
σφραγίσαι τὸν τάφον, εἰς τὸ ἐπιθεῖναι λίθον μέγαν
σφόδρα ἐπὶ θύρᾳ τοῦ μνημεῖου· ταῦτα πάντα διὰ τὸ
πολυμερὲς τοῦ τοιοῦτου ἀριθμοῦ δείκνυσαι. Πάντες
κατέχοντες ρομφαλαί, δεδιδαγμένοι πόλεμον·
ἀνήρ ρομφαλαί αὐτοῦ, ἐπὶ μηρὸν αὐτοῦ. Τοιοῦτοι
γὰρ οἱ ἐκ τῆς κουστῶδιος, καὶ οὕτω τὰ πολεμικὰ
δεδιδαγμένοι· τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἰουδαίων
ἄμα τοῖτοις ἐπαγρυπνοῦντες, καὶ κυκλοῦντες τὸν
τάφον, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν· ἀλλ' ἔσχεν αὐτοὺς
δηλονότι θάμβος ἐν τῷ σκοτισθῆναι, γεγονότας ὡσεὶ
νεκροῦς· ἠττήθησαν γὰρ οἱ τὸς ρομφαλαί κατέχον-
τες τῆ κραταιᾷ χειρὶ τοῦ ἀκαστάντου Χριστοῦ,
καθὼς ὁ μέγας φησὶ Δαβὶδ· Κύριος κραταιὸς καὶ
δυνατὸς· Κύριος κραταιὸς ἐν πολέμῳ.

Ad Ecclesiam per demonstrationem hoc dicit:
Ecce lectus Salomonis. Alio in loco Virginem *lec-
tum* nominavit; hic autem divinissimum inonu-
mentum, quod Vitam suscepit, in quo supersub-
stantiale Verbum, per corpus ex assumpta huma-
nitate, quiescens ab operibus, ut homo depositum
est, morte, supra quam dici potest acerba, pro
nobis fortiter tolerata. *Sexaginta fortes ambiunt
ipsum*. Multiplici hoc numero, significatur illa tunc
a Judæis facta custodia; nullum namque non
moverunt lapidem, quo dolo malo Salvatoris
inficiarentur resurrectionem. Ingens itaque eorum
erat sollicitudo, et studium eundi ad Pilatum, pe-
tendi custodiam, signandi sepulcrum, apponendi
saxum magnum valde ad ostium monumenti: quæ
omnia per multiplicem huiusmodi numerum de-
monstrantur. *Omnes rhomphæam habentes, docti
ad bellum; vir rhomphæam suam super femur suum*.
Ejusmodi enim erant illi, qui erant ad custodiam,
ac ita ad bellica docti. Ejusmodi itidem erant Ju-
dæi, qui pariter cum illis pernoctabant, sepulcrum
circumvallantes in orbem *propter timorem noctur-
num*. Atqui tenuit utique eos timor, cum adhuc
noctis tenebræ essent: ita ut facti sint *velut mor-
tui* 69. Victi namque fuere rhomphæas habentes a
valida fortique manu Christi resurgentis, quem-
admodum magnus ille inquit David: *Dominus
fortis, et potens, Dominus fortis in bello* 70.

67 Isa. LXIV, 10. 68 Sophon. II, 15. 69 Matth. 28, 4. 70 Psal. XXIII, 8.

CANT.

9, 10 *Sellam fecit sibi ipsi rex Salomon ex lignis Libani. Columnas, ejus fecit argentum, et reclinatorium ejus aureum: ascensum autem ejus purpuram, intimum ejus lapidibus constratum: charitatem a filiabus Jerusalem.*

SCHOLIA.

Hoc subinde dicit incisim: *Sellam fecit sibi ipsi rex Salomon.* Ex radice David sibi genitam Dei puellam, paulo quidem ante lectum, et domum nominavit; hic autem sellam, ipsa enim novem mensium spatio Deum omnium portavit in utero, hominem pro nobis factum, ex ea carnem sumere haud dedignatum. *Ex lignis Libani,* hoc est, ex monte Dei, cui Virgo comparatur. Ipsa etenim est mons Dei, ex quo angularis ille lapis excisus est, Christus, et de qua divinus pater David dixerat: *Ecce mons in quo beneplacitum est Deo, habitare in eo*⁹⁹. Reges quidem gentium, ligneis in sellis requiescunt, caelorum autem rex Jesus, non in sella lignea, sed carnea; ea autem erat filia David, Maria. *Columnas ejus fecit argentum, reclinatorium vero ejus aureum.* Ignem declarans divinitatis ejus; et per *argentum* quidem splendor est significatus; per *aurum* vero, ignis et ardor, qui nequaquam ipsam offendit, quamvis habitaverit in ea. Idque, Moyses per figuram vidit in monte Sina ardentem quidem rubum, non tamen deflagrantem¹⁰⁰. *Ascensum ejus purpuram,* quia tanquam rex sedit in ea. Idecirco Persarum quoque reges, ei, utpote regi potentiori, munera obtulerunt. *Intimum ejus lapidibus constratum,* ex virgineis videlicet, puris sanguinibus assumpta carne. Per *Intimum enim lapidibus constratum,* clare illuxisse puritatem, et splendorem interioris in Virgine habitationis declaravit. *Amorem a filiabus Jerusalem. Multae enim ex Jerusalem sequentes ministrabant ei*¹⁰¹.

CANT.

11. *Egredimini, et videte, filiae Sion, in rege Salomone coronam, qua coronavit eum mater sua in die desponsationis ejus, et in die latitiae cordis ejus.*

SCHOLIA

Postquam hymnis celebravit Virginem Mariam, ad pristinam hic redit contemplationem. Quia scripsit Christi appellaverat matrem Jerusalem, eo quod in ipsa Christus natus fuerit in tempore; filias quoque Sion, ut testes sint, advocat, dicens: *Egredimini, videte, filiae Sion, in rege Salomone coronam, qua coronavit eum mater sua, spineam videlicet, quam ejus imposuit capiti. In die desponsationis ejus,* hoc est, in die, qua passus est; tunc enim, tanquam sponsus uxorem duxit, castam nimirum ex gentibus Ecclesiam. Sepulcrum autem

ΑΣΜΑ.

Φορεῖον ἐποίησεν ἐαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σαλομῶν ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου. Στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον· καὶ ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρυσίον· ἐπίβασιν αὐτοῦ πορφύραν· ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον· ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἱερουσαλήμ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μεταξὺ τοῦτο φησιν ὡς ἐν περικοπῇ. Φορεῖον ἐποίησεν ἐαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σαλομῶν. Τὴν ἐκ τῆς ῥίζης Δαβὶδ τεχθεῖσαν αὐτῷ θεόπαιδα κλίτην μὲν ἀνωτέρω, καὶ οἶκον ὠνόμασεν, ἐνταῦθα δὲ φορεῖον· αὕτη γὰρ ἐν ἐνναμηριαίῳ χρόνῳ τὴν πάντων ἔφερε Θεόν, ἀνθρωπικῶς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκ ταύτης σάρκα λαβὲν καταδεξάμενον. Ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου· τουτέστιν ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Θεοῦ, ἧ ἡ Παρθένος ἀμολίωται· αὕτη γὰρ ὄρος Θεοῦ, ἐξ οὗ ὁ ἀπρογυναικίος ἄβθος ἐτέμθη Χριστός· περὶ ἧς καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ εἶρηκεν· Ἴδοὺ τὸ ὄρος, ὃ ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἰθῶν βασιλεῖς ἐν ξυλίνοις ἐπαναπαύονται φορεῖοις· ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς Ἰησοῦς οὐκ ἐν ξυλίνῳ, ἀλλ' ἐν σαρκίνῳ· τὸ δὲ ἦν ἡ τοῦ Δαβὶδ θυγάτηρ Μαρία. Τοῖς στύλοις αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, ἀνάκλιτον δ' αὐτοῦ χρυσίον. Τὸ πῦρ ἐμφανίων τῆς αὐτοῦ θεότητος· καὶ διὰ μὲν τοῦ ἀργυρίου ἐσήμανε τὸ φωτιστικόν, διὰ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ πυρῶδες καὶ καυστικόν· ἀλλ' οἰδομῶς ἐλύπησεν οὐτήν, ἐνοικήσας ἐν αὐτῇ. Τούτο καὶ Μωϋσῆ· συμβολικῶς εἶδεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, καιρομένη μὲν τὴν βᾶτον, ἀλλ' οὐ καταφλεγόμενην. Ἐπίβασιν δ' αὐτοῦ πορφύραν. Ὡς βασιλεὺς γὰρ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῆς· διὰ τοῦτο καὶ βασιλεῖς ἐκ Περσῶν τὰ δῶρα τῷ μεζῶνι βασιλεῖ προσέκομισαν. Ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον. Ἐκ παρθενικῶν ἀγῶν αἱμάτων δηλαδὴ σαρκικῶν· διὰ γὰρ τὸ λιθόστρωτον ἐντὸς αὐτοῦ φᾶναι ποιῆσαι, τὴν καθαρότητα καὶ διαύγειαν τῆς ἐνοικήσεως τῆς Παρθένου ἐδίλωσεν. Ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἱερουσαλήμ· πολλὰ γὰρ ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀκολουθοῦσαι διέκόνουν αὐτῷ.

ΑΣΜΑ.

Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε, θυγατέρες Σιών ἂν τῷ βασιλεῖ Σαλομῶν, ἐν στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ τὸ ἐξυμνεῖν τὴν Παρθένον Μαριάμ, εἰς τὴν πρότερον ἐπανάγει ταῦτα θεωρίαν. Ἐπεὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ μητέρα ἐκάλεσε πολλάκις τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν αὐτῇ τὴν ἐγγυρόν ἐσχηκότος γέννησιν, καὶ τὰς τῆς Σιών θυγατέρας εἰς μαρτυρίαν καλεῖ λέγων· Ἐξέλθετε, ἴδετε, θυγατέρες Σιών, ἐν τῷ βασιλεῖ Σαλομῶν, ἐν στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Τὸν ἀκάθιστον δηλονότι, ἐν τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ περιέθεκεν. Ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ. Τουτέστιν, ἐν ἧ τὸ πάθος ἐδέξατο· τότε γὰρ, ὡς νυμφίος, ἐμνηστεύῃ τὴν ἐξ ἰθῶν ἀγῆν· Ἐκ-

⁹⁹ Psal LXVII, 17.

κλησίαν. Ὅτι δὲ τὸν τάφον νυμφῶνα καλεῖ, τοῦτο ἅρρητον εἶναι θάλαμον, David quoque testatur est dicens: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*^{33.34}; egrediens videlicet de sepulchro. *Et in die lætitiæ cordis ejus*, in ea namque die lætatum est cor ejus, drachmam inveniens, quam perdidit erat³⁵.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

ἌΣΜΑ.

Ἴδου ἡ καλὴ ἡ κλησίον μου· ἴδου ἡ καλὴ ὀφθαλμοὶ σου περιστραφαί, ἐκτός τῆς σιωπῆσεώς σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπανάληψις καὶ αὐθις τῶν πρὸς τὴν Παρθένου Μαρίαν προφητειῶν, κατ' ἐπιφώνησιν δίκην ἐπιψάλματος. Εἶρηται δὲ ἀνωτέρω, Πλήρ τοῦ ἐκτός τῆς σιωπῆσεώς σου· τούτεστιν, ἐκτός εἰς ἀκαταλήψιας τοῦ τόκου σου· περιστραφὴν γὰρ εἰπὼν, εἰκότως ἐπήγαγε, διὰ τὸ ἐκαίνης πολυτεκνον, Ἐκτός τῆς ἀκαταλήψιας τοῦ τόκου σου.

ἌΣΜΑ.

Τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰῶν, αἱ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Κατὰ μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀνωθεν τὰ τῆς Παρθένου ἐγκωμιάζεται· οὐχ ὡς αἱ λοιπαὶ δὲ τῶν παρθένων, τὸ κάλλος ἐν σώματι φέρουσαι, καὶ ἡ τοῦ Δαβὶδ παρθένος κεκόσμηται· ἀλλ' ἐν τῇ ἀμώμῳ αὐτῆς ψυχῇ, ὡς κάλλος, τὰς ἀρετὰς ἐπέκτειτο· ὡς καὶ Δαβὶδ φησι· Πᾶσα ἡ δόξα θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. — Τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰῶν, αἱ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ· οὐ τὰς ἐν σώματι τρίχας· εἶρηκεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῆς δοθεῖσαν σοφίαν. Ὅς ἀγέλαι τῶν αἰῶν. Διὰ τὸ ἀνωφερὲς τοῦ ζώου, καὶ πανταχοῦ ἐπιδραττόμενον. Αἱ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαάδ· τούτεστιν, αἱ ὁ πατριάρχης ἔλαθεν Ἰακώβ, χωρισθεὶς ἐκ τοῦ Λάβαν. Ὅσπερ οὖν ὁ πατριάρχης λαθὼν τὰς ἀγέλας, καὶ πορευθεὶς ἐν Γαλαάδ, συνέτριψε τοὺς ματαίους θεοὺς τοῦ Λάβαν· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς διὰ τῆς ἐν τῇ κεφαλῇ δοθείσης τῇ Παρθένῳ σοφίας τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων καθήργησεν.

ἌΣΜΑ.

Ὅδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἱ ἀρέθησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. Αἱ πᾶσαι διδυμύουσαι· ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς ὀδόντας· αὐτῆς εἰς εἶδος ἀγελῶν ὁμοίωσε, νεμομένους καὶ συντριβοντας τὰ πονηρὰ τοῦ διαβόλου ζιζάνια. Ἀγέλας δὲ εἶρηκε τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας, τὰς πρότερον μὲν κτηνώδη τὸν βίον ἐχούσας, μετὰ ταῦτα δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένου Χριστοῦ συναθροισθείσας· εἰς ἐν, καὶ σοφισθείσας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι· αἱ καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς ἀπεκάρησαν, σφραγισθεῖσαι, καὶ τοῦ θεοῦ λουτροῦ καταξιοθεῖσαι τοῦ ἀγίου βαπτίσματος· καὶ τοῦτο ἔστιν, Ὅς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἱ ἀρέ-

appellatum fuisse thalamum, David quoque testatur est dicens: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*^{33.34}; egrediens videlicet de sepulchro. *Et in die lætitiæ cordis ejus*, in ea namque die lætatum est cor ejus, drachmam inveniens, quam perdidit erat³⁵.

CAPUT IV.

CANT.

1. *Ecce pulchra proxima mea, ecce pulchra: oculi tui columbæ, extra taciturnitatem tuam.*

SCHOLIA.

Repetitio est, iterataque prædictio eorum quæ de virgine Maria fuere dicta, per intercalarem acclamationis modulationem. Dictum porro est paulo ante: *Præter silentium tuum*, hoc est, præter incomprehensum tui partus mysterium. columbam enim inducens merito addit, ob magnam ejus partus fecunditatem: *Extra incomprehensum partus tui mysterium.*

CANT.

Capillamentum tuum tanquam greges caprarum quæ revelatæ sunt a Galaad.

SCHOLIA.

Sigillatim supra a capite, quæ Virginis erant, summo præconio commendata sunt. Non enim sicut cæteræ virgines, quæ corporis pulchritudinem ostentant, ita et Virgo filia David exornata est: sed inculpata ipsis anima, virtutes, pulchritudinis loco, possidebat, sicut dicit etiam ipse David: *Omnia gloria filia Regis ab intus*³⁶. — *Capillamentum tuum tanquam greges caprarum quæ revelatæ sunt a Galaad*; non de capillis corporis verba facit, sed de sapientia quæ capiti Virginis insederat. *Tanquam greges caprarum*, quia animal hoc alta petiit, et ubique reptat et carpit. *Quæ sunt revelatæ a Galaad*, illæ nimirum, quas patriarcha Jacob accepit, recessurus a Laban. Quemadmodum itaque patriarcha Jacob, acceptis capris, profectusque in Galaad, contrivit stultos Labani deos: sic et Salvator noster Jesus, per datam capiti Virginis sapientiam, errorem sustulit dæmonum.

CANT.

2. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro; omnes gemellæ, et sterilis non est in eis.*

SCHOLIA.

Speciei gregum assimilavit ipsius dentes, qui mandunt et conterunt pravos diaboli zizania. *Greges autem appellavit gentium Ecclesias*; quæ primum quidem, pecudum vitam agebant, postea vero a bono Pastore Christo in unum coactæ fuerunt, et a Spiritu sancto gratia eruditæ: quæ et capitis comam totonderunt, signatæ, et divino sacri baptismatis fonte dignæ effectæ, idque hoc ipsum significat: *Sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro; omnes gemellæ, et sterilis non est in eis.*

³³⁻³⁶ Psal. lxxviii, 6. ³⁷ Luc. xv, 9. ³⁸ Psal. xliii, 14.

Videlicet, non amplius sterilem, successionisque serie expertem sortitæ vitam; tonsæ enim, et lavacro lotæ divino, secundum jugi suorum filiorum serie sacri baptismatis reddidere fontem, semperque exstant gemellæ, præclaram animi contemplationem, præstantemque pariter operationem exercentes.

CANT.

3. *Veluti linea fabri coccinea labia tua, et eloquium tuum decorum.*

SCHOLIA.

Hoc est, non per intemperantiam, sine mensura, nec per imprudentiam, inscite loquebatur; sed non secus ac per coccineam fabri lineam is, qui fabri nuncupatur filius⁶⁹, Ecclesiæ opifex Christus, per beata inculpata Virginis labia, decoram illam emisit vocem: *Ecce enim, ex hoc beatam me dicent omnes generationes*⁶⁹.

CANT.

Sicut fragmen mali punici mala tua, extra silentium tuum.

SCHOLIA.

Ruborem scilicet vultus ejus cortici mali punici similem esse perhibet; mala enim media pars est vultus. Vel, ex Virgine natum filium, Jesum. sicut etiam paulo ante, in medio lignorum silvæ pomum esse declaravit; et sicut coccini mali punici rubram induunt corticem, sic etiam Dei et Patris unigenitus Filius, induit formatam ex sanguine carnem, de qua admirabundus Isaias dixerat: *Quorsum rubra tibi sunt vestimenta, tanquam ex Bosor?* Carnem utique per vestimenta rubra, obscuro sub involucto expressit. *Extra quod de te siletur, incomprehensam scilicet partus tui rationem.*

CANT.

4. *Collum tuum sicut turris David ædificata in Thalpioth; mille clypei pendent super eam, omnia missilia fortium.*

SCHOLIA.

Nominatim autem recensuit, Virginis quoque collum perinde esse ac *Turris David ædificata in Thalpioth*. Porro *Thalpioth* est arx Bethleem, quæ *domus panis*, Hebræo interpretatur sermone; panis autem est Salvator noster Jesus, ut ipse dixit: *Ego sum panis qui de celo descendi*⁶⁹. Domus autem ipsius vocari poterit Virgo Maria. Merito itaque Virginis *collum turrim in Thalpioth* appellavit. *Mille clypei pendent super eam, omnia fortium missilia*: per hæc non obscure ostendit arcem in tuto fore, undique munitione vallatam, atque præsidio munitam; nec eam omnino hostium patere insidiis. Ejusmodi porro erat illa quoque sanctior universis Mater Virgo: quæ nullis unquam fuit exposita insidiis, atque ab omni prorsus subdola versuti illius fraude aliena perstitit.

Αθησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ· αἱ πᾶσαι διδυμύουσαι· καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς· ἤγουν, ὡς ἔτι τὸν ἀτεκνον καὶ ἀδιάδοχον βίον λαχοῦσαι· καρεῖσαι γὰρ, καὶ λουθεῖσαι τῷ θεῷ λουτρῷ, καλύνοσι τὴν ἑαυτῶν ἐκ διαδοχῆς κολουμῆθραν εἰργάσαντα, ἀεὶ φαινόμενα διδυμύουσαι, τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ὁμοῦ καὶ πρακτικὸν ἀπογεννώσαι περιφανίστατα.

ᾠΑΣΜΑ.

Ὡς σπαρτίον κόκκινον χεῖλη σου, καὶ ἡ λαλί σου ὄρατα.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τουτέστιν, οὐκ ἀμέτρως, οὐδ' ἀσυνέτως ἐπὶθέγγει, ἀλλ' ὡς ἂν διὰ σπάρτης κοκκινιζούσης, ἢ τοῦ τέμπορος προσαγορευεῖς υἱός, ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἱερῶν Χριστός, διὰ τῶν μακαρίων χειλέων τῆς ἀμώμου Παρθένου τὴν ὄρατ' ἐπαφῆκε φωνῇ· *Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσι με πᾶσαι ἐγενεσάτε.*

ᾠΑΣΜΑ.

Ὡς λέπυρον βοῶς μῆλον σου, ἐκτός σιωπήσεώς σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἦγουν, τὸ τοῦ προσώπου σου ἐρύθημα βοῶς φλοῦθ' προσοικεῖναι φησί· μῆλον γὰρ τὸ μεσαίτατόν ἐστι τοῦ προσώπου· ἢ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα υἱὸν Ἰησοῦ ὡς καὶ ἀνωτέρω μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ ὄρου μὲ δεδήλωκε· καὶ ὡς περ οἱ κόκκοι τῆς βοῆς· ἐδύπυρον ἐρυθρὸν περιβάλλονται, οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸς μονογενὴς ἡμφιάσατο τὴν αἱματώδη σάρκα· πρὸς ἣν Ἦσατας ἐκκλητιζόμενος ἔφασκεν· *Ἴνα τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια ὡς ἐκ Βοσῶρ;* τὴν σάρκα δηλαδὴ, διὰ τὸ ἐρύθημα τῶν ἱματίων, αἰνείμενος. *Ἐκτός τῆς σιωπήσεώς σου· τουτέστι τῆς ἀκαταληψίας τοῦ τόκου σου.*

ᾠΑΣΜΑ.

Ὡς πύργος Δαβὶδ τράχηλός σου ὑποδομημένος ἐν Θαλιπῶθ· χίλιοι θυρεοὶ κρέμονται ἐκ' αὐτόν· πᾶσαι αἱ βολίδες τῶν δυνατῶν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐνόμασε δὲ καὶ τὸν αὐτῆς τράχηλον ὡς πύργον Δαβὶδ ὑποδομημένον ἐν Θαλιπῶθ. Καὶ Θαλιπῶθ μὲν ἢ τῆς Βηθλέμ ἐστὶν ἀκρόπολις· οἰκοῦ δὲ αὐτοῦ τῆ Ἑβραϊδὶ σημαίνει διαλέκτω· ἄρτος δὲ ἐστὶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς, ὡς αὐτὸς ἀπεφήνατο· *Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς*. Οἷος ἔ' ἂν αὐτοῦ καλοῖτο ἢ Παρθένος Μαρία. Εἰκότως οὖν τὸν ἐκείνης τράχηλον πύργον ἐν Θαλιπῶθ προσηγόρευσε. *Χίλιοι θυρεοὶ κρέμονται ἐκ' αὐτόν· πᾶσαι αἱ βολίδες τῶν δυνατῶν*· τὴν πανταχόθεν διὰ τούτων τῆς ἀκροπόλεως ἀσφάλειαν δεδήλωκε, καὶ τὸ ἐχυρόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον τοῖς ταύτῃ βεβουλημένοις ἐπιβουλεύειν. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πάντων ἀνωτέρα μήτηρ Παρθένος· ἀνεπιβούλευτος γὰρ καθάπερ καὶ ἀπροσπέλαστος πάσης ἡστεινοσούν ἐπιβουλῆς τοῦ πονηροῦ διζμεμένηκεν.

⁶⁹ Matth. xiii, 55. ⁶⁹ Luc. i, 48. ⁶⁹ Isa. lxxiii, 2. ⁶⁹ Joh. vi, 41.

ᾠΣΜΑ.

Δύο μαστοί σου, ὡς δύο νεβροὶ διδυμοὶ δορκάδος, οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὁδὸν εἶπε, Δύο μαστοί σου, ὡς δύο μαστοὶ δορκάδος, ἀλλὰ, Δύο μαστοὶ σου, ὡς δύο νεβροὶ διδυμοὶ δορκάδος· Ἰν' ἐνετύθεν ἀναχθῶμεν, διὰ τῶν δύο νεβρῶν τῶν διδύμων τὴν καθ' ἡμᾶς ταύτην νέαν δηλοῦσθαι Σιών. Ὁμοιωταὶ δὲ τοῖς ἐκείνης μαστοῖς, ὡς ἐξ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαοῦσα· ἐθήλασε γὰρ ἐξ αὐτῶν τὸ προαιώνιον βρέφος τὸ γάλα τῆς ἡμῶν ζωῆς. Οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις. Τὴν ἐπιπόθησιν καὶ πρεθμίαν τῶν ἀρτιγενῶν πρὸς εὐσέβειαν διὰ τούτων δηλοῖ. Εἴθε γὰρ πρὸς ταῖς πηγαῖς ἀναφύεσθαι τὰ κρίνα. Ταύτη τοι καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ εἶρηκεν· Ὅν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός.

ᾠΣΜΑ.

Ἔως διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινήθωσιν αἱ καιαί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεοις τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ψδῆς, κοινή τις ἔδουσιν ἀντιφωνουμένη.

ᾠΣΜΑ.

Πορεύσομαι ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιβάνου. Ὁλη καλλὴ ἡ κλησίον μόν, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.

ΣΧΟΛΙΑ.

Καὶ ἐν ἑτέρῳ τὴν Παρθένον βουνὸν καὶ ὄρος ὠνόμασε, καὶ ἐνταῦθα ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ τοῦ λιβάνου βουνὸν. Βουλόμενος οὖν τὸ ὕψος τῆς ἐκείνης δυνάμει· διεξίειναι, Πορεύσομαι, φησὶν, ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης. Ταῦτα καὶ Ἡσαίας ὑπερον, Δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ· καὶ ἀναγγελεῖ, ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ, περὶ ταύτης διαπρωσίως ἐφθέγγετο. Ὅρος δὲ σμύρνης, καὶ βουνὸν λιβάνου, κατ' ἄμφω ταύτην εἶπεν, ὡς χρηματίσασαν τοῦ θεανθρώπου Λόγου μητέρα· καὶ λιβάνου μὲν, ὡς Θεοῦ θυσιαζομένου βουνός, σμύρνης δὲ, ὡς βροτείαν σάρκα δι' ἡμᾶς παθητὴν ἀνεληφότος, ὄρος ὑπάρξασαν. Πορεύσομαι εἰ ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος· ἤγουν, κατανοήσω, καὶ πρὸς ἑμαυτὸν ἀποσκοπεύσω τῆς θεανδρικῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν μυστηρίου τὸ ὕψος. Κατανοήσας δ' αὐτὴν τῆς παρκοσμίου σωτηρίας ὑπεράμωμον Θεοτόκον, ὡς αἰτίαν γεγεννημένην, πρὸς αὐτὴν διαπρωσίως ἐδόξασεν· Ὁλη καλλὴ, ἡ κλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.

ᾠΣΜΑ

Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, ρύμφη· δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου· ἔλευση καὶ διελεύσῃ ἀπ' ἀρχῆς πλίστως, ἀπὸ παλαιῆς Σαντιρ καὶ Ἀερμών· ἀπὸ μαρδίων λέοντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλων.

A

CANT.

5. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae, qui pascuntur in liliis.

SCHOLIA.

Non dixit, *Duo ubera tua*, sicut duo ubera capreae; sed, *Duo ubera tua*, sicut duo hinnuli gemelli capreae: ut hinc adduceremur, per duos hinnulos gemellos clare novam hanc nostram significatam esse Sion. Assimilatur autem uberibus illius, quia ex ipsis vitæ principium traxit; suxit enim ex ipsis aeternus ille infans lac vitæ nostræ. *Qui pascuntur in liliis*. Ipsum pietatis desiderium, religionisque studium nuper genitorum, per hæc ipsa declarat. Siquidem secus ipsos fontes exoriri solent lilia; hinc quoque divinus pater David dixit: *Quemadmodum desiderat cervæ ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* 52.

CANT.

6. Donec aspiret dies, et inclinentur umbrae.

SCHOLIA.

Complexio est hujus odæ partis, canenti sponsæ respondens, quæ familiaris cantoribus est.

CANT.

6, 7. *Vadam per me ipsum ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Tota pulchra, proxima mea, et macula non est in te.*

SCHOLIA.

In alio quoque loco Virginem collem et montem, nominavit: at hic, *montem myrrhæ et collem thuris*. Volens itaque altitudinem ipsius virtutis recensere, *Vadam*, inquit, *me solo ad montem myrrhæ*. Quæ Isaias etiam dicens postea: *Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea* 53, de Virgine utique hac, divino succensus igne loquebatur. Utrouque porro vocabulo montis myrrhæ, et colles thuris, eam ipsam significavit; quasi ex oraculo nuncupata foret Dei hominisque Verbi mater, utpote quæ collis quidem thuris esset, Dei nimirum immolati, mons vero myrrhæ, ejus nimirum, qui mortalem carnem propter nos patibilem assumpserit. *Vadam autem me solo, ad montem*, videlicet, considerabo, et apud me ipsum contemplantor divinam humanamque Verbi Dei cum carne unionem, et ex ipsa, mysterii altitudinem. Considerans autem ipsam totius prorsus labis expertem Deiparam totius orbis causam fuisse salutis, ad ipsam divino succensus Spiritu exclamavit, dicens: *En tota pulchra es, proxima mea, et macula non est in te.*

CANT.

8. Veni a Libano, sponsa, veni a Libano; venies, et pervenies a vertice fidei, a capite Saniir et Aermom; a cubilibus leonum, a montibus pardorum.

52 Psal. xli, 21. 53 Isa. ii, 3.

SCHOLIA.

Omnis virtus et operatio sanctissimi Spiritus in beata Virgine habitavit. Quocirca propheta variis laudum nominibus ipsam celebravit : modo quidem appellans lectum, modo domum, et alibi aliter. Hic vero sponsam nominans, dicit : *Veni a Libano, sponsa*. Quæ videlicet a Deo generationem habuisti, et tota Dei effecta es atque divina. Per Libanum autem hic quoque Deum intellexisse, Isaias in præsens suo approbet testimonio ; ait enim : *Gloria Libani data est ei*⁶⁴ ; perinde ac diceret, *Ei cessit in sortem Libanus. Venies, et pervenies a vertice fidei* ; ac si diceret : Tu, quas sola fuisti, tanquam in vertice fidei, venies ad vitam, nec ad hujus vitæ mala pervenies. Vel, *A vertice fidei venies*, et nil foedum aut indignum Deo ex te nato suspicaberis. *Pervenies a capite Saniir, et Aermon*. Hosce ad montes patriarcha confugit Jacob, quando persequeretur eum Laban, contritis prius in Galaad ipsis dæmonum simulacris. Cum itaque laudibus quoque celebraret Virginem, quæ debellaverat adversarii vim atque potentiam, et confugerat in altitudinem divinitatis, a montibus revocat, dicens : *Veni a capite Saniir et Aermon, a cubilibus leonum, a montibus pardorum* utpote quæ, cum ex regio genere et Judæorum synagogis descenderet, cacodæmonum tamen dobellavit violentiam, quandoquidem usque ad Christi, ex ipsa Virgine nati, adventum, non secus ac agni a laqueis leonum, adversariorum nimium hostium, vincti fueramus : quos bestias quidem esse, per beatam Job, Deus ipse prædixit : *Ecce nunc adjacent tibi bestię*⁶⁵ ; et divinus pater David *bestias arundinis nominavit*⁶⁷ ; atque iterum dicit : *Ne iradas bestiis animam confidentem tibi*⁶⁸. Et Isaias hoc modo de ipsa dixerat : *Non erit tibi leo, neque ulla malarum bestiarum ascendet adversus eam*⁶⁹. Virginem igitur ipsam, utpote quæ prima illorum cacodæmonum laqueos vitarat, a cubilibus leonum, et a montibus pardorum, scilicet a cacodæmonum laqueis, eorumque caveis et institutis, huc ut veniat vocat.

CANT.

9. *Vulnerasti nos, soror mea sponsa, vulnerasti nos, uno ab oculis tuis, in una colli tui insitione.*

SCHOLIA.

In cordibus nostris insevistis unius videlicet trinæ subsistentiæ Dei splendorem purissimum : uno enim, et in una dicens, ad theologiam nos elevat contemplationem, Sicut enim oculi purissima sunt corporis pars, et collum est capitis fluitima basis, ita et a puris considerationibus Virginis, et inconcussis firmisque ejus virginitatis basibus, in animum inducimus, unum Deum, triinum in personis, in una essentia fore adorandum.

A ΣΧΟΛΙΑ.

Πᾶσα δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν τῇ μακαρίᾳ Παρθένῳ κατοίκησε· ταύτη τε καὶ ὁ προφήτης ποικίλοις αὐτὴν ἐξύμνησεν ὀνόμασι· ποτὲ μὲν κλίνην, ἄλλοτε δὲ οἶκον, καὶ ἐν ἄλλαις ἄλλα, ἐναυθὰ δὲ νόμφην ὀνομάζων, φησί· *δεῖρο ἀπὸ Λιβάνου, νόμφη*, ἢ ἐκ Θεοῦ δηλονότι τὴν γένεσιν ἐσχηκυία, καὶ ὅλη τε θεωμένη τυγχάνουσα. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ Λιβάνου κἀναυθὰ Θεὸν δεδήλακιν, Ἡσαίας παρὼν συμμαρτυρεῖται. Ἐδόθη γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου. Ὡστὶν εἰ εἰπῆν· Ἀφώρισται αὐτῷ εἰς κλήρον ὁ Λιβανός. Ἐλεῖσθ καὶ διελεύσθ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως· ἀντὶ τοῦ, εἰ μόνη ὡς ἀπ' ἀρχῆς τῆς πίστεως οὐσα ἐλεύσθ πρὸς τὸν βίον, καὶ τῶν τούτου κακῶν, ἀπειρατῶς διελεύσθ· ἢ, ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως ἐλεύσθ, καὶ μηδὲν ὑπονόησασα χαλεπὸν, μηδ' ἀνάξιον τοῦ παρὰ σοῦ τεχθέντος Θεοῦ. *Διελεύσθ ἀπὸ κεφαλῆς Σανιερ καὶ Ἀερμών*. Ἐν αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν ὁ πατριάρχης ἐφυγαδεύθη Ἰακώβ διωκόμενος παρὰ τοῦ Λάβαν, συνθλάσας πρότερον ἐν Γαλαὰδ τὰ θμώματα τῶν δαιμόνων. Ἐξυμνῶν οὖν καὶ τὴν Παρθένον, ὡς καταβάλλουσαν τοῦ ἀντικειμένου τὴν δύναμιν, καὶ φυγαδευθεῖσαν ἐν τῷ ὕψει τῆς θεότητος, ἀπὸ τῶν ὄρειων καλεῖ, λέγων· *Ἀπύρο ἀπὸ κεφαλῆς Σανιερ καὶ Ἀερμών, ἀπὸ μανθρῶν λεόντων, ἀπὸ ὄρειων παρθάλεων*· ἦτοι, ἐκ τοῦ βασιλικῷ καταγεμένη γένους, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν συναγωγῶν, ἢ τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἢ διαδράσασα τὴν ἐπήρειαν·

C ἄχρι γὰρ τῆς παρουσίας τοῦ ταύτη τεχθέντος Χριστοῦ, ὡς ἄρνες ὑπὸ λεόντων ἐδεσμούμεθα, τῶν ἀντικειμένων ἐχθρῶν· οὐδ' καὶ θηρία διὰ τοῦ μακαρίτου Ἰωβ ὁ Θεὸς προσεῖρηκεν. Ἰδοὺ νῦν παρὰκινεῖται σοὶ θηρία· καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ θηρία τοῦ καλέμου ὠνόμασε· καὶ αὐθὶς φησὶ· *Μὴ παραδόξῃ τοῖς θηριοῖς ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοὶ* καὶ Ἡσαίας οὕτω περὶ αὐτῆς εἶρηκεν· *Οὐκ ἔσται ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐ μὴ ἀναδῆ ἐκ αὐτῆς*· ὡς οὖν πρώτην τὴν Παρθένον, τοὺς ἐκείνων διαφυγοῦσαν δεσμούς, ἀπὸ μανθρῶν λεόντων καὶ ὄρειων παρθάλεων, ἦτοι τῶν δεσμῶν ἐκείνων, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς διαιτήσεων, αὐτὴν δεῦρε καλεῖ.

ΑΣΜΑ.

Ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἀδελφὴ μου νόμφη, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἐντὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, ἐν μᾶ ἐνθέμει τοῦ τραχήλου σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνέθηκας τὴν τοῦ ἐκὸς τρισυποστάτου Θεοῦ δηλονότι καθαρωτάτην διαύγειαν. Ἐντὶ γὰρ καὶ ἐν μᾶ φήσας, εἰς θεοιοικίην ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἔνοιαν. Ὡσπερ δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκ καθαρῶτατόν ἐστι τοῦ σώματος μόριον, ὃ δὲ τράχηλος ἢ τῆς κεφαλῆς προσεχῆς ἔδρα· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν καθαρῶν λογισμῶν τῆς Παρθένου, καὶ τῶν ἀμετακινήτων τῆς παρθενίας αὐτῆς ἐδράσεων, εἰς ἔνοιαν ἤλθομεν ἕνα Θεὸν τρισυποστάτου ἐν μᾶ κινεῖν οὐσίᾳ.

⁶⁴ Isa. xxxv, 2. ⁶⁵ Job xi, 10. ⁶⁷ Psal. lxxvii, 31. ⁶⁸ Psal. lxxviii, 19. ⁶⁹ Isa. xxxv, 9.

ΑΣΜΑ.

Τί ἐκαλλιώθησαν μαστοὶ σου, ἀδελφὴ μου
 νύμφη! τί ἐκαλλιώθησαν μαστοὶ σου ἀπὸ οἴνου,
 καὶ ὄσμη ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς τὴν τροφὴν τοῦ κόσμου θρεφάμενους μα-
 στούς τῆς Παρθένου, οὗς ὁ τῶν ἡμερῶν ἐθήλασε
 Παλαῖος ἐν ἡλικίᾳ τῆ βρεφικῆ, Ἐκαλλιώθησαν, φη-
 σὶν, ἀπὸ οἴνου· τουτέστι καλλίους ἐγένοντο τοῦ
 καρποῦ τῶν ἀμπελώνων τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰου-
 δαίων. Δις δὲ τὸ, ἐκαλλιώθησαν, τίθησιν, τὸ ὑπερ-
 βάλλον ἐνδεικνύμενος τῆς συγκρίσεως· ἀσυγκρίτως
 γὰρ αὕτη καλλιωτέρα τυγχάνει τῶν νομικῶν ἐκεί-
 νων διατάξεων. Καὶ ὄσμη ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα
 τὰ ἀρώματα· ἤγουν, ἡ ἐνοικήσασά σοι τοῦ παναγίου
 Πνεύματος χάρις ὑπὲρ πᾶσαν οὐσα τυγχάνει πνευ-
 ματικὴν εὐωδίαν· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐν αὐτῇ τὸ πλή-
 ρωμα τῆς θεότητος ἐνοικῆσαι εὐδόκησεν, ὥσπερ ἐν
 τοῖς ἐτέροις ἐνοικεῖ, ὡς ἔχει τὸ· Ἐνοικήσω ἐν αὐ-
 τοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα νοῦν
 καθ' ὑπόστασιν ἠνώθη τῇ ἐξ αὐτῆς προσηλυθείσῃ
 ἀγία σαρκί, τοῦ ταύτης Υἱοῦ, καὶ Θεοῦ.

ΑΣΜΑ.

Ἐκτίον ἀποστάλῃ σου χεῖλη σου, νύμφη· μέλι
 καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου· καὶ ὄσμη ἱμα-
 τίων σου ὡς ὄσμη λιθάνου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τουτέστι, πάντες οἱ λόγοι αὐτῆς γλυκαῖοι, πάν-
 τες τροφὴ καὶ ἡδύτης. Γάλα καὶ μέλι ὑπὸ τὴν γλῶσ-
 σαν αὐτῆς. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγαθὴ γῆ, ἡ τὸν στάχυν
 βλαστήσασα τῆς ζωῆς· περὶ ἧς ὁ Θεὸς συμβολικῶς
 ἐνετελεῖται τῷ Μωσεί· Εἰσαγάγω ὑμᾶς εἰς γῆν
 ἀγαθὴν, εἰς γῆν βέουσαν γάλα καὶ μέλι. — Καὶ
 ὄσμη ἱματίων σου ὡς ὄσμη λιθάνου· ἀνωτέρω
 μὲν ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα τέθεικεν, ἐνταῦθα δὲ
 ὡς ὄσμη λιθάνου· ἵνα μᾶλλον τὸ θεοσιδὸς τῆς ἐνοι-
 κησῆς αὐτῇ χάριτος σαφέστερον ἀποδείξῃ.

ΑΣΜΑ.

Κῆπος κεκλεισμένος ἀδελφὴ μου νύμφη, κῆ-
 πος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη· ἀπο-
 στολαὶ σου παράδεισος μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων·
 νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κινάμωμον,
 μετὰ πάντων ξύλων τοῦ λιθάνου· σμύρνα, ἀλόη,
 μετὰ πάντων πρώτων μύρων. Πηγὴ κήπων, φρέαρ
 ὕδατος ζῶντος, καὶ βουζούντος ἀπὸ τοῦ λιθάνου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἡ Παρθένος κῆπος κεκλεισμένος τῷ προφήτῃ
 προσηγόρευται. Τοῦτο μὲν, ὡς τὸ μῆλον ἀνθήσασα
 τῆς ζωῆς, τὸν Χριστὸν· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ τὸ μετὰ
 τὸ ἐκκεῖν, πάλιν οὐσα παρθένος. Δις δὲ τοῦτο ἐκφέ-
 ρει, διὰ τὸ τῆς· φῶδης ἐναρμόνιον. Πηγὴ ἐσφραγι-
 σμένη· βρῦσασα μὲν τὸ ὕδωρ τῆς ἀθανασίας, ὡς
 καὶ ὁ Σωτὴρ εἶρηκεν· Ἐγὼ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν·
 καὶ Ἡσαΐας προσεκήρυξεν· Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ'
 εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου· μέ-
 νασα δὲ καὶ αὐθις παρθένος. Ἀποστολαὶ σου πα-

CANT.

10. *Quam pulchræ factæ sunt mammæ tuæ, soror
 mea sponsa! quam pulchræ factæ sunt mammæ tuæ
 a vino, et odor vestimentorum tuorum super omnia
 aromata.*

SCHOLIA.

Virginis mammæ, ipsum nutriendes mundi nutri-
 mentum, et quæ Antiquus dierum in tenera suxit
 ætate, *pulchræ, inquit, factæ sunt a vino*, hoc est,
pulchriores factæ sunt, fructu vinearum synagogæ
Judæorum. Bis autem idcirco, Pulchræ factæ sunt,
inquit, ad demonstrandam magnam similitudinis
exsuperantiam; nam sine comparatione ulla, ipsa
pulchrior est illis legalibus Judæorum constitutio-
nibus. Et odor vestimentorum tuorum super omnia
aromata: id est, gratia sanctissimi Spiritus, quæ
habitabat in te, omnem exsuperat spirantem fragran-
tiam. Non enim sic in ipsa plenitudo Divinitatis
habitare voluit, quemadmodum in cæteris alijs
inhabitat, ut ibi scriptum est: Habitabo in eis, et
*inambulabo*⁷⁰, *sed super omnem sensum in unam*
constitutus personam, sancta ex ea assumpta carne,
Virginis Deique Filius.

CANT.

11. *Favum distillant labia tua, Sponsa: mel
 et lac sub lingua tua: et odor vestimentorum tuo-
 rum sicut odor thuris.*

SCHOLIA.

Hoc est, omnes Virginis sermones dulces, et
 omnes deliciæ sunt et suavitas. *Lac et mel sub*
lingua tua. Ipsa enim est terra bona, quæ vitæ
spicam protulit, de qua Deus, per figuram, Moysi
in lege dixit: Introducam vos in terram bonam, in
*terram fluentem lac et mel*⁷¹. — *Et odor vestimentorum*
tuorum, sicut odor thuris. Paulo quidem ante, su-
per omnia, posuit, aromata; hic autem, sicut odor
thuris, ut in ipsa multo magis deformem habitasse
gratiam clarius demonstraret.

CANT.

12-15. *Hortus conclusus soror mea sponsa: hortus
 conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ para-
 disus, cum fructu nucum. Nardus et crocus, fi-
 sula et cinnamomum, cum omnibus lignis Libani;
 myrrha, aloë cum omnibus primis unguentis. Fons
 hortorum, puteus aquæ viventis, et fluentis a Libano.*

SCHOLIA.

Virgo hortus conclusus a propheta est appellata.
 Hortus quidem, quia Christum, veluti vitæ pomum,
 germinavit. *Conclusus vero, quia post partum*
virgo etiam permansit. Bis autem hoc protulit ob
cantus harmoniam. Fons signatus, scaturiens qui-
dem aquam immortalitatis; quemadmodum et Sal-
vator dixit: Ego sum aqua viva; et Isaias præcinnit:
Haurietis aquam cum gaudio, de fontibus Salvato-
*ris*⁷². *Permansit nihilominus postea quoque virgo.*
Emissiones tuæ paradus cum fructu nucum: gratia

⁷⁰ Levit. xxvi, 12; I Cor. vi, 16. ⁷¹ Exod. iii, 17. ⁷² Joan. iv, 10, 14.

nimirum, a Deo ad Virginem, per Gabrielem nuntium, missa. Ipsa namque paradysum re vera nobis reseravit, et delicias fructuum illius ad vescendum apposuit. *Nardus et crocus, fistula et cinnamomum, cum omnibus lignis Libani.* Per emissiones numerato recenset præclaras gratias, quæ in ipsa habitant; præclariora autem eligit aromata, ut excellentem gratiarum fragrantiam, nobis hisce figuris exprimat. *Myrrha aloe, cum omnibus primitiis unguentis.* Per myrrham quidem mortalem se esse declarat; per aloe vero ipsam quoque, ut Evæ filiam, suscepisse amaritudinem, sed non peperisse in doloribus, utpote quæ benedictionem recepisset, omnemque peperisset gratiæ plenitudinem, vel etiam, propter servandi tuendique vim, ac sine pœnitentia traditionem charismatum sanctissimi Spiritus. *Fons hortorum, puteus aquæ viventis, et fluentis a Libano.* Fons quidem hortorum est in Virgine sacrosancti Spiritus gratia, quæ obumbravit eam propter redundantem divinitatis plenitudinem, quæ ubique adest, et omnia implet. *Puteus vero aquæ viventis, et fluentis a Libano,* propter profundam et investigabilem ipsius a Deo et Patre æternam processionem. Id enim existimo illis significasse verbis: *Et fluentis a Libano.*

CANT.

19. *Exsurge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum, et effluant aromata mea.*

SCHOLIA.

Post enumeratam, per innumeram aromatum multitudinem, a Deo collatam Virgini virtutem, *Exsurge, inquit, Aquilo, et veni, Auster.* Reges gentium ad eam adorandam convocat; utpote quæ in sinu suo verum contineret regem Christum: eos nimirum, qui Aquilonis ac Persiæ imperabant populus, et Æthiopiæ et Austri. Quemadmodum Isaias quoque, prævilens, elata voce protulit, dicens: *Ecce isti de longe venient, ab Aquilone et mari; alii autem de terra Persarum* ¹³. Divus etiam pater David dicit: *Æthiopia præveniet manum suam Deo: et venient legati ex Ægypto* ¹⁴.— *Perfla hortum meum, hoc est, laudando, eam adorate. Et effluant aromata mea, videlicet, quæ ex ipsa apud nos facta sunt miracula, et magna beneficiorum jugiter in nobis collatorum prodigia.*

CAPUT V.

CANT.

1. *Descendat nepos meus in hortum suum, et comedat fructum nucum suarum.*

SCHOLIA.

Pernoscens propheta ex multis, quæ a Spiritu fuerat edoctus, Dei Verbi incarnationem, exoptat ipsam quamprimum fieri, et dicit: *Descendat nepos meus in hortum suum, hoc est, Acceleret*

Ἀράδειςος, μετὰ καρποῦ ἀκροδρῶν· ἡ δὲ διὰ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγγελθεῖσα χαρὰ· αὕτη γὰρ τὸν παράδεισον ὡς ἀληθῶς ἡμῖν ἀνέψξε, καὶ τὴν τρυφὴν τῶν ἐκεῖνου καρπῶν εἰς εὐωχίαν παρέθηκε. Νάρδος καὶ κρόκος, κέλαρος καὶ κιννάμωμον μετὰ πάντων τῶν ξύλων τοῦ Λιβάνου· τὰς διὰ τῶν ἀποστολῶν ἰνοικησάσας ἐν αὐτῇ καλλοποιοῦς χάριτας ἐξαριθμεῖται, τὰ κρεῖττονα τῶν ἀρωμάτων καταλέγων, καὶ διὰ τούτων τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτῶν εὐωχίαν ἡμῖν παρεικάζων. Σμύρνα, ἄλσῃ, μετὰ πάντων πρώτων μύρων. Διὰ μὲν τῆς σμύρνης, ὅτι βροτῆσαν εἶναι δεδήλωκε· διὰ δὲ τῆς ἄλσῃς, ὅτι καὶ αὕτη, ὡς τῆς Εὐσας θυγάτηρ, τὴν πικρίαν ἐδέξατο· ἀλλ' οὐκ ἐν λύπαις ἔτεκε, τὴν εὐωχίαν ἀπολαβοῦσα, καὶ δλον τὸ πλῆρωμα τῆς χειρὸς τετοκυῖα· ἢ καὶ, διὰ τὸ συνεκτικὸν καὶ ἀμεταμέλητον τῶν χαρισμάτων τοῦ παναγίου Πνεύματος. Πηγὴ κήπων, φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ροιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου. Πηγὴ μὲν κήπων ἢ ἐν τῇ Παρθένῳ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπισκιάσασα χάρις, διὰ τὸ ὑπερπλήρες τῆς θεότητος, καὶ τὸ παντελῶς παρῆναι, καὶ πάντα πληροῦν. Φρέαρ δὲ ὕδατος ζῶντος, καὶ ροιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου, διὰ τὸ βαθὺ καὶ δυσεξερεύνητον τῆς ἑαυτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἀϊδίου προόδου· τοῦτο γὰρ οἴμαι δηλοῦν τὸ, καὶ ροιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.

ἄΣΜΑ.

Ἐξεγέρθητι, Βορρᾶ, καὶ ἔρχου, Νόττε, διάπνευσον κήπὸν μου, καὶ ρευσάτωσαν ἀρώματά μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Μετὰ τὸ ἐξαριθμῆσαι διὰ τῆς τῶν ἀρωμάτων ἀναμετρήσεως τὴν ἐπενεχθεῖσαν παρὰ Θεοῦ τῇ Παρθένῳ δύναμιν, Ἐξεγέρθητι, φησὶ, Βορρᾶ, καὶ ἔρχου, Νόττε· τοὺς τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκεῖνης συγκλείεται προσκυνήσιν, ὡς τὸν ἀληθῶς βασιλεῖα ἐν τοῖς κόλποις κατεχοῦσης Χριστόν· τοῦς ἐν τῷ Βορρᾶ δηλονότι, καὶ τῇ Περσίῃ κυριεύοντας τῶν λαῶν, καὶ ἐν Αἰθιοπία καὶ Νότῳ· ὡσπερ καὶ Ἡσαίας, Ἰδοὺ οὐτοὶ πόρρωθεν ἤξουσιν ἀπὸ Βορρᾶ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ τῆς γῆς Περσῶν, προκατιῶν ἀκρόβητος. Καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ, Αἰθιοπία προσθάσει χεῖρα, φησὶν, αὐτῆς τῷ Θεῷ, καὶ ἤξουσι πρόσβεις ἐξ Αἰγύπτου.— *Διάπνευσον κήπὸν μου* τουτέστι, Μετὰ αἰλέσεως ταύτην προσκυνήσατε. Καὶ *ρευσάτωσαν ἀρώματά μου*· ἤγουν, αἱ ἐξ αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς γεγεννημέναι θαυματουργίαι, καὶ τὰ μεγάλα τῶν καθ' ἐκάστην εὐεργεσιῶν ἐν ἡμῖν γινόμενα τεράστια.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

ἄΣΜΑ.

Καταβήτω ἀδε.λφιδός μου εἰς κήπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρῶν αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Κατανοήσας ὁ προφήτης ἐκ πολλῶν, ὧν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος; ἐδεδίδαχτο, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν, ἐπισπεύδει ταύτην γενέσθαι, καὶ φησὶ· *Καταβήτω ἀδε.λφιδός μου εἰς κήπον αὐτοῦ*· τουτέστι,

¹³ Isa. XLIX, 12. ¹⁴ Psal. LXXII, 52.

Σπυροσάτω καταβήνα: εἰς τὸν αὐτοῦ κεκλεισμένον ἄκρηπον, τὴν ὑπέραγον Παρθένον, ἀφ' ἧς ὁ τῆς ἀθανασίας ἀνεψύη καρπός. Καὶ φαγέτω καρπὸν ἀρωματωῶν αὐτοῦ, ἤγουν, διδαξάτω τὴν ἀλήθειαν, καὶ γενηθήτω τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ θέλημα. Ἐμὸν γὰρ βρώμα, φησὶν, ἐστιν, ἵνα ποῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

ἌΣΜΑ.

Εἰσηλθὼν εἰς κῆπὸν μου, ἀδελφὴ μου ῥύμφη· ἐτρέψησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου· ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου· ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. Φάγετε, οἱ πλησίον μου, καὶ πίστε, καὶ μεθύσθητε, ἀδελφοί. Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄσασαι γεγονότα τὰ ἐμπροσθεν λέγει· καὶ ἦν βεβέβηκεν τοῦ Σωτῆρος γενέσθαι συγκατάθεσιν, ὡς ἤδη γενοῦσαν διέξεισι, καὶ φησι πρὸς τὴν Παρθένον· Εἰσηλθὼν εἰς κῆπὸν μου, ἀδελφὴ μου ῥύμφη· τούτεστι, Γέγονεν ἡ ἐμὴ συγκατάθεσις ἐν σοί. Ἐτρέψησα σμύρναν μετὰ ἀρωμάτων μου· ἤγουν, ἠνώσω τῇ σαρκί μου τὴν ἐμὴν θεότητα, καὶ τῶν κατ' εὐδοκίαν ἐμοὶ γεγονόντων ἐδρεψάμην τοὺς καρπούς· διὰ γὰρ τῆς σμύρνης τὴν σάρκα ἐδήλωσε, διὰ δὲ τοῦ ἀρώματος τὴν θεότητα. Ἐφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου· δηλονότι, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, διὸς τὸ ἐμὸν σῶμα εἰς βρώσιν. Ἐπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου· τὸ ἐμὸν αἷμα εἰς πόσιν· μέλι γὰρ καὶ γάλα τὸν ἐξαιρετον ἀγιασμὸν δηλοῖ. Φάγετε, οἱ πλησίον μου, οἱ ἐμοὶ φίλοι δηλονότι. Ἦγουν, λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπέρ ἡμῶν κλώμενον. Καὶ πίστε, ἦτοι, τὸ αἷμά μου τὸ ὑπέρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον.—Καὶ μεθύσθητε, ἀδελφοί· ἦν ἔδοξε τοῖς πολλοῖς τοῦς μαθητὰς πάσχοντας μέθην, μετὰ τὴν εἰς αὐτοὺς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπέλευσιν. Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ· ἐγὼ μὲν ἐν τῷ τάφῳ καθεύδω δηλονότι, ἡ δὲ ἐμὴ θεότης ἀπαθῆς διέμεινεν.

ἌΣΜΑ.

Φωνὴ ἀδελφίδου μου κρούει ἐπὶ τὴν θύραν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοῦτο ὡς ἀπὸ τῆς ἀγνῆς Παρθένου, καὶ φησιν· Ἡ δὲ τοῦ Γαβριὴλ φωνὴ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κρούει ἐπ' ἐμὲ, δηλονότι τὴν θύραν, τούτεστι τὴν κεκλεισμένην πύλην· ὡς καὶ Ἰεζεκιὴλ φησιν· Ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἔσται, καὶ οὐκ ἀνοίχθῆσεται, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς· καὶ ἔσται κεκλεισμένη, διότι ὁ ἡγούμενος οὗτος κἀθηται ἐπ' αὐτήν, τοῦ φυγεῖν ἄρτον.

ἌΣΜΑ.

Ἄνοιξέτω μοι, ἀδελφὴ μου, ἡ πλησίον μου, περιστέρω μου, τελεία μου· δεῖ ἡ κεφαλὴ μου ἐκλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάζω ἰνυκτός.

¹⁰ Joan. iv, 31. ¹¹ Matth. xxvi, 26, 27. ¹² Ezech. xliii, 2.

descensum suum in ejus hortum conclusum, in castissimam nimirum Virginem, ex qua immortalitatis ille natus est fructus. Et comedat fructum nucum suarum, scilicet veritatem docet, ac fiat Dei et Patris sui voluntas: *Meus enim cibus, inquit, est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in caelis est* ¹⁰.

CANT.

¹ 1, 2. *Intravi in hortum meum, soror mea sponsa; vindemiavi myrrham meam cum aromatibus meis; comedi panem meum cum melle meo; bibi vinum meum cum lacte meo; comedite, propinqui mei, et bibite, et inebriamini, fratres. Ego dormio, et cor meum vigilat.*

SCHOLIA.

Non secus ac jam facta forent superiora effert, et carnis assumptionem, quam celerrime fieri exoptat, jam ut factam enarrat, et dicit ad Virginem: *Intravi in hortum meum, soror mea, sponsa, hoc est, Meus in te factus est descensus. Vindemiavi myrrham cum aromatibus meis, videlicet, Copulavi carni meæ divinitatem meam, et ex recta in me voluntate factorum fructus decerpsi. Per myrrham enim carnem significat, per aromata vero divinitatem. Comedi panem meum cum melle meo, videlicet, Opus perfecti, cum dedi corpus meum in cibum. Bibi vinum meum cum lacte meo, meum nimirum sanguinem in potum; mel enim et lac eximum illud indicant sacrificium. Comedite, propinqui mei, mei videlicet amici. Ac si diceret: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis immolatur. Et bibite, videlicet sanguinem meum qui pro vobis et multis effunditur* ¹¹. — *Et inebriamini, fratres, ebrietate, quam subisse discipulos post sacrosancti in eos adventum Spiritus plerisque visum est. Ego dormio, et cor meum vigilat; ego quidem in sepulcro videlicet dormio, mea vero divinitas impatibilis perstat.**

CANT.

Vox nepotis mei pulsat ad januam.

SCHOLIA.

Hoc tanquam a Virgine casta dictum profert, ac si diceret: *Per Gabrielem vox unigeniti Filii Dei pulsat ad me, videlicet ad portam; ad portam, inquam, illam clausam, de qua Ezechiel quoque dixit: Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et nemo unquam transibit per eam, et erit clausa; quia hic ipse Dux sedebit in ea ad comedendum panem* ¹².

CANT.

Aperi mihi, soror mea, propinqua mea, columba: mea, perfecta mea: quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctis.

SCHOLIA.

Tanquam ex persona unigeniti Filii dicit: *Aperi mihi, soror mea, propinqua mea*: quæ me videlicet secundum carnem paries. *Columba mea, perfecta mea*: purissimum meum eximiumque vehiculum. *Quia caput meum plenum est rore, et cincinnati mei guttis noctis*, hoc est, propter idololatriam, et demonum sacrificia, aliumque abominabilem eorum cultum. Illa enim re vera noctis erant opera. *Caput meum plenum est rore*. Ac si dicat, Cultus mihi debitus cessavit, ob innumeras illorum impietates. *Et cincinnati mei guttis*: Mea videlicet inserutabilia et profunda judicia petulanter despererunt, sua eorum dementia. Quapropter tempus adest, quo ea ipsa meo corrigam adventu.

CANT.

3. *Exspoliavi tunicam meam, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quonam pacto inquinabo illos?*

SCHOLIA.

Ex persona primi Adami hoc dicit: Cum tunica corruptionis experie et immortalis, ornamentisque innocentiae essem indutus, carnem nactus crassiorum et mortalem, omnibusque obnoxiam affectibus, *Exui eam; quonam pacto induar illa?* Post resurrectionem scilicet destruxi quod erat crassum et terrenum carnis assumptæ, illudque in priorum restitui gloriam. Nam ut homo, mortem quoque eum extimuisse, ex illo liquet: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*⁷⁹. — *Et quonam pacto induar illa?* dicit: *Lavi pedes meos, quonam pacto inquinabo illos?* Videlicet, mundus cum sim a sordibus, quonam pacto tamquam peccatum perpetrarim, sum in cruce suspensus? Vel etiam sic: Per pedes carnem significavit crassiorum; quam et ante ipsum divinus pater David calceamentum appulerat. *In Idumæam, inquit, extendam calceamentum meum*⁸⁰. Et alio in loco: *Adorabimus in loco, in quo steterunt pedes ejus*⁸¹, hoc est, in quo sumpta carne peragravit, carnemque ipsam divino suo lavit sanguine. Idcirco non opus est jam amplius in terris ad eam redire.

CANT.

4. *Nepos meus immisit manum suam ad foramen, et venter meus turbatus est super eum.*

SCHOLIA.

Hoc est, is, qui ex avo meo descendens, filius, qui a me est genitus. Hunc enim ipsum nepotem quoque appellavit, tamquam ex David et Salomone natus. *Immisit manum suam ad foramen, et venter meus turbatus est super eum*; id est, misit ex suæ voluntatis placito, per Gabrielem, in me virtutem ipsius obumbrantem, quam manum appellat. Accedente vero angeli voce, cum altissimi Dei conciperem Verbum, *Turbatus est super eum*

A

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ φησὶν· Ἄνοιξόν μοι, ἀδελφὴ μου, ἢ πλησίον μου· ἢ ἐμὲ δηλονότι κατὰ σάρκα τεζομένη. Περιστερὰ μου, τελεία μου· τὸ καθαρώτατον ἐμοὶ καὶ ὑπερτελεῖς ὄχημα. Ὅτι ἡ κεφαλὴ μου ἐκλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκᾶδων νυκτός. Τουτέστιν, ὅτι τῆς εἰδωλομανίας, καὶ τῶν κατ' αὐτὰ θυσιῶν, καὶ τῆς ἄλλης πρὸς αὐτὰ βδελυκτικῆς λατρείας· ἔργα γὰρ ὡς ἀληθῶς ταῦτα νυκτός. Ἐκλήσθη ἡ κεφαλὴ μου δρόσου· ἦτοι, ἢ πρὸς ἐμὲ λατρεία πέπαιται κατακλυσμῶ τῶν ἐκείνων ἀσεβειῶν. Καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκᾶδων· ἦγουν, τὸ ἐν ἐμοὶ ἀκατάληπτον καὶ τὸ βάθος τῶν κριμάτων μου ἐμπεπαρήνηται ταῖς ἐκείνων ἀφροσύναις· οὐκοῦν καιρὸς, εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν τοιούτων, παρουσίας τῆς ἐμῆς.

ἌΣΜΑ.

Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, καὶ πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολύνω αὐτούς;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐκ τοῦ πρώτου Ἀδὰμ τοῦτό φησι· Χιτῶνα φθορίας (forte χιτῶν' ἀφθορίας) ἀπαθῆ, καὶ ἀνώλεθρον, τὸν τῆς ἀναμαρτησίας ἐνδεδυμένος, σάρκα λαθὼν παχυτέραν, καὶ θνητὴν, καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν ἄπαισι ὑποκείμενος, Ἐξεδυσάμην αὐτόν· πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; μετὰ τὴν ἀνάστασιν δηλονότι ἀφθαρτήσας τὸ παχὺ καὶ γεῶδες τῆς σαρκὸς πρόσλημμα, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπαναγαγὼν αὐτὸ εὐκλειαν· ὡς γὰρ ἄνθρωπος, καὶ τὸν θάνατον δειλίᾳ· κατὰ τὸ, Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. — Καὶ πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; φησὶν. Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου· πῶς μολύνω αὐτούς; ἦγουν. Καθαρὸς ἐγίνόμην ἀπὸ ρύπου· πῶς ὡς ἁμαρτίαν πεποιτηκὼς, ἐπὶ σταυροῦ ἀναρτήθῃ; ἢ καὶ οὕτως· Πόδας τὴν παχυτέραν δεδήλωκε σάρκα· ἦν καὶ πρὸ αὐτοῦ ὑπόδημα εἰρηκὴν ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ. Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν, φησὶν, ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου. Καὶ ἐν ἐτέρῳ· Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ· τουτέστιν, ἐν ᾧ τὴν σάρκα λαθὼν περιπάτησε, καὶ ἐνίψατο αὐτὴν τῷ θείῳ αὐτοῦ αἵματι· διατοῦτο οὐκ ἔτι χρεία λοιπὸν κατ' αὐτὴν ἐν τοῖς γῆϊοις ἀναστρέφεσθαι.

D

ἌΣΜΑ.

Ἀδελφιδὸς μου ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς, καὶ ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐπ' αὐτόν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τουτέστιν, ὁ ἐκ τοῦ ἐμοῦ προπάτορος ἐμοὶ γεννηθεὶς υἱὸς· τοῦτον γὰρ καὶ ἀδελφιδὸν προσηγόρευσεν, ὡς ἐκ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σαλομῶνος. Ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς· καὶ ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐν αὐτῷ. Ἦγουν, Ἀπέστειλεν εὐδοκίῃσας διὰ τοῦ Γαβριὴλ τὴν ἐπισκιάσαν ἐν ἐμοὶ δύναμιν αὐτοῦ· ἦν καὶ χεῖρα ὀνομάζεται. Ἐλθούσα δὲ ἡ παρὰ τοῦ ἀγγέλου φωνὴ, ἐν τῷ συλλαμβάνειν με τὸν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ Λόγον, Ἐθροήθη ἐπ'

⁷⁹ Matth. xxvi, 50. ⁸⁰ Psal. cvii, 10. ⁸¹ Psal. cxxxi, 7.

αὐτόν ἢ κοιλία μου. Ἐφῆσε γάρ, Πῶς ἔσται μοι ἡ
τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Μαθοῦσα δὲ τὴν
αἰτίαν, Ἰδοὺ ἢ δούλη Κυρίου, φησὶ, γένοιτό μοι
κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

ᾠΑΣΜΑ.

Ἀρέστην ἐγὼ ἀνοίξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου· χεῖ-
ρές μου ἔσταξαν σμύρναν· οἱ δάκτυλοί μου
σμύρναν πλήρη, ἐπὶ χεῖρας τοῦ κλειθροῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὁ μὲν ἀδελφιδὸς ἐπισπεύδων τὴν ἑαυτοῦ παρο-
σίαν, ἐν ἡμᾶς, δι' ἄκραν ἀγαθότητα, τῶν τοῦ πο-
νηροῦ χειρῶν ἀφαρπάσῃ, τοιοῦτοις τισὶν ἐχρήσατο
λόγοις. Ἡ δὲ πανάμωμος Παρθένος, ἀκούσασα τὴν
μακαρίαν τοῦ ἀγγέλου φωνήν, Ἀρέστην ἐγὼ, φη-
σὶν, ἀνοίξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου. Τουτέστι, Μετὰ τὸ
δυσχερᾶναι, καὶ φάναι πρὸς τὸν ἀγγελον· Πῶς
ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ
τὴν ἣν πρὸς αὐτὴν ὁ Γαβριὴλ ἀπόκρισιν ἐποίησατο·
Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις
Ἐπιφανείῃ ἐπισκιάσει σε, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα πάντα
συγκατάθεσιν τῆς πανάγκυ, Ἀρέστην, φησὶν, ἀνοί-
ξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου· μονονουχὶ τοῦτο λέγων·
Ἰδοὺ ἢ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά
σου. — Αἱ χεῖρές μου ἔσταξαν σμύρναν· ἡγοῦν,
ἅμα τῇ συγκατάθεσει καὶ ἡ σάρκωσις ἐνηργεῖτο·
διὰ μὲν οὖν τῆς σμύρνης τὴν βροτείαν δεδήλωκε
σάρκα, διὰ δὲ τῶν χειρῶν τὴν τῇ κησὶ συνεργὸν
δύναμιν. Οἱ δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη. Ἐκ
παρὰλλήλου τὸ αὐτὸ φησὶ. Ἡλήρη δὲ εἶπε, δεικνύς
τὴν κατὰ ἀλήθειαν ἐντελεστάτην σάρκωσιν τοῦ Σω-
τήρος, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. Ἐπὶ χεῖρας τοῦ
κλειθροῦ· ἡγοῦν, αἱ μὲν ἐνεργητικαὶ δυνάμεις τῇ
κησὶ κατὰ νόμον ἐγένοντο φύσεως· τὰ δὲ κλειθρα
τῆς παρθενίας ὑπὲρ φύσιν ἀλώδῃτα διατηρήνται.

ᾠΑΣΜΑ.

Ἦνοιξα ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου· ἀδελφιδός μου
παρῆλθε. Ψυχὴ μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἦνοιξα αὐτῷ, φησὶν ἢ Παρθένος· τουτέστιν,
συνέλαβον αὐτόν. Πρόσκειται δὲ κἀνταῦθα τὸ, ἐγὼ,
ὡς καὶ ἀνωτέρω· Ἀρέστην ἐγὼ ἀνοίξαι· ἵνα σαφῶς
ἐμφαίνῃ ἅνευ ἀνδρὸς τὴν ὑπὲρ νοῦν γεγενῆσθαι
σύλληψιν. Μόντῃ δὲ ἢ αὐτῇ ἢ Παρθένος αὐτοῦργός
τῆς συλλήψεως γέγονεν. Ἀδελφιδός μου παρῆλθεν·
ἡτοι, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως διανύσας χρόνον, καὶ
πάντα καθ' ἡμᾶς καλῶς ὑπουργήσας τῷ Θεῷ καὶ
Πατρὶ, παρῆλθεν· ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, τὸν ὑπερ-
φυσὴ ἀνθρωποπρεπῶς διακρίτερησας θάνατον. Ψυ-
χὴ μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ· τουτέστιν, ἐν τῇ
φωνῇ αὐτοῦ, ἣν κράξας ἐν τῷ σταυρῷ, ἀπέφυκε τὸ
πνεῦμα. Ψυχὴ μου ἐξῆλθεν· λυποθυμήσασα, τὰ
μεγέτρων παθοῦσα.

ᾠΑΣΜΑ.

Ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὑρον αὐτόν. Ἐκά-
λεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέν μου· εὑροσάν με

⁸¹ Luc. 1, 34. ⁸² ibid. 35. ⁸³ ibid. 38.

venter meus. Dixit enim: Quomodo hoc mihi erit, quoniam virum non cognosco? Ubi vero causam didicit: Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum ⁸¹.

CANT.

5. Surrexi ego ut aperirem nepoti meo; manus meae stillaverunt myrrham, digiti mei myrrham plenam, super manus ad claustrum.

SCHOLIA.

Nepos quidem cum suum acceleraret adventum, ut nos, ob summam bonitatem, a cacodæmouis manibus liberaret, ejusmodi usus est sermonibus. Inculpata vero Virgo, cum faustam, felicemque audisset angeli vocem: Surrexi ego, dicit, ut aperirem meo nepoti. Hoc est: Post hæsitacionem et interrogationem angelo factam: Unde hoc mihi erit, quoniam virum non cognosco? et post illam Gabrielis responsionem ad ipsam: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te ⁸², post hæc omnia, et purissimæ Virginis assensum et approbationem: Surrexi, inquit, ut aperirem nepoti meo, tantum non hoc dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum ⁸³. — Manus meae stillaverunt myrrham. Videlicet, assensione præstita, incarnatio pariter facta est. Per myrrham itaque mortalem significavit carnem; per manus, virtutem partui cooperantem. Digiti mei myrrham plenam; idem fere diversis vocibus dicit. Plenam vero ait, quo demonstret perfectam veramque assumpsisse carnem, non autem per speciem et spectrum. Super manus claustrum; videlicet, virtutes quidem operariæ ex naturæ lege deserviunt partui, Virginis vero claustra, supra naturam, illæsa fuere servata.

CANT.

6. Aperui ego nepoti meo; nepos meus discessit. Anima mea egressa est ad sermonem ejus.

SCHOLIA.

Aperui ipsi, dicit Virgo; hoc est, ipsum concepi. Addit autem hic quoque verbum illud, Ego; quem admodum et paulo ante: Surrexi ego, ut aperirem; ut clare demonstret sine viro supra rationem causam factam fuisse conceptionem. Sola namque ipsa Virgo operatrix fuit conceptionis illius. Nepos meus discessit: cum nimirum humanæ vitæ peregrisset tempus, et omnia quæ nostra sunt, optime perfecisset, juxta voluntatem Dei et Patris, tunc discessit, hoc est, ex hominibus recessit, postquam intollerandam secundum humanitatem pertulit necem. Anima mea egressa est ad sermonem ejus: hoc est, ad vocem ipsius, qua in cruce clamans emisit spiritum. Anima mea egressa est: animi ægritudinem passa sum, ut et matres perturbari solent.

CANT.

6, 7. Quæsiivi eum, et non inveni eum, vocavi eum, et non audivit me. Invenierunt me custodes circummeu-

tes in civitate : percusserunt me, vulneraverunt me, A οὐ φύλακες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· ἐκτάξαζάν με, ἐτραυματίσαζάν με· ἦσαν τὸ θέριστρον ἀπ' ἐμοῦ φύλακες τῶν τειχῶν.

SCHOLIA.

Quæsi vi eum, et non inveni eum. Percurrit propheta tum hic, tum alibi concise pene, mysteriorum capita futuræ Verbi Dei in carne dispensationis. Repetens quoque de integro per capita sermonem, tanquam ex persona castæ Matris Domini, dicit : *Quæsi vi eum, et non inveni eum.* Quod sanè interpretari quidem poterit, quemadmodum ante dictum est, hoc verborum involucre eximiam Salvatoris in sepulcro requiem significari. Tunc enim eum quærens sacratissima mater, non invenit. Poterit id etiam quis intelligere de salutari Christi Ascensione, post consummatam omnem carnis dispensationem. Cum enim eum ut hominem post Ascensionem quæreret, ut præsto esset, purissima Dei Puerpera; non invenit eum, neque ipsam audivit vocantem; quamvis ut Deus cum ipsa foret, filialique simul et paterno affectu, quæ ipsius erant, gubernaret. *Invenere me custodes circumveuntes in civitate.* Videlicet, cum quærerem eumque invocarem, et Deum ex me sine semine natum esse contenderem : id non ferentibus ex invidentiâ principibus sacerdotum, qui videbantur legi præesse, gravia ab illis passa sum. *Custodes autem appellari possunt legis pontifices Judæorum tunc, utpote qui soli litteræ adhærescentes, longe quidem aberant a sensu, qui in illis inerat. Circumveuntes in civitate;* hoc est, qui circa litteram, et in littera semper versantes, nihil excelsum de Deo sentiunt. *Percusserunt me, videlicet, gravi me dolore affecerunt, eum mala palam inferrent Dei Ecclesiæ, expellentes discipulos, et Evangelii progressui obsistentes. Tulerunt theristrum meum,* capitis videlicet ornamentum, piam nimirum de Deo intelligentiam : quam quidem summò studio contenderunt ex ultimis terræ finibus, auferre, sed non valuerunt, cum majori vi obsisteret virtus præconii Christi Salvatoris. *Custodes mænium, videlicet legem specie tenus servantes.* Non enim dignum duxit illos custodes case civitatis, sed tantum mænium, sic ut cuiusque positorum, et non ex Dei mente.

CANT.

8. *Adjuravi vos, filiæ Jerusalem, in virtutibus et in viribus agri, si inveneritis nepotem meum, renuntiate ei quod vulnerata amore ego sum.*

SCHOLIA.

Non eodem sensu, sacramento filias compellat Jerusalem, quo et prius jurejurando adegerat, sed hic filias Jerusalem sequentes Dominum vocat discipulas : quæ per martyrium vitæ curriculum perfecerunt. *Si inveneritis nepotem meum, renuntiate ei quod vulnerata amore ego sum.* Non quod ejusmodi rei suum ipsius Filium et Dominum ignarum fore existimaverit, præcipit mulieribus suam erga nepotem renuntient amorem : qui cuius fieri

θεῶν ὁ προφήτης καὶ νῦν, καὶ ἐν ἑτέροις, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, τὰ κατὰ τὴν ἐνσαρκίαν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου γεννησόμενα μυστήρια, ἐπάνακεφαλαιούμενα; καὶ αὖθις τὸν λόγον, ὡς ἐκ τῆς ἀγνῆς τοῦ Κυρίου μητρὸς φησιν· Ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐκ εἶδον αὐτόν· τοῦτο μὲν ἂν τις ὡσάν εἰρηται πρότερον ἐκλάβοι, τὴν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Σωτῆρος αἰνιττεσθαι ὑπερφυὰ κατὰθεσιν· τῆνικαῦτα γὰρ ζητοῦσα τοῦτον ἡ πᾶναγνος Μήτηρ οὐκ εὔρεν. Τοῦτο δ' ἂν τις καὶ εἰς τὴν σωτήριον μετὰ τὸ πᾶσαν οἰκονομίαν πεπληρωσθαι τοῦ Χριστοῦ ἀνάληψιν· ἀνθρωπικῶς γὰρ μετὰ ταῦτα τοῦτον ζητοῦσα παρεῖναι ἡ ὑπεράμωμος τοῦ Θεοῦ λοχεύτρια, οὐκ εὔρισκεν αὐτόν· καὶ καλοῦσα οὐκ ὑπήκουεν. Ἡ δὲ Θεὸς συνῆν αὐτῇ· καὶ οὐκ ὡς ἐμοῦ οἱ πατρικῶς τὰ κατ' αὐτὴν ἐκλύεραν. *Εὔροσάν με οἱ φύλακες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει·* ἤγουν, ζητοῦσα τοῦτον, καὶ ἐπικαλουμένη, καὶ Θεὸν ἐξ ἐμοῦ ἀνευ σπορᾶς ἀνομολογοῦσα τεχθέντα, μὴ ἐνεγκόντων τὸν φθόνον τῶν δοκούντων ἀρχιερέων τοῦ νόμου προεστάναι, ὑπέστην ὑπ' αὐτῶν δεινά. *Φύλακες δ' ἂν* καλοῖντο τοῦ νόμου οἱ τῆνικαῦτα τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖς, ὡς τῷ γράμματι μόνῳ προσανέχοντες, πόρρω δὲ τῶν ἐγκαιμένων ἐννοιῶν ἑαυτοῦς ἀπελαύνοντες. *Οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει,* τούτέστιν, οἱ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ συτραφόμενοι, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν περὶ Θεοῦ διανοοῦμενοι. *Ἐκτάξαζάν με·* ἤγουν, ἤλγυνάν με, ἐν οἷς ἐπεδείκνυτο δεινοῖς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἀπελαύνοντες τοὺς μαθητὰς, καὶ τὸν δρόμον τοῦ Εὐαγγελίου κωλύοντες. *ἦσαν τὸ θέριστρον ἀπ' ἐμοῦ,* τὸν τῆς κεφαλῆς κόσμον δηλονότι, τὴν εὐσεβῆ περὶ Θεοῦ διάνοιαν, ἣν ἐσπουδάκεισαν μὲν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς· ἀφελείν, οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ ὑπερβαλλούσῃ δυνάμει τοῦ κηρυττομένου Σωτῆρος Χριστοῦ. *Φύλακες τῶν τειχῶν·* ἤγουν, τῇ δοκῆσει τοῦ φυλάσσειν τὸν νόμον· οὐ γὰρ ἀξιοὶ τούτους φύλακας εἶναι πόλεως· ἀλλ' ἀπλῶς τῶν τειχῶν τῶν οὕτω πως κειμένων· καὶ οὐ περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐννοιῶν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐζήτησα αὐτόν καὶ οὐκ εἶδον αὐτόν. Διεζέ-

D

ἌΣΜΑ.

Ἄρχισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμει καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσει τοῦ ἀγροῦ· ἔαρ εὔρητε τὸν ἀδελφιδόν μου, ἀπαγγείλατε αὐτῷ ὅτι τετραμμένη ἀγάπης εἰμι ἐγώ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὅτι ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν τὸν αὐτὸν παρήγαγεν ὄρον, ὅν καὶ πρότερον ταῖς θυγατέρασι τῆς Ἰερουσαλήμ· ἀλλ' ἐνταῦθα θυγατέρας τῆς Ἰερουσαλήμ τὰς ἀκολουθησάσας τῷ Δεσπότη καλεῖ μαθητέρας; αὐτὰ καὶ διὰ μαρτυρίου τὸν δρόμον ἠνύκασαν. *Ἐάρ εὔρητε τὸν ἀδελφιδόν μου, ἀπαγγείλατε αὐτῷ, ὅτι τετραμμένη ἀγάπης εἰμι ἐγώ.* Οὐκ ὡς ἀγνοοῦσα τὸν ἑαυτῆς Υἱὸν καὶ Δεσπότην, παρεγγυάται ταῖς γυναιξὶ τὴν ταύτης ἀγάπην πρὸς αὐτὸν ἀπῆγγε-

λαι· πῶς γὰρ ἂν ἡγνῶσι, καὶ πρὶν γενέσεως ἑκαστα A
εἰδῶς; ἀλλὰ τὴν αὐτὴν πύθον εἰς τὴν ἐκείνου πίστιν
ἐπαύξουσα. Ταύτη τοι καὶ, Ἐὰν εὐρησῆτε, φησί· τουτ-
έστι, σπουδάσατε εὐρεῖν.

ἄΣΜΑ.

Τὴ ἀδελφιδὸς σου ἀπὸ ἀδελφιδού, ἡ καλὴ ἐν
γυναίξει; τί ἀδελφιδὸς ἀπὸ ἀδελφιδού; οὗτοι οὕτως
ᾠρκίαις ἡμᾶς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἦ; ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἡ ἐρώτησις τῷ προφῆτῃ
ἐθεταί, καὶ φησί· Τὴ ἀδελφιδὸς σου ἀπὸ ἀδελφι-
δού; τουτέστι, τί διαφέρει ὁ Υἱὸς σου ἀπὸ τῶν ἄλλων
τῶν τῶν γυναικῶν, οὗτοι ᾠρκίαις ἡμᾶς; ἐπ' αὐτόν;

ἄΣΜΑ.

Ἄδελφιδὸς μου λευκός, καὶ πυρρός; ἐκλελο-
γισμέτος ἀπὸ μυριάδων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διεγείρασα τὸ πρῶτον τῶν γυναικῶν ἡ πανά-
μμος Παρθένος, ὥστε δις ἐπανερωτῶν αὐτὰς περὶ
τοῦ ταύτης υἱοῦ, τίς τέ ἐστι, τί διαφέρει τῶν ἄλλων,
καθ' ἑκαστον τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται, καὶ φησιν·
Ἄδελφιδὸς μου λευκός καὶ πυρρός, ἐκλελογι-
σμέτος ἀπὸ μυριάδων· τὰ γνωριστικὰ τῆς αὐτοῦ
θεότητος διὰ τῶν τοιούτων ἐξαριθμεῖται, φάσκουσα·
Ὁ ἐν ἐμοὶ σαρκωθείς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ λευκός ἐστι
καὶ πυρρός. Τουτέστι, πῶς νοερὴν, καὶ πῦρ ἀστε-
κτον καὶ ἀπρόσφαιστον· διὰ μὲν γὰρ τοῦ λευκοῦ τὸ
λαμπρὸν καὶ φωτιστικὸν ἐσημανε, διὰ δε τοῦ πυρ-
ροῦ τὸ ἀστεκτον καὶ ἀπρόσφαιστον τῆς αὐτοῦ θεό-
τητος. Ἐκλελογισμέτος ἀπὸ μυριάδων· ἤρουν,
ἐκλελογισμέτος· περὶ αὐτοῦ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
διὰ στόματος Ἠσαΐου φησίν· Ἰδοὺ ὁ παῖς μου,
ὃν ἐξελεξάμην, εἰς ὃν ἐδόξασεν ἡ ψυχὴ μου.

ἄΣΜΑ.

Κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσιον κεφαλῆ, βόστρυχοι
αὐτοῦ ἔλαται, μέλας ὡς κόραξ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσιον ἐστὶ κεφαλῆ, τουτέ-
στι, ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις; ἀπρόσφαιστος καὶ νοερά.
Πολλαχοῦ διὰ τοῦ χρυσοῦ ἐδήλωσε τοῦ πυρὸς τὴν
ἐνέργειαν. Αἱ δὲ βόστρυχοι αὐτοῦ ἔλαται, μέλας
ὡς κόραξ· τὰ ἄνωθεν δηλονότι τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ,
τουτέστι τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀθεώρητα καὶ ἀκα-
τάληπτα· διὰ τοῦτο καὶ μέλανα εἶρηκε. Τοῦτο καὶ ὁ
θεοπάτωρ Δαβὶδ προηρμήνευσε, λέγων· Ἔθετο
σκῶτος εἰς ἀποκρυφὴν αὐτοῦ· διὰ τοῦ σκότους
δηλονότι τὰ ἀκατάληπτον εἰρηκώς.

ἄΣΜΑ.

Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς περιστεραὶ, ἐπὶ πλη-
ρώματα ὑδάτων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τοῦ τῆς περιστερᾶ; ὀνόματος τὸ ἀκείριον τε
καὶ καθαρὸν ἐδήλωσε τῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν. Ἐπὶ
πληρώμασιν ὑδάτων· τουτέστι, πεπληρωμένων
τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πολλαχοῦ γὰρ ἡ θεία Γραφή

poterat, ut ignoraret id is, qui etiam antequam
nasceretur singula norat? sed quo hunc ipsum ad
illius fidem animi affectum exangeret. Quocirca
dicit: Si inveneritis, id est, contendite, ut inv-
niamis.

CANT.

9. Qualis nepos tuus a nepote, pulchra in mulieri-
bus? qualis nepos tuus a nepote? quia sic adjurasti
nos.

SCHOLIA.

Tanquam a mulieribus interrogatio hæc foret, a
propheta posita est. Dicit enim, Qualis nepos tuus
a nepote? hoc est, in quo differt filius tuus a cæteri-
s aliarum mulierum filiis, quia adjurasti nos per
ipsum?

B

CANT.

10. Nepos meus candidus, et igneus, selectus ex
decem millibus.

SCHOLIA.

Excitato a purissima Virgine mulierum desiderio,
ita ut semel atque iterum de suo interrogarent fi-
lio, quinam foret, et in quo a cæteris differret, ad
singula respondet, et dicit: Nepos meus candidus
est, et igneus, selectus ex decem millibus. Notiones
ipsius divinitatis per ejusmodi enumeravit, dicens:
Filius Dei, qui ex me carnem assumpsit, candidus
est, et igneus, hoc est, Lux intellectualis est, et
ignis intolerandus. Per candorem enim splendorem
lucemque significavit; per ignem vero intoleran-
dam nec attingendam ejus divinitatem. Selectus ex
decem millibus, sive, electus. De ipso enim Deus
et Pater per os Isaïæ dicit: Ecce puer meus quem
elegeram, in quem complacuit anima mea⁶⁶.

C

CANT.

11. Caput ejus aurum cephalæ, cincinnati ejus crispi,
nigri veluti corvus.

SCHOLIA.

Caput ejus aurum est cephalæ, hoc est, superna ip-
sius generatio est intellectualis, et quæ attingi ne-
quit. Aurum enim sæpe sæpius vim ignis significat.
Cincinnati autem ejus crispi, nigri veluti corvus. Quæ
supera sunt, significavit, capitis ejus, hoc est divi-
næ ejus substantiæ, eaque invisibilia et incom-
prehensa fore. Quocirca et nigra fore dixit. Quod
itidem divinus pater David ante exposuerat, dicens:
Posuit tenebras latibulum suum⁶⁶. Qui per tene-
bras id utique quod comprehendi nequit expressit.

CANT.

12. Oculi ejus sicut columbæ, super plenitudines
aquarum.

SCHOLIA.

Per hujus columbæ nomen simplicitatem atque
puritatem oculorum ejus significavit. Super pleni-
tudines aquarum, id est, qui repleti erant Spiritu
sancto; passim enim divina Scriptura Spiritum

⁶⁶ Isa. XLII, 4. ⁶⁶ Psal. XVII, 12.

sanctum aquam nominavit. Quemadmodum et Sal-
vator ipse declaravit : *Qui credit in me, flumina
ex ventre ejus fluent aquæ vivæ*⁸⁸, videlicet sanctis-
simi Spiritus gratia. Itaque *plenitudines aquarum*
intelligendi sunt ipsi Christi fideles. Quemad-
modum Salomonis quoque pater David longe ante di-
xit : *Oculi Domini super justos*⁸⁷.

CANT.

13. *Maxillæ ejus sunt phialæ aromatis, producentes
unguentaria.*

SCHOLIA.

Quemadmodum phialæ aromatum ingentem fra-
grantiam præbent illis qui prope adsunt : sic et uni-
genitus Dei Filius uberem in eum credentibus
sanctissimi Spiritus gratiam impertit. *Accipite enim,*
dixit, *Spiritum sanctum*⁸⁹.

CANT.

Labia ejus lilia stillantia myrrham plenam.

SCHOLIA.

Prolatos sermones divinos per labia Salvatoris
ad omnes et pro omnibus *lilia stillantia myr-
rham* appellavit : *lilia* quidem, propter fragran-
tiam plantæ, et quia ab omnibus deamantur ; *stil-
lantia* vero *myrrham plenam*, propter vim abunde
sufficenterque servandi, et continendi, et quia
ubique colligunt, conservant, et confirmant eos
qui suscipiant Evangelium ; vel etiam ob difficilem
et strigosam, asperamque, ut videtur, observa-
tionem mandatorum Dei. *Angusta* enim, inquit,
et *arcta* est via, quæ ducit ad regnum cælo-
rum⁹⁰.

CANT.

14. *Manus ejus tornatiles, aureæ, plenæ, strenuæ.*

SCHOLIA.

Omnia, quæ propter nos in mundo admirabilia
Dei manu sunt facta, ejus plena sunt pulchritu-
dine. *Ecce enim*, inquit, *omnia pulchra valde*⁹¹.
Nam autem dixit : *Manus ejus tornatiles, aureæ,*
æqualem in singulis elementis portionem desi-
gnat, illorumque inter se connexionem. *Plenæ,*
strenuæ. Ac si diceret : Divinæ ejus erga nos par-
ticipantes pietatis et providentiæ.

CANT.

*Venter ejus veluti tabula eburnea super lapidem
sapphiri.*

SCHOLIA.

Apertissime in illis quoque propheta demonstrat,
se non de quovis homine verba facere. Nam cu-
jus unquam invenietur venter, *veluti tabula ebur-
nea*? Verum enimvero clare ostendit, se maximi
cujuspiam ac summi Legislatoris nomen voluisse
exprimere. Per ventrem itaque cor significavit :

τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὕδωρ ὀνόμασε· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ
Σωτὴρ ἐνετείλατο· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ποτα-
μοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βέβησουσιν ὕδατος
ζῶντος· δηλονότι, τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος
χάριτος. Οὐκοῦν αὐτοὺς τοὺς τῷ Χριστῷ πεπιστευ-
κότας· *πληρώματα ὑδάτων ὑποληπτίων*· καθὼς
προλαβὼν καὶ ὁ τοῦτου πατὴρ εἴρηκε *δαβὼν*· Ὁφθαλ-
μοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους.

ἌΣΜΑ.

Σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος, φύ-
ουσαι μυρσφικὰ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὅσπερ αἱ τῶν ἀρωμάτων φιάλαι πλείστην ὄσιν
τὴν εὐωδίαν παρέχουσι τοῖς ἐγγίστα γινομένοις· οὕτω
καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς πιστεύουσιν
εἰς αὐτὸν πλουσίαν τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος
χάριν μετέδωκε. Λάβετε γάρ, φησί, Πνεῦμα
ἅγιον.

ἌΣΜΑ.

Χεῖλη αὐτοῦ κρίνα, σταζόντα σμύρναν
πλήρη.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τοὺς διὰ τῶν χειλέων τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἑκπα-
τας καὶ ὑπὲρ ἀπάντων προσφερομένους θεαρχικούς
λόγους κρίνα σταζόντα σμύρναν προσηγόρευσε·
κρίνα μὲν διὰ τὸ εὐώδες τοῦ φυτοῦ καὶ πᾶσιν ἐπέ-
ραστον· σταζόντα δὲ σμύρναν πλήρη, διὰ τὸ συν-
εκτικὸν, καὶ διαρκές, καὶ πανταχόθεν ἐπέχον καὶ
στηρίζον τοὺς παραδεχομένους τὸ Εὐαγγέλιον· ἢ
καὶ διὰ τὸ πικρὸν καὶ δοκοῦν σκληρὸν τοῦ κατὰ
Θεὸν ἀπαγγέλλματος. Ἡ γὰρ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα,
φησὶν, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν στερῆ
καὶ τεθλιμμένη ἐστίν.

ἌΣΜΑ.

Χεῖρες αὐτοῦ τορνευταί, χρυσαῖ, πεπληρωμέ-
ναι, θαρσεῖς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πάντα διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς γεγε-
νημένα τοῦ κόσμου θαυμαστὰ πεπληρωμένα εἰσὶ
τῆς παρ' αὐτοῦ καλλονῆς· Ἰδοὺ γάρ, φησὶ, τὰ
πάντα καλὰ ἴσαν. Διὰ δὲ τοῦ φάναι, Αἱ χεῖρες
αὐτοῦ τορνευταί, χρυσαῖ, τὴν ἐν ἐκάστῳ τῶν
στοιχείων ἰσομοίραν δηλοῖ, καὶ πρὸς ἄλληλα σύγ-
κράσιν. *Πεπληρωμέναι, θαρσεῖς*· ἀντὶ τοῦ, μέ-
τοχα τῆς παρ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς θεοσιδούς προ-
βολας.

ἌΣΜΑ.

Κοιλία αὐτοῦ ὡς πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λί-
θου σαπφείρου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Σαφέστατα κἂν τοῦτοις δείκνυσιν ὁ προφήτης,
ὡς οὐ περὶ τίνος ἀνθρώπου διαλέγεται· τίνος γὰρ
ἂν εὐρεθείη ἡ κοιλία ὡς πυξίον ἐλεφάντινον ; ἀλλ'
ἢ δῆλον περὶ μεγίστου τινός, καὶ τὰ μέγιστα νενο-
μοθετηκότος, τὴν προσηγορίαν ἐκτέθειται. Διὰ τοῦν
τῆς κοιλίας τὴν καρδίαν ἐσήμανεν, ἐν ᾧ τὸ διανοη-

⁸⁸ Joan. vii, 38. ⁸⁷ Psal. xxxiii, 16. ⁸⁹ Joan. xx, 22. ⁹⁰ Matth. vii, 14. ⁹¹ Gen. i, 31.

τικὴν τῆς ψυχῆς· παρὸν τυγχάνει· ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ἔν τῶν Εὐαγγελίοις φησὶν· Ὁ ἀγαθὸς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκβάλλει τὰ πονηρὰ. — Ὡς πυξίον ἐλεφάντινον· ἦτοι βιβλίον, τοὺς ἐκπορευομένους ἐξ αὐτοῦ θεοποιούς λόγους πᾶσιν ἀγαθοπρεπῶς προταίνοντας· αὐτὸν δηλαδὴ τὸν ἐκ τῆς Σιών πεφοιτηκότα τῷ κόσμῳ σωτηριώδη νόμον· περὶ οὗ καὶ ὁ θεοπάτωρ εἶρηκε Δαβὶδ· *Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ*; καὶ Ἡσαίας· *Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος*. Οὐδεὶς δὲ πρὸ αὐτοῦ, ἢ μετὰ αὐτὸν, ἐκ τῆς Σιών ἐξηγεῖται νόμον· ὡσπερ δὲ διὰ τῶν Μωσαϊκῶν πυξίων ὁ νόμος δέδοται τῷ παλαιῷ Ἰσραὴλ· οὕτω καὶ διὰ τῶν ἐκπορευομένων ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καὶ ἀλήθεια τοῖς πιστοῖς. *Ἐπὶ λίθου σαφειροῦ*. Τεθεμελιωμένα δηλονότι ἐπὶ τὴν πέτραν· *Σὺ γὰρ εἶ, φησὶ, Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν*.

ἌΣΜΑ.

Κνημίαι αὐτοῦ στύλοι μαρμάρινοι, τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσαῖς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τούτων πάντων τὸ ἀσφαλές· καὶ ἀπαρέγκλιτον τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου μονιμότητος δείκνυσσι. *Κνημίαι* εἰ, καὶ ὀπίσθηα, καὶ τὰ ἄλλα ἀνθρωποπρεπῶς περὶ αὐτοῦ τίθησι κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν ἡμῖν μερῶν.

ἌΣΜΑ.

Εἶδος αὐτοῦ ὡς λίθου ἐκλεκτοῦ, ὡς κέρυθροι. Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμός, καὶ ὄλος ἐπιθυμία.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν ἐκείνου θεότητα εἰς εἶδος λιθάνου ὁμοίωσι. Θεῷ γὰρ μόνῳ λίθου ἀφιέρωται. Τὰ δὲ ἐκ τοῦ φάρυγγος αὐτοῦ ἡδύτερα εἰσι παντὸς γλυκασμοῦ· τούτοις καὶ ὁ Δαβὶδ ἡδυνθεῖς, *Γλυκύτερα, φησὶ, τὰ λόγια Κυρίου ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον*. — *Καὶ ὄλος ἐπιθυμία*· ἦτοι αὐτὸς ὢν τῶν ἐφετῶν ἀκρότης, καὶ πρὸς τὸν ἐρωτικῶς οἶτε θεοῖο νότος, καὶ πᾶσαι δικαίων ψυχὰ ἀνατείνονται.

ἌΣΜΑ.

Οὗτος ἀδελφιδός μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεσις τῶν κατὰ μέρος γνωρισμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου δι' ἡμᾶς ἀφάρστου σαρκώσεως· ἐπειδὴ γὰρ ἐξήτησαν αἱ ἀπὸ τῆς Ἰερουσαλήμ, ὁποῖος ὢν τυγχάνει, τὰ ἐκείνου ἢ μήτηρ ἀκριθῶς διεξιθεῖσα, ἐπάγει· *Τοιοῦτός ἐστιν ἀδελφιδός μου, καὶ τοιοῦτος, οἷον ὑμῖν εἶπον δηλονότι*.

ἌΣΜΑ.

Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἢ καλῆ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου; καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ.

A in quo intellectus animæ residet. Quemadmodum etiam ipse Salvator in Evangeliiis dicit: *Bonus homo de bono cordis sui thesauro profert bona, et malus de malo cordis sui thesauro profert mala* 14. — *Veluti tabula eburnea*: sicut liber nimirum, ex quo proferuntur sermones a Deo instituti: quos omnibus, quæ sua est benignitas, palam proposuit; ipsa videlicet lex ex Sion, inundo pro ejus salute insita. De qua divinus quoque pater David ait: *Quis dabit ex Sion salutare Israel* 15? Et Isaias dixit: *De Sion exibit lex* 16. Nemo autem ante ipsum, vel post ipsum ex Sion legem protulit. Porro quemadmodum per tabulâs Mosaicâs lex data est prisco illi populò Israel: sic et per ea quæ emanarunt ex ventre incarnati Filii Dei, gratia et veritas credentibus data est. *Super lapidem sapphiri*. Fundata videlicet supra petram. *Tu enim es*, inquit, *Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* 16.

CANT.

15. *Crura ejus columnæ marmoreæ, fundatæ super bases aureas.*

SCHOLIA.

Per hæc omnia inconcussam veramque Dei Verbi in æternum manentis stabilitatem demonstrat. *Crura* vero, et posteriora, et alia itidem humano more ei tribuit pro ratione earum quæ in nobis sunt, partium.

CANT.

15, 16. *Species ejus sicut libanus electus, sicut cedri. Guttur ejus dulcedo, et totus desiderium.*

SCHOLIA.

Divinitatem ejus speciei assimilavit libani, quia soli Deo consecratur libanus. Quæ vero ex ipsius prodeunt gutture, suaviora sunt quavis dulcedine. Quibus David quoque delectatus, *Dulciora, inquit, eloquia Domini super mel et farum* 16. — *Et totus desiderium*. Ipse nimirum est desiderabilium summa et apex; ad quem peramanter divinæ mentes et omnes animæ justorum feruntur.

CANT.

D *Iste est nepos meus, et iste est propinquus meus, filia Jerusalem.*

SCHOLIA.

Complexio eorum est, quæ per partes cognosci possunt ineffabilis illius propter nos Incarnationis Verbi Dei; quia enim quæsierant filia Jerusalem, qualis esset, mater accurate illius recensitis partibus, infert: *Ejusmodi est nepos meus, talis, inquam, qualem vobis retuli*.

CANT.

17. *Quo abiit nepos tuus, o pulehra in mulieribus? quo abiit nepos tuus? et quæremus eum tecum.*

14 Matth. xii, 35. 15 Psal. xiiii, 7. 16 Isa. ii, 3.

16 Matth. xvi, 18. 17 Psal. xviii, 14.

SCHOLIA.

Dei Verbi characteres optime edoctæ mulieres, se etiam ipsæ ejus amore sauciæ, ex ejusdem desiderio, dicunt: *Quo abiit nepos tuus, o pulchra in mulieribus? quo abiit nepos tuus?* Ex gaudii exsuperantia iterarunt interrogationem, vel ex canentium more, qui bis et sæpius eadem repetunt. *Et quæremus eum tecum*: hoc est, Sequemur te, quocumque tandem ipsa contendes ad quærendum eum; nec curiose nimis indagabimus, quæ de ipso tibi sunt placita.

CAPUT VI.
CANT.

1, 2. *Nepos meus descendit in hortum suum ad phialas aromatum, ut pascat in hortis, et lilia colligat. Ego meo nepoti, et nepos meus mihi, qui pascit in liliis.*

SCHOLIA.

Supra a principio omnis prorsus labis experta mater de nepote apud eas narrationem instituit, dicitque eis: Interrogatis me, quo meus abiit nepos? *Nepos meus descendit in hortum suum* ⁶⁶, videlicet, e cælo descendens, carnem ex me assumpsit. *Ipsa enim est hortus ille signatus* ⁶⁷. *Ad phialas aromatum*: ad docendum omnem terram divina ipsius præcepta, et ad replendum totius orbis ambitum illorum fragrantia. *Ut pascat in hortis, et lilia colligat*: ut videlicet pascat ipsius oves in pascuis cælestibus, et introducat, et educat eas per ostium ⁶⁸; et ab eis colligat fructus, dilectionem nimirum, et misericordiam. *Ego meo nepoti, et nepos meus mihi*. Ego scilicet ei carnem præbui, et ipse mihi divinitatem. *Qui pascit in liliis*: qui videlicet illa docet, quæ ad paradisum et quæ in illo ad florum delicias spectant.

CANT.

3, 4. *Pulchra es, propinqua mea, sicut beneplacitum, decora sicut Jerusalem, terribilis sicut castrorum ordines. Averte oculos tuos contra me, quia illi me evolare fecerunt.*

SCHOLIA.

Commutatio hic fit modicæ cantionis; et in principio quidem tanquam propheta, Virginis decantat laudes; hic autem, repente veluti affatus Numine, cantum quasi ex alio tollit principio, et dicit: *Pulchra es, propinqua mea, sicut beneplacitum*; complacuit enim Deo et Patri, in ea nostri generis operari salutem. *Decora sicut Jerusalem, sive tanquam sacræ pacis causa, ipsiusque pacis conciliatrix, pacem omnibus præbuit. Terribilis sicut castrorum ordines, hoc est, supra omnem captum et rationem est in te omnium pulchritudinum or-*

A

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου γνωρίσματα ἀσφαλῶς αἱ γυναῖκες μαθοῦσαι, καὶ τρωθεῖσαι καὶ αὐτὰι τῷ ἐκείνου ἔρωτι, εἰς πῶθον ἤλθον αὐτοῦ, καὶ φασί· *Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἢ καλὴ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου;* τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς χαρᾶς διπλασιάσασαι τὴν ἐρώτησιν, ἢ καὶ ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς ἔθουσι, δις τὰ αὐτὰ καὶ πολλὰκις ἐπαναλαμβάνειν. *Καὶ ζητήσομεν αὐτὴν μετὰ σοῦ*· τουτέστιν, Ἀκολουθήσομέν σοι ὅπου ἂν αὕτη ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐκείνου ζητήσιν· καὶ οὐ πολυπραγμονήσομεν τὰ περὶ ἐκείνου σοὶ ἀρίσκοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.
ᾠΣΜΑ.

Ἐδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ, εἰς φιάλας τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνει ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα. Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοὶ· ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτὰς ἡ πανάμωμος μήτηρ τὴν περὶ τοῦ ἀδελφιδοῦ διήγησιν ποιῆται, καὶ φησὶ πρὸς αὐτάς· Ἐρωτᾷτέ με, ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδός σου; Ὁ ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ· ἤγουν, ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, ἐσαρκώθη ἐν ἐμοὶ· αὕτη γάρ ἐστιν ὁ ἐσφραγισμένος κήπος. *Εἰς φιάλας ἀρώματος*· εἰς τὸ διδάξαι πᾶσαν τὴν γῆν τὰς θεουργίας αὐτοῦ ἐντολάς, καὶ πληρῶσαι τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τῆς εὐωδίας. *Ποιμαίνει ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα*· ἤτοι ποιμαίνει τὰ ἑαυτοῦ κτήνη ἐπὶ νομῆς οὐρανοῦ, καὶ εἰσάγειν αὐτὰ, καὶ ἐξάγειν διὰ τῆς θύρας, καὶ συλλέγειν τοὺς παρ' αὐτῶν καρπούς, ἤγουν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐλεον. Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοὶ· ἤτοι, Ἐγὼ τοῦτω τὴν σάρκα παρέσχον, καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τὴν θέωσιν. Ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις· ὁ διδάσκων δηλαδὴ τὰ περὶ τοῦ παραδείσου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τῶν ἀνθίων τρυφῆς.

ᾠΣΜΑ.

Καλὴ εἶ, ἢ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία, ὡραὶ ὡς Ἱερουσαλήμ, θάμβος ὡς τεταγμέναι· ἀπόστρεψον ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον μου· δεῖ αὐτοὶ ἀνεπτέρωσάν με.

D

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄλλαγμα τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ψῆς· καὶ ἐναρξί· τῶν πρὸς τὴν Παρθένον ὡς ἀπὸ τοῦ προφήτου ἰγλωμίων· ἀφῆνης γάρ, ὡσερ ἔνθους γενόμενος, τὴν ψῆν ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς ἀνατείνεται, καὶ φησὶ· *Καλὴ εἶ, ἢ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία*· ἡ εὐδόκησι γάρ ἐν αὐτῇ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν ἐργάζεσθαι. Ὁρατα ὡς Ἱερουσαλήμ· ἤγουν, ὡς ἱερᾶς εἰρήνης αἰτία, καὶ πᾶσιν αὐτῆς εἰρηνοπαρόχως πρόξενος. *Θάμβος ὡς τεταγμέναι*· τουτέστιν, ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον ἢ κατὰ σὲ τῶν ἀπάντων καλῶν σύνταξις καὶ εὐαρ-

⁶⁶ Cant. v, 17. ⁶⁷ Cant. iv, 12. ⁶⁸ Joan. 10, 1 seqq.

μοστία. Ὁφθαλμοί σου ἀπεναντίον μου. Εἶθε εὐ-
 μανῶς ὀφθαλμοί σου, καὶ τὰ κατ' ἐμὲ διεξάγοις, ὡς
 ἂν αὐτὴ βούλοιο. Ὅτι αὐτοὶ ἀνεπτέρωσάν με·
 ἀντὶ τοῦ, Οἱ σοὶ ὀφθαλμοὶ εἰς ταύτην ἀνεβίβασάν
 με τὴν προφητείαν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ὕψος, τῶν
 σῶν θεάσασθαι μεγαλείων.

ἄΣΜΑ.

Τρίχωμά σου ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἱ ἀνεφά-
 τησαι ἀπὸ τοῦ Γαλαδδ. Ὅδόντες σου ὡς ἀγέ-
 λαι τῶν κεκυρμένων, αἱ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λου-
 τρού, αἱ πᾶσαι διδυμαίνουσαι· καὶ ἀτεκνοῦσα
 οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. Ὡς σπαρτίον κόκκινον
 χελῖνον σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὠραία. Ὡς λέκυ-
 ρον ῥοᾶς μῆλον σου, ἐκτὸς τῆς σιωπῆσέως
 σου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπερ νῦν κατὰ μέρος διεξίσει τῶν ἐγκωμίων,
 καὶ ἀνωτέρω εἰρήται· ὡσπερ ἐπιδόν τινα τῆ
 μακαρία Παρθένῳ ἐπιδόν ἃ καὶ πρότερον.

ἄΣΜΑ.

Ἐξήκοτὰ εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοτα
 παλακαί, καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς·
 μία ἔστι τῆ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτὴ ἔστι τῆ τε-
 κοῦσῃ αὐτῆν. Εἶδοσαν αὐτὴν θυγατέρες, καὶ
 μακαριοῦσιν αὐτὴν βασίλισσαι καὶ γε παλα-
 καί, καὶ αἰνέσουσιν αὐτὴν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀφ' ἐτέρας καὶ αὐτῆς ἀρχῆς τὴν ψόδην ποιεῖ-
 ται, καὶ φησι· Ἐξήκοτὰ εἰσι βασίλισσαι, καὶ
 ὀγδοήκοτα παλακαί, καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ
 ἔστιν ἀριθμὸς· τὸ ὑπεράλλων ἀσυγκρίτως τῆς παν-
 αμώμου μητρὸς καὶ διὰ τούτων ἐνδεικνύμενος ὁ
 προφήτης, πρὸς τὰς ἐξ ἅπασων γυναικῶν, τῷ ἑαυ-
 τῆς Υἱῷ καὶ Θεῷ δι' ἐπιγνώσεως αὐτῷ συναφθί-
 σεσθαι προσδοκωμένας, τὴν σύγκρισιν ποιούμενο·,
 εἰς μέσον αὐτὰς παράγει, καὶ τάζει αὐτῶν, καὶ
 ἀξίας εἰκότως ἐξαριθμεῖται. Καὶ τὰς πιστευσάσας
 μὲν τῷ νομφίῳ Χριστῷ, διὰ μάρτυριον δὲ τελειω-
 θείσας πρὸς τὸν ἑαίνου ἔρωτα, βασίλισσας ἀποκα-
 λεί, τῷ ἐξήκοτα ταύτας ἀριθμῷ, διὰ τὴν ἐκ τελείου
 τελειοτάτην τῆς φύσεως αὐτῶν προκοπὴν, ἐνδεικνύ-
 μενος· τὰς δὲ ὡσαύτως πεπιστευκυίας, συγγινομέ-
 νας δ' αὐτῷ δι' ἐπιπονότερου καὶ σκληροῦ βίου, καὶ
 τοῦ τῆς ἀσκήσεως κατὰ Θεὸν ἐξηρημένου, παλλα-
 κὰς προσείρηκε· τῷ ὀγδοήκοτα ταύτας ἀριθμῷ
 τελειῶν, διὰ τὴν ἐν τούτῳ ἐκβεβηκότος καὶ ἀσφα-
 λου· τῆς κατὰ τὸ ἐπάγγελμα συναφείας τελειοτάτην
 τῆς φύσεως αὐτῶν προκοπὴν. Τὰς δ' ἅπαξ διὰ τοῦ
 θείου βαπτίσματος καὶ μόνον Χριστῷ συναφθει-
 σας, εἰκότως νεάνιδας ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐκάλεισε, διὰ τὸ
 πολύχουν αὐτῶν, καὶ γῆς ἐξηλωμένων εἰς ἅπαντα
 τὰ πέρατα. Τοσαῦται γὰρ αἱ πιστεύουσαι. Μία
 ἔστι τῆ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτὴ τῆ τεκοῦσῃ αὐ-
 τῆν· ἀντὶ τοῦ, Ἐκ στερείας τὸ πρότερον οὖσης τῆς
 Ἄννης μία αὕτη διὰ προσευχῆς γεγέννηται, μεθ'
 ἣν οὐκ ἔστιν ἀριθμησαὶ καὶ λοιπὴν, ἐκλελεγμένη
 τῆ γεννησάσῃ αὐτὴν πατρὶδι, μᾶλλον δὲ πρὸ κατα-
 βολῆς κόσμου ἐκλελεγμένη τῷ Θεῷ εἰς κατοικίαν

A dinata compositio, et concinna constitutio. *Oculi tui contra me: utinam benigne me conspicias, et quæ sunt in me regas, sicut tibi placuerit. Quia illi me evolare fecerunt. Ac si diceret: Oculi tui iu hanc me elevarunt prophetiam, ut ea tuarum magnitudinum contempler excellentiam.*

CANT.

4-6. *Capillamentum tuum sicut greges caprarum quæ apparuerunt e Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro: omnes gemellæ, et ster. lis non est inter illas. Veluti testis coccinea lubia tua, et eloquentia tua decora. Sicut cortex mali punici gena tua, extra quod in te silet.*

B

SCHOLIA.

Quas nunc vicissim per partes recenset laudes, eas quoque paulo ante decantaverat. Est instar cantus cujus. iam repetiti, qui easdem quas et prius B. Virginis recinat laudes.

CANT.

7, 8. *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentulæ quarum non est numerus. Una est matri suæ; electa est genitrici suæ; videntur eam filia, et beatunt eam reginæ et concubina, et laudabunt eam.*

SCHOLIA.

Tanquam ex altero purnu exordio cautionem orditur, ac dicit: *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentulæ quarum non est numerus.* Excellentiam sine comparatione matris, omnis prorsus labis expertis, propheta ex his comparate demonstrat mulieribus, eam conferens cum exteris mulieribus, quæ, ut cum eis Dei Virginisque Filii mentis cognitione copularetur, expectabant: easque in medium adducit, et earum tum numerum, tum dignitates pro dignitate enumerat. Et eas quidem, quæ Christo crediderunt sponso, ac per martyrium jam illius effecte sunt amore perfectæ, reginas appellat, numero illo sexageno demonstrans perfectissimum uberrimumque ex earum naturæ perfectione profectum. Eas vero, quæ ita crediderunt, ut ei sint conjunctæ, seligentes laboriosam et austeram religionis vitam, in divinisque rebus exercitationem, concubinas nuncupavit, octogesimo illas numero perfectas declarans, propter perfectissimum naturæ earum ex firma stabilitique conjunctione in hoc proposito ac voto profectum. Copulatas autem semel tantum Christo per baptismum divinum merito adolescentulas præter numerum appellavit, ob illarum multitudinem, ac etiam quia repleant omnes fines terræ. Cumque tot tantæque sint credentes animæ: *Una est matri suæ, electa genitrici suæ.* Ac si diceret, Ex sterili prius cum esset Anna, una ipsa per preces genita fuit, post quam non est aliquam aliam recensere. Electa patriæ, quæ illam generarat, vel potius, ante mundi constitutionem

electa Deo in domicilium suum, unica existens A
matri suæ Evæ, et post eam ex natis ab Eva
altera reperiri nequit. *Viderunt eam filia, et
beabunt eam; reginæ et concubinae laudabunt eam.*
Ac si aperte diceret: *Ecce enim ex hoc nunc beatam
me dicent omnes generationes* *.

CANT.

9. *Quæ ista se inflectens quasi aurora, pulchra ut
luna, electa ut sol, pavor ut castrorum ordines?*

SCHOLIA.

Stupore percussus ab excellentia illibatæ Matris
Verbi Dei, *Quænam ista est?* inquit. Perinde ac dice-
ret: *Quam magna ista est, quæ se inflectit ut au-
rora! Quemadmodum enim, lumine solis acce-
dente, nocturnæ recedunt tenebræ, sic ad puræ B
Virginis splendorem peccati recesserunt tenebræ.*
Pulchra ut luna; in ipsa enim Sol justitiæ posuit
tabernaculum suum, communicans ei divinum suum
et inexplicabile lumen. *Electa ut sol.* Non ab-
surdum est eandem et lunam dici et solem: solem
quidem eo quod Dei et Patris susceperit Verbum; qui
est lux perfecta, et quæ præter modum exuberat sicut
est in suo corpore sol; lunam vero propter eam
etiam, quam ex ipso participavit, claritatem. *Pavor
ut castrorum ordines.* Ac si diceret, Stupore percel-
lit contemplatio ordinis, quo in ea hæc sunt dispo-
sita.

CANT.

10, 11. *In hortum nūcis descendi, ut viderem
genimina torrentis; ut viderem si florisset vinea, si
florissent mala punica; illic dabo ubera mea tibi.
Nescivit anima mea. Posuit me currus Aminadab.*

SCHOLIA.

Hortum nucis. Ipsius matrem orans labis exper-
tam, hisce quoque verbis expressit. Quemadmodum
enim ex virga nucis Aaron stipes pullulavit, sicut
et scriptum est in Deuteronomio: *Ecce virga Aaron
germinavit in domum Levi, et protulit germen, et
effloruit flores, et germinavit nuces* 1: ita etiam so-
lida virga Virgo ex tribu Juda germinavit. Dicit
autem: *In hortum nucis descendi,* ac si diceret:
Memum descensus feci, cum homo factus sum, car-
nemque assumpsi ex semper virgine matre mea.
Non secus ac a Salvatore concise per expositionem
hæc dicta forent, propheta exposuit. *Ut vi-
derem genimina torrentis.* Per genimina torrentis
lapsam hominum naturam significat; quam David
quoque, sub verborum involucro significavit, di-
cens: *Torrentem pertransiit anima nostra* 2, lapsa
videlicet in peccati profluvium. *Ut viderem si flo-
ruissent mala punica.* Genus scilicet humanum a
me, instar arboris ficulnæ, primo satum, et affabre
venusteque formatum ad producendos fructus. *Si vi-
nea florisset,* Judæorum præsertim Synagoga. *Ibi
dabo ubera mea tibi;* perinde ac diceret: Ibi, in

ἐπιπέφ· μία τις οὐσα τῇ μητρὶ αὐτῆς Ἐβᾶ· καὶ μεθ'
ἣν οὐκ ἔστι δευτέραν τῶν ἐξ αὐτῆς τεχθειῶν λα-
βεῖν. *Εἶδον αὐτὴν θυγατέρες, καὶ μακαριοῦ-
σιν αὐτὴν βασίλισσαι, καὶ παλακαὶ αἰρέσουσιν
αὐτήν.* Ἄντικρυς· Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μα-
καριοῦσι με πᾶσαι αἱ γενεαί.

ἄσμα.

Τις αὐτὴ ἡ ἐκκλυπτοῦσα ὡσεὶ ὄρθρος, καλὴ ὡς
σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τετα-
γμένοι;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐκπλαγεὶς πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀχράντου τοῦ
Θεοῦ Λόγου μητρὸς, Τις αὐτὴ; φησὶ· ἀντὶ τοῦ, Ὅση
μεγάλῃ! Ἡ ἐκκλυπτοῦσα ὡσεὶ ὄρθρος. Ὅσπερ γὰρ
τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐλθόντος, τὸ νυκτερινὸν ἰφάνιζε-
ται σκότος· οὕτω καὶ τῆς ἀγνῆς λαμπρότητος Παρθέ-
νου, τὸ τῆς ἀμαρτίας διαλείπεται σκότος. Καλὴ ὡς
σελήνη. Ἐν αὐτῇ γὰρ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος;
ἐνσηνοῖ, μεταδούς αὐτῇ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπλέτου φω-
τὸς αὐτοῦ. Ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος. Οὐκ ἀπεικὸς τὴν
αὐτὴν καὶ σελήνην καὶ ἥλιον φάνας· τοῦτο μὲν, διὰ
τὸ δεδῆχθαι τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγον, τὸ
ὑπερπλήρες καὶ τέλειον φῶς, ὡσπερ ἐν δίσκῳ
ἥλιον· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ τὴν ἣν ἐξ αὐτοῦ μετέσχε
λαμπρότητα. Θάμβος ὡς τεταγμένοι. Ἀντὶ τοῦ,
Ἐκπληξίς ἐστὶν ἰδεῖν ὅπως ἐν αὐτῇ ταῦτα τέτα-
ται.

ἄσμα.

Εἰς κῆπον καρύας κατέβην, ἰδεῖν ἐν γεννή-
ματι τοῦ χειμάρρου· ἰδεῖν εἰ ἤρθησεν ἡ ἀμπε-
λος, εἰ ἤρθησαν αἱ βροαί. Ἐκεῖ δώσω τοὺς μα-
στούς μου σοι. Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχὴ μου. Ἐθετό με
ἄρματα Ἀμιναδάβ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Κῆπον καρύας τὴν ὑπεράμωμον αὐτοῦ μητέρα
κῖν τούτοις εἰρηκεν. Ὅσπερ γὰρ ἐκ τῆς τοῦ Ἀαρὼν
ράβδου καρύας στελέχη ἐβλάστησε, καθὼς καὶ ἐν
τῷ Δευτερονόμῳ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐβλάστησε ῥά-
βδος Ἀαρὼν εἰς οἶκον Δαβὶ, καὶ ἐξήνησε βλαστὸν,
καὶ ἐξήρθησεν ἄρθη, καὶ ἐβλάστησε κάρνα·
οὕτω καὶ ἡ τῆς ἰσχυρὸς ῥάβδος Παρθένος ἐκ τῆς Ἰου-
δα φυλῆς ἀνεβλάστησε. Καὶ φησιν, Εἰς κῆπον καρ-
ρύας κατέβην· ἀντὶ τοῦ, Τὴν ἐμὴν ἐποίησα συγ-
κατάβασιν ἐνανθρωπήσας, καὶ σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς
D αἰετῆς Παρθένου μητρὸς μου. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος
τὴν περικοπὴν ταύτην εἰρήσθαι τίθησιν ὁ προφήτης·
Ἰδεῖν ἐν γεννήματι τοῦ χειμάρρου. Γεννήματα
χειμάρρου τὴν ὀλισθήσασαν τῶν ἀνθρώπων βούλεται
φύσιν· ταύτην καὶ ὁ Δαβὶδ ἀνιτιτόμενος, Χειμάρρον
διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, εἰρηκε· τὴν ὑποπεσοῦσαν
δηλαδὴ τῷ κατακλυσμῷ τῆς ἀμαρτίας. Ἰδεῖν εἰ
ἤρθησαν αἱ βροαί. Ἦτοι, ἡ καταδληθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ
δίκην συκῆς γενεᾶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ καλλιεργη-
θεῖσα πρὸς τὸ ποιῆσαι καρπούς. Εἰ ἤρθησεν ἡ
ἀμπελος, ἐξαιρέτως ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ·
Ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοι· ἀντὶ τοῦ, Ἐν

* Luc. i, 48. 1 Num. xvii, 5. 2 Psal. xxii, 4.

αὐτῇ τῇ συναγωγῇ Δώσω σοι, τῇ ἐμὲ τακούσῃ δι-
λαθῆ, τοὺς μασθοὺς μου, τὴν ἐμὴν συνάφειαν, ἣν
ἠδύοχησα ἄνευ σποράς ἐκ σοῦ προσελθεῖν· πρὸς τὴν
πηγάσσει τῷ κόσμῳ τὰ σωτηριώδη μου διδάγματα.
Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχὴ μου· ὡσανεὶ ἔλεγε· Πόθεν μοι
τοῦτο ἔσται, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ὡς ἐκ τῆς
Παρθένου γὰρ ἀγνῆς ὁ λόγος καὶ αὐθις ἐσχημάτι-
σαι. Ἐδοκὸ με ἄρματα Ἀμιναδάβ. Τὴν μετὰ
ταῦτα συγκατάθεσιν τῆς Παρθένου δηλοῖ. Ἀμιν-
αδάβ γὰρ Ἑβραϊστὶ εὐδοκία πατρὸς εἰληπται· ἀντὶ
τοῦ ἠδύοχησεν ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὄχημα
γεγενῆσθαι τοῦ μονογενοῦς; αὐτοῦ Λόγου.

ἌΣΜΑ.

Ἐπίστρεψε, ἐπίστρεψε ἡ Σουλαμίτις· ἐπί-
στρεψε, ἐπίστρεψε. Τί ὄψόμεθα ἐν σοί;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀφ' ἑτέρας τινὸς περιχοπῆς τὴν ἀρχὴν ποιεῖ-
ται· καὶ ὡσπερ ἀποφαινομένους τινὰς ἐπάγει, καὶ
διαπληκτικίζομένους, εἰ τοιαῦτά τινα γενήσεται· καὶ
φαίν, Ἐπίστρεψε ἡ Σουλαμίτις· τριχῶς τὴν αὐ-
τῆς ἐπιστροφὴν ἀνακαλουμένους διὰ τὸ βαθὺ καὶ
ἀποκρουστικὸν τῆς ἐρωτήσεως. Σουλαμίτις δὲ ἡ εἰ-
ρηνικὴ ἂν καλοῖτο, καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Σα-
λομώντος καταγομένη. Τί ὄψόμεθα ἐν σοί; Τί συμ-
βίβεται σοι, δηλονότι, καὶ εἰ γενήσεται ταῦτα;

ΚΕΦΑΛ. Ζ'

ἌΣΜΑ.

Τί ὄψεσθε ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη ὡς
χοροὶ τῶν παρεμβολῶν; Τί ὠραιώθησαν διαθή-
ματά σου ἐν ὑποδήμασι, θύγατερ Ἀμιναδάβ;

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὴν πρῶν ἐκείνων ἐπιρησαστικὴν ζήτησιν τὸν
λόγον ἐπήγαγε κατὰ ἀπόκρισιν· Τί ὄψεσθε ἐν τῇ
Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη ὡς χοροὶ τῶν παρεμ-
βολῶν; Μονονουχὶ λέγων, εἰ καὶ πεπῆρωνται ὁμῶν
οἱ ὀφθαλμοί; ὡς καὶ Ἡσαίας συμμαρτυρῶν, ἔφη-
σιν· Ἐκάμυσαν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα
μὴ ἴδωσι. Ταύτη τοι καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιηρέζοντες
ἀποφαινεσθε; Ἄλλ' οὖν ἡ ἐρχομένη ταῖς οὐρανίοις
ἐξαμιλλᾶται τάξεσιν. εἶθ' ὡσπερ ἀποκρουόμενος
τὸ δυσάεντον τούτων, καὶ οὐδ' ἂν πειθοῖντο, κἄν
ὀρεῖται πρὸς αὐτοῦ; διεξέλθοι, αὐτοὺς μὲν οἰμώ-
ξιν ἀφήκε μακρὰ· πρὸς δὲ τὴν Παρθένον καὶ αὐθις·
ἐπιστραφεῖς· Τί ὠραιώθησαν, φησὶ, διαθήματά
σου ἐν ὑποδήμασι; τουτέστι, Πῶς οὕτω; αἱ προ-
κοπαὶ τῶν ἀρετῶν σου κατευθύνθησαν ἐν σαρκὶ
οὕτως; διαθήματα γὰρ τὰς ἀρετὰς ὑποληπτέον· ὡς
καὶ ὁ τούτου πατὴρ εἶρηκε, Παρὰ Κυρίου τὰ δια-
θήματα ἀνθρώπου κατευθύνεται. Θύγατερ Ἀμι-
ναδάβ. Ἀξία δηλαδὴ τῆς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρός.

ἌΣΜΑ.

Ρυθμοὶ μηρῶν σου ὅμοιοι ὀρμισκοῖς ἔργον
τεχνίτου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Διὰ τῶν μηρῶν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον Σα-

Luc. 1, 54. ἰσα. vi, 9. ἠσα. lxxxvi, 25.

PATROL. GR. CLII.

A ipsa synagoga, *Dabo, tibi* nimirum, quæ mea eris
genitrix, *ubera mea*; meam incarnationem, quam
arrisit mihi, sine semine ex te fieri; ut mundum,
perenni meorum latice salutarium irrigarem docu-
mentorum. *Nescirit anima mea*; ac si diceret:
Unde hoc mihi erit, quoniam virum non cognosco?
Veluti enim ex persona illibatæ Virginis, postea
sermo efformatur. *Posuit me currus Aminadab*:
Virginis post hæc assensum, significat. *Aminadab*
enim Hebraice *voluntas*, seu *beneplacitum Patris*,
interpretatur. Ac si diceret, ex suæ voluntatis be-
nep'acito Deus et Pater, currum me fecit unigeniti
Verbi sui.

CANT.

12. *Revertere, revertere Sulamitis, revertere, re-
vertere. Quid in te inspiciemus?*

SCHOLIA.

Tanquam ex altera quadam sectione exorditur:
et quosdam veluti enuntiantes introducit, quosque
hæc ipsa futura stupore perculerit, ac dicant: *Re-
vertere Sulamitis*. Ter, ut ipsa revertatur, repetit;
propter profunditatem interrogationis, quæ re-
spondendi vim adimit. *Sulamitis* autem pacifica vo-
cari potest, atque ex Salomonis semine nata. *Quid-
nam in te inspiciemus?* Ac si dicerent: *Quidnam*
tibi continget etiam si talia evenient?

CAPUT VII.

CANT.

1. *Quid videbitis in Sulamite, quæ venit sicut
chori castrametantium? quam decori sunt gressus
tui in calceamentis, o filia Aminadab!*

SCHOLIA.

Ad infesta illorum postulata respondens, hunc
protulit sermonem: *Quidnam videbitis in Sulamite,
quæ venit tanquam chori castrametantium?* Tantum
non dicens, num cæcutientes sunt oculi vestri? sicut
et Isaias testatur, dicens: *Cluserunt oculos suos ut
non viderent*. Qui hac etiam via hæc ipsa eluden-
tes, quæstionem proponitis? Verum enimvero, quæ
venit, similis est agminibus cælestibus. Deinde
tanquam refellens illorum duritiem, et pertinaciam,
cum ipsis nihil persuadere potuisset ex iis quæ apud
ipsum disseverat, eos quidem longe dimisit, ut non
leves luan't pœnas. Ad Virginem vero iterum etiam
conversus: *Quam decori, inquit, sunt gressus tui
in calceamentis?* Hoc est: Quonam pacto adeo in
te virtutum profectus fauste feliciterque cesserunt,
cum in carne degas? Gressus enim virtutes inter-
pretantur, quemadmodum et hujus pater dixit: *A
Domino gressus hominis diriguntur*. *Filia Amina-
dab*: dignum videlicet delictum, quod Deo et Pa-
tri sit cordi.

CANT.

*Moduli feminum tuorum similes monilibus, opus
manuum artificis.*

SCHOLIA.

Per femina, nasciturum ex Virgine Salvatorem,

clare significavit, idque olim patriarchæ Jacob demonstratum fuit ab angelo⁴, quid illum ad certamen luctæ excitans ejus femina tetigit indicans ex illa carne nasciturum Dei Filium unigenitum. Dicit itaque: *Moduli feminum tuorum similes sunt monilibus; videlicet, Qui carnem ex te suscepturus est Deus, immobile sigillum est Dei, et Patris. Sicut enim inquit optimi artifices signacula effingunt, exemplaribus perquam simillima; eodem modo et unigenitus Dei Filius, immobile sigillum, perquam simillima plane est, Patris imago.*

CANT.

2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, non egens misto; venter tuus cumulus tritici, vallatus in liliis.*

SCHOLIA.

Ad magnum pro nobis dispensationis mysterium Salvatoris, propheta oculos conjiciens, ait ad Virginem: *Umbilicus tuus crater tornatilis; videlicet, Ex te natus Dei Filius, crater est, suum pro nostra salute, effundens sanguinem. Non egens misto; ex quo enim Salvator noster Verbum caro factum est, et suum sanguinem in potum fidelibus dedit: ex eo, inquam, tempore, crater non defuit, in Ecclesiis, quæ sunt ubique terrarum, Quinimo impletur quotidie sacris incruentis sacrificiis, vitali, et divino sanguine. Venter tuus cumulus est tritici; revera enim, ipsa cœlestem nobis panem peperit; de quo quicumque comederit non morietur⁷. Quo autem modo non erit tritici cumulus, quæ singulis diebus, fideles replet abunde supernaturali illo pane, qui absolute ab ipsa emanavit? Vallatus in liliis, undique divinis munita dogmatibus, doctrinisque Christi Dei, qui carnem ex ipsa sumpsit.*

CANT.

3. *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.*

SCHOLIA.

De hujusmodi supra dilucide actum est.

CANT.

4. *Collum tuum sicut turris eburnea.*

SCHOLIA.

Turris quidem eburnea, juxta historiam, interjecta est inter civitatem Jerusalem, et inter ejus civitatis arcem, Bethleem, eam magnus erexit David; cui Virginis collum simile dixit, propter probitatem, et rectitudinem, et quod omni foret undique gratia perfusum.

CANT.

Oculi tui sicut stagna in Esebon, in portis filiarum multorum.

SCHOLIA.

Esebon apud Hebræos, cogitationes significat. Dicit igitur: Oculi tui tanquam stagna in Esebon: videlicet purum putum tuæ virginifatis mysterium,

⁴ Gen. xxxii, 1 seqq. ⁷ Joan. vi, 50.

Α τῆρα δεδήλωκε· τοῦτο καὶ ὁ πάλας τῶ πατριάρχῃ Ἰακώβ ὀφθεῖς ἄγγελος, καὶ πρὸς συμπλοκὴν αὐτῶν ἀναστήσας πάλης, ἤψατο τῶν ἐκείνου μηρῶν, τὴν ἐξ ἐκείνου σάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς ἐμφαινῶν Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ. Φηαὶ τοίνυν· Ὑψῆμοι μηρῶν σου ὁμοιοὶ ὀρμίσκοις· ἤγουν, Ὁ ἐκ σοῦ σαρκωθησόμενος; Θεὸς ἢ μὴ κινουμένη σφραγίς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ὡσπερ γάρ, φησὶν, οἱ τῶν τέχνιτῶν ἄριστοι ἀπαρλλάκτους τὰς σφραγίδας τῶν ἀρχετύπων ποιοῦνται, οὕτως καὶ ὁ μονογενὴς Ἰησὺς τοῦ Θεοῦ, ἢ μὴ κινουμένη σφραγίς, ἀπαρλλάκτος ἐστὶν εἰκῶν τοῦ Πατρὸς.

ᾠΣΜΑ.

Ὁμφαλὸς σου κρατὴρ τορνευτὸς, μὴ ὕστεροῦ-
μενος κρᾶμα· κοιλία σου θημωνία σίτου, πε-
B φραγμένη ἐν κρίσις.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πρὸς τὸ μέγα τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίας μυστήριον τοῦ Σωτῆρος ἀφῶρῶν ὁ Προφήτης πρὸς τὴν Παρθένον φησὶν· Ὁμφαλὸς σου κρατὴρ τορνευτὸς· ἤγουν, Ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς Ἰησὺς τοῦ Θεοῦ κρατὴρ ἐστὶ προχέων τὸ ἑαυτοῦ αἷμα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Μὴ ὕστεροῦμενος κρᾶμα. Ἐξότου γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐνηνθρόπησε Ἀδὸς, καὶ τὸ ἑαυτοῦ αἷμα εἰς πόσιν δέδωκε τοῖς πιστοῖς; ἢ ἐξ ἐκείνου καιροῦ οὐ διέλιπεν ὁ κρατὴρ ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ γῆς; Ἐκκλήσιαις μὴ κληροῦσθαι ταῖς καθ' ἡμέραν τῶν ἱερέων ἀναιμάκτους θυσίας τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ὁσίου αἵματος. Κοιλία σου θημωνία σίτου· ἔνω; γὰρ αὕτη τὸν οὐράνιον ἡμῖν ἄρτον ἀποτέτοκεν· ἐξ οὗ πᾶς ὁ τρώγων οὐ θνήσκει. Πῶς δὲ οὐ θημωνία σίτου ἢ καθ' ἡμέραν ἀρδεύουσα τοῖς πιστοῖς τοῦ ἐξ αὐτῆς τελεσφορηθέντος ὑπέρφουτος ἄρτου; Πεφραγμένη ἐν κρίσις· πανταχόθεν περιφρουρούμενη τοῖς θείοις δόγμασι καὶ διδάγμασι τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

ᾠΣΜΑ.

Δύο μαστοὶ σου, ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοὶ δορκάδος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Περὶ τούτου ἀνωτέρω δεδήλωται.

ᾠΣΜΑ.

Τράχηλός σου ὡς πύργος ἐλεφάντινος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Πύργος ἱστορικῶς μὲν ἐλεφάντινός ἐστιν ὁ μαινεύων τῆς τε πόλεως Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς ἐκείνης ἀκροπόλεως Βηθλεὲμ, ὃν ὁ μέγας ἀνάστης Δαβὶδ· τούτῳ τὸν τῆς Παρθένου παρσίκασε τράχηλον, διὰ τὸ εὐεργόν, καὶ ἠρθιον, καὶ πρὸς ἅπαντα κεραισμένον.

ᾠΣΜΑ.

Ὁφθαλμοὶ σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσεβῶν, ἐν κύλαις θυγατρὸς πολλῶν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐσεβῶν παρ' Ἑβραίοις τοῦς λογισμοὺς δηλοῖ. Φηαὶ τοίνυν, Ὅφθαλμοὶ σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσεβῶν· ἤγουν, Τὸ καθαρὸν τῆς σῆς παρθενία; μυστή-

ριον ἐν πληθεσιν ὑπερβάλλουσι λογισμοῖς κείσεται. **A** a multis excelsisque cogitationibus celebrabitur. *In portis, nimirum, et in viis, et in plateis laudes canentur. Filiae multorum, illorum nempe, qui fuerunt ab Adam usque ad Joakim; secundum divum Lucam.*

ἌΣΜΑ.

Μυκτῆρ σου ὡς πύργος τοῦ Λιβάνου, σκοπέων πρόσωπον Δαμασκού.

ΣΧΟΛΙΑ.

Δαμασκὸς χύσιν αἵματος τῇ Ἑβραϊδὶ σημαίνει διαλέκτω, ὡς καὶ ὁ θαυμαστὸς ἐν προφήταις Ἡσαίας φησί. *Πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκού* ἦτοι, τὴν δι' αἱμάτων χύσιν, τὴν ἐν ταῖς θυσίαις γινομένην, λήψεται, κρατήσει, κατάσχοι. Ἐλαβε γὰρ παρὰ τῶν Μάγων τηνικαῦτα τὴν διὰ τοῦ Λιβάνου θυσίαν, καὶ τὰς δι' αἵματος γινομένας θυσίας κατέπαυσε. Διὰ γοῦν τοῦ μυκτῆρος ἐνταῦθα τὴν ὀφραντικὴν ἰδῆλωσε δύναμιν. Τῷ δὲ φάναι. Ὡς πύργος τοῦ Λιβάνου, τὸ θεοειδὲς αὐτῆς, καὶ καθαρὸν, καὶ κωχωρωμένον ἐπὶ κρηπίτι θείαις. *Σκοπέων πρόσωπον Δαμασκού* ἤγουν, τὴν περιφάνειαν τὴν γινομένην ἐν ταῖς χύσεσι τῶν αἱμάτων, καὶ τὰς κατὰ ταῦτα θυσίας σκοπέων πρὸς τὸ ἀφανίσαι δηλονότι.

ἌΣΜΑ.

Κεφαλή σου ἐπὶ σέ ὡς Κάρμηλος· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα. Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.

ΣΧΟΛΙΑ.

Κεφαλή πάντων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Ἦντινα τοίνυν ὑποληπτέον κεφαλὴν τῆς Παρθένου, εἴτε τὴν ἑαυτῆς, εἴτε τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Σωτῆρα Χριστόν, ἐπίγνωσιν εἶναι φησὶν ὁ Προφήτης. Κάρμηλος γὰρ ἐπίγνωσις λέγεται· ὡς καὶ Ἡσαίας ἐφθέγγετο· *Ἐδόθη αὐτῷ δοξα τοῦ Καρμήλου* καὶ ἐν ἐτέρῳ πάλιν *Δικαιοσύνη ἐν τῷ Καρμήλω κατοικήσει*. Καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου, ὡς πορφύρα ἤγουν, ὁ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς πλόκαμος. Ἡ καὶ, ὃν περιέθησαν ἐξ ἀκανθῶν τῇ ταύτῃ· κεφαλῇ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ. *Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*. Περιέθησαν ἂν αὐτόν, φησί, τὸν πλόκαμον ὡς πορφύραν τινὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. *Βασιλεὺς ἐν παραδρομαῖς* ἤγουν, ἐν Ἰπηλασίαις, ἐν θεάτροις. Ἡ, καὶ ὃν ὁ Σωτὴρ περιέβλετο, τὸν ἀκάνθινον δηλαδὴ στέφανον ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης αὐτοῦ, καὶ καθ' ἣν τὸ κατὰ τοῦ δαίλου ἀνήγειρε τροπαίον.

ἌΣΜΑ.

Τὶ ὠραιώθης, καὶ τί ἡδύνηθης ἀγαπητῇ ἐν τρυφαῖς σου;

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἴνα τί ὠραιώθης; ἀντὶ τοῦ, Ὁραιότερα πάντων ἐγένου καὶ ἴνα τί ἡδύνηθης; ἀντὶ τοῦ, Ἡδυτέρα πάντων ἐγένου. *Ἀγαπητῇ ἐν τρυφαῖς σου*. Τὸ τοῖς σοῖς ἐγκύπτειν διηγῆμασι, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν καρπούσθαι θαυμάσια, ἀγαπητόν ἐστιν.

CANT.

Nasus tuus sicut turris Libani, prospiciens faciem Damasci.

SCHOLIA.

Damascus, sanguinis fusionem, Hebræorum significat idioma, quemadmodum et celebris ille inter prophetas, dicit, Isaias: *Antequam sciat puer vocare patrem, vel matrem, auferet virtutem Damasci*, eam nimirum, quæ tunc in sacrificiis inerat per sanguinis fusionem accipiet, obtinebit, et occupabit. Tum demum, cum accepit a Magis thuris sacrificium, et quæ per sanguinem fieri solebant sacrificia, cessare fecit. Per nasum autem hoc in loco, odorariam virtutem significat. Dum vero dicit: *Sicut turris Libani*, formam Virginis divinam, et involatam, ac firmatam super fundamenta divina. *Prospiciens faciem Damasci*, videlicet, prospectum quaquaversus ad sanguinis fusionem faciens: ut videlicet, animum intendat ad cætera quoque ejusmodi tollenda sacrificia.

CANT.

3. Caput tuum in te est tanquam Carmelus; et coma capitis tui vincta, tanquam purpura. Rex vinctus in curriculum.

SCHOLIA.

Caput omnium est Christus, sicut dicit Apostolus⁹. Sive igitur de capite interpretetur, nimirum ipsius Virginis; sive de capite ex ea nati Salvatoris Christi; præagnitione illud accipit propheta. Carmelus enim, agnitionem significat. Quemadmodum et Isaias locutus est: *Gloria Carmeli data est ei*¹⁰. Et alibi rursus: *Justitia in Carmelo habitabit*¹¹. *Et plexa coma capitis tui, sicut purpura*; videlicet, vincti virginei capitis crines. Vel corona, quam plectentes e spinis circumposuerunt capiti ejus¹², Salvatori nimirum Christo. *Rex vinctus in curriculum*. Circumposuerunt namque ei, inquit, plectentes coronam tanquam purpuram quamdam in capite. *Rex in curriculum*; in agitationibus, videlicet, equorum, in theatris. Vel etiam, qua vinctus quoque fuit Salvator, spinea nimirum corona, in die lætitiæ ipsius, et propter quam adversus diabolum erexit tropæum.

CANT.

6. Quam decora, quamve suavis dilecta tuis in deliciis?

SCHOLIA.

Quid decora dixi? imo cunctis formosior es. Et quid suavis dixi? imo suavior es universis. *Dilecta tuis in deliciis*. Sermones namque tuos animo proprio excipere, et fructus, qui ex eis oriuntur, percipere admirabiles, amabile est.

⁹ Isa. viii, 4. ¹⁰ Ezech. iv, 15. ¹¹ Isa. xxxv, 2. ¹² Isa. xxxiv, 16. ¹³ Joan. xix, 2.

CANT.

7-9. *Magnitudo tua similis est palmæ, ut ubera tua botris. Dixi, Ascendam in palmam, potiar cacuminum ejus, et jam erunt ubera tua sicut botri vineæ; et odor narium tuarum sicut mala. Et guttur tuum, sicut vinum bonum, recte progrediens meo nepoti, et labiis, et dentibus accommodatum.*

SCHOLIA.

Magnitudinem virtutum Virginis formæ palmæ similera esse perhibet, quemadmodum divinus quoque Pater David in libro Psalmorum dixit: *Justus ut palma florebit* 13. Ejus autem ubera botrum appellavit; poculum videlicet spirituale, quo utique fideles potantur. Inquit autem: *Dixi, Ascendam in palmam, potiar cacuminum ejus*; ac si diceret: *Ascendam in altis de te contemplationes, et considerabo quæ in te sunt mysteria. Et jam erunt ubera tua, sicut botri vineæ.* Ipsa enim est vinea vera, quæ botrum nobis protulit Christum. Hanc namque ut par est, propheta contemplans, laudibus ornavit: tum ab ascensu palmæ, tum, cum potiri cæcuminum ejus asserat; conjiciendo oculos ad Virginem parituram Salvatorem Christum, ipsiusque uberibus infantem æternum lactaturam. *Et odor narium tuarum sicut mala*; videlicet cessare faciet idolorum sacrificia, et eorum vice incruentum suavis fragrantia, introducet sacrificium; nec enim jam amplius est nidus odorarius in sacrificiis. *Et guttur tuum sicut vinum bonum*; id est, Ex te est vitæ dulcedo scatutiens. *Tanquam vinum bonum, quod recte progreditur nepoti meo.* Salvatoris namque divinisimum sanguinem pro nobis, et pro multis effusum, per vinum recte progrediens nobis apertissime significavit. *Accommodatum labiis, et dentibus*; utpote penetrans adusque medullas, et ossa; divini namque poculi sumptio, iis qui digne accedunt, omnem eorum exhilarat sensum. Vel etiam suavissima quæ ex Virginis gutture promuntur verba, tanquam vinum bonum exhilarant cor credentium, incarnato ex ipsa Dei Filio.

CANT.

10. *Ego nepoti meo: et in me ejus est conversio.*

SCHOLIA.

Complexio ex parte cantionis est. *Ego, inquit, meo nepoti, et in me ejus est conversio*; ac si diceret: *Ego in purissimum ei vehiculum me ipsam composui et super me ejus est conversio*; per affectum nimirum filialem, facta est ad me conversio ipsius.

CANT.

11-13. *Veni, nepos mi, exeamus in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas; videamus si floruerit vinea. Floruit germen, floruerunt mala punica, illic dabo ubera mea tibi. Mandragoræ dede-*

13 Psal. xci, 15.

A

ἄΣΜΑ.

Τὸ μέγεθος σου ὁμοιώθη τῷ φοίνικι, καὶ εἰ μαστοὶ σου τοῖς βότρυσι. *Εἶπα, Ἀναθήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ, καὶ ἔσονται δὴ μαστοὶ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου, καὶ ὄσμη ριζῶν σου ὡς μῆλα, καὶ ὁ λάρυγξ σου ὡς οἶνος, ἀγαθὸς πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ, εἰς εὐθύτητα, ἱκανούμενος χεῖλεσι καὶ ὀδοῖσι.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὸ μέγεθος τῶν ἀρετῶν τῆς Παρθένου εἰς φοίνικος εἶδος ὁμοίωσεν, ὡς καὶ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ εἶρηκε· *Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνήσει.* Τοὺς δὲ γε ταύτης μαστοὺς βότρυα ὠνόμασε· τοὺς τὸ πνευματικὸν πόμα δηλαδὴ ποτιζοντας τοὺς πιστούς. Φησὶ τὸν· *Εἶπα, Ἀναθήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ*· ἀντὶ τοῦ, Ἀναθήσομαι ἐν τῶν ὑψηλῶν κατὰ σὲ θεωριῶν, καὶ κατανοήσω τὰ ἐν σοὶ μυστήρια. *Καὶ ἔσονται δὴ μαστοὶ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου*· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή, ἡ βλαστήσασα τὸν βέτρυν ἡμῶν Χριστὸν. Ταύτην γὰρ ὡς εἰκὸς τὴν θεωρίαν ὁ Προφήτης ἐκομίσατο ἀπὸ τοῦ ἀναθήνα· ἐν τῷ φοίνικι, καὶ κρατῆσαι τῶν ὑψέων αὐτοῦ, κατιδεῖν τὴν Παρθένον τεφομένην τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, καὶ τοὺς αὐτῆς μαστούς, τοὺς τὸ προαιώνιον θελάπαντας βρέφοι. *Καὶ ὄσμη ριζῶν σου, ὡς μῆλα*· ἦτοι, καταπίπτει τὰς εἰδωλικὰς θυσίας, καὶ ἀντὶ ἐκείνων παραγγεῖν τὴν ἀναλαμβάνον καὶ εὐώδη θυσίαν· οὐδὲ γὰρ κνιστῶν ἐτι βαφρησι; ἐν ταῖς θυσίαις. *Καὶ ὁ λάρυγξ σου ὡς οἶνος ἀγαθός*· τοῦτέστιν, ὁ ἐκ σου ἀναβλαστήσας γλυκασμὸς τῆς ζωῆς, *Ὡς οἶνος ἐστὶν ἀγαθός, πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα*· τὸ γὰρ τοῦ Σωτῆρος θεϊότατον αἷμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον, διὰ τοῦ ἐκπορευομένου οἴνου εἰς εὐθύτητα σαφέστατα ἡμῖν δεδήλωκεν. *Ἰκανούμενος χεῖλεσι, καὶ ὀδοῦσιν*· ἀντὶ τοῦ δικνωόμενος; μέχρι μυελῶν καὶ ὀστέων. Τὸ γὰρ τῆς θείας μεταλήψεως θεουργὸν ποτήριον τοῖς ἀξίως προαιτούσι· πᾶσαν εὐφραίνει τὴν τοῦτων αἰσθησιν. Ἡ καὶ τὰ ἐκ τοῦ λάρυγγος αὐτῆς ἤδιστα ῥήματα, ὡς οἶνος ἀγαθός, εὐφραίνουσι τὴν καρδίαν πεπιστευκότων τῷ εἰς αὐτῆς σαρκωθέντι Υἱῷ τοῦ Θεοῦ.

ἄΣΜΑ.

Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου· καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφή αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεσις τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ῥήδης. *Ἐγὼ, φησὶ, τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφή αὐτοῦ*· ἀντὶ τοῦ, Ἐγὼ εἰς καθαρώτατον οἶκημα ἐμαυτὴν τοῦτῃ παρεσκευάσα, καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφή αὐτοῦ. Ἡτοι, ἡ κατὰ διάθεσιν υἱαῖκῃ γυναικὸς πρὸς μὲ ἐπιστροφή αὐτοῦ.

ἄΣΜΑ.

Ἐλθέ, ἀδελφιδέ μου· ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν· ἀβλισθώμεν ἐν κόμαις. Ὁρθρίσωμεν εἰς ἀμπέλους· ἴδωμεν εἰ ἤρθησεν ἡ ἀμπέλος. Ἦθησεν ὁ κυπρισμός· ἤρθησεν αἱ βουαί. Ἐκεῖ δώσω τοὺς

μαστούς μου σοί. *Oi mandragorai edōkan osmēn* A *runt odorem, et in portis nostris omnia fructuum genera et in portis nostris omnia fructuum genera tum nova, tum vetera, nepos mi, servavi tibi.*

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἀπὸ τῆς Παρθένου καὶ αὔθις τὴν ὡδὴν ποιῶται, καὶ φησιν· Ἐλθέ, ἀδελφιδέ μου. Ποίησον τὴν σαυτοῦ συγκατάθεσιν· ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν· τὸν κόσμον δηλαδὴ, ὃν ὁ Σωτὴρ παραχέγουσιν σώσει. *Αὐλισθῶμεν ἐν κόμαις*· ἀντὶ τοῦ ἐν ταῖς πόλεσι, τὰς τὸ κήρυγμα παραδεξαμένας. *Ὁρθρίσωμεν εἰς ἀμπελώνας*· εἰς τὰς Ἰουδαίων συναγωγὰς δηλαδὴ· ταύτην γὰρ καὶ Ἰσαΐας, ὁ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαώθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστίν, προεῖρηκεν. *Ἰδωμεν εἰ ἤρθησεν ἡ ἀμπελος*· ἤγουν, ἡ τούτων συναγωγὴ· ἤρθησεν ὁ κυπρισμός, ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό κυπρισμός γὰρ ὁ πεπάνθεις τῆς ἀμπελοῦ βότρως ἐστίν· ἐπὶ μὲν τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων διστακτικῶς, *Εἰ ἤρθησεν*, φησὶν· ἐν τούτοις δὲ ἀποφαντικῶς, *ἤρθησεν ὁ κυπρισμός*, αἱ ἐξ ἐθνῶν δηλονότι· *Εκκλησίαι*. *Ἦρθησαν αἱ βόαι*. Ὁ δὲ μαρτυρίου τελεωθέντες, καὶ τῷ ἑαυτῶν φρονιχθέντες αἵματι. *Ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου σοί*· τούτέστιν, Ἐν ταύτῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ θεία σου ἐνανθρώπησις ὑμνηθήσεται, καὶ ἐπαναπαυθήσεται τὸ σὸν ἐν ἐμοὶ ὄνομα. *Oi mandragorai edōkan osmēn*· καὶ τῶν ἐν ᾧ ποιῶται μνήμην διὰ ταύτης τῆς βοτάνης, ἀνθρωποποιῶν τὴν βίαν ἐχοῦσης, καὶ τῇ γῆ κατακχεωσμένην. Ἦγουν, Καίριος ἦκει τοὺς κατεχομένους τῷ ζῆθι ἡλευθερωσθαι τοῦ Σωτῆρος καὶ μέγρι τούτων διὰ θανάτου συγκατάθετος. *Καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα τὰ ἀκρόδρυα*. Ἐγγύς ἐστὶ δηλονότι ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· ἐνετείλατο, λέγων· *Ὅταν ἴδητε τὴν συκῆν, καὶ πάντα τὰ κένδρα, οἷοι οἱ κλάδοι αὐτῶν γίνονται ἀπαλοὶ, καὶ τὰ φύλλα αὐτῶν ἐκρῦν, ἔγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις*. *Νέα πρὸς παλαιὰ, ἀδελφιδέ μου, ἐτήρησά σοι*· ἀντὶ τοῦ, Καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης πολλοὺς σοὶ προσήξα, τηρήσασα τοὺς περὶ ἐμοῦ προφητευσταμένους, καὶ τοὺς ἐκ τῆς Νέας ταύτης ἀπειροπλάστους σοί, δι' ἐμὲ πεπιστευκότας, ἀδελφιδέ μου.

CAPUT VIII.

ἌΣΜΑ.

Τίς δόξω σε, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα μαστούς μητρὸς σου; Εὐρουσά σε ἔξω, φιλήσω σε, καὶ γὰρ οὐκ ἐξουθενώσουσί με. Παραλήψομαι σε, καὶ εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς ταμίον τῆς συλλαβούσης με. Ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρρεπικοῦ, ἀπὸ νέματος βωῶν μου.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησιν διάφορον οἰσελθὼν ὁ προφήτης, καὶ ταύτην, ὡς εἰκὸς, ἀνυμνήσας, οὐχ ἤτιον καὶ νῦν τὰ αὐτὰ πάλιν διέξεισι. *Καὶ τίς δόξω σε, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα μαστούς μητρὸς σου*; φησὶν, ἀντὶ τοῦ, Τίς οὗτος σκαῖος καὶ ἀπαίδευτος, δὲ εἰς τὴν σὴν ἐνανθρώπησιν, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας γεγεννημένην, βλασφήμους ἀν' ἀποδοίῃ λόγους; *Εὐρουσά σε ἔξω, φιλήσω σε*·

¹⁶ Matth. xxiv, 32, 33.

SCHOLIA.

Tanquam ex Virginis persona, rursus quoque orditur cantum, et dicit: *Veni, nepos mi. Tuum fac descensum. Exeamus in agrum, in mundum videlicet, ad quem Salvator accessit, ut salvaret. Commoremur in villis*; id est, in civitatibus præconium suscipientibus. *Mane surgamus ad vineas*; ad Judæorum videlicet synagogas; vineam namque Domini Sabaoth, ejus domum Israel esse Isaias quoque prædixit: *Videamus si floruerit vinea*: germen namque, illorum nimirum Synagoga, floruit; idem enim significant. Nam maturus germinis nos vineæ, botrus est. Aliter quoque de Synagoga quidem hæsitabunde dicit: *Si floruerit*. De cæteris vero asseveranter profert. *Floruit germen*; Ecclesia, videlicet, ex gentibus. *Floruerunt mala punica*. Qui per martyrium perfecti redditi sunt, proprioque purpurati sanguine. *Dabo tibi illic ubera mea*; id est, in ipsa Ecclesia divinitas tua inhumanata, laudibus celebrabitur, nomenque tuum acquiescet in me. *Mandragoræ dederunt odorem*; illorum etiam, qui ad inferos descenderant, facit hic mentionem. Per hanc herbam, quæ in radice humanam refert formam, quæve radices in terra defossas habet, tempus adesce significat, in inferos defossos, liberandi, Salvatore eo usque etiam per mortem descendente. *Et in portis nostris omnia fructuum genera, prope videlicet, est tempus salutis. Quemadmodum et ipse Salvator discipulis in lege, dixit: Cum videritis ficum, et omnes arbores suos producentes ramos teneros, neo non et ipsorum folia nata, prope est in januis*¹⁶. — *Nova et vetera, nepos mi, servavi tibi*. Ac perinde diceret tum veteri ex Testamento, multos tibi adduxi, eos servans, qui de me vaticinati sunt; tum ex novo quoque hoc testamento per me quamplurimos in te credentes, nepos mi.

CANT.

1, 2. *Quis det te, nepos mi, tuæ sugentem ubera matris? Inveniens te foris osculabor te, et sane non floccifacient me. Apprehendam te, et introducā te in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me. Potabo te vino condito, de lacte malorum puniceorum meorum.*

SCHOLIA.

Salvatoris præstantia in humanis enarrata a propheta, ipsaque incarnatione, ut par est, laudibus celebrata, non minus hic quoque eadem rursus recenset, ac dicit: *Quis det te, nepos mi, tuæ sugentem ubera matris? Ac si exostulans diceret: Quis adeo nebulo est, et imperitus, qui tuam incarnationem, pro mundi salute factam, blasphemis insectari poterit verbis? Inveniens te foris osculabor*

te; hoc est, etiam ante tuam ex me incarnationem, cum in sancta sanctorum degerem, victumque ab angelo susciperem, non minus in te osculandi desiderio, perseverabam. *Et sane non floccifacient me; qui videlicet, sana mente, rectaque ratione constant. Apprehendam te, et introducam te in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me.* Ac si diceret: Fiet in me conceptio tui, et habitabis in me. Id namque significat: *Introducam te in domum matris meæ, et in cellam ejus, quæ concepit me;* nimirum, super naturæ leges, in meo cris utero. *Potabo te vino condito, de lactice malorum puniceorum,* hoc est, cum te in meo concepere utero, ex virginis meis sanguinibus, impertiar tibi carnem meam, quæ omnem terrarum orbem, tua suavis odoris præsentia, perfundet.

CANT.

3. *Læva ejus sub capite meo, et dextera ipsius amplexabitur me.*

SCHOLIA.

In multis familiariter concessa canentibus repetitio, quæ de more ab eis fieri solet.

CANT.

4. *Adjuravi vos, filii Jerusalem, per vires, et per fortitudines agri, utquid suscitatis, et quare surgere facitis dilectam? donec utique voluerit.*

SCHOLIA.

Exordium vicissim in parte cantionis familiariter concessum canentibus; neque enim solum clausulas, complexionisque cantionum, verum etiam ipsa eorum principia il qui præcinit jugiter recinentes oecinunt, dictum est antem paulo ante quid obscura hæc innuant. Præter quod illic quidem: *Ne forte suscitatis dicit, et surgere facitis.* Hic vero: *Ut quid suscitatis et quare surgere facitis?* merito itaque quasi rebus ipsis latentibus, adversus invidum Judæorum populum, indignabundus aperte insultat, et asseveranter subjicit: *Utquid suscitatis, et surgere facitis dilectam?*

CANT.

5, 6. *Quæ est ista, quæ ascendit candida ut flos, suo innixa nepoti? sub pomi arbore excitavi te, ibi peperit te mater tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia potens est ut mors dilectio; durus sicut infernus zelus.*

SCHOLIA.

Ex sapientis, et prophetæ persona sermonem præsentis cantionis hujus, credendum est esse prolatum; dicit enim: *Quæ est ista, quæ ascendit;* ex radice scilicet, veluti ramus quidam gratia refertus. *Candida* id est pura et non inquinata. *Lavabis enim me,* inquit, *et super nivem dealbabor*¹⁰. *Suo innixa nepoti;* prædicat eam nimirum aliquando Christum Salvatorem parituram, et cum in manibus eum gestabit, tunc illi erit innixa. *Sub pomi*

¹⁰ Psal. l, 9

Α αντι τοῦ, καὶ πρὸ τῆς σῆς ἐξ ἐμοῦ σαρκώσας, τοῖς τῶν ἁγίων ἁγίοις ἐνδιδαιτωμένη, καὶ τροφήν εἰσοδεχομένη παρὰ τοῦ ἀγγέλου, οὐχ ἤτεον εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ φιλήσειν αὐ διετεύουν. Καὶ γὰρ οὐκ ἐξουθενώσονται με· οἱ τὸν λογιζομένον ἔχοντες, δηλοῦντι. *Παραλήψομαι σε, καὶ εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς ταμείον τῆς συλλαβούσης με.* Ἄντι τοῦ, γενήσεται ἐν ἐμοὶ ἡ σύλληψίς σου, καὶ ἐνοικήσεις ἐν ἐμοί. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ· *Εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς ταμείον τῆς συλλαβούσης με*· ἤθου. Ὑπερφυῶς εἰς τὴν ἐμὴν νηδύν. *Ποτιῶ σε, ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρσφικίου, ἀπὸ γάματος ῥοῶν μου* τούτεστι, Κυφοφορούμενῃ μεταδώσω σοι ἐκ τῶν ἐμῶν παρθενικῶν αἱμάτων, τῆς ἐμῆς σαρκὸς, τὴν πᾶσαν Β εὐωδίασάσης τὴν γῆν τῆ ἑαυτῆς παρουσίᾳ.

ἌΣΜΑ.

Εὐάννημος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλὴν μου, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπανάληψις, ὡσπερ εἰώθει ποιεῖν ἐν πολλοῖς κοινῇ τοῖς ἄδουσι, ἐπιχορηγομένη.

ἌΣΜΑ.

Ὁρμισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ἐν ταῖς θυράσιν, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσιν τοῦ ἀγροῦ, εἰ ἐγείρετε, καὶ εἰ ἐξεγείρετε τὴν ἀγάπην; ἢς ἂν θελήσῃ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀρχὴ τῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος φθῆς, κοινῇ τοῖς ἄδουσι ἀνεγερσιμένη. Οὐδὲ γὰρ μόνον τὰς ἀποθέσεις τῶν φθῶν οἱ τούτων ἐξάρχοντες κοινῇ παρέχουσιν ἀντιφωνεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνάρξεις αὐτῶν. Εἰρηται δ' ἀνωτέρω, ἃ διὰ τούτων αἰνίττεται· πλὴν ἐκεῖ μὲν, *Ἐὰν ἐγείρετε, φησί, καὶ ἐξεγείρετε*· ἐνταῦθα δὲ, *Τι ἐγείρετε, καὶ εἰ ἐξεγείρετε*, φησίν. Εἰκὸς οὖν, ὡς ὁμολογουμένων ὄντων τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦ φθονεροῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων λαμπρῶς ἐπιδιασκαίνοντος ἀποφαντικῶς, *εἰ ἐγείρετε, καὶ εἰ ἐξεγείρετε τὴν ἀγάπην;* ὑποτίθεται.

ἌΣΜΑ.

Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς; ὑπὸ μῆλον ἐξήγειρά σε, ἐκεῖ ὠδῆσέ σε ἡ τεκοῦσά σε. Θές με ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὸν βραχίονά σου· δεῖ κραταῖα ὡς θάνατος ἀγάπην· σκληρὸς ὡς ἄβηθ ἕλος.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐκ τοῦ σοφοῦ, καὶ Προφήτου τὸν λόγον τῆς παρουσίας φθῆς ὑποληπτέον ἐστὶν ἀνατείνεσθαι, καὶ φησὶ· *Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα*· ἐκ τῆς ἐμῆς βίβης δηλοῦντι, οἷον εἰ τις κλάδος χαριέστατος. *Λελευκανθισμένη*, ἀντὶ τοῦ καθαροῦ, καὶ ἀμόλυτος. *Πλυνσίς με γάρ*, φησὶ, *καὶ ὑπὲρ χιτῶνα λελευκανθήσομαι.* Ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς· ὡς ἡδὴ τέξασαν τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, προσαγορεύει· καὶ τοῦτον ταῖς χερσὶ κατέχουσα,

ἐπιστηριζομένην τε ἐπ' αὐτόν. Ὑπό μῆλον ἐξή-
γειρά σε ἄντι τοῦ, Δι' αὐτό τοῦτο ἐκ τῆς ἐμῆς
ὄψους γεγέννηκά σε, ἵνα τὸ τῆς ζωῆς ἀνάθησιν μῆ-
λον. Ἐκεῖ ὠδίνησέ σε ἡ τεκοῦσά σε ἥτοι, διὰ
τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Θέξ με ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὴν
καρδίαν σου. Τουτέστιν, ἔθε ἀνεξάλειπτον ἔγοις,
ἐμὲ κατέχουσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ὡς σφραγίδα
ἐπὶ τὸν βραχίονά σου ἔν τῇ δυνάμει σου, δηλο-
νότι, ἐμὲ συνέχουσα, οἶονεῖ τι σὸν ἐσφραγισμένον
πρόβατον. Ὅτι κραταῖά ὡς θάνατος ἀγάπη ἔ-
γγουσι, Ἡ σὴ πρὸς ἐμὲ ἀγάπη κραταιότερα ἐστὶ
καὶ θανάτου. Ὡσπερ γὰρ οἱ εἰς ἄδην πεμφθέντες
οὐ βεβίωσι παλινοστοῦσιν, ἀλλὰ κραταῖως παρ' ἐκεῖ-
νου κατέχονται ὡς τὴν δυνάμει σου, Ἡ καὶ,
τοῦ θανάτου με ἐξαρπάξει πρὸς ἀγήρω ζωὴν ἐπα-
νάγουσα. Σκληρὸς ὡς ἄδης ζῆλος ὁ δὲ ζῆλος,
ἄντι τοῦ, ἡ ἀποτροφή σου καὶ τὸ νεμεσηῆσαι τοῖς
ἐμοῖς, σκληρὸν ὑπάρχει. Ὡς ἄδης, ἥτοι, τὸ χεῖρι-
στον καὶ ἐπωδυνότατον ὑπάρχει μου.

ἌΣΜΑ.

Περίπτερα αὐτῆς περίπτερα πυρὸς φλόγες αὐ-
τῆς. Ὑδωρ πολὺ οὐ θνηθήσεται σβέσαι τὴν ἀγά-
πην καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλείσουσιν αὐτήν. Ἐὰν
δῶ ἀήτη τὸν πάντα βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ,
ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν.

ΣΧΟΛΙΑ.

Καὶ ἐν τούτοις τὸ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον τῆς πα-
ναμώμου Παρθένου δείκνυσιν ὁ Προφήτης καὶ οὐχ
ἐπὶ μέρους ἀλλὰ ἐν ὅλῳ τῷ σώματι ἡ ἀγάπη καὶ τῶν
Σεραφίμων δείκνυσιν αὐτὴν ἀγιωτέραν καὶ φησι· *Περίπτερα*
αὐτῆς περίπτερα πυρὸς φλόγες ἄντι τοῦ, Ἡ
ταύτης δωροφορία, καὶ προσκύνησις· ταῦτα γὰρ
αὐτῆς τὰ περίπτερα πυρὸς φλόγες εἰσὶν ὡς νεῖ,
εἰ ἔλεγεν, Ἐπικάθηται τῶν Σεραφίμων, καὶ αὐτῶν
τῶν ὑπερίστων νόων, ἐγκόλπιν φέρουσα τῶν Ἀγ-
γιουργῶν, καὶ Κτιστῆν τοῦ παντός. Ὑδωρ πολὺ οὐ
θνηθήσεται σβέσαι τὴν ἀγάπην. Ἡτοι, τῆς Ἰσα
καὶ Θεῶν δωροφορουμένης ὑπὸ τῶν λειτουργούντων
αὐτῶν ὡς οἱ γὰρ ἂν εἴεν καὶ πυρὸς φλόγες, ὡς ὁ
Δαβὶδ φησὶν· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ
πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, πυρὸς
φλόγη. Τὴν οὖν ἀγάπην ταύτην οὐ θνηθήσεται
σβέσαι ὕδωρ πολὺ· τουτέστιν, αἱ ἐναντίαι δυνά-
μεις. Εἰ γὰρ οἱ τῶν Θεῶν λειτουργοῦντες πυρὸς εἰσι
φλόγες, οἱ ἀντικείμενοι τῷ τούτου προστάγματι
ὕδωρ ἂν εἴεν τοῦτους καὶ ὁ Δαβὶδ ὕδωρ ἀνυπόστα-
τον καλεῖ, ὡς φησὶ· Ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν
τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. Καὶ ποταμοὶ οὐ συγ-
κλείσουσιν αὐτήν. Κἂν ῥαδιουργοὶ τινες ὡς δηλο-
νότι, καὶ σφοδρῶς ἡμῖν ἐπιτιθέμενοι, οἱ τῆς ζωῆς
ἡμῶν ἀντίπαλοι δαίμονες. Οὕτως ἕλῳ τῆς πρὸς τὴν
Παρθένον ἀγάπης ὁ Προφήτης, καὶ οὕτως αὐτὴν
ἠγάσαστο καὶ ταῦτα μετὰ τοσαύτας αὐτῶν γενεᾶς
ὑστερον προσδοκωμένην αὐτὴν τεθήσεσθαι. Ἐὰν
δῶ ἀήτη τὸν πάντα βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ
ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν. Ἄντι τοῦ,

*A arbore excitavi te; pro eo quod est, Idcirco ex lum-
bis meis te genui, ut vitæ pomum produceres. Ibi
peperit te mater tua; propter eandem nimirum
causam. Pone me uti signaculum, super cor tuum,
id est: Utinam ita agas, ut indelebili modo me in
tuo detineas corde. Sicut signaculum super bra-
chium tuum, in tua videlicet potentia me contineas,
non secus ac unum aliquod ex signatis tuis pecu-
dibus. Quia potens est ut mors dilectio: Tuus vide-
licet in me amor, morte etiam ipsa potentior est;
quemadmodum enim qui in inferna sunt demissi,
haud facile revertuntur, sed magna vi arcte stricte-
que apud inferos detinentur: sic nimirum, tua
quoque in me dilectio, non secus ac mors magna
me vi arcte continet. Vel etiam: A morte me abri-
pias, ad vitam deducens incorruptam. Durus sicut
infernus zelus; zelus vero, id est, te a meo averso
populo, eique succensente dura res est. Sicut infer-
nus; videlicet, gravissima res est, et summum,
ingentemque mihi dolorem, affert.*

CANT.

6, 7. *Pinnæ ipsius quæ in orbem sunt, pinnæ ignis
flammæ ejus. Aqua multa non poterit extinguere di-
lectionem, et flumina non concludent eam; si dederit
vir omnem suam vitam pro dilectione, illum nihil
pendent.*

SCHOLIA.

In his quoque sublimem, celsamque inculpata
Virginis præstantiam, propheta demonstrat; nec
simpliciter in aliquo quodam loco, eam constituit,
sed Seraphinis sanctiorem esse pronuntiat, et dicit:
Pinnæ quæ ipsius in orbem sunt, pinnæ flammæ ignis.
Ac si diceret: Satellitium, quod eam comitatur,
et cultus; hæc namque pinnæ sunt ejus in orbem
flammæ ignis. Perinde ac diceret, Sedit super Se-
raphin, et super ipsas supremas intelligentias, in
sinu ferens optilem, et conditorem universi. *Aqua
multa non poterit extinguere dilectionem.* Tanquam
æquali cum Deo satellitio stipata, ab ejusdem ni-
mirum ipsius ministris. Isti non sunt flammæ ignis,
quemadmodum David quoque dicit: *Qui facit an-
gelos suos, spiritus. Et ministros suos, flammam
ignis*¹⁶. Hanc igitur ejus dilectionem non poterit
extinguere aqua multa; hoc est contrariæ potesta-
tes. Si enim Dei ministri flammæ sunt ignis, qui
Dei adversantur imperio, aqua dici possunt, quos
sane adversarios aquam intolerabilem David vocat,
cum dicit: *Forsitan pertransisset anima nostra
aquam intolerabilem*¹⁷. *Et flumina non concludent
ipsam.* Licet facinorosi utique et veteratores qui-
dam sint, et valde nobis insidientur, vitæque no-
stræ adversentur dæmones. Adeo Propheta erat
Virginis amore captus, sicque ipsam venerabatur.
Idque cum post innumeras ab ipso futuras genera-
tiones, nascitura expectaretur Virgo. Si dederit
vir suam omnem vitam pro dilectione, nihil pendet
illum; hoc est, sunt adeo cacodæmones invidi, ho-

¹⁶ Psal. ciii, 4. ¹⁷ Psal. cxxiii, 5.

minumque osores, et legis amoris repugnantes A hostes, ut si vir egerit suam omnem vitam in dilectione, ipsum despicientes, in nihilum redigere conentur.

CANT.

8.9. *Soror nostra parva est, et ubera non habet; quid faciemus sorori nostræ in die, qua sermo erit ad ipsam? Si murus est, ædificabimus super ipsum propugnacula argentea; et si porta est, impingemus, in ipsam tabulam cedrinam.*

SCHOLIA.

Quasi ex alio interciso cantu exorditur: et tanquam ad prophetiæ finem accedens, dicit: *Soror nostra parva est, et ubera non habet*; quæ, videlicet ex Patre meo nascitura est filia. Hanc enim suam vocal sororem. *Parva est, et ubera non habet*, nondum enim idonea scilicet, est, ad concipiendum. *Quid faciemus sorori nostræ in die, qua erit sermo ad eam?* Sermo nimirum, Gabrielis angeli. *Si murus est, ædificabimus super ipsam propugnacula argentea*; hoc est: Si et parva est, et non idonea ad concipiendum, saltem accelerabimus ædificium, ipsamque instaurare conabimur, non secus ac murum propugnaculis carentem. Nec simplicia ipsi apposuit propugnacula, sed *argentea*, purissimas scilicet cogitationes, et instar argenti, mentem nostram, principem animæ partem, collustrantes. Ipsa enim revera est cœlestis Jerusalem, super quam propugnacula, Ecclesiæ opifex Christus, ædificavit, de qua et Isaias dicit: *Ecce in manibus meis ego descripsi muros tuos, et coram me es semper. Et si porta est, describamus in ipsam tabulam cedrinam*¹⁰. Adeo eximi propheta præstolabatur Domini adventum, ut si porta deficiet, videlicet, quia nondum ad pubertatis devenerit annos. Describemus, inquit, in ipsam, tabulam cedrinam, hoc est, Replebimus ipsam cogitationibus divinarum rationum, quas nulla exedunt adulterina et spuria dogmata.

CANT.

10. *Ego murus, et ubera mea turre. Ego eram in oculis ipsius inveniens pacem.*

SCHOLIA.

Complexio est cantionem claudens, quæ propositione a propheta quæstioni, quod parva esset, respondet. Tunc enim in Sancta sanctorum ipsam degentem viderat, et ad concipiendum minime idoneam. Responsum est igitur, veluti a Virgine matre: *Ego*, inquit, *murus, et ubera mea turre*; id est, non sicut tu censes parva sum, sed murus sum in altitudinem usque cœli videlicet, erectus, et ad ipsum plane cœli cacumen se extendens. *Et ubera mea turre*; munitiones nimirum, et civitates, in quibus suam regiam firmet omnium

¹⁰ isa. xl, 16.

Οὕτως εἰσὶν οἱ δαίμονες φθόνεροί, καὶ μισάνθρωποι, καὶ τῷ θεσμῷ τῆς ἀγάπης ἀντικαθιστάμενοι, ὅτι, ἐὰν δῶ ἀνὴρ τὸν πάντα βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐξουθενώσει ἐξουθενώσουσιν αὐτόν.

ᾠΣΜΑ.

Ἡ ἀδελφῆ ἡμῶν μικρά, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει· τί ποιήσομεν τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν ἐν ἡμέρῃ, ἢ ἂν λαληθῇ ἐν αὐτῇ; Εἰ τεῖχος ἐστίν, οἰκοδομήσομεν ἐπ' αὐτήν ἐπάλλξεις ἀργυρᾶς· καὶ εἰ θύρα ἐστὶ, διαγράψομεν ἐπ' αὐτὴν σαρίδα κεδρίνην.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ὡς ἐξ ἄλλης περικοπῆς τῆς φθῆς ἀρχεται· καὶ τὸ πέρας τῆς προφητείας ὡσπερ ἐπαναλαμβάνων φησὶν· Ἡ ἀδελφῆ ἡμῶν μικρά, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει. Ἦτοι, ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐμοῦ γεννηθησομένη θυγάτηρ· ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ καλεῖ. Μικρά ἐστὶ, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει. Οὐκ ἔστι ἐπιτηδεύουσα δηλονότι πρὸς σύλληψιν. Τί ποιήσομεν τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν ἐν ἡμέρῃ, ἢ ἂν λαληθῇ ἐν αὐτῇ; Ὁ παρὰ τοῦ ἀγγέλου δηλαδὴ λόγος. Εἰ τεῖχος ἐστίν, οἰκοδομήσομεν ἐπ' αὐτήν ἐπάλλξεις ἀργυρᾶς· ἦτοι· Εἰ καὶ μικρὰ ἐστὶ, καὶ ἀνεπιτηδεύουσα πρὸς σύλληψιν, ἀλλὰ οὖν ἐπισπεύσομεν ἀνοικοδομηταί, καὶ ἀποκαταστήσαι ταύτην ὡσπερ ἐλλείπον τεῖχος· ἐπάλλξων· καὶ οὐ τὰς ἀπλᾶς ἐπιτιθέσθαι ταύτῃ ἐπάλλξεις, ἀλλὰ ἀργυρᾶς· ἦτοι· καθαρωτάτας ἐνοίας, καὶ δικὴν ἀργύρου τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν περιλαμπούσας. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἡ οὐράνιος Ἱερουσαλήμ, ὑπὲρ ἧς τὰς ἐπάλλξεις ὁ τῆς Ἐκκλησίας δομητῶρ Χριστὸς ἠκοδόμησε· περὶ ἧς καὶ Ἡσαίας φησὶν· Ἴδού ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐξωγράψασά σου τὰ τεῖχη· καὶ ἐνώπιόν μου εἶ διὰ παντός. Καὶ εἰ θύρα ἐστὶ, διαγράψομεν ἐπ' αὐτὴν σαρίδα κεδρίνην· οὕτως ὁ Προφήτης ἐπισπεύδει τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν, καὶ εἰ θύρα ἐστὶν ἐλλείπης· δηλονότι, διὰ τὸ ἀνηθῶν, διαγράψομεν, φησὶν, ἐπ' αὐτῆς σαρίδα κεδρίνην. Τουτέστιν, ἀναπληρώσομεν αὐτὴν ἐνοίαις λογισμῶν θεσιτέρων, καὶ μὴ βιβρωκομέων κισθῆλοις τισὶ καὶ νότοις δόγμασιν.

ᾠΣΜΑ.

Ἐγὼ τεῖχος, καὶ οἱ μαστοὶ μου πύργοι. Ἐγὼ ἤμην ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, εἰρήσκουσα εἰρήνην.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἀπόθεσις τῆς φθῆς πρὸς προτεθεισῶν τῷ Προφήτῃ ἀμφισβήτησιν, ὅτι μικρὰ ἐστίν. Ἐν γὰρ τοῖς Ἁγίοις τῶν ἁγίων ἐνδιατωμένῃν αὐτὴν ἔώρα τὴν καῦτα, καὶ πρὸς τὸ συλλαβεῖν αὐτὴν ἀνεπιτηδεύων. Ἀπόκρισις ὡς ἐκ τῆς Παρθένου μητρός· Ἐγὼ, φησὶ, τεῖχος, καὶ οἱ μαστοὶ μου πύργοι· ἦτοι, οὐχ ὡς σὺ ὑπολαμβάνεις, μικρὰ εἶμι, ἀλλὰ τεῖχος εἰς οὐρανῶν ὕψος ἠρμένον, δηλονότι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀντίκρυς διήκων τὴν τοῦ οὐρανοῦ κορυφήν. Καὶ οἱ μαστοὶ μου πύργοι· ἀντὶ τοῦ, ὄχυράματα, καὶ πόλεις εἰς κατοικητήριον τοῦ παμβασιλέως Χρι-

στοῦ. Ἐγὼ ἤμην ἐν ὄφθαλμοῖς αὐτοῦ, εὐρίσκουσα εἰρήνην· ἦτοι πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀεὶ κειμένη, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου τὴν τοῦ μυστηρίου πρὸς ἐμὲ ἄκραν αὐτοῦ συγκατάβασιν προορίσαντος. Εὐρίσκουσα εἰρήνην· χάριν δηλαδὴ καὶ παρρησίαν πρὸς αὐτόν.

ἄΣΜΑ.

Ἄμπελῶν ἐγενήθη τῷ Σαλομῶν ἐν Βεελαμών· ἔδωκε τὸν ἄμπελῶνα αὐτοῦ τοῖς τηροῦσιν. Ἄνθρ ὀσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλλοὺς ἀργυρίου. Ἄμπελῶν μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου· οἱ χιλλιοὶ τῷ Σαλομῶνι, καὶ οἱ διακῆσιοι τοῖς τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ.

Τῆς μὲν πρὸς τὴν Παρθένον προφητείας, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐξ αὐτῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἰκανῶς πρὸς ἀπόδειξιν, διὰ πολλῶν τῶν ᾠδῶν ἐν πολλοῖς τὸν λόγον ἐνεστήσατο· νῦν δὲ ὡς ἐν ἐπιλόγῃ περὶ τῆς νέας Ἐκκλησίας τὴν προφητείαν ποιεῖται, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ περὶ ταύτην μεμνημένον, καὶ φησιν· Ἄμπελῶν ἐγενήθη τοῦ Σαλομῶν ἐν Βεελαμών. Ἄντι τοῦ, Ἡ νέα Ἐκκλησία τῷ εἰρηνικῷ Χριστῷ, μερὶ ταύτης καὶ Ἰσαΐας φησὶν· Ἄμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ. Ἐδῶκε τὸν ἄμπελῶνα αὐτοῦ τοῖς τηροῦσιν· ἦτοι, μετὰ τὸ περιποιήσασθαι αὐτὸν τῷ οἰκείῳ αἵματι. Ἐδῶκε τοῖς τηροῦσι. Μαθηταῖς, τοῖς μάρτυσι, τοῖς διδασκάλοις. Αὐτοὶ γὰρ ἂν εἴεν οἱ φυλάσσοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, οἱ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου δογμάτων ἀκραίφνεῖς φύλακες. Ἄνθρ ὀσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλλοὺς ἀργυρίου. Οὕτω γὰρ τὸ κήρυγμα πεπολλαπλασιάζεται, ὡς οὐ μόνον εἰς ἐξήκοντα, καὶ ἑκατὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς χιλλοὺς προβάδων, τῶν διαυγεστάτων διδαγμάτων ὁμοῦ καὶ δογμάτων πᾶσιν ἀφορμῆς παρρησίαν. Ἄμπελῶν μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου· ὡς ἂν εἰ εἴλεγεν· Οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπὶ δικαίους, καὶ τὰ ὠτὰ μου εἰς δέησιν αὐτῶν. Ὡς ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος γὰρ Χριστοῦ, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εἰρηται, ἀντικρὺς ψέσκοντο· Ἐγὼ εἰμι μισθὸς ἡμῶν πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Οἱ χιλλιοὶ τῷ Σαλομῶνι, καὶ οἱ διακῆσιοι τοῖς τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἀδάπανον τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδ' ἄμισθον, ἀλλὰ πεπολλαπλασίαστο μὲν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπὸ τῶν θεοκηρύκων ἀποστόλων. Ἐλαβε δ' ὑπὲρ ὧν κεκοπίασε.

ἄΣΜΑ.

Ὁ καθημέρος ἐν κήποις, ἐταῖροι προσσχόμενος, τῆς φωνῆς σου ἀκουτίσθαι με.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἄσυνδέτως ταῦτα ἐκφέρει, διὰ τὴν εἰωθὴς ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ μάλιστα δευτέρῳ γνησίως ταύταις προσκείμεθα. Οὕτω γὰρ φαμεν, Θεέ μου, Σωτήρ μου, Θεοτόκε, παντάνασσα, ἄγιοι πάντες, ὅσιοι, καὶ δίκαιοι. Εὐκτικῶς ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ οἰονεῖ τις ἀπόπαυσις τῶν ᾠδῶν ἄντι τοῦ, εἴθε ἀκουτίξοι; με

A rex Christus. Ego eram in oculis ipsius inveniens pacem : ac si diceret : Ante illius oculos semper manebam, qui et ante mundi constitutionem mysterii magnitudinem, ipsius nimirum, in me decreverat descensum. Inveniens pacem ; gratiam scilicet, et fiduciam in eo.

CANT.

11, 12. Vineam factam est Salomoni in Beelamon ; dedit vineam suam custodibus. Vir solvet in fructu ejus mille argenteos. Vineam meam mihi in conspectu meo : mille Salomoni, et ducenti custodibus fructus ejus.

SCHOLIA.

Cum de prophetia quidem Virginis, deque Salvatore ex ipsa incarnando, et de passione ac resurrectione, ut ea demonstraret abunde, multis cationibus, per multa argumenta sermonem instituisset, nunc sane velut in epilogo, de nova Ecclesia prophetiam assert, eodem plane modo, quo et in principio de ea memoraverat. Dicitque : Vineam factam est Salomoni, in Beelamon ; videlicet Ecclesia nova pacifico Christo, de qua Isaias quoque dicit : Vineam factam est dilecto¹⁹. Dedit vineam suam custodibus ; videlicet, postquam eam sibi suo comparavit sanguine ; dedit custodibus, discipulis nimirum, martyribus et doctoribus. Isti enim dici possunt custodes Ecclesiae Christi, qui sunt evangelicorum dogmatum custodes incorrupti. Vir solvet in fructu ejus mille argenteos ; adeo namque praconium ipsius excrevit, ut non modosexagesimum aut centesimum, sed etiam millesimum fructum percipiendi, praclararum doctrinarum pariter, ac dogmatum, omnibus praebuerit occasiones. Vineam meam mihi in conspectu meo ; ac si diceret : Oculi mei super justos, et aures meae ad preces eorum²⁰. Non secus enim ac a Salvatore Christo ad Ecclesiam prolatum est, perspicue dicente : Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi²¹. Mille Salomoni, et ducenti custodibus fructus ejus. Non enim fenoris experts Evangelium est, neque mercede caret, sed multum ubique terrarum excrevit Evangelium sub apostolis Dei praconibus ; receperunt autem singuli eorum centuplum pro mercede laborum suorum.

CANT.

13. Qui habitas in hortis, amici intendentes sunt ; vocem tuam fac me audire.

SCHOLIA.

Sine conjunctione haec ipsa profert, nostro supplicantiū more, et maxime quando ex animo supplicationibus ininitimur. Sic enim dicimus : Deus meus, Salvator meus, Deipara regina omnium, sancti omnes, innocentes, et justī. Sermo est optantis, ac precantis, et quasi them Canticis imponentis,

¹⁹ Isa. v, 1. ²⁰ Psal. xxxiii, 16. ²¹ Matth. xxvi, 20.

ac si diceret : Utinam me faceres, audire vocem tuam, qui sedes in hortis, qui nimirum incerta, occultaque cordium inspicis, et nostris insides mentibus. Hortos enim animarum nostrarum cogitata esse dixit, progerminantia instar olearum in cordibus nostris ; quod Isaias etiam de Deo dicit : *Veluti hortus, sua semina producit* ¹¹ : videlicet, in animis nostris ipsius facta præcepta germina producentia pietatis. *Amici intendentes* : ac si diceret : Quicumque ante Christum, et post Christum Christo me reconciliare vultis, verissimi amici, fundite, quaeso, pro me preces, pro me inquam, præsentis operis causa apud eum fundite, qui a me prophetatus est Christus.

CANT.

14. *Fuge, nepos mi, et assimilare capreae, vel hinnulo cervorum super montes concavos.*

SCHOLIA.

Per epiphonema hæc protulit verba propheta, ad absolutam perfectionem ultimæ partis cantus ; quod familiare est iis, qui occinentes alteri respondent, ac loquuntur. Et paulo quidem ante precaus est nepotem descendere. At hic, *Fuge*, inquit, *nepos mi* ; veluti diceret : Quemadmodum cum tibi placuit, homo factus es ; et cum jam omnia optime tua dispensatione perfeceris, omnemque cacodæmonis potentiam per passionem, et crucem, et mortem, et resurrectionem prorsus sustuleris, ascende et nunc ad Patrem, et fac, in dextera ipsius sedens, iudicium. *Et assimilare capreae, vel hinnulo cervorum* ; pro eo, quod est : Et nos ne relinquant, sicut caprea non relinquit filios suos ; est enim animal amans, ut par est, filiorum. *Assimilare igitur capreae*, commorans, videlicet, nobiscum ; vel ei, quæ præsto adest, *hinnulo cervorum*, veluti filio suo. Tu enim dixisti : *Non relinquam vos orphanos* ¹². *Super montes concavos*, hoc est, nos fovens, et ad pascua educens cælestia. Vel : *Fuge, nepos mi, super montes concavos*, in sinu Dei Patrisque tui. *Montes concavos*, dixit, propter ipsorum altitudinem, et investigandi eos difficultatem, ac profunditatem, et quia inaccessi sunt.

Finis arcani sensus canticorum præstantis Salomonis, quem præclarus, ac sapiens explicavit Rex Matthæus.

¹¹ Isa. Lxi, 11. ¹² Joan. xiv, 18.

Α τῆς φωνῆς σου ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ὁ τὰ ἀήλα καὶ τὰ κρύφια τῆς καρδίας καθορῶν, καὶ ἐπικαθημένος ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν. Κήπους γὰρ τὰ διασημάτα τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἴρηκε, δίκτην λαχάνων ἀνθλασπάνοντα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Τοῦτο καὶ Ἰσαΐας περὶ Θεοῦ φησιν. Ὡς κήπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐκφέρει ἤγουν, αἱ ἐν ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἐκίβρου σπειρόμεναι ἐντολαί, καὶ ἐκφύουσαι τοὺς βλαστοὺς τῆς εὐσεβείας. Ἐταῖροι προσεχόντες, ἦτοι ὅσοι πρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν αὐτῶ ἐνηρησθηκότες ἐμοί, γνησιώτατοι φίλοι, συνάραστὲ μοι εὐχὰς ὑπὲρ ἐμοῦ, τῷ προφητευομένῳ δηλονότι πέμποντες Χριστῷ τῆς παρουσίας ἕνεκα ἐγγιγίσεως.

ἄΣΜΑ.

Β Φύγε ἀδελφιδέ μου, καὶ ὁμοιώθητι τῇ δορκάδι, ἣ τῷ νεβρῷ τῶν ἐλάφων ἐπὶ τὰ βρη κοιλωμάτων.

ΣΧΟΛΙΑ.

Ἐπιφωνηματικῶς τὸν λόγον ὁ Προφήτης, κατὰ τελείαν ἀπόπασιν τῆς φῶδης, κοινῇ τοῖς ἀντιφωνοῦσι παρέσχε φθέγγεσθαι. Καὶ ἀνωτέρω μὲν καταβῆναι ἐπηύχετο τὸν ἀδελφιδὸν ἐνταῦθα δὲ, φύγε, φησιν, ἀδελφιδέ μου ἤγουν, ὡς ἠυδόκησας ἐνανθρωπήσας, καὶ τὰ πάντα καλῶς οἰκονομήσας, καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ πονηροῦ δύναμιν διὰ τοῦ πύθους, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως εἰς τέλος ἐξαφανίσας. Ἄνελε νῦν καὶ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ συνεδρίαζε, καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦτῃ. Καὶ ὁμοιώθητι τῇ δορκάδι, ἣ νεβρῷ ἐλάφων ἀντὶ τοῦ, καὶ ἡμῶν μὴ ἀφίστατο, ὡς περ ἣ δορκὰς οὐ διαλείπει τὰ ἑαυτῆς τέκνα, φιλοτέκνον γὰρ, ὡς εἰκὸς, τὸ ζῶον. Ὁμοιώθητι γοῦν τῇ δορκάδι συνὸν ἡμῖν δηλονότι ἦ, καὶ κατὰ σύνεσιν, ἐκείνη τῷ νεβρῷ τῶν ἐλάφων, ἦτοι τῷ ἑαυτῆς τέκνῳ. Σὺ γὰρ εἶπας, Οὐκ ἐάσω ὑμᾶς ὄρφανούς. Ἐπὶ τὰ βρη κοιλωμάτων ἀντὶ τοῦ ἀφανῶς ἡμᾶς περιέπων, καὶ διεξάγων ἐπὶ νομάς οὐρανίους. Ἡ, Φύγε, ἀδελφιδέ μου, ἐπὶ τὰ βρη κοιλωμάτων, τοῦ κόλπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ. Ὅρη κοιλωμάτων εἴρηκε, διὰ τὸ ὑψηλὸν, καὶ δυσεξερεύνητον, καὶ βαθύ, καὶ κρύφιον αὐτῶν.

Τέρμα νόου κρυπτοῦ δοιδῶν Σαλομῶνος ἀγαθοῦ, ὄν περιδόξος ἐφηγε σοφὸς βασιλεὺς Ματθαῖος.

Matthæi Cantacuzeni fragmenta in *Sophiam Salomonis* Græce et Latine edidit Ang. Maius in notis ad Nicephori CP. patriarchæ Antirrheticos libros adversus Copronymum. Vide tomum nostrum C, coll. 395, 411, 418, 447, 489.

CPOLITANORUM PATRIARCHARUM

DIPLOMATA, SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ,

AB ANNO MCCCX AD ANNUM 1372.

(Acta Patriarchatus Cpolitani, in codd. mss. Bibliothecæ Palatinæ Vindobon.)

JOANNES GLYCIS.

ΚΩΔΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΓΕΓΟΝΟΣ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΓΛΥΚΕΟΣ (1).

I. *Ad solium patriarchale evectus, patriarcham Magnæ Antiochiæ Constantinopolim vocat.*

† Πιττάκιον πατριαρχικόν πρὸς τὸν Ἀντιοχείας.

† Ἀγιώτατε δέσποτα πατριάρχα θεουπόλεως Μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργῆ. Τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τὰ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων ἔτι πρὸ καιροῦ ἐν στερήσει γεγονασιν ἀρχιερέως καὶ πατριάρχου, ἐφθασε πάντως γνωρῖσαι ἡ ἀγιότης σου. Ἡδὴ δὲ γνωρίζομεν καὶ δῆλον ποιούμεν αὐτῇ, ὡς εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν μεγάλην βουλήν καὶ οἰκονομίαν τῶν κριμάτων αὐτοῦ προσελάβετο καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, καὶ κατέστησεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς θεοδοξιάτου ταύτης Κωνσταντινουπόλεως. Ὅτι γοῦν καὶ ὁ κατὰ τὴν ἀγιότητά σου ὑψηλῆς τῆς θεουπόλεως Ἀντιοχείας θρόνος στερούμενος ἦν πρὸ καιροῦ κατὰ τὸν ὁμοίον τρόπον

ἀγνητοῦ ἀρχιερέως καὶ πατριάρχου, εὐδοκοῦντος δὲ τοῦ Θεοῦ ἀπέλαβε τὴν σὴν ἀγιότητα, οὕτω δὲ ἐφθασεν ἡ ἀγιότης σου καταλαβεῖν περὶ τὰ ἐνταῦθα μέρη καὶ εἰς τὴν ἀδελφικὴν συνελθεῖν ὁμίλιαν καὶ κοινωνίαν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τοῦτό τε καὶ δι' ἄλλας τινὰς ἀναγκαίας χρῆσεις καὶ αἰτίας ἠδύδκησεν ἤδη ὁ κράτιστος καὶ ἀγιὸς μου αὐτοκράτωρ, ὁ παρὰ Θεοῦ προστάτης καὶ κρατικὸς πρόμαχος καὶ ἐπὶ πᾶσι συνέριθος καὶ βοηθὸς διὰ πυρός καὶ φροντιστὴς ἀδιάλειπτος τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἐνεργῆσαι διὰ βασιλικῶν γραμμάτων, τὸ προσκαλέσασθαι δηλονότι τὴν σὴν ἀγιότητα εἰς τὰ ἐνταῦθα καὶ τοῖνον καὶ ἡμεῖς σὺν πολλῇ τοῦτο τῇ πνευματικῇ εὐφροσύνῃ καὶ τῇ κατὰ θεὸν ἡδονῇ προσδεξάμενοι ἄσμενοι καὶ πρόθυμοι διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων καὶ αὐτοὶ τὰ καθ' ἡμᾶς τε δηλοποιούμεν, ὡς εἴρηται, καὶ τὸν πόθον τῆς σῆς ἐπιδημίας οὐκ ὀλίγον ὄντα εἰς τὸ ἐμφανὲς παριστώμεν. Ἔργον τοῖνον τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ τῆς σῆς ἐστίν

(1) Joannes Glycis, Byzantinus, e logotheta dro-mi sive cursus publici, patriarcha CP. ab ann. 1316 ad 1320, quo abdicavit patriarchatum, et in Cyriotissæ monasterium se abdidit. Hoc Joanne magistro Atticæ eloquentiæ usum se esse fatetur Nicephoras Gregoras, qui lib. viii *Hist.*, c. 11, ejus *Testamentum* sive *Testamenti* potius *Proæmium* affert, cujus se auctorem non obscure prodit. *Synodicon, ne recipiatur ad judicium excommunicatus*, citatur a Nic. Comneno, pag. 285 Prænot. mystagog. In codice regio Paris. 3229, teste Boivino, pag. 767, notis ad Gregoram, exstant opuscula duo ejusdem fere et argumenti et styli, quorum prius C inscribitur: Τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλύκεος ἡ παραίτησις τοῦ πατριαρχείου, patriarchatus abdi-

catio. Alterum: Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἄγιον: *Comminitorium ad sanctum imperatorem*, Michaelem Palæologum *De Grammatica* ejus, quæ ms. servatur in variis bibliothecis, jam feci mentionem volum. VII, pag. 45 [S. vol. VI, p. 344, nov.-ed. Add. cod. Monac. 101, sub cuius finem comparat Jo. Glyce (Γλύκεος) *De recta constructione* (α). V. Hårdt. in *Aretini Beyträge*, etc., ann. 1804, part. vi, p. 42. (HARDT.)] *Narrationem legationis in Armeniam susceptæ*, quam laudat idem Gregoras lib. vi, p. 420, interdidisse dolendum est. Joannem Glyceam *De vanitate vitæ*, quam inter editos scriptores Græcos Cangius in *Glossario Græco* commemorat, haud vidi. FABR C.

(a) Hunc librum nuper edidit A. b. Jahnius, Bernas-Helvetius.

ἀγιότητος τὴν παρ' ἐαυτῆς πρὸς τὸ καλὸν τοῦτο ἐτοιμότητα ἐπιδείξει καὶ βουληθῆναι κόπου τε ὑπερ-
 ιδεῖν καὶ μήκους· καὶ πόνων καὶ δυσχερείας τῆς ἐν
 τῷ μέσῳ καὶ σπεῦσαι ἐπὶ τε τῷ τοῖς θείοις αὐτο-
 κράτορσι καὶ βασιλεῦσιν ἡμῶν ἐντυχεῖν καὶ ἡμᾶς
 ἀδελφικῶς συγγενέσθαι καὶ πνευματικῶς εὐφρανθῆ-
 ναι καὶ κοινὴν τὴν δόξαν ἀναπέμψαι Θεῷ. Ὅντως
 γὰρ, ἀγιώτατε δέσποτα, ἀληθῆς ἐστὶ καὶ σφόδρα
 ἀληθῆς ὁ προφητικὸς καὶ Δαυΐτικὸς λόγος ὡς Οὐδὲν
 τοῖς ἀδελφοῖς καὶ μάλιστα τοῖς κατὰ πνεῦμα
 οὔτε κάλλιον οὔτε χαριέστερον καὶ τερπνότερον
 γένοιτο, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, διαπαν-
 τὸς μὲν καὶ ἀδιαστάτως ταῖς γνώμαις καὶ τοῖς ὁρ-
 οῖς δόγμασι καὶ φρονήμασιν, ὅτε δὲ τῶν δυνατῶν
 ἐστὶ, καὶ τοῖς σώμασι καὶ τῇ κατὰ πρόσωπον ὄψει
 καὶ ὁμιλίᾳ· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τόπος καὶ διάστημα
 καὶ αἱ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἰδία χρεῖται ἀνάγκιον
 καὶ ἀνεύθυνον καὶ ἄλυπον ποιοῦσι πολλάκις καὶ τὴν
 διάστασιν. Νῦν δὲ τοῦ καιροῦ διδόντος καὶ τοῦ Θεοῦ
 μάλιστα εὐδοκούντος καὶ συνεργούντος μὴ βραδυ-
 νάτω μηδ' ἀναβιβάσθω ἡ ἀγιότης σου, ἀλλὰ καταλα-
 βέτω τὴν ἡμῶν ἀποπληρώσων καὶ τὴν ἐαυτῆς τῇ
 τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐφρασιν.

II. Patriarchæ Hierosolymorum nuntiat se solium patriarcale ascendisse.

† Ἀγιώτατε δέσποτα, ἀρχιεπιμὴν τῶν θεῶν Ἱε-
 ρουσόλυμων, πατριάρχα τῆς ἁγίας Σιών, ἐν ἁγίῳ
 Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ, οὐκ
 ἀνίχοον ὑπολαμβάνομεν διαμεῖναι τὴν ἀγιότητά σου
 τῆς περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἀποκαταστα-
 σεως, ἀλλ' ἐξ ἱκανοῦ ἀναμαθεῖν ἰσως, ὅπως τὰ καθ'
 ἡμᾶς πρέβη εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ πανταγάρθου
 καὶ πανοικτιρμονος Θεοῦ, καὶ ὡς αὐτοῦ νεύσει καὶ
 βουλήσει καὶ οἰκονομήσει τῆς ἀρρήτου σοφίας αὐτοῦ
 ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν τοῦτον ἀνήχθημεν θρόνον τῆς
 θεοδοξίας καὶ βασιλείας τῶν πόλεων. Ὅπερ οὖν
 ἰσως συνέβη καὶ τῇ ἀγιότητί σου τοῦ μὴ γράψαι μέ-
 χρι νῦν πρὸς ἡμᾶς αἴτιον, τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἡμῖν τοῦ
 μὴ γράμματα διαπέμψαι τῇ ἀγιότητί σου τὴν αἰτίαν
 προὔξεντησεν· ἦν δὲ, ὡς ἐγῶγε εἶμαι, καὶ ἀμφοτέ-
 ροις τὸ κύλημα ἢ τοῦ τόπου διάστασις ἐπὶ πλείστον
 οὕτω διαίρουσα τὰ καθ' ἡμᾶς σωματικῶς καὶ μα-
 κρὰν ἀλλήλων ἀπειργουσα, εἰ καὶ τῷ πνεύματι Θεοῦ
 χάριτι καὶ τῇ κατὰ Θεὸν κοινωνίᾳ οὐδὲν ἀλλήλων
 οὐδ' ὅπως οὖν διατάμεθα. Οὕτως ἡμεῖς τῇ περὶ τὴν
 σὴν ἀγιότητα πληροφορίᾳ καὶ πρὶν γράψαι καὶ πρὶν
 γράμματα δεῖξασθαι παρ' αὐτῆς συνδεδέμεθα πνευ-
 ματικῶς πρὸς αὐτήν, καὶ ἀδιαστάτως ἔχομεν, μηδὲν
 μήτε τοῦ βραχέος καιροῦ πληροφορεῖν μὴ δυναμέ-
 νου βεβαίως, μήτε τοῦ τοπικοῦ διαστήματος ἡμᾶς
 ἐν τῇ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ διαιρουντος καὶ διαστέλλον-
 τος. Οὐ μικρὸν γὰρ ἦν ἐμπύρευμα, θεϊοτάτε δέ-
 σποτα, πρὸς τὸν βίον πόθον καὶ τὸν πνευματικὸν
 ἔρωτα δυνάμενον ἐκκαῦσαι ἡμᾶς ἢ πρὸ καιροῦ περὶ
 τὰ ἐνταῦθα γενομένη διατριβῆ τῆς σῆς ἀγιότητος,
 ἀλλ' ἐκ τῆς ὀλίγης συνουσίας καὶ ὁμιλίας καὶ θέξι
 ἡμῶν ἐκείνης εἰς πολλὴν ἡμᾶς ἐκίνησας τὴν κατὰ
 Θεὸν πληροφορίαν, εἰς πολλὴν τὴν πνευματικὴν καὶ
 θερμὴν διάθεσιν. Πάλαι τοίνυν ποθοῦντες καὶ γράμ-

A μασὶ τὰ περὶ ἡμῶν δηλῶσαι τῇ σῇ ἀγιότητι, οὐκ
 ἐφθήμεν τοῦτο διαπράξασθαι, παρὰ τῆς εἰρημῆς
 κωλυθέντες, νῦν δὲ πρέσβειον βασιλικῶν αὐτόθι κα-
 ταλαμβανόντων καὶ ἡμεῖς τὸ εἰκὸς δι' αὐτῶν πλη-
 ροῦμεν καὶ γράφομεν, ἅμα μὲν τὰ καθ' ἐαυτοῦ,
 ὡς ἐφημεν, δηλοῦντες, εἰδότες, ὡς ἠδέως καὶ ἡ σὴ
 ἀγιότης τὰ περὶ τῆς τῶν ὧδε ἀποκαταστάσεως ἀκού-
 σεται. Τί γὰρ ἂν καὶ εἴη τοῖς ὑψηλοῖς καὶ κατὰ σὲ
 ταλαίοις τοῦ Θεοῦ ποιμαῖσι καὶ ἱεράρχαις ἄκουσμα
 χαριέστερον καὶ τερπνότερον ἢ τὸ περὶ τῆς κατα-
 στάσεως καὶ εὐσταθείας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ
 ἀκούειν; ἅμα δὲ καὶ τὴν σὴν ἀγιότητα πρὸς τὰ ἰσα
 ἐκκαλοῦμενοι γράμματα, ἀναμανθάνειν σπεύδοντες,
 ὅπως Θεοῦ χάριτι καὶ τὰ τῶν αὐτόθι ἐκκλησιῶν καὶ
 τὰ τῶν ὑπ' αὐτὰς Χριστιανῶν ἔχουσι πράγματα·
B ὅταν γὰρ καλῶς ἔχοντα καὶ ἀνεσέω; ἀπολαύοντα ταῦτα
 ἡμῖν ἀγγέλλωνται καὶ γνωρίζωνται, μάρτυ; ἡμῖν ὁ
 καρδιογνώστης γίνεσθαι, ὅση; εὐθυμίας, ὅση; τέρψεως,
 ὅση; τῆς πνευματικῆς ἔδωης ὑπὲρ τούτου κατεμπι-
 πλάμεθα. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ γράμμασι τὰ περὶ τούτων
 ἡμῖν δηλωθῆτω παρὰ τῆς σῆς ἀγιότητος· εἰς πολ-
 λὴν γὰρ ἐσόμεθα τὴν κατὰ Θεὸν ἡμῖν τέρψιν καὶ
 ἀποδοχὴν, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δὲ αὐθις διὰ παντὸς μὴ
 διαλιμπανέτω σου ἡ ἀγιότης τὰ αὐτὰ ποιοῦσα καὶ
 γράμμασι τὴν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν καὶ κοινωνίαν
 σημαίνουσα, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς πράγμασιν, ἐπεὶ
 καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' εἰ καὶ ἐν
 τοῖς μέλθοσι καὶ ὄντως ὑψηλοῖς τῶν καθ' ἡμᾶς προ-
 γυμάτων, ἐν ταῖς ἀρρήτοι; δηλαδὴ καὶ θελαῖ; ἀγιστελαῖ;
 καὶ μυσταγωγίαι; τοῦ, παναγεστάτου καὶ σεπτότατου
C Βῆξαιος καὶ ἀποδεδοκαμεν βῆματος καὶ ἀποιδόμαμεν
 τὰ τῆς ἱερα; κοινωνίας κατὰ τὸ ἔθος τῆ σῆ; εἰτις, ὡ;
 καὶ τῇ εὐσεβείᾳ καὶ πίστει καὶ τοῖς ἱεροῖς δόγμασιν
 ὁμογνωμονοῦντες καὶ ὁμοφρονοῦντες καὶ συνορθοῦ-
 ζοῦντες ἐν πᾶσι τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι.

III. Jura et privilegia monasterii Mesopotami confirmat. (Initium deest.)

† . . . καὶ τάξι; ἀποδοθήσεται, καὶ ταῦτα αὐτῆ;
 τὰ ἐπιγεια συνέχειν ὡπερ λέγεται δυναμένη; καὶ
 τὰ οὐράνια, ἄλλως τε καὶ τὸ διὰ πάσης ἠπλώσθαι
 τῆς Ῥωμαίων γῆ; τὰ τῆς μεγάλης ταύτης Ἐκκλη-
 σίας τοῦ Θεοῦ δίκαια, ὅσο ταῦτα καὶ μέγιστα μαρ-
 τυρεῖ τό τε πάντα τὰ τῶν ἐκκλησιῶν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν
 καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν, εἰς αὐτὴν τὴν πρώτην καὶ
D μεγίστην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἀνάγκην ἔχειν τὸν
 ἀεὶ χορόν βαλέμεναι καὶ ἀποτεινεσθαι, καὶ ἐτι τὸ τοῖς
 ἐκ Θεοῦ βασιλεῦσι καὶ τὸ ἀρχεῖον ἐκεῖθεν παραλα-
 βουσι καὶ περισώζουσιν εὐνοικῶς ὑποπίπτειν καὶ
 ὑποσπόνδως ἔχων καὶ ὑποτάττεσθαι· ταῦτα γὰρ
 Θεοῦ νόμος ὁ ἄνωθεν, ταῦτα παρὰ πάντων χρεῖται
 βασιλεῦσι κείμενα καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, τοῖτοι;
 καὶ στοιχεῖν ὀφείλοισι καὶ πειθαρχεῖν καθάπο; πᾶν
 ἀπανταχὴ Χριστιανικὸν σύστημα καὶ συνάθροισμα.
 Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ βέλτιον ἐσκέφθαι ταύτη
 καὶ μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν δοκεῖ· ἐπεὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι
 Μεσοποταμίται μοναχοὶ καὶ τοῦτο τῆ; ἡμῶν ἐδεί-
 ῆσαν μετριότητος ἐπιβεβαίωσαι τε καὶ κρατῆναι
 καὶ τὰ αὐτοῖς προσόντα σιγγίλια καὶ λοιπὰ δικαιοῦ-
 ματα, δικαίαν ὡ; εἰκὸς ἔγγισμένη καὶ προσδεξάμενη

καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτῶν αἰτησιν ἐπικυροῖ καὶ ἅ
ταῦτα διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ὑπομνήματος· ἡ με-
τριότης ἡμῶν καὶ ἐπισκήπτει καὶ βούλεται πάντη
κεκτῆσθαι ταῦτα τὸ ἀπαράθραυστόν τε καὶ ἀπερί-
τρεπτον καὶ βεβαία εἶναι· τὰς περιλήψεις καὶ δια-
σείξεις αὐτῶν, ὅθεν καὶ τῶν εἰρημένων χάριν καὶ
τῆς ἐπὶ πᾶσι καὶ παρὰ πάντων ἀνενοχλήσια· καὶ ἡ
παρούσα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐξετέθη ὑπέμνησις,
ὀφειλουσα τῇ διαληφθείσῃ σεβασμῆ τοῦ Μεσοποτά-
μου μονῆ περιεῖναι εἰς διηνεχί τὴν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ*
ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώ-
μης, καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης.

IV. Synodus patriarchæ confert redditus quatuor se-
dium metropolitanarum.

† *Εἶπερ* τι τῶν ἀπαραιτήτων καὶ τούτο χρέος
ἔσμεν μάλιστα τῶν πάντων ἀναγκαϊότατον, τὴν περὶ
τούς τεκόντας στοργὴν καὶ τὸ μηδὲν αὐτῶν προτι-
μᾶν καὶ προτιθέσθαι τοὺς ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ πάντα
τᾶλλα τούτων νομίζειν δευτέρα καὶ πάνθ' ἐνός, τῆς
πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας, καὶ τε σπουδῆς, ἀνισταθμῶν-
τας φαίνεσθαι καὶ ἀναξιούτας, ἅτε δὴ καὶ τοῦ
μεγίστου πάντων αἰτίους, τῆς εἰς τὸ φῶς προόδου,
γεγεννημένους· αὐτοῖς καὶ διὰ τούτου καὶ τῶν ἄλλων
πάντων ὧν ἐντεῦθεν ἀπέλασαν μετὰ Θεοῦ τὴν κτή-
σιν παρασχόντας καὶ τὴν αἰτίαν. Εἰ δ' ἐπὶ τῶν σω-
ματικῶν ἀναγκῶν ταῦτα συντηρεῖσθαι ὀφείλεται,
πολλῶ μᾶλλον ἂν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ὀφειλομένης
ἔχειν καὶ πρὸς ἀνάγκην εἶη γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ
πᾶσι τρόποις κρατεῖν. Βούλεται δὲ ὁ λόγος, ὅτι τῇ
μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῇ ἀγιωτάτῃ δηλαδὴ Μεγάλῃ
τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἦσαν μὲν οὐκ ὀλίγαι πρόσθεν
αἱ πρόσοδοι, καὶ ἀθρόως εἶχεν οὐ μόνον τῶν εἰς
χρείαν ἠκόντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολλῶν καὶ διὰ πολ-
λῶν τῶν τρόπων ἐνδεῶς ἔχουσιν ἐπαρκεῖν· ἐπεὶ δ' ἡ
τῶν πραγμάτων σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία καὶ ἡ περὶ
ταῦτα τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐνεντίας φορᾶς ἀλλοίωσις
καὶ μεταβολὴ καὶ αὐτῶν δὴ τῶν Ἐκκλησίας ἔψατο
καὶ εἰς στενότητα καὶ ὑφασιν τῶν προσόδων ἤγαγεν,
ἦν μὲν τῶν εἰκότων καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν, ἕκαπτον
τῶν ὑπ' αὐτὴν ἐκλούντων ἀρχιερέων συνεισφέρειν
τι καὶ ἀφορμὰς διδοῖναι τοῦ εὐπορεῖν ὡς μητρὶ τῇ
τοῦ Θεοῦ ἀγίᾳ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τὸ δὲ μὴ εὐγνο-
μόνως ἔχειν μηδὲ κοινῇ τῇ ψήφῳ καὶ προμηθεῖα
τὰ δυνατὰ καὶ προνοεῖν αὐτῆς καὶ συναίρεσθαι ἐν τι
τῶν ἀποπωτάτων ἐδόκει καὶ πόρρω τῆς καὶ ἡμᾶς
πνευματικῆς καὶ γνώμης καὶ διακρίσεως. Διὰ ταῦτα
καὶ κοινῇ διασκεψάμενοι πάντες οἱ τῶν τῆς ἱερᾶς
συνόδου συμπληροῦντες θεϊότατον σύλλογον δεῖν
ἔγνωμεν καὶ ἐψηφισάμεθα, ἐπεὶ ἐν τῷ παρόντι εὐ-
ρηγνται γνησιῶν λειπόμενοι ἀρχιερέων τινὲς τῶν
ὑπὸ τὴν πατριάρχικὴν περιουσίαν μητροπόλεων, ὑπο-
κείμεθα τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ
πληροῦν τὰς ἐν αὐτῇ χρείας διὰ τῶν ἐξ αὐτῶν προσ-
οδημάτων, τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυζίκου ἀνευ
τῆς ἰδιοποιηθείσης τρίτης μερίδος ἐξ αὐτῆς, ἐφ'
ἑτέρα χρεῖα τῶν ἀναγκῶν οὐσῆ καὶ ἀπαραιτήτων
καὶ ταύτη, εἰ δὲ ὑποκείσθαι μετὰ τῆς τοιαύτης
μητροπόλεως καὶ τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν

Α Προικονήσου, ὡσαύτως ὑποκείσθαι καὶ τὴν ἀγιωτά-
την μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν
τῆς Τραϊανουπόλεως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὰς ἐπισκοπῶν,
ὅθεν καὶ καθέξει τὰς τοιαύτας ἀγιωτάτας Ἐκκλη-
σίας κατὰ τὴν ἡμέτεραν ψήφον καὶ διάγνωσιν ὁ παν-
αγιώτατος ἡμῶν δεσπότης· ὁ οἰκουμηνικός πατριάρ-
χης ἐφ' ὅρῳ τῆς οικείας ζωῆς καὶ ἀρχιερατείας, καὶ
οὐδεμία τις ἔσται παρ' οὐδενὸς μεταβολὴ περὶ τὴν
τοιαύτην συνοδικὴν ἡμῶν πρᾶξιν ἢ μεταθέσις καὶ
ἀλλοίωσις τῆς περὶ τούτων ψήφου καὶ γνώμης ἡμῶν.
Εἰ μέντοι ὁ ἐκ Θεοῦ κραταῖος καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐ-
θέντης καὶ βασιλεὺς, ὁ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας φρον-
τιστῆς καὶ κηδεμῶν ἐν πᾶσι καὶ προνοητῆς, κρεῖτ-
τόν τι καὶ μείζον κατὰ τὴν ἐξουσίαν περὶ τὰ κατὰ
πάντα πρόβσειν καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας· σπου-
δῆν ἐθελήσει ἐς ὑπερὸν ὑπὲρ αὐτῆς καταπράξει
καὶ ἐπιδείξασθαι, ἐξέσται πάντως τὰ κρεῖττω σὺν
Θεῷ καὶ μείζω περὶ αὐτῆς καὶ βουλεύεσθαι καὶ δια-
πράττεσθαι, τὰ δὲ νῦν ἡμῖν δεδογμένα κρατήσει
καὶ στεργθήσεται ἀμετάτρεπτα, καὶ συμπροχωρήσει
σωζόμενα τῇ ζωῇ καὶ ἀρχιερατείᾳ, ὡς εἰρηται, τοῦ
παναγιωτάτου δεσπότης ἡμῶν τοῦ οἰκουμηνικοῦ πα-
τριάρχου. Τῆς γὰρ ὑπὲρ τούτων ἀσφαλείας καὶ βε-
βαιώσεως ἕνεκεν καὶ ἡ παρούσα ἔγγραφος συνοδικὴ
πρᾶξις γέγονε παρ' ἡμῶν ἐξεδόθη ταῖς οικείαις
ἡμῶν ὑπογραφαῖς πιστωθεῖσά τε καὶ κατασφαλι-
σθεῖσα κατὰ μῆνα Ἰουλίαν τῆς ἐνισταμένης τρισκαι-
δεκάτης ἐπιμεμήσεως τοῦ ἰσ' εἰκοστοῦ τρίτου
ἔτους. Εἶχε καὶ ὑπογραφαί·

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας Ἰωάν-*
νης τῇ παρουσίᾳ πράξει συναινέσας ὑπέγραψα.
† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σάρδεων Γρηγό-*
ριος καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Κύ-*
ριλλος καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος*
Ἀγαθοπόλεως Ἰγνάτιος.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μομφρασίας*
ὑπέριμος καὶ ἔξαρχος πάσης Παλοποννήσου
Σωφρόνιος.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Πορτογαλίας*
καὶ ὑπέριμος Ἰωάννης.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Θεουπόλεως Πρού-*
σης καὶ ὑπέριμος Νικόλαος.

† *Ὁ μητροπολίτης Περγᾶμου, πρόεδρος Αἵνου*
καὶ ὑπέριμος Ἀρσένιος.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν,*
ἔξαρχος πάσης Ἀχαΐας καὶ ὑπέριμος Μιχαήλ.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σεββῶν καὶ ὑπέ-*
ριμος Νικόλαος.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλίππων καὶ*
ὑπέριμος Κυλλίνιος.

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χριστουπόλεως*
καὶ ὑπέριμος Ἰερόθεος.

† *Ὁ μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ ὑπέριμος*
Γρηγόριος.

† *Ὁ μητροπολίτης Μιτυλήνης Διονύσιος.*

† *Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μηθύμνης καὶ*
ὑπέριμος Μαλαχίας.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ Ἀπέριμος Θεόδουλος.

† Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Βιζύης Νικόλαος.

† Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Κίου Γρηγόριος.

† Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Γαρέλλης Παῦλος.

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Βρύσσεως Γεράσιμος.

† Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λοκαδίου καὶ Μελιτουπόλεως Ἰωαννίκιος.

V. Monachos monasterium Batopedii et Esphigmeni in Monte Sancto monet, ut lites componant.

† Ὡς ἀπόλοιτο ἐξ ἀνθρώπων ἡ τοῦ πλείονος ἔφρασις καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους στάσις, ἡ τὸ μέγα καὶ τίμιον σῶμα Χριστοῦ, τοὺς ἐξ αὐτοῦ δηλονότι Χριστοῦ καὶ ὑπ' αὐτῷ συναρμωτομένους· καὶ ταττομένους διαιρούσα καὶ διακόπτουσα καὶ τὰ οἰκεία μέλη σπαράττειν πειθουσα ὡς ἀλλότρια· οὕτω γὰρ ἂν ἡ εἰρήνη, τὸ παρά πάντων ἐπιαινούμενον ἀγαθόν, ὁ κοινὸς ἀπὸ Χριστοῦ κληρὸς, τὸ θεῖον μελέτημα καὶ καλλώπισμα ἐν ἅπασιν ἐτηρείτο καὶ οὐποτε ἀπελείπετο. Ἐχρῆν μὲν ἴσυν εἰδότας ἅπαντας ἀκριδῶς ὡς Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐγγύς, εἰ δὲ δεῖ τὸ μείζον εἰπεῖν, καὶ υἱοὶ Θεοῦ, ὅσοι τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἀσπαζόμενοι φαίνονται, τῷ δὲ ἐναντίῳ τῆς στάσεως ἀπεχθανόμενοι, καὶ ὡς εἰρήνη καὶ ἀγάπη καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Θεὸς ἡμῶν ὀνομάζεται, ἡμῖν πάντως παρέχων καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων μεταποιεῖσθαι τούτων τῶν ἀρετῶν, στέργειν αὐτὴν καὶ πάντα ἐλάττω τοῦ ταύτης ἀγαθοῦ τίθεσθαι καὶ τὴν μὲν ὀχληρῶν καταφρονεῖν, τῆς δ' ἐν αὐτοῖς περιεργάζεσθαι, καὶ τοῦ πολυπραγμονεῖν τοῖς βουλομένοις ἐξίστασθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀπλῶς ἡγεῖσθαι· κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον σκύβαλα, ὥστε αὐτὴν δὴ τὴν εἰρήνην καὶ δι' αὐτῆς τὸν ἐκείνης κληροδοτὴν καὶ χορηγὴν κερδοῦσαι Χριστὸν, ὠνησαμένους πάντως τῶν μικρῶν καὶ φθαρησομένων τὰ μεγάλα καὶ μὴ λυόμενα. Ἐπεὶ δὲ τοσοῦτον ἰσχυρὸν ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, οἷ· αὐτὸς σπασίαισιν τολμήσας καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἀρῆσθαι τραχηλιάσας ἐφάνη κατέναντι Θεοῦ παντοκράτορος καὶ τῆς ἀντικειμένης γενέσθαι μοίρας, ὥστε πολλοὺς τῶν νῦν πείθειν ὀμονοίας μὲν καὶ τοῦ ταύτης ὀλιγωρεῖν καλοῦ, τοῦ δ' ἐναντίου, ᾧ τὸ τῆς στάσεως ὄνομα πρόσσει, περιεχεσθαι. Τὸ δὲ εἶτι τούτων δεινότερον, ὅτι μὴ μόνον ἐν ἀνθρώποις ἐπτοημένοις περὶ τὴν τοῦ κόσμου τοῦδε σκηνὴν καὶ μηδὲν ἐκ τῆς ἔξω περιπλανήσεως ταυτὸ τοῦτο διενεργεῖν, ἀλλ' ἤδη καὶ πολλοὶς τῶν μοναχῶν, οἷς κόσμος καὶ τὰ ἐν κόσμῳ σταυρεῦσθαι ὀφείλεται, δέον ἡμᾶς ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς τὰς αὐτοῦ μεθοδείας ἀνθίστασθαι καὶ πάντας πείθειν μὴ τοῖς· τούτου σοφιστικοῖς ἀλλήσεσθαι δολεῶμασιν, εἰ δὲ τίς καὶ στάσις ἐκ μικροψυχίας συμβῆ, ταύτην σπουδῆως ὅτι μάλιστα ἀποτίθεσθαι, εἰρήνην δὲ ἀντιλαμβάνειν καὶ τὴν ἐκ ταύτης εἰσθάθειν. Οἷον γὰρ δὴ καὶ τοῖς κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος τοῦ Ἁθῶ ἀσκούμενοι μοναχοὶ ἐν τῇ σεβασμῇ βασιλικῇ μονῇ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ θεομητορῆς καὶ ἐπικεκλημένη τοῦ Βατοπεδίου συμ-

δέθηκεν, ὡς τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνδικῶς οἱ ἐν τῇ κατ' αὐτὸ θῆ τὸ Ἅγιον Ὅρος σεβασμῇ βασιλικῇ μονῇ τοῦ Δεσπότου Σωτήρος Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένη τοῦ Ἐσφιγμένου ἀσκούμενοι μοναχοὶ ἀρτίως ἀνέφερον. Ἄγροδ τις ἔστιν ἐλαίχ' πλησίον τῆς τοῦ Βατοπεδίου μονῆς ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἤδη ἀνήκων τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ μονῇ, δι' ἣν πολλάκις ἀμφιβολαὶ τινὰς καὶ διενέξεις ἐφθασαν γενέσθαι μεταξὺ τῶν εἰρημένων δύο μονῶν καὶ συνεχεῖς ἐγκλήσεις, πειρωμένων τῶν μοναχῶν τῆς σεβασμῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου κατασεῖν τὸν τοιοῦτον ἄγρον κατ' οὐδὲν ἔτερον, ἀλλ' ἢ ὅτι δὴ πλησιάζει τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ μονῇ, ὡς ἐντεῦθεν οἰομένων προσήκειν αὐτῇ, ὥστε καὶ πολλὴν τὴν διενόχλησιν καὶ ἐπίθεσιν τοὺς ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῇ ἐκ τῶν τοιούτων ὑφίστασθαι Βατοπεδητῶν, κιντεῦθεν καὶ εἰς στάσιν τὸ πρᾶγμα χωρῆσαι καὶ μάχης καὶ τόλμης ἔργα κατ' ἀλλήλων τοὺς μοναχοὺς διαπράξασθαι, καίτοι πολλάκις αὐτῶν δὴ τῶν Βατοπεδητῶν ἱκανῶς ἀποκρουσθέντων διὰ τοπικῶν κρίσεων τε καὶ ἐξετάσεων, αὐτοὺς δὲ ἡμῶς· οὐδαμῶς ἠρεμεῖν, ἀλλὰ πρὸ τίνος ἤδη καιροῦ καὶ τινος οὐκ ὀλίγου τῶν Βατοπεδητῶν παρ' οὐδὲν τὸ τῆς εὐταξίας ποιησασμένους καλὸν ἐν αὐταῖς ταῖς νησιμίαις τῶν ἡμερῶν ἐπὶ τὸν ἄγρον ἀτάκτως ἐπενεχθῆναι τοῖς Ἐσφιγμένταις μοναχοῖς καὶ πλεῖστα μὲν τῶν ἐν αὐτῷ ἔκτεμεῖν ἐλαϊκῶν δένδρων, τῶν ἐκεῖσε δὲ οἰκιῶν τὰς μὲν καταστᾶσαι καὶ καταβαλεῖν εἰς γῆν, τὰς δὲ θέσθαι πυρρὸς παρανάλωμα· δι' ἃ καὶ ἀνέφερον οἱ τῆς τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆς, καὶ ἰδεῖσθαι συνοδικῆς ἡμῶν διαγνώσεως, τὴν ζημίαν ἐπιδοώμενοι καὶ τὰ παλαιγενῆ τούτων ἔγγραφα καὶ τὰ τῶν κρίσεων σημειώματα, εἶτι μὴν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις σεπτὰ βασιλικὰ προστάγματα ἐμφανίζοντες. Ἐπεὶ δὲ ἔδει παρεῖναι καὶ ἀπολογεῖσθαι καὶ τὸ μέρος τῆς σεβασμῆς τοῦ Βατοπεδίου μονῆς, πᾶρῃν ὅ τε καθηγούμενοι αὐτῶν μετὰ καὶ τινων ἐκ τῆς μονῆς ἐκκρίτων μοναχῶν, καὶ τῶν εἰρημένων ἐπικρουώμενος, ἔλεγε μὲν καὶ αὐτὸς, οὕτω ταῦτα συμβῆναι καὶ ἐς πόσον προελθεῖν τὰ τῆς στάσεως, οὐ μὴν δὲ εἰδῆσαι τούτου ἡ γνώμη τὰ τοιαῦτα γενέσθαι, ἀλλ' ὄρμητιν ἐκ τοῦ τυγόντος· καὶ ἀπροόπτου πραχθῆναι ταυτὸ παρὰ τῶν εἰς τοῦτο ὀρηθέντων μοναχῶν, ἐπὶ δὲ ἰσχυρίζετο, κατ' ἐπὶ πλείον τὰ τῆς στάσεως· προχωρῆσαι, εἰ γε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸν τοιοῦτον ἄγρον οἱ τοῦ Ἐσφιγμένου καθέξουσιν· ἀπαιτούμενος· δὲ ὑπερ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ εἰ τι περὶ τούτων ἔχει δικαίωμα ἐμφανίσαι, οὐδὲν οὐδ' ὄλω· εἶχεν ὑποδείξαι ἢ ἐμφανίσαι, εἰ μὴ μόνον ἐπέφερον, ὅτι πλησιάζει, ὡς δὴ καὶ ἀνωθεν εἶπομεν, τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ μονῇ ὁ ἄγρος, καὶ διὰ τὸ ἐγγίστα εἶναι καὶ ἐνοῦσθαι τοῖς δικαίοις αὐτῶν ἅμα καὶ προσήκειν αὐτῇ. Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἁρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηθείας, τοῦ Μομεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυληνῆς, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιεπισκόπων τοῦ

Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Βρύσεως διέγνω καὶ ἀπεφάνητο· ἐπειδὴ χρόνοι παρῆλθον πλείστοι καὶ εἰς τὸ ἀμνημόνευτον σχεδὸν ἤκοντες, ἐξ οὗ τὴν ἀγρὸν οἱ ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆ κατεῖχον τε καὶ ἐνέμοντο, καὶ παλαιγενῆ δικαιώματα ἐνεφάνισαν καὶ σεπτὰ βασιλικά προτάγματα, τοῖς δικαιώμασιν ἐς ὕστερον εἰς ἐδρασμὸν ἐπακολουθήσαντα, βεβαιούτα τῇ μονῇ τό τε ἐπὶ τῷ ἀγρῷ παντάπασιν ἀνενόχλητον, ἔτι δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τῆς ἀρδείας τοῦ ἐκεῖσε ὕδατος αὐτῇ ἀπονέμοντα κατὰ τὴν ἤδη προῤῥασαν περὶ τούτου χρίσιν πρότερον τοπικὴν, διὰ ταῦτα δίκαιον εἶναι κατέχειν καὶ νέμεσθαι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς ἐν τῇ ῥηθείᾳ μονῇ τοῦ Ἐσφιγμένου τὴν τοιοῦτον ἀγρὸν, καὶ μὴ εὐρίσκειν παρὰ τοῦ μέρους τῆς δηλωθείσης μονῆς τοῦ Βατοπεδίου τούτου ἕνεκεν δυναστείαν τὴν τυχούσαν ἢ διενόχλησιν, μήτε ἐπ' αὐτῇ δὴ τῇ νομῇ καὶ κατοχῇ τοῦ ἀγροῦ καὶ τῇ ἀνέκταθην περιοχῇ αὐτοῦ, μήτε ἐπὶ τῇ χρήσει τῆς ἀρδείας τοῦ εἰρημένου ὕδατος, ἔτι δὲ ἀνοικοδομήσαι τοὺς Βατοπεδηνοὺς τὰ πυρποληθέντα καὶ καταβληθέντα οἰκίματα παρ' αὐτῶν ἢ τὴν ἐπ' αὐτοὺς καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν ἀποδοῦναι ζημίαν, καθὼς ἂν διαγνοῖεν τὰ περὶ τῆς ζημίας οἱ τὴν περὶ τούτου ἀνατεθέντες παρ' ἡμῶν ποιήσασθαι· διὰ γυνωσιν· ὀφείλουσι γὰρ ἐμφανιζομένου τοῦ παρόντος τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑπομνήματος συνέλευσιν ποιήσασθαι κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις κρατούσαν ἐν τῷ Ὁρει τῆξιν τε καὶ συνήθειαν ὅ τε εἰς τὴν τοῦ Πρώτου ἐνοχὴν ἀνατεθισόμενος τῶν ἐκεῖσε σεβασμίων μόνων, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ λοιποὶ τιμιώτατοι καθηγοούμενοι τῶν ἐν τῷ αὐτῷ Ὁρει σεμνοτέρων μονῶν καὶ λοιποὶ τινες τῶν ἐκεῖσε τιμίων καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν, καὶ ποιήσασθαι, ὡς διεταξάμεθα, τὴν διάγνωσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἐν τῷ ἀγρῷ γενομένης παρὰ τῶν Βατοπεδηνοῦν ζημίας καὶ ἰκανοποιήσαι ταύτην, ὃν εἰρηται τρόπον, πρὸς τὸ μέρος τῆς τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆς· πλὴν οὕτω μὲν τὴν νικῶσαν ἐληφεν ἢ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆ καὶ τὴν δεσποτείαν ἔχειν ἐψηφίσται τοῦ ἀγροῦ, ἔτι δὲ ἀπολαθεῖν καὶ τὴν ἐν τῷ ἀγρῷ γενομένην αὐτοῖς ζημίαν παρὰ τῶν Βατοπεδηνοῦν. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ἀνθρώπους ὄντας τοὺς ἐν ταῖς εἰρημέναις τοῦ Βατοπεδίου καὶ τοῦ Ἐσφιγμένου μοναῖς, οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ πάλιν τῶν τοιοῦτων ἐκ μικροψυχίας παθεῖν, καὶ τούτο εἰωθε συμβαίνειν ὡς τὰ πολλὰ, ἐπεὶ καὶ φύσει πρόχειρον ἢ κακία καὶ πολὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ ῥῶς ἢ μᾶλλον πλατεῖά τις, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ἢ εἰς αὐτὴν ἔδος καὶ εὐρύχωρος, καὶ χρῆ πᾶσιν ἀνθρώποις, μοναχοῖς γὰρ μὴν μάλιστα, ἅτε κόσμῳ νεκρωθεῖσι καὶ κοσμικοῖς, μηδεμίαν διδόναι τῷ πονηρῷ πάροδον, ἀλλὰ παροῦσαν μὲν εἰρήνην περιέπειν, ἀποῦσαν δὲ ἀνακαλεῖσθαι πάσῃ σπουδῇ, καὶ πάντα ἐλάττω ἡγεῖσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ὁμονοίας κτήματά τε καὶ πράγματα· ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα καὶ οὐδὲν οὕτω περιποιητὸν εἰς ὁμόνοιαν ὡς τὸ περαιρεῖσθαι δὲ ὑποκειμένους καὶ ἐρεοιζούσας εἰς τὸ κακὸν ἀφορμάς, δεῖν ἐγνω καὶ διὰ τοῦτο ἢ μητριότης ἡμῶν, ὡς ἂν οἱ τὴν εἰρημένην ἐξέτασιν καὶ ἰκάνωσιν ταχθέντες ποιῆσαι τίμιοι καὶ πνευματικοὶ ἄνδρες, ὑπομνήσαντες τοῦ ἐν ἀμφοτέ-

ραις ταῖς μοναῖς τὸ τῆς εἰρήνης ὅσον καλὸν καὶ ὅσον αὐ κακὸν τὸ τῆς ταραχῆς τε καὶ διαστάσεως καὶ πᾶσιν οἷς εἰκὸς περὶ τούτων πρὸς αὐτοὺς χρησόμενοι λόγοις, πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιήσαιντο καὶ σπουδὴν, ὥστε ἐνὶ γὰρ τῷ τρόπῳ εἰς καταλλαγὰς αὐτοὺς ἐμβιβάσαι καὶ τὴν εἰς τὸ ἐξῆς μνηστεύσαι εἰρηρικὴν ἐπὶ τῷ πράγματι κατάστασιν καὶ πείσαι τοὺς τοιούτους, εἰ δυνατόν, ἢ πράξει ἢ ἀνταλλαγῇ τῇ πρεπούσῃ καὶ ἢ ἂν οἱ τοῦ Ἐσφιγμένου ἀρέσκοντο, τὴν ἐπὶ τῷ ἀγρῷ διάλυσιν ποιήσασθαι τῶν ὀχλήσεων, καταδεξαμένων δηλονότι τῶν τοῦ Ἐσφιγμένου ἢ πωλησῆσαι ἢ ἀνταλλάξαι πρὸς τοὺς Βατοπεδηνοὺς τὸν τοιοῦτον ἀγρὸν, ἐπειδὴ καὶ οἱ Βατοπεδηνοὶ, εἰ βούλοιντο τοῦ ζητουμένου ἐπιτυχεῖν, ἰκανῶν ὀφείλουσι χρῆσασθαι τῇ συγκαταβάσει, ὥστε πείσαι καὶ ἐφελκυσθῆσαι τοὺς ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου μονῆ προθύμως σχεῖν καὶ αὐτοθελῶς πρὸς ἢ τὴν πρᾶσιν ἢ τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ οἰκείου αὐτοῖς ἐκχωρήσαι δικαίον. Εἰ δ' ἄρα μὴ οὕτω ταῦτα προβαίη, μηδὲ πειθόμενοι φαίνοντο ἐπὶ τῇ συμβάσει οἱ τοῦ Ἐσφιγμένου, τότε δὴ πάντως ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ δίκαιον στεργθήσεται καὶ διαμενεῖ ἐπ' ἀμφοτέραις καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ταῖς μοναῖς ἢ παλαιὰ ἐπὶ τῷ ἀγρῷ νομῇ καὶ συνήθειαι, καὶ οὔτε παρὰ τὴν κοινήν τοῦ Ὁρους τάξιν καὶ διατύπωσιν ἐνεργήσουσιν οἱ τῶν ἀμφοτέρων μονῶν πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ ἀγρῷ, ὥστε ἢ ὥσα ἐπειτάγειν ἢ ἕτερόν τι ποιεῖν παρὰ τὰ κοινῇ κρατήσαντα τοῦ Ὁρους ἔθιμα, οὔτε μὴν παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν συνήθειαν τὴν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ἐν αὐτοῖς τηρηθεῖσαν διαπραχθῆσεται τι, ἀλλὰ μενοῦσι πρὸς ἀλλήλους ἀπρόσκοποι, καὶ ἀρκεσθήσονται ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἴδιοις καὶ καθαροῖς ἀνήκουσιν αὐτοῖς, μηδεμίαν τοῦ λοιποῦ προσάγοντες ἀφορμὴν, ἐπεὶ τὸ μὴ ἐμμένον τούτοις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τῇ πρεπούσῃ καθυπαχθήσεται ζημίᾳ καὶ εὐθύνη βαρεῖα ὑποπασεῖται πνευματικῇ. Τῶν γὰρ εἰρημένων χάριν καὶ τῆς εἰς τὸ ἐξῆς διαμονῆς αὐτῶν τε καὶ βεβαιώσεως καὶ τὸ παρὸν ὑπομνηματώδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐκτεθῆν καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι αὐτῆς πιστωθῆν ἐπεδόθη τῷ μέρει τῆς σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Δεσπίτου Σωτήρος Χριστοῦ τῆς ἐπιεκεκλημένης τοῦ Ἐσφιγμένου εἰς διηνεκῆ τὴν ἐσφάλειαν. Μητ' Ἰουλίῳ ινδ. ιγ'.

† *Ἐἴχε ἡ ὑπογραφή τὸ Ἰωάννης ἐλέφ Θεοῦ*
Δ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης.

VI. *Synodus absolvit monachum Ignatium monasterii sanctæ Annæ. (Initium desit.)*

. . . καὶ ἠρώτησα αὐτόν, καὶ ἀπελογήσατο πρὸς . . . [ἀ]πλοικῶ λόγῳ καὶ ἐξ ἀγάπης οὕτως, ὅτι ὁ Θεόφιλος ἐκείνος, ὡς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολίην, ὠνόμασεν ἑαυτὸν Ἱεροσολυμίτην, καὶ εἶχεν ἐκ τούτου φήμην μεγάλην, καὶ ἐβλεπον ἐκείνων πολλοὶ ὡς καλὸν ἄνθρωπον. Ἀπῆλθον οὖν κατ' αὐτόν, καὶ ὠμίλησα πρὸς ὀλίγον· ὕστερον δὲ, ὡς ἐγνωσθη, ὅτι οὐκ ἔστιν Ἱεροσολυμίτης, ἀλλ' ὁ κατάρατος Θεόφιλος, κατήργησαν καὶ ἀνεθεμάτισαν πάντες αὐτόν, καὶ ἐγὼ δὲ ὁμοίως κατήργησα καὶ ἀνεθεμάτισα αὐτόν. Ταῦτά μοι εἶπεν ὁ κύριος Ἰγνάτιος ἐν τῆς

Ἁγίας Σωφίας καὶ πλέον οὐδέν. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθ-
 θεια, καὶ πλέον οὐ γινώσκω. Ὁ μέντοι μοναχὸς
 Ἰγνάτιος πρῶτον καὶ ἀκροώμενος ἀνέφερε καὶ αὐ-
 τὸς, ὡς πατρίδα μὲν ἔσχε τὴν Ἀθαναίδα, ἔφυ δὲ
 πατέρων τὰ Χριστιανῶν πρῶσθευόντων καὶ εὐσεβῆ
 τὴν τοῦ γένους ἁγίων ἐλκόντων σειράν, τῆς ηλικίας
 δὲ δωδέκατον ἔτος ἄγων ὑπὸ παιδευτῆ τῷ ἀνεψιῷ
 τοῦ ἀρχιερατεύοντος· ἐκείσε τὰ θεῖα ἐδιδάσκειτο
 γράμματα, ᾧ δὴ καὶ δόξαν κατὰ μοναχοὺς ἀποκει-
 ρασθαι καὶ ἀποχειραμένῳ μέντοι ἐν τῇ περὶ τὸ
 Ἀτραμύτιον μονῆ τῶν ἁγίων θεοπετόρων Ἰωακείμ
 καὶ Ἄννης· ἠκολούθησε καὶ οὗτος, καὶ τοῦ μοναχι-
 κοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν μονὴν ἤξιώται σχήματος. Μετὰ
 χρόνους δὲ τρεῖς ἐκείθεν ἐξελοῦνται καὶ εἰς τι μονύ-
 δριον περὶ τὴν αὐτὴν Ἀθαναίδα, τῷ τοιοῦτῳ μο-
 ναχῷ Ἰγνατίῳ διαφέρων ἐκ γονικίτητος, συνῆν καὶ
 συνδιήγεν αὐτῷ, ἐξαμνηστὸν δὲ καιρὸν εἰς τὸ αὐτὸ
 μονύδριον ἀμφοῦ διαθιβάσαντες ἀκηκόασιν ἐκ φήμης
 ἐπιστῆναι τινα τῷ τόπῳ μοναχὸν, καλούμενον Σερα-
 πῖωνα Ἱεροσολυμίτην καὶ ἐν τῷ Σιναιτῷ ὄρει ἀσκή-
 σαντα, καὶ ἐντυχὼν αὐτῷ ὁ Ἱερομόναχος Κύριλλος
 (οὗτω γὰρ ὁ τοῦ ἐπισκόπου ἀνεψιὸς, μετωνόμασται) καὶ
 ὑποστρέψας· πολλὸς ἦν ἐπαινήτης ἐκείνου, τὸ
 εὐστροφὸν τε τῆς γλώττης· καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ λό-
 γου καὶ τὸ πρὸς ἀρετὴν σπουδαῖον τιθεὶς ἐν θαύ-
 ματι. Εἶτα πρὸς τὴν αὐτῶν μονὴν ἐκείνον καταλα-
 θόντα εἶδε τ. . . καὶ ὁ τοιοῦτος μοναχὸς Ἰγνάτιος,
 καὶ δευτέρον πάλιν εἶδε πεμφθεὶς πρὸς αὐτὸν προσα-
 γορεύσας χάριν παρὰ τοῦ ῥηθέντος Κυρίλλου. Εἶτα
 κεινὸς τοῦ ἰδίου μαθητῆς ἀντιπροσαγορεύσων-
 τας αὐτῷ ἐξαπέστειλε, τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ πρὸς τὸν
 χατζύκην, δειλιῶν γὰρ ἦν ἰδεῖν τοῦτον, μὴ ἐντεύθην,
 ὅστις ἐστὶ, φανερωθεῖν, πληροφροῖαν δὲ ὅμως λαθῶν
 τοῦ μὴ ἐγνωσμένους αὐτῷ εἶναι ἐνέτυχε τοῦτω δὴ τῷ
 χατζύκῃ. Ἐπειτα μαθὼν, καὶ τοὺς περὶ τὴν μονὴν
 τῶν Σανίδων τόπους ἐπιτηδεϊοτέρους εἰς ἀναχώρη-
 σιν εἶναι καὶ τῶν κοσμικῶν θορύβων ἀπηλλαγμέ-
 νους· καὶ ἐπιστῆναι αὐτοῖς βουλόμενος, ζητῶν ἦν τὸν
 αὐτῷ συνοδεύοντα, καὶ ἐπεὶ αὐτὸς δὴ οὗτος· ὁ Ἰγνά-
 τιος εἶχε τινα κατεπεύγουσαν χροῖαν ἐπὶ τῷ β.θλίον
 τι λαθεῖν ἐκείθεν καὶ μεταγράψαι τῷ εἰς ἐκκλη-
 σίάρχον ἀρτίως εὐρισκομένῳ τῆς αὐτῆς τοῦ Πιπερᾶ
 μονῆς μοναχῷ Ἀρχιδίῳ, συνώδευσε τὸν τρόπον
 τοῦτον ἐκεῖνω, πλὴν, καταντησάντων ἀμφοτέρων εἰς
 τὴν δηλωθεῖσαν τῶν Σανίδων μονὴν, δέδωκεν εἶδῃ
 σιν ὁ ῥηθεὶς· Ἰγνάτιος περὶ τούτου τῷ χρηματί-
 σαντι καθηγουμένῳ τῆς αὐτῆς· μονῆς ἐκεῖνῳ κύρ
 Ἀγάθωνι, ἀνδρὶ τὰ θεῖα ἐξήσχημένῳ, καὶ τὴν ἐπι-
 δημίαν ἐκείνου ὁ αὐτὸς κύρ Ἀγάθων διὰ τὴν κρα-
 τούσαν ὑπὲρ αὐτοῦ φήμην ἀπολεξάμενος, προσεῖπε
 μὲν αὐτὸν ἠδέως καὶ προσεφθέγγετο, κατενόησε δὲ
 ὁμῶς· ἐκείνον ἐξ ὧν ἤκουε λέγοντά τε καὶ ἐγκαυχώ-
 μενον μηδὲν πνευματικῶν ἔχειν, ἀλλὰ τοῖς ματαίοις
 εἶτι φέρειν ἐπιχάσκουσιν τὴν ψυχὴν φιλοτιμίας καὶ
 φιλοδοξίας πάθει τῆς· ἐπὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῦ δ'· αὐ-
 τῶν σεμνύνεσθαι ἐνισχόμενον. Πλὴν ἐκείθεν μετα-
 θάντες εἰς τὸ Χαρίηρος τῷ φαινομένῳ μὲν, ὡς αὐτὸς
 ἔλεγεν, ἵνα τοὺς ἐκεῖσε διαφερομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ
 ἴδῃ καὶ τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων ἐπακούσῃ, ἀπὸ

Ἁ ξένης δῆθεν ἐλθὼν, καὶ μὴ γινώσκων τὰς τῶν σκα-
 δαλιζόντων δῆθεν αὐτοὺς ἀφορμὰς, τῆ δ' ἀληθείᾳ ἐπι-
 τῷ εὐρεῖν τὸν ὑποχωρήσαντα πρὸς μικρὸν ἐκ τῶν
 αὐτοῦ μαθητῶν, ὡς ὑστερον δέδεικται. Εἰσφεῖ γὰρ
 αὐτὸν ἐνοεῖα, μὴ φανερωθῆ ὑπ' αὐτοῦ, ὁμῶς παρα-
 θαλῶν ἐν αὐτοῖς καὶ εὐρῶν τὸν ζητούμενον, πρὸς
 τὴν Ἀθαναίδα πάλιν ὑπέστρεψε μετ' αὐτοῦ. Ἰπο-
 στρέφοντα δὲ κατέσχον περὶ που τὸ Ἀτραμύτιον,
 οὔτινες ἐκ τῶν βασιλικῶν παραμονῶν ἐξήχον καὶ
 ἀνηρεῦσαν αὐτὸν ἀποσταλέντες ἐπὶ τούτῳ λαθεῖν
 ἐπειγόμενοι. Ἔβλα δὴ καὶ φανεροῦ γεγονότος, αὐτὸν
 ἐκείνον εἶναι τὸν θεοσυτῆ καὶ ἀπόδητον καὶ ἀπο-
 κηρυγμένον Θεόφιλον, ὁ μονιχὸς Ἰγνάτιος, προσ-
 ελθὼν καὶ ἐξυδρίσας ὡς ἀπατεῶνα καὶ πλάνον καὶ
 ἀν-θέματι καθυποβαλῶν ὑπὸ παρουσίᾳ καὶ τοῦ πρω-
 τοψάλτου τῆς ἐκκλησίας Ἀτραμυτίου, εἶτι νῦν πε-
 ριόντος τῷ βίῳ καὶ τῇ νήστῳ Μιτυληνῆ ἐνδιατρίβον-
 τος, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῖς ἐπανῆλθε μονὴν τὴν τῆς
 Ἁγίας Ἄννης. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἦν μετὰ τοῦ εἰρημένου
 Κυρίλλου κατηνητικῶς, ὡς εἴρηται, καὶ διάγων, ἔβλα
 δὴ καὶ εὐρῶν τὸν μοναχὸν Θεοδοσίον, ὅς ἐστι δέσπων
 ἦδη τὰ τῆς ἐνταῦθα σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀν-
 δρέου, ἀνηγγεῖλε τὰ περὶ τούτου αὐτῷ. Μετὰ τρεῖς
 δὲ μῆνας ἐκείθεν ὑποχωρήσας καὶ πρὸς τὸ Ἅγιον
 Ὄρος τοῦ Ἁθῶν καταλαθὼν, σωμῆν τῷ τιμωτάτῳ ἐν
 μοναχοῖς κύρ Γερμανῷ τῷ Φιλαρέτῳ χρόνων ἦδη
 παρελθόντων ἐξ ἐκείνου εἴκοσι δέο. Καὶ ἔκτοτε οὐχ
 εὐρηται οὐδὲ ὤπται ὑπὸ τίνος οὐδὲ καταμεμαρτύρη-
 ται τῷ κακίστῳ Θεοφίλῳ τρόπῳ οἰφθήναι ἐντυχῶν,
 ὥστε ἢ εἰς ὀμίλιαν αὐτῷ συνελθεῖν ἢ κοινωνίαν
 ὅλως σχεῖν τινα πρὸς αὐτὸν, ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν ἐκεί-
 νος ἦν. Τοιαύτην καὶ ὁ τοιοῦτος μοναχὸς Ἰγνάτιος
 τὴν ἀναφορὰν ποιησάμενος μάρτυρας εἰς παράστα-
 σιν προσβάλετο ἀπὸ μὲν τῆς εἰρημένης μονῆς τῆς
 Ἁγίας Ἄννης· τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ
 Πιπερᾶ μονῆ, τὸν τε δηλωθέντα ἐκκλησίάρχον αὐτῆς
 τὸν Ἀρχάδιον, τὸν Κάλλιστον, τὸν Νικανδρον, τὸν
 Νέστορα, τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Ἰάκινθον, ἀπὸ δὲ
 τῆς μονῆς τῶν Ζυγαυῶν ἐκ γειτόνων οὐσας τῆ τῆς
 Ἁγίας Ἄννης μονῆ, τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῇ τοῦ
 Μυρελαίου μονῆ, τὸν ἡγουμενικῶς αὐτῆς προϊτά-
 μενον τιμωτάτον ἐν μοναχοῖς κύρ Γαλακτίωνα, τὸν
 μοναχὸν Θεοδοσίον, τὸν Μακάριον, τὸν Δωρόθεο,
 τὸν Γεννάδιον καὶ τοὺς διαλεχθέντας, τὸν τε μοναχὸν
 Θεοσητήρικον τὸν χατζύκην καὶ τὸν μοναχὸν Θεοδό-
 σιον τὸν ἐνοούχον. Ἐν δὴ καὶ μαρτυρησάντων οὕτω
 καὶ μὴ ἄλλως ἔχειν τὰ εἰρημένα διέγνωμεν καὶ ἀπε-
 φηνάμεθα, αὐθῶν παντάπασιν ἐκ τοῦ εἰρημένου
 ἐγκλήματος τυγχάνειν τὸν δηλωθέντα μοναχὸν Ἰγνά-
 τιον οὐ μόνον, ὅτι μὴ εἰδῶς τῷ θεοσυτῆ ἐκεῖνω
 ἐνέτυχε καὶ ἐπὶ τρισὶ μόναις ἡμέραις ἐκεῖνω συν-
 ὠδευσε, ποιουμένην τὴν εἰρημένην ὁδοπορίαν, ἀλλὰ
 καὶ πολλῷ μᾶλλον, ὅτι γνωσθέντα τοῦτον καὶ ἀθε-
 μάτισε καὶ ἀπεκήρυξε, καὶ ἐξ ἐκείνου ἀποβεβη-
 μένον ἔχει καὶ ἀνομολογεῖ καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ
 Ἐκκλησίας ἀλλότριον, ὅθεν καὶ οὐδεμίαν ἀπὸ τῆς
 τοιαύτης κατηγορίας ἔξει τὸ ἀπὸ τοῦδε μέψιν ἢ
 κατήγνωσιν ὁ αὐτὸς μοναχὸς Ἰγνάτιος, ἀλλὰ ὡς
 ἐν γκλητον καὶ ἐνα τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐσεβῶν καὶ

των γνησίων τῆς Ἐκκλησίας υἱῶν. ὡς περ δὴτα καὶ εἶναι διέγνωσται Θεοῦ χάριτι, πάντες αὐτὸν προσδέξονται καὶ πάσης αὐτῆ τῆς ὀφειλομένης Χριστιανικῆς κοινωνίας ἀκωλύτως καὶ μετὰ πληροφορίας καθαρᾶς μεταδώσουσι καὶ συμπεθέξουσιν. Ὑπὲρ τούτου γάρ καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀσφαλείας καὶ τὸ παρὴν γράμμα ἡμῶν συνοδικῶς τῆς ὑποθέσεως ἐξετασθείσης καὶ διαγνωσθείσης ἐπεδόθη τῷ εἰρημένῳ μοναχῷ Ἰγνατίῳ ὑποσημανθὲν καὶ ταῖς ἡμετέραις ὑπογραφαῖς καὶ ἀπολυθὲν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ Ἰνδ. ιδ'.

† Ὁ Ἡρακλείας Ἰωάννης
 ὁ Νικομηθείας Κύριλλος
 ὁ Χαλκηδόνος Θεόδουλος
 ὁ Γαγγρῶν Κωνσταντῖνος
 ὁ Προύσης Νικόλαος
 ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μιχαὴλ
 ὁ Φιλίππων Καλλίνικος
 ὁ Δυβράχλου Γρηγόριος
 ὁ Μελενίκου Ἰωάννης
 ὁ Διδυμοτείχου Θεόδουλος
 ὁ Κίου Γρηγόριος
 ὁ Λοπαδίου Ἰωαννίκιος
 ὁ Μηδείας Νίφων
 ὁ Σάρδεων Γρηγόριος
 ὁ Νικαίας Πέτρος
 ὁ Θεσσαλονικῆς Ἰσρημίτας
 ὁ Ποντοπρακλείας Ἰωάννης
 ὁ Περγάμου Ἀρσένιος
 ὁ Σεβρῶν Νικόλαος
 ὁ Χριστουπόλεως Ἰερόθεος
 ὁ Μιτυλήνης Διονύσιος
 ὁ Μηθύμνης Μαλαχίας
 ὁ Βιζύης Νικόλαος
 ὁ Γαρέλλης Παῦλος
 ὁ Νυμφαίου Θεόδουλος.

VII. Synodus dirimit controversiam matrimonialem.

† Ἀνέφερεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁ ἀπό-των παιδοποιῶν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνος ὁ Παλάτης, ὡς ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς αὐτῆ χώρας οὖσα τοῦ Μελενίκου . . . ἡ Ἀλαμανίνα καλουμένη συμφώνησε λαβεῖν δι' ἐγκολπίων εἰς γαμθρόν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ τὸν Ταρχανειώτην Γεώργιον, ὃς δὴ καὶ ἰδὼν τὴν κόρην οὐκ ὀλίγα βεβλαμμένην μέρη τοῦ σώματος περὶ τε τὸ πρόσωπον δηλαδὴ καὶ θάτερον τῶν ὀφθαλμῶν, εἶτι δὲ καὶ τὰς χεῖρας, διέλυσε αὐτίκα τοὺς τοιοῦτους δεσμούς· ἦν δὲ κατέλιπεν ἐκεῖνος, ἀπάτη μετ' ἐκείνον χρησαμένη συνέδησε τούτῳ δι' ἄρραβῶνων νυκτὸς, μὴ συμπραξάντων ἐπὶ τούτῳ μηδὲ συναινεσάντων τῶν γονέων αὐτοῦ, μηδὲ γνόντων, δι' ἦν αἴτιαν ὁ ῥήθεις Ταρχανειώτης τὴν μεθ' ἐαυτοῦ διέλυσε συμφωνίαν, ὡς ὕστερον ἐγνώσθη· εἶτα γνοὺς οὗτος τὴν ἀπάτην, ἀκείτερεθεν αὐτίκα τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον. Καὶ περιώμενος τέλειον ἀποφυγεῖν, ἐμπροσθεν δὲ καὶ εἰς μίσος πρὸς τὴν κόρην καὶ μὴ θυνάμενος ὄλωσ συνοικῆσαι μετ' αὐτῆς, ἀπηλλοτριώθη καὶ ἐξέφυγε παντελῶς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου τύπου, καὶ ἀπῆλθεν εἰς μέρος ἀλλότριον, μηδὲ

εἰς γάμον ἢ εὐλόγησιν ἔνομον ἀνασχόμενος συνελθεῖν μετὰ τῆς γυναικὸς, ὥστε καὶ ἐπὶ τέσσαρσιν ἤδη χρόνοις φυγὰς ἦν τῶν οἰκείων καὶ τῶν Ρωμαϊκῶν ὄρων. Νῦν δὲ ἐπαυλῶν καὶ εἶτι ἀποστέρησεν ἔχων καὶ μίσει κατεχόμενος κατὰ τῆς γυναικὸς ἀδιαλλάκτῳ καὶ φόρον ἀπειλῶν καὶ πᾶν εἰ τι χεῖριστον κατὰ τῆς γυναικὸς ὀρᾶσαι, εἰ ἀναγκασθῆ τὴν μετ' αὐτῆς συνοικῆσιν, ἤτησατο διαγνώσεως τυχεῖν συνοδικῆς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, προσθεῖς καὶ ὡς ἐπεβούλευσε τῇ ζωῇ τούτου διὰ μαγγανείας τε καὶ λοιπῆς κακουργίας ἢ πενθερᾶ μετὰ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἐπεὶ μὴ ἔδωκεν αὐτὸν συνειθέμενον τῇ ἐπὶ τούτῳ γαμικῇ πράξει· ὅθεν καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυβράχλου, τοῦ Μελενίκου, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Γαρέλλης, δεῖν εἶναι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον διαστάσει λυθῆναι, τὸ μὲν διὰ τὸ μὴ συμπράξει τοὺς γονεῖς τοῦ εἰρημένου Παλάτου ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ συνοικεσίῳ, τὸ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐπὶ τοσοῦτοις χρόνοις κρατῆσαν κατὰ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀνδρὸς ἀκατάλακτον μίσος, καὶ εἶτι γε δι' ἦν, ὡς ὁ Παλάτης ἰσχυρίζετο, προφανῶς τὴν πενθερᾶν ἐνεργῆσαι κακουργίαν διὰ μαγγανείας εἰς ἐπιδουλήν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, δι' ἦν καὶ φόρον ἀντηπεῖλει τῇ γυναικί.

† Ἔσονται τοῖνον τὸ ἀπὸ τοῦδε διηρημένοι οἱ ῥηθέντες, καὶ ἑκάτερος εἰς ἕτερον, καθὼς ἂν θελήσῃ, μεταθήσεται γάμον ἀκωλύτως. Εἰ γάρ, καὶ μὴ τινος αἰτίας οὖσης τῇ γυναικί, ἱκανὸν ἂν ἦν μόνον πρὸς τὴν διάζευξιν κατὰ νόμους, ὅτι μὴ καὶ οἱ γονεῖς συνῆεσαν τοῦ ἀνδρὸς, πολλῶ μᾶλλον ἂν καὶ χρονίου μίσους ὄντος καὶ τῶν ἄλλων αἰτιῶν, νομίμως ἀρμόσειε τὰ τῆς διαζεύξεως. Ἐπεὶ δὲ ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ ὡς οὗτος δὴ ὁ Παλάτης, παρ' ὅσον τῇ πενθερικῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ ἐνδιέτριψε, λαβὼν καὶ τινα τῶν καταγραφέντων αὐτῷ εἰς προῖκα πραγμάτων, ἐν τῇ ἀποφυγῇ αὐτοῦ συνεπιφερόμενος ἀνάλωσε, δεῖν ἔγνων καὶ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου καὶ ἀπεφώνησε, ἱκανωθῆναι πρὸς τὸ μέρος τῆς γυναικὸς, ὅσον ἂν παρ' αὐτοῦ ἀφαιρηθὲν καὶ ἀναλωθὲν φανείη, καὶ ἀποδοθῆναι παρὰ τοῦ μέρους τοῦ εἰρημένου Παλάτου καὶ τῶν πατρόθεν ἀνηκόντων αὐτῷ πραγμάτων κατὰ τὸ ἀνελλιπές, καθὰ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐγγραφον ἐποιήσαντο ὑπόσχεσιν οἱ παρατυχόντες ἐνταῦθα τῇ κρίσει ἀπὸ τῶν γνησίων τοῦ αὐτοῦ Παλάτου, ἐν ἧ δὴ ὑπόσχεσει παρ' αὐτῶν καθωμολόγηται καὶ ὑπέσχηται καὶ τὰ κατὰ νόμους τῇ γυναικί ἀνήκοντα ἐπὶ τῇ προικί ἀποδοθῆναι, καὶ ὀφείλουσιν, ὡς ὑπέσχηται, καὶ ἀποδοθῆναι. Ταῦτα μέντοι ὀφείλει πράξει, ὥστε καὶ εἰς πέρας ἐξενεχθῆναι, ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Μελενίκου, ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ὡς καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ ὄντων καὶ ὡς προειδῶς τὰ τῆς ὑποθέ-

σεως και συνδικάσας ἡμῖν και συναποφνηάμενος. Α Τούτου γάρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι Κωνσταντίνῳ τῷ Παλάτῃ και τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

VIII. Episcopum Chii a clericis suis accusatum in jus vocat.

† Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Χίου, χάρις εἴη και εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Γραφή ἀπεστάλη παρὰ τῶν κληρικῶν τῆς κατὰ σέ τοιαύτης ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς, αἰτιάματα διαλαμβάνουσα καθαπτέμενα τῆς θεοφιλείας σου και συνοδικῆς δεδόμενα ἐξετάσεως τε και διαγνώσεως. Παρηγγυᾶται οὖν τῆ θεοφιλείᾳ σου ἡ μετριότης ἡμῶν καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀπολογήσασθαι ταῦτα δὴ τὰ κινηθέντα κατ' αὐτῆς αἰτιάματα, ἕως εὐθετός ἐστι περὶ τὸν πλοῦν και ἐπιτήδειος ὁ καιρός. Εἰ γάρ μὴ ἀπαντήσης, και μόνοι οἱ τὰ τοιαῦτα αἰτιάματα κινούντες κληρικοί καταλάβουσιν, οὐκέτι γράμμα διέξῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος; Ἐπερὸν σε πρὸς τὰ ὧδε μετακαλούμενον, ἀλλὰ το παρὸν ἔσται σοι και ἀντι δευτέρου και τρίτου μηνύματος, και συνοδικῆ ἀπόφασις ἐξενεχθήσεται ἐπὶ σοὶ ὡς φυγοδικούντι, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν. Διὰ τοῦτο δὴ και καταλαβέτω ἡ σὴ θεοφιλεία προσλαβοῦσα μεθ' ἐαυτῆς και τὸν χαρτοφύλακα τῆς σῆ; ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας, ὡς ἂν και οὗτος ἀπολογησῆται, ἄπερ κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν τοιούτων κληρικῶν ἐκινήθησαν αἰτιάματα. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς θεοφιλείας σου.

IX. Clericos insulae Chii in synodum vocat, ut accusationem contra episcopum comparatam probent.

† Εὐλαβίστατοι κληρικοί τῆς κατὰ τὴν νῆσον Χίον ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς, σὺ τε οἰκόνόμε, σὺ πρωτέκδικε, σὺ πρεσβύτερε Νικήτα βεστάρχα, και σὺ Λέον Καλιόθετε, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἡ γραφή ὑμῶν διεκομισθῆ και ἀναγνώσθη τῆ ἡμῶν μετριότητι, ἥτις και διελάμβανεν αἰτιάματα κατὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου τῆς καθ' ὑμᾶς; τοιαύτης ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας και τοῦ χαρτοφύλακος τοῦ Πετρίμηντου, δεδόμενα συνοδικῆς ἐξετάσεως; τε και διαγνώσεως. Ἐγραψεν οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα καταλάβῃ ἐνταῦθα ὁ τοιοῦτος ὑμῶν ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ αὐτοῦ χαρτοφύλακος, και ἀπολογησονται ἀμφότεροι, περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται. Παρακαλεῖται δὲ καταλαβεῖν και ὑμᾶς ἐπὶ τῷ ἀπέλεγξαι και παραστῆσαι τούτοις τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα· εἰ δ' ἴσως οὐ βούλονται ἀπαντησῆαι, καταλάβετε ὑμεῖς, ἵνα συνοδικῆ ἀπόφασις ἐπὶ τούτοις ὡς φυγοδικούντι ἐξενεχθῆ κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρατήρησιν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν.

X. Synodus metropolitae Philipporum mandat, ut simul cum archiepiscopo Dramæ causam quamdam dijudicet.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Φιλίππων, ὑπέριππε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφε τῆς ἡμῶν μετριότητος και συλλειτουργγῆ, χάρις εἴη και εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Ἡ θεία τοῦ κρατίστου και

ἀγίου μου αὐτοκράτορος, μεγάλη παπείνα, γνησιωτάτη κατὰ πνεῦμα θυγάτηρ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εὐγενεστάτη κυρὰ Εὐδοκία ἡ Νεστογιγόνισσα ἀνήνεγκε συνοδικῶς τῆ ἡμῶν μετριότητι, ὡς ἀνιδέξαιτο και εἰσποιεῖσάτο τινα κόρην ἑπταετῆ, και ἐπιμελῶς ἀνέτρεφε τούτην ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς, και οἷα γνησίαν παῖδα σχεδὸν ἔστρεγγεν, ὡς και οὐκ ὀλίγα πράγματα καταπιπτεῦσαι αὐτῆ, τὰ μὲν εἰς παρακαταθήκην, τὰ δὲ ἴνα ὑπὲρ προικῆς αὐτῆ δώσει, ἥνικα συζεύξῃ ταύτην κατὰ νόμους ἀνδρῶν· ἡ δὲ, ὡπερ ἐπιλαθομένη τῶν πρὸς αὐτὴν ἐκείνης εὐεργεσιῶν, τοῖς ἐναντίοις αὐτὴν ἡμίψατο, και ἀπαυθαδεύασα οὐ μόνον διέβαλε ταύτην και περιέσυρε και ἐπιβόλως ἐξουθένησεν, ἀλλὰ και ἄνδρα παρὰ γνώμην αὐτῆς ἠγάγετο, και τὰ τοιαῦτα πράγματα εἰς κατέχει παρ' ἐαυτῆ. Ὡν χάριν και ἐδεξῆθη ἡ αὐτῆ μεγάλη παπείνα τῆς ἡμῶν μετριότητος ὡστε ἐκνασθῆναι πάλιν ταῦτα αὐτῆ, δι' ἣν ἐπεδείξατο ἡ εἰρημένη ἀχαριστίαν και ἐπίβουλον γνώμην πρὸς αὐτὴν. Διέγνω τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Σάρδων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνας, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαίων Πατρῶν, τοῦ Σεβρών, τοῦ Χριστουπέλεως, τοῦ Δυρράχίου, τοῦ Μυτιλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Αἰδουμοστῆχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης και τοῦ Μηδείας, δικαίαν εἶναι τὴν αἰτησίαν τῆς τοιαύτης μεγάλης παπείνης, ὅθεν και ἐδικαίωσε, προηγουμένως μὲν λαβεῖν τὴν εἰρημένην μεγάλην παπείναν ἐκ τῆς τοιαύτης γυναῖκος, ὅσα παρακαταθήκης και φυλακῆς χάριν ταύτην κστεπιστεύσατο, εἶτα ἐξέτασιν γενέσθαι, εἰ κακῶς οὕτω διετέθη πρὸς αὐτὴν ἐκείνη, και ταῦτα δὴ τὰ ἄτιμι και ἀχάριστα ἐτόλμησεν ἐπ' αὐτῆ ἀντι τῆς ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης, και τούτων ἀληθῶς ἔχει ἀναφανέντων ἀπολαβεῖν αὐτὴν και ὅσα εἰς προικὰ δοῦναι πρὸς ἐκείνην προέθετο, ἐπεὶ παρὰ γνώμην αὐτῆς, μετὰ τοῦ δεῖξαι και τὴν τοσαύτην ἀγνωμοσύνην, ἔλαβε τὸν ἄνδρα, ὃν αὐτοδούλως ἔσχε. Παραδολοῖ σου τοίνυν τῆ ἱερότητι ἡ μετριότης ἡμῶν προσλαδέσθαι και τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Δράμας, ἀγαπητὸν ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν και συλλειτουργγὸν, και ἅμα τούτῳ τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάσαι, και ἔχουσης ταύτης, ὡς ἀνηνέχθη, πρῶξαι και οἰκονομῆσαι, ὡστε ἀπολαβεῖν ταύτην δὴ τὴν μεγάλην παπείναν και ὅσα προικῆς χάριν δοῦναι πρὸς ἐκείνην ὑπέσχετο· καταδικάζεται γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων ἡ τοιαύτη γυνὴ ἐκπασεῖν τῆς τοιαύτης χάριτος και δόσεως, τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τοσοῦτον ἐξουθενήσασα τὴν ἐαυτῆς εὐεργέτιν, τὸ δὲ και ὡς παρ' εἰρησιν αὐτῆς ἀγαγομένη τὸν ἄνδρα. Γενέσθω τοίνυν, καθὼς ἡ μετριότης ἡμῶν παραδολοῖ σου τῆ ἱερότητι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ὃ και ἀντιστραφῆτω τῷ μέρει τῆς διαληφθείσης θείας τοῦ κρατίστου και ἀγίου μου αὐτοκράτορος, μεγάλης παπείνης δι' ἀσφάλειαν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

XL. *Synodus metropolitæ Antiquarum Patrarum conferri metropolitim Lacedæmoniorum per adjunctionem.*

† Οὐκ ἀνεγκλήτους κρινεῖ τις τῶν ἀπάντων ἡμᾶς, μὴ πάντα τρόπον προθυμουμένους προμηθεῖας ἀξιοῦν τοὺς τε ἄλλους ἐν χρεῖαι δυνάτας τῆς δυνατῆς, καὶ μάλιστα γὰρ ὅσοι τῆς χρεῖας οὐκ ἔξω μένουσιν ἐκ τῶν συμπληρουμένων τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν σύνοδον, ἀγαπητῶν ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν. Εἰ γὰρ αὐτοὶ μὲν πάση κατὰ χρεὸς σπουδῇ τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων καὶ πόνων, ἐφ' οἷς ἂν δεῖοι, ἡμῖν συναντιλήφονται, ἡμεῖς δὲ μὴ κατὰ τὸ εἶκός ἀπαν αὐτῶν προνοησόμεθα, πάντως ἂν μικρὰ φροντίζειν δόξαιμεν τοῦ καλοῦ, τὰ προσήκοντα τοῖς μη ἀντεισφέρνητες. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ λόγος, ὅτι δὴ τὴν αὐτὴν μὲν τοῖς λοιποῖς κατ' αὐτὸν ἀρχιερεῦσι σπουδῆν συμβαλλόμενός ἐστιν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἱεροῖς ἔργοις καὶ πράγμασι πρὸς τοὺς ἄλλοις τῶν ἀδελφῶν καὶ ὁ ἱερῶτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπέρτιμος, οὐκ εὐπρόως δὲ ὁμῶς τῶν πρὸς αὐτάρκειαν ἔχων εὐρηται, ἔνθεν τοὶ καὶ ἀναγκαῖον ἢ μετριότης ἡμῶν εἶναι καὶ προσήκον ἐνόμισε, φροντίζαι τοῦτο καὶ προμηθεύσασθαι. Καὶ γὰρ κοινή ψήφω τε καὶ γνώμῃ τῆς ὁμηγύρευς τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μομεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Παργάμου, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Ἀμαστρῖδος, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Δυρράχου, τοῦ Διδυμοτείχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Λοπαδίου, τοῦ Νυμφαίου καὶ τοῦ Μηδείας, διέγνω καὶ κατεπράξατο μετ' αὐτῶν, κατὰ λόγον ἐπιδόσεως παραχεῖν τοῦτο δὴ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερεῖ τὴν ἀγιωτάτην τῶν Λακεδαιμονίων μητροπόλιν, τὸ μὲν τι ὡς σχολάζουσαν, τὸ δὲ τι καὶ οὐ μακρὰν ἀφισταμένην τῆς κατ' αὐτὸν τοιαύτης ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας, ἢ οὕτως καὶ βραδύς ἔχοι τὸν ἐν ἀμφοτέραις Χριστῶνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν διτιθῆναι καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν χειραγωγεῖν. Καθέξει τοίνυν ὁ βῆθεις ἱερῶτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Ἀχαΐας, ταύτην δὴ τὴν ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱεουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνοὺς προδιδάξαι καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθίσταται, καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γὰρ καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοί τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ οἱ ὑπὲρ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελοῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστῶνυμον πλήρωμα ὑποδέξασθαι τοῦτον, ὡς προσήκει, καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς, καὶ γὰρ τὴν καθήκουσαν ὑποταγὴν τοῦτο καὶ εὐπειθεῖαν ἀπονέμειν, ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλω πνευματικῶ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νοουθετοῖντο καὶ ἐπιτάττειντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ περὶ οὗτο συνο-

A δικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος, τῇ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος πιστωθεῖσα, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

XII. *Gregorius, patriarcha Alexandriae, profiteatur orthodoxam fidem.*

† Ἐπεὶ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς εἰς τὸ μέγα τῆς πατριαρχίας ἀνήχθη ἀξίωμα, καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας τετίμημαι, τὸν τῆς ἡμῶν ὁμολογίας ἐκτίθημι λίβελλον, καὶ πρὸς τὸν κράτιστον ἐκπέμψω τοῦτον καὶ ἀγιόν μου αὐτοκράτορα, ὃν καὶ προστάξαι παρακαλῶ τῶν ἀγιωτάτων ἐμφανισθῆναι καὶ οἰκουμηνικῶ πατριάρχῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὸν θεῖα καὶ ἱερᾶ συνόδῳ· οὕτω γὰρ ἂν καὶ εἰς τοὺς ἑτέρους πάντας τὰ τῆς ἐμῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας καὶ ἀσφαλοῦς διαθήσεται.

B † Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης· κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιῶν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄψιν ἁμαρτιῶν, προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. Πρὸς τοῦτοις ὁμολογῶ Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱὸν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι ἓνα Θεὸν παντέλειον, ἐν μιᾷ οὐσίᾳ καὶ θεότητι τρεῖς ὑποστάσεις ὑπεστώσας καθ' ἑαυτάς, εἰς ἃς καὶ βεβάπτισμαι καὶ τετελειώμαι καὶ πνευματικῶς ἀγαγέννημαι, τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν προαιώνιον Λόγον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν διὰ σπλάγχνα οἰκτιρῶν καὶ φιλανθρωπίαν ἄμετρον καὶ ἀνεκαστον εὐδοκίᾳ Πατρὸς ἀδίδιου καὶ συνεργίζου τοῦ παναγίου Πνεύματος· ἐπὶ σωτηρίᾳ κατελθόντα τοῦ γένους ἡμῶν καὶ σάρκα λαβόντα διὰ θελήματος ἀνδρὸς καὶ σπορᾶς ἐκ τῶν πανάγων καὶ ἀγίων αἱμάτων τῆς παναμύμου θεοτόκου καὶ ἀσπαρθένου Μαρίας, καὶ διπλοῦν ἐκ γαστρὸς αὐτῆς ὁμολογῶ προελθεῖν, Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἄνθρωπον, τέλειον ἕλον θεότητι, οὗ γὰρ ἐτράπη τοῦθ' ἕπερ καὶ ἦν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἀνθρωπότητι· οὗ γὰρ ἐτράπη τοῦθ' ἕπερ προσεῖληφεν, τὸν αὐτὸν ἓνα τῇ ὑποστάσει ἐν δύο φύσεσι, γνωριζόμενον ἐνεργεῖαις τε καὶ θελήσεσιν, ἐν αἷς ἔδρασε καταλήλως· τὰ τε

θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Ἔτι γε μὴν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀρρήτως ἐκπορευόμενον Πνεῦμα πανάγιον καὶ ἐν Υἱῷ ὁμολογῶ ἀναπαύεσθαι καὶ Πνεῦμα τοῦτου καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι· αὐτῷ τεῖκαί τῃ Πατρὶ συμφυεὶς καὶ ὁμότιμος. Ταῦς δ' ἄγίαις καὶ οἰκουμένικαῖς ἐπιτά συνόδοις ἐπόμενος τὰς θείας καὶ ἱερὰς εἰκόνας σχετικῶς προικυνῶ καὶ ἀσπάζομαι, τὴν τοῦ Κυρίου δηλονότι καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς αὐτοῦ τε πανάγου Μητρὸς καὶ Θεοτόκου, τῶν ἀποστόλων, προφητῶν καὶ μαρτυρῶν καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων αὐτῷ, ἐξαίτουμένος ταῖς πρεσβείαις αὐτῶν ὡς εἶναι μοι τὸ θεῖον καὶ κατευθύνον ἐν ᾧ πασι, προσπύσσομαι πίστει καὶ φόβῳ ἀσπάζομαι καὶ τὰ ἅγια λείψανα τούτων, ὡς χάριτος θείας ἀνάπνεα, πᾶσαν βίβλον θεοσπνευστον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Καινῆς ἀποδεχομαι καὶ ἀσπάζομαι, ἔτι γε μὴν καὶ τοὺς βίους καὶ τὰ συγγράμματα τῶν θεσπεσίων Πατέρων καὶ διδασκάλων καὶ ἀσκητῶν. Πρὸς δὲ τῷ ὡσεὶ βαπτίσματι καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑψηλὸν τε εἶναι ὁμολογῶ καὶ ἐξηρημένον καὶ ὁπως ἀγγελικὸν καὶ πάσης ἀμαρτίας καθαριστικὸν διὰ τῆς τελείας ἐπιθωσσεως. Καὶ ἵνα συντόμις, εἶπω, οἱ ἀπόστολοι, ὡς ἐπίδοξον, οἱ μάρτυρες, ὡς ὠμολόγησαν, οἱ προφήται, ὡς προεκήρυξαν, οἱ διδάσκαλοι, ὡς ἐδογματίσαν, ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ὡς ἐκρατύνη, ἡ ἅγια καὶ ζωαρχικῆ Τριὰς, ὡς ἐδράδευεν, οὕτως πιστεύω οὕτως ὁμολογῶ, οὕτως κηρύττω, δεχόμενος καὶ στέργων καὶ ἀσπαζόμενος ἐκ μέσης ψυχῆς τὰς ἅγιας καὶ οἰκουμένικας ἐπιτά συνόδους, ἔτι δὲ καὶ τὰς κατὰ τέλους ὀρθοδόξως γεγενημένας, ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσα εἰ ἐν ταῦταις ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι, θεῖω κινούμενοι Πνεύματι, ἰδέξαντο τε καὶ ἑστεργζαν, ἀποβαλλόμενοι καὶ ὑποβάλλων τῷ ἀναθέματι καὶ πᾶν ὅσον ἀπεβάλλοντο καὶ ἀνεθεμάτισαν, πρὸς δὲ καὶ πᾶσαν αἰρετικὴν κοινωνίαν καὶ πλάνην, αὐτοῖς ἐπόμενος τοῖς ἅγιοις καὶ θεοφόροις Πατράσιν ἡμῶν. Ταύτη τῇ φιλολογίᾳ συνέζησα, ταύτη καὶ συζήσω τῇ τοῦ Θεοῦ ὀμιλοσῶν πρὸς καὶ χάριτι· μετ' αὐτῆς εὐ οἶδα καὶ ἀπαιλεῖσθαι, τῷ ἀδεκάστω καὶ ὡσεὶ βῆματι ἐκείνῳ παραστησόμενος, δι' αὐτῆς καὶ τῶν αἰωνίων ἐλπίσω τυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

† *Εἶχεν ἡ ὑπογραφή· Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ πάππας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Αἰγύπτου, Αἰθύης, Πενταπόλεως καὶ πίσης Αἰθιοπίας.*

XIII. *Patriarcha Joannes respondet ad professionem fidei Gregorii, patriarchæ Alexandriæ, invitans cum ut Cypolim veniat.*

† Ἀγιώτατε δέσποτα, πάππα καὶ πατριάρχα Ἀλεξανδρείας, Πενταπόλεως, Αἰγύπτου, Αἰθύης καὶ πάσης Αἰθιοπίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφε καὶ συλλειτουργε, ὡς καλὸν τὸ ἔθος· καὶ ὁ νόμος μακάριο· ὁ ταῖς καθ' ἡμᾶς καὶ πρώταις τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἐς θεῦρο κρατήσας καὶ τοῖς τε πρὸ ἡμῶν καὶ ἔτι τοῖς ἄνω ἔργῳ τε καὶ χρόνῳ

Βεβαιωθεὶς καὶ ἐς ἡμᾶς· ἐκεῖθεν παραπεμφθεὶς ἡ τε γὰρ παλαιότης τοῦ νόμου καὶ τὸ διὰ τοσοῦτου σεμνὸν τοῦ ἔθους· καὶ ἐνεργὸν τὸ πολυωφελεὲς αὐτοῦ ταῖς ἐκκλησιαῖς τοῦ Θεοῦ δεῖκνυσι καὶ παρίστανει, ἢ τε παρακολουθοῦσα καὶ ἐμφανῶς παρασταμένη τοῦ πράγματος ὡφέλεια ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ κράτος αὐτῷ συνέστησεν, ὥστε ἐκατέρωθεν ἡμῖν τοῦτο καὶ τηρητέον καὶ σπουδαστέον καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεῖκνυσθαι ἄξιον. Τίς δὲ οὗτος ἡμῖν ὁ νόμος, καὶ ὅποιον ἄρα τὸ τοῖς γράμμασι δηλούμενον ἔθος, καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν λαβὴν διὰ πολλῶν τῶν μέσων εἰς ἡμᾶς κάτεισιν; Οὐδὲν ἕτερον, ἀγιώτατε δέσποτα, οὐδὲ πάλαι μὲν κείμενον, νῦν δὲ παρ' ἡμῶν, οἷα δὲ τοὺς ἄλλους λαυθάνον, εἰς τὸ μέσον προσεγενθὲν καὶ φανέν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὃ καλῶς ἐπισταμένη καὶ ἡ σὴ ἀγιότης πρὸς τινος ἡδὴ καιροῦ πρὸς ἡμᾶς κατεπράξατο καὶ ἐνῆργησα. Ἐφθασε γὰρ πρὸς τὴν ἡμῶν πάντων ἀδελφότητα τὴν ἑαυτῆς ἐξαποστείλασα λιβελλὸν καὶ τρανώσασα δι' αὐτοῦ καὶ εἰ· προὔπτον ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν τοῖς πᾶσι προθεῖσα τὸ καθ' ἑαυτῆς Θεοῦ χάριτι καὶ ἀκίβδηλον καὶ πάσης ὀρθοδόξιας ἐχόμενον περὶ Θεοῦ φρόνημα, ὃν δὲ λιβελλὸν καὶ ἀναγνόντες καὶ μετὰ τῆς πρεπούσης ἀδελφικῆς καὶ πνευματικῆς δεξιόμενοι διαθέσεως καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καταμαθόντες εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως ἔχοντα καὶ ὀρθοδόξως τὰ τῆς σῆς ὁμολογίας ἀνακηρύττοντα, Θεῷ τε τὴν χάριν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀποδεδύκαμεν, τῷ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν εἰς ἑν οἰκοδομοῦντι καὶ συνάγοντι τῆς πίστεως φρόνημα καὶ καταρτῶντι πάσας τὰς τοῦ πονηροῦ μηχανὰς καὶ καταρτῶντι καὶ τῇ ἀγιότητι σου τὴν ὀφειλομένην ἀδελφικὴν καὶ ἱεραρχικὴν κοινωνίαν ἀπεπληρώσαμεν, τὸ μνημόσυνον αὐτῆς κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος ἐκ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἱεροτελεστιαῖς ἀδελφικῶς δεξιόμενοι καὶ ἀνακηρύττεσθαι μετὰ τῆς λοιπῆς ἡμῶν πατριαρχικῆς ἀδελφότητος ἀποτάξαντες. Ἦν οὖν ἡμῖν κατὰ σκοπὸν, εὐθύς ἅμα τῷ τὰ γράμματα τῆς σῆς δεξασθαι ἀγιότητος καὶ ἡμᾶς ἀντεπιθεῖναι τὰ ἴσα καὶ, ὅπως ἔσχομεν πρὸς τε τὰ αὐτῆς γράμματα καὶ τὸν λιβελλὸν, παραστῆσαι καὶ διὰ γραμμάτων δηλώσῃ τοῦ καιροῦ δὲ μὴ παρασχόντο; τὸ εὐθετον, νῦν, ὅτι ἔξεστι, καὶ γράφομεν καὶ δηλοποιούμεν πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, καὶ παριστῶμεν καὶ αὐτοὶ τὰ τοῦ ἡμετέρου φρονήματος, ὡς ὁμογνωμονοῦμεν Θεῷ

Δ χάριτι καὶ τῷ λιβέλλῳ κατὰ πάντα ὀρεσόμεθα, ἐπειδὴ τῆς ὀρθοτάτης ἦν ἐχόμενος διανοίας τῶν τοῖς Πατράσι καὶ ἡμῖν πρεσβευσόμενων δογμάτων. Εἴη τοίνυν εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ φιλάνθρωπος Κύριος, ὃ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος εἰς ταύτην τὴν χάριν τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας καταστήσας ἡμᾶς· χαίρομεν δὲ καὶ ἐπευφραϊνόμεθα τῇ ἀδελφικῇ σου συμπνοίᾳ καὶ τῷ ταυτῷ τοῦ φρονήματος, ἀγιώτατε δέσποτα, ὥστε καὶ παυθῶμεν ἐντεῦθεν καὶ δι' ἐφέσεως πλειστής ἔσχομεν, ὡς περὶ τῷ πνεύματι οὕτω δὴ καὶ τῇ σωματικῇ καὶ τοπικῇ παρουσίᾳ ἀλλήλοις συναφθῆναι καὶ εἰς ἑν γενέσθαι καὶ τῷ Θεῷ κοινὴν τὴν παρ' ἡμῶν ὀφειλομένην λειτουργίαν καὶ μυσταγωγίαν τελῆσαι. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἡμῖν διὰ σπουδῆς καὶ πόθου κατὰ τὸ προσήκον γίνεται, ἀλλὰ

πολλῶ πλέον καὶ ὁ κράτιστος καὶ ἀγιὸς μου αὐτοκράτωρ, ὁ τῶν καλῶν ἀπάντων διάπυρος ἑραστής, ὁ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πρῶταρχος καὶ προνοητὴς καὶ ζηλωτὴς καὶ σπουδαστὴς ἀκατάπαυστος, ἠδύκησεν ἡδὴ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τῇ ἡμῶν ἀδελφότητι καταπράξασθαι, ὥστε τὴν τῆς ἀγιότητός σου εἰς τὰ ἐνταῦθα ἐπιδημίαν καὶ ἐκζητήσῃαι καὶ εἰς πέρας ἐλθεῖν ποιῆσαι Θεοῦ χάριτι, καὶ τοίνυν βασιλικά μετὰ τῶν ἐρχομένων πρέσβων ἐπέμφθησαν ἡδὴ γράμματα καὶ σεπτά προστάγματα, τὴν τῆς σῆς ἀγιότητος ἀφιξίν οἰκονομοῦντα. Καὶ αὐτὴν δὲ ἐκκαλούμεθα τὴν ἀγιότητά σου, ὅπερ εἰδότες καὶ ἡμεῖς, ὡς ἀσμένως καὶ αὐτῇ ἡσὴ ἀγιότης καὶ θελήσει καὶ ἐπισπεύσει, ὁμως τῷ τοῦ πράγματος κινούμενοι πόθῳ καὶ διὰ τῶν παρόντων γράμματων ἐπεγεύρομεν τὴν περὶ τὸ καλὸν τοῦτο σπουδὴν καὶ προθυμίαν τῆς σῆς ἀγιότητος, καὶ ἀξιούμεν ἀσένως καὶ προθύμως, εἰς ὅσον ἐνεστι, τῆς πρὸς τὰ ὡς φεροῦσης ἔψασθαι· ἔσται γὰρ τοῦτο πλειστής μὲν καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἡμῖν εὐφροσύνης αἰτίου, πλειστής δὲ μᾶλλον καὶ τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι ἀποδοχῆς ἀξίον, τὸ δὲ μείζον, ὅτι καὶ εἰς ὄψαν ἔσται τοῦτο τῶν εὐσεβῶν καὶ τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν· δεῖν γὰρ αἰ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι ὁμοφρόνως ἔχουσι καὶ συμβατικῶς, καὶ οἱ τὰ πρῶτα φέροντες τῆς αὐτῶν ποιμαντικῆς ἐξουσίας παρὰ Θεοῦ ὁμοφρόνως ἔχουσι καὶ τὰ πάντα κοινωνικῶς, τότε καὶ ὁ πολέμιος τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν, ὁ ἀντικείμενος Σατάν, βάλλεται καὶ τιτρώσκεται καὶ τῶν σκανδάλων ἀφίσταται καὶ ὑποχωρεῖ, ἐπιλάμπει δὲ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμοφροσύνης καλὸν, καὶ τὸ Χριστιανικὸν ἅπαν πλήρωμα σκιρτᾷ καὶ ἀγάλλεται, καὶ ὡς ὕψ' ἐνὶ χορῶ κοινῇ ἀναπέμπει τὴν δοξολογίαν Θεῷ, δι' ἧς καὶ ἡμεῖς, ὡς κορυφαῖοι καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ τοσούτου καλοῦ καὶ ἀρχιποιμένες Θεοῦ χάριτι μεγάλας καὶ τὰς ἀμοιβὰς παρ' αὐτοῦ ἐκδεχόμεθα, ὧν γένοιτο καὶ ἐπιτυχεῖν ἡμᾶς καὶ συνευφρανθῆναι πνευματικῶς, νῦν μὲν τῇ κατὰ σῶμα ταύτῃ ἐπιδημίᾳ καὶ ἐνοποιήσει τῆς σῆς ἀγιότητος τῶν μυστικῶν χαρίτων καὶ ἅμα τῶν κατὰ θέαν καὶ ὁμιλίαν ἀλλήλοισι συναπολαύσαντας, εὐσσερον δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀπαράντως διαιωνίζουσι τῶν παρὰ τῆς μακρίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ὁμοθεοῦρου Τριᾶδος ἐλλάμψεων ἀξιοθέντας (εἰ μὲν μέγα τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, εἰ δὲ ὁμως τῇ ἐκείθεν φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι), καὶ φωτισιδῶν ἐκεῖ καὶ ἀκηράτων τέρψεων συμμετασχόντας πᾶσι τοῖς θεαρέτως τὴν τοῦ Θεοῦ ποιήσῃ κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα διευθύναι, ὧν τῇ εὐαγείᾳ μερίδι καὶ ἡμᾶς ὁ πανάγαθος συνέταξε Κύριος.

XIV. Synodus quosdam ecclesiasticos condemnat.

† Ἐβρίθη ἐξ ἀκοῆς καὶ μέχρι τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως· ἐφάσεν, ὅτι δὴ τελουμένης τῆς παννύχου στάσεως ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ μεγάλου ἐναγίου Πατρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοστόμου συνῆν μετὰ τῶν ἡμφιστομένων τὴν ἑρατικὴν στολὴν καὶ τὶς ἐκ τῆς σεβασμίας βασιλικῆς τοῦ Προδρόμου μονῆς τὴν τοῦ διακόνου βαθμὸν ἔχων καλούμενος Θαλάσσιος, ἔμπροσθεν καὶ ἐγγιστά τινος ἱερομονάχου ἱστάμενος, ὁμομαζομένου Ἰωαννικίου, οὗ δὴ καὶ τὸν νοῦν τοῖς ψαλλομένοις προτέ-

ροντος ὁ τοιοῦτος ἱερομόναχος λίχνον ἐπιβαλὼν ἄμα τῷ ὠραρίῳ τοῦτου ὑφέλιτο μέρος τι ἐκείθεν ἀποτεμῶν· μετὰ μικρὸν δὲ ὁ διάκονος οὗτος, αἰσθόμενος τοῦ τολμημάτος, πολὺ ἦν ὀγλῶν ἐκείνου καὶ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλαπέντους ἐκδιδόμενος, τοῦ δὲ μηδὲν ὑφέλεισθαι διατεινομένου, ὁ τοῦ Ἱερικονήσου ἐκείνου ἀδελφός, ὁ ἱερομόναχος Λουκᾶς, πλησίον εὐρισκόμενος καὶ τὴν ὄχλον ἀκηχῶς, ἐπαίπερ εἰχέ τινα πρὸ χρόνων εἰδὼς ἱερομόναχον ἀλόγῃ ἐπικλοπῇ ἱερατικῷ φελωνίῳ καὶ ἐπιτραχηλίῳ, τοῦτον ἐκείνον εἶναι ὑπώπτουσε, καὶ λέγων διετεινετο ζητηθῆναι τὸν τοιοῦτον, ὅς δὴ καὶ ζητηθεὶς εὗρηται· οὐ μόνον ἦν ἐκεῖνος ὁ τὸ ὠράριον ὑφελόμενος, ἀλλὰ τὸ μὲν ὠράριον εὗρηται παρὰ τῷ σύνεγγυς ἱσταμένῳ ἱερομονάχῳ, οὗτος δὲ εὗρηται κατασιγάζων καὶ παραινῶν, μὴ ἐκδηλα γενέσθαι τὰ τῆς κλοπῆς. Τούτων δὲ γενομένων καὶ εἰς τὰς ἡμῶν ὑστερον παραγενομένων ἀκόρως, ἔτι δὲ ζητηθέντων καὶ τῶν μοναχῶν κατὰ τάχος ὀρισμῶ καὶ προσταγῇ τοῦ κράτιστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος περὶ τὰ τοιαῦτα ζήλω θεῷ καὶ σπουδῇ μεγίστῃ χρωμένον πανταχῇ καὶ σφοδρῶς αὐτοῦ κατὰ τῶν τειούτων φερομένου, συλλαμβάνονται, καὶ πρὸς τὴ καθ' ἡμᾶς ἱερὸν συνοδικὸν δικαστήριον ἄγονται. Ἐξετάζει τοίνυν τὰ τοιαῦτα τούτων ἐγκλήματα ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ εὐρούσα τούτους, τὸν μὲν ἐξελεγχθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διακόνου ὡς ἀποτεμῶντα καὶ ἀφελόμενον τὸ κλαπὲν μέρος τοῦ ὠραρίου, τὴν δὲ ἕκ τε τοῦ τοιοῦτου ἱερομονάχου Λουκᾶ καὶ τοῦ ἀπολίσσαντος τὰ εἰρημμένα πρεσβυτέρου τοῦ . . . ἱερατικῶς ἐξυπηρετοῦντος τῷ θεῷ καὶ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν ἀναλήψεως, ὅθεν δὴ καὶ ταῦτα ἐκλάπησαν, ἐξελεγχόμενον ὁμοίως, ὡς πρότερον μὲν ἀφέλιτο τοῦτου φελωνίον καὶ ἐπιτραχήλιον, καὶ ἀλόγῃ ἐπι τῇ τούτων κλοπῇ προφανῶς, τότε δὲ μετὰ τῆς γενομένης κλοπῆς τοῦ ὠραρίου κατασιγάζειν καὶ ἀποκρύπτειν πειρώμενον καὶ πείθοντα, κατεδίκασεν αὐτῶν τῆς ἱερωσύνης καθαίρειν, ὡς ἀληθῶς ἐνεχομένων τοῖς τοιοῦτοις ἐγκλήμασι τῆς κλοπῆς. Εἰ γὰρ ὁ ἄλλος κλοπῆ τινος οὐκ ἀφιερωμένου Θεῷ πράγματος ἀπογυμνοῦται κατὰ τὴν ἀποστολικὴν κανόνα τῆς ἱερωσύνης ἀσυμπαθῶς, πολλῶ μᾶλλον ἂν εἴη προσήκων τῇ τοιαύτῃ καταδίκῃ ὁ φεραθεὶς τε καὶ κρατηθεὶς εἰς ἱερῶν πραγμάτων κλοπῆν. Ἔσονται τινεσὶν οἱ τοιοῦτοι τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀποτετηγμένοι τοῦ τῶν ἱερῶν χοροῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὅτι τοῦ κάστρου τοῦ Νικηταίου πρεσβύτερος Θεόδωρος ὁ Ῥαθηνός, ὡς περ ἐπιλαθόμενος πρέσβυς πρὸς Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἐξ αὐτοῦ δὴ Θεοῦ βασιλέων ὀφειλῶν εἶναι, τῇ πρὸς αὐτοῦ; θυνατοῦ ἀντήσας ἐκίνησε γλώσσαν ματαίαν καὶ χελεῖν δόλια καὶ βλασφημίαν καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ βασιλεῖον ὕψος ἐλάλησε, περιῶν ἄλλοτριας πόλεις, εἶτα καὶ ἐνταῦθα ἐπαντιῶν ἠνοιξὶ τὸ στόμα καὶ ἐξέφραξεν, ὃν ἔτρεφεν ἐκ τῆς τοιαύτης θυνοίας ἰόν· ὡς καὶ αὐτὸν συνοδικῶς παραιστάμενος καὶ ἐξεταζόμενος καὶ δίχι τινὸς ἐλέγχοντος ἀνομολογήσαι τὰ τοιαῦτα, ἅτινα καὶ ἡμεῖς ἀκοῆς ἀπαράδεκτα κρίναντες οὐδὲ προφῆραιν δέον

οὐδ' ἐκτιθέμενα ἡγησάμεθα, καθαιρέσει καὶ τοῦτον ἅσιν πάσῃ δίκῃ καὶ ψήφῳ προσηκούσῃ ὑπεβάλομεν. Ταῦτα ἐλαλήθη καὶ ἐπράχθη προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς καθ' ἡμέραν δευτέραν τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τῆς ἰδ' ἰνδ. Καὶ κατεστρώθη δι' εἰδήσιν.

XV. *Monachus quidam Joannicius promittit se amplius sacra non esse celebraturum.*

† Ἐγὼ μοναχὸς Ἰωαννίκιος ὑπόσχομαι διὰ τῆς παρουσίας μου ἐγγράφου ἀσφαλείας, ἐπεὶ ἐπράξα ἀνόσιον ἔργον καὶ ἀφηρέθην τὴν ἱεροσύνην μου, ἀπὸ τοῦδε κε εἰς τὸ ἐξῆς οὐ μὴ γυρεύσω, ἵνα καὶ πάλιν ἱερουργίσαι. Ἐἰ δέ ποτε φοραθῶ εἰς τοῦτο τὴν ἐμφάνειαν τῆς παρουσίας μου ἐγγράφου ἀσφάλιαν, ἵνα εἶμι ὑπεύθυνος τι δικαῖα χρίσῃ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Διὰ γὰρ τοῦτο κε τὴν παρουσίαν μου ἐγγραφὸν ἀσφάλιαν πεπίηκα.

† Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιςτος Ἰωαννίκιος.

XVI. *Synodus tres controversias dirimit.*

† I. Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τῆς Κίου Ἰωάννης ὁ Καλεστής, καὶ ἀνέφερον ὡς φωραθεῖσα ἡ τοῦτου σύζυγος ὀμιλήσαι ἄλλοτριῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλεγχομένη περὶ τοῦτου καὶ ἐξεταζομένη ἀνωμολόγησε τὴν μοιχείαν, καὶ ἀσφάλειαν ἐξέθετο ἐγγραφὸν, ἵνα μηδὲν μετὰ ταῦτα ποτε ἀναζητήσῃ συνοικῆσαι αὐτῷ, εἰ γε μὴν παρ' αὐτοῦ τὰ διαφέροντα προικόμενα αὐτῇ λήφεται. Μέντοι καὶ ἀποδοῦς οὗτος τὴν προικὰ πᾶσαν αὐτῇ διῆγεν ἐπὶ τέσσαρας χρόνους καθ' ἑαυτὸν, νῦν δὲ προφασίζομένη ἡ τοιαύτη γυνὴ ἀποστερεῖσθαι καὶ ἐτέρων προικῶν αὐτῆς ὑπερπύρων εἰκοσι, καθέλκει τοῦτον καὶ ἐκδιάξεται πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπόδοσιν ἢ δὴ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ παρούσα τῷ δικαστηρίῳ καὶ τῶν εἰρημένων ἀκρωμένη διεταίνετο μάτην καὶ ψευδῶς ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς διαβάλλεσθαι, ὅτι δὴ ἀνωμολόγησεν ἄλωνα μοιχεῖα, τοῦ δὲ μάρτυρας ἱκανοὺς παραστήσαντος, ἐφ' ὧν τε αὕτη ἐκοῦσα τὸ τοιοῦτον ἀνωμολόγησεν Ἐγκλημα, καὶ δι' ὧν ἀπέχρινε τοῦτου ἐγγράφως ἐξησφαλίσαιτο, διαβεβαιωσαμένους ἀληθῶς ταύτην παρ' αὐτοῦ χρεωστεισθαι καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα. Ὅμως ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ οὕτω δεῖν ἔγνω ἀπόπειραν αὐτοῖς προσάγαγεῖν καὶ ἀνάγκην, ἵνα καὶ αὐθις τὴν μετ' ἀλλήλων δέξινται συνοικῆσιν, ἐπεὶ μὴ προφανὲς ἦν τὸ ἔγκλημα οὐδὲ διὰ μαρτύρων ἐμφανῶς συνιστάμενον, καὶ ὅτι παντάπασιν ἀπρηνεῖτο καὶ αὐθις ἡ γυνὴ τὸ μὴ ἐκοῦσα ἀνωμολόγησαι τὰ περὶ τοῦτου. Ὅτι δὲ αὐτῷ δὴ τῷ ἀνδρὶ τὰ τῆς μοιχείας ὡς ἀληθῆ ἐν τῇ ψυχῇ ἔφθασεν ἐμπαγγῆναι καὶ βεβαιωθῆναι, ἐξ ὧν παρὰ τῆς γυναικὸς ἤκουσεν αὐτὴν ἀνωμολογουμένην, καὶ οὐδὲν οὐδ' ἄλλως ἦν ἐντεῦθεν μετατιθέμενος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς μῖσον ἦν ἐμπεπτωκὸς ἀκατάλακτον, ἐν τῷ μέρει δὲ καὶ αὐτὴ πικρηταίτο καὶ ἀπεστρέφετο τὴν μετὰ τοῦτου συνοικῆσιν ὡς ἀτιμοποιῦ καὶ δεδοικυῖα, ὡς μὴ τι καὶ κατὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς τολμήσοι θανατηρῶν καὶ ἐπικίνδυνον, διέγνω συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ ταῦτα, ἀποδοῦναι μὲν τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ τὰ βηθέντα εἰ-

κοσι ὑπέρπυρα, κρατῆσαι δὲ καὶ ἐνεργηθῆναι ἐν αὐτοῖς εἰς τέλος καὶ εἴην διάζευξιν διὰ τε τὸ ἀκατάλακτον αὐτῶν μῖσος καὶ διὰ τὴν ἐκούσιον αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτοις χρόνοις διάστασιν, ὥστε καὶ μετὰ τὸ ἀποδοῦναι τὸν ἄνδρα τὰ εἰρημένα ὑπέρπυρα πρὸς αὐτὴν ὀφείλει ὁ τοιοῦτος καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἰδίως διαγεῖν καὶ ἐτέραν, εἰ γε βούλοιοτο, γυναικα ἑαυτῷ ἀγαγεῖσθαι. Τοῦτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Ἐἴχε τό· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ἰδ'.

II. † Ἀναφορὰ γέγονεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς παρὰ τοῦ ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Θεσσαλονίκης σεβαστοῦ κύρ Γρηγορίου τοῦ Μοσχοπούλου, ὡς ὁ Κουρουλάκης ἐκείνος . . . συνέζευξε τὴν ἰδίαν θυγατέρα νομιμῶν ἀνδρῶν κατὰ πρῶτον συνοικέσιον τῷ Μαγατινῷ, καὶ πράγματα προικὸς χάριν αὐτῷ κατεγράφατο ὑπερπύρων τιμώμενα λιτρῶν δεκαεξί. Τοῦ γαμβροῦ δὲ τελευτήσαντος ἐπὶ παιδί θήλει, ἡγάγετο ἕτερον ἐκ' αὐτῆ, τὸν Πατρίκιον, συμφωνήσας καὶ ἐτέρας λίτρας τέσσαρας πρὸς ταῖς δεκαεξὶ αὐτῷ δοῦναι, καὶ δοῖς μόνας ἐκ τῶν εἰκοσι λίτρας πάντε, τὰς λοιπὰς καὶ τὴν ἐγγόνην κατεῖχε παρ' ἑαυτῷ. Εἶτα ἐλειτούργησε τὸ χρεῶν ἡ γυνὴ, παῖδας δύο καταλιπούσα, καὶ τούτων μετ' αὐτὴν τὸν βίον ἀπολιπόντων ὁ πατήρ οὗτος δὴ ὁ Πατρίκιος εἰς δεῦτερον συνοικέσιον ἔλαθεν ἑαυτῷ γυναῖκα, τὴν θυγατέρα τοῦ Μοσχοπούλου, οὗ δὴ καὶ τελευτήσαντος ἀδιαθέτου καὶ ἀπαιδός, ὅτι μὴ ἱκανὰ ἐκείνου εὑρηνται πράγματα, ὡς ἂν ἐκ τούτων ἱκανωθῆι τὸ ὀφειλόμενον κατὰ νόμους ὑπέβολον τῆς προικὸς περισταμένης εἰς λίτρας ἐπτά πρὸς ταῖς εἰκοσιν, ἐδεήθη ὁ τοιοῦτος Μοσχόπουλος ἱκανωθῆναι αὐτῷ τὸ λοιπαῖόν μόνον κατὰ νόμους ἀπὸ τῶν ἀνηκόντων τοῖς παισὶ κατὰ κληρονομίαν τῶν μητρῶν πραγμάτων, ὡς λογίζομενος ἀνήκειν ταῦτα τῷ πατρὶ μετὰ τὴν τῶν παίδων αὐτοῦ τελευτήν. Παρὸν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ τὸ μέρος τοῦ Κουρουλάκη καὶ ἀκρωμένου τῆς περὶ τοῦτου ἀναφορῆς τοῦ Μοσχοπούλου, ταυτὰ μὲν ἀκρίβως συνομολόγει, προσετίθει δὲ ὁμῶς, ὅτι περιῆν ἔτι τῷ βίῳ ἡ μάμμη, ἡ τοῦ Κουρουλάκη δρῶσα γυνὴ, μετὰ τὸ τελευτῆσαι τοὺς παῖδας, προσεπιφέρει καὶ ὡς ἀπὸ τῶν τοιοῦτων πραγμάτων ἐφθασεν ἀποδοθῆναι ποσότης ὑπερπύρων λιτρῶν ἐπτά τῇ ἐγγόνῃ τοῦ Κουρουλάκη, μετ' ὧν καὶ ἐτέραν ποσότητα λαβοῦσα συνέζεύχθη κατὰ νόμους ἀνδρῶν, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐζήτηε γενέσθαι διάγνωσιν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Διέγνω τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Νικαλαί, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαλαί, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντηπρακλαίας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης καὶ τοῦ Μηδείας, δεῖν εἶναι τὴν ἀποκατάστασιν καὶ διαίρεσιν τῶν τοιοῦτων πραγμάτων κατὰ τὴν τῆς Νεαρᾶς γενέσθαι διαταγῆν, ἐπειδὴ, ὡς εἰρηται, ἐπέζη τῶν πα-

δυν τοῦ τοιοῦτου Πατρικίου ἀποθανόντων ἢ τούτων **A** μάμμη, ἢ τοῦ Κουρουλάκη γυνή, ὅθεν καὶ ἀπεφάνητο, ὡς ἐπεὶ τῆ τοῦ Κουρουλάκη ἐγγόνῃ τῇ ἐκ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἔφθασε δοθῆναι ἢ ἀνήκουσα μερὶς ἀνελλιπῶς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ πλεονασμοῦ τινος ἀπὸ τῶν μητρῶων αὐτῆς πραγμάτων, τὰ ἀναπολεῖσθαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν πραγμάτων τῆς θυγατρὸς τοῦ Κουρουλάκη καὶ εὐρισκόμενα πρὸς τῷ μέρει αὐτοῦ ἐνωθῆναι καὶ συμποσωθῆναι μετὰ τῆς ποσότητος τῶν πέντε λιτρῶν, αἱ τῷ Πατρικίῳ ἐδόθησαν, ὡς εἰρηται, εἶτα διαίρεσιν γενέσθαι τῶν τοιοῦτων πραγμάτων εἰς μερίδας τρεῖς καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Νεαρᾶς τὴν μὲν μίαν μερίδα περιελθεῖν τῷ μέρει τοῦ Πατρικίου ὡς ἀπὸ τῆς κληρονομίας τῶν παιδῶν αὐτῶ ἀνήκουσαν, ὥστε ἀπὸ τῆς τοιαύτης μερίδος καὶ τῶν ἑτέρων ἰδίων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ τὴν ἑκἄνωσιν τοῦ ὑποβίου γενέσθαι τῷ μέρει τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, τῆς θυγατρὸς δηλονότι τοῦ Μοσχοπούλου, ἀπὸ δὲ τῶν ἑτέρων δύο μερίδων μὲν τὴν μίαν περιελθεῖν τῷ μέρει τῆς ἐπιζήσαστος μάμμης τῶν παίδων τοῦ Πατρικίου, τὴν δὲ ἑτέραν τρίτην μερίδα διανεμηθῆναι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν εἰρημένων παίδων τοῦ Πατρικίου καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν, γενέσθαι μὲν τοὶ τὴν διανεμήσιν παρὰ τῆς κατὰ τὴν αὐτὴν θεόσωστον πόλιν Θεσσαλονίκης ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας, εἰδῆσαι καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ Κουρουλάκη καὶ περὶ ζευγηλατείου λόγον ἐκίνησεν, ὡς ἐξηγήθη τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρικίου ἐκ τῶν προικῶν τῆς γυναικὸς ὑπερπύρων, διέγνωσται, ἵνα καὶ τοιοῦτον ζευγηλατεῖον, εἰ ὁμολογουμένως ἀπὸ τῶν τοιοῦτων ὑπερπύρων τῆς προικὸς ἐξηγήθη, ἵνα καὶ ἐπιβεβαιωθῆται ἀντιθέτως τὸ μέρος τοῦ Κουρουλάκη τὸ τοιοῦτον ζευγηλατεῖον εἰς τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ μερίδα, γίνηται ἔν προτιμήσει καὶ δέξεται τοῦτο, εἰς ὅσην ἂν ποσότητα ἀναφανεῖ ἐξηγήθῃ, εἰ δ' ἴσως πλεονάζοι καὶ τὸ τίμημα τοῦ τοιοῦτου ζευγηλατείου κλεινοῦς εὐρισκόμενον ποσότητος παρὰ τὴν ἀνήκουσαν τῷ μέρει τοῦ Κουρουλάκη μερίδα, ἀντιστραφεῖ παρὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους τοῦ Κουρουλάκη ἢ πλεονάζουσα ἀπὸ τοῦ τιμήματος ποσότητος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ διαληφθέντι μέρει τοῦ Κουρουλάκη εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Ἐἴχε τό; Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιδ'.*

III. † Ἐπίσταται τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ ἢ τε δούκαινα κυρὰ Θεοδώρα ἢ Βαλαμίνα καὶ ἡ νόμφη ταύτης κυρὰ Εὐδοκία ἢ Φιλανθρωπὴν, καὶ ἠτήσαντο ἀντικριθῆναι, περὶ τῆς εἰχῶν διενέξεως ἐπὶ τινὶ ζευγηλατείῳ, Χαλκοτουδίῳ καλούμενῳ καὶ πρώτῳ μὲν ἀνήνεγκεν ἢ Βαλαμίνα, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐκεῖνος ὁ Ἄγγελος κατεγράφατο εἰς προῖκα σὺν ἄλλοις πράγμασι καὶ τὸ τοιοῦτον ζευγηλατεῖον αὐτῇ, εἶτα καταντήσαντος τοῦ πατρὸς αὐτῆς; εἰς στενότητα βιωτικῆς κοενρήσεως λόγῳ παρέσχε, ὡς δὴ πατὴρ τοῦτῳ νέμεισθαι τὸ ἡμισυ τοῦ τοιοῦτου ζευγηλατείου, ἔστ' ἂν τοῖς ζῶσι συγκα-

A ταλέγεται, αὐτὸς δὲ, ὡς περ ἐπιλαθόμενος, δίδωκεν εἰς προῖκα τοῦτο κατ' ἐξουσίαν τῇ ἐγγόνῃ αὐτοῦ τῇ θυγατρὶ τῆς εἰρημένης Φιλανθρωπῆν, ὅθεν καὶ ἔστιν ἐξ ἐκείνου τὸν τρόπον τοῦτον ἀποστερουμένη τοῦ προικόμενου ἀνήκοντος αὐτῇ τοῦδε κτήματος. Παρούσα δὲ καὶ ἡ τοιαύτη Φιλανθρωπὴν ἀνέφερεν, ὡς τέτακται μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς πᾶν τὸ ζευγηλατεῖον τοῦτο εἰς προῖκα πρὸς αὐτὴν δὴ τὴν Βαλαμίναν δοθῆναι, μέλλοντος ἐπ' αὐτῇ γαμβρὸν ἀγαγέσθαι τὸν τοῦ ὑπερπύρου υἱόν, πρὶν δὲ ὁμοῦ τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον τελεσθῆναι, ἀνετρέπη, καὶ κατεγράφη μόνον πρὸς αὐτὴν τὸ ἡμισυ τοῦτου, καὶ ἦν ὁ πατὴρ ἐξ ἐκείνου κατέχων τὸ ἕτερον ἡμισυ καὶ νεμόμενος μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀμπελίου, προικοδοτήσας μετὰ ταῦτα καὶ γῆν ζευγαρίου ἐνὸς ἐκ τοῦ τοιοῦτου ἡμίσεως τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τῷ ἀνδρὶ δηλονότι τῆς αὐτῆς Φιλανθρωπῆν. Μεθ' ἱκανοῦς χρόνου εἰς ταῦτ' ἐκείνου ἐλθὼν τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ αὐτῆς τῷ Κεῖλᾷ συνέπραξε μετ' αὐτοῦ καὶ διὰ γραμμάτων ἐκύρωσεν, ἔχει μὲν τοῦτον δὴ τὸν γαμβρὸν τὴν ἀνήκουσαν τῷ πάπῳ μερίδα καὶ δεσπόζειν αὐτῆς, παρέχειν δὲ ἀντ' ἐκεῖνης τούτῳ τὰ πρὸς ζῶην αὐτοῦ καὶ παντοίαν ἀλλήν κυβέρνησιν ἀρχιπέλους τῆς αὐτοῦ βιοτῆς. Καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τοιοῦτη πράξις στεργθεῖσα μέχρι καὶ τελευτῆς τοῦ τοιοῦτου Ἄγγελου. Ὅμως καὶ μέλλων τελευτᾶν ὁ αὐτὸς Ἄγγελος, ἠσφαλίσατο καὶ ἐνδιαιθῆναι, ἵνα μηδεὶς τῷ γαμβρῷ τῷδε γένηται ποτε δι' ὄχλου ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῆς τοιαύτης μερίδος ἐκείνου καὶ κυριότητι, τὴν μὲν τοὶ ἑτέραν μερίδα προσεμαρτύρησε καὶ ἠσφαλίσατο κατέχεσθαι καὶ αὐθὶς παρὰ τῆς εἰρημένης θυγατρὸς αὐτοῦ, τῆς Βαλαμίνης δηλονότι. Ταῦτα οὖν ἀνενέγκασα ἢ εἰρημένη Φιλανθρωπὴν, ἐνεφάνισεν εἰς πρᾶστασιν καὶ τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα ταύτης τοῦ πατρὸς σύμφωνον καὶ τὴν μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτῆς ἐγγραφον συμφωνίαν καὶ τὴν διαθήκην ἐκείνου. Ἡ μὲντοι γὰρ δηλωθεῖσα Βαλαμίνα ἀπαιτουμένη προταῖναι καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιον σύμφωνον εἰς δικαίωσιν ἑαυτῆς ἢ παραστήσαι, εἰ ἐκράτησε καὶ ἐνεμήθη καὶ τὴν ἡμισίαν μερίδα τοῦ ζευγηλατείου τὴν ὑπὸ τῷ πατρὶ μετὰ τὸ προικοδοτηθῆναι αὐτὴν τὴν λοιπὴν ἡμισίαν, νομῆν μὲν τινὰ οὐ παρέστησε, γράμμα δὲ μόνον ἐνεφάνισεν ὡς δὴ σύμφωνον, φέρον μὲν προταγὰς ἄνωθεν γεγραμμένας τοῦ τε πατρὸς καὶ λοιπῶν προσγενῶν, ὡς περ εἰθισται, πλην ἀμάρτυρον κἀνωθεν καὶ ἀδέβαιον καὶ μῆτε ὑπογραφῆ τινος ἑτέρου πιστούμενον, μῆτε αὐτοῦ δὴ τοῦ γράψαντος ταθελλίωτος, καὶ ταῦτα ὄντος καὶ τοῦτου ἐν πολλοῖς κατεγνωσμένου, ὡς πεπλασμένα καὶ ψευδῆ ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ σημειούμενοις συμφώνοις ἐγγράφοις; καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀρχίαν καταδικασθέντος τῆς τοιαύτης ταθουλλαριτικῆς ὑπουργίας. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ διέγνω ἢ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείου, τοῦ Νικαίου, τοῦ Χαλκηδόνου, τοῦ Θεσσαλονίκου, τοῦ Μομεβασιῆ, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σεβῆων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυβραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου, τοῦ Γαρέλλης, καὶ τοῦ Μηδείας, κατέχειν μὲν καὶ

εις τὸ ἐξῆς τὸν γαμβρὸν τῆς δηλωθείσης Φιλανθρω-
 πηνῆς καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς τὴν παρὰ τοῦ πάπ-
 που περιελθοῦσαν αὐτοῖς μερίδα ἡμίσειαν τοῦ δια-
 ληφθέντος ζευγηλατείου μετὰ τοῦ ἐκείσε ἀμπελίου,
 ὡσπερ δῆτα καὶ ἐς δεῦρο κατεῖχε, καὶ ἐπ' ἀδελφίας
 ἔχειν ἐπὶ ταύτῃ πάντα, ὅσαπερ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις οἰ-
 γνήσιοι δεσπότα παρὰ τῶν θείων νόμων προτρέ-
 πονται διαπραττέσθαι, τὸ δὲ γε μέρος τῆς Βαλσα-
 μίνης ἀπέχειν ὀχλεῖν τούτους χάριν τῆς τῶν αὐτῆς
 μερίδος, ὡς μηδὲν μηδὸλως ἔχον δίκαιον ἐπ' αὐτῇ,
 καθὼς ἀναδέδεικται, ὅθεν καὶ ἡσυχάσει τοῦ λοιποῦ
 καὶ οὐ πειράσεται ποτε ὀχλήσαι περὶ τούτου τὸ μέ-
 ρος τοῦ τοιοῦτου γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς τῆς
 Φιλανθρωπηνῆς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ διακατοχῇ καὶ νομῇ,
 δεδικαιωμένων αὐτῶν παρὰ τῶν νόμων καὶ ἐς ὧν
 προτέτεινον δικαιοματίων. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ
 παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς
 τὴν εἰσέλιπτα ἀσφάλειαν αὐτοῖς ἐπιδέδοται.

† Εἶχε τὸ Μην Δεκαμβρίω ἰνδ. ιδ'.

**XVII. Synodus episcoporum Sinopes a sede sua ex-
 plicita praeponit ecclesiis Sidæ, Sylæ et Leontopoleos;
 quæ propter incursiones infidelium antistitibus
 carenti.**

† Μακρὸς μὲν χρόνος, ἐξ οὗ οὐ γέγονε τῇ ἀγιω-
 τῆτι μητροπόλει Σίδης ἀρχιερεὺς, τὸ δ' αἴτιον, ὅτι
 δὴ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπερίσχυσε τὸ δεινόν, καὶ οὐκ
 ἀσφαλῆ; ἢ εἰς τὰ ἐκείσε φέρουσα κατέστη ἐκ τῆς
 τῶν ἀλλορῦλων ἐθνῶν ἐπιθέσεως· πλὴν ἡ μετριότης
 ἡμῶν ὀφειλομένως ἔχουσα καὶ τοῖς μακρὰν ἐκ τῶν
 ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τελούστων
 τοῦ κατὰ ψυχὴν συμφέροντος προμῆθειαν ὡς δυνα-
 τὸν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ διὰ φρονήσεως θεμένη, ὅπως
 ἂν καὶ ὁ ὑπὸ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Χριστιανώμο-
 τοῦ Κυρίου λαὸς πνευματικὴν ἐπίσκαψιν ἔχη, ἐπει-
 περ εὔρε τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Σινώπης
 ἐκτοπισθέντα τῆς λαχούσης αὐτὸν καὶ ταύτῃ ἐνσκή-
 ψαντος ἐκ μακροῦ καὶ ὑπερίσχυσαντος τοῦ δεινοῦ,
 οἰκονομία χρησαμένη, ἣν δὴ συνήθως καὶ οἱ πρὸ
 ἡμῶν οἰκονομοῦντες ἦσαν ἐν περιστατουμέναις ἐκ-
 κλησίαις, ἀλλαγῆ τε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀγιωτάτην
 μητρόπολιν Σίδης, κοινῇ γνώμῃ καὶ τῶν περὶ αὐτὴν
 ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Σάρδου
 τοῦ Νικομηδείου, τοῦ Μονεμβασίου, τοῦ Ποντοπρα-
 κλείου, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Παλαιῶν
 Πατρῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Χριστου-
 πύλειου, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μηθύ-
 μνης, τοῦ Αἰδυμοτείου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ
 τοῦ Γαρέλλης, ἀδειαν αὐτῷ δέδωκε καὶ προέτρεψεν,
 ἀρχιερατικῶς διεξάγειν τὸν Χριστιανικὸν πάντα
 λαόν, ὅσος τε ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς μητροπόλεως καὶ
 ὅσος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ εὐρίσκειται· ὡσαύτως
 προέτρεψε συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν τούτῃ δὴ τῷ
 θεοφιλεστάτῳ ἐπίσκοπῳ Σινώπης ἀρχιερατικῶς
 προϊστασθαι καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Σουλαίου
 μητροπόλιν καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπι-
 σκοπὴν τῆς Λεοντοπόλεως· εὐρισκομένου Χριστιανώ-
 μου λαοῦ, ὡς τῶν τοιοῦτων Ἐκκλησιῶν ἐν στενότητι
 καὶ ὀλιγότῃ τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ γεγονουῶν,
 εἰς αἶμα Θεοῦ, ἅμα δὲ καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν θείοις

Α λαοῖς ἱερουργεῖν καὶ καθιστῆν διακόνους καὶ πρε-
 σβυτέρους καὶ πάντων ἀπλῶς μετέχειν τῶν ἐπιμέ-
 νων γνησίοις ἀρχιερεῦσιν, ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ
 προβιβάσειν καὶ χειροτονεῖν ἐπισκόπου καὶ τῆς
 τῶν ἱερῶν συνθρόνων ἐγκαθιδρύσεως. Ὁφελουσι
 τοῖσιν πάντες οἱ ὑπὲρ τὴν πνευματικὴν ἐπιχρηταίαν
 καὶ διοίκησιν τῶν ἐφημερίων ἐκκλησιῶν εὐρισκόμε-
 νοι Χριστιανοὶ δέξασθαι τὸν εἰρημένον θεοφιλέτα-
 τον ἐπίσκοπον Σινώπης ὡς ἀρχιερέα αὐτῶν καὶ
 ἔχειν πρὸς αὐτὸν τιμὴν πᾶσαν καὶ ὑπακοὴν καὶ εὐ-
 πείθειαν, ἐφ' οἷς ἂν ἔχη πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς
 σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ἐπεὶ γὰρ
 οὗτοι μέσον ἐθνῶν, ὡς εἴρηται, εὐρίσκονται, καὶ
 χρῆζουσιν ὀρθοῦ μάλιστα καὶ χειραγωγοῦ πρὸς τὰ
 ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ, καὶ ἔχουσιν ἦδη τὸν παρὰ τῆς
 ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερέως συν-
 ὄδου πεμφθέντα πρὸς αὐτοὺς τοιοῦτον ἀρχιερέα,
 δέξονται πάντες τὰ κατ' αὐτοῦ διδασκόμενα θεοφιλῶς,
 καὶ ψυχαφέλῃ, καὶ τῶν κακῶν καὶ παροργιζόντων
 Θεῷ ἀποφεύξονται, βεβαίως γινώσκοντες, ὅτι ὁ
 ἀντιπράξων τούτῳ καὶ ἐναντιωθησόμενος ἐξ αὐτῶν,
 ἐφ' οἷς μέλλει πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς ὠφέλειαν
 τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀφορῶσι, εἰς τὴν ἡμῶν μετρι-
 οτητα καὶ τὴν ἀγίαν σύνοδον τὰ τῆς ἐναντιώσεως
 διαπράξεται, προτρέψασαν τούτῳ ἀρχιερατικῶς
 ποιμαίνειν αὐτοὺς· ὅθεν καὶ πάντες οὗτοι τὰ κατ'
 ἐξουτοῦ τῷ τοιοῦτῳ ἀρχιερεὶ ἀναθήσουσι, καὶ τῆς
 φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσουσι μόνον, ὀδηγοῦστές πρὸς τὴν
 ζωηφόρον τῆς σωτηρίας νομᾶς καὶ ἀποτροπότης·
 ἐκ τῶν ἐπιβούλων καὶ σφαλερῶν, ὡς ἂν ἐν τῷ καιρῷ
 τῆς μελλούσης ἀναπαύσεως εὐρωσι παρὰ Χριστοῦ
 τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τὰ αἰώνια ἐκεῖνα καὶ ἀθάρατα
 ἀγαθὰ, ἃ ἠτοίμασε τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυ-
 χῆς καὶ τὰς σεπτὰς αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς.

**XVIII: Synodus episcoporum Zeli praeponit metropoli
 Amasiae, quæ ob dominatorem Persarum diu ca-
 rebat antistite.**

† Τοῖς λαχοῦσι προεδρεύειν λαοῦ καὶ εἰς οἰκονό-
 μους εἶναι ψυχῶν τούτ' ἂν εἴη πάντως ἐναργὲς
 γνώρισμα, μὴ μόνον τοῖς ἐγγύς τῶν ὑπ' αὐτοὺς
 τελούστων τοῦ κατὰ ψυχὴν συμφέροντος προμῆθειαν
 ἐπιδείκνυσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μακρὰν μάλιστα καὶ
 μέσον ἀλλοφύλων οἰκοῦσιν ἐθνῶν καὶ ὑφορημένοις
 ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐκείθεν τὸν ψυχικὸν κίνδυνον, ἐπεὶ
 D καὶ ἀνάγκη πᾶσα τῶν ἀνὰ χεῖρας μᾶλλον τὸ κίνδυ-
 νεῖον ἀπολέσθαι μέρος ἀναζητεῖν καὶ τὴν σωτηρίαν
 ἐκεῖνῳ περιποιεῖσθαι καὶ πραγματεῦσθαι. Οἷοι δὲ
 τυγχάνουσιν ὄντες καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην πνευ-
 ματικῶς τελούντες τῆς Ἀμασίας μητροπόλεως· καὶ
 γὰρ οὗτοι γράμματα πρὸς τὴν ἡμῶν ἐξέπεσταιαν
 μετριότητα διαλαμβάνοντα, ὅτι δὴ τῆς κατ' αὐτοὺς
 τοιαύτης Ἐκκλησίας ἐξ ἱκανῶν χρόνων γνησίῳ ἀρ-
 χιερεῶς ἐστερημένης, δι' ἅπερ ἐκείσε τῷ χρόνῳ συν-
 ἔβησαν δυσχερῆ. Εἶχον μὲν καὶ οὕτως ἀρχιερέα αἰ-
 τήσασθαι, ἐπεὶ δὲ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερίσχυσε τὸ
 δεινὸν ἐκ τῆς κατεχούσης τούτους Περσικῆς τυραν-
 νίδος, ὡς μηδὲ τὸν ἐσόμενον ἀρχιερέα εὐμαρῶς ἢ καὶ
 ὀπωσούν ἐπιστῆναι δυναθῆναι ἐκείσε, ἀλλὰ καὶ τῷ
 γενομένῳ καὶ ἐπιστάντι συναντήσῃν τὰ πράγματά

κακῶς· περιουσία τῶν δυσχερῶν, ἐδεήθησαν εἰς ποι-
 μένα πνευματικὴν καὶ διδασκαλὸν δοθῆναι αὐτοῖς τὸν
 Θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ζήλου, τῆς αὐτῆς ὄντα
 μητροπόλεως ἐπίσκοπον, καὶ γεννηθέντα καὶ τρα-
 φέντα παρ' αὐτοῖς καὶ δὴ καὶ ἔργῳ διαφόρως τούτων
 ὑπερζηλώσαντα καὶ ἐπιτηδεῖως ἔχοντα τὰ πλεῖω
 τῶν ἀνιάρων ἀναστῆλιν. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν,
 ἀναμαθούσα παρ' ἀνδρῶν ἀξιολύτων, ἀληθῆ τυγχά-
 νειν τὰ πεμφθέντα τοιαῦτα γράμματα πρὸς αὐτήν,
 κοινῶς συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις
 ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἱερικλείῳ, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικο-
 μηδείῳ, τῷ Μονεμβασίῳ, τῷ Ποντοπρακλείῳ, τῷ
 Πρύουσι, τῷ Περγάμου, τῷ Παλαιῶν Πατρῶν, τῷ
 Σεβρῶν, τῷ Φιλίππων, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρ-
 ραχίου, τῷ Μιτυλήνης, τῷ Μηθύμνης, τῷ Διδυμοτεί-
 χου, τῷ Βιζύτης, τῷ Κίου καὶ τῷ Γαρέλλης, ἐπέπερ
 εὔρε καὶ ἄλλοτε συνήθως οἰκοομίαν ἐν ἐκκλησιαίς
 περισσοτέραις γενέσθαι παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν,
 δέδωκεν ἀδειαν καὶ προέτρεψεν ἤδη μετὰ τῆς περὶ
 αὐτὴν ἱερᾶς συνόδου τούτῃ δὴ τῷ θεοφιλεστάτῳ
 ἐπισκόπῳ Ζήλου, προϊστασθαι ἀρχιερατικῶς καὶ
 διεξάγειν τὸν Χριστιανικὸν πάντα λαὸν, ὅσος τε ἐν
 τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς εἰρημνίας μητροπόλεως καὶ ὅσος ἐν
 τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτης εὐρίσκειται, ὥστε δὴ καὶ ἐν τῷ
 θεῷ ναῷ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως ἱερουργεῖν αὐτὴν
 καὶ καθιστῆναι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ πάν-
 των ἀπλῶς μετέχειν τῶν ἐφευμένων γνησίου ἀρχιε-
 ρεῦσιν, ἀνευ μέντοι τοῦ προβιβάσειν καὶ χειροτονεῖν
 ἐπισκόπους καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκλιθιρύ-
 σεως. Ὁφείλει τοίνυν πᾶς ὁ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν
 ἀνάκρισιν τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας εὐρισκόμενος
 τοῦ Κυρίου λαοῦ, ἱερωμένος, μονάζωντες καὶ λοιποὶ,
 δεῖξασθαι τὸν δηλωθέντα θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον
 Ζήλου ὡς ἀρχιερέα αὐτῶν καὶ ἔχειν πρὸς αὐτὸν
 τιμὴν πᾶσαν καὶ ὑπακοήν καὶ εὐπειθειαν, ἐφ' οἷς
 ἂν ἔχη πρὸς αὐτοῦς διδάσκειν εἰς σωτηρίαν συντελε-
 νοῦσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ γὰρ οὗτοι μέσον
 ἔθων, ὡς εἴρηται, εὐρίσκονται, καὶ χριζοῦσιν
 ἀναγκαίως ὀδηγοῦ μάλιστα καὶ χειραγωγοῦ πρὸς
 τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ, καὶ ἔχουσιν ἤδη τὸν παρὰ
 τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς
 συνόδου πεμφθέντα πρὸς αὐτοὺς τοιοῦτον ἀρχιερέα,
 δεῖξονται πάντες τὰ παρ' αὐτοῦ διδασκόμενα θεοφιλή
 καὶ ψυχοφελῆ, καὶ τῶν κακῶν καὶ παροξυνόντων
 Θεὸν ἀποστήσονται, βεβαίως γινώσκοντες, ὅτι ὁ ἀν-
 τιπράξων τούτῳ καὶ ἐναντιωθισμένος ἐξ αὐτῶν,
 ἐφ' οἷς μέλλει πρὸς αὐτοὺς διδάσκειν εἰς ὠφέλειαν
 τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀφορώσιν, εἰς τὴν ἡμῶν μετριό-
 τητα καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον τὰ τῆς ἐναντιώσεως
 διαπράξεται, τὴν τούτῳ προτρέψασαν ἀρχιερατικῶς
 ποιμαίνειν αὐτούς· ὅθεν καὶ τὰ κατ' ἑαυτοὺς πάν-
 τες οὗτοι τῷ αὐτῷ ἀρχιερεὶ ἀναθήσουσι, καὶ τῆς
 φωτῆς αὐτοῦ ἀκούσουσι μόνου, ὀδηγούσης πρὸς τὰς
 ζωηφόρους τῆς σωτηρίας νομάς καὶ ἀποτροπούσης
 ἐκ τῶν ἐπιβούλων καὶ σφαλερῶν, ὡς ἂν ἐν τῷ καιρῷ
 τῆς μελλούσης ἀνταποδότῳ εὐρωσι παρὰ Χριστοῦ
 τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τὰ σκόνια καὶ ἀφθάρτα ἀγαθὰ,
 ἃ ἠτοίμασε τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς καὶ τὰς
 σεπτὰς αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς.

A XIX. *Joannes potum facit fidelibus metropolis My-
 rorum, presbyterum Michaelem Archontem aliosque
 rite ordinatos esse.*

† Εὐλαθέστατοι κληρικοί τῆς ἀγιωτάτης τῶν Μυ-
 ρῶν μητροπόλεως καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν ταύτης
 καὶ ἐπικράτειαν λοιπὸς ἅπας τοῦ Κυρίου λαοῦ, ἀγα-
 πητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος,
 χάριν, εἰρήνην, ἔλεος καὶ εὐλογίαν, ἔτι δὲ καὶ ψυ-
 χικὴν σωτηρίαν ἐπέυχεται ὑμῖν ἐκ Θεοῦ ἡ μετριό-
 τῆς ἡμῶν. Ὁ ἀπὸ τῶν αὐτῶν παρῶν πρεσβύτερος
 Μιχαὴλ ὁ Ἄρχων ἀνέφερε πρὸς τὴν ἡμῶν μετριό-
 τητα, ὅτι σκανδαλίζονται τινες ἐπ' αὐτῷ τε καὶ
 ἐτέροις πρεσβυτέροις, διὸ ἐχειροτονήθησαν παρὰ
 τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Κυάνων, ἐν ἐχειροτό-
 νησιν ὁ Λουκάς ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς γενόμενος ἐν τῇ
 καθ' ὑμᾶς τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς
 ἐκκλησιαστικῆς ἐκείνης συγχύσεως καὶ παραχῆς.
 Τοῦτο γοῦν γινώσκετε πάντες, ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν
 ταύτην οὐκ ἔχουσιν ἐμποδισμὸν εἰς τὴν ἱερωσύνην
 αὐτῶν οἱ τοιοῦτοι πρεσβύτεροι· ἡ γὰρ Ἐκκλησία
 τοῦ Θεοῦ κατὰ λόγον οἰκονομίας καὶ διακρίσεως καὶ
 κατὰ τρόπους, οὐδ' οἶδεν αὕτη, καὶ ἐνεργεῖ ἐν τοῖς
 τοιοῦτοις κατὰ καιροῦς, συνεχώρησε τότε καὶ ἐν-
 ἔδωκεν ἱερουργεῖν καὶ πράττειν ἀκωλύτως τὰ ἱερα-
 τικὰ τοὺς χειροτονηθέντας παρὰ τοῦ δηλωθέντος
 Λουκά ἐπὶ ὠφελείᾳ καὶ ἀγιασμῷ καὶ καταρτισμῷ
 τοῦ αὐτοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ ἐπεὶ παρὰ τῆς
 ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας συνεχωρήθησαν καὶ
 ἀπελύθησαν, οὐδεὶς ὀφείλει ἔχειν ἀμφιβολίαν τινα
 καὶ δισταγμὸν εἰς τούτους, ἀλλὰ ὀφείλουσι δέχεσθαι
 πάντες αὐτούς καὶ προσέρχεσθαι ὡς ἱερεῖσι Θεοῦ
 καὶ ἀγιάζεσθαι ὑπ' αὐτῶν, εἰ μὴ τινες τούτων ἔτε-
 ρον ἐμπόδιον ἔχουσι τῆς ἱερωσύνης κωλύον. Ἐπεὶ δὲ
 ἀνέφερεν ὁ εἰρημνός πρεσβύτερος ὁ Ἄρχων, ὅτι εὐρί-
 σκεται κατέχων τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν τοῦ Στε-
 νοῦ, παρακλυεῖται ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα κατέχη
 καὶ ἐπ' αὐτήν, καὶ δέχονται καὶ τιμῶσιν αὐτὸν
 πάντες οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ, καὶ πείθονται τούτῳ
 καὶ ὑπακούουσιν, ἐφ' οἷς ἂν οὗτος ἔχη πρὸς αὐτοὺς
 διδάσκειν καὶ παραινεῖν ἀφορώσιν εἰς τε ὠφέλειαν
 τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ σύστασιν καὶ συντήρησιν τῶν
 ἐκκλησιαστικῶν δικαίων. Ἀφόμενοι οὖν τῶν σκαν-
 δάλων, οἵτινες σκανδαλίζονται, εἰρηνεύεωσαν καὶ
 δέχεσθωσαν τὸν τοιοῦτον πρεσβύτερον καὶ τοὺς ἐτέ-
 ρους, καθὼς παρακλυεῖται ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ
 τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος, ὃ καὶ ὀφείλει προσ-
 εῖναι τῷ βῆθέντι πρεσβυτέρῳ Μιχαὴλ τῷ Ἄρχοντι
 εἰς ἀσφάλειαν.

XX. *Synodus dirimit controversiam.*

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη
 συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κάστρου τοῦ Πελαδαρίου Ἰωάν-
 νης ὁ Σιγίτης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς, τῆς μητρὸς αὐτοῦ
 χήρας οὐσης καὶ ἀπροστάτου, δυναστεία χρησάμε-
 νος ὁ Φορδηνός ἐκεῖνος κατέσχε καὶ ἰδιοποιήσατο
 χωράφιον γονικόθεν διαφέρον αὐτῷ, καὶ δέδωκε πρὸς
 αὐτὴν ἕτερον γυναικὸς τινος Γαβαλίνης κωλουμένης,
 ἣν εἶχεν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ παρικίαν, καὶ ἦν ἐπὶ
 χρόνις ἱκανοῖς, ἐρημίας τοῦ κωλύοντος, κατέχων τε

καὶ νεμόμενος σὺν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Μιχαὴλ τοῦτο δὴ τὸ χωράφιον τοῦ αὐτοῦ Σαγιτᾶ, ἐπεὶ καὶ οὗτος νεωτάτης ἡλικίας τηλικαῦτα ἐτύγγανεν· τοιοῦτου δὲ Φορβήνου παρελθόντος ἀνεκρίθησαν ἐπὶ τοῦ πατριαρχεύσαντος πρὸ ἡμῶν ἡ τοιαύτη Γαβαλίνα καὶ ὁ βῆθεις Σαγιτᾶς, καὶ ἐκ συνοδικῆς ἀποφάσεως ὑπεξίστη οὗτος τῇ γυναικὶ ταύτῃ τοῦ χωραφίου αὐτῆς, ἐπιλαθόμενος δὲ αὐτὸς τοῦ οἰκείου μετεποιήσατο τοῦτο εἰς ἀμπέλιον. Εἶτα ἠνώχλησέ τις αὐτῷ περὶ τοῦ τοιοῦτου κτήματος πρεσβύτερος Στέφανος, καλούμενος ὁ Μεσημβρινός, ὃς εἶχε νόμφην ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὴν τοῦ Μιχαὴλ θυγατέρα, ἀνακαλούμενος αὐτῷ, ὡς εἰς προίκα ταύτῃ καταγραφέν. Καὶ ἀναδραμόντων ἀμφοτέρων ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀντικριθῆναι συνοδικῶς καὶ ἀναφορὰν ποιησαμένων τῆς ὑποθέσεως, οὐκ ἀνέμεινεν ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος κρίσιν ἐπ' αὐτῇ λαβεῖν καὶ ἀπόφασιν, ἀλλ' ὑποχωρήσας καὶ καταλαθῶν, ἐνθα τὸ ἀμπέλιον, ἀνέσπασε τὰ φυτευθέντα παρὰ τοῦ εἰρημένου Σαγιτᾶ κλήματα, ὧν χάριν καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ αὐτὸς Σαγιτᾶς, φέρων ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ δικαίον αὐτὸν τῆς συνοδικῆς διαγωνίως γράμμα, προβαλλόμενός τε καὶ μάρτυρα τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Προύσης, ὑπέριμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργόν, οὗ δὴ καὶ ββαιωσαμένου, οὗ ἐπιστὰς τῷ τοιοῦτῳ..... *Finis deest.*

XXI. Synodus revocat decretum per quod cura animarum in Ecclesia Leontopoleos demandabatur episcopo Sinopes, praeponitque eidem Ecclesiae metropolitanam Pisisidiae.

† Ἐφθασέν οὐ πρὸ πολλοῦ τινος ἡ μετριότης ἡμῶν ἀναθίσθαι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Σινώπης διαγωνίῃ καὶ ψήφῳ συνοδικῇ τὴν τε ἀγιωτάτην μητροπόλιν Σιδῆς καὶ τὴν ἀγιωτάτην μητροπόλιν Συλαίου, ὡς ἂν κατέχη τε καὶ ἐπισκοπικῶς αὐτὰς διεξάγη, ἅτε δὴ γνησίων ἀρχιερέων ἐκ μακροῦ χηρεύουσας, ὡς παρὰ τῶν ἀθίων ἐθνῶν κατακυριεύσεις, παρὰ τῆς Θεοῦ, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ καὶ τοῦτον ἐξ ἱκανοῦ στερηθῆναι τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς, ὡς τινῶν ἐκεῖ συμβάντων πραγμάτων, ὧν ἕνεκεν οὐδ' ὄλω; αὐτῷ συμφέρουσα ἦν ἡ πρὸς -τὰ ἐκείσε ἐπάνοδος, συνεζητήσατο μέντοι ὁ τοιοῦτος Σινώπης καὶ τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν κατέχειν Λεοντοπόλειως. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὡς τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλειως Πισιδίας ἀρχιερέως ἀμοιρούσης τῷ τότε, ἢ μάλιστα γειτονιάζειν τὴν τοιαύτην ἀρχιεπισκοπὴν Λεοντοπόλειως νῦν ἔγνωμεν, ἑτέρου τότε μηδενὸς παρελθόντος ἡμῖν, ὡς ἔχει τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο συγκατενεύσαμεν ἐκείνῳ τοῦ συμφέροντος ἕνεκεν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστανύμου λουῦ, καὶ δὴ καὶ γράμματι ταῦτα ἐπεκυρώσαμεν. Ἀλλὰ νῦν ἤδη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Πισιδίας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφός τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, κύρ Γρηγόριος καὶ ἕτερος, ἀκριβῶς εἰδότες τὰ τοῦ τόπου, διασαφούσιν ἡμῖν τὰ τοῦ πράγματος καὶ τὰ τοῦ τόπου ὡς ἔχει, καὶ ὡς πολλῶν μὲν ἡμερῶν διαστήματι, δυσχερεῖαι τε ἐθι-

καί; ὁ Σινώπης ἐπίσκοπος τῆς εἰρημένης ἀρχιεπισκοπῆς διεργεται Λεοντοπόλειως, ἐν ταῖς εἰρημέναις ἐκκλησίαις μέλλων διατρέβειν, τῇ τε Σιδῆς καὶ τοῦ Συλαίου, καὶ οὐκ ἂν ἐκαίῳ δυνατόν εἴη, εἰ μὴ καὶ πάνυ τοι δυσχερὲς τὸν ὑπὸ τὴν Λεοντόπολιν ἐπισκοπεῖν τοῦ Κυρίου λαῶν καὶ τὰ εἰκότα πνευματικῶς αὐτοῦ προμηθεύσθαι, τῇ κατ' αὐτὸν δὲ μάλιστα τοῦτον ἀγιωτάτην μητροπόλει Πισιδίας ἐγγύστα πάντῃ διάκειται ἡ αὐτὴ Λεοντόπολις, κἀντεύθεν αὐτῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἢ τῶν ἐκείσε θεοσεδῶν ψυχῶν κηδεμονία τε καὶ κυβέρνησις ἔσται βραδία. Ὡς οὖν οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές, ἐληροφρορήθημεν, καὶ θεῖα ζήλῳ κινηθέντα πρὸς τοῦτο τὴν ἀρχιερέα κατενόησαμεν, μεταβολὴν ἔσχε τὰ τῆς γνώμης ἡμῖν πρὸς τὸ ἀρμοδιώτερον καὶ συμφερότερον, καὶ διὰ τοῦτο ἀφελῆσθαι μὲν τὸν Σινώπης τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Λεοντοπόλειως ἀπεφηνάμεθα ψήφῳ κοινῇ, τῷ βῆθέντι δὲ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πισιδίας τὴν αὐτῆς τε καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν τελοῦντων ποιμαντικὴν ἀνατιθέμεν διεξαγωγὴν διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος, ὅση δηλονότι τοῖς ὁμοίῳ τρέπω χηρεύουσα; κατέχουσιν ἐκκλησίας ἐφεῖται. ἄνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ἄξιώτερον γὰρ εἰς τοῦτο κρίνομεν τοῦ Σινώπης αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Πισιδίας καὶ ὡς πολλῷ πλησιέστερον ἐκείνου πρὸς τὴν Λεοντόπολιν εὐρισκόμενον, ὡς δεδῆλωται, κἀν τούτῳ πλείονος εὐκυροῦντα δυνάμει εἰς πνευματικὴν ἐπιστάσιαν τῶν ἐκεῖ φιλοχρίστων, καὶ οὗ τῷ τοιοῦτῷ μᾶλλον, ὡς τῆς ἱερᾶς μεγάλης συνόδου τελούντι, τὴν προεδρίαν τῆσδε τῆς ἐκκλησίας ἡγησάμεθα προσήκειν, ἐνθεν τοι καὶ ὁ μὲν Σινώπης τῆς κατοχῆς ἐκστήσεται ἡδὴ τῆς βῆθίσεως ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λεοντοπόλειως, ταῖς εἰρημέναις ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις ταύταις ἀρχοῦμενος κατὰ τὸ γεγονός αὐτῷ γράμμα, ἀντιλήσεται δὲ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ φροντιεῖ τῶν εἰς σωτηρίαν τεινόντων τοῦ ὑπὸ τὴν διαληφθεῖσαν ἀρχιεπισκοπὴν Χριστανύμου πληρώματος, καὶ τῶν αὐτῆς ἐπάντων δικαίων κατὰ τὸ ἀνήκον μεθέξει ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Πισιδίας. Οἱ μέντοι ὑπὸ τὴν τοιαύτην Ἐκκλησίαν Λεοντοπόλειως τελούντες ὀφείλουσι ὑποδέξασθαι ἀπὸν ἀσμένως, μηδεμίαν πρὸς τοῦτον ἀπειθειαν ἐνδειξάμενοι ἢ διχόνοιαν ἔχοντες τινα διὰ τὸ πρὸς τὸν Σινώπης προδὴν γράμμα, ὑποταγῆσονται δὲ μᾶλλον τῷ ἀρχιερεὶ τῷδε Πισιδίας, καὶ οὐς εὐήκοον αὐτῷ ὑποθήσουσιν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἂν πρὸς αὐτοὺς ἔχη λέγειν εἰς ὄψαν μὲν ἀπορώσει Θεοῦ, ψυχικὴν δ' αὐτῶν σωτηρίαν καὶ τῶν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας δικαίων σύστασιν. Ἐπὶ τοῦτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα γεγονός τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πισιδίας καὶ ὑπερίμῳ κύρ Γρηγόριῳ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιδέδοται εἰς ἀσφάλειαν.

† *Ἔχει τὸ Ἀεκεμβρίῳ ἰνδ. ἰδ'.*

XXII. Synodus condemnat duos clericos.

† Μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδ. ἰδ' ἡμῶν Πρασακευῆ ἐκινήθησαν αἰτιάματα κατὰ πρεσβυτέρου τοῦ Ἰαλῆως, ἐν μὲν, ὡς μετὰ τὸ ἱερωργῆσαι αὐτὸν ἐν τῷ θεῖῳ

ναῖ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος και τροπαιοφόρου Ἀ Γεωργίου τοῦ ἀπὸ τῶν Μαριουδέριων, εἰσῆλθεν ἐκεῖσε κίων, και τῶν παρατυχόντων ἀπελαυνόντων αὐτὸν εἶπε τολμηρῶς πάντη και ἀναιδῶς φωνῆν ἔξω τελοῦσαν τῆ; Χριστιανικῆ; ὄλης καταστάσεως; ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος · Ἄρετε αὐτὸν, ὅτι τὸ ε προσέλθετε ἠκούσε, και εἰσῆλθε. Δεύτερον, ὅτι μέλλοντος γενέσθαι ἁγιασμοῦ ἐν τῷ τοιοῦτῳ ναῖ ἐκομίσθη τοῦτου χάριν σκάφη μεγάλη, και ἰδὼν ὁ αὐτὸς πρεσβύτερος τὸ μέγεθος τῆς τοιαύτης σκάφης, τελεσθέντος τοῦ ἁγιασμοῦ εἶπε μετὰ τῆς ὁμοίας ἀναιδείας ὅτι, Ἀπὸ τοῦ νῦν εἰσάξατε και χοίρον ἐν αὐτῇ. Καί τρίτον ὡς ἱερέως τινὸς καλουμένου . . . σκάνδαλα ἔχοντος μετ' αὐτοῦ τε και ἐτέρων ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὅτι: Σὲ οὐ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἡ χάρις ἔχειροτόνησεν, ἀλλ' ἡ τοῦ διαβόλου. Ταῦτα δὲ ἐμαρτύρατο ἄληθῶς ἔχειν οἱ συγχληρικοί τοῦ εἰρημένου πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦτο και καταδίκασαν αὐτὸν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἑρακλείου, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σιβρίων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυβράχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης και τοῦ Μηδείας, καθηρημένων τοῦ λοιποῦ τυγχάνειν και ἀπηλλοτριωμένον τοῦ τῶν ἱερέων χοροῦ, μείζονα λογισαμένη και κρίνασα τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις λόγοις τόλμην και ἀδιαφορίαν κακίστην και ἀσυνειδησίαν πάθους τινὸς προφανοῦς τῶν σωματικῶν, ἐπει και μείζονα τὰ ἐνοικουροῦντα τῇ ψυχῇ πάθη, δι' ἧ; τῷ Θεῷ τὴν λογικὴν λατρίαν προσφέρομεν τῶν σωματικῶν μολυσμῶν, ὅταν δηλονότι πρὸς τὴν εὐσέβειαν και εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἀπὸ ψυχῆς και τῶν ἐκεῖθεν λογισμῶν και λόγων κατὰ γνώμην ἀμαρτάνωμεν, ὡστε και ἐπειδὴ τῶν τοιούτων λόγων ἐξελεγχόμενων και μαρτυρουμένων και τῆς καταδίκης κατὰ τοῦ ἐπόντος ἐξηγηγεμένης . . . ἀρχιερέων. Ἦν δὲ οὗτος ὁ τῆς Κίου ἀρχιεπίσκοπος . . . τὴν ἐν τοῖς ῥηθείσι λόγους ἀμαρτάνωσει, και συγχληρῆς ἰξίου τὸν [εἰπόντα] τῇ ἡμῶν μετριότητι και τῇ περὶ αὐτὴν ἱερά και θεῖα συνόδῳ κατὰ θεῖον ζῆλον βάρους [ἐπιτιμήσεως] . . . ἄξιος. Και μέντοι και οὐκ ἀπεσχόμεθα τῇ θερμότητι τοῦ ζήλου . . . χάριτι Θεοῦ μετὰ τὸ πρέπον και ἀνηκὸν ἐπιθέσθαι. Και τούτῳ βάρους τῆς ἐπιτιμήσεως, ὡς ἂν διὰ τούτου και τοῦ ἀποτεταγμένου καιροῦ τῆς, ἐφ' οἷς οὐκ ἔδει, συγγνώμης ἀποτρίψαιτο αἰτιάματα.

Τῷ αὐτῷ μηνί, ἡμέρῃ δευτέρῃ, ἐκινήθησαν αἰτιάματα και κατὰ τοῦ εὐρίσκομένου ἐν τῇ σεβασμῆ μονῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος και μυροβλύτου Δημητρίου και ἐπικεκλημένη τῶν Παλαιολόγων ἱερομονάχου Θεοδοσίου, και ἐξεταζόμενων τούτων και τιων ἤδη και φανερομένων, αὐτὸς προλαθὼν παρητήσατο και ὠμολόγησεν ἀποδέσθαι τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀνάξιον ταύτης ἑαυτὸν εἶναι διαθεβαιωσάμενος; ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος; και τῶν ἀναγεγραμμένων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὅθεν και ἐστέρχθη ἡ τοιαύτη ψῆφος κατ' αὐτοῦ.

XXIII. Joannes metropolitam Thessalonicas jabet dissentientibus clericis poenas ecclesiasticas imponere.

† Ἐρώτατε μητροπολίτα Θεσσαλονίκης, ὑπέριμε και ἐξάρχε πάσης Θεσσαλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος και συλλειτουργῆ, χάρις εἴη και εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Ἐπειδὴ, ὅτε εὐδοκίᾳ τοῦ παναγίου και εἰρηνοδότου Θεοῦ οἱ ἀπὸ τῶν διαφερομένων πρότερον ἀδελφῶν ὠμονόησαν και συνῆλθον εἰς τὴν κοινωνίαν και ἔνωσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, μετὰ τῶν ἄλλων κεφαλαίων τῶν τότε λαληθέντων και συμφωνηθέντων ἐπὶ τῷ τὰ τῆς εἰρήνης τελεσθῆναι χάριτι Θεοῦ, ἐλαλήθη ὑστερον και ἐτάχθη και τοῦτο ἵνα δηλονότι διὰ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς διαφορᾶς και ἔχθρας γενομένας, οἷα δὴ τὰ ἀνθρώπινα πρὸς ἀμφοτέρα τὰ μέρη παρ' ἀλλήλων αἰτίας οὐ καλλὰς και μέμψεις τὰ μὴ ὄντα μηδὲ τάληθῆ κατ' ἀλλήλων ὑπὸ τῆς φιλονεικίας και διαφορᾶς πλατύνωνται και συκοφαντούντων και ὕβριστικῶς κατηγορούντων, ἐπιταχθῆ και δοθῆ διὰ τοῦτο εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη κανὼν τις και πνευματικὴ ἐπιτίμησις, ὡστε διὰ τῆς τοιαύτης ἐπιτιμήσεως, εἴ τι και προσετρίβη ἐκ τῶν εἰρημένων αἰτιῶν ἐκατέρῳ τῶν μερῶν ἀμαρτήματος αἰτιον, λυθείη και τοῦτο, και ἀπαλλαγῶσι παντάπασιν οἱ ἐξ ἐκατέρου μέρους ἀδελφοὶ τῆς ἐνευθεν μέμψεως, και καθαρὸν τὸ τῆς εἰρήνης ἐπιλάμψει φῶς εἰς αὐτοὺς, μηδὲ μιᾶς ἐπισκοτούσης ἐκ μικροψυχίας ἀφορμῆς και συνβολούσης αὐθις και ταρτούσης τὰς τῶν ἐκατέρων συνειδήσεις, ὅς δὴ τρόπος τῆς Ἐκκλησίας ἐνηργήθη τότε και ἐπράχθη ἐν τοῖς ἄλλοις, ἐν δὲ τῇ μεγαλόπολει Θεσσαλονίκης και τῇ ἐνορίᾳ τῆς κατὰ σὲ ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας οὐκ ἐφθασεν ἐνεργηθῆναι διὰ τὸ μὴ εὐρίσκεισθαι ἐν αὐτῇ γνήσιον ἀρχιερέα. Ἀρτίως μέντοι χάριτι και φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ (ἀποκατέστης) και καταλαμβάνεις τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν γνήσιος ποιμῆν και ἀρχιερέως . . . ἐπιτρέπει (ἡ μετριότης) ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἅμα τῇ περὶ (αὐτῆν ἱερά και θεῖα συνόδῳ), καταλαθῶν ἐκεῖσε εἰς τὴν κατὰ σὲ τοιαύτην ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν . . . ὡτιν οἱ ἐκεῖσε εὐρίσκόμενοι, ὑπὸ τῶν διαφερομένων πρότερον ἀδελφῶν ἐκπληρωθῆναι και ἐνεργηθῆναι εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη τὴν τοιαύτην τάξιν τοῦ ἐπιτιμίου, καθὼς και ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθη παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐνταῦθα, δέξῃ και οἰκονομήσης γενέσθαι και ἐκπληρωθῆναι τοῦτο, καθὼς εἴρηται, διὰ τὰς ἀναγεγραμμένας αἰτίας. Εἰ δ' ἴσως ἀναβάλλοντα τοῦτο κατὰ τινὰ τρόπον, ἐλάσης τὰ περὶ τούτου και σὺ, ὡς οὐδὲν οὐδαμῶ; οὐδὲ οὕτω παραβλαπτομένης τὸ παράπαν τῆς μετὰ τῶν ὁμοιοεὶν αἰρουμένων ἀδελφῶν εἰρήνης; χάριτι τοῦ παντοδυνάμου και φιλανθρώπου και εἰρηνάρχου Θεοῦ.

† Εἶχε τὸ Μηνί Ἰανουαρίῳ 1708. 18.

XXIV. Synodus dirimit controversiam de hereditate.

† Παρίστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ἡ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἀνακασίων Μα-

ρία ἢ τοῦ Γαβριήλ, καὶ ἀνέφερον, ὡς ἄνδρα κατὰ νόμους εἶχε τινα Θεόδωρον, καλούμενον τὸν Μαμάτζην, καὶ τούτου τὸν βίον ἀπολιπόντος· ἐπὶ παιδί οὐκ ἠθέλησε δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις, ἀλλ' ἔστιν ἐν σωφροσύνῃ εὐαγούσα καὶ τῆς ψυχῆς φρονιζούσα τοῦ ἀνδρός. Εἶτα μετὰ δεκαπέντε νῦν χρόνους καὶ τοῦ παιδὸς τελευτήσαντος πειρῶνται οἱ ἀνδράδελφοὶ ταύτην ἀφελῆσθαι, ἣν ἐκείνῳ δὴ τῷ υἱῷ αὐτῆς ἀνήκουσαν μερίδα παρέσχον ἐκ τοῦ περιεθόντος τούτοις κτήματος ἀπὸ κληρονομίας τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἀδιαιτέτου τὸ χρεῶν λειτουργήσαντος, οὗ χάριν καὶ ἰδεῖθῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Παρόντες δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ τοιοῦτοὶ ἀνδράδελφοί, καὶ τὰ εἰρημέα τῆς νόμφης ταύτης δὴ τῆς Μαρίας διεξιούσης ἀκούοντες, ταῦτά μὲν ἦσαν καὶ αὐτοὶ συνομολογούντες, διετείνοντο δὲ ὁμῶς ἐν τῷ μέρει, δοῦναι τούτους πρὸς τὸν ἀνεψιὸν τὴν τοιαύτην μερίδα καὶ δικαίους εἶναι πάλιν, ἐκείνου παρεθόντος, ταύτην λαβεῖν. Διέγνων οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Σεβρίων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυβράγιου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, μὴ ἔχειν ὅλως ἐκ τῶν ἱερῶν νόμων δικαιολογίαν τοὺς ἀνδραδέλφους ἐπὶ τῇ δηλωθείσῃ μερίδι· ἐπεὶ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἴδιον ἦν τὸ κτῆμα, καὶ ὡς τὸ πρόσωπον φέροντι τοῦ ἀδελφοῦ δεδωκασί καὶ τῷ ἀνεψιῷ τὸ ἀνήκον, οὐχ οὗτοι δικαιοὶ εἶσι κατ' αὐτοὺς τοὺς θεῖους νόμους ἀναζητεῖν τοῦτο κληρονομεῖν, ἀλλ' ἔξει τὴν τούτου κληρονομίαν εἰς ἀναφαίρετον ἡ ἐκείνου μήτηρ, δι' ὃν δὴ καὶ τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκλήρονθησε. . . . πρῶτα μὲν, ὅθεν καὶ ὀφείλουσι παύσεσθαι οἱ τοιοῦτοὶ ἀνδράδελφοὶ δι' ὄχλου. . . . τούτου χάριν αὐτῇ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος (τῇ διαληφθείσῃ) Μαρίας τῇ τοῦ Γαβριήλ εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† Εἶχε. . . .

XXV. Synodus metropolitæ Chalcedonis confert archiepiscopatum Maronæ per adjunctionem.

† Προσῆκον ἔργον ἄρα τοῖς λαχοῦσιν ἄρχειν καὶ ἰδιαιτάτων μάλιστα τῶν συνδιαφερόντων αὐτοῖς· τὰς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς φροντίδας, ἐφ' οἷς ἀνεγκλίως χρῆζουσι προμηθεύεσθαι καὶ ἀνευδεῖν· καθιστᾶν πραγματευομένους τὸν τρόπον τοῦτον καὶ οἰκονομοῦμένους· τὸ ἐπίμονον ἔχειν ἐκείνου· καὶ ἀντέχον καὶ γενναίον περὶ τὰς προκειμένας καὶ φροντίδας καὶ ἐργασίας, ὡστ' εἶναι καὶ ἱκανοὺς καὶ προθύμους συναγωνιστὰς καὶ συλλήπτορας, ἐπεὶ τῶν συναιρομένων ἀμελουμένων ἀνάγκη πᾶσα καὶ αὐτοῖς· τὸ γ' ἔξ ἐκείνων μέρος ἐλλειψέσθαι τῆς προσηκούσης σπουδῆς. Ταῦτά τοι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἐν τι τῶν μάλιστα εἰκότων, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκασιτάτων ἐν σπουδῇ τῇ προσηκούσῃ σὺν Θεῷ τίθεται, καὶ φροντίδος οὐ τῆς ἐλαχίστης· ἀξίοι, ὥστε τοῖς μὴ ἱκανῶς ἔχουσιν ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἑαυτοὺς τὰ

πρὸς τὴν χρεῖαν ἐξαρκεῖν, τὴν δυνατὴν προμήθειαν ἐπιδεικνύσθαι καὶ τὸ ἐνδόν ἀναπληροῦν, ἐν ὅτε καὶ αὐτοὶ ἀνευδότην ἔχουσι προθυμίᾳ συνεπάπτεσθαι καὶ συναντιλαμβάνεσθαι τῶν πνευματικῶν ἀγώνων αὐτῇ. Τοιοῦτος δὲ ὢν τυγχάνει καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος, ὑπέριμος· ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῆς, πολὺ μὲν κὰν τοῖς καιροῖς τὸ παρ' ἑαυτοῦ χρήσιμον παρεχόμενος, ἔχων δὲ ὁμῶς ἐνδεῶς τῆς προσηκούσης αὐταρκείας αὐτῷ. Μέντοι καὶ, ὡς προσῆκε, προμηθευσασμένη τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ ψήφῳ καὶ κρίσει καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, Περγάμου, τοῦ Μύρων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυβράγιου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, παρέσχεν αὐτῷ κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Μαρωνείας, ὅθεν καὶ καθίζει αὐτὴν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ ὑπέριμος καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐκ' ἀδείας· ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προβάξιν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἴγουμενοὺς ἔγκαθιστᾶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μετέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἔγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας Μαρωνείας καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελούντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστώνημον κληρωμα, δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσηκούσαν ὑποταγὴν τούτου καὶ εὐπέθειαν ἀπονέμειν ὡς ἀρχιερεὶ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νοουθετοῦντο καὶ ἐπιτάττειντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος καὶ ὑπερίτῳ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

XXVI. Synodus concedit ut duo lectores promoveantur ad diaconorum gradum.

I. † Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ιδ' ἐδέξο· τῷ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μαμουδέριων Μιχαὴλ τῷ Σγουρανῷ εἰς ἀναγνώστην εὐρισκομένῳ προδιδασθῆναι εἰς τὸν τοῦ διακόνου βαθμὸν, καὶ ἐκινῆθῃ λόγῳ συνοδικῶς, ὡς πρὸ τριῶν ἤδη χρόνων προσῆλθε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας, ὑπερίτῳ καὶ ἐξάρτῳ πίσης Βιθυνίας, ἐπὶ τῷ σφραγισθῆναι εἰς ἀναγνώστην παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι μὴ εἶχε μαρτυρίας ἐγγραφῶν, καθὼς νενόμισται, οὐκ ἔτυχε τοῦ αἰτουμένου· ζητήσας δὲ τοὺς εἰδῶτας τὰ κατ' αὐτὸν κληρικοὺς τοῦ θελοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου, ὡς ἂν οὗτοι δώσουσι μαρτυρίας ὑπὲρ αὐτοῦ, τὰ πρῶτα μὲν οὐκ ἐπέληξαν τούτο, εἰπόντες πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Νικομηδείας, ἔχειν ἐξ ἀκοῆς, ὅτι σταυρικῶς

δεσμούς ὁ τοιοῦτος Σγουρανὸς ἔθετο ἐπὶ τῷ λαβεῖν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ καλουμένου Γαληνοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ ῥηθείς ἱερώτατος μητροπολίτης Νικομηδείας μετακαλέσαστο τὸν τοιοῦτον Γαληνὸν καὶ ἐπιτιμίῳ βαρύναντα, μὴ ἀποκρύψαι τὸ ἀληθές, ἔσχεν ἀνομολογήσαντα, κινήθηναί μὲν λόγους περὶ τούτου, μὴ μέντοι καὶ σταυρικούς προβῆναι δεσμούς, ὅτι περὶ ἡ κόρη χρόνων ἦν ἕξ τηνικαῦτα καὶ ὁ ἀνὴρ δέκα. Τότε μαρτυρίας ἐκθεμένων τῶν τοιούτων κληρικῶν γέγονεν ἀναγνώστῃς ἐκκλησιαστικῆς προτροπῆς, οὐ προεδιάσθη δὲ γε καὶ εἰς διάκονον, ὅτι μὴ χρόνων ἦν κατὰ νόμους εἰκοσι πέντε. Νῦν δὲ αἰτησάμενον τούτου τὸν τοιοῦτον προβιθασμὸν ἐκίνησαν οἱ αὐτοὶ κληρικοί τὸ εἰρημένον ἔγκλημα, καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, διεδοκίμαστο μὲν παρῶν τῆ συνόδῳ οὗτος δὲ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Νικομηδείας, ἐνεφανίσθησαν καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν αὐτῶν κληρικῶν παρὰ τοῦ δεξαμένου ταύτας καὶ δόντος τὴν προτροπὴν κατὰ τὸ κρατοῦν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος. Εἰτά τις ἐκ τῶν αὐτῶν κληρικῶν διάκονος Θεόδωρος, ὁ Δραγιλανὸς καλούμενος ἐκίνησεν ἕτερον ἔγκλημα, ὅτι γέγοντα ἔχων τὸν δηλωθέντα Σγουρανὸν ἠρώτησεν αὐτὸν εἶτι μόνους ἀρραβῶνας ἔχοντα μετὰ τῆς ἰδίας γυναίκος, πῶς διαναπαύεται εἰς τὰ πενθερικά αὐτοῦ, ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπε, μὴ φροντίδα ἔχειν περὶ τούτου, ἐπεὶ περὶ ἐφθασε μιγῆναι τῆ τοιαύτῃ γυναικὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀπαρνούμενον τούτου δὲ τοῦ Σγουρανοῦ, τὸν τοιοῦτον λόγον εἶπεν, πριβαλλομένου δὲ ἄμα τὴν Μουζαλώνισσαν καὶ τὴν Θεοδηρίαν πρὸς μαρτυρίαν τοῦ παρθένου εὐρεθῆναι τὴν κόρην ἐν τῷ τοῦ γάμου καιρῷ, ἐπεὶ μὴ δυνατῶς ἔχον αὐταὶ τούτου χάριν πρὸς τὴν σύνοδον ἀπαντῆσαι, διεμνηθῆσαν μετὰ τοῦ ἐντιμοτάτου ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ Καβαλλαρποπούλου, καὶ διεδοκίμασαντο, ὅτι οὐ παρήσαν τελομένου τοῦ γάμου, ἀλλὰ τινες γυναῖκες αὐτῶν, ὧν δὴ καὶ μετακλιθεῖσιν, ἐπετράπη ὁ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Βιζύης ἐρωτῆσαι ταύτας μετ' ἀσφαλείας τῆς προσκόψεως ἄμα τοῖς ἐντιμοτάτοις ἐκκλησιαστικοῖς, τῷ τε ἀρχοντι τῶν μοναστηρίων τῷ Παραδείσῳ καὶ τῷ Καβαλλαρποπούλῳ, καὶ διαδοκίμασαν τούτων, παρθένῳ μιγῆναι τὸν δηλωθέντα Σγουρανὸν τῆ κόρῃ, ὡς καὶ παρούσας ταύτας ἰδεῖν τὴν τῆς παρθενίας παράστασιν, ἐδικαιώθη συνοδικῶς ὁ εἰρημένος Σγουρανὸς προβιθασθῆναι ἀκωλύτως εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμὸν.

II. † Τῷ αὐτῷ μηνὶ ἐδέησε καὶ τῷ Καρβαληνῷ Θεοδώρῳ εἰς ἀναγνώστου προβιθασθῆναι εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμὸν, καὶ κινήθέντος λόγου εἶπεν τινα γυναῖκα μιγῆναι τούτου αὐτῆς, παρῆστη συνοδικῶς ὁ αὐτὸς Καρβαληνός, καὶ ἀνέφερεν, ὡς πρὸ τριῶν ἡδὴ χρόνων ἤ-τήσατο τὸν τοιοῦτον προβιθασμὸν, καὶ τότε ἐλάλησε τὴν τοιαύτην κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ ἡ τοιαύτη γυνή. Ἐξετάσας δὲ γενομένης ἀπιλέγχι· ἡ ὑπὸ μαρτύρων τοῦ τε Ἰωάννου τοῦ Κουτούφαρι καὶ τοῦ Κωνσταπῆ, μάτην τούτου κατηγορηται, καὶ εἰ; παράστασιν τῶν εἰρημένων ἐνεφάνισε γράμμα τοῦ τῷ τότε καιρῷ πατριαρχεύοντος. Πλὴν ἐπεὶ δέον ἦν

ἐπὶ πλέον ἀκριβῶσασθαι τὴν ὑπόθεσιν, μετακλήθησαν εἰς τὴν σύνοδον καὶ οἱ αὐτοὶ μάρτυρες καὶ ἡ αὐτῆ γυνή, καὶ συνωμολόγησαν τὰ αὐτά. Εἶτα ἐπετράπη ἐρωτῆσαι τὴν αὐτὴν γυναῖκα ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Προύσης καὶ ὑπέρτιμος, ἡ δὲ καὶ ἐρωτηθεῖσα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐπιτιμίῳ ὑποβλήθεισα ἀνωμολόγησε, ψευδῶς κατεπειν τοῦ τοιοῦτου Καρβαληνοῦ, κινήθηναί δὲ πρὸς τούτο, τὸ μὲν ἔρωτι τοῦ λαβεῖν αὐτὸν εἰς ἀνδρα, τὸ δὲ καὶ ὑποβολῆ τῆς θείας αὐτοῦ τῆς Θεοδοιποπούλινης, ἦν δὲ καὶ αὐτὴν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Προύσης καὶ ὑπέρτιμος ἐπετράπη ἐρωτῆσαι σὺν τῷ ἀρχοντι τῶν μοναστηρίων τῷ Παραδείσῳ μετὰ ἀσφαλείας τῆς προσκούσεως, καὶ ἐρωτηθείσης ταύτης ὑπ' αὐτοῦ καὶ διαδοκίμασαντα μὲν, ὅτι σκάνδαλον μὲν εἶχε μετὰ τῆς δηλωθείσης γυναικὸς τινος βιωτικῆς ὑποθέσεως, οὐχ ὑπέβαλε δὲ ἐκείνην κατὰ τῆς ὑπολήψεως; κατηγορησαι τοῦ ἀνεψιοῦ, ὅτι μὴδὲ σύνοιδε τι κατὰ τῆς ὑπολήψεως; αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ἐδικαιώθη καὶ οὗτος συνοδικῶς, προβιθασθῆναι ἀκωλύτως εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμὸν.

XXVII. *Synodus metropolitæ Dyrrhachii confert metropolitanam Sclymbriae per adjunctionem.*

† Καὶ τοῦτο δὲ ἄρα τοῦ δικαίου τε καὶ καθήκοντος εἶπερ ἄλλο τι πέφυκεν εἶναι, τοὺς πνευματικῶν ἐγκρατευσθέντων ἐπιστασίαν ἀνευθεῶς ἔχειν καὶ ἱκανῶς, ὅσα γε πρὸς χρεῖαν ἦκει τοῦ σώματος, ἴ' οὕτως αὐτοὶ τε μὴ περὶ τὰ ἐξωθεν ἀσχόλως ἔχοντες ἐνὶ τούτῳ καὶ μόνῳ σχολάζοντες, σὺν πάσῃ εἰεν σπουδῇ, ὅπως τὴν ἐμπεπιστευμένην αὐτοῖς φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν τῶν ψυχῶν καλῶς καὶ ὡς προσήκον ἐστί διειδύωσι, προσέτι δὲ καὶ ἑτέροις [ὡς εἰ]κό; δύναντο ἐπαρκεῖν, οὐ; ἀπόρως περὶ τὸν βίον ὁ χρόνος; ἔχειν ἠνάγκασεν . . . ἀλλὰ τοῦ γε προτέρου καὶ καθ' αὐτοὺς μὴ ἀποτυγχάνειν τῶν ἀναγκαϊοτάτων πάντως ἐστίν, οὐκὼν καί; τινος τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων) ἐνδεῶς τῶν πρὸς τὸ αὐτάρκες ἔχοντας καὶ μὴ' αὐτοῖς μὴ' ἑτέροις ἐπαρκεῖν δυναμένους, ἅτε τῆς ἐκ τῶν κατ' αὐτοὺς ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν προσόδου φθάσαντας; ἐστερηθῆσαι, τῆς τοῦ καιροῦ δυσχερείας ὡς οὐκ ἔχρησιν ἀπολαύσαντας, προμηθείας ἀξιοῦν ἡ μετριότης ἡμῶν βούλεται. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν χρεῶν εὐ πάσχειν τοὺς τὴν ἀδελφικὴν πληροῦντας ἐξόμνηγυριν καὶ βοηθείας ἱκανῆς μεταλαγχάνειν ἢ περὶ ἡμῶν τῶν τὰ κοινὰ σὺν αὐτοῖς καὶ πνευματικὰ πραττόντων καὶ συνεργῶν αὐτοῦ; ἐπὶ τοῖς ἀναγκαϊοτάτοις φέρειν λαθόντων τῆς ἐκ Θεοῦ χάριτι, οὐς οὕτε αἷμα οὕτε μὴν σὰρξ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τελεῶσαν ὅμοι καὶ χρισαν εἰς τὴν πνευματικὴν συνήψην ἀδελφότητα; τούτου δὴ τὸν τρόπον καὶ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δυρραχίου, ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετροπόλεως καὶ συλλειτουργῷ, ἀπρουμένῳ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, τὴν ἀγιωτάτην μητροπόλιν Σηλυβρίας χηρεύουσαν ἡδὴ καὶ δεομένην τοῦ ἐπιστατήσαντος ἀπονέμομεν κατὰ λόγον ἐπιδόσεως κοινῇ ψήψῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ

Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Μύρων, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Βιζύης, τοῦ Γαρέλλης, τοῦ Νυμφαίου καὶ τοῦ Μηδείας, ὡς ἂν αὐτὸς μὲν ἐπικουρίαν ἐκείθεν ἔξει, ὧν ἔστιν ἐπίδοξος, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην λαδὸς τῆς παρὰ τοῦδε διδασκαλίας ἐπαπολαύων ἐπιτυχάνη καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ὠφελείας, καὶ πρὸς τὰ κρείττω ὁσημέραι προκόπητῃ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ ὑπέριτος τῆν κοιαυτὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν Σηλυβρίας καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προδιδάξειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης ἐκκλησίας καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελουῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστῶνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπειθεῖαν ἀπονέμειν ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτοῦ νοθετοῖντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δυρραχίου, ὑπεριμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδίδεται.

† *Εἶχε τὸ Ἐπιτὸν Ἀπριλλίῳ Ἰνδ. ιδ'.*

XXVIII. Joannes metropolitam Melenici in jus vocat.

† Ἱερωτάτε μητροπολίτα Μελενίκου καὶ ὑπέριτε, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Κληρικοὶ τινες τῆς κατὰ σὲ ἐκκλησίας, ὁ σακελλάριος, ὁ σκευοφύλαξ καὶ ὁ χαρτοφύλαξ μετὰ πρεσβυτέρου τινὸς Ἀλεξίου, καλουμένου τοῦ Ἰαλαῖα, ἐνεφάνισαν λιθέλλου γράμμα συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, φέροντος αἰτιώματα καθαρὰ τῆς ἱερότητός σου καὶ διὰ τοῦτο δεόμενα ἐξετάσεως. Καὶ παραδηλοῖ τῇ ἱερότητι σου ἡ μετριότης ἡμῶν καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀπολογησασθαι περὶ τῶν τοιούτων αἰτιωμάτων διὰ τριῶν ἀπάρτι μηνῶν. Μὴ γοῦν βραδύνῃ ἐπὶ πλέον ἢ ἱερότης σου, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίως οὐσης καὶ ἀπαραιτήτου τῆς ἐξετάσεως καταλαβέτω διὰ τοῦ τόσοῦτου καιροῦ, ἵνα δώσῃ λόγον περὶ τῶν τοιούτων αἰτιωμάτων. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Εἶχε τὸ Ἐπιτὸν Ἀπριλλίῳ Ἰνδ. ιδ'.*

XXIX. Synodus archiepiscopo Nymphaei a sede sua pulso dai episcopatum Derci.

† Καὶ ἄλλοις μὲν, ἂν μὴ προνοεῖν γένηται τῶν αὐτοῖς τε καὶ κατὰ μικρὸν προσκρόντων, οὐκ ἂν οὐτοῖ γε διαγένοιτο, ὥστε δὴ μὴ εἰς πολλὴν τινα τὴν

ἰσχυρότητα ἐγκληθῆναι, παρ' ἡμῖν δὲ καλῶς ἂν ἔχοι τὸν ἐπανηρημένον αὐτὸν ἡμῖν τοῦ Εὐαγγελίου ζυγὸν καὶ τῷ ἀρότρῳ τοῦ θεοῦ λόγου τὰς τῶν πιστῶν γεηπονοῦντα καρδίας καὶ τῇ θεῷ ἄλλων τὰ πολλὰ ἐνιδρώσαντα καὶ ἱκανῶς αὐτῇ προσταλαίωρησαντα οὕτω δὴ πεφωμῶσθαι καὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων καταπιεῖσθαι; ἂν δ' οὕτως αὐ καὶ χρόνῳ πολλῷ καὶ γῆρᾳ καὶ πόνῳ καὶ πολλοῖς τοῖς κινδύνοις ἐγκαρτερῆσῃ, καὶ ταῦθ' ὑπὲρ ἧς αὐτῷ ποίμνη; ὁ Χριστὸς κατεπίστευσε, τῶν εἰκότων ἂν γένοιτο, εἰ μὴ παντὶ τρόπῳ τὸ ἐνδεὲς αὐτῷ θεραπεύσαι σπουδαίωμεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἄλλ' εἰ μὲν ἄλλως τε ἦν ἐκ τοῦ εὐχερούς ἢ ἀκινδύνους ἢ ὅπως ποτ' ἂν βουληθῆι τις τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης πράγματι χρῆσθαι, κἰν οὕτω μάλα δικαίως ἱκανοὺς εἶχεν ἀπατεῖν τοὺς μισθοὺς ὁ πρὸς τοῦτο χωρεῖν βιάζομενος; . . . . δὲ αὐ μὴ ἐθέλειν δίδόναι, ὡς τὸ εἰκὴς, ἐνὴν τὸ ἀνέγκλητον. Τοῦ πράγματος δὲ οὕτω δυσχεροῦς ὄντος, ὡς μηδὲ τινὰς οἴους τε ὄντας τοῦτο φέρειν, ἔστι που δίκαιον ἄλλοις τοῦτο ἐπιφορτίζειν, ἡμῖν δὲ μηδὲ τοῦς μισθοὺς γοῦν τῶν πόνων ἐπιμετρεῖν αὐτοῖς; ἐθέλειν, ὅποσῃ δύναμις; διὰ δὲ ταῦτα δυσχεροῦς οὕτω λαχόντος τοῦ ἀρχιερατικῶς, ὡς εἴρηται, προστατεῖν, καὶ γε ἡμεῖς ἀμοιβὰ; τῶν πόνων δίδόναι ἐθέλοντες τὰ δίκαια ποιῶντες ἐσόμεθα, τοῖς δὲ γε λαμβάνουσιν ἐσῆται; δὴ τὸ ἀνέγκλητον. Κοινὴν τινα ταύτην γνώμην ἢ μετριότητα ἡμῶν ἐκθεμένη σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείῳ, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείῳ, τῷ Νικαίῳ, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Μονεμβασίῳ, τῷ Ποντοπρακλείῳ, τῷ Προύσης, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Βιζύης καὶ τῷ Κίου, δεῖν ἔγνω, ὡς ἂν τὴν ἱερωτάτων ἀρχιεπισκοπῶν Νυμφαίου, ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ συλλειτουργῶν, ἀνδρα γεραιῶν τε καὶ ὄντα ἑμφρόνα καὶ πολλοῖς τοῖς πόνοις ἐγκαρτερήσαντα καὶ γε τῆς λαχούσης ἀποξενωθέντα διὰ τὴν ἐξ ἀμαρτιῶν γενομένην ἐπήρειαν καὶ ὡς σχολάζοντα εὐρισκόμενον, πρόεδρον αὐθι; ἀποκαταστήσαι τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δέρκου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ μέχρι καὶ ἐς τὸ νῦν ἀφ' ἱκανῶ γνησίου ἀρχιερέως ἐστέρηται. Καὶ γε τὸ ἀπὸ τοῦδε καθέξει αὐτὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προδιδάξειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα γε καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δέρκου καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελουῦντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστῶνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπειθεῖαν ἀπονέμειν, ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νοθετοῖντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ δὴ τῷ

ἱερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Νυμφαίου εἰς ἀσφάλειαν Ἀ ἐπιδέδοται.

† Εἶχε τό· Μηρί 'Απριλλίῳ ἰνδ. ἰδ'.

XXX. Synodus dirimit quasdam controversias.

I. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ἡ ἀπὸ τῆς Λακεδαιμονίας μοναχῆ Εὐφροσύνη ἡ Μαρινία, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἔχουσα κοινῶς μετὰ τοῦ χρηματίσαντος ἐπισκόπου Κερνίτζης τοῦ Μαλωταρᾶ ἐκείνου ἐκ γονικότητος σεπτήν εἰκόνα τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας, συμμετείχεν ἐπ' ἴσης αὐτῷ καὶ τῶν προσόδων τῶν ἐκ ταύτης δὴ τῆς θείας εἰκόνης καὶ τῶν ἀναθεθειμένων κτημάτων αὐτῇ· εἶτα τοῦ αὐτοῦ Μαλωταρᾶ μετὰ χρόνους ἱκανοὺς πειραθέντος ἐπέκεινα τῆς ἡμισείας μερίδος λαμβάνειν ἐξ ἑκατέρων, ἀντεκρίθη τούτῳ διαφόρως αὕτη. Καὶ ἔταξε μὲν ἡ κρίσις τὴν αὐτὴν, ἤνπερ καὶ πρότερον, ἔχειν ἀμφοτέρους ἐπὶ τούτοις κοινωλιαν τε καὶ ἰσότητα, ἐκείνος . . . . . τὰ κτήματα . . . . . κατεῖχεν ἰδίως αὐτὰ καὶ ἐνέμετο, προεδρεύοντας τῆνικαὐτα τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης ἐν τῇ ἐκείσε ἀγιωτάτῃ μητροπόλει, καὶ στέρξαντος ἅμα καὶ αὐτοῦ . . . . . γράμματι . . . αὐτοῦ ἐμφανισθέντι παρὰ τῆς μοναχῆς, ὃς δὴ μετὰ ταῦτα ὑπ. . . . . τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἀφείλετο ἐκ τῆς μοναχῆς ταύτης τὴν τοιαύτην σεπτήν εἰκόνα, καὶ μετ' ὀλίγων ἔλθων εἰς μετάμελλον ἀντίστρεψεν ἐκείνην πάλιν αὐτῇ. Μέντοι καὶ ἐπιλαθομένη ἡ τοιαύτη μοναχῆ τῆς αὐτῆς εἰκόνης ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι ταύτης θεῖον ναόν, οὐ μικρὰν σπουδὴν καὶ χεῖρα πρὸς τοῦτο συμβαλομένου καὶ τοῦ περιποθῆτου ἀνεψιοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, κύρ 'Ανδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Ἀσάνη, εἰς κεφαλὴν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τυγχάνοντος, καὶ κατεῖχε τούτον, μισθουμένη πρεσβυτέρους καὶ ἀποδιδοῦσα δι' ἐκείνων τὴν ὀφειλομένην ἱερατικὴν ὑπηρεσίαν αὐτῷ. Ἀρτίως δὲ ὁ εἰς πρόεδρον τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας εὐρίσκομενο; ἱερωτάτος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέριμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀχαΐας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφός, καὶ συλλειτουργός τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐξ ὑποβολῆς καὶ οὗτος τῶν αὐτῶν κληρικῶν ἀφελόμενος τὴν εἰκόνα τήνδε διὰ τὸ φθάσαι κατασχεθῆναι ταύτην, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης, εἰς πρόεδρον εὐρίσκομένου τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, κατεῖχε παρ' ἑαυτῷ. Ὑπὲρ τῆς καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ἡ μοναχῆ, ἐμφανίσασα καὶ τὸ δικαιοῦν αὐτὴν γράμμα τῆς κρίσεως, προβαλλομένη τε καὶ μάρτυρας ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἐκείσε, τὸν τε σεβαστὸν κύρ Μακροῦ ἢ τὸν Στεφανίτην, τὸν σεβαστὸν τὸν Καλοδίκην, τὸν σεβαστὸν κύρ Θεόδωρον τὸν Λακασᾶν, Θεόδωρον τὸν Μαυρόπαπαν καὶ Θεόδωρον τὸν Σγουρομάλλην, καὶ διεθεβαίωσαντο μὲν οὗτοι, μετακληθέντες πρὸς τὴν σύνοδον, ὅτι δὴ γονικῶδες περιήλθεν ἢ τε εἰκῶν καὶ τὰ κτήματα τῇ τοιαύτῃ μοναχῇ καὶ τῷ βίβοντι Μαλωταρᾶ, καὶ ἡ πρόεδρος ἀμφοτέρων ἐξ ἰσότητος συνεμερίετο. Πλὴν ἡ μετριότης

ἡμῶν, ἀσφαλεστέραν ὡσανεὶ πραγματοποιημένη τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως; θέσθαι, ἔγνω δεῖν ἀκροάσασθαι καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ χρηματίσαντος Κρήτης. Καὶ γε τούτου μετακληθέντος καὶ ἐρωτηθέντος συνοδικῶς καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν εἰρημένων πιστωσάμενου, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείῳ, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείῳ, τῷ Νικαίῳ, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ποντοηρακλείῳ, τῷ Προύσης, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρραχίου, τῷ Βιζύης, τῷ Κίου καὶ τῷ Μηδείῳ, ἐπανελθεῖν τὴν δηλωθεῖσαν σεπτήν εἰκόνα τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας τῷ εἰς ὄνομα ταύτης ἀνεγερθέντι θεῖῳ ναῷ παρὰ τῆς εἰρημένης μοναχῆς συνδρομῇ καὶ συγκροτήσει, ὡς εἴρηται, τοῦ αὐτοῦ περιποθῆτου ἀνεψιοῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ὡς τὸ πρότερον . . . . . ἐξ ἡμισείας τῶν προσόδων καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς τὰ μέρη ἀμφοτέρα, τό τε τῆς εἰρημένης μοναχῆς Μαρινίας καὶ τὸ τοῦ Μαλωταρᾶ, καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τῇ κατοχῇ τούτων εὐρίσκειν ἄλλῃσιν παρὰ τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἀρχιερέως ἢ παρ' ἑτέρου τινός, ὅθεν ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπέριμος, ὀφειλομένως ἔχων στέργειν τὰ καλῶς ἡμῖν δοκούντα καὶ τῇ συνόδῳ, ἀνασώσει τὴν εἰκόνα ταύτην πρὸς τὸν εἰρημένον θεῖον ναόν, καὶ οὐκ ἐπὶ πλέον καθέξει ταύτην παρ' ἑαυτῷ, τῇ ἐμφανίσει τῆς παρουσίας συνοδικῆς διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἣτις ἐπιδέδοται τῇ διαληφθείσῃ μοναχῇ Μαρινίᾳ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν.

† Εἶχε τό· Μηρί 'Απριλλίῳ ἰνδ. ἰδ'.

II. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ τοῦ Φιλιάτου υἱὸς Γεώργιος ὁ Παπαδόπουλος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ Διοσιερινὸς Γεώργιος συνέξευξεν εἰς γυναῖκα τὴν ἰδίαν θυγατέρα κατὰ νόμους αὐτῷ, καὶ πράγματα συνεφώνησε προκῶς χάριν, ὅσα εἶητα καὶ κατεγράφατο, καὶ ἀναγκαζόμενος ὑπ' αὐτοῦ δοῦναι πρὸς αὐτὴν τὴν προίκα καὶ μὴ ἔχων ἀπεπέμφατο τούτου τῆς τοιαύτης αὐτοῦ θυγατρὸς, καὶ ἡγάγετο γαμβρὸν ἔταρον ἐπ' αὐτῇ, αἰχμαλώτου παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τούτου εὐρίσκομένου. Παρῶν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ ὁ αὐτὸς Διοσιερινός καὶ ἀκρωόμενος τῶν εἰρημένων διετείνετο, ὡς οὐ δι' ἔνδειαν τῆς προικῆς, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκτραπῆναι τὸν τοιοῦτον Παπαδόπουλον εἰς μοχθηρὰν γνῶμην ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καταλείψαντα τὴν γυναῖκα ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς ἀσωτεύεσθαι καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν καὶ κλοπῇ διαφόρως ἀλῶναι οὐ μόνον ἄλλων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἱερῶν καὶ ἀναθεθειμένων Θεῶν, κίντεῦθεν κατεῖρχθῆναι καὶ ἀλλοίαις ὑποβιβῆθῆναι κακώσεσι καὶ ἀδιόρθωτον μείναι, καὶ ἀποδείξει; καὶ παραστῆσας οὕτως ἔχοντα ὁ αὐτὸς Διοσιερινός τὰ κατ' αὐτοῦ εἰρημένα εἰς ἀλήθειαν, ὡς καὶ αὐτὸν μὴ δυνηθῆναι ἔξαρνον παντελῶς γενέσθαι τοῦ μὴ τειούτοις ἀλῶναι ἀποπήμασιν, ἤτῃσάτ' γε καὶ ἔλαθε διαζύγιον παρὰ τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Κυζίκου, προτροπῇ τοῦ πατριαρχεύσαντος, πρὸ ἡμῶν, ἐπι-

στάντος τῷ τόπῳ διὰ τινὰ χρεῖαν καὶ ἐξετάσαντος ἅ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα πρὸ χρόνων ἤδη πέντε καὶ ἀληθῆ εὐρόντος καὶ τὴν διάζευξιν ἀποφνημαμένου, ἐξ οὗ δὴ καὶ ἑτέρῳ ἀνδρὶ τὴν θυγατέρα συν [ἤψεν] αὐτοῦ, διατεινόμενος ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ὁ εἰρημένος Διοσιερηνός καὶ παραστήσας οὕτως ἔχοντα εἰς ἀλήθειαν, ἐνεφάνισεν εἰς παράστασιν τὸ τοῦ διαζυγίου γράμμα, Καὶ ἀναμαθούσα καὶ ἐκ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅτι δὴ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐγκλήμασι προσέθησαν τὰ τῆς διαζεύξεως, διέγνω καὶ ἀπεφάνητο μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Προύσης, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρράχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, τὸ στέργειν ἔχειν κατὰ νόμους αὐτὴν δὴ τὴν διάζευξιν καὶ τὸν τοιοῦτον Παπαδόπουλον καθ' ἑαυτὸν μένειν καὶ μὴ δι' ὄχλου τὸ σύνολον γίνεσθαι τούτῳ τῷ Διοσιερηνῷ, ὡς αἴτιον αὐτὸν γεγονότα τῆς διαζεύξεως. Ἔπειτα προσβάλετο ὁ δηλωθεὶς Παπαδόπουλος καὶ ὅτι πράγματα ἰδίῳ αὐτῷ διαφέροντα κατέχονται παρὰ τοῦ τοιοῦτου Διοσιερηνοῦ, καὶ ἦν ἀπαιτῶν ταῦτα, ἐξεῖπε δὲ καὶ παρέστησεν ὁ αὐτὸς Διοσιερηνός, τραχηλεῖαν μόνην αὐτοῦ μητρικὴν εὐρίσκεισθαι παρ' αὐτῷ, ἣν δέδωκεν ὁ πατὴρ τοῦ εἰρημένου Παπαδοπούλου πρὸς τὴν θυγατέρα τούτου κατὰ λόγον θεωρέτρου, ἀνθ' ὧν δέδωκεν οὗτος χαρισμάτων αὐτῷ. Καὶ διέγνωσται συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, εἶναι καὶ περὶ τῆς τοιαύτης υποθέσεως αὐτὸν ἀνεύληκτον ἐκ τούτου δὴ τοῦ Παπαδοπούλου, ἐπειδὴ κατὰ λόγον θεωρέτρου ἐδόθη ἡ τοιαύτη τραχηλεῖα, καὶ κάλιν ἀντεδόθησαν ἕτερα χαρίσματα κατὰ τὴν συνήθειαν παρὰ τούτου. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τὸ Μηρὶ Ἀπριλλίῳ Ἰνδ. ἰδ'.*

† III. Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ἡ ἀπὸ τῆς Βιζύης χήρα γυνή, εἰρημένη ἡ τοῦ Καλωτοῦ, καὶ ἀνέφερον, ὡς ἀνὴρ τις ἐκ τῶν ἐκεῖσε θεόδοτος, καλούμενος ὁ Σπαταλάς, εἰς δευτέρον ταύτην ἀγαγόμενος συνοικέσιον, παῖδας δύο γεγέννηκεν ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀδιαθέτου τούτου τὸν βίον ἀπολιπόντος, οἱ ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς ἐκείνου παῖδες, καθὼς ἔχοντες τὴν μητρικὴν αὐτῶν προίκα, ὅμως, προφασίζόμενοι ἐκείνης ἀποστερεῖσθαι, κατέσχον πάντα τὰ πατρῶα τούτων πράγματα, καὶ οὐ βούλονται ἀναστῶσαι καὶ ταύτη τὰ προικόμενα διαφέροντα καὶ ὅσα εἶχεν ἕτερα ἐπέκεινα τῆς προικῆς ἀνήκοντα κατὰ νόμους αὐτῆς, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν τοῦ ἀνδρὸς χάριτας. Παρόντες δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ αὐτοὶ παῖδες καὶ τῆς μητρικῆς τὰ εἰρημένα διεξόδους ἀκούοντες, διετείνοντο μὲν, μηδὲν λαβεῖν τὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν πράγματα, συνωμολόγουν δὲ τὰ πατρικὰ κατασχέειν, τὰ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν μητρῶνα πραγμάτων αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ ὡς ὑποκείμενα τῇ παρ' αὐτοῖς εὐρισκομένη προίκα καὶ δουλείαν ὀφείλοντα. Ἐἴτα ἐξε-

ταζόμενοι καὶ ἀκριβολογούμενοι περὶ τῶν τοιούτων μητρικῶν αὐτῶν πραγμάτων, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι τοπικῆ ἐξετάσει ἀνερευνηθήσεται καὶ εὐρεθήσεται ἡ ἀλήθεια, ἠναγκάσθησαν καὶ ἀνωμολόγησαν οἱ τοιοῦτοι παῖδες, ἔχειν ἀνελλιπῆ τὴν μητρικὴν αὐτῶν προίκα. Καὶ γοῦν διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Νικομηδείας, τῷ Περγάμου, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρράχου, τῷ Βιζύης, τῷ Κίου καὶ τῷ Μηδείας, δοῦναι τὴν εἰρημένην μητρικὴν τὴν τῆς ἀποκρυβῆς ὄρκον, εἶτα ἀποδοθῆνα: πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τῶν καθευρισκομένων πραγμάτων τοὺς προγόνους τὴν προίκα ταύτης καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς προικῆς ἀνήκοντα ταύτη κατὰ νόμους καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀποχρισθέντα, τὰ λοιπὰ δὲ, εἰ μὲν ἐλεύθερά εἰσιν ἐκ δουλείας, διαβῆναι κατὰ λόγον κληρονομίας καὶ ἐπιμερισθῆναι πρὸς τοὺς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφούς, τοὺς ἐξ ἀμφοτέρων δηλονότι τῶν γυναικῶν, εἰ δὲ ὑποκείμενα δουλείας, κατέχειν καὶ οὕτως ἐκεῖνα ἐπ' ἴσῃ αὐτοῦς, καὶ ἀποδοθῆναι ἐξ ἴσου τὴν ἀνήκουσαν δουλείαν ὑπὲρ αὐτῶν. Μέντοι καὶ δούσης τῆς μητρικῆς τὸν τῆς ἀποκρυβῆς ὄρκον, γενήσεται ἐπὶ τοῖς καθευρισκομένοις πράγμασι, ὅπερ ἡ παρούσα συνοδικὴ διάγνωσις ἀποφαίνεται, ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βιζύης, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, οἰκονομήσαι, ὥστε ταῦτα λαβεῖν ἐπὶ τοῖς διεγνωσμένοις ἀποκατάστασι. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος τῇ διαληφθείσῃ χήρᾳ γυναικὶ, εἰρημένη τῇ τοῦ Καλωτοῦ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Εἶχε τὸ Μηρὶ Μαῖῳ, Ἰνδ. ἰδ'.*

IV. † Ἀνέφερε τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ σεβαστὸς κύρ Εὐστάθιος ὁ Κίναμος, ὡς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ αὐτοῦ ὁ Νοστόγγος πρὸ δύο χρόνων ἤδη ταύτην δὴ τὴν αὐτοῦ σύζυγον ἀπολιπὼν ἐξ οὐδεμιᾶς εὐλόγου αἰτίας, οὐδέπω πρὸς τὴν μετ' αὐτῆς συνοικίειν ἐπανήλθε, φθάσας δὲ κατανάλωσε καὶ τὰ πλείονα τῶν προικοδοτηθέντων αὐτῷ πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ ἀμπέλιον ἦν καὶ οἰκήματα, ἅπερ δὴ οἰκήματα εἰς ἐνέχυρον δέδωκε, ὑπέρπυρα διακόσια θανεισάμενος, καὶ τινὰς ἐξωρησάμενος τόπους μετὰ τῶν εὐρισκομένων περὶ αὐτοῦς οἰκημάτων. Καὶ ἐδεήθη ἀντικριθῆναι τούτῳ συνοδικῶς, ὡς ἂν ἡ συνοικίη πάλιν τῇ αὐτοῦ γυναικὶ, ἢ καὶ ἀνασθῶσι ταύτη τὴν εἰς ἐνέχυρον δοθέντα, τὸ ἀμπέλιον δηλονότι καὶ τὰ οἰκήματα, ἕως ἂν ὁ ἀνὴρ, τῶν ἀλλοτρῶν ἀποστᾶς, τὴν αὐτοῦ στέρεξιν σύζυγον ὀθεν ἡμετέρα καὶ συνοδικῆ προτροπῇ διαμνησεται μὲν καὶ ὁ αὐτὸς Νοστόγγος καὶ δις καὶ τρις, ὥστε ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπολογησάσθαι. Μὴ βουληθέντος δὲ ὅμως οὐδ' εἰς ἀπαξ ἀπαντῆσαι, ἡ μετριότης ἡμῶν κοινήν γνώμην τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρράχου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κίου καὶ τοῦ Μηδείας, ἔδειξαν δέδωκε τῷ δηλωθέντι σεβαστῷ τῷ Κινάμῳ διαπράσσειν τοὺς τόπους, οὗς ὁ ῥηθεὶς γαμβρὸς αὐτοῦ

ἰζωνήσατο, καθὼς εἴρηται, διὰ τῶν ὑπερπύρων, ἅπερ ἔλαβεν ὑπὲρ τῶν προικύων ὁσπητίων αὐτοῦ, δοὺς ταῦτα ἐνεχυρικῶς σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς εὐρισκομένοις οἰκίμασιν, καὶ τὸν τρόπον τούτον ἀνασῶσαι τῇ θυγατρὶ τὰ ῥηθέντα προικύα ταύτης οἰκήματα καὶ τὸ ἀμπέλιον ἐπὶ τῷ κατεχεσθαι παρ' αὐτῆς ταῦτα, μέχρις ἂν, ὡς εἴρηται, ὁ ἀνὴρ πρὸς αὐτὴν ἐπανέλθῃ. Οὐδεὶς τοίνυν ἐμποδῶν τούτῳ γενήσεται νομίμως ταῦτα πιπράσκοντι, ἀλλ' ἑάσωσιν αὐτὸν πάντες ἀνεμποδίστως τὴν τούτων πρᾶσιν ποιήσασθαι. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι σεβαστῷ κῦρ Εὐσταθίῳ τῷ Κιννάμῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Ἔιχε τό· Μηνὶ Μαῖῳ Ἰνδ. ιδ'.*

XXXI. Joannes metropolitam Attaliæ vetat in alienis diocesisibus jura episcopalia exercere.

† Ἰερῶτατε μητροπολίτα Ἀτταλείας καὶ ὑπέριμιε, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν, ὅτι, διὸ εὐρίσκοντο αὐτὸῦτι ἐκκλησιαί μὴ ἔχουσαι γνησίους ἀρχιερεῖς, εὖρας ἀδειαν καὶ ἐξέριχθ ἀπὸ τῆς ἐνορίας σου, καὶ ἱεροπρακτεῖς καὶ ἐνεργεῖς τὰ τῶν ἀρχιερέων εἰς τὰς ἐνορίας τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦτο οὐδὲν ἐνὶ κανονικῶν οὐδὲ δίκαιον, ἵνα γίνηται παρὰ σοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἔχειρο-οιήθη καὶ καταλαμβάνει καὶ ἀρχιερεὺς εἰς τὴν ἀγιοτάτην μητρόπολιν Μύρων, καὶ ἀπεστάλησαν καὶ ἕτεροι ἀρχιερεῖς εἰς τὰς αὐτόθι ἐκκλησίας, χωρεῖσθε εἰς ἕκαστος καὶ ἀρκείσθε εἰς τὴν ἰδίαν ἐνορίαν, καὶ μηδὲν παρεκβαίνης καὶ ἱεροπρακτῆς εἰς ἄλλης ἐκκλησίας ἐνορίαν, ὅτι τοῦτο εἰς καταδικην καὶ εὐθύνην σὲ φέρει κανονικὴν, καὶ ἐν οὐδὲν καύσης τοῦ ποιεῖν τὰ τοιαῦτα, ἅπερ εἰσὶν ἔξω τῶν κανόνων, μέλλεις καταδικασθῆναι καὶ εὐθυνθῆναι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου κανονικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ συντήρου καὶ ποιεῖ ἀπὸ τοῦ νῦν, καθὼς παραδηλοῖ πρὸς τὴν ἱερότητά σου ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

† *Ἔιχε τό· Μηνὶ Μαῖῳ Ἰνδ. ιδ'.*

XXXII. Synodus electionem episcopi Macræ et Libysii irritam facit.

† Ἐπειδὴ ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ὁ ὑποψήφιος, δ; εὐρίσκεται κρατῶν τὴν ἀγιοτάτην ἐπισκοπὴν Μάκρης καὶ Λιβυσίου, ἧτις εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἀγιοτάτην μητρόπολιν Μύρων, οὐδὲν πράττει κανονικῶς καὶ Χριστιανικῶς εἰς τὴν τοιοῦτον τόπον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἦλθεν ἐνταῦθα εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, ἀνεφάνη δόλιος καὶ ἀνυπόληπτος εἰς τοὺς ἐκ Θεοῦ εὐσεβεστάτους καὶ ἀγίους βασιλεῖς, παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, ἵνα μηδὲν ἔχη ἐνοχὴν πνευματικὴν εἰς τὴν τοιαύτην ἐπισκοπὴν Μάκρης καὶ Λιβυσίου, μηδὲ παραδέχονται τοῦτον οἱ ἑκάστος Χριστιανοί, ἀλλὰ σχολάσῃ καὶ παύσῃ καὶ ἀπέχη τέλει ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆς, ὅπως γίνηται γνησίος ἀρχιερεὺς καὶ ἐπίσκοπος εἰς αὐτὴν

PATROL. GR. CLII.

παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μύρων, καὶ ἀγιάζῃ καὶ ποιμαίνῃ τὸν ἐκεῖσε εὐρισκόμενον Χριστιανικὸν λαόν. Τοίνυν καὶ ὀφείλει στέρξει καὶ αὐτὸς τὴν παρούσαν συνοδικὴν παρακλήσειν, μηδὲ ἀντιστῆναι μηδὲ ἀπειθῆσαι ὅπως εἰς ταύτην. Ὀφείλουσι δὲ στέρξει καὶ συντηρηῆσαι καὶ οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοί, ὅσον περὶ τούτου πνευματικῶς διορίζεται μετὰ τῆς θείας συνόδου ἡ μετριότης ἡμῶν.

† *Ἔιχε τό· Μηνὶ Μαῖῳ Ἰνδ. ιδ'.*

XXXIII. Joannes metropolitæ Melenici in jus vocato concedit dilationem termini.

† Ἰερῶτατε μητροπολίτα Μελενίκου καὶ ὑπέριμιε, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Ἡ γραφὴ τῆς σῆς ἱερότητος διεκομίσθη πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ ἀναγνωσθεῖσα ἐγνώρισεν, ὅσα δι' αὐτῆς παρεδήλους, ἤγουν ὅπως μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐβούλετο ἡ ἱερότης σου καταλαθεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἀπολογίῳ δοῦναι καὶ ἀποσκευάσασθαι τὰ κατ' αὐτῆς ληληθέντα συνοδικῶς, διεκωλύθη δὲ ὁμοῦς ὑπὸ τινος ἐνοσηψίας τῷ σώματι αὐτῆς ἀσθενείας, καὶ παρεδήλους καὶ ἐξήτεις, ὡς ἂν γένηται τις διὰ τοῦτο ὑπέρθεις, καὶ παρέλθῃ ὁ καιρὸς τοῦ θέρους, καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον καταλάβῃς ἐνταῦθα, ὡς συντελοῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ καιροῦ. Ἐδέξατο γοῦν τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ παραδηλοῖ πρὸς τὴν ἱερότητά σου, ὡς ἂν, ἐπεὶ ὑπ' ἀσθενείας κωλύεται ἔλθειν ἡ ἱερότης σου καὶ τοιαύτης ἀσθενείας ἀκινήσιαν παντελῆ παρεχομένης, προσκαρτερῆσῃ αὐτόθι, καὶ διαδιβάζῃ τὸν τοῦ θέρους καιρὸν, σπουδάσῃ δὲ καὶ διαγωνίστηται ἔλθειν δι' ὄλου τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς χωρὶς ἀναβολῆς καὶ ὑπερθέσεως οἰασθῆναι, ὅθεν καὶ ποιησάτω ἡ ἱερότης σου, καθὰ παραδηλούμεν αὐτῇ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† *Ἔιχε τό· Μηνὶ Μαῖῳ Ἰνδ. ιδ'.*

XXXIV. Synodus absolvit presbyterum Garianum Bogomilorum hæreseos accusatum.

† Ὁ ἱερῶτατος μητροπολίτης Ἡρακλείας, πρίεδρος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξαρχος πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆς, ἐνεφάνισε συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι γραφὴν τινος ἐκ τῆς χώρας τοῦ Παμφύλου Μανουὴλ, καλουμένου τοῦ Χαλκεωπούλου, πρὸς τὸν εἰς ἐνοχον εὐρισκόμενον τῶν περὶ τὴν Χαριούπολιν δημοσίων πραγμάτων τὸν Βλαστάριον, διαλαμβάνουσαν μετὰ τῶν ἄλλων περὶ τινος ἱερέως καὶ ταῦτα· ὁ δὲ παππᾶς Γαριάνος ἦλθεν εἰς τοὺς Ἡατερούς, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ὑπέριπυρα πενήτην καὶ δλογον, καὶ ἐγένετο εἰς μετ' αὐτοῦς. Ἐἶτα ἀπήγε δισκοποτήριον ἀργυροῦν καὶ χουλιάριον καὶ τὸν μαγαρισμὸν αὐτῶν, καὶ ἀπέδρασεν, ἔχει δὲ τὸν μαγαρισμὸν εἰς τὸ σκιάδιον αὐτοῦ. Καὶ τῆς τοιαύτης ἀνιγνωσίσεως γραφῆς παρέστη ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος, καὶ ἀνέφερεν, ἔξ Ἀνατολῆς μὲν ἐρμηθῆναι, φῦναι δὲ καὶ τραφήναι,

παρὰ φιλοχρίστων γονέων καὶ εὐσεβῆ τὴν τοῦ γένου· ἀνωθεν ἐλπόντων σειρὰν, ταῖς ἐπιθέσει δὲ τῶν ἐχθρῶν αὐτόθεν μεταναστεύσας· περιήρει, τόπους ἐκ τόπων σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις ἀμείδων καὶ ζητῶν κατοικῆσαι, ἔνθα δυνατόν ἦν αὐτῷ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν τὰ πρὸς ζῶην ἔχειν, ἐπεὶ κατήπειγεν αὐτὸν ἐν τῷ μέρει καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα τηνικαῦτα τοῦ σίτου χαλεπὴ ἔνδεια. Ἀναμαθῶν δὲ, ὅτι καὶ ἀμφοτέρα κατὰ τὸν τοῦ Ποκοβίου τόπον εὐρήσει, ἐπίσταται ἐκείσε, καὶ τινὰς ἡμέρας διαβιβάσας, ἐπέπερ γέγονεν αὐτῷ φανερὰ παρὰ τινῶν ἢ πλάνη τῶν εἰς τὸν τοιοῦτον τόπον εὐρισκομένων Βωγομύλων, ὑποχωρεῖ καὶ περὶ τινὰ μέρη τῆς Χαριουπόλεως κατοικεῖ. Καὶ ἐπὶ χρόνοις ἤδη ἑννέα ταύτῃ ἐνδιατρίβοντι, οὐδεὶς ποτέ τι κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ προσέτριψεν αὐτῷ ἔγκλημα, νῦν δὲ ὁ διαληφθεὶς Χαλκεώπουλος, ἐκ πολλοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἔχων, ἐπεὶ φθάσας ἀνέμαθε παρ' αὐτοῦ, ὅτι δὴ ἐπέστη ποτὲ τῷ τοιοῦτῳ τόπῳ τοῦ Ποκοβίου, τὰ ἄλλα τε, ὅποσα δεδήλωται ἐν τῇ γραφῇ, κατηγόρησε κατ' αὐτοῦ καὶ Παναγίαν φέροντος δεδεδμημένην ὑπὸ τὴν καλύτεραν τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Ἀνατολῆς, διέβαλε καὶ εἶπεν, οὐ τοῦτο εἶναι, ὅπερ ἦν, ἀλλ' ἑτερόν τι σύμβολον καὶ μίasma τῆς τῶν Βωγομύλων αἰρέσεως. Ὁ τοίνυν Βλαστάριος, ἐξετάσας τοικῶς τὴν ὑπόθεσιν καὶ κατέλιπον τὸν αὐτὸν Χαλκεώπουλον, δοῦναι παράστασιν τούτου δὴ τοῦ ἐγκλήματος, εὔρε μὴ δυνάμενον εἰς τούτο παράστασιν δοῦναι τινὰ καὶ ἀπόδειξιν, ἀλλὰ προβαλλόμενον ἔκ τινος Τζιοπούλου λεγομένου ἀκούσαι, ὅσα δῆτα καὶ ἔγραψε. Καὶ ταῦτα δὴ ἀνελέγκασ ὁ δηλωθεὶς πρεσβύτερος ἐδεξθῆ ἅμα μετακλήθηναι τὸν τοιοῦτον Τζιοπούλου καὶ συνοδικῶς γενέσθαι τὸν περὶ τοῦ τοιοῦτου ἐγκλήματος ἔλεγχον. Γίνεται τοιγαροῦν μετάκλητος ἐνταῦθα καὶ ὁ αὐτὸς Τζιοπούλος, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀσφαλείας ἐρωτηθεὶς ἀνακαλύψαι καὶ ἀνομολογῆσαι πᾶν, ὅσον κατὰ τοῦ τοιοῦτου πρεσβυτέρου σύνοιδεν ἀκριθῶς, διεθεβαιώσατο μεμνησθαι πρὸ χρόνων ἑννέα ἐπιστῆναι τῷ εἰρημένῳ τόπῳ τοῦ Ποκοβίου κατὰ χρεῖαν τινὰ καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐν ἡμέραις σίτην αὐτοῦ που ἐνδιατρίβοντα, ἔπειτα δὲ, ὡς πρὸ ἐνὸς ἥδη χρόνου συμβέβηκεν, ἐκείθεν ἀφελῆσθαι πρεσβύτερόν τινα πράγματα καὶ ἀποφυγεῖν, ἐξῆλπε τῷ Χαλκεώπῳ τὰ περὶ τούτου, καὶ δὲ αὐτὸν κατηνάγκασε διαβαλεῖν, τούτον ἐκείνου εἶναι τὸν πρεσβύτερον, καὶ μισθὸν ὑπὲρ τῆς τοιαύτης διαβολῆς λαβεῖν παρ' αὐτοῦ, τὰ ἡμίση τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Οὕτως οὖν τοῦ εἰρημένου μαρτυρήσαντος Τζιοπούλου, μάτην ἀνεφάνη διαβληθεὶς ὁ πρεσβύτερος. Εἰ μὲν γὰρ μὴ κατὰ χρεῖαν ἀναγκαίαν καὶ κατεπείγουσαν ἐπέστη τῷ τοιοῦτῳ τόπῳ τοῦ Ποκοβίου, καὶ ἐπ' ὀλίγον αὐτόν τι προσκαρτερήσας ὑπεχώρησεν, ἦνίκα τῆς πλάνης ἦσθετο, καὶ οὐκέτι τὸ ἀπ' ἐκείνου ὑπέστρεψεν ἐκείσε, εἶχεν ἂν καὶ ὑπέφταν δοῦναι τινὰ τῆς τοιαύτης κατηγορίας, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς κατεπειγουσῆς αὐτὸν ἔνδειας ἐπεδήμησεν εἰ, τὸν τοιοῦτον τόπον, μεθὶ δὲ ἦσθετο τῆς πλάνης, ὑπεχώρησεν ἐκείθεν, καὶ οὐδὲν εὐρέθη ὅλως μετὰ ταῦτα ἐπανελθῶν εἰς αὐτὸν, ἀνεφάνη δὲ τὸ πλέον, καὶ ὅτι

ἀπὸ κακίας καὶ προαποκειμένης ἔχθρας· ἐκινήθη εἰς τὴν κατὰ τούτου διαβολὴν ὁ δηλωθεὶς Χαλκεώπουλος, καὶ ἀπὸ ταύτης ὑκονώμησε διαβληθῆναι τούτον καὶ εἰς τὰ κλαπέντα πράγματα παρ' ἑτέρου τινὸς ἱερέως, ἔτι δὲ ἀνεφάνη καὶ ἡς τὸ ὑπὸ τὴν καλύτεραν αὐτοῦ δεδεδμημένον οὐκ ἦν, ὅπερ ἐκείνος διέβαλε καὶ εἶπε σύμβολον εἶναι τῆς τῶν Βωγομύλων αἰρέσεως, ἀλλὰ Παναγία ἦν κρατούμενη καὶ παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν πρὸ χρόνων οὐκ ὀλίγων, ἐξ ὧν συνέθη καὶ ἀλλοιωσὶν τινὰ γενέσθαι τοῦ εἶδους αὐτῆς, ὡς τινες καὶ ἄλλοι τῶν παρὰ ἔχόντων τούτου διεθεβαιώσαντο, οὐκέτι χωρὶς ὑποψίας ἐντεῦθεν δίδωσιν, ὡς ὁ ῥηθεὶς πρεσβύτερος ἐνισχημένος ἐστὶ τῷ τοιοῦτῳ ἐγκλήματι. Ὅθεν ἢ καὶ διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείῳ, τῷ Σάρδεων, τῷ Νικομηδείῳ, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Ποντοπρακλείῳ, τῷ Περγάμῳ, τῷ Χριστουπόλεως, τῷ Δυρράχῳ, τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κίου, τῷ Λήμῳ, τῷ Ξανθείῳ καὶ τῷ Νυμφαίου, ἀθῶν εἶναι τούτων δὴ τὸν πρεσβύτερον τοῦ προστριβέντος αὐτῷ ἐγκλήματος, ὥστε δὴ καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῦ μετεῖναι καὶ ἐνεργεῖν. Καὶ γοῦν διέξονται πάντες τούτοις καὶ ὡς ἱερὴ Θεοῦ προσελεύσονται καὶ τῶν θείων ἀγισμάτων ἀειστάκτι γνῶμη δι' αὐτοῦ μεταλήφονται, καθὰ καὶ συνοδικῶς αὐτὸν ἡ μετριότης ἡμῶν ἰδουκαίωσε. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Εἶχε τὸ Μῆρι Ἰουρίφ ἱερ. ἰδ'.*

C XXXV. *Synodus dirimit quasdam controversias.*

1. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ οἰκίος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αυτοκράτορι κῦρ Θεόδωρος ὁ Βαβουσκωμίτης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶς αὐτοῦ κῦρ Ἰωάννης ὁ Καβαλλάριος ἐπὶ τρισὶ παισὶν ἀφῆλθε τὸν βίον ἀπέλιπεν, εἶτα καὶ τῆς γυναικὸς ἐκείνου τελευτησάσης πειράται ὁ ταύτης ἀνδράδελφος, οἰκίος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αυτοκράτορι, κῦρ Βασίλειος ὁ Καβαλλάριος, κρατεῖν καὶ ἔχειν ὑφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνήκουσαν ἐκείνῳ μεριδὰ ἐκ τοῦ γονικόνου διεφέροντος κτήματος ἀμφοτέροις, λόγῳ δῆθεν τῶν αὐτῶν παιδῶν, οὗ χάριν καὶ ἐδεξθῆ ὁ αὐτὸς Βαβουσκωμίτης ἀντικριθῆναι αὐτῷ. Παρῶν δὲ καὶ ὁ τοιοῦτος Καβαλλάριος καὶ ἀκρωόμενος τῶν εἰρημένων, διετίετο μὴ κέρδους ἕνεκεν ἑαυτοῦ βούλεσθαι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῷ ἀδελφῷ διοικεῖν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρὰ τούτου δὴ τοῦ Βαβουσκωμίτου αἱ ἐκείθεν κέρσοδοι ἀναλίσκοντο, ἧς ἕνεκεν αἰτίας ἠτήσαντο τῇ ἡμῶν μετριότητα προμηθεύσασθαι, καὶ τὰ ματρικῶν τῶν παιδῶν πράγματα παρ' ἑτέρου τινὸς τῶν γυναικῶν καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔχόντων κατέχεσθαι καὶ φιλιότεσθαι. Ὅθεν καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρράχου, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Λήμῳ καὶ τοῦ Ξανθείου, κατέχειν μὲν τὸν δηλωθέντα Βαβουσκωμίτην τὸ πατρικὸν κτήμα τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ πρεσβύτερον καὶ δικαιοτέρον παρὰ τῶν νόμιμον κληρονομή-

νον ἐπὶ τῇ διεξαγωγῇ τούτου καὶ διοικήσει, ὡς Α καθ' αἷμα πλέον τοῦ Καβαλλάρου αὐτοῖς προσήκοντα, καὶ γνησίως ὑπερπανεὶν τῆς ἐκείνου συστάσεως, καὶ ἐφόρους ἔχειν καὶ ἐπιτηρητάς τῶν ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ κτήματος προσοδοσυμμένων, τὸν τε ἐν πατριαρχικοῖς ἄρχουσιν ἄρχοντα τῶν μοναστηρίων τὸν Παράδεισον καὶ τὸν ἐνεμώτατον διάκονον τὸν Σέμνωος, ὥστε καὶ περιτεύει ἀπὸ τῆς προσόδου τῶν τοιοῦτων κτημάτων φυλάττεσθαι ἀκαινοτόμητον λόγῳ τῶν τοιούτων πλίδων, δοῦναι δὲ τὸν τοιοῦτον Βαδουσκωμίτην καὶ τὰ εὐρισκόμενα μητρικὰ τούτων πράγματα, καθὼς ἐδέξαντο καὶ συνέθεντο καὶ ἀμφοτέροι πρὸς τὴν πενθερὰν αὐτοῦ, σεβαστὴν τὴν Εὐφημιανὴν, ὥστε συντηρεῖσθαι παρ' αὐτῆς ἐκεῖνα, ἕως ἂν οἱ παῖδες ἡλικίας ἰκανῆς ἀψῶνται καὶ ἀμφοτέρων ἐπιλάβωνται, τῶν τε πατρικῶν δηλαδὴ καὶ τῶν μητρικῶν. Οὐκέτι τοίνυν ὁ ῥηθεὶς Καβαλλάριος περὶσσεύεται δι' ὄχλου τῷ Βαδουσκωμίτῃ γενέσθαι χάριν τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιοῦτῳ γαμβρῷ, ἀλλ' ἀφέξεται τούτων διὰ παντός, ἀποδοῦς καὶ ὅσα περ ἀφείλετο δικαιώματα τῆς νύμφης αὐτοῦ, πρὸς τὴν δηλωθεῖσαν Εὐφημιανὴν, ἥ δὴ κατεπιστεύθη καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐκείνης συντήρησις. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται τῷ διαληφθέντι Βαδουσκωμίτῃ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Εἶχε τὸ Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ιδ'.

II. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ μοναχὸς Γρηγόριος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς κατ' ἐπιτροπὴν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τῆς συζύγου τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οικείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι κύρ Ἰωάννου τοῦ Πολεμιανίου ἐξωνήσατο χάριν τούτων οἰκήματα παρὰ τῆς Αὐτωρειανῆς συναινέσει καὶ τῶν παίδων αὐτῆς εἰς ὑπέρπυρα πεντακόσια πενήκοντα, προδάντος ἐπὶ τούτῳ καὶ πρατηρίου γράμματος, ὡς νενομίσται, ἐξ ὧν δὴ ὑπερπύρων μόνα πρὸς αὐτὴν καταβαλλόμενος τετρακόσια, ὑπερέθετο καὶ τὰ λοιπὰ ἀποδοῦναι, ἡνίκα Β ἰθὺ ταύτην ἐκείθε ὑποχωρήσασαν. Εἶτα ἀναμνηθὼν, ὅτι τὰ ἡμίση τῶν τοιούτων οἰκημάτων τοῦ υἱοῦ τῆς αὐτῆς ἐτύγχανον Αὐτωρειανῆς, εἰς προῖκα ταῦτα καταγραψαμένης αὐτῷ, καὶ διεπράθησαν παρ' αὐτοῦ πρότερον πρὸς τὸν ἄρχοντα Ἰωάννην, γέγονεν αὐτῇ δι' ὄχλου, τῆς δὲ ὑπὸ δικαστικῆς αἵρετος, τῷ τε σεβαστῷ κύρ . . . τῷ Ἰερακίτῃ καὶ τῷ Σεβασταϊανῷ, ἀντικριθείσης τῆδε τῷ ἄρχοντι, δεδικαίωται μὲν οὗτος κατέχειν τὰ πραθέντα πρὸς αὐτὸν οἰκήματα, πλὴν μετὰ ταῦτα συνέθετο λαβεῖν τὰ ἀνήκοντα ἑαυτῷ καὶ ὑπεκστῆναι τούτων τῷ μέρει τοῦ αὐτοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίου, καὶ λαβὼν ὑπεχώρησεν. Ἡ μέντοι ῥηθείσα Αὐτωρειανὴ, μὴ στέρεσσα τὴν κρίσιν ταύτην ἀντεκρίθη καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου τῷ τοιοῦτῳ ἄρχοντι καὶ τὴν αὐτὴν λαβοῦσα κίκεθεν ἀπόφασιν, ὑπέσχετο μὲν ὑποχωρῆσαι μετὰ μικρῶν τῶν εἰρημένων οἰκημάτων, ὡσανεὶ δὲ τῆς ὑποχρέσεως ἐπιλαθομένη, ἔτι κατέχει ταῦτα δυναστικῶς, ὧν ὅσιν καὶ ἐδεήθη τὸ μέρος τοῦ αὐτοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολε-

μιανίου ἀντικριθῆναι αὐτῇ συνοδικῶς ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφάνισαν εἰς τὴν τῶν εἰρημένων παραστάσιν καὶ τὸ πρατήριον γράμμα ταύτης δὴ τῆς Αὐτωρειανῆς καὶ τὸ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς σύμφωνον, περιέχον μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἡμίση τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, ἔτι δὲ καὶ τὸ πρὸς τὸν αὐτὴν ἄρχοντα γενοῦς πρατήριον γράμμα. Παρούσα δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ καὶ ἡ τοιαύτη Αὐτωρειανὴ καὶ τῶν εἰρημένων ἀκρωμένη, συμπαρόντος ἅμα καὶ τοῦ εἰρημένου ἄρχοντος, διετείνετο πρῶτον μὲν ὄλλῳ κλαπεῖσαν αὐτὴν συνδέσθαι πρὸς τὴν πρᾶσιν, καὶ μηδὲ συνειδῶτος τοῦ μέρους αὐτῆς δοθῆναι τὰ ῥηθέντα ὑπέρπυρα πρὸς τὸν ἄρχοντα παρὰ τοῦ μέρους τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίου. Ἀπήλεγξε δὲ ταύτην οὐκ ἀληθῶς Β ταῦτα προβάλλεσθαι τὸ τῆς πράσεως γράμμα ἐμφανισθὲν καὶ ἀναγνωσθὲν εἰς ἐπήκοον, οὐ μόνον, ὅτι ἔφερε τὴν ταύτης προταγὴν ἰδιόχρονον, ἀλλ' ὅτι καὶ πεπιστωμένον ἦν μαρτύρων ἰκανῶν ὑποσημασίαις καὶ ταβαλλίωνος παρόντων καὶ διαβεβαιουμένων μὴ βισθηθῆναι ταύτην, ἀλλ' αὐθαιρέτῳ γνώμῃ κινήθεισαν κυρώσασθαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τὰ τῆς πράσεως. Εἶτα ἐφ' ἑτέραν αἰτίαν ἐτρέπετο, ὅτι δὴ πρὸς βουλήσεως ἔχε προσκληρώσασθαι τὰ οἰκήματα ταῦτα τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ μετὰ παρέλευσιν ἑαυτῆς, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ οὐκ ἀληθῶς ἔχειν ἀνεφαίνετο. Εἴπερ γὰρ τοιαύτην εἶχε βουλήν, ἔδει πάντως ταύτην ἔδσαι ἀνεκποίητα τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ὅτι δὲ ταῦτα πέπρακε, εἴλον ὅτι σκῆψις ἦν αὐτῇ τὰ τῆς εἰρημένης αἰτίας καὶ πρόσφασις. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ διέγνω ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ C Ἰρακλείου, τοῦ Μονεμβασιᾶς, τοῦ Περγάμου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ξανθείας, τὴν μὲν Αὐτωρειανὴν ἀπέχειν τῶν πραθέντων οἰκημάτων παρ' αὐτῆς τε καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ καὶ μήτ' αὐτὴν, μήτε τινὰ τῶν γνησίων τοῦ μέρους αὐτῆς δι' ὄχλου περὶ τούτων γενέσθαι τῷ δηλωθέντι πανσεβάστῳ σεβαστῷ τῷ Πολεμιανίτῃ, δικαίου χώραν ὅλως ἐκ τῶν νόμων οὐκ ἔχοντας τοῦ ὄχλειν, τοῦτον δὲ κατέχειν ταῦτα καὶ νέμεσθαι κατ' ἐξουσίαν καὶ ἐπ' ἀδείας ἔχειν ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς, ὅσα περ οἱ θεοὶ νόμοι ὡς γνησίῳ δεσπότῃ τούτων αὐτῷ διδόσιν, κατὰ τὴν περιλήψιν δηλαδὴ τοῦ πρατηρίου γράμματος ἐχόμενα προδάντος τῶν αὐτῶν θεῶν D νόμων. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδέδοται τῷ μέρει τοῦ διαληφθέντος πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Πολεμιανίου καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Εἶχε τὸ Μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. ιδ'.

XXXVI. Synodus dirimit quasdam controversias.

I. † Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Χριστοφόρου ὁ Θεοδωράκης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς οὗτος δὴ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ τὰ μὲν τῶν ὧν συνεφώνησε προικὸς χάριν πραγμάτων δέδωκε πρὸς αὐτὸν, τὰ δὲ κατέχων οὐκ ἀποδίδωσιν, οὐ χάριν καὶ ἐδεήθη ἀντικριθῆναι αὐτῷ. Διαμνησεται τοίνυν καὶ ὁ ῥηθεὶς πενθερὸς αὐτοῦ ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπολογῆσθαι, τίνι τρόπῳ οὐκ ἀποδίδωσιν αὐτῷ, ἐξ ὅλο.

κλήρου τὰ τῆς προικῆς. Ὁ δὲ ἀπαντῆσαι μὲν οὐκ ἴσχυσεν ὑπὸ ἀσθενείας ἐμποδισθεὶς, πέπομφε δὲ γράμμα ὑπογραφῆ αὐτοῦ πεπιστωμένον, ὅπερ καὶ εἰς ἐπίσκοπον ἀναγνωσθὲν διαλάμβανεν, ὡς μόνα τεσσαράκοντα τέσσαρα ὑπέρπυρα λοιπάζεται τῷ τοιοῦτῳ γαμβρῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς προικῆς, ἅπερ καὶ οὐκ ἀποδίδωσιν ὡς μὴ εὐπορῶν, ὑπισχενέτο δὲ διὰ τοιοῦτου γράμματος, ὡς εἰ μὲν δυνατὸς γένηται ἀποφλῆσαι καὶ ταῦτα, ἕως ἔτι περίεστι, καλόν· εἰ δ' ἴσως φθάσας τελευτήσῃ τὸν βίον, ἵνα ἢ προτιμότερος ὁ τοιοῦτος γαμβρὸς αὐτοῦ ἱκανωθῆναι ἀπὸ τῆς καθευρεθείσης αὐτῷ περιουσίας καὶ τὰ τοιαῦτα τεσσαρακοντατέσσαρα ὑπέρπυρα. Ἐπὶ γοῦν ἐγνωρίσεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἀπόρως ἔχει νῦν κατὰ ἀλήθειαν εἰς τὴν τῶν ὑπερπύρων ἀπόδοσιν ὁ δηλωθεὶς Χριστοφόρος, ἔκρινε μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Περιγάμου, τοῦ Χριστοπούλεως, τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ξανθείας, γενέσθαι κατὰ τὴν τοιαύτην τούτου ὑπόσχεσιν, ὅθεν καὶ οὐδαμῶς ὄφελαι πειρασθαι εἰς ἀθέτησιν καὶ ἀνατροπὴν χωρῆσαι τῆς τοιαύτης συμφωνίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἀποδώσει μὲν τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ καὶ τὰ δηλωθέντα τεσσαρακοντατέσσαρα τῆς προικῆς ὑπέρπυρα, εἴπερ δυνατὸς ἔξει ἀποδοῦναι αὐτὰ· εἰ δ' οὐ, προτιμηθήσεται οὗτος δὴ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν, ὥστε ἱκανωθῆναι τὰ λοιπαζόμενα τῆς προικῆς ὑπέρπυρα ἀπὸ τῶν εὐρεθέντων ἐκεῖνῳ πραγμάτων, μηδενὸς ὄφελοντος ἐμποδῶν γενέσθαι τούτῳ εἰς τὴν τῶν τοιοῦτων ὑπερπύρων ἱκάνωσιν τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπιδοθέντος αὐτῷ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν.

† Εἶχε τὸ· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιε'.

II. † Παρίστη τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ ὁ Ἐξάκουστος Μανουὴλ, καὶ ἀνέφερεν, ὡς εἶχεν εἰ; γυναῖκα νομίμως τὴν θυγατέρα τοῦ πρεσβυτέρου Πανωραίου τοῦ Τζυμισχῆ, καὶ διεζεύχθη ταύτης· πρὸς ἄλλοτριους ἔρωτας ἐκκλινάσης, δικαιοθεὶς διὰ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ πατριαρχεύσαντος πρὸ ἡμῶν ἀποκερδήσας καὶ τὴν προικὰ πᾶσαν αὐτῆς, μέντοι καὶ ἀπεκέρδησεν. Εἶτα δυναστεία χρησάμενος ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος ἐπελάθετο τῶν τῇ πατριαρχικῇ κρίσει δοθέντων οἰκημάτων αὐτῷ εἰς ἀναπλήρωσιν μερικῆν τῆς αὐτῆς προικῆς, καὶ ἐπὶ τριοῖν ἔδη χρόνοι; κατέχει, ὧν χάριν καὶ ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ αὐτὸς Ἐξάκουστος, φέρων ἀνά χεῖρας καὶ τὸ τοιοῦτον συνοδικὸν γράμμα· παρῶν δὲ καὶ ὁ δηλωθεὶς πρεσβύτερος καὶ ἀκρούμενος τοῦ τοιοῦτου Ἐξακούστου τὰ εἰρημένα διεξιόντος, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις προφασίζόμενος ἦν, ἔτι δὲ καὶ ὡς τῆς γυναικῆς εἰς μοναστήριον εἰσελθεῖν βουλομένης καὶ κατὰ μοναχὰς ἀποκαρῆναι κατέχει τὰ τοιαῦτα οἰκήματα ἐπὶ τῷ προσεγγεῖν αὐτὰ τῷ μοναστηρίῳ, ἐν ᾧ ἀποκαρῆναι συνέθετο αὐτῇ. Ὅθεν καὶ ἔκρινε ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν ὑπεξαίρεθῆναι ἀπὸ τῶν τοιοῦτων οἰκημάτων. τὰ οἰκήματα, ἅτινα ἐφθάσαν διατιμηθῆ-

ναι εἰς ὑπέρπυρα πεντήκοντα, καὶ δοθῆναι ὑπὲρ τῆς γυναικῆς, εἰς ἣν αὐτὴ μόνην ἀποκαρῆναι συνέθετο, εἴπερ ἐκπληρώσει τούτο, καὶ οὐδὲν προέλθῃ κατὰ κοσμικὰς ἔτι διάγειν, τὰ δὲ λοιπὰ κατέχεσθαι πρὸς τοῦ Ἐξακούστου, εἰ δὲ μὴ προαιρηθῇ τὸν μὴ ἦρη βίον ἐπανελεῖσθαι, κατέχειν τὰ τοιαῦτα οἰκήματα ἐξ ὀλοκλήρου τούτου δὴ τὸν δηλωθέντα Ἐξάκουστον καὶ κατ' ἐξουσίαν αὐτοῖς χρῆσθαι, ὄφελοντος τοῦ εἰρημένου πρεσβυτέρου τοῦ Πανωραίου ὑπεκστῆναι ὡς ἄλλοτριῶν αὐτῶν καὶ οὐδέποτε δι' ὄχλου γενέσθαι αὐτῷ, δεδικαιωμένῳ παρὰ τῶν ἱερῶν νόμων καὶ προετροπένῳ πᾶν τὸ κατὰ γνώμην εἰς τοῦτοις ποιεῖν. Τούτου γὰρ χάριν ἐπιδίδοται τῷ διαληφθέντι Ἐξακούστῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Εἶχε τὸ· Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιε'.

III. † Παρίστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθήμενῇ συνοδικῶς ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἡ μήτηρ αὐτοῦ τελευτώσα διέθετο καὶ διένειμε τὰ καθευρεθέντα αὐτῇ πράγματα τῆνικαῦτα πρὸς τούτον δὴ καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς παῖδας αὐτῆς, ἐπαφῆκε δὲ καὶ ἀμπέλιον τὴν ἐαυτῆς πρὸς τὸν αὐτάδελφον τούτου, τὸν Ἄγγελον Κωνσταντῖνον· ἔπειτα τελευτῶν καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Ἄγγελος Κωνσταντῖνος καὶ μήτε γυναῖκα μήτε παῖδας ἔχων ἐπαφῆκε πρὸς τούτον τὸ τοιοῦτον ἀμπέλιον καὶ εἰ τι ἕτερον εἶχεν, ὑπὸ μάρτυσι, τῷ τε υἱῷ τοῦ πανσεφάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι πραιτώρω; τοῦ δήμου, τῷ Παϊάνῳ Δημητρίῳ, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ Ἰωάννῳ τῷ Ἀγαπητῷ, ἐπεὶ ἠδύρατο εἰς ταξείδιον ἐντὶ κατέρῳ μετὰ τοῦ δηλωθέντος πραιτώρω; τοῦ δήμου, καὶ οὐκ ἠδύνθη ποιῆσαι διαθήκην· διαναστὰς δὲ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ Φωκᾶς ὁ Σπαντωννῆ; ἀντιποιεῖται τοῦ τοιοῦτου ἀμπέλιου, συγχληρομεῖν διατιεόμενος ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις πράγμασι, καὶ ἐδεήθη τούτου χάριν ὁ δηλωθεὶς Ἄγγελος ἀνικριθῆναι τῷ τοιοῦτῳ Σπαντωννῆ;. Παρῶν δὲ καὶ αὐτὸς καὶ ἀκούων τῶν παρὰ τοῦ Ἄγγελοῦ εἰρημένων, τὰ πρῶτα μὲν ἔλεγεν, ἀμφιδάλλειν περὶ τῶν μαρτύρων, εἰ ἀληθεύουσιν, ὡς ὁ Ἄγγελος Κωνσταντῖνος τελευτῶν ἐπαφῆκε πρὸς τούτον δὴ τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ, τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην, τὰ καθευρεθέντα αὐτῷ πράγματα, καὶ ἐζῆτει δέξασθαι αὐτοῦς βάρους ἐπιτιμίου, ἐφ' ᾧ τὸ ἀληθὲς ἀνομολογήσουσιν, ὃ δὴ καὶ δεξιμένων καὶ πιστωσμένων τὰ περὶ τούτου, ἐρωτηθέντος· δὲ καὶ τοῦ εἰρημένου πανσεβάστου σεβαστοῦ πραιτώρω; τοῦ δήμου καὶ ἀνομολογήσαντος, ἀληθῶς· ἔχειν, ὅσον ὁ τε υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὁ πρεσβύτερος ἐμαρτύρησεν, ἕτερον ἔπειτα ἐκίνησεν ἀγωγὴν, ὡς ἡ σύζυγος τούτου δέλωκε δανειακῶς τῇ μητρὶ ταύτης, ἀφ' ᾧ ὦν ἐπροικοδοτήθη πραγμάτων ὑπέρπυρα ἑκατὴν, καὶ τελευτώσα ἐκαίῃ τὰ καθευρεθέντα αὐτῇ πράγματα διανέμουσα, ὁδὸν ἐμήθησεν καὶ περὶ τῶν τοιοῦτων ὑπερπύρων, καὶ ἐζῆτει λ.θεῖν ἐντεῦθεν τὸ τοιοῦτον ἀμπέλιον. Ἐπεὶ δὲ ἀπητήθη δεῦνα παραστασιν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, παραστασιν μὲν ἕτερον οὐδὲν ἴσχυεν ἀποδοῦναι, ἐνεφάνισε δὲ γράμμα τῆς πενθῆ; αὐτοῦ,

δηλοῦν, ὅτι ἐδόθη πρὸς αὐτὴν παρὰ τῆς θυγατρὸς Α αὐτῆς τῆς Σπαντουίνης ὑπέρπυρα ἑκατὸν εἰς ποσότητα τῆς προικὸς τῆς αὐταδέλφης αὐτῆς τῆς Χρυσολωρίνης, οὐδὲν δὲ διελάμβανε τὸ τοιοῦτον γράμμα, ὡς κατὰ λόγον δανείου δέδωκε τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα, ἵνα πάλιν ἀποδοθῶσιν αὐτῇ. Τούτου οὖν οὕτως ἀναφανέντος ἔκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερίων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μελιτινῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Βερρόλιας, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Δυρράχου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ῥωσίου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Μεσσηνίας καὶ τοῦ Σαν'είας, ἵνα γένηται μὲν προηγουμένως ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης ἐν κατοχῇ καὶ κυριότητι τοῦ τοιοῦτου ἀμπελίου καὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων τοῦ δηλωθέντος αὐταδέλφου αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐμαρτυρήθη καὶ ἀπεδείχθη, καθὼς εἰρηται, ὅτι ἐπαφῆκεν αὐτὰ πρὸς τοῦτον. Ἐπειτα, εἴπερ παραστήσει ὁ εἰρημένος Φωκᾶς ὁ Σπαντουίνης, ὡς δανειακῶς ἐδόθησαν παρὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῇ ταύτης μητρὶ τὰ εἰρημένα ἑκατὸν ὑπέρπυρα ἐπὶ τὸ πάλιν ἀποδοθῆναι πρὸς αὐτὴν παρ' ἐκείνης, ἀποδοθῶσι τότε καὶ ἰκανωθῶσιν αὐτῇ τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα παρὰ τῶν ἄλλων κληρονόμων τῆς μητρὸς αὐτῆς. Καὶ γοῦν καθέξει τὸ τοιοῦτον ἀμπέλιον καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα ὁ δηλωθεὶς Ἄγγελος, καὶ κατ' ἐξουσίαν αὐτὰ νεμηθήσεται, παρ' οὐδενός· εὐρεῖν ὀφείλων ἐμποδισμόν τινα ἐπὶ τῇ κατοχῇ τούτων καὶ κυριότητι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Εἶχε τό· Μηρὶ..... ἰνδ. ἰε'.

XXXVII. Synodus metropolitæ Christopholeos confert metropolitim Dramæ per adjunctionem.

† Οἱ λαχόντες προεδρεύειν καὶ εἰς ἐφόρους εἶναι καὶ οἰκονόμους ψυχῶν ἀνάγκην ἔχουσι καταπειγούσων, ἀξιοῦν ὡς δυνατὸν προμηθείας τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτηθειῶν οὐκ εὐποροῦντας τοὺς τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων συνεφαπτομένους αὐτοῖς καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας συνδιαφέροντας, ὥστε δὴ καὶ τὴν χεῖρα σύμβρομον ἔχοντας τῇ βουλήσει πρὸς μόνον βλάπτειν ἀπερισπάστως τὸ σπουδαζόμενον. Προμηθεῖς γὰρ πρὸς ἐκείνους διατιθέμενοι· καὶ χορηγοῦντες τὰ δέοντα, ἑαυτοὺς εὐ ποιοῦσιν, ἐπεὶ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ τὴν προεδρίαν ἐπαληθεύουσιν καὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἔργον εὐδοῦν ἔξουσιν. Βούλεται δὲ ὁ λόγος, ὅτι δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Χριστουπόλεως καὶ ὑπέριμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφός τῆς ἡμῶν μετριότητος· καὶ συλλειτουργός, πολὺ τὸ χρῆσιμον ἐπὶ τοῖς ἀνά χεῖρας ἡμῶν συμβαλλόμενος, οὐκ ἔχει καὶ τὴν λαχοῦσαν τοῦτον συμβαλλόμενὴν τὰ πρὸς χρεῖαν ἀρκούντως κατὰ τὸ τοῦ χρησίμου μέτρον αὐτῷ, καὶ δέον ἐγνωκάμεν ἐπιδοῦναι τινα τούτῳ βοήθειαν τοῦ ἐνδεέματος· μέντοι καὶ συνδιασκεψάμενη ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείας, τῷ Ποντοπρακλείας, τῷ Μονεμβασίας, τῷ Γαγγρῶν, τῷ Πηγῶν, τῷ Βερρόλιας, τῷ Δυρράχου, τῷ Μιτυλήνης, τῷ Ῥωσίου καὶ τῷ Μεσσηνίας, πέπραχεν ἔχειν αὐτὸν κατὰ λόγον ἐπιδόσεως τὴν ἀγιοτάτην ἀρχιεπισκο-

πὴν Δράμας, καὶ τοῖνον ἀναδέξεται ταύτην οὗτος, καὶ πάντα ἐνεργήσει ἐν αὐτῇ, χειροθεσίας δηλαδὴ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἄλλα, ὅσα κανονικῶς ἀρχιερεῦσιν ἐφείται, πλὴν τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, τιμήσουσι τε τοῦτον καὶ διευλαθηθήσονται καὶ ὁ ὑπὸ τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν κληρὸς τε καὶ λαός, ὅσα δὴ καὶ ἀρχιερεῖα αὐτῶν καὶ πνευματικὸν πατέρα καὶ διδάσκαλον, ὁπείξουσιν τε καὶ πειθαρχήσουσι καὶ ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ νοουθετοῖντο καὶ ἐπιτάττειντο εἰς σωτηρίαν ἀφορῶσιν αὐτῶν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ τὸ παρὸν ἐπιδέδοται γράμμα τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Χριστουπόλεως, ὑπερίμῳ καὶ προέδρῳ τῆς ἀγιοπάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δράμας, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Εἶχε τό· Μηρὶ Μαῶ ἰνδ. ἰε'.

XXXVIII. Synodus Callisto, electo metropolitæ Amasiæ, dat episcopatum Limniorum.

† Ὁ δὲ χρόνος ἀεὶ τὸ ἑαυτοῦ ποιῶν ἐν τοῖς γε πλείστοις φθείρων τὰ ὄντα καὶ μεθιστάς, καὶ τὴν τῆς Ἀμασίας ἀγιοτάτην μητρόπολιν ἐν ἀφανεί κατέστησε σχήματι, περιφανῇ καὶ ἠύξημένην εὐρῶν· ὑπὸ γὰρ τῆς τῶν ἐθνῶν καταδρομῆς αὐτὴ παντάπασιν ἐστένωται καὶ ἠρήμωται κρίμασιν ἀβρήτοις Θεοῦ, καὶ πρὸς ὃ νῦν ὀφθαίται, κατέστη, ὥστ' ἐν ἀπόρῳ νῦν εἶναι τοῖς θεωμένοις ἢ σκοπομένοις, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐν μητροπόλει μᾶρι διελαμπεν. Οὕτω τὰ πράγματα μεθιστᾶν ὀδὸν ὁ χρόνος καὶ ἄλλοι οὖν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς τουτωνὶ κατακαυχᾶσθαι καὶ περιγίνεσθαι. Καὶ δὴ ἐξ ἱκανοῦ τινος· τὸ Χριστιανικὸν ἐκείσε πλήρωμα, ὅσοι δηλαδὴ περιελείφθησαν, καὶ περιλειφθέντες οὐκ ὑπεσύρθησαν τρεῖς ἐπηρέαζουσιν ἔθνεσι καὶ καταρχουσιν, ἀνεπίσκοπον ἦν καὶ πνευματικῷ ποιμένος ἐστρημένον καὶ τῆς ἐντεῦθεν διδασκαλίας καὶ ὠφελείας. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τὸ τοῦ χρόνου χρέμα τοιοῦτόν ἐστι, καὶ τὸ τοῦ πανθαμάτορος ὄνομα διὰ τοῦτο ἐκληρώσατο, ἀλλ' ὃ γε τῶν χρόνων ποιητὴς Κύριος, οὐ τῆς δόξης διον οὐδὲν, οὐδὲ τῆς δυνάμεως, βασιλεὺς εὐσεβεῖς τῇ ἑαυτοῦ κληρονομίᾳ παρέχον εἰσφέρει, καὶ παίρνει τοῖς μεγίστοις θρόνοις ἐγκαθιστᾶ, τῶν τε ψυχῶν προϊσταμένους καὶ τῶν πραγμάτων, ἵν' ἐντεῦθεν, ἅπερ ὁ χρόνος κατέσεισε, καὶ ὧν καταδρομὴν κακῶς ποιῶν ἐνεδείξατο, ταῦτα διὰ τῆς τούτων ἐπικουρίας τε καὶ προνοίας εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀντικαταστήσῃ σχῆμα καὶ τὸ ἀξίωμα, κἀντεῦθεν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου περὶ τὰ πράγματα δυσχέρειαν καὶ φθορὰν ἢ περὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν καὶ σύστασιν ὑποδείξεται. Καὶ δὴ σπουδῇ τῇ περὶ ταῦτα καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐτι δὲ κρίσει καὶ ἐκλογῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ψήφῳ τῆς περὶ ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἢ περὶ ταῦτα προμήθεια καταπράχθη. Τὸν γὰρ εὐλαδέστατον ἱερομόναχον κῦρ Κάλλιστον, ἀρετῆς ὄντα πλήρη καὶ τῆς ἀρχιερεῦσι λοιπῆς κοσμιότητος προπούσης, μητροπολίτην Ἀμασίας προχειρισάμενοι πεποιήκαμεν. Ἐπεὶ δὲ τό γε νῦν εἶναι παραβαλεῖν ἐκείσε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὰ τῆδε πνευματικῶς ἐπισκέπτεσθαι

οὐκ ἐνὴν τούτῳ δὴ τῷ τὴν χειροτονίαν παρ' ἡμῶν δεξαμένῳ διὰ τὴν εἰρημένην τῶν ἀσεβῶν τοῦ τόπου καταδρομὴν καὶ ἐπιθέσιν, ἕτερόν τινα τρόπον οὐδὲ τοῦτον ἀσυντέλη, ἀλλ' αὐτῷ τε καὶ τῇ αὐτοῦ ποιμνῇ λυσιστελή ἐξ τὰ μάλιστα τὴν προμήθειαν πεποιήμεθα. Τοιγαροῦν καὶ γνώμη καὶ θελήσει θεοφιλεῖ καὶ σπουδῇ τοῦ περιποθῆτου ἀνεψιῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ποθεινοτάτου υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, αὐθέντου τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, τὴν ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ αὐτοῦ ἐπισκοπὴν τῶν Λιμνίων, εὔσαν μὲν ὑπὸ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Ἀμασειας, τελοῦσαν δὲ ἐν στερήσει ἀρχιερέως καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστιανώμου λαοῦ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἐστερημένου, τῷ τὴν χειροτονίαν δεξαμένῳ τῆς Ἀμασειας, ὡς εἴρηται, ἐκδεδωκάν τε καὶ ἐπατρέψαμεν διὰ τε τὸ πάντῃ ἐνδεὲς τῆς τοιαύτης μητροπόλεως Ἀμασειας καὶ τὴ τοῦ κατάρχοντος ἔθνους ἐκείσε μάλιστα δυσπαράδεκτον, ὥστε κληθῆσαι μὲν καὶ διάγειν τὸν τοιοῦτον ἱερωτάτον μητροπολίτην ἐν αὐτῇ τῇ τῶν Λιμνίων ἀγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ, τὸν τε ἐκείσε Χριστιανικὸν λαὸν ἀρχιερατικῶς ποιμαίνειν καὶ βελτιοῦν, τὰ πρὸς σωτηρίαν εἰσηγούμενον καὶ διδάσκοντα, ἱεουργεῖν τε ἐν αὐτῇ, ἀνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, καὶ διακόνους προδιδάξαι καὶ πρεσβυτέρους καὶ πάντα τὰλλα πράττειν, ὅσα καὶ τῷ γνησίῳ ἀρχιερεὶ δίδονται καὶ νομίζονται, ἀπέρχεσθαι δὲ, ὅτε ἕξεσιν αὐτῷ καὶ δίδωσιν ὁ καιρὸς, καὶ εἰς τὴν Ἀμάσειαν, καὶ ποιμαίνειν τοὺς ἐν αὐτῇ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ πάντα καθόλου πράττειν, ὅσα τοῖς γνησίοις μητροπολίταις οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες ἐνδιδόασιν. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης Ἀμασειας τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν τῶν Λιμνίων καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτὴν, καὶ ἕξει ἐπ' ἀδείας, ὡς περ εἴρηται, ἱεροπρατεῖν ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ διακόνους προδιδάξαι καὶ πρεσβυτέρους, εἰ γε μὴν ὡς δυνατόν καὶ τὰ ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Ἀμασειας προσκαθέξει, ὡς γνησίου τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἀρχιερεῦς, ὅθεν καὶ ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀμασειας, οἱ τε τῆς ὑπ' αὐτὴν ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς τῶν Λιμνίων καὶ οἱ ὑπὸ τὰς ἐνορίας τούτων τελοῦντες, ἱερωμένοι τε καὶ μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστιανικὸν πλήρωμα δεῖξασθαι τοῦτον χαιρούσας ψυχὰς καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγήν τε καὶ εὐπειθειαν ἀπονέμειν τούτῳ, ὡς ἀρχιερεὶ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ἂν ὑπ' αὐτοῦ διδάσκοντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος γράμμα τούτῳ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀμασειας, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† Ἔχει τὸ Μηρὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ιε'.

XXXIX. *Synodus archiepiscopo Messenes confert metropolim Arcadiopoleos per adjunctionem.*

† Καὶ τοὺς τῶν θρεμμάτων ἑρῶμεν ποιμένας, ὅπως μὴ κατὰ πλήθος τῶν βοσκημάτων ἡγῶνται,

καὶ πλείω προσλαμβάνειν ζητούντας. Ἐν αὐτοῖς τε ποιμένες δι' ἀξιολόγου τοῦ πλήθους καλοῖντο, καὶ ἄμ' ἔχουεν ἀπολαύειν ἱκανῆς τῆς ἐκ τῶν ποιμνιωνῶν προσόδου καὶ τῆς τῶν ἐκείθεν καρπῶν εὐφορίας, καὶ εὐθηνίας, εἰ δ' ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἐκείνοι πραγματεύονται πὰ τῆς εὐπορίας αὐτῶν οὕτω καὶ προμηθείας, πῶς οὐκ ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία κτίζοιτο τῶν ἐαυτῆς ποιμένων καὶ πλείστα γε κτίζοιτο, ἔν ἅμα καὶ τὴν κατὰ τοῦνομα πλουτοφεν προσηγορίαν καὶ τῆς αὐτῶν διαίτης ἐντεῦθεν εὐπορίαν ἀνευδεῖ; Δίκαιον καὶ γὰρ σχολάζοντας αὐτοὺς περὶ τὴν τῶν ποιμνιωνῶν φροντίδα καὶ τὴν αὐτοῖς πιστευθεῖσαν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν τῶν ἐξω καταμελούντας, ἐκ γε τῶν πονουμένων οὐ μόνον τὰ πρὸς τὸν βίον ἱκανῶς αὐτοὺς ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις προσεπαρκεῖν ἔχειν, οἷς ἀπορίαν ὁ χρόνος ἐπήνεγκε βίου· οὐ γὰρ ἐκ παρέργου τοῖς ἀληθῶς ποιμῶσιν ἐμέλησεν, ὅπως τοὺς ὑπὸ χρείας τισὶ δεδουλωμένους ἐλευθέρους αὐτῶν ἔχουεν ἀποαρίνειν, ἀλλὰ τοῦ παντός τοιοῦτοι μὲν ὄνται, καὶ τὰ ἐαυτῶν παρ' οὐδὲν τίθεινται πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοὺς τελοῦσι πάντων τῶν καλλίστων γίνεσθαι βραβευταί. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τοὺς ἄλλους προτρέποιεν ἐπὶ τὸν τῶν καλῶν ζῆλον τῷ καθ' ἑαυτοὺς ὑποδείγματι· οἷα τινὶ βία ἐλθῆι, πρὸς τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα καταρτυόντες καὶ πρὸς ἄγοντες. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν, ἀ τῶν μὴ πονίᾳ πολιορκουμένων ποιμένων ἀναφύεται, ναῶν ποιήσεις, ἱερέων διαπρεπεῖς κόσμοι, σεπτῶν εἰκότων καὶ ἀναθημάτων φιλοτιμία, πτωχοστροφίαι καὶ ἕξτων ὑποδοχαὶ μεθ' ἱλαρῆς εὐθυμίας γινόμεναι; ταῦτα καὶ πολλῷ πλείω παρῆκα· λόγος τὰ τῶν εὐποροῦντων προσεταιῶν καὶ ποιμνῶν, εἰ δὲ κοινή τις εὐκλήρεια γίνεται τοῦ ποιμνίου ἢ τοῦ ποιμένος εὐπορία, τοῦμπαλιν ἢ σπάνιος δεῖνός τε καὶ πέρα παντός γε δεῖνός· ἵνα γὰρ τὰλλα παρῶμεν, παρὰ μὲν τοῖς συνειδόσιν αὐτῷ τὴν πενίαν ἕτερα ὀφίσταται τὰ ἐγκλήματα, παρὰ δὲ τοῖς μὴ τὰς ψήφους ἡκρίθωμένως τιθεμένοις, ἀλλ' ἐκ τῶν εἰκότων καὶ πιθανῶν δοκῶν μὲν ἔχειν οὗτος, φεῖδεσθαι δὲ, μυρία δὴ καὶ βλασφημαίται, ὁ δὲ τὸν Χριστὸν γυμνὸν οὐ περιβάλλων, ὁ δὲ πεινῶντα μὴ τρέφων καὶ ὅσα δὴ ἐφείη ὀνειδίξοντα· οἱ μὴ ἐπαρκοῦντες πρὸς τὸς ἐν χρείᾳ καὶ δεῖναῖς ἀπορίαις. Ταῦτα δὴ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν συνεχῶς καθ' ἑαυτὴν ἀνελίττουσα οὐκ ἀνασχετὸν ἡγήσατο καὶ τὸν ἱερωτάτον ἀρχιεπίσκοπον Μεσσηνίας, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, περιορῆν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ἀπορούμενον, ἀνδρα τρέφειν ὅσα ἐκ παιδὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν καὶ πολλοῦς ἰδρώτας ὑπενεγκόντα καὶ μόχθους, ἐνασχολούμενον ταῖς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν διακονίαις, ἀλλ' ὡς ἐνὸν περὶ αὐτοῦ γνησίου φροντίσασα, πόρον εὔρεν ἐπανορθώσασθαι τὴν κατ' αὐτὸν ἐνδειαν ἐκκλησίας προσθήκη, περὶ οὗ καὶ κοινωσαμένη τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Χαλκηδόνο, τῷ Θεσσαλονίκῃ, τῷ Μελιτινῇ, τῷ Γαγγρῶν, τῷ Ποντοπρακλίᾳ, τῷ Προύσῃ, τῷ Πηγῶν, τῷ Βεβρόῃ, τῷ Σεβρῶν, τῷ Φιλίππων, τῷ Χριστοπόλει, τῷ Δυβραχίῳ, τῷ Μιτυλήνῃ, τῷ Ρωσίῳ, τῷ Ἀπρω, τῷ Καυκασίῳ,

τῶ Λι-θάδων, τῶ Βιζύης, τῶ Ξανθείας, τῶ Κῶ καὶ Α τῶ Μηδείας, συσπειρόντας αὐτοὺς ἔσχε καὶ συμπράττοντας, ὅθεν καὶ κοινῇ τῇ περὶ τούτου ψήφῳ τὴν ἀγιωτάτην μητροπολιν Ἀρκαδιουπόλεως κατὰ λόγον ἐπιδόσω; αὐτῶ ἀπονέμομεν, ὡς ἂν οὗτος μὲν τὴν δυνατὴν ἐπιουριαν ἐκείθεν πορίζηται, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην ἱερεὺς καὶ λαὸς τῆς παρὰ τοῦδε διδασκαλίας ἐπαπολαύων πᾶσαν ἐπιδοσίαν τὴν κατὰ ψυχὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἐς τὰ κρείττω προκοπὴν καὶ βελτίωσιν Χριστοῦ χάριτι. Καθίξει: τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος ἀρχιεπίσκοπος Μεσσηνίας τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν Ἀρκαδιουπόλεως καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει: ἱεουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προδιβάσειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθίξει, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ μέντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης ἐκκλησίας καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελούντες καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν Χριστιανισμόν πληρῶμα δεξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν τούτῳ καὶ εὐπειθειαν ἀπονέμειν ὡς ἀρχιερεὶ αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτοῦ νουθετοῖντο πρὸς σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος γράμμα τούτῳ δὴ τῶ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Μεσσηνίας, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† *Ἐίχε τό Μητρί Αὐγουστῶ Ινδ. ιε'.*

XL. Synodus metropolitæ Heracleæ Ponticæ confert episcopatum Amyclii per adjunctionem.

† Ἐπειδὴ περ ἐν κρίσει τοὺς λόγους καὶ ἡμεῖς τῶν πραγμάτων οἰκονομεῖν ἐλάχομεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, νέμειν τε καὶ διοικεῖν ἐν γε τοῖς πνευματικοῖς, ὡς χρῆ, ἕκαστα καὶ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν ὠφείλει τὰ πρόσφορα, χρεῶν δὴπου μὴ ἐν παρέργῳ τιθεσθαι τοῦτο, μηδ' ἐφ' ἐνὶ τῶν πραγμάτων ἀγειν τὸ εἶδος, ἀλλ' ὡσπερ βασάνῳ τῶν πρακτικῶν τοὺς λόγους τῇ κρίσει προσάγοντας, εἰς ἔργον αὐτίκα δὴ ἔπειτα προάγειν. Εἰ οὖν τοῦς γε ἄλλους καὶ οὐχ ἤττον, ὅσοι κατὰ γένος μάλιστα προσήκουσι, προνοίας ἕξω ποιεῖσθαι ἐπ' ἔσχατα σκληρότητος καὶ ἀσυμπαθείας ἦκει, ἥ που τοὺς γε τῶ αὐτῷ τελεωθέντας χρισματι καὶ τῶ αὐτῷ συναφθέντας πνεύματι, τῶν ἀναγκασιότατων ἂν εἴη πάσης; ἀξιοῦν κηδεμονίας, παρ' ὅσον καὶ κρείττων ἢ τοῦ πνεύματος τῆς ἐξ αἵματος συναφείας. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἴσως σκληρότητα γνώμης καταγνωσθεῖς τις, εἶτα ἀπήλθεν ἐς τοσοῦτον αὐτῷ τῆς καταδίκης ἐρίσθησιν, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ δίκας ὠφλήσει παρὰ τῷ τὰ τῆς οἰκονομίας πιστεύσαντι, εἰ δυνάμενος χεῖρα βοηθείας παρέχεσθαι, ἔπειτα ρατῶν ἡ δεδωκώς τὸ πρᾶγμα, τῇ βίᾳ συνωθεῖσθαι τὸν ἀδελφὸν συγκεχώρηκεν. Οὕτω μέντοι ταῦτα παρ' ἡμῖν νομιζόμενα καὶ σπουδάζεται τὸ

εἰς δύναμιν παντοίοις καὶ τρόποις καὶ πράγμασι. Καὶ τοίνυν, ἐπειδὴ τισὶ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἐν οὐκ ἐλαχίστῃ πενίᾳ καὶ τῶν ἀναγκαίων στέρησει κατενεχθῆσαν συνέθη πάσης σχεδὸν προσόδου τῶν κατ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν ἀποκλειθεῖσι τῇ τοῦ χρόνου κακότητι, χεῖρα βοηθείας ἐρέγειν τῶν πάνυ εἰκότων ἢ μετριότης ἡμῶν κρίνει· καὶ γὰρ ἂν εἴη κοινὸν ἀμφοτέρων τούτῳ γε προμήθεια, αὐτῶν τε δὴ, πρὸς οὐς γίνεται, καὶ αὐτῶν ὑπ' αὐτοῖς ποιμνίων, ὡς ἐντεῦθεν μίξις ἀφορμῆς διττὴν γίνεσθαι τὴν ὄνησιν, μήτ' ἐνταῦθα περιγραφομένην κάκεισε ὡς τὸ εἶδος διαβαίνουσαν. Ὡς γὰρ πονηρῶς διατεθείσης τῆς κεφαλῆς ἀνάγκη μεταλαχθάνειν καὶ τᾶλλα τοῦ σώματος μὲν τοῦ πάθους, οὕτω δὲ κἀνταῦθα κεφαλῆς λόγον ἔχοντες καὶ ποιμαίνειν λαχόντες; πρὸς γε δὴ τὸ ὑπ' αὐτοῖς ἕκαστοι ποιμνιον, δυσχερῶς λίαν ἔξουσιν ὠφελεῖν τινὰς, εἰ σφοδρὰ τις πενία κατέχει δίκην νεκρώσεως τοῖς αὐτῶν βουλήμασι τε καὶ πράγμασι βιαίως ἐμπέπουσα, τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν τῷ ποιμνίῳ βλάβος. Ἐπειτα οὐτ' ἔστιν ἐνταῦθα λέγειν, ὡς ἀσυντελής ἢ τῶν ἐξωθεν εὐπορία τοῖς τὰ τοῦ πνεύματος ἀνεργοῦσιν, εἰ μὴ τις φαίη καὶ τὴν ψυχὴν σώματος ἀνευ ἀρετῆς ἐργάζεσθαι δύνασθαι. Ἡ πῶς οὐκ ἂν χαλκὸς ἡχῶν τοῖς ἀκούουσι λογισθεῖη κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ὅποτε λόγῳ μόνῳ φιλοσοφεῖ τὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐγκώμια, πράγμασιν οὐκ ἔχων τοὺς τύπους τοῖς λόγοις συνδόντας; καθυπογράφειν; Καὶ πανταχόθεν κατῆθι ἂν τις μεγάλῃν οὖσαν τὴν τῶν πραγμάτων συντέλειαν, πλην οὐχ ὅσα τὴν χρεῖαν ὑπερβαίνει, ἐπεὶ τὰ γε τῆς χρεῖας ἐντὸς κακίσαιεν ἂν τῶν εὐφρονούντων οὐδεὶς. Οὕτω τοίνυν τοῖς καθ' ἡμᾶς πράγμασι προσέχοντες καὶ ταῖςδε ταῖς ψήφοις τὰ τοιαῦτα προσάγοντες, τῶν ἀπεικότων κρίνομεν, ὅφ' ἡμῶν ἀμελεῖσθαι τε καὶ περιορᾶσθαι, εἰ τις τῶν ἡμετέρων ἐν Κυρίῳ ἀδελφῶν τῷ τῆς πενίας; καταδύεται κῆματι. Οὐκοῦν οὐδ' ἀμελεῖται τὸ γοῦν ἐφ' ἡμῖν οὐδὲις ὅστις ἀξίος, ἀλλὰ τῆς προσήκουσης ἕκαστος μεταλαχθάνει προμηθείας καὶ βοηθείας· ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Ποντοηρακλείας καὶ ὑπέριτος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφός καὶ συλλειτουργός, λόγῳ καὶ βίῳ ἐμπρέπων σεμνότητι καὶ τῆς ἀρετῆς πλουτῶν τὰ κάλλιστα, οὐθενὸς ἂν τῷ τέως ἰδεῖτο, εἰ καθ' αὐτὸν ἦν διάγων, νῦν δὲ, ὅτε ἐπειδὴ προστασίαν ἔστιν ἐγκεχειρισμένο; λαοῦ, καὶ πολλὴ τις τούτῳ ἀνάγκηται φρονεῖς, ἀξίος ἂν εἴη καὶ τῶν εἰς χρεῖαν ἠκόντων ἐπαπολαύειν, ἴν' αὐτὸς τε καὶ αὐτῷ ἐπαρκῶν εἴη ταῖς πνευαῖς ἐνδημίαις τε καὶ ἀποδημίαις κοπτόμενος τῆς τοῦ οἴκειου ποιμνίου ὠφείλειας ἕνεκα καὶ ἐτέρας, ὡς ἐνὸν ὠφέλιμος ἔσθ' ὅτε φαίνοιτο. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν περιέχουσαν αὐτὸν ἐνδειαν ἐτέρας ἐκκλησίας ἐπιθήκη θεραπεῦσαι διέγνωμεν, ἀναλόγως τῷ πάθει τὴν ἰασιν ἐπιφέροντες. Ποία γὰρ ἂν εἴη πρεπωδεστέρα προμήθεια ποιμνίου ἀπορουμένῳ περὶ τὰ χρεῖωδῆ ἢ ποιμνίου ἐπαύξησης; Τὴν τοίνυν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν τὴν ἐπονομαζομένην Ἀμύκλιον, τὴν ὑποκειμένην ταῖς Παλαιαῖς; Πάτραις, χηρῆσσαν ἤδη χρόνῳ ἱκανῶν καὶ δεομένην τοῦ διδάσκοντος καὶ πρὸς τὰς κρείττους

νομάς ὀδηγήσοντας τὸν ἐν αὐτῇ Χριστῶνυμον λαόν, A
 διδόμενον αὐτῷ κατὰ λόγον ἐπιδόσεως κοινή ψήφω
 τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἡρα-
 κλείας, τοῦ Χαλκηδόνο·, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ
 Μελιτινῆς, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ
 Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Βεβρόλιας, τοῦ Σεβρών,
 τοῦ Φιλίππων, τοῦ Δυβραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ
 Ῥωσίου, τοῦ Ἀπρω, τοῦ Καυκασίου, τοῦ Βιζύης,
 τοῦ Μεσθίνης, τοῦ Ξανθείας, τοῦ Κῶ καὶ τοῦ Μη-
 δείας, ὡς ἂν αὐτοὺς μὲν βοηθείας ἐκείθεν ἐπιτυχά-
 νοι τιδὸς, ἐφ' οἷς ἐν χρεία καθέστηκεν, ὃ δὲ κατ'
 ἐκείνην λαὸς τῇ τούτου προσσχόντες διδασκαλίᾳ καὶ
 ὑποθήκῃ τῶν καλῶν ὠφελοῖντο περὶ ψυχῆν, καὶ
 ἐπανάγοντο ὁσημέραι πρὸς τὴν εἰς τὰ κρείττω
 ἐπίδοσιν, συνάρασι καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ. Καθέξει τολ-
 νυν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης Ποντοηρακλείας B
 καὶ ὑπερίτιμος τὴν εἰρημένην ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν
 τοῦ Ἀμυκλίου μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν, καὶ ἐπ'
 ἀδείας ἕξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προδι-
 δάξειν καλ. . . . . *Finis deest.*

**XLI. Synodus jubet examinari causas ecclesiasticas
 in metropoli Sugdieæ.**

. . . . . (ο)κοδομησαι μέλλοντες θείου ναοῦς.
 Οἱ δὲ κατέστησαν αὐτὰ εἰς τοὺς πρὸ χρόνων φθά-
 σαντας ἀνεγερθῆναι, ὡς εἴρηται, ναοὺς, καὶ ἔκτοτε
 ἰστοποιοῦνται αὐτοὺς ὡς πετριαρχικούς. Ἀνέφερε
 καὶ ὡς πρὸ χρόνων συνέβη ἐξοικισθῆναι τινα τῶν
 χωρίων τῆς ἐνορίας αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν Τταρλιων
 ἐπιδρομῆς, ἐπανελθόντων δὲ πάλιν εἰς αὐτὰ τῶν ἐπι-
 οίκων αὐτῶν καὶ κατοικησάντων ἐν αὐτοῖς, ἀπῆλθον C
 οἱ ἔξαρχοι τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Γοθθίας καὶ
 ὑπερίτιμοι, καὶ ἐποίησαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις χωρίοις
 σταυροπέγνια τῆς μητροπόλεως Γοθθίας, καὶ ἔκτοτε
 ἀπαιτοῦσιν αὐτοὶ παρὰ τῶν ἐποίκων τῶν τοιούτων
 χωρίων καὶ τὸ κανονικόν, ὅσον ὀφείλεται πρὸς τὸ
 μέρος τῆς μητροπόλεως Σουγδαίας, καὶ ἐζήτησαν
 ἐπὶ τούτοις τυχεῖν συνοδικῆς διαγνώσεως. Ἐκρίνε
 τολνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν
 ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας,
 τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ
 Σεβρών, τοῦ Δυβραχίου, τοῦ Ἀτταλείας καὶ τοῦ
 Μεσθίνης, ἵνα γένηται τοπικῶς δι' ἐπιστάσεως τῶν
 ἐψησοχωροῦντων ἀρχιερέων ἐξέτασις, παρὶναί
 ὀφειλοντος τῇ τοιαύτῃ ἐξετάσει καὶ τοῦ ἱερωτάτου D
 ἀρχιερέως Γοθθίας, καὶ ὡς εὐρεθῶσιν ἔχοντα εἰς
 ἀλήθειαν τὰ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, σημειωθῆ
 παρ' αὐτῶν καὶ πεμφθῆ τὸ σημείωμα ἐνταῦθα, καὶ
 ἔπειτα γένηται, ὅσον ἀναφανῆ δίκαιον ἀπὸ τῆς
 συνοδικῆς διαγνώσεως. Ἀνατιθέμενον δὲ τὰ περὶ
 τούτου τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερίτιμοις,
 τῷ Ἀλανίας, τῷ Βιζύης καὶ τῷ Ζηχίας καὶ Με-
 τράχων, οἱ δὲ καὶ ὀφειλοῦσιν ἐνδημηται εἰς τὸν
 ἐκείσε τόπον καὶ ἀποπληρῶσαι τὰ τῆς συνοδικῆς
 ταύτης καὶ ἡμετέρας διαγνώσεως. Ἐπει δὲ ἀνέφερον
 ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος ἀρχιερέως Σουγδαίας, ὡς προβαλ-
 νοῦσιν εἰς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ συνοικεῖσια κεκωλυμένα
 παρὰ τῶν θείων καὶ φιλευσεθῶν νόμων, τὰ μὲν ἐξ
 αἵματος, τὰ δὲ ἐξ ἀγχιστείας, μὴ πειθομένων τῶν

ποιούντων αὐτὰ τῇ τοῦ ἀρχιερέως παραινέσει καὶ
 συμβουλή, ὀφειλοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἱερωτάτοι ἀρχιερεῖς
 ποιῆσαι ἐπιφώνησιν πρὸς τὸν ἐκείσε Χριστιανικὸν
 λαόν, ὡς ἂν μηδὲν τολμῶσι τι τοιοῦτον, ὅτι εἰς
 κρίμα καὶ ἀπώλειαν ἐνὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν, καὶ οὐδὲν
 ὀφειλοῦσι παρακούειν τοῦ γνησίου αὐτῶν ἀρχιερέως,
 οὔτε ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις, οὔτε ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς λέ-
 γει πρὸς αὐτοὺς εἰς ὀφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν,
 ἀλλὰ καὶ εἴ τι συνοικεῖσιον εὐρίσκειται, ὀφείλει δια-
 σπασθῆναι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ
 τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος
 ἀποπέλυται.

† *Εἶχε τὸ Μηρί . . . . . ἑδ. α'.*

**XLII. Synodus respondet ad petitionem metropolitae
 Attaliae de pravis moribus qui in ejus diocesi in-
 valuerunt.**

† Ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Ἀτταλείας καὶ
 ὑπερίτιμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς
 ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ἀνέφερον εἰς
 τὴν κατ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον, ὡς τινες τῶν
 κληρικῶν τῆς κατ' αὐτὸν τοιαύτης μητροπόλεως καὶ
 τῶν ἐκείσε κοσμικῶν ἀνθρώπων ἐφθασαν ἀναδέξασθαι
 τινα ἀπὸ τῶν μοναστηρίων τῆς αὐτῆς μητρο-
 πόλεως, ὡσαύτως καὶ τινὰς ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν θείων
 ναῶν ἐκδοθέντων καὶ τῶν τοιούτων μοναστηρίων καὶ
 τῶν ναῶν παρὰ τῶν κατὰ καιροῦς ἀρχιερέων τῆς
 αὐτῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας κατὰ σκοπὸν τοῦ ἐπιμε-
 λείας παρ' αὐτῶν ἀξιοῦσθαι καὶ περιποιήσεως εἰς
 τὸ συνίστασθαι καὶ βελτιοῦσθαι αὐτὰ, διέβη δὲ ἡ
 κατοχὴ τούτων καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν τοιού-
 των κληρικῶν καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων, κατὰ μι-
 κρὸν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον κατήνησαν εἰς ἐρήμωσιν τὰ
 τοιαῦτα μοναστήρια καὶ οἱ ναοὶ ἐξ ἀμελείας αὐτῶν,
 ὡς μὴδὲ μοναχοὺς ἔχειν οἰκητορας, καὶ τὰ κτήματα
 δὲ αὐτῶν τὰ μὲν διεπράθησαν παρὰ τῶν τοιούτων
 κληρικῶν καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων, τὰ δὲ κατέχουσιν
 ἔτι καὶ νέμονται αὐτοὶ, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀποκερ-
 δαίνουσι προσόδους. Ἀνέφερε καὶ ὡς τινες τῶν το-
 πικῶν γυναίξιν κατὰ νόμους συναπτόμενοι καὶ τῆς
 συμφωνηθείσης πρὸς αὐτοὺς προικὸς ἀποδομένης
 βιάζονται καὶ καταναγκάζουσιν, ἵνα τὰ μὲν τῶν
 προικιμαίων πραγμάτων δίδωνται πρὸς αὐτοὺς κατὰ
 λόγον ξενίου, τὰ δὲ προικοδοτῶνται ταῖς γυναίξιν,
 καὶ εἰ συμβῆ προτελευτῆσαι τὴν γυναῖκα καὶ
 ἀπαιτηθῆναι τὴν προικὰ, ἀντιστρέφεται μόνον τὸ
 καταγραφὸν ὑπὲρ προικῆς, τὸ δὲ ἐπίκεινα πρᾶγμα
 ἑναπομένη αὐτοῖς ἀναπειτήτων ὡς ξενίου λόγῳ δο-
 θὲν πρὸς αὐτοὺς, ὥστε καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τοιαύτη
 συνήθεια, καὶ ἐνεργεῖται παραλόγως, μὴ βουλομέ-
 νων ἄλλως συνάπτεσθαι εἰς γάμον τῶν πρὸς τοῦτο
 ἐρχομένων ἀνδρῶν, κἀντεῦθεν ἀναγκαζόμενοι οἱ τὰς
 θηλείας ἔχοντες παῖδας καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλως πρὸς
 γάμον συνάπτειν αὐτάς, ζημιοῦνται τὰ μέγιστα παρὰ
 τὴν τῶν νόμων διαταγὴν, στερούμενοι τῶν οἰκείων, καὶ
 ἐζήτησεν ἐπὶ τούτοις συνοδικῆς τυχεῖν διαγνώσεως.
 Ἐκρίνε οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐ-
 τὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νι-
 καίας, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν,
 τοῦ Σεβρών, τοῦ Δυβραχίου, τοῦ Ἀλανίας καὶ τοῦ

Μεσσηνίας, περί μὲν τῶν ἐκδοθέντων, ὡς εἴρηται, ἁ
 μοναστηρίων καὶ τῶν ναῶν ἐπ' ἀδείας ἔχειν τὸν δη-
 λωθέντα ἱερώτατον τῆς Ἀτταλείας ἀρχιερέα ἀπο-
 σπάσαι ταῦτα ἀπὸ τῶν κατεχόντων αὐτὰ κληρικῶν
 καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων καὶ σπουδάζει καὶ ἐπιμε-
 ληθῆναι, ὥστε καταστήσαι καὶ ἀποδείξει πάλιν τὰ
 τοιαῦτα μοναστήρια καταγωγή καὶ ἀνασῶσαι τε
 αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ τοῖς τοιοῦτοις θεοῖς νοοῖς καὶ
 τὰ κτήματα αὐτῶν, ὅσα ἐφθασαν διαπραθῆναι, ὡς
 εἴρηται, παρὰ τῶν κατεχόντων αὐτὰ, ἀδικον γὰρ ἐν
 καὶ μέγα ἐπιφέρων τὸ κρίμα ταῖς ψυχαῖς τῶν κα-
 εχόντων ταῦτα, τὸ ἐπὶ λύμῃ καὶ καινοτομίᾳ καὶ
 βλάβῃ τῶν προσόντων τοῖς τοιοῦτοις μοναστηρίοις
 καὶ τοῖς νοοῖς κατακυριεύειν καὶ δεσπόζειν καὶ κα-
 εχειν αὐτὰ· τὰ γὰρ ἅπαντα ἀφαιρωθέντα τῷ Θεῷ
 ἀπαρραγῆρητα διατηρεῖσθαι ὀφείλουσι καὶ ἀμείνω· α, Β
 οὐ μόνον παρὰ τῶν ἀναβεχομένων τοιοιτοτρόπως
 αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκοθεν συνιστάντων καὶ προ-
 σιθέντων καὶ καθάπερ προσαγόντων τὰ προσόντα
 αὐτοῖς. Περὶ δὲ τῶν γινομένων, ὡς δεδήλωται, συν-
 αλλαγμάτων καὶ συνοικισίων διέγνω καὶ ἀπεφή-
 νατο ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς
 καὶ θείας συνόδου, ἀκυρον εἶναι τὴν γινομένην
 παράλογον καὶ ἀσοπον συνήθειαν καὶ ἀδέβαιον, ἐνθα
 προβῆ, καὶ ὅποτε συμβῆ τελευτησάσης τῆς γυναικὸς
 ἀπαιτεῖσθαι τὰ τῆς προικὸς πράγματα, ἀποδίδεσθαι
 ταῦτα ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ἀνδρὸς ἐξ ὀλοκλήρου
 κατὰ τοὺς θεοῖς καὶ φιλευσεθεῖς νόμους, μηδὲν τι
 ὀφείλοντος κατέχειν καὶ ἀποκερδαίνειν ἐξ αὐτῶν, ὡς
 κατὰ λόγον ξενίου δοθῆν, ἅτε παραλόγου παντελῶς
 οὔσης τῆς τοιαύτης πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο τὸ
 ἄκυρον ὀφειλοῦσης ἔχειν εἰς ἅπαν τὸ ἐξῆς. Ἐπεὶ δὲ
 ἀνεφέρην ὁ τοιοῦτος ἱερώτατος ἀρχιερεὺς Ἀττα-
 λείας καὶ ὡς ἐφθασάν τινες ἀδικῶν τρόπων καὶ
 πλεονεκτικῶ ἰδιοποιήσασθαι τὸν ἐπισυναγόμενον
 κηρὸν καὶ τὸ ἔλαιον εἰς τὸν ἐκεῖσε θεῖον ναὸν τῆς
 κατ' αὐτὸν μητροπόλεως, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν
 διαφερόντων τῷ τοιοῦτῳ νῶν ἐργαστηριακῶν οἰκη-
 μάτων καὶ τὴν ἀφ' ἑτέρου τινὸς τρόπου πρόσδοτον
 εἰς τὸν τοιοῦτον θεῖον ναὸν καὶ κατέχειν καὶ ἀναλλ-
 σκειν ταύτην εἰς ἰδίαν αὐτῶν χρεῖας, ἐκράτησε δὲ
 ὁμῶς πάλιν τὴν τοιαύτην πρόσδοτον ὁ πρὸ τούτου
 ἀρχιερεὺς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς τοιαύτης μητροπό-
 λεως, καὶ ἔταξαν, ἵνα κατέχηται ἰδίως καὶ φυλάσση-
 ται, καὶ τὸ μὲν ἀναλλίσκηται εἰς λυχνοκαταν τοῦ
 τοιοῦτου θεῖου ναοῦ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἰς περιποίησιν
 αὐτοῦ καὶ σύστασιν καὶ βελτίωσιν, παρακελεύεται
 ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ
 θείας συνόδου, ἵνα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπισυνάγηται καὶ
 φυλάσσηται ἡ τοιαύτη πρόσδοτος παρὰ ἀνθρώπων
 χρησίμων κληρικῶν, οὓς ἂν διακρίνη καὶ τάξη ὁ
 κατὰ καιροῦς ἀρχιερεὺς, ὡς τῆς φυλακῆς καὶ συν-
 τηρήσεως τῆς τοιαύτης πρόσδοτου τὴν φροντίδα ἔχειν
 ὀφείλοντος τοῦ τοιοῦτου ἀρχιερέως μετὰ καὶ εἰδη-
 σεως τῶν κληρικῶν, καὶ μηδεὶς τῶν τοιοῦτων κλη-
 ρικῶν ἢ τις ἕτερος ἐπ' ἀδείας ἔχη ἰδιοποιεῖσθαι καὶ
 ἀναλλίσκειν αὐτὴν εἰς ἰδίαν αὐτοῦ χρεῖας, ἀλλ' ἀναλλ-
 σκηται εἰς λυχνοκαταν καὶ περιποίησιν τοῦ τοιοῦτου
 θεῖου ναοῦ. Ὡσαύτως, ἡ ἐπιβῆ ἐγνώρισεν ἡ μετριό-

της ἡμῶν καὶ ὡς ἐπί τινος τῶν προβαθμιωτέρων
 πρεσβυτέρων τοῦ κλήρου τῆς τοιαύτης μητροπόλεως
 Ἀτταλείας ἀντιποιοῦνται τῆς τεταγμένης ἀκολου-
 θίας τοῦ εὐχελαίου, ὥστε παρ' αὐτῶν μόνων ἐκτε-
 λείσθαι τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν καὶ μὴ παρ' ἄλ-
 λων τινῶν πρεσβυτέρων, τῷ λόγῳ, ὅτι ἐφθασε
 ταχθῆναι τοῦτο πρὸ χρόνων παρὰ τῷ τῷ τότε ἀρ-
 χιερέως τῆς τοιαύτης μητροπόλεως, καὶ ταῦτα μετ'
 ὀλίγον πάλιν ἀκυρωθέντος τούτου διὰ πατριαρχικοῦ
 γράμματος, ὅπερ ἐνεφανίσθη καὶ τῇ ἡμῶν μετριό-
 τητι, παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα τοῦ
 λοιποῦ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παύσωνται οἱ τοιοῦτοι πρε-
 σβύτεροι τοῦ ἀντιποιεῖσθαι τῆς τοιαύτης ἀκολουθίας
 τοῦ εὐχελαίου, ὡς διαφερούσης καὶ ἀνηκούσης ἰδίως
 αὐτοῖς, καὶ μὴ παρ' αὐτῶν μόνων ἐκτελεῖται τὰ τῆς
 τοιαύτης ἀκολουθίας, ἀλλὰ (παρὰ τῶν) πρεσβυτέ-
 ρων, οὓς ἂν θελήσῃ καὶ προσκαλέσθαι ἕκαστος τῶν
 βουλομένων ἐκτελεῖν τὸν τοιοῦτον ἀγιασμόν, ἐπεὶ
 καὶ ἐπιτίμιον ἠπειληται τοῖς τοιοῦτοις πρεσβυτέ-
 ροις, εἰ πάλιν αὐτοὶ μόνοι ἐνεργεῖν τὰ τῆς τοιαύτης
 ἀκολουθίας πειραθῆσονται. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ
 παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος
 ἀπολέλυται.

† Εἶχε τὸ· Μητρί..... ἰνδ. α'.

XLIII. *Synodus metropolitæ Larissensi, qui ob
 bellum suam diœcesin ingredi non potest, permittit
 ut iura episcopalia exerceat in episcopatu
 Charmænes.*

† Ἐπειδὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσης,
 ὑπέριμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς
 τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ἐγραφε
 καὶ ἀνήνεγκεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θεῖαν
 σύνοδον, ὡς ἐκ τῆς ἐπισυναγωγῆς εἰς τὸν ἐκεῖσε τό-
 πον συγγύσεως καὶ ἀνωμαλίας ἀπὸ τῆς μάχης ἔμ-
 ποδίζεσθαι, καὶ οὐδὲν ἔχει ἐπ' ἀδείας καταλαβεῖν εἰς
 τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Λαρί-
 σης καὶ εὐρίσκεισθαι καὶ διάγειν ἐν αὐτῇ καὶ τὰ
 ἐφειμένα τούτῳ ἀρχιερατικῶς διαπραττεσθαι, ἀπ-
 ἤλθε δὲ διὰ τοῦτο καὶ εὐρίσκειται εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν
 ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χαρμαίνης, ἐν στερήσει εὐ-
 ρισκομένην ἀρχιερέως γνησίου, καὶ ἐξήτησεν, ἵνα
 ἐπιτραπῆ συνοδικῶς, ὥστε πρὸς καιρὸν, μέχρις ἂν
 δηλονότι τὰ τῆς μάχης διαλυθῆ, καὶ εἰρηνικὴ πάλιν
 κατάστασις εἰς τὸν ἐκεῖσε γένηται τόπον, ἐν τῇ
 τοιαύτῃ τῆς Χαρμαίνης ἐπισκοπῇ διαίειν καὶ τὰ
 ἀρχιερωσύνη αὐτοῦ ἀνήγοντα διαπραττεσθαι, διέγνω
 ἡ μετριότης ἡμῶν σὺν αὐτῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτά-
 τοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλείῳ, τῷ Σάρδεων, τῷ
 Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνας, τῷ Φιλιαδέφειας, τῷ Με-
 λιτηνῆς, τῷ Ποντοπρακλείας, τῷ Πηγῶν, τῷ Δυρ-
 ραχίου, τῷ Ἀπρω, τῷ Μεσσηνίας καὶ τῷ ὑποψηφίῳ
 Μελενίκου, δεῖον εἶναι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἐκεῖσε
 πραγμάτων καὶ τοῦ βουλομένου ἱεραῖοι καὶ κατὰ
 τὴν τάξιν προῖεσθαι τὴν ἐκκλησιαστικὴν, εὐρί-
 σκεσθαι τὸν δηλωθέντα ἱερώτατον ἀρχιερέα Λαρί-
 σης ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπισκοπῇ τῆς Χαρμαίνης, ἕως
 ἂν εἰρηνικὴ πάλιν κατάστασις γένηται εἰς τὸν τοιοῦ-
 τον τόπον, καὶ ἱεουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ χερστονίας
 διακόνων καὶ πρεσβυτέρων καὶ ἄλλα, ὅσα ἐφείτα

ἀρχιερατικῶς αὐτῷ διαπράττεσθαι, ἀπέχειν ὀφείλοντα μόνον τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ἔσται τοίνυν διάγωγος καὶ πράττων τὰ εἰρημμένα ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπισκοπῇ κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδέδοται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος δι' ἀσφάλειαν.

† *Ἔλχε τὸ Μηνὶ Ἀδούστῳ ἰνδ. α'.*

XLIV. Synodus metropolitæ Prusæ mandat, ut inspicialet metropolim Aramææ et monasterium patriarchale Agniurorum.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν προμηθευομένη ὁμοῦ μὲν τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Προύσης καὶ ὑπερτίμου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ συλλειτουργοῦ, ὡς ἂν μὴ ἀπόρως ἔχη τῶν εἰς χρεῖαν ἠκόντων αὐτῷ, εἰς τοῦτο συναυνοόμενος ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας, ὁμοῦ δὲ προνοουμένη καὶ τοῦ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς γειτνιαζούσης τῆς κατ' αὐτὴν ἐκκλησίας ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀπαμείας εὐρισκομένου Χριστιανικοῦ λαοῦ, ὥστε καὶ αὐτοὺς ἀρχιερατικῆς ἐπισκέψεως ἀπολαύειν καὶ ὠφελείας, παρακαλεῦεται γνώμη κοινῇ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μεσσηνίας καὶ τῶν ὑποψηφίων Σμύρνης καὶ Μελενίκου, εἶναι τὴν τοιαύτην ἐνορίαν τῆς δηλωθείσης μητροπόλεως Ἀπαμείας ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἀνάκρισιν τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Προύσης καὶ ὑπερτίμου καὶ ὕπ' αὐτῷ ποιμένοι τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένους ἱερεῖς, μονάζοντάς τε καὶ λαϊκοὺς διεξάγεσθαι καὶ καταρτίζεσθαι πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ λυσιτελῆ καὶ σωτήρια, ἀναγνώστας τε παρ' αὐτοῦ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐξ αὐτῶν προδιβίξασθαι τοὺς τῇ κανονικῇ δοκιμασίᾳ προκρινομένους. Ὡσαύτως παρακαλεῦεται ἡ μετριότης ἡμῶν κατέχειν τὸν αὐτὸν ἱερωτάτον ἀρχιερέα Προύσης καὶ τὴν ἐν τῇ τοιαύτῃ θεουπόλει Προύση διακειμένην σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν, τὴν ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην τοῦ ὁσίου Εὐστρατίου καὶ ἐπικεκλημένην τῶν Ἀγαθῶν, μεθ' ὧν αὕτη κέκτηται δικαίων καὶ προνομίων. Ὅθεν ὀφείλουσι καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μοναχοὶ, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀπαμείας ἱερεῖς, μονάζοντές τε καὶ λαϊκοὶ τὴν πρόπουσαν αἰδῶ καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν ἀποστέμειν τῷ τοιοῦτῳ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ, ὡς πατρὶ αὐτῶν καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ, καὶ τοῖς πρὸς αὐτοὺς παρὰ τούτου λεγομένοις ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν οικείων ψυχῶν ὑπέκειναι καὶ πειθαρχεῖν, ὀφείλοντος καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, ὥστε διαγωγῆς αὐτοὺς ἔχεσθαι θεοφιλοῦς, ἐν φρονεῖδι τε τίθεσθαι καὶ τὴν τῆς εὐρημένης σεβασμίας μονῆς σύστασιν καὶ βελτίωσιν, ὥστε ἔχειν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς τὰ πρὸς ζωάρχειαν αὐτῶν καὶ τὴν ἄλλην κυβέρνησιν, ἔχειν δὲ καὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονῆς τὴν δυνατὴν

καὶ ἐνδεχομένην κυβέρνησιν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται αὐτῷ καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Ἔλχε τὸ Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. β'.*

XLV. Synodus Theodosio, metropolitæ Melitæniæ, confert metropolim Keltzenes per adjunctionem.

† Ἔδει μὲν πάντως καὶ τῶν εὐλογωτάτων ἦν ἄρα, τὰς πάλαι τῶν ἐκκλησιῶν εἰς ἐπισκοπὰς τε καὶ μητροπόλεις ταχθεῖσας καὶ ὅψ' ἐνὶ ποιμένι καὶ διδασκάλῳ τούτων ἐκάστην ἄγεσθαι τυπωθείσας, τὴν ἀρίστην ταυτηνὴν σώζειν τάξιν καὶ μόνην αὐτὴν τὴν γε λαχοῦσαν ἕκαστον τῶν ποιμένων ἐν φρονεῖδι ποιεῖσθαι πρὸς τὰ κρείττω καὶ λυσιτελῆ διεξάγειν· ἐπεὶ δὲ ἡ δι' ἀμαρτιῶν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλία καὶ τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ ἐνθέρου τῆσδε τυπώσεως ἐν οὐκ ὀλίγαις τῶν τε πόλεων καὶ χωρῶν ἀνέτρεψε καὶ συνέχεεν, οἱ τῆς καθόλου καθεξῆς Ἐκκλησίας αὐδὲς προσιάται τοῦ καλοῦ καὶ συνοίσοντος ποιούμενοι πρόνοιαν, ὡς ἐγγυροῦν ἦν, ἴασιν ταύτην τοῖς ἐπικειμένοις ἐπινοήσασαι, καὶ ὠρίσαντο δεύτερον, ὅ φασι, πλοῦν, ἐν' οἱ καθ' ὁσονδῆτινα ἐρέπον ἀνάγκης εἰς τὸ σχολάζειν συναλαθέντες, ἀφ' ἧς προσέτησαν ἐκκλησίας, ἡ μικροῦ τινος ἰσως λειψάνου τῆς κατ' αὐτοὺς ποιμένης ὑπολειφθέντος οὗτ' αὐτοὶ διακυβερνᾶν ἐνεῦθεν ἑαυτοῦς· ἐνταῦθα τῶν χρεωδύων οἱ τε ἕνετε, οὐθ' ἑτέροις παρέχειν, ἑτέρας ἐκκλησίας προσθήκη λαμβάνοιεν τὴν προμηθειαν, εἴπερ ἱκανώτατοι μάλιστα τύχοιεν ὄντες οὗτοι ἔργοις ὁμοῦ τε καὶ λόγοις, οἷς ἂν ὁμιλῶσι, πρὸς τὴν ἴσον τῆς θεοσεβείας ζῆλον τούτους ἐνάγειν καὶ πολιτεῦσθαι πείθειν ἀμέμπτως. Τοῖς τοίνυν οὕτω τυπωθείαι καὶ ὀρισθεῖαι καλῶς καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθοῦντες, τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμῳ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, κύρ Θεοδοσίῳ, οὐκ εὐπόρως μὲν ἔχοντι πρὸς χρεῖαν διὰ τὸ τὴν κατ' αὐτὸν ἐκκλησίαν ὑπὸ Βαρδάρου πρὸ πολλοῦ γεγονέναι καὶ εἰσέτι νῦν κατάρχεσθαι καὶ κυκλοῦσθαι, ἱκανῶς δὲ ἔχοντι Θεοῦ χάριτι καὶ ἅμα προθύμῳ, τοὺς μὲν οικείους τῆς πίστεως ταῖς παρ' ἑαυτοῦ διδασκαλίαις κρατύνειν καὶ προάγειν ἐπὶ τὸ κρείττον, τὸ δ' ἄλλοτριον προσλαμβάνεσθαι τῇ κατὰ Χριστὸν ἀγωγῇ μεταπλάττοντα καὶ μορφοῦντα, τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κελτσηνῆς κατὰ λόγον ἐπιδόσεως νένομεν γνώμη καὶ ψήφῳ κοινῇ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Νικαίας, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Ἀτταλείας, τοῦ Μεσσηνίας καὶ τῶν ὑποψηφίων Σμύρνης καὶ Μελενίκου, ὡς ἂν προηγουμένως μὲν τῆς ἐν ἅπασιν θεαρίστου πολιτείας τοῦ ὕπ' αὐτὴν λαοῦ φροντίξῃ καὶ προμηθεύηται διδασκαλίαις ταῖς διὰ τρόπων καὶ λόγων εἰς ταύτην ἐνάγων, ἔπειτα καὶ τινος συντελείας καὶ κυβερνήσεως ἐνεῦθεν αὐτὸς εὐπορήσῃ· Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμος τὴν τοιαύτην μητρόπολιν

Κελτζηνης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερωρεῖν ἐν αὐτῇ, ἀναγνώστας τε καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς προοιβάζειν, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους ἐγκαθιστᾶν καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέξει, ὅσα καὶ γνήσιοι ταύτης ἀρχιερεῖς, ἀνευ μόνου τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρόσεως. Ὁφείλουσι δὲ καὶ οἱ εὐρισκόμενοι κληρικοί τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κελτζηνης καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν ταύτης καὶ πνευματικὴν ἐπικράτειαν τελοῦντες ἱερωμένοι, μονάζοντες καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν Χριστιάνουμον πληρωμα δέξασθαι τοῦτον καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς· καὶ τιμῆς καὶ τὴν ἀνήκουσαν ὀψοταγὴν καὶ εὐπειθεῖαν ἀποδιδόναι αὐτῷ, ὅσα δὴ καὶ ἀρχιερεὶ γνησίῳ καὶ πατρὶ αὐτῶν καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ. Ἐπιμένει τοῦ πάλας δὴ ἀφωσιωμένου ἀρχιερατικοῦ καθίσματος ἐστέρηται ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἢ διειλημμένη ἀγιωτάτη μητρόπολις Κελτζηνης, οὕτε μὴ ἕτερον κτήμα εἰς κατοικίαν ἀρχιερεὶ προσήκον ὑπολείπεται ταύτῃ, κατασχεῖν ὀφείλει· ὁ ῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μελιτηνης εἰς κάθισμα ἑαυτῷ τὴν ὑπ' αὐτὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κελτζηνης τεταγμένην σεβασμίαν μὴν τὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τιμωμένην καὶ ἐπιεκκλημένην τοῦ Κι, παρὰ μὲθ' ἑαυτῶν τῶν ἀπάντων κωλυόμενος εἰς τοῦτο. Ἐπι τοῦτ' γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνης καὶ προέδρῳ Κελτζηνης δι' ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται.

† Εἶχε τὸ· Μηρὶ Ὀκτωβρίῳ ἰβδ. β'.

XLVI. Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, commisit inspectionem jurium patriarchalium in quibusdam ecclesiis.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἀνατίθειν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνης, ὑπερτίμῳ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ καὶ προέδρῳ Κελτζηνης, κύρ Θεοδοσίῳ, τὴν ἐπισκοψίαν καὶ διεξαγωγὴν τῶν πατριαρχικῶν δικαίων τῶν ἐν ταῖς ἐνορίαις τῶν ἀγιωτάτων μητροπόλεων, τῆς Νεοκαισαρείας δηλονότι, τῆς Καμάχου καὶ ἧς προεδρεύειν παρ' ἡμῶν τέτακται, Κελτζηνης, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Κολωνίας, ὡς καλῶς Θεοῦ χάριτι διοικεῖν ταῦτα καὶ τῆς ἀνηκούσης ἀξιούσης ἐπιμελείας· ἱκανῶς ἔχοντι, πολλῶν τε ἄλλων ἐνεκεν, καὶ δὴ καὶ τοῦ πλησιοχωρεῖν τὰς τοιαύτας ἐνορίας τῶν ῥηθειῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν τῇ κατ' αὐτὴν ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Μελιτηνης καὶ εἰδησιν ἔχειν αὐτὸν ἀκριδῆ τῶν ἐκείσε· ἐπιλήθεται τολύου ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μελιτηνης καὶ ὑπερτίμος τῶν ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπαρχίαις πατριαρχικῶν δικαίων κανονικῶς ἐπιτηρῶν καὶ διενεργῶν ταῦτα ἐξάρχου τρόπον καὶ δικαίῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, φροντίζων προηγουμένως μὲν, μὴ ἐνεργεῖσθαι τι ἐξω τῆς Χριστιανικῆς καταστάσεως, ἀλλὰ πάντα κατὰ τοὺς ἐπικρατήσαντας θεσμοὺς καὶ τὰς ἐγγράφους διατυπώσεις προβαίνειν, ἔπειτα τὸν πατριαρχικῶς τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας προεστῆμενον ἐν ταῖς πατριαρχαῖς μοναῖς καὶ τοῖς

λοιποῖς ὁμοίαις ναοῖς ὀνομαστικῶς ἀναφέρεσθαι τε καὶ μνημονεύεσθαι, καὶ τὰς παρεμπιπτούσας δὲ ἐκκλησιαστικὰς καὶ πνευματικὰς ὑποθέσεις ἐν τοῖς τοιοῦτοις μοναστηρίοις καὶ τοῖς ναοῖς παρ' αὐτοῦ τοῦτου ἐξετάζεσθαι τε καὶ διορθοῦσθαι, μὴ ἐνδὸς τῶν ἀπάντων, ἱερωμένων, φημί, μοναζόντων καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς εἰρημέναις ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις ἀρχιερατευόντων, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, ἐπ' ἀδείας ἐξόντων παρεμποδίσαι ἢ διενοχλήσαι αὐτὸν κατὰ τι ἐπὶ τῇ διενεργείᾳ καὶ ἐπιτηρήσει τῶν ἐκείσε πατριαρχικῶν δικαίων, ὡς· εἰρηται, ἀλλὰ παντοίως· μάλλον αὐτῷ συνεργεῖν καὶ τὴν ἀνασθεθειμένην ταύτην διακονίαν αὐτῷ ποιεῖν εὐκατόρθωτον. Εἰ δ' ἴσως συμβαίη καὶ τινα τῶν τοιούτων ἀρχιερέων πρὸς Θεὸν μεταστῆναι τὴν χρεῶν λειτουργήσαντα, γνώμη κοινῇ καὶ συνδιασκέψει τῶν ὑπολοίπων πλησιοχώρων ἀρχιερέων ὀφείλει ἐκλέγεσθαι ἀνθρώπος ἀπὸ τοῦ τῆς κατ' ἐκείνον ἐκκλησίας κλήρου ὁ ἀρμοδιώτερος τῇ οἰκονομίᾳ τε καὶ διεξαγωγῇ τῶν τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας δικαίων καὶ ἐγκαθίστασθαι εἰς τὸ ταῦτα διενεργεῖν, εἰθ' οὕτως ἐκλογὴ γίνεσθαι ἀνθρώπου ἐτέρου ἱκανοῦ καὶ ἀξίου τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, μὴδὲν ἔχοντος ἐναντίωμα καὶ κώλυμα πρὸς τοῦτο, καὶ ἀποστέλλεσθαι ἐνταῦθα μετὰ γράμματος καὶ μαρτυρίας τοῦ τοιοῦτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Μελιτηνης καὶ τῶν πλησιοχωρούντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὥστε ἐμφανίζεσθαι τῇ θεῷ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ ἀποκαθίστασθαι εἰς ἀρχιερεῖα τῆς ἐκκλησίας τῆς στερηθείσης τοῦ ἰδίου ποιμένου. Ἐτι δὲ ἔκχωρουμεν αὐτῷ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνης καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς λαχούσης αὐτὸν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας διακειμένην σεβασμίαν πατριαρχικὴν μὴν, τὴν ἐπιεκκλημένην τοῦ Συριχᾶ, ἐφορᾶν καὶ ἐξαρχικῶς ἐπισκέπτεσθαι, καθῶς καὶ τὰ ἄλλα πατριαρχικὰ δίκαια. Ἐπὶ τοῦτ' γὰρ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος γεγονός τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μελιτηνης, ὑπερτίμῳ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ καὶ προέδρῳ Κελτζηνης, κύρ Θεοδοσίῳ, ἐπιδέδοται.

† Εἶχε τὸ· Μηρὶ Ὀκτωβρίῳ ἰβδ. β'.

XLVII. Synodus confirmat exemptionem monasterii patriarchalis Marmarianorum a potestate episcopi Larissensis.

† Ἐν τι καὶ τοῦτο τῶν οὐκ ἐπαινουμένων, ὄψιν τις περὶ πραγμάτων πολλὰκις μὲν ἀμφισθητὴ θέντων, πολλὰκις δὲ διακριθέντων καὶ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον ἀποταχθέντων καὶ καταστάντων, εἶτα εἰδῶς περὶ τούτων δίκας πάλιν ἐτέρας ἐπάγειν βιάζεται, ταῖς ἀρχαιοτέρας νεωτέρας αὐτὸς προσεπέκλιον καὶ προτιθεὶς τὰς αὐτοῦ. Οὗτος γὰρ οὐδὲν πλέον ποιεῖν πάντως βούλεται, τοιαῦτα κινῶν, ἢ πράγματα διακινήσῃ παρέχειν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς τούτων ἐσομένοις δικασταῖς καὶ κριταῖς· εἶδε καὶ γὰρ εἰδῶς τὰ πάλαι περὶ αὐτῶν διακριθέντα καὶ καταστάντα μὴ ζηλοῦν ἐθέλειν τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀλλοτρίων ἐρῶντας, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι καὶ τὰ δέξαντα στέρ-

γειν καὶ μηδὲως ταράττειν μηδὲ διενυχλεῖν. Ἡ γὰρ **A** ἄν δι' αἰῶνος ἀπέραντα πονοῖεν οἱ ταῦτα προηρημένοι, εἴπερ τῶν πρὸ αὐτῶν πολλὰκις καὶ ἀποκρώντως δικασαμένων καὶ ἀγωνισαμένων οἱ καθεξῆς ἀεὶ τοῖς ὁμοίοις ἐμμένειεν καὶ πειρῶντο τὴν ἴσον τρῶπον διενυχλεῖν. Ὁ δὲ καθορᾶται συμβαίνειν καὶ ἐπὶ τῇ μεταξὺ νῦν ὑποθέσει τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσης, ὑπερτίμου, κατὰ πνεῦμα ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ τῶν Μαρμαριαντιῶν μοναχῶν. Οὗτος καὶ γὰρ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης, πρότερον μὲν ταυτησί τῆς μονῆς ἡγουμενικῶς προϊστάμενος, καὶ εἰδὼς ὅπως αὕτη κέκεῖται δικαίωμα (ταῦτα δ' εἰσὶ χρυσόβουλλοι λόγοι καὶ πατριαρχικά ὑπομνήματα), ὑπὸ **B** τῆν περιωπὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τελεῖν τὴν μονὴν ἐπιτάττοντα, ἅτε δὴ ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ ἀνιδρυθεῖσαν, ὁ δὲ καὶ οὕτω τοῖς μοναχοῖς δι' ὄχλου καθίσταται ἄρτι μὲν τῆς τῶν Λαρισαίων ἀρχιερατικῶς ἡγεῖσθαι λαχῶν μητροπόλεως, αὐτίκα δὲ καὶ τοῖς εἰρημένοις δικαίωμασιν ἐντυχῶν καὶ τούτοις οἶονεῖ τισὶ κέντροις πρὸς τὴν τῆς μονῆς ὑπονυττόμενος ἐφείσιν καὶ τὴν δεσποτεῖαν ἑαυτῷ πειρώμενος κατακτᾶσθαι, ταύτην αὐτὴν ὑποτάττεισθαι τῇ μητροπόλει ζητῶν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς ἀνακρίνεσθαι τε καὶ κανονικῶς ὑπ' αὐτοῦ διεξάγεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ τινὰς αὐτοῦ μοναχοὺς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἀντικριθισμένους τοῖς Μαρμαριανταῖς ἐκπέμπει. Καὶ δὴ παραστάντες οὗτοι συνοδικῶς προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος, προέ- **C** τειναν μὲν δικαίωμα τῇ μητροπόλει γεγονὸς παρὰ τοῦ τὴν ἐκεῖσε χώραν τῷ τότε κατ' ἐξουσίαν αὐθεντικῆν διέποντος, τοῦ δεσπότης ἐκεῖνου κύρ Μιχαήλ, ὡς μεταξὺ καὶ τότε τοῦ τε τῆς μητροπόλεως μέρους καὶ τῆς εἰρημένης μονῆς ἀμφισθητήσεως καὶ διεξέσεως κατεχοῦσης περὶ αὐτῆς δὴ τῆς μονῆς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἄγεσθαι τοῦ κατ' αὐτὴν ἀρχιερέως ἀξιουόντος τε καὶ δικαιουόντος. Καὶ μέντοι καὶ κρίσεως ἐπὶ τούτῳ γενομένης παρὰ τοῦ Γοριανίτου ἐκεινοῦ ὑπὸ τῷ δεσπότη τελούντος καὶ τὰ τοιαῦτα ἐξυπηρετούντος, εἴτε δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δεσπότη κύρ Μιχαήλ τῷ εἰρημένῳ γράμματι καὶ δικαίωματι τὰ τῆς κρίσεως βεβαιούντος· προέτεινον οἱ τοῦ Λαρίσης καὶ χρυσόβουλλον ἕτερον τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐν ὑστέρῳ καὶ αὐτὸ ἐπιθεδαιούν καὶ τῇ Λαρίσης τὴν τῆς μονῆς ἐπιστηρίζον αὐθις δεσποτεῖαν πνευματικὴν καὶ ἐπιτροπήν. Καὶ ἦσαν μὲν τὰ τοιαῦτα δικαίωμα, ὡς οὕτω γε ἀκοῦσαι, ἰσχυρὰ τῇ Λαρίσης καὶ ἀναντιρρήτα, πρὶν γε μὴν τὰ τῶν Μαρμαριαντιῶν εἰς μέσον ἐνεχθῆναι καὶ ἐμφανίζεσθαι, καίτοι γε οὐκ αὐτὰ τὰ κύρια δικαίωματα ἐμφανίζοντες· ἦσαν οἱ τοῦ Λαρίσης, ἀλλὰ τῶν πρωτοτύπων ἴσα, ὡς αὐτῶν δὴ τῶν πρωτοτύπων ὑπ' ἄλλοις, ὡς ἔφασαν, εὐρισκομένων, οὕτω τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ τοῦ Λαρίσης προτεινόντες ἦσαν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ πᾶν ἰσχυρίζομενοι. Προεκόμισαν δὲ ὁμοῦ καὶ οἱ **D** Μαρμαριανταῖς τὰ προσόντα τῇ μονῇ δικαίωματα,

καὶ κατὰ μέρος καὶ ταῦτα ὑπανεγνωσθήσαν, πολλὰ τε ὄντα καὶ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐξαρχῆς διόντα καὶ εἰτε παλαιτέρων ἄλλων ἐπὶ δικαιοῦσι τῆς μονῆς τὴν μνήμην ποιούμενα, χρυσόβουλλων δηλονότι παρὰ τῶν ἀοιδίμων γενομένων βασιλέων, τοῦ τε κύρ Ἰσακίου καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ, κύρ Ἀλεξίου, εἰτε δὲ καὶ πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων καὶ λοιπῶν δικαιομάτων, ἐν οἷς δὴ τοῖς προκομισθεῖσι δηλαθὴ παρ' αὐτῶν δικαιοῦμασι καὶ γράμμα προσῆν ἕτερον τοῦ διαληφθέντος δεσπότη, κύρ Μιχαήλ, τὸ προγεγονὸς τῇ μητροπόλει ἀνατρέπον καὶ ἀναιροῦν, καὶ τὴν, ὅθεν τοῦτο προέβη, αἰτίαν καθαρῶς παριστῶν, ἐκ ψεύδους δηλονότι καὶ ἀπάτης τῇ τοῦ Γοριανίτου κρίσει συσκευασθὲν, ἅμα δὲ καὶ δηλοποιούν, ὡς κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ δὴ τοῦ δεσπότη καὶ παράκλη- **B** σιν ἐπὶ διορθώσει τῆς ὑποθέσεως καὶ τὸ τοῦ ἀοιδίου βασιλέως κύρ Ἰωάννου χρυσόβουλλον ἐπὶ ἀναιρέσει καὶ ἀκυρώσει τοῦ προτέρου αὐτοῦ χρυσόβουλου τῇ μονῇ προέβη, ἅτε δὴ τῆς ἀληθείας καθαρῶς αἰθριασάσης καὶ τῶν τῇ μονῇ προσόντων δικαιομάτων ἐξούστερον ἀναφανέντων, ὑπὸ τῆς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίας τὸ πρότερον ἀφανισθέντων καὶ ἐπὶ μεκρὸν συμβᾶν αὐτὰ κρύπτεσθαι, εἴτε γε μὴν καὶ τοῦ μυροβλύτου καὶ θαυματοδρότου Δημητρίου μὴ ἀνασχετὸν ποιησαμένου τὰ τῆς ἀληθείας εἰς τέλος ἐν ἀφανεί κρύπτεσθαι, ἀλλὰ θαυμάσιόν τινα τρόπον, μᾶλλον δὲ αὐτῷ συνήθη καὶ πρέποντα φοβήτρικ- **C** τισὶ καὶ φάσμασι καὶ ἐκδειματώσεσιν ἐν τούτοις καὶ νόσων ἐπαγωγὰς καὶ ποικίλοις τισὶ τοιούτοις τὸν κύρ Μιχαήλ ἐκείνον τὸν δεσπότην πρὸς συναίσθησιν ἀγαθόντος, ὡς οὐ καλῶς ἔρα τῷ τοῦ Λαρίσης μέρει τὴν τῆς ὑποθέσεως δικαιοῦσιν διὰ τοῦ εἰρημένου γράμματος ποιησάμενον. Ἐπὶ τούτοις μέντοι πᾶσι καὶ ὑπομνήματα πατριαρχικὰ τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει πατριαρχῶν, τοῦ τε κύρ Γερμανοῦ καὶ τοῦ κύρ Μανουήλ, παρὰ τῶν μοναχῶν προκομισθέντα καὶ ἀναγνωσθέντα καὶ ταῦτα ἦσαν μὲν ἀριθῆλως παριστῶντα σὺν τοῖς λοιποῖς δικαιοῦμασι τῆς μονῆς, ὅπως τε καὶ ὅθεν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἡ τῆς μονῆς πνευματικῆς δεσποτεῖα καὶ κυριότης τῇ πατριαρχικῇ προσήκουσα μεγαλειότητι διτέλεσεν, ἦσαν ἔτι καὶ δι' ἐπιτιμίαν φρικωδεστάτων τῷ δικαίῳ τὴν ἰσχὺν ἀπονέμοντα. Τὸ δὲ ἦν, μηδαμῶς ὑφ' ἐτέρῳ ποτὲ δεσποτεῖν καὶ ἀνακρίσει πνευματικῇ τὰ τῆς **D** μονῆς γενέσθαι τὸ σύνολον, ἀλλ' ἡ μόνῃ τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ προσηρμόσθαι διὰ πινυθῆ καὶ ταύτη μόνῃ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον ὑποκύπτειν καὶ ὑποτάττεισθαι καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ μόνου κωλεῖσθαι ἀναφορὰν ὀνόματος κατὰ τὸ παλαιὸν δικαίωμα, βασιλικὴν οὖσαν ἅμα καὶ πατριαρχικὴν. Τούτοις ἡμεῖς ἅπασιν ἀκριδῶς προσσχόντες καὶ τὴν τοῦ δικαίου ῥοπήν τοῖς εἰρημένοις τρόποις καὶ δικαιοῦμασιν ὁλοσχερῶς ἀπονεμετημένην κατανοήσαντες τῇ μονῇ, τῷ δικαίῳ καὶ αὐτοῖ τὴν νικῶσαν ψῆφον κατὰ τὸ προσῆκον ἀποδεδώκαμεν. Μέντοι καὶ παρακλυεῖται καὶ διατάττεται ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καὶ ὁμηγύρευς τῶν ἱερωτάτων καὶ ἀρχιε- **E** ρίωσ, τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἐνεργῶν τὰ διελημμένα

τῆς μονῆς; δικαιώματα καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν περιλη-
ψιν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν κἀν τῷ ἐξῆς καὶ
διηγεῖται χρόνῳ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι τὴν τοι-
αύτην τῶν Μαρμαριάνων μονὴν, ἀπέχειν δὲ ταύτης
τόν τε νῦν μητροπολίτην Λαρίσης καὶ τοὺς μετ'
αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἀναδεξομένους ἀρχιε-
ρεῖς, ἔτι δὲ καὶ τὸν πλησιοχωροῦντα τῆς Χαρμαίνης
ἐπίσκοπον, ἅτε μηδαμῶθεν μὴδ' αὐτὸν ἐπὶ τισιν ὄλω-
σῶν τῆς μονῆς δικαιοῦμενον, ὑφορᾶσθαι ὀφειλοντας
τὴν ἐπληρημένην κανονικὴν καταδικὴν τοῖς οὐκ
ἐμμένουσι τοῖς ὁρίοις αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλοτρίων κ-
τεπερβαίνουσι. Διὸ καὶ ἔσται μένουςα ἡ τοιαύτη
μονὴ, ἐφ' ἧς τέτακται τὸ ἀπαρχῆς; τάξις; τε καὶ ἰδιό-
τητος, καὶ ὑπὸ τῆν καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Με-
γάλην Ἐκκλησίαν δηλώνουσι συναριθμουμένη καὶ τατ-
τομένη μοναῖς, ἔσονται δὲ ὁμοίως; αὐτῇ καὶ οἱ παρὰ
τοῦ μέρους ταύτης ἀνεγερθέντες θεοὶ ναοί, καὶ ὅσοι
εἰς τὸ ἐξῆς ἀνεγερθῆσονται κατὰ τὸν ἐκείσε τρόπον καὶ
τὰ ὅρια τῶν μετοχῶν τῆς μονῆς καὶ λοιπῶν κτη-
μάτων, παρὰ μηδενὸς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερατεύειν
μελλόντων τὴν ἀνάκρισιν ἔχειν ὀφειλόντων καὶ ἐξέ-
τασιν, ἀλλ' ἢ μόνον παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς πατριαρχι-
κῆς μεγαλειότητος εἰς τὴν τῶν ἐκείσε ἐξαρχικῶν
διοίκησιν ἀποστελλομένων κατὰ τὸ προσὸν ἀνέκασθαι
τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προνόμιον. Καὶ οὐδεὶς
οὐδέποτε πειραθῆναι ὀφείλει οὐκ ἀρχιερεὺς, οὐ κο-
σμικὴν ἀξίαν ἐπανηρημένος, οὐκ ἑτερός τις τῶν
ἀπάντων εἰς ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν χωρήσαι τῶν
τῇ μονῇ προσόντων τοιούτων δικαιοματῶν καὶ προ-
νομίων, ὡς τῇ τῶν Λαρίσαίων μητροπόλει ὑποθεῖ-
ναι αὐτὴν ἢ ἑτέρα δεσποτεῖα ὑπαγαγεῖν, πλην, ὡς
εἴρηται, πολλάκις, τῆς πατριαρχικῆς· κατὰ παντός
γὰρ τοῦ διαπραξέσθαι τοῦτο πειραθέντος τὴν αὐτὴν
ἐπιτίμησιν τοῦ ἀφορισμοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ἥτις
ἐν τοῖς πρότερον ἀπολυθεσὶν ὑπομνήμασιν ὑπὲρ τῆς
μονῆς ἐπιφέρεται, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐπανατείν-
νεται διὰ τοῦ παρόντος; αὐτῆς ὑπομνηματώδους ση-
μειώματος, γεγόνητο; κατὰ μῆνα Ὀκτωβρίον τῆς β'
ἐπινημέσεως τοῦ ἡσυχῶς ἔτους.

† Εἶχε. . . . .

**XLVIII. Andronicus II Palaeologus metropolitanus
Aprorum confert locum Euchatorum.**

† Τῶν προσηκόντων ἡ βασιλεία μου κρίνει τοῦ;
καθ' ὅτι οὐκ εὐδοκίμουσιν βασιλικῶν ἀπολαύειν χα-
ρίτων καὶ ἀμοιβῶν· ἐπεὶ γὰρ οἰκειότατον μὲν,
εἴπερ ἄλλο τι, τοῖς ἐκ Θεοῦ βασιλεύειν λαχοῦσι καὶ
τὸ τοῦς ὑπηκόους εὐ ποιεῖν κατὰ μίμησιν τοῦ δε-
δωκότος τὸ βασιλεύειν, ἀν καὶ τὸ τῶν ὑπηκόων
ἔσθ' ὅτε συντρέχη καὶ τὴν τῆς εὐποίας ῥοπὴν οὐκ
ἀνασοβῆ διὰ τῶν ἔργων, βλάβως ἀν ἐκατέροις ἐκτε-
λοῖτο τὰ δέοντα, τοῖς μὲν δηλαδὴ τὸ εὐεργετεῖν δι-
καίως, τοῖς δ' αὖ ὑπηκόοις; τὸ τῶν εὐεργεσιῶν ἀκω-
λύτως ἐπιτυγχάνειν· ἔπειτα καὶ τῶν ἀτόπων ἀν
εἶη, τοὺς μὲν ἐπὶ τοῖς Ὀλυμπικοῖς νικῶντας; ἐπά-
θλων ἄμα καὶ γερῶν ἀξιοῦσθαι τῶν προσηκόντων,
τοὺς δὲ γε παρ' ἡμῖν χρησίμους ἀναφανιμένους;
ταῖς; πράγμασι πύρρῳ μένειν τῆς ὀφειλομένης παρα-
χωρήσθαι τιμῆς. Εἰ οὖν, ὡς εἴρηται, τῶν προσηκόν-

των καὶ δικαίων ἐστὶ, τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν εὐδοκι-
μοῦντας τῶν βασιλικῶν οὐκ ἀμοιρεῖν χαρίτων, ὧν
κατ' ἀρετὴν πνευματικὴν ἢ εὐδοκίμησις, ἀξία;
ἀντιμετρεῖσθαι τὰς παρὰ βασιλέως τιμὰς τε καὶ
χάριτας αὐτοῖς, τοῦτο δὲ καὶ τῶν σφόδρα ἀναγκαίων
εἴη ἀν, ἐπειδὴ πρὸς ψυχὴν διαβλίνει τὸ τῆς εὐδοκι-
μήσεως ἐνταῦθα κάλλιστον, καὶ διὰ τοῦτο πλείον καὶ
τὸ τῆς τιμῆς ὑπερέχον ὀφείλεται τοῖς κατ' ἀρετὴν
πνευματικῆν εὐδοκίμουσιν ἢ τοῖς καθ' ὄντινα δὴ τρό-
πον· καὶ τοῖνυν καὶ ἄλλα πολλὰ μὲν τυγχάνουσιν,
ἅπερ ἡμεῖς διὰ τῆς ἐκ Θεοῦ δοθείσης ἡμῖν βασι-
λείας κεκτήμεθα τὰ προνόμια καὶ δικαιώματα πρὸς
τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν, ὧν ἀπάντων ἕνεκα
ὀπίσθησιν ποιούμεθα τὴν φροντίδα καὶ τὴν σπουδὴν, τὸ
προσῆκον ἐκάστοις ἐπιτιθεῖναι τέλος, καὶ ὅποιον τὸν
ζῆλον τρέφομεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ὑπὲρ ταύτης δὴ
τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀν διασώζονται καὶ διατηροῦντο
ταύτη καλῶς τε καὶ ὡς Θεῷ φίλον, ὅσα εἰς σύστασιν, ὅσα
εἰς καλλονὴν τε καὶ εὐκοσμίαν καὶ ὅσα εἰς τὸ τῆς εὐ-
σεβείας ἀφορᾶ κράτος, ἀγνοεῖν οἶμαι τῶν ἀπάντων οὐ-
δένα. Ἐν δ' ὅμω, ὡς εἴρηται, καὶ τοῦτο, ὧν κέκτηται
ἡ βασιλεία ἡμῶν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς προνομίω,
τὸ ὅς ἀν βούληται τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, μεί-
ζουσι ἀξίαις τιμᾶν καὶ ἀπὸ ταπεινοτέρων πρὸς ὑψη-
λοτέρους προβιβάσειν θρόνους διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς
αἰδέσιμον καὶ σεβάσιμον, Ἐπειδὴ τοῖνυν καὶ τὸν
ἱερωτάτον μητροπολίτην Ἄπρω καὶ ὑπέριμον εὐ-
ρεν ἡ βασιλεία μου ἄνδρα λόγῳ καὶ ἀρετῇ κεκο-
σμημένον, πλήρη τε παιδείας καὶ πνευματικῆς συν-
έσιως, κἀντεῦθεν ὠφέλιμον ὄντα τοῖς ἐντυγχάνουσι
τά γε ἐς ψυχὴν, καὶ πρὸς τοῦτοις εὐνοίαν εἰλικρινῆ
δεικνύοντα πρὸς τὴν βασιλείαν μου, τῇ προσηκούσῃ
τοῦτον τιμῇ καὶ τῷ τῆς καθέδρας προβιβάσασθαι ἀμεί-
βεσθαι δίκαιον ἡ βασιλεία μου κρίνει (τιμᾶσθαι γὰρ
τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πρέπουσαν ἐπέχειν τιμὴν πολ-
λαχῶς; ἀν εἴη τῶν καλῶν καὶ ἐπαινουμένων), ἐπίδο-
σιν τε γὰρ οὐ μικρὰν τινα καθ' ἑαυτὴν αὐτὴ λαμβά-
νει τῆς πρεπούσης τιμῆς ἐπιτυγχάνουσα, καὶ πρὸς
γε μὴν πρὸς τὸν ὅμοιον διανίσταται ζῆλον τοὺς ταύ-
της ἀποδέοντας· τοῖνυν καὶ εὐδοκεῖ καὶ διορίζεται ἡ
βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος, ἐπέ-
χειν τὸν δηλωθέντα ἱερωτάτον μητροπολίτην Ἄπρω
καὶ ὑπέριμον τὸν τρόπον τοῦ Εὐχαίτων καὶ ἀπο-
λαύειν τῆς ἀνηκούσης τῷ τοιοῦτῳ θρόνῳ τιμῆς ἐν τε
ταῖς κατὰ τὴν θέαν καὶ ἱερὰν σύνοδον συνάξεσιν,
ἐν τε στάσεσι καὶ καθέδραις καὶ ταῖς λοιπαῖς συνε-
λεύσεσι, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πάντων τῶν ὡπωσδήποτε
ἀνηκόντων, ὡς εἴρηται, τῷ θρόνῳ τοῦ Εὐχαίτων
μετὰ πάσης ἀδείας τὸ ἀπὸ τοῦδε μετέχειν καὶ ἀπο-
λαύειν αὐτὸν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἀγιωτάτος; μου δεσπότης,
ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, σέρβης καὶ ἀποδέξεται
τοῦτο μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θέας καὶ ἱερᾶς ὁμηγύ-
ρευς τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ἐκθήσει χάριν
τούτου καὶ πράξιν συνοδικὴν ταῦτα ταῦτα διαλαμβά-
νουσαν, ἅπερ καὶ ὁ τῆς βασιλείας μου ὀρισμός. Διὰ
γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου ἐγεγόνει
αὐτῷ πρόσταγμα.

† Εἶχε δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς θείας καὶ βα-
σιλικῆς χειρὸς τὸ· Μητὶ Νοεμβρίῳ 1154. β'.

XLIX. *Synodus confirmat gratiam imperialem concessam metropolitæ Aprorum.*

A L. *Synodus confert metropolitæ Smyrnenſi episcopatum Chii per adjunctionem.*

† Τὸ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος περὶ τὰ καλὰ φιλότιμον καὶ τὸ τοῦ τρόπου εὐσεβῆς καὶ ἔτι τὸ τῆς γνώμης αὐτοῦ φιλόθεον Ἰσασι μὲν πάντες, ὅσοι τῇ αὐτοκρατορικῇ καὶ κυβερνητικῇ πηδαιλουχίᾳ αὐτοῦ διευθύνονται, Ἰσασι δὲ πάντες καὶ ὡς πολλὴν περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἐνδεικνύται τὴν διάθεσιν καὶ στοργὴν, ὡς ἐξεῖναι λέγειν αὐτὸν καὶ μετὰ τοῦ προφήτου παθρόρησιασάμενον, ὅτι Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφραγέ με· καὶ μαρτύρια μὲν ἄλλα πολλὰ τε καὶ μέγιστα τούτων ἐδειξε τε καὶ αἰεὶ δείκνυσι προάγων τε καὶ παράγων ὁ χρόνος, ἀφ' οὗ τὴν τῆς αὐτοκρατορίας περιεβάλετο θεόθεν ἀρχὴν, οὐχ ἦττον δὲ καὶ ὅπερ καλῶς τε καὶ θεοφιλῶς κἀν τῷ παρόντι ἐβουλεύσατό τε καὶ διεπράξατο· εἰδῶς γάρ, ὡς τὰ μέγιστα συντείνουσι πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς εὐπρεπειᾶς καὶ καλλονῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἄνδρες ἀρετῆν πλουτοῦντες καὶ πνευματικῆν σύνεσιν, εἴ ποῦ τοιοῦτον ἐφεύροι τινὰ, ταῖς ἀνηκούσαις αὐτὸν δεξιούται νιμαῖς καὶ εὐεργεσίαις, ἀμφοτέρων, τοῦτο μὲν καὶ τὴν ἀρετὴν εἰμῶν τὰ καθήκοντα, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν ὁμοῖον ζῆλον τῆς ἀρετῆς ἐνάγων τοὺς ἄλλους, ἔργοις αὐτοῖς ἀτεχνῶς, οὐ μόνοις λόγοις πρὸς τὴν τῶν καλῶν κτήσιν ἔκπαντας προτρέπομενος. Ἐπειδὴ οὖν ἔβρε καὶ τὸν ἱερωτάτων μητροπολίτην Ἄπρω καὶ θέρτιμον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῶν, λόγῳ καὶ ἀρετῇ καὶ πολιτείας σεμνότητι καλλυνόμενον, εὐδόκησε διὰ θεοῦ καὶ σεπτοῦ προστάγματος καὶ ἤξλωσεν αὐτὸν μείζονος τιμῆς, παρακλιευσάμενος ἐπιχειρῆσαι αὐτὸν ἀπὸ γε τοῦ νῦν τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων καὶ πάντων τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιοῦτῳ θρόνῳ μετέχειν μετὰ πάσης ἀδείας, οὐ δὴ θεοῦ καὶ σεπτοῦ προστάγματος εἰς ἐπίσκοπον ἀναγνωσθέντος τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, δεῖν ἔγνωμεν καὶ πράξιν ἐκτεθῆναι συνοδικὴν παρ' ἡμῶν, ἀκολούθως τῷ σεπτῷ καὶ θεῷ προστάγματι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος· τοίνυν καὶ παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων διὰ τῆς παρούσης συνοδικῆς πράξεως, ὅσα δὴ καὶ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ φάσα, ὡς εἴρηται, διὰ σεπτοῦ προστάγματος διωρίσατο ἐπὶ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἄπρω καὶ ὑπερίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῷ, ὥστε δηλονότι ἐπιχειρῆσαι αὐτὸν τὸ ἀπὸ τοῦδε τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων καὶ πάντων ἀπλῶς μετέχειν καὶ ἀπολαβεῖν τῶν ἀνηκόντων τῷ τοιοῦτῳ θρόνῳ, ἐν τε ταῖς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον συνάξεσιν, ἐν τε στάσεσι καὶ καθιέρωσι καὶ ὑπογραφαῖς, καὶ ταῖς λοιπαῖς τάξεσι καὶ συνηθείαις, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ γεγονότος αὐτῷ θεοῦ καὶ σεπτοῦ προστάγματος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος. Ἐπὶ τοῦτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ πράξις ἐγγράφει αὐτῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Εἶχε τὸ· Μητὶ Νομῆριφ Ἰνδ. β'.

† Ἡ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἰσχύς ἀφίτητος καὶ ἀνάλωτος ἐν ἅπασι πέφυκεν· οὔτε γὰρ χρόνος ὁ πάντα ἀλλάττων καὶ μετατιθεὶς κατακαυχᾶται ταύτης καὶ περιγίνεται, οὔτ' ἐπηρεάζοντες ἄλλως ἄνθρωποι καὶ λυμαινέσθαι τοῖς δόγμασι προθυμούμενοι· διανύουσα δ' αὕτη καὶ περὶ αὐτὸν αἰῶνα ἔπειτος, ὡς περὶ καὶ παντὸς ἀνωτέρω ὀλέθρου, διαγίνεται καὶ καθίσταται. Τῶν γὰρ καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἄλλοτε ἄλλως κινουμένων καὶ φερομένων, μόνος τὸ ταύτης ἐξίωμα διαρκὲς καὶ ἀτελεύτητον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διαμένει. Καὶ τὸ αἴτιον ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρος φωνὴ κραταιοτάτην καὶ ἀσάλευτον μέχρι παντὸς ἔσσεσθαι ἀποφηνάμενη, καὶ μὴδ' ἂν ποτε μὴδ' αὐτὰς τὰς τοῦ ἔδου πύλας κατισχύουσιν δυνάσεις αὐτῆς, εἴτε ἔθνη κατατρέχοντα τὰς ἔδου πύλας ὀποληπτέον, εἴτε τοὺς κατὰ καιρὸν διώκτας καὶ τολμοῦντας, οὐ μὴν ἄλλα καὶ δόξασα καθυφεῖναι μικρὸν τῆς ἐνοουσης ἰσχύος καὶ τινα τῶν οἰκείων ἐξ ἐπηρείας ἀποβαλεῖν, αὐτὸς ἕτερα ἐξ ἑαυτῆς προβάλλει καὶ διανίστησι, τὰ πεπονηκότα τῶν μερῶν ἐντεῦθεν σοφῶς ἰωμένη καὶ πρὸς τὴν τῆς ὀλοότητος ἀρτίωσιν τὴν δυνατὴν προσηθήσειαν ἀντισφύρουσα. Ὁ δὴ κἀν τῷ παρόντι καὶ διανενοήμεθα καὶ διεπραξάμεθα· τὴν γὰρ ἀγιωτάτην μητρόπολιν Σμύρνης ὑπὸ τῶν βαρβάρων ὅποια δὴ τὰ τοῦ χρόνου κατεχομένην καὶ κυκλομένην, ἵνα μὴ τὸν ἱερὸν τῶν ἀρχιερέων κατάλογον ὁ ἔχθρος ὡς ἐλλείποντα καὶ μέλους οἶον ἀφαίρειν καὶ τινα ἀκοσμίαν τὴν ἀπολείψιν ὀνειδίσει τοῦ θρόνου, οἱ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας προστατεῖν λαχόντες ἡμεῖς καὶ τοῦ πληρώματος αὐτῆς προνοούμενοι, ψήφῳ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ μητροπόλει Σμύρνης ἀρχιερέα τῷ τοῦ Πνεύματος χρισματι τελεσιουργήσαντες πεποτήκαμεν, ἀρετῆς καὶ συνέσεως ὅντα πλήρη καὶ χειραγωγῆσαι πικρατρικίνας καὶ πλανηθέντας καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς θεοσέβειαν ἱκανώτατον, τῶν ἐκέλευε ἐχθρῶν ὅσον οὐκ εἰς μικρὸν ἐπικουρίᾳ Θεοῦ ἀπελαθέντων καὶ ἀπωθέντων, ἀρτίως γε μὴν ὅμως, ἵνα καὶ τῶν κατὰ χρεῖαν μὴ ἀποροῆ, ἀλλ' ἀρκοῦντως ἔχοι τὸν δυνατὸν τρόπον καὶ ἱκανῶς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Χίου ἡ μετριότης ἡμῶν κρίσει κοινῇ καὶ γνώμῃ τῶν ἀγιωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ποντοπρικλείας, τοῦ Προσηνίου, τοῦ Πηγῶν, τοῦ Σεβρῶν, τοῦ Δυρβηχίου, τοῦ Μιυλήνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, τοῦ Μεθύμνης, τοῦ Μελενίκου καὶ Μεσσηνίας, τῷ τοιοῦτῳ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Σμύρνης κατὰ λόγον ἐπιδόσεως παρέχόμεν τε καὶ νόμιμον, ἐν στερήσει καὶ ταύτην τελοῦσαν γνησιοῦ ἀρχιερέως, οὐδ' ὑποκειμένην τῷ Ῥόδου διὰ τὴν συμβάσαν ἐνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν, ὡς ἂν αὐτὸς μὲν ἐκείθεν, ὡς περ εἴρηται, τυγχάνοι τῶν ὧν ἐν χρεῖᾳ καθέστηκεν, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην λαὸς διὰ τῆς τούτου διδασκαλίας πνευματικῶς ὠφελοῖτο, καὶ πρὸς τὰ λυσιτελεῖ καὶ σωτήρια καλῶς διετάγοιτο καὶ προκόποιεν. Καθέξει τοίνυν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης

Σμύρνης καὶ ὑπέρτιμος τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην Ἀ
ἐπισκοπὴν Χίου καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν πάντα, καὶ ἐπ'
ἀδείας ἔξει ἱεουργεῖν ἐν αὐτῇ καὶ διακόνους προ-
δικάζειν καὶ πρεσβυτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἡγουμένους
ἐγκαθιστᾶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ἐκείνης πάντων μεθέ-
ξει, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ μέντοι τῆς τοῦ
ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν ὀφείλουσιν
οἱ τε κληρικοὶ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης ἐπισκο-
πῆς καὶ οἱ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελούντες καὶ
πνευματικὴν ἐπικράτειαν, ἱερωμένοι, μονάζοντες
καὶ τὸ λοιπὸν Χριστῶνυμον πλήρωμα δέξασθαι τοῦ-
τον καὶ διὰ πάσης ἀγειν αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τὴν
προσέχουσαν ὑποταγὴν τοῦτῃ καὶ εὐπείθειαν ἀπο-
νέμειν, ὡς ἀρχιερεῖς αὐτῶν καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ
πνευματικῷ, ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτοῦ νοουθετοῖντο πρὸς
σωτηρίαν συντείνουσι τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ
γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν με-
τριότητος τοῦτῃ δὴ τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μη-
τροπολίτῃ Σμύρνης καὶ ὑπερέμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ
Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλει-
τουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιπέδεται.

Ld. *Synodus confirmat imperatoris mandatum, quo
episcopatus Joanninorum in metropolim erigitur.*

† Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσα τὸν ἀεὶ χρόνον ἐκάστοτε
ὁ κράτιστος καὶ ἅγιος· μου αὐτοκράτωρ φιλοτιμίας
γέμοντα καὶ φιλανθρωπίας παρέχεται πρὸς τοὺς
ὀπηκούς καὶ ἐκπληροῖ. Οὐ μόνον γὰρ ἀρετὴν ἄν-
δρες πλουτοῦντες ἢ πολεμικῆς ἐμπειρίας ὄντες ἐν
μετοχῇ, τετυχῆκασιν ἐπαξίων καὶ τῶν γερῶν, ἀλλὰ
καὶ πόλεις· ὅλαι καὶ πολιτείων εἶδη καὶ βίων καὶ
μετρῶς ἐν τισιν εὐδοκίμηκῶτα κάλλιστα καὶ ὡς
οὐκ ἂν τις ἤλπισα, καὶ ἠύβηται παρ' αὐτοῦ καὶ
τετίμηται, πλέον λαβόντα ἢ ὅσον ἐξ ἑαυτῶν ἐπεδεί-
ξαντο φέροντα, ἐκ δυσεῖν αἰτιῶν ἐν τούτῳ πάντως
γινόμενον καὶ δεικνύμενον, ἐκ τε δηλονότι τῆς πάντα
ἀρίστης καὶ θείας, ὡς εἰπεῖν, καὶ γνώμης καὶ φύ-
σεως τοῦ κράτιστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος,
τὰ καλὰ τιμῶν καὶ ἀνοψοῦν ἐγνωκυίας, καὶ τῆς
ἐνοῦσης· αὐθις αὐτῷ μεγαλονότιας τε καὶ σοφίας,
ὥστε τοὺς ἄλλους ἐθέλειν ἐνταῦθεν ζηλοῦν καὶ μι-
μεῖσθαι τοῖς ὁμοίοις προσκαρτεροῦντας καὶ πόνοις
καὶ ἀγωνισμασιν, εἴπερ καὶ τῶν ἰσῶν γερῶν πάντως
μετίχρειν ἐθέλοισιν. Εἰ δὲ τισι καὶ δωρεᾶν ἐξεγένετο
μετασχεῖν τινας ἀγαθοῦ, ὥσπερ δὴ πολλάκι· ἐξεγέ-
νετο, μηδὲν τι παρ' ἑαυτῶν εἰσαγαγοῦσι μηδ' ἐπι-
δειξαμένοις, ἐνίοτε δ' ἐν πολλοῖς μάλλον ἐνίοις καὶ
πεπαρφηκῶσι καὶ ἀμαρτήσασιν, ἡ μετριότης ἡμῶν
παντὸς· μάλλον οὐδε περιουσία φιλανθρωπίας γινό-
μενον, καὶ ὅσοι δὴ μετέχουσιν ὅλως οἴμαι λογισμοῦ
καὶ φρονήσεως, ἀκριβῶς ἴσασιν. Εἰ δ' οὕτω πάντες
εὐεργεσιῶν καὶ γερῶν ἀπολαύουσιν, ὥσπερ εἴρηται,
ὀφειλομένως εὐνοοῦντες καὶ τὸ καλὸν ἐργαζόμενοι,
οἷ γε δὴ πολὺν ἤδη χρόνον τῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ σχοι-
νίσματος ὀλομείας ἀπορραγέντες καὶ ἀποπλανη-
θέντες, νῦν δ' εὐδοκίᾳ Θεοῦ, τοῦ τὰ ἐσχορπισμένα
συνάγοντος καὶ ἀνακαλουμένου τὰ πλανηθέντα, τῷ
παντὶ σώματι καὶ ἐνωθέντες γνησίως καὶ ἀρμο-
σθέντες, πῶς οὐκ ἐν υἱοῦ μοίρᾳ νέον ἐπανήκοντος
καὶ διασωθέντος λογισθήσονται καὶ ταχθήσονται καὶ

μειζόνων τινῶν ἐνταῦθεν καὶ γνησίως τῶν δωρεῶν
ἐπιτεύξονται; Τὰ γὰρ Ἰωάννινα πρότερον μὲν ἐπι-
σκοπὴ τῶν ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Ναυ-
πάκτου τελοῦσα, νῦν δ' ὑπὸ τῷ γνησίῳ δεσπότῃ, τῷ
κράτιστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, καὶ τῇ καθό-
λου ἀγιωτάτῃ καὶ φυλακτικῇ μάνδρᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησίᾳ ὡσπερ εἰ πλανηθὲν πρόβατον ἐνσηκα-
σθεῖσα καὶ γενομένη, τῶν ὁρέων, οἷς διέτριβε, καὶ
τῶν ἐρημιῶν ἀποστᾶσα, ὁ τε κράτιστος καὶ ἅγιός
μου αὐτοκράτωρ, ἀποδεξάμενος αὐτὴν τῆς ἐπὶ τὸ
κρείττον ἐπιστροφῆς καὶ προνοίας σεπτῷ προστάγ-
ματι αὐτοῦ εἰς μητρόπολιν τὸ ἀπὸ τούδε καὶ εἰς τὸ
ἔξῃς εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι προήγαγε καὶ τετί-
μηκε καὶ τὸν ἀρχιερατικῶς αὐτῆς προστησόμενον
τῆς τοῦ μητροπολίτου καὶ ὑπερέμου κλήσεως καὶ
τιμῆς ἀπολαύειν ἀεὶ. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις προνο-
μοῖς, ἅπερ ἡ βασιλικὴ περιωπὴ κέκτηται, καὶ
τοῦτ' ἔχει, ἅς ἂν βούληται δηλονότι τῶν ἐκκλησιῶν
τιμᾶν καὶ ἀπὸ ἐλάττονος προδικάζειν εἰς κρείττον
ἀξίωμα. Ἀκολούθως οὖν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τῷ
τοιούτῳ σεπτῷ προστάγματι τοῦ κράτιστου καὶ
ἁγίου μου αὐτοκράτορος, δῶρον ἅμα οἶδν τι καὶ
αὐτῇ ἐπεισθῶν τῇ δηλωθείσῃ ἀγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ
τῶν Ἰωαννίνων χαρίζεσθαι θέλουσα, τὴν παρούσαν
συνοδικὴν πρᾶξιν ἐκτίθησι, δι' ἧς τιμᾶσθαι ταύτην
τῷ τῆς μητροπόλεως ἀξιώματι συγκαταπράττει· καὶ
συεργάζεται, ὁ καὶ προσέσται αὐτῇ τὸ ἀπὸ τούδε
εἰς διηνέκειαν. Καὶ τοῖνον καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπιτη-
ρυχθῆσόμενοι ἀρχιερεῖς μέχρι παντός ἔσονται συνα-
ριθμούμενοι τῷ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ὑπερέμων
συντάγματι καὶ τῶν ἰσῶν αὐτοῖς ἐπαπολαύοντες τι-
μῶν ἐν τε συνοδικαῖς συνελεύσεσιν, ἐν ἐκκλησιαστι-
καῖς ἀθροίσεσιν καὶ ταῖς ὑπουδήποτε γενομέναις
συναγωγαῖς. Εἰς γὰρ διαιωρίζουσαν ἀσφάλειαν ἔσται
τῇ τῶν Ἰωαννίνων ἐκκλησίᾳ ἡ παρούσα συνοδικὴ
πρᾶξις ἐπὶ τῷ, ὡς εἴρηται, καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζε-
σθαι ταύτην μητρόπολιν.

LII. *Elenchus possessionum patriarchalium in insula
Lemno ei apud Varnam.*

I. † Τὰ ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ πατριαρχικά.

† Οἱ ἅγιοι Θεόδωροι. Ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Φυν...
ὁ ἅγιος Ἀντώνιος. Ἡ ἁγία Μαρίνα. Ὁ τοῦ Πριό-
ρου ναός. Οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι εἰς τὴν Νάκισσαν.
Ὁ ἅγιος Κύρικος. Ὁ ἅγιος Συμεών. Τὸ Πτέριν. Ὁ
ἅγιος Γεώργιος. Τὰ Καλύθια τοῦ Ῥωσοπύλου. Τὸ
Σωληνάριον. Ἡ ἁγία Μελιτηνὴ. Ἡ ἁγία Σοφία. Ὁ
ἅγιος Παντελεήμων. Ὁ ἅγιος Ἀνδρόνικος. Τὰ περὶ
τὴν ἁγίαν Μελιτηνὴν χωρία τοῦ Βισσίνου, τοῦ Σκαν-
δάλη, καὶ τὰ λοιπά. Ἡ μονὴ τῆς Κλόης. Ὁ ἅγιος
Νικόλαος τοῦ Τζάκαλη, τοῦ Καλέτζικα, τοῦ Μελα-
χρηνοῦ εἰς τὴν Μέλισσαν. Ὁ τοῦ Μάρτυρος ναός εἰς
τὸ Κατάφυλλον. Ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος· εἰς τὸ Θά-
νος. Ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος. Ὁ Χριστὸς ὁ
Σωτὴρ ἐν τῷ Παλιοτάκρῳ.

II. † Τὰ περὶ τὴν Βάρναν πατριαρχικά καστέλλια.

† Ἡ Κάρναβα. Ἡ Κρανία. Τὰ Κελλία ἦτοι τὸ
Λυκοστόμιον. Ἐὰ Γεράνια. Ἡ Δρύστρα. Ἡ Γα-
λιάγρα.

ESAIAS.

ΚΩΔΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΤΕΓΟΝΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΗΣΑΙΟΥ,'Εξ δευ ο τιμιώτατος χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πανυπερευτιμό-
τατος κῆρ Γρηγόριος ὁ Κουτάλης τῷ τοῦ χαρτοφύλακος ὀφρικῶ ἐτιμήθη.I. *Esaias Gregorio patriarchæ Alexandriæ notum A* *facit se solium patriarchale ascendisse.*

† Ἀγιώτατε δέσποτα, πάππα καὶ πατριάρχα Ἀλεξανδρείας, Πενταπόλεως, Αἰγύπτου, Αἰθῦσης καὶ πάσης Αἰθιοπίας, κατὰ Κύριον ἀγαπητὰ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ, εἰ καὶ πρὸ καιροῦ ἢ καθ' ἡμᾶς καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐχθρῶς ποιμένος, καθάπερ οἶμαι καὶ τὴν σὴν οὐ διέλαθεν ἀγιότητα, ἀλλ' εὐδοκίᾳ νῦν τοῦ τὰ πάντα βεβαίως καὶ σοφῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ ἐξηλέγημεν ἡμεῖς ἤδη, κρίμασιν ἀποβῆρητοῖς αὐτοῦ, καὶ τὴν προστασίαν τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἐνεχειρίσθημεν, ἐξ ἑαυτῶν μὲν τὸ ἴκων οὐκ ἔχοντες πρὸς τηλικούτον ἕψος καὶ τοσαύτης προστασίας μέγεθος, τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος θαυράρῃ καὶ χάριτι καὶ τῇ τῶν ἐκ' ἐξαμέμων ἡμᾶς ἀρετῇ καὶ ψήφῳ ὑπείξαντες, ὅθεν καὶ καιροῦ εὐθέτου λαβόμενοι, ὡς τῶν τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος πρέσβων εὐμοιρήσαντες τὸν ἐκπλοῦν ἤδη ποιουμένων αὐτόθι, οὐ δέον ἐκρίναμεν μὴ δῆλα θέσθαι τὰ περὶ ἡμῶν ταῦτα τῇ σῇ ἀγιότητι. Ἐρβῶσθαι τὸν τὴν σὴν ἀγιότητα εὐχόμεθα ἐν Κυρίῳ εἰς περιποίησιν καὶ οἰκοδομὴν τοῦ αὐτόθι Χριστιανύμου λαοῦ, καὶ πρὸς τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς εὐχὰς αὐτὴν ἐκκαλοῦμεθα, ὥστε διεξάγεσθαι τὸ ἐχειρισθὲν ἡμῖν ποιμνιον καὶ οἰκονομῆσθαι πρὸς τὸ αὐτοῦ θελον θέλημα καὶ πρὸς ἀποδοχὴν καὶ ἀρέσκειαν τῆς ἀπάτου αὐτοῦ ἀγαθότητος. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐνδιαθέτως ἔχοντες πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα καὶ τῆς τοιαύτης ἐξηρητημένοι πνευματικῆς ἀγάπης καὶ ἀδελφικῆς συμποίας καὶ ὁμοιοίας, καὶ ταῦτα δὴ τὰ γράμματα πέμπομεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔτι πέμπομεν, τοῦ Θεοῦ τοῦτο παρεχομένου καὶ εὐδοκοῦντος, αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν σὴν ἀγιότητα πρὸς ἡμᾶς ποιεῖν ἀξιούμεν· τοῦτο γὰρ οὐ μόνον εἰς ἀποδοχὴν Θεοῦ καὶ τῶν ὑφ' ἡμᾶς ποιουμένων διόρθωσιν καὶ οἰκοδομὴν ἐστὶ καὶ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρέσκειαν καὶ ἡδονὴν τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, οὐ πνοῆ καὶ τροφῆ τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ὄρῃν αὐξομένην καὶ κραταιομένην ἐν ὁμοίᾳ τῆς πίστεως, τῶν ὀρθῶν πάντως καὶ εἰλικρινῶν ἐχομένην δογμάτων, καὶ τούτου δείγμα σαφές καὶ ἄλλα μὲν πλείστα λόγου καὶ θαύματος, ὄντως ἄξια, μετὰ μέντοι τῶν ἄλλων καὶ οἱ κατ' ἔτος αὐτόθι τε καὶ ἀπανταχοῦ γῆς ἀποστελλόμενοι πρέσβεις ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ οἰκοδομῆς, τε καὶ συστάσεως, ὡς ἐν μὴ, δι' ἣν ὑπομένουσι δουλείαν ἐξ ἡμε-

τέρων πάντως ἀμαρτιῶν, ἐπιπλέον πείζοντο καὶ καταπονοῖντο τῷ βάρει καὶ τῇ κακώσει τῶν καυχόντων, μὴ μόνον εἰς ταῦτα δὴ τὰ σωματικὰ, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ γε δὴ τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἀνεγκαια καὶ καιριώτατα, ὥστε κοινῇ καὶ ἡμᾶς δέον ὑπερεύχεσθαι, χαρίζεσθαι τοῦτον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ μακροῖς τοῖς ἔτεσι βοηθῆν καὶ συνέριθον καὶ πρόμαχον ὀχυρὸν, κατὰ γνώμην αὐτῶ τῶν πραγμάτων κυβερνωμένων καὶ διεξαγομένων ἀκουμάτων καὶ γαληνῶς καὶ ἄμα εὐθύμως καὶ μετὰ βέλτερας δσος τῆς ἡδονῆς, συναιρομένης εἰς τούτο τῆς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ χάριτος. Περὶ μέντοι τῆς κρατησῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κανονικῆς συνθεῖς καὶ παραδόσεως, τοῦ δίδεσθαι δηλονότι παρὰ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀρχιερέων καὶ πατριαρχῶν πρὸς ἀλλήλους τὸν λίβελλον τῆς πίστεως, τοῦτο γράφομεν καὶ λέγομεν πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, ὅτι ἡ ἀγιότης σου ἐφθασε καὶ κατέλαβεν ἐνταῦθα καὶ ἐγνώρισεν ἀκριδῶς τὸ ἀκραιφνέστατον καὶ καθαρώτατον σέβας τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ὅπως ἔχει περὶ τὰ ὀρθὰ δόγματα ἡ ἀγία βασιλεῖα αὐτοῦ ἀσφαλῶς καὶ ὀρθῶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως ἐπιτροφορήθη τὸ καθαρὸν καὶ ὀρθὸν καὶ ἀκίβδηλον δόγμα καὶ σέβας τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριαρχεῦσαντος. Οἶαν οὖν πληροφορίαν ἔσχε καὶ ἔχει περὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ὡς εἰρηται, ἡ ἀγιότης σου καὶ περὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριαρχεῦσαντος, τοιαύτην ἐχέτω ἀναμφιβόλον καὶ περὶ ἡμῶν, ὅτι οὕτω φρονούμεν καὶ πιστεύομεν, ὡς ἐξέθεντο καὶ παραδεδώκασιν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ ὡς παρέλαβεν ἀρχῆθεν ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ οὕτω καὶ τοὺς ὑφ' ἡμᾶς πιστεύειν καὶ διδάσκωμεν καὶ φρονεῖν παίθωμεν. Ὁ δὲ ταῖς ἡμῶν παρακλήσεσιν ἐπικαμπτόμενος Κύριος διὰ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, εἴη μὲν συναιρόμενος καὶ συναφαπτόμενος τῇ σῇ ἀγιότητι ἐπὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς ποιμνῆς τῆς σῆς πόνοις, εὐμαρτίζων τούτους καὶ εἰς τὸ εὐχερὲς καθιστῶν τῷ κουφισμῷ τῆς ἐξ αὐτοῦ παρακλήσεως, δοίη δὲ καὶ καιρὸν, ὥστε τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ἀποστάντας ὀμιλίας τε καὶ ἐνώσεως αὐτοπροσώπου, ἀλλήλους θεάσασθαι καὶ κοινῇ λειτουργήσαντας αὐτῷ τὰ θεία καὶ μυστικά, ἐπαξίου καὶ τιλεωτίρας ἀπολαῦσαι τῆς ἐνταῦθεν ἡδονῆς, πρεσβείαις τῆς ὑπεραμώμου καὶ πανυπεράγου μητρὸς αὐτοῦ.

D II. *Imperator archiepiscopatum Bryseos erigit in metropolim.*

† Ἡ βασιλεῖα μου διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀνω-

θεν λαβοῦσα ἀδειαν καὶ ἔνδοσιν ἀπὸ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας εἰς πλείονα τιμὴν ἔπαρειν καὶ προδιβάειν, ὅσας ἂν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν διακρίνοι ἀρμοζούσας πρὸς τοῦτο, θεσπίζει καὶ νῦν διὰ τοῦ παρ' ἡμῶν προστάγματος, εἶναι καὶ εὐρίσκεσθαι τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Βρυῦσεως εἰς μητροπολιν καὶ συναπολαύειν τὸν ἐν αὐτῇ εὐρίσκόμενον ἱερώτατον ἀρχιερέα τοῖς λοιποῖς ἱερωτάτοις μητροπολίταις τῆς θείας καὶ ἱεραῆς μεγάλης συνόδου τῆς αὐτῆς κλήσεώς τε καὶ τιμῆς κατὰ πάντα τρόπον, ἤ; καὶ οὗτοι μετέχουσιν, ὅθεν καὶ νῦν μὲν ὀφείλει τυγχάνειν τῆς τοιαύτης τάξεώς τε καὶ τιμῆς ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βρυῦσεως καὶ ὑπερτίμου, καθελῆς δὲ ἔσται τοῦτο κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν μέλλοντας εὐρίσκεσθαι κατὰ καιροὺς εἰς γνησίους ἀρχιερεῖς τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Βρυῦσεως, ἅτε δὴ καὶ τὸ ἔδραϊον καὶ ἀμετακίνητον ὀφείλοντος ἔχειν τοῦ παρὰ τῆς βασιλείας μου γεγονότος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ προδικασμοῦ. Τοῦτου καὶ χάριν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα.

† Εἶχε τὸ· *Μηνὶ Δεκεμβρίῳ* ἰνδ. ζ' δι' ἔρυθρῶν γραμμῶν τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρὸς.

III. Esaias confirmat privilegium, per quod imperator archiepiscopatum Bryseos in metropolim exercit.

† Ἀλλὰ πῶς ἂν τις τῷ λόγῳ περιλαβεῖν δυνατὸς γένοιτο τὴς παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, γειομένης ἐκάστοτε τῆς ὑπηρεσίας εὐεργεσίας καὶ δωρεάς; Κραίττω γὰρ ταῦτα καὶ ἀριθμῶ καὶ τὴν λόγου δύναμιν ὑπερβαίνουσιν, ὥστε καὶ καλῶς ἂν εἴη ποιῶν ὁ λόγος καὶ ἑαυτῷ προσηκόντως, ἐκφεύγων τὴν τῶν τοιοῦτων ἐγγεῖρησιν, καὶ οὐκ ἐθέλων ὡσπερ τοῖς ἀδυνατοῖς ἐπιχειρεῖν, καὶ ὧν οὐδαμῶς ἂν ἐφίκριτο. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλως, πρόσφορον γε μὴν ἐκάστη κατὰ τὸν ἐνόντα τρόπον αὐτοῖς τὴν εὐεργεσίαν μετέλαβον, καὶ οὐδαμῶ, οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὅς ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν εὐδοκιμήσας φανείς οὐκ ἀναλόγου καὶ τῆς ἀμοιβῆς ἐπιμεοίρησεν, ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, καὶ πᾶσι τοῖς τε προεισενγκουσί τι κατόρθωμα καὶ τοῖς μὴ τοιοῦτοις κοινὸν ὁ βασιλεὺς ἀγαθόν, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ πάντων εὐεργέτης, Θεὸν κἀναυθῆ μιμούμενος. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλως, ὡσπερ ἐφθημεν εἰπόντες, τῶν ἐκείθεν ἀπέλαυσαν χαρίτων, ἀνδράσι δὲ θείοις, ἀρετῆν ἀσπαζομένοις, λαοῦ τε διὰ τοῦτο προεδρίαν καὶ ψυχῶν οἰκονομίαν λαχοῦσι, καὶ ἐπιδειξαμένοις ἐν πολλοῖς ὅσοις τὰ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς, πρὸς ταῖς ἄλλαις βασιλικαῖς φιλοτιμίαις καὶ δωρεαῖς; ἐξεγένετο κάκεινο, καθέδρα; δηλονότι μείζονο; καὶ ὑψηλοτέρας ἐπιτυχῆσαι αὐτοῦς; Ἰν' ὡσπερ ἐκ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ τρόπου, οὕτω δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ ἐπίσημον ἔχουσιν. Τοιοῦτοις ἤδη τετιμῆται προδικασμοῖ; καὶ σεμνύμασι βασιλικῇ προνομίᾳ καὶ ἱερώτατος ἀρχιεπισκοπο; Βρυῦσεως, εἰς μητροπολίτην ὑπερτίμον καὶ τιμηθεὶς καὶ προδικασθεὶς, καὶ εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ταύτην ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν τῆς Βρυῦσεως διαδιδάσας τὰ τῆς τιμῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἔξῃ; ἅπαντα, καὶ μάλα εἰκότως; ὁρχιερέα γὰρ αὐτὴ πλουτήσατα,

παντοίοις ἀρετῶν εἶδει κομῶντα, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, πᾶσι τοῖς καλοῖ; καὶ θεοφίλοις βρῦοντα, κληρον δι' αὐτὸν ἤδη τὴν τιμὴν ταύτην ἔλαβεν ἀναφαίρετον. Τοῦ ἐπὶ τούτῳ τοίνυν ἀπολυθέντος σεπτῶ προστάγματος τῇ καθ' ἡμᾶς ἱεραῖ καὶ θείᾳ συνόδῳ ἐπαναγοισθέντος ἐν ἐπηκόῳ, συνοδικῶς καὶ ἡ μετρίτης ἡμῶν διακελεύεται, συναριθμεῖσθαι μετὰ τῶν λοιπῶν μητροπόλεων ἀπάρτι τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν Βρυῦσεως καὶ τὸν ἱερώτατον ταύτης ἀρχιερέα μητροπολίτην, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπερτίμον εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι, διαβαίνειν δὲ κατὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον τὴν τοιαύτην τιμὴν, τὴν τε δηλαδὴ τοῦ μητροπολίτου, προσέτι δὲ καὶ τὴν τοῦ ὑπερτίμου, καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας χειροτονεῖσθαι ἀρχιερεῖς; ἐν αὐτῇ, καθὼς ὁ τε κράτιστος καὶ ἁγίος μου αὐτοκράτωρ διορίζεται, καὶ κατὰ τὴν κρατήσαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐκκλησιαστικῇν τάξιν καὶ συνθήσαν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετρίότητος; ἀπολύεται.

† Εἶχε τὸ· *Μηνὶ Δεκεμβρίῳ* ἰνδ. ζ' διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς.

IV. Synodus dirimit duas controversias.

I. † Μηνὶ Μαρτίῳ, κγ' ἡμέρᾳ, Παρασκευῇ, ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελλοῖς αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλικεδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδοῦλου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυβραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοῦλου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσήφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκά, καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μαδύτων, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετρίτητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ Μελαγχρηγὸς Ἀνδρόνικος, καὶ ἀνήνεγκεν, ὡς εἰσεποίησε καὶ υἰοθέτησέ τινα κόρην, καὶ ὅσα καὶ γνησίαν ἑαυτοῦ θυγατέρα ἔστεργε ταύτην, καὶ ἐπιμελείας ἔξῃου, πέμπτον δὲ τῆς ἡλικίας ἔτος; αὐτῆς ἀνυπόστατος, ἔθετο διὰς ταυρικῶν δεσμῶν μετὰ τινος ἀπὸ τῆς νήσου τοῦ Πρίγκιπος Ἰωάννου, κελουμένου τοῦ Χασολόγου, ἀγαγεῖσθαι γαμβρὸν ἐπ' αὐτῇ τὸν τοῦτου υἱόν, ἔννατον τῆς ἡλικίας ἄγοντα χρόνον, καὶ τῶν τοιοῦτων δεσμῶν παρὰ τῶν αὐτῶν γονέων προδάντων, μὴ συναίνεσάντων δηλονότι μηδὲ προταξάντων ἐν τούτοις ἀμφοτέρων τούτων, τοῦ τε γαμβροῦ καὶ τῆς κόρης, ἅτε τοῦ μὲν ἐν τῇ τοιαύτῃ νήσῳ τοῦ Πρίγκιπος τὴν οἰκίαν ποιουμένου, τῆς δ' ἐν τῇ Θεοδοξίᾳ, Ομοεγαλόντῳ καὶ θεοφυλάκτῳ Κωνσταντινουπόλει εὐρίσκομένης, συνελθόντων ταβελλίων τὴν τοσαύτην τῆς κόρης ἀνηθότητα, ὡς παρὰ τῶν θείων νόμων παντάπασιν ἀπηγορευμένην, μετὰ μίαν ἡμέραν διέλυσε τούτους,

μήπως τοῦ γαμβροῦ εἰς δῖον ὄλω; ἰλιθόντος αὐτῆ. Νομίμου δὲ ἡλικίας ἀφαμένην αὐτὴν συνήρμοσε τινὶ ἀναγνώστῃ Μαθαίῳ, τῷ Θαλασσηνῷ καλουμένῳ, καὶ δεῖσαν ἦδη τούτῳ εἰς ἱερωσύνην προδιβασθῆναι ἰδεῖσθαι διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσας καὶ τότε τὸ γράμμα τῶν δεσμών, ὅπερ ἀληθῶς ἀνεφάνη ὀβελισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ταβέλλωνος. Διέγνωσται τοίνυν συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, μηδένα ἔχειν ἐντεῦθεν ἐμποδισμὸν τὸν αὐτὸν ἀναγνώστην εἰς τὸν τοιοῦτον προδιβασμὸν, τὸ μὲν, ὅτι πενταετῆς ἦν ἡ κόρη, καθὼς μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἀποδείκνυται, καὶ οὐ δεκτικὴ ἐρώτων ἐτύγχανε κατὰ τὴν τῶν βελῶν νόμων διαταγὴν, ἐννέα χρόνων ὄντος καὶ τοῦ γαμβροῦ, τὸ δὲ καὶ ὅτι οὐδόλως συνήνεσαν οὐδὲ πρόεταξιν ἐν τῷ τοιοῦτῳ τῶν δεσμών γράμματι οὗτος τε καὶ ἡ κόρη, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ὄντων αὐτῶν, ὡς δεδήλωται, οἱ γονεῖς μόνοι πρόεταξαν, κἀντεῦθεν καὶ τὰ τῶν αὐτῶν δεσμών διαλυθέντων ὑπὸ τοῦ ταβέλλωνος μετὰ μίαν ἡμέραν διὰ τὴς πράξεως ἀπηγορευμένον ἄκυρα καὶ ἀσύστατα κρίνεται. Ὅθεν καὶ ὡς μηδενὸς τοῦ προσισταμένου ὄντος, ἰδικαίως συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν τὸν τοιοῦτον ἀναγνώστην εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης λειτουργήματα. Μέντοι καὶ προδιβασθῆσεται ἀκωλύτως τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ περὶ τὸν συνοδικῶν γράμματος. Ταῦτα παρεκβλήθη ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους ς^ο ω^ο τριακοστοῦ δευτέρου.

II. † Μηνὶ Ἀπριλλίῳ κε', ἰνδ. ζ', προκαθημένον τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμένου πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον καλλίοις αὐτοῦ, συνεδριάζοντων τῇ μεγάλῃ ἀγιοσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυληνῆς καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμειοῦ καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοῦλου, τοῦ Ἄκρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος, τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσήφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ ὑπόψηφου Μαδύτων, κρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Φθάνει μὲν ὁ ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Θεσσαλονίκης; σεβαστὸς κύρ Κωνσταντῖνος ὁ Μουζάλων ἐξωνήσασθαι τινα οἰκῆματα ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει εὐρισκόμενα καὶ συνέγγυς ὄντα τῶν οἰκημάτων τοῦ Κεφαλᾶ Νικολάου, καὶ βελτιώσεις ἐξ οἰκείων ἐπὶ τούτοις ποιῆσαι. Αἰσθόμενος δὲ τοῦ πεπραγμένου ὁ αὐτὸς Κεφαλᾶ καὶ ἀντικριθεὶς τούτῳ, δεικναιώται ὡς πλησιαστής κατὰ νόμους ἐπὶ τῇ ἐξωνήσει αὐτῶν, καὶ ἀντιστρέψας τούτῳ, ὅσον τε τὴν ἀρχὴν κατεδάλετο τίμημα ὑπὲρ τούτων, καὶ ὅσαπερ ἀνάλωσαν ἔνεκεν τῶν τοιοῦτων βελτιώσεων, ὑπέρπυρα δηλαδὴ ἑκατὸν ἐννεήκοντα τρία, ἐπελάβετο τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, ὑπεκατάντας τούτων αὐτῷ τοῦδε τοῦ Μουζάλωνος, ὡς καὶ ἴδιον αὐτοῦ γράμμα τούτου χάριν ἐκθέσθαι ὑπὸ ταβέλλωνος τε καὶ μάρτυσιν ἰκανοῖς,

Α ἔτι γε μὴν καὶ δι' ἑτέρου γράμματος αὐτοῦ συμφωνήσαντος δοῦναι πρὸς αὐτὸν καὶ ἰποίκιον, μέχρις ἂν τὴν ἐν αὐτοῖς καθευρεθείσαν ὕλην αὐτοῦ ἀλλάξοι μετακομίση. Καὶ ἦν μὲν ὁ τοιοῦτος Κεφαλᾶ ἀνενόχλητος διαμένων ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις οἰκῆμασιν, ὃν δὴ τρόπον καὶ δεδικαιώται. Τῆς τῶν πραγμάτων δὲ γενομένης συγχύσεως, ἀφορμῆς ἐντεῦθεν δεξιόμενος ὁ δηλωθεὶς Μουζάλων, ὡς εὐρισκομένου ὄντος τοῦ ῥηθέντος Κεφαλᾶ μετὰ τοῦ Κασανθηροῦ, καὶ αἰτίας συμπλάσας κατ' αὐτοῦ ἐπορίσασθαι πρὸς τὸ πρόσταγμα κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀναφορὰν, ὥστε δὴ καὶ πάλιν ἐν κατοχῇ τυγχάνειν τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἀποστρεφῆναι τὸ μέρος τοῦδε τοῦ Κεφαλᾶ τὸν βίον ἀπολιπόντος τῶν τε τοιοῦτων ἑκατὸν ἐννεήκοντα τριῶν ὑπερπύρων καὶ τῶν εἰρημίων οἰκημάτων, ἀδικούμενον παρ' αὐτοῦ, οὐ χερίν καὶ ἰδεῖσθαι διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσαν καὶ τὰ παρὰ τοῦ εἰρημένου Μουζάλωνος, κερδοβάντα γράμματα. Διέγνωσται οὖν συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, εἶναι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιλημμένον τῶν τοιοῦτων οἰκημάτων τὸ μέρος, τοῦδε τοῦ Κεφαλᾶ, καθὼς ἀπὸ τῆς κρίσεως δεδικαιώται, προτιμηθέντος τούτου ἐπὶ τῇ ἐξωνήσει αὐτῶν ὡς πλησιαστοῦ κατὰ νόμους, καὶ ἀποδεδικωκότες τῷ Μουζάλωνι ταῦτα δὴ τὰ ἑκατὸν ἐννεήκοντα τρία ὑπέρπυρα ὑπὲρ τε τοῦ παρ' αὐτοῦ καταβληθέντος τιμήματος, τῶν οἰκημάτων καὶ τῶν αὐτῶν βελτιώσεων, ὡς δεδήλωται, ἐπεὶπερ ἀποκλείεται πᾶσα θύρα δικαιολογίας αὐτῷ, ὥστε περὶ τούτων κινεῖν ἄλλοισιν ἔχρην γὰρ αὐτὸν καὶ μεγάλως εὐθυνοῦσθαι καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων οἰκημάτων ἔκπεσεῖν ὑπερπύρων, ὡς ἐκ ψευδοῦς ἀναφορᾶς αἰτίας κατὰ τοῦ δηλωθέντος πλεονάζοντος Κεφαλᾶ καὶ πόνων καὶ ἀναλωμάτων οὐκ ὀλίγων αὐτῷ παρὰ τὸν οὐ δικαίον λόγον γένοντων αἰτιῶν, ὅθεν καὶ τὰ παρ' αὐτῷ δὴ τῷ Μουζάλωνι πάντα δικαιώματα ἄκυρα καὶ ἀπρακτὰ εἰσονται καὶ ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν γεγονότα. Τὸ δὲ γε μέρος τοῦ ῥηθέντος Κεφαλᾶ ἔσται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐν κατοχῇ καὶ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι τῶν αὐτῶν οἰκημάτων, μηδεμίαν εὐρίσκον καταδυναστεύειν ἢ διενόχλησιν παρ' αὐτοῦ, ἀντιστρέψαντος καὶ ὅσα κατέχει παρ' αὐτῷ δικαιώματα, ἀνήκοντα τῷ τοιοῦτῳ μέρει τοῦ Κεφαλᾶ, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμος καὶ ἐξαρχος, πάσης Θεσσαλίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀναδέχεται τὰ περὶ τούτου, καὶ δεφενδεύσει τότε τὸ μέρος τοῦ Κεφαλᾶ κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Εἰ γὰρ μὴ παύσεται τὸ ἀπὸ τοῦδε ὁ δηλωθεὶς Μουζάλων ἐνοχλεῖν περὶ τῶν τοιοῦτων οἰκημάτων, καὶ οὐδὲ ἐκστήσεται παντάπασιν τῆς αὐτῶν κατοχῆς, τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτιμῷ ὑποβληθήσεται, ὡς προδήλως τῷ δικαίῳ ἐναντιούμενος. Ταῦτα παρεκβλήθη ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ς^ο ω^ο τριακοστοῦ δευτέρου.

V. *Esaias dirimit controversiam.*

† Ἱερῶτατε μετροπολίτα Θεσσαλονίκης, ὑπέρι-
 τιμα καὶ ἐξῆρχε πάσης Θεσσαλίας, ἐν ἀγάπῃ Πνεύ-
 ματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ
 συλλειτουργιᾷ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ
 σῆ ἱερότητι. Ὁ ἀπὸ τῆς τοιαύτης θεοσώστου πό-
 λεως; Ματθαῖος ὁ Συναδηνὸς ὑπέμνησε πρὸς τὴν
 ἡμῶν μετριότητα, ὡς ἡ πρὸς μητρὸς αὐτοῦ θεία
 συνεζεύχθη κατὰ πρῶτον συνοικέσιον νομίμως ἀνδρῶ
 τῷ Συροπόλῳ, ἔχουσα καὶ προικὸς χάριν πράγ-
 ματα, ὅσα καὶ τῷ συμφώνῳ αὐτῆ; περιεληφταί. Ἐν
 τῷ καιρῷ δὲ τῆς τῶν πραγμάτων συγχύσεως ἐδα-
 νείσατο ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ αὐτῆς ὑπέρπυρα, ὅσα δῆτα
 καὶ ἐδανείσατο, καὶ μὴ ἔχοντας αὐτοῦ ἐξ οἰκείων
 ἀποδοῦναι τὰ ὑφειλόμενα πρὸς τοὺς δανειστάς;
 κερῶνται οὗτοι κατασχέειν καὶ διαπωλῆσαι τὰ προικ-
 κίων αὐτῆ διαφέροντα πράγματα, οὗ χάριν καὶ
 ἐδεήθη διαγνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος. Οὕτως
 οὖν ἔχουσης τῆς ὑποθέσεως, διέγνωσται συνοδικῶς
 τῆ ἡμῶν μετριότητι, μὴ ἐνέχεσθαι τὴν αὐτὴν Συρο-
 πολὺν ἐκ τῶν προικίων πραγμάτων αὐτῆς ἀπο-
 δίδόναι τὸ τοῦ ἀνδρὸς ὄφλημα, ἐπειπερ οἱ θεοὶ
 νόμοι παντὸς χρέους τὸ τῆς προικὸς τιθέασιν προ-
 τιμότερον· φύλακα γὰρ αὐτῆς ἐπιστῶσι τὸν ἀνδρα,
 οὐχ ἵνα πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ ταύτῃ ποιῆ, ἀλλ'
 οἶα τινα παρκαταθήκην τούτῳ καταπιστεύονται
 ἐπὶ τῷ ἀνεπίτῳ καὶ ἀμείωτον αὐτὴν συντηρεῖν,
 ὥστε δὴ καὶ κάλιν δεῖσαν ἀντιστρέφειν τοῖς κλη-
 ρονήμοις· ὅθεν καὶ παραδελοῖ σου τῆ ἱερότητι, ὡς
 ἐν ἱκανωθείῃ μὲν πρότερον ἡ ῥηθεῖσα σύζυγος τοῦ
 τοιοῦτου Συροπόλου τὴν προίκα ταύτης ἀνελλιπῆ
 μετὰ τῶν ἀνηκόντων αὐτῆ κατὰ νόμους δικαίων καὶ
 τῶν λεγατευθέντων πρὸς τῆς μητρὸς, οἱ δὲ γε τοι-
 οῦτοι δανείσται ἀρέζονται δι' ὄχλου γίνεσθαι ταύτη
 χάριν τῶν προικίων πραγμάτων αὐτῆς, ὡς μηδε-
 μιαν μετοχὴν ἐπὶ τούτοις ἔχοντας ἐκ τῶν νόμων
 τοῦδε τοῦ Συροπόλου, ὡς εἴρηται. Τοῖνον καὶ γενέ-
 σθαι, καθὼς ἡ μετριότης ἡμῶν παραδελοῖ τῆ σῆ
 ἱερότητι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ὃ καὶ ἀντι-
 στραφῆτω τῷ διαλυθέντι Συναδητῷ δι' ἀσφάλειαν.
 Ἐρῶσα, κατὰ Κύρρον ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν
 μετριότητος καὶ συλλειτουργιᾷ.

† *Εἶχε τὸ Μηνὶ Μαῖω ἰνδ. ζ'.*

VI. *Synodus dirimit quasdam controversias.*

I. † Μηνὶ Μαῖω, θ' ἡμέρῃ, Τετράδι, ἰνδ. ζ', προ-
 καθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ
 οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον
 θεοφύλακτον κελλίαι; αὐτοῦ, συνεδριάζοντων τῆ με-
 γάλῃ ἀριωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων,
 τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησ-
 πόντου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάρδων, ὑπερτίμου καὶ
 ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδό-
 νος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδοῦ-
 λου, τοῦ Μελετινῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ
 Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ
 Πιρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταν-
 τίνου, τοῦ Παιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ
 Δυρράχου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Σμόρνης

A καὶ ὑπερτίμου, Ξενοφώντος, τοῦ Μιτυλήνης καὶ
 ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοσεύου καὶ ὑπερ-
 τίμου, Θεοδοῦλου, τοῦ Ἀακεδαμονίας καὶ ὑπερτί-
 μου, Γρηγορίου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν
 τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαλτων, Ἰωσήφ, τοῦ Μη-
 θύμνης; καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ ὑποψη-
 φίου Μαδύτων, παρισταμένον καὶ θεοφιλεστάτων
 δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῆ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη
 συνοδικῶς ὁ ἱερομόναχος; κῦρ Νίκανδρος, καὶ ἀνε-
 ἔφερε, ὡς πρὸ χρόνων ἦδη τριῶν εὐρισκόμενος ὁ
 τιμιώτατος; ἐν μοναχοῖς; κῦρ Μακάριος ὁ Ταρχανειώ-
 της εἰς προϊτάμενον τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς ἐπ'
 ὀνόματι τιμωμένης τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστά-
 σεως, εἰδήσει καὶ τοῦ κτήτορος ταύτης, τοῦ μεγάλου
 B λογοθέτου ἐκείνου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, παρα-
 δέδωκε τούτῳ διὰ γράμματος αὐτοῦ ἀγχιστά; πη
 τῆς τοιαύτης μονῆς; τόπον τινα, ὅσος κατὰ μέρος; ἐν
 τῷ τοιοῦτῳ αὐτοῦ περιλαμβάνεται γράμματι, τάξας,
 ὡς ἂν διδῶ πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς οὗτος κατ' ἔτος
 ὑπέρπυρα τρία πρὸς τῷ ἡμίσει, καὶ ἀνεγείρη ἐν
 τῷδε τῷ τόπῳ θεῖον ναόν, καὶ κελλία περι αὐτοῦ
 ἀνακτίση, λάθη τε καὶ τὴν θείαν λάρνακα τοῦ ἁγίου
 Ἰωάννου τοῦ Κατασάββζ, εἰς τε καὶ τὴν σεπτὴν
 εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφό-
 ρου Γεωργίου καὶ ἐπικεκλημένου Καταλιώτου·
 εἰ δ' ἴσως οὐ βουληθῶσιν οἱ μοναχοὶ στέρξει; τήνδε
 τὴν πράξιν, ἀντιστραφῶσι πρὸς αὐτὸν, ὅσα ἂν παρὰ
 τοῦτου ἀναλωθεῖη. Καὶ τῷ τοιοῦτῳ γράμματι τῆς
 ἐκδόσεως θαρρήσας οὗτος δὴ ὁ ἱερομόναχος; κῦρ Νί-
 κανδρος; ἐπέβαλε χεῖρα τῆ θεοφιλεῖ προθέσει αὐτοῦ,
 C καὶ οἰκείους πόνοις καὶ ἀναλώμασιν ἐξ αὐτῶν κρη-
 πίδων ἀνήγειρε θεῖον ναόν, καὶ κελλία περι αὐτὸν
 συνεστήσατο, καὶ χρυσίονους δέκα πρὸς τὴν μονὴν
 δέδωκεν, ἥνικα τὴν ἀρχὴν ἐπελάβετο τοῦδε τοῦ
 τόπου. Τοῦ κτήτορος δὲ, τοῦ μεγάλου δηλαδὴ λογο-
 θέτου, μικρὰ φρονίσαντος τοῦ γράμματος; καὶ εἰ;
 ἀνατροπὴν αὐτοῦ χωρήσαντος καὶ ἀθέτησιν, κατε-
 χαλάσθη μὲν ὁ ναὸς παρ' ἐκείνου καὶ τὰ εἰρημένα
 κελλία, ἡ δὲ τούτων ὕλη εἰσῆχθη ἐν τῇ δηλωθείσῃ
 μονῇ, καὶ τὴ ἀπ' ἐκείνου ἐστὶν ὁ εἰρημένος; ἱερομό-
 ναχος; ἀποστερούμενος τῶν οἰκείων ἀναλωμάτων, οὗ
 χάριν καὶ ἐδεήθη τῆ; ἡμῶν μετριότητος, ἐμφανίσας
 καὶ τὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐκδόσεως γράμμα τοῦ τοιοῦ-
 του τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς; κῦρ Μακαρίου. Παρῶ-
 D τες δὲ τῷ ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ οὕτως τε καὶ
 οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ, καὶ τούτου τὰ εἰρημέναι
 διεξιόντος; ἀκούοντες, πρὸς οὐδὲν εἶχον ἀντιλίγειν,
 ἀλλὰ μόνην τὴν τοῦ κτήτορος; δυναστείαν εἰς αἰτίαν
 ἦσαν τιθέμενοι. Διέγνωσται οὖν συνοδικῶς; τῆ ἡμῶν
 μετριότητι, ὡς ἂν, ἐπειπερ ὕδὲ ὁ ἱερομόναχος; κατὰ
 τὴν περιλήψιν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐκδοτηρίου γράμμα-
 τος, ὡς εἴρηται, θαρρήσας χεῖρα ἐπέβαλε τῷ θεοφι-
 λῷ τούτου σκοπῷ, καὶ ἐξ οἰκείων κόπων καὶ ἀναλω-
 μάτων ἀνήγειρέ; τε τὸν τοιοῦτον ναόν, καὶ κελλία
 περι αὐτὸν συνεστήσατο, εἰδήσει; τοῦ κτήτορος καὶ
 τῶν αὐτῶν μοναχῶν, ἦν δὲ τεταγμένον ἀντιστρέφε-
 σθαι τούτῳ, μὴ στερεῖν αὐτῶν, τὰ ἀναλωθέντα
 παρ' αὐτοῦ, αὐτοὶ δὲ προκατάρξαντες εἰς ἀνατροπὴν

ταύτης ἐχώρησαν καὶ ἀθέτησιν, κἀνευθεν καταβέ-
 βληται ὁ τε ναὸς καὶ τὰς τὰς περὶ αὐτὸν κελ্লা, εἰσαγωγῆς τῆς τούτων ὕλης ἐν τῇ δηλωθείσῃ
 μονῇ, ἰκανωθείη τούτῳ παρ' αὐτῆς, ὅσα ἂν μετ'
 ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης καὶ ὡς ἐφορῶντος Θεοῦ
 ἀνομολογήσῃ οὗτος καὶ παρακτῆσῃ ἀναλλῶσαι ὑπὲρ
 αὐτῶν. Ὅθεν καὶ θρῆψουσιν οἱ διαληφθέντες μονα-
 χοὶ ἀποδοῦναι τῷδε τῷ ἱερομονάχῳ ἀνελλιπῆ, ὅσα
 περ οὗτος τὸν εἰρημένον τρόπον μετ' ἀσφαλείας
 τῆς προσηκούσης ἀποδείξει καὶ παρατῆσει ἀναλω-
 θῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὑπὲρ τε τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ αὐτοῦ
 ναοῦ καὶ τῆς τῶνδε τῶν κελλίων συστάσεως, ἔτι δὲ
 καὶ τὰ εἰρημένα δέκα ὑπέρπυρα, ἅπερ, ὡς δεδήλω-
 ται, πρὸς τὴν μονὴν δέδωκε τοῦ τόπου ἐπιλαβόμε-
 νος. Εἰ γὰρ μὴ εὐπειθήσαντες, τῇ κρίσει καὶ τῷ
 ἐκαίῳ, καὶ εἰσέτι καταδυναστεύσουσι, καὶ οὐκ ἀπο-
 δώσουσι πάντα τὰ διεγνωσμένα πρὸς τὴν ῥηθέντα
 ἱερομόναχον, τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτι-
 μίῳ ὑποβληθήσονται, ὡς προδήλως τῷ δικαίῳ ἐναν-
 τιούμενοι. Ταῦτα παρεκδηθέντα, κ. τ. λ.

II. † Μηνὶ Μαίῳ, κη' ἡμέρῃ, Δευτέρῃ, ἰνδ. ζ',
 προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου
 τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἄγιον
 θεοφύλακτον κελλοῖς αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ
 μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτίτων ἀρχιερέων, τῷ
 Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησ-
 πόντου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάδρειον, ὑπερτίμου καὶ
 ἐξάρχου πάσης Ἀφιδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλκηδόνος,
 ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδοῦλου, τοῦ
 Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ
 Μιλιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Προύσης
 καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Πιρίου,
 ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ
 Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου
 καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυληνῆς καὶ ὑπερ-
 τίμου, Διονυσίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου,
 Θεοδοῦλου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου,
 καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, παρισταμέ-
 νων καὶ θεοφιλεστῶν δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη
 συνοδικῶς καὶ ἡ τοῦ Τζύρου Μαρία ἡ Καλοθεῖνα,
 καὶ ἀνέφερε, ὡς ἀνδρὶ κατὰ πρῶτον συνοικέσιον
 συνεζεύχθη τῷ Μαρμαρᾷ Θεοδώρῳ, ἔχουσα καὶ
 προικὸς χάριν πράγματα, ποσότητος λιτρῶν δεκα-
 οκτῶ, κθῶς ἐν τῷ συμφώνῳ ταύτης περιλαμβά-
 νονταί, ἃς δὴ καὶ δύο καίδια, θῆλυ καὶ ἀρρεν, γε-
 γνηνηκὺς ἐξ αὐτῆς, κατηγάλασε πᾶσαν σχεδὸν ἦν
 ἔσχε προίκα, πλὴν τινων σχολαρικῶν καὶ ἀργύρου
 περισταμένου εἰς λίτρας δεκαοκτῶ, ἅπερ ἄμφω
 παρέθετο μὲν εἰς ἐνέχυρον τῷ Κεφαλᾷ, δανεισάμε-
 νος ὑπέρπυρα τριακόσια, τὰ δὲ γε γονικόθεν διαφέ-
 ροντα τούτῳ οἰκῆματα τῷ οἰκείῳ τῷ κρατίστῳ καὶ
 ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, τῷ Δισυπάτῳ, δανεισάμενος
 τὸν ὁμοιον τρόπον καὶ ἐξ αὐτοῦ ὑπέρπυρα τριακόσια
 εἰκοσιπέντα, καὶ ἀποδεδωκῶς ὁ ῥηθείς Μαρμαρᾷ,
 τῷ αὐτῷ Δισυπάτῳ ὑπέρπυρα ἑκατὸν, τὸν βίον
 ἀπέλιπε, μηδὲν ἕτερον καλαίψας ἴδιον ἐαυτοῦ
 πρᾶγμα, ἢ μόνον τὰ τοιαῦτα οἰκῆματα καὶ ἀμπίλιον,

A διακείμενον περὶ τὴν τοποθεσίαν τῶν Πηγῶν, ὅπερ
 εἰς ἐνέχυρον τοῦ Ἀντιοχείου Ἀνδρέου ἀντὶ ὑπέρ-
 πύρων διακισίων κατέχοντος, αὐτῇ δὴ ἡ Καλοθεῖνα
 ἐκ τῶν προικῶν ταύτης πραγμάτων ἀπόφλησε
 ταῦτα, καὶ ἐπελάβετο τούτου, καὶ ὅτιπερ εὐρίσκει
 τούτους καὶ τόκους, προσαπιτοῦντας, ἐδεήθη δι-
 γνώσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος. Διέγνωσται οὖν τῇ
 ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις
 ἀρχιερεῦσιν, ὡς δίκαιον μὲν ἦν ἀποδοθῆναι τὴν
 προίκα πρὸς τῶν ἄλλων χρεῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ θεῖοι
 νόμοι παντὸς χρέους τὸ τῆς προικῆς τίθεται προτι-
 μότερον, δοῦναι δὲ πρότερον ἀσφάλειαν ἀποκρυβῆς
 τὴν τοιαύτην Καλοθεῖναν περὶ τῶν ἐν τῷ καρῷ
 τῆς τοῦ ἀνδρὸς τελευτῆς καθευραθέντων πραγμάτων
 ἐκείνου, ὥστ' ἐκ τῶν περιττεούτων ἀποδοθῆναι τὰ
 ὑπερίμενα πρὸς τοὺς αὐτοὺς δανειστές, συγκατα-
 θέσει δὲ ὁμοῦ χρησαμένη διέκρινε, μετὰ τὸ γενέ-
 σθαι τὴν τοιαύτην ἀσφάλειαν, τοῦτον μὲν δὴ τὸν
 Δισύπατον μόνον λαβεῖν, ὅσα δάνους χάριν δέδωκε
 τὴν ἀρχὴν τὸν δὲ γε ῥηθέντα Κεφαλᾶν τὰ τριακόσια
 ὑπέρπυρα, καὶ ἀρκεσθῆναι τοῖς ἀμφοτέρους αὐ-
 τοὺς καὶ μηδὲν τόκου χάριν προσαπιτεῖν, ἀπγο-
 ρευμένον ἐν τοῖς αὐτοῖς θείοις νόμοις, ὅθεν καὶ
 ἐφείλουσιν οἱ ῥηθέντες δανεισταὶ μόνον λαβεῖν, ἃς
 δεδήλωται, τὰ χάριν κεφαλαίου παρ' αὐτῶν ἐάντι-
 σθέντα, καὶ μηδὲν τι ὑπὲρ τόκου προσαπιτῆται,
 εἰδότες, ὡς, ἔσπερ οὐκ εὐπειθεῖς γενόμενοι τῇ κρι-
 σει καὶ τῷ δικαίῳ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς καταδυναστεύσουσι,
 καὶ οὐ ποιήσουσι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ
 ἡμετέραν διάγνωσιν, ὡς προδήλως ἀδικούντες τῷ
 ἀπὸ Θεοῦ κατακρίματι ὑποπεσούνται. Ταῦτα πα-
 ρεκδηθέντα, κ. τ. λ.

III. † Μηνὶ Ἰουνίῳ, θ' ἡμέρῃ, Δευτέρῃ, ἰνδ. ζ',
 προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου
 τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ,
 συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν
 αὐτῶν ἀρχιερέων.

† Ἀνήγγεκεν ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ συνοδικοῦ
 δικαστηρίου ἡ κυρὰ Μαρία μεγάλη πατρίνα
 Ἀσπιέτισσα ἡ Κούμναϊνα, ὡς τινος τῶν τοῦ κλήρου
 τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Διδυμοτείχου χρεῖαν
 καταπέγγουσαν ἔχοντες, προσιδόντες αὐτῇ ἤτησαντο
 καὶ ἔλαβον κόσμιά τινα ταύτης καὶ λοιπὰ διάφορα
 πράγματα, συναινοῦντος καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητρο-
 πολίτου Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, ἐν ἀγίῳ Πνεύ-
 ματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ
 συλλειτουργοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὴν καταπειθόν-
 τος, ὡς ἂν παραθέμενοι αὐτὰ εἰς ἐνέχυρον ἀνύσσει
 τὴν τοιαύτην χρεῖαν αὐτῶν, καὶ γράμμα ἴδιον το-
 του χάριν ἐξέθεντο οἰκειῖς ὑπογραφαῖς αὐτῷ πιστω-
 σάμενοι, περιληφθέντων ἐν τούτῳ κατὰ μέρος καὶ
 τῶν τοιοῦτων κοσμίων, ἵνα μετὰ ἓνα μῆνα ταῦτα
 πάντα πρὸς αὐτὴν ἀποδώσουσιν· εἰ δ' οὐκ, καθίξει
 αὐτῇ τὰ προσόντα τούτοις κτήματά τε καὶ πρᾶ-
 γματα. Καὶ ὅτιπερ οἱ λαβόντες εἰς ἀνατροπὴν τῆς
 τοιαύτης συμφωνίας, ἐχώρησαν καὶ ἀθέτησιν, αὐτῇ
 τῶν οἰκειῶν πραγμάτων ἐπὶ χρόνοις ἥδη τριῶν
 ἀποστέρουμέ η, ἐδεήθη συνοδικῆς διαγνώσεως, ἐμ-

σανίσασα εις παράστασιν τῶν ἀληθῶς ἔχειν τὰ εἰρη-
 μένα καὶ τὸ τοιοῦτον γράμμα τῆς συμφωνίας. Διέ-
 γνωσταὶ οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περι-
 αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, συνεδριάζοντες καὶ
 τοῦδε τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Διδυμοτείχου
 καὶ ὑπερτίμου, δίκαιον εἶναι, ὡς ἂν ἐκ τῶν κτημά-
 των καὶ πραγμάτων τῶν λαβόντων τὰ εἰρημένα κώ-
 σμια καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα ταύτης δὴ τῆς μεγά-
 λης παπιαίνης καὶ τῶν ἰδίων τοῦ εἰρημένου ἱερω-
 τάτου μητροπολίτου Διδυμοτείχου, ὡς τῇ τούτου
 πειθοῖ καὶ συναινέσει τῶν τοιούτων κοσμίων δοθέν-
 των παρ' αὐτῆς, εἰ καὶ μὴ ἐφθασε τὴ γεγονὸς
 γράμμα πιστώσασθαι καὶ ὑπογραφή αὐτοῦ ἀποφλη-
 θῶσι πάντα τὰ ὀφειλόμενα, καὶ ἀπολάβῃ ἡ δηλω-
 θεῖσα μεγάλη παπιαίνα σῶα καὶ ἀνελλιπῆ πάντα
 τὰ ἴδια αὐτῆς κώσμια, ὅσα δηλονότι ἐν τῷ τοιοῦτῳ
 γράμματι κατὰ μέρος περιλαμβάνονται. Ὅθεν καὶ
 ὀφείλουσιν ὁ τε δηλωθεὶς ἱερωτάτος μητροπολίτης
 Διδυμοτείχου καὶ οἱ ἐκ τῶν ῥηθέντων κληρικῶν ἐγ-
 γράφως ὑποσχεθέντες καὶ λαβόντες τὰδε τὰ κώσμια
 καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα τῆς τοιαύτης μεγάλης πα-
 πιαίνης, ποιῆσαι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ
 ἡμετέραν διάγνωσιν καὶ ἀποφῆσαι, ὅσα δάνους
 χάριν ὑπὲρ αὐτῶν ἔλαβον, καὶ εἰ μὲν εὐπειθήσαντες
 ποιήσουσι: κατὰ τὴν ἔγγραφον τούτων ὑπόσχεσιν, εὖ
 ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὖν, τοὺς μὲν ἐξ αὐτῶν
 ἱερωσύνην τετιμημένους ἐπισχημένους ἔχει τοῦ ἱε-
 ρουργεῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν δηλω-
 θέντα Διδυμοτείχου, τοὺς δὲ γε μὴ τοιοῦτους καὶ
 κοσμικούς ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτίμιον ποιεῖται, C
 μέχρις ἂν τὰ ὀφειλόμενα ἀποφλήσῃσι. Ταῦτα παρεκ-
 κληθέντα, κ. τ. λ.

IV. † Μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐ' ἡμέρῃ, Τετράδι, ἰνδ. ζ',
 προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ
 οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνε-
 δριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐ-
 τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη
 συνοδικῶς ὁ Εὐθειστοκίος Ἰσαάκιος, καὶ ἀνήνεγ-
 κεν, ὡς ὁ καλούμενος Ναυπηγὸς γαμβρὸν αὐτὸν ἐπὶ
 τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ ἀγαγόμενος, συνεφώνησεν αὐτῷ
 προικὸς χάριν καὶ πράγματα ὑπερπύρων διακασίων
 καὶ οἰκημὰ τι πρὸς τοῦτοις ἀδιατίμητον, ἔτι τε καὶ
 (τὴν) τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ καθευρε-
 θησομένων τούτῳ πραγμάτων κληρονομίαν. Καὶ ἦν
 μὲν ὁμόστεγος καὶ ὁμοδαίτος τῶν πενθερῶν ἐπὶ χρό-
 νοῖς ἐπτά. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν ὁ αὐτὸς Ἰσαάκιος τοῦτον
 δὴ τὸν πενθερὸν περραθέντα ἐξῶσαι αὐτὸν τοῦ τοιοῦ-
 του οἰκήματος, ἀντεκρίθη τούτῳ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησια-
 στικοῦ δικαστηρίου, καὶ ἐμφανίσας τὸ γεγονός αὐτῷ
 σύμφωνον δεδικαίωται συγκαταμένειν τῷ τοιοῦτῳ
 πενθερῷ ἐν τῷ εἰρημένῳ οἰκήματι, ὃν δὴ τρόπον καὶ
 ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐπτά χρόνοις ἦν καταμένων.
 Βουλευθέντος δὲ καὶ τοῦ συγγάμβρου αὐτοῦ τοῦ
 Καλωνυμίτου πρὸς ὕψος ἐπάραι τὸ προσὸν αὐτῷ
 χαμαί... οἰκημα, σύνεγγυς καὶ πλησίον τυγχάνον
 τοῦ εἰρημένου οἰκήματος, γέγονε τῆνικαῦτα ἐπι-
 στασία καὶ διεκρίθη, μηδαμῶς ἀνυψῶσαι τόνδε τὸν

Καλωνυμίτην αὐτὸ, μηδὲ τι μεταποιῆσαι τοῦ ἀρ-
 χαίου σχήματος· ἦ τε γὰρ ἀποφίς τοῦ οἰκήματος
 τοῦ Ἰσαακίου ἐντεῦθεν ἀπειργεταί, καὶ αἱ τούτου
 παράθυροι κλείονται, προδάντος τούτου χάριν καὶ
 γράμματος. Μεθ' ἱκανὸν δὲ εἰς ταυτὸ γνώμης ἐλ-
 θόντες, οὐπὸς τε ὁ Ἰσαάκιος καὶ ὁ ῥηθεὶς πενθερὸς
 αὐτοῦ ὁ ναυπηγὸς πρὸς συμβάσεις ἐχώρησαν, συν-
 θέμενοι καὶ συμφωνήσαντες διὰ ταβουλλαρικοῦ
 γράμματος, σταυρικοῖς δεσμαῖς σιγνογραφήσαντες
 ἐν αὐτῷ, ὥστε ἀνυψῶσαι τὸν τοιοῦτον Καλωνυμίτην
 τότε τὸ χαμαί... οἰκημα αὐτοῦ, καὶ ὅσον ἂν χώρον
 περιλάβῃ τὸ μέλλον εἰς ὕψος ἀρθῆναι, σύνεγγυς ὃν,
 ὡς εἰρηται, καὶ οὐγκολλα τῆς ἀπόψεως τοῦ αὐτοῦ
 οἰκήματος τοῦ Ἰσαακίου εἰς δύο μερίδας διελεῖν,
 καὶ τὴν μίαν μὲν τὸν ῥηθέντα Ἰσαάκιον λαβεῖν, τὴν
 δὲ ἑτέραν τόνδε τὸν Ἰσαάκιον, καὶ ἀντιδοῦναι τῷ
 αὐτῷ Καλωνυμίτῃ ἴσην μερίδα ἀπὸ τοῦ προσόντος
 αὐτῷ ὀπισθεν καὶ ἐκ πλαγίου μέρους. Οὐ δὴ τα-
 βουλλαρικοῦ γράμματος καὶ συνοδικῶς εἰς ἐπήκοον
 ἀναγνωσθέντος, διέγνωται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ
 τοῖς περι αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τὸ στέργον
 καὶ ἀπαραιοῖτον ἔχειν τὴν τοιαύτην τούτων συμ-
 βίβασιν, καὶ μηδένα ἐκ τούτων πειράσασθαι πρὸς
 ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν χωρῆσαι αὐτῆς, ἀλλ' ἐμ-
 μένενοι ἐκατέρους ἀπαραδίτως αὐτῇ. Εἰ δ' ἴσω· οὐ
 θελήσει ὁ αὐτὸς Καλωνυμίτης· στέργει τήνδε τὴν
 συμφωνίαν, ὀφείλει κατακληθῆναι τὸ οἰκημα τούτου
 καὶ εἰς τὸ πρότερον σχῆμα καταστῆναι, καθὼς καὶ
 τὸ τῆς κρίσεως γράμμα διέξεισιν, ἐπεὶ καὶ ἡ πρὸς
 τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ἀποφίς τοῦ οἰκήματος τοῦ αὐτοῦ
 Εὐθειστοκίου ἀπειργεταί, καὶ αἱ τούτου παράθυροι
 μέλλουσιν ἀποκλεισθῆναι τελείως, καθ' ἕν εἰρηται
 τρόπον, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ
 μου αὐτοκράτορι μέγας δρουγγάριος τοῦ θεοσώστου
 στόλου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι γηνησιώτατος υἱὸς τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰωάννης ὁ Φιλανθρωπιτηνός,
 ἀναδέξεται τὸν διακληθέντα Ἰσαάκιον, καὶ ἀπαλλά-
 ξει τῆς καταδυναστείας καὶ ὀχλήσεως τοῦ ῥηθέντος
 Καλωνυμίτου, κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμε-
 τέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκκληθέντα, κ. τ. λ.

V. † Μηνὶ Αὐγούστῳ, ἐ' ἡμέρῃ, Παρασκευῇ, ἰνδ.
 ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη
 τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἄγιον
 θεοφύλακτον κελίοις αὐτοῦ, συνεδριάζόντων τῇ
 μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων,
 τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλη-
 νόπου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάρδευ, ὑπερτίμου καὶ
 ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλικθόνος,
 ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ
 Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ
 Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Ποντο-
 ηρακλείας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωαννικίου, τοῦ Προύσης
 καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Παρίου,
 ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ
 Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου
 καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερ-
 τίμου, Διονυσίου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου,
 Μαλαχίου, τοῦ Βρούσεως καὶ ὑπερτίμου, Γερασίμου,

καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ἡ τοῦ Κληθῆ ἐκείνου θυγάτηρ Μαρία, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ τοιοῦτος πατὴρ αὐτῆς ἀνδρὶ συνέζηυεν αὐτὴν κατὰ νόμου· τῷ Μαγιδιώτῃ Γεωργίῳ, δούς αὐτῇ καὶ πράγματα προικῆς χάριν, ὅσα δὴ καὶ τῷ συμφῶν αὐτῆς περιέλιπται, καὶ τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὑπέρπυρα χίλια πρὸς τοὺς ἑβδομήκοντα ἐννέα δανεισαμένους, καὶ τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀποδεδωκίτος, τὰ δὲ μὴ εὐποροῦντος ἀποδοῦναι, πειρῶνται κατασεῖν οἱ δανεισταὶ τὸ τε οἰκῆμα καὶ τὸ ἀμπέλιον αὐτῆς, ἅπερ ἐκ τῶνδε τῶν προικῶν αὐτῆς πραγμάτων ἐπέσαστο, τούτων χάριν ἀναλωθέντων. Ἔχουσα δὲ καὶ θυγατέρας δύο τὸν νόμιμον ὑπερβηκυίας τοῦ γάμου χρόνον, καὶ μὴ δυναμένη ἐτέρω τρώπῃ ἀνδράσι ταύτας συζεῦσαι, ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν, καθάπερ ἔχρη, διαμνησάτω καὶ τοὺς τοιοῦτους δανεισταὶ ἀπαντήσῃαι πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς ἱερὸν συνοδικὸν δικαστήριον ἐπὶ τῷ καὶ αὐτῶν ἀκρόασασθαι· ὧν δὴ καὶ μὴ βουληθέντων ἀπαντήσῃαι, καὶ ταῦτα καὶ δις καὶ τρίς διαμνησθέντων, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς, δίκαιον εἶναι, πρότερον ἰκανωθῆναι τῇ ῥηθείᾳ γυναικὶ τὴν προίκα ταύτης ἀνελλιπῆ, ἐπειπερ οἱ θεοὶ νόμοι παντὸς χρόνου τὸ τῆς προικῆς τιθῆσαι προτιμότερον, καὶ μάλιστ' ὅτι καὶ φύλακα ταύτης ἐφιστῶσι τὸν ἀνδρα, εὐχ ἵνα πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ ταύτῃ ποιῆ, ἀλλ' οἷά τινα παρακαταθήκην τούτῃ καταπιστεύονται, ἐπὶ τῷ καὶ πάλιν δεήσαν ἀντιστρέφειν τοὺς κληρονόμοις. Μέντοι καὶ ἔσται ἐπειλημμένη ἡ τοιαύτη γυνὴ τοῦ τε οἰκῆματος καὶ τοῦ ἀμπελίου, προσκτηθέντων ἐκ τῶν προικῶν, ταύτης πραγμάτων, ὡς εἴρηται, καὶ μέγισ ἐξαρκούντων ὑπερ τῶν ἀναλωθέντων ἀπὸ τούτων καὶ λειπομένων αὐτῆς. Οἱ δὲ γε δηλωθέντες δανεισταὶ παύσονται δι' ὄχλου γίνεσθαι τούτων χάριν αὐτῇ, ἀπειτήσουσι δὲ καὶ λήφονται τὰ κεχρωστημένα τούτοις ἐκ τῶν ἰδιοκτητῶν πραγμάτων τοῦ τοιοῦτου Μαγιδιώτου, κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκκληθέντα, κ. τ. λ.

VI. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἡμέρῃ τῇ αὐτῇ, ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Ἐίχε μὲν ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος κύρ Βασίλειος ὁ Σεβαστεיאνοῦς οἰκῆματὰ τινα καὶ ἐμψυτευτικὰ δίκαια μετὰ τοῦ περικλειομένου αὐτοῖς θεοῦ ναοῦ, ὃν ἐκεῖνος ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ τιμίου προφήτου, Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, διὰ σαπτῶν χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων καὶ λοιπῶν διαφόρων δικαιωμάτων. Μέλλων δὲ τελευτᾶν, διαθήκην ἐξέθετο, καταλιπὼν τὰ τε τοιαῦτα οἰκῆματα μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ εἰ τι ἕτερον ἐκέκτητο ἀπὸ ἐμψυτεύματος δίκαιον, πρὸς τὸν υἱὸν ἐκεῖνου, καὶ ἦν κατὰ διαδοχὴν καὶ οὕτως ἀνενοχλήτως κατ-

έχων αὐτὰ καὶ νεμόμενος, ὃς δὴ καὶ τελευτῶν, ἐπεὶ μηδένα ἕτερον εἶχε γνήσιον κληρονόμον, κατέλιπεν ἐνδιαθήκως ταῦτα πάντα πρὸς τε τοὺς ἀδελφόπαιδας αὐτοῦ, τοὺς τοῦ Βουρῆ παιδας, καὶ τὸν ἐξάδελφον αὐτῶν Βασίλειον τὸν Σεβαστεיאνοῦν. Καὶ εἰσι μὲν καὶ οὗτοι ἐξ ἐκεῖνου τούτων ἐν κατοχῇ. Διαναστὰς δὲ ὁ ἱερατικῶς ἐξυπηρετῶν ἐν τῷ τοιοῦτῳ ναῷ πρεσβύτερος Γεώργιος ὁ Νίκας, δι' ὄχλου γίνεται τούτοις, πειρῶμενος κατέχειν αὐτὸν διὰ βίου παντὸς καὶ προσέτι τῷ μέρει παραπέμπειν αὐτοῦ, καίπερ ἐκἄστου ἔτους, ἐφ' ὅσον ἦν τὴν ἱερατικὴν ἐκτελοῦν ὑπηρεσίαν ἐκεῖσε, χρυσίνους ἔξ λαμβάνων ὑπερμισθοῦ. Παρῶν δὲ τῷ ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ καὶ ὁ τοιοῦτος πρεσβύτερος καὶ τῶν εἰρημένων ἀκούων, οὐδὲν ἕτερον εἶχε λέγειν, ἢ μόνον τὸ τοῦ χρόνου εἰς δικασίωσιν ἑαυτοῦ προσβάλετο. Διέγνωσται οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, δίκαιον εἶναι, ὡς ἂν κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν τε σαπτῶν χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων καὶ τῶν ἑτέρων δικαιωμάτων κατέχωσι τὰ εἰρημένα οἰκῆματα οἱ ἀδελφόπαιδες ἐκεῖνου καὶ ὁ τοιοῦτος Βασίλειος, μετὰ καὶ τοῦ δηλωθέντος θεοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐμψυτευτικῶν δικαίων, καὶ ἔχουσιν ἐπ' ἀθείας πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ τούτοις ποιεῖν, καὶ ἐξυπηρετῆ ἱερατικῶς, ὡς δεδήλωται, πρεσβύτερος ἐν αὐτῷ, ὃν ἂν οὗτοι βούλωνται καὶ θελήσωσι, μετ' εἰδήσεως μέντοι καὶ προτροπῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος· ὁ δὲ γε τοιοῦτος πρεσβύτερος τέλειον ἀπέχη ἐκεῖθεν, καὶ παύσῃαι τὸ ἀπὸ τούδε δι' ὄχλου γίνεσθαι τούτων χάριν αὐτοῖς, ὡς μηδὲν μηδὲν δίκαιον ἔχων. Ὅθεν καὶ ὀφείλει πράχῃναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκκληθέντα, κ. τ. λ.

VII. Synodus dirimit controversiam.

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰθ' ἡμέρῃ, Τετράδι, ἰνδ. ὀγδόης, προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἄγρον θεοφύλακτον κελλείς αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανασίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Νικομηθείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνίας, Θεοδύλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Ποντοπρακλείας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωαννικίου, τοῦ Προύσης καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Πηγῶν καὶ Παρίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Πειιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μελαχίου, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, Λουκᾶ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Τὸ τῆς δικαιοσύνης χρῆμα πᾶσιν ὁμοῦς λυσιτελεῖ· ταύτῃ γὰρ πόλει· εὐνομούμενοι καὶ ἀνθρώποι· τοὺς ἴσοις μέτροις ἀκούμενοι· ῥυθμίζονται μὲν πρὸς

τὸ βέλτιον, εἰρηνικὸν δὲ καὶ ἀστασιαστὸν τὸν σφῶν αὐτῶν βίον εἶσι διανύοντες, τῆς ἀδικίας μακρὰν ἀπειλουμένης καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀναφωσμένης πλεονεξίας ἐκκοπτομένης. Εἰ δ' ἐπὶ πᾶσι χρεῶν τὸ τῆς δικαιοσύνης καλὸν παρῆρησάζεσθαι καὶ κρατεῖν, πῶς οὐ πολλῶ γε πλέον δόξῃ τις ἐν ταῦτο προσήκειν τοῖς γε λαχούσι προσησασθαι τῶν ἄλλων πνευματικῶς καὶ εἰς τύπον εἶναι καὶ ὁμοειδέμα τοῦ καλοῦ; Ταύτης γὰρ ὄντες ταμίαι, πᾶσι τρόποις αὐτὴν κρατύνειν ἐπιζητοῦσι καὶ πραγματεύονται, καὶ κέρδος αλοχρὸν, ὡς δαπάνην, εὐ μάλᾳ προθυμοῦνται φυλάττεσθαι. Τῶ λόγῳ τῶδε σκοπῆς, ὡς τῶ ἱερωτάτῃ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης, Ὀπερτίμῳ, ἀγαπητῶ κατὰ Κύριον ἀδελφῶ καὶ συλλειτουργῶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, πολλαὶ διανομήσεις πρὸ χρόνων καὶ ἀμφισθητήσεως γεγέννηται μετὰ τῶν κατὰ καιροῦς τὰ κατὰ τὴν τοιαύτην νῆσον. Μιτυλήνην πατριαρχικῆς δικαιοσύνης διεξαγόντων ἐξρχικῶς περὶ τῆς ἐκείσε διακειμένης αἰθασιμίας μονῆς τοῦ ὁσίου Γεωργίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν μετοχιῶν, τοῦ μὲν ἰσχυριζομένου τε καὶ ἀποδεικνύοντος, διαφέρειν ταύτην τῆδε τῆ κατ' αὐτὸν μητροπόλει, τῶν δ' αὖθις διατεινομένων, τῶ πατριαρχικῶ μέρει ἀνήκειν αὐτῇ. Οὕτω μὲν οὖν παρ' ἑμφοῖν τὰ τῆς διαμάχης ταύτης; ἐκράτει, τοῦ ἀρχιερατικῶς δὲ προσησασμένου τῆς τοιαύτης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας κύρ Γρηγορίου ἐκείνου πρὸ χρόνων ὅτι πλείστον κατὰ τὸ Νύμφαιον ἐπὶ τοῦ αἰοδίμου ἐν πατριαρχαίς κύρ Ἀρσενίου τὰ περὶ τοῦτου κεινηκότος, καὶ συνοδικῆς πράξεως καὶ ψήφου προβάσας τὴν κατὰ δικαιοσύνης τὴν κατ' αὐτὸν ταύτην μητροπόλιν Μιτυλήνης ἐπὶ τῆ δηλωθείσῃ μονῇ τοῦ ὁσίου Γεωργίου καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν μετοχίοις, εὐρεθείσῃ; τε ἤδη καταγεγραμμένη καὶ ἐν τοῖς κωδικίοις; τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου, ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης καὶ ὑπερίμαχος ἐπὶ τῆς θείας τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ὁμηγύρεως τὴν τοιαύτην συνοδικὴν πρᾶξιν προτείνει, κάπειθ' ἡμῶν τῶ μακρῶ χρόνῳ ἢ τοῦ ὁσίου Γεωργίου μονῆ καταβέβληται, μετέπεσε τὰ τῆς ἀμφισθητήσεως εἰς τε τὴν ὑπ' αὐτὴν τελοῦσαν σεβασμίαν μονῆν, ἐπ' ὀνόματι ἐπισημμένη τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ ἐπισημμένην Δαφνείαν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Γλίστρας οὕτω πῶς ἐπονομαζομένην, καὶ ἐξητήσατο, μὴ ἐπιπλέον ἀδικεῖσθαι αὐτὸν ἐπὶ ταύταις. Ἐνθεν τοι καὶ τῆς τοιαύτης πράξεως συνοδικῶς εἰς ἐπιήκοον ἀναγνωσθείσης, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ἀκριβέστερον προσσχούσα ταύτη καὶ ἐξ αὐτῆς κατελιγούσα διεξιούσης, τρόπῳ πλεονεκτικῶ εἰσεῖναι τὸν πατριαρχικὸν ἐξαρχὸν ἐν τε τῆ ῥηθείᾳ μονῆ τοῦ ὁσίου Γεωργίου καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν μετοχίοις, τῆ τε τοιαύτῃ δηλονότι μονῇ τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ τῆ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Γλίστρας, ἐν ἁγίῳ παρακαλεῖται Πνεύματι, μηκέτι τὸ ἀπὸ τοῦδε μήτ' ἐν τῆδε τῆ μονῇ τῶν Ὁσίων Πατέρων, μήτε μὴν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτάς κτήμασι παραβάλλειν αὐτόν. Εἰ γὰρ τὴν τοῦ ὁσίου Γεωργίου πρωτότυπον μονῆν, ἐφ' ἣ δὴ καὶ ἡ διένεξις ἀνέκυψε τὴν ἀρχὴν, ὁ ἐν πατριαρχαίς αἰοδίμος κύρ Ἀρσένιος παρακεχώρηκε

τὴν πνευματικὴν διεξαγωγὴν ἔχειν παρὰ τοῦ εἰς ἀρχιερέα ἐδρισκομένου τῆς τοιαύτης θγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης, ἀπερίρξας εἰσέρχασθαι ἔλαος ἐν αὐτῇ τὸν πατριαρχικὸν ἐξαρχὸν, ὃν δὴ τρίτον ἦδε ἡ συνοδικὴ πρᾶξις ἀρεθῶς διέξεισι, πολλῶ μᾶλλον ὀφείλουσιν αἱ ὑποκαίμεναι ταύτῃ, ἢ τε τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου παρὰ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας κατέχεσθαι καὶ ὑπὸ ταύτης παντοίαν δέχεσθαι τὴν ἀνάγκησιν· ἐπεὶ πᾶσαν θύραν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τῶ πατριαρχικῶ ἀποκλείει ἐξάρχου, ὡστ' ἐπιχειρεῖν εἰσέρχασθαι καὶ ἀνακρίνειν τοὺς ἐν αὐταῖς. Ἔσονται γὰρ αὐταὶ τὸν αἰετὸν χρόνον ὑπὸ τὴν τοῦ μητροπολίτου Μιτυλήνης; ἢ καὶ ἐπιτυχίῳ δουκῆσιν. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ τοιαύτῃ συνοδικῇ πρᾶξι περιλαμβάνεται, ἐν ταῖς τελοῦμαιναι ὁμοίαις ἀγισταίαις ἐν τῇ οὐτῇ τῶ τότε πρωτοτύπῳ μονῇ τοῦ ὁσίου Γεωργίου τελεῖσθαι τὴν ἀναφορὰν τῆς ἡμῶν μετριότητος, διεκρίθη συνοδικῶς, εἰπερ ὁ τοῦτου συνίσταται ναὸς καὶ οὐ καταβέβληται, κατὰ τὴν περιληψὴν τῆσδε τῆς συνοδικῆς πράξεως τὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀναφορὰν γίνεσθαι, τελοῦμένων ἐν αὐτῶ τῶν θείων ἀγιστείων, χωρὶς δὲ τοῦτου οὐδὲν τι πλέον ἢ πατριαρχικῆ ἕξει περιωπῆ. Τὸν ὁμοιον δὲ τρόπον ὁ ῥηθείς ἱερωτάτος μητροπολίτης Μιτυλήνης; καὶ ὑπερίμαχος καὶ περὶ ἑτέρου μονοδρίου κελίηκε, τοῦ ἁγίου Μηνῆ τῶν Κάτω Πτωμαίων, ὁπερ δι' ἑτέρου γράμματος τοῦ αἰοδίμου ἐν πατριαρχαίς κύρ Ἀρσενίου καὶ ἄλλοιῶν δικαιωμάτων παρέσθησεν ἐληθῶς; ὑποκαίσθαι τῇ τοιαύτῃ κατ' αὐτὸν μητροπόλει, κέντεθεν δεδικαίωται ἐν κατοχῇ καὶ τοῦτου συγγάνειν. Ἔτι γε μὴν καὶ περὶ ἑτέρου μονοδρίου, ἀνεγερθέντος παρὰ τοῦ προκαθημένου ἐκείνου τοῦ Γίδωνος, ὁπερ καὶ αὐτὸ κατέχειν δεδικαίωται, ἄτε τῆς τοῦτου καθιερώσεως περ' αὐτὸ δὴ τὸ ἱερωτάτος μητροπολίτου γεγεννημένης. Ὁμοίως δεδικαίωται κατέχειν καὶ τὸν ἐν τῷδε τοῦ κατέρου δι' ἀναλωμάτων τῆς εἰρημένης μονῆς τῶν Ὁσίων Πατέρων ἀνεγερθέντα ναὸν ὡς εἰς μετόχον καὶ καθέδραν αὐτῆς· εἰ γὰρ τοῦ κυριωτέρου δικαιοῦται συγγάνειν ἐν κατοχῇ, πολλῶ μᾶλλον καθέξει τὸ τοῖς; ἐκείθεν ἀναλωμασιν τὴν σύστασιν λαθὼν καὶ ὑπ' ἐκεῖνο τελοῦν, ὡς δεδηλωται. Πρὸς τοῦτοις; ἔσχε τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐπὶ τῶ παρὰ τοῦ Κανναδοῦτῃ ἐκείνου τοῦ δρουγγαρίου ἀνεγερθέντι ναῶ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου, ἐπεὶ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἔγγιστα τῇ τοιαύτῃ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει διακειμένου καὶ τοῦ κοσμητοῦ λαοῦ ἐν ταύτῃ συναγομένον πλείστη φιλονεικία καὶ οὐκ ὀλίγων ἀφορμαὶ σκανδάλων συμβαίνουσιν εἰς τὸ μέρος τοῦ ῥηθέντος; ἱερωτάτου μητροπολίτου Μιτυλήνης; καὶ ὑπερίμου. Ὁμοίως; ἐκίησε καὶ περὶ ἑτέρου τινὸς μονοδρίου περὶ τὰ Βασιλικά τοῦ τιμίου ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω θυνάμιων Μιχαὴλ καὶ ἐπισημμένου Ἀκρονησιώτου, τῆς τοῦτου καθιερώσεως γενομένης παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐπίσσοῦ κύρ Θεοδώρου ἐκ προτροπῆς τοῦ εἰς ἀρχιερέα θνηκαῦτα ἐδρισκομένου Μιτυλήνης; κύρ Γρηγορίου ἐκείνου, καθὼς οἱ τῶ τότε ἱεουργήσαντες; ἐν αὐτῶ προεδῆροι, ὁ τε σκευφύλιξ τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς ὁ Θωμόπουλος καὶ ὁ

πρωτοπαπᾶς ταύτης· ὁ Ἀλέξαρος ἑγγράφιος ἐξηστρα-
λίσαντο, γηραιοὶ ἄνδρες καὶ ἀξιόπιστοί, ἀλλὰ δὴ
καὶ ὁ τὰ πατριαρχικά δίκαια διέπων ἐκέισε πρὸ χρο-
νων, μοναχὸς Μάξιμος, ἐνταῦθα παρῶν καὶ ἐρωτη-
θεὶς μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης ἀνωμολόγησεν,
ὡς ἐφορῶντος Θεοῦ, καὶ διεθεθαίωτο, προσθεὶς εἰς
πλεῖον τὴν παράστασιν ἀνὸς χηρευοῦσης τῆς
τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης, ὁ βε-
στάρχης ἐκεῖνος, ἐγκρατῆς τῶν δικαίων αὐτῆς εὐρι-
σκόμενος, γραμμᾶτων ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦδε
τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀκρονησιώτου ἐπιγεγραμμένων πρὸ
τοῦ ταίχους αὐτοῦ καὶ δηλοῦντων ἐναργῶς, ὑποκειμέ-
νον εἶναι τοῦτον τῆδε τῆ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει, δό-
λω καὶ βραδουργίᾳ χρησάμενος, ἀπήλειψε καὶ ἀπέ-
ξεσε ταῦτα· οὕτω τοῖνυν καὶ τοῦδε τοῦ μοναχοῦ Μα-
ξίμου τὰ αὐτὰ τοῖς ῥηθείσι πρεσβυτέροις ὁμολογή-
σαντος, ἐνεφάνισε καὶ τὰς ἑγγράφους αὐτῶν μαρτυ-
ρίας ὁ δηλωθεὶς ἐρωτάτος μητροπολίτης Μιτυλήνης
καὶ ὑπέρτιμος, καὶ ἐδεθήθη καὶ τούτων χάριν συνοδι-
κῆς διαγνώσεως. Διέγνωται οὖν καὶ περὶ τούτων
συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετρίότητι, τελεῖν καὶ ταῦτα ὅτι
τὰ μονόδρια καὶ τοὺς εἰρημένους ναοὺς ὑπὸ τὴν δη-
λωθείσαν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Μιτυλήνης κατὰ
τὰς περιλήψεις τοῦ τε γράμματος τοῦ ἀοιδίου ἐν
πατριάρχαις κύρ Ἀρσενίου καὶ τῶν ἑτέρων δικαιο-
μάτων, εἶτι δὲ καὶ τὰς τῶν τοπικῶν ἱερωμένων καὶ
γηραιῶν ἀνδρῶν ἑγγράφους μαρτυρίας, καὶ ἐν τού-
τοις μνημονεύεσθαι τοὺς κατὰ καιροὺς ἀρχιερατι-
κῶς τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης ἐκκλησίας προϊστα-
μένους, καὶ μηδαμῶς παραβάλλειν εἰς τι ἀπὸ τῶν
τοιούτων τὸν πατριαρχικὸν ἐξαρχον ἐπὶ τῷ ἀνακρί-
νειν ὄλω· πειρᾶσθαι καὶ ἐνοχλεῖν τὸ μέρος ταύτης
δὴ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης· καὶ
πάντα δὲ τὰ προγεγονότα πατριαρχικά γράμματα
τούτων χάριν εἰς καταδικὴν τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης
ἐκκλησίας ἄκυρα καὶ ἀπρακτα εἶχει ἡ μετρίότης
ἡμῶν, ὡς μὴ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον προδάντα·
καθόλου γὰρ περιαιρούσα τὰ τῆς ἀδικίας ταύτης,
καὶ τοῦ λοιποῦ μηδεμίαν εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν
βουλομένη μεταξὺ τοῦ τε πατριαρχικοῦ μέρους καὶ
τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης,
ψηφισαμένη τὰ περὶ τούτου, κεκύρωκε καὶ κατησφα-
λίσατο· ὁ γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦδε πειρασόμενος εἰς ἀνα-
τροπὴν καὶ ἀθέτησιν χωρῆσαι τῶν διεγνωσμένων
συνοδικῶς τοῦ δικαίου ἐξεχομένων καὶ ὀχλήσεις καὶ
σκάνδαλα καὶ αὖθις προξενεῖν ἢ τὴν πατριαρχικῶν,
ὡς δεδήλωται, μέρει καὶ τῇ ῥηθείᾳ ἀγιωτάτῃ μη-
τροπόλει Μιτυλήνης πρὸς τῷ ἀπὸ Θεοῦ κατακρίματι
καὶ ἐκκλησιαστικῇ ἐπιτιμῆσει ὑποπεσέσθαι. Ταῦτα
παρεκδηθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν πα-
ρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ
τιμιωτάτου χαρτοφυλάκου βεβαιωθέντα καὶ πιστω-
θέντα ἐπεδόθη μὴν καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις
ἔτους 5^{ου} 10^{ου} τριακοστοῦ τρίτου.

VIII. *Esaias confirmat decisionem præcedentem
synodi.*

† Ὑπόμνημα τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κύρ
Ἡσαίου γεγονὸς ἐπὶ τῆδε τῇ συνοδικῇ πράξει.

Τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ ἐκ παντὸς τρόπου προσ-

ἄ εἶναι τὸ φιλοδίκαιον προσήκόν ἐστι καὶ ἀρεσκόμενον
μάλιστα, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητούμενοις τῶν
ἄλλων πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ὡς ἐί-
καιοῖς ταύτης κατεχομένοις, εἰ δὴ τι τούτων διαπί-
ρειν ἄλλω τινὶ ἀμφισβάλεται· οὕτω γὰρ καὶ ἐξου-
πλεονεξίας ἀποχρούειτ' ἂν, καὶ ταῖς ἄλλοις γινομέ-
ναις ταύτῃ ἐπιφοίτας εὐπροσπῶς μάλιστα χροῖτο καὶ
ὡς φίλον Θεῷ, προϊόντος δῆλον γένηται τοῦ λόγου τὴ
βούλημα. Τὸ κατὰ τὴν νῆσον Μιτυλήνην μοναστή-
ριον τὸ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου λεγόμενον ὅπως μὲν
συνέστη τὴν ἀρχὴν, καὶ περιφανείας ὅπως εἶχε καὶ
λαμπρότητος, καὶ ὅσοις ἐκόμα τοῖς ἀγαθοῖς, φθόνει
διεξιόντα τρανότερον τὰ προσόστα τούτῳ παλαίγειν
δικαιώματα, καὶ ὁ τοῦτο γυνάει ζητῶν ἐντυχῶν τοῖ-
τοις ἀκριθῶς εἰσεται· πλὴν ἐνδόντος καὶ τοῦ τοιοῦ-
του μοναστηρίου τῷ πάντα εἰς φῶς ἄγοντι καὶ τοῖς
οἰκειοῖς ἀδθῆς λυμαινομένῳ γεννήμασι χροῖτω, οἱ ἐν
αὐτῷ μοναχοὶ εἰς τὰ ὅπ' αὐτὸ μετόχια μετοικουσι
κατὰ τὴν αὐτὴν διακαίμενα νῆσον καὶ ὑπὸ τὴν ἐκεῖ-
σε ταλοῦντα τῆς Μιτυλήνης ἀγιωτάτην μητρόπολιν,
καὶ διένεξις τὸ ἐξ ἐκεῖνου ἀνέκυψε τῷ πατριαρχικῷ
μέρει καὶ τῷ τῆς μητροπόλεως, ἐκατέρου αὐτῶν
ἀντιστοιχομένου, τοῦ μὲν τοῖς πατριαρχικοῖς, τοῦ δὲ
τοῖς τῆς μητροπόλεως ἐναριθμοῦντος καὶ κατατά-
τοντος, ὅτε καὶ συνοδικῶς κινήθεισης τῆς ὑποθέσεως
ἐπὶ τοῦ τότε τὸν πατριαρχικὸν κοσμοῦντος ὁρόν,
ἀοιδίου ἐν πατριάρχαις κύρ Ἀρσενίου, τὴν ἐκώ-
σαν ἔσχε τὸ μέρος τῆς μητροπόλεως. Διέστειλὲ μέ-
νοι ἡ κρίσις ἐν τῷ καθολικωτέρῳ καὶ ἀρχαίῳ μονα-
στηρίῳ τῷ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου, εἰπερ συνίσταται,
τὴν ἀναφορὴν καὶ μνήμην τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνό-
ματος γίνεσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς πρὸς Θεὸν ἀγιστείαις·
οὕτω δὲ καίπερ δικαιοθείσης καὶ περιγενομένης τῆς
μητροπόλεως τῶν ἀντιπερισταμένων αὐτῇ, χεῖρα
καὶ αὖθις ὑστερον τοῖς τοιούτοις οἱ τοῦ πατριαρχι-
κοῦ μέρους ἐνέβαλον, ὅθεν ὁ νῦν ταύτης ἀρχιερα-
τεῦν, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν
μετρίτητος καὶ συλλειτουργῶν, τῇ ἡμῶν μετρίτητι
συνεδριάζων προκαθημένη συνοδικῶς, ἀνήνεγκε τὰ
περὶ τούτου, καὶ τὸ συνοδικὸν ἐπὶ τοῦ μέρους σι-
μείωμα ἐνεφάνισε, τὸ τοῦ ἀοιδίου δηλαδὴ πατριάρ-
χου κύρ Ἀρσενίου. Ἡ μετρίότης οὖν ἡμῶν χροῖς
ἔχουσα τοῖς καλῶς διεγνωσμένοις ἡμμένειν, ἄλλως
τε μὴδὲ ἀποδεχομένη καθ' οἰανδήποτε πρόφασιν ἀν-
τικαθίστασθαι τοῖς ἡμετέροις ἀδελφοῖς καὶ συλλει-
τουργοῖς ἐπὶ κτήσει πραγμάτων, καὶ δοκεῖν ποιεί-
σθαι περὶ ἐσθόττος σχεσίῳ καὶ εἰρήνην ἀδελφικῆν,
διὰ ταῦτα ἔστρεψεν, ὡς περ ἄρα καὶ εἰκὸς ἦν, τὴν
πρὸδασαν συνοδικὴν πρᾶξιν, γράμμα συνοδικὸν αὐ-
τῆς ἀπολύσασα εἰς τὴν περὶ τούτου βεβαίωσιν, ἀλλὰ
καὶ ἐπὶ πλεόν τὰ τοῦ πράγματος ἀσφαλιζομένη εἰς
ἀποσάθῃσιν καὶ ἀποτροπὴν παντελῆ τῶν εἰς τὸν ἐξῆς
ἄπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον ἐξαρχικῶς τὰ ἐκέισε
πατριαρχικά δίκαια ἐπιτρεπομένων, αἰτησαμένου
τούτου τοῦ αὐτοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως, ἐν ἀγίῳ δια-
κελεύεται Πνεύματι καὶ διὰ τοῦ παρόντος ὑπομνη-
ματώδους γράμματος, μένειν εἰς τοὺς ἐξῆς χρόνους
τὰς ὑπὸ τὸ εἰρημένον μοναστήριον τοῦ Ὁσίου Γεωρ-
γίου σεβασμίας μονᾶς, τὴν τε τῶν Ὁσίων Πατέρων

καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὑπὲρ τὴν δεσποσίαν ἅν ἀνάκρισιν ἔξει διὰ παντὸς ἐν αὐτοῖς οὗτός τε ὁ νῦν τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης καὶ παρ' αὐτῆς ἔχειν ταύτας τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτάς κτήματα τὴν πνευματικὴν ἀνάκρισιν παντελῶς γὰρ ἀποτρέπει καὶ κωλύει ἡ μετριότης ἡμῶν πάντα πατριαρχικὸν ἐξάρχον τῆς εἰσόδου τῆς εἰς αὐτάς, ἐπὶ τῷ ἀνακρίνειν εἰσέρχεται θέλοντα τὰ ψυχικὰ σφάλματα ἐν αὐταῖς καὶ τοῖς κτήμασιν αὐτῶν, καθέξει γὰρ μὴν ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης καὶ τοῦ μονοδρίου τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ὅπερ τῶν Κάτω Πτωμαῖων ἐπιπέκλεται, ἐπεὶ παρῆσθε καὶ ἀπέδειξε καὶ τούτο τῇ κατ' αὐτὸν προσήκειν ἀγιωτάτη ἐκκλησίᾳ διὰ τε ἐτέρων γραμμάτων δικαιούτων αὐτῶν καὶ ἄλλου γράμματος τοῦ δηλωθέντος αἰδίου πατριάρχου κῦρ Ἀρσενίου. Ὁμοίως καὶ τὸ ἐκεῖσε ἕτερον μονοδριον, τὸ παρὰ τοῦ προκαλημένου ἐκείνου τοῦ Γίδωνος ἀνεγερθὲν εἰς ὄνομα τῆς ὑπεράγνου Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ὅπερ παρὰ τοῦ τοιοῦτου ἱερωτάτου ἀρχιερέως ἔσχε τὴν καθιέρωσιν, καὶ διὰ τοῦτο διεγνώσθη κατέχεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ἐτι δὲ καὶ τὸ περὶ τὰ Βασιλικὰ τοῦ τιμιου ἀριστρατήγιου τῶν ἄνω δυνάμεων καὶ ἐπιεκκλημένου τοῦ Ἀκρονησιώτου μονοδριον, ὡς καθιερωθὲν ἐκ προτροπῆς τοῦ τηλικαῦτα ἀρχιερέως Μιτυλήνης, κῦρ Γρηγορίου ἐκείνου, παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἐρισσοῦ ἐκείνου κῦρ Θεοδώρου, καθὼς οἱ τῷ τότε ἱερουργήσαντες πρεσβύτεροι, ὃ τε σκευοφύλαξ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς ὁ Θωμόπουλος, ὁ πρωτοπαππᾶς ὁ Λάζαρος καὶ ἕτεροι ἑγγράφως ἐξήσφαλισαντο, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τὰ ἐκεῖσε πατριαρχικὰ δίκαια διενεργήσας μοναχὸς Μάξιμος ἐριωτηθεὶς διεμαρτύρησεν ὅτι καὶ ἰσχυρίσατο, ὅστις καὶ τούτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐξείπεν, ὅτι δὴ ὁ βεστάρχης ἐκείνος πατριαρχικῇ προτροπῇ τὰ κατὰ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν ἀρχιερέως χρησεύσαν δικαίων τὰ ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ τοιοῦτου μονοδρίου ἀναγεγραμμένα γράμματα, εἰ ὧν ἰδηλοῦτο ἀριδιήλως, τῆς μητροπόλεως εἶναι τὸ μονοδριον τότε, ἠφάνισέ τε καὶ ἀπῆλειψε παντελῶς. Ἐπὶ τούτοις ὀφείλει κατέχειν ὁ τοιοῦτος ἱερωτάτος ἀρχιερεὺς καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ κάστρου ἀνεγερθὲν θείον ναὸν παρὰ τῶν μοναχῶν τῆς εἰρημένης σεβασμίας μονῆς τῶν Ὁσίων Πατέρων ὡς μετόχιον αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Κανναβοῦτζη ἐκείνου τοῦ δρουγγαρίου εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. Ἐπεὶ γὰρ ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς συμβαίνουσι τῷ μέρει τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης μητροπόλεως ὀχλήσεις οὐ μικραὶ, πλησίον εὐρισκομένων τῶν τοιοῦτων θείων ναῶν καὶ κοσμικοῦ λαοῦ ἐν τούτοις συναγμένους, ἔταξε κατέχεσθαι τοὺς τοιοῦτους θείους ναοὺς παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου, περιαιρούσα τὰς ἀφρομὰς τῶν σκανδάλων καὶ τῶν ὀχλήσεων ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ εἰρήνην μνηστευμένη τοῖν καὶ οὐδεμίαν ἔξει ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ δεσποσίᾳ καὶ κυριότητι τῶν εἰρημένων σεβασμίων μονῶν τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ τῶν διαληφθέντων ἄλλων μονοδρίων καὶ τῶν ναῶν διενόχλησιν ἢ τὸν τυχόντα ἐμποδισμὸν τὸ μέρος τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως, ἀλλὰ τὴν μνήμην τοῦ οὐρανοῦ ὀνόματος καὶ τὴν πνευματικὴν

ἀνάκρισιν ἔξει διὰ παντὸς ἐν αὐτοῖς οὗτός τε ὁ νῦν ταύτης ἱερωτάτος ἀρχιερεὺς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτῆς προστησόμενοι, οὐδεὶς τῶν κατὰ καιροὺς ἀποστελλομένων πατριαρχικῶν ἐξάρχων ἐκείσε διενόχλησαι ὀφείλοντος τῷ μέρει τῆς τοιαύτης μητροπόλεως ἐπὶ τινι τῶν εἰρημένων, οὐδὲ ζητεῖν εἰσέρχεται καὶ ἀνακρίνειν τὸ παράπαν ψυχικὰ σφάλματα ἐν αὐτοῖς ἢ ὅπως διασειεῖν τὸ μέρος τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως. Τῇ γὰρ εἰρήνῃ καὶ τῷ ἀνενοχλήτῳ τὸ ἀσφαλὲς καὶ μόνιμον εἰς τὸ διηνεκές παρέχουσα ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ πάντα τὰ προσδάντα ἐπὶ κατεδίχη τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης ἐκκλησίας πατριαρχικὰ γράμματα ἀκυροῖ, καὶ ὡς μὴ γεγονότα τὴν ἀρχὴν ἢ ὅπως προσδάντα εἴθῃσι, καὶ ἐπιτίμιον ἀπειλεῖ παντὶ τῷ διενόχλησαντι ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις τῷ μέρει τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως διὰ τοῦ παρόντος ὑπομνηματώδους σιγίλλου, ὅπερ καὶ γεγονὸς κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἡ' ἰνδ. τοῦ 5^{ου} ω^{ου} τριακοστοῦ τρίτου ἔτους ἀπελύθη τῷ μέρει τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης εἰς διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν.

† *Ἐἶχε τὸ Ἡσαῖος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμένικὸς πατριάρχης τῆ πατριαρχικῆ καὶ θείᾳ χειρὶ.*

ACTA ANTIQUIORA DE EADEM RE.

1° *Decisio patriarchæ Arsenii (anno 1256).*

† Μηνὶ Μαρτίῳ, λα' ἡμέρᾳ, ἕκτῃ, ἰνδ. ἰδ', προκαθημένῳ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμένικου πατριάρχου κῦρ Ἀρσενίου ἐν τοῖς τῆς κατὰ τὸ Νύμφαιον σεβασμίας μονῆς τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων κελλοῖς, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἀγχύρας, Γρηγορίου, τοῦ Κυζίκου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου, Γεωργίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Ἀνδρονίκου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Ἰωάννου, τοῦ Φιλαδελφείας, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Συρακούσης, Ἰωαννίκου, τοῦ Ποντοπρακλείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Κλαυδιουπόλεως, Θεοδώρου, τοῦ Μωκησοῦ, Γεωργίου, τοῦ Ρόδου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Σμύρνης καὶ ὑπερτίμου, Θεοδώρου τοῦ Μιλήτου, Νικηφόρου, τοῦ Μελαγίνων, Ἰωάννου, τοῦ Περουσίας καὶ ὑπερτίμου, Νικολάου, τοῦ Ἀχυράου, Λέοντος, τοῦ Ἀντιοχείας, Μιχαήλ, τοῦ Κυψέλων, Κωνσταντίνου, τοῦ Γαρέλλης, Κωνσταντίνου τοῦ Κίου, Δαυὶδ, τοῦ Λοπαδίου, Ἀντιόχου, καὶ τοῦ Περγάμου, Γεωργίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Φθάει μὲν ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Μιτυλήνης, ἀγαπητὸς κατὰ Κῦριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἄλλοι ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτου πατριάρχου ἐκείνου κῦρ Μανουὴλ κινήσαι συνοδικῶς περὶ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Μιτυλήνην διακειμένης σεβασμίας μονῆς τοῦ Ὁσίου Γεωργίου, ἀμφισβητήσιμου οὐσης τούτῳ δὴ τῷ μητροπολίτῃ, ἐπισχυριζομένῳ διαφέρειν ταύτην τῇ κατ' αὐτὸν μητροπόλει, καὶ τῷ μέρει τῆς κατ' ἡμᾶς

ἀγιοτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, προδη-
 ναι δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διαδικασίᾳ καὶ συνοδικῆν
 πράξιν, διαλαμβάνουσαν, ἐπιστῆναι κατὰ τόπους
 ἕνα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐρευνῆσαι ἀκριβῶς
 τὰ τῆς ὑποθέσεως· οὐκ ἔφθασα δὲ τελεσθῆναι τὰ
 περὶ τούτου, καθὼς τότε ὤρισθησαν, διὰ καὶ ἄρτι
 ἐπιδημοῦσης τῆς Νυμφαίης τῆς ἡμῶν μετριότητος
 τὰ περὶ τούτου, καὶ εὖθις ὁ Μιτυλήνης κεκίνηκε,
 καὶ τομὴν γενέσθαι ἀπέηται τῆς ὑποθέσεως· ἀδικεῖ-
 σαι γὰρ τὰ μέγιστα διετείνετο, ἅτε τῶν Ὀσιο-
 γεωργιῶν μοναχῶν μὴ ἐν τῇ πρωτοτύπῃ προσκα-
 θημένων μονῆ· ἦτις καὶ πατριαρχικῆ ὠνομάζετο,
 ἀλλ' ἐν μετοχίῳ αὐτῶν τῇ κατ' αὐτὸν μητροπόλει
 ὑποκειμένοις, ἢ καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπῆς καὶ
 διεξαγομένους παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς ἀποστελλομέ-
 νου πατριαρχικοῦ ἐξάρχου. Διεμνήθησαν τοιγαροῦν
 οἱ τῆς τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῆς μοναχοὶ ἀποκο-
 μίσαι πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα τὰ προσόντα
 αὐτοῖς παλαιγενῆ δικαίωματα, ἵν' ἐκείθεν γνῶ, ἔστε
 τῇ πατριαρχικῇ μεγαλειότητι ὑποκειμένη ἐστὶν ἡ
 τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῆ, ἔστε τῇ μητροπόλει Μι-
 τυλήνης. Καὶ μέντοι καὶ ἀπεκαθίσθησαν ταῦτα διὰ
 τοῦ μοναχοῦ Βαρλαάμ, καὶ ἐναχειρίσθησαν ταύτῃ
 προκαθήμενῃ συνοδικῶς· χρυσόβουλλα δὲ ταῦτα
 ἐτύγχανον τῶν ἀοιδίμων βασιλέων καὶ ὑπομνήματα
 παλαιγενῆ τῶν ἀγιωτάτων ἐκείνων πατριαρχῶν,
 διαλαμβάνοντα ὁμοῦ πάντα, τὴν τοῦ Ὁσίου Γεωρ-
 γίου μονὴν αὐτοδέσποτον εἶναι, κυρίαν τε καὶ
 καθ' ἑαυτὴν, καὶ μήτε τῇ ἀγιοτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγά-
 λῃ Ἐκκλησίᾳ ὑποκεῖσθαι, μήτε ἐνὶ ἑτέρᾳ ἐκκλη-
 σίᾳ, ἀλλ' οὐδ' ἠγεύμενον ἐνεδίδουν σφραγίζεσθαι
 ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ παρὰ πατριάρχου ἢ ἐτέρου
 τινός. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ὑπομνήματα διεκώλυον
 δι' ἐκφωνήσεως ἀφορισμοῦ φρικώδους τοὺς κατὰ
 καιρὸν πατριάρχας, εἰ καὶ πρὸ χρόνων μετρίων ὁ
 πρὸ ἡμῶν ἀγιώτατος πατριάρχης κύρ Μανουὴλ οὐκ
 οἶδ' ὅπως ἀγωνίαν πάντως τῆς περιλήψεως τῶν
 σεπτῶν χρυσοβούλλων καὶ τῶν πατριαρχικῶν κεκτη-
 μένος ὑπομνημάτων, ἠγούμενος Ὀσιογεωργίτας
 ἐσφράγισε. Ταῦτα μὲν, ὡς εἴρηται, διελάμβανον τὰ
 παρὰ τοῦ μέρους τῆς μονῆς προκομισθέντα παλαι-
 γενῆ δικαίωματα. Ἀπητήτο δὲ ὁ Μιτυλήνης προκο-
 μίσαι τι δικαίωμα ἔγγραφον, ἐξ ὅσπερ ἀναφανῆ
 δικαιοῦμενος ἐπὶ τῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῇ· ὁ
 δὲ δικαίωμα οὐ προεκόμιζεν ἔγγραφον, ἔλεγε δὲ,
 κεκτῆσθαι μᾶλλον τὴν κατ' αὐτὸν μητροπόλιν ἐπὶ
 τῇ μονῇ ἀπὸ τῶν προκομισθέντων δικαιομάτων·
 ἐπεὶ καὶ γὰρ οὐ διαλαμβάνουσι τὸ ταύτην ὑπὸ τὴν
 πατριαρχικὴν ἐξουσίαν τε καὶ διοίκησιν τελεῖν τὴν
 μονὴν, μήτε μὴν ἠγεύμενον ἐπ' ἐξουσίας κεκτῆσθαι
 εὐν κατὰ καιροὺς πατριάρχην σφραγίζειν ἐν αὐτῇ,
 οὐδ' ἐξάρχον ἀποστελλεῖν ἐκεῖσε, οὔτε τι ἕτερον
 διενεργεῖν ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ,
 ἔστι δὲ ἐν τῷ τῆς ἐνορίας μου αὐτῇ, καὶ μάλισθ' ὅτι
 καὶ πλησίον ἐνδίδρυσται τῆς κρετ' ἐμὲ μητροπόλεως,
 ἀνάγκη πάντως καὶ ὑποκειμένην αὐτῇ εἶναι τῇ
 κατ' ἐμὲ μητροπόλει καὶ ὑπὸ τὸν κατὰ καιροὺς μη-
 τροπολίτην Μιτυλήνης. Εἰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ
 αὐτοδέσποτός ἐστι, καὶ οὔτε τῇ πατριαρχικῇ ὑπό-

Α κεῖται μεγαλειότητι, οὔτε τῇ τῆς Μιτυλήνης, ὡς
 φασὶ, μητροπόλει, ἀλλ' οὐ πάντως καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν
 μετόχια, ἅπερ ὁμολογουμένως τῇ μητροπόλει Μι-
 τυλήνης καὶ τῇ ὑπ' αὐτὴν ἐπισκοπῇ ὑποκειμένα
 εἰσιν. Ἐν τούτῳ γὰρ καὶ ἀδικεῖσθαι τὰ μέγιστα
 προσετίθετο, ὅτι τῆς πρωτοτύπου μονῆς τοῦ Ὁσίου
 Γεωργίου ἀμεληθείσης καὶ τῶν Ὀσιογεωργιῶν ἐν
 τοῖς ὑπὸ τὴν μητροπόλιν Μιτυλήνης μετοχίᾳ προσ-
 καθημένων, ὁ πατριαρχικός ἐξάρχος εἰσέρχεται ἐν
 αὐτοῖς, κατ' ἀνακρίνει τοὺτους, καὶ διεξάγει πνευ-
 ματικῶς, αὐτὸν δὲ τῶν μητροπολίτην ἐξυθεῖν ἐκεί-
 θεν πειρᾶται. Ταῦθ' ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης
 Μιτυλήνης ἐπὶ τοῦ μέσου προέβητο, καὶ τομὴν ἐξή-
 τει γενέσθαι τῆς ὑποθέσεως. Ἡ γοῦν μετριότης
 ἡμῶν ἕμα τῇ περιλαβτῆν ἱερᾷ ὀδελφότητι τὰ τῶν
 δικαιομάτων ἀκριβέστερον ἐπελοῦσα κακὰ τούτων
 διεγνώκυθα, μὴ δικαίως εἰσέρχεσθαι τὸν πατριαρ-
 χικὸν ἐξάρχον ἐν τῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῇ, ἐπεὶ
 ἐκ τῆς τῶν δικαιομάτων ἀπέργεται περιλήψεως,
 διορίζεται συνοδικῶς, μηκέτι τὸ ἐπὶ τοῦδε παραβά-
 λειν τοῦτον, μὴ ὅτι γε ἐν τῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου
 πρωτοτύπῃ μονῇ, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸν μετο-
 χίῳ καὶ κτήμασιν, ἐν οἷς καὶ οἱ Ὀσιογεωργίται
 προσκάθηται μοναχοὶ· ταῦτα γὰρ ὑπὸ τὴν τοῦ μη-
 τροπολίτου καὶ ἐπισκόπου διοίκησιν ἔσονται, καὶ
 παρ' αὐτῶν ποιμανθήσονται, καὶ οἱ ἐν τούτοις Ὀσιο-
 γεωργίται μοναχοὶ καὶ ἀνακρίθησονται καὶ ἐπι-
 μηθήσονται, εἰ δεήσει, καὶ συγχωρήσεως ἀξιωθή-
 σονται. Ἐπιζυγοὶ καὶ γὰρ τὰς τῶν τοιούτων μετο-
 χίων θύρας τῇ πατριαρχικῇ ἐξάρχῳ ἢ μετριότης
 ἡμῶν· οὐ μόνον γὰρ τὰ κακῶς ἐπικτηθέντα ἀποεί-
 θεσθαι βούλεται, ἀλλ' ἔστιν οὐδὲ σχέσιν πνευματι-
 κῆν καὶ εἰρήνην ἀδελφικὴν καὶ τοῦ οἴκειου κατα-
 φρονεῖν. Ἐπει δὲ ἀδηλία ἦν περὶ τῆς ἐν τῇ πρωτο-
 τύπῃ μονῇ τοῦ Ὁσίου Γεωργίου ἀρχιερατικῆς
 ἀναφορᾶς, οὐδὲ γὰρ ἐφέρετο περὶ τούτου ρητῶς ἐν
 τοῖς ἐμφανισθεῖσι δικαίωμασιν ἅπασιν, ἦν δὲ πάν-
 τως ἀνάγκη ἀναφέρεσθαι ὄνομα ἀρχιερέως ἐν ταῖς
 ἐν αὐτῇ τελοῦμαις θείαις ἀγιστείαις, ὥρισται συ-
 νοδικῶς, συναινούντος· ἐπὶ τούτῳ καὶ τοῦ Μιτυλήνης,
 τὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος γίνεσθαι ἀναφορὰν·
 τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ἔξει ἡ πατριαρχικὴ περιωπὴ
 ἐκ τῆς πρωτοτύπου τοῦ Ὁσίου Γεωργίου μονῆς,
 καὶ οὐδὲν τι πλεόν. Ταῦτα παρεκλήθοντα ἀπὸ τῶν
 ἡμερησίων συνοδικῶν διαγνώσεων καὶ τῇ ὑπογρα-
 φῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος τῆς
 ἀγιοτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Θεοδώρου
 τοῦ Σιφιλίνου συνήθως· βεβαιωθέντα ἐπεδόθη μνη-
 καὶ ἰνδίκτω τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους 5™ ψδδ'.
 Ἔχε τὸ πρωτότυπον τὸ· Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιο-
 τάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, Θεόδωρος ὁ
 Σιφιλίνος.

† Ἡ παρούσα συνοδικὴ πράξις τοῦ ἀοιδίμου ἐν
 πατριάρχαις κύρ Ἀρσενίου καταγεγραμμένη εὐρε-
 θεῖσα ἐν τοῖς παλαιοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτο-
 φύλακειοῦ τῆς ἀγιοτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκ-
 κλησίας, σαθρωθεῖσα δὲ τῷ χρόνῳ, ἵνα μὴ εἰς τὸ
 παντελὲς ἀφανισθῆ, μεταγραφεῖσα ἐν ταῦθα ἀπαρ-
 λάκτως καὶ κατὰ πάντα ἐξισόζουσα τῇ πρωτοτύπῃ,

κατεστρώθη και νῦν ἐν τοῖσδε τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου διὰ πλείονα τὴν βεβαίωσιν και ἀσφάλειαν.

2° *Decisio patriarchæ Arsenii (ann. 1246).*

† Ὡς πολλὴν πολλὰκις τὴν διένεξιν εἶδεν ἡ μετριότης ἡμῶν μέσον τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μιτυλήνης Γρηγορίου και τῶν κατὰ Μιτυλήνην πατριαρχικῶν ἐξάρχων ἐπὶ μοναστηρίοις τισί, τοῦ μὲν λέγοντος, διαφέρειν αὐτὰ τῆ ὅπ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, τῶν δὲ πατριαρχικῶν ἐξάρχων, τοῖς πατριαρχικοῖς δικαίοις, τὰ μοναστήρια δὲ, ἐφ' οἷς ἡ διένεξις, τὰ Κάτω Πτωμαῖα, και κατὰ τὴν ἑνορίαν τῆς Γέρβρας ὁ Ὅσιος Γρηγόριος, και ἡ τῶν Ἀριστῶν μονὴ εἰς ἐν τῶν νησιδίων. Καὶ δὴ ἐν μὲν τοῖς Πτωμαίοις λαμβάνει ἤδη πληροφορίαν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς τῶν δικαίων ἐστὶ τῆς μητροπόλεως Μιτυλήνης, ἐκ τοῦ ἐμφανισθέντος παρὰ τοῦ μητροπολίτου τῆ ἡμῶν μετριότητι δικαϊώματος, ὃ δὴ δικαίωμα Ἰσον ἦν ἐξ ἀντιγραφῆς πρωτοτύπου· συμφωνία γὰρ ἦν μέσον Μανουὴλ τοῦ Ξηροῦ και τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου Μιτυλήνης Πόθου τοῦ Ἀπλησφάρη, ὅτι δευδῶρηται τὴν τοιαύτην μονὴν ὁ μητροπολίτης οὗτος, ὡς τῶν δικαίων οὐσαν τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, τῷ Ξηρῷ τοῦτῳ Μανουὴλ ἐπὶ δυοὶ προσώποις, και τετύπωκεν, ἵνα τελεῆ ἔτησι· ὡς ἄπὸ αὐτῆς νομιματὰ τρικέφαλα εἴκοσι, και τὰ μὲν δέκα καταβάλλῃ πρὸς τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ δὲ δέκα διδῶ πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Σερβῆ. Καὶ ἦν τὸ δικαίωμα τοῦτο διαλαμβάνον, ὡς ὁ μὲν Ξηρὸς ἐκεῖνος Μανουὴλ ἐβθνηκε, περιῆλθε δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ δευτέρου προσώπου εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κομνηνὸν Λέοντα, και ποιεῖ και οὗτος σιγίλιον τῷ Σερβῆ, ἵνα λαμβάνῃ κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτοῦ τὰ δέκα τρικέφαλα. Οὕτω μὲν οὖν ἀνεφάνη μητροπολιανὴ εἶναι τὴν μονὴν τῶν Κάτω Πτωμαίων ἀπὸ τοῦ δικαϊώματος τοῦτου, παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μιτυλήνης πεπιστωμένον, και ὁφείλει τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐπιλαβεῖσθαι ταύτης θιερώτατος οὗτος μητροπολίτης Μιτυλήνης Γρηγόριος. Ἄ δὲ και ἐν ταῖς ἄλλαις μοναῖς, ταῖς ἀνωτέρω δηλομέναις εἰς δικαιολογίαν προτείνετο, οὐδὲ ταῦτα παρεῖδεν ἡ μετριότης ἡμῶν· ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν πατριαρχικὸς ἐξάρχος, ὁ θεοφιλέστατος ὀπίταριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Τιμόθεος ἐκ τῆς παρεκβολῆς τῆς ἐνσεσημασμένης παρὰ τοῦ Κυριετῆ εἰς τὰς μονὰς ταύτας εἰσέρχεται ὡρμητο, ἐπὶ δὲ τῆ παρεκβολῆ ταύτη ἀπεφάνθησάν τινα συνοδικῶς, δὲ ἐν τῷ τοῦ ἐπισκόπου Γέρβρας σημειώματι περιλαμβάνονται, και παρὰ τοῦτ' αὐτὸ οὐκ εἶχεν ἀναντιρρήτον τὴν ἐκ τούτων ἐξώθησιν ὁ μητροπολίτης, ὃ δὲ παρεκλίτευε τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἐν' ἡ κατὰ τὸν τόπον ἐξέτασις γενομένη, ὡς τῆ ἡμῶν μετριότητι βούλεται, τὸ ἀληθὲς ἀποδειξεῖς, και τὸ μέσον αὐτοῦ και τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἀμφίβολον λύσειεν, ἀπεῖδεν εἰς τοῦτο και ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ μητροπολίτης ἐφασκεν, ὡς μέχρι και τοῦ Μιτυλήνης ἐκείνου Ἰωσήφ ἀναφαίρετα ἦσαν τὰ μητροπολιανὰ δίκαια ἐν ταῖς βηθείαις μοναῖς, ἐξ οὗου δὲ ἐπεσχεῖθη ἐν-

ταῦθα παρὰ τῆς ἀγίας συνόδου, ἀδειαν ἐν τῷ τόπῳ εὐράμενοι οἱ πατριαρχικοὶ ἐξάρχαι ἀπέσπασαν ταῦτα τῶν μητροπολιανῶν δικαίων και ἰδιοποίησαντο, ἀνεμνήσθη και ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς περὶ τῶν κατὰ τὴν μητρόπολιν Μιτυλήνης δικαίων ἔγραφε πολλὰκις αὐτῆ και ὁ μητροπολίτης ἐκεῖνος Ἰωσήφ, ἐν τῆ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀποκαταστάς, ὅτι παρὰ τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχων ἠδίκηται. Ἴνα γοῦν μὴ και πάντοτε ταῖς ὁμοίαις ἐνοχλήται φωναῖς ἡ μετριότης ἡμῶν, τετύπωκεν, ἵνα ἀπέλθῃ κατὰ Μιτυλήνην ὁ τῶν ἐκεῖσε προϊστάμενος πατριαρχικῶν δικαίων, και ἐπιστάς κατὰ τόπους ποιήσῃται τὴν ἐπὶ τοῖς πατριαρχικοῖς και τοῖς μητροπολιανοῖς δικαίοις ἐξέτασιν διὰ μαρτύρων ἀξιοπίστων, εὐλαδῶν δηλαδὴ και ἀμέμπτων ἀνδρῶν γερόντων, ἀφορισμῷ αὐτοῦς προκατασχόν και προκατασφαλισάμενος, και ἐν οἱ μαρτυροῦντες μαρτυρήσωσιν, ὡς μέχρι τῆς ἐφημερίας τοῦ Μιτυλήνης ἐκείνου Ἰωσήφ αἱ βηθείαι μοναῖ, ἤγουν ὁ Ὅσιος Γρηγόριος και ἡ μονὴ τῶν Ἀριστῶν ὑπὸ τὴν μητροπολιανὴν ἐτέλουν ἐξουσίαν, και οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς οὐδεμίαν ἀναφορὰ πατριαρχικὴ, ἐκτοτε δὲ διὰ τὸ ἐπισχεθῆναι τὸν Μιτυλήνης κατὰ Νίκαιαν οἱ πατριαρχικοὶ αὐτὰ παρῆσαν ἐξάρχαι, ἵνα ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐταῖς τὸν μητροπολίτην ἐκ τοῦ ἀναντιρρήτου· εἰ δὲ μαρτυρηθῆ παρ' αὐτῶν, ὡς ἔκπαλαι και ἀνεκαθεν τὴν κατοχὴν και νομὴν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις μοναῖς οἱ πατριαρχικοὶ εἶχον ἐξάρχαι, ἵνα καταστήσῃ ἀναμφιδόλως και πάλιν τὸν πατριαρχικὸν ἐξάρχον. Οὕτω μὲν οὖν ἐν ταῖς βηθείαις ποιήσῃ μοναῖς, τῆ τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου και ταῖς Ἀρισταῖς, οὕτω δὲ και ἐν ἄλλαις· τισὶν ὑποθέσεισιν, ἐν αἷς τὴν πρόσκλησιν λήφεται ἢ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ μέρους ἢ ἐκ τοῦ μητροπολιανοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐγεγόνει και τὸ παρὶν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Ἐἶχε τὸ· *Μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδ. ε', διὰ τῆς τοῦ δοιδιμου ἐν πατριάρχαις κύρ Ἀρσενίου ὁσίας χειρὸς.*

3° *Decisio patriarchæ Arsenii (ann. 1246).*

† Γέγονε μὲν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης, κατὰ Κύριον ἀγαπητῷ ἀδελφῷ και σύλλειτουργῷ, γραφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος, δικαιοῦσα τοῦτον ἐπὶ τῆ κατ' αὐτὸν μονῆ τῶν Κάτω Πτωμαίων, ἐπὶ δὲ ταῖς λοιπαῖς μοναῖς, ἤγουν τῆ μονῆ τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου και τῆ μονῆ τῶν Ἀριστῶν, διοριζομένη, γενέσθαι ἐξέτασιν και τὸ ἀναφανηζόμενον ἐπ' αὐτοῖς δικαίον τῷ δικαιωθισμένῳ μέρει ἀπὸ τε τοῦ μητροπολίτου και τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἀποδοθῆναι. Ἄλλ' ἐπεὶ αἱ Ἀρισταῖ ἐν νομῆ και κατοχῆ ἦσαν τῷ μέρει τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης μέχρι δὴ και τινος παραδραμόντος ὀλίγου καιροῦ, χθὲς δὲ ἤδη και πρότῃτα ὁ προϊστάμενος τῆς βηθείης μονῆς ἐλθὼν ἠπάτησεν, ὡς ἔκπαλαι ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐτέλει ἐξουσίαν, και ἐδέξατο γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐγκαλοῦσάν αὐτὸν εἰς τὴν προστασίαν, τὸ δὲ οὐκ οὕτως εἶχεν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Μιτυλήνης ἐτέλουν τὰ τῆς μονῆς, διορίζεται ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τῆς παρ-

ούσης ταύτης· γραφῆς, τὴν μὲν ποριθεῖσαν γραφὴν τῷ εἰς προστασίαν ταχθέντι μοναχῷ τῆς τοιαύτης μονῆς τὸ ἀπρακτὸν ἔχειν, ἐπιλαθέσθαι δὲ καὶ πάλιν τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην τῆς τοιαύτης μονῆς, καθ' ἣν εἶχε μέχρι τοῦ νῦν ἡ κατ' αὐτὸν ἐκκλησία δικαιοσύνην ἐκ τε τῆς κατοχῆς καὶ νομῆς καὶ τῆς τοῦ μητροπολίτου Μιτυλήνης ἀναφορᾶς· τῆς δὲ κατὰ τόπον ἐξετάσεως καὶ ἐν ἄλλαις μοναῖς γενομένης, ὅποτε ταύτη γενήσεται, τότε καὶ τὰ κατὰ τὴν βῆθεισαν μονὴν ἐξετασθήσεται, καὶ εἴ τις καὶ ἐν ταύτῃ ἐστὶν ἀμφισβήτησις, διευλυτωθήσεται. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τὸ· Μηρὶ Νοεμβρίῳ, ἰνδ. ε', διὰ τῆς αὐτῆς θείας χειρὸς τοῦ ἀοιδίου ἐν πατριάρχαις κῆρ Ἀρσενίου.*

† Τὰ παρόντα ἴσα τῶν γραμμάτων τοῦ ἀοιδίου ἐν πατριάρχαις κῆρ Ἀρσενίου τῷ χρόνῳ σαθρωθέντα καὶ εἰς ἀφανισμὸν κινδυνεύσαντα καταντήσαι, μετεγγραφέντα ἤδη καὶ τοῖς πρωτεύουσιν ἀντιβληθέντα καὶ κατὰ πάντα ἐξισάζοντα εὐρεθέντα, κατεστρώθησαν ἤδη ἐν τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακείου ἀσφαλῆς· τῆς εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον καὶ βεβαιώσεως ἕνεκα.

4° *Conventio inter Manuelem Xerum et Pothum, metropolitam Mytilenes (ann. 1225).*

† Ἐπεὶ συμφωνία γέγονε μέσον ἐμοῦ καὶ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου Μιτυλήνης κῆρ Πόθου τοῦ Ἀπλησφάρη ἐκείνου ἐπὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ δυοῖς προσώποις παρ' ἐκείνου δωρηθείση μονῇ τῶν Κάτω Πτωμαίων τῇ κατὰ Μιτυλήνην διακειμένῃ, ὥστε ἐτησίως ὑπὲρ τῆς τοιαύτης μονῆς τελεῖν νομίσματα τρικέφαλα κραιναύργια τὰ κατὰ χώραν ἀπαιτούμενα εἰκοσι, καὶ τὰ μὲν δέκα καταβάλλειν πρὸς τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ δὲ δέκα διδόναι πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ καὶ ἀνθρώπου ἡμῶν τοῦ προέδρου Ἰωάννου τοῦ Σερβῆ, ἰδοὺ διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν σιγγιλλίου ὑποστυόμεν, λαμβάνειν κατ' ἔτος τὴν οἰκίαν τοῦ δηλωθέντος Σερβῆ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐνεργούντος τὰ κατὰ Μιτυλήνην ἡμέτερα κτήματα τὰ δηλωθέντα δέκα καινούργια τρικέφαλα καὶ λαμβάνειν ἐκ τοῦ μέρους αὐτοῦ ἀπόδειξιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν σιγγιλλιον τῇ οἰκιοχειρῶν ἡμῶν ὑπογραφῇ καὶ τῇ μολυβδίνῃ βούλλῃ πιστωθὲν ἐπεδόθη τῷ Σερβῇ εἰς ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τὸ· Μηρὶ Μαῖῳ, ἰνδ. ιγ', καὶ ὑπογραφῆν· Μαρουῆλ ὁ Σηρὸς, καὶ βούλλαν μολυβδίνην κρημαίνην, ἐν μὲν τῷ ἐπὶ μέρει ἔχουσαν ἐγγεγραμμένους δύο ἀγίους μάρτυρας, ἡγουρτὸν ἄγιον Θεόδωρον καὶ τὸν ἄγιον Δημήτριον, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει στίχον ἔχοντα οὕτως· Σηρὸν Μαρουῆλ μάρτύρων δυὰς σκέποις. Εἶχε δὲ διασθερ καὶ ἕτερον σιγγιλλιον παρῆχον οὕτως·*

† Τὸ παρὸν σιγγιλλιον τοῦ μακαρίτου αὐθέντου καὶ πατρὸς μου βουλόμεθα ἔχειν τὸ ἐνεργῶν, μέχρις ἂν καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς ζῶσι διάγωμεν, κατὰ τὴν αὐτοῦ περιλήψιν· ἐπεὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τετύπεται λαμβάνειν τὸν ἐν τούτῳ δηλούμενον Ἰωάννην τὸν Σερβῆν

τὸν καὶ Κλαυσηνὸν μέχρι πέρατος τῶν δύο προσώπων νομίσματα τρικέφαλα καινούργια δέκα, τὸ δὲ τοιοῦτον δευτέρον πρόσωπον εἰς ἡμᾶς περιήλθεν, ὀφείλει καὶ αὐτὸς, ὡς εἶρηται, τὰ τοιαῦτα δέκα τρικέφαλα ἀνυστερήτως λαμβάνων ἐτησίως ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς τοιαύτης μονῆς τῶν Πτωμαίων, μέχρις ἂν τῷ βίῳ τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ περιέμι. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν σιγγιλλιον τοῦ μακαρίτου αὐθέντου καὶ πατρὸς μου ὑπεγράφη καὶ παρ' ἡμῶν ἐξ αἰτήσεως τοῦ δηλωθέντος Σερβῆ εἰς οἰκίαν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχε τὸ· Μηρὶ Φεβρουαρίῳ, ἰνδ. δεκάτης, καὶ τὸ· Λέων ὁ Κομνηνός.*

† Τὰ δὲ ἴσα τούτων ἦσαν ὑπογεγραμμένα δι' ἀσφάλειαν διὰ τοῦ μητροπολίτου Μηθύμνης κῆρ Νικηφόρου, ἃ δὲ καὶ ταῦτα ἕνεκεν τῆς ἀνωτέρω δηλωθείσης αἰτίας, ἵνα μὴ σαθρωθέντα ἀφανισθῶσι, κατεστρώθησαν ἐν τοῖσδε τοῖς κωδικίοις.

IX. *Synodus sancit a metropolitibus et archiepiscopatibus patriarchæ pendenda esse annua tributa.*

† Ὅσπερ ἄρα πατράσιν ὀφειλῆ τις ἐστὶν ἀπραίτητος τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγονότας στέργειν ὅτι μάλιστα καὶ συναίρεσθαι τοῦτοις πάντα τρόπον καὶ βοηθεῖν, ὅπῃ ἂν τινος αὐτοῦς ἐν χρεῖα καταστάνας ἴδωσι, τοῖς φυσικοῖς δεσμοῖς τυραννοῦμενοι· οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἐκγόνους περὶ τοὺς γεγεννηκότας τὴν ἴσην γνώμην τηρεῖν δίκαιον, κήδεσθαι δηλονότι καὶ προμηθῶς διακρίεσθαι καὶ σπουδάζειν ὑπὲρ αὐτῶν, ὀφειλόμενον ὅν τούτοις ἐξ ἀντιστροφῆς χάριτας ἐκτινύουσι τῆς ἐς τὸν βίον ἕνεκα· προόδου καὶ παροχῆς, πράγματος ἀξιολογώτατου καὶ μηδενὶ τῶν ἀπάντων εἰς σύγκρισιν ἥκοντος. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ πρὸς τῷ μεγίστῳ τούτῳ καλῶ, τῇ εἰς τόδε τὸ φῶς προόδῳ, καὶ πατρικῆς ἐτέρας κηδεμονίας ἐπιτυχεῖς ὤφθησαν, καὶ ἀρκούντως ἀπώναντο τῆς ἐκ τούτων ὠφελείας καὶ χάριτος καὶ τιμῆς, πῶς οὐ τῶν εἰκότων τε καὶ δικαιωμάτων, τούσδε προθυμείσθαι πάση δυνάμει τοὺς γονεῆς ἀμείβεσθαι καὶ ταῖς ἀπορίαις ἀμύνειν καὶ χρησίμους ἐς αὐτὸ εἰκνυσθαι; Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς κατὰ ἑσέρκα πατράσι νόμον τοῦτον δίκαιον κείσθαι κατὰ παντὸς τοῦ χρόνου πᾶς; τις ἂν εἴποι, πῶς οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν εἰς τὴν εὐσέβειαν ἀρχηγῶν τε καὶ ὀδηγῶν καὶ τῆς ὄλης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐπὶ τῷ κρείττονι καὶ εὐσηχημῶν καταστάσεως ἐπιμελουμένων προσήκουσα εἴη ἡδὲ ἡ ὀφειλῆ; Καὶ γὰρ τῶν ἀλογώτατων δοκεῖ, εἰ τις παρὰ τοῦτα πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν τιμωμάτων λαβῶν, ἔπειτα οὐχὶ μικρὸν τὸ μέρος ἀπομερίσασθαι προθυμολτο τῷ πάντα παρασχεμένῳ. Τῷ λόγῳ τῆδε συνοπῆς, ὅτι δὴ ἡ ἀγιωτάτη Μεγάλη τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἦν μὲν πρόσθεν εὐθηνούσα καὶ πραγμάτων ἰκτινῶς εὐπορούσα, ὥστε καὶ ἑτέροις ἐπαρκεῖν ἔχειν ἐνδεῶς ἔχουσι· ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν πραγμάτων σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία καὶ ἡ τοῦ πάντα φέροντος χρόνου ἀλλοίωσις καὶ μεταβολὴ καὶ τὰς προσόδους αὐτῆς ἐν στενῷ καταντήσαι πεποιθήκεν, οὐχ ὅπως ἑτέροις ἀλλ' οὐδ' αὐτῇ οὐδέ γε τοῖς τῷ κλήρῳ ταύτης κατελεγμένοις δύναται βοηθεῖν. Ταῦτά τοι καὶ οὐ δίκαιον ἐκρίναμεν αἱ τὸν τῆς ἱερᾶς συνό-

δου σύλλογον συμπληροῦντες, οὕτω ταύτην ἔχουσαν παρῆναι, ἀλλὰ κοινῇ πάντες διασκεψάμενοι, δεῖν ἔγνωμεν καὶ ἐψηφισάμεθα, ὡς υἱὸν γνήσιοι, ὑπὲρ ταύτης διαναστήναι καὶ συνεισενεγκεῖν τὸν δυνατὸν τρόπον αὐτῆ, ἅτε δὴ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τὰς τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν εὐπορούσας καὶ δυναμένας ἐκ τῶν ἐνότων ἐκάστη καὶ τῆς ἐφειλομένης καὶ προσηκούσης προμηθείας αὐτὴν ἀξιώσαι· ἐπεὶ ταύτης καλῶς διακειμένης καὶ μετ' εὐπόρου τοῦ σχήματος, ἀνάγκη καὶ ταύτας τῆ; ἐνεῦθεν εὐκλείας καὶ δόξης συναπολαύειν αὐτῆ, ὡσπερ δὴ τοῦναντίον ἔχούσης, συναδοξεῖν καὶ συμπάσχειν, ὅτι μὴ τῶν εἰς χρεῖαν ἤκοντων εὐπόρως ἔχει. Μέντοι καὶ κοινῇ ψήφῳ τάττομεν ἔχειν τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην Μεγάλην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐκάστου ἔτους ἀπαρλείπτως ἀπὸ μὲν τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἡρακλείας καὶ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς ὑπέρπυρα διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κυζικίου ὑπέρπυρα διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπέρπυρα διακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Βεργόλας ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας ὑπέρπυρα ὀκτακόσια, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Φιλίππουπόλεως ὑπέρπυρα ἑκατὸν πενήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Τραπεζουπόλεως καὶ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς ὑπέρπυρα ἑβδομήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σεβρίων ὑπέρπυρα ἑκατὸν πενήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Φιλίππων ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μιτυλήνης ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Διδυμοτείχου ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παλαιῶν Πατρῶν ὑπέρπυρα τεσσαράκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας ὑπέρπυρα ἐξήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μελενίκου ὑπέρπυρα τριακονταεξί, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Αἰνίου ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μαδύτων ὑπέρπυρα τριακονταεξί, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μηθύμνης ὑπέρπυρα πενήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Βρύσεως ὑπέρπυρα πενήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ῥωσίου ὑπέρπυρα τριακονταεξί, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Βιζύης ὑπέρπυρα ἑκατὸν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Μαρωνείας ὑπέρπυρα τριακονταεξί, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Προκοινήσου ὑπέρπυρα ἑβδομήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Γαρέλλης ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δέρκου ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ἀρχαδιουπόλεως ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λήμνου ὑπέρπυρα πενήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λοπαδίου ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Κυψέλων ὑπέρπυρα δεκάεξι, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ξανθείας ὑπέρπυρα τριακονταεξί,

ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Μηθείας ὑπέρπυρα πενήκοντα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Δράμας ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα, ἀπὸ δὲ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Γάνου ὑπέρπυρα πενήκοντα. Ὅθεν καὶ ἀπαρπολήτα καὶ διμετάρπυρα τὰ καλῶς ἡμῖν περὶ τούτου δεδομένα ἔσται κρατούμενα καὶ στεργόμενα καὶ τὸ κύρος ἔχοντα καὶ τὸ βέβαιον. Εἰ μέντοι προνοία Θεοῦ καὶ νεύσει καὶ εὐδοκίᾳ εἰς ἑαυτὰ πάλιν ἐπανέλθοι τὰ πράγματα, καὶ εὐπορία τῆ ἀγιωτάτη Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ γένοιτο, τὰς τῶν προσόδων ἐκείνων ἀρχὰς τε καὶ αἰτίας ἀπολαβούσῃ, αὐτὴ μὲν ἀρκεσθήσεται τοῖς ἰδίοις, μηδεμιᾶς ἐτέρωθεν βοηθείας προσδεομένη, αἱ δὲ γε μητροπόλεις αὗται καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ καθ' ἑαυτὰς ἔσονται ὡς τὸ πρὶν, καὶ οὐκ ἀνάγκην ἔξουσιν αὐτῆ συνεισφέρειν. Ἄσφαλειας γὰρ καὶ βεβαιώσεως ἔνεκεν καὶ τοῦ μηδενὶ ἡμῶν ἐξεῖναι ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα βουλευσασθαι, καὶ ἡ παρούσα ἐγγραφὸς συνοδικῆ πρᾶξις γεγυυῖα παρ' ἡμῶν ἐξεδόθη, ταῖς οικείαις ὑπογραφαῖς πιστωθεῖσά τε καὶ κατασφαιλισθεῖσα κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἐνισταμένης ὀγδόης ἐπινημεσίσεως τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακισιοστοῦ τριακοντοῦ τρίτου ἔτους.

X. Imperator chrysobullo confirmat erectionem archiepiscopatus Bryseos in metropolim.

† Ἐχει μὲν ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνεκάθεν ἡ βασιλικὴ καὶ αυτοκρατορικὴ ἰσχὺς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο δίκαιον καὶ δεδομένον κατὰ λόγον αὐτῆ ἐπὶ προκοπῇ τῶν καλῶν καὶ συνάρσει τῆς διὰ πάντων εὐ ἀγομένης καταστάσεως τὸ προοιβάσειν ἐξ ἐπισκοπῶν εἰς ἀρχιεπισκοπικὴν τιμὴν ἐκκλησίας καὶ ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ μητρόπολιν προάγειν εἰς βαθμὸν μείζονα, ἔτι γε μὴν καὶ καινίζειν ἐκκλησίας καὶ καθιστάνειν ἀρχιερατικούς ἐν αὐταῖ; θρόνους, καὶ πάντα ταῦτα μετὰ τὸ προσήκοντος καὶ γνώμης εὐλόγου ποιητέον πάντως αὐτῆ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔτυχε καὶ ἀλογίστοι; ὁρμαῖς. Εἰ δ' ὅρα καὶ ἡμῖν τοῦθ' οὕτως ἐσπουδάσθαι διὰ πάντων τῶν τῆς ἡμετέρας μοναρχίας οὐκ ὀλίγων ὄντων ἐτῶν, ἄλλοι λεγόντων, μᾶλλον δὲ αὐτὰ βοᾶ τὰ πράγματα τοῖ; εὐγνώμοσι; ἐπόπταις, καὶ θαρρόντως τοῦτο φάμεν, οὐδὲν δ' ἦττον καὶ τὸ νῦν παραστήσῃ γινόμενον. Κατὰ γὰρ τὴν τοιαύτην δεδωμένην ἡμῖν ἀδειαν δεῖν ἐγνώκαμεν, ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς προοιβάσαι τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν Βρύσεως εἰς μητρόπολιν, τοῦτο μὲν διὰ τὸ πολυάνθρωπον τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας καὶ πολυτρόπως ἔχον τὸ εὐλογον εἰς τὴν τοιαύτην τιμὴν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸν νῦν ἀρχιερατικῶς αὐτῆ προοιστάμενον, ἄνδρα μεγάλῃς ἀρετῆς κάλλει; κοσμοῦμενον, κἀνεῦθεν αἰδέσιμον τῆ Ἐκκλησίᾳ, αἰδέσιμον τῆ βασιλείᾳ καὶ πολλῆς τιμῆς ἀξιούμενον καὶ σεβασματος παρ' ἡμῶν. Ταῦτ' ὅρα καὶ θεσπίσει νῦν διὰ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου αὐτῆς ἡ βασιλεία μου, εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Βρύσεως εἰς μητρόπολιν καὶ συναπολαύειν τὸν ἐν αὐτῇ εὐρισκόμενον ἱερωτάτον ἀρχιερέα τοῖς λοιποῖς ἱερωτάτοις μητροπολίταις τῆς ὕλης καὶ ἱερᾶς μεγάλῃς συνόδου, τῆς αὐτῆς κλήσεως τε καὶ

τιμῆς κατὰ πάντα τρόπον, ἥς καὶ οὗτοι μετέχουσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐν τάξει ὑπερέτιμων αὐτὸν συντάττεσθαι· ὄθεν καὶ νῦν μὲν ὀφείλει τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου τυγχάνειν τῆς τοιαύτης τάξεώς τε καὶ τιμῆς ἡ νῦν ἱερώτατος μητροπολίτης Βρυτίως καὶ ὑπέριμος, καθέξῃ δὲ ἔσται· τοῦτο κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν μέλλοντας εὐρίσκεισθαι κατὰ καιροῦ εἰς γνησίους ἀρχιερεῖς τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Βρυτίως, ἔχειν δὲ καὶ καθέδραν καὶ τόπον ἐν τῇ συναριθμησίᾳ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν μετὰ τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Αἴνου καὶ ὑπέριμον, ἅτε δὴ καὶ τὸ ἔδραϊον καὶ ἀμετακίνητον ὀφείλοντος ἔχειν τοῦ παρὰ τῆς βασιλείας μου γενομένου· ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ προδιδομένου. Τοῦτου γὰρ χάριν ἐγένετο καὶ ἡ παρῶν χρυσοβούλλοι, λόγος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεῖ· κατὰ μῆνα Νοέμβριον τῆς νῦν τρεχούσης ὁλόθης Ἰνδικιῶνος τοῦ ἑξακισχίλιουστοῦ ὄκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τρίτου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβεῖ· καὶ θεοπρόβλητον ὑπέσημνήσατο κράτος.

XI. *Synodus dirimit sex controversias.*

† Μηνὶ Μαίῳ, κη' ἡμέρᾳ, Τετράδι, Ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον κελείοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Αὐδίας, Γρηγορίου, τοῦ Χαλικηδόνος, ὑπερίμου καὶ προϊέδρου Μαρωνίας, Θεοδοῦλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πηγῶν καὶ Παλίου, ὑπερίμου καὶ προϊέδρου Γάνου, Κωνσταντίνου, τοῦ Μιτιδίας καὶ ὑπερίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυβραχίου καὶ ὑπερίμου, Γρηγορίου, τοῦ Ἀπρω, ὑπερίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσήφ, καὶ τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερίμου, Μαλαχίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Αἴνου, Ἰωάννης ὁ Μαγκλαβίτης, καὶ ἀνέφερον, ὡς ἠγάγετο γαμβρὸν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ ἐνδέκατον τῆς ἡλικίας ἀγούσῃ χρόνον, τὸν υἱὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου κλήρου, ἀρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Ἀργυροῦ, καὶ διὰ τὸ μὴ νομίμων καὶ τελείων χρόνων εἶναι τὴν θυγατέρα, οὕτε ὁ τὰ δίκαια διέπων τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως παρεχώρει τὸν γαμβρὸν αὐτῇ συνοικεῖν, οὕτε ὁ βῆθεις Μαγκλαβίτης αὐτῷ ταύτην κατεπιστεύετο, πλην ὑπ' ἔγγυθι τῷ πατρὶ τῷδε τῷ ἀρχοντι τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἡ προτέρου αὐτῇ τὸν υἱὸν συναλθεῖν, πρὶν ἂν ὁ νόμιμος πρὸς τὴν συναφείαν ἐπιστῇ χρόνος, θαρρόσας κατεπιστεύαστο. Ὁ δὲ γε τοιοῦτος γαμβρὸς, μὴ ἀναμείνας, ἐδιδάσκατο τῆνδε τὴν θυγατέρα, καὶ ἐμίγη παρὰ φύσιν αὐτῇ, παντελοῦς βλάβης καὶ ἐρημώσεως ταύτῃ γενόμενος πρόξενος. Συμπαρισταμένης δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ αὐτῆς· δὶον ἐκρίθη, ἐξέτασιν τοῦτου χάριν γενέσθαι, καὶ γε προσκληθείσης μαίας

καὶ ἀνερευνητάτης αὐτὴν, ὡς περ ἐν τοῖς τοιοῦτοις εἴθισται, καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς γενομένης ἐπ' αὐτῇ τοσαύτης βλάβης ἀληθοῦς ἀποδειχθείσης, ὡς καὶ ἀνδρὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μὴ δυνατῶς ὅπως ἔχει ταύτην συγκαθευθεῖσαι, διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερέουσιν, ὡς ἂν τὸ μὲν διὰ τὴν μεσολαβήσαν ἀνηδύτητα τῆς γυναικὸς, τὸ δὲ μάλιστα καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐπ' αὐτῇ βλάβην καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀνδρὶ συνοικεῖν, εἴη τότε τὸ συνοικεῖσιν διεzeugμένον, ἀπολαθόντος τοῦ πατρὸς τοῦδε τοῦ Μαγκλαβίτου πάντα τὰ προικὸς χόριν καταγραφέντα παρὰ τοῦτου τῇ θυγατρὶ, ἔτι δὲ καὶ τὰ κατὰ νόμους θεωρητροῦπόδολον· ἔδει γὰρ τὸν τοῦ γαμβροῦ πατέρα ἐγγύως δεδωκότα ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῆς γυναικὸς θέσθαι διὰ φροντίδος, ὡστε δὴ καὶ τὸ ἀκίνδον αὐτῇ πραγματεύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀμελείας οὕτω ταύτην καταπροδοῦναι, τοσαύτην ὑπ' αὐτῷ αἰτίῳ τὴν βλάβην καταπροδοῦναι καὶ ἀδικεῖν. Ἔσται τοίνυν τοῦ λοιποῦ ὁ τοῦ Ἀργυροῦ τέλος αὐτῆς διουσιτάμενος κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκδηθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασηκνωσέων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακο· βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδύθη μηνὶ καὶ Ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους 5^{ου} 11^{ου} τριακοστοῦ τρίτου.

II. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ καὶ Ἰνδ. ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχιερέων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνδικῶς ὁ ἀπὸ τῆς θεοστότου πόλεως Αἴνου ἱερμόναχος Ἰγνάτιος, καὶ ἀνέφερον, ὡς ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Εὐδοκία ἡ Γλύκαινα ἐκείνη ἀνδρὶ τὴν ἰδίαν θυγατέρα κατὰ νόμους συνέζευξε, τῷ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἐκείσε ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κωνσταντίνου τῷ Ἀσπρόφρου, δοῦσα καὶ προικὸς χάριν αὐτῇ πράγματα, ὅσα καὶ ἐν τῷ γεγονότι συμφώνῳ περιλαμβάνονται, καὶ τοῦδε τοῦ γαμβροῦ ἐπὶ παιδί θῆλει τὸν βίον ἀπολιπόντος, εἶτα μετὰ χρόνον ἕνα πρὸς τῷ ἡμίσει καὶ τὸ τοιοῦτον παιδίον τῷ χρεῶν ἐλιτοῦργησε, δυναστεία δὲ χρησάμενος ὁ πενθερὸς ἐκράτησε μὲν καὶ ἀπὸ τῶν προικῶν ἀνηκότων τῇ γυναικὶ πραγμάτων ὑπέρπυρα τριάκοντα, κατέσχε δὲ καὶ ὑπεποιήσατο καὶ πάντα τὰ διαφέροντα τῷ υἱῷ, μετὰ καὶ τῆς γεννηματικῆς εἰσόδου τῆς ἐν τῇ τελευτῇ ἐκείνου καθευρεθείσης, καί περ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα ἀναλωσάσης ὑπὲρ τε κηδείας καὶ μνημοσύνων τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τοῦ τοιοῦτου παιδίου, οὐ χάριν καὶ ἐδεήθη συνοδικῆς τυχεῖν διαγνώσεως. Οὕτως οὖν ἐχούσης τῆς ὑποθέσεως διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερέουσιν, προηγουμένως μὲν ἱκανωθῆναι τῇ ζήτησει γυναικὶ πᾶσαν τὴν προῖκα ταύτης ἀνελλιπῆ, ἔτι δὲ καὶ τὸ κατὰ νόμους· θεωρητροῦπόδολον, δοθῆναι τε αὐτῇ καὶ ὑπέρπυρα εἰκοσιτέσσαρα ἕνεκεν διατροφῆς ἑαυτῆς τὸν πένθιμον χρόνον ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς φυλαξάσης καὶ δικαιομένης κατὰ νόμους ἐντεῦθεν ἐπὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν ἐκείνου διατρέφασθαι, ἔπει καὶ τὸν κρεῖττονα καὶ μοναχικὸν εἰλωτο βίον, μὴ ἀνεχομένῃ

ἐπιπλέον διάγειν κατὰ κόσμον, χρεῖαν τοῦ ἀνδρός Α μώμου αἰρομένου καὶ ἐπὶ πολὺ αὐξομένου τε καὶ δυστυχήσασα. Ἐπὶ μέντοι τοῖς προσοῦσιν ἐκείνῳ πᾶσι πράγμασι, γονικοῖς δηλονότι οἰκήμασι καὶ ἀμπελίοις, καὶ λοιποῖς ἰδιοκτητοῖς ἐκείνου, κρατῆσαι τὰ τῆς νεαρᾶς νομοθεσίας, ἐπὶ τὸ παιδίον μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρός ἐταλευτήσε, καθ' ὃν εἰρηται τρόπον, καὶ εἰς τρεῖς μερίδας τούτων διαιρεθέντων, τὴν μίαν μὲν ὡς κληρονόμον λαβεῖν αὐτὴν, τὴν ἐτέραν δὲ τὴν ἐκείνου πατέρα, εἰς δὲ τὴν τρίτην, πρῶτα μὲν καταλογισθῆναι, ὅσα παρὰ τῆσδε τῆς γυναικὸς ἀνάλυνται ὑπὲρ τῶν ψυχῶν κηδείας χάριν καὶ μνημοσύνην, τὰ δὲ περικτευνόμενα ἐπ' ἰσῆς αὐτὴν τε καὶ τὸν πενθερὸν οὐμερισασθαι, ὥστε τὸν μὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ υἱοῦ ψυχῆς, τὴν δὲ ὑπὲρ τῆς τοῦ παιδίου φροντίξειν συνειδόντων καὶ τῶν προκρίτων τοῦ κλήρου τῆς ἐκείσε ἀγιωτάτης μητροπόλεως· ὅθεν καὶ ὀφείλει οὗτος δὴ ὁ πενθερὸς στέρξαι καὶ μὴ ἀντειπεῖν ὄλις ἐπὶ τῆδε τῇ συνοδικῇ διαγνώσει τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐχούσης ὡς ἀνηνέχθη δηλονότι τῆς ὑποθέσεως, βεβαίως εἰδῶς, ὡς εἰ καὶ εἰ καταδυναστεύσας οὐκ εὐπειθήσει, εὐθυνηθήσεται κατὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησιν, ὡς προδήλως τῷ δικαίῳ ἐναντιούμενος. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοιοῦτος πενθερὸς διατείνεται καὶ ὡς τοῦ υἱοῦ τελευτήσαντος εὐρηγται ὑπὲρ πυρα ἐκείνου, διεγνώσθη καὶ περὶ τούτου, ὡς ἂν ἐξετάσεως ἀκριβοῦς γενομένης, εἴπερ δυναθῆι παραστήσαι διὰ τοῦ καταστίχου, ὅπερ ἐποιήσατο πρὸς ἐκείνον, ἧ διὰ μαρτύρων ἀξιόπιστων ἀληθῆ τὰ περὶ τούτου, εἰ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὐκ, παύσεται παραλόγως ὀχλῶν. Ταῦτα παρεκκληθέντα, κ. τ. λ.

III. † Μηνὶ Ματίῳ, λ' ἡμέρα, Πέμπτη, ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον καλλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μαρωνείας, Θεοδούλου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰγνατίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυβράχου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντες τοῦ Εὐχαίτων, Ἰωσήφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου καὶ τοῦ Βάρνας καὶ Καρδωνᾶ καὶ ὑπερτίμου, Μεθοδίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῆς ὁ ἐν μοναχοῖς διάκονος Σίμων, ὡς εὐρισκομένου τούτου ἐν τῇ σεβασμῆ βασιλικῇ μονῇ τοῦ δεσπότη καὶ σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένη τοῦ Παντοκράτορος μοναχός τις τῶν ἐν τῆδε τῇ μονῇ ἀκουσμένων ἀπεχθελᾶ προκατειλημμένος ὢν κατ' αὐτοῦ, διεφῆμισεν, ὡς ὁ τούτου δὴ τοῦ διακόνου πατὴρ τῇ τῶν Βωγομύλων δῆθεν αἰρέσει προσέλειτο, κἀντεῦθεν οὐκ ὀλίγων σκανδάλων ἐπιφυνέντων καὶ τοῦ προστρ.θέντος αὐτῷ τοιοῦτου

μώμου αἰρομένου καὶ ἐπὶ πολὺ αὐξομένου τε καὶ πλατυνομένου, ὁ διάκονος δὲ ἐξετάσει δοθῆναι τὰ περὶ τούτου ἐκλιπαρεῖ, καὶ τοὺς ἀπελέγοντας εἰς πρόπτον φανῆναι, εἰ τι τοιοῦτον συνήδεσαν ἐπ' αὐτῷ. Ὁ μέντοι τὸ κατηγορήμα τότε κεκινηκῶς παράστασιν εἰς τοῦτο παρασχέιν ἐξ ἑαυτοῦ μὴ δεδωνημένος τινὰς τῶν θεληματῶν εἰδέναι μᾶλλον τὰ περὶ τούτου προῦβάλλετο, εἰ ὅσα καὶ προσκληθέντες καὶ ἐρωτηθέντες περὶ μὲν τοῦ πατρὸς τοῦ ζηλωθέντος διακόνου μὴ ἐπίστασθαι τι τοιοῦτον διεβεβαίωσαντο καὶ ἀνωμολόγησαν, περὶ δὲ γε τῆς μύμης αὐτοῦ τὰ τῆς φήμης ταύτης εἶπον ἔχειν ἐξ ἀκοῆς, πλείστα γε μὴν ὑπερμαρτυροῦντες ἦσαν αὐτοῦ, ὅτι τε θεοφιλῶς τέθραπται καὶ σεμνῶς καὶ κοσμίως· καὶ ἐκ παιδὸς τὰ θεὰ διδασκόμενος γράμματα τούτοις τὸ πλέον τῆς σπουδῆς ἐδίδου καὶ τῆς μελέτης. Ἐξετάσεως δὲ γενομένης συνοδικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου ἐκείνου κῦρ Ἰωάννου τοῦ Γλυκίου, ἀνώτερος μὲν τῆς τοιαύτης διαβολῆς ἀναδέδεικται, πλὴν ὑπερθεθέντος τοῦ πράγματος, εἰ οὕτω τοῦ καιρῷ παρατρέχοντος καὶ ὁ τὸν κινήθηνα λόγον ἀπελέγξων φανείη, ἐπέπερ ἐξ ἐκείνου καὶ ἐξ δεῦρο χρίνων ἤδη παρψηκῶτων ἐπέτ' οὐδεὶς εὐρηται· ἡ μετριότης ἡμῶν, καίπερ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ ταύτης μαρτυρίας ἀληθοῦς οὐσης, ὁμως πλείονος ἔνεκεν ἀσφαλείας καὶ ἔγγραφον ὁμολογίαν ἐκθέσθαι τοῦτον ἀπήτησε, καθάπερ ἐχρῆν, οὐ δὴ καὶ ἐγγράφως πᾶσαν μὲν αἴρεσιν ἀποδολομένου καὶ ἀναθέματι καθυποβαλόντος, τοῦ εὐσεβοῦς δὲ τῶν Χριστιανῶν δόγματος, ὡςπερ δῆτα καὶ τῆς κλήσεως, ὀλοφύχως καὶ πάσῃ γνώμῃ τυγχάνειν ἐξασφαλισμένου, ἰδικαίως τε τοῦτον ἡ μετριότης ἡμῶν σύναμα τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, μένειν ἐπὶ τοῦ οἴκου βαθμοῦ καὶ ἀκωλύτως μετεῖναι τὸ λειτουργήμα τῆς διακονίας αὐτοῦ, καὶ εἰς μεῖζονα προδιδασθῆναι δεήσαν, ὅτε μετὰ πολλῆς καὶ ἀκριβοῦς τῆν ἐξετάσιν ἀνώτερον ἀναφανέντα, ὡς δεδήλωται, τοῦ τοιοῦτου κατηγορήματος καὶ παρὰ πάντων τῶν ἀκριβῶς ἐπισταμένων τὰ κατ' αὐτὸν θεοφίλους ἀντιποιεῖσθαι ἀγωγῆς μαρτυρούμενον, κἀντεῦθεν μηδένα ἔχοντα εἰς τοῦτο ἐμποδιζόμενον κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκκληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένους ἔτους ἐξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ τρίτου.

IV. † Μηνὶ Ἰουνίῳ . . . . . ἰνδ. η', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον θεοφύλακτον καλλίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου ἡ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἐνακισίων χήρα γυνὴ ἡ Ἀποστολίνα, ὡς τὴν ἰδίαν θυγατέρα ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἄγουσαν χρόνον πρεσβύτεράς τις Πανθήρης καλούμενος ἀνδρὶ τινι συνήρμοσε δι' ἀβλαβωνικῶν δεσμῶν, Θεοδῶρον τῷ Διακονίτῃ, καὶ χρο-

ων ἤδη πέντε ἐξ ἐκείνου παραβρύνειν οὐ μόνον διαφόρως ἐπεβούλευσε ταύτη, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἀναιρῶν γέγονε πρόξενος, ἄσπονδον δὲ μίσος καὶ τῆς θυγατρὸς ἐπ' αὐτῷ τρέφουσης, καὶ μηδὲ ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν τοῦτον φερούσης, ἐδεήθη συνοδικῆς διαγωνίως. Παρῶν δὲ καὶ ὁ τοιοῦτος Θεόδωρος καὶ ἀπολογησασθαι προτραπέις προσέβλετο, ἀληθῶς μὲν ἔχειν, ὅτι δὴ ὀκταετής ἡ κόρη ἐτύγχανεν, ἡνίκα δι' ἀρβραωνικῶν δεσμιῶν ἐ εἰρημένος πρεσβύτερος αὐτῷ ταύτην συνήρμωσε, διετείνετο δὲ κωλύεσθαι παρὰ τῆς μητρὸς πρὸς τὴν ταύτης συνοικίησιν. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ παρόντων κρίνασα τότε τὸ συνοικέσιον διὰ τὴν τοσαύτην τῆς κόρης ἀνηθότητα, κἀνευθεν ἀκύρους εἶναι νομίσασα καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῇ προδάντας τοιοῦτους, ὀρθροῶν· κούδ δεσμοῦ τὰλλα πάντα ἕλκασα ἀπεφῆνατο, εἶναι ἀπ' ἀλλήλων ἄμφω τὰ μέρη τὸ ἀπὸ τοῦδε διεζευγμένα, τῆς ἀνηθότητος αἰτίας εὐσης πρὸς τοῦτο, ἐπέπερ οἱ θεοὶ νόμοι τὸν δωδέκατον χρόνον ἀνύειν τὴν μέλλουσαν ἀνδρὶ συζευθῆναι διαγορεύουσι, καὶ ἀπολαθεῖν, εἴ τι καὶ ὅσον θάτερον θατέρου κατέχει πρᾶγμα παρ' ἑαυτῷ, τὸν δὲ γε συστήσαντα παρηνόμως, οὕτω πρεσβύτερον τὸ μεταξὺ αὐτῶν συνοικέσιον ἐπισημένον τοῦ ἱεουργεῖν εἶναι· ἔδει γὰρ αὐτὸν μὴ ἀπροόπτως οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως τὰ τοιαῦτα προβαίνειν παραχωρεῖν, ἀλλὰ πᾶσι τρόποις ἐξακριβοῦσθαι καὶ ὁδηγοῦντας ἔχειν τοὺς θεοὺς νόμους. Ἔσονται τοίνυν ἄμφω τὰ μέρη, ὡς εἴρηται, ἀπ' ἀλλήλων διεζευγμένα, ἐπ' ἀδελφὰς ἔχοντα, ἑτέροις, εἴ γε βούλοιντο, ὁμιλήσαι γάμοις, ἀντιστρέψαντα πρότερον, εἴ τι καὶ ὅσον πρᾶγμα ἀνήκει τούτοις παρ' ἑκατέρου. Ταῦτα παρεκκληθέντα, κ. τ. λ.

V. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἰζ' ἡμέρᾳ, Δευτέρᾳ, ἰνδ. τ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμένου τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι κύρ Ἰωάννης ὁ Τριακοντάφυλλος, καὶ ἀνεφαιεν, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ Μονομάχος ἐκεῖνος, μονυδριὸν τι κεκτημένος ἐκ γονικότητος περὶ τὸ κάττρον τοῦ Ἐξαμιλίου, εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπιεκλημένης Παγνιωτίσσης, ἐξέδοτο τοῦτο ἴδιον ἑαυτοῦ γράμματι πρὸς τὸν . . . ὃν αὐτοῦ τὸν μοναχὸν Βαρλαάμ μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῷ. Καιροῦ δὲ ἰκανοῦ περελόγτος δεξιωσάμενος τοῦτον ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι κύρ Ἰωάννης ὁ Φιλανθρωπῆνός, τῷ δοκεῖν μὲν, ὅπερ εἶχε κτητορικὸν δίκαιον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐξωνήσατο τὸ τοιοῦτον μονυδριον εἰς ὑπερπυρα ἑβδομηκονταδύο, ὃν δὴ τρόπον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν γεγὸνός· γράμμα διέξισιν, ὅθεν οὗτος· δὴ ὁ Τριακοντάφυλλος ἀντικριθῆναι τῷ αὐτῷ Φιλανθρωπῆνῳ ἐδέθη. Παρῶν δὲ καὶ αὐτὸς καὶ τῶν εἰρημένων ἐπακροῦμενος· διετείνετο ἐκδοῦναι αὐτῷ τόνδε

τὸν μοναχὸν Βαρλαάμ διὰ γράμματος· τὰ ἐπὶ τῷ βρῆντι μονυδριῷ ἑαυτοῦ δίκαια εἰδήσει καὶ συναινέσει καὶ γνώμῃ καὶ τοῦ τοιοῦτου Τριακονταφύλλου καὶ ἀντιλαθεῖν παρ' αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα ἑβδομηκονταδύο ὑπερπυρα, κἀνευθεν θαρρήσας οὗτος· ἐπέβλεψε χεῖρα ἐπὶ τῇ ὑποκειμένη τῷδε τῷ μονυδριῷ γῆ, ζεύγη βοῶν συστησάμενος· καὶ εἰς ζευγηλατεῖον ἀποκαταστήσας αὐτήν, πρὸς δὲ καὶ ἀμπέλιον καταφυτεύσας καὶ ὕδρομύλωνας καὶ ἕτερα οὐκ ὀλίγα ἐκείτε προσθέμενος. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ἀκυρον ἡγησαμένη καὶ κρίνασα τὴν τοιαύτην πρᾶξιν, ἀντικρυς διάπρασιν οὔσαν, ἅτε τῶν ἱερῶν κανόνων ἀνεκποίητα τὸν ἀεὶ χρόνον τυγχάνειν παρκελυομένων τὰ ἀπειρωμένα Θεῷ, διέγνω καὶ ἀπεφῆνατο, τελεῖν αὐτοδέσποτον πάντῃ καὶ ἀκαταδούλωτον ἀπὸ παντὸς κοσμικοῦ προσώπου τὸ τοιοῦτον μονυδριον τῆς Παγνιωτίσσης, καὶ ἀντιστρέψαι τὸν δηλωθέντα μοναχὸν Βαρλαάμ τῷ βρῆντι Φιλανθρωπῆνῳ, ἅπερ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τοῦτου χάριν ἑβδομηκονταδύο ὑπερπυρα· οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἐπ' ἀδείας ὅπως αὐτὸς πρᾶσιν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ποιείσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὁ εἰρημένος Φιλανθρωπῆνός ἀπαιτῶν ἦν τὰς προσθήκας ἑαυτοῦ καὶ τὰς βελτιώσεις καὶ τὰ συστήματα, δίκαιον ἐκρίθη, ὡς ἂν ἐξετάσεις ἀκριβοῦς γενομένης μετ' ἀσφαλείᾳ, τῆς προσηκούσης, ὅσα μὲν ἀναφανεῖ προεῖναι τὴν ἀρχὴν τῷ τοιοῦτῳ μονυδριῷ διὰ τε εἰκόνων καὶ βιβλίων, ἔτι δὲ κτημάτων καὶ πραγμάτων, ἐξ ὅτου δηλοῦται ἐπελάθετο τοῦτου ὁ αὐτὸς Φιλανθρωπῆνός, καὶ ὅσα οἱ φιλόχριστοι θεραπείας εὐμοιροῦντες παρὰ τῆς Θεομήτορος τῆς πρὸς αὐτὴν θερμῷ πόθῳ, προσενέξωσι χάριν συνεισφέρειν ἐκεῖσε διὰ τε κόσμων ἱερῶν καὶ βιβλίων, εὐρίσκονται ταῦτα καὶ πάλιν ἀναφαιρέτως ὑπὸ τοῦτου δὴ τὸ μονυδριον, ὅσα δ' ἐξ οἰκειῶν ἀναλωμάτων ὅδε ὁ Φιλανθρωπῆνός προσέθετο ἐν αὐτῷ, εἰ μὲν αἰροῖτο καὶ βούλοιτο ἔδασαι ταῦτα ψυχικῆς ἐνεκεν ἑαυτοῦ σωτηρίας, εὐ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὐδ', λάθῃ ταῦτα καὶ ὑπεκστῆ τῆς τε κατοχῆς καὶ ἐφορείας αὐτοῦ, ἀπέχοντος· ἐκείθεν κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον καὶ τοῦ τοιοῦτου Τριακονταφύλλου, μόνων τῶν κτητόρων τὴν συνήθη μνήμην ἐχόντων, ἅτε τοῦ κατὰ τὸν τρόπον ἐπισκόπου τὴν πνευματικὴν ἀνάχρῃσιν ἐπὶ τοῦτῳ ἔχειν ὀφειλοντος κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριθῆ παρατήρησιν. Περὶ μὲντοι τῆς κατασπορᾶς, ἣν ἐπὶ τῇ βρῆσει τῷ μονυδριῷ γῆ ὁ διαληφθεὶς Φιλανθρωπῆνός κατέσπειρεν, ἐτάχθη καὶ διεγνώσθη, ὡς ἂν, ἐπὶ καλλῆ πίστει τὰ σπέρματα κατεβάλετο ἐν αὐτῇ ἰδίῳ κόνις καὶ ἀναλώμασι, συγκλείση καὶ συναγάγη ταῦτα ἀνενοχλήτως πάντῃ καὶ ἀδιασείτως, λάθῃ τε καὶ τὴν ἡμίσειαν τῶν ὕδρομύλωνων μερίδα, καὶ ὕσιν εἰς τὰ οἰκήματα κατηνάλωσεν ἔξοδον, εἴπερ οὔτε ὕδρομύλωνα εὗρεν, ἡνίκα ἐπελάθετο τοῦ τοιοῦτου μονυδρίου, οὔτε μὴ οἰκήματα, ἐπὶ δὲ γε τῷ καταφυτευθέντι παρ' αὐτοῦ ἀμπέλιῳ κρατήση ἡ τοπικὴ συνήθεια κατὰ τὸν γεωργικὸν νόμον. Τῶν καὶ ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τοῦτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκκληθέντα, κ. τ. λ.

VI. † Μηνὶ τῷ αὐτῷ, κς', ἡμέρα τῆ αὐτῆ, ἰνδ. η', Α τοῦ Φιλοκάλου διάκονος καὶ ἐκκλησιάρχης μοναχὸς προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

† Πρὸ τίνος ἤδη καιροῦ ἀνέφερον ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁ τε οἰκείος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι κύρ Ἰωάννης ὁ Τριακοντάφυλλος καὶ ὁ οἰκείος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι κύρ Γεώργιος ὁ Καβαλλάριος, ὡς ὁ Ἀδάκης ἐκείνος δύο γαμβροὺς ἠγάγετο ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ θυγατέρας, τὸν τε αὐτάδελφον τοῦ αὐτοῦ Τριακονταφύλλου τὸν Μακρυδούκαν ἐκείνον καὶ τὸν οἰκείον τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι κύρ. . . . τὸν Παλαιολόγον, ὃς δὴ Μακρυδούκας καὶ θυγατέρα γεγεννηκώς ἔλαθε δι' ἀρβανικῶν δεσμῶν συναρμόσας αὐτὴν τῷ πρὸς μητρὸς θείῳ τοῦ συγγάμβρου αὐτοῦ τοῦ δηλωθέντος Παλαιολόγου, τῷ εἰρημένῳ Καβαλλάρῳ, ὅτε δὴ καὶ δεηθέντων τούτων συνοδικῆς τυχεῖν διαγνώσεως, εἴ γε δέον τὸ τοιοῦτον συνίστασθαι συνοικέσιον, οὐδ' ὅπως παρεχωρήθη τούτο προβῆναι, ἤδη δὲ καὶ πάλιν συνοδικῶς παραστάς ὁ τοιοῦτος Τριακοντάφυλλος, διαγνώσεως ἐδεήθη τυχεῖν. Διέγνωσται οὖν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἔκτου μὲν ἐξ ἀρχιστείας βαθμοῦ τυγχάνειν τὸ βῆθ' ἐν συνοικέσιον, σύγχυσι δὲ τῶν τῆς συγγενείας ὀνομάτων συμβαίνειν, καὶ ἐπεὶ κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριθῆ παρατήρησιν οὐδ' ὅπως τὰ τοιαῦτα παρακεχώρηται, συγχύσεως γενομένης τῶν ὀνομάτων ἐντεῦθεν, συμβαίνει γάρ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ μέρει καὶ θεῖον καὶ ἀνεψιὸν ὀνομάζεσθαι, ἀκυρον νομίζεται τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον καὶ ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὅπως προδάν. Ἔσονται τοίνυν ἄμφω τὰ μέρη ἀπ' ἀλλήλων διεξυμνήματα ἔχοντα ἐπ' ἀδείας, ἐτέροις, εἴ γε βούλωντο, ὀμιλῆσαι γάμοις, ἔχουσης ὡς ἀνηγέθη δηλονότι τῆς ὑποθέσεως. Ταῦτα παρεκβλήθηέντα, κ. τ. λ.

XII. *Synodus dirimit controversiam.*

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, κς', ἡμέρα Παρασκευῆ, ἰνδ. θ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελίοις αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀυδίας, Γρηγορίου, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Β.θυνας, Μαξίμου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ πριερέου Μαρωνείας, Θεοδοῦλου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου καὶ τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ἀνήνεγκεν ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος προκαθημένης συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Θεοπόσει πύλει Θεσσαλονίκης σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ δεσπότη καὶ Σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἐπικεκλημένης

τοῦ Φιλοκάλου διάκονος καὶ ἐκκλησιάρχης μοναχὸς Μαλαχίης, ὡς μοναχὸς τις τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀσκουμένων δοσιθεὸς καλούμενος ἔκστασιν φρενῶν καὶ παρατροπῇ πάσων κατὰ καιρικὰ διαστήματα ἐκ νόσου ἐπιληψίας, θεραπείαν τῷ πάθει ἐπιζητῶν ἦν, ἐντυχῶν δὲ τινὶ τῇ τῶν Βυγομύλων αἰρέσει, ὡς εἶοικε, προσκειμένῳ καὶ τὰ περὶ τούτου αὐτῷ κοινωστάμενος, ἤκουσε παρ' ἐκείνου, εἴπερ ἀπαλλαγὴν ἐθέλοι τοῦ συνέχοντος πάθους εὔρειν, μιᾶναι τὸ τῶν ἀγίων Θεοφανίων ἀγίασμα καὶ ἐκ τούτου πιεῖν, καὶ τοῖς τούτου λόγοις παρασυρεῖς καὶ τὴν γνώμην μεταιωθεὶς ἐτόλμησε τὴν τοιαύτην μυσαρὰν πράξαι μὴ τίνος λαδόντος ἀσθησιν τῶν ἐν τῇ μονῇ, ἀσθενεῖα δὲ δεινῇ περιπεσὼν καὶ ἤδη πνέων τὰ λοιθία προσεκαλέσαστο πνευματικῶν τὸν ἱερομόναχον Ἰσαΐην, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ποιησάμενος πρὸς τοῦτον ἐξαγορίαν, ἀνωμολόγησε καὶ τὸδε τὴ τόλμημα, ὅς ἐῖη πνευματικὸς καὶ ἡμερῶν τριῶν παρελθουσῶν οὐκ ἀεκάλυψε πρὸς τινὰ, ἀλλ' εἶχε παρ' ἑαυτῷ ἔπειτα ἐξείπε τοῦτο πρὸς τὸν δηλωθέντα ἐκκλησιάρχην. Βουλευθεὶς δὲ οὗτος πείρα γνῶναι κατὰ δοκιμασίαν, ὅπως ἔχον ἐστὶ τὸ μιανθὲν, λαθῶν ἐξ ὕλου φιάλην ἀπῆλθεν εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἔνθα εὐρίσκειτο τοῦτο, καὶ τοῖς μυκτηρῆσι προσηγγίσας καὶ ἀκριθῶς ἐξετάσας αὐτὸ οὐκ εὔρε, καθὼς εἶχε δι' ὑποψίας. Μοναχὸς δὲ τις Ἰωσήφ καλούμενος εἰς παρεκκλησιάρχην εὐρισκόμενος τηρικαῦτα καὶ ἀπέχθειαν ἐπ' αὐτῷ τρέφων ἐκ τοῦ μεταστῆναι παρὰ τούτου τῆς ἑαυτοῦ διακονίας, μετὰ δύο μῆνας τῆς μονῆς ἀποδράσας λιβέλλου γράμμα κατὰ τούτου πρὸς τῆς πύλης αὐτῆς ἐβρίψεν, ὡς καὶ αὐτοῦ δῆθεν μiasμὸν ἐπὶ τούτῳ πεποιηκότος. Εἶτα ἀναζητήσας τὸν τοιοῦτον Ἰωσήφ εὖς ὁ ἐκκλησιάρχης καὶ εὐρών, κατεῖλευσεν ἐπὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θεσσαλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, ὥστε τοῦ κινηθέντος δοῦναι παράστασιν, καὶ οὐτ' ἐξ ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ μαρτύρων εἶδεν ἰσχύοντα παραστήσαι τὸ βῆθ' ἐν κατηγορημα, καὶ παραπεμφθεὶς ὁ δηλωθεὶς ἐκκλησιάρχης εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὴν καὶ θεῖαν σύνοδον παρὰ τε τοῦ τοιοῦτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ὑπερτίμου, καὶ παρὰ τοῦ καθηγουμένου τῆς εἰρημένης μονῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἐπεὶ καὶ ὁ τοιοῦτος Ἰωσήφ πλείστα παρὰ τούτων ἐκδοσθεὶς ἐνταῦθα σὺν τούτῳ καταλαβεῖν οὐδόπως ἠθέλησε, συνοδικῆς διαγνώσεως ἐδεήθη τυχεῖν. Οὕτως οὖν ἔχουσης τῆς ὑποθέσεως διέγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, αὐτὸν μὲν δὴ τοιοῦτον τὸν ἐκκλησιάρχην ἀνεγκλητὸν εἶναι καὶ ἀνεύθυνον. Ἐπει γὰρ ὁ κατηγορησὶς ἀπέχθειαν κατ' αὐτοῦ τρέφων, ὡς εἴρηται, τὴν τοιαύτην κατηγορίαν ἐπέλασσε, καὶ ἀπαιτηθεὶς ταύτης παράστασιν οὐδαμῶς ἔλαυσε δοῦναι, καὶ τὸ τοῦ λιβέλλου γράμμα ἐν διαταγῇ τὸ τῆς κατηγορίας διέξεισι ἔχον καθαριῶς ἐπὶ λέξεως· « Δοκεῖν ἐκείνῳ καὶ φαίνεσθαι γενέσθαι πρὸς τούτου τὸν μiasμὸν » ἀθῶος ἐνεπέθειν οὗτος καὶ πάντη ἀνώτερος τῆς τοιαύτης διδουλῆς κρίνεσθαι, ὅθεν καὶ ἔσται μένων ἐπὶ τοῦ οἰκείου βαθμοῦ,

ἀκωλύτως ἐνεργῶν καὶ μετερχόμενος τὸ λειτουργήματα τῆς διακονίας αὐτοῦ, καὶ εἰς μείζονα δεῖσαν προβιβασθήσεται, ὡς μηδένα ἔχων εἰς τοῦτο ἐμποδισμὸν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ἀκριβῶς εἰδόντων τὰ κατ' αὐτῶν, καὶ τοῦ καθηγουμένου καὶ πάντων τῶν μοναχῶν, θεοφιλοῦς ἀντιποιεῖσθαι ἀγωγῆς μεμαρτυρητῆς, ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐν τῇ ῥηθείᾳ μονῆ εὐρισκόμενος. Ὁ γὰρ μὴ σκαιωρήσας καὶ πλασάμενος κατὰ τοῦδε τοῦ ἐκκλησιάρχου τὴν τοιαύτην κατηγορίαν, ὀφείλει μῆνιν ἀργῶς καθάπαξ τοῦ ἱερουργεῖν, ὅπου δὴ ποτε εὐρισκόμενος, ἅτε ψευδῆ καὶ ἀσύστατα κατεπιπῶν τούτου, καὶ ἀπὸ κοιλίας εἰκὴ καὶ μίτην φθελξάμενος. Περὶ δὲ γὰρ τοῦ ῥηθέντος πνευματικοῦ τοῦ Ἡσαίου μὴ αὐτίκα τὴν μισασμὸν ἀνομολογήσαντος, καθάπερ ἔχρη, ἀλλ' ἐπὶ τοσαύταις ἡμέραις παρποκρύψαντος καὶ αἰτίου γεγεννημένου τοῖς μετασχούσι μετὰ τούτου τοῦ μισμοῦ, εἴπερ δὴ καὶ μετέσχον, διέγνωνται συνοδικῶς, ἐπισχημῶν εἶναι αὐτὸν τοῦ ἱερουργεῖν ἐπὶ μῆνας ἔξ. Ὅφειλουν μῆντοι τὸ ἀπὸ τοῦδε ὁ τε καθηγούμενος τῆς δηλωθείσης μονῆς καὶ οἱ τοιοῦτοι μοναχοὶ μὴ ἐν ἀνέτῳ τόπῳ ἔῃν τὸ τῶν ἁγίων Θεοφρονίων ἀγίστασμα, ἀλλ' ἐν ἀσφαλεῖ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀθάτῳ συντηρεῖν, ὥστε μὴ ἐξίναί τῳ βουλομένῳ ἐπιβουλόν τι ἐπὶ τούτου ποιεῖν. Καὶ γοῦν ὀφείλει πράχθῃναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκκληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μὴν καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους ς,ωλδ'.

XIII. *Synodus committit metropolitæ Cæsarensi curam vniarum ecclesiarum Orientis per adjunctionem.*

† Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ ἰνδ. ι', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρ Ἡσαίου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίους αὐτοῦ, συνεδριάζοντων τῇ μεγάλῃ ἀγίωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Προύσης, τοῦ Δυρράχίου, τοῦ Μελενίκου καὶ τοῦ Λιτῶν, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Οὗ χριστῶν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατοῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς πάσχοντες· εὐαγγελικὴ μὲν ἡ ῥῆσις, ὁ δὲ βούλεται καὶ πρὸς ὁ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ἐγρηγορεῖναι παρεγγυᾶ, οὐκ ἀσαφῆς, οὐδὲ πολλῶν πάντως εἰς ἀνάπτυξιν δεομένη τυγχάνει τῶν λόγων τοῖς τὸν νοῦν ὑγιαίνουσι· ψυχῶν τοιγαροῦν ἡμᾶς οἰκονομίαν καὶ λατρείαν πεπιστευμένους περὶ ἐκείνας μάλιστα εἰκότως τὰ τῆς σπουδῆς ἔχει, αἱ ποιμένων ἀμοιροῦσ' πνευματικῶν, καὶ διὰ τοῦτο εὐόλισθος αὐταῖς εἶναι· πέφυκεν ἡ ἀναστροφή· ἐπειδὴ τοῖσιν αἰ κατὰ τὸν τόπον τῆς Ἀνατολῆς ἀγιώταται μητροπόλεις, ἡ τοῦ Σεβαστείας ὀηλονότι, ἡ τῶν Εὐχαίτων, ἡ τοῦ Ἰκωνίου, ἡ τοῦ Μωκησοῦ καὶ ἡ ἀγιωτάτη ἀρχιεπισκοπὴ Ναζιανζῶς ἀμοιροῦσι γνησίων ἀρχιερέων ἐπὶ χρόνον ἤδη συχὸν διὰ τὴν ἐπικρατήσαντα παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἀμαρ-

τιῶν σύγχυσιν καὶ ἀνωμαλίαν ἐκ τῆς τῶν ἀθέλων ἔχθρῶν ἐπιθέσεως, καὶ ἐντεῦθεν στερεῖται ὁ ὑπ' αὐτὰς Χριστιανικὸς λαὸς ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ τοῦ ἀπὸ ταύτης ἀγιασμοῦ, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου τοῖς· περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἐπέτρεψε καὶ ἀνέθετο τῳ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῳ ἡμῶν ἀδελφῳ καὶ συλλειτουργῳ, ὡς πλησιοχωροῦντι ταῖς τοιαύταις ἐκκλησιαῖς καὶ διὰ τὸ μὴ εὐχερὲς εἶναι τὸ γὰρ νῦν ἔχον γνησίως αὐταῖς ἐπικηρυχθῆναι ἀρχιερεῖς, ὥστε ἰθύνειν ταῖτας καὶ διεξάγειν ἀρχιερατικῶς κατὰ λόγον ἐπιθέσεως. Τοῖσιν καὶ ἐπιλήψεται τούτων καὶ πάντων τῶν διαφερόντων αὐταῖς κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ πνευματικῶς ἐπισκέπεται καὶ ποιμανεῖ τὸν ὑπ' αὐτὰς κλήρον καὶ τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν λαὸν καὶ εἰς διακόνους ἐξ αὐτῶν καὶ προεβτεροῦς χειροτονήσει καὶ προβιβάσει κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν παράδοσιν καὶ πάντα τὰλλα ἐπ' αὐταῖς, ὅσα καὶ τοῖς γνησίοις ἐφεῖται ἀρχιερεῦσι, διαπράξεται, ἀνευ μῆντοι τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὅθεν καὶ ὀφείλουσι καὶ οἱ κληρικοὶ τῶν τοιοῦτων ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ οἱ τοῦ λοιποῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος πάντες ὑποκούπτειν τούτῳ καὶ ὑπακοῦειν καὶ εὐπειθεῖν καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ παραίνεσιν καὶ εἰσηγήσιν δέχεσθαι καὶ ἀποπληροῦν, καταρτιζούσαν αὐτοὺς εἰς τὰ ψυχωφελεῖ καὶ σωτήρια. Ἐπειδὴ μῆντοι ἐπιψηφισθῆ ἀρχιερεῦς γνήσιός τινι τῶν τοιοῦτων ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ὀφείλει ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος ἀρχιερεὺς Καισαρείας ὑπεξίστασθαι τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ παραχωρεῖν ἐκεῖνῳ τῆς αὐτῆς κατοχῆς καὶ ἀρχιερατικῆς κυβερνήσεως. Ταῦτα παρεκκληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων, καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμωτάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα καὶ πιστωθέντα ἐπεδόθη μὴν καὶ ἰνδ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτους ς,ωλδ'.

XIV. *Synodus dirimit controversiam.*

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἡμέρᾳ β', ἰνδ. ια', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρ Ἡσαίου, ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλίους αὐτοῦ, συνεδριάζοντων τῇ μεγάλῃ ἀγίωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Νικομηδείας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας, Μαξίμου, τοῦ Νικαίας καὶ ὑπερτίμου, Καλλιστράτου, τοῦ Χαλκηδόνος, ὑπερτίμου καὶ π. οἴδρου Μαρωνείας, Θεοδοῦλου, τοῦ Μονεμβασίας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωάννου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Δυρράχίου, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Σελυθρίας, Γρηγορίου, τοῦ Μιτυλήνης καὶ ὑπερτίμου Διονυσίου, τοῦ Σουδαίας καὶ ὑπερτίμου Λουκᾶ, τοῦ Βιρηνῆ, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Χριστουπόλεως, Μαρκελλοῦ καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λοπαδίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Σεβρίων καὶ ὑπερτίμος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶς ἀδελφῶς καὶ συλ-

λειτουργίας τῆς ἡμῶν μετριότητος, συνεδριάζων τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς, ἀνέφρεν, ὡς δ' ὁ π' αὐτὸν θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ζιχνῶν ἔσχε μὲν αἰτήσας παρὰ τοῦ μητροπολίτου Σεβρῶν κύρ Νίφωνος ἐκεῖνου μονυδρίον τῆς μητροπόλεως, εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ δεσπότου Σωτήρος Χριστοῦ καὶ ἐπιεκλημένου τῆς Γαστελέγχου. Μετὰ μὲντοι τὴν ἐκεῖνου ἀποδῶσιν ἔσχε καὶ ἐκ παραδόσεως τῶν αὐτῆς κληρικῶν μονυδρία δύο, τὸ μὲν ἐν εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπιεκλημένου τῆς Βοριτζοῦς, τὸ ἕτερον δὲ ἐπ' ὄνόματι τετιμημένου καὶ αὐτὸ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπιεκλημένου οὕτω πως τοῦ Δοχῆνος, ἐφ' ἧ δὴ ἐκδόσει τῶν κληρικῶν καὶ πατριαρχικῶν ἐπορίσαστο γράμμα, τὸ ἀναφαίρετον τούτοις περιποιούμενον ὑπὸ βάρει ἐπιτιμίου, ἐξέδοτο δὲ καὶ ἐξ ὧν εἶχον ταῦτα δὴ τὰ μονυδρία ὕδρομυλῶν καὶ χρωαφίων, πρὸς οὐς ἄρα καὶ ἐξέδοτο, καὶ ἐζήτησεν, εἰ γὰρ δέον, ἀνασθῆναι καὶ ἀποκαταστήναι αὐτὰ τε καὶ τὰ αὐτῶν κτήματα τῇ μητροπόλει πάλιν, ἅτε δὴ παρὰ τῶν κληρικῶν ἀμετόχως ἐκδοθέντα μηδεμίαν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔχοντων ἄδειαν, ὡς τοῖς ἱεροῖς κανόσι περὶ τούτου δοκεῖ. Ἐλεγε δὲ ἅμα καὶ ὡς σχεδὸν πάντων τῶν ὡς αὐτὴν μονυδρίων ἢ κατ' αὐτὸν μητρόπολις ἐστέρεται, περιελθόντων εἰς τε ἄλλους καὶ εἰς τὸν αὐτὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ζιχνῶν κατὰ τὸν εἰρημὸν τρόπον, τῆς τῶν ἀρχιερέων δηλαδὴ ἐκδόσεως καὶ τῆς τῶν κληρικῶν. Παρόντος τοίνυν τῷ δικαστηρίῳ καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Ζιχνῶν καὶ μηδὲν ἔχοντος ἐπι τοῖς εἰρημῶσι ἀντιλέξει, ἀλλ' ὁμολογούντο· τὸν αὐτὸν τρόπον περιελθεῖν αὐτῷ τὰ εἰρημῶνα μονυδρία, ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασχεψαμένη τὰ περὶ τούτου τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἐδικαίωσεν ἀποκαταστήναι τῇ μητροπόλει, ὅσα οἱ κληρικοὶ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἀρχιερέως ἐκδεδώκασι τῶν μονυδρίων ἢ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς πραγμάτων, καὶ ὅσα τούτων αὐτῆς δὴ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ζιχνῶν ἐξεποίησαστο καὶ ἐκδεδώκε, πρὸς οὐς ἄρα καὶ ἐκδεδώκε, τῶν γὰρ ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διαγορευόντων, πάντων τῶν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν καὶ ὡς Θεοῦ ἐορῶντος αὐτὰ διοικεῖν, οὐδεμία πάντως ἄδεια τοῖς κληρικοῖς ὑπολείπεται, κατ' ἐξουσίαν τι πράττειν εἰς τι τῶν ὡς αὐτὴν, εἰ μὴ πως καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν ἐμπειστυθεῖσαι λέγειν τολμῶν, ὅπερ ἄτοπον· μέντοι γε καὶ ἐπανασθῆσεται τῇ Ἐκκλησίᾳ μὲν τὰ τοιαῦτα ταύτης μονυδρία, τοῖς μονυδρίοις δὲ πάνθ' ὅσα ἐκ τῶν προσόντων αὐτοῖς ἀπροσόδων καὶ μάτων φιάσαντές τινες κατέχουσι καὶ νέμονται· ἐκ παραδόσεως τοῦ αὐτοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ζιχνῶν ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς παρ' εἰδήσιν τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, τὸ ἄκυρον ἔχειν ὑφείλοντος τοῦ προδάντος· ἐπι τῇ τῶν κληρικῶν ἐκδόσει πατριαρχικοῦ γράμματος· ὁμοίως γὰρ οὐκ ἀγαθὸν καὶ ὁ δρορὸς ἦχιστα ἀγαθὸς. Ἐπιούθι γὰρ ἀπηγόρευται τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι, μηδὲν τι πράττειν τοιοῦτον τοῖς κληρικοῖς, συνακυροῦνται καὶ αὐτὸ τῇ παρὰ τὴν αὐτῶν παρατήρησιν ἐκδόσει, ἅτε δὴ καὶ

αὐτὸ τῆς κανονικῆς ἀκριβείας οὐκ ἐξεχόμενον. Ἐπανασθῆσεται τοίνυν τὰ μονυδρία τὰδε τῇ μητροπόλει, καὶ οὐδὲ οἱ κατέχοντές τι τούτων ἀντιποιηθῆναι αὐτοῦ πειράσονται, ἀλλ' ἐκστήσονται τέλειον τῆς αὐτῶν κατοχῆς· ἀφορισμοῦ γὰρ βαρυτάτων συνοδικῶν ἐπιτιμίων ἐπανασθῆσεται κατ' αὐτῶν, εἰ μὴ ἐκστήσονται τῆς αὐτῶν κατοχῆς. Ταῦτα παρεκδληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγιδι τοῦ τιμωτάτου χαρτοφύλακος πιστωθέντα καὶ βεβαιωθέντα ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους 7507ς'.

XV. *Synodus confirmat mandatum imperatoris, quo metropolitæ Serrarum subdicitur episcopatus Nicopolensis.*

† Μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἡμέρᾳ ζ', ἰνδ. ιβ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου κύρ Ἰσαάκ ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελίοις αὐτοῦ, συνεδριάζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας καὶ προέδρου Μιτυληνῆς, Γρηγορίου, τοῦ Μελιτηνῆς, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Αἰνου, Θεοδοσίου, τοῦ Μονεμβασίας καὶ ὑπερτίμου, Ἰωάννου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Μαξίμου, τοῦ Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπερτίμου, Ἰωαννικίου, τοῦ Ἄπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τότε ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαΐτων, Ἰωσήφ, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ὑπερτίμου, Θεοδούλου, τοῦ Βρύσεως καὶ ὑπερτίμου Γερασίου, τοῦ Μαδύτων καὶ ὑπερτίμου, Ἰσαάκ, τοῦ Μηθύμης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Σουγδαίας, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Λακαδαίμονίας, Λουκά, τοῦ Λιθῶν καὶ ὑπερτίμου, Θεοφίλου, τοῦ Ἀρκαδιοπόλεως, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Μεσσηνίας, Μαλαχίου, τῶν ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Λοπαδίου καὶ προέδρου Γαρέλλης, Ἰεροθέου, τοῦ Ξανθείας, Γερασίου, τοῦ Δέρκου, Λουκά, καὶ τοῦ Μηδέας, Εὐθυμίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων ὑεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Βασιλικὸν ἄρα καὶ τοῦτο προνόμιον, τὸ τὰς εἰς ἐπισκοπὰς τελοῦσας τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὡς αὐτῶν τὸ πρότερον ἐτύγγανον ὑποκείμεναι ἀποσπᾶν καὶ τῆς ἀξιοῦν μείζονος· ἀμέλει καὶ τὴν τῶν Ζιχνῶν ἐκκλησίαν εἰς ἐπισκοπὴν τελοῦσαν τὸ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως τῶν Σεβρῶν εἰς μητρόπολιν ἤδη προσήνοχε καὶ τετιμημένον ὅκ Θεοῦ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ. Πρόνοιαν μὲντοι ποιούμενος καὶ τῆς τῶν Σεβρῶν, ὅπως ἂν σχοίη καὶ αὕτη τρόπον ἕτερον ἀνακληρωθῆν τὸ ἐνδεόν, ἀν' ἑτέραν ἐπισκοπὴν ἀντικαθίστησι ταύτη ἐκ τῶν τῆς Φιλίππου σεπτῶ προστάγματι τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ περιέχοντι τὰς· εἰ Ἐπι ἀπισπάσθη ἢ πρότερον ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν τῶν Σεβρῶν τελοῦσα ἀγιωτάτη ἐπισκοπὴ τῶν Ζιχνῶν καὶ ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν παρὰ τῆς βασιλείας μου, ἐδέησε δὲ καὶ διέκρινε τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία μου, ἵνα ἀντικαταστῇ ἑτέρα ἐπισκοπὴ εἰς τὴν τοιαύτην τῶν Σεβρῶν μητρόπολιν, θεσπίζει καὶ διορίζεται ἡ

Βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος, εἶναι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὑποκειμένην τῇ τοιαύτῃ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Σεβρών τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Νικοπόλεως, ἥτις ἐτέλει πρότερον ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Φιλίππων, καὶ κατέχεσθαι καὶ διεξαγεσθαι ταύτην παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Σεβρών καὶ ὑπερτίμου ὡς ἰδίαν ἐπισκοπὴν, οὐ μόνον δὲ παρὰ τούτου, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν καθεξῆς ἀρχιερατευσόντων εἰς τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν, ὅθεν ὀφείλει καὶ ὁ γεννησόμενος μητροπολίτης Φιλίππων στέργει τούτο, ὅσον θεοσπίζει καὶ διορίζεται ἡ βασιλεία μου, καὶ ἀρκεῖσθαι εἰς τὰς προσούσας τῇ τοιαύτῃ μητροπόλει ἐτέρας ἐπισκοπὰς, ἀνενόητον παντάπασιν εἶναι τὸ μέρος τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης τῶν Σεβρών μητροπόλεως ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ διεξαγωγῇ τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Νικοπόλεως; καὶ πάσης τῆς ἀνάκαθεν προσούσης αὐτῇ ἑνορίας· εἰς τὴν περὶ τούτου γὰρ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα. Ἔιχε τὸ· «Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ιβ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς θείας χειρὸς.» Ἀκολούθως τοίνυν τῷ σεπτῷ τῆδε προστάγματι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς πέπραχεν, ὑποκείσθαι τῇ τῶν Σεβρών τὴν τῆς Νικοπόλεως εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκῆς χρόνους. Ἐπεὶ γὰρ διέκρινε καὶ ἐθέσπισε καὶ διωρίσατο τούτο ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ, ὡς ἐξουσίαν ἔχων ἐκ Θεοῦ τοῦ προσεθέτου καὶ ἀφαιρέτου, ἐνθα τοῦτο λυσίταιν ὀϊδε, καὶ ἀνθ' ἧς εἶχε πρότερον ἡ τῶν Σεβρών δέδωκε τὴν τῆς Νικοπόλεως, ἔσται κατ' ἐκείνην αὐτὴ ὑποκειμένη διηνεκῶς τῇ τῶν Σεβρών ὡς ἰδίᾳ ἐπισκοπῇ ταύτης, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ὁ νῦν ἱερωτάτος μητροπολίτης Σεβρών καὶ οἱ μετ' αὐτὸν, ἐπίσκοπον, ἐπὶ ἀνάστασιν, ἐπ' αὐτῇ χειροτονήσῃ, ἀρκεῖσθαι τοῦ Φιλίππων ὀφείλοντος ταῖς ὑπολοίποις ἐπισκοπαῖς τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, εἰδότες, ὡς βασιλεῦσιν ἐξεστὶν ὑπερτέρως ἢ κατὰ νόμους οἰκονομεῖν τὰ πράγματα, καὶ ἅμα ἐπεσθαι ὀφείλοντος καὶ ὁμογνωμονεῖν ταῖς συνοδικαῖς διαγνώσεσι, τοῖς ἱεροῖς κανόσιν οὐδαμῶς ἀπεναντίας ἰούσαις, ἐπειδὴ καὶ πολλὰ τοιαῦτα οἰκονομίας τρόπων κατὰ καιροὺς πέπρακται καὶ παρὰ τῶν προδ' ἡμῶν. Προεῖδη δὲ τὰ τῆς πράξεως ταύτης, πρὶν ἂν καὶ ἐπιτερυχθῇ τῇ τῶν Φιλίππων, ὡς δῆλα καὶ αὐτῇ τότε γενέσθαι· διὰ δὲ ταῦτα καὶ ἀπαραιοῖς στέργειν ὀφείλει τὰ περὶ τούτου, ὡς καὶ τὸ σεπτὸν διορίζεται πρόσταγμα. Ταῦτα παρεκδηλοῦντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασηματώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακτος πιστωθέντα ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους ς'ωλζ'.

XVI. Imperator confirmat præcedentem actionem synodalem.

† Ἐτερον θεῖον καὶ προσκυνητὸν πρόσταγμα ἐπικυροῦν τὴν τοιαύτην πράξιν.

† Ἐπεὶ, ὡς ἐτάχθη εἰς μητρόπολιν διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου ἡ ἀγιωτάτη ἐκκλησία Ζιχωνῶν, ἥτις ἦν πρότερον ἐπισκοπὴ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σεβρών, ἔταξεν ἡ βασιλεία μου διὰ

προστάγματος ὁμοίως αὐτῆς, καὶ ἵνα εὐρίσκηται ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Σεβρών ἐπισκοπὴ ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων πρότερον τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Φιλίππων, ἡ Νικόπολις, χηρευούσης τὴν καὶ ἀρχιερέως τῆς; αὐτῆς μητροπόλεως Φιλίππων, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τούτῳ καὶ συνοδικῇ πράξει Ἐγγραφος; καὶ διάγνωσις τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὥστε κατέχεσθαι εἰς τοὺς ἐξῆς χρόνους παρὰ τοῦ μέρους τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σεβρών τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Νικοπόλεως ἀντὶ τῆς ἀφαιρέσεως; ἐξ αὐτῆς ἐκκλησίας τῶν Ζιχωνῶν, εἰδέσε δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συνοδικῇ πράξει προεῖναι καὶ πρόσταγμα, τὸ παρὸν ἀπολύει ἡ βασιλεία μου, δι' οὐ εὐδοκεῖ καὶ προστάσσει καὶ διορίζεται, ἵνα κατὰ τὴν περίληψιν τῆς ῥηθείσης συνοδικῆς ἐγγράφου διαγνώσεως κατέχῃται ἡ δηλωθεῖσα ἀγιωτάτη ἐπισκοπὴ Νικοπόλεως παρὰ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σεβρών ἀντὶ τῆς ἀφαιρέσεως ἐξ αὐτῆς, ὡς εἴρηται, τῶν Ζιχωνῶν ἐκκλησίας, ὥστε καὶ ἐπ' ἀδείας ἔχειν τὴν ἱερωτάτον μητροπολίτην Σεβρών καὶ ὑπερτίμον ἐπίσκοπον χειροτονήσασθαι εἰς αὐτὴν, ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Φιλίππων καὶ ὑπερτίμου, εἰ δὲ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀρχιερατευσόντων εἰς τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην μητρόπολιν, συντηρεῖσθαι καὶ ἐμμένειν εἰς; τούτο, καθὼς ἐτάχθη, καὶ μηδεμίαν ἐπάγειν διενόησιν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Σεβρών καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἀρχιερεῦσι τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἐνεκεν τῆς ῥηθείσης ἐπισκοπῆς Νικοπόλεως ἢ τινος τῶν δικαίων αὐτῆς, ἐπεὶ τὸ στέργον ἔξει καὶ ἀμετάτρεπτον, ὅσον περὶ τούτου ἐτάχθη καὶ διεγνώσθη. Καὶ τούτου χάριν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῷ προσεῖναι τῷ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σεβρών μέρει εἰς; ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα.

† Ἐἶχε τὸ· Μηνὶ Ἀπριλίῳ ἰνδ. ιβ', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς θείας χειρὸς.

XVII. Synodus dirimit controversiam.

† Μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἰνδ. ιγ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κύρ Ἰσαίου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον κελλοῖς αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, Ματθαίου, τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπερτίμου . . . . τοῦ Σεβρών καὶ ὑπερτίμου, Μπαρκίου, τοῦ Ἰσιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Πρωσῆς, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Ἀπρω, ὑπερτίμου καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Εὐχαΐτων, Ἰωσήφ, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Γάνου καὶ ὑπερτίμου, Μηνᾶ καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Προικονήσου, Μανουῆλ, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Παρέστη τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θεῖᾳ συνόδῳ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κύρ Θεόδωρος ὁ Βρανᾶς, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἡ σύζυ-

γος αὐτοῦ ἅπαις τελευτῶσα τὸν βίον, διαθήκην μὲν οὐκ ἐξέθετο, ἔφθασε δὲ ὁμοίως εἰπεῖν ἐνώπιον ἄλλων τε ἰκανῶν τῶν παρατυχόντων ἀξιολύτων καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ἰδίας μητρὸς, τῆς μοναχῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης τῆς Πετραλειφίνης, ὅσον ἤθελεν ἐπὶ τοῖς προικύοις αὐτῆς πράγμασι καὶ μετὰ τὸ λεγᾶτα τάξαι, πρὸς οὐδ' ἔβούλετο· ἀπὸ τε τῶν τῆς προικῆς κτημάτων καὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων αὐτῆς, τὴν λοιπὴν κατοχὴν καὶ διοίκησιν ἐπέτρεψε καὶ ἀνέθετο τούτῳ, προσαναθεῖσα ἅμα αὐτῷ καὶ τὴν φροντίδα τῆς οἰκείας ψυχῆς, ὅπερ καὶ στέργουσα ἦν καὶ οὐδαμῶς εἰς ἀθέτησιν τῶν εἰρημένων χωροῦσα καὶ ἡδηλωθεῖσα μήτηρ αὐτῆς μέχρι τριμηνιαίου καιροῦ, καθ' ὃν δὴ καὶ τὴν κηδεῖαν ἐτέλεσεν οὗτος καὶ τὰ μνημόσυνα. Ἐπειτα προβαλλομένη, ὡς ἀτελής ἦν τὸν χρόνον ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, χρόνων ἔτι οὐσα εἰκοσι δύο, καὶ διὰ τοῦτο οἰομένη μηδεμίαν ἄδειαν ἔχειν ἐκείνην ἐκ τῶν νόμων διαθήκην ἐκθέσθαι, πρὶν ἂν δῆθεν καταλάβῃ τὸν εἰκοστὸν πέμπτον ἐνιαυτὸν, ἔτι δὲ προβαλλομένη ὁμοίως καὶ τὸ μὴ φθάσαι γραφῆ τὰ εἰρημένα δοθῆναι, ἀντιποιεῖται τῆς τῶν πραγμάτων ὀδότητος, μικρὰ τῶν παρὰ τῆς διαληφθείσης θυγατρὸς αὐτῆς εἰρημένων φροντίζουσα, ἐφ' οἷς δὴ καὶ συνοδικῆς ἐδέησεν αὐτῷ διαγνώσεως, καὶ ἐψήφισται συνοδικῶς, ὡς, εἰ καὶ μὴ χρόνων ἦν εἰκοσιπέντε ἢ τούτου οὐζυγος, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἀπειργεῖται παρὰ τῶν νόμων τοῦ διαθήκην ἐκθέσθαι· αὐτεξουσία γὰρ οὐσα, πᾶν τὸ κατὰ γνώμην ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πράγμασι ἐπ' ἀδείας εἶχε διαπράξασθαι, τῶν νόμων ταῖς αὐτεξουσίαις, μὴ μόνον εἰς τὸν εἰκοστὸν πέμπτον χρόνον γενομέναις, ἀλλὰ καὶ τούτου κατωτέρω πολλῶν, ἀπ' αὐτοῦ δὴ τοῦ τεσσαρσεκαίδεκάτου ἐπέκεινα ἄδειαν δίδόντων ἐπὶ τοῖς αὐτῶν πράγμασι διατίθεσθαι· μέντοι γε καὶ ἐπειδὴ ἔφθασεν εἰπεῖν ἐν ἐπηκόῳ τῶν παρατυχόντων μαρτύρων, ὅσον εἶπε καὶ διετάξατο, ἐξ ὧν δὴ μαρτύρων μάλιστα τὸ ἰσχυρὸν ἔχει τὰ διατεταγμένα καὶ βίβαιον, ἐχρῆν μὲν ὡς τὸ ἀκώλυτον ἐχούσης ἐκ τῶν νόμων, ἅτε αὐτεξουσία εὐρισκομένης καὶ χρόνων εἰκοσιδύο, κρατῆσαι, ὅσον εἶπε, καὶ ἐγκρατῆ ἐνεῦθεν εἶναι τοῦ διμοίρου τόνδε τὸν ἄνδρα αὐτῆς, τὸ τρίτον μόνον τῆς προικῆς δικαιομένης ἐκ τῶν νόμων λαβεῖν τῆς μητρὸς. Ὅτι δὲ οὗτος μὴ εὐφραδῶς εἶπεν ἔχειν καὶ εὐκόλως εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἀνηκόωντων τῆ ψυχῆ διὰ τὸ εἰς βασιλικὰς δουλείας ἀσχαλεῖσθαι, καὶ ἐζήτησεν ἐπιτραπῆναι μᾶλλον τὴν αὐτῶν διοίκησιν τὴν ἐκείνης μητέρα, γενέσθαι τοῦτο συνοδικῶς ἢ μετριότης ἡμῶν ἀπεφύνατο. Καὶ γοῦν ἔξει μὲν ὁ Βρανᾶς εἰς μερίδας Ἰσας τρεῖς διαιρεθέντων τῶν προικύων πραγμάτων, τὴν μίαν αὐτῶν ὀλόκληρον, τὴν δὲ ἑτέραν ἢ εἰρημένην πενθερὰ αὐτοῦ ἢ Πετραλειφίνα κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, τὴν δὲ λοιπὴν τρίτην ἀναδέχεται καὶ αὐτὴν αὐτὴ δὴ ἢ πενθερὰ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸ ὑπεξαρεθῆναι ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου λοιποῦ τρίτου τὰ εἰς κηδεῖαν τῆς ἀποχομένης, ἔτι δὲ καὶ τὰ μνημόσυνα ἀναλωθέντα, διαδώσει τὰ περιττεύοντα πτωχοῖς. Καὶ γοῦν ὀφείλει παραθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν, μηδενὸς ἐναντιωθῆναι ὀφείλοντος, εἰ μὴ γε βούλεται

Α συνοδικῶ περιπεσεῖσθαι ἐπιτιμῶν, κἂν ὁποῖος ἔρα καὶ ἡ ὁ τοιοῦτος. Ταῦτα παρεκλήθηντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους 751η'.

XVIII. Synodus dirimit tres controversias.

I. † Μηνὶ Φεβρουαρίῳ, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ἰνδ. ιγ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρ' Ἰσαίου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον Θεοφύλακτον καλλιόις αὐτοῦ, συνεδριάζόντων τῆ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, . . . , τοῦ Μελιτηνῆς καὶ ὑπερτίμου, Θεοδοσίου, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Σεβρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, καὶ τοῦ Προικοννήσου, Μανουὴλ, κρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων θεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, δομestίκοι τῶν Δυτικῶν θεμάτων κυρ' Γεωργίου τοῦ Στρατηγοῦ, γαμβρὸν ἐπὶ τῆ αὐτοῦ θυγατρὶ λαβόντος τὸν Παδουάτην κυρ' Γεώργιον, ὁ συμπένθερος αὐτοῦ ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, κυρ' Θεόδωρος ὁ Παδουάτης ἐκεῖνος, ἀναδέχεται μὲν τὰ τῆς προικῆς πράγματα, ποσότητος ὄντα ὑπερπύρων λιτρῶν 75', καὶ τὰ μὲν αὐτῶν εἰς οἰκείας χρῆσεις καταναλίσκει, τὰ δὲ εἰς ἐνέχυρα δίδωσι, καὶ ὑπέρπυρα θανεισάμενος κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ αὐτὰ ἀναλώσας, ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ εὐπόρῃ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν ποιήσασθαι, ἐκδίδωσι τῷδε τῷ δομestίκῳ, ἀνθ' ὧν, ὡς εἰρηται, κτανάλωσε τῆς προικῆς πραγμάτων τὸ περὶ τὴν Βῆραν κτήμα αὐτοῦ, τὸ τῆς Ἁγίας Ἐιρήνης λεγόμενον, ὃ δὴ ἐκτιμηθὲν ἐς ὕστερον προσταγῆ βασιλικῆ ὑπερπύρων ἑπτακοσίων τετίμηται, λοιπαζομένων ἔτι πρὸς τὴν τῆς ὀδότητος ποσότητα καὶ ὑπερπύρων χιλίων ἑπτακοσίων ἐνενεκρονταδύο. Τελευτήσαντος μὲντοι τὸν βίον τοῦ Παδουάτου κυρ' Θεοδώρου, ἐκρατήθη τὸ κτήμα βασιλικόν, τοῦ δομestίκοι δὲ ἀνεγχαντος περὶ τούτου καὶ διεξάντος, ἀντὶ τῶν προικύων πραγμάτων τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς ἐκδοθῆναι τοῦτο παρὰ τοῦ Παδουάτου, ἀπελύθη πρὸς αὐτὸν γεγονότος αὐτῷ εἰς τοῦτο καὶ σεπτοῦ προσταγματος. Ἐπειτα διανίσταται ὁ ἕτερος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Λάσκαρις, καὶ γίνεται δι' ὄχλου τῷ δομestίκῳ περὶ τοῦ κτήματος τοῦδε· καὶ τῆς ὑποθέσεως ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ ἁγίας συνόδου κινηθείσης οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις τοῦ Παδουάτου τοῦδε ἐγκλητεύσαντος, αἰσθόμενος κατ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἣν ἐκφερομένην, μὴ ἀναμίνας αὐτὴν ἐνοχλεῖ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς, καὶ ἐπὶ τοῦ σεκρέτου αἰτεῖται ἀντικριθῆναι τῷ δομestίκῳ. Γίνεται ταῦτο, καὶ τῆς ἀποληπεικῆς ἀποδείξεως τοῦ Παδουάτου ἐμφανισθείσης, ἔτι δὲ καὶ τὸ παρ' ἐκείνου γεγονὸς τοῦ κτήματος ἐκδοτήριον, ἰδικαίωσεν ἢ κρίσις, κατελεσθαι κατ' αὐτὸ παρὰ τοῦ μέρους τοῦ δομestίκοι τὸ κτήμα, γράμματος καὶ

σε πτοῦ προστάγματος προβάνας τὴν ἐκείνου κατο-
 χὴν καὶ κυριότητα βεβαιούντος αὐτῷ. Χρόνος τὸ ἀπ'
 ἐκείνου παρήχεται. Καὶ πάλιν τοῦ Λάσκαρι Ἰωάννου
 ἀναφορὰν ποιησαμένου καὶ αὐτὸς κρίσιν ἐπὶ τοῦ σε-
 κρέτους ζητήσαντος, ἐξ ὑπαρχῆς πάλιν τῷ σεκρέτῳ
 κεκίνηται ἡ ὑπόθεσις ἐκ βασιλικῆς προσταγῆς, συν-
 ελθόντων κατὰ ταυτὸ τῶν συγκλητικῶν ἀρχόντων
 καὶ δικασάντων τὴν ὑπόθεσιν. Ὅτε δὴ καὶ πάλιν τὴν
 νικῶσαν ἠνέγκατο τὸ μέρος τοῦ δομεστικού, ὡς καὶ
 γράμμα κἀντεῦθεν καὶ σεπτὸν ἐπ' αὐτῷ πρόσταγμα
 νῦν γε γενέσθαι πάλιν εἰς τὴν τοῦ κτήματος κυριό-
 τητα· ἀσφαλισμένου μέντοι τοῦ Λάσκαρι καὶ δια-
 δεδαιωσαμένου ἐγγράφως καὶ ἐνόρκως, ἐνέχεσθαι τὰ
 εἰς περιουσία· αὐτοῦ εἰς τὴν λοιπάδα τῆς προικῆς,
 εἰ ἐνόρκως πιστώσεται ὁ δομεστικός, ὅτι δὴ καὶ ἡ
 ἀποληπτικὴ ἀπόδειξις τοῦ Παδουάτου ἐστὶ, καὶ τὸ τῆς
 ἐκδόσεως τοῦ κτήματος γράμμα ἐκείνου ἐστὶ. Προ-
 βαίνει μὲν παρὰ τοῦ δομεστικού καὶ τοῦτο εἰς τέλος,
 παρόντων καὶ ἀκρωμένων τοῦ ὄρκου καὶ αὐτοῦ
 δὴ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ αὐτοῦ
 τοῦ Σγυροπούλου. Ἰσχυρίζεται δὲ ἐτι ὁ Λάσκαρις,
 δεῖξαι καὶ παραστήσαι, ὡς ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ, ὁ
 τοῦ δομεστικού γαμβρὸς, ἐνεχύρασε τὰ πλείω τῆς
 προικῆς, οὐ δὴ καὶ αὐτοῦ ἐξετασθέντος εἴρηται ἀπὸ
 μαρτυρίας τῶν κατεχόντων αὐτὰ, ὡς παρὰ τοῦ πα-
 τρὸς αὐτῶν ἐνεχυράσθησαν, ὡς καὶ τὸ τοῦτου χάριν
 προβὰν γράμμα τῶν δικαστῶν δείκνυσιν, εἰ μὴ μό-
 νον ἐπιβαλταρίον δύο, χειλωντίου ἐνὸς καὶ κούπας
 μιᾶς. Ταῦτα καὶ μόνον εὐρέθησαν πρὸς τῆ θυγατρὶ
 τοῦ δομεστικού καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Ἐχρῆν μὲν
 οὖν αὐτὸν δὴ τὸν Λάσκαριν ἡσυχάσαι τοῦ λοιποῦ καὶ
 μηκέτι δι' ἔχλου γενέσθαι περὶ τοῦ κτήματος, δια-
 φόρων ἐπ' αὐτῷ κρίσεων γεγονυῖων, ὡς εἴρηται, καὶ
 ἐπὶ πάσις ἀπελεγχθεῖς μάτην καὶ ἐπ' οὐδενὶ δι-
 καίῳ περὶ αὐτοῦ ἐνοχλῶν· ὁ δ', ὡσπερ φιλονεικῶν,
 κακὴν ἐπὶ κακῷ τεκταίνει πρόσχημα θεῖς εἰρήνης
 τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ ἰκανῆς παρ' αὐτοῦ τυχῶν
 κυβερνήσεως, κακοῖς αὐτὸν ἀμείβεται τοῖσδε· ὑφαι-
 ρεῖται τοὺς Ἰππους αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντι-
 νούπολιν ἀνελθὼν, καὶ παρὰ τοῦ δομεστικού τε τὴν
 κλοπὴν τῶν Ἰππων ὀνειδισθεῖς, ὑπισχνεῖται πρὸς
 ἐκείνον πάλιν ἐπανήξειν καὶ τοὺς Ἰππους ἀνασώ-
 σαι, ὅτε καὶ αἰτήσαμένου γράμμα τι τοῦτου, καὶ
 τῆ καθ' ὄδον ἐξέδωκε ἐφοδιασθῆναι, ὑπέρπυρα τούτῳ
 πέντε καὶ γραφὴ πρὸς ἐκείνον δίδονται. Ὁ δὲ πρὸς
 τοὺς τὴν Μπηκοβίον οἰκοῦντας ἀσεβεῖς ἀπειθῶν
 καὶ ἰκανοὺς ἐξ αὐτῶν ὠπλισμένους λαθῶν καὶ κατὰ
 τοῦ ἀδελφοῦ κινήσεις ἐν τῷ εἰρημένῳ κτήματι τηνι-
 καῦτα εὐρυσκομένους, ἀφῆνης ἐπεμπίπει τοῦτῳ καὶ
 φρονεῖ εἶνα τινὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ, ὀνόματι Κα-
 λόθετον, αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῦ ἀδελφοῦ παρὰ μικρὸν ἐλ-
 θόντος· παθεῖν, διαρπάσαι· τηνικαῦτα καὶ τὴν καθευ-
 ρεθεῖσαν γεννηματικὴν εἰσάδον, καὶ τὸν οἶνον, ἐτι δὲ
 καὶ τὰ προσόντα τοῖς ἐποίκοις τοῦ τοιοῦτου κτήματος,
 ἐφ' οἷς καὶ ἐπὶ πλεόν ἀπαναιευσάμενος· καὶ ἀπαναι-
 σχυντῶν, πρόσεισι τοῖς καθολικοῖς τῶν Ῥωμαίων
 κριταῖς, καὶ κρίσιν πάλιν ἐξαιτεῖται· ὅτι δὲ ἀνη-
 χθη τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι, ἐκκλη-
 σιαστικῆν εἶναι τὴν ὑπόθεσιν, συνοδικῶς ἐκείθεν

Ἀ μῖλλον ἐπιτέτραπται κριθῆναι. Ἀμφοτέρων τοίνυν
 τῶν μερῶν, τοῦ δομεστικού δηλαδὴ καὶ τῶν ἀντιδι-
 κούνων αὐτῷ, τοῦ Λάσκαρι Ἰωάννου καὶ τοῦ ἐπ'
 ἀδελφῆ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Σγυροπούλου, ἐπιστάν-
 των τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ, καὶ
 τοῦ δομεστικού ἀρχῆς ἀπ' ἀκρῆς ὡς ἔσχεν ἡ ὑπόθε-
 σις διηγησαμένου καὶ τὰ ἐφ' ἐκάστη κρίσει καὶ ἐξα-
 τάσει γράμματα καὶ πρόσταγμα προσκομίσαντο·
 καὶ ἀναγνωσθέντων πάντων, ἐπέτρειψεν ἡ μετριότης
 ἡμῶν, εἰ τι πλεόν ἔχει καὶ ὁ Λάσκαρις εἰς δικαιοσύνην
 ἑαυτοῦ προβαλέσθαι καὶ εἰπεῖν, ἀλλ' εἶχεν οὐδὲν οὐ-
 δαμῶς εὐλογον καὶ δίκαιον, οὔτε τι πλεόν τῶν προ-
 τέρων εἰρημένων εἰπεῖν· μέντοι γε καὶ ἰδικαίως
 παραπλησίως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, κατέχεται
 καὶ δεσπόζεισθαι τὸ κτήμα τόδε τῆς ἀγίας Εἰρήνης
 κατὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Παδουάτου ἐκείνου κύρ Θεοδώ-
 ρου καὶ κατὰ τὰς προγεγονυῖας κρίσεις παρὰ τοῦ
 μέρους τοῦ δομεστικού, καὶ μηδεμίαν αὐτὸν δόχῃσιν
 ἢ τινα διασεισμὸν εὐρεῖν τοῦ λοιποῦ ἐπ' αὐτῷ παρὰ
 τινος τῶν ἀπάντων ἕνεκα τῆς αὐτοῦ κατοχῆς καὶ νο-
 μῆς καὶ κυριότητος, ἰκανοῦσθαι ὀφειλόντων αὐτῷ
 καὶ τῶν λοιπαζομένων ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ Λά-
 σκαρι κατὰ τὴν ἑνορκον ἐγγραφον ἀσφάλειαν αὐτοῦ,
 προσαποδοθῆναι τε αὐτῷ παρὰ τοῦ Λάσκαρι τοῦδε
 καὶ ὅσα ἐκ τοῦ κτήματος ἀφαιλετο, καθὼς εἴρηται,
 ἡνίκα καὶ τὸν φόνον ἐργάσατο, ἐνέχεσθαι ὀφειλόν-
 τος αὐτοῦ δὴ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῖς τοῦ φόνου ἐπιτι-
 μοῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλει πραχθῆναι κατὰ τὴν
 συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν, ὡς ἂν δὲ
 μὴ καὶ πάλιν τοῦ λοιποῦ ποτε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς δι-
 καστήριον οἰονόητι καθέλκεται τὸ μέρος τοῦ δομε-
 στικού χάριν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ κατατρι-
 θηται καὶ καινοτομῆται, προδῆλως ἀδικεῖσθαι ἀνα-
 φανέν, τὸ παρ' ἑαυτῆς ἀφορισμοῦ συνοδικοῦ ἐπιτι-
 μιον ἢ μετριότης ἡμῶν ἐκφανεῖ συνοδικῶς κατὰ
 παντὸς τοῦ δικασίαι πάλιν ταύτην πειραθησομένου ἢ
 ἀναδεξαμένου καὶ χεῖρα βοηθῶν ὀπωσθήποτε τῷ
 τοιοῦτῳ Λάσκαρι δώσοντος τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως
 ἕνεκα. Ταῦτα παρεκδηθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων
 συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ
 σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πι-
 στωθέντα, ἐπιδέδοται μὴν καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμ-
 μένοις ἔτους ςωλη'.

II. † Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἡμέρᾳ σ', νδ. ιγ', προκα-
 θημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ
 οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κύρ Ἡσαίου ἐν τοῖς
 κατὰ τὸν ἄγιον Θεοφύλακτον κελλοῖς αὐτοῦ, συν-
 εδριάζοντων τῆ μεγάλη ἀγιωσύνη αὐτοῦ καὶ ἱερω-
 τάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ
 ἐξάρχου πάσης Ἀσίας,..... τοῦ Μελιτηνῆς, ὑπερτί-
 μου καὶ προέδρου Κυψέλων, Θεοδοσίου, τοῦ Πρού-
 σης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ
 Σεβδῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Παλαιῶν
 Πατρῶν καὶ ὑπερτίμου,..... τοῦ Σουδαίας, ὑπερ-
 τίμου καὶ προέδρου Λακιδαιμονίας, Λουκά, τοῦ Βεβ-
 ρολίας καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, καὶ τοῦ Προκοπή-
 σου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν
 ἀρχόντων.

† Φθάνει μὲν πρὸ τινος ἤδη καιροῦ ψήφισμα συν-
 οδικὸν ἀπολυθῆναι τῷ οἰκειῷ τῷ κρατίστῳ καὶ
 ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Βρανᾷ, καὶ
 καιῶν γενέσθαι αὐτὸν ἐν κατοχῇ τοῦ τρίτου τῶν
 προικῶν τῆς ἀποικομένης γυναικὸς αὐτοῦ πραγ-
 μάτων, ἐπειδὴ περ ἐπέστη καὶ ἀνέφερεν εἰς τὴν καθ’
 ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θεῖαν σύνοδον, ὅτι δὴ τελευτῶσα
 ἐκείνη διαθήκη μὲν οὐδὲν ἐφθασε γενέσθαι, ἐφθασε
 δὲ ὁμοῦς εἰπεῖν, ὅσον ἠθούλετο ἐπ’ αὐτοῖς, καὶ μετὰ τὸ
 λεγᾶτα πρὸς οὓς ἠθελε καταλιπεῖν ἐπιτρέψαι τούτῳ
 καὶ ἀναθεῖναι τὴν τῶν λοιπῶν διοίκησιν καὶ ἅμα
 τὴν φροντίδα τῆς οἰκείας ψυχῆς ὑπὸ μάρτυσιν ἄλλοις
 ἐκ τῶν ἀξιοπίστων καὶ αὐτῆς ἐνώπιον τῆς οἰκείας
 μητρὸς τῆς μοναχῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης τῆς Πετρα-
 λοιφίνης, ἐπιστάσα δὲ νῦν καὶ αὐτὴ δὴ ἡ μήτηρ ἐκεί-
 νης τῷ καθ’ ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ καὶ
 ἀνεπέγκασα, ἄλλως ἔχειν τὴν ὑπόθεσιν καὶ οὐχ ὡς
 ἐκεῖνος ἀνέφερε, προσεξεῖπεν ἅμα καὶ ὡς πρὶν ἢ τὸ
 ψήφισμα κομισασθαι τὸν Βρανᾶν, ἔσχον αὐτὴ παρ’
 ἐκείνου ἔκδοσιν ἐγγράφως εἰς τὰ προικῶν τῆς θυ-
 γατρὸς πράγματα, καὶ ἅμα προέτεινεν ἐπὶ τοῦ μέ-
 σου καὶ τὸ γράμμα ἔχον οὕτω κατὰ ῥῆμα· «Ἐπει-
 εἶχον μετὰ τῆς κυρᾶς μου, τῆς μάννας μου διενέξεις
 καὶ ὀχλήσεις διὰ τὰ δοθέντα μοι παρ’ αὐτῆς πράγ-
 ματα χάριν προικῶν, καὶ Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἤλθομεν
 πάλιν εἰς εἰρήνην καὶ καταλλαγὴν καὶ ἰσασμὸν μετ’
 ἀλλήλων, ποιῶ ἰδοὺ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα πρὸς
 αὐτὴν, δι’ οὗ καὶ λέγω, ὅτι ἄνευ τῶν ἐντὸς τῆς θεο-
 σώστου Ἀδριανουπόλεως ὁσπητικῶν ἡμῶν, ἐξουσίαν
 ἔχει ἵνα κρατήσῃ, εἴ τι μοι ἔδωκεν, ὡς εἴρηται, καὶ
 ποιήσῃ ἐπ’ αὐτοῖς εἴ τι ἂν ἔρα καὶ θελήσῃ, καὶ δια-
 κρινῇ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, ὡς ὀφεί-
 λοντος καὶ ἐμοῦ στέργειν εἴ τι ἂν διαπράξῃται, ὡς
 εἴρηται, ὡς οἰκοκυρὰ εἰς αὐτά· καὶ διὰ τὴν εἰς
 τοῦτο πληροφορίαν ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη αὐτῇ καὶ τὸ
 παρὸν γράμμα παρ’ ἐμοῦ. Ἐἶχε καὶ τὸ· Μηνὶ Ὀκ-
 τωβρίῳ ἰνδ. ιγ’, καὶ ὑπογραφήν· Ὁ δούλος τοῦ
 κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως,
 Θεόδωρος ὁ Βρανᾶς. » Ἐν ἐπιχώῳ τοῖνον τοῦ γράμ-
 ματος τοῦδε ἀναγινωσκόντος, εἶχε μὲν ἡ μετριότης
 ἡμῶν ἀποφθίναςθαι κατ’ αὐτὸ καὶ ἐπιτρέψαι ταύτην
 δὴ τῇ πενθέρᾳ τοῦ Βρανᾶ τὴν ἐξουσίαν τῶν τοιού-
 των πραγμάτων, πᾶσαν δὲ χώραν ὁμοῦς ἀντιλογίας
 περιερούσα διέκρινε, συνοδικῶς ἐξετασθῆναι τὴν
 ὑπόθεσιν τοπικῶς, κἂν μὲν εὐρεθῇ ἀληθὲς ὑπὸ μάρ-
 τυσιν ἀξιοπίστοις, ὅσον ἀνήνεγκεν ὁ Βρανᾶς, πρα-
 χθῆναι, ὅσον τὸ τῆνικαῦτα προδὸν ψήφισμα διέξεισι,
 καὶ λαβεῖν αὐτὸν τὰ τρίτα τῆς προικῶν, εἴ δ’ οὐκ,
 ἀναλαβεῖν τὴν προικὰ ὀλίγα τῶν οἰκημάτων τὴν πεν-
 θεράν. Ἐπὶ μέντοι τοῖς οἰκημασιν, ἐπειδὴ, ὡς αὐτὴ
 λέγει, προκομίσει μάρτυρας ἔχει καὶ παραστήσει
 τὴν ἣν ἐπ’ αὐτοῖς ἐποίησαντο μετ’ ἀλλήλων κατὰ-
 στασιν, πραχθῆναι ὀφείλει, ὅσον ἐταξαν ἀμφοτέρω·
 ἀνατιθεῖσθαι τοῖνον τὰ περὶ τούτου τῷ εἰς κεφαλὴν
 εὐρισκομένῳ κατὰ τόπον καὶ τοῖς προκρίτοις τοπι-
 κοῖς ἀρχουσιν, ὡς ἂν σύναμα τοῖς τὴν ἐνοχὴν τῶν
 ἐκκλησιαστικῶν δικαίων ἀνατεθειμένοις καὶ τοῖς
 εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς, ποιήσωνται τὴν ἐξέτασιν
 καὶ εἰς τέλος τὰ τοῦ πράγματος ἀξίωσιν, ὀφειλόντων

Α τῶν μαρτύρων συντηρηθῆναι εἰς φόβον Θεοῦ καὶ εἰ-
 πεῖν καὶ μαρτυρῆσαι, ὅσον γινώσκουσιν εἰς ἀλη-
 θεϊαν· συνοδικῶν γὰρ τούτου χάριν ἐπιτίμιον ἐκπε-
 φώνηται κατ’ αὐτῶν· καὶ γούν ὀφείλει πραχθῆναι
 τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμε-
 τέραν διάγνωσιν. Ταῦτα παρεκθλήθηντα ἀπὸ τῶν
 ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημετώσεων καὶ τῇ ὑπο-
 γραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρ-
 τοφύλακος πιστωθέντα, ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς
 ἀναγεγραμμένοις ἔτους ς, σωλῆ.

III. † Μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἡμέρα ς’, ἰνδ. ιγ’, προ-
 καθήμενου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ
 οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Ἡσαίου ἐν τοῖς κατὰ
 ζῶντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων
 ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου· ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου
 πάσης Ἀσίας, Μιχαίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου
 καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Πισιδίας καὶ
 ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπερ-
 τίμου....., τοῦ Σερβῶν καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου,
 τοῦ Βερόλιας καὶ ὑπερτίμου, Διονυσίου, τοῦ Μεθύμ-
 νης καὶ ὑπερτίμου, Μαλαχίου, τοῦ Σουγδαίας, ὑπερ-
 τίμου καὶ προέδρου Λακεδαιμονίας, Λουκά, τοῦ
 Ἡρικοννήσου, Μανουὴλ, καὶ τοῦ Κωῖ, Γερασίμου,
 περισταμένον καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀ-
 χόντων.

† Χαρέστη τῇ καθ’ ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θεῷ συνόδῳ ἡ
 μοναχῇ Ἀγαθονίκη, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ὁ πρὸς μη-
 τρὸς θεὸς αὐτῆς, ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος, ἐκ τῆς Σκα-
 μάνδρου ὑποχωρήσας ὁμοῦ μετ’ αὐτῆς, ἐτι δὲ καὶ
 τῆς μητρὸς αὐτῆς τῆς μοναχῆς Ἀναστασίας διὰ τὴν
 τῶν ἐχθρῶν Βαρδάρων ἐπιθεσιν, καὶ εἰς τὴν θεοφύ-
 λακτον πόλιν Ἡράκλειαν ἐλθὼν καὶ ἐν αὐτῇ οἰκή-
 σας, ἀνῆγειρεν ἐντὸς αὐτῆς οἰκίαις αὐτοῦ κόποις
 καὶ ἀναλώμασι μονῶν εἰς δνομα τῆς ὑπεράγνου
 Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης τῆς
 Κριονεριτίσσης, εἰς ὃ εἰσαχθεῖσαι παρ’ αὐτοῦ ἀμφο-
 τέραι εὐρίσκοντο καὶ διήγον ἐν αὐτῷ· μετὰ μέντοι
 χρόνων τινῶν παραδρομῆν, ἐπείπερ ἠεθόνησεν ὁ
 ῥηθεὶς θεὸς αὐτῆς ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος, καὶ ἠθέλησε
 καὶ ἐζήτησεν ἰδεῖν τὸν θεοφιλεστάτον ἐπίσκοπον Δα-
 νειοῦ, ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ, ἵνα δέξῃται τὴν ἐξαγο-
 ρεῖαν αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ, ἵνα διαθήκῃ γένη-
 ται ὑπὸ μάρτυρι αὐτῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ κληρικοῖς,
 ἐπέστη μὲν καὶ κατέλαθε πρὸς αὐτὸν ὁ αὐτὸς θεοφι-
 λίστατος ἐπίσκοπος Δανειοῦ, καὶ ἐδέξατο τὴν ἐξα-
 γορεῖαν αὐτοῦ, εἰπόντος καὶ περὶ τοῦ μονουδρίου,
 ὅταν ἦν αὐτῷ πρὸς βουλῆσεως, καὶ παραπέμποντος
 τὴν κατοχὴν τούτου πρὸς αὐτὰς δὴ τὰς μοναχάς.
 Μετ’ ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Κουνάλη Γεώργιος ἐπιστάς,
 ἐνεπόδισε καὶ οὐκ εἶπεσ γραφῆναι τὴν διαθήκην,
 καὶ τελευτῇ χρησαμένου τοῦ μοναχοῦ, διαθήκην αὐ-
 τὸς δὴ ὁ Κουνάλης ἐξέθετο, τοῦ ἰδίου υἱοῦ ταύτην
 ἐγαράξαντος, καί, κ.θ.ω; αὐτὸς ἠρέσκετο, πεποίηκε
 ταύτην, καὶ παρέπεμψε καὶ ἐπαφῆκε δι’ αὐτῆς τὸ
 μονῶν εἰς τὸ παρὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν θέλησιν
 τοῦ δομητόρος πρὸς τὸ μέρος τοῦ περιποθῆτου συμ-
 πενθέρου τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος

τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἐκείνου, παρ' οὗ δὴ ἅκρτιστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος μετὰ τῆς καὶ κατεσχέθη ἔκτοτε καὶ ἡμελήθη, καὶ κατήνησεν εἰς ἐρήμωσιν πολλήν· ταῦτα ἡ εἰρημένη μοναχὴ Ἀγαθονίκη ἀνεπέγκασα ἐδεξθῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν δεῖν εἶναι κρίνασα καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἀκούσαι, εἴ τι προβαλέσθαι καὶ εἰπεῖν ἔχει περὶ τοῦ μονυδρίου, διαμνηύεται ἀπαντῆσαι καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ πεπόμεναι οὗτοι τὴν διαθήκην, μηδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ μόνον αὐτὴν εἰς δικαίωσιν ἑαυτῶν προβαλέσθαι ἔχοντες· καὶ ἐπεὶ τρόπον, ὃν εἴρηται, τὸν Κουνάλην πλάσαι ταύτην ἡ μοναχὴ ἔλεγεν, ἰσχυρίζετο δὲ καὶ τὸ μέρος τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, μόνην ταύτην δὴ τὴν μοναχὴν Ἀγαθονίκην ἐνοχλεῖν περὶ τοῦ μονυδρίου, τῆς μητρὸς αὐτῆς τῆς μοναχῆς Ἀναστασίας δεχομένης καὶ στεργούσης τὴν διαθήκην. Καὶ ἐδέησε διὰ τοῦτο ἐπιστῆναι καὶ αὐτὴν εἰς τὸ δικαστήριον, λαβεῖν δὲ ἡμᾶς πληροφορίαν τῶν εἰρημένων καὶ παρὰ τοῦ δηλωθέντος θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Δανείου, προσεκλήθη καὶ κατέλαθε καὶ αὕτη, καὶ ἐρωτηθεῖσα συνοδικῶς, πεπλασμένην ὁμοίως καὶ αὕτη τὴν διαθήκην ἔλεγεν, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Δανείου καὶ ἐμαρτύρησε, προδῆναι τὰ τοῦ πράγματος, ὡς ἡ μοναχὴ ἀνέφερε, καὶ ὡς πρὸς αὐτάς παρέπεμψεν ἐκεῖνος τὸ μονυδριον, καὶ ὡς ὕστερον ἐπλάσατο τὴν διαθήκην ὁ Κουνάλης καὶ ὑπέγραψεν εἰς αὐτὴν καὶ ὑπογραφὴν δῆθεν τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἐτέρων. Αὐτὰ δὲ ταῦτα ἐμαρτυρήθη ἔγγράφως καὶ παρὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ καὶ παρὰ τοῦ καθηγουμένου τοῦ μοναστηρίου τοῦ Μωσῆ, ὅθεν καὶ ἰδικαίωσε συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν γενέσθαι τὰς μοναχὰς ἀμφοτέρας ἐν κατοχῇ τοῦ μονυδρίου τοῦδε κατὰ τὴν τοῦ δομήτορος θείῃσιν· καὶ γοῦν ἐπιλήφονται καὶ καθέξουσιν αὐτὸ μετὰ καὶ τοῦ ὕπ' αὐτὸ μετοχίου, ἀντιστρέψαι καὶ ἀποδοῦναι ὀφείλοντος τοῦ μέρους τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, εἴ τι ἀφείλοντο ἀπ' αὐτοῦ. Ταῦτα παρεκκληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημαίωσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτοφύλακος πιστωθέντα, ἐπιδέδοται μὲν καὶ ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἔτους 7507.

XIX. *Esaias scribit catholico Ecclesiae Armeniacae, se eum cum tota Ecclesia Armeniaca recipere in sinum Ecclesiae orthodoxae.*

† Αἰθεσιμώτατε, τιμιώτατε καὶ εὐλαδέστατε καθολικῆ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων, ἡ μετριότης ἡμῶν ἐκ μέσης ψυχῆς ἐπεύχεται ἄσφαθαι τὴν χάριν τοῦ εἰρηνοδότου Θεοῦ ἡμῶν τῶν καρδιῶν τῆς τε αἰδουσιμότητός σου καὶ παντὸς τοῦ ὕπ' αὐτὴν λαοῦ, ὥστε κραταιότερον καὶ ἐντελέστερον καὶ ζητῆσαι καὶ καταπράξασθαι τὴν μετ' ἡμῶν ἔνωσιν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς καὶ ζητοῦμεν καὶ ἀποδέξομεθα καὶ δι' εὐχῆς καὶ ἐφέσεως ποιούμεθα. Οἱ ἀποσταλέντες παρ' ὑμῶν πρίσβεις, καταλαθόντες ἐνταῦθα, διεκόμισαν πρὸς ἡμᾶς, ὡσπερ ἐπέφεροντο γράφας παρὰ τῆς εὐλαθείας ὑμῶν. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν ἀθροίσασα περὶ αὐτὴν τοὺς παρατυχόντας τῶν ἀρχιερέων καὶ σύνοδον ποιησαμένη, συμπάρωντος ἡμῖν καὶ τοῦ

κρτιστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος μετὰ τῆς ὕπ' αὐτὸν συγκλήτου καὶ τάξεως, προέστρεψεν ἀναγνωσθῆναι τὰς τοιαύτας γράφας. Καὶ δὴ ἀναγνωσθεῖσιν εἰς ἐπήκοον πάντων ἐγνωμεν ἀκριδῶς τὴν ὑμετέραν ἐπιστροφὴν, ἣν Θεοῦ κινήσαντος ὑμᾶς μετὰ θερμῆς πάσης καὶ εὐλικρινοῦς διαθέσεως ἐδείξασθε. Ὅσης οὖν εὐθυμίας ἐπλήσθημεν ἐπὶ τούτοις, ὅσης ἡδονῆς καὶ ὄλων ἐσχομεν πνευματικὴν εὐφροσύνην, τί γρῆ καὶ λέγειν; πλὴν ὅτι ἐπισκέψατο Κύριος τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ οὐ παρεῖδεν ὑμᾶς, τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ λαόν, ὃν τῷ ἰδίῳ αἵματι περιποιήσατο, διεσπασμένον εἶναι καὶ διεσπασμένον εἰς τέλος, ἀλλ' ὡσπερ πρότερον διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ Πατρὸς καὶ ἡμᾶς ἀναμαρτήτως γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ τὸ μεστόιχον καθελὼν τοῦ φραγμοῦ τὴν ἀρχαίαν καταλέλυκεν ἐχθραν, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, οὕτω καὶ νῦν ἰδὼν αὐτοῖς ὑμᾶς σπέρματα πονηρὰ δεξαμένους παρὰ τοῦ κοινου πολέμου καὶ διδάσταιν ἕτεραν πεπονηθότας ἐπὶ πάντῃ πολλοῖς τοῖς χρόνοις πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα τῶν ἐκκλησιῶν, φκτειρε καὶ καταδυσωπήθη, καὶ οὐκ ἀφήκε τὸν τοιοῦτον ἐχθρὸν μέχρι τέλους; ἐπεγγεῖται τῇ συντριβῇ τῆς ἰδίας κληρονομίας· ἄτε τοίνυν σοφὸς ὢν ἱατρός τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ συμφερόντως οἰκονομῶν τὰ ἡμέτερα, τοὺς τε καιροὺς εἰδὼς ἀριστα τῆς θεραπείας ὑμῶν, καὶ ὁποῖοις φαρμάκοις ἡ ἐνοχλοῦσα νόσο; ἐξισθῆσεται καὶ τὸ ἐμψυγεῖν ἐξαιρεθῆσεται πάθος, εἰ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ἐμακροθύμησεν, ἀλλ' οὖν ὅτε γνησίως ὑμᾶς εἶδε τὴν ἱατρίαν παραδεχομένους, τῇ τέχνῃ ἐχρήσασθε, καὶ μυστικῶς λαλήσας ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τὰ ψυχωφελεῖ καὶ σωτήρια, τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς γνησίᾳ μητρὶ προσδραμεῖν καθωδήγησεν, ἐπειδὴ καὶ μητρὸς λόγον ἡμεῖς ἐπέχομεν, πρὸς τε ὑμᾶς καὶ πάντας τοὺς βουλομένους Χριστιανούς καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὡς καὶ ὑμεῖς ἀκριδῶς ἴστε. Καὶ γὰρ εἰς ἡμῶν τὰ ἱερὰ τῆς εὐσεβείας; δόγματα ἀνὰ πᾶσαν φοιτῶσι τὴν οἰκουμένην, ἐξ ἡμῶν αἱ διδασκαλίαι τῶν θείων Πατέρων καὶ τῶν ἀγίων δὲ συνόδων, αἱ θεόπνευστοι νομοθεσίαι εἰς ἡμῶν, ὡς ἀπὸ πηγῆς τινος, εἰς τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα ἐξεχύθησαν. Ἐπεὶ τοίνυν Θεὸς ἤψατο τῆς ὑμετέρας καρδίας, καὶ ὄψε γοῦν ἐπέγνωσε τὴν κοινὴν μητέρα τὴν Ἐκκλησίαν, ἣς τοσοῦτον ἐχωρίσθητε χρόνον, καὶ διαπτύετε καὶ βδελύττεσθε, καὶ παντελῶς ἀποβάλλεσθε, ἃ κακῶς ἐφρόνησαν οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας; δογμάτων καὶ νηπιότητα καὶ ἀγνοίαν ἐκείνων καταγινώσκετε, καὶ ὁμολογεῖτε τρανῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀξιοῦτε καὶ ἰκετεύετε μετὰ θερμοῦ καὶ ζήλου καὶ πόθου προσδεχθῆναι ὑμᾶς εἰς δόξαν τοῦ τὰ πάντα πεπονηκότος Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τί ἄλλο ποιῆσαι ἡμᾶς εἶδει ἢ σπλάγχνα οἰκτιρῶν ὑμῖν ἐπανοίξαι, καὶ ὡς υἱοὺς τὸν ἴδιον ἐπεγνωκότας πατέρα καὶ προσλαβεῖν καὶ προσδέξασθαι, καὶ χαρῆσαι τὰ μάλιστα καὶ μονονοχὶ παγγυρίσαι, ὅτι, οὓς νεκροὺς ἐνομιζόμεν, ὡς ζῶντας ὀρώμεν, καὶ οὓς ἀπολωλότας ἐλογίζομεθα, τούτους σωζόμενους εὐρομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν εὐχὴν; Εἰ γὰρ ὁ εὐαγγελικὸς γάμος ἐκείνος τοὺς ἱερῶν ὄρων καὶ φραγμῶν

ἐπὶ τὸ δεῖπνον μετακαλεῖται καὶ τῆς πνευματικῆς πανθαύσιας ἐμπλήρῃσιν, ἡμεῖς ὑμᾶς τοὺς ὄντας ποτὲ φίλους καὶ ἀδελφούς, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν κοινωνούντας τραπέζης, οὐ παραδεξόμεθα μετεγνωκότας, οὐδὲ παραληφόμεθα, διορθώσεσθαι κατεπαγγελλομένους, ἅπερ οἱ πατέρες ὑμῶν ἐξ ἀβουλίας ἐφρόνησαν; Καὶ πῶς ἂν αὐτοῦ Χριστοῦ μιμηταὶ γενώμεθα τοῦ τὸν Πέτρον θερμόν τι καὶ περιπαθεῖς δακρύσαντα μετὰ τὴν ἀρνησὶν παραδεξαμένου, καὶ τὸν ληστήν συγχληρόνῃον λαβόντος; τοῦ παραδελού μῖς φωνῆς ἔνεκεν; Εἰ δὲ καὶ χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοούντι καὶ μῖς δραχμῆς εὐρεσις ἡδονῆν ἀρρήτων, ὡς τὰ θεὰ φησι λόγια, ἡμεῖς ὑμᾶς ὄλον ἔθνος μέγα τε πολὺ καὶ πανταχοῦ διασπορημένον πρὸς ἡμᾶς; ἐπιστρέφον καὶ ὁμοφρονεῖν ὁπισχνούμενον καὶ ὁμοδοξεῖν κατὰ πάντα, οὐ συνάψομεν ἑαυτοῖς, οὐδ' ὡς οἰκεῖα περιποιησόμεθα μέλη, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαραττόμεθα; Οὐ τοῦτο νόμος, ἀγαπητοί, τοῦ ἀγαθοῦ τε καὶ πράου καὶ εἰρηνικοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἡδὴ καὶ θύραν ὑμῖν ὑπανοίγομεν μετανοίας καὶ προσκαλούμεθα, ὡς γνήσια τέκνα, καὶ μεθ' ἡμῶν βουλόμεθα στήναι καὶ κοινῇ τὴν Τριάδα δοξάζειν, μόνον εἰ μετὰ ὑγιούς φρονήματος καὶ καθαρῶς γνώμης καὶ ἀνεπιθολώτου καρδίας τὴν μεθ' ἡμῶν ἀσπάσασθε ἔνωσιν, καὶ ὡσπερ χεῖλεσιν, οὕτω καὶ διανοίᾳ φρονήσετε καὶ κηρύξετε τὴν τῶν δογματίων ἀλήθειαν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτόμολοι πρὸς ἡμᾶς ἐπιστρέφετε, καὶ οὐ βία τις ἐξώθεν εἰς τοῦτο ἐλαύνει. οὐδ' ἔστι τις ὁ καταναγκάζων, εἰ μὴ θεός; μόνος ὁ πίνων; σωθῆναι βουλόμενος καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, δέον ἐστὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὰ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ φρονήσαι καὶ ὁμολογῆσαι καὶ τοῖς ὄλοις πρὸς ἡμᾶς; ἐξομωσθῆναι· ὄθεν καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον θεοφιλῆς καὶ σωτήριον ὑμῶν ζήτημα ἐξελεξάμεθα καὶ ἀπεστείλαμεν πρὸς ὑμᾶς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν οἰκεῖον τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, προκαθήμενον τοῦ θεοφυλάκτου κοιτῶνος τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, κύρ Μιχαὴλ τὸν Καλλικερνήτην, καὶ τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Γαβριήλ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ἐντιμότατον ἐπίσκοπον τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, ὅστις δὴ προκαθήμενος τοῦ βασιλικῆς κοιτῶνος μέλλει ἀπελθεῖν πρότερον εἰς τὴν σουλτᾶνον διὰ τὴν δουλείαν, ἣν ἤξισαν γενέσθαι οἱ ἀποσταλέντες παρ' ὑμῶν ἀποκριταῖοι. Οἱ μέντοι συναποσταλέντες μετ' αὐτοῦ μέλλουσι ἀποκομίσει πρὸς ὑμᾶς τὸ τε σπυρὸν πρίσταγμα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος καὶ τὴν παρούσαν ἡμετέραν γραφὴν, ἐξ ὧν ἴνα καταλάβητε, ὅπως ἀσπασίως καὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης πνευματικῆς ἐδεξάμεθα τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὑμῶν μεταβολὴν, καὶ ὅπως ἀπεκδεχόμεθα ἀναπληρῶσαι ὑμᾶς καὶ τὰ ἐλλείποντα, καθὼς παραηλοῦμεν διὰ τῶν, ὡς εἰρηται, ἐρχομένων αὐτόθι· πρὶν μέντοι τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, οἵτινες προσετέθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἔχετε πληροφορίαν βεβαίαν ὡς οὐκ ἔκ τινος βίας ἢ ἀνάγκης ἐποίησαν τοῦτο, καθὼς ἐγνωρίσατε ὑμεῖς, ἀλλὰ ἐξ οἰκειᾶς γνώμης, ἐξ οἰκειᾶς προαιρέσεως καὶ θελήσεως. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς ἐπέλλομεν παραδε-

ξασθαι τούτους εἰς κοινωνίαν, εἴπερ ἄκοντες; πρὸς ἤρχοντο· ἢ γὰρ πίστις καὶ ἡ ἐπὶ τοῖς δόγμασιν ἀκρίβεια τῆς προαιρέσεως; Ἐνὶ καὶ οὐ τῆς βίας· Ὅστις γὰρ θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ὀρίζει ὁ δεσπότης καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις. Πῶς δὲ ἐπέλλομεν συγχωνοῦν; ἔχειν τῆς πίστεως, οὐς ἐγινώσκομεν ἐξ ἀνάγκης καὶ φόβου προσελθόντας, τῇ δὲ καρδίᾳ ὄντας, ὅπερ ἦσαν καὶ πρότερον; Τοῦτο καὶ ὑμεῖς διακρίναι ἔχετε πάντως, ὡς οὐδὲν ἔχει ἄλλως ἢ ὡς γράφομεν καὶ πληροφοροῦμεν· καὶ ἀπὸ τοῦ νόου μέλλει ἐνεργεῖσθαι εἰς αὐτούς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς κυβέρνησιν αὐτῶν καὶ ἀνάπαυσιν, ἐπεὶ εἰς ἀποδοχὴν ἡμῶν ἐνὶ τοῦτο. Ἀπέμεινεν οὖν εἰς ὑμᾶς, πῶς ἴνα ὑποστρεψάντων τῶν ἀποσταλέντων αὐτόθι λάβωμεν ἐντελεῖ πληροφρίαν περὶ τῆς ὑμετέρας ἀληθοῦς ἐπιστροφῆς τε καὶ διορθώσεως, καὶ οὕτως ἀναμειθότως καὶ ἀδιστακτικῶς ὑμᾶς δεξάμενοι, ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα γενώμεθα εἰς δόξαν τοῦ ἐν εἰρήνῃ καλέσαντος ἡμᾶς Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐρβῶσο, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὴ καθολικῆ, ἄνερ τιμιώτατε.

XX. *Esaias scribit regi Armeniae, se eum cum tota Ecclesia Armeniaca recipere in sinum Ecclesiae orthodoxae.*

† Ὑψηλότατε βῆξ Κυλικίας καὶ Ἰσχυρίας καὶ πάσης Ἀρμενίας, καὶ περιπόθητε ἐξάδελφε τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἡ μετριότης ἡμῶν εὐχεται καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ὡς ἂν στρέψῃ καὶ βεβαιώσῃ καὶ τὴν βῆγικὴν σου ἐξουσίαν καὶ τὸν ὑπ' αὐτὴν πάντα λαδὸν, καὶ ἐνισχύσῃ εἰς τὴν καλὴν ὀρμὴν καὶ θέλησιν, ἣν ἐποθήσατε, καὶ ἐθέλησατε, καὶ προθυμότερους, καθ' ὅσον ἐγχωρεῖ, ποιήσῃ εἰς τὸ καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὴν τοιαύτην ὑμῶν ἐπαινήτην ὀρμὴν καὶ θέλησιν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα καὶ εὐχόμεθα. Τὴν μετὰ τοῦ ἀποσταλέντος ἐνταῦθα ἀποκριταρίου τῆς βῆγικῆς σου ἐξουσίας γραφὴν αὐτῆς ἐδεξάμεθα, καὶ ἐγνώρισεν ἐξ αὐτῆς ἀναγνωσθείσης καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ οἱ περὶ αὐτὴν ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς οἱ παρατυχόντες ἐνταῦθα, ὅσα ἐδήλου καὶ ἐξήτει ἡ βῆγικὴ σου ἐξουσία περὶ τῆς ζητήσεως, ἣν ἐποίησατο εἰς ἡμᾶς ὁ αἰδεσιμώτατος καὶ τιμιώτατος καθολικός τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων, ἀποστείλας καὶ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ, ἣν δὴτα ὁμολογίαν διατείνεται καὶ ἡ βῆγικὴ σου ἐξουσία ἐν τῇ γραφῇ αὐτῆς στέργειν καὶ αὐτὴ καὶ ὁ ὑπ' αὐτὴν λαὸς τῶν Ἀρμενίων. Πληροφρορηθῆτω οὖν ἡ βῆγικὴ σου ἐξουσία, ὡς μεγάλως ἀπεδεξάμεθα τὰ περὶ τῆς τοιαύτης ζητήσεως; καὶ τῆς βῆγικῆς σου ἐξουσίας καὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ τιμιωτάτου καθολικοῦ· ἐπεὶ καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ αὐτοῦ ἔσμεν μαθηταὶ τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ πράου καὶ ἀληθινοῦ Ποιμένου, τοῦ διὰ τοῦτο μόνον ἐλθόντος ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα τὰ διηρημένα συνάψῃ καὶ τὴν σωτηρίαν πάντων ἐργάσῃται, καὶ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιστροφῇ, τοσούτου πλήθους καὶ προσθήκης μεγάλης εἰς τὴν ἡμετέραν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, μεγάλην ἀπεδεδώκαμεν τὴν εὐχνορτίαν καὶ τὴν ἀνομολόγησιν τῷ

ἀγίῳ ἰλέει τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐκ εἶπεν εἰς τέλος· τοσοῦτον λαὸν σφαλεροῖς δόγμασι προσέχειν καὶ ἀποτετμημένον εἶναι τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ὅσον τοίνυν ἔχομεν τοῦτο περὶ πολλοῦ, ἐγράψαμεν καὶ ἐδηλώσαμεν τοῦτο πρὸς αὐτὸν τὸν αἰδουσιώτατον καθολικὸν καὶ γράφομεν καὶ πρὸς τὴν ῥηγικὴν σου ἐξουσίαν, ὡς κατὰ πολὺ ἀποδεχόμεθα τὸ, ἵνα προσδεξώμεθα ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν μεθ' ἡμῶν, γενομένου καὶ τοῦ πράγματος καὶ οικονομηθέντος, ὡς ἐνδέχεται, ὅθεν καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς καὶ σωτήριον ὑμῶν ζήτημα ἐξελεξάμεθα καὶ ἀπεστείλαμεν πρὸς ὑμᾶς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν οἰκεῖον τῶν κρατίσῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, προκαθήμενον τοῦ θεοφυλάκτου κοιτῶνος τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, κύρ Μιχαὴλ τὸν Καλλικρηνίτην, καὶ τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Γαβριήλ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, ὅστις δὴ προκαθήμενος τοῦ βασιλικῆς κοιτῶνος μέλλει ἀπελθεῖν πρότερον εἰς τὸν σουλετῶνον διὰ τὴν δουλείαν, ἣν ἤξλωσαν γενέσθαι οἱ αὐτόθεν ἐλθόντες· ἀποκριταίριοι. Οἱ μέντοι συναποσταλέντες μετ' αὐτοῦ μέλλουσιν ἀποκομίσει εἰς τὴν ῥηγικὴν σου ἐξουσίαν τὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος καὶ τὴν παροῦσαν ἡμετέραν γραφὴν, ἐξ ὧν ἵνα καταλάβητε, ὅπως ἀσπασίως καὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης πνευματικῆς ἐδεξάμεθα τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ὑμῶν, καὶ ὅπως ἀποδεχόμεθα ἀναπληρῶσαι ὑμᾶς καὶ τὰ ἐλλείποντα, καθὼς παραδηλοῦμεν διὰ τῶν, ὡς εἴρηται, ἐρχομένων αὐτόθι. Περὶ μέντοι τῶν ἐνταῦθα Ἀρμενίων, ὅστις προσετέθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, πληροφορηθήτω ἡ ῥηγικὴ σου ἐξουσία, ὡς οὐκ ἐκ τινος ἀνάγκης ἢ φόβου ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλ' ἐξ οἰκείας γνώμης καὶ προαιρέσεως καὶ θελήσεως· ἂν γὰρ προέβαινε τοῦτο οὕτως, πῶς ἐμέλλομεν δεξασθαι ἡμεῖς εἰς κοινωνίαν ἀνθρώπους· ἀκουσίως προσελθόντας τῇ πίστει, ὅτινες τῇ ἀληθείᾳ εἰς ἐκεῖνο ἐμέλλον ἐμμένειν, ὅπερ ἦσαν ἀ πρότερον· Οὐδὲν ἔχει ἀληθῶς, ὅσον ἐγνωρίσθη αὐτόθι περὶ τούτου, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἔχει, ὡς πληροφοροῦμεν ἡμεῖς. Ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ μέλλει ἐνεργεῖσθαι εἰς αὐτοὺς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς κυβέρνησιν αὐτῶν· ἐπεὶ εἰς ἀποδοχὴν ἐνι τοῦτο τῆς ῥηγικῆς σου ἐξουσίας. Ἡμεῖς δὲ εὐχόμεθα, ἵνα εὐδοκῆσῃ ὁ εἰρηνάρχης Θεὸς καὶ προβῇ ἡ τοιαύτη ἔνωσις καὶ προσδοχὴ ὑμῶν κατὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀρχὴν καὶ ἐφεσιν, ἔτι δὲ καὶ, καθὼς ζητεῖ καὶ ὀρέγεται καὶ θέλει ἡ ῥηγικὴ σου ἐξουσία, ἣν καὶ εἴη διατηροῦσα ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις εἰς πάντα τὰ αὐτῶν εὐάρεστα προσβείαις τῆς ὕπερ λόγον τεκούσης αὐτῶν, τῆς ὑπεράγχιου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος.

XXI. Synodus dirimit controversiam.

Τὸ παρὶν ἀνεγνώσθη καὶ ἐξητάσθη ἀκριβῆς βασιάνῳ καὶ ἐραῦνῃ δοῦν καὶ ἀπεδείχθη καὶ ἀνεφάνη ψευδῆς καὶ πεφαλτῆσμένον καὶ πάντῃ ἀνατετρημένον.

† Μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἡμέρᾳ ς', ἰνδ. ιδ', προκαθη-

μένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου κύρ Ἰσαίου ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἔγιον θεοφύλακτον καλλιῶς αὐτοῦ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, Ματθαίου, τοῦ Σάρδεων, ὑπερτίμου, ἐξάρχου Λυδίας καὶ προέδρου Μιτυλήνης, Γρηγορίου, τοῦ Προύσης, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Βιζύης, Νικολάου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ ὑπερτίμου, Μητροφάνους, τοῦ Πισιδίας καὶ ὑπερτίμου, Γρηγορίου, τοῦ Σεβρών καὶ ὑπερτίμου, Μακαρίου, τοῦ Βρύσεως καὶ ὑπερτίμου, Γερασίμου, τοῦ Σουδαίας, ὑπερτίμου καὶ προέδρου Λακεδαιμονίας, Λουκά, τοῦ Γαλιτζης καὶ ὑπερτίμου, τοῦ Προκονήσου, Μανουήλ, τοῦ Λοσπιδίου καὶ προέδρου Γαρέλλης, Ἰεροθέου, καὶ τοῦ Αἰήμου, Τακώβου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

† Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μηθύμνης καὶ ὑπερτίμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφός· τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, συνεδριάζων τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθήμενη συνοδικῶς, ἀναφορὰν ἐποίησατο πολλάκις μετὰ περιπαθείας, ὡς οἱ μοναχοὶ τῆς τοῦ Καλέως σεβασμίας μονῆς κατέσχον καὶ ἰδιοποίησαντο ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν λαχοῦσαν αὐτῶν ἐκκλησίαν μοναστηρίων μοναστήρια τέσσαρα, ἦγουν τὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ τῆς Καλῆς Λαγκάδος, τὸ τοῦ Ξηροκάστρου καὶ τὸ τοῦ Μυροίνης, κορισάμενοι ἐκ ψευδοῦς ἀναφορᾶς ἐπ' αὐτοῖς σεπτὸν χρυσόβουλλον τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, πρὸ τούτου δὲ μεταχειρισάμενοι καὶ δύο τῶν αὐτοῦ κληρικῶν, τὸν σκελλάριον δηλονότι καὶ τὸν πρωτέκδικον, καὶ πείσαντες αὐτοὺς ὑποσχέσεσσι τισι, καὶ λαθόντες παρ' αὐτῶν ἐκδοτήριον γράμμα εἰς τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ Μυροίνης, μὴ συνειδότες τοῦτο μηδὲ συμπραξάντες εἰς τὴν τοιαύτην ἐκδοσιν· ὡσαύτως ἀνήνεγκεν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς καὶ ὡς οἱ μοναχοὶ τῆς τῶν Ὁδηγῶν σεβασμίας μονῆς καὶ οἱ τῆς τοῦ κύρ Ἀθανασίου κατέσχον καὶ αὐτοὶ παρὰ γνώμης καὶ ἔνδοσιν τοῦτο μοναστήρια ἕτερα, οἱ μὲν τῆς τῶν Ὁδηγῶν τὸ τοῦ Κρυοκάστου, οἱ δὲ τῆς τοῦ κυροῦ Ἀθανασίου τὸ τῆς ἁγίας Θεοφανῶ, ὡσαύτως καὶ ὁ κύρ Ζωσιμᾶς τὸ ἐν τῷ κάστρου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων μοναστήριον τῆς Ὁδηγητρίας, καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μοναστήριον τὸ ἐπιλεγόμενον τὸ Βουρκοκός· ἔτι δὲ καὶ τὸ τῶν Ἁγίων Πέντε, καὶ τὸ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Κόρακος τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τὸ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ, ἔτι γε μὴν κατέσχε καὶ ἡ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης μοναστήριον τὸ τοῦ ἀγίου Γεωργίου τὸ οὕτω πως ἐπιλεγόμενον τὸ Κρῦον Νερὸν καὶ τὸ Κλημάτιον κατὰ τὸν δμοιον τρόπον. Ἄθ δὴ μοναστήρια καὶ ἀνακαλούμενος, ὅτε δὴ τρόπον παρὰ λόγῳ καὶ ἀδικῶ παρὰ τῶν εἰρημένων κατασχεθέντα, ἐδείχθη τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπι αὖν, ὡς εἴρηται, σεπτὸν τοῖς τοῦ Καλέως μοναχοῖς προέβη χρυσόβουλλον, δεῖν εἶναι συνοδικῶς ἐγνωμένον ἀκρόασασθαι καὶ αὐτῶν, εἴ τι προβαλέσθαι καὶ εἰπεῖν ἔχουσι δίκαιον. Διαμηνύεται τοιγαρῶν ὁ τὴν ἔγουμεναι τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς ἐγχειρι-

σμένος ἱερομόναχος Ἰλαρίων εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἱερὸν Ἀ
 συνοδικὸν δικαστήριον ἀπαντῆσαι, εἰς ὃ δὴ καὶ ἀπαν-
 τήσαντος μετὰ καὶ τινῶν τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἐγε-
 γόνει μὲν ἐξέτασις, καὶ ἀνεφάνη, ὡς ἐκ ψευδοῦς
 οὕτων ἀναφορᾶς τὸ σεπτὸν χρυσοῦσθουλον ἐπορίσαντο
 ἐπὶ ταῖς βήθειαι μοναστηρίου, ὑπερετέθη δὲ ὁμοῦ
 τὰ τῆς ἀποφάσεως, ἕως δὴλα τὰ περὶ τούτου καὶ τῷ
 ἐκ Θεοῦ βασιλεῖ ποιητῶμεν. Καὶ ἐπεὶ γεγονότος
 τούτου ἔνδοσις ἐκείθεν ἐγένετο διὰ μέσου τοῦ περι-
 πολήτου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐ-
 τοκράτορος, τοῦ πανευγενεστάτου μεγάλου δομεστί-
 κου, ὥστε δικάσαι τὴν ὑπόθεσιν συνοδικῶς· καὶ τὸ
 δόξαν κανονικῶς δίκαιον ἀποφῆναι, μετὰ κλητῶν
 καὶ αὐθις εἰς τὸ δικαστήριον ὁ βήθεις καθηγούμενος
 τοῦ Καλέως ἐγένετο. Καὶ ἐρωτηθέντος καὶ αὐθις καὶ
 μηδὲν ἕτερον εἰπεῖν ἢ δεῖξαι εἰς δικαίωσιν ἑαυτοῦ
 δίκαιον ἔχοντος, ἀλλ' ἢ τὸ σεπτὸν χρυσοῦσθουλον καὶ
 τὸ γράμμα τῶν κληρικῶν, συνδιασχεψαμένη τὰ περὶ
 τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτά-
 τοις ἀρχιερεῦσιν, ἐδικάζωμεν, ἵνα, ἐπεὶ παρὰ γνώ-
 μην καὶ ἔνδοσιν τοῦ τοπικοῦ ἀρχιερέως ἐπελάδοντο
 καὶ κατέσχον τὰ τοιαῦτα μοναστήρια οἱ τῆς τοῦ Κα-
 λέως μοναχοί, ἐπανεέλθωσι καὶ αὐθις τῇ τῆς Μη-
 θύμνης ἐκκλησίᾳ κανονικῶς, καὶ κατέχωνται καὶ
 διεξάγωνται παρὰ τοῦ ἀρχιερέως κατὰ τὸ δίκαιον,
 ὅπερ ἔχει εἰς αὐτὰ ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων δια-
 ταγῆς, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπανεέλθωσι ταύτῃ δὴ
 τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὅσα οἱ τε τῆς τῶν Ὁδηγῶν, καὶ
 οἱ τῆς τοῦ κύρ Ἀθανασίου καὶ οἱ τῆς Κεχαρι-
 τωμένης καὶ ὁ κύρ Ζωσιμᾶς καὶ εἰ τις ἄλλος εὐρί-
 σκεταὶ τι μοναστήριον κατέχων τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
 σίας χωρὶς ἐκδόσεως ἀρχιερατικῆς, ἅτε δὴ τῶν
 ἱερῶν κανόνων μηδὲν τῶν ἀπάντων παραχωρούμενων
 δίχα τῆς τοῦ ἀρχιερέως θελήσεως καὶ ἐνδόσεως
 ὑποποιεῖσθαι ἑαυτῷ μοναστήριον· ὅθεν καὶ ὀφεί-
 λουσι τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς τοῦ Καλέως σε-
 βασμίας μονῆς μοναχοὶ καὶ οἱ εἰρημένοι ἕτεροι μο-
 ναχοὶ τῶν διεληγμένων μονῶν καὶ πάντες οἱ ἄλλοι
 ὑπακούειν τῇ τῆς Μηθύμνης ἐκκλησίᾳ τῶν κατε-
 χομένων παρ' αὐτῶν, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, μο-
 ναστηρίων αὐτῆς καὶ ἀποσχέσθαι αὐτῶν τελῶς, καὶ
 μηδαμῶς εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἀντιποιηθῆναι αὐτῶν,
 μὴ ἐνδιδόντος μηδὲ ἐπιτρέποντος τοῦ τοπικοῦ ἀρ-
 χιερέως. Ἐπιτίμιον γὰρ βαρύτερον συνοδικῶς ἐπα-
 νατασιόμεθα καὶ ἐπαπειλούμεν τῷ πολήσαντι, ὅ-
 ποῖος ἄρα καὶ εἴη, ἀντιποιηθῆναι τινος μοναστηρίου
 τῆς τοιαύτης ἐκκλησίας ἐκτὸς γνώμης καὶ θελήσεως
 καὶ προτροπῆς τοῦ ἀρχιερατικῶς λαχόντος διθύβειν
 τὰ κατ' αὐτὴν· καὶ ὅς ἂν οὐδεὶς τῷ τοσούτῳ βάρει
 περιπέσῃ, παραινόμεν ἀποσχέσθαι τῶν μοναστη-
 ρίων τῶνδε τοὺς κατέχοντας αὐτὰ, ὡς εἴρηται, καὶ
 ἀνεπαρόπιστον καὶ ἀνευλόγητον ἐπ' αὐτοῖς· μένειν
 ἔδωσι τὸ μέρος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ
 καὶ εἰ τινες εὐρίσκονται διὰ γραμμάτων ἀρχιερα-
 τικῶν κατέχοντες τινα μοναστήρια τῆς τοιαύτης ἐκ-
 κλησίας, καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσι προνοεῖσθαι προηγου-
 μένω, τῆς αὐτῶν συστάσεως, καὶ μὴ ἐπὶ τὸ χεῖρον

χωρεῖν ταῦτα τῇ ἑαυτῶν ἀμελείᾳ ἔξω, ἔπειτα ὀφεί-
 κειν καὶ εὐπειθεῖν καὶ ὑποτάσσασθαι, ὡς προσήκον,
 καὶ τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν
 ἀνηκόντων αὐτῷ κανονικῶν δικαίων ἀδικεῖν τούτον·
 εἰ δ' οὖν, ἐξέσται αὐτῷ ἐξωθεῖν τούτους ἐκεῖθεν καὶ
 τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ ἐπανατώσειν τὰ μοναστή-
 ρια ταῦτα. Τοῦτο δὲ κρατεῖν βουλόμεθα καὶ ἐπὶ ταῖς
 λοιπαῖς ἐκκλησίαις· πρᾶγμα γὰρ ἐπιχωριάσαν ὀρω-
 μιν ταῖς ἐκκλησίαις παράλογον καὶ τῶν ἱερῶν καν-
 ὶνων ἐκτός. Ἀφαιροῦνται γὰρ τινες αὐτῶν μονα-
 στήρια καὶ καρπιζονται ταῦτα δίχα γνώμης καὶ
 θελήσεως ἀρχιερατικῆς, ὅπερ καὶ ἐκ μέσου γενέσθαι
 τῶν δικαιοτάτων ἐστὶ· καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλει πρα-
 χθῆναι κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν
 διάγνωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐφθασαν καὶ οἱ εἰς τὸ Κρίτος
 μοναχοί, καὶ κατέσχον παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχιε-
 ρέως ἕτερα μοναστήρια τρία, ἦγουν τὸ τοῦ Σωτήρος
 Χριστοῦ, τὸ τοῦ Κεραμεῶνος καὶ τὸ τῶν Ἀγίων
 Θεοδώρων, εἰς ὃ δὴ μοναστήριον τῶν Ἀγίων Θεο-
 δώρων ἐξ οἰκονομίας τῶν μοναχῶν τῶνδε προέβη
 ὀρισμῶ βασιλικῷ γράμμα τούτου, καὶ ἐδεήθη καὶ
 περὶ αὐτῶν. Εἶχε μὲν ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς
 ἀπάρτι τούτον δικαίωσιν καὶ ἐπ' αὐτοῖς, ἐφ' ᾧ καὶ
 ταῦτα προσεπιλήψεται, ὑπερεθέμεθα δὲ τούτο, ἕως
 ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης Μηθύμνης ἀνεγένκη
 τὰ περὶ τούτου τῷ ἐκ Θεοῦ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου
 αὐτοκράτορι, κἄν περ τούτου γενομένου ταχθῆ τις
 ἐτέρωθεν προμήθεια τοῖς εἰς τὸ τοιοῦτον κάστρον
 μοναχοῖς, ἐκστῶσι καὶ αὐτοὶ τελῶς τῶν τοιοῦτων
 μοναστηρίων, καὶ τὸ ἀπ' ἐκεῖνου ἀπέχωνσιν ἀπ' αὐ-
 τῶν διὰ τὸ παραλόγως καὶ τὴν ἀρχὴν παρ' αὐτῶν
 τὰ τοιαῦτα μοναστήρια κατασχεθῆναι, πλὴν ἕως ἂν,
 ὅσον εἴρηται, γένηται, ὀφείλουσι πᾶν, ὅσον ἐνεργεῖν
 μέλλουσι οἱ τοιοῦτοι μοναχοὶ εἰς ταῦτα, ἐνεργῶς
 τοῦτο μετ' εἰδήσεως καὶ γνώμης τοῦ ἀρχιερέως· καὶ
 ἀποκομίζειν εἰδήσει καὶ αὐτοῦ ἐκεῖσε, ὅσον ἐκ τῆς
 αὐτῶν προσόδου ἀποκομίζειν μέλλουσι, τὸ δὲ περι-
 τεῦον ὀφείλουσι καὶ αὐτὸ εἰδήσει τούτου καταναλί-
 σκειν εἰς περιποίησιν καὶ σύστασιν καὶ βελτίωσιν
 τῶν μοναστηρίων τῶνδε. Πρὸς τοῦτ' ἄλλο ὀφεί-
 λουσι ἀποδιδόναι αὐτῷ καὶ τὰ κανονικῶς ἀνήκοντα
 τούτῳ δίκαια, τὴν ἀναφορὰν δηλαδὴ καὶ μνήμην
 τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τὴν τῶν ψυχῶν ἀνάκρισιν καὶ
 τὸ τεταγμένον κανονικόν, ὡσαύτως καὶ εἰ τι ἄλλο
 σύνηθες ἐνὶ δίδωσθαι παρ' αὐτῶν τῷ μέρει τῆς Ἐκ-
 κλησίας, εἰδέναι ὀφείλοντες, ὡς εἰ τι τούτων τῶν
 δικαίων ἀποστερήσασιν καὶ εἰ μὴ εὐπειθεῖεν καὶ
 ὑπέκειεν τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ, ἀφαιρεθῆσονται
 τὰ μοναστήρια ταῦτα κατὰ λόγον τὸν δίκαιον· ἐπ'
 ἀδείας γὰρ ἔξει ὁ ἱερωτάτος ὁδε ἀρχιερεὺς τοιοῦτω
 αὐτῶν ὄντων κρατήσαι καὶ αὐτὰ καὶ ἀπώσασθαι
 ἀπ' αὐτῶν τούτους, ὡς τοῖς ἱεροῖς κανόσι δοκεῖ.
 Ταῦτα παρεκθληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδι-
 κῶν παρατημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφρα-
 γίδι τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χερτοφύλακο· πιστω-
 θέντα καὶ βεβαιωθέντα, ἐπιδέδοται μηνὶ καὶ ἰνδ. τοῖς
 ἀναγεγραμμένοις ἔτους ϸωλθ'.

JOANNES CALECAS.

ΚΩΔΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΓΕΓΟΝΟΣ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΚΥΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ.

I. *Joannes Calecas concedit Ignatio Calotheto monasterium Sosthenii.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος παρακελεύεται εἶναι τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν αὐτῆς υἱόν, κύρ Ἰγνάτιον τὸν Καλόθετον ἐν κατοχῇ τοῦ περὶ τὸν Ἀνάπλου διακειμένου μοναστηρίου τοῦ εἰς ὄνομα τιμωμένου τοῦ τιμίου ταξιάρχου τῶν ἁγῶν δυνάμεων Μιχαὴλ καὶ ἐπικεκλημένου τοῦ Σωσθενίου, ὥστε ἀπολαύειν τοῦτο τε καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ κτήματα τῆς αὐτοῦ ἐφορείας καὶ πνευματικῆς ἐπισκέψεως, ὅθεν καὶ ἐπιλήφεται τοῦ τοιοῦτου μοναστηρίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτό, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει συνιστᾶν καὶ βελτιοῦν καὶ ἐπαύξειν τὰ κατ' αὐτό, κατέχων τοῦτο ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως, ἔτι γε μὴν ἀταράχως καὶ ἀνενοχλήτως διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς· διὰ τοῦτο ὀφείλουσι καὶ οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷδε εὐρισκόμενοι μοναχοὶ εὐπειθῶς ἔχειν πρὸς τὸν παρὰ τούτου ἀποταχθεῖσθαι ἐπὶ τῇ διοικήσει τούτου καὶ διεξαγωγῇ καὶ ταῖς αὐτοῦ πνευματικαῖς εἰσηγήσεσιν ὑποκεισθαι καὶ πειθαρχεῖν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν γέγονε καὶ ἐπεδόθη τῷ αὐτῷ τιμιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κύρ Ἰγνατίῳ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, μὴν Ἰουλίῳ ἰνδ. ε'.

II. *Synodus excommunicat metropolitanam Philipporum.*

† Καθαίρεσις τοῦ Φιλίππων.

† Ἐκινήθη ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου κατὰ τοῦ μητροπολίτου Φιλίππων καθοσιώσεως ἔγκλημα, οὐτινος, ὡς εἰκόσ, ἐξεταζομένου παρουσίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος μεταξὺ τῶν περὶ τοῦ τοιοῦτου ἔγκληματος λεγομένων ἀνεκυψέ τις ἑτέρα κατηγορία ἔγκληματος μοιχικοῦ, περὶ οὗ καὶ πολλῆς καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως γενομένης οὐχ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλάκις, ἐπειδὴ περ ἐδέησε μαρτύρων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν καὶ παράστασιν, παρήχθησαν ἀπὸ τῶν ἐνασκουμένων μοναχῶν τῇ τοῦ Πρωτοσυγγέλλου σεβασμῆ μονῆ, ἐν ἧ καὶ αὐτὸς τὴν οἰκῆσιν ἐποιεῖτο, ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος, ὁ ἱερομόναχος Ἱερόθεος καὶ ὁ διάκονος καὶ μοναχὸς Γρηγόριος, οἵτινες καὶ εἶπον καὶ ἐμαρτύρησαν ἐγγράφως ταῦτα·

† « Ἐγὼ ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος λέγω· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, οὐ ψεύδομαι, καὶ ὀμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια, ὅτι εἶδον

τὴν Πετραλοφίαν εἰσαγομένην κατὰ πρῶτον ὄνον παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μητροπολίτου, τοῦ Ἀλβανίτου Μιχαὴλ διὰ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου εἰς τὸ κελλίον τοῦ μητροπολίτου, ἀνδρῶν φοροῦσαν ἐνδύματα, καὶ πάλιν ἐξιοῦσαν μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλβανίτου κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θρόνου· ὡσαύτως ἔβλεπον αὐτὴν καὶ κατὰ διαφόρους ἡμέρας εἰσερχομένην καὶ ἐξερχομένην φανερώς. »

† « Ἐγὼ ὁ ἱερομόναχος Ἱερόθεος λέγω· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, οὐ ψεύδομαι, καὶ ὀμνύω εἰς τὰ ἅγια Εὐαγγέλια τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ ὑποπευομένη Πετραλοφίνα ἤρχετο πολλάκις εἰς τὸ κελλίον τοῦ μητροπολίτου, καὶ συνήσθιε καὶ συνέπιπε καὶ συνδιημέρευεν αὐτῷ, καὶ ἐξήρχετο ποτὲ μὲν ἡμέρας οὐσης, ποτὲ δὲ νυκτὸς, ἰδίως δὲ διεβίβασεν ἐντὸς τοῦ κελλίου τοῦ μητροπολίτου νυκτῆμερα τρία· ὅτε δὲ συνήσθιον καὶ συνέπιπεν, ποτὲ μὲν παριστάμενη καὶ ὑπηρετοῦν αὐτοῖς, ποτὲ δὲ καθήμενος ἦσθιον καὶ ἐγὼ ἰδίως. »

† « Ἐγὼ Γρηγόριος μοναχὸς καὶ διάκονος λέγω· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, οὐ ψεύδομαι, καὶ ὀμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια, ὅτι εἶδον τὴν ὑποπευομένην Πετραλοφίαν εἰσερχομένην διὰ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου καὶ ἀπερχομένην εἰς τὸ κελλίον τοῦ μητροπολίτου μετὰ καὶ ἑτέρων γυναικῶν αὐτῆς τεσσάρων κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ψαλμωδίας τοῦ μεσουκνητοῦ, καὶ ἄλλοτε, ὅτε ἐψάλλετο ἡ τετάρτη ᾠδὴ κατὰ τὸν θρόνον, μετὰ δύο γυναικῶν αὐτῆς. »

Ἐπὶ τούτοις ἀπητήθησαν παρ' ἡμῶν καὶ αὐτοὶ οἱ τὸ τῆς καθοσιώσεως ἔγκλημα κεινηκότες πιστώσασθαι, εἴτε διὰ μαρτυρίων εἴτε τρόπον ἄλλον ἀνεπίβρητον καὶ βέβαιον τὰ κατ' αὐτό, καὶ ἐπὶ μάρτυρας οὐδὲν εἶχον παραγαγεῖν, ἐτοίμως δὲ δι' ἐνόρκου ἀσφαλείας ἔχειν τὰ κατ' αὐτό πιστώσασθαι διετίθεντο, εὐρομεν δὲ καὶ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐν τοῖς κωδικίοις διαπράξεων παραπλοισιανέμδεδομένην τὴν δι' ἐνόρκου ἀσφαλείας πίστιν καὶ ἀπόδειξιν, ἀκόλουθα καταπράξαμεν, καὶ δὴ τῶν ἀγίων Εὐαγγελίων τοῦ Χριστοῦ προτεθέντων ἐπ' Ἐκκλησίας, ἠσφαλίσαντο τάδε·

† « Ἐγὼ ὁ δοῦλος τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως σεβαστοῦ Ἰωάννης ὁ Τριχᾶς ὀμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια καὶ εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, ὅτι ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἀσάνη κύρ Μιχαὴλ ἔχω καὶ τοῦτο μετὰ τῶν

ἄλλων, ὧν μοι εἶπε περὶ τῆς ἀπιστίας, ὅτι εἰς τὴν Α τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔχομεν καὶ μέρος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὡς εἶπον ἐγὼ πρὸς αὐτόν, Τί ἐνι τοῦτο τὸ μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ λέγεις; εἶπέ μοι, ὅτι ὁ μητροπολίτης Φιλίππων. »

† εἰς Ἐγὼ ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Μανουὴλ ὁ Ἀδράμιος λέγω καὶ διαβεβαιούμαι, ὅτι ὅτε ἀπηρχόμην εἰς τὸν Ἀσάνην, ἔβλεπον τὸν Φιλίππων σχολάζοντα εἰς αὐτόν, καὶ ὡς γνωριμώτατα ἔχων εἰς ἐμὲ ἠρώτησέ με, πῶς σχολάζω καὶ ἐγὼ, καὶ μεθ' εἶπον περὶ ὧν ἔλυπούμην, καὶ ἔτι δι' οὐδὲν ἄλλο σχολάζω ἄλλ' ἢ ἵνα μεσιτεύσῃ με εἰς τὸν κραταῖον καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλέα, ἣ δέξεται με, εἶπέ μοι, ὅτι Μηδὲν ἔχῃς ἔνοϊαν· ἐχάσασ γὰρ ἕνα, καὶ ἔχεις ἰδοῦ ἄλλον. Ὡς δὲ οὐδὲν ἐφαίνετό μοι εὐπαράδεκτον τοῦτο, Β ἀλλ' ἔλεγον, ὅτι πολλὴ ἐνὶ ἡ μέσων τῶν δύο διαφορὰ, εἶπέ μοι πάλιν ὅτι Γίνωσκε ἐν πληροφορίᾳ, ἐχάσασαμεν ἕνα, καὶ ἔχομεν ἄλλον. Εἶτε δὲ καὶ πλείονας τοῦτων λόγους ἢ εἶπον πρὸς αὐτόν ἢ εἶπέ μοι, οὐδὲν ἐνθυμούμαι· ἴσως δὲ καὶ ἵνα λαθάνῃ με τὸ πῶς ἐλαλήθησαν μέσον ἡμῶν οἱ τοιοῦτοι λόγοι, διὰ τοῦτο οὐδὲν ὄρκον περὶ τούτου δίδωμι. Ὅτι δὲ μέτοχος καὶ κοινωνὸς ἦν τῆς ἀπιστίας τῶν Ἀσανίων, ἀκριβῶς οἶδα τοῦτο, καὶ ὁμνύω εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλια καὶ εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, ὅτι ἀληθεύω καὶ οὐ ψεύδομαι, ὡς ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, οἷα δὴ καὶ αὐτὸς τοῦ πράγματος κοινωνός, ὅτι μέτοχος ἦν καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτο καὶ κοινωνός. »

† Διὰ ταῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ὁμηγυρις τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κιζίκου, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Δυρράχιου, τοῦ Ἀπρίου, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Γαλιτζης, τοῦ Κῶ καὶ τοῦ Μηδείας, κατεψηφισάμεθα τούτου καθαίρειν· μέντοι γε καὶ ἔσται τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀποτετμημένος τοῦ τῶν ἀρχιερέων χοροῦ, ἅτε δὴ ἀπειλεγχθεὶς τρόπον, καθ' ὃν εἴρηται, ἀμφοτέροις τοῖς δηλωθεῖσιν ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενος.

III. *Synodus rænis ecclesiasticis afficit quosdam rebelles Epiri.*

† Ἀνηνεγκαν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον οἱ τε κληρικοὶ Δ τοῦ ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἰωαννίνων καὶ οἱ λοιποὶ ἔποικοι τῆς τοιαύτης θεοσώστου πόλεως, ὡς πρὸ χρόνων ἀποθανόντος τοῦ τυραννικῶς ἐπικρατούντος καὶ αὐθεντεύοντος εἰς αὐτοὺς τοῦ Θωμᾶ ἐκείνου, προσελθόντες καὶ ὑποταγέντες εἰς τὴν ὑποχειριότητα καὶ δουλοσύνην τοῦ αἰοδίου καὶ μακαρίτου ἀγίου βασιλέως ἐκείνου, τοῦ πάππου τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἦσαν ὑποκείμενοι τῇ ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ καὶ ἐμμένοντες τῇ ὑποταγῇ αὐτῆς κατὰ τοὺς ἐπὶ τούτῳ γεγονότας ὄρκους παρ' αὐτῶν· εἶτα τῆς μέσον τῶν βασιλέων διαφορᾶς γεγονούσας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τῶν πραγμάτων συμβάσεως συγχύσεως, ἐπεὶ ὁ κόντος κύρ Νικόλαος ἐκεῖνος, δι' καὶ δεσποτικῶν ἐφθασε τιμηθῆναι ἀξιώματι, ἀθετήσας

τοὺς οὗς ὤμοσεν ὄρκους, ἐχώρησεν εἰς μάχην τῶν ὑποκειμένων τῇ βασιλείᾳ κάστρων, καὶ κατὰ τῆς τοιαύτης πόλεως στρατὸν συναγαγὼν ἐκινήθη, ὡς καὶ πολιορκίᾳ περιλαβεῖν τὰ τεῖχη αὐτῆς, ὁ αὐτῶν ἀδελφὸς ἐκείνου κύρ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ὁ ὕστερον καὶ αὐτὸς δεσποτικῶν τιμηθεὶς ἀξιώματι παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐναντία φρονήσας αὐτῷ τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ καὶ μάχην κεινηκῶς κατ' αὐτοῦ, ἐπεὶ ἀνθισταμένους εἶδε καὶ τοὺς τῶν Ἰωαννίνων ἐποίκους ἐκείνῳ, τοῦτοις προσρυεῖς καὶ ὄρκους δεδωκώς, ὥστε, εἰ δέξαιτο τοῦτον ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει ὡς κεφαλὴν καὶ οὐχ ὡς αὐθέντην, ἀλλ' ὡς ὅλον ὄντα τῆς ὑποχειριότητος τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως καὶ μηδὲν τοῦ πρᾶξι δεινὸν κατ' αὐτῶν μηδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν σφετερίσασθαι, ἐδέχθη παρ' αὐτῶν κατὰ τὴν ἦν ἐποίησατο ζήτησιν καὶ οὗς ἔδωκεν ὄρκους, ἀποστατήσαντα δὲ τοῦτον ὕστερον τῆς ὑποταγῆς τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐδέξαντο καὶ εἶχον ὡς αὐθέντην, ἐν οὐδενὶ θέμενοι, οὗς εἶχον, ὡς δεδηλωται, ὄρκους εἰς τὴν βασιλείαν. Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἦδη ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, δέον αὐτοῦ εἰς συναίσθησιν ἰθὺς καὶ ἀνακαλέσασθαι τὴν εἰς τὴν ἐκ Θεοῦ βασιλείαν ὑποταγὴν, ἣν ὤφειλον καθ' οὗς εἶχον, ὡς εἴρηται, ὄρκους, οἱ δὲ κακῶς τὸ κακὸν ἰώμενοι, ὃ λέγεται, ὄρκους μὲν ἑαυτοὺς ἐνεπέδωσαν, στέργειν ὡς αὐθέντας τὴν τε γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον ἐκείνου, ὕστερον μέντοι προσέδραμον καὶ ἐνεχείρισαν ἑαυτοὺς τῇ ὑποταγῇ καὶ τῇ αὐθεντίᾳ τῇ βασιλικῇ, οὐ χάριν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν ταύτην ποιούμενοι, τὴν προσήκουσαν θεραπείαν ἐζήτησαν μετὰ πολλῆς τῆς παρακλήσεως λαβεῖν, καθὼς ἂν τῇ ἱερᾷ καὶ θεῇ συνόδῳ κριθεῖν ἀρμόδιον, προσθέντες καὶ τοῦτο, ὡς τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει ἱερέων ἐνούσαμένων τὰς ἱερατικὰς στολὰς, καὶ τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ ἀνά χειρας ἐχόντων Εὐαγγέλια, ἀφορισμὸς ἐκπεφώνηται παντὸς εἰς ταυτὸ τοῦ λαοῦ συνδραμόντος, ὥστε μηδένα τῶν ἐποίκων τῆς τοιαύτης ἰδίως καὶ μονομερῶς ἢ καθ' ἕνα ἢ κατὰ συστήματα προσλαθεῖν τῷ εἰς κεφαλὴν τοῦ ἐκείσε μέρους ταχθέντι, καὶ τὰ κατὰ τὴν αὐτῶν προσέλευσιν οἰκονομοῦντι περιποθήτω γαμβρῶ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, τῷ εὐγενεστάτῳ πιγκέρνῃ, ἢ μινύματι ἢ γράμματι χρῆσασθαι πρὸς αὐτόν, ὄντινα δὴ ἀφορισμὸν παρ' οὐδὲν θέμενοι τινας καὶ ἔγραψαν καὶ ἐμήνυσαν καὶ καταστάσεις ἐκλυτῶν χάριν ἐποίησαντο, ὡς ἐποίησαν, οἱ δὴ καὶ αὐτοὶ τυχεῖν θεραπείας ἐπὶ τούτοις ὁμοίως ἐζήτησαν. Περὶ μὲν οὖν τῆς κοινῆς τούτης ὑποθέσεως τῶν ἐποίκων τῆς εἰρημένης πόλεως ἐγκλήματι μὲν οὐτοῦς ἐπιπορκίας παρ' ἐπεσεῖν διέγνωμεν, προηγουμένως γὰρ εἶδε ἀποστῆναι αὐτοὺς ἐπιχειρήσαντας τὸ κατ' ἀρχὰς τῇ ἀποστασίᾳ τοῦ εἰρημένου Δούκα τῆς κοινωνίας αὐτοῦ· ἔπειτα, εἰ καὶ τοῦτο προσέπταισαν, ἀποθανόντος γοῦν αὐτοῦ ἐπαναδραμεῖν εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, καθ' οὗς ἐποίησαντο ὄρκους· νῦν δὲ παραβάντες τοὺς εἰς τὴν βασιλείαν προτέρους ὄρκους αὐτῶν ὄρκους ἐτέρους δεδώκασιν ἐπὶ τῷ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ὑποταγὴν τῆς γυναϊκῆς καὶ τοῦ παιδίου

εἶναι ἐκείνου, δι' ἃ καὶ ἐπιτοκίᾳ τούτους ἀλόνας ἔχρην μὲν τοῖς διηγορευμένοις τῷ περὶ τούτου κανόνι ὑπαχθῆναι ἐπιτιμίαις, συγκαταβάσει δ' ὁμῶς χρυσάμενοι, ταῦτα διέγνωμεν ἐκδουλεύσαι αὐτοὺς τὰ ἐπιτίμια· οἱ μὲν ἀπὸ τούτων οἰκονομήσαντες τὴν εἰρημένην ἀποστασίαν καὶ συνδραμόντες εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς ὕστερον δὲ γενοτάς ὄρκους ἐπὶ τῇ γυναικὶ καὶ τῷ παιδίῳ ἐκείνου πρῶτοι φανέντες· αἴτιοι ἀφίξονται ἐπὶ τριετίαν τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀπὸ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν διακομισθῆ τὸ παρὸν γράμμα αὐτοῖς, ἔσονται δὲ ἰστάμενοι καὶ προσκλαίοντες ἔξω τῆς ἐκκλησίας ψαλλούσης ἐπὶ τριμηνιαῖον καιρὸν· τούτον δὲ τὸν καιρὸν οὕτε ἀντιδύρου μεταλήψονται, οὕτε ἀγιάσματος πιούνται, μόνην δὲ παναγίαν λήψονται μετὰ τὸ φαγεῖν, ὀφείλουσι κατὰ τὸν καιρὸν τούτον καὶ κρέατος ἀπέχεσθαι, Τετράδα δὲ καὶ Παρασκευὴν, ξηροφαγεῖν καὶ ὕδροποτεῖν, καὶ ποιεῖν ἐκάστης ἡμέρας μετανοίας πεντήκοντα, ἀνευ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ἐπὶ ἐνιαυτῷ ἐντὸς Ἰστασθαι τῆς Ἐκκλησίας ψαλλούσης, ὀπισθε μέντοι τῶν ψαλλόντων, ἐπὶ δὲ τῷ ἑτέρῳ ἐνὶ καὶ τοῖς ἑννέα μηνὶν ἔσονται συνεστῶτες καὶ συνευχόμενοι τοῖς πιστοῖς, καὶ μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν ἀξιωθήσονται τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων καὶ ἄλλον τρόπον ἔχοντες πρὸς τοῦτο ἀξίως. Οἱ δὲ ἀκολούθησαντες αὐτοῖς ἀνευ ἀνάγκης ἀφίξονται ἐπὶ διετίαν τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων, οἰκονομηθήσεται δὲ αὐτοῖς ὁ τοσοῦτος καιρὸς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀνωτέρω δοθείσης· τριετίας, ὥστε κατὰ τὸ ἀνάλογον προσκλαίειν ἐπὶ διμηνιαῖον καιρὸν, καὶ τῆς ἐκκλησίας ψαλλούσης ἔξω Ἰστασθαι, καὶ μήτε ἀντιδύρου μεταλαμβάνειν, μήτε ἀγιάσματος πίνειν, μόνην δὲ παναγίαν λαμβάνειν μετὰ τὸ φαγεῖν, ἀπέχεσθαι τε ἐπὶ τοῖς δυοῖ τούτοις μηνὶ κρέατος, καὶ τὰς Τετράδας καὶ Παρασκευὰς ξηροφαγεῖν καὶ ὕδροποτεῖν καὶ ποιεῖν ἐκάστοτε μετανοίας πεντήκοντα, ἀνευ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ἐπὶ ἐξαμηνιαῖον ἐντὸς μὲν Ἰστασθαι τῆς Ἐκκλησίας ψαλλούσης, ὀπισθεν δὲ τῶν ψαλλόντων, ἐπὶ δὲ τῷ ἑτέρῳ ἐνιαυτῷ καὶ τοῖς τέσσαρα μηνὶν ἔσονται συνεστῶτες καὶ συνευχόμενοι τοῖς πιστοῖς καὶ μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν ἀξιωθήσονται τῆς κοινωνίας καὶ ἄλλον τρόπον ἔχοντες πρὸς τοῦτο ἱκανῶς. Οἱ δὲ ἀναγκασθέντες καὶ παρασυρέντες εἰς τὴν εἰρημένην ἐπιτοκίαν ἔσονται ὑπὸ τὰ ἐπιτίμια ἐπὶ χρόνον ἕνα, καὶ ἐπιμετρηθήσονται αὐτοῖς ταῦτα ἀναλόγως, ὡς πρὸς τὴν τῶν τριῶν χρόνων καὶ τῶν δύο ἀπριθμησιν. Ἐπερ δὲ εὐρίσκονται μετὰ τούτων καὶ ἱερωμένοι, εἰ μὲν εἰς τοὺς πρώτους τεταγμένοι, ἀργήσουσι παντὸς ἔργου ἱερατικοῦ ἐπὶ τριετίαν, οἱ δὲ εἰς τοὺς δευτέρους· ἐπὶ διετίαν, οἱ δὲ εἰς τοὺς τρίτους· ἐπὶ ἐνιαυτὸν· προσκλήθησονται δὲ ἄλλοθεν ἱερεῖς, οἵτινες ἔσονται εἰς ἀγίασμα τούτων. Αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον ὑποκεισονται τοῖς εἰρημένοις ἐπιτιμίαις κατὰ τὸ ἀνάλογον. Ἐπερ μέντοι συμβῆ τινα τούτων διὰ μέσου τοῦ τῶν ἐπιτιμίων καιροῦ ἀσθενεῖα περιπεσεῖν θάνατον ἀπειλούση, ὀφείλει οὗτος διὰ τὸ μὴ ἀπειθεῖν ἀνεφοδίαστος καὶ ἀμέτοχος τῶν θείων μυστηρίων μεταλαβεῖν

ἂν δὲ εἰς ὑγείαν ἐπανέλθῃ, ἀπέχεσθαι τούτων, μέχρις ἂν ὁ τεταγμένος παρελθῇ καιρὸς. Καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλουσι δουλεύσαι τὰ ἐπιτίμια οὗτοι. Περὶ δὲ τοῦ γενοτάτος ἀφορισμοῦ, ἔπειτα καὶ οἱ περιφρονησαντες τούτον, ὅπως ὅποιος καὶ ἐγένετο, εὐθὺς ἐνέχονται, καὶ οἱ ἐκφωνήσαντες τούτον ἱερεῖς ἀσύνηθες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔργον εἰργάσαντο, καὶ μόνῳ τῷ ἀρχιερεὶ ἑφειμένον, καὶ τούτῳ μετὰ μεγάλης σκέψεως καὶ συμβούλοις χρωμένῳ τοῖς θεοῖς κανόσι καὶ νόμοις, ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ τοῦ ἐπὶ τῇ συνομοσίᾳ καὶ πατρίᾳ κανόνος ἅπτεται αὐτῶν τῶν διαπραξαμένων τὸ τοιοῦτον ἔργον, διέγνωμεν, ὡς ἂν ἐπὶ ἑτέραν τριετίαν καὶ οὗτοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ τὸν ἀφορισμὸν ἀθετήσαντες τῷ κανόνι τούτῳ καὶ τοῖς ἐπιτιμίαις δουλεύσωσιν· ἐπὶ ταύτῃ τῇ τριετίᾳ δὲ ἐξέσται τῷ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεὶ Ἰωαννίνων καὶ ὑπεριτίμῳ, ἀγαπητῷ ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, πρὸς τὴν συντριβὴν καὶ μετάνοιαν αὐτῶν καὶ ἀνεσιν ἐπιχορηγήσει αὐτοῖς τῶν τοιούτων ἐπιτιμίων, καθὼς ἂν διαγνοῖ.

IV. Synodus absoluit quosdam ecclesiasticos.

† Ἐλαλήθησάν τινα πρὸ τίνος ἤδη καιροῦ, ὅσα ὄντα καὶ ἐλαλήθησάν παρὰ τοῦ Χιονίου κατὰ τοῦ τιμιωτάτου δικαιοφύλακος καὶ οἰκονόμου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, διακόνου τοῦ Καβάσιλα, ἔτι τε καὶ τῶν ἐντιμοτάτων, τοῦ τε χαρτοφύλακος· διακόνου τοῦ Στρυμβάκωνος καὶ τοῦ σακελλίου, διακόνου τοῦ Βρυσηίου. Τῆ δ' αἰτίων, ὅτι προσαγγεῖλάντων τινῶν ἱερωμένων καὶ μοναχῶν αὐτὸν δὲ τὸν Χιόνιον, ὡς εἶη μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν τὰ τῆς εὐσεβείας· ἐξομοσάμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, διατεθέντες οὗτοι δὴ οἱ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἰκὸς ἦν καὶ δίκαιον, εἰς τοῦτο διατεθῆναι, ἐξετάσει τὰ κατ' αὐτὴν δωδωκάσιν ἀκριβεῖ ἐπ' Ἐκκλησίας, καὶ ἰουδαίσειν ἀπελεγθέντα, συνελάβοντο τούτον καὶ κατέσχον, καὶ παραδεδώκασι τὸν τοιοῦτον τῷ ἐκ Θεοῦ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι, ὡς καὶ κατερχθῆναι ἐντεῦθεν. Διὸ δὴ καὶ ἔχθραν οὗτος δὴ ὁ Χιόνιος καὶ κακίαν εἰς αὐτοῦς ἔχων, ἐξεταζόμενος προστάξει βασιλικῆ πρὸς τῶν συγκλητικῶν ἀρχόντων περὶ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων καὶ μαθητῶν, καὶ τινὰς εἰπόντων καὶ καταμνηστικῶν, τραπεῖς καὶ κατὰ τῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν, ἐλάλησέ τινας τῆνικαῦτα καὶ αὐτῶν ἀκούσ· τὰ δὲ ἦν, κατὰ μὲν τοῦ οἰκονόμου, ὡς ἤκουσε περὶ αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος Χιόνιος παρὰ τοῦ Σταχυτή, ὡς ἔτι παῖς ὢν ὁ οἰκονόμος εἰργάσατο τι ἔργον κορανικὸν καὶ δαιμονιώδες, κατὰ δὲ τοῦ χαρτοφύλακος, ὅτι ἀναβεξάμενος ὁ αὐτὸς Χιόνιος τὴν κρίσιν τῶν ἐκείσε Ἰουδαίων καὶ τὰς παρεμπιπτούσας αὐτοῖς ὑποθέσεις, διευλυτῶν, ἐπειδὴ συνέβαιναν ἐπιτείνει τινὰς τῶν ἐποίκων τῆς πόλεως τούτοις δὴ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ κακοῦν αὐτοῦς, ἐξυβρίζειν τε καὶ τὸ σέβας καὶ τὸν νόμον αὐτῶν δαινοπαθήσας αὐτὸς ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις, καὶ μάλιστα, ὅτι τὸν τοῦ Μωυσεῖος ὕδρ' ἔρυσσι νόμον, δι' αὐτοῦ δοθέντα παρὰ Θεοῦ, ἀπήλθε διεγκαλιῶν πρὸς τὸν χαρτοφύλακα κατὰ τῶν τοιούτων ἐποίκων τῆς πόλεως, ὅτε καὶ εἰπόντι, ὡς οὐδὲ τοῦτο καλῶς

ποιούσιν οὗτοι δὴ οἱ τῆς πόλεως ἔποικοι, ὅτι τὸν δούλον πλέον τοῦ δεσπότου τιμῶσι, καὶ συναθροίζονται μὲν παμπλήθει εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ μυροβλύτου Δημητρίου, τὸν δὲ ναὸν τοῦ δεσπότου Σωτήρος Χριστοῦ παρατρέχουσιν, εἶπεν αὐτῷ δὴθεν ὁ χαρτοφύλαξ, ὅτι πλέον τιμῶσιν οἱ Θεσσαλονικεῖς τὸν μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ δὲ τοῦ σακελλίου εἶπε μὲν, μὴ γινώσκεις τι κατ' αὐτοῦ, ἀκοῦσαι δὲ παρὰ τοῦ οικείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κύρ Γεωργίου τοῦ Ἀγγέλου, ὡς οὐ δοξάζει νεκρῶν ἀνάστασιν. Τῶν τοιούτων οὖν ἀκοῶν λαληθειῶν τῷ τότε, ὡς εἴρηται, κατὰ τῶν εἰρημένων ἐκκλησιαστικῶν παρὰ τοῦ τοιούτου Χιονίου ὑπερετέθη τέως ἡ περὶ αὐτῶν ἐξέτασις διὰ τὸ χηρεύειν τὴν ἁγιωτάτην μητροπολιν Θεσσαλονικῆς ἀρχιερέως γησιου. Ἐπει δὲ πάλιν ἐλάληθη ταῦτα καὶ ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἐξεταζούσης τὰ κατὰ τὸν Χιόνιον, παρουσίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ἐκρίθη προσήκον εἶναι καὶ δίκαιον, ἐπιστῆναι καὶ αὐτοῖς εἰς τὴν σύνοδον, γράψαντες ἐπισκήψαμεν αὐτοῖς ἐπιστῆναι, ἔθεντοι καὶ ὑπ' ἀσθενείας ἅμα καὶ γήρως τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀψασθαι κωλυθέντων τοῦ οἰκονόμου τε καὶ τοῦ χαρτοφύλακος, ἀνεισιν ὁ σακελλίου σύναμα τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ τοῦ χαρτοφύλακος τῷ Παμφίλῳ, ἐπιστάντι δικαίῳ τοῦ τοιούτου πνευθεῖοῦ αὐτοῦ, γραφᾶς ἐπιφερόμενοι καὶ αὐτῶν τούτων ἀπολογητικᾶς, ἔτι τε καὶ σεπτὸν πρόσταγμα τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, διοριζόμενον ἐξετασθῆναι τὰ κατ' αὐτοῦ καὶ ἀποκαταστῆναι. Καὶ δὴ συνόδου συγκροτηθείσης γίνονται εἰς αὐτὴν μετάκλητοι καὶ οἱ εὐρεθέντες ἐνταῦθα τῆς συγκλήτου, ὁ περιπόθητος δηλονότι ἐξάδελφος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος κύρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὁ συμπάνθερος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς τραπέζης, κύρ Γεώργιος Χούμνος, ὁ θεῖος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μέγας δρουγγάριος κύρ . . . ὁ Τορνίκης, ὁ οικεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι πρωτοαλλαγάτωρ κύρ . . . καὶ ἕτεροι, ἀρχιμανδρίται τε σὺν τούτοις καὶ καθηγούμενοι τῶν ἐνταῦθα σεβασμιῶν μονῶν καὶ ἀπὸ τῶν προκρίτων πολιτῶν οὐκ ὀλίγοι, παράγεται δὲ καὶ ὁ Χιόνιος ἐπὶ τοῦ μέσου, καὶ τῶν ἀπολογητικῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέντων ἐν ἐπηκόῳ καὶ διεξιόντων πρὸς τοὺς ἄλλοις, τοῦ μὲν οἰκονόμου, ὡς οὐδεμίαν εἶχε μετ' αὐτοῦ οὐδεπώποτε κοινωνίαν ἢ τινα ὀμιλίαν ὁ Χιόνιος, ἀλλ' ἀεὶ καὶ δι' ἔχθρας ἦν πρὸς αὐτὸν, τοῦ χαρτοφύλακος δὲ, ὡς δι' οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν εἰρημένην ἀνωτέρω αἰτίαν τῆς εἰς αὐτοῦς ἔχθρας καὶ τοιαῦτα κατ' αὐτῶν ἐλάλησεν ὁ Χιόνιος, τῶν τοιούτων γραμμάτων ἐπακροώμενος καὶ αὐτὸς διωμολόγει τὰ εἰρημένα, καὶ ταύτην εἶναι καὶ μόνην ἔλεγε τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ κατ' αὐτῶν ἐξηνέχθη τῷ τότε, ἐπειδὴ οὗτοι κατέγνωσαν αὐτοῦ καὶ κατεψήφισαντο ἐκπαλίψαντες ἐπ' Ἐκκλησίας πρότερον, εἶτα καὶ καθείρχθη ὑπ' αἰτίαις αὐτοῖς, μὴ συνειδέναι δὲ τι κατ' αὐτῶν διετελέετο, ἡμῶν δὲ καίτοι: πολλὰ αὐτὸν βαστάμενον, εἴ τι σὺν-

οἶδεν αὐτοῦς τῶν μὴ καθηκόντων εἰργασμένους ἢ καὶ φρονήσαντας, εἶπεν τοῦτο καὶ φανερὸν θέσθαι, αὐτὸς ἐνοστατικῶς ἔχων ἦν, καὶ τὰ μὲν τῆς κατηγορίας ἐκφεύγων, διαβεβαιούμενος δὲ, μηδὲν τι πλέον ἔχειν τῶν εἰρημένων εἰπεῖν, οὔτε κατὰ τοῦ οἰκονόμου, οὔτε κατὰ τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ πολλῷ πλέον μὴ γινώσκειν ἔλεγε τι κατὰ τοῦ σακελλίου, ἐπιμαρτυρῶν ἅμα αὐτῷ δὴ τῷ σακελλίου καὶ τινα τρόπου θεοφιλοῦς καὶ ἐπαίνου ἄξια. Ὁ μὲντοι σακελλίου πρὸς τὴν εἰρημένην κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἀπηνητικῶς καὶ πληροφορήσας, ὡς ἔχει δόξης περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἐνεφάνισεν ἔπειτα καὶ γράμμα τοῦ διαληφθέντος οικείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι τοῦ Ἀγγέλου, ὅπερ καὶ εἰς ἐπήκρον ἀνεγνώσθη, ἔχον ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὕτως: εἰ ὁ δούλος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Γεώργιος ὁ Ἀγγλος τὸ παρὸν γράμμα ποιῶ, κάτωθεν μέλλων ὑπογράψαι αὐτὸ, δι' οὗ δὴ καὶ λέγω καὶ ἐξασφαλίζομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἀληθεύσειν ἐπεὶ γὰρ πρὸ καιροῦ οὐκ ὀλίγου ὁ Χιόνιος ἐλεγχθεὶς, εἰς οἷαν ἐνέπεσεν ἀσθεῖαν, κατήγορος γέγονε προσώπων τιῶν, καὶ δὴ μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ σακελλίου τοῦ Βρυεννίου ἢ δὲ κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἦν τοιαύτη λαληθεῖσα ἐνώπιον τῆς συγκλήτου, ὅτι ἤκουσε παρ' ἐμοῦ εἰπόντος, ὡς οὐ δοξάζει ἀνάστασιν ὁ τοιούτος σακελλίου, κἀντεῦθεν ἠρωτήθη μὲν καὶ τότε ὑπὸ τῆς συγκλήτου, καὶ εἶπον καὶ τότε, ἃ μέλλω καὶ νῦν εἶρειν, ἠρωτήθη δὲ καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ ἁγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ πανισρωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονικῆς, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θεσσαλίας, μετ' ἐπιτιμίου ἀφορισμοῦ ἐνώπιον τοῦ περιπόθητου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πιγκέρνη, τῶν οικείων τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ, πανσεβάστου ἐπάρχου τῶν μεγάλων ἀδουμιαστῶν, τοῦ τε Ἰαλέα κύρ Ἀλεξίου, καὶ τοῦ Κωκαλάδ κύρ Γεωργίου, τοῦ κριτοῦ τοῦ θεοφρουρήτου φωσάτου τοῦ Συναχρειμ, τοῦ ἐταιρειάρχου τοῦ Γλαβᾶ, παρόντος καὶ τοῦ καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ῥωμαίων μεγάλου διωκτοῦ τοῦ Γλαβᾶ, ἡδὴ ἔσον γινώσκω, ὅτι εἶπον βεβαίως καὶ ὁμολογουμένως, λέγω τοῦτο μετὰ πάσης ἀληθείας, μεμνημένος μὲν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φοβερᾶς κρίσεως, βλέπων δὲ καὶ πρὸς τὸν ἐπιτεθέντα μοι μετ' ἐπιτιμίου ἀφορισμόν. Ἐπει γὰρ ἐδέησε γενέσθαι διαζύγιον παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐμοῦ τε καὶ τῆς γυναῖκος μου, ἧς εἶχον, ἐδέησε δὲ γενέσθαι ὑπερέτην τοῦ τοιούτου γράμματος τὴν δηλωθέντα σακελλίου, εἶχε δὲ ὄβρις κατ' ἐμοῦ τὸ τοιούτον διαζύγιον, λυπηθεὶς ἐγὼ ἅμα μὲν καὶ διὰ κεφάλαιά τινα τῆς κρίσεως ἐμπειριελημμένα τῷ τοιούτῳ διαζυγίῳ, ἐφ' οἷς ἐλογιζόμην, ὅτι ἥδικοι μὴν, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ πολὺ καὶ σκληρὸν καὶ ἀφορητὸν τῶν κατ' ἐμοῦ ὕβρεων ἐξηνέχθη, ὁμολογῶ, καὶ εἶπον· Κύριε, ἐλέησον καὶ πιστεύει ὁ γράψας ταῦτα ἀνάστασιν ἢ κρίσιν, καὶ γράφει τοιαῦτα κατ' ἐμοῦ; Ὡ, φαίνεται, ἀσθεὶς ἐστὶ, καὶ διαβάλλει με οὕτως, ὅτι περιπτῶ ἐγὼ εἰς κτηνεία καὶ ἄσφο-

ρίας καὶ ἀσωτείας. Ταῦτα καὶ μετὰ τοιοῦτου σκο-
ποῦ καὶ κατὰ τὸν τοιοῦτον νοῦν εἶπον καὶ ἐλάλησα
πρὸς τὸν Χιόνιον, ὅσον εἶπον ἐνώπιον δὲ τοῦ Θεοῦ
οὐτε παρ' αὐτοῦ τὸ σακελλίου δι' ἑμαυτοῦ ἢ δι'
ἑτέρου τινὸς; ἢ ἤκουσα ἢ κατέλαβον τρέφοντα δόγμα
ἑτερόδοξον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον
γινώσκω καὶ τοῦτον εὐσεβῆ καὶ ὁμόδοξον μετὰ τῆς
καθολικῆς Ἐκκλησίας; καὶ ἱερωμένον, καὶ εἰς δὴ-
λωσιν τούτου τὸ παρὸν ἰξεθέμην γράμμα μὴνι Ὁκ-
τωβρίῳ, εἰκοστῇ τετάρτῃ, ἰνδ. πέμπτης. Ὁ Τούτων
οὖν οὕτω λαληθέντων ἐπ' ἀκρόασει τῆς καθ' ἡμᾶς
ἱεράς καὶ θείας συνόδου, τῶν τε συγκλητικῶν ἀρ-
χόντων καὶ παντός τοῦ συνειλεγμένου πλήθους
ἀκριδῶς ἐξετασθέντων, ἐπειθὴ ὁ μὲν Χιόνιος ἐκ-
φεύγων ἦν, ὡς ἂν εἶποι τις, τὰ τῆς κατηγορίας,
ἀπαράδεκτος ὢν, καὶ ἄλλως μὴ ὅτι γε εἰς κατηγο-
ρίαν ἀνθρώπων ἱερωμένων, ἀλλ' οὐδὲ εἰς μαρτυ-
ρίαν, ἅτε δὴ καὶ μόνος καὶ τοιαῦτα πεφρονηκῶς
διωμολογεῖτε καὶ ὡς τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐχθρᾶ καὶ κα-
κίᾳ, καθὼς εἴρηται, τὰ τοιαῦτα ἐλάλησε κατ' αὐτῶν,
ἀούστατα δὲ ἦν ταῦτα ἀναπόδεικτα παντελῶς καὶ
ἀπίθανα, ὡς τοῦ μὲν Σταχυῆζ, παρ' οὗ ἠκηκοῖε ὁ
Χιόνιος, ὡς εἶλεγε, τὸ κατὰ τοῦ οἰκονόμου ἐπ' ἀσε-
βείᾳ καὶ αὐτοῦ διαβεβαιουμένου παραπλησίως, δι'
ἣν αἰτίαν καὶ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀπο-
κρηχθεὶς; ὁ τοιοῦτος φυγὰς ἔρχετο· καὶ ὅπερ δὲ
εἴρηται κατὰ τοῦ χαρτοφύλακος, οὐδὲν ἦν τοιοῦτον
ὄλον ὑπόληψιν τινα δοῦναι κατ' αὐτοῦ περὶ τοῦ
ὄγιου καὶ ὁρθοδόξου φρονήματος; τὸ κατὰ τοῦ σα-
κελλίου δὲ καὶ αὐτὸ ἄλλως ἔχον ἀνεφάνη προδήλως,
ἀφ' ἧς οὗτος δὴ ὁ σακελλίου προκόμισεν ἐγγράφου
μαρτυρίας τοῦ Ἀγγέλου, δεξαμένου τούτου χάριν
καὶ βάρος ἀφορισμοῦ, ἧτις ἐγγραφὸς μαρτυρία καὶ
ὑπογραφή τῇ αὐτοῦ, εἶτι δὲ καὶ ἰκανῶν ἄλλων καὶ
ἀξιόπιστων τὸ ἀπαράγραπτον εἶχε καὶ βέβαιον. Διὰ
ταῦτα κοινῇ γνώμῃ καὶ διασκέψει διέγνω καὶ ἀπε-
φήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν
ἱερωτῶν ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου,
τοῦ Σάρδεων, τοῦ Πισιδίας, τοῦ Δυρράχλου, τοῦ
Ἀμάστριδος καὶ τοῦ Μηθύμνης, ἀθῶους εἶναι τού-
τους δὴ τοὺς διαληφθέντας ἐκκλησιαστικούς; καὶ
ἀνωτέρους τῆς τοιαύτης κατηγορίας, ἧτις μάτην
τούτοις προσηγορεύθη καὶ σκοφαντικῶς, καθὰ μετὰ
πολλὴν καὶ ἀκριδῆ τὴν ἐξέτασιν ἀποδέδεικται. Μέ-
τοι γε καὶ μετιέναι ὀφείλουσι τὰ τῆς ἱερωσύνης
αὐτῶν. . . . . *Finis deest.*

V. Synodus dirimit controversiam.

† Διένειξ ἀνέκυψε μεταξύ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπι-
σκόπου Ἐξαμιλίου καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἐκεῖσε μονο-
δρίου τοῦ εἰς ὄνομα τιμωμένου τῆς ὑπεράγγου Δε-
σπολίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Παναγίας περὶ αὐτοῦ δὴ
τοῦ μονυδρίου, τῶν μὲν ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτοῦ, τοῦ
ἱερομνημονοῦ δηλονότι τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας πρεσβυ-
τέρου Μανουὴλ τοῦ Ἀρτανᾶ καὶ ἀναγνώστου Μι-
χαὴλ τοῦ Κρυονερίτου, ἀντιποιοιμένων τοῦ τοιοῦτου
μονυδρίου, ὡς ἀπὸ γονιότητος αὐτοῖς διαφέροντος,
τοῦ ἐπισκόπου δὲ ἀντιποιοιμένου καὶ μὴ παραχω-
ρῶντος τούτου αὐτοῖς; ἐξῆσαν τοίνυν τούτοις ἡμε-

A τέρως καὶ συνδικῆς διαγνώσεως ἐφίστανται; τῇ
καθ' ἡμᾶς ἱερά καὶ θεία συνόδῳ τὰ μέρη ἀμφοτέρω,
καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀκριθεὶς δοθείσης, ὡς ἐχρῆν,
ἐξετάσει, γράμμα οὗτοι δὴ οἱ τοῦ μέρους τοῦ μονο-
υδρίου προκομίζουσι πατριαρχικὸν καὶ σεπτὸν
πρόσταγμα, προδῆναι λέγοντες ταῦτα ἐξ ἀναφορῆς
τῶν προγόνων αὐτῶν δυναστευομένων παρὰ τοῦ
τηνικαῦτα ἐπισκόπου, καὶ ἐπεὶ διελάμβανε ταῦτα,
ἐξετασθῆναι τὴν ὑπόθεσιν τοπικῶς, γράμμα μὲν
οὐδὲν εἶχον ἐξετάσεως ἐμφανίσει, προτείναν δὲ
μαρτυρίας ἐγγράφους τῶν τοπικῶν μαρτυρούντων,
καὶ γονικῶθεν αὐτοῖς τοῦτο δὴ τὴ μονυδρίον ἀνήκειν,
καὶ παρὰ τοῦ μέρους αὐτῶν καὶ πρότερον καὶ μετὰ
τὰ εἰρημένα δικαιώματα κατέχευθαι. Ὁ μόντοι
θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος; ὀντεπήγην, ὡς ἐξεδόθη

B φθάσαν εἰς πρόσωπον ἕτερον παρὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ
ἐπισκόπου, προτείναν δὲ καὶ τὰ ἐκείνῳ προδάντα
δικαιώματα ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ μονυδρίου, ἐπειρᾶτο
τὸν τρόπον τοῦτον ἀμετόχου; αὐτοῦ τούτους δεῖ-
κνύειν, ἦν δὴτα ἐκδοσιν καὶ αὐτὴν παρὰ τὴν εἰκότα
καὶ δίκαιον λόγον οὗτοι γενέσθαι διετεινόντο· ἔλεγον
δὲ ἅμα καὶ ὡς κατὰ σκοπὸν λαθῶν αὐτὸ τοῦ βελτιώ-
σαι, τούναντιον ἅπαν ἐφθῆ πεποιτικῶς, δι' ἧς δὴτα
αἰτίας καὶ ἐξεβλήθη τῆς αὐτοῦ κατοχῆς, ἐφ' οἷ; οὐκ-
εἶτι ἀνταπεῖν εἶχεν ὁ ἐπίσκοπος, οὐδέ τι πλέον εἶ;
οικεῖαν προβαλέσθαι δικαιῶσιν· ἔνθεν τοι καὶ διέ-
γωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν
ἱερωτάτοις; ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἐφέσου, τῷ Κυζίκου,
τῷ Σάρδεων, τῷ Δυρράχλου, τῷ Ἀμάστριδος, τῷ
Σουδαία; καὶ τῷ Μηθύμνης, προτείναι μὲν τούτοις

C τὸ τῆς γονιότητος δίκαιον ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ μονο-
δρίῳ, ἅτε δὴ κατὰ τὰς τῶν τοπικῶν μαρτυρίας τοῖς
προγόνοις αὐτῶν διαφέροντος καὶ παρ' ἐκείνων, ὡς
εἴρηται, κατεχομένου καὶ πρότερον, καὶ μεθὸ τὰ
εἰρημένα προδῆσαν δικαιώματα, πάντα τρόπον
πραγματεύεσθαι ὀφείλουσι τὰ εἰς τὴν αὐτοῦ σύστα-
σιν καὶ ἐπαύξειν, ἔχειν δὲ καὶ τὴν ἐπίσκοπον τὰ ἐξ
αὐτοῦ τούτῳ ἀνήκοντα κανονικὰ δίκαια, φροντίζειν
ὀφείλοντος; καὶ αὐτοῦ καὶ προσηκόντως; ἐπιμελεῖσθαι;
τῆς ἐπὶ τὴ κρείττον αὐτοῦ ἐπιδόσεως, διὸ δὴ καὶ
ἔσονται τοῦ λοιποῦ καὶ ἀμφοτέρω τὰ μέρη μένοντα,
εἰς ὅσον διεγνώσθη συνοδικῶς, καὶ ἀνενοχίτησαν
πρὸς ἄλληλα ἔξουσι, μήθ' ἑτέρου τούτων, μήτε τοῦ
ἐπισκόπου τούτου ἢ τινος τῶν μετ' αὐτὸν, μήτε τῶν

D ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου δὴ τοῦ μονυδρίου ὀφείλοντος
ἐκδύναι ποτε αὐτὸ εἰς μετόχιον, καὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας ἐντεῦθεν ἀποξενώσαι· τῷ γὰρ περαθησομένῳ
ποιήσασθαι τοῦτο ἐπιτίμιον συνοδικῶν ἐπανατείνε-
μεθα. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ
συνοδικὴ ἐγγραφὸς διάγνωσις καὶ ἀπόφασις εἰς
ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται μὴνι Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ἕκτης;.

VI. Tribunal ecclici afficit pœna ecclesiastica Tzerentzem Georgium.

† Τὸν Τζερέντζην Γεώργιον ἐπὶ μαγείαις καὶ ἄλ-
λαις ἀβήρητοργίαις κρατηθέντα καὶ ἀσεβείας ἔργα
διαπραξάμενον, ὡς καὶ γράφειν τὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ
ἀληθινοῦ Θεοῦ μέγιστον καὶ θεϊκότατον ὄνομα καὶ
σθενυνεὶν καὶ πατεῖν τῷ μέλανι, ἅμα δὲ καὶ χαρα-

κτῆρας καὶ ἐπικλήσαι· δαιμόνων ἐκτίθεσθαι καὶ διὰ τὰ ταῦτα ἰκανῶς τιμωρηθέντα, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἐκδικεῖον παραπεμφθέντα ἐπὶ τῷ λαβεῖν θεραπείαν καὶ ἔξομολογησάμενον καὶ ἀποθεραπευθῆναι αὐτοῦ τὰ τοῦ σφάλματος δεηθέντα, τάττομεν αὐτὸν ἴστασθαι ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ψαλλούσης καὶ αὐχῶρησιν αἰεῖσθαι, ὡς ἔθος, παρὰ τῶν εἰσερχομένων ἀπάντων καὶ ἐξερχομένων, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν εἰσερχέσθαι καὶ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι τὰς ἁγίας εἰκόνας, νηστεύειν τε ὀλοτελῶς κρέατος, τυροῦ, γάλακτος καὶ ὠῶν, ποιεῖν πρὸς τούτοις καὶ μετανοίας καθ' ἡμέραν ἀνά ἑκατὸν, χωρὶς Σαββάτου καὶ Κυριακῆς καὶ τῶν ἄλλων δεσποτικῶν ἑορτῶν, τότε δὲ λέγειν εἰς διπλάσμιον τούτων τὸ, *Κύριε, ἐλέησον*, μετὰ κατανώσεις καὶ συντριβῆς τῆς αὐτοῦ καρδίας, ἔτι δὲ σκουδάζειν σωφρόνως βιοῦν, καὶ εἴπερ οὐ δύναται ἐγκρατεῦσθαι, ἀγαγέσθαι ἑαυτοῦ καὶ γυναῖκα νόμιμον εἰδήσει καὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ποιεῖν δὲ καὶ ἔλεημοσύνην, καθὼς αὐτῷ δυνάμει καὶ εὐπορίαις πρόεστι. Μετὰ δὲ τριετίαν, εἴπερ ἀναφανείη προθύμως ἐκδουλεύων καὶ ἐκπληρῶν τὰ δεθέντα αὐτῷ ταῦτα ἐπιτίμια, οἰκονομηθήσεται τότε τὰ κατ' αὐτὸν καὶ μετὰ πλείονος συγκαταβάσεως, ὡς ἂν δόξη τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ προσήκον. Τῆς μόνου ἁγίας μεταλήψεως καὶ τῶν ἄλλων ἁγιασμάτων ἀμέτοχον εἶναι μέχρι συμπληρώσεως τῆς αὐτοῦ βιοτῆς. Εἰ δὲ γε νόσος αὐτῷ ἐπισυμβείη, θάνατον ἀπειλούσα, ἐξέλθαι αὐτῷ τῶν ἀχράντων μυστηρίων μεταλαμβάνειν· βούλει δὲ τῆς νόσου καὶ εἰς ὕψαιον ἐπανελθόντι τοῦ αὐτοῦ κανόνος ἔχεσθαι μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ὡς εἴρηται. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὀφείλει ἐν μνήμῃ ἔχειν καὶ φυλάττειν ἀπαράθραυστα καὶ ἀμετάθετα, ὅσα δι' ἐγγράφου αὐτοῦ ὑπέσχετο, καὶ ὅσα οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγγύας δεδωκότες φυλάξουσιν αὐτὸν διωμολόγησαν· καὶ ἐξησφαλλίσαντο. Ἐπὶ τούτου γὰρ καὶ ἀπολείπειται αὐτῷ καὶ τὸ παρὸν σιγγίλιον τοῦ ἱεροῦ ἐκδικεῖου τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· δι' ἀσφάλειαν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. ἐβδόμης.

VII. *Joannes iterum admonet Tserentacm Georgium.*

† Ἐπειδὴ ὁ Τσερέντζης Γεώργιος εἰς ἀθεμίτους καὶ ἀτόπους πράξεις Ἐκκλησίας καὶ συνοδικῶς ἀπελεγχοίς ἐπ' αὐταῖς, ἐκρατήθη ἔπειτα εἰς φυλακὴν διὰ τὸ ὅτι ἐπέθετο καὶ φυγῆ, ἀνήνεγκαν δὲ καὶ παρεκάλεσαν περὶ αὐτοῦ οἱ κατὰ γένος αὐτῷ προσήκοντες, καὶ ἀπελύθη μὲν οὗτος τῆς φυλακῆς ὀρισμῷ τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, ἀνηρτήθη δὲ τὰ κατ' αὐτὸν ἐκείθεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θεῖαν σύνοδον, κἀνπεῦθεν καὶ ἐδόθησαν αὐτῷ κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας συνθήκην ἐπιτίμια ἀνάλογα τοῖς ποιοῦσι αὐτοῦ πταίσμασι, δεδύλασι δὲ καὶ ἐγγύας ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ διὰ γράμματος, κατὰ μέρος διαλαμβάνοντος, ὅσα φυλάξουσιν αὐτὸν ὑπισχνῶνται, καθὼς ἀπητήθη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἀπολύουσα τὸ παρὸν γράμμα ἢ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται καὶ διὰ τούτου πρὸς αὐτὸν, ἵνα συντηρηθῆ καὶ φυλάξῃ ἑαυτὸν τοῦ λοιποῦ καὶ εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἀμέ-

τοχον ἀπὸ πῶν τοιούτων ἀθεμιτῶν καὶ ἀτόπων ἐργασιῶν, καὶ οὐδὲν τολμήσῃ παραθεῖναι τι τῆς τοιαύτης ὑπὲρ αὐτοῦ ὑποσχέσεως καὶ ἐγγύης, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐπισπεύδῃ καὶ παγώνιζῃται εἰς τὴν τῶν δεθέντων αὐτῷ ἐπιτιμῶν ἐκπλήρωσιν· οὕτω γὰρ ἔξεται πάντως αὐτῷ καὶ ἡ τῶν τοιούτων ἀποτημάτων αὐτοῦ συγχώρησις· εἰ δὲ μὴ, εἰ φωραθεῖη δηλονότι ποτὲ ἐπὶ πράξει τοιαύτῃ ἢ ἀθετήσῃ τι τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ τοιαύτης ὑποσχέσεως καὶ ἐγγύης, πρὸς τῷ ὑποσχέειν αὐτὸν εὐθύνην σωματικὴν τὴν προσήκουσαν, ἐστίται καὶ ψυχικῶς ὑπ' ἀφορισμὸν συνοδικὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Τούτου γὰρ χάριν καὶ τὸ παρὸν αὐτῆς ἀπελύθη γράμμα μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. ζ'.

VIII. *Cyrillus, metropolita Sidæ, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum.*

† Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀρχιεπισκοπίας αὐτοῦ, οἱ τε ἄλλοι καὶ οἱ εἰς Χριστιανικὸν λαὸν ὑπὸ ἔθνους ἀσπύδους τελούντα παμπόμοιοι, ἐκείνο πάντως ἐν νῦν στρέφειν ὀφείλουσιν, ὅτι δηλαδὴ ἀποστολικὸν ἀνεῖληψαν ἀγῶνα, καὶ δρόμον ἐτάχθησαν τρέχειν τῶν τοῦ Χριστοῦ σεπτῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, πρὸς οὓς καὶ ἄλλα πλείστα κινδύνων γέροντα εἴρηται, καὶ τὸ Ἰδοὺ ἐγὼ ἀπαστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ αὐτὸς κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς ἐξελέγην παρὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἐψηφίσθη ἐἶς τὴν ἐκκλησίαν τὴν Σιδῆν, ἧς ἀρχιεὶν ἔλαχεν ἰθνηκὴ χειρ' ἀσπύδους, καὶ ἐν ὑποψίᾳ, μὴ ποτε χειροτονηθεὶς οὐδὲν ἀπέλω ἐκείσε, ἢ καὶ ἀπελθὼν ὑποστρέψω πάλιν εἰς τὴν βασιλίδαν ταύτην τῶν πόλεων δι' ἄνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν προκειμένων δυσχερῶν, τὴν παρούσαν ἐγγραφὸν ὑπόσχεσιν ποιῶμαι διὰ τοῦτο πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην τὸν οἰκουμένικόν πατριάρχην καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, καὶ λέγω καὶ διαθεβατιοῦμαι, ὡς οὐ μὴ ἔχω ἄδειαν μετὰ τὴν γενησομένην ἐπ' ἐμοὶ χειροτονίαν, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, προσκαρτερῆσαι ἐν ταῦθα καὶ ἀρῶσιν εὐρεῖν περὶ ἁγίας καὶ ἀναβαλέσθαι τὴν ἀποδημίαν, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, εἰς ἣν ἐψηφίσθη, ὑποστρέψαι ἐν ταῦθα, καταλιπὼν τὴν ἐχειρισθεῖσάν μοι ποιμνὴν, ἐκτὸς μεγάλης ἀνάγκης καὶ χρείας, ἣν κρινεῖ καὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμένικος πατριάρχης καὶ ἡ θεῖα καὶ ἱερὰ σύνοδος εὐλόγων καὶ ἀληθινῶν, καὶ τότε δὲ ὑπισχνῶμαι μὴ ἐνοχλεῖν ὅλως τῷ παναγιώτατῳ ἡμῶν δεσπότη τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ, μηδὲ κατεπίγειν καὶ ζητεῖν κινθέρησιν καὶ ἐκκλησίας ἐτέρας ποιμανσίαν καὶ ἐπιστασίαν, ἀλλὰ διάγειν εἰρηνικῶς καὶ ἀταράχως, μέχρις ἂν εὐδρόμον γένηται τὸ τὰ τῆς κατ' ἐμὲ ἐκκλησίας διεξάγεσθαι παρ' ἐμοῦ, καθὼς ἐτάχθη. Ἐἰ δ' ἴσως παραχωρήσει ὁ Θεὸς παραθεῖναι με τὴν τοιαύτην ὑπόσχεσιν μου καὶ ἀθετήσαι, ὅσον ἤδη διαθεβατιοῦμαι, ἐπισπῶμαι κατ' ἐμαυτοῦ καὶ ἀσπασίως δέχομαι, ἦν ἂν διαγνοίη ἐπ' ἐμοὶ κατεδικην μετὰ τῆς θεῖας καὶ ἱερᾶς συνόδου ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμένικος πατριάρχης. Βελιούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἡ παρούσα ἐγγραφὸς ὑπόσχεσις μου δι' ἀσφάλειαν.

Manu propria :

† Κύριλλος Ιερομόναχος και πατήρ πνευματικός τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων και βεβαιῶν ὑπέγραψα.

IX. Joannes promittit Nicænsibus reversuris in sinum Ecclesie remissionem.

† Πιττάκιων πατριαρχικὸν εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Νίκαιαν.

† Τοῖς ἀπὸ ἀμαρτίας ὑποστρέφουσιν ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν Ιατροῖον, τὰς εαυτῆς σωτηρίους ὑπανοίγουσα πύλας και ἐκάστῳ τὰ πρόσφορα φάρμακα ἐπιτιθεῖσα πᾶσι τὰ πρὸς σωτηρίαν οἰκονομεῖ· δεῖ τοίνυν μὴ ἀπαγορευεῖν μηδένα, μηδὲ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσόντα καταφρονεῖν τῆς εαυτοῦ σωτηρίας, οὐδὲ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν ὀλιγὴ ἀμαρτία ἢ νικῶσα τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, και πολλὰ τῶν τῆς προτέρας ἀφίσταμένων κακίας και γνησίαν ἐνδεικνυμένων τὴν μετάνοιαν και ἐπιστροφήν ἢ θεία Γραφή φέρει τὰ παραδείγματα, τὰ τε ἄλλα και τὸ τοῦ ἀσώτου, ἐδ τῆς πόρνης, τὸ τοῦ ληστοῦ, τὸ τῶν Νινευιτῶν, τὸ τοῦ Μανασῆ, δὲ ἐπὶ τεσσαρῶνδεκάτοισι ἔτη τὸν λαὸν εἰδωλολατρεῖν παρεσκεύασεν, ἀποστάντας τοῦ δημιουργοῦ· οὐδένα γὰρ ἀπωθεῖται, οὐδὲ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, φιλανθρωπίας ἀπειρον ἔχων πέλαγος, μόνον ἐὰν γνησίως μετανοήσωμεν και προσπέσωμεν και κλαύσωμεν και δεηθῶμεν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Ἐπεὶ οὖν παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἀμαρτιῶν ὑπερίσχυσε καθ' ἡμῶν ἡ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπίθεσις, και πολλοὺς οὕτοι τῶν ἡμετέρων χειρωσάμενοι και καταδουλώσαντες παρεδίδασσαντο και παρέσυραν, φεῦ! ὥστε και τὰ τῆς εαυτῶν κακίας και ἀθεότητος ἐλέσθαι, τοῖς εἰς βῆθος δὲ κακίας τὸσαύτης ἐμπεσοῦσιν ἀσθησις, οἱ κακοῦ γεγονάσιον, ἐπιγενομένη τὰ τῶν Χριστιανῶν πάλιν ἀνακαλέσασθαι διεγείρει, λογισμὸς δὲ τις εἰσεῖσιν ἕτερος, και διστάζουσι και βεβαίον τι μαθεῖν ζητοῦσιν, εἰ μὴ διαμάρτωσιν, ἀλλ' ἐπιτεύξονται τῆς εαυτῶν σωτηρίας, πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἐγγυᾶται ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία και πληροφορίαν βεβαίαν δίδωσιν, ὡς ἐλομένους τὰ τῆς ἀληθείας εἰς Θεὸν πίστεως και τῆς τῶν Μουσουλμάνων κακίας, εἰς ἣν ἐξεκυλλόθησαν, ἀποστάντας, τῇ τῶν Χριστιανῶν πάλιν μερίδι συναριθμήσει και ἰάσεται και θεραπεύσει, και οὐδὲ εὐρήσουσιν ἐμπόδιον τι πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ψυχῶν σωτηρίαν διὰ τὸ προγεγονός αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, σφάλμα, ἀλλ' ὅσοι μὲν τοῦτερον και φανεράν και πεπαθήσασμένην ἐνδείξονται τὴν μετάνοιαν, ὡς και παθεῖν ἐλέσθαι ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, οὗτοι και μαρτυρικὴν ἀναδήσονται στέφανον (ἀπόδειξις τούτου σαφὴς ὁ μέγας τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Ἰάκωβος ὁ Πέρσης), ὅσοι δὲ τῷ φόβῳ τῶν κολάσεων καθ' ἐξουσίας και ἐν τῷ λεγόντι διαζῆν θελήσουσι, τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐντερονιζόμενοι και ποιῶντες, και αὐτοὶ σωτηρίας ἐπιτεύξονται, μόνον κατὰ τὸ δυνατόν τηρεῖν σπουδάζοντες εἰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν και τὸ παρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· γράμμα ἐγένετο.

A X. Jeremias, metropolitæ Oherstonis, poll. cetur se in Ecclesia sua esse mansurum.

† Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ και καθολικῆς Ἐκκλησίας, κ. τ. λ., με num. VIII.

Manu propria.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χερσῶνος και ὑπέριμος Ἰερემίας τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων και βεβαιῶν ὑπέγραψα.

XI. Macarius, metropolitæ Bizynæ, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum.

† Οἱ ἐκλεγόμενοι παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ και καθολικῆς Ἐκκλησίας, κ. τ. λ., με num. VIII.

Manu propria.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βιζύνης και ὑπέριμος Μακάριος τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα στέργων και βεβαιῶν ὑπέγραψα.

XII. Joannes scribit ad clerum Constantinopoleos de incantationibus.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν γνωρίσασα, ὡς ἐν τῇ βασιλευούσῃ ταύτῃ τῶν πόλεων μέσον τῶν ἐν αὐτῇ λογικῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων ἐγκατέσπειρεν ὁ τῶν ζιζανίων σκοπεύς τινος αὐτοῦ θεραπευτὰς τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς προσκειμένους και ταῖς διδασκαλαῖς, μαγείαις θηλασθῆ και πολλοῖς ἑτέροις ἀτόποις και ἀσεβείαις μεστοῖς, προσίαι δὲ τούτοις και τινες τῶν πιστῶν, και ἀναμάττονται τὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν κακίας και ἀσεβείας, οὐ μικρῶς ἐντεῦθεν ἐπαθε τὴν ψυχὴν και εἰς λύπην κατηνέχθη ἀφόρητον, και πλείστα κατέχευε δάκρυα, ὅτι δὴ εἰς τὸσαῦτα ἄνασθησεν και ἀποπλάν ἐξηνέθησαν εἰς ἀνθρώποι, ὡς ἐγκαταλιμπάνειν Θεὸν τὸν ποιήσαντα και ἐπιανθάνεσθαι Θεοῦ τοῦ τρέφοντος και τοιοῦτοι· προσίεσαι ψυχοφθόροις και τοῦ Ἀντιχριστοῦ προδρόμοις, ὅθεν και πᾶσιν, ὡς εἶπε, τρόπος προθυμηθεῖσα ἐξορίσαι τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας και τοῦ γένους τὰ τοιαῦτα μίσματα, ἅτε δὴ και χρεός και ὀφειλὴν ἔχουσα πᾶσι διαμαρτυράσθαι και νυκτός και ἡμέρας· και ἰδίᾳ και δημοσίᾳ, ἐπειδὴ και τούτου χάριν ἐτάχθησαν οἱ ποιμένες, ἵνα και τοῖς ἄλλοις σαλπίζωσι και προμηνύωσι τὰ μέλλοντα δυσχερῆ, και διὰ τοῦτο ἀπαράιτητος ἢ κόλασις, κἄν εἰς ὁ ἀπολωλὼς τυχῆ, ὡς τῆς ῥομφαίας ἐρχομένης, ἀν μὴ σαλπίζωσι τῷ λαῷ, μηδὲ σημάνωσι, και ἐλθούσα ἡ ῥομφαία λάβῃ ψυχὴν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς τῶν ποιμένων ζητήσῃ ὁ Κύριος, και οὐ δυνήσονται πρὸβάλλεσθαι τὴν ἀγνοίαν, οὐδὲ εἰπεῖν, Οὐκ ἠκούσαμεν τῆς σάλπιγγος, οὐδὲ εἰδομεν τὸν πόλεμον, οἱ εἰς τῶν ἄλλων ἀγνοίας ταχθέντες ἐπανορθοῦν και τὸν διαβολικὸν κίνδυνον προμηνύειν ἐρχόμενον. Διὰ ταῦτα προανφώνει και ἐπισκήπτει τοῖς ἐποίκοις τῆς μεγαλοπλεως ταύτης ἀπασί, φοβηθῆναι τὸ βαρὺ κρίμα και τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀναποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβεῖν και μὴ θελήσαι τοῖς τοιοῦτοις συναπάλυθαι, ἀλλὰ κατὰ νοῦν λαβεῖν τὴν ἀπαιτήσιν, ἣν ἐπὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ἀπαιτούμεθα, ἥτις μικρὰ μὲν φαίνεται λεγομένη, νοουμένη δὲ και πάνυ ἐστὶ μεγάλη, ἣν ὁ ἰσχύσας φυλάξει τρισμάκαριστός ἐστι· διὰ γὰρ ὀλίγων ῥημάτων πᾶν κακὸν ὀνομαζόμενον, ὁ μισεῖ ὁ Θεός, ἀποτασσόμεθα, τερ-

ναίαν, μοιχείαν, ἀκαθαρσίαν, ψεύδος, κλοπήν, φθόνον, φαρμακείαν, μαντείαν, ἑποιδίαν, θυμὸν, ὄργην, βλασφημίαν, ἔχθραν, ἐριν, ζῆλον, μέθην, ἀργολογίαν, ὑπερηφανίαν, βλακείαν, γελοιασμούς, κιθαρισμούς, ἄσματα δαιμονιακά, παιδοφθορίας, πνευμάτων ἐπερωτήσεις, πλεονεξίας, μισαδελφίας, ἀρπαγὰς, τοῦτοις πᾶσι καὶ τοῖς ὁμοίοις τούτων ἀποτασσόμεθα ἐν τῇ τοῦ ἁγίου βασιλείᾳ; ἀποταγῇ, ἅπερ πάντες γινώσκουμεν, ὅτι ἔργα καὶ διδασκαλίαι εἰσι τοῦ διαβόλου, πάντα δὲ ταῦτα ἐμάθομεν ἐν σκότει δυντες τὸ πρὶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαβόλου, πρὶν φθάσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ φῶς, ὅτε ἤμεν πεπραμένοι ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ὅτε δὲ ἐβουλήθη ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεὸς λυτρώσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης, ἐπισκέψατο ἡμᾶς ἀνατολῇ ἐξ ὕψους, καὶ ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀτάλλαγμα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐξηγόρασεν ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, καὶ ἠδύοκῃσεν ἀναγεννησθαι ἡμᾶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, ταύτην τὴν ἀποταγὴν καὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἀπαιτεῖται ἕκαστος ἐν τῇ ὥρᾳ καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ἐπερωτῶνται γὰρ ποιμένες καὶ περὶ τῆς ἰδίας πολιτείας καὶ ὑπὲρ τῆς ποιμένης αὐτῶν, καὶ ἀπαιτεῖται ἕκαστος τὰ λογικὰ πρόβατα, ἅπερ παρέλαβε παρὰ τοῦ ἀρχιποιμένου Χριστοῦ; ἐπερωτῶνται οἱ ἐν ἐξουσίᾳ, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα ἐξουσία ἀπὸ Θεοῦ, ἐπὶ ἀναχαίτσει τῶν κακῶν καὶ ψυχολέθρων καὶ σωφρονισμῶν τῶν εἰς ἄτοπα ἐκπερομένων καὶ συστολῇ, καὶ λόγον δώσουσι καὶ περὶ τῆς ἑαυτῶν πολιτείας καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ προσβύτεροι δώσουσι λόγον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν, ἅμα δὲ καὶ οἱ διάκονοι καὶ πᾶς δὲ πιστὸς ὑπὲρ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς γυναικὸς καὶ τέκνων καὶ παιδῶν καὶ παιδισκῶν δώσει λόγον, εἰ ἐξέθρεψεν αὐτοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νοουσίᾳ Κυρίου, καθὼς παραγγέλλει ὁ θεὸς; ἀπόστολος, πλούσιοι καὶ πένητες, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, περὶ ὧν ἔπραξαν ἔργων, ἐπερωτῶνται: γέγραπται γάρ, ὅτι πάντες παραστησόμεθα τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος, πρὸς ὃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε πονηρόν. Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ οἱ διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ παρίδωκεν εἰς χεῖρας Βαρθάρων, καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαός, καὶ παρεδόθη τῇ διαστορᾷ, φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ ἀποστήτω ἕκαστος ἀπὸ τῶν πονηριῶν αὐτοῦ, καὶ μὴ καταδεχέσθω συναπάγεσθαι τοῖς τοῦ διαβόλου θεραπευταῖς, ἀλλὰ σπουδάζετω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περιώσασθαι; καταμηνύων καὶ εἰ τὴν ἐφοβασε γυναικίαν ἄνδρα ἢ καὶ γυναῖκα τὰ μαγικὰ μετερχόμενον, ὡς ἂν τῆς τοιαύτης κακίας καὶ ἐργασίας τοῦ διαβόλου ἐκπομπουμένης διορθῶνται καὶ οἱ τοιοῦτοι, καὶ οὐδὲ τοὺς ἀπλουστέρους εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον κατασπύσει. Τοῦτου γὰρ ἕνεκα καὶ ἵνα παντὸς κακοῦ, ὁ μιστὶ καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ἡ ἡμετέρα καθαρεύη πολιτεία, ἐκκλησιαστικοὶς ἐπετρέψαμεν καὶ ἀνεθέμεθα, ὥστε περιεῖναι αὐτοὺς καὶ ζήτησιν ἀκριβῆ ποιεῖσθαι ἐν ἐκάστη γειτονίᾳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, μήπω τις ἐγκέκρυπται τῷ ποι-

Α μνήμῳ λύκος, δορᾶν ἐνδεδυμένος πρόβατου, καὶ μόρφιουσιν μὲν εὐσεβείας ἔχων, ἠρνημένος δὲ τὴν αὐτῆς δυνάμειν, μαγείαις χαίρων καὶ γοητείαις καὶ τοῖς λοιποῖς ἔργοις τοῦ διαβόλου. Τοῖς οὖν πεποιθῆσθαι τὴν τῶν τοιούτων ζήτησιν ἀνατεθειμένοι καὶ ὑμεῖς; ὀφείλετε συνεργεῖν εἰς τοῦτο, καὶ καταφανεῖ; τιθέναι, εἰ τινες τοιούτους συνοῖδατε, τοὺς τε προσιόντας αὐτοῖς, ὅσον γὰρ κακόν ἐστιν ἐν τῇ μεγαλοπλίαι ταύτῃ, ἥτις τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι οὐ μόνον τῷ μητρὸς ἐπέχειν τόπον τῶν λοιπῶν διενήνοχε καὶ προκαθέστηκε πόλεων, ἀλλὰ καὶ τῷ πηγῆν εἶναι τῆς εὐσεβείας, τοιαῦτα ἐν αὐτῇ τολμάσθαι διαβολικὰ καὶ ἀπωλείας ψυχῶν πρόβητα· καὶ ποίας ἂν συγγνώμης ἐπιτύχοιτε ὑμεῖς, εἰ περικαλύπτοιτε τοὺς τοιούτους, καὶ βάλλαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τὴν καρδίαν καὶ θανατοῦν; Ἄλλὰ εἰ μὴ διανασταίτε πρὸς τὴν τῶν τοιούτων ἀνεύρεσιν, ὥστε τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἐξελαθῆναι καὶ δίκην ὑποσχεῖν τὴν ἀξίαν, εὐ ἴσως, ὡς παροξυσμῶ παροξυνεῖται καθ' ὑμῶν ἐπὶ πλέον ὁ Κύριος, καὶ τίς ὑποστήσεται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ; Διανέστητε τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ ζῆλον ἐνδείξαθε ὑπὲρ Θεοῦ τὸν προσήκοντα, ἰδίᾳ μέντοι ὑμῖν τοῖς ἱερωμένοις, οἱ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπόδειγμα εἶναι ὀφείλετε τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ πρότερον μὲν παρεγγυησάμεθα μετὰ τῆς προστηκούσης πνευματικῆς αὐστηρίας, ἀπέχεσθαι τῆς ἐν καπηλείᾳ διατριβῆς, καὶ νῦν δὲ πάλιν αὐτὰ ταῦτα καὶ διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων ἐπισκήπτομεν, ὡς οἱ μὴ τοῦτο τοῦ λοιποῦ παραφυλαζόμενοι τὴν κανονικὴν ὑφέξουσι καταδίχην· ἔτι ἐπισκήπτομεν, ἵνα πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων συνεργήτε τοῖς ἀνατεθειμένοις τὸ παρὲν λειτούργημα εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ψυχοφθόρων ἀνθρώπων, ὑπεικόντες τοῦτοις δὴ ταῖς τὴν ζήτησιν αὐτῶν ποιουμένοις, ἐφ' οἷς καὶ περὶ αὐτῶν τούτων καὶ περὶ ἄλλων ἀναγκαίων καὶ λυσitelῶν λέγειν μέλλουσι πρὸς ὑμᾶς, ἐπὶ καὶ βάρος ἐκφωνούμεν καὶ ἐπιτίθεμεν παντὶ τῷ εἰδῶσιν ἔχοντι τοιοῦτου ψυχοφθόρου καὶ λυμῆωνος, ἵνα ὑποδείξητε τοῦτον τοῖς εἰς τοῦτο ἀνατεθειμένοις ἐκκλησιαστικοῖς, ἔτι δὲ καὶ εἰ τινὰ συνοῖδε ποσιόντα τοῖς τοιούτοις καὶ συμφιλίουμενον.

XIII. *Joannes mandat quibusdam magistratibus ut ecclesiasticos in persequendis incantatoribus adjuvent.*

† Οἱ κεφαλατικεῦντες εἰς τὴν θεοφύλακτον, θεοδόξαστον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, συμπένθερος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος ἐπὶ τῆς τραπέζης, κύρ Γεωργίε Χοῦμεν, καὶ θεῖε τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, μέγα δρογγάριε τῆς βίβλης, κύρ Δημήτριε Τορνίκη, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότατοι υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετρίότητος· ἡ μετρίότης ἡμῶν ἐγνωρίσεν, ὅτι εἰς τὴν θεοφύλακτον ταύτην βασιλίδα τῶν πόλεων ἐνεργοῦνται μὲν καὶ ἄλλα τινὰ ἄτοπα παρὰ τινῶν ἀπὸ τῶν ἐποικίων αὐτῆς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, εὐρίσκονται δὲ ἀναμειγμένοι (—αι) εἰς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλοὶ (πολλοὶ) μαγείαις καὶ γοητείαις προσκείμενοι (—αι) ἰκαὶ χρώμενοι (—αι), οἷτινες

καὶ τὰς ἑαυτῶν μὲν ψυχὰς τῇ ἀπωλείᾳ παραδίδασιν, ἀπατώσι δὲ καὶ πολλοὺς προσέρχεσθαι αὐτοῖς, καὶ ποιοῦσι βλάβην ἐντεῦθεν καὶ διέθρον καὶ ψυχικὸν καὶ σωματικὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· πόσον οὖν κακὸν καὶ διέθρον ἐνι τοῦτο ὡς ἀντικρυς φθορὰ εἰς τὸν ἀκραίφῃ Χριστιανισμόν, ὃν ἠγοῦμεθα καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι εἴπερ που ἀλλαχοῦ πολιτεύεται, πολιτεύεται τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ εἰς τὸν ἐνοικοῦντα τῇ τοιαύτῃ μεγαλοπλοίᾳ λαόν, καὶ ὅτι ἱκανόν ἐστι τοῦτο μόνον ἐπισπάσασθαι προφανῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ὄργην καὶ ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς φρονήσεως ὄντες, οἷος ἐστὲ, καὶ γένους καὶ Χριστιανισμοῦ καθωρωτάτου, ἵνα διακρίνητε. Ἡ μετριότης τοίνυν ἡμῶν ταῦτα μαθούσα καὶ τὴν ψυχὴν οὐ μικρῶς ἔπαθε, καὶ εἰς λύπην ἀφόρητον κατηνέχθη, καὶ δάκρυα πλείστα κατέχευε, τὸ μὲν καὶ ὅτι εἰς τοσαύτην ἀναίσθησιν καὶ ἀτοπίαν ἐξηγέχθησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὕτως ἐπλανήθησαν, ὡς ἀποστήναι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπολέσαι τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν διὰ τῶν τοιούτων μαγειῶν καὶ γοητειῶν, τὸ δὲ καὶ ὅτι ὁμολογουμένως διὰ τὰ τοιαῦτα ἄτοπα καὶ ἀσεβείας μεστὰ ἔργα τὸ πλεόν ὑπέστη τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν τὸν ἀφανισμόν καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἣν ὑπέστη καὶ ὄψισταται. Εἰ μὲν οὖν μακρὰν που τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων ταύτης ἠκούομεν ἐνεργουμένα τοιαῦτα ἄλεθρια καὶ ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας ἔργα, πάντως χρέος εἴχομεν καὶ ζῆλον ἀναλαβεῖν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, καὶ εἰ κίνδυνος προέκειτο καὶ προθυμηθῆναι καὶ πᾶσι τρόποις σπουδάσαι ἐξορίσαι τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας, καὶ τοῦ γένους τὰ τοιαῦτα μίσματα. Ἐπεὶ δὲ ἐντὸς ταύτης τῆς θεοδοξάστου Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα ἐνι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δὲ αὐτοῦ εὐσεβειστάτη βασιλεία, εἰς ἣν ὄητα μεγαλόπολιν καὶ ἐνοχὴν ἔχετε ὑμεῖς, οἷαν ἔχετε, καὶ τὸ ὄλον εἰπεῖν, ἐνθα ἡ πηγὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐρίσκεται, τέλμωνται τὰ τοιαῦτα, ποίας ἂν συγγνώμης τύχομεν παρὰ Θεοῦ, καὶ πῶς οὐ δικαίως πᾶσα μέμφει ἡμῖν παρὰ παντὸς ἐπαχθήσεται, εἰ μὴ διανασταλημεν εἰς ζήτησιν ἀκριθεῖ καὶ ἀνεύρεσιν τῶν τοιούτων κακίστων καὶ διέθρων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς ἐκδικήσιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; Γενομένης γὰρ τῆς ἐκδικήσεως ταύτης καὶ τοῦ ἐξίλασμοῦ κατὰ τὸ τοῦ Φινέξ ἀείμνηστον ἔργον ἐκεῖνο, θαρρῶς τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς κοπάσει ἡ καθ' ἡμῶν θρασύς καὶ τὸ ἀνένδοτον τῆς ὄργης, καὶ ἐπιβλέψει ἡμεῶν εἰς τὸν ταλαίπωρὸν ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ μάστιξι διὰ τὰ παρεξήδοντα αὐτὸν καὶ παιδεύομενον λαὸν αὐτοῦ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀτοπίαις διαθερμασθέντας καὶ εἰς ζῆλον διαναστάτας ἐν τῷ Θεῷ θφειδόμενον ἀμείψεται ὄρωραῖ; πολυτρόποις αὐτὸς ὁ διὰ τοῦ προφήτου εἰπών· Ζῶ ἐγὼ, τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω. Ποῖον γὰρ ἂν ἕτερον ἔργον ὑπὲρ τῆς δόξης εἴη τοῦ Θεοῦ ἢ τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν διὰ τῶν δαιμονικῶν ἐπικλήσεων καὶ τῶν μαγειῶν καὶ γοητειῶν ἀνατρέποντας καὶ καταλύοντας ἀντικρυς λανθάνοντας ζητῆσαι καὶ εὐρεῖν καὶ εἰς μέσον ἐκκῆσαι καὶ ταῖς πρεπούσαις ὑποβαλεῖν κακώσεσι καὶ

κολάσεσιν; Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀνεθέμεθα ἐκκλησιαστικοὺς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, οἳ μέλλουσι περιεῖναι καὶ ἀνεγχεῖν καὶ ζητεῖν πάντα τρόπον τοὺς τὰ εἰρημένα ἄτοπα καὶ ἀσεβήματα χαίροντας, ἀνδρας λέγομεν καὶ γυναῖκας, καὶ τὸ εἰς τὴν αὐτῶν δυνάμειν ἦκον, οὐ μόνον εἰς τὴν τῶν τοιούτων σπεύδοντες. Ἔσονται ζήτησιν τε καὶ εἵρεσιν, ἀλλ' ἦδη καὶ εἰς τὴν τῶν γινομένων ἄλλων κατὰ τὴν πολιτείαν ἀτοπημάτων διέθρῳσιν· ἐπισκήπτομεν δὲ καὶ ἀξιούμεν καὶ ὑμᾶς ὡς εὐσεβεῖς καὶ φιλοθέους, καθὼς εἴπομεν, συνεργοὺς φανῆναι εἰς τοῦτο καὶ ἀνθρώπους διδόναι τοῦτοις, ὅτε χρεῖαν ἔχουσι τοῦ δημοσίου, ἱκανοὺς εἰς τὴν τοιαύτην τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἔρευναν, ὥστε τοὺς ἀλισκομένους καὶ εὐρισκομένους μετόχους τῆς εἰρημένης ἀσεβείας, πάσχοντας πρότερον, ὅσα τοῖς φιλευσεβέσι νόμοις δοκεῖ, τέλος καὶ τῶν τῆς πόλεως ὀρίων ἀπελαύνεσθαι. Ἰν' οὖν ἔχοιτε τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν ἐπὶ πᾶσιν, οἳ αὐτῆς χρῆσθε, φάνητε φιλοῦντες Θεὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν περὶ πλείστου ποιούμενοι, καὶ σπεύσατε εἰς τοῦτο τὸ εἰρημένον θεοφιλέστατον ἔργον καὶ κόπον, εἰ πρόκειται, ὑποστήναι ὑμᾶς σωματικῶν, ὥστε ἐξορίσαι τὴν λύμην τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ, ἵνα καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι εὐρητε τὰς ἀμοιβὰς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀπολασθῆτε, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ὑπεραγωνισαμένοις.

XIV. *Synodus constituit, excommunicato metropoli ex Philipporum hyperpyria centium annua esse pendenda a duobus episcopatibus Ecclesiae Philippopolitae, qui antistitibus carent.*

† Καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας φύσεως λόγος καὶ τὰ θεία παραγγέλματα ἐπιτάσσεται ἡμᾶς; ἀπαιτεῖ τοῖς κακῶς ἔχουσι καὶ φιλανθρώπως αὐτοῖς προσφέρεισθαι καὶ ἡμέρωσ καὶ ὡς ὄλον τέ ἐστὶ τὸ πολὺ κουρῆσιν τῶν συμφορῶν, ὅση δὴ καὶ κινεῖ πᾶσιν ἡ φύσις προῦθηκε τὰ δυστυχήματα. Ταῦτ' ἀρχ καὶ τῷ ποτε Φιλίππων, πρὸς τῇ ἀποβολῇ καὶ ἀποπέσει τοῦ θεοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης σεβνύματος καὶ τῆς ἀξίας πενίξ καὶ ἐνθάδε πιεζομένῶν τῶν χριστιανῶν, καὶ ἰκείαν πρὸς ἡμᾶς κεινηκότι, ἐπαρκίσει τὰ πρὸς; ζυώρκεαν, ὅς εὐήκοον ὑπέσχεμεν, καὶ προνοήσασθαι τούτῳ τὰ πρὸς; τὸ ἔην συντείνονται τῶν εἰκότων εἶναι καὶ δικαῶν κεκρίκαμεν· μέντοι γε καὶ διασκέψει καὶ γνώμῃ κοινῇ τῆς περὶ ἡμᾶς ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου . . . . . τὰ:τομεν διδοσθαι πρὸς αὐτὸν ὑπέρπυρα ἑκατὸν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Φιλίππουπόλεως χηρευουσῶν ἐπισκόπων, τῆς Ἰωαννιτζῆς καὶ τοῦ Ἰπερπυρακίου· διδοσθαι δὲ ταῦτα αὐτῷ ἐτησίως ἀνεγκρατήτως καὶ ἀνυστερήτως, ἢ περ καὶ ὀφείλει γίνεσθαι καὶ ἐνεργεῖσθαι, ὡς διεγνώσθη καὶ διετάχθη συνοδικῶς. Ὀφείλει μέντοι καὶ ὁ χειροτονηθόμενος; εἰς τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Φιλίππουπόλεως; ἀρχιερεὺς στέρεσαι τοῦτο, ὅσον διεγνώσθη συνοδικῶς, καὶ μηδὲως εἰς τὴν τῆς τοιαύτης; ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως χωρησθαι ἀθέτησιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ

και τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετρού-
τητος. Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ζ'.

XV. Joannes respondet metropolitæ Russiæ interroganti de metropolitâ morisio miracula patrante.

† Ἐρώτατε μητροπολίτα Ῥωσίας καὶ ὑπέρτιμῃ,
ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ἀγαπητῆ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν με-
τροπότητος καὶ συλλειτουργῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη
παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι· γραφὴν ἰδεξάμεθα τῆς
ιερότητός σου, διεξιούσαν ἅμα καὶ πληροφοροῦσαν
περὶ τοῦ περὶ σοῦ ἀρχιερέως τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης·
ἐκκλησίας, ὡς ἐδοξάσθη μετὰ θάνατον παρὰ Θεοῦ
καὶ γνήσιος αὐτοῦ θεράπων ἀνεδέχθη, ὡς καὶ θύ-
ματα τελείσθαι μεγάλα παρ' αὐτοῦ καὶ παντοίας
νόσους θεραπεύεσθαι. Εὐφράνθημεν οὖν καὶ ἡγα-
λιασάμεθα τῷ πνεύματι ἐπὶ τούτοις, καὶ τὴν ὀφει-
λομένην ἀνεπέψμαμεν τῷ Θεῷ δοξολογίαν. Ἐπεὶ δὲ
καὶ παρ' ἡμῶν ἐζητεῖ μαθεῖν ἡ ἱερότης σου τὸ
ποιητὸν ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ ἀγίῳ λειψάνῳ, οἶδα δὲ αὕτη
καὶ οὐκ ἄγνοεῖ, ὡς ἔχει τάξεως καὶ συνθεσίας ἐν
τοῖς τοιοῦτοις ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, πληροφορίαν
καὶ ἐπ' αὐτῷ λαβοῦσα βεβαίαν καὶ ἀναμφίλεκτον,
τῷ τοιοῦτῳ τῆς Ἐκκλησίας χρῆσται πάντως τύπῳ
ἡ ἱερότης σου καὶ περὶ αὐτῶ, καὶ ὕμνος· καὶ ἱερὰς
τιμῆσεις καὶ θεραπεύσεις δοξολογίας τὸν τοῦ Θεοῦ
θεράποντα, καὶ τῷ ἐξῆς παραδώσεις χρόνῳ εἰς ἀ-
νεσιν καὶ δόξαν τοῦ δοξάζοντος Θεοῦ τοῦς αὐτὸν δο-
ξάζοντας, οὗ ἡ χάρις εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.
Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ζ'.

**XVI. Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitam Thessalonicens et monasterium Aca-
pniū.**

† Διένεξις ἀνέκυψε μέσον τῶν τε ἐνασκουμένων
μοναχῶν τῆ κατὰ τὴν Θεσσαλονικὴν σεβασμία πα-
τριαρχικῆ μονῆ τῆ εἰς ὄνομα τιμωμένη τοῦ Δεσπό-
του Σωτήρος Χριστοῦ καὶ ἐπιεκλημένου τοῦ Ἀκα-
πνίου, καὶ τοῦ μέρους τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως
Θεσσαλονικῆς περὶ τοῦ ἐκείσε κλήρου τοῦ θείου ναοῦ
τοῦ μὲν ὀνομα τῶν Ἀσμημάτων τετιμημένου, τοῦ
μὲν τοιοῦτο ἀρχιερέως σφραγίσαι καὶ τιμαῖς ὀφει-
κίων καὶ περὶ αὐτὸν χρῆσθαι ἐθέλοντος, καὶ μὴν καὶ
εἰς οἰκονόμον ἀρτίως διὰ σφραγίδος προσιδίσαντος
ἐν αὐτῷ, ὃν δῆτα καὶ προσεδίβασε, τῶν μοναχῶν δὲ
ἀνθισταμένων καὶ ἐναντιουμένων αὐτῷ, ἅτε δὴ τῶν
περὶ τοῦ κλήρου τοῦδε προσόντων αὐτοῖς χρυσο-
βούλλων, τὸν ἀρχιεμανδρίτην τῆς αὐτῆς σεβασμίας
μονῆς καὶ ἐφορεύειν καὶ ἐπιλέγεσθαι τούτους διορι-
ζομένων, οὐκ ἀπὸ τῶν τῆς μητροπόλεως κληρικῶν,
οὐκ ἀπὸ τῶν τῆς Παναγίας, οὐκ ἀπὸ τῶν τοῦ μεγα-
λομάρτυρος καὶ μυροβλύτου Δημητρίου, ἀλλ' ἀπὸ
τῶν ἐν εὐκτηρίοις οἴκοις προσανεχόντων Θεῷ, περὶ
τοῦ Θεσσαλονικῆς μηδὲν τι μηδαμῶς μεμνημένων.
Ἐπεὶ οὖν ἀρχὴν ἔσχεν ἐντεθεῖεν αὐτοῖς τὰ τῆς δι-
ενέξεως καὶ λύσιν οὐδαμῶς ἐλάμβανεν, ἐξαποστέλ-
λουσιν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ βεβαίαν σύνοδον
οἱ μοναχοὶ τὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς
ιερομόναχον κύριον Μαλαχίαν, ἐπιθέμενοι τούτῳ τὰ
προσόντα περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης αὐτοῖς δικαιώ-
ματα, ἐφ' ᾧ τὰ κατ' αὐτὴν ἀνελέγκαι καὶ τὸ ποιη-

τέον ζητῆσαι τε καὶ μαθεῖν. Ἀφιγμένον οὖν ἐπ'
αὐτῷ τούτῳ καὶ τοῦ ἱερομόναχου κύριον Διονυσίου,
προτροπῆ καὶ ἀναθέσει τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως
Θεσσαλονικῆς, ἐπέτρεψε συνοδικῶς ἡ μετρούτης
ἡμῶν ἐκατέρῳ εἰπεῖν καὶ διηγήσασθαι, ὅσον εἰπεῖν
ἔχει, καὶ δὴ τὰς πρὸς ἡμᾶς γραφὰς τοῦ Θεσσαλονι-
κῆς ὁ αὐτὸς ἱερομόναχος κύριον Διονύσιος ἐμφανίσας,
αἱ δὴ γραφαὶ διεξιούσαι ἦσαν εἰς πρᾶξιν αὐτῶν
ἐδρασθῆναι συναδικῆν καὶ τὴν τοῦ οἰκονόμου σφρα-
γίδα, προεκόμενον ἔπειτα καὶ τὴν συνοδικὴν πρᾶξιν,
ἔτις καὶ ἐν ἐπικρῶ ἀναγνωσθεῖσα περὶ μὲν τῶν, ἔν
διωρίβετο τὰ χρυσοβούλλα, μνεῖαν ἐποίητο οὐδ'
ἠνεκταῶν, οἷα μηδὲ ἐμφανισθέντων τῆνικαῦτα τυ-
χῆν, τὸν Ἀκαπνίου δὲ ἀπειργα χειροτονίας μὴ ποιεῖν
ἐν τῷ τοιοῦτῳ κλήρῳ βαθμῶν. Καλῶς τοῦτο ποιεῖν
καὶ κανονικῶς τῆς συνόδου διορισμένης, ἅτε δὴ
τοῦ τοιοῦτου χρηματοῦ τῶν χειροτονιῶν ἀρχιερεῦσι
προσῆκοντος, ἐπὶ τούτοις προέτινε μὲν καὶ ὁ τῆς
τοῦ Ἀκαπνίου μεταγενεστέραν πατριαρχικὴν γρα-
φὴν, ἐνδιδούσαν τῷ ταύτης ἀρχιεμανδρίτῃ, ὥστε εἰς
οἰκονόμον καθιστῆν, ὃν ἂν ἐπιλέξηται, καὶ κληρι-
κοῦς ἐγκαταλέγειν τῷ κλήρῳ τῶδε δι' οἰκειῶν γραμ-
μάτων, πρᾶττειν δὲ καὶ τὰ χρυσοβούλλα καὶ πρῶ-
ταγμα σεπτὸν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ὀσιδίου καὶ πακαρί-
του βασιλέως, τοῦ πάππου τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου
μου αυτοκράτορος, καὶ ἕτερον σεπτὸν πρῶταγμα
ἀρτίως ἀπολυθὲν παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασι-
λέως, ὁμοῦ καὶ τὴν τοῦ κλήρου ἐπιλογὴν καὶ ἐφο-
ρεῖαν καὶ τὴν ἐπιτηρησιν τοῦ τοιοῦτου θείου ναοῦ
τῷ κατὰ καιροῦς τῆς τοῦ Ἀκαπνίου προεδρεύοντι
ἐνετίθει καὶ ἐνεχείριζε, τοῦς τε φθάσαντας ἐνταγῆ-
ναι τούτῳ διπλοκλήρους παρέστειλε, καὶ τὴν Θεσα-
λονικῆς ἀπέτρεπεν ἐκείθεν. Ἀμέλει καὶ συνδιασκε-
ψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετρούτης ἡμῶν τοῖς περὶ
αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἐφέσσῳ, τῷ Πι-
σιδίας, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης καὶ τῷ Χίου,
διέγνω καὶ ἀπεφῆναι, πρῶτηκον εἶναι καὶ δίκαιον,
ἐκείνα καὶ εἰς τὸν ἐξῆς πάντα χρόνον ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ
κλήρῳ κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι, ὅσα τὰ περὶ αὐτῶ
χρυσοβούλλα ὑπετύπωσεν, ἔτι τε καὶ ὅσα τὰ ἐπ'
αὐτοῖς σεπτὰ προστάγματα, ὥστε τὸν τῆς τοῦ Ἀκα-
πνίου καὶ τὴν ἐφορεῖαν καὶ ἐπιλογὴν ἔχειν αὐτοῦ,
καὶ πάντα ἐπ' αὐτῷ ποιεῖν, ὅσα διὰ τῶν αὐτῶν δι-
καιούται δικαιομάτων, μέντοι γε καὶ ἐφορευῶν
ἔσται καὶ ἐπιλεγόμενος τοῦς τοιοῦτους κληρικοῦς
καὶ γράμμασιν οἰκειοῖς τούτους ἐγκαθιστῶν ὡς τὸ
πρότερον, τὴν τε τῶν ἱερῶν σκευῶν φυλακὴν καὶ
τὴν τοῦ οἰκονομείου ὑπρεσίαν τὸν αὐτὸν τρόπον
ἐπιτρέπων καὶ ἀνατιθεῖς, ὃν ἂν ἱκανὸν ἐξ αὐτῶν
ἐπὶ τούτοις καὶ ἀρμόδιον διακρίνη κατὰ τὴν προτί-
ριον συνήθειαν καὶ καθ' ὅπερ ἀρχῆθεν ἔσχε προνό-
μιον, φυλάττεσθαι καὶ ποιεῖν ὀφείλοντος καὶ τὸ ἐπαρά-
τρωτον ἔχειν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατὰ καιροῦς τὴν αὐτῆς
προστασίαν διαδεχομένοις, πλὴν οὐχ ἔξει τις αὐτῶν
ἐπ' ἀδείας, σφραγίδα οἰουδήτινος ὀφφικίου ποιησά-
σθαι, οὔτε μὴ ἐναρτίθμιόν τινα τῷ τοιοῦτῳ κλήρῳ
ποιῆσαι διπλοκλήρον· ἀπαγορεύομεν γὰρ τούτοις
ἅπανι καὶ ἡμεῖς ὁμοίως τῇ προλαβούσῃ συνόδῳ, καὶ
οὐδαμῶς ἐκχωροῦμεν, οὐδὲ ἄδῃαν δίδομεν, σφραγι-

δας τελειν και χειροτονίας ὀφφικίων, ἐπει ταῦτα, ὡς εἰρηται, ἀρχιερεῖσι προσήκουσι. Περὶ μέντοι τῶν κατὰ τὸ παρὸν εὐρισχομένων διπλοκλήρων, εἰ καὶ κατὰ τὴν τῶν εἰρημένων τῆς τοιαύτης μονῆς δικαιοματων περιληψίν παρασταλῆναι αὐτοὺς ἔδει, ἀλλ' οὖν διακρίσει τὸ πρῶγμα δοῦσα ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς τούτους μὲν εἶασε διὰ βίου εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι ἐν αὐτῷ, τοῦ λοιποῦ δὲ καὶ εἰ; τὸ ἐμπροσθεν οὐκ ὀφείλει ὁ τῆς τοῦ Ἀκαπνίου διπλόκληρον ὄλωσ εἰς τὸν τοιοῦτον παραδέξασθαι κληρον, ἀλλ' εἰ καὶ παραδέξεται ὅπως ὁποτε, αὐτόθεν ἡ πρῶξις αὐτῆ εὐθὺς τὴν κατάλυσιν ἔξει· ἥμισυ γὰρ εἰκόσ και δίκαιον ἡμῖν κέκριται, ἄλλο τι παρὰ τινος; εἰς τὸν τοιοῦτον κληρον πρᾶχθῆναι, παρ' ὃ τὰ τε χρυσόβουλλα καὶ τὰ σεπτὰ προστάγματα διορίζονται, ὀφείλοντος καὶ τοῦ νῦν ἱερωτάτου ἀρχιερέως Θεσσαλονίκης καὶ τῶν μετ' αὐτὸν στέργειν καὶ ἐμμένειν εἰς ὅσον ταῦτα διέξεισι, ἢν' οὕτω καὶ ἀσύγχυτος ἡ τάξις αὐτῆ διατελῆ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Τῆς γὰρ περὶ τούτου χάριν ἀσφαλείας ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη τῇ πολλακίς διαληφθεῖσθαι τοῦ Ἀκαπνίου σεβασμῆ πατριαρχικῆ μονῆ καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς διαωνίζουσαν τὴν ἀσφάλειαν μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδ. ζ'.

XVII. Synodus dirimit controversiam.

† Οἱ ἐνασκούμενοι μοναχοὶ τῆ σεβασμῆ μονῆ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπιτεκλημένην τοῦ Πλουναρίου διένεξιν ἔχοντες; μετὰ τοῦ Καλοστρατιώτου περὶ τοῦ ἀνήκοντος αὐτοῖ; ἐμφυτεύματος, ἀφ' ὧν ὁστος ἀνήγειρεν οἰκημάτων ἐν τῇ περιοχῇ καὶ τοῖς δικαίοις τῆς αὐτῆς σεβασμῆς μονῆς, ζητήσας ἐπὶ τούτῳ καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν τὸ τοιοῦτο τόπιον, ἐκίνησαν τὰ περὶ τούτου ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, καὶ δὴ τῶν μερῶν ἀμφοτέρων τῶ δικαστηρίῳ παρεστώτων, ἐξετάσει δοθείσης τῆς κατ' αὐτοὺς τοιαύτης ὑποθέσεως, οἱ μὲν μοναχοὶ τὰ ἐπὶ τῇ περιοχῇ τῆς αὐτῆς μονῆς καὶ τοῖς ὀπουδῆποτε διαφέρουσιν αὐτῇ κτήμασι προσόντα αὐτοῖς σεπτὰ χρυσόβουλλα προκομίσαντες, ἃ δὴ χρυσόβουλλα τὸ ἀπαργγελητόν καὶ ἀπαραιοίητον, ἀναφαίρετόν τε καὶ ἀναπόσπαστον περιποιούνται αὐτοῖς εἰς ταῦτα, ἐζήτουν κατ' αὐτὰ, ὡς καὶ ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ τοπίῳ δικαιοῦμενοι τὸ τεταγμένον ἐμφύτευμα, ὁ Καλοστρατιώτης δὲ καὶ αὐτὸς τὸ παρ' αὐτῷ σεπτὸν χρυσόβουλλον τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου βασιλέως τοῦ ἀππου τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος ἐμφανίσας, δικαιούσθαι δι' αὐτοῦ διετέλεστο, ὡστε μὴδὲν εἰς πρὸς αὐτοὺς διδοῖναι. Ἀναγνώσθέντος μέντοι τοῦδε τοῦ σεπτῶ χρυσόβουλλου ἐν ἐπηκόῳ, καὶ διαλαμβάνοντος διὰ χρέους τοῦ Καλοστρατιώτου δημοσιακῶν κρατηθῆναι καὶ πρᾶχθῆναι τὰ οἰκήματα αὐτοῦ ταῦτα τῷ δρουγγαρίῳ....., ἅμα δὲ καὶ διοριζομένου, μὴ ὑποκείσθαι αὐτὰ δημοσιακῶ τέλει ἢ ἐτέρῳ οὐδέ τινι, ἐπειδὴ ἀνεφάνη ἐντεῦθεν ἀριζήλω; ὡς δι' αἰτίαν αὐτοῦ ἐκρατήθησαν καὶ ἐπράθησαν τὰ τῆς ἀνακτίσεως αὐτοῦ πάντως καὶ βελτιώσεως, φθάσα; δὲ ὅμως ἐζωνήσατο παρὰ τοῦ δρουγγαρίου, καὶ κατέχει καὶ

νέμεται πάλιν αὐτὰ, διὰ τοῦτο καὶ ὅτι οὐδὲ διαμνημονεύει τὸ αὐτὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον τῆς τοιαύτης μονῆς, οὐδὲ ἀποπέμπεται ὄλω; αὐτὴν βητικῶς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου τοπίου, ὡς μὴ ἀνευχθέντος τοῦ πράγματος, ὡς εἰς ἀλήθειαν εἶχεν, ἐτέρων καὶ αὐτῆ προσόντων χρυσόβουλλων καὶ μὴ ἀναιρουμένων διὰ τοῦ ἐμφανιζομένου παρὰ τοῦ Καλοστρατιώτου, ἐισσέψει συνοδικῆ δοῦσα τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν, ἔκρινε διὰ τε τὰς εἰρημένας αἰτίας, καὶ ὅμα διὰ τὸ καὶ τοὺς φιλευσεβεῖς νόμους οὕτως περὶ τῶν τοιοῦτων διαγροῦσιν· Ἐ Δεὶ τοὺς οἰκονόμους τῶν ἐκκλησιῶν ἀδεῶς ἐκδικεῖν τὰ περιελθόντα εἰς τὴν βασιλείαν ἐξ εὐαγῶν οἰκῶν ἀκίνητα καὶ ἀμεψέως τρόπον, ἐὰν πρὸς ἕτερον μετέλωσι πρῶτωπον, καὶ πάλιν ὁ κατὰ δωρεὰν λαβὼν ἀκίνητον ἐκκλησιαστικῶν, πρὸς τῷ μὴ ἀπολαῦσαι τοῦ δωρηθέντος, καὶ ἕτερον παραπλήσιον ἀποδώσει, ἢ μὴδὲν εἶναι κώλυμα καὶ ἐμπόδιον τοῖς μοναχοῖς, ἀναζητεῖν τὸ τοιοῦτον αὐτῶν δίκαιον· μέντοι γε καὶ ἐδικαίωσε γνώμη κοινῇ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Πισιδίας, τοῦ Δυβράχίου, τοῦ Διδυμοτείχων, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Αἰῶου, τοῦ Χερσῶνος καὶ τοῦ Βάρνης, ἐτι δὲ καὶ τοῦ οἰκεῖου τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, καθολικοῦ κριτοῦ, κύρι Νικολάου τοῦ Ματαράγγου, συμπάρντος τῇ συνόδῳ καὶ συνδικάζοντος ἡμῖν τὰ τῆς ὑποθέσεως, ὡς ἂν διδῶται τῇ αὐτῇ σεβασμῆ μονῇ τοῦ Πλουναρίου παρὰ τοῦ Καλοστρατιώτου τὸ ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων οἰκημάτων αὐτοῦ ἀνήκον αὐτῇ ἐμφύτευμα, ὡς ἐτάχθη τὰ ἀπ' ἀρχῆς καὶ συνεφωνήθη, ὀφείλοντος ἀποδίδοναι τοῦτο κατὰ τὸ ἀνυτέρητον, ἐπειδὴ οὐδὲ κερύσχον αἰτίαν οἱ μοναχοὶ τινα τῇ πρὸς τὸν δρουγγαρίον πράσει τῶνδε τῶν αὐτοῦ οἰκημάτων, ὡστε καὶ ζημίαν ὑποσχέειν αὐτοῖς; ἐντεῦθεν, ἀλλ' αὐτοῖς ἐαυτῷ γέγονεν αἰτίος εἰς τοῦτο· Ἐ Τὰ παρ' ἐτέρων δὲ γινόμενα ἐτέρους οὐ καταδλάπτοουσιν, ἢ οἱ αὐτοὶ καὶ ταῦτα νόμοι φασίν, οὐ μὴν ἀλλ' ὅτε καὶ μὴ εἶχεν οὕτω περιλήψεως τὸ αὐτὸ σεπτὸν χρυσόβουλλον, ὡς παρμποκλαπήνας δοκεῖν τῶν βασιτικῶν ἀκοῶν, ἀλλὰ βητικῶς ἀπεστέρει καὶ τὴν μονὴν τοῦ τοιοῦτου αὐτῆς τοπίου, ἐπειδὴ τοῦτο ὑπ' αἰτίῳ τῷ Καλοστρατιώτῃ συμβῆναι ἐμελλεν, οὐδ' οὕτως ἰσχυρογνωμονεῖν αὐτὸν ἔδει καὶ ἀγνώμονος προφανῶς ἔργον ἐνδείκνυσθαι, ὡς ἀποστέρηται ταύτην τοῦ ἐμφυτεύματος; ἐπὶ χρίματι τῆς οἰκείας ψυχῆς· κἂν μὲν οὖν ἀποδεδῶ τοῦτο, εὐ ἂν ἔχοι, εἰ δὲ μὴ, ἐξέεται τοῖς μοναχοῖς ἀποπέμψασθαι αὐτὸν ἐκείθεν τὰς ὄλας λαβόντα τῶν τοιοῦτων αὐτοῦ οἰκοδομιῶν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη αὐτοῖς; καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις; τῆς ἡμῶν μετριότητος μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. η'.

XVIII. Synodus concedit cuidam clerico facultatem promotionis.

† Παρέστη τῇ ἡμῶν μετριότητι προκαθημένη συνοδικῶς ὁ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς ἀγιωτάτης μετροπόλεως Θεσσαλονίκης, Δημήτριος ὁ Ἐοκαμματισμένος, καὶ ἀνέφερεν, ὡς ἀπορρασιθεῖς πατρίθεν καὶ μητρὸθεν ἦν ὀφείτων καὶ ὑποτασσόμενος τοῖς πρῶ-

τοὺς αὐτεδελφούς αὐτοῦ, τῷ Νικολάῳ καὶ τῷ Θεοδώρα, ὅτινας δὴ καὶ συνέθεντο καὶ συνεδιδάσθησαν διὰ μόνης ψιλῆς συμφωνίας πρὸ χρόνων μετὰ τοῦ Φόρτου Μιχαήλ, ἐφ' ᾧ λαβεῖν τὴν τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ θυγατέρα τὴν Ξίνην νύμφην ἐπὶ τούτῳ δὴ τῷ Δημητρίῳ· γενομένης μέντοι τῆς τοιαύτης αὐτῶν συμφωνίας, ἐπειπερ εἶδεν οὗτος τὴν κόρην ἀφήλικα παντελῶς, ἐχώρησεν εὐθύς εἰς ἀθέτησιν τῆς πράξεως ταύτης, ἥτις δὴ πρᾶξις λαληθεῖσα καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείσε ἀγιωπιάτης ἐκκλησίας; τὸ ἀκυρον ἔσχέ κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις διαταγῆν τῶν φιλευσεθῶν νόμων, ὡς τῆς κόρης μήπω τὸν ἔννομον πρὸς γάμον φρασάσης χρόνον. Ἐπειτα ἠγάγετο ἑαυτῷ γυναῖκα νομίμως, καὶ ζήτησαντος ἰερωθῆναι, ἐπειδὴ ἐλαλήθη τὰ τῆς εἰρημῆνης ἐπὶ τῇ τοῦ Φόρτου συμβιδάσεως, γέγονε περὶ τούτου ἐξέτασις παρὰ ἐκκλησιαστικῶν προτροπῆ καὶ ἀναθέσει τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θεσσαλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῦ, παρ' ὧν δὴ καὶ ἐρωτηθεῖσαι ἦ τε μήτηρ καὶ ἡ μάμμη, οὗτοι δὲ καὶ ὁ αὐτῶν ἀδελφός τοῦ εἰρημένου Φόρτου ὁ δρουγγάριος καὶ ἡ αὐτοῦ σύζυγος, εἶπον καὶ διεθεδαίωσαντο ὑπὸ βράει ἀφορισμοῦ, ὡς χρόνων ἦν τὸ κόριον τότε πέντε καὶ πρὸς, ὅτε μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἐσκαμματισμένου τὰ ψιλὰ γέγονε σύμφωνα. Ταῦτα ὁ θελωθεὶς Ἐσκαμματισμένος ἀνετίχασκε πρότεινεν ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ γράμμα τῶν ποιησαμένων τὴν ἐρώτησιν ἐκκλησιαστικῶν, τοῦ πρωτονοταρίου δηλονότι καὶ τοῦ λογοθέτου, ὑπογραφῇ τῇ αὐτῶν πεπιστωμένων, πρὸς δὲ καὶ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου, συναφῶς τοῖς παρ' αὐτοῦ βῆθεσι διεξίδον, καὶ ἐζήτησεν ἡμετέρας τυχεῖν εἰς τοῦτο καὶ συνεδικῆς διαγνώσεως. Συνεδριάζοντος τοίνυν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θεῷ συνόδῳ καὶ τοῦ αὐτοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως Θεσσαλονίκης καὶ εἰπόντος καὶ αὐτοῦ καὶ πληροφρησάντος, οὕτως ἔχειν τὸ ἀληθές, διεγνώσται τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῖσι, τῷ Σάρδων, τῷ Σμύρνης, τῷ Λακεδαιμονίας, τῷ Αἰνίου, τῷ Βάρνης καὶ τῷ Κῶ, μηδὲν τι κώλυμα εἶναι, μηδὲ ἐμπόδιον τῷ Ἐσκαμματισμένῳ τῷδε εἰς ἱερωσύνην προδιδασθῆναι, ὅσον τὸ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ψιλῆς συμφωνίας· ἐπεὶ γὰρ ἡ μὲν πρῶτον νομοθεσία μετὰ τὸν ἑπταετῆ καθίστη χρόνον μνηστεύεσθαι, αἱ Νεαραὶ δὲ τοῦ κύρ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ τοῦ κύρ Ἀλεξίου τῶν βασιλέων ἐκείνας εἶναι καὶ κρατεῖν καὶ ἐμπολιτεύεσθαι τῇ τῶν Χριστιανῶν καταστάσει μνηστείας θεσπίζουσι, τὰς εἰς τὸν δωδέκατον ἡλιασθὴν χρόνον καὶ μετ' αὐτῶν καὶ μεθ' ἱερῶν εὐχῶν συντελουμένας, ἀμφοτέρων δὲ τωτωνὶ τῶν μνηστειῶν ἠλλοτριεῖται τὸ τοῦ Ἐσκαμματισμένου, εἰκότως τὸ ἀκώλυτον ἔξει, ἱερατικῶς ἀξιωθῆναι βαθμοῦ. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδέδοται αὐτῷ εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος μηνὶ Ματίῳ ἰδ. η'.

XIX. Joannes monet Nicænos ut perseverent in fide Christiana.

† Οἱ κατὰ Νίκειαν εὐρισκόμενοι κληρικοί, ἱερωμένοι, μοναχοὶ καὶ ὁ λοιπὸς ἕκαστος Χριστιανικός

λαός, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος· τὴν ἀπὸ Θεοῦ εἰρήνην καὶ τὸ ἔλεος, ἀπαλλαγῆν τε τῶν ἀνιαρῶν καὶ πᾶν ἄλλο ἀγαθὸν καὶ σωτήριον ἐπευχόμεθα πᾶσιν ὑμῖν ἐκ Θεοῦ παντοκράτορος· ἡμεῖς ὅσον καὶ ὑπερ ὧν καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἐν τοῖς Βαρβάρους Χριστιανῶν ὑπεραγαθόμεν καὶ ὀδυνώμεθα, οὐδὲ εἰπεῖν ἔχομεν, πληροφρηθήτε, ὅθεν οὐδὲ διαλιμπάνομεν καὶ νοκῶς καὶ ἡμέρας ἱκατεύοντες καὶ παρακαλοῦντες; τὸν Θεόν, ἵνα τὴν διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν ἐπενεχθεῖσιν τῷ γένει ἡμῶν καταγιῶν εἰς αἰθρίαν μεταποίησιν καὶ ἀποστρέψῃ τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς, ὑπερ καὶ θαβροῦμεν, ὡς οὐ μὴ ἀπομείνῃ ἐπὶ πολὺ, ἵνα οὐδὲν δώσει ὁ τῶν οἰκιρμῶν Κύριος τέλος χρηστῶν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκεσίαις, μόνον σπουδάξτε καὶ ὁμεῖς; θεραπεύειν τὸν Θεόν διὰ τῶν καλῶν ὧν ἐργον καὶ τῆς θεοφιλοῦς ἀναστροφῆς· εἰ γὰρ καὶ κυριεύουσιν ὧν οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ τῶν οἰκειῶν ψυχῶν καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ ἑαυτῶν ἔστε κύριοι, καὶ τῆς προαιρέσεως ὧν ἔστι φυλάξαι τὸ καλὸν καὶ μὴ φυλάξαι· πλὴν ὡς ἐμάθομεν παρὰ τοῦ κριτοῦ, συντηρηθεὶ καὶ φυλάσσετε τὰ τῆς Χριστιανικῆς ὧν καταστάσεως, εἰς ὃ καὶ ἀσλεύτους καὶ παγίους μένειν εὐχόμεθα, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτύχητε αγαθῶν, ἃ ἠτοίμασε ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς, καὶ τὰς συντηρήσας αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολὰς, οὐ ἡ χάρις διαφυλάξαι ὁμᾶς.

XX. Synodus statuit ut monasterium patriarchale Hodegetriæ in regione Didymolichi iterum sit cœnobium virile.

† Ἐπειδὴ ἀνετίχθη εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὴν καὶ θεῖαν σύνοδον, ὡς τὸ περὶ τὸ Διδυμότειχον πατριαρχικὸν μοναστήριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας ἀποκατέστη μὲν εὐθύς τὴν ἀρχὴν ἀπ' αὐτῆς; τῆς αὐτοῦ κτίσεως ἀνδρῶν, καὶ διέμεινεν ἐπὶ τοῦ σχήματος τοῦδε καὶ τῆς καταστάσεως ἐπὶ χρόνοις, ὅσοις δὴ καὶ διέμεινε, παρὰ τοῦ καθηγουμένου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν διοικουμένων καὶ διεξαγόμενων, ἔπειτα κατελείφθη παρὰ τῶν μοναχῶν, καὶ κατέκρησαν αὐτὸ μονάστρια, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἤλθεν ἀπορίας ἐντεῦθεν, ὡς καὶ παντελῆ ἐρήμωσιν κινδυνεύειν ὑποστῆναι, καὶ διὰ ταῦτα ἐζήτησεν ὁ οἰκεῖος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι..... ὡς τὸ κτητορικὸν ἐπ' αὐτῷ δίκαιον κεκτημένος, εἰ γε δίκαιον, εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπαναλθεῖν τοῦτο κατάστασιν, καὶ μονάζοντα; πάλιν ἔχειν οἰκήτορας, διὰ τὸ καὶ τὰς πλείους τῶν μοναζουσῶν αὐτοῦ μετοίκους γεγονέναι ἐκείθεν ἐφ' ἕτερα γυναικεῖα μοναστήρια, δι' ἣν εἰρηται αἰτίαν. Συνδιασκεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Κυζίκου, τῷ Σάρδων, τῷ Σμύρνης, τῷ Λακεδαιμονίας, τῷ Αἰνίου, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης, τῷ Ῥωσίου καὶ τῷ Κῶ, διέκρινε προσήκον εἶναι καὶ δίκαιον, ἐπανασθῆναι τῷ τοιούτῳ πατριαρχικῷ μοναστηρίῳ τὰ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ καταστάσεως, καὶ παρὰ μοναχῶν ἀνδρῶν οἰκίσθαι τοῦτο καὶ διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι, καθὼς ἀποκατέστη καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ καὶ ἀπηγόρευτο τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ

τὰς σεβασμίους μόνὰς μεταβολὴν ὅλως δέχσθαι τῆς Α πρώτης αὐτῶν καταστάσεως, καὶ εἰς γυναικείας μὲν τὰς ἀνδρῶνας, τὰς δὲ τῶν γυναικῶν εἰς ἀνδρῶνας μεταποιεῖσθαι. Καὶ γοῦν ὀφείλει πραχθῆναι τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν συνοδικὴν ταύτην καὶ ἡμετέραν διάγνωσιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος γαγονὸς εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται μὴν! Ματθ Ινδ. η'.

XLI. Joannes monet metropolitan et clerum Trapezuntis, ne amplius imperatoris Comneni adulterio conniveant.

† Ἐρώτατε μητροπολίτα Τραπεζούντος καὶ ὑπέριτις, ἀγαπητὴ κατὰ Κύριον ἀδελφὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Οἶδας, ὅτι ἐδρισκομένου σου ἐνταῦθα ἐλαλήθη περὶ τοῦ περιπόθητου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, αὐθέντου τῆς Τραπεζούντος, τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, ὅτι οὐδὲν δίκαια καλῶς, οὐδὲ σχετικῶς πρὸς τὴν περιπόθητον θυγατέρα τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, τὴν μεγάλην Κομνηνὴν, οὐδὲ στέργει αὐτήν, καθὼς ὀφείλει ὡς γυναῖκα αὐτοῦ, μηδεμίαν διδοῦσαν αἰτίαν, τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἀλλὰ περιφρονεῖ καὶ πικραίνει ἐπὶ τοσοῦτον αὐτήν, ὥστε ὑπόνοιαν εἶναι, μήπως προΐόντος τοῦ χρόνου ἀθετήσῃ αὐτήν, καὶ ὡς εἴκομεν καὶ ἰδόμεν ταῦτα, ἅπερ ἐγνωρίσαμεν, πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, εἶτι δὲ καὶ τοὺς μετὰ σοῦ ἐλθόντας ἐνταῦθα κληρικούς σου, τοσοῦτον διεβεβαίωσασθε, μὴ εἶναι ἀληθῆ, ὥστε πάντα τρόπον ἐποιήσατε πληροφορησαί τὰς ἡμετέρας καρδίας, καὶ δέξασθαι, ὅτι οὐδὲν ἔχουσι οὕτως, ὡς ἐγνωρίσαμεν, τὰ εἰρημένα. Νῦν δὲ ἰμάθωμεν τρανότερον, ὅτι τοσοῦτον ἀπέστεργε καὶ ἀπίσαστο ὁ περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος ὁ μέγας Κομνηνὸς αὐτὴν τὴν περιπόθητον θυγατέρα τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἔλαθεν ἄλλην μοιχαλίδα, καὶ συνοικεῖ ταύτην, ὡς δῆθεν νομίμω. Ἰδῶσαν οὖν ἐνὶ τούτῳ ἄτακτον καὶ ὀλέθριον καὶ ἀπηγορευμένον καὶ οὐ μόνον εἰς ψυχικὴν ἀπώλειαν ἀφορῶν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀτιμῶν καὶ ἐπιβλαβῶν καὶ κατὰ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ ἀρχὴν, ἔχετε καὶ ὑμεῖς διακρίναι, καὶ οὐδὲν ἐνὶ χρεῖα λόγων πολλῶν, ὥστε παραστῆσαι τοῦτο πρὸς ὑμᾶς· θαυμάζομεν δὲ εἰς τὴν ἱερότητά σου καὶ τοὺς αὐτόθι ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς πνευματικούς καὶ ἱερωμένους ἀνδρας, πῶς ἠνέσχασθε μέχρι τοῦ νῦν τῆς ἐνεργηθείσης τοιαύτης ἀτοπίας, καὶ οὐδὲν ἀνελάθεσθε ζῆλον θεῖον τὸν προσήκοντα, καὶ ἐνίστητε καὶ ἠλέγητε τὴν παρανομίαν καὶ τὴν τοσαύτην ἀναίσχυντιαν, ἥτις ἐτολμήθη ἐπὶ καταλύσει τῶν θεῶν θεσμῶν καὶ κανόνων καὶ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ αὐτόθι Χριστιανικοῦ λαοῦ, ὥστε, εἰ δεοί, καὶ ἐπεὶ τούτου ἀποθανεῖν· πίντως γὰρ οἴδατε, ὅπως ἔχουσι τὴν τοιαύτην ἄτοπον πρᾶξιν ὁ αὐτοῦ θεοῖ καὶ ἱεροὶ κανόνες, καὶ ὅπως· τὸς μοιχαλίται συνοικούντας ἀκοινωνήτους ἔχουσι, καὶ τῆς τῶν πιστῶν ὀμνηγώρεως ἀλλοτρίους ποιοῦνται παντάσιν. Ἔδει οὖν, ἵνα συγχθῆτε πάντες καὶ λαλήσητε

μετὰ ζήλου· καὶ σπουδάητε πᾶσι τρόποις καὶ πάσαις μηχαναῖς, καταλύσαι τὴν τοιαύτην ἄτοπον καὶ ἐκράτητον πρᾶξιν καὶ ἀνομίαν· καὶ γὰρ οὐδὲ θεῖον λουσοργίαν, οὐδὲ ψαλμφοδίαν σχεδὸν ἔπραξε τελεσθῆναι εἰς τὸν αὐτόθι τόπον, τοιαύτης ἀνομιότητος πρᾶξιος τελεσθείσης καὶ ἐνεργουμένης εἶτι. Πληροφόρηθητε, ὅτι μεγάλως ἐλυπηθῆμεν καὶ λυπούμεθα εἰς ὑμᾶς· ἡμεῖς γὰρ περὶ ἄλλων τινῶν τῶν ὡς ἡμεῖς σήμερον ἐνεργουμένων καὶ καλουμένων αὐτόθι οἷδας ὅτι ἀνάθεσιν μοιχθῆναι ἐπαρηπάμεθα πρὸς σε, ὥστε ἐπιμεληθῆναι ἀνακοπήναι καὶ διορθωθῆναι αὐτά, καὶ εἰπεὶ εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀτόπημα τὸ θεομισόστατον, ὃ προδήλως ἀφορίζουσεν οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες, οὐδὲν ἐνδείξω ζῆλον, οὐδὲ ἐλάλησας οὔτε σὺ, οὔτε οἱ ἄλλοι πνευματικοὶ ἄνδρες οἱ αὐτόθι καὶ οἱ τοῦ κλήρου, ποῖαν ἐλπίδα ἵνα ἔχωμεν εἰς τὰ ἄλλα, ὅτι ὁ περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος ὁ μέγας Κομνηνὸς οὐδὲν ἐνθυμεῖται τοῦτο, ἢ καὶ ἐνθυμώμενος παραβλέπει καὶ παρατρέχει τοῦτο, τοῦ πάθους συνθαλάσσης τὸν λογισμὸν αὐτοῦ· Ἄλλὰ ὑμεῖς πρέπει, ἵνα ἐνθυμηθῆτε, ὅτι ὅτι ἀνθρωπίνῃ οὐδὲν γίνηται ἐκδίκησης, ἀνέξεσθαι μέλει ὁ Θεὸς τῆς τοσαύτης ἀδικίας καὶ παρανομίας, καὶ οὐκ ἀγανακτήσει μεγάλην ἀγανάκτησιν κατὰ τὸ αὐτόθι τόπον· ἢ μετριότης οὖν ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν θεῖα τῶν ἱερωμένων ἀρχιερέων σύνοδος καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία φροντίζοντες μὲν, ὡς ἔχομεν χρέος, καὶ τῆς ψυχικῆς ὀφειλάς αὐτοῦ τοῦ περιπόθητου γαμβροῦ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, φροντίζοντες δὲ καὶ τοῦ συμφέροντος τῶν αὐτόθι Χριστιανικῶν λαῶν, ἐγράφσαμεν δεῖα ἐγράψαμεν πρὸς αὐτὸν, παρεγγυώμενοι, ὡς καθολικοὶ Πατέρες, ἀποστήναι αὐτὸν τῆς ὀλιθρίου ταύτης καὶ παρανομιατικῆς πρᾶξεως, καὶ ἀπολύσαι μὲν, μᾶλλον δὲ ἐξερῖσαι μακρὰν ἀπὸ τῶν αὐτόθι τὴν θεοσυγῆ μοιχαλίδα, ἣν καὶ ὅπ' ἀφορισμὸν ἐποιήσαμεθα κατὰ τὴν τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκολουθίαν, προσλαβέσθαι δὲ καὶ συνοικεῖν τῆ κατὰ τοὺς θεοὺς νόμους γυναῖκα αὐτοῦ, τῆ περιπόθητη θυγατρὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, παρεγγυώμεθα δὲ καὶ πρὸς ὑμᾶς, ἀναφανοῦντες τὸ συμφέρον καὶ λυσιστελοῦν ὑμῖν ἐπὶ ἀρχιερατικῆ καὶ ἱερατικῆ ὑπηρεσίᾳ καὶ διακονίᾳ ὑμῶν, εἴπερ οὐδὲν γένηται, ὅσον γράφομεν, καὶ οὐδὲν σκοπήσητε, ἐπεὶ ἀφορισμὸς ἐγένετο κατὰ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας καὶ παρανομίας, καὶ ἐπιμεληθῆτε ἐνδείξασθαι τὴν ἐυστασιν, ἣν ὀφείλετε ἐπὶ ἐκκοπή καὶ διορθώσει τοῦ πρᾶγματος, ἀλλὰ κοινωνήτε τοῖς ἀτόποις ἐργοῖς, ἀπαλλοτριωθήσεσθε καὶ ὑμεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ὅτι προσλόμενοι οἰκτιροθελῶς ἀποστεινὴν αὐτοῦ· τῆς ὀλομελείας τοῦ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας σώματος. Ἀπέμεινεν οὖν εἰς ὑμᾶς, πῶς ἵνα ἐπιμεληθῆτε ἀπαλλάξαι τοῦ ψυχικοῦ ὀλιθρίου πτώματος καὶ τὸν περιπόθητον γαμβρὸν τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, τὸν μέγαν Κομνηνὸν, καὶ ὑμᾶς αὐτοῦ· τοῦ ἐπληρωμένου κινδύνου, καὶ τὸν αὐτόθι λαὸν τοῦ ἀπὸ τῆς εἰρημένης αἰτίας ὀλέθρου καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγανακτήσεως, ὡς ἂν καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετ' ὑμῶν.

XXII. Joannes jubet colligi scripta theologica dam-nati monachi Barlaam.

† Ἐπειδὴ ἀπηλέγηθη ὁ μοναχὸς Βαρλαάμ ἐπὶ τῆς συγκροτηθείσης ἱερᾶς, καὶ θείας συνόδου· χάριν τῶν λαληθέντων παρ' αὐτοῦ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, βλάσφημα λαλῶν καὶ ἀκτικρυς, ἀναντία τοῖς θείοις τῶν Πατέρων λόγοις, καὶ διὰ τοῦτο κρίνεται ἀναγκαῖον ἢ μετριότης ἡμῶν, ἵνα περισυναχθῶσιν, ὅπουδὴποτε εὐρίσκονται, συγγράμματα τοῦτου περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως· ἀπολύουσα τὸ παρὸν γράμμα παρακελεύεται διὰ τοῦτου τοῖς τε ἐν ταῖς τεθασμέναις μοναῖς μοναχοῖς καὶ τοῖς οἰκίηταις τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων, ἵνα, ὅστις ἔχει σύγγραμμα τι τοῦ τοιούτου μοναχοῦ περὶ τῆς τοιαύτης ἢ περὶ ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως, μὴδὲν ἔχη τοῦτο παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀλλὰ ἐνέγκῃ τοῦτο εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὅθεν καὶ οὐδεὶς ὀφείλει ἀπὸ τούτων συχεῖν καὶ ἔχειν παρ' ἑαυτῷ τοιοῦτόν τι σύγγραμμα, εἴτε πολὺ, εἴτε ὀλίγον τοῦ δηλωθέντος μοναχοῦ Βαρλαάμ, εἰδότες, ὡς ὁ μὴ φανερόν ποιήσας καὶ ἐνεγκῶν, ὅπερ, ὡς εἴρηται, ὑπὸ ἀφορισμὸν ποιήσεται· ἑαυτὸν, ὃν ἐκφωνεῖ ἢ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ἀπολυθέντος· εἰς ἀφάθειαν τοῦ μὴ περιπεσεῖν τινα τῷ ἐκ τοῦ εἰρημένου βάρους χρίματι, αὐτὰ δὲ ταῦτα παρακελεύεται ἢ μετριότης ἡμῶν καὶ πρὸς τοὺς οἰκίητορας τῶν ὅπουδὴποτε λοιπῶν πόλεων, τοὺς τε μοναχοὺς καὶ τοὺς κοσμικοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ, ὑφορώμενοι τὸ ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ κατάκριμα, ἐμφανίσωσι πρὸς τὸ μέρος τῶν ὅπουδὴποτε ἐκκλησιῶν, εἴ τις ἔχει ἐκαστος σύγγραμμα τοῦ εἰρημένου μοναχοῦ, ὡς εἴρηται, ὥστε δημοσίᾳ ἀφανισθῆναι αὐτό.

XXIII. Synodus condemnat dogmata monachi Barlaam.

† Ἐπαινετὸς ἀληθῶς ὁ εἰπὼν, τὴν ταπεινώσειν ἀληθείας εἶναι ἐπίγνωσιν· αὕτη γὰρ καὶ τῶν οἰκείων μέτρων ἐστὶ κατάληψις, καὶ δὲ αὐτῆς τὴν τε πρὸς Θεὸν εἰρήνην καὶ τὴν πρὸς τὴν πλησίον καρπούμεθα, δι' ἧς αὐθις καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀνάπαυσιν ποριζόμεθα, κατὰ τὴν θεοσποσίαν ἐκαίην καὶ προσηπετικὴν ἐξ τοῦτο τοῦ Κυρίου φωνῆν· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρὸς εἰμὶ καὶ ταπεινὸς ἐπὶ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*· αὕτη πειθεὶ τὸν κεκτημένον ἑαυτῷ μὲν προσέχειν καὶ Θεῷ προσανέχειν, παντὸς δὲ κεικῶ τῷ τοῦ Κυρίου φῶδω κατὰ τὸν τοῦ σοφῶ Σαλωμῶντος λόγον ἐκκλινοντα, εὐλαβῶς περὶ τὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ σωφρονῶν· ἔχειν, θριαπτέρων ἀκόνην μὴ μεταίρουσα καὶ τὰς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπὰς, ὑπερβολὰς, φημί, καὶ ἑλλείψεις ἀποτρεπόμενον, τὴν βασιλικὴν ὀδεύειν καὶ μέσην καὶ πρὸς οὐρανοὺς καὶ Θεὸν ἀπλανῶς καὶ ἀσφαλῶς φέρουσαν. Ἄλλ' ὁ ἐκ Καλοθρίας ὀρωόμενος μοναχὸς Βαρλαάμ, εἰς τὸ τῆς οἰήσεως πέλαγος ἐξ ἀφροσύνης πάντως καὶ ἰδιορρυθμίας καθελὶς ἑαυτὸν, καὶ μέγα φρονῶν ἐπὶ τῇ τῆς θύραθεν ἐπιστήμῃ φιλοσοφίας κατὰ τῆς ὑπερφουῆς καὶ βδυσῆς φιλοσοφίας ἐχώρηεν, ἐπιτρατεύσας τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος, τὴν

καὶ μὴδὲ χωρεῖν ὁλοῦς τὰ τοῦ Πνεύματος δυναμένην ψυχικὴν καὶ ἀποθεοποιμασίαν φιλοσοφίαν· τὸν μαθησιώτητα γὰρ ὅπως ὑποκριθεὶς προσήλθε ποτε σὺν ὀλίγῃ τιεὶ τῶν παρ' ἡμῖν μοναχῶν, οἱ τὸν ἡσύχιον προελθόντων βίον, τοῖς ὀλίγοις πᾶσι χάρειν εἰπόντες, Θεῷ προσανέχουσι, καὶ τούτων οὐδενὶ μὲν τῶν ἑλλογιμωτέρων, τοῖς ἀκλουστέροις δὲ μᾶλλον ἐφοίτησεν· ἐξῆπιτηδες, δόει πάντως τοῦ μὴ φωραθῆναι. Μετὰ μικρὸν· μέντοι καὶ αὐτῶν ἀποστὰς, ἀποστρόφαιον ἐγγράφιας τούτων κατηγορήσας φρόνημα, ὡς δῆθαι ὑπ' αὐτῶν πρῶσθευόμενον· ἀκούσας γὰρ ἐκείνων λεγόντων, ὡς ἀπὸ παραδόσεως· ἐχόντων τῶν ἁγίων Πατέρων, ὅτι οἱ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κεκαθαρμένοι τὰς καρδίας ἐλάμψεις θείας μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ἐγγινομένης αὐταὶ δέχονται, κατηγορήσας αὐτῶν, ὡς τὴν οὐσίαν αὐτῆν τοῦ Θεοῦ μεθεωτῆν λεγόντων. Τῶν δὲ ἀπολογουμένων, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἀκτικρυν, καὶ ἀδίδιον, καὶ θεοποιῶν χάριν τοῦ Πνεύματος, διδιδας αὐτοῖς ἐνευθεν ἐγκλημα προσετρήσασθαι ἐπεχείρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παραλθὼν καὶ τὰ περὶ τοῦτου ἀνεγένεας τῇ ἡμῶν μετριότητι, κατηγορεῖν μάλιστα τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρ Ἐρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἐξήτησα μετακληθῆναι καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐκράν καὶ θείαν σύνοδον· μετακληθέντων τοίνυν ἐτέραν ὁ Βαρλαάμ ἐτρέπτο, ἀποφεύγων καὶ μὴ καταπειθήσθαι ὀλοῦς εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντήσας καὶ τοῖς κατηγορηθεῖσι παρ' αὐτοῦ μοναχοῖς εἰς λόγους ἐλθεῖν καὶ ἀντικαταστήσασθαι αὐτοῖς, ἐφ' οἷς κατ' αὐτῶν συνεγράψαστο, πρόφασιν μὲν τῆς ἀποφυγῆς ποιούμενος τινικαῦτα τὴν βασιλικὴν ἀποθημίαν, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἑαυτοῦ καταγνῶς καὶ τὸν ἐνευθεν ἔλεγχον δεδιδώ· ἔπειτα συνόδου συγκροτηθείσης παρουσία καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως, τοῦ ἀσπίμου καὶ μακαρίτου, ἐν τῷ περιωνύμῳ νεφ' τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, τῆς τε συγκλήτου καὶ οὐκ ὀλίγων ἀπὸ τε τῶν τιμιωτάτων ἀρχιμανθριτῶν καὶ καθηγουμένων καὶ τῶν τῆς πολιτείας συνειλεγμένων, μεταπεμφθεὶς καὶ ὁ αὐτὸς Βαρλαάμ καὶ προτραπείσας εἰπεῖν καὶ ἀποδείξαι, εἴ τις εἰπεῖν ἔχει κατὰ τῶν καθ' ἡσυλίαν ζώντων μοναχῶν, παρόντων ἦδη καὶ αὐτῶν τῇ συνόδῳ, αὐτὸς ὡσπερὶ τοῦ προκειμένου λήθην παθῶν, μάλιστα δὲ συγγέειν πειρώμενος τὰ τῆς ὑποθέσεως, εἰς ἐρωτήσεις καὶ ἀπορίας ἐχωρεῖτο δογματικὰς, καὶ λύσεις τῶν ἀπορημάτων ἐξήτησι, εἰς δὲ καὶ ἐνιστάμενος καὶ ἰσχυρίζόμενος, μὴδὲν τε πρότερον εἰπεῖν, πρὶν ἂν τὴν ἐπι ταῖς ἐρωτήσεσι ταύταις ἀπόκρισιν καὶ λύσιν ἰσχυρίσασθαι· ἐπειδὴ καὶ ἀπαξ καὶ εἰς καὶ μετ' ἐμβριθείας ἀποκρουσθεῖς, οὐκ ἐνεδίδου τῆς ἐνετάσεως ταύτης, οὐδὲ ἐπειθετο λέγειν περὶ τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, τῆς κατὰ τῶν μοναχῶν δηλαδὴ ἐγγράφου παρ' αὐτοῦ κατηγορίας, ἐπέτρεψεν ἢ μετριότης ἡμῶν ἀναγνωσθῆναι εἰς ἐπήκουσιν τῆς συνόδου τοὺς ἱεραὺς καὶ θείους κανόνας, δι' ὧν ἀπαγόρευται καὶ οὐδαμῶς παρακχωρηται, μὴ μόνον ταῖς κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι, μὴδὲν τι περὶ βωμάτων μνεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐνευθεν πάντως ἀνάγκην ἐπιτιθένας

παρ' τοιούτων ἀπολογεῖσθαι, μὴδὲ διδασκαλικὸν ἐαυτοῖς περιτιθέντας ἀξίωμα, διεξιέναι περὶ τινῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, μόνοις γὰρ ἐδόθη τοῦτο τοῖς ἀρχιερεῦσι Θεοῦ παρὰ τῆς ἀνωθεν χάριτος· φησὶ γὰρ ὁ τῆς οἰκουμενικῆς ἔκτης συνόδου κανὼν ξδ', ὅτι οὐ χρὴ λαϊκὸν δημοσίᾳ λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα διδασκαλικὸν ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἰκεῖν τῇ παρὰ τοῦ Κυρίου παραδοθείᾳ τάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου λαβοῦσι διανοίγειν, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεισθαι· ἐν γὰρ τῇ μιᾷ Ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποίηκεν ὁ Θεός, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν, ἣν ὁ Θεολόγος ἑρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι λέγων· Ἐταύτην αἰδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττωμεν· ὁ μὲν ἕστω τις ἀκοῆ, ὁ δὲ γλῶσσα, ὁ δὲ χεὶρ, ὁ δὲ ἄλλο τι, ὁ μὲν διδάσκει, ὁ δὲ μανθάνει· καὶ ὁ μὲν μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ καὶ ὁ χορηγῶν ἐν ἰλαρότητι καὶ ὁ ὑπουργῶν ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες ὤμεν γλῶσσα τὸ ἑτοιμότερον, μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες διερμηνεύωμεν· καὶ μετὰ τίνα· Ἐτὶ σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρίβατον ὦν; τί γένη κεφαλὴ, ποῦς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; καὶ ἐτέρωθι ἡ Σοφία διακελεύεται· Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις, μὴ συμπαροικεῖσθαι, πένης ὦν, πλουσίῳ, μὴδὲ ζῆται τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος· εἰ δὲ τις ἀλλῶ τὸν παρόντα παρασκευάσῃ καρδία, ἐπὶ ἡμέρας ἀφοριέσθω τσσαράκοντα. Καὶ πάλιν ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι κανὼν ἐνενακαιδέκατος· Ἐπεὶ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας· ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους· ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγόμενους, τὰ τῆς ἀληθείας νοήματα τε καὶ ῥήματα, καὶ μὴ παραβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ, εἰ γραφικῶς ἀνακινήσῃ λόγος, μὴ ἄλλως τούτον ἑρμηνεύεωσαν, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδασκαλοὶ διὰ τῶν οικειῶν συγγραμμάτων παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκίμειωσαν, ἢ λόγους οικειοὺς συντάττοντες, ἔστιν ὅτε καὶ ἀπόρως ἔχοντες πρὸς τοῦτο, ἀποπίπτουσιν τοῦ προσήκοντος· διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀσυμφῶρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταβρυθμιζοῦσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἀλλοκονεῖται πάθει, ἀλλὰ προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ ἐαυτοῦ· πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπηρητημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐξεργάζονται. Μετὰ μάλιστα τὴν ἀνάγνωσιν τῶν αὐτῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων προεκομισθησαν ἐπὶ τοῦ μέσου, ὃς ὁ Βασιλεὺς φθάσας ἐποίησατο ἀναφορὰς κατὰ τῶν μοναχῶν, καὶ ἀναγνωσθεῖσιν τῶν τοιούτων ἀναφορῶν, προετρέπη ὁ διαληφθεὶς ἱερομόναχος κύρ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐπ' αὐταῖς ποιήσασθαι ἀπολογία, ὡς αὐτοῦ μάλιστα καθήκοντα, ὅστις καὶ εἰπὼν ἐν προοίμιῳ λόγῳ καὶ ἀπολογησάμενος, ὅσα εἰκόσ, ἔπειτα διηγῆσατο,

καὶ ὡς ἐπισυνέθη τὰ τῆς αὐτῶν διαφορᾶς, προτέρου τοῦ αὐτοῦ Βασιλεῦς συγγραψαμένου καὶ κατηγορησαντος αὐτῶν, ἄπερ ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ ἐναντία τοῖς τῶν Πατέρων θεοῖς λόγοις, ὡς ἀπεδείχθη, ἐκθεμένου, καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπολογία καὶ ἀντιβῆσιν κινήθηται. Ἐπειτα ὠρίσθη ἐνεχθῆναι τὰ τοῦ Βασιλεῦς συγγράμματα, ἃ καὶ πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀκούοντων Κατὰ Μασσαλιανῶν ἐπέγραψεν, ἐν οἷς συγγράμμασιν ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Δεσπότης Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, λέξασιν αὐταῖς τάδε· Ἐτὴ ἐν Θαβωρίῳ λάμψαν φῶς οὐκ ἀπρόσιτον ἦν, οὐδὲ κατὰ ἀλήθειαν ὑπῆρχε φῶς θεώτητος, οὐδὲ ἀγγέλων διως ἰερώτερον ἢ θεϊότερον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον καὶ κατώτερον καὶ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας νοήσεως· πάντα γὰρ τὰ τε νοήματα καὶ τὰ νοούμενα σεμνότερα ἔστι τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὡς τῇ ὀφει διὰ τοῦ ἀέρος προσπίπτοντος καὶ αἰσθητικῆς δυνάμει ὑποπίπτοντος, καὶ τὰ αἰσθητὰ μόνον δεικνύντο· τοὺς ὀρώσιν, ὀλικοῦ τε δυντος καὶ ἰσχηματισμένου καὶ ἐν τόπῳ· καὶ ἐν χρόνῳ φαινόμενον, καὶ τὸν ἀέρα χρωματίζοντες, καὶ νῦν μὲν συνισταμένου τε καὶ φαινομένου, νῦν δὲ διαλυομένου καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωροῦντος, ἅτε φανταστοῦ, μεριστοῦ τε καὶ πεπερασμένου, δι' ὃ καὶ ὀρώμενον ἦν ὑπὸ τῶν στέρησιν πασχόντων τῶν νοσηρῶν ἐνεργειῶν, μᾶλλον δὲ μηδέπω ταύτας ὄλω; κτησαμένων, καὶ μηπω κακαθαρμένων ὄντων, ἀλλὰ καὶ ἀτελῶν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους θέας, ὡς μηδέπω ἀξιοθέντων τῆς τῶν θεοειδῶν νοήσεων, ἀναγόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ τοιούτου φωτὸς ἐπὶ νοήματα καὶ θεωρήματα, ἃ κρείττω ἔστιν ἀσυγκρίτως τοῦ φωτὸς ἐκείνου· τοιγαροῦν οἱ λέγοντες βρὺτὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ ἀληθινὸν καὶ τὰ τοιαῦτα πεπλανημένοι εἰσι καθάπαξ, καὶ οὐδὲν τῶν φαινομένων καλῶν ὑψηλότερον εἰδότες, ἀσεβεῖς τε διὰ τοῦτο καὶ ὀλεθριώτατα δόγματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εισάγοντες. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Βασιλεὺς ἑτερόδοξα προδήλως καὶ ἐναντία τοῖς περὶ τοῦ θεοῦ τοῦτου φωτὸς ῥηθεῖσι παρὰ τῶν ἁγίων· τούτων γὰρ ταῖς ῥήσεσι σύμφωνα διαθεβατιούμενοι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν οἱ μοναχοί, ταύτας καὶ προσβάλλοντο· φησὶ τοίνυν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεῖος Ἰωάννης· Ἐσήμερον φῶς ἀπροσίτου ἄβυσσος, σήμερον αἴγλη· θείας χύσεως ἀπεριόριστος ἐν τῷ Θαβῶρ τῷ βρεῖ ταῖς ἀποστόλοις ἀγάζεται· νῦν ὠράθη τὰ τοῖς ἀνθρωπίνους ἀθέατα ὄμματα, σῶμα γήϊνον θεῖον ἀπαυγάσει λαμπρότητα, σῶμα θνητὸν ὄξαν πηγάζει θεότητος· ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ, ἡ σὰρξ δὲ Λόγος ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ τῆς οικείας ἐξίστη ἐκάτερον φύσεως. Ὡ τοῦ ὀυμάτος· οὐκ ἐξωθεν ἢ ὄξαν τῷ σῶματι προσεγίνετο, ἀλλ' ἐνδοθεν ἐκ τῆς ἀρρήτου λόγῳ γινομένης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπερθέου θεότητος· ὧ γὰρ ἐν ἐκείνῳ οἱ ἄγγελοι ἀκλήτως ἐρεῖδεν τὸ ὄμμα οὐ σθένους, ἐν τούτῳ τῶν ἀποστόλων οἱ πρόκριτοι τῇ δόξῃ τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ὀρώσιν ἐκλάμποντα, ἐντεῦθεν τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων προσλαμβάνεται μάρτυρας τῆς οικείας δόξης· τε

καὶ θεότητος, ἀποκαλύπτει δὲ αὐτοῖς τὴν οἰκίαν θεότητα, τελείους δὲ εἶναι τοὺς τὴν θεῖαν δόξαν εἰκὸς κατοπτρεύοντας, τὴν ἀπάντων ἐπέκεινα, τὴν μόνην καὶ ὑπερτέλῃ καὶ προτέλειον· ὁ θεὸς γὰρ ὄντως καὶ θεηγόρος Διονύσιος, Οὕτως ὁ δεσπότης, φησὶν, ὀφθίσεται τοῖς ἑαυτοῦ τελείοις θεράπουσιν, ὃν τρόπον ἐν δρεὶ θαδῶρ τοῖς ἀποστόλοις ὀπτάνεται, Ἰωάννην παραλαμβάνει, ὡς τῆς θεολογίας παρθένον καὶ καθαρωτάτον ὄργανον, ὅπως τὴν ἀχρονον δόξαν τοῦ Υἱοῦ θεασάμενος, *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος*, βροντήσσει· μήτηρ γὰρ προσευχῆς ἡ ἡσυχία, προσευχὴ δὲ θείας δόξης ἐμφάνεια· ὅταν γὰρ τὰς αἰσθησεις μύσωμεν, καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῷ Θεῷ συγγενώμεθα καὶ τῆς ἐξωθεν τοῦ κόσμου περιφορᾶς ἐλευθερωθέντες ἐντὸς αὐτῶν γενώμεθα, τότε τρανῶς ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ὀφόμεθα· *Ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐρανῶν, ἣτις ἐστὶ βασιλεία Θεοῦ, ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν*, Ἰησοῦς ὁ Θεὸς ἀπεφθέγγετο· ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν μεταμορφοῦται ὁ αἰετὸς αὐτῶν· δεδοξασμένος καὶ λάμπων ἀστραπῇ τῆς θεότητος, ἀνάρχως μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθείς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κέκτηται τῆς θεότητος, καὶ ἡ τῆς θεότητος δόξα καὶ δόξα τοῦ σώματος γίνεται, ἀλλ' ἀφανὴς ἡ δόξα ὑπάρχουσα ἐν τῷ φαινόμενῳ σώματι τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα, τοῖς σαρκῶς δεσμίοις ἀόρατος ἐξημάτιζε· μεταμορφοῦται τοῖσιν, οὐχ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ, εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οικείοις μαθηταῖς ἐμφαινόμενος, διανοίγων τούτων τὰ ὅματα καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας· Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ *Μεταμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν*· μένων γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτοτητι παρὰ τὸ πρὶν ἐφαίνετο, ἕτερος νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐώρατο φαινόμενος· *Καὶ ἔλαμψε*, φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος, οὐχ ὅτι τοῦ ἡλίου λαμπρότερον, ἀμήχανον γὰρ ἀπαρλήπτως ἐν τῇ κτίσει τὸ ἀκτιστον εἰκονίζεσθαι, ἀλλ' ὅσον ἐχώρουν καθορᾶν οἱ βλέποντες· Θεὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε, καθὰ πέφυκε φύσεως, καὶ ὁ δὲ ἐώρακεν, ἐν πνεύματι τοῦτο τεθέαται· αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, ταυτὰ ἐστίν, ἃ ὁ θαλμὸς οὐκ οἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη πώποτε. Οὕτως ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα Χριστὸν ὄρωντες, τῷ φωτὶ ἀστράπτοντες τῆς θεότητος, τοῦτο τὸ φῶς κατὰ πάσης φύσεως ἔχει τὰ νικητήρια, αὐτὴ ἡ ζωὴ ἡ τὸν κόσμον νικήσασα, ἀλλ' ὁ Πέτρος, *Καλὸν ἐστὶν ἡμῶς ὡς εἶναι*, καὶ ἐντεῦθεν νεφέλη, οὐ γνόφου, ἀλλὰ φωτὸς ἐπεσκίασεν, τὸ κεκρυμμένον γὰρ ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν μυστήριον ἐκκαλύπτεται, φωνὴ Πατρὸς ἐκ νεφέλης τοῦ Πνεύματος γέγονε, καὶ δόξα διηνεκῆς καὶ διακωνίζουσα δεικνύεται. Ὁ δὲ Κρήτης θεσπέσιος Ἀνδρέας, ἐπὶ τὸ ὄρος, φησὶν, ἀνάγει τὸ ὑψηλὸν τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, τί ποιήσῃν ἡ τί διδάξῃν; τὴν ὑπεραστράπτουσαν παραδείξιν τῆς οἰκειᾶς θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα· τοῦτο τοῖσιν ἐορτάζομεν σήμερον, τὴν τῆς φύσεως θέωσιν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν ἐπὶ τὰ ὑπὲρ

φύσιν ἔκστασιν καὶ ἀνάδασιν, καθ' ἣν καὶ τοῦ κρείττονος ἡ ἐκνίκησις, ἡ τὸ γε κυριώτερον εἰπεῖν, ἡ ἀνεκλάλητος θέωσις· τοῦτο θαυμάζουσιν ἄγγελοι, τοῦτο δοξολογοῦσιν ἀρχάγγελοι, τοῦτο πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων ἡ νοητὴ διακόσμησις, ἀλλῶς ἐστιωμένη, τεκμήριον ἐναργέστατόν τε καὶ ἀφευδέστατον τίθεται τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου φιλανθρωπίας. Οὐκ ἐστὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων, ἢ χωρήσει τοῦτου τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος· ὁ γὰρ ὑπερούσιος εἰς οὐσίαν ἀληθῶς ἐλθὼν ὁ ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιωθεὶς, διὰ σαρκὸς ἡμῖν πεπολιτευταί, ὅς δὴ καὶ ὑπερβαλλόντως ἐπὶ τοῦ δρους ἐξήστραψεν, οὐ τότε γενόμενος ἑαυτοῦ διαυγέστερος ἢ ὑψηλότερος, ἀπαγε, ἀλλ' ὅπερ καὶ πρότερον τοῖς τελουμένοις τῶν μαθητῶν καὶ μουμένοις τὰ ὑψηλότερα κατὰ ἀλήθειαν θεωρούμενος· ἔξω γὰρ σαρκὸς καὶ κόσμου γενόμενος, καθ' ὅσον ἐφικτόν, ἐνταῦθα τὰ τῆς μελλούσης καταστάσεως ἤδη, ἐξ ὧν ἐπειράθησαν, ἐδιδάχθησαν· εἰ γὰρ καὶ μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἀκοινωνητόν ἐστι καθόλου τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' οὐχὶ ὄλον, ὅτι ποτὲ ἐστίν, ἀλλ' ὅσον καὶ ὅπως τοῖς μετέχουσιν, ὡς ἐφικτόν, χωρητὸν γίνεται, καὶ τοῦτο δι' ἄκραν ἀγαθότητα ταῖς ἀπειροδώροις ἐλλάμψαι ἐδεῖον· ἐπὶ πάντῃ καὶ προχεόμενον. Ἀποδείξει δὴ τῶν λεγομένων αὐτὸ ἂν εἴη τὸ μακάριον πάθος τὸ πολυμήνητον, ὅπερ ἐπὶ τοῦ δρους πεπόνθασιν οἱ ἀπόστολοι, ἦν ἡ καὶ τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀχρονον φῶς τὴν οἰκίαν σάρκα μεταμορφώσαν τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς οἰκειᾶς φωτοδουσίᾳ ὑπερουσίως ἐλάμπρυνεν. Ὁ τοῦ θαύματος! κατ' ἔκστασιν τελειοτάτην τῆς φύσεως πίπτουσιν ὑπὸ βραβεῖ καὶ φόβῳ κρατούμενοι, μύσαντες τὰς αἰσθησεις, πᾶσαν νοερὰν κίνησιν καὶ ἀντιληψὴν παντελῶς ἑαυτὸν ἀποσπίασαντες, ὅσῳ κατὰ τὸν θεὸν ἐκείνον καὶ ὑπέρφωτον καὶ ἀόρατον γνόφον τῷ Θεῷ συνεγένοντο τῷ μηδῶλως ὄρᾶν τὸ ὄντως ὄρᾶν εἰσδεχόμενοι καὶ τῷ πάσχειν ἀγνώστως τὴν καθ' ὑπεροχὴν ἀγνωσίαν ποριζόμενοι καὶ τὴν πάσης νοερᾶς ἐπιστάσεως ὑψηλοτέρην ἐγρήγορσιν ὑπὸ μυσταγωγούμενοι, ἐξω πάντων ἐγένοντο τῶν ὀρωμένων τε καὶ νοουμένων, ἔτι δὲ καὶ ἑαυτῶν, ἵνα τὸ πάσης θεώσεώς τε καὶ ἀφαιρέσεως ἐκδεθῶς καθ' ὑπεροχὴν ὑπερούσιον τῇ ἐκφάνσει τοῦ Λόγου καὶ τῇ ἐπισκίασει τοῦ Πνεύματος καὶ τῇ ἀνωθεν ἐκ τῆς νεφέλης φερομένη φωνῇ τοῦ γεννητόρου· δι' ἀγνωσίας καὶ ἀβελήσιας παιδευθῶσι μυστήριον. Ἐπερὶ τοῦ θεοῦ τοῦτου φωτὸς φησὶν ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· Ἐφῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ δρους τοῖς μαθηταῖς μικροῦ στερότερα καὶ ὀψεως· ἢ καὶ αὐτοῖς· ἢ ἤξει μὲν ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, τοιοῦτο δὲ, ὅλος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἡ παρεδείχθη, ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. ἢ Ὁ δὲ ἅγιος Μάξιμος, ἢ Τοῦτο ἐστὶ, φησὶν, τὸ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγέλιον, προσβεία Θεοῦ καὶ παράκλησις πρὸς ἀνθρώπου· δι' Ὑιοῦ σαρκωθέντος καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καταλλαγῆς· μισθὸν δωρουμένου τοῖς πειθομένοις αὐτῷ τὴν ἀγέννητον ὄψωσιν· ἀγέννητον δὲ λέγω θέωσιν τὴν κατ' εἶδος ἐνυπόστατον ἐλλάμψιν, ἣτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν· ἢ καὶ αὐτοῖς· ἢ Οὐ πᾶσα

καὶ μετὰ δόξης, φησὶν, ὁ Κύριος ἐπιφαιίνεται τοῖς ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἰσταμένοις, ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰσαγομένοις ἐν δούλου μορφῇ παραγίγνεται, τοῖς δὲ δυγαμένοις ἀκολουθῆσαι αὐτῷ ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἀναβαίνει τῆς αὐτοῦ μεταμορφώσεως ὅρος ἐν μορφῇ Θεοῦ ἐπιφαιίνεται, ἐν ἣ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτός, « Τὸ φῶς, φησὶ, τοῦ προσώπου Κυρίου τὸ νικῆσαν τῆς ἀνθρωπίνης αἰσθήσεως τὴν ἐνέργειαν τὸν τρόπον διετύπου τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις τῆς κατὰ ἀπόφασιν μυστικῆς θεολογίας, καθ' ἣν ἡ μακαρία καὶ ἅγια θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράβρῃτος καὶ ὑπεράγνωστος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, οὐδ' ἴχνος ὄλων καταλήψεως κἀν ψιλοῖν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα. » Ὁ τοῖς οὐσίαν γὰρ, φησὶν ὁ αὐτός, μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεσθαι τοῖς δυγαμένοις βουλόμενος τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται, ὅποτε καὶ αὐτός ὁ τρόπος, καθ' ὃν θέλων μετέχεται, μένει διηνεκῶς τοῖς πᾶσιν ἀνέκφαντος. » Φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος. « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπρόσιτον τῇ φύσει, χωρητὸν δι' ἀγαθότητα, πάντα μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ δυνάμει τοῖς ἀξίοις, οὐκ ἐνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστewος διαιροῦν τὴν ἐνέργειαν, ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεισιν, ὅλον ἐκάστω παρὸν καὶ ὅλον πανταχοῦ ὄν, ἀπαθῶς μεριζόμενον καὶ ὁλοσχερῶς μετεχόμενον, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος, καὶ ἐκάστω τῶν δεκτικῶν ὡς μόνῳ παρὸν, διαρκεῖ τοῖς πᾶσι τὴν χάριν, καὶ ὁλόκληρον ἐπαφίησι. » Καὶ πάλιν. « Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικιλίαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεόν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίξαι οὐκ ὑπέσχευμεθα. αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. » Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται Θεοῦ οὐσίαν γυμνῆν ἰδεῖν οὐδαμοῦ, ὅθεν πρόδηλον, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔδλεπον οἱ ἄγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ αὐθις ὁ αὐτός, Ἀπαθής, φησὶ, καὶ ἐν τοῖς παθήμασι τῆς σαρκὸς ὁ Χριστὸς ὡς Θεός, νικῆσας θάνατον καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι ἐρχόμενος ἐν τῇ αὐτοῦ θεότητι, ἐμφανῶς ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου εἶδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι καὶ πρότερον καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστιν ἀναλλοίωτος ὢν καὶ μεταβολῆν οὐδεμίαν ἔχων περὶ τὴν θεότητα. Οὕτω καὶ ὁ μέγας Διονύσιος, « Ὅταν ἀφθαρτοί, φησὶ, καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα, καὶ τῆς Χριστοειδοῦς καὶ μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως, πάντοτε σὺν Κυρίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐσόμεθα, τῆς μὲν ὁρατῆς θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανωτάταις ἡμᾶς μαρμαρυγαῖς περιαιουαζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δὲ νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθεί καὶ ὁλοῦ τῷ νῷ μετέχοντες, καὶ

τῆς ὑπὲρ ὡν ἐνώσεως ἐν ταῖς τῶν ὑπερφανῶν ἀκρίτων ἀγνώστοις καὶ μακαρίαις ἐπιβολαῖς ἐν θειοτάτῃ μιμήσει τῶν ὑπερουρανίων κἀν. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, « Ἀθλῶν γὰρ, φησὶ, ἀρετῆς Θεὸν γενέσθαι καὶ τῷ καθαρωτάτῳ φωτὶ καταστρέφεσθαι, ἡμέρας ἐκείνης ἰδὼν γινόμενον, ἢ μὴ διακόπτεται ζόφῳ. ἄλλος γὰρ τράυτην ποιεῖ ἥλιος, ὁ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀπαστρέφτων, ὅς, ἐπειδὴν ἀπαξ ἐπιφάση ἡμῖν, οὐκέτι ἐν δυσματὶ κρύπτεται, ἀλλὰ πάντα τῇ φωτιστικῇ ἐαυτοῦ δυνάμει περιπτυσσόμενος, διηνεκῆς καὶ ἀδιάδοχος τοῖς ἀξίοις τὸ φῶς ἐμποιεῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς μετέχοντας τοῦ φωτός ἐκείνου ἄλλους ἡλίου ἀπεργαζόμενος. Τότε γὰρ, φησὶ, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος. » Καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος. « Ἡ ψυχὴ γίνεται Θεός, τῇ μετέχει τῆς θεϊκῆς χάριτος πασῶν τῶν κατὰ νοῦν τα καὶ αἰσθησιμῶν ἐνεργειῶν, αὐτῇ δὲ παυσμένη καὶ τὰς τοῦ σώματος συναποπαύσασα φυσικῆς ἐνεργείας, συνθεωθέντος αὐτῇ κατὰ τὴν ἀναλογουσαν αὐτῷ μεθεξὼ τῆς θεώσεως, ὥστε μόνον τὸν Θεὸν διὰ τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τότε φαίνεσθαι, νικηθέντων αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων. » Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος. « Οὐδεμίαν ὁρῶμεν θέωσιν ἢ ζωὴν, ἣτις ἀκριβῶς ἐμπερήσ ἐστὶ τῇ πάντων ὑπερκειμένη αἰτία. » καὶ ὁ αὐτός ἐρωτώμενος ὁ πάντων ἐπέκεινα ὑπὲρ θεαρχίαν ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἀγαθαρχίαν, « Εἰ θεότητα, φησὶ, καὶ ἀγαθότητα νοήσαις, αὐτὸ τὸ χρῆμα τοῦ ἀγοθοποιοῦ δώρου καὶ τὸ ἀμίμητον μίμημα τοῦ ὑπερθέου καὶ ὑπεραγάθου, καθὸ θεοῦμεθα καὶ ἀγαθονόμεθα, καὶ γὰρ, εἰ τοῦτο ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι τοῖς θεουμένοις καὶ ἀγαθονόμενοις, ὁ πίσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος καὶ τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος καὶ ἀγαθότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ἐστὶν ἐπέκεινα. » Καὶ ὁ Νύστης θεῖος Γρηγόριος, « Εἰ καὶ τὰ κριματά αὐτοῦ, φησὶν, ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξηγνίζονται καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ἐπέκρειαται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἀφραστόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἄνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὰ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων; » Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός πάλιν ἐν τοῖς ἱεροῖς μέλεσιν. « Ἴνα σου δείξῃς ἐμφανῶς τὴν ἀπόρρητον δευτέραν κατάβασι, ὅπως ὁ ὕψιστος Θεός ὀφθήσῃ ἐστὼς ἐν μέσῳ θεῶν, τοῖς ἀποστόλοις ἐν Θαβῶρ Μωσῆ σὺν Ἡλίῳ τε ἀρῆρῆτως Ἐλαμψας. » Καὶ ἐν ἑτέρῳ μέλει. « Καὶ μικρὸν ὑποκύψας τῆς σαρκῶς τὸ πρόσλημμα, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, ἐμφαίνων τοῦ ἀρχετύπου κάλλους τὴν εὐκρίτειαν, καὶ ταύτην οὐκ ὁλόκληρον, τὸ μὲν πληροφωρῶν αὐτοῦς, ἅμα καὶ φειδόμενος, μήπως σὺν τῇ ὁράσει καὶ τὸ ζῆν ἀπολέσωσιν, ἀλλ' ὡς ἡδύνατο χωρεῖν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς περιφέροντες. » Καὶ ὁ μέγας Διονύσιος αὐθις ὁ θεὸς φησὶ, « Γνώφος ἐστὶ τὸ ἀπρόσιτον φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεός λέγεται, καὶ ἀοράτω ὄντι, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανώτητα, καὶ ἀπροσίτω δι' ὑπερβολῆς ὑπερουσίῳ φωτοχυσίας. » Οὐχ ὁ Θεός δὲ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, ἀλλ' ἡ χάρις ἐκχεῖται. Ἐπεὶ δὲ τὴν προσγενόμενον ἐπὶ τῆς θειοτάτης

ἐκείνης θείας τοῖς ἀποστόλοις φόβον ἐκείνος αὐτοῖς ἂν καὶ προσοχὴν τοιαύτην τερατείαν, ὡς ἀπελάττω, ὡς ἀτελεῖς καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκείνης δεῖξαι διὰ τοῦτου τοὺς ἀποστόλους καὶ τὸ φῶς τοῦτο χαμαὶ κληθὲν τὸ τηνικαῦτα τοῦτοις ὁρώμενον, ὃ θεῖο-
 τας τοὺς καὶ ἀοιδίους βασιλεῖς ὑπὸ τοῦ τοιούτου τότε φωτὸς πάντως καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν, ἔστι καὶ φῶς, εἶπεν, οὐ τὸν εἰσαγομένον, ἀλλὰ τὸν τειλείον, περὶ οὗ φησὶν ὁ προφήτης· *Ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος.* Καὶ ἀλλαχού πάλιν· *Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγιοι υἱοῦ τοῦ.* Δείγμα δὲ τοῦ μὴ τὸν εἰσαγωγικόν, ἀλλὰ τὸν τελείον ἔχειν τότε φόβον τοῖς ἀποστόλοις τὸ ζητεῖν παραμένειν αἰεὶ τῷ ἀποβήτῳ ἐκείνῳ θεάματι· *Ποιήσωμεν γὰρ ὡς, φησὶ, τρεῖς σκητὰς, καὶ· Καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὡς εἶναι.* Ὁ γὰρ ἕτερον τρόπον τὸν φόβον ἔχων ἀπ' ἐκείνου προθυμεῖται φυέ-
 B *σθαι, ὃ καὶ φεσεται, Πέτρος, δὲ, ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης, νομίας, τὸν διαστηματικόν τοῦτον καὶ πεπεραμένον αἰῶνα παραβῆναι, τὸν δὲ ἀδιάστατον τε καὶ ἀληκτον τοῦ φωτὸς ἐκείνον ἐπιφανῆσαι, Καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὡς εἶναι, ἀπὸ διαθέσεως τῆς ψυχῆς ἐνθεαστικῶς·* Ἐλεγεν· ἐκείνο γὰρ πάντως εἶδεν, ὃ οὐκ ἂν πάντως ἀνθρωπίνῃ φύσις ὁρᾷ δυνθῆται, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀνακραθεῖ· τοσοῦτου γὰρ ἐκείνου τότε ἠξιώθησαν, ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσιν χωρήσειεν ἂν, συναιρομένοις ταύτῃ τοῦ Πνεύματος. Μηδεὶς δὲ ἡμῶν ἀκούων, αὐθὶς εἶπεν ὃ καὶ τὰ θεῖα σοφῶς βασιλεύς, ἔφ' ὅσον εἰκόσ ἐξυμνοῦντων τὸ θεότατον ἐκείνο φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν θεατὴν λέγειν ἡμᾶς ὑπολαμβανέ-
 C *νέτω· εἰ γὰρ καὶ πρὸς τοσοῦτον ἕψος θεωρίας ἀνέδραμον, χάριν καὶ δόξαν εἶδον θεῖαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτῆν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν· καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὸ τῶν θεῶν λογίων μεμυημένοι, ἀμέθεκτον, ἀληπτον, ἀόρατον καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερκοσμοῖς καὶ ἀνωτάτω δυνάμεσιν, ὡς οὐδ' ἔχον· ὅπως καταλήψεως κἂν ψιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασαν.* Ἐπεὶ καὶ Γρηγορίου ὁ θεολογικώτατος ἔστιν ἂ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καταλέξας πρότερον, ἐφεξῆς εὐθὺς ἐπήνεγκεν·· *Ἄλλ' οὐτε οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐτε τις ἄλλος τῶν κατὰ τοῦτους ἔστη ἐν ὑπόστασι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν.*· *· Ἐξ ὧν δὴ βητῶν καὶ λόγων, ἀνιέρως τοῖς ἱεροῖς ἐπιβάλλων ὁ Βαρλαάμ καὶ ἐπισφαλῶς, ἀπηλέγχετο τε καὶ κατηγοροῦντο, ἔτι τε εὐρηται ὁ τοιοῦτος Βαρλαάμ πολλὰ καὶ τῶν τῆς ἡσυχίας ἐθίμων Ἐγγράφως διαστρέψας καὶ κατηγορήσας, ἅμα τε καὶ τῇ συνήθει τοῦτοις, μᾶλλον δὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς προσευχῆ ἐπιθέμενος, τῇ·· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με·· διελάμβανε γὰρ καὶ περὶ ταύτης· ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὕτως·· *Ἐγὼ πολλῶν ὄντων, ἃ τις ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖν τῷ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὀφηγήτῃ, οὐδενὸς ἑλαττον ἡγοῦμαι καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιχειρῶν διὰ τῶν εἰσπνοῶν ἀνατρέπειν μυστήρια, συκοφαντεῖν καὶ τοὺς Πατέρας, ὡς, ἄπερ οὖν αὐτὸς ἐκδιδάσκει, ταῦτα κάκεινους φρονήσαντας πρότερον.*· *· Ἐμβρόντητε καὶ μίαιρα, τίς πώποτε ἐκείνων νῆψιν καὶ φυλακὴν καρδίας**

διδῶς, ὠνόμασεν; φασὶ δὲ τοῦτον νενομοθετηκέναι τοῖς μύσταις, εὐχῆ χορηγεῖν διὰ παντὸς οὕτως ἐχούτῃ·· *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με.*·· Κάκ τούτου οὖν ἔστι· συνιδεῖν, ὅποιοι ἦν ὁ τῶν εἰσπνοῶν εὐρέτης· τὸ μὲν γὰρ *Πάτερ ἡμῶν*, ᾧ διαφερόντως οἱ Βογομίλοι χρώνται, οὐ νομοθετεῖ·· φετο γὰρ οὕτω κατάδηλος ἔσεσθαι·· οἷς δ' ὄμω; ταύτῃ μόνῃ τῇ μικρᾷ εὐχῇ διὰ βίου προσανέχειν ὑποτίθεται, τοῦτοις τὰς τε ἄλλας ἀπάσας εὐχὰς βαττολογίας καταλιμπάνειν νομίζεσθαι, οἷς δ' αὖθις πάντων Χριστιανῶν ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν καλούντων, οὗτος τὸ ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸ Υἱὲ Θεοῦ μετελίγηρε, τοῦτοις τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ κακαδοξίας ἡμῖν ἐξεκάλυψε.·· Τῷ γὰρ τῶν Βογομίλων ἀκολούθως δόγματι μεταβάλλει καὶ οὕτως ἐν τῇ εἰρημένῃ εὐχῇ τὸ ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸ Υἱὲ Θεοῦ·· ἐπεὶ ἄλλην γε αἰτίαν, δι' ἣν τὴν τοιαύτην πεποίηκε μεταβολὴν, οὐκ ἂν εἰπεῖν τις ἔχοι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀτοπώτατος Βαρλαάμ, τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπ' ἐναντίας ἔχει πάντως τῇ μακαριστῇ φωνῇ τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως, Πέτρος, τοῦ κορυφαίου τῶν μαθητῶν, καὶ τῷ ἐπ' αὐτῇ τοῦ δεσπότου μακαρισμῷ·· ὁ μὲν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν·· *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος,* ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν·· *Μακάριος εἶ, Σήμερον Βάρ Ἰωανᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυξέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, Πιστεύομεν, λέγομεν, εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων·· ἄρ' οὖν οὐ Θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν δοξάζομεν, ἐπεὶ πιστεύειν φασὶν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Φησὶ δὲ περὶ τῆς τοιαύτης ἱερᾶς προσευχῆς καὶ ὁ χρυσορρήμων καὶ θεῖος· διδάσκαλος Ἰωάννης, μονάζουσιν ἐπιστέλλων·· *· Ἐσχολάσατε διὰ παντὸς καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὐ οἰκτερήσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητήσητε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης·· Ζητεῖτε δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλευσίῃ καρδίᾳ ζητεῖτε καὶ βοᾶτε ἀπὸ πηλοῦ ἕως ἑσπέρας, εἰ δυνατόν καὶ ὅλην τὴν νύκτα τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς·· παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἐως θανάτου·· πολλῆς γὰρ βίας χρῆζει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενὴ ἔστιν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιαζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ·· βιαστῶν γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν·· παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως οὐ ἐμψυτευθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐσὼ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοεῖτε, ἢ ἕνα μεγαλυθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Παρακαλῶ αὖ ὑμᾶς, τὸν κανόνα ταύτης τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπαύσητε ἢ καταφρονήσητε, ἀλλ' εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε δεύετε, εἴτε τι ποιεῖτε, ἀδιαλείπτως κράζετε·· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς·· *Ἀδιαλείπτως γὰρ, φησὶν ὁ ὁσιος Ἀπό-***

στολος, προσεύχεσθε χωρίς ὀργῆς καὶ διαλο-
 γισμῶν. Ἐλλὰ καὶ ὁ θεὸς Διάδοχος, Ἐπιταίει,
 φησὶν, ἡμῆς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν πάσας τὰς διεξ-
 ὄδους αὐτοῦ τῇ μνήμῃ ἀποφράξωμεν τοῦ Θεοῦ, ἔργον
 ὀφείλον αὐτοῦ πληροῦν τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν
 αὐτῷ δίδόναι τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εἰς ὀλόκληρον
 πραγματεῖαν τοῦ σκοποῦ· οὐδεὶς γάρ, φησὶ, λέγει
 Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· ὅσοι γάρ
 τοῦτο τὸ ἅγιον καὶ ἔνδοξον ὄνομα τῷ βάθει μελετώ-
 σιν ἅει τῆς καρδίας ἀπαύστως, αὐτοὶ καὶ τὸ φῶς
 αὐτῶν τοῦ νοῦ δύνανται ὄρῃν ποτε· πάντα γὰρ τὸν
 ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῇ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἱκανῇ
 καταφλέγει· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, φησὶ, πῦρ κα-
 αναλλίσκον· ὅθεν εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυ-
 χὴν τῆς ἑαυτοῦ δόξης προσκαλεῖται ὁ Κύριος· ἐγγρο-
 νίζον γὰρ τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητον ὄνομα
 διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ τῇ θερμῇ τῆς καρδίας ἐξιν
 ἡμῖν πάντως ἐμποιεῖ τοῦ ἀγαπᾶν τὴν αὐτοῦ ἀγαθό-
 τητα· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μαργαρίτης ὁ πολύτιμος,
 ἔντινα, πωλήσας τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, εὐρεῖν
 δύναται καὶ ἔχειν ἀνεκλάλητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὐρέσει
 χαρὰν· καὶ μακρὸν ἂν εἴη λέγειν τὰς περὶ τοῦτου
 καὶ εἰς τοῦτο τῶν θεοφόρων Πατέρων εἰσηγήσεις καὶ
 προτροπὰς. Ἰσχυρίζομένων τοίνυν τῶν μοναχῶν,
 τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεοφόρων διανοίας· ἐπι-
 τερπέε τε καὶ θεῖον ἐξ ἀρχῆς εἶναι μελέτημα τὴν
 εὐχὴν ταύτην, ἅμα δὲ καὶ βουλομένων ἐφεξῆς συνεί-
 ρειν, ὅσα περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμ-
 μασι κεῖται, οἷόν ἐστι καὶ τὸ εἰρημένον τῆρ διὰ λόγων
 δειμαμένῳ τὴν κλίμακα τῆς πνευματικῆς ἀναβά-
 σεως· Μνήμη γάρ, φησὶν, Ἰησοῦ κολληθήτω τῇ
 πνοῇ σου, καὶ τότε εἰση ἡσυχίας ὠφέλειαν. Τοιαῦτα
 προθυμωμένων ἐφεξῆς λέγων τῶν μοναχῶν ὁ τὰ
 πάντα θαυμασίως βασιλεὺς, νῦν δὲ καὶ μακαρίῳ τέ-
 λει κατακλείσας τὸν βίον, ὡς χριστὸς Κυρίου τὸν
 ὑπὲρ τοῦ χριστανοῦ Χριστοῦ λόγον αὐθις ὑπολαβὼν,
 Ἄλλ' ἔστω, φησὶ, καὶ δεδῶσθω τῶν κακοδόξων τοῦτο
 τινα φάναϊ τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν παρὰ τοῦθ' ἡμῖν ἐγ-
 κλημα καλῶς χρωμένους τῷ κακῷ· ἐκείνοις νενοη-
 μένω· οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ Θεὸν οὐράνιον λέγουσιν οἱ
 Πέρσαι, τὸν Ἀδραμὴ κακῶς ἐροῦμεν εἰπεῖν, Τὸν
 Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέδομαι, οὐδ' ἐπειδὴ κοσμο-
 ποιτὸν νοῦν Ἑλληνέε φασὶ τὸν Θεὸν, ἡμεῖς τοῦτον
 τοῦ κόσμου ποιητὴν οὐκ ἐροῦμεν· ἢ τοῦτο λέγοντες
 ἐγκληθῆμεν ἂν δικαίως, ὡς κατ' ἐκείνους φρο-
 νοῦντες· Ἐλληνες μὲν γὰρ τὴν ὕλην ἀγέννητον καὶ
 τῷ Θεῷ συναδιδον λέγοντες, εἰ καὶ ποιητὴν φασὶ
 τοῦ κόσμου Θεὸν, ἀλλ' οὐχ ὡς προαγωγεία τοῦ μήπω
 πρότερον ἡδαιμῶς ὄντος, ἀλλ' ὡς τοῦ ὄντος κοσμή-
 τορα, τάξιν μόνον καὶ εἶδος καὶ θέσιν ἑναρμόνιον
 προστιθέντα τοῖς· οὐσι μικροῦ τῆς κατ' ἀνθρώπου
 τέχνης, μηδὲν πλέον τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ νέμοντες·
 ἡμεῖς δὲ, ὡς περ τὴν εἰς τὸ εἶναι πρόδοον ἐκ μὴ ὄν-
 των τὰ πάντα δέξασθαι πιστεύοντες· πρὸς Θεοῦ,
 ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ τοῦτον
 ἀκριβῶς γινώσκοντες, οὕτω καὶ Θεοῦ Υἱὸν τὸν Κύ-
 ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν λέγοντες ὀνομάζομεν καὶ
 ἐπιδοῦμεθα αὐτὸν ὡς Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀλη-
 θινοῦ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα ὁμολογοῦντες· καὶ τὸν

αἰκτον τῆ τοῦ Υἱοῦ θεότητα προσμαρτυροῦντες· Φασὶ
 δὲ καὶ Μασσαλιανούς καὶ Βογομίλους τὴν ὑπὸ τοῦ
 Κυρίου τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις
 παραδειδομένην εὐχασθαι εὐχὴν· τί οὖν ἀποσχόμεθα
 ταύτης ἡμεῖς διὰ τοῦτο, καὶ καταπροδῶμεν τοῖς κε-
 κλοφῶσι κακῶς τὰ ἡμέτερα, καὶ διὰ τοὺς ὑποκρινε-
 μένους ἐν λόγοις τὸ εὐσεβὲς τῶν ὄντως εὐσεβῶν ἡμεῖς
 ἀποστῶμεν φωνῶν· Ἀπαγε τῆς αἰσχίτης κακοβου-
 λίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πα-
 τέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς Πατριάρχης
 ἐστὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, μετ' ἐλπίδος ἐπικα-
 λεσόμεθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ σωτηρίας ἐκ τῆς
 τοιαύτης ἐπικλήσεως τευξόμεθα, κατὰ τὸ εἰρημένον
 ὑπὸ τοῦ προφήτου· Καὶ ἔσται, πᾶς, ὃς ἂν ἐπικα-
 λέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται, καὶ ἐπει-
 δὴ περ οὐκ ἐστὶν ὄνομα ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀν-
 θρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς, καὶ οὐδεὶς δύναται
 εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ
 ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶν γόνου κάμψαι ἐκ-
 ουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, μακάριος ὁ
 διὰ τῆς διηνεκοῦς μελέτης τοῦ πολυμυμήτου τοῦτου
 ὀνόματος· ἔνοιον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν· εἰς αἰῶνα
 γάρ, φησὶν, ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσιν ἐν
 αὐτοῖς, καὶ καυχῶνται ἐν σοὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸ
 ὄνομά σου. Πῶς δ' οὐκ ἂν γένοιτο Πνεύματος ἁγίου
 πλήρης ὁ τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ὑπερδεδεξαμένον ὄνομα
 κατέχειν ἐν τῇ καρδίᾳ σπεύδων ἡμέρας καὶ νυκτὸς
 τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις λέγοντος, ὅτι δῶσει
 Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυ-
 κτός· Ἀνεφάνη οὖν καὶ ἀπηλέγχθη ἐκ τούτων ὁ
 Βαρλαάμ βλασφημῶς καὶ κακοδόξως λαλῶν περὶ τε
 τοῦ ἐν τῷ Θαδωρίῳ θεοῦ φωτὸς καὶ ὧν κατὰ τῶν
 μοναχῶν περὶ τῆς μελετωμένης αὐτοῖς καὶ προφερο-
 μένης συγχῶς ἱερᾶς εὐχῆς συνεγράφετο, οἱ δὲ μονα-
 χοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς κατηγορίας αὐτοῦ,
 ὡς στέργοντες καὶ ἐμμένοντες ταῖς περὶ τούτων τῶν
 ἁγίων Πατέρων ἐξηγήσεις καὶ παραδόσεις, καθῶς
 καὶ αὐτοὶ ἀριδύλως διωμολόγησαν καὶ διεθεβαίω-
 σαντο· ἔνθεν τοι καὶ κοινῇ συνοδικῇ ψήφῳ, ἅτε κα-
 κῶς καὶ ἐπισφαλῶς τοῖς θεοῖς ἐπιβαλὼν ὁ αὐτὸς
 Βαρλαάμ, ὡς εἰρηται, καταψηφισθεῖς, συγγνώμην
 ἐπὶ τούτοις δῆθεν ἤτιστατο. Καὶ γόν ἀποφαινόμεθα,
 ὡς εἰ μὲν ἐνδείξῃται ἀληθῶς μετάνοιαν, καὶ διορθώ-
 σῃται ἑαυτὸν, καὶ οὐδαμῶς οὐκίτι περὶ τῶν τοιού-
 των λέγων καὶ συγγραφόμενος φωραθεῖ, εὐ ἂν ἔχοι·
 εἰ δ' οὖν, ἀποκῆρυκτος ἔσται καὶ ἀποτετημημένος τῆς
 ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ψυχολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκ-
 κλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστή-
 ματος· ἀλλὰ καὶ, εἰ τις ἕτερός τι τῶν ὑπ' ἐκείνου
 βλασφημῶς καὶ κακοδόξως κατὰ τῶν μοναχῶν, μᾶ-
 λον δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς λαληθέντων ἢ συγγρ-
 φέντων φανεῖη πάλιν τῶν μοναχῶν κατηγορῶν ἢ
 ὄλων τούτων ἐν τοῖς τοιούτοις καθαπτόμενος, τῇ αὐ-
 τῇ καταδύχῃ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καθυπε-
 βαλλόμενος, ἀποκῆρυκτος ἔσται καὶ αὐτὸς καὶ ἀπο-
 τετημημένος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀπο-
 στολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστια-
 νῶν συστήματος. Μετ' ἐμβριείας μέντοι καὶ πνευ-
 ματικῆς ἀστηρίας καὶ ἐπιτιμήσεως λέγομεν, μηκέτι

ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δογματίζεῖν ὅπως τινὰ ἄδικαιον ὄν, εἰς ἐπισκοπὴν ἐπιτελούσης τῆς τοιαύτης μητροπόλεως καὶ ὑπὸ τὴν τῆς Κορίνθου μεταγμένης. Ἐπειτα, ἐξ ἑσθου δηλαδὴ καὶ αὐτῆ τῆς μητροπόλεως ἐπιμήθη σεμνώματι, εἰς ἐπισκοπὴν καὶ αὐτὸ ἀποκαταστάν παρὰ τοῦ μέρους αὐτῆς, σὺναμα τῇ τῆς Πίσσης καὶ τῇ τῶν Ἐξερῶν δι' ἐνδόσεως ἐγγράφου βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς· μεταξὺ μὲν πειραθείσης τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν εἰς οικίαν αὐτὸ μεταμεῖλαι ἐπισκοπὴν, ὅτε ἀπὸ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν καὶ αὐτὴ πρόθεσθαι καὶ τιμηθεῖσα, ἔσχεν ὑφ' ἑαυτὴν καὶ ἐπισκοπὰς τῆς Κορίνθου, ἄλλας τε καὶ τὴν Λακεδαίμονος, ὑπὸ τῆς συνόδου δὲ κωλυθείσης· ἦν μὲν οὖν τῇ μητροπόλει Λακεδαίμονος διαφέρουσα ἄνωθεν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆ, ὡς τὰ κατὰ μέρος περὶ τούτου διελεῖται ἐν τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ δικαιώμασι, φθάνει δὲ ὅμως ὑποτεθεῖσα τῇ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ὡς οικία, εἶτα συνοδικῇ ἐγγράφῳ κρῖσι καὶ διαγνώσει ἀφαιρηθεῖσα ἐκεῖθεν, τῇ τῆς Λακεδαίμονος ἀνασώζεται τῇ ἐμφανείᾳ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς· ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ ὀλίγου, ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν δηλονότι αἰοδίου πατριάρχου, κυρῆ Ἰσαίου, τὴν αὐτὴν προτεῖναν καὶ πάλιν αἰτίαν τὸ μέρος τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ἰσχυρῶς ἐπιλαβέσθαι τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, χηρευούσης τῆς Λακεδαίμονος, πορισάμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ γράμμα συνοδικὸν καὶ σεπτὸν ἐπ' αὐτῷ πρόσταγμα, εἶτα ἐπ' ἀμφοῖν τούτοις καὶ σεπτῶν χρυσόβουλων. Ὁ νῦν ἱερωτάτος μητροπολίτης Λακεδαίμονίας καὶ ὑπέριμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κυρῆ Νεῖλος, οὐδαιμῶς περιειδὼν ὅσον ἐκρινεν ἀδικουμένην τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἐπὶ τῇ οικίᾳ ταύτῃ ἐπισκοπῇ, καὶ γε ἀναφορὰν ποιησαμένου πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἀγιὸν μου αὐτοκράτορα καὶ κρῖσιν αἰτησαμένου, ὃ ἐκ Θεοῦ βασιλεῦς, ἡ βασιλικωτάτη τῆς ὄντι ψυχῆ καὶ μηδὲν οὕτως πνεύουσα καὶ τρυφουσα, ὡς τὸ δικαιουμένην πανταχοῦ πολιτεύεσθαι καὶ ἐπικρατεῖν, ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθειν ἡμῖν συνοδικῶς καὶ κανονικῶς τὸ ἀμφισθητήσιμον διευλυτῶσαι ἀμφοτέρως τούτοις δὴ τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν· ἔθεντο τοὶ καὶ συνοδικῶς ἀλλήλοις ἀντιφέρονται, ἐν τῇ τῆς Γοργοηπκῆος σεβασμίᾳ μονῇ συνελθόντων ἡμῶν, ζητήσαντος τούτου τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν διὰ τὴν συνήθως ἐνοχλοῦσαν αὐτὸν ἀσθένειαν, διαμνησθέντος πρότερον καὶ δι' ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων διαφόρων καὶ ὑπερθεθέντος τοῦ πράγματος καὶ ἐπὶ μῆνας ἐπέτ' ἀδιὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀσθένειαν· καὶ ἐπεὶ ταῖς αὐταῖς ἦσαν αἰτίαι καὶ ἀμφοτέροις χρώμενοι καὶ διςχυρίζόμενοι, τῇ κατ' αὐτὸν ἐκάτερος ἐκκλησίᾳ διαφέρειν ἀρχῆθεν τὴν ἀμφίμαχον ταύτην ἐπισκοπὴν, πολλὴν ἡμεῖς, ὡς εἰκὸς, περὶ τούτου ζήτησιν ποιησάμενοι, εὐρομεν ἀριδῆλως καὶ φανερώς ἐκ τε τῆς συνοδικῆς ἐγγράφου διαγνώσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ τότε πατριάρχου κυρῆ Γρηγορίου, ἐφ' ἣ καὶ σεπτῶν προέθη χρυσόβουλων, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων παλαιγενῶν δικαιωμάτων, ἅπερ ὁ Λακεδαίμονίας προέτεινε, τοῦ βρεβίσου δηλαδὴ τῆς βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς ἐνδόσεως, ἐφ' ἣ τὴν Λακεδαίμονίας ἀπαρ-

XXIV. Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitam Lacedæmonicæ et Antiquarum Patrum de episcopatu Amyclii.

† Τῶν δικαιωμάτων ἅρα καὶ πᾶσι πάντοι ἐποφειλομένων ὄρια φυλάττειν ἕκαστον ἴδια καὶ μηδὲν τοῖς τούτων ἐκτὸς πράττοντας φανέσθαι, « Μὴ μέταιρε γὰρ, φησὶν, ὄρια, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, μηδὲ ὑπὲρ τὰ ἐκκαμμένα θέλε πηδᾶν, » ὥστε καὶ τιμητέον ἡμῖν γε μάλιστα τούτο, οἱ περὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις διαμαρτυρεσθαι χρέος καὶ ὀφειλὴν ἔχομεν, ὅσα δὴ τῶν τοῦ Θεοῦ δικαιωμάτων ἐκφάντορες· ἴδοι δ' ἂν τις περὶ πλεόνος αὐτὸ ποιουμένην καὶ αὐτὴν γε τὴν φύσιν καὶ τὰ πράγματα, οὐχ ἤκιστα δὲ τὴν ἱεράν καὶ θεοπρεσίαν τῶν Πατέρων ἰσομοθειάν· ἡ μὲν γὰρ πάντῃ πάντως ἀμετακίνητα τῆς ἑαυτῶν τάξεως τὰ οικεῖα τηρεῖ, κἂν βιάζηται τίς μυριάκις αὐτὰ, τὰ δὲ τὴν οικίαν οὐκ ἀγνοήσει φύσιν· ἀδύνατον γὰρ ὁμοίως ἢ τὸ πῦρ τῆς εἰς τὰ ἄνω φορᾶς ἢ τῆς εἰς τὰ κάτω κινήσεως τὸ ὕδωρ μετακινήσασθαι· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὅπως ἑτέρως ἔξει ποτὲ ἢ ὡς τὴν ἀρχὴν ἐκεῖνη τούτοις ὥρισε καὶ ἐκύρωσε, καὶ φιλοστοργία δὲ Πατέρων ἐντεῦθεν, ἀλλ' οὐκ ἄλλοθεν ποθεν, καὶ μητέρων φιλοτεχνία καὶ πᾶν, ὅ τι ἂν ἄλλο παραπλήσιον εἴποι τις, ἐντεῦθεν πάσχουσα τὴν ψυχὴν μήτηρ καὶ προκινδυνεύουσα τοῦ ἰδίου κυήματος πάντα τε δευτέρα ἢ οὐδὲν τιθεμένη τῆς ἐκεῖνου ζητήσεως, εἰ λάθοι που ἀποσοκονισθέν· τῶν μὲν οὖν ἑαυτῆς ἰδίῳ οὕτως ἔχει φιλοστοργῶς ἡ φύσις, μιμεῖται δὲ αὐτὴν ἀντικρυς καὶ τὰ πράγματα, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπευθύεσθαι ἔθει, καὶ οὐκ ἀνέχεται χωρὶς· εἶναι τούτων ἐπὶ πολλῷ, ὧν κακῶς ὑπέμεινε τὴν διάσφυσιν, οἷο· εἰ τισι φυσικαῖς ὀλκαῖς καὶ ἀντιπαθείαις ἀντισπώμενα καὶ ἀνθελάκόμενα πάλιν, καὶ τοῖς ἱεροῖς δὲ καὶ θεοῖς κανόσι πάμπαν ἀπηγόρευται, μὴ τοὺς οικείους ὑπερβαίνειν ὄρους τινὰ ὀπισθόποτε· ἀλλὰ γὰρ εἰς τί ταῦθ' ἡμῖν εἰρηται; δηλώσει πάντως τὰ νῦν ῥηθησόμενα. Τὸ Ἀμύκλειον, ἡ ἐπισκοπὴ, ἦν μὲν ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς, ἐξ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς βίβλης καὶ τῆς ἀρχῆς διαφέρον τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει τῆς Λακεδαίμονίας, τὰ πρῶτα μὲν ἐνοριακὸν αὐτῆς

δικαιον ὄν, εἰς ἐπισκοπὴν ἐπιτελούσης τῆς τοιαύτης μητροπόλεως καὶ ὑπὸ τὴν τῆς Κορίνθου μεταγμένης. Ἐπειτα, ἐξ ἑσθου δηλαδὴ καὶ αὐτῆ τῆς μητροπόλεως ἐπιμήθη σεμνώματι, εἰς ἐπισκοπὴν καὶ αὐτὸ ἀποκαταστάν παρὰ τοῦ μέρους αὐτῆς, σὺναμα τῇ τῆς Πίσσης καὶ τῇ τῶν Ἐξερῶν δι' ἐνδόσεως ἐγγράφου βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς· μεταξὺ μὲν πειραθείσης τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν εἰς οικίαν αὐτὸ μεταμεῖλαι ἐπισκοπὴν, ὅτε ἀπὸ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν καὶ αὐτὴ πρόθεσθαι καὶ τιμηθεῖσα, ἔσχεν ὑφ' ἑαυτὴν καὶ ἐπισκοπὰς τῆς Κορίνθου, ἄλλας τε καὶ τὴν Λακεδαίμονος, ὑπὸ τῆς συνόδου δὲ κωλυθείσης· ἦν μὲν οὖν τῇ μητροπόλει Λακεδαίμονος διαφέρουσα ἄνωθεν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆ, ὡς τὰ κατὰ μέρος περὶ τούτου διελεῖται ἐν τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ δικαιώμασι, φθάνει δὲ ὅμως ὑποτεθεῖσα τῇ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ὡς οικία, εἶτα συνοδικῇ ἐγγράφῳ κρῖσι καὶ διαγνώσει ἀφαιρηθεῖσα ἐκεῖθεν, τῇ τῆς Λακεδαίμονος ἀνασώζεται τῇ ἐμφανείᾳ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς· ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ ὀλίγου, ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν δηλονότι αἰοδίου πατριάρχου, κυρῆ Ἰσαίου, τὴν αὐτὴν προτεῖναν καὶ πάλιν αἰτίαν τὸ μέρος τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ἰσχυρῶς ἐπιλαβέσθαι τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, χηρευούσης τῆς Λακεδαίμονος, πορισάμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ γράμμα συνοδικὸν καὶ σεπτὸν ἐπ' αὐτῷ πρόσταγμα, εἶτα ἐπ' ἀμφοῖν τούτοις καὶ σεπτῶν χρυσόβουλων. Ὁ νῦν ἱερωτάτος μητροπολίτης Λακεδαίμονίας καὶ ὑπέριμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κυρῆ Νεῖλος, οὐδαιμῶς περιειδὼν ὅσον ἐκρινεν ἀδικουμένην τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἐπὶ τῇ οικίᾳ ταύτῃ ἐπισκοπῇ, καὶ γε ἀναφορὰν ποιησαμένου πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἀγιὸν μου αὐτοκράτορα καὶ κρῖσιν αἰτησαμένου, ὃ ἐκ Θεοῦ βασιλεῦς, ἡ βασιλικωτάτη τῆς ὄντι ψυχῆ καὶ μηδὲν οὕτως πνεύουσα καὶ τρυφουσα, ὡς τὸ δικαιουμένην πανταχοῦ πολιτεύεσθαι καὶ ἐπικρατεῖν, ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθειν ἡμῖν συνοδικῶς καὶ κανονικῶς τὸ ἀμφισθητήσιμον διευλυτῶσαι ἀμφοτέρως τούτοις δὴ τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν· ἔθεντο τοὶ καὶ συνοδικῶς ἀλλήλοις ἀντιφέρονται, ἐν τῇ τῆς Γοργοηπκῆος σεβασμίᾳ μονῇ συνελθόντων ἡμῶν, ζητήσαντος τούτου τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν διὰ τὴν συνήθως ἐνοχλοῦσαν αὐτὸν ἀσθένειαν, διαμνησθέντος πρότερον καὶ δι' ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων διαφόρων καὶ ὑπερθεθέντος τοῦ πράγματος καὶ ἐπὶ μῆνας ἐπέτ' ἀδιὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀσθένειαν· καὶ ἐπεὶ ταῖς αὐταῖς ἦσαν αἰτίαι καὶ ἀμφοτέροις χρώμενοι καὶ διςχυρίζόμενοι, τῇ κατ' αὐτὸν ἐκάτερος ἐκκλησίᾳ διαφέρειν ἀρχῆθεν τὴν ἀμφίμαχον ταύτην ἐπισκοπὴν, πολλὴν ἡμεῖς, ὡς εἰκὸς, περὶ τούτου ζήτησιν ποιησάμενοι, εὐρομεν ἀριδῆλως καὶ φανερώς ἐκ τε τῆς συνοδικῆς ἐγγράφου διαγνώσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ τότε πατριάρχου κυρῆ Γρηγορίου, ἐφ' ἣ καὶ σεπτῶν προέθη χρυσόβουλων, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων παλαιγενῶν δικαιωμάτων, ἅπερ ὁ Λακεδαίμονίας προέτεινε, τοῦ βρεβίσου δηλαδὴ τῆς βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς ἐνδόσεως, ἐφ' ἣ τὴν Λακεδαίμονίας ἀπαρ-

τῆσαι ἀπὸ τῆς κατ' αὐτὸν ἐνορίας ἐπισκοπᾶς τρεῖς ταύτας, τὸ Ἀμύκλειον, τὴν τῆς Πίσσης καὶ τὴν πῶν Ἐξερῶν, τῶν σεπτῶν χρυσοβούλλων, τοῦ τοπικοῦ σημειώματος καὶ τῶν ἄλλων διαφόρων δικαιωμάτων, ὡς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἰδίᾳ τῆς Λακεδαιμόνου ἦν ἡ τοιαύτη τοῦ Ἀμυκλείου ἐπισκοπή καὶ αὐτῇ ὑπέκειτο, εἰ καὶ μεταξύ ἐκ περιπετείας πάντως ὑπὸ τὴν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν γέγονεν ἔχωρετο μὲν γὰρ ἀπ' ἐναντίας τῇ συνοδικῇ ταύτῃ διαγνώσει τὸ προσὲν τῇ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν συνοδικῶν γράμμα τοῦ κυρ Ἡσαίου ἐν μέρει, αὐτὸθεν δὲ ἀπηλέγχετο καὶ ἀνατροπῆν ἐλάμβανεν, ἐξ ὧν ὡς εἰρησθεῖς ἐδικαίωτο τὴν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ἐπιλαβέσθαι αὐτῆς, λέγων ἕκαστος ὡς οικονομίας λόγῳ παρεχωρήθη τῇ τῆς Λακεδαιμόνου· καὶ ὡς τὰ αὐτῆς ἰκύρωται δικαιώματα παρὰ τοῦ σεπτοῦ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου τοῦ πάππου τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ αἰοδύμου καὶ μακαρίτου, καθὼς ἐπ' οὐδενὶ παλαιτέρῳ δικαιώματι ἐπεριδόμενον, ὡς περ ἐπὶ πολλοῖς καὶ πολὺ τὸ βέβαιον ἔχουσι καὶ ἰσχυρὸν τὸ παρὰ τοῦ κυρ Γρηγορίου προθάν, διαλαμβάνοντος δὲ τοῦ τοιοῦτου συνοδικοῦ γράμματος καὶ περὶ ἀκυρωσίας, ὡς εἴρηται, τῶν ἐπληθύντων δικαιωμάτων, οὐδὲ τούτο παρέλκων ἡγήσάμεθα, ὥστε μὴ τῇ προσηκούσῃ δοῦναι ἐξετάσει. Ἐζητήθη τοίνυν καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν τὸ σεπτὸν χρυσοβούλλον, παρ' οὗ ἀκυρωθῆναι ταῦτ' ἔλεγε, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν ἐπιχώρῳ, οὐδαμῶς δὲ ἐμέμνητο ὑποθέσεως τοιαύτης περὶ τῆς εἰρημένης ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ περὶ ὑποθέσεως τοῦ ρουσιτηρίου τοῦ ἁγίου Νίκωνος καὶ περὶ ὕδατος. Ἐπιὸν οὖν ἀριδῆλως καὶ ἀναντιρρήτως ἀπεδείχθη, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ τῆς Λακεδαιμόνου διαφέρουσα ἡ τοῦ Ἀμυκλείου ἐπισκοπή καὶ ὡς ἐνοριακὴν αὐτῆς δικαίον τὴν ἀρχὴν καὶ ὡς παρ' αὐτῆς εἰς ἐπισκοπὴν προβιβασθεῖσα καὶ ὑπ' αὐτῆν τελουσα, δι' ἃ καλῶς πάντως καὶ κανονικῶς ἐδικαίωσε κατ' ἡ τοῦ κυρ Γρηγορίου συνοδικῆ πρᾶξις, οὗ μὴτρί γνησίᾳ τῇ τῆς Λακεδαιμόνου ὑποκεισθαι καὶ πάλιν αὐτὴν συνδιασχεψαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Κυζίκου, τῷ Σάρδεων, τῷ Θεσσαλονίκης, τῷ Δυρραχίου, τῷ Χριστιουπόλεως, τῷ Μαδύτων, τῷ Μηθύμνης καὶ τῷ Βάρνης, τὸ κύρος καὶ βέβαιον ἔχειν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ τοιαῦτα δικαιώματα τῆς πολλᾶς διαληφθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμόνας ἐκρῖνε, καὶ κατ' αὐτὰ ἐδικαίωσεν ἐπανελθεῖν καὶ ἐπανασωθῆναι τῇ διαληφθείσῃ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει τῆς Λακεδαιμόνας τὴν ἠθθεῖσαν ἐπισκοπὴν αὐτῆς τοῦ Ἀμυκλείου καὶ ὑποκεισθαι αὐτῇ ἀναφαίρετως καὶ ἀναποσπαστως εἰς τὴν ἐξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον, κατὰ τὴν περιλήψιν τῶν προσόντων αὐτῇ ἐγγράφων δικαιωμάτων, ἐξ ὧν ἀριθλοτάτα ἀναφαίνεται, οἰκείαν ταύτης εἶναι ἐπισκοπὴν, ὡς καὶ τὴν τῆς Πίσσης καὶ τὴν τῶν Ἐξερῶν, καθὼς ἀνωτέρω λέλεκται, καὶ καθὼς οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι δικαιοῦσι κανόνες· φησὶ γὰρ ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου ἐπακαιδέκατος κανὼν· «Τὰς καθ' ἐκάστην ἐκκλη-

σίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγγχωρίους μένειν ἐπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα, εἰ τριακονταετὴ χρόνον ταῦτας ἀδίκως διακατέχοντες φρονόμησαν· εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικῆσθαι περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δὲ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προεῖρηται.» Καὶ ὁ τῆς ἐν Ἐφέσῳ δγδοσος κανὼν μετὰ τινά· «Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυλαχθήσεται, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλοστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἐτέραν οὐκ οὔσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἡγῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν, ἀλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε καὶ ὑφ' αὐτῷ πεποιήται βιασάμενος, τοῦτον ἀποδιδοῦναι, ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραδαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερουργίας προσήματι ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς παρεσδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἰδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής. Ἐδοξε τοίνυν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ σώζεσθαι ἐκάστη ἐπαρχίᾳ καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δικαίᾳ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἐκάστου μητροπολίτου, τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλῆς ἐκλαθεῖν· εἰ δὲ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὠρισμένοις προκομίσει, ἄκυρον εἶναι τοῦτον ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ.» Καὶ γοῦν ἔσται μὲν ἡ ἐπισκοπή αὕτη ὑποτεταγμένη τῇ τῆς Λακεδαιμόνου, καθὰ καὶ τὸ πρότερον, τοῦ ἱερωτάτου ταύτης μητροπολίτου φρονιζέειν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ὀφειλοντος κατὰ τὸ χρέος, ὅπερ ἔχει ἐπ' αὐτῇ, οὐδὲ δὲ οὐκέτι τῶν τοῦ μέρους τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, οὔτε ὁ νῦν ἱερωτάτος αὐτῆς ἀρχιερεὺς, οὔτε τις τῶν μετ' αὐτὸν δι' ὄχλου περὶ αὐτῆς γενήθηται τῷ τῆς Λακεδαιμόνου, ἐπεὶ, ἣν ἐπορίσατο συνοδικὴν πρᾶξιν, καὶ αὕτη τὸ ἄκυρον ἔχειν ὀφείλει, δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας, ὅτι οὐδὲ ὀφείλει τις αὐτῶν, οὐδὲ δικαίον ἴσχει ἄλλοτρίως ἀντιποιεῖσθαι ἐπισκοπῆς, ὡς ἀπεδείχθη ἐναργῶς καὶ προδήλως μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξετάσιν τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, δικαιούντων ἐκάστην ἐκκλησίαν τῶν οἰκείων εἶναι ἐπαπολαύουσαν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ πρᾶξις ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη τῷ μέρει τῆς πολλᾶς διαληφθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμόνας εἰς διαιτυλίχουσαν τὴν ἀσφάλειαν.

† *Εἶχεν τὸ Μηνὶ Νομβρίῳ ἱεροῦ. θ, διὰ τῆς πατριαρχικῆς τιμίας χειρὸς, ἀπώρητο αὐτοῦ καὶ βούλλα μολυβδίνη, ἔχουσα ἐν μὲν τῷ ἐνὶ μέρει τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατοῦσαν, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ Ἰωάννης ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης.*

XV. *Synodi decretum de quodam monasterio monialium.*

† Ὁ δομέστικος κυρ Φωκᾶς ὁ Μαρούνης ἐκεῖνος,

θείῳ νογεί· ἔρωτι τὴν ψυχὴν καὶ ἱερὸν ἰδρυσάμε-
 νος οἶκον τῆ Θεομήτορι πλησίον τῶν αὐτοῦ οἰκημά-
 των περὶ τὴν γειτονίαν τῆς πόρτης τῆς τοῦ ἁγίου
 μάρτυρος Ῥωμανοῦ, ἐπὶ θεμελίους παλαιάτου
 ναοῦ τούτου οἰκοδομήσας φιλοτίμῳ τῆ προαιρέσει
 καὶ θαυλίσει τοῖς ἀναλώμασιν, ὃν δὴ ναὸν λόγος τε-
 τιμῆσθαι τῷ ὀνόματι τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μαρ-
 τύρων Μηνοδώρας, Νυμφοδώρας καὶ Μητροδώρας,
 ἐπεὶ καὶ εἰς ἱερὸν Θεῷ μονῆν τούτον ἀποκαταστή-
 σαι προέθετο, κελ্লা περὶ αὐτὸν δειμάμενος καὶ
 θριγγίῳ περιβαλὼν ἔξωθεν, κτήματά τε ἱκανὰ προσ-
 κυρώσας, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ εἰς ἀπαρτισμὸν συν-
 τελέσας, μοναζουσῶν αὐτὸ γυναικῶν καθίστησι φρον-
 τιστήριον, εἰς ἣν δὴ κατέστασεν καὶ ἐμμένον ἦν, ἕως
 αὐτῆς ἐν τοῖς ζῶσιν εὐρίσκειτο, ἐτήρησέ τε τὴν τάξιν
 ταύτην καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν ἐπὶ τισὶ
 χρόνοις· ἄλλ' ὁ υἱὸς ἐκείνου πρωτοερακάριος κύρ
 Ἰωάννης ὁ Συναθηγὸς μετασκευάσαι κατὰ νοῦν
 θέμενος καὶ μετενεγκεῖν εἰς ἀνδρῶν ἀπὸ γυναι-
 κείας τὴν τοιαύτην μονῆν, ἠνάγκασε καὶ κατέπεισε
 συμεργουῶσαν εἰς τούτο φανῆναι καὶ συμπράττουσαν
 καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα τὴν δομεστικίσσαν καὶ εἰς
 οὗτος ἔλεγε περὶ τῆς μονῆς, καὶ οἷς προτείνα
 γράμμασι, διαθήκη δηλαδὴ τοῦ πατρὸς δῆθεν καὶ
 ἐνωμοτον οἰκεῖον αὐτοῦ γράμμα, δι' οὗ κατησαφα-
 λίστατο καὶ πεπληροφόρηκεν, ὡς ἔλεγε πρὸς ἐκεῖνον
 εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὴν ἣν ἔσχεν ἐκεῖνου ἀνάθεσιν,
 ὥστε εἰς ἀνδρῶν ταύτην μεταποιῆσαι, συμμάρτυ-
 ρουῶσαν εἶχε καὶ αὐτὴν δὴ τὴν οἰκείαν μητέρα. Ἀπέ-
 κρυψε δὲ αὕτη σὺν τῷ υἱῷ τῆνικαῦτα καὶ οὐ διωμο-
 λόγησε τὴν τε εἰς τέλος βούλησιν καὶ τὸν σκοπὸν
 τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν κατάστασιν, ἣν ἔσχε τὰ τῆς
 τοιαύτης μονῆς, ἕως τε κατὰ τὴν αὐτῶν πολλὴν καὶ
 ἐπίμονον περὶ τούτου ζήτησιν καὶ ἰκεσίαν καὶ τὴν
 ἐπὶ πλείον παρ' ἡμῶν παράτασιν εἰς τέλος· τὰ τοῦ
 πράγματος εἰληχε, καὶ ἕως ὁ υἱὸς ἐν τοῖς ζῶσιν
 εὐρίσκειτο. Ἐπεὶ δὲ κάκεινος ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο,
 μετάνοια ταύτην εἰσήει, καὶ συγγνώμης ἡξίου τυ-
 χεῖν, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς συνέδρασε τῷ υἱῷ, καται-
 ποῦσα τῆς ἀληθείας καὶ χώρην κατ' αὐτῆς τῷ ψεύ-
 δει παρασχομένη, καὶ ταῦτα ἐπὶ πράγμασιν ἱεροῖς,
 ἅπερ οὐ μικρὸν οἶδεν ἐπάγειν τὴν τῆς ψυχῆς κίνδυ-
 νον, καὶ ἐν οἷς πάντας ἀπλῶς καὶ τοὺς τυχόντας
 ἀληθίζειν χρεῶν, μὴ ὅτι γε ἀνθρώπους τῶν πολλῶν
 διαφέροντας κατὰ τε τὴν ἑαυτῶν παιδείυσιν καὶ
 γνώσιν καὶ τῷ κατὰ κόσμον ἀξιώματι· εἰ Ἀγιάζε-
 ται καὶ γὰρ, ὡς φησι, τὸ σόμα τοῦ ἀληθεύοντος
 ἐκ τῆς ταυτοαληθείας Χριστοῦ· μολύνεται δὲ τὸ τοῦ
 ψευδομένου ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους τοῦ διαβό-
 λου. » Ἀμέλει καὶ ἐπιστάσα τῆ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ
 θεῷ συνόδῳ καὶ τὰ περὶ τούτου ἐξειπούσα καὶ ἀνεγέ-
 κασα καὶ συγγνώμην αἰτησαμένη, μεθ' ἑαυτῆς
 ἔχουσα καὶ τὰς οἰκείας θυγατέρας καὶ σὺν αὐταῖς
 ἰκετεύουσα, ἵνα καὶ ἡ σεβασμία αὕτη μονῆ τὴν πρῶ-
 τὴν ἀπολάβῃ κατάστασιν, ἐπειδὴ καὶ ἀσφάλειαν
 ἀπαιτηθεῖσα ἔγγραφον ταύτην ἐποίησατο διαλαμ-
 βάνουσαν. . . . Ἐλαλήθη δὲ παρὰ τοῦ μέρους αὐ-
 τῆς καὶ ὡς ταῖς ἀληθείαις ἀρχῆθεν ἡ μονὴ γυναι-
 κεία ἀποκατέστη καὶ ἐσφραγίσθη, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ

Α καθηγουμένη, καὶ διέμεινεν οὕτω καὶ ἐπὶ ἱκανοῖς
 τοῖς χρόνοις, διὰ δὲ τὸ τοῦ υἱοῦ θέλημα καὶ τὴν
 ἀνάγκην τὴν προτέραν ἐποίησατο μαρτυρίαν οὐκ
 ἀληθῆ, ποιησαμένου ταύτη τοῦ υἱοῦ διὰ τούτο καὶ
 ἀνάπαυσιν ἰδίαν διὰ κελλίων ἰδίων πλησίον τῆς
 τοιαύτης μονῆς καὶ ἀνεγείραντος ἐν αὐτοῖς καὶ οἶ-
 κον εὐκτιήριον. Καὶ ὡς καὶ ἡ ἐν τραπέζῃ ἱστορία
 ὁσίας εἶχε τὴν ἀρχὴν γεγραμμένας γυναικας, μετε-
 ποίησε ἐκ τὴν ἱστορίαν ταύτην ὁ πρωτοερακάριος
 ὑστερον εἰς ὁσίους, καὶ ἀριδῆλως καὶ ὁμολογουμέ-
 νως ἀνεφάνη, ὡς γυναικας ἀποκατέστησαν, καὶ εὐ-
 ρίσκοντο ἐπὶ πολλοῖς τοῖς χρόνοις εἰς τὴν τοιαύτην
 μονῆν, καὶ πολλὰ τοῦτον ἐν αὐτῇ ἀπεκάρησαν, καὶ
 οὐδὲ τὸ ἀντιδικοῦν μέρος εἶχεν ἀντιλέγειν πρὸς τούτο·
 ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν δευτέρῳ εἰς ἄλλα θεμένη, ζήτη-
 σιν, ὡς ἐχρῆν, πολλὴν καὶ ἀκριβῆ ἐποίησατο, εἰ
 ταῖς ἀληθείαις ἐγένετο τῶς ἡ ὀφειλομένη ἐπὶ τῇ
 μονῇ ἐκκλησιαστικῇ κατάστασι, καὶ προσβλήθη καὶ
 ἐσφραγίσθη καθηγουμένη εἰς προστασίαν καὶ ποι-
 μανσίαν τῶν αὐτῇ τότε εὐρισκομένων μοναζουσῶν,
 ἐκφωνήσασα τούτου χάριν καὶ ἀφορισμοῦ ἔγγραφον
 ἐπιτίμιον, ἐφ' ᾧ τοὺς εἰδησιν ἔχοντας περὶ τούτου
 καὶ εἰς μαρτυρίαν προκομιθησομένους εἰπεῖν καὶ
 μαρτυρῆσαι τὸ ἀληθές, ἐφ' ᾧ δὴ βάρει καὶ ἐμαρτυ-
 ρῆθη παρὰ τε τοῦ θεοφιλεστάτου πρωτονοταρίου
 διακόνου κύρ Μιχαὴλ τοῦ Καβαλλαρποῦλου καὶ
 παρ' ἐτέρων διαφόρων προσώπων, ὡς αὐτήκοοι
 ἐγένοντο τοῦ δομεστικοῦ, καὶ ἔχουσι μαθόντες παρ'
 ἐκεῖνου τὴν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ θέλησιν καὶ τὸν
 σκοπὸν αὐτοῦ, γυναικεῖον δηλονότι καὶ ἐπιχειρήσει
 καὶ ἀπαρτίσαι αὐτὴν, ὡς εἰς κατάνημα εἶναι καὶ
 ἀνάπαυσιν καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς καὶ τῶν θυγα-
 τέρων αὐτῶν. Ὁ μόντοι πρεσβύτερος Κωνσταντῖνος
 ὁ Τζυβιστιανὸς διωμολόγησε ἰδεῖν ὀφθαλμοῖς οἰ-
 κείοις τὴν νεωστὶ σφραγισθεῖσαν ἡγουμένην ἐπὶ τῇ
 τοιαύτῃ μονῇ, παραπεμπομένην εἰς ταύτην πρῶ-
 τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν λαμπαδηφοροῦσων, ὡς ἐβι-
 σται· καὶ ὁ πρεσβύτερος δὲ Γεώργιος ὁ Τζαχελῆς,
 ὁ τῷ θεῷ ναῖ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεο-
 μήτορος τῆς Πηγῆς ὑπηρετούμενος ἱερατικῶς, καὶ
 αὐτὸς διωμολόγησε παρτυχῶν καὶ τοῦ εἰρημένου
 βάρους ἀκούσας ἐρωτωμένης τῆς τιμιωτάτης ἐν
 μοναχαῖς κυρᾶ. . . . τῆς Ἀγγελίνης, ὡς εἶδε δια-
 φόρως παραγενομένην τὴν καθηγουμένην τῆς τοιαύ-
 τῆς μονῆς μετὰ καὶ ἐτέρων μοναχῶν εἰς προσκύ-
 νησιν τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος
 τῆς Πηγῆς. Ἐρωτηθεὶς δὲ προτροπῇ συνοδικῇ
 κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον παρὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρ-
 χιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Αὐβράχίου, τοῦ Δακε-
 καιμονίας καὶ τοῦ Μαδύτων, καὶ ὁ συμφένθερος τοῦ
 κρατίστου καὶ ἁγίου μεν αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς
 τραπέζης, κύρ Γεώργιος ὁ Χούμος, εἶπε καὶ διεβε-
 δαιώσατο περὶ τῆς ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ σφραγισθεί-
 σης μοναχῆς, ὡς αὐτὸς οὗτος προεξένησε ταύτην
 τῷ δομεστικῷ, ζητοῦντι καθηγουμένην τῇ μονῇ
 ἔγκαταστῆναι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπὸ τῶν εὐλα-
 βῶν ἐπισκοπειανῶν καὶ θυρωρίων τοῦ κελλίου τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, Γεώργιος ὁ Σιγηρῆς, καὶ αὐτὸς
 εἶπε καὶ ἐμαρτύρησε, παρῆναι τῇ σφραγίδι τῆς

ηγουμένης, ὅτε παρὰ τοῦ αὐοιδίμου πατριάρχου κύρ Γερασίμου πρῶτως ἦδη ἐσφράγισται, δεικνύων ἅμα καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐτελέσθη τὰ τῆς σφραγίδος αὐτῆς. Ἐξ ὧν δὴ μαρτυριῶν πληροφορίαν λαβόντες τοῦ πράγματος, εἶχοντες ὡς ἐκτὸς παραγραφῆς ἀξίαν κρίναι καὶ ἦν ἐνεφάνιστο τὸ μέρος τοῦ πρωτοϊερακαρίου, διαθήκην δὴθεν τοῦ δομestίκου, ὅτε καὶ ἀληθῶς ἐκεῖνος ταύτην ἐξέθετο· οὐδὲ γὰρ ἐξῆν ἐκεῖνω κατάστασιν λαβοῦσαν τὴν μονὴν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἦντινα δὴτα καὶ ἔλαβε διὰ πατριαρχικῆς σφραγίδος, ὡς εἴρηται, μεταποιῆσαι καὶ ἐφ' ἐτέραν κατάστασιν ἀγαγεῖν, εἰς ἀνδρῶν δηλονότι ἀπὸ γυναικειᾶς· ἀπεῖρηται γὰρ τοῖς ἱεροῖς Πιτράσι μετασκευάζεσθαι καὶ μεταποιεῖσθαι τὰς ἱερὰς μονὰς ἐκ τῆς ἡς ἔλαχον ἀρχῆθεν ἀποκαταστάσει· Ἀπηλέγηθη δὲ ὅμως καὶ ἡ διαθήκη πεπλασμένη ὑπὸ μάρτυρι τῷ ἱερομονάχῳ καὶ πνευματικῷ πατρὶ τῷ Θεοδώρῳ, ἐξειπόντι καὶ διομολογήσαντι, καὶ ὅπως ἐξέθετο ταύτην αὐτὸς γνώμη τοῦ πρωτοϊερακαρίου, καὶ ὅπως ὑπέγραψεν ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ δομestίκου εἰπόντος τοῦτο πρὸς αὐτόν. Ἐνθεν τοι καὶ συνδιασκευαμένη τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἡρακλεῖας, τῷ Σάβδων, τῷ Δυβράχιου, τῷ Λακεδαιμονίᾳ, τῷ Μιχάδων, τῷ Μηθύμνης, τῷ Βάρνης, τῷ Βιτζίνης καὶ τῷ Κῶ, διέγνω καὶ ἀπεφῆναντο, ἵνα, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ἀριδιήλως, ὡς ἐσφραγίσθη καὶ ἀποκατέστη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ καθηγουμένη ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ (χρὴ δὲ κατὰ τοὺς ἐν τοῖς τοιοῦτοις θεσμοῦς τῶν Πατέρων τὰς ἀρχῆθεν ἀνδρῶν εἰς ἀνδρῶν διατελεῖν, τὰς δὲ γυναικειᾶς εἰς γυναικειᾶς, καὶ μηδαμῶς ἐναλλάττειν καὶ μεταπιθεῖναι τὴν τάξιν ταύτην τινὰ, ἀλλὰ ἀσύγχυτον εἶναι διαμένειν καὶ ἀπαρτοποιητόν), ἐπανέληθη καὶ ἐπανασωθῆ καὶ τῇ τοιαύτῃ σεβασμῆς μονῇ ἡ πρώτη καὶ ἀρχαία κατάστασις, καὶ γυναικειᾶν εἶναι καὶ αὐτῆς ταύτην ὀνομάζεσθαι, καὶ τοιαύτην καὶ τὴν ἀρχὴν ἰδομένην, καὶ καθὼς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποκατέστη Θεοῦ, ἥτις δὴ καὶ λήφεται μὲν πάλιν τὴν κατάστασιν ταύτην, ἔσται δὲ διοικουμένη καὶ διεξαγομένη παρὰ τε τῶν ἐν αὐτῇ μοναζουσῶν καὶ τῆς τὴν προστασίαν καὶ ἡγουμενίαν αὐτῶν ἐναδεξομένης. Ἢ μέντοι δομestίκισσα καὶ ὄσαι τῶν θυγατέρων καὶ τοῦ γένους αὐτῶν κατανήσουσιν ἐν αὐτῇ, προνοήσουσι παντοιοτρόπως αὐτῇ τὰ εἰς σύστασιν καὶ ἐπὶ τὰ βελτίω προχώρησιν· ἀλλ' οὐδὲν τι λυμάνουσαι, οὐδὲ καινοτομήσουσι τῶν προσηκουμένων καὶ ἀφιερωθέντων αὐτῇ κτημάτων καὶ πραγμάτων ἢ τῶν εἰσέπειτα ἀφιερωθησομένων, ὡς ἂν οὕτω καὶ τὸ ἀνήκον τοῖς δομητορσι μονῆς ἢ καὶ τὰς ἐνασκουμένας αὐτῇ μοναχὰς ἄγειν καὶ φέρειν, ὡς βούλοιντο, καὶ ἀνακρίνειν, ἃς τε θέλοιν εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν, καὶ τὰς μὲν ὑφ' ἑαυτὰς τὸν τρόπον τοῦτον ποιεῖσθαι, τῆς δὲ καθηγουμένης ἀφαιρεῖσθαι τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν παρὰ τὴν τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων διατύπων καὶ διαταγῶν. Φατὶ γὰρ οὕτω· Ἐπράγμα

σεμνὸν οὕτω καὶ τίμιον καὶ τοῖς μακαρίοις καὶ ἁγίοις Πατράσιν ἡμῶν πάσαι καλῶς ἐπινοηθέν, ἢ τῶν μοναστηρίων ἀνοικοδομή, κακῶς ὄραται πραττόμενον σήμερον· τινὲς γὰρ ὄνομα μοναστηρίου ταῖς οἰκείαις περιουσίαις καὶ ὑπάρξουσιν περιθῆμενοι καὶ Θεῷ καθαγιαίξουσιν ταύτας· ἐπαγγελλλόμενοι, κυρίως τῶν ἀφιερωθέντων αὐτοὺς ἀναγράφουσι, καὶ μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ τὸ θεῖον ἀφοσιῶν ἐκμηχανᾶσθαι διεγνώσκουσι· τὴν γὰρ αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν οὐκ ἐρυθριῶσι σφετερίζεσθαι, ἦνπερ ἔχειν οὐκ ἐκωλύοντο πρότερον, καὶ τοσαύτη κατηλιεία προσετέθη τῷ πράγματι, ὥστε καὶ πολλὰ τῶν ἀφιερωθέντων παρ' αὐτῶν δὴ τῶν ἀφιερωσάντων καθορᾶται πιπρασκόμενα, θάμβος ὄμου καὶ μίσος τοῖς ἔρωσι παρεχόμενα· καὶ οὐ μόνον οὐ ἔστιν ἀνομοίως μεταμέλεια· ἐφ' οἷς τῶν ἁπαστῶ ἀναθεθειμένων Θεῷ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις ταύτην ἀδελῶς παραπέμπουσιν. Ὀρίσεν οὖν διὰ ταῦτα ἡ ἁγία σύνοδος, μηδὲν ἐξεῖναι μοναστήριον οἰκοδομεῖν ἀνευ τῆς τοῦ ἐπισκόπου γνώμης καὶ βουλῆς· ἐκεῖνοι δὲ συνειδότες καὶ ἐπιτρέποντες καὶ τὴν ὀφειλομένην ἐπιτελοῦντος εὐχῆν, ὡς τοῖς πάσαι θεοφιλῶς νεομοθετηται, οἰκοδομεῖσθαι μὲν τὸ μοναστήριον, μετὰ πάντων δὲ τῶν αὐτῷ προσηκόντων σὺν αὐτῷ ἐκείνω βρισεῖν ἐγκαταγράφεσθαι καὶ τοῖς ἐπισκοπικοῖς ἀρχιεροῖς· ἐγκατατίθεσθαι, μηδαμῶς ἀδειαν ἔχοντος τοῦ ἀφιερῶντος παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἑαυτὸν ἡγούμενον ἢ ἀνθ' ἑαυτοῦ ἕτερον καθιστᾶν. Εἰ γὰρ, ἄπερ τις ἀνθρώπῳ χαρίζεται, τρύτων οὐδὲν τι κύριος εἶναι δύναται, πῶς, ἄπερ τις Θεῷ καθαγιαίξει καὶ ἀντιθῆσι, τούτων ὑπαρπάξουσιν τὴν κυριότητα παρὰ τὸν Θεόν· καὶ πάλιν· Ὁι κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ μαρτυρείων ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐν ἐκάστη πόλει ἐπισκόπων κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων παράδοσιν διαμένετωσαν, καὶ μὴ κατὰ ἀυθάδειαν ἀφηνιάτωσαν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου. Ὁι δὲ τολμῶντες ἀνατρέπουν τὴν τοιαύτην διατύπων καὶ οὐκ ὀρθῶν τρόπον, καὶ μὴ ὑποτατόμενοι τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, εἰ μὲν εἶεν κληρικοὶ, τοῖς τῶν κανόνων ὑποκείμεθωσιν ἐπιτιμίαις· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ, ἔστωσαν ἀκοινωνήτοι· Διὰ ταῦτα δὴ καὶ αὐταὶ κατὰ τὸ προσηκόν αὐταῖς χρεοῖ, τὸ συμφέρον τῇ μονῇ προνοούμεναι, οὔτε τι τῶν αὐτῆς σφετερίζονται, οὔτε ἐκδῶσουσιν ἢ ταύτην ἢ τῶν αὐτῆς κτημάτων τι εἰς ἕτερον πρόσωπον, ἀλλ' ἐλευθέραν ἐάσουσι μένειν καὶ καθ' ἑαυτὴν, διεξίγομένην παρὰ τῆς κατὰ καιροῦ ἀποεταγμένης εἰς προστασίαν τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν καὶ παρ' αὐτῶν δὴ τῶν αὐτῆς μοναχῶν· τοῖς γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ ἰδιοποιούμενοι· καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ἐθέλουσι μέγιστον ἡπεύληται· ἐκεῖθεν κατάκριμα. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ ἔγγραφος διάγνωσις καὶ ἀπόφασις γεγονυῖα ἐπιδέδοται εἰς ἀσφάλειαν μηνὶ Μαΐῳ ἰνδ. θ'.

XXVI. *Synodus decernit, Michaelem Cabasilam non esse reum munerum acceptationis.*

† Ὁ Καβάσιλας κύρ Μιχαὴλ, πλῆσιασμένον ἔχον καὶ ἐγγύτητα πρὸς τὸν ποτε Ἄπρω καὶ καθολικῶν κριτήν, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἐκ παιδὸς ὑπ' αὐτῷ και-

δαγωγηθεῖς, τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἐπ' ἀνεπιβ. γαμβρὸς A δὲ ἐνταῦθα καὶ ὁ Γεννοῦτης· Ἰωάννης, καὶ ἐγνώρισε καὶ παρ' αὐτοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅπως διετέθη, εἰς ὅσον πρὸ ὀλίγου ἐγράψαμεν περὶ τῆς ἀποσταγμένης εἰς αὐτὸν προμηθείας, ὅπερ καὶ βαρέως ἐφερέν ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἄνθρωπον γὰρ προσελθόντα τῇ ὀρθοδοξίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς· ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, παριδόντα καὶ περιουσίας ἰκανῆς· πορισμῶν καὶ τοὺς οικεῖους τοῦ γένους αὐτοῦ πλουσίους καὶ ἐτοίμους· χορηγούντας αὐτῷ, καὶ διὰ ταῦτα προμηθείας μερικῆς τυχόντα ἐπὶ κυβερνήσει καὶ ζωαρκείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, τίνα λόγον ἔχεις ἀποτερεῖν αὐτῆς τοῦτον, ἣν ἡ βασιλεία καὶ ἡ Ἐκκλησία διέκρινε καὶ ἀπέταξε; Τοῦτο καὶ ἄδικον ἐνὶ καὶ ἀνοίκειον παντελῶς τῇ σῇ ἱερότητι· καὶ χωρὶς γὰρ τοῦ εἶναι προαποσταγμένον αὐτῷ τὴν τοιαύτην κυβερνήσιν καὶ διδομένην μέχρι σοῦ, ἤρομοζεν, ἵνα καὶ ὅτι ἄνθρωπος ἐνὶ τοιούτοις καὶ ἀπὸ γένους τοιοῦτου, διακρίνη τὸ πρᾶγμα ἡ ἱερότης σου, καὶ ἀποτάξῃ πρῶτως προμηθειαν εἰς αὐτὸν, ὥστε μὴ ἐξ ἀνάγκης καὶ λύτης κλιανδρομῆσαι εἰς τὰ οικεῖα αὐτοῦ ἔθιμα, ἐπειδὴ καὶ οικεῖοι τοῦ γένους αὐτοῦ μεταχειρίζονται τούτο, ὅτι σιχνούμενοι καὶ δόσεις ἰκανὰς, ὡς λέγουσι· παρεγγυώμεθα, ἵνα οὐδὲν ἀπομείνῃ ἀδιόρθωτον, ὅσον ἐγένετο· μετ' ἐμβριθείας· γὰρ τούτο καὶ βάρους παρεγγυώμεθα ἐκκλησιαστικῷ· διὸ καὶ διδόντω πρὸς αὐτὸν ἀπαραιτήτως, ὅσον κατέστη καὶ ἐδίδοτο, ὡς διαλαμβάνει καὶ ἐπὶ τούτῳ γεγονὸς γράμμα τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου ἐκείνου κατὰ τὴν τῶν προσταγμάτων περιληψίν, ἀνυστερήτως τε καὶ ἀνενοχλήτως· ἀποδοθῆτω δὲ καὶ ὅσον οὐδὲν ἐφθασεν ἀποδοθῆναι παρὰ σοῦ. Ὡς περ γὰρ οὐδὲν ἐνὶ δίκαιον, οὐδὲ ὀφείλει ἡ ἱερότης σου τὰ καλῶς καὶ χρισίμως οἰκονομηθέντα παρὰ τῶν πρὸ σοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἀκυρῶσαι καὶ ἀθετήσαι, οὕτως οὐδὲ τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς ἔργον, πληροφροῖαν ἔχων βεβαίαν, ὡς, ἐὰν παραθεωρηθῇ, ὅσον καὶ δεῦτερον ἤδη γράφομεν, καθ' ὑπερβολὴν παραλυτῆσαι μέλλεις ἡμᾶς, καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα μέλλει καὶ μὴ βουλομένου σου λαθεῖν, κατὰστασιν, οὐ δὲ μεταμελήσῃ ἀνόνητα· οὐδὲ γὰρ ἀνέξεσθαι μέλλομεν περιφρονοῦντος καὶ παρ' οὐδὲν τιθεμένου τὰ δίκαια ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐγγραφῆς, ὅθεν καὶ οἶδας, πῶς ἵνα καὶ τὰ τοῦ πρᾶγματος διορθώσῃ καὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα θεραπεύσῃ. Ἐπεὶ δὲ διορίζονται τὰ προσόντα αὐτῷ σεπτὰ προστάγματα καὶ περὶ ἐξουσίας καὶ περὶ ἄλλων, ὅσον διορίζονται, ἐκέτω καὶ ἐπὶ τούτοις παρὰ τῆς ἱερότητός σου καὶ αὐτῶς καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ ἀναδοχὴν καὶ βοήθειαν, ὥστε διατηρεῖσθαι, εἰς ὅσον διορίζονται, καὶ περὶ φόρου καὶ περὶ τοῦ κομμερκίου καὶ τοῦ βιμίου καὶ τῆς βίγλης καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἐξουσίας, ἀντιστραφῆτω δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος. Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ε'.

XXVII. *Joannes scribit metropolitæ Philadelphie, ut provideat in causa Joannis Januensis.*

† Ἐρωτάτε μετροπολίτα Φιλαδελφείας καὶ ὑπέριμμε, ἀγαπητὴ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισε περὶ τῶν αὐτῶθι γενομένων, καὶ τοσοῦτον ἐλογίσατο ταῦτα ἄτοκα καὶ ἀπρεπῆ καὶ ἀνένδεκτα, ὅτι καὶ θαυμάζει, εἰ εἰσι τοιαῦτα, καὶ μάλιστα, εἰ καὶ αὐτὸς συνεργεῖς τοῖς τοιούτοις, ὅς μεγάλην ἔχεις τὴν ὀφειλὴν ἀναστῆλθαι παντοίως αὐτά. Κατέλαβε

δὲ ἐνταῦθα καὶ ὁ Γεννοῦτης· Ἰωάννης, καὶ ἐγνώρισε καὶ παρ' αὐτοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅπως διετέθη, εἰς ὅσον πρὸ ὀλίγου ἐγράψαμεν περὶ τῆς ἀποσταγμένης εἰς αὐτὸν προμηθείας, ὅπερ καὶ βαρέως ἐφερέν ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἄνθρωπον γὰρ προσελθόντα τῇ ὀρθοδοξίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς· ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, παριδόντα καὶ περιουσίας ἰκανῆς· πορισμῶν καὶ τοὺς οικεῖους τοῦ γένους αὐτοῦ πλουσίους καὶ ἐτοίμους· χορηγούντας αὐτῷ, καὶ διὰ ταῦτα προμηθείας μερικῆς τυχόντα ἐπὶ κυβερνήσει καὶ ζωαρκείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, τίνα λόγον ἔχεις ἀποτερεῖν αὐτῆς τοῦτον, ἣν ἡ βασιλεία καὶ ἡ Ἐκκλησία διέκρινε καὶ ἀπέταξε; Τοῦτο καὶ ἄδικον ἐνὶ καὶ ἀνοίκειον παντελῶς τῇ σῇ ἱερότητι· καὶ χωρὶς γὰρ τοῦ εἶναι προαποσταγμένον αὐτῷ τὴν τοιαύτην κυβερνήσιν καὶ διδομένην μέχρι σοῦ, ἤρομοζεν, ἵνα καὶ ὅτι ἄνθρωπος ἐνὶ τοιούτοις καὶ ἀπὸ γένους τοιοῦτου, διακρίνη τὸ πρᾶγμα ἡ ἱερότης σου, καὶ ἀποτάξῃ πρῶτως προμηθειαν εἰς αὐτὸν, ὥστε μὴ ἐξ ἀνάγκης καὶ λύτης κλιανδρομῆσαι εἰς τὰ οικεῖα αὐτοῦ ἔθιμα, ἐπειδὴ καὶ οικεῖοι τοῦ γένους αὐτοῦ μεταχειρίζονται τούτο, ὅτι σιχνούμενοι καὶ δόσεις ἰκανὰς, ὡς λέγουσι· παρεγγυώμεθα, ἵνα οὐδὲν ἀπομείνῃ ἀδιόρθωτον, ὅσον ἐγένετο· μετ' ἐμβριθείας· γὰρ τούτο καὶ βάρους παρεγγυώμεθα ἐκκλησιαστικῷ· διὸ καὶ διδόντω πρὸς αὐτὸν ἀπαραιτήτως, ὅσον κατέστη καὶ ἐδίδοτο, ὡς διαλαμβάνει καὶ ἐπὶ τούτῳ γεγονὸς γράμμα τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου ἐκείνου κατὰ τὴν τῶν προσταγμάτων περιληψίν, ἀνυστερήτως τε καὶ ἀνενοχλήτως· ἀποδοθῆτω δὲ καὶ ὅσον οὐδὲν ἐφθασεν ἀποδοθῆναι παρὰ σοῦ. Ὡς περ γὰρ οὐδὲν ἐνὶ δίκαιον, οὐδὲ ὀφείλει ἡ ἱερότης σου τὰ καλῶς καὶ χρισίμως οἰκονομηθέντα παρὰ τῶν πρὸ σοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἀκυρῶσαι καὶ ἀθετήσαι, οὕτως οὐδὲ τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς ἔργον, πληροφροῖαν ἔχων βεβαίαν, ὡς, ἐὰν παραθεωρηθῇ, ὅσον καὶ δεῦτερον ἤδη γράφομεν, καθ' ὑπερβολὴν παραλυτῆσαι μέλλεις ἡμᾶς, καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα μέλλει καὶ μὴ βουλομένου σου λαθεῖν, κατὰστασιν, οὐ δὲ μεταμελήσῃ ἀνόνητα· οὐδὲ γὰρ ἀνέξεσθαι μέλλομεν περιφρονοῦντος καὶ παρ' οὐδὲν τιθεμένου τὰ δίκαια ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐγγραφῆς, ὅθεν καὶ οἶδας, πῶς ἵνα καὶ τὰ τοῦ πρᾶγματος διορθώσῃ καὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα θεραπεύσῃ. Ἐπεὶ δὲ διορίζονται τὰ προσόντα αὐτῷ σεπτὰ προστάγματα καὶ περὶ ἐξουσίας καὶ περὶ ἄλλων, ὅσον διορίζονται, ἐκέτω καὶ ἐπὶ τούτοις παρὰ τῆς ἱερότητός σου καὶ αὐτῶς καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ ἀναδοχὴν καὶ βοήθειαν, ὥστε διατηρεῖσθαι, εἰς ὅσον διορίζονται, καὶ περὶ φόρου καὶ περὶ τοῦ κομμερκίου καὶ τοῦ βιμίου καὶ τῆς βίγλης καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἐξουσίας, ἀντιστραφῆτω δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν γράμμα. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος. Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδ. ε'.

XXVIII. *Synodus affirmat ecclesiam Pyrgii esse in numero metropolitum.*

† Ἡ ἀγιωτάτη τοῦ Πυργίου ἐκκλησία εὐρηταῖ μὲν ἐκ παλαιοῦ εἰς μητρόπολιν ἀπὸ ἐπισκοπῆς τι-

μηθῶσα, ὡς προϊόντες δηλώσωμεν, ὀλίγας ἐκ πολλῶν εἰς μέσον τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς ἀποδείξεις παραγαγόντες· κειρατόνηται δὲ ὅμως ἐπίσκοπος ἐπ' αὐτῇ ὀλίγω πρότερον παρὰ τοῦ νῦν διυθύνειν λαχόντος ἀρχιερατικῶς τῆν τῆς Ἐφέσου ἀγιωτάτην μητροπόλιν, ὄσον ἀποσχέσθαι αὐτῆς καὶ μὴ τοιοῦτω τινὶ ἐπ' αὐτῇ ἐπιχειρῆσαι διὰ τὸ ὑποκεισθαι ταύτην πάλαι ποτὲ τῇ κατ' αὐτὸν, ὡς ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν μετατεχθείσης καὶ ταῖς λοιπαῖς αὐτῆς μητροπόλεσιν ἐναυθείσης. Εἰ γὰρ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἀρχῆθεν ἐτύχανε διαφέρουσα, ἀλλὰ καὶ τὰς πλείους τῶν μητροπόλεων, εἰ τις ἐξετάζειν θέλει, ὑποκειμένας εὐρήσει τὴν ἀρχὴν ἐκκλησιαίς ἑτέραις, μένουσι δὲ ὅμως, εἰς ἣν εἰλήχασιν ἔπειτα τὰξιν καὶ τιμῆν βασιλικῆ προσαγῆ καὶ πράξει συνοδικῆ· ὅτι δὴ καὶ βασιλικόν ἐστι τοῦτο προνόμιον, τὰς ὑποδεστέρας τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὸν ἀνωτέρω προάγειν βαθμόν. Ὅτι δὲ, ὡς εἰπόντες ἐφθήμεν, εἰς μητροπόλιν ἐτιμήθη χρόνοις οὐκ ὀλίγοις τοῖς ἄνω, παριστώσι μὲν καὶ ἄλλαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων, τοῖς μητροπολίταις ἐναριθμίου ἔχουσαι καὶ τὸν Πυργίου, ὡς ἐξ αὐτῶν τούτων ἐμφανισθεῖσιν κατοφανῆς καὶ ἡμῖν ἐγένετο συνοδικῶς. Ἡ μέντοι τοῦ κύρ Γεωργίου τοῦ Ἐπιφάνου, πατριαρχεύσαντος ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως κύρ Ἰσαακίου καὶ μέχρι τῆς τοῦ κύρ Ἀλεξίου παραταθείσης τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ, διέξεισι μετὰ τινα περὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Πυργίου κατὰ ῥῆμα καὶ τάδε· Ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Πυργίου, Κωνσταντίνου τοῦ Σπανοπούλου, λύσις τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κύρ Μιχαὴλ τοῦ Ἀγγιᾶλου προκομισθῆ, ἐξενεχθεῖσα ἐπὶ ὑπομνήσει αὐτοῦ, ὄντος ἐπισκόπου, καὶ δῆτα ὑπανεγνωσθῆ ἐπὶ κοινῇ ὀρισμῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ εὐρέθῃ ἔχουσα ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῇ τέλει βῆτά τινα συνάδοντα τῷ σκοπῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὥρισε καταστροφθῆναι καὶ ταῦτα, ἃ καὶ ἔχουσιν αὐτολεξεῖ οὕτως· Ὅσοι μὲν ἐπὶ παλαιοῖς θεμελίοις ναῶν ὑποκειμένων τῇ κατὰ σὲ ἀγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ ἐφθασαν εἰκοδομησάμενοι, οὐδὲν ὠφελῆθῶσονται οὗτοι εἰς τὴν μὴ ὑποκεισθαι σοι. Συμπαρεῖναι μέντοι δείκνυται ἐν αὐτῇ τῆνικαῦτα καὶ τὸν Ἐφέσου. Ὅτι δὲ οὐκ ἑτέρως τις, ἀλλ' οὕτως ἦν ὁ πρῶτος ἐν τῇ τοῦ Πυργίου τῷ τοῦ μητροπολίτου τιμηθεὶς ὀνόματι, ὁ Σπανόπουλος δηλαδὴ Κωνσταντίνος δείκνυσι καὶ τὸ προσὸν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ παλαιὸν ἀπογραφικὸν δικαίωμα, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐνεφανίσθη ἡμῖν παρὰ τῶν αὐτῆς κληρικῶν, ἐξ ὀνόματος τούτου παραδηλοῦν, εἰς ἐπισκόπους ἐτι τελούντα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν παλαιῶν νομοκανόνων βιβλίων οὐκ ὀλίγα τῷ καταλόγῳ τῶν μητροπόλεων καὶ τῆν τοῦ Πυργίου ἐναριθμοῦντα ἡμῖν εὐρηται, οἷσιν οἰμοῖς ταῖς μητροπόλεσιν αὐτῆν συνηριθμῆσαι καὶ ὅ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος ἀοιδίμος καὶ μακαρίτης βασιλεὺς, ὁ πρόπαππος τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ προσαγῇ τῆνικαῦτα τῇ αὐτοῦ ἀναριθμήσει καὶ τάξει τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν παρὰ τοῦ κυροῦ Μηνᾶ, ἧτις δὴ ἀναριθμησίς ἐγκατέστρωται τῷ ἐν τῇ σεβασμῆ

μονῇ τοῦ Παντοκράτορος εὐμεθέτι νομοκάνουσι, ἃ δὴ πάντα εἰδόμενα καὶ τοὺς τῇ Ἐφέσου ἀπαρχειρητὰ ἐχρῆν τὰ κατ' αὐτὴν συντηρεῖν καὶ ἀπαρποιεῖν. Προήχθη δὲ ἀρίτως καὶ τῆν προτέραν ἀπέλαβε τὰξιν τῆς μητροπόλεως αὐτῆν δὴ ἡ τοῦ Πυργίου παρὰ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος δὲ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἀπολυθέντος αεπιτοῦ προστάγματος· ἐνθεν τοι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἀκολούθως ποιούσα γνῶμη κοινῇ τῆς περὶ αὐτὴν ὀμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Χίου, τοῦ Βάρνης, τοῦ Γάνου, τοῦ Δράμας, τοῦ Τενέδου, τοῦ Κῶ καὶ τοῦ ὑποψηφίου Μανευμβασίας, τὴν παρούσαν ἐκτέθεικε πράξιν, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὴν ἐξῆς τῷ χορῷ καὶ ταύτην δὴ τὴν τοῦ Πυργίου τῶν μητροπόλεων συνεῖναι· ὅθεν καὶ οὐδέποτε ὀφείλει περιρασθαι τῆς τόξεως ταύτης καὶ τῆς τιμῆς ἀφελῆν αὐτὴν καὶ ὑποβιάσαι· ὀφειλῆ γὰρ καὶ χρέος τοῦτο πᾶσιν ἀπλῶς ἀπαραίτητον τοῖς ἐς ὕστερον, στέργειν τὰ καλῶς τοῖς περὶ αὐτῶν ὀξεία καὶ ἀπαρποιεῖν καὶ ἀπαράτρωτα μένειν ἔξιν, ὡς ὀνομοίας καὶ εἰρήνης παραίτιον· ὀφείλουσι μέντοι προσεῖναι καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἐν τῷ πρακτικῷ ταύτης διαλαμβανόμενα δύο χωρῆα, τὸ τοῦ Διοσιμεροῦ δηλονότι καὶ τὸ τῆς Δίγδης, καὶ πάντα ἀπλῶς, ὅσα τοῖς ἐγγράφοις δικαιομασίαν αὐτῆς· δικαιοῦται κατέχειν, ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως. Ἐπεὶ τούτω γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ συνοδικῆ ἐγγραφὸς πράξις· γενομένη τῇ πολλᾷ διαληφθεῖσῃ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει τοῦ Πυργίου ἐπιδοδοταί εἰς δικαιοσύνην τὴν ἀσφάλειαν μηνὶ Δεγουόστῳ ἐνδ. ς.

XXIX. Joannes dirimit controversiam.

† Διενέξεις οὐκ ὀλίγας ἔχοντες ὁ τε ἱερωτάτος μητροπολίτης Χίου καὶ ὑπέριμος καὶ ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς οἰκεὶος τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αυτοκράτορι κύρ Κωνσταντίνος ὁ Πράσινος περὶ τινος μονυδρίου τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἱαματικῶ Παντελεήμονος καὶ ἑτέρου πανσέπτου ναοῦ τοῦ ἐν ἀγίοις παμμακάροισι Νικολάου, ἐφ' οἷς ἔχει δικαίον γονικότητος ὁ αὐτὸς Πράσινος, ἐτι τε καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν μονυδρίων, ἐκίνησαν τὰ περὶ τούτου ἐπὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Καὶ ἐπεὶ ὁ μὲν τοιοῦτος Πράσινος· ἐνήγει κατὰ τὸ εἰρημένον ἱερωτάτου μητροπολίτου Χίου καὶ ὑπερίτου, καὶ διετίεντο λαμβάνειν μὲν αὐτὸν τὰ εἰσοδήματα τῶν τοιούτων μονυδρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν καὶ καρποῦσθαι ταῦτα πάντα αὐτὸν, κἀντεῦθεν πολλὸς ἦν ἐγκείμενος καὶ ἀπαίτων ἀντιστρέφαι αὐτὸν ταῦτα, ὁ δὲ γε ἱερωτάτος μητροπολίτης Χίου καὶ ὑπέριμος ἀνέειπε, μὴ ἀληθεύειν ὅπως αὐτὸν, εἰ καὶ τι δὴ ἐφθασε λαβῶν, δισχυρίζετο μὴ χρῆσασθαι τούτῳ εἰς ἰδίας χρεῖρας αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ἑτέρα· ἀναγκαίας τῶν τε τοιούτων πανσέπτων ναῶν καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ μοναχῶν καὶ ἑτέρων ἀνδρῶν. Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ ταῦτα διέγνω καὶ ἀπεφῆναι κατὰ τοὺς ἱεροῦ· καὶ θεῖους κανόνας, ὡς ἂν ἐξηγῆ μὲν ὁ τοιοῦτος ἱερωτάτος μητροπολίτης Χίου καὶ ὑπέριμος ἐπὶ τε τοῖς τοιοῦτοις μονυδρίοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πάσαις κατ' αὐτὸν

ἐκκλησίαις ἐπίσκοψιν καὶ ἀνάγκρῳσιν πνευματικὴν ἅ ἐκτελεῖσθαι ἀπαράχως καὶ ἀσυγχύτως τὰς τεταγμένους καὶ νενομισμένας θέλας καὶ ἱερὰς ἑμνησίας, ἡ βασιλεῖα μου, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, στέργουσα καὶ διατηροῦσα τὰ δοθέντα ἀνέκαθεν εἰς τοῦτο πρόνοια τῇ ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τε τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευσεθῶν νόμων, οὓς δῆτα νόμους προεθέσπισαν καὶ ἔταξαν οἱ ἅγιοί μου αὐθένται καὶ βασιλεῖς, οἱ πρόγονοι τῆς βασιλείας μου, καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι βασιλεῖς, οἱ ἀοιδίμοι καὶ μακάριοι, καὶ μηδὲν τι ἕτερον διαπραττέσθαι βουλομένη, ἀλλὰ στηρίζουσα καὶ ἐπιοικοδομοῦσα μᾶλλον αὐτοῖς καὶ τὸ ἔδραϊον καὶ μόνιμον καὶ ἀμετακίνητον πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις προνομίᾳ παρεχομένη, ἅμα μὲν καὶ τῆς τῶν νόμων ἀσφαλείας τὸν τρόπον τοῦτον φροντίζουσα, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐκάστοτε προσφευγόντων πρόνοιαν ποιουμένη, τὸ παρὸν ἀπαλύει πρόσταγμα, δι' οὗ καὶ θεσιζέει καὶ διορίζεται, ὡς ἂν εὐρίσκωνται οἱ ῥηθέντες πρόσφυγες εἰς τοὺς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγίων, καὶ οὐδὲν ἔχουσι φόβον καὶ δειλίαν τινὰ τοῦ ἀποσπασθῆναι αὐτόθεν βίᾳ παρὰ τινος τῶν ἀπάντων, εἰδόντων, ὡς εἰ τι παρὰ τὸν παρόντα τολμήσασιν ὀρισμὸν τῆς βασιλείας μου, πρὸς τῷ ταῖς ἀπὸ τῶν νόμων ὑποβληθῆναι ποιναῖς, οὐ μετρίαις τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τιμωρίας καὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου πειραθῆσονται, ὀφειλόντων μὲντοι καὶ τῶν κατὰ καιροὺς προσφευγόντων προσμένειν καὶ προσκαρτερεῖν τοῖς τεταγμένοις, ὡς εἰρηται, τόποις τῶν προσφυγίων καὶ μηδαμῶς προέρχεσθαι περὶ τῶν τούτων, μηδὲ εἰσεῖναι ὄλω· εἰς τὸν ἱερὸν καὶ θεῖον ναὸν, παρὰ τὰς τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ φιλευσεθῶν νόμων διαταγὰς. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπαλέλυται καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα *μηρὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ια'.*

XXX. Joannes declarat monasterium Salvatoris in oppido Sebrivæ esse patriarchale.

† Ἐπειδὴ τὸ ἐντὸς τῆς θεοσώστου πόλεως Σηθρίας εὐρισκόμενον μοναστήριον, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτήρος, αὐτοῦργιον ἠὲ ῥίσκετο πατριαρχικόν, ἐκδοθὲν δὲ πρὸς πρόσωπα μοναχικά, ὅσα δὴ καὶ ἐξεδόθη, καὶ ἔσπερειτο τούτου ἡ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἀπολούουσα τὸ παρὸν γράμμα ἡ μετριότης ἡμῶν, ἐν ἀγίῳ παρακαλεῖται Πνεύματι, προσεῖναι καὶ ὑποκείσθαι εἰς αἶν τοῦτο καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτὸ πάλιν τῆ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μηδὲ εἰς μετόχιον μοναστηρίου τινὸς δοθῆναι ποτε, μηδὲ εἰς πρόσωπον ἀρχοντικὸν ἢ ἀρχιερατικὸν ἢ ἱερατικὸν ἢ μοναχικὸν ἐκδοθῆναι, ἢ ἐφορείας χάριν ἢ κατοχῆς ἢ ὁποῖας ἄλλης ἡστυνοσούν αιτίας· ἐκφωνοῦμεν γὰρ, ὥστε μὴ γενέσθαι τοῦτ' ὅποτε, τὴν ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος ἀφορισμὸν, καὶ τούτῳ καθυποβάλλομεν ἄλλοτῳ τὸ πρόσωπον, ὅποσον ἄρα καὶ εἴη, ὅπερ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἀναδέχεται τοῦτο ἢ εἰς μετόχιον ἢ δι' ἄλλην ἠγναινοῦν αιτίαν, ὥστε μὴ προσεῖναι καὶ ὑποκείσθαι τοῦ λοιποῦ διὰ παντὸς ἀνέκδοτον τῆ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ παρ' αὐτῆς διοικεῖσθαι. *Μηρὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ια'.*

XXXI. Imperator confirmat quæ de asylis stabilita sunt.

† Ἐπεὶ ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου, ὅτι οἱ προσφευγόντες εἰς τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίαν οὐκ ἐθέλουσιν εὐρίσκεσθαι εἰς τοὺς τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγίων διὰ τινὰ δειλίαν καὶ ὑποψίαν φόβου, ἀλλ' εὐρίσκονται ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ τεμένους τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν εἰς ἀθέτησιν καὶ ἀνατροπῆν τῶν τε ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευσεθῶν νόμων, ἔστι δὲ καὶ εἰς ἐμπόδισμα τοῦ

ἐκτελεῖσθαι ἀπαράχως καὶ ἀσυγχύτως τὰς τεταγμένους καὶ νενομισμένας θέλας καὶ ἱερὰς ἑμνησίας, ἡ βασιλεῖα μου, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, στέργουσα καὶ διατηροῦσα τὰ δοθέντα ἀνέκαθεν εἰς τοῦτο πρόνοια τῇ ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τε τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευσεθῶν νόμων, οὓς δῆτα νόμους προεθέσπισαν καὶ ἔταξαν οἱ ἅγιοί μου αὐθένται καὶ βασιλεῖς, οἱ πρόγονοι τῆς βασιλείας μου, καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι βασιλεῖς, οἱ ἀοιδίμοι καὶ μακάριοι, καὶ μηδὲν τι ἕτερον διαπραττέσθαι βουλομένη, ἀλλὰ στηρίζουσα καὶ ἐπιοικοδομοῦσα μᾶλλον αὐτοῖς καὶ τὸ ἔδραϊον καὶ μόνιμον καὶ ἀμετακίνητον πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις προνομίᾳ παρεχομένη, ἅμα μὲν καὶ τῆς τῶν νόμων ἀσφαλείας τὸν τρόπον τοῦτον φροντίζουσα, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐκάστοτε προσφευγόντων πρόνοιαν ποιουμένη, τὸ παρὸν ἀπαλύει πρόσταγμα, δι' οὗ καὶ θεσιζέει καὶ διορίζεται, ὡς ἂν εὐρίσκωνται οἱ ῥηθέντες πρόσφυγες εἰς τοὺς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγίων, καὶ οὐδὲν ἔχουσι φόβον καὶ δειλίαν τινὰ τοῦ ἀποσπασθῆναι αὐτόθεν βίᾳ παρὰ τινος τῶν ἀπάντων, εἰδόντων, ὡς εἰ τι παρὰ τὸν παρόντα τολμήσασιν ὀρισμὸν τῆς βασιλείας μου, πρὸς τῷ ταῖς ἀπὸ τῶν νόμων ὑποβληθῆναι ποιναῖς, οὐ μετρίαις τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τιμωρίας καὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου πειραθῆσονται, ὀφειλόντων μὲντοι καὶ τῶν κατὰ καιροὺς προσφευγόντων προσμένειν καὶ προσκαρτερεῖν τοῖς τεταγμένοις, ὡς εἰρηται, τόποις τῶν προσφυγίων καὶ μηδαμῶς προέρχεσθαι περὶ τῶν τούτων, μηδὲ εἰσεῖναι ὄλω· εἰς τὸν ἱερὸν καὶ θεῖον ναὸν, παρὰ τὰς τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ φιλευσεθῶν νόμων διαταγὰς. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπαλέλυται καὶ τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα *μηρὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ια'.*

XXXII. Synodus metropolitam Coi transfert in metropolim Corinthi.

Ἡ συνοδικὴ πρᾶξις ἢ ἐπὶ τῇ μεταθέσει τοῦ Κορινθίου γεγонуῖα.

† Ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία πάντα καλῶς οἰκονομοῦσα καὶ συμφερόντως, ὡς ὁ καιρὸς δηλονότι καὶ τὰ πράγματα ἀπαιτεῖ, τοῖς πολυειδέσι καὶ ἀρίστοις τρόποις τῶν αὐτῆς οἰκονομιῶν, ἐναριθμῶν καὶ τὸν τῆς μεταθέσεως ἔθετο. Καὶ τούτου κλειεῖστα τὰ ὑπαδείγματα· πολλοὶ γὰρ καὶ πολλάκις ἀφ' ἐτέρων εἰς ἕτερας μετετέθησαν ἐκκλησίας τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, οὐ μόνον εἰς μητροπόλεις ἀπὸ μητροπόλεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς πατριαρχίας θρόνον, ὡς ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων ἐστὶ καταφανές· καὶ εἰκότως· καλὸν γὰρ ὁμοίως τὸν Χριστὸν κυβερνήτην ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆσθαι καὶ τοὺς ἐπὶ πολλοὺς εὐδοκίμουντας τοῖς προτερήμασι τῶν πολλῶν προεδιζῆσθαι ἀνάλογον περιεζωσμένους τὴν ἡγεμονίαν. Πρὸς τὴν αὐτὴν δὲ νῦν καὶ ἡμεῖς ὠρμήθημεν πρᾶξιν, διὰ τε τὸ τοῦ πράγματος εὐλογον καὶ δεδοκίμασμένον τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἅμα, ἵνα καὶ λαὸς θεοφιλῆς οὐκ ὀλίγος, ὁ τῆς ἀγιωτάτης δηλαδὴ μητροπόλεως Κορινθοῦ, ποιμένιος εὐμοιρῆ τοῦ προστήκοντος, ἐφ' ἱκανοῖς ἤδη τοῖς χρόνοις ἐν

στερήσει τυγχάνων ἀρχιερατικῆς ἐπιστάσεως καὶ ἐπισκέψεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἀγιασμοῦ, ὡς τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας· βίβλῃ τῆ τῶν Λατίνων κατατυραννομένης, περὶ ὧν καὶ οὐ μικρὰ τις οὐδὲ ἡ τυχοῦσα φροντίς ἦν τῇ ἡμῶν μετριότητι, πολλάκις καὶ διαφορῶς ἱκεσίαν πρὸς αὐτὴν ἐγγραφον περὶ τούτου ποιησαμένων. Ἐνθεν τοι καὶ κοινῇ διασκέψει καὶ γνώμῃ τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων.

κατεπράξατο μετατεθῆναι εἰς τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην τῆς Κορίνθου μητρόπολιν τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κῶν, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν, σχολάζοντα ἡδὴ τῆς λαχούσης αὐτῶν, ἕτε δὴ καὶ αὐτῆς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τυραννομένης· ὑπὸ Λατίνων, ὃς δὴ καὶ ὀφείλει μεταλαχεῖν καὶ τοῦ θρόνου ταύτης καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀνηκούσης τοῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀρχιερεῦσι τιμῆς ἐν τε στάσεσι καὶ καθέδραις ἐν ταῖς κοιναῖς συνελεύσεσι, ἐπιλαθῆσθαι τε καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν κτημάτων καὶ πραγμάτων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τῶν ὀφειδόντων τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ δικαίων· ἀναγνώσας τε σφραγίζειν ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδικόνων· καὶ διακόνους καὶ προσευτέρους χειροτονεῖν καὶ πάντα ἀπλῶς διαπράττεσθαι, ὅσα τοῖς γνησίως ἀρχιερεῦσιν ἐν ταῖς λαχούσαις αὐτῶς ἐπιτίθει ποιεῖν, μετέχων καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὀφειδόντων καὶ τῶν αὐτῆς κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἱερωμένων, μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν πείθεσθαι τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν, ὅσα καὶ οἰκείῳ ποιμένοι καὶ πατρὶ καὶ δασκαλῷ πνευματικῷ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δέχεσθαι προθύμως καὶ ἐτοιμῶς ἀποπληροῦν πᾶν· ὅσα μέλλει λέγειν καὶ παραίνεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς ψυχοφελῆ καὶ σωτήρια. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πράξις γενομένη ἐπιδέδοται εἰς ἀσφάλειαν *μηρὶ Ἀκριλλῶ Inδ. αἶ.*

XXXIII. Synodus absolbit metropolitam Pyrgii accusatum a metropolitā Ephesi.

† Περὶ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως τοῦ Πυργίου, ὅτιπερ εἰς μητρόπολιν αὕτη προεδιόσθη καὶ ἐτιμήθη πάλαι ποτὶ ἀπὸ ἐπισκοπῆς, καὶ ὡς τὴν αὐτὴν πάλιν εἴληχε κατάστασιν καὶ τιμὴν διὰ σεπτοῦ προστάγματος τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ἐφ' ᾧ καὶ πράξις πρόβη ἡμετέρα τε καὶ συνοδική, ἐφοημεν δηλώσαντες. Ὁ μόντοι ἱερώτατος μητροπολίτης τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, εἰς ἐπίσκοπον ἐτι τελῶν ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην δηλονότι μητρόπολιν τῆς Ἐφέσου, καὶ καθαιρεσὶν καταψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου, εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον ἀναδραμῶν καὶ ἀνελέγκασ τὰ περὶ τούτου, ἔδειτο συνοδικῆς τυχεῖν κρίσεως τε καὶ διαγνώσεως, ἰσχυριζόμενος ἀδικεῖν. Φθάσαντος τοίνυν γράψαι τὴν αὐτῆς τοῦ Ἐφέσου περὶ αὐτοῦ καὶ δηλῶσαι κατὰ μέρος, ἐφ' οἷς, ὡς ἔλεγεν, ἀλόγους αἰτιάμασι καταψηφίσθη, ἰσχυρῶς ἦν ἀπολογούμενος· ὁ Πυργίου ἐφ' ἐνὶ τούτων ἐκάστη, καὶ διεβεβαίουτο, μὴ ἐνὶ μηδὲν τῶν κατ' αὐτοῦ γραφόμενων ἐν ἡμε-

σοῖα· ἔλεγε δὲ ἅμα καὶ ὡς ἐκρίθη ἐπὶ τούτοις παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀνώτερος ἀναφανεῖς, ἠναγκάσθη ἔπειτα, ὥστε πραιτηθῆσθαι, ἀλλὰ καὶ οὕτω συγγωρήσεως εὐθὺς ἔτυχε τῆς παρ' αὐτοῦ, καὶ συνελειτούργησεν αὐτῷ, ἐκ προτροπῆς τε τῆς αὐτοῦ καὶ χειροτονίας τινῶν πεποιήκεν, ὅτε καὶ γράμμασιν ἡμεῖς· πρὸς τὸν Ἐφέσου χρησάμενοι συνοδικῶς, ἐδηλώσαμεν ἡ συγγνώμῃ τούτῳ, εἰς τι συγγνωστὸν ἀλισκομένῳ, ἡ ἔασαι μένειν ἀνενόητον, ἕως οὗ, ὄντος τοῦ καίρου ὑποστρέψαι καὶ καταλαθεῖν αὐτὸν ἐν ταῦτα, ἐπιστῆ καὶ οὕτος. Ἀμέλει καὶ ἀμφοτέρων ἐπιστάτων τῇ συνδῶ ἐξέτιζεῖ τὰ τοῦ πρῆγματος συνοδικῇ δίδοται ἐξ ὑπαρχῆς· καὶ ἐπειδὴ τοῖς αὐτοῖς καὶ πάλιν ἐγρήτο κατὰ τοῦτου αἰτιάμασιν ὁ Ἐφέσου, προσεπιφέρων δὲ καὶ προσανατιθεὶς ἦν τούτῳ καὶ φόβου καὶ ἐπιτορκίας ἐγκλήμα· ὁ Πυργίου τὰ μὲν ἄλλα καὶ πάλιν ἀπολογησάμενος ἀπεσκευάσαστο αἰτιάματα, ὡς μὴδὲ τὸν Ἐφέσου ἀντιλέγειν ἔχειν, περὶ δὲ γὰρ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιτορκίας νεωστὶ καὶ πρώτως· ἄρτι κινήθη κατ' αὐτοῦ ταῦτα διετείνατο, μὴδὲν τι δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις ἔλεγε συνειδέναι ἑαυτῷ, ὅθεν καὶ ἀνηρτήθη τὰ περὶ τούτου διὰ τὸ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀναπόδεικτα παντάπασιν εἶναι, καὶ ἀμφοτέρα τὰ ἐγκλήματα ταῦτα τοπικῆς διὰ τοῦτο δεῖσθαι ἐξετάσεως. Συνθεμένον εἰς τοῦτο καὶ τοῦ Ἐφέσου, τὸ ἀπ' ἐκεῖνου μέντοι μὴ θελήσαντος αὐτοῦ καταλαθεῖν εἰς τὴν σύνοδον, καίπερ διαφορῶς διαμνησθέντος, ἐμαρτυρήθη μὲν καὶ παρὰ τῶν ἐν ταῦτα κληρικῶν τῆς τοῦ Πυργίου καὶ παρὰ κοσμικῶν τινῶν, συκοφαντικῶν εἶναι καὶ ψεῦδος προφανές τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. Ἀκριβοτέρων δὲ ὅμως ἡμεῖς τῷ πράγματι διδόντες ἐξέτασιν, ἐγράψαμεν συνοδικῶς τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας καὶ ὑπερτίμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῷ, ἐπιτρέψαντες τούτῳ καὶ ἀναθέμενοι τὴν περὶ τῶν τοιούτων δύο κεφαλαίων ἐξέτασιν, ὃς δὴ καὶ ἐξετάσας τοπικῶς, ὡς ἐπετρέπη, καὶ τὸ γράμμα τῆς ἐξετάσεως πεπομφῶς εἰς τὴν σύνοδον, συνεξαπέστειλε καὶ γράμματι διάφορῳ τοῦ Ἐφέσου, ἃ δὴ καὶ συνοδικῶς ἀναγνωσθέντα, τὰ μὲν πολλὴν ἐμφαίνοντα εὐρηται τὴν κατὰ τοῦ Πυργίου καταφορὰν, δύο δὲ τινά, τὸ μὲν καθαιρεσὶν καταψηφίζετο τοῦ Πυργίου μετὰ τὴν συνοδικὴν ἐξέτασιν, συμφύφους τε καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ λαθεῖν ἔλεγεν ὁ Ἐφέσου, μὴδ' ὅλως ἀληθεύων, τὸ δὲ ἡξίου τὸν Ἀμῆρ Ἀμῆρκεκιν, ἐφ' ᾧ οἷα δὴ καθηρημένον καὶ ἀνίερων τῶν Πυργίου ἀποπέμφεται, ἐν ᾧ καὶ καλὸν οὐδὲν αὐτοῦ τοῦτον ἔλεγε καὶ ἑαυτὸν αὐτοῦ πατέρα, παππάδας τε αὐτοῦ τοὺς τοῦ Πυργίου προσδωτέρους, οὐδὲν δέον· παραφυλάττεσθαι γὰρ εἰκός τὰ τοιαῦτα ἐπὶ προσώποις τοιούτοις τοὺς ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα περιχειμένους· καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ὁμοίως χρῆσθαι σχετικῶς ὀνόμασι περὶ τε τοὺς πιστοῦς, τοὺς ἐθνικοὺς τε καὶ ἀπίστους· δεῖ γὰρ εἶναι τινά πάντως καὶ ἐν ταῖς κλήσεσι τὴν διαστολῆσαν διαφορὰν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασε. Τὸ γράμμα δὲ τῆς γενομένης τοπικῆς ἐξετάσεως ἀναφανῆνα· ἐδήλου μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν εἰς οὐδὲν ἀληθὲς εἰρημένα καὶ ἀμφοτέρα τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα, τὸν τε φόβον, τὴν τε ἐπιτορ-

κίαν, ὡς τοῦ μὲν προσώπου, ὅπερ ὡς ὑπ' αἰτίῳ A
 δῆθεν τῷ Πυργίου ὁμόσαντι ἐκρυσάσθη καὶ ἐδάρη,
 ἔλεγον, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπέλιπε τὸ ζῆν, μήτε
 κρυσασθέντος, μήτε μὴν δαρέντος, πλὴν τοῦ θεοῦ
 μόνον ἐκ ποδῶν, φυσικῆ δὲ νόσφ' ἔκτοτε περιπετόν-
 τος καὶ μεθ' ἱκανὸν θανάτος, ἀλλ' οὐδὲ αὐθόρμητον
 εἰς τὸν ὄρκον ἔλεγε γενέσθαι τὸν Πυργίου, ἐπιθέσει δὲ
 πολλῆ καὶ βία τοῦ Ἀμῆρ Ἀμήρπεκιν, ἀπὸ ζητή-
 σεως τοῦ τριούτου προσώπου, καὶ διὰ τὴν κινδυνεύειν
 μὴ θελήσαντος ὁμοῖαι εἰκοσιπέντε πρόσωπα, εὐορ-
 κήσαντος δὲ καὶ ἀκινδύνων καὶ αὐτῶν περιωθέν-
 των. Ἐνθεν τοι καὶ ἐπειδὴ πολυτρόπως καὶ ἀριδή-
 λως ἀποδέδεικται ὁ Πυργίου εἰς οὐδὲν τῶν τριούτων
 αἰτιαμάτων ἀλισκόμενος, ἀθουῖσα τοῦτον συνοδικῶς
 ἢ μετριότης ἡμῶν κοινῇ διασκέψει καὶ γνώμη τῶν
 περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Σάρδεων, B
 τοῦ Σίδης, τοῦ Ἀμασειας, τοῦ Πισιδίας, τοῦ Κόριν-
 θου, τοῦ Δυρρόχλου, τοῦ Μαδύτων, τοῦ Ἀμάστριδος,
 τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Βάρνης, τοῦ Γάνου,
 τοῦ Βιτζίνης, τοῦ Ζυχνίου, τοῦ Χίου, τοῦ Δράμας,
 τοῦ Γενέθου, τοῦ Καλλιουπόλεως καὶ τοῦ ὑποψηφίου
 Μονεμβασίας, παρακελεύεται μετινεῖν αὐτὸν τὰ τῆς
 οἰκείας ὀρχιερωσύνης, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ
 ἱερουργούντα καὶ ποιμαίνειν καὶ διεξάγειν τὴν λα-
 χὴν αὐτῶν λογικὴν περιμίσιον τοῦ Χριστοῦ. Φησὶ
 γὰρ καὶ ὁ Οἰοίτατος Πατὴρ ἡμῶν ὁ μέγας Βασίλειος
 ἐν τινι τῶν αὐτοῦ κανόνων, τῷ περὶ τῶν πρεσβυτέ-
 ρων, « Οὔτινας ἐκ τῶν ἀπίστων ἀνάγκην ὑποστάντες
 ὤμοσαν, μηκέτι ἱερουργεῖν » καὶ μετὰ τινα· « Ἔστιν
 οὖν δεκτὸς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος μαρτυρούμενος παρὰ τῆς
 εὐλαβείας σου μεταμέλεισαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὄρ-
 κου, ὃν ἐπὶ τ. ὁ ἀπίστου ἀνδρὸς ἐξωμόσατο, βαστά-
 σαι τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ κινδύνου ἐκείνου μὴ
 δυναθείς. » Ὅθεν οὐδὲ τῷ Πυργίου προκριματισμὸς
 ἐστὶ τις δικαίως, ἐξ ἀνάγκης ὁμόσαντι καὶ εὐορκή-
 σαντι· εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν ἱερωσύνην τρόπον τὸν εἰ-
 ρημένον ἀποβαλόμενοι ἀναλαβεῖν αὐτὴν καὶ ἱερουρ-
 γεῖν συνεχωρήθησαν, πλὴν τῆς δημοσίας συνελύ-
 σεως, πολλῆ τῇ τοῦ δικαίου περιουσίᾳ ἀνέγκλητος
 οὗτος τηρηθήσεται ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως τοῦ ὄρκου
 προχωρήσαντος, ἀκινδύνων τε καὶ τῶν ἄλλων πε-
 ρισωθέντων καὶ αὐτοῦ τοῦ τὴν αἰτίαν δόντος. Ὁφεί-
 λει μείντοι τοῦ λοιποῦ καὶ τοῖς ὑπὸ τὴν κατ' ἡμᾶς
 ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἱερωτά-
 τος ἀρχιερεῖσιν ἐναριθμειῖσθαι, εἴτε τε καὶ οἱ μετ'
 αὐτὸν τῇ τοῦ Πυργίου ἐπικριμυχθισόμενοι, ὡς καὶ
 τῆς τσαυτῆς ἐκκλησίας τῷ τῆς μητροπόλεως καὶ
 πάντων τιμηθείσης ὀνόματι, καθὼς εἴρηται. Ἐπὶ
 τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ συνοδική
 πράξις γέγονε καὶ ἐπεδόθη δι' ἀσφάλειαν μηνὶ
 Ἀπριλλίῳ Ἰνδ. ια'.

XXXIV. *Jouannes notam facit monachis Montis Sancti
 decisionem synodi in causa Barlaam et Palamae.*

† Τιμιώτατοι ἐν μοναχοῖς, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι
 ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις ὑμῖν
 εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. Περὶ τοῦ Παλαμά ἐγρά-
 ψατε καὶ ἐδηλώσατε, ὅσα ἐδηλώσατε, ἀπ' ὧν ἀγνοεῖν

ἔτι δοκεῖτε καὶ περὶ τῶν πεπραγμένων συνοδικῶς,
 καὶ ὅπως παρηκολούθησε τὰ κατ' αὐτὸν· Ἐν οὖν μὴ
 διὰ τοῦτο ἀκοῆς δεχόμενοι ματαίως ἐκφέρθητε τοῦ
 προσήκοντος, δηλώσαι δεῖν ἔγνωμεν ὑμῖν ὡς ἐν βρα-
 χεὶ τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Βαρλαάμ εἶχον
 ὡς εἶχον κατ' ἀλλήλων, καὶ ἵνα μὴ μακρολογῶμεν,
 κατήντησαν ἐνταῦθα, ὁ μὲν πρότερον ὁ Βαρλαάμ,
 εἶτα ἀπὸ ἐγκλήσεως αὐτοῦ καὶ ὁ Παλαμᾶς· καὶ συν-
 ὄδου συγκροτηθείσης παρουσίᾳ καὶ τοῦ αὐοιδίμου
 καὶ μακαρίτου βασιλέως καὶ τῆς συγκλήτου, προε-
 τράπη ὁ Βαρλαάμ εἰπεῖν, εἴ τι εἰπεῖν ἔχει καὶ ἀπο-
 δεῖξαι κατὰ τοῦ Παλαμά. Ὁ δὲ ὡσπερὰ τοῦ προκει-
 μένου λήθην παθῶν, δογματικῶς πρότεινεν ἀπο-
 ρίας, καὶ λύσεις ἐπὶ τούτοις ἐπέζητει· ἡμῶν δὲ
 προτρεπόντων λέγειν αὐτὸν, περὶ ὧν ἐνεκλήτευσεν,
 ἐνιστάμενος ἦν, τῶν ἀποριῶν ἀπρὶξ ἐξεχόμενος.
 Ἀνεγνώσθησαν οὖν εἰς ἐπήκοον διὰ ταῦτα ἀπὸ τῶν
 ἱερῶν καὶ οὐκίων κανόνων οὗτοι· « Οὐ χρὴ λαϊκῶν
 δημοσίᾳ λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξιωματικῶν
 ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἴκειν τῇ παρὰ
 τοῦ Κυρίου παραδοθείσῃ τάξει, καὶ τὸ οὗς τοῖς τὴν
 χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου λαβοῦσι διανοίγειν καὶ
 τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεισθαι. Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ
 Ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποίηκεν ὁ Θεός, κατὰ
 τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, ἣν ὁ Θεολόγος ἐρημι-
 νεύων Γρηγόριος σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρί-
 στησι λέγων· « Ταύτην αἰδόμεθα τὴν τάξιν, ἀδελ-
 φοί, ταύτην φυλάττωμεν· ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοῆς, ὁ δὲ
 γλῶσσα, ὁ δὲ χεῖρ, ὁ δὲ ἄλλο τι· ὁ μὲν διδασκῆται,
 ὁ δὲ μανθανέτω, καὶ ὁ μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ καὶ
 ὁ χορηγῶν ἐν ἰλαρότητι, καὶ ὁ ὑποοργῶν ἐν προθυ-
 μιᾳ. Μὴ πάντες γλῶσσα, τὸ ἐτοιμότερον, μὴ πάντες
 ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφήται, μὴ πάντες διερμη-
 νεύωμεν. » Καὶ μετὰ τινα· « Τί σεαυτὸν ποιμένα
 ποιεῖς, πρόβατον ὧν ἄτι γένη κεφαλὴ, ποὺς τυγχάνων;
 Τί στρατηγὸν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις;
 Καὶ ἐτέρωθι ἡ Σοφία διακελεύεται, *Μὴ ἴσθι ταχὺς
 ἐν λόγοις, μὴ συμπαρκετεῖν σου, πένης ὦν, πλου-
 σίῳ, μηδὲ ζῆτε τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος.*
 Εἰ δέ τις ἀλῶ τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα,
 ἐπὶ ἡμέρας ἀφοριζέσθω τεσσαράκοντα. » Κανὼν ἔτε-
 ρος ἐστὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι· « Δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν
 προσιτώτας ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ταῖς
 Κυριακαῖς, πάντα τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδά-
 σκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς Θείας Γρα-
 φῆς ἀναλεγόμενους· τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καὶ
 βήματα, καὶ μὴ παραβαίνοντας τοῖς ἁγίοις τεθέντας
 ὄρους ἢ τὴν ἐκ τῶν Θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν·
 ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακινήσει λόγος, μὴ ἄλλως
 τοῦτον ἐρμηνεύεωσαν ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας
 φωστῆρες καὶ διδασκαλοὶ διὰ τῶν οἰκείων γραμμά-
 των παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκίμεῖτω-
 σαν ἢ λόγους οἰκείους συντάττοντες, ἔστιν ὅτε ἀπό-
 ρως ἔχοντες, πρὸς τοῦτο ἀποπίπτουσιν τοῦ προσήκου-
 τος. Διὰ γὰρ τῆς τῶν προεξημένων Πατέρων
 διδασκαλίας οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε
 σπουδαίων καὶ αἰρετῶν καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀπο-
 βλήτων, τὸν βίον μεταβρίθμιζουσι πρὸς τὸ βέλτιον,
 καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἀλίσκονται πάθει, ἀλλ' ἔ

προσεχόντες τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοῦς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπιτηρημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐξεργάζονται. » Τούτων ἀναγνωσθέντων ἀπετρέψαμεν κατ' αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς, καὶ οὐδὲν παρεχωρήσαμεν λέγειν ἢ κινεῖν αὐτὸν τι περὶ δογμάτων. Μηδ' οὕτω δὲ αὐτοῦ πειθομένου πρὸς τὸ προκείμενον ἔλθειν, καὶ περὶ ὧν ἡ ἐξέτασις, προεκομισθῆσαν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἃς ὁ Βαρλαάμ φθάσας ἐποίησατο ἀναφοράς κατὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ ἀνεγνώσθησαν ἀκούοντων πάντων ὁμοίως παρήχθησαν καὶ ἀνεγνώσθησαν καὶ ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἔλεγε καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Δεσπότη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν τῆς τοῦ φωτὸς τούτου θεᾶς ἡξιωμένων προκρίτων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων λέξεσιν αὐταῖς τάδε· « Τὸ ἐν θαβιρῳρὶ λάμψαν φῶς οὐκ ἀπρόσιτον ἦν, οὐδὲ κατὰ ἀλήθειαν ὑπῆρχε φῶς θεότητος, οὐδὲ ἀγγέλων ὄλως ἰερώτερον ἢ θειότερον, ἀλλὰ καὶ χείρον καὶ κατώτερον καὶ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας νοήσεως. Πάντα γὰρ τὰ τε νοήματα καὶ τὰ νοούμενα σεμνότερά ἐστι τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου, ὡς τῇ ἡφεί διὰ τοῦ ἀέρος προσπίπτοντος καὶ αἰσθητικῆ δυνάμει ὑποπίπτοντος, καὶ αἰσθητὰ μόνον δεικνύοντος τοῖς ὀφθαλμοῖς τε ὄντος καὶ ἐσχηματισμένου καὶ ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ φαινομένου καὶ τὸν ἀέρα χρωματίζοντος, καὶ νῦν μὲν συνισταμένου τε καὶ φαινομένου, νῦν δὲ διαλυομένου καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωροῦντος, ἅτε φαντασμένου, μεριστοῦ τε καὶ πεπερασμένου· διὸ καὶ ὀρώμενον ἦν ὑπὸ τῶν στερῶν ἐν πασχόντων τῶν νοσῶν ἐνεργειῶν, μᾶλλον δὲ μηδέπω ταύτας ὄλως κτησαμένων καὶ ἐπι ἀκαθάρτων ὄντων καὶ ἀτελῶν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐκεῖνης τῆς ἐπὶ τοῦ ὕρου θεᾶς, ὡς μηδέπω ἀξιωθέντων τῆς τῶν θεοειδῶν νοήσεως· ἀναγόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου φωτὸς ἐπὶ νοήματα καὶ θεωρήματα, ἃ κρείττω ἐστὶν ἀσυγκρίτως τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου. Τοιγαροῦν οἱ λέγοντες αὐτὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀπρόσιτον καὶ τὰ τοιαῦτα, πεπλανημένοι εἰσι καθάπαξ, καὶ οὐδὲν τῶν φαινομένων καλῶν ὑψηλότερον εἰδότες, ἀσεβεῖς δὲ διὰ τοῦτο, καὶ ὀλεθριώτατα δόγματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσάγοντες. » Ἐλεγέ τε ὁμοίως καὶ περὶ τῆς εὐχῆς τῆς, *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Ἰιὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον μὲ*, καὶ περὶ αὐτῆς ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων οὕτως· « Ἐγὼ πολλῶν ὄντων, ἃ τις ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖν τῷ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὑψηλότητι, οὐδενὸς ἔλαττον ἡγοῦμαι καὶ ταῦτο, ὅτι τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιχειρῶν διὰ τῶν εἰσπνοῶν ἀνατρέπειν μυστήρια, συκοφαντεῖ καὶ τοὺς Πατέρας, ὡς, ἅπερ νῦν αὐτὸς ἐκδιδάσκει, ταυτὰ κάκεινους φρονήσαντας πρότερον. Ἐμβρόντητε καὶ μιὰρ, τίς πώποτε ἐκεῖνων νῆψιν καὶ φυλακὴν καρδίας καὶ προσοχὴν, τοιαύτην τερατεῖαν, ἦν σὺ παραδίδως, ὠνόμαζεν; Φασὶ δὲ τοῦτον νενομοτηθέναι τοῖς μύστασι, εὐχῆ χρῆσθαι διὰ παντὸς οὕτως ἐχούσῃ· *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Ἰιὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον μὲ*. Κάκ τούτου οὐκ ἐστὶ συνιδεῖν, ὅποιος ἦν ὁ τῶν εἰσπνοῶν εὐρέτης· τὸ μὲν γὰρ, *Πάτερ ἡμῶν*, ᾧ διαφερόντως οἱ Βογόμιοι χρῶνται, οὐ νομοθετεῖ· ἤρετο γὰρ οὕτω κατὰδῆλος ἔσεσθαι·

Α οἷς δ' ὁμοῦς ταύτῃ τῇ μικρᾷ εὐχῇ μόνῃ διὰ βίου προσανέχειν ὑποτίθεται, τούτοις τάς γε ἄλλας ἀπάσας εὐχὰς βαττολογίας καταλιμπάνει νομίζεσθαι· οἷς δ' αὖθις πάντων Χριστιανῶν ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν καλούντων, οὕτως, Θεὸς ἡμῶν, εἰς τὸ, Ἰιὲ Θεοῦ, μετελήφθη, τούτοις τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ κακοδοξίας ἡμῖν ἐξεκάλυψε. Τῷ γὰρ τῶν Βογομιῶν ἀκολούθως δόγματι μεταβάλλει καὶ οὗτος ἐν τῇ εἰρημένῃ εὐχῇ τὸ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς τὸ, Ἰιὲ Θεοῦ, ἐπεὶ ἄλλην γε αἰτίαν, δι' ἣν τὴν τοιαύτην πεποίηκε μεταβολὴν, οὐκ ἂν εἰπεῖν τις ἔχοι. » Ἐκρίθη τοῦτον καὶ ἀμφοτέρω ταῦτα, ἦγουν καὶ τὸ περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως καὶ τὸ περὶ τῆς εὐχῆς, βλασφημίας καὶ κακοδόξως εἰρηθῆσαι παρ' αὐτοῦ, ἀπελεγθέντα διαφόροις καὶ γραφικαῖς ῥήσσει τῶν θεοφόρων Πατέρων, ἀναγνωσθεισῶν καὶ αὐτῶν ἐν ἐπιχώρῳ, κἀντεῦθεν κατεψηφίσθη παρ' ἡμῶν κοινῇ καὶ συνοδικῇ ψήφῳ, καὶ οὐδὲ εἰς κατηγορίαν ὄλως ἐκρίθη δεκτὸς· φησὶ γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐν Χαλκηδόνι τέταρτος κανὼν μετὰ τινα, τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας μὴ πρότερον εἶναι δεκτοῦς εἰς ἐπισκόπων κατηγορίαν ἢ ἐτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθῶνος ἑαυτοῦς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἰγκλημάτων. Πλατύτερον δὲ τὰ περὶ τούτου διέξεισιν ὁ τριηκᾶυτα ἐκτεθεὶς ἐκκλησιαστικὸς τόμος, δι' οὗ καὶ ἐπιτίμιον ἀφορισμὸν ἐπανετεινάμεθα καὶ ἀπηγορεύσαμεν δι' αὐτοῦ καὶ ἀπετρέψαμεν, ὥστε τοιόδενα ἐπ' ἀδείας λόγον ὄλως κινεῖν ὑποθέσεων μηδένων καὶ νόθα παρεῖσθαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ δόγματα ἢ καὶ δογματίζειν τολμᾶν· παρηνέσαμεν δὲ, ὡς εἰκὸς, καὶ τῷ Παλαμᾶ, ὥστε μηδὲν τι περὶ τοιούτων ἢ γράφειν ἢ λέγειν, ἵνα μὴ θόρυβον ἐμποιῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Μαθόντες, ἔξ ἔπειτα, ὡς καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖ, καὶ ὡς ἕνια τῶν τοῦ ἐκτεθέντος τόμου παρερμηνεύει παρὰ τὴν παράδοσιν καὶ κοινὴν ἔννοιαν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, διεμνησάμεθα αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστῆναι, ἐπὶ τῷ μαθεῖν, εἰ ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἔχει. Ὁ δὲ, οὐκ οἶδαμεν ὅπως πλὴν εἰ μὴ ἐκτουτο προκατεγνωκῶς ἦν, οὔτε ἤλθεν ὡς ἡμᾶς, καὶ ἀπέβρα εἰς τὴν Ἠράκλειαν, καὶ πάλιν ἀνηγγέλη ἡμῖν, τοῖς αὐτοῖς αὐτὸν κάκεινος χρῆσθαι. Ἐνεχθείς οὖν ἐκεῖθεν ἀπητήθη καὶ τοὺς λόγους ἐμφανίσαι, οὗς ἐξέθετο καταφρονήσας τοῦ ἀφορισμοῦ, καὶ ὁμολογίαν δοῦναι. Πεποίηκε δὲ οὐδέτερον, ἀλλὰ καὶ τῶν προτέρων ἔρχετο, καὶ γράφων οὐκ ἔληγε, καὶ ἵνα τέλος ταῦτα λάβῃ ποτὲ, δεὸν ἐκρίθη καὶ τῇ κρατίστῃ καὶ ἀγίᾳ μου Δεσποίνῃ καὶ τοῖς φιλευσεβέσσι καὶ φιλοθείοις ἀρχουσι, κρατηθῆναι τοῦτον καὶ κωλυθῆναι ἐντεῦθεν τοῦ μὴ τοῖς πολλοῖς ἀναμιγνυσθαι, ἕως ἂν πληροφορίαν ὀψὲ καὶ ἀποδείξιν ἐναργῆ, ὡς ὀρθὸν ἔχει τὸ φρόνημα, καὶ ὑπεταγῆ, καὶ ὠκέτι παρακούσῃ τῆς Ἐκκλησίας, ὑποτίθεμένης αὐτῷ τὰ σωτήρια. Καλῶς δὲ ποιήσετε καὶ ἡμεῖς, εἰ γράφαντες αὐτῷ παρανετικῶς διεγείρητε πρὸς τοῦτο· ἐπειδὴ γὰρ ἐλαλήθησαν μὲν πρότερον περὶ αὐτοῦ, ὅσα καὶ ἐλαλήθησαν, μὴπω δὲ τούτων ἐξετασθέντων, οὔτε τοῦ λέγειν, οὔτε τοῦ γράφειν ἐπαύσατο καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν, μικρὰ

τοῦ ἀφορισμοῦ φροντισίας· ἐφωράθη δὲ ἔπειτα καὶ ἅ
τινα τοῦ τόμου παρερμηνεύων καὶ λέγων καὶ γρά-
φων παρὰ τὰς θεοπισθείας, ὡς εἴρηται, τῶν ἀγίων
παροδόξαις τε καὶ φωνάς. Πῶς ἔχει λόγον ἀσφα-
λείας καὶ πληροφωρίας χωρὶς δεχθῆναι παρὰ τῆς
Ἐκκλησίας; Δεινὸν γὰρ καὶ δεινοῦ πέρα μάλιστα,
εἰ αἰτιώτατος ἄλλοις παραχωρηθεῖν γενέσθαι ψυχι-
κοῦ κινδύνου, ὅπερ καὶ ἡμεῖς καὶ πᾶς τις ἄλλος εὖ
φρονῶν οὐκ ἄλλως ἔρει. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ
πάντων ὑμῶν. *Μηνὶ Νομβρίῳ ἰνδ. ιγ'.*

**XXXV. Synodus episcopum Sozopolis nominat. me-
tropolitam Pisidiæ.**

† Ἡ ἀγιωτάτη μητρόπολις τῆς Πισιδίας ἐπὶ πολλοῖς
ἐστὶν ἤδη τοῖς χρόνοις ἀρχιερατικῆς ἀμοιροῦσα ποι-
μανσίας καὶ ἐπισκέψεως, ὅτε δὴ καὶ τοῦ λαχόντος αὐ-
τῆν ἱερωτάτου ἀρχιερέως ἐκείνου κωλυθέντος ὑπὸ τῆς
ἐπισυμβάσεως ἐθνικῆς ἐπικρατείας προσμείναι ταύτη
δὴ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· μεταλλάξαντος μέντοι
τὴν ζωὴν, ἀνήνεγκαν καὶ ἐξήτησαν οἱ τῆς ἐκκλη-
σίας ταύτης ἀρχιερέως τυχεῖν γνησίου, πολλὰκις
τοῦτο ζητήσαντες, καὶ περιόντος ἐκείνου, τοῦ και-
ροῦ δὲ μὴ δίδόντος διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ τόπῳ
ἐθνικὴν βίαν ἀρχιερέα γνήσιον ἀπὸ τόπου ἑτέρου
ἐγκαταστήναι τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ· ἐκχωρηθέντι γὰρ
καὶ τῷ Σίδῃ τὰ κατ' αὐτὴν, οὐδὲ τούτῳ ἐγένετο
καταλαθεῖν καὶ ἐπιστήθαι ἐκεῖσε· δεῖν ᾤθημεν διὰ
τὰς τοιαύτας αἰτίας, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεόν ὁ ὑπ' αὐτὴν
Χριστιανικὸς λαὸς ἀρχιερατικῆς στερηθῆται ποιμα-
σίας καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἀγασμοῦ, θεραπεῦσαι τρό-
πον ἕτερον τὰ περὶ τούτου, καὶ δὴ γνώμη κοινῇ τῆς
περὶ ἡμᾶς ὀμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων,
τοῦ Ἀδριανοῦ πύλειως, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Διδυ-
μοτείχου, τοῦ Μεδύτων, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Ἀμά-
στριδος, τοῦ Ζηκχίας, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Ῥωσίου,
τοῦ Μηδείας καὶ τοῦ Τενέδου, δίκαιον ἐκρίναμεν
μετατεθῆναι εἰς τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν
Πισιδίας τὸν ὑπ' αὐτὴν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον
Σαζυπόλειως, πραχθέντος τούτου καὶ οἰκονομηθέντος
καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἑτέροις παρὰ τῶν προῆμῶν. Ἐπι-
λήφεται τοιγαροῦν οὗτος τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης μη-
τροπόλεως, καὶ μεθέξει τῶν ἐν αὐτῇ, εἰς μητροπο-
λίτην τε καὶ ὑπέριμον τετιμημένος ἔσται, καὶ τῆς
αὐτῆς ἀπολαύσει τιμῆς παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ποιμνίου,
ἧς καὶ οἱ γνήσιοι ταύτης ἀρχιερεῖς, καὶ πάντα
ἀπλῶς ἐπ' αὐτῇ διαπράξεται, ὅσα ἐφίεται κανονι-
κῶς, διὰ φροντίδος δὲ παντοίας. . . . ἦσα-
ται καὶ ἐπιμελείας τὴν ψυχικὴν ὑφέλειαν τοῦ ὑπ'
αὐτὴν κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, εὐπειθεῖν τούτῳ καὶ
αὐτῶν ὀφειλόντων καὶ πειθαρχεῖν ὡς οἰκείῳ ποιμένι
καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ πνευματικῷ καὶ μεσίτῃ καὶ
δαλτακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένε-
το καὶ ἐπεδόθη πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ παροῦσα ἡμε-
τέρα καὶ συνοδικὴ πρᾶξις εἰς ἀσφάλειαν μηνὶ
Ἀπριλίῳ ἰνδ. ιγ'.

**XXXVI. Libellus synodalis confirmans condemnatio-
nem monachorum Barlaam et Acindyni.**

† Συνοδικὸς τόμος ἐπικυρωῶν τὸν ἐπ' ἐλέγχῳ καὶ
καταδικῇ τῶν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δογ-

μάτων πρότερον τόμον, καὶ σὺν Ἀκινδύνῳ πά-
λιν. . . .

† Ὅντως οὐδεὶς οὕτως ἀρχιτέκτων οὐδενὸς τῶν
ποικίλων ὡς ποριστῆς καὶ προστάτης παντοδαπῆς
δυσσεβείας ὁ ἀντικείμενος· πάλαι μὲν γὰρ οὗτος,
τοῦ Θεοῦ διειπτάς τὸ ἀνθρώπιον φύλον, πληθύν θεῶν
φρονεῖν καὶ σέβειν ἀνέπειθεν, ὡς ἐνὸς Θεοῦ μὴ δυ-
ναμένου σώζειν τὸ οὐράνιον καὶ ἐπίγειον καὶ παν-
τοδαπὸν ζῶον. τοῦτι, τὸν ἄνθρωπον· ἐπεὶ δ' ἐξη-
λόγηθη τὰ τῆς ἀπάτης, μόνου πάντων ἀναπεφηνότος
Χριστοῦ Θεοῦ παντοδυνάμου καὶ παντοκράτορος,
ὃς οὐρανῶθεν ἐνδημήσας τῇ γῆ, καὶ καταβάς αὐθις
ἀπὸ ταύτης εἰς ἔβου, κάκειθεν παλινδρομήσας καὶ
εἰς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου προσλήμματος
ἀναλύσας, πάντα, ὅσα ἐθέλησεν, ἐν πᾶσιν ἐποίησεν,
ἑτέραν δὲ καθηγεμῶν τῆς ἀπάτης ἐγράπετο. καὶ
ἀπωθεῖσθαι μὲν ὑποκρίνεται τὴν πολύθεον πλάνην,
συνωθεῖν δὲ πλάτνεται πάντας εἰς ἓνα Θεὸν ταῖς
ἐκάστοτε τῶν κακοδόξων φωναῖς, ἀλλ' ὡς τοῦ ἐνὸς
δυνως ἀποστήσοι Θεοῦ· παθεῖν γὰρ ἐγγχειρεῖται;
τῶν αἰρετικῶν σοφισταίαις, μὴ τριτυπόστατον εἶναι
τοῦτον καὶ παντοδυναμον. Ἴδιὰ τοῦτων κατασκευά-
ζουσιν ἐθέλων; Πολυθεῖαν ἅμα καὶ ἀθεῖαν· οὐ γὰρ
Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, οὐκ ἀληθὴς Θεός, ὁ τῆς Ἀρείου μα-
νίας τὸ κράτιστον, πῶς Θεὸς ἀληθὴς ὁ Πατήρ; Ὡς
δ' ἄκτιστος ἀληθῶς ὁ γεννήσας κτιστόν; Πῶς δ' εἰς
ἔσται Θεός ἐκ κτιστοῦ καὶ ἀκτιστοῦ, τῶν πλείστον
ἀλλήλων ἀφεστηκῶν; Πῶς δ' αὐθις ἔσται Πατήρ
ἢ αὐτὸς ἐκάτερος ὢν; ὁ πάλιν ὑπῆρχε τῆς Σαβελ-
λίου παραφοράς· ὅψ' ἐκατέρου γὰρ ἐκάτερον χωρή-
σαι πρὸς τὸ μὴ ὄν. Οὐκοῦν ἐξηλέγχθη κἂν τούτοις ὁ
τῆς πλάνης προστάτης, ἐν τρισὶ προσώποις ἀκτί-
στοις, ὑποστατικῶς διαφέρουσιν, ἓνα Θεὸν κηρυξάν-
των τῶν ἀγίων Πατέρων καὶ σοφῶς ἀποσκευασαμέ-
νων ἐντεῦθεν καὶ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν.
Ἀλλὰ κἂν τούτοις οὕτως ἐξελεγχθεῖς, οὐκ ἤρμεῖν
εἰς τέλος ἐγνωκεν ὁ πρὸς ἀπάτην ἀμηχανῶς· εὐμή-
χανος, οὐδ' ἐκοτῆναι τῆς πρὸς ἀθεῖαν ἅμα καὶ πο-
λυθεῖαν φερούσης τοὺς αὐτῷ πειθομένους ὑπέμειναν,
ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐκείνης ἀπάτης μέρος μὲν ἀπο-
στέρξαι πανούργως, ὡς λανθάνειν τοὺς πολλοὺς
δύνατο, μέρος δ' ἀπολαθῶν, ὡς δι' ἐκείνου μηδὲν
ἦττον πρὸς τὸ βάρβαρόν ἐστιν, οὐς ἐπισπῶτο, πλάνην
ὑποτίθεται λέγειν τοὺς ὑπηρετούμενους τῇ πλάνῃ,
Θεὸν μὲν ἓνα ὄντα καὶ τοῦτον τρισυπόστατον σέ-
βειν, οὐ μὴν ὡς μίαις οὐσης τῶν τριῶν φύσεως, θε-
λήσεως, δυνάμεως, ἐνεργείας, βασιλείας, σοφίας,
ἀγαθότητος, ἀπειρίας, ἀπλότητος καὶ πάντων ὡς
εἶπεν τῶν τῆς θεότητος αὐχημάτων, ἀλλ' ὡς τούτων
ἀπασῶν ἐν οὐσῶν, οὐσίας μόνῃς, κτιστῶν δὲ τῶν
παρὰ ταύτην ἀπάντων· εἰ γὰρ ἀκτιστός ἐστι, φασί,
καὶ ἡ θεία θέλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, οὐδὲν
τῆς ἀκτιστοῦ οὐσίας διενηνόχασιν· εἰ δὲ διενηνόχα-
σιν αὐταὶ ἐκείνης ὀπωσοῦν, μία ἀκτιστος θεότης; ἡ
τούτων ὡς αἰτία τούτων ὑπερκειμένη οὐσία τοῦ
Θεοῦ· αἱ δ' ἐξ ἐκείνης αὐταὶ κάκεινης ὀπωσοῦν δια-
φέρουσαι τοῖς τοῦ Θεοῦ κτίσμασιν εἰσὶν ἐναρ(θ)μοι.
Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως,
τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος φῶς, οὐ καὶ τὸ προσίμιον

ἐν θαδῶρ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐωράκασιν οἱ μαθηταί, νῦν ἄ
 μὲν οὐσίαν θεῖαν λέγουσι τὰ Μασσαλιανῶν ἄντικρυς
 νοσοῦντες, νῦν δὲ εἰς κτίσμα κατασπῶσιν, ὡς οὐκ
 οὐσίαν θεῖαν, ἀλλ' ἐνέργειάν τε καὶ Ἑλλαμψίν ὑπάρ-
 χον. Τί διὰ τούτων κατασκευάζοντες καὶ τοὺς πει-
 νομένους ἐνάγοντες φρασεῖν; Ἄθειαν ἄμα καὶ πο-
 λυθειαν, τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ, καὶ τὴν κακίαν
 ὁμότιμα, τὴν μὲν ἐκ τοῦ κατατέμνειν εἰς κτιστὰ
 καὶ ἄκτιστα τὴν μίαν θεότητα, τὴν δὲ ἄθειαν οὐκ
 ἐντεῦθεν μόνον εἰσάγοντες ἥ γὰρ οὐσίας ἡ δύν-
 αμις καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ Ἑλλαμψίς
 κτιστὴ, πῶς αἰτὴ ἄκτιστος; ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τὴν
 διαφορὰν ἀνελεῖν τῆς θείας οὐσίας πρὸς τὴν θεῖαν
 ἐνέργειαν· ἑκατέρα γὰρ οὕτως ὑφ' ἑκατέρας κατὰ
 πᾶσαν ἀνάγκην ἐξωθουμένη, χωρῆσει πρὸς τὸ μὴ
 εἶναι, καὶ δι' ἀλλήλων ἀμφοτέραι, καὶ οὕτω συμβήσ-
 ον· μηδεμίαν εἶναι θεότητα ἄκτιστον. Τούτου δὴ
 τοῦ νεήλυδος Ἀρειανισμοῦ τε καὶ Σαβελλιανισμοῦ
 καὶ τῆς ἀθέου ταύτης καὶ πολυθέου συστολῆς τε καὶ
 κατατομῆς τῆς θεότητος ἀρχηγὸς καὶ προσηπάτης
 ὑπῆρξεν πρῶτος ὁ Καλαθρὸς Βαρλαάμ· ὑποκρινόμε-
 νος δὲ τῷ ἐνιαίῳ συνηγορεῖν τῆς θεότητος, πολλοὺς
 ὑπηγάγετο καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς ἕνα σεβόντων θεὸν
 ἐν μᾶ καὶ ὄντως ἀκτιστῶν θεότητι καὶ γλιπτῇ καὶ
 γράμμασι κατατρέχων, ὡς ἄκτιστον εἶναι φρονούν-
 των μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἐκφανσιν οὐσίας καὶ τὴν
 τοῖς ἀξίους ἐπιφαινομένην θεῖαν Ἑλλαμψίν δύο θεό-
 τητας ἄκτιστους προσεῦθεν, ὑπερκειμένην καὶ
 ὑφειμένην, δυσσεβῶς κατηγορεῖ, κτιστὴν αὐτὴν καὶ
 ὄντως ὑφειμένην, ὡς κτιστὴν καὶ ὀρυμένην τοῖς
 κεχαριτωμένοις, θεῖως ἀποφαινόμενος εἶναι, τὴν
 θεῖαν καὶ θεοποιὸν ἐνέργειαν καὶ χάριν καὶ Ἑλλαμ-
 ψίν, μάλιστα πάντων ἐν τούτοις καταφερόμενος, ὡς
 καὶ ὁ τόμος διαλαμβάνει τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομο-
 νάχοις κῦρ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ὡς καὶ λόγοις
 καὶ γράμμασι τὴν αὐτοῦ τοιαύτην δυσσεβείαν ἀνα-
 τρέποντο. Μετακαλεῖται τοίνυν πόρρωθεν οὗτος,
 συγκροτεῖται σύλλογος ἀρίστων, χεῖται πᾶσα ἡ πό-
 λις αὐτεπάγγελτος πρὸς τὴν ἀκρόασιν. Βασιλέως
 τοίνυν ἐκείνου τοῦ σοιδοῦ καὶ μαχαρίτου καὶ τοῦ
 πατριάρχου προκαθημένου, ἱεραρχῶν τε καὶ τῶν
 καθολικῶν κριτῶν, τῆς τε συγκλήτου καὶ τῶν τοῦ
 κλήρου λογάδων παρακαθημένων αὐτοῖς καὶ τῶν
 ἄλλων ἀπάντων περισσώτων, ἐξηλέγχθη ὁ Βαρλαάμ
 παρὰ τοῦ εἰρημένου ἱερομονάχου κῦρ Γρηγορίου τοῦ
 Παλαμᾶ, παρῶν παρόντος, τάναντία τοῖς ἱεροῖς τῶν
 Πατέρων λόγοις καὶ τῇ κοινῇ τῶν Χριστιανῶν εὐσε-
 βείᾳ καὶ δοξάζων καὶ λέγων καὶ συγγραφόμενος, ἐν
 οἷς τοῦ τε Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν κα-
 τηγόρει, καθάπερ ἐπὶ λέξεως ὁ προδῆς ἐπὶ τούτοις
 ἱερῶς τόμος διαλαμβάνει. Καταψηφισθεὶς οὖν ὁ Βαρ-
 λαάμ συνοδικῶς ἐπὶ τούτοις μετάνοιαν ἐπηγγεῖλατο·
 τὴν δ' ὑστεραῖαν ἔχρητο φεύγων ἀδήλως, τὴν ἔδου
 κινήν, ὃ φασιν, ὑποδύς. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ
 βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὁ παντὸς μᾶλλον ἐπὶ τῆς συνόδου
 παρῆρσι: ασάμενος καὶ κυριώσας τὸ εὐσεβές, ἀπολεί-
 πει τὸν βλον· κἀντεῦθεν οἱ τῆς τοῦ Βαρλαάμ ἀιρέ-
 σεως μαθηταί, καὶ μάλιστα πάντων κατ' ἐκείνον
 ὑπ' ἐκείνου τὴν πονηρὰν πεπλασμένον πλάσιν Ἀκί-
 νδου: θοροθεῖν αὐτοῖς ἀρχονται, κλέπτουσι τοὺς πολ-
 λούς πάλιν; ὡς μὲν τὴν Βαρλααμίτιδα πλάνην
 ἐπεκδικοῦντες, ἀναθέματι πυκνῶ καθυποβάλλοντες
 ἐκείνον καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντες. Μανθάνει ταῦτα
 πάλιν ὁ ἱερῶς Παλαμᾶς, ἐξελέγγει τὸν Ἀκινδύνον,
 οὐκ ὀλίγων ἀκρωμένον πολλὰκις, ὡς καὶ μηδὲν
 αὐτὸν ἀντιλέγειν ἔχοντα, οἰκειοχείρῳ γράμματι
 μαρτυρῆσαι τῷ Παλαμᾶ τὴν διὰ πάντων, ὧν λέγει
 τε καὶ γράφει, πρὸς τοὺς ἀγίους ἀκριβῆ συμφωνίαν,
 ὃ καὶ πάρεστι τοῖς βουλομένοις ὄρῃν, ἀθετεῖ μετ'
 ὀλίγον καὶ τὴν αὐτοχείρα ταύτην ἐζυτοῦ γραφῆν
 καὶ ὑπογραφῆν, καὶ πάλιν θοροθεῖν περιήξει, καὶ
 πάλιν σύνοδος ἱερὰ τῆς προτέρας ἐκείνης κατ' οὐδὲν
 μείων, τοῦ μὲν μακαρίτου βασιλέως αὐτῆς ἀπόντος,
 ἐπεὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπῆν, ἀνετ' ἐκείνου δὲ παρ-
 ὄντος; καὶ προλάμποντος τῆ συνόδου καὶ γενναίως
 ἄμα καὶ θαυμασίως τὰς Ἀκινδύνου παρασκευιδυ-
 νευμένας ἐξελέγχοντος πλάνας τοῦ καὶ ζῶντος βα-
 σιλέως, κατὰ τὸ γεγραμμένον εἰπεῖν, εἰσάγοντος καὶ
 ἐξάγοντος τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὰ Ῥωμαίων μεγαλοφυῶς
 διέποντος πράγματα, νῦν δὲ θεοῦ χάριτι καὶ τὴν
 βασιλικὴν ἀξίαν ἐπ' εὐτυχίᾳ Ῥωμαίων περικειμέ-
 νου καὶ συμβασιλεύοντος τῷ υἱῷ τοῦ τρισμακαρίτου
 καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως. Πάλιν οὖν
 ἀνάρρησις περιφανεστάτη καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς συνόδου
 τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν αὐτῷ συναρδόντων ἀσφαλοῦς
 εὐσεβείας τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγοντος Ἀκινδύνου
 τελείως καταδίχη καθυποβληθέντος ὡς δυσσεβοῦς καὶ
 τῷ Βαρλαάμ σοφῶς ὁμοφρονούντος δειχθέντος, κἀν-
 τεῦθεν οὐ παρὰ τῆς δευτέρας ταύτης μόνης συνόδου
 καταψηφισθέντος, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς προτέρας ἐκεί-
 νης. Καθάπερ γὰρ ἡ καταψηφισαμένη τοῦ Ἀρείου
 σептотάτη σύνοδος καὶ τοὺς ὑστερον ἀναφανέντας;
 ὁμολόγου; ἐκείνην συγκαταδικάζει πάντας, οὕτω καὶ
 ἡ τὴν Βαρλαάμ καταδικάσασα ψήφος τοῦς τὰ Βαρ-
 λαάμ ὀτεδήποτε φρονούντάς τε καὶ φρονήσοντας;
 καταδικάζει. Μετὰ δὲ καὶ τὴν Ἀκινδύνου τοῦ Βαρ-
 λααμίτου πεφνητό; συνοδικῆν καταδίχη ὁ συνοδι-
 κὸς συνεγράφει τε καὶ ὑπεγράφη τόμος, συνεπιτυγ-
 μένης μὲν, πάντα δ' ὁμοῦ διαλαμβάνων, καὶ τὴν
 τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν μοναχῶν εὐσεβείαν ὡς ἀσφα-
 ῆ τε καὶ ὄντως κοινήν τῶν Χριστιανῶν εὐσεβείαν ἀνα-
 κηρύττων καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου
 φενακιζομένους ἀπαλλάττων τῆς πλάνης, μεθ' ἑρι-
 κώδεις ἀραὶ καὶ δεινὰ βήξεις καὶ πέρα δεινῶν αὐ-
 τῶν τε τὴν Βαρλαάμ, εἰ μὴ μετὰ μελὸν λάθοι, τῆς
 ἱερᾶ; Ἐκκλησίας ἀποκηρύττουσαι τε καὶ ἀπειλα-
 νοῦσαι καὶ τοῦ Χριστοῦ σώματος ἀποτέμνουσαι καὶ
 διιστώσαι παντὸς τοῦ Χριστιανύμου πληρώματος,
 πρὸς δὲ καὶ πάντας τοὺς ἀποτολμώοντας ἡ τολμήσον-
 τας τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν αὐτῷ συναρδόντων μον-
 αχῶν εὐσεβείας, ὡς ὁ Βαρλαάμ, κατατρέχειν. Ἀλλὰ
 μετὰ τὴν καταγραφῆν καὶ ὑπογραφῆν τοῦ ὑπὲρ τῆς
 κοινῆς εὐσεβείας ἱεροῦ τούτου τόμου, ὃν καὶ ὁ τότε
 πατριάρχης πρὸ τῶν ἄλλων χερσὶν οἰκείαις ὑποση-
 μηνάμενος διέτελεσεν, οὕτω δύο μῆνες ὄλοι παρῆλ-
 θον, καὶ στάσις καὶ σύγχυσις, φεῦ! ἡ πατρῶν χαλε-
 πωτάτη καταλαμβάνει τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ὑπὸ
 βασκάνου καὶ πονηρᾶς καὶ φυλάκτου γνώμης τῶν

της συγκλήτου τινός ἐπιθεβουλευκότων καὶ δεινὰς Ἀ
 πλασιζαμένων συκοφαντίας κατὰ τοῦ κοινῆ πάντων
 Ῥωμαίων ψήφω καὶ βασιλικῆ πρὸ τῶν ἄλλων
 γνώμη, καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου μετά-
 στασιν τὴν κοινὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἐπι-
 μέλειαν καὶ προστασίαν, ἅμα δὲ καὶ τὴν φυλακὴν
 τῶν τοῦ βασιλέως παίδων ἐπιτετραμμένου, ὅτε
 γνησιωτάτου καὶ ὁμοψύχου καὶ πιστοτάτου φίλου
 διὰ πλείστων καὶ καιρῶν καὶ πραγμάτων ἀναφα-
 νέντος, ὡς πάντες ἴσασιν. Ὁ Ἰσόψυχος ἀδελφός τε
 καὶ φίλος οὗτος, ἐξάρχωντος τῆς παγγενούς ταύτης
 λύμης καὶ ταραχῆς, καὶ τὴν τῆς εὐσεβοῦς βασι-
 λίδος πρὸς ταῦτα κλέπτουτος καὶ παρεξάγοντος
 γνώμην τοῦ μάλιστα πάντων τὰ τοιαῦτα καταστέλ-
 λειν ὀφείλωντος; πατριάρχου, δυσχεραίνει δικαίως
 ἐπὶ τούτοις; ὁ ἱερὸς Παλαμᾶς καὶ τῆς κατὰ τοῦ διὰ
 πάντων ἀρίστου παραλογωτάτης οὕτω συκοφαντίας
 οὐκ ἀνασχόμενος, ἅμα δὲ καὶ τὴν κοινὴν ἐντεῦθεν
 τοῦ Ῥωμαίων γένους πανωλεθρίαν συνετῶς προορώ-
 μενος, ἀπῆδον ἠγέται; μὴ, τό γε εἰς αὐτὸν ἤκον,
 ὅση δύναμις, ἀναχαιτέσαι παρῆρσιασάμενος τὰ
 τοιαῦτα δεῖνά. Καὶ ἅπαξ τοῖνον καὶ δις καὶ πολλὰ
 καὶ καὶ ἰδίᾳ καὶ πολλῶν παρόντων καὶ μόνος, καὶ
 μετ' εὐλαδῶν ἐτέρων, νῦν δ' ὑπὲρ τοῦ παραλο-
 γώτατα συκοφαντουμένου, νῦν δ' ὑπὲρ τοῦ Χριστω-
 νόμου γένους τὰ εἰκότα διαλεξάμενος, ὡς εἶδε τὴν
 πατριάρχην καὶ κατ' αὐτοῦ χωρήσαντα καὶ πρὸς
 αὐτὸν ἄγαν ἀπεχθῶς διακειμένον, ἅμα δὲ καὶ πλεόν
 ἔχων ἀνύειν οὐδὲν, ἀναχωρήσας τῆς πόλεως ἐπὶ τὰ
 πέριξ διέτριβεν. Ὁ δὲ πατριάρχης μηδὲν ἔτερον
 ἔχων κατ' αὐτοῦ πρᾶξαι, τῷ Ἀκινδύνῳ μαινομένῳ
 μηδὲν ἤτιον ἢ πρότερον κατὰ τῆς αὐτοῦ τε τοῦ Πα-
 λαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς κοι-
 νῆς εὐσεβείας ὁμιλῶν ἑωρᾶτο γησιῶς καὶ παρῆρ-
 σίας οὐ μετρίως μεταδιδοῦς, εἶτα καὶ συνδιημε-
 ρεῶν καὶ συνδιανυκτερεῶν καὶ συνηγορῶν τούτῳ
 καὶ συμπνέων αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ μετ' αὐτοῦ
 καὶ δι' αὐτοῦ κατατρέχων ἀκρατῶς καὶ λόγοις καὶ
 γράμμασι τῶν πρὸ μικροῦ δικαιοθέντων ἐκείνων,
 μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ διώκτης μὲν τοῦ Παλαμᾶ καὶ
 τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς κοινῆς Χρι-
 στιανῶν εὐσεβείας φανερός γίνεται, βεβαιωτῆς δὲ
 καὶ προστατῆς Ἀκινδύνου καὶ τῶν Ἀκινδύνου
 σφῆς, ἐλάνθανε δὲ τὴν τε θεοσεβαστάτην ἡμῶν
 κυρίαν καὶ δέσποιναν κυράν Ἄνναν τὴν Παλαιολο-
 γίαν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ προφάσει τῶν ἀνωτέρω
 προσηρημένων ὑποκρινάμενος; κατατρέχειν τοῦ Πα-
 λαμᾶ. Καὶ τίς τούντεῦθεν ἰκανῶς ἐξαρκέσει παρα-
 στῆσαι λόγους τὰς ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς κατ' αὐτοῦ
 τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν τυρευθείσας πολυ-
 τρόπους ἐπιρρείας ἐναυθᾶ τε καὶ κατὰ τὰς πόρρω
 πόλεις καὶ μάλιστα τὴν Θεσσαλονικίην; ἐν ἣ καὶ
 πρότερον ἐφθῆ φωριθέντα τὰ τῆς τοιαύτης δυσσε-
 βείας αὐτῶν, ἐλάνθανε δ' ὅμως, ὡς ἐφημεν, τὰ
 τοιαῦτα κατ' αὐτῶν πράττων, μέγιστος ὅτου, νομίμας
 ἤδη πανταχόθεν τὸ ἐνδόσιμον ἔχειν, ἐπεχείρησας
 ἱερέα, κἀντεῦθεν καὶ πρόεδρον ἐκκλησίας; καταστῆ-

σαι τὸν τοῦ Βαρ' ἀμ μύστην καὶ δ. ἄδοχον καὶ ὀπα-
 δὸν Ἀκινδύνον. Ὡς οὖν ἤδη τοῖς ἱεροῖς; διακόνους
 ἐγκαταλέγειν ἔτοιμος ἦν τὸν καὶ τὸ σέβας ἀνίερν,
 συναῖσα καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ἀθεσμον ταύτην
 Ἀκινδύνου χειροτονίαν ἢ προῤῥήθεισα θεοσεβαστάτη
 βασιλις, πέμψασα; παραινεῖ τῷ ἱεράρχῃ, καὶ τῆς
 ἀνιέρου ταύτης πράξεως ἀπάγειν λόγῳ καὶ πρὸς
 τὸ εἶδος ἐπανάγειν πειράται τῶν θείων ἐκτροπέμε-
 νον νόμων, ὡς δ' ἐκεῖνος τὸν ἐξω τῆς εὐσεβείας
 Ἀκινδύνον εἰσω τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας φέριον
 ὄθησε βίᾳ, καὶ τοῖς ἱεροῖς; διακόνους τὸν βέβηλον
 ἐγκατέμιξε παρὰ πάντα δεσμῶν, καὶ ὁ ὀυρβος
 εὐθύς; παρὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἤρηθη πολὺς, χρηῖται
 καὶ αὐτῆ λυσιτελῶς καὶ δικαίως τῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὴν
 ἐν ἱερατεῖᾳ γενόμενον Ἀκινδύνον ἐξωθεῖ τῆς ἱερᾶς
 Ἐκκλησίας, καὶ πολυειδέσιν αὐτόν τε καὶ τοὺς
 αὐτοῦ σπουδαστάς περιβαλοῦσα ταῖς ἀτιμίαις, εἰθ',
 ὡς πάντολμον καὶ ἀλλόκοτον καὶ κατὰ τῆς ἱερο-
 σύνης μᾶλλον ἢ πρὸς ἱερῶσύνην χωρήσαντα, πλη-
 γῶν καὶ δεσμῶν καὶ καθειργμῶν δικαιοί, κἀν ἐκει-
 νος τηνηκῶτα διέδρα, καθάπερ καὶ νῦν, χηραμῶς;
 ὑπογεῖους καὶ σήραγγας ὑποδύς. Ἡ δὲ τοῦ τυραν-
 νοῦντος τῆς εὐσεβείας ἐντεῖθεν ἀμβλιάνει καὶ μετα-
 σκευάσαι νομίμασα τὴν ὀρμὴν πατριάρχου, ἀνασχέ-
 σθα; τούτου μακροθύμως διέγνω καὶ μὴ περαιτέρω
 προσενεγκεῖν τηνηκῶτα τὸν ἐλεγχον. Ἄλλ' ἐκεῖνος
 χείρων μᾶλλον ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ γράμμα, μᾶλλον
 δὲ γράμματα συντεθήσιν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν
 μοναχῶν, μᾶλλον δὲ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλη-
 σίας αὐτῆς καὶ εἰς ἀνασκευὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου
 καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας συνοδικῶν διαγνώσεων τε
 καὶ ἀποφάσεων; τοὺς δὲ κατὰ τῆς εὐσεβείας πάλιν
 αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας λόγους; καὶ τὰ δ. ἃ
 πράξεως ἐκτελούμενα κατ' αὐτὴν τε τὴν μεγαλόπο-
 λιν καὶ τὰς πόρρω ταύτης ἀπωκισμένας τίς διαλύ-
 ψεται λόγος; Ἐλάνθανε δὲ καὶ τούτων τὰ πλείω
 ἡμᾶς αὐτοῦ; τε, καθάπερ εἰρηται. . . . .
 . . . . . ὡς δ' ἡ κατὰ Θεσσαλονικίην ἐκ-
 κλησία χρεῖαν εἶχε προέδρου, ὁ δὲ τὴν δυσσεβείαν
 Ἀκινδύνον ἄλλον ὑποψήφιον ἐποίησατο, μαθοῦσα
 τοῦτο πάλιν ἢ τῆς εὐσεβείας, εἴπερ τις, προστατῆς
 καὶ θεοσεβαστάτη βασιλις, πάλιν ὀνειδίξει τὸν πα-
 τριάρχην, καὶ παραινεῖ τῶν τοιοῦτων ἀποσχέσθαι
 τελέως, ὡς δυσσεβῶν συνοδικῶς ἀναπεφυγῶτων. . . . .
 . . . . . ἄλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀθετῆσαι τὰς ὑπὲρ εὐσεβείας συ-
 δικὰς διαγνώσεις καὶ ἀποφάσεις καὶ χωρῆσαι μὲν
 κατὰ τῆς εὐσεβείας τῶν τότε δικαιοθέντων, ὡς
 συνηγορῶν τῆς κατ' αὐτὴν ἀληθείας, ὁμοφρονῆσαι
 δὲ τοῖς μοληταῖς καὶ διαδόχοις τῆς τοῦ Βαρλαάμ
 ἐκείνου κακοδοξίας, καὶ γυμνῆ τῇ κεφαλῇ γράφειν
 τε καὶ λέγειν, χειροτονεῖν τε καὶ ψηφίζεσθαι καὶ τὴν
 πρὸς τοὺς φρονοῦντας τὰ τοῦ Βαρλαάμ ὁμοφροσύνην
 ἐπιδείκνυσθαι φανερώς; κατάκριτον εἶναι; καὶ μὴ

* Undecim lineæ in codice erasæ, una excessa.

ἔχον αὐτὸν μοῖραν μετὰ τῶν εὐσεβῶν ἀπεφάναντο. Ἡ μέντοι θεοστεφής καὶ κρατίστη βασιλις μετὰ τὸ καὶ τὰ τοιοῦτα τῶν ἱερωτάτων τούτων ἀρχιερέων δέξασθαι πολλάκις ἡμᾶς συγκαλέσασα καὶ μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ πολλῶν ἐλλογιμῶν τὰ περὶ τῶν θείων συνδιασχεψαμένη δογματίων καὶ καταλαβοῦσα τὸν τὰς συνοδικὰς διαγνώσεις ὑπὲρ εὐσεβείας ἐμπεριέχοντα τόμον, ἐγγράφως καὶ ἀγράφως ὑπὸ τοῦ πατριαρχεύοντος ἀνατροπέμενον, οὐκ εἶναι καθεκτῶς εἶχεν, ἀλλ' ἐνθέου πληροθεῖσα ζήλου τὴν κατὰ τῶν ἀθετούντων τὸν τόμον ἐκδίκησιν ἐπεζητεῖ καὶ τὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς κατ' αὐτὸν εὐσεβείας βεβαίωσιν· συγκαλεῖ τοίνυν ἡμᾶς ἐν τῷ θεοπροουρητῷ παλατίῳ, ὀλόκληρον ὄντας σύνοδον, πρὸς δὲ καὶ τὸν τοῦ Ἀγίου Ὁρους σεβασμιώτατον Πρῶτον μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ γερόντων καὶ πολλοῦς τῶν κατὰ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην ἐλλογιμῶν καὶ εὐλαβεῖς μοναχοῦς, καὶ προκαθίσασα μετὰ τοῦ ἐρασιμωτάτου υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, εἶτι δὲ μετὰ καὶ τῆς συγκλήτου πάσης καὶ τῶν τοῦ κλήρου λογάδων, ἀρχιμανδριτῶν τε καὶ ἡγουμένων οὐκ ὀλίγων, καὶ τῶν ἐκκρίτων τῆς πολιτείας, πρῶτον μὲν εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγνωσθῆναι τὸν συνοδικὸν τόμον διακελευέται, εἶτα προτίθεται τὸ προβῆθῆν τοῦ πατριαρχοῦ βιβλίον, ὅπερ αὐτὸς, ὡς εὐσεβῶς ἔχον, δι' ἀρχιερέων καὶ ἐκκλησιαστικῶν αὐθις προσώπων πρὸς τὴν κρατίστην ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν ἐπεμψεν, ἐν τῷ βιβλίῳ ἐν ὑποκρίσει καὶ προφάσει τοῦ ἐξηγεῖσθαι τὸν τόμον παρεξήγησιν αὐτοῦ καὶ ἀνατροπὴν καὶ κατάλυσιν παντελεῖα συνεγράψατο, τὰ μὲν αὐτοῦ καὶ ταῦτα τὰ καιριώτατα τῆς ὑποθέσεως ἐκ τοῦ παρῆκοντος· γεγράφθαι λέγων, τὰ δὲ καὶ τελῶς ἀναλήθην ἀνασκευάζων, ἐν οἷς καὶ εἰς τὰς ἀτίθους καὶ θείας τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας δῆλός ἐστι βλασφημιῶν, ὄχλον θεοτήτων ταύτας ἀποκαλῶν καὶ πολυθέους εἶναι λέγων τοὺς ἄκτιστους εἶναι ταύτας διαθεβαιούμενους καὶ τιμῶντας· ἔστιν ἄς τούτων τῆ τῆς Θεότητος προσηγορίᾳ, ὡς περ ἂν εἴ τις καὶ τὰ ἐπὶ πνεύματος, δηλονότι τὰς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ὄχλον πνευμάτων ὑποθεῶς προσηγόρευεν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ δεδικαιωμένων καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ τόμου ἀνακηρυττομένων τε καὶ μαρτυρουμένων, τοῦ Παλαμᾶ δηλονότι . . . . .

ἄς συμφώνους αὐτῷ, δι' ὧν συγγραμμάτων πᾶσαν σχεδὸν εὐσέβειαν καὶ πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀγίου, ἐπὶ προφάσει τοῦ γράφειν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ πάντων, ἀποκηρύττει καὶ ἀναθεματίζει καὶ ἀποβάλλεται, γράφων ἐπὶ λέξεως οὕτω· «Τοῖς ἀποτολμῶσι καὶ λέγουσι τὴν ὄψαν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ἕτεραν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα·» καὶ πάλιν, «Τοῖς ἀποτολμῶσι καὶ λέγουσι· φῶς ἄκτιστον ἕτερον παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα·» καὶ πάλιν, «Τοῖς λέγουσι τὴν θείαν χάριν ἄκτιστον μὲν εἶναι, ἕτεραν δὲ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα·» καὶ πάλιν, «Τοῖς λέγουσι θεότητα ἄκτιστον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ληπτήν, ἀνάθεμα·» καὶ πάλιν, «Μωροὶ καὶ τυφλοὶ οἱ διὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτολμῶντες καὶ λέγοντες ἄκτιστον φῶς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατόν.» Ἀρ' οὖν ὁ ταῦτα στέργων καὶ παρ' ἐαυτῷ, ὡς εὐσεβῆ κατήχων, καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα γράφουσι καὶ πατέρας πνευματικούς καὶ διδασκάλους τούτους προχειρίζόμενος, μόνον οὕτως τὸν Παλαμᾶ ἀποκηρύττει καὶ ἀποβάλλεται ἢ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀγίου; αὐτοὺς τε τοὺς ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων συνόδων συνειλεγμένους καὶ μάλιστα τὸν συνοδικὸν τε καὶ Ἀγιορειτικὸν τόμον καὶ αὐτοὺς τοὺς συμψήφους φανερῶς ὄντας τῷ Παλαμᾶ κατ' εὐσέβειαν βασιλέας, καὶ ἀπαξαπλῶς τοὺς εὐσεβεῖς ἅπαντας. Ἐν τῷ τοιοῦτῳ τούτου βιβλίῳ καὶ συγγράμματι τοῦ Ἀκινδύνου ἔστιν, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐν Θεῷ ἐωραμένην τοῖς ἀποστόλοις θείαν καὶ ἀπόβροτον φωτοφάνειαν οὐ μόνον κτιστὴν εἶναι φησίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων κατωτέρα, ὡς καὶ ὁ Βαρλαάμ ἔλεγεν, ὁ δὴλον ἐποίησε, καὶ δι' ὧν ὑπὲρ ἐαυτοῦ διήθεν ἔγραψε πρὸς τὴν εἰρημένην ἡμῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν, ὡς ὁρατὴν γενομένην ταύτην τὴν θεοφάνειαν, ἀτιμωτέρα ὑποδεικνύς ἀσωμάτου πάσης οὐσίας καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Ὁ δὲ τῆς Ἐκκλησίας λαχὼν προϊστασθαι, φεῦ! οὐ τὰ τοιαῦτα μόνον αὐτοῦ συγγράμματά τε καὶ δόγματα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοχειρῶν αὐτοῦ τοῦ Ἀκινδύνου συγγραμμάτων κατέχων παρ' ἐαυτῷ τὰς δυσσεβείας αὐτοῦ, εἰς διάκονον τούτων χειροτότησε· καὶ τοὺς μὲν παραδεχομένους αὐτὸν, ὡς καλῶς αὐτὰ δογματίζοντα, ἀφώρισέ τε καὶ ἀπεκήρυξε, τίνα δὲ ταῦτα; Ἰν' εἰς ὀλίγων καὶ ἀπὸ τούτων ἀναφανῆ τὸ ἀσεβὲς καὶ ἀσύστατον τῶν Ἀκινδύνου καὶ τοῦ συμφωνούντος· ἐκείνῳ πατριαρχοῦ δογματίων. Οὐ δυνάμεθα, φησὶ, τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν ἄλλο τι φρονῆσαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐδὲ τῆς θείας οὐσίας ταύτης διαφέρον ὁπωσοῦν φῶς ἄκτιστον καὶ τῷ Θεῷ συναδιδόν ἢ ὄψαν ἢ χάριν ἢ ἑλλαμψίν· καὶ πάλιν, Οὐδὲν, ὅπερ εἰς ὄρισιν ἐρῆχται καὶ ἑαυτὸν σωματικῶν ὀφθαλμῶν ὀπωροδῆποιε, ἄκτιστόν ἐστι, κἂν Μωσῆς, κἂν Παῦλος, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνεβῶν, κἂν ἄγγελος ἢ ὁ τῆς θεωρίας ἀπτόμενος· καὶ πάλιν, Πῶς ἢ κτιστὴ φύσις ἄκτιστον ἐνέργειαν δέχεται σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, κἂν ἰσάγγελος ἢ τις, κἂν ἄγγελος; Καὶ πάλιν· Εἴ τις τὸ ἐν Θεῷ λαμψάν ὑπέλαμπερον φῶς διὰ τὸ εἰρηθεῖα θεότητα παραδειχθεῖσαν τῷ Θεολόγῳ καὶ Ἰωάνν

νη τῷ θεῷ Δαμασκηνῷ ἄκτιστον καὶ ἀίδιον, διὰ ταῦτα θεὸν ὑπερούσιον αὐτὸ καλεῖ, ἕτερον δὲ τῆς θείας οὐσίας, οὐκ ἀσφαλῶς αὐτὸν ὑπολαμβάνω θεολογεῖν· καὶ γὰρ φῶς ἄκτιστον μὲν καὶ ἕϊδιον καὶ προαιώνιον εἶρηται, ἕτερον δὲ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οὐκ εἶρηται· οὐκοῦν οὐδὲ ἐγὼ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὁ δὲ αὐτῶν τὸ αὐτὸ φῶς καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα λέγων εἶναι, δυσσεβῶς, μᾶλλον δὲ ἀσεβῶς καὶ ἀθέως· ἀκούσατε, τί φησιν αὐθις· Ἐγὼ κακίζω καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτιστὸν τῆς θεωργουῦσας καὶ χάριτος· οὐκ γὰρ ἡμῖν ἐνταῦθα τὴν ἀντίφασιν προσκυνητέον, ὡς εἰ θάτερον ὑπὲρ ἀνάθεμα, καὶ τὸ ἕτερον οὐδὲν ἦστον. Ἐν τοῦτοις τοῖς αὐτοχείροις αὐτοῦ γράμμασι καὶ τὰ περὶ τὸν θεὸν οὐσιωδῶς θεωρούμενα, τὴν ἀγαθότητα, τὴν ζωὴν, τὴν ἀθανασία, τὴν ἀτρεψίαν καὶ ὅσα παραπλήσια τοῦτοις, ἅπερ ὁ θεὸς Μάξιμος θεολογῶν φησιν ὡς οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦσαν, ὡς ἀναρχα καὶ ἀίδια, ταῦτα ὁ Ἀκίνδυνος κτίσματα εἶναι διατείνεται· ὡσαύτως καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐα ἐπὶ πνεύματα, περὶ ὧν φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν, κτιστὰ εἶναι διισχυρίζεται, καὶ ὅσα δὴ ὁ Δαμασκηνὸς θεὸς Ἰωάννης τὸ ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Σωτῆρος θεώτατον ἐξυμνῶν συνεγράψατο φῶς, ὡς ἐγκωμιαστήν τοῦτον ταῦτα συγγράψασθαι φησιν, ἀλλ' οὐ κατὰ ἀληθινήν θεολογίαν· ἐπὶ δοκιμώτερον φησὶν εἶναι τὸ ὁμολογεῖν ἀγνοεῖν ταῦτα καὶ μὴ δέχσασθαι, ἵνα μὴ ἐκ τούτων εἰς διθεῖαν περιπέσωμεν, ἀναγκασθέντες δύο πρεσβεύειν θεοῦς καὶ θεότητας, διθεῖαν σαφῶς κατὰ τὴν Βαρλαάμ ἀποκαλῶν τὸ μὴ μόνον τὴν πᾶσι καταπάσιν ἀάρατον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιφαινομένην καὶ χορηγουμένην τοῖς ἁγίοις θεῖαν Ἐλλαμψίν καὶ χάριν καὶ ἐνεργεῖαν λέγειν θεότητα ἄκτιστον· διὰ ταῦτα τοῖνον τὰ οὕτω δυσσεβῆ καὶ ἀλλόκοτα τοῦ Βαρλαάμου Ἀκίνδυνου καὶ τῶν οἴοι· αὐτὸς γράμματά τε καὶ δόγματα, ἅπερ ἐξηλέγχθη, φρονῶν καὶ στερῶν, καὶ πολυτρόπως ἐργοῖς τε καὶ λόγοις καὶ γράμμασι . . . . . καὶ ἀκριβῆ καὶ προσήκουσαν τὴν περὶ τούτων σκέψιν τε καὶ ἐξέτασιν ποιησάμενοι καὶ συμπήφους ἔχοντες τὴν ἐνθεον καὶ νουνεχὴ γῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνδείξιμένην θεοσεφεῖ βασιλίδα μετὰ τοῦ ἐρασματώτου υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἔτι τε καὶ τὴν σύγκλητον πᾶσαν μετὰ τῶν τῆς πολιτείας ἐκκρίτων, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς συνειλεγμένους ἑτέρους πάντας, ἐκκλησιαστικούς τε λογάρχας καὶ τῶν εὐλαβεστάτων ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἡγουμένων καὶ μοναχῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγους . . . . . ἐκκηρύκτους ἐγγράφως καὶ ἀποτετημένους τῆς τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἅτε δυσσεβεῖς συνοδικῶς ἀναπεφηνότα, Ἀκίνδυνον καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν εἰς κοινωσίαν, οὐ μεταμελουμένους, μᾶλλον δὲ καὶ προστιθέντας τῇ δυσσεβείᾳ προσέμενον, τοὺς δ' ὑπεραγωνισάμενους τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας καὶ συνοδικῶς ἐπὶ ταύτῃ δικαιωθέντας, τὸν εἰρηζόμενον δηλονότι

Ἄ κῦρ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὄσας αὐτὸς παραλόγως τε καὶ ἀθέσμως ἀποβαλλόμενον . . . . . εἰ δὲ μὴ μεταμεληθεῖη, καὶ τὰ πονηρὰ ταῦτα καὶ δυσσεβῆ καὶ ἀλλόκοτα δόγματα καὶ τοὺς τούτοις ἐμμένοντας γνησίως ἀποβάλλοιτο δι' οἴκειον λιβέλλου κατὰ τὴν πάλαι ἐπικρατούσαν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐκκλησιαστικῆν παράδοσιν, καὶ ἀναθέματι τοῦτον καθυποβάλλομεν, ὡς καὶ ὁ πρότερος συνοδικῶς διαλαμβάνει τόμος, ἀποκόπτων τελῶς παντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ ὀρθοδόξου πληρώματος οὐ μόνον τὸν Βαρλαάμ, ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἕτερος φανεῖται τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῶν μοναχῶν ῥηθέντων τούτων αὐθις κατηγορῶν ἢ ὄλως αὐτῶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις καθυποβόμοις· αὐτὴν γὰρ ἐκεῖνην τὴν τοῦ τόμου καταδίκην ἐφ' ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο· ἀκυροῦμεν δὲ καὶ ἀπρόσδεκτα πᾶσι τελῶς ἀποφαινόμεθα τὰ παρ' αὐτοῦ τε καὶ παντὸς ἑτέρου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῶ συντεθέντα οἰαδῆποτε γράμματα, ὡς πάσης ὄντα διαβολῆς καὶ δυσσεβείας ἀνάμεστα καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς μᾶλλον ἢ τούτων ἐκκαίμενα. Ἀκίνδυνον δὲ, ὡς κατὰ τῆς εὐσεβείας οὕτω μανέντα, καίτοι πρότερον συνοδικῶς, ὡς εἶρηται, καταδικασθέντα καὶ ὡς ἔρμαιον ἀρπάσαντα τὴν ἐμφύλιον στάσιν καὶ ἀναίδην τῇ τοῦ καιροῦ χαλεπωτάτῃ συγχύσει καὶ μοχθηρίᾳ καὶ τῇ τοῦ Χριστιανικοῦ γένους λύμῃ κατασχευάμενον καὶ μετὰ τὸν Βαρλαάμ ἐκείνον κατ' ἐκείνον, προφάσει τοῦ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ χωρεῖν κατὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων κεχωρηκότα, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ συνταράξαντα βεῖνως Ἐκκλησίαν, ταῖς αὐταῖς φρικώδεσι καταδίκαις ὑπάγομεν καὶ πίστις ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπηλλοτριωμένον ἔχομεν, ἔτι τε καὶ ἀποκηρυκτον αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμεθα καὶ ἀποτετημένον τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, εἰ μὴ μεταμεληθεῖη, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν συστήματος· τοὺς δ' ὑπὸ τούτων συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας καὶ μὴ τῶν ἐξάρχων τῆς αἰρέσεως ὄντας, ἀμεταμελήτους μὲν μένοντας, τοῖς ὁμοίοις καθυποβάλλομεν· μεταμεληθέντας δὲ γνησίως καὶ ἀναθεματίζοντας τὴν τε τοιαύτην κακοδοσίαν καὶ τοὺς ἐμμένοντας ταύτῃ, μὴ μόνον εἰς κοινωσίαν τὴν κατ' εὐσεβείαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱερωσύνην ἀσμενέστατα προσέμεθα, μηδαμῶς τούτους ὑποδιβάζοντας, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης· ἐβδόμης συνόδου, διοριζομένης ὅτι· Ἐ τοὺς μὲν πρωτάρχους καὶ προϊεταμένους καὶ τῆς δυσσεβείας ἐκδικητῆς οὐδὲ μεταμελουμένους ὄλως εἰς ἱερωσύνην παραδεχόμεθα· τοὺς δὲ βιασθέντας ἢ συναρπαγέντας τε καὶ παρασυρέντας, μεταμελουμένους ἀληθῶς καὶ γνησίως, εἰς ἱερωσύνην κατὰ τὸν οἴκειον ἕκαστον προσδεχόμεθα βαθμόν. Ἄλλὰ καὶ εἰ τις ἕτερος τῶν ἀπάντων τὰ αὐτὰ ποτε φωραθείη ἢ φρονῶν ἢ λέγων ἢ συγγραφόμενος κατὰ τοῦ εἰρηζόμενου τιμιωτάτου ἱερομονάχου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τὰ αὐτὰ κατ' αὐτοῦ φηφύζομεθα, καὶ τῇ αὐτῇ κα-

ταδικῆ καθυποβάλλομεν, εἴτε τῶν ἱερωμένων εἴη **Α** τῆς, εἴτε τῶν λαϊκῶν. Αὐτὸν δὲ τοῦτον τὴν πολλὰκις ῥηθέντα τιμιώτατον ἱερομόναχον κῦρ Γρηγόριον τὸν Παλαμῶν καὶ τοὺς αὐτῷ συνάδοντας μοναχοὺς μηδὲν ἀπᾶδον τῶν θείων λογίων γράφοντάς τε καὶ φρονούντας μετ' ἐξετάσεως καταλαθόντας ἀκριβῶς, μᾶλλον δὲ τῶν θείων λογίων καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ παραδόσεως πᾶσι τρόποις, ὡς προσήκειν, ὑπερμαχοῦντας, οὐκ ἀνωτέρους μόνον παντάπασιν τῶν κατ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τῶν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐρεσχειῶν, ὡς καὶ ὁ πρῶτον τόμος συνοδικῶς, ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλεστάτους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας προμάχους καὶ προαγωνιστάς καὶ βοηθοὺς ταύτης ἀποφαινόμεθα· οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς συνόδοις ἐκτελεῖται προβάς τόμος ἔξει, καθάπερ οὖν ἔχει, τὸ ἀσφαλές· τε καὶ βέβαιον. Ταῦτα οὕτω συνοδικῶς ἡμῖν μετὰ τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας ἐξετασθέντα καὶ διαγνωσθέντα καὶ κυρωθέντα τὸ ἀσφαλές ἐν πᾶσι καὶ βέβαιον ἔξει, σύμφωνα πάντως ὄντα τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοῖς θείοις Πατράσι πᾶσι καὶ ταῖς προγεγεννημέναις τοῦτου χάριν ἱεραῖς καὶ

θελαῖς συνόδοις καὶ τῶν ἐπ' αὐταῖς συνοδικῶν τόμων, ἀλλὰ δὴ καὶ ταῖς πορβήθεισιν ψήφοις καὶ ἀποφάσεσι τῶν τε τῆς βασιλείας ταύτης τῶν πύλων ἐντὸς πρότερον σχολαζόντων καὶ ἑαυτοὺς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐκτὸς, τὰ ὁμοία συνοδικῶς ἐγγράφως ἀποφνημαμένων· καὶ ἡ ἐνθεσμος διὰ πάντων καὶ κανονικῆ αὐτῆ ψήφος καὶ ἀπόφασις ἀκίνητος εἰς αἰῶνα Χριστοῦ χάριτι τὴν σύμπαντα διατηρηθήσεται, γραφείσα καὶ ὑπογραφείσα ἀρτίως μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ιβ'.

† Εἶχε καὶ ὑπογραφῶς τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ταύτας·

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζικίου, ὑπέρτιμος καὶ ἐξάρχος πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀθανάσιος.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ ὑπέρτιμος, Μακάριος.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης πάσης Ἀλαρίας καὶ Σωτηριουπόλεως καὶ ὑπέρτιμος, Λαυρέντιος (α).

(a) Reliquia desunt, folia duo e codice excisssa.

ISIDORUS.

ΜΗΝΙ ΜΑΙΩ. ΕΠΤΑΚΑΙΔΕΚΑΤΗ ΗΜΕΡΑ, ΠΕΜΠΤΗ, ΙΝΔ. ΙΒ', ΠΡΟΕΒΑΗΘΗ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΗΣ Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, ΚΥΡ ΙΣΙΔΩΡΟΣ (1), ΚΑΙ ΗΡΕΑΝΤΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΘΕΝΤΕΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΩΔΙΚΩ ΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

Ἀρχὴ βήθεισα παρὰ τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἡμῶν ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ λοιπῶν τῶν συνελεγεμένων ἐπὶ τῇ προβλήσει τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυροῦ Ἰαζάρου.

I. *Isidorus metropolitanus Philadelphie committit jura patriarchalia curanda in diocesi Smyrnenesi.*

† Ἡ μετρίτης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος αὐτῆς ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθῃσι τῶν ἱερωτάτων μητροπολίτη Φιλαδελφείας καὶ ὑπερίμω, ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ συλλειτουργῶν, ὥστε δικαίῃν τὰ δίκαια τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σμύρνης, ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν τοιοῦτον τόπον καὶ ἐκ περὶ ἀμφοτέρας τὰς Φωκαίας εὐρισκόμενα πατριαρχικὰ ἑξαρχικὰ δίκαια· ὀφείλουσι τοῖνον καὶ οἱ κληρικοί καὶ οἱ ἐν τῷ τοιαύτῳ τόπῳ εὐρισκόμενοι

προσβύτεροι, μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ, ὑπέκειν καὶ πειθαρχεῖν τούτῳ, ἐφ' οἷς μέλλει πρὸς αὐτοὺς λυσιτελεῖς ἀποδίδναι τε καὶ τὸ ἀνήκον κανονικὸν καὶ εἰ τι ἄλλο σὺνηθές ἐστι καὶ τετραγμένον ἀποδίδεσθαι παρ' αὐτῶν τῷ μέρει τῆς Ἐκκλησίας, ἐκχωροῦμεν δὲ τῷ αὐτῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας ἱεροουργεῖν ἐν αὐταῖς δὴ ταῖς Φωκαίαις καὶ ἀναγνώστας σφραγίζειν καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους, καὶ ἱερεῖς χειροτονεῖν ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτάς, φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὀφείλων, ὡς τὸ εἶδος, τῆς ψυχικῆς αὐτῶν ὠφελείας· ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο τῷ αὐτῷ

(1) De eo vide Nicephorum Gregoram, p 321 edit. Bolvini, apud nos tom. CXLVIII.

ἱερειῶν ἀρχιερέϊ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν *μηγὶ Αὐγούστῳ* *ἰθδ. ιε'.*

II. Isidorus confirmat mandatum imperatoris quibusdam ecclesiasticis conferentis jus ornari crucibus.

† Ἐπειδὴ ὁ κράτις καὶ ἁγίος μου αὐτοκράτωρ τῆς εἰς τὸ ἔνθεον αὐτοῦ κράτος καθαράς εὐνοίας ἀμειθόμενος τοὺς ἐντιμοτάτους καὶ πρώτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τὸν οἰκονόμον, τὸν σακελλάριον, τὸν σκαυοφύλακα, τὸν χαρτοφύλακα, τὸν σακελλίου καὶ τὸν πρωτεύδικον, διωρίσατο φορεῖν ἐπάνω τῶν σκιαδίων αὐτῶν σταυρούς, ἐδέξασθε δὲ ἐπὶ τῷ ἀπολυθέντι ἐπὶ τούτῳ σεπτῷ προστάγματι γράμμα προδόναι ἡμέτερον, ἀκολουθῶν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν πράττουσα τῇ βασιλικῇ ταύτῃ φιλοτιμίᾳ καὶ τιμῇ τὸ παρὸν αὐτῆς ἀπολύει γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακελεύεται κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι τοῦτο κατὰ διὰδοχὴν τὸν ἐξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῇ χρίνον εἰς τοὺς εἰρημένους ἐκκλησιαστικούς, ἀρχόντας, καθὼς τὸ σεπτὸν διορίζεται πρόσταγμα. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν *μηγὶ Αὐγούστῳ* *ἰθδ. ιε'.*

III. Imperator Joannes Cantacuzenus metropolitanis Kioviæ potum facit, constitutiones prioris patriarche spectantes ecclesiam Russiæ esse rescissas.

† Ἐριώτατε μητροπολίτα Κυβέδου, ὑπέριτε καὶ ἐξαρχὲς πίστες Ῥωσίας, οἱ ἀποσταλέντες παρὰ τῆς ἱερότητός σου κατέλαβον εἰς προσκύνησιν τῆς βασιλείας μου, καὶ πρόσεχύνθησαν τὴν πρὸς αὐτὴν γραφὴν σου, ἀφ' ἧς καὶ ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου, ὅσον ἐγρῆς καὶ ἀνέφερες. Εἰς τοῦτο γοῦν, ὅσον ἐγένετο εἰς σέ, καὶ ἀπεκόπησαν πρὸ ὀλίγου αἱ ἐπισκοπαὶ σου, οὐδὲν ἦν ἄλλο τὸ αἴτιον, εἰ μὴ ἡ τῶν πραγμάτων σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία, ἣν ἐμελλες γνωρίζειν καὶ σύ ἐν ταύτῃ γὰρ πολλῶν καὶ ἄλλων ἀτοπημάτων γεγονότων καὶ καινοτομιῶν καὶ δι' ἄλλα μὲν αἴτια, τὸ μείζον δὲ διὰ τὴν κακογνωμίαν τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐγένετο καὶ εἰς ὑμᾶς τοιαύτη καινοτομία. Ἐπει δὲ ἀρίτως εὐδόκησε τὸ μέγα ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦλθον τὰ πράγματα εἰς εἰρηνικὴν καὶ τελείαν κατάστασιν, καὶ ἐξεβλήθη μὲν καὶ καθῆρέθη αὐτὸς οὗτος ὁ χρηματίας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὡς παρὰ κανόνας πράττων, διέκρινε δὲ ἡ βασιλεία μου μετὰ ψήφου τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ γέγονε καὶ ἀποκατέστη οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ κριθεὶς ἀξίος καὶ ἀρμόδιος εἰς τοῦτο τὸ περιὸν αὐτῷ τῆς ἀρετῆς καὶ πνευματικῆς καὶ θεαρέστου πολιτείας καὶ τῆς τῶν τρόπων χρηστότητος, ἀνετρέψθησαν, ὅσα τοιαῦτα ἐγένοντο παρ' αὐτοῦ τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου ἄτοπα καὶ ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἀποκατέστησαν δὲ καὶ αὐθις εἰς τὴν πρότερον τάξιν τε καὶ κατάστασιν. Ἐπειδὴ ἀνέφερον ἡ ἱερότης σου εἰς τὴν βασιλείαν μου περὶ τῆς γεγονούσης

καὶ εἰς σέ τοιαύτης καινοτομίας, καὶ ἐζήτηεις ἀποκαταστῆναι ὡς καὶ τὸ πρότερον, ἐτοίμως ἡ βασιλεία μου προσδεξαμένη τὸ περὶ τούτου διωρίσατο καὶ ἀπελύθη χρυσόβουλλον αὐτῆς, διοριζόμενον εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰς ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας, τὴν τε Γάλλιτζαν καὶ τὰς λοιπὰς, ὑπὸ τὴν σὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην μητρόπολιν ἢ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Γαλλίτζης διωρίσατο ἡ βασιλεία μου καταλαβεῖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ ἐξετασθῆναι τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα ἐγκλήματα, ἅπερ καὶ πρότερον κατ' αὐτοῦ ἐκίνησας καὶ νῦν αὐθις κινεῖς· διὰ τοῦτο δηλοποιεῖ πρὸς τὴν ἱερότητά σου ἡ βασιλεία μου, ὡς ἂν, εἴπερ ἔχεις εὐκολον καὶ οὐδὲν φαίνεται σοι ἐμποδῶν, οὔτε τὸ μήκος τῆς ὁδοῦ καὶ ὁ ἐντεῦθεν ὑφορώμενος κίνδυνος, οὔτε διὰ τινος ἰσως ἀσθένειας, καταλάβης ἐνταῦθα, καὶ προηγουμένως μὲν ἴδῃς καὶ τὴν βασιλείαν μου εἰς ἀποδοχὴν ἔχουσαν αὐτῆς τὸ περὶ τούτου, γένηται δὲ καὶ ἡ τοιαύτη ἐξέτασις τῶν τοῦ Γαλλίτζης κατηγορημάτων, παρουσίας καὶ τῆς ἱερότητός σου, καὶ ἐντεῦθεν γένηται εἰς αὐτὸν, ὅσον ἂν φανῇ ἀρμόδιον καὶ προσήκον κανονικῶς, ἐπειδὴ οὕτως διέγνω γενέσθαι καὶ ὁ πνευματικὸς μου δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, εἰς τε τὸ ἀποκαταστῆναι καὶ αὐθις τὰς εἰρημένους ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς ὑπὸ τὴν σὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν καὶ εἰς τὸ προσκληθῆναι τὸν αὐτὸν Γαλλίτζης ἀποδοθῆναι λόγον, ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖται. Εἰ δ' οὐκ ἔχεις εὐκολον καταλαβεῖν ἐνταῦθα ὡς εἴρηται, ἀποσταλήτωσαν ἀνθρωποὶ μετὰ γραφῆς σου, οὓς ἂν διακρίνης, εἰς αὐτὸν τὸν παναγιωτάτον μου δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, δηλοποιούσης περὶ τῶν τοιούτων κατηγορημάτων αὐτοῦ, πλὴν ἐχέτωσαν περὶ τούτων καὶ οἱ μέλλοντες ἀποσταλῆναι περὶ σοῦ εἰδῆσιν ἀκριθῆ, καὶ μέλλει γενέσθαι εἰς αὐτὸν, ὅσον ἂν φανῇ ἔννομον καὶ κανονικόν. Ἡ βασιλεία μου γοῦν ἀκριθῶς οἶδεν, ὅποیان ἀγάπη καὶ πνευματικὴν διάθεσιν ἔχει ἡ ἱερότης σου περὶ αὐτὴν, καὶ ὅπως ὑπερέβη τούτης διὰ παντός, καὶ ὅτε ἔχεις εὐκολον, καὶ γράφεις καὶ ἀναφέρεις εἰς τὴν βασιλείαν μου, περὶ ὧν βούλει, μετὰ τῆς αὐτῆς πνευματικῆς διαθέσεως καὶ πληροφορίας, πρᾶγμα μέλλεις ποιεῖν εἰς ἀποδοχὴν πολλὴν καὶ εὐαρέστησιν τῆς βασιλείας μου, ἐπειδὴ καὶ ἡ βασιλεία μου τὴν αὐτὴν εὐμένειαν καὶ διαθέσιν ἔχει εἰς τὴν ἱερότητά σου, ὅποیان καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ περισσοτέραν.

† *Εἶπε τὸ Ἐπιτομὴν Σεπτεμβρίου Ἰνδικτιῶνος α' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός.*

IV. Imperator Joannes Cantacuzenus decernit ut tota Russia iterum subjiciatur metropoli Kioviæ.

† Εὐγενέστατε μέγα βῆς πάσης Ῥωσίας καὶ περιπόητε ἀνεψιὲ τῆς βασιλείας μου, κύρ Συμεῶν, ἡ βασιλεία μου ἀπὸ τοῦ ἔλεους τοῦ Θεοῦ ὑγιῶς

ἔχει καὶ καλῶς, ἂν ποτε ἴνα ὑγαίνῃς καὶ σὺ, ἀνεψιέ μου. Ἀπὸ τῆς γραφῆς σου ἐγνώρισεν ἡ βασιλεία μου, ὅσον ἔγραψες καὶ ἐδηλοποιεῖς εἰς αὐτήν. Ἡ βασιλεία γοῦν τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ ἀγιωτάτη τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησία ἐστίν, ὡς ἔγραψες καὶ σὺ, πηγὴ πάσης εὐσεβείας καὶ διδασκαλίας, νομοθετίας τε καὶ ἀγιασμοῦ. Διὸ δὲ ἐφθασε καὶ ἐγένετο παραχωρήσει Θεοῦ ἢ προύλιγου ἐπισυμβῆσα σύγχυσι· εἰς τὰ πράγματα, ἦν ἐμέλλετε γνωρίσειν καὶ ὑμεῖς, καὶ ἐγένοντο καὶ ἄλλαι πολλαὶ καινοτομίαι καὶ καταλύσεις πραγμάτων, καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, τὸ πλεόν δὲ διὰ τὴν κακογνωμίαν τοῦ χρηματίζαντος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲν ἕτερον σπουδάζαντος ἢ τὸ τὰς οἰκείας ὀρέξεις πληροῦν, ἐγένετο καὶ αὕτη ἡ καινοτομία εἰς ὑμᾶς, καὶ προσεδιάσθη ὁ Γαλλίτζης εἰς μητροπολίτην, ἀρτίως δὲ, ἐπεὶ εὐδόκησεν ὁ Θεός, καὶ ἐγένετο κατάστασις εἰς τὰ πράγματα, καὶ κατελύθη μὲν καὶ ἀνετράπη πᾶν ὅσον ἐγένετο παράλογον κατὰ τὸν τοιοῦτον καιρὸν τῆς συγχύσεως, γέγονε δὲ καὶ ἀποκατέστη ἕκαστον τῶν πραγμάτων εἰς τὴν προσήκουσαν καὶ ὀφειλομένην κατάστασιν, ἐξεβλήθη ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ χρηματίζας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς αὐτοῦ παραλογίας καὶ ἄπερ ἕτερα ἐιργάσατο ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ καθηρέθη· καὶ νυνὶ ἰδοὺ ἐξελέξατο ἡ βασιλεία μου μετὰ ψήφου καὶ δοκιμασίας τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ γέγονεν εἰς τὴν Ὁρόνον τῆς Θεοφυλάκτου, Ουνοδοξάστου καὶ θεομεγαλύτου Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ κριθεὶς ἀξίος καὶ ἀρμόδιος εἰς τὸν τοιοῦτον ὄρονον τοῦ πατριαρχείου, δι' ἣν περ κέκτηται πολιτείαν θεάρεστον καὶ εἰς ὠφέλειαν πολλῶν ψυχῶν συντείνουσαν, καὶ ἐπεὶ ἐζητήσατε καὶ ὑμεῖς, ὡς ἂν ἀποκαταστῶσι καὶ αὐτοί· αἱ ἀγιωτάται ἐπισκοπαὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας, ἣ τε δηλονότι Γαλλίτζης καὶ αἱ λοιπαὶ, ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέβου, ὡς καὶ τὸ πρότερον, διεκρίνεν ἡ βασιλεία μου καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ παναγιωτάτος μου δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἐτάχθη πάλιν ὑποκείσθαι τὰς τοιαύτας ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς εἰς τὴν βριθέσαν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέβου καὶ ὑφ' ἑνα μητροπολίτην τὴν πᾶσαν Ῥωσίαν, τὴν τε Μεγάλῃν καὶ τὴν Μικρὴν, ποιμαίνεσθαι, καθὼς μέλλει· γνωρίσειν ἀπὸ τε τοῦ χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας μου καὶ ἀπὸ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς διαγνώσεως, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μέλλει εὐρίσκεσθαι καὶ ἡ Γαλλίτζα ἐπισκοπὴ τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κυγέβου, ὡς καὶ τὸ πρότερον, αὐτὸς δὲ ὁ Γαλλίτζης ὠρίσθη καὶ παρὰ τῆς βασιλείας μου, διεμνησθῆναι καὶ παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καταλαβεῖν ἐνταῦθα, καὶ οὕτως μέλλει εὐρίσκεσθαι τὸ πρᾶγμα αὐτόθι ἀσύγχυτον, σὺν ἀντιλήψει Θεοῦ. Ἀπέσταλέ σοι ἡ βασιλεία μου ἐγκόλιπον σταυρὸν μετὰ τιμίου καὶ ἀγίου ξύλου, ὡς ἂν ἔχῃς τοῦτο φυλακτήριον ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώματος· ἔχει δὲ ὁ τοιοῦτος τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς καὶ λείψανα ἀγίων μαρτύρων δ', τοῦ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου, τοῦ ἀγίου

Α Προκοπίου, τοῦ ἀγίου Κηρύκου καὶ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Καλοκοιμήτου.

† *Εἶχε δι' ἐρυθρῶν γραμμῶν τῆς βυσιλικῆς καὶ θείας χειρὸς τὸ· Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. α'.*

V. *Imperator Joannes Cantacuzenus notum facit Demetrio Ljubart, principi Vladimiriæ, episcopum Galitzæ iterum subjectum esse metropolitæ Kiouia.*

† Εὐγενέστατε ῥῆξ Βολοδιμήρου καὶ ἀνεψιέ τῆς βασιλείας μου, κύρ Δημήτριε Λούμπορτε, οἶδα· ὅτι αὐτόθι ἐθιμον ἦν καὶ νενομισμένον, ἀφ' οὗτου τὸ ἔθνος τῶν Ῥώσων ἐδέξατο τὴν θεογνωσίαν καὶ τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι ἐφωτίσθη, ἵνα εὐρίσκηται εἰς πᾶσαν τὴν Ῥωσίαν, τὴν τε Μεγάλῃν καὶ τὴν Μικρὴν, εἰς μητροπολίτης, ὁ Κυγέβου, καὶ χειροτονῆ B ἐπισκόπους εἰς ὅλας τὰς ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς, καὶ ἐὰν ἐπεχειρήσαν τινὲς ποτε, ἵνα καταλύσῃ τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὴν ἐαυτῶν σπουδὴν· ἅμα γὰρ ἐγένετο ἡ κατάλυσις, καὶ ἅμα πάλιν κατέστη εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν καὶ συνήθησαν, καθὼς γινώσκεται καὶ ὑμεῖς· ἐλθὼν δὲ πρὸ ὀλίγου ἐνταῦθα ὁ ἀρχιερεὺς Γαλλίτζης, καίτοι γε λαλουμένων κατ' αὐτοῦ αἰτιωμάτων, δι' ἄπερ ὤφειλεν ἀποδοῦναι λόγον εἰς τὴν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυγέβου ὑπέριτον καὶ ἐξάρχον πάσης Ῥωσίας, κύρ Θεόγνωστον, ὅμως σὺνδρομον εὐρῶν τὴν γενομένην ἐνταῦθα καιρὸν τῆς συγχύσεως καὶ ὑπελθὼν τὸν χρηματίζαντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις διὰ κακογνωμίας ἐφάνη καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ποιήσας παράλογα καὶ ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τοῦς τὴν βασιλείαν καὶ τὰ κοινὰ πράγματα κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς διοικούντας, οἰκτιρῶν καὶ τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἐγένοντο αἰτίαι διὰ τὸ μὴ τὸ κοινῇ συμφέρον ζητεῖν, ἀλλὰ μόνον τὸ τὰς οἰκείας ὀρέξεις πληροῦν, προσεδιάσθη ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς μητροπολίτην, λαθῶν καὶ τὰς αὐτόθι εἰς τὴν Μικρὴν Ῥωσίαν εὐρίσκομένας ἑτέρας ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς ἔχειν ὑφ' ἑαυτόν. Νῦν γοῦν, ἐπεὶ εὐδόκησεν ὁ Θεός, καὶ ἀποκατέστησαν καὶ αὐθις τὰ πράγματα εἰς τελείαν κατάστασιν, καὶ οὕτως μὲν ὁ χρηματίζας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐξεβλήθη διὰ τὰς τοιαύτας αὐτοῦ παραλογίας καὶ διὰ τὸ παρὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας πολιτεῖαν αὐτοῦ ἐγένετο δὲ καὶ ἀποκατέστη ψήφῳ συνοδικῆς οἰκουμενικῆς πατριαρχικῆς ὁ κριθεὶς εἰς τοῦτο ἀξίος καὶ ἀρμόδιος διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεῖαν αὐτοῦ ἀνετράπησαν μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ, ὅσα τοιαῦτα ἐιργάσατο οὗτος δὴ ὁ χρηματίζας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· ἔξω τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἐτάχθη δὲ καὶ αὐθις ὀρισμῷ τῆς βασιλείας μου καὶ συνοδικῆς διαγνώσεως, ὑποκείσθαι καὶ αὐθις τὰς αὐτόθι ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς, τὴν τε Γαλλίτζην καὶ τὰς λοιπὰς, ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυγέβου, ὡς καὶ τὸ πρότερον, αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς Γαλλίτζης καταλαβεῖν ἐνταῦθα καὶ γενέσθαι εἰς αὐτὸν μετὰ ἐξετάσεως, ὅσον ἂν φανῇ ἀρμόδιον καὶ κανονικόν. Διὰ τοῦτο δηλοποιεῖ πρὸς σε τὰ περὶ τοῦτου ἡ βασιλεία μου, ἵνα συνδράμῃς καὶ ἐπιμε-

ληθῆς εἰς τὴν ἀπεκβολὴν τοῦ τοιοῦτου ἀρχιερέως Ἀθμα, ἐξ ὧν ἔλγε καὶ εἶδετο τὰ ἐκεῖθεν καταπεμ-
φθέντα γράμματα τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου
Κυζέβου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ῥωσίας,
ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλει-
τουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τοῦ τε εὐγενεστά-
του ῥηγῶς πάσης Ῥωσίας καὶ περιποθῆτου ἀνεψιοῦ
τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, κύρ
Συμεών, καὶ τῶν ἄλλων ῥηγῶν, ἃ καὶ συνοδικῶς
ἡμῖν εἰς ἐπήκουον ἀνεγνώσθησαν, εὐδόκησε σεπτὸν
ἀπολυθῆναι χρυσόβουλλον, ἐκ' αὐτῶν ἔχον τῶν λέ-
ξεων οὕτως· Ἐπει αἱ κατὰ τὸν τόπον τῆς Μικρᾶς
Ῥωσίας τὸν ἐπισκεκλημένον Βολούινον εὐρισκόμεναι
ἀγιώταται ἐπισκοπαί, ἧ τε Γάλλιτζα, τὸ Βολοδίμη-
ρον, τὸ Χόλμιν, τὸ Περιμισθλιν, τὸ Λουτζίκιν καὶ
τὸ Τούροβον, ὑπέκειντο, ἀφ' οὗτο τῶν Ῥώσιων
ἔθνος Χριστοῦ χάριτι τὴν θεογνωσίαν εἰδέξαντο, εἰς
τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυζέβου, ἣν διέπει ἀρ-
τίως ὁ κατ' αὐτὴν ἱερωτάτος μητροπολίτης, ὑπέρ-
τιμος καὶ ἐξαρχος πάσης Ῥωσίας, κύρ Θεόγνωστος,
ὡς καὶ αἱ τῆς Μεγάλης Ῥωσίας ἀγιώταται ἐπισκο-
παί, κατὰ τὸν πρὸ ὀλίγου δὲ γεγονότα καιρὸν τῆς
συγχύσεως, σύνδρομον τὸν τοιοῦτον εὐρόντες καιρὸν
οἶτε τὰ τῆς βασιλείας πράγματα διοικούντες, ἀλλὰ
δὴ καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τὸ εἰκὸς προϊστά-
μενος, μηδὲν ἕτερον σπουδάζοντες· ἧ τὸ τὰς οἰκίας
ἄρξεις πληροῦν, καὶ διὰ ταῦτα· τὴν τῶν κοινῶν
καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατάστασιν εἰς
ἀταξίαν μετασκευάσαντες καὶ πάντα σχεδὸν ἀνα-
τρέψαντες καὶ συγχέαντες καὶ ταῖς τῶν Χριστιανῶν
ψυχαῖς τε καὶ σώμασι πᾶσαν καὶ παντοίαν βλάβην
προξενήσαντες καὶ ζημίαν καὶ καινοτομίαν κἄν
τούτῳ ποιοῦμενοι, ἀπέσπασαν ἀπὸ ταύτης δὴ τῆς
ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κυζέβου τὰς ῥηθείας
τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπᾶς καὶ ὑπὸ τὸν ἀρ-
χιερέα Γάλλιτζης ὑποκαίθηται, προδιδάσαντες αὐτὸν
ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς μητροπολίτην, ὃ δὴ καὶ γέγονε
μὲν εἰς κατάλυσιν τῶν ἐκ παλαιοῦ νενομισμένων
ἐθίμων εἰς τὴν τοιαύτην χώραν τῆς πάσης Ῥωσίας·
ἔδοξε δὲ βαρὺ καὶ ἐπαχθὸς καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ πάν-
τας Χριστιανούς, μὴ ἀνασχομένους ὑπὸ δυσὶ μητρο-
πολίταις ποιμαίνεσθαι, ἀλλὰ βουλομένους ἀσάλευτον
καὶ ἀμετακίνητον μένειν τὴν, ἣν εἶχον ἐκ παλαιοῦ,
συνήθειαν, ὡς δεδῆλωται, καὶ πάντα τρόπον κι-
νοῦντας εἰς τὴν τῆς τοιαύτης καινοτομίας κατάλυ-
σιν, καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς ἐπεχειρήθη μὲν ἡ
τοιαύτη καινοτομία γενέσθαι, κατελύθη δὲ καὶ ἀνε-
τράπη ἅμα τῷ γεγονέναι, μὴ ἀνασχομένων, ὡς εἴ-
ρηται, τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν τὸ τοιοῦτον αὐτῶν
ἔθος ἀθετηθῆναι. Ἀνηνέχθη δὲ τὰ περὶ τούτου ἀρ-
τίως εἰς τὴν βασιλείαν μου παρὰ τοῦ εὐγενεστά-
του μεγάλου ῥηγῶς Ῥωσίας καὶ περιποθῆτου ἀνε-
ψιοῦ τῆς βασιλείας μου, κύρ Συμεών, καὶ ἐζητήθη
μετὰ πικρακλήσεως αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖσε
ῥηγῶν, ὥστε ἀποκαταστῆναι καὶ αὖθις διὰ χρυσο-
βούλλου τῆς βασιλείας μου τὰς τοιαύτας ἐπισκοπᾶς
ὑπὸ τὴν ῥηθείαν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυζέβου,
ὡς καὶ τὸ πρότερον. Ἡ βασιλεία μου τὴν τοιαύτην
αὐτοῦ ζήτησιν δικαίαν καὶ εὐλογον κρίνασα διὰ τε
τὸ ῥῆθ' ἐν καὶ ἀνοθεν μέχρι νῦν κρατήσαν ἐκκλη-

† *Ἐίχε καὶ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασι-
λικῆς θείας χειρὸς τὸ· Μητρί Σεπτεμβρίῳ 1708. α'.*

VI. *Synodus confirmat chrysobullum imperatoris,
quo iterum tota Russia nisi subijcitur metropolitæ
Kioviæ.*

† Ἡδὺ τε καὶ ναυσιπόροις γαληνῶν πέλαγος
καὶ ἀπεινῶν ζέφυρος ἐξουρίας, ἡδὺ αὖ ὁμοίως· κἄν
τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν εὐνομία, εἰρήνη τε καὶ
ἁμόνοια· ὡς γὰρ τοῖς οὕτω ναυτιλλομένοις χειμῶ-
νος δηλαδὴ καὶ ζέλης καὶ τρικυμίας χωρὶς οὐκ ἐν
ἀμφιδόλοις ἢ σωτηρία, καὶ τὸ σκάφος εὐχερῶς εἰς
λιμένα κατάγεται, οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἐν εὐνομίᾳ
ζῶσι τε καὶ πολιτευομένοις· σωτήριος γὰρ αὐτοῖς
ὁ βίος, ἔσφ καὶ ἀπειρατος τῶν τῆς συγχύσεως χα-
λεπῶν· σύγχυσις γὰρ τὸ μέγιστον τῶν ἐν βίῳ δει-
νῶν, ἐπειδὴ καὶ φύσις αὐτῆ, ἄνω τε καὶ κάτω πάντα
ποιεῖν καὶ ἀναμιξθῆναι τὸ ὁμοῦ συγχυκῶν καὶ ἀν-
θρώπινα πράγματα, καὶ τοῦτο ἴδῃ τις ἂν κἄν τοῖς
ἤδη ῥηθησομένοις. Τὸ γὰρ ἔθνος τῶν Ῥώσιων, χρό-
νος ἤδη μακρὸς, εἰς τετρακοσίους ἐγγὺς ἐξήκων, ἕνα
μητροπολίτην γνωρίζον, τὸν κατὰ καιροῦς τὴν Κυ-
ζέβου λαχόντα μητρόπολιν, βαθείας ἀπολαῶον ἦν
τῆς μετ' ἀλλήλων εἰρήνης, εἰ τί που καὶ τοῦ δέον-
τος ἐπτραπέη, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, ἐπαναγόμενον
ὑπ' αὐτοῦ καὶ διορθούμενον εὐχερῶς. Ὁ μὲντοι πα-
ραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἀμαρτιῶν ἐπισυμδᾶς
πρὸ ὀλίγου καιρὸς τῆς συγχύσεως καὶ τὴν τοιαύτην
τοῦ ἔθνους κατάστασιν ἀνέτρεψε καὶ συνέχευε, καὶ
μικροῦ δαῖν διὰ μάχας σφίσι καὶ πολέμους ἐμφυλίου
κεκίνηκε· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος καιρὸς τοιαῦτα οἰκία
πάντως ἐαυτῷ ποιῶν, ὃ ἐκ Θεοῦ δὲ τὸ βασιλεύειν
κλῆρον λαχὼν δικαίον ἐνεκεν ἀληθείας καὶ πραότη-
τος καὶ δικαιοσύνης, ἐν οἷς ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ
σχεδὸν ὑπερήλασε βασιλέας, κράτιστος καὶ ἅγιός
μου αὐτοκράτωρ, γνωριθεέντος τοῦ πράγματος τῷ
ἐνθῶν κράτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐξ ἡμῶν τε αὐ-
τῶν καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου καὶ

σιαστικὸν ἔθος, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ περιὸν τῆς ἀρετῆς Α
 τε καὶ θαρσύνου πολιτείας αὐτοῦ δὴ τοῦ διαληφ-
 θέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυγέβου, ὑπερτι-
 μου καὶ ἐξάρχου πάσης Ῥωσίας, τὸν παρόντα χρυ-
 σόβουλλον λόγον ἀπολύουσα εὐδοκεῖ καὶ προστάσσει
 καὶ διορίζεται ὑποκείσθαι καὶ αὐθις τῇ βῆθεισῃ
 ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέβου τὰς κατὰ τὴν εἰρη-
 μένην Μικρὰν Ῥωσίαν ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς, τὴν
 τε Γάλλιτζαν, τὸ Βολοδίμηρον, τὸ Χόλμιν, τὸ Περε-
 ρισθλιν, τὸ Λουτζικὸν καὶ τὸ Τούροβον, αἵτινες
 παρὰ τὸ εἶδος τῆ Γαλλίτζης ἐδόθησαν, ὡς δεδήλω-
 ται, κατὰ τὸν βῆθέντα καιρὸν τῆς συγχύσεως, καὶ
 τὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέβου ἀρ-
 χιερατικῶς διαπρέποντα ποιεῖν ἐν αὐταῖς, ὅσα καὶ
 οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τοῦ μητροπολίτου ἐν
 ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκοπαῖς ποιεῖν ἐγκυλεύονται, Β
 καὶ ὅσα δὴ καὶ πρότερον ἐν αὐταῖς οἱ προγεγονότες
 μητροπολίται καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ διαληφθεὶς ἱερωτά-
 τος μητροπολίτης Κυγέβου ἐτέλει, χειροτονῶν καὶ
 ἐγκυβιστῶν ἐν αὐταῖς ἐπισκόπους, καὶ τὰ κατ' αὐ-
 τοῦ ἀνακρίνων καὶ ἐξετάζων ἐπὶ τισὶν ἐκκλησια-
 στικαῖς, εἰ δέοι, ζητήμασι, καὶ τάλλα ποιῶν, ὅσα
 τοῖς θεοῖς καὶ ἱεροῖς κανόσι νενόμισται, ὀφειλόν-
 των καὶ τῶν κατὰ τὰς τοιαύτας ἀγιωτάτας ἐπισκο-
 πὰς θεοφιλοστάτων ἐπισκόπων ἔχειν εἰς αὐτὸν δὴ
 τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Κυγέβου, ὑπέρτιμον
 καὶ ἐξαρχον πάσης Ῥωσίας, κύρ Θεογνώστον, καὶ
 τοῦς μετ' αὐτὸν κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ ἀρχιερατι-
 κῶς διαπρέποντας τὴν προσήκουσαν εὐπειθειαν, ὅσα
 καὶ εἰς πρῶτον ἀρχιερέα τούτων, καὶ ὑπακούειν
 αὐτῷ, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς, C
 ἀφορῶσιν εἰς καταρτισμὸν τῶν ἐκείσε Χριστιανῶν
 καὶ εἰς ἑτέραν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν πολι-
 τείαν καὶ κατάστασιν, ὅθεν καὶ τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνά-
 μει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας
 μου ὑποκείσονται μὴν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς αὐταὶ δὴ αἱ
 βῆθεισαι ἀγιώταται ἐπισκοπαὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας
 τῇ διαληφθείσῃ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Κυγέβου καὶ
 τῷ ταύτῃ ἀρχιερατικῶς διέποντι κατὰ τὸ παρὸν
 ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πά-
 σης Ῥωσίας, κύρ Θεογνώστῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τὰ
 κατ' αὐτὰς ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ὡς ἂνωτέρῳ
 δεδήλωται, ἀνακρίθησονται τε καὶ ἐξετασθήσονται,
 καὶ τῆς προσήκουσας διορθώσεως ἐπιτεύξονται, καὶ
 τὰ ἐν αὐταῖς ὀφειλόμενα πάντα καὶ νενομισμένα
 τελεῖσθαι διαπραχθήσονται, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ τοὺς
 κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ ἀρχιερατικῶς διαπρέψουσι,
 καὶ ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐς αἰὶ διατηρηθήσεται,
 ὡς καὶ ἦν ἐξ ἔθους ἐκ παλαιοῦ, καθάπερ δεδήλω-
 ται, τὰς κατ' αὐτοὺς ἀγιωτάτας ἐπισκοπὰς ὑφ' ἑνα
 μητροπολίτην εὐρίσκεισθαι. Ἐπὶ τοιαύτῳ γὰρ καὶ ὁ
 παρὼν χρυσοβούλλος λόγος τῆς βασιλείας μου ἐγένε-
 το καὶ ἐπεχορηγήθη τῷ μέρει τῆς βῆθεισης ἀγιω-
 τάτης μητροπόλεως Κυγέβου εἰς τὴν περὶ τούτου
 ἀσφάλειαν, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Αὐγουστοῦ τῆς
 νῦν τρεχούσης πεντεκαιδεκάτης Ἰνδικτιῶνος τοῦ
 ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πεντηχοστοῦ πέμπτου
 ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλη-
 τὸν ὑπεστημῆνατο κράτος. »

Ἀκολουθῶς τοιγαροῦν, ὡς ἔχρην, καὶ ἡ μετριό-
 της ἡμῶν γνώμη κοινῇ τῆς περὶ ἡμᾶς ὀμηγύρευ-
 τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἑρακλείας, τοῦ
 Θεσσαλονίκης, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ
 Σεβαστείας, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Προύσης, τοῦ
 Μιτυλήνης, τοῦ Αἴνου, τοῦ Σουγδίας, τοῦ Γοθίας,
 τοῦ Βιζύης, τοῦ Καλλιουπόλεως καὶ τοῦ Γαρέλλης,
 πέπραχεν ἐπαναθεῖσθαι καὶ ἐπανελθεῖν τῇ ἀγιω-
 τάτῃ μητροπόλει Κυγέβου τὰς εἰρημένας ταύτης
 ἐπισκοπὰς, τὴν Γάλλιτζαν, τὸ Βολοδίμηρον, τὸ
 Χόλμιν, τὸ Περερμισθλιν, τὸ Λουτζικὸν καὶ τὸ
 Τούροβον, καὶ ὑποκείσθαι αὐτῇ, ὡς τὸ πρότερον,
 εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῇ χρόνῳ καὶ τοὺς
 ἐν αὐταῖς εὐρισκομένους θεοφιλοστάτους ἐπισκό-
 πους, μητροπολίτην καὶ πρῶτον ἑαυτῶν εἶναι τὴν
 Κυγέβου καὶ εὐπειθεῖν αὐτῷ, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς.
 Ἀκυροῦμεν γὰρ καὶ τὴν ἐν τῷ πρὸ ὀλίγου καιρῷ
 τῆς συγχύσεως γενομένην παρὰ τοῦ πρὸ ἡμῶν πα-
 τριαρχεῦσαντος συνοδικῆν ἐπὶ τῇ τῆς Γαλλίτζης
 πράξει, καὶ λύομεν καὶ συγχωροῦμεν συνοδικῶς καὶ
 τὸν ἐκφωνηθέντα τῷ τότε ἐκκλησιαστικῷ δεσμῷ
 κατὰ τῶν μὴ πειθομένων τῷ Γαλλίτζης ἐπισκόπῳ
 καὶ τῶν ἄλλων, ὡς παραλόγως γεγονότα. Διὸ δὴ καὶ
 ἔσονται τῇ τῆς Κυγέβου καὶ αὐθις ὑποκείμενα αἱ
 ἡριθμημένα αὐτὰ ἀγιώταται ἐπισκοπαὶ, καὶ ἡ
 κατάστασις αὐτῆς, ὡς ἀρχαία καὶ δικαία καὶ πολλὴ
 εὐλογον ἔχουσα καὶ ἐπὶ συμφέροντι ἔθνους τοσού-
 του, τῆς μετ' ἀλλήλων δηλονότι εἰρηνικῆς αὐτῶν
 ὁμονοίας ἐνεκὰ γεγονότα, τὸ ἀπαραιοῦν καὶ
 παρὰ τῶν μεθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτων πατριαρχῶν λη-
 φεται, καὶ ὁ νῦν τε ἱερωτάτος μητροπολίτης Κυγέ-
 βου, ὑπέρτιμος καὶ ἐξαρχος πάσης Ῥωσίας, ἐν ἀγίῳ
 Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος
 καὶ συλλειτουργὸς, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τῆς αὐτῆς ἐκ-
 κλησίας ἱερωτάτοι ἀρχιερεῖς διαπράσσονται ἐπ' αὐ-
 ταῖς ἀπροκριματίστοις, ὅσα αὐτοῖς ἐφέλται κανονι-
 κῶς. Ἐπὶ τοιαύτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ
 συνοδικὴ πράξις ἐγένετο καὶ ἐπεδόθη τῷ μέρει τῆς
 διαληφθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Κυγέβου εἰς
 διαιωνίζουσαν τὴν ἀσφάλειαν *μητὶ Σεπτεμβρίῳ Ἰνδ.*
πρώτης.

VII. *Isidorus metropolitam Galitzæ in jus vocat.*

† Ἱερωτάτε μητροπολίτα Γαλλίτζης καὶ ὑπέρ-
 τιμῳ, ἀγαπητὴ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν με-
 τριότητος, καὶ συλλειτουργῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη
 παρὰ Θεοῦ τῇ εἰρήνῃ. Ἀπὸ τοῦ ἀπολυθέντος
 ἀρτίως σεπτοῦ χρυσοβούλλου τοῦ κρατίστου καὶ
 ἀγίου μου αὐτοκράτορος καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ
 συνοδικῆς πράξεως γνωρίζειν μέλλει καὶ ἡ ἐσότη-
 σου, ὅσον ἐγένετο καὶ ἀποκατίστη καὶ περὶ τῶν
 ἐπισκοπῶν τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας, ταχθέντος ὑπο-
 κείσθαι καὶ ἐν αὐταῖς ὡς τὸ πρότερον τῇ ἀγιωτάτῃ
 μητροπόλει Κυγέβου, περὶ δὲ τῆς ἐσότητός σου
 ἰσθι, ὡς ἐλαλήθησαν, ὅσα δῆτ' αὐτὰ καὶ ἐλαλήθησαν αἰ-
 τιώματα, συνοδικῆς ἐξετάσεως δέομεν· καὶ παρ-
 εγγυώμεθα, ὡς ἂν ἐπιστῆς καὶ καταλάβῃς εἰς τὴν
 καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ θεῖαν σύνοδον, ὡς ἂν συνδε-
 κῶς ἐξετασθέντων τῶν τοιούτων αἰτιωμάτων γένη

ται και αποκαταστη, ὅσον ἂν διαγνωσθῆ κανονικῶς Ἀδίκαιον. Ἐλθε οὖν ἀπαραιτήτως, μηδὲν ὑπερβίμενος. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ σὺν αὐτῆ μετὰ τῆς σῆς ἱερότης.

† Μητρί Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. α'.

VIII. *Metropolitæ Monembasiæ Jacobi Kakunari epistola ad patriarcham scripta.*

Τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Ἰακώβου τοῦ Κουκουνάρη εἰς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην.

† Παναγιώτατέ μου δέσποτα καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχα, εἰ καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀπὸ τοῦ προσήκοντος πρότερον δοκῶ μοι, εἰ φαινοίμην καὶ αὐτὸς ὑπερεντυχάνων Θεῷ ὑπὲρ τοῦ καὶ σωματικῶς ἐβρόσθαι τὴν σὴν ἀγιότητα· οὐκοῦν εἴ μοι, παναγιώτατε δέσποτα, καὶ σωματικῶς ὀφθαλμῶν εἰς πολλῶν ὠφέλειαν καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀγαλλιασιν. Πολλῶν μὲν οὖν ἔστι καὶ μεγάλων τὸν ἀριστον ἐπαινεῖν αὐτοκράτορα, οὐκ ἥκιστα δ' ἐνοῖς τῶν μὲν προτέρων ἐκείνων ἀπομνημονεύσας ἐβάνη, εἰρήνην δ' ἐξ Ἰησοῦ πάσαν ἐνευμε δαψιλῆ· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλ' ἐκείνοις λέγειν χρῶν, οἷς φροντίς τῶν ἔργων τὰ κάλλιστα λόγοις ἐγκωμίων ἐπαίρειν, ἐμὲ δ' ἀγαθαί τῶν ἄλλων οὐκ ἤττον τοῦ σοφοῦ βασιλέως τὴν σύνεσιν, οἷς προστάτην ἀριστον τῆς μητρὸς τῶν ἐκκλησιῶν σὴν σὴν ἀναδείδεικεν ἀγιότητα, ἣν ἀνωθεν μὲν ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἐπέσει, ἐπει' ἀνήνυτα καθάπερ ἐκνεύσας, ἃ πρόβθεν περὶ ταύτης ἐψήφισον ἀνθρώποι, ἡ δ' ἐν χειρὶ Κυρίου καρδία τοῦ βασιλέως, ἃ τῷ παναγίῳ περὶ ταύτης ἐδόκει Πνεύματι, νῦν καλῶς ἔγνω καὶ ἡ προσῆκε, κεκάθικεν· οὐκοῦν τὸν μὲν ἀριστον αὐτοκράτορα ἐπαινοῦμεν τῆς εὐδουλίας, καὶ χάριτας δεῖ πλείστας τῷ ἐνθῶ τούτου κράτει περὶ ταύτης ὁμολογοῦμεν ταύτη δὲ τῆς μεγίστης τιμῆς συνηδόμεθα, συμφθεγγόμενοι τε καὶ ἀπόντες καὶ συμφωνοῦντες τοῖς ἱεροῖς ἀνδράσι, τοῖς σεπτοῖς μου δεσπότησι καὶ ἀδελφοῖς, οἷς περὶ ταύτης τῷ καλῷ γέγονε συμφθέγγασθαι βασιλεῖ. Ἐὰν γὰρ περὶ ταύτης αὐτῷ, ταῦτα καὶ τούτοις ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνέπνευσε χάρις· οὐδὲ γὰρ ἐνῆν, οὐκ ἐνῆν διαφωνεῖν τοὺς τοῦ Πνεύματος, περὶ ὧν ἐδόκει τῷ Πνεύματι, οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον κρύπτεσθαι τὸν λόγον ἐδόκει τῷ Πνεύματι, τοῦτο λελάληκε μὲν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως καρδίᾳ, ἐνέπνευσε δὲ τοῖς αὐτοῦ· ἔδει δ' ἐπὶ τῆς λυχνίας τεθῆναι, καὶ τίθειται, ὥστε τὰς ἀπάντων καταφωτίζειν ψυχὰς. Οὐκοῦν εἴς πάντας καταφωτίζων, παναγιώτατε δέσποτα, λόγοις εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης, πᾶσαν μὲν φαύλην ἔριν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· ἀποδύων, εἰλικρινῆ δ' ἀντισταῖνον εἰρήνην καὶ ἀγασμὸν, ὧν χορηγός ἐστι Θεός, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγκλεισόμενος ἄγλου μαθητοῦ καὶ ἀποστόλου· *Εἰρήνην διώκετε καὶ τὸν ἀγασμὸν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς δύσεται τὸν Θεόν.*

IX. *Synodus metropolitum Antiquarum Patrarum transfert ia metropolim Monembasiæ.*

† . . . . .

. . . . . ἤδη πρὸς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀπίενας ἐκώλυσε δ Θεός, τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας τούτων τηρῶν, οἷνετι μεγάλην νηὶ μέγαν κυβερνήτην εἰποι τε, ἂν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετρίτης ἡμῶν, θεῖα καὶ κανονικῆ πειθομένη κρίσει καὶ πολλαῖς ὁμοίαι; πράξεσιν ἐπομένη, τὸ εὐλογον ἐχούσαις μετ' ἑαυτῶν, καὶ κοινῇ δοκιμασίᾳ καὶ ψήφῳ τοῦ περὶ ἡμᾶς ἱεροῦ χοροῦ τῶν ἱερωτάτων ἱεραρχῶν καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Ποντοφρακλείας, τοῦ Πηγῶν καὶ τοῦ Βιτιζίνης, καὶ γνώμη τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μετετεθῆναι τῶν σπουδαιωτάτων ἐνόμισε τὸν ἱερωτάτων μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπέρτιμον καὶ ἐξάρχον πάσης Ἀχαΐας, εἰς τὴν ἀγιωτάτην Μονεμβασίαν μητρόπολιν. Ταύτην καὶ κατεπέθεϊς, παρακλήσεως οὐ μετρίως βιασαμένης αὐτὸν, μεθέξει μὲν, ὡς περ τῆς ἐκωνυμίας καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, οὕτω δὲ καὶ ταῖς ἱεραῖς συνόδοις τῆς γιγνομένης τιμῆς, ἐν τε στάσεσι καὶ καθέδραις, χρειαὶ δὲ ἐνστάσης εἰς ἔργα χωρεῖν ἱεράρχη πρόποντα, διαπράξεται πάντα, ὡς ἤδη γνήσιος ἀρχιερεὺς τῆς τοιαύτης μητροπόλεως Μονεμβασίας, ρηθεμῶς αἰτίας τὴν προθυμίαν περικοπιώσης· οἱ δὲ κατὰ τὴν ἀγιωτάτην ταύτην Μονεμβασίας μητρόπολιν, οἱ τε εἰς κλήρον αὐτῇ τελοῦντες, καὶ ὅσοι τῆς πολιτείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπαρχίας, οὕτω μέλλουσιν αὐτῷ προσέχειν, ἐφ' οἷς ἂν κατὰ θεσμοὺς ἐκκλησιαστικῶς ἔχοι λέγειν αὐτοῖς, ὡς ὑπὸ Θεοῦ προστάτη τούτοις καταπεμφθέντι, μνησμένοι μετ' ἱεράς εὐλαβείας τῆς ἀγιωτάτης φωνῆς· *Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθεῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ.* Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα καὶ συνοδικὴ πράξις γέγονε ἐπὶ ἐδοθῆ τῷδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μονεμβασίας, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Πελοποννήσου, ἀγπητῷ κατὰ Κύριον ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, εἰς ἀσφάλειαν. *Μητρί Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. δευτέρως.*

† *Ἐξχε καὶ δι' ὑπογραφῆς· Ἰσιδωρος, ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπισκόπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέως Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

X. *Isidorus mones metropolitam Bizyes ut se suspicione liberet.*

† Ἱερωτάτε μητροπολίτα Βιζύης, ὑπέρτιμε, ἀγαπητέ κατὰ Κύριον ἀδελφε τῆς ἡμῶν μετρίτητος καὶ συλλειτουργε, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Οἶδεν ἡ ἱερότης σου τὴν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετρίτητος ὑπὲρ αὐτῆς πνευματικὴν στοργὴν καὶ διάθεσιν, καὶ ὅπως βούλεται καὶ ἀπιδίχεται τὴν σὴν σύστασιν καὶ ὠφέλειαν. Ἐγραψε μὲν οὖν καὶ ἐδηλοποίησεν αὐτῇ πρὸ ὀλίγου μετὰ τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου τῆς αεθασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιεπισκόπου Σεφάνου καὶ μετὰ τοῦ οἰκείου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι κύρ Νικολάου τοῦ Μονεμβασιώτου, καὶ ἔδειξε· εἰ αὐτῶν, δεῖ στέργειν καὶ ἐμμένειν,

εις ὄσον ἑταξας ἐπὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος. Ἀρτίως δὲ ἀνηγέθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, οἱ λέγονται παρὰ σοῦ τινα ἐναντία καὶ ἀνένδεκτα, καθὼς οἱ ἀνενεγκόντες ἰσχυρῶς καὶ βεβαίως ἀνήνεγκαν, καὶ ἐν θαύματι μὲν ἐποίησατο τὰ περὶ τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν, οὐ μὴν δὲ καὶ τελῶς παρεδέξατο διὰ τούτου, καὶ παραδηλοῖ τῇ ἱερότητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὴν θείαν μυσταγωγίαν διὰ λειτουργίας ἐν τῇ σῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λύσης πᾶσαν ὑποψίαν· εἰ δ' ἴσως προβάλλῃ τὸν καιρὸν χειμέριον, ἐπιτρέπει σοι ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα χρῆση τῷ προσήκοντι σκεπασματι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἴνα οὖν λύσης τὴν τοιαύτην ὑποψίαν, παραδηλοῖ τῇ ἱερότητί σου ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα ἱερουργήσῃς ἔμπροσθεν τοῦ ἀποσταλέντος ἐπὶ τούτῳ ἐντιμοτάτου ἐπὶ τοῦ σεκρέτου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ Περδικῆ· εἰ δ' οὖν, κατάλαβε εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ἵνα γένηται, ὅσον ἂν δέξαιεν ἐντεῦθεν κατὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησιν.

† *Εἶχε τό· Μηρὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. β'.*

XI. *Isidorus Georgium Pordicam mittit ad metropolitam Bizyes.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος ἐπιτρέπει καὶ ἀνατίθησί σοι, τῷ ἐντιμοτάτῳ ἐπὶ τοῦ σεκρέτου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, κῦρ Γεωργίῳ τῷ Περδικῆ, ἵνα, εἰ μὲν, καθὼς, ἔγραψε καὶ παρεδήλωσεν ἡ μετριότης ἡμῶν πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Βιζύης, ὑπέριμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸν, ἐκτελέσει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἔμπροσθεν σου τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ τὸν τρόπον τούτον λύσει πᾶσαν τὴν περὶ αὐτοῦ ὑποψίαν, εὐ ἂν καὶ καλῶς ἔχοι· εἰ δ' οὖν, ἐπεὶ μέλλει αὐτός ἐλεύσεσθαι εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ὠρισμένην κανονικὴν παρατήρησιν, κρατήσῃς πάντα ὅσα εὐρίσκονται τῆς ἐκκλησίας, καὶ καταγράφῃς ταῦτα ἐν λεπτομερεῖ καὶ λελογισμένῳ καταστίχῳ ἐπὶ τῷ φυλάττεσθαι ἀκέραια καὶ ἀκαινοτόμητα, καὶ ἐπιφερόμενις καὶ τὸ τοιοῦτον κατάστιχον ἔλθῃς ἐνταῦθα ὁμοῦ μετὰ τοῦ αὐτοῦ Βιζύης, καὶ ποιήσῃς ἀμεταθέτως, καθὼς σοι παρακελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν.

† *Εἶχε τό· Μηρὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. β'.*

XII. *Isidorus tollit excommunicationes pronuntiatas ab Joanne Caleca.*

Τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου συγχώρησις ἔγγραφος τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συγχύσεως ἐκφωνηθέντος ἀφορισμοῦ παρὰ τοῦ χρηματίσαντος πατριάρχου τοῦ Καλέκα.

† Ἀγαθὸς ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθὸς παντὸς χορηγὸς καὶ πάσης εἰρήνης καὶ τάξεως καὶ ὁμονοίας ἀρχή, καὶ δεῖ τοὺς αὐτοῦ θεράποντας πρὸς αὐτὸν ἀφορῶντας εἶναι καὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ καταστάσεως ἐπιμελομένους πολλῇ διηνεκῶς χρῆσθαι τῇ προσοχῇ καὶ φροντίδι καὶ φυλακῇ, μάλιστα μὲν μηδὲν ἔξ τὰ

τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα ἐμπέπτειν εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ πολλὴν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς τὴν σύγχυσιν ἐνεργάζεσθαι καὶ διαφθοράν, ἐμπεσόντα δὲ ὁμῶς κακοβουλίᾳ τοῦ πονηροῦ σπουδῇ πάσῃ διαλύειν καὶ ἀνακαθαίρειν καὶ ἐκ μέσου ταῦτα ποιεῖν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν βλάβης τὰς τῶν ὁποδοξαμένων ἀπαλλάττειν ψυχὰς, τὴν πολλὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν μιμουμένους. Τούτῳ καὶ ἡμεῖς τῷ θεῷ θελήματι πεῖθαρχοῦντες, ἐπεὶ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραχωρησαντος τοῦ Θεοῦ φθόνῳ τοῦ κοινοῦ πολεμίου σκάνδαλά τε εἰς τὴν βασιλείαν συνέδησαν οὐκ ὀλίγα, καὶ στάσις ἐμφυλίου γέγονεν ἐν ἡμῖν, κἀντεῦθεν ἄλλα τε μυρία καὶ παντοδαπὰ παρηκολούθησεν δεινά, καὶ δῆτα καὶ ἀφορισμοὶ διάφοροι προσέδωσαν ἐπὶ τούτοις, τῇ οἰκείᾳ δὲ πάλιν φιλανθρωπίᾳ χρῆσάμενος ὁ εἰρηνάρχος Θεὸς ἐπεσκέφατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ διέλυσε μὲν τοὺς ἐμφυλοὺς ἐκείνους πολέμους, ἦνωσε δὲ τὰ διεστώτα, καὶ εἰρήνην τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ νῦν ἐπεδράδευσε, χαριστηρίου καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τούτοις ὕμνους προσάγοντες καὶ δόξαν ἀναπέμποντες τῷ ἐν ὑψίστοις Θεῷ διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἀρτίως ὑπ' αὐτοῦ βραβευθεῖσαν εἰρήνην, φιλανθρωπῶς ταύτην ἐν ἡμῖν εὐδοκῆσαντος τῇ διαλύσει τῶν τοιοῦτων σκανδάλων καὶ τῆς ἐμφυλοῦ στάσεως ταύτης, συνδιαλύοντες καὶ ἡμεῖς τοὺς τε ἐπὶ τούτοις ὅπως δῆποτε προδάντας ἀφορισμοὺς, τὰς τε ἐπιτοκίας κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δεδομένην ἡμῖν πνευματικὴν ἐξουσίαν, εἰπόντος· *Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κερράτηνται· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδωμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδωμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ· συγχωροῦμεν συνοδικῶς καὶ ἀφέσεως παντελοῦς ἀξιοῦμεν, ὅσα προγεγόνασιν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ψυχῆς διὰ τε τῶν ἐπιτοκίων καὶ ἀφορισμῶν, καὶ δεσμοῦ παντὸς ἀπολύομεν ἅπαντας, ὅσοι τε εἰς τοὺς ζῶσι συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι τετελευτήκασιν, ὡς μηδένα τῶν ἀπάντων τῶν ἐντεῦθεν ὄλων ἐνέχεσθαι κατακρίματι, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πάντας ἀνωτέρους τούτων, εἴτε ἐγγράφως, εἴτε ἀγράφως γεγόνασι, καὶ μηδενὶ μηδὲν ἐμποδῶν πρὸς τὴν σωτηρίαν γενέσθαι, ἀλλὰ πάντα ἀκατασχόντους παραστήναι τῷ φοβερῷ, εὐδιαλλάκτῳ καὶ φιλανθρωπῶ κριτῇ καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἀπολαῦσαι ἀφθάρτων καὶ ἀκηράτων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν. Ναί, Θεὸς πατέρων καὶ Κύριος τοῦ ἐλέους, ἐπικάμθητι συνήθως καὶ φιλανθρωπῶς, καὶ παράσχου δι' ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίτου δούλου σου λύσιν τῶν ζητουμένων, καὶ δὸς παντελῆ λύτρωσιν ἐπὶ καὶ ἄρσιν τοῖς καθ' οἰονδήποτε τρόπον περιπεσοῦσιν ἐκείνοις καὶ περιουσίαι καὶ τελευτήσασιν, βαθεῖαν καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν σὴν εἰρήνην καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν ἀφθονον χορηγίαν τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου δωρούμενος πρεσβεῖαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῶν ἁλίων καὶ ἀσωμάτων λειτουργῶν, τοῦ τιμίου καὶ ἐνδόξου πρεσβήτου Περδρόμου καὶ Βα-*

πειστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων ἁγίων σοῖ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

XIII. Eusebius. electus metropolita Sugdææ, fidem profitetur.

† Τὰ παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κηρυχθέντα καὶ παρὰ τῶν ἑπτὰ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων κυρωθέντα στέργων ἐκ ψυχῆς προσκυνῶ, καὶ πνευματικῶς κατασπάζομαι, ἅτε τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀκριβῶς ἐχόμενα, ἀλλὰ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ μου δεσπότη καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρῷ Ἰσιδώρῳ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν θεῖα καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ὡς καὶ αὐτοῖς ἀκριβέστατα ἐχομένοις τῆς παναγιώτου ταύτης διδασχῆς, τῶν θεῶν δηλαδὴ καὶ ἱερῶν Πατέρων, πείθομαι ὀλοφύχως καὶ συμφρονῶ καὶ ὁμοφρονῶ καὶ ὑποτάσσομαι κατὰ πάντα. Βαρλαάμ δὲ καὶ Ἀκίνδυνον . . . . . τοὺς ὁμόφρονας καὶ ὀπαδοὺς τούτων κατὰ τὴν περιλήψιν τῶν προβεβηκότων ἐπ' αὐτοῖς ἱερῶν τόμων ὡς κακοδόξους ἀποβάλλομαι καὶ, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν, καθυποβάλλω τῷ ἀναθέματι, ὡς μὴ συνεπομένους καὶ συμφρονούντας καὶ συνάδοντας τοῖς θεοῖς καὶ ἱεροῖς ἡμῶν Πατράσι καὶ τῷ θειοτάτῳ μου δεσπότη, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, κῦρ Ἰσιδώρῳ, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν θεῖα καὶ ἱερᾷ συνόδῳ. Ταῦτα διὰ βίου φυλάττειν καὶ τηρεῖν ἀκριβῶς διαβεβαιοῦμαι, καὶ μετὰ ταύτης τῆς πίστεως εὐχομαι παραστήναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ καὶ τυχεῖν τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι. Ἄ καὶ πληροφροῦς καὶ ἀκριβοῦς ἀσφαλείας ἔνεκεν οἰκειοχείροις σημειώσεσιν ὑπέγραφα.

† Εἶχε καὶ ὑπογραφήν· Εὐσέβιος ἱερομόναχος καὶ ὑποψήφιος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Σουρδαίας.

XIV. Isidori testamentum.

Διαθήκη τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Ἰσιδώρου.

† Βούλομαι, εἰ συμβαίῃ μοι ἀποθανεῖν, πολυμέρῳ ἤδη κατεργασθέντι νοσήματι, μικρὸν τι μνημεῖον τοῦ καιροῦ κατεπιγιγόντος ἀφείναι τῷ βίῳ περὶ τῶν ἐμαυτοῦ, καὶ βραχῦ τι διαχαράξαι γράμμα, τὴν ἐμὴν, περὶ ὧν ἐρώ, διασφαοῦν βούλησιν. Ἐμοὶ τοίνυν Θεσσαλονίκῃ πατρὶς καὶ τροφῆς, ἐν αὐτῇ καὶ λόγους μετέσχον καὶ τοῖς βουλομένοις μετέδωκα, καὶ πολλοὶ μοι τοῦ βίου καὶ τῆς διαγωγῆς ἐκείνης· μάρτυρες, ὅπως ὑπὸ Θεῷ βλέποντι τὸν τῆς συνειδήσεως ἐκφεύγειν ἔλεγχον ἑπιειρώμην, ἅει ἐμαυτῷ τε τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον προστησάμενος φύλακα, καὶ πᾶσιν, οἷς οἰκείως εἶχον, τὰ τοῦ Θεοῦ διαμαρτυρόμενος κρίματα, καὶ πείθων ἐμαυτὸν τε κάκείνους, Θεὸν ἔφορον εἶναι τῶν τε πεπραγμένων, τῶν τε μελετωμένων καὶ κριτὴν ἀδέκαστον, βασιλεῖαν μὲν οὐρανῶν τοῖς εὐ καὶ καλῶς πολιτευσαμένοις ἑτοιμασάμενον, τοῖς δ' ἐναντίως τὴν ἑαυτοῦ

ἄλλοτρίωσιν ἀπειλήσαντα. Τούτοις τοῖς λόγοις τὸν ἐμαυτοῦ βίον περὶ ἀδείξιμα προτιθεὶς πολλοῦς τῶν τοῦ διαβόλου πηγίδων ἐξέτιλον τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πολλοὶ τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν ἔδραμον ἀμεταστρεπτί, καὶ ταῦτα νόοι καὶ πολλῷ πλούτῳ καὶ δόξῃ περιβλεπτοί. Ἐπεὶ δὲ εἰς μοναχοὺς ἐτέλεσα, τὸν ἐλαφρότατον τοῦ Κυρίου βασιτάξας ζυγόν, ἀπῆρα μὲν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δὲ διδασκαλεῖον τῶν μοναχῶν, τὸ τῆς ἀρετῆς ἐργαστήριον, τὸν ἀγιώτατον Ἄθω καταλαμβάνω, τῇ τοῦ θανάτου μελέτῃ ἐκδοὺς ἐμαυτὸν, καὶ Ἰσασὶ τὴν ἐμὴν πολιτεῖαν οἱ οὐρανομήκεις ἐκείνοι, παρ' οἷς ἐφοίτησα καὶ τὰ μοναχῶν ἐτελέσθην, ὡς οὐδ' ἐνὸς τῶν ἐπιγῆς ἀγαθῶν ἐπεθύμησα, οὐ δόξης ἔμως τὴν ἐμὴν ψυχὴν εἶλεν, οὐ χρημάτων ἐπιθυμία, ἀλλὰ πτωχεία μὲν ἐμοὶ διηνεκῆς ἐπιμέλεια, καὶ πλοῦτος τὸ μηδὲν ἔχειν, τῆξις δε σαρκὸς ἢ σπουδῆ καὶ τὸ πρὸς Θεὸν νεύειν δι' ἡσυχίας ὁ βίος ἅπας ἐμοί. Ἄλλ' ὅπερ εἶπον, εἶχε μὲν ἐμὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἄφω δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πόλεμος ἐρρήγαθ' βρυτάτος· Ἰσασὶ πάντες τὴν ἀθεωτάτην τοῦ Καλοδρόου Βαρλαάμ αἴρεσιν, ἣν ἐκείνους μὲν ἐγέννησεν, Ἀκίνδυνος δὲ ἐθρέψατο, κατὰ τοῦ ζῶντος Θεοῦ δεινότητες καὶ βουλευσάμενος καὶ διαπραξάμενος· καλεῖται δὴ ὁ ἱερώτατος Θεσσαλονίκης παρὰ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος τὴν μεγάλην πόλιν ταύτην καταλαβεῖν καὶ τῷ Βαρλαάμ προσβαλεῖν καὶ εἰς λόγους ἔλθειν ἐκείνῳ, περὶ ὧν καινοτομῶν ἦν καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας μαινόμενος, τῷ δὴ τοιούτῳ ἱερωτάτῳ Θεσσαλονίκης προμάχῳ τῆς εὐσεβείας κατστάντι παρὰ Θεοῦ σύμμαχον καὶ αὐτὸς ἐμαυτὸν παρῆσχον, καὶ κοινῇ μετ' αὐτοῦ τε καὶ τῆς συνοδίας τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν τῶν τε τῆς ὁδοπορίας καμάτων ἠνεσχόμεθα, καὶ κατὰ τὴν πόλιν γενόμενοι τὸν τε ἀγῶνα τῆς δίκης διηγωνίζεσθα καὶ τὴν νικῶσαν ἐλάβομεν, Θεοῦ ταύτην βραβεύοντος ἄνωθεν καὶ βασιλέων δυοῖν καὶ τοῦ τότε πατριαρχούντος καὶ παντὸς τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου πληρώματος. Τῆς δὲ Μονεμβασίας γνησίῳ ποιμένος ἔσπερημένης· αἱ μὲν ψήφοι τῆς ἱερᾶς συνόδου βλέπουσιν εἰς ἐμὲ, ἐγὼ δὲ ἀναβαλλόμενος ἦν τὸ πρᾶγμα, τέλος εἶξα τῇ θεῖα ψήφῳ, καὶ ὑποψήφιος κατέστην Μονεμβασίας, πρὸς τὴν χειροτονίαν ἀφορῶν ἤδη. Τοῦ δὲ θειοτάτου βασιλέως ἐξ ἀνθρώπων γεγονότος καὶ πρὸς τὸν ἀληθῆ βασιλέα μεταβεβηκότο· Χριστὸν, ὁ τῆς ἐμφυλίου ταραχῆς ἀναβρίπτεται πόλεμος, καὶ διώκεται μὲν ὁ καὶ πρὸ τῆς πορφυρίας καὶ τῶν στεφάνων καὶ τῆς ἀναβρίψεως τῇ σοφίᾳ καὶ συνέσει καὶ πραότητι καὶ ἀνδρίᾳ μόνος ἀξιώτατος βασιλεὺς . . . . . ἐμὲ δὲ τοῦ τε θρόνου . . . . . καὶ τῆς ἱερωσύνης ἐκβάλλει τό γε εἰς αὐτὸν ἦχον . . . . Ἐπεὶ δὲ ὁ ποιῶν τὰ πάντα καὶ μετασκευάζων Θεὸς εὐμένεος καὶ πρὸς ἡμᾶς εἶδε, καὶ διέλυσε μὲν τὸ τῆς συγχύσεως νέφος, ἀντεισηγάγε δὲ τὴν τῆς εἰρήνης αἰθρίαν, τῆς μὲν καλῆς καὶ μεγάλης πύλεως ταύτης ἐγκρατῆς· ὁ θειότατος γίνεται βασιλεὺς, παρβρίσιάζεται· δι' εὐσέβεια, καθα-

πρότερον καὶ πρότερον ὑπολάμπουσα, καὶ τῶν μὲν ἱερῶν θρόνων ὁ καινοτόμος πατριάρχης τελῶς ἐκθάλεται, ὁ καὶ πρότερον παρὰ τῶν οἰκείων ὁπαπιστῶν καὶ συμμάχων ἐκθεβλημένος, ζητεῖται δὲ ὁ τὸν οἰκουμηνικὸν τοῦτον θρόνον κοσμήσων, καὶ παρακληθεὶς αὐτὸς ὑπήκουσα, οὐ πρότερον ἐπιθυμήσας, οὐ παρακλήτους πείσας, οὐκ ἔρχόντων δεηθεὶς, οὐ βασιλέα, οὐκ ἀρχιερέας κατακεύσας, οὐδὲν, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν περὶ τούτου πραγματευσάμενος, οἶδεν ὁ πάντα εἰδώς. Ἄλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸν ἀγῶνα κατέβην, τό τε τοῦ θρόνου μέγεθος, εὐ εἰδώς καὶ τὸ ἐνδεὲς ἑμαυτοῦ καὶ ἅμα οὐκ ἀγνωσῶν, ὡς πῶρῳ τῆς ἐξ ἀρχῆς προθυμίας ἢ τοιαύτη διακονία καὶ πρὸς ἡσυχίαν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ἐργῶδες καὶ ἤκιστα ψυχῇ πρὸς Θεὸν δι' ἡσυχίαν νεύουση συμβαίνων, ἀλλὰ τὸν μέγαν τοῦτον καὶ πνευματικὸν εἰσῆλθον ἀγῶνα τῇ Μητρὶ τοῦ Κυρίου πειθόμενος, μυστικῶς ἐπιστάσῃ καὶ πρὸς τὸν θρόνον ἀλειψάσῃ τὸν ὑψηλὸν καὶ μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν τὸ πρᾶγμα δισχυρισσαμένη. Χρόνου δὲ μηνῶν παρερῆρηχότων ἐξ μετὰ τὴν μυστικὴν θέαν ἐκείνην πειθόμενον ἑμαυτὸν παρέσχον, οἷς ὁ θεϊότατος βασιλεὺς καὶ ἡ τῶν ἱεραρχῶν ὀμήγυρις ἐψηφίσαστο. Καὶ ἠποδὺς τὴν ἀγῶνα τῆς ἱερᾶς ταύτης οἰκονομίας οὐ πρὸς χρημάτων συλλογὴν εἶδον, οὐ τρυφῇ ἐξέδωκα ἑμαυτὸν, οὐ πρὸς τὸ μέγεθος ἀπιδῶν τοῦ θρόνου ὑπερήφανος ὀφθαλμοῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ἰσῶριον, οὐκ ἐκαπῆλευσα τὴν ἱερωσύνην, οὐκ ὑπερεἶδον ἀδικουμένον, οὐ διελίπον καὶ βασιλέα φιλόνηρον οὐτα πρὸς τὸ φιλονηρωτότερον ἐκκαλούμενος καὶ πάσα ὑποδεικνύς τὰς πρὸς σωτηρίαν ὁδοὺς, τοῖς τὰ Ἀκινδύνου ἐσχάτως νοσοῦσι διετέλουν ἀει πολεμῶν, καὶ ὑπ' ἐκείνων βαλλόμενος φανερῶς τε καὶ ἀφανῶς, οἰκονομῆ δὲ ὑπὲρ ἐκείνων κατὰ καιρὸν χρώμενος καὶ τὸ καλὸν τῆς μετανοίας προτείνων φάρμακον ὑβρῶσιν ὑπ' αὐτῶν ἐπλυνόμην, ὡς ἐν βραχεὶ φάναί, τὸν ὀλίγον τῆς οἰκονομίας ταύτης καιρὸν ἰδρώτων καὶ πίνων, οὐ ραστώνης ἐποιησάμην. Ἐπεὶ δὲ γεγόνασι τῇ ἀγωνίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ διάφοροι τόμοι ἐπ' ἀναίρεσιν μὲν τῆς ἀθεωτάτης τοῦ Βασιλεῦς καὶ Ἀκινδύνου αἰρέσεως, τὰ δὲ τῆς ὀγιοῦς κρατύνοντες πίστεως, βούλομαι καὶ περὶ τούτων ὡς ἔχω γνώμης διὰ βραχέων εἰπεῖν τὸν ἐκτεθέντα συνοδικὸν τόμον κατὰ τῶν τοῦ Βασιλεῦς καὶ Ἀκινδύνου δογμάτων κατὰ πρώτην καὶ δευτέραν κρίσιν, ὧν ἡ μὲν ἔξαρχον εἶχε τὸν ἀσίδιμον ἐν βασιλεύσει καὶ μακαρίτην κύρ Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, τῆς δευτέρας ἐξῆρχεν ὁ νοῦν τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων κοσμῶν, παρόντος καὶ τοῦ τότε πατριαρχούντος καὶ τῆς ἄλλης συνόδου, τοῦτον τὸν τόμον τίθεμαι, καὶ βέβαιον καὶ ἀρραγῆ εἶναι διακελεύομαι, καὶ κατὰ τῶν μὴ, ὡς ἐκεῖνος ἔχει, φρονούντων τὴν ἐπιτιμίαν τὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόμῳ διελλημμένην ἐπανατείνεσθαι, τὸν ἕτερον τόμον γενοῦντα καὶ τοῦτον συνοδικῇ διαγνώσει ψηφίζομένης καὶ τῆς εὐσεβεστάτης δεσποίνης κυρᾶς Ἀννης τῆς Παλαιολογίνης. . . . . ἐπ' ἀναίρεσιν δὲ τῶν τοῦ Βασιλεῦς

καὶ Ἀκινδύνου δογμάτων. . . . . καὶ τοῦτον βέβαιον εἶναι ἡγοούμενος; καὶ ρῆξιν μηδεμίαν ὑποστῆναι καὶ τοὺς ἐναντιουμένους ἐκείνων τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησιν ἐπισπῶ. Οἶδεν ὁ λογισμοὺς καὶ καρδίας ἐτάζων Θεός, ὡς πολλὰκις ὑπὲρ τῶν καθαιρεθέντων ἀρχιερέων ἐπ' ἐμοῦ καὶ δάκρυον συμπαθείας ἀφῆκα, καὶ τὴν ψυχὴν οὐ μετρίως ἠλγησα ὑπὸ τῆς ἐκείνων διὰ τέλους ἐνστάσεως, καὶ τοῦ Θεοῦ δικαίου ἀναγκασθεὶς τῇ καθαιρέσει τῶν τοιοῦτων ἐπιψηφίσασθαι ὅσαεξ προσελάμενος μηδὲν πικρίας αἰτίου καταστῆναι, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ὅτι τὴν ἐκείνων μετάνοιαν ἐκδεχόμενος ἡμέραν ἐξ ἡμέρας διετέλουν ἀναβαλλόμενος, πολλὰ καὶ δεινὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκειωτάτων ἀκούσας, ὡς ὑπερτιθέμενος τὴν καθαιρέσιν. Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ὡσπερ ἔστιν τοῦ ράψαι κατὰ τὸν Σολομῶντα, οὕτω δὴ καὶ τοῦ σχίσαι, καὶ τόμος ἐξετέθη τῇ θεῖᾳ συνόδῳ τῆς ἱερωσύνης ἐκείνους ἀπορρήγνυς, ὡς δὴ καὶ αὐτὸς συνεῖπεν, ὑπογραφαῖς οἰκειίας τοῦτον ἀσφαλισάμενος, καὶ πάλιν διὰ τοῦ παρόντος λόγου τὸ βέβαιον ἐκείνῳ χαρίζομαι κανὼν ἐποιήθη μοι, ὕμνον ἔχων τῆς ἀγίας καὶ ἁμοουσίου Τριάδος καὶ ἅμα ἀπορρηπίων καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀρετίως Ἐκκλησίαν αἰρεσιν θορυβοῦσαν, τοῖς ἐκεῖ γεγραμμέναις ἐμμένω, καὶ κατὰ τῶν ἐπιβουλεύοντων ἐπὶ γράμματι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεολόγους συμμάχους καλῶ, οὓς καὶ περιστέθησα κύκλῳ τῶν ἱερωτάτων μελῶν. Τὴν προσθήκην, ἣτις προσετέθη τῇ ἱερωτάτῃ τῶν ἀρχιερέων ὁμολογίᾳ (τοῦτο δὲ ἔθος τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔστιν ἀκωθεν εἰς ἡμᾶς κατὰ τὸν κατὰ τῶν ἀναφουμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ σκανδάλων), ἣτις οὐδὲ προσθήκη δικαίως ἂν καλοῖτο, ἀλλ' ἀνάπτους καὶ διασάφους τῶν ἀνωτέρω γεγραμμένων, ταύτην τὸ ἀρραγῆς καὶ ἀμεταποίητον ἔχειν βούλομαι, οὐ μικρὰ καὶ αὐτὴν δυναμένη εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνα ἑκάσι τοῖς τὸν Χριστὸν ὀρθοδόξως προσκυνούσι βραχεῖαν ταύτην ὑποθήκην διαχαράττω, φεύγειν πάσῃ σπουδῇ τὴν ἀθεωτάτην Βασιλεῦς καὶ Ἀκινδύνου καινοτομίαν καὶ τὴν τὰ ἐκείνων φρονούντων κοινωνίαν δαιμόνων κοινωνίας μηδὲν διαφέρειν νομίζειν, πολλῶν μὲν κακῶν αἰτίων γενομένων τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ πολλοῖς ἀτόποις περιπιπτόντων, μάλιστα δὲ τὴν ἀγίαν καὶ οἰκουμηνικὴν ἕκτην σύνοδον γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀθετούντων καὶ μηδὲν εἶναι ταύτην ποιούντων, τὴν γὰρ ἐπ' αὐτοὺς ἦκον. Τοῖς κρατίστοις μου καὶ ἀγίοις αὐτοκράτορος εὐχόμεαι παρὰ Θεοῦ πάντα ἀγαθὰ, τὴν μὲν σκάρου τῆς πρῶτης βασιλείας μετὰ τοῦ Θεοῦ κυβερνᾶν, ὥστε ἀγειν μὲν τοὺς ἄλλους, ἀγασθαι δὲ αὐτοῦ; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τῶν ἐπιφουμένων αὐτοῖς ἔχθρῶν τὴν κραταιὴν καὶ ὑψηλὴν τοῦ Θεοῦ χεῖρα δάκρυσιν πολλοῖς ἐκκαλοῦμαι, ὅτι τὴν τοῦ Χριστοῦ κληρονομίαν διὰ σπουδῆς ποιοῦνται εἰς ἔθου πέταυρον ἀγαγεῖν, καὶ παρακαλῶ καὶ προτρέπω καὶ τούτους καὶ τοὺς τούτων παῖδας ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τρέφειν νεανικῶν καὶ βασιλικαῖς ψυχαῖς πρέποντα, ὡς ἔστιν οὐ λόγον σῶζον, τοῖς μὲν ἄλλοις τοὺς πάντας νικᾶν ἑαυτοῦ.

ἐν δὲ ταῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι, ἡ κοσμεῖ τούτους πολλῶν πλέον τοῦ διαδήματος, ἡττωμένους ἐνίωιν δοκεῖν, τῷ δὲ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι τῷ Καντακουζηνῷ ἰδίως τάδε διαχαράττω τὰ γράμματα· Ἰστω δὴ, σαφῶς Ἰστω, ὡς οὐδενὶ τῶν ἀγαθῶν ἄμοιρον ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Θεός, ὅσα βασιλεῖα τέλειον κοσμεῖν οἴδεν φρονήσει· τε γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας κατεκόσμησε γενεᾶς, καὶ συνέσεως καὶ ἐμπειρίας καὶ τῆς ἄλλης στρατιωτικῆς ἐπιστήμης ταμεῖον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔδειξε, δογματῶν θεῶν κριτὴν καὶ ἀγωνιστὴν αὐτὸν ἀπειργάσατο, πολλοὺς δεινοὺς ὀμύλησαντι καὶ παρὰ πολλῶν ἐπιβουλεύθεντι τέλος χεῖρα ὀρέγει καίμην τούτῳ, καὶ βασιλεῖα Χριστιανῶν ἀναδείκνυσι παραδόξως. Τούτων πάντων τῶν πλεονεκτημάτων ἀπαιτηθῆσεται τοὺς καρπούς ἐν τῇ κοινῇ τοῦ γένους ὀμολογία παρὰ τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν Θεοῦ. Διαναστήτω τοῦν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, διαθερμανθήτω τὴν ψυχὴν, εἰπάτω καὶ αὐτός· *Ὁ Σηλος τοῦ οἴκου σου κατέσχετό με.* Ὁ αὐτὸς Ἰστω καὶ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐπέχων λόγον, ὁ αὐτὸς διαναστήτω καὶ πρὸς τὴν ἐκδίκησιν, εἰς μνήμην ἐλθέτω τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν Ἰησοῦ· ἐκεῖνός τε γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας γενόμενος αὐτουργός, ὁ αὐτὸς καὶ ἀντικρινόμενος ἦν τῷ διαβόλῳ καὶ δικαιοκρασίᾳ τούτου καταβαλὼν, ὁ αὐτὸς καὶ τὴν αὐτοῦ τυραννίδα διέλυσε, τῇ θεϊκῇ δυνάμει χρησάμενος, καὶ οὗτος τὸν Χριστὸν μιμησάμενος, ὅσον ἐφικτόν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀλήθειας ἀγωνισθῶ, καὶ νικᾶτω νίκην εὐσεβείας ἀγωνιστῆ· **C** πρόπευσαν, καὶ βασιλικῶς ταύτην τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ βραδευέτω, τοὺς λύκου; ἀποδιώκων καὶ τὴν βασιλείαν κοσμῶν τῷ ὑπὲρ εὐσεβείας ζήλῳ, καὶ τούτοις διὰ τέλους ἐμμένων, βασιλείας ἀλλάσσεται βασιλείαν τῆς ἐπικήρου μηδέποτε λυομένην. Ἐγυῶμαι τοῦτο σαφῶς, τοῦτου δέομαι ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῶν κληρικῶν, ἵνα ἄπερ ὑπέρπερα προεργέτησαν αὐτοὺς χάριν βόγας αὐτῶν, διὰ θεοῦ προστάγματος ταῦτα παρὰ τοῦ δημοσίου δοθῶσιν ἀνυστερητῶς· οἶδε γὰρ ἡ κραταιὰ καὶ ἁγία βασιλεία αὐτοῦ, ὡς πένητες τὸ παράπαν εἶσι, καὶ ὡς ἐκδουλεύουσι διηνεκῶς τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὡς οἱ πλείους τούτου ἀνθρωπίνως πρὸς οὐδὲν ἄλλο βλέπουσιν ἢ πρὸς τὸ τεταγμένον κατ' ἔτος αὐτοῖς, καὶ ὅτι καὶ τὰ ἑαυτοῦ μνημόσυνα ἀπὸ τῶν ὑπερπύρων τούτων ἐτάχθησαν τελεσθῆναι. Οὐδὲν ἡ κραταιὰ καὶ ἁγία βασιλεία αὐτοῦ τῆν τῆς Ἐκκλησίας στενοχωρίαν, καὶ ὡς οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν ἡμεν ἐν εὐπορίᾳ ἄει διὰ τε τὸ γεγυμνωμένην καθάπαξ τὴν Ἐκκλησίαν εὐρεῖν καὶ διὰ τε τὰς ἐρχομένας προσόδους μικρὰς καὶ εὐτελεῖς εἶναι καὶ πάσας σχεδὸν εἰς τὰς τῶν πενήτων εἰσέρχασθαι χεῖρας, διὰ τοῦτο καὶ οἱ εὐρισκόμενοι μετ' ἐμοῦ ἄδελφοι οἱ τε μοναχοὶ καὶ οἱ κοσμικοὶ ταλαιπῶρως διετέλουν βιοῦντες· τούτους ἀφήμι τῇ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως, ἵνα

καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀξίως τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς διανοηθῆ, τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφὰς πτωχοὺς ὄντας καὶ πρὸς Θεὸν βλέποντας Θεῷ τε καὶ τῇ θεῖᾳ βασιλικῇ ψυχῇ παρατίθεμαι· οἶδα γὰρ τὴν αὐτοῦ συμπάθειαν, καὶ ὡς ὑπὲρ αὐτῶν φρονεῖ, παρὰ Θεοῦ τεταγμένος πατὴρ πτωχῶν καὶ εἰναι καὶ λέγεσθαι. Πᾶσι Χριστιανοῖς τὴν ἐν Θεῷ συγχώρησιν, ὥσπερ τινὰ κληρὸν ἀφήμι καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαύχομαι μέθεξιν. Τὸν εὐρεθέντα σίτον ὀλίγον καὶ οἶνον ὀλίγον ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ διαμερισθῆναι βούλομαι εἰς τρεῖς μερίδας ἐπίσης, ὧν τὴν μὲν μίαν οἱ κληρικοὶ λαβέτωσιν ἐπίσης, τὴν δευτέραν αἱ πτωχαὶ αἱ καλογραφαί, τὴν δὲ λοιπὴν οἱ μετ' ἐμοῦ μοναχοὶ ἄδελφοὶ καὶ κοσμικοὶ ἐχέτωσαν. **B** Ὡσαύτως καὶ τὰ ἰδιὰτά μου ἀφήμι καὶ ταῦτα τοῖς μετ' ἐμοῦ ἀδελφοῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν πενιχρὰν μου στρωμνὴν. Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν τοῦ πατριαρχείου στενοχωρίαν καὶ τὴν πολυήμερον ταύτην νόσον καὶ χρεῖαν περιεπέσομεν βάρει ἀναδιθαζομένων εἰς ὑπέρπερα, ὅσα θῆτα καὶ ποσοῦνται, ἃ ὁ τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς ἀγαπητὸς κατὰ πνεῦμα υἱὸς τῆς ἡμῶν μεριότητος κύρ Θεοδώρητος κατὰ λεπτὸν οἶδε, ἀφήμι πρὸς τοὺς δανειστάς, τόν τε ἐντιμώτατον κύρ Ἀνδρόν τὸν Ὀστιάριον τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τὸν κύρ Μανουὴλ τὸν Ζύμαρχον καὶ τὴν κύρ Ξένον τὸν Ἀγαπητὸν, ὁ ἀπρωρημένοι εἶχον ἐγκόλιον, καὶ βαρύτατον ἐπιτίμιον ἐπανατείνομαι κατὰ τῶν διενοχλησόντων ἀποτοῖς, ἕως ἂν ἀποδοθῆ τούτοις τὸ χρέος ἢ παρὰ τοῦ δημοσίου, ἀφ' ὧν ὑπερπύρων δέδωκεν ὁ θεοστάτος βασιλεὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ ἀπὸ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ χωρίου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πασπαρᾶ· τὸν δὲ εἰκονόμενον τοῦ τοιοῦτου χωρίου, τὸν μοναχὸν κύρ Διονύσιον, βούλομαι ἀνενόηλητον αὐτὸν εἶναι παρὰ τῶν βουλομένων αὐτὸν ἀδικεῖν καὶ εἰ τι δὲ εἰσκομίσει ὀφείλων, οὐκ ἐδαπάνησε τοῦτο εἰς τὰς ἐξέδους τῶν ζευγαρίων, ἀλλ' ὑπελείφθη αὐτῷ, καὶ ταῦτα φέροντός τῇ κοινότητι τῶν μετ' ἐμοῦ ἀδελφῶν προκείσθωσαν, συναριθμουμένου καὶ αὐτοῦ. Ἀρτοποιῷ τῷ Βαλασιμῶν ὀφείλονται ὑπέρπερα τέσσαρα, καὶ γενέσθω κάκειναι τὸ ἱκανὸν, ἐξ ὧν καὶ τοῖς ἄλλοις δανεισταῖς. Τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς μου τοῖς πτωχοῖς ἀπόμυρά εἰς γενέσθω οἴτου καὶ οἴνου **D** ἀπὸ τῶν τῆς μερίδος τῶν καλογραγιῶν καὶ τῶν μετ' ἐμοῦ ἀδελφῶν. Καὶ τοῦ τὴν ἐμὴν ταύτην ἔγγραφον βούλησιν τὸ βέβαιον εἶχειν καὶ ἀδιάδλητον τῇ αὐτοχείρῳ ὑποσημανσίᾳ τῆς ἡμῶν μεριότητος· ἐδουλώθη, ὀφείλοντος παντὸς ἐμμένειν τοῖς καταγεγραμμένοις καὶ τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἐκδέχεσθαι παρὰ Θεοῦ.

† Ἐπιγράφεται δὲ ἡ τοιαύτη διαθήκη κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τῆς ἐπισταμένης τρίτης ἰνδ. τοῦ ςω πεντηκοστοῦ ὄρθρου ἔτους.

† Εἶχε καὶ τὸ πρωτότυπον διὰ τῆς ἁγίας ἐκείνου χειρὸς τὸ· Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. γ'.

CALLISTUS ET PHILOTHEUS.

ΜΗΝΙ ΙΟΥΝΙΩ ΔΕΚΑΤῆ, ΗΜΕΡᾷ ΠΕΜΠΤῆ, ΙΝΑ, ΤΡΙΤΗΣ, ΠΡΟΕΒΑΠΘΗ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΗΣ, Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΥΡ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ, ΚΑΙ ΗΡΕΑΝΤΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝ- ΝΥΣΘΑΙ ΕΝ Τῷ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΩΔΙΚῷ ΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

I. *Patriarchæ exhortatio ad populum, cum Amaranthina quadam, quæ magicas exercuerat artes, vitam amplecteretur monasticam.*

† Διδασκαλία, ὅτε ἡ τὰ μαγικά πρότερον ἐξησκη- μένη Ἀμαραντίνα παραινέσει καὶ εἰσηγήσει τοῦ παναγωγιάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ πατριάρχου τὸ μοναχικὸν ὑπῆλθε σχῆμα.

† Ἐν Κυρίῳ γησιώτατοι καὶ ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μεριότητος, χάριν, εἰρήνην, εἰς, εὐθηνίαν τε τῶν ἀγαθῶν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπεύχεται ὑμῖν ἡ μεριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Οἴδατε, ἐν Χριστῷ τέκνα μου ἀγαπητά, ὅπως προσεκαλέσατο ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀπορρήτοις λόγοις καὶ κρίμασιν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, οὕτε ἔοῦν ἐγινώσκωμεν τὴν εἰς τοῦτο πρόσκλησιν, οὕτε τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀρχῆς ἐπεθυμήσαμεν, οὕτε μὴν ἐσπουδάσαμεν οἰκοθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς ἀπὸ τῶν φίλων συνάρσεσιν ἐχρησάμεθα, ἢ ἐβουλήθημεν ἀρπάσαι τὴν δόξαν ταύτην καὶ τὸ ἀξίωμα, ὑπὲρ Θεῶ μάρτυρι. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀντιβαίνειν εἰς τέλος τῇ θείᾳ βουλῇ οὐ λυσιτελεῖς ἐκρίναμεν εἶναι, πάντα ποιούν- τος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μετασκευάζοντος, ὡς οὐδεὶς δύναται συνιέναι, αὐτῷ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπιτρέψαν- τες, τῷ τοῦ ἀδύνατους ἐνισχύοντι καὶ τῷ φωτὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος τοὺς ἀμαθεῖς σοφίζοντι καὶ τοὺς ἀγραμμάτους διδάσκοντι, εἰ καὶ μηδὲν τι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων συνέγνωμεν ἑαυτοῖς, ὁμῶς δεδιώ- καμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπηρετῆσαι τῷ θείῳ τούτῳ βουλήματι, ἐνθεν τοι καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν προστασίαν τῶν ἡμετέρων ψυ- χῶν ἀναδεξάμενοι, καὶ κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον χρῆος ἀπαραίτητον ἔχοντες ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ σωτη- ρίας τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσαντες διὰ τοῦτο, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀναγκαῖον κρῖνομεν μετὰ τοῦ ὑπερέχεσθαι καὶ γράφειν καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγείσθαι πρὸς ὑμᾶς τὰ θεοφιλῆ καὶ ψυχω- φελῆ, ἐπεὶ καὶ τοῦτο χάριν ἐτάχθησαν οἱ ποιμέ- νες, καθὼς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰδίδαξεν. Ἰδοὺ τοίνυν προσέχειν τοῖς λεγομένοις παρακα- λούμεν τὴν ἡμετέραν ἀγάπην· ἴσως γὰρ ἂν τι ἐνεῦθεν καὶ ὠφέλιμον λάβητε. Ὁ πανοικτιρμῶν καὶ φιλόγαθος Κύριος, ὁ ἀληθὴς Θεὸς ἡμῶν ἀπὸ τῆς οικείας αὐτοῦ χρηστότητος τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγῶν, τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι τοῦτο ἐτίμησε, καὶ τῆς τοῦ παραδείσου τρυ- φῆς καὶ ἀπολαύσεως κατηξίωσεν· ὁ δὲ ἀντικείμενος καὶ κοινὸς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, φθονήσας αὐτῷ τῆς μακαρίας καὶ καλῆς ἐκείνης διαγωγῆς τε καὶ κατα-

στάσεως, οὐκ ἐπαύσατο πάντας μετερχόμενος καὶ μεταχειριζόμενος τρόπους, ὥστε ἀθλίως ἐκπεσεῖν τοῦτο τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, δι' ὧν ἐτίμηθη, καὶ εἰς μυρίας πλάνας καταπεσεῖν, ὅθεν καὶ διὰ τὴν γενο- μένην λήθην τῆς θείας ἐκείνης ἐντολῆς τῆς τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ δοθείσης καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν, φεῦ! παράβασιν Θεὸς αὐτὸς ἀπὸ τῶν οικείων οἰκτιρμῶν κινήσεις κἀντεῦθεν τὸ οἰκεῖον πλάσμα γησιῶς ἀνακαλούμενος ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, καὶ ἄνθρωπος γίνεται, σαρκωθείς ἐκ τῆς πανυ- παράγνου Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Ἀειπαρθένου Θεοτό- κου, καὶ πάθη τὰ σωτήρια παθεῖν ὑπὲρ τῆς ἀπάν- των καταδέχεται σωτηρίας, καὶ τὸ αἷμα τὸ πανάγιον ἐξέχευ, δι' οὗ καὶ τὴν τοῦ διαβόλου τελείω· κατέ- λυσε τυραννίδα, καὶ ἀκρογωνιαίος λίθος γενόμενος τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἀκρῶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι ἐν ἀσφαλεῖ θεμελίῳ ταύτῃ ἐμφοδοό- μησε, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος προδε- δλημένοι κατὰ διαδοχὴν προμάχεσθαι τῆς ἀληθείας τὰς τοῦ πολεμίου καὶ βασκάνου ἐχθροῦ μηχανὰς καὶ ἐπιβουλὰς κακῶς ἀναφρομένας ἐκτέμνουσι τῇ μα- χαίρᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἀφανίζουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ πονηρὸς καὶ κοινὸς τοῦ γένους ἡμῶν ἐπίβουλος· καὶ πολέμιος καὶ ἐχθρὸς, ὡς εἰρη- ται, καὶ τῶν ζιζανίων σπορέως μὴ φέρων ὡς ἄν- θρωποκτόνος τὴν ἤτταν, ἄλλοτε ἄλλοτε κέρχεται δελεάσμασι καὶ ἐπιβουλαῖς, διαστρέφων τὸ Χριστιαν- ικὸν γένος, ὑπὲρ οὗ Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ... μεν καταδεξάμενον τὸν ὑπὲρ ἀπάντων σωτη- ριώδη θάνατον, καὶ ἐπὶ καιρῶν διαφόρων ὄργανοις χρῆται πρὸς ὑπουργίαν τῆς κακίας αὐτοῦ καὶ πρὸ τοῦ νόμου καὶ μετὰ τὸν νόμον εἰς εἰδωλολατρείαν ὑπεσκέλισε τοὺς ἀνθρώπους, μετὰ δὲ τὴν ἐνθεν τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν κατήνεγκεν αὐτοὺς εἰς αἰρέ- σεις καὶ κακοδοξίας καὶ σχίσματα καὶ καινοφωνίας καὶ πλάνας παντοίας ἐπὶ τῷ ἀποστήσαι τοῦ πε- ποιηκότος Θεοῦ. Ἐπεὶ γοῦν εἶδεν ὁ ἀντικείμενος τὰς μηχανὰς αὐτοῦ καὶ κακουργίας ἐκείνας καταρ- γηθείσας τῇ θεικῇ δυνάμει, νῦν πρὸς τὸ τελευταῖον καὶ μείζον κακὸν, τὰς γοητείας δηλονότι καὶ μαγείας καὶ ἐμφοδῶς, τὸ ταλαίπωρον γένος τῶν ἀνθρώπων ἐκκλίνει ἀντετιγνᾶται, καὶ τῆς νόσου ταύτης μετα- δίδωσι τοῖς ἀκραιότεροις καὶ ἀπλουστέροις καὶ ἀφυλάκτως ἐξ ἀπροσεξίας βιοῦσι, καθὼς πάντως ἐγνωρίσατε, ἐν Κυρίῳ τέκνα μου ἀγαπητά, καὶ ὅπως ἐπέβαλεν ὁ ἐχθρὸς καὶ ταυτηνὴ τὴν γυναῖκα τὴν Ἀμαραντίαν μαγείαις πρότερον προσκειμένην καὶ ἀπὸ κοιλίας μαντικῶς φλυαρίας φβεγγομένην

καὶ διαβολικὰς καὶ πάσης ἀσεβείας· μεστὰς εἰς τὸ ἀθέτησιν τῆς ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν πίστεως καὶ εἰς ἀπάτην καὶ πλάνην καὶ ψυχικὸν αὐτῶν ἕλεθρον, καὶ ὅπως ἀπὸ τῆς τοιαύτης πλάνης παρεσύρησαν, οἵτινες δὴ καὶ παρεσύρησαν, εἰς τὴν διαβολικὴν ταύτην ἀπάτην. Ἦν οὖν ἡ τοιαύτη ἀσεβεία ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς κρυπτομένη τε καὶ λανθάνουσα, προμηθευσαμένη δὲ ἡ μετριότης ἡμῶν, Χριστοῦ χάριτι, κατὰ τὸ εἶδος καὶ διὰ φροντίδος ποιησαμένη, ὥστε καταφανῆ καὶ φανεράν γενέσθαι τὴν τοιαύτην συγκατακαλυμμένην πλάνην, μετὰ τῆς προσηκούσης πρότερον παραινέσεως ἐξήνεγκε καὶ βάρος ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτιμίου, καὶ ὁ τὴν σωτηρίαν ἀπάντων πραγματούμενος Κύριος· καὶ τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων οἰκονομῶν οὐκ ἠνέσχeto, οὐδὲ παρεχώρησεν ἐπὶ πλέον συγκρύπτεσθαι καὶ λανθάνειν τὰ εἰρημνά τῆς Ἀμαρτανίνης κάκουργήματα, ἀλλὰ ταῖς ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἀναξίων δούλων αὐτοῦ εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν ἐπικραμφθεῖς, ὡς εὐπλαχνος φύσει καὶ φιλοκτιρμῶν, εἰς μέσον παρεσκευάσε ταῦτα θριαμβευθῆναι καὶ ἀπλεγχθῆναι καὶ διὰ τῆσδε τῆς Ἀμαρτανίνης ἀπὸ στόματος ἀνομολογησάσης ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου καὶ δι' ἐτέρων πολλῶν προσδραμόντων τῇ κοινῇ μητρὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, τῷ κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ, καὶ ἐξομολόγησιν καθαρὰν ποιησαμένον καὶ πρὸς θεραπείαν καὶ ἐξίλασμον προσήκοντα λαθόντων καὶ τὰ φάρμακα. Τοῦτο δὲ γέγονεν εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ὡς ἂν μὴ καθόλου τὸ τῶν Χριστιανῶν ἀπόληται γένος, ἐνεργουμένων καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων θεομισῶν ἀσεθημάτων καὶ μισαμάτων· διὰ ταῦτα γὰρ ἐπῆλθον ἀπὸ τῆς θεηλάτου καὶ δικαίας ὀργῆς ἐξ ἀνανακτήσεως· οἷ τε λιμοὶ καὶ λοιμοὶ ἐκείνοι καὶ οἱ τῆς γῆς ἀνατιναγμοὶ καὶ σεισμοὶ, ἐκ θεμελίων ταύτην σαλεύοντες, καὶ αἱ τῆς θαλάσσης φοβεραὶ ἐκδρομαὶ καὶ ἐπικλύσεις, βρυχωμένης ὤσπερ ἐν θυμῷ καὶ παρερχομένης τὸ ἐσுτῆς ὄρια, καὶ οἱ κατακλυσμοὶ καὶ οἱ ἐνσκήψαντες ἔμπρηστοι, καὶ οἱ τοσοῦτοι ἐμφύλιοι πόλεμοι, καὶ ἡ ἀπροσδόκητος ῥομφαία τοῦ θανατικοῦ, καὶ ὁ φόνος τῶν ὁμοφύλων Χριστιανῶν ἀδελφῶν καὶ γνησίων συγγενῶν ὑπ' ἀλλήλων, φεῦ! καθ' ἑκάστην φονευομένων, ἀγνοησάντων τοὺς ὄρους τῆς φύσεως, ὑπὸ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας καὶ ἡ παρὰ τῶν βεβδάρων καὶ ἀσεβῶν ἐχθρῶν καὶ ἀθίων ἐπειθούσα χαλεπὴ καὶ μεγάλη αἰχμαλωσία καὶ ὁ ἀφανισμὸς καὶ ἡ φθορὰ καὶ ἡ διασπορὰ, ἣν ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἀθλίως τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος, περὶ ὧν οὐτε ἀκούειν δυνατὸν, οὐτε λέγειν ἀδακρυτὶ. Διὰ ταῦτα παρακαλῶ ὑμᾶς καὶ ἐκ μέσης τῆς ψυχῆς παρακαλῶ, τέκνα μου ἐν Χριστῷ ἀγαπητά, ἵνα ἐπιστρέψητε ἕκαστος ὑγίως καὶ γνησίως καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας πρὸς Θεὸν τὸν μόνον σώσειν δυνάμενον, καὶ ἐχητε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ προσέχητε, πῶς περιπατεῖτε καὶ συντηρεῖτε καὶ φυλάσσετε ἑαυτοὺς ἀκλονήτους· εἰς τὴν παροπαράδοτον καθαρὰν καὶ ὀρθόδοξον εὐσέβειαν καὶ πίστιν ὑμῶν, καὶ ἀπέχησθε καθόλου ἀπὸ τῆς ἐπιμιξίας καὶ συμφιλίωσης καὶ κοινωνίας τῶν

τοιούτων ψυχορθῶρων καὶ λυμεῶνων, καὶ ἐχητε καὶ τὴν μετ' ἀλλήλων ἱπαινετὴν εἰρήνην καὶ ἀγάπην, μεμνημένοι τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Παύλου διδάσκοντος· Ἀδελφοί, εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἀγαπᾶσθε, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὕψετε τὸν Κύριον. Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν μέγα Ἀπόστολον ἐπεκτείνησθε τοῖς ἔμπροσθεν καλοῖς ἔργοις καὶ κατορθώμασι, καὶ ἐνθυμησθε τὸ ἐπίκηρον καὶ βραχὺ τῆς παρουσίας ζωῆς, τὰς τε μελλούσας αἰωνίους τῶν ἀγαθῶν κληρουχίας τῶν καλῶς καὶ θεαρέτως ἐνταῦθα βεβιωκότων καὶ τὰς ἀτελευτήτους· κολάσεις τῶν ἀμετανοήτως ἀμαρτανόντων, ἵνα διὰ τῆς καλῆς ὑμῶν ἀναστροφῆς καὶ πολιτείας καὶ ἐκπληρώσεως τῶν θείων ἐντολῶν δοξάζηται τὸ πανάγιον ἄσμα τοῦ Θεοῦ, ἐδιδάχθητε δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀποταγῇ τῶν σατανικῶν ἔργων καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ συνταγῇ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀποφυγῇ καὶ ἀλλοτριώσιν. Φοβηθῶμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, καὶ ἀποστήτω ἕκαστος ἀπὸ τῶν πονηρῶν ὁμῶν, καὶ μὴ καταδεχέσθω συναπάγεσθαι τοῖς τοῦ διαβόλου θεραπευταῖς, ἀλλὰ σπουδαζέτω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι· γέγραπται γάρ, ὅτι πάντες παραστησόμεθα τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος πρὸς ὃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε πονηρὸν, ἐπεὶ καὶ αἱ κατὰ τὸ θεῖον, ὡς εἴρηται, βάπτισμα συνθήκαι καὶ συνταγαὶ μεγάλαι· καὶ οἱ μαρτυρες αἰδοῦς ἱκανοὶ ἄγγελοι· καὶ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον τὴν ὁμολογίαν ἐγγράφουσιν, ἣν καὶ ἀπαραιτήτως ἀπαιτηθῶμεθα ἐν τῇ φοβερᾷ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως. Τίς οὖν οὐ τρέμει τὸ λογοθέσιον ἐκεῖνο τὸ μέγα καὶ ἀδέκαστον, ὅτε παραστησόμεθα γυμνοὶ καὶ τετραχλισμένοι ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀπαρалоγίστου κριτηρίου ἐκείνου, λόγον ἀπαιτούμενοι τῶν πεπραγμένων; Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Χὸς ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ τῷ Χριστῷ συνετάξω, νῦν δὲ θεραπευτῆς ἐγένου τοῦ διαβόλου. Οὐ φοβεῖ, οὐδὲ τρέμεις; Πρὸς τίνα τὰς συνθήκας ἐποίησας; Οὐκ ἤκουσας τὴν ἀπόφασιν τὴν· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας, καὶ οἱ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβέννυται, καὶ, *Δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ρίψατε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον*; Τί ταῦτα περιφρονοῦμεν ὡς μὴ ἀκούοντες; Τί τὸν καιρὸν τῆς μετανοίας ἀναβαλλόμεθα; Ἰνα τί οὐ φροντίζομεν τῆς ἡμῶν σωτηρίας, ἕως καιρῶς; Αὐριον ἤξει ἀπὸ τοῦ θανάτου τέλος, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἔθῃ μετάνοια, οὐδὲ ἐπιστροφή καὶ ἐξομολόγησις, ἀλλὰ κάθειρξις διηνεκῆς καὶ ἀνταπόδοσις τῶν ἐκάστου πλημμελημάτων· εἰ τι οὖν ἐμοὶ πείθοισθε, τέκνα μου ἀγαπητά καὶ φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἐπιστρέψατε καὶ ἐπίγυντε διὰ τῆς μετανοίας καὶ ψυχικῆς κατανύξεως ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ πνεύματι ταπεινώσεως τὸν Κύριον, ἵν' οὕτω καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν κληρονόμοι γένησθε, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγασθήσασιν αὐτῶν ἐκ

ψυχῆς καὶ τὰς σωτηρίους αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολάς. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ἵνα δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων καὶ τῶν πράξεων λάβητε πληροφορίαν, ὅπως διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία οἰκονομεῖ ἡ ἀγαθὴ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, καὶ δόξαν αὐτῷ καὶ εὐχαριστίαν ἀναπέμψητε πάντες, βλέπετε, ἰδοὺ, καὶ τὴν δηλωθεῖσαν Ἀμαρτανίαν γνησίως καὶ ὀλοφύως μετανοήσασαν καὶ διὰ τῆς καλῆς ἐξομολογήσεως προσελθοῦσαν Χριστῷ καὶ τὸ μοναχικὸν ὄχημα μεταμφιασαμένην καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ μεγαλοφώνως ἀνακηρύττουσαν δύναμιν καὶ εὐαγγελιζομένην τὰ νικητήρια καὶ τὸν ἔχθρον στήλιτεύουσαν τε καὶ καταειχύνουσαν καὶ θριαμβεύουσαν καὶ καταργούσαν καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλουσαν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν διάβολον καὶ τὰ ἔργα τῆς πονηρίας αὐτοῦ καὶ τοὺς ὀκνησοῦσιν μεταχειριζομένους καὶ ἐργαζομένους αὐτῷ, διὸ δὴ καὶ ὡς προθεμὴ ἀτπασιώτα διὰ πάσης αὐτῆς τῆς ζωῆς κτὰ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα πολιτεύεσθαι καὶ θεοφιλῶς καὶ θεαρέτως βιοῦν καὶ τὴν σωτηρίαν ἑαυτῆς πραγματεῦσθαι προσεδέχθη παρὰ Θεοῦ τοῦ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέφοντος καὶ τοὺς μετανοοῦντας προσδεχομένου καὶ μηδένα τῶν πρὸς αὐτὸν ἐρχομένων ἐξωβάλλοντος· οὐδὲ γὰρ βούλεται εἶναι θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς εὐ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ οὐδὲ ἐστὶν ἁμαρτία ἢ νικῶσα τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεὸς φωστὴρ καὶ μέγας τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος ὁ Χρυσόστομος, ὅτι· Ὁὐδὲ πατὴρ φιλοστοργότερος οὕτως ἀγαπητικῶς ἐξετάζει τοῦ ἰθίου τέκνου, ὡς ὁ δημιουργὸς ἀπάντων καὶ Πατὴρ, ὁ θεὸς ἡμῶν, τὴν τοῦ ἰθίου πλάσματος βούλεται σωτηρίαν. » Ταῦτα οὖν ὀρῶντες, ἀγαπητοί, δοξάσατε καὶ μαγαλύνατε τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια τοῦ ἐπὶ τὸ συμφέρον τὰ πάντα μετασκευάζοντος· οὐ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, οὐ καὶ ἡ χάρις διφυλάξαι ὑμᾶς ἀπαντας ἀθλαθεῖς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι καὶ ἀνωτέρους παντὸς ἀναρῶ συναντήματος, προσεθείας τῆς πανυπεράγνου καὶ ὑπερευλογημένης Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος, καὶ ἱερατικῆς πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

II. Maximus Galoherus promittit se obtemperatum esse patriarchæ.

Ἰπὸσχεται κύρ Μαξίμου εἰς Καλοφέρου.

† Ἐπεὶ ἐκ Θεοῦ ὀδηγηθεὶς ὁ ἅγιός μου αὐθέντης καὶ βασιλεὺς διὰ τοῦ ἁγίου μου δεσπότη, τοῦ οἰκουμεικοῦ πατριάρχου, ἀμνηστίαν ἐποιήσατο τοῦ γεγονότος διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν μου σφάλματος, καὶ εὐεργετῆ με ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης αὐτοῦ συμπάθειαν εἰς τὰ παρελθόντα, ὀπισχούμαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, ἵνα μηδὲν φωραθῶ ποτε φρονῶν ἢ ἐπεκδικῶν τὰ Ἀκινδύνου φανερώς ἢ κεκρυμμένως, ἀλλὰ εὐρίσκωμαι κοινω- νῶν ἐν πᾶσι τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥς προστάτης ἀρτίως διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ὁ ἀγιώτατος αὐθέντης καὶ δεσπό-

της μου ὁ οἰκουμεικὸς πατριάρχης κύρ Κόλλιστος· ἵνα μηδέποτε φωραθῶ τὰ Λατίνων ἐπεκδικῶν ἢ πρὸς ἐκείνους καταφεύγων σωτηρίας χάριν, ἵνα μηδέποτε βουληθῶ τὴν τῶν Ῥωμαίων χώραν κατα- λειπὲν προφάσει κυβερνήσεως καὶ γῆν ἑτέραν βρι- τεῖν, ἥτις οὐχ ὑπόκειται τῇ τῶν Ῥωμαίων βασι- λείᾳ, ἵνα μηδέποτε φανῶ τῇ ἐκ Θεοῦ βασιλεῖα πολεμῶν—ἢ δόλου· κατ' αὐτῆς βράπτων ἢ γλώτταν βλάσφημον τρέφων· ἐὰν δὲ φωραθῶ μετὰ ἀκριβοῦς ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως ἢ ταῦτα ἢ τούτων τι τῶν προειρημμένων ἐνεργῶν, μᾶλλον δὲ κακούργων, πρὸς τὸ τὰς ἀρὰς τῶν ἁγίων ἐπισπάζεσθαι Πατέρων κατ' ἑμαυτοῦ, ἵνα κολάζωμαι κολασιν ἐν τῷ δεσμητηρίῳ μέχρι καὶ τελευταῖας, καὶ ἵνα ἀποστρεφῶμαι πάσης συγγνώμης καὶ μεσιτείας τῶν βουλομένων τι λέγειν ὑπὲρ ἐμοῦ φιλάνθρωπον.

† Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἐνδ. δ'.

† Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλδύχιστος Μαξίμος.

III. Synodus absolvit hieromonachum Niphonem.

† Ἀθώωσις τοῦ τιμιώτατου ἐν ἱερομοναχοῖς κύρ Νίφωνος καθολικῶς θπάντων συμψηφισαμένων ἀρχιερέων.

† Ὡς περ ἐστὶν ὀρθῶν πολλάκις ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσιν ἐπισκοποῦσαν ὀμίχλην, εἶτα φαιδρότερον ἐπιλάμπαντος τοῦ ἡλίου διαλυομένην καθάπαξ τῷ μὴ δύνασθαι λαμπρότητα τὴν ἐκείθεν ὑπνεγεῖν εἰς τέλος, οὕτω δὴ καὶ ψευδοὺς ἐπισκιάζειν ἔστιν ὅτε δοκοῦν—τῇ ἀγίᾳ τῆς ἀληθείας εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι χωρεῖ, καθὰ δὴ καὶ κατὰ φύσιν ἔχον ἐστίν, εὐκρινῶς ἐπιλαμπούσης καὶ παρῆρσιαζομένης τῆς ἀληθείας, ὅποσον δὴ τι συμβέβηκεν ἀτεχνῶς καὶ ἐπὶ τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομοναχοῖς κύρ Νίφωνα· πρὶ τινων γὰρ ἤδη χρόνων τινῶν τὸν σάλον καὶ μαρὸν ὑποκρινομένων ἐαλωκότων διαφθόροις τε κακοδοξίαις καὶ δὴ καὶ τῇ τῶν Μασσαλιανῶν αἰρέσει, εὐρεθέντων καὶ ἐλληλεγμένων κατὰ τὸ ἅγιον δρος τοῦ Ἄθω, διαναστάντες τινὲς ἀπὸ χαρεικάκου γνώμης καὶ φθονερῆς διαθέσεως, ἀποδήμου δηλον- ὅτι τηνικαῦτα εὐρισκομένου τοῦδε τοῦ κύρ Νίφω- νος, ἐκίνησαν, ὅτι δῆθεν ἤξίου τοὺς τοιοῦτους καὶ αὐτοὺς ἔστιν ὅτε κυβερνήσεώς τινος, κἀντεῦθεν μέμψιν τινὰ καὶ διαβολὴν ἐπεχείρησαν συκοφαν- τικῶς τοῦτω προστρέψασθαι, ὅτε δὴ καὶ ἐπανε- λθόντος τοῦ τοιοῦτου κύρ Νίφωνος· ἐκείσε καὶ γνω- ρισαντος τὰ τῆς τοιαύτης διαβολῆς καὶ αἰτησαμένου γενέσθαι ἐξετάσιν εἰς ἐπήκοον, συναθροισθέντες ὅ τε κατὰ τόπον ἱερώτατος ἀρχιερεὺς· Ἐρισσοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ τιμιώτατοι καθηγουμένοι τῶν ἐκείσε σεβασμιῶν μονῶν καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐκείσε κατ' ἀρετὴν διαπρίπτοντες καὶ ἐξετάσει ἀκριθεῖ θεωκότες τὰ τοῦ πράγματος, εὐρον οὐδὲν ἄλλο τι προτεινόμενον παρὰ τῶν εἰρημῶνων, πληθὺν οὐκ ἐκ διαλειμμάτων, ἡνίκα προσήρχοντο καὶ εἰς τὴν κατ' αὐτὸν σεβασμίαν μονὴν ἡγουμενεύοντα, ἐκυθήρνα αὐτοὺς ὡς προσαίτας καὶ ἐνοθεῖς, οὐ δὴ καὶ ὡς μὴ λογισθέντος, μηδὲ κριθέντος ὅπως οὖν τῷ τότε ἀξίου ἐγκλήματος κατ' αὐτοῦ, ὅτε δὴ καὶ σχεδὸν ὑπὸ παντὸς τοῦ ἁγίου Ὁρους ἐνεργουμένου, κυ-

βερνήσεως τῶν τοιούτων ὁμοίως ἀξιομένων, ἐξενήκεται ἔγγραφος ἀπόφασις δικαιοῦσεως καὶ ἀθωώσεως ὑπὲρ αὐτοῦ δὴ τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κύρ Νίφωνος, ὑπογραφαί πεπιστωμένη τοῦ τε παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τηνικαῦτα τὰ δίκαια φέροντος τῆς ἱερᾶς ἀρχῆς καὶ διοικήσεως τοῦ ἱρωτάτου, τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, προέδρου τῶν ὑπερτίμων, ἐξάρχου πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας, προηγουμένου ὄντος τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς Λαύρας, τοῦ βῆθάντου ἱερωτάτου ἀρχιερέως Ἐρισσοῦ καὶ τῶν τιμιωτάτων καθηγουμένων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν συναληθωθέντων ἐτέρων ἐναρέτων ἀνδρῶν, τοὺς μὲν συκοφάντας ἐκείνους τέλειον ἀποδιοπομπουμένη τε καὶ καταδικάζουσα, αὐτὸν δὲ τὸν κύρ Νίφωνα δικαιοῦσα, ὡς εἴρηται. Χρόνου δὲ τίνος πρωτοῦ καὶ τοῦδε εἰς Πρωτὸν ἔγκαταστάτος, πάλιν ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος ἀνάπτεται πρὸς τῶν μοναχῶν τῆς ἐκεῖ εὐρισκομένης τῶν Σέρβων μονῆς, ἥνικα δὴ καὶ συναλθόντες ὁ τε ἱερωτάτος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὑπερίτιμος καὶ ἐξαρχος πάσης Θεσσαλίας, κατὰ τύχην παρατυχῶν ἐκείσε καὶ οἱ δηλωθέντες τιμιωτάτοι καθηγούμενοι τῶν ἐκείσε σεβασμιῶν μονῶν, πρὸς δὲ καὶ ἅπαν, ὡς εἶπεῖν, τὸ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἔκκριτον καὶ προῶγον κατ' ἀρετὴν, καὶ αὐθις τὰ τῆς ὑποθέσεως πολυπραγμονήσαντες καὶ ἐξετάσαντες καὶ μηδεμίαν αἰτίαν εὐρηκότες κατὰ τοῦ βῆθάντου κύρ Νίφωνος καὶ οὗτοι κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον αὐτὸν ἐδικαίωσαν. Ἐπεὶ δ' ἐπεβῆμεν ἐνταῦθα καὶ αὐτῆς μετὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ συνῆν αὐτῷ ἐπ' ὀλίγον τι καὶ καιρὸν, ἔδοξεν ἡμῖν συμβουλίας λόγῳ εἰσηγήσασθαι αὐτῷ δὴ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῳ. Ἐν τινι τῶν κατὰ τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν σεβασμιῶν μονῶν εὐρίσκεισθαι τὸν τοιοῦτον κύρ Νίφωνα καὶ μὴ εἰς δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ἐτοίμως οὖν τὰ περὶ τούτου ἐδέχθη, ἐπεὶ μὴδὲ ἦν ὄλω; ἀποτεταγμένος ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κατὰ τοῦ ἡμῶν γέμου εἰληφῶς ὄντος; δὴ ὁ κύρ Νίφων, μὴ ποτε ἀφορμῆς ἐνταῦθεν δραξάμενος, οἷς ἔργον ἄλλο τι πρὸς τῆς ἀληθείας ποιέσθαι, περιβῶσιν ἀπὸ δυστρόπου γνώμης χωρῆσαι εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ προτέρην διαβολὴν καὶ συκοφαντίαν, καὶ, ὡς εἶπε, τῆς αὐτοῦ ἀσφαλείας ἀντιποιούμενος ἐξήτησε γενέσθαι αὐτῷ τούτου ἕνεκα πρᾶξιν τινα συνοδικῶς παρ' ἡμῶν, εὐ δὴ χάριν καὶ κατὰ ταυτὸ συναλθόντες διαφόρις καὶ συνεδριάσαντες τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῳ, προσεγῆ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, δεῦν ἐκρίναμεν τὰ κατὰ τὴν ὑπέθεσιν ἐξετάσαι τε καὶ συναδιασκέψασθαι, ἐνθεν τοι καὶ, καθάπερ ἐγρήν, πολυπραγμονήσαντες καὶ διερευνησάμενοι, ἐπεὶ εὐρομεν ἀριδῆλως ἀπὸ μαρτύρων τοῦ τε παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τοῦ καὶ διὰ πλείστης ὁσμῆν ἐπιμελείας καὶ ἀνιχνεύσαντος καὶ εὐρίντος τοὺς τὰς τοιαύτας κακοδοξίας νενησηκότας καὶ ἐκ

Α τοῦ μέσου ποιησαμένου, ὡς ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστὶ καταφανὲς τοῖς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει εὐρισκομένοις καὶ τοῖς λοιποῖς, τοῦ δηλωθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, τοῦ ἀπὸ τῆς σεβασμίας τοῦ Καλλέως μονῆς τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις, κύρ Θεοδοσίου, τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις ἀπὸ τῆς σεβασμίας τοῦ Καρακάλλα μονῆς, κύρ Ἰσαάκ, τοῦ τιμιωτάτου προηγουμένου τῆς σεβασμίας τοῦ Βατοπαδίου μονῆς, ἱερομονάχου κύρ Γρηγορίου, τοῦ ἀπὸ τῆς σεβασμίας καὶ ἱερᾶς Λαύρας τιμιωτάτου κύρ Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ, τοῦ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τοῦ Βατοπαδίου τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κύρ Ἀθανασίου, πρὸς δὲ καὶ τῶν οἰκείων τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου ἀδελφῆ καὶ βασιλεῖ, τοῦ τε ἐπάρχου κύρ Γεωργίου τοῦ Ἰσαρι, κύρ Νικολάου τοῦ Καβάτιλα Β καὶ τοῦ κύρ Μάρκου Ἀγγέλου τοῦ Βαρδαλῆ, οἳ δὴ παρήσαν ἐπὶ τῆς γεγονυῖας; δευτέρως ἐξετάσεως, ὅτι οὐδεμία τις αἰτία εὐρηται τηνικαῦτα κατὰ τοῦδε τοῦ κύρ Νίφωνος, κἀντεῦθεν ἐδικαιώθη παντελῶς καὶ ἠθωώθη κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον. Ἐίχομεν ἄν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἀρκεσθῆναι τούτοις ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κύρ Νίφωνος καὶ μηδὲν τι μηδαμῶς πλέον ἐπιζητῆσαι εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν καὶ παράστασιν, πλείονος μόντοι ἕνεκεν ἀσφαλείας καὶ τοῦ περιαιρεθῆναι πᾶσαν ἀπλῶς πρόφασιν, ἐπεὶ διηγόρευται τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσιν ἐν τῷ ἐκτεθέντι δρω τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ οὕτω πρὸς λέξιν· «Συναλθόντες ἐφ' ἡμῶν οἱ εὐλαβέστατοι καὶ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι Οὐαλεριανὸς καὶ Ἀμφιλόχιος καὶ σκίψιν προθέντες κοινήν περὶ τῶν λεγομένων ἐν τοῖς τῆς Παμφυλίας μέρεσι Μεσσαλιανῶν ἐκ' οὖν Εὐχιστῶν ἦγον Ἐνθουσιαστῶν εἰτε ὅπως οὖν ἡ μιαιωτάτη τῶν μνημονευθέντων αἵρεσις σαφηνισθεῖ, ἡμῶν δὲ διασκοπούντων προεκόμεσιν ὁ εὐλαβέστατος καὶ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Οὐαλεριανὸς χαρτίον συνοδικὸν περὶ τούτων αὐτῶν, συνταχθὲν ἐν τῇ μεγάλῃ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ τῆς μεγάλης μνήμης Σισίνου, δὲ καὶ ἀναγνωσθὲν ἐπὶ πάντων, ἔδοξεν εὐπεποιθῆσαι καὶ ὁρθῶς ἔχειν, καὶ συνήρουν ἅπαντες ἡμῖν καὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις Οὐαλεριανῷ καὶ Ἀμφιλόχῳ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν Παμφύλων καὶ Αὐκαῶνων ἐπαρχιῶν εὐλαβεστάτοις Δ ἐπισκόποις, τὰ ἐν τῷ συνοδικῷ χαρτίῳ τυπωθέντα κρατεῖν ἅπαντα καὶ κατὰ μηδὲν τρόπον παραβαίνεισθαι αὐτὰ, βεβαίῳ ὄντων δηλαδὴ καὶ τῶν πεπραγμένων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὥστε τοὺς ὄντας κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν τῶν Μεσσαλιανῶν ἦγον Ἐνθουσιαστῶν αἵρέσεως ἢ καὶ ἐν ὑποψίαις τῆς τοιαύτης νόσου γεγεννημένους, εἰτε κληρικοὶ εἴεν, εἰτε λαϊκοί, μεθοδεύεσθαι καὶ ἀναθεματίζοντας κατὰ τὰ ἐν τῷ μνημονευθέντι συνοδικῷ διηγορευμένα ἔγγραφο μῆνιν τοὺς μὲν κληρικούς; ἐν τῷ κλήρῳ, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ἐν τῇ κοινῇ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνανεύοντας δὲ πρὸς τούτο καὶ μὴ ἀναθεματίζοντας τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τοὺς ἑτερόν τινα βαθμὴν ἔχοντας ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐκκόπτειν καὶ κλήρου καὶ βαθμοῦ καὶ κοινωνίας, τοὺς δὲ λαϊκούς

ἀναθεματίζεσθαι, ὀφειλομένως ἐξακολουθήσαντες τῇ Ἀ
 τῶν αὐτῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων διαταγῇ. Ἔ
 Διέγνωμεν δοῦναι αὐτὸν λίβαλλον τε καὶ ἔγγραφὴν
 τῆς κατ' αὐτὸν εὐσεβείας, ὅντινα καὶ δέδωκε, φέ-
 ροντα οικειόχειρον αὐτοῦ προταγῆν καὶ ὑποταγῆν,
 ἀναγνωσθέντα εἰς ἐπήκοον πάντων ἡμῶν καὶ στερε-
 χθέντα συνοδικῶς, ὡς εὐλαβῶς καὶ ὀρθοδόξως ἐκτε-
 θεϊμένον παρ' αὐτοῦ, ὅθεν καὶ διὰ ταῦτα πάντα
 διεγνώμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα κοινῇ συνοδικῇ ψήφῳ,
 ἀνώτερον εἶναι τὸν δηλωθέντα τιμωτάτον ἐν ἱερο-
 μοναχῶσι κύρ Νίφωνα τῆς ἀναπλασθείσης καὶ κινή-
 σεως κατ' αὐτοῦ τοιαύτης συκοφαντίας καὶ δια-
 βολῆς· καὶ πολλῇ τῇ τοῦ δικαίου περισσίῃ ἠθω-
 μένον, καὶ εὐρίσκεισθαι ἐν τῷ βαθμῷ τῆς ἱερωσύνης
 αὐτοῦ, καθὼς οἱ αὐτοὶ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες καὶ ὁ
 δηλωθεὶς ὁρὸς τῆς ῥηθείσης οἰκουμένης συνόδου
 διαγορεύουσιν, ὀφειλόντων τῶν βουλομένων ἀδι-
 στάτως παντάπασι καὶ ἀναμφιβόλως ὡς ἱερεῖ
 Θεοῦ τούτῳ δὴ τῷ τιμωτάτῳ ἐν ἱερομοναχῶσι κύρ
 Νίφωνι προσέρχεσθαι καὶ ἀγιάζεσθαι ὑπ' αὐτοῦ,
 ἅτε δὴ μηδενὸς δυτοῦ τοῦ προσισταμένου τε καὶ
 ἀπειρηγοῦτος, ὃν δὴ τρόπον μετὰ πολλὴν καὶ ἀκριθεῖ
 τὴν ἐξέτασιν καθαρῶς ἀνεψάνη καὶ ἀποδέδεικται.
 Ταῦθ' οὕτω παρ' ἡμῶν διαγνωσθέντα καὶ ἀποφαν-
 θέντα τῷ παρόντι περιελήφθησαν γράμματι, ἐπι-
 δοθέντι τῷ διαληφθέντι τιμωτάτῳ ἐν ἱερομοναχῶσι
 κύρ Νίφωνι εἰς παντελῆ ἀθώωσιν αὐτοῦ καὶ
 ἀσφάλειαν. *Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. τετάρτης.*

† *Εἶχε καὶ ὑπογραφὰς* · † Ὁ ταπεινὸς μη-
 τροπολίτης *Κυζικίου, ὑπέριμος καὶ ἐξαρχος*
 πάσης Ἑλλησπόντου, Ἀρσένιος · † ὁ ταπεινὸς
 μητροπολίτης *Ποντοπρακλείας καὶ ὑπέριμος,*
 Μεθόδιος · † ὁ Μελετίου καὶ ὑπέριμος, τα-
 πεινὸς *Μητροφάνης* · † ὁ μητροπολίτης *Βερ-
 ροῖας καὶ ὑπέριμος, Διονύσιος* · † ὁ ταπεινὸς
 μητροπολίτης *Χριστουπόλεως, Μακάριος* · † ὁ
 μητροπολίτης *Ῥόδου καὶ ὑπέριμος, Ἰωάν-
 νης* · † ὁ μητροπολίτης *Διδυμοτείχου καὶ ὑπέ-
 ριμος, Θεόκλητος* · ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης
Ἄπρω καὶ ὑπέριμος, Γυβριήλ, καὶ τὸν τόπον
ἐπέχων τῶν Ἐθάλτων · † ὁ ταπεινὸς μητρο-
 πολίτης *Ἀμάστριδος καὶ ὑπέριμος, Καλλι-
 νίκος.*

† Ἐτι δὲ καὶ ὀπισθεν ἐτέρας ὑπογραφὰς ·

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης *Ἡρακλείας,*
 πρόεδρος τῶν ὑπερίμων καὶ ἐξαρχος πάσης
 Θράκης καὶ *Μακεδονίας, Φιλύθεος.*

† Ὁ Θεσσαλονίκης πιστούμενος, εἰ καὶ ὕστε-
 ρον παρεγενόμενος.

Εἶτα τῆς παρουσίας διαγνώσεως ἐξενεχθείσης
 ἐξητήθησαν παρ' ἡμῶν κατὰ τὸ εἶδος διὰ πλεονα
 τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἔγγραφαι μαρτυρίαι τοῦ τε
 ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερίμου
 καὶ ἐξάρχου πάσης Θεσσαλίας, πεποθημένου κατὰ
 Πνεῦμα ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ, ἀλλὰ δὴ
 καὶ τοῦ τιμωτάτου καθιγουμενοῦ τῆς ἱερᾶς Λαύ-
 ρας, ἱερομονάχου κύρ Ἰακώβου τοῦ Τρικανᾶ, τῶν
 καὶ πρότερον ἐξετασάντων ἀκριθῶς τὰ τοῦ πράγμα-
 τος, ὧν δὴ καὶ γενομένων καὶ κομισθεισῶν ἐνταῦθα

ἔχον, κάντεῦθεν πάσης προφάσεως περιαρθεῖται·
 ἦδη ἐπιστώμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν τοιαύτην διάγνωσιν
 καὶ ἡμετέροις ὑπογραφαῖς. *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ*
ἰνδ. δ'.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης *Φιλαδελφείας,*
 ὑπέριμος καὶ ἐξαρχος πάσης Ἀσίδας, *Μακά-
 ριος.*

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης *Πηγῶν καὶ Πα-
 ρίου καὶ ὑπέριμος, Γεώργιος.*

IV. Patriarcha nominat visitatores eiusque clerum in disciplinam tradit.

† Περὶ τῶν ἀποταχθέντων ἐξάρχων εἰς τοὺς ἐν Κων-
 σταντινουπόλει ἱερεῖς δι' ἐνταλτηρίων δεσποτικῶν
 τιμῶν γραμμάτων.

B I. † Τοὺς τὴν καθολικὴν τῶν ψυχῶν προστασίαν
 καὶ ποιμανσίαν πεπιστευμένους παρὰ Θεοῦ προση-
 ῆκόν ἐστιν ἐπιμελεῖσθαι καὶ παντοίαν εἰσφέρειν
 σπουδὴν κἀκείνους ἐπιζητεῖν, ἐξ ὧν ἂν, ὡς ἀπό τι-
 νων ἀρχετύπων ἀκολουθῶς κατὰ μετῴδοσιν, ὁ τῶν
 ἀγιασμάτων φωτισμὸς ἐπαίνεται· ἐκ τῶν ἔργων τοῖς
 χηρῆζουσι περιγίνονται. Καταστάσεως γὰρ ὧν ὁ Θεὸς
 ἀφίος, καθὰ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, τὴν τάξιν
 κρατεῖν ἐπὶ πᾶσιν ἐθέσειεν, ἥτις καὶ τὰ οὐράνια
 καὶ τὰ ἐπίγεια συνέχει· τούτου γὰρ καλῶς τηρου-
 μένου καὶ ἡμεῖς συνεργοὶ ἐκασταχοῦ χρώμεθα, τὸ
 μέτρον ἐκάστου καὶ τὸν βαθμὸν, ἐν οἷσπερ αὐτὸν ἡ
 τοῦ Θεοῦ χάρις ἐκάλεσε, δοκιμάζοντες, καὶ οὕτω τὸ
 καλὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς τὸ
 ἴδιον αἷμα ἐξέχευεν (αὐτῆς γὰρ ἐστὶ κεφαλὴ), τῇ τοῦ-
 του εὐδοκίᾳ εἰς μίαν ἀρμονίαν συνάγομεν. Πρὸς τί
 δὴ ταῦτα ἡμῖν εἰρηται; Ὡς ἡ τῆς ἱερωσύνης ἀξία
 καὶ τὸ θεῖον αὐτῆς σέμνωμα ὅπως μὲν ὑπέρεκταται
 πάσης τιμῆς, ὅπως δὲ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς ἐστὶν αἰ-
 δέσιμον, πάντες εἰσὶν εἰδότες· οἱ τῶν θεῶν δηλαδὴ
 ναμάτων τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς μετ' ἐπιστήμης
 ἐμφορηθέντες· μόνοις γὰρ ἂν τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀγγέ-
 λοις ἐπάξιον ἦν τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα, ὡς ἀληθῶς φέ-
 ρον ἐκτύπωμα τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ παρὰ τοῦ
 Χριστιανώμου λαοῦ ὁ τὸ σχῆμα τοῦτο πεπιστευμένος
 καὶ ἀκραφνὸς καὶ τέλειον συντηρῶν Θεὸς ἀντικρυς
 νομίζεται, ἅτε ἱερωγὸς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας
 καὶ τάξιν φωτιστικὴν ἐπέχων κατὰ τὸν μέγαν Διονύ-
 σιον τὸν θεοφάντορα, ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς ἀναλόγως
 ἔχειν αὐτὴν ὑψηγεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ τὸ παρ' ἀγγέλιον
 ἡμᾶς τὰ τῆς ἱερωργίας ταύτης μυστήρια δέχεσθαι
 προσούλους εἶναι· οὐ δυνατόν ἦν (μῶλις γὰρ τὰ κατ'
 αἰσθησιν καὶ κατ' ὀφθαλμοὺς ὀρώμενα συνορᾶν ἔχο-
 μεν), ὁ τῶν ἡμετέρων ἀπάντων μέγας· προμηθεὺς
 καὶ οἰκονόμος, ὁ ἀφάτῳ συγκαταβάσει οὐρανῶθεν
 κατελθεῖν εὐδοκῆσας ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιὰν
 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, πλοῦσιος ὧν ἐν ἐλαίᾳ καὶ οἰ-
 κτιρμοῖς, διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς σάρκα ἐνδεδυμένων ἀν-
 θρωπῶν συγγενικῇ διαθέσει ἐδώρησατο τὰ τῆς ἱε-
 ρουργίας ἐπὶ σωτηρίᾳ θεῖα μυστήρια ἐκτελεῖσθαι,
 οὐ μὴ σαρκικῶς ἢ χαμπεπῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως,
 ἀλλ' ὑψηλῶς, κατὰ τὴν τοῦ θεοπάτορος καὶ μέγδλου
 ἐν προφηταῖς καὶ βασιλεῦσι Δαυὶδ ῥῆσιν τὸ· *Οἱ ἱε-
 ρεῖς σου ἐνδύσονται δικαιοσύνην,* τούτ' ἐστὶ πᾶ-
 σαν ἀρετὴν μετ' ἀκριθείας καὶ ἀληθείας· καὶ ἀγγελί-

κῶς καὶ θείως καὶ ἡγνισμένως καὶ μετὰ καθαρότητος προσαρμοζούσης· τοῖς τῷ Θεῷ ἰεραῖσθαι λαχοῦσι καὶ δοχεῖα οὖσιν αὐτοῦ. Ἐνθεν τοι καὶ τῆς κρείττονος τυχόντες οἱ ἱερεῖς τάξεως καθ' ὃν εἰρηται τρόπον, ὀφειλοῦσιν πάντως κοσμεῖν ἑαυτοὺς καὶ τοῖς τῶν ἀρετῶν ἔργοις ἀπευθύνειν εἰς μίμησιν κατὰ τὸ ἐπικτὸν τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως καὶ καλοῦ ποιμένου, Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ ἴδια πρόβατα καλοῦντος κατ' ὄνομα ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης ἐπὶ τὴν μέλλουσαν καὶ τοῖς δικαίοις ἀποκεκληρωμένῃ καὶ ἀκολουθεῖν κατ' ἔγχοις τοῖς θεοῖς αὐτοῦ διδάγμασι καὶ ταῖς ἐντολαῖς, ἀλλὰ μὴ ταῖς οὐ καλαῖς βιωτικαῖς περιστάσεσι καὶ τοῖς γηϊνοῖς τούτοις καὶ προσκαίροις προστετηχότας χραίνεσθαι, ἐντεῦθεν καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν ἀμβλύνειν καὶ οὕτω βίον αἰρεῖσθαι ἀπρόδοτα καὶ μὴ συμφωνούντα τῷ ἱερατικῷ σχήματι, ὡς τῇ αἰτίᾳ ταύτῃ συμβαίνειν, τὴν μὲν γλῶσσαν ἐπιρρηπῆ πρὸς τὸ ψεῦδος ἔχειν αὐτοὺς, φιλαργύρους δὲ φαίνεσθαι καὶ οἰονότας, πλεονεξίας χαίροντας· καὶ φιλοκερδεῖς ἀσχημῶς· καὶ τὸ μέγα τῆς ἱερωσύνης ὕψος, φεῦ! κατασπώντας εἰς ἔμποριαν προδήλως κατεγνωσμένην, δίλγα τοῦ κατὰ ψυχὴν ἐντὸς ἀνθρώπου φροντίζοντας, τὸν δ' ἔξω καὶ σωματικῶν θεραπεύειν μόνον προθυμωμένους, ὡς γίνεσθαι τὸν ἱερέα ὡς τὸν λαόν· μόλις γὰρ ἂν τῷ περιόντι τῶν καλῶν ἔργων δυνηθεῖεν οἱ ἱερεῖς ἔλκειν εἰς μίμησιν τοὺς εἰς αὐτοὺς βλέποντας· ἂν δὲ φαῦλον ἀρχέτυπον φαίνωνται, καταγινωσκόμενοι, πόσης ἂν εἴη τοῦτο τῆς κατακρίσεως ἄξιον; Διὰ ταῦτα διασκευασμένη ἡ μετριότης ἡμῶν ἀσφάλειαν τὴν πρέπουσαν ἐποίησατο καὶ τῆς τῶν ἱερέων διορθώσεως, Χριστοῦ χάριτι, καὶ ἐξελέξατο ἀπὸ τῶν ἐν τῇ θεοδοξίᾳ τῶν Κωνσταντινουπόλει τοιοῦτων ἱερέων τοὺς μεμαρτυρημένους ἀντιποιεῖσθαι μέλιστα βίου θεοφιλοῦς καὶ κρείττονας καὶ εὐλαβεστέρους, καὶ κατέστησε καθ' ἑκάστην γειτονίαν εἰς ἑξάρχους τῶν λοιπῶν ἱερέων ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνάθεσιν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ συντηρήσεως ἐπιθλέπειν αὐτοὺς καὶ διδάσκειν καὶ παραινεῖν, ὅσα εἰς σύστασιν καὶ κόσμον ἀφορῶσιν αὐτῶν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ὡς ἂν ἐντεῦθεν τὸ τιμιον καὶ αἰδέσιμον ἔχοντες ὀκοθεν τῆς πρεπούσης ἀξιώνται εὐλαβείας καὶ παρὰ τοῦ κοινοῦ δημόδους λαοῦ, καὶ ἔχωσιν οὕτοι πρὸς αὐτοὺς τὸ σέβας προσερχόμενοι καὶ ζητοῦντες τὸν ἁγιασμὸν παρ' αὐτῶν μετ' αἰδοῦς τε καὶ εὐπειθείας, καὶ οὐδὲν καθυβρίζηται τὸ μέγα τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας κεφάλαιον διὰ πολιτείας φαύλης, ὡς εἰρηται· γινωσκέτωσαν γὰρ εἰς βεβαίαν καὶ ἀναμφίβολον πληροφορίαν, ὅτι, ὅς ἂν ἀπὸ τοῦ νῦν εὐρεθῇ τῶν ἱερατικῶς ἐξυπηρετούντων Θεῷ ἀναστρεφόμενος μετὰ λαϊκῶν ἐν συμποσίοις ἢ ἀσυνέτως καὶ ἀφυλάκτως περιπατῶν ἢ μάχαις καὶ ταραχαῖς καὶ στάσεσι χαίρων ἢ ἔμποριαν ποιούμενος· κατεγνωσμένην καὶ ἀπειρῶσαν τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἢ ὅπωςδὴποτε ἀπελεγχθεῖν διάγων παρὰ τὴν προσαρμόζουσαν ἱερατικὴν κατάστασιν καὶ ἀκριβείαν, ἐκπεσεῖται αὐτίκα τῆς ἀξίας καὶ δόξης τοῦ σεμνώματος τοῦ ἱερατικοῦ, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἱερέων ἀποτηθήσεται,

καὶ μακρὰν ἀποβρίψεται, ὡς ἀνάξιος κατὰ τὴν κανονικὴν παρατήρησίν τε καὶ παρακλῆυσιν.

† Ὑπόσχεσι τῶν αὐτῶν.

II. † Ἐπεὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, τῆς τῶν ἀπάντων σωτηρίας καὶ εὐταξίας κηδόμενος, ὡς ἀπὸ Θεοῦ καταπεμφθεὶς εἰς κοινὸν φωτισμὸν καὶ ἁγιασμὸν, τὰς ἀνωτέρωι κατὰ μέρος εἰρημένας παραινέσεις καὶ διδασκαλίαι· παρηγγύησατο, ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος κινουμένους τε καὶ ὀδηγούμενος, ἃς καὶ ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐδεξάμεθα ὀλοφύχως, ὑπισχνούμεθα ἡδὴ ἐγράψω, ἵνα φυλάττωμεν τὰς τοιαύτας διατάξεις· καὶ ὑποτυπώσεις ἀπαραποιήτους· τε καὶ ἀπαρθραύστους, καὶ συντηρώμεθα κατὰ πάντα ἐπὶ τῇ τούτων ἀσφαλείᾳ καὶ ἐκπληρώσει. Ἐν δὲ, ὅπερ ἀπευχόμεθα, ἀπελεγχθῶμεν ἐπὶ παραβάσει καὶ ἀθετήσει αὐτῶν, καταδικαζόμεθα καὶ ἐκπίπτωμεν ἀσυμπαθῶς καὶ τῆς ἱερωσύνης ἡμῶν, καὶ εὐθυνώμεθα ὡς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἀποστολικὰς παραδόσεις περιφρονούντες. *Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. δ'.*

† *Περὶ τῶν ἐκλεγέντων πνευματικῶν διὰ τοιοῦτων δεσποτικῶν τιμῶν ἐντυλιτηρίων.*

III. † Ἡ τοῦ φιλαγάθου Θεοῦ ἡμῶν περὶ τὸ ἡμέτερον γένος κηδεμονία σοφῶς τὰ πάντα διοικονομημένη καὶ διευθύνουσα τὴν τῆς πνευματικῆς χάριτος ἐπιστήμην ἀρχήθεν τοῖς τὴν ποιμαντικὴν καὶ διδασκαλικὴν ἀξίαν λαχοῦσιν ἱεράρχαις ἐπέτρεψεν, εἰς δοχεῖον τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρασκευάσασιν ἑαυτοὺς· ἀλλ' ἡ μέριμνα καὶ φροντις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ μετὰ σπουδῆς ἐπεκδίκησις τῶν ἀδικουμένων καὶ αἱ τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν ἐποφειλόμεναι ἀντιλήψεις καὶ προστασίαι, προσέτι γε μὴ καὶ τὰ παρὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθρῳ τῷ ἀνθρώπινῳ γένει τῶν ἀρέσεων κύματα θαλάσσης δίχην ὑπ' ἀνέμων τραχυομένης κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐγειρόμενά τε καὶ ἐπικλύζοντα στασιαστῶν καὶ χαιρεκάκων ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐνεργουμένων κατὰ διαφόρους καιροὺς τε καὶ χρόνους ἐπανισταμένων ἀφρίως οὐκ ἐφῆκε τούτοις βοθεῖν κατὰ σκοπὸν καὶ θεραπεύειν ἐπιστημονικῶς τοὺς βέβηαι τῆς ἁμαρτίας πεπληγμένους, κάντεῦθεν ποικίλοις καὶ διαφόροις τραύμασι καταστίχοις γεγεννημένους καὶ πολλῶν τῶν φαρμάκων καὶ τῶν ἰάσεων διομένους. Διὰ τοῦτο τὸ τῆς πνευματικῆς ταύτης διακονίας λειτουργημα τὸ κατ' ἐκείνου καιροῦ τοῖς ἱερατικῶς Θεῷ ἐξυπηρετούμενοις, κεκαθαρμένοις οὖσι καὶ ἀρετῆς καὶ βίου θεοφιλοῦς ἀντιποιοιμένοις καὶ εὐ μάλα πεπειραμένοις ψυχῶν προϊστασθαι καὶ χειραγωγεῖν αὐτάς πρὸς τὴν σωτηρίαν παρὰ τῶν τοιοῦτων προστατῶν καὶ πνευματοφόρων Πατέρων καὶ διδασκάλων ἀνέτεθη, ὡς εἰκὸς, κατὰ μετὰδοσιν θεοτέραν. Ἦν οὖν τοῦδ' οὕτω καλῶς καὶ θεαρέτως προβαίνόν τε καὶ γινόμενον· ἐπεὶ δὲ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπηρεαῖαι τὰ τῆς θεοφιλοῦς ταύτης ἐσθένυτο καταστάσεως, καὶ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, ἅτε δὴ τῶν ζιζανίων σπορευῶν, οὐκ ἐπαύετο χρώμενος ταῖς κλιτίαις αὐτοῦ μεθοδεῖαι καὶ μηχαναῖς εἰς ἐξαπάτην καὶ ἐξουθενισμόν καὶ

ἀνδραποδισμῶν τῶν ψυχῶν, ἵνα μὴ κατακαυχῆσθαι ἂν ἐχθρὸς καὶ καθυβρίση τὸν Ἰσπανικὸν τοῦτον λιμένα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος τυπωθέντες καὶ ἐλλαμφθέντες τοιοῦτοι θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι τῇ ἐνοῦσῃ τούτοις πνευματικῇ καὶ τελειοποιῶ σοφίᾳ καὶ χάριτι σοφῶς ἄγαν καὶ εὐαρμίστω; ἀντιεχθόμενοι συναιρομένου Θεοῦ μετὰ δοκιμασίας τῆς προσήκουσης ἐκλέγονται καὶ ἀνατιθέσθαι τὸ τοῖς Χριστιανοῖς περισπούδαστον καὶ κατὰ ψυχὴν λυσιστελέστατον ἔργον τοῦτο τοῖς τὸν μονήρῃ βίον ἐπανηρημένοις καὶ ἱερουσῆς ἀξιώματι κοσμηθεῖσι καὶ χάριτος θείας πεπληρωμένοις καὶ τῷ τοῦ παναγίου Πνεύματος φωτισμῷ κείραν καὶ εἰδῶσιν ἀκριθῆ κεκτημένοις, ὥστε δὴ θεραπεῦσαι τοὺς ἰχώρας καὶ τὰ ἔλλα καὶ κίβησι καὶ τομαῖς χρῆσθαι εἰς τὰ ὀσηπῶτα καὶ τοὺς ἀπεγνωκότας τῷ βάρει τῆς ἁμαρτίας ἀναλαμβάνειν τε καὶ κουφίζειν τῷ τῆς μετανοίας περὶ καὶ τὸν μὲν διεγείρειν ἐπὶ τὰ κρείττονα, τὸν δὲ νοθετεῖν, τὸν δὲ κατάρθειν ψυχωρεῖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ νέματος; τῶν θεοπνευστων Γραφῶν, ἕτερον παρακαλεῖν, ἄλλον οἰκονομικῶς ἀναψῆχειν καὶ ἀπλῶς τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γίνεσθαι κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, ἵνα τοὺς πάντας κερδησῶσι καὶ Θεῷ οικειώσωνται, τοῦ βάρους τῶν διανοῶν μετ' ἀρεῦνης ἀφικνούμενοι τῶν ἐξαγορευμένων καὶ τὰς ἐνεργείας διασκοπούμενοι καὶ κατάλληλα κατὰ τὴν τῶν προσώπων ποιότητα ἐπιτιθέντες τὰ φάρμακα, προσευχόμενοι μὲν διηνεκῶς καὶ ἀγρυπνοῦντες ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων καὶ πόρρω τοῦ Θεοῦ ἐστηκότων, τοῦτο δὲ μόνον ἔχοντες τρυφήν, τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν. Ἐπεὶ γοῦν τοιοῦτους ὁ λόγος ὑπεζωγράφει τοὺς πνευματικούς Ιατροὺς καὶ μετ' ἐπιστήμης εἰδότες θεραπεύειν τοὺς μάλωπας τῶν ψυχῶν, ὥστε ἀνωτέρους μὲν εἶναι παθῶν, ὡς ἂν μὴ ὡς γάγραναι τις ἢ λοιμώδης νόσος αἱ τῶν ἐξομολογουμένων πλημμελῶν αὐτοῖς ἐπισπίπτουσι, ἀλλὰ καταπαυῶνται ἄθροον, μὴ ἐπὶ πολὺ παραμένειν δυνάμεναι καὶ προσκαρτερεῖν, καθάπερ φύρανά τινα ἢ ἀκανθα εἰς ἄθρον κάμινον καὶ μεγάλην πυρκαϊᾶν εἰσφερόμενά τε καὶ ἐμβαλλόμενα· τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ χάριτος φαιδρῶς ἐπέκω τῶν καρδιῶν αὐτῶν ἐπιπολαζούσης, ἀμολύντους καὶ καθαρὰς ταύτας περιφρουρούσης, δοχεῖον οὖτος τοῦ Πνεύματος; ἅπαν μίσημα προσβολῆς εὐκόλως καταναλίσκηται, πρᾶξι δὲ καὶ ταπεινῶς φαίνεσθαι καὶ παντὸς καλοῦ ὑπόδειγμα καὶ ἀρχέτυπον καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο εἰσφέροντας τὴν σπουδὴν, ὡς μηδὲ τῶν ἁμαρτανόντων κατεπιτρέσθαι τε καὶ κατολιγωρεῖν, ἀλλὰ συμπλοῶ; ἀνοῖς ἐπικάμπτεσθαι καὶ πρὸς κατάνυξιν μάτιστα φέρειν, καὶ ὡς οἰκτικὰ μέλη καταψῆν καὶ, ὅση θύναμις, θεραπεύειν. Ὅθεν καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ τούτου θεμένη φροντίδα ἢ μετρίότης ἡμῶν καὶ διασκεψάμενη ὀρειλομένως κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι τὴν πνευματικὴν ταύτην λυσιστελείαν καὶ κατάστασιν καὶ ἁγιασμὸν τῶν ψυχῶν, ἐν τῇ θεοδοξίᾳ καὶ μεγαλοπύλῃ, τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ Κωνσταντινουπόλει, ἐκλέξασθαι δεῖν ἔργω τού; ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ μαρτυρουμένων ἀξίως ἔχειν καὶ εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν καὶ μόνοις αὐτοῖς ἐπιτρέψαι τὴν πνευμα-

τικὴν ἐξομολόγησιν, εἰς οὗς ἐθάβρησεν ἢ μετρίότης ἡμῶν, ἵνα τῇ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φυλάττωσιν ἑαυτοὺς ἀφιλαργύρου; καὶ μετὰ καθαρὰς συνειδήσεως, πρὸ παντὸς σπειδῶσι περὶ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν, καὶ μήτε διὰ χρήματα, μήτε διὰ φιλίαν ἢ δόξαν ἀνθρώπων ἢ ἑτέραν τινὰ προσηπάθειαν ἀθετῶσι καὶ παραδιδέπωσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ἀλλ' ὡς πᾶσιν ἀνθρώποις φῶς, διαλάμποντες ἐν τῷ σκότει τοῦ βίου τούτου, πάσης ἀρετῆς ἐργάται καὶ σπουδασταί, ἀκτῆμονες μὲν, ὡς μηδὲν τὰ πάντα λογίζόμενοι, ἐλετήμονες δὲ, ἐν οἷς ἂν θεοφιλῶ; οἱ φιλόχριστοι καὶ θεοφιλεῖς ἀθαίρετως αὐτοῖς βουληθῶσι προσεργεῖν, ἵδεναι τοὶ καὶ εἴπερ οὗτοι τοιοῦτοι ἀναφανείεν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένως διαπρέποντες, μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἐξέλευσιν καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν μετὰστασιν ἀξιοθῆσονται καὶ τὰ ἱερὰ τούτων σώματα τῆς πρεπούσης ταφῆς καὶ κηδείας μετὰ θείων ὕμνων καὶ χοροστασίας εὐαγγελικῆς, καὶ συναριθμοῖ γενήσονται τοῖς ἁγίοις εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ τὴν τῶν λοιπῶν μίμησιν τῶν κατὰ Θεὸν προθεμένων βιούν, ὅσοι δὲ, ὑπερ ἀπευχόμεθα, τὸν τοῦ Θεοῦ φρόνον παρ' οὐδὲν λογισάμενοι καὶ τὰς ἡμετέρας ταῦτας παραινέσεις καὶ ἐντολὰς ἀθετήσαντες μετὰ τῆς σωματικῆς ταύτης ἀπόθεσιν ἀναδειχθῶσι φαῦλον ἀρχέτυπον, δοῦλοι τε τῶν παθῶν καὶ ὑπὸ τῆς κακίστης φιλαργυρίας, ἣν ὁ μέγας Ἀπόστολος δευτέραν εἰδωλολατρείαν προσφωῦς ὀνομάζει, ἀγόμενοι ὡς ἀνδράποδοι, χρυσοῦ μᾶλλον ὄντες δοῦλοι ἢ τοῦ Χριστοῦ, καταφρόνησαντες μὲν καὶ Θεοῦ, περιφρόνησαντες δὲ καὶ τὴν ἡμῶν μετρίότητα, ἀποτρόπαιοι γενήσονται τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, μήτε ταφῆς, μήτε κηδείας ἀξιοθέντες, οἳ δὴ τοῖς ἀλόγοις κτήνετιν ἐμοιωθέντες, καὶ οὐ μόνον τὰς ἐσωτῶν ψυχῶν ἀπολέσαντες, ἀλλὰ καὶ ἐτέρας βλεθρον ψυχῶν, ψεῦδ' προσενηθάσαντες, ὡς μὴ ὤφελον, μηδένα λόγον ποιησάμενοι τοῦ αἰῶνος ἐκείνου καὶ τῆς μελλούσης φοβερᾶς κρίσεως καὶ ἀναταπῆσεως· ἐὰν γὰρ τὸ ἄλλα; μωρανθῆ, ὡς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελοῖς ὤρισεν, ἐν τίνι ἀλισθήσεται;

V. *Callistus confirmat jura monasterii Muguhorum.*
 † Διακρίσεις τῶν μοναζουσῶν τῆς τῶν Μουγουλιῶν μονῆς.

† Φθάνει ἢ ὑψηλοτάτη δέσποινα τῶν Μουγουλιῶν, ἢ περιπόθητος δηλονότι ἀπαδέλφη τοῦ αἰοδίου καὶ μακαρίτου βυσιλέως, τοῦ πάππου τοῦ κραιστέου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, κυρὰ Μαρία ἢ Παλαιολογίνα ἐκείνη, ἐξηνησαμένη ἀπὸ τῆς κυρᾶς Μαρία; Δουκαίνης τῆς Ἀκροπολιτέσεως ἐκείνης, ἀλλ' ἢ καὶ τῷ ἐπιθυγατρὶ γαμβρῷ αὐτῆς κυρῷ Δημητρίου τοῦ Κονσταντινου ἐκείνου, ἐτι τε καὶ τῆς τοιαύτης θυγατρὸς αὐτῆς τὰ προσόντα τεύτοις οἰκῆματα μετὰ τῶν περικλειομένων αὐτοῖς ἐτέρων μικρῶν ὀσηπείων, ὅσα θῆτα καὶ ἦσαν, πρὸ πολλῶν ἡδὴ χρόνων περὶ τὴν τοποθεσίαν τοῦ Φανῆρι διακείμενα, τὴν οὕτω πᾶς τηλικαῦτα ἐπιλεγομένην, τὰ Παναγίου μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς καὶ νομῆς αὐτῶν, τῆς τε ἐκκλησίας καὶ τοῦ λουτροῦ, πρὸς δὲ τῶν περιβολίων καὶ ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ πε-

ρίου πάντων δικαίων, άνευ τής οικοθεσίας του οικειοκακού εκείνων Ιωάννου του Θωμά, έγγιστα και σύγκολλα εύρισκομένης του περιορισμού αυτών, προδάντος και παλαιγενοῦς έγγράφου πρατηρίου φέροντος και τά: διά σταυρικού τύπου οικειοχείρους προταγὰς και σιγνογραφίας αυτών και ταβαλλώνι πεπιστωμένον, ώσπερ εΐθισται και νενομίσται, επί τιμήματι υπερπύρων εσταθμίων τέτρασιχιλιών, ἐφ' ᾧ κατά τόν θεοφιλή σκοπόν εκείνης δη τής ύψηλοτάτης δεσποίνης τών Μουγουλλών μεταποιήσαι ταύτα και Ιερὰν Θεῶν μονήν ἀναδείμασθαι και λιμένα ψυχῶν κατά Θεόν προθεμένον βίου, παρασκευάσαι τε και συστήσασθαι, ὃν δη τρόπον κατά μέρος διέξισιν και διαλαμβάνει τὸ προδὲν τοιούτον παλαιγενὲς γράμμα τής πράσεως: τής γοῦν ἐξωνήσεως τὸν τρόπον τοῦτον γεγενημένης εκείνη κατά τήν ἣν ἐνεστήσατο ἀρχήθεν τοιαύτην φιλόθεον και ἐπαινετην πρόθεσιν μετά καρδιακῆς σχέσεως και θερμῆς προθυμίας, εὐθύς εις τὸν πνευματικὸν και ψυχωφελῆ τοῦτον ἀγῶνα ἐπαποδύεται και ταξ παρ' ἑαυτῆς ἐπιμελείαι: και κόποις και πλείστοις διήσιν ἀναλώμασι τήν ρηθείαν μεταποίησιν ἐποίησατο, και πρὸ παντὸς ἤδρασε και ἐστήριξε περιποιησμένη τὸν ἐκεῖ θεῖον ναὸν τής πανυπεράγου δεσποίνης και Θεομήτορος τῆς Παναγωγίσεως, κελλίε τε ἐκ βάρων ἀνέκτισεν, ὡς ὁράται, και οὕτω δη μοναστήριον συνεστήσατο και καταγώγιον μοναχῶν ἀναθεθειμένων και ἀτιρωμένων Θεῶν ἐκ βρεφικῆς τῆς ἡλικίας, ἀλλήν ἀλλαχῶθεν συναγαγοῦσα χωρὶς οἰσθητινὸς δόσεως, καθῶς: ἐξελέξατο και διέκρινε, τὸ πᾶν ἐπιτρέψασα και παρασχομένη Θεῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ και πόλλ' ἄττα Ιερὰ καιμήλια χρυσοῦ και ἀργύρου πεποιημένα και λοιπὰ πολύτιμα σκεῦη και βιβλία πρῶταφίρωσεν, ἔτι δὲ και κτηματικὰς ὑποστάσεις, μαγκικεῖον τε μετά μουτρίων δύο και ἀμπέλια δύο ἐντὸς τῆς θεοδοξάστου Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὸν λεγόμενον Παλαῖον Φόρον, ἐκκλησίαν και ὁσπήτια ἐμψυτευτικά ἐξήκοντα και ἕτερον μαγκικεῖον ἐν αὐτῇ τῇ περιοχῇ τῶν ἀμπελίων μετά μουτρίων και τοῦτο δύο, ἐξ ὧν περιήρχετο τῷ μοναστηρίῳ ἐκάστου ἔτους, ὡς διισχυρίζονται αἱ μοναχαί, ποσότης ὑπερπύρων τριακοσίων, ἐκέκτητο δὲ και τὸ μοναστήριον και περὶ τὸ Μαυροπόταμον χωράφια, τὸ τε τοῦ Χαντούτζη και τὸ λεγόμενον τῶν Ταταροπούλων μετά ζευγαρίων, ἀλλὰ δη και περὶ τὴν Ραιδεστὸν ζευγηλατεῖον μετά ζευγαρίων δύο και ἕτερα ἀμπέλια ἐκ προσενέξεως και ὁσπήτια και περὶ τὴν Μήδειαν και ἀλλοχού διάφορα, ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ εἶπειν, διὰ τὸν εἰς Χριστὸν πόθον ἢ διαληφθεῖσα ὕψηλοτάτη δέσποινα τῶν Μουγουλλίων πᾶσαν τὴν προσοῦσαν εκείνην περιουσίαν ἀπένειμε, πολυτελῆ και μεγάλην τυχάνουσαν. Ἦν οὖν τὸ τοιούτον μοναστήριον εἰς δόξαν Θεοῦ και περιφανῆς ἐν ἄπασι, μέχρις ἂν εκείνην περιῆν· εκείνης δὲ τῆν ζῶην ἐκμετρησῆσης καταλείβθη τοῦτο, και ἦν εἶχεν εκείνη ὡς γνησίαν θυγατέρα, ἢ εὐγενεστάτη δηλαδὴ κυρὰ Θεοδώρη, ἢ ἐπονομαζομένη Ἀραχαντελοῦν, εἰς αὐτὸν δη ἐκείνον τὸν αὐδιδμον βασιλεία· ἐπεὶ δὲ προσταγῇ και ἀποδοχῇ βασιλικῇ ἠτάγετο αὐτὴν εἰς γυναῖκα ὁ

περιπόθητος θεὸς τοῦ κρατίστου και ἀγίου μου αὐτοκράτορος, πανυπερεβάστος κύρ Ἰσαάκιος Παλαιολόγος ὁ Ἀσάνης ἐκείνος, ἐφθασε δὲ μετά παραδρομὴν χρόνων τινῶν και ἤδε ἡ τοῦ τοιούτου πανυπερεβάστου σύζυγος τὸν βίον ἀπολιπούσα ἄπαις και ἀδιάθετος, ὕστερον μετά τὸν ἐκείνης θάνατον ἀναφορὰν ποιησάμενος ὁ αὐτὸς πανυπερεβάστος εἰς ἐκείνον τὸν αὐδιδμον και μακαρίτην βασιλεία, ἐφ' ᾧ προσκυρῶσαι ψυχικῆς ἔνεκα σωτηρίας και ἀπὸ τῶν προκίθην διαφερόντων τῇ δηλωθείσῃ προτέρῳ συζύγῳ ἐκείνου και ἐκ τῶν οικείων πραγμάτων εἰς τὸ μοναστήριον, κἀντεύθεν ἐπὶ συστάσει ἐφορεύειν αὐτοῦ, ἐπορίσατο σεπτὸν ἐκείνου χρυσόβουλ'ον, ἐπιθραβεῦον τῷδε τῷ πανυπερεβάστῳ τὴν αὐτὴν ἐφορείαν, σπεύδειν μέλλοντι ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως και ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτοῦ προχωρήσεως και αὐξήσεως, ἀλλ' εἰς τὸναντεῖον ἄπαν προσχώρησε τὰ τοῦ πράγματος· οὐ μόνον γάρ, ὡς αἱ μοναχαί παριστῶσιν ἐξασφαλιζόμεναι, οὐ γέγονεν ἐκείθεν ὑπὲρ τοῦ μοναστηρίου σύστασις και ὠφέλεια, ἀλλὰ και μεγάλην ὁ διαληφθεὶς πανυπερεβάστος ἐποίησατο καινοτομίαν και λύμην· τὰ τε γὰρ ἀμπέλια και τὰ μαγκικεῖα και τὰ ἐμψυτευτικά ὁσπήτια ἐντὸς τῆς θεαμεγαλόντου Κωνσταντινουπόλεως: ἐξεχρησῶθησαν και ἠφανίσθησαν, και τὰ ζευγηλατεῖα και πρὸ τῆς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίας ἐξηρημώθησαν, ὡς μικροῦ κινδυνεύειν τὴν μονήν εἰς τὸ μηδὲν κατανῆσαι ἐξ αἰτίας ἐκείνου, ἐφθασε δὲ και ἀνελεύθετο και ὑπὲρ ἀδελφῶν τριάκοντα τριῶν ἐξωτερικῶν κορμικῶν μετά και μοναχικῶν τινῶν ὑπὲρπυρα δισχίλια, και τὸ μὲν τοσηῦτον βάρος ἐπίκειται τῷ μοναστηρίῳ διὰ τὴν ἀπὸ τούτων ἀνάγκην και δόσιν, ἀπερ ἐκείνος προσέθηκεν, αἱ δὲ μοναχαί ἐντὸς: τοῦτου εὐρισκόμεναι και καθ' ἐκάστην και νυκτὸς και ἡμέρας κοπιῶσαι και ἐπαγρυπνοῦσαι εἰς ἕμνον και δοξολογίαν Θεοῦ και μνημόσυνον τῶν κρατίστων και ἀγίων μου αὐτοκράτορων, πλείστη ἐνδειξ και στενότητι κατατῆκονται, ὡς μηδὲ τῶν ἀναγκαιῶν αὐτῶν εὐπορεῖν· πλὴν και εἰς τοὺς ζῶντας εἰ: τελῶν ὁ εἰρημένος: πανυπερεβάστος κατεχέλασε μὲν και διάφορα ἀνώγειω οἰκήματα τοῦ μοναστηρίου, και τὴν τούτων ὕλην ἐπέσῆξεν εἰς περιποίησιν τῶν ἑαυτοῦ οἰκημάτων, καθῶς διαλαμβάνει και τὸ πρὸ τῶν μοναχῶν πρετεινόμενον κατάστιχον λεπτομερῆς, ἐξέδοτο δὲ και διὰ οἰκείων γραμμάτων πρὸς μὲν τὴν ἐκείνου θυγατέρα, τὴν περιπόθητον ἐξοδελφον τοῦ κρατίστου και ἀγίου μου αὐτοκράτορος, κυρὰν Εἰρήνην Ἀσάνιναν τὴν Φιλανθρωπωνῆν τὸ αὐτὸ μοναστήριον, πρὸς δὲ γε τὸν ταύτης αὐτάδελφον, τὸν περιπόθητον ἐξάδελφον τοῦ κρατίστου και ἀγίου μου αὐτοκράτορος, μέγαν πριμικήριον κύρ Ἀνδρόνικον τὸν Ἀσάνην, τὰ ἐκ παλαιῶ ἀνήκοντα και ὑποκείμενα ὁσπήτια τῷ μοναστηρίῳ πλησιάζοντα τοῖς ἰδίοις οἰκήμασι· Ἐνθεν τοι και μὴ ἐνεγκοῦσαι τὰ περὶ ταῦτο αἱ μοναχαί ἀναδραμεῦσαι εἰς τὸν κρατίστον και ἔγγιον μου αὐτοκράτορα και: κέτευσαν και ἐζήτησαν μετά κρίσεως τὴν τοῦ μοναστηρίου προτέραν ἐλευθερίαν τε και κατάστασιν. Παρεπέμφθη τοιγαροῦν ἐκείθεν ἡ ὑπόθεσις ὡς ἀνακειμένη τῇ Ἐκκλησίᾳ

κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων παρακείμεναι εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα· ὅθεν καὶ διεμηνύθη κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ βίβησα περιπόθητος ἐξαδέλφη τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος ἢ Φιλανθρωπική διὰ τοῦ ἐντιμοτάτου ραιφρινδαρίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, κύρ Μανουὴλ τοῦ Σιλδέστρου, ἧς δὴ καὶ μηδὲν εἰπούσης, μηδὲ δεξιᾶς κατὰ τὸ πρῶτον, καὶ δευτέρῳ μηνύματι ἐχρησάμεθα διὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου χαρτεφύλακος καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, ἀγαπητῶν κατὰ Πνεῦμα υἱῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κάντεῦθεν ἀντί πάσης ἀπολογίας ἐξαπέστειλε πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα τὸ τοιοῦτον σεπτὸν χρυσοδόλλου, ὅπερ καὶ ἀναγνωσθὲν καὶ ἐξετάσει δοθὲν εὐρηται οὐχ ὡς προέβη τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐχ, ὡς εἶδει, μεταποιηθὲν καὶ μὴ τῆς ἀληθείας ἐχόμενον, ἐν οἷς τὴν τοῦ, μοναστηρίου παραπομπὴν καὶ καταδούλωσιν ἐποιεῖτο καὶ πρὸς τοὺς παῖδας τοῦ βηθέντος πανυπερσεδάστου καὶ καθεξῆς ὡσαύτως πρὸς τοὺς ἐξ ἐκείνων παῖδας καὶ διαδόχους. Τῆς γοῦν ὑποθέσεως οὕτω παρακολουθούσης καὶ τοῦ τοιοῦτου σεπτοῦ χρυσοδόλλου μετὰ ἐξετάσεως ἀκριβοῦς ἀναφανέντος μεταπεποιημένου εἰς τὴν βηθεῖσαν παραπομπὴν καὶ καταδούλωσιν καὶ πρὸς τοὺς παῖδας τοῦτο δὴ τοῦ πανυπερσεδάστου καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἐκείνων ὁμοίως ἐφεξῆς κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον, καὶ τοῦ παλαιγενοῦς πρατηρίου γράμματος ἀληθῆ περιστῶντος τὴν παρὰ τῆς δηλιουθείας ὑψηλοτάτης δεσποίνης τῶν Μουγουλιῶν γεγούνη ἀρχῆθεν ἐξόνησιν καὶ μετὰ πλείετων ἀναλωμάτων ἐκείνης τοῦ μοναστηρίου ἀνίδρυσιν καὶ προσκύρωσιν τῶν ἀφιερωμένων καὶ προσκεκυρωμένων αὐτῷ, ὡς δεδήλωται, ἀποδεδειγμένης τε ὁσης καὶ τῆς τοσαύτης καινοτομίας καὶ λύμης καὶ κατατριβῆς τοῦ μοναστηρίου ἐκ τῆς κατὰ μέρος βηθείσης τοῦ πανυπερσεδάστου αἰτίας, ἢ μετριότης ἡμῶν ἅμα μὲν καὶ τοῦ ψυχικοῦ κατακρίματος· ἐκείνων ἀπαλλάττουσα, ἅμα δὲ καὶ τοῦ ἀκαταδούλωτου καὶ ἀδλαθοῦ· ἀπὸ τῶν κοσμικῶν καθάπαξ τοῦ μοναστηρίου φροντίζουσα, καθάπερ ὀφειλομένως ἔχει, καὶ τῆς λοιπῆς λυσιτελείας κατὰ ψυχὴν καὶ ὠφελείας κατὰ τὴν μοναχικὴν τάξιν τε καὶ κατάστασιν, εἶχε μὲν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἀναζητῆσαι καὶ ἐπανασῶσασθαι τῷδε τῷ μοναστηρίῳ τὴν ἣν ὑπέστη, ὡς εἴρηται, λύμην καὶ καινοτομίαν εἰς τὰ προσκεκυρωμένα αὐτῷ, παρῆκε δὲ λόγῳ συγκαταβάσεως καὶ μάλιστα ὡς τῆς τοῦ εἰρημένου πανυπερσεδάστου τελευταῖης προκαταλαβούσης· τὸ παρὸν μέντοι ἀπολύουσα γράμμα ἐν ἀγίῳ παρακαλεῦεται Πνεύματι ἢ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν εὐρίσκηται τὸ ἀπὸ τοῦδε τὸ διαληφθὲν μοναστήριον τῆς πανυπεράγου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος τῆς Παναγιωτίσης ἀκαταδούλωτον καὶ ἐλεύθερον παντελῶς τῆς ἐφορείας παντός τοῦ μέρους ἐκείνου δὴ τοῦ πανυπερσεδάστου, μηδεμίαν μηδαμῶς δικαίωσιν ἔχοντος· ἀπὸ τοῦ σεπτοῦ χρυσοδόλλου ἀναφανέντος μεταπεποιημένου ἐν μέρει τρόπον δὲ εἴρηται, ἄλλως θ' ὅτι καὶ ὁ αἰδισμός· καὶ μακαρίτης βασιλεὺς τὴν σύστασιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον πρόδοον καὶ ψυχωφελῆ συντήρησιν τοῦ μοναστηρίου ἀπὸ τῆς τοῦ εἰρημένου πανυπερσεδάστου

ἐφορείας ἐθέσπισεν, οὐ μὴν τὴν τοῦτο ἐκτριβὴν καὶ εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι ἐντεῦθεν κατάλωσιν· ἀνεπηρεάστου γὰρ ὄντος αὐτοῦ καὶ κατατριβῆς ἀνωτέρου, μέλλουσι πάντως καὶ αἱ μοναχὰ ἀδλαθῶς καὶ ἀνεμποδίστως τὸν κατὰ Θεὸν δρόμον αὐτῶν ἀνύειν καὶ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν ἑαυταῖς, ὡς ἐπηγγελλαντο, πραγματεῦσθαι. Τὰ μέντοι διαφέροντα ἐκ παλαιοῦ τῷ μοναστηρίῳ ὁσπήτια οὐ καλῶς ἐκδοθέντα ἐγγράφως παρὰ τοῦ τοιοῦτου πανυπερσεδάστου πρὸς τὸν δηλωθέντα περιπόθητον ἐξάδελφον τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, μέγαν πριμικήριον Παλαιολόγον τὸν Ἀσάνην, κύρ Ἀνδρόνικον, τὸν ἐκείνου υἱὸν, ὀφείλει ἐπανασωθῆναι· καὶ προσεῖναι, ὡς τὸ πρότερον, τῷ μοναστηρίῳ ἀνενοχλήτως παντάπασιν καὶ ἀδίασεστως, οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἕτερος, κἂν ὅστις ἄρα καὶ ἦ, ἐφθασε καὶ ὀφείλετο ὅπως ὀθεῖται τε τῶν ὀποκειμένων καὶ ἀνηκόντων αὐτῷ, χωρὶς δῆτα τῆς οἰκοθεσίας Ἰωάννου τοῦ Θωμᾶ, ὀφείλει κάκιστος· ἀπολύσαι τοῦτο. Τὰ γὰρ ἀφιερωμένα Θεῷ ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα τὸν αἰεὶ χρόνον τυγχάνειν ὀφείλει, οἷς ἀφιέρωται, καὶ ὁ χεῖρ πλεονέκτην καὶ ἄρπαγα τοῦτοσι ἐπιβάλλειν ἐπιχειρῶν ὡς ἱεροσυλὸς· ἀντικρυς· κρίνεται παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. Ἐπεὶ δὲ ἀνηνέχθη, ὡς τὸ τῆς Ἱατραίνης ἐκείνης ὁσπήτιον προσκεκυρωμένον καὶ ἀνατεθειμένον ὃν τῇ μονῇ ἐφθασε καὶ ἀπεσπάσθη καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ μέρους τοῦ αὐτοῦ πανυπερσεδάστου, ὀφείλει καὶ τοῦτο ἐπανασωθῆναι καὶ προσεῖναι αὐτῷ, καθὰ καὶ τὸ πρότερον· ἐπεὶ τοὺς παραβαίνοντας τοὺς τοιοῦτους θεῖους καὶ ἱεροῦς κανόνας, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἐπιτίμιον ἐκφωνοῦσιν οὔτοι, καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως τὸ αὐτὸ βάρος ἐπιτίθεμεν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τοῦτο ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀποπέλυται ἐπὶ τῷ προσεῖναι τῇ διαληφθείσῃ σεδασμῇ μονῇ εἰς ἀνενοχλησίαν διηνεκῆ τε καὶ μόνιμον κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς ε' ἰνδ. τοῦ ρωε' ἔτους.

† Εἶχε τὸ Κάλλιστος, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμένικὸς πατριάρχης, διὰ τῆς τιμᾶς καὶ θείας δεσποτικῆς πατριαρχικῆς χειρὸς.

VI. Callistus confirmat præbendam Amarantinæ datam ab imperatore.

† Ἐπεὶ ἡ ἐπονομαζομένη Ἀμαραντίνῃ ἐφθασε ἐξ ὀποβολῆς καὶ βασκανίας τοῦ κοινῷ ἐχθροῦ καὶ προσέκειτο πρότερον ἀτοπήμασι καὶ ἐργοῖς ψυχοβλαβέουσιν, ὕστερον δὲ εὐδοκίᾳ Θεοῦ ἀπὸ παραινέσεως τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοῦ κοινῷ τῶν ψυχῶν ἱατρείου, οὐ μόνον ἐβδελύξατο καὶ ἀπέστη καθόλου ἀπ' τῶν τοιοῦτων δλεθρίων πράξεων, ἀλλὰ καὶ θερμῶν ἐκ τῶν ἐργῶν ἐνεδείξατο τὴν μετάνοιαν καὶ κατάνοξιν καὶ ὁλοψύχως πρὸς τὸ κρείττον ἐπιστροφῆν, ὡς καὶ τὸ μοναχικὸν ἀσμένως μεταμείασασθαι σχῆμα καὶ ἀγαπήσαι τὸν μονήρη βίον, εἰσελθούσαν ἐν τῇ σεδασμῇ μονῇ τοῦ Περτζε καὶ ἐπιμελουμένην τῆς ψυχικῆς αὐτῆς σωτηρίας. Ἀνενηχθὲν δὲ τῷ κρείτιστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἕνεκα προμηθείας τῆς βηθείσης· Ἀμα-

ραντίνης ἐπὶ τῷ ἀπερισπάτως τῆς κατὰ Θεὸν ἀγωγῆς ταύτην ἀντιποιεῖσθαι, ἐπιηυδόκησε τῇ πρὸς πάντα τὰ κάλλιστα προχειρῶ και βασιλικῇ εὐποιᾷ και εὐμενείᾳ αὐτοῦ, οὐχ ἥκιστα δὲ, ἐν οἷς ἐστὶ τὸ σπουδαζόμενον σωτηρία ψυχῶν, και εὐηργέτησε πρὸς τήνδε τὴν μοναχὴν Ἀμαραντίναν ὑπέρπευρα ἕκατον, ἅτινα και ἐδόθησαν παρ' αὐτῆς πρὸς τὴν σεβασμίαν μονὴν τῶν Μαγγάνων, και ἐτάχθη ἔχειν και λαμβάνειν αὐτὴν ἐντεῦθεν ἀδελφάτων ἐν κατὰ τὸ πάντη ἀνελλιπῆς, καθὼς ἔχουσι δῆτα και λαμβάνουσι και οἱ ἐν τῇ ῥηθείᾳ μονῇ μοναχοὶ τὰ οικεῖα αὐτῶν ἀδελφάτα, προσευρηγέτητος και ἐπιθραβεύσας εἰς τοῦτο και σεπτὸν πρόσταγμα. Τὸ παρὸν ἀπολύουσα γράμμα και ἡ μετριότης ἡμῶν, ἐν ἀγίῳ διακαλεῖται Πνεύματι, ὡς ἂν ἔχη και λαμβάνῃ ἡ ῥηθεῖσα μοναχὴ Ἀμαραντίνα, ὡς δοῦσα τὰ τοιαῦτα ῥ' ὑπέρπευρα πρὸς τὴν σεβασμίαν τῶν Μαγγάνων μονὴν, ὡς δεδήλωται, τὸ εἰρημένον ἀδελφάτων αὐτῆς ἀνελλιπῶς και κατὰ τὸ ἀκέραιον και ὀλόκληρον και μετὰ τῆς συνήθους εὐλογίας, και μηδενοῦ στερητῆς ἐξ αὐτοῦ, ὡσπερ και οἱ διαληφθέντες μοναχοὶ ἔχουσι τὰ αὐτῶν ἀδελφάτα ἀνελλιπῶς, καθὼς τε ὁ κρᾶτιστος και ἅγιός μου αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ σεπτῶ αὐτοῦ ἐπιστάγματος διορίζεται και ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος παρεγγυᾷ γράμματος, ὀφειλόντων και τῶν κατὰ καιροῦς ἡγουμενικῶς προϊσταμένων ταύτης δὴ τῆς σεβασμίας μονῆς, δηλαδὴ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἀποδοῖναι τῇ μοναχῇ Ἀμαραντίῃ τὸ ἀδελφάτων ἀνεγκρατῆτος και ἀνυστερητῆτος και χωρὶς οἰσθητικῆς προσφάσεως και μετ' εὐλογίας τῆς συνήθους, ὡς εἰρηται· ἐπεὶ τοῦτο ἐνεκα βαρύντατον ἐπιτίμιον ἐπανατινόμεθα.

† *Ἔλχε τὸ Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. πέμπτῃς.*

VII. *Callistus monet visitatorem Constantinopolos Sclariotiam ut clerum moderetur.*

† Ὁ εἰς ἔξαρχον ἀναθεθεῖμένος τῆς κατὰ τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν ἐνορίας τῆς τοῦ Ἀαρὸν, θεοσεβίστατε πρεσβύτερε και ταβουλλάριε Σκουταριώτα, τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν και τὸ ἔλεος ἐπέχεται σοι ἡ μετριότης ἡμῶν. Τὸν πέρυσσι καιρὸν προμηθευσταμένη χάριτι Χριστοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν, ἔνα ἀπέχων οἱ τε ἱερωμένοι και οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τῶν κατηλείων, και ἀναστρέφονται κατὰ τὸ προσαρμόζον αὐτοῖς σχῆμα, παρεκελεύσατο ἐγγράφως, ὅσον γίνωσκες, ὡσαύτως προμηθεύσατο ἡ μετριότης ἡμῶν και παρήνεσε και ἐπεφωνήσατο διαφῆρω, ἵνα γένωνται ἐκ τοῦ μέσου και διορθωθῶσιν οἱ τριγαμίαι, οἱ ἀθεμιτογαμίαι, οἱ τετραγαμίαι, οἱ πολυγαμίαι, οἱ μοιχοζευξίαι, δι' ἅπερ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον· ἐπεὶ γοῦν οὐδὲν πλέον ἐγένετο και μετὰ τὰς τοσαύτας παρεγγυήσεις και παραινέσεις τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀλλὰ προεχώρησεν ἡ νόσος εἰς παροξυσμὸν και ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ μάλιστα, διὰ τοῦτο ἐπισκήπτει και παρακαλεῖται σοι ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· ἐπεὶ κατὰ τὴν τῶν φιλευσεθῶν νόμον διαταχὴν μετὰ πρῶτην και δευτέραν και τρίτην ἐπιφώνησιν γίνεται και

PATROL. GR. CLII.

ἐκδίησις εἰς σωφρονισμὸν και ἀναστροφήν τῶν περιφρονούντων και ἀπειθούντων τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, τοῦ κοινῶ συμφέροντος προνοουμένη διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὡς ἂν ἀπὸ τῆς σήμερον, ἥτις ἐστὶ τρίτη τοῦ Σεπτεμβρίου, ἔχητε παντοίαν προσοχὴν και συντήρησιν, και οὐδὲν τολμήη τις ζητῆσαι και λαβεῖν βούλλαν ἀλλαχθὲν συνοικεσίου μέλλοντος προβαίνειν, ἀλλ' ἀνατρέχῃ ὁ ζητῶν μετὰ σοῦ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, και δοκιμασίας πρότερον κατὰ τὸ ὀφειλόμενον τῇ Χριστιανικῇ καταστάσει ἐνόμου γινομένης, διδῶται ἡ προτροπὴ και ἡ βούλλα ἐντεῦθεν, ἵνα εὐδοκούντος τοῦ φιλαλάθου Θεοῦ πεύσηται και ἡ ἐπελθοῦσα τῷ ταλαιπῶρῳ ἡμετέρῳ γένει καταιγίς, και μεταποιηθῇ εἰς αἰθρίαν, διορθώσεως γενομένης, εὐμενῶς ἐπιδελφάντος ἀνωθεν ἐφ' ἡμᾶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλουσιου διτος ἐν ἐλέει και οἰκτιρμοῖς, και τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀποδεχομένου· γίνωσκε γὰρ, ὡς, εἴπερ οὐδὲν συντηρηθῆς εἰς τοῦτο, ἀμεταθέτως μέλλεις ἐκπεσεῖν και τῆς σῆς ἱερωσύνης και καθάρσεως παντελῆ ὑποστῆναι· οὐ μὴν ἀλλὰ και περὶ τῶν τοιούτων ἱερωμένων και μοναχῶν και νῦν πάλιν προαναφώνει και προγγέλλει ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν οὐ μόνον ἀπέχων ἀπὸ τῶν κατηλείων, ἀλλὰ και ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῶν κατεγνωσμένων, και πολιτεύονται ἐν στενότητι βίου και ἀγαθοῖς τρόποις, εὐρισκόμενοι τοῖς ἄλλοις εἰς τύπον και ὑπογραμμὴν τοῦ καλοῦ· ἐπεὶ, ἐὰν σοῦ ἀμελοῦντος πάλιν ἐμπικτωσιν οὔτοι εἰς τὰ τοιαῦτα ἀπηγορευμένα, σὺ μέλλεις εὐθυβηθῆναι κενονικῶς και κινδυνεῦσαι ἀργίαν τῆς ἱερωσύνης σου. Παρακαλεῖται δὲ και τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα οἱ περὶ τὸ μέρος τῆς τοιαύτης ἐνορίας εὐρισκόμενοι ἅπαντες ἱερεῖς ποιῶντες ἔργον ἐπιμελέστατον πρὸ παντὸς, και προσκαλῶνται τὸν τοιοῦτον αὐτῶν ἔξαρχον ἐν τε ἔορταῖς ἀγίων και μνήμαις τῶν ἀποικομένων και εὐχελαίσις και πάσαις ἀπλῶς ταῖς λοιπαῖς ἱερῆς τελεταῖς, ὅπως ἔμποτεύῃ και ἐπιτηρῇ προσηκόντως και κατὰ τὸ ἀρέσκον Θεῷ ἐνεργεῖσθαι τὰ τοιαῦτα και κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τε και παράδοσιν· ὅστις δὲ ἀπὸ τούτων φωραθῆ μετὰ τὴν παρακλήσειν ταύτην τῆς ἡμῶν μετριότητος μὴ ποιῶν οὕτως, ἀλλὰ χωρηθῆ εἰς ἀθέτησιν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ὑποστῆσεται και ἀργίαν τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ, και καταδίκη ἐτέρα σωφρονισθήσεται, και ἀνεύρηγτον ἐσται, ὅπερ ἂν χωρὶς τῆς παρουσίας τοῦτοῦ λάθρα ἐνεργηθῆ. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

† *Ἔλχε και διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. ζ'.*

VIII. *Callistus monet metropolitam Kivov ut pacem faciat cum duce Tverensi Michaelle.*

† Ἰερῶτατε μητροπολίτα Κιύβου και πάσης Ῥωσίας, ὀπίρτιμε, ἀγαπητὲ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος και συλλειτουργῆ, χάρις εἴη και εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερῶτητι. Τὰ γράμματά σου μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου τοῦ Ἀδθακούμ ἐδεξάμην, και ἐγνώρισα ἐξ αὐτῶν, ὅσα ἔγραψες και ἀνέφερες· γινώσκον δὲ ἔστω σοι, ὅτι

πρὸς τοῦτο ψικονόμησα ἄνθρωπον καλὸν ἰδικόν μου, **A** καὶ ἀπέστειλα πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, διότι ὁ μέγας βήγας Ληθεῶν ἀπέστειλε πρὸς με γράμμα αὐτοῦ, καὶ ἔγραφε πολλά, διὰ τοῦτο ἔκρινα καλὸν, καὶ ἀπέστειλα ἄνθρωπόν μου πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα μετὰ γραμμάτων τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀφ' ὧν μέλλεις γνωρίσειν ἀκριδῶς, ἄπερ ἔγραψεν ὁ μέγας βήγας Ληθεῶν. Ἐξερχομένου δὲ τοῦ ἀνθρώπου μου ἦλθεν ἀπὸ τοῦ μεγάλου βήγας τοῦ Τυφερίου Μιχαὴλ κηλόγηρος μετὰ γραμμάτων ἐκείνου· ἐδεξάμην οὖν τὰ γράμματα ταῦτα, καὶ ἐγνωρίσα, ὅσα μοι ἔγραφε· ἔγραφε δὲ καὶ αὐτὸς πολλά, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ἐζήτηε, ἵνα κριθῆ καὶ μετὰ σοῦ, νὰ ἔλθῃ ἡ ἱερότης σου ἐνταῦθα εἰς τὴν σύνοδον, καὶ νὰ πέμψῃ καὶ ἐκεῖνος ἀρχοντάς του, νὰ γένηται κρίσις. Ἐγὼ δὲ, πῶς ἦν δυνατόν, ἵνα μὴ δώσω αὐτῷ κρίσιν; Διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα μετὰ τοῦ προβηθέντος ἀνθρώπου, καθὼς μέλλεις γνωρίσειν ἀπὸ τῶν γραφῶν μου, ἢ ἵνα ἔλθῃ; σὺ ἐνταῦθα, εἴπερ ἔστι δυνατόν, ἢ πέμψῃς ἀρχοντάς σου, πέμψῃ δὲ καὶ ἐκεῖνος ἰδικούς του ἀρχοντας, καὶ γένηται ἡ κρίσις· νῦν δὲ, ἐλθόντος τοῦ ἀνθρώπου σου τοῦ Ἀββακούμ, ἐγνωρίσα καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς σου καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τούτου, ὅσα ἔγραψες καὶ ἐζήτηεις. Ἐγὼ δὲ, μιμούμενος τὸν εἰρηνοποιὸν Χριστὸν, γράφω καὶ παρακλιέομαι πρὸς σέ, ὅτι οὐδὲν μοι φαίνεται καλὸν, ἵνα ἔχῃς μετὰ τοῦ βήγας τοῦ Τυφερίου τοῦ Μιχαὴλ σκάνδαλα καὶ ὀχλήσεις, καὶ νὰ ἔρχεσθε εἰς κρίσιν, ἀλλὰ ὡς πατὴρ καὶ διδάσκαλος σπούδασον, ἵνα εἰρηνοῦσῃς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἴπερ **C** ἔπαιζε καὶ τίποτε, σὺ ὡς πατὴρ συγχώρησον καὶ ἀνακάλεσον αὐτὸν ὡς υἱόν σου, καὶ ἔχε καὶ μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, ὡς περ ἔχεις καὶ μετὰ τῶν ἄλλων βηγῶν. Μέλλει δὲ νὰ ποιήσῃ καὶ αὐτὸς μετάνοιαν καὶ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν, καθὼς ἐγὼ γράφω πρὸς αὐτόν. Τοῦτό μοι δοκεῖ καλὸν καὶ συμφέρον, καὶ οὕτω γενέσθω ἄνευ τινὸς λόγου. Εἰ δ' οὐ βούλεσθε τοῦτο, ζητεῖτε δὲ κρίσιν, ἐγὼ τὴν κρίσιν οὐδὲν κωλύω. Προστέχετε δὲ, μήπως φανῆ εἰς ὑμᾶς βαρῦ. Ἢ μετριότης ἡμῶν, καθὼς εἶπον, ἔγραψε γράμμα πρὸς τὸν βήγα τὸν Τυφερίου Μιχαὴλ, καὶ πέμπω τοῦτο μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου, τοῦ Ἀββακούμ, καὶ ὀπηνίκα ἔλθῃ εἰς τὰς χεῖράς σου, δὲς αὐτὸ πρὸς τὸν ἄνθρωπόν μου, ὃν ἀπέστειλα αὐτοῦ. Δις δὲ αὐτῷ καὶ ἄνθρωπόν σου δραγουμάνον, ἵνα ὑπάγῃ μετ' αὐτοῦ εἰς ἐκεῖνον, νὰ τὸν δειξῇ καὶ τὸ πρῶτόν μου γράμμα καὶ τοῦτο, ὃ γράφω νῦν πρὸς αὐτὸν περὶ εἰρήνης, νὰ τὸν εἴπῃ δὲ . . . καὶ λόγους, ὥστε νὰ ἔλθῃ εἰς μετάνοιαν καὶ εἰρήνην, καὶ θαρρῶ, ὅτι οὐ μὴ ποιήσῃ ἄλλως, ἀλλὰ ὡς ἂν γράφω πρὸς αὐτόν. Ἢ ἱερότης σου γινώσκεις ἀκριδῶς, ὅτι, ὅτε σὺ ἐχειροτονήσαμεν, Κυέθου καὶ πάσης Ῥωσίας μητροπολίτην ἐχειροτονήσαμεν, οὐχ ἔνδς δὲ μέρους, ἀλλὰ πάσης τῆς Ῥωσίας. Νῦν δὲ ἀκούω, ὅτι οὕτε εἰς τὸ Κυέθον ὑπάγεις, οὐτ' εἰς τὴν Ληθεῶν, ἀλλ' εἰς ἕν μέρος, τὸ δὲ ἄλλον ἀφήκες ἀποίμαντον καὶ χωρὶς ἐπισκέψεως καὶ διδασκαλίας πατρικῆς, ὥπερ ἔστι βαρῦ καὶ ἔξω τῆς παραδόσεως τῶν ἱερῶν κανόνων. Δίκαιον δὲ ἐστίν, ἵνα καὶ τὴν γῆν πάσης Ῥω-

σίας ἐπιδλέψῃς, καὶ ἔχῃς μετὰ πάντων τῶν βηγῶν ἀγάπην καὶ διάθεσιν πατρικὴν, καὶ ἀγαπᾷς αὐτοὺς ὁμοίως, καὶ δεικνύῃς εἰς αὐτοὺς τὴν αὐτὴν καὶ ὁμοίαν διάθεσιν καὶ εὐμένειαν καὶ ἀγάπην, καὶ μὴ τινας ἐξ αὐτῶν ἀγαπᾷς καὶ ἔχῃς ὡς υἱούς σου, τοὺς δὲ οὐδὲν ἀγαπᾷς, ἀλλ' ἔχῃς πάντας ὁμοίως υἱούς σου, καὶ ἀγαπᾷς πάντας ὁμοίως· καὶ οὕτω μέλλουσα καὶ αὐτοὶ διδόναι πρὸς σε εὐνοίαν καὶ ἀγάπην καὶ ὑπεταγὴν πολλήν καὶ μεγάλην· μέλλεις δὲ ἔχειν καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν. Γίνωσκε δὲ, ὅτι ἐγὼ ἔγραψα καὶ πρὸς τὸν μέγαν βήγα τῶν Ληθεῶν, ἵνα σε ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, κηθῶς καὶ οἱ ἄλλοι βήγας τῆς Ῥωσίας, καὶ ὅτε ὑπάγεις εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, νὰ δεικνύῃς εἰς σέ τιμὴν καὶ στοργὴν καὶ ἀγάπην πολλήν, καὶ νὰ περιπατῆς καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ ἀβαρῶς καὶ σὺ, ὅσον ἐνι δυνατόν. Σπούδασον, ἵνα ἔχῃς εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ διάθεσιν, καὶ ἔχῃς καὶ αὐτὸν, ὥστερ τοὺς ἄλλους βήγας· διότι ὁ τοῦ Κυρίου λαὸς ὁ Χριστιάνουμος, ὃς εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τῆς σῆς χρῆζει ἐπισκέψεως καὶ διδασκαλίας· καὶ ἐνι ἀναγκαιότατον, ἵνα ἔχῃς μετ' αὐτοῦ ἀγάπην, ἵνα βλέπῃς καὶ αὐτὸν καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν διδάσκῃς. Καὶ ποιεῖ τοῦτο μετὰ πάσης σου δυνάμεως χωρὶς λόγου τινός· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἔγραψέ σοι πλατύτερον ἢ μετριότης ἡμῶν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου μου τοῦ Ἰωάννου, καὶ μέλλεις γνωρίσειν ταῦτα ἀκριδῶς.

IX. Imperator monet patriarcham, ut dijudicet causam metropolitæ Cæsareæ.

I . . . . . πατριάρχα. Ἡ βασιλεία μου ἐγνωρίσειν, ὡς ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας Βασίλειος ὁ Καραντηνὸς ἐκ κακοήθους ψυχῆς καὶ γνώμης θρασεῖας ἐποίησατο λιθέλλου δόσιν, ἦν ἐποίησατο, προσεχῶς πρὸς τὴν βασιλείαν μου κατὰ τῆς ἀγιοσύνης σου· ἐνεχόμενος γὰρ εἰς κρίσιν συνοδικήν, ὑπὲρ ὧν αἰτιωμάτων ὑπῆρχε κατηγορούμενος, πρὶν ἀποδύσασθαι τὰ ἐγκλήματα, πρὶν τὴν ἀπὸ τῆς ἀγιοσύνης σου αἰτήσασθαι ἔνδοσιν κατὰ τὸς ἱεροὺς κανόνας δοκοῦν, πρὸς αὐτὴν τὴν βασιλείαν μου ἐκδραμεῖν ἐβουλεύσατο, σκυλμὸν ἐμποιῆσαι τῇ ἀνακρίσει αὐτοῦ μηχανώμενος· ἀλλὰ τῆς ἐγγειρήσεως οὐκ ἀπάνωτο. Μὴ ἀγνοοῦσα γὰρ ἡ βασιλεία μου, ὅτι ὑπὲρ κανονικᾶς εὐθύνας ἐμπίπτει ἐκ τούτων ὁ Καισαρείας, τότε μὲν κενὸν καὶ ἀπρακτὸν αὐτὸν ἀπεπέμψατο, νῦν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς κανόνας παρῆρησιάσασθαι βούλεται, ὅθεν καὶ παραδηλοῖ τῇ ἀγιοσύνῃ σου ἡ βασιλεία μου, ὡς ἂν ἐπὶ συνελεύσει τῶν ἐνδημούντων ἐν τῇ Νίκαιᾳ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὅσοι δὴ ποτε ἂν καὶ ὡσι, κἄν ἴσως καὶ τοῦ κεκανονισμένου ἀριθμοῦ ἀποδέωσιν, συγκαλέσῃται καὶ τὸν ἱερωτικὸν πατριάρχην Θεοουδέως μεγάλῃς Ἀντιοχείας μετὰ τῶν ἄρτι συνόντων αὐτῷ κατὰ Νίκαιαν ἐπισκόπων, καὶ συνδιασκεψάμενοι κοινῇ τὰς κανονικὰς διατάξεις, ὁκλήουθον αὐταῖς περὶ τοῦ Καισαρείας ἐξελέγκτε ψήφον, ἧτις ἐπιγνωσθήσεται καὶ τῇ βασιλείᾳ μου.

Εἶχε τὸ Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ς' δι' ἑρ-

θρῶν γραμμῶν τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χει- A
ρῶς.

H. † Ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης θεουπόλεως με-
γάλης Ἀντιοχείας εἶπε, ὡς ὁ Καισαρείας, ἐὰν ἐλευ-
θέρην τὴν συνείδησιν καὶ ἀκατάγνωστον εἶχεν ἀφ'
ῶν ἐνεκλήθη, ἐπέμεινεν ἂν τὴν συνοδικὴν κατεξέ-
τασιν. Νῦν δὲ προπετυσάμενος καὶ τῇ βασιλείῳ
καὶ θείῳ περιωπῇ οὐκ εἰς εὐκαιρον προσελθὼν,
νεανειυσάμενος δὲ καὶ κατὰ τοῦ ἀγιωτάτου δεσπό-
του ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ μου, τοῦ οἰκουμε-
νικοῦ πατριάρχου, εἰδείξεν ἑαυτὸν δυσσυνειδήτως
ἔχοντα, καὶ διὰ τοῦτο σύγγυσιν μελετήσαντα τῆς
ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ὅθεν ἀπολογίας πάσης
παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπεστέρηθη, καὶ ἐνδικον
κατεδικάσθη καθαιρεῖν, καὶ ἔστω καθηρημένος καὶ
πάσης ἱερατικῆς ἀξίας γεγυμνωμένος.

X. Patriarcha in jus vocat monachum Joannicium.

† Φθάνει ὁ μοναχὸς Ἰωαννίκιος ἐτι κατὰ κοσμι-
κοῦς διόχους καὶ γυναικί συνοικῶν εἰς τὸν τοῦ πρε-
σβυτέρου βαθμὴν προδιδασθεῖς τηλικαῦτα καὶ τὸ
ἱερατικὸν λειτουργίωμα ἐκτελῶν. Ἐπεὶ δὲ θανάτῳ
ταύτην ἀπέβαλε, καὶ ἐν χρεῖζῃ ἠδύρκετο, νέαν
ἀγων τὴν ἡλικίαν, οὐκ ἀγαθὴ δὲ ἦν καὶ ἡ φήμη τῆς
ἀναστροφῆς αὐτοῦ, ἀπείργετο διὰ ταῦτα παρὰ τοῦ
τιμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ σακελλίου τῆς καθ'
ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας,
ἀγαπητοῦ κατὰ Πνεῦμα υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότη-
τος, κύρ Μιχαὴλ τοῦ Καβάσιλου, ὥστε τοῖς κοσμι-
κοῖς ἐνστέφνεσθαι, ὡς μὴ λυσitteλῶν αὐτῷ τοῦτο,
κάντε ὕβην ἀπεκάρη κατὰ μοναχοῦς ἐν τῇ κατὰ τὴν
θεοδόξαστον Κωνσταντινουπόλιν σεβασμίᾳ τῆς Πε-
ριβλέπτου μονῆς, ἐν ἣ δὴ καὶ κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθνος
τῆν ἱερατικὴν καὶ αὐτὸς ἐξεπλήρου ὑπηρεσίαν. Ἄλλ'
οὔτε οὔτω τὰ τῆς πολιτείας εἶχε συνῆδοντα τῷ
βαθμῷ, ὁμιλίαις οὐ καλαῖς χρώμενος. Τοῦ καιροῦ
τοιγαροῦν παρατρέχοντο· διέμενεν, ὡς ἔδοκει, ἀνεξ-
έλεγκτα τὰ τοῦ πράγματος. Πρὸ τιῶν μέντοι ἡμε-
ρῶν συνῶν ὁ τοιοῦτος τῷ μοναχῷ Ἡσαΐα, μεθ' οὗ
δηλονότι ἐπι βλάβῃ ψυχικῇ συνήθως εἶχε, καὶ φιλι-
κῶς συνήθετο, καὶ κατέλαθον ἐν . . . . εἰς τὸ προ-
δήλως κατεγνωσμένον ὁσπήτιον τῆς θυγατρὸς τοῦ
ἐπονομαζομένου Θινατίου ἐκείνου, τῆς λεγομένης
μοναχῆς . . . . Θινατίσσης, ἥτις καὶ πρὸ τοῦ
ἀμφιάσασθαι τὰ μοναχικὰ διατεθρῦλλημένη ἦν, ὡς
ἀσώτως βιωσα, καὶ οὐ μόνον ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς οἰκείας
ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λύμῃ πολλῶν ψυχῶν ἀπ' αὐ-
τῆς μαστροπευομένων. Μετὰ δὲ καὶ τὸ περιβαλέ-
σθαι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς τὰ μοναχικὰ καὶ ἐν αὐτῷ
καταμένειν, ἐπὶ τῷ χεῖρον προέκοψε μάλιστα, τὸν
τοιοῦτον ἐκυτῆς οἶκον χαμαιτυπεῖον ἀπεργασαμένη,
καὶ ταῖς νεωτέραις μοναχαῖς μαστροπὴν ἐαυτὴν κα-
ταστῆσασα, ὡς μὴ ὤφελεν. Ἐνθεν τοι καὶ ἐφορτα
μὲν ὁ ῥήθεις Ἰωαννίκιος, ἐκεῖ προσεταιριζόμενος
καὶ τὸν συνήθη αὐτοῦ μοναχὸν Ἡσαΐαν, ἐφείλκετο
δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν μοναχὴν . . . . εἰς τὸ τοι-
οῦτον πορνεῖον, ἀναίδην εἰσερχόμενος καὶ τὰ δο-
κούντα διαπραττόμενος, μήτε τὴν θεοῦ ἐπέξελου-

σιν ὑφορώμενος, μήτε τὴν ἀπο τῶν ἀνθρώπων
κατάγνωσιν αἰσχυνόμενος· ἐπειδὴ καὶ κατὰ ἱερο-
μονάχους βιοῦν τὰς συνθήκας δέδωκε πρὸς θεόν, ὡς
ἱερωσύνης ἀξίωμα περικεῖμενος. Ἦν μὲν οὖν ἐπὶ
πολὺ τὸν τρόπον τοῦτον παρποκλέπτων τε καὶ
λανθάνων, καὶ ταῦτα τῆς ἡμῶν μετριότητος φρον-
τιδα πλείστην Χριστοῦ χάριτι καὶ προμήθειαν ποι-
ουμένης καὶ προαναγγελλούσης καὶ προαναφωνοῦ-
μένης, δι' ὧν τε ἀπέλυσεν ἐγγράφως συνοδικῶν
πράξεων, καὶ δι' ὧν καθ' ἐκάστην παρῆνε· καὶ εἰσ-
ρχεῖτο, καὶ δι' ὧν ἀποκατέστηεν ἐξάρχων πάντας
τοὺς ἱερωμένους καὶ μοναχοῦς, ἀπεχομένους κατη-
λείων καὶ μέθης καὶ τῶν ἐκ μείσης ἐπιγινομένων
θεοστυγῶν ἔργων καὶ ἀσελγῶν πράξεων, ἐκκλίνειν
καὶ τῆς ὁμιλίας τῶν φαύλων καὶ ἀκολάστων· διὰ
ταῦτα γὰρ ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἀπει-
θούτας, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, καὶ κατὰ τὸ
προσαρμόζον αὐτοῖς· σεβάσμιον σχῆμα θεοφιλῶς καὶ
μετὰ σεμνότητος πολιτεύεσθαι· ἐπεὶ καὶ ὁμιλίαι
κακαὶ φθειροῦσιν ἦθη χρηστά, ὡς τὰ ἱερὰ θεοπί-
ζουσιν Εὐαγγέλια. Ἄ δὴ πάντα καὶ βλέπων συνε-
χῶς καὶ ἀκοῆ λαμβάνων ὁ δὲ Ἰωαννίκιος παρ'
οὐδὲν ἐτίθετο, καὶ ἡφρονίσταται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
ἅμα τῷ δηλωθέντι ἐταίρω καὶ συνήθει αὐτοῦ μο-
ναχῷ Ἡσαΐα σὺν τῇ τοιαύτῃ μοναχῇ τῇ . . . .
κατὰ τὸ δοκοῦν παραγίνεται εἰς τὸ εἰρημένον ἀσω-
τεῖον ταύτης δὴ τῆς Θινατίσσης ἀνευρησίου.
Ἐνθα δὴ καὶ πρὸ ὀλίγου ὁμοῦ τούτων τῶν εὐρεσκο-
μένων καὶ τιῶν ἐξεπίτρεδς ἐνδρεούτων ἐπὶ τὸ
εἰσελεῖν εἰς τὸδε τὸ ἀσωτεῖον καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ
τοὺς τοιοῦτους κρατῆσαι καὶ ἀφελέσθαι· μὲν καὶ τὰ
προσόντα τούτους, ἐπόπτην δὲ στηλιτεύσαι αὐτούς·
καὶ θριαμβεῦσαι· ἐπεὶ ὁ τιμιωτάτος δικαιοφύλαξ
καὶ πρωτέδικος τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ
Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀγαπητὸς κατὰ Πνεῦμα υἱὸς
τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰωάννης ὁ Φύλαξ,
ἔτυχε καθ' ὅδον ἐκεῖσε διερχόμενος, καὶ οἱ ἐν γει-
τόνων οἰκοῦντες εἶπον καὶ εἰδείξαν αὐτῷ τὰ περὶ
τούτων, καὶ ἐζήτησαν προμηθεύσασθαι καὶ ἀπαλ-
λάξαι τῆς ἀτιμίας αὐτοῦς, τοὺς μὲν μετὰ θράσους
ὠρμημένους πρὸς τοῦτο ἴσχυσε μόλις καὶ κατέπαυσε
καὶ ὑποχωρῆσαι παρεσκευάσας, μεταχειρισάμενος,
ὡς ἐνήν, γενομένης καὶ δόσεως εἰς τοὺς τοιοῦτους,
ὅση δὴ καὶ ἐγένετο, αὐτὸς δὲ ἔνδον γενομένος καὶ
ἰδὼν αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ ἀσωτεῖῳ τὸν τε ῥηθέντα
Ἰωαννίκιον καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν μοναχὸν
Ἡσαΐαν, σὺν ταῖς εἰρημέναις μοναχαῖς τῇ τε Θινα-
τίσση καὶ τῇ . . . . ἡλευθέρωσε μὲν τούτους ἐν-
τεῦθεν, πλην σκώμμασι καὶ ὀνειδισμοῖς οὐκ ὀλίγοις
αὐτοῦς καθυπέβαλε κατὰ τὸ εἶδος, ὅπως ἐπ' ἀθετή-
σει τοῦ πρὸς θεὸν ἐπαγγέλματος φαύλοις καὶ αἰ-
σχίστοις πράγμασιν ἐξέδουκαν ἑαυτοῦς, καὶ ταῦτα
τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ἀναγεγραμ-
μένον τρόπον ἀπέχεσθαι καθάπαξ τῶν τοιοῦτων πα-
ρακελευομένης καὶ διδασκούσης. Οὕτως οὖν διαβ-
ρήδην ἐξελεγχθέντος τοῦ πράγματος, οὐδεμία τις
ἦν χρεια ἢ ζήτησις παραστάσεως· πλείονος, καθαι-
ρέσει τὸν Ἰωαννίκιον παντελεῖ καθυπάγουσα. Πλην
ἢ μετριότης ἡμῶν, πάντων πρόφασιν περιαιρούσα,

δεῖν ἔγνω παραγενέσθαι αὐτὸν εἰς τὴν κρίσιν συνοδικῶς, καὶ εἴπερ ἔχει λέγειν τι καὶ προβάλλεσθαι ἀπολογήσασθαι· γίνεται τοιγαροῦν μετάκλητος διαφόρως, πρῶτον μὲν μετὰ τοῦ περιμικηρίου τῶν ἐξκουσιτῶρων, τοῦ Χαρατζᾶ . . . . .
Finis deesi.

XI. *Synodus metropolitæ Trajanupoleos confert ecclesiam Peritheorii per adjunctionem.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν, ὁμοῦ μὲν προνοουμένη τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Τραϊανουπόλεως, ὑπερτίμου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, μὴ τὸ προσήκον ἔχοντος κατάντημα ἀπὸ τῆς παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πληθοῦ ἀμαρτιῶν ἐπιφυσίσης τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας καὶ συγχύσεως, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῦ ἐν τῷ Περιθεωρίῳ Χριστιανύμου λαοῦ προμηθευομένη, χηρευούσης· ἦδη τῆς ἐκείσε ἀγιωτάτης ἐκκλησίας, ὡς ἂν καὶ οὗτος ἀρχιερατικῆς ἀπολαύσιν ἐπιστάσις καὶ ἐπισκέψευς καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἀγιασμοῦ· ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἀρετῆς καὶ περὶ τὰ πνευματικὰ ἐπιστήμη; καὶ τῶν λοιπῶν θεοφίλων προτερημάτων καὶ τῆς καθαρᾶς εὐνοίας, ἣν κατὰ τὸ εἶκος καὶ ὀφειλόμενον εἰδείξῃ καὶ δεικνύει μετὰ τοῦ προσήκοντος· ζήλου τῷ ἐνθῶ κρᾶτει τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, πολλὴν ὠφέλειαν μέλλει προσεῖν τῷ τοιούτῳ λαῷ, συνδιασκαφεμένη τὰ περὶ τοῦτου ἡ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Μελενίκου, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Ῥόδου, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Ἄπρω, τοῦ Αἴνου, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Τενέδου καὶ τοῦ Μάκρης, ἐπεὶ καὶ ὀφειλομένως ἔχομεν ἐπικουρεῖν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν συνεφέπεσθαι τοῖς ἀδελφοῖς φρονούσιν ἡμῖν καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας συνδιαφέρουσιν ἐν τοῖς ἀναγκασίαις καὶ κατεπίγουσι, διὰ ταῦτα κατεπράξατο γνώμη κοινῇ ἐπιλαδέσθαι καὶ κατασχεῖν τὸν αὐτὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπερίτιμον ἐπιδόσεως λόγῳ χηρευούσης, ὡς εἴρηται, τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Περιθεωρίου ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων· πολλῷ γὰρ μάλλον δίκαιον ἂν εἴη ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτῷ περιγενέσθαι βουθῆσαν ἢ ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν ἐπιζητεῖν· ἐπιληψεται τοῖνον αὐτῆς μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν κτημάτων καὶ πραγμάτων, ἱεουργήσει τε ἐν αὐτῇ καὶ ἀναγνώστis σφραγίσαι καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν χειροτονήσει, καὶ πάντα διαπράξεται ἀπλῶς, ὅσα καὶ γνήσιος ταύτης ἀρχιερεὺς δίχα τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ὀφειλόντων τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἱερωμένων, ἀρχόντων, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν τὸ προσήκον αὐτῷ σέβας καὶ τὴν τιμὴν ἀποδιδόναι καὶ εἰσπείλειν, ἐφ' οἷς πρὸς αὐτοὺς μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι ἀφορῶσιν εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Εἰ; γὰρ τὴν περὶ τοῦτου ἀσφάλειαν καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα συνοδικὴ πράξις τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Τραϊανουπόλεως καὶ ὑπερίτιμῳ, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπιδίδεται.

† Εἶχε τὸ· *Μηνὶ Δεκεμβρίῳ* Ἰνδ. ζ' διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρός.

XII. *Patriarcha concedit metropolitæ Antiquarum Patrarum ut sedeat in monasterio dicto Mega Spleaion.*

† Ἐπεὶ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὑπερίτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Ἀχαίας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, ἀνήνεγκεν, ὡς τὰ τῆς κατ' οὐτὴν ταύτης ἀγιωτάτης ἐκκλησίας κατήντησεν, εἰς ὅσην δὴ καὶ κατήντησε, στενότητα ἀπὸ τῆς τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας, ὡς μὴδ' ἀπὸ λειψάνων γοῦν ἔχειν γνωρίζεσθαι, κἀντεῦθεν μὴδὲ καταντήματος εὐπορῶν δδε ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ τῆδε κάκεισε μεταχωρῶν ἐστίν, ὑφορώμενος καὶ τὸν ἐπηρημένον αὐτῷ καθ' ἑκάστην σχεδὸν ὑπὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐχθρῶν κίνδυνον, καὶ διὰ τοῦτο ἤτησατο τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἵνα ἡ κατὰ τὴν Πελοπόννησον διακειμένη σεβασμία μονή, ἡ εἰς δυομα τιμωμένη τῆς ὑπεράγου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης Σπηλαιωτίσσης, τῇ πατριαρχικῇ περικτῆ καὶ ἐπισκέψει ἀνωθεν ὑποκειμένη, δοθῇ πρὸς αὐτὸν ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατὰ λόγον ἡγουμενείας, καθὰ δὴ ἐνταῦθα κατὰ τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομαγάλυτον Κωνσταντινούπολιν ἐκδίδονται τοῖς ἀρχιερεῦσι μοναστήρια ἡγουμενικῶς, ὥστε τὸν αὐτὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν καὶ καταντήματος εὐπορεῖν καὶ τῆς προσηκούσης εὐκοσμίας καὶ θεοφιλοῦς ἀγωγῆς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ ἀσκουμένων μοναχῶν· ἡ μετριότης ἡμῶν ἐβλογον τὴν αἴτησιν ταύτην ἡγησαμένη καὶ κρίνασα, τὸ παρὸν ἀπολύει σιγίλλωδες γράμμα, δι' οὗ δὴ καὶ ἐκδίδωται πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν ἡγουμενικῶς τὴν ρηθείσαν σεβασμίαν πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ Σπηλαίου ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῇ κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ λοιπῶν δικαίων καὶ προνομίων, ὥστε καὶ ἔχειν ἐν αὐτῇ κατάντημα διὰ τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν, ὡς εἴρηται. Οὕτω δὲ παρακελευόμεθα τὰ περὶ τοῦτου, ἵνα οὐ μόνον κατὰ μηδὲνα τρόπον ἔχη οὗτος ἐπιθέσειας ποτὲ ὡς οἰκείας τῆς μονῆς ἀντιποιήσασθαι καὶ ἀποσπάσαι αὐτὴν τοῦ πατριαρχικοῦ μέρους, ἀλλὰ καὶ ἀποδιδῶν τὸ τε ἀνήκον ἀνωθεν κανονικὸν καὶ εἰ τι ἄλλο ἐστὶ τεταγμένον ἀποδίδοσθαι παρὰ τῆς μονῆς τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἀποδιδῶν δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐλευζομένου Σεπτεμβρίου σὺν Θεῷ τῆς ὀγδόης Ἰνδικτιῶνος. Ὅφειλει μέντοι προηγουμένως φροντίδα ποιῆσθαι, ὅπως ἂν οἱ ἐνασχομένοι αὐτῇ μοναχοὶ διαγωγῆς καὶ πολιτείας ἀντιποιούντο, μοναχοῖς ἀνδράσι προσαρμοζούσης, καὶ ὡς ἐπηγγελλάντο Θεῷ, ἀναστρέφοντο, εἴπειτα καὶ κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν κτήματα καὶ πράγματα βελτιούντο καὶ ἐπαύξοντο, ὡς λόγον ἀποδώσων ὑπὲρ τούτων Θεῷ, ὀφειλόντων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἔχειν αὐτὸν δὴ τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην καὶ ὑπέκειν τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν

καὶ τὰ παρὰ τούτου πρὸς αὐτοὺς λεγόμενα εὐπει-
θῶς δέχεσθαι· πείθεσθε γὰρ, φησὶ, τοῖς ἡγουμένοις
ὑμῶν, καὶ ὑπέκτετε. Ἐπεὶ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τιμὴ
εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, καὶ ἔχει τὴν
ἀναφορὰν, εἰδέναι ὀφείλοντες, ὡς ὁ ἐξ αὐτῶν ἀντι-
πράξων τούτῳ καὶ ἐναντιωθησόμενος, ὡς τι ψω-
ριῶν, ἀπελαθήσεται παρ' αὐτοῦ τῆς μάνδρας Χρι-
στοῦ, ἵνα μὴ λύμης καὶ τῷ ὑγιάνοντι μεταδῷ.
Παρακλιθέεται δὲ καὶ τούτο ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα
ἔχη ἐπ' ἀδείας ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης
ἱερουργεῖν ἐν τῇ ῥηθείᾳ σεβασμίας πατριαρχικῆς
μονῆς τοῦ Σηπλαιίου, ὅταν δεήσει καὶ καλῆ χρεία
πρὸς τούτο, τελεῖται δὲ ὀφειλομένως ἡ ἀναφορὰ καὶ
μνήμη τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν τῇ μονῇ ὑποκει-
μένη ὑπὸ τῆν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν, ἔπειτα μνη-
μονεύεται ὡς καθηγούμενος ἀπλῶς καὶ ὁ διαληφθεὶς
ἱερώτατος μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν. Εἰς γὰρ
τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται αὐτῷ δὴ τῷ
δηλωθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Παλαιῶν Πατρῶν,
ὑπερίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀχαΐας, ἀγαπητῷ
κατὰ Κύριον ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλ-
λειτουργῷ, καὶ τὸ παρὸν σιγγιλιώδες γράμμα τῆς
ἡμῶν μετριότητος.

† Ἐἶχε τὸ· *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ* ἰνδ. ζ' διὰ τιμίας
πατριαρχικῆς χειρὸς.

**XIII. Patriarcha committit metropolitæ Monembasiæ
jura patriarchalia curanda in tota Peloponneso.**

† Ἡ μετριότης ἡμῶν ἀνατίθει σοι, τῷ ἱερωτάτῳ
μητροπολίτῃ Μονεμβασίας, ὑπερίμῳ καὶ ἐξάρχῳ
πάσης Πελοποννήσου, ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ
καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τὴν ἐν
τῇ Πελοποννήσῳ ἀνήκουσαν πᾶσαν ἐξάρχίαν τοῖς
πατριαρχικοῖς δικαίοις· ὅθεν ἐπιτηρήσεις μὲν πάντα
τὰ ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον τελοῦντα μοναστήρια, δι-
δάξεις τε τοὺς ἐνασκουμένους αὐτοῖς μοναχοὺς, θεο-
φιλοῦς ἔχασθαι βίον καὶ κατὰ τὸ ἐπάγγελμα πολι-
τεύεσθαι, καὶ τοὺς μὲν πειθομένους ἀποδοχῆς ἀξιώ-
σεις, ὅσους δὲ ἀπειθοῦντας εὐρήσεις, ἰατρούσεις
αὐτοὺς, νῦν μὲν ἡμερωτέροις, νῦν δὲ αὐστηροτέροις
φαρμάκοις χρώμενος· ὡσαύτως καταστήσεις ἐν αὐ-
τοῖς ἡγουμένους, ὅσους δοκιμάσης τῶν εὐρισκομέ-
νων εἰς τὴν αὐτόθι τόπον ἄλλων τῶν ἄλλων ἐπιτη-
ροστέρους εἰς τὴν τοιαύτην λειτουργίαν· ἐπιτηρήσεις
τε τὰ προσόντα τοῖς τοιοῦτοις μοναστηρίοις κτήματα
καὶ πράγματα, καὶ διδάξεις τοὺς διακονοῦντας
καὶ διενεργούντας αὐτὰ προσέχειν ἰσαυτοῖς, μὴ θί-
γειν ἀσυνειδήτως τῶν ἱερῶν, ἐνθυμουμένους τὸ κατὰ
τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, καὶ ὡς ὁ ἐκείνων
θάνατος καὶ ἡ τῆς προσκαίρου ζωῆς ἀφάρσεις τύ-
πος· ἐστὶν ἐκπτώσεως τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἥτις ἐξ
ἀνάγκης ἔψεται τοῖς πλεονεκτικῆν χεῖρα τοῖς ἀνα-
θεθειμένοις Θεῷ ἐπιβάλλουσιν. Ἱερουργήσεις δὲ ἐν
τοῖς τοιοῦτοις μοναστηρίοις καὶ χειροτονήσεις κατὰ
τὴν ἐπικρατήσασαν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν, ὀφει-
λόντων καὶ τῶν ἐνασκουμένων ἐν τοῖς μοναστηρίοις
μοναχῶν πείθεσθαι τῇ ἱερότητί σου, ἐφ' οἷς μέλλεις
λέγειν πρὸς αὐτοὺς, ἀφορῶσιν εἰς τὴν πνευματικὴν
αὐτῶν προκοπὴν τε καὶ αὐξησιν. Κατὰ δὲ τῶν τε-

λέως ἀπειθούντων καὶ μὴ ἐθελόντων ὑπακούειν καὶ
βίρος ἀφορισμοῦ ἐπισείομεν, ὅπερ λύσει ἡ ἱερότης
σου τῇ μετανοίᾳ προσδραμόντων αὐτῶν. Τούτου γὰρ
χάριν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος
ἀπολέλυται πρὸς τὴν ἱερότητά σου δι' ἀσφάλειαν.

† Ἐἶχε τὸ· *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ* ἰνδ. ζ' διὰ τιμίας
πατριαρχικῆς χειρὸς.

**XIV. Macarius, metropolitæ Antiquarum Patrarum.
confirmat. monasterium dictum Mega Spelaion non
esse metropoleos.**

† Ἐπεὶ ἀπὸ τῆς παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος
ἀμαρτιῶν ἐπιφύσεως τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας
κατήντησε καὶ τὰ τῆς κατ' ἐμὲ ἐκκλησίας, εἰς ὄσην
δὴ καὶ κατήντησε στενότητα, κάντευθεν ὡς μὴ ἔχων
κατάντημα περιφερόμην τῆδε κάκεισε, βλέπων καθ'
ἐκάστην ἐπηρετημένον μοι κίνδυνον ἐκ τῆς ἐπιθέσεως
τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τούτο, ὀδηγηθεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ,
ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πα-
τριάρχης κατηλέησέ με καὶ προμηθείας ἡξίωσεν
ἀπὸ τῆς ἐμφύτου αὐτοῦ χρηστότητος, καὶ συμπά-
θειας, καὶ παρεκελεύσατο εἰς τιμίον αὐτοῦ σιγγιλιώ-
δους γράμματός, ἵνα τὴν σεβασμίαν πατριαρχικὴν
μονὴν τοῦ Σηπλαιίου κρατῶ καὶ διεξάγω ἡγουμενι-
κῶς ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς μου, καὶ ἐπιμελῶμαι τῆς
συστάσεως αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον βελτιώσεως,
ἰδοῦ, τυχῶν τῆς τοιαύτης προμηθείας καὶ εὐχαρι-
στιῶν καὶ νοούτου ἕνεκα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δε-
σπότη τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ τὸ παρὸν ἐγγρα-
φόν μου ὑποσχετικὸν ἐκτίθεμαι, δι' οὗ καὶ τάττω καὶ
βεβαιῶ, ἵνα εἰ καὶ πεπλανημένοι εἶχον πρότερον
λογισμῶν, ὅτι ἔχει ποσῶς μετοχὴν τινα ἡ τῶν Πα-
λαιῶν Πατρῶν μητροπολις ἐπὶ τῷδε τῷ μοναστηρίῳ,
ἀλλ' οὖν ἐπεὶ ἐξήτασα καὶ εὗρον ἀκριβῶς, ὅτι οὐδό-
λως μετέχει ἡ τοιαύτη ἐκκλησία ἐπὶ τούτῳ, ὅτε δὴ
ἀνωθεν ὑποκειμένῳ τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ, καὶ
εἰμὶ ἐγὼ εἰς τούτο μάρτυς πρὸ τῶν ἄλλων, οὐδὲν
περαθῶ μετὰ ταῦτά ποτε ἢ ζητηται ἢ ἀντιποιήσα-
σθαι ὡς μητροπολιανοῦ τούτου τοῦ πατριαρχικοῦ
μοναστηρίου τῆς Σηπλαιωτίσεως, ἀλλὰ ἔχω τὴν
τούτου ἡγουμενεῖαν ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς μου, καὶ
ἐπιμελῶμαι τῆς συστάσεως καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ
τε καὶ τῶν προσόντων αὐτῷ κατὰ τὴν περιλήψιν
τοῦ ἀπολυθέντος μοι τιμίου σιγγιλιώδους γράμμα-
τος, φροντίζων καὶ τῆς ψυχικῆς ὠφελείας καὶ εὐτα-
ξίας τῶν μοναχῶν· εἰ δὲ οὐδὲν συντηρηθῶ εἰς τὴν
παρούσάν μου ἐγγραφὸν ὑπόσχεσιν ἀποπληρῶν οὐ-
τως, ἵνα ἐκβάλλωμαι ἀπὸ τῆς ἡγουμενεῖας τοῦ
τοιούτου πατριαρχικοῦ μοναστηρίου. Διὰ γοῦν τὴν
περὶ τούτου βεβαίωσιν ἐπιστάσασμην αὐτὴν οἰκίω-
χειρὶ ὑπογραψῆ. *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ* ἰνδ. ζ'.

† Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μακάριος.

**XV. Synodus metropolitæ Pegarum confert metropo-
litem Sozopolis.**

† Ἐπεὶ καὶ τὰ τῆς ἀγνωστάτης μητροπόλεως Πη-
γῶν ὑπὸ τῆς ἐπιφύσεως τοῖς πράγμασιν ἀνωμαλίας
καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιθέσεως, παραχωρήσει Θεοῦ
διὰ πλῆθος ἀμαρτιῶν, εἰς τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς
κατήντησε, καὶ οὐδ' ἀπὸ λειψάνων δὴ τινῶν ἐγνωρί-

ζετο, ὁ δὲ ταύτην λαχὼν ἱερώτατος ἀρχιερεὺς, ὑπερ-
 τιμος, ἀγαπητὸς ἡμῶν κατὰ Κύριον ἀδελφός καὶ
 συλλειτουργός, οὐ μόνον ἐν στερήσει καὶ αὐτῶν τῶν
 πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὐδὲ καταν-
 τήματος γοῦν εὐπορῶν ἦν, κἀνεῦθεν προμηθείας
 συνοδικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ γενομένης καὶ πρότερον,
 ἐγένετο συνοδικῆ πρᾶξις, ὥστε κατὰ λόγον ἐπιδὲ-
 σεως κατέχειν αὐτὴν τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν
 Σωζοπόλεως, γνησίου ἀρχιερέως χηρεύουσαν, ἐδεήθη
 δὲ ἀρτίως ὁ βῆθεις ἱερώτατος ἀρχιερεὺς, ἵνα καὶ
 ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατέχη τὴν τοιαύτην ἀγιω-
 τάτην ἐκκλησίαν Σωζοπόλεως, ἣ μετριότης ἡμῶν
 πάνυ τοι προθυμουμένη καὶ βουλομένη Χριστοῦ
 χάριτι ἐπικουρίαν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τοὺς ἀπορου-
 μένους τῶν ἀδελφῶν, περὶ οὓς καὶ τὸ ἐκκλησιαστι-
 κὸν χρέος ἀπαιτεῖ μάλιστα, καὶ ἅμα προμηθευο-
 μένη καὶ αὐτῇ, ὅπως ἂν καὶ ὁ κατὰ τὴν Σωζόπολιν
 εὐρισκόμενος Χριστῶν υἱος, λαὸς ἀρχιερατικῆς ἀπο-
 λαύωσιν ἐπισκέψεται καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ,
 ὅτε δὴ τοῦ δηλωθέντος ἀγιωτάτου ἀρχιερέως Πηγῶν
 τῇ ἐνούση αὐτῷ περὶ τὰ πνευματικὰ ἐπιστήμη Ἰα-
 νῶς ἔχοντος ὁδηγεῖν ψυχὰς πρὸς τὰ θεοφιλή καὶ
 σωτήρια, διὰ ταῦτα κοινῇ συνοδικῇ γνώμῃ κατε-
 πράξατο, ἐπειλημμένοι εἶναι αὐτὸν ἐπιδὲσεως λόγῳ
 καὶ ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπάρτι τῆς αὐτῆς
 ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Σωζοπόλεως Ἐπιλήψεται τοί-
 νυν οὗτος αὐτῆς τοιοιτοτρόπως μετὰ πάντων τῶν
 ὑπ' αὐτὴν, ἱερουργήσει τε ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους
 καὶ διακόνους καὶ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν χειροτο-
 νήσει, καὶ ἀπλῶς πάντα ἐν αὐτῇ καταπράσσεται, ὅσα
 καὶ γνησίως ἀρχιερεὺς αὐτῆς, ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς
 αὐτοῦ δίχα τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύ-
 σεως, ὡς κατὰ λόγον ἐπιδὲσεως, ὀφειλόντων καὶ τῶν
 κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἱερωμένων καὶ
 λαϊκῶν, τὸ προσῆκον αὐτῷ σέβας καὶ τὴν τιμὴν
 ἀποδιδόναι καὶ ὑπείκεῖν καὶ πειθαρχεῖν, ἐφ' οἷς πρὸς
 αὐτοὺς μέλλει παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι ἀφορῶσιν
 εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Εἰς καὶ τὴν περὶ
 τούτου ἀσφάλειαν καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα συνοδικῆ
 πρᾶξις τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πη-
 γῶν καὶ ὑπερίμῳ ἐπιδέσεται.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδ. ζ'.*

XVI. *Callistus populum Peritheorii monet ut epi-
 scopo obediat.*

† Εὐλαθέστατοι κληρικοί τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλη-
 σίας Περιθεωρίου καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ταύτης καὶ
 ἐπικράτειαν εὐρισκόμενος τοῦ Κυρίου λαός, ἱερω-
 μένοι, ἀρχοντες, λαϊκοί, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον
 τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος,
 εὐθηνίαν τε τῶν ἀγαθῶν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν
 ἐπαύχεται πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ
 παντοκράτορος. Ἄπὸ τῆς ἀπολυθείσης συνοδικῆς
 πρᾶξεως τῆς ἡμῶν μετριότητος μέλλετε γνωρῖσαι,
 ὅπως ἐτάχθη εὐρίσκεισθαι ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης
 Τραιανουπόλεως εἰς τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην ἐκκλη-
 σίαν, καὶ ὅπως περίεστη ἔχειν τὸ ὄνομα αὐτὴν εἰς
 κατάντημα. Ὁ γοῦν τοιοῦτος ἱερώτατος ἀρχιερεὺς
 καὶ γεννηθεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν τῇ Θεοδωξάστῃ καὶ
 Θεομεγαλύντῃ Κωνσταντινουπόλει καὶ συνέσει πνευ-

ματικῇ καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος ὑπὸ Θεοῦ, ἀπολαύει
 μὲν διὰ ταῦτα καὶ τῆς εὐμελείας τῆς παρὰ τῶν
 κρατίστων καὶ ἀγίων μου αυτοκρατόρων, ἔχει ἰδὲ
 κατ' ἐξαιρέτον καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος
 ἀδελφικῆν στοργὴν καὶ διάθεσιν, ὡς Χριστοῦ χάριτι
 δυνάμενος καὶ ψυχῶν προτίσασθαι καὶ χειραγωγεῖν
 αὐτὰς πρὸς τὴν σωτηρίαν. Ἦδη γοῦν καταλαμβάνει
 σὺν Θεῷ πρὸς ὑμᾶς, καὶ παρεγγυᾶται πᾶσιν ὑμῖν ἡ
 μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν ὑποδέξησθε τούτον μετὰ
 περιχαρᾶς, καὶ εὐφρανθῆτε ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ,
 καὶ δέχησθε, καὶ σπεύδητε ἐκκληροῦν, ὅσα μέλλει
 λέγειν καὶ διδάσκειν ἡμᾶς ψυχωφελή καὶ σωτήρια,
 ὑπείκοντες αὐτῷ καὶ πειθαρχούντες ὡς οἰκείῳ ποι-
 μένι καὶ διδασκάλῳ, ἀποστολικαῖς παραινέσεσιν
 ἐξακολουθοῦντες· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τιμὴ εἰς τὴν
 ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, καὶ ἔχει τὴν ἀναφοράν,
 καὶ πάντα τρόπον ἐπαγωνιζόμενοι ἀναστρέφεισθαι
 καὶ πολιτεῦσθαι, ὡς ἀρμόζει Χριστιανοῖς ἀνθρώ-
 ποις, κατὰ τοὺς θεσμούς τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ οὕ-
 καθῶς οἱ φιλευσεθεὶς τῶν Χριστιανῶν ἀπαιτούσι
 νόμοι, ἀγάπην ἔχοντας μετ' ἀλλήλων καὶ εἰρήνην,
 ἐλεημοσύνην καὶ μετάδοσιν πρὸς τοὺς πένητας καὶ
 τοὺς αἰχμαλώτους, ἐξαγορίαν πρὸς τοὺς πνευματι-
 κούς πατέρας, τῶν ἐκκλησιαστικῶν συναξέων καὶ
 τῶν εἰς Θεὸν ὑμνῳδῶν μηδαμῶς ἀκυλιμπανόμε-
 νοι, ἐπὶ καθάρσει καὶ ἁγιασμῷ τῶν οἰκείων ψυ-
 χῶν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πίσης μὲν ἀμαρτίας
 ἀπεχόμενοι, πάσης δὲ ἀγαθοεργίας ἀνεχόμενοι,
 ἐξ ἧς Θεὸς θεραπεύεται καὶ ἀμείβεται πλουσίως
 τοὺς οἰκείους θεράποντας, ἵνα καὶ τὴν διὰ πλήθος
 ἀμαρτιῶν ἐπενεχθεῖσαν τῇ ἡμετέρῃ γένηε κατα-
 γίδα τῆς βαρβαρικῆς ἐφθόου ὁ πλούσιος ἐν ἔλεει
 καὶ οἰκτιρμοῖς φιάνθρωπος Κύριος, τῶν οἰκείων
 σπλάγγων ἐπιμνησθεὶς, εἰς αἰθρίαν μεταποίησῃ·
 αἶδε γὰρ ἐκκληροῦν τὰ θελήματα τῶν φοβουμένων
 αὐτόν. Παρακελευόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ἵνα πάντα τὰ
 τῆς Ἐκκλησίας δίκαια εὐρίσχωται ὑπὸ τὴν ἐξου-
 σίαν τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου,
 καὶ ἂν τις ἐφθασε καὶ κατέσχε τι ἐξ αὐτῶν, ἢ τις
 ἀφ' ὑμῶν τῶν κληρικῶν ἢ τῶν ἄλλων, εἴτε χωρα-
 φιαίαν γῆν, εἴτε ἀμπέλιον ἢ ὑδρομύλωνα ἢ περιθό-
 λιν ἢ αὐτοῦργον ἢ τι ἕτερον ἐκκλησιαστικὸν
 δίκαιον, ἀπολύρη τοῦτο ἀπροφασίτως πρὸς αὐτόν·
 ἐπειδὴ τὰ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ ἀναπόσπαστα καὶ
 ἀναφαίρετα τὸν ἀεὶ χρόνον τυγχάνειν ὀφείλει, οἷς
 ἀφιέρωνται, καὶ ὁ χεῖρα πλεονέκτιν καὶ ἄρπαγα
 ἐπιβάλλειν τούτοις ἐπιχειρῶν ὡς ἱερόσυλος κρίνεται
 παρ' αὐτῶν, καὶ ἐπιτίμῳ καθυποβάλλεται, ὃ δὴ
 ἐπιτίμιον ἀκολούθως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐπινα-
 τεῖνεται κατὰ τῶν τοιοῦτων, μέχρις ἂν φέροντες
 ἐπανασώσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ παρ' αὐτῶν ἀφαιρέ-
 θέντα· κατὰ γὰρ τὴν τῶν αὐτῶν θέλων καὶ ἱερῶν
 κανόνων παρακλίτευσιν ὁ βῆθεις ἱερώτατος μητρο-
 πολίτης ὀφείλει ἔχειν τὴν φροντίδα καὶ τὴν διοίκη-
 σιν πάντων τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων. Ποιεῖτε
 τοῖνυν ἐπιμελῶς, καθάπερ ἡ μετριότης ἡμῶν παρ-
 εγγυᾶται ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μεθ'
 ὑμῶν.

† *Εἶχε τὸ· Μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδ. ζ'.*

XVII. *Callistus jubet metropolitanam Philadelphie monasterium David inspiciere.*

† Ἱερῶτατε μητροπολίτα Φιλαδελφείας, ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε πάσης Λυδίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Ἐπεὶ ἔφθασεν ἡ μοναχὴ ἡ ἐπονομαζομένη Ἀγγελίνα ἡ Συναχηρίνα καὶ διεπράξατο καὶ εἰργάσατο εἰς τὴν αὐτόθι σεβασμίαν γυναικείαν πατριαρχικὴν μονήν, ἐπ' ὀνόματι τετιμημένην τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένην τοῦ κύρ Δαυῖδ, ὅσα δὴ καὶ ἐποίησεν ἀνένδεκτα, οὐχ ὡς ἐχρῆν διαθεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπὶ βλάβῃ ψυχικῇ τῶν ἐνασκαυμένων ταύτῃ μοναχῶν, ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ τῆς σωτηρίας μὲν ἀπάντων τῶν Χριστιανῶν φροντίζουσα, Χριστοῦ χάριτι, μάλιστα δὲ τῶν μοναχῶν, κατὰ Θεὸν προθεμένων καὶ ἐπαγγελομένων βιῶν, παραδολοὶ καὶ ἀνατίθησι τῆ ἱερότητί σου διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ἐπιλαβέσθαι τοῦδε τοῦ πατριαρχικοῦ μοναστηρίου τοῦ κύρ Δαυῖδ καὶ ἔχειν τὴν ἐφορείαν τοῦτου καὶ πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἀνάκρισιν καὶ παντοίαν ἐπιμέλειαν τοῦτου καὶ προμήθειαν καὶ διὰ φροντίδος ποιέσθαι ἀπὸ τῆς ἐνοῦσης τῆ ἱερότητί σου σοφίας καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας καὶ ἐπιστήμης, ὅπως ἂν αἱ ἐν τῷδε τῷ πατριαρχικῷ μοναστηρίῳ θεοφιλῶς ἀναστρέφοντο καὶ κατὰ τὸ προσαρμοζόν γυναιξίν, ἐπανηρημέναις τὴν μοναχικὸν βίον καὶ μόνῳ Θεῷ ἀφιερωμέναις, κατὰ τὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας τούτων καὶ ἐπαγγελίας, ταύτην δὲ τὴν Συναχηρίναν, λυμνηναμένην τὰς τῶν μοναχῶν ψυχὰς καὶ ἀνένδεκτα διαπραξομένην, ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ἀποδιώξεως ἐκείθεν, ἵνα μὴ τῆς λύμης κακῶς μεταδῷ καὶ ταῖς ὑγιαίνουσαις· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον καὶ πραγματευόμενον ἡμῖν, ὡς οἶδε καὶ ἡ ἱερότης σου, σωτηρία ἐστὶ ψυχῶν, ἐνθα δὴ καὶ μᾶλλον πρὸ τῶν ἄλλων ὀφείλομεν. Ὡσαύτως ἐπιμελεῖσθε τὴν ἱερότητά σου καὶ ὅπως ἂν τὸ ῥηθὲν μοναστήριον εἰς τὴν προτέραν οὐκ ἐπιπαύσῃ εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸ κτήματα βελτιοῖντο καὶ ἐπαύξιντο, ἐπανασθεῖεν δὲ καὶ ὅσα ἐφθασάν τινες οἰφῆναι τρόπῳ καὶ κατέσχον ἀμετόπως καὶ δυναστεία χρησάμενοι· θάρβος γὰρ ἔχει καὶ ἀκριβὴ πληροφορίαν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ταῖς θεαρέστοις καὶ ἐπιμελείαις τῆς ἱερότητός σου καὶ ἐν τούτῳ καὶ κατ' ἀμφω τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἐπίδοσιν καὶ ὀφέλειαν λήφεται τὸ δηλωθὲν πατριαρχικὸν μοναστήριον, ὀφειλουσῶν καὶ τῶν μοναχῶν κατὰ τὸ, ὅπερ ἔχουσι, χρέος ὑπέκειν καὶ πειθαρχεῖν τῆ ἱερότητί σου ἐν ἅπασιν· ἀποστολικαῖς γὰρ παρανεύσεσιν ἐξακολουθεῖν μέλλουσιν, ὡς παρεγγυώμεθα καὶ ἅμα ὡς τῆς πρὸς τὴν ἱερότητά σου αἰδοῦς καὶ εὐπειθείας αὐτῶν καὶ τιμῆς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαδαινούσης καὶ ἀναφερομένης· ὅθεν καὶ οὐδεὶς ὀφείλει ἐπαγαγεῖν εἰς τοῦτο ἐμποδισμόν τινα ἢ ἐναντίωσιν τῆ ἱερότητί σου, εἰ μὴ βούλοιο, κἂν ἴποιος ἄρα καὶ ἡ, ἐκκλησιαστικῆς ἐπεξελεύσεως πεπραθῆναι. Ποιεῖτω τοῖνον ἐπιμελῶς καὶ ἀμεταβίτιω· ἡ ἱερότης σου κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἡμετέραν ἀνάδειξιν ἐπὶ λυσιτελεῖ, ὡς δεδῆλωται, τοῦ τοιοῦ-

του πατριαρχικοῦ μοναστηρίου, πρᾶγμα ποιεῖν μέλλουσα καὶ τούτου ἕνεκα εἰς τε ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ καὶ πολλὴν ἀποδοχὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐρῶσο κατὰ Κύριον, κ. τ. λ.

† Ἐἶχε τὸ· *Μηρὶ Μαρτίῳ* Ἰνδ. ζ.

XVIII. *Callistus metropolitanæ Philadelphie committit jura ecclesiastica curanda in Antiqua Phocæa.*

† Ἡ μετριότης ἡμῶν τὸ παρὸν ἀπολύουσα γράμμα παρακελεύεται δι' αὐτοῦ, ὥστε διοικεῖν τὰ τῆς Παλαιᾶς Φωκαίας ἐκκλησιαστικὰ δίκαια τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Φιλαδελφείας, ὑπέριτον καὶ ἔξαρχον πάσης Λυδίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγόν, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ Χριστοῦ χάριτι σοφίαν καὶ ἀρετὴν καὶ πνευματικὴν ἐπιστήμην, καὶ διὰ φροντίδος τίθεσθαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκεῖ εὐρίσκομένων Χριστιανῶν, ἔχειν δὲ αὐτὸν δὴ τὸν ἱερώτατον ἀρχιερέα καὶ ὑπέριτον καὶ ἐπ' ἀδείας ἀποτάττειν ἐπὶ τῇ διεξζωγῇ τῶν τοιοῦτων ἐκκλησιαστικῶν δικαίων καὶ ἐνοχῶν, ὃν ἂν ἐθέλοι καὶ διακρινοὶ ἱκανὸν καὶ ἀρμόδιον ἐπὶ τούτῳ· ὡσαύτω; ἐπιτρέπομεν καὶ ἐκχυροῦμεν τῷδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας καὶ ὑπερίτῳ, ἵνα καὶ ἐν ταῖς ἐνορίαις καὶ ἐπικρατείαις τῶν χηρευουσῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ μὴ ἐπιδόσεως λόγῳ πρὸς τινὰς δοθειῶν ἱεουργῆ ἐν αὐταῖς καὶ σφραγίσῃ ἀναγιώστως ἀπὸ τῶν ἐκείσε, καὶ ὑποδικόνους καὶ δικόνους καὶ ἱερεῖς χειροτονῇ· ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε κληρικοὶ τῆς Παλαιᾶς Φωκαίας, πρεσβύτεροι, μοναχοὶ καὶ λαῖκοι, παντοῖαν αἰδῶ καὶ τιμὴν ἀπομένειν αὐτῷ καὶ ὑπέκειν καὶ πειθαρχεῖν, ἐφ' οἷς μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς λυσιτελέσιν, ἀποδιδοῦναι τε καὶ τὸ ἀνήκον κανονικὸν καὶ εἰ τι ἄλλο σὺνηθές ἐστι καὶ τεταγμένον ἀποδίδοσθαι παρ' αὐτῶν τῷ μέρει τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ, κ. τ. λ.

† Ἐἶχε τὸ· *Μηρὶ Μαρτίῳ* Ἰνδ. ζ.

XIX. *Patriarcha inspectionem monasterii Hodegon committit metropolitanæ Macræ.*

† Ὁ ἱερώτατος· μητροπολίτης· Μάκρης, ὑπέριτος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγός, πορισάμενος σεπτὴν πρόσταγμα τοῦ κρείττου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος· ἐπὶ τῆ κατὰ τὴν θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυτον Κωνσταντινούπολιν διακειμένη σεβασμίᾳ μονῆ, τῆ εἰς ὄνομα τιμωμένη τῆς ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, ἡτήσατο, ὡς ἂν λάβῃ ταύτην καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος διὰ γράμματος αὐτῆς. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν, τὸ παρὸν ἀπολύουσα γράμμα, παρικελεύεται δι' αὐτοῦ, ὡς ἂν, ταττομένου παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς τὴν ἡγουμενείαν τῆς εἰρημένης μονῆς, ὃν ἂν ἐκλέγῃται καὶ σφραγίσῃ αὐτὴ, ὅτε μὲν εὐρίσκειται ὁ διαληφθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Μάκρης ἐπιδημῶν τῆ βασιλίδι τῶν πόλεων, κρατῆ καὶ ἐφορεύῃ οὗτος τὴν αὐτὴν σεβασμίαν μονήν, ἐπιμελούμενος καὶ φροντίζων αὐτῆς κατὰ τὸ δυνατὸν, εὐρίσκομένου καὶ τοῦ ἀποταχέντος παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς τὴν ἡγουμενείαν αὐτῆς·

δτε δὲ εἰς τὴν λαχοῦσαν οὐτὸν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν εὐρίσκειται ὁ αὐτὸς ἱερωτάτος μητροπολίτης, ἵνα μὴτε αὐτὸς οὕτως ἐξορευῆ τὴν δηλωθεῖσαν σεβασμίαν μονὴν, μὴτε ἄλλω τινὶ τὴν αὐτῆς ἐφορείαν καταλίπη, ἀλλὰ εὐρίσκειται ὁ καὶ πρότερον εἰς τὴν ἡγουμενίαν ἀποταχθεὶς αὐτῆς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος πᾶσαν τὴν τῆς μονῆς φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἔχων, ἀνακρινόμενος παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μάκρῳ καὶ τῷ παρὸν γράμματι τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Ἐἶχε τὸ Μῆνι Μαρτίῳ ἰνδ. ζ', διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς.

XX. Synodus Alexium, episcopum Vladimiriæ, nominat metropolitam Kioviæ et totius Russiæ.

Ἡ συνοδικῶς γενομένη μετὰθεσις τοῦ ἐπισκόπου Βλαντιμήρου, κυροῦ Ἀλεξίου, ἐπὶ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας.

† Ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῇ ἄνωθεν, Χριστοῦ χάριτι, ἀήτητον ἰσχύιν τε καὶ δύναμιν ἐπὶ τὸ λυσιτελέστερον αἰεὶ τὰ πάντα διοικονομουμένη, καὶ εἰς πᾶσας μὲν τὰς ἑκασταχοῦ εὐρίσκομενάς ἀγιωτάτας ἐκκλησίας ἐνδείκνυται τὴν φροντίδα ταύτης καὶ ἐπιμέλειαν, ὅπως ἂν αὐταὶ καλῶς καὶ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου νόμον διοικῶντο καὶ διεξάγοντο· πολλῶν δὲ πλὴν φροντίζει, καὶ προμηθεύεται τῶν πόρρω που καὶ μακρὰν διακειμένων τοιοῦτων ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν, πληθεὶ πολυανθρώπου ἔθνους καὶ ὑπεροχῇ βηγικῆς ἐξουσίας διαφεροῦσιν, τὰ προσήκοντα ἐαυτῇ διαπραττομένη καὶ ὀφειλόμενα, ἐνθα μάλιστα τὸ προκειμένον ἐστὶ σπουδασμα ψυχῶν ἀγισμὸς καὶ ὠφέλεια. Τούτου δὲ χάριν καὶ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, πολλὴν καὶ μεγάλην τὴν ἐκισχύειαν ἔχουσαν καὶ Χριστωνύμφη κατὰ μυριάδας εὐθουομένην λαῶν, ἐν ταύτῃ δοξαζομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, διὰ πολλῆς ἄγει τιμῆς ἢ τοῦ Θεοῦ ἀγία Ἐκκλησία, καὶ παντὶ τρόπῳ ταύτης βούλεται προνοεῖσθαι καὶ συναρῆσθαι ταύτης καὶ βοηθεῖν· ἐπειδὴ καὶ πολλοὺς πλησιοχωροῦντας ἔχει ἐκείσε τοὺς ἀσεβεῖς τε καὶ πυρολάτρας. Διὰ ταῦτα καὶ κατὰ τοὺς πολυειδεῖς καὶ ἀρίστους τρόπους τῶν οἰκονομιῶν αὐτῆς τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐπὶ πολλοῖς προτερήμασι προσφόρους ἱερῶς ἄνδρας καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων εἰς τὴν τοιαύτην ἀρχιερατικὴν προστασίαν ἐγκατέστησε μετὰ τῆς περπούσης δοκιμασίας. Καὶ νῦν οὖν ὁμοίως διὰ πολλῆς εἶχε φροντίδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυτον Κωνσταντινουπόλιν εὐρεῖν καὶ ἐκλέξασθαι ἄνδρα τῶν ἀρετῇ διαλαμπόντων καὶ ἐπισήμων καὶ λόγου δυνάμει διαφερόντων τε καὶ εὐδοκίμωντων καὶ πεῖρην ἱερῶν κανόνων καὶ ἀκριβειαν νόμων φιλευσεδῶν ἔχοντα, καὶ ἐγκαταστήσῃ τοιοῦτον ἀρχιερέα καὶ ἐξαποστείλαι ἐκεῖσε εἰς τὸ ποιμαίνειν καλῶς καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον τὴν βηβειαν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Βλαντιμήρου, κύρ Ἀλέξιος, ἐκεῖσε γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς καὶ εὐλαβεὶς καὶ ἀρετῆς

ἀντιποιοῦμενος, ἀπέλαυε καὶ πνευματικῆς στοργῆς καὶ διαθέσεως καὶ παρὰ τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως πάσης Ῥωσίας, κύρ Θεογονώστου ἐκεῖνου, εἰς τὴν τοιαύτην ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν καλῶς διαπερέψαντος καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἀνηκόωντων ἐκείῳ δικαίων κατεπιστεύθη, ὡς ἱκανὸς ψυχῶν καὶ πραγμάτων προστασθαι, καὶ εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀνήχθη παρ' ἐκεῖνου ἀξίωμα, εἶτα καὶ ὡς τοιοῦτον γινώσκων αὐτὸν ὁ διαληφθεὶς ἀρχιερεὺς, κύρ Θεογονώστος, ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας καὶ τῶν πραγμάτων, ἔγραψε καὶ παρέκάλεσεν εἰς τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ συνέστησε τοῦτον ἀξίω; καὶ δυνατῶς ἔχοντα καὶ αὐτὴν τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας ἀρχιερατικῶς διεξάγειν. ὁ δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ εἶκος ἐξετάσει δεδωκότες; ἀκριβεστάτῃ ἐπὶ ὀλόκληρον ἤδη ἐνιαυτὸν οὕτως ἔχον ταῖς ἀληθείαις ἐθρομεν καὶ κατὰ πάντα σύμφωνον τοῖς μαρτυρίαις ταῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπὸ τε τῶν ἐκείθεν ἐνταῦθα ἐρχομένων Ῥωμαίων καὶ ἀπὸ τῆς καλῆ; καὶ ἐπαινετῆς φήμης τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Ῥώσων, ἄλλοτε κατ' ἄλλους καιροὺς ἐρχομένων ἐνταῦθα καὶ ἀγαθὰ ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρούντων (ἔγραψε δὲ ἀρετῶς καὶ ὁ εὐγενέστατος; μέγας βῆξ, κατὰ Κύριον ποθεινότατος καὶ γνησιώτατος υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰωάννης, ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τε τὸν κράτιστον καὶ ἀγιὸν μου αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν), ἡμεῖς, εἰ καὶ οὐδὲν ἦν σύνηθες διόλου οὐδὲ ἀσφαλῆς τοῦτο τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅμως; διὰ τὰς ἀξιοπιστίας καὶ συστατικὰς ταύτας μαρτυρίας καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ θαῤεστον αὐτοῦ ἀγωγὴν διεκρίναμεν τοῦτο γενέσθαι, πλην εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον καὶ μόνον τὸν κύρ Ἀλέξιον, οὐ μὴν δὲ παραχωροῦμεν, οὐδὲ ἐνδιδόμεν ὄλλω ἑτερόν τινα εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τῆς Ῥωσίας ὀρμώμενον ἀρχιερέα ἐκεῖσε γενέσθαι, ἀλλὰ ἀπὸ ταύτης τῆς θεοδοξάστου καὶ θεομεγαλύτου καὶ εὐδαίμονος Κωνσταντινουπόλεως ἀρετῇ τε καὶ ἀγαθοῖς; τρώποις σεμνυόμενον, ἐν δυνάμει λόγου καὶ εἰδήσει; καὶ πείρῳ τῶν νομίμων τῆς Ἐκκλησίας ἐγκωσμένων καὶ ἐντεταραμμένων, ὡς ἔφηται, ἐπὶ τῷ συμφερόντως καὶ μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν παρατήρησιν τὰ τε παρεμπιπτόντα κανονικὰ ζητήματα διεξάγειν καὶ τὸν ἐκεῖ Χριστωνύμων λαὸν ἐπὶ νομᾶς σωτηριώδεις ἐνάγειν, ἐαυτῷ ἀρκούντα καὶ μηδενὸς ἐτέρωθεν προσδεόμενον, ὁ δὲ καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς πατριαρχεύουσας ἀξιοῦμεν οὕτως ἀποπληροῦν, ὡς καλῶς ἔχον καὶ τὰ μέγιστα συμβαλλόμενον εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ. Ὅθεν καὶ συνδιασκεψαμένη ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τῶν καθευρεθέντων ἐνταῦθα ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὑπερτίμων, ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν αὐτῆς, τοῦ Χαλκηδόνης, τοῦ Μελενίκου, τοῦ Ποντορακλείας, τοῦ Ῥόδου, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Ἀπρω, τοῦ Μιχδύτων, τοῦ Καλλιουπόλεως, τοῦ Τενέδου, τοῦ Γαρίλης καὶ τοῦ Ἐξαμιλλίου, κατέστησεν ἀρετῶς; τοῦτον δὲ τὸν κύρον Ἀλέξιον εἰς τέλειον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, μετατεθέντα καὶ ἀναχθέντα ἐπὶ τῶνδε τὸν ὀρόνον, ὡ; μεῖζονα, διὰ τὴν

ἐνούσαν αὐτῷ ἀρετὴν καὶ τὰ λοιπὰ πνευματικὰ ἄχρόνους, εὐθυνοῦ ὄντος τοῦ πράγματος, καταλαμ-
 προτερήματα κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον, εὐ-
 δοκίᾳ καὶ ἐπικρίσει τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου
 αὐτοκράτορος, τοῦ διαπύρου προμάχου καὶ σπουδα-
 στοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ εὐταξίας
 καὶ τῶν θείων καὶ εὐσεβῶν δογμάτων αὐτῆς. Ἀνα-
 χθει, τοίνυν Ἰδοῦ καὶ καταστάς εἰς τέλειον μητρο-
 πολιτὴν Κυέθου καὶ πάσης Ῥωσίας κατὰ τὴν κανο-
 νικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν τε καὶ πα-
 ράδοσιν τὴν ἀνωθεν ἐπικρατήσαν, πέμπεται οὗτος
 δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κυέθου καὶ πάσης
 Ῥωσίας, κύρ Ἀλέξιος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς
 ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός,
 καὶ καταλαμβάνει ἐκεῖσε, ὡσεπερ ἀπὸ τῶν ἐν-
 ταῦθα ἦν καὶ ἐξελέγη ἐκεῖσε ἀρχιερεύς. Διὰ ταῦτα
 καὶ δῆλα ποιούμεν τὰ περὶ τούτου πρὸς τε τὴν ὑπ' **B**
 αὐτὸν σύνοδον καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους
 καὶ αὐτὸν δὴ τὸν εὐγενέστατον μέγαν ῥήγα Ῥω-
 σίας, τὸν κύρ Ἰωάννην, καὶ τοὺς λοιποὺς εὐγενεῖς
 ῥήγας, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοὺς υἱοὺς τῆς ἡμῶν μετριό-
 τητος, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν κληρὸν, ἔτι τε καὶ
 πρὸς τοὺς ἀρχοντας καὶ πάντα τὸν ἐκεῖ Χριστώνυ-
 μον τοῦ Κυρίου λαόν, καὶ γράφομεν καὶ πρρυγυώ-
 μεθα πετρικῶς, ὡς ἂν ὑποδέξωνται τούτον μετὰ
 περιχαρείας, καὶ εὐφρανθῶσιν ἅπαντες ἐπὶ τῇ πα-
 ρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἀπονέμωσι τούτῳ παντοίαν εὐ-
 πείθειαν καὶ τιμὴν, εἰς ὅσα μέλλει λέγειν καὶ εἰση-
 γεῖσθαι αὐτοῖς, ἀφορῶντα εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν
 αὐτῶν καὶ σύστασιν τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων δο-
 γμάτων τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ· ἢ γὰρ εἰς αὐτὸν αἰ-
 δῶς καὶ τιμῆ καὶ εὐλάβεια εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται,
 καὶ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, ἔτι τε καὶ
 εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον. Ὅφειλε
 μέντοι οὗτος μετέχειν καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου
 ἔγκραθις, ὡς τέλειος μητροπολίτης Κυέθου
 καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐπιλαθέσθαι τε καὶ πάντων τῶν
 ὀπουδῆποτε εὐρισκομένων καὶ διαφερόντων τῆδε τῇ
 ἁγιωτάτῃ μητροπόλει δικαίων καὶ προνομίων. Κατὰ
 γὰρ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ὁ αὐτὸς ἱερώ-
 τατος μητροπολίτης ὀφείλει ἔχειν τὴν ἐξουσίαν πάν-
 των τῶν ἀνηκόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀναγκάστας
 σφραγίζων ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους
 προεβάζων καὶ ἱερεῖς χειροτονῶν καὶ πάντα δια-
 πραττόμενος ἀπλῶς ἐφευμένα τῷ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεὶ
 Κυέθου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὀφειλόντων καὶ πάντων
 τῶν ἐν αὐτῇ, κληρικῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἱερωμένων,
 μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν, ὑποκείσθαι καὶ πειθαρχεῖν
 τούτῳ, ὅσα καὶ οἰκείῳ ποιμῆνι καὶ πατρὶ καὶ διδα-
 σκάλῳ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεόν,
 καὶ δέχεσθαι ἀσμένως καὶ προθύμως ἀποπληροῦν,
 ὅσα μέλλει παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς ψυχω-
 φελῆ καὶ σωτήρια. Ἐπει δὲ ἀναγκάσιως ἔχει ἐπιδη-
 μεῖν ἐνταῦθα, ὡς οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες παρα-
 κελύονται, κατὰ τὸ χρέος τῆς ὑπαταγῆς αὐτοῦ
 τῆς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀπο-
 στολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν τούτων διά-
 ταξιν, οὐκ ἔχει δὲ εὐκόλως ἐκείνου ἔτους ἐπιδη-
 μεῖν διὰ τε τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ μήκους καὶ τὴν ἐν
 τῷ μέτῳ δυσχέρειαν, παρεγγυώμεθα, ἵνα κατὰ δύο

χρόνους, εὐθυνοῦ ὄντος τοῦ πράγματος, καταλαμ-
 βάνη ἐνταῦθα, δι' αὐτὸ τε τὸ χρέος, ὅπερ ἔχει, καὶ
 τὰς παρεμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀναγκαίας χρῆ-
 σεις, ἔτι δὲ καὶ τὰ ἀνακύπτοντα καὶ κατὰ πάντα
 τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ ἀναγκαῖα ζητήματα. Εἰ δ' ἴσως
 εἴτε ἀπὸ τίνος ἀσθενείας, εἴτε ἀπὸ ἐτέρων ἐμποδι-
 σμάτων ἀδυνάτως ἔχει αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τῇ καθ' ἡμᾶς
 ἱερᾷ καὶ θεῖᾳ συνόδῳ ἐπίστασθαι, ὀφείλει ἐκλίγε-
 σθαι καὶ ἐκπέμπειν ἐνταῦθα, οὐδ' ἂν ἀρμοδίους δια-
 κρῖνοι τῶν τοῦ κλήρου αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρειν δι'
 οἰκείων ἐγγράφων καὶ κατησφαλισμένων ἀναφορῶν
 τὰ ἅπερ ἔχει κατεπιγόντα ζητήματα, ὡς ἂν ἐντεῦ-
 θεν λαμβάνωσι ταῦτα διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὴν
 πρέπουσαν ἀποκατάστασιν καὶ διόρθωσιν εἰς πλείονα
 σύστασιν τούτου καὶ εὐδοκίμησιν· ἐπειδὴ τούτου
 ἕνεκα καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις γε-
 γουσι τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέ-
 θου καὶ πάσης Ῥωσίας, κύρ Ἀλεξίῳ, ὑπερίτῳ,
 ἀγαπητῷ κατὰ Κύριον ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ,
 ἐπεδόθη εἰς ἀσφάλειαν. Ἀπελύθη τῇ λ' τοῦ Ἰουνίου
 ἰνδ. ζ' τοῦ, ρωξβ' ἔτους.

† *Εἶχε καὶ διὰ τῆς θείας καὶ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Φιλόθεος, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

XXI. Synodus iudicium fert de duobus magis.

† Ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης ὀρμώμενος Καππαδόκῃς
 . . . πρὸς τινος ἦδη καιροῦ ἐπὶ καθ' ἑνταῦθα ἐπι-
 στάς, ὡς μὴ ὠφελεν, ἀντικρὺς ἀσεβείας ἔργα δια-
 πραξάμενος ἐφορᾶθη· τὴν γὰρ μακίτην κακοτε-
 χνίαν εἴπερ τις ἐξησχήμενος, τὴν ἐντεῦθεν λύμην
 διαδόσιμον ἐποίητο, καὶ πολλοὺς αὐτῷ παρεσκευάζε
 προσεῖναι καὶ ὀλεθρον ψυχικὸν ὑπομένειν. Ἀνενε-
 χθέντος τοίνυν περὶ τοῦ θεοστογῆς τούτου τῆς τε
 ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ περὶ αὐτὴν θεῖᾳ καὶ ἱερᾷ
 ἀδελφότητι τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὑπερίτῳ,
 ἀγαπητῶν κατὰ Κύριον ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ συλλει-
 τουργῶν, περιαλείεσ ἅπαντες ἐγενόμεθα εἰς πολλὴν
 κατὰ τὸ εἶδος καὶ μεγάλην κατενεχθέντες τὴν λύ-
 πην, καὶ ταῦτα μετὰ τὸ συναργίᾳ τοῦ Πνεύματος
 πολλῶ μόνῳ καὶ σπουδῇ τὰς τῆς Ἀμαραντίνης μα-
 γείας καὶ γοητείας ἐκ τοῦ μέσου περιαιρεθῆναι, ὡς
 ἅπαντες ἴσασι· ὅθεν καὶ τὸν προσήκοντα ζῆλον
 ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ Θεὸς ἦν τὸ κινδυνεύον, οὐκ
 ἐν δευτέρῳ τὰ περὶ τούτου ἐποίησάμεθα· ποῦ
 γὰρ φορητὸν ὄλως μὴ οὐχὶ τὸν Καππαδόκην εἰς
 μέσον ἀχθῆναι, κἀντεῦθεν τὴν πρέπουσαν διόρθωσιν
 καὶ τὰ τῆς κακίας ταύτης λαβεῖν; Ἀλλ' ἦν οὗτος·
 λάθρα μετερχόμενος τὴν βδελυρὰν καὶ ὀλεθρίαν πρᾶ-
 ξιν καὶ φανακίζων καὶ ἐξαπατῶν, ὡς εἴρηται, καὶ
 πολλοὺς εἰς βάρβαρον ψυχικὸν καὶ ἀπώλειαν κατα-
 κρημνίζων· ἀλλ' ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης καὶ δημιουργός
 Κύριος, τοῦ οἴκτου τῶν Χριστιανῶν πλάσματος
 κηθόμενος, οὐκ ἠνέσχετο, οὐδὲ παρεχώρησεν ἐπὶ
 πλέον τὸν Καππαδόκην συγκρῦπτεσθαι καὶ λανθάνειν,
 ἀλλὰ τὰς τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν ζιζανίων σπο-
 ρεῖς ἐκτέμνον παραφουδάς καὶ τόνδε τὸν Καππα-
 δόκην μετὰ τῶν μαγικῶν αὐτοῦ βίβλων διακονομή-

σας τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ παρσθέναι· καὶ εἰς A
 προὔπτον ἀπελεγθῆναι τε καὶ θριαμβευθῆναι. Τὰ
 μὲν οὖν κατ' αὐτὸν ὅπως· τε παρηκολούθησε τὴν
 ἀρχὴν καὶ ὅπως· ἄτε δὴ μιάστωρ καὶ λοιμὸς διαβρῆ-
 δην τῆς ἀσεβείας καὶ τοῖς λοιποῖς μετεδίδου, μι-
 κρὸν ἂν εἴη διεξιέναι καὶ οὐδ' ἀκροῖς ταῖς τῶν φιλο-
 χρίτων ἀνεκτῶν, ἀλλ' ἡ νόσος αὕτη καὶ τοῦ μονα-
 χοῦ . . . καθήψατο, ὅς δὴ ἐξ ἀπονοίας καὶ φιλοδοξίας
 πάθει ἐαλωκῶς πάντα ἐποίησε, ὅπως ἂν ἀρχιερατικοῦ
 ἀξιώματος ἐπιτυχῆς γένοιτο. Ἐπεὶ δὲ, καθ' ὅσον
 ἐσπούδαζε μάλιστα, κατὰ τοσοῦτον ἀπετύγχανε τοῦ
 σκοποῦ, οὐδ' οὕτως ἔληγε συναίσθησιν εὐληφῶς,
 ἀλλ' ἦν ἐπὶ τοῦτω συνεχῶς τῇ συνόδῳ φοιτῶν· ἐπεὶ
 οὖν ἔβλεπε τὸν ῥηθέντα Καππαδόκην συνοδικῶς ἀ-
 πελεγχόμενον διὰ τε τὰς ἀβήρτουργίας αὐτοῦ καὶ τὰς B
 μαγικὰς ἀσεβείας, δέον αὐτὸν δὴ τὸν μοναχὸν συνιέναι
 καὶ ἀποτρέπαιον καθάπαξ ἡγεῖσθαι τοῦτον καὶ
 βδελυκτὸν, ὃ δὲ τὴν τοῦ διαβόλου συμμαχίαν, ὡς μὴ
 ὦρκεν, ἐπιεκκλημένους τὸν Καππαδόκην ἀσμένως
 προσίεται καὶ φιλίαν ὁμολογεῖ μετ' αὐτοῦ, καὶ κατ'
 οἶκον φέρων ξενίζει, καὶ ὁμόστεγον αὐτὸν καὶ ὁμο-
 διάκον ἔχειν βούλεται, καὶ δῶρα, τὰ μὲν ἔτοιμος
 ἦν αὐτῷ παρασχεῖν, τὰ δὲ ἐπιγγέλλετο, εἰ μόνον
 ᾧσι δεδυνημένον συσκευάσασθαι διὰ μαγανειῶν
 πραγμάτων τινα καὶ μηχανὰς διαβολικὰς, ὥστε καὶ
 τὴν σύνοδον καὶ τοὺς περὶ ἡμᾶς πείσαι· ἐπὶ τῷ προ-
 βιδοσθῆναι τοῦτον εἰς ἀρχιερωσύνης βαθμόν. Ὅδε
 γε τοιοῦτος Καππαδόκης βῆσα τῆς ἐφέσεως ταύ-
 τῃ ἀξιώσει αὐτὸν καθυπέσχετο· ἔνθεν τοι καὶ
 ἀσμένως καὶ μετὰ πολλῆς προσδοκίας προσλαβόμε-
 νος τὸν Καππαδόκην ὁ μοναχός, ὡς ὑπελάμβανεν, C
 εἶχε τοῦτον μετ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐφιλοφρόνει· πλὴν ὁ
 Καππαδόκης, ὡσπερ αὐτὸν ἀμειβόμενος, ἐκεῖνα δὴ
 ἄνωγ' αὐτῶν νυκτῶν ἔγραψε, καὶ αὐτοῦ τοῦ μοναχοῦ
 ἐπισταμένου, καὶ ὑπὸ τὸ αἴθριον ἀντικρῦ τῶν ἀστρων
 ἐτίθει· ἐντεῦθεν γὰρ ἔλεγε καὶ τὴν ἰσχύον προσεῖναι
 πρὸς τὸ ζητούμενον, ὅσα μῆτε λέγειν μῆτ' ἀκούειν
 καλὸν· τῆν τε γὰρ κοινήν τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν
 προσευχὴν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ κατὰ χάριν
 Πατέρα ἀναπεμπομένην γράμμασιν ἀντιστρέφως
 καὶ ἐναλλὰξ ἔγραψεν ἐν χάρτητι παραγεγραφῶς
 τοῦτω καὶ τὰ ἄνω ἐξελέξατο, καθάπερ ἐβουλήθη,
 ὀνόματα, ὥστε εἶναι αὐτοὺς εὐνήσιους καὶ εὐενδότους
 καὶ καθυπαγομένους· ἔνεκα τῶν ζητημάτων αὐτοῦ,
 πρὸς δὲ καὶ χαρακτῆράς τινος, ὃ δὴ ἀσεβῆς καὶ D
 ψυχώλεθρον γράμμα, χειρὶ γραφῆν ἰολμηρᾷ, πάν-
 νυχον κείμενον διεβίβασεν ἀντικρῦ τῶν ἀστρων,
 εἶτα ὡς δῆθεν φυλακτικὸν κατὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ
 Καππαδόκου ὁ μοναχὸς τῷ ἱματίῳ προσράψας τοῖς
 στέροσι εἶχεν ἔγκλειμενον. Ἀμφοτέρων τοιγαροῦν
 τούτων παρισταμένων συνοδικῶς καὶ τοῦ Καππαδό-
 κου ὡς δὴ μεταμέλειαν δῆθεν λαβόντος καὶ τὸν μον-
 αχὸν ἐξελέγχοντος ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις, ὁ μοναχός
 ἔξαρκος ἦν, μάτην καὶ συκοφαντῶς διαβεβλήσθαι
 διατεινόμενος πρὸς τοῦ Καππαδόκου. Ἄλλ' ὁ Καπ-
 παδόκης ἰσχυρῶς ἀντεπείγων, ἔλεγεν αὐτίκα προ-
 φανῆ τὴν πίστιν εἶναι τοῖς ἔργοις· ἐπεὶ περ ἐγκόλ-
 πιν ὁ μοναχός· φέρεται τὸ λεγόμενον φυλακτικόν, οὐ
 δὴ καὶ εὐθύς ἐκσπασθέντος καὶ ἐξελκυσθέντος ἀφ'

οὔπερ προσεβῆρα ἱματίου παρὰ τοῦ μοναχοῦ καὶ
 τῶν προσγεγραμμένων ἐν τῷ χάρτη κατὰ τὸν ἀνα-
 γεγραμμένον τρόπον χαρακτῆρων καὶ γραμμάτων
 ἀριδῆλως ἀναφανέντων εἰς μέσον συνοδικῶς, καὶ
 τοῦδε τοῦ μοναχοῦ μὴ ἀντιλέγειν ἔχοντος, ἡ μετριό-
 τῃς ἡμῶν συνδιασκαφεμένη συνοδικῶς . . . . .
Finitis deest.

XXII. Patriarcha monet episcopum Novogradii ut obtemperet metropolitae Kionia.

† Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Νοβογραδίου, χάρις εἴη
 καὶ εἰρήνη τῇ θεοφιλείᾳ σου ἀπὸ Θεοῦ παντοκρά-
 τορος. Οἶδας, ὡς τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως πάσης
 Ῥωσίας ἐκεῖνου, κύρ Θεογνώστου, τελευτήσαντος
 ἦν ἀναγκαῖον, ἵνα γένηται ἀρχιερεὺς εἰς τὴν τοιαύ-
 την ἀγιωτάτην μητρόπολιν. Ἐπεὶ οὖν ὁ αὐτὸς κύρ
 Θεόγνώστος, ὅστις καὶ καλῶς διέπρεψεν εἰς ταύτην
 δὴ τὴν ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν, πρότερον ἔτι ζῶν ἐπεμφε
 καὶ ἔγραψε καὶ παρεκάλεσεν εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ
 καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, περὶ τοῦ
 παρ' ἐκεῖνου προβιδοσθέντος εἰς ἐπίσκοπον Βλαν-
 διμήρου, τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, ὅτι ἔχει ἀξίως καὶ ὁμ-
 ούτως ἀρχιερατικῶς διεξάγειν τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην
 μητρόπολιν, διότι ἐνὶ εὐλαθείᾳ καὶ ἐν ἀρετοῖς, καὶ
 ἡμεῖς δὴ ἐξηγάσαμεν αὐτὸν, καθὼς ἐπρεπε, καὶ εὐ-
 ρομεν κατ' ἀλήθειαν τοιοῦτον Χριστοῦ χάριτι καὶ
 σύμφωνον εἰς τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρίας ἀπὸ τε
 τῶν αὐτόθεν πολλὰκις ἐρχομένων Ῥωμαίων, ἀλλὰ
 δὴ καὶ αὐτῶν τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἤρχοντο ἐνταῦθα
 καὶ πρότερον κατὰ καιροὺς διαφόρους· διὰ ταῦτα
 ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκαφεμένη μετὰ τῆς περὶ
 αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου τῶν καθυρεθέντων
 ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερείμων, ἀπὸ κοινῆς
 γνώμης ἀνεβίβασεν αὐτὸν διὰ τὴν ἐν ἀρετῶν αὐτοῦ
 πολιτείαν καὶ τὰ λοιπὰ πνευματικὰ προτερήματα,
 καὶ ἀποκατέστησεν ἐπὶ τὸν μεγαλῶτερον καὶ τιμιώ-
 τερον ἀρχιερατικὸν θρόνον, τέλειον μητροπολίτην
 Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, μετὰ εἰδήσεως καὶ θε-
 λήσεως τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος,
 τοῦ διαπύρου προμάχου τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐτα-
 ξίας καὶ πάντα τὰ καλὰ τιμῶν καὶ ἀνυψοῦν εὐδο-
 κοῦντος καὶ βουλομένου, καθὼς μέλλεις γνωρίσειν
 καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦτω ἀπολυθέντων ἐτέρων γραμ-
 μάτων τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπειδὴ ἐδεξάμεθα
 καὶ διὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Σαραίου καὶ
 τὰς συστατικὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγγράφους γνώμης τῶν
 αὐτόθι λοιπῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων. Ἀρτίως
 οὖν ἔρχεται σὺν Θεῷ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Κυέ-
 βου καὶ πάσης Ῥωσίας, κύρ Ἀλέξιος, ἀγαπητὸς
 κατὰ Κύριον ἀδελφός καὶ συλλειτουργός τῆς ἡμῶν
 μετριότητος, εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν τοιαύτην ἀγιω-
 τάτην μητρόπολιν· διὰ τοῦτο καὶ γράφομεν πρὸς
 τὴν Θεοφιλείαν σου, ἵνα εὐφρανθῆς καὶ σὺ ἐπὶ τῇ
 παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἀπονέμῃς τὴν ἐφορομένην τι-
 μὴν καὶ εὐπειθειαν πρὸς αὐτὸν, εἰς ἃ μέλλει λέγειν
 ὡς ποιμὴν καὶ διδάσκαλος ψυχωφίλῃ καὶ σωτήρια
 καὶ συστατικὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων τῆς
 Ἐκκλησίας Θεοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι καὶ εἰς τὸν Θεὸν
 εὐαπίσκειτον καὶ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν

θεῖαν καὶ ἱερὰν σύνοδον ἐπαινετόν· τοῦτο καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται, βῆτω ὡς οὕτω λέγοντες· «Τοὺς ἐπίσκοπους παντὸς ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἑαυτῶν πρῶτον καὶ πᾶσαν εὐλάβειαν καὶ ὑποταγὴν αὐτῷ ἀπονέμειν.» Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀγάπην καὶ στοργήν, ἣν εἶχεν ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς, κύρ Θεόγνωστος, εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἐκείνον . . . . ἔδωκεν ἐκείνον εἰς τὸ φελόνιον φέρειν σταυροὺς τέσσαρας, καὶ ἀπὸ ζητήσεως καὶ παρακλήσεως ἰδικῆς σου ἐποίησαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅσον ἐποίησαμεν εἰς σέ, ὀφείλεις, ἵνα εὐχαριστήσῃς, καὶ οὐδὲν παρεξίληθῃς· ἀπὸ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἀποδιδοῦς πρὸς τοῦτον δὴ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην σου τὴν ἣν ἔχεις κατὰ χρέος ὑποταγὴν· ἐὰν γοῦν βλέπῃ καὶ αὐτὸς τὴν σὴν εὐγνωμοσύνην χρεωστικῶς εἰς αὐτὸν καὶ καλὴν καὶ ὀρθὴν εὐνοίαν, μέλλει δεικνύειν πατρικὴν καὶ ἀγαπητικὴν εὐμένειαν εἰς τὴν Θεοφιλίαν σου· οἶδας δὲ, ὅτι καὶ αἱ γραφαὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, αἵτινες προαπελούθησαν εἰς τοῦτο, εἰς φιλίαν τὴν πρὸς σέ ἐγένοντο, πλὴν οὕτως ἵνα οὐδὲν θαρβήσῃς εἰς τοῦτο καὶ εἰσελάθῃς εἰς πρόφασιν τινα ἐνεσθῆεν, καὶ ποιήσῃς τίποτε περιφρονητικὸν εἰς τὸν μητροπολίτην σου, ἀλλὰ ἵνα στέργῃς μὲν καὶ εἰς ἐκεῖνο ἀμεταθέτως, ἀπιδιδοῦς δὲ καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας τὴν χρεωστουμένην, ὡς εἴρηται, εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ τιμὴν, καθὼς τε οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται, καὶ καθὼς ἀπειδιδόν αὐτὴν καὶ οἱ πρότερον ἐπίσκοποι εἰς τοὺς πρώην μητροπολίτας αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ἴσως ἐνι τις λόγος χάριν τοῦ ὅπερ ἐποίησαμεν εἰς σέ διὰ τοὺς σταυροὺς, ὡς δεδήλωται, περὶ ταύτης καὶ μόνης τῆς ὑποθέσεως ἀναφέρῃς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὡς ἂν διαπράξῃται αὕτη, ὅσον ἂν διακρίνοι περὶ τούτου· πλὴν εἰς τοῦτο καὶ μόνον τὸ κεφάλαιον διδομένον τοῦτο, εἰς δὲ πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν, εἴτε δὴτα προσκαλεῖται σὲ εἰς ἑαυτὸν ὁ μητροπολίτης σου, εἴτε εἰς ἄλλο τι, ἵνα ὑπόκεισαι εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ διάκρισιν αὐτοῦ, καὶ εἴ τι δὲ συμβῇ μεταξὺ, ἐξετάσεως καὶ κρίσεως δεόμενον, ἵνα παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας δέχῃσαι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐξέτασιν, ἐν μηδενὶ ἀντιλέγων μηδὲ ἀπειθῶν, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄνωθεν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐκκλησιαστικῇν εὐταξίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν αὐτῶν θεῖων κανόνων παράδοσιν, ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο παρακελεύονται οἱ ἱεροὶ κανόνες, ὥστε, ὅποταν σοὶ γένηται ἀναγκαῖα χρεῖα γράφειν καὶ ἀναφέρειν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, πρῶτον ἵνα διδοῦς εἰδῆσιν εἰς τὸν μητροπολίτην σου, καὶ μετὰ εἰδήσεως τούτου καὶ βουλῆς γράφῃς τοῦτο καὶ ἀναφέρῃς· ἀπολούτως στέργουσα τὰ περὶ τούτου καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν κατὰ τὴν διάταξιν τῶν κανόνων παρακελεύεται, ἵνα μηδὲν γένηται τούτου ἐν κατὰ τὴν αὐτὴν γνώμην, ἀλλὰ ἐνεργῆται οὕτως, εἰδὸτι ἐὰν οὐδὲν ἀποπληροῖς εἰς τὸν μητροπολίτην σου κατὰ τοὺς αὐτοὺς θεῖους κανόνες τὴν ἀνηκούσαν ὑποταγὴν χρεωστικῶς, γίνωσκε, ὅτι ἀνατεθειμένος ἐνι οὕτοις παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος πράττειν εἰς σέ πᾶν ὅπερ ἔχει ἐπ' ἀδείας κανονικῶς, καὶ

τὸ τοιοῦτοτρόπως γινόμενον παρ' αὐτοῦ πάντως μέλλει στέργειν ὁμολογουμένως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ οὐδὲν οὐδῶως μέλλεις εὐρήσειν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος τὴν τυχοῦσαν βοήθειαν, ἐὰν ἴσως φανῆς ἀπειθῆς καὶ ἀνυπότακτος εἰς τὸν διαληφθέντα μητροπολίτην σου. Συνητηροῦ τοίνυν εἰρηνεύων κατὰ τὸ εἶκος, καὶ ποιεῖ ἀμεταθέτως καὶ ἀπαραιτήτως, καθὼς γράφομεν καὶ παρεγγυώμεθα τῇ Θεοφιλίᾳ σου διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ἀντιστροφέντος δι' ἀσφαλείας. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς Θεοφιλίας σου.

Ἀπελύθη τῇ β' τοῦ ζω' δευτέρου ἔτους. Ἐπεὶ δὲ ἀνετέθη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ὁ Θεοφιλέστατος κανστρίαιος τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ σκευοφύλαξ τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ κλήρου, ἀγαπητῆς κατὰ Πνεῦμα υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Γεώργιος ὁ Ἡερδικῆς, καὶ ἔξαρχος καὶ δικαίω τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἵνα κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς ποιήσῃ τὴν ἐγκαθίδρουσιν τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κύρ Ἀλεξίου, ὄντινα καὶ ὡς χριστὴν στέργουσα πέμψει ἡ μετριότης ἡμῶν, παραδηλοῦμεν ἰδοῦ τῇ Θεοφιλίᾳ σου, ἵνα ὑποδέξῃται τοῦτον μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς καὶ ἀγάπης· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τιμὴ εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα διαβαίνει, καὶ ἔχει τὴν ἀναφορὰν, καὶ μέλλεις ποιήσῃς καὶ εἰς τοῦτο πρᾶγμα εἰς πολλὴν ἀποδοχὴν τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† *Ἐἴχε τό· Μηρί Ἰουλίω ἰνδ. ζ', διὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς.*

XXIII. *Patriarcha monet episcopum Novogradii, ut quendam Theodoritum excommunicatum habeat.*

Εἰς τὴν αὐτὸν Νοβογραδίου.

† Ἀπὸ τῆς περιλήψεως τοῦ ἀπολυθέντος ἑτέρου γράμματος τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς σέ μέλλεις γνωρίσειν, ὅσα ἔγραψα καὶ παρεδήλωσά σοι ἡ μετριότης ἡμῶν περὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κυροῦ Ἀλεξίου, ὑπερτίμου καὶ ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἵνα δηλονότι ἔχης εἰς αὐτὸν τὴν ὀφειλομένην ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν, ὡς μητροπολίτην σου, καθὼς οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες παρακελεύονται· ἀλλὰ καὶ νῦν τὰ αὐτὰ παντὸς παρεγγυᾶται τῇ Θεοφιλίᾳ σου ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἀγωνίζου καὶ ἐπιμελοῦ, ἵνα ἀποπληροῖς οὕτως ἀμεταθέτως. Γνωστὸν δὲ ἔστω τῇ Θεοφιλίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεοδώρητος πρὸ δύο χρόνων ἦλθεν ἐνταῦθα, ἐπὶ ζῶντος τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως κύρ Θεογνώστου ἐκείνου, καὶ ἐζήτησεν ἵνα γένηται μητροπολίτης Ῥωσίας· ἡμεῖς δὲ, ἀκριβῶς ἐξετάσαντες καὶ εὐρόντες, ὅτι ὁ μητροπολίτης, κύρ Θεόγνωστος, ἀκμὴν ἔζη, οὐδὲν παρεδέξαμεθα τοῦτον, ὅτι ἐκτὸς τῆς θεσμοθεσίας τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων ἐζήτη, διὰ τοῦτο καὶ ἐλύομεν πρὸς ἐκεῖνον, ὡς ἂν προσκαρτερῇ, καὶ πέμψωμεν ἡμεῖς καὶ μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου, καὶ τότε, εἴ τι φανῇ καλὴν, ἵνα ποιήσωμεν. Ἐκεῖνος δὲ ἐγένετο φυγὰς εἰς τὸν Τύρνοβον, καὶ ἐποίησε πρᾶγμα παραλογώτατον

καὶ παρανομιώτατον καὶ ἔξω τῶν κανόνων, ὅπερ ἂν οὐδὲν ἐγένετο ποτε, ἀφ' οὗ ἔδαπτισθη ἡ Ῥωσία. Ἡμεῖς γοῦν ἐγράψαμεν καὶ πρότερον εἰς πάντα τὸν οὐτόθι τόπον, ἵνα οὐδὲν προσδέξησθε ποσῶς τὸν τοιοῦτον Θεοδώρητον, ὡς καθηρημένον παρὰ τῶν θείων κανόνων καὶ παρὰ τῆς θείας· καὶ ἱερᾶς συνόδου, λοιπὸν, εἰ μὲν ἐκβάλλῃ καθόλου τὰ ἀρχιερατικά, ἵνα ἔνι μόνον, ὡς ἀπλῶς Χριστιανός· εἰ δὲ φιλονεικεῖ κρατεῖσθαι καὶ ἐμμένειν εἰς τοῦτο, ἵνα ἔνι μὲν καὶ καθηρημένος, ἔνι δὲ καὶ ἀφωρισμένος καὶ ἀλλότριος τῆς Χριστιανικῆς καταστάσεως, ὁλλὰ καὶ ἐκείνος, ὅστις μέλλει διξασθαι εἰς κοινωνίαν αὐτόν, κἴν ὅστις ἄρα καὶ ἡ· πρόσεχε γοῦν, ἵνα οὐδὲν παρεδέξη ποσῶς τὸν τοιοῦτον Θεοδώρητον, ὡς ἂν μὴ ὑποπέσης καὶ σὺ εἰς τὴν καταδίκην, εἰς ἣν ἔνι καὶ ὁ Θεοδώρητος· λέγει γὰρ ὁ κανὼν, ὅτι· «Ὁ ἀκοινωνήτης κοινωνῶν καὶ αὐτὸς ἀκοινωνήτος ἔστω·» ἁλλὰ μᾶλλον ἂς ἔχη ἡ θεοφιλία σου πρὸς τόνδε τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κατὰ τὸ ὅπερ ἔχεις χρέος, εὐπειθείαν καὶ εὐλάβειαν καὶ ὑποταγήν, καθὼς καὶ δι' ἐτέρου γράμματος πλατύτερον παραδέλωσέ σοι ἡ μετριότης ἡμῶν· ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην, κύρ Ἀλέξιον, τιμὴ εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, καὶ εἰς τὴν μετριότητα ἡμῶν διαβαίνει. Συντηροῦ τοίνυν καὶ ποιεῖ καθά σοι παρεγγυώμεθα διὰ τοῦ παρόντος γράμματος. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς θεοφιλίας σου.

† Εἶχε τὸ· Μητρί Ἰουλίω Ἰνδ. ζ', διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς.

XXIV. *Synodus statuit ut Vladimiriæ sit sedes metropolitæ Kioviæ et totius Russiæ.*

† Εἶχε μὲν ἡ ἀγιοτάτη μητρόπολις Ῥωσίας μετὰ καὶ τῶν ἄλλων κάστρων καὶ χωρῶν τῶν ὑπὲρ τὴν ἐνορίαν ταύτης τελούντων καὶ τὸ ἐν τῇ Μικρᾷ Ῥωσίᾳ κάστρον, τὸ Κύεβον ἐπονομαζόμενον, ἐν ᾧ ἦν ἄνωθεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς μητροπόλεως· ἠύρισκοντο δὲ καὶ οἱ ἱερωτάτοι ἀρχιερεῖς Ῥωσίας τὴν οἰκισιν ποιούμενοι ἐν αὐτῇ. Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ καιροῦ συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας καὶ τῆς τῶν γειτονούντων Ἀλαμάνων δεινῆς ἐπιθέσεως ἐφθάρη, καὶ εἰς στενοχωρίαν καθήνησε, κἀντεῦθεν οἱ προϊστάμενοι ὀρχιερατικῶς τῆς Ῥωσίας, μὴ τὴν ἀνήκουσαν καὶ ἐφειλομένην αὐτοῖς κυβέρνησιν ἔχοντες, παρὰ πολὺ ἐφ' λειπομένην τῆς προτέρας, ἐπεὶ οὐδὲ τῆς τῶν ἀναγκαιῶν ἠύπρουον προσόδου, μετέκησαν εἰς τὴν ἀγιοτάτην αὐτῆς ἐπισκοπὴν Βλαντιμήρου, ἱκανὴν οὔσαν παρέχειν αὐτοῖς καταμονὴν καὶ ἀνάπαυσιν πάντων τῶν χρεωδῶν, μετέκησαν δὲ ἐν αὐτῇ τοῦτον τὸν τρόπον ὃ τε ἱερωτάτος μητροπολίτης Ῥωσίας, κύρ Θεοδώρητος· ἐκείνος, καὶ πρὸ αὐτοῦ ἕτεροι δύο, ἐπισκεπτόμενοι μὲν, ὅσον εἰκός, καὶ τὸ Κύεβον καὶ τούτῳ τὴν προτίμησιν ἀπονέμοντες διὰ τὸ ἐκεῖσε, ὡς δεδῆλωται, εἶναι τὸν ὄρονον ἄνωθεν τῆς μητροπόλεως, οἰκοῦντες δὲ καὶ διατρίβοντες καὶ τὴν αὐτῶν πᾶσαν προμήθειαν καὶ ἀνάπαυσιν πορίζόμενοι ἐκ τοῦ Βλαντιμήρου· μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ τὸ μὴ γεγονέναι ἐφ' ἱκανοῖς χρόνοις ἐπίσκοπον,

ὡς τοῦ μητροπολίτου Ἰδιοποιησαμένου καὶ κατασχόντος αὐτὴν· ἁλλ' ὁ νῦν προδιδασθὲς ψήφῳ καὶ ἐκλογῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου ἱερωτάτος μητροπολίτης πάσης Ῥωσίας, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, ἀγαθὸς ὢν ἀνήρ καὶ ὑποταγῆς εἰδὼς νόμους, συνὴν τῷ διαληφθέντι ἀρχιερεῖ, κύρ Θεοδώρητῳ ἐκείνῳ, διακυβερνῶν καὶ ὑπανέχων αὐτὸν γῆρα κἀμόνοντα καὶ ἀσθενεῖα περιπεσόντα δεινῇ καὶ τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας προσταγῇ καὶ θελήσει ἐκείνου καλῶς ἀντιλαμβανόμενος· ὅθεν καὶ κατανοήσας ἐκείνος· αὐτὸν ἱκανὸν ὄντα ψυχῶν προστασίαν ἀνεγχειρισθῆναι, ἐπίσκοπον Βλαντιμήρου πρὸς τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ βίου χειροτόνησε, καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν ἱερὰν σύνδον ἐγράψε καὶ ἐμαρτύρησε καὶ ἠξίωσε προδιδασθῆναι εἰς τὸν ὄρονον Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὃς δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἐκείνου, προκρίθει· παρ' αὐτοῦ πρότερον, ὡς εἰρηταί, παρὰ τε τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου βῆγος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰωάννου, καὶ ἐτέρων βῆγδων, τῶν κληρικῶν τε καὶ παντὸς τοῦ ἐκεῖσε Χριστιανικοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν αὐτῶν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνδον καὶ ψηφισθεὶς καὶ ἐκλεγείς καὶ προδιδασθὲς εἰς μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίτου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐκίνησε καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον συνοδικῶς πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ὅπως δηλονότι ἐφθάρη καὶ εἰς στενοχωρίαν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον καθήνησε (καὶ οὐδὲ ἱκανὸν ἔστι κατάντημα τοῦ ἀρχιερέως τὸ Κύεβον), ὅπως δὲ ὁ Θεοδώρητος παρανόμως ἀπελθὼν εἰς τὸν Τόρονον καὶ παρὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐληφῶς παράνομον χειροτονίαν ἐκεῖσε, καθαιρεθεῖς δὲ καὶ ἀφορισθεῖς· παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ληστεικῶς ἄμα καὶ τυραννικῶς ἀντιποιεῖται τοῦ Κυέβου, καὶ εὐρίσκειται ἐν αὐτῷ. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν, συνδικασθευμένη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἀγαπητοῖς κατὰ Κύριον ἀδελφοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῖς, ἐπεὶ πολλαχῶθεν ἐγνώρισεν, ὡς οὐκ ἔστιν ἕτερα καταμονὴ καὶ ἀνάπαυσις καὶ κατάντημα τῇ ἀγιοτάτῃ μητροπόλει Ῥωσίας διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, εἰ μὴ τὸ Βλαντιμήρον, ἐν ᾧ ἠύρισκοντο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ μητροπολίται Ῥωσίας, ἔνι δὲ τῶν ἀναγκαιωτάτων πάνυ γε καὶ ἐφειλομένων ἀποκαταστῆναι τὸν ἀρχιερέα διὰ συνοδικῆς πράξεως, ἐνθα δὴ εὐρίσκεισθαι ἀπολαύοντα τῆς ἱκανῆς προμηθείας καὶ κυβερνήσεως, ἐν ἀγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ γράμματος, εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι τὸν τε ἱερωτάτον μητροπολίτην Ῥωσίας καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πάντας ἐν τῷ Βλαντιμήρῳ καὶ ἔχειν τοῦτο ὡς οἰκεῖον κάθισμα ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως· ἐκ αἰῶνα τὸν ἅπαντα, καὶ ἔνι μὲν καὶ τὸ Κύεβον ὡς οἰκεῖο· ὄρονον· καὶ πρῶτον κάθισμα τοῦ ἀρχιερέως, ἐν περιούσιᾳ, μετ' ἐκεῖνο καὶ σὺν ἐκείνῳ δεύτερον κάθισμα καὶ καταμονὴ καὶ ἀνάπαυσις ἡ ἀγώ-

τάτη ἐπισκοπή. Βλαντιμῆρου, ἐν ἧ ἀκωλύτως, ὁπη- **A**
 νίκα δεήσει, ἐνεργήσει ὁ μητροπολίτης Ῥωσίας
 σφραγιδῆς τε ἀναγνώστων καὶ ὑποδιακόνων καὶ
 διακόνων *προβ:θασμοὺς καὶ χειροτονίας ἱερέων καὶ*
τὰ ἄλλα, ὅσα κανονικῶς ἐφεταί καὶ τῷ γνησίῳ ἀρ-
χιερεῖ, ἀνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύ-
σεως, ἀλλὰ καὶ εἴπερ βοηθεῖα Θεοῦ ἐπανεέλθοι τὸ
Κύεθον εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν τε καὶ κατά-
στασιν, ἐξωσθῆ δὲ καὶ ὁ καθαιρεθεὶς Θεοδώρητος,
ὥστε εἶναι δυνατὸν ἔχειν τινὰ ἐν αὐτῷ τὸν ἀρχιερέα
ἀνάπαυσιν, οὐδὲ οὕτως ἐκσπασθῆσεται τὸ Βλαντίμη-
ρον τοῦ μὴ προσεῖναι ὡς οἰκελον κάθισμα τοῖς μη-
τροπολίταις τῆς Ῥωσίας, ἀλλ' ἴσται μὲν, ὡς δεδή-
λωται, τὸ Κύεθον θρόνος καὶ πρῶτον κάθισμα
 τοῦ. . . . . *Finis deest.*

XXV. Episcopi, qui patriarcham sequi non potuerant, confirmandi decisiones ejus.

† Ἐπεὶ παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἀμαρτιῶν
 συνέθη, ἥτις δὴ καὶ συνέθη, διάστασις μεταξὺ τῶν
 κραταιῶν καὶ ἀγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων,
 κἀντεῦθεν τῆς τοσαύτης δυσχερείας καὶ ἐναντιότη-
 τος ἐπελεύσεως ἐπισυμβαίνει καὶ κοινὸς βλεθροῦ καὶ
 πικτελῆς· φθορὰ τῶν Χριστιανῶν, ὁ δὲ γε παναγιώ-
 τατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης,
 ὡς τὴν πνευματικὴν προστασίαν λαβῶν ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, συνδιασκεψάμενος ἡμῖν πᾶσι κατὰ τὸ εἶκος
 καὶ προμήθειαν ποιησάμενος, δεῖν ἔγνω παραγενέ-
 σθαι δι' αὐτοῦ καὶ εἰς ἀμφοτέρους τούτους τοὺς βα-
 σιλεῖς, ὥστε σὺν βοηθεῖα Θεοῦ ἀποκαταλλάξαι καὶ **C**
 εἰρηνεῦσαι τὴν τοιαύτην διάστασιν, κοινωσάμενος
 τὰ περὶ τούτου πάση τῇ ὁμηγύρῃ καὶ ἀδελφότητι
 ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων, ἥδη τὴν τοιαύτην προμήθειαν,
 ὡς ἀνωθεν καὶ ἐκ Θεοῦ καταπεμφθεῖσαν, συμφέ-
 ρουσαν καὶ κοινωφελῆ ὁμοῦ κρίναντες, συμψηφίζο-
 μεθα, καὶ δι' οἰκειῶν γνωμῶν καὶ οἰκειοχελῶν ὑπο-
 γραφῶν κυροῦμεν καὶ βεβαιοῦμεν ἀσμένως τε καὶ
 ὀλῆ διαθέσει καὶ προθυμίᾳ ψυχῆς, καὶ ὅσοι δηλονότι
 ἀφ' ἡμῶν τῶν τῆς ἱερᾶς συνόδου διὰ τὴν ἐπιγενομέ-
 νην εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ καιροῦ στενωχωρίαν καὶ ἐν-
 δεῖαν οὐκ ἰσχύομεν ἀκολουθῆσαι κατὰ τὸ ὅπερ ἔχομεν
 χρέος αὐτῷ δὴ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη, τῷ
 οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καὶ στέργομεν κοινῇ, ὅσον
 ἀν διὰ τὴν κοινωφελῆ εἰρηναίαν ταύτην σὺν Θεῷ
 κατὰστασιν ἰσχύει καὶ διαπράττεται ὁ παναγιώτατος **D**
 ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης· ἐπειδὴ
 τοῦτό ἐστι καὶ εἰς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν
 τῶν ὑπολειφθέντων ἀδελῶν Χριστιανῶν σύστασιν καὶ
 ἀσφάλειαν ψυχῆ καὶ σώματι.

† Ἰγερράφῃ δὲ οἰκιοχειρῶς παρὰ πάντων τῶν
 τοιούτων ἀρχιερέων τὸ πεμφθὲν κατὰ πάντα ἐγ-
 γραφῶν τῆς ἀναγορᾶς Ἰσον πρὸς τὸν κραταῖον
 καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλεῦ τὸν Καρ-
 τακουζηνόν.

XXVI. Patriarcha jubet acta iterum codici mandari.

† Ἐπειδὴ παραχωρήσει Θεοῦ διὰ πλῆθος ἀμαρ-
 τιῶν συνέθη, ἥτις δὴ καὶ συνέθη, διάστασις πρότε-
 ρον μεταξὺ τῶν βασιλέων, καὶ τῆς δυσχερείας καὶ

ἐναντιότητος, ὡς μὴ ὦρελεν, ἐπικρατούσης, ἐπι-
 θούλης μὲν καὶ ἀδίκως ἀπεδιώχθη ὁ κραταῖος καὶ
 ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεὺς, κύρ Ἰωάννης ὁ
 Παλαιολόγος, ἀπὸ τῆς προγονικῆς καὶ πατρικῆς αὐ-
 τοῦ ἀρχῆς, ὁ γνήσιος δηλαδὴ καὶ φυσικὸς κληρονό-
 μος τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας τῶν Ῥωμαίων, ὑπερῆ-
 λώσας δὲ κατὰ τὸν δίκαιον καὶ ἀληθῆ λόγον καὶ τὰς
 κανονικὰς καὶ νομικὰς διατάξεις ὁ παναγιώτατος
 ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, κύρ Κάλ-
 λιστος, ἐξώσθη μὲν διὰ τοῦτο τοῦ πατριαρχικοῦ αὐ-
 τοῦ θρόνου, ἀδίκως ὑπερόριος γεγωνῶς, ἀντεισχῆθη
 δὲ, ὡς ἔδοξεν, ὁ χρηματίας κύρ Φιλίθεος, εἶτα εὐ-
 δοκίᾳ τοῦ παναγίου Θεοῦ δικαιοθεὶς ὁ κραταῖος
 καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης καὶ βασιλεὺς διὰ μεσιτείας
 καὶ ἀντιλήψεως τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης καὶ **B**
 Θεομήτορος εἰσηλθε παροδόξως εἰς τὴν θεοδόξαστον
 πόλιν αὐτοῦ· ἐπανήλθε δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ βῆθεις
 παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, οἱ οἰκουμενικὸς πα-
 τριάρχης, ἐπειλημμένος κανονικῶς καὶ ἐννύμως τῆς
 Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ὡς γνήσιος αὐτῆς καὶ ἀληθῆς
 ποιμὴν καὶ διδάσκαλος, Χριστοῦ χάριτι. Ἐν τῷ με-
 ταξὺ δὲ τις ἦ καὶ τινες χαιρέκκοι μετὰ τοῦ ποτε
 μεγάλου χαρτοφύλακος, τοῦ Ἄμπρο..., κατελιγεμέ-
 νοι τηνικαῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς τοῦτο τόλμησιν καὶ
 αὐθαδεῖας ἤλθον, ὥστε οὐ μόνον τὸν ἐπ' εὐσεβείας
 τῶν ἱερῶν δογματικῶν ἐκτεθειμένον συνοδικὸν τόμον,
 ὑπὲρ οὗ ὁ ἀοίδιμος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ὁ
 πατὴρ τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ
 βασιλέως, τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου συναθροί-
 σθεισης ἐν τῷ παμμεγίστῳ καὶ θειοτάτῳ ναῷ τῆς
 τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, πλείστα ἐμόγησε, καὶ, ὡς
 ἄπαντες ἴσασιν, οὐ μικρὸν πόνον ὑπέστη διὰ τὰς ἀπὸ
 τοῦ Θεοῦ μισθαποδοσίας καὶ ταῦτα τῷ τότε ὑπὸ τῆς
 ἐνσηψάσης ἐκείνῳ χαλεπῆς καὶ θανατοφόρου νόσου
 κατατετινόμενος καὶ πρὸς ταῖς τελευταίας ἀναπνοαῖς
 ὢν, τοῦτον τὸν ἱερὸν συνοδικὸν τόμον ἐν τῷ ἐκκλη-
 σιαστικῷ κωδικίῳ καταγεγραμμένον διέβρῆξαν καὶ
 κατέλυσαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῷ αὐτῷ κωδικίῳ κει-
 μένας συνοδικὰς πράξεις ἠφάνισαν, καθάπερ ἥδη
 ὀράται· ἥδη κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ
 ὑποτύπωσιν αὐθις παρακελεύσει αὐτοῦ δὴ τοῦ παν-
 αγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πα-
 τριάρχου, ἤρξαντο καταστρώνυσθαι ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ
 κωδικίῳ τὰ συνοδικὰ ἐγγράφα σημειώματα.

XXVII. Patriarcha metropolitae Bizae per adjunctionem confert archiepiscopatum Dercus.

† Ἐπεὶ ὑπὸ τῆς ἐπιφουσίης τοῖς πράγμασιν ἀνω-
 μαλλας καὶ συγχύσεως, παραχωρήσει Θεοῦ διὰ
 πλῆθος ἀμαρτιῶν, ὑπεχώρησεν ὁ ἱερώτατος μητρο-
 πολίτης Βιζύης, ὑπέριμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον
 ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός,
 κατὰ τὸ εἶκος, κἀντεῦθεν κατήνησεν, εἰς ὄσσην δὴ
 καὶ κατήνησε στενότητα, οὐ δεῖν ἔκρινεν ἡ μετριό-
 τῆς ἡμῶν ἀπρομήθευτον τοῦτον περιδεῖν· οὐ πρὸς
 ἡμῶν γὰρ τοῦτο, οὐδὲ τοῦ περὶ αὐτὸν πνευματικοῦ
 φίλτρου· ἔνθεν τοι καὶ ἐπειδὴ εὐρίσκειται χηρεῦ-
 ουσα ἥδη ἡ ἀγιωτάτη ἀρχιεπισκοπὴ Δέρκου, ἐπι-
 δίδωσι ταύτην κατὰ λόγον ἐπίδοσας ἡ μετριότης

ἡμῶν πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Βιζύης καὶ ὑπέρτιμον· ἐπιλήψεται τοίνυν οὗτος αὐτῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν πάντων, καὶ ἐπ' ἀδείας ἔξει ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ, ἀναγιώστας τε σφραγίζειν καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους, ἔτι τε καὶ πρεσβυτέρους ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτὴν χειροτονεῖν, καθιερώσεις τε ναῶν ποιεῖν, καὶ ἀπλῶς πάντα διαπράττεσθαι,* ὅσα καὶ ὁ γνήσιος ἀρχιερεὺς, ἀνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκραθιδρώσεως, ἔστ' ἂν δηλονότι, Θεοῦ διδόντος· εἰρηνικῆς καταστάσεως ἐπιγενομένης τοῖς πράγμασιν, ἐπανεῖλθη καὶ ὁ αὐτὸς ἱερώτατος μητροπολίτης Βιζύης καὶ ὑπέρτιμος εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν, καὶ διεξάγη τὸ καταπιστευθὲν αὐτῷ λογικὴν ποιμνιον, ὡς ὁ τοῦ Κυρίου βούλεται νόμος· ὅθεν ὀφειλοῦσιν αἱ τε κληρικοὶ τῆς ῥηθείσης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Δέρκους καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν καὶ ἐπικράτειαν αὐτῆς λοιπὸς ἅπας λαὸς ἔχειν εἰς ἐκυτόν τὸ προσήκον σέβας καὶ πᾶσαν τιμὴν καὶ εὐπειθειαν, ὅσα καὶ εἰς ἀρχιερεῖα αὐτῶν, πατέρα τε καὶ διδάσκαλον, καὶ πειθεσθαι τούτῳ, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς, ἀφορώσιν εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιστέλειαν, οὐδενὸς τῶν ἀπάντων ὀφειλοντος παρεμποδίσαι αὐτῷ ἐπὶ τούτοις ὄλω, κἄν ὅστις ἄρα καὶ ἦ. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

XXVIII. Synodus excommunicat metropolitam Alanias.

† Καθαίρεισι συνοδικῆ τοῦ ποτε Ἀλανίας.

† Φθάνουσι πρὸ τινῶν ἡδὴ χρόνων οἱ Ταναῖται θεοσεβέστατοι ἱερεῖς, ὃ τε πρωτοπαπᾶς Μιχαὴλ, ὁ πρεσβύτερος Νικόλαος καὶ ὁ λοιπὸς μετ' αὐτῶν πρεσβύτερος ὁ Θεόδωρος, εἰς τὰς μετὰ τοῦ ποτε Ἀλανίας ἐμπεσόντες οὐκ ὀλίγας ἀμφισθητήσεις καὶ διενέξεις, ὡς ἀποστερούμενοι παρ' αὐτοῦ, καθάπερ δισχυρίζοντο, τῶν ἀνεκαθεν προσηκόντων καὶ ἀνηκόντων αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῶν δικαίων· ἔνθεν τοι καὶ ἐπεὶ, ἰκεῖσα πολλῇ πρότερον χρησάμενοι πρὸς αὐτὸν τούτων ἕνεκα, οὐδ' ὄλω ἰσχυσαν μεταπεῖσαι τῆς πλεονεκτικῆς καὶ φιλονεικίου γνώμης, καὶ μὴ ἐπὶ πλεονεκτικῶν φέρειν τὴν ἀδικίαν, ἀνατρέχουσι τηνεκαῦτα εἰς τὸν ἀγιώτατον πατριάρχῃν, κύρ' Ἰσιδώρῳ ἐκείνῳ, καὶ τὰ περὶ τούτου περιπαθῶς ἀναγγέλλουσιν, ὅτε δὴ καὶ συνοδικῷ δικαστηρίῳ πολλὰκις καὶ διαφέρως συγκροτηθέντος, συμπάροντος καὶ τοῦ ἀντικαθησταμένου αὐτοῖς τοιοῦτου Ἀλανίας, ἐπεὶ διαβρόχησαν ἀνεφάνησαν οἱ τοιοῦτοι πρεσβύτεροι μετὰ πολλῆν καὶ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἄδικα πάσχοντες παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ἀποστερούμενοι, οὐχ ὑγιαίνουση γνώμη, ψήφισμα συνοδικὸν ἐξήνεγκον τοῦδε τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κύρ' Ἰσιδώρου, δικαιοῦν αὐτοῦς, ὥστε ἀπολαύειν, ὡς τὸ πρότερον, ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν τῶν διαφερόντων αὐτοῖς ἀνωθεν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν δικαίων κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν κατὰ τὸν ἐκείσε τρόπον τάξιν τε καὶ συνίθειαν. Ἀλλ' ὁ δηλωθεὶς Ἀλανίας, καίτοι δόξας παύσαι· οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἀποσχόμενος τῆς ἐριστικῆς γνώμης αὐτοῦ καὶ πλεονεκτικῆς, καὶ στέργων, ὡς καθυπεκρίνετο τὸν καιρὸν, τῆ συνοδικῆ ταύτῃ ἐγγράφῳ διαγνώ-

σει καὶ ἀποφάσει, ὡς μόνον ἐφθασεν ἀποδημήσας ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα, μικρὰ φροντίσας τῶν ἐψήφισμένων συνοδικῶς, ἀδειτητῆς τούτων ἐγένετο· αὐτίκα τοίνυν, ὡς περ ἐπιλελησμένος τοῦ κατ' αὐτὸν σχήματος, ἐπαναστὰς καὶ ἐπαναισχυντήτας πρὸς τὸν Χάνην ἀπῆει, ἀμυντικῶς διακείμενος κατὰ τῶν ἱερέων, ὡς οὐ χρεῶν, ἄδικα πασχόντων ἐπὶ ἀνατροπῇ καὶ καταλύσει τῆς συνοδικῆς ταύτης διαγνώσεως; τε καὶ ἀποφάσεως, ὅτε δὴ καὶ τὸ λεγόμενον διαλείχων ἐκείθεν λαβὼν, ἄτε δὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ ὑποκείσθαι βουλόμενος, οὐκ ὀλίγα ἐπικίνδυνα καὶ κακωτικά καὶ ἐπιζήμια τοῖς τοιούτοις ἱερεῦσιν ἐπήνεγκεν, ὡς μὴ ὄφελον. Ἐφερον μὲν οὖν οὗτοι, καίτοι τὰ δεινότατα ὑπ' αὐτοῦ πάσχοντες, παρακαλοῦντες, θεόμενοι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον αὐτοῦ προσδοκῶντες μεταβολὴν· ἐπεὶ δὲ εἶδον αὐτὸν προδήλως· μὲν καὶ συνοδικῶς ψήφους καὶ ἀποφάσεις περιφρονοῦντα καὶ ἀθετοῦντα καὶ παρ' οὐδὲν ταύτας ποιούμενον, οὐ μὴν δὴ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ καθήκοντος ἐκτραπήμενον, ὡς καὶ τοὺς ἐκείσε πρηνόπτους καὶ θεοῦ ναοῦς κατακλείειν σὺν οὐδεμιᾷ τινι εὐλόγῳ προφάσει καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ ἱερουργεῖν ἄδικως ἐπέχειν, κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν ἐκείνον δύο Χριστιανούς ἀνθρώπους τεθηκότας διὰ τὴν παράλογον αὐτοῦ τῶν ἱερέων ἐπίσχεσιν, οὐ σὺν δίκῃ ἐπαχθίσαν, παρασκευάσεν ἀψάلتους ἐναπομείναι καὶ μὴ τῶν νενομισμένων ἐπιτυχεῖν, οὐ μὴν δὴ ἀλλὰ καὶ δύο τινὰ βρέφη ἐκ προγόνων εὐσεβῆ τῆν τοῦ γένους σειρὰν ἔλκοντα παραίτοις ἐγένετο, ὡς οὐ θέμις, βαπτισθῆναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀρμενίων, μηκέτι ἐνεγκόντες, ἐγγράφως ἀναφύρουσι καὶ πρότερον τὰ περὶ τούτου συνοδικῶς ἐπὶ τοῦ χρηματίσαντος κύρ' Φιλοθέου. Μετὰ μέντοι παραδρομῆν οὐκ ὀλίγου καιροῦ ἀρχόντων τινῶν, πραγματευτῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐποικίων πολιτῶν τῆς θεοδοξάστου, θεοφυλάκτου καὶ θεομεγαλύτου Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἔθους κατὰ τὸν ἐκείσε τρόπον ἀφικνουμένων, ἐχόντων ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τῆς συνειδήσεως τὸ ἀξιοπίστον καὶ ἐγνωσμένων ὄντων εἰς τοῦτο τοῖς πᾶσι σχέδον, τοῦ τε κύρ' Κωνσταντίνου δηλαδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ, τοῦ αὐτάδελφου αὐτοῦ Ἀγαπητοῦ, τοῦ ἀπὸ τῶν Πηγαίων Σγοροπολίτου, τοῦ Ἐθνομεγασιώτου καὶ ἐτέρων, ἐν εἰδήσει καὶ παῖρα γενομένων καὶ αὐτοφει ἰδόντων τὰς ἀπειρημένας ταύτας καὶ παρανόμους πράξεις αὐτοῦ καὶ τὸν προσήκοντα ζῆλον ἐντεῦθεν ἀναλαβόντων καὶ συνοδικῶς τῷ τότε παραγενομένῳ, συμπάροντος καὶ συνεδριάζοντος καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Ἀλανίας, κεκίνηται ἀκριβῶς καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ αἰτιήματα καὶ ἐγκλήματα ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς ὀμηγύρωσος τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, καὶ ὅπως ἀνευθριάστως ἀπειτόληψε καὶ ἐπεχειροτόνησεν ἐπίσκοπον εἰς τὴν τῶν Καυκασίων μητρόπολιν, συνηριμῆμένην ἀνωθεν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ τῇ πατριαρχικῇ ἐφορείᾳ καὶ ἀνακρίσει ὑποκαίμενῃν καὶ ὑπὸ τὴν κατ' ἡμᾶς τελοῦσαν ἀγιωτάτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰ καὶ σοφιστικῶς ἐπειράτο συμπλάττειν τε καὶ λανθάνειν, σκηπτόμενος, ἐτέραν μὲν εἶναι τὴν τῶν Καυκασίων συνοδικὴν ταύτην μητρόπολιν, ἄλλην δὲ τυγχάνειν ἐπίσκοπὴν ὑπ' αὐτὸν, τὴν οὕτω

πως λεγομένην Καυκασίαν· ἐξετάσειος γάρ, καθάπερ ἔχρη, ἀκριβοῦς γενομένης καὶ τῶν κανονικῶν βιβλίων προτεθειμένων εἰς μέσον καὶ τῆς ἀπαριθμησεως γεγονυίας λελογισμένως τῶν τε ἑκασταχοῦ μητροπόλεων καὶ τῶν ὑποκειμένων ταύταις ἐπισκοπῶν κατὰ τὴν ἐκ παλαιοῦ ἐπικρατήσασαν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀναύρεσιν, οὐδέμια τις εὐρηται ἐπισκοπῆ εὐρισκομένη ὑπὲρ τὴν Ἀλανίας ἢ Καυκασία λεγομένη, ὡς αὐτὸς προφασίζόμενος ἔλεγεν, ἀλλὰ μόνον εὐρηται ταῖς ἀληθείαις μητρόπολις ἡμῶν Καυκασίαν ἄνωθεν ταῖς συνοδικαῖς μητροπόλεσι ἰσυνριθμημένη κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον. Ὡσαύτως ἐκινήθη καὶ ἀπηλέγχθη ἀριδῆλως καὶ ὅπως τὸν ἐπίσκοπον, ἐντινα δῆπου παρανόμως καὶ ἀκανονίστως ἐχειροτόνησεν εἰς τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Καυκασίων, συνοδικήν οὖσαν, χειροτονήσαντα τὸν τοιοῦτον καὶ προδιδάσαντα εἰς ἱερὰ τινὰ ἀθέσμως, ἅτε δὴ συναφθέντα γυναικί, ἐξ ἑτέρου οὖσης ἀνδρὸς καὶ χηρευούση, καὶ εἰς τοῦμφανὲς εἰς τοῦτο ἐξελεγχθέντα, διὰ ταῦτα καθεῖλε τόνδε τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τὸν αὐτὸν πάλιν δεξιωσάμενον ἔπειτα, αὐτονόμῳ γνῶμῃ καὶ παρὰ τὴν τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων παρατήρησιν, οὐ μόνον συγχωρήσεως ἤξιωσεν, ἀλλὰ καὶ συνελετούργησεν αὐτῷ, ὅτε δὴ φθάσας ἐχειροτόνησε τὸν Σκραίου ἐπίσκοπον, δεδωκῶς ἄδειαν ἀκαλύτως ἱερουργεῖν, ὡσπερ ἂν εἰ μηδὲν τι μηδαμῶς προσκεκρουκῶς τοῖς κανόσιν ἐφάνη, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ στόματος συνοδικῶς διωμολόγησε καὶ πρότερον, μὴ δυνάμενος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπομάχεσθαι. Ἦρκει μὲν οὖν τὰ περὶ τούτου, καὶ μόνον οὕτως ἀποδεδειγμένα, καθαιρέσει ἐκεῖνον ὑποβαλεῖν· εἰ γὰρ ἀνδρὶ παγίς ἰσχυρὰ τὰ ἴδια χεῖλη, φησὶ Σολομών, καὶ λόγοις οἰκείου στόματος ἀλίσκεται ἕκαστος, πολλῶν γε μάλλον ὁ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας σχεδὸν ἀπάσης αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς εἴρηται, διομολόγησας, ὅτι οὐ δι' ἑτερόν τι καθεῖλε τὸν ὡς δῆθεν Καυκασίων παρανόμῳ χειροτονηθέντα εἰς τὴν συνοδικὴν ταύτην ἀγιωτάτην μητρόπολιν, εἰ μὴ διὰ τὸ ἀφυλάκτως τὴν χειροτονίαν ἐκεῖνον ποιήσασθαι τοῦ πρεσβυτέρου ἐκείνου τοῦ γυναικί χηρευούση συναζευγμένου καὶ ἐξ ἑτέρου οὖσης ἀνδρὸς, ὡς δεδῆλωται, ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ μάλιστα συναλεύοντος, ὡς τὴν ἀλήθειαν ἀπανταχοῦ ἐπευδοκούντος κρατεῖν καὶ παρῆρησιάζεσθαι, σὺν δίκῃ ἐμπεδηθήσεται, ὡς τισὶν ἀρρήκτοις πέδαις περισφιγγόμενος τοῖς χεῖλεσι τοῖς οἰκείοις. Τούτων δὲ οὕτω προκεχωρηκότων, ἐπεὶ εὐδοκία Θεοῦ εἰσηλθεν ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ παραδόξως εἰς τὴν θεοδόξαστον, θεοφύλακτον καὶ θεομαγάλυντον ταύτην Κωνσταντινουπόλιν, δικαιώσαντος αὐτὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ προσὸν αὐτῷ περιφανὲς δίκαιον εἰς τὴν προγονικὴν καὶ πατρικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν, διὰ τὸ θεοφιλῶς βασιλεύειν καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς καλλίστοις διαλάμπειν, οὐχ ἤκιστα δὲ φιλανθρωπία τε καὶ χρηστότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Ἐπανῆλθε δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐκείνης καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς. Οἱ δὲ γε ῥηθέντες πρεσβυ-

τροι, οἱ Ταναῖται, οὐκ ἦσαν ἐπιδημούντες ἐνταῦθα. Ἐφθασε δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, παρὰ τὴν τούτου αἰτίαν τοὺς ἱερεῖς ἀδικούντος, καθάπερ ἀνωμολογήθη παρὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων πολιτῶν καὶ πραγματευτῶν, προσχωρήσας τοῖς Ἱέρσαις διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἀποδοῦναι, ὅσῃν οἱ ἱερεῖς κατεδάλλοντο ἔξοδον, ἀπελθόντες ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἰς τὸν Χάνην, καὶ συνθέμενος τῇ τούτων ἀσεβείᾳ, μουσουλμανίσας, πλείστα καθικέτευσε συνοδικῶς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ πᾶσαν τὴν περὶ αὐτῆν ἱερὰν ἀδελφότητα, ὡς ἂν μάλιστα διὰ τὸ ἐπιστρέψαι ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ ἀσεβείας τόνδε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λάβῃ ἐπὶ τινὰ καιρικὴν προθεσίαν τὸ ἐνδοσίμον, καὶ ἀπέλθῃ ἐπὶ τούτῳ ἐκεῖσε, καθυποσχόμενος δι' οἰκειοχείρου γράμματος αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ πεπιστωμένου, ἐπιστήναι ἀλογοπραγῆτως τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ καὶ θεῖᾳ συνόδῳ καὶ ἀπολογῆσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἐτέροις ἐγκλήμασιν, ἐφ' οἷς κατηγορεῖτο, δι' ὅλου τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου μηνός, ἅτε δὴ καὶ τῶν ἀντικαθισταμένων τούτῳ μετακληθέντων καὶ παραγενομένων· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν ἐψέσαστο τὴν ὑπόσχεσιν, οἱ δὲ διακληθέντες ἱερεῖς ἦσαν τῇ ἐκκλησίᾳ προσεδρεύοντες καὶ προσταλαιπωρούμενοι πλείστη κακοπαθεῖα καὶ ἑαυτῶν γε τῶν ἀναγκαίων κατατρυχόμενοι, συνοδικὰ ψήφισματα πολλάκις καὶ διαφόρως ἀπελύθησαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἀφικέσθαι ἀπροφασίστως εἰς τὴν σύνοδον καὶ, εἰ γε δύναιτο, ἀπολογῆσθαι περὶ τῶν ἐπενηγεμένων κατ' αὐτοῦ τοιοῦτων αἰτιαμάτων, δοθείσης καὶ πάλιν αὐτῷ ἑτέρας καιρικῆς διωρίας, μέχρις καὶ ὅλου δηλαδὴ τοῦ παρελθόντος Ἀπριλλίου, τῶνδε τῶν ἱερῶν κατὰ τῶν ὁμοίων τρόπον ἐνταῦθα κατατριβομένων καὶ τὴν τοσαύτην ὑφισταμένων ταλαιπωρίαν καὶ κακοπάθειαν καὶ τὴν ἐκείνου ἀφίξιν ἀναμενόντων καὶ διαβιδασάντων οὐ μόνον τὴν τότε τοῦ μετωπύρου ὥραν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος, ἣδη δὲ καὶ ταυτηνὴν σχεδὸν τὴν τοῦ ἐνισταμένου θέρους. Προέβη μέντοι καὶ αὐθις συνοδικὸν ψήφισμα πρὸς αὐτὸν ἐμδρθῶς ἐν ἰσχυρᾷ βεβαιώσει ἐπιφωνούμενον, ὡς, εἴπερ καὶ πάλιν, περιφρονητικῶς διατεθεῖς, οὐκ ἀπαντήσῃς ἐντὸς τῆς ἀποταχθείσης διωρίας κατὰ πολλὴν συγκατάβασιν, ἦγγον τοῦ παρελθόντος Ἀπριλλίου, ὡς δεδῆλωται, ὡς καταφρονῶν μὲν καὶ τῆς τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων παρακελεύσεως τε καὶ διατάξεως, ἀθετῶν δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν σύνοδον ἰδίαν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ὁμολογουμένως, καθαιρέσει ὑποβληθήσεται ἕνεκα τῶν ἀποδεδειγμένων κατ' αὐτοῦ τοιοῦτων ἐγκλημάτων, δι' ὧν τοῖς κανόσιν ἐφάνη προσκεκρουκῶς καὶ ἐμπαροινήσας. Ἐκεῖνος μέντοι γε καὶ διαβρήδην διωμολόγησεν, ἔτι ἐπιδημῶν ἐνταῦθα, ὑπαιργῶν δῆθεν ἐπὶ τῇ ψυχικῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς, εἴπερ ἀπεδίδου τὴν καταβληθείσαν παρὰ τῶνδε τῶν ἱερῶν ἔξοδον, ἀπελθόντων ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἰς τὸν Χάνην, καθάπερ εἴρηται ἀνωτέρω, κἀντεῦθεν κατεπαύοντο καὶ τὰ ἐπιφαινέντα σκάνδαλα, οὐκ ἂν ὁ ἀδελφός, ὡς μὴ ὤφελε, τῷ μουσουλμανισμῷ περιέπιπτε. Μεμαρτύρηται δὲ ἀριδίλως τὰ περὶ τούτου καὶ παρὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερείμων, τοῦ τε

Χριστουπόλεως και του Κελτζηνης, οτι αληθώς ενώπιον αυτών γενομένων αυτηκόων εξέλιπεν ουτος αυτό και ανεκάλυψεν, οικουθεν ώρμημένος, ως επι τῷ ἀδελφῷ ανώμενος, ει και τουτο σκῆψις υστερον και ματαία πρόφασις ἀπελήλεγκται· ού μὴν ἀλλὰ και πρὸς αυτούς τους Ιερωτάτους ἀρχιερεϊς, τὸν Χριστουπόλεως, τὸν Κελτζηνης και τὸν Σμύρνης, ἔτι τε και πρὸς τινας τῶν τιμιωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων ἔδειξε και ἔλεπεν ὁμοίως ἐκεϊνος, μέλλων ἀποθμεϊν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα, οτι κατα πρόφασιν κατεψευσμένην ἐξέθετο τὴν προδῶσαν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν παρ' αὐτοῦ· τὸ δὲ σκόπιμον ἦν κείνῳ ὁλοσχερῶς, ὡς εἶπερ μόνον Ισχύσας ἐξέλθῃ, οὐκ ἂν πώποτε ὑποστρέψειεν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. Οὕτως οὖν οὐ μόνον καθάπαξ κατεφρόνησε τῆς τῶν θείων και Ιερῶν κανόνων παρατηρήσεως, ἀλλὰ και αὐτῶν τῶν ἐγγράφων, ὑποσχημένων, ἔργῳ δῆπου πληρῶν, ἄπερ ἔλεγε πρῶτερον, ἀλλὰ και ἐκ κακοήθους ψυχῆς και γνώμης θρασεϊας κατολιγρωῶν ἀντικρυς και καταπαύζων και παρ' οὐδὲν τιθέμενος τὰ πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν κανονικὴν διάταξιν ἀπολυθέντα συνοδικὰ ψηφίσματα, μετακαλούμενα τούτων ἐνταῦθα, ἐμήνυσεν, ὡς οὐδὲν ἔστιν ἔργον αὐτῷ οὐδὲ φρόνησιμα ὀφικέσθαι ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἑτέρας ἔχει δουλείας ἐπικαυμένας αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ ἔγγραφον ἀναφορὰν ἐξαποστείλαι ἠθέσχετο εἰς τὴν σύνοδον ἢ ἔκασταν τινὰ ποιήσασθαι και παράκλησιν ἢ και ὠρισμένον τινὰ καιρὸν δηλώσαι περὶ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἢ περὶ ἑτέρας ἡσιν οσοῦν αἰτίας ἢ ζητήσεως, ἀφροντίτως ἔχων παντάπασιν, ὡσπερ ἂν εἰ μὴ διαφόρως ἐξηλέγχετο συνοδικῶς, ἐφ' οἷσπερ ἑάλω τοῖς κανόσι παντελῶς ἀπηγορευμένοις, μηδ' ἐπηγγέλιτο ἐγγράφως ἐπὶ τῷ ἀπαντήσῃ και ἀπολογήσῃ, και ταῦτα συνοδικῶν ψηφισμάτων μετακαλουμένων αὐτὸν, ὡς δεδηλωται, και τῶν συγκαταβάσεω; λόγῳ δοθεισῶν αὐτῷ καιρικῶν εἰς τουτο προεσεμῶν παρελθουσῶν και τῶν Ιερέων, ἐν τῷ ἀναμένειν ἐκτριθέντων σχεδόν, αὐτοῦ τὸν καιρὸν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ παρακρουομένου και ἀμυντικῶς κατὰ τούτων διακειμένου. Και τί ἂν ἔχοι τις περὶ τῶν ἄλλων κατὰ μέρος διεξιέναι; Ὅθεν και εἰ κατὰ τὸν ἰγ' κανόνα τῆς ἐν Καρχηδόνι συνόδου οὕτω πρὸς λέξιν διαγορευοντα· « Ἐάν τις ἐναντιωθῆ τῇ ἰδίᾳ ὁμολογίᾳ, ἦτοι τῇ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ, ἑαυτὸν ἀποστερήσει τῆς ἰδίας τιμῆς, » πολλῷ γε μᾶλλον ταύτης ἐνδικῶς ἀποστερηθήσεται ὁ προδήλως ἀθετητῆς γενόμενος οὐ μόνον τῆς οικιοχειροῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ὑποσχεσεως και ὑπογραφῆς, ἀλλὰ και προδήλως καταφρονητῆς τῶν τε θείων κανονικῶν διατάξεων και τῶν προσκαλουμένων αὐτὸν διαφόρως συνοδικῶν ψηφισμάτων και μηδὲ ἀπολογίας ἡσιν οσοῦν, καθάπερ και ὀφειλομένους εἶχε. Και πάλιν· « Εἰ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν ἰε' κανόνα οὕτω κατὰ ῥῆμα θεσπίζοντα, ἐπίσκοπον μὴ τοιμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις και χώρας, εἰ δὲ ἐλεγχθεῖ τουτο πεποιτικῶς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας και χώρας γνώμην, καθαρείσθω και αὐτὸς και οὐς ἔχειροτόνησε. » Διαγορευουσι δὲ και οι φιλευσεβεῖς νόμοι ῥητῶς· « Ὁ ἐν ὑπερορῃ χειρο-

τωνῶν ἢ και ἑτερόν τι παρὰ τὸ καθῆκον ποιῶν ἀγανακτεται και ἀφορίζεται. » Οὐχ ἥκιστα ἂν εἴη ὑπὸ καθάρσειν εἰς τουτο θράσους ἐληλακῶς, ὡστε και τὴν τῶν Καυκασίων τῆς μεγάλης συνόδου ἀγιωτάτην μητρόπολιν και τῇ πατριαρχικῇ περιωπῇ ἀνωθεν ὑποκειμένην και ταῖς λοιπαῖς συνοδικαῖς μητροπόλεσι συνηριθμημένην αὐτονομῶς και ἀκανονίστως ἀποτολήσας ποιήσασθαι ὑφ' ἑαυτὸν, οὐ μόνον τῆς ἀληθείας καταψευδόμενος παντελῶς, ἀλλὰ και ἀπ' ἐναντίας ἐλθὼν τῇ ἑτέρᾳ τούτου ὁμολογίᾳ ἐγγράφῳ, ὅτε εἰς ἀρχιερέα προδιδανεν, οικιοχειρῶς ἐγγραφόμενος ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Πρὸς τούτους καθομολογῶ φυλάττειν και τὰ πατριαρχικὰ δικαιο ἀπαρεγγελητα. » Πρὸς τούτους γε μὴν ἔστιν καθαίρετος και διὰ τὰ ἑτερα ἀτοπα και ἀκανόνιστα, ἄπερ αὐτὸς τε ὁμολόγησεν ἀπὸ τοῦ οικείου στόματός, και οι διαληφθέντες πραγματευται και πῶλῃται συνοδικῶς μετ' ἀσφαλείας τῆς προσηκούσης ἐρωτηθέντες παρέστησαν, τὰ πλεῖω δὲ παῖσεν ὁ λόγος τῆς ἀτοπίας αὐτοῦ, τὸ μῆκος ὑφορῶμενος· ἦρκει μένοι γε και μόνον τὸ ἐν παγίδι ληφθῆναι τῇ ὁμολογίᾳ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, τουτο δὴ τὸ Σολομώντειον εἰς τὴν ταῦτου καθάρσειν, ἦπερ ἐβῆθη, τὸ δὲ και τὴν τῶν Καυκασίων ἀγιωτάτην μητρόπολιν ἀποσπᾶσαντα τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ὑφ' ἑαυτὸν ἀναιδῶς ποιήσασθαι, τουτο δὲ και πάσης συμπαθείας αὐτὸν ἀποκλείει. Διὰ γοῦν ταῦτα συνδιασκεψαμένη ἡ μετρώτης ἡμῶν τῆς περὶ αὐτῆς θεῆς ὁμηγύρει και ἀδελφότητι τῶν Ιερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σηλυβρίας και τὸν τόπον Νικομηδείας ἐπέχοντος, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλικηδόνος, τοῦ Σταυρουπόλεως, τοῦ Χριστουπόλεως, τοῦ Σμύρνης, τοῦ Βιζύης, τοῦ Κελτζηνης, τοῦ Μηδείας, και τοῦ Ρωσίου, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Γαρέλλης και τοῦ Λιτῶν, καθηρημένον του λοιποῦ εγγράφῃν αὐτὸν, προδήλως ἀθετητῆν τῶν θείων κανόνων γενόμενον, και ἀπογεγυμνωμένον πάσης Ιερωσύνης και παντίπασιν ἀπηλλοτριωμένον του τῶν ἀρχιερέων χοροῦ και μηκέτι παρὰ μηδενὸς καθ' οἰονδήποτε τρόπον προσδεχθῆναι εἰς ὑπηρεσίαν ἀρχιερατικὴν ἢ ὀλιω Ιερατικῆν, ἐπειδὴ τὸν τοιοῦτον μετὰ πολλὴν και ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἐνδίκως και κανονικῶς κοινῇ πάντες συνοδικῶς παντελεῖ καθάρσεις καθυποβάλλομεν. Διὰ γοῦν τὴν περὶ τούτου μόνιμον τὴν ἀσφάλειαν και εἰς τὴν ἐξῆς χρόνον ἀπολέλυται και ἡ ἔγγραφος αὐτῆς συνοδικῆ ἀπόφασις εἰς καθάρσειν αὐτοῦ, καταστρωθεῖτα ἐν τοῖς Ιεροῖς κωδικίοις, ὡσπερ εἰθισται και νενομισται κατὰ τὴν ἀνάκαθεν ἐπιχειρήσαντων παράδοσιν και ὑποτύπωσιν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ.

† Εἶχε τὸ· Μηνὶ Ἰουλίῳ Ινδ. ἐρνάτης.

XXIX. Patriarcha nominal metropolitani Rhodi et Cycladum.

I. † Εὐλαδέστατοι κληρικὸι τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ῥόδου, ἀγαπητὰ κατὰ Κύριον τέκνα τῆς ἡμῶν μετριότητος; χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, εὐθηνίαν τε τῶν ἀγαθῶν και ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπέυχεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν.

μετριότης ἡμῶν ἀναδεξαμένη ἀπὸ Θεοῦ τὴν οἰκου-
 μениκὴν τῶν ψυχῶν προστασίαν τῶν ἀπάντων Χρι-
 στιανῶν, διὰ φροντίδος εἶχε καὶ πρότερον ἐγκατα-
 στησαι ἀρχιερέα καὶ ἐπὶ τῇ καθ' ὑμᾶς ταύτῃ ἀγιω-
 τάτῃ μητροπόλει· ἐπεὶ δὲ ἀρτίως κατέλαβεν ἐν ταῦθα
 ὁ ἀρτίως ψηφισθεὶς καὶ χειροτονηθεὶς γνήσιος ἀρ-
 χιερεὺς ἐπὶ τῆδε τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ, ὑπέρτιμος
 καὶ ἐξαρχος τῶν Κυκλάδων νήσων, ἀγαπητὸς κατὰ
 Κύριον ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν με-
 τριότητος, ἀνήρ εὐλαθῆς καὶ ἐνάρτερος καὶ ἰκανὸς
 ψυχῶν προστάσθαι καὶ χειραγωγεῖν αὐτὰς πρὸς
 τὴν σωτηρίαν λόγους καὶ παραινέσεις ταῖς προση-
 κούσαις, καὶ ἰδοὺ σὺν Θεῷ ἐρχεται πρὸς ὑμᾶς· παρ-
 εγγυᾶται πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν ὑπο-
 δέξησθε τούτον μετὰ περιχαρείας, καὶ εὐφρανθῆτε
 ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ δέχησθε καὶ σπεύδητε
 ἐκπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ διδάσκειν ὑμᾶς
 ψυχωρελῆ καὶ σωτήρια, ὅπως οὖν αὐτῷ καὶ παι-
 θαρχοῦντες, ὡς οἰκείῳ τιμῆν καὶ πατρὶ καὶ διδα-
 σκάλῳ πνευματικῷ, καὶ πάντα τρόπον ἐπαγωνιζό-
 μενοι ἀναστρέφεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι, ὡς ἀρμόζεις
 Χριστιανοῖς ἀνθρώποις κατὰ τοὺς θεσμούς τῆς Ἐκ-
 κλησίας· Θεοῦ, καὶ καθὼς οἱ φιλευσεθεὶς τῶν Χρι-
 στιανῶν ἀπαιτοῦσι νόμοι, ἀγάπην ἔχοντες μετ' ἄλ-
 λήλων καὶ εἰρήνην, ἐλεημοσύνην καὶ μετάδοσιν πρὸς
 τοὺς πένητας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐξαγορείαν πρὸς
 τοὺς πνευματικούς πατέρας, τῶν ἐκκλησιαστικῶν
 συνάξεων καὶ τῶν εἰς Θεὸν ὑμνωδιῶν μηδαμῶς ἀπο-
 λιμπανόμενοι ἐπὶ καθάρσει καὶ ἀγιασμῷ τῶν οἰ-
 κείων ψυχῶν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάσης μὲν ἀκαθαρ-
 σίας ἀπεχόμενοι, πάσης δὲ ἀγαθοεργίας ἀνεχόμε-
 νοι, ἐξ ἧς Θεὸς θεραπεύεται καὶ ἀμειβεται πλουσίως
 τοὺς οἰκείους θεράποντας ἐν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν
 τῷ μέλλοντι· τοιαύτην γὰρ καὶ ἔχοντες τὴν ἀναστρο-
 φὴν καὶ Θεῷ εὐαρεσκούντες, κληρονόμοι γενήσεσθε
 καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς
 ὄλῃ προθέσει ψυχῇ· αὐτὸν ἀγαπήσασι καὶ τὰ· σωτη-
 ρίους αὐτοῦ φυλάξασιν ἐντολὰς, οὐ καὶ ἡ χάρις εἴη
 μετὰ πάντων ὑμῶν.

† *Εἶχε τὸ· Μητρί Ἀπριλλίῳ Ἰνδ. ι', διὰ τῆς
 τιμίας δεσποτικῆς καὶ ἀγίας πατριαρχικῆς χει-
 ρός.*

II. † Οἱ εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐπικράτειαν τῶν
 Κυκλάδων νήσων εὐρισκόμενοι, ἰερωμένοι, ἀρχοντες,
 μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τέκνα τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, χάρις ὑμῖν εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ
 Θεοῦ. Οἶδατε ὡς τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ῥόδου
 γνησίου ἀμοιροῦσης ἀρχιερέως, ἐρημίᾳ τοῦ κωλύον-
 τος, παρεισήρχετο τὸ μέρος τοῦ Κρήτης ἢ καὶ ἑτε-
 ρός τις, καὶ ἐνήργει χειροτονίας διακόνων καὶ ἱε-
 ρέων, ἐτι δὲ καὶ καθιερώσεις ναῶν, παρὰ τὴν κανο-
 νικὴν παρατήρησιν ὡς παρ' ἑνορίαν, μὴ ἐνδόσεως
 εὐσεβῆς ἐπὶ τοῖσι παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ θείας
 συνόδου· ἀρτίως δὲ γινώσκω ὑμᾶς βουλόμεθα, ὡς
 τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι ἐψηφίσθη καὶ ἐχειροτονήθη
 ἐπὶ τῇ ῥηθείᾳ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει ὁ ἱερώτατος
 ὕδὲ μητροπολίτης Ῥόδου, ὑπέρτιμος καὶ ἐξαρχος τῶν
 Κυκλάδων νήσων, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς· ἀδελ-

φός καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀνὴρ
 συνόσι καὶ πνευματικῇ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ κεκοσμη-
 μένος καὶ ἰκανὸς ψυχῶν καὶ πραγμάτων προστάσθαι
 καὶ χειραγωγεῖν αὐτὰς πρὸς τὴν σωτηρίαν τῷ ὑπο-
 δείγματι τοῦ θεοφιλοῦς βίου αὐτοῦ, ὅστις καὶ ἐρχε-
 ται ἰδοὺ σὺν Θεῷ πρὸς ὑμᾶς· παρεγγυᾶται τοῖνυν
 πατρικῶς πᾶσιν ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν
 ὑποδέξησθε τούτον μετ' εὐφροσύνης κατὰ τὸ χρέος,
 ὅπερ ἔχετε ἀπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν φιλευ-
 σεθῶν νόμων, καὶ ἀπονέμητε τοῦτω κατὰ τὴν περὶ
 κειμένην αὐτῷ ἀρχιερατικὴν ἀξίαν παντοίαν αἰδῶ
 καὶ τιμῆν, καὶ δέχησθε καὶ σπεύδητε ἐκπληροῦν, ὅσα
 μέλλει λέγειν καὶ διδάσκειν ὑμᾶς, ἀφορῶντα εἰς
 ὠφέλειαν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ ἐφ' οἷς ἂν δεήσει
 προβαίνειν χειροτονίας ἱερέων, διακόνων, ἀλλὰ δὴ
 καὶ καθιερώσεις ναῶν, τούτον μόνον δέχησθε ἐκτε-
 λούντα ταῦτα ὡς γνήσιον ἀρχιερέα ὑμῶν καὶ πατέρα
 πνευματικῶν καὶ διδάσκαλον, ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ αἱ
 Κυκλάδες νῆσοι ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐπικράτειαν εὐ-
 ρίσκονται καὶ ἐφορείαν, τοὺς δὲ ἄλλους πάντας ἀπαι-
 θήσθε καὶ ἀποπέμπητε, ὡς μηδεμίαν μηδαμῶς
 ἔχοντας ἐπὶ τοῖσις ἄδειαν, κατὰ τὴν τῶν αὐτῶν ἱε-
 ρῶν καὶ θείων κανόνων παρακείμεν καὶ διατάξιν·
 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἴπερ πειραθεῖεν ἴσως τινὲς ἢ τῶν
 τοῦ μέρους τῆς Κρήτης ἢ ἑτερός τις παρειστέρχεσθαι
 αὐτόθι ἐνεργεῖν τι ἀρχιερατικῶν ἢ ἄλλο τι ἀπὸ τῶν
 ἀνωτέρω κατὰ μέρος εἰρημένων, ἐπὶ περιφρονήσει
 τοῦδε τοῦ ἱερωτάτου ἀρχιερέως· καὶ ὑπερτίμου, ἐπεὶ
 ὑπὸ τὴν κανονικὴν εὐθύνην καὶ ἀσθηρίαν εἰσὶ, καὶ
 ἡ μετριότης ἡμῶν σύνεμα τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾶ καὶ
 θείᾳ συνόδῳ καὶ ὑπὸ βάρους ἀφορισμοῦ ἐν ἀγίῳ
 Πνεύματι τοὺς τοιοῦτους ποιοῦμεθα, ἀλλὰ καὶ εἴπερ
 ἀπὸ ἐτέρας ἐκκλησίας χηρευούσης καὶ μὴ ὑποκει-
 μένης ἐτέρῳ ἀρχιερεῖ, μὴδὲ κατὰ λόγον ἐπισδόσεως
 δοθείσης τινὶ, βουλομένῳ τινεσι χειροτονίας δέξασθαι
 διακόνων καὶ ἱερέων, ἐτι τε καὶ καθιερώσεις ναῶν
 ποιεῖσθαι, διδάμεν ἄδειαν ἤδη καὶ ἐγχωροῦμεν τῷ
 αὐτῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ῥόδου καὶ ὑπερτίμῳ
 ἐκτελεῖν καὶ ταῦτα πάντα ἀπόκριματίστως καὶ
 ἀκωλύτως· Ἐπεὶ γοῦν κατελάβετε τὴν ἐπὶ τούτου
 ἡμετέραν καὶ συνοδικὴν παρακείμεν, ὀφείλετε εὐ-
 γνωμονεῖν καὶ ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ἀποπληροῦν,
 καθάπερ παρεγγυῶμεν καὶ ἐπιτελήπτωμεν, ἴν' οὕτω
 καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις διαφυλάξαι ὑμᾶς ἀβλαβεῖς καὶ
 ψυχῇ καὶ σώματι καὶ ἀνώτερον παντὸς ἀνιάρου συν-
 ἀντήματος.

† *Μητρί καὶ Ἰνδ. τοῖς αὐτοῖς, διὰ τῆς αὐτῆς
 τιμίας χειρός.*

XXX. Professio fidei Georgii Vaccæ.

† Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα,
 ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, κ. τ. λ., καὶ ὁμολογῶ . . .
 προσέρχομαι καὶ καθαρῶς τῇ ἀγιωτάτῃ Μεγάλῃ τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀποβάλλομαι πᾶσαν (αἵρεσιν)
 τῶν Λατίνων, τὴν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου
 Πνεύματος καὶ λέγουσαν· καὶ ἐκ τοῦ Γίου . . . .
 πιστεύω γὰρ καὶ ὁμολογῶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θείου Συμβό-
 λου ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι μόνου τοῦ Πνεύμα

εὐ ἄγιον· ἀποβάλλομαι δὲ καὶ ἀρνοῦμαι καὶ πάντα τὰ λοιπὰ θέματα αὐτῶν, τὰ τε ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὰ περὶ τῆς λοιπῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ στέργω πάντα ὅσα καὶ φρονεῖ καὶ λέγει ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία περὶ αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰμι καὶ ἐγὼ εἰς τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ μαθητῆς τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδησάμενη καὶ τὴν παρούσαν μου ὁμολογίαν, ὑπογράψας αὐτὴν οικειοχείρωσ μου ἰ. Ιουλίῳ ἱερδ. δεκάτης.

Ὁ ἄρχων. *Manu propria, Georgios. . Vacha archo.*

XXXI. *Callistus dirimit controversiam ortam inter monachos monasterii Iberorum in Atho.*

† Ἐν τῇ καὶ τούτῳ τῶν ἐννομιωτάτων τε καὶ δικαιοτάτων, φαίη ἂν ἅπας ὅστις οὖν ὀρθῶς τοῖς πράγμασιν ἐξηγητοχένοι τὰς ψήφους εἰδῶς, ὥστε τοὺς δὲ μονῆρη βίον ἐπανηρημένους καὶ θεῶ προσανέχοντα; καὶ κόσμον ἡρνημένους; καὶ κοσμοτότητα ἐν γαλήνῃ διάγειν, τῶν λογισμῶν πάντα θόρυβον καὶ τὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν ὡς ὁμαχον ὄπλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ παραφέροντας, συνδεῖσθαι μετ' ἀλλήλων τῶν συνδέσμων τοῦ πνεύματος, καὶ εἰς μίαν συνέχεσθαι τὴν ἐνότητά δι' αὐτοῦ, καὶ μάλιστα, εἰ τύχοιεν οὗτο: σύστημα κοινοβίου ἀναπληροῦντες εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ πάντα καλῶς καὶ πανσόφως οικονομούντος Θεοῦ. Εἰ γὰρ οὐ εἶσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτου, μέσος πάρεστι αὐτοῖς ὁ Θεός, οὐ εἰσι: κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον πολλοὶ καὶ καθ' ἑλίξιαν διάφοροι, οὐκ αὐτοῖς οὗτος, εἰς μέσον παραληφθεῖς. συν' εἰ καὶ συνάγει τὰς διανοίας αὐτῶν καὶ εἰ; τὴν οὐκ; τοῦ κλοῦ μίαν γνώσιν ἐνοῖ; πνεύει που ἦλλον· καὶ γὰρ ὡσπερ τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους γνώμας, ὡς ἐφημεν, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια μίαν καὶ ἀπλὴν σχεδὸν ἀπεργάζεται, τὸν αὐτὸν δῆπου τρόπον καὶ ἡ στάσις καὶ τὸ τῆς γνώμης φιλονεικῶν τὰ τέως ἡνωμένα κατατέμνει καὶ διασπᾷ καὶ κακῶς διαιρεῖ· ἔθεν τοι καὶ ἡμεῖς, τὴν τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας προστασίαν ἐγχεχειρισμένοι: παρὰ Θεοῦ, διὰ φροντίδος ποιούμεθα τὸ ἐμμένειν ἐν τούτοις; ἀπαράδατω; τοὺς ἐν ταῖς σεβασμίας μοναῖς τῶν ἐκασταχοῦ χωρῶν τε καὶ πόλεων, ἐτι δὲ ὄρων ἀκούμενους καὶ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ὀδεύοντες πάντων ἐκ μέσου γεγονότων τῶν μεταξὺ σκανδάλων καὶ στάσεων. Τῷ λόγῳ τῶδε σκοπὸς, ὡς πρὸ τινος ἦδη καιροῦ φθάνουσιν οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος τοῦ Ἄθω διακειμένη σεβασμία μονῆ τῶν Ἰβήρων ἀκούμενοι μοναχοὶ κινήσαντες διενέξεις μετ' ἀλλήλων περὶ τε τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ περὶ τικῶν ἄλλως εἰς ἀτάξιαν καὶ ἀκοσμίαν ἀφορώντων αὐτῆς, ὡς τῶν Ἰβήρων ἐκ τε τῆς συνήθους περὶ τὰ καλὰ ἀμελείας καὶ τῆς ὀλιγότητος τούτων καὶ ἀνεπιστημόνου ἐπιστάσι; ἀνεπιστοιμένων μὲν τῆς καθόλου ἀρχῆς τῆς μονῆς καὶ τοῦ δηλωθέντος θείου ναοῦ, οὐδὲν μέντοι ἐχόντων ἱκανὸν ἐν αὐτῇ διαπράξασθαι, ἀλλ' εἰς παντελῆ ἐρήμωσιν βουλομένων ταύτην ἀπαγαγεῖν διὰ τὸ κεκλήσθαι τὴν μονὴν ταύτην τὸ κενὸν καὶ μά-

ταιον ὄνομα τῆς τῶν Ἰβήρων προσηγορίας καὶ σφετεριζομένων ἐντεῦθεν καὶ τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἐκκλησίαν, οὐ χάριν πολλοὶ καὶ διάφοροι ἐγεγόνεισαν συνάξεις καὶ ἐξετάσεις, ὥστε τὴν προσήκουσαν γενέσθαι κατάστασιν ἐπ' αὐτῇ, αἰτησαμένων τούτων τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων ἐπ' ἀσφάλεια καὶ συστάσει τῆς δηλωθείσης μονῆς. Ἐθεν τοι καὶ τοῦ ὁσιωτάτου ἀνδρός, κύρ Ἀρσενίου ἐκείνου, τοῦ εἰς Πρῶτον ἀποταταγμένου τοῦ Ἁγίου τούτου Ὅρους ἐπιδημήσαντος τῇ τοιαύτῃ μονῇ καὶ τὴν τῶν Ἰβήρων περὶ τὰ καλὰ ἀμέλειαν ἰδόντος καὶ τὴν λοιπὴν ἀπειρίαν αὐτῶν, ἦν περὶ τε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ λοιπὰ θέματα τῆς μονῆς ἐδεικνυον, καὶ δαίσαντος, μὴ ποτε καὶ τὸ ταύτης φρούριον εὐάλωτον γένηται τοῖς ἐχθροῖς τῇ πολλῇ ἀμελείᾳ, ἐξώσθησαν οὗτοι δὴ οἱ Ἰβήρες παντελῶς τῆς ἀρχῆς καὶ ἐπιστάσις τῆς μονῆς, καὶ ἀποκατέστησαν οἱ μοναχοὶ Ῥωμαῖοι κατάρχειν τῶν ἐν αὐτῇ πάντων διακονημάτων. Ἀντιποιουμένων δὲ καὶ ἐτι τῶν Ἰβήρων τῆς τοιαύτης ἀλογίστου φιλονεικίας, ἐπιδημήσαντο; τῇ τοιαύτῃ μονῇ τοῦ ὁσιωτάτου Πρῶτου τοῦ ἀριεῖ; εἰς τὴν τοιαύτην προστασίαν εὐρισκομένου, τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Θεοδοσίου, ἐτι τε τῶν τιμιωτάτων ἱερομονάχων καὶ ἡγουμένων τῶν ἐκείσε σεβασμίων μονῶν καὶ τικῶν εὐλαβεστάτων καὶ τιμίων γερόντων, συμπαρόντων αὐτοῖς καὶ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, ὑπερίμων, ἀγαπητῶν καὶ κύριον ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος; καὶ συλλειτουργῶν, τοῦ τε Τραϊανουπόλεως καὶ τοῦ Ἱερισσοῦ, ἐτι δὲ καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Αἰνίου ἐκείσε τότε εὐρεθέντος διὰ τινὰ χρεῖαν, καὶ πολλῶν λόγων κινήθέντων παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ πολλῶς διασκεψέως γενομένης μετὰ τῆς προσηκούσης πνευματικῆς ἀκριθείας καὶ συντηρησῶς; παρὰ τῶν εἰρημένων ἀξιοπιστῶν προσώπων, ἐτάχθη, καὶ περιέστη ἐγγράφως, ἵνα κατέχεται καὶ ψάλλεται ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῆς εἰρημένης μονῆς παρὰ τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων, οὐ μόνον κατὰ ἀριθμὸν ὑπερεχόντων, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν ἔργον πνευματικῶν μυρίων τῶν μέσῳ ὑπερικώντων τοῦ; Ἰβήρας; καὶ ἱκανῶς ἐχόντων ἀποδοῖναι τῇ τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ τὴν πρέπουσαν μοναχοῖς; ἀνδράσιν εὐκοσμίαν τε καὶ κατάστασιν, ἀρκουμένων τῶν μοναχῶν Ἰβήρων, εὐερίθμητων ὄντων διὰ τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν καὶ ἀνεπιστημόνων, ὡς εἰρηται, εἰς τὴν ἔτεραν τῆς μονῆς ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο; διεγνώσθη καὶ ἀπετάχθη, εἶναι τὸν τε ἡγούμενον καὶ τὸν ἐκκλησιάρχην ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν Ῥωμαίων τοὺς προκριθέντας; ἀξιῶς καὶ πρέποντας τοῖς τοιοῦτοι; λειτουργήμασι, τὰς μέντοι τῶν ἄλλων διακονημάτων ἀρχὰς εἶναι κοινὰς καὶ Ἰβήροι; καὶ Ῥωμαῖοι; φροντίζουσιν ἐπιμελῶς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον συστάσεως; καὶ ἐπιδόσεως τῆς τοιαύτης μονῆς, κατ' ἐκλογὴν γινομένης τῆς ὑπηρεσίας τῶν τοιούτων διακονημάτων, καὶ μὴ ἀδοκιμάστω; καὶ, ὡς ἐτυχεν, ἀπραγμόνως διακίεσθαι τὰ τῆς μονῆς. Ἐπὶ γοῦν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει καὶ διεγνώσε; ἐπρόριστο καὶ σεπτὸν πρόσταγμα τοῦ κρεῖττου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐπικυροῦν

ἐκ παντός τρόπου τὴν τοιαύτην ἔγγραφον ἀποκα-
τάσασιν διὰ τὴν ἐφ' ἑξῆς ἀσφάλειαν καὶ ἀνενοχλη-
σίαν τῆς σεβασμίας μονῆς· καταλαθόντες δὲ ἀρτίως
εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν θλίαν
καὶ ἱερὰν σύνοδον οἱ βῆθντες μοναχοὶ Ῥωμαῖοι καὶ
ἀνενεγκόντες τὰ πραχθέντα, ὡς εἴρηται, ἐν τῇ κατ'
αὐτοὺς μονῇ καὶ ἕμα τὸ γεγονός γράμμα προβαλ-
λόμενοι, τὴν ἀναφορὰν τοῦτον πιστούμενον, ὁπο-
γραφαῖς σεσημασμένον τῶν τε εἰρημένων ἱερωτάτων
ἀρχιερέων καὶ τοῦ ὁσιωτάτου Πρώτου, ἐδεήθησαν
διὰ πλείονα τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ἀσφάλειαν καὶ ἀνενο-
χλήσιον τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ ἐδράαν καὶ ἀμετα-
κίνητον κατάστασιν τῆς εἰρημένης ἔγγραφου πρά-
ξεως τυχεῖν ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀγγιλιώδους γράμματος
οὗτης. Ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκεψαμένη τὰ
περὶ τούτου τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι
καὶ ὑπερτίμοις καὶ τῇ παρακλησίᾳ αὐτῶν ὡς εὐλόγη
προσσχούσα, τὸ παρὸν ἐπορέγει αὐτοῖς σιγγιλιώδες
γράμμα, δι' οὗ καὶ ἐν ἀγίῳ παρακελεύεται Πνεύ-
ματι, ἵνα ἔχη ἀπάρι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ κύρος καὶ
ἀμετάτρεπτον ἢ γενοῦσα ἔγγραφος ἐνυπόγραφος
κατάστασις παρὰ τε τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν
καὶ τοῦ ὁσιωτάτου Πρώτου περὶ τῆς δηλωθείσης
τῶν Ἰδῆρων σεβασμίας μονῆς, καὶ κατέχουσιν εἰς τὸ
ἐξῆς οἱ μοναχοὶ Ῥωμαῖοι τὴν καθολικὴν αὐτῆς Ἐκ-
κλησίαν, καὶ ἐκτελῶσιν ἐν αὐτῇ τὰς ἱερὰς ὑμνωδίας,
ὑπερευχόμενοι τῶν κρατίστων καὶ ἀγίων μου αὐ-
τοκρατόρων καὶ παντός τοῦ Χριστιανύμου καὶ ὀρθο-
δόξου πληρώματος, καὶ ἔχη οὕτως ἡ δηλωθεῖσα
ἐκκλησία τὴν ἀρμόζουσαν εὐκοσμίαν αὐτῆς καὶ κα-
τάστασιν παρ' αὐτῶν δὴ τῶν μοναχῶν Ῥωμαίων,
καὶ ἀριθμῶ καὶ τοῖς πνευματικαῖς προτερήμασι
κατὰ πολὺ διαφερόντων τῶν Ἰδῆρων, οὗτοι δὲ οἱ
Ἰδῆρες κατέχουσι τὴν ἐτέραν ἐκκλησίαν τὴν εἰς
ὄνομα τιμωμένην τῆς Θεομήτορος τῆς Πορτιανί-
σης, καὶ ἐκτελῶσι καὶ οὕτω ἐν αὐτῇ τὰς ἱερὰς
ὑμνωδίας, ἐκλέγονται δὲ ἀπὸ τῶν μοναχῶν Ῥω-
μαίων ἡγούμενός τε καὶ ἐκκλησιάρχης, ἀξιοὶ τῆς
τοιαύτης προστασίας, δυνάμενοι καὶ ἀμφοτέρω τὰ
μέρη τῶν τοιούτων μοναχῶν καταρτίζειν εἰς ἐνό-
τητα καὶ ἀγάπην πνευματικὴν καὶ διδάσκειν καὶ
νουθετεῖν πάντας καὶ χειρουργεῖν ἀπλανῶς εἰς τὴν
τῆς σωτηρίας ὁδόν, εἰς δὲ τὰ ἕτερα διακονήματα οἱ
χρησιμεύοντες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ οὕτως
ἐπικρατῆ ἐν αὐτοῖς φιλαδελφία καὶ ἀγάπη καὶ ἑνω-
σις, ὁ καρπὸς τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος, μήτε τῶν Ῥω-
μαίων κατεξουσιασμένων ὁπωσδήποτε καὶ δι' ἄλλου
γινόμενος λόγος ἢ ἑτέρας αἰσθητικῆς μετοχῆς πρό-
φασιν προβαλλομένων καὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων χω-
ρῶντων καὶ τὸ τῆς μονῆς σῶμα κακῶς διασπώντων,
ἔπερ ὕφ' ἐνὶ καθηγεμόνι συνεδέθη, τῷ δεσπότη Χρι-
στῷ· τὸν γὰρ μὴ οὕτω βουλόμενον διάγειν ἐν αὐτῇ,
ἀλλὰ ταράττειν καὶ συγγεῖν ἐπιχειροῦντα τοὺς ἐν
τῇ διαληφθείσῃ μονῇ μοναχοὺς, εἴτε δὴ καὶ Ῥω-
μαῖον, ἐξωθεῖσθαι τῆς μονῆς καὶ ἐποδιώκεσθαι ὡς
φωριῶν πρόβατον ἐν ἀγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι
ἢ μετριότης ἡμῶν, ὡς ἂν μὴ μεταδῶ καὶ ἐτέροις
ὡς λύμης τῆς ψυχοθλαστῆς ταύτης νόσου. Καὶ γούν

ἄφειλει πραχθῆναι ἀμεταθέτως ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ
πᾶν ὅσον περὶ τούτου συνοδικῶς διεγνώσθη καὶ
ἀπεφάνθη· κατὰ γὰρ παντός τοῦ παραθησομένου
ὅπωσδήποτε ἀκυρώσαι τὴν τοιαύτην συνοδικὴν διά-
γνωσιν καὶ βάρος φοικώδους ἀφορισμοῦ ἐπανατείνε-
ται ἢ μετριότης ἡμῶν. Ταῦτα ὡς ἐν παρασημειώσεται
ἀπὸ τοῦ παρασχεδίου ἐν τῷ παρόντι κωδικίῳ ἐγρά-
φωσαν, ἐπεγένοντο δὲ ὑστερον πλείονα ἐν τῷ γεγο-
νότι σιγγιλίῳ, ἂ οὐκ ἐφθασαν τεθῆναι ἐν ταῦθα.

† *Εἰς καὶ τὸ· διὰ τιμὰς πατριαρχικῆς χει-
ρὸς Κἀλλίστος, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων-
σταντινουπόλεως Νέως Ῥώμης, καὶ οἰκουμενι-
κὸς πατριάρχης.*

XXXII. *Patriarchæ Constantinopolitani epistola ad
patriarcham Antiochiæ de monasterio Hodegon.*

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν εἰς τὸν πατριάρχην
Ἀντιοχείας.

† Ἀγιώτατε πατριάρχα θεουπόλεως μεγάλης Ἀν-
τιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῆ
ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος,
κεποῖσθαι εἰς Θεόν, ὅπως καὶ τῆς σωματικῆς εὐ-
εξίας ἐπαπολαύῃ ἡ ἀγιωσύνη σου, καὶ ἔχοι ἐπὶ
πᾶσι καλῶς, εἰς ὠφέλειαν καὶ ἐπίσκεψιν ψυχικὴν
τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστιανύμου καὶ ὀρθοδόξου λαοῦ. Ἡ
μετριότης ἡμῶν, τῷ νόμῳ τῆς πνευματικῆς ἀγάπης
στοιχειουμένη καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ ὁμό-
νοιαν περὶ πλείστου ἀεὶ ποιουμένη, πολλάκις διὰ
γραμμάτων αὐτῆς τὴν ἀνήκουσαν καὶ ὀφειλομένην
προσαγόρευσιν ἐποίησατο πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα
καὶ περὶ ἄλλων μὲν ἐτέρων, οὐχ ἦττον δὲ περὶ τῶν
ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τῆς παρεμπροσού-
σης, συγχωρήσει Θεοῦ, στάσεως καὶ ταραχῆς εἰς
τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ παρὰ τῶν ἐξ ἀλόγιστου γνώ-
μης τολησάντων νόθα καὶ ἔκφυλα δόγματα παρεῖ-
σαγαγεῖν ἐπὶ καινοτομίᾳ τῆς πατροπαράδοτου ἡμῶν
καὶ ὑγιούς πίστεως καὶ ταύτῃ διασπάσαι τὸ καλὸν
σῶμα αὐτῆς. Καὶ ἡ μὲν μετριότης ἡμῶν ὀφειλομέ-
ως τὸ ἐαυτῆς κεποίηκε, τὴν τῶν πολλῶν ζητοῦσα
ὠφέλειαν· ἡ δὲ ἀγιωσύνη σου δηλώσα ἡμῖν διὰ
γράμματος αὐτῆς, ὅπως ἔχης γνώμης εἰς τοῦτο,
οὐκ ἐθέλησας, δεερ εἰ τοῦ φιλικοῦ καθήκοντος καὶ
τῆς ἀληθείας ἐξέχεται, ἔχεις καὶ αὐτὸς διακρίναι.
Πλὴν ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ οὕτω νόμους φίλιας
εἰδύλα τιμᾶν, περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὰ σὰ ἀδελφὰ ἐν
ἅπασι φρονούσα. Οἶδεν ἡ ἀγιωσύνη σου, ὡς πρὸ
χρόνων ἦδη παλλῶν ἀπετάχθη, ἔχειν τὴν σὴν ἀγιω-
σύνην τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς πανυπεράγου Δε-
σποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπιτεκμημένης τῶν
Ἰδῆων, ὡς πατριάρχην Ἀντιοχείας, καθὰ καὶ
τοὺς πρὸ σοῦ ἐτέρους, εἰς κατάντημα καὶ ἀνάπαυ-
σιν τῶν ἀπὸ τῶν αὐτόθι ἐρχομένων καλογήρων τῆς
σῆς ἀγιωσύνης, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτῆς, ὀπηνεκα δεήσει
ἔλθειν σε ἐν ταῦθα, καθὼς δηλαδὴ ἐδόθησαν καὶ τοῖς
λοιποῖς ἀγιωτάτοις πατριαρχαῖς, τῷ τε Ἀλεξαν-
δρείᾳ καὶ τῷ Ἱεροσολύμων, ἕτεραι τῶν ἐν ταῦθα
μονῶν· οὐ μέντοι ἐδόθησαν αἱ τοιαῦται, ὥστε κα-
ταυθεντεῖν τοὺς τῶν πατριαρχῶν μοναχοὺς τῶν εἰ-
ρημένων μονῶν καὶ πράττειν ἐν αὐταῖς κατὰ πολ-

λὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, ἃ οὐ θέμις μὴ μόνον μοναχοῖς, ἀλλ' οὐδὲ λαϊκοῖς καὶ φαύλοις ἀνδράσι, τῆς ἡμῶν μετριότητος μὴ ἐχούσης θείαν ἔρευναν καὶ ἐξετάζειν τὰ τοιαῦτα. Εἰ δ' ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικὸς θρόνος, ἅτε δὴ οἰκουμένης ὢν, πρηνόμιον ἔκπαλαι κέκτηται παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων εἰς τὰς ἑκσταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας, τὰ παρεμπύπτοντα ἐν αὐταῖς ἐκκλησιαστικὰ ἀναγκαῖα ζητήματα διερευνᾷ καὶ ἐξετάζειν, πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα ἐν τῇ οἰκείᾳ ταύτῃ μεγαλοπύλῃ, ἐν ἣ ἐστήρικται κρίσις Θεοῦ καὶ ψήφῳ βασιλικῇ ὁ τοιοῦτος πατριαρχικὸς θρόνος. Ἄλλ' ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ οὕτω δικαίως τοῦ πράγματος ἔχοντος, διὰ τὴν τῆς σῆς ἀγιότητος ἀγάπην πνευματικὴν καὶ ψιλίαν ἔμενε σιωπῶσα ἐπὶ τοσοῦτον καὶ μηδεμίαν ἔρευναν ποιησαμένη ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μονῇ εἰς συντήρησιν καὶ ἀσφάλειαν ψυχικῆν τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ μοναχῶν, καίτοι γε προδῆλον τοῦ πράγματος ὄντος, ὡς οὐ κατὰ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα πολιτεύονται οἱ δοκοῦντες προέχειν τῶν ἄλλων, ὡς δῆθεν μοναχοὶ καὶ ἱερωσύνης ἀναξίως ἐπειλημμένοι, καὶ πρὸ γε πάντων ὁ Ἄνανίας ὁ τοῦ Τύρου ἀνεπίδως καὶ ὁ συμμύσται καὶ μυσταγωγὸς τοῦτου, ὅστις καὶ τοῦ Τύρου ἐνταῦθα ἐπιδημοῦντος ἀδεύς ἦν πράττων τὰ ἄτοπα, καὶ τῶν θείων ἀπτόμενος καὶ ἱερουργῶν, ὧ δίκῃ καὶ νόμῳ Θεοῦ! ἀνευθερίστως ὡς δὲ ὁ Τύρου αὐτόθι ἐπιδημήσας πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, ἔπεισε ταύτῃ ἐγχειρίσασθαι τὴν ἡγουμένην τῆς βηθλεσῆς σεβασμίας μονῆς τῇ δηλωθέντι Ἄνανιᾳ, καὶ ἔλαβε ταύτην ἐπὶ καταστροφῇ τῆς οἰκείας ψυχῆς, ἀφροντιστήσας καθάπαξ καὶ ὅλως τοῦ κακοῦ γεγρονῶς καὶ ἀτόπων καὶ βεβήλων ἀσωτειῶν ἐφαψάμενος, ἀναίθην πόρνη γυναικὶ συνηνάζετο ἀντὶς τοῦ καλλίου αὐτοῦ ἐφ' ὅλαις δηλαδὴ σχεδὸν ταῖς νυξί, καταστυερόμενος μετ' αὐτῆς, παράδειγμα κακίας τοῖς συμμύσταις τοῦτου προκειμένος. Τοῦ γοῦν τοιοῦτου ἀτοπήματος ἐκδήλου παντάπασιν γεγονότος καὶ πάντων καταβοῶντων καὶ ἀνομίαν τοῦτο δὴ τὸ πρᾶγμα ἀποκαλούντων, ἡ μετριότης ἡμῶν ἐξετάσει δούσα τὸ πρᾶγμα, ὡς γε ἐχρῆν, εὔρε τοῦτον μὲν τῶν νυκτιῶν συγκοιμώμενον καὶ συνευαζόμενον τῇ δηλωθείσῃ πόρνῃ, καὶ οὕτως ἑάλω ὁ τρισάθλιος ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸ τῆς πορνείας αἰσχος διαπραττόμενος· ἐξήλασεν οὖν τοῦτον διὰ ταῦτα τῆς ἡγουμένης, ἐπειπερ οὐ μόνον αἴτιος ἑαυτῷ γέγονε τῆς τοιαύτης κακίας, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μετέδωκε τῆς οἰκείας λύμης καὶ ψυχικῆς ἀπωλείας, σπῆλαιον ληστῶν τὴν μονὴν ἐργασάμενος, ἀποκατέστησε δὲ διὰ συντήρησιν μὲν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν, ἀναστολὴν δὲ καὶ ἀναχαίτισιν τῆς τοῦ κακοῦ συνηθείας ἡγούμενον ἐν αὐτῇ ἄνδρα τίμων καὶ εὐλαβῆ καὶ ἐνάρετον ὀριμῶ καὶ εὐδοκίᾳ βασιλικῇ, ὅστις ὑπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἀρετῆς καὶ τοῦ Χριστοῦ τρόπου καὶ τῆς εἰς τὰ πνευματικὰ ἐπιστήμης δύναται, βοηθεῖ μὲν Θεοῦ, ἀντιλήψαι δὲ καὶ τῆς ὑπεράγνου Δεσποίνης καὶ Θεομητόρου, τὴν μονὴν εἰς τὸ κρείττον καὶ βέλτιον προάξειν, τοῦς δ' ἐν αὐτῇ μοναχοῦς μετασχευάσασθαι καὶ μεταπεισῆσαι πρὸς ἀρετὴν καὶ εὐλάβειαν· πλὴν καὶ οὕτω τοῦ πράγματος

ἔχοντος καὶ τῶν κατὰ τὴν μονὴν τὴν διδρθωσιν λαβόντων, ἐν ἐγράφομεν τρόπον καὶ δηλοποιοῦμεν ὑμῖν καὶ αὐθις, τὸ τῆς ἀγιωσύνης δίκαιον συνειρηθῆ καὶ περισώζεται, καὶ ἡ μονὴ ἐστὶν ὑπὸ τὴν σὴν ἀγιότητα ὡς καὶ πρότερον ἀπαραιοιήτως. Ἐκρινεν οὖν δίκαιον ἡ μετριότης ἡμῶν παραδελῶσαι ταῦτα καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, ὡς ἂν γινώσκῃς τὸ πρᾶγμα ὡς ἐγένετο, μήποτε ἄλλως ἀκουσθὲν θορυβήσῃ τὴν σὴν ἀγιότητα· καὶ γὰρ ὅπερ ἐμελλε ποιήσῃς ἡ ἀγιωσύνη σου χάριτι Θεοῦ ἐπὶ τοιοῦτοις ἀθέσμοις πράγμασι γνωσθεῖσιν ἀριδηλῆστατα, αὐτῷ τοῦτο πεποίηκε καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ χρεὼν ἐστὶ τὴν σὴν ἀγιότητα ὑπεραποδέξασθαι τοῦτο ὡς θεοφιλὲς καὶ πνευματικῶν ἔργων. Ἐβῶσο, ἀγιώτατε δέσποτα, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῆ ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

XXXIII. *Synodus transfert metropolitam Bitzimes in metropolim totius Ungrovlachiae, constituens in Ecclesia Ungrovlachiae subjecta sit Ecclesiae Constantinopolitanae.*

I. † Ὁ εὐγενέστατος μέγας βοϊδόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι γνησιώτατος υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἀλέξανδρος, ὁπὸ φιλοθέου γνώμης χερσινέμενος· καὶ πολλῶν ἐνδεικνύμενος τὴν στοργὴν καὶ ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐζήτησεν οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις διὰ γραμμάτων αὐτοῦ καὶ ἐδεῖθῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, ὡς ἂν ἦ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οὗτος καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῦ ἐπικράτεια καὶ ἀρχὴ ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνάκρισιν καὶ διεξαγωγὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, καὶ δέξεται ἀρχιερέα, χειροτονίαν ὄντα τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον τελούντα, καὶ ἔχη τὸν ὄντων ὡς γνήσιον ποιμένα πάσης Οὐγγροβλαχίας εἰς εὐλογίαν καὶ πνευματικῶν καταρτισμῶν αὐτοῦ τε καὶ τῶν παιδῶν καὶ πάσης τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· διὸ καὶ πρὸ τίνος ἤδη καιροῦ προσεκαλέσατο πλησιάζοντα αὐτῷ τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Βιτζίνης, ὑπέριτον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰάκινθον, καὶ ἐδέξατο ἀσμένεστατα τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖς πρὸς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν καὶ εὐλάβειαν, καὶ ἐζήτησε μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, ἵνα κατὰ μὲν τὸ πρῶτον μετατεθῆ δὲ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Βιτζίνης, ἀπόδεκτος φανεῖς κατὰ πολὺ τῷ τοιοῦτῳ μεγάλῳ βοϊδόδῳ, εἰς τὴν ἐκκλησίαν πάσης Οὐγγροβλαχίας, μετὰ δὲ θάνατον αὐτοῦ δὴ τοῦ Βιτζίνης ψηφίζεται ἕτερος, καὶ χειροτονούμενος παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας ἐκτέμπηται ἐκείσε ὡς ποιμὴν καὶ ἀρχιερεὺς γνήσιος πάσης Οὐγγροβλαχίας. Ἐπεὶ οὖν ἐκρίθη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας ὁμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἡ τοιαύτη ζήτησις καὶ ἀξίωσις τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου βοϊδόδα εἰς πολλῶν ψυχῶν ὑφέλειαν καὶ κατάστασιν, πᾶς δὲ ὁ κόσμος, καθὼς ἐν τοῖς ἱεροῖς βύαγγελοις ὁ Κύριος ἀπέφηνετο, μὲν ψυχῆς οὐκ

ἀντάξιος και διὰ τοῦ πρῶφῆτου ὁ ἐξάγων ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔστι, μέλλει δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀρχιερατικῆς ἐπιστασίας και ποιμανσίας· ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀρχῇ και ἐπικρατείᾳ πάσης τῆς εἰρημένης Οὐγγροβλαχίας εὐρισκόμενος Χριστιάνωμος τοῦ Κυρίου λαὸς δὴγησίθει εἰς ἐκπληρωσιν τῶν σωτηριῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν μέλλει εἰσηγουμένου τοῦ ἀρχιερέως και ἐκδιδάσκοντος αὐτοὺς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἔδον και ἀπιστῶντος· και κωλύοντος ἀπὸ τῶν ἀπηγορευμένων ἔργων τῆς ἀμαρτίας και παντὸς ἐκφύλου και ἄλλοτρίου δόγματος τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, ἔτι δὲ και τῆς ἡμῶν μετριότητος διὰ σπουδῆς τοῦτο μελλούσης ἀεὶ ποιεῖν και γράφειν και νοθετεῖν αὐτοὺς εἰς τήρησιν τῆς ἀσφαλούς ἡμῶν πίστεως, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς πολλὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτῶν, ὅπερ οὐ θεῖου πράγματος οὐχ ἱκανὸς ὁλος ὁ κόσμος, ὡς ἀποδίδεσθαι· διὰ γοῦν ταῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασχεψαμένη τὰ περὶ τούτου τῇ περὶ αὐτὴν θεῖα ὁμηγῦρει τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τῷ Ἡρακλείας. . . . .

ἔπει ἀμεταθέτως ἐξέχεται εἰς τὸ μετατεθῆναι τόνδε τὸν μητροπολίτην Βιτζίνης ὁ τοιοῦτος μέγας βοιθόδας εἰς τὸν θρόνον πάσης Οὐγγροβλαχίας και ἐπικρατείας και ἀρχῆς αὐτοῦ, και κατὰ τὸ παρὸν οὐκ εἰς ἕτερον τινα, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιερατικὴν ταύτην προστασίαν μετὰ πολλῆς ζητεῖ παρακλήσεως, ὀπισχοῦμένου δοῦναι ἐνώμοτον και ἔγγραφον ἀσφάλειαν, ἵνα τελῆ τὸ ἀπὸ τοῦδε και εἰς τὸ ἐξῆς, μέχρις ἂν συνίσταται ἡ αὐθεντία και ἀρχὴ αὐτοῦ, ἡ εἰρημένη πᾶσα Οὐγγροβλαχία, ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον μετέθηκε τοῦτον δὴ τὸν Βιτζίνης ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμη και εὐδοκία τοῦ κραταιοῦ και ἀγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ πάντ' ἀρίστου και ἀπαρμιλλίου τῇ τοῦ ἥθους· και τῶν τρόπων χρηστότητι τε και γαληνότητι και τὸ δίκαιον ἐν ἅπασιν βουλομένου κρατεῖν και παρῆρσιάζεσθαι, εἰς τὸν θρόνον πάσης Οὐγγροβλαχίας. Ἔσται τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε και εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον ὁ δηλωθεὶς ἱερωτάτος μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας, ὑπέριμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς ἡμῶν και συλλειτουργὸς, ὡς περ τοῦ θρόνου ταύτης και τοῦ ὀνόματος, οὕτως μετέχων και ἀπολαύων και τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρούσεως, ἅτε δὴ γνήσιος ἀρχιερεὺς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἀποκαταστάς τῆς δηλωθείσης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας· κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τε και ὑποτύπωσιν, ἀναγνώστας τε σφραγίζων ἐκ πάσης τῆς ἐπαρχίας και ἐνορίας αὐτοῦ και ὑποδιακόνοους και διακόνοους προεβιάζων και πρεσβυτέρους χειροτονῶν, ἐπιλαδόμενος τε και πάντων τῶν ἐθενδῆποτε διαφερόντων ταύτῃ δικαίων· ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε ἐν αὐτῇ κληρικοὶ και οἱ ἄλλοι ἱερωμένοι, μοναχοὶ και λαϊκοί, ὑπέκειν και ὑποάττεσθαι τούτῳ, ὅσα και γνήσιω αὐτῶν ποιμένοι και πατρὶ και διδασκάλῳ, και δέχεσθαι προθύμως και ἀποπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν και παραινεῖν και ἐκδιδάσκειν αὐτοὺς, ἀφορῶντα εἰς ψυχικὴν λυσίτελειαν, τηρουμένης ἀπρα-

ποιήτου και τῷ ἐξῆς ἀεὶ χρόνῳ τῆς ἐνωμένου ἀσφαλείας και ὑποσχέσεως ἐγγράφου εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν και ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ τοιοῦτου εὐγενεστάτου μεγάλου βοιθόδα εἰς τὸ εἶναι ἀεὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Οὐγγροβλαχίας ὑπ' αὐτὴν και δέχεσθαι ἀπ' αὐτῆς ἀρχιερεῖα γνήσιον· ὡς περ γὰρ συντηρεῖσθαι εἰς τὸ ἐξῆς τοῦτο ἀκαινοτόμητον, και βαρύτερον και συνοδικὸν (ἀφορισμὸν) ἠπειλήτο κατὰ παντὸς τοῦ βουλευθησομένου ἀκουῶσαι αὐτό· ἐπειδὴ τούτου ἐνεκεν και ἡ παρούσα συνοδικὴ πράξις γεγονοῦσα τῷ εἰρημένῳ μητροπολίτῃ πάσης Οὐγγροβλαχίας και ὑπερέμῳ εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδόδοται, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Μάϊου τῆς ἐνισταμένης 15' Ἰνδ. τοῦ 7563' ἔτους, ἧτις και ὀπεσημάνθη τῇ αὐτοχείρῳ γραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

II. † Εὐγενεστάτε, συνετώτατε, ἀνδρικώτατε μέγα βοιθόδα και αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι γνησιώτατε, ποθεινότητε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἀλέξανδρε, ὑγιεῖαν και εὐθυμίαν ψυχῆς, σώματός τε βῶσιν και εὐεξίαν και πᾶν ὃ τι ἀγαθὸν και σωτήριον, ἐπεύχεται τῇ ἀντιλήψει σου ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ πεντοκράτορος. Ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς εὐγενείας και τῶν προτέρων και τῶν ὑστερῶν ἐγνώρισεν ἀκριβῶς ἡ μετριότης ἡμῶν, ὅσα ἐδῆλου ἡ εὐγένειά σου, και ἀπέδεξάτο κατὰ πολὺ και ἐπήνεσε τὴν εὐπειθειαν και ὑποταγὴν και στοργὴν και ἀγάπην, ἣν ἔχεις εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν και ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἧτις ἐστὶν ἡ πηγὴ και ἡ ῥίζα τῆς εὐσεβείας και τὸ στήριγμα και ὁ θεμέλιος τοῦ Χριστιανισμοῦ, και μάλιστα, ὅτι ζητεῖς ἀπὸ ψυχῆς ἀρχιερεῖα και ποιμένα και διδάσκαλον τοῦ τόπου και τῆς ἐπικρατείας τῆς εὐγενείας σου, χειροτονίαν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς υἱὸς αὐτῆς γνήσιος και εὐπειθῆς, καθὼς ἐστὶν ὀφειλόμενον παντὶ βουλομένῳ θερμῶς και μετὰ εὐκρινούς πίστεως δέχεσθαι τὴν εὐσέβειαν και ἀποτρέπεσθαι τὰς τε παρασυναγωγὰς και τὰ ἐκφυλα και ἀλλότρια δόγματα. Ἐπεὶ οὖν, ὡς εἰρηται, μετὰ πολλῆς ἀποδοχῆς και ὀρέξεως ζητεῖ ἡ εὐγένειά σου, ἵνα ἔχη αὐτόθι ἀρχιερεῖα τῆς περὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα θείας και ἱερᾶς συνόδου τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, και νῦν μὲν τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Βιτζίνης, ὑπέριμον, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος· και συλλειτουργὸν, κύρ Ἰάκινθον, μετὰ δὲ παρέλευσιν αὐτοῦ, ὃν ἂν ἐκλέξεται και χειροτονήσῃ ψήφῳ συνοδικῇ ἢ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, και ἐκπέμψῃ πρὸς τὴν εὐγένειάν σου και πρὸς τὴν αὐτόθι πᾶσαν ἀρχὴν και ἐπικράτειαν αὐτοῦ ἀρχιερεῖα γνήσιον, και ὅτι διαθεθαῖαυται ἡ εὐγένειά σου ἐνόρκως και μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας, ὅτι και μετὰ θάνατον αὐτοῦ μέλλει εἶναι τοῦτο ἀπραποίητον και ἀμετάθετον εἰς τοὺς κληρονόμους και διαδόχους αὐτῆς εἰς τὸ μηδέποτε θελῆσαι δέξασθαι αὐτοὺς ἀρχιερεῖα ἐτέρωθεν, κἄν οἷος ἄρα και ἐστιν, εἰ μὴ χειροτονίαν και ἀποστολὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Διὰ γοῦν ταῦτα πάντις και μάλιστα διὰ

τὸ ἔχειν τὴν εὐγένειάν σου καθαρὰν εὐνοίαν καὶ ἀγάπην καὶ εἰς τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον καὶ ἀγιὸν μου αὐτοκράτορα, τὸν ὑψηλτάτον βασιλεῖα τῶν Ῥωμαίων, τὸ συμφόρημα πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὸν γαληνίστατον καὶ φιλανθρωπώτατον, ἐπιηυδόκησεν μὲν αὐτὸς δὴ ὁ κράτιστος καὶ ἀγιὸς μου αὐτοκράτωρ, ἐψηφίσατο καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ἤδη κατὰ τὴν ἀποδοχὴν καὶ τὴν ζήτησίν σου καὶ τὸ συμφέρον τοῦ αὐτόθι Χριστιανύμου λαοῦ μετετέθη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Βιτιζίνης, οὗτος δὴ ὁ κϋρ Ἰάκινθος, διὰ τῆς νενομισμένης ἐγγράφου συνοδικῆς πράξεως εἰς πᾶσαν . . . . . καὶ ἔστι τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς γνήσιος ἀρχιερεὺς πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἔχων ἀδειαν, καθὼς ἡ γεγούνα ἐπὶ τούτῳ ἐγγράφῳ συνοδικῆ πράξις κατὰ μέρος διέξεισι, ποιεῖν ἐν πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ καὶ ἐπαρχίᾳ αὐτῆς πάντα, ὅσα ἀνήκει γνησίῳ ἀρχιερεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκύρωσε καὶ ἐθεθαίωσεν οὕτως ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εὐδοκίᾳ καὶ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος καὶ γνώμῃ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου κατὰ τὴν σὴν ζήτησιν καὶ ἀποδοχὴν· σὺν δὲ ἔστιν ἀπὸ τοῦ νῦν φροντίσαι καὶ ἀποπληρῶσαι τὴν ὑπόσχεσίν σου, ἥγουν ἵνα ποιήσῃ ἡ εὐγένειά σου καὶ οἱ παῖδες καὶ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι αὐτῆς γράμμα ἐνορχον, κατησφαλισμένον πάντοθεν, διαλαμβάνον κατὰ μέρος, ἵνα δηλονότι μετὰ θάνατον τοῦ τοιοῦτου ἀρχιερέως ὑμῶν εὐρίσκηται ἡ πᾶσα ἀρχὴ καὶ ἐπικράτεια τῆς Οὐγγροβλαχίας ὑπὸ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, καὶ χειροτονηταί φῆψιν συνοδικῇ παρ' αὐτῆς, ὡς εἴθισται καὶ νενομίσται, ἀρχιερεὺς, καὶ ἀποστέλληται αὐτόθι εἰς ποιμανσίαν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ αὐτόθι Χριστιανύμου λαοῦ, καὶ ἐκπέμψῃ· τὸ τοιοῦτο γράμμα μετὰ τῶν ἀπεισταλμένων τούτων παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐνταῦθα εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, καὶ ἐνὶ εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ὑποσχέσεως καὶ συμφωνίας τῆς εὐγενείας σου· ἐπεὶ ὡστε εἶναι ἀπαραιοτήτων καὶ ἀμεταθέτων τὴν εἰρημνικὴν κατάστασιν, καὶ συνοδικῶς φρικώδης ἀφορισμὸς ἠπειλεῖται κατὰ τοῦ κωλύσοντος καὶ ἀθετήσοντος ταύτην. Ὅφειλε δὲ καὶ ἡ εὐγένειά σου, ζητήσασα εὐρίσκεισθαι ὡς υἱὸς γνήσιος τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, στέργειν ἀμεταθέτως τὰ ὁμολογημένα καὶ πατροπαράδοτα καὶ ὑγιῆ δόγματα, τοὺς θεοὺς καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τοὺς φιλευσεθεῖς νόμους, δι' ὧν στηρίζεται τὸ τῆς Ἐκκλησίας στήριγμα, καὶ ἔχειν καὶ πρὸς τὸν εἰρημνικὸν ἀρχιερεῖ εὐλάβειαν καὶ στοργὴν τὴν ὀφειλομένην· τοῦτο γὰρ ποιῶσα ἡ εὐγένειά σου καὶ οὕτως ὑπέκρουσα τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, τύχως μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης εὐθυμίας καὶ χαρᾶς, κατευοδούμενος εἰς πάντα τὰ ἀνὰ χεῖρας ἔργα καὶ πράγματα, ἐν δὲ γε τῷ μέλλοντι τῆς αἰωνίου ἐκείνης καὶ ἀκαταλύτου ἐν οὐρανοῖς βασιλείας εὐχίης πάντων τῶν ἁγίων. Κύριος ὁ Θεὸς εἰη διατηρῶν τὴν εὐγένειάν σου ἄνοσον, εὐθυ-

μον, ὑγιᾶ καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιάρου συναντήματος.

XXXIV. *Patriarchæ exhortatio de matrimonio impuberum.*

† Ἡ τοῦ ἀγαθοῦ στέργεις, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καὶ ἡ ἐκπτώσις τοῦ καλοῦ πολὺν παρέχει τὸν τοῦ Θεοῦ μακαρισμόν· ὡς γὰρ ἡ τοῦ κακοῦ ἀποχὴ αἰτία γίνεται τῆς ἐπιδόσεως· τῶν ἀγαθῶν ἔργων, οὕτως καὶ ἡ ἀργία τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν οὐκ ἀγαθὸς πρόξενος πέφυκε πρὸς τὴν τοῦ βίου σαμνότητα, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὸν Θεὸν εἰς ἀγανάκτησιν καθ' ἡμᾶς διαγείρει. Ἡ γὰρ τῶν θεῶν Πατέρων νομοθεσία τοῦ Θεοῦ πάντως εἰσι λόγια· διὰ γὰρ τοῦ ἀγίου καὶ τελειοποιοῦ Πνεύματος ταῦτα ἐνομοθέτησαν καὶ ἐδίδαξαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγουσι καὶ τὴν ἀπειλὴν φοβερὴν πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας, τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμὸν ἀποφαινόμενοι κατ' αὐτῶν ἀριθίλως. Οὐκοῦν τί ἀναβάλλεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀντιποιηθῆναι τῶν ἀγαθῶν ἔργων; Τί ὡς σκοινίον μακρὸν, προφητικῶς εἰπεῖν, ἐπισπάσθε τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν, καὶ ὡς βαρὺ φορτίον τε καὶ δυσθάστακτον οὐ παιδεύει ὑμᾶς ἡ πικρὰ αὕτη καὶ δεινὴ ἀγχιμαλώσια ἡ καθ' ἡμέραν συνέχουσα καὶ συντρέθουσα; Οὐ συνταράσσει τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὲ ἐπηρημένος κίνδυνος τε καὶ φόβος; Οὐ κυκλοῦσιν ἡμῖς οἱ πολέμιοι ὡς ἀγριοὶ καὶ ἀτίθασοι θῆρες, μακρινὸν ὄφον νέοντες καὶ κατὰδρόμωμα προσδοκῶντες ποιήσιν ἡμᾶς τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καθάπερ πρόβατα, ποιμένα μὴ ἔχοντα; Πότε τοίνυν ἐπιστρέψομεν ἐκ τῆς πλάνης ταύτης καὶ τῆς κακίας; Πότε συνοίσομεν, ὡς εἰκὸς, τὰ δέοντα συνουρῶντες καὶ συνδιασκεψόμενοι; Πότε τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐξελειωσόμεθα διὰ τῆς καλλίστης ἐπιστροφῆς καὶ γνησίας καὶ εἰλικρινοῦς πρὸς τὸν Θεὸν μετανοίας; Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὡς ἀληθῶς χεῖρον ἀναισθησίας καὶ ἀπογνώσεως· ἄνοια γὰρ καὶ ἀπόνοια, κατὰ τὸν σοφὸν Σιράχ, πονηροὶ γείτονες. Βαβαὶ τῆς κακίτης ἐπιθυμίας καὶ φιληδόνου καὶ ματαιίας ὀρέξεως! δυσπαλάλακτον γὰρ ὡς ἀληθῶς χροῖμα ἡ κακία καὶ πᾶν δυσκαταγίνιστον. Βούλει δὲ μαθεῖν ἀκριδῶς ταύτης τὴν θεραπείαν καὶ ἴασιν; Ἀναλαθοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τῇ σῇ διανοίᾳ, ἐπεὶ φοβερὸν καὶ πᾶν τοι φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· ἀναλόγησαι, πῶς καθ' ὥραν κλονεῖ τὴν γῆν, εἰς συναίσθησιν ἐνάγων ἡμᾶς τοῦ καλοῦ, πῶς κατασείει τὰ πάντα, πῶς τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς γῆς καὶ δυσθάστακτον τρέμειν παρασκευάζει, πῶς οὐ στέγει αὕτη τὴν τοῦ Κεῖστου φοβερὰν ἀπειλήν, πῶς καταστρέφει τὰς πόλεις, μὴ δυναμένη φέρειν ὄλως τὸ δικαίον κριτοῦ τὴν ὀργὴν· ταύτην γὰρ πάντως μαστιλεῖ διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, ἵνα ἡμεῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἀναλαθόμενοι ἐπιστραφῶμεν καὶ γνησίως μετανοήσωμεν. Καὶ γὰρ αὕτη ἄλογος οὕσα καὶ παντάπασιν ἀνεέργητος εἰς πᾶσαν κακίαν, ἀμαρτίαν ποιῆσαι οὐ δύναται. Καὶ τοίνυν παύσασθε, παρακαλῶ, τῆς κακίας, καὶ τηρήσατε, ὡς εἰκὸς, ἐν ἀσφαλείᾳ οὐ μόνον αὐτὰς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς διατάξεις καὶ νομο-

θεσίας τῶν θείων Πατέρων. Ὁ δὲ τοῦ λόγου ταύτου σκοπὸς ἡμῖν καὶ τὸ κεφάλαιόν ἐστι περὶ τῶν συζυγιῶν τῶν ἀνήθων, κεικλυμένων πάντη καὶ ἀθεμίτων οὓτων παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, περὶ ὧν ἡμεῖς πολλὰκις πολλὸν τὸν λόγον καὶ τὸν ἀγῶνα ἐποιησάμεθα, ταῖς θείαις ἐξακολουθοῦντες νομοθεσίαις· ἐπεὶ οὐ μόνον ἐπιταί ταῖς παρανόμοις ταύταις τῶν συζυγιῶν φθορὰ ἄκαιρος, ἀλλὰ καὶ θάνατος τοῦτοις ἐπακολουθεῖ τε καὶ ἐπιγίνεται, ὡς ὑμεῖς σύνηστε· κἀντεῦθεν διπλοῦν πέφυκε τὸ κακόν, δι' ἣν αἰτίαν ἀπηγόρευσαν τοῦτο καὶ οἱ θεοὶ Πατέρες καθάπαξ, οἷς καὶ διὰ τοῦτο ἀκολούθως ἐπομένη καὶ ἡ μετρίτης ἡμῶν καὶ φροντίζουσα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τῆς ἀκριβείας τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, παρακελεύεται καὶ ἐπιτρέπτει πᾶσιν ὑμῖν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, τοῖς τε ἱερωμένοις καὶ λαϊκοῖς, κλῆν ὁποιοῦσθαι ὡς, συντηρεῖσθαι ἀπὸ γε τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ μηκέτι τὸ σύνολον τολμᾶται τινα κατ' οἰουθέντινα τρόπον ἀνήθων συνοικέσιον διαπρῆξασθαι· εἰ δὲ γε πειραθείη τις τῶν ἀπάντων, ἐξ ἀλογίστου καὶ θρασείας τῆς τόλμης ἅμα καὶ ἀπνοίας περιφρονησῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας καὶ καταστάσεως, ἀνήθων συστήσασθαι συνοικέσιον· εἰ μὲν ἔστι τοῦ τῶν ἱερῶν χοροῦ, ἔστω καθηρημένος καὶ γεγυμνωμένος πάσης ἱερωσύνης· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἔστω ὑπὸ βάρους φρικώδους ἀφορισμοῦ, ὡς ἂν συντηρουμένης, βοηθείᾳ Θεοῦ, τῆς εὐνομίας καὶ θεοφιλοῦς πολιτείας καὶ καταστάσεως τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ ἰλέψῃ ἁμαρτίαν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἐπινεύσαντες, ἐπιχορηγηθείη ἡμῖν παρ' αὐτοῦ βοήθεια καὶ ἄνεσις τῶν κατεχόντων ἡμᾶς μεγάλων καὶ πολυειδῶν ἀνιερῶν τε καὶ θλίψεων, καὶ τὴν βραβερικὴν ταύτην ἐπικειμένην ἡμῖν καταγιῖδα εἰς αἰθρῖαν μεταποτήσῃ. Συντηρήθητε γοῦν ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ ἀπέχεσθε τῶν τοιοῦτων ἀτόπων, παρανόμων καὶ ἀνήθων συνοικεσιῶν, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

XXXV. *Philotheus patriarcha litteris datis ad patriarcham Antiochiæ conqueritur de episcopo Tyri et Germanipoleos.*

† Πιττάκιον εἰς τὸν Ἀντιοχείας, κύρ Παχώμιον, γραφὴν Ἰανουαρίῳ τῆς ιδ' ἰδ.

† Ἀγιώτατε δέσποτα πατριάρχα θεοπόλειος μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετρίτητος, εὐχομαι τῷ Θεῷ ὑγιαίνειν τὴν ἀγισσύνην σου καὶ σωματικῶς εἰς σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου πληρώματος. Ἀπὸ τῶν ἐλθόντων ἐνταῦθα πρέσβων παρὰ τῆς ἀγισσύνης σου καὶ τῆς περὶ σὲ ἱερᾶς συνόδου, τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου Λαοδικείας καὶ ὑπερτίμου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ, καὶ τοῦ ἐντιμωτάτου χαρτοφύλακος πρεσβυτέρου κύρ Ιουσήφ ἐγνώριον καὶ ἡ μετρίτης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος τὰ περὶ τῆς ἀγισσύνης σου· ἡμεῖς οὖν καὶ πρότερον πατριάρχην σε εἶχομεν Ἀντιοχείας, καὶ νῦν

πάλιν, ἐπειδὴ ἐπιληροφρήθημεν, ὅτι ἡ αὐτόθι σύνοδος τῶν ἀρχιερέων στέργει σε πατριάρχην, στέργομεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καὶ ἔχομεν σε ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργόν, καὶ ἤδη, καθὼς ὄρεῖς, καὶ γράφομεν σοὶ τὰ περὶ τοῦτου, ἵνα γνωρίσης, τοῦτο μόνον γράφομεν τῇ ἀγισύνης σου, διὰ λυπούμεθα, καὶ ἐνὶ ἀναγκαίον, ἵνα διορθώσῃται τοῦτο αὐτὴ μετὰ τῆς οἰκείας συνόδου ἀπὸ τῶν αὐτόθι ἀρχιερέων, πᾶσχομεν θεινὰ πολλὰ δι' ὄλου τοῦ χρόνου, καὶ τὰ μὲν προγεγονότα πολλὰ καὶ βαρῆα ἀφήμι πρὸς τὸ παρὸν, λέγω δὲ νῦν τὰ παρὰ τοῦ Τύρου δι' ὄλου γινόμενα· περιπατεῖ γὰρ εἰς τὴν ἐνορίαν μου καὶ ἱερουργεῖ καὶ χειρατονεῖ καὶ συνάγει χρήματα καὶ πράττει πᾶσαν παρανομίαν. Ἐνὲ γοῦν ἀναγκαίον ἵνα κρίνητε αὐτὸν αὐτόθι κανονικῶς, ἢ εἴπερ οὐδὲν δύνασθε ποιῆσαι τοῦτο, ὅτε ἡμῖν ἄδειαν καὶ προστασίην, ἵνα ποιήσωμεν τοῦτο. Τί δὲ ὁ Γερμανιπόλειος; Ἄνο ἐκκλησίας ἔλαθεν ἡμετέρας, τὴν Ἀττάλειαν καὶ τὸ Σίλαιον, τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ εὐρισχομένου ἐκεῖ ἀμηνᾶ, καὶ κρατεῖ ταύτας, ὡς γνήσιοι; αὐτῶν μητροπολίτης· ἄς γράψῃ οὖν ἡ ἀγισσύνη σου πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ἄς τὸν ἀφορίσῃ, ἵνα ἀποστῇ τῆς παρανομίας ταύτης, ὅς δὲ καὶ ἡμῖν ἄδειαν, ἵνα ἀφορίσωμεν αὐτόν· ἐὰν γὰρ γένηται διόρθωσις εἰς ταῦτα, οὕτω μέλλομεν διάγειν εἰρηνικῶς καὶ ἡνωμένοι εἶναι καὶ κοινωνικοί. Τί δὲ τὰ γινόμενα ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ὀδηγητρίας; Ἐρώτησον τὸν Λαοδικείας, ἵνα εἴπῃ, πῶς ἐφθάρη καὶ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, αὐτόθι γὰρ ἐπιμέλεια οὐδὲν γίνεταί, ἡμεῖς καὶ οὐδὲν ποιούμεν τι, καὶ γινωσκέτω ἡ ἀγισσύνη σου, ὅτι τέλειον ἐφθάρη, καὶ ἐν ἀναγκαίον, ἵνα γένηται καὶ εἰς τοῦτο διόρθωσις. Τὸ παρὸν γράμμα ἀναγνωσθήτω ἐν πάσῃ τῇ ὀπὸ σὲ συνόδῳ καὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῇ λοιπῇ ἐνορίᾳ, ἵνα γνωρίσωσι πάντες τὴν περὶ τῆς ἀγισσύνης σου ἡμετέραν γνώμην, μόνον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σου φύλαττε τοῦτο, μήποτε τὸ ἀπώλεσθαι. Ἐρῶσω ἐν Κυρίῳ, ἀγιώτατε δέσποτα καὶ ἀδελφε.

† Εἶχε καὶ τὸ Φιλόθεος, ἐλέψ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, διὰ τῆς θείας πατριαρχικῆς χειρὸς.

XXXVI. *Synodus episcopum Cephalleniae transfert in metropolim Naupacti.*

† Μέγα τι χρῆμα πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ σύστασιν καὶ ἀσφαλῆ μονιμότητα τὸ τοὺς προστατεῖν χάριτας λαχόντας αὐτῆς καὶ τοὺς οἰκουμενικοὺς τῆς ποιμανσίας οὐκ ἄσας κρίμασι θειωτέροις ἰθύνοντας ἐμμέριμον ἔργον ἔχειν ἕκαστοτε, ὥστε φροντίσειν τῶν ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν καὶ ταύταις ἐγκαθίσταῖν ποιμέντας καὶ διδασκάλους ἐπὶ τῷ ποιμαίνειν τὰ λογικὰ τοῦ Χριστοῦ πρόβατα καὶ πρὸς νομὰς ὁδηγεῖν σωτηρίους, μεθ' ἐστυῶν ἐχόντας αὐτὸν τὸν ἀληθῆ καὶ μέγαν ποιμένα τε καὶ σωτήρα μέχρι καὶ τῆς τοῦ αἰῶνος συμπληρώσεως τε καὶ τελειώσεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτῶν εἰς τοὺς ἀπειρήτους ἐκεῖνους αἰῶνας, ἐνθα καὶ τὰ βραβεῖα τοῖς ἐνταῦθα διεγωνισμένοι; πολλαπλασιάζει

ήροίμασται νόμος γάρ οὗτος παλαιός καὶ καλῶς ἔχων τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ταύτης οἰκοδομὴν ὥστε καὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν τε καὶ πόλεων περιφανείας καὶ ποιμένων εὐμοιρεῖν ἀξιολόγων καὶ τούτους αὐτοὺς πάλιν οἰονεῖ τινος ἐφαμῖλλου γνώμης τῆ σφετέρᾳ φύσει μεμετρημένης ἐντεῦθεν πρὸς λόγων ἔχειν ἐφάπτεσθαι καὶ τὴν οἰκαίαν ἐν τοῖς καλλίστοις ἐπιδεικνυσθαι δύναμιν ἀμφοτέρωθεν γὰρ ἂν οὗτος ὁ τοῦ δικαίου διασώζοιτο λόγος, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα ὑπὸ Θεῷ συμμάχῳ κατὰ τὸ προσαρμόζον σχῆμα διατηροῖτο. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Ναυπάκτου εἰς πλείστον ὅσον χρόνον εἰδίξα στερουμένην ἀρχιερέως γνησίου καὶ τὸν ὑπ' αὐτὴν Χριστιάνωμον τοῦ Κυρίου λαὸν τῆ τούτου ἐρημίας περιπλανώμενον, ὡς οὐκ ἔδει, καὶ ὅτον τὸ ἐντεῦθεν κακὸν ἐννοήσασα, οὐ μὲν . . . δίκαιον ψῆθη ἀμειλίξ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅπως οὖν χρῆσασθαι, εἰς τὴν ταύτης ἐπίσκεψιν καὶ προμηθείαν, χηρεύουσιν, ὡς διεληφταί, ἀρχιερατικῆς ἐπιστάσεως ἐπὶ τοσούτων, καὶ ταῦτα πλείστης δεομένην συνάρσεως καὶ κηδεμονίας, ἅμα μὲν διὰ τὸ συναριθμεῖσθαι ταῖς ἐκκρίτοις τῶν μητροπόλεων καὶ τὸ συγκεχωρηκὸς ἔχειν ἀπὸ τε θρόνου καὶ χρόνου καὶ τὸ προσθεῖναι ἐντεῦθεν, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ παραχωρήσει Θεοῦ πληθεῖ ἀμαρτιῶν πρὸ τινῶν ἤδη χρόνων ἐπελθεῖν ἐκεῖσε τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν καὶ σύγχυσιν καὶ ταύτης ἔργον γενέσθαι καὶ αὐτὴν δυσσευχέστατα. Καὶ δὴ σπούδασμα κατὰ τὸ εἶδος καὶ φροντίδα οὐ μικρὰν ποιησαμένη συνοδικῶς περὶ ταύτης, ἐπεὶ εὔρε τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Κεφαλληνίας, ζήλῳ θεοφιλεῖ καὶ πρῶτον ταύτης κηδόμενον καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια τῆς εἰρημνῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπάκτου ἀναδεγόμενον παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ πολλὴν σπουδὴν εἰσενεγκάμενον ὑπὲρ ὠφελείας τοῦ ἐκεῖσε Χριστιανώμου λαοῦ καὶ πάντα πράττειν καὶ ποιεῖν προθυμούμενον, ὅσα τε εἰς σύστασιν συντείνει τῶν εὐσεβῶν κτητόρων αὐτῆς καὶ εἰς εὐαρέστησιν τοῦ Θεοῦ ἡ μετριότης ἡμῶν κοινῇ ψήφῳ καὶ διασκέψει τῆς περὶ αὐτὴν θέας δημογύρωις τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Τραϊανουπόλεως, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Σηλυβρίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Κοτολείου, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Χριστιανουπόλεως καὶ τοῦ Ῥωσίου, εἰδήσει καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, τοῦ κοσμοῦντος καὶ ἐδράζοντος τὸ τῆς Ἐκκλησίας στερέωμα ἀπὸ τῆς δεδωρημένης τῷ ἐνθέῳ κράτει αὐτοῦ ὑπερφυοῦς μεγαλονοίας καὶ τῆς πανταρίστης καὶ κηδεμονικῆς αὐτοῦ γνώμης καὶ φύσεως μετέθηκε τοῦτον εἰς τὴν τῆς Ναυπάκτου ἀγιωτάτην ταύτην μητρόπολιν, ὅς δὴ ἱερώτατος μητροπολίτης Ναυπάκτου, ὑπερτίμος ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργός, ὡς περ τῆς ἐπινομίας τοῦ θρόνου ταύτης καὶ τοῦ ὀνόματος, οὕτως ἔσται κἀν τῷ ἐξῆς ἀεὶ χρόνῳ μετέχων καὶ ἀπολαύων καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἅτε γνήσιος ἤδη ἀρχιερεὺς διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος

ἀποκαταστῆς τῆς βῆθεισας ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπάκτου, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν τῆς ἀνηκούσης τιμῆς ἐν τε καθέδραις, στάσεσι τε καὶ συνελεύσεσιν, ἀναγνώστας τε σφραγίζων ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιδάζων καὶ πρεσβυτέρους χειροτονῶν καὶ ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἐγκαθιστῶν, ἐφειμένῳν καὶ τούτῳ διαπράττεσθαι, ἐπιλαβόμενός τε καὶ πάντων τῶν ὀθενδήποτε διαφερόντων ταύτῃ δικαίων ἔθεν ὀφειλοῦσιν ὅτι τε ἐν αὐτῇ κληρικοί καὶ ἱερωμένοι μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ ὑποκεῖσθαι καὶ πιθαρχεῖν τούτῳ, ὅσα καὶ οἰκείῳ καὶ γνησίῳ αὐτῶν ποιμένοι καὶ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ καὶ μεσίτῃ καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δέχεσθαι προθύμως καὶ ἀποπληροῦν, ὅσα μέλλει λέγειν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς ψυχωφελῇ καὶ σωτήριᾳ. Αὕτη δὲ τοῦτου ἔνεκεν καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρῆξις γεγονυῖα τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου καὶ ὑπερτίμῳ εἰς ἀσφάλειαν ἐπιδδοταί, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἐνισταμένης πρώτης Ἰνδ. τοῦ Ἰωσᾶ ἔτους, ἥτις καὶ ὑποσημάνθη τῇ αὐτοχειρῷ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

XXXVII. *Synodus mores praeuos in matrimonii abolet.*

† Ὅσῃ μὲν σύστασιν καὶ ἀσφάλειαν τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας χρῆμα προξενεῖ τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καὶ ὅπως ἐπικρατεῖ διὰ τούτου εὐταξία καὶ κοσμιότης ἐν ἅπασιν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν, ἴσασι πάντες οἱ ταύτῃ δῶν προσκείμενοι καὶ ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας μετ' ἀρμονίας πνευματικῆς εἰς ἐν συνοδοῦμενοι σῶμα καὶ κεφαλὴν μὲν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἔχοντες τὸν Χριστὸν, ὅς ἐνὶ δὲ καθηγεμόνι, τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας, ταττόμενοι ὅσῃ δὲ πάλιν ταραχὴν κατ' αὐτῆς ἐπεγεῖρει καὶ ζάλην ἢ κακίστην διάστασιν καὶ φιλονεικίαν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐπιφυόμενα σκάνδαλα, καὶ ὅσῃ ἀπεργάζεται ἀκοσμίαν καὶ σύγχυσιν, γνώριμον καὶ τοῦτο καθίσταται τοῖς ἐχέφροσι καὶ τοῦ δικαίου ἐξεγομένοισι, μαρτυρήσει δ' οὐχ ἦττον καὶ τὰ νῦν λεχθησόμενα. Φθάνουσι πρὸ ὀλίγου ἐγκύψαντα σκάνδαλα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ, παρ' ὧν ἄρα καὶ ἐνέκυψαν, μεγάλην ταραχὴν ἐπεγεύραντα τῇ πνευματικῇ ὁμονοίᾳ τοῦ ταύτης σώματος, ὡς μὴ ὠφελειν τοῦ γούν ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ὑπὸ τῆς ἐνούσης αὐτῷ μεγαλοφυίας καὶ ἀγγινοίας καὶ περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς τε καὶ συνδρομῆς τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα διαλελυκότες καὶ ἐκποδῶν ἀπεληλαχότες καὶ τὴν εἰρήνην τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας φιλοθέως ἡμῖν χορηγήσαντος καὶ τοὺς δισταμένους τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων συνάψαντος τῷ τε παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ, καὶ τῇ περὶ αὐτὸν θεῖᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ἀπελύθη τῆνικαῦτα καὶ θεῖον καὶ σεπτὸν πρόσταγμα τῆς ἀγίας βασιλείας αὐτοῦ, διοριζόμενον ἐξετασθῆναι κανονικῶς τὰ προτεινόμενα παρ' αὐτῶν κεφάλαια, ἐπερ ἄρα ταῦτα προέβησαν μηδὲν τινῶν καθαψάμενα, ἀλλὰ μετὰ εἰρήνης καὶ συμφωνίας πνευματικῆς, τηρουμένης τῆς εἰς τὸν παναγιωτάτου ἡμῶν

δεσπότην, τὸν οἰκουμηνικὸν πατριάρχην, ὀφειλομένης ὑποταγῆς, ἐξετασθῆναι καὶ ληφθέντα ἐντεῦθεν ἀναλόγως τὴν θεραπείαν. Ἐπεὶ γοῦν πρὸ ὀλίγου ὁ τε ἱερωτάτος μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ ὁ τιμιώτατος ὑποψήφιος Θεσσαλονίκης, ἱερομόναχος κύρ Νεῖλος ὁ Καβάσιλας, ἐγγειρίσαντες κατάστιχον τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότην, τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, κεφαλαιωδῶς περιλαμβάνοντάς διαφόρως, νῦν τε καὶ πρότερον γενομένης παρὰ πᾶσαν εἰδησιν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ τριγαμίας, τετραγαμίας καὶ ἀθεμιτογαμίας, ἔτι τε καὶ ἄλλα τινὰ, ὡς δὴθὲν ζητήματα κανονικὰ, καὶ ἐδέοντο τῆς τούτων διορθώσεως. Ὁ οὖν παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης, καὶ πάλαι διόρθωσιν τὴν δυνατὴν ποιησάμενος ἐν τοῖς τοιοῦτοις καὶ ἐκδίκησιν τὴν προσήκουσαν, Χριστοῦ χάριτι, καὶ διατηρήσας τὸν τρόπον τῆς τούτων καὶ ἔτι μετακινήσεως, ὅμως διὰ τὸ τῆς εἰρήνης, ὡς εἴρηται, κάλλιστον πρᾶγμα καὶ διὰ τὴν ἔγγραφον προσταγῆν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως· προσκαλεσάμενος τὸν τε ἀγιώτατον δεσπότην καὶ πατριάρχην Ἱεροσολύμων καὶ πάντας τοὺς ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς τοῦ ἐπιδημοῦντος ἐν τῇ βασιλευσῆσιν τῶν πόλεων, παρεκλεύσατο εἰς ἐπήκοον πάντων τούτων ἀναγνωσθῆναι τὸ εἰρημένον κατάστιχον, ὅπερ καὶ διελάμβανεν, ὅσα δῆτα καὶ διελάμβανεν. Ἀναγνωσθὲν οὖν παρὰ τοῦ τιμιωτάτου μεγάλου σικελλαρίου καὶ διδασκάλου τῶν διδασκάλων οὐ μόνον ἔπαυσε, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρίς, συνεδριάζοντων τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότην, τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, τοῦ τε ἀγιωτάτου δεσπότη καὶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων πάντων, πλην τοῦ Χαλκηδόνος, ἐκρίθη περισσὸν καὶ σύγχυσιν μόνον ἐπάγον τὸ προκομισθῆναι τοῦτο κατάστιχον, ἐπεὶ τὰ μὲν τῶν ἐμπερομένων αὐτῷ κεφαλαιῶν ἐφθασαν διεδικηθῆναι ἱκανῶς καὶ μετὰ τὸν ἐγγωροῦντα τρόπον τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότην, τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, ἐγγράφως καὶ ἀγράφως προμηθευσασμένῳ καὶ σπουδάσαντι εἰς τὴν τούτων διόρθωσιν, εἰ καὶ τινες οἱ τολμήσαντες διαπράξασθαι τὰς τοιαύτας παρανομίας, ἀμεταμέλητα ἔτι νοσοῦντες, ἐξέχονται τούτων καὶ μετὰ τὴν ἐνδίκον ἐπιτίμησιν. Τὰ δὲ ἔσχον ἐτέραν συνοδικὴν διόρθωσιν καὶ ἀποκατάστασιν, ἤγουν τὰ περὶ τοῦ Ἀλανίας, τοῦ Περιθεωρίου καὶ ἑτέρα τινὰ τοιοῦτότροπα ἕτερα δὲ τῶν τοιούτων ἀθεμίτων γάμων, γεγενοῦσα παρὰ πᾶσαν γνώμην καὶ βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἐπετιμήθησαν μὲν ὡς παράνομα, δέονται δὲ εἰς τὸ διασπασθῆναι καὶ τῆς παρὰ τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως διεκδικήσεως. Τῶν μὲντοι δύο τούτων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Χαλκηδόνος· καὶ τοῦ Σουγδαίας, ἔτι δὲ καὶ τοῦ τιμιωτάτου ὑποψήφιου, ἀπαιτούμετων καὶ ζητούντων πλείονα τὴν διόρθωσιν καὶ βραυτέραν τὴν ἐπεξέλευσιν καὶ μὴ στοιχοῦντων ἐντεῦθεν τῆς εἰρημένῃ συνοδικῇ διαγωγῆς καὶ κοινῇ ψήφῳ καὶ ὁμονοίᾳ, καὶ ζητήσεως συνοδικῆς γενομένης περὶ τοῦ, πῶς· δεῖ ἀποκαταστήναι τὰ ἐμπερομένα τῷ τοιοῦτῳ καταστίχῳ καὶ λαβεῖν τελείαν τὴν διευλύτωςιν καὶ διαλυ-

θῆναι ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἐπιφουόμενα σκάνδαλα, ἀπητήθησαν καὶ γνώμῃ κοινῶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συνελούσει τῶν ρηθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων διὰ τὴν ἐφεξῆς ἀσφάλειαν· καὶ δὴ πρῶτος ὁ Ἡρακλείας εἶπεν, ὅτι Οὐ δεῖ περὶ τῶν τριγαμιῶν καὶ τετραγαμιῶν καὶ ἀθεμιτογαμιῶν κινεῖσθαι παρῆρησι, ἐπεὶ οὐδαμῶς μετὰ τῆς τυχούσης γνώμης καὶ ἐνδόσεως τῆς Ἐκκλησίας γεγόνασιν, ἀλλ' ἵνα ἐπεκδικῶνται ἀλλαγθῶσι μὲν παρὰ τοῦ κατὰ χώραν ἐπισκόπου κανονικῶς, ἐνταῦθα δὲ ἴδια παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου, παρ' οὗ καὶ ἐκδικήσεις ἐπὶ τούτοις ἐγγένοιαν διαφόρως· στέργω δὲ καὶ τὴν προβάσαν συγχώρησιν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Κυζίκου εἶπεν, ὅτι Δεῖ ταῦτα ὡς ἄτοπα διαλυθῆναι καὶ, ὡς δυνατὸν, κωλύεσθαι, ὡςπερ δὴ καὶ ἀναχαιτίζονται καὶ κωλύονται κατὰ τὸ ἐγγωροῦν τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότην, τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, μὴ μέντοι προστρέβιν ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἀνατιθέναι τὴν τούτων ἐκδίκησιν τῷ προστάτῳ τῆς Ἐκκλησίας, πλὴν μετὰ βασιλικῆς ἰσχύος· στέργω δὲ καὶ τὴν προβάσαν συγχώρησιν συνοδικὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Ποντοπρακλείας εἶπεν, ὅτι Στοιχῶ κατὰ πάντα ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις τῇ γνώμῃ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡρακλείας, ὅτι οὐ δεῖ ταῦτα παρῆρησιάζεσθαι ἢ προστρέβεσθαι μῶμον τῇ συνόδῳ διὰ ταῦτα· στέργω καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου συνοδικὴν διάγνωσιν. Ὁ Βιζύης εἶπεν, ὅτι Ὅσα γίνονται παρὰ τὸν τόμον τῆς ἐνώσεως ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἀθεμίτοις γάμοις, ὀφείλει, ἵνα ἐπεκδικῶνται παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου, κατὰ τὴν δυνατὴν αὐτῷ, ὡςπερ δῆτα καὶ γίνονται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐ χρὴ παρῆρησιάζεσθαι ταῦτα καὶ κινεῖσθαι δι' ὅλου ἐν τῇ θεῖᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ· εἰ δ' ἴσως ἔλθῃ εἰς ἀδυναμίαν τοῦ ταῦτα δύνασθαι κωλύειν εἰς τέλος, ἵνα γένηται τὸ ἐλλείπον τῆς ἐκδικήσεως παρὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως· στέργω δὲ καὶ τὴν ἀπλῶς γενομένην συνοδικὴν συγχώρησιν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου. Ὁ Βρύσεως εἶπεν, ὅτι Κατὰ τῶν τοιούτων ἀθεμιτογαμιῶν καὶ πολυγαμιῶν ἐποίησεν ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης, ὅσον ἔδει κανονικῶς, μετὰ καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἐπεξήληθε ταῦτα ἐγγράφως καὶ ἀγράφως· περισσὸν οὖν δοκεῖ καὶ οὐκ εὐλογον, ἵνα κινῶνται ταῦτα εἰς τὴν σύνοδον, ὡς προστρέβεσθαι ἐντεῦθεν ὕβριν καὶ κατηγορίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ ἀτοπώτατον. Ἐχω δὲ τὰ τοιαῦτα ἀθέμιτα συνοικέσια καὶ ἐγὼ, καθὼς κατ' αὐτῶν οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι καὶ ὁ τῆς ἐνώσεως τόμος, καὶ οὐκ ἄλλως· στέργω δὲ καὶ τὸ προδᾶν τῆς συγχωρήσεως γράμμα συνοδικῶς ἀπὸ συμπαθείας ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχητρίου, πλὴν ἵνα οὐδὲν ἱερούργῃ ἢ ἐργάζηται τι ἱερατικὸν ὄλω· ἐν τῷ περιουσίῳ ναῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, ὃ δὴ πάντες οἱ ἀνωτέρω γνωματεύσαντες ἀρχιερεῖς ἔστερξαν. Ὁ Χριστιανουπόλεως εἶπεν· Τὰ περὶ τῶν τοιούτων ἀθεμιτογαμιῶν, ἔχω ταῦτα καὶ αὐτὸς· αἰσχρὰ καὶ κακὰ, ὡςπερ καὶ οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες τὴν ψήφον περὶ τούτων πρόφῃρουσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τῆς ἐνώσεως τόμος·

ὅτι δὲ ἔλαβον τὴν δυνατὴν διόρθωσιν παρὰ τοῦ παν-
 αγωγιάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πα-
 τριάρχου, καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, οὐδὲν
 μοι δοκεῖ παρῆρσιάζεσθαι ταῦτα, καὶ προστρίβεσθαι
 ἐντεῦθεν μέμψιν τῇ συνόδῳ, ὡς οὐ τελειῶς διελύθη-
 σαν, ἀλλὰ φροντίζειν μόνον τὸν παναγιώτατον ἡμῶν
 δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, τῆς προση-
 κούσης διορθώσεως, ὡσπερ ὄντα καὶ ἐποίησε καὶ
 ποιεῖ, Χριστοῦ χάριτι· στέργω δὲ καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ
 ἱερέως τοῦ Μαχηρίου γενομένην συνοδικὴν συγχώ-
 ρησιν, πλὴν καθὼς ὁ δεσπότης ὁ Βρῦσεως ἐγνωμά-
 τευσαν. Ὁ Κελτζηνῆς εἶπεν, ὅτι Συμφωνῶ κατὰ
 πάντα τῷ δεσπότη τῷ Βρῦσεως, καὶ στέργω τὰ ὑπὲρ
 τούτου γνωματευθέντα κατὰ τῶν ἀθεμιτογαμιῶν,
 ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχηρίου. Ὁ Σουγ-
 δαίας εἶπεν, ὅτι Στέργω τοὺς θεοὺς καὶ ἱεροὺς κα-
 νόνας, λέγοντας κατὰ τούτων, καὶ πλέον οὐδέν. Ὁ Ῥω-
 σίου εἶπε· Στέργω κατὰ πάντα εἰς ὅσα ἐγνωμάτευσαν
 ἀνωτέρω οἱ ἀδελφοί μου, οἱ ἀρχιερεῖς, κατὰ τῶν ἀθε-
 μιτογαμιῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχη-
 ρίου. Ὁ Μηδαίας εἶπεν, ὅτι Ταῦτα τὰ ἀθέμιτα ἔργα
 ἐγένοντο, παρ' ὧν ἄρα καὶ ἐγένοντο, παρὰ τὸ εἶδος,
 ἔλαβον δὲ τὴν δυνατὴν καὶ προσήκουσαν διόρθωσιν
 παρὰ τοῦ παναγιώτατου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκου-
 μενικοῦ πατριάρχου, καὶ ὀφείλει, ἵνα ἀναστέλλωνται
 ταῦτα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ὡς παράνομα, κατὰ τὸν δυ-
 νατὸν τρόπον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ· στέργω δὲ καὶ
 τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχηρίου συνοδικὴν συγ-
 χώρησιν, καθὼς καὶ οἱ ἕτεροι ἀρχιερεῖς. Ὁ Ἐξαμί-
 λων συνεφώνησε τοῖς ἀνωτέρω πᾶσι κατὰ πάντα.
 Ὁ ὑποψήφιος Θεσσαλονίκης εἶπεν, ὅτι Τὰ περὶ τῶν
 τραγαμιῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀθεμιτογαμιῶν ἐπεξε-
 δικήθησαν, ὡς λέγεται, ψυχικῶς ἅμα καὶ πνευματι-
 κῶς ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, λείπεται δὲ ἐπεδικηθῆναι
 ταῦτα καὶ σωματικῶς διὰ πλείονα τὸν σωφρονισμὸν
 καὶ τὴν τούτων ἔκκοπὴν. Τούτων δὲ πάντων οὕτω
 γνωματευσάντων, ὁ ἀγιώτατος δεσπότης καὶ πα-
 τριάρχης Ἱεροσολύμων εἶπεν, ὅτι Ἐπεὶ, ὡς ἀνέμα-
 θον ἀκριβῶς, τὰ ἐπιεσφρήσαντα ταῦτα ἀθέμιτα καὶ
 παράνομα συνοικέσια παρὰ πᾶσαν βούλησιν καὶ
 γνώμην τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ διεκδικήθησαν παρὰ
 τοῦ παναγιώτατου δεσπότη καὶ ἀδελφοῦ μου, τοῦ
 οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κανονικῶς διὰ τς τῶν
 προδάντων συνοδικῶν παρ' αὐτοῦ τόμων καὶ ἄλλο-
 τρόπως, οὐ δίκαιόν ἐστι κινεῖσθαι καὶ πολυπραγμο-
 νεύεσθαι ταῦτα ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ ἐπιφύεσθαι διὰ
 τοῦτο σκάνδαλα καὶ ὀχλήσεις, ὡσπερ ἂν εἰ ἐπράτ-
 τετο ταῦτα κατὰ γνώμην τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἵνα
 ἀναστέλλωνται καὶ ἀναχαιτίζωνται καὶ αὖθις καὶ
 ἐπιτιμῶνται παρὰ τοῦ αὐτοῦ παναγιώτατου δεσπό-
 του, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τηρουμένης ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καὶ μενουσῆς πάσης εἰρήνης καὶ
 ἑμονίας· περὶ δὲ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχηρίου εἶπεν,
 ὅτι Οὐ δίκαιόν ἐστιν, ὅπερ ἔστεργε πρὸ ὀλίγου ἢ
 σύνοδος μετὰ τοῦ παναγιώτατου δεσπότη, τοῦ οἰ-
 κουμενικοῦ πατριάρχου, νῦν ἀνατραπῆναι, ἀλλὰ
 στέργεσθαι κατὰ πάντα τὸ προγεγονός· γράμμα ὑπὲρ
 τῆς ἀθωώσεως ἱερέως τοῦ Μαχηρίου, καθὼς καὶ οἱ
 ἀρχιερεῖς περὶ τούτου ἀπεφάνησαν· εἶτα προέ-
 ρεψε

τοῦτον βλεῖν καὶ ποιῆσαι μετάνοιαν εἰς τὴν θείαν
 καὶ ἱερὰν τούτων σύνοδον καὶ συγγνώμην καὶ συγ-
 χώρησιν καὶ συμπάθειαν αἰτήσασθαι, ὅπερ ὄντα καὶ
 ἐποίησεν, εὐθουλίας καὶ συγχωρήσεως παρ' αὐτῶν
 ἀξιωθείς, ἀνευ μέντοι τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου
 Σουδαίας. Ὁ δὲ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰ-
 κουμενικὸς πατριάρχης, ἅ καὶ πρότερον πολλὰκις καὶ
 διαφόρως ἐξέπει καὶ συνοδικῶς διηγῆσατο, τούτους
 στοιχήσας καὶ ἐπιθεθαῖον τὰ τοιαῦτα, οὕτως ἀπε-
 φήνατο κατὰ πάντα τῆς προτέρας ἐξεχόμενα διζ-
 νοίας. Ἡ μετριότης ἡμῶν, κρίμασι θειοτέροις εἰς
 τὸν πατριαρχικὸν ἀναρθεῖσα θρόνον καὶ τὸ κατα-
 πιστευθὲν αὐτῇ ποιμνιον κανονικῶς ποιμαίνειν
 προελομένη, τό γε εἰς αὐτὴν ἤκον, περὶ πλείστου
 ἐποίησατο, διόρθωσιν πρῶτον μὲν γενέσθαι τῆς
 πολιτείας καὶ ἀναστροφῆς τῶν τὰς ἐξαγορείας ἀνα-
 δεγμένων πνευματικῶν ἀνδρῶν, ὥστε εἶναι τού-
 τους ἀνεκλήπτους παντὶ τρόπῳ καὶ προκείσθαι εἰς
 καλὴν μίμημα καὶ ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ, ἐπειτα τῆς
 τῶν ἱερέων εὐταξίας καὶ κοσμιότητος, ὡς ἂν διά-
 γοιεν οὕτοι κατὰ τὸν ἀνήκοντα τούτοις ἐκ τῶν
 ἱερῶν καὶ θείων κανόνων τρόπον θεοφιλῶς ἅμα καὶ
 εὐλαβῶς, ἀπέχεσθαι τε καὶ κατηλείων καὶ πάσης
 ἄλλης φαύλης διαγωγῆς, μάλιστα δὲ τηρεῖν ἀκρι-
 βῶς, μὴ γίνεσθαι τοιαῦτα ἀθέμιτα συνοικέσια, ἅπερ
 κακῶς ἐπιεσφρήσαν τῇ σεμνῇ τῶν Χριστιανῶν
 πολιτείᾳ ἐκ τοῦ μὴ μετὰ ἐρευνῆς καὶ ἐξετάσεως καὶ
 ἐμβριθείας καὶ ἀναστρέλλεσθαι καὶ ἀναχαιτίζεσθαι
 παρὰ τῶν τὴν διεξαγωγὴν τούτων ἐπιτετραμμένων,
 οὐ χάριν καὶ τούτους μὲν συνοδικῶς ἐπεξήλαθον,
 εἰς ἔκκοπὴν δὲ καὶ συντήρησιν τῶν τοιούτων ἐξάρ-
 χους ἐγκατεστήσαμεν ἀπὸ τῶν εὐλαθῶν ἱερέων,
 ὅσοι τῷ τότε ἐκρίθησαν τῶν ἄλλων προέχοντες,
 καθὼς πλατυκώτερον ἐν τοῖς ἱεροῖς κωδικίοις
 κατεστρώθησαν ταῦτα, εἰ καὶ τινες, τοῖς κακοῖς
 συνηγοροῦντες καὶ ἐπιχαίροντες, τὰ πλείω τούτων
 παρφεύλοντο καὶ μαχαίρα ἀπέτεμον ἀναυδῶς ἅμα
 καὶ τολμηρῶς ἀπὸ τοῦ τοιούτου κωδικοῦ· προσέτι
 γε μὴν ἐπετιμήσαμεν καὶ εἰσηγησάμεθα μετ' αὐστη-
 ρίας πνευματικῆς δι' ἑτέρου γράμματος τοῦ πρὸς
 τοὺς αὐτοὺς ἐξάρχους τοῖς ἀθέμιτον ἔχουσι γάμον
 τελῶς ἀποσχέσθαι αὐτοῦ, ἐπανατεινάμενοι καὶ κατὰ
 τῶν τολμώντων ταῦτα ἱερωμένων καθαίρειν ἐνδι-
 κῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐισκωμάσασαν γοησίαν καὶ τὰ
 ταύτης ἀσχερὰ ἔργα σπουδάσαντες, ὡς οἶόν τε,
 ἀνεστελάμεν, Χριστοῦ χάριτι, καθὼς εὐρηται καὶ
 τοῦτο διεσοδικωτέρας ἐν τοῖς αὐτοῖς κωδικοῖς.
 Μετὰ μέντοι τῆς ἐπανελθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
 ἧς ἐξηλάθημεν, ὡς ἴσασιν ἅπαντες, πλείονος φρον-
 τίσαντες τῆς εἰς ταῦτα ἀσφαλείας καὶ διορθώσεως,
 ἐπεὶ ἀπὸ τινῶν ἱερέων παρὰ τὴν προσήκον αὐτοῖς
 σχῆμα πολιτευομένων συμβαίνουσι ἐπιφύεσθαι αἱ
 τριγαμίαι, αἱ τετραγαμίαι καὶ τὰ ἀθέμιτα πάντα
 συνοικέσια, τῷ δοκεῖν ταῦτα συναπτόντων, ἅπερ
 μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ εἶσιν ἀσύναπτα καὶ ἐπιτετιμημέ-
 να, παρὰ τοὺς θεσμούς τῆς Ἐκκλησίας· προβαίνοντα,
 ἐξεθέμεθα ἐν τοῖς αὐτοῖς κωδικίοις· ἔγγραφοι ἐτέρων
 ἀσφάλειαν ἐπὶ τῷ ἀπέχεσθαι τούτων ἀπάντων καὶ
 μὴ ἐν κατηλείοις ἐξέρχεσθαι, ὑπογραψάντων την-

καὺτα καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ θεοδοξίᾳ καὶ θεομα-
γαλύντῃ Κωνσταντινουπόλει ἱερωμένων εἰς φυλακὴν
τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων καὶ ἀναίρεσιν καὶ κα-
τάλυσιν τῶν τοιούτων ἀτοπημάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
εἰπερ ἐτολήθη καὶ αὖθις τοιοῦτον ἀθέμιτον συνοι-
κίσιον, παρὰ πᾶσαν βούλησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπε-
τιμήθη μὲν, ὡς εἶκας, παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος,
δέεται δὲ εἰς τὸ διασπασθῆναι καὶ βασιλικῆς ἰσχύος
καὶ δυνάμεως. Οὕτως οὖν τῆς ἡμῶν μετριότητος
ἐπιστευδούσης εἰς ταῦτα καὶ κατὰ τῶν ἀθεμίτων
πράξεων ὅλη προθυμία χωρούσης ψυχῆς καὶ κοινῆ
καὶ ἰδίᾳ τὴν διόρθωσιν ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως
πραγματευομένης, οὐ συνορᾶν ἔχομεν, ὅπως διὰ
ταῦτα προεκομισθῆ τὸ τοιοῦτον κατάστιχον εἰς τὴν
ἡμῶν μετριότητα, τὴν μάλιστα πάντων, Θεοῦ συν-
αιρομένου, ὑπὲρ τῆς αὐθεντίας τῶν ἱερῶν κανόνων
ἀγωνιζομένην τε καὶ σπουδάζουσαν· εἰ δέ τις εἴποι
δτι διὰ τὸ ἀποταχθῆναι οὐκ ἐπὶ προστάγματι τοῦ
κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, τὴν τούτων
γενέσθαι ἀνάπτυξιν τε καὶ ζήτησιν, ἣν ἀναγκαῖον
προκομισθῆναι ταῦτα ἐπὶ τοῦ μέσου, φάμεν πρὸς
αὐτὴν, ὡς εἰ μὲν οὐκ ἔφθασε πολλάκις καὶ διαφόρως
προβῆναι καὶ γενέσθαι ἐξέτασιν συνοδικὴν παρὰ τῆς
ἡμῶν μετριότητος καὶ ἀναστολὴν τὴν προσήκουσαν
καὶ ἐκδικῆσιν ἐπὶ τούτοις καὶ πρότερον, ὡς ἱκανῶς
ἀποδείκνυται, καὶ νῦν ἤδη εἶχε χῶρον ὁ διὰ τοῦ
τοιούτου καταστίχου κινούμενος λόγος, δι' ὃ καὶ τὰ
σκάνδαλα γέγονε πρὸ ὀλίγου. Ἐπεὶ δὲ τοσοῦτου
ἀγῶνος παρ' ἡμῶν μετὰ τῶν τοιούτων ἀθεμίτων
ἔργων γεγονότος καὶ ἀξίας καὶ ἐγχυρούσης τῆς
ἐπεξελεύσεως γενομένης καὶ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ
ἐν οὐδενὶ κειρῷ καὶ πράγματι τοσαύτην γνώμην
καὶ κοινωνίαν καὶ βούλησιν εἰς ταῦτα ἐχούσης,
μᾶλλον μὲν οὖν ἀποτροπομένης ταῦτα καθάπαξ καὶ
ἐπιτίμησιν τῶν τοιούτων ἐπανατεινομένης, οὐκ
ἀναγκαῖα φαίνεται οὐδὲ συμβαίνουσα τῇ τῆς Ἐκ-
κλησίας ὁμοιοῖα ἢ τούτων ζήτησις καὶ πολλὴ ἐρεу-
να, ὡς ταύτης δὴ τῆς Ἐκκλησίας προθυμουμένης
ἀεὶ τὰ τοιαῦτα ἐκκύπτειν καὶ ἀναστῆλθαι, ὡς
ἀθέμιτα καὶ παράνομα· τὸ γὰρ παρῆρησιάζεσθαι
ταῦτα καὶ ἀεὶ παρεσιάζεσθαι, λαθόντα, καθ' ὅν
εἴρηται τρόπον, τὴν θεραπείαν, καὶ μὴ συγχωρού-
μενα γίνεσθαι καὶ προβαίνειν, ἀλλὰ καθάπαξ ἀνα-
στελλόμενα οὐ μόνον ταραχὴν ἐπεγεῖρει, ἀλλὰ καὶ
μῶμον καὶ ὕβριν τῇ Ἐκκλησίᾳ προστρίβει Θεοῦ,
κατὰ τὰς ἐξενηγεγμένας γνώμης τῶν ἱερωτάτων
ἀρχιερέων, ἔτι γε μὴν καὶ τοῦ ἁγιωτάτου δεσπότη
καὶ ἀδελφοῦ μου, τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων.
Οἷς κατὰ πάντα στοιχοῦσα καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν
τὴν παρούσαν ἤδη ἀπόφασιν ἐποίησατο, στέργουσα
καὶ ἣν ἐποίησατο στυοδικῶς ὑπὸ συμπαθείας συγ-
χώρησιν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τοῦ Μαχμηρίου. Θεὸς δὲ
ἀνωθεν ἐπιβραβεύσει τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ εἰρήνην
ἐν παντί καὶ ὁμόνοιαν πνευματικῆν, τῶν σκανδά-
λων πάντων γεγονότων ἐκ μέσου, καθὼς ἀεὶ ἐπευ-
χόμεθα.

Α XXVIII. Synodus statuit de mittendis in Russiam
legatis, qui dijudicent dissensionem ortam inter
metropolitanos Kioviæ et Lithuanie.

† Πράξις τῆς Ῥωσίας καὶ τοῦ μητροπολίτου Λιτ-
βῶν.

† Ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ
Ἐκκλησία ἀνωθεν ἐξ ἀρχῆς τῇ δοθείσῃ αὐτῇ,
Χριστοῦ χάριτι, ἀητήτῃ ἰσχύϊ τε καὶ δυνάμει συν-
ήθως ἔχουσα ἐπὶ τὸ λυσιτελέστερον πάντα διοικο-
νομεῖσθαι, τοῦτο δὴ καὶ ποιεῖ· οὐχ ἦττον ὁ ἐνδεί-
κνυται τὴν φροντίδα ταύτης καὶ ἐπιμέλειαν ὑπὲρ
τῶν ἑκασταχοῦ εὐρισκομένων πασῶν ἁγιωτάτων
ἐκκλησιῶν, ὅπως ἂν αὐταὶ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου
νόμον καλῶς διοικῶντο καὶ διεξάγοντο· φθάνει
τοιγαροῦν πρὸ τίνος ἤδη καιροῦ ὁ ἱερωτάτος μητρο-
πολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύ-
ματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ
συλλειτουργγῆς, ὁ κύρ Ἀλέξιος, ἐπίσκοπος ὢν τῷ
τότε Βολοδιμίρου, τὸν βίον ἀπολιπόντος· τοῦ ἱερω-
τάτου μητροπολίτου Ῥωσίας, κύρ Θεογνώστου
ἐκείνου, παραγενομένου· ἐνταῦθα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς
θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ὅστις καὶ μαρτυρηθεὶς
παρὰ τοῦ διαληφθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου
καὶ παρὰ τῶν εὐγενεστάτων βῆγων τῆς Ῥωσίας,
ἀντιποιεῖσθαι ἀρετῆς καὶ εὐλαθείας, καὶ κριθεὶς
ἄγιος, μετετέθη καὶ ἀποκατέστη κατὰ τὴν ἀνωθεν
ἐπικρατήσαντα τάξιν τε καὶ συνθήειαν γνήσιος
ἀρχιερέως Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ δι' ἐπι-
μελείας πολλῆς ποιεῖσθαι κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ
ἱερῶν κανόνων ἀρχιερίαν ποιμαίνειν καλῶς καὶ κατὰ
τὸν προσήκοντα λόγον τὴν κατ' αὐτὸν ἁγιωτάτην
ἐκκλησίαν, ἅτε δὴ πολυάνθρωπον οὖσαν καὶ πολλοὺς
τοὺς πλησιχώρους ἔχουσαν τοὺς μὴ πειθομένους τῇ
καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τούτου οὖν τὸν
τρόπον τοῦτον ἀναγκάσαντος καὶ ἀποκαταστάσαντος εἰς
τέλειον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας
καὶ ἐκπεμφθέντος καλῶς, καταλαμβάνει μετὰ μι-
κρὸν καὶ ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Λιτβῶν, κύρ
Ῥωμανὸς, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν
μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆς, καὶ χειροτονεῖται
καὶ οὕτως μητροπολίτης Λιτβῶν, ὅστις καὶ εἰς τὴν
δοθείσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν ἐπαναστραφεὶς, πλειόνων
ἔτι ἀντιποιούμενος, καὶ διὰ τοῦτο δι' ὄχλου γινόμε-
νος τῇ ἱερωτάτῃ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης
Ῥωσίας, τῷ κύρ Ἀλεξίῳ, καὶ τοῖς ἀνήκουσι δι-
καίοις αὐτῷ, καὶ σκανδάλων μεταξὺ αὐτῶν μεσολα-
θῆσαντων, καταλαμβάνει ἐνταῦθα πρὸς τε τὸν ἐκ
Θεοῦ κράτιστον καὶ ἁγιὸν μου αυτοκράτορα καὶ
πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν
θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ζητῶν, ἅπερ ἐβούλετο καὶ
ἐπειράτο κτείρειν, δι' ἃ συνέδη καὶ τὸ μεταξὺ αὐ-
τῶν σκάνδαλον· μετακλήτου τοίνυν γινόμενου καὶ
τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης
Ῥωσίας, τοῦ κύρ Ἀλεξίου, καὶ ἐνταῦθα ἐπιδημη-
κός εἰς τὴν θεοδοξίαν καὶ θεομεγάλυντον Κων-
σταντινουπόλιν, καὶ πάντων τῶν εὐρισκομένων
τηνικαῦτα ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελ-
θόντων καὶ ἱερέων συγκροτηθείσης συνόδου, προκα-
θημένου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος,

πολλῆς ἐξετάσεως γενομένης χάριν τῶν παρ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀρχιερέων κινήθεντων λόγων, προηγουμένως μὲν ἐτάχθη εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης κύρ Ἀλέξιος, ὡσπερ ἐχειροτονήθη τὴν ἀρχὴν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας κατὰ τὴν ἄνωθεν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν· περὶ μέντοι τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου κύρ Ῥωμανοῦ, ὡς χειροτονηθέντα καὶ αὐτὸν Λιτῶν, διωρίσατο ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ συγκαταβάσεως λόγῳ καὶ ἅμα διὰ τὴν ἀνενοχλήσαν καὶ εἰρήνην τοῦ ἐκείσε τόπου ἔχειν σὺν ταῖς οὐσαῖς τῇ τῶν Λιτῶν ἐπαρχίᾳ δυσὶν ἐπισκοπαῖς, τὸ Πωλότζικον καὶ τὸ Τούροβον μετὰ καὶ τοῦ Νοβογραδοπουλίου, τοῦ καθίσματος τοῦ μητροπολίτου, καὶ τὰς τῆς μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπᾶς, ὅπερ διέγνω καὶ ἀπεφάνητο ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ περὶ αὐτὴν θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, ἔχειν τὸ στέργον καὶ βέβαιον κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπίκρισιν καὶ εὐνομίαν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, προμήθειαν ποιησαμένη καὶ αὐτῇ τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτῶν, κύρ Ῥωμανοῦ, προβάσης καὶ ἑτέρας συνοδικῆς πράξεως, ὡς ἂν ὁ μὲν ἱερωτάτος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κύρ Ἀλέξιος, ἐπιλάβηται καὶ κατάσῃ πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐνορίαν μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐπισκοπῶν ἀνενοχλήτως παντάπασιν καὶ ἀδιασείστως, καὶ οὐδὲν εὐρίσχει παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτῶν, κύρ Ῥωμανοῦ, ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ διεξαγωγῇ καὶ διοικήσει τῆς εἰρημένης ἐνορίας τῆς μητροπόλεως Κυέβου μετὰ πατρῶν τῶν ἐπισκοπῶν αὐτοῦ τὴν τυχοῦσαν καταδυναστείαν ἢ ἐπήρειαν, ἀρκουμένου τοῦ τοιούτου ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτῶν, κύρ Ῥωμανοῦ, εἰς ὅπερ αὐτῷ ἐδόθη συνοδικῇ διαγνώσει ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑστερον, ὡς δεδῆλωται, ἐμπειρωθείσης τῆς τοιαύτης πράξεως· τῇ ἐκ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἐπιτημένη καταδίκη τοῖς ἀνατρέπουσι τούτους, ὡς ἂν ὅστις ἐξ ἀμφοτέρων μὴ ἐφησυχάζῃ, ἀρκούμενος τῷ οικεῖῳ δικαίῳ, καὶ εἰρήνην ἔχη εἰς ἑαυτὸν, ὡς ὁ τοῦ Κυρίου βούλεται νόμος καὶ τὸ ἐπάγγελμα, καὶ καθὼς ἐστὶ μάλιστα ὀφειλόμενον τοῖς πνευματικῶν προστάσιαν λαχοῦσι, μετὰ τὴν τοιαύτην συνοδικὴν διάγνωσιν πράξιν τε καὶ κατάστασιν, ἀλλὰ χωρησθῆναι εἰς ἀθέτησιν ὅπως οὖν ταύτης, καὶ τολμήσῃ περὰ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ διαπράξασθαι τι ἀρχιερατικὸν ἢ ἱερατικὸν ἢ ἐκκλησιαστικὸν ὄλω· ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ὡς ἐντεῦθεν παρεσοχθῆναι πάλιν σκάνδαλα καὶ ὀχλήσεις, ὁ τοιοῦτος ἀξίαν ὑποστήσεται τὴν κανονικὴν τιμωρίαν καὶ ἐπεξέλευσιν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, ὡς ἀθετηθῆς καὶ ἐναντία φρονῶν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Χριστοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ βουλόμενος ἐντεῦθεν σύγχυσιν καὶ ταραχὴν καὶ φθορὰν προξενεῖν τῷ τῶν Ῥώσων Χριστιανικῷ γένει. Ἀλλὰ τούτων οὕτω γενομένων καὶ ἀποκαταστάσεων, ὃν εἴρηται τρόπον, ὁ μὲν ἱερωτάτος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὁ κύρ Ἀλέξιος, εὐρίσκειται κατὰ πάντα πειθόμενος τοῖς διαγνωσθεῖσι συνοδικῶς, ὁ

δὲ ἱερωτάτος μητροπολίτης, κύρ Ῥωμανός, οὐ μόνον ἐξερχόμενος τῶν ἐνταῦθα ἠθέλησε λαβεῖν γράμματα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς πίστωσιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν οὕτως ἀποφανθέντων, οὕτε τὴν ὀφειλομένην ὑποταγὴν ἐνδείξασθαι εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἀλλ' ἀπιὼν ᾤχετο εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν, κάκεισε παραγεγόμενος, ὡς ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, πολλὰ τῶν ἀκανονίστων εἰργάσατο· ἀπελθὼν γὰρ εἰς τὸ Κύεβον ἀμετόχως ἱερούργησεν ἐν αὐτῷ καὶ χειροτονίας διεπράξατο, καὶ ἑαυτὸν Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας καθολικὸν μητροπολίτην ἀδεδείκται, ὅπερ προεξένησε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ παρεκίνησε καὶ τὸν αὐθέντην Λιτῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν κατεξαναστῆναι καὶ οὐκ ὀλίγην φθορὰν καὶ χύσεις αἱμάτων ἐργάσασθαι. ἅπερ ἔδειξαν ἀκριβέστερον οἱ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κύρ Ἀλεξίου, ἀποκρισιάριοι, καταλαβόντες ἐνταῦθα καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, μάλιστα δὲ καὶ ἀφ' ὧν διεκόμισαν γραμμάτων τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου, κύρ Ῥωμανοῦ, ὑπερ ὧν καὶ ὡσπερ ἐγκαυχώμενοι οἱ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Λιτῶν ἄνθρωποι, πρότερον καταλαβόντες ἐνταῦθα, διεκρήρυττον, ὡς τοσούτον ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης κύρ Ῥωμανός· ἐστὶν ἰσχυρὸς καὶ δύναται τὴν ἐπαρχίαν ἄπασαν τῆς μητροπόλεως ἔχειν Ῥωσίας, ὅτι καὶ εἰς τὸ Κύεβον ἀπῆλθε καὶ ἐλειτούργησε, καὶ ἐπισκοπᾶς πολλὰς προσελάβετο, καὶ τὸν αὐθέντην Λιτῶν κατὰ τοῦ κύρ Ἀλεξίου οἰήγειρε, καὶ πάντα ἐξεστὶν ἐκεῖνῳ ποιεῖν ἀδεδείκται, δύναμιν οὐ μικρὰν ἔχοντι, εἰς τοῦτο παρακινούσαν τὸν αὐθέντην Λιτῶν· διὰ τοῦν τὴν τοιαύτην (κατάστασιν) ἐπισηπᾶν παντάπασιν οὐσαν καὶ ἐξω τῆς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων διαταγῆς καὶ ἅμα διὰ τὸ μὴ προβαίνειν κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ τῆς Ῥωσίας γένους φόνους καὶ συγχύσεις καὶ μάχας καὶ ταραχὰς, ὡς λέγεται, ἅπερ ἐστὶ τοῖς ἔθνεσιν ἴδια τοῖς μὴ φόβου ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ πρώτων μὲν ἐγγράφως παρεκλύετο πρὸς αὐτὸν δὴ τὸν κύρ Ῥωμανὸν ἢ μετριότης ἡμῶν, εἰληγουμένη τούτῳ, ὡς ἂν ἀποστῆ τῶν τοιούτων ἀκανονίστων πράξεων, ὡς ἐγράψαμεν, ἀτέργειν ἀπαραβάτω· τὰ διεγνωσμένα συνοδικῶς καὶ μὴ περαιτέρω τούτων προβαίνειν καὶ κατὰ τοῦ κύρ Ἀλεξίου κατεξινίστασθαι, καὶ τὴν μείζονα ἐπισκοπὴν τῆς Ῥωσίας, τοῦ Μπριανίσκου, ἰδιοποιήσατο, ἀνήκουσαν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, τῷ κύρ Ἀλεξίῳ, ἀφ' οὗ δηλονότι ὑφορῶνται καὶ ἐτι μείζονα τὰ κακὰ προχωρήσειν καὶ καθολικῇ τις φθορὰ καὶ καινοτομία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐν τῇ ὅλῃ ἐπαρχίᾳ τῆς Ῥωσίας· ἡ μετριότης ἡμῶν, ὃν εἴρηται τρόπον, κηδομένη καὶ φρονιζούσα, Χριστοῦ χάριτι, τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ὅλου πληρώματος, ὀφείλοντο· ἐν σῶμα εἶναι, καὶ συνδεῖσθαι τῷ τῆς ἀγάπης ἀρρήκτῳ δεσμῷ καὶ ἔχειν ἐντεῦθεν τὸν ἀκρωγνιαῖον λίθον Χριστοῦ κεφαλὴν, ἅμα δὲ ἀναχαιτίσαι πειρωμένη καὶ τὰ μεσολαβίσαντα σκάνδαλα μεταξὺ τῶν δύο ἀρχιερέων,

συνδιακωφευμένη τὰ περι τούτου τοῖς περι αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, κατὰ Κύριον ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργοῖς, τῷ Κυζίκου, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Ποντοπρακλείας, τῷ Βιζύης, τῷ καὶ τὸν τόπον τοῦ Σταυροπόλεως ἐπέχοντι, τῷ Βρούσεως, τῷ Κελτζηνῆς, τῷ Χριστιανουπόλεως, τῷ Σουγδαίας, τῷ Ῥωσίου, τῷ Μάκρης, τῷ Γάνου καὶ τῷ τιμιωτάτῳ ὑποψηφίῳ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονικῆς, ἐπευδοκῆσαντος εἰς τοῦτο τοῦ ἐκ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ὡς ἀποδεχομένου τῆ ἐμφύτιῳ αὐτοῦ περι τὰ κατὰ χρηστότητι τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμοιοῦς καλῶν καὶ διεκδικεῖν σπεύδοντος πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά δίκαια καὶ προνόμια καὶ ἐκλεξαμένου τὸν τιμιωτάτον σακελλίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ συλλειτουργῶν καὶ τὸν τιμιωτάτον σακελλίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας καὶ δικαιοφύλακα, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι γνησιώτατον υἱὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Γεώργιον διάκονον τὸν Περδικῆν, καὶ ὡς εὐλαβεῖς καὶ χρῆσιμους καὶ ἀναγκαίους ἀνθρώπους καὶ εἰδησιν οὐκ ὀλίγην κεκτημένους τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἔχοντας δὲ καὶ ἄλλως πολὺ τὸ ἀξιοπίστον ἀπὸ τοῦ τρόπου καὶ τῆς συνέσεως αὐτῶν, ἐξαπέστειλεν ἀποκριταρίους, ὥστε ποιήσασθαι τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, οἵτινες καὶ ὀφείλουσιν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ῥωσιᾶν καὶ προσκαλέσασθαι τοὺς ἐκεῖσε θεοφιλεστάτους ἐπίσκοπους, ὅσους οὐ κωλύει τὸ πολὺ τῆς ἰδοῦ μήκος εἰς ταυτὸ συνελθεῖν, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς εὐγενεστάτους μεγάλους ῥήγας, ὀφειλοντος ὁμοίως ἐπιδημῆσαι δι' ἑαυτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην σύνταξιν καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου κύρ Ῥωμανοῦ ἢ ἐξαποστειλῆαι οἰκείους ἀνθρώπους ἀντ' αὐτοῦ, ἵνα ἐξετάσῃς γενομένης παρὰ τοῦ τοιοῦτου ἀποκριταρίου ἀπροσπαθῶς, ὡς τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἐφορῶντος, παρόντος καὶ τοῦ μέρους τοῦ κύρ Ῥωμανοῦ ἐνώπιον τῶν μελλόντων συνελθεῖν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ εὐγενεστάτων ῥηγῶν ἕνεκεν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, γένηται ἔγγραφος κατησφαλισμένη μαρτυρία καὶ παρασημειώσεις πάντων τῶν λαληθησομένων καὶ ἐξετασθησομένων χάριν τῶν τοιοῦτων αἰτιαμάτων, πιστωθησομένη καὶ ὑπογραφαῖς οἰκιοχείροις τῶν τε θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν καὶ ἐτέρων ἀξιοπίστων, ὡς ἂν ταύτης διακομισθείσης πρὸς τε τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περι αὐτὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον παρὰ τῶν τοιούτων ἀποκριταρίων, ἀκινδύνως σὺν βοηθείᾳ Θεοῦ ἐπαναστραφέντων, γένηται τὸ δόξαν τῆ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων διαταγὴν, καὶ ἀφαιρεθῆ ἔντεῦθεν ἢ ἐπερχομένη δόγμα κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ τῆς Ῥωσίας γένους. Εἴπερ οὖν οὐκ ἐβλήθησιν ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης κύρ Ῥωμανὸς δι' ἑαυτοῦ παραγενέσθαι εἰς τὴν γεννησομένην ἐξέτασιν, παρὰ τῶν τοιοῦτων ἀποκριταρίων μηνυμάτων γενομένων κανονικῶς πρὸς αὐτὸν, ἢ οἰκείους ἐκπέμψαι ἀνθρώπους ἀντ' αὐτοῦ, ὀφείλουσιν οὗτοι δὴ οἱ ἀποκρισι-

ριοὶ κατὰ τὴν ἰνούσαν αὐτοῖς ἐμπειρίαν καὶ εἰδησιν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, καθὼς ἀνετίθησαν, ποιήσασθαι ἀκωλύτως τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν ἐνώπιον τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ τῶν εὐγενεστάτων ῥηγῶν, ὡς ἂν καὶ οὕτως ἐν τρόπον τοῦτον ἐκκοπῆ πάσα πρόφασις; καὶ αἰτία ἢ προγενούσα κακῶς καὶ ἀκανονίστως τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα. Εἰς γὰρ τὴν περι τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ πράξις, καταστρωθεῖσα ἐν τῷ ἱερῷ κωδικίῳ κατὰ μῆνα Ἰουλίῳ τοῦ 768 ἔτους.

† Εἶπε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χερδὸς τὸ Ἐπιτὸν Ἰουλίῳ 1768. ιδ'.

XXXIX. *Patriarchæ litteræ ad imperatorem, consilium ei dantis in rebus Januensium et Venetorum.*

Πιττάχιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν βασιλεῖα.

† Κράτιστε, θεόσεπτε, θεοδόξαστε, θεοπρόβλητε, θεοκυβέρνητε, θεομεγάλυτε, ἅγιε μου δέσποτα βασιλεῦ, ὑγείαν καὶ εὐθυμίαν ψυχῆς, τοῦ θεοῦ σου καὶ βασιλικοῦ σώματος ῥώσιν καὶ εὐεξίαν, τῶν ἀνὰ χεῖρας προκειμένων κοινωφελῶν ἔργων εὐόδησιν καὶ πᾶν ἄλλον, ὃ τι ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ἐπεύχεται τῇ ἀγίᾳ βασιλείᾳ ἢ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Εἰδέναι βυολόμηθα τὴν ἐκ Θεοῦ ἁγίαν βασιλείαν σου, ὅτι κατὰ τὸν θεὸν καὶ σεπτὸν δρισμὸν διαμνηυθεῖσα ἢ μετριότης ἡμῶν παρεγένετο εἰς τὴν κρατίστην καὶ ἁγίαν μου δέσποιναν. Συναθροισθέντων οὖν καὶ τῶν τῆς συγκλήτου ἀρχόντων, ἐλέχθησαν τὰ περι τῆς συμφωνίας καὶ καταστάσεως τῶν τε Γενουιτῶν καὶ Βενετῶν, ὅπως τε προσήκει προχωρησαί αὐτὴν καὶ κατὰ ποῖον δὴ τρόπον ἀποκαταστήναι, ἐφ' ᾧ οὐδεμίαν δόλησιν καὶ ζημίαν γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. Τούτων οὖν οὕτω λεχθέντων διωρίσατο καὶ ἀπελογήσατο καὶ ἡ ἁγία μου δέσποινα, ἅτε δὴ διανοῖς ἐξυτάτης εὐσε καὶ συνδρομῆ πᾶσιν τῶν χριστιανῶν καὶ φρονήσεως ἐπ' ἀκρὸν ἤκουσα, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ὅσαπερ ἐμελλε καὶ ἡ ἁγία βασιλεία σου παρούσα ἐνταῦθα διορισασθαι, ἀ δῆτα καὶ ἔστερξαν καὶ οἱ τῆς συγκλήτου ἄρχοντες. Πρὸς τοὺς οὖν τοὺς τοιοῦτους λόγους, ἅπερ ἀπελογήσατο ἢ μετριότης ἡμῶν, συντείνοντα εἰς σύστασιν καὶ ὀφέλειαν, σὺν Θεῷ, τῆς βασιλείας καὶ τῶν Ῥωμαίων, ταῦτά ἐστι· πρῶτον μὲν, διαμείνειν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἀτάραχον καὶ ἐξωπάσης ἡστισσοῦν ἐπηρείας τῆς ἀπὸ τῶν Λατινικῶν κινουμένης δογματικῆς· τοῦτο δὲ εἰρηκεν ἢ μετριότης ἡμῶν οὐχ ὅτι ἄλλως ἠγεῖται τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου περι τούτων ἔχειν, πάλαι γὰρ οἶδα ταύτην ἐμμένουσαν μὲν τοῖς πατρίοις δόγμασι καὶ ἐστηρικμένην ἐν τούτοις παγίως, ἀποδιώκουσαν δὲ πᾶν ἀλλότριον δόγμα καὶ νόθον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τὰς ὑπολήψεις τε καὶ ὑποψίας, ἃς ἔχουσιν οἱ πολλοί. Δεύτερον, ἐπὶ τούτοις μηδὲν τῶν ὑποκειμένων τῇ βασιλείᾳ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις πραγμάτων ὑπὸ ἐξουσίαν ἐτέρων ποιῆσαι. Τρίτον, μηδὲν ἕτερον προσθεῖναι κεφάλαιον μεζόν, ἐπειδὴ περ ἐν πολλῇ καὶ μεγάλῃ ἐνδοξῇ καὶ ταλαιπωρίᾳ καὶ στενοχωρίᾳ τὰ τῶν Ῥωμαίων εἰσίν. Πρὸς τοῦτοις γενέσθαι καὶ

τὴν ἀγάπην ἀπλῶς ἄνευ ὄρκου τινός· οἱ γὰρ τῆς ἁγίας βασιλείας σου λόγοι καὶ ὄρισμοί διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ ἰσχυρὸν καὶ βέβαιον ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀσφαλείας ὄρκων δέονται. Ταῦτα συνεβούλευσε καὶ στέργει ἡ μεριότης ἡμῶν, ἡγεῖται δὲ καὶ πάντα Χριστιανῶν, τὰ τῶν Ῥωμαίων βουλόμενον συνίστασθαι πράγματα καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀσπαζόμενον, ἐπαινέσαι τε ταῦτα καὶ ἀποδέξασθαι. Κύριος ὁ Θεὸς εἴη διατηρῶν καὶ περιφρουρῶν τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου ὑψαίνουσαν καὶ εὐθυμοῦσαν καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνατοῦ συναντήματος εἰς κοινὸν τῶν Ῥωμαίων ὄφελος, καὶ χαρίσταιτο αὐτὴν μετὰ καὶ τῆς παρούσης καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς καὶ εἰς αἰὲ διαμένουσαν βασιλείαν.

XL. *Actio synodalis de matrimonio contrahendo inter Andronicum, filium imperatoris Joannis Palaeologi, et Kyratzam, filiam Joannis Alexandri, Bulgarorum regis.*

† Πράξις συνοδικῆ ἡ γενομένη περὶ τῆς συμπενθερίας τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων, κῦρ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀσάνη, ἐπὶ τε τῷ βασιλεῖ κῦρ Ἀνδρονίκῳ, τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως Παλαιολόγου, καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων.

† Μηνὶ Αὐγούστῳ, κ' ἡμέρᾳ. Δευτέρα, ἰνδ. η', ἔτους, ςωξγ', συνήλθομεν πάντες οἱ κατὰ τὴν θεοδόξατον, θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυτον Κωνσταντινούπολιν ἀρχιερεῖς συνοδικῶς μετὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὀρισμῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ κοινῶς συνδεδεσφάμεθα περὶ τῆς συμπενθερίας καὶ πράξεως, εἰ δὲ καὶ λοιπῆς καταστάσεως τῆς γενομένης μεταξύ τῆς κραταιῆς καὶ ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως τῶν Βουλγάρων, κῦρ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀσάνη, ἐπὶ τε τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ, κῦρ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ, καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως τῶν Βουλγάρων, κυρὰ Κυράτζα· ἔθεν τοι καὶ ἰδόντες τοὺς προβάνας ὄρκους παρ' ἀμφοτέρων καὶ ἀναλογισάμενοι καὶ κρίναντες, εἰς ὅσπην ἀφορὰ τοῦτο κοινὴν σύστασιν καὶ ὠφέλειαν τῶν Χριστιανῶν, Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων καὶ βλάθην τῶν ἀσεβῶν, ἦδη ἀπὸ κοινῆς γνώμης καὶ ψήφου συμφωνοῦμεν καὶ ἀποφαινόμεθα, ἵνα γένηται τοῦτο ἀκωλύτως καὶ ἀνεμποδίστως μετὰ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας ἡμῶν· εἰ τις δὲ βουλῆθῃ ἀπὸ τούτων εἰς κατάλυσιν χωρῆσαι καὶ ἀθέτησιν τῆς τοιαύτης συνοδικῆς πράξεως καὶ συμπλάττειν προφάσεις τινὰς εἰς κατάλυσιν τῶν γενομένων ὄρκων παρ' ἀμφοτέρων, ὡς δεδῆλωται, ἵνα ἐν ἔξῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ· εἴπερ δὴ καὶ ὁ ὑψηλότατος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων στέργει καὶ ἀποπληρῶν ἀπαράβατους τοὺς ὄρκους, οὐδ' ὡμοσε διὰ τοῦ ὀρκωτικοῦ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος καὶ ἀποσταλέντος εἰς τὸν κραταῖον καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέν-

την καὶ βασιλέα καὶ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ὡς ἂν καὶ εἰ περισσοτέρως ἔχη πρῶτερον μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, ἔπειτα δὲ καὶ περισσοτέρα; καὶ θερμότερας τὰς παρ' ἡμῶν εὐχὰς τε καὶ εὐλογίας. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τοῦτου ἀσφαλείαν ἐγένετο καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα συνοδικὴ πρᾶξις, πιστωθεῖσα καὶ ταῖς οἰκιοχείροις ἡμῶν ὑπογραφαῖς, ἥτις ἀπεστάλη ἰδοὺ πρὸς τὸν διαληφθέντα ὑψηλότατον βασιλέα τῶν Βουλγάρων διὰ βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν.

† Εἶχε διὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς καὶ τὸ· Κάλλιστος, ἐλέψ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. † Ὁ Ἡρακλεῖας ὑπέριμος Μητροφάνης. † Ὁ Νικαῖας μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Μανασσῆς. † Ὁ Ῥόδου μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Ἰωάννης. † Ὁ Σηλυβρίας μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Ἡσαΐας. † Ὁ Βρύσεως μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Θεοδώρητος. † Ὁ Λιθῶν μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Ῥωμανός. † Ὁ Περιθεωρίου μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Δωρόθεος. † Ὁ Θεσσαλονίκης μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Γρηγόριος. † Ὁ Χαλκηδόνας μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Ἰάκωβος. † Ὁ Χριστουπόλεως μητροπολίτης Μακάριος καὶ ὑπέριμος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μιτυλήνης καὶ ὑπέριμος Ἰωσήφ. † Ὁ Ῥωσίου μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Θεόδουλος. † Ὁ Γαρέλλης μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Ἰωαννίκιος. † Ὁ Βιζύνης μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Νεόφυτος. † Ὁ Ἀγαθοπόλεως μητροπολίτης καὶ ὑπέριμος Μακάριος.

XLl. *Patriarcha metropolitae Lithuaniae scribit, se in Russiam mittere duos legatos, qui componant controversiam exortam inter dictum metropolitam et metropolitam Kioviae.*

† Ἐρώτατε μητροπολίτα Λιθῶν, ὑπέριμε, ἀγαπητὲ κατὰ Κύριον ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγῆ, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τῇ σῇ ἱερότητι. Οἶδας, ὅπως συνέδησαν τὰ μεταξύ τῆς σῆς ἱερότητος καὶ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, κῦρ Ἀλεξίου, ἀγαπητοῦ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργγοῦ ἡμῶν, καὶ ὅπως διεκρίθη ψήφῳ βασιλικῇ καὶ συνοδικῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἔχειν τὴν μὲν ἱερότητά σου σὺν ταῖς οὐλαῖς τῇ τῶν Λιθῶν ἐπαρχίᾳ δυοῖν ἐπισκοπῆς τὸ Πολούτζικον καὶ Τοῦροθον μετὰ καὶ τοῦ Νοβογραδποουλ... καὶ τὰς τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐπισκοπᾶς, τὸν δὲ γε ἱερώτατον μητροπολίτην, κῦρ Ἀλέξιον, τὸ Κύεθον καὶ πάσας τὰς τῆς Ῥωσίας ἐπισκοπᾶς, καθὼς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη. Καὶ αὐτὸς μὲν καὶ ὡς ἀνήνεγκεν ἐγγράφως καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀναφαίνεται, στέργει καὶ ἐμμένει ἀπαράθῳ τοῖς διαγνωσθεῖσι τούτοις, ὡς εἴρηται· ἡ δὲ ἱερότης σου, ὡς πολλὰκις ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρ' οὐδὲν θέμενος τὴν γενομένην τιμικαῦτα συνοδικὴν ἐγγραφὸν πρᾶξιν, κυρωθεῖσαν καὶ ψήφῳ βασιλικῇ, καθὼς ἀνωτέρω δεδῆλωται, παρειτήθη εἰς τὸ Κύεθον, καὶ ἱερούργησας, διαπραξά-

μενο; και τινα ἕτερα ἀνήκοντα γνησίῳ ἀρχιερεῖ, Α ὡς οὕτως ἐτάχθη και διεκρίθη συνοδικῶς, και οὕτως ἀνετέθησαν οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι, ὡς, εἴπερ οὐ ποιήσῃ; ἐν ἐκ τῶν δύο, ὡς οὔτε διὰ σαυτοῦ καταλάβῃς, οὔτε ἀνθρώπους σου ἐκπέμψῃς, ποιήσασθαι αὐτοὺς δὴ τοὺς ἀποκρισιαρίους ἐνώπιον τῶν μελλόντων συνελθεῖν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων και τῶν εὐγενεστάτων βηγῶν τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, και ὅσον ἀν εὐρωσι, τοῦτο ποιήσῃς εἰς γράφῃς, πιστωθὲν οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων και τῶν εὐγενεστάτων βηγῶν, και διακομίσῃς τοῦτο πρὸς τε τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον και ἁγίον μου αὐτοκράτορα, πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα και τὴν περὶ αὐτὴν θείαν και ἱερὰν σύνοδον, ἐν ἔντευθεν ἐπενεχθῆ τελεία ἀπόφασις, και ἀφαιρεθῆ πᾶσα πρόφασις ἢ προξενούσα . . . . τὰ σκάνδαλα ἐπὶ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πύλαι: ἔξου οὐκ ἀντισχύουσιν, κατὰ τὸν σωτήριον λόγον, προσήκει ἔχειν και τὴν ἱερότητα σου τὴν προσήκουσαν στοργὴν και ὑποταγὴν πρὸς αὐτὴν και μὴ κατεξανίστασθαι κατ' αὐτῆς, μηδὲ ἀπειλεῖν και ἀντιπίπτειν και ἐναντιοῦσθαι τοῖς δεδογμένοις αὐτῇ, ὅπερ ἐστὶ βλάβη τοῦ ἀρχιερατικοῦ σεμινώματος και τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας· γνωσκέτω γὰρ ἡ ἱερότης σου, ὡς εἴπερ οὐ ποιήσῃς κατὰ τὴν ἐξενεγεμένην συνοδικὴν διάγνωσιν και ἀπόφασιν, ἣν ἐπιφέρονται οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι; ἐπενεχθῆσεται τελεία κατὰ σοῦ καταδικτικῆς ἀπόφασις. Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ποιήσον, ὅσον παρακαλεῖται πρὸς σὲ συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰ μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† Εἶχε δι' ὑπογραφῆς πατριαρχεικῆς και τῆς Μητρὶς Ἰουλίῳ Ἰνδ. ἰδ'.

XLII. Exhortatio Callisti patriarchæ ad clerum in Trinovo de patriarcha Trinovi et de ritu baptismi.

† Παραίνεις; διδασκαλία και ἀπολογία τοῦ ἀγιωτάτου και οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κύρ Καλλίστου, και τῆς περὶ αὐτὴν θείας και ἱερᾶς συνόδου περὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, γεναμένη πρὸς τοὺς ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Τρινόβου εὐρισκομένους τιμιωτάτους μοναχοὺς και λοιποὺς ἱερεῖς.

† Τιμιώτατε ἐν ἱερομονάχοις, κύρ . . . και σὺ, τιμιώτατε ἐν μοναχοῖς, κύρ . . . ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεον και πᾶν ἄλλο, εἰ τι ἀγαθὸν και σωτήριον, ἐπεύχεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἡ ὑμετέρα ἔγγραφος ἀναφορὰ διακομίσθη και ὑπανεγνώσθη συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρόντων πάντων τῶν ἐπιδημούντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, και ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἐξ αὐτῆς, ὅσα και περὶ ὧν ἐδηλοῦτε, και περὶ μὲν τοῦ πατριάρχου Τρινόβου, ὅπως οὐ μέμνηται ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς και ποιεῖται ἀναφορὰν τοῦ ὀνόματος τῆς ἡμῶν μετριότητος και τῶν ἐτέρων ἀγιωτάτων πατριαρχῶν, και οὐδὲ ἡ μετριότης ἡμῶν μέμνηται τοῦ ὀνόματος τοῦτου κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, εἶδέναι βουλόμεθα τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, ὅτι τὸ παρὰ μὲν τῆς ἡμῶν μετριότητος γινόμενον εἰς τοῦτον ἔχει τὸν προσ-

μενο; και τινα ἕτερα ἀνήκοντα γνησίῳ ἀρχιερεῖ, Α ὡς οὕτως ἐτάχθη και διεκρίθη συνοδικῶς, και οὕτως ἀνετέθησαν οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι, ὡς, εἴπερ οὐ ποιήσῃ; ἐν ἐκ τῶν δύο, ὡς οὔτε διὰ σαυτοῦ καταλάβῃς, οὔτε ἀνθρώπους σου ἐκπέμψῃς, ποιήσασθαι αὐτοὺς δὴ τοὺς ἀποκρισιαρίους ἐνώπιον τῶν μελλόντων συνελθεῖν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων και τῶν εὐγενεστάτων βηγῶν τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, και ὅσον ἀν εὐρωσι, τοῦτο ποιήσῃς εἰς γράφῃς, πιστωθὲν οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων και τῶν εὐγενεστάτων βηγῶν, και διακομίσῃς τοῦτο πρὸς τε τὸν ἐκ Θεοῦ κράτιστον και ἁγίον μου αὐτοκράτορα, πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα και τὴν περὶ αὐτὴν θείαν και ἱερὰν σύνοδον, ἐν ἔντευθεν ἐπενεχθῆ τελεία ἀπόφασις, και ἀφαιρεθῆ πᾶσα πρόφασις ἢ προξενούσα . . . . τὰ σκάνδαλα ἐπὶ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πύλαι: ἔξου οὐκ ἀντισχύουσιν, κατὰ τὸν σωτήριον λόγον, προσήκει ἔχειν και τὴν ἱερότητα σου τὴν προσήκουσαν στοργὴν και ὑποταγὴν πρὸς αὐτὴν και μὴ κατεξανίστασθαι κατ' αὐτῆς, μηδὲ ἀπειλεῖν και ἀντιπίπτειν και ἐναντιοῦσθαι τοῖς δεδογμένοις αὐτῇ, ὅπερ ἐστὶ βλάβη τοῦ ἀρχιερατικοῦ σεμινώματος και τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας· γνωσκέτω γὰρ ἡ ἱερότης σου, ὡς εἴπερ οὐ ποιήσῃς κατὰ τὴν ἐξενεγεμένην συνοδικὴν διάγνωσιν και ἀπόφασιν, ἣν ἐπιφέρονται οἱ τοιοῦτοι ἀποκρισιάριοι; ἐπενεχθῆσεται τελεία κατὰ σοῦ καταδικτικῆς ἀπόφασις. Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ποιήσον, ὅσον παρακαλεῖται πρὸς σὲ συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰ μετὰ τῆς σῆς ἱερότητος.

† Εἶχε δι' ὑπογραφῆς πατριαρχεικῆς και τῆς Μητρὶς Ἰουλίῳ Ἰνδ. ἰδ'.

XLII. Exhortatio Callisti patriarchæ ad clerum in Trinovo de patriarcha Trinovi et de ritu baptismi.

† Παραίνεις; διδασκαλία και ἀπολογία τοῦ ἀγιωτάτου και οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κύρ Καλλίστου, και τῆς περὶ αὐτὴν θείας και ἱερᾶς συνόδου περὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, γεναμένη πρὸς τοὺς ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Τρινόβου εὐρισκομένους τιμιωτάτους μοναχοὺς και λοιποὺς ἱερεῖς.

† Τιμιώτατε ἐν ἱερομονάχοις, κύρ . . . και σὺ, τιμιώτατε ἐν μοναχοῖς, κύρ . . . ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ υἱοὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεον και πᾶν ἄλλο, εἰ τι ἀγαθὸν και σωτήριον, ἐπεύχεται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἡ ὑμετέρα ἔγγραφος ἀναφορὰ διακομίσθη και ὑπανεγνώσθη συνοδικῶς τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρόντων πάντων τῶν ἐπιδημούντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, και ἐγνώρισεν ἡ μετριότης ἡμῶν ἐξ αὐτῆς, ὅσα και περὶ ὧν ἐδηλοῦτε, και περὶ μὲν τοῦ πατριάρχου Τρινόβου, ὅπως οὐ μέμνηται ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς και ποιεῖται ἀναφορὰν τοῦ ὀνόματος τῆς ἡμῶν μετριότητος και τῶν ἐτέρων ἀγιωτάτων πατριαρχῶν, και οὐδὲ ἡ μετριότης ἡμῶν μέμνηται τοῦ ὀνόματος τοῦτου κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, εἶδέναι βουλόμεθα τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, ὅτι τὸ παρὰ μὲν τῆς ἡμῶν μετριότητος γινόμενον εἰς τοῦτον ἔχει τὸν προσ-

ἡκοντα καὶ δίκαιον λόγον, τὸ δὲ τελούμενον παρ' **A** αὐτοῦ, ἦγον τὸ μὴ μεμῆσθαι τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν ταῖς ἱεραῖς, ὡς εἴρηται, τελεταῖς· ἐστὶ πάνπαν παραλογώτατον τε καὶ ἀδικώτατον δι' αἰτίαν τοιαύτην· ὁ πατριάρχης Τρινόδου ἦν ἀνοθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς· ἐπισκόπου ὄνομα φέρων, ὑποτασσόμενος τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, εἰθ' ὕστερον παρακλήσεως γενοῦσας πολλῆς καὶ δεήσεως εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ταύτην μεγάλην καὶ ἱερὰν σύνοδον παρὰ τοῦ τότε τῆς βασιλείας τῶν Βουλγάρων διθυνοῦτος σκηπτρα, διὰ τιμὴν ἐκείνου καὶ τοῦ τοιαύτου ἔθνους, ὑποτεταγμένου φανέντος τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐδωρήθη συγκαταβάσεως· λόγῳ πρὸς τὸν Τρινόδου τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχην Βουλγαρίας, οὐ μέντοι εἶναι καὶ συναριθμῖον τοῖς λοιποῖς ἀγιωτάτοις πατριάρχαις, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ μνημονεύεσθαι ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις κατὰ τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν κανόνα τῆς δ' συνόδου, λέγοντα ἐπὶ λέξεω· οὕτω· Ἐπανταχοῦ τοῖς τῶν ἀγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμενοι καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ρν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων γνηριζόντες τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν καὶ ψηφίζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ρν θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπέπειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείαν καὶ συγκλήτῃ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἰσῶν ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν· Ὁμοίως καὶ κατὰ τὸν τῆς ἔκτης συνόδου κανόνα διαγορευόμενα διαβρήθην ἐπὶ λέξεωσιν οὕτως· Ἐνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ρν ἀγίων Πατέρων τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῃ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων καὶ τῶν χλ' τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων νόμοι τεθηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἰσῶν ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνον μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέρον μετ' ἐκείνον ὑπάρχοντα, μετ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἴτα ὁ τῆς Ἀντιοχείας καὶ μετὰ τούτου ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως· Ἐπειδὴ πέντε πατριάρχαι ἐτάχθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς παρὰ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, μέχρις ἂν συνῆν ἡμῖν καὶ ὁ πάππας· Ῥώμης, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ νῦν εἰσιν ἠνωμένοι οἱ τέσσαρες, οἵτινες κοινωνίαν ἔχοντες ἀδιασπαστως μνημονεύονται παρ' ἀλλήλων ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράξεσι· συνάξεσιν. Ἔδει γοῦν τὸν Τρινόδου πατριάρχην, ἅμα μὲν δι' ἣν ὤφειλεν ἔχειν ὑποταγὴν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίαν, παρ' ἧς ἐλιφε καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχης, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ περιποιεῖσθαι ἑαυτῷ τιμὴν καὶ κοινωνίαν τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῶν ἄλλων πατριάρχων, ἀνιγκνῆ

ἔχειν ἀναφέρειν αἰετὴν τε ἡμῶν μετριότητα καὶ τοὺς ἄλλους πατριάρχας ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις καὶ οὕτως ἀποσιῶζειν καὶ αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὸν τύπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, κἀνεῦθεν φαίνεσθαι ἠνωμένος· καὶ συναριθμῖος ἡμῖν· οὗτος δὲ ἀθετῶν οὐ καλῶς τὸν τοιοῦτον ἐκκλησιαστικὸν θεσμόν καὶ ἀποσκιρτῶν τῆς ὑποταγῆς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ἐξ ἧς, ὡς διεληφταί, τὸ εἶναι πατριάρχης κατὰ συγκατάθεσιν ἔχει, οὐδεμίαν ποιεῖται μνήμην τῆς ἡμῶν μετριότητος, πρᾶγμα ποιῶν ἀτοπώτατον καὶ ἔξω τῶν ἐξ ἀρχῆς συμφωνιῶν τῶν ἀποσταθμισῶν διὰ τοῦ τόμου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κύρ Γερμανοῦ· φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς πατριάρχης ἐν τινι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων ἀπολογούμενος περὶ τούτων· Ἐ τὸ δὲ ἡμέτερον οὐκ οὕτως ἔχει, οὐκ οὕτως, ἀλλὰ κοσμικὴν τὴν κοινωφελίαν ἐπαγγελλόμενον τῷ τετιμημένῳ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἔθνους ἀρχιερεῖ, τὸ αὐτοκέφαλον εἶναι ὀλόκληρον οὐκ ἐτομογράφησεν, ἀλλὰ δασμοφορήσει πάλιν, τοῦτ' ἐστὶ, δώσει τέλη καὶ φόρους τῷ τιμήσαντι πατριάρχει καὶ τῇ τοῦ δνόματος αὐτοῦ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναφορᾷ, ὡς συνεισφορᾷ, ὡς εἰς τῶν ὑπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν μητροπολιτῶν, καὶ εἰς λογιστεύσεις καὶ εὐθύννας, τοῦτ' ἐστὶ, κρίσεις ἀχθήσεται, ἐπάν ποτέ τις παρατραπεῖ τῆς δασμοφορίας ἐξελεγχθῆ. Ὁὕτω μὲν ἡ ὑπόσχεσις καὶ ἡ συμφωνία τῆς τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίας πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Καὶ χωρὶς δὴ τούτου, εἰ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος καὶ τὰς τῶν ἄλλων πατριάρχων κρίσεις, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ ἐπανακρίνει· καὶ διευθετεῖ καὶ ἐπιψηφίζεται καὶ τὸ κύρος δίδωσιν, ὡς οἱ θεοὶ κανόνες διαγορευούσι καὶ αἱ πράξεις ἐπεμαρτύρησαν, πῶς οὐ πολλῶν μᾶλλον τῆς τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίας ὁ θρόνος οὕτος κύριος ἐστὶ, παρ' οὐ καὶ τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχης τετιμηταί· Ἀλλὰ γινώσκετε σαφῶς, ὅτι εἰπερ οὐκ ἦν ἡ πρὸς τὸν ὑψηλότερον βασιλεῖα τῶν Βουλγάρων, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι γνησιώτατον υἱὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰωάννην τὸν Ἀσάνη, εὐλικρινῆς σχέσις καὶ διάθεσις αὐτῆς καὶ τὸ μὴ λυπηθῆναι τοῦτον διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, εἶχεν ἀπὸ δικαίου ἡ μετριότης ἡμῶν ὡς οἰκουμενικῆς πατριάρχης, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος, ἀνακρίναι τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ἐξετάσαι ταῦτα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μὴ γινώσκόμενα, καὶ ἡ λαβεῖν τοῦτον διόρθωσιν ἡ κανονικῶς εὐθύνας, ὡς ἀθετοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν προδηλῶς, ἐξ ἧς, ὡς πολλὰκις εἴρηται, τὸ εἶναι πατριάρχης κεκλήρωται, ἡ τὸ γε δῦτερον ἀποστέρησαι τοῦτον τοῦ τοιοῦτου δνόματος· ἡ δὲ τοῦ τοιοῦτου βασιλείως ἀγάπη καὶ διάθεσις πείθει ἔαν ἀπολυπρζυμόνητα ταῦτα, μέχρις ἂν διόρθωσιν λάβοιεν παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Τρινόδου· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐνὸς κεφαλαίου. Τὸ δὲ δὴ βαπτίζειν τοὺς ἱερεῖς τῶν Βουλγάρων εἰς μίαν κατάθυσιν καὶ περιβρᾶντίζειν αὐτοὺς, ὡς ἔτυχεν, ὑδατὶ ἐστὶ πρᾶγμα ἀτοπώτατον καὶ δυσσεβείας ἀνάμειστον· ἡ γὰρ διάταξις τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ πανευφημῶν ἀποστόλων καὶ οἱ ἱεροὶ τούτων κανόνες πάντας τοὺς

βαπτίζομένου· εἰς μίαν κατάδυσιν, ὡς μὴ βαπτισθέντας, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παράδοσιν, ἀναβαπτίζεσθαι παρακαλεῖσονται. Καὶ ἐπεὶ πᾶς ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος· καὶ πνεύματος, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, δῆλον, ὡς ὁ μὴ βαπτίζομενος· κατὰ τὴν τοιαύτην παράδοσιν εἰς τρεῖς καταδύσεις· ἐκτός· ἐστὶ τῆς βασιλείας· τῶν οὐρανῶν· αἱ γὰρ τελούμεναι ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι τρεῖς καταδύσεις οὐκ ἀπλῶς καὶ, ὡς ἔτυχε, γίνονται, ἀλλ' ὑπεμφάνουσι μυστήρια θεῆά τε καὶ οὐράνια· τοῦ γὰρ Σωτῆρος ἡμῶν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις· παραγγελλάντος βαπτίζειν πάντας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φη· εἰς τὴν τριζυπόστατον θεῖαν καὶ μακαρίαν καὶ ὑπερουσίον Τριάδα βαπτίζομενοι ἡμεῖς εἰς τὰς τρεῖς καταδύσεις τὰς τρεῖς· ἐπιδοῦμεν ὑποστάσεις τῆς τριζυποστάτου θεότητος, καὶ ἕκαστον τῶν ἁγίων· τούτων ὀνομάτων καταδυόμενοι ἅπαξ ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἀναδυόμενοι, κατὰ τὸν πολὺν τὰ θεῖα καὶ τῶν τοιούτων ἐκφάντορα Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην· ἅμα δὲ, ἐπειδὴ τὸ θεῖον τοῦτο βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος τὸν θάνατον εἰκονίζει (ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἔβαπτίσθημεν, κατὰ τὴν θεῖον Ἀπόστολον, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔβαπτίσθημεν), ἐστὶ δὲ ἡ ταφή τοῦ Σωτῆρος τριήμερος, βαπτίζομεθα καὶ ἡμεῖς ἀναγκαίως εἰς τὰς τρεῖς ταύτας καταστάσεις, διὰ τῶν τριῶν τούτων καταδύσεων τὴν τριήμερον ταφήν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος αἰνιττόμενοι. Οὐκοῦν οἱ μὴ βαπτίζομενοι κατὰ τὸν τοιοῦτον τρόπον ἀτελειώτοι πάντως εἰσὶ καὶ ἑλλείπει, καὶ μὴ κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ὡφελῆς τοῦ βαπτίσματος θεωρίας· φησὶ γὰρ ἐπὶ λέξεως οὗτος ὁ ἱερὸς Διονύσιος· « Τὸν ἱερῶς βαπτίζομενον ἢ συμβολικῆ διδασκαλίᾳ μυσταγωγεῖται· ἐν τῷ ὕδατι τρεῖσι καταδύσει καὶ ἀναδύσει· τὸν θεαρχικὸν τῆς τριήμερονύκτου ταφῆς Ἰησοῦ τοῦ ζωοδότου μίμεισθαι θάνατον, ὡς ἐφικτὸν ἀνδράσι τὸ θεομίμητον. Ἔστι τοίνυν τὸ βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, τὸ δὲ ὕδωρ ἀντὶ τῆς ταφῆς, τὸ δὲ ἔλαιον ἀντὶ Πνεύματος ἁγίου, ἢ σφραγῆς ἀντὶ σταυροῦ, τὸ δὲ μύρον βεβαίωσης τῆς ὁμολογίας. » (Ὅτι δὲ οὐδὲ χρώνται ἅγιον μύρον, κατὰ τὴν νενομισμένην τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, τῷ τελῷ, ἐν τῷ τῆ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, καθὼς τοῦτο διασαφὲς καὶ παραδίδωσιν ὁ τοιοῦτος μέγας Διονύσιος γίνεσθαι διὰ συναγωγῆς εὐπνῶν καὶ εὐδόσμων ὄλων καὶ εἰδῶν, καὶ τοῦτο παραλογώτατον καὶ ἔξω παντάπασι τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰσθητὴ τῆς εὐωδίας τοῦ ἁγίου μύρου ἀντιλήψις εἰς νοσητὴν εὐωδιαν τοῦ Πνεύματος ἀνάγει τὸν βαπτίζομενον, καὶ τελειοῖ τούτον, καὶ βεβαίωσιν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, ὁ μὴ χριόμενος τῇ συνθέσει τοῦ τοιοῦτου μύρου ἀτελειώτος μένει ἐν τῇ τοῦ καλοῦ παγιότητι, στερούμενος διὰ τὸ μὴ μετασχέειν ταύτης τῆς εὐωδίας καὶ τῆς· θεαρχικῆς εὐωδίας ἐκείνης τῆς εὐωδίας τροφῆς· φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἱερὸς θεολόγος· « Ἢ τοῦ μύρου συμβολικῆ σύνθεσις ὡς ἐν μορφώσει τῶν ἀμορφώτων αὐτὸν ἡμῖν ὑπογράφει τὸν Ἰησοῦν, πηγῆν ὄντα

τῶν θεῶν εὐωδῶν ἀντιλήψειν ἔργων, ὡς αὐτὸ τὸ μύρον σημαίνει τὴν εὐωδίην Ἰησοῦν, πηγὴν ὄντα τῶν θεῶν χαρισμάτων καὶ τοῦ πιστοῦς πάντως· εὐωδιάζοντα, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, φάσκοντα, ἔτι Ἔμεις ἐστε εὐωδία Χριστοῦ. Τοῦ γοῦν θεοῦ βαπτίσματος οὕτω παραδοθέντος· καὶ τελουμένου παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, ὁ παρὰ τὴν τοιαύτην ὑποτύπωσιν βαπτίζων ἢ βαπτίζόμενος εἰς μίαν κατάδυσιν ἢ περιβρῆντιζόμενος ὕδατι καὶ οὕτως· ἀπλῶς καὶ, ὡς ἔτυχε, τελῶν τὸ τοιοῦτο μυστήριον καὶ χρίων ἢ καὶ χριόμενος ἀντὶ τοῦ ἁγίου τούτου μύρου μύρον τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἢ τοῦ ἁγίου Βαρβάρου, ὁ τοιούτος ὡς ἀθετῶν προδήλως· τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν οὐκ οἶδα ποίαν ἀπολογίαν δώσει ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· τῷ Θεῷ, ἢ πῶς ἐκφεύζεται τῆς κατάσεως, περὶ τῶν κυριωτάτων τῆς πίστεως· ἁμαρτιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴ ἐκ θεοφιλοῦς γνώμης· ἀναφορὰν ἐποίησατε περὶ τούτων εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περιβρῆντιζομένην θεῖαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ὡς ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἀρετῆς ἀντιποιούμενοι ἱκανῶς, καὶ χρῆζοντες· μάστιγα τῆς ὠφελείας τῶν αὐτῶν Χριστιανῶν Βουλγάρων, καὶ ἤδη ἐλάβετε ἐγγράφως· πληροφροῦν ἀναρχεστάτην συνοδικῶς παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ὡς ἐν κερλάτῃ ἐπιτομωτάτην διδασκαλίαν τοῦ σεπτοῦ μυστηρίου τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος, ἐπερ μέλει ὑμῖν, ὡς περ δὴ καὶ μέλει, τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας, διεγέρθητε πρὸς νοουθεσίαν καὶ διδασκαλίαν τὴν περὶ τούτου εἰς τε τοὺς ὄντας αὐτοὺς ἄρχιερεῖς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἱερεῖς τῶν Βουλγάρων, καὶ διδάξατε τούτους ἐκτελεῖν τὸ μυστήριον· τοῦ βαπτίσματος κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, καὶ καθὼς ἐνεαῦθα ὡς ἐν ἐπιτομῇ γέγραπται, καὶ βαπτίζειν τοὺς τελουμένους τῷ θεῷ λουτρῷ εἰς τρεῖς καταδύσεις καὶ ἐν ἁγγεῖλι πληρῇ ὕδατος μετὰ ἔλαιου, περιχρῆειν τε αὐτοῦ· ἐν ὄλοις τοῖς μέλεσι τῷ θεῷ τούτῳ καὶ σεπτῷ μύρῳ καὶ οὕτως ἀπαρτίξειν καὶ τελειοῦν κατὰ τὴν τῶν θεῶν ἀποστόλων καὶ ἱερῶν κανόνων παράδοσιν, τὰ μέντοι ἄγγεῖλα, ἐν οἷς ἐκπληροῦται τὸ βάπτισμα, παραφυλάττειν μόνον εἰς τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν καὶ μὴ καταχρῆσθαι ὄλων· εἰς ἕτεραν τινὰ χρείαν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἀθεσμίον ἐστὶ καὶ ἀνευλαβές. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ ἁγίου συνθεσις μύρον ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐκτελεῖται, ἐστὶ δὲ παράδοσις ἐκτελεῖσθαι τοῦτο ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὀφείλει, ἵνα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἐκλεγῶσι τῶν ἀπ' αὐτῶν ἱερωμένων, τινὲς εὐλαβεῖς ἀντιποιούμενοι, μετ' ἐξόδου τῆς προσηκούσης ἐπὶ τῇ τούτου κατασκευῇ, καὶ τελεσθίντες· κατὰ τὴν νενομισμένην παράδοσιν, λήφονται καὶ οὗτοι τὸ μέγα τοῦτο καὶ θεῖον μύρον εἰς τελειώσιν τῶν βαπτίζομένων, ὡς εἰρηται. Ταῦτα μὲν οὖν παρακελευεῖται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου εἰς τὴν ἐφεξῆς διάρθρωσιν τῶν πραττομένων ἀκανόνιστος εἰς τὴν αὐτῶν τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίαν. Καὶ εἰ μὲν εἰς αἰτήτην ἔλθοιεν τοῦ καλοῦ καὶ μεταμάθοιεν τὴν κακίαν, ἐπειδὴ εἰς τὸ βάπτισμα, τὸ τῆς σωτηρίας κεφάλαιον,

ἔστιν ἡ καινοτομία καὶ ἡ παράδοσις, χαρισθεὶς ἡ
 ἴσως αὐτοῖς συγγνώμη παρὰ Θεοῦ, ὡς μὴ γινώσκου-
 σιν ἀκριβῶς ταύτην τὴν ἱερὰν ὑποτύπωσιν. Εἰ δὲ
 καὶ νῦν μετὰ τὴν πείραν καὶ γνώσιν τοῦ πράγμα-
 τος, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν νοουθεσίαν καὶ διδα-
 σκαλίαν, ὑμῶν τῶν εὐλαβῶν καὶ τιμῶν μοναχῶν
 παρακινήσαντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς, μείνειαν ἀδιόρ-
 θωτοι, ἡ μὲν μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὴν
 θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος· ἐκπεπληρώκαμεν, μηδὲν πα-
 ραλιπόντες τῆς ὀφειλῆς, ἧς ἔχομεν εἰς Θεὸν ὑπὲρ
 τοῦ διδάσκειν καὶ δῆλα τιθέναι τοῖς πιστοῖς τὰ του-
 του μυστήρια· οὗτοι δὲ πείσονται τὴν ἐσχάτην δίκην
 καὶ μάλιστα οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προϊστάμενοι καὶ οἱ
 ἱερεῖς, καὶ λήφονται μεγάλην παρὰ Θεοῦ τὴν ἀγα-

νάκτησιν καὶ ὄργην, ἀπὸ ὧν οὐκ ἐπέσθησαν τῇ πα-
 ραδόσει καὶ διδασκαλίᾳ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθο-
 λικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' εὐχόμεθα
 τῷ Θεῷ, μηδαμῶς τοῦτο γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ σπου-
 δάσαι καὶ διεγερθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην καὶ
 κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν τὸ μέγα καὶ οὐράνιον
 τοῦτο τοῦ βπτίσματος δῶρον καὶ τοὺς ἱερεῖς τῷ
 λαῷ διδόναι καὶ τὸν λαὸν παρ' ἐκείνων δέχεσθαι, ὡς
 εἴη τὸ δῶρον ἀληθῶς· δῶρον καὶ ἐλευθερία καὶ ἀπαλ-
 λγῆ τοῦ προγονικοῦ ἀμαρτήματος καὶ υιοθεσίας·
 πρόξενον καὶ μηδαμῶς κατακρίσας ἀφορμῆ, κρε-
 σθείαις τῆς πανυπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν
 Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. θ'.

PHILOTHEUS ITERUM.

† ΗΜΕΡΑ ΤΡΙΤΗ, Τῆ ΟΓΔΟῆ ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.

† ΜΗΝΙ ΟΚΤΩΒΡΙῳ ΙΝΑ. Γ' ΤΟΥ Γ' ΟΥΡ' ΕΤΟΥΣ ΕΠΑΝΗΛΘΕΝ Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ
 ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, ΚΥΡ ΦΙΛΟΘΕΟΣ, ΚΑΙ ΑΝΕΛΗΛΥΘΕ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΙΣ
 ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΘΡΟΝΟΝ, ΚΑΙ ΗΡΞΑΝΤΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝΝΥΣΘΑΙ ΕΝ Τῷ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΩΔΙΚΙῳ
 ΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ.

XLIII. *Matthæus Cantacuzenus jurat se imperatori esse obtemperaturum.*

† Ὑπὲρ τοῦ βασιλέως.

† Ἐπεὶ διὰ τὰ συμβάντα καὶ γεγονότα σκάνδαλα
 πρὸ καιροῦ ὑπὸ τῆς ἐπιφυσίης τοῖς πράγμασιν
 ἀνωμαλίας τε καὶ συγχύσεως μεταξὺ τῶν βασιλέων,
 κατασχεθῆναι τε ἐν φυλακῇ τὴν περιπόθητον ἀδελ-
 φὸν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος,
 κύρ Μασθαῖον τὸν Καντακουζηνὸν, κινήθεις οὗτος
 δὴ ὁ ἐκ Θεοῦ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αυτοκράτωρ
 ὑπὸ τῆς ἐμφύτου καὶ συνουσιωμένης αὐτοῦ τῇ ψυχῇ
 μακροθυμίας τε καὶ χρηστότητος καὶ καλογνωμίας
 ὑπερβαλλούσης, ἤλευθέρωσε τοῦτον τοῦ δεσμοῦ καὶ
 τῆς φυλακῆς, ἀξιώσας αὐτὸν καὶ προμηθείας, ὅσον
 τὸ δυνατόν, ἰδέσθαι δὲ διὰ ταῦτα γενέσθαι καὶ ἀσφά-
 λειαν ἔνορκον, ὡς ἔθος τοῖς βασιλεῦσι ἐν τοῖς τοιού-
 τοις καὶ ἐγένοντο ὄρκιοι παρὰ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ πα-
 τρός αὐτοῦ, τοῦ ἁγίου βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ,
 ἔγγραφοι καὶ κατησφαλισμένοι καὶ πολὺ τὸ ἰσχυ-
 ρὸν καὶ βέλαιον ἔχοντες, ἐν οἷς διαβεβαιῶνται καὶ
 ἐφικτοῖς καὶ μεγάλους ὄρκους ἐμπεδοῖ τὰ ὑποσχη-
 μένα, ὥστε μηδέποτε κατεξαναστήναι τοῦ κρατίστου
 καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, μηδ' ἐπιθέσθαι κατὰ μηδ-
 ἓνα τρόπον τῇ ἐκ Θεοῦ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ
 ἔρασματώτατο υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ κρατίστου βασιλέως·
 Ῥωμαίων, κύρ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, μήτε
 παρ' αὐτοῦ φανερώς ἢ ἀφανῶς κινήθεις, μήτε προ-
 κληθεὶς ἢ παρακινήθεις ὑφ' ἐτέρων εἰς αὐτὸ τοῦτο,
 δὲ δὴ ὄρκιον ἐκύρωσε καὶ ἐβεβαίωσε καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν
 πατριάρχης ἐκεῖνός, ἐκφωνήσας καὶ βάρους ἀφορισ-
 μοῦ κατὰ τοῦ ἀθετήσαντος τὸν τοιοῦτον ὄρκον, ἡμεῖς
 δὲ, ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ἰδιάζομεν ἐν τῷ κελίῳ ἡμῶν,

τοῖς τότε πραττομένοις οὐ παρόντες, εἰς τὴν τιμὴν
 φιλονεκτικῆν βραβίον· ἀρτίως δὲ ἐλεῖ καὶ εὐδοκίᾳ
 Θεοῦ, λαλήσαντος εἰς τὴν θεοκίνητον καρδίαν τοῦ
 κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, ἐπανήλθο-
 μεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ ἰδέσθαι γενέ-
 σθαι καὶ παρ' ἡμῶν βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ
 τοιοῦτου ὄρκου διὰ τὴν ὑποπτευομένην ἐπιτορκίαν
 καὶ τὴν ταύτης ἀναγκαίαν καὶ δικαιοτάτην κατάλυ-
 σιν· ἡμεῖς λαβόντες ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς τοῦ παναγίου
 Πνεύματος χάριτός τε καὶ δωρεᾶς λύσειν, ἃ δεῖ λυ-
 θῆναι, καὶ δεσμεῖν, ἃ δεῖ δεσμευθῆναι, λέγομεν καὶ
 ἀποφαινόμεθα ἔχειν τὸ στέργον τὸν τοιοῦτον ὄρκον
 κατὰ πάντα τὰ κατὰ μέρος ἐμπεριελημμένα αὐτῷ,
 καὶ τὸν χωρησάντα πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἀθέτησιν
 τῶν τοιούτων ὄρκων, ἐπεὶ ἡ τοῦ ὄρκου ἀθέτησις
 ἐπιτορκία ἐστίν, ἡ δὲ ἐπιτορκία ὀμολογουμένως ἀθέ-
 τησίς ἐστι καὶ ἄρνησις τοῦ Θεοῦ, καθυποβάλλομεν
 καὶ ἡμεῖς τοῦτον ἀφορισμῷ φρικτωδέστατῳ, καὶ ἔχο-
 μεν ἀφορισμένον καὶ ἀποκεκομμένον τῆς Ἐκκλη-
 σίας ὡς ἀθετήτην τῶν ὄρκων αὐτοῦ καὶ αὐτοῦ δὴ
 τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ρυσαμένου καὶ πτωχεύοντος αὐτὸν
 ἁγίου βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ ἐκ τοῦ χαλεποῦ ἐκείνου
 καὶ βιαίου θανάτου ἐπίβουλον καὶ πολέμιον. Ἔδει
 μὲν γὰρ μηδὲ ὄρκων ὄλως γίνεσθαι χρεῖαν, μηδὲ
 ὀμνύναι τοὺς Χριστιανούς ὄλως, κατὰ τὴν Χριστοῦ
 ἐντολήν· ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο τοῖς βασιλεῦσιν ἐκ μα-
 κρῶν εἰθίσται χρόνων διὰ τὰς τιμῶν ἐπιβουλάς καὶ
 τὰς συμπιπτούσας ἀνάγκας, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία
 τοῦτους ἐπέχειν μὴ δυναμένη, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην
 τοῖς οἰκείοις ἀφορισμοῖς καὶ τοῖς ἱσρατικοῖς δεσμοῖς
 ἐμπεδοῖ τοὺς γεγονότας ὄρκους δικαίως καὶ κατὰ
 σκοπὸν τῆς θείας νομοθεσίας, τοῖς τε ἁγίοις βασι-

λεῦσι τὸ ἀσφαλὲς περιποιουμένη καὶ τοῖς τοῦ Χριστοῦ νόμοις τὸ σέβας καὶ τὸ ἄλυτον ἀπονέμουσα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ δυνύειν κελύεται κατὰ τοὺς ἱεροὺς διδασκαλούς, ὡς τοῦ ὄρκου τὴν ἐπιορκίαν εἰκοντός, ἡμεῖς ἄρα τὴν ἐπιορκίαν ἰσχυρῶς ἀναιρουντες διὰ τῶν ἱερῶν δεσμῶν τε καὶ ἀφορισμῶν, τῷ σκοπῷ τοῦ μεγάλου νομοθέτου καὶ δεσπότου κατὰ τὸ ἡμῶν ὀφειλόμενον συνεργούμεν ἅμα καὶ τοῖς ἁγίοις βασιλεῦσιν ὅπερ ἔφη τὸ τῆς βασιλείας κράτος καὶ τὸ ἀκίνδυνον δικαιοτάτα καὶ κατὰ γνώμην Θεοῦ συνεργοῦντες.

† Εἶχε καὶ υπογραφὰς ἀρχιερέων τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ . . . . τοῦ Λαοδικείας, τοῦ Τραπεζοπόλεως, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Μύρων, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Σωζοπόλεως, τοῦ Τραπεζοῦντος, τοῦ Αἰνίου.

XLIV. Actio synodalis de patriarcha Callisto.

† Ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου.

† Τὸ προίμιον τοῦ πρωτωνταρίου τοῦ Πεπαγωμένου.

† Καὶ νέφος μικρὸν πολλάκις ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ ἀπέριφ χύματι τοῦ ἀέρος ὑποδραμὸν τὸν μέγαν φωστῆρα καὶ τὴν σύμπασαν συγκαταλάμποντα τὰς τῶν ἀκτίων μαρμαρυγαῖς ἀπέκρυσεν ἥλιον, καὶ φεῦδος ἐν καιρῷ, συγγύσει τε καὶ ἀνωμαλίᾳ πραγμάτων παρῆρσις μεταλιτφός τὴν τῆς ἀληθείας ἐδξεν αἶγλην καλύπτειν· ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐλέγχονται, τοῦτο μὲν παρελθὸν καὶ μηκέτι τὰς ἡλιακὰς διακόπτειν αὐτὰς, ἐκεῖνο δὲ χωρῆσαν εἰς τὸ μὴ ὄν καὶ ἀπογενόμενον. Ὅσοι δὲ τείνει τὰ τοῦ παρόντος λόγου καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῷ, λέγομεν ἤδη τοῦ γὰρ κρατίστου καὶ θεοσίτου καὶ θεοτιμήτου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως εἰς τὴν θεοφρούρητον, θεοδόξαστον καὶ θεομεγάλυτον Κωνσταντινούπολιν, τὴν τῶν πόλεων βασιλίδα, εἰσελθόντος, ἐπιδημήσαντός τε καὶ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου ἐκείνου, κύρ Καλλίστου, εἰς ταύτην, εἴτα καὶ ἀνεληλυθότος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὡς ἀνεληλυθε, προέβη καὶ ἐγένετο ζητήσαι καὶ πειθοῖ καὶ ἀνάγκῃ ἐκείνου γράμμα κατὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου, κύρ Φιλοθέου, μηδὲν τι δευκότος ὄλως αἰτίμαμα καθαπτόμενον αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβεῖς παρατηρήσεις καὶ παραδόσεις ἐκλεγέντος ὑπὸ τριάκοντα καὶ ταῦτα ἀρχιερέων ὁμονοησάντων ἀπάντων καὶ μηδενὸς ἀντειπόντος καὶ ἀναθεσθότος εἰς τὸν ὕψηλόν τῆς πατριαρχίας θρόνον, σεσημασμένων καὶ ὑπογραφῶν ἀρχιερέων οὐ πάντων, ἀλλ' ἐνίων, καὶ ταῦτα βεβιασμένως, διὰ τὸ γενέσθαι τοῦτου ἔνεκεν τοῦ μὴ προδοθῆναι δηλονότι τὸ γράμμα κανονικῶς διάστασιν ἀπ' ἀλλήλων καὶ σκάνδαλον οὐ μικρὸν, μὴ συμφωνησάντων ἀπάντων τῆνικαὶ τῇ μεγαλοπύλῃ ἐπιδημούντων ἀρχιερέων, μηδ' εἰς ταῦτὸ γνώμης ἐληλυθότων, οὐδὲ τὸν δωδέκατον γοῦν δικαιοφύτων ἀριθμὸν, κατὰ τὰς ἀκριβεῖς κανονικὰς παραδόσεις· ἐν ταῖς τοιοῦταις, ἀλλὰ συνθολωθέντων καὶ παραχθέντων κατὰ συνείδησιν, καὶ τῶν μὲν παροραθέντων καὶ πούδων χρόνον κακοχουμένων καὶ προσταλαίπευρουμένων,

αὐτῶν δὲ ἀναπεισθέντων, τῶν δὲ βιασθέντων, ἐκεῖνοι δὲ μετὰ παραδοχὴν ἱκανοῦ χρόνου τῷ χρεῶν λελεειτούργηκός τε καὶ δεήσαν προστάτην γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον λόγους ἀβρήτους οἰκονομῶν θεός, μετατρέπων τε καὶ μετασχευάζων ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἐλάλησεν εἰς τὴν θεοκίνητον καὶ ἁγίαν ψυχὴν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ διεύνω καὶ ἠθέλησε καὶ ἀπεδέξατο, κινούμενος ὑπὸ τῆς ἐμφύτου καὶ συνουσιωμένης αὐτοῦ τῆ ψυχῆ φρονήσεως ἄκρας, καὶ εἰλικρινέστατα καὶ καθαρῶτατα, χρυσότατά τε καὶ καλοκαγαθίας καὶ θερμοῦ καὶ διαπύρου τοῦ ζήλου, ὅπερ ἔχει περὶ πάντα ἀπλῶς εἰπεῖν τὰ βέλτιστα καὶ μάλιστα περὶ τὸ δίκαιον αὐτὸ καὶ λυσιτελοῦν, μὴ μόνον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ συμπᾶσῃ

βῆ καταστάσει τῆς πολιτείας, ὑπὲρ οὗ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ἐδεήθημεν τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου καὶ ἀπὸ Θεοῦ βασιλέως αὐτοῦ ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ, καὶ ἐπανήρθεν αὐτοῖς ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης κύρ Φιλόθεος, εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον αὐτοῦ μετὰ τῆς προσηκούσης μεγάλης προπομπῆς καὶ τιμῆς τοῦ γοῦν πράγματος· τοῦτον ὡς ἐχρῆν προκεχωρηκός τὸν τρόπον, ἔλεει καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ἀρτίως συνελθούσας ἡμεῖς ἅπαντες ὁμοθυμαδόν, οὗς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν πνεῦμα συνῆψεν ἀδελφικῶς, καὶ κοινῇ συνδικουεσάμενοι τὰ περὶ τοῦτου ἀκριβεῖ βασιάνω καὶ δοκιμασίᾳ τοῖς ἱεροῖς κεκρημένω κανόσι, διεύνωμεν καὶ ἀπεφηνάμεθα, ἵνα τὸ τοιοῦτον γράμμα εἴη παντελῶς ἄκυρον καὶ ἀδέδαιον, ὡς προδὸν καὶ γεγονός οὐκ ἐνθέσμως καὶ κανονικῶς, ἀλλ' ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, ὁ δὲ νόνην δρεξίν καὶ μικροψυχίαν καὶ τὴν τοῦ τότε καιροῦ περιπέτειαν διὸ καὶ ἔχομεν τοῦτο κοινῇ πάντες· παντάπασιν ἄργόν τε καὶ ἄκυρον, καὶ ὥπερ ἂν εἰ μηδὲ ἄλλως τὴν ἀρχὴν προέβη γενέσθαι, τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὸ πραχθῆναι τοῦ πατριάρχου, κύρ Φιλοθέου, ἀπόντος καὶ μὴ παρόντος καὶ ἀντεπάγοντος τοῖς λόγοις ἐκείνου τῷ τότε, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ προδοθῆναι τὸ γράμμα κανονικῶς ὡς διεληπται, καὶ μηδὲν τι τῶν ὧν αἰτιαμάτων προῦφερε κατ' αὐτοῦ, ὄλως ἀλήθες ἔχειν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ τοὺς πλείονας τῶν ἀρχιερέων μὴ τούτω στοιχησά τε καὶ συνθέσθαι· εἰ δὲ καὶ ἑτέραν ἀνάγκην προσθεῖναι δεῖ τῆς ἀληθείας καὶ ταύτην ἐξεχομένην καὶ διὰ τὸ τοὺς ὑπογεγραφέντας βεβιασμένως ὑπογράψαι καὶ ἀναγκαστικῶς, ὅθεν καὶ ἐπεὶ ἐν τῷ γεγονότι γράμματι συμβέβηκε ἐμπεριεληφθῆναι καὶ τὸ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ὄνομα καὶ τὸ τοῦ πατριάρχου, κύρ Καλλίστου, προσέτι γε μὴν καὶ τὸ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, τῷ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου, κύρ Φιλοθέου, λέγομεν, ὅτι τὸν ἀπὸ Θεοῦ ἁγίον ἡμῶν βασιλέα στέργομεν, ὡς εὐδοκίᾳ καὶ νεύσει Θεοῦ τῶν τῆς βασιλείας σκηπτρων ἐπισημμένον καὶ τὴν βασιλείαν διαδεξάμενον ἄνωθεν ἀπὸ πατέρων καὶ προγόνων κατὰ διαδοχὴν καὶ ὑπὲρ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν εἰλικρινῶν δογμάτων ὑπερμαχοῦντά τε καὶ ἀγωνιζόμενον, καὶ πάντα τὸν ὄλως ποτὲ ἐπιχειρήσαντα τῇ ἀγίᾳ καὶ ἀπὸ Θεοῦ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐπιθουλεύσει ἢ τῷ ἔρασματι αὐτῷ

καὶ διαδύχῳ καὶ κληρονόμῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καθυποβάλλομεν τῷ ἀναθέματι καὶ ἔχομεν ἐκκήρυκτον καὶ ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, τὸν δὲ παρελθόντα ἐκεῖνον πατριάρχην, κύρ Κάλλιστον, ἔχομεν πατριάρχην καὶ μετὰ θάνατον συγκαταλεγμένον τῷ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων χορῷ, ὡς τὰ μεσολαβήσαντά μεταξὺ τοῦ καιροῦ ἐμποδίζοντα μηδαμῶς, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς πάλαι Πατράσιν ἡμῶν καὶ ἁγίους ταῦτα συνέβη, ἐν τε ἄλλοις καὶ δὴ καὶ τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ καὶ τῷ οἰκουμενικῷ φωστῆρι καὶ διδασκάλῳ τῷ χρυσορρήμονι, ὡσαύτως καὶ τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην στέργομεν ἔνομον καὶ κανονικὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος καὶ οἰκουμενικῶν πατριάρχην. Διὰ γοῦν τὴν ὑπὲρ τούτου μὲν βαθαίωσιν καὶ μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν, ἀνατροπὴν δὲ παντελεῖ καὶ κατάλυσιν τοῦ κατὰ τῆς μεγάλης ἀγιοσύνης αὐτοῦ γράμματος ὑπεσημηνάμεθα τὸ παρὸν καὶ οἰκιοχείροις ἡμετέραις ὑπογραφαῖς κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς ἐνισταμένης· γ' Ἰνδ. τοῦ ζωαγ' ἔτους.

† *Ἐίχε καὶ ὑπογραφὰς τῶν ἀναγεγραμμένων ἀρχιερέων ἑνομασίῃ καὶ ἐτι τοῦ Νικαίου, τοῦ Ἀθηνῶν.*

XLV. *Patriarcha Bulgariae regem monet ut maneat in pucto cum imperatore facto.*

Πιττάκιον.

† Ὑψηλότατε βασιλεῦ τῶν Βουλγάρων, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότατε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλσον, ζωὴν εἰρηνικὴν καὶ πολυετή, ψυχῆς ὑγείαν, σώματος εὐεξίαν καὶ ρώσιν, ἀπαλλαγὴν παντὸς λυπηροῦ, καὶ εἰ τε ἄλλο ἀγαθὸν, ψυχαφελῆς τὸ ἴδιον καὶ σωτήριον, ἐπαύχεται τῇ βασιλείᾳ σου ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος ἡ μετριότης ἡμῶν. Οἶδεν ἡ βασιλεία σου, ὅτι πρὸ καιροῦ ἰκανοῦ μεταξὺ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς βασιλείας σου, καὶ αὐτῆς ἐγένετο συμφωνία καὶ κατάστασις, ἥτις δὴ καὶ ἐγένετο, περὶ ὧν εἶχτε ζητημάτων. Ἐχει οὖν διακρίναι ἡ βασιλεία σου, ὡς φρονιμώτατος καὶ συνετώτατος βασιλεὺς, ὅτι ἐὰν αἱ ἀπλῶς συμφωνίαι καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων γινόμεναι ἔχουσι τὸ στέργον καὶ ἀπαρασάλευτον, πολλῶν μᾶλλον ὀφειλοῦσιν ἔχειν τὸ βέβαιον καὶ ἀκατάλυτον αἰ παρ' αὐτῶν τῶν βασιλέων γινόμεναι, καὶ ταῦτα ἐπὶ συστάσει καὶ ὠφελείᾳ οὖσαι κοινῶς τῶν Χριστιανῶν, ὅτι καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ὁμῶν τῶν δύο ὁμόνοια καὶ ἀγάπη καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βουλγάρων ἐστὶ σύστασις καὶ ὠφέλεια, ἡ δὲ διάστασις πάλιν καὶ διαμάχη προσενεῖ μὲν βλάβην καὶ εἰς τὰ δύο, ταῦτα γένη ὁμολογουμένως· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία οὕτως κατεσκεύασε διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν στενοχωρίαν ὅτι πλέον μᾶλλον, ἵνα βλαδῶσιν οἱ Βούλγαροι παρ' ἢ οἱ Ῥωμαῖοι, ἐὰν παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τι, ἵνα γένηται σκανδάλον πρόξενον μέσον ὁμῶν. Διὰ τούτου γοῦν καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἁγία Ἐκκλησία τὴν ἔνωσιν καὶ εἰρήνην πάντοτε ἀσπαζομένη καὶ ἀποδεχομένη, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς ἐνδιεθήκως

ταύτην ἀφήκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ δι' αὐτῶν πᾶσιν ἡμῖν εἰπὼν, ὅτι *εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν διδωμι ὑμῖν*, ἔχει χρέος ἀπαραίτητον διδάσκειν τὴν εἰρήνην καὶ συμβουλεύειν πᾶν γὰρ ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης γεννᾶται, ὡσπερ πᾶν κακὸν τίκεται ἀπὸ τῆς μάχης. Γράφει οὖν ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ παρεγγυᾶται καὶ συμβουλεύει, ὡς τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ τοῦ εὐαγγελισμένου εἰρήνην τοῖς ἔγγυς καὶ τοῖς μακρὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ μαθητῆς καὶ κήρυξ καὶ ἀκόλουθος, ἵνα μὴ δὲν γένηται τῆ μεσσην τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αυτοκράτορος καὶ τῆς βασιλείας σου πρόξενον καὶ αἰτιον σκανδάλου, ἀλλὰ παντοιοτρόπως, ἂν καὶ ὡς τινα μέσον ὁμῶν τὰ ταραχὴν ποιῶντα, ἐκβάλῃ ταῦτα ἡ βασιλεία σου, καὶ προβῇ καὶ γένηται τὸ πρᾶγμα οὕτως ὥστε μὴ καταλυθῆναι τὴν μεταξὺ ὁμῶν εἰρήνην· ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰη διατηρούσα τὴν βασιλείαν σου ἀνοσον, εὐθυμον, ὑγιαίνουσαν, πολυχρόνιον καὶ ἀνώτερον παντὸς ἀνταροῦ συναντήματος.

XLVI. *Monacha Martha fit patrona monasterii Pausolype.*

† Ἐπεὶ ἡ μοναχὴ Μάρθα ἡ Πυριάνα ὑπὸ φιλοθέου σκοποῦ καὶ προαιρέσεως κινουμένη εἰσῆλθεν εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τὴν ἐπ' ὄνοματι τιμωμένην τῆς ὑπεράγου μου δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καὶ ἐπικακλημένην τῆς Παισωλύπης· καὶ ἀποκαρεῖσα ἐν αὐτῇ κατὰ μοναχὰς καὶ τὸν μονῆρην βίον προελομένη συνέθετο ζῆσαι ἐν αὐτῇ ἀμεταστρεπτῆι μέχρι τελευτῆς αὐτῆς, ἐποιήσατο δὲ βελτιώσεις καὶ ἀνακτίσεις τὰς φαινομένας ἐν τῇ μονῇ κατὰ τοὺς τὰ κτητορικὰ δίκαια ἔχοντας ἐν ταῖς μοναῖς καὶ σπουδάζοντας πᾶσι τρόποις συνιστῆν ταύτας καὶ βελτίους ἐξ οἰκείων ἀναλωμάτων καὶ ἐξόδων αὐτῆς, προβάσης ἐγγράφου συμφωνίας παρὰ τῆς μοναχῆς ἐκεῖνης καὶ κτητορευούσης ἐν αὐτῇ τῆς Καλλινίκης ἐκεῖνης καὶ τῶν ἐνασκουμένων ἐν αὐτῇ ἀπασῶν μοναζουσῶν ἐπὶ τούτῳ, ἀνήνεγκε δὲ ἥδη ἡ μοναχὴ Μάρθα τῇ ἡμῶν μετριότητι περὶ τούτου, καὶ ἐδεήθη τυχεῖν γράμματος αὐτῆς εἰς στηριγμὸν καὶ ἀνενοχλησίαν αὐτῆς, προσηκαμένη τὴν αὐτῆς δέησιν ἀπολῦει τὸ παρὸν γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακαλεῖται ἔχειν τὴν τοιαύτην μοναχὴν Μάρθαν τὴν ἐφορείαν καὶ διοίκησιν τῆς τοιαύτης μονῆς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κτητορικὰ δίκαια ἐφ' ὄρω τῆς ἑαυτῆς ζωῆς, καὶ προηγουμένως μὲν ἐπιμελεῖσθαι πᾶσι τρόποις κατὰ τὸ δυνατόν καὶ φροντίζειν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἐνασκουμένων ἐν αὐτῇ μοναζουσῶν καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ὅπως εὐσεμῶς, καὶ ὡς φίλον Θεῷ καὶ εὐάρεστόν ἐστι, πολιτεῖοντο καὶ τῆς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ [συστάσεως], ἐπιτα τὴν δὲ καὶ τῶν αὐτῆς δὴ τῇ μονῇ προσόντων κτημάτων, ὥστε οἰκονομῆν πάντα τὰ εἰς βελτίωσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον . . . . . συντείνοντά τε καὶ ἀφορῶντα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας, ὀφειλοῦσιν καὶ τῶν εἰρημένων μοναζουσῶν ὑπέκειν αὐτῇ καὶ ὑποτάττεσθαι καὶ στέργειν, ἐφ' οἷς ἂν αὐτῇ δύναιτο εἰσηγεῖσθαι αὐταῖς εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιτέλειαν

ἀφορώσι τὴν τῆς μονῆς σύστασιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἄπολλεται καὶ τὸ παρὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος γράμμα ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῇ δι' ἀσφάλειαν.

† *Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἰβδ. γ.*

XLVII. Actio synodalis de sacrilegia committentibus.

† Πρῶξις συνοδικῆ κατὰ τῶν ἀποσπώντων τὰ προσήκοντα ταῖς ἀγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις κτήματά τε καὶ πράγματα καὶ κατὰ τῶν . . . . . καὶ λοιδορούντων τοῖς ἱερωτάτοις ὀρχιερεῦσιν.

† Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα μὴ φέρων ὄρξην διὰ τὴν παράδασιν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν δουλούμενον, τοῖς οἰκείοις σπλάγγχοις ἐπικαμφθεὶς καθ' ἡμᾶς, εὐδόκησεν χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθῆναι, ὄθεν καὶ διὰ τῆς ἐνσάρκου ἐπὶ γῆς παρουσίας αὐτοῦ κατέλυσε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν οὐρανίαν φύσιν πρὸς τὸν Πατέρα κατήλλαξεν, εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος καταστήσας καὶ ἀναμορφώσας αὐτὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἧς ἀπεστέρηται· πρῶτα μὲν καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐδημιούργησεν, ἄπαυστον ἐν οὐρανοῖς τὴν εἰς αὐτὸν δοξολογίαν ὑμνοῦντας, ἐπεὶ δὲ δι' ἄκραν ἀγαθότητα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐδημιούργησε, καὶ τῆς ἰπουρανίου πανηγύρεως καὶ δόξης εἰκόνας αὐτοῖς ἐδωρήσατο, τοὺς οἰκείους ἐξαπέστειλε μαθητάς, τοὺς θεηγόρους ἀποστόλους, ὡς σκευὴ ἐκλογῆς καὶ πληρωτάς τῆς χάριτος καὶ ἐλλάμψεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τελειοποιῦ Πνεύματος, ἀληθῶς τούτους Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ὕπ' οὐρανὸν καὶ νῆδον ἐποίησεν ἑαυτοῦ, οἵτινες θεοκήρυκες ἀπόστολοι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διαλαβόντες τε καὶ καταφωτίσαντες καὶ τοῖς θυμίαις τὰς πλάνης καὶ ἀπιστίας [νόσου] νοσοῦσας ψυχὰς θεραπεύοντες ἐθέτισαν καὶ ἐδίδαξαν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα καὶ πανσέπτους ναοὺς καὶ εὐκτηρίους οἴκους ἀνοικοδομῶσι καὶ ἀνεγείρωσιν εἰς ὑμψοδίαν καὶ δοξολογίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδεδώκασι πρὸς τοὺς τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κεκληρωμένους, ὡς ἂν ἐν αὐτοῖς προεδρευῶσι καὶ τὰ πάνσεπτα τοῦ Κυρίου πάθῃ διὰ μνήμης ἄγοντες, ἱλασμὸν ποιῶσι τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, καὶ κληρονόμοι γένωνται τῆς αἰδίου βασιλείας αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συστάσει καὶ διαμονῇ τῶν ἐκασταχοῦ κατὰ πόλεις καὶ χώρας τῶν ἀγιωτάτων μητροπόλεων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ κτήματα καὶ πράγματα ταῦταις προσεκυρώθησαν παρὰ τε τῶν φιλοχρίστων καὶ ἀοιδίμων βασιλέων καὶ παρ' ἐτέρων τῶν ἀποδλεπόντων πρὸς τὴν αἰωνίαν καὶ ἀτελεύτητον καὶ μέλλουσαν ἀποκληρωθῆσθαι τοῖς δίκαιοις κατάστασιν, ἅτινά εἰσιν ἀνακείμενα καὶ ἀφιερωμένα Θεῷ. Διὰ ταῦτα καὶ οἱ θεοὶ καὶ φιλευσεβεῖς νόμοι καὶ ἱεροὶ κανόνες μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας ὀρίζονται, ἵνα τὰ ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ ἀφιερωθέντα πράγματα μὴ γίνωνται ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα ἐς τὸ διηγεκῆς, οἷς ἀφιέρωνται. Καὶ τοὺς παρὰ ταῦτα τολμώντας ποιεῖν ἐπιτιμίοις ἀλύτοις καθυποβάλλουσιν. Λύτικα γὰρ οἱ μὲν φιλευσεβεῖς νόμοι διαγορεύουσιν· Ἄλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τινος χρηματικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς αἰτίας ἐπίσκοπον πρὸς

ἄρχοντα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν ἄκοντα ἢ διάγεισθαι ἢ παρίστασθαι δίχα βασιλικῆς κελεύσεως συγχωρούμενοι, ἀλλὰ τὸν ἄρχοντα τὸν τούτου εἴτε ἐγγράφως εἴτε ἀγράφως τολμήσοντα προστάξει μετὰ τὴν τῆς ζώνης ἀφαίρεσιν εἰκοσι χροσίου λιτρῶν ποινήν καταβαλεῖν κελεύομεν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἧς ὁ ἐπίσκοπος διαχθῆναι ἢ παραχθῆναι προσετάχθη, δοθησομένην, καὶ τοῦ ἐκ τοῦ βιαστοῦ ὁμοίως μετὰ τὴν τῆς ζώνης ἀφαίρεσιν καὶ βασάνοις ὑποβιλλομένου καὶ ἐξορίᾳ παραπειμπομένου. Καὶ πάλιν ὡς, Ὅ τὰ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ κλέπτων, κἂν ἐξ ἰδιωτικοῦ τόπου κλέψῃ, ὡς ἱερὸς υλός ἐνέχεται· καὶ αὖθις, Τὸ περὶ ἱεροσυλίας ἐγκλημα ὁμοίον ἐστὶ τῷ τῆς καθοσιώσεως· καὶ δεῖ, Ὅ ἱερὸς υλός ἐν νυκτὶ τῷ θυσιαστηρίῳ ἐπιβαίνων καὶ τὰ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ μολύνων ἢ ἀφαιρούμενος ξίφει τιμωρεῖσθω. Ὅ δὲ Νύσσης μέγας Γρηγόριος ἐν τῷ ὀγδόῳ κανόνι, Ἡ ἱερουσίλα, ψῆσι, παρὰ μὲν τῇ ἀρχαίᾳ Γραφῇ οὐδὲν ἐνομίσθη τῆς φονικῆς κατακρίσεως ἀνεκτοτέρα· ὁμοίως γὰρ ὁ τε φόνος ἀλούς καὶ ὁ τὰ ἀνατεθέντα τῷ Θεῷ ὑφελόμενος τὴν διὰ τῶν λίθων τιμωρίαν ὑπέσχον, ἀλλὰ καὶ οἱ εὐσεβέστατοι καὶ ἀοίδιμοι καὶ ἀξιωμαθήμεντοι μέγαλοι βασιλεῖς, ὁ τε κύρ Ἀλέξιος καὶ ὁ κύρ Μανουὴλ, ἀκολούθως δι' οἰκείων χρυσοβούλλων [μετὰ] ἀσέλτων καὶ ἀτρέπτων λόγων παντάπασι φρικώδη τὴν ἀγανάκτησιν ἀπειλούντων οὕτως ὀρίζονται, ἵνα οὐ μόνον εἴη ζώντων τῶν ἀρχιερέων καὶ παρόντων, ἀλλὰ καὶ τελευτησάντων οὐδαμῶς ἔχη τις ἐπ' ἀδείας τῶν τὰς βασιλικῆς ὑπηρετίας καὶ ἐνεργείας ὑπηρετούντων ἐπιβαλεῖν χεῖρα ἢ πόδα αὐτοῖς ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι· ν, κινήτοις ἢ ἀκινήτοις, κατ' οὐδεμίαν πρόφασιν, εἰ μὴ βούλοιοτο ὁ τοιοῦτος τῆν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν εἰς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι, κἂν ὅποιοις ἄρα καὶ ἦ. Τῷ λόγῳ τῷδε σκοπ' ἐς, ὡς κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν τινες τῶν ἀναδεχομένων κεφαλαττικία καὶ δημοσιακά· δουλείας πλεονεκτικῶ τρόπῳ κινούμενοι καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἄπτονται πραγμάτων ἀναίδη, ἀρπάζοντες ἐκ τῶν ἀφιερωμένων τῷ Θεῷ κτημάτων εἰσόδους καὶ τὰ εὐρισκόμενα χρεῖωδῃ ἐν τοῖς κελλίοις τῶν ἀρχιερέων ἀφαιρούμενοι καὶ ζημίαν ποιοῦντες ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ὕβρει· καὶ δυναστείας κατὰ τε τῶν ἀγιωτάτων ἀρχιερέων καὶ τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν, οἷα δὴ καὶ εἰς τὴν ἀγιωτάτην συνέθη μητροπολιν Φιλαδελφεία· καὶ εἰς τὸν ἱερώτατον αὐτῆς ποιμένα· ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μητροπόλεως, οὐ μόνον καὶ εἰς τὰ προσκεκυρωμένα τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πράγματα καὶ κτήματα διαφθορὰν καὶ ζημίαν ἐποίησαντο, ἀρπάζσαντες τὸ ἐκ τούτων εἰσόδημα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ εὐρεθέντα ἐκτὸς τῶν οἰκημάτων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως χρεῖωδῃ καὶ ἀναγκαῖα χεῖρα πλεονεκτικῆν ἐμβάλοντες, ἀθήρησαν ἀπ' αὐτῶν καὶ διέφθειραν, καὶ τὸ δὴ μείζον καὶ πάντων ἀνοσιώτατον, καὶ εἰς αὐτὸν ἐξύβρισαν τὸν ἀρχιερέα καὶ διδάσκαλον, πλείστα κακωτικὰ ἐπενεγκόντες αὐτῷ τε καὶ πολλοῖς τῶν σὺν αὐτῷ εὐλαβεστάτων κληρικῶν καὶ θεοσεβεστάτων ἱερομονάχων καὶ ἐξορίσαντες, μετὰ δόλου πολλὴν καὶ ἀφώρητον ζημίαν τε καὶ συντριβὴν καὶ κινδύνους καὶ κάθειρξιν χρόνιον καὶ ἄλλα πολλά λυπηρὰ προσήνεγκαν,

Τούτα ἐποίησαν οἱ κακῶς καὶ ἀθέως διακείμενοι, ἀθετήσαντες τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους καὶ καταφρονησαντες τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ἔως εἰς τὴν ἐναντίαν Χριστιανοῖς καὶ διαβολικὴν ἀποκλίναντες διέθισαν. Ἄλλ' ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία καὶ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν προνοουμένη καὶ τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν τὴν σύστασιν προνοουμένη καὶ ἔως τὴν Χριστιανικὴν εὐταξίαν καὶ κατὰ Χριστὸν πολιτείαν βεβαιούσα, εἰς κοινὴν πάντων ἀνθρώπων σωτηρίαν, πρῶτον μὲν πᾶσι φανερὰν ποιεῖται τὴν τοιαύτην ἀμαρτίαν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ αἰώνιον κρίμα, ἵπεται δὲ καὶ τὴν ἐπικειμένην τοῖς τῶν θεῶν ὀβρισταῖς δεικνύσι τιμωρίαν, καὶ οὕτως εἰς μετάνοιαν προσκαλεῖται τοὺς τῶν κακίμων ἐργάτας. Ταῦτά τοι καὶ συνδιασκεψάμενη τοῖς περὶ αὐτὴν ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι, τῷ Ἐφέσου, τῷ Κυζι-
 αίου, τῷ Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος, τῷ Τυάνων, τῷ Βιζύης, τῷ Τραϊνανουπόλεως, τῷ Βρύσεως, τῷ Ἀθηνῶν, τῷ Τραπεζοῦντος, τῷ Αἰνου, τῷ Μύρων, τὴν παρούσαν συνοδικὴν ποιεῖται διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν· ἐπεὶ οὖν οἱ τε φιλευσεβεῖς νόμοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τοὺς τοιούτους διὰ μὲν τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων φθορὰν καὶ διαρπαγὴν ἀλύτοις ἐπιτιμίοις καθυποβάλλουσι, διὰ τε τὴν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς παροῖσαν καὶ ὕβριν ἐμπαρονοῦντας οὕτω κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἀναθέματι καθυπάγουσι διαγορευόντες· Εἰ τις τῶν λαϊκῶν αὐθεντήσας, καταφρονήσας μὲν τῶν θεῶν καὶ βασιλικῶν προσταγμάτων, καταγελάσας δὲ καὶ τῶν φρικτῶν τῆς Ἐκκλησίας Θεομῶν τε καὶ νόμων τολμήσει ἐπίσκοπόν τινα τύφαι ἢ φυλακίσαι ἢ χωρὶς αἰτίας ἢ συμπλασάμενος αἰτίαν, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω. Ἐνθεν τοι καὶ ἡρεῖς ἀκολούθως τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας καὶ τοὺς αὐτοῖς συνεργήσαντας ἐπὶ τοῖς δυσσεβείαις καὶ παρανόμοις, μὴ κατὰ νοῦν βαλόντας τὸ τοῦ Ἀνανίου τε καὶ Σαφειράς, μηδὲ τὴν ἐπενεχθεῖσαν καταδικὴν ἐκείνοις τοῖς περὶ Δαθῶν καὶ Ἀδερῶν, μηδὲ τὸν Ἀχαρ παγγενῆ καταλευσθέντα, οὐκ ἀφορισμῷ μόνῳ καθυποβάλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἀνάθεμα ποιοῦμεν αὐτούς, ἕως ἂν τὴν προσήκουσαν καὶ φειλομένην αὐτοῖς μετάνοιαν ἐνδείξωνται εἰς τοὺς ἀνομιῶς παρ' αὐτῶν τὰ μέγιστα λυπηθέντας ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς, καὶ ἀντιστρέψωσι καὶ ἀποδώσωσι τὰ τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν πράγματα, ὅσα περ ὀφείλοντο καὶ διέφθειραν κατὰ τὸν ἀναγεγραμμένον τρόπον, εἰ γε βούλοιντο ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν περιποιεῖσθαι σωτηρίαν, οὐ μὴν δὴ ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς τὸ ἔξης εἰς κεφαλὰς ἀποταττόμενοι κατὰ τὰ βασιλικά καὶ δημόσια διενεργούντες ὀφείλουσι καὶ αὐτοὶ κατ' οὐδένα τρόπον λυμάνεσθαι τὰ τῶν ἐκκλησιῶν πράγματα, ἀρκοῦμενοι μόνοις τοῖς ἀνήκουσι τοῖς δημοσιακοῖς δικαίοις, καὶ τοὺς γὰρ τόπον ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους, ἀποστολικὴν εἰκόνα φέροντας, τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, διὰ πάσης εὐλαθείας καὶ τιμῆς ἄγοντες. Καὶ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, προμηθευομένη τε καὶ φροντίζουσα, ἵνα μὴ οἱ τοιοῦτοι ὀπαλέωσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὧν ἅπας κόσμος οὐκ ἰσοστάτος, ταῦτα διασκήπτει καὶ διατάττεται. Εἰ μὲν

οὖν καὶ αὐτοὶ στέργουσι καὶ ἐμμένουσιν ὀφειλομένου εἰς τῆνδε τὴν κανονικὴν καὶ νόμιμον συνοδικὴν διάταξιν τε καὶ διατύπωσιν, ἤδη καλόν· εἰ δ' οὖν, ἔστωσαν καὶ αὐτοὶ, ὡς περιφρονεῖν τὰ θεῖα βουλόμενοι, ὅπῃ τὸν αὐτὸν ἀφορισμὸν καὶ τὸ ἐπιτίμιον, ὡς δεδηλωτά. Διὰ ταῦτα παρονοοῦμεν πατριετικῶς καὶ συμβουλευόμενοι τοῖς τὰ κοσμικὰ ταῦτα διενεργοῦσιν, ἵνα ὡς οἱ φιλευσεβεῖς νόμοι καὶ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες ἐμδριθῶς οὕτω παρακαλεῦνται, ἀπέχωσι καθόλου ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Τί καὶ ὠφελεῖται, φησὶ, ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Ἀσφαλείας καὶ ἔνεκεν τοῦ μηκέτι τὰ τοιαῦτα τολμᾶσθαι καὶ ἡ παρούσα ἡμετέρα νόμιμος καὶ κανονικὴ συνοδικὴ ἐγγραφὸς ὑποτύπως ἐγένετο, σημανθεῖσα καὶ κατασφαιλισθεῖσα ταῖς ἡμετέραις οἰκουμενικαῖς ὑπογραφαῖς. Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τῆς τρίτης Ἰῦδ. τοῦ Ἰωῦ ἔτους·

† Ἐἶχε καὶ τὸ Φιλῶθεος, ἐλέω Θεοῦ, καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν εἰρημῶν ἀρχιερέων.

XLVIII. *Synodus Antiochiæ confirmat Pachomium rite electum esse patriarcham.*

† Τοῦ μητροπολίτου τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου πρὸς τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν ὑπ' αὐτὸν μεγάλην σύνοδον.

† Τῷ παναγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ ἡμετέρῳ αὐθέντῃ καὶ δεσπότην σὺν πᾶσιν ἀρχιερεῦσι καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἀρχουσι τῆς ἀγιωτάτης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, οἱ ταπεινοὶ πάντες ἀρχιερεῖς τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας σὺν τῷ ἀγιωτάτῳ ἡμῶν πατριάρχῃ θεουπόλεως, μεγάλῃς Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, κύρ Παχώμιω, τὸν ἐν Χριστῷ προσήκοντα ἀσπασμὸν σὺν τῇ ὀφειλομένῃ εὐλαθείᾳ ἀποδιδόντες, ἐπευχόμεθα τὴν ὑμῶν ὑγιαίνειν ἱερότητα ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ εὐδοῶσι καὶ στηριγμῷ τῶν πατρικῶν ὄρων τῆς Ἀντιοχείας, ἣν καὶ δεόμεθα τοῦ πανοικτιρμονοῦ Θεοῦ μείνειν ἀκλόνητον ἐπὶ διεξαγωγῇ καὶ κυβερνήσει τοῦ κρείττονος καὶ ἡμεῖς ἐπεσθαι κατ' ἴχνος αὐτῆς ἐμπειρισμένους ἐπ' ἀσφαλεῖ λίθῳ, τῷ ἀκρογωνίῳ Χριστῷ, καὶ τεθεμελιωμένους ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ τοῖς τῶν Πατέρων ἀκινήτοις ὄροις. Γνωστὸν ἔστω τῇ ὑμῶν ἀγιότητι, ὅτι τοῦ μακαρίτου ἐκείνου πατριάρχου ἡμῶν, κύρ Ἰγνατίου, τὸ κοινὸν ἀποδόντος χρέος ἔμεινε τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποίμνυτα· κατὰ γούνη τὴν ἐπικρατήσαντα ἔκπαισι συνήθειαν καὶ κανονικὴν παράδοσιν τυνεκροτήθη καὶ νῦν παρ' ἡμῖν ἀγία σύνοδος, καὶ κοινῇ συνδιασκεψάμενοι, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην τῆς μεγάλῃς πόλεως Δαμασκοῦ, κύρ Παχώμιον, ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν, εἰς τὴν ὑψηλὴν τοῦτον ὄρνον τοῦ πατριάρχου τῆς θεου-

πόλεως, μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἅ
 προχειρίσασμεν καὶ προεβιάσαμεν, ὡσπερ ἔθος
 ποιεῖν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγίᾳ συνόδῳ, ἔπειτα ἀναφέρειν
 ταῦτα πρὸς τὴν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν
 Ἐκκλησίαν, καὶ ἡμεῖς παρεδηλώσαμεν τοῦτο τῇ
 ὑμῶν ἱερότητι διὰ τοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀδελφοῦ
 καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν κύριου Γερμανοῦ καὶ καθολι-
 κοῦ [τῆς] ὁμηγύρευς καὶ ἐξάρχου πάσης Ἰθρίας,
 ὅστις ἐπεφέρετο γράμματα τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας
 συνόδου πρὸς τὴν ὑμῶν ἱερότητα, πρὸς δὲ καὶ τὴν
 ὑπὸ Θεοῦ εὐσεβῆ ὁμολογίαν πρὸς τε ἡμᾶς καὶ τὴν
 τῶν Πατέρων ἀκριβῆ δόγματα συμφωνίαν, καὶ ἐμά-
 θεμεν παρ' αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἱερότης ὑμῶν ἐδέξατο αὐ-
 τῶν ἀσπασίως καὶ ὡς γνησίων ἀδελφῶν τὴν προσή-
 κουσάν ἀγάπην ἐνεδείξασθε εἰς αὐτόν· ἐλθὼν δὲ μετ'
 αὐτοῦ ὁ οἰκῆος τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν Β
 αὐθέντου καὶ βασιλέως, κύριου Θεόδωρου ὁ Πεπλεγμέ-
 νος, ἐπιφερόμενος πρὸς ἡμᾶς θεῖα καὶ προσκυνητῆ
 προστάγματα, καὶ ἐμάθεμεν παρ' αὐτοῦ τοὺς λόγους
 καὶ ἰρισμοὺς τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέν-
 του καὶ βασιλέως, καὶ ὅτι ἐλαλήθησαν λόγοι εἰς τὰς
 ἀκοὰς ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἐγένετο εἰς πατριάρχῃς Ἀντιο-
 χείας, ἀλλὰ τρεῖς, καὶ ὅτι ὁ γένόμενος οὐ κανονικῶς
 προέβη, διὰ τοῦτο καὶ . . . . . πάλιν παρα-
 δηλοῦμεν ἐκ δευτέρου τῇ ὑμῶν ἀγιότητι διὰ τοῦ
 παρόντος ἡμῶν συνοδικοῦ γράμματος, ὅτι παρ'
 ἡμῶν εἰς ἐγένετο πατριάρχῃς Ἀντιοχείας, ὁ δηλω-
 θείς κύριος Παχώμιος, καὶ οὐ τρεῖς, κατὰ τὸν τοῦ
 Τύρου καινὸν λόγον, καὶ ὅτι κανονικῶς προέβη καὶ
 προχειρίσθη· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἡμῶν C
 γράμμα ἐγγίνει καὶ ὑπεγράφη κάτωθεν δι' οἰκιο-
 χείρων ὑπογραφῶν, καὶ ἀπεστάλη πρὸς τὴν ὑμῶν
 ἱερότητα καὶ πρὸς τὴν ἀγίαν καὶ οἰκουμένην
 σύνοδον, καὶ δεόμεθα αἰτούμενοι τῆς ὑμῶν εὐλαθείας
 καὶ ἀγιότητος, μὴ περαιτέρω προβῆ ἢ ἀρχία, ἀλλ'
 ἵνα γένηται σύνδεσμος τὰς τοῦ Θεοῦ ἀγίαις ἐκκλη-
 σίαις, καὶ ὅπερ πατροπαράδοτως ἀνωθεν κατάγεται
 ἢ ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις μνήμη τοῦ πατριάρχου
 ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς τὸ τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ
 οἰκουμένου πατριάρχου μνημόσυνον ἐν τοῖς ἱεροῖς
 διπτύχοις ἀναφέρομεν· Ἐστάλη γοῦν παρ' ἡμῶν εἰς
 προσκύνῃσιν τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέν-
 του καὶ βασιλέως καὶ τῆς ὑμῶν ἱερότητος ὁ ἱερώ-
 τατος μητροπολίτης Ἀπαμείας, κύριος Νίφων, καὶ
 ὑπέρτιμος, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸς ἀδελφός καὶ συλ-
 λειτουργός ἡμῶν, ἐπιφερόμενος καὶ τὰ παρόντα
 ἡμῶν γράμματα, ὥστε καὶ ἐτάχθη παρὰ τοῦ πανα-
 γιωτάτου ἡμῶν πατριάρχου τοῦ διέπειν καὶ διοικεῖν
 τὰ δίκαια καὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς πανυπερ-
 ἀγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοδοῦκου καὶ ἐπικεκλημέ-
 νης τῶν Ὁδηγῶν, καὶ [ὑμεῖς] ἐδέξασθε αὐτὸν ἀσμέ-
 νως καὶ ἐνδείξασθε εἰς αὐτὸν τὴν προσήκουσαν
 φιλίαν καὶ πνευματικὴν στοργήν· Τὸν γὰρ ἱερώτατον
 μητροπολίτην καὶ πρωτόβρονον Τύρου, κύριον Ἀρσέ-
 νιον, καὶ ὑπέρτιμον παρεδηλώσαμεν, ὅπως καταλά-
 βῃ πρὸς ἡμᾶς ἐν συντόμῳ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ἐπι-
 στασίαν τῆς ἑαυτοῦ ποίμνης, καὶ ὅτι χρῆζομεν
 αὐτὸν ἀναγκαίως· Εὐχόμεθα οὖν διηνεκῶς, ὅπως
 τὴν ἡμῶν μετριότητα κρατύνει· Κύριος ἐπ' ἀσφα-

λεία καὶ σωτηρία τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος, εἰς
 αἰῶνας μακροῦς. *Εἶχε καὶ ὑπογραφήν ταύτην·*
 Ὁ ταπεινὸς Γερμανός καὶ καθολικός [τῆς] ὁμηγύ-
 ρεως καὶ ἐξάρχος πάσης Ἰθρίας. † Ὁ ταπεινὸς
 μητροπολίτης Ἀπαμείας καὶ ὑπέρτιμος Νίφων.
 † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Πομπηίουπόλεως Γρη-
 γόριος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης
 Ἠλιουπόλεως Σωφρόνιος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπει-
 νὸς μητροπολίτης Βόστρας Ἀρσένιος καὶ ὑπέρτιμος.
 † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μομφουρίας καὶ ὑπέρ-
 τιμος Σωφρόνιος. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βηρυ-
 τοῦ Παῦλος καὶ ὑπέρτιμος. † Ὁ ταπεινὸς μητρο-
 πολίτης Ἐμέσης Συμεών. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολί-
 της Τριπόλεως ὁ Μέλλης. † Ὁ ταπεινὸς μητροπολί-
 της Ἐδέσσης Εὐθύμιος καὶ ὑπέρτιμος.
 † *Εἶχε καὶ ἑτέρας ὑπογραφὰς Συρικοῖς γράμ-
 μασιν· Παχώμιος, ἐλέφ Θεοῦ πατριάρχῃς Θεουπό-
 λεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς.*

XLIX. Metropolita Trajanupoleos transfertur in metropolim Lacedaemonias.

† Πρᾶξις ἐπὶ τῷ Τραϊανουπόλεως μεταθέσεως.
 Τὸ προοίμιον τοῦ πρωτονωταρίου τοῦ Πεπαγω-
 μένου.

† Αἱ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἐκκλησίας καὶ μητροπό-
 λεων εἰς μητροπόλεις γινόμεναι μεταθέσεις καὶ με-
 ταβάσεις καλῶς ἄρα καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα καὶ
 δίκαιον λόγον ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθησαν γίνεσθαι. Καλὸν
 δὲ καὶ δίκαιον ἅπασι ἀρχὴν εἰληφός τῇ ἐφεξῆς δια-
 δοχῇ καὶ ἀλληλουχίᾳ συμπαρατίθεται, διαμένον αἰεὶ
 τὸ αὐτὸ καὶ διασωζόμενον καὶ αὐτῶν γινόμενον τῶν
 τοῦ χρόνου βεβημάτων καὶ πάντα παρασυρόντων
 ὑπερανεστηκὸς καὶ ὑπέρτερον· Θεὸς μὲν γὰρ τέλειος
 ὢν καὶ προτέλειος καὶ ὑπερτελής καὶ παντέλειος μό-
 νος αὐτός, τᾶλλα δὲ πάντα τὰ κράτει σοφίας ἀνυπερ-
 βλήτῳ καὶ δυνάμει ἀνεκδιηγήτῳ καὶ ἀπείρῳ μεγέ-
 θει δεδημιουργηκὸς καὶ τοῦ μηδεντος εἰς τὸ εἶναι
 παραγαγῶν τῆς ἀρμοζούσης ἐκάστῳ μεταδίδωσι τε-
 λειότητα, ὅσα τε ἐν ἀψύχοις αὐτοῖς καὶ ἐμψύχοις,
 ὅσα τε ἐν ἀλόγοις καὶ ὅσα ἐν λογικοῖς θεωρεῖται· δι-
 ἤκει γὰρ καὶ διατίθεται ἀγαθὸν ἀνωθεν κάτω βυεῖν
 ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ ἀμηχάνου κάλλους ἐκείνου ἐπὶ
 πᾶσαν γενετὴν φύσιν. Ἐκαστὸν οὖν τῶν πρηγμέ-
 νων κατὰ τὰ οἰκεία μέτρα καὶ τὰς ἀναλογίας πολλῶν
 D κρείττονα· ἢ κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀναλογίας τε-
 λειοῦται παρὰ τοῦ στήσαντος τὰς νάπας ζυγῶ καὶ
 τὰ ἔρη σταθμῶ, προφητικῶς εἰπεῖν, καὶ τὸν οὐρανὸν
 κεκοσμηκὸς ἀμυθῆτῳ καὶ ποικίλῃ φώτων μαρμα-
 ρυγῇ καὶ παναρμονίῳ κινήσει καὶ ἐλιγμῶ· ταῦτά
 τοι καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχία καὶ σύμπασα ἱερὰ τῆς
 Ἐκκλησίας εὐκοσμία, τάξις τε καὶ κατάστασις· τὴν
 ὑψηλὴν καὶ ἀχραντὸν καὶ οὐρανίαν ἱεραρχίαν φαίνε-
 ται μιμουμένη ταῖς κατὰ μικρὸν προκοπαῖς καὶ χρυ-
 σοπλόκῳ σειρᾷ, εἰκόνα γὰρ ἔσθῃσιν ὁ Θεὸς τὰ
 δρώμενα ταῦτα τῶν ἀοράτων ἐκείνων, ἵνα διὰ τού-
 των ἀναγώμεθα πρὸς τὰ θεῖα καὶ ὑψηλὰ καὶ ὄντως
 ὑπερφυῆ, τὰς ψυχὰς καθαιρόμενοι τε καὶ λαμπρυνό-
 μενοι, καὶ ὅσῳ τὴ ἀδαιλώθητον τὸ κατ' εἰκόνα τη-

ρήσει, καὶ σκεῦος δεκτικὸν τῶν θεῶν ἐλλάμψων ἅ
καὶ ἐνεργειῶν ἑαυτὸν παρασκευάσει, τοσούτου καὶ
τοῦ φωτισμοῦ ἀναλόγως μεταλαμβάνει. Ἡ δὲ παρ-
οῦσα τῶν ἀρετῶν λεγομένων παρασκευὴ καὶ οἰκονομία
καὶ ὁ σύμπαρ ταύτης σκοπὸς καὶ πρὸς τὸν ἱερώτατον
μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως, ὑπερτίμον, ἐν ἀγίῳ
Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος
καὶ συλλειτουργῶν, τίνει καὶ ἀφορᾷ, ὃς τὴν στενὴν
ἐξ ἀρχῆς ἐλόμενος καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τὴν ἀπά-
γουσαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τοῖς τοῦ βίου τερπνοῖς καὶ
ἡδέσι ὀλοσχερῶς ἀποταξάμενος ἐκ ψυχῆς, εἰς τὴν
σεδασμιᾶν μονὴν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ
ἡμῶν ἀναστάσεως εἰσέρχεται, νέαν ἄγων τὴν ἡλι-
κίαν. Ἐν αὐτῇ γοῦν ἀποκαρεῖς κατὰ μοναχοὺς καὶ
τὸν σκληρὸν καὶ ἐπίπονον βίον, ταπεινωφροσύνην τε
καὶ ὑποταγὴν, εἰ δὴ τις καὶ ἄλλος, καὶ αὐτὸς ἐξ-
ασκήσας καὶ ταῦτα· καθάπερ ἀρβραγεῖς κρηπίδας
πηξάμενος ἢ ἀσφαλεῖς θεμελίους ὑποβαλὼν τε καὶ
ὑποστήσας τῇ ὅλῃ οἰκοδομίᾳ τῆς ἀρετῆς. ἐν τε ἄλ-
λαις χρεῖαις ἄλλοι· ἐξ ἄλλαις τῆς μονῆς οὐκ ἐντὸς μέ-
νον, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς, ὅποτε καλοῖαι καιρὸς, ἀδύνατος
ὑπηρετήσας, ὡς καὶ προκινδυνεύσαι πολλάκις, καὶ
ἐν πολλοῖς πολλοὺς ἐτρέψῃ καὶ τοὺς τῆς ἀρετῆς
κέρπους. Ὑστερον δεδωκώς τε ἑαυτὸν ἀναγνώσει
τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς καὶ εἰς τὰ ταύτης ἐγκύψας
βάθῃ, ἐκεῖθεν ἠρίσατο ποτιμύατα καὶ ἡδιστα νά-
ματα, καὶ φωτὶ φῶς προσέλαβε γνώσεως, τοὺς ἱε-
ροὺς βαθμοὺς κατὰ τάξιν ἀμείψας καὶ μετιῶν, ὡς
κρηθεῖς ἀξίος τῇ μετουσίᾳ τῆς ἀρετῆς τῷ ἀρχιερα-
τικῷ ὕστερον χαρίσματι τελειοῦται, καὶ οὕτω καὶ
οὕτως ἀπὸ τῶν ἐλαττώων ἐπὶ τὰ μέγιστα προβαίνει
τελεωτέρα κατὰ τὸν ἄνω τοῦ λόγου σκοπὸν, καὶ
μητροπολίτης καθίσταται Τραϊανουπόλεως, καλῶς
δ' ἐν αὐτῇ ποιμάντας τὸ αὐτοῦ ποίμνιον καὶ ὡς
φίλον Θεῷ καὶ διαπρίψας ἐν ἅπασιν, ἐπέπειρε ὑπὲρ
τῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας τε καὶ συγχύσεως
ἀλωτῆ καὶ αὐτῇ γέγονε τοῖς ἀθέοις ἐχθροῖς, διὰ πλῆ-
θος ἁμαρτιῶν, ἦν δὲ ἀνάγκη πᾶσα τὸν ποιμένα καὶ
ποιμνιον ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, πῶς ἀνεϊκότως καὶ ποιμὴν
ὀνομάζοιτο; Τὰ γὰρ τοιαῦτα ὄντα τῶν πρὸς τι συν-
εισάγουσιν ἄλληλα καὶ συναϊροῦσιν ἄλληλα· οὕτω
γὰρ πατέρα λέγοντες συνεισάγομεν καὶ υἱόν, καὶ δι-
δάσκαλον εἰπόντες συνεπινοοῦμεν καὶ μαθητὴν, καὶ
δεσπότην ἂν φάσκοντες καὶ δοῦλον συνεισαφέρομεν.
Σπερδαίται δὲ καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία Λακεδαιμονίας
νῦν γνησίῳ ἀρχιερέως χρόνον ἱκανὸν ἦδη· νεύσαν-
τος τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος,
συνδισκαψιμῶν τῇ ἡμῶν μετριότητι τῶν περὶ
αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ
Καίσαρος, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυ-
ζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκη-
δόνης, τοῦ Ποντοηρακλείας, τῶν Μύρων, τοῦ Βιζύης,
τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ
Ῥουσίου καὶ τοῦ Ἄφνου καὶ τοῦ ὑποψηφίου Ἀδρια-
νουπόλεως, ὁμοφροσάντων ἀπάντων καὶ εἰς ταυτὸ
γνώμης ἐληλυθόντων, μετετέθη εἰς τὴν ἁγιωτάτην
μητροπολιν Λακεδαιμονίας, ὡς ἂν μὴ τοσοῦτοι ζη-
μιωθῶσιν, ὅσοι περ ἂν εἶχον ἀπόνασθαι τῶν αὐτοῦ
ἐδιδάχων, καθάπερ ἂν εἰς πῦρ μεγάλης ὕλης ἐπιλαθῶ-

μενον, καὶ διαθερμᾶναι καὶ διαβάλλει πολλοὺς ἱκα-
νὸν ὄν, εἴτα ἀπείρογοιτο καὶ μὴ ἔπιτο πάντα, ὅπόσους
ἂν καὶ δύναιτο, ἀλλ' ἐλίγους διαθερμαίνειν· καθέξει
τοῖνυν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης ὁδε Λακεδαιμονίας,
ὑπερτίμος, τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν Λακεδαιμο-
νίας, ἀπολαύων τοῦ ταύτης ὀνόματος ἐν τε στάσει
καὶ καθέδραις καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς καὶ τοῦ ἐν τοῖς
ἱεροῖς διπτύχοις, ὡς εἰθισται, μνημοσύνου, κατὰ
τὴν κανονικὴν ἀκριβείαν τε καὶ παρατήρησιν, ὀφεί-
λων ἐγκαθιδρυθῆναι καὶ τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ τῆς κατ'
αὐτῶν ταύτης ἐκκλησίας, ἐπέχριν τε καὶ τὸν τόπον
τοῦ Τραϊανουπόλεως, σφραγίζειν τε ἀναγνώστας
καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους
χειροτονεῖν καὶ πάντα τὰ ἱερά πράττειν ἀκωλύτως
ἐν ἀπάσῃ τῇ εἰς αὐτὸν ἐνορίᾳ, ὡς γνησίος ἀρχιερεὺς
καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος καὶ διδάσκαλος καὶ φρον-
τιστῆς καταστάς τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ ὁδηγῶν αὐ-
τοὺς ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ σωτηρίας ἐχόμενα, εἰδώς,
ὡς λόγον δώσει καὶ αὐτὸς τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ ἐτάσεως,
ὀφειλόντων καὶ αὐτῶν ὑπέκειν καὶ ὑποτάττεσθαι
τούτῳ ὡς ποιμένι καὶ φροντιστῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν
καταστάντι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν
ἀπολείπεται καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ πράξις τῆς
ἡμῶν μετριότητος.

† Μηρὶ Ἰουλίῳ ἐνδ. γ'.

L. Joanninorum Ecclesia, in metropolitim evecta, com-
fertur Sebastiano.

† Πράξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ Ἰωαννίνων. Τὸ προ-
οίμιον τοῦ αὐτοῦ πρωτονοταρίου (τοῦ Πεκρυγ-
μένου).

† Ἐκκλησιαστικαῖς ἐπόμενοι πράξεις, ταῖς τε
ἄλλαις καὶ δὴ καὶ ταῖς ἐπὶ βασιλέων διαταγαῖς καὶ
θεσπίσμασι πάλαι γεγεννημέναις, συνοδικαῖς τε ψή-
φοις καὶ γνώμαις ἐξακολουθοῦντες τὴν παρούσαν
συνοδικὴν πρᾶξιν διαπραττόμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ
πάλαι κατὰ διαφόρους καιροὺς, χρεῖαις κινούσης,
τῶν πραγμάτων ἀπαιτούντων, δι' εὐλόγους αἰτίαις
καὶ ἀπαραίτητους ἀνάγκας διαπραγμαζόμενα κρατῶ-
ναι καὶ ἐπικυροῦν κρίνομεν, ὡς εἰκόσ, ἔστιν ἃ καὶ
μετρίαις τινὸς δέόμενα τοῦ καλοῦ προσθήκης διὰ τὴν
ἐνεστῶσαν χρεῖαν ἀναπληρῶντες. Ὅπῃ δὲ τείνει
τὰ τοῦ παρόντος λόγου, καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν, λέ-
γομεν ἦδη· ἡ περὶ που τὰ ἐστέρια μέρη κειμένη
ἁγιωτάτη μητρόπολις Ναυπάκτος ἦν μὲν καὶ αὐτὴ
τούτῳ δὴ τῷ μεγάλῳ θρόνῳ κατὰ τὰς ἄλλας τὰς ἀπὸ
θεῶν βασιλικῶν κελεύσεων τε καὶ διαγνώσεων κατ'
ἐκλογὴν καὶ μερισμὸν ἀπονενεμημένας καὶ προσκε-
κυρωμένας τῇ βασιλίᾳ ταύτῃ τῶν ὀφ' ἡλίον πόλεων
ἁπασῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπικρατίαν καὶ ἐπαρχίαν τῆς
μεγίστης τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμονῶν καὶ ἀρχῶν ἡγεμο-
νίας τε καὶ ἀρχῆς ταύτης δὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς. Τῶν
δ' ἐν βίῳ πραγμάτων ἀστάτων ὄντων καὶ ἀνωμάλων,
ἄλλοτε ἄλλως φερομένων καὶ μετατιθεμένων, καθά-
περ κύδων μεταπιπτόντων ἢ δίκεν σάλου καὶ κλύ-
δωνος καὶ μηδύως ἐπὶ ταυτοῦ ἱσταμένων, ἡψάτο
καὶ ταύτης δὴ τῆς Ναυπάκτου μεταβολῆ, οἷα δὴ τὰ
ἀνθρώπινα· κατὰ γὰρ που τὸ ἐξακισχιλιόστον ἐπαρ-
κισιόστον ἐνενηκιστὸν τρίτον ἔτος ἀπεσπάρθη κα-

αὐτὴ ἀπὸ τῆς Ἰωμαικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν ἀλαζό-
νων καὶ ἀγερύχων τούτων καὶ πλεονεκτῶν Ἰταλῶν.
Ὁ δὲ γε τρισμακάριστος καὶ ἀόιδιμος καὶ περιθό-
τος ἐν βασιλευσίν, κύριος Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος,
ὁ πρόπαππος τοῦ ἀπὸ Θεοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου
μου αὐτοκράτορος, θερμὸν τινα καὶ διάπυρον ζῆλον
ἐν καρδίᾳ βαστάζων ἀεὶ ὑπὲρ τε τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὁρθῶν ταύτης δογμάτων, ὑπὲρ
τε τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως καὶ
τοῦ ταύτης πλατυσμοῦ, διωρίσατο καὶ ἐθέσπισε, τὴν
πρότερον εἰς ἐπισκοπὴν οὖσαν τῆς Ναυπάκτου, τὰ
Ἰωάννινα, καὶ ὑπὸ ταύτην τελοῦσαν μετατεθῆναι εἰς
μητρόπολιν, τοῦτο μὲν, ἵνα τὸ τῆς ἀποσπασθείσης
μητροπόλεως ἐν αὐτῇ διασωζοῦτο καὶ διατηροῖτο
σχῆμα, καὶ μὴ καυχῶτο τὸ γένος τῶν Ἰταλῶν
μειῶσαν τὸν τὰς ὅλας συμπληροῦντα ἀριθμὸν μη-
τροπόλεως τὰς ὑπὸ τὸν τῆς Νέας Ῥώμης τελοῦσας
καὶ οἰκουμένιας, καὶ τὸ φρύαγμα τούτων ἐντεῦθεν
φαίνεται καταστορευόμενον, τοῦτο δ' ἵνα καὶ αἱ ὑπ'
αὐτῆν οὖσαι ἐπισκοπαὶ ὑπὸ μίαν μητρόπολιν ὡσανεὶ
μητέρα ἢ κεφαλὴν τάττοντο, ὡς εἰς τινα ἀρχὴν ἄλ-
λην ἀναφερόμεναι, διὰ τὸ τῆς τάξεως καὶ ἀρχῆς
καλὸν· πᾶν γὰρ τὸ μὴ ὑπέικον τῷ μείζονι μηδ' ὑπὸ
ἀρχῆν ὅν οὐκ ἔπικτον μόνον καὶ ἀτάβητον καὶ
ἀνώμαλον, ἀλλὰ καὶ βῆστα διολύμενον τύχης περι-
πετεῖ καὶ χρόνου φορᾶ. Καὶ δὴ μεγάλης καὶ θαυμα-
στῆς φύσεως βασιλεὺς ἐκεῖνος μεταλαχῶν καὶ οὕτω
διανοηθεὶς καὶ καταπραξάμενος, ἄξιον ἔκρινεν, ὡς
ἐπιστάσι καὶ νενομίστασι, ταύτην δὴ τὴν μετὰθεσιν
καὶ συνοδικῶς κυρωθῆναι· χρόνιον δ' ἐξ ἐκείνου
μέχρι νῦν παρηχησάτων ἐγγύσιον τῶν ὀδοῦχοντα
καὶ διαιρέσεων τῶν τοσούτων χρόνων οὐ πλείονων ἢ
τριῶν μητροπολιτῶν χειροτονηθέντων καὶ τῶν μὲν
δύο κατελιφθέντων τὸν τόπον καὶ τῆς μητροπόλεως
ἐπιλημμένων, πατέρου δὲ μηδ' ἀπελθεῖν ἐκεῖσε δε-
δουνημένου διὰ τὰς ἐπιφυσίας τοῖς ἐκεῖ πράγμασι
τηνικαῦτα συγχύσεις καὶ περιστάσεις, εἶχεν οὕτω
τὰ κατ' ἐκείνον τὸν τόπον γνησίου ἀρχιερέως καθά-
καθ' ἀπροσδιτάετα καὶ ἀποίμαντα. Ἐπεὶ δ' ἄρτίως,
νεύσει Θεοῦ, τῆ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτο-
κράτορος θελήσει καὶ ἀποδοχῆ καὶ ἀρεσκείᾳ καὶ
γνώμῃ τῆς περὶ ἡμᾶς θείας καὶ ἱερᾶς καὶ μεγάλης
συνόδου ἐπανῆλθεν αὐτῆς ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὸν
πατριάρχικόν θρόνον, ἀναδεδογμένη τὴν τῶν ὅλων
φροντίδα, δίκαιον ἔκρινε καὶ προσήκον καὶ ταύτης
δὴ τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας προμηθεύσασθαι καὶ
τοῦ ἐκεῖ φροντίσαι Χριστιανώμου λαοῦ, καὶ δὴ διὰ
πάνου τοι πλείστης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας θεμένη,
ὥστε εὐρεῖν ἄνδρα δυνάμενον ποιμαίνει τὸν τοῦ Κυ-
ρίου λαόν καὶ τὰ εὐγενῆ καὶ εὐκρινῆ καὶ καθαρὰ
τοῦ Εὐαγγελίου σπέρματα καὶ τῶν ὁρθῶν δογμάτων
ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐναποθέσθαι ψυχαῖς, πλάνην τε
ῤιζοτομήσαι καὶ ἐκτεμεῖν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν τὸν
ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν γεωργῆσαι, εὐρηκεν ἀρμοδιώ-
τατον πάνου καὶ ἐπιτηδεϊστάτον, τῆ αὐτοῦ τοῦ Χρι-
στοῦ χάριτι, εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἀποστολικὸν
ὄξισμα καὶ λειτουργημα, ζητηθέντα καὶ ἀπὸ τῶν
ἐκεῖ μετὰ σφοδρῶ καὶ ζέοντος πόθου, τὸν ἐν μονα-
δικῷ καὶ σεμνῷ τῷ σχήματι διαπρέψαντα ἐκ πάνου

Α τοι νέας τῆς ἡλικίας καὶ ἱερωσύνης τετιμημένον,
ἀρετῆς τε καὶ εὐλαθείας καὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολι-
τείας ἀντιποιούμενον, κύριον Σεβαστασιανόν· συνοδικῆ
τοιγαροῦν δοκιμασίᾳ καὶ βασιάνῳ παραπεμφθεὶς κατὰ
τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβῆ παρα-
τήρησιν ἐψηφίσθη καὶ ἐχειροτονήθη οὕτω εἰς γνή-
σιον ἀρχιερέα Ἰωαννίνων. Διὰ τοι τοῦτο, τῆ τοῦ
κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος νεύσει, συ-
νδιασκεψάμενη ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς περὶ αὐτὴν
ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, ἐν ἀγίῳ
Πνεύματι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, αὐτῆς καὶ συλλειτουργ-
γοῖς, τῷ μεγάλῃ Καιοσαρείας Καππαδοκίᾳς, ὑπερ-
τίμῳ τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀνατολῆς,
τῷ Ἐπίσκῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Ἀσίας, τῷ Ἡρα-
κλείᾳ, προέδρῳ τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχῳ πάσης
Β Θράκης καὶ Μακεδονίας, τῷ ὑπόψηφιῳ Ἀγιάρας καὶ
ἐξάρχῳ πάσης Γαλατίας, τῷ Κυζικίου καὶ ἐξάρχῳ
πάσης Ἑλλησπόντου, τῷ Φιλαδελφείας καὶ τὸν τόπον
ἐπέχοντι τοῦ Σάρδεων καὶ ἐξάρχῳ πάσης Λυδίας, τῷ
Νικαίας, τῷ Χαλκηδόνος καὶ ἐξάρχῳ πάσης Βιθυ-
νίας, τῷ Ποντοπρακλείας καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι
τοῦ Σίδης, τῷ Βιζύης καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ
Σταυρουπόλεως, τῷ Βρύσεως, τῷ Μύρων, τῷ Ἀθη-
νῶν, τῷ ὑπόψηφιῳ Ἀδριανουπόλεως, τῷ Τραπε-
ζούντος, τῷ Μιλήτου, τῷ Ῥωσίου, τῷ Ἀμάστριδος,
τῷ Ἄλνου, καὶ τοῖς ἀρχιεπισκόποις, τῷ Μαρωνείας,
τῷ Ἀθήνου καὶ τῷ Δέρκου, διεγνώ καὶ καταπράξατο,
ὡς ἂν ἡ εἰρημένη ἀγιωτάτη μητρόπολις, τὰ Ἰωάν-
νινα, ἐπέχη τὸν τόπον τοῦ Ναυπάκτου, καὶ πᾶσαι αἱ
τελοῦσαι ἐπισκοπαὶ, αἱ τὴν ἐπὶ τὴν Ναυπάκτον καὶ
C αἱ ὑπὸ τὰ Ἰωάννινα, αἱ διαιεθεῖσαι μετὰ τὸ ἀπο-
σπασθῆναι τὴν Ναυπάκτον ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν τὸν
τρόπον ὃν εἴρηται, μετὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ νῦν
ὅπως ποτὲ ἐδρισκομένου ἐκεῖσε Ναυπάκτου, τελῶσιν
ἀπάρτι ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ Ἰωάν-
νινα, μέχρις ἂν ἡ τοιαύτη Ναυπάκτος ὑπὸ τῶν Λα-
τίνων κατέχηται, καὶ ὅσπερ ὁ ἱερώτατος μητρο-
πολίτης Ἰωαννίνων καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ναυ-
πάκτου, ὑπερτίμος, ἀγαπητὸς κατὰ Κύριον ἀδελφός
τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, κύρ Σε-
C βαστασιανός, ἐν πάσαις ταῖς τοιαύταις ἐπισκοπαῖς,
ταῖς ὑπὸ τὴν Ναυπάκτον καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἔχειν
ἐπὶ πάσης ἀδείας καὶ ἐξουσίας ἐπισκόπους χειροτο-
νεῖν, ἔτι τε πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ ὑποδιακόν-
D νους προχειρίζεσθαι, ἀναγνώστας σφραγίζεσθαι, πνευ-
ματικὸς Πατέρας ἀποκαθιστῆναι, ναοὺς ἱερῶν καθιε-
ροῦν καὶ πάντα ποιεῖν ἀπροκρίμαστως, ὅσα ἐφεῖται
γνησίῳ ἀρχιερεῖ, μετὰ τῆς προσηκούσης ἐρεύνης
καὶ ἀκριθείας, κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κα-
νόνων ἀκριβῆ δοκιμασίαν καὶ παρατήρησιν, ποιμαί-
νεσθαι τε καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐταῖς Χριστιάνωμον τοῦ
Κυρίου λαόν, ὀφειλόντων πάντων ὑποδέσασθαι τοῦ-
τον μετὰ μεγάλης τιμῆς καὶ πολλῆς τῆς περιχα-
ρῆς, ὡς ἀγγελὸν ἀπεσταλμένον παρὰ Θεοῦ, καὶ
στέργειν τούτον καὶ πείθεσθαι, ὡς ποιμὴν καὶ φρον-
τιτῆ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπιδέσθαι
ἡ παρούσα συνοδικὴ πράξις τῷ εἰρημένῳ κύρ Σε-
C βαστασιανῷ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν διαδεξιμέ-
νοισι τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν, τὰ Ἰωάννινα, γνη-

σίοις ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τῷ συνίστασθαι ἀκατάλυτον Ἀ τὴν παρούσαν συνοδικὴν πράξιν, ἕως ἄν, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῖς Ἰταλοῖς ἢ Ναύπκτος ἢ, εἰς διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν.

LI. Archiepiscopus Leucadiæ per adjunctionem conferitur metropolitæ Joanninorum.

† Τῷ αὐτῷ Ἰωαννίνων πράξις ἐπὶ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Λευκάδι.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἐπιλαβέσθαι τὴν ἱερώτατον μητροπολίτην Ἰωαννίνων, ὑπέριμνον καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Ναυπάκτου, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸν, καὶ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Λευκάδος, ἐπεὶ αὕτη χηρεῦει νῦν γνησίῳ ἀρχιερέως. Ὅφειλει οὖν ἐν αὐτῇ ἀπροκριματίστω; ποιεῖν πάντα, ὅσα ἐφέιται γνησίῳ ἀρχιερεῖ, ἄνευ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ Χριστῶνυμον τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ ὀδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ πάντα τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτηριώδη. Τούτου γὰρ ἕνεκεν ἀπολέλυται καὶ ἡ προῦσα πράξις τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ Ἰωαννίνων δι' ἀσφάλειαν.

† *Μηνὶ Μαίῳ* *l. d. γ'.*

LII. Litteræ patriarchales de stauropegio in Mizisthra.

† Σιγγλίον πατριαρχικὸν ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ περὶ τὴν Πελοπόννησον ἐν τῷ Μιζισθρῷ τῷ ἀνεγεθῆντι παρὰ τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

† Τὸ προοίμιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Περιώτου.

† Φθάνει δῆπου καὶ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς κανόσι πάλαι προτεθεσπισμένον, τὸ ἐξεῖναι δηλαδὴ τοῖς βουλομένοις; φρονιστήρια καὶ θεῖους οἴκους ἀνεγείρειν ἐπὶ τῶν ἑκασταχοῦ μητροπόλεων, καὶ τούτους μὴ ὑπάγειν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν ἐν αὐτοῖς προέδρων, ἀλλ' ἀξιοῦν τελεῖν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ διὰ τῶν κατ' ἔθους γινομένων ἐν αὐτοῖς σταυροπηγιῶν, καὶ μηδαμῇ τοῦς τῶν πόλεων μητροπολίτας καὶ προέδρους μνήμην ἔχειν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις ταῖς ἐν αὐτοῖς δῆπου τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς φρονιστήριοις γινομέναις. Καὶ γοῦν ἀρχαῖοι δντος τούτου δὴ τοῦ ἔθους καὶ κανονικοῦ, δόξαν ἦδη καὶ τῷ περιποθῆτῳ αὐταδέλφῳ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορος, πανευτυχεστάτῳ δεσπότη κυρῷ Μανουὴλ τῷ Καντακουζηνῷ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἡγαπημένῳ καὶ ποθεινοτάτῳ υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐκ βάθρων ἀνεγείρει θεῖον καὶ σεβαστὸν ναὸν ἐν τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Λακεδαιμονίας περὶ τὴν ἐκεῖ πόλιν τὴν Μιζισθρᾶν, εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ζωοδότου, ἐπειτα τοῦτον ἀποκαταστήσαι καὶ εἰς ἀνδρῶν μονῆρον, μὴ μέντοι ὑποκαίεσθαι τῇ ρηθείῃ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, ἀλλ' εἶναι πα-

τριαρχικὸν, καὶ μνημονεύεσθαι τὸν κατὰ καιρὸν τοῦς τῆς Ἐκκλησίας οἰακας ἰθύνοντα οἰκουμένικὸν πατριάρχῃν, διδόναι τε ἐτησίως καὶ πρὸς τὸν διέποντα τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια ὑπὲρ τοῦ συνήθους κανονικοῦ φλωρίνου, κἀνεῦθεν ἐδέξασε προβῆναι ἐπὶ τούτῳ γράμμα σιγγλιώδες τῆς ἡμῶν μετριότητος τοῖς ἐνασκουμένοις τῷδε τῷ μονδρίῳ, ὥστε εἶναι τούτο κατὰ τὸ διηνεκὲς εἰς τοὺς ἐξῆς χρόνους πατριαρχικόν· ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπολύουσα τὸ παρὸν σιγγλιώδες γράμμα παρακελεύεται ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι τοῦτο δὴ τὸ μονδριον καθ' ἑαυτὸ, ὡς πατριαρχικόν, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη, καὶ μηδαμῶς ἔχειν ἡντιοῦν ἀνάκρισιν παρὰ τῶν κατὰ καιροῦς προεδρεύειν λαχόντων τῆς ἀγιωτάτης ταύτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας, μήτε μὴν τινὰ τῶν τοῦ κλήρου ταύτης εἰσέρχεσθαι εἰς αὐτὸ καὶ ἀπατεῖν οἷακα ἢ τινὰς ἀπατήσεις καὶ ζημιῶν αὐτὸ, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τοὺς διέποντας τὰ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια ποιεῖν καταμονὴν ἑαυτῶν ἐν τῷδε τῷ μονδρίῳ καὶ κατατρίθειν αὐτόθι, ἀλλὰ τοῦτο μόνον λαμβάνειν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐπέτειον κανονικόν, τὸ ἐν δηλονότι φλωρίν, ὀφειλομένως ἐνεργουμένου καὶ ἀποδομένου τοῦ πατριαρχικοῦ μνημοσύνου ἐν τῷ αὐτῷ μονδρίῳ, τὰς γε μὴν διορθώσεις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ποιεῖτω ὁ εὐρίσκομενος κατὰ καιροῦς ἐξαρχος, καὶ διορθούσθω κανονικῶς, πλην μὴ λάθῃ τι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀνακρίσεως σὺν προχωρεῖτω εἰς τὸ κατατρίθειν αὐτὸ καὶ ζημιῶν τὸ μονδριον, ἀλλὰ ποιεῖτω τὴν διόρθωσιν, ὡς εἴρηται, τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ἄνευ ζημίας καὶ κατατριβῆς τινος. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δῆλωσιν ἀπολέλυται τὸ παρὸν σιγγλιώδες γράμμα τῷ διαληφθέντι μονδρίῳ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ ζωοδότου ἐπὶ τῷ προσεῖναι εἰς διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν.

† *Μηνὶ Ἰουρίῳ* *l. d. γ'.*

LIII. Patriarcha monacho Lucæ committit patronatum monasteriorum patriarchalium in Pteleo.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ἀνατίθει τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς, κυρ Λουκά, ἀγαπητῷ κατὰ Πνεῦμα ταύτης υἱῷ, τὴν κτητορικὴν δικαίωσιν καὶ ἐφορείαν καὶ οἰκονομίαν τῶν ἐν τῷ Πτελέῳ εὐρισκομένων πατριαρχικῶν τριῶν μονδρίων, ὅστις καὶ ὀφείλει ἐπιλαβέσθαι τούτων καὶ προηγουμένως μὲν καὶ παρῶν καὶ ἀπῶν διὰ γραμμάτων καὶ διδασκαλιῶν, ὡς ἱκανὸς εἰς τοῦτο ὦν, χάριτι Χριστοῦ, νουθετεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς τὰ κρείττονα καὶ σωτηρίαν ἐχόμενα καὶ παντὶ τρόπῳ χειραγωγεῖν καὶ ὀδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κατέρθωσιν τῆς ἀρετῆς, εἰτα συνιστᾶν καὶ βελτιοῦν πάντα τὰ αὐτοῖς προσόντα κτήματά τε καὶ πράγματα καὶ, ἐν ἂν ἀποκαταστήσῃ δικαίῳ καὶ ἡγούμενον, ἔχειν αὐτὸν τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλές, ὡς ἐκλελεγμένον παρ' αὐτοῦ καλῶς καὶ εἰδότος καὶ ἐκλεξαμένου, ἐπεὶ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ἐτέρῳ γράμματι τὸν ὑπ' αὐτοῦ καταστάνατα δικαίῳ ἐκύρωσε, καὶ ἐνετελεστο διάγειν σεμνῶς καὶ διδάσκειν οὕτω τοὺς ὑπ' αὐτοῦ

διάγειν καὶ τῶν αὐτοῖς προσόντων πάντων ἐπιμελεῖσθαι ὥστε ἐπὶ τὸ βέλτιον προχωρεῖν. Διὸ καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀποπέμπεται.

† Μηνί Ἰανουαρίῳ ἰνδ. γ'.

LIV. Metropoliſta Alanias et Soteropoleos confirmatur in Ecclesiis ei collatis.

Περὶ τοῦ Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως, ὅπως ἠγῶνται αἱ βασιλικαὶ ἐκκλησίαι.

† Ἐφθασε μὲν ἤδη πρὸ χρόνων πολλῶν ἡ ἀγιωτάτη ἐπίσκοπη Σωτηροπόλεως ἐνωθεῖσα τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Ἀλανίας κατὰ λόγον ἐπιδόσεως, καὶ διέμενεν ἡ ἔνωσις αὕτη τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἐτέλουν αἱ βασιλικαὶ ἐκκλησίαι ὑπὸ ἐνὶ μητροπολίτῃ· ἐπεὶ δὲ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριάρχου διὰ τινὰ μεσολαβήσαντα σκάνδαλα μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ Ἀλανίας, κύρ Συμεῶν, ἠθέλησεν ἐκεῖνος καὶ ἐχειροτόνησεν ἐν τῇ Ἀλανίᾳ ἰδίως μητροπολίτην, τούτου περιόντος, κἀντεῦθεν καταλαθὼν οὗτος ἐνταῦθα καὶ κινήσας τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐνώπιον τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου κατὰ τὸ ἐνδεδομένον αὐτῷ, καὶ ἐξετασθέντων τῶν κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς πολλὰκις, ἐδικαιώθη δι' ἐγγράφου ψήφου συνοδικῆς, ὥστε εἶναι μὲν τὸν αὐτὸν πάλιν μητροπολίτην Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως, καὶ ἔχειν πάντα τὰ δίκαια καὶ προνόμια αὐτοῦ, τὰ ἐντὸς δηλονότι τῆς Τραπεζοῦντος, ἤγουν τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν τὴν εὐρίσκομένην ἐντὸς αὐτῆς ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην τῆς Θεοτόκου τῆς παραμυθίας καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὴν κληρικοῦς καὶ τὰ ἄλλα πάντα δίκαια καὶ προνόμια, ὅσα κέκτηται ἡ μητρόπολις αὕτη ἐν τε τῇ πόλει Τραπεζοῦντος καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις καὶ ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ Σωτηροπόλεως, ἤγουν τῆς ὑπεράγγου Θεοτόκου τῆς Ἀθηνιωτίσσης τῆς καὶ Λαζικής, ἔτι τε καὶ τὰ περὶ Ἀλανίαν καὶ Καυκάσιαν καὶ Ἀχαΐαν, τὸν δὲ γε ἀκανόνιστως χειροτονηθέντα ἐκεῖνον ἔχειν τὴν κατεπέκεινα τούτων. Καὶ οὕτω τούτων προβάτων φθάσει ἐκστὰς τοῦ βίου ἐκεῖνος, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν πατριάρχης, καὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπανελθούσης, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, εἰ τὴν πατριαρχικὸν θρόνον, κατέλαβεν ἀρτίως εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὅδε ὁ μητροπολίτης Ἀλανίας, καὶ ἀνήγεκε ταῦτα πάντα. Συνδιατρεψαμένη τοίνυν ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ὀμηγύρεως τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Φιλαδελφείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ποντοπρακλείας, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Μύρων, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ματράχων καὶ Ζηχίας, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Ρωσίου, τοῦ Χερσῶνος καὶ τοῦ Μαρωνείας, διέγνω καὶ ἀπεφάνητο, εὐρίσκεσθαι πάλιν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκείνην ἀρχαίαν κατάστασιν καὶ συνήθειαν κατὰ τὰς ἐμφανισθείσας παρ' αὐτοῦ συνοδικὰς παλαιγενεῖς πράξεις καὶ τὰς ἐπ' αὐταῖς τῶν ἰσοδιδμων βασιλέων διὰ χρυσοδόλλων καὶ τὰς ὑστερον γεγονυίας ἐπὶ τοῦ ἰσοδιδμου πατριάρχου, κύρ Ἰσιδώρου, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῷ προβιβέντος σερπτοῦ

Α χρυσοδόλλου τοῦ βασιλέως τοῦ ἀγίου τοῦ Καντακουζηνού, ἔνθεν τοι καὶ καθέξει οὗτος δὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Μελιτηνῆς, ὑπόρτιμος καὶ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργὸς, πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα δίκαια τῆς αὐτοῦ μητροπόλεως Ἀλανίας καὶ Σωτηροπόλεως, καθὼς εἶχε ταῦτα καὶ πρώην, ποιῶν ἐπ' αὐταῖς τὰ ἀνήκοντα αὐτῷ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις καὶ ἀπαφερόμενος πάντα τὰ ἀνήκοντα αὐτῆς δίκαια. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀποπέμπεται καὶ ἡ παρούσα συνοδικὴ πρᾶξις μηνί Σεπτεμβρίῳ ἰνδ. γ'.

LV. Jura monasterii Brontochii in Peloponneso confirmantur.

† Σ. γ. Ἰλλιον ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον σεβασμῆ μονῇ τοῦ Βροντοχίου.

Προοίμιον τοῦ Χλωροῦ.

† Εἰ δὲ διὰ τὸ πάντα νοεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ τινὰ κακείνα ποιεῖν, δι' ἃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς [τά] ἑαυτοῦ τε καὶ πολλῶν ἄλλων ἔσται βελτιῶν ὁ ταῦτα ποιῶν, τῇ πρώτῃ τάξει τῶν ἐγκωμίων ἐγκαταλέγουσι παῖδες Ἑλλήνων σοφίαν ἀσκήσαντες κοσμικὴν, πανάριστον οὕτω πως ὀνομάσαντες τούτον, δευτέρως δὲ πάλιν ἀξιοῦσι τῆς τάξεως τὸν ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν μὴ νεογονηκῶα ποιῆσαι ταυτε, πεισθέντα δὲ τῷ μηνύσαντι καὶ εἰπόντι, ἐσθλὸν καὶ τὴν τοιοῦτον εἰπόντες, πόσων εἰκὸς ἀξιοῦσθαι τῶν ἐγκωμίων παρὰ τῶν τὴν πνευματικὴν μετιόντων σοφίαν, μᾶλλον δὲ τῶν γερῶν, παρ' αὐτῆς τῆς αὐτοσοφίας Χριστοῦ, τοὺς οἰκοῦν καὶ παρ' ἄλλων πεισθέντας ἐλέσθαι τὸ μέγιστον τῶν καλῶν, ὅπερ ἐστὶ τὸ δόξαν τινὰ καὶ τιμὴν ἐθειῆσαι τῷδε δεδοξασμένῳ καὶ σεβασμῆ ὀνόματι περιθεῖναι τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεομήτορος διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀρρήτως καὶ ὅπερ φύσιν βλαστήσαντα Χριστὸν καὶ Θεόν; Ἡ δὲ ὄλην, ὅτι τῶν κοσμικῶν ὅσῳ τὰ πνευματικὰ τιμιώτερα, καὶ τούτων πάλιν αὐτῶν τὰ θεϊότερα τε καὶ ὑψηλότερα, τοσοῦτω μειζόνων εἰκὸς ἀξιοῦσθαι τούτους καὶ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν γερῶν. Ἐπεὶ τοίνυν προθυμουμένη τῇ ἡμῶν μετριότητι τιμὴν τινὰ περιθεῖναι τῇ σεβασμῆ βασιλικῇ καὶ πατριαρχικῇ μονῇ τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον διακειμένη, διὰ τὸ εἰς ὄνομα ταύτην τιμᾶσθαι τῆς παναχράντου Θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένης τοῦ Βροντοχίου, ἀνηνέχθη ταύτη, ὅτι πρὸ ἐπιθέσθαι καὶ ἐπιμῆθαι ἢ τοιαύτη μονῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου πατριάρχου, ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἀγιωτάτων πατριαρχῶν εἰς τὴν τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ καὶ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου τιμὴν, καὶ ὅτι ἐξεδόθη αὐτῇ λόγῳ μετοχίου διὰ σιγγιλλιώδους ἐκεῖνου γράμματος καὶ μονῶριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἀγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου περὶ τοὺς Καφαλοῦς διακείμενον· προέβησαν δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ σεβασμῆ μονῇ καὶ ἕτερα δίκαιώματα οὐκ ὀλίγα, ἐπεὶ δὲ ὅσα χρυσοδόλλα καὶ πατριαρχικὰ γράφα, ἔτι δὲ καὶ ἀπογραφικὰ ἀποκαταστάσεις πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐπικυροῦνται πᾶσι καὶ βεβαιούσται,

εὐρίσκεισθαι τὸ εἰρημένον μονῦδριον τοῦ Θεολόγου εἰς μετόχιον τῆς τοιαύτης τοῦ Βροντοχίου μονῆς εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηγεκίς χρόνους, καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν ἐτέρων κτημάτων καὶ μετοχίων αὐτῆς, ὥστε κατέχειν ταῦτα καὶ νέμεισθαι αὐτὴν ὀκωλύτως καθάπαξ, ἢ μετριότης ἡμῶν μετὰ πολλῆς προθυμίας τὰ εἰρημένα δικαιώματα πάντα ἐπικυροῦσα καὶ ὅσον εἰπεῖν σφραγίδα τοῦτοις ἐπιτιθεῖσα, διὰ βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν, τὸ παρὸν σιγγίλιον ἀπολύει, δι' οὗ καὶ ἐν ἀγίῳ παρακελεύεται Πνεύματι, πάντα ταῦτα τὸ στέργον ἔχειν καὶ ἀμετάθετον ἐν πᾶσιν, εἰς ὅσα δηλονότι κατὰ μέρος διαλαμβάνουσι τε καὶ περιέχουσι, καὶ κατέχειν καὶ νέμεισθαι τοὺς ἐνασκουμένους αὐτῇ μοναχοὺς τὸ εἰρημένον τοῦ Θεολόγου μονῦδριον καὶ πάντα τὰ αὐτῶν μετόχιά τε καὶ κτήματα κατὰ τὰς δυνάμεις καὶ περιλήψεις τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς δικαιωμάτων ἀναφαιρέτως τε καὶ ἀναποσπίστως εἰς αἰῶνα τὴν ἅπαντα. Ἐπεὶ δ' ἀνηρέθη καὶ τοῦτο τῇ ἡμῶν μετριότητι, παρὰ τὸ εἰς ἡγούμενον, ἀρχιμανδρίτην καὶ μέγαν πρωτοσύγκελλον ἀρτίως εὐρισκομένου τῆς τοιαύτης σεβασμίας βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς; τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Κυπριανοῦ καὶ τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ μοναχῶν, ὡς ἦν ποτε χρόνος, πρὸ τοῦ γενέσθαι θηλαδὴ τὴν τοῦ Πέλοπος νῆσον ὑπὸ τὴν χεῖρα τῶν Ἰταλῶν, ὅτε τὸ εἰρημένον τοῦ Θεολόγου μονῦδριον ἐτέλει καθ' ἑαυτὴ ἐν αὐτονομίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ, μονὴ τις δλοκλήρος οὕσα καθ' ἑαυτὴν καὶ μεγάλη, εὐεργετηθεῖσα τὴν τοιαύτην ἔχειν αὐτονομίαν παρὰ τοῦ τότε πατριαρχεῦοντος; διὰ σιγγιλίουδους γράμματος, ἐπιρρημένου ἔντος καὶ βάρους ἐπιτιμίου διὰ τοῦτου κατὰ τοῦ θελήσαντος ποτε τὴν τοιαύτην αὐτονομίαν αὐτῆς καθελεῖν καὶ ἐτέρους ταύτην [τὴν] μονὴν εἰς μετόχιον προσκυρῶσαι· ἢ δὲ τῶν Ἰταλῶν ἐπικράτεια τὰ πλεῖω τῆς τοιαύτης μονῆς τῷ τότε ἀφείλετο κτήματα, καὶ ἀντὶ μονῆς μόλις μονῦδριον εἶναι πεποίηκεν, οὕτως, ὡς δεδήλωται, σιγγιλίου τότε μὲν ἀφανοῦς ἔντος καὶ κεκρυμμένου, ἡνίκα παρὰ τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου πατριάρχου εἰς μετόχιον ἐξεδίδοδο, ἀρτίως δὲ τοῦτου φανέντος πολλῆς τις κατὰ τὴν εἰκὴν ἐπέπεσε τοῦτος δηλωθεῖσι μοναχοῖς ἢ δερλία, μὴ ποτε [τῷ] δι' αὐτοῦ δηλούμενον ἐπιτιμίου βλάβῃ ἐπαγάγη ψυχαῖς ταῖς αὐτῶν, καὶ ἀνέφερον τῇ ἡμῶν μετριότητι περὶ τοῦτου, λύσειν ἐξαιτούμενοι τοῦ εἰρημένου ἐπιτιμίου τοῦ περιεχομένου καὶ δηλουμένου, ὡς εἰρηται, τῷ τότε προδάντι σιγγίλιῳ, ὅτε δηλονότι μονὴ μεγάλη καὶ καθ' ἑαυτὴν ἦν ἢ τῶν Καφαλῶν τοῦ ἀγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Διασκεψαμένη καὶ περὶ τοῦτου ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δὲ διὰ τὸ συμφέρον ὑπάρχον κατὰ ψυχὴν, ἐπικρίνασα δίκαιον εἶναι, τελεῖν τὸ εἰρημένον μονῦδριον οὐ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ θέλημα τῆς τοιαύτης σεβασμίας μονῆς τῆς τοῦ Βροντοχίου, ἔχει τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι συγκεχωρημένον καὶ λελυμένον διὰ τῆς δοθείσης αὐτῇ ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν τε καὶ ἀποστόλων, κελεύσαντος μὲν

πρὸς ἐκείνους λύειν τε καὶ δεσμεῖν ἀμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅπερ ἂν λύσωσιν ἐπὶ γῆς, εἶναι λελυμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπερ δὲ δεσμεύσωσιν, εἶναι καὶ ἐκεῖ δεδεμένον, φιλανθρώπως δὲ δι' ἐκείνων καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν τοιαύτην διαβιβάσαντος χάριν. Ἐπεὶ δ' ἐτι ἀνέφερον οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ, ὅτι καὶ ἕτερα κτήματα ἔχει ἡ τοιαύτη σεβασμία μονὴ καὶ παροίκους, τὰ μὲν ἐξ ἀγορασίας περιελθόντα αὐτῇ, τὰ δὲ ἀπὸ προσενέξεως τινῶν, ἀφ' ὧν, ὡς ἀνήνεγκαν, τὰ μὲν ἐξ ἀγορασίας εἰσι ταῦτα· περὶ τὴν Βρύσιν πάνσεπτον καὶ θεῖον ναὸν τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Βλασίου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἱερατικῆς ἐξυπηρευτούμενον ἱερέα τὸν Ὀψαρᾶν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐξοδελφὴν, μεθ' ὧν ἔχουσι κτημάτων γονικῶν τε καὶ ἀγορασεικῶν, οὕτως: ἐξιονησαμένης αὐτοῦς τῆς τοιαύτης μονῆς παρὰ Ἀγγέλου Νικολάου τοῦ Φαγομόδη, καὶ ἀμπέλιον περὶ τὸν ἅγιον Στέφανον ἀπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ πρωτεκδικίου ἐκείνου τοῦ Καμνῆ, καὶ μυλοτόπιον περὶ τὴν Βάρτοβαν ἀπὸ Νίκωνος τοῦ Φιλοσόφου, ἕτερον ἀμπέλιον ἀπὸ τῆς Λασκαρίνης, καὶ χωράφια περὶ τοὺς Καλυδίτας ἀπὸ τοῦ ἐναρέτου ἐκείνου κῦρ Κωνσταντίνου, ἐξ ἀγορασίας ἔχουσα ταῦτα πάντα, ὡς εἰρηται· ἀπὸ δὲ προσενέξεως ταῦτα· ἀμπέλιον ἀπὸ τοῦ Μαγκαφᾶ ἐκείνου, ἕτερον ἀμπέλιον ἀπὸ τοῦ κῦρ Λέοντος τοῦ Κλαδᾶ περὶ τὴν Τρύπην, καὶ χωράφιον εἰς τὴν Καλογωνίαν καὶ πάροικον τὸν Παρδογέρην ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος ἐκείνου, κῦρ Νικολάου· ἀλλὰ καὶ πάροικος τῆς τοιαύτης μονῆς: ἐξιονήσαντο ἐρείπια περὶ τὸν Θεολόγον ἀπὸ τῶν Σταματοπουλίων, ἃ καὶ μετεποίησαν εἰς ἀμπέλια, καὶ ἦδη κατέχουσι ὁ τε Μπόχαλης καὶ ὁ Πλεισταρης, καὶ ἐτέρους δὲ παροίκους, ὧν τοὺς μὲν ἡ τοιαύτη μονὴ ἀνεθρέψατο, οἵτινες καὶ εἰσ' ἐν οὗτοι· Ἰωάννης ὁ Λεονταρίτης ὁ Μάσταλης, Ἰωάννης ὁ Νικολιτζόπουλος, Γεώργιος ὁ τῆς Ἀνυφαντῶ καὶ Ἰωάννης ὁ τοῦ Χειλᾶ· ἐκ δὲ προσενέξεως καὶ παραδίσεως τῶν κατὰ κειρῶν κεφαλατικευσάντων καὶ ἐτέρων εἰσιν οὗτοι· Χριστοφόρος, ὁ Κουρτέσης, Νικόλαος ὁ Τρίκωλος, Νικόλαος ὁ Φράγκος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Γεώργιος ὁ Βινάτος. Καὶ ἐδέθησαν οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ βῆταις καὶ ταῦτα καταγραφῆνας ἐν τῷ παρόντι σιγγίλιῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καθὼς δὴ καὶ δεδήλωται, ὡς ἂν ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα καθάπαξ διατηρῶνται ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονῆς· τῇ τοιαύτῃ καὶ πάλιν παρακληθεῖ αὐτῶν προσσχούσα ἡ μετριότης ἡμῶν παρακελεύεται αὐτοῖς, ὡς ἂν, εἰπερ ἔχοι ταῦθ' οὕτως, δηλαδὴ ὡς ἀνήνεγκαν οἱ δηλωθέντες μοναχοὶ, ἔχη καὶ ταῦτα ἡ δηλωθεῖσα μονὴ κυρίως, δεσποτικῶς καὶ ἀναφαιρέτως εἰς αἰῶνα τὴν ἅπαντα, μῆτε παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιεσωσμένων ἰσχύν, ἀρχιερέων ὅτι καὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν, μῆτε παρὰ τῶν τὰ κοσμικὰ καὶ δημόσια διενεργούντων ἢ καὶ εἰς τὸ κεφαλατικὸν εὐρισκομένων τὴν τυχοῦσαν εὐρήσουσά ποτε τῶν καιρῶν διενόχησιν καὶ ἐπήρειαν ἐνεκα τούτων· ὁ γὰρ ἐνοχλήσων αὐτῇ ἢ ἀφαιρήσων τι, ἀφ' ὧν ἡ σεβασμία αὐτῆς μονῆς κέκετται μετοχίων καὶ κτημάτων καὶ ἄλλων δικαιωμάτων καὶ προνομίων, ὁποῖος ἂν καὶ εἴη ὁ τοῦτο τολμήσων, εἴτε τοπικὸς ἀρχιερεὺς, ἢ

δεδῆλωται, ἢ κληρικὸς ἢ ἄρχων ἢ καὶ δημόσιος, ἂν ὕπαικων αὐτῷ χωρὶς λόγου τινὸς καὶ τῆς τυχοῦσης προφάτους, μένων μέντοι πνευματικὸς κατὰ τὸ ἐν-ταλμα, ὃ ἔχει παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

LVI. Hieromonacho Neophyto committuntur metropoles Athenarum et Euripi.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος γράμμα-τος ἀνατίθεισι τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερομονάχοις ἀγαπητῷ κατὰ Πνεῦμα υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Νεοφύτῳ, καταστάντι πρότερον πνευματικῷ πατρὶ παρ' αὐτῆς καὶ ἀπὸ προτροπῆς καὶ ἐνδόσεως αὐτῆς ἀναδεξαμένῳ τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς πνευματικῆς πατρότητος· λειτούργημα ἀρετῆς, διεξάγειν καὶ διοικεῖν τὰ δίκαια τῆς ἀγιωτάτης· μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἔτι τε καὶ τῆς Εὐρίπου, καὶ ἔχειν ἐπ' ἀδείας θεοῦ καὶ ἱεροῦς ναοῦ καθιερούν ἐν αὐταῖς καὶ ἀναγνώ-στας· προδιβάλλειν ἀπροκρίματῶς κατὰ τὴν κανο-νικὴν ἀκρίβειαν καὶ παρατήρησιν, πάντα διαπρα-τόμενον καὶ διανεροῦντα μετὰ πολλῆς συντηρήσεως· καὶ προσοχῆς, ὥστε μηδὲν τι φωραθῆναι ἀποτόν τι καὶ παρῆσπρακτον ἐργασάμενον, ἐπιτηρεῖν τε καὶ τοὺς πνευματικούς πατέρας τοὺς ἐν αὐταῖς· καὶ τοὺς εὐρίσκομένους ἱερεῖς καὶ ὑποτιθέναί αὐτοῖς, καὶ νοουεταῖν τὰ πρὸς οἰκοδομὴν καὶ σύστασιν τῆς σω-τηρίας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ τὸν ἕτερον λαὸν τὸν χριστιάνων τοῦ Κυρίου διδάσκειν καὶ ἐπιστρέφειν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ κακῶν ἔργων ἐπὶ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σεμνῆς πολιτείας καὶ Χριστιανικῆς εὐκοσμίας καὶ καταστάσεως, ὥστε ἀπέχειν ἀθεμιτογαμίας, τριγα-μίας, ἀνηθότητος καὶ τῶν ἄλλων κεκλυμένων γά-μων καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ἄλλων παρανόμων ἔρ-γων τῶν προξενούντων τοῖς ταῦτα ἐργαζομένοις ψυχικὴν βλάβην τε καὶ ἀπώλειαν. Ὁφείλει οὖν ὁ εἰρημένος ἱερομόναχος καὶ δικαίῳ τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν ποιεῖν πάντα συντηρημένως καὶ προσ-εντικῶς κατὰ τὴν παρακλέυσιν τῆς ἡμῶν μετριό-τητος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἀπολέλυται αὐτῷ καὶ τὸ πα-ρὸν ἐνταληριώδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῷ δι' ἀσφάλειαν, ὡς μὴ οὕτω ποιῶντι, ὡς αὕτη παρκελεύεται, ἔσται αὐτῷ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην δοῦναι λόγον εὐθύνης πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα. Ταύτην δὲ τὴν ἀνάθεσιν καὶ προτροπὴν οὕτως δίδωσιν αὐτῷ ἡ μετριότης ἡμῶν, μέχρις ἂν σὺν Θεῷ χειροτονηθῇ ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν· μετὰ ταῦτα γὰρ οὐδεμίαν οὐδόλω· ἔξει ἀδειαν καὶ ἐξου-σίαν ἐν ταῦταις τοιοῦτό τι ποιεῖν, ἀλλ' ἀργὸς δια-μνεῖ καὶ ἀνενέργητος, ὑποτασσόμενος καὶ αὐτὸς τῷ γεννησμένῳ ἀρχιερεῖ Ἀθηνῶν κατὰ πάντα καὶ

ὕπαικων αὐτῷ χωρὶς λόγου τινὸς καὶ τῆς τυχοῦσης προφάτους, μένων μέντοι πνευματικὸς κατὰ τὸ ἐν-ταλμα, ὃ ἔχει παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

LVII. Monasterio S. Petri apud Casa, Ecclesiae Sug-dææ confirmantur jura monasterii patriarchalis.

† Ἐπεὶ εὐρίσκειται ἀνέκαθεν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Καφᾶ ἐν τῷ Παλαιῷ Διμένι μονῆριον πατριαρχι-κὸν εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ τιμίου Πέτρου, ἀφ' οὗ δίδεται ἐτισίως· εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον τὸ σύνθηδες· κανονικὸν, ἀνέφερε δὲ ἀρετῶς· εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὅ ὢν ἐν τῷδε τῷ μονυδρίῳ καθηγούμε-νος, ὁ εὐλαβεστάτος ἱερομόναχος κύρ Βαρλαάμ, πο-ρίσασθαι γράμμα αὐτῆς ἐπὶ τῷ συντηρεῖσθαι τοῦτο ἀνέπαφον ἀπὸ τῶν κατὰ καιροῦς ἀρχιερέων Σουγ-δαίας, μῆτε τινὸς ἀπαιτήσεως ἐξ αὐτοῦ γεννησομένης· παρ' αὐτῶν, μῆτε μὴν οἰαοδήτινος συζητήσεως, ἀλλ' ὡς ἀνωθεν εἰς δεῦρο διετηρεῖτο ἐλεύθερον καὶ ἀνώτερον τῆς ἐντεῦθεν ἐπηρείας ὡς πατριαρχικὴν. οὕτω καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διαμένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀνε-οχλησίας, ἢ μετριότης ἡμῶν τὴν αὐτοῦ ζήτησιν προσδεξαμένη, τὸ παρὸν ἀπολύει, δι' οὗ καὶ παρα-κελεύεται ἐν ἁγίῳ Πνεύματι διατηρεῖσθαι τὸ τοιοῦ-τον πατριαρχικὸν μονῆριον τοῦ τιμίου πρεσβυτέρου ἀνώτερον πάσης ἐπηρείας καὶ συζητήσεως ἀπὸ τῶν κατὰ καιροῦς ἱερωτάτων μητροπολιτῶν Σουγδαίας· καὶ πάντων τῶν τοῦ κλήρου τῆς κατ' αὐτοῦ· ἐκκλη-σίας, τὸν δὲ κατὰ καιροῦς ἀποστελλόμενον μετὰ γραμ-μάτων τῆς ἡμῶν μετριότητος· εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν εἰς τὰ ἑκάεξ μέρη πατριαρχικῶν ἐξαρχικῶν δικαίων εἰσέρχεσθαι· εἰς τὸ τοιοῦτο μονῆριον καὶ ἀπολαύειν τῆς συνήθους κυβερνήσεως, μὴ μέντοι γε καὶ ἀπαι-τεῖν τι χάριν κανονικοῦ ἢ ἐνοχλεῖν αὐτῷ ἔξω τοῦ πρέποντος, τὸν γε μὴν εἰρημένον εὐλαβεστάτον κύρ Βαρλαάμ, καθηγούμενον εὐρίσκομένον ἐν τῷδε τῷ μονυδρίῳ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν προϊστάμενον καὶ τὰ εἰς ψυχικὴν αὐτῶν λυσιτέλειαν εἰσηγούμενον, αὐτὸν πέμπειν καὶ τὸ κανονικὸν εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλίον καθ' ἕκαστον ἔτος ἀνυστερήτως. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται αὐτῷ τὸ πα-ρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Ἐγράφη τῇ ἑκτητῇ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τῆς δ' ἰνδ.

LVIII. Nicephorus Gregoras excommunicatur a Philotheo, metropolitano Sulybriæ.

† Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ καὶ τοῖς φρονοῦσι καὶ λέγουσι καὶ ἐπεκδικοῦσι τὰ ἐκείνου περὶ τε τῶν ἄλλων θείων δογμάτων, καὶ ἔτι περὶ τῆς πιναχράν-του καὶ Θεομήτορος, ὅτι οὐκ εἰσηλθε δηλονότι εἰς τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων, ἐν οἷς ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται, ἀνάθεμα.

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σηλυβρίας Φιλώ-θεος.

LIX. Patriarcha episcopum Justinianæ primæ et io-tius Bulgariae vocat ad synodum œcumenicam, deliberaturam de unione Ecclesie Orientalis cum Occidentali.

† Μακαριώτατε ἐπίσκοπε τῆς πρώτης Ἰουστινια-νῆς Ἀχρειδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύ-

ματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εὐχομαι τῷ Θεῷ ὑγιαίνειν τὴν ἀγιωσύνην σου καὶ σωματικῶς, εἰς οὐστάσιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ ὑπ' αὐτὴν Χριστωνύμου πληρώματος. Ὁ περιπόθητος ἐξαδελφός τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, ὁ κόντος Σαβοείας, καταλαβὸν εἰς τὴν θεομεγάλυντον καὶ θεοφύλακτον Κωνσταντινουπόλιν μετὰ κατέργων, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δυτικὴν ἀρχιερέα, τὸν κῦρ Παῦλον, διεκόμισε λόγους τοῦ πάππα πρὸς τὸν κράτιστον καὶ ἀγίον μου αὐτοκράτορα περὶ τῆς ἐνώσεως καὶ ὁμονοίας τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς τε ἡμετέρας δηλονότι καὶ τῆς τῶν Λατίνων · ὁ οὖν κράτιστος καὶ ἀγιός μου αὐτοκράτωρ ἔδειξε τὰ περὶ τούτου τῆ ἡμῶν μετριότητι καὶ τοῖς ἀγιωτάτοις πατριάρχαις, τῷ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῷ Ἱεροσολύμων, ἔτι δὲ καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τῶν εὐρεθέντων ἐνταῦθα ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ κοινῇ συνελθόντες καὶ ὁμοφωνήσαντες ἐψηφισάμεθα, δεῖν γενέσθαι οἰκουμενικὴν σύνοδον κατὰ τὰς προγεγονυίας ἐπὶ τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Οἱ μὲν οὖν δύο ἀγιώτατοι πατριάρχαι, ὁ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εὐρίσκονται ἀρτίως ἐνταῦθα, καὶ ἀποστέλλουσιν ἡδὴ γραφὰς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀρχιερεῖς καὶ τὰς οἰκείας συνόδους, ἵνα παραγένωνται. Διεμνησάμεθα δὲ καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας ἡμεῖς, ἵνα μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πάντων ἀρχιερέων καὶ τῆς ἰδίας συνόδου ἐν γούδιν ἀναγκαῖον ἀφικέσθαι καὶ τὴν ἀγιωσύνην σου μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχιερέων πάντων, ἐπεὶ καθολικὴ καὶ οἰκουμενικὴ ἔσται ἡ σύνοδος · ἐπεὶ γὰρ ἡ αὐτόθι ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐγτεῦθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ ῥίζης ἔχει τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὑγιᾶ καὶ ἀμώμητον πίστιν, πρόκειται δὲ ἀρτίως ὁ περὶ εὐσεβείας καὶ πίστεως σκοπὸς, ἀνάγκη πάσᾳ ἐστί, καταλαβεῖν ἐνταῦθα τὴν ἀγιωσύνην σου, ἵνα κοινῇ διασκεψόμενοι, τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι, δώμεν λόγον ὑπὲρ τῆς θεοσεβείας ἡμῶν καὶ τῶν ἀπεισίων περὶ Θεοῦ δογμάτων, ἐρηρειαίμενοι ταῖς θείαις Γραφαῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς τε καὶ ἀποστολικαῖς καὶ πατρικαῖς παραδόσεσι καὶ διδασκαλίαις · οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα κἄν μίαν συλλαβὴν ἢ μίαν κεραίαν παροραθῆναι τῶν κειμένων δογμάτων, ἀλλὰ τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν κανόνων τε καὶ δογμάτων καὶ τῶν ἀρχαίων νομοθεσιῶν κειμένων, οὕτω καὶ ἡμᾶς θοῦναι λόγον ὑπὲρ τῶν προκειμένων ὑποθέσεων. Διὰ τοῦτο καὶ πάσας σου δουλείας ἀφεῖς, ὅσαι καὶ οἶαί εἰσι, καὶ πάντα τὰ προκειμένα σοι δευτέρα θέμενος τοῦ περὶ εὐσεβείας λόγου, σπουδάσων κατὰ πάσαν ἀνάγκην καταλαβεῖν ἐνταῦθα μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ πάντων ἀρχιερέων · ἐνθα γὰρ ἐστί ὁ περὶ εὐσεβείας καὶ περὶ πίστεως λόγος προηγούμενος, πάντα δεῖ παραβλέπειν τὴν πρὸς ἀλήθειαν βλέποντα. Ὁρεῖται οὖν καταλαβεῖν ἐντὸς τῆς τεταγμένης διωρίας, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ παρόντος Ἰουνίου μηνός, τῆς ἐνισταμένης ε' ἰνδικτιῶνος μέχρι καὶ συμπλήρωσιν χρόνων δύο. Ἐὰν δὲ παρελθούσης τῆς τοιαύτης διωρίας οὐκ ἔλθῃ ἡ ἀγιωσύνη σου, ἡμεῖς οὐκ εἴμι μέλλομεν περιμένειν. Καὶ πόση ἡ ζημία ἐστί, πόση βλάβη, πόση πρὸς τοῦτοις ἀτιμία, τοιοῦτων προκειμένων ἀναγ-

καίων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἀπολειφθῆναι τὴν ἀγιωσύνην σου τῆς τοιαύτης ἐπωφελοῦς συναλεύσεως, ὡς περὶ ἐπεὶ ἔλθῃς, πόση τιμὴ καὶ δόξα, πόσον κέρδος καὶ πόση ὠφέλεια ἔσται καὶ εἰς τὴν ἀγιωσύνην σου καὶ εἰς τοὺς εὐρίσκομένους αὐτόθι Χριστιανούς; Σπουδασάτω τοίνυν αὕτη ἀφικέσθαι ἐνταῦθα, πάντα τὰ ἄλλα ἐλάττω θέμενος τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως · γινωσκέτω δὲ ἡ ἀγιωσύνη σου, ὅτι τὴν ὑγιᾶ καὶ ἀμώμητον πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν καὶ τὰ ὀρθὰ ταύτης δόγματα οὕτω φυλάσσομεν, καὶ οὕτως ἔχομεν καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ βασιλεῖα, ὡς περὶ καὶ πρότερον εἰχομεν · καὶ μὴ πίστευσης τισὶ λέγουσιν ἰσως περὶ ἡμῶν ἐναντία, ἀλλ' οὕτω διακείμεθα περὶ τὰ ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ περὶ Θεοῦ δόγματα, καὶ οὕτως ἐστὲν καὶ νῦν, ὡς περὶ ἦμεν καὶ πρότερον · καὶ γὰρ οὕτω συνεφωνήσαμεν μετὰ τῶν μνηστῶν τοῦ πάππα, ἵνα, ἐὰν φανῇ τὸ ἡμέτερον δόγμα ἐν τῇ συνόδῳ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν κρείττον τῶν Λατίνων, ἔλθωσιν ἐκεῖνοι μεθ' ἡμῶν καὶ ὁμολογήσωσιν, ὡς περὶ λέγομεν ἡμεῖς. Θαρρόμεν δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτω γενήσεται τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι. Ἀκριδῶς οὖν πληροφρήθητι, ὅτι οὕτως εἶναι ταῦτα, ὡς γράφομεν τῇ ἀγιωσύνῃ σου. Γενέσθω οὖν οὕτω, καθὼς παραβηλούμεν αὐτῇ, ἵνα καταλάβῃ ἐνταῦθα ἡ ἀγιωσύνη σου μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχιερέων πάντων · ἐπεὶ τοιαῦτα εἰσιν ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητοι αἱ προκείμεναι ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις. Ὁ πανάγχιος Κύριος εἴη διαφυλάττων τὴν ἀγιωσύνην σου ἀνωτέραν παντός, ἀνιάρου συναντήματος.

C LX. Archiepiscopus Leucadis transfertur in metropolitim Naupacti.

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῇ μεταστάσει τοῦ Ναυπάκτου ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Λευκάδος.

† Σκοπεῖν χρὴ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα πανταχοῦ περιάγειν τὸν γε ἀληθῶς εἰληφῶτα παρὰ Χριστοῦ τὴν τῶν αὐτοῦ λογικῶν θερημάτων ποιμαντικὴν προστασίαν, καὶ μὴν δὴ προύργου τίθεσθαι, ὅπως μηδὲν τι τούτων μέρους ὑποσουλν ὁ ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν βασκαίων πύργος τῆς προσήκουσης καὶ σω; τηρίου νομῆς τῇ σπάνει καὶ ἐρημίᾳ τῶν ταῖς διδασκαλίαις ὡς περὶ τισὶ πόαις ἐκτρέφειν αὐτὰ δυναμένων · οὐ μόνον γὰρ ἀπολείπει τὸ τοῦ Χριστοῦ ποιμνιον τῇ τῆς λογικῆς ἐνδείᾳ τροφῆς, ἀλλὰ καὶ θηροὶ βορὰ ταυτὶ γενήσεται, λέγω δὴ ταῖς εὐδοκίμοις καὶ κιβδηλοῖς διδασκαλίαις τῶν ἔργων ἀεὶ ποιουμένων, τὰ τῆς εὐσεβείας εἰλικρινῆ δόγματα παραχράττειν καὶ τῷ σίτῳ τὸ ζιζάνιον ὑποσπείρειν · ὅθεν οὐδ' ἐπὶ πολὺ χρὴ παρατείνεσθαι τὸ ἀποιμνιον τῶν χηρσοῦσῶν ἐκκλησιῶν, μηδ' ἀνευ προέδρου ταύτας διατελεῖν, καὶ μάλισθ' ὅσαις συμβέβηκε μέσον γενῶν . . . ὡς ἐν σποδιᾷ πῦρ συγκρούπτεσθαι καὶ τὸ φαίνειν κατὰ μικρὸν ἀποβάλλειν, μὴ παρόντος τοῦ τὴν ἀναψιν δυναμένου ποιεῖν, ὅποιον δῆπου καὶ τὸ νῦν ἡμῖν ἐν λόγῳι · ἡ γὰρ ταῖς μεγίσταις ἀνωθεν ἐγκριθεῖσα τῶν μητροπόλεων ἀγιωτάτη μητρόπολις Ναυπάκτου, ἀρχιερέως γνησίου χηρῆουσα, ψήφῳ συνοδικῇ τὸν ἑαυτῆς ποιμένα καὶ πρόεδρον εἰληφεν, ἀνδρᾶ συν- ἐτὸν καὶ πολλὰκις ὑπὲρ εὐσεβείας διηγωνιζόμενον τε

καὶ παθόντα, ὡς ἔδειξεν ἡ ἡμῖν ὑπὲρ αὐτοῦ πεμφθεῖσα κοινὴ παρὰ τῶν ἐκείσε τοπαρχῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἐκκρίτων τε καὶ λογάδων καὶ τῶν τοῦ κλήρου ἑγγραφῶς μαρτυρία, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν χειροτονίαν πρότερον τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λευκάδος ἀνηρημένον, ἀποδιωχθέντα δ' ἐκείθεν παρὰ τῶν Ἰταλῶν, ὃς δὴ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ψήφῳ συνοδικῆ, ὡς δεδήλωται, τῆς περὶ αὐτὴν ὁμηγύρεως πᾶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Ποντοηρακλείας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Αἴνου, τοῦ Βιζύης, τοῦ Σηλυβρίας καὶ τοῦ Γάνου, σεπτῶ τε κελεύσματος καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ κράτιστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος, ἐφ' ᾧ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καλῶς ἰδρυταὶ καὶ ἐστηρικταὶ, ἀποκατέστη τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι ἐπὶ τὴν ἀγιωτάτην μητρόπολιν Ναυπάκτου. Ἐνθεν τοι καὶ ἀπολύουσα ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν παρούσων συνοδικῶν πρᾶξις πρὸς τόνδε τὸν ἱερωτάτων μητροπολιτῆν Ναυπάκτου, ὑπερίτερον καὶ ἔξαρχον πάσης Αἰτωλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος· καὶ συλλειτουργῶν, κύρ Ματθαίου, δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἀνήκουσαν τῆδε τῆ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ πᾶσαν τὴν ἀρχιερατικὴν διεξαγωγὴν, ὡς γνησίῳ ταύτης ἀρχιερεῖ, ὃς δὴ πρὸς τῷ λαχεῖν τὴν ἐπινομίαν τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπάκτου ἔξει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ταύτης ἐγκαθίσθουσι. Νῦν μέντοι γε ὀφείλει ἔχειν τὴν ἑαυτοῦ καθέδραν ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς τῆς ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ Ἀρτης, ἔχειν τε καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἑτέρας ἐπισκοπὰς, ἀνευ τῶν δύο ἐπισκοπῶν αὐτοῦ, τῆς τε Δρουνοπόλεως· καὶ τῆς Βελᾶς, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ ὑποτύπωσιν τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ τιμῆς ἐν τε καθέδραις, στάσεσιν τε καὶ συνελύσεσιν, ἀναγνωστῶν σφραγίδας ποιεῖν, ὑποδιακόνους τε καὶ διακόνους προδιδάξαι καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ ἐπιτρόπους εἰς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἐγκαθίσταειν, ἐφεμένον καὶ τοῦτο πράττεσθαι, ἐπιβλέσθαι δὲ καὶ πάντων τῶν ὀθενδῆποτε διαφερόνων δικαίων τῆ κατ' αὐτὸν ἀγιωτάτην μητροπόλιν, ὅθεν ὀφείλουσιν οἱ τε ἐν αὐτῇ κληρικοί καὶ ἱερωμένοι, μονάζοντες τε καὶ λαϊκοὶ, ὑποκεισθαι τούτῳ καὶ πειθαρχεῖν, ὅσα γνησίῳ αὐτῶν ἀρχιερεῖ καὶ ποιμένι, μεσίτη τε καὶ διαλλακτῇ τὰ πρὸς Θεόν, κ. τ. λ. Ἐπιδέδοται ἡ παρούσα συνοδικὴ πρᾶξις τῷδε τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολιτῇ Ναυπάκτου, ὑπερίτεμῳ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, δι' ἀσφάλειαν, ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Ἰούλιον τῆς ἐνισταμένης ε' ἰνδ. τοῦ Ἰωσὸς ἔτους, ἧτις καὶ ὑπεσημάνθη τῇ αὐτοχειρῷ ὑπογραφῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος.

LXI. Christianupoleos præsul in jus vocatur.

† Μηνὶ Νοεμβρίῳ, θ', ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἰνδ. ζ', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τοῖς καλλοῖς τῆς μεγάλης ἀγιωσύνης αὐτοῦ τοῖς ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηγουμένοις, συνεδριαζόντων αὐτῷ καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερίτεμων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ

Ἐφέσου, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Βιζύης, ὄντος διὰ γνώμης καὶ τοῦ Αἴνου, ἐλαλήθη περὶ τοῦ Χριστιανουπόλεως, ὅτι τε τὸν μοναχὸν Ἰσαΐαν τὸν ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου συνοδικῶς ἐπισχεθέντα, μὴ προδιδασθῆναι εἰς ἱερωσύνην διὰ τὸ δοῦναι καὶ αὐτὸν τῷ γόητι ἐνέχυρον ἐπὶ τὸ εὐρεῖν τὰ ὑπέρπυρα, ἄπερ ἀπώλεσεν ὁ μοναχὸς Ἰλαρίων, λαβὼν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονῆς, καὶ ταῦτα τὴν ὑπόθεσιν εἰδὼς καὶ διαμηνυθεὶς παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, διὰ τε τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Ἐφέσου καὶ τοῦ Ἀδριανουπόλεως, μὴ λαβεῖν αὐτόν· ὁ δὲ λαβὼν καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν ἀπελθὼν χειροτόνησε τοῦτον διάκονον, καὶ ὅτι τοῦτου γενομένου καὶ τοῦ βῆθέντος Ἰσαίου ἐλθόντος ἐνταῦθα καὶ καθαιρεθέντος ψήφῳ συνοδικῆ, ἐπισχεθεὶς καὶ ὁ Χριστιανουπόλεως καὶ διαμηνυθεὶς, ἔλθειν ἐνταῦθα ἀπολογισόμενος συνοδικῶς, ὅτου χάριν πεποίηκε ταῦτα· ὁ δὲ οὐκ ἤλθε, προβαλλόμενος ἔνδειαν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι δι' αὐτὴν ἐνταῦθα παραγενέσθαι, καὶ εἰ δεῖ συγχωρηθῆναι αὐτὸν ἐνεργεῖν τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, μέχρις ἂν ἐνταῦθα παραγένηται. Πρὸς ταῦτα ἀπεψήφησαν οἱ ἱερωτάτοι ἀρχιερεῖς, ἐπιβεβαιώσαντες ταῦτα ὕστερον καὶ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὅτι τὰ μὲν ἐγκλήματα ταῦτα καθαιρεῖσιν ἀπαιτεῖ τοῦ Χριστιανουπόλεως, τοιαῦτα πεποιηκός· διὲ ἐξ συγκατάθεσιν καὶ ὅτι ἀπὸν οὐδὲς καταδικάζεται, ἔστω συγκεχωρημένους διενεργεῖν ἀκαλύτως τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, ἕως ἂν ἐνταῦθα παραγένηται. Ἐτάχθη δὲ καὶ τοῦτου, ὅτι, εἰ μὲν ἐντὸς τοῦ ἔλευσομένου Μαΐου μηνὸς ἔλθοι, γεγονότων πρὸς ἐκεῖνον τριῶν μηνυμάτων, πρῶτου μὲν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα διὰ τιμίας γραφῆς τοῦ παναγιωτάτου δεσπότη ἡμῶν, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, δευτέρου δὲ καὶ τρίτου διὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ τε Μονεμβασίας καὶ τοῦ Λακεδαιμονίας, εὐρισκομένων ἐκείσε, τότε ἀπολογησεται συνοδικῶς, καὶ γενήσεται τὸ τῇ θεῖᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ ὄψαν κανονικῶς· εἰ δὲ τῶν μηνυμάτων γεγονότων, ὡς ἔρρηται, καὶ τῆς τεταγμένης διαρκῆς παραβουσίας οὐκ ἔλθοι, τότε ἔνα καὶ ἀπὸν καθαιρήσεται. Διὰ ταῦτα ἐγγέγραπται ταῦτα τῷ παρόντι κωδικῷ σημειώσεως χάριν, μηνὶ Νοεμβρίῳ ἰνδ. ζ'.

LXII. Metropoliis Gothiæ committitur Ecclesia Chersonis.

† Ἐνταῦθα ἐξαρχικὸν τῷ Γοθίας, γεγονὸς ἐπὶ τῇ τῆς Χερσῶνος ἐκκλησίᾳ.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος ἀνατίθησι τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολιτῇ Γοθίας καὶ ὑπερίτεμῳ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος· καὶ συλλειτουργῷ, τὴν ἐξαρχίαν καὶ διοίκησιν τῆς ἐν Χερσῶνι ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὅστις καὶ ὀφείλει ἐπιβλέπειν καὶ ἐπιτηρεῖν ταύτην καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένους ἱερωμένους καὶ μονάζοντας καὶ τὸν λοιπὸν τοῦ Κυρίου Χριστιάνωνμον λαὸν καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι, κ. τ. λ. Ἀπελύθη τῇ δ'.

† Ἐίχε καὶ διὰ τῆς τιμίας πατριαρχειῆς χειρὸς τὸ Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ' ζ'.

LXIII. *Synodus decernit, fundos ecclesiasticos non posse cedi imperatori.*

† Μηνὶ Νοεμβρίῳ . . . ἰνδ' ζ', διεκομίσθησαν λόγοι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως πρὸς τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, διὰ τοῦ περιποθήτου θεοῦ τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῦρ Μακαρίου Γλαβᾶ τοῦ Ταρχανειώτου, εἰπόντος, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος βούλεται καταστῆσαι στράτιωτας ἐν τοῖς χωρίοις ἐξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέχρι τῆς Σηλυβρίας, οἷς καὶ βούλεται δοῦναι τὰ ἐν αὐτοῖς χωράφια καὶ τὴν γῆν πᾶσαν τὴν ἐν αὐτοῖς· ἐπεὶ δὲ ἔχει καὶ ἡ μεγάλη Ἐκκλησία δύο χωρία, τὸ τοῦ Οἰκονομείου καὶ τὸ τοῦ Πασπαρᾶ, μηνύει τῇ μεγάλῃ ἀγιοσύνῃ σου, ἵνα ἀπολυθῶσι ταῦτα παρ' αὐτῆς, ὡς ἂν παραλαβῶν ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος ταῦτα ποιῆσθαι ἐπ' αὐτοῖς, ὅπερ βούλεται, κατέχειν γὰρ μέλλει ταῦτα μέχρι χρόνου ἐνός, καὶ εἰ μὲν ποιῆσει, ὅπερ βούλεται, καθέξει ταῦτα καὶ εἰτέτι καὶ δώσει τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐτέραν πρόσδοτον, ἴσῃ τοῖς κτήμασι τούτοις, εἰ δὲ οὐ ποιῆσει, ὅπερ βούλεται, ἀντιστραφήσονται ταῦτα πρὸς αὐτήν. Πρὸς ταῦτα ὁ παναγιώτατος δεσπότης ἡμῶν, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἀπεκρίνατο, ὡς Ἐγὼ οὐκ ἔχω ἄδειαν ἐκδοῦναι τινὲς τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων, φύλαξ γὰρ εἰμι τούτων κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων διαταγὴν, καὶ τῶν μὲν προσόδων αὐτῶν εἰμι κύριος κατὰ πάντα καὶ ἐξουσιαστής, ὡστε ποιεῖν ἐπ' αὐτοῖς πᾶν, ὅπερ βούλομαι, τῶν δὲ ὑποκειμένων αὐτῶν καὶ τῶν κτημάτων οὐχί, ἀλλὰ φύλαξ μᾶλλον εἰμι· διὰ τοῦτο καὶ οὐ ποιήσω τοῦτό ποτε. Προτροπῇ δὲ τῆς μεγάλῃς ἀγιοσύνης αὐτοῦ συνήχθησαν οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῆ τοῦ Ἀκαταλήπτου, ὁ Καισαρείας, ὁ Ἐφέσου, ὁ Κυζίκου, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Βιζύης, ὁ Βρύσησ, ὁ Περιθεωρίου, ὄντος διὰ γνώμης καὶ τοῦ Αἵνου, καὶ ἀκηκόετες ταῦτα καὶ ἐρωτηθέντες εἶπεν, τί καὶ αὐτοῖς δοκεῖ περὶ τούτου, πάντες εἶπον ὡς ἀπὸ ἐνός στόματος, μὴ ἔχειν ἄδειαν μήτε τὸν παναγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, μήτε τὴν περὶ αὐτὸν ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον ἐκδοῦναι πρὸς τινὰ τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων· κεκωλυμένον γὰρ εἶναι τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ἀπειρημένον τὸ δίδοναι τινὰ τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τῶν κτημάτων τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκκλησίας πρὸς τινά. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἕπερ καὶ βουλόμεθα ποιῆσαι τοῦτο, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα, κωλυόμενοι παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἐπὶ τούτοις εἶπεν ὡς ἀπὸ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ὁ περιπόθητος θεὸς τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ, ὅτι ἐπεὶ οὐ διδόταε ταῦτα πρὸς αὐτὸν, ὅστε ταῦτα, ἵνα κατέχη, ὡπερ κατέχουσιν ἕτεροι καὶ σπεύρουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀποδίδουσι τὴν μορτὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ὅστε οὖν καὶ αὐτῷ ἕμοίως, ἵνα ὀρισμῶ τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτοῦ ἀποδιδῶται ἡ μορτὴ τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ πρὸς ταῦτα οὖν εἶπεν ἡ

ἱερὰ σύνοδος, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἔχομεν ἄδειαν ποιῆσαι· κεκωλυται γὰρ καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων, διακελευομένων, μὴ δίδουσαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματά τινι τῶν δυνατῶν, μήτοι γε καὶ βασιλεῖ. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀπεφάνητο καὶ ὁ παναγιώτατος δεσπότης ἡμῶν, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἄδειαν οὐκ ἔχομεν ἐκδοῦναι τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματα πρὸς τινά· οὐδὲ γὰρ βουλομένους ἡμῖν ἐξίσταται τοῦτο ποιῆσαι· διὰ τοῦτο καὶ οὐδόλωσ ἀπολύομεν ταῦτα. Εἰ δὲ βούλεται ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος λαβεῖν αὐτὰ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ὁ βούλεται ποιῆσαι, ποιησάτω. Αὐτὸς ἔδωκε ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς καὶ βουλόμενος λαβεῖν αὐτὰ λαβέτω, ἐξουσίαν ἔχει ποιῆσαι ἐπὶ τούτοις, ὁ βούλεται. Ἡμεῖς ἄφ' ἑαυτῶν οὐδόλωσ ποιήσομεν τοῦτο, κἂν εἴ τι γένηται. Εἰς γοῦν τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἐγράφησαν ταῦτα ἐν τῷ παρόντι κωδικίῳ σημειώσεως· χάριν.

LXIV. *Ecclesia Sardinum subicitur metropoli Philadelphie.*

† Πράξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ Φιλαδελφείας.

† Ὁ δὲ πάντα μεταποιῶν χρόνος καὶ ἀμείβων καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν χωρεῖν παρασκευάζων τὰ καλῶς ἔχοντα μέχρι τοῦδε τὰ ἑαυτοῦ ποιῶν καὶ τῆς ἰδίας φυσικῆς ἀκολουθίας ἐχόμενος καὶ τὴν τῶν Σάρδεων μεγάλην μητρόπολιν, ἐφ' οὕτω δόξης προήκουσαν καὶ τοσαύτην περιφάνειαν σχοῦσαν ἀπὸ τῶν χρόνων καὶ τῆς τῶν ἐν αὐτῇ καλλίστης εὐταξίας τε καὶ παιδείας, ὡς καὶ ταῖς μεγίσταις καὶ πρώταις συναριθμηθῆναι τῶν μητροπόλεων, καὶ τὸ πρωτεῖον πληρῶς ἔχων τινῶν κατὰ πασῶν ἐπιφάρεσθαι καὶ τὸ κράτος, κἂν ταῖς ἀπάντων ἐγκειμένῃν γλώσσαις, ὡς τῶν σμᾶτι τερπνῶν καὶ καλλώπισμα τῶν ὄσων τῆς Ἀσίας προκάθηται πόλεων, εἰς τοσοῦτο νῦν ἀμορφίας προήνεγκε ταύτην καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτήν, Θεοῦ δηλαδὴ συγχωροῦντος, διέθετο, ὡς μηδὲ σχῆμα γοῦν πόλεως ἀποσώζειν καὶ μικρὸν τινα χαρακτηριστὴρ ἀντι παραδείσου τρυφῆς, ἀφανισμοῦ καὶ ἀπωλείας πεδίων γεγεννημένην. Καὶ ταῦτα μὲν τῷ χρόνῳ ποιεῖν καὶ τὰ πολλῶν τούτων ἐπι χείρῳ τοῖς πᾶσι προσσπειρεῖν ἔθος, ὕλην εὐρίσκοντι τὴν καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν πληθός, μᾶλλον δὲ δικαίως ἡμῖν ἐπιγιγνομένην. Τοῖς δὲ γε τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἐπανορθώσεως ἀνάγκην ἔχουσι κηδεσθαι τῶν ἀπολωλότων τὰ καταλειφθέντα μέρη συνάγειν προσήκει καὶ τούτοις φυλακὴν εἰς τὸ ἐξῆς χορηγεῖν, ὡς ἂν τῆς χρονικῆς ἐπιβουλῆς ἀνώτερα τὰ τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας περιλειφθέντα ἐκ πολλῶν μικρὰ λείψανα πνευματικῆς ἐπισκέψεως ἀξιώσαι τῶν προστηκόντων ἂν εἴη, τὸν καλὸν ἐκείνου μισομένους ποιμένα, ὅς τὰ πολλὰ τῶν προβάτων καταλίπων, καλῶς ἔχοντα, ἐπὶ τὴν τοῦ ἀπολωλότου ἐνάδης ζήτησιν καθήκειν. Ἐνθεν τοι καὶ τὴν ἀγιωτάτην Φιλαδέλφειας μητρόπολιν, πολλὰ φιλουμένην Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τέλους ἀνάλωτον τηρουμένην καὶ μηδενὶ ποτ' ἂν τῶν ἐθνῶν ἀρχένα κλίνας προστεταγμένην, ποιμένα τε πλουτοῦσαν τὸν Ἄαρων τὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ ἐκτὸν καὶ ταῖς

αὐτοῦ σὺν τοῖς λόγῳις τε καὶ διδάγμασιν εὐχαί, κα-
 τεστηριγμένην, μητέρα τούτων δὴ τῶν καταλειφθέν-
 των καὶ μητρόπολιν καλὸν ἔδοξεν ἡμῖν καταστήσαι,
 οὐ δόξαν μᾶλλον αὐτῇ παρεχομένην, ὅσον αὐτοῖς τὴν
 ἀπ' αὐτῆς σωτηρίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Συνδιασκε-
 φαμένη τοίνυν τὴ περι τούτου ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ
 περὶ αὐτὴν ὁμηγύρει τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ
 ὑπερτίμων, τῷ Ἐπίσῳ, τῷ Κυζίκου, τῷ Νικαίας,
 τῷ Καλικηδόνος, τῷ Βρύσεως, τῷ Περιθεωρίου καὶ
 τῷ Μιλήτου, πέπραχε τὴν μὲν ἑνορίαν πᾶσαν τῶν
 Σάρδεων, ὅση τῆς ἐστίν, εἶναι ἐπὶ τῶν ἀγιωτάτην
 ταύτην μητρόπολιν, ταύτην δ' ὡσαύτως τὴν τῶν Σάρ-
 δεων κεκτημένην τόπον καὶ θρόνον, τούτο εἰς τὴν
 ἐξῆς ἅπαντὰ χρόνον εἶναι, ὅπερ αἱ Σάρδεες ἦσαν,
 καλῶς ἔχουσαι καὶ μήπω τῇ τῶν ἐθνῶν φθορᾷ. Θεοῦ
 παραχωρήσαντος, ἐκδοθεῖσαι. Ἐξίσταται τοίνυν τὸ ἀπὸ
 τοῦδε τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας, ὑπερ-
 τίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Λυδίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι
 ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν με-
 τριότητος, γνησίῳ ὄντι ἀρχιερεὶ καὶ τῆς περιλειφθεί-
 σης ἐνορίας τῶν Σάρδεων, μετέχειν πάντων τῶν ἀνη-
 κόντων τῷ τοιοῦτῳ θρόνῳ, ἦγουν τοῦ τε τόπου καὶ
 τῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι στάσεως, καὶ καθέδρας,
 τοῦ τε διακόνου καὶ πρεσβυτέρου χειροτονεῖν, ἐπι-
 θκόπους ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὰς ἐκκλησίαις ἐγκαθίστασθαι
 καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πάντα ποιεῖν καὶ πράττειν, ὅσα
 πᾶσι τοῖς γνήσιοις ἀρχιερεῦσιν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ
 ἐκκλησίαις ἀνήκει ποιεῖν, τῶν καταλειφθέντων με-
 ρῶν ἐκείνης ὑποκειμένων τῇ ἀγιωτάτῃ μητρόπολει
 Φιλαδελφείας, ὀφειλοῦση καὶ τὸν τόπον ἔχειν καὶ τὴν
 τιμὴν καὶ τὸν θρόνον ἐκείνης, ὡς εἴρηται, ὀφειλόντων
 πάντων τῶν ἐν αὐταῖς εὐρυσκομένων Χριστῶ ἀνῶν
 ὑποκεισθαι αὐτῷ δὴ τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φι-
 λαδελφείας καὶ πεῖθαρχεῖν, ὡς γνησίῳ ἀρχιερεὶ καὶ
 διαλλακτῇ καὶ μεσίτῃ αὐτῶν τὰ πρὸς τὸν Θεόν, μη-
 δενοῦ, ὄντος τοῦ πλεονεκτηκῶ τινι τρόπῳ παρεισα-
 χθέντος καὶ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τούτων ἱερατικῶν τι βουλη-
 θησομένου ποτὲ διαπράξασθαι. Εἰς γὰρ τὴν περὶ
 τούτου ἀσφάλειαν ἀπολέλυται καὶ ἡ παρούσα συνδι-
 κὴ πρᾶξις τῆς ἡμῶν μετριότητος.

† Ἀπελύθη τῇ ε'. Ἐίχε καὶ διὰ τῆς τιμᾶς πα-
 τριαρχικῆς χειρὸς τῶ Μηνι Αὐγούστῳ, ἰνδ. ζ'.

**LXV. Patriarcha Philotheus litteris ad patriarcham
 Antiochie datus conqueritur de quodam Marco.**

† Μηνι Φεβρουαρίῳ ιε', ἰνδ. η'.

† Ἀγιώτατε δέσποτα, πατριάρχα θεουπόλεως με-
 γάλῃς Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν ἁγίῳ
 Πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος
 καὶ συλλειτουργγῆ, τὸν παντοδύναμον διὰ παντὸς ἰκε-
 τεύω Κύριον, ὅπως ὑγιαίνει ἡ ἀγιωσύνη σου καὶ
 σωματικῶς, καὶ παντοῖαν ἔχῃ τὴν πρὸς τὸ κρεῖτ-
 τον ἐπίδοσιν εἰς καταρτισμὸν καὶ στηριγμὸν τοῦ
 ὑπὸ σὲ Χριστιανύμου ποιμνίου καὶ ὑπεραπισμῶν
 τῆς ἀνωμήτου καὶ ὑγιούς πίστεως. Ὅποσα σκάν-
 δαλα καὶ θορύβῳ καὶ συγχύσεις καὶ ταραχὰς ἐποίη-
 σεν ἐνταῦθα ὁ παρὰ τῆς σῆς ἀγιότητος εἰς προστα-
 σίαν ἀποσταλεῖς πρὸ καιροῦ τῆς σεβασμίας μουτῆς
 τῶν Ὁδηγῶν, ὁ ποτὲ Ἀπαμείας, παρεδηλώθησαν

PATROL. GR. CLII.

καὶ παρὰ πολλῶν τῶν ἡμετέρων γραμμάτων τῇ σῇ
 ἀγιότητι καὶ παρὰ τῶν αὐτόθι ἐρχομένων, καὶ οὐκ
 ἔστι νῦν χρεῖα τὰ αὐτὰ πάλιν γράφειν περὶ τῶν αὐ-
 τῶν· τοῦτο δὲ μόνον ἔστιν ἀνάγκη πᾶσα παραδελῶ-
 σαι, ὡς οὗτος ὁ ποτὲ Ἀπαμείας, Μάρκος, ὡς φαί-
 νεται ἀπὸ τοῦ πράγματος, οὔτε πατριάρχῃν Ἀντιο-
 χείας ἔχει, οὔτε σύνοδον, οὔτε Κωνσταντινουπόλεως,
 ἀλλ' οὐδὲ ἐκκλησίαν. Ἐποίησεν αὐτόθι, ὅσα ἀλλότρια
 καὶ ξένα παντὶ ἀνθρώπῳ Χριστιανῷ, ὡς ἐμάθομεν
 ἀπὸ τῶν τῆς σῆς ἀγιότητος γράφων, ἦλθεν ἐνταῦθα,
 καὶ ἐτάραξε τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν βασιλείαν, τὴν
 Κωνσταντινουπόλιν, σχεδὸν τὸ πᾶν, καθήρηθη παρὰ
 τῆς σῆς ἀγιότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς συνό-
 δου, καὶ ἀφορισμῷ καθυπεβλήθη, ἐὰν μὴ συντόμως
 ἐπαναστρέψῃ αὐτόθι, καὶ οὐδὲ ἐφρόντισε περὶ τού-
 του, οὐδὲ λόγῳ ἤξιωσε, ἀλλὰ καὶ τοὺς διακομίσαν-
 τας ἀρχιερεῖς τὰ τοιαῦτα καὶ ὕβρισε καὶ ὑβρίζει,
 καὶ οὐδὲ ἰδεῖν ἐθέλει, καὶ νῦν πάλιν βούλεται ἵνα
 καὶ τὸ μοναστήριον λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ μήτε ὑπὸ
 τὴν Κωνσταντινουπόλεως εἶναι, μήτε μὴν ὑπὸ τὴν
 Ἀντιοχείας, ὡς περ μελλεῖς μαθεῖν καὶ ἀπὸ τῶν
 γραφῶν τῶν ἐνταῦθα ἀρχιερέων τῆς σῆς ἀγιότη-
 τος· τὸ δὲ χεῖριστον, ὅπερ ἤκουσα νῦν, οἷ βούλεται
 ἵνα ἔλθῃ αὐτόθι, νὰ ἀπατήσῃ καὶ τὴν ἀγιωσύνην σου
 καὶ τὴν σύνοδόν σου, νὰ λάβῃ πάλιν τὴν συγχώρη-
 σιν καὶ τὴν προστασίαν τῆς μονῆς, καὶ εὐρίσκηται
 ἐνταῦθα. Τί ταῦτα; ἀνθρώπου; Χριστιανοῦ; διαβό-
 λου ἀντικρῦς εἰσιν ἔργα. Ἐγὼ τὴν εἰρήνην ἠρῆζω
 καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν τῆς ἀγιωσύνης σου,
 ὅτι οὐκ ἄλλως ἡμᾶς ἔχειν δεῖ, ἐπεὶ τοῦτο διδάσκο-
 μεν, καὶ εἰς τοῦτο ἐτάχθημεν, καὶ αὐτὸν ἔχομεν
 διδάσκαλον τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τὴν εἰρήνην.
 Καὶ εἴπερ ἔλθοι αὐτόθι, φέρων γραφὰς ἢ προστάγ-
 ματα τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αυτοκράτορος,
 ζητῶν συγχώρησιν, ἵνα πάλιν ἐπαναστρέψῃ ἐνταῦθα
 εἰς προστασίαν τῆς μονῆς, ἀπόπεμψον αὐτὸν, καὶ
 μηδὲν ἀκούσης αὐτοῦ· προσηνῆσαι γὰρ σκάνδα-
 λον, εἴπερ γένοιτο μέσον ἡμῶν, μέγα. Ἐγὼ τοὺς
 ἐρχομένους ἐνταῦθα τῆς σῆς ἀγιότητος πάντας καὶ
 ἀναδέχομαι καὶ ἀγαπῶ, καὶ ἕτερον ἐὰν πέμψῃ; ἐν-
 ταῦθα, κἀκεῖνον καὶ ἀναδέχομαι καὶ ἀγαπήσω, εἴπερ
 καὶ εἰρηνεύειν ἐθέλῃσει, καὶ μὴ συγχύσεις ἐγείρειν
 καὶ σκάνδαλα. Εἰ γὰρ τοιοῦτος καὶ κακὸς ἄνθρωπος; ἀνα-
 φανεῖη μέσον εἰς τὴν πόλιν μου, εἰς τὸν θρόνον μου.
 D μεγάλῳ; σκανδαλισθῆσομαι, ὡς περ ἐμελλε ποιήτειν
 καὶ ἡ ἀγιότης σου εἰς τόπον σου αὐτόθι, εἴπερ σὺν
 ἐβνιέ τι τοιοῦτον. Ἐβῶρω, ἐν Κυρίῳ ἀγιώτατε
 δέσποτα, ποθεινότητα ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργγῆ τῆς
 ἡμῶν μετριότητος.

† Ἐίχε καὶ διὰ τῆς τιμᾶς πατριαρχικῆς χει-
 ρὸς τῶ Φιλίθεος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπισκόπου
 Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκου-
 μενικῆς πατριάρχῃς.

**LXVI. Synodi decretum de non alienandis bonis
 Ecclesie.**

† Ἐπειδὴ περ ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὅτι
 τινὲς τῶν ἀρχιερέων, παραγινόμενοι εἰς τὰς λαλοῦ-
 σας αὐτοῦ ἐκκλησίας, χρεὸς ἔχοντες κατὰ πάντας

σπευδεν τρόπον συνιστᾶν καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀγειν
 τὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησιῶν κτήματα, μήτοι γε
 μόνον αὐτὰ συντηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἀμείωτα καὶ
 ἀνεκποίητα καθάπαξ καὶ ἀκαταδούλωτα, ὡς ἂν ἐξ
 αὐτῶν αὐτοὶ τε τὸ ἱκανὸν ἔχοιεν, καὶ δὴ καὶ οἱ πρὸς
 αὐτοὺς ἀφορῶντες καὶ προμηθεῖαν ἐξαιτούμενοι τοῦ
 σκοποῦ μὴ ἀποτυγχάνωσιν· οἱ δὲ οὐκ εἰδ' ὅπως τὰ
 μὲν τῶν προσηκόντων ταῖς ἐκκλησίαις ἀκινήτων
 κτημάτων τοῖς βουλομένοις πειράσκουσι, τὰ δ' αὖ-
 θις ἀμετῶχος ἀποχαρίζονται, τὰ δὲ παρὰ τὸ ἀρμό-
 ζον τέλος ἐκκλητικῶς τισιν ἐκδίδουσι· καὶ τοῦτο
 μάλιστα γέγονεν ἐπὶ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως
 Ἀθηνῶν, τῶν κατὰ καιροὺς εἰληφθέντων τὴν προστασίαν
 αὐτῆς ταῖς προεξημέναις αἰτίαις ἐξ τοσοῦτον κα-
 ταστενωσάντων αὐτήν, ὡς μὴδὲ τὴν τῶν ἀναγκαίων
 χρεῖαν παρέχειν δύνασθαι τῇ γνησίως αὐτῆς ἀρτίως
 ἱεροστανμένῃ ἀρχιερεῖ, μήτοι γε καὶ πτωχοῖς ἐφαρ-
 κεῖν διδόναι, ὅπερ ὁ τοῦ Θεοῦ βούλεται νόμος καὶ οἱ
 θεοὶ κανόνες διακελεύονται· Ἡ μετριότης ἡμῶν,
 τοῖς θεοῖς καὶ ἱεροῖς ἐπομένῃ κανόσι, κατὰ κοινήν
 ὁμολοίαν τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ
 ὑπερίμων, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Νικαίας, τοῦ Βρύ-
 σεως, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Ἀμασειᾶς, τοῦ Τραπε-
 ζοῦτος, τοῦ Μετυλήνης, τοῦ Μηθύμνης, τοῦ Σιζο-
 πόλεως καὶ τοῦ Χερσῶνος, τὸ παρὸν αὐτῆς σιγιλίω-
 δες ἐκτίθησι γράμμα, δι' οὗ καὶ κατὰ τοῦ κανόνος
 τοὺς λέγοντας, εἰ τις ἐπίσκοπος εὐρεθῆ ἢ ἡγούμενος
 ἐκ τῶν αὐτουργιῶν τοῦ ἐπισκοπέου ἢ τοῦ μοναστη-
 ρίου ἐκποιούμενος εἰς ὄργοντικὴν χεῖρα ἢ ἐτέρῃ
 προσώπῳ ἐκδίδους, ἄκυρον εἶναι τὴν ἐκδοσὶν κατὰ
 τὸν κανόνα τῶν ἀγίων ἀποστόλων οὕτως κατὰ βῆμα
 διεξιόντα· Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμά-
 των ὁ ἐπίσκοπος ἔχετω τὴν φροντίδα, καὶ διοικεῖτω
 αὐτὰ, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὧν ὄντος, μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ
 σφραγισθῆναι τι ἐξ αὐτῶν ἢ συγγενέσιν ἰδιοῖς· τὰ
 τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἴεν, ἐπιχορη-
 γεῖτω ὡς πένησι, καὶ μὴ προσάτῃ· τούτων τὰ τῆς
 Ἐκκλησίας ἀπεμπολεῖτω· Ὁμοίως καὶ ἡ πρὸς
 Δόμον ἐπιστολὴ τοῦ ἀγίου Κυρίλλου τάδε φησὶ ἐν
 μέρει· Κεῖμήλια μὲν γὰρ καὶ κτήσεις ἀκινήτους
 ἀνεκποίητα ταῖς ἐκκλησίαις σώζεσθαι χρὴ, ἐκποιή-
 σις δὲ ἐστὶν ἢ μεταθέσις τῆς δεσποτείας, ἢ γονὴ ἢ
 δωρεᾶ, ἢ πρῶσις, ἢ ἐμφύτευσις, ἢ ἀναλλαγὴ καὶ
 τὰ ὅμοια· ἐκδοσις δὲ ἢ ἐπὶ προσώποις ἢ χρόνοις
 ἱεροστανμένοις παραπομπῇ καταχορηγικῶς δὲ καὶ ἢ
 ἐκδοσις ἐκποιήσις λέγεται, καὶ ἢ ἐκποιήσις· Ἐκδο-
 σις, ὁμοίως καὶ ὁ πεντακαίδεκάτος κανὼν τῆς
 ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου τοιαύδε φησὶ· Περὶ τῶν διαφε-
 ρόντων τῷ κυριακῷ ἤτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅσα ἐπι-
 σκόπου μὴ ὄντος προσδύεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλεῖ-
 σθαι τὸ κυριακόν, ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου
 εἶναι, εἴτε προσήκει ἀπολαβεῖν τὴν τιμὴν τοὺς κα-
 κῶς ὠνησαμένους, εἴτε καὶ μὴ, διὰ τὴν πολλάκις τὴν
 πρόσδοσιν τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς
 τούτοις πλείονα τὴν τιμὴν· Καὶ ἡ μα' τοῦ γ' τίτλου
 διάταξις οὕτω φησὶ· Κατ' ἐνιαυτὸν ὁ οἰκονόμος
 παρατίθεται λόγον τῆς αὐτοῦ διοικήσεως τῷ ἐπι-
 σκόπῳ, καὶ ἀποδίδωσιν, εἰ τι φανῆ βλάβη· ἢ κερ-
 δία· εἰ δὲ τελευτήσῃ πρὸ τῶν λογισμῶν, ὑπό-

κεινται τούτοις οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ. Καὶ ἡ κα'
 διάταξις τοῦ β' τίτλου φησὶν, ὅτι ὁ μὴ δι' ἀνάβρυσιν
 αἰχμαλιώτων ἀγοράζων ἱερά σκευή. . . . .
Reliqua desunt.

LXVII. *Synodi decretum de bonis metropoleos Methymnae alienalis.*

† Ἐπεὶ ἀντιέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, ὡς ἐν τῇ
 ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Μηθύμνης οἱ κατὰ καιροὺς
 τὸν ἀρχιερατικὸν αὐτῆς κατέχοντες θρόνον παρῆδω-
 καν πρὸς τινὰς τῶν κληρικῶν ἀπὸ τῶν τῆς Ἐκκλη-
 σίας κτημάτων ἐπὶ τῷ κατέχειν τούτους αὐτὰ καὶ
 ἐκδουλεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποδιδόντας αὐτῇ
 καὶ τὸ ἀνήκον τέλος, τοῦ καιροῦ δὲ πρόσontos καὶ
 τῶν παραλαβόντων ταῦτα τετελευτηκῶτων, κατέ-
 χουσι ταῦτα κατὰ διαδοχὴν ἀπ' ἐκείνων οἱ κληρονό-
 μοι ἐκείνων, μὴ ὄντες ὅλως κληρικοὶ, μὴδὲ τὴν
 ἀνήκουσαν ὑπηρεσίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδόντες, ἄλλοι
 δὲ οὐδὲ τέλος διδόντες, ἀλλὰ κατέχουσι ταῦτα ἐξου-
 σιαστικῶς ὡς ἴδια αὐτῶν, τινὲς δὲ καὶ διδόντες ὀλί-
 γον διδόντες· καὶ διὰ ταῦτα ἐδεήθη τῆς ἡμῶν μετριό-
 τητος ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Μηθύμνης καὶ
 ὑπέρτιμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπήτως ἀδελφῆς αὐ-
 τῆς καὶ συλλειτουργῆς, κύρ Χαρίτων, βοηθείας τυ-
 χεῖν, ὥστε ἐπαναστραφῆναι τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ
 τὰ κτήματα αὐτῆς· ἡ μετριότης ἡμῶν, συνδιασκε-
 ψαμένη τὰ περὶ τοῦτο τῇ περὶ αὐτὴν ἱεραὶ καὶ θεῖᾳ
 συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερίμων,
 διέγνω καὶ ἀπεφῆνατο, ὡς ἂν εἰ μὲν κληρικοὶ εἰσὶν
 οἱ κατέχοντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματα, κατέχω-
 σιν ὁμοίως· καὶ οὗτοι ταῦτα, καθὼς καὶ οἱ πρῶτοι
 ἐκεῖνοι κληρικοὶ, ἀπ' ὧν ἔχουσιν οὗτοι ταῦτα κατὰ
 διαδοχὴν, καὶ τὴν ἀνήκουσαν ὑπηρεσίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ
 διδόντες καὶ τὸ σύνθηρος τέλος. Εἰ δὲ οὐκ εἰσὶ κλη-
 ρικοὶ, εἰ μὲν βούλονται κατέχειν αὐτὰ, ὀφείλουσιν
 ἀποδιδόναι τὸ τέλος ὑπὲρ αὐτῶν, ὀναλόγως· πρὸς δ'
 κατέχουσιν· εἰ δὲ οὐ βούλονται διδόναι τέλος, ὀφεί-
 λουσιν ἀντιστραφῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ κτήματα χω-
 ρὶς λόγου τινός· καὶ προσάτῃ, εἴπερ εἰσὶ τοιαῦτα,
 ὅσα παρέλαθον ἐξ ἀρχῆς· εἰ δὲ ἐποίησαν ἀνακτησί-
 τινὰς καὶ βελτιώσεις ἐν αὐτοῖς, κατέχειν μὲν ὀφεί-
 λουσι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος διδόναι ἀπαραιτήτως
 τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολύεται καὶ τὸ
 παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος, τῇ ἀγιωτάτῃ
 ἐκκλησίᾳ Μηθύμνης, ἐπὶ τῷ προσεῖναι αὐτῇ δι'
 ἀσφάλειας.

† Ἀπελύθη τῇ 10'. † Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πα-
 τριαρχικῆς χειρὸς τὸ· Μηνὶ Ἰουνίῳ, 178. η'.

LXVIII. *Patriarchae litterae exhortatoriae datae ad Demetrium, magnum ducem Russiae.*

† Ἐγγενέστατε μέγα βῆξ πάσης Ρωσίας, ἐν ἀγίῳ
 Πνεύματι γνησιώτατε καὶ ἡγαπημένε υἱὲ τῆς ἡμῶν
 μετριότητος, κύρ Δημήτριε, ὑγίαν καὶ εὐθυμίαν
 ψυχῆς, σώματός τε καὶ βῶσιν καὶ εὐεξίαν, ζωὴν εὐ-
 ρηκην καὶ πολυετή, ἐπίδοσιν καὶ οὐξήσιν καὶ προ-
 κοπῆν τοῦ σοῦ βίου καὶ τῆς ἀρχῆς σου, καὶ ἄλλο εἰ
 τι ἀγαθὸν καὶ σου ἕριον, ἐπεύχεται τῇ εὐγενεῖ σου
 ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Τὰ

γράμματα τῆς εὐγένειας σου διεκομίσθησαν ἐνταῦθα ἅπλως πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ ἐσώθησαν καλῶς μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου τοῦ Δανιήλ. Καὶ ἐγνωρίσα καὶ ἔμαθον περὶ πάντων ὧν παρεδήλους καὶ ἔγραψας, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Θεῷ, ὅτι ἔχεις καλῶς εἰς τὴν ὑγίαν σου καὶ εἰς τὰ πράγματά σου καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν σου. Ἐγὼ γοῦν κατὰ τὸ χρέος, ὅπερ ὀφείλω ὡς κοινὸς πατὴρ ἀνωθεν ἀπὸ Θεοῦ καταστάς εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκομένους Χριστιανούς, ἀεὶ καὶ σπουδάζω καὶ ἀγωνίζομαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ εὐχομαι εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, πλεον δεῦτε τοῦτο ποιῶ εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ αὐτόθι εὐρισκόμενον τοῦ Χριστοῦ ἁγίου ἔθνος, διὰ τὸν φόβον, ὃν ἔχουσι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, εὐχομαι καὶ ἀγαπῶ πάντας ὑμᾶς, ὡς εἶπον, πλεον τῶν ἄλλων· τὴν δὲ εὐγένειάν σου ἔτι περισσοτέρως καὶ ἀγαπῶ καὶ εὐχομαι ὡς υἱόν μου διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν, ἣν ἔχεις εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ τὴν καθαρὰν πίστιν, ἣν ἔχεις εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν στοργὴν καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἣν ἔχεις εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κιεύου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος· ἔμαθον γάρ, ὅτι στέργεις αὐτὸν καὶ ἀγαπᾶς, καὶ ἵπασαν ὑποταγὴν καὶ εὐπίθειαν ἀπονέμεις αὐτῷ, ὡς μοι ἔγραψεν οὗτος, καὶ ἀπεδεξάμην σε πολλὰ καὶ ἠδύξάμην σου· καὶ οὕτω ποιεῖ, υἱέ μου, ἵνα ἔλῃς τὴν εὐχὴν μου καὶ εἰς τὸ ἐμπράσθην· οὐ μόνον γὰρ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μέλλεις ἔχειν ἔτι πλεον καὶ τὴν ζωὴν σου ἄλυτον καὶ τὴν ἀρχὴν σου ἀκατάλυτον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπλάυνσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἐμοῦ περισσοτέρας πολλὰ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας· ὁ γὰρ μητροπολίτης ὁ παρ' ἐμοῦ καταστάς τύπον φέρει τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντὶ ἐμοῦ εὐρίσκειται αὐτόθι, καὶ πᾶς ὁ ὑποτασσόμενος αὐτῷ καὶ ὁ σπουδάζων καὶ ἀγαπᾶν καὶ τιμᾶν καὶ πειθεσθαι αὐτῷ τῷ Θεῷ ὑποτάσσεται καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι. Πῶς γὰρ ἡ πρὸς αὐτὸν γινόμενη τιμὴ εἰς ἐμὲ διαβαίνει καὶ δι' ἐμοῦ ἀντικρως πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, ὡς ὃν ἂν εὐξήται οὗτος καὶ ἀγαπήσῃ διὰ τινὰ αἰτίαν ἀγαθὴν ἢ διὰ τὴν εὐσέθειαν αὐτοῦ ἢ διὰ τὴν ὑποταγὴν του, ἔχω τον καὶ ἐγὼ εὐλογημένον καὶ ὁ Θεὸς ὡσαύτως, καὶ τὸ ἐναντίον, ὃν ἂν ὀργισθῇ καὶ ἀφορίσῃ, ἔχω τον καὶ ἐγὼ οὕτως. Διὰ τοῦτο, υἱέ μου, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ταῦτά σοι γράφω, καὶ γινώσκεις καὶ ἡ εὐγένειά σου, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πληροί· αὐτὰ· ἔτι πλεον ἀγωνίζου καὶ σπουδάζε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· οὗτος γὰρ ὁ μητροπολίτης καὶ μέγας ἀνθρώπος ἐνι, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐτάχθη πατὴρ, καὶ πολλὰ σε ἀγαπᾶ, ἵνα ἡ μετριότης ἡμῶν ἀκούουσα ἔλῃ εὐφροσύνην μεγάλην καὶ χαρὰν. Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσιν οὕτως, περὶ δὲ τῶν ἄλλων ὧν ἐξήγησας, ἐγένοντο κατὰ τὴν παράκλησίν σου καὶ τὴν ἀξίωσίν σου γράμματα τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἦδη ἔρρονται σὺν Θεῷ αὐτόθι, καὶ μέλλεις ἰδεῖν ταῦτα καὶ μαθεῖν ἀκριβῶς περὶ πάντων ἀπὸ τοῦ μητροπολίτου Κιεύου καὶ πάσης Ῥωσίας. Ἐγένοντο δὲ, καθὼς ἀπεδέχου, καὶ πολλὰ σε ἐπήνεσα καὶ ἠγάπησα καὶ ἠδύξάμην σοι

τούτου ἕνεκα. Ἐλυπήθην γὰρ πολλὰ καὶ ὀργισθῆν κατὰ τῶν βήτων, ὡς περ μέλλεις μαθεῖν καὶ ἀπὸ τῶν γραμμάτων μου, καὶ καλῶς ἐποίησας· πολλὰ καὶ ἔγραψάς μοι περὶ τούτου, καὶ ὁ τε θέλεις, καὶ εἰ τι χρῆζεις, γράφε μετὰ πάσης πληροφροῦν, καὶ ζῆτει, ὅπερ θέλεις· ὁ πατὴρ σου γὰρ εἰμι καὶ ἐγὼ καὶ σὺ υἱός μου γνήσιος. Ἐτι δὲ καὶ ὁ υἱός μου, ὁ ἀδελφός σου, ὁ κύρ Βολοντιμόρος· ἀγαπῶ γὰρ ἐγὼ καὶ τοῦτον πολλὰ καὶ ἀποδέχομαι· δι' ἅπερ ἔχει ἀγαθὰ, καὶ τὰ αὐτὰ γράφω καὶ εἰς αὐτόν, ὅσα καὶ εἰς τὴν εὐγένειάν σου. Καὶ ὁ Θεὸς νὰ διατηρῇ ὑμᾶς ἀνόσους, ἀβλαβεῖς καὶ ἀνωτέρους παντὸς ἀνιάρου συναντήματος.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς ἐδ' Μητρί Ἰουρίῳ, ἰδ. η'.*

LXIX. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad metropolitanam Kioviæ et totius Russiæ.

† Ἰερώτατε μητροπολίτα Κιεύου καὶ πάσης Ῥωσίας, ὑπέριτε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ σπουδαίου, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος, ὑγίαν ψυχῆς, ῥῶσιν σώματος καὶ ἄλλο πᾶν ἀγαθὸν ἐμοῦ καὶ σωτήριον ἐπεύχεται τῇ ἱερότητι σου ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Τὰ γράμματα τῆς ἱερότητός σου διεκομίσθησαν ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ ἐγνωρίσα ἀπὸ τούτων καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου σου, τοῦ Ἀβδακῶμ, τοῦ διεκομίσαντος ταῦτα, πάντα ὅσα ἔγραψας καὶ ἀνέφερες· ἐποίησας οὖν καλῶς καὶ ἀπέστειλας ἐνταῦθα ἐγγράφους σου ἀναφορὰς καὶ ἀνθρώπων σου, καὶ ὡς δεῖ ποιεῖν πάντα· τοὺς ἀρχιερεῖς· γινώσκεις γὰρ ἡ ἱερότης σου ἀκριβῶς τὴν εἰς τοῦτο κανονικὴν ψῆφον καὶ παρακλίευσιν, ἧγουν ὅπως πρέπει πάντα· τοὺς κατὰ τὸν ἀρχιερεῖς, ποὺ μὲν οὕτως ἐρχεσθαι πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ποὺ δὲ, ὅταν οὐδὲν ἔχωσι τοῦτο εὐκόλον, καὶ γράμματα πέμπειν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἀναφέρειν καὶ ζητεῖν, περὶ ὧν χρῆζουσι. Δι' γοῦν τοῦ χρόνου τὴν ὀργὴν οἱ ἱεροὶ καὶ θεοὶ κανόνες ἐρχεσθαι ἐνταῦθα τοὺς ἀρχιερεῖς τοὺς ἡμετέρους παρεκλεύσαντο, εἰτὰ τινες ὕστερον ἐθόντες τῶν ἁγίων ἀρχιερέων ὁ δὲ τε τὰ δικαστήματα τοῦ τόπου καὶ διὰ τὴν ὀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων ἄπαρ τὸν ἐν αὐτῷ διετάξαντο. Ἀπεδεξάμην οὖν τὴν σὴν ἱερότητα καὶ ἐπήνεσά σε, καὶ πρέπει, νὰ ποιῆς τοῦτο, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς σὺ, ὅταν ἔλῃς τοῦτο εὐκόλον, ἐλθέ· εἰ δὲ μὴ, γράφε καὶ ἀνάφερε καὶ ζῆτει, περὶ ὧν χρῆζεις, περὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, περὶ πάντων ὧν ἐθέλεις, καὶ μέλεις μαθαίνειν προηγου, ἐνός· μὲν, περὶ ὧν ἀπορεῖς καὶ ζητεῖς, ἔπειτα καὶ περὶ τῶν ἐνταῦθα πάντων, πῶς ἔχουσιν ἐνταῦθα τὰ πράγματα τὰ ἐκκλησιαστικά, τὰ πολιτικά καὶ τὰ τῆς βασιλείας. Καὶ εἴπερ χρῆζει καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος ἵνα μνηστῆ πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, μέλλει τοῦτο εὐρίσκω εὐκόλον. Τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐμένειαν, ὅσῃν ἔχω εἰς τὴν σὴν ἱερότητα, γινώσκεις καὶ αὐτὸς καὶ ἀκριβῶς, δι' ἰδὸν ἀγάπην ἔχω εἰς σὲ καὶ ἰδὸν πληροφροῦν, καὶ ἀγαπῶ σε πολλὰ, καὶ ἔχω σε φίλον

γνήσιον, καὶ ἀποδέχομαι πολλὰ, ἵνα γράψῃς, νὰ μαν-
 θάνωμεν περὶ σοῦ, περὶ τοῦ τόπου σου, περὶ τῆς
 ἀρχῆς σου, περὶ τοῦ ὑπὸ σὲ μεγάλου τούτου ποι-
 μνίου. Γινώσκω δὲ καὶ ἐγὼ καὶ εἰμι πληροφόρη-
 μένος, ὅτι ἀγαπᾷς με, καὶ ἔχεις φιλίαν εἰς τὴν
 ἡμῶν μετριότητα. Καὶ εἰ τι χρῆζεις, γράφε τοῦτο
 μετὰ πληροφορίας, ἅν τὸ πληρῶ. Ἄγωνίζου οὖν καὶ
 σπούδαζε διηλεκτικῶς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σου, ὑπὲρ τοῦ
 ποιμνίου σου· σὲ γὰρ ἔχουσι πάντες οἱ αὐτόθι κοι-
 νὴν πατέρα καὶ διδάσκαλον καὶ μεσίτην πρὸς τὸν
 Θεόν, καὶ γινώσκεις ἀκριβῶς, ὁπόσῃν σπουδῇ ὀφεί-
 λουσιν οἱ ποιμένες ἔχειν ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐ-
 τῶν, τοῦ λογικοῦ τούτου ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ·
 αὐτὸ γὰρ τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ φησι: διὰ τοῦ ἀγίου
 ἀποστόλου τοῦ μεγάλου Παύλου, ὅτι λόγον ἀποδύ-
 οῦσιν ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτοῖς ἀν-
 θρώπων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ἐγραψεν ἡ μετριότης
 ἡμῶν ἰδίως· καὶ πρὸς τοὺς βήγας, τοὺς υἱούς μου,
 ὁπόσῃν ὑποταγῇ ὀφείλουσι πρὸς τὴν σὴν ἐξουσίαν,
 καὶ προσέταξα, ἵνα σπουδάζωσι καὶ ἀγωνίζωνται
 ὑποτάσσεσθαι καὶ πειθεσθαι καὶ παντοίαν ἔχειν εὐ-
 λάθειαν καὶ προσοχὴν πρὸς τὴν σὴν ἐξουσίαν, καὶ
 ἐδίδαξα καὶ παρήνεσα καὶ ἐνουθέτησα, οὕτω σε βλέ-
 πειν αὐτοῖσι, ὡς πρὸς ἄν ἐδίδεσκον τὴν ἡμῶν μετρι-
 οτητα· ἐπεὶ καὶ τὰ δίκαια φέρεις τὰ δίκαιά μου, καὶ
 ἐὰν ὑπατάσσωνται καὶ τιμῶσι καὶ ἀγαπῶσι τὴν σὴν
 ἐξουσίαν, ἐμὰ τιμῶσι, ὅς ἔχω ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δίκαια
 τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπεὶ ἐγένου καὶ σὺ, χάριτι Χριστοῦ,
 μητροπολίτης παρ' ἐμοῦ, τὰ δίκαια φέρεις τὰ ἐμὰ,
 καὶ πᾶς ὑποτασσόμενος τῇ σῇ ἐξουσίᾳ τῷ Θεῷ ὑπο-
 τάσσεται, καὶ ἡ τιμὴ αὐτῆ εἰς ἐμὰ διαδίδεται. Καὶ
 τούτα μὲν ἔγραφα πρὸς τοὺς βήγας καὶ ἐδίδαξα καὶ
 παρήνεσα, ὅσα ὠφελοῦσιν εἰς ψυχικὴν αὐτῶν καὶ
 σωματικὴν προκοπὴν καὶ αὔξησιν τῆς τιμῆς αὐτῶν.
 Πρὸς δὲ τὴν δὴν ἐξουσίαν ταῦτα προστάσσω, ἃ καὶ
 ἄνωθεν. Τὸ ἔθνος τοῦτο λίαν ἐστὶ μέγα καὶ πολυάν-
 θρωπον, καὶ πολλῆς δεῖται τῆς ἐπιμελείας, καὶ πάν-
 τες ἀνάκεινται εἰς σὲ, καὶ ὁσὸν ἐνὶ εἰς τὴν δυνάμειν
 σου, σπουδάζε καὶ διδάσκει καὶ παραινέει πάντα, ὅσα
 παρήλας· ἀπὸ τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἁγίων
 Πατέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν, καὶ τότε ἕξεις καὶ
 τὸν Θεὸν σὺνδόμενον εἰς τοῦτο καὶ βοηθόν. Ἐγραφεῖς
 μοι καὶ ἀνέφερες περὶ τῶν βηγῶν, ὅπως παρεβή-
 σαν τοὺς ὄρκους αὐτῶν καὶ τὰς συμβιβάσεις, καὶ
 σπειλύθησαν γραφαὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος πρὸς
 αὐτούς, καὶ ἐγένοντο κατὰ τὴν ἀποδοχὴν καὶ ζήτη-
 σιν τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ μεγάλου βηγῶν, καὶ μέλλεις
 ἰδεῖν αὐτάς. Ἐτι δὲ ἀπελύθη καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον
 Νοσογόριον διὰ τὴν αἰτίαν ἣν οἴδεις, καὶ περὶ ἄλ-
 λων, καὶ μέλλεις ἰδεῖν αὐτάς. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς
 διατηρούσα τὴν σὴν ἐξουσίαν ἄνωσον, εὐθυμον καὶ
 ἀνωτέραν παντὸς ἀνιστοῦ συναντήματος.

† ἔλεγε καὶ διὰ τιμῆς πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ
 Μητρί Ἰουρίω, ἰδ. η'.

LXX. Patriarcha litteræ exhortatoriæ datæ ad
 principes Russiæ.

† Εὐχὴ ἐστὶναι βήγας πάσης Ῥωσίας, ἐν ἁγίῳ
 Πνεύματι τραπημένῳ καὶ κηποτημένῳ υἱοῦ τῆς

ἡμῶν μετριότητος, ὑγείαν καὶ εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν
 ἡμῶν καὶ τῶν σωμάτων εὐεξίαν τε καὶ βύσιν, τῶν
 κατὰ τὸν βίον πραγμάτων πάντων εὐθηνίαν τε καὶ
 εὐθυμίαν, αὔξησιν ἀρχῆς καὶ προκοπὴν τιμῆς καὶ
 ἄλλο πᾶν ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ σωτήριον ἐπιούχεται ὁμοῦ
 ἀσπασιν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ πνευτοκράτο-
 ρος. Ἡ μετριότης ἡμῶν, ἀκριβῶς γινώσκουσα πρὸς
 πολλοῦ τὴν καθαρὰν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν ἣν
 παρελάβετε ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς
 ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς
 Ἐκκλησίας καὶ φυλάττετε αὐτήν, καθὼς καὶ παρε-
 λάβατε, ἀμώμητον καὶ καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον,
 ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὄντες, τοῦτο δὲ τὸ τῶν ἀγαθῶν
 πάντων ἐξίτητον οὐ παύεται δι' ὅλου, ὁμοῦ δὲ καὶ
 εὐχομένη, ἵνα ἀδιάλειπτον ἔχητε τοῦτο τὸ ἀγαθὸν
 ἐν ἑαυτοῖς, καὶ αὐξάνητε ἐπὶ πλέον εἰς τὴν πρὸς
 Θεὸν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν. Ταῦτα δὲ μέλλετε
 ἔχειν, εἰπερ ὁποδίδετε πρὸς τὸν ἐξουσίαν μητρο-
 πολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας καὶ ὑπερίτερον,
 ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν τῆς ἡμῶν με-
 τριότητος καὶ συλλειτουργῶν, ὃν ἐχαρίσατο ὁμοῦ ὁ
 Θεὸς διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν, τὴν πρέπουσαν αἰδοῦ
 καὶ τιμὴν καὶ ὑποταγῇ καὶ εὐπειθείαν καὶ στέργ-
 γετε τοῦτον καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὡς τῆς
 Ἐκκλησίας υἱοὶ γνήσιοι, καθὼς ὀφείλετε στέργειν
 καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν· ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἡμῶν με-
 τριότητα ἔταξε προστάτην τῶν ἀπανταχοῦ τῆς οἰ-
 κουμένης εὐρισκομένων Χριστιανῶν καὶ κηδεμόνα
 καὶ φροντιστὴν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, πάντες εἰς ἐμὴ
 ἀνάκεινται, πατέρα ὄντα καὶ διδάσκαλον πάντων. Εἰ
 μὲν οὖν ἦν δυνατὸν, ἐμὰ αὐτὸν διερχέσθαι τὰς ἀπαν-
 ταχοῦ τῆς γῆς πόλεις καὶ χώρας καὶ διδάσκειν ἐν
 αὐταῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐμὲλλον τοῦτο ποιεῖν
 ἀπαραιτήτως, ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον· ἐπεὶ δὲ
 ἀδύνατόν ἐστιν, ἕνα ἀνθρώπων ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυ-
 ρον εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιπατεῖν, ἐκλίγε-
 ται ἡ μετριότης ἡμῶν τοὺς κρείττους καὶ προέχον-
 τας ἀνθρώπους κατ' ἀρετὴν, καὶ καθίστησι καὶ χει-
 ροτονεῖ ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ ἀρχιερεῖς,
 καὶ πέμπει πρὸς τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ὃν μὲν
 αὐτόθι πρὸς τὴν καὶ ὁμᾶς μεγάλην χώραν καὶ τὴν
 μυριαριθμὸν πληθύν, ὃν δὲ ἐν ἄλλῃ μέρει τῆς γῆς,
 καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ· ἕκαστος οὖν εἰς ἣν ἂν ἐκλήρωθη
 χώραν καὶ τόπον, καὶ τόπον ἔχει καὶ τὴν καθέδραν
 καὶ τὰ δίκαια πάντα τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἐπεὶ
 οὖν ἔχετε καὶ ὑμεῖς αὐτόθι ἀντὶ ἐμοῦ τὸν ἐξουσίαν
 μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, ἀνδρα
 σεμνὸν καὶ εὐλαβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ πᾶσι κοσμου-
 μενον ἀγαθῶς, δυνάμενον, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι,
 ποιμαίνει λαὸν καὶ ὀδηγεῖσαι πρὸς τὰς σωτηρίας
 νομὰς καὶ ψυχὰς ὀδυνωμένας παρακαλέσει καὶ σα-
 λυσομένας· στηριξάει καρδίαν, καθὼς καὶ ὑμεῖς γινώ-
 σκετε, περὶ αὐτῶν τῶν αὐτῶν πλεονεκτιμάτων καὶ
 τῆς ἀγιότητος, μεγάλην ὀφείλετε πρὸς αὐτὸν τὴν
 τιμὴν καὶ εὐπειθείαν, ὅσῃν ἂν ἐμέλλετε πρὸς ἐμὴ
 αὐτὸν ἀποδιδόναι, εἰ γε αὐτόθι παρήμην· τὰ γὰρ
 ἡμέτερα δίκαια ἔχων αὐτὸς αὐτόθι ἀντὶ ἐμοῦ εὐρι-
 σκεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν γινόμενη τιμὴ καὶ ὑπο-
 ταγῇ καὶ εὐπειθείᾳ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα ἀνα-

φέρεται και δι' αὐτῆς ἀντικρυς πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν Α διαβαίνει. Ὑμεῖς γοῦν, υἱοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὄντες γνήσιοι και τρέφοντες πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ ψυχῆς πίστιν ὀρθὴν και εὐσέβειαν, ὀφείλετε ὑπακοῦναι τῷ ὑμετέρῳ πατρὶ και ποιμένι και διδασκάλῳ, ὃν ὁ Θεὸς ὑμῖν ἐχαρίσατο δι' ἡμῶν, και στέργειν αὐτὸν ὡς ἐμὲ, τὰ δὲ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ὡς λογισμοὺς Θεοῦ λογιζέσθαι· ἐὰν οὕτω ποιῆτε και οὕτω διακῆσθε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ και πρὸς αὐτὸν τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην ὑμῶν, πρῶτον μὲν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τοὺς μισθοὺς ἔξετε, τὸν Θεὸν κτητάμενοι σὺνδρομον και βοήθην εἰς ἀπερζητήετε, αὐξήσιν τῆς ἀρχῆς ὑμῖν παρεχόμενον και πλάτος βίου και πραγμάτων εὐθηνίαν και τῶν ἀγαθῶν πάντων εὐμερίαν και ζωὴν ἄλυπον, ἀνώδυνον και ὑγιαν σωμάτων, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν και τὴν τῶν αἰδίων ἀγαθῶν κληρονομίαν τε και ἀπόλαυσιν. Ἐξετε δὲ και παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπαίνους πολλοὺς και μεγάλους και εὐχαριστίας και εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν, οὗ ἡ χάρις και τὸ ἔλεος· εἴη διατηρῶν ὑμᾶς, ἐστηριγμένους ἐβραίως ἐν τῇ ὀρθῇ και ἀμωμῆτῳ πίστει και ὑπακούοντάς τῳ Πατρὶ και διδασκάλῳ τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, ὧς ἂν οὕτω διαφυλάττοιθε ἀνοσοί, εὐθυμοί και ἀνώτεροι παντὸς ἀναιρουῦ συναντήματος.

† *Εἶχε και διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Μηνὶ Ἰουλίῳ, ἰνδ. η'.*

LXXI. Patriarcha episcopum Novogradii monet ut cruces phelonii deponat et pareat metropolitæ Κιοβιαε ei magno duci Russiæ Demetrio.

† Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Νοβογροδίου, χάρις εἴη και εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῆ σῆ θεοφιλίᾳ. Γινώσκεις, ὅτι ὁ πρὸ σοῦ ἐπίσκοπος Νοβογροδίου ἔλαθε παρὰ τῆς Θείας και ἱερᾶς και μεγάλης συνόδου τιμὴν, ἵνα φερῇ εἰς τὸ φελώνιον αὐτοῦ σταυροῦς τέσσαρας· τοῦτο δὲ ἔδωκεν ἡ θεία σύνοδος πρὸς ἐκεῖνον μόνον, οὐχ ἵνα ἔχη τοῦτο πᾶς ἐπίσκοπος Νοβογροδίου, ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος πρὸς ὃν ἐδόθη· ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν ὅτι σὺ, παρὰ τὴν τάξιν ποιήσας και παρὰ τὴν κανονικὴν συνήθειαν, ἔλαθε, ὅπερ οὐδὲν εἰχες ἄδειαν, και φορεῖς και σὺ εἰς τὸ φελώνιον σου τοὺς τέσσαρας σταυροὺς, και οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν πρόπουσαν τιμὴν και ὑπακοὴν και εὐπειθειαν δίδως πρὸς τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Κυέβου και πάσης Ῥωσίας, ὑπέριμον, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸν ἀδελφὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, και συλλειτουργῶν, οὗτε μὴν πρὸς τὸν υἱόν μου, τὸν εὐγενέστατον Ῥῆγα πάσης Ῥωσίας, κύρ Δημητρίου, ἀλλὰ ἀνθίστασαι και ἀντιλέγεις αὐτοῖς. Ἄπερ γνωρίζασα ἡ μετριότης ἡμῶν ἐδαρύνθη και ὠργίσθη και ἡγανάκτησε κατὰ σοῦ, πῶς ποιεῖς ταῦτα παρὰ τὴν παρικείμεν τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων. Διὰ τοῦτο και γράφεις και παρακαλεῖσαι σοί, ἵνα χωρὶς λόγου και προφάσεως ἐκβάλης ἀπὸ τοῦ φελωνίου σου τοὺς σταυροὺς· πῶς γὰρ ἐτόλμησας ὅλω; σοὶ ποιῆσαι πρᾶγμα τοιούτον; ἔπειτα ἵνα ἔχῃς και τὴν προσήκουσαν τιμὴν και ὑπακοὴν και εὐπειθειαν πρὸς τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Κυέβου και πάσης Ῥωσίας και πρὸς τὸν εὐγενέστατον μέγαν Ῥῆγα· και ἐὰν

ποιῆσῃ; οὕτω, μέλλεις τυχεῖν ὅλω τῆς ἡμῶν μετριότητος και τῆς θείας και ἱερᾶς και μεγάλης συνόδου, και ἔσται . . . . και τὰ ἐπιτίμια μετριότερα· εἰ δὲ οὐ ποιήσεις οὕτω, καθὼς σοὶ περ κελεύεται ἡ μετριότης ἡμῶν, μέλλεις γράψαι αὐτὴ πρὸς τὸν μητροπολίτην σου, ἵνα σε καθήρῃ και λάβῃ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπὸ σοῦ· ὅσον γοῦν σοὶ φαίνεται κάλλιον, ἐκείνο και ποιήσον. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ σοῦ.

† *Εἶχε και διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Μηνὶ Ἰουλίῳ, ἰνδ. η'.*

LXXII. Patriarcha excommunicat principes Russicos, qui contra Lituanonum principem bellum sacro recusatunt.

† Ἐπεὶ οἱ εὐγενέστατοι Ῥῆγες τῆς Ῥωσίας ὁμοφώνησαν ἅπαντες και συνέθεντο, ὄρκους φορικτοὺς ποιήσαντες και τὸν τίμιον και ζωοποιὸν σταυρὸν ἀσπασίμενοι, μετὰ τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου Ῥηγὸς πάσης Ῥωσίας, κύρ Δημητρίου, ὡς ἂν ἅπαντες; ὁμοῦ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν ἀλλοτρῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως, τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀλλὰ λατρευόντων και κακῶς και ἀθέως τῷ κυρὶ, και ὁ μὲν μέγας Ῥῆγς κατὰ τοὺς ὄρκους και τὴν συμφωνίαν, ἣν πρὸς ἐκεῖνους ἐποίησε, καταφρόνησε δὲ και τῆς ζωῆς αὐτοῦ, προτιμοτέραν πάντων τούτων ἡγητάμενος τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην και τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμεῖν και τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μάχεσθαι, και ἐτοιμασθεὶς ἐκάθητο, περιμένων ἐκεῖνους, οὗτοι δὲ, μήτε τὸν Θεὸν φοβηθέντες, μήτε τοὺς ὄρκους αἰδεσθέντες, ἀλλὰ παραβάντες αὐτούς τε και τὸν σταυρὸν, ὃν ἠπάσαντο, και τὰς πρὸς ἀλλήλους συνθήκας και ὑποσχέσεις, καθὼς μὲν ὑπεσχέθησαν, οὐκ ἐποίησαν, προσετέθησαν δὲ μέλλον τῷ ἀσ.β.ι. Οὐργέλλῳ, ὃς και ἐκστρατεύειν ποιήσας κατὰ τοῦ μεγάλου Ῥηγὸς, πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ἀπόλωσε και διέφθειρε, διόπερ ἀφωρίσθησαν οἱ Ῥῆγες παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυέβου και πάσης Ῥωσίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος και συλλειτουργοῦ, ὡς καταφρονηταὶ και παραβάται τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ και τῶν ὄρκων και τῶν συνθηκῶν αὐτῶν, ἃ δὴ πάντα ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισε, ἵλιαν βαρὺ ἡγησαμένη τοῦτο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἔχει και αὐτὴ τούτους; δὴ τοὺς Ῥῆγας ἀφορισμένους, ὡς κατὰ τῆς ἱερᾶς πολιτείας; τῶν Χριστιανῶν πεπρωχότας; ὅ τότε μέλλουσι τυχεῖν συγχωρήσεως; παρ' αὐτῆς; ὁπόταν ποιήσῃ κατὰ τὴν συμφωνίαν και τοὺς ὄρκους αὐτῶν, ἐκστρατεύσαντες ὁμοῦ μετὰ τοῦ μεγάλου Ῥηγὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ, και προσέλθῃσι και προσπέσωσι τῷ μητροπολίτῃ αὐτῶν, και ἀξιώσωσιν αὐτὸν γράψαι περὶ τούτου τῆς ἡμῶν μετριότητι, και ὁπόταν γράψῃ ἐνταῦθα ὁ μητροπολίτης, ὅτι ὑπέστρεψαν και μετενόησαν γνησίως και καθαρῶς, τότε συγχωρηθήσονται παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ὁφείλουσιν οὖν γινώσκειν οὗτοι, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς χωρισμὸς ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας και παντελῆς ἀλλοτρίωσις; και μετανοῆσαι γνήσιως; και καθαρῶς, ἵνα και

οὗτοι τῆς τούτου συγχώρησεως τύχῃσι παρὰ τῆς Α LXXIV. *Patriarcha statuit, episcopatum Lithuaniae subiectum esse metropoli Kioviae.*

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Μητρί 'Ιουρίφ, ἰθδ. η'.*

LXXIII. *Patriarcha excommunicat Smolensici principem Syetishlanum.*

† Εὐγενέστατα μέγα βῆς Σμολενίσκου, κῦρ Σφρτζιστάβε, ἡ μετριότης ἡμῶν ἐγνώρισεν, ὅτι μετὰ τοῦ μεγάλου βῆγος τῆς 'Ρωσίας, κῦρ Δημητρίου, συνεφώνησας καὶ συνθήκας ἐποίησας, φρικτῶς ὁμῶς καὶ τὸν τίμιον καὶ ζωποῖον σταυρὸν ἀσπαράμενος, ἵνα μετ' αὐτοῦ ἐκστρατεύῃς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τῶν λατρευόντων καὶ πιστευόντων εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἐκεῖνος, καθὼς ἐτάξαι καὶ συνεφωνήσατε, ἑτοιμὸς ἦν καὶ ἐξεδίχετο καὶ σέ σου δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐποίησας, καθὼς ὑποσχέθης καὶ ὤμοσας, ἀλλὰ μάλλον παραβῆς καὶ τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ, συνεστράτευτας τῷ Οὐργέδῳ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐφθάρησαν Χριστιανοὶ πολλοί, δι' ὅπερ ἀφώρισέ σε ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης 'Ρωσίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφός τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ συλλειτουργός, καλῶς καὶ δικαίως ποιήσας, τοὺς γὰρ τοιαῦτα ποιοῦντας καὶ παραβαίνοντας τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συνθήκας αὐτῶν καὶ τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ, ὡσπερ Θεοῦ οὐκ ὄντος κρινόντος τὰ δίκαια καὶ τοὺς παραβάτας τιμωροῦντος, τούτους πρέπει τυγχάνειν τιμωρίας καὶ ἐπιτιμῆσεως, καλῶς οὐν ἐποίησεν ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης καὶ ἀφώρισέ σε ἴλιαν γὰρ ἐποίησας βαρῦ κατὰ τῆς πίστεως σου καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ σου. ἔχει σε οὐν καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ ταῦτα ἀφορισμένον, ὦ, κακῶς ποιήσαντα, τότε δὲ μέλλεις τυχεῖν παρ' αὐτῆς συγχώρησεως, ὅποτεν νοήσῃς, ὀπίσον κακὸν ἐποίησας, καὶ ὑποστρέψῃς καὶ μετανοήσῃς γνησίως, καὶ καθαρῶς καὶ κλαύσῃ, καὶ προσέλθῃς τῷ μητροπολίτῃ σου, καὶ ζητήσῃ, παρ' αὐτοῦ συγχώρησιν, καὶ γράψῃ ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα. Γίνωσκε οὖν, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς χωρίζει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ παντελῶς ἄλλοτριον, καὶ τὸ θεσηκὸς αὐτοῦ σῶμα, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀφορισμένου, ἀδιάλυτον μένει εἰς ἕλεγχον τῆς πονηρᾶς αὐτοῦ πράξεως. Σπούδασον λοιπὸν καὶ ἐπιμελήθητι, ἵνα μετανοήσῃς γνησίως, νοήσῃς τὸ σφάλμα σου, καὶ ὅποτεν γράψῃς ἐνταῦθα καὶ σὺ καὶ ὁ μητροπολίτης, καὶ ζητήσῃ συγχώρησιν, τότε μέλλεις τυχεῖν καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος συγχώρησεως καὶ λύσεως τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ εὐχῶν καὶ ἐπιτίμων, καὶ τότε μέλλεις εὐρεῖν τὸν Θεὸν ὄντων, ἐφ' οἷσπερ εἰς αὐτὸν ἤμαρτες, βοηθὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν σου καὶ εἰς τὴν ζωὴν σου.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Μητρί 'Ιουρίφ, ἰθδ. η'.*

† Φιλόθεος, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας 'Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Θθάνει μὲν ἡ ἀγιωτάτη ἐπισκοπὴ τῶν Λιθῶν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑποτεταγμένη τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης 'Ρωσίας, ὑπ' αὐτὸν καὶ αὐτὴ τελοῦσα καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐπαρχίας οὐ μικρὸν τι μέρος ὑπάρχουσα, παρ' αὐτοῦ τε τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον χειροτονούμενον δεχομένη καὶ σὺν ταῖς ἄλλαις ἐπισκοπῆσι αὐτοῦ ὑπ' αὐτὸν διαμένουσα, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀνωθεν τάξιν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς παραδόξεσιν ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐπαρχίαις. Τοῦ δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς εἰρημένης τῶν Λιθῶν χώρας διεπόντος βίγδος κακῶς πρὸς τὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης 'Ρωσίας διατεθέντος, τὸν κῦρ Ἀλέξιν, καὶ πάντ' ἀνόντος ἐτοῖμος καὶ παθεῖν καὶ δρᾶσαι ἢ τοῦτον ἔχειν μητροπολίτην καὶ τὴν ἴδιαν ἀρχὴν τε καὶ χώραν πνευματικῶς ὑποκείμεθα αὐτῷ, καθ' ἑαυτὴν εἶναι βουλομένου καὶ εἰς μητροπολὶν τιμηθεῖσαν ὑπὸ μητροπολίτῃ γνησίως διοικεῖσθαι καὶ διουθενεῖσθαι, τὴν ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον ἀξιοῦντος, αὐτὴ δέσασα μὴ ποτε καὶ τι τῶν ἀδοκίμων συμβαίῃ, καὶ ψυχικὸν ὑποσταλὴν κίνδυνον καὶ βῆξιν τοῦ καθόλου τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας σώματος τὸ πολυάνθρωπον ἔθνος ἐκεῖνο, τὸν ἐκεῖθεν ἀποσταλέντα, ἄξιον ἀρχιερωσύνης κριθέντα, μητροπολίτην τῆς τοιαύτης καθίστησι χώρας, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἐν αὐτῇ ἔθνους καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀνάγκας καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ βῆθέντος βῆγος. Καὶ ἦν ἂν τὸ πρᾶγμα μέχρι τοῦδε καλὸν, καὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἀνθος μέσον ἐκείνων εὐθαλῆς ἀμάραντον ἔμενεν, εἴπερ ὁ χειροτονηθεὶς ἐκεῖνος τοῖς δοθεῖσιν αὐτὸν ἔμενεν ὄρκους, ἠρκειτό τε ἐφ' οἷς δικαίως τετίμητο· ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, τῆ δὲ χάρισις ἀπολουμένη τοῦ πλείονος ἐφέσει θεοδικῶς ἑαυτὴν ἐκείνα καθαρπάζειν ἐπειράτο, ὧν μὴ μέτοχος ἦν, καὶ συνεφέκεσθαι δίκαια, μηδὲως ἐκείνῳ ἀνήκοντα, καὶ ὀχλήσεων καὶ ἀμφιβολιῶν αἴτιο, καὶ πολλῶν ἐτέρων τῷ ἔθνει καθίστατο καὶ τῇ κατ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ διὰ ταῦτα λυπῆς πολλῆς. Ἐντεῦθεν καὶ γὰρ πρὸς ἀνάγκης ὑπῆρχεν αὐτῇ, πρέσβεις τῶν ἐκκρίτων ἀνδρῶν πρὸς αὐτοὺς ἐκπέμπειν, τὴν ταραχὴν ἀνακόπτοντας καὶ τὴν σύγχυσιν ὡς δυνατόν ἀναστέλλοντας, ἧτις ἀρχὴν ἐν οὕτως ἔθνει λαβοῦσα πολλῶν, τὸ καὶ πρὸς τέλος ἰδεῖν τέως οὐδόλις ἐβούλετο, εἰ καὶ οὐκ εἶς μακρὰν ταῦτα προχωρεῖν ὁ τῆς εἰρήνης ἀφῆσε δοτήρ, ἡ αὐτοειρήνη, ὁ πάντων Σωτήρ, ὁ Χριστός. Ὡς γὰρ ὁ Λιθῶν ἐκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία πρόνοια καὶ αὐθις τοῦ ἔθνους ποιεῖται, καὶ τὴν εἰρημὴν κατὰστασιν αὐτοῖς πραγματεύεται, σῶμα τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριάρχου γράμμασι συνοδικοῖς καὶ σεπτοῖς πρωτάγμασι, τὴν Λιθῶν χώραν τῷ μητροπολίτῃ Κυέβου καὶ πάσης 'Ρωσίας, ὡς καὶ πρότερον, ἐπανασωσάντων καὶ ταξάντων, αὐτὴν ὑπὸ τὸ Κῦρον καὶ αὐτὴς τελεῖν καὶ ἐπισκοπὴν αὐτοῦ εἶναι καὶ τῆς τοῦ

ἐπιθέτης ἱερωτάτου μητροπόλιτου Κυέβου μέρος, ὡς περ καὶ πρότερον, πνευματικῆς δεσποτείας, ὡς περ ὑστερον ἐμφανισθέντα καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ καλῶς προβεβηκότα ἀναφανέντα καὶ παρ' αὐτῆς τῷ κύρῳ ἰδέετο καὶ τὸ βέβαιον ὄθεν καὶ τὸ πρῶτον ἀπολύουσα σιγγιλιώδης γράμμα καὶ αὕτη παρακελεύεται, τελεῖν τὴν τῶν Λιθῶν χώραν, καὶ ὁσάπερ ὑπ' αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν γενομένην ἐτάχθησαν, ὑπὲρ τὴν τοῦ Κυέβου μητρόπολιν καὶ ἐπισκοπὴν αὐτοῦ, καὶ αὐτὴς κατὰ τὰς ἄλλας καὶ ταύτην τυγχάνουσαν, τὸ Κυέβον εἶδέναι μητρόπολιν οικίαν καὶ ἐκείθεν χειροτονεῖσθαι τὸν ταύτης ἐπίσκοπον καὶ, καθάπερ καὶ πρότερον, ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ ἐνορίαν τεταχθῆναι, καθ' ἃ δὴ καὶ ἡ τοῦ πρὸ ἡμῶν πατριάρχου βούλεται συνοδικῆ πρᾶξις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ σεπτὰ προσταγμάτα τοῦ κρατίτου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος, εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηγεκείς χρόνους, οὕτως ἐμμένειν ὀφείλουσα καὶ μηδέποτε δι' ἡγνισαυῶν αἰτίαν ἀποσχισθῆναι καὶ διαιρεθῆναι τὴν τῶν Λιθῶν χώραν τῆς ἐπικρατείας καὶ πνευματικῆς διοικήσεως τοῦ μητροπόλιτου Κυέβου, ἐπεὶ ἄρα γεγονός τοῦτο ἔχλησιν προξένησε καὶ ἄποπα

πολλά, καὶ ταῦτα δι' ἀνάγκης μεγάλης, ὡς ἔδοξε, γεγονός. Καθέξει ταῦτον αὐτὴν ὁ ὁρθοῦς ἱερωτάτος μητροπολίτης ὡς οικίαν ἐπισκοπῆν, καὶ ὡς περ ἐν τοῖς ἄλλαις ἐπισκοπαῖς ταῖς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένας ποιεῖν ἐβόησε, ταῦτα καὶ ἐπ' αὐτῇ μετὰ πάσης ἀδείας διαπραξέται καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἄπαντες τῆς Ῥωτίας μητροπολίται. Τοῦτου γὰρ χάριν ἀπὸλίλυται καὶ τὸ πρῶτον σιγγιλιώδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος κατὰ μῆνα. . . . . τῆς ἐνισταμένης Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἐξικισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ. . . . . ἔτους.

† Αὕτη ἡ διαγραφείσα πρᾶξις ἐγεγόναι ἕρισμῷ καὶ θείᾳ παρακελεύσει τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου· ἐγράφη γοῦν καὶ κατεστρώθη ἐν ταῖς ἄλλαις συνοδικαῖς παρασημειώσεσι πρὸ τοῦ ῥηθῆσαι ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς τιμίας πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρὸς τὸ πρωτότυπον, ἐκείνου δὲ τὸ ἄργον καὶ ἄκυρον τὴν πρᾶξιν ἔχειν ταύτην ὀρίσαντος καὶ τὸ πρῶτον διαγραφῆναι συμβέβηκεν, ἐπεὶ οὐδὲ τὸ πρωτότυπον τὸ στέργον ἔχειν διέγνωται.

† ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΡΞΑΜΕΝΩΝ ΕΝ Τῷ ΠΑΡΟΝΤΙ ΚΑΤΑΣΤΡΩΝΟΥΣΘΑΙ ΚΩΔΙΚΩ, ΕΞ ΟΤΟΥ Ο ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΣ ΜΕΓΑΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΞ ΤΗΣ ΑΓΙΩΓΑΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΠΑΝΥΠΕΡΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΣ ΚΥΡ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΤΡΙΚΛΙΝΗΣ, Τῷ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΕΤΙΜΗΘΗ ΟΦΦΙΚΩ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΗΜΩΝ ΔΕΣΠΟΤΟΥ, ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΦΙΛΟΘΕΟΥ.

LXXV. Relatio legatorum de patriarcha Alexandria.

† Κατὰ μῆνα Ἀπριλλίον τῆς ἡ' Ἰνδ. ἀπεστάλη μὲν παρὰ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, πρὸς τὸν ἀγιώτατον πάππαν καὶ πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἐκείνου τοῦτο ζήτησαντος, καὶ ἐδεξάμεθα λόγους αὐτοῦ διακομίσει τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχει, ὅτι ἐτάχθη δηλαδὴ παρ' ἐκείνου μνημονύμεσθαι τὸ θεῖον ἔθνος τῆς μεγάλης ἀγιοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Θεοδοσίας· βούλεται δὲ καὶ ἐν τῇ σεβασμιά μονῇ τοῦ Εὐεργέτου τοῦτο ποιῆσαι, σφόδρα τοῦτο ἀποδεχόμενος, δεξιζῆ δὲ παρὰ γνώμην τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦτο καταστήσαι γίνεσθαι, ἐπειδὴ μετὰ τῆς βουλῆς καὶ γνώμης ἐγένετο τῆς κραταίας καὶ ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, ὅτε δ' ἐκείνος ἐνεῦθα, Θεοῦ δ' ὀνόματος, παραγένηται, τότε δὴ ἐτοιμός· ἔστιν, εἶπε, καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ ὀρισμοῦ ἐκείνου καταστήσαι, καὶ δι' ἀσφάλειαν κατεστρώθη τῷ παρόντι κώδικι καὶ ἡ παρούσα παρασημειώσεως μὴν καὶ Ἰνδ. τοῖς ἀναγεγραμμένοις.

LXXVI. Anthimus nominatur metropolitae partis Ungrovlachie.

† Ἡ γενοῦσα συνοδικῆ πρᾶξις ἐπὶ τῇ ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ Οὐγγροβλαχίας.
 † Ἐφθάσε μὲν πρὸ χρόνων ἤδη τινῶν ὁ ἱερωτάτος μετροπολίτης Βιτζύνης μετατεθείς συνοδικῇ ψήφῳ καὶ ἐπικρίσει πατριαρχικῇ εἰς μητροπολίτην

Οὐγγροβλαχίας, ζητησάντων τῶν ἀρχόντων ἐκείνου τοῦ τόπου τοῦτο καὶ τῶν ἐκείσε Χριστιανῶν τὸ παρατῆ; μεγάλης καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας δοθῆναι αὐτοῖς ἀρχιερεῖς εἰς πνευματικὴν ἐπιστασίαν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν, ὡς ἂν παρ' αὐτοῦ καλῶς τε καὶ θεαρῆστως ποιμαίνονται, καὶ πρὸς τὰς σωτηρίους ἡγοῦντο νομᾶς· τοῦ δὲ καιροῦ προθύμως, ἐπεὶ, τοῦ ἔθνους ἐκείνου τοῦ τόπου πολλοὶ τυγχάνοντες; καὶ ἀπέριου σχεδόν, οὐκ ἔστιν εἰς μόνους ἀρχιερεῖς ἰκάνον; πρὸς τὸ τοσοῦτον ἔθνος; ὥστε δύνασθαι πνευματικῶς; αὐτοὺς ἐπισκᾶπτεσθαι καὶ διδάσκειν τὰ ψυχικῶς καὶ σωτήρια, κἀνεῦθεν εἰδήσει καὶ ἕτερον ἀρχιερεῖα χειροτονηθῆναι τοῦ τόπου ἐκείνου, ζητησάντων ὁμοίως καὶ τοῦτο τῶν ἀρχόντων ἐκείνων, συγκατατεθέντος καὶ τοῦ πρότερον ὄντος ἐκεῖ καὶ μέχρι τοῦ νῦν εὐρισκομένου ἀρχιερέως, ἐξελέγη εἰς τὴν προστασίαν ταύτην ὁ τιμιώτατος; δικαιοφύλαξ κύρ Δανιήλ, ἀνήρ ἀξιόλογος καὶ εὐλαβῆς; καὶ ἐνάρετος, ἰκανὸς χάριτι Χριστοῦ καὶ ἀρμόδιος εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα, καὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ διαπρέπων, οὗ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν πείραν σθέντες οἱ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἀρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι, γράμμασιν ἰδοῖς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον παρεκάλεσαν, ὥστε εὐδοκῆσαι καὶ δωρησασθαι τοῦτον αὐτοῖς ἀρχιερεῖα, ὃς καὶ χειροτονήθη ψήφῳ συνοδικῇ καὶ ἐπικρίσει τῆς ἡμῶν μετριότητος; μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας, δηλονότι τοῦ ἡμισσεως, ἔχοντος ἀρχιερεῖα τὴν μετα

τιθέντα πρότερον από Βιτζύνης: όφειλε τοίνυν ό ρη-
 θεις Ιερωτάτος μητροπολίτης μέρους; Ούγγροβλαχίας
 και ύπερίτιμος, έν άγιω Πνεύματι άγαπητός, άδελ-
 φός και συλλειτουργός τής ήμών μετριότητος, ό
 μετονομασθείς μοναχός κυρ Άνθιμος, έπιλαθείσθαι
 και κατασχέιν την εκκλησίαν ταύτην και διδάσκειν
 τόν έν αύτῃ Χριστώνυμον του Κυρίου λαόν και πα-
 ραιτείν και εισηγεσθαι τά ψυχωφελή και σωτήρια,
 άναγνώστας τε σφραγίζειν, κ. τ. λ. Καθέξει γε
 μήν ό τοιοῦτος και τόν τόπον τῷ Μελιτηνῆς, όν
 και από του νῦν έξει έν τε στάσει και καθέδραις
 ταίς μετά τής Ιερᾶς και μεγάλης συνόδου και παν-
 ταχού. Τούτου γάρ χάριν άπολέλυται τῷ διαλη-
 φέντι Ιερωτάτῳ μητροπολίτῃ μέρους Ούγγροβλα-
 χίας, ύπερίτιμῳ και τόν τόπον επέχοντι του Μελιτη-
 νῆς, έν άγιω Πνεύματι άγαπητῷ αδελφῷ και
 συλλειτουργῷ τής ήμών μετριότητος, και ή παρούσα
 συνοδική πράξις δι' ασφάλειαν.

† Είχε και διά τιμίας πατριαρχικῆς χειρός τό-
 Μηρί Όκτωβρίῳ, Ινδ. α.

LXXVII. Patriarcha metropolitae Caesareae Cappadociae confert iura episcopalia in ecclesiis Tyano-
 rum et Mosis sede vacante curanda.

† Προτροπή εις τόν Καισαρεία.

† Η μετριότης ήμών έκχωρεί και άδειαν δίδωσι
 τῷ Ιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας, ύπερίτιμῳ
 τῶν ύπερίτιμων και έξάρχῳ πάσης Άνατολής, έν
 άγιω Πνεύματι άγαπητῷ αδελφῷ αύτῆς και συλλει-
 τουργῷ, ώς άν εἴπερ συμβαίη και χηρεῖσι τις τῶν
 μητροπόλεων, ήγουν τᾶ Τύανα ή ή Μωκισός, και
 δεήσοι, Ιερουργῆ οὔτος έν αύτῇ και χειροτονῆ κατά
 τῶς κανόνας και κατά τήν εἰκρατησάσαν άνωθεν
 εις ταῦτα εκκλησιαστικῆν συνήθειαν, μέχρι; άν γέ-
 νηται γνήσιος έν ταύτῃ άρχιερεύς. Καί εις τήν περι-
 τούτου ασφάλειαν άπολέλυται και τό παρὸν προτρε-
 πτήριόν γράμμα τής ήμών μετριότητος αύτῷ δὴ τῷ
 Ιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Καισαρείας.

† Είχε και διά τιμίας πατριαρχικῆς χειρός τό-
 Μηρί Νοεμβρίῳ, Ινδ. θ'.

LXXVIII. Synodi decretum de incantationibus.

† Μηρί Ματίῳ, Ιβ'. Ινδ. η', προκαθημένου του παν-
 αγιωτάτου ήμών δεσπότη, του οικουμενικῷ πα-
 τριάρχῳ, έν τοίς δεξιόις κατηχομενίοις τῆς
 αγιωτάτης του Θεοῦ Μεγάλης Έκκλησίας, συνεδρια-
 ζόντων τῇ μεγάλῃ αγιωσύνῃ αὐτοῦ και τῶν Ιερωτά-
 των άρχιερέων και ύπερίτιμων, του Νικαίας, του
 Πρύσιου, του Χιλιεθδόνος και του Σωζοπόλεως, και
 εἰ και του ύποφύφου Βάρους.

† Ο παναγιώτατος ήμών δεσπότης, ό οικουμενι-
 κός πατριάρχης, Θεοῦ εὐδοκία και χάριτι εις τόν
 ύψηλόν τής πατριαρχίας θρόνον επανελθών, οὐκ
 επαύσατο νύκτα τε και ήμέραν άγρυπνίας έαυτὸν
 έκθύς και πόνοις και χαμάτοις έτέροις, ποῦ δὲ και
 κινδύνοις ύπερ τῶν έκασταχου τής οικουμένης Χρι-
 στιανῶν, ποῦ μὲν τούτων ύπερευχόμενος και διδά-
 σκων τᾶ θεοφιλή και ψυχωφελή, ώς λόγον ύπερ αὐ-
 τῶν άποδώσαν, τής άποστολικῆς έκείνης και μακα-

ρίας μεμνημένος φωνῆς, οὐκ ήκιστα δ' έν τῇ μεγάλῃ
 ταύτῃ και βασιλίδι τῶν πόλεων, τῇ θεοδοξάστῳ Κων-
 σταντινουπόλει, προῦρτον παν:ός έποισίτο, εὐσί-
 βαιάν τε τὸ μέγιστον άνθεῖν και παρρησιάζεσθαι
 και ταύτην ταίς; άπάντων έναποκείσθαι ψυχᾶς, έπει
 και πηγῆν και βίζαν ταύτην τής εὐσεβείας; και κε-
 φαλήν ό λόγος οἶδε καλεῖν, ώς ένταῦθεν έκασταχού
 τής; τῶν Χριστιανῶν γῆς μεταπεμπομένης, ώς εκ
 πηγῆς τὸ νᾶμα και βίζης οἱ βλαστοί και κεφαλῆς ή
 του λοιπού σώματος σύστασις. Οἶδε γάρ, ώς ει τῆς
 εὐσεβείας οὔτω καλῶς και κατά τὸ προσήκον άνθί-
 ζονται, ταῦτῃ και τᾶς άλλας τῶν άρετῶν έποικου-
 μήσουσιν έργασίας, και τᾶς του κοινοῦ τολερίου
 μηχανάς κακῶς άναφωσμένας τῇ δυνάμει του Πνεύ-
 ματος εκτεμουσι, και εις τὸ μηδέν άφανίσουσιν. Καί
 B τούτο μὲν οὕτως ό παρὰ Θεοῦ προστάτης τής Έκ-
 κλησίας και κραταίς τής πίστεως πρόμαχος και
 φροντιστής τῶν Χριστιανῶν αδιάλειπτος τελών ήν,
 πολλῷ δὲ τῷ τῆς διδασκαλίας βείθρῳ τᾶς άπάντων
 άρθεῶν καθ' ήμέραν ψυχᾶς και δεῖν έτοιμους εἶναι
 πρὸς τᾶς του πονηροῦ μεθοδείας διδάσκων άνθίστα-
 σθαι και πάντας πειθων, μη τοίς τούτου σοφιστικοίς;
 άλλεσθεσθαι δελεάσματος. Ο δὲ τῆς εναντίας έκείνης;
 γενόμενος μοίρας τῶν ζιζανίων σπορεύς, έπείπερ
 οἶδε τᾶς μὲν έαυτοῦ μηχανάς και κακουργίας, αἷς
 πάλαι τήν άρχήν και μέχρι του δεῦρο τὸ Χριστιαν-
 κῆν μεταστρέφων γένος εχρήσατο, τῇ θεικῇ δυνάμει
 καταργηθείσας, και ᾶς κατήνεγκεν αἰρέσεις και
 κακοδοξίας και σχίσματα και καινοφρονίας και πλά-
 νας παντοίας, τήν δ' Έκκλησίαν τῇ του Χριστοῦ
 C χάριτι εἰρήνην άγουσαν σταθεράν και γαλήνην και
 τᾶ μὲν Ιδια τέχνα πάντοθεν περιθάλκουσαν και τῷ
 τῆς εὐσεβείας τρέφουσαν γάλακτι, τὸ δὲ γε ξένα και
 πόρρω που δεστώτα προκαλουμένην τε και συνά-
 γουσαν, τήν άλλωρᾶν δόξαν τής άσεβείας ποτίμοις
 τῆς; εὐσεβείας αποκλυζομένην ρήμασιν, νῦν πρὸς τὸ
 τελευταίον και μείζον κακόν, τᾶς γοητείας δηλοῦσι
 και μαγείας και έπωδᾶς τὸ ταλαίπωρον γένος; τῶν
 ανθρώπων ό άντικείμενος εκκλίνας άντιτεχνᾶται,
 και τῆς νόσου μεταδίδωσι ταύτης; και του φαρμάκου
 τοίς άπλουστέροις; τε και άκραιστέροις; και άφυλά-
 κτως εἰς άπροσεξίας βιοῦσιν, ὕδαν και άνδρας και
 γύναιά τενα πονηρά πέδβαλεν ό εχθρός; μαγείας τε
 προσκειμένας; και από κοιλάς; μαντικᾶς φλυαρίας
 D και διαβολικᾶς φεγγομένης και πάσης άσεβείας
 μεστᾶς, εις άθήτησίν τε τής ὀρθοδόξου και εὐσεβοῦς
 τῶν Χριστιανῶν πίστεως και εις άπάτην και πλάνην
 και ψυχικόν αὐτῶν βλεθρον, οὐ μὲν αλλά και τινες
 έτεροι παρεσύρησαν, οτινις; δὴ και παρεσύρησαν,
 εις τήν πλάνην ταύτην και τήν άπάτην. Ήν οὖν ή
 τοιαύτη άσεβεια πρὸς καιρὸν κρυπτομένη και λαν-
 θάνουσα, όφὲ δὲ ταύτης καταφανοῦς γενομένης; και
 ό παναγιώτατος ήμών δεσπότης, ό οικουμενικῷ πα-
 τριάρχῳ, ανέμαθε, και όσην άνώλειαν τᾶ τοιαῦτα
 τοίς; χρωμένους ειδῶς εργάζονται, ὀλος τε περιαλήγῃς
 εγγεγνει, και τήν ψυχὴν επλήγη, και φανερούς; τῶ-
 τους γενέσθαι διὰ φροντίδος; κατά τὸ εἰκός; έποιή-
 σατο, και τῶν τῆς Έκκλησίας; άρχόντων; τοῦς; κρείτ-
 τονας; μετακαλεσάμενος, τοῦς; τοιοῦτους; εὔρειν; δια

πάτης παρεκλεύσατο τῆς σπουδῆς, οὐ καὶ μετ' Α τῆς ὀπωλείας υἱέ, διὰ ταῦτα αἱ ἀγρυπνίαι σου, αἱ ἐπιμελείαι εὐρόντες ἅπαντας καὶ γράψαντες ἐν καταστάτῳ τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη φέροντες ἐνεχειρίσαν. Καὶ σκίψις ἦν περὶ τούτου, τί ποτ' ἂν ἐπὶ τούτοις ἄρα καὶ γένηται. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ἀνὴρ τις, ἐπιστάς τῶν γνωρίμων, τοῦ ψευδομονάρχου καὶ ἀσεβοῦς Φουδούλη κατηγορῶν ἦν, τοῦτον λέγων τῶν σατανικῶν ἔργων τούτων διδάσκαλον, καὶ τινα ποιεῖν ἔργα, ἃ οὐδὲ ὁ διάβολος αὐτὸς ποιήσειεν ἰσχυσεν, οὐ μὴν οὐδὲ ἐνεθυμήθη γε πώποτε, καὶ γυναῖκα; ἀποπλανῶν καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἔλαβεν ἔρωτα, αἶ καὶ τοὺς ἰδίους ἀνδρας καὶ τὰ τέκνα καταλιμπάνουσαι ζητοῦσιν ἐκείνον, καὶ τὸ μισθὸν αἰ τοῦτου ἐπὶ γλώττης φέρουσιν δοῦμα. Τὰ γοῦν τοῦ ἀσεβοῦς τούτου Φουδούλη ὄθεν τε ὠρμητο καὶ τίς ἡ ἐναγῆς αὐτοῦ καὶ ἀκάθαρτος πολιτεία, Β μακρὴν ἂν εἴη διεξελθεῖν, πολλῶν καὶ ἀπίστων δυνάων καὶ οὐδὲ γλώσση φορητὴν ἐξεῖπειν, μήτοι γε καὶ ἀκούσαι τῶν φιλοχρίστων τινῶν καὶ πιστῶν. Ἐν δὲ τούτῳ πέντασι εἰδέναι χρῆ, ὡς οὐδὲ τῶν ἀσεβῶν τις καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως; ἀλλοτριῶν ἢ τῶν νῦν ἢ καὶ τῶν ἐπὶ κακίᾳ πάλαι ποτὲ μνημονευμένων τοιαῦτα πράξειν τετολιμῆκε πώποτε. Οἰκτίν δὲ τοῦτον τούτῳ τρόπῳ νῦν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει συνέθη, ὅτι πρὸς ἐξέτασιν οὗτος πρὸ καιροῦ τῇ συνόδῳ πεμφθεὶς μετὰ καὶ τῶν αὐτοῦ κατηγορῶν, ὃς δὴ καὶ παραστάς τὴν ἐξομολόγησιν ὑπεκρίθη καὶ τὴν μετάνοιαν, καὶ τοῦ κανόνος καὶ τὰ ἐπιτέμια κατὰ τὴν ἱερὰν ἐδόξε τῶν ἁγίων Πατέρων διαταγὴν· οὗτος φὸν ἐν ταῖς μεθῆσιν αὐτοῦ βίβλους; αὐτίκα μεταπεμφθεὶς καὶ πάλιν ἔσχε ταύτας ἐρωτηθεὶς, παρ' ἱατροῦ C τινος τοῦ Συροπούλου ἀπελογήσατο καὶ αὐτοῦ τούτου πρὸ χρόνων ἐπὶ μαγείαις ἀλόγτος καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θεῖᾳ συνόδῳ τὰς ὑποσχέσεις ἐγγράφως δι' οἰκειῶν ἀποδόντος χειρῶν, αἶ μηδέποτε τῶν καιρῶν ἐπὶ τοιούτοις φωραθῆναι τοῦτον διεμαρτύρουτο. Ἄς δὲ κάκεινος ὁμοίως αὐτίκα μεταπεμφθεὶς ἄμει καὶ μαγικαῖς αὐτοῦ βίβλοις καὶ τίς ὁ καὶ τούτῳ πάλιν παρασχὼν αὐτὰς ἠρωτήθη (χθὲς γὰρ καὶ πρότερον δημοσίᾳ τὰς ἐκείνου μαγικά; βίβλους ἔργον πυρὸς; καὶ ἔχρη, πεποιήμεσαν), καὶ αὐτὸς παρὰ τινος τοῦ Γαβριηλοπούλου σχεῖν ὠμολόγησεν, ἄπιστον ἔδοξε τοῦτο καθάπαξ καὶ συκοφαντία σαφῆς κατὰ τοῦ Γαβριηλοπούλου καὶ ψεύδος ἐτύγγανε· καὶ γὰρ οὗτος ἀπίστος τὰ πολλὰ διατελῶν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πτωχεῖαν ἐλόμενος, νηστείας δὲ καὶ ἀγρυπνίας σχολάζων καὶ προσευχαῖς, ἃ δὴ πάντα καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας; καὶ τοὺς ἀίλους πάντας ἀπλῶ; μέγαν εἶναι τοῦτον καὶ τοῦ Θεοῦ ἀνέπειθον ἄνθρωπον. Ταῦτα δὲ, ὡς ἔδοξεν ὑσερον, ἀπάτη καὶ ψεύδος ἀντικρῶ; καὶ ὑπόκρισις ἦν. Ἄς δ' ὁ Συροπούλος διαβολῆ; χρηθῆσαι κατ' ἐκείνου ἐμάθανε, μεταπεμφθῆναι καὶ τοῦτον ἐπέδοξεν, καὶ αὐτὸ δεῖξαι ἐν τῷ πρῶτῳ φανερώ; ἔλεγεν, ὅθεν καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας; ἀρχόντων τινὲς ἀπεστάλησαν, καὶ τοῦτον, ὡ; δίκη, τὸν ἀνόσιον σὺν ταῖς μαγικαῖς αὐτοῦ βίβλοις; ἀρπάσαντες ἔγαγον, εἶχε δὲ ταύτας ἐκείνος ὡ; μαργάρους, ὡ; θησαυροῦ; κατακεκλεισμένους ἐν σενδουκίοις. Καὶ τί ταῦτα; Πρὸς αὐτὸν ἡ θεία σύνοδος; ἀπεκρίνατο, Ἄ; μισρὲ; σὺ καὶ

τῆς ὀπωλείας υἱέ, διὰ ταῦτα αἱ ἀγρυπνίαι σου, αἱ νηστεῖαι σου, τὸ περὶ τὰς ἐορτάς σου φιλότιμον καὶ ἡ πένια καὶ ἡ εὐτέλεια; Τίς ἡ τοσαύτη πλάνη καὶ ἡ ὑπόκρισις; Ἄς δὲ διαβολὰς συναίρειν καὶ προφάσεις ἀυστάτους; τε καὶ ψευδεῖς, ὡ; ὄθην ἐπὲρ τούτων ἀπολοοῦμενος, ἤρξατο, τοῦτον μὲν σιγὴν ἀγειν ἐπέτρεψαν, τὰς δὲ μιὰρὰς αὐτοῦ βίβλους ἀνέλιττον. ἐν αἶ; καὶ τὸ πολυθρύλλητον ἐπ' ἀσεβείᾳ ἡ Κοιραννίς ἦν, εἶτα καὶ τετράδιον τι πάσης ἀσεβείας πλήρης ἐυρέθη, δαιμόνων ἐπικλήσεις ἔχον καὶ ἐπιρῶδὰς καὶ ὀνόματα, γραφῆν παρὰ τοῦ πρὸ μικροῦ γεγονότος πρωτονωταρίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ταππᾷ Δημητρίου τοῦ Χλωροῦ, καὶ συνταγῆν παρ' αὐτοῦ πῶν πολλῶ καὶ μόχθῳ ἀπὸ βιβλίων ἑτέρων μαγικῶν, προηγουμένων; τῆς τε Κοιραννίδος; αὐτῆς, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀτόπων καὶ μισρῶν· οὐδὲ γὰρ εἶχε τὸ πρωτότυπον ἐν, ὡ; αὐτὸ τὸ πρᾶγμα φανερώ; ἐμαρτύρησε. Καὶ λόγον δοῦναι τὸν Χλωρὸν παραστάντα τῷ τότε τῇ συνόδῳ ἀπήτησαν, ὃς καὶ μὴδὲν μάθδλων ἀνακαλυφθῆναι τοὺς ἀσεβεῖς ἑαυτοῦ βουλόμενος; λογιζομῶς· οὐδὲ γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς αὐτῷ τοιοῦτον ἐμελε κίνδυνος, πρὸς τὰς τῶν ἱατρῶν κατέφευγε βίβλους, αὐτὰς ταῦτα φάσκειν διατεινόμενος. Εἶτα συνόδου πάλιν συγκροτηθείσης καὶ ἅπαξ καὶ δις, καὶ τῶν ἱατρῶν οἱ κρείττονες μετεπέμφθησαν, καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ τοιοῦτον ὑπανεγνώσθη τετράδιον, ὃ δὴ καὶ φρικτὴν πᾶσι παρέχει καὶ φρενῶν ἐκστασιν, καὶ τὸ θίατρον ἅπαν ἐσειέτο τότε, τῶν δαιμόνων ὀνόματα καὶ τὰς τούτων μανθάνων αἰσχρὰς ἐπιρῶδὰς, καὶ διαβρῆξαι τοῦτον τὸ πλῆθος σὺν τοῖς ἱατροῖς ἐβούλετο τὴν κατάρατον· τὸν γὰρ Χλωρὸν ἰδόντας οἱ τῆς ἱατρικῆς τέχνης εἶπερ τινὲς ἕτεροι σοφοὶ καὶ εἰδήμονες οὗτοι καὶ τὰς αὐτῆς βίβλους καθ' ὧραν σχεδὸν ἀναγιγνώσκοντες τε καὶ μετερχόμενοι, οὕτω τὴν ἱατρικὴν ὑβρίζοντα τέχνην τὴν ἱερὰν καὶ τὸν ἱπποκράτην σὺν τῷ Γαληνῷ μάγους ἀποκαλοῦντα καὶ τούτους; γράφειν αὐτὰ ταῦτα καὶ ἕτερ' ἅττα συκοφαντοῦντα καὶ λέγοντα καὶ τῇ θεῖᾳ συνόδῳ τὰς βίβλους ταύτας τοῦτον διακομίζαντα πρὸς παρίστασιν, Ἄναστάντες ἡμεῖς, ὡ; ὄρατε, πρὸς βαθῦ γῆρας; ἤχομεν, θεότατοι δεσπόται καὶ ἀγιωτάτοι, ἔφησαν, καὶ τοσοῦτος ἔτεσι τῇ τέχνῃ ταύτῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν συγγραφαμένοις εὐσεβέσιν ἀνδράσι καὶ Ἑλλήσιν ἐπιμειναντες, καὶ πολλοὺς τῶν νέων πρὸς ταύτην χειραγωγῆσαντες, οὔτε τι τοιοῦτον εἶδομεν, οὔτε τις ἐξ ἡμῶν ἔμαθε, καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν ταύτην ἔχομεν μάρτυρας, ὡ; οὐδέπω μέχρι τοῦ νῦν ἐκστάς τις ἑαυτοῦ πρὸς τοσοῦτον ἀσεβείας θάρσο; ἔλθειν ἔδοξεν, ὡ; μικρὰ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας φροντίσαι καὶ τὴν μὲν εὐσείθειαν οὕτω φανερώ; ἐξομώσασθαι, τῷ διαβόλῳ δὲ προσελθεῖν διὰ τούτων, ἰπευδήπερ οὐκ ἱατρικῆς ταῦτα, πράξεις; δὲ μάλλον ἐκείνου καὶ ἔργα, καὶ τοῦτον ἑαυτῷ καθηγητὴν τε καὶ διδάσκαλον ἐπιστῆσαι. Ἐπει δὲ καὶ τούτων ἀκούων ὁ Χλωρὸς οὐκ ἐπέθετο, Ἄλλ' εἰ καὶ τούτοις δώσωμεν γράφειν, τί πρὸς σέ, τὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας τρῶφιμον, καὶ δοκοῦντα τάχα Χριστιανόν, καὶ λόγου καὶ σοφίας ἀψάμενον Ἑλληνικῆς, ὡ; μὴ ὄψε-

λεν· ἡ θεία σύνοδος ἀπεκρίνατο ἔπειτα· Νῦν ἔχεις ἅ
 οὗτος τὴν ἀρχὴν, καταφρονήσας τῆς Ἐκκλησίας καὶ
 τῶν πολλῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ὑποσχέσεων, ἃ· ἐγ-
 γράφως πρὸς αὐτὴν ἔδωκας. Οὐκ οἶδας, ὡς ἐφωρά-
 θης πρὸ χρόνων τὰ τῶν νέων τούτων αἰρετικῶν τε
 καὶ κακοδόξων φρονῶν, τοῦ τε Βαρλαάμ καὶ τοῦ
 Ἀκινδύνου, διάκονος τῷ τότε τελῶν, καὶ τὰ ἡμέτε-
 ρα, ὡς ἰδοῦμαι, πρεσβυῶν; Καὶ τὴν ὁμολογίαν οἰ-
 κωχεῖρως ἐγγράφως παρέτυχες, διαβολὴν ἀποκαλῶν
 κατὰ σοῦ καὶ συκοφαντίαν ἐκείνη· ἡ οὐκ οἶδας, ὡς
 μετὰ μικρὸν προσελθὼν τοῖς Λατίνοις, παρ' ἐκείνων
 ἀνήχθης εἰς τὸν τότε πρεσβυτέρου βαλῶν, καὶ τὴν
 τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐδίωξας, ὕβρεις· φέρων κατ'
 αὐτῆς δημοσίᾳ, εἰς τε τὴν Ῥώμην, εἰς τὸν πάππαν,
 καὶ οἷς ἂν ἐνέτυχες· Χριστιανοῖς καὶ ἔθνεσιν ἄλλοις,
 πάντας τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὑπερβαλὼν ἐχθρούς τε
 καὶ πολεμίους; Ἄλλ' ἡμεῖς, ἅτε φιλόνηρον καὶ
 συμπαθῆ κεκτημένοι δεσπότην, ἰδόντες σε πάλιν κα-
 ταγρόντα μὲν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τῶν Λατίνων θρη-
 σκεῖας, καὶ ὡς δὴ γεννησὶς μετανοοῦντα, ὡς ἡ σὴ
 πάλιν ἐγγράφως ὁμολογία κατὰ μέρος διεξίτηται, καὶ
 ἀνελαδόμεθα καὶ ἠγκαλισάμεθα καὶ ἠψφράνθημεν,
 εἶτα κανοστρίσιον ἦντα σε κατ' εἰς τὸ σοῦ πρωτονω-
 τάρλου προεδιάσασμεν ὀφεικίον. Ἄλλ' οὐκ ἐκρινεν
 ὁ τοῦ Θεοῦ ἀλάθητος; ὀφθαλμῶς λαμβάνειν εἰς τέλος
 τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς ψωριῶντα μακρὰν ἀποβρ-
 βίψαι τῆς ἀγέλης; αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ὅπερ ἐκάλυπτες
 σὺ τὴν ἀρχὴν, φανερώς ἀνωμολογήθη, μὴ τὰ τῶν
 Χριστιανῶν πρεσβυῶν, τὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ μάλ-
 λον, φανερώς λατρεύων τοῖς δαίμοσι. Καὶ νῦν οὐκ
 ἐκφύξῃ τῆς δίκης, κλν εἰ τι καὶ πάθος, ἀνόσιε σὺ.
 Τούτων οὖν ὁ Κλωρθὸς ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς· Εἰ
 ἔστι πάλιν μετάνοια, νῦν καθαρῶς προσέρχομαι τῇ
 Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, ἀπεκρίνατο, δάκρυα χέων, τὰ στήθη
 τύπτων καὶ τὸν ἔλεον προσκαλοῦμενος· Πᾶσαν καὶ
 γὰρ δόξαν, ἣν εἶχον ἐναντίαν ἀποβαλὼν, ἥδη προσ-
 ἔρχομαι καθαρῶς, ἔρρασκον· Ὅθεν καὶ τούτῳ πάλιν
 ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν
 δεσπότη, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχει, ἐπικαμφθεῖσα
 διεκρίνε καὶ ἀπεφῆνατο, γυμνὸν μὲν εἶναι καὶ ἐσ-
 τερημένον πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἀξίας τε καὶ τι-
 μῆς, μηδὲν μετόλω· ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς
 ἀπολαύσων ποτὲ τῶν καιρῶν ἢ κλήρου ἢ ὀφεικίου
 τινοῦς ἢ τόπου ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ
 Ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅπως ἐν ὁποῖσδήποτε τάξει αὐτῆς εἰσα-
 χθῆναι, ἀσφαλισθῆναι δὲ μᾶλλον καὶ περιορισθῆ-
 ναι ἐπὶ χρόνοις ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ πι-
 τταρχικῇ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Δεσποτῆς ἡμῶν Θεο-
 τόκου τῆς Περὶ δόξου, ἔνθα εὐρίσκειται ἔχων καὶ
 κελία καὶ ἀδελφάτου, μὴτε ὄρων τινας, μὴτε ὀμι-
 λῶν, καὶ τότε κἂν ὡς Χριστιανὸν ἀπλῶς δέξασθαι
 τὸν, ὅταν κλαύσῃ καὶ συντριβῇ καὶ εἰς ἀίσθησιν,
 ἢ; ἐκπεπτῶκει δόξης, ὁ ταλαίπωρος ἔλθῃ, καὶ τὸν
 τοιοῦτον ἐκπληρῶσῃ κανόνα, ἐκποιήσασθαι δὲ καὶ
 ἃ ἔχει Ἑλληνικὰς βίβλους καὶ μηδὲ τολμῆσαι ὅπως
 ἢ ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου ποτὲ ἢ καὶ ἐκτὸς διδάσκειν
 παιδας, ὡς καὶ πρότερον, κλν εἰ τι καὶ γένηται.
 Καὶ τοῦτον μὲν οὕτως. Τοὺς δὲ προβρόχοντας τρεῖς
 τοῦτους ἀνδρας, Συρόπουλον τε καὶ Γαβριηλόπουλον

καὶ δὴ καὶ Φουδοῦλῳ τὸν ψευδομόναχον, ὡς πολλὰ-
 κισ καὶ τούτους ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλοις ἀσεβείαις
 ἀλόντας τολμήμασι, καὶ τούτων ἀφεστάναι καὶ τὸν
 μετὰ μελόν ἐπιδείξει βουλομένους μηδέποτε καὶ ταῦτα
 μετὰ πολλὰς τὰς ὑποσχέσεις ἐκείνας καὶ τὰς συνθη-
 κας, φθορὰν δὲ μᾶλλον τοῖς ἀπλουτέροις καὶ ψυχι-
 κῶν παρέχοντας ὀλεθρον, τῆς βασιλίδος ταύτης ἐξο-
 ρισθῆναι τῶν πύλων καὶ δὴ καὶ πάσης τῆς τῶν
 πιστῶν γῆς, ἐν ἣ κατοικοῦσι Χριστιανῶν, τὰ τῶν
 εὐσεβῶν ἔργα διαπραττόμενοι ἐψφράσαντο, ὡς τοῦ
 Χριστιανικοῦ παντὸς γένους λύμην καὶ τὰ τῆς εὐ-
 σεβείας ἀνατρέποντάς τε καὶ καταλύοντάς· ἀντικρι-
 ταῖς δαιμονικαῖς ἐπικλήσεις ταύταις καὶ γνηθίας
 καὶ ταῖς μαγείαις. Ἐπεὶ δὲ καὶ τινες τῶν πιστῶν
 τοῖς θεοστυγαῖς προσέειπεν τούτοις καὶ ἀποβλήτε-
 ρα καὶ τῆς τοιαύτης αὐτῶν κακίας καὶ ἀσεβείας δυσ-
 τυχῶς ἀνεμάξαντο, κλν τεύθεν εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας
 καὶ οὗτοι κατεσπάσθησαν βάραθρον, καὶ τούτους
 ἀναμαθεῖν ἡ θεία σύνοδος ἐβουλήθη καὶ τούτοις κα-
 ταλλήτως ἐπιθεῖναι τὰ φάρμακα. Τῶν γοῦν τριῶν
 τούτων ὁ Συρόπουλος κρατηθεὶς εἶπέ τινας, ὡν
 ἐμένητο φανερώς, καὶ ἀνωμολόγησεν, οἱ προσελ-
 θόντες αὐτῷ τῇ μαγικῇ τούτου τέχνῃ ἐχρήσαντο,
 οἱ καὶ γραφέντες ἐν καταστῆθι πρὸς τὴν ἱερὰν ἐπέμ-
 φθησαν σύνοδος· Ἦσαν δὲ οὗτοι· ἐφθασέ ποτε κα-
 τηγορηθεὶς ὁ τοῦ περιμικηρίου τῶν ἀναγνωστῶν
 υἱὸς τοῦ Παραδείσου, παππᾶς Ἑωάννης ὁ Παράδει-
 σος, ἐπ' ἐγκλήματι τινι, καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ πα-
 ρέστη συνόδῳ τῷ τότε, καὶ ἀκριθεὶς τὰ κατὰ τοῦτον
 ἐδόθη βασάνῃ, καὶ τῆς ἱερῶσνης ἐπὶ καιρῶν ἐκε-
 σχῆθη, τοῦ ἐγκλήματος· ἐκείνου μὴ μείζονα τὴν κατ'
 αὐτὸν κόλασιν ἀπαιτοῦντος· καὶ μῆτε τὴν καταβί-
 κην ταύτην ὡς ἀπὸ Θεοῦ κρίνας εἶναι, μῆτε μὴν
 ὑπολογισάμενος, ὡς εἰκότως ἢ κατ' αὐτὸν ἀπόφα-
 σις ἐξηγήθη, κατωλιγωρήσας ἀπήλθεν εἰς τὸν Συ-
 ρόπουλον, καὶ ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ κακοτεχνίας αὐτῷ
 βοηθῆσαι ἐζήτησεν, ὃ; καὶ σχῆμά τι δαιμονικὸν
 ἐγχαράξας ἐν χάρτῃ ἐνεχείρισε τούτῳ τῷ ταλαί-
 πῳρῳ, εἰπὼν· Λάβε τοῦτο, καὶ κάτεχε, ὅτε τῇ συν-
 ὄδῳ μέλλεις παρισταθῆναι, ζητῶν τὴν συγχώρη-
 σιν, καὶ βεβαίαν ἔχε πληροφροσίαν, ὡς συγχωρηθῆσθαι,
 καὶ τῆς αἰτήσεως οὐκ ἂν ἀποτύχῃς. Ἦλθεν οὖν ὁ
 Παράδεισος, καὶ τῇ συνόδῳ παραστὰς ἰδεῖτο καὶ
 παρεκάλει, καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ πτωχείαν καὶ ἔν-
 δειαν πρὸς ἔλεον ἔφερε, καὶ μετὰ δακρῶν συμπα-
 θείας τυχεῖν ἐζήτη, ἣ καὶ ἐπικαμφθέντες οἱ ἱερω-
 τατοὶ ἀρχιερεῖς ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη
 καὶ αὐθέντῃ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχει, ὁμοῦ μὲν
 ὡς πτωχῷ καὶ ταλαίπῳρῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς τὸν
 καιρὸν τῆς ἀργίας αὐτοῦ ἐκπληρῶσαντι, συναχθῆρη-
 σαν, πάλιν τοῦτον ἐρουργεῖν, διδάξαντες αὐτὸν καὶ
 πάρα ενέσαντες, ὅσα εἰκός ἦν φυλάττειν, καὶ ὡν δεῖ
 ἀπέχεσθαι· καὶ κατελθὼν ὁ Παράδεισος τῷ Συρο-
 πούλῳ τὰς εὐχαριστίας ἀπένευμε. Τούτου γοῦν οὕτως
 ἀναφανέντος, ὁ Παράδεισος μετεκλήθη, καὶ ἐπειδὴ
 περ ἀντιλέγων ἦν, μετεκλήθη καὶ ὁ Συρόπουλος, καὶ
 τὴν ἑαυτοῦ χάρτην λαβὼν, ἔκειντο γὰρ ἐπ' ἐδάφους·
 αἱ μαγικαὶ τούτου βίβλοι σὺν ταῖς ἐτέρων, ἔφη πρὸς
 τὸν Παράδεισον· Οὐ τοῦτο τὸ σχῆμα ἐν χάρτῃ παρ'

ἰμοῦ ἔλαβε, καὶ ἀπέλθων εἰς τὴν σύνοδον συνεχω-
ρήθη, ὡς ὑπερον ἔμοι μετὰ ταῦτα δεδήλωκας;
Πῶς νῦν τὴν ἀλήθειαν διαβάλλεις, καὶ ψεύστην καὶ
συκοφάντην ἀποδείξαι με φιλονεικίαις; Ὑπὸ γοῦν
τῶν λόγων τούτων ἀπελεγχθεὶς ὁ Παρίδειτος ὡμολόγησε
καὶ τοῦτο πεποιημένος, παρὰ τῆς μητρὸς ἀπατηθεὶς.
Ἐπὶ τούτου; τοῦ Παραδείτου φανερῶς ἀπελεγθέντος καὶ δημοσίᾳ, πάντες γὰρ σχεδὸν οἱ ἐν
τῇ βασιλίδι ταύτῃ παρῆσαν τῶν πόλεων, διέγνω καὶ
ἀπεφάνητο ἡ θεία καὶ ἱερὰ τῶν ἀρχιερέων ἡμέγυ-
ρις ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη, τῷ οἰκου-
μενικῷ πατριάρχῃ, γυμνὸν εἶναι τοῦτον καὶ ἐστε-
ρημένον πάσης ἱερατικῆς ὀφείας τε καὶ τιμῆς καὶ
ἀργῶν εἰς τὸ παντελές; καὶ καθηρημένον, μηδέποτε
τῶν τῆς ἱερουσύνης τι τῶν ἀπάντων ἐνεργῆσαι τολ-
μήσαντα, ὡς τῷ δισδὸλῳ προσελθόντα καὶ τῇ ἐκεί-
νου τέχνῃ χρῆσάμενον καὶ μαθητὴν ἐκείνου γενέ-
σθαι τὴν πρὶν τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν
ἐθελησαντα. Ταῦτα τοῦ Παραδείτου τοῦτου μαθόντας
καὶ πενθήσαντας ἐπὶ πολλῷ καὶ θαυμάσαντας καὶ μετὰ
βῆσιν ἡμέρας τῆς συνόδου πάλιν συγκαρτηθεῖσας καὶ
αὐτοῦ παραστάτας; καὶ ἐπιδοωμένους καὶ τὸν ἔλεον
δυστυχῶς μετακαλουμένους, οἱ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς
αὐτὰ ταῦτα τὰ προλεχθέντα κατ' α' τοῦ ἀπεφάνησαν-
τος, καὶ ταῦτα ἐπεκύρωσαν καὶ ἐπέψηφισαντο. Μοναχός
τις ἀπὸ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς πανυπεράγνου
Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ὁ παπ-
πᾶς Ἰωάσαφ, συνεφθέρητο μετὰ τινος μοναχῆς ἀπὸ
τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου ἐνόδου μεγαλομάρ-
τυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ κρίσει, καὶ ἰδὼν αὐτὴν
συλλαβοῦσαν καὶ κατὰ γαστρὸς ἔχουσαν, βουλόμενος
λανθάνειν καὶ μηδαμῶς ἀνακαλυφθῆναι τὸ πάθος,
ῥωπαρ ἂν εἰ καὶ τοὺς ὀφθαλμούς; ἐλάσθησε τοῦ Θεοῦ,
εὗρέ τινα μηχανήν, δι' ἣν μὴ δῆλα τὰ κατ' αὐτὸν
γυγνόμενα καὶ καταφανῆ ἐλογίζετο. Τὸ δὲ διαβολικὸς
τις ἦν λογισμὸς καὶ τέχνη καὶ ἔργον ἐκείνου τοῦ
καὶ τὴν πρῶτην ἐκείνην παρανομίαν ἐργασσάμενον.
Ἦλθε γὰρ οὗτος εἰς τὸν Συρόπουλον καὶ δοῦς αὐτῷ
στάκτιον ἔν, ὑπελοβικίον Ἀλεξανδρινόν, καὶ ὑπέρπυρα
πάντα, ἔλαβέ τι παρ' αὐτοῦ εἶδος, ὃ καὶ διεκίματε τῇ
μοναχῇ, ἵνα τοῦτο πιούσα φθέρῃ τὸ ἔμβρυον· ἡ δὲ
τοῦτο ποιήσασα ἔρριψεν ἐκεῖνο κατὰ γαστρὸς, καὶ
ὄβτε τὰ τῆς ἀμαρτίας ἐγνώσθη, οὕτε μὴν τοῦτο τὸ
τολμηθέν. Διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰ τῆς ἱερο-
σύνης ὁ παππᾶς Ἰωάσαφ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ
διενεργῶν ἦν· ὡς δὲ καὶ ὁ παππᾶς Ἰωάσαφ παρῆστη,
καὶ τὸν Συρόπουλον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλέγχοντα
καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ δοθέντα ἐκείνῳ βουλόμενον ἀγα-
γεῖν, ἐπειδὴ περ ἀντιλέγειν ἐπιχειρήσας οὐκ εἶχε
δυνάμειος, πεισὼν ἐπ' ἐδάφους; Ἠμαρτον, ἀγιώτα-
τοι δεσπότες καὶ βεδοῦνται, ἔφησε· νῦν ἔγνω, ὅσην
ἀπώλειαν προσξένοιν τῇ ἐμῇ τλαιπύρῳ ψυχῇ· εἰ
γὰρ ἐπὶ τῷ παρόντι κριτηρίῳ ἰστάμενος οὕτω φο-
βούμαι καὶ τρέμω καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν σχεδὸν ἀπο-
βάλλομαι, τί ποτ' ἂν ἄρα καὶ πάθω, ὅτε τῷ ἀδεκά-
στη κριτῇ παραστήσομαι, δίκην δώσω τῶν παρ'
ἰμοῦ πεπραγμένων; Τούτων ἕνεκα ἀληθῶς τῶν παρ'
Συροπούλου ταῦτα λαληθέντα ὁμολογῶ καὶ τῇ μο-
ναχῇ ταύτῃ συνεφθέρουμένην, καὶ τοῦ ἐμβρύου ἐκεῖ-

νου φονεύς αὐτὴς ἐγενόμεναι, καὶ νῦν ἤδη προσέρχο-
μαι καὶ ἀνακαλύπτω τὸ πάθος, καὶ πᾶν, ὅπερ τοῖς
ἱεροῖς καὶ θεοῖς κανόνι καὶ ὑμῖν δοκεῖ, διαπράξασθε.
Ταῦτα τοῦ παππᾶ Ἰωάσαφ οὕτως ἀνεγκύριτος
ἡ θεία σύνοδος ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότη,
τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ἀπεφάνητο, μόνως τῆς
ἱερουσύνης τοῦτον ἀπογυμνωθῆναι καὶ εἰς ἅπαντα
τὰ παρ' αὐτοῦ τολμηθέντα μόνον ταύτην ἀρχετικὴν
εἶναι τὴν τιμωρίαν, ἐπειδὴ περ οὐκ ἀπὸ μικροῦ τινός
ἀπηλλοτριώτο ἀξιώματος, ἀλλὰ τοῦ ἱερατικοῦ σεμ-
νώματος ἐξέπεσαν ὁ τλαιπύρως, τοῦ χοροῦ τῶν ἱε-
ρέων ἀπετμήθη, καὶ μακρὰν ἀπερβίβη τῆς δόξης,
ἣν εἶχε, καὶ τοῦ πολλοῦ ἀξιώματος. Γυνή τις τῶν
πλευσίων, Ἐξωτροχίνα καλουμένη, ἄνδρα λαθεῖν
ἐβούλετο τῶν ἐνδύξων, κάπειδῆπερ οὐκ ἐτύγχανε τοῦ
ποθομένου ἐπιφθαίς καὶ μαγείαις ἐλικύται τοῦτον
ὑπενοήσατο, καὶ μαθοῦσα, ὡς ὁ παππᾶς Ἰάκωβος, ὁ
τῆς Ἀμαρανθίνης ἐκείνης, εἰδῆσιν ἔχων εἰς ταῦτα
καὶ πείραν ἀκριθῆ, καὶ αὐτῇ βοηθήσειν εἶπερ τις
δύναται, διεμνήσατο τοῦτω, καὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν
οἰκίαν αὐτῆς παραγενοῦτος, αὐτῇ τὸν σκοπὸν αὐτῆς
ἐξείπε καὶ διηγῆσάτο, καὶ ὑπέρπυρα πάντα αὐτῷ
ἐδεδώκει, καὶ ἕτερα παρασχέιν ὑπεσχέθη, καὶ βε-
βαίαν ἔλαβε παρὰ τοῦτου πληροφορίαν, καὶ ἐν ἐλπί-
σιν ἦν ἀγαθαίς. Ὡς δὲ ὁ παππᾶς Ἰάκωβος τὰ ὑπέρ-
πυρα δεξάμενος ἀπῆλθε, καὶ ὁ διάβολος οὐκ ἔσχεσε,
καὶ ὁ χρόνος παρήρηχοτο, αὐτῇ τῷ παππᾶ Ἰακώβῳ
διὰ τινος γράδος ἐμήνυσε, καὶ τὰ ὑπέρπυρα ἐζήτησε
ἀγανακτῆσασα· ὁ δὲ ὑπέτρετο, καὶ τῇ γυναικὶ ἔλε-
γεν· Εἰπέ τῇ κυρίᾳ, μὴ ἀγανακτεῖν, μηδὲ ἀθυρεῖν,
ἀλλ' ὅπερ ζητεῖ, γενήσεται μετ' ὀλίγον. Καίρου οὖν
κλειστοῦ παρηγοηκός, ἐπειδὴ περ εἶδεν ἐκείνη τοῦ-
τον μηδὲν ὠφελούνα, κατηγορήσασα τοῦτου τῷ Συ-
ροπούλῳ διεμνήσατο, καὶ τὴν τοῦ παππᾶ Ἰακώβου
κακοτεχνίαν ἐδήλωσεν. Καὶ ὁ Συρόπουλος ταῦτα
πρὸς τὴν ἱερὰν καὶ θεῖαν ἐξείπε σύνοδον. Διεμνήθη
τοῖσιν καὶ ὁ παππᾶς Ἰάκωβος, καὶ παραγενόμενος
καὶ τούτων πάντων ἀκούων εἶπεν, ὡς ἀπῆλθε μὲν εἰς
τὴν τῆς Ἐξωτροχίνης οἰκίαν, ὡς δὲ τὸν σκοπὸν αὐ-
τῆς ἤκουσεν, ὅτι οὐκ ἦν εὐσεβῆς, φυγεῖν ἐβουλήθη·
ἡ δὲ τοῦτον κατηγάκασε περιμεῖναι, καὶ ὑπέρπυρα
πάντα τάχα χάριν οὐ ἐζήτησε αὐτῷ ἐδεδώκει, καὶ μὴ
θῆλον ἔλαβε, καὶ ἀπῆλθαν, ἃ δὴ καὶ ἐξουβίασεν,
ἐπειδὴ πτωχὸς ἔσται, καὶ μὴ ἔχων ἀποδοῦνα ὑπέ-
σχετο, οὐ μὴν δὲ καὶ ἔργον τι ἐπεπράχε· Πρὸς ἄτερ
καὶ ἀπεφάνητο ἡ θεία σύνοδος ἅμα τῷ παναγιωτάτῳ
ἡμῶν δεσπότη, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, ὡς οὐκ
ἔδει τοῦτον λαθεῖν τὰ ὑπέρπυρα, οὐδὲ αὐτοῖς ὡσιν
ἀκούσασι τὸ ἐκείνης ζήτημα, ἀλλὰ μάλλον διδάξαι
καὶ νοθετῆσαι καὶ παρηνέσαι, ἐπειδὴ περ καὶ Χρι-
στιανός ἐστι καὶ μοναχός; καὶ ἱερεὺς, καὶ πείσαι
κατὰ πάντα τρόπον αὐτὴν, μηκέτι ποτὲ τοιοῦτον
τινα λογισμὸν ἐνουμηθῆναι· ταῦτα γὰρ ἀσεβοῦς ἔργα
καὶ διαβόλου εἰσὶν ἀντικρυς· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὑπέρ-
πυρα ἐδέξατο ὑπ' αὐτῆς, καὶ τὸν ἐκείνης ὄλως ἐδέ-
ξατο λόγον, ἐδειξεν, ὅτι καὶ τὰ ὑπέρπυρα διὰ τοῦτο
ἐδέξατο, καὶ αὐτὸς ὑπεσχέθη ποιήσασιν· τίνα γὰρ
δύναμιν εἶχεν ἡ Ἐξωτροχίνα, ὥστε τὰ ὑπέρπυρα
καὶ ἀκοντος αὐτοῦ τοῦτω δοῦναι καὶ πείσαι τοῦτον

λαβεῖν· Διὰ τοῦτο καὶ ὄργον εἶναι τοῦτον τῆς ἱερω-
σύνης καὶ καθηρημένον παντελῶς ἀπεφάναντο, καὶ
μηδέποτε ἐφ' ὄρω πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς τι τῶν τῆς
ἱερωσύνης ἐνεργῆσαι ὄλω· τολμησαι, ἐπειδήπερ
ἔβλεπε ταῖς μαγικαῖς κακοτεχνίαις· προκείσθαι, ἃ δὴ
προφανῶς ἔργα σατανικὰ, μήτοι γε Χριστιανοῦ καὶ
τῶν τοῦ μοναχικοῦ βίου, εἶτα καὶ τῶν τὸ ὀψηλόν
τοῦτο καὶ μέγα ἐχόντων τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα.

**LXXIX. Patriarcha Callisto cuidam concedit jus
exscripiendi confessiones monachorum ipsi subdi-
torum.**

† Ἐνταλμα τῷ κύρ Καλλίστῳ, ἵνα δέχηται τὰς ἐξο-
μολογήσεις τῶν ὑποτακτικῶν αὐτοῦ.

† Ἐπεὶ ὁ τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς, κατὰ Πνεῦμα
υἱὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Κάλλιστος ὁ Ἀγ-
γελικοῦδης, ἀνέφερεν εἰς αὐτὴν, ὅτι οἱ εὐρισκόμενοι
μετ' αὐτοῦ μοναχοὶ παρ' αὐτοῦ ἀποκαρέντες καὶ αὐ-
τῷ ὑποτασσόμενοι ἔχουσιν ἕτερον πατέρα πνευματι-
κόν, πρὸς ὃν ἐξομολογοῦνται, καὶ παρ' οὗ τὴν λύσιν
λαμβάνουσιν, εἰς ἃπερ ἐξομολογοῦνται, ἃπερ γίνε-
ται ἐμποδισμὸς· αὐτῷ εἰς τὴν κατ' αὐτῶν ἀρχὴν καὶ
εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκείνων ὑποταγὴν, μὴ ἔχοντι εὐ-
κόλως ποιεῖν, ἃπερ αὐτῷ δοκεῖ, καὶ ἐδεήθη διὰ
ταῦτα τυχεῖν βοήθειας παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος
καὶ συγχωρήσεως καὶ ἐνδοξασίας, ὥστε δέχεσθαι τὴν
αὐτῶν ἐξομολόγησιν, αὕτη τὸ παρ' ἡμῶν ἀπολύει γράμ-
μα, δι' οὗ καὶ ἐγχωρεῖ καὶ ἀδειαν δίδωσιν αὐτῷ,
ὥστε δέχεσθαι τὴν ἐξομολόγησιν αὐτῶν καὶ πάντας
τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν καὶ εἶναι τοῦτον πνευματικόν
πατέρα εἰς αὐτούς, ἐπεὶ καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπεκάρησαν
καὶ αὐτῷ ὑποτάσσονται· καὶ ἔχει πληροφροῖαν ἢ με-
τριότητος ἡμῶν, ὅτι καλῶς μέλλει ποιεῖν, ἃπερ ἂν
ποιῆ. Δῆσει μὲν οὖν, ὅσα δεῖ δεῖσθαι, εἰς αὐτούς,
καὶ λύσει πάλιν, ὅσα δεῖ λυθῆναι, ἅτινα καὶ βεβαίως
ἢ μετριότητος ἡμῶν, καὶ ἔχει αὐτὰ καὶ λελυμένα καὶ
δεδομένα, καθὼς ἂν αὐτὸς· εὐκρινεῖ· ἄνθρωπος γὰρ
ἐστὶ πνευματικὸς καὶ ἐνάρετος καὶ ἡσυχαστῆς· διὰ
τοῦτο καὶ πληροφροεῖται ἢ μετριότητος ἡμῶν, ὅτι κα-
λῶς ταῦτα ποιήσει. Τοῦτου γὰρ χάριν ἀπολείπεται
καὶ τὸ παρὸν ἐνταλτήριον γράμμα τῆς ἡμῶν μετριό-
τητος δι' ἀσφάλειαν.

**LXXX. Ecclesia partium subjectarum Joanni Ungle-
wæ (Ungjesæ) reconcilianur cum ecclesia Constau-
tinopolitana.**

† Πράξις ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς τε
ἡμετέρας καὶ τῆς Σερβίας.

† Φιλότητος, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντι-
νουπόλεως Νεῖς· Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πα-
τριάρχης.

† Θθάνει πρὸ χρόνων ἦδη πολλῶν ἢ μήτηρ τῶν
ἐκκλησιῶν, ἢ ἀγιωτάτη καὶ καθολικὴ μεγάλη Ἐκ-
κλησία τοῦ Χριστοῦ, στερηθεῖσα τῶν περὶ τὰ μέρη
τῆς Σερβίας ἰδίων μητροπόλεων ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρ-
χῆς ὑπὸ ταύτην τελουσῶν, ὀπηνίκα ὁ τῆς Σερβίας· τὸ
τηνικαῦτα κρᾶλης, ὁ κύριος Στέφανος ἐκεῖνος, τὸν
τῶν Ῥωμαίων τόπον παραλαβὼν καὶ τὰς ἐκκλησίας
ἀποστήσας τῇ καθολικῇ καὶ μητρὶ παραδίδωκε πρὸς

τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πεκίου καὶ Σερβίας, καὶ ὑπὸ τὴν
ἐκείνου ἐνορίαν ταύτας ἀποκατέστησε, καὶ ἐχειροτο-
νοῦντο κακῶς ὅπ' ἐκείνου καὶ παρανόμῳ· οἱ τῶν
ἡμετέρων ἐκκλησιῶν ἀρχιερεῖς καὶ προστάται, δι' ἃ
καὶ ἀπέστησαν τῆς ἡμῶν κοινωνίας αὐτοῦς τε πρώτος
ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες καὶ ὅσοι περ
ὅπ' αὐτοῦ τὰς χειροτονίας ἐλάμβανον, ἀρχιερεῖς τε
καὶ ἱερεῖς· καὶ διάκονοι καὶ ὁ λοιπὸς ἱερατικὸς κατὰ-
λογος. Καὶ ἦν οὐ μικρὸν τὸ δεινὸν τοιοῦτου γεγο-
νῆτος σχίσματος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ,
ἀπορραγέντων ὅς ἀνάγκης σὺν τοῖς ἱερεῦσι καὶ πέν-
των τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν, τοῦ τοσοῦτου πλῆθους καὶ
ἀναριθμήτου σχεδόν, τῆς μεγάλης καὶ καθολικῆς
Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δὲ ὁ εὐτυχέστατος δεσπότης Σερ-
βίας, κύριος Ἰωάννης ὁ Οὐγκλεσης, τοῦ πλέον τοῖς
ἡμετέροις μέρεσιν ἐγγίζοντος τόπου κύριος κατα-
στάς, ἄνθρωπος ὑπάρχων φρόνιμος· καὶ καλὸς καὶ
τρόπου καὶ συνευδαιμονίας ἀγαθῆς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ
φόβον ἐνοικον κεκτημένος, ἠθέλησεν ἐπανασιῶσασθαι
τὰς ἐκκλησίας ταύτας τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ κεφαλῇ τῶν
ἐκκλησιῶν, καὶ ἐζήτησε τοῦτο μετὰ μεγάλης σπου-
δῆς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν
ἱερὴν καὶ μεγάλην σύνοδον τῶν ἱερωτάτων ἀρχιε-
ρέων καὶ ὑπερέμων, καὶ ἐγένετο τοῦτο τὸ μέγα καὶ
ἀξιόλογον ἔργον εὐδοκίᾳ τοῦ εἰρηνοποιήσαντος ἐπὶ
πάντα Σωτήρος ἡμῶν καὶ καταλύσαντος τὴν ἔχθραν
ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ τὸ μεστέυχον τοῦ φραγμοῦ
διακόψαντος, καὶ ἐδόθη ταῖς ἐκκλησίαις εἰρήνη, ἦν ὁ
δεσπότης Χριστὸς, ἢ ἀποσειρήνη, ἐπὶ τὸ ἐκούσιον
ἐρχόμενος· πάθος καὶ τὸν σταυρὸν, τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ
μαθηταῖς ὡς περ τινὰ κληρὸν πατρικὸν κατέλειπεν·
καὶ ἠνώθησαν αἱ μητροπόλεις· αὗται τῇ μεγάλῃ καὶ
καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπολαθοῦση πάλιν τὰ ἐκείνης,
ἃπερ ἐστερήθη πρὸ χρόνων, καὶ ἐδεξάμεθα τοῖς ἀρ-
χιερεῖς αὐτῶν εἰς κοινωσίαν, ἑτέρους δὲ καὶ ἐχειρο-
τονήσαμεν, καὶ γέγονε ἕνωσις καὶ ἀποκατάστασις,
ὡς τὸ πρότερον. Διὰ ταῦτα συνδιασκεψάμενη ἢ με-
τριότητος ἡμῶν τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ
τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερέμων τὸ παρ' ἡμῶν
ἀπολύει συνοδικὸν σιγγιλλιδεὲς γράμμα, δι' οὗ καὶ
παρακελεύεται ἐν ἁλίῳ Πνεύματι· στέργειν καὶ ἐμ-
μένειν τὴν γεγονυῖαν ἱερὴν ταύτην πράξιν εἰς τὸ
ἔξης, ὥστε ἠνωμένα· εἶναι ἀπὸ τοῦ νῦν τὰς ἐκκλη-
σίας ταύτας τῇ ἀγιωτάτῃ καὶ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ
Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ μηδένα τῶν ἀπάντων ἔχειν
ἀδειάν ποτε τῶν καιρῶν καθ' ὁμοῦ τριῶν τρόπον τολ-
μησαι ἀποστῆσαι τὰς ἐκκλησίας ταύτας· τῆς Μεγά-
λης Ἐκκλησίας, καὶ ἐλ' τι καὶ γένηται ἐπὶ τῷ τόπῳ
τούτῳ, εἶτε μεταλλαγῇ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου, εἶτε
τι ἕτερον. Διὰ γοῦν τὴν εἰς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν καὶ
βάρος· φρικώδους ἀφορισμοῦ ἐκφωνεῖ ἢ μετριότητος
ἡμῶν συνοδικῶς κατὰ τοῦ βουλευθησομένου καὶ ἐπι-
χειρήσαντος ὄλωσιν ποτὲ διαστήσῃ τὰς ἐκκλησίας
ταύτας, ἐν ὀποιοδήποτε καταλόγῳ καὶ τάξει καὶ σχή-
ματι τυγχάνει ὡν ὁ τοιοῦτος, εἶτε μητροπολιτικῆ·
ἐστὶν, εἶτε ἐπίσκοπος, εἶτε ἱερεὺς, εἶτε διάκονος, εἶτε
ὄλωσιν τοῦ καταλόγου (τοῦ) ἱερατικοῦ, εἶτε κληρ. κός
ὀποιοσδήποτε ἐκκλησίας, εἶτε μοναχός, εἶτε ἀρχων
τοῦ τόπου, εἶτε λαϊκός, εἶτε ἄλλο, ὀποῖο· ἂν εἴη.

Ἔστωσαν δὲ πάντες γινώσκοντες, ὡς εἴπερ γενήσεται τι τοῦτο, οἷον καὶ πρότερον, οἱ τοῦτο πεποιθότες οὐ τεύξονται πάλιν ὦν καὶ πρότερον τῆς συμπαθείας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' οἱ μὲν ἔχοντες ἱερτικὸν βαθμὸν, εἴτε ἀρχιερεῖς εἴσιν, εἴτε ἱερεῖς, καθαιρέθησονται παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου παντελῶς, οἱ δὲ λαϊκοί, εἴτε ἀρχόντες, εἴτε ἰδιωταί, ὑποκείμενοι ἔσονται τῷ ἀφορισμῷ, ὡς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ διαστήσαντες καὶ σχίσαντες καὶ τὰ μέλη αὐτῆς ἀποστήσαντες τῆς κεφαλῆς. Τούτου γὰρ χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν σιγγιλιῶδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπὶ τῷ προσεῖναι ταῖς ἔκκλησιαις ταύταις εἰς μόνιμον καὶ διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν κατὰ μῆνα Μάιον τῆς ἐνισταμένης ἐνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ 7500^θ ἔτους.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Φιλόθεος, ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

† *Μητὶ Μαῖω ἰνδ. θ', προκαθημένου τοῦ πατριαρχατοῦ ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.*

LXXXI. *Patriarcha episcopi Hierissi et Montis Sancti jura episcopalia in Montem Sanctum iur.*

(Hoc privilegium jam editum est inter opera Philothei, tom. CLIV.)

LXXXII. *Metropolitæ Dramæ confertur metropolis Philipporum, cui etiam committuntur jura patriarchalia curanda in partibus subjectis Serbiæ despotæ Unglesæ.*

† Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπὶ τῷ Δράμας, λαβόντι τὴν τῶν Φιλίππων μητρόπολιν κατ' ἐπίδοσιν καὶ τὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τόπον καὶ ἔτι τὰ ὑπὸ τὴν ἐπικρατείαν τοῦ δεσπότη Σερβίας, τοῦ Οὐγκλεση, πατριαρχικὰ πάντα δίκαια.

† Ἡ μετριότης ἡμῶν, κηδύμενη καὶ φρονιζούσα τοῦ ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ τῶν Φιλίππων Χριστιανικοῦ πληρώματος, πολλῆς δεομένης τῆς διδασκαλίας καὶ παραινήσεως καὶ πνευματικῆς τροφῆς διὰ τὴν μὴ ἔχειν ποιμένα τε καὶ διδάσκλον, συνδιακτεψαμένη τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾶ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερίμων, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Αἰνίου, διὰ γνώμης πρὸς τὸν Ἡρακλείας καὶ τοῦ Σωζοπόλεως, ἔδωκε κοινῇ ψήφῳ καὶ γνώμῃ τούτων τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην τῶν Φιλίππων μητρόπολιν τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ καὶ ὑπερίμῳ Δράμας κατ' ἐπίδοσιν, ὅς θ' ἔτι καὶ ὀφείλει τῇ ἐνούσῃ αὐτῷ περὶ καὶ γνώσει διδάσκειν τὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ εὐρισκόμενον τοῦ Κυρίου λαῶν, κ. τ. λ. Ὄφειλε οὖν ὁ τοιοῦτος ἱερωτάτος μητροπολίτης Δράμας καὶ ἐπισκόπος χειροτονεῖν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὴν ἐκκλησίαις ἄνδρα μέντοι τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Πολυετύλου, ἡπειδὴ αὐτὴ ἐφθασε πρὸς χρόνον ψήφῳ συνοδικῇ καὶ προσετέθη τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Μαριονείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰ νῦν εὐρισκόμενοι ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς τῆς τοιαύτης ἀγιωτάτης μητροπόλεως Φιλίππων ἐπίσκοποι (ὀφείλοσι) στέργῃν τούτον ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς μητρο-

πολίτην ἴδιον αὐτῶν καὶ κεφαλὴν, καὶ μνημονεύειν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνάκαθεν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν· καθίξει γὰρ μὴν ὁ τοιοῦτος καὶ τὸν τόπον τοῦ Φιλίππων, ὃν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἔξει ἐν τε στάσει καὶ καθέδρῳ ταῖς μετὰ τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης συνόδου καὶ πανταχοῦ. Τῷ τοιοῦτῳ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δράμας ἀντίθῃσιν ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν ἐξαρχίαν καὶ διοίκησιν τῶν πατριαρχικῶν πάντων δικαίων τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐπικρατεῖα πάσῃ τοῦ εὐτυχεστάτου δεσπότη Σερβίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ποθεινοτάτου υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Ἰωάννου τοῦ Οὐγκλεση, ὅστις καὶ ὀφείλει ἐπιβλέπειν καὶ ἐπιτηρεῖν τὰ πατριαρχικὰ μοναστήρια καὶ τοὺς θεῖους ναοὺς καὶ ἄλλα πάντα καὶ παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι τοῖς ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένοις ἱερωμένοις καὶ μονάζουσι καὶ τῷ λοιπῷ Χριστιανύμῳ τοῦ Κυρίου λαῶν τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, ἐπιμελεῖσθαι τε καὶ φροντίζειν τῶν δικαίων τούτων πάντων καὶ ἀντέχεσθαι τῶν προσόντων αὐτοῖς κτημάτων τε καὶ πραγμάτων καὶ τῶν λοιπῶν καὶ πάντα διενεργεῖν ἀκωλύτως τὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος δίκαια, εἴτε ἐν μητροπόλεσιν εὐρίσκονται, εἴτε ἐν ἐπισκοπαῖς, εἴτε καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἱεουργεῖν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀναγνώστας ποιεῖν, ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, καὶ ἄλλα πάντα ποιεῖν, ὅσα ἡ μετριότης ἡμῶν ποιεῖν ἐμελλεν, εἰ παρῆν ἐκεῖ, διὰ μόνης τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Ὄφειλε μέντοι ποιεῖν ταῦτα πάντα μετὰ συντηρήσεως καὶ ἀσφαλείας τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, εἰδῶς, ὡς εἴπερ ποιήσει τὸν παρεισπρακτον, εὐθύνην ὑποστήσεται τὴν ἀξίαν εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ βαθμὸν. Ὄφειλε δὲ οὗτος λαμβάνειν καὶ ἀποφύεσθαι τὸ ἐκ τούτων πᾶν εἰσόδημα καὶ παραπέμπειν αὐτὸ εἰς τὸ πατριαρχικὸν κελλῖον. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐπιδέδοται τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δράμας, ὑπερίμῳ καὶ τὸν τόπον ἐπίχοντι τοῦ Φιλίππων καὶ προέδρῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφ. τῇ· ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργῆς, καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν αὐτῇ· γράμμα.

† *Κατὰ μῆνα Μάιον τῆς ἐνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ οὐ^θ ἔτους. Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Φιλόθεος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

LXXXIII. *Despota Serbiæ, Joannes Ungleses, partium sibi subditarum ecclesiarum subjicit ecclesie Constantinopolitaneæ.*

† Οὐδὲν δικαιοσύνης· εἰκοιεν εἶναι μακαριώτερον καὶ διὰ τοῦτο γὰρ πᾶσι τοῖς αἰρουμένοις τὰ κρείττω καὶ προτιμότερα· αὐτὴ γὰρ οἷα τις ὑπερφυῆς καὶ συνεκτικὴ τοῦ παντός· δύναμις ἐκ τοῦ πρώτου καὶ κυρίως ἀγαθῷ προΐουσα ἐπὶ τὰ κτίσματα, καὶ τὰ οὐράνια πάντα συνέχει καὶ τὰ ἐπίγεια· καὶ γὰρ οὐδὲν τι τῶν ὄντων, οὔτε τῶν νοητῶν, οὔτε τῶν αἰσθητῶν ἐστίν, ὃ μὴ πρὸς ταύτης διεξάγεται καὶ ῥυθμίζεται μόνιμόν τε καὶ ἀδιάλυτον, ὡς ἐφικτὸν συντηρεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἡ πρὸς τὸ χεῖρον τούτων τροπὴ καὶ

διάλυσις καὶ φθορὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἁρμονίας ἀπόπτωσις ἀτέχνως οὕσα τυγχάνει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἀρετῶν μουσικὴ τε καὶ ἑναρμόνιος τάξις τῆς τῆς δικαιοσύνης ἀναλογικῶς βυθίζεται καὶ μέλος σωτήριον ἀνακρούεται, ὅπερ ἔστιν ὁ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἐόρταζόντων ἀκατάπαυστος ἦχος· ἐντεῦθεν καὶ πᾶσα ἀρετὴ δικαιοσύνη πρόσονομάζεται διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι τοῦ κόσμου ταύτης καθάπαξ ἑστερημένην· καὶ δίκαιοι πάντες οἱ τῶν ἀγίων καλοῦνται· χοροί, πάσης ἀρετῆς ὄντες ἐργάται, οἷα δὴ διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ τῶν ἀριστερῶν μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου καὶ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν πειρασμῶν τοῦ παρόντος βίου γεγονότες ἠνωτέρου· ἀλλὰ καὶ αἱ κατὰ κόσμον τῶν ἀνθρώπων διάφοροι πολιτεῖαι καὶ αἱ καταστάσεις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶσα πόλις καὶ χώρα τῆς δικαιοσύνης καθάπαξ ἀντεχομένη τέχως ἑαυτῇ παρίστησι τοῦ τῶν Βαβυλωνίων σεμνότερον, τοὺς ἀδίκους καὶ πολεμίους ἐκ τοῦτου καλῶς ἀμύνεσθαι δυναμένην. Ἐπεὶ τὸν οὐ τοιοῦτον ὑπερφυῆς τε καὶ θεῖον ὁ λόγος τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀπέδειξε χρῆμα, ἀνθεκτέον ἂν εἴη ταύτη καὶ περιεκτέον πάση σπουδῇ καὶ ζητητέον πρὸ πάντων γένος ἅπαν καὶ ἡλικίαν ἅπασαν, καθάπερ τι φῶς καὶ ζωτικὴν τινα δύναμιν τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλιεῦ προερχομένην εἰς τὰ τοῦ κόσμου πληρώματα, καὶ πάντα κατακομοῦσαν καὶ θάλπουσαν καὶ τῆς σκοτεινῆς ἀταξίας τε καὶ συγχύσεως ἀπαλλάττουσαν, οὐχ ἥκιστα δὲ τοὺς ἐθνῶν τε καὶ πόλεων ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένους καὶ προστασίας, διότι καθάπερ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις καὶ τέχναις κατὰλλήλως ἐστὶν ἐργασία καὶ πρῶξις, πρὸς τὸ ἴδιον τέλος τὸ ἑαυτῆς ἔργον προάγουσα, οὕτω δὴ τῇ τοῦ ἀρχεῖν ἐπιστήμῃ ἐργασία μὲν ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, τέλος δὲ ταύτης καὶ οἶον εἰπεῖν καρπὸς τῶν καμάτων τὸ τῶν ὑπηκόων εἰρηνικὸν τε καὶ ἀσασίαςτον, ὡσπερ ἀμέλει τοῖς γεωργοῖς τέλος μὲν ἐστὶν ἡ τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων καρπῶν εὐφορία, ἐνέργεια δὲ ἡ τῆς γῆς ἐργασία. Ἄλλ' ἐπεὶ τοῦ δικαίου τὸ μὲν πρὸς Θεόν, τὸ δὲ πρὸς ἀνθρώπους ἀνάγεται, τὸ θεῖον πάντως τῶν ἀνθρωπίνων προηγεῖσθαι χρῆναι, πρῶτον μὲν, ὅτι τὰ θεῖα τῶν ἄλλων ἀεὶ προτιμότερα, δεύτερον δ' ὅτι καθάπερ τοῖς γεωργοῖς τε καὶ φυτηκόμοις δίκαιον ἂν εἴη πρὸ πάντων τῶν οἰκειῶν πόνων ἀπαρχὰς τῷ Θεῷ προσκομίζειν, οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἀρχουσι τὴν δικαιοσύνην προσήκον ἀπάρχεσθαι τοῦτω, ὡς μὴ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην ὀφείλουν· δι' αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς βασιλεύουσι καὶ δυνάσται κρατοῦσι γῆς. Διὰ τοῦτο καμὰ, ἐπειδήπερ ἡ πάντα κυβερνώσα καὶ διεθύνουσα πρόνοια πόλεων καὶ χωρῶν οὐκ ὀλίγων ἡγεμόνα καὶ ἀρχηγὸν προεστήσατο, θεόν ἂν εἴη, καθάπερ τοὺς ἀρίστους τῶν λατρῶν, μὴ μόνον τὰ ἀπερχόμενα εἰς τὸ ἔξῃς ἀδικίας οἷά τινα μέλλοντα πάθῃ προαναπέλλειν τοῖς προφυλακτικοῖς τῶν φαρμάκων, ἀλλὰ καὶ εἰ τι τῶν ἀδίκων εἰσακώμασε προλαβὼν, ἀνατεμεῖν καὶ ἀνακαθάραι τῇ μαχαίρᾳ τῆς ἐξουσίας· οὐ γὰρ εἰκὴ, φησὶ, ταύτην φοροῦμεν, δάκνομι Θεοῦ γεγονότες καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. Ἐπεὶ τοίνυν Στέφανος ἐκείνος ὁ Ὑβρεσῆς, Σερβίος καὶ Ῥωμαϊκῆς αυτοκράτορα ἐαυτὸν ἀ.ε.

πῶν, τῷ ὕψει τοῦ ἀξιώματος, καὶ τῷ μεγεθῆ τῆς ἐξουσίας τὴν καρδίαν συνεπαρθεῖς, οὐ μόνον τὰς ἀλλοτριὰς καὶ μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις πλεονεκτικοῖς ὀφθαλμοῖς ἑώρα, καὶ ἀδίκᾳ ἕξιφῃ κατὰ τῶν μηδὲν ἡδονηκῶτων ἐγύμνου, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας καὶ πολιτείας τοὺς ταύτη φόντας καὶ τραφέντας καὶ αὐξηθέντας· ἐλεινῶς ἀπεστέρει, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν θεῶν τὴν ἀδικίαν ἐξέτεινε καὶ τὰ ἀρχαῖα τῆς Ἐκκλησίας θεσμὰ, εἶτι καὶ τὰ τῶν πατέρων ὄρια κακῶς ὑπερβαίνειν καὶ διασπᾶν ἐπεχείρησε καὶ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα, ὡσπερ ἑτερός τις τῶν ἐξ οὐρανοῦ κριτῆς τε καὶ νομοθέτης τῶν τοιούτων κατατολμῶν καὶ νόμον κύριον μὴ ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῶν θεῶν πραγμάτων τὸ ἐαυτοῦ τιθεὶς θέλημα, αὐτοχειροτόνητον μὲν ἀκανονίστως ἐπλάσατο πατριάρχην, οὐκ ὀλίγας δὲ μητροπόλεις τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τολμηρῶς ἀραρπάξας ἐπέδεδωκε τούτῳ, κἀντεῦθεν συλλέθει σκῆμα τῆς Ἐκκλησίας οὐ τι σμικρὸν γεγενῆσθαι καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κεφαλῆς ἀθλιῶς ἀποβράχυναι καὶ τῆς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ζωτικῆς προοιούσης δυνάμειος στερηθῆναι καὶ νεκρωθῆναι, οὐκ ἀνεχομένη ἡ βασιλεία μου τὴν τοιαύτην καινοτομίαν καὶ ἀδικίαν ὁρᾶν ἀδιόρθωτον καὶ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν καὶ χεῖρα τοσοῦτων ἀνθρώπων ψυχικὸν βλεθρον, ὡσπερ εἰ μὴ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἀρχαίαν ἀποδοῖην ἐλευθερίαν, ὥστε κατὰ τοὺς ἱερούς καὶ θεῖους νόμους τῶν βασιλείων πολιτεῦσθαι πάλιν καὶ τῆς βαρβαρικῆς τυραννίδος καὶ ἀδικίας ἀπηλλαγμένη καθάπαξ διατέλειν, ἀόλιτον εἶναι μοι τὸν βίον δοκεῖ· οὕτως οὐκ ἔδωκα ὑπὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, κατὰ τὸν ἐν βασιλεῦσι προφήτην εἰπεῖν, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως οὗ εὐρῶ καγὼ τόπον τῷ Κυρίῳ καὶ σκῆνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ, εἶπερ τόπος Θεοῦ καὶ σκῆνωμα καὶ ναὸς ἐστὶ κατὰ τοὺς θεῖους χρησμούς αἱ καθαρὰι τῶν ἀνθρώπων ψυχὰι καὶ θείας χάριτος πεπληρωμέναι, ἧς ἡμεῖς ἐκπεπτώκαμεν, τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀφεστηκότες. Ὅθεν πρὸςθεῖαν ἐξάποστελλας πρὸς τὸν παναγιωτάτον μου δεσπότην, τὸν οἰκουμένικόν πατριάρχην, θεραπεσίαν ἠτησάμην τοῦ τοιοῦτου κακοῦ, ὅς ἤδηπου καὶ μὴ ἀμελήσας, ἀλλὰ πατρικοῖς σπλάγγνοις ἐπικαμφθεὶς, ἐξαπέστειλε τὸν δεσπότην μου καὶ πατέρα μου καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς προστάτην καὶ λατρὸν, τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην Νικαίης, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πίσης Βιθυνίας, ὅστις ἐλθὼν καὶ τὸ μεστέιχον τοῦ φραγμοῦ διάλυσας, πολλοὺς ἰδῶσι καὶ πόνοις εἰρηνοποίησε τὰ διεσπῶτα τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ κατήλλαξε τὰ τέκνα πρὸς τὴν κοινήν μητέρα, μεταδούς ἡμῖν ἁγιασμοῦ τε καὶ φωτισμοῦ, θεῶν τε καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων. Διὰ τοῦτο καγὼ ἀποβίδωμι δι' αὐτοῦ τῷ πάντων βασιλεῖ καὶ δεσπότη, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ μου δεσπότη, τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ πάσας τὰς ἀραρπάξας ἐκκλησίας καὶ μητροπόλεις καὶ πάντα τὰ πατριαρχικὰ δίκαια ἐλὴ χειρὶ καὶ γνώμῃ· πάντα γὰρ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν ἀρτίως γεγονάσι, ἀρξαμένου μου τοῦ τοιοῦ-

του θεαρέστου έργου και σωτηρίου, επειδή τῆς ἀρπαγῆς ταύτης ἕνεκα και τὸ σκάνδαλον τῆς Ἐκκλησίας ὀρθόν οὐκ ὄλιγον προὐχώρησε, και ἡ λύμη τῶν τοσούτων ψυχῶν εἰσεφάρθη· ὅθεν και ἡ τοιαύτη τοῦ θεοῦ δικαίου ἀπόδοσις και ἡ πρὸς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καταλλαγὴ και ὑποταγὴ ἔξει τὸ μόνιμόν τε και ἀκατάλυτον μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, εἴπερ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν. Εἴ τις δὲ τῶν ἀπάντων, τῶν τε νῦν ὄντων, τῶν τ' ἐσομένων και μετ' ἐμὲ τῆς κατ' ἐμὲ ταύτης ἐπειλημμένων ἀρχῆς, εἰς οὐδὲν λογισάμενοι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, παροῦν μὲν τὸ τοῦ Θεοῦ δίκαιον, ἀθετήσας δὲ τοὺς θεοὺς και ἱεροὺς κανόνας, ἀρπάσῃ πάλιν τὰς ἐκκλησίας τοιμηρῶς και ἀθέως και τῆς κοινῆς ἀποστερήσει μητρὸς, ἐκπίπτει τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πνευματικῆς συναφείας και χάριτος, και ζωῆς, εἰπερ ἡ τοῦ σώματος τοῦ μέλους ἀποκοπῆ και τῆς κεφαλῆς· ἐστὶ χωρισμὸς, και οὐμα μὲν ἔστιν ἡ Ἐκκλησία, κεφαλὴ δὲ ὁ Χριστός, ἀλλὰ και τὸς ἀρὰς ἐπισπάσαστο τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα και ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νίκαιᾳ, επειδή περ ἐκεῖνοι μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνήλθον ἐνώσεως και εἰρήνης, οὗτος δὲ τὴν ἐναντίαν ἐκείνοις βράδισε. Ἀσφάλειας δὲ μέλζονος χάριν και τὸ παρὸν ἐξετέθη γράμμα τῆς βασιλείας μου ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἐνδικαιῶνος ς' τοῦ ἔτους.

† Εἶχε και ὑπογραφήν Σερδικιὴν· Δεσπότης Ἰωάννης Οὐγκλεσης.

LXXXIV. Litteræ patriarchales ad clerum Thessalonicensem de commemoratione patriarchæ.

† Πιττάκιον πρὸς τοὺς ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ ἐκκλησιαστικούς ἀρχοντας ὑπὲρ τοῦ πατριαρχικοῦ μνημοσύνου.

† Τιμιώτατο: και ἐντιμότατο ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχόντες τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονικῆς, ἐν Κυρίῳ τέκνα ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μεριότητος· χάρις ὑμῖν εἴη και εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ἐγνώρισεν ἡ μεριότης ἡμῶν, ὅτι ἀποθανόντος τοῦ μητροπολίτου ὑμῶν οὐ μνημονεύετε ἐμοῦ, και θαυμάζω, πῶς ἄνθρωποι φρόνιμοι ὄντες και πεπαιδευμένοι εἶτα ποιεῖτε τοῦτο. Ἐβουλόμην ἐγὼ, ἵνα μὴ ἀκούσω τοῦτο γινόμενον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πατρίδι, τῇ περιφανεί και περιωνύμῃ Θεσσαλονικῇ, ὅπου πολλοὶ φρόνιμοι ἄνθρωποι και καλοὶ και πεπαιδευμένοι, και ὅπου πολλὴ τῶν ἀγαθῶν ἡ σωρεία· αἰσχύνην γὰρ λογίζομαι τοῦτο τῆς ὑμετέρας πατρίδος, οὐ δι' ἐμαυτὸν, ἐγὼ γὰρ ἐντιμὸς εἰμι πανταχοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὴν, ὅτι τῆς οἰκουμένης ἀπάτης τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων οὕτω ποιούσης, αὕτη μόνη φαίνεται τῇ ἀταξίᾳ ταύτῃ χρωμένη· εἰ δὲ λέγετε, καθὼς ἀκούω παρά τινων, ὅτι λέγετε, ὅτι συνήθειαν ἔχετε μὴ μνημονεῖν τοῦ πατριάρχου, ὅταν ἀποθάνῃ μητροπολίτης, και διὰ τοῦτο τηρεῖτε τὴν τῆς πόλεως συνήθειαν, θαυμάζω, πῶς τοῦτο λέγετε· οὕτως εἶδι τηρεῖσθαι τὴν συνήθειαν, εἴπερ ἦν δικαία και νόμιμος και κανονικὴ, ὅπου δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὸναντίον, μάλλον κανόνων καταλύσις και ὁμων, τί δει τὴν συνήθειαν προβάλλεσθαι; Οὐ μὲν γὰρ

οὐκ ἔστι καλὴ συνήθεια τοῦτο, αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι τῆς οἰκουμένης μαρτυροῦσιν, αἵτινες συνήθειαν ἔχουσι τοῦ πατριάρχου μνημονεῖν στερούμεναι τῶν οἰκείων ἀρχιερέων. Ποία τῶν μητροπόλεων ἢ τῶν ἐπισκοπῶν, ὅτε ἐπισκοπὸν ἔχει ἢ μητροπολίτην, οὐ μνημονεῖ τοῦ πατριάρχου; και τὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γινόμενον ὑμεῖς λέγετε μὴ ἔχειν συνήθειαν ποιεῖν; Ὅρατε, πῶς οὐκ ἔστι καλὴ ἡ ὑμετέρᾳ συνήθεια. Τοῦτο δὲ και ἀπὸ φυσικῶν λογισμῶν και κοινῶν ἐνοπιῶν ἀποδειχθήσεται· ἔστι γὰρ ὁ μὲν πατριάρχης κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας πάσης, οἱ δὲ λοιποὶ ἀρχιερεῖς μέλη, οὓς ἔχουσιν ἕκαστοι τῶν ὑπ' αὐτοῦ; ὡς κεφαλὴν ἕκαστον· πῶς οὖν οὐ γελοῖον τοῦτους μὲν μνημονεῦσθαι ζῶντας παρὰ τῶν ὑπηκόων, μέλη τῆς Ἐκκλησίας; ὄντας, ἀποθανόντων δὲ μὴ μνημονεῦσθαι τὸν πατριάρχην, τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας και κεφαλὴν τῆς τῶν ὑπηκόων κεφαλῆς; Εἶτα ἐκείνου πολλᾶν; οὐ μνημονεῖσσι τινεὺς ζητοῦντος μνημόσυνον, ὃν φοβοῦνται, μὴ ποτε διὰ τοῦτο και τὴν ἀρχὴν ἐκείνων ἀκόνην λάβῃ, ὡσπερ γίνεται πολλάκι; ἐν τισὶ τῶν ἀρχόντων τόπων, τινῶν ζητούντων μνημόσυνον παρὰ τῶν πλησίον αὐτῶν πόλεων, και διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, ἀναβύλλομένων τοῦτο αὐτῶν, ἔνθα δὲ ἐστὶ τι; ἀρχῶν και κύριος και ἐξουσίαν ἔχων, ὃ βούλεται, ποιῆσαι, πῶς ἐστὶ δίκαιον λέγειν εἶναι συνήθειαν μὴ μνημονεῦσθαι τοῦτον; Ὅτι δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἔχω ἐγὼ, τοῦτο πρόδηλον, και ὑμεῖς μαρτυρήσατε· και γὰρ ἐγὼ κρατῶ ταύτην νῦν, και ἄδειαν ἔχω πάντα ποιεῖν και πρόνοιαν δίδόναι και χειροτονίας ποιεῖν, και πάντα τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ὑπόκεινται τὰ αὐτῆς· ἐγὼ δὲ ὁ ταῦτα δυνάμενος οὐκ ἔχω ἄδειαν και ἐν αὐτῇ μνημονεῦσθαι; Ἡ ἕως μὲν ὁ μητροπολίτης ζῆ, ἡ ὑμῶν κεφαλὴ μνημονεῖ τοῦ πατριάρχου, και ἀδύνατόν ἐστιν ἄλλως γίνεσθαι, οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη μητροπολίτης ὁ τοῦτο μὴ ποιῶν· ἐκείνου δὲ ἀποθανόντος οὐ μνημονεῖν ὑμᾶς· ἐστὶ δίκαιον τοὺς ὑποταγμένους ἐκείνῳ, οὐ ἐκείνος ζῶν ἐμνημόνευσεν; Ὅρατε πῶς και ἀπὸ τῶν κανόνων και ἀπὸ τῆς συνήθειας τῶν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν και ἀπὸ φυσικῶν λόγων και κοινῶν ἐνοπιῶν ἀποδεικνύεται τοῦτο δίκαιον εἶναι και κανονικόν; Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἔγραψα πρὸς ὑμᾶς· εἰς πλάτος περὶ τούτου, ἵνα γινώσκητε ταῦτα και λογίσθητε, ὅτι οὕτω πρέπει· ὅπερ γὰρ προεῖπον, αἰσχύνην λογίζομαι τοῦτο τῆς ὑμετέρας πατρίδος. Ὑμεῖς ὄξιν μεγάλην και τιμὴν ἔπρεπον ἵνα ἔχητε, τοῦτο και ἐγκαυχᾶσθαι εἶδει και ἐγκαλλωπίζεσθαι τούτῳ, ὅτι ἄξιοι ἔστε ἀντὶ μητροπολίτου κεφαλὴν ἔχειν τὸν πατριάρχην και αὐτοῦ μνημονεῖν, και εἴπερ ἀφῆραπέ τις ὑμῶν τοῦτο, ἀδοξίαν μεγάλην εἶδει λογίζεσθαι ὑμᾶς τὸ πρᾶγμα και ἀτιμίαν, λέγοντας, ὅτι οὐκ ἔστ' ἐν ἄξιοι μνημονεῖν τοῦ πατριάρχου. Ταῦτα λίγω πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ὡς πατριάρχης μόνον και ζητῶν τὸ ἡμέτερον δίκαιον, ἀλλὰ και αὐτοῖσι, εἴπερ ἤμην Θεσσαλονικεὺς, εἶτα ἀρχιερεὺς, εἶτε ἐκκλησιαστικὸς, εἶτε τῆς πολιτείας ἀρχῶν, ταῦτα ἐμελλον λέγειν, ὅτι δίκαιά εἰσι και ἀληθῆ και κανονικά. Ἀπὸ τοῦ νῦν οὕτω γενέσθω και ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις και ἐν τοῖς μοναστηρίοις; και

ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἐκκλησίαις πάσαις μνημονεύεσθω ἢ μετριότης ἡμῶν, καὶ μηδεὶς προβαλλέσθω τὴν πρότερον συνήθειαν. Ἐγὼ πρὸς τοὺς ὑμετέρους ἐξάρχους ἔμαλλον ἀναθῆσθαι, ἵνα γένηται τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἔβουλόμην γράψαι· ἵνα δὲ μάθῃτε ταῦτα πάντες, δεόν ἐκρίνα γράψαι. Γινώσκετε δὲ ὅτι τὸ παρὸν γράμμα ἐτέθη ἐν τοῖς κωδικίοις τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς δικαιοσύναν αὐτῆς. Ἄλλως οὖν μηδὲν γένηται. Ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἰη μεθ' ἡμῶν.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Μηρί Μαίω, ἰνδ. θ'.*

LXXXV. *Patriarcha dēcernit monasterium a monachio Callisto Angelicidæ apud Melenicum conditum esse patriarchale.*

† Σιγγίλιον πατριαρχικὸν ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ περὶ τὸν Μελενικὸν ἀνεγερθέντι παρὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κύρ Καλλίστου τοῦ Ἀγγελικοῦδῆ.

† Φθάνει δῆπου καὶ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς κανόσι πάλαι προτεθεσπισμένον, τὸ ἐξεῖναι δηλαδὴ τοῖς βουλομένοις φροντιστήρια καὶ θεῖους οἴκους ἀνεγείρειν ἐπὶ τῶν ἑκασταχοῦ μητροπόλεων καὶ τούτους μὴ ὑπάγειν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν ἐν αὐταῖς προΐδρων, ἀλλ' ἀξιούν τελεῖν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ διὰ τῶν καθ' ἔθος γινομένων ἐν αὐτοῖς σταυροπηγίων καὶ μηδαμῇ τούς τῶν πόλεων μητροπολίτας καὶ προέδρους μνήμην ἔχειν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐν ταῖς ἱερατευσταῖς ταῖς ἐν αὐτοῖς δῆπου τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς φροντιστηρίοις γινομέναις· καὶ γοῦν ἔρχαιου ὄντος τούτου θῆ τοῦ ἔθους καὶ κανονικοῦ, διέξαν ἡδὴ καὶ τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς κύρ Καλλίστῳ τῷ Ἀγγελικοῦδῃ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐκ βάθρων ἀνεγείρει θεῖον καὶ σεβάσμιον ναὸν ἐν τοῖς κατὰ τὸν Μελενικὸν μέρεσιν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ καθίσματι, ἔπειτα τοῦτον Θεοῦ βουλομένου ἀποκατεστήσῃ· καὶ εἰς ἀνδρῶν μονῆριον, μὴ μέντοι ὑποκαίσθαι τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Μελενικῆ, ἀλλ' εἶναι πατριαρχικὸν καὶ μνημονεύεσθαι τὸν κατὰ καιρὸν τοῦς τῆς Ἐκκλησίας οἰκίας ἰθὺν ὄντα οἰκουμενικὸν πατριάρχην, διδοῦναι τε ἐπιτίσιω καὶ πρὸς τὸν διέποντα τὰ ἐκεῖ πατριαρχικὰ ἐξαρχικὰ δίκαια τὸ σύνηθες ἔπαν κανονικόν, ἀντεῦθεν ἐδέξατο προῆναι ἐπὶ τούτῳ καὶ γράμμα σιγγιλίωδες τῆς ἡμῶν μετριότητος τούτῳ τε τῷ κύρ Καλλίστῳ καὶ τοῖς ἀνατχομένοις τῶδε τῷ μονῆριῳ, ὥστε εἶναι τοῦτο κατὰ τὸ διηνεκὲς εἰς τοὺς ἐξῆς χρόνους πατριαρχικόν. Ἡ μετριότης ἡμῶν, τὸ παρὸν ἀπολύουσα σιγγιλίωδες γράμμα, παρακαλεῖται ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, εἶναι καὶ εὐρίσκεισθαι τοῦτο δὴ τὸ μονῆριον καθ' ἑαυτὴν ὡς πατριαρχικὸν κατὰ τὸ ζήτημα καὶ τὴν βούλησιν τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κύρ Καλλίστου, καὶ μηδαμῶς ἔχειν ἠντινὸν ἀνάγκησιν παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς προδρῶν λαχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μελενικῆ, μήτε μὴν τινὰς τῶν τοῦ κλήρου ταύτης· εἰσέρχεσθαι ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπειτεῖν οἰσθητίνας ἀπαιτήσεις καὶ ζημιῶν αὐτὸ, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχειν τὸν Μελενικὸν ἐν τῷ τοιοῦτῳ καθίσματι δίκαιον, τὸ μνημο-

νεύεσθαι ἐν τῷ ἐκεῖσε ὄντι παλαιῷ ναῷ τοῦ ἐν ἀγίοις παμμάκαρος καὶ θαυματούργου Νικολάου, καὶ ἑτερον οὐδὲ ἐν, οὐ μὴν δὲ καὶ εἰσέρχεσθαι ἢ τὸν μητροπολίτην ἐν αὐτῷ ἢ τινὰ τῶν τοῦ κλήρου διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην τοῦ μνημοσύνου, καὶ ἀπαιτεῖν δίκαια καὶ ποιεῖν καταμονὴν ἐν αὐτῷ καὶ κατατρέχειν αὐτὴν, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχειν τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν τῷ δηλωθέντι παλαιῷ ναῷ, ὧ· εὐρεθέντι ἐν τῷ τοιοῦτῳ καθίσματι πρότερον καὶ ὑπὸ τῷ μητροπολίτῃ Μελενικῷ τελοῦντι, ὀφειλομένως· ἐνεργουμένου καὶ ἀποδομένου τοῦ πατριαρχοῦ μνημοσύνου ἐν τῷ δηλωθέντι μονῆριῳ· τὰς γε μὴν διορθώσεις τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ποιείτω ὁ εὐρισκόμενος κατὰ καιροὺς ἐξαρχος, καὶ διορθούσθω κανονικῶς. Ἐπὶ δὲ ἐζήτησεν ὁ τοιοῦτος τιμιωτάτος ἦν μοναχοῖς κύρ Κάλλιστος καὶ ἐδείχθη τῆς ἡμῶν μετριότητος καταγραφῆναι ἐν τῷ παρόντι αὐτῆς σιγγιλίῳ καὶ ἀκκτῆται κτήματα δι' ἐπίσκεψιν καὶ κυβέρνησιν καὶ προμήθειαν τῶν μετ' αὐτοῦ μοναχῶν ἅτινά εἰσιν ἀμπέλιον, ὅπερ ἔδωκεν ὁ Τρεῖτζος τῷ μονῆριῳ περὶ τὴν τόπον εὐρισκόμενον τὸν καλούμενον Μίλεσταν, ἑτερον ἀμπέλιον περὶ τὴν Βιτζζάγκλαδαν, ὅπερ ἔδωκεν ὁ Ὑπέρπυρος, ἑτερον ἀμπέλιον καὶ ζευγυλατεῖον εὐρισκόμενα περὶ τὸν τόπον τῆς Κορεμιστής, ἄπερ ἔδωκεν ὁ εὐτυχέστατος δεσπότης Σερβίας ὁ Οὐγκλεσης. Ἐζήτησε δὲ τοῦτο, ὡς ἂν ἀναφαίρετὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα καὶ ἄλλα, ὅσα ἂν δοθεῖεν πρὸς τὸ μονῆριον, καὶ ἀνάποσπαστα καθάπαξ διατηρῶνται ἀπ' αὐτοῦ· τῇ παρακλήσει καὶ ταύτῃ προσχοῦσα ἢ μετριότης ἡμῶν παρακαλεῖται αἰθεῖς, ὡς ἂν ἔχη καὶ ταῦτα τὸ δηλωθὲν μονῆριον κυρίως καὶ δεσποτικῶς καὶ ἀναφαίρετως εἰς αἰῶνα τὴν ἅπαντα μῆτε παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῆν περιεζωσμένων ἰσχῶν ἀρχιερέων δηλονότι καὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν, μῆτε παρὰ τῶν τὰ κοσμικὰ καὶ δημόσια ἐνεργούντων τῆν τυχοῦσαν εὐρήσῃν πῶτε τῶν καιρῶν διενόχλησιν καὶ ἐπήρειαν ἐπὶ τῇ κατοχῇ καὶ νομῇ καὶ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι τούτων ἀπέναντον· ὁ γὰρ ἐνοχλήσων αὐτῷ ἢ ἀφαίρησων τι, ἀπ' ὧν τὸ τοιοῦτον μονῆριον κέκτῃται ἢ εἰς τὸ ἐξῆς προσκτήσεσθαι μέλλει κτημάτων καὶ ἄλλων δικαιωμάτων καὶ προνομίων, ὁποῖος ἂν καὶ εἴη ὁ τοῦτο τολμήσων, εἴτε τοπικὸς ἀρχιερεὺς ἢ κληρικὸς ἢ ἀρχων ἢ καὶ δημόσιος, ἴτω, ὡς ἔνοχος ἔσται τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτιμῆν τοῦ ἀφορισμοῦ, ὡς ἱερόσυλος ἀνεκρυς κριθήσεται, ἐπειδὴ ὁ ἀποστῆναι καὶ ἀφαρπάξιν πειρώμενος τὰ τῷ Θεῷ ἀπαξ ἀνατεθέντα καὶ ἀφιερωθέντα τοῖς τῶν ἱεροσῶλων ἐπιτιμίοις ὑπόκειται. Οὐ μὴν ἄλλα καὶ πᾶν, ὅπερ ἂν βουληθῆι ποιῆσειν ἐν αὐτῷ ὁ τιμιωτάτος οὗτος ἐν μοναχοῖς κύρ Κάλλιστος, ἀφορῶν εἰς σύστασιν καὶ βελτίωσιν αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ πνευματικῆν ἐπίδοσιν τε καὶ προκοπὴν, τὸ στέργον ἔχειν ὀφείλει καὶ παντελῶς ἀπαρῆγειρόν τε καὶ ἀκατάλυτον. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ γεγονός καὶ τὸ παρὸν σιγγιλίωδες γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀνετέθη τῷ δηλωθέντι μονῆριῳ εἰς διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν καὶ βελτίωσιν. *Ἐν μηνί Μαίω τῆς ἐνάτης ἰνδικτιώνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ὀδομηκοστοῦ ἐνάτου ἔτους.*

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Ἀφλόθεος, ἄλλω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικῆς πατριάρχης.*

LXXXVI. *Patriarcha confert metropolitæ Sugdæe Ialitam et jura patriarchalia curanda in ecclesia Gothiæ.* (τὴν Γαλιτῆαν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ ὅσα ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Γοθίας πατριαρχικὰ διακτα.)

LXXXVII. *Litteræ Casimiri regis Lachię ad patriarcham de metropoli Galitzę.*

† Πιττάκιον τοῦ κράλη τῆς Βλαχίας, τοῦ Καζήμηρου, πρὸς τὸν παναγιώτατον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, δι' ὅπερ καὶ ὁ ἐκεῖθεν ἐπίσκοπος ἐλθὼν κύρ Ἀντώνιος εἰς μητροπολίτην Γαλιτζῆς ψήφω τῆς ἱερᾶς καὶ θεῆς συνόδου προεβιάσθη.

† Πρὸς τὸν πρωτόθρονον πανιερώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμενικῆς συνόδου προσκύνημα καὶ πολὺς θαρμὸς τοῦ προσώπου ἀπὸ τὸν υἰὸν σου, τὸν κράλην Καζήμηρον τῆς γῆς τῆς Λαχίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας καὶ ἀπὸ τοὺς βηγάδας τῆς Ῥωσίας, οἵτινες εἰς τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν πιστεύουσιν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχοντας τῶν Ῥώσων πολὺς θαρμὸς τῶν μετώπων· ζητοῦμεν παρὰ σοῦ τοῦ ἡμετέρου ἀρχιερέως· πᾶσα γῆ φθείρεται νῦν ἀνευ νόμου, ὅτι ὁ νόμος χαίνεται· ἐξ αἰῶνος αἰῶνων μητρόπολις ἦκούετο ἡ Γαλιτζα εἰς πάντα τὰ μέρη, καὶ θρόνος ἦν μητροπόλεως ἐξ αἰῶνος αἰῶνων· πρῶτον ἦν μητροπολίτης τῆς ὁμῶν εὐλογίας ὁ Νίφων, δεύτερος μητροπολίτης ὁ Πέτρος, τρίτος μητροπολίτης ὁ Γαβριήλ, τέταρτος μητροπολίτης ὁ Θεόδωρος, οὗτοι πάντες ἦσαν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τῆς Γαλιτζῆς, ἦσαν συγγενεῖς οἱ βηγάδες τῆς Ῥωσίας ἡμέτεροι, καὶ οὗτοι οἱ βῆγες διέθισαν τῆς Ῥωσίας, καὶ ἡ γῆ χήρα ἦν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκέρδησα ἐγὼ, ὁ κράλης τῆς Λαχίας, τὴν γῆν τῆς Ῥωσίας. Καὶ νῦν, ἅγιε Πάτερ πατριάρχα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ζητοῦμεν παρὰ σοῦ τοῦ ἡμετέρου ἀρχιερέως, ὅτι μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ὁμῶν εὐλογίαν καὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων βηγάδων καὶ ἀρχόντων ἐκλεξάμεθα ἀνθρώπων ἀξίον, καλὸν, καθαρᾶς πολιτείας καὶ τεταπεινωμένης καρδίας, τὸν ἱερώτατον ἐπίσκοπον Ἀντώνιον, εἰς τοῦτο εἰς τὴν ὑμετέραν εὐλογίαν καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ δι' ἡμᾶς καὶ τὰς ἀγίας ἐκκλησίας, ἵνα ἐγένετο ἡ εὐλογία σας καὶ ἐπάνω τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ὁ θρόνος τῆς τοιαύτης μητροπόλεως, χειροτονήσατε μητροπολίτην τὸν Ἀντώνιον, ἵνα μὴ ὁ νόμος χαωθῇ τῶν Ῥώσων, ἵνα μὴ καταλυθῇ· εἰ δ' οὐ γενήσεται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐλογία σας τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, μετὰ ταῦτα μηδὲν λυπεῖσθε καθ' ἡμῶν· ἡ ἡμῶν ἀνάγκη ἐστὶ εἰς τὴν τῶν Λατίνων πίστιν βαπτίζειν εἰς Ῥώσους, εἰ οὐκ ἐστὶ μητροπολίτης εἰς τὴν Ῥωσίαν, διότι ἡ γῆ οὐ δύναται εἶναι ἀνευ νόμου.

LXXXVIII. *Synodus episcopo Antonio confert metropolitam Galitzę et per adjunctionem episcopatus Cholmen, Turoburn, Peresmusthin et Volodimirum.*

† Πράξις συνοδικῆ ἐπὶ τῷ ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ῥω-
ΠΑΤΡΟΛ. ΓΒ. CLII.

σίας ἐλθόντι ἐπισκόπῳ κύρ Ἀντωνίῳ μετατεθέντι εἰς μητροπολίτην Γαλιτζῆς.

† Τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Γαλιτζῆς ἐκ πολλῶν ἡδὴ χρόνων γνησίῳ χηρευσούσης ἀρχιερέως, ἐπεὶ ἀναγκαῖον ἦν προσθήσασθαι ταύτης μητροπολίτην ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν θεῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ τῇ ἐντεῦθεν αὐξήσει καὶ ἐπιδόσει τοῦ Χριστοῦ νόμου λαοῦ, ἔδοξε τῇ ἡμῶν μετριότητι ἅμα τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ καὶ θεῆᾳ συνόδῳ συνδιασκεψαμένη ψηφισασθαι ἀρχιερέα εἰς τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην μητροπολιν Γαλιτζῆς· καὶ ἐπεὶ οἰκοθεν ἐλθὼν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος κύρ Ἀντώνιος, χρόνον πολὺν ἐνταῦθα προσκαρτερήσας καὶ ἀκριβεῖ δοθεὶς βασιάνῳ καὶ ἐξετάσει καὶ δοκιμασίᾳ, προεκρίθη καὶ ἐξελέγη παρὰ τῆς συνοδικῆς ταύτης ψήφου εἰς τὴν προεδρίαν καὶ προστασίαν τῆσδε τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Γαλιτζῆς ἀρμόδιος καὶ ἱκανός, κἀντεῦθεν προεβιάσθη καὶ ἐγένετο οὗτος ἐξ ἐπισκόπου μητροπολίτης τῆς τοιαύτης μητροπόλεως συνοδικῆ ψήφῳ καὶ γνώμῃ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Νικαίας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Σωζοπόλεως καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δέρκου, ὀφείλει ἔχειν τὴν τοιαύτην ἀγιωτάτην μητρόπολιν, ἀπολαύων τοῦ ταύτης ὀνόματος ἐν τε στάσει καὶ καθέδραις ταῖς μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις, ὡς εἴθισται, μνημοσύνου κατὰ τὴν κανονικὴν ἀκριβεῖαν τε καὶ παρατήρησιν, ὀφείλων ἐγκαθιδροθῆναι καὶ τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, σφραγίζειν τε ἀναγνώστῳ καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν καὶ πάντα τὰ ἱερά πράττειν ἀκωλύτως, ὡς γνήσιος ἀρχιερέως καὶ ὦν καὶ ἰνομαζόμενος, ἔτι τε ἐπιλαβέσθαι καὶ τῶν θενδῆποτε διαφερόντων τῇ κατ' αὐτὴν ταύτη ἐκκλησίᾳ δικαίων, καὶ μὴ ἔχειν ἀδειάν τινα τῶν ἀπάντων ἢ τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἢ καὶ ἄλλων τινὰ ὑποκρατῆσαι τι τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν πᾶσαν αὐτοῦ δικαίων, καὶ χεῖρα πλεονεκτικὴν αὐτοῖς ἐμβαλεῖν· ἐπεὶ οὗτος καὶ μόνος ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ προστατῆς καὶ ἀρχιερέως, καὶ τῶν αὐτῆς δικαίων καὶ οἰκονόμος καὶ κύριος καὶ διδάσκαλος ἀποκατέστη παρὰ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ φροντιστῆς τῶν ὑπ' αὐτὴν εὐρισκομένων Χριστιανῶν, καὶ ἀνάγκην ἔχει πᾶσαν παραινεῖν καὶ εἰσηγεῖσθαι αὐτοῖς τὰ ψυχωφελῆ, καὶ δὴγγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ κρεῖττω καὶ σωτηρίας ἐχόμενα, ὡς λόγον ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἀποδώτων. Ὀφείλει δὲ λαβεῖν ἐπιδόσεως λόγῳ καὶ τὰς ἀγωγάτας ἐπισκοπᾶς, τὸ τε Χόλμην, τὸ Τούροβον, τὸ Περεμούσκλην καὶ τὸ Βολοδίμοιρον, μέχρις ἀν διαλυθῶσιν αἱ ἐκεῖ νῦν οὐσαι μάχαι, καὶ γένηται εἰρήνη καὶ διὰλυσις τῶν σκανδάλων, καὶ ἔχειν ἀδειαν διδάσκειν τὸν ἐν αὐταῖς Χριστιάνουμον τοῦ Κυρίου λαβὴν καὶ σφραγίζειν ἀναγνώστῳ ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς, ὑποδιακόνους καὶ διακόνους προβιάζειν καὶ πρεσβυτέρους χειροτονεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐπισκόπους, πλὴν ἐπεὶ οὐκ ἔχει ἀρτίως ἐπισκόπους, μεθ' ὧν ἀν χειροτονήσῃ αὐτοῦς, ὀφείλει μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦς ἐκλεξάσθαι, οὐς ἀν διακρί-

νοι, και παραγενέσθαι πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Οὐγγροβλαχία; ὡς ἂν ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ποιησῆται και τὰς ψήφους τῶν ἐπισκόπων και τὰς χειροτονίας. Ὁφείλουσι δὲ και οἱ ἐν πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ ὄντες τῆς κατ' αὐτὸν ἀγιωτάτης; Ἐκκλησίας και οἱ τῶν εἰρημίων ἐπισκοπῶν, ἱερωμένοι, μονάζοντες, ἄρχοντες, ἰδιῶται και ὁ λοιπὸς Χριστιανισμὸς τοῦ Κυρίου λαὸς τιμὴν ἀπονέμειν αὐτῷ και αἰδῶ και ὑποταγήν, και εὐπειθειαν τὴν προσήκουσαν ὡς ἀρχιερεῖ αὐτῶν γνησίῳ, διδασκάλῳ τε και ποιμένι καταστάντι και ἐκλεγέντι ψήφῳ τῆς ἱερᾶς και θείας συνόδου και ἐπικρίσει τῆς ἡμῶν μετριότητος, και ὑπαίκειν τούτῳ και ὑποτάσσεσθαι, ἐξ' οἷς ἂν ἔχοι λέγειν πρὸς αὐτοὺς ψυχωφελέσι και σωτηριώδεσι· ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν γινομένη τιμὴ και αἰδῶς εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, οὗ τὴν εἰκόνα φέρει ὁ ἀρχιερεὺς. Και εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν και ἀσφάλειαν ἀπολέλυται και τῷ διαληφθέντι ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Γαλιτζῆς και ὑπερτίμῳ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος και συλλειτουργῷ, ἡ παρούσα αὕτη; συνοδική ψήφος και πράξι; κατὰ μῆτρα Μάτιον τῆς Ὁ' Ἰνδ. τοῦ 5700' ἔτους.

† Ἐἶχε τὸ πρωτότυπον και διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ Φιλίθεος, ἔλεῷ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέως Ῥώμης, και οἰκουμηνικὸς πατριάρχης.

l.XXXIX. Algerius, rex Litanorum, litteris ad patriarcham datis refellit accusationes metropolitane Kivivie.

† Πιττάκιον τοῦ βῆγγος τῶν Λητῶν, τοῦ Ἀλγέρδου, πρὸς τὸν παναγιωτάτον ἡμῶν δεσπότην, τὸν οἰκουμηνικὸν πατριάρχην.

† Ἀπὸ τῶν βασιλέα Λητῶν, τὸν Ἀλγερδον, εἰς τὸν πατριάρχην προσκύνημα. Ἐπεμφας εἰς ἐμὲ γράμμα μετὰ τοῦ Θεοδώρου μου, ὅτι λυπεῖται πρὸς σὲ ὁ μητροπολίτης ἐπάνω μου. Λέγει οὕτως· Ἐκούρσευσέ μας ὁ βασιλεὺς, ὁ Ἀλγερδος. Ἐγὼ οὐκ ἠρξάμην τοῦ κουρσεύειν, ἤρξαντο ἐκεῖνοι πρῶτον τοῦ κουρσεύειν, και τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα, ὅπερ εἶχον πρὸς με, οὐ κατέθηκαν, οὔτε τὰ ὄρκωμοτικὰ ἀπέπεμφαν πρὸς με, ἐκούρσευσάν με ἐννέα φορὰς, και τὸν γυναικάδελφόν μου τὸν βῆγα Μιχαὴλ ἐνόρκως ἔκραξαν εἰς ἑαυτοὺς, και ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλεν ἀπ' ἐκείνου τὸν φόβον, ὅτι νὰ ἔλιθῃ και νὰ ὑπάγῃ με τὸ θέλημάν του, και ἐπιάσάν τον, και τὸν γαμβρόν μου, τὸν βῆγα τὸν Μπορίσην τοῦ Χαμηλοῦ Νοβογρὰδιου, ἐπιάσάν τον, και ἐπῆραν και τὸ βῆγατίον του, τὸν γαμβρόν μου, τὸν βῆγαν τὸν Ἰωάννην τοῦ Νοβοσιλιου, και τὸ βῆγατίον του ἐκούρσευσαν, και τὴν μάναν του ἐπιάσάν την, και τὴν θυγατέρα μου ἀπῆράν την, και τὸν ὄρκον, ὃν εἶχον πρὸς ἐκείνους, οὐ κατέθηκαν, ἐπάνω τούτου τοῦ σταυροφιλῆματος, ἐπῆρασιν ἀπ' ἐμοῦ κάστρα τὸ Ῥζόδα, τὸ Σήζκα, τὸ Γούδην, τὸ Ὀσητέζενο, τὸ Γορήσενο, τὸ Ῥάσου, τὸ Λούμι τὸ μέγα, τὸ Κλήτζενο, και Βαλόου, τὸ Βόλγο, τὸ Κοζλόβο, τὸ Λήπητζη, τὸ Τέσοβ, τὸ Χλέπεν, τοῦ Θωμᾶ τὸ κάστρον, τὸ Μπερτζούη, τὴν Κολούγαν, τὸ Μτζένισκον. Ταῦτα πάντα εἰσὶ κάστρα,

A και ταῦτα ὅλα ἀπῆραν, και τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα οὐ κατέθηκαν οὔτε τὰ ὄρκωμοτικὰ ἀπέπεμφαν, και ἡμεῖς ταῦτα πάντα μὴ ὑπομείναντες αὐτοῖς πάλιν ἐκούρσευσάμεν τοὺς, και ἂν οὐδὲν ὀρθῶνουν εἰς ἐμὲ, οὐδὲ τὸρα τοὺς θέλω ὑπομείνειν, κατὰ τὴν εὐλογίαν σου ὁ μητροπολίτης αὐτῶν εὐλογεῖ εἰς τὰς αἰματεχυσίας μέχρι τοῦ νῦν. Οὔτε εἰς τοὺς πατέρας μας τοιοῦτοι μητροπολίται οὐκ ἐγένοντο, οἷος οὗτος ὁ μητροπολίτης, εὐλογεῖ τοὺς Μοσχοβίτας εἰς αἰματεχυσίας, και εἰς ἡμᾶς οὐδὲν ἐρχεται, οὔτε εἰς τὸ Κύεβον ὑπῆγενε; και ὅστις φιλήσει σταυρὸν εἰς ἐμὲ, και φύγῃ πρὸς ἐκείνους, ὁ μητροπολίτης ἐκβάλλει τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα ἀπ' ἐκείνου. Γίνεται τοῦτο εἰς τὸν κόσμον, ὅτι νὰ ἐκβάλωσι τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα; ὁ Ἰωάννης τοῦ Κοζέλησκου, δούλός μου, ἐφίλησεν εἰς ἐμὲ μετὰ τὴν μάναν του και μετὰ τὰ ἀδελφιά του και μετὰ τὴν γυναικά του και τὰ παιδία του, ὅτι νὰ ἔνε εἰς ἐμένα, και ἐκείνος τὴν μάναν και τοὺς ἀδελφούς και τὴν γυναικά και τὰ παιδία ἀφείλεφυγς, και ὁ μητροπολίτης ὁ Ἀλέξιος τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα ἐξέβαλεν τῆς το . . . . ὁ Ἰωάννης τοῦ Βαζεμίσκου ἐφίλησε σταυρὸν, και ἐφυγε και τοὺς ἐγγυητὰς ἐξέδωκε, και ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλεν τον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα. Ὁ Ναγούμπνικος ὁ Βασίλειος ἐφίλησεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, και ὁ ἐπίσκοπος ἐγένετο ἐγγυητῆς τούτου, και ἐκεῖνος ἐξέδωκε τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν ἐγγύην, και ἐφυγς, και ὁ μητροπολίτης ἐξέβαλεν τον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὸ φιλῆμα, και ἄλλοι πολλοὶ ἐφυγον, και ἐκεῖνος λυεῖ αὐτοὺς τοῦ ὄρκου ἤτο; τοῦ φιλήματος τοῦ σταυροῦ. Ἐπρεπε τὸν μητροπολίτην, ἵνα εὐλογῇ τοὺς Μοσχοβίτας, ὅτι νὰ ἐδοθούσαν μας, ζήτι; ἡμεῖς; μαχόμεθα μετὰ τῶν Ἀλαμάνων δι' ἐκείνους, και λαλοῦμεν τὸν μητροπολίτην πρὸς ἑαυτοὺς, και ἐκεῖνο; οὐδὲν ἐρχεται πρὸς ἡμᾶς; δις ἡμῖν ἄλλον μητροπολίτην εἰς τὸ Κύεβον, εἰς τὸ Σμολένισκον, εἰς τὸ Τυφῆριν, εἰς τὴν Μικρὰν Ῥωσίαν, εἰς τὸ Νοβοσίλι, εἰς τὸ Χαμηλὸν Νοβογρὰδιον.

XC. Patriarchæ litera ad metropolitam Kivivie et totius Russiae de metropolitâ Galitzæ.

† Πιττάκιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυέβου και πάσης Ῥωσίας.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Κυέβου και πάσης Ῥωσίας, ὑπέρτιμε, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῆ ἀδελφῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος και συλλειτουργῆ, χάρις εἰη και εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῆ σῆ ἱερότητι. Οὐδὲν ἡ ἱερότη; σου, πόσην ἀναδοχὴν και εὐμένειαν δεσκνύει εἰς σὲ ἡ μετριότης ἡμῶν. Ἐγραψά σοι γὰρ κατὰ τὸν πέρσει καιρὸν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου, τοῦ Ἀββακούμ, και ἐδειξά σοι, ὅτι φίλον σε εἶχον ἀπ' ἀρχῆς, και πάλιν οὕτω σε ἔχω, και ἀγαπῶ και ἀναδέχομαι σε· πάλιν οὖν τὰ αὐτὰ σοι γράφω, ὅτι τὴν φιλίαν, ἣν εἶχον πρὸς σὲ, και τὴν ἀναδοχὴν πάλιν ἐκείνην ἔχω και τὴν ἀγάπην και τὴν εὐμένειαν. Ἀκούου δὲ τινα παρὰ τῶν ἐρχομένων αὐτόθεν γινόμενα παρὰ τῆς σῆς ἱερότητος, και λυπούμαι· ἤκουσα γὰρ, ὅτι ἀφήκας τοὺς Χριστιανοὺς πάντας τοὺς εὐρισκομένους αὐτόθι εἰς πάντα τὸν τόπον τῆς Ῥωσίας, και κά-

Θησαι εις ἐν μέρος, τὸ δὲ ἄλλο ἀφήκας ἀποίμαντον A
 και χωρὶς διδασκαλία; και πνευματικῆς ἐπισκέψεως·
 Διὰ τοῦτο και ἡ μετριότης ἡμῶν ἐλυπήθη και ἡ
 ἱερὰ σύνοδος, ὅτι οὐ γίνεται καλῶς, οὐδὲ κατὰ τὴν
 τῶν ἱερῶν κανόνων παρακείμευσιν. Ὡσπερ γὰρ ἡ
 μετριότης ἡμῶν ἐτάχθη παρὰ Θεοῦ ποιμὴν και δι-
 δάσκαλος πάσης τῆς οἰκουμένης, οὕτως ἐχειροτό-
 νησα και τὴν σὴν ἱερότητα πατέρι και διδάσκαλον
 παντὸς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἵνα διδάσκη; πάντας και
 ἐπιμελῆσαι πάντων ἐπίσης, και ἔχη; μετὰ πάντων
 ἀγάπην και φιλίαν πατριχὴν, και εἴπερ συμβήσεται
 και μέσον αὐτῶν ἔχθρα, ἵνα ἔχη; σὺ ἀνάγκην ὥστε
 εἰρηνεύειν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους ὡς πατὴρ και δι-
 δάσκαλος. Γνωστὸν οὖν ἔστω σοι, ὅτι διότι ἀφήκας
 τοὺς τοσοῦτους χρόνους; τὴν Μικρὴν Ῥωσίαν, και
 οὐκ ἐπεσκέψω αὐτήν, ἐπεμψεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἡμῶν B
 μετριότητα ὁ κρᾶλης τῆς Λαχίας, ὁ Καζιμιρως,
 ὅστι; κρατεῖ και τὴν Μικρὴν Ῥωσίαν, και οἱ ἕτεροι
 ῥῆγες ἐπεμψαν ἐνταῦθα ἐπίσκοπον και γράμματα
 μετ' αὐτοῦ, λέγοντες, ὅτι « Πᾶσα ἡ γῆ φθείρεται;
 ἄνευ νόμου, ὅτι ὁ νόμος χαίνεται, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν
 ἀρχιερεὺς, και διὰ τοῦτο ἐξελεξάμεθα ἄνθρωπον
 καλὸν, καθαρὸς πολιτίας, τὸν ἐπίσκοπον Ἀντωνιον,
 εἰς τοῦτο, και διὰ τὸν Θεὸν και τὰς ἀγίας Ἐκκλήσιας
 και δι' ἡμᾶς χειροτονήσατε τοῦτον, ἵνα μὴ ὁ νόμος
 χαωθῆ τῶν Ῥώσων και ἡ πίστις τῶν Ῥώσων, ἵνα
 μὴ καταλυθῆ· εἰ δ' οὐ γενήσεται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ
 και ἡ εὐλογία σα; εἰ; τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, μετὰ
 ταῦτα μηδὲν λυπεῖσθε καθ' ἡμᾶς, ἡ ἡμῶν ἀνάγκη
 ἔστα; εἰς τὴν τῶν Λατίνων πίστιν βαπτίζειν τοὺς C
 Ῥώσους, διότι ἡ γῆ οὐ δύναται εἶναι ἄνευ νόμου. »
 Ταῦτα ἔγραψε και ἀνέφερε και πρὸς ἐμὲ και πρὸς
 τὴν σύνοδον, και ἡ ἀναφορὰ αὐτοῦ ἐνταῦθα φυλάσ-
 σεται. Τί οὖν ἔπρεπεν, ἵνα ποιήσωμεν; Σὲ ποιοῦμεν
 εἰς ταῦτα κριτὴν, τί λέγεις; ἔπρεπεν, ἵνα ἀποπέμ-
 ψωμεν αὐτόν, και ἵνα ἐδάσωμεν και ἡμεῖς τὴν λαὸν
 τοῦ Θεοῦ οὕτω χωρὶς ἐπισκέψεως και Ἐπιμελείας;
 πνευματικῆς, ὡσπερ ἀφήκας; και σὺ αὐτόν; Οὐδὲως
 ἔπρεπε τοῦτο, και παρὰ τοῦ Θεοῦ γὰρ μεγάλην
 καταδίκην εὐρήσειν ἐμέλλομεν, και παρὰ τῶν ἀνθρώ-
 πων πολλὴν μίμψιν και κατηγορίαν, ἄλλως τε και,
 εἰ ἦν ὁ αὐθέντης τοῦ τόπου ὀρθόδοξος και τῆς ἡμετέ-
 ρας πίστεως, ἴσω; ἐμέλλομεν προσκαρτερήσειν τοῦτο
 και παραπετάσειν, καίτοι γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἦν ἂν καλόν,
 διὰ σὲ δὲ ἴσω; ἐποιοῦμεν τοῦτο. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἡμέ-
 τερος, ἀλλὰ Λατίνος, ἔπρεπεν, ἵνα ἀποπέμψωμεν αὐ-
 τὸν κενόν; και ἐμελλε ποιήσειν παραυτίκο μητρο-
 πόλιτην Λατίνον, καθὼς ἔλεγε, και βαπτίζειν τοὺς
 Ῥώσους εἰ; τὴν πίστιν τῶν Λατίνων, ὅπερ διακρίνοισ;
 σὺ, ὅτι καλὸν ἦν, εἰ ἐγένετο; Ἐγὼ πολλά εὐχαριστῶ
 τῷ Θεῷ, ὅπως οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἔγραψε και
 ἐζήτησε παρ' ἡμῶν μητροπόλιτην· διὰ ταῦτα ἀναγ-
 κασθέντες ἡμεῖς ἐχειροτονήσαμεν, ὃν ἀπέστειλεν,
 και οὐκ ἔπρεπεν, ἵνα ποιήσωμεν ἄλλως· δεδώκαμεν
 δὲ αὐτῷ τὴν Γάλιτζαν, ἵνα ἔχη ὡς μητρόπολιν, ἐπι-
 σκοπὸς δὲ τὸ Βολοδιμοιρον, τὸ Περειμούσθλιν και τὸ
 Χόλμι, ἅτινά εἰσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κρᾶλου
 τῆς Λαχίας, πλέον δὲ τοῦτου οὐδὲν ἐδώκαμεν αὐτῷ,
 οὔτε τὸ Λουτζικόν, οὔτε ἄλλο τί ποτε. Οἶδα μὲν οὖν
 ἐγὼ, ὅτι ἡ ἱερότης σου λυπηθήσεσθαι μέλλεις, πῶς
 ἐγένετο τοῦτο, ἀλλὰ οὐδὲν ἔπρεπεν, ἵνα γένηται
 ἄλλως· πῶς γὰρ ἐμέλλομεν ἀφήσειν τὸ πρᾶγμα οὐ-
 τως, ἵνα ἔχη; και σὺ μεγάλην ἀμαρτίαν, διότι ἀφή-
 κας; τοὺς Χριστιανούς τὸν τοσοῦτον καιρὸν χωρὶς
 διδασκαλίας; Διὰ τὴν ἀνάγκην γοῦν ταύτην ἐγένετο,
 και πρέπει, ἵνα μὴ λυπησῶ; ἀπὸ σοῦ γὰρ ἐγένετο
 τοῦτο. Γνωστὸν ἔστω σοι και τοῦτο, ὅτι ἐγὼ διὰ τὴν
 ἀγάπην σου ἀκούσας τὴν κατάλυσιν τῶν Χριστια-
 νῶν τὴν γενομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ μεγάλου ῥηγὸς
 τῶν Λιτῶν, τοῦ Ἀλγέρδου, ἔγραψα πρὸς ἐκεῖνον
 περὶ τοῦτου, ἐκεῖνος δὲ ἀντέγραψέ μοι, λέγων οὕ-
 τως· « Ἐγὼ οὐκ ἠρξάμην, ἤρξατον ἐκεῖνοι τοῦ
 κουρσεύειν πρώτων, και τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα,
 ὅπερ εἶχον πρὸς με, οὐ κατέθηκαν, οὔτε τὰ ὀρκω-
 μοτικά ἐπεμψαν πρὸς με, ἐκουρσευσάν με ἐννέα
 φορὰς, και τὸν γυναικάδελφόν μου τὸν ῥῆγα Μιχαὴλ
 ἐνόρκως ἔκραξαν εἰς αὐτούς, και ὁ μητροπόλιτης
 ἐξέβαλλεν ἀπ' ἐκεῖνου τὸν φόβον, ὅτι νὰ ἔλθῃ και
 νὰ ὑπάγῃ μετὰ τὸ θάλημάν του, και ἐπίασάν τον· τὸν
 γαμβρόν μου, τὸν ῥῆγα τὸν Μπωρήσην τοῦ Χαμη-
 λου Νοβογραδίου, ἐπίασάν τον, και ἐπῆραν και τὸ
 ῥηγατίον του· τὸν γαμβρόν μου, τὸν ῥῆγα τὸν
 Ἰωάννην τοῦ Νοβογραδίου, και τὸ ῥηγατίον του
 ἐκουρσευσαν, και τὴν μάναν του ἐπίασαν· και τὴν
 θυγατέρα μου ἐπῆρᾶν τὴν, και τοῦ σταυροῦ τὸ φί-
 λημα οὐ κατέθηκαν· ἐπάνω τοῦτου τοῦ σταυροφι-
 λήματος ἀπῆραν ἀπ' ἐμοῦ κάστρα ἔγγυ; τῶν ἑκο-
 σιν, ἐκεῖνος δὲ γράφει και τὰ κάστρα κατ' ὄνομα.
 Καὶ ἡμεῖς ταῦτα μὴ ὑπομείναντες; αὐτούς πάλιν
 ἐκουρσεύσαμεν, και ἂν οὐδὲν ὀρθώσουν εἰς ἐμὲ, οὐδὲ
 τόρα τοὺς θέλω ὑπομείνειν. Κατὰ τὴν εὐλογίαν σου
 ὁ μητροπόλιτης αὐτῶν εὐλογεῖ εἰς τὰς αἵματακχυ-
 σίας. Μέχρι τοῦ νῦν οὔτε εἰς τοὺς πατέρας μας
 τοιοῦτοι μητροπολίται οὐκ ἐγένοντο, ὅσος οὗτος ὁ
 μητροπόλιτης, εὐλογεῖ τοὺς Μοσχοβίωτας εἰς αἵμα-
 τεκχυσίας, και εἰς ἡμᾶς οὐκ ἔρχεται, οὔτε εἰς τὸ
 Κύεθον ὑπαγίνει. Ὁ Ἰωάννης τοῦ Κοζέλισκου και ὁ
 Ἰωάννης τοῦ Βασεμίσκου και ὁ Ναγούμπνικο; ὁ
 Βασίλειος ἐφίλησαν σταυροὺν εἰς ἐμὲ, και ἔδωκαν
 και ἔγγυητά; τελευταῖον ἀφήκαν τὰς γυναίκας και
 τὰ παιδία των, και ἔφυγον και ἀπῆγαν ἐκεῖ, και ὁ
 μητροπόλιτης ἐξέβαλε τοῦ σταυροῦ τὸ φίλημα
 ἀπ' ἐκείνους. Ἐπρεπε τὸν μητροπόλιτην, ἵνα εὐλο-
 γῆ τοὺς Μοσχοβίωτας, ὅτι νὰ ἐβοήθουν ἡμᾶς, διότι
 ἡμεῖς μαχομέθα μετὰ τῶν Ἀλαμάνων δι' ἐκεῖνου,
 και λαλοῦμεν τὸν μητροπόλιτην πρὸς αὐτούς, και
 ἐκεῖνος οὐδὲν ἔρχεται. Ἄδς ἡμῖν ἄλλον μητροπόλιτην
 εἰς τὸ Κύεθον, εἰς τὸ Σμολένισκον, εἰς τὸ Τιφέριν
 εἰς τὴν Μικρὴν Ῥωσίαν, εἰς τὸ Νοβοσίλιν και εἰς
 τὸ Χαμηλὸν Νοβογράδιν. » Ταῦτα πάντα ἔγραψεν
 ἐκεῖνος πρὸς ἐμὲ. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλα ἐγὼ πρὸς
 τὴν σὴν ἱερότητα τὸν γνήσιον τὸν ἰδικόν μου τὸν
 Ἰωάννην, ὅστις ἔστιν ἄνθρωπος φρόνιμος και καλὸς
 και ἐπιτηδεῖος και πεπαιδευμένος; και κατὰ πά τα
 ἡμέτερος, και γράψω σοι, εἴ τι ἀναγκαῖον ἦν, ἵνα
 ἔλθῃ; σὺ ἐνταῦθα διὰ ταῦτα πάντα. Ἐπεὶ δὲ οὐκ
 ἔχεις εὐκόλον σὺ, πέμψον ἄνθρωπον ἰδικόν σου κα-
 λόν, ἴσω ἔλθῃ, και μάθωμεν ἀκριβῶς περὶ πασῶν

τῶν ὑποθέσεων, καὶ σκεψώμεθα καὶ ἴδωμεν, πῶς ἂν
 μέλλομεν πράξειν, μήποτε ποιήσωμέν τί ποτε, καὶ
 γένηται εἰς βάρος σου. Μηδὲν γοῦν γένηται ἄλλως.
 Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητας.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ
 Μητρί Αὐγουστῶ, ἰνδ. θ'.*

XCI. Patriarcha metropolitam Kivovæ in jus vocat.

† Ἐτερον πιττάκιον πατριαρχικόν εἰς τὸν αὐτόν.

† Ἰερώτατε μητροπολίτα Κυέβου καὶ πάσης Ῥω-
 σίας, ὑπέριτμε, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελ-
 φὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργεῖ, χάρις
 εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ τῆς σῆς ἱερότητι. Ἡ με-
 τριότης ἡμῶν ἐπεμπεν αὐτόθι πρὸς σὲ τὸν γνήσιόν
 μου τὸν ἰδικόν μου Ἰωάννην τὸν Δοκιανόν. Ἄφ' οὗτου
 γοῦν ἐγράψαν τὰ γράμματά μου καὶ ἠτοιμάσθη
 καὶ οὗτος, καὶ ἤρχετο αὐτόθι, ἦλθεν ἀπὸ τοῦ βῆθλῆ
 τοῦ Τιφερίου τοῦ Μιχαῆλ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ
 ὁ ἀρχιμανδρίτης ὁ Θεοδοσίος, καὶ ἔφερε τῆς ἡμῶν
 μετριότητι γράμμα καὶ ἀναφορὰν ἐκείνων, οἵτινες
 λέγουσι κατὰ τῆς σῆς ἱερότητας πολλὰ, καὶ ζητοῦ-
 σιν, ἵνα κριθῶσι μετὰ σοῦ. Ἐπεὶ γοῦν ζητοῦσι
 κρίσιν, διέκρινεν ἡ μετριότης ἡμῶν, ἵνα γένηται.
 Διὰ τοῦτο γράφω πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα, ἵνα ἡ σὺ
 αὐτὸς ἔλθῃς ἐνταῦθα, ὥστε κριθῆναι μετ' αὐτῶν, ἡ
 κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην πέμψῃς ἀρχοντας καλοὺς ἰδι-
 κούς σου, καὶ κριθῶσιν ἀντὶ σοῦ· ἐδόθη δὲ καὶ διω-
 ρία μέχρι καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου τῆς σὺν Θεῷ ἐλευ-
 σομένης ἐνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος. Γενέσθω γοῦν ἀπα-
 ριτήτως, καθὼς σοὶ γράφω, καὶ ἡ σὺ ἔλθῃς, ἡ
 πέμψῃς ἀρχοντας ἰδικούς σου, ἵνα ἀπολογηθῶσιν,
 ὅτι ἐτάχθη, ἵνα καὶ ὁ βῆθλας Μιχαῆλ καὶ οἱ ἀδελφοὶ
 αὐτοῦ πέμψωσιν ἀνθρώπους αὐτῶν, καὶ μέλλουσιν
 ἔλθειν. Εἰ μὲν ἔλθῃς ἡ σὺ ἡ ἀνθρωποὶ σου, καλόν·
 ἐάν δὲ οὐδὲν γένηται τοῦτο, πρόσχε, ἵνα μὴ λυπη-
 θῆς ἐπάνω ἡμῶν. Ἡμεῖς γάρ, ὅσον πρέπει εἰς τὴν
 φιλίαν σου, ποιούμεν. Ἐκαίνοι ἐξήτησαν, ἵνα συγ-
 χωρηθῶσιν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐπεὶ εἰσιν
 ἐπιτετιμημένοι παρὰ σοῦ, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἔκρινα κα-
 λόν, ἐπεὶ ἐπιτετιμήθησαν παρὰ σοῦ, ἵνα ἔχωσι παρ'
 ἐμοῦ συγχωρησιν. Λέγω δὲ, ὅτι ὅπταν ἔβῃς τοὺς
 ἀνθρώπους αὐτῶν ἐρχομένους ἐνταῦθα, ἐρχονται
 δὲ καὶ οἱ ἀνθρωποὶ σου, συγχώρησον αὐτοῖς, ἐπεὶ
 εἰς κρίσιν ἐρχονται, καὶ πρὸς τῆς κρίσεως οὐκ ὀφεί-
 λουσιν καταδικάζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι· μετὰ δὲ
 τὴν κρίσιν, εἰ τι ἂν εὐρεθεῖς δίκαιον ἢ καταδικη,
 μέλλουσι λαβεῖν αὐτό. Τοῦτό μοι δοκεῖ δίκαιον, καὶ
 γενέσθω. Τοῦτο γενέσθω καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον.
 Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ τῆς σῆς ἱερότητας. Ὁ
 ἀρχιμανδρίτης οὗτος ὁ Θεοδοσίος, ἐπειδὴ ἦλθε καὶ
 προσκεύησέ με, μηδὲν τύχη παρὰ σοῦ ὀργῆς, ἀλλὰ
 τυχεῖα συγχωρήσεως.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ
 Μητρί Σεπτεμβρίῳ, ἰνδ. δεκάτης.*

**XCII. Patriarcha movet regem Tverii Michael, ut
 mittat legatos.**

† Εὐγενέστατε μέγα βῆθα τοῦ Τιφερίου Μιχαῆλ,
 ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεοδοσίος, ἐν ἐπαμφαί· εἰς τὴν ἡμῶν

μετριότητα, μετὰ τοῦ ἀνθρώπου σου ἦλθε, καὶ ἐφ' ἑ-
 μοὶ καὶ τὰ γράμματά σου, ἀφ' ὧν ἐγνώρισα, ὅσα
 ἐγγραφες καὶ ἐξήτηεις. Ἀπέστειλα γοῦν τὸν γνήσιόν
 μου, τὸν ἰδικόν μου τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν ἱερώτατον
 μητροπολίτην Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσίας, τοῦτον
 λέγω, ὅστις φέρει πρὸς τὴν εὐγένειάν σου τὸ παρὸν
 γράμμα, καὶ ἐγγραφα πρὸς ἐκεῖνον τὸν μητροπολίτην,
 ἵνα πέμψῃ ἀρχοντας αὐτοῦ, καὶ ἔλθωσιν ἐνταῦθα,
 καὶ γένηται κρίσις, καθὼς ἐξήτηεις. Ἐτάχθη δὲ καὶ
 διωρία μέχρι καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός τῆς σὺν
 Θεῷ ἐλευσομένης ἐνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος. Γράφει
 γοῦν καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν ἡ μετριότης ἡμῶν,
 καὶ παρακελεύεται, ἵνα, ὅπταν γνωρίσης ὅτι ἐρ-
 χονται ἀνθρωποὶ τοῦ ἐκείνου ἐνταῦθα, πέμψῃς καὶ
 σὺ εὐθὺς ἰδικούς σου καλοὺς ἀρχοντας, ἵνα γένηται
 ἡ κρίσις. Εἰ μὲν οὖν ἔλθοιεν καὶ οἱ ἐκείνου ἀνθρω-
 ποὶ καὶ οἱ ἰδιοὶ σου, ἤδη καλόν, καὶ γενήσεται ἐν-
 ταῦθα ἡ κρίσις· ἐάν δὲ οὐκ ἔλθωσιν, τότε γενήσεται
 τὸ ἄλλο, ὃ ἐξήτησας. Πρόσχε δὲ, μή ποτε οἱ μὲν
 ἐκείνου ἀνθρωποὶ ἔλθωσιν, οἱ δὲ τῆς εὐγενείας σου
 οὐδὲν ἔλθωσι, ἀλλὰ πέμψῃς καὶ σὺ τοὺς ἰδικούς σου,
 ὅπταν μάθῃς ὅτι οἱ τοῦ ἐκείνου . . . περὶ τῆς
 συγχωρήσεως μέλλεις μαθεῖν παρὰ τούτου τοῦ ἀν-
 θρώπου μου.

† *Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ
 Μητρί Σεπτεμβρίῳ, ἰνδ. ε'.*

**XCIII. Patriarcha confirmat jura metropolitæ Iz-
 rissæ, committens eidem jura patriarchalia cu-
 randa.**

1. † Ἐπεὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσσης,
 ὑπέριτμος καὶ ἔξαρχος δευτέρας Θεσσαλίας καὶ πά-
 σης Ἑλλάδος καὶ τὴν τόπον ἐπέχων τῆς Σίθης, ἐν
 ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφός τῆς ἡμῶν μετρι-
 οτήτος καὶ συλλειτουργός, ἀνήνεγκεν εἰς τὴν ἡμῶν
 μετριότητα, ὡς πολλῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποσταταγμένων
 ἐπισκοπῶν τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, ἀρτίως διὰ τὰς
 πλείους ὑπὸ βαρβάρους τελεῖν καὶ ἀλλοφύλοις ἔθνεσι
 καὶ πολλῶν χρόνων ἔχειν δίχα τῆς δεουσιᾶς ἀριερα-
 τικῆς ἐπισκέψεως εἰς τοσοῦτον κατέστη τὸ κατ' αὐ-
 τὰς, ὥστε καὶ ἄγνοοι τοὺς εὐρισκομένους ἐκεῖ, εἴ γε
 καὶ ἐτέλουν ὄλως ὑπὸ τὸν τῆς μητροπόλεως Λαρίσ-
 σης θρόνον· εἰ δὲ που καὶ τινὲς εἰσιν οἱ τοῦτο κατὰ
 διαδοχὴν ἔχοντες ἐκ προγόνων, ἐκόντες καὶ οὗτοι
 τοὺς ἀγνοοῦντας ὑποκρινόμενοι μετὰ τῶν ἄλλων
 ἀποπέμπονται τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Λαρίσ-
 σης, βουλόμενον διορθοῦσθαι τινα τῶν δεομένων τῆς
 παρ' αὐτοῦ διορθώσεως, ἐν τισὶ καὶ χειροτονεῖν ἐπι-
 σκόπους, καὶ ζητοῦντά τινα δίκαια αὐτοῦ, λέγοντες,
 μὴ ἔχειν ἀδειαν ταῦτα διενεργεῖν ἐν αὐταῖς· μὴδὲ
 γὰρ ὑποκεισθαι τοῦτους τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ. Καὶ
 ἐξήτησε διὰ ταῦτα καὶ παρεκάλει τὴν ἡμῶν με-
 τριότητα ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Λαρίσσης ἐπι-
 χορηγηθῆναι αὐτῷ γράμμα σιγγιλιώδες αὐτῆς, πα-
 ρακελεύομενον, ἀδειαν ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ πάσαις ταῖς
 ἀνωθεν ὑποσταταγμέναις τῆς τῆς Λαρίσσης ἐκκλησίᾳς
 ἐπισκοπαῖς πάντα διενεργεῖν ἀκωλύτως τὰ ἀρχιε-
 ρτικά. Ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν αὐτοῦ δέησιν εὐλο-
 γον κρίνασα καὶ δίκαιαν καὶ κανονικὴν, τὸ παρὸν
 ἀπολύει σιγγιλιώδες γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακελεύε-

ται, ὡς ἂν πᾶσαι αἱ ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην τῆς Ἀρσι-
 σης μητροπόλιν ἐπισκοπαί, ἡ Δημητριάς, τὸ Φάρ-
 σαλον, ἡ Θαυμακός, τὸ Ζητούριον, ἡ Ἐξερ, τὸ
 Λοιδορίκιον, ἡ Μουντινίτζα, ἡ Σταμῆ, ἡ Τρίκη, ἡ
 Δομένικος, ἡ Κατρία, τὸ Γαρδικιον, ἡ Περιστερὰ, τὸ
 Ραδοβίοδιον, ἡ Παζζουνὰ καὶ ἡ Βίσαϊνα ὧσιν ἅπα-
 σι ὑποτεταγμέναι τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τῆς Ἀρσι-
 σης, καθὼς καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἦσαν, καὶ ἔχη δέδειται ὁ
 ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀρσίσης πάντα διενεργεῖν
 ἀκωλύτως ἐν αὐταῖς τὰ ἀρχιερατικὰ κατὰ τὴν δια-
 ταγὴν τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ διδάσκει τὸν ἐν αὐ-
 ταῖς Χριστιάνουμον τοῦ Κυρίου λαόν, καὶ ἐξετάζει
 τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἀνακρίβη καὶ ἀνερευνᾷ πάντα μετὰ
 τῆς δεούσης νομίμου καὶ κανονικῆς ἀκριβείας, καὶ
 λαμβάνη καὶ ἀποφέρηται πάντα τὰ κανονικὰ αὐτοῦ
 δίκαια ἀνεμποδίστως πάντῃ καὶ ἀταράχως· ἔνοα δ'
 ἂν διακρίνη, καὶ ἐπισκόπους χειροτονήσῃ, ὀφειλον-
 τα; καὶ αὐτοὺς ὑποκίεσθαι τούτῳ καὶ κεφαλὴν ἔχειν
 αὐτὸν καὶ κατὰ πάντα αὐτῷ ὑποτάσσεσθαι, ὀφειλόν-
 των καὶ πάντων τῶν εὐρισκομένων ἐν αὐταῖς ἱερω-
 μένων, μοναχῶν, ἀρχόντων καὶ παντὸς τοῦ Χριστω-
 νύμου πληρώματος στέργειν αὐτὸν καὶ τιμᾶν ὡς
 οἰκεῖον ποιμένα καὶ διδάσκαλον, καὶ ὑποταγὴν ἀπο-
 νέμειν αὐτῷ καὶ εὐπειθεῖαν τὴν προσήκουσαν, γνω-
 σκοντων, ὡς εἰ τις ἀντιέλεγεν αὐτῷ πειραθεῖη καὶ
 ἀνθίστασθαι, τῷ παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτι-
 μίῳ τοῦ ἀφορισμοῦ καθυποβληθήσεται. Τούτου γὰρ
 χάριν ἀπολέλυται καὶ τὸ παρὸν σιγγιλιῶδες γράμμα
 τῆς ἡμῶν μετριότητος τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ
 Ἀρσίσης, ὑπερίμῳ καὶ ἐξάρχῳ δευτέρας Θεττιλίας
 καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντι τοῦ Σί-
 δος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶ ἀδελφῷ τῆς ἡμῶν
 μετριότητος καὶ συλλειτουργῷ, ἐπὶ τῷ προσεῖναι
 αὐτῷ καὶ τῷ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ εἰς ἀσφάλειαν κατὰ
 μήνα Σεπτέμβριον τῆς ἐπισταμένης ἑ' ἰνδ. τοῦ
 Ἱω· ἔτους.

† Εἶχε καὶ διὰ τιμίας πατριαρχικῆς χειρὸς
 τοῦ Φιλόθεος, ἐλέφ' Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων-
 σταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, κατ' οἰκουμενι-
 κὸς πατριάρχης.

II. † Ἐδόθη τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀρσίσης
 κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τῆς ἑ' ἰνδικτιῶνος δι' ἐνταλ-
 τηρίου γράμματος τὰ ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ πᾶσαν
 πατριαρχικὰ δίκαια, ἵνα κρατῇ αὐτὰ ἐφ' ὄρον τῆς
 ζωῆς αὐτοῦ πάσης. Τούτου γὰρ χάριν ἐγένετο ἐνταυ-
 θα καὶ ἡ παρούσα παρασημείωσις.

XCIV. *Patriarcha tollit sententiam episcopi Hierissii
 non rite lulum.*

† Πιστάκιον πατριαρχικὸν τῷ ἐπισκόπῳ Ἱερισσοῦ
 καὶ Ἀγίου Ὁρους.

† Ἐπίσ' οπε, ἐπίσκοπε, οὐδὲ ἐγὼ λέγω, ὅτι ὁ δεῖνα
 οὐκ ἔστιν ἀμαρτωλὸς, ἀλλὰ λέγω μὲν καὶ ἐγὼ, ὅτι
 ἴσως ἀμαρτωλὸς ἐστὶ, καὶ ἐνδέχεται εἶναι ἀληθὲς
 τοῦτο, πλὴν λέγω, ὅτι ἀκαθάρσιον ἐποίησας τὴν
 κρίσιν σου καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄδικον καὶ παράλογον.
 Τῶν γὰρ ἱερῶν κανόνων λεγόντων, ὑπὸ βῆ' ἐπισκό-
 πων κρίνεσθαι τὸν πρεσβύτερον ἐπὶ ἐγκληματικαῖς
 ὑποθέσεσι, σὺ συνέζησ' ἀπὸ πρεσβυτέρου καὶ πνευ-
 ματικῶν ἀδελφῶν σου, καὶ ἐκείνους ἀπέκρινες καὶ

αὐτοὺς, καὶ κατεδικάσας πρεσβύτερον μόνος μετ'
 αὐτῶν, σύνοδον δὴθεν συγκροτήσας καὶ τόμον καθι-
 θαίρεισας τολμήσας ἀκανονίστως ἐκθέσθαι. Καὶ οὐ-
 δὲν λέγω, ὅτι ἐν συνάξει πάντων τῶν ἀνθρώπων
 τὰς ἀμαρτίας τῶν μετὰ τὴν χάριν, ἀλλ' ἐν συνάξει
 πάντων τῶν ἱερῶν τὰς ἀμαρτίας ἀπὸ τοῦ πρώτου
 λαβόντος τὴν χάριν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, καὶ
 θῆς ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ οὕτως ἐποίησας καλῶς, καὶ αὐ-
 τὸς μὲν ὁ μυρία; ἀμαρτίας, ὡς λέγετε, πεπονηκὼς
 οὕτω κατεδικάσθη δικαίως. Σὺ δὲ, ἐπίσκοπε, οὐκ
 ἐκρίνας οὐδὲ κατεδικάσας κανονικῶς καὶ δικαίως.
 Καὶ λέγω καὶ γράφω τοῦτο πολλάκις, καὶ σὺ οὐδὲν
 θέλεις; οὐδὲ ὅλως, ἵνα ὁμολογήσῃς, ὅτι κακῶς ἐποίησας·
 ἀλλὰ γίνωσκε, ὅτι καὶ δίκαια καὶ ἀληθῆ ἐν ὧσιν
 ἴσως τὰ κατ' αὐτοῦ λαληθέντα καὶ γραφέντα, ἀλλ'
 ἐπεὶ ἡ κρίσις σου ἐκεῖνη κατέλυσε τοὺς ἱεροὺς κανό-
 νας, καὶ ἀδικτὸς ἐστὶ καὶ ὁ λεγόμενος ἐκείνος τόμος
 καὶ καταλελυμένος καὶ ἀπόβλητος, ἕως ἂν γένηται
 σύνοδος κανονικὴ καὶ δικαία ἢ παρὰ τοῦ μητροπο-
 λίτου σου ἢ πατριαρχικῆ, καὶ τότε γενήσεται καὶ
 ἡ δικαία καὶ ἔνομος; κρίσις τε καὶ ἀπόφασις, καὶ
 τότε ἴσως μαθήσῃ καὶ σὺ πράγμασιν αὐτοῖς; τὴν ἐπὶ
 τοῦτοις κανονικὴν καὶ ἔνομον κρίσιν τε καὶ ἀπόφα-
 σιν, ἐπεὶ λόγοις τε καὶ γράμμασιν ἐνιαυτὸν ὅλον
 ἐκεῖνα διδασκόμενος παρ' ἐμοῦ οὕτω καὶ νῦν ἐδυνή-
 θης μαθεῖν. Περὶ δὲ τῶν Λαυριωτῶν τί ἵνα σοι γρά-
 φω; Ἡ Λαύρα καὶ ἑαυτὴν οὐδὲν εἰρηνεύει, καὶ
 μετὰ σοῦ πῶς μέλλοι εἰρηνεύειν; Οἱ καλοὶ ἄνθρω-
 ποι καὶ οὐδὲν εἰρηνεύουσι μετὰ τῆς Λαύρας. Ὅταν
 δὲ ὁ Θεὸς καὶ εἰρηνεύσει ἡ Λαύρα πρὸς ἑαυτὴν,
 τὴν εἰρήνην ἐκεῖνην λέγω τὴν τοῦ Χριστοῦ, τότε
 μέλλομεν καὶ ἡμεῖς γράφειν, καὶ μέλλουσιν εὐρί-
 σκειν τὰ γράμματα ἡμῶν τόπον, καὶ τότε εἰρηνεύ-
 σεις καὶ σὺ μετὰ τῆς Λαύρας. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη
 μετὰ σοῦ.

XCIV. *Patriarcha regem Tverii hortatur, ut in gra-
 tiam redeat cum metropolitā Kiovica.*

† Πιστάκιον πατριαρχικὸν πρὸς τὸν βῆγα Τυφερίου.

† Εὐγενέστατε μέγα βῆγα τοῦ Τυφερίου Μιχαήλ,
 γνωστὸν ἔστω σοι, ὅτι ἐγὼ ἔπεμπον ἀνθρωπὸν μου
 εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κυβίου καὶ πάσης
 Ῥωσίας, κῦρ Ἀλέξιον, διὰ δουλείας ἱδικᾶς μου·
 ὅτε δὲ ἐξήραχτο ὁ ἀνθρωπὸς μου, ἤλθε πρὸς τὴν
 ἡμῶν μετριότητα μετὰ γράμματός σου ὁ ἀρχιμαν-
 θρίτης Θεοδόσιος, καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματός σου ἐγνώ-
 ρισα, ὅσα ἔγραφες, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ἔγραφες καὶ
 ἐζήτηεις κρίσιν, ἵνα κριθῆς μετὰ τοῦ μητροπολίτου
 σου· καὶ ἐγὼ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον ἔγραψα πρὸς
 ἐκείνον, ἵνα ἢ ἐκεῖνος αὐτὸς ὁ μητροπολίτης ἔλθῃ
 εἰς τὴν κρίσιν, ἢ πέμψῃ ἀρχοντάς σου, πέμψῃς
 δὲ καὶ σὺ ἀρχοντας ἰδικούς σου, καὶ κριθῶσι μετ'
 ἐκείνων. Ἐγράψα δὲ τότε καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν
 περὶ τούτου, τὰ αὐτὰ λέγων καὶ πρὸς σὲ, ἅπερ
 ἔλεγον καὶ πρὸς ἐκείνον, ἤγουν ἵνα γένηται κρίσις
 καὶ κριθῆτε. Νῦν δὲ φαίνεται μοι καλὸν, καὶ γράφω
 σοι, ὅτι οὐδὲν πρᾶπει, οὐδὲ συμφέρον ἐνὶ οὐτε εἰς
 τὴν ψυχὴν σου, οὐτε εἰς τὴν τιμὴν τοῦ γένους σου,
 ἵνα ἔγῃς μετὰ τοῦ μητροπολίτου κρίσεις καὶ γάχα;

καὶ σκάνδαλα, διότι αἱ μάχαι καὶ τὰ σκάνδαλα τοῦ A
 διαβόλου ἔργα εἰσὶ. Ποῖος τῶν ῥηγῶν ἐκρίθη ποτὲ
 μετὰ τοῦ μητροπολίτου; Ὁ πατὴρ σου ἐκρίθη ποτὲ
 ἢ ὁ πάππος σου ἢ ποῖος ἄλλος τοῦ γένους σου; Ἄφες
 γοῦν καὶ σὺ τὰ σκάνδαλα καὶ τὴν κρίσιν, καὶ πρόσ-
 ελθε καὶ εἰρήνευσον μετὰ τοῦ πατρὸς σου, τοῦ μη-
 τροπολίτου, καὶ ζήτησον παρ' αὐτοῦ συγχώρησιν, νά
 σοι συγχωρήσῃ, καὶ ποιήσῃ μετάνοιαν, ἵνα σὲ δέ-
 ξηται καὶ ἀγαπᾷ καὶ ἔχη σε ὡς υἱόν του· αὐτὸς πα-
 τὴρ σου ἐνὶ καὶ ὡς πατήρ. Ἐπερ ἐποίησεν εἰς σὲ
 τίποτε, ἔπρεπεν, ἵνα τὸ ὑπομείνης, καὶ νὰ τὸν προσ-
 ἔλθῃς μᾶλλον, καὶ νὰ ζητήσῃς παρ' αὐτοῦ εὐλογίαν
 καὶ συγχώρησιν, οὐχ ἵνα ζητῆς κρίσιν, οὐδὲ ἔχη-
 δόξῃσιν, οὕτως ἔπρεπεν, ἵνα ποιήσῃς τότε· ἐπεὶ δὲ
 οὐκ ἐποίησας τοῦτο τότε, νῦν ποίησον αὐτὸ, καὶ ζή-
 τησον παρ' αὐτοῦ εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν, καὶ ἐπ-
 περ ἔσφαλες καὶ τίποτε, ποιήσον τὴν διόρθωσιν,
 τοῦτο ἐνὶ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν σὴν καὶ τοῦ γένους σου,
 καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς σου. Ἐγὼ ἔγραψα νῦν
 καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην σου, καὶ ἐὰν ποιήσῃς
 μετάνοιαν, μέλλει σε δέξασθαι καὶ ἀγαπᾶν πλέον
 παρὸ πρότερον, ὡς υἱόν του γνήσιον· μηδὲν οὖν
 ποιήσητε ἄλλως, παρὸ γράφω πρὸς ἐσᾶς· εἰ δὲ οὐδὲν
 βούλεσθε τοῦτο, ζητεῖτε δὲ κρίσιν, ἐγὼ ταύτην οὐδὲν
 τὴν κωλύω, προσέχετε δὲ, μήπως φανῇ εἰς ἐσᾶς βα-
 ρύ. Ποιήσατε γοῦν, ὅπερ γράφω καὶ συμβουλεύω,
 ὅτι τοῦτο συμφέρει εἰς ἐσᾶς, καὶ ἐὰν ποιήσητε, κα-
 θὺς γράφω, εἰρηνικὴν κατάστασιν, τότε πέμψω καὶ
 σὺ καὶ ὁ μητροπολίτης ἀνθρώπως σας, ὅτι τὸ γνω-
 ρίσω καὶ ἐγὼ, καὶ τότε μέλλω σε ἀγαπᾶν καὶ ἐγὼ C
 καὶ εὐξασθαι καὶ εὐλογῆσαι καὶ συγχωρήσειν καὶ
 ἔχειν ὡς υἱόν μου γνήσιον. Γνωστὸν ἔστω σοι καὶ
 τοῦτο, ὅτι ἡ παράβασις τοῦ φιληματος τοῦ σταυροῦ
 ἐστὶν ἄρνησις τοῦ Θεοῦ· οὕτω γὰρ διδάσκουσιν ἡμᾶς
 τοῦτο οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅτι ἡ ἐπιπορκία ἄρνησις ἐστὶ
 τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἀρνησάμενος τὸν Θεὸν πρὸς τίνα
 ἄλλον θεὸν μέλλει καταφυγεῖν; Ἐτερός γὰρ Θεὸς
 οὐκ ἐστὶ πλην τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι
 καὶ ἡμέτεροι Πατέρες καὶ πρὸς τούτων ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι ὁ ἀρ-
 νησάμενος τὸν Θεὸν τῇ καλᾷ παραπέμπεται, ὁ
 δὲ οὐκ ἀρνησάμενος τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τηρῶν τὰς ἐντολάς
 αὐτοῦ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Διὰ τοῦτο γράφω καὶ πα-
 ραινῶ σοι ὡς πατὴρ σου, ἵνα προσέχῃς καὶ τηρῆς τὸ
 φίλημα τοῦ σταυροῦ· κρείττον γάρ ἐστὶ σοι μὴ πη-
 ραθᾶναι τὸ φίλημα τοῦ σταυροῦ ἀποθανεῖν σωματι-
 κῶς, ἢ τοῦτο παραθᾶναι ἀποθανεῖν ψυχικῶς καὶ ζῆν
 σωματικῶς. Πρίσχε γοῦν, ὅσον ἐνὶ δυνατὸν, καὶ μὴ
 παράβαινε τὸ τοῦ σταυροῦ φίλημα, εἰ καὶ θάνατος
 πρόκειται σοι· ἀλλὰ σπούδασον καὶ ἐπιμελήθητι,
 ὅση σου δύναμις, ἵνα ποιῆς οὕτως, καθὼς σοι παρα-
 κελεύομαι.

XCVI. Hieromonachus quidam et populus Phari,
 qui Christianos profugos Turcis tradiderant, con-
 demnantur.

† Μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἡμέρᾳ ε', Ἰνδ. δεκάτης, προ-
 λαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ
 οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τοῖς κατὰ τὸν ἅγιον
 Θεοφύλακτον κελλοῖς τῆς μεγάλης ἀγιοσύνης αὐ-
 τοῦ, συνεδριάζοντων αὐτῷ καὶ τῶν ἱερωάτων ἀρ-
 χιερέων καὶ ὑπερτίμων, τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρα-
 κλείας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Σωζοπέλειου, τοῦ ἀρχιε-
 πισκόπου Μαρωνείας καὶ τοῦ Τενέδου διὰ γνώμη,
 ἐλαλήθη κατὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ Θάρου ἱερομονάχου
 τοῦ . . . ., ὅτι Χριστιανοὶ τινες αἰχμαλῶτοι τῆς
 αἰχμαλωσίας διαδράντες καὶ πρὸς τὸ εἰρημένον κά-
 στρον ἐλθόντες κατέφυγον εἰς τὸν τοῦ ἁγίου μεγα-
 λομάρτυρος καὶ τροπαιοφύρου Γεωργίου ναὸν, ἐν ᾧ
 ἦν οὗτος ἱερατικῶς ἐκδουλεύων. Ζητούμενον δὲ αὐ-
 τὸν παρὰ τοῦ ἐκείσε λαοῦ ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς Τούρ-
 κους πάλιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν, οὕτως οὐ μόνον αὐτῶν
 τὴν πονηρὰν γνώμην οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ κοινῇ
 μετ' αὐτῶν καὶ μάλιστα πρὸς τῶν ἄλλων αὐτῶς τοῦ
 τε Θεοῦ ναοῦ τούτους ἐξέβαλον, καὶ ἐν τινι σανδαλίῳ
 τούτους εἰσήγαγον, καὶ ταῖς ναύταις ἀπελθόντες πρὸς
 τοὺς Τούρκους παρέδωκαν· τῶν δὲ αἰχμαλῶτων καὶ
 ταῦτα μετὰ δακρύων ζητούντων, ἀπολυθῆναι παρ'
 αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους (μὴ) πάλιν ἐπανελ-
 θεῖν (ἐγίνωσκον γὰρ, ὡς ἐπειδὴν οἱ Τούρκοι τὴν αὐ-
 τῶν ψυχὴν μάθωσι, καθὼς αὐτοὺς τιμωρήσουσι καὶ
 φονεύσουσι), αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλὰ παρέδωκαν
 αὐτοὺς τοῖς Τούρκοις. Τοῦτο γοῦν οὕτω γεγονότος
 καὶ οὐκ ἄλλως, ὡς ἐγνωρίσθη καὶ παρὰ τοῦ τιμιω-
 τάτου σακελλίου τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης
 Ἐκκλησίας, διακόνου κύρ Ἰωάννου τοῦ Ἰοζοτηνοῦ,
 ἀπελθόντος ὡς ἐξαρχος ἐκεῖ ἐξ ἀποστολῆς τοῦ παν-
 αγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πα-
 τριάρχου, καὶ τὴν περὶ τούτου ποιησαμένου ἔρευναν,
 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἱερομονάχου ὁμο-
 λογήσαντος τοῦτο καὶ δι' ἀνάγκην τινὰ διατεινομέ-
 νου τοῦτο πεποιηκέαι· διέγνωσται τοῖς ἱερωτάτοις
 ἀρχιερεῦσι καὶ ὑπερτίμοις, ἐπιψηφισαμένου καὶ τοῦ
 παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ
 πατριάρχου, τοῖς μὲν ἄλλοις ἐκείνοις τοῖς λαϊκοῖς
 φονέως δοθῆναι ἐπιτίμια, τοῦτον δὲ καθηρημένον
 εἶναι καὶ γεγυμνωμένον πάσης ἱερωσύνης· ὅσον γὰρ
 D τὸ κατ' αὐτοὺς, αὐτοὶ ἐφόνευσαν ἐκείνους· παραδο-
 θέντες γὰρ εἰς τοὺς Τούρκους παρ' αὐτῶν, οὐ μόνον
 πολλὰς τιμωρίας ἐπαθον, ἀλλὰ καὶ τινες ἐξ ἐκείνων
 ἀπέθανον, τῇ ὁμολογίᾳ ἔγκαρτηθέντες. Ἔσται
 γοῦν οὗτος ἀπὸ τοῦ νῦν καθηρημένος, καὶ οὐ δια-
 πράξεται τί ποτε ἱερατικὸν κατὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν
 κατ' αὐτοῦ συνοδικὴν ταύτην διάγνωσιν, ἐπεὶ καὶ εἰ;
 ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν ἐγεγόνει σημεῖωμα.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MANUEL CALECAORDINIS FRATRUM PRÆDicatorum Monachus, Cpolitanus Patriarcha.	9
<i>Notitia.</i>	9
MANUELIS CALECÆ CONTRA GRÆCORUM ERRORES LIBRI QUATUOR, olim Latine versi ab Ambrosio Camaldulensi; postea ex bibliotheca Bavarica in lucem prolati et notis illustrati a Petro Stevartio, Leodio, SS. Theologiæ D. professore, et Academiæ Ingolstadiensis procancelario.	11
Incipit Auctoris Prologus.	13
Liber I.	17
Liber II.	61
Liber III.	127
Liber IV.	187
LIBER DE ESSENTIA ET OPERATIONE. Præmittitur Francisci Combesii Præfatio.	257
DE FIDE DEQUE PRINCIPIS CATHOLICÆ FIDEI ut ex divina Scriptura et a catholicis Ecclesiæ magistris accepimus, auctore felicis recordationis domno Manuele Caleca.	429
CAP. I. — Ad eum qui quaesierat.	429
CAP. II. — De Deo uno.	433
CAP. III. — De Deo uno qui est Trinitas.	473
CAP. IV. — Quæ tandem simulacra ac imagines de sancta Trinitate sancti tradant.	529
CAP. V. — De Dei Verbi incarnatione juxta Scripturas.	569
CAP. VI. — De septem sacramentis.	597
CAP. VII. — Adhuc de incarnatione, ex rationum momentis quantum res patitur.	609
CAP. VIII. — De futura mortuorum resurrectione.	627
CAP. IX. — De futura in integrum restitutione.	641
Peroratio.	651
JOANNES CYPARISSIOTA.	
<i>Notitia historica et litteraria.</i>	661
CYPARISSIOTÆ PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM SERMO I.	663
CAP. I. — De pace, et quomodo eam Palamas dissolverit, facta ei ad tempus rei venia; ac quæ causa sermonum sit.	665
CAP. II. — Non posse Palamitas quicquam negare Palamæ lucubrationum, seu cujusquam eorum qui eum secuti sunt.	673
CAP. III. — Auspicatum esse Palamam exitiosum dogma ab errore ac contentione.	679
CAP. IV. — Erroris symptomata jactare atque referre, ut propria sua recte facta atque munera.	683
CAP. V. — Quomodo Palamas ex multis diversisque libris suis ac sermonibus novum erroris Deum, luminis in modum consistentem fabricetur, cuncta crepantem quæ unius Dei sunt.	687
CAP. VI. — Quomodo ex talium sermonum aggregatione, is quem Palamas commisicetur, ipsum non vere existentem ac substantia Deum, Creator appareat arbitereque omnis creaturæ, ac omnis beatitatis finis.	693
PALAMITICARUM TRANSGRESSIONUM SERMO IV. — Præter omnem Christianitatis ritum ac ordinem conflatum esse Palamiticarum Ecclesiam; de quo quaeruntur decem.	699
CAP. I. — Quæ sit ratio sanctæ Dei Ecclesiæ.	699
CAP. II. — Num propter hunc talem ac illum, qui patriarchæ existant, sancta Dei Ecclesia dicitur.	703
CAP. III. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob confusionem ac conditionis mercedem principatum constituit.	703
CAP. IV. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ priusquam conflaretur a divina sanctaque synodo abjecta est et anathemati tradita.	707
CAP. V. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ ob libertatem jurisque sui præsumpta licentia, eum sibi in patriarcham præfecit, qui prius canonicis obstrictus criminibus, omni fuerat sacerdotio abdicatus.	713
CAP. VI. — Num sancta Dei Ecclesia quæ unius gregis duos simul patriarchas, sese mutuo abdicantes, ac tumultuantes retineat ac proclamet.	713
CAP. VII. — Num sancta Dei Ecclesia, ea quæ tot prophanas vocum novitates palum est confessa.	717
CAP. VIII. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ post impiam fidei novationem eosdem sanctorum judices et accusatores coacervavit.	725
CAP. IX. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ diversas ærumnas, longaque exsilia et ergastula et carceres adversus justos omnes piosque decrevit ac judicavit.	729
CAP. X. — Num sancta Dei Ecclesia, quæ testamenta invadat, et divinorum virorum cadavera insepulta proijciat.	733
JOANNIS CYPARISSIOTÆ Expositio materialia eorum quæ de Deo a theologis dicuntur, in decem decades partita, Franc. Turriano Societat. Jesu interprete e Græco. Ad ditis etiam scholiis et annotationibus.	737
Præfatio Francisci Turriani Societatis Jesu ad illustrissimum et reverendissimum D. Ant. Augustinum archiepis- scopum Tarraconensem.	739
JOANNIS CYPARISSIOTÆ Præmeditatio expositionis.	741
PRIMA DECAS. — De theologia symbolica.	743
CAP. I. — Quod duplex sit theologia.	743
CAP. II. — Quod duplex sit theologia symbolica.	747
CAP. III. — Quod theologia symbolica secundum speciem, sive formam corpoream, semper in corpore, et secundum sensum delineatur.	749
CAP. IV. — Quod symboliæ theologiæ, quæ in specie sub sensum cadente versatur, proprium est, ut quibusdam divinis et sacris visis informetur.	751
CAP. V. — Quod omnis etiam in angelis sacra formatio ad hanc partem symboliæ theologiæ refertur.	751
CAP. VI. — Quot modis signatur symbolica theologia sive sub aspectum sive sub sensum aurium cadat.	753
CAP. VII. — Quod hanc symbolicam theologiam, in quos cecidit, visum et visionem appellaverunt.	753
CAP. VIII. — Quod hæ visiones et Theophaniæ, id est, Dei apparitiones, non aliter quam intermediæ virtutes coelestes informatæ sunt.	755
CAP. IX. — Quod ipse Dominus noster Jesus Christus, quatenus est Deus homo, non refugit ab ordine Deum decete a se constituto.	757
CAP. X. — Quod omnino oportet ad altiores notiones ex utraque parte symboliæ theologiæ adduci, sive similitudinibus per angelos formatis, sive verbis quatenus primo aspectu apparet, absque illis quidem et dissentiatis.	757
SECUNDA DECAS. — De theologia demonstrativa.	759
CAP. I. — Quod duplex sit theologia demonstrativa.	759
CAP. II. — Quod theologia demonstrativa, quæ videtur esse sine integumento, per typos nobis effectos procedit.	761
CAP. III. — Quod per omnem theologiam ratio speculii et ænigmatis progreditur.	761
CAP. IV. — Quod fieri non potest, ut qui corpore præditi sunt, sine corporeis de Deo philosophari possint.	763
CAP. V. — Quod neque totam et integram de Deo cogitationem habere in hoc sæculo possumus, aut per eam de Deo plene philosophari, neque per aliam quamlibet a nobis informatam notionem.	763
CAP. VI. — Quod Deus neque ex representatione naturali cognoscitur, nec est quidquam ex intelligentibus, aut intellectis, ut ex substantia ejus liceat de eo philosophari.	767
CAP. VII. — Unde tandem, et ex quibus sit de Deo philosophandum.	769
CAP. VIII. — Quod summi theologi de Deo philosophantur ex creaturis; et posteriora Dei ipsæ creaturæ sunt, et eorum rationes.	771
CAP. IX. — Quod in theologia demonstrativa magis propria et præcipua est illa quæ in negationibus versatur; et quod in hac theologia affirmationes non sunt contrariæ negationibus.	771
CAP. X. — Quod Deus est supra omnem affirmationem et negationem; et quod solum nesciendo, et penitus non videndo simul eum cognoscimus, et de eo philosophamur.	775
TERCIA DECAS. — De divinis emanationibus.	777
CAP. I. — Quod duplex est emanatio, una in Deo, altera	

extra, ab ipso Deo ad creaturam. 777

CAP. II. — Quod omnis causa et motus et principium, quod propter generabilia dicitur, generatio est, quæ cum effectis ipsis simul efficitur. 777

CAP. III. — Quod omnis generatio est interjecta duobus, et impossibile est hanc existere altero absente ex duobus quæ habitudinem faciunt. 781

CAP. IV. — Quod habitudo et motio Dei ad efficiendas creaturas, et omnium creaturarum generatio et productio, emanatio ejus et operatio vocatur, et sapientia et virtus et magnificentia, et quæcumque ad principium viarum ejus pertinent, quæ ex mirabili effectione creaturarum cognoscuntur. 781

CAP. V. — Quod quæcumque habent rationem operationis, et media esse probantur, natura per se non existunt; et sunt solummodo, quatenus fiunt. 785

CAP. VI. — Quod sicut operatio est eorum quæ fiunt, et emanationis eorum quæ emanant; sic et voluntas et expellitio eorum quæ velle et expelli contingit. 785

CAP. VII. — Quod secundum hanc voluntatem et desiderium Dei ipsius erga nos providentiæ dicitur. 787

CAP. VIII. — Quod generaliter omnes divinæ emanationes providentiæ dicuntur mente contemplabiles. 787

CAP. IX. — Quod secundum ipsius Dei providentias et emanationes atque operationes fiunt nostræ divinæ participationes, et divina nomina. 789

CAP. X. — Quod Deus est unus, et impartibilis, et non multiplicabilis, et immobilis: in his autem emanationibus videtur moveri, et parti, ac multiplicari, et dividi. 789

QUARTA DECAS. — De informatione divini nominis. 791

CAP. I. — Quod omne nomen Dei est nostræ mentis inventum, et ob eam causam omnis nominatio Dei dicitur vana, id est intellectibus, sive sub intelligentiam cadens. 791

CAP. II. — Quod ab effectis Deus laudatur, et ex ipsis nominatur. 791

CAP. III. — Quæ sint effecta, et quæ eorum materia. 795

CAP. IV. — Quare ab effectis nominatur Deus, et non ab his quæ sunt naturæ ejus. 795

CAP. V. — Quomodo Deus fiat a nobis multorum nomen. 795

CAP. VI. — An sint æternitate nomina Dei. 795

CAP. VII. — Quod sicut divina nomina ex effectis sumpta differentiam operationum representant, sic ad Deum relata diversas res representare non possunt. 795

CAP. VIII. — Si non possunt divina nomina diversas res in Deo representare, relinquuntur solam substantiam ejus declarare, non quid est, sed quod est. 797

CAP. IX. — Quod nomina divina ad rem ipsam, Dei scilicet substantiam relata, proprie ipsam significant, et non per abstractionem: et quod per unumquodque horum nominum Trinitatem, quæ supra quam substantia est, declaramus. 797

CAP. X. — Quod idem ipse unus Deus quatenus quid est secundum naturam, nomine apud nos penitus caret: rursus vero multorum nominum idem et unus efficitur, quia solum ex iis quæ produxit, cognosci potest. 801

QUINTA DECAS. — De proprietatibus divinarum nominum. 805

CAP. I. — Quæ sint in singulis proprietatibus divinarum nominum observanda. 805

CAP. II. — De bonitate et pulchro; et ubi copulantur, et in quibus discernuntur, et quæ eorum proprietates. 807

CAP. III. — De amore, et dilectione, et quæ eorum proprietates. 811

CAP. IV. — De ente et de partibus ejus, et quæ sit in iis quæ sunt, proprietates entis. 815

CAP. V. — Quomodo Deus dicitur per se esse, et per se vita, et per se sapientia, et quomodo rursus idem horum effector dicitur. 819

CAP. VI. — De potestate, sine virtute, et justitia; et quod a potestate infinite potenti, et a justitia, per se potestas, et per se justitia productæ sunt et effectæ; et quæ in eis proprietates. 825

CAP. VII. — De vita, et de sapientia, quæ in Deo est, et quod ipsa vita et sapientia et Deus est auctor et creator per se vitæ, et per se sapientiæ; et quæ horum nominum proprietates. 825

CAP. VIII. — De pace, et parvitate, et magnitudine, et statione, et motu, et de altero, et de similitudine: et quod hæc in Deo una pax sint; extra Deum autem ut ab eo facta, diversa sunt; et quæ eorum proprietates. 827

CAP. IX. — De omnipotentia, susceptore, adjutore, et de aliis nominibus quæ de Deo dicuntur, et sunt eorum quæ dicuntur ad aliud; et de divinitate, et similitudine, et habitudine, quæ in deificatis, et imitantibus, et similitudinem capientibus dicuntur secundum imitationem, et similitudinis informationem, et habitudinem Dei,

qui est omni habitudine solutus, et omnem imitationem superat, et de deificatione secundum habitudinem, et de iis quæ dicuntur ut excellentiam declarent, ut rex regum, Deus deorum. 831

CAP. X. — De æqualitate, perfectione, unitate, et quæ eorum in rebus proprietates. 835

SEXTA DECAS. — De apparitionibus divini luminis. 839

CAP. I. — Quod omne lumen sub sensum cadens ex Deo est, et quod sol imago est bonitatis ipsius. 839

CAP. II. — Quod ignis sub sensum cadens non solum imagines angelorum, qui similitudinem Dei gerunt exhibet, sed ipsius etiam Dei; et quæ ejus proprietates. 841

CAP. III. — Quod Deus a sensilibus et nobilioribus sol et lumen nominatur, a mediis autem ignis; et quod contemplatio luminum symbolicorum est multiplicis nominis. 845

CAP. IV. — Quod factes Domini nostri, quæ tanquam sol in divinissima transfiguratione resplendunt, et splendor ejusdem decorem corporis post resurrectionem glorificati, et futurum ejus fulgorem naturalem figuravit, et ideo in aspectum oculorum cecidit. 845

CAP. V. — Quod lumen, quo in Thabor Dominus splenduit, neque substantis ejus erat, neque defluxio quædam ipsius, ac fulgor, sed symbolum occultæ, et non apparentis nunc divinitatis Verbi Dei, et imago tenuis illius gloriæ, quæ ipsi futura erat, et simulacrum regni colorum, et adnumerabile alius Christi supra naturam miraculis. 847

CAP. VI. — Quod omnes diversis temporibus luminis divini apparitiones, personæ unius Filii Dei effectus sunt; et quod exemplar corporis ejus glorificati symbolum fuit divinitatis ejus propter unionem duram in Christo secundum hypostasim naturarum, et quia idem erat Deus et homo; unde in singulis miraculis Christi divinitas ostendebatur, et detegebatur, atque aperiebatur. 847

CAP. VII. — Quod eam pulchritudinem, quam Adam ante peccatum non obediendi habuerat, nunc naturam humanam recuperasse Dominus in monte Thabor in se quidem prius ad virum expressit, postea vero post resurrectionem suam sicut ipse Dominus eodem lumine multo copiosiore, naturaliter splendebit, sic secum habebit justos consequentes sole splendiores, scilicet restituens eos in illam beatitudinem quæ erat ante peccatum Adæ. 853

CAP. VIII. — Quod sit secundum essentiam futurum lumen resurrectionis, et quod sit regnum Dei nobis præparatum, et quæ civitas celestis, quæ ad regnum Dei pertinet. 857

CAP. IX. — Quod omne lumen sive sensibile, sive intellectibile, ex vero et supra substantiam luminis refulget: et quod lumen intellectibile Deus est. 859

CAP. X. — Quod divinus Moyses, et ei similes omnia lumina sive sub sensum cadentia, sive sub intelligentiam relinquentes, in caliginem splendidissimam ingrediuntur, in unum cum Iuliano Deo per ignorantiam et nihil videndo copulati. 861

SEPTIMA DECAS. — De divina participatione. 865

CAP. I. — Quod proprium Dei est, adesse omnibus secundum substantiam; et sicut substantia adest præsentem, sic etiam operatione adest: et quis modus sit præsentis ejus qui explicari non potest. 865

CAP. II. — Quod sicut adest nobis præsens Deus etiam eum participamus; si autem substantia adest, substantiam ejus participamus. 865

CAP. III. — Quod participante divinam substantiam, per Spiritum sanctum Filium Dei, qui supra substantiam est, participamus; et hunc participante, Deum Patrem participamus, atque ita efficiatur divinæ naturæ et substantiæ participes. 867

CAP. IV. — Quod participantes divinam naturam, non gratiæ solius, et per se non subsistentis participes sumus, sed ipsius Spiritus sancti viventis, et per se existentis; et quod totus Deus trinus gratia dicitur, et simul Filius, atque Spiritus sanctus gratia; sigillatim unusquisque horum gratia dicitur, dicitur vero homonymie gratia, id est, quod ab his personis sit. 869

CAP. V. — Quod sicut Deus, qui est per se gratia, et trium personarum potestas, sive virtus, a nobis efficienter participatur; sic idem producit et creat distributionem divinarum gratiarum, quæ ad participandum creatæ sunt. 875

CAP. VI. — Quod hanc apostolicam effectus sequens Dionysius, quæ magis generalia sunt, effectus et participationes magis particularium dicit, ut jam omnia quorum Deus est creator, in participatione distribuenda sint. 875

CAP. VII. — Quod omnia participantia, et quæ participantur, a sola natura, quæ secundum causam participa-

tur, producta alia quidem simpliciter ab ipsa ad participationem edita sunt, alia vero sunt secundum existentiam participantium. 879

CAP. VIII. — Quod omnia quæ sunt ad participandum, sive proposita sint secundum participationem, sive secundum existentiam, quia non sunt idonea subjecta recipientia, multiplicationem et differentiam participationum subeunt; sola autem natura quæ secundum causam participat hanc differentiam funditus non admittit. 881

CAP. IX. — Quod sola natura divina secundum rationem causæ est participabilis; et quod proprium Dei est vocare omnia ad communionem; et quæ plura Dei dona participant, propinquiora Deo sunt. 883

CAP. X. — Quod Deus participabilis est, et totus non participabilis; et non aliquid in eo participabile, et aliquid non participabile. 885

OCTAVA DECAS. — *De infinitate Dei in creaturis.* 887

CAP. I. — Quod nihil eorum quæ sunt, caret causa, solique Deus sine causa est, qui est omnium causa. 887

CAP. II. — Quod nihil eorum quæ sunt, a se productum est, solus Deus ex nihilo creat, et est omnium quæ sunt, effector. 887

CAP. III. — Quod omni creatura ex nihilo creata voluntate Dei, neque ævum, sive sæculum cœternum est Deo infinito, neque tempus, nec aliud quidquam ex iis quæ cum ævo vel tempore sunt. Inscribitur vero etiam sic: Quod nihil eorum quæ sunt, cœternum est auctori; solus autem Deus ex æternitate est ante sæculum. 891

CAP. IV. — Quod nihil eorum quæ sunt, caret principio, qui potius vel est ex principio temporis, vel ex principio ævi, sive sæculi; Deus autem simpliciter et infinite est sine tempore. 899

CAP. V. — Quod nihil eorum quæ sunt, ex se ipso prodiens, est non divisum: Deus autem secundum unam suam potestatem multiplicatus, et in omnia prodiens, est non divisus, et a se non extens. 903

CAP. VI. — Quod secundum unam singularem causam omnia fit Deus; nihil autem eorum quæ ab ipso facta sunt, est non creatum. 907

CAP. VII. — Quod nullus numerus duorum, aut multitudo post numerum duorum, aut aliud quid secundum superius et inferius procedens, inditum et sine principio esse potest. 909

CAP. VIII. — Quod sit etiam species circumscriptionis et termini, comprehensio atque visio, Deus autem uno modo omnibus est in circumscriptione, et in inspectabilis, sigillatim vero nobis angeli et animæ sunt inspectabiles. 911

CAP. IX. — Quod nihil eorum quæ sunt, ab oppositis nomen accipit: Deus autem cum aliquo ab oppositis nominetur, tamen secundum existentiam suam omnino caret nomine. 915

CAP. X. — Quod nihil eorum quæ sunt, est non creatum et infectum: solus vero Deus est non creatus et infectus; omnia autem post naturam divinam sunt facta, id est, creata. 919

NONA DECAS. — *De infinitate in Deo.* 925

CAP. I. — Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est quidquam aliud non creatum præter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unius et solius naturæ non creatæ, nec aliud quidquam ante sæcula præter has tres personas divinas. 923

CAP. II. — Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia divinitas ejus, nisi Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una et sola non creata natura; nec alia potestas, sive virtus, et operatio in ipso, nisi hæc tres divinæ personæ. 925

CAP. III. — Quod in Deo qui est supra substantiam, non est alia unitas, et alia Trinitas: nec est in superna Trinitate quidquam inæquale, et majus, ac minus: nec aliud quid in ea privans, secundum se substantiæ expertus, et non per se existens. 927

CAP. IV. — Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque personale distinguitur a substantia, neque tres divinæ personæ substantia distinguuntur, nec alia quæpiam oppositio distinguuntur, nisi hæc sola secundum relationem. 929

CAP. V. — Quod in Trinitate ingenitum neque substantia est, neque proprietas personæ Dei Patris; nec in ipsa est aliud principium fons totius divinitatis, nisi solus Pater: nec ulla alia naturalis, et propria substantiæ potestas, sive virtus, et divinitas, atque energia, sive operatio ex infinita ac divina substantia prodiens, nisi solus Filius, et Spiritus sanctus. 935

CAP. VI. — Quod in Trinitate, non est alia operatio, et manus, per quam omnia Deus operatur, nisi Filius, et Spiritus sanctus; nec alia sapientia et virtus, et gloria, et imago Dei, nisi Filius et Spiritus. 939

CAP. VII. — Quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, non est alia vita, vel voluntas, vel charitas, vel beatitudo, vel pulchritudo, vel sanctitas, neque bonitas, vel forma, vel regnum, nisi ipse Filius Dei, et sanctus ejus Spiritus. 943

CAP. VIII. — Quod in Trinitate nihil est quod non sit substantia, et persona; hæc est in ea aliquid naturale et substantiale Patri, quod quidem non sit Filius, et Spiritus sanctus; neque quidquam aliud sunt in Deo rationes eorum quæ sunt, nisi implicite unigenitum Dei Verbum. 949

CAP. IX. — Quod in Trinitate præter tres personas divinas, quæ non reciprocantur, quia Pater non est Filius, neque Filius Pater, nihil est quod non sit alterum alterius essentia. Vita enim Filii non est aliud præter Patrem; et rursus, vita Patris non est aliud præter Filium, similiter in Spiritu sancto: et hoc est incedere personas deitatis per se ipsas et in se ipsis vicissim. 951

CAP. X. — Quod supra omnem rationem et mentem est omne quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, contemplatur, et penitus incognitum, et intelligentia incomprehensum, quomodo una et eadem essentia et in unaquaque persona ex tribus tota et sola est; et in tribus simul eadem tota et sola; et in nulla persona ulla in re a sola et tota dimovetur, trine simul et singulariter culta. — *Aut sic:* Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, non secundum deificas personas essentia ejus terminatur; sed est supra quam ratione comprehendi potest, una trium essentia. 953

DECIMA DECAS. — *De divina simplicitate.* 959

CAP. I. — Quod non oportet querere in Trinitate, quæ supra substantiam est, habitus et dispositiones, neque sunt aliqua circa ipsam, quæ substantiam ejus compleant. 959

CAP. II. — Quod non oportet querere in Trinitate accidentia quæpiam, quæ in substantia ejus existant: nec differentias substantiales in ipsa intelligere, siquidem et in incorporeis, quæ ab ipsa producta sunt, non oportet querere differentiam substantiæ, et energię, neque tanquam aliud in alio ista ut existant, accidere. 961

CAP. III. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est querenda ubique differentia causæ, et causam habentis, ubi ex se ipsa dicitur existere; et ubi ex se ipsa prodit sua energia, sive operatio, et ubi ex se ipsa, et per se ipsam ad seipsam remeant. 967

CAP. IV. — Quod in unitate Trinitatis non oportet querere aliud substantiam, et aliud energiam sive operationem: neque tegi homonymia verbi *energia*, nec existimare non idem esse in ea substantiam et energiam. 969

CAP. V. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non oportet querere energiam per se sine substantia, et non per se existentem; neque cogitare simul aliud quid cum ipsa unitate, neque ab ea distinguere suam energiam. 973

CAP. VI. — Quod in unitate Trinitatis non oportet querere aliud substantiam, et aliud bonitatem; nec aliud formam, et aliud substantiam; nec aliud vitam, vel sapientiam, vel virtutem, aliud vero substantiam ejusdem. 975

CAP. VII. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, non est querendum aliud esse cognitionem ejus, vel charitatem ejus, vel pulchritudinem ejus, vel immortalitatem ejus, et alia ejusdem; aliud vero singularem ejus substantiam, et existentiam supra quam divinam. 977

CAP. VIII. — Quod in unitate supra substantiam non oportet querere, quia hæc est omnia, idcirco multa ejus esse et diversa omnia, est autem ea omnia ipsa divina et beata ejus substantia, quæ habet omnia non ut alia in alio, sed sine habitudine et collecte, nihil habens duplex, et supra omne unum. 979

CAP. IX. — Quod in unitate, quæ supra substantiam est, neque principium ejus reperire licet, neque medium, neque finem; neque est aliquid totum, quia in unoquoque eorum quæ intelliguntur, est tota, et sola; nec est aliquid eorum quæ sunt, quia ipsa est omnia; neque licet uno nomine eam complecti. 985

CAP. X. — Quod unitas Trinitatis supra omnem substantiam est, et supra omnem unitatem, et Trinitatem nobis cognitam; et quod neque substantia est, nec unitas, neque Trinitas ab illo cognita; nec infinita, aut in multis numerata. 987

Index scriptorum in decadibus Cyparissiotæ citatorum. 991

MATTHÆUS CANTACUZENUS IMP. CP.
Notitia historica et literaria. 997

IN CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS EXPOSITIO RELIGIOSISSIMI REGIS MATTHÆI CANTACUZENI. 997

(*Matthæi Contaruzeni fragmenta in Sophiam Salomonis Græce et Latine editid Anq. Maius in notis ad Nicephori CP. patriarchæ Antirrhælicos libros adversus Copronymum. Vide tomum nostrum C, coll. 595, 411, 418, 447, 489.*)

CPOLITANORUM PATRIARCHARUM DIPLOMATA. SYNODICÆ CONSTITUTIONES, EPISTOLÆ, AB ANNO 1310 AD ANNUM 1572. 1035

JOANNES GLYCIS.

- I. Ad solum patriarchale evectus, patriarcham Magnæ Antiochiæ Constantinopolim vocat. 1085
 II. Patriarchæ Hierosolymorum nuntiat se solum patriarchale ascendisse. 1087
 III. Jura et privilegia monasterii Mesopotami confirmat. (Initium deest.) 1087
 IV. Synodus patriarchæ confert reditus quatuor sedium metropolitanarum. 1089
 V. Monachos monasteriorum Batopedii et Esphigmeii in Monte Sancto monet, ut lites component. 1091
 VI. Synodus absolvit monachum Ignatium monasterii Sanctæ Annæ. 1095
 VII. Synodus dirimit controversiam matrimonialem. 1097
 VIII. Episcopum Chii a clericis suis accusatum in jus vocat. 1099
 IX. Clericos insulæ Chii in synodum vocat, ut accusationem contra episcopum comparatam probent. 1099
 X. Synodus metropolitæ Philipporum mandat, ut simul cum archiepiscopo Dramæ causam quandam dijudicet. 1099
 XI. Synodus metropolitæ Antiquarum Patrarum confert metropolim Lacedæmoniorum per adjunctionem. 1101
 XII. Gregorius, patriarcha Alexandriæ, proficitur orthodoxam fidem. 1101
 XIII. Patriarcha Joannes respondet ad professionem fidei Gregorii, patriarchæ Alexandriæ, invitans eum ut Copolim veniat. 1103
 XIV. Synodus quosdam ecclesiasticos condemnat. 1105
 XV. Monachos quidam Joannicius promittit se amplius sacra non esse celebraturum. 1107
 XVI. Synodus tres controversias dirimit. 1107
 XVII. Synodus episcopum Sinopes a sede sua expulsam præponit ecclesiis Sidæ, Sylæ et Leontopoleos, quæ propter incurSIONES infidelium antistitibus carent. 1111
 XVIII. Synodus episcopum Zeli præponit metropolim Amasiæ, quæ ob dominationem Persarum diu carebat antistite. 1111
 XIX. Joannes notum facit fidelibus metropolis Myrorum presbyterum Michaëlem Archontem alioque rite ordinatos esse. 1115
 XX. Synodus dirimit controversiam. 1115
 XXI. Synodus revocat decretum per quod cura animarum in Ecclesia Leontopoleos demandabatur episcopo Sinopes, præponitque eidem Ecclesiæ metropolim Pissidæ. 1115
 XXII. Synodus condemnat duos clericos. 1115
 XXIII. Joannes metropolitam Thessalonices jubet dissentientibus clericis pœnas ecclesiasticas imponere. 1117
 XXIV. Synodus dirimit controversiam de hæreditate. 1117
 XXV. Synodus metropolitæ Chalcedonis confert archiepiscopatum Maronæ per adjunctionem. 1119
 XXVI. Synodus concedit ut duo lectores promoveantur ad diaconorum gradum. 1119
 XXVII. Synodus metropolitæ Dyrrhachii confert metropolim Selymbriæ per adjunctionem. 1121
 XXVIII. Joannes metropolitam Melenici in jus vocat. 1125
 XXIX. Synodus archiepiscopo Nymphæ a sede sua pulso dat episcopatum Derçi. 1125
 XXX. Synodus dirimit quasdam controversias. 1125
 XXXI. Joannes metropolitam Attaliæ vetat in alienis diocesisibus jura episcopalia exercere. 1129
 XXXII. Synodus electionem episcopi Macræ et Libysii irritam facit. 1129
 XXXIII. Joannes metropolitæ Melenici in jus vocato concedit dilationem termini. 1129
 XXXIV. Synodus absolvit presbyterum Garianum Bogomilorum hæreses accusatum. 1129
 XXXV. Synodus dirimit quasdam controversias. 1131
 XXXVI. Synodus dirimit quasdam controversias. 1133
 XXXVII. Synodus metropolitæ Christopoleos confert metropolim Dramæ per adjunctionem. 1137
 XXXVIII. Synodus Callisto, electo metropolitæ Amasiæ, dat episcopatum Iminiorum. 1137
 XXXIX. Synodus archiepiscopo Messenes confert metropolim Arcadiopoleos per adjunctionem. 1139
 XL. Synodus metropolitæ Heracleæ Ponticæ confert

- episcopatum Amyclii per adjunctionem. 1141
 XLI. Synodus jubet examinari causas ecclesiasticas in metropolim Sugdææ. 1145
 XLII. Synodus respondet ad petitionem metropolitæ Attaliæ de pravis moribus qui in ejus diocesi invaluērunt. 1145
 XLIII. Synodus metropolitæ Larissensi, qui ob beilum suam diocesin ingredi non potest, permittit ut jura episcopalia exerceat in episcopatu Charmanes. 1145
 XLIV. Synodus metropolitæ Frusæ mandat ut inspiciat metropolim Apameæ et monasterium patriarchale Agaurorum. 1147
 XLV. Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, confert metropolim Keltzenes per adjunctionem. 1147
 XLVI. Synodus Theodosio, metropolitæ Melitenes, committit inspectionem jurium patriarchalium in quibusdam ecclesiis. 1149
 XLVII. Synodus confirmat exemptionem monasterii patriarchalis Marmarianorum a potestate episcopi Larissensis. 1149
 XLVIII. Andronicus II Palæologus metropolitæ Aprorum confert locum Euchætorum. 1153
 XLIX. Synodus confirmat gratiam imperialem concessam metropolitæ Aprorum. 1155
 L. Synodus confert metropolitæ Suynrensi episcopatum Chii per adjunctionem. 1155
 LI. Synodus confirmat imperatoris mandatum, quo episcopatus Joanninorum in metropolim erigitur. 1157
 LII. Elenchus possessionum patriarchalium in insula Lemno et apud Varnam. 1157
 ESAIAS.
 I. Esaias Gregorio patriarchæ Alexandriæ notum facit se solum patriarchale ascendisse. 1159
 II. Imperator archiepiscopatum Bryseos erigit in metropolim. 1159
 III. Esaias confirmat privilegium, per quod imperator archiepiscopatum Bryseos in metropolim erexit. 1161
 IV. Synodus dirimit duas controversias. 1161
 V. Esaias dirimit controversiam. 1163
 VI. Synodus dirimit quasdam controversias. 1165
 VII. Synodus dirimit controversiam. 1171
 VIII. Esaias confirmat decisionem præcedentem synodi. 1175
 IX. Synodus sancti a metropolitibus et archiepiscopatibus patriarchæ pendenda esse annua tributa. 1183
 X. Imperator chrysobullo confirmat erectionem archiepiscopatus Bryseos in metropolim. 1185
 XI. Synodus dirimit sex controversias. 1187
 XII. Synodus dirimit controversiam. 1193
 XIII. Synodus committit metropolitæ Cæsareensi curam variarum ecclesiarum Orientis per adjunctionem. 1195
 XIV. Synodus dirimit controversiam. 1195
 XV. Synodus confirmat mandatum imperatoris, quo metropolitæ Serrarum subjicitur episcopatus Nicopoleos. 1197
 XVI. Imperator confirmat præcedentem actionem synodalem. 1199
 XVII. Synodus dirimit controversiam. 1199
 XVIII. Synodus dirimit tres controversias. 1201
 XIX. Esaias scribit catholico Ecclesiæ Armenicæ, se eum cum tota Ecclesia Armenica recipere in sinu Ecclesiæ orthodoxæ. 1207
 XX. Esaias scribit regi Armeniæ, se eum cum tota Ecclesia Armenica recipere in sinu Ecclesiæ orthodoxæ. 1209
 XXI. Synodus dirimit controversiam. 1211
 JOANNES CALECAR.
 I. Joannes Calecas concedit Ignatio Calotheto monasterium Sosthenii. 1215
 II. Synodus excommunicat metropolitam Philipporum. 1215
 III. Synodus pœnis ecclesiasticis afficit quosdam rebelles Epiri. 1217
 IV. Synodus absolvit quosdam ecclesiasticos. 1219
 V. Synodus dirimit controversiam. 1223
 VI. Tribunal ecclæ afficit pœna ecclesiastica Tzerentzen Georgium. 1225
 VII. Joannes iterum admonet Tzerentzen Georgium. 1225
 VIII. Cyrillus, metropolita Sidæ, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum. 1225
 IX. Joannes promittit Nicæensibus reversuris in sinu Ecclesiæ remissionem. 1227
 X. Jeremias, metropolita Chersonis, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum. 1227
 XI. Macarius, metropolita Bitzynes, pollicetur se in Ecclesia sua esse mansurum. 1227

- XII. Joannes scribit ad clerum Constantinopoleos de incantationibus. 1227
- XIII. Joannes mandat quibusdam magistratibus ut ecclesiasticos in persequendis incantatoribus adjuvent. 1229
- XIV. Synodus constituit, excommunicato metropolitæ Philipporum hyperpyra centum annua esse pendenda a duobus episcopatibus Ecclesiæ Philippopoleos, qui antistitibus carent. 1231
- XV. Joannes respondet metropolitæ Russiæ interroganti de metropolita mortuo miracula patrante. 1233
- XVI. Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitam Thesalonices et monasterium Acapnii. 1233
- XVII. Synodus dirimit controversiam. 1233
- XVIII. Synodus concedit cuidam clerico facultatem promotionis. 1233
- XIX. Joannes monet Nicænos ut perseverent in fide Christiana. 1237
- XX. Synodus statuit ut monasterium patriarchale Hodegetriæ in regione Didymotichi iterum sit cœnobium virile. 1237
- XXI. Joannes monet metropolitam et clerum Trapezuntis, ne amplius imperatoris Comeni adulterio conniveant. 1239
- XXII. Joannes jubet colligi scripta theologica damnata monachi Barlaam. 1241
- XXIII. Synodus condemnat dogmata monachi Barlaam. 1241
- XXIV. Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitam Lacedæmonis et Antiquarum Patrarum de episcopatu Amyclii. 1233
- XXV. Synodi decretum de quodam monasterio mouillum. 1235
- XXVI. Synodus decernit, Michaelem Cabasilam nou esse reum munerum acceptionis. 1239
- XXVII. Joannes scribit metropolitæ Philadelphiae, ut provideat in causa Joannis Januensis. 1261
- XXVIII. Synodus affirmat ecclesiam Pyrgii esse in numero metropolitum. 1261
- XXIX. Joannes dirimit controversiam. 1263
- XXX. Joannes declarat monasterium Salvatoris in oppido Sebrizæ esse patriarchale. 1265
- XXXI. Imperator confirmat quæ de asylis stabilita sunt. 1265
- XXXII. Synodus metropolitam Coli transfert in metropolim Corinthi. 1265
- XXXIII. Synodus absolvit metropolitam Pyrgii accusatum a metropolita Ethead. 1267
- XXXIV. Joannes notum facit monachis Montis Sancti decisionem synodi in causa Halaam et Palamæ. 1269
- XXXV. Synodus episcopum Sozopoleos nominat metropolitam Pysidia. 1273
- XXXVI. Lilellus synodalia confirmans condemnationem monachorum Barlaam et Acindyni. 1273
- Isidorus.
- I. Isidorus metropolitæ Philadelphiae committit jura patriarchalia curanda in diocesi Smyrnenensi. 1283
- II. Isidorus confirmat mandat imperatoris quibusdam ecclesiasticis conferentis sua oruari crucibus. 1283
- III. Imperator Joannes Cantacuzenus metropolitæ Kioviæ notum facit, constitutiones prioris patriarchæ spectantes ecclesiam Russiæ esse rescissas. 1285
- IV. Imperator Joannes Cantacuzenus decernit ut tota Russia iterum subiciatur metropoli Kioviæ. 1285
- V. Imperator Joannes Cantacuzenus notum facit Demetrio Ljubart, principi Vladimiriæ, episcopum Galitzæ terum subiectum esse metropolitæ Kioviæ. 1287
- VI. Synodus confirmat chrysobullum imperatoris, quod iterum tota Russia uni subiciatur metropolitæ Kioviæ. 1289
- VII. Isidorus metropolitam Galitzæ in jus vocat. 1291
- VIII. Metropolitæ Monembasiæ Jacobi Kukuuari epistola ad patriarcham scripta. 1293
- IX. Synodus metropolitam Antiquarum Patrarum transfert in metropolim Monembasiæ. 1293
- X. Isidorus monet metropolitam Bizyes ut se suspensione liberet. 1293
- XI. Isidorus Georgium Perdicam mittit ad metropolitam Bizyes. 1295
- XII. Isidorus tollit excommunicationes pronuntiatas ab Joanne Caleca. 1295
- XIII. Eusebius, electus metropolita Sugdææ, fidem proleatur. 1297
- XIV. Isidori testamentum. 1297
- CALLISTUS ET PHILOTHEUS.
- I. Patriarchæ exhortatio ad populum, cum Amarantina quadam, quæ magis exercuerat artes, vitam amplectetur monasticam. 1303
- II. Maximus Calophorus promittit se obtemperatum esse patriarchæ. 1307
- III. Synodus absolvit hieromachum Niphonem. 1307
- IV. Patriarcha nominat visitatores eisque clerum in disciplinam tradit. 1311
- V. Callistus confirmat jura monasterii Muguliorum. 1315
- VI. Callistus confirmat præbendam Amarantinæ datam ab imperatore. 1319
- VII. Callistus monet visitatorem Constantinopoleos Scutariotam ut clerum moderetur. 1321
- VIII. Callistus monet metropolitam Kioviæ ut pacem faciat cum duce Tverensi Michaele. 1321
- IX. Imperator monet patriarcham, ut dijudicet causam metropolitæ Cæsareæ. 1323
- X. Patriarcha in jus vocat monachum Joannicum. 1325
- XI. Synodus metropolitæ Trajanupoleos confert ecclesiam Peritheorii per adjunctionem. 1327
- XII. Patriarcha concedit metropolitæ Antiquarum Patrarum ut sedeat in monasterio dicto Mega Spelation. 1327
- XIII. Patriarcha committit metropolitæ Monembasiæ jura patriarchalia curanda in tota Peloponneso. 1329
- XIV. Marcarius, metropolita Antiquarum Patrarum, confirmat monasterium dictum Mega Spelation non esse metropoleos. 1329
- XV. Synodus metropolitæ Pegarum confert metropolim Sozopoleos. 1329
- XVI. Callistus populum Peritheorii monet ut episcopo obediat. 1331
- XVII. Callistus jubet metropolitam Philadelphiae monasterium David inspicere. 1333
- XVIII. Callistus metropolitæ Philadelphiae committit jura ecclesiastica curanda in antiqua Phocæa. 1333
- XIX. Patriarcha inspectionem monasterii Hodegon committit metropolitæ Macræ. 1333
- XX. Synodus Alexium, episcopum Vladimiriæ, nominat metropolitam Kioviæ et totius Russiæ. 1335
- XXI. Synodus judicium fert de duobus magis. 1337
- XXII. Patriarcha monet episcopum Novogradii ut obtemperet metropolitæ Kioviæ. 1339
- XXIII. Patriarcha monet episcopum Novogradii ut quemdam Theodoritum excommunicatum habeat. 1341
- XXIV. Synodus statuit ut Vladimiriæ sit sedes metropolitæ Kioviæ et totius Russiæ. 1343
- XXV. Episcopi, qui patriarcham sequi non potuerant, confirmant decisiones ejus. 1345
- XXVI. Patriarcha jubet acta iterum codici mandari. 1345
- XXVII. Patriarcha metropolitæ Bizyæ per adjunctionem confert archiepiscopatum Dercus. 1345
- XXVIII. Synodus excommunicat metropolitam Amariæ. 1347
- XXIX. Patriarcha nominat metropolitam Rhodi et Cycladium. 1351
- XXX. Professio fidei Georgii Vaccæ. 1355
- XXXI. Callistus dirimit controversiam ortam inter monachos monasterii Iberoium in Atho. 1359
- XXXII. Patriarchæ Constantinopolitani epistola ad patriarcham Antiochiæ de monasterio Hodegon. 1357
- XXXIII. Synodus transfert metropolitam Bizitines in metropolim totius Ungrovlachiæ, constituens ut Ecclesiæ Ungrovlachiæ subjecta sit Ecclesiæ Constantinopolitana. 1359
- XXXIV. Patriarchæ exhortatio de matrimoniis impuberum. 1363
- XXXV. Philotheus patriarcha litteris datis ad patriarcham Antiochiæ conqueritur de episcopo Tyri et Germanipoleos. 1363
- XXXVI. Synodus episcopum Cephallenæ transfert in metropolim Naupacti. 1365
- XXXVII. Synodus mores praves in matrimoniis abolet. 1367
- XXXVIII. Synodus statuit de mittendis in Russiam legatis, qui dijudicent dissensionem ortam inter metropolitam Kioviæ et Lituaniæ. 1373
- XXXIX. Patriarchæ litteræ ad imperatorem, consilium ei dantis in rebus Januensium et Venetorum. 1377
- XL. Actio synodalis de matrimonio contrahendo inter Andronicum, filium imperatoris Joannis Palæologi, et Kyratam, filiam Joannis Alexandri, Bulgarorum regis. 1379
- XLI. Patriarcha metropolitæ Lituaniæ scribit, se in Russiam mittere duos legatos, qui componant controversiam exortam inter dictum metropolitam et metropolitam Kioviæ. 1379
- XLII. Exhortatio Callisti patriarchæ ad clerum in Trionovo de patriarcha Trionovi et de ritu baptizandi. 1381
- PHILOTHEUS PATERM.

XLIII. Matthæus Cantacuzenus jurat se imperatori esse obtemperaturum. 1387
 XLIV. Actio synodalis de patriarcha Callisto. 1389
 XLV. Patriarcha Bulgariæ regem monet ut maneat in pace cum imperatore facto. 1391
 XLVI. Monacha Martha sit patrona monasterii Pausolyne. 1391
 XLVII. Actio synodalis de sacrilegia committentibus. 1393
 XLVIII. Synodus Antiochiæ confirmat Pachomium rite electum esse patriarcham. 1395
 XLIX. Metropolitā Trajanupoleos transfertur in metropolim in Lacedæmonia. 1397
 L. Joanninorum Ecclesia in metropolim erecta, confertur Sebastiano. 1399
 LI. Archiepiscopus Leucadis per adjunctionem confertur metropolitæ Joanninorum. 1405
 LII. Litteræ patriarchales de stauropugio in Mizisthra. 1403
 LIII. Patriarcha monacho Lucæ committit patronatum monasteriorum patriarchalium in Pteleo. 1403
 LIV. Metropolitæ Alanitæ et Soteropoleos confirmatur in Ecclesiis et collatis. 1405
 LV. Jura monasterii Brontochii in Peloponneso confirmantur. 1405
 LVI. Hieromonacho Neophyto committuntur metropoles Athenarum et Euripi. 1409
 LVII. Monasterio S. Petri apud Cafa, Ecclesiæ Sugdææ confirmantur jura monasterii patriarchalis. 1409
 LVIII. Nicephorus Gregoras excommunicatur a Philotheo, metropolitā Selybræ. 1409
 LIX. Patriarcha episcopum Justinianæ primæ et totius Bulgariæ vocat ad synodum oecumenicam, deliberaturam de unione Ecclesiæ Orientalis cum Occidentali. 1409
 LX. Archiepiscopus Leucadis transfertur in metropolim Naupacti. 1411
 LXI. Christianupoleos presul in jus vocatur. 1413
 LXII. Metropolitæ Gothiæ committitur Ecclesia Chersonis. 1413
 LXIII. Synodus decernit, fundos ecclesiasticos non posse cedi imperatori. 1415
 LXIV. Ecclesia Sardum subjicitur metropoli Philadelphæ. 1415
 LXV. Patriarcha Philotheus litteris ad patriarcham Antiochiæ datis conqueritur de quodam Marco. 1417
 LXVI. Synodi decretum de non alienandis bonis Ecclesiæ. 1417
 LXVII. Synodi decretum de bonis metropoles Methymæ alienatis. 1419
 LXVIII. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad Demetrium, magnum ducem Russiæ. 1419
 LXIX. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad metropolitam Kioviæ et totius Russiæ. 1421
 LXX. Patriarchæ litteræ exhortatoriæ datæ ad principes Russiæ. 1423
 LXXI. Patriarcha episcopum Novogradii monet ut crucea phelonii deponat et paret metropolitæ Kioviæ et magno duci Russiæ Demetrio. 1425
 LXXII. Patriarcha excommunicat principes Russicos,

qui contra Lithuanorum principem bellum facere recusarent. 1423
 LXXIII. Patriarcha excommunicat Smolenisci principem Svetitsblavum. 1427
 LXXIV. Patriarcha statuit, episcopatum Lithuanis subjectum esse metropoli Kioviæ. 1427
 LXXV. Relatio legatorum de patriarcha Alexandria. 1429
 LXXVI. Anthimus nominatur metropolitā partis Ungroviachiæ. 1429
 LXXVII. Patriarcha metropolitæ Cæsareæ Cappadociæ confert jura episcopalia in ecclesiis Tyanorum et Mocisi sede vacante curanda. 1431
 LXXVIII. Synodi decretum de incantationibus. 1431
 LXXIX. Patriarcha Callisto cuidam concedit jus excipiendi confessiones monachorum ipsi subditorum. 1439
 LXXX. Ecclesiæ partium subjectarum Joanni Unglesæ (Ugljesæ) reconciliantur cum ecclesia Constantinopolitana. 1439
 LXXXI. Patriarcha episcopi Hierisæ et Montis Sancti jura episcopalia in Montem Sanctum tuetur. 1441
 LXXXII. Metropolitæ Dramæ confertur metropolis Philipporum, cui etiam committuntur jura patriarchalia curanda in partibus subjectis Serbiæ despota Unglesæ. 1441
 LXXXIII. Despota Serbiæ, Joannes Unglesæ, partium sibi subditarum ecclesiis subjicit Ecclesiæ Constantinopolitana. 1441
 LXXXIV. Litteræ patriarchales ad clerum Thessalonicensem de commemoratione patriarchæ. 1445
 LXXXV. Patriarcha decernit monasterium a monacho Callisto Angelicudæ apud Melenicum conditum esse patriarchale. 1447
 LXXXVI. Patriarcha confert metropolitæ Sugdææ litem et jura patriarchalia curanda in ecclesia Gothiæ. (τῆν Ἱαλίταν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ ὅσα ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Γοθίας πατριαρχικὰ δίκαια). 1449
 LXXXVII. Litteræ Casimiri regis Lachæ ad patriarcham de metropolitā Galitzæ. 1449
 LXXXVIII. Synodus episcopo Antonio confert metropolim Galitzæ et per adjunctionem episcopatus Cholmen, Turonum, Peremusthlin et Volodimirum. 1449
 LXXXIX. Algerdus, rex Lithuanorum, litteris ad patriarcham datis refellit accusationes metropolitæ Kioviæ. 1451
 XC. Patriarchæ litteræ ad metropolitam Kioviæ et totius Russiæ de metropolitā Galitzæ. 1451
 XCI. Patriarcha metropolitam Kioviæ in jus vocat. 1455
 XCII. Patriarcha monet regem Tverii Michael ut mittat legatos. 1455
 XCIII. Patriarcha confirmat jura metropolitæ Larissæ, committens eidem jura patriarchalia curanda. 1455
 XCIV. Patriarcha tollit sententiam episcopi Hierisæ non rite latam. 1457
 XCV. Patriarcha regem Tverii hortatur ut in gratiam redeat cum metropolitā Kioviæ. 1457
 XCVI. Hieromonachus quidam et populus Phari, qui Christianos profugas Turcis tradiderant, condemnantur. 1459

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI SECUNDI.

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 635

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

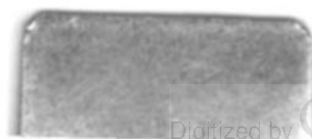
3 2044 073 502 635

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 635

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>